

INHOUD

Dienst van Woord en gebed

PRO-ACTA

Opening	artikel 1
Onderzoek van de geloofsbriefen	artikel 2
Verkiezing van het moderamen	artikel 3
Constituering	artikel 4
Belijdenis en belofte	artikel 5
Huishoudelijke zaken	artikel 6
Commissies en taakverdeling	artikel 7
Financiën synode	artikel 8
Ingekomen brieven	artikel 9
Vaststelling van de agenda	artikel 10
Brief aan Koningin Beatrix	artikel 11
Ingekomen stukken	artikel 12
Ontvangst afvaardiging uit Benin	artikel 13
Ontvangst gasten uit Zuid-Afrika	artikel 14
Berichten van verhinderende buitenlandse kerken	artikel 15
Ontvangst nieuw benoemde docenten TU	artikel 16
Ontvangst afvaardiging uit Cardiff	artikel 17
Ontvangst afvaardiging uit Schotland	artikel 18
Ontvangst afvaardiging uit Ierland	artikel 19
Ontvangst afvaardiging uit Indonesië	artikel 20
Ontvangst afvaardiging uit Rusland	artikel 21
Ingekomen stukken	artikel 22
Ontvangst afvaardiging uit Kenia	artikel 23
Ontvangst afvaardiging uit de Filippijnen	artikel 24
Ontvangst afvaardiging uit Australië	artikel 25
Ontvangst prof. Douma en drs. De Bruijne	artikel 26
Ontvangst afvaardiging uit Amerika	artikel 27

ACTA

Hoofdstuk I Leer

Uitspraak leer ds. J. Hoorn	artikel 28
-----------------------------	------------

Hoofdstuk II Kerkregering

Bezwaren tegen GS Ommen inzake vrouwenstemrecht	artikel 29
Bezwaarschrift inzake vrouwenstemrecht	artikel 30
Kerkelijke examens	artikel 31
Studiefinanciering voor theologische studenten	artikel 32
Diaconale zaken	artikel 33
Wijziging instructie GDD met het oog op een beroepskracht	artikel 34
Collecte Japan	artikel 35
Toepassing art. 32 KO	artikel 36
Toepassing art. 42 KO	artikel 37
Archief en documentatie	artikel 38
Doop geadopteerde kinderen	artikel 39
Asielzoekers aan het avondmaal	artikel 40
Viering avondmaal in stichtingen	artikel 41
Deelname aan avondmaal door luisteraars kerktelefoon	artikel 42
Artikel 65 KO	artikel 43
Preekstof uit andere belijdenisgeschriften	artikel 44
Appèl inzake echtscheiding	artikel 45
Appèl inzake echtscheiding	artikel 46
Rapport studiedeputaten echtscheidingzaken	artikel 47

Hoofdstuk III Eredienst

Bijbelvertaling	artikel 48
Bededagen	artikel 49
Zegengroet (ontvankelijkheid)	artikel 50
Zegengroet en zegen	artikel 51
Aangepaste kerkdiensten	artikel 52
Aangepaste kerkdiensten	artikel 53

Aangepaste kerkdiensten	artikel 54
Pastorale zorg aan doven en slechthorenden	artikel 55
Geestelijke verzorging van militairen	artikel 56
Radio- en televisieuitzending van kerkdiensten	artikel 57
Spreekconsent	artikel 58
Eredienst	artikel 59
Eredienst	artikel 60
Eredienst	artikel 61
Eredienst	artikel 62
Rapport studiedeputaten eredienst	artikel 63
Rapport studiedeputaten eredienst: gezangen	artikel 64
Huwelijksformulier	artikel 65
Rapport studiedeputaten eredienst: bijlage C	artikel 66
Huwelijksformulier	artikel 67
<i>Hoofdstuk IV Evangelisatie en zending</i>	
Oprichting missionair Instituut voor Theologische Toerusting	artikel 68
Zeeuwsch-Vlaamse Gereformeerde Evangelisatie in België	artikel 69
Aanvullende steunverlening evangelisatiewerk	artikel 70
<i>Hoofdstuk V Theologische Universiteit</i>	
Benoeming drs. W.H. Rose	artikel 71
Benoeming drs. I.D. Haarsma	artikel 72
Aanvaarding benoemingen	artikel 73
Voorziening Ambtelijke Vakken	artikel 74
Benoeming drs. P.W. van de Kamp	artikel 75
Emeritering prof. dr. J. Douma	artikel 76
Benoeming drs. A.L.Th. de Bruijne	artikel 77
Aanvaarding benoeming	artikel 78
Theologische Universiteit	artikel 79
<i>Hoofdstuk VI Binnenlandse betrekkingen</i>	
Betrekkingen met de Christelijke Gereformeerde Kerken	artikel 80
Brief aan de Christelijke Gereformeerde Kerken	artikel 81
Betrekkingen met de Nederlands Gereformeerde Kerken	artikel 82
Kerkelijke eenheid	artikel 83
Revisieverzoek m.b.t. besluiten GS Amersfoort-West 1967	artikel 84
<i>Hoofdstuk VII Buitenlandse kerken</i>	
Betrekkingen buitenland: Indonesië	artikel 85
Betrekkingen buitenland: het Verre Oosten	artikel 86
Betrekkingen buitenland: Angelsaksische landen en ICRC	artikel 87
Betrekkingen buitenland: Afrika en Europa	artikel 88
Betrekkingen buitenland: Spaans/Portugees sprekende landen	artikel 89
Betrekkingen buitenland: Beleid en hulpverlening	artikel 90
Betrekkingen buitenland: Algemene zaken	artikel 91
Betrekkingen buitenland: Voorlichting	artikel 92
Betrekkingen buitenland: Financiën	artikel 93
Betrekkingen buitenland: Algemeen besluit	artikel 94
<i>Hoofdstuk VIII Overheid</i>	
Relatie kerk en overheid	artikel 95
<i>Hoofdstuk IX Synodalia</i>	
Vorbereiding eerstvolgende generale synode	artikel 96
Generaal-synodale publikaties	artikel 97
Bewaking quota	artikel 98
Rooster van aftreden deputaten	artikel 99
Wijziging huishoudelijke regeling voor generale synoden	artikel 100
<i>Hoofdstuk X Particularia</i>	
Register op de Acta	artikel 101
Naamsaanduiding	artikel 102
Verzoek br. H. Huising	artikel 103

POST-ACTA

Benoemingen	artikel 104
Benoemingen	artikel 105
Benoemingen	artikel 106
Benoeming	artikel 107
Benoemingen	artikel 108
Vaststelling van de Acta	artikel 109
Aanvang eerstvolgende generale synode	artikel 110
Censuur naar artikel 48 KO	artikel 111
Rondvraag	artikel 112
Evaluatie	artikel 113
Sluiting	artikel 114

Bijlagen

I	Chronologisch overzicht van de plenaire vergaderingen
II	Overzicht van de presentie van de afgevaardigden
III	Lijst van ingekomen brieven en rapporten
IV	Rapport deputaten echtscheidingszaken
V	Commissierapport echtscheidingszaken
VI	Regelingen voor krijgsmacht predikanten
VII	Commissierapport eredienst
VIII	Statuut van de Theologische Universiteit van De Gereformeerde Kerken in Nederland
IXa	Rapport deputaten gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken deel I
IXb	Aanvullend rapport
X	Rapport deputaten gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken deel II
XIa	Rapport deputaten kerkelijke eenheid: gesprekken met de Nederlands Gereformeerde Kerken
XIb	Aanvullend rapport
XII	Aanvullend rapport deputaten kerkelijke eenheid: federatie van kerkverbanden
XIII	Beleidsnota van deputaten BBK
XIV	Help in overleg!
XV	Financieel meerjarenplan BBK

Register

Inhoud

ACTA

**VAN DE GENERALE SYNODE
VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN
IN NEDERLAND
BERKEL EN RODENRIJS 1996**

Uitgeverij De Vuurbaak

DIENST VAN WOORD EN GEBED op dinsdag 9 april 1996, op de vooravond van de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs.

De raad van de Gereformeerde Kerk te Berkel en Rodenrijs had de gemeente samengeroepen voor een dienst van Woord en gebed ter gelegenheid van de samenkomst van de generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland vanaf woensdag 10 april 1996.

Deze bidstond werd bijgewoond door de afgevaardigden naar de synode, docenten van de Theologische Universiteit te Kampen, generaal-synodale deputaten en vele andere belangstellenden uit het hele land. De plaatselijke overheid was o.a. vertegenwoordigd door de burgemeester, drs. E. Hofland.

Voorganger in de dienst was ds. M.H. Sliggers, praeses van de Generale Synode van Ommen 1993. Hij had als tekst gekozen 2 Timoteüs 2:8-9 en vatte zijn preek als volgt samen:

Niets kan ons méér aansporen om Christus te dienen dan het evangelie dat Hij de opgestane Heer is.

Waarom die aansporing 1. nodig is; 2. zo sterk is.

In deze dienst is het werk van de generale synode opgedragen aan God, die zijn Zoon heeft opgewekt uit de dood. Gebeden werd om de leiding van de Heilige Geest.

**ACTA VAN DE GENERALE SYNODE VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND,
SAMENGEKOMEN TE BERKEL EN RODENRIJS OP WOENSDAG 10 APRIL 1996**

PRO-ACTA

Artikel 1
Opening

10.04.96

Namens de raad van de Gereformeerde Kerk te Berkel en Rodenrijs, door de Generale Synode van Ommen 1993 aangewezen als samenroepende kerk, opent ds. W. Tiekstra de vergadering. Hij laat zingen Psalm 36:2 en 3, leest Johannes 4:1-30 en gaat voor in gebed. Daarna houdt hij de volgende openingstoespraak:

Geachte afgevaardigden naar en hooggeachte adviseurs van de generale synode 1996, Het is mij een groot genoegen u, namens de samenroepende kerk te Berkel en Rodenrijs, welkom te mogen heten in deze constituerende vergadering. Als praeses van de maand viel mij die eer te beurt. Met blijdschap wil ik de daarbij behorende taken verrichten. Zoals uit de Acta van vorige synoden blijkt, hoort bij die taken een openingswoord. Laat ik daarmee dan maar beginnen. Ik zal proberen het kort te houden. Hopelijk zult u dat als vergadering bij de u opgedragen taken ook kunnen doen.

Wij zagen u graag komen. We hebben ons niet voor niets kandidaat gesteld om deze synode te mogen ontvangen. Ons sinds 1990 in gebruik zijnde kerkgebouw "De Bron" kan uitstekend als conferentieoord voor een generale synode dienen. Dit gebouw nodigt daartoe als het ware uit. Wij prijzen ons gelukkig dat ook de Generale Synode van Ommen 1993 dat heeft ingezien. Naar wij begrijpen zou het wel eens één van de laatste keren kunnen zijn, dat de vergaderingen van de generale synode in een kerkgebouw of kerkelijk centrum worden gehouden. De particuliere synode van Holland-Zuid heeft u een voorstel gedaan om onderzoek te laten doen of uitwijken naar een conferentieoord niet aantrekkelijker is.

Persoonlijk zou ik het jammer vinden, wanneer de generale synoden (net als vroeger bejaarden- en verpleeghuizen) naar een bosrijke omgeving zouden worden verwezen. De afstand tot de plaatselijke kerken kan daardoor onnodig groot worden. Nu nog heeft de meeste vergadering van de kerken duidelijk een plaats in het midden van de kerken. Een groot deel van de plaatselijke gemeente wordt er in meer of mindere mate bij betrokken. Terwijl heel de gemeente er mee te maken krijgt vanwege allerlei praktische zaken.

Wij zagen u dus graag komen. Maar we willen u toch ook wel weer zien vertrekken. Tot zolang zullen wij als gemeente enig ongerief voor lief nemen. We doen dat met liefde. Maar het moet niet te lang duren. Je moet verleende gastvrijheid niet misbruiken. Maar ik beseft dat u dat niet helemaal zelf in de hand hebt. De kerken die u zonden hebben, doordat zij uw agenda hebben gevuld, daarin een belangrijke stem.

Ik moet hierbij denken aan iets dat zich in de geschiedenis van de gereformeerde kerk te Berkel heeft afgespeeld. Het was in de eeuw van de Reformatie, de zestiende eeuw. Tijdens de 80-jarige oorlog. Toen vluchtte er een dominee uit Vlaanderen voor het oorlogsgeweld naar het noorden. Zijn naam was Vedastus Coornwinder. Deze Belg kwam naar Berkel. En hij verbond zich onder voorwaarden aan de gemeente alhier.

Een van die voorwaarden was dat de dorpskerk zou worden gerepareerd. Bleef dat uit, zodat Vedastus zijn dienst niet goed kon verrichten, dan mocht hij vertrekken. Wel moest dominee de gemeente in de gelegenheid stellen een opvolger voor hem te vinden. Er werd een opzegtermijn van drie maanden afgesproken. Aan de andere kant gold die opzegtermijn ook voor de gemeente. De plaatselijke kerk kon haar dienaar des Woords op termijn ontslaan. Zo had hij de gelegenheid om naar een andere gemeente waar hij zou kunnen dienen om te zien.

Vedastus kwam in 1583 naar Berkel. Volgens de straatnaambordjes van de Coornwinderlaan was het in 1587. Maar ik hecht meer waarde aan de gegevens in het proefschrift van de heren Wouters en Abels: *Nieuw en ongezien -- Kerk en samenleving in de classis Delft en Delfland 1572--1621*, deel 1. Ook ds. G. Treurniet stelt in *Uit de Bron* de komst van ds. Coornwinder in 1583. Maar wie had ooit kunnen denken dat ds. Coornwinder in het jaar 1607, bijna een kwart eeuw later, in de ambachtshoofdelijkheid Berkel zou sterven? Vedastus zelf zeker niet.

De vraag is zelfs of hij hier wel altijd met evenveel genoegen heeft gewerkt. Want al binnen een jaar nadat hij zich aan de gemeente hier had verbonden, verzocht hij naar Engeland te mogen vertrekken. Daar wilde hij Vlaamse vluchtelingengemeenten gaan dienen. Maar de classis Delft liet hem weten dat niet toe te staan. Hij moest in Berkel blijven.

Het was vijf jaar later, in 1589, dat Vedastus Coornwinder het verzoek indiende te mogen ruilen met zijn collega die stond in 't Woud. 't Woud is een dorpje dat aan de andere kant van de stad Delft ligt. Maar ook dat stond de classis niet toe. Zij voegde Vedastus toe: "Dat hij zich niet langer moest kwellen om van Berkel vrijgemaakt te worden, omdat zijn dienst aldaar 'zeer nut ende vorderlick' werd ervaren." Nee, deze dominee kwam niet gemakkelijk weg uit Berkel.

De geschiedenis gaat nog verder. Om een lang verhaal kort te maken. Het lange verhaal wordt door ds. Treurniet verteld in het boekje *Uit de Bron* dat u op uw tafel vindt. Tussen 1593 en 1599 werd ds. Coornwinder herhaaldelijk beroepen door de gemeente Yarmouth of Jarmuiden in Engeland. Telkens moest hij in opdracht van de kerkeraad en de classis Delft voor die beroepen bedanken. De ene keer dat hij wel mocht gaan, in 1595, moest hij eerst nog blijven om de gemeente naar een opvolger te laten omzien. Die werd blijkbaar niet gevonden. Vedastus bleef in

Berkel.

Wel mocht hij zo nu en dan een paar weken naar Yarmouth gaan, om de gemeente daar te helpen. Maar ook de verzoeken daartoe werden niet altijd ingewilligd door kerkeraad en classis. En in 1599 wordt het hem verboden te gaan, omdat de overtocht te gevaarlijk was. Ook meende de classis dat ds. Coornwinder zelf, de gemeente in Berkel en die te Yarmouth er schade van zouden kunnen ondervinden...

Tenslotte, na zestien jaar, berustte Vedastus Coornwinder erin dat hij predikant in Berkel moest blijven. Nog acht jaar heeft hij daarna in goede harmonie met de andere ambtsdragers, ouderlingen en diakenen, zijn dienst verricht. Hij bleef trouw zijn ambt bedienen, totdat de Here hem door de dood in 1607 uit zijn dienst ontsloeg. We blijven deze eerste gereformeerde voorganger in de ambachtsheerlijkheid Berkel met dankbaarheid gedenken.

Ik heb u dit verhaal verteld om de volgende reden. Wat bedoeld was als minimaal drie maanden werd vierentwintig jaar. Zonder dat deze dominee dat zelf graag wilde. Laten we hopen dat uw verblijf hier niet zodanig zal uitlopen. U bent wel niet als Coornwinder gekomen om ons als predikant van de gemeente te dienen. Het is juist andersom: Wij willen u dienen. Opdat u met uw werk alle gemeenten in Nederland, inclusief die van Berkel en Rodenrijs, kunt dienen. Laten we hopen dat u aan een termijn van drie maanden genoeg hebt. Zodat u niet 'uzelf gaat kwellen om van Berkel vrijgemaakt te worden'.

Er ligt veel werk op u te wachten. Er zijn ongeveer twee maal zoveel ingekomen stukken op uw tafel gelegd als in Ommen drie jaar geleden. Die synode vergaderde elf weken, verspreid over vijf maanden. De Acta van Ommen beslaan 212, de bijlagen meer dan 500 pagina's. Zie dat niet als een record dat gebroken moet worden. Probeer uw Acta beperkter te houden. U zou een voorbeeld kunnen nemen aan uw voorganger hier in Berkel en Rodenrijs. De Acta van 1952 tellen inclusief de bijlagen maar net 120 pagina's. Of dat lukt? Ik vrees het ergste.

U weet wat er allemaal op uw tafel ligt. Een enkele appelzaak. De benoeming van enkele docenten aan onze Theologische Universiteit. Opdat het werk in Kampen ook in de komende jaren goede voortgang kan hebben. Maar vooral opnieuw de kwestie van het vrouwenstemrecht. Ook de zegengroet en zegen in de erediensten. Verder een heel dik rapport betreffende de eredienst. Daarin het voorstel een uitgebreid liedboek vrij te geven om te beproeven. Een nieuwe proefbundel zogezegd. Ook moeten de samsprekingen met andere kerken in het kader van ons streven naar kerkelijke eenheid uw aandacht hebben. Daarbij niet te vergeten de vele contacten met christenen en kerken elders in de wereld. Nog heb ik niet alles genoemd.

Naar ik aanneem beseft u, dat uw werk hier in Berkel en Rodenrijs in de kerken met belangstelling zal worden gevolgd. De lijst met ingekomen stukken wekt op het eerste gezicht de indruk dat er over verschillende zaken vrij verschillend wordt gedacht. Het zou kunnen blijken dat het op het tweede gezicht wat meevalt. Maar daar durf ik mijn hand niet voor in het vuur te steken. Dat betekent naar mijn idee, dat uw besluiten kritisch gewogen zullen worden. Daarom bid ik dat uw besluiten samenbindend zullen mogen werken. Om dat te bereiken zullen die besluiten hun grond moeten vinden in Gods Woord en de gereformeerde kerkorde. Daarom zult u moeten putten uit de Bron, waarover wij samen hebben gelezen.

Die geschiedenis, ons in Johannes 4 beschreven, heeft wat leerzame accenten. Neem het optreden van de Here Jezus daar. Hij praat met een Samaritaanse vrouw. Uit de reactie van die vrouw blijkt dat dat wel heel ongewoon was. Maar Jezus wordt niet gehinderd door gewoontes en tradities. Hij doet wat zijn Vader Hem zegt. Hier het evangelie verkondigen aan een Samaritaanse.

Hij verkondigt haar Zichzelf als de bron van levend water. Water dat alle dorst lest. Ook de dorst naar gerechtigheid. Dit water wast de zonden af. Dit water geeft eeuwig leven. Ja, het maakt dode zondaars levend. Zodat zij de Vader gaan aanbidden. Aanbidden in geest en in waarheid. Opvallend is ook dat het gesprek uitloopt op een kwestie van de eredienst.

Tussen Joden en Samaritanen was dat het grote twistpunt. Waar moet God worden aanbeden? Op de berg Gerizim of op de berg Sion? De vrouw stelt de Here Jezus die vraag. In zijn antwoord tilt de Here Jezus die vrouw boven dit twistpunt uit. Het gaat niet om de plaats van aanbeding. Het gaat om de aanbeding zelf. Om de aanbeding van de Vader. In die aanbeding in geest en in waarheid zullen Joden en Samaritanen, ja alle volken, elkaar vinden.

Broeders, laat u in al uw beraadslagingen, uw besluitvorming en uw besluiten, leiden door het Woord van de Waarheid. Het evangelie van Jezus Christus, gekruisigd en opgewekt. Hij is de bron van levend water. Daaraan mogen en moeten alle gelovigen zich laven. Alleen vanuit die bron zal het kerkelijk leven kunnen opbloeien. Bloeien in aanbeding. Niet bekrompen. Maar echt oecumenisch. In binnen- en buitenland: Eén Here, één geloof, één doop, één God en Vader van allen. Bidt daarom voortdurend om de leiding van de Geest van de Waarheid.

U gaat straks een moderamen kiezen. Vervolgens gaat u vergaderen. Ook nu weer in nieuwe stijl. De computers die u ter beschikking staan vormen nu zelfs een netwerk. We zijn daar als gemeente in Berkel en Rodenrijs best wel een beetje trots op. Want wij zijn, denken wij, wel de eerste kerkelijke gemeente in Nederland met een eigen computer-netwerk, BronNet geheten. Als gevolg van het bestaan van dat netwerk kunnen wij u als synode, als u dat wilt, een eigen e-mail adres bezorgen. Dan bent u via Internet voor kerken in binnen- en buitenland bereikbaar. Dat is dan trouwens wederzijds. U hoeft maar te klikken en wij zorgen er, waarschijnlijk binnen een dag, voor. Naar wat ik de laatste dagen heb gehoord, wordt het binnen de kerken hier en daar wel verwacht, dat deze synode via Internet bereikbaar is. En op de synode van de zusterkerken in Canada schijnt het goed te hebben gefunctioneerd.

Maar het belangrijkste blijft toch, dat u wilt luisteren. Met uw oren en met uw hart. Eerst naar onze God en Here. Bij de Here is de levensbron. Zijn licht doet, klaarder dan de zon, u 't ware licht aanschouwen. Laat u door Christus' Geest en Woord leren. Luister vervolgens ook goed

naar elkaar. En help zo elkaar en de kerken, die u zonden, verder. Tot meerdere aanbidding van uw en onze Vader in de hemel.
Met deze woorden verklaar ik deze vergadering voor geopend.

Artikel 2

10.04.96

Onderzoek van de geloofsbriefen

Uit het onderzoek van de geloofsbriefen door de samenroepende kerk blijkt dat alle particuliere synoden wettig vertegenwoordigd zijn door hun prim i-afgevaardigden. Alleen is ds. K.J. Kapteyn vervangen door zijn secundus, ds. L. Sollie. De afvaardiging is als volgt:

voor de particuliere synode van Groningen:

prim i	ds. H. Geertsma dr. L.J. Jooisse oud. H. Koekkoek oud. N. Wiersum	Zuidhorn Groningen Haren Sint Annen
secundi	ds. J.J. Dronkers ds. H.G. Gunnink oud J. Beeftink oud. P.P. Koopman	Groningen Schildwolde Zuidhorn Zuidhorn
terti i	ds. S.W. de Boer ds. A. Kruizinga oud. A.A. van Essen oud. T.K. Geersing	Leek Delfzijl Groningen Haren

voor de particuliere synode van Friesland:

prim i	ds. R.Th. de Boer ds. Tj. Boersma oud. J. van Dijk oud. A. Prins	Ureterp Drachten Burgum Leeuwarden
secundi	ds. A. van der Sloot ds. R. van Wijnen oud. P. Dijkema oud. D.J. van Hemmen	Drachten Noardburgum Drachten Drachten
terti i	ds. J.E. Kramer ds. J.J. Verweij oud. E. Hoekstra oud. K. Koens	Sneek Leeuwarden Damwoude Leeuwarden

voor de particuliere synode van Drenthe:

prim i	ds. A. Boersma ds. K.J. Kapteyn oud. Joh.W. van der Jagt oud. W. Sturing	Mussel Hoogeveen Gees Hooghalen
secundi	ds. L.W. de Graaff ds. L. Sollie oud. L. Meems oud. H.J. Stevens	Zuidlaren Meppel Mussel Hooghalen
terti i	ds. D.W.L. Krol ds. J. Zw art oud. J.E. Helder oud. K. Rijkens	Assen Winschoten Emmen Winschoten

voor de particuliere synode van Overijssel:

prim i	ds. A. de Jager ds. H.J. Siegers oud. G. Boersma oud. J. Gunnink	Zw olle Omm en Zw olle Hardenberg
--------	---	--

secundi	ds. E. Hoogendoorn ds. A. van Houdt oud. G. Bredewold oud. J. Meems	Kampen Enschede Zwolle Emmeloord
---------	--	---

terti	ds. K. Harmannij oud. J. van Dijken	Den Ham Ommen
-------	--	------------------

voor de particuliere synode van Gelderland:

primi	ds. P. Groenenberg ds. M.H. Oosterhuis oud. H. Brink oud. D. Velvis	Ermelo Hattem 't Harde Lelystad
-------	--	--

secundi	ds. H.J. Messelink ds. G. Zomer oud. W. van Harten oud. J. Noordzij	Barneveld 't Harde Tiel Harderwijk
---------	--	---

terti	ds. A.P. van Dijk ds. H. van Veen oud. E. van Ittersum oud. G.J. Sein	Tiel Neede Dronten Ermelo
-------	--	------------------------------------

voor de particuliere synode van Utrecht:

primi	ds. C. van den Berg dr. P.H.R. van Houwelingen oud. M. Douma oud. W. Smit	Amersfoort Nijkerk Amersfoort Hilversum
-------	--	--

secundi	ds. D. Ophoff ds. A.O. Reitsema oud. A. van Diggele oud. K.J. de Haan	Nieuwegein Bunschoten Hilversum Huizen
---------	--	---

terti	ds. J.B. Wilmink oud. J. Meima	Hilversum Amersfoort
-------	-----------------------------------	-------------------------

voor de particuliere synode van Holland-Noord:

primi	ds. P.H. van der Laan ds. M. van Veelen oud. K. Stelpstra oud. K.J. Wietsma	Leiden Delft Rijswijk Badhoevedorp
-------	--	---

secundi	ds. D. Griffioen ds. A.J. van Zuijlekom oud. E. Boerma oud. D. van Loon	Voorburg Den Haag Zaandam Aerdenhout
---------	--	---

terti	ds. J. Borgdorff ds. K. van den Geest oud. D.C. Hogewoning oud. J. Leder	Alphen aan den Rijn Duivendrecht Rijnsburg Voorburg
-------	---	--

voor de particuliere synode van Holland-Zuid:

primi	ds. R. ter Beek ds. P. Niemeijer oud. M.W. Folmer oud. A. van Leeuwen	Capelle aan den IJssel Dordrecht Vlaardingen Papendrecht
-------	--	---

secundi	ds. E.A. de Boer ds. K. de Vries oud. A. van der Does oud. B.F. Mulder	Krimpen aan den IJssel Ridderkerk Sliedrecht Rotterdam
---------	---	---

terti	ds. A.L.Th. de Bruijne ds. J.J. Schreuder oud. J.M. van Bemmel oud. J.T. van der Wijngaard	Rotterdam Zwijndrecht Krimpen aan den IJssel Capelle aan den IJssel
-------	---	--

voor de particuliere synode van Zeeland, Noord-Brabant en Limburg:

primi	ds. T. Dijkema ds. P.L. Storm oud. N. Buurman oud. J. van Groos	's-Hertogenbosch Terneuzen Nuene Tilburg
secundi	ds. L.E. Leeftink ds. A. Souman oud. C. de Putter oud. J.I. Meesen	Zaamslag Hoek Vught Hoek
terti	ds. A. Buursema ds. J.A. Schelling oud. J.D.A. Bareman oud. J. Scheele	Almkerk Zevenbergen Middelburg Zierikzee

Artikel 3

10.04.96

Verkiezing van het moderamen

Door schriftelijke stemming kiest de vergadering het volgende moderamen:

ds. Tj. Boersma, praeses
ds. P. Niemeijer, assessor
dr. P.H.R. van Houwelingen, scriba I
ds. C. van den Berg, scriba II

Artikel 4

10.04.96

Constituering

Namens de samenroepende kerk verklaart ds. W. Tiekstra de drieënveertigste generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland sinds 1892 voor geconstitueerd. Hij nodigt het moderamen uit zitting te nemen en draagt de leiding over aan ds. Tj. Boersma.

De praeses dankt de kerk te Berkel en Rodenrijs voor de betoonde gastvrijheid en voor alle voorbereidende werkzaamheden. De beide predikanten van de samenroepende kerk, ds. J.R. Geersing en ds. W. Tiekstra, worden uitgenodigd de synode van advies te dienen. Verder memoreert de praeses de belangrijkste zaken die de aandacht zullen vragen. Refererend aan de naam van het kerkgebouw waarin de synode bijeen is, merkt hij op dat de vergadering steeds zal moeten putten uit de bron van het Woord.

Artikel 5

10.04.96

Belijdenis en belofte

Op verzoek van de praeses verklaren de synodeleden en de aanwezige adviseurs door op te staan, dat zij hun werk zullen doen in onderworpenheid aan de Heilige Schrift en in gebondenheid aan de gereformeerde belijdenis. Daarna wordt de Apostolische Geloofsbelijdenis gezongen.

Deze belofte is op later datum eveneens afgelegd door:

ds. D. Griffioen (18 april); ds. H.J. Messelink (23 april); prof. drs. G. Kwakkel en prof. dr. C.J. de Ruijter (24 april); ds. E.A. de Boer (1 mei); prof. drs. B. Kamphuis (23 mei); ds. J.E. Kramer (6 juni); oud. J. Noordzij (11 juni), prof. dr. J. Douma (12 juni); oud. B.F. Mulder en oud. D. van Loon (18 juni); oud. L. Meems (3 september).

Artikel 6

10.04.96

Huishoudelijke zaken

Op voorstel van het moderamen wordt besloten:

- de definitieve sluitingsdatum voor het indienen van ingekomen stukken is maandag 15 april;
- vergaderd wordt van 9.00--12.30, van 13.45--16.45 en van 19.00--22.00. Op dinsdagmorgen begint de vergadering om 10.30, op vrijdagmiddag is de sluiting om 15.30. Maximaal twee dagdelen per dag zal plenair worden vergaderd;
- het hele kerkgebouw is rookvrij, zodat er binnen niet mag worden gerookt;

- d. het Nederlands Dagblad, het Reformatorisch Dagblad, De Heraut en Wegwijs ontvangen op hun verzoek toestemming om verslag te doen van openbare zittingen, onder de voorwaarden uit de Huishoudelijke regeling voor generale synoden (art. 7.3);
- e. er zullen vijf commissies worden gevormd, waarvan de volgende predikanten als voorzitter zullen fungeren: T. Dijkema, H. Geertsma, P. Groenenberg, P.H. van der Laan, H.J. Siegers;
- f. de synodeleden zullen zich zoveel mogelijk beschikbaar houden voor synodewerk en bij verhindering zelf voor vervanging zorgen;
- g. de synode krijgt de beschikking over een eigen Internet e-mail adres, namelijk: gsberkelgk@bron.lifenet.nl.

Artikel 7

10.04.96

Commissies en taakverdeling

Het moderamen heeft met advies van de hoogleraar kerkrecht de commissies samengesteld. Tevens zijn de taken over de commissies verdeeld, waarbij geprobeerd is de te behandelen onderwerpen zo veel mogelijk naar inhoud te clusteren. Zoals gebruikelijk, zal het moderamen diverse zaken van organisatorische of vertrouwelijke aard voorbereiden. De vergadering gaat hiermee akkoord.

Commissie 1: Huwelijk en gezin

ds. H. Geertsma, voorzitter
 ds. R.Th. de Boer
 ds. A. Boersma
 oud. M.W. Folmer
 oud. J. Gunnink
 oud. W. Smit
 oud. D. Velvis

Commissie 2: Liturgie

ds. H.J. Siegers, voorzitter
 ds. R. ter Beek
 oud. H. Brink
 oud. J. van Dijk
 oud. Joh.W. van der Jagt
 ds. M.H. Oosterhuis
 oud. K. Stelpstra

Commissie 3: Opleiding

ds. T. Dijkema, voorzitter
 dr. L.J. Joesse
 oud. H. Koekkoek
 oud. A. Prins
 oud. W. Sturing
 oud. K.J. Wietsma

Commissie 4: Diaconaat en buitenland

ds. P.H. van der Laan, voorzitter
 oud. N. Buurman
 oud. J. van Groos
 ds. L. Sollie
 ds. M. van Veelen
 oud. N. Wiersum

Commissie 5: Kerk

ds. P. Groenenberg, voorzitter
 oud. G. Boersma
 oud. M. Douma
 ds. A. de Jager
 oud. A. van Leeuwen
 ds. P.L. Storm

Artikel 8

10.04 / 11.04.96

Financiën synode

Overeenkomstig het voorstel van de samenroepende kerk wordt tot quaestor van de synode

benoemd br. D. van Winden, Verveenstraat 26, 2651 EX Berkel en Rodenrijs; tot zijn plaatsvervanger br. A. Vermaas, Beukensingel 4, 2651 TS Berkel en Rodenrijs.
Verder wijst de synode uit haar midden twee financiële commissies aan. Een begrotingscommissie, bestaande uit de ouderlingen Joh. W. van der Jagt en K. Stelpstra en een controlecommissie, bestaande uit de ouderlingen N. Buurman en K. Stelpstra, secundus oud. K. J. Wietsma.

Artikel 9

11.04 / 16.04.96

Ingekomen brieven

De vergadering neemt kennis van de volgende ingekomen brieven:

- a. overlijdensbericht van de schoonvader van afgevaardigde W. Smit;
- b. uitnodiging voor de jubileumbijeenkomst van de vereniging Reformanda op zaterdag 13 april;
- c. kaart van de gereformeerde vrouwenvereniging Maranatha te Assen-Noord, waarmee zij de synode Gods zegen toewenst.

Artikel 10

17.04.96

Vaststelling van de agenda

De agenda voor de generale synode wordt, na toevoeging van een aantal nagekomen brieven, vastgesteld volgens het concept van de samenroepende kerk.

1. Opening namens de samenroepende kerk.
2. Onderzoek van de geloofsbrieven en de presentie.
3. Verkiezing van het moderamen.
4. Constituering van de vergadering.
5. Betuiging van instemming met de belijdenis van de kerken.
6. Vaststelling van de agenda.
7. Behandeling van ingekomen brieven en rapporten.
8. Benoemingen.
9. Vaststelling van de Acta en de Handelingen.
10. Aanwijzing van de samenroepende kerk voor de volgende generale synode en bepaling van tijd en plaats van samenkomst.
11. Censuur naar artikel 48 van de kerkorde.
12. Rondvraag.
13. Sluiting.

Zie verder de volgende drie bijlagen:

- I Chronologisch overzicht van de plenaire vergaderingen.
- II Overzicht van de presentie van de afgevaardigden.
- III Lijst van ingekomen brieven en rapporten.

Artikel 11

26.04.96

Brief aan Koningin Beatrix

In verband met koninginnedag zendt de synode een brief aan Hare Majesteit Koningin Beatrix met de volgende inhoud (eindredactie: oud. W. Smit):

Majesteit,

De generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland, in vergadering bijeen te Berkel en Rodenrijs, geeft ter gelegenheid van koninginnedag-1996 uiting aan haar gevoelens van oprechte verbondenheid met U en uw Huis.

Tevens spreekt de synode haar dankbaarheid uit voor de wijze, waarop Uwe Majesteit zich, geheel in de lijn van het geslacht Oranje-Nassau, steeds inzet voor land en volk.

De synode wenst U in de uitvoering van uw verantwoordelijke taak de onmisbare zegen van de "Potentaat der Potentaten" toe.

Namens de generale synode,

Ds. Tj. Boersma, praeses
Dr. P.H.R. van Houwelingen, scriba I

Artikel 12

07 / 23.05.96

Ingekomen stukken

De vergadering neemt kennis van de volgende ingekomen stukken:

- a. van de Bond van Verenigingen van Gereformeerde Vrouwen, bijeen op de bondsdag te Barneveld, een fax dd. 7 mei 1996. Deze zusters zenden de generale synode een hartelijke groet. "Wij dragen u in ons gebed aan de Here op en willen Hem vragen of Hij u

- b. wijsheid en inzicht wil geven bij de bespreking van alle zaken die op de agenda staan"; van groep 1 + 2 van 'de Basis' te Mussel een (plak)boek met als toelichting: "We weten dat u heel veel boeken moet lezen. Gelukkig is dit 'boek' snel uit. Heel veel sterkte met het werk op de synode";
- c. van de Bond van Gereformeerde Jongerenverenigingen, bijeen geweest op de jongerendag in Zwolle, een ongedateerde brief waarin zij de synode laat weten: "Wij hebben voor u, op de dag van de hemelvaart van onze Here Jezus Christus, gebeden en wensen u wijsheid en kracht van God toe, om besluiten te nemen naar de wil van God en tot heil van zijn volk".

Artikel 13

21.05.96

Ontvangst afvaardiging uit Benin

De praeses heet br. Theophile Djodjouwin, afgevaardigde van de Eglise Réformée Confessante au Benin, van harte welkom. Deze wordt vergezeld door zr. H.E. Kooij-Oggel, deputaat BBK, die als tolk optreedt. Namens De Verre Naasten is ook br. Tj.S. de Vries aanwezig. In een korte toespraak brengt broeder Djodjouwin aan de synode de hartelijke groeten over van de ERCB, waarbij hij de zegenwens van Hebréeën 13:18-21 citeert. Daarop verwoordt de praeses de dankbaarheid die er in Nederland is voor de mogelijkheden om geestelijke ondersteuning te bieden in Benin. Drie jaar geleden besloot de synode hulp te bieden en die is inmiddels ook gekomen door br. en zr. J.E. Wolting-Urban, uitgezonden namens BBK en DVN. Verder staan de kerken te Gouda en te Waddinxveen gereed om als zedende kerken voor Benin op te treden. Het is onze hartelijke bede dat de Here uw kerken verder zal doen groeien in de kennis van zijn naam.

Artikel 14

21.05.96

Ontvangst gasten uit Zuid-Afrika

De praeses heet twee zendingswerkers van Die Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika welkom: zr. Ynoma Cupido en br. Bethuel Mogashoa. Zij worden vergezeld door ds. T. de Boer, deputaat BBK, die als tolk optreedt. Zuster Cupido houdt een korte toespraak, waarin zij iets vertelt over de problemen die zij als maatschappelijk werkster in Belhar ontmoet (o.a. alcoholisme en jeugdcriminaliteit). Broeder Mogashoa werkt als evangelist in Soshanguve. Hij zegt het als een groot probleem te ervaren dat velen in Afrika het christendom proberen te vermengen met het heidendom. Zo'n vermenging wordt door de Schrift niet toegestaan. Verder wil hij dank uitspreken voor de steun vanuit Nederland, niet alleen in de vorm van samenwerking maar vooral ook door het gebed. Hierbij aansluitend merkt de praeses op: wij hopen en bidden dat de evangelieverkondiging in Zuid-Afrika verder vrucht zal dragen. Moge de Here alle plannen zegenen om vanuit Nederland gecoördineerde steun te verlenen aan uw werk in Belhar en in Mamelodi/Soshanguve.

Artikel 15

22.05.96

Berichten van verhindering buitenlandse kerken

Van een aantal buitenlandse (zuster)kerken is via deputaten BBK bericht van verhindering ontvangen. Het gaat om The Reformed Church in Japan, Die Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika, The Canadian Reformed Churches, La Iglesia Cristiana de Fé Reformada en Venezuela, The Presbyterian Church of Eastern Australia, The Free Reformed Churches of Australia en The Presbyterian Church in Korea. Met dankbaarheid neemt de vergadering kennis van hun sterkte en zegenwensen.

Artikel 16

28.05.96

Ontvangst nieuw benoemde docenten Theologische Universiteit

In een feestelijke bijeenkomst worden de nieuw benoemde docenten aan de Theologische Universiteit ter synode ontvangen. Dat zijn (in de volgorde van hun benoeming) drs. W.H. Rose, drs. I.D. Haarsma en drs. P.W. van de Kamp. De praeses heet hen hartelijk welkom, evenals dr. K. Veling van wie door de synode officieel afscheid zal worden genomen. Verder zijn aanwezig de deputaten-curatoren ds. P. Schelling, ds. M.H. Sliggers, ds. C.J. Smelik en br. A. Vreugdenhil. De Theologische Universiteit is vertegenwoordigd door de hoogleraren dr. J. van Bruggen, drs. B. Kamphuis, drs. G. Kwakkel en door de emeritus-hoogleraar drs. J.P. Lettinga. Mevr. drs. M.A. Blok-Sytsma, die eveneens was uitgenodigd, moest helaas wegens gezinsomstandigheden verstek laten gaan.

De praeses spreekt de volgende woorden:

Zeer geachte drs. Rose,
Namens de generale synode wil ik u van harte gelukwensen met uw benoeming tot universitair docent in de Oudsemitische Filologie en de Cultuurgeschiedenis van het Oude Nabije Oosten.

Een benoeming die, naar ik aanneem, eervol is voor u. En waarmee ik ook uw voorgangers op deze leerstoel, prof. drs. J.P. Lettinga en prof. drs. G. Kwakkel, mag gelukwensen. Een vacature wordt nu per september vervuld. Een vacature die ontstond toen drie jaar geleden de generale synode van Ommen drs. Kwakkel benoemde tot hoogleraar in het Oude Testament. Dezelfde synode besloot toen nog geen nieuwe docent Semitica te benoemen. De Acta van de synode vermelden: "Er is gegronde verwachting dat over ongeveer drie jaar, dus tegen de volgende generale synode, iemand voorgedragen en benoemd zal kunnen worden, waardoor op lange termijn een optimale vervulling van de vacature zal kunnen plaatsvinden" (Acta Ommen, artikel 45).

Die gegronde verwachting is uitgekomen! U hebt de gelegenheid gekregen vooreerst verder te gaan met uw studie aan de Oxford University. Drs. Rose, uw curriculum vitae toont ons een indrukwekkende studiegang: van de Theologische Universiteit in Kampen via de Rijksuniversiteit in Leiden naar de Universiteit in Oxford, waar u binnenkort hoopt te promoveren.

Wij zijn er dankbaar voor dat u met uw gaven de kerken wilt dienen. Er lagen voor u ook andere mogelijkheden open. Met uw wetenschappelijke kwaliteiten zou u ook een functie aan een andere universiteit hebben kunnen ontvangen. Maar u hebt ervoor gekozen om beschikbaar te zijn voor een leerstoel in Kampen in de opleiding tot de dienst des Woords. U zag daarin ook de leiding van de Here in uw leven.

Intussen bent u ook als docent in Kampen geen onbekende. Want in de vacature Semitica die in 1993 ontstond kon tijdelijk worden voorzien, eerst door mevrouw drs. M.A. Blok-Sytsma en daarna, in de lopende cursus, door uw benoeming als docent voor het Bijbels Hebreeuws.

Waren senaat en curatoren reeds overtuigd van uw wetenschappelijke kwaliteiten, ze zijn sinds uw tijdelijke benoeming in 1995 ook van uw didactische capaciteiten overtuigd geraakt. En de studenten niet minder! Zij waren enthousiast over uw colleges vanwege de frisse aanpak.

Drs. Rose, de kerken hebben u hiermee een belangrijke taak toevertrouwd. Het gaat om onderwijs dat voor de studenten van fundamentele betekenis is. Zij moeten immers het Oude Testament in de grondtaal leren lezen. God heeft Zich geopenbaard. Hij heeft gesproken tot mensen, tot zijn volk in deze wereld. Daarin is Hij uniek, de enige God die spreekt en zich bekendmaakt. En Hij heeft zijn Woord voor ons laten vastleggen in de Heilige Schriften.

Wij geloven en belijden dat dit Woord van God niet is voortgekomen uit de wil van een mens, maar dat mensen, door de Heilige Geest gedreven, van Godswege hebben gesproken (2 Petr. 1:21). En we weten van u, drs. Rose, dat u zeer beslist bent in de erkenning van het goddelijk gezag van de Schriften. Daarom hebben de kerken met vertrouwen u op deze post benoemd. Onze bede is dat u vele jaren met bekwaamheid het onderwijs in de Semitica zult geven. Moge de Here u daarin sterken door zijn Geest.

Mevrouw drs. M.A. Blok-Sytsma heeft aan de Theologische Universiteit colleges gegeven in het Hebreeuws als vervanger van drs. G. Kwakkel. Dat was een tijdelijke aanstelling die niet berustte op een benoeming van synodewege. Toch menen wij dat het gepast is als generale synode aan haar werkzaamheden in Kampen aandacht te schenken, nu door de benoeming van drs. W.H. Rose als universitair docent de vacature in de Semitica kon worden vervuld.

Het is immers aan haar te danken dat op bepaalde momenten de colleges in de Semitica konden doorgaan in Kampen. Zij gaf een jaar college in het Hebreeuws aan de studenten in hun eerste propaedeutische jaar ter vervanging van drs. Kwakkel, aan wie tijdens de cursus 1991--1992 studieverlof was verleend. Dat bleek een inleiding te zijn tot haar verdere activiteit in het geven van colleges. Immers, toen drs. Kwakkel door de generale synode van Ommen tot hoogleraar Oude Testament was benoemd, werd zij hem in de periode van 1993 tot 1995. In die twee jaren gaf zij in een deeltijdfunctie alle colleges Hebreeuws aan de studenten van het tweede, derde en vierde jaar.

De synode heeft met dankbaarheid kennis genomen van de mededeling van curatoren in hun rapport dat bij de afsluiting van de lessen aan het einde van de cursus 1994--1995 afscheid van drs. Blok-Sytsma genomen is 'met grote waardering' voor haar werk. In een toespraak bij haar afscheid werd zij door drs. Kwakkel geroemd om de 'deskundigheid, betrokkenheid en inzet' waarmee zij haar werk verrichtte.

Zeergeachte drs. Haarsma,

Ook u wil ik van harte gelukwensen met uw benoeming aan de Theologische Universiteit. U bent benoemd als opvolger van dr. K. Veling voor een deeltijdfunctie aan onze Theologische Universiteit. Een volledige baan zou voor u niet mogelijk zijn, gezien het feit dat u als docent ook verbonden bent aan andere inrichtingen van onderwijs. En het zou voor onze Universiteit niet passend zijn, gelet op het karakter van deze onderwijsopdracht. We zijn dankbaar dat een opvolger van dr. Veling benoemd kon worden. Wij willen ook hem van harte gelukwensen met uw benoeming.

Het zal uw taak zijn de Wijsbegeerte, nader gezegd de geschiedenis van de Wijsbegeerte, te doceren. Dat is een hulpwetenschap in Kampen. Een ondersteunend vak, zoals uw voorganger Veling het noemde. Maar een bepaald niet onbelangrijk vak! Dat heeft uw voorganger gedurende de 23 jaren waarin hij dit vak in Kampen doceerde wel bewezen. Het behoort tot uw taak bij aanstaande dienaren van het Woord te werken aan de ontwikkeling van 'gereformeerd denken'. En ook om in de confrontatie met niet-christelijke denkbeelden deze als zodanig te ontmaskeren. Daarom zult u ook uw aandeel hebben te leveren in werkcolleges in verschillende onderdelen van het theologisch onderwijs. Zodat u met uw leeropdracht rechtstreeks verbonden bent met de theologie en uw vak, de filosofie, zult kunnen integreren binnen de Theologische Universiteit. De synode heeft gemeend in u de juiste man voor deze post gevonden te hebben. U hebt een

brede theologische interesse. U bent trouwens van meerdere markten thuis. Want u bent filosoof en natuurkundige tegelijk. Fysica en metafysica zijn bij u in een wonderschone harmonie samengevoegd. Dat kan niet van iedereen gezegd worden.

U komt nu als filosoof in een theologen-huis. Of liever: u was er al. Ook u hoort immers tot de benoemden die al een poosje in Kampen lesgegeven hebben. En tot genoeg! Curatoren kregen een goed beeld van de studentgerichte aanpak van uw colleges. Dat betekent, als ik het goed begrepen heb, dat u de studenten ook weet te pakken. En dat is belangrijk om hen existentieel betrokken te doen zijn bij de probleemstellingen in de filosofie, zowel in het verleden als in het heden.

Drs. Haarsma, met uw benoeming komt een einde aan de vacature die ontstond door het vertrek van dr. Veling. Hij moest zijn post als hoogleraar aan onze Universiteit opgeven in verband met zijn benoeming tot rector van het Greijdanuscollege in Zwolle. Er blijkt een druk grensverkeer te zijn tussen Kampen-Broederweg en Zwolle-Greijdanus!

Met dankbaarheid maak ik gewag van het werk van uw voorganger in Kampen, die door zijn 23-jarige arbeid op deze leerstoel het gezicht van dit studievak, de Wijsbegeerte, binnen het geheel van het theologisch vakgebied heeft bepaald. Moge het u gegeven zijn als een waardig opvolger in dat spoor verder te gaan en zo mee te werken aan de toerusting van aanstaande dienaren van het Woord. De Here zegene u daarin en sterke u tot deze taak door zijn Geest.

Zeer geachte drs. Van de Kamp,

Namens de generale synode wil ik ook u van harte gelukwensen met uw benoeming tot universitair docent in de Ambtelijke Vakken.

De synode bleek overtuigd van de noodzaak om binnen de sector Ambtelijke Vakken tot uitbreiding over te gaan. Reeds tijdens het hoogleraarschap van prof. Trimp bleek dat er binnen dit vakgebied veel meer gedaan moest worden dan door één man te realiseren is. Daarom werden hulpkrachten ingeschakeld. De vernieuwing van het studieprogramma betekende een nog grotere verzwaring van de last voor de hoogleraar Ambtelijke Vakken. De voorbereiding van de preekcolleges ging veel meer tijd kosten door de procesgerichte benadering van die colleges. Moesten de studenten vroeger een preek afleveren die als eindprodukt beoordeeld werd, nu bleek het wenselijk de studenten stap voor stap te begeleiden bij het maken van een preek. Deze uitgezette lijn werd met de komst van prof. De Ruijter doorgezet. Er kwam een volledige scheiding van de jaargroepen. Er moesten meer colleges worden gegeven. Studenten moesten veel meer preken maken. Daar kwam bij dat de in het kader van de vernieuwing van het studieprogramma uitgezette praktijkoriëntatie van de docenten begeleiding en dus extra tijd ging vragen.

De last werd voor één docent te zwaar. Ook de aanstelling van docent Hoekzema in vaste dienst, de tweede man op dit vakgebied, die vooral de didactiek van de catechese als taak kreeg toegewezen, bracht hierin geen verbetering. Een goede oplossing is nu gevonden door een derde man op het gebied van de Ambtelijke Vakken voor een periode van zes jaar.

De synode benoemde u op deze post, drs. Van de Kamp. Uw benoeming is dan ook niet alleen een felicitatie waard aan uw adres, maar ook aan het adres van prof. De Ruijter en van de hele universiteitsgemeenschap. En tevens mogen we onszelf als kerken daarmee feliciteren.

U bent benoemd om de studenten te leren hoe ze herderlijke zorg moeten oefenen over de gemeente en hoe ze moeten preken. Dat zijn geen geringe taken! Dan moet er vertrouwen zijn in de persoon die voor deze post benoemd wordt. Dat vertrouwen had en heeft de synode in u. Er was vrijmoedigheid om u te benoemen op grond van uw wetenschappelijke kwaliteiten en vanwege het feit dat u ook praktisch voldoende ervaring blijkt te bezitten om in deze sector vruchtbaar te kunnen werken.

Misschien kwam uw benoeming voor deze en gene niet onverwacht. Immers, uw naam kwam reeds voor in het rapport van deputaten-curatoren als één van degenen die in de cursus 1995--1996 aangetrokken waren om hulp te verlenen in de sectoren Poimeniek en Homiletiek. Gaat het misschien een trend worden dat degenen die in Kampen worden benoemd eerst een poosje proefdraaien? In elk geval is het wel efficiënt! Ook in uw geval konden didactische vaardigheden ter plekke gemeten worden.

U krijgt een zeer belangrijke taak op deze leerstoel Ambtelijke Vakken. Wij spreken over het ambt van dienaren des Woords. God heeft herders aangesteld. Hij gaf en geeft predikers van het evangelie. Zo lezen we het in de Schrift. Predikers en herders zijn geschenken van de ten hemel gevaren Christus, zegt de apostel Paulus in Efeziërs 4:11. Niet mensen hebben functies bedacht en taken gegeven, maar God heeft mensen gegeven aan zijn gemeente om het heil uit te delen door de prediking van het evangelie. Hij heeft de bediening van de verzoening onder ons ingesteld, lezen we (2 Kor. 5:18). Dat is geen menselijke uitvinding, maar het hoog bestel van onze God. Dat is zijn welbehagen over ons in Jezus Christus. En die predikers zijn ook geroepen om in herderlijke zorg om te zien naar de kudde.

Wat vergt het veel om in deze tijd herder over de kudde te zijn! Hoe gemakkelijk worden de schapen niet weggerokken bij de enige Herder Jezus Christus vandaan. Als pastoraat en prediking ooit van belang zijn, dan is het wel in deze tijd van onverschilligheid voor de dienst van de Here en kerkverlating.

Drs. Van de Kamp, wij wensen u toe dat u op deze post waarin u benoemd bent met vrucht zult mogen arbeiden. Dat mee door uw arbeid studenten worden opgeleid tot goede herders en verzorgers van de kudde en goede predikers van Gods Woord. Moge de Here u bij de vervulling van deze taak schenken de wijsheid die van Boven is en de verlichting van de Heilige Geest.

Zeer geachte dr. Veling,

Het is mij een buitengewoon genoegen u samen met uw echtgenote namens de generale synode welkom te mogen heten. Ik mag wel zeggen dat wij het zeer op prijs stellen dat u bij uw zeer drukke werkzaamheden tijd hebt willen vrijmaken om vanavond in ons midden te zijn. Zo bestaat er voor de synode gelegenheid om officieel afscheid van u te nemen. U hebt wel afscheid genomen van de Theologische Universiteit, toen u op 1 juli van het vorig jaar uw afscheidscollege hield in de Eudokiakerk in Kampen. Maar in die tijd vergaderde er geen synode.

Wij weten dat u uw werk aan de Universiteit in Kampen steeds hebt verricht met het zicht op de kerken. Filosofie geven in Kampen was voor u geen wetenschappelijk bedrijf los van de kerken. Maar u wist zich als filosoof dienstbaar aan de opleiding tot de dienst van het Woord. Dat hebt u op velerlei wijze tot uiting gebracht. Daarom lag het voor de hand dat de synode u uitnodigde om aanwezig te zijn tijdens een bijeenkomst, waarin wij uw opvolger op deze leerstoel, drs. Haarsma, verwelkomen. En we zijn er bijzonder erkentelijk voor dat u aan deze uitnodiging gehoor gegeven hebt.

Dr. Veling, gedurende een lange reeks van jaren bent u in Kampen werkzaam geweest. De generale synode van Hattem benoemde u in 1972 tot wetenschappelijk medewerker in tijdelijke dienst. De synode van Kampen 1975 benoemde u tot wetenschappelijk medewerker in vaste dienst. En in 1978 werd u door de generale synode van Groningen-Zuid benoemd tot lector. In 1987, op de synode van Spakenburg-Noord, volgde uw benoeming tot buitengewoon hoogleraar. Bij uw benoeming tot hoogleraar liet u blijken hiermee zeer ingenomen te zijn. Deze benoeming bevestigde een verbintenis met Kampen, die voor u naar uw eigen zeggen veel betekende. Omdat Kampen als 'school van de kerken' een centrum is, waar gewerkt wordt aan wat u noemde 'gereformeerd denken'. In dat 'gereformeerd denken' bent u de confrontatie met de omringende cultuurwereld niet uit de weg gegaan. U hebt de studenten in Kampen geleerd niet gemakzuchtig te zijn en verantwoordelijkheden te ontlopen door terug te vallen in conservatisme. Maar u riep hen op een open oog te hebben voor de cultuurwereld om ons heen en daarmee de worsteling aan te gaan met als wapen het Woord van God.

Dat hebt u gedoceerd in Kampen. Dat brengt u ook in praktijk als senator, bij uw arbeid in de Eerste Kamer. Het is voor u geen vraag of christelijke politiek nog wel mogelijk is in dit land, nu dat steeds meer opschuift naar de ontkerkelijking. U verricht uw werk in de politiek vanuit twee brandpunten: uw geloofsvisie en uw betrokkenheid op de inrichting van het publieke leven. Zo laat u ook door uw deelname aan het politieke leven zien dat voor u het christelijke leven zich alleen maar kan afspelen met open vensters.

Het is dit thema dat u uitdrukkelijk aan de orde gesteld hebt in uw Schooldag-rede van 1986. Daarin verwees u naar Daniël, die tot een hoge staatspost geroepen werd en zich niet afsloot van wat er in de maatschappij van zijn dagen gebeurde. Maar die tegelijk dagelijks contact hield met de God van hemel en aarde. Die driemaal per dag de vensters van zijn huis opende in de richting van Jeruzalem en neerknielde om tot God te bidden en Hem te loven. Ik denk te mogen zeggen, dr. Veling, dat dit ook het geheim van uw leven en werk is. U hebt gewerkt in Kampen met de vensters open. U hebt aanstaande predikanten laten zien dat de cultuur waarin wij leven minder ver weg is dan wij misschien denken.

U hebt in Kampen steeds aandacht gevraagd voor de buitenwereld, voor de ideeën uit vroeger tijd en de geestelijke stromingen in onze dagen. U hebt als filosoof aan een Theologische Universiteit deelgenomen aan werkcolleges in clusters. En daarbij kwam heel het veld van theologisch onderzoek in beeld. Of het nu de dogmatiek betreft als leer van de kerk of de hermeneutiek, waar de vragen over de uitleg van de Heilige Schrift aan de orde zijn, of het nu gaat over ethiek of ambtelijke vakken, steeds weer wordt de theologie geconfronteerd met niet-christelijke gedachtenstelsels. U bent die confrontatie niet uit de weg gegaan. En zo hebt u in belangrijke mate uw bijdrage geleverd aan de vorming van aanstaande dienaren van het Woord.

Een 'ondersteunend vak', noemt u de filosofie. Een bescheiden benaming, die echter wel wijst op de betekenis daarvan. Want wat is een bouwsel zonder ondersteuning? Zo hebt u uw filosofie-onderwijs geïntegreerd in het hele onderwijs aan onze Theologische Universiteit.

Open vensters. Ook in ander opzicht is daarvan sprake in uw leven. Namelijk in de zin waarin we daarvan lezen bij de profeet Daniël. Geloof en gebed zijn voor u de draaggrond voor de confrontatie die u aangaat met de wereld. Het is dat geloof dat een mens klein houdt. Waardoor hij in de wereld kan staan zonder wereldgelijkvormig te worden.

Ik denk nu aan de laatstgehouden Schooldag, waarop het thema 'kerk en wereld' aan de orde was. Daar hebt u in uw rede er de nadruk op gelegd dat het gevaar van wereldgelijkvormigheid niet allereerst buiten ons, maar in ons eigen hart ligt. Het volgen van eigen wegen, de verachting van het ootmoedig volgen van de Here, zo gaf u aan, is de kern van de zonde.

Ootmoed. Dan richt een mens het hart naar God. En een mens die klein is voor God, is tot grote dingen in staat. Een christen die open vensters heeft naar boven, zal zijn vensters ook open kunnen hebben naar de wereld om zich heen zonder door die wereld overwonnen te worden. We zijn dankbaar dat dit ook in uw levensgang en in uw werk zichtbaar werd.

In uw slotwoord ter gelegenheid van uw afscheid als hoogleraar hebt u gemotiveerd wat u bewogen heeft ontslag in Kampen te vragen zonder aan de pensioengerechtigde leeftijd te zijn toegekomen. Toen u gevraagd werd de dagelijkse leiding als rector van een gereformeerde scholengemeenschap, het Greijdanuscollege in Zwolle, op u te nemen, bleek dat deze arbeid niet te verenigen was met Kampen én de Eerste Kamer. Daarom moest u Kampen vaarwel zeggen. Wij respecteren dat uiteraard. Zij het ook dat wij u node zagen gaan.

Dr. Veling, wij nemen afscheid van u met onze hartelijke en welgemeende dank voor alles wat u

in deze 23 jaren waarin u aan onze Universiteit verbonden was, gedaan hebt voor de kerken. Wij wensen en voegen daar ook de bede aan toe dat u zowel bij uw leiding als rector van het Greijdanuscollege als bij het politiek bedrijf in de Eerste Kamer zult blijven leven en werken met

die in dubbele zin open vensters. Moge de Here u daarin zegenen en u en uw vrouw in alles nabij blijven.

Vervolgens geeft de praeses het woord aan de president-curator van de Theologische Universiteit, ds. C.J. Smelik. Deze spreekt als volgt:

Praeses, geachte vergadering van de synode, broeders en zusters,

Er zijn twee redenen waarom ik dankbaar de gelegenheid aangrijp om op dit moment enkele woorden te spreken namens het curatorium.

De eerste reden is deze: curatoren zijn de vergadering van de generale synode bijzonder erkentelijk dat zij deze drie benoemingen heeft willen doen, op voordracht van curatoren. Een woord van dank aan de broeders afgevaardigden is hier voluit op zijn plaats.

Ik denk dat het goed is om even met elkaar aandacht te geven aan de bijzondere manier waarop docenten aan de Theologische Universiteit in Kampen aangetrokken en benoemd worden.

Allereerst: zij worden niet benoemd uit een rij van sollicitanten. Solliciteren is er aan onze kerkelijke academie helemaal niet bij, of moet ik met futuristische blik zeggen: 'nòg niet'? In ieder geval, elk initiatief tot uw benoeming is, broeders Rose, Haarsma en Van de Kamp, buiten u om gegaan.

Even opvallend is dat docenten in Kampen niet benoemd worden door het curatorium, als bestuur van de Universiteit. Volgens het statuut van de Universiteit heeft het bestuur wel het recht tot het opstellen van *voordrachten*, maar de benoeming geschiedt door de vergadering van de generale synode, en in haar door de kerken zelf.

Die verantwoordelijkheid, broeders afgevaardigden, hebt u op u willen nemen bij deze benoemingen. Daarin mocht u de kerken dienen. Curatoren zien in dit alles met vreugde het kerkelijk karakter van de Universiteit.

De tweede reden waarom ik vanavond graag een kort woord spreek is deze: ik kan, met uw verlof praeses, de benoemde docenten nú al welkom heten -- ervan uitgaande dat zij alle drie hun benoeming aanvaardden -- in de kring van de Universiteit. Wij hopen in de nabije toekomst u een uitvoeriger verwelcoming te geven in Kampen. Maar nú, in Berkel, mag ook reeds tot u drieën gezegd zijn: wat is mooier dan in de vergadering van de *kerken* welkom geheten te worden? Het mag voor u bij uw werk in de toekomst steeds een sterke bemoeiding zijn, dat u geroepen en aangesteld bent door de kerken, die u en ons allen lief zijn, omdat die kerken van de Here zijn. De herinnering aan dit samenzijn vanavond mag steeds weer een fijne stimulans en een krachtige motivatie betekenen, als u in het wekelijks enerverende universiteitsleven opgenomen bent.

Broeders Haarsma, Van de Kamp en Rose, ik hoef niet uiteen te zetten wat voor ieder van u de betekenis is van uw onderwijsopdracht, de omvang van uw werk, uw plaats in het geheel van de Universiteit. De praeses heeft het reeds duidelijk naar voren gebracht.

Wel wil ik nog kwijt, dat curatoren u met alle vrijmoedigheid hebben voorgedragen aan deze synode, na advisering door de senaat. Wij hebben vertrouwen in u. Bovenal: wij hebben vertrouwen op God, dat Hij u wijsheid en energie zal geven voor uw taak. De Here moge de gaven en capaciteiten, die u ieder voor zich van Hem kreeg, gebruiken voor de opleiding van dienaren des Woords. Wij als curatoren beloven u om u heen te zullen staan bij de uitoefening van uw taak. In Gods kracht zal het waarachtig wel gaan.

Ook prof. drs. J.P. Lettinga krijgt het woord en spreekt als volgt:

Praeses, geachte vergadering,

Hartelijk dank voor uw uitnodiging om hier vanavond aanwezig te zijn. Dat u mij ook nog in de gelegenheid wilt stellen het woord te richten tot de nieuw benoemde docent Semitica aan onze Universiteit, zie ik als een bijzonder voorrecht. Een emeritus blijft geïnteresseerd in de ontwikkelingen die zich aan zijn Universiteit voordoen. Hij volgt met belangstelling herschikking (eventueel opdeling) van vakgebieden en de benoeming van nieuwe docenten. Uiteraard met speciale interesse: de personele mutaties met betrekking tot de vakken die hijzelf zo lange tijd in Kampen heeft mogen doceren. U zult begrijpen dat hij vooral die benoemingen toejuicht, die kunnen en moeten voorkomen dat de talenstudie door de hedendaagse grote aandacht voor praktijkgerichte vakken in het gedrang komt. Uit de benoeming van een nieuwe docent voor de semitische talen (met name het Hebreeuws en het Aramees van het Oude Testament) blijkt intussen wel dat u het de Reformatoren nog altijd nazegt: waar de talen niet blijven, daar moet tenslotte het evangelie ondergaan.

Dat de studie van de talen van het Oude Testament en zijn Umwelt, die ik na de Vrijmaking aan onze Hogeschool (nu Universiteit) heb mogen opzetten, opnieuw door een eigen leerling mag worden voortgezet, verheugt mij zeer. Ik zie het als een groot voorrecht dit te mogen beleven. Amice Rose, beste Wolter, dat ik met jouw benoeming ingenomen ben, zul je begrepen hebben. Ook vanaf deze plaats: hartelijk gefeliciteerd! Het stemt tot voldoening wanneer je iemand die je mee hebt mogen vormen benoemd ziet tot je opvolger. Van harte hoop ik dat jij -- uiteraard op jouw wijze -- mijn werk zult voortzetten. Maak de filologie dienstbaar aan de theologie, m.n. aan de exegese van het Oude en Nieuwe Testament. In dit verband komt het 'Kampen' goed van pas dat jij behalve semiticus ook afgestudeerd theoloog bent. Mijn beste wensen voor een spoedige afronding van je dissertatie. Ik reken erop dat je na je promotie in Oxford ook tijd en gelegenheid (!) zult vinden voor het doceren van het Akkadisch en het niet-bijbelse Aramees (incl. het Syrisch), talen die naast het Hebreeuws en Grieks bestudeerd moeten worden door een toekomstig Oud- en/of Nieuwtestamenticus. Bevorder -- en werk voor jouw deel mee aan -- de

realisering van promotiestudies op bibliologisch terrein. De kerken hebben blijvend behoefte aan gekwalificeerde exegeten, ook en vooral om te kunnen voorzien in te verwachten en onverwachte vacatures aan de 'School der kerken'. 'Kampen' heeft niet voor niets promotierecht. Dat legt verplichtingen op. Wolter, ik wens je van heler harte bij al je arbeid Gods zegen toe. Het ga je wel!

Hierna krijgen de toegesprokenen gelegenheid achtereenvolgens het woord tot de synode te richten.

Drs. W.H. Rose spreekt als volgt:

Meneer de praeses,

Ik wil u en in u de Gereformeerde Kerken en het curatorium van de Universiteit bedanken voor het vertrouwen dat u in mij stelt door mij voor deze positie te benoemen. Ik realiseer me dat ik alleen door de kracht van de Geest van God in staat zal zijn dat vertrouwen te honoreren. Prof. Lettinga, ik ben erg blij dat u bij deze gelegenheid aanwezig bent en graag richt ik tot u het woord. U bent degene die mij de liefde voor de semitische talen hebt bijgebracht. Ook vermeld ik met dankbaarheid dat u indertijd toen ik uw assistent was mij niet onstlagen hebt toen ik uiteindelijk Nieuwe Testament als hoofdvak koos. Het is mijn wens dat ik met de uitstraling waarmee u college gaf mijn werk zal kunnen doen; als ik daarin slaag, dan prijs ik mezelf gelukkig. Graag wil ik ook mijn meer onmiddellijke voorgangers, prof. Gert Kwakkel en mevr. Marika Blok-Sytsma bedanken. Ik heb zeer op prijs gesteld de manier waarop jullie beiden mij met raad en daad hebben ingewerkt in het onderwijs Hebreeuws aan onze Universiteit. Ik wil ook zeggen dat ik met vreugde en vertrouwen uitzie naar de verdere samenwerking met prof. Gert Kwakkel binnen de vakgroep Oude Testament. Als dat verdergaat langs dezelfde lijnen zoals die het afgelopen jaar zijn uitgezet, dan komt dat zeker goed.

Ik ben ook blij dat mijn ouders er vanavond bij zijn. Zij zijn het geweest die tijdens mijn ongewoon lange studiegang mij altijd met belangstelling gevolgd hebben, en die er ook zeer veel in geïnvesteerd hebben. Ik ben blij, dat zij nu getuige zijn van de vruchten van die investering en wil hen publiek bedanken voor hun liefde en steun door dik en dun.

Het zal je maar overkomen dat je gefascineerd bent door het verschijnsel taal, en door één taal wel in het bijzonder: de Hebreeuwse, en dat je dan in het onderwijs in die taal je dagelijks werk kunt hebben. Dat is een groot voorrecht. Voor mij komt daar nog een extra dimensie bij, omdat Hebreeuws één van de talen is die God heeft gekozen om Zichzelf bekend te maken.

Ons bezig zijn als docenten en studenten aan de Universiteit staat in het kader van het doorvertellen van het evangelie, dat Jezus Christus in de wereld is gekomen om zondaren te redden, met als doel dat de volken God de eer zullen geven vanwege zijn ontferming. Het is mijn gebed dat ik in mijn werk de eer zal zoeken van deze God en deze Christus, de Zoon van God, die mij heeft liefgehad en Zich voor mij heeft overgegeven.

Ik hoop dat u mij toestaat te eindigen met woorden van John Newton, in alweer een taal die mij zo na aan het hart ligt:

'tis grace hath brought me safe thus far,
And grace will lead me home.

Drs. I.D. Haarsma spreekt als volgt:

Praeses, geachte vergadering,

Hartelijk dank dat u mij de gelegenheid geeft voor een kort woordje.

Graag en vrijmoedig heb ik de benoeming tot docent aan de Theologische Universiteit aanvaard -- ik heb u dat in mijn brief reeds meegedeeld.

Ik ben mij er goed van bewust dat het om een kerkelijke benoeming gaat en dat brengt bepaalde verantwoordelijkheden met zich mee. Sommigen zouden wellicht zeggen: en dat brengt bepaalde beperkingen met zich mee, beperkingen in negatieve zin; ik deel deze opvatting beslist niet.

In de eerste plaats heb ik -- als ik het zo mag zeggen -- veel te danken aan de gereformeerde kerken: ik ben gedoopt en opgegroeid in de kleine gereformeerde kerk te Mijdrecht en ik heb daar door de opvoeding van mijn ouders en door de kerkelijke verkondiging van het Woord van God Jezus Christus leren kennen; en dat kreeg een vervolg in de gemeenten te Utrecht, Apeldoorn en Zwolle.

Ik ben er steeds sterker van overtuigd geraakt dat Jezus de Zoon van God is en -- zoals dat zo kernachtig in de Bijbel wordt uitgedrukt -- dat Hij de weg is, de waarheid en het leven. Door het verzoenend werk van Jezus, de Christus, weet en voel ik mij geborgen bij God en zie ik uit naar een volledig vernieuwd bestaan met God in actieve verwachting van het Koninkrijk van God.

Daarom, praeses, zie ik in deze kerkelijke benoeming geen negatieve beperking van mijn mogelijkheden, integendeel, want zo kan ik een bescheiden bijdrage leveren aan de wetenschappelijke vorming van toekomstige predikanten en daarmee aan de opbouw en de voortgang van de kerk en de toerusting van mede-christenen.

In de tweede plaats meen ik dat werken aan een Universiteit die uitgaat van de gereformeerde kerken geen inperking is voor theologisch onderzoek en onderwijs en evenmin voor een filosofische bijdrage daaraan.

Het evangelie van Jezus Christus geeft te denken, geeft richting aan het denken en leidt tot vernieuwing van ons denken -- en dat geldt m.i. ook voor theologie en filosofie. Zei Anselmus al niet dat het geloof zoekt naar begrip?

Ik wil hiermee beslist niet suggereren dat het mogelijk zou zijn om door theologisch of filosofisch onderzoek de weg naar God te vinden; het is bitter om telkens weer te ervaren hoe allerlei

filosofen, buiten Christus om, God zoeken en soms menen te hebben gevonden, of soms ook er de brui aan geven en vervallen tot scepticisme of agnosticisme.

Dat God zich door zijn Woord en Geest openbaart en in Jezus Christus naar mensen is toegekomen, is voor vele filosofen een 'steen des aanstoots' en dat zet ook een streep door alle autonome filosofie en maakt duidelijk dat filosofie geen antwoord kan geven op religieuze vragen.

Het is trouwens opmerkelijk en voor christelijk filosoferen een interessante ontwikkeling, dat filosofen in de traditie van het autonome denken juist deze autonomie bekritisieren.

Over de verhouding tussen theologie en filosofie is in de loop van de geschiedenis al veel gedebatteerd en niet altijd op een vruchtbare manier.

Praeses, mij lijkt de wijze waarop Veling, voor wie ook ik in allerlei opzichten veel waardering heb, aan de Theologische Universiteit vorm en inhoud heeft gegeven aan de filosofie voortreffelijk en ik hoop in zijn spoor verder te kunnen gaan. Filosofie als hulpvak ten behoeve van de theologie studie, maar ook met een zelfstandige optiek en onderzoeksveld.

Filosofie als een vorm van apologetiek, maar ook als een bijdrage aan een nadere analyse van theologische begrippen. Filosofie als een wetenschappelijke verheldering van levens- en wereldbeschouwingen. Filosofie als cultuuranalyse, als bezinning op het menselijk bestaan, als hermeneutiek, als grondslagenonderzoek van de wetenschappen; filosofie lijkt zich overal mee bezig te houden.

Er dienen prioriteiten te worden gesteld; prioriteiten ontleend aan de doelstelling van de Theologische Universiteit. Een inleiding in de geschiedenis van de wijsbegeerte past daarin, evenals een aantal clusters rond een specifiek thema waar theologie en filosofie samenwerken. Zo zijn er nu al plannen gemaakt voor het volgende cursusjaar: een cluster theologie en filosofie rond Augustinus (met name over het belangrijke thema 'zonde en genade') en een cluster hermeneutiek, dat zich wil bezinnen op het uitleggen en het verstaan van de Bijbel en op het gezag van de Bijbel. Het gaat hier om zeer wezenlijke zaken voor het christelijk geloof en voor het leven uit dat geloof; het gaat hier om de bezinning op 'de sleutel der kennis' -- om een uitdrukking van Wiskerke te gebruiken; en het gaat hier om vragen die niet alleen gereformeerde theologen aangaan, maar die bij velen leven, bijvoorbeeld onder gereformeerde studenten, zoals ik heb kunnen constateren in mijn werk aan de GHBO en in het studentenwerk dat ik doe in het kader van het GWG.

Zoals u weet, heb ik dit cursusjaar al voor de propaedeuse de colleges 'geschiedenis van de wijsbegeerte' verzorgd en ik kan niet anders zeggen dan dat dit voor mij een plezierige ervaring is geweest; het omgaan met de studenten, de docenten en andere medewerkers van de Universiteit en de gesprekken met curatoren gaven me al gauw het gevoel erbij te horen en dat geeft de burger moed.

Met name de belangstellende en informerende gesprekken met de rector, prof. Van Bruggen, heb ik als stimulerend en zeer attent ervaren; zo heeft hij mij er o.a. van doordrongen dat ik er verstandig aan deed ook alvast m'n pensioen goed te regelen, dit in verband met een mogelijke pensioenbreuk; en ik had daar eerlijk gezegd nog geen seconde over nagedacht (hij vond dat overigens kenmerkend voor een filosoof, tja...).

Gelukkig is het nog lang niet zover en ik verheug mij erop om twee dagen in de week aan de slag te kunnen aan de Universiteit in de hoop om op een goede manier te kunnen voldoen aan uw verwachtingen.

In het besef ook daarin volkomen afhankelijk te zijn van de Here wil ik u bedanken voor mijn benoeming. Hartelijk dank voor het vertrouwen dat u in mij stelt.

Drs. P.W. van de Kamp spreekt als volgt:

Praeses, beste broeders,

Als generale synode hebt u mij benoemd tot universitair docent in de Ambtelijke Vakken aan de Theologische Universiteit te Kampen. Ik dank u hartelijk voor het vertrouwen dat uit deze benoeming blijkt. Het redelijk vroege tijdstip waarop uw praeses mij op woensdagmorgen 8 mei opbelde, heeft mij duidelijk gemaakt dat u niet veel tijd nodig had om van de voordracht een benoeming te maken. Daarom wil ik op dit moment ook de deputaten-curatoren en de senaat van de Theologische Universiteit danken voor het mij gegeven vertrouwen. Na allerlei voorbereidend werk hebben zij u als synode de voorzet gegeven die leidde tot mijn benoeming. Ook de kerkeraad te Groningen-Oost dank ik voor de ruimte die ik kreeg om deze benoeming positief te overwegen.

Ik aanvaard de benoeming. Dat heb ik afgelopen zondag (26 mei) aan de gemeente van Groningen-Oost verteld. Over de benoeming zelf hebben veel gemeenteleden via de krant gehoord. Maar ze hebben in elk geval uit mijn eigen mond gehoord dat ik de benoeming aanvaard. Daar komt geen krant meer tussen. Overigens zal ik aan u als synode nog schriftelijk bevestigen dat ik mijn benoeming aanvaard.

Ik aanvaard de benoeming in het besef dat ik afhankelijk ben van Gods hulp om mijn nieuwe taak op een goede en verantwoorde manier te verrichten. Ik mag het werk gaan doen in de kracht van de Geest van Pinksteren. Doceren in Kampen is een grote verantwoordelijkheid. Maar ik beschouw het ook als een grote uitdaging, hoe klein en beperkt je ook voelt als je denkt aan alles wat er op je afkomt.

Ik realiseer me dat uw vertrouwen in mij niet grenze(n)loos is. U hebt mij benoemd voor een termijn van zes jaar. Daar trekt u de grens. Het kon wel eens de eerste keer zijn (ik heb dat niet nagezocht, alleen maar nagevraagd) dat een full-time docent in Kampen (Broederweg) een tijdelijke benoeming krijgt. Maar ik ga de grens die u trekt, niet negatief uitleggen. Liever zie ik

het op deze positieve manier dat die grens mijn benoeming extra kleur geeft. Tegelijk heeft uw vertrouwen en ook een grensoverschrijdend aspect. Ik heb negen jaar lang in Brazilië gewoond en gewerkt. Dus vanuit Nederland gezien: over de grens, uit het gezichtsveld en in de anonimiteit. Ik weet niet welke rol mijn 'allochtone' verleden in uw beraadslagingen heeft gespeeld. Ik kan alleen maar constateren dat u over die grens bent heengestapt. In bepaalde opzichten ligt die grensoverschrijding in de lijn van een uitspraak van prof. dr. C. Trimp (in *De Reformatie*, jaargang 47) dat "diaconiologen vanaf de einden der aarde geroepen moeten worden".

Over Brazilië gesproken: de (zendende) kerk te Assen-Zuid heeft mij eind-1994 beroepen voor een doceertaak aan het seminarie van de Igreja Presbiteriana (IPB) in Recife. Door omstandigheden (waarover ik nu niet verder zal uitweiden) kon ik dat beroep niet aannemen. Maar het litteken van dat beroep voelen mijn vrouw en ik nog wel. Juist daarom beschouw ik het als Gods leiding van ons leven dat er nu een doceertaak in Kampen naar mij toekomt.

De Ambtelijke Vakken worden met drie full-timers een jaar bezette vakgroep in Kampen. Dat geeft binnen de kerken een stevig verwachtingspatroon als het gaat om de theologische en praktische toerusting van aanstaande predikanten. Die relatief zware bezetting laat ook zien dat Kampen en Berkel willen investeren in die toerusting met het oog op het functioneren van de Gereformeerde Kerken, naar binnen en naar buiten, aan het eind van de twintigste eeuw en (straks) aan het begin van de eenentwintigste eeuw.

Tot mijn takenpakket behoort vooral ook het onderwijs in de Poimeniek en de Diaconiek, twee theologische vakken die direkt te maken hebben met de dagelijkse gang van zaken in de gemeente van Christus. Goed en effectief pastoraat en diaconaat zijn belangrijke middelen om het leven van de gemeente-op-weg op te bouwen, omdat het daarbij gaat om persoonlijk gericht te zorg en om dienstbaar hulpbetoon aan en door kinderen van God.

Het is voor mij een voorrecht om te mogen werken op het vakgebied van prof. Trimp, die ook voor mij een "voorganger" is geweest (zoals prof. Trimp getypeerd werd door prof. De Ruijter toen hij in 1990 de synode van Leeuwarden toesprak ter gelegenheid van zijn benoeming). Ik verwacht veel van de samenwerking met prof. De Ruijter en docent Hoekzema. En verder hoop ik op goede contacten met alle andere docenten in Kampen. En niet te vergeten met de studenten.

Laten wij met elkaar blijven bidden om Gods zegen voor het werk aan de Theologische Universiteit in Kampen.

De praeses constateert dat drs. Van de Kamp in zijn toespraak meedeelde zijn benoeming tot universitair docent te hebben aanvaard, waarop de vergadering reageert met een dankbaar applaus.

Dr. K. Veling spreekt ongeveer als volgt:

Praeses, geachte vergadering,

Voor iemand die maar liefst tot vier keer toe door een generale synode benoemd is, past het zeker om te bedanken voor het in hem gestelde vertrouwen. Ik heb geprobeerd dat vertrouwen en niet te beschamen. In 23 jaar is er natuurlijk veel veranderd aan de Theologische Universiteit, niet alleen wat de personele samenstelling betreft maar zeker ook in het studieprogramma. Ik ben blij eraan te hebben meegewerkt dat in het nieuwe studieprogramma een expliciete verbinding is gelegd tussen wijsbegeerte en theologie. Het vak filosofie mag geen vak worden *naast* de andere vakken. Verder wordt het onderwijs in de wijsbegeerte aan de Theologische Universiteit vaak geassocieerd met bezinning op de noodzakelijke confrontatie met de buitenwereld. We mogen echter niet vergeten dat ook de *interne* bezinning van grote betekenis is. Ik heb steeds geprobeerd het belang van integratie te benadrukken en ik ben ervan overtuigd dat mijn opvolger, drs. Haarsma, deze lijn in de toekomst zal voortzetten. Daarbij wens ik hem van harte sterkte en succes toe. En ik spreek de hoop uit dat de Universiteit een centrum van denken en bezinnen zal zijn, zowel voor binnen als voor buiten de gereformeerde gemeenschap.

Ter afsluiting van deze feestelijke bijeenkomst wordt Psalm 119:34-35 gezongen: "In eeuwigheid bestaat uw woord, uw kracht".

Artikel 17

Ontvangst afvaardiging uit Cardiff

05.06.96

De praeses heet de afgevaardigden van de Ely Presbyterian Church (Reformed) in Cardiff hartelijk welkom: dr. P. Davies, ds. C.R.H. Holst, ds. D.J. Hooper en dr. P.J. Naylor. Wordvoerder is ds. Holst, terwijl br. David de Vos uit Amersfoort-Oost als tolk optreedt. Tevens zijn aanwezig de deputaten BBK ds. T. de Boer, ds. M. Brandes, zr. M. Euwema, ds. A. de Jager, ds. J. Klamer en zr. H.E. Kooij-Oggel. Ds. Holst zegt zich goed te kunnen identificeren met de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt), omdat men in Cardiff sinds 1968 ook 'vrijgemaakt' is, namelijk van de Presbyterian Church of Wales die geïnfecteerd is door het liberalisme. De gemeente in Cardiff heeft aandacht voor kerkelijke relaties binnen het Verenigd Koninkrijk en hoopt tevens tot verdere kerkinstituering te komen. In theologisch opzicht wordt het genadeverbond van fundamentele betekenis geacht en in verband daarmee wordt het recht van de kinderdoop verdedigd. Wij zijn met elkaar verbonden, want wij hebben één Heer, één geloof en één doop. De praeses memoreert zowel de contacten die gelegd zijn met deputaten BBK als het officiële

contact dat sinds vorig jaar bestaat met de kerk van Amersfoort-Oost. Uw aandacht voor het verbond en de plaats die de kinderen binnen de gemeente innemen blijkt o.a. uit de nauwe band tussen kerk en school. Wij waarderen het dat de gereformeerde school in Cardiff geheel door kerkleden gefinancierd wordt. Met veel belangstelling hebben wij kennis genomen van de eigen belijdenis die door uw kerk is opgesteld, de 'Subordinate Standards', waarin de leer van het verbond een centrale plaats inneemt. Op grond hiervan constateren wij eenheid tussen u en ons in geloof en belijden. Zo is er wederzijds in veel opzichten herkenning. Wij hopen en bidden dat de Here uw kerk verder zal leiden en bevestigen.

Artikel 18

05.06.96

Ontvangst afvaardiging uit Schotland

De praeses heet de afgevaardigde van de Free Church of Scotland, ds. N. Macdonald, van harte welkom. Voor het eerst zijn de Schotse kerken als zusterkerk vertegenwoordigd. Verder zijn aanwezig de deputaten BBK ds. T. de Boer, ds. M. Brandes, zr. M. Euwema, ds. A. de Jager (die als tolk optreedt), ds. J. Klamer en zr. H.E. Kooij-Oggel. Ds. Macdonald vertelt iets over zijn kerk, die de Westminster Confessie onderschrijft. Wij zijn calvinistisch-gereformeerd, zowel in de leer als in de praktijk van het leven. Hoewel onze kracht klein is, kan de Here daarmee toch grote dingen doen. Denk aan de broodvermenigvuldiging: Jezus reikte het voedsel uit aan zijn discipelen en die moesten het volk te eten geven.

De praeses spreekt de hoop uit dat de Free Church of Scotland het pas gevormde kerkverband in Engeland en Wales met alle liefde en steun wil omringen en voorhouden. Moge de Here ook uw werk voor de verbreiding van het evangelie in Schotland zegenen. Wij hopen dat uw plan om een evangelist aan te stellen voor kerkplanting in stedelijke gebieden kan worden verwzenlijkt. Wij zijn ook dankbaar voor de actieve rol die u al sinds de oprichting speelt binnen de ICRC. In het bijzonder vragen wij uw aandacht voor het belang van regionale conferenties over zending en evangelisatie in Europa. Wij hopen dat u met ons mee wilt denken en met ons mee wilt werken ten dienste van de voortgang van de evangelieverkondiging in de wereld.

Artikel 19

05.06.96

Ontvangst afvaardiging uit Ierland

De praeses heet de afgevaardigde van de Reformed Presbyterian Church of Ireland, ds. H. Cunningham, hartelijk welkom. Ook zijn aanwezig de deputaten BBK ds. T. de Boer, ds. M. Brandes, zr. M. Euwema, ds. A. de Jager (die als tolk optreedt), ds. J. Klamer en zr. H.E. Kooij-Oggel. Ds. Cunningham houdt een toespraak met drie punten: 1. zijn land; 2. zijn kerk; 3. zijn gemeente. Zijn land is om precies te zijn het noorden van Ierland (Ulster), waar de politieke situatie gespannen is. Zijn kerk bestaat uit 40 gemeenten, die niet alleen de Westminster Confessie onderschrijven maar ook het blad Lux Mundi van a tot z lezen. Zijn gemeente is die van Belfast, in het centrum van de stad, met ongeveer 200 leden. Tenslotte wil hij toezeggen de groeten uit Nederland over te zullen brengen aan zijn synode, die volgende week vergadert. Wij kunnen veel leren van elkaar.

De praeses staat stil bij verschillende activiteiten die in of vanuit Ierland worden ontplooid: het evangelisatiewerk, de zendingspost in Nantes (Frankrijk) en de evangelieverkondiging onder de joden (via Christian Witness to Israël). In het kader van ons contact via de ICRC zouden wij uw aandacht willen vragen voor het belang van regionale conferenties over zending en evangelisatie in Europa. Onze deputaten willen trachten volgend jaar opnieuw uw synode te bezoeken en wij hopen dat hun bezoek de banden tussen de kerken in Ierland en Nederland zal versterken. En ons gebed is dat de Here door het evangelie van de vrede wil geven dat verzoening wordt bewerkt tussen de strijdende partijen in Noord-Ierland.

Artikel 20

05.06.96

Ontvangst afvaardiging uit Indonesië

De praeses heet de afgevaardigde van de Gereja Reformasi di Indonesia, ds. U.R. Miting, hartelijk welkom. Ook zijn aanwezig de deputaten BBK ds. T. de Boer, ds. M. Brandes, zr. M. Euwema, ds. A. de Jager, ds. J. Klamer (die als tolk optreedt) en zr. H.E. Kooij-Oggel. Ds. Miting zegt heel blij te zijn met deze ontmoeting. Zo ervaren wij dat wij gezamenlijk kinderen van God zijn. Wij hebben dezelfde belijdenisgeschriften. Zelf is hij al vele jaren voorzitter van het curatorium van de Theologische School in Wai Marangu op Oost-Sumba. Daar zijn drie inheemse docenten werkzaam, maar daarnaast stelt men de hulp van een buitenlandse docent bijzonder op prijs. Er is één theologisch programma opgesteld voor de drie gereformeerde opleidingen die er inmiddels in Indonesië zijn. Dit met het oog op erkenning door de overheid en de mogelijkheid om ook een hogere theologische opleiding te vestigen in Indonesië.

De praeses antwoordt dat de GGRI op Sumba, Savu en Timor de eerste en tot nu toe de enige zusterkerken vormen die ontstaan zijn uit onze zending. Daarom voelen wij ons bijzonder vereerd met uw bezoek. Verder zijn wij dankbaar dat wij u enige hulp hebben kunnen bieden door het uitzenden van Nederlandse docenten: na ds. J.A. Boersema en ds. A.J. Pol staat nu ds. Th. Oosterhuis gereed om naar Sumba te gaan. De Here heeft uw kerken geplaatst in een wereld van heidendom. Bij uw verzet tegen de invloed van de heidense adat bidden wij u de nodige

geloofskracht toe om staande te blijven in de strijd.

Artikel 21

05.06.96

Ontvangst afvaardiging uit Rusland

De praeses heet de afgevaardigden van de Unie van Evangelisch-Gereformeerde Kerken in Rusland hartelijk welkom: ds. E. Karshirsky, vergezeld door ouderling V. Svoikin (van de gemeente te Moskou) en door diaken N. Alexandrov (van de gemeente te Tver). Ook zijn aanwezig de deputaten BBK ds. T. de Boer, ds. M. Brandes, zr. M. Euwema, ds. A. de Jager (die als tolk optreedt), ds. J. Klamer en zr. H.E. Kooij-Oggel. Ds. Karshirsky betitelt zijn gemeenten als studenten in de school van het calvinisme. Vorig jaar heeft hij de zomercursus van de IRTT gevolgd en inmiddels doceert hij zelf gereformeerde theologie in Moskou. Een vertaling van de Dordtse Leerregels in het Russisch is bijna gereed. Verder zijn wij veel dank verschuldigd aan de Ukraine-commissie van de kerk te Hattem. Wij vragen uw gebed voor de ongehinderde voortgang van het werk dat gebeurt in de naam van Jezus Christus.

De praeses zegt ontroerd te zijn bij de gedachte aan de twee kleine kerken in Moskou en in Tver. Wat heeft de Here grote dingen bij u gedaan! Hij bracht u in aanraking met de werken van Calvijn; zo ontdekte u de rijkdom van de gereformeerde belijdenis, vooral inzake het verbond en de kinderdoop. Uw keuze voor de gereformeerde belijdenis betekende een breuk met de baptisten en met de liberale theologie. Maar toen u gehoorzaam naar de Here luisterde, werden voor u nieuwe perspectieven geopend. De weg van uw kerken werd naar ons hier in Nederland geleid. Graag willen wij de kennismaking met u voortzetten. Ook willen wij u helpen om uw inzicht in de gereformeerde leer en het gereformeerde kerkrecht verder te verdiepen. Voor de toekomst dragen wij u op aan de Here en aan het Woord van zijn genade.

Ter afsluiting van de ontvangst van alle in artikel 17--21 genoemde buitenlandse gasten wordt gezamenlijk Hymn 40:1,2,5 uit het Canadese Book of Praise gezongen: "The Church's one foundation is Jesus Christ her Lord".

Artikel 22

11.06.96

Ingekomen stukken

De vergadering neemt kennis van de volgende ingekomen stukken:

- a. van de particuliere synoden Holland-Zuid en Holland-Noord een brief dd. 15 april 1996, waarin zij meedelen dat in goed overleg tot een hergroepering van de ressorten Noord- en Zuid-Holland besloten is;
- b. van de particuliere synode Drenthe een brief dd. 28 mei 1996, waarin o.a. wordt meegedeeld dat een Akkoord van Samenwerking is aanvaard voor de zending in Brazilië; de tekst van het akkoord is als bijlage toegevoegd.

Artikel 23

26.06.96

Ontvangst afvaardiging uit Kenia

De praeses heet de afgevaardigde van de Reformed Church of East Africa, ds. G. Songok, hartelijk welkom. Ook zijn aanwezig de deputaten BBK ds. M. Brandes, ds. A. de Jager (die als tolk optreedt) en zr. H.E. Kooij-Oggel. Ds. Songok brengt de hartelijke groeten van zijn kerk aan de synode over. De RCEA acht de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) hoog vanwege hun standpunt over zaken als homoseksualiteit, de vrouw in het ambt en de uitleg van het Woord van God. Wij trekken dezelfde lijn als het gaat om de toepassing van de Bijbel en daarom zou het fijn zijn als we een zusterkerkrelatie zouden kunnen aangaan.

De praeses herinnert eraan dat sinds 1992 verschillende ontmoetingen hebben plaatsgevonden met vertegenwoordigers van de RCEA en dat ook een bezoek is gebracht aan de theologische opleiding tot de dienst van het Woord in Eldoret. Door een besluit van onze synode zal het mogelijk zijn deze opleiding te ondersteunen door het uitzenden van gastdocenten voor kortere perioden. Zo mogen wij elkaar helpen om kerk van Jezus Christus te zijn.

Artikel 24

27.06.96

Ontvangst afvaardiging uit de Filippijnen

De praeses heet de afgevaardigde van de Free Reformed Churches of the Philippines, ds. J. Vingno, hartelijk welkom. Deze wordt vergezeld van deputaat BKK ds. M.H. Oosterhuis, die ook als tolk optreedt. Namens de synode kan de praeses meedelen dat een belangrijke beslissing is genomen met betrekking tot het projectvoorstel vanuit de Filippijnen. Besloten is namelijk de gevraagde hulp te verlenen. Onze deputaten BBK zullen omzien naar een broeder die voor een periode van twee à drie jaar kan worden uitgezonden om als missionair toerustingspredikant te werken in het midden van uw kerken. Wij bidden onze broeders en zusters op de Filippijnen de kracht van de Here toe voor de nodige versterking en uitbreiding van het kerkelijk leven. In zijn antwoord zegt ds. Vingno bijzonder blij te zijn met de zusterkerkrelatie die in 1990 is aangegaan. Helaas zijn er sindsdien op de Filippijnen enige problemen geweest, die vooral te

maken hadden met de groei van de gemeenten. Juist om die reden is hij dankbaar voor de hulp die binnenkort vanuit Nederland geboden zal worden bij de opbouw van het kerkelijk leven in zijn land. Hij wenst de Gereformeerde Kerken in alles Gods zegen toe. Hij die een goed werk onder u begonnen is, zal het ook voltooien ten einde toe.

Artikel 25

03.09.96

Ontvangst afvaardiging uit Australië

De praeses heet de afgevaardigde van de Free Reformed Churches of Australia, br. H.J. Dekker, van harte welkom. Het is verheugend dat onze Australische zusterkerken alsnog gelegenheid hebben gevonden zich ter synode te laten vertegenwoordigen. Br. Dekker brengt de hartelijke groeten over en vertelt iets over de besluiten van de in het voorjaar gehouden synode in Australië. Een van die besluiten was het lidmaatschap van de ICRC te beëindigen. Om misverstand te voorkomen wil hij graag zeggen dat dit besluit vooral genomen is wegens interne redenen. Het lidmaatschap van de ICRC heeft namelijk binnen de Free Reformed Churches of Australia tot onderlinge verdeeldheid geleid. De achtergrond daarvan is dat men vindt dat leden van de ICRC elkaar in eigen land moeten erkennen als ware kerken van Jezus Christus. En dat geeft moeite ten aanzien van de Presbyterian Church of Eastern Australia (PCEA). Eerst moeten nog diverse punten van verschil (o.a. wat betreft de leer over de kerk) worden doorgesproken, voordat het kan komen tot erkenning van de PCEA als ware kerk.

In zijn antwoord geeft de praeses aan dat het nuttig zou zijn op deputatenniveau over deze dingen verder te spreken. Deze synode heeft juist terwille van de zusterkerken in Australië besloten het aangaan van een zusterkerkrelatie met de PCEA uit te stellen tot de volgende synode. Hopelijk zal in gesprekken tussen deputaten overeenstemming groeien op dit punt, zodat een besluit van de volgende synode in goede harmonie met onze Australische zusterkerken kan worden genomen. Het gaat erom dat naar onze overtuiging verschillen van inzicht binnen het raam van Schrift en belijdenis bespreekbaar moeten zijn zonder een verhindering te vormen op de weg naar eenwording. En de ICRC biedt de niet-vrijblijvende mogelijkheid om over zulke verschillen met elkaar door te spreken binnen de aangenomen regels voor het aangaan en onderhouden van zusterkerkrelaties. Wij zullen het toejuichen als er toenadering komt tussen uw kerken en de PCEA en als uw kerken besluiten opnieuw toe te treden tot de ICRC. Laten we in ieder geval voor elkaar blijven bidden, zowel in Australië als in Nederland.

Artikel 26

04.09.96

Ontvangst prof. Douma en drs. De Bruijne

In een feestelijke bijeenkomst ontvangt de synode prof. dr. J. Douma, aan wie per 1 september 1997 eervol emeritaat is verleend, en zijn aanstaande opvolger drs. A.L.Th. de Bruijne, predikant te Rotterdam-Centrum. De Theologische Universiteit wordt vertegenwoordigd door de hoogleraren Kwakkel, De Ruijter en Te Velde, alsmede door de pas benoemde docenten Haarsma en Rose. De praeses spreekt een speciaal woord van welkom tot dr. J.-B. Klautke uit Giessen (Duitsland). Jongstleden maandag is door deputaten-curatoren van de Theologische Universiteit conform het advies van de senaat besloten aan hem een deel van het onderwijs in de Ethiek voor de seizoenen 1997--1999 op te dragen. Op deze wijze kan aan drs. De Bruijne de ruimte worden geboden om het vakgebied Ethiek nader te verkennen en zijn promotiestudie voort te zetten. En wij zijn ervan overtuigd, aldus de praeses, dat deze leeropdracht bij u als gekwalificeerd gereformeerd ethicus in goede handen is.

Daarna spreekt de praeses de volgende woorden:

Zeergeachte drs. De Bruijne,

Namens de generale synode wil ik u van harte geluk wenssen met uw benoeming tot universitair docent in de Ethiek en de Encyclopedie als opvolger van prof. dr. J. Douma. Deze benoeming is niet alleen een felicitatie waard aan uw adres, maar ook aan het adres van uw voorganger, die in het komende seizoen als hoogleraar nog in actieve dienst zal zijn. Met uw benoeming feliciteren we tevens de universiteitsgemeenschap en de kerken, die wij in deze synode mogen vertegenwoordigen.

Drs. De Bruijne, het is niet zonder reden dat de synode u heeft benoemd op deze leerstoel. Zij zag, gelet op het advies van de senaat en gehoord de voordracht van curatoren, in u de geschikte persoon om het onderwijs in de vakken Ethiek en Encyclopedie op u te nemen.

Reeds tijdens uw studie aan de Theologische Universiteit in Kampen ter voorbereiding voor het ambt van dienaar des Woords bleek uw wetenschappelijke bekwaamheid. Een bijzonderheid is dat u uw doctoraalstudie indertijd hebt gericht op het vak encyclopedie. U schreef daarvoor een scriptie die de aandacht trok. Ook voor de dogmatiek, die uw hoofdinteresse had, schreef u een eindschrijft. Mede op grond van de uitnemende kwaliteit van beide scripties ontving u doctoraal examen het predikaat 'cum laude'.

Dat u de bekwaamheid hebt zich wetenschappelijk te ontplooien is vervolgens gebleken uit verschillende publikaties van uw hand. Ik denk hierbij aan artikelen in *De Reformatie*, waaronder vooral uw bespreking van het boek *De geloofwaardigheid van de bijbel* van dr. B. Loonstra in het oog sprong. Tevens valt in dit verband te vermelden uw bijdrage aan het congres over '1944 en vervolgens', waar u een boeiende 'Impressie van de theologische ontwikkeling sinds de Vrijma-

king' gaf. Ook blijkt uit uw bijdrage aan het studierapport Eredienst, dat op deze synode besproken wordt en waarover zij besluiten zal nemen, uw brede belangstelling en uw vermogen om verschillende onderdelen van de theologie te integreren, zoals dogmatiek en liturgiek. Dat het onderwerp van uw eindschrijft en van uw beginnende promotiestudie over de leer van de drieënige God u bezig blijft houden is ook gebleken uit andere publikaties. Daarin werden we getroffen door de fijnzinnige en duidelijke wijze waarop u dit moeilijke onderwerp aan een breed publiek weet over te brengen.

Dat u uw promotiestudie nog niet hebt kunnen afronden is waarschijnlijk voor een belangrijk deel het gevolg van de omstandigheid dat uw werk u in een grote stads-gemeente als Rotterdam-Centrum vrijwel geheel in beslag nam. Illustratief daarvoor is dat mijn poging om u op de dag van uw benoeming telefonisch te bereiken aanvankelijk niet gelukte, omdat u betrokken was in een pastorale aangelegenheid die op de betreffende morgen uw tijd en aandacht geheel in beslag nam.

Het feit dat ethiek niet uw hoofdvak is hoeft een benoeming van u niet in de weg te staan. We zouden kunnen zeggen dat van uw voorganger op deze leerstoel, die promoveerde op een dogmatisch onderwerp, min of meer hetzelfde gold. Het is dus niet ongebruikelijk dat iemand uit de dogmatische sector wordt benoemd om onderwijs te geven in de ethiek. In uw geval had de synode de vrijmoedigheid tot benoeming over te gaan, omdat zij u in staat acht, gelet op uw dogmatisch-wijsgerige aanleg, ook op de ethische problematiek grondig in te gaan.

Naast wetenschappelijke kwaliteiten is voor uw functioneren ook uw pastorale ervaring van belang. Uw werk als universitair docent in de Ethiek krijgt immers ook een praktische spits in de algemene voorlichting en de bijzondere adviesdienst aan kerkeraden en kerkleden.

Drs. De Bruijne, de benoeming tot universitair docent in Kampen betekent voor u niet enkel vreugde. Het is ons bekend dat u er veel moeite mee hebt op termijn uw arbeid in de gemeente van Rotterdam-Centrum te moeten beëindigen. Want het pastorale werk heeft de liefde van uw hart. Daarom zal uw gang naar Kampen een offer betekenen. Wij zijn dankbaar dat u dit offer wilt brengen terwille van de gezamenlijke kerken.

Daarbij wil ik de hoop uitspreken dat de gemeente van Rotterdam-Centrum, die opnieuw haar predikant moest afstaan voor de opleiding in Kampen, de vacature die door uw vertrek ontstaat spoedig zal zien vervuld.

En wat uzelf betreft: u blijft pastor wanneer u naar Kampen vertrekt. Uw pastorale betrokkenheid zult u voor uw werk in Kampen uitstekend kunnen combineren met uw wetenschappelijke interesse. Niet alleen vanwege de reeds genoemde adviesdienst aan kerkeraden en kerkleden, maar ook vanwege de contacten die u zult hebben met de studenten. Een docent in Kampen vormt de studenten immers niet alleen door zijn colleges, maar ook door zijn pastorale instelling ten opzichte van aanstaande dienaren van het Woord. Ook in dit opzicht zult u veel kunnen betekenen voor de kerken, zo de Here wil.

Er zijn regelingen getroffen om de werklast voor u zodanig te verlichten dat voldoende ruimte ontstaat voor het verkennen van het nieuwe vakgebied en voor het voortzetten van uw promotiestudie. Wij hopen dat deze maatregelen effectief zullen blijken te zijn.

Drs. De Bruijne, nog veel meer dan bij de benoeming van uw voorganger 26 jaar geleden blijkt in deze tijd bezinning op de ethische vraagstukken een eis van de praktijk! Wij hopen en bidden dat de Vader der geesten u bewaamt tot uw omvangrijke taak. Moge Hij uw arbeid tot rijke zegen van de kerken stellen.

Zeer geachte prof. Douma,

Wij nemen als kerken die in deze generale synode vertegenwoordigd zijn afscheid van u, terwijl u zelf aan afscheid nemen nog niet toe bent. Deze omstandigheid vraagt van u en ons enige souplesse van geest, omdat wij ons moeten verplaatsen in een situatie die nog niet bestaat: uw emeritaat als hoogleraar aan de Theologische Universiteit, dat ingaat per 1 september 1997, zo de Here wil. De regeling aan de Theologische Universiteit schrijft voor dat u niet meteen uw werkzaamheden als hoogleraar in actieve dienst met het bereiken van de 65-jarige leeftijd beëindigt, maar dat u daarmee doorgaat tot het einde van de lopende cursus. Dat betekent in uw geval dat u straks als 65-jarige nog bijna een heel cursusjaar voor de boeg hebt. U zult het ons niet kwalijk nemen dat wij onze synodezittingen niet uitstrekken tot het einde van de cursus 1996--1997 om dán afscheid van u te nemen. De kerken, die ons hebben afgevaardigd, roepen ons na afhandeling van de agenda terug. En zo hoort het ook.

Onze gedachten gaan op dit moment terug naar de generale synode van Hoogeveen. Het was deze synode die u op 9 december 1969 benoemde tot hoogleraar in de Ethiek, de Encyclopedie alsmede de (geschiedenis van de) Wijsbegeerte. Daaraan was een besluit voorafgegaan om een zesde leerstoel in Kampen in te stellen. Er zou een tweede hoogleraar worden benoemd in de dogmatologische vakken met ethiek als hoofdvak. De synode overwoog daarbij o.m. "dat in de dringende behoefte aan publikaties op theologisch gebied ten dienste van de kerken en haar ambtsdragers bezwaarlijk kan worden voorzien bij een overbelasting der hoogleraren".

Het was een bewogen tijd voor de gereformeerde kerken, die juist een zware strijd achter de rug hadden om de bewaring bij de gereformeerde belijdenis. Ook op de voorgaande synode, die van Amersfoort-West 1967, was de zaak van een zesde hoogleraar aan de orde geweest. Het was de kerk te Leiden die bij deze synode aandrang op uitbreiding van het corpus docentium met één, zo mogelijk twee hoogleraren met een leeropdracht in de dogmatisch-ethisch-filosofische sector. Op het gebied van de ethiek zag de kerkeraad van Leiden met name gevaren ten aanzien van huwelijksethiek. De particuliere synode van Zuid-Holland onderstreepte de in het schrijven van Leiden uitgesproken wenselijkheid. Ook de particuliere synode van Groningen drong op uitbreiding aan.

De synode van Amersfoort-West stond zeer welwillend tegenover de gedachte van uitbreiding van het corpus docentium. Zij overwoog dat het dringend gewenst is, dat curatoren nog op korte termijn verder onderzoeken of het zou moeten komen tot uitbreiding. Zij beval curatoren dan ook dringend aan 'met bekwame spoed' dit onderzoek in te stellen. Zij opende zelfs de mogelijkheid nog op dezelfde synode met concrete voorstellen te komen. Daar kwam het echter niet van. Het gebrek aan eenstemmigheid in de kring van de hoogleraren had een remmende invloed. Duidelijk is dat de kerkelijke moeiten van die jaren de achtergrond vormen van het feit dat een gewillige synode niet tot benoeming kon overgaan.

Gelukkig was de weg daarvoor wel vrij op de synode van Hooftgevee in 1969. Er moest een tweede hoogleraar voor de dogmatologische vakken komen, aldus de aanbeveling van het moderamen in een rapport aan de synode, en wel een hoogleraar die de Ethiek als hoofdvak krijgt toegewezen. De noodzaak daartoe werd o.a. aangewezen in de volgende zinnen van het rapport, die ik hier citeer: "Er wordt gesleuteld aan alle normen. De kerk, niet het minst haar jeugd, staat voor vragen als van de omgang der sexen en de homofilie, de verhouding van rassen en klassen, de geldbesteding en het gebruik der kernwapenen."

Dat er nog heel wat meer problemen op het gebied van de ethiek om een antwoord vroegen zou in de komende kwart eeuw duidelijk worden!

Prof. Douma, in uw inaugurele rede, uitgesproken op 8 september 1970, zei u dat het u op de dag van uw benoeming reeds duidelijk was dat uw leeropdracht veelomvattend zou zijn. Ik denk dat pas in de loop van de daarop volgende 26 jaren ten volle tot u is doorgedrongen met welke ethische kwesties u te maken zou krijgen en welke moeite het u zou kosten om uw positie daarin te bepalen.

Maar laat ik nog even mogen stilstaan bij uw inaugurele rede, die als titel droeg: *De onmisbaarheid van de personele ethiek*. Daarin bent u de confrontatie aangegaan met de sociale ethiek en gaf u aandacht aan thema's uit de theologie van Jürgen Moltmann. Ik kan niet nalaten hier in het kort de vijf bezwaren te noemen, die u inbracht tegen de toenmalige sociale ethiek.

Ten eerste dat de aandacht voor de eer van God ontbreekt. Er is geen cultuur zonder cultus, geen diaconie zonder liturgie, luidde uw conclusie. Ten tweede dat er van structurele bekering geen sprake kan zijn zonder dat de mens zelf tot deze bekering opgeroepen wordt in een leven naar Gods gebod. Ten derde dat een concentratie op het heil dat *hier* gezocht moet worden het 'personele' uitzicht belemmert op de dag van Jezus Christus, terwille waarvan veel leed in deze wereld gedragen moet worden. Ten vierde dat de sociale ethiek het heil veralgemeent, de scheidingslijnen doet verdwijnen en fundamentele begrippen als geloof, bekering en heiliging negeert. Ten vijfde dat het uitzicht op een totaler en universeler menswaardig bestaan tekort doet aan het woord van Christus: Wat zou het een mens baten, wanneer hij de gehele wereld won, maar schade leed aan zijn ziel? Een personele ethiek is derhalve onmisbaar.

Dit zijn aspecten die in uw werk telkens weer terugkeren. De nadruk op het persoonlijk geloof bijvoorbeeld. Zonder dat dit overigens in mindering komt op de kerk als de gemeenschap waarin Christus woont door de Heilige Geest. Dat blijkt wel wanneer u in uw boek uit 1992, *Christelijke levensstijl*, een definitie geeft van Christelijke levensstijl als 'die manier van leven, waarin mensen in christelijke vrijheid en in verbondenheid met Christus' gemeente vorm geven aan de navolging van Christus'.

Een ander aspect dat in uw werk voortdurend doorklinkt, is dat van het gebed. Ik wijs op de publikatie uit 1979 ter gelegenheid van het 125-jarig bestaan van de Theologische Hogeschool in Kampen. In die publikatie, *De biddende kerk*, pleit u ervoor het vak ascetiek z'n verdiende plaats in de theologische bezinning terug te geven. Geen ascese om de onthouding, maar om de oefening in godsvrucht. Niet het vasten náást het bidden, maar het vasten ten behoeve van het bidden. U vraagt ook aandacht voor het gebed en het persoonlijk geloofsleven in de publikatie in hetzelfde jaar 1979, *Het vuur blijft branden*, waarin vijfendertig jaar Vrijmaking herdacht wordt. Daar lezen we dat ook voor een predikant de vraag van belang is: hoe staat het met uw persoonlijke verhouding tot de Here? U bepleit geen piëtisme, maar wel pietas, vroomheid als een leven in het verbond, en oefening daarin door bijbellezing en gebed.

Als u in het daarop volgende jaar (1980) een publikatie doet verschijnen onder de titel: *Verantwoord handelen. Inleiding in de christelijke ethiek*, dan verzuimt u niet in een slothoofdstuk aandacht te schenken aan de ascetiek, dat 'vergeten onderdeel', zoals u het noemt. En terwijl u zich goed bewust bent van de gevaren van dualisme en casuïstiek die hier dreigen noemt u ascetiek toch een onmisbaar aspect: "Christelijke ethiek is geen christelijke ethiek, wanneer zij wel van werken, maar niet van bidden weet".

Christelijke levensstijl heeft bij u alles te maken met 'onze omgang met God', de spiritualiteit, een benaming die bij u in de plaats komt van de vroegere term ascetiek. En zoals u reeds eerder, in 1979, uw uitgangspunt nam in de Twaalf Artikelen (nl. om aan te geven waarom u vandaag nog vrijgemaakt-gereformeerd bent), zo doet u dat ook in 1992, als u in uw boek *Christelijke levensstijl* wilt aangeven wat spiritualiteit is. Onder spiritualiteit verstaat u de beoefening van en de bezinning op onze gemeenschap met de drieënige God. En voor de bezinning op de gemeenschap met God kiest u de Twaalf Artikelen als handleiding.

Vanwege het geloof in God de Vader, de Schepper van alle dingen, kan er bij een christen geen sprake zijn van wereldmijding, zoals dat bij de vroegere ascetiek het geval was. Het geloof in God de Zoon, die ons van onze zonden verlost, brengt mee dat christelijke spiritualiteit niet denkbaar is zonder zondebesef. En bij het derde deel van het Apostolicum: 'Ik geloof in God de Heilige Geest' wijst u o.a. op de betekenis van de kerk voor de christelijke levensstijl. Een kerk die geen geloofsgemeenschap meer vormt, zal een funeste invloed uitoefenen op de levensstijl van haar leden.

Zo wijst u uitvoerig op de betekenis van de geloofsgemeenschap met de drieënige God voor ons

christelijke leven. Een spiritualiteit waarin de toekomst niet buiten het gezichtsveld blijft. Wij belijden immers de opstanding van het vlees en een eeuwig leven. Tot het christelijk leven behoort de 'meditatio futurae vitae', de overdenking van het toekomstige leven, gevoed door het verlangen naar de wederkomst van Christus. Het is dit thema: de wederkomst van Christus, waaraan u in uw theologisch-ethische bezinning een brede plaats inruimt. En als u in dat verband nadrukkelijk aandacht vraagt voor het lijden, dat wij alleen kunnen aanvaarden vanuit het geloof in God die een eeuwige toekomst geeft, dan is er in 1992, naar het mij voorkomt, een duidelijke aansluiting bij uw oppositie tegen de sociale ethiek in uw inaugurele rede van 1970.

Bij u, prof. Douma, bleef de spiritualiteit niet beperkt tot het innerlijke leven. Spiritualiteit is een zaak van geloof en gebed, maar ook van gebod. En Gods gebod is zeer wijd. Hoe wijd dat gebod van God is, hebt u ervaren tijdens de 26 jaren van uw professoraat waarin u met de meest uiteenlopende onderwerpen te maken hebt gekregen. Veel meer dan werd aangeduid (en kon worden genoemd) in het rapport van het moderamen aan de synode van 1969, waarin de instelling van een leerstoel voor de ethiek werd bepleit. De serie 'Ethische bezinning' legt er getuigenis van af dat u zich op vele terreinen van de ethiek bewogen hebt.

Toen u in 1993 benoemd werd tot bijzonder hoogleraar in de medische Ethiek aan de Vrije Universiteit in Amsterdam, was dat voor u een uitdaging. U werd daar niet door ieder met gejuich ontvangen. U kreeg zelfs kwalificaties naar uw hoofd gesmeten als ayatollah en dogmatisch fanaticus. Maar u hebt de uitdaging aanvaard en in de benoeming een eer gezien. Uw werkzaamheid als bijzonder hoogleraar in Amsterdam herinnerde u aan het begin van uw studie. Abraham Kuiper, de stichter van de Universiteit, speelde een grote rol in uw dissertatie. Zo lag er tegen het einde van uw professorale loopbaan een verbinding met het begin van uw studie. Prof. Douma, u bent nooit een studeerkamerleerde geweest. Hoezeer uw geschriften ook blijken gaven van een brede wetenschappelijke interesse en diepgaande studie, u hebt zich daarin niet opgesloten. De aard van uw vakgebied bracht al mee dat u met uw studie en uw publikaties midden in de werkelijkheid zou staan. Zelf bent u echter ook niet iemand die zich terugtrekt op theoretische posities, maar die zijn diepste levensovertuiging wil waarmaken midden in de praktijk van het leven. Je moet niet alleen abortus provocatus veroordelen, maar tegelijk zwangere vrouwen in nood helpen. Deze overtuiging leidde in 1971 tot de oprichting van de VBOK, waarvan u voorzitter bent geworden en waaraan u vanuit uw Schriftuurlijke uitgangspunten leiding hebt gegeven.

Er zou veel meer te noemen zijn, als het gaat om uw werkzaamheden naar buiten toe. Ik denk aan de adviesdienst aan de kerken in allerlei ethische vraagstukken. Aan de leiding die u jarenlang hebt gegeven aan het blad *De Reformatie*, waardoor u in een stormachtige tijd velen de Schriftuurlijke weg gewezen hebt in de kerk en in de samenleving. Al verschenen de laatste tijd minder artikelen van uw hand in dit blad, wat wij van u lazen zette ons aan het denken en bracht ons verder. Zo schreef u een artikel in *De Reformatie* van 19 augustus 1995 'Over dogmatiek en spiritualiteit', waarin u positie innam in de discussie over spiritualiteit, een onderwerp dat u encyclopedisch (de plaats van de ascetiek!) en ethisch sterk bezig heeft gehouden. Het was een eye-opener dat u de hele discussie over cultuur, dogmatiek, ethiek en spiritualiteit terugbracht tot wat werkelijk centraal is en moet blijven: het Woord van God, fundament en norm voor al onze bezinning.

Prof. Douma, u hebt ons in uw publikaties de weg gewezen om in een snel veranderende samenleving als christenen te leven uit het geloof, naar de wet van God en tot zijn eer. In de behandeling van ethische kwesties hebt u altijd een principiële belijndheid aan de dag gelegd. Daarnaast wist u ook in alle nuchterheid te relativiseren waar dat naar uw oordeel nodig was. Wij danken de Vader der geesten voor wat Hij ons in u geschonken heeft tijdens de langdurige periode van uw professoraat. Geve de Here u voor dit komende jaar de kracht en de gezondheid om uw actieve loopbaan als hoogleraar in Kampen te voltooien. En moge Hij u en uw vrouw en kinderen ook daarna nog gezegende jaren schenken. Wij hopen dat de Here u de kracht schenkt om ook in die omstandigheden, waarin de druk wat van de ketel is, uw vruchtbare arbeid op een geëigende wijze voort te zetten en, voorzover wij daarvan in dit leven kunnen spreken, af te ronden.

Vervolgens geeft de praeses het woord aan prof. dr. C.J. de Ruijter. Deze spreekt als volgt:

Geachte dominee De Bruijne,

Namens 'Kampen' wil ik hier een enkel woord aan uw adres spreken. Meer dan een enkel woord zal het niet zijn. Want we hopen in Kampen zelf genoeg gelegenheid te krijgen om u een warm welkom te bereiden. Zoals we ook daar afscheid willen nemen van prof. Douma. Voor beide dingen is de tijd nog niet aangebroken. Want u bent al wel als opvolger voor Douma aangewezen, maar nu nog volop dominee van Rotterdam-Centrum.

En laat die gemeente daar nog maar even van genieten. Want we hebben begrepen dat uw benoeming daar niet door iedereen even blijmoedig is ontvangen.

Misschien is het wel goed, voorzitter, als ik ook aan uw vergadering doorgeef wat uw benoemingsbesluit in Rotterdam-Centrum teweeg heeft gebracht. Ik heb uit zeer betrouwbare bron vernomen, dat men in de gemeente zelfs even het plan heeft gehad om met een spandoek naar de synode te komen. Daarop zou dan staan: *Eerst Kees, nu Ad, we zijn het zat.*

Gelukkig is het spandoek achterwege gebleven. Maar uit het plan spreekt in ieder geval duidelijk dat men u niet wil missen. En die waardering bevestigt nu juist de keus die met uw benoeming gedaan werd. Als een dienaar van het Woord zo'n ingang in de gemeente ontvangt, wekt dat verwachting voor de manier waarop hij anderen kan begeleiden op de weg naar het ambt.

Die verwachting leeft sterk in Kampen.

We wensen u en uw vrouw toe, dat u het komende jaar in de gemeente naar die nieuwe roeping toe mag leven. Zonder verwijtend spandoek, maar in de genadige spankracht die God verleent door zijn zegen.

Hierna krijgen de toegesprokenen achtereenvolgens gelegenheid zich tot de synode te richten.

Drs. A.L.Th. de Bruijne spreekt als volgt:

Praeses,

Op deze dag heb ik me lang verheugd. Al sinds het begin van dit jaar stond hij in mijn agenda. Maar u had deze vergadering toch pas gepland in juni? En wist ik dan dat 'Kampen' eraan zou kunnen komen? Nee, op deze dag wordt de Erasmusbrug in Rotterdam geopend. Ik had me verheugd op de stad die vanmiddag en vanavond gonst van activiteiten. Met moeite boog ik mijn aandacht om naar deze synodezitting.

Dat illustreert de moeite die uw eervolle benoeming mij gaf. Afgelopen zondag was het precies 5 jaar geleden dat ik intrede deed in Rotterdam-Centrum. Mijn voorganger De Ruijter stond er 12 jaar. Diens voorganger Wielenga meer dan 20 jaar. Als het klikt en je houdt het vol, is het een gemeente waar je eigenlijk niet weg wilt. En gezien de samenstelling, de uitdagingen, de zorgen en de te kleine, jonge kerkeraad kun je dat eigenlijk ook niet maken. Mijn werk in deze gemeente voelt als een zware jas die toch zit als gegoten.

Maar uw vergadering roept mij naar Kampen. Het was met moeite dat ik in uw roeping Gods roeping leerde opmerken, vertrouwen en opvolgen. Zo langzaam als deze dag voor mij de kleur kreeg van een synodezitting in plaats van een Rotterdamse brug, zo langzaam groeit dat begin van vertrouwen uit naar meer vrijmoedigheid om mij op Kampen te richten.

Hoe meer ik dat doe, des te meer groeit het besef van de taak die mij daar wacht. Die voelt ook zwaar, maar zit nog helemaal niet als gegoten. In de eerste plaats moet ik mijn aandacht verleggen. Ik ben nog geen ethicus. En zelfs het bruggetje tussen mij en mijn toekomstige taak, dat de president-curator probeerde te leggen, is smaller dan het lijkt. Want ook de encyclopedie van de theologie was niet mijn hoofdvak, maar een uitgebreid bijvak. Van de dogmatiek moet ik switchen naar de ethiek. En hoe verwant beiden ook mogen zijn in theorie, in de praktijk gaat het om zeer verschillende disciplines.

Al een paar keer moest ik de laatste maanden bezoekers van mijn studeerkamer voor blijven. Uit hun ooghoeken zochten ze naar mijn rij 'ethiek' op de boekenplanken. Voor ze het zelf ontdekten, haastte ik mij te bekennen dat het om het kortste rijtje ging.

Helemaal te denken geeft een ervaring bij de wetenschappelijke boekhandel Donner in Rotterdam. Op een hete zomerdag rende ik daar binnen en informeerde hijgend en zwetend of ze ook de ethieken van Thielicke en Trillhaas hadden. Verbijsterd keek het meisje mij aan. Ethieken, dat ging nog na enig nadenken. Maar Thielicke was onbekend en Trillhaas leek zoveel op angsthaas dat ze argwaan kreeg. Moet ik deze meneer serieus nemen? Omdat ik stug volhield, mocht ik mee naar de centrale computer. Maar de prijzen logen er niet om. Het meisje wilde deze sjofele klant met z'n plastic tasje tegen zichzelf beschermen: 'ze zijn wel duur, meneer'. 'Ja, maar ik moet ze hebben'. Bezorgd telde ze op: 'het wordt wel meer dan 500 gulden, hoor. Zou u dat echt wel doen'? Het klonk warm, maar schopte een flinke deuk in mijn gevoel van kapitaalcrachtigheid. Bovendien verstoorde het m'n prille vrede met de genomen beslissing: Zou ik het echt wel doen, naar Kampen gaan dan? Ik had weinig zin om te vertellen wat ik ermee moest, ze zou het toch niet geloven. Roodaanlopend en nog net niet stampvoetend perste ik eruit: het moet! Toen ik al wegliep, zag ze nog een uitweg voor me. Ze riep me na: 'meneer, weet u wel dat er ook bibliotheken bestaan, waar je zulke boeken kunt lenen'? Ik keek strak voor me uit en rende de winkel uit. Trillhaas heb ik binnen, maar zou ze Thielicke echt te duur voor me gevonden hebben...? Ik wil maar zeggen: ethicus worden valt niet mee.

Zeker ook omdat ik na u, professor Douma, kom. Het is niet voor niets dat mijn rijtje ethiek zo kort is. Van u heb ik namelijk alles: en staat daar niet alles in? Is er ethiek na Douma? Ik vind het een grote eer, maar nog meer een last om u te moeten opvolgen. Wel geeft het me ook moed. Ik voel me in sterke mate leerling van u. Al voor ik naar Kampen ging, hebt u mij diepgaand beïnvloed door wat u schreef. En een vormende periode uit mijn Kamper tijd waren de jaren dat ik uw assistent voor *De Reformatie* mocht zijn en lange middagen met u in uw lange studeerkamer doorbracht. U combineert diep respect voor Gods Woord met open oog voor de praktijk. Mildheid en billijkheid gaan bij u samen met de moed om zonodig alleen te staan terwille van Gods gebod. In die lijn hoop ik zelf ook te mogen gaan. En in de periode die mij wacht, wil ik graag nog meer van u leren.

Datzelfde geldt voor u, dr. Klautke. Ik verheug me erop in de komende periode met u te mogen samenwerken en verwacht veel van uw grondige en gedegen kennis van het vakgebied.

U, praeses, bedank ik voor de goede woorden aan ons gericht. De generale synode zeg ik dank voor het vertrouwen, zoals dat spreekt uit de benoeming die gedaan is. Ik weet me van de Here afhankelijk als ik uitspreek, dat ik mij oprecht voorneem dat vertrouwen niet te beschamen. Ik wil me dienstbaar maken aan de opleiding van aanstaande voorgangers en aan het voortzetten en uitbouwen van een theologie die gereformeerd wil zijn en daarom ook beseft dat zij in onze tijd terzake zal moeten zijn.

Eén van de vele prachtige dingen die wij de laatste jaren aan den lijve ervaren hebben in de gemeente is, hoe God grote dingen doet met kleine middelen en in onwaarschijnlijke omstandigheden. Afhankelijk van Hem vinden wij vertrouwen en voor de toekomst. Die afhankelijkheid van God leert me ook op dit moment geen verdere woorden te spreken over wat pas volgend jaar zijn beslag moet krijgen. Wie weet hoe morgen zijn leven zal zijn? Wie weet is onze Heer, Jezus

Christus, dan al teruggekomen!

Prof. dr. J. Douma spreekt als volgt:

Geachte broeders,

Van harte dank ik u voor de goede woorden die deze avond ter gelegenheid van mijn naderend afscheid bij monde van uw praeses gesproken zijn. Het is voor mij vreemd op afscheidswaarden te reageren, terwijl mijn eigenlijke afscheid pas valt in mei 1997. Er ligt nog een cursus vóór mij van hard werken in Kampen en Amsterdam. Toch wil ik in deze vergadering, die de landelijke vertegenwoordiging van de gereformeerde kerken vormt, graag van de gelegenheid gebruik maken om een dankwoord te spreken.

Toen ik in 1969 benoemd werd tot hoogleraar in enkele vakken, waarvan destijds al te voorzien was dat het accent zou vallen op het onderwijs in de christelijke ethiek, was ik mij ervan bewust dat een groot arbeidsterrein ontgonnen moest worden. Een geweldige doorbraak op moreel gebied was er immers in de jaren rond 1970 gaande. Konden mijn beide voorgangers van na de Tweede Wereldoorlog, de hoogleraren K. Schilder en L. Doekes, nog al hun aandacht besteden aan de dogmatische ontwikkelingen, terwijl het ethische terrein nog tamelijk stabiel en overzichtelijk was – ik kreeg te maken met een revolutie op moreel gebied. Een hernieuwde bezinning over heel de linie zou nodig zijn.

Het eerste onderwerp dat ik aanpakte was dat van de homofilie. Daarna kreeg ik te maken met tal van zaken, waaronder sommige zó nieuw, dat niemand van het bestaan ervan in 1970 nog afwist. Ieder weet vandaag wat we met in vitro fertilisatie bedoelen en heeft er ook wel enig vermoeden van als hij hoort over genetische manipulatie in het DNA van de mens. Maar de ethische vragen die zowel het ene als het andere onderwerp oproept, konden we 25 jaar geleden nog niet eens stellen.

Ik kan zeggen dat het beantwoorden van veel van die vragen mij niet gemakkelijk is afgegaan. Met veel vreugde heb ik mijn bijdrage aan de ethische bezinning gegeven, nu al langer dan vijftig jaren; maar ik kan meerdere momenten in mijn leven aanwijzen waarin ik mij geplaatst zag voor diep ingrijpende keuzes. Waarom heb ik wel geprobeerd aan de homofiel recht te doen en waarom zette ik niet de stap die velen in het verlengde ervan vinden liggen, n.l. de goedkeuring van het homoseksuele geslachtsverkeer? Waarom ben ik in de tijd, toen de kranten bol stonden van de kernwapen-kwestie geen atoompacifist geworden, terwijl het toch evident was dat het *gebruik* van kernwapens tot een nimmer goed te keuren vernietiging van deze wereld zou kunnen leiden? En waarom koos ik onder bepaalde omstandigheden wel voor het gebruik van in vitro fertilisatie ter vermindering van het leed van kinderloosheid, maar niet voor prenataal onderzoek voorzover de bedoeling daarvan is om gehandicapte vruchten op te sporen en vervolgens te verwijderen?

Op deze vragen zou ik hier in deze vergadering in elk geval het volgende willen antwoorden: Ik heb mij, bij welke gloednieuwe ontwikkeling op ethisch gebied dan ook, altijd verbonden geweten aan de traditie van de tweeduizend jaar oude kerk. Augustinus heeft zich niet met euthanasie beziggehouden, Thomas van Aquino wist niet van het milieuprobleem af, Luther niet van prenataal onderzoek en Kuiper niet van de ontraadseling van het menselijk DNA-genoom. Maar zij wisten allen af van wat K. Schilder de 'constante gronden' voor de ethische bezinning genoemd heeft. Er zijn vaste kaders waarbinnen wij ook de meest moderne ontwikkelingen een plaats kunnen geven. Natuurlijk kunnen wij in de negentiger jaren op ethisch terrein niet doen alsof we nog voor de Tweede Wereldoorlog leven. Ook de *Gereformeerde Ethiek* van W. Geesink was aan vervanging toe.

Maar het is een vervanging in de zin van verbouwing. Het is niet waar dat de problemen vandaag zó nieuw zijn, dat alle oude antwoorden van nul en generwaarde geworden zijn. Het is niet waar dat de ethiek alleen maar achterdwingende feiten en ontwikkelingen aan kan lopen, zoals de staart achter de kop aan moet slingeren. Wij hebben het gebod van God dat zeer wijd is en de problemen van alle tijden omspannt. Ik herkende mij in Ambrosius en Augustinus, omdat ik mij herken in het gebod dat ook voor hun bezinning beslissend was: het Woord van God als lamp voor hun voet en licht op hun pad. Kritiek viel er genoeg te leveren; maar desondanks voelde ik mij thuis bij hen en tientallen anderen die leiding hebben gegeven aan de christelijke ethische bezinning in hun eigen, voor ons verleden, tijd.

Zo heb ik mij ook thuis gevoeld binnen de gemeenschap van de gereformeerde kerken, die mij op hun synode van Hoogeveen in 1969 benoemden tot hoogleraar in de Ethiek en andere vakken, en die op deze synode afscheid van mij nemen. In een ander klimaat had ik mijn werk niet willen doen. Er zijn genoeg spannende momenten geweest. Kritiek bleef niet uit, maar ik zou zeer ondankbaar zijn als ik over de waardering binnen en ook buiten eigen kring zwegg. Ik hoop dat ik nog jaren van God mag ontvangen om mijn werk af te ronden op de wijze die ik mij heb voorgesteld.

Met een gerust hart zie ik mijn opvolger drs. A.L.Th. de Bruijne komen, die gedurende twee cursusjaren nog gesecondeerd zal worden door dr. Jürgen Klautke uit Giessen. Ik hoop dat zij zullen zeggen wat ik zeg als ik aan Geesink, Schilder en Doekes denk: herkenning in hoofdzaken, kritiek in de marge en voortbouw aan hetzelfde huis, waaronder geen ander fundament kan liggen dan er al gelegd is, namelijk Jezus Christus.

Ter afsluiting van deze feestelijke bijeenkomst wordt de Apostolische Geloofsbelijdenis gezongen (Gezang 2:1,2 en 5).

Ontvangst afvaardiging uit Amerika

De praeses heet de afgevaardigde van de Reformed Church in the United States, ds. R. Grossmann, hartelijk welkom. Ook zijn aanwezig de deputaten BBK ds. A. de Jager (die als tolk optreedt), zr. H.E. Kooij-Oggel en ds. H. van Veen. De praeses feliciteert de zusterkerk in de Verenigde Staten met het jubileum dat men onlangs heeft gevierd: het 250-jarig bestaan. Wij zijn dankbaar dat uw kerk een gereformeerde kerk wil zijn, die behalve de Heidelbergse Catechismus nu ook de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Dordtse Leerregels als confessie heeft aanvaard. Wij nemen met blijdschap waar dat uw kerk zich op het Amerikaanse continent sterk maakt tegen allerlei arminiaanse invloeden. Het is onze gezamenlijke belijdenis dat de kerk van Jezus Christus, hoewel verbreid en verstrooid over heel de wereld, toch met hart en wil is samengevoegd en verenigd in eenzelfde Geest, door de kracht van het geloof (vgl. art. 27 NGB). Ds. Grossmann vertelt iets over de problematiek waarmee zijn kerk momenteel te maken heeft. De opleiding en toerusting van predikanten vraagt bijvoorbeeld veel aandacht. Nog teveel wordt in de prediking de mens centraal gesteld, alsof de opvoeding van Gods volk belangrijker is dan het buigen voor God als onze Redder, Meester en Koning. Onze kerken mogen zich met elkaar verbonden weten in de strijd om een belijdende gereformeerde kerk te zijn in wat werkelijk een post-christelijke samenleving aan het worden is. Dit alles tot eer van God: Soli Deo Gloria!

ACTA

Hoofdstuk I LEER

Artikel 28

25.04.96

Uitspraak leer ds. J. Hoorn (agenda 1.1.1 - 1.1.2)

Voorstel : commissie 5

Rapporteur : M. Douma

Materiaal :

1. Acta van de Generale Synode van Heemse 1984--1985, art. 131, besluit II, grond 3, slotzin:
"Steeds is erkend, dat de Here in zijn welbehagen nieuw leven kan werken, ook kerkelijk leven, buiten de grenzen van de kerk, dat in gehoorzaamheid zich heeft geïnstitueerd.";
2. brief van br. D. Nugteren te Ermelo dd. 17 november 1995 en een brief van br. Joh. Wolters te Kampen dd. oktober 1995.
Hoofdbezwaaar van beide broeders tegen de onder materiaal 1 genoemde passage is, dat de formulering ervan in strijd is met de NGB-artikelen over de kerk: volgens beide schrijvers kan er "buiten de grenzen van de kerk die wij belijden geen gehoorzame kerkinstituering plaatsvinden". Br. Nugteren verzoekt het tweede woordje 'dat' te veranderen in 'die'. Br. Wolters verzoekt deze besluittekst weg te nemen of de slotwoorden 'dat in gehoorzaamheid zich heeft geïnstitueerd', als volgt te herformuleren: dat tot nieuw leven komt, in de weg van het onderhouden van de eenheid der kerk, naar de normen der Schrift, zoals de kerk die steeds beleden heeft in de artikelen 27--29 van de NGB;
3. Acta van de Generale Synode van Ommen 1993 (art. 90, 91) waarin gesteld wordt, dat het in de Acta van de Generale Synode van Heemse 1984--1985 niet om een drukfout gaat.

Besluit:

aan de verzoeken niet te voldoen.

Gronden:

1. alleen in uiterste noodzaak gaat een generale synode ertoe over een door één van haar voorgangsters vastgestelde besluittekst te wijzigen. De noodzaak daarvoor is door geen van beide broeders aangetoond. Hun bezwaar, dat de gewraakte tekst uit de Acta strijdig is met de Nederlandse Geloofsbelijdenis over de kerk, wordt gesteld zonder nadere onderbouwing;
2. de bewuste zinsnede uit de Acta mag niet geïsoleerd gelezen en geïnterpreteerd worden:
  - a. zij functioneert als slotzin van de hele tekst van grond 3, in nauw verband met de voorgaande zinnen:
"Zo heeft de kerk in Nederland en daarbuiten zich ook nooit in zichzelf opgesloten in de gedachte dat buiten haar grenzen geen reformatisch werk uit kracht van Gods genade zou zijn op te merken. Integendeel: in de Acte van Afscheiding en Wederkeer is er de begeerte 'zich te verenigen met elke op Gods Woord gegronde vergadering' ..."
  - b. zij moet ook gelezen worden in relatie met grond 1:
"... heeft Hij ons aan de kerk en aan haar prediking gebonden. Maar zelf bindt Hij zich toch niet zo aan haar, dat Hij met Zijn Woord en Geest nergens anders is dan binnen de concreet aanwijsbare kerk, zoals wij haar in ambten, samenkomsten etc. kennen. Hij is machtig uit stenen Abraham kinderen te verwakken (...). En de Heilige Geest kan en heeft met zijn niet-geboeide Woord (...) buiten de concrete ambtsdienst, soms door het gerucht van zijn Woord, zondige mensen tot wedergeboorte gebracht en tot het levende geloof dat naar Jak. 2 zichtbaar wordt in goede werken (...)."

Er worden twee amendementen ingediend en afgewezen. Een van ds. H. Geertsma, die grond 2 wilde weglaten (7 stemmen voor en 29 stemmen tegen) en een van ds. H.J. Siegers, die grond 1 in tweeën wilde splitsen (6 stemmen voor en 30 tegen). Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

Hoofdstuk II KERKREGERING

Artikel 29

21.06.96

Bezwaren tegen uitspraken GS Ommen inzake het vrouwenstemrecht (agenda 2.1)

Voorstel : commissie 1

Rapporteur : H. Geertsma

Materiaal :

35 brieven, 6 van kerkeraden, 29 van particulieren. Zie voor een volledig overzicht bijlage III van de Acta.

In veel brieven wordt bezwaar gemaakt tegen het feit dat de Generale Synode van (GS) Ommen 1993 de zaak van het vrouwenstemrecht in behandeling heeft genomen.

De gronden voor dat bezwaar zijn met name de volgende:

- a. de synode heeft niet aangetoond dat meer dan één revisieverzoek aan art. 33 KO voldeed;
- b. er zijn in de revisieverzoeken geen nieuwe argumenten naar voren gebracht;
- c. aan de door de GS Kampen 1975 genoemde vereisten voor een revisieverzoek is niet voldaan;
- d. de synode heeft de revisieverzoeken niet getoetst aan artikel 31 KO;
- e. de synode heeft zich niet gehouden aan de regel van de GS Dordrecht 1893 over het beroep tegen de uitspraak van een kerkelijke vergadering;
- f. in plaats van de revisieverzoeken te toetsen is de synode zelf gaan studeren op de vraag of de uitspraak van de GS Groningen-Zuid 1978 herzien moest worden.

De meeste brieven bevatten verder een verzoek de uitspraken van de GS Ommen uit het midden van de kerken weg te nemen.

Sommige appellanten (met name enkele kerkeraden) verzoeken revisie van een of meer gronden onder de besluiten. Tegen vrijwel elk onderdeel van elke grond worden bezwaren ingebracht. In enkele brieven worden nieuwe formuleringen voorgesteld.

De bezwaren die het sterkst naar voren komen zijn de volgende:

- a. tegenover besluit 2, grond 2 en grond 3a wordt gesteld dat de stemming in het geheel van de verkiezing een beslissend karakter draagt: alleen bij dit onderdeel is de kerkeraad gebonden aan de inbreng van de gemeente. Sommige appellanten menen dat de GS Groningen-Zuid het stemmen terecht beschouwt als een vorm van regeren; anderen ontkennen dat de GS Groningen-Zuid in dit verband van 'gezag oefenen' wilde spreken; zij stellen dat deze synode alleen conclusies verbond aan de Schriftgegevens over de onderdanigheid van de vrouw;
- b. tegenover besluit 2, grond 3b wordt gesteld dat de synode de Schriftgegevens over de gelijkwaardigheid van de vrouw aan de man ten koste doet gaan van de Schriftgegevens over de onderdanigheid van de vrouw. De scheppingsorde, waarbij de man tot hoofd van de vrouw is bestemd, wordt genegeerd. De door de synode aangedragen teksten bewijzen hier niets, omdat ze alleen gaan over het feit dat man en vrouw op gelijke wijze delen in het heil van Christus. Ef. 5:21 leert geen onderdanigheid van man en vrouw aan elkaar, maar is een algemene bepaling die in het vervolg geconcretiseerd wordt; in dat vervolg wordt de vrouw opgeroepen onderdanig te zijn aan haar man, niet andersom;
- c. tegenover besluit 2, grond 3c wordt gesteld dat hier bepaalde exegeses bindend worden opgelegd; dat het onjuist, of althans willekeurig, is het 'zwijggebod' ten aanzien van de vrouw in 1 Kor. 14:34-36 en 1 Tim. 2:11-15 te beperken tot de eredienst; dat in deze passages het deelnemen van de zusters aan de stemming (als een vorm van beoordelend en gezaghebbend spreken) uitgesloten wordt;
- d. tegenover besluit 2, grond 3d wordt gesteld dat het spreken van de vrouw in de aangevoerde teksten (Hand. 2:17,18 etc.) iets anders is dan het 'spreken' in de verkiezing van ambtsdragers; dat de stem van de gemeente de optelsom is van de individuele stemmen, zodat de stem van de individuele zuster deel uitmaakt van de beslissende stem van de gemeente;
- e. ten aanzien van besluit 3, grond 1 wordt gesteld dat er een tegenstelling is tussen de uitspraak dat het stemrecht de zusters niet langer onthouden behoort te worden en de erkenning dat de Schrift geen rechtstreeks antwoord geeft op de vraag of zij mogen stemmen. De synode had moeten aantonen dat er een goddelijke eis is om de zusters het stemrecht te geven. Uit de aangevoerde teksten kan geen conclusie getrokken worden voor het meedoen van de vrouw aan de verkiezing van ambtsdragers;
- f. tegenover besluit 3, grond 2 en 3 wordt gesteld dat niet alles wat de bevoegdheid en de taak van de gemeente is ook de bevoegdheid en de taak is van elk individueel gemeentelid (de GS Ommen wil toch ook niet alle doopleden mee laten stemmen); dat teksten die spreken over het wonen van de Geest in de gemeente daaraan niet het verkiezingsrecht van de zusters verbinden; dat in

- Handelingen 1:23,24 en 6:2,3 juist de mannen in de gemeente worden aangeproken;
- g. tegenover besluit 3, grond 4 wordt gesteld dat deze grond geen argument voor, maar hoogstens een verdediging van het vrouwenstemrecht bevat. Het woord 'tijdgeest' is niet gedefinieerd; daardoor wordt het spreken er over vaag en ongrijpbaar. De genomen besluiten zijn onvoldoende afgeschermd tegen de invloed van een tijdgeest die zich kenmerkt door een sterke hang naar individualisme en een onbijbels emancipatiedenken. De drempel naar de vrouw in het ambt kan lager worden door deze besluiten; Schriftgegevens die nu gehanteerd worden voor het vrouwenstemrecht zijn elders ook gebruikt om de vrouw in het ambt te verdedigen. In grond 4f wordt het ambt van diaken niet genoemd.

Een aantal appellanten meent dat de synodebesluiten afbreuk doen aan de eenheid tussen man en vrouw in het huwelijk, of althans dat de synode nauwelijks heeft stilgestaan bij de wijze waarop de huwelijksrelatie dient te functioneren in de gemeente van Christus (kerkeraad Enumatil). Het naast elkaar staan van twee stemmen werkt eerder verstrooiend dan samenbindend (kerkeraad Zuidbroek). Sommige inzenders wijzen op de mogelijkheid van een gezinsstemrecht of iets dergelijks.

Verder wordt als bezwaar aangevoerd dat de besluiten van Ommen niet de vrede en de eendracht in de kerken hebben gediend. Enkele briefschrijvers klagen over gewetensnood. Sommige broeders delen mee dat zij niet meer meedoen aan de verkiezingen. Een broeder stelt dat de met medewerking van de zusters gekozen ambtsdragers niet wettig verkozen zijn en dat er op den duur dus geen wettige kerkeraad meer is. Een andere broeder laat weten dat hij geen ambtsdrager meer kan zijn en dat, wanneer van hem instemming gevraagd wordt met de leer van de kerk, zijn ja-woord voortaan een voorbehoud bevat.

De kerkeraad van Enumatil heeft bezwaar tegen de haast waarmee z.i. tot een radicale omslag werd besloten en tegen de praktische onomkeerbaarheid van de genomen besluiten: de nieuwe benadering is inmiddels kerkelijk geijkt; er is te weinig ruimte gegeven aan de kerken om zich hier nader op te bezinnen.

Gevraagd wordt of zusters die moeite hebben met het stemmen nu vermaand moeten worden: de gebondenheid aan dit besluit legt toch een verplichting neer in de kerken (Zuidbroek)?

De kerkeraad van Urk vraagt de synode het vrouwenstemrecht alsnog aan de vrijheid van de kerken over te laten: een zaak die de eeuwen door zo onzeker is geweest in de kerken, tot op recente synoden toe, moet niet nu ineens met zoveel gezag geladen worden, dat de kerken gedwongen worden iets in te voeren dat tot nog toe als niet duidelijk vanuit de Schrift of zelfs als niet in overeenstemming met de Schrift werd afgewezen.

Br. T.L. Bruinius te Waddinxveen vraagt, wanneer er geen meerderheid te vinden is voor herroeping van de besluiten, een studiedeputaatschap in te stellen om de positie van de vrouw in de Schrift breed te bestuderen en dat toe te passen op de ontwikkelingen in deze tijd.

Br. en zr. Verkerk-Vegter te Herten vragen de synode

- a. zich te bezinnen op de handelwijze van de GS Ommen ten aanzien van het vrouwenstemrecht (het doen van een stellige uitspraak in een kwestie waarover veel verschil van mening bestaat, waarbij aan die uitspraak de naam van God verbonden wordt);
- b. de stellige uitspraak van de GS Ommen, dat de vrouw geen leer- of regeerambt mag vervullen, in te trekken.

Besluit 1:

de bezwaren tegen het feit dat de GS Ommen de zaak van het vrouwenstemrecht in behandeling genomen heeft af te wijzen.

Gronden:

1. de zaak van het vrouwenstemrecht is naar artikel 30 KO in de kerkelijke weg, met goede voorbereiding en kennelijk breed gedragen door de kerken, aan de generale synode voorgelegd;
2. toegestemd moet worden dat de synode in de gronden voor haar eerste besluit niet heeft aangetoond dat meer dan één revisieverzoek aan art. 33 voldeed en aan de vereisten die voor een revisieverzoek gesteld zijn door de GS Kampen 1975. Uit het genoemde materiaal blijkt echter dat zeker de particuliere synoden van Overijssel en Noord-Holland het besluit van de GS Groningen-Zuid over deze zaak nauw keurig hebben gelezen. Deze particuliere synoden hebben de door Groningen-Zuid aangevoerde argumenten zorgvuldig getoetst, waarmee zij handelden in de geest van de uitspraak van de GS Kampen.

- Overigens sprak Kampen over een besluit "dat in de kerken algemene aanvaarding heeft gevonden". Blijkens het feit dat vier particuliere synoden het besluit van Groningen-Zuid aanvochten was daarvan althans in 1993 geen sprake meer;
3. artikel 31 KO zegt wel dat een besluit van een kerkelijke vergadering bindend is, tenzij bewezen wordt dat het in strijd is met Gods Woord of met de kerkorde. Dit betekent echter niet dat een besluit alleen kan worden weggenomen, wanneer in een revisieverzoek strijdigheid met Gods Woord of met de kerkorde wordt aangetoond. Het kan ook zijn dat in een revisieverzoek terecht geconstateerd wordt dat het aangevochten besluit met onvoldoende of ondeugdelijke argumenten onderbouwd is;
  4. de bedoelde uitspraak van de GS Dordrecht 1893 geeft aan dat het *rechtstreeks* indienen van een appèl dient te geschieden bij de eerstvolgende samenkomst van de meerdere vergadering waaraan men zich beroept. Deze uitspraak betekent niet dat een door een generale synode genomen besluit in een later stadium niet meer kan worden aangevochten. In dat geval dient dan de kerkelijke weg te worden gevolgd. Dat is ten aanzien van het vrouwenstemrecht ook gebeurd;
  5. de door de GS Ommen benoemde commissie heeft een brede studie opgezet ten aanzien van het vrouwenstemrecht; in het geheel van die studie zijn de ingediende revisieverzoeken wel degelijk overwogen, waarbij de daarin vervatte argumenten op hun houdbaarheid zijn beoordeeld (zie het rapport van de commissie, hoofdstuk 5 en de inleidende opmerkingen bij de hoofdstukken 6 en 7).

Besluit 2:

- a. de revisieverzoeken, voorzover zij vragen de besluiten 2 en 3 van de GS Ommen te herroepen, af te wijzen;
- b. niet te voldoen aan het verzoek van de kerkeraad van Urk de invoering van het vrouwenstemrecht alsnog in de vrijheid van de kerken te laten;
- c. niet in te gaan op het verzoek van br. Bruinius te Waddinxveen om, wanneer de besluiten niet herroepen worden, een studiedeputaatschap in te stellen.

Gronden:

ad a:

1. de synode heeft terecht gesteld dat aan de stemming als onderdeel van het roepen tot het ambt een beperkt gewicht moet worden toegekend (zie besluit 2, grond 3d). Het is de kerkeraad die beoordeelt of bepaalde broeders geschikt zijn voor het ambt van ouderling of diaken. Dat oordeel legt de kerkeraad vast in de talstelling. Wie stemt doet niet meer dan een voorkeur uitspreken ten aanzien van een broeder die, vanuit de normen van de Schrift gezien, evenzeer gekwalificeerd is als de broeder die met hem op tal staat.
De kerkeraad behoudt in het geheel van de verkiezing de leiding, ook wanneer hij gebonden is aan de uitslag van de stemming. Dat hij aan die uitslag gebonden is, vloeit vanzelfsprekend voort uit de talstelling. Wanneer de kerkeraad met de talstelling uit spreekt alle genoemde broeders bekwaam te achten voor het te vervullen ambt is het ondenkbaar dat hij na de talstelling niet zonder meer tot benoeming zou overgaan. Het moet dan ook onjuist genoemd worden wanneer de stemming, en dus de stem van de zusters in de gemeente, de zware lading krijgt die door diverse appellanten daaraan gegeven wordt. In het geheel van de verkiezing kan de approbatie een veel zwaardere lading krijgen dan de stemming, wanneer een zuster bezwaren inbrengt tegen een verkozen broeder. Weliswaar beslist de kerkeraad in dat geval, maar die kerkeraad *moet* het bezwaar honoreren wanneer het wettig blijkt te zijn. In dat geval kan de inbreng van één zuster betekenen dat een door de gemeente gekozen en door de kerkeraad benoemde broeder niet bevestigd wordt;
2. de synode heeft terecht gesteld dat uit passages als 1 Kor. 14:34-36 en 1 Tim. 2:11-15, die in de discussie over het vrouwenstemrecht een sleutelrol vervullen, geen verbod voor de vrouw valt af te leiden om haar stem uit te brengen bij de verkiezing (zie besluit 2, grond 3c en besluit 3, grond 1d). Hoe genoemde passages ook precies uitgelegd moeten worden, het is duidelijk dat hier wel een bepaalde vorm van onderricht en beoordeling aan de vrouw wordt onthouden, maar dat er niet een algemeen zwijggebod wordt gegeven (de synode heeft meerdere Schriftgegevens genoemd waarmee deze passages anders in strijd zouden komen) en dat datgene wat hier aan de zusters ontzegd wordt op een heel ander niveau ligt dan een stemming met beperkt gewicht;
3. ten onrechte menen sommige appellanten dat de synode, om het vrouwenstemrecht te kunnen invoeren, uit de Schrift had moeten aantonen dat het vrouwenstemrecht op een duidelijk gebod van de Here berust. De synode heeft terecht uitgesproken dat de Schrift, die geen enkele vorm van verkiezing voorschrijft als verplicht voor alle tijden, geen rechtstreeks antwoord geeft op de vraag of ook de zusters mogen stemmen (besluit 3, grond 1). Vervolgens heeft de synode Schriftgegevens naar voren gebracht waarin de gelijkwaardigheid van de vrouw ten opzichte van de man wordt onderstreept; daarnaast Schriftgegevens waarin gesproken wordt over de inwoning van de Heilige Geest in de hele gemeente en gegevens waarin de bevoegdheid en de roeping tot meewerken aan de opbouw van de gemeente aan de hele gemeente wordt voorgehouden (besluit 2, grond

3b; besluit 3, grond 3b en 3c). Door appellanten is vanuit de Schrift niet voldoende aangetoond dat, ondanks al deze Schriftgegevens over gaven en roeping van de zusters in de gemeente, toch het stemrecht niet voor de zusters bestemd zou zijn;

ad b:

1. wanneer de invoering van het vrouwenstemrecht in de vrijheid van de kerken zou worden gelaten zou er ten aanzien van de positie van de zusters rechtsongelijkheid ontstaan tussen de ene gemeente en de andere;
2. de synode van Ommen heeft vanuit de Schriften aangetoond dat er geen redenen aan te voeren zijn om de zusters het stemrecht te onthouden;

ad c:

1. meer dan één synode heeft in het verleden al een studiedeputaatschap ingesteld met het oog op de zaak van het vrouwenstemrecht;
2. een verzoek om een studiedeputaatschap met een bredere opdracht, zoals hier wordt bedoeld, dient in de kerkelijke weg aan de orde te worden gesteld;

Besluit 3:

ten aanzien van de bezwaren tegen de door de Generale Synode van Ommen 1993 aangevoerde gronden verder het volgende uit te spreken:

1. het was beter geweest, wanneer de synode zich in de gronden voor haar besluiten had beperkt tot een confrontatie met de argumenten die door de synode van Groningen-Zuid zijn aangevoerd;
2. bezwaren tegen het vastleggen van bepaalde exegeses in de gronden moeten worden toegestemd;
3. terecht wordt gesteld dat grond 4 bij besluit 3 meer een verdediging van dat besluit bevat dan argumentatie voor het besluit. De in deze grond genoemde elementen zijn echter voor de beoordeling van het besluit wel van belang;
4. toegestemd moet worden dat het begrip 'tijdgeest' in grond 4 door de synode niet gedefinieerd is. De bezwaren tegen de wijze waarop de synode dit begrip hanteert dienen echter te worden afgewezen;
5. de synode heeft haar besluiten duidelijk afgeschermd tegen de gedachte dat de drempel naar het leer- en regeerambt van de zusters hierdoor lager zou zijn geworden. Tevens heeft de synode Schriftgegevens genoemd die niet gebruikt kunnen worden als argumenten tegen het vrouwenstemrecht, maar naar haar oordeel wel het leer- en regeerambt aan de zusters ontzeggen. Het ambt van diaken is daarbij niet genoemd omdat daar geen aanleiding voor was.

Gronden:

1. a. de revisieverzoeken die de synode moest behandelen richtten zich tegen de uitspraken van de synode van Groningen-Zuid;
b. door haar gronden zo breed te formuleren heeft de synode de onderbouwing van haar besluiten niet sterker gemaakt; op onderdelen kan nu gemakkelijker kritiek geïfend worden, omdat die onderdelen, op zichzelf genomen, niet bewijzen wat de synode wil uitspreken (zie bijvoorbeeld grond 3b en de daarin genoemde schriftplaatsen);
2. er is sprake van het vastleggen van exegeses, wanneer in besluit 2, grond 3c en in besluit 3, grond 1d gesteld wordt dat de voorschriften in 1 Kor. 14:34-36 en in 1 Tim. 2:11-15 zich beperken tot de eredienst en wanneer in grond 3b met betrekking tot Ef. 5:21 gesproken wordt over de onderdanigheid van man en vrouw aan elkaar;
3. grond 4 onder besluit 3 gaat in op bezwaren die meer dan eens door tegenstanders van het vrouwenstemrecht naar voren zijn gebracht;
4. appellanten tonen niet aan dat het spreken over de tijdgeest door het ontbreken van een definitie vaag en ongrijpbaar wordt; de synode heeft op een evenwichtige manier over de invloed van de tijdgeest gesproken en daarbij duidelijk aangegeven dat alleen de argumenten van de Heilige Schrift doorslaggevend zijn in de kerk; de synode zelf heeft haar besluiten ook vanuit de Schrift beargumenteerd; in grond 4e heeft de synode haar besluiten duidelijk afgeschermd tegen een onschriftuurlijk individualisme en tegen een verkeerde emancipatiezucht;
5. het spreken van de synode over de relatie tussen het zusterstemrecht en het leer- en regeerambt van de vrouw is duidelijk in besluit 3, grond 4f en verder in besluit 2, grond 3c en in besluit 3, grond 1d.

Besluit 4:

ten aanzien van de overige door appellanten genoemde bezwaren, moeiten en verzoeken het volgende uit te spreken:

1. het bezwaar dat het vrouwenstemrecht afbreuk zou doen aan de eenheid tussen man en vrouw moet worden afgewezen;

2. de stelling dat de haast waarmee tot het vrouwenstemrecht zou zijn besloten te weinig ruimte aan de kerken zou hebben gelaten voor nadere bezinning, dient te worden afgewezen;
3. het bezwaar dat de besluiten van Ommen de vrede in de kerken niet gediend of zelfs verstoord zouden hebben dient te worden afgewezen, evenals de stelling dat, bij zoveel verschil van mening in de kerken, geen stellige uitspraak in deze kwestie had mogen worden gedaan;
4. wanneer broeders en zusters moeite hebben met de genomen besluiten dienen ambtsdragers daar met pastorale wijsheid mee om te gaan; het is echter onjuist wanneer genoemde broeders en zusters verregaande consequenties trekken uit hun bezwaren en de wettigheid van de gekozen ambtsdragers ter discussie stellen;
5. het verzoek van br. en zr. Verkerk de stellige uitspraak van de synode dat de vrouw in de kerk geen leer- of regeerambt mag vervullen, in te trekken, dient te worden afgewezen.

Gronden:

1. appellanten tonen niet aan dat de door God gegeven eenheid van man en vrouw in het huwelijk als consequentie heeft dat zij niet beiden hun stem zouden mogen uitbrengen, of althans niet allebei een verschillende stem. Het hebben van een verschillende voorkeur hoeft aan de eenheid in het huwelijk geen afbreuk te doen;
2. het spreken over 'haast' ziet voorbij aan het feit dat de zaak al jarenlang in de kerken leefde. Verder hebben de kerkeraden de tijd kunnen nemen om de gemeente op de invoering van het vrouwenstemrecht voor te bereiden en haar vertrouwd te maken met het Schriftuurlijke onderwijs in het commissierapport dat ter synode diende;
3. dat de synode, toen zij ervan overtuigd was geraakt dat de Schrift het vrouwenstemrecht niet verbiedt, die overtuiging geargumenteerde aan de kerken voorlegde, was een wettige zaak. Het zou onjuist zijn geweest als de synode toen nog gedaan had alsof de zaak voor haar niet zeker was. De kerken konden de aangevoerde argumenten toetsen en hebben dat ook gedaan. Bij het spreken over 'vrede' dient bedacht te worden dat er veel onvrede was in de kerken over een recht dat nog altijd aan de zusters werd onthouden, terwijl Gods Woord daar, naar de overtuiging van velen, geen aanleiding toe gaf;
4. de synode heeft uitgesproken dat het stemrecht niet aan de zusters mag worden onthouden; zij heeft niet uitgesproken dat aan de zusters een *stemplicht* moet worden *opgelegd*. Van kerkeraden mag geduld en goed onderwijs gevraagd worden; van bezwaarde broeders en zusters mag gevraagd worden dat zij openstaan voor de argumenten die worden aangevoerd. De synode heeft met haar besluiten niet een nieuwe leer ingevoerd. De wettigheid van gekozen ambtsdragers hangt niet af van de vraag of de zusters al dan niet terecht aan de stemming hebben meegedaan;
5. de synode heeft in de gronden aangetoond dat het toekennen van het stemrecht aan de zusters niet automatisch leidt tot het leer- en regeerambt van de vrouw. Zij heeft geen *besluit* ten aanzien van het leer- en regeerambt van de vrouw genomen, omdat daarover geen verzoek aan haar was voorgelegd. Wanneer appellanten menen dat deze zaak aan de orde moet komen zullen zij daarvoor, naar art. 30 KO, de kerkelijke weg moeten gaan.

Na een korte bespreking wordt het voorstel van de commissie met algemene stemmen aanvaard (er is één onthouding). Buiten stemming blijven oud. G. Boersma en ds. T. Dijkema, die ook naar de synode van Ommen waren afgevaardigd. Afsluitend merkt de praeses op dat er nogal wat bezwaarschriften over deze zaak op tafel lagen, maar dat tegelijk gesproken kan worden van een breed draagvlak in de kerken. De commissie heeft de vergadering gediend met een uitvoerig rapport en een afgewogen besluittekst. Zodoende kon de synode met grote eenparigheid tot een besluit komen. Laat dit eraan mogen bijdragen dat het recht van de zusters om deel te nemen aan de stemming bij het kiezen van ambtsdragers wordt erkend.

Artikel 30

21.06.96

Bezwaarschrift inzake vrouwenstemrecht (agenda 2.1.9)

Voorstel : commissie 1

Rapporteur : H. Geertsm a

Materiaal :

brief dd. 9 december 1995 van br. H. van der Veen te Goor. De brief bevat een bezwaarschrift tegen een besluit van de Particuliere Synode van Gelderland 1995. Genoemde synode heeft zijn bezwaarschrift tegen het besluit van de classis Harderwijk afgewezen. De classis had zijn bezwaarschrift tegen het besluit van de kerkeraad te Ermelo inzake het vrouwenstemrecht onontvankelijk verklaard.

Appellant voert twee bezwaren tegen het vrouwenstemrecht aan:

1. de Generale Synode van Ommen had naar artikel 33 KO de zaak van het vrouwenstemrecht alleen in behandeling mogen nemen wanneer werd aangetoond dat in het reeds afgehandelde besluit over deze zaak fouten in de redactie of onschriftuurlijkheden

voorkwamen;

2. wanneer de Schrift geen duidelijke uitspraken geeft moet de kerk niet handelen. Aan de kerkeraad, de classis en de particuliere synode heeft appellant dezelfde bezwaren voorgelegd. De kerkeraad wees die af; de classis sprak uit dat appellant zich niet confronteerde met de argumenten van de kerkeraad; de particuliere synode wees opnieuw zijn bezwaren af.

Besluit:

het bezwaarschrift niet ontvankelijk te verklaren en appellant te verwijzen naar het besluit van de synode over de revisieverzoeken met betrekking tot de besluiten van de Generale Synode te Ommen inzake het vrouwenstemrecht.

Gronden:

1. appellant brengt geen nieuwe bezwaren naar voren en geeft er geen blijk van de uitspraken van de mindere vergaderingen ten aanzien van zijn bezwaren zorgvuldig te hebben gelezen en overwogen;
2. appellant heeft naast dit bezwaarschrift een verzoek om revisie van de uitspraken van de Generale Synode van Ommen inzake het vrouwenstemrecht aan de synode voorgelegd, waarin hij onder meer dezelfde bezwaren naar voren brengt.

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard. Buiten stemming blijven de afgevaardigden uit Gelderland.

Artikel 31

12.06.96

Kerkelijke examens (agenda 2.7.1 - 2.7.7)

Voorstel : commissie 3

Rapporteur : A. Prins

Materiaal :

1. voorstel van de Particuliere Synode Utrecht dd. 1 februari 1996, om
  - a. een studiedeputaatschap in te stellen met als opdracht het geheel van de kerkelijke examinatie van hen die predikant willen worden nader te onderzoeken, en op basis daarvan de kerken ruim vóór de volgende generale synode te dienen met voorstellen tot verbetering hiervan;
  - b. in afwachting van besluitvorming naar aanleiding van het onder a genoemde, het preparatoir examen op te dragen aan de classis waaronder de kerk ressorteert die het attest voor de inschrijving aan de Theologische Universiteit heeft afgegeven;
  - c. in artikel 5 KO de woorden "zij.... die door de classis waaronder zij ressorteren preparatoir geëxamineerd zijn" te lezen overeenkomstig het gestelde onder b; bij dit voorstel is gevoegd een rapport van de 'Commissie inzake Kerkelijke Examens', dat gediend heeft op de Classis Utrecht dd. 21 september 1995;
2. verzoek van de Particuliere Synode Overijssel dd. 21 februari 1996, om
  - a. een regeling vast te stellen om te voorzien in de moeite dat de classis Kampen, vergeleken met overige classes, onevenredig zwaar belast is vanwege de vele preparatoire examens die door haar moeten worden afgenomen, zowel wat betreft de werkdruk als de verantwoordelijkheid in dezen;
  - b. in het geval dat de generale synode nog geen nieuwe regeling vaststelt inzake de preparatoire examens, ermee in te stemmen dat de andere classes in het ressort van de particuliere synode Overijssel gaan participeren in het afnemen van de preparatoire examens van de kandidaten uit het ressort Kampen, volgens de onderstaande regeling:
    1. de vier classes binnen de particuliere synode Overijssel zullen bij alfabetische toerbeurt de preparatoire examens van de kandidaten binnen de classis Kampen voor hun rekening nemen;
    2. de kandidaat meldt zich bij de deputaten voor de voorbereiding van de examens in de classis Kampen;
    3. deze deputaten treden coördinerend op en leggen contact tussen de kandidaat en de classis die aan de beurt is om te examineren;
    4. de examinerende classis geeft de kandidaat, nadat hij het examen met goed gevolg heeft afgelegd, toestemming om volgens de afgesproken regels te staan naar het ambt van dienaar van het Woord binnen de Gereformeerde Kerken in Nederland;
  - c. in dat geval akkoord te gaan met het ten behoeve van de classis Kampen tijdelijk buiten werking stellen van het betreffende deel van art. 5 KO;
3. schrijven van br. J. Boot te Kampen dd. 15 januari 1995, waarin ook hij aandacht vraagt voor de problematiek van de classis Kampen m.b.t. het afnemen van de preparatoire examens;

4. schrijven van de raad van de kerk te Voorburg dd. 20 januari 1996, met adhesiebetuiging aan het voorstel van de Particuliere Synode Utrecht 1996;
5. schrijven van de Particuliere Synode Gelderland dd. 22 februari 1996, met steunverklaring voor het voorstel van de Particuliere Synode Utrecht;
6. schrijven van de classis Enschede dd. 17 februari 1996, met adhesiebetuiging aan het voorstel van de Particuliere Synode Utrecht;
7. schrijven van de raad van de kerk te Hoek dd. 7 maart 1996, met adhesiebetuiging aan het voorstel van de Particuliere Synode Utrecht;
8. rapport van deputaten-curatoren van de Theologische Universiteit (paragraaf 7), waarin zij:
  1. voorstellen de huidige regeling voor het preparatoir examen (Acta Generale Synode Rotterdam-Delfshaven 1964--1965, art. 105c) aan te passen i.v.m. de wijziging van het kandidaatsexamen in het doctoraal examen en de invoering van de aantekening praktische vorming;
  2. de generale synode dringend aanbevelen een studiedeputaatschap in te stellen dat de kerkelijke examinering van aanstaande predikanten aan een grondig onderzoek onderwerpt.

Besluit 1:

studiedeputaten te benoemen met de opdracht:

1. het geheel van de examinatie van hen die predikant willen worden nader te onderzoeken, onder gebruikmaking van het materiaal dat voorhanden is;
2. van hun arbeid rapport, vergezeld van voorstellen, uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en hun rapport zes maanden voor het begin van die synode aan de kerken toe te zenden; daarbij de kerken aan te bevelen het rapport in classicale kring te bespreken.

Gronden:

1. het preparatoir examen en het peremptoir examen, die in het verleden op onderscheiden tijdstippen zijn ontstaan met een verschillende doelstelling (respectievelijk het bewaken van de betrouwbaarheid in de leer en de bekwaamheid voor het ambt), hebben in de loop der jaren inhoud gekregen zonder dat een duidelijke afbakening tussen doel en opzet van beide is aangegeven;
2. de ontwikkeling is zodanig geweest dat beide examens zich nauwelijks onderscheiden wat vorm en opzet betreft, waardoor vorenbedoeld verschil in doelstelling niet tot zijn recht komt; dit wettigt de vraag of het nodig is beide examens naast elkaar te laten voortbestaan;
3. in de huidige generale regelingen van de examens (Acta Generale Synode van Rotterdam-Delfshaven 1964--1965, art. 105c en 105d) ontbreken ten aanzien van de onderdelen waarin onderzoek moet worden gedaan (art. 105c, punt d en art. 105d, punt c) nadere definities en criteria, waardoor de regeling van de examens in de diverse classes sterk uiteenloopt;
4. in de opzet van de studie aan de Theologische Universiteit te Kampen is als nieuw onderdeel ingebracht dat de student zich in de praktijk kan gaan oriënteren binnen de kerken en dat bij het getuigschrift een aantekening praktische vorming komt; hiermee lijkt dit examen qua karakter een zekere overeenkomst te krijgen met het huidige preparatoir examen;
5. het geheel van de examina is een complexe materie; dit vereist voor de regeling ervan vooraf zorgvuldige studie en onderzoek;
6. het afnemen van het kerkelijk examen is een classicale aangelegenheid; in verband daarmee lijkt een bespreking van het uit te brengen rapport op de diverse classes gewenst.

Besluit 2:

te bepalen dat, in afwachting van de besluitvorming m.b.t. de in besluit 1 bedoelde studie en in afwijking van hetgeen in dezen in artikel 5 van de kerkorde is bepaald, het preparatoir examen wordt afgenomen door de classis waaronder de kerk ressorteert, die aan de examinandus het attest heeft afgegeven t.b.v. zijn inschrijving voor de studie aan de Theologische Universiteit.

Gronden:

1. aangetoond is dat de thans vigerende bepaling in art. 5 KO met zich meebrengt dat de classis Kampen in vergelijking met de overige classes onevenredig zwaar is belast met het afnemen van preparatoire examens. Deze situatie vraagt op zich om een structurele oplossing; het is echter dienstig hiermee te wachten tot de in besluit 1 bedoelde studie is afgerond en de besluitvorming daarop heeft plaatsgevonden;
2. voor een goede spreiding van de preparatoire examens over de classes lijkt de inschakeling van de classis waaronder de kerk ressorteert tot welke de examinandus de laatste twee jaren behoorde (zie punt b.2 van de 'Regeling voor het praeparatoir examen') geen

goede oplossing, omdat dit onvoldoende garantie geeft voor een mindere belasting van de classis Kampen. De in het besluit bedoelde classis komt daarom het meest in aanmerking.

Besluit 3:

in de 'Regelen voor het praeparatoir examen' (Acta Generale Synode Rotterdam-Delfshaven 1964--1965, art. 105c) te wijzigen:

1. onderdeel b.1 in:
het bewijs van met goede uitslag afgelegd doctoraal examen aan de Theologische Universiteit met, voor hen die in of na 1990 begonnen zijn met de propaedeutische studie, de bijbehorende aantekening praktische vorming;
2. onderdeel c.2 in:
na overlegging van een attestatie als onder b-2 bedoeld, verzoekt de classis de hoogleraren van de Theologische Universiteit hem te examineren inzake de kennis, het inzicht en de vaardigheid die voor het doctoraal examen met de bijbehorende aantekening praktische vorming vereist zijn.

Grond:

in de opzet van de studie aan de Theologische Universiteit is als nieuw onderdeel ingebracht dat de student zich in de praktijk kan gaan oriënteren binnen de kerken. Dit heeft tot doel dat predikanten, als ze in het ambt bevestigd zijn, zo goed mogelijk zullen gaan functioneren. Wil dat doel optimaal effect en rendement krijgen dan is het nodig dat de aantekening praktische vorming bij het getuigschrift van de Theologische Universiteit verplicht wordt gesteld voor het ondergaan van de kerkelijke examinatie.

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard. Na afloop van de behandeling memoreert de praeses het feit dat ds. W. van der Schee uit Loenen-Abcoude (die zelf op de publieke tribune aanwezig is) aan de wieg van dit voorstel heeft gestaan. Het is verheugend dat zijn gedegen documentatie er via de kerkelijke weg uiteindelijk toe heeft geleid dat deze besluiten genomen konden worden.

Artikel 32

25.06.96

Studiefinanciering voor theologische studenten (agenda 2.8.1 en 2.8.3-4)

Voorstel : commissie 3

Rapporteurs : K.J. Wietsma en L.J. Joosse

Materiaal :

1. rapport van deputaten ad art. 19 KO;
2. aanvullend rapport van deputaten ad art. 19 KO, met als bijlage een brief van de senaat van de Theologische Universiteit dd. 22 februari 1996; uit dit aanvullend rapport blijkt dat deputaten niet tot een eensluidend voorstel konden komen met betrekking tot de opdracht "te onderzoeken of een schuldverhouding op het moment dat de student predikant wordt, in het algemeen thans nog als ongewenst beschouwd moet worden". Deputaten vragen de generale synode hierover een uitspraak te doen, alsmede over de vraag of de uitspraak van de Generale Synode van Arnhem 1981 om als kerken zelf zorg te dragen voor het financiële onderhoud van theologische studenten moet blijven bestaan, terwijl deze uitspraak door sommige deputaten wordt gezien als een blokkade voor een volledig gebruik van de mogelijkheden op grond van de wet op de studiefinanciering;
3. financiële verslagen van deputaten ad art. 19 KO over 1992/93, 1993/94 en 1994/95, met de resp. controleverslagen van registeraccountants Walgemoed.

Besluit 1:

1. het beleid van deputaten goed te keuren met dien verstande dat het besluit van deputaten dd. 7 oktober 1995 ten aanzien van aanvragen van personen vanaf 28 jaar aldus wordt geformuleerd: "Ten aanzien van aanvragers vanaf 28 jaar zal per geval beoordeeld worden of zij in aanmerking komen voor steun ten behoeve van levensonderhoud, studiereisreizen";
2. opnieuw deputaten te benoemen, uit elk particulier synodaal ressort twee primi van wie tenminste één financieel deskundig is, en een secundus;
3. deputaten op te dragen zich te bezinnen op het functioneren en de samenstelling van het deputaatschap, mede in het licht van de hierna vermelde besluiten 3.1 en 3.2;
4. a. in art. 1 van de Regeling Studiefinanciering tussen 'contactdeputaten' en 'studiejaar' in te voegen "Student: hij die als student aan de Theologische Universiteit staat ingeschreven dan wel als cursist de vooropleiding aan deze universiteit

- volgt";
- b. aan de Instructie als nieuw artikel, artikel 15, toe te voegen: "Deputaten dragen er zorg voor dat twee jaar nadat de studieschuld van een predikant of student geheel is kwijtgescholden, c.q. afgelost, het desbetreffende dossier wordt vernietigd"; het huidige artikel 15 van de "Instructie" wordt omgenummerd tot 16;
  - c. in de Regeling Studiefinanciering de wijzigingen goed te keuren (zie rapport deputaten sub 13 en 14) die door deputaten in opdracht van de vorige generale synode zijn voorbereid;
  - d. art. 15 (nieuw 16) lid 5 van de Regeling Studiefinanciering aldus te wijzigen dat de voorlaatste zin "met dien verstande dat het minstens f 1200,-- per jaar bedraagt" vervalt;
  - e. de Regeling Studiefinanciering als volgt aan te vullen: "Een student die zijn opleiding aan de Theologische Universiteit heeft voltooid en als medewerker in de dienst van de evangelieprediking aan een van de Gereformeerde Kerken in Nederland verbonden wordt, zal naar art. 16 (nieuw 17) van de Regeling kwijtschelding van genoten steun ontvangen";
5. deputaten te verzoeken diligent te zijn ten aanzien van nieuwe wettelijke ontwikkelingen en zo nodig de kerken te dienen met voorstellen in dezen;
  6. deputaten op te dragen drie maanden voor de eerstvolgende synode over hun arbeid te rapporteren.

Gronden:

1.
  - a. deputaten hebben hun werkzaamheden naar behoren verricht;
  - b. het is niet uitgesloten dat iemand met een 'late roeping' de kerken menig jaar vruchtbaar kan dienen;
2. deputaten melden dat zij een gebrek aan financiële deskundigheid ondervinden binnen het deputaatschap; om de continuïteit meer te waarborgen stellen deputaten ook voor twee secundi per ressort te benoemen; het lijkt echter beter, gelet op de wijziging in beleid die tot vermindering van werkzaamheden kan leiden, niet tot uitbreiding van het deputaatschap over te gaan, maar zich te bezinnen op de werkzaamheden die overblijven;
3. de Generale Synode van Ommen 1993, Acta art. 26 (besluit 3), droeg deputaten op de Instructie en de Regeling Studiefinanciering aan te passen; door aanpassing van de terugbetalingsregeling teneinde deze evenals bij de rijksoverheid inkomensafhankelijk te maken, kan de toevoeging in art. 15 lid 5 van de Regeling Studiefinanciering vervallen;
4. hoewel de student, genoemd in besluit 1.4e, geen predikant wordt, stelt hij zich dienstbaar aan de verbreiding van het evangelie. Hij is voor deze taak benoemd door en verbonden aan een gemeente;
5. de wetgeving o.a. inzake de studiefinanciering is aan voortdurende verandering onderhevig.

Besluit 2:

het besluit van de Generale Synode van Arnhem 1981, Acta art. 70 (besluit 1-3 en 5), vervallen te verklaren.

Gronden:

1. de Generale Synode van Leeuwarden 1990, Acta art. 62, besloot het voorstel van de Particuliere Synode van Zuid-Holland 1990 om het besluit van de Generale Synode van Arnhem 1981 inzake rijksstudietoelagen voor theologische studenten in zijn geheel buiten werking te stellen niet te aanvaarden, omdat dit voorstel niet voldoende de functie van het deputatenrapport voor het besluit van de Generale Synode van Arnhem 1981 in rekening bracht en omdat de particuliere synode aan onderdelen van het besluit van de Generale Synode van Arnhem 1981 voorbijging; nu echter verzoekt een deel van de sinds de Generale Synode van Leeuwarden 1990 ingestelde generale deputaten om herziening van het besluit van de Generale Synode van Arnhem 1981, waarbij zij zich met heel de materie hebben beziggehouden;
2. hoewel de Generale Synode van Arnhem 1981, Acta art. 70 (besluit 1), uitsprak dat het studenten die zich voorbereiden op het ambt van dienaar des Woords, hun ouders, voogden of verzorgers "ten stelligste moet worden afgeraden een Rijksstudietoelage te aanvaarden ter bekostiging van de studie", werd tegelijk uitgesproken dat het aanvaarden van Rijksstudietoelagen in het algemeen "in de huidige maatschappelijke structuren niet absoluut onaantvaardbaar genoemd moet worden"; dit betekent dat de Generale Synode van Arnhem 1981 zich met betrekking tot theologische studenten niet principieel verwoorde van hetgeen maatschappelijk voor studenten aanvaardbaar c.q. wenselijk werd geacht;
3. de Generale Synode van Arnhem 1981 overwoog (grond 1) dat "de kerken het vanouds als een eer en als haar eigen verantwoordelijkheid verstaan zorg te dragen voor het financiële onderhoud van theologische studenten", maar zij ging voorbij aan het feit dat steun vanouds werd toegekend slechts indien de noodzaak daarvoor kon worden aangeetoond;

4. de eer en verantwoordelijkheid van de kerk behoeft niet met zich mee te brengen dat de mogelijkheden die de overheid biedt en de normen voor studiefinanciering zoals door de overheid gesteld, worden terzijde geschoven; na de Generale Synode van Arnhem 1981 is in 1986 de Wet op de Studiefinanciering gekomen; sindsdien is de kerkelijke steunverlening voor theologische studenten steeds meer ingericht naar het model van de wettelijke regelingen van de overheid; de Generale Synode van Leeuwarden 1990 heeft dit laatste zelfs gesanctioneerd door deputaten op te dragen de normen van het rijk te hanteren bij het berekenen van steun (Acta Generale Synode Leeuwarden 1990, art. 60, bijlage Vd; Regeling Studiefinanciering sub art. 4.1); zie voorts ook hierboven besluit 1 sub 4d met grond 3;
5. sinds 1991 is de situatie opnieuw veranderd, doordat de aanvullende beurs kan worden aangevraagd zonder dat de rentedragende lening wordt aangevraagd, terwijl de rentedragende lening voorheen was gebonden aan de aanvullende beurs als onderdeel van de aanvullende financiering;
6. terwijl de Generale Synode van Arnhem 1981 uitsprak dat het aanvaarden van een Rijksstudietoelage "een ongewenste schuldverhouding tussen predikant en overheid" deed ontstaan, is sindsdien door de generale synode aan deputaten opgedragen om te onderzoeken of in dit opzicht wel van een ongewenste schuldverhouding kan worden gesproken, hetgeen betekent dat de generaal-synodale uitspraak in de praktijk niet langer voldeed en dat herbezinning nodig was;
7. ingeval de Wet op de studiefinanciering zodanig veranderd wordt dat studenten of ouders het niet verantwoord achten van de wettelijke mogelijkheden gebruik te maken, kunnen de kerken altijd in eigen verantwoordelijkheid besluiten terzake nemen.

Besluit 3:

1. uit te spreken dat:
  - a. de theologische studenten met ingang van het cursusjaar 1997/98 niet meer in aanmerking komen voor steun via deputaten ad art. 19 KO, met dien verstande dat:
    1. de extra boekentoelage gehandhaafd blijft;
    2. studenten die bijv. vanwege hun leeftijd en/of verandering van studie geen mogelijkheden hebben om gebruik te maken van de Wet op de studiefinanciering een beroep kunnen doen op de financiële ondersteuning ad art. 19 KO overeenkomstig de geldende regeling;
    3. aan studenten die voor wat betreft de premie ziektekostenverzekering geen aanspraak kunnen maken op de studiefinanciering van de overheid krachtens de Wet op de studiefinanciering een extra vergoeding kan worden toegekend die aan een maximum wordt gebonden;
  - b. het gebruik maken van de Wet op de studiefinanciering niet bij voorbaat behoeft te leiden tot een ongewenste schuldverhouding tussen de a.s. predikanten en derden;
  - c. ingeval de Wet op de studiefinanciering zodanig verandert dat het naar het oordeel van deputaten niet langer verantwoord is van de wettelijke mogelijkheden gebruik te maken, deputaten in eigen verantwoordelijkheid handelend kunnen optreden, met verantwoording achteraf aan de generale synode;
2. deputaten op te dragen:
  - a. de Regeling en Instructie aan te passen aan het hierboven sub 3.1.a vermelde besluit en zo nodig een overgangsregeling te ontwerpen;
  - b. de volgende synode van advies te dienen inzake het al of niet aanvaarden van de rentedragende lening vanaf het vijfde studiejaar.

Gronden:

1. de Generale Synode van Arnhem 1981 bracht in haar uitspraken (Acta art. 70, besluit 1--3 en 5) terzake te weinig de eigen verantwoordelijkheid van theologische studenten, hun ouders of voogden in rekening om zelf zich van de noodzakelijke middelen te voorzien met het oog op een verantwoorde financiering van de theologische studie;
2. sinds 1991 bestaat de mogelijkheid om gebruik te maken van de aanvullende beurs los van de rentedragende lening zodat daardoor geen schuldverhouding behoeft te ontstaan;
3. ook het aangaan van een rentedragende lening behoeft niet per definitie te leiden tot een ongewenste situatie of onverantwoorde schuldvorming; bovendien is schuldvorming op grond van studie een algemeen maatschappelijk aanvaard gegeven;
4. krachtens de vigerende Regeling Studiefinanciering wordt het recht op ondersteuning per studiejaar toegekend; daarom kan de nieuwe regeling met ingang van het cursusjaar 1997/98 gelden voor alle studenten;
5. art. 19 KO is niet bedoeld om mogelijke hulpaanvragen van bepaalde kerken naar art. 11 KO te voorkomen; het is de eigen verantwoordelijkheid van kerkeraden om te bezien of de studieschuld van predikanten een dermate grote belasting is dat de kerk voor haar predikant desgevraagd een regeling dient te treffen; met het oog op een verantwoorde beleidsvorming ten aanzien van de toepassing van art. 11 KO (de plicht tot behoorlijk onderhoud) kunnen kerkeraden gebruik maken van de richtlijnen van het GMV;
6. mogelijke incidentele situaties waarin overbelasting door studieschuld ontstaat, kunnen

- niet als richtlijn fungeren voor het afwijzen of afraden van de gebruikmaking van de Wet op de studiefinanciering;
7. volgens de wettelijke bepalingen kan een kwijtschelding leiden tot vereffening van de studieschuld;
  8. studenten die niet meer in aanmerking komen voor een studentenverzekering of voor verzekering via het ziekenfonds, zijn genoodzaakt een particuliere ziektekostenverzekering af te sluiten; de gewone tegemoetkoming is dan ontoereikend en de hoogte van de kosten is afhankelijk van de gezinssituatie;
  9. omdat theologie-studenten langer dan studenten in andere studierichtingen gebruik kunnen maken van de studiefinanciering (inclusief de rentedragende lening), zou hun studieschuld onevenredig hoog kunnen worden.

Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten br. J. van Dijk en ds. H.E. Nieuwenhuis. Met een krappe meerderheid (17 stemmen voor, 16 stemmen tegen en 2 onthoudingen) worden twee amendementen aanvaard, een van oud. H. Brink en een van ds. P. Groenenberg, die als resp. besluit 1.1 tweede lid met grond 1b en besluit 3.2b met grond 8 aan het voorstel worden toegevoegd. Eveneens met een krappe meerderheid (15 stemmen voor, 17 stemmen tegen en 3 onthoudingen) verwerpt de vergadering een amendement van oud. K. Stelpstra om aan besluit 3a als vierde punt toe te voegen: "aan studenten die door bijzondere omstandigheden ernstige belemmeringen in de studiegang hebben ondervonden door deputaten tegemoet kan worden gekomen om bij onevenredige hoogte van studieschulden een vorm van kwijtschelding toe te passen". Tenslotte wordt het voorstel van de commissie aanvaard met 34 stemmen voor en 1 onthouding. Oud. J. van Dijk blijft als deputaat steeds buiten stemming.

Artikel 33

31.05.96

Diaconale zaken (agenda 2.9.1 - 2.9.3)

Voorstel : commissie 4

Rapporteur : M. van Veelen

Materiaal :

1. rapport van het Generaal Diaconaal Deputaatschap (hierna genoemd GDD) onderdeel I t/m IV inclusief Bijlage A;
2. aanvullend rapport GDD;
3. de financiële bescheiden betreffende de collecte voor de door aardbeving getroffen Reformed Churches te Kobe;
4. brief van Stichting De Driehoek met de mededeling dat de zinsnede in het rapport GDD dat "de diakenen van de CGK automatisch lid zijn van de stichting" SGJ onjuist is.

Besluit 1 :

deputaten te dechargeren met de volgende kanttekening:
zij hebben zich in enkele gevallen begeven buiten de beperkingen die hun instructie hen oplegde.

Grond:

- deputaten hebben hun taak grotendeels uitgevoerd, maar
- a. uit hun rapportage had duidelijker naar voren kunnen komen dat zij voldeden aan de opdracht van de generale synode van Ommen. Deze synode droeg hen "nogmaals" op "de bestaande criteria in hun adviezen aan hulpverlenende instellingen meer uniform en controleerbaar te hanteren, alsmede in hun rapport hierover uitdrukkelijk te rapporteren." Eenzelfde onduidelijkheid was al door de Generale Synode van Leeuwarden 1990 aangewezen;
  - b.
    1. deputaten hebben de kerken tot twee maal toe geadviseerd over een bijdrage aan de stichting Fundament, een instelling die noch onder onderdeel a noch onder onderdeel c van de instructie valt;
    2. het schrijven van deputaten inzake De Wegwijzer, vermeld in het aanvullende rapport, heeft noch op verzoek van plaatselijke kerken, noch op verzoek van deze instelling plaatsgevonden; het stoelt op de visie van deputaten dat hun opdracht zou zijn "toe te zien op de geldstromen" (Aanvullend rapport sub II De Wegwijzer), van welke opdracht in hun instructies geen melding wordt gemaakt.

Besluit 2 :

- a. te constateren dat de door de vorige synode wenselijk geachte samenwerking tussen gereformeerde zorginstellingen niet tot stand is gekomen;
- b. de opdracht uit de instructie: "een actieve rol te spelen bij het bevorderen van samenwerking tussen gereformeerde zorginstellingen, opdat de gereformeerde

zorg zoveel mogelijk bewaard blijft" te doen vervallen.

Gronden:

1. hoewel deputaten in deze zaak een zeer ruime instructie hadden, konden zij niet anders constateren dan dat de zorginstellingen geen gezamenlijk standpunt hadden;
2.
  - a. de opdracht is door de feiten achterhaald;
  - b. het ontbreekt deputaten aan mogelijkheden om op het gebied van samenwerking tussen zorginstellingen een effectieve rol te spelen.

Besluit 3:

- a. achteraf het optreden van deputaten inzake de collecte voor de Reformed Churches of Japan, die door de aardbeving te Kobe zwaar getroffen zijn, goed te keuren;
- b. genoeg te nemen met de ongebruikelijke wijze waarop inning, beheer en afdracht van de gecollecteerde gelden hebben plaatsgevonden.

Gronden:

1.
  - a. hoewel deputaten niet gehandeld hebben volgens de letter van hun instructie en hoewel het correct was geweest als zij dit expliciet erkend hadden, hebben zij ten aanzien van de zware nood in Kobe wel gehandeld in de geest van hun instructie, als diaconaal deputaatschap volgens het gebod dat wij zullen w eldoen aan alle mensen, inzonderheid aan de huisgenoten des geloofs;
  - b. het verzoek van deputaten BBK heeft bij deputaten terecht het vertrouwen gewekt dat het om kerken ging aan wie de gevraagde steun mocht worden gegeven;
2. inning en beheer van de gelden hebben buiten de rekening en de boekhouding van de penningmeester van GDD om plaatsgevonden. Bij controle werd de administratie overigens correct bevonden.

Besluit 4:

kennis te nemen van de mededeling van de Stichting De Driehoek.

Grond:

de mededeling van De Driehoek is een correctie van louter formele aard.

Besluit 5:

opnieuw deputaten voor diaconale zaken te benoemen met de volgende (herziene) instructie:

1. Taakomschrijving

De door de synode omschreven opdracht omvat de volgende taken:

- a.
  1. (op verzoek van plaatselijke kerken) plaatselijke kerken adviseren in haar diaconale arbeid, in het bijzonder wanneer zij vragen om advies over het geven van financiële steun aan (eventueel algemeen christelijke) hulpverlenende instellingen die op landelijk niveau werkzaam zijn;
  2. (op verzoek van hulpverlenende instellingen) plaatselijke kerken adviseren, wanneer hulpverlenende instellingen die binnen of vanuit de gereformeerde kerken op landelijk niveau werkzaam zijn, aan deputaten advies vragen over verzoeken om financiële steun die zij tot de kerken willen richten;
- b. zich desgevraagd of op eigen initiatief te richten tot instellingen die voldoen aan de punten 1 en 2 van de criteria vermeld onder punt 2, omtrent de wijze van samenwerking met andere instellingen, nu de gewenste hulpverlening aan kerken steeds meer lijkt te worden bedreigd en de plaatselijke kerken hierover, wanneer de situatie dat vraagt, te informeren;
- c. het adviseren van plaatselijke kerken in haar diaconale arbeid, in gevallen dat diakenen in de uitoefening van hun ambt worden belemmerd of dreigen te worden belemmerd als gevolg van overheidsmaatregelen, alsmede het nemen van initiatieven in dergelijke gevallen om de zwaarte van de kerken in haar diaconale arbeid ter kennis van de overheid te brengen. Indien het de landelijke overheid betreft, zal dit geschieden via de deputaten voor de relatie met de overheid;
- d. op verzoek van en met deputaten die verantwoordelijk zijn voor hulpverlening aan buitenlandse kerken, te overleggen over verzoeken van diaconale aard van buitenlandse kerken, zodat deputaten de kerken kunnen adviseren;
- e. indien nodig, en voor wat kerken in het buitenland betreft op verzoek van deputaten BBK, initiatieven te nemen ter leniging van materiële nood waarin (groepen

van) kerken in binnen- en/of buitenland zijn komen te verkeren als gevolg van zich acuut voordoende gebeurtenissen; het aan de kerken verzoeken om een collecte of gift behoort daarbij tot hun bevoegdheid.

2. *Uitvoering van taken*

Bij de uitvoering van de onder 1a genoemde taken zullen deputaten de volgende criteria hanteren:

1. de hulpverlening door de betreffende instelling moet dienstbaar zijn aan de beoefening van de christelijke barmhartigheid;
2. het doel en de wijze van de hulpverlening van de betreffende instelling dienen overeen te komen met Gods Woord, zoals de gereformeerde kerken dat hebben nagesproken in de drie formulieren van eenheid;
3. het beleid van een hulpverlenende instelling dient controleerbaar op de hulpverlening gericht, economisch verantwoord en zo mogelijk op een optimale samenwerking met andere instellingen gericht te zijn;
4. de financiële ondersteuning moet strekken tot opbouw van de gemeente en tot lof van God.

De adviezen aan de plaatselijke kerken dienen een bondige motivering te bevatten in een duidelijke relatie tot de criteria.

3. *Vereiste stukken*

Wanneer een adviesaanvraag afkomstig is van een hulpverlenende instelling, behoort deze instelling de volgende stukken tijdig, zo mogelijk in de maand september, aan het GDD voor te leggen:

1. jaarstukken
2. begroting
3. beleidsplan
4. meerjarenbegroting
5. verslag van wat de hulpverlenende instelling heeft gedaan met eventuele voorafgaande vragen of adviezen van de kant van het GDD.

Het deputaatschap zal bij de beoordeling van de stukken gebruik kunnen maken van het advies van deskundigen.

Met de boekhoudkundige gegevens, door de om financiële hulp vragende instanties verstrekt, dient vertrouwelijk te worden omgegaan. Daarom zal bij de advisering het aan het deputaatschap toevertrouwd cijfermateriaal aan de afzonderlijke kerken niet worden doorgegeven, maar – met handhaving van de vertrouwelijkheid -- aan de generale synode worden voorgelegd.

4. *Consultatie particulier-synodale deputaten*

Het GDD zal bij de uitvoering van de onder 1 b en 1 d omschreven taken, indien het dit gewenst acht, de particulier-synodale deputaten consulteren.

Gronden ad 1.d:

1. blijkt de geschiedenis rond de collecte voor Kobe voldoet de beperking 'zusterkerken' niet in de praktijk;
2. het mag aan deputaten BBK worden overgelaten te beoordelen in welk geval onze relatie met acuut hulpbehoevende kerken in het buitenland het verstrekken van hulp vereist.

Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van deputaat br. A. Kooij. Het blijkt dat de commissie op sommige onderdelen van mening blijft verschillen met deputaten. Nadat enkele tekstuele wijzigingsvoorstellen uit de vergadering door de commissie zijn verwerkt, blijven nog twee amendementen over. Ds. P. Niemeijer wil grond b1 bij besluit 1 schrappen en ds. P. Groenberg wil grond 1a bij besluit 3 als volgt formuleren: "deputaten hebben in de geest van hun instructie gehandeld als diaconaal deputaatschap volgens het gebod dat wij zullen weldoen aan alle mensen, inzonderheid aan de huisgenoten des geloofs". Beide amendementen worden met dezelfde stemverhouding verworpen: 12 stemmen voor en 23 stemmen tegen. Tenslotte wordt het voorstel van de commissie met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 34

06 / 07.06.96

Wijziging instructie GDD met het oog op een beroepskracht (agenda 2.6.1 - 2.6.11)

Voorstel : commissie 4

Rapporteur : M. van Veelen

Materiaal :

1. onderdeel V van het rapport van deputaten voor diaconale zaken (hierna GDD) met bijlage B (Eindrapport van de tweede Werkgroep Landelijke Diaconale Ondersteuning *Tot uw dienst*). Dit rapport bevat de volgende verzoeken:
  1. hun instructie punt 2c (nummering Ommen) te wijzigen in:

"intensieve contacten met gereformeerde zorginstellingen te onderhouden, hierbij gevoed door gebruik van informatie, inzicht en alternatieven vanuit respectievelijk diaconieën en werkgroepen. Daarbij stellen deputaten zich niet alleen op de hoogte van het financiële reilen en zeilen van die organisaties, maar leven en denken zij mee bij de beleidsvoorbereiding en het uitvoeren van het vastgestelde beleid";
  2. de instructie punt 2f (nummering Ommen) te wijzigen in:
    - a. het stimuleren van en contacten onderhouden met classicaal en provinciaal deputatenwerk;
    - b. de informatievoorziening van de diakenen realiseren;
    - c. de deskundigheid van diakenen helpen bevorderen;
    - d. het opzetten van een netwerk van deskundigen op verschillende gebieden (bijvoorbeeld juristen, organisatiedeskundigen, financieel deskundigen) die bereid zijn diakenen te adviseren; uit dit netwerk kunnen ook werkgroepen van deskundigen gevormd worden;
    - e. het ondersteunen en vormgeven van diaconaal beleid zowel landelijk als plaatselijk";
  3. aan de instructie toe te voegen:

"deputaten zullen om hun werk te kunnen uitvoeren een gesalarieerde coördinator kunnen benoemen, die vanuit zijn professe het door deputaten aangegeven beleid uitvoert. De kosten van deze coördinator zullen via een omslag (vast te stellen door de generale synode) worden verhaald op de kerken."

Als grond voor de verzoeken 1, 2 en 3 noemen deputaten de ontwikkelingen in de diaconale wereld waarvan in bijlage B verslag wordt gedaan;
  4. "het benoemingsbeleid van deputaten voor diaconale zaken te herzien. Benoemingen zouden voortaan moeten geschieden door de generale synode zonder voordrachten van de particuliere synodes."

In hun grond voor dit voorstel wijzen zij erop dat de voordracht "een sluitpost is voor particuliere synodes. Sluitpost niet alleen in de letterlijke, maar vooral in de figuurlijke betekenis." Bij deskundigheid denken zij aan de gebieden van theologie, diaconale praktijk, organisatiekunde, financiën en sociale wetgeving; een deputaatschap zou kunnen bestaan uit twee diakenen, twee theologen en vijf deskundigen op ander terrein;
2. brieven van de particuliere synoden van Groningen, Drenthe, Gelderland, Utrecht, Holland-Noord, Holland-Zuid en Zeeland, Noord-Brabant en Limburg, alsmede van de kerken te Hardenberg-Centrum en Avereest-Dedemsvaart die de verzoeken van deputaten geheel of grotendeels als voorstellen aan de synode voorleggen;

verzoek 4 is door de meeste particuliere synoden verworpen als: 'Het benoemingsbeleid door de GS in deze zin te wijzigen, dat gedifferentieerde deskundigheid op diaconaal gebied gewaarborgd is'. De particuliere synode van Zeeland, Noord-Brabant en Limburg zonderde verzoek 4 uit;
3. brief van de kerk te Arnhem met adhesiebetuiging aan de voorstellen van deputaten;
4. brief van de kerk te Lisse met op- en aanmerkingen bij het rapport *Tot uw dienst*; zij verzoekt deze in overweging te nemen.

Besluit 1:

aan verzoek 1 niet te voldoen.

Gronden:

1. de voorgestelde wijziging houdt een uitbreiding in van de bevoegdheden van deputaten jegens de zorginstellingen. De noodzaak daarvan voor de voortgang van het diaconale werk is niet door deputaten, noch door het rapport *Tot uw dienst*, noch door de particuliere synoden aangetoond. Evenmin is iets bekend van een behoefte bij de zorginstellingen aan een dergelijke uitbreiding;
2. deputaten houden reeds regelmatig contact met de gereformeerde instellingen op het gebied van de zorg; het staat hun vrij deze contacten te intensiveren als zij dat voor de vervulling van hun taak wenselijk achten;
3. voorkomen dient te worden dat de kerken via hun deputaten op enige wijze verantwoordelijkheid zouden dragen voor het bestuur van of voor de gang van zaken bij de gereformeerde zorginstellingen.

Besluit 2:

aan de reeds vastgestelde instructie voor deputaten het volgende toe te voegen bij onderdeel 1:

- d. 1. diaconaal beleid zowel plaatselijk als landelijk te ondersteunen en te helpen vormgeven;

2. de diakenen te voorzien van actuele en overzichtelijke informatie;
3. de deskundigheid van diakenen te helpen bevorderen;
4. met classicale en provinciale deputaten te overleggen, hen te stimuleren en eventueel voorstellen te doen voor verbetering van hun instructies;
5. een netwerk op te zetten van deskundigen op verschillende gebieden (bijv. juristen, organisatiedeskundigen, financieel deskundigen) die bereid zijn diakenen te adviseren; zo nodig uit dit netwerk werkgroepen van deskundigen te vormen en te benutten.

Gronden:

1. blijktens het rapport *Tot uw dienst* bestaat er onder de diakenen grote behoefte aan de hier omschreven dienstverlening door het deputaatschap;
2. de diaconieën moeten in de gelegenheid gesteld worden om structureel en met daadwerkelijke invloed hun stem in de kerkelijke weg te laten horen aan de kerken en aan de deputaten.

Besluit 3:

in de reeds vastgestelde instructie voor deputaten het volgende te wijzigen:

1.d wordt: 1.e

4. wordt:

4. *Beroepskracht*

- a. deputaten zullen voor de uitvoering van hun taak gebruik kunnen maken van een beroepskracht. Daarbij gelden de volgende bepalingen:
  1. a. de beroepskracht wordt aangesteld als werknemer voor maximaal 1 fte. binnen een professionele gereformeerde instelling;
  - b. deze instelling treedt op als werkgever in juridisch-administratieve zin; daartoe wordt een contract opgesteld tussen deputaten en deze instelling;
  - c. in dit contract wordt duidelijk vastgelegd dat
    - deputaten de eindverantwoordelijkheid dragen voor de kwaliteit en de kwantiteit van het door de beroepskracht geleverde werk;
    - deputaten het recht hebben om, onder bepaalde voorwaarden, het contract op te zeggen;
  2. de aanstelling geschiedt met medewerking en met instemming van deputaten, nadat deze een nauwkeurige taakomschrijving hebben opgesteld;
  3. de werkzaamheden van de beroepskracht bestaan tenminste uit de taken die in de instructie van deputaten genoemd worden;
  4. regelmatige evaluatie van zijn werk vindt plaats in aanwezigheid van en met medewerking van deputaten; zij geschiedt aan de hand van een jaarlijks op te stellen programma, waarin de werkzaamheden zijn omschreven en, verdeeld over het jaar, zijn gepland;
  5. de functie van de beroepskracht wordt vervuld tot uiterlijk december 2002;
  6. de generale synode van 2002 evalueert de werkzaamheden en beslist of en hoe het werk gecontinueerd zal worden;
  7. de kosten van de beroepskracht (salaris, overhead, loon-, bureau- en reiskosten en dergelijke) worden door deputaten aan de instelling betaald; zij bedragen maximaal f 160.000,- per jaar;
- b. deputaten zijn gemachtigd voor de bekostiging van de beroepskracht van de kerken een omslag te vragen; zij doen dit verzoek vergezeld gaan van de aanbeveling deze omslag uit de diaconale kas te betalen;
- c. deputaten stellen een werkgroep aan die er zorg voor draagt dat de generale synode in 2002 het werk van de landelijke beroepskracht kan evalueren.

Gronden:

1. de voor de diakenen noodzakelijke dienstverlening is dermate gecompliceerd en omvangrijk dat deputaten om daarin te kunnen voorzien over de hulp van een professionele en gekwalificeerde kracht dienen te beschikken, die voor deze taak de volledige tijd beschikbaar is;
2. a. een deputaatschap GDD is arbeidsrechtelijk en organisatorisch gezien niet de geschikte instantie om als werkgever op te treden;
- b. temeer waar het hier gaat om een functie waarin veelszins pionierswerk verricht moet worden is het sociaal-ethisch niet verantwoord de werkgever-werknemerrelatie een niet-professioneel kader te geven;
- c. aanstelling van een beroepskracht is alleen verantwoord als een deugdelijke,

- omvattende en exacte taakomschrijving is vastgesteld, die ook door de instelling als uitvoerbaar wordt beschouwd;
3. deputaten dienen de maximale mogelijkheid te hebben om te behartigen
-- dat de beroepskracht geschikt is om het hun opgedragen werk te verrichten
-- dat hij in werkelijkheid en uitsluitend dit opgedragen werk uitvoert;
  4. in de functie van de beroepskracht zullen in een eerste fase diverse zaken moeten worden opgezet en geïnitieerd. De feitelijke werktijd tot aan (de rapportage aan) de synode van 1999 is zo kort dat evaluatie ervan door een synode vóór het jaar 2002 niet zinvol is;
  5. financiële betrokkenheid bij de beroepskracht zal de relatie tussen de diaconieën en het deputaatschap met hun beroepskracht ten goede komen;
  6. zinvolle evaluatie door de synode van 2002 is slechts mogelijk indien
-- tijdig wordt geregistreerd welke werkzaamheden met welke resultaten zijn verricht;
-- regelmatig wordt afgemeten of de werkzaamheden van de beroepskracht beantwoorden aan het gestelde doel;
-- van deze registratie en meting een geordend verslag wordt gedaan als onderbouwing van voorstellen voor verder beleid.

Besluit 4:

het besluit inzake deputaten voor diaconale zaken van de Generale Synode van Heemse 1984--1985 Acta art. 55, 2 1 "dit deputaatschap wordt door de generale synode benoemd op voordracht van de particuliere synoden; met dien verstande dat elke particuliere synode aan de generale synode een tweetal voordraagt, onder wie één diaken" op te heffen en bij de benoeming van deputaten uitsluitend te letten op deskundigheid voor het uitvoeren van de opgedragen taken.

Gronden:

1. de taken van het deputaatschap vereisen deskundigheid op verschillende gebieden;
2. zolang het deputaatschap werd samengesteld uit diakenen en overige personen kon met particulier-synodale voordrachten gewerkt worden; nu op meerderlei deskundigheid gelet moet worden is dat praktisch niet meer mogelijk;
3. inhoudelijke confrontatie met het besluit van de Generale Synode van Heemse 1984--1985 is niet mogelijk aangezien deze generale synode geen gronden geeft voor het besluit in kwestie.

Besluit 5:

aan de reeds vastgestelde instructie voor deputaten toe te voegen:

5. Samenroeping en bestuur

Deputaten wijzen uit hun midden een voorzitter, secretaris en penningmeester aan; deze treden op als dagelijks bestuur in de relatie tot de beroepskracht en de instelling, waarbij deze in dienst treedt.

Grond:

voor de goede voortgang van de contacten met de beroepskracht en de instelling die hem in dienst neemt is het nodig dat duidelijk is wie binnen het deputaatschap zijn aangewezen als aan te spreken en eerst verantwoordelijke instantie.

Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten br. W.C. Harwig, dr. A.N. Hendriks, br. A. Kooij en br. J.S. Rietema. Zowel door de commissie als door de deputaten wordt de noodzaak van een gewaalicifeerde beroepskracht beklemtoond. Het is belangrijk dat de toerusting tot het ambt een kerkelijke inbedding krijgt. Eveneens is het van belang dat diakenen in hun werk ondersteund worden door iemand die op landelijk niveau dagelijks bereikbaar is. Nadat de commissie verschillende wijzigingsvoorstellen vanuit de vergadering heeft verwerkt, wordt haar voorstel met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 35

31.05.96

Collecte Japan (agenda 7.1.1)

Voorstel : commissie 4

Rapporteur : M. van Veelen

Materiaal :

bezwaaarschrift van br. J. Groeneveld te Zwijndrecht. Hij is van mening dat deputaten GDD inzake de collecte voor de door aardbeving getroffen Reformed Church te Kobe hun bevoegdheid hebben overschreden en hij verzoekt de synode uit te spreken:

1. "dat deputaten GDD zich voor hun werkzaamheden in het vervolg dienen te

- houden aan hetgeen door de synode in hun taakomschrijving is vastgelegd ook als een dergelijk verzoek (inzake Kobe) door deputaten BBK wordt gedaan."
2. "dat voor 'noodsituaties' waarin kerken in het buitenland waarmee slechts contacten kunnen worden onderhouden, voor hulpverlening door deputaten BBK duidelijke regels worden opgesteld, teneinde de bevoegdheden van de deputaties op een doorzichtige wijze te markeren".

Besluit:

1. br. Groeneveld het besluit van de synode inzake deputaten GDD (artikel 33) toe te zenden;
2. aan zijn eerste verzoek niet te voldoen;
3. aan zijn tweede verzoek niet te voldoen.

Gronden:

1. in het besluit van de synode over de georganiseerde collecte en in de instructie 1d is het bezwaar van br. Groeneveld in rekening gebracht;
2. deputaten zijn altijd verplicht zich te houden aan hun taakomschrijving; een nadere uitspraak hierover is niet nodig;
3. bij noodsituaties als die te Kobe gaat het uit de aard der zaak om uitzonderlijke gevallen; het heeft geen zin regels op te stellen voor uitzonderingen.

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 36

25.04.96

Toepassing art. 32 KO (agenda 2.5.1)

Voorstel : commissie 5

Rapporteur : P. Groenenberg

Materiaal :

- brief van br. J. Groeneveld te Zwijndrecht dd. 20 november 1995; hij verzoekt
- a. het besluit van de Generale Synode van Ommen 1993 (Acta, art. 93) vervallen te verklaren, omdat die predikant-afgevaardigden, die opgeroepen hebben steun te geven aan de Evangelische Omroep, aan de stemming hebben deelgenomen; dit is in strijd met het besluit van de Generale Synode van Leeuwarden 1920 (Acta art. 21);
  - b. alsnog uit te spreken dat een oproep tot steun aan de Evangelische Omroep in strijd is met het ondertekeningsformulier voor predikanten.

Besluit:

aan de verzoeken niet te voldoen.

Gronden:

1. de Generale Synode van Ommen 1993 nam een besluit over een bezwaarschrift dat alleen handelde over de weigering van deputaten-curatoren een gesprek aan te gaan met docenten van de Theologische Universiteit te Kampen over hun oproep tot steun aan de Evangelische Omroep; vandaar dat alleen deputaten-curatoren die lid van de synode waren buiten stemming zijn gebleven;
2. br. J. Groeneveld toont niet met feiten aan dat het oproepen tot steun aan de Evangelische Omroep in strijd brengt met het ondertekeningsformulier voor predikanten.

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 37

03.05.96

Toepassing art. 42 KO (agenda 2.4.1, 2.4.2 en 2.4.3)

Voorstel : commissie 4

Rapporteurs : J. van Groos en M. van Veelen

Materiaal :

1. verzoekschrift van br. J. Groeneveld te Zwijndrecht dd. 20 november 1995. Hij heeft er bezwaar tegen dat een predikant-adviseur in de classis Dordrecht-Gorinchem naast de afgevaardigde predikant uit dezelfde kerk zitting heeft gehad en volgens het classis-

- reglement zitting kan hebben in het moderamen van de classis; hij acht dit in strijd met art. 42 KO; hij verzoekt om nadere toespitsing van art. 42 KO;
2. brief van appellant dd. 12 maart 1996 waarin hij meedeelt dat hij zich met het aan de synode gezonden verzoekschrift in aangepaste vorm tot de Particuliere Synode Holland-Zuid 1996 heeft gewend;
  3. uitspraak van de Particuliere Synode Holland-Zuid dd. 28 maart 1996 waarin deze br. Groeneveld erop wijst dat voor hem de aangewezen weg is zijn nadere argumentatie aan de classis Dordrecht-Gorinchem kenbaar te maken;
  4. brief van br. Groeneveld dd. 2 april 1996 waarin hij zijn standpunt inzake art. 42 opnieuw uiteenzet en zijn verzoekschrift handhaaft.

Besluit 1 :

het verzoek van br. J. Groeneveld niet te behandelen.

Grond:

br. Groeneveld moet zich gedragen naar de uitspraak van de Particuliere Synode Holland-Zuid van maart 1996.

Besluit 2 :

uit te spreken dat br. J. Groeneveld misbruik maakt van het recht van appel.

Gronden:

1. br. Groeneveld heeft geen moeite gedaan de classis Dordrecht-Gorinchem argumenten voor zijn uitleg van art. 42 KO te geven; dit zelfs niet nadat de particuliere synode de noodzaak hiervan hem geduldig en uitdrukkelijk had uitgelegd;
2. br. Groeneveld had zijn verzoek bij wijze van beroep al bij de generale synode ingediend voordat de particuliere synode een uitspraak had gedaan; ook handhaaft hij zijn verzoek nadat de particuliere synode hem de juiste weg heeft gewezen;
3. uit het verzoekschrift en de bijgevoegde correspondentie blijkt dat br. Groeneveld zich noch in de door hem aangesneden materie, noch in de kerkelijke appèlgang behoorlijk heeft verdiept; hij heeft dusdoende zonder goede reden tijd en aandacht van de meerdere vergaderingen van de kerken gevraagd.

Deze zaak wordt niet in comité maar in publieke zitting behandeld, omdat appellant zijn bezwaren ook publiek kenbaar heeft gemaakt. Overeenkomstig de huishoudelijke regeling voor generale synoden heeft de commissie nagegaan of misbruik is gemaakt van het recht van appel. Zij is van oordeel dat dit hier inderdaad het geval was. Ds. A. Boersma en oud. A. Prins blijken evenwel een andere mening te zijn toegedaan. Zij stellen voor om besluit 2 met de bijbehorende gronden te laten vervallen, maar de vergadering verwierpt hun amendement met 6 stemmen voor en 25 stemmen tegen. Het gehele voorstel van de commissie wordt aanvaard met 24 stemmen voor, 5 stemmen tegen en 2 onthoudingen. Bij dit alles blijven de afgevaardigden uit Holland-Zuid buiten stemming.

Artikel 38

27.06 / 04.09.96

Archief en documentatie (agenda 9.3.1-4)

Voorstel : commissie 3

Rapporteur : L.J. Joosse

Materiaal :

1. rapport van deputaten voor de kerkelijke archieven en de documentatie van de geschiedenis van De Gereformeerde Kerken in Nederland (deputaten Archief en Documentatie);
2. aanvullend rapport van bovengenoemd deputaten dd. 9 april 1996; de volgende notities dienen daarbij te worden gemaakt:
  1. met betrekking tot de opdracht "alle maatregelen te nemen die voor de instandhouding van het ADC nodig zijn, alsmede die werkzaamheden uit te voeren die voortvloeien uit de aanstelling van de door deputaten benoemde archivaris-documentalist" (Generale Synode van Ommen 1993, Acta art. 35, besluit 2 sub 4) hebben deputaten ter vervanging van de archivaris-documentalist per 1 mei 1996 een fulltime archivaris-documentaliste aangesteld en zijn zij voornemens een directeur te benoemen voor één dag per week; voorts stelden deputaten een parttime archivaris-documentalist aan per 1 april 1996 voor de tijd van één jaar;
  2. deputaten zijn niet toegekomen aan de opdracht "de generale synode te dienen met een voorstel hoe de controle van de archieven en met name van het gene-

- raal-synodaal archief het meest geëigend kan plaatsvinden" (Generale Synode van Ommen 1993, Acta art. 35, besluit 2 sub 14j);
3. jaarrekeningen 1992, 1993, 1994 en 1995 van de Stichting Archief en Documentatie, met bijbehorende accountantsverklaringen;
  4. gewijzigde begroting dd. 20 april 1996 voor de jaren 1996 tot en met 1998 t.b.v. het werk van voornoemde deputaten.

Besluit 1:

deputaten te dechargeren voor het door hen gevoerde beleid.

Grond:

deputaten hebben hun opdracht grotendeels uitgevoerd overeenkomstig de hen door de Generale Synode van Ommen 1993 verstrekte opdrachten (Acta art. 35, besluit 2).

Besluit 2:

nieuw te benoemen deputaten voor archief en documentatie de volgende opdrachten te verstrekken:

1. a. archief- en documentatiemateriaal te verzamelen en te beheren, dat van belang is voor de geschiedenis van De Gereformeerde Kerken in Nederland, met name sinds de Vrijmaking in 1944 en volgende jaren; in het bijzonder wanneer zulk materiaal anders dreigt verloren te gaan;
- b. te zorgen dat de afgesloten gedeelten van de archieven van generaal-synodale deputaatschappen worden overgebracht naar het ADC;
2. de kerkeraden, de meerdere vergaderingen en haar deputaatschappen, alsmede waar nodig en van belang ook personen en instanties regelmatig te dienen met advies en voorlichting inzake het beheer van archief- en documentatiemateriaal, en de kerkelijke vergaderingen speciaal te dienen met richtlijnen en instructies voor een goed archiefbeheer;
3. te stimuleren dat de in het ADC en in de kerken aanwezige archieven en documentatie worden benut tot bevordering van kennis en onderzoek op het gebied van de geschiedenis van De Gereformeerde Kerken in Nederland;
4. de kerken te vertegenwoordigen in de Commissie tot registratie van de Protestantse kerkelijke en semi-kerkelijke Archieven (CPA).

Gronden:

1. het door generale synoden gevoerde beleid dient te worden gecontinueerd in die zin dat elk van de drie taken, te weten: (1) archief-beheer, (2) advies aan de kerken omtrent haar archieven en (3) stimuleren tot bevordering van kennis en onderzoek, tot zijn recht kan komen;
2. steeds hebben de generale synoden gesproken over de aanstelling van een archivaris-documentalist; daardoor werd voor de tijdsbesteding de nadruk gelegd op de beide eerstgenoemde taken, archief-beheer en advisering aan de kerken; de nieuwe formulering van de derde taak is nodig om te beklemtonen dat het ADC niet zal uitgroeien tot een onderzoekscentrum.

Besluit 3:

1. voorts aan deputaten op te dragen:
  1. alle maatregelen te nemen die voor de instandhouding van het Archief- en Documentatie Centrum (ADC) nodig zijn, alsmede die werkzaamheden uit te voeren, die voortvloeien uit de aanstelling van de door deputaten benoemde en/of te benoemen functionaris(sen);
  2. toezicht te houden op de werkzaamheden van de functionaris(sen) waarmee deze geheel en/of gedeeltelijk is (zijn) belast; deputaten zullen daartoe een nader gepreciseerd beleidsplan opstellen, voorts taakomschrijvingen, een geschillenregeling en eventueel andere regelingen vaststellen die nodig zijn met het oog op de arbeidsrechtelijke verhouding(en), en deze ter goedkeuring voorleggen aan de volgende generale synode;
  3. het bestuur te blijven vormen van de 'Stichting Exploitatie Archief- en Documentatiecentrum Broederweg 16' en zich in die kwaliteit te houden aan de besluiten van de generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland door welke zij zijn benoemd;
  4. in overleg met het curatorium van de Theologische Universiteit te onderzoeken of, en zo ja in hoeverre, het mogelijk dan wel wenselijk is structureel vorm te geven aan een personele en organisatorische samenwerking tussen het ADC en het bibliotheekwезen van de Theologische Universiteit dan wel de Universiteit zelf;
2. deputaten te machtigen van de kerken per 1 januari 1997 een quotum te vragen van ten hoogste f 1,75 per lid per jaar en de financiële administratie van de hierboven genoemde

Stichting Exploitatie evenals van het deputaatschap te laten controleren door een accountant.

Gronden:

1. de uitvoering van bovengenoemde werkzaamheden was door de vorige generale synode opgedragen en dient te worden gecontinueerd;
2. het ADC vergt een heldere organisatiestructuur en een goede verdeling van verantwoordelijkheden en bevoegdheden. Deputaten zijn eindverantwoordelijk voor de vaststelling van het beleid en dragen ook de eindverantwoordelijkheid voor de voorbereiding en de uitvoering ervan. Zij houden ook toezicht op het goed functioneren van aan te trekken functionaris(sen). De te benoemen functionaris(sen) van het ADC is/zijn verantwoordelijk voor de voorbereiding en uitvoering van het beleid;
3. eventuele overlapping in en/of mogelijke uitbesteding van werkzaamheden alsmede de derde opdracht (zie hierboven besluit 2 sub 3) rechtvaardigen een onderzoek naar mogelijke samenwerking tussen het ADC en de Theologische Universiteit, zoals een mogelijke wederzijdse uitlening van personeel op parttime basis en/of eventuele organisatorische incorporatie in het kerkhistorisch onderzoek dat aan de Theologische Universiteit wordt verricht;
4. deputaten tonen aan dat het beleid binnen het beschikbare budget kan worden uitgevoerd; voorts dient bezuiniging te worden nagestreefd; in dit kader zal ook blijvend gebruik kunnen worden gemaakt van vrijw illigers.

Besluit 4:

uit te spreken dat deputaten alsnog met voorstellen komen terzake van de controle van het archief, namelijk over de vraag hoe de controle van de archieven, met name van het generaal-synodaal archief, het meest geëigend kan plaatsvinden.

Grond:

deputaten hebben zelf de zorg voor het beheer van het generaal-synodaal archief en de vraag blijft door wie en/of welke instantie van deskundigen toetsing van het archiefbeheer zal dienen te geschieden.

Bij de bespreking, onderbroken door het zomerreces van de synode, zijn de deputaten ing. R. Boiten, dr. G. Harinck, br. S. Hiemstra (alleen op 27-6), prof. dr. M. te Velde en br. E.T. de Vries (alleen op 4-9) aanwezig. Uit eigen bronnenonderzoek door de commissie bleek de wenselijkheid de taken van het ADC beter te formuleren, aangezien dat in het verleden niet voldoende was gebeurd. Zo geeft het nu gepresenteerde voorstel in besluit 2 een nieuwe formulering van de derde taak. Dit besluit wordt, evenals besluit 4, door de vergadering met algemene stemmen aanvaard. Verder wordt besluit 1 aanvaard met 33 stemmen voor, een stem tegen en twee onthoudingen en besluit 3 met 35 stemmen voor en 1 onthouding. Tenslotte spreekt de praeses de wens uit dat nieuw te benoemen deputaten de voor het ADC vastgestelde taken zullen kunnen uitvoeren ten dienste van de kerken.

Artikel 39

18.04.96

Doop geadopteerde kinderen (agenda 2.12.1-2.12.3)

Voorstel : commissie 1

Rapporteur : J. Gunnink

Materiaal :

1. verzoek van de Particuliere Synode Utrecht 1996, om het besluit van de Generale Synode Groningen-Zuid 1978 (art. 389), gehandhaafd in Heemse 1984--1985 (art. 60) te herzien en uit te spreken dat de doop mag worden bediend, zo spoedig mogelijk nadat de adoptie naar het recht van het land van herkomst is uitgesproken;
2. daarbij aansluitend verzoeken van gelijke strekking van br. P. Koster en zr. E. Koster-de Wit te Almere dd. 18 maart 1996, en van br. en zr. J. en G. Hovius te Frieschepalen dd. 19 maart 1996.

Besluit 1:

aan het revisieverzoek niet te voldoen.

Gronden:

1. de Generale Synoden van Groningen-Zuid 1978, Arnhem 1981 en Heemse 1984--1985 spreken over een weg, die de Here in zijn voorzienigheid met zijn kinderen gaat. Daarbij behoort ook de definitieve rechterlijke uitspraak als het einde van deze weg. De rechts-

positie van het kind en de vaste en wettige plaats in het gezin enerzijds en het tijdstip van de bediening van de doop anderzijds zijn niet van elkaar los te maken.

Tegen deze lijn, die door voorgaande synoden is uitgezet, zijn door appellant geen nieuwe argumenten ingebracht;

2. de kerken volgen de actuele wetgeving inzake adoptie. Daaronder valt ook het -- door de particuliere synode Utrecht genoemde -- internationale verdrag tussen adoptielanden, waarbij Nederland partij is: wanneer de ratificatie van dit verdrag een feit is, zal het Nederlandse recht hierbij worden aangepast.

Besluit 2:

rapport en besluittekst toe te zenden aan de particuliere synode Utrecht, br. en zr. Koster-de Wit en br. en zr. Hovius.

In de bespreking komen allerlei bijbelse, kerkrechtelijke en pastorale aspecten ter sprake. De kerkelijke regels zijn gebaseerd op de wettigheid van de adoptie als voorwaarde voor het bedienen van de doop. Tegelijk is er begrip voor de moeite van adoptief-ouders van buitenlandse kinderen, omdat met de doop moet worden gewacht totdat de Nederlandse rechter een uitspraak heeft gedaan.

Amendementen om grond 2 geheel (ds. T. Dijkema) of gedeeltelijk (ds. H.J. Siegers) te laten vervallen, worden bij stemming met een ruime meerderheid verworpen. Ds. M.H. Oosterhuis dient een tegenvoorstel in om te besluiten aan het verzoek wel te voldoen. Daarbij formuleert hij de volgende grond: "Wanneer aan kinderen die door een buitenlandse adoptie een vaste plaats hebben gekregen in het gezin van hun adoptief-ouders en over wie deze ouders van de Nederlandse rechter de voogdij hebben ontvangen, de doop wordt onthouden, omdat hun plaats in dat gezin nog niet volgens het burgerlijk recht is vastgelegd door de adoptie-uitspraak van de Nederlandse rechter, ontstaat er een ongelijkheid tussen kinderen van het verbond, aangezien de eis van vastlegging niet consequent wordt gesteld in verband met de doop van bloedeigen kinderen. De kerkelijke praktijk laat immers ruimte voor de doop van kinderen die nog niet officieel zijn ingeschreven in de burgerlijke stand". Dit tegenvoorstel komt echter niet in stemming, doordat het commissievoorstel met 27 stemmen voor, 6 stemmen tegen en 2 onthoudingen wordt aanvaard.

Artikel 40

01.05.96

Asielzoekers aan het avondmaal (agenda 3.10.1)

Voorstel : commissie 4

Rapporteur : P.H. van der Laan

Materiaal :

brief (zonder datum) van br. M.C. Bijl betreffende een verschil van mening met de kerkeraad van Drachten-Zuid/Oost over de toelating van asielzoekers aan het avondmaal. In deze brief verwijst de broeder naar een correspondentie die hij gevoerd heeft met kerkeraad, classis en particuliere synode. Afschriften van zijn bezwaarschriften en antwoorden van de betreffende kerkelijke vergaderingen zijn als bijlage bijgevoegd. De broeder beroept zich niet rechtstreeks tegen de particuliere synode op de generale synode. Wel schrijft hij: "Vooral in de laatste brief aan de PS-FRIESLAND staat duidelijk waarom ik tot u kom". In de bijlagen blijkt dat een brief dd. 28 november 1995 te zijn. Daarin stelt br. Bijl dat hij met de particuliere synode op een punt is beland "dat verdere schrijven vruchteloos is en dat we uitelkaar gaan met verschil dat ik genoodzaakt ben verder de kerkelijke weg te gaan betreden."

Besluit:

de brief niet te behandelen.

Gronden:

1. de brief geeft weliswaar een aaneenschakeling van bedenkingen, maar komt niet met een duidelijk bezwaar tegen een welomschreven besluit van een kerkelijke vergadering;
2. de bezwaren, voorzover ze uit de brief zijn op te maken, resulteren slechts in een verzoek tot nadere bezinning; de broeder doet geen verzoek om een uitspraak;
3. de broeder is door geen kerkelijke vergadering verongelijkt, maar correct en zorgvuldig behandeld.

Het voorstel van de commissie, besproken onder leiding van de assessor, wordt met algemene stemmen aanvaard. De afgevaardigden uit Friesland blijven buiten stemming.

Artikel 41

19.06.96

Viering avondmaal in stichtingen (agenda 3.12.1)

Voorstel : commissie 2

Rapporteur : Joh.W. van der Jagt

Materiaal :

brief (met bijlagen) van brs. J.W. Boessenkool en J.B. van Veen te Zeist dd. 5 april 1996 met:

- a. een verzoek om opheffing of revisie van het besluit van de Generale Synode van Leeuwarden 1920, dat in verpleeginrichtingen 'ook verpleegden, die niet tot een van de gereformeerde kerken behoren, tot deze avondmaalsbediening kunnen worden toegelaten, wanneer er voor hen geen gelegenheid bestaat om in de kerk, waarvan zij zelf lid zijn, het avondmaal te gebruiken, mits zij daartoe tijdig aan de kerkeraad hun begeerte te kennen geven en de kerkeraad zich verzekerd heeft, dat zij in hun kerk tot het avondmaal zijn toegelaten, dat zij in de grondstukken van de christelijke religie met ons overeenstemmen en onberispelijk van levenswandel zijn, terwijl zij voorts bereid moeten wezen, zolang zij als gasten aan het avondmaal deelnemen, zich aan het toezicht van de kerkeraad te onderwerpen' (Acta art. 25/2). Het voornaamste bezwaar van appellanten is, dat dit besluit gebaseerd is op de inmiddels in de gereformeerde kerken niet meer aanvaarde pluriformiteitsgedachte. Daarnaast achten ze het besluit niet goed uitvoerbaar, ook omdat op deze wijze de avondmaalsviering wordt geïsoleerd van de 'gemeenschap der heiligen'; bovendien zijn appellanten van oordeel dat echt christelijk barmhartigheidsbetoon door aan zieken het avondmaal niet te onthouden, niet los gemaakt kan worden van het maken van de goede kerkkeuze;
- b. een appèl tegen de uitspraak van de Particuliere Synode Utrecht dd. 14 maart 1996: 'het besluit van de particuliere synode gaat teveel bewijsrechtelijk en niet voldoende in houdelijk in op de in ons appèlschrift van 17 januari jl. verwoorde bezwaren tegen het besluit van de classis Utrecht dd. 21 september 1995. Daarom ook is het afwijzen van ons verzoek om ons revisieverzoek te ondersteunen niet op voldoende inhoudelijke gronden geschied'.

Besluit:

1. aan het verzoek tot revisie van het besluit van de Generale Synode Leeuwarden 1920 inzake 'avondmaal in stichtingen' niet te voldoen (Acta art. 25, onderdeel 2);
2. het bezwaar tegen de Particuliere Synode Utrecht 1996 niet toe te stemmen.

Gronden:

1. het besluit van de Generale Synode van Leeuwarden 1920 is wel tot stand gekomen onder invloed van een advies van een commissie onder leiding van dr. H.H. Kuiper, maar dit betekent nog niet dat de pluriformiteitsgedachte in het besluit is terug te vinden. Leeuwarden 1920 vraagt juist de bereidheid om zich aan het toezicht van de kerkeraad te onderwerpen. Ten aanzien van het echt christelijk barmhartigheidsbetoon richten appellanten zich tegen het advies, niet tegen het synodebesluit. Bovendien voeren zij voor deze stelling geen enkel schriftbewijs aan;
2. het besluit van de Generale Synode van Leeuwarden 1920 maakt een uitzondering op artikel 60 (voorheen 61) KO. Om een ontwikkeling naar een open avondmaalstafel te voorkomen noemt deze synode verschillende voorwaarden voor deelname van patiënten van buiten de gereformeerde kerken. In deze lijn is goed te werken;
3. de appellanten tonen niet aan dat de avondmaalsviering door het besluit van de Generale Synode van Leeuwarden 1920 dreigt te worden geïsoleerd van de 'gemeenschap der heiligen';
4. de wijze waarop de Particuliere Synode van Utrecht 1996 het door appellanten aangevochten classisbesluit heeft beoordeeld en aangevuld, geeft blijk van inhoudelijke toetsing.

Na een korte bespreking wordt het voorstel van de commissie met algemene stemmen aanvaard. De afgevaardigden uit Utrecht blijven buiten stemming.

Artikel 42

20.06.96

Deelname aan avondmaal door luisteraars kerktelefoon (agenda 3.2.1)

Materiaal:

brief van de classis Harderwijk dd. 11 mei 1995, met het verzoek 'uit te spreken dat de bediening van het Heilig Avondmaal aan langdurig zieken thuis, die via de kerktelefoon met de eredienst verbonden zijn, valt binnen het kader van art. 61 KO en niet strijdig is met het besluit van de Generale Synode van Middelburg 1933 inzake 'krankencommunie' (met krankencommunie wordt bedoeld: bediening van het avondmaal aan zieken die in

eigen huis worden verpleegd en aan ouden van dagen die verhinderd zijn de openbare eredienst bij te wonen, Acta Generale Synode Middelburg 1933, art. 131, vgl. Bijl. XXVII).

Besluit:

het verzoek van de classis Harderwijk naar art. 30 KO niet in behandeling te nemen.

Grond:

de classis Harderwijk heeft niet aangetoond dat haar verzoek niet in de mindere vergadering had kunnen worden afgehandeld.

Commissie 2 (rapporteur oud. K. Stelpstra), die de behandeling van de brief van de classis Harderwijk heeft voorbereid, wilde wèl inhoudelijk op de gestelde vraag ingaan. Dit vooral om een handreiking te kunnen doen aan de kerken. Voorgesteld werd twee besluiten te nemen:

1. het verzoek van de classis Harderwijk te behandelen als vraag inzake de toepassing van artikel 61 KO en de interpretatie van de uitspraak inzake de 'krankencommunie' van de Generale Synode van Middelburg 1933 in geval van deelname aan het avondmaal thuis door langdurig zieken die via de kerkteléfono met de openbare eredienst verbonden zijn;
2. de classis Harderwijk te antwoorden: a. dat het besluit van de Generale Synode van Middelburg 1933 niet rechtstreeks van toepassing is op bediening van het avondmaal aan langdurig zieken die thuis via de kerkteléfono getuige zijn van de avondmaalsviering in de kerkdienst; b. dat een kerk die het avondmaal wil bedienen aan langdurig zieken die via de kerkteléfono de avondmaalsviering meebelevén, zich dient te confronteren met de praktische bezwaren die de Generale Synode van Middelburg 1933 ertoe bracht uit te spreken, 'dat het geenszins wensche-lijk is tot het invoeren der krankécommunie als kerkelijk gebruik over te gaan'; c. uit te spreken dat deze synode de vraag of kerkteléfono (of een vergelijkbaar audio-visueel middel) gelegenheid geeft deel te nemen aan de openbare eredienst als bedoeld in artikel 61 KO, niet kan beantwoor-den.

Tijdens de bespreking blijkt echter dat dit voorstel bij een meerderheid van de vergadering teveel vragen oproept. Daarom wordt een tegenvoorstel van ds. T. Dijkema als besluit aanvaard met 23 stemmen voor en 11 stemmen tegen, nadat het voorstel van de commissie is verworpen met 11 stemmen voor, 22 stemmen tegen en 1 onthouding.

Artikel 43

30.05 / 19.06.96

Artikel 65 KO (agenda 3.4.4, 3.4.8, 3.4.10, 3.4.13, 3.4.15, 3.4.18, 3.4.19, 3.4.20, 3.4.22, 3.4.23 en 3.4.26)

Voorstel : commissie 2

Rapporteur : M.H. Oosterhuis

Materiaal :

1. hoofdstuk 9 en concept-besluit 2 van het rapport van studiedeputaten eredienst met betrekking tot de interpretatie van artikel 65 KO. De Particuliere Synode Zuid-Holland 1993 had de Generale Synode Ommen 1993 de vraag voorgelegd: dient artikel 65 KO tweede lid gehanteerd te worden:
  - a. als een strikte regel waarvan door de kerken onder geen omstandigheid mag worden afgeweken; of
  - b. als een kerkordelijke bepaling, die wel een algemene regel voor normale situaties geeft, maar die voor bijzondere en afwijkende situaties uit de aard van de zaak geen voorschrift kan bevatten?Dit was voor de Generale Synode van Ommen 1993 aanleiding aan deputaten op te dragen een antwoord hierop voor te bereiden. Ook de inventarisatie van de liturgische ontwikkelingen (rapport 4.3.3) gaf deputaten aanleiding tot bestudering van deze zaak. Bij verschillende kerken bleken vragen met betrekking tot artikel 65 KO tweede lid en suggesties tot verduidelijking ervan te leven. Deputaten stellen voor artikel 65 KO tweede lid niet te wijzigen maar er enkele bepalingen aan toe te voegen m.b.t. de goedgekeurde orden van dienst. Zo wordt vastgelegd op welke wijze artikel 65 KO tweede lid gehanteerd dient te worden;
2. schrijven van de Gereformeerde Kerk te Neede dd. 6 maart 1996 waarin wordt voorgesteld artikel 65 KO te wijzigen; het tweede deel wordt dan: "De kerken zullen bij de vormgeving van de eredienst blijven binnen de kaders die worden aangegeven door de orden van dienst die door de generale synode zijn vrijgegeven";
3. suggestie van de Gereformeerde Kerk te Kampen de formulering van artikel 65 KO tweede lid in overeenstemming te brengen met de praktijk van voor 1978: dat de orden van dienst voor gebruik in de kerken werden *aanbevolen*. De kerkeraad wil derhalve aan de generale synode in overweging geven verder te studeren op een nieuwe redactie van artikel 65 KO tweede lid;
4. diverse brieven vanuit de kerken waarin commentaar op hoofdstuk 9 en conceptbesluit 2

van het deputatenrapport wordt verworpen, deels instemmend, deels afkeurend, deels pleitend voor een nieuwe formulering van artikel 65 KO tweede lid.

Besluit 1:

op de vraag van de Particuliere Synode Zuid-Holland 1993 het volgende te antwoorden:

- a. artikel 65 KO tweede lid heeft betrekking op elke officiële eredienst;
- b. artikel 65 KO tweede lid mag niet gehanteerd worden als een strikte regel die functioneert als keurslijf voor de kerken.

Gronden:

1. in de tweede mogelijkheid van beantwoording van de vraag naar de betekenis van artikel 65 KO tweede lid die de Particuliere Synode Zuid-Holland 1993 noemt wordt ten onrechte gesuggereerd dat onderscheiden dient te worden tussen normale situaties waarin dit artikel strikt onderhouden zou moeten worden en afwijkende situaties waarin dat niet het geval is; ook het randschrift bij artikel 65 KO geeft hiervoor geen grond;
2. de kerkorde is niet geschreven als een alles tot in detail regelend wetboek; ze bevat naar haar aard algemene regelingen voor normale situaties;
3. artikel 84 KO eist geen 'blinde naleving' van de kerkorde, maar verplicht de kerken 'zich erop toe te leggen' de bepalingen van de kerkorde na te leven;
4. zowel in artikel 84 KO als in artikel 65 KO tweede lid wordt de verantwoordelijkheid van de kerkeraden gestipuleerd: de kerken zullen zich erop toeleggen, resp. de kerken zullen zich houden aan.

Besluit 2:

aan de kerken de volgende tekst van artikel 65 KO tweede lid ter toetsing voor te leggen:

"De kerken zullen gebruik maken van de orden van dienst die door de generale synode zijn goedgekeurd" en nieuw te benoemen deputaten eredienst op te dragen, rekening houdend met de reacties uit de kerken, een voorstel met betrekking tot de tekst van artikel 65 KO tweede lid te doen aan de volgende synode.

Gronden:

1. de vraag van de Particuliere Synode Zuid-Holland 1993, de daaraan gekoppelde studieopdracht van de Generale Synode Ommen 1993, de inventarisatie van deputaten eredienst (rapport 4.3.3) en ook verschillende ingekomen stukken (m.n. van de kerken te Neede en te Kampen) bewijzen dat de stringente formulering van artikel 65 KO tweede lid in de kerken misverstand wekt;
2. het toevoegen aan artikel 65 KO van aanvullende bepalingen is niet toereikend om de gewenste duidelijkheid te verschaffen; een kerkordeartikel dient in zichzelf duidelijk te zijn; ook is het in strijd met het karakter van de kerkorde om alle mogelijke gevallen te omschrijven;
3. de voorgestelde tekst brengt tot uitdrukking dat de kerken door artikel 65 KO tweede lid niet in een keurslijf gedrongen worden, maar verantwoordelijk zijn voor de inrichting van de erediensten met inachtneming van door de synode goedgekeurde orden van dienst;
4. het verdient de voorkeur, nu geen tekstwijzigingsvoorstel voor artikel 65 KO in de weg van artikel 30 KO de synode heeft bereikt, geen nieuwe tekst vast te stellen, maar de kerken in de gelegenheid te stellen een voorstel tot tekstwijziging te toetsen, waarna de volgende synode de tekst van artikel 65 KO definitief kan vaststellen.

Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van deputaat ds. H. Folkers; op 19 juni is ook prof. dr. M. te Velde als adviseur aanwezig. In een eerder voorstel had de commissie tot wijziging van artikel 65 KO willen overgaan. Dit stuitte binnen de vergadering op verschillende bezwaren, hoewel de adviseur een beperkte tekstwijziging kerkrechtelijk niet ongeoorloofd achtte gezien artikel 84 KO. De commissie heeft nu een nieuw voorstel op tafel gelegd, waarmee eerst antwoord wordt gegeven op de vraag van de Particuliere Synode Zuid-Holland 1993 en vervolgens een gewijzigde tekst van artikel 65 KO ter toetsing aan de kerken zal worden voorgelegd. Dr. P.H.R. van Houwelingen wil in deze tekst de term 'goedgekeurd' vervangen door 'vrijgegeven', wat naar zijn overtuiging beter zou aansluiten bij de gereformeerde traditie van vóór Kampen-1975. Zijn amendement wordt echter verworpen met 13 stemmen voor en 21 stemmen tegen. Tenslotte wordt het nieuwe voorstel van de commissie met algemene stemmen aanvaard (alleen bij besluit 2 is er een tegenstem).

Artikel 44

Preekstof uit andere belijdenisgeschriften (agenda 3.11.1)

10.05.96

Voorstel : commissie 4

Rapporteur : L. Sollie

Materiaal :

brief met bijlagen van de Particuliere Synode van Gelderland 1996 met het volgende besluit:

"De Generale Synode te verzoeken, de kerken in de gelegenheid te stellen in de komende drie jaar bij wijze van proef preken te houden uit de NGB en de DL naast de HC. De synode instrueert te benoemen deputaten eredienst deze proef te organiseren en de resultaten ervan te verzamelen en te inventariseren en daarover op de volgende synode te rapporteren.

Gronden:

1. De Heidelbergse Catechismus is, qua vorm en opzet, het meest geschikt om in de prediking de leer van Gods Woord te verklaren.
2. De Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Dordtse Leerregels bevat ten leerstukken, die niet direkt in de Heidelbergse Catechismus staan en die in de prediking aandacht verdienen.
3. Een proef in de kerken te Putten en Lelystad laat zien, dat het incidenteel preken uit een ander belijdenisgeschrift dan de Heidelbergse Catechismus tot stichting van de gemeente is."

Besluit:

aan het verzoek van de Particuliere Synode van Gelderland 1996 niet te voldoen.

Gronden:

1. de particuliere synode voert terecht aan dat van de aanvaarde belijdenisgeschriften de Heidelbergse Catechismus, qua vorm, opzet en karakter, het meest geschikt is om in de prediking de leer van Gods Woord te verklaren. Zo is het in art. 66 KO als regel vastgelegd;
2. in de orden van dienst staat: "In diensten waarin de Catechismus wordt uitgelegd, kan ook een passend gedeelte uit andere belijdenisgeschriften gelezen worden." De mogelijkheid om in de eredienst waarin de leer van Gods Woord verklaard wordt aandacht te besteden aan andere belijdenisgeschriften c.q. leerstukken, die niet uitgebreid in de Heidelbergse Catechismus behandeld worden, is daarmee gegeven. Het staat de kerken vrij op welke manier zij daaraan vorm geven, mits de behandeling van de Heidelbergse Catechismus richtlijn blijft;
3. de stelling, dat de proef die in twee kerken gehouden is laat zien, dat het incidenteel preken uit andere belijdenisgeschriften tot stichting van de gemeente is, berust op weinig overtuigende resultaten van gehouden enquêtes. In de bijlage wordt ter evaluatie onder meer gesteld: "de respons vanuit de gemeente is dermate laag, dat niet betrouwbaar gezegd kan worden wat het oordeel van de hele gemeente is";
4. het nut van de door deputaten te houden proef is niet aangetoond, het doel ervan niet aangewezen en de werkwijze ervan niet aangegeven.

Blijkens de toelichting wil de commissie met dit voorstel uitspreken dat voldoende ruimte aanwezig is voor het gebruik van andere belijdenisgeschriften in de eredienst, maar dat dit wel dient te gebeuren binnen het kader van de regelmatige catechismusprediking. Om alle misverstand uit te sluiten stelt ds. P.L. Storm voor om grond 2 na 'de leer van Gods Woord' aan te vullen met: 'naar aanleiding van de Catechismus', maar zijn amendement wordt verworpen met 8 stemmen voor en 25 stemmen tegen. Ds. R. ter Beek dient een tegenvoorstel in. Hij wil de vraag van de particuliere synode Gelderland in deze zin beantwoorden, dat artikel 66 KO de ruimte laat voor verklaring van de leer van Gods Woord in de prediking met behulp van de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Dordtse Leerregels, mits het gebruik van de Heidelbergse Catechismus de regel blijft. Dit besluit zou gebaseerd kunnen worden op de gronden 1, 2 en 4 van het commissievoorstel. Het tegenvoorstel komt echter niet meer in stemming, doordat het voorstel van de commissie wordt aanvaard met 24 stemmen voor, 8 stemmen tegen en 1 onthouding.

Artikel 45

07.06.96

Appel inzake echtscheiding (agenda 2.2.5)

Voorstel : commissie 1

Rapporteur : J. Gunnink

Materiaal :

brief dd. 31 januari 1996 van br. D. Nugteren te Ermelo waarin hij verzoekt uit te spreken:

"De synode spreekt uit, dat kerkeraden verzoeken om huwelijksbevestiging of voorbede in de openbare eredienst niet dienen in te willigen, indien van één of beide a.s. echtgenoten een voorgaand huwelijk is ontbonden als gevolg van kwaadwillige verlatings, waarbij geen sprake is van overspel (door Christus genoemd in Mat. 5:31,32 en Mat. 19:9) of de

zendingssituatie (door Paulus beschreven in 1 Kor. 7:12-16).

Als gronden voert de synode aan:

1. Uit de tegenstelling, die de Here in Mat. 5:31,32 maakt tussen het geen gezegd is aangaande de scheidbrief en hetgeen Hij zelf zegt, volgt, dat alleen ontucht als vleselijke gemeenschap buiten eigen huwelijk als grond voor echtscheiding genoemd wordt.

2. Uit 1 Kor. 7 blijkt, dat kwaadwillige verlating door Paulus wordt toegestaan, als er sprake is van verstoting van de gelovige partij (christen) door de ongelovige partij (heiden)."

Genoemde brief is een bezwaarschrift tegen de uitspraak van de Particuliere Synode van Gelderland 1995, gedaan in haar vergadering van 8 juni 1995: "het besluit van de classis Harderwijk dat de kerkeraad te Ermelo geen onschriftuurlijke weg bewandelt wordt gezien als wijs en voorzichtig."

Besluit:

aan het verzoek niet te voldoen.

Grond:

in de aanhef van de brief aan de synode maakt appellant bezwaar tegen het standpunt van de kerkeraad van Ermelo inzake kwaadwillige verlating. Dat bezwaar heeft hij ook aan de classis Harderwijk en de particuliere synode van Gelderland voorgelegd.

Wat hij aan de generale synode vraagt is echter een algemene uitspraak ten aanzien van het beleid van kerkeraden. Dat is een ander verzoek dan hij aan genoemde mindere vergaderingen heeft gedaan.

In feite behelst zijn vraag aan de synode een verzoek tot revisie van het besluit van de Generale Synode van Middelburg 1933 inzake kwaadwillige verlating als grond voor echtscheiding (Acta art. 130). Dit verzoek heeft hij zo echter niet in de kerkelijke weg aan de orde gesteld.

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard. Buiten stemming blijven de afgevaardigden uit Gelderland.

Artikel 46

07.06.96

Appèl inzake echtscheiding (agenda 2.2.6)

Voorstel : commissie 1

Rapporteur : M.W. Folmer

Materiaal :

brief dd. 1 februari 1996 van br. R. v.d. Laan te Ermelo waarin hij verzoekt uit te spreken:

"A. dat de Raad van de Gereformeerde Kerk te Ermelo een onschriftuurlijke weg bewandelt wanneer hij vast houdt aan zijn uitspraak als volgt:

1. Op grond van gebleken verdeeldheid binnen de raad en op grond van eerdere uitspraken van synodes (o.a. Middelburg 1933) geen uitspraak te doen over de vraag of kwaadwillige verlating een voor God geldige reden is tot echtscheiding.

2. Elke aanvraag om te mogen hertrouwen op zich te beoordelen.

B. dat de Particuliere Synode Gelderland niet of onvoldoende heeft aangetoond dat onrecht met onrecht bestreden zou worden als gevolg van maatregelen die tegen broeders en zusters zouden worden genomen en die harder zouden zijn dan volgens de Heilige Schrift geoorloofd zijn."

genoemde brief is een bezwaarschrift tegen de uitspraak van de particuliere synode van Gelderland: "het besluit van de classis Harderwijk dat de kerkeraad van de Geref. Kerk te Ermelo geen onschriftuurlijke weg bewandelt, wordt gezien als wijs en voorzichtig"; aan de brief zijn 8 bijlagen toegevoegd met o.a. de uitspraken van de classis Harderwijk en de Particuliere Synode van Gelderland 1995;

in de brief van deze particuliere synode staan o.a. de volgende passages:

"De PS ziet geen reden om op de door u aangevoerde argumenten in te gaan. Zij ziet niet in, dat dit zou kunnen bijdragen in de discussie. Het lijkt haar eerder toe, dat er sprake is van herhaling van argumenten, waarmee we elkaar niet overtuigen. De synode acht de argumentatie van de classis in haar schrijven aan u d.d. 8-12-94 en de daarbij gestelde toelichting voldoende."

"De PS deelt uw verdriet en zorg over het groeiend aantal echtscheidingen. Maar het gaat niet aan bij het pogen om dit kwaad tegen te gaan, tegen broeders en zusters harder op te treden dan volgens de Schrift geoorloofd is. Dat zou een zaak worden van onrecht met onrecht bestrijden."

Besluit 1:

aan het verzoek onder A genoemd niet te voldoen.

Gronden:

1. inwilliging van het verzoek zou impliceren, dat een uitspraak wordt gedaan over de reeds lang bestaande verschillen van inzicht binnen de gereformeerde kerken ten aanzien van kwadwillige verlating als grond voor echtscheiding; vanwege de onmacht elkaar in deze zaak vanuit de Schrift te overtuigen, deed de Generale Synode van Middelburg 1933 de volgende uitspraak: "De synode besluit over de vraag, of (behalve overspel ook) kwadwillige verlating een voor God geldige reden tot echtscheiding is, geen uitspraak te doen" (Acta art. 130); de kerkeraad van Ermelo is met zijn besluit binnen het kader van die uitspraak gebleven;
2. appelland had bij bezwaar tegen de uitspraak van Middelburg 1933 dit in de kerkelijke weg voor moeten leggen aan de generale synode;
3. de Generale Synode van Hoozevee 1969--1970, waar appelland zich op beroept, heeft geen uitspraak gedaan inzake kwadwillige verlating in confrontatie met Middelburg 1933.

Besluit 2:

aan het verzoek onder B genoemd te voldoen.

Grond:

de particuliere synode van Gelderland zegt eerst dat zij geen reden ziet op de aangevoerde argumenten in te gaan; vervolgens doet zij zonder nadere motivering de door appelland gewraakte uitspraak.

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard. Buiten stemming blijven de afgevaardigden uit Gelderland.

Artikel 47

10 / 11.09.96

Studierapport deputaten echtscheidingszaken (agenda 2.2.1 - 2.2.20)

Voorstel : commissie 1

Rapporteurs : A. Boersma en W. Smit

Materiaal :

1. rapport van deputaten echtscheidingszaken;
2. aanvulling op het rapport van deputaten echtscheidingszaken, ingevoegd als de punten 13, 19 en 35;
3. 13 brieven van kerkeraden, 5 van particulieren en 1 van de werkgroep Divortesia met reacties op en bezwaren tegen het rapport van deputaten.

Besluit 1:

deputaten onder dank te dechargeren en daarbij de kanttekening te plaatsen, dat zij aan de eerste opdracht van de Generale Synode Ommen 1993 een eigen invulling hebben gegeven.

Grond:

deputaten hebben zich geconcentreerd op de opdracht tot bestudering van de Schriftgegevens en de kerkelijke uitspraken; zij hebben bij de kerkeraden geen navraag gedaan naar de knelpunten in de kerkelijke communicatie.

Besluit 2:

de volgende uitgangspunten en richtlijnen te bieden ten dienste van kerkelijk beleid in echtscheidingszaken en ten dienste van een goede communicatie tussen kerkeraden ter zake.

Uitgangspunten

1. Het huwelijk is door de Here ingesteld. Deze hechte band tussen man en vrouw mag niet door mensen verbroken worden (Gen. 2:24; Mal. 2:14-16; Mat. 19:3-9; 1 Kor. 7:10-11).
2. Overspel maakt inbreuk op het huwelijk als een relatie van liefde en trouw. Wanneer verzoening van deze zonde en herstel van de geschonden verhouding niet mogelijk zijn, kan de trouweloos behandelde echtgenoot echtscheiding aanvragen (Mat. 5:32; Mat. 19:9; 1 Kor. 6:16-18; Hebr. 13:4); een nieuw huwelijk is dan geoorloofd en kan kerkelijk bevestigd worden.

3. Is er sprake van een ongelovige partij die de ander wil verlaten, dan mag de gelovige om dit te voorkomen niet het geloof en de liefde tot de Here ten offer brengen. Verlating omwille van het geloof (religionis causa) is een grond om in scheiding te berusten.
4. Over de vraag in hoeverre andere vormen van kwadaadwillige verlating beoordeeld kunnen worden analoog aan de situatie, die de apostel Paulus in 1 Kor. 7:12-16 beschrijft, bestaat geen eenstemmigheid.

Richtlijnen

1. De synode adviseert de kerkeraden het studierapport van deputaten (zie bijlage IV) en het commissierapport (zie bijlage V) zorgvuldig te overwegen.
2. Wanneer een scheiding zich voordoet in het huwelijk van kerkleden zal de kerkeraad zijn herderlijke zorg voor de betrokkenen gestalte geven in troost, bemoediging en vermaan. Indien de kerkeraad op basis van gesprekken met betrokken partijen zich een oordeel vormt over de situatie, zal dit oordeel geargumenteed in de notulen worden vastgelegd.
3. Wanneer een zaak niet helder vanuit de Schrift bewezen kan worden mag een kerkeraad niet de gewetens binden.
Blijft tussen de kerkeraad en de betrokken gemeenteleden verschil van inzicht bestaan over de vraag of echtscheiding en/of een tweede huwelijk geoorloofd is in het licht van Gods Woord, dan zal de kerkeraad naar art. 41 KO advies vragen aan de classis.
4. Bij vertrek van (één van) de betrokkenen naar een andere gemeente wordt aan de kerkeraad aldaar beknopt de informatie verstrekt, die noodzakelijk is voor de overdracht van de ambtelijke zorg. Voordat de andere kerkeraad wordt ingelicht, zal de betrokken broeder en/of zuster op de hoogte worden gesteld van de inhoud van deze informatie. Is de echtscheiding een feit geworden, dan wordt op de attestatie vermeld: "deze broeder/ zuster is gehuwd geweest. Het huwelijk werd op (datum) ontbonden door echtscheiding. Hij/zij was op dat moment lid van de Geref. Kerk te..."
Indien een kerkeraad nadere informatie nodig heeft, met name ter beoordeling van een eventuele nieuwe huwelijksluiting, zal hij met medeweten van de betrokkene zich wenden tot de raad van de in de attestatie genoemde kerk.
5. Overleg zal plaatsvinden tussen kerkeraden, die met dezelfde huwelijksbreuk en echtscheiding te maken krijgen. De resultaten van dit overleg zullen schriftelijk worden vastgelegd.
6. Indien zich tussen de betrokken kerkeraden een verschil voordoet in de beoordeling van een huwelijksbreuk en zij tot verschillende oordelen komen ten aanzien van tuchttoefening en/of kerkelijke bevestiging van een nieuw huwelijk, zal aan de classis van de kerk, die in de betreffende zaak een beslissing moet nemen advies worden gevraagd.

Gronden:

1. het is zinvol hetgeen vanuit de Schrift duidelijk is ten aanzien van echtscheiding en tweede huwelijk als uitgangspunten van kerkelijk beleid te formuleren;
2. zowel de kerkeraden als betrokken gemeenteleden zijn gebaat bij richtlijnen, die eenheid in beleid ten aanzien van echtscheidingszaken kunnen bevorderen.

Bij de bespreking zijn de deputaten prof. dr. J. Douma, dr. P.H.R. van Houwelingen, ds. A. Kamer (niet op 11-9) en br. A. de Kievit aanwezig. Terwijl deputaten het liefst zouden willen volstaan met een verwijzing naar hun studierapport door de synode, blijft de commissie veel waarde hechten aan het formuleren van uitgangspunten en richtlijnen aan de hand van dit rapport. Volgens ds. M.H. Oosterhuis kunnen de besluiten 2 en 3 dan beter als volgt worden geformuleerd: "2. Het rapport van deputaten op hoofdlijnen te aanvaarden en daaruit de volgende uitgangspunten af te leiden voor een Schriftuurlijke beoordeling van echtscheidingszaken (volgt 1 t/m 4); 3. De volgende richtlijnen ten dienste van het kerkelijk beleid in echtscheidingszaken en ten dienste van een goede communicatie tussen kerkeraden terzake vast te stellen (volgt 2 t/m 6)". Maar zijn amendement wordt verworpen met 15 stemmen voor en 20 stemmen tegen. De predikanten T. Dijkema en P.H. van der Laan willen in de besluittekst verwoorden dat actualisering nodig is van wat door vorige synoden was gezegd. Daarom stellen zij voor besluit 2 als volgt te beginnen: "In aansluiting op de besluiten van de Generale Synode van Utrecht 1923 (Acta art. 91) en de Generale Synode van Middelburg 1933 (Acta art. 130)...". Hun amendement wordt echter verworpen met 12 stemmen voor en 23 stemmen tegen.

De voorgestelde tekst van de uitgangspunten en richtlijnen levert een brede discussie, veel suggesties en enkele amendementen op. Aangenomen wordt het amendement van ds. H.J. Siegers om in uitgangspunt 3 het woord "reden" te veranderen in "grond" (24 stemmen voor, 7 stemmen tegen en 4 onthoudingen). Twee andere door hem ingediende wijzigingsvoorstellen worden echter verworpen (beide met 16 stemmen voor en 19 tegen): in richtlijn 1 de verwijzing naar het commissierapport laten vervallen en aan richtlijn 5 de bepaling toevoegen: "Dit resultaat wordt aan betrokkenen meegedeeld".

Tenslotte wordt het voorstel van de commissie aanvaard met 24 stemmen voor, 7 stemmen tegen en 4 onthoudingen (dr. P.H.R. van Houwelingen blijft als deputaat steeds buiten stemming). De praeses moet constateren dat de besluitvorming moeizaam is verlopen. Hij wil evenwel de hoop uitspreken dat het genomen besluit de kerkeraden houvast zal bieden om in deze vaak gecompliceerde zaken goede leiding te kunnen geven.

Hoofdstuk III EREDIENST

Artikel 48

24.05.96

Bijbelvertaling (agenda 3.8.1 - 3.8.3)

Voorstel : commissie 3

Rapporteur : T. Dijkema

Materiaal :

1. rapport van deputaten bijbelvertaling;
2. brief met bijlagen van de Gereformeerde Kerk te Smilde dd. 22 januari 1996; de kerkeraad te Smilde verzoekt de synode uit te spreken:
  - a. dat de Gereformeerde Kerken ontrouw aan de Here worden, wanneer zij met het NBG blijven samenwerken;
  - b. dat de Gereformeerde Kerken, gezien de huidige ontwikkelingen, niet langer hun medewerking mogen verlenen aan de totstandkoming van de door het NBG nieuw uit te brengen vertaling;
3. brief van br. J. Westra te Katwijk aan Zee dd. 4 februari 1996, waarin hij o.m. kritiek oefent op het feit dat er alweer een nieuwe vertaling zal verschijnen.

Besluit 1:

deputaten te dechargeren onder dank voor het door hen verrichte werk.

Grond:

deputaten hebben hun arbeid verricht overeenkomstig hun opdracht.

Besluit 2:

opnieuw deputaten te benoemen met de volgende opdrachten:

1. bij bijbelgenootschappen en andere instanties die actief betrokken zijn bij het uitgeven en (doen) vervaardigen van bijbelvertalingen in ons land zich te blijven presenteren als adres waar men informatie over het onderwerp bijbelvertaling kan toezenden;
2. de mogelijkheid te benutten verder deel te nemen aan het overleg met het NBG waar het de nieuwe bijbelvertaling betreft en daarbij met waakzaamheid de verdere ontwikkelingen te volgen vanuit het door de Generale Synode van Leeuwarden 1990 bepaalde in besluit 2b, Acta art. 67;
3. zo mogelijk de kerken regelmatig te informeren en te adviseren over de ontwikkelingen rond de nieuwe bijbelvertaling en daarbij van de kerken het gebed te vragen voor het totstandkomen van een verantwoorde vertaling;
4. het rapport over hun arbeid een half jaar voor het begin van de eerstkomende generale synode geheel of gedeeltelijk aan de kerken toe te zenden.

Gronden:

1. informatie aan deputaten vanuit de Raad voor Contact en Overleg betreffende de Bijbel (RCOB) en overleg met deputaten vanuit het NBG wijzen op een duidelijke functie van deputaten als adres van en overlegorgaan namens de kerken voor alle zaken die de vertaling van de Bijbel betreffen;
2. rekening houdend met het betreffende besluit van de synode van Leeuwarden 1990 kunnen deputaten door deelname aan het overleg met het NBG ertoe bijdragen dat er een voor de kerken aanvaardbare bijbelvertaling beschikbaar blijft. De vastgestelde vertaalprincipes en vertaalregels maken het mogelijk dat in de nieuwe bijbelvertaling een zorgvuldige weergave van de grondtekst geboden wordt. Het is daarom van groot belang, betrokken te blijven bij het vertaalproces in zijn praktische uitwerking;
3. ook al is in de huidige fase van het vertaalproces een zekere terughoudendheid in de informatie van de kant van het NBG te billijken, toch is het belangrijk dat de kerken zo goed mogelijk meelevens met het proces; daardoor wordt vertrouwen gewekt.

Besluit 3:

aan het verzoek van de raad van de Gereformeerde Kerk te Smilde niet te voldoen.

Gronden:

1. de betrokkenheid van de Gereformeerde Kerken bij de nieuwe bijbelvertaling kan niet gekarakteriseerd worden als "samenwerken" en "medewerking". De nieuwe bijbelvertaling is een project van het NBG. De kerken nemen niet deel aan dit project, maar volgen

- het belangstellend en waakzaam. Na afronding van het project is het aan de kerken, te kiezen voor al of niet aanvaarding van de nieuwe bijbelvertaling voor gebruik in de kerken;
2. de door de kerkeraad te Smilde gewraakte jaarvergadering van het NGB en het project nieuwe bijbelvertaling zijn volgens informatie van deputaten twee gescheiden circuits. Het NGB bindt zich weliswaar niet aan wat de kerken belijden in art. 2--7 NGB; wel concentreert het zich in dit vertaalproject op het zorgvuldig weergeven van de tekst van de Heilige Schrift.

Besluit 4:

de brief van br. Westra te beantwoorden met verwijzing naar de zorgvuldigheid en waakzaamheid waarmee deputaten en synoden te werk gaan met betrekking tot de nieuwe bijbelvertaling.

Bij de bespreking, die plaatsvindt op de laatste vergaderdag voor Pinksteren, zijn de deputaten dr. H.R. van de Kamp en ds. H.J. Room aanwezig. Zij zeggen toe een tweetal punten vanuit de vergadering te zullen meenemen: 1. de kerken moeten de komende jaren door goede informatie worden voorbereid op de nieuwe bijbelvertaling; 2. om de nieuwe bijbelvertaling zuiver te kunnen beoordelen moet vermenging van verantwoordelijkheden als deputaat en als vertaler/supervisor zo veel mogelijk vermeden worden.

Vanuit de vergadering worden twee amendementen ingediend. Oud. J. Gunnink wil in besluit 2.2 het woord 'waakzaamheid' vervangen door 'aandacht'. Dit amendement wordt verworpen met 12 stemmen voor en 24 stemmen tegen. Oud. H. Brink wil besluit 4 aanvullen met een verwijzing naar de uitspraak van de Generale Synode van Leeuwarden 1990: "in te stemmen met het voornemen van het Nederlands Bijbelgenootschap zich in te zetten voor een nieuwe bijbelvertaling ter vervanging van de vertaling-1951" (Acta art. 67, besluit 2a). Dit amendement wordt verworpen met 13 stemmen voor, 22 stemmen tegen en 1 onthouding. Tenslotte wordt het voorstel van de commissie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 49

18.04.96

Bededagen (agenda 3.5.1)

Voorstel : commissie 2

Rapporteur : H. Brink

Materiaal :

rapport van de classis 's-Gravenhage dd. 7 december 1995, waarin wordt meegedeeld, dat de classis geen aanleiding heeft gezien om een bededag uit te schrijven naar artikel 69 KO omdat haar geen desbetreffende verzoeken hebben bereikt en omdat er naar haar oordeel zich geen omstandigheden hebben voorgedaan als bedoeld in voornoemd artikel.

Besluit:

1. de classis 's-Gravenhage te dechargeren van het door haar gevoerde beleid;
2. de classis Midden-Holland aan te wijzen als gedeputeerde tot het eventueel uitschrijven van een bededag naar artikel 69 KO.

Gronden:

1. de classis 's-Gravenhage heeft haar taak naar behoren uitgevoerd;
2. de classis 's-Gravenhage heeft na de herindeling van de particuliere ressorten Noord- en Zuid-Holland per 1 januari 1996 classis Midden-Holland.

De commissie had voorgesteld om de classis 's-Gravenhage te verzoeken in haar rapportage aan de volgende generale synode op concrete punten inzicht te geven in de afwegingen die geleid hebben tot het al dan niet uitschrijven van een bededag. Met 22 stemmen voor en 13 stemmen tegen aanvaardt de vergadering echter een amendement van ds. M. van Veelen om dit verzoek achterwege te laten. Oud. A. Prins wil er bij de kerken op aandringen zich tot de classis Midden-Holland te wenden met het verzoek om een bededag uit te schrijven wanneer zich naar het oordeel van de betreffende kerk omstandigheden voordoen als bedoeld in artikel 69 KO. Zijn amendement wordt verworpen met 9 stemmen voor, 25 stemmen tegen en 1 onthouding. Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 50

26.04 / 02.05.96

Zegengroet (ontvankelijkheid) (agenda 3.1.6, 3.1.10, 3.1.12, 3.1.42, 3.1.44, 3.1.57)

Voorstel : commissie 5

Rapporteur : P. Groenberg

Materiaal :

1. verzoeken van de kerken te Dordrecht dd. 7 maart 1996, Spakenburg-Noord dd. 24 april 1995 en Spakenburg-Zuid dd. 7 maart 1996 om uit te spreken dat de Generale Synode van Ommen 1993 (Acta art. 40, besluit 1) ten onrechte het voorstel van de Particuliere Synode van Zeeland, Noord-Brabant en Limburg 1993 met betrekking tot het uitspreken van zegengroet en zegen in zgn. leesdiensten in behandeling heeft genomen.
Als belangrijkste argumenten worden aangevoerd:
  - a. de particuliere synode van Zeeland, Noord-Brabant en Limburg had zich moeten confronteren met de uitspraak van Heemse 1984 (Acta art. 70, besluit 4), omdat in die uitspraak ook uitgegaan wordt van de Orden van dienst; het betreft dus geen nieuwe zaak;
  - b. de Generale Synode van Ommen 1993 heeft haar besluit niet gebaseerd op gronden vanuit de nieuwe invalshoek: de Orden van dienst (art. 65 KO);
2. adhesie-betuigingen aan het verzoek van Spakenburg-Noord door br. A. Dommissie en zr. S. Dommissie-Nijenboer te Eindhoven dd. 21 augustus 1995, br. W. Vonk en zr. A.J. Vonk-Freiks te Eindhoven dd. 7 augustus 1995 en br. M. Noort te Berkel en Rodenrijs dd. 18 maart 1996.

Besluit:

1. het besluit van de Generale Synode van Ommen 1993 niet ter discussie te stellen alleen vanwege het feit dat de ontvankelijkheid van het voorstel van de particuliere synode van Zeeland, Noord-Brabant en Limburg omstreden is;
2. het besluit van de Generale Synode van Ommen 1993 te toetsen aan de hand van de ingebrachte bezwaren.

Gronden:

1. hoewel de particuliere synode van Zeeland, Noord-Brabant en Limburg zich niet rechtstreeks geconfronteerd had met besluiten van eerdere generale synoden, heeft de synode van Ommen een besluit genomen, dat in een aantal kerken is geëffectueerd; het dient de goede orde (art. 1 KO) niet als dat besluit uit het midden van de kerken zou worden weggenomen alleen op basis van een behandeling, die wellicht niet terecht is geweest;
2. vele bezwaaarschriften en verzoeken die door particuliere synoden, classes, kerken en particulieren zijn ingediend, zijn wettig op de synode gebracht.

Een eerdere versie van dit besluit, waarin meer gedetailleerd werd ingegaan op de ontvankelijkheid van het voorstel van de particuliere synode van het Zuiden in Ommen, bevatte voor de vergadering teveel onduidelijkheden. In 'afgeslankte' vorm vindt het voorstel van de commissie echter brede steun: het wordt aanvaard met 29 stemmen voor en 3 onthoudingen. Buiten stemming blijven oud. G. Boersma en ds. T. Dijkema, die afgevaardigd waren naar de generale synode van Ommen, evenals ds. P.H. van der Laan, die indertijd mede-opsteller van het voorstel van het Zuiden was.

Artikel 51

20.06.96

Zegengroet en zegen (agenda 3.1.1 - 3.1.65)

Voorstel : commissie 5

Rapporteurs : M. Douma en P. Groenberg

Materiaal :

1. brieven van de particuliere synoden van Friesland dd. 23 februari 1996, Drenthe (ongedateerd) en Gelderland-Flevoland dd. 26 februari 1996;
2. vele brieven van classes, kerken en particulieren;
In de brieven worden – samenvattend -- de volgende bezwaren aangevoerd;
  - a. tegen het besluit van de synode van Ommen inzake de zegengroet (Acta art. 40):
    1. het besluit beperkt zich niet tot ambtsdragers, maar het omvat ook niet-ambtsdragers; dat laatste is in strijd met het besluit van de Generale Synode van Sneek-Utrecht 1939 over hulppredikers (Acta art. 346) en in strijd met de aangehaalde bijbelteksten in de gronden onder het besluit, die spreken over het zegenen door priesters, Christus zelf en apostelen;
    2. het besluit is ten onrechte in de vrijheid van de kerken gelaten; dat bewerkt verdeeldheid in liturgisch opzicht en het maakt het de kerken moeilijk te handelen naar art. 31 KO; bovendien leidt de formulering van de gronden tot de conclusie dat het niet in de vrijheid van de kerken gelaten moet worden;
  - b. tegen de gronden onder het besluit van de synode van Ommen:

1. een leesdienst is wel een eredienst, maar reeds de synode van Kampen 1975 voegde eraan toe: 'zij het op een andere manier';
2. de benadering vanuit de aanwezigheid van Christus
  - betekent een breuk met 2000 jaar kerkgeschiedenis;
  - opent de weg naar sacramentsbediening door een niet-predikant;
  - verdisconteert niet dat er onderscheid is tussen de *volmacht* tot zegenen en de *uitoefening* ervan;
3. ten onrechte wordt het lezen van de wet aangevoerd als argument pro het ongewijzigd uitspreken van de zegen, omdat bij het zegenen het *opleggen* van de zegen komt;
4. er wordt geen rekening gehouden met de geleiding in de ambten naar Ef. 4 en Openb. 1:20;
5. de in grond 2 aangehaalde teksten spreken niet over het zegenen door niet-ambtsdragers; zelfs niet over het zegenen door oudsten;
6. in grond 4 wordt niet *bewezen* dat het besluit geen inbreuk maakt op wat vastgelegd is over de ambten in de belijdenisgeschriften (art. 30 NGB), kerkorde (art. 1, 2, 3, 4, 16, 21) en bevestigingsformulieren;
7. het zegenen is bediening van de verzoening in geconcentreerde vorm en behoort daarom tot de taak van de predikant.

Verder wordt in meer dan de helft van de brieven gepleit voor de instelling van een studiedeputaatschap; de opdracht aan zo'n deputaatschap wordt aldus geformuleerd: een studie te verrichten naar:

1. het onderscheid tussen het ambt van predikant en ouderling (de ambtsleer);
2. de zaak van de zegengroet met al haar implicaties (ambtelijk, liturgisch, kerkrechtelijk);
3. het karakter van de zegengroet in het licht van wat in de kerkelijke papieren is vastgelegd inzake de ambten;
4. de vraag of vanuit de ambtsleer ook niet-ambtsdragers de zegen en zegengroet ongewijzigd behoren uit te spreken en op te leggen.

Besluit 1:

1. naar aanleiding van de tegen het besluit van de Generale Synode van Ommen 1993 ingebrachte bezwaren toe te stemmen, dat de synode van Ommen:
  - a. onvoldoende in rekening heeft gebracht dat onderscheid gemaakt dient te worden tussen de volmacht tot het begroeten en zegenen en de uitoefening van die volmacht;
  - b. ten onrechte zonder motivering het wel of niet ongewijzigd uitspreken en opleggen van zegen en zegengroet in de vrijheid van de kerken heeft gelaten;
  - c. zich niet geconfronteerd heeft met de uitspraak van de Generale Synode van Sneek-Utrecht 1939 (Acta art. 346) op het punt van het zegenen door niet-ambtsdragers;
2. dat precisering van het besluit met de gronden wenselijk is om de rust en vrede in de kerken te dienen.

Gronden:

1. de synode van Ommen heeft eenzijdig de nadruk gelegd op de aanwezigheid van Christus in de eredienst als bewijs voor de gedachte dat *elke* voorganger gemachtigd is de zegen en zegengroet uit te spreken en op te leggen;
2. ook al is de volmacht tot het begroeten in de naam van God en tot het leggen van de naam van God op de gemeente gegeven door de aanwezigheid van de Here Jezus Christus met zijn zegen, daarmee is nog niet beslist over wie die volmacht uitoefent;
3. de synode van Ommen heeft het wel of niet ongewijzigd uitspreken en opleggen van de zegen door niet-predikanten in de vrijheid van de kerken gelaten zonder dit te motiveren, terwijl zij haar gronden zo formuleerde, dat een verplichting voor de hand lag;
4. een besluit dat geenszins bedoelde de ambtsleer ter discussie te stellen, maar dat kennelijk toch aanleiding geeft tot een discussie daarover, kan beter nader gepreciseerd worden ten dienste van de rust en vrede in de kerken.

Besluit 2:

uit te spreken:

1. dat ook in een eredienst waarin geen predikant voorgaat, de Here met zijn zegen aanwezig is en dat deze zegen liturgisch gestalte krijgt doordat een ouderling de zegen en zegengroet ongewijzigd uitspreekt en oplegt;
2. dat deze liturgische regel in acht genomen dient te worden naar art. 65 KO tweede lid;
3. dat, in het uitzonderingsgeval dat in een zgn. leesdienst iemand voorgaat die geen ouderling is, het de voorkeur verdient dat de eredienst door een ouderling geopend en gesloten wordt.

Gronden:

1. in de vastgestelde orden van dienst wordt aangegeven welke woorden bij zegen en zegengroet gebruikt moeten worden; daarbij wordt niet aangegeven dat alleen een predikant deze woorden mag gebruiken;
2. het is een zaak van kerkelijke wijsheid het uitspreken en opleggen van zegen en zegengroet te beperken tot ouderlingen; dit sluit aan bij de kerkelijke afspraken over de verantwoordelijkheid voor de erediensten, zoals die is toevertrouwd aan de gezamenlijke oudsten;
3. het opleggen van de zegen is niet afhankelijk van het gebaar. Een uitspraak van een generale synode over een zegengebaar is niet nodig;
4. het openen en sluiten van een eredienst door een ouderling onderstreept dat ook in een eredienst waarin een niet-ouderling voorgaat, voluit een ontmoeting plaatsvindt tussen God en zijn volk als ambtelijk vergaderde gemeente.

Besluit 3:

aan de verzoeken tot het instellen van een studiedeputaatschap met een brede of beperkte opdracht niet te voldoen.

Gronden:

1. de kerken hebben in de belijdenisgeschriften, kerkorde en bevestigingsformulieren duidelijk omschreven wat tot de taak van de onderscheiden ambtsdragers behoort;
2. het is onnodig de hele ambtsleer te bestuderen, omdat het uitspreken en opleggen van zegen en zegengroet een zaak is van liturgische orde;
3. de in het verleden gedane uitgebreide studie geeft geen reden tot de gedachte dat nieuwe argumenten gevonden zullen worden.

Besluit 4:

uit te spreken dat de overgebleven bezwaren tegen het besluit van de synode van Ommen die betrekking hebben op de geleiding in de ambten en het karakter van de zegengroet geen belemmering vormen tot het nemen van een besluit dat niet meer omvat dan het vaststellen van een liturgische regel.

Grond:

het vaststellen van deze liturgische regel hoeft niet noodzakelijk te leiden tot herbezinning op de geleiding in de ambten en op het karakter van de zegengroet.

Met dit voorstel beoogt de commissie een praktische inperking te geven van het synodebesluit dat zoveel stof heeft doen opwaaien, om daarmee de rust en de vrede in de kerken te dienen. Het ging de synode van Ommen in feite om een liturgische regel. Laat de synode van Berkel en Rodenrijs dan als liturgische regel vaststellen, dat behalve een predikant alleen een ouderling bevoegd is om zegengroet en zegen ongewijzigd uit te spreken en op te leggen. Een uitvoerige bespreking volgt. Oud. J. Gunnink stelt voor besluit 2.3 en de bijbehorende grond 2.4 te schrappen, maar zijn amendement wordt door de vergadering verworpen (8 stemmen voor, 26 stemmen tegen en 1 onthouding). Ds. M.H. Oosterhuis dient een tegenvoorstel in. Hij vindt dat de synode van Ommen ten onrechte zonder motivering het wel of niet ongewijzigd uitspreken en opleggen van zegen en zegengroet in de vrijheid van de kerken heeft gelaten en benadrukt dat ook niet-ambtsdragers daartoe geroepen kunnen worden. Daarom wil hij in besluit 2.1 uitspreken dat ook in een eredienst waarin geen predikant voorgaat de Here met zijn zegen aanwezig is en dat deze zegen liturgisch gestalte dient te krijgen. Besluit 2.2 zou ongewijzigd kunnen blijven en besluit 2.3 zou kunnen vervallen. Het voorstel van de commissie wordt aanvaard met 30 stemmen voor, 2 stemmen tegen en 1 onthouding. Het tegenvoorstel is hiermee verworpen. Buiten stemming blijven oud. G. Boersma en ds. T. Dijkema, die ook naar de synode van Ommen waren afgevaardigd. Met dit besluit is een proces van bezinning en besluitvorming, dat vijftien jaar in beslag heeft genomen (1981--1996), tot een afronding gekomen. De praeses spreekt de hoop uit dat hiermee inderdaad de rust en de vrede in de kerken gediend zal zijn.

Artikel 52

04.06.96

Aangepaste kerkdiensten voor verstandelijk gehandicapte gemeenteleden (agenda 3.3.2, 3.3.3 en 3.3.7)

Voorstel : commissie 2

Rapporteur : R. ter Beek

Materiaal :

1. brief van de Gereformeerde Kerk te Hoek dd. 22 november 1995;
2. brief van de Gereformeerde Kerk te Spakenburg-Noord dd. 8 januari 1996;

3. brief van de Gereformeerde Kerk te Schildwolde dd. 1 maart 1996.
Deze kerken maken bezwaar tegen het besluit van de Generale Synode van Ommen 1993 (Acta art. 41, besluit 1): 'de vraag of het beleggen van speciale kerkdiensten voor gemeenteleden met een verstandelijke handicap naar de Schrift geoorloofd en nuttig is, bevestigend te beantwoorden'. Alle opposanten onderschrijven het beroep op 1 Korintiërs 12:24b, 25: speciale zorg voor verstandelijk gehandicapten is geboden. Maar: vallen speciale kerkdiensten ook onder die zorg? Zij vatten deze 'speciale kerkdiensten' op als extra kerkdiensten waarvoor alleen de verstandelijk gehandicapte gemeenteleden en hun begeleiders worden uitgenodigd.
Zulke diensten verbreken de eenheid van de gemeente, terwijl het door de synode aangevoerde 1 Korintiërs 12 juist bij die eenheid inzet. 'De synode is er niet in geslaagd duidelijk te maken wat het verschil is tussen deze 'speciale diensten' en zgn. 'categoriale diensten' of 'kerkdiensten voor een aparte groep gemeenteleden' (Hoek). 'De Here wil zijn volk ontmoeten in de erediensten' (Spakenburg-Noord). Schildwolde heeft geen gegevens uit de Schrift en de belijdenis kunnen vinden 'die onderbouwen dat speciale diensten voor verstandelijk gehandicapten geoorloofd, c.q. nuttig zijn'.
Het beroep van de synode van Ommen 1993 op uitspraken van de Generale Synoden van Leeuwarden 1920 en Utrecht 1943 wordt bestreden. Die besluiten hebben niet een speciale doelgroep binnen de gemeente op het oog, maar gemeenteleden die gebonden zijn aan een bepaalde plaats.

Besluit:

1. de appellerende kerken toe te stemmen dat de formulering 'speciale kerkdiensten voor gemeenteleden met een verstandelijke handicap' (Acta Generale Synode Ommen 1993, art. 41, besluit 1) misverstand kan wekken;
2. het bezwaar niet toe te stemmen.

Gronden:

1. de formulering van besluit 1 van de Generale Synode van Ommen 1993 inzake aangepaste diensten (Acta art. 41) geeft aanleiding tot het misverstand dat de daar genoemde 'speciale kerkdiensten voor gemeenteleden met een verstandelijke handicap' worden opgevat als kerkdiensten naast de gebruikelijke diensten waarvoor niet de hele gemeente maar alleen de broeders en de zusters met een verstandelijke handicap en hun begeleiders worden uitgenodigd.
Uit de opbouw van het hele besluit (zie vooral het slot van besluit 1, grond 2 en besluit 2.2 met bijbehorende grond) blijkt, dat de synode de voorkeur geeft aan gewone kerkdiensten, zoveel mogelijk aangepast aan de mogelijkheden en beperkingen van verstandelijk gehandicapte gemeenteleden. Aangepaste kerkdiensten als 'extra diensten' worden genoemd als mogelijke en soms wenselijke uitzonderingen;
2. dat de verstandelijk gehandicapten bij de gemeente horen, en daarom thuis zijn in de diensten waarin de gemeente als eenheid samenkomt, is ook de inzet van Ommen 1993 geweest. Er worden geen nieuwe argumenten te berde gebracht om aan te tonen, dat het bij wijze van uitzondering (wanneer een aangepaste dienst met heel de gemeente 'om welke reden ook niet te verwezenlijken is', besluit 1, grond 2) samenroepen van speciaal de verstandelijk gehandicapte leden in een extra kerkdienst deze eenheid van de gemeente bedreigt;
3. de Generale Synode van Ommen 1993 beroept zich op de synoden van Leeuwarden 1920 en Utrecht 1943, niet om aan te geven dat het geoorloofd is om een kerkdienst te beleggen met een deel van de gemeente, maar om aan te geven hoever aanpassing voor een bijzondere groep mag gaan.

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 53

04.06.96

Aangepaste kerkdiensten voor verstandelijk gehandicapte gemeenteleden (agenda 3.3.1, 3.3.2, 3.3.3, 3.3.4 en 3.3.6)

Voorstel : commissie 2

Rapporteur : R. ter Beek

Materiaal :

1. brief van de Gereformeerde Kerk te Tiel dd. 14 september 1995;
2. brief van de Gereformeerde Kerk te Hoek dd. 22 januari 1995;
3. brief van de Gereformeerde Kerk te Spakenburg-Noord dd. 8 januari 1996;
4. brief van br. M.C. Bijl te Drachten dd. januari 1996;
5. brief van de Gereformeerde Kerk te Mussel dd. 7 maart 1996.
Deze kerken en deze broeder hebben bezwaren tegen het besluit van de Generale Synode van Ommen 1993 (Acta art. 41, besluit 2): 'uit te spreken: (1) wanneer kerkeraden

erediensten beleggen met speciale aandacht voor broeders en zusters met een verstandelijke handicap, mogen zij in deze diensten afwijken van de artikelen 65b en 67 KO; (2) wanneer deze aanpassingen ingrijpend zijn, verdient het aanbeveling deze diensten vooralsnog te beleggen als extra diensten, hoewel het in de vrijheid van de kerken blijft om hierin te handelen naar bevind van zaken'.

De bezwaren zijn kerkrechtelijk van aard: de synode geeft toestemming af te wijken van de kerkorde. Dit gaat in tegen artikel 84 KO. De synode had de kerkorde moeten wijzigen of de genoemde artikelen moeten handhaven totdat de resultaten van de studiedeputatieschappen voor de eredienst en die voor de aangepaste diensten konden worden verwerkt.

Als motieven worden aangevoerd:

- a. op deze manier dreigt er alsnog verwarring of wildgroei (Tiel, Spakenburg-Noord, br. Bijl);
- b. aangepaste diensten zijn niet zo uitzonderlijk dat je daarvoor geen regeling kunt treffen (Hoek);
- c. een liturgische uitzonderingspositie voor verstandelijk gehandicapten bevordert hun isolement binnen de gemeente (br. Bijl);
- d. de synode geeft geen argumentatie voor deze besluiten (Mussel).

Besluit:

de bezwaren niet toe te stemmen.

Grond:

de Generale Synode van Ommen 1993 ging ervan uit dat de artikelen 65b en 67 KO geen ruimte bieden om een kerkdienst in voldoende mate aan te passen aan de mogelijkheden en de beperkingen van verstandelijk gehandicapte gemeenteleden (gronden onder besluit 2).

Na de uitspraak dat het beleggen van aangepaste kerkdiensten voor gemeenteleden met een verstandelijke handicap 'naar de Schrift geoorloofd en nuttig is' (Acta art. 41, besluit 1), moest de synode wel aangeven dat zulke diensten een welomschreven uitzondering vormen bij toepassing van de artikelen 65b en 67 zolang nadere richtlijnen ontbreken.

Tegelijk gaf ze studiedeputaten aangepaste erediensten opdracht 'globale richtlijnen op te stellen voor de mate waarin de aanpassingen kunnen plaatsvinden'.

Daarmee heeft de synode van Ommen binnen haar verantwoordelijkheid naar artikel 84 KO en in overeenstemming met haar eigen uitspraak zowel ruimte geschapen voor voortzetting van de gegroeide praktijk van aangepaste diensten voor verstandelijk gehandicapte gemeenteleden als gewaakt tegen wildgroei.

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 54

04.06.96

Aangepaste kerkdiensten voor verstandelijk gehandicapte gemeenteleden (agenda 3.3.5, 3.3.6, 3.3.8 en 3.3.9)

Voorstel : commissie 2

Rapporteur : R. ter Beek

Materiaal :

1. rapport van deputaten voor aangepaste kerkdiensten voor gemeenteleden met een verstandelijke handicap, benoemd door de Generale Synode van Ommen 1993 (met als bijlage 'Enkele gedachten over de 'preek' voor mensen met een verstandelijke handicap');
2. rapport van studiedeputaten eredienst, par. 9.8 en hun aanvullend rapport, ad 4;
3. brief van de Gereformeerde Kerk te Mussel dd. 7 maart 1996. De kerkeraad waardeert het dat deputaten door middel van een volledig aangepaste orde van dienst aansluiting hebben gezocht bij de kerkordelijke afspraken en ondersteunt deputaten voorstellen II en III, o.m. vanwege gewenste herkenbaarheid. De raad pleit er verder voor een selectie te maken van liederen die geschikt zijn voor aangepaste erediensten. Dat de voorganger tijdens de dienst door de gemeente loopt om gebedspunten te verzamelen, past volgens de raad niet in een eredienst. Wel zou het goed zijn om van tevoren de aandachtspunten voor het gebed te noteren. Het aanpassen van liturgische teksten en formulieren vindt de raad te ver gaan: het zou niet goed zijn onze gehandicapte broeders en zusters uit het geheel van de gemeente te halen en voor hen een aparte avondmaalsviering te houden, 'juist omdat het avondmaal spreekt van de eenheid van Christus';
4. brief van het bestuur van vereniging Dit Koningskind dd. 13-3-96. Het bestuur maakt met het oog op optimale integratie in en participatie aan de erediensten en de gemeenschapsoefening van mensen met een verstandelijke handicap de volgende kanttekening- en bij de voorstellen van deputaten:

(bij deputatenvoorstel I) Erediensten met speciale aandacht voor broeders en zusters met een verstandelijke handicap mogen 'wel speciaal maar niet exclusief' op deze broeders en zusters gericht zijn. Dat ze bijzondere aandacht behoeven betekent niet dat ze een aparte groep vormen binnen het ene lichaam van de gemeente.

(bij deputatenvoorstel II) Een orde van dienst die optimaal is aangepast en nauw aansluit bij de onder ons goedgekeurde en vrijgegeven orden van dienst doet recht aan de positie van broeders en zusters met een verstandelijke handicap als volwaardige leden van de gemeente.

(bij deputatenvoorstel IV) Het aanpassen van teksten en formulieren wordt toegejuicht. Binnen Dit Koningskind is ruim schoots kennis en ervaring aanwezig om te helpen bij het aanpassen van teksten aan de belevingswereld en het bevattingsvermogen van verstandelijk gehandicapten. 'Het bestuur biedt aan, u desgevraagd van dienst te zijn, door deze vakkennis en expertise in te zetten ten behoeve van de materie welke in dit rapport aan de orde is. Tevens stelt de vereniging het zeer op prijs om actief betrokken te worden bij een eventueel in te richten centraal adres waar advies, hulp en eventueel materiaal verkregen kan worden. Het bestuur is tevens bereid de vereniging hierin waar mogelijk een actieve rol te laten vervullen';

5. brief van de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-Centrum dd. 25 maart 1996, waarin de raad een door een kerkeraadsc commissie vervaardigd rapport aanbiedt over het deputatenrapport 'ter bezinning op de synode'.

Besluit:

1. deputaten onder dank te dechargeren;
2. uit te spreken dat de plaats die gemeenteleden met een verstandelijke handicap in het midden van de gemeente innemen, erom vraagt dat kerken die dit aangaat ook geregeld een kerkdienst aanpassen aan het bevattingsvermogen en de belevingswereld van deze gemeenteleden;
3. ten aanzien van de mate waarin aanpassingen ten behoeve van verstandelijk gehandicapte gemeenteleden kunnen plaatsvinden, te verwijzen naar de onder 5a bedoelde aanbevelingen van deputaten;
4. de kerken die het aangaat, aan te bevelen het beleggen van aangepaste diensten via classis of particuliere synode te coördineren;
5. deputaten te benoemen met de volgende opdracht:
  - a. de voorhanden richtlijnen en aanbevelingen ter beschikking stellen van de kerken;
  - b. nagaan of de betrokken kerken tot een vorm van landelijk overleg kunnen komen;
  - c. met gebruikmaking van eventueel al aanwezig materiaal en met behulp van in de kerken voorhanden deskundigheid op het gebied van het bevattingsvermogen en de belevingswereld van verstandelijk gehandicapten versies produceren van de Apostolische Geloofsbelijdenis, de Tien Geboden, het Formulier voor de bediening van de doop van de kinderen van de gelovigen, Formulieren voor de viering van het Heilig Avondmaal, en indien noodzakelijk andere formulieren, die geschikt zijn voor gebruik in aangepaste kerkdiensten;
  - d. in overleg met de betrokken kerken en de vereniging Dit Koningskind proberen te komen tot een centraal adres voor informatie, advies, hulp en materiaal over aangepaste kerkdiensten;
  - e. aan de eerstvolgende generale synode verslag uitbrengen van hun werkzaamheden en dit verslag drie maanden van te voren aan de kerken toezenden, voorzover ze dit raadzaam oordelen.

Gronden:

1. deputaten hebben hun opdrachten naar behoren uitgevoerd;
2. uit de door hen uitgevoerde inventarisatie blijkt dat bij alle betrokken kerken de wens leeft geregeld aangepaste diensten te houden, omdat ook in de inrichting van kerkdiensten mag uitkomen dat leden met een verstandelijke handicap volwaardige leden van de gemeente zijn;
3. uit de inventarisatie blijkt dat de kerken vragen om richtlijnen inzake de mate waarin aanpassingen aan bevattingsvermogen en belevingswereld van deze broeders en zusters kunnen plaatsvinden. Met het oog hierop hebben deputaten conform hun opdracht een aantal uitgangspunten en aanbevelingen geformuleerd;
4.
  - a. uit de inventarisatie blijkt dat de wens leeft dit werk regionaal te coördineren en de planning van de samenkomsten per regio op elkaar af te stemmen;
  - b. het meedoen met bijbelstudie en catechese en het zo nu en dan bezoeken van een aangepaste kerkdienst in een genabuurde gemeente hoeft geen afbreuk te doen aan de gemeenschapsbeleving in de eigen gemeente;
5.
  - a. de Apostolische Geloofsbelijdenis, de Tien Geboden en de liturgische formulieren zijn in hun huidige vorm niet geschikt voor de belevingswereld en het bevattingsvermogen van verstandelijk gehandicapten;
  - b. wildgroei op liturgisch gebied moet worden voorkomen;
  - c. aanpassing van deze teksten gaat de mogelijkheden en de deskundigheid van plaatselijke kerken te boven;
6. uit de inventarisatie blijkt dat er behoefte bestaat aan een centraal adres voor informatie,

advies, hulp en geschikt materiaal. Op zo'n centraal adres kan ook meer dan alleen aanpassing van kerkdiensten voor verstandelijk gehandicapten worden behartigd. De vereniging Dit Koningskind biedt welkome hulp aan.

Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten ds. O.W. Bouw sma, zr. D. Delhaas-Post, br. E. Sytsma en ds. G. Zomer Jzn. In een bijlage bij haar voorstel geeft de commissie de tekst van de door deputaten geformuleerde uitgangspunten en aanbevelingen. Deputaten kunnen deze tekst via een centraal adres beschikbaar stellen ten behoeve van kerken die aangepaste diensten willen houden. Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard. De praeses spreekt de hoop uit dat het genomen besluit tot zegen zal zijn voor die gemeenteleden, aan wie naar 1 Korintiërs 12 bijzondere zorg moet worden besteed. In de praktijk van aangepaste kerkdiensten is reeds meermalen gebleken dat deze broeders en zusters een charisma hebben dat anderen missen.

Artikel 55

19.04.96

Pastorale zorg aan doven en slechthorenden (agenda 2.10.1 en 2.10.2)

Voorstel : commissie 2

Rapporteur : H. Brink

Materiaal :

1. rapport van deputaten voor de pastorale verzorging van dove en slechthorende gemeenteleden;
2. verslag van de kerkeraad van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Zuid in verband met de opdracht betreffende de predikant voor de arbeid onder dove en slechthorende gemeenteleden;
3. formulier voor de bevestiging van een dienaar van het Woord ten behoeve van de ambtelijke verzorging van de dove en slechthorende broeders en zusters in de Gereformeerde Kerken in Nederland;
4. rapport van de kerk te Zwolle-Zuid die de kas van de administrateur/penningmeester van deputaten heeft laten controleren.

Besluit:

1. dankbaarheid ervoor uit te spreken, dat de pastorale verzorging voor dove en slechthorende gemeenteleden in de voorbije periode gestalte heeft gekregen, met name door het werk van ds. J.W. Boerma;
2. deputaten voor de pastorale verzorging van dove en slechthorende gemeenteleden te dechageren van het door haar gevoerde beleid en dank te zeggen voor hun werkzaamheden;
3. de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Zuid dank te zeggen voor het gevoerde beleid en te verzoeken opzicht en tucht te blijven oefenen over de aan haar naar analogie van art. 12 KO verbonden predikant voor de pastorale verzorging van dove en slechthorende broeders en zusters volgens de volgende instructie:
  1. zij oefent volgens de kerkelijke regels opzicht en tucht over de predikant, maar zij gaat niet over tot tuchtmaatregelen dan na overleg met de deputaten;
  2. zij nodigt de predikant voor de pastorale arbeid onder dove en slechthorende broeders en zusters uit voor minimaal eenmaal per jaar een vergadering van de kerkeraad alsmede voor een vergadering van de kerkeraad met de diakenen en voor de kerkeraadsvergadering waarin de jaarlijkse kerkvisitatie wordt gehouden; verder nodigt zij de predikant uit om minimaal twee maal per jaar in haar midden voor te gaan in de dienst des Woords;
  3. zij wijst een vertegenwoordiger (met een secundus) aan om als adviserend lid de vergaderingen van de deputaten bij te wonen;
  4. zij rapporteert aan de volgende generale synode en voegt haar rapport bij dat van de deputaten;
4. zeven deputaten (en drie secundi) voor de pastorale verzorging van dove en slechthorende gemeenteleden te benoemen, van wie vier betrokken zijn bij het werk van de respectieve regionale samenwerkingsverbanden voor deze pastorale verzorging;
5. deze deputaten de volgende instructie mee te geven:
  1. zij regelen en begeleiden de speciale toerusting van de predikant;
  2. zij staan de predikant met raad en daad terzijde, begeleiden hem en zien toe op de uitvoering van de hem gegeven instructie, naar de wijze waarop ouderlingen volgens art. 21 KO toezien op de ambtsdienst van hun medeambtsdragers;
  3. zij behandelen eventuele klachten uit het midden van de kerken over het functioneren van de predikant; zij zullen echter alleen klachten in behandeling nemen als de klagende instantie eerst zelf getracht heeft met de predikant tot een oplossing te komen; zaken betreffende opzicht en tucht over de predikant laten zij over aan de kerkeraad;
  4. zij trachten samen met de predikant de pastorale verzorging van de dove en

- slachthorende gemeenteleden te stimuleren en te coördineren; zij voorzien de predikant van de voor zijn werk benodigde communicatie-apparatuur;
5. zij vragen aan de in het land bestaande dovencommissies een jaarplan in te dienen voor de aanvang van elk jaar;
  6. zij vragen jaarlijks, onder verwijzing naar een bijgevoegde beknopte begroting, aan de kerken om een bijdrage per ziel voor het landelijke werk ten bate van de doven en slachthorenden;
  7. zij stellen tijdig aan de kerk te Zwolle-Zuid het bedrag ter beschikking voor het voldoen aan de verplichting die voor deze kerk voortvloeit uit de overeenkomst met de Vereniging Samenwerking Emeritering;
  - 8.1 zij vergaderen minimaal vier maal per jaar;
  - 8.2 zij wijzen naast de samenroeper, die als voorzitter optreedt, uit hun midden een secretaris en een penningmeester aan;
  - 8.3 zij nodigen in de regel de predikant voor de arbeid onder doven en slachthorenden en de vertegenwoordiger van de kerk te Zwolle-Zuid uit om als adviserende leden aan hun vergaderingen deel te nemen;
  9. zij bezien opnieuw het 'Formulier voor de bevestiging van een dienaar van het Woord ten behoeve van de ambtelijke verzorging van de dove en slachthorende broeders en zusters in de Gereformeerde Kerken in Nederland' (Rapport, bijl. 2) met betrekking tot de wijze waarop de Schrift wordt aangehaald;
  10. zij onderzoeken of er middelen voorhanden zijn om Schrift en belijdenis zo dicht mogelijk bij de dove en slachthorende broeders en zusters te brengen;
  11. als er een vacature ontstaat handelen zij naar de instructie van Ommen (Acta art. 42, besluit 6).
  12. zij rapporteren aan de volgende generale synode; dit rapport dient drie maanden voor de aanvang van de generale synode aan de kerken te worden toegezonden.

Gronden:

1. de vastgestelde overeenkomst tussen de Gereformeerde Kerken in Nederland en de predikant voor de pastorale verzorging van dove en slachthorende broeders en zusters alsmede de vastgestelde instructies blijken in de praktijk goed te voldoen. Er is een goede invulling gegeven aan de instructies;
2. de bepalingen in de instructies door de Generale Synode van Ommen 1993 opgesteld voor deputaten en voor de kerk te Zwolle-Zuid die betrekking hebben op het opstarten van dit werk kunnen nu vervallen;
3. het eerste werkdeputaatschap benoemd door de Generale Synode van Ommen 1993 werkte in de praktijk met zeven personen (ook twee secundairen ingeschakeld). Deputaten geven de wens te kennen dat er nu zeven primi worden benoemd;
4. de predikant voor doven en slachthorenden heeft in de praktijk veel te maken met de vier in het land bestaande dovencommissies. Deputaten streven daarom naar een goede communicatie met de dovencommissies en een evenredige verdeling van het werk van de predikant over de verschillende regio's. Teneinde dit te realiseren, cq. zo veel mogelijk te bevorderen, is het een goede zaak de regionale commissies te vragen een jaarplan in te dienen bij deputaten;
5. het valt op dat in het aangepaste bevestigingsformulier de teksten niet steeds op dezelfde manier worden aangehaald en in sommige gevallen (bijv. Ef. 4:11-12, 2 Kor. 5:18-20, 2 Tim. 4:1-2) niet in houdelijk overeenstemmen met de gangbare vertaling. Eveneens zijn de tekstverwijzingen die in het vigerende formulier in de marge staan, weggelaten;
6. doven en slachthorenden hebben geringere mogelijkheden dan andere broeders en zusters om Schrift en belijdenis te verstaan, zowel vanwege de gehoorhandicap en communicatieproblemen als vanwege de daarmee verband houdende achterstand in taalvaardigheid.

Van de deputaten zijn ds. C. van den Berg, ds. A.H. Driest en ds. A.O. Reitsema bij de bespreking aanwezig. Ds. J.W. Boerma, predikant voor de pastorale verzorging van dove en slachthorende gemeenteleden en verbonden aan de kerk van Zwolle-Zuid, vertelt ter vergadering iets over zijn werk.

Twee amendementen van oud. G. Boersma, om besluit 3.2 resp. 3.4 te laten vervallen, worden met een ruime meerderheid verworpen. Hetzelfde gebeurt met een amendement van ds. T. Dijkema om besluit 5.9 met de bijbehorende grond 5 te laten vervallen. Met 23 stemmen voor en 10 stemmen tegen aanvaardt de vergadering wel een amendement van oud. D. Velvis om besluit 5.10 aan te vullen en een bijbehorende grond 6 toe te voegen. Tenslotte wordt het besluit met algemene stemmen genomen. Ds. C. van den Berg blijft als deputaat steeds buiten stemming. Ter afronding van de bespreking verwoordt de praeses de dankbaarheid voor de mogelijkheden die er zijn om dove en slachthorende gemeenteleden met het evangelie te bereiken. Hij wenst ds. J.W. Boerma van harte Gods zegen toe op zijn werk.

Artikel 56

Geestelijke verzorging van militairen (agenda 9.2.1 en 9.2.2.)

10.05.96

Voorstel : commissie 2

Rapporteur : H.J. Messelink

Materiaal :

1. rapport van deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen met het overzicht van hun werkzaamheden; dit rapport bevat twee bijlagen met regelingen voor de aanstelling van een krijgsmachtpredikant 'in lang verband'; in dit rapport blijkt ondermeer:
  - a. in de afgelopen drie jaar heeft slechts een predikant, ds. C. van Breemen te Heerenveen, dienst kunnen doen als legerpredikant;
  - b. ds. L.S.K. Hoogendoorn heeft als waarnemer namens deputaten vrijwel alle vergaderingen van het Contact inzake overheidszaken-militairen (CIO-M) bijgewoond; hij heeft daar goede mogelijkheden onze inbreng en visie naar voren te brengen;
  - c. er is door deputaten gewerkt aan regelingen voor de aanstelling van legerpredikanten voor langere tijd (perioden van vijf jaar);
  - d. er is een goed contact tussen deputaten en de Contact Commissie Gereformeerde Garnizoenskerken;
2. aanvullend rapport van deputaten; daarin staat onder meer te lezen:
  - a. opnieuw staat een aantal wijzigingen op stapel in de structuur van de krijgsmacht: er komt één hoofd krijgsmacht predikant, onder wie drie coördinatoren staan; de bezuinigingen gaan door; er wordt gestreefd naar een bezetting van 59 protestantse geestelijke verzorgers per 1999;
  - b. het jaarlingschap zal gaan verdwijnen. Legerpredikanten zullen voor langere perioden aangesteld worden; hiervoor zijn bovengenoemde regelingen opgesteld; in theorie hebben we als gereformeerde kerken recht op 2 à 4 legerpredikanten;
  - c. wanneer de synode besluit het lidmaatschap van het CIO (Contact inzake overheidszaken) aan te vragen, stellen deputaten voor ook het lidmaatschap van het CIO-M aan te vragen;
  - d. als de synode de voorgestelde regelingen aanvaardt, zal de tot nu geldende instructie aangepast dienen te worden.

Besluit 1:

deputaten te danken voor hun arbeid en te dechargeren van hun opdracht.

Grond:

deputaten hebben blijkens hun rapporten aan hun opdracht voldaan.

Besluit 2:

de door de deputaten voorgestelde regelingen A (regeling van de taken en bevoegdheden van de deputaten bij de aanstelling en begeleiding van een krijgsmachtpredikant 'in lang verband') en B (regeling naar artikel 12 KO voor de positie en het functioneren van de krijgsmacht predikant 'in lang verband') goed te keuren en vast te stellen. Zie bijlage VI.

Grond:

nu het jaarlingschap gaat vervallen, is het noodzakelijk deze regelingen vast te stellen.

Besluit 3:

opnieuw deputaten te benoemen met de volgende opdracht:

- a. als instantie te fungeren waaraan de overheid (c.q. de hoofd krijgsmacht predikant) mededeling kan doen, indien zij een of meer krijgsmachtpredikanten uit de gereformeerde kerken wenst;
- b. de ontwikkeling in de geestelijke verzorging binnen de krijgsmacht zo nauw keurig mogelijk te volgen en te toetsen en zo nodig daarop in te spelen;
- c. een nauw contact met de hoofdkrijgsmacht predikant te onderhouden om zo mogelijk invloeden ten goede aan te wenden;
- d. in het kader van de opdrachten onder b en c genoemd het lidmaatschap van het CIO-M aan te vragen;
- e. ijverig te zoeken naar predikanten die geschikt en bereid zijn de functie van krijgsmacht predikant te vervullen, ongeacht of dit een plaats bij de landmacht, bij de luchtmacht of bij de vloot betreft en zo te komen tot een bezetting van die plaatsen die voor gereformeerde predikanten beschikbaar zijn; als het jaarlingen betreft te handelen naar de bestaande instructie (Generale Synode Ommen 1993, Acta art. 43, besluit 5, e t/m i); als het langverbanders betreft te handelen naar de vastgestelde regelingen A en B (vgl. besluit 2);
- f. i.v.m. de komende verdwijning van het jaarlingschap voorstellen te doen aan de volgende generale synode m.b.t. de aanpassing van de instructie;
- g. ten aanzien van hun arbeid contact te onderhouden met de Contact commissie Gereformeerde Garnizoenskerken;
- h. geregeld contact te onderhouden met de dienstdoende en reservekrijgsmacht pre-

- dikanten om van dezen rapport te ontvangen van hun (eventuele) werkzaamheden, hen bij te staan in de uitoefening van hun functie en zo nodig te informeren over de huidige gang van zaken;
- i. zolang de mogelijkheid daartoe wordt geboden in 'Beukbergen' of elders cursussen te organiseren voor gereformeerde (aanstaande) militairen mede onder leiding van gereformeerde (krijgsmacht)predikanten en al het nodige te verrichten tot vorming en voorlichting, eventueel in samenwerking met het Gereformeerd Vormingsinstituut (GVI), de Contactcommissie Gereformeerde Garnizoenskerken (CCGG) en het Gereformeerd Maatschappelijk Verbond (GMV);
  - j. van hun arbeid aan de volgende generale synode rapport uit te brengen en te beoordelen of het volledige rapport aan de kerken toegezonden moet worden, en dan zes maanden voor aanvang van de synode.

Gronden:

1. de ontwikkelingen binnen de krijgsmacht volgen elkaar in hoog tempo op; daarom is het niet mogelijk op deze synode allerlei zaken vast te leggen; het is beter aan deputaten op te dragen voorstellen te formuleren voor een nieuwe instructie;
2. in de komende jaren zal het jaarlingschap vervangen worden door een situatie waarin legerpredikanten voor langere perioden in het leger zullen dienen;
3. toetreding tot het CIO maakt het lidmaatschap van het CIO-M wenselijk.

Bij de bespreking zijn de deputaten br. T. Damstra, ds. P. Groenberg en ds. L.S.K. Hoogendoorn aanwezig. Opgemerkt wordt dat de overheid het recht op geestelijke verzorging binnen de krijgsmacht blijft erkennen en die ook financieel wil blijven ondersteunen, ondanks alle bezuinigingen. In de vergadering is veel waardering voor de duidelijke rapportage en voor het werk van deputaten. Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard, waarbij ds. P. Groenberg als deputaat buiten stemming blijft. De praeses wijst erop dat we ook binnen de krijgsmacht rekenschap moeten geven van de hoop die in ons is (1 Petr. 3:15). Hij wenst de deputaten wijsheid om vanuit die christelijke opdracht te zoeken naar gereformeerde predikanten die voor langere tijd in het leger kunnen dienen.

Artikel 57

02.05.96

Radio- en televisieuitzending van kerkdiensten (agenda 3.9)

Voorstel : commissie 4

Rapporteur : L. Sollie

Materiaal :

1. rapport deputaten voor radio- en televisieuitzending van kerkdiensten;
2. reactie van de Werkgroep Nazorg Radio- en T.V.-kerkdiensten op het deputatenrapport.

Besluit:

1. deputaten, benoemd door de Generale Synode van Ommen 1993, te dechargeren en hun beleid ten aanzien van de opzegging van het contract met de IKON en de oprichting van de Stichting Zendtijd Voor Kerken goed te keuren;
2. opnieuw deputaten te benoemen met de opdracht:
  - a. radio- en televisieuitzendingen van kerkdiensten voor het binnenland en (via Radio Nederland Wereldomroep) radiouitzendingen voor het buitenland te blijven verzorgen;
  - b. de binnen het medium (radio resp. televisie) gegeven en aanwezige mogelijkheden optimaal te benutten om de boodschap van het evangelie, waar het in de onder a genoemde uitzendingen om gaat, zo goed mogelijk bij de kijker en luisteraar te doen overkomen;
  - c. de in het kader van dagtelevisie ter beschikking gestelde zendtijd een zinvolle invulling te geven;
  - d. binnen de Raad van Toezicht en Advies het beleid van de Stichting ZVK te bewaken, zodat een optimale invulling en verzorging van de uitzendingen gewaarborgd blijft;
  - e. waakzaam te zijn ten aanzien van een mogelijke nieuwe verdeling van de aan de kerkelijke zendgemachtigden toegewezen zendtijd;
  - f. de ontwikkelingen op mediagebied, voorzover die van belang zijn met het oog op de zendtijd van de kerken, actief te blijven volgen;
  - g. tekst, beeld en geluid van de uitgezonden kerkdiensten te publiceren en te verspreiden;
  - h. voor de persoonlijke nazorg van de uitzendingen contact te blijven houden met de Werkgroep Nazorg Radio- en T.V.-kerkdiensten;
  - i. aan de eerstvolgende generale synode verslag uit te brengen van hun werkzaam-

heden en hun rapport drie maanden voor het bijeenkomen van de synode aan de kerken toe te zenden.

Gronden:

1. deputaten hebben zich gehouden aan hun instructies en opdrachten, voorzover de stormachtige ontwikkelingen in 'Media-land' dat toelieten, en hebben de belangen van de kerken zakelijk en vindingrijk gediend;
2. de arbeid van de deputaten stelde de kerken zelfs meer dan voorheen in de gelegenheid het evangelie van onze Here Jezus Christus aan een groot aantal mensen in binnen- en buitenland te laten horen.

Bij de bespreking zijn de deputaten ing. G.A. Breteler, br. G. Bril, ir. R.F. van Mill en ds. H.J. Siegers aanwezig. Uit hun toelichting wordt duidelijk dat de Stichting ZVK volgens het Commissariaat voor de Media gelijkwaardig is aan de IKON. Voor de Werkgroep Nazorg, die in het verleden veel werk heeft verzet, zal in de nieuw ontstane situatie mogelijk nog een beperkte maar niet onbelangrijke taak zijn weggelegd bij de persoonlijke nazorg.

Het voorstel van de commissie wordt aanvaard met 33 stemmen voor en 1 onthouding. Ds. H.J. Siegers blijft als deputaat buiten stemming. De praeses wijst erop dat een nieuwe start mocht worden gemaakt op een oude baan; wij geloven dat God hier zelf wegen voor de verbreiding van het evangelie heeft gebaad.

Artikel 58

11.06.96

Spreekconsent (agenda 2.11.1)

Voorstel : commissie 3

Rapporteur : T. Dijkema

Materiaal :

1. brief van de Particuliere Synode Overijssel dd. 21 februari 1996 met het verzoek, steun te geven aan een door haar gegeven interpretatie van een besluit van de Generale Synode Groningen-Zuid 1978 (Acta art. 109) betreffende de duur van het spreekconsent van hen die na hun doctoraal examen nog doorstuderen; de interpretatie van de PS Overijssel luidt:
"de kerkelijke positie van een student verandert niet door het afleggen van een doctoraal examen. Dus kan hij nog steeds spreekconsent aanvragen. Maar hij mag dat niet ontvangen als hij voorheen de termijn van 12 maanden al had volgemaakt. Zijn doctorale examen geeft hem geen 'nieuwe' bevoegdheid in deze zaak";
2. paragraaf 6.6 van het rapport van deputaten-curatoren, welke als volgt luidt:
"De synode [nl. van Ommen 1993] stelde in het kader van haar besluit inzake een voorstel met betrekking tot het spreekconsent aan curatoren de vraag of het spreekconsent een andere vorm kon krijgen in die zin dat deze mogelijkheid wordt geboden aan studenten die met goed gevolg hun stage-elementen hebben afgerond, met toestemming van de kerken en onder voldoende begeleiding vanuit de opleiding (Acta art. 45, besluit 2.1).
Op deze vraag antwoorden curatoren na overleg met de senaat het volgende.
a. Het hele nieuwe studieprogramma (inclusief de praktijkoriëntatie) biedt huns inziens geen ruimte om de studenten de mogelijkheid van een spreekconsent aan te bieden. De begeleiding in de praktijkoriëntatie vindt gericht plaats, in een bepaalde gemeente, en is daarom niet geschikt voor een algemeen spreekconsent. Bovendien is het zo dat de afronding van de praktijkoriëntatie tevens de laatste fase van de studie als geheel is.
b. Een andere zaak is het verlenen van een spreekconsent
-- aan studenten die hun doctorale studie hebben voltooid, maar daarna eerst nog een extra, uitgebreide stage volgen of hun studie voortzetten;
-- in bijzondere gevallen aan anderen dan genoemde studenten.
Curatoren zijn van oordeel dat de synode er goed aan zal doen in een nader te treffen regeling (Acta Generale Synode van Ommen 1993 art. 45, besluit 2.3) een en ander verder uit te werken".

Besluit 1:

aan het verzoek van de Particuliere Synode Overijssel 1996 te voldoen, door uit te spreken dat het besluit van de Generale Synode Groningen-Zuid 1978, Acta art. 109, inhield dat een student die spreekconsent kreeg niet langer dan 12 maanden van die bevoegdheid gebruik mocht maken.

Grond:

het besluit van de Generale Synode Groningen-Zuid 1978 kan op verschillende manieren worden geïnterpreteerd, maar de daarbij aangevoerde overwegingen maken duidelijk dat de door de Particuliere Synode Overijssel 1996 aangedragen interpretatie de juiste is.

Besluit 2:

1. te constateren dat het besluit van de Generale Synode Amsterdam 1908, Acta art. 60, gehandhaafd door de Generale Synode 's-Gravenhage 1914, Acta art. 77, in de kerken rechtskracht heeft, te weten:
"...dat aan studenten in de theologie, die nog geen praeparatoir examen voor de classis deden, het optreden voor de gemeente niet meer zal worden toegestaan en de kerken met dit besluit opzettelijk in kennis te stellen en op naleving ervan bij haar aan te dringen";
2. de suggestie van deputaten-curatoren niet over te nemen;
3. uit te spreken dat de lopende spreekconsenten geldigheid hebben tot de data die zijn bepaald door de classes die deze consenten verleenden.

Gronden:

1. vanuit de kerken ligt geen verzoek bij de synode om het besluit van de Generale Synode Amsterdam 1908, gehandhaafd door de Generale Synode 's-Gravenhage 1914, opnieuw buiten werking te stellen; ook het verzoek van de Particuliere Synode Overijssel 1996 is niet als zodanig aan te merken;
2. deputaten-curatoren van de Theologische Universiteit richten zich blijkens paragraaf 6.6 van hun rapport op de situatie van studenten c.q. doctorandi; de kerken daarentegen kenden het spreekconsent steeds toe op grond van de nood van de kerken en niet op grond van het eventuele nut van het spreekconsent voor studenten; de Generale Synode Groningen-Zuid 1978 overwoog al dat het consent niet behoort uit te groeien tot een instituut ten gerieve van studenten;
3. wanneer de kerken het spreekconsent een andere basis willen geven, nl. het nut voor doorstuderende studenten, kan dit alleen in de weg van revisie van het besluit van de Generale Synode Amsterdam 1908, gehandhaafd door de Generale Synode 's-Gravenhage 1914, tot stand komen.

Het voorstel van de commissie wordt aanvaard met 35 stemmen voor en 1 onthouding.

Artikel 59

08 / 10.05.96

Eredienst (agenda 3.4.4)

Voorstel : commissie 2

Rapporteur : H.J. Siegers

Materiaal :

brief van dr. P. van Gorp dd. 8 febr. 1996, waarin hij o.m. verzoekt: "De synode besluit prealabel de vraag te behandelen of de voorstellen en adviezen van de deputaten eredienst ontvankelijk zijn", waarbij hij als argument aanvoert dat de deputaten "op verschillende onderdelen hun opdracht overschreden hebben. En dat daarom hun voorstellen onontvankelijk zijn".

Besluit:

1. aan het verzoek niet te voldoen;
2. bij de behandeling van het rapport van deputaten eredienst te toetsen welke onderdelen van het rapport niet vallen binnen de aan deputaten gegeven opdracht.

Gronden:

1. er zijn geen gegronde redenen aangevoerd om onderdelen van het rapport van de deputaten eredienst bij voorbaat niet ontvankelijk te verklaren;
2. het is niet mogelijk zonder inhoudelijke beoordeling van de onderdelen van het rapport een oordeel uit te spreken over de vraag of deputaten in strijd met hun instructie gehandeld hebben.

Dit voorstel is het resultaat van intensieve discussie, eerst binnen de commissie en later ook ter vergadering. Een meerderheids- en een minderheidsvoorstel, zoals die in eerste termijn op tafel waren gelegd, zijn in tweede termijn ingetrokken ten gunste van dit gewijzigde voorstel van commissie 2 als geheel. Bij de bespreking in eerste termijn waren de deputaten ds. A.L.Th. de Bruijne, ds. T. Dijkema, ds. H. Folkers en ds. P.J. Trimp aanwezig. Het gewijzigde voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard, waarbij ds. T. Dijkema buiten stemming blijft. Met het genomen besluit is de weg vrij om tot verdere behandeling van het rapport van

deputaten eredienst over te gaan.

Artikel 60

03.05.96

Eredienst (agenda 3.4.5)

Voorstel : commissie 2

Rapporteur : H.J. Siegers

Materiaal :

brief van br. J. 't Hart en zr. G.A. 't Hart-de Lange te Pijnacker dd. 5 maart 1996, waarin onder meer bezwaar wordt gemaakt tegen het benoemen van deputaten eredienst door de synode van Ommen, met als grond dat: "de laatste jaren een *brede* liturgische bezinning op gang gekomen is".

Zij voeren twee argumenten aan:

1. wat door velen in de kerken wordt begeerd mag geen enkele rol spelen bij principiële zaken. "De allesbeheersende vraag is: is het naar de wil van de Here";
2. er is van een brede liturgische bezinning geen sprake, gezien de uitslag van de gehouden inventarisatie in de kerken. Daarom heeft de synode van Ommen ten onrechte op deze grond deze deputaten aangesteld.

Besluit:

het bezwaar niet toe te stemmen.

Gronden:

1. de wil van de Here mag ook gezocht worden in de weg van gezamenlijke bezinning op de liturgie;
2. wat de brieven schrijvers citeren uit de gronden van de generale synode van Ommen (Acta art. 46) is slechts een van de gronden onder haar besluit;
3. brieven schrijvers stellen dat er geen brede liturgische bezinning in de kerken is, maar zij beroepen zich daarbij op gegevens, vermeld in de inventarisatie van deputaten eredienst, die niet op de generale synode van Ommen konden dienen.

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 61

03.05.96

Eredienst (agenda 3.4.14)

Voorstel : commissie 2

Rapporteur : J. van Dijk

Materiaal :

anonieme brief van een br. of zr. uit Zwolle met enkele reacties op het rapport studiedeputaten eredienst.

Besluit:

deze brief niet ontvankelijk te verklaren.

Grond:

brieven zonder afzender komen niet voor behandeling in aanmerking.

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 62

25.04.96

Eredienst (agenda 3.4.31)

Voorstel : commissie 2

Rapporteur : J. van Dijk

Materiaal :

brief van de brs. H. Bos en E. van Ittersum te Dronten dd. 13 april 1996, met het verzoek de kerken op te roepen de erediensten op nieuwjaarsmorgen te handhaven, eventueel opnieuw in te stellen.

Besluit:

dit verzoek niet ontvankelijk te verklaren.

Grond:

dit betreft een nieuwe zaak die niet in de weg van voorbereiding door de mindere vergadering ter tafel is gekomen (art. 30 KO).

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 63

03 / 05.09.96

Rapport studiedeputaten eredienst (agenda 3.4.1 t/m 3.4.4, 3.4.8 t/m 3.4.13, 3.4.15 t/m 3.4.27, 3.4.29)

Voorstel : commissie 2

Rapporteurs : R. ter Beek, H. Brink, H.J. Siegers

Materiaal :

1. rapport studiedeputaten eredienst;
2. aanvullend rapport van deze deputaten;
3. 24 brieven (waaronder zeer uitgebreid), 15 van kerkeraden en 9 van particulieren, waarin opmerkingen en kanttekeningen (deels instemmend, deels kritisch) gemaakt worden bij het rapport van de deputaten, en een verzoek (1) uit te spreken dat deputaten door het aanbieden van een nieuwe orde van dienst hun bevoegdheid te buiten zijn gegaan en (2) te besluiten niet opnieuw deputaten te benoemen.

Besluit:

1. deputaten te dechargeren onder hartelijke dank voor hun arbeid;
2. uit te spreken dat de plaatselijke kerken bij de nadere invulling van de liturgie binnen de door de generale synode aangegeven kaders in eigen verantwoordelijkheid kunnen blijven handelen;
3. a. voorlopig het invoegen van schuldbelijdenis en genadeverkondiging en lezing van de wet na de preek goed te keuren als variatie op de orde voor de morgendienst B (Kampen 1975), en wel als volgt:
  - 1 Votum
  - 2 Vrede-/zegengroet
  - 3 Antwoordlied
  - 4 Schuldbelijdenis en genadeverkondiging (eventueel gevolgd door een lied)
  - 5 Gebed om verlichting door de Heilige Geest
  - 6 Lezing van een of meer schriftgedeelten, eventueel afgewisseld door een lied
  - 7 Lezing van de tekst
  - 8 Bediening van het Woord
  - 9 Amenlied
  - 10 Lezing van de wet des Heren (Ex. 20:2-17 of Deut. 5:6-21)
  - 11 Dankzegging en voorbede
  - 12 (Eventueel) Bediening van de doop (in bijzondere gevallen onmiddellijk na de schuldbelijdenis en genadeverkondiging en het lied dat daar eventueel op volgt)
  - 13 Inzameling van de gaven
  - 14 (Eventueel) Viering van het avondmaal
  - 15 Slotzang
  - 16 Zegen;
- b. over schuldbelijdenis en genadeverkondiging vast te leggen:
  1. de schuldbelijdenis kan door de voorganger worden uitgesproken namens de gemeente waarna het 'amen' van de gemeente volgt (als de voorganger ook dit 'amen' uitspreekt, kan de gemeente daarbij aansluiten met een amenlied) of door de gemeente zelf worden uitgesproken (of gezongen);
  2. de genadeverkondiging wordt uitgesproken door de voorganger. Daarna volgt het 'amen' van de gemeente (als de voorganger ook dit 'amen' uitspreekt, kan de gemeente volgen met een amenlied);
  3. voor schuldbelijdenis en genadeverkondiging zal de voorganger passende schriftgedeelten (*schuldbelijdenis* bijv. Ps. 51; 1 Joh. 1:9, *genadeverkondiging* bijv. Rom. 5:1, 8-10; 8:1, 2; 1 Kor. 1:30; 15:1-3; Ef. 2:4-10; Tit. 3:4-7) of liederen (*schuldbelijdenis* bijv. Ps. 19:5, 6; 25:2-5; 51; Gez. 17) kiezen. Daarnaast kan van de volgende teksten gebruik gemaakt worden:

schuldbelijdenis

(laten wij voor de Here nu onze zonden belijden:)

Almachtige, eeuwige God en Vader.

Wij erkennen dat wij geboren zondaars zijn en daarom van nature niet in staat het goede te doen.

Wij belijden dat wij door uw geboden te overtreden in onze daden, woorden en gedachten uw oordeel hebben verdiend en schuldig staan tegenover onze naasten.

Wij hebben berouw over onze overtredingen. Wij willen breken met de zonde. Wij verlangen hartelijk naar een nieuw leven, een leven van gehoorzaamheid.

Met een beroep op uw genade en uw trouw smeken wij U:

Ontferm U over ons, barmhartige God en Vader, en spreek ons vrij, was ons schoon in het bloed van Jezus Christus, onze Here.

Herschep ons door de kracht van uw Heilige Geest naar het beeld van uw Zoon, zodat wij met vreugde leven tot eer van uw Naam.

Amen.

(Als dit 'amen' door de voorganger wordt uitgesproken kan de gemeente aansluiten met het zingen van bijv. Ps. 19:5, 6; 25:2-5, 8-10; 27:5, 6; 30:6; 51:5; 86:1, 2; Gez. 2:2, 3; 17:1-3);

genadeverkondiging

Als wij oprecht schuld hebben beleden en in vertrouwen een beroep hebben gedaan op het lijden en sterven van de Here Jezus Christus, mogen wij erop rekenen dat al onze zonden ons door God werkelijk vergeven zijn. (Of: Als u...; of: Ieder die.../Wie...)

De Vader in de hemel geeft immers overvloedig zijn genade aan allen die Hem daarom vragen.

Als wij werkelijk bereid zijn met onze zonde te breken en oprecht de hulp van de Geest verlangen om voortaan God en onze naaste lief te hebben, mogen wij verhooring verwachten. (Of: Als u...; of: Ieder die.../Wie...)

Want de hemelse Vader geeft beslist zijn Geest aan wie Hem vragen om nieuwe gehoorzaamheid.

Dit verzeker ik u in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Amen.

(Als dit 'amen' door de voorganger wordt uitgesproken, kan de gemeente aansluiten met bijv. Ps. 18:1; 22:10-12; 25:6, 7; 27:7; 28:4, 5; 30:1-3, 7; 31:13, 14; 32:1; 33:1, 2, 8; 34:6-8; 36:2; 57:5, 6; 65:2, 3; 86:4, 5; Gez. 14:3, 4; 15; 16; 17:4, 5);

4. a. deputaten voor de eredienst te benoemen met de volgende opdrachten:
  1. een derde orde van dienst te ontwerpen zowel voor de morgen- als de middagdienst met en zonder avondmaal, en onderzoek te doen naar het eventueel eigen karakter van de tweede dienst op zondag en de consequenties daarvan voor de inrichting van deze dienst;
  2. zich te bezinnen op de plaats en de inrichting van de avondmaalsviering en daarbij teksten of formulieren te (doen) ontwerpen die meer afwisseling mogelijk maken bij frequente viering van het avondmaal;
  3. aandacht te geven aan variatie in of uitbreiding van de liturgische formulieren;
  4. teksten te ontwerpen voor vaste liturgische onderdelen en in overleg met deputaten kerkmuziek melodieën te zoeken of te (doen) ontwerpen voor een meer gevarieerde vormgeving van onderdelen van de orden van dienst;
  5. te onderzoeken of en zo ja hoe een voor deze tijd geschikte orde van dienst te ontwikkelen zou zijn met gebruikmaking van delen van het ordinarium;
  6. bij de bezinning op de vormgeving van de eredienst de huidige tijd en cultuur in rekening te brengen en te onderzoeken of nadere onderscheiding in karakter en doel van samenkomsten van de gemeente wenselijk is;
  7. in samenwerking met de deputaten generaal-synodale publikaties een handzame en goed leesbare publikatie te verzorgen over (a) de synodebesluiten over de hantering van artikel 65 KO, (b) het grondpatroon van de gereformeerde eredienst, (c) de schuldbelijdenis en de genadeverkondiging en de plaatsing van de wet na de preek, (d) de manier waarop de verschillende onderdelen van de eredienst kunnen worden vormgegeven;
  8. het rapport van hun werkzaamheden met voorstellen om te komen tot verantwoorde verrijking van de liturgie zes maanden voor de volgende generale synode de kerken toe te zenden om deze de gelegenheid te bieden hun reacties bij de synode in te zenden;
- b. aan deputaten de bij de synode binnengekomen reacties op het rapport van de studiedeputaten eredienst, benoemd door de synode van Ommen, ter hand te stellen.

Gronden:

1.
  - a. deputaten hebben hun omvangrijke opdracht naar behoren uitgevoerd;
  - b. aan het eerste verzoek genoemd onder materiaal 3 kan niet worden voldaan. De Generale Synode van Ommen 1993 benoemde een studiedeputaatschap inzake de eredienst (Acta art. 46, besluit 1). Dit impliceert de taak een studierapport uit te brengen. Dat de synode meer dan inventariseren bedoelde, kan daarnaast blijken uit de opdracht gebruik te maken van de voorhanden bezinning (besluit 1.1). De synode gaf verder aan dat variatie in en uitbreiding van orden van dienst de speciale aandacht van deputaten moest hebben. Een voorstel voor een nieuwe orde van dienst hoeft dan niet buiten de opdracht te vallen;
2. inzake de vormgeving van de eredienst is veel niet uitdrukkelijk geregeld in de kerkorde of de goedgekeurde orden van dienst. Het behoort tot de bevoegdheid van kerken besluiten te nemen over zaken als beurtzang, medewerking van een koor, gebruik van muziekinstrumenten, een stil gebed, zingen van het votum, van het 'amen', van responsies, de dienst van een voorlezer, de plaats van de afkondigingen, het gebruik van technische hulpmiddelen, de wijze van collecteren, enz.;
3.
  - a. de synode van Ommen gaf deputaten opdracht aandacht te geven aan 'variatie in of uitbreiding van de orden van dienst en van het aantal liturgische formulieren'. Deputaten hebben suggesties hierover uit de kerken tegen het licht van de Schrift en de liturgiegeschiedenis gehouden, maar kwamen niet toe aan het volledig uitwerken van een derde orde van dienst voor zowel de morgen- als de middagdienst. Hun voorstellen over schuldbelijdenis en genadeverkondiging en over de plaats van de wet na de preek kunnen in afwachting daarvan voorlopig worden gerealiseerd in samenhang met orde van dienst B. Het is wijs over het credo in de morgendienst pas te beslissen als ook duidelijk is hoe de orde voor de middagdienst eruit gaat zien;
  - b. de liturgische elementen van schuldbelijdenis en genadeverkondiging zijn in orde van dienst B in andere liturgische onderdelen verwerkt (zie Acta Generale Synode Kampen 1975, art. 449, sub B.II 'zij overweegt 2', en B.III 'zij is van oordeel 2'), maar kunnen even zinnig afzonderlijk in de orde van dienst worden opgenomen; wetslezing na de preek legt een liturgisch accent op de wet als regel van de nieuwe gehoorzaamheid;
4.
  - a.
    0. het tweede verzoek onder materiaal 3 kan niet worden ingewilligd omdat de synode van Ommen op goede gronden een studiedeputaatschap voor de eredienst instelde (Acta art. 46, gronden 1.1 t/m 1.3). Bovendien maken zowel het werk van deputaten als de reacties uit de kerken (o.a. via de inventarisatie) duidelijk dat een vervolgoopdracht gewenst is;
      1. beide diensten vragen in het geheel van de zondagsviering om een eigen karakteristieke vorm;
      2. een van de gronden onder het besluit van de synode van Ommen wijst op 'het verlangen naar meer afwisseling in de avondmaalsliturgie' bij frequent avondmaal vieren (Acta art 46, besluit 1, grond 1.4); de twee huidige avondmaalsformulieren bieden daartoe te weinig mogelijkheden; de inventarisatie van deputaten bevestigt de wens naar meerdere avondmaalsformulieren;
      3. de synode van Ommen gaf deputaten ook opdracht aandacht te geven aan 'variatie in of uitbreiding van het aantal liturgische formulieren' (Acta art. 46, besluit 1.1). Deputaten zijn hier niet aan toegekomen;
      - 4.1. het is wenselijk dat de voorganger voor schuldbelijdenis en genadeverkondiging uit meerdere teksten een keuze kan maken;
      - 4.2. om bepaalde onderdelen van de liturgie te kunnen zingen (bijv. votum en schuldbelijdenis) dienen geschikte melodieën voorhanden te zijn;
      - 5.1. de teksten van het ordinarium, Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus en Benedictus en Agnus Dei, gaan terug op de vroege christelijke traditie;
      - 5.2. naast de bestaande orden van dienst zou een zogenaamde ordinarium-orde een verrijking kunnen betekenen, als blijkt dat deze een goede vorm biedt om God in deze tijd te eren in de eredienst;
      - 5.3. latere gebruikmaking van de ordinarium-delen in de rooms-katholieke mis met de transsubstantiatieleer hoeft niet bij voorbaat uit te sluiten dat gereformeerde kerken ze goed kunnen gebruiken;
      - 6.1. een Schriftuurlijk verantwoord liturgie ontstaat in samenwerking met de vragen en mogelijkheden van de eigen tijd en cultuur. Dat vraagt bijvoorbeeld dat voor de huidige praktijk van de eredienst gerekend wordt met het specifieke belang van de preek, de functie van de eredienst voor de gemeenteopbouw en de missionaire opdracht van de gemeente;
      - 6.2. de nieuwtestamentische 'samenkomst' omvat meerdere aspecten van de omgang met God in de gemeente. Het is denkbaar dat de kerken ook vandaag samenkomsten instellen met een speciaal karakter of bijzondere doelstelling (bijv. een kerkdienst met evangeliserend karakter);
      - 7.1. deputaten hebben in hun rapport veel aangedragen uit de Schrift en de geschiedenis dat van belang is voor het gesprek in de kerken over liturgie;
      - 7.2. met recht hebben briefschrijvers gewezen op de grote omvang van het aangeboden rapport;
      - 7.3. ten dienste van het gesprek over de eredienst en ter verspreiding van de

- synodebesluiten hierover, moeten de kerkleden kunnen beschikken over een niet te omvangrijke publikatie over genoemde zaken;
- b. 7.4. toetsing is geen plicht voor enkelingen maar het recht van alle kerkleden; het is goed dat deputaten de reacties die bij de synode zijn binnengekomen bij hun werk betrekken.

De bespreking wordt ingezet met een ronde 'algemene beschouwingen'. Daarbij vindt aan de hand van het commissierapport (zie bijlage VII) een uitvoerige gedachtenwisseling plaats met de deputaten over de inhoud en de status van hun rapport, waarin zij veel studiemateriaal hebben neergelegd. Aanwezig zijn de deputaten ds. A.L.Th. de Bruijne (alleen op 3-9), ds. T. Dijkema, br. G. Duijst, ds. H. Folkers, drs. A. de Heer-de Jong, ds. P. de Jong (alleen op 5-9), br. J. Munneke, drs. J. Smelik en ds. P.J. Trimp (alleen op 5-9). Desgevraagd geven deputaten aan dat het niet hun intentie was de prediking als zodanig te relativiseren. Hun bedoeling was aandacht te vragen voor de waarde van de andere onderdelen van de eredienst. Mede gehoord het advies van prof. dr. C.J. de Ruijter, die als adviseur aanwezig is, wordt uit deze algemene beschouwingen de conclusie getrokken dat het deputatenrapport gezien moet worden als een momentopname van liturgische bezinning binnen de gereformeerde kerken. Deze synode heeft tot taak door haar besluitvorming een kader te scheppen om aan die bezinning verder gestalte te geven. Binnen dat kader kan dan ook de nodige toetsing in de praktijk plaatsvinden.

Nadat de commissie verschillende suggesties vanuit de vergadering in haar voorstel heeft verwerkt, blijven nog twee amendementen over. De predikanten R.Th. de Boer en P.H. van der Laan willen aan het slot van besluit 3a tussen haakjes de volgende aanwijzing toevoegen: "invoeging van schuldbelijdenis en genadeverklaring en lezing van de wet na de preek kunnen op vergelijkbare wijze in de orde voor de morgendienst A toegepast worden". En dr. L.J. Jooisse stelt voor in besluit 4a het onderdeel 6 met de bijbehorende grond 6 te laten vervallen. Deze amendementen worden echter door de vergadering verworpen (allebei met 16 stemmen voor en 19 stemmen tegen). Tenslotte wordt het voorstel van de commissie met algemene stemmen aanvaard. Ds. T. Dijkema blijft als deputaat steeds buiten stemming. Dit eenparig genomen besluit sluit aan bij de conclusie van de algemene beschouwingen, omdat hiermee door de generale synode een kader is geschapen voor de liturgische bezinning binnen de plaatselijke kerken.

Artikel 64

05.09.96

Rapport studiedeputaten eredienst: gezangen (agenda 3.4.1 t/m 3.4.5, 3.4.7 t/m 3.4.13, 3.4.15 t/m 3.4.27, 3.4.29 - 3.4.30 en 3.7.1 t/m 3.7.8)

Voorstel : commissie 2

Rapporteurs : J. van Dijk en M.H. Oosterhuis

Materiaal :

1. rapport studiedeputaten eredienst;
2. aanvullend rapport studiedeputaten eredienst;
3. 19 brieven van kerken en 14 van particulieren, waarin:
  - algemeen waardering tot uitdrukking wordt gebracht voor de degelijkheid en deskundigheid van het werk van deputaten en de verslaglegging daarvan in hun rapport. Op een aantal onderdelen wordt ook uitdrukkelijk adhesie betuigd aan de voorstellen van de deputaten, met name ten aanzien van de voorgestelde uitbreiding van de gezangenbundel (14 keer);
  - bezwaren worden ingebracht ondermeer tegen de samenstelling van het deputaatschap, de ruime taakopvatting van deputaten en de manier waarop ze hun opdracht hebben uitgevoerd en tegen het studieresultaat en de voorstellen van deputaten, met name hun formulering van uitgangspunten en criteria en de omvang, inhoud en invoering van de voorgestelde proefbundel;
  - voorstellen worden gedaan ten aanzien van de uitgangspunten en criteria voor samenstelling en ten aanzien van de procedure voor de uitbreiding van een gezangenbundel, de ontwikkeling van de kerkmuziek en het vervolgtraject voor de studiedeputaten;
  - de voorstellen van deputaten op onderdelen worden geamendeerd;
  - wordt voorgesteld uit te spreken, dat de voorstellen van deputaten inzake de gezangen (al of niet integraal) onontvankelijk zijn; deputaten hebben de argumenten van vorige synoden voor de afwijzing van de gezangen uit het Liedboek niet getoetst; daarom strijden hun voorstellen met art. 31 en 33 van de kerkorde;
  - de synode gevraagd wordt, iets te doen aan een landelijke kerkmuziek-regeling.

Besluit:

1. uit te spreken dat deputaten hun opdracht met betrekking tot de gezangen op gedegen wijze hebben uitgevoerd;
2. aan de verzoeken tot onontvankelijkverklaring van de voorstellen met betrekking tot de gezangen niet te voldoen;

3. de volgende aanzet voor de formulering van uitgangspunten en criteria voor de uitbreiding van de gezangenbundel voorlopig te aanvaarden (voorshands als aanvulling op de richtlijnen die de GS Kampen 1975 (Acta art. 424) heeft vastgesteld):
 "Als algemeen uitgangspunt geldt dat nieuw testamentische liederen naar inhoud en vorm aansluiten bij de liederen uit de Schrift. Specifiek voor een kerkliedtekst betekent dit dat de tekst Schriftuurlijk en een volwaardig poëtisch produkt is. Voor de kerkliedmelodieën betekent dit dat aansluiting gezocht wordt met het traditionele kerklied";
4.
  - a. een deputaatschap kerkmuziek in te stellen, waarin de volgende disciplines vertegenwoordigd dienen te zijn: theologie, kerkmuziek, hymnologie, taalkunde en muziekpedagogiek;
  - b. dit deputaatschap op te dragen de eerstvolgende generale synode, onder gebruikmaking van de reacties die deze synode van uit de kerken op dit onderdeel van het deputatenrapport hebben bereikt, te dienen met een nadere formulering van selectiecriteria voor en een nader voorstel voor de opzet en met name de rubricering van de gezangenbundel, en ook met een voorstel met betrekking tot de aan de synode gestelde vraag om een landelijke kerkmuziek-regeling;
  - c. aan dit deputaatschap voorts de volgende instructie te geven:
    1. door zelfstandig onderzoek naar kerkmuziek in verleden en heden en door oriëntatie op het werk van anderen dat binnen en buiten onze kerken op dit gebied is en wordt verricht, te zoeken naar liederen die voor opname in de gezangenbundel in aanmerking komen;
    2. met het oog hierop ondemeer te streven naar een waamemerschap bij de herziening van het Liedboek voor de kerken (het project Liedboek 2000) en contact te onderhouden met degenen die binnen andere kerken in het Nederlandse taalgebied met onderzoek naar het kerklied belast zijn;
    3. een stimulerend beleid te voeren gericht op het scheppen van nieuwe liedteksten en -melodieën en het bewerken en vertalen van liederen uit voorgaande eeuw en andere taalgebieden en tevens op het verzamelen van muziek die geschikt is voor de begeleiding van de gemeentezang op orgel en/of andere muziekinstrumenten en adres te zijn voor dichters en componisten die zich op deze terreinen bewegen;
    4. regelmatig, in goed overleg met de deputaten erediens, de kerken te informeren op het gebied van kerklied en kerkmuziek en lesmateriaal te (laten) ontwikkelen, geschikt voor het schoolonderwijs en de catechese en de kerken voorts te dienen met handreikingen en suggesties ter bevordering van de kennis, het zingen en spelen van de psalmen en de gezangen;
    5. regelmatig liederen die naar hun oordeel voor opname in de gezangenbundel in aanmerking komen, met verantwoording van hun keuze aan de hand van vastgestelde criteria, aan de kerken voor te leggen met de aansporing eventuele reacties hierop aan deputaten toe te zenden;
    6. telkens aan een volgende synode met redenen omkleed en met verwerking van de reacties uit de kerken voorstellen te doen met betrekking tot de gezangenbundel;
    7. in samenwerking met deputaten generaal-synodale publikaties zorg te dragen voor de uitgave van de nieuwe gezangenbundel als een bundel in wording;
    8. zes maanden voor elke synode het rapport van hun werkzaamheden aan de kerken toe te zenden;
5. voor de uitbreiding van de gezangenbundel de volgende werkwijze af te spreken:
  1. deputaten leggen tenminste twee jaar voor elke volgende synode de gezangen die naar hun oordeel voor opname in de gezangenbundel in aanmerking komen, onder verantwoording van hun keuze, ter toetsing aan de kerken voor; over de wijze waarop besluiten deputaten in overleg met deputaten generaal-synodale publikaties; deputaten sporen de kerken en hun leden aan, deze gezangen op hun bruikbaarheid voor de erediens te toetsen en tenminste een jaar voor de eerstvolgende generale synode hun eventuele reacties aan deputaten toe te zenden;
  2. het staat de kerken vrij de gezangen die door deputaten worden voorgesteld te toetsen door ze te gebruiken in de erediens;
  3. met verwerking van de reacties en suggesties uit de kerken doen deputaten aan de generale synode een voorstel tot uitbreiding van de gezangenbundel;
  4. de generale synode besluit, zonder eigenmachtig ingrijpen op de tekst of de melodie, welke van deze gezangen aan de gezangenbundel zullen worden toegevoegd en welke niet of nog niet;
  5. de gezangen die door de synode (nog) niet zijn aanvaard worden van het programma afgevoerd of, wanneer dat wenselijk wordt geacht en mogelijk is, in een gewijzigde vorm en/of met een nadere verantwoording opnieuw ter toetsing aan de kerken voorgelegd;
  6. van de gezangen die door de synode zijn aanvaard wordt de opname in de gezangenbundel definitief;
6.
  - a. deputaten kerkmuziek op te dragen, de nieuw voorgestelde gezangen uit de bundel *106 Gezangen* met verwerking van de reacties uit de kerken kritisch te bezien en met toelichting en verantwoording van de selectie naar analogie van hun instructie ter toetsing aan de kerken voor te dragen, in overeenstemming met de door deze synode aanvaarde werkwijze;
  - b. met deze gezangen vervolgens te handelen in overeenstemming met de aangenomen

- men werkwijze;
7. deputaten op te dragen ernaar te streven zo spoedig mogelijk een royale proefbundel aan de kerken ter toetsing aan te bieden waarmee in de eerste behoefte aan te beproeven gezangen wordt voorzien;
  8.
    - a. voor het deputaatschap kerkmuziek voorlopig bij de quaestor een budget van f 50.000,-- beschikbaar te houden voor de periode tot de volgende synode;
    - b. deputaten op te dragen zo spoedig mogelijk een begroting, opgedeeld in jaarbegrotingen, bij de quaestor in te dienen.

Gronden:

1. deputaten hebben conform hun instructie op overtuigende wijze studie gemaakt van en gerapporteerd over de wenselijkheid van uitbreiding van de gezangenbundel met liederen die Gods werk in het nieuwe verbond bezingen; ook hebben ze aangetoond dat er goede mogelijkheden zijn tot herziening en uitbreiding van de gezangenbundel; verder hebben ze een bruikbare aanzet gegeven voor de formulering van de uitgangspunten waaraan deze uitbreiding moet voldoen;
2. deputaten hebben zich nadrukkelijk geconfronteerd met de besluiten van voorgaande synoden ten aanzien van de gezangenbundel, maar daarin is geen argumentatie voor de afwijzing van de gezangen uit het Liedboek te vinden;
- 3.1 voortzetting van het werk aan de gezangenbundel vraagt om een richtlijn; de door deputaten voorgestelde criteria kunnen als voorlopige richtlijn hiervoor worden aanvaard;
- 3.2 zolang nog geen definitieve richtlijn voor de uitbreiding van de gezangenbundel is vastgesteld dienen de richtlijnen die de GS Kampen 1975 heeft geformuleerd nog van kracht te blijven;
- 4.1.1 het terrein van de eredienst is zo breed en de taak voor de door deputaten voorgestelde gezangen-commissie is zo omvangrijk en vereist zoveel specialistische deskundigheid, dat het gewenst is hiervoor naast het studiedeputaatschap eredienst een apart werkdeputaatschap aan te wijzen;
- 4.1.2 zorg voor de gezangenbundel maakt onlosmakelijk deel uit van het terrein van de kerkmuziek (vergelijk GS Ommen, Acta art. 46, besluit 1, grond 2.4); dit dient verdisconteerd te worden in de instructie en in de naamgeving van het hier bedoelde deputaatschap;
- 4.2.1 de bezinning op uitgangspunten en criteria voor de vorming van een gezangenbundel moet nog worden voortgezet om te komen tot een bruikbaar instrument voor selectie; ook de opzet van de gezangenbundel en met name de rubricering vraagt nog nadere aandacht; daartoe geven de reacties uit de kerken nieuwe impulsen; het ligt het meest voor de hand deze taak aan het nieuwe deputaatschap op dit terrein op te dragen;
- 4.2.2 een reactie op het verzoek om een landelijke kerkmuziek-regeling vraagt om voorbereidend onderzoek door deputaten;
- 4.3.1 centraal in het werk van de deputaten kerkmuziek behoort te staan de zorg voor de totstandkoming van een eigen nieuwe gezangenbundel; daarbij mogen zij niet voorbijgaan aan hetgeen als vrucht van het werk van de Heilige Geest op het terrein van het kerklied in de loop der eeuwen tot stand is gekomen en ook in deze tijd tot stand komt en komen kan;
- 4.3.2 het gevaar is niet denkbeeldig dat we ons als kerken, werkend aan een eigen gezangenbundel, op het terrein van het kerklied verwijderen van andere christenen;
- 4.3.3.1 de behoefte aan bepaalde gezangen kan het nodig maken dat nieuwe liederen worden gedicht en nieuwe melodieën worden gecomponeerd; het is van belang talenten die de Here daarvoor geeft maximaal te benutten;
- 4.3.3.2 het behoort tot de verantwoordelijkheid van de kerken gezamenlijk, mogelijkheden te scheppen voor de correcte uitvoering van de aanvaardde melodieën van psalmen en gezangen;
- 4.3.4 de plaatselijke kerken dragen ook verantwoordelijkheid voor kerkmuzikale vormgeving van de samenkomsten; de voorlichting en het materiaal van deputaten kunnen daaraan bijdragen; daarbij dient ook aan het aanleren en het zingen van de psalmen aandacht geschonken te worden;
- 5.1.1 de kerken en haar leden dienen tijdig in de gelegenheid te worden gesteld het werk van deputaten te toetsen; met verwerking van de reacties uit de kerken kunnen deputaten breed gedragen voorstellen aan de synode doen;
- 5.1.2 bij de uitgave van de gezangen dient rekening gehouden te worden met gebruiksvriendelijkheid en met de lange termijn die met het project van uitbreiding van de gezangenbundel gemoeid zal zijn;
- 5.1.3 over de precieze vorm waarin de gezangenbundel wordt uitgegeven en de geselecteerde gezangen ter toetsing aan de kerken worden aangeboden dient deze synode geen uitspraak te doen;
- 5.2.1 omdat de gezangen ook op hun bruikbaarheid voor de eredienst dienen te worden getoetst, moet er ruimte zijn voor liturgisch gebruik gedurende de fase van de toetsing;
- 5.2.2 gezien de zorgvuldigheid die is ingebouwd in de procedure van selectie en voordracht van gezangen, bergt deze ruimte geen risico van ontheiliging van de eredienst in zich;
- 5.2.3 deze toetsing in de praktijk is niet van een zodanig experimentele of kritisch-analytische aard dat deze zich niet met het karakter van de eredienst zou verdragen;
- 5.2.4 toetsing in de eredienst is geen novum; de Generale Synode van Kampen 1975 (Acta art. 414) sprak ten aanzien van de haar aangeboden selectiebundel uit, dat deze als proef-

- bundel was vrij te geven voor kerkelijk gebruik;
- 5.3 de toetsing van de door deputaten voor te dragen gezangen moet niet volgen op, maar vooraf gaan aan en zodoende voorbereidend zijn voor een besluit tot het al of niet opnemen ervan in de gezangenbundel;
- 5.4.1 de beslissing over het al dan niet opnemen van een gezang in de bundel dient bij de generale synode te liggen;
- 5.4.2 uitgangspunt bij die beslissing dient te zijn de door deputaten op grond van deskundig oordeel voorgestelde versie van tekst en melodie;
- 5.4.3 de synode moet een gezang voorlopig kunnen afwijzen en ten aanzien daarvan aan deputaten een vervolgoopdracht kunnen geven;
- 5.5 bij de afwijzing van een gezang moet een mogelijkheid van aanpassing en heroverweging worden geboden;
- 5.6 de kerken en al haar leden moeten in staat worden gesteld hun gezangenbundel met de door de synode aanvaarde gezangen aan te vullen;
- 6.1.1 het zou in strijd zijn met de door deze synode aanvaarde werkwijze wanneer de toetsing van de in de bundel *106 Gezangen* voorgestelde nieuwe gezangen niet voorafgaat aan maar volgt na een (voorlopig) generaal-synodaal besluit tot opname ervan in de gezangenbundel;
- 6.1.2 de keuze van deze gezangen is tegenover de kerken nog niet gemotiveerd en niet met voldoende achtergrondinformatie onderbouwd;
- 6.1.3 gezien de kritische reacties op de voorgestelde gezangen, die de synode hebben bereikt, is een verantwoording van de keuze van deze gezangen des te meer gewenst;
- 6.2 het verdient de voorkeur voor alle gezangen dezelfde procedure te volgen;
7. het is, gezien de bestaande behoefte en uit oogpunt van efficiency, in het belang van de kerken wanneer zo spoedig mogelijk, als start van het werk aan de uitbreiding van de gezangenbundel, een royaal aanbod van gezangen ineens ter toetsing aan de kerken wordt voorgesteld; daarbij ligt het voor de hand te denken aan uitgave in de vorm van een bundel;
8. voor de eventuele rechten die zij verschuldigd zijn en de kosten die gemaakt moeten worden bij de uitgave van nieuwe gezangen zal het deputaatschap over middelen moeten kunnen beschikken.

Bij de bespreking zijn de deputaten ds. T. Dijkema, br. G. Duijst, ds. H. Folkers, drs. A. de Heerde Jong, ds. P. de Jong, br. J. Munneke, drs. J. Smelik en ds. P.J. Trimp aanwezig. Het resultaat van de bespreking is dat de synode zonder tegenstem kiest voor een 'gezangenbundel-inwording' (één afgevaardigde onthoudt zich van stemming; ds. T. Dijkema blijft als deputaat buiten stemming). De praeses verwoordt de dankbaarheid van de vergadering voor deze bijzondere harmonie. Hij spreekt de wens uit dat het genomen besluit dienstbaar mag zijn aan de lof op God en op het Lam, van wie wij nooit genoeg zingen. Op voorstel van ds. M.H. Oosterhuis wordt de behandeling van de voorstellen over de eredienst afgesloten met het zingen van een loflied.

Artikel 65

25.04.96

Huwelijksformulier (agenda 3.6)

Voorstel : commissie 1

Rapporteur : R.Th. de Boer

Materiaal :

verzoek van de Particuliere Synode van Groningen 1996 om tot besluitvorming te komen aangaande de redactie van het huwelijksformulier en daarbij de punten genoemd in de wijzigingsvoorstellen van de kerk te Groningen-Oost te betrekken.

Besluit:

aan het verzoek te voldoen.

Grond:

het verzoek van de Particuliere Synode van Groningen 1996 is op wettige wijze aan de generale synode voorgelegd.

In het oorspronkelijke voorstel van de commissie kwam ook de ontvankelijkheid aan de orde van het concept-huwelijksformulier, aangeboden door de kerk van Zwolle-Centrum en als bijlage C opgenomen in het rapport van deputaten eredienst. Na een uitvoerige bespreking, waaraan ook de aanwezige deputaten ds. T. Dijkema en ds. H. Folkers deelnemen, wordt op voorstel van het moderamen besloten dat commissie 2 (Liturgie) zich verder over dit onderwerp zal buigen, terwijl commissie 1 (Huwelijk en gezin) nadere voorstellen zal doen met betrekking tot het verzoek uit Groningen (deze commissie kan daarbij van ander materiaal gebruik maken). Zodoende blijft een 'afgeslankt' voorstel van commissie 1 over, dat vervolgens met algemene stemmen wordt

aanvaard.

Artikel 66

11.09.96

Rapport studiedeputaten eredienst: bijlage C (3.4.1, 3.4.4, 3.4.12, 3.4.20, 3.6.3, 3.6.8)

Voorstel : commissie 2

Rapporteur : K. Stelpstra

Materiaal :

1. rapport studiedeputaten eredienst;
2. brieven van 3 kerken en 2 particulieren, waarin bezwaren worden uitgesproken ten aanzien van de ontvankelijkheid van bijlage C van het onder materiaal 1 genoemde rapport.

Besluit:

de briefschrijvers te antwoorden dat het de synode vrijstaat het door deputaten aan haar voorgelegde concept-huwelijksformulier van Zwolle-Centrum bij haar overwegingen te betrekken.

Gronden:

1. in de opdracht aan de studiedeputaten was mede begrepen de inventarisatie van wat binnen de kerken reeds voorhanden was als bezinningsmateriaal op het gebied van liturgische formulieren; er is geen reden het huwelijksformulier daarvan uit te sluiten (vgl. Acta Ommen 1993, blz. 105);
2. volgens bijlage 2, art. 3 van de huishoudelijke regeling voor generale synoden hebben commissies de bevoegdheid om in niet-vertrouwelijke zaken het advies in te winnen van deskundigen buiten de synode en buiten de kring van de adviseurs.

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 67

14 / 18.06.96

Huwelijksformulier (agenda 3.4.4, 8, 10, 11, 15, 19, 20, 23, 27; 3.6.1-11 en 3.7.1)

Voorstel : commissie 1

Rapporteur : R.Th. de Boer

Materiaal :

1. verzoek van de Particuliere Synode van Groningen 1996 om tot besluitvorming te komen aangaande de redactie van het huwelijksformulier en daarbij de punten genoemd in de wijzigingsvoorstellen van de kerk te Groningen-Oost te betrekken; bij de behandeling van dit verzoek wordt ook in overweging genomen:
  - a. rapport van deputaten eredienst, bijlage C: concept-huwelijksformulier, aangeboden door de kerk van Zwolle-Centrum, met een uitgebreide toelichting; aanvullend rapport van deputaten, met onder meer de door Groningen-Oost toegezonden wijzigingsvoorstellen;
  - b. brief van de classis Zwolle dd. 2 november 1995; de classis is met deputaten eredienst van oordeel dat de door Zwolle-Centrum ingebrachte kritiek op het bestaande formulier beantwoord moet worden en verzoekt de synode vanwege de bestaande nood in Zwolle-Centrum en elders zo snel mogelijk op die kritiek in te gaan;
  - c. brieven van acht kerken met positieve reacties op het concept-formulier van Zwolle-Centrum (door vier kerken worden kleine wijzigingen voorgesteld) en van twee kerken die willen dat het concept-Zwolle eerst getoetst en nog niet vrijgegeven wordt; in enkele brieven komt naar voren dat de liturgische formulieren duidelijk moeten zijn;
  - d. bezwaren van een vijftal kerken en van een drietal particulieren tegen de voorgestelde huwelijksformulieren, deels van kerkrechtelijke, deels van inhoudelijke aard;
2. brief van de kerk te Leeuwarden dd. 28 maart 1996 met de vraag of het in de vrijheid van de kerken gelaten kan worden, dat het bruidspaar bij de huwelijksbevestiging de wederzijdse beloften zelf uitspreekt.

Besluit:

1. het huwelijksformulier in nieuwe redactie -- zoals het hieronder volgt -- ter toetsing aan de kerken voor te leggen en het gebruik ervan in de vrijheid van de kerken te laten;
2. aan een deputaatschap op te dragen:
  - a. verder te werken aan herziening van het huwelijksformulier, met verwerking van

- reacties uit de kerken op het voorgelegde formulier, en aan de volgende synode voorstellen dienaangaande te doen;
- b. hun rapport en voorstellen tenminste zes maanden voor de aanvang van de synode aan de kerken toe te zenden;
3. de vraag van de kerk te Leeuwarden (materiaal 2) als volgt te beantwoorden: het staat de kerken vrij bij de huwelijksbevestiging het bruidspaar de beloften zelf te laten uitspreken, op de wijze die in het formulier hieronder is aangegeven.

Gronden:

1. de moeite die sommige kerkeraden ervaren bij de bevestiging van het huwelijk in de gemeente van Christus als gevolg van bezwaren die bij a.s. bruidsparen leven tegen het bestaande formulier zijn reëel en wettigen herziening van het formulier op de onderhavige punten;
2. het is van belang dat het huwelijksformulier het Schriftuurlijk onderwijs over het huwelijk op een duidelijke manier onder woorden brengt;
3. naast de nu verwerkte elementen blijven er nog andere punten in het huwelijksformulier die nadere bezinning vragen;
4. wijziging van liturgische formulieren is een zaak die alle kerken aangaat; definitieve vaststelling vindt des te zorgvuldiger plaats, als de kerken de gelegenheid hebben gekregen dit formulier te beoordelen;
5. het uitspreken van de beloften door het bruidspaar zelf, op de wijze als in het formulier aangegeven, staat gelijk met het jawoord op de gestelde vragen.

FORMULIER VOOR DE BEVESTIGING VAN HET HUWELIJK IN DE GEMEENTE VAN CHRISTUS

Afkondiging

De kerkeraad maakt aan de gemeente bekend, dat N. en N., zo de Here wil, (datum) zullen trouwen. Zij hebben de kerkelijke bevestiging van hun huwelijk aangevraagd, want zij begeren in het huwelijk, als een instelling van God, tot zijn eer en overeenkomstig zijn Woord te leven. Wanneer vanuit de gemeente geen gegronde bezwaren worden ingebracht, zal de bevestiging plaatsvinden in een dienst des Woords op... om... te...

Gemeente van onze Here Jezus Christus,

Inleiding

De kerkeraad heeft u tweemaal bekend gemaakt, dat N. en N. de kerkelijke bevestiging van hun huwelijk hebben aangevraagd. Vanuit de gemeente zijn geen gegronde bezwaren tegen de bevestiging ingediend. Daarom zullen wij onder aanroeping van Gods naam daartoe overgaan. Laten wij vooraf uit de Schrift horen, hoe God het huwelijk heeft ingesteld als gave en opdracht aan man en vrouw.

Instelling

In Genesis 1 lezen we dat God na de schepping van hemel en aarde de mens schiep naar zijn beeld. Hierop volgen meteen de woorden: *Man en vrouw schiep Hij hen. God zegende hen en God zei tot hen: Weest vruchtbaar en wordt talrijk; vervult de aarde en onderwerpt haar, heerst over de vissen der zee en over het gevogelte des hemels en over het gedierte dat op de aarde kruipt* (Gen. 1:27, 28).

Dat de Here de instelling van het huwelijk noodzakelijk achtte, blijkt duidelijk uit Genesis 2:18-23. We lezen daar immers dat Hij zei: *Het is niet goed dat de mens alleen zij. Ik zal hem een hulp maken die bij hem past*. Toen Adam in het paradijs aan de dieren namen gaf, merkte hij dat hij voor zichzelf geen hulp vond die bij hem paste. Daarop deed God een diepe slaap over Adam komen. Hij nam een van zijn ribben en bouwde die tot een vrouw. En Adam zong, toen God haar bij hem bracht:

*Dit is nu eindelijk been van mijn gebeente
en vlees van mijn vlees;
deze zal 'mannin' heten,
omdat zij uit de man genomen is.*

Gen. 2:24
Matt. 19:5

Deze hechte band tussen man en vrouw houdt in dat zij een eigen gezin gaan vormen. Daarom zal, zo lezen we, een man zijn vader en moeder verlaten en zijn vrouw aanhangen en zij zullen tot één vlees zijn. Christus heeft deze woorden over het huwelijk als instelling van God bevestigd en voegde daaraan toe: *Hetgeen dan God samengevoegd heeft, scheidt de mens niet* (Matt. 19:6).

Hieruit leren wij, dat God in zijn wijsheid man en vrouw samenbrengt en hen in diepe levenseenheid aan elkaar verbindt. Wanneer nu een man en

<p>1 Kor.7:2 1 Kor. 6:19</p>	<p>een vrouw elkaar willen toebehoren, zijn zij volgens Gods ordening verplicht een huwelijksverbond aan te gaan. Zo zal iedere man zijn eigen vrouw hebben en iedere vrouw haar eigen man. Dan wordt ontucht vermeden en zal ons lichaam, dat immers een tempel is van de Heilige Geest, niet verontreinigd worden.</p>
<p>Matt. 5:31,32 Matt. 19:3-9 Mal. 2:13-16 1 Kor. 7:10-14</p>	<p>Omdat God wil dat de band van het huwelijk niet verbroken wordt, spoort Hij de gehuwden aan elkaar trouw te blijven en waarschuwt Hij in de Schrift op verscheidene plaatsen tegen het kwaad van de echtbreuk. De gehuwden die elkaar trouw blijven, zal Hij zegenen, en verenigd als ze zijn door zijn hand, zal niets hen in dit leven van elkaar mogen scheiden.</p>
<p><i>Doel</i></p> <p>Gen. 1:28 Ps. 127:3 Gen. 17:7</p>	<p>Gods Woord onderwijst ons ook over het doel van het huwelijk. Ten eerste zullen man en vrouw in liefde en met vreugde elkaar toebehoren en in alle dingen van het tijdelijke en eeuwige leven elkaar trouw helpen. Vervolgens zullen man en vrouw bereid zijn gehoor te geven aan de roeping tot het ouderschap en zo dienstbaar zijn aan de voortgang van Gods verbond. Wanneer hun huwelijk door God met kinderen gezegend wordt, zullen zij die opvoeden in de kennis en dienst van de Here, tot zijn eer, tot opbouw van zijn kerk en tot heil van die kinderen.</p>
<p><i>De verhouding in het huwelijk</i> Ef. 5:22-33</p>	<p>Laten we nu ook luisteren naar wat de Schrift zegt over de verhouding tussen man en vrouw in het huwelijk. De apostel Paulus leert ons, dat de eenheid van man en vrouw in het huwelijk een diepe betekenis heeft. Hij spreekt van een grote verborgenheid en heeft dan het oog op Christus en de gemeente. Evenals Christus het hoofd is van zijn gemeente, is de man het hoofd van zijn vrouw. Christus heeft zijn gemeente liefgehad en zich helemaal voor haar gegeven. Zo moet de man met liefde en zelfverloochening het hoofd zijn van zijn vrouw; hij moet zich verantwoordelijk weten voor haar welzijn, haar geborgenheid en goede leiding geven. Zo gaat hij haar voor in een leven met de Here. Zoals de gemeente zich toevertrouwt aan Christus en zich door Hem laat leiden, zo moet de vrouw zich met liefde toevertrouwen aan haar man en zijn goede leiding aanvaarden. Zij moet hem helpen bij alle dingen die naar Gods wil zijn. Als liefde en trouw man en vrouw verbinden en zij niet voor zichzelf leven, maar voor elkaar, vertonen zij de eenheid die er is tussen Christus en zijn gemeente.</p>
<p><i>Belofte</i></p> <p>Gen. 3:16-19</p>	<p>Aan de opdracht van God om als man en vrouw naar zijn Woord te leven, heeft Hij rijke beloften verbonden. De Here wil zegenen wie als getrouwen Hem vrezen en zijn geboden eerbiedigen. We lezen immers in Psalm 128:1,2 de belofte: <i>Welzalig ieder die de Here vreest, die in zijn wegen wandelt, want gij zult eten de opbrengst van uw handen; welzalig gij, het zal u welgaan.</i> Vanwege de zonde zullen zorg, moeite en verdriet de gehuwden niet bespaard blijven. Maar zij mogen leven in het vertrouwen en dat de Here hen helpen zal met zijn vaderlijke hand. Zij mogen vast geloven dat de Here hun schuld wil vergeven, zoals ook zij elkaar hun zonden en tekortkomingen vergeven. Door Christus Jezus onze Here wordt het huwelijk immers geheiligd en dienstbaar gemaakt aan de komst van zijn koninkrijk.</p>
<p><i>Wederzijdse verplichtingen</i></p>	<p>(De voorganger verzoekt het bruidspaar op te staan.)</p>
<p>Ef. 5:22-33 1 Tim. 2:8-15 1 Petr. 3:7</p>	<p>Bruidegom en bruid, hoort nu naar wat de Here in zijn Woord van u vraagt. Bruidegom, heb uw vrouw lief als uw eigen lichaam, evenals Christus zijn gemeente liefheeft; zorg goed voor haar en ga haar voor in alle dingen die naar Gods wil zijn. Vrees de Here, leef verstandig met uw vrouw en bewijs haar eer. Zij is immers medeërfgenaam van Gods genade in dit en in het toekomstige leven. Dan zullen uw gebeden ook niet belemmerd worden. Bruid, heb uw man lief en vertrouw u aan hem toe, zoals de gemeente zich aan Christus toevertrouwt. Vrees de Here en help uw man bij alle dingen die naar Gods wil zijn. Leef ingetogen en tooi u met het sieraad van goede werken, die God wil belonen in dit en in het toekomstige leven.</p>
<p>1 Petr.3:1-6</p>	<p>Blijf elkaar trouw en leef beiden van Gods genade. Draag samen de verantwoordelijkheid en de zorg voor uw gezin en zet u ervoor in ook anderen te helpen. Wees een zegen voor allen op de plaats die God u geeft in de gemeente en in de samenleving.</p>
<p><i>Vragen aan het bruidspaar</i></p>	<p>Wilt u elkaar nu de rechterhand geven en antwoorden op de volgende vragen:</p>

(De voorganger vraagt aan de bruidegom:)

N., belooft u hier voor God en zijn heilige gemeente, nu u N. tot uw vrouw genomen hebt, haar lief te hebben, goed voor haar te zorgen en haar voor te gaan in alle dingen die naar Gods wil zijn? Zult u heilig met haar leven, haar nooit verlaten, maar haar trouw blijven in goede en kwade dagen, in rijkdom en armoede, in gezondheid en ziekte, totdat de dood u zal scheiden? Belooft u zo in uw huwelijk overeenkomstig het evangelie te leven?

(Antwoord:) Ja.

(De voorganger vraagt aan de bruid:)

N., belooft u hier voor God en zijn heilige gemeente, nu u N. tot uw man genomen hebt, hem lief te hebben, hem te helpen en te volgen in alle dingen die naar Gods wil zijn? Zult u heilig met hem leven, hem nooit verlaten, maar hem trouw blijven, in goede en kwade dagen, in rijkdom en armoede, in gezondheid en ziekte, totdat de dood u zal scheiden? Belooft u zo in uw huwelijk overeenkomstig het evangelie te leven?

(Antwoord:) Ja.

(Eventueel kunnen bruidegom en bruid de beloften zelf uitspreken op deze wijze:

De bruidegom zegt: Ik belooft hier voor God en zijn heilige gemeente, nu ik N. tot mijn vrouw genomen heb, haar lief te hebben, voor haar te zorgen en haar voor te gaan in alle dingen die naar Gods wil zijn. Ik zal heilig met haar leven, haar nooit verlaten, maar haar trouw blijven, in goede en kwade dagen, in rijkdom en armoede, in gezondheid en ziekte, totdat de dood ons zal scheiden. Ik belooft zo in mijn huwelijk overeenkomstig het evangelie te leven.

De bruid zegt: Ik belooft hier voor God en zijn heilige gemeente, nu ik N. tot mijn man genomen heb, hem lief te hebben, hem te helpen en te volgen in alle dingen die naar Gods wil zijn. Ik zal heilig met hem leven, hem nooit verlaten, maar hem trouw blijven, in goede en kwade dagen, in rijkdom en armoede, in gezondheid en ziekte, totdat de dood ons zal scheiden. Ik belooft zo in mijn huwelijk overeenkomstig het evangelie te leven.)

Zegen

(De voorganger spreekt tot het bruidspaar:)

Onze Here God verlene u door zijn Heilige Geest de kracht om uw belofte na te komen, al de dagen die Hij u samen schenken wil. Hij verbindt u met ware liefde en trouw en geve u zijn zegen. Amen.

Gebed

Laten we nu de naam van de Here aanroepen in dankzegging en gebed.
(Eventueel knielt hierbij het bruidspaar.)

Almachtige God en Vader, wij roemen uw wijsheid en goedheid die U openbaart in al uw werken, ook in de instelling van het huwelijk. U hebt in het paradijs gezegd dat het niet goed is, dat de mens alleen blijft. U gaf Adam een hulp die bij hem paste en U bracht hen samen, opdat zij die twee waren, één zouden zijn. Ook deze bruidegom en bruid hebt U tot het huwelijk geroepen. Wij danken U, dat U hen aan elkaar hebt verbonden. En wij bidden U, wil hun uw Heilige Geest geven, zodat zij in een vast geloof heilig leven naar uw wil en de macht van de zonde weerstaan. Verhef uw aangezicht over hen en leid hen in voorspoed en tegenspoed aan uw vaderhand.

Schenk hun uw zegen, zoals U de gelovige vaders Abraham, Isaak en Jakob gezegend hebt. Betoon U aan hen de trouwe God van het verbond en ook aan hun kinderen, indien zij die van U ontvangen. Geef hun wijsheid en kracht om die kinderen godvrezend op te voeden tot eer van uw heilige naam, tot opbouw van uw gemeente en tot verbreiding van het evangelie. Geef dat zij in gemeenschap met Christus leven en in oprechte liefde elkaar trouw blijven tot eer van U en tot zegen van hun naasten. Doe hen met heel uw kerk uitzien naar de grote dag van de bruiloft van het Lam.

Wil ons horen, barmhartige Vader, door Jezus Christus, uw Zoon, die met U en de Heilige Geest leeft en regeert in eeuwigheid. Amen.

Zegen

Onze trouwe God en Vader vervul u met zijn genade en geve u, dat u vele jaren in liefde en eensgezindheid heilig voor Hem zult leven. Amen.

Prof. dr. M. te Velde, die als adviseur aanwezig is, kan zich wel in de voorgestelde procedure

vinden, maar hij zou zelf toch liever een andere optie kiezen. Laat een deputaatschap het huwelijksformulier grondig bekijken, zodat door de volgende generale synode een nieuwe tekst kan worden vastgesteld. Het formulier zou overigens ook nog op enkele punten aangevuld kunnen worden: het trouw-zijn aan elkaar kan duidelijker verwoord worden (bijvoorbeeld met behulp van de bijbelse uitdrukking 'trouw en in de Here'), terwijl van een oproep tot reinheid en tot zelfverloochening juist in deze tijd een positief signaal kan uitgaan.

De commissie kiest voor een tweesporen-beleid: op de korte termijn krijgen de kerken de beschikking over een op enkele onderdelen bijgestelde tekst en op de lange termijn kan een nieuw formulier worden gebruikt. Maar ds. P.L. Storm is er niet van overtuigd dat een voorlopige oplossing in de voorgestelde vorm noodzakelijk is. Daarom dient hij het volgende tegenvoorstel in: "naar aanleiding van het verzoek van de Particuliere Synode van Groningen 1996 aan een apart voor deze zaak te benoemen deputaatschap op te dragen het huidige huwelijksformulier op zijn duidelijkheid en Schriftuurlijkheid te toetsen en daarbij ook aandacht te geven aan de wijzigingsvoorstellen van commissie 1 van de Generale Synode van Berkel 1996". Eventuele wijzigingsvoorstellen zullen dan eerst aan de kerken worden voorgelegd, waarna deputaten de reacties kunnen verzamelen en verwerken. Doordat de vergadering na brede bespreking besluit het commissievoorstel te aanvaarden (met 24 stemmen voor, 10 stemmen tegen en 2 onthoudingen), is dit tegenvoorstel verworpen.

Hoofdstuk IV EVANGELISATIE EN ZENDING

Artikel 68

31.05 / 05.06.96

Oprichting missionair Instituut voor Theologische Toerusting (agenda 5.3.1-2, 7.2.1-2 en 11.5.1)

Voorstel : commissie 3

Rapporteur : L.J. Joesse

Materiaal :

1. rapport deel 1 van deputaten Gereformeerde Missiologische Opleiding en apart toegezonden bijlage 1 (besluit inzake studiebegeleider), bijlage 2 (inzake docentencorps) en bijlage 3 (inzake doelstelling en toekomstige organisatie GMO);
2. rapport deel 2 van deputaten GMO: jaarverslagen 1993, 1994 en 1995;
3. rapport deputaten oprichting Instituut voor Gereformeerde Theologische Toerusting, met bijlagen;
4. aanvullend rapport deputaten oprichting IRTT met financieel overzicht 1994 en 1995;
5. brief van het Gereformeerd Vormings Instituut dd. 5 april 1996, waarin gepleit wordt voor facilitaire samenwerking tussen gereformeerde organisaties uit een oogpunt van efficiency en kostenbesparing.

Besluit:

1. het gevoerde beleid van zowel deputaten GMO als deputaten oprichting IRTT onder hartelijke dank goed te keuren en hun decharge te verlenen;
2. a. over te gaan tot opheffing per 1 januari 1997 van de Gereformeerde Missiologische Opleiding;
- b. over te gaan tot oprichting per 1 januari 1997 van een missionair Instituut voor Theologische Toerusting van De Gereformeerde Kerken in Nederland, afgekort IRTT (Institute of Reformed Theological Training);
- c. deputaatschappen van GMO en oprichting IRTT samen te voegen tot het college van deputaten-curatoren van het missionaire Instituut Theologische Toerusting van De Gereformeerde Kerken in Nederland;
3. elf nieuw te benoemen deputaten op te dragen het curatorium te vormen van het IRTT;
4. voorts deze deputaten op te dragen:
  - a. alle werkzaamheden te verrichten die nodig zijn in verband met de opheffing van de GMO, alsmede de overdracht van de middelen van GMO en IRTT i.o. aan het IRTT;
  - b. de werkzaamheden te verrichten zoals deze voorheen zowel door GMO als IRTT i.o. werden gedaan krachtens opdracht van de Generale Synode Ommen 1993, Acta art. 48 en 49;
  - c. een theoloog/missioloog tot studieleider van het IRTT te benoemen en zo nodig over te gaan tot de aanstelling van een organisatiedeskundige;
  - d. een studieraad, bestaande uit enkele deskundigen op het gebied van missiologie, onderwijskunde, ontwikkelingskunde en organisatiekunde, in te stellen ter ondersteuning van de werkzaamheden van genoemde studieleider, alsmede ter advisering van deputaten, o.a. met het oog op de verdere vormgeving van de organisatiestructuur;
  - e. voorstellen te concipiëren met betrekking tot aanpassing van het Reglement voor de GMO, en de instructies van deputaten-curatoren, van de studieleider van het IRTT, en van de administrateur/penningmeester, alsmede met betrekking tot andere instructies en noodzakelijke regelingen;
  - f. zich nader te bezinnen op de doelstelling van het IRTT;
  - g. te zoeken naar mogelijkheden om in het buitenland kortlopende cursussen aan personen of groepen te (doen) geven, gericht op hulp aan buitenlandse kerken bij kerkelijke opbouw;
  - h. cursussen in Nederland aan te bieden, gericht op doelgroepen van kwalitatief verschillend niveau;
  - i. attent te blijven op projecten van plaatselijke kerken, die gericht zijn op missionaire hulpverlening ten behoeve van buitenlandse kerken of (groepen) christenen in binnen- en buitenland;
  - j. in overleg te treden met de zendende kerken, deputaten BBK en met organisaties als Stevaj, Fundament en LVEA, met het oog op eenheid in beleid ten aanzien van missionaire hulpverlening aan kerken en/of kerkengroepen door het (doen) geven van kortlopende cursussen in binnen- en buitenland;
  - k. deel te nemen in het overleg van verschillende gereformeerde instellingen om te komen tot facilitaire samenwerking;
  - l. de bij GMO en IRTT i.o. aanwezige geldmiddelen aan te wenden voor het vormen van een gemeenschappelijke kas;
  - m. zich te bezinnen op concrete voorlichting aan de kerken;
5. deputaten te machtigen van de kerken een quotum van maximaal f 3,-- per ziel per jaar

- te vragen, ingaande 1 januari 1997, en hen op te dragen om te zien naar andere fondsen en de mogelijkheden te onderzoeken tot besparing van kosten;
6. deputaten op te dragen zich te bezinnen op het honoreringsbeleid;
  7. de controle van de boeken en de administratie te doen plaatsvinden door de financiële commissie van de generale synode;
  8. deputaten op te dragen het rapport omtrent hun arbeid drie maanden voor de eerstkomende generale synode toe te zenden aan de kerken.

Gronden:

1. deputaten hebben op ijverige en verantwoorde wijze hun opdracht naar vermogen vervuld;
2. zowel deputaten GMO als deputaten oprichting IRTT bepleiten de vorming van een missionair instituut door samenvoeging van de aan hun zorg toevertrouwde instellingen;
3. deputaten IRTT hebben de noodzaak van en mogelijkheden voor voortzetting van cursussen, bedoeld voor buitenlandse studenten in Nederland, evenals voor kortlopende cursussen in het buitenland, aangetoond;
4. de Generale Synode van Arnhem 1981 besloot de zendingsopleiding niet te incorporeren in de Theologische Universiteit en de GMO heeft haar zelfstandige bestaansrecht bewezen. Het oprichten van de IRTT bood de TU te Kampen de mogelijkheid aanvragen van studenten en kerkelijke voorgangers om aan de universiteit te Kampen te mogen studeren, te verwijzen naar cursussen van het IRTT i.o.; daarom is oprichting van een afzonderlijk missionair instituut gerechtvaardigd;
5. bij een voldoende aantal deputaten kunnen drie secties worden gevormd met het oog op de verdeling van de werkzaamheden, namelijk ten aanzien van de toerusting voor het zendingsexamen, het organiseren en houden van cursussen in Nederland en het voor korte termijnen uitzenden van docenten naar buitenlandse kerken voor missionaire hulpverlening;
6. beide instellingen zijn missionair gericht en hun doelstellingen zijn goed te integreren, te weten:
  - a. theoretische en praktische toerusting van missionaire dienaren des Woords, c.q. evangelisatiepredikanten en andere evangelisatie- of zendingswerkers, zowel vóór de aanvang als gedurende hun arbeid in binnen- en/of buitenland;
  - b. theoretische en praktische toerusting van uitgenodigde buitenlandse studenten, kerkelijke voorgangers en anderen door kortstondige opleiding in Nederland, en/of door uit te zenden docenten voor kortlopende cursussen op uitnodiging van kerkelijke instanties en/of (groepen van) personen in het buitenland.

In beide gevallen is de missionaire hulpverlening en toerusting van betrokkenen gediend met wederkerige ontmoeting en assistentie. Deputaten-curatoren dienen zich in overleg met de studieleider en de studieraad voortdurend te bezinnen op het beleid, de instrumenten en de middelen waarmee, evenals de methoden en organisatievormen waardoor de doelstelling van het missionaire IRTT kan worden bereikt;
7. uitbreiding van het werk vergt een heldere organisatiestructuur en een goede verdeling van verantwoordelijkheden en bevoegdheden. Deputaten zijn eindverantwoordelijk voor de vaststelling van het beleid en dragen ook de eindverantwoordelijkheid voor de voorbereiding en de uitvoering ervan. Zij houden ook toezicht op het goed functioneren van aan te trekken medewerkers, aan wie de voorbereiding en uitvoering van het werk wordt toevertrouwd. De te benoemen studieleider van het instituut is verantwoordelijk voor de voorbereiding en uitvoering van het beleid. Gelet op de theologische doelstelling van het instituut dient hij erkende theologisch/missiologische bekwaaamheden te bezitten. Hij zal ondersteuning dienen te ontvangen in de bezinning op en uitvoering van het beleid; dit kan op verantwoorde wijze geschieden door een studieraad waarin deskundigen op het gebied van missiologie, onderwijskunde, ontwikkelingskunde en organisatiekunde zitting hebben;
8. in onze kerken zijn diverse organisatiedeskundigen aanwezig die kunnen worden gevraagd om als vrijwilliger en/of op parttime basis hun diensten te verlenen o.a. met het oog op de opzet en organisatie van te geven cursussen;
9. eenheid in beleid voor missionaire hulpverlening vergt nauw overleg met zendende kerken en deputaten BBK, alsook met andere gereformeerde instanties;
10. soms zijn er legaten beschikbaar gesteld voor zendingdoeleinden met de stipulatie dat de opbrengst van het legaat niet in mindering mag komen op de bijdragen voor het actuele zendingswerk van zendende kerken;
11. tot dusver hanteerden GMO en IRTT i.o. een verschillend beleid inzake honorering; het is vanzelfsprekend dat vanaf nu een uniform beleid wordt gevoerd dat in onderling overleg tot stand kan komen;
12. facilitaire samenwerking tussen gereformeerde instellingen kan efficiency bevorderen en kosten besparen;
13. het verdient aanbeveling de controle van de boeken van deputaatschappen die vanwege de omvang van hun begroting niet door externe accountants worden gecontroleerd, te doen uitvoeren door de controlecommissie die is ingesteld door de synode; daarbij is tevens een belangrijke overweging dat de kwaliteit van de controle niet onzeker mag blijven.

Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten ds. A.P. van Dijk, br. M.W. Folmer, br. S. Jonker, ds. H.W. Ophoff en ds. A. Scheringa (GMO) en drs. C.J. Haak, ds. M.H. Oosterhuis, ds. D.J. Zandbergen (IRTT). Verder is aanwezig br. A. de Graaf, de administrateur van het IRTT. Nadat de commissie verschillende wijzigingsvoorstellen vanuit de vergadering heeft verwerkt en op aandrang van deputaten alsnog de aanduiding 'Reformed' in de Engelse naam van het op te richten instituut heeft opgenomen, blijft nog een amendement over: ds. R. ter Beek wil in de reeks van besluit 4d na 'missiologie' nog extra invoegen 'theologisch onderricht'. Zijn amendement wordt echter verworpen met 12 stemmen voor en 21 stemmen tegen. Het voorstel van de commissie wordt zonder tegenstemmen aanvaard (een afgevaardigde onthoudt zich van stemming, terwijl oud. M.W. Folmer en ds. M.H. Oosterhuis als deputaten steeds buiten stemming blijven). Tenslotte wijst de praeses op de betekenis van het genomen besluit. Wij zien het als onze plicht het gereformeerde erfgoed door te geven in Nederland en daarbuiten, zodat ook vele anderen kunnen profiteren van wat de Here ons heeft geschonken.

Artikel 69

25.04.96

Zeeuwsch-Vlaamse Gereformeerde Evangelisatie in België (agenda 4.4)

Voorstel : commissie 4

Rapporteur : N. Wiersum

Materiaal :

brief van de Particuliere Synode van Zeeland, Noord Brabant en Limburg dd. 20 januari 1996 met:

- a. kennisgeving dat door de Classis Axel een bijdrage van f 12,-- per ziel werd vastgesteld voor de kerken in de classis, met ingang van 1 januari 1997, voor het evangelisatiewerk in België;
- b. kennisgeving dat de particuliere synode zal overgaan tot de vaststelling van een bijdrage per ziel; deze bijdrage zal door de particuliere synode worden vastgesteld in haar mei-vergadering van 1996;
- c. verzoek om aanvullende steun met ingang van 1 januari 1997.

Besluit:

1. aan dit verzoek te voldoen;
2. van dit besluit mededeling te doen aan de particuliere synode van Zeeland, Noord-Brabant en Limburg, de classis Axel en deputaten Aanvullende Steun Evangelisatiewerk.

Gronden:

1. het steunverzoek van de PS van het Zuiden voldoet aan de richtlijnen van de Generale Synode van Leeuwarden 1990 (Acta art 81, besluit 2);
2. continuering van het evangelisatieproject van de Zeeuwsch-Vlaamse Gereformeerde Evangelisatie in België is noodzakelijk;
3. het werk wordt al jarenlang gedragen door een gedeelte van de gereformeerde kerken; deze steun- en adviesgevende kerken hebben de ZGEB verzocht voor haar deel te bevorderen dat de ondersteuning in overeenstemming gebracht wordt met de aangenomen generaal-synodale richtlijnen;
4. het particulier ressort alléén heeft niet voldoende draagkracht voor de financiering van het werk.

Nadat een ordevoorstel van ds. R.Th. de Boer om de bespreking te verdagen tot na het gesprek tussen commissie 4 en deputaten ASE met een ruime meerderheid is verworpen, wordt het voorstel van de commissie met algemene stemmen aanvaard.

De praeses constateert dat door het genomen besluit alle kerken bij het evangelisatiewerk in België betrokken zijn, waarmee de betekenis van dit werk wordt onderstreept. Hij spreekt de wens uit dat de evangelieverkondiging in België ook in de toekomst gezegend zal worden.

Artikel 70

22.05.96

Aanvullende steunverlening evangelisatiewerk (agenda 4.1 en 4.3)

Voorstel : commissie 4

Rapporteur : N. Wiersum

Materiaal :

1. rapport deputaten met financieel overzicht;
2. aanvullend rapport deputaten met verzoek om aanvulling van de instructie art. 2 met de woorden: de classis waarbinnen het evangelisatiewerk plaatsvindt informeert deputaten

3. daartoe door middel van een beschrijving en beoordeling van de situatie; brief van de Gereformeerde Kerk te Drachten-Zuid/Oost met voorstel tot aanvulling van de instructie art. 2 met de woorden: jaarlijks steeds binnen zes maanden na afloop van het betreffende begrotingsjaar;
4. verzoek van de Classis Rotterdam dd. 21 december 1995 om vrijstelling van de quota ASE voor de kerken in de ressorten die het evangelisatiewerk onder culturele minderheden in de regio Rijnmond steunen "totdat de landelijke omslag ASE de bijdrage van de kerken in deze ressorten aan het evangelisatiewerk onder etnische minderheden overschrijdt."

Besluit 1:

- a. deputaten, benoemd door de Generale Synode van Ommen 1993 te dechargeren onder dank voor de goede diensten;
- b. opnieuw deputaten te benoemen met als opdracht:
  1. de door de generale synode toegestemde verzoeken te beoordelen en een bedrag aan steun toe te kennen door middel van een omslag per lid van alle kerken (uitgezonderd de kerken van het particulier ressort dat om steun vraagt); bij deze beoordeling dient het volgende in acht genomen te worden:
    - a. bij het verlenen van aanvullende steun speelt naar het besluit van de Generale Synode van Leeuwarden 1990 (Acta art. 81, besluit 2) elke kerkelijke vergadering een rol. Binnen het systeem van het geven van aanvullende steun behoort de steunverlening een piramidale opbouw te hebben: hoe dichterbij het werk betrokken des te meer wordt er bijgedragen;
    - b. uitgangspunt is dat een kerkelijke vergadering bij het opzetten van activiteiten probeert die zelf te bekostigen. Heeft zij er alles aan gedaan wat binnen haar vermogen lag, dan kan zonnodig met duidelijke opgave van redenen om steun worden gevraagd. Bedacht dient te worden dat het bedrag dat als generale steun door de overige kerken wordt gegeven voor deze kerken een inperking betekent van de mogelijkheid tot het verrichten van eigen kerkelijke activiteiten;
  2. een advies aan de synode voor te bereiden op basis van de onder 1 genoemde criteria ingeval een particuliere synode een nieuw verzoek tot aanvullende steun bij de generale synode indient;
  3. erop toe te zien dat de ondersteunde arbeid gericht blijft op het beoogde doel en zich daartoe jaarlijks steeds binnen drie maanden na afloop van het betreffende begrotingsjaar te laten informeren door de classis waarbinnen het evangelisatiewerk plaatsvindt door middel van een beschrijving en beoordeling van de situatie;
  4. nadere criteria te ontwikkelen inzake de piramidale opbouw met betrekking tot de hoogte van de quota voor de classicale, respectievelijk particuliere ressorten ten opzichte van de quota voor de gezamenlijke kerken;
  5. aan de kerken een quotum te vragen met de machtiging dit te innen ter bekostiging van het door hen ondersteunde evangelisatiewerk.

Gronden:

1. deputaten hebben zich naar behoren van de hen opgedragen taak gekweten;
2. de door de Generale Synode van Ommen 1993 opgestelde instructie voorziet niet in de situatie van een nieuwe steunaanvraag; deputaten zijn in een dergelijke situatie beter toegerust dan de synode zelf om de aanvraag aan de vastgestelde criteria te toetsen;
3. de door de Gereformeerde Kerk te Drachten-Zuid/Oost en de door deputaten voorgestelde toevoegingen aan de instructie onder 3 zijn bevorderlijk voor een efficiënte taakvervulling van deputaten;
4. voor een billijke beoordeling van de verschillende steunaanvragen is een meer concrete uitwerking van de criteria van de Generale Synode van Leeuwarden 1990 noodzakelijk.

Besluit 2:

aan het verzoek van de Classis Rotterdam dd. 21 december 1995 niet te voldoen.

Grond:

het verzoek strijdt met het besluit van de Generale Synode van Leeuwarden 1990 (Acta art. 81, besluit 2.4).

Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten drs. B.W. Gort en br. J.F. Walinga. Opgemerkt wordt dat het de bedoeling is 'zwakkere' regio's te ondersteunen, maar niet zonder de eerste verantwoordelijkheid (ook financieel) te laten op de plaats waar initiatieven genomen worden. De vergadering aanvaardt het voorstel van de commissie, besluit 1 met algemene stemmen en besluit 2 met 1 stem tegen en 1 onthouding.

Artikel 71**24.04.96***Benoeming drs. W.H. Rose*

De praeses deelt mee dat de synode in comité-zitting op voordracht van deputaten-curatoren besloten heeft, drs. W.H. Rose te Kampen per 1 september 1996 te benoemen tot universitair docent (1 fte.) in de Oudsemitische filologie en cultuurgeschiedenis van het Oude Nabije Oosten.

Artikel 72**24.04.96***Benoeming drs. I.D. Haarsma*

De praeses deelt mee dat de synode in comité-zitting op voordracht van deputaten-curatoren besloten heeft, drs. I.D. Haarsma te Zwolle per 1 september 1996 te benoemen tot universitair docent (0,4 fte.) in de (geschiedenis van de) Wijsbegeerte.

Artikel 73**09.05.96***Aanvaarding benoemingen*

De praeses deelt mee dat drs. W.H. Rose en drs. I.D. Haarsma telefonisch hebben laten weten dat zij hun benoeming tot universitair docent aanvaarden. Zij zullen dit nog schriftelijk bevestigen. De synode neemt hiervan met een dankbaar applaus kennis.

Artikel 74**24.04.96***Voorziening Ambtelijke Vakken (agenda 5.1.4)*

Voorstel : moderamen

Rapporteur : C. van den Berg

Materiaal :

brief van deputaten-curatoren van de Theologische Universiteit van De Gereformeerde Kerken in Nederland dd. 15 april 1996 betreffende een derde formatieplaats Ambtelijke Vakken.

Besluit:

1. tot de aanstelling van een 1 fte. universitair docent in de sector Ambtelijke Vakken over te gaan voor de termijn van zes jaar;
2. curatoren te verzoeken om te bevorderen dat een formatieplan gereed komt.

Gronden:

1. sinds het studieprogramma meer aansluit bij de behoefte aan een praktijkgerichte opleiding is de sector Ambtelijke Vakken steeds arbeidsintensiever geworden;
2. het is onderwijskundig van belang dat er gewerkt wordt met één vaste docent i.p.v. met telkens wisselende hulpkrachten zoals de laatste jaren;
3. de procesgerichte aanpak van de preekcolleges brengt een grote toename van het aantal college-uren met zich mee;
4. binnen zes jaar kan het formatieplan ruimschoots gereed zijn en is er meer zicht op de werkbelasting van de docenten ten gevolge van de procesgerichte aanpak van de preekcolleges en de begeleiding van de praktijkoriëntatie.

Bij de bespreking zijn namens deputaten-curatoren ds. A. Kamer, ds. P. Schelling, ds. C.J. Smelik, br. A. Vreugdenhil en ds. B. van Zuijlekom aanwezig. Op verzoek van de vergadering wordt een senaatsnota 'Notitie structurele voorziening ambtelijke vakken' ter informatie uitgereikt aan alle synodeleden. Namens de senaat belicht de rector, prof. dr. J. van Bruggen, het belang van een meer procesgerichte aanpak van de preekcolleges. De wenselijkheid daarvan werd indertijd aangedragen vanuit de kerken.

Het voorstel van het moderamen wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 75**08.05.96***Benoeming drs. P.W. van de Kamp*

De praeses deelt mee dat de synode in comité-zitting op voordracht van deputaten-curatoren besloten heeft om drs. P.W. van de Kamp, predikant van de Gereformeerde Kerk te Groningen-Oost, per 1 augustus 1996 voor de termijn van zes jaar te benoemen tot universitair docent (1

fte.) in de Ambtelijke Vakken. Het is de bedoeling dat deze docent als opdracht krijgt: het onderwijs in de Poimeniek en de Diaconiek; participatie in het onderwijs in de Inleiding Ambtelijke Vakken en in de Homiletiek; een gedeelte van de begeleiding praktijkoriëntatie, te weten de begeleiding inzake het pastoraat.

Artikel 76

12.06.96

Emeritering prof. dr. J. Douma

De praeses deelt mee dat de synode in comité-zitting op voorstel van deputaten-curatoren van de Theologische Universiteit besloten heeft, aan prof. dr. J. Douma per 1 september 1997 ontslag te verlenen uit zijn dienst als hoogleraar aan de Universiteit. Dit in verband met het bereiken van de 65-jarige leeftijd en in overeenstemming met artikel 6 van het Reglement voor docenten aan de Theologische Universiteit. Het ontslag wordt verleend op de meest eervolle wijze en onder betuiging van dank voor de trouw en de ijver waarmee prof. Douma sinds zijn optreden op 8 september 1970 de kerken en haar opleiding tot de dienst des Woords heeft gediend.

Artikel 77

12.06.96

Benoeming drs. A.L.Th. de Bruijne

De praeses deelt mee dat de synode in comité-zitting op voorstel van deputaten-curatoren van de Theologische Universiteit besloten heeft om drs. A.L.Th. de Bruijne, predikant van de Gereformeerde Kerk te Rotterdam-Centrum, per 1 september 1997 te benoemen tot universitair docent (1 fte.) in de Ethiek en de Encyclopedie.

Artikel 78

03.09.96

Aanvaarding benoeming

De praeses deelt mee dat drs. A.L.Th. de Bruijne telefonisch heeft laten weten dat hij zijn benoeming tot universitair docent aanvaardt. Hij heeft dit inmiddels ook schriftelijk bevestigd. De synode neemt hiervan met een dankbaar applaus kennis.

Artikel 79

29.05.96

Theologische Universiteit (agenda 5.1.2 en 5.1.3, 5.1.5-7, 5.1.13 en 5.2.1 en 2)

Voorstel : commissie 3

Rapporteurs : W. Sturing en L.J. Joosse

Materiaal :

1. rapport van deputaten-curatoren Theologische Universiteit;
2. brief van deputaten-curatoren dd. 15 april 1996 met betrekking tot samenwerking met de Theologische Universiteit van de Christelijke Gereformeerde Kerken, gevestigd te Apeldoorn, inzake de Vooropleiding, waarin wordt voorgesteld om een 'commissie toezicht vooropleiding' in te stellen;
3. concept van het nieuwe Statuut voor de Theologische Universiteit (GS Ommen 1993, Acta art. 60, besluit 9);
4. brief van de kerk te Loenen-Abcoude dd. 24 december 1995 met betrekking tot het concept van het nieuwe Statuut, waarin wordt voorgesteld door een nieuwe toe te voegen artikel nadrukkelijk te stipuleren dat de primaire taak van de Universiteit is "toekomstige predikanten praktisch op te leiden tot voorgangers in de Gereformeerde Kerken in Nederland en daar buiten";
5. brief van de kerk te Leeuwarden dd. 28 maart 1996 waarin enkele redactionele wijzigingen in het concept-statuut worden voorgesteld;
6. nota van deputaten-curatoren dd. 23 april 1996 inzake ontbinding van de 'Stichting voor de financiële verzorging van de Opleiding tot den Dienst des Woords in de Gereformeerde Kerken in Nederland' met als bijlage een advies aan het curatorium van mr. F.T. Oldenhuis, mr. P.T. Pel en mr. D.A.C. Slump met betrekking tot vragen inzake de ontbinding van eerdergenoemde Stichting;
7. brief van deputaat-curator mr. N.E. Nieboer dd. 3 mei 1996 waarin hij zijn afwijkend standpunt over de ontbinding van de bovengenoemde Stichting uiteenzet:
  - hij heeft als algemeen bezwaar: de gezamenlijke kerken worden in geval van opheffing "de rechtspersoon die als werkgever van de betrokken personeelsleden gaat optreden", waarbij het gaat om zowel de docenten als het overige personeel. Het curatorium heeft z.i. "geen rechtspersoonlijkheid en kan daarom rechtens niet als werkgever fungeren";
  - hij heeft voorts een bezwaar van "specifieke, rechtspositionele aard" met betrekking tot de ontslagprocedure van docenten;

-- hij stelt "een aangepaste stichting" voor "met een andere naam en een algemenere doelstelling dan de huidige", waardoor het arbeidsrechtelijke element wordt gescheiden van het kerkrechtelijke en waarbij de bevoegdheid van het curatorium inzake onvrijwillig ontslag van een door de generale synode benoemde docent beperkt wordt.

Op grond van het bovenstaande verzoekt hij, niet tot ontbinding van de Stichting over te gaan;

8. de jaarverslagen over 1993, 1994 en 1995, zowel in uitgebreide als in beknopte versie; deze jaarverslagen zijn voorzien van goedkeurende accountantsverklaringen van het accountantskantoor Coopers & Lybrand Dijker Van Dien te Groningen.

Besluit 1:

1. het gevoerde (ook financiële) beleid van deputaten-curatoren die zijn benoemd door de Generale Synode van Ommen 1993 onder dank goed te keuren en hun decharge te verlenen;
2. nieuw te benoemen deputaten-curatoren te machtigen om conform het gedane voorstel (materiaal 2) samen met het curatorium van de Theologische Universiteit te Apeldoorn:
  - a. een 'commissie toezicht vooropleiding' in te stellen en deze commissie te belasten met de behartiging van het toezicht op en het beleid ten behoeve van de vooropleiding te Kampen;
  - b. de directie van de vooropleiding op te dragen aan twee hoogleraren, één van elke universiteit, die samen met de betrokken docent door intern overleg zullen regelen wat noodzakelijk is voor de algemene en dagelijkse gang van zaken;
  - c. een statuut te (doen) ontwerpen voor deze vooropleiding, waarin de details van de samenwerking worden vastgelegd;
3. de senaat van de Theologische Universiteit te machtigen:
  - a. de voorgestelde praktijkoriëntatie in te voeren in het nieuwe studieprogramma;
  - b. de kerkelijke positie van studenten tijdens de studie-afsluitende praktijkperiode te regelen zoals voorgesteld in het rapport van deputaten-curatoren sub 6.5;
  - c. bij het afsluitend examen het getuigschrift aan te passen met betrekking tot de aantekening praktische vorming;
4. de senaat te verzoeken het beleid betreffende hen die de doctoraalstudie hebben beëindigd en de wens en de bekwamheid blijken te hebben tot promotiestudie nader uit te werken;
5. nieuw te benoemen deputaten-curatoren te verzoeken zich te bezinnen op een concreet beleid ten aanzien van de voorlichting aan de kerken.

Gronden:

1. deputaten-curatoren hebben de hun door de Generale Synode van Ommen 1993 verstrekte opdracht op nauwkeurige en ijverige wijze vervuld; zo hebben zij tot op heden een zeer verantwoord financieel beleid gevoerd waardoor verhoging van het quotum proportioneel gezien vrij gering of zelfs enkele jaren niet nodig bleek; ondanks een vermindering van het aantal legaten en de uitbreiding van het aantal docenten is slechts sprake van een in verhouding geringe verhoging van het quotum;
2. samenwerking met de Theologische Universiteit te Apeldoorn ten aanzien van de vooropleiding kan de verbondenheid tussen beide universiteiten gestalte geven; bovendien kan deze samenwerking kostenbesparend en efficiency-bevorderend zijn;
3. geen van de kerken heeft formeel of materieel bezwaar aangetekend tegen de besluitvorming met betrekking tot het verplicht stellen van een praktijkoriëntatie van studenten tijdens hun studie; daarom mag worden verwacht dat de kerken voor haar deel mee zullen werken aan bedoelde praktijkoriëntatie van hen die begeren de kerken te gaan dienen als dienaren des Woords. De voorgestelde regeling van de kerkelijke positie van studenten tijdens eerdergenoemde praktijkoriëntatie geeft goede verwachtingen dat het toezicht op leer en leven van de desbetreffende studenten voldoende is gewaarborgd, zowel voor de desbetreffende studenten als voor de betrokken kerken;
4. de kerken mogen verwachten, vooral met het oog op de ontwikkeling van de gereformeerde theologie, baat te zullen hebben bij zoveel mogelijk bekwame promovendi;
5. het is van gewicht dat met name de komende generatie het belang blijft inzien van het onderhouden van een theologische opleiding van de kerken door de kerken.

Besluit 2:

1. het als bijlage VIII bij deze Acta gevoegde Statuut van de Theologische Universiteit vast te stellen;
2. nieuw te benoemen deputaten-curatoren op te dragen de van het Statuut af te leiden noodzakelijke reglementen vast te stellen en deze ter goedkeuring voor te leggen aan de eerstkomende generale synode;
3. aan het verzoek van de kerk te Loenen-Abcoude niet te voldoen.

Gronden:

1. het concept-statuut is tijdig aan de kerken toegezonden en in overleg zijn enige wijzigingen aangebracht;
2. het voldoet aan de eisen die aan een Statuut als waarborg voor goed bestuur van de Theologische Universiteit dienen te worden gesteld;
3. in van het nieuwe Statuut afgeleide reglementen kan nadere invulling worden gegeven aan o.a. de arbeidsrechtelijke beroepsprocedure voor het personeel;
4. hetgeen de kerk te Loenen-Abcoude voorstelt, is reeds in artikel 1 sub 1 uitgesproken, namelijk dat de Theologische Universiteit beoogt de "wetenschappelijke vorming tot dienaar van het Woord"; de wetenschappelijke vorming is hierin dienstbaar aan het toekomstige praktische werk van de dienaren van het Woord; daartoe dient ook de praktijkoriëntatie zoals kan blijken uit hetgeen in artikel 8 sub 1.5 van het nieuwe Statuut is vastgelegd; daarom is nadere aanvulling als door de kerk te Loenen-Abcoude bedoeld niet noodzakelijk.

Besluit 3:

1. over te gaan tot ontbinding van de 'Stichting voor de financiële verzorging van de Opleiding tot den Dienst des Woords in de Gereformeerde Kerken in Nederland', gevestigd te Groningen;
2. het moderamen van het curatorium van de Theologische Universiteit op te dragen en te machtigen alle voor de ontbinding nodige stappen te zetten en regelingen te treffen;
3. uit te spreken dat de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt) in generaal synodaal verband de rechtspersoon zijn waarvan de Theologische Universiteit, Broederweg 15 te Kampen, uitgaat; deze rechtspersoon wordt naar art. 52 KO in dezen vertegenwoordigd door de generale synode of door het door haar benoemde curatorium van de universiteit;
4. aan het verzoek van mr. N.E. Nieboer niet te voldoen.

Gronden:

1. gelet op art 2.2 BW en art. 52 KO bezitten de gezamenlijke Gereformeerde Kerken in Nederland rechtspersoonlijkheid en worden zij als zodanig in het burgerlijk rechtsverkeer vertegenwoordigd door de generale synode of door haar deputaten;
2. voor het werken met de rechtsvorm die is gekozen voor de bedoelde Stichting zijn in de tijd van haar oprichting goede redenen geweest. Deze zijn thans echter vervallen, zeker na de vernieuwing van het Burgerlijk Wetboek;
3. de hierboven onder grond 1 genoemde wijze van optreden in het burgerlijk rechtsverkeer, inclusief het arbeidsrecht, sluit het beste aan bij het gereformeerde kerkrecht in het algemeen en, waar het betreft het onderhouden van de Theologische Universiteit, bij art. 18 KO in het bijzonder;
4. er zijn geen andere redenen waarom de Stichting zou moeten blijven bestaan.

Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten-curatoren ds. P. Schelling, ds. C.J. Smelik en br. A. Vreugdenhil. Van de Theologische Universiteit zijn de rector, prof. dr. J. van Bruggen, en de administrateur, br. S. Riedstra, aanwezig. Na uitvoerige bespreking wordt het voorstel van de commissie met algemene stemmen aanvaard. De praeses verwoordt de dankbaarheid van de vergadering voor het vele werk dat verzet wordt ten dienste van de Theologische Universiteit.

Hoofdstuk VI BINNENLANDSE BETREKKINGEN

Artikel 80

23.05.96

Betrekkingen met de Christelijke Gereformeerde Kerken (agenda 6.1.1 - 6.1.8)

Voorstel : commissie 5

Rapporteur : A. de Jager

Materiaal :

1. deputatenrapport dd. 18 september 1995 (deel I) met twee bijlagen (Tweeërlei kinderen des verbonds/ Omtrent de kerk);
2. deputatenrapport dd. juni 1994 (deel II): 'Toeëigening in het geding: nota over de toeëigening van het heil';
3. aanvullend rapport dd. 21 maart 1996 met voorstellen;
4. brief van de generale synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken aan de generale synode van de Gereformeerde Kerken dd. 7 februari 1996 met het verzoek deputaten te benoemen om het gesprek voort te zetten;
5. brieven van de Gereformeerde Kerk te Schildwolde dd. 1 maart en 8 maart 1996 met opmerkingen bij het besluit van de Generale Synode van Ommen 1993 (Acta art. 65), waarbij zij haar zorg over zaken rond het Schriftgezag in de Christelijke Gereformeerde Kerken onder de aandacht wil brengen en dienaangaande voorstellen doet voor het agendum van te benoemen deputaten;
6. brief van de Gereformeerde Kerk te Ten Boer met opmerkingen over het rapport van deputaten voor gesprekken met de Christelijke Gereformeerde Kerken (deel I), waarin ze het betreurt dat daarin niets te vinden is van een bespreking van "de opvattingen van prof. dr. B.J. Oosterhoff".
Ze acht het juist dat de generale synode zich nog eens duidelijk afvraagt of het niet noodzakelijk is dit onderwerp weer op de agenda van de landelijke samenspreking te plaatsen en het derhalve weer op te nemen in de instructie voor te benoemen deputaten;
7. voorstel van de raad van de Gereformeerde Kerk te Voorburg om aan de Christelijke Gereformeerde Kerken een zusterkerkrelatie aan te bieden om uit de impasse van de samensprekingen te geraken.

Besluit 1:

1. a. deputaten te dechargeren met hartelijke dank voor de door hen verrichte arbeid inzake de gevoerde gesprekken;
b. met instemming kennis te nemen van de verantwoording die zij hebben afgelegd van wat de Gereformeerde Kerken belijden inzake de toeëigening van het heil en inzake de kerk en de wijze waarop zij dat hebben gedaan in de door hen aangedragen nota's (zie de bijlagen IXa, IXb en X);
2. uiting te geven aan eenzelfde vreugde over het verloop van de samensprekingen als verwoord is door de Generale Synode van Zierikzee 1995 van de Christelijke Gereformeerde Kerken;
3. er dankbaarheid over uit te spreken:
  - a. dat de Christelijke Gereformeerde Kerken niet langer spreken over ernstige verschillen, die een belemmering vormen op weg naar kerkelijke eenheid;
  - b. dat de christelijke gereformeerde synode haar deputaten opdraagt in voortgezette besprekingen in te gaan op eventuele bezwaren tegen de verhouding van de Christelijke Gereformeerde Kerken met de Nederlands Gereformeerde Kerken en op situaties en gewoonten in de Christelijke Gereformeerde Kerken;
  - c. dat de christelijke gereformeerde synode de vragen omtrent de relatie Schrift en confessie en inzake het Akkoord van Kerkelijk Samenleven en het besluit om het diakenambt open te stellen voor de zusters van de gemeente belemmeringen acht op de weg naar kerkelijke eenheid met de Nederlands Gereformeerde Kerken en dat de synode er op aandringt, dat terughoudendheid betracht wordt in het zoeken naar en uitbreiden van de contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken;
  - d. dat de christelijke gereformeerde synode de plaatselijke kerken oproept de zaak van de eenheid ootmoedig aan de Here voor te leggen in de gebeden.

Gronden:

1. deputaten, benoemd door de Generale Synode van Ommen 1993, hebben blijkens hun rapporten en nota's hun opdrachten van de generale synode conform hun instructie naar vermogen uitgevoerd;
2. in de brief van de Generale Synode van Zierikzee dd. 7 februari 1996 met als bijlage de besluiten van de synode dd. 18 oktober 1995 ten aanzien van de Gereformeerde Kerken wordt vreugde uitgesproken over het feit "dat er bij de samensprekingen tussen uw en onze deputaten opmerkelijke vorderingen op een aantal punten inzake de eenheid tussen

- de beide kerken werden gemaakt in de afgelopen periode" en dat "dit alles ons moed geeft de besprekingen tussen uw en onze kerken met kracht voort te zetten";
3.
    - a. de christelijke gereformeerde synode te Zierikzee constateerde terecht in de gesprekken met betrekking tot de toeëigening van het heil en het belijden omtrent de kerk toenadering tot en een beter verstaan van elkaar;
    - b. afgaande op de door de deputaten van de Gereformeerde Kerken geformuleerde visie op deze punten, concludeerde de synode, dat in het licht van de confessie de verschillen minder ernstig zijn dan in het verleden werd gesteld;
    - c. de synode sprak uit dat deputaten in voortgezette besprekingen behoren in te gaan op eventuele bezwaren die de deputaten van de Gereformeerde Kerken tegen de verhouding tot de Nederlands Gereformeerde Kerken en tegen bepaalde situaties en gewoonten in de Christelijke Gereformeerde Kerken zouden willen inbrengen;
    - d. de bezwaren die de christelijke gereformeerde synode wil doorspreken met de Nederlands Gereformeerde Kerken vormen een relevante bijdrage aan de door de gereformeerde synode van Ommen gewenste Schriftuurlijke positiebepaling van de Christelijke Gereformeerde Kerken tot de Nederlands Gereformeerde Kerken;

Besluit 2:

1. deputaten voor het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken op te dragen het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken voort te zetten;
2. te benoemen deputaten de volgende instructie mee te geven:
  - a. het gesprek voort te zetten om wegen en middelen te zoeken die tot kerkelijke eenheid voeren en het zo mogelijk gezamenlijk bevorderen van plaatselijke samsprekingen met bijzondere aandacht voor de wederzijdse moeiten wat betreft de verhouding plaatselijk en landelijk;
  - b. in dit gesprek aandacht te geven aan de door de Christelijke Gereformeerde Kerken aan de orde gestelde overgebleven vragen, alsmede aan de vraag hoe datgene waarover overeenstemming bereikt is in beide kerkgemeenschappen in de praktijk gestalte krijgt;
  - c. uit kracht van de gezamenlijke verantwoordelijkheid tot bewaring van de belijdenis der waarheid met de christelijke gereformeerde deputaten door te spreken over het komen tot een Schriftuurlijke positiebepaling inzake de verhouding tot de Nederlands Gereformeerde Kerken;
  - d. met christelijke gereformeerde deputaten te spreken over situaties en gewoonten in de Christelijke Gereformeerde Kerken inzake omgang met Schriftgezag, kerkverbandelijk samenleven en vormen van interkerkelijke samenwerking;
  - e. met de christelijke gereformeerde deputaten de balans op te maken van wat de beide kerkgemeenschappen verenigt en scheidt met betrekking tot het komen tot kerkelijke eenheid op de grondslag van de Heilige Schrift en de drie formulieren van eenheid;
  - f. zo mogelijk er zich gezamenlijk op te beraden hoe het beleid van beide kerken meer op elkaar afgestemd zou kunnen worden;
  - g. van hun handelingen en bevindingen schriftelijk rapport uit te brengen aan de eerstkomende synode en dat rapport uiterlijk een half jaar tevoren aan de kerken toe te zenden.

Gronden:

1. het blijft onverminderd onze roeping van Christuswege ons gezamenlijk in te zetten voor het bereiken van de eenheid met hen die met ons dezelfde God aanbidden en hetzelfde geloof belijden om de eenheid van de kerk te onderhouden onder het juk van Jezus Christus (Ef. 4:16 en Joh. 17:20-26);
2. de in besluit 2.2.a genoemde bijzondere aandacht is noodzakelijk vanwege het feit dat het zoeken van eenheid tussen plaatselijke kerken het hele kerkverband raakt;
3. ad 2.2.f: een gezamenlijke bezinning en opstelling van beide kerken in zaken als opleiding tot de dienst van het Woord, liturgie en eenheid in kerkelijk handelen ten aanzien van bijv. echtscheiding en tweede huwelijk komen niet alleen het gezag van kerkelijke regelgeving ten goede, maar bevorderen ook de kerkelijke herkenning.

Besluit 3:

het voorstel van de raad van de Gereformeerde Kerk te Voorburg niet over te nemen.

Gronden:

1. de zusterkerkrelatie zoals omschreven in art. 47 KO en nader ingevuld door de besluiten van de Generale Synoden van Groningen-Zuid 1978, Arnhem 1981, Leeuwarden 1990 en Ommen 1993 is een welomschreven vorm van kerkelijke eenheid en kan derhalve niet worden gebruikt als een *voorlopige* vorm *om te komen tot* eenheid;
2. praktisch gezien zou een voorstel als dit het proces van samspreking zoals het nu loopt frustreren;
3. de ontwikkelingen sinds Zierikzee duiden allerminst op de impasse waarvan Voorburg

uitgaat bij het motiveren van haar voorstel.

De bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten ds. H. J. Boiten, dr. A. N. Hendriks, ds. P. Niemeijer, ds. M. H. Sliggers en ds. B. van Zuijlekom, alsmede de christelijke gereformeerde deputaten ds. J. Oosterbroek, drs. A. W. Overwater, br. A. Pothof, ds. D. Quant, ds. J. Westerink en ds. B. Witzier. Als adviseur is ook prof. drs. B. Kamphuis aanwezig.

De praeses spreekt de christelijke gereformeerde deputaten als volgt toe:

Zeer geachte broeders deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken, Namens de generale synode van onze kerken heet ik u hartelijk welkom in onze vergadering. We zijn blij en dankbaar dat u gehoor gegeven hebt aan onze uitnodiging om aanwezig te zijn bij de bespreking van het rapport van onze deputaten en de besluitvorming in onze synode over de betrekkingen tussen uw en onze kerken.

Broeders, er is een verblijdende ontwikkeling gaande. Uw synode te Zierikzee spreekt daar heel duidelijk over in haar besluit over de relatie met onze kerken. Er hoeft, aldus Zierikzee, niet langer gesproken te worden over 'ernstige en wezenlijke verschillen' tussen uw en onze kerken. Geconcludeerd mag worden 'dat in het licht van de confessie de verschillen minder ernstig zijn dan in het verleden werd gesteld'. In de gesprekken kon 'een toenadering tot en een beter verstaan van elkaar geconstateerd worden'. Uw synode was van oordeel 'dat het verheugend is dat op een aantal punten opmerkelijke vorderingen zijn gemaakt'.

Dit was ook te beluisteren in de brief die uw synode aan onze vergadering zond. Daarin klonk de vreugde door dat er bij de samensprekingen 'opmerkelijke vorderingen op een aantal punten inzake de eenheid tussen beide kerken werden gemaakt in de afgelopen periode'.

Graag willen wij ook van onze kant vreugde en dankbaarheid daarover uitspreken. Omdat wij hierin zien het werk van onze Here Jezus Christus, die door zijn Geest herkenning geeft bij kerken, die beide staan en willen staan op de grondslag van Gods Woord en die leven in gebondenheid aan de aangenomen belijdenis.

Bijzonder erkentelijk zijn wij voor het feit dat u in uw brief aan onze synode aangeeft dat de vorderingen in de samensprekingen niet het minst te danken zijn aan de wijze waarop onze deputaten voor deze gesprekken hun inbreng hebben geleverd. Daarbij worden door uw synode met name genoemd de twee nota's, getiteld 'toeëigening in het geding' en 'omtrent de kerk'.

Een ander punt dat ik wil memoreren is dat uw synode met betrekking tot de Nederlands Gereformeerde Kerken uitspraken heeft gedaan, die tenderen naar een Schriftuurlijke positiebepaling, waarom door onze synode van Ommen 1993 gevraagd was.

Zo zou er meer te noemen zijn dat ons dankbaar stemt. Bijvoorbeeld het feit dat uw synode opening heeft gegeven om in de samensprekingen ook zaken aan de orde te stellen als het Schriftgezag, om dit ene punt nu maar te vermelden.

Broeders, er is op belangrijke punten overeenstemming bereikt in de samensprekingen van de afgelopen periode. Weliswaar is het van de zijde van uw kerken nog niet gekomen tot een uitspraak dat de verschillen die er nog zijn over de toeëigening van het heil en de hantering van het belijden omtrent de kerk een gescheiden kerkelijk leven voor het aangezicht van de Here niet rechtvaardigen. Terwijl dr. A. N. Hendriks als deputaat van onze kerken een dringend beroep op uw synode te Zierikzee gedaan heeft om dat uit te spreken.

Toch heeft zijn toespraak indruk gemaakt op de leden van uw synode, zoals uw synode ons zelf schrijft. Dat geeft ons moed voor de toekomstige samensprekingen waarin de overgebleven punten van verschil aan de orde komen. Moed en vertrouwen dat u met ons wilt staan in de katholieke ruimte van de kerk, waarin we elkaar kunnen vinden, zoals onze vaders elkaar ondanks verschillen vonden bij de gereformeerde belijdenis en de gereformeerde kerkregering. Ik spreek de hoop uit dat de bespreking in onze synode duidelijk zal maken dat het ook onze hartelijke begeerte is dat verdergaande contacten tussen uw en onze kerken mogen leiden tot kerkelijke eenheid.

Het is die eenheid waarvoor Christus onze Heiland zijn bloed vergoten heeft. Daarvoor heeft Hij ook gebeden in zijn hogepriesterlijk gebed (Johannes 17), dat wij als synode aan het begin van de zittingen van deze dag gelezen hebben. Het is die eenheid, die Christus als een door Hem verworven gave wil toeëigenen door de Heilige Geest.

Geve de Here ons ook in de bespreking van deze dag de leiding van zijn Geest.

Hierna krijgt ds. J. Westerink gelegenheid om de synode toe te spreken.

Ds. Westerink begint met een woord van dank voor het hartelijke welkom. Inderdaad kan gesproken worden van 'opmerkelijke vorderingen'. Nog niet eerder zijn wij samen zover geweest. Dit betekent enerzijds dat we op de goede weg zijn, maar anderzijds dat we nog niet zijn waar we wezen moeten. Doel is de eenheid van kerken die op basis van Schrift en belijdenis bijeen horen. Laten we daarom zowel met voortvarendheid als met voorzichtigheid onze weg samen vervolgen.

Wij kregen van onze synode de opdracht met u verder te spreken over de toeëigening van het heil en over het belijden omtrent de kerk, maar ook over de manier waarop deze dingen in de praktijk functioneren. Wat landelijk is bereikt moet immers ook plaatselijk gestalte krijgen. Er zijn ook dingen waarover u met ons verder wilt spreken: omgang met Schriftgezag, kerkverbandelijk samenleven, vormen van interkerkelijk samenleven en niet te vergeten de liturgie. Houd er wel rekening mee dat wij vaak anders met de dingen omgaan dan u gewend bent. Wij zijn om zo te zeggen minder radicaal in aanpak. Daardoor kennen onze kerken meer dan u de moeite van het

leven met verschillen.

Terwijl u dankbaarheid uitsprekt voor onze uitspraak om terughoudendheid te betrachten ten aanzien van de Nederlands Gereformeerde Kerken, hopen wij dat u er tegelijk begrip voor hebt dat bij ons de droefheid overheerst over het feit dat wij deze uitspraak moesten doen. Dit zeg ik vooral met het oog op de combinatiegemeenten die inmiddels gevormd zijn. Houd er rekening mee dat uw beslissingen ten aanzien van de Nederlands Gereformeerde Kerken van invloed kunnen zijn op uw verhouding met onze kerken. We zullen er goed aan doen ook daarover met elkaar te overleggen om samen de Nederlands Gereformeerde Kerken te kunnen dienen. Als wij onze weg van kerkelijke eenheid vervolgen, moeten we ons realiseren dat het aanstaande zondag Pinksterfeest is. Christus vergadert zijn gemeente door zijn Geest en Woord. Waar de Geest die in het Hoofd is ook in het Lichaam werkt, daar worden mensen bij elkaar gebracht. Denk aan de bruid uit Hooglied 4, die vraagt: 'Noordenwind, o wil ontwaken, zuidenwind, doorwaai de hof'. Waar de Geest gaat waaien, is steeds minder sprake van 'mijn hof' en steeds meer van 'zijn hof'! Daarom moeten we ons laten leiden door de Geest van Pinksteren.

De rapporteur, ds. A. de Jager, wijst erop dat we al het tiende lustrum van de samensprekingen beleven. Sinds 1946 zijn al vijftig jaren voorbijgegaan. Wat hem betreft is dit lustrum geen feest. Hij zou liever een ander feest vieren, dat van de eenwording. Eenwording is een geschenk van de verhoogde Christus. We moeten daarom bidden maar er ook aan willen werken. Het voorgestelde besluit is de kerkelijke bevestiging van het werk van deputaten. Bij aanvaarding van dit voorstel zal het moderamen een hartelijke begeleidende brief doen uitgaan naar de Christelijke Gereformeerde Kerken, als antwoord op de brief die de Generale Synode van Zierikzee 1995 naar onze kerken gestuurd heeft.

Verschillende afgevaardigden verwoorden de dankbaarheid van de vergadering voor het werk van deputaten, het rapport van de commissie en de woorden van ds. J. Westerink. Prof. drs. B. Kamphuis adviseert bij het gesprek over Schriftgezag een doelstelling te formuleren. Van de zijde van deputaten wordt het volgende opgemerkt. Het voorgestelde besluit 2.2d beoogt geen gesprek over Schriftgezag in het algemeen. Als er bijvoorbeeld een publikatie verschijnt die op gespannen voet staat met het ondertekeningsformulier, dan moeten we met elkaar spreken over de *omgang met* Schriftgezag. Ten aanzien van de Nederlands Gereformeerde Kerken is meermalen op een Schriftuurlijke positiebepaling aangedrongen. De dankbaarheid dat hieraan gehoor gegeven is, kan men terugvinden in besluit 2.2c. Tegelijk zijn er natuurlijk ook bij ons gevoelens van zorg en verdriet, maar dat kan beter aan de orde komen bij de bespreking van onze *eigen* relatie met de Nederlands Gereformeerde Kerken.

Ds. R.Th. de Boer dient een amendement in om besluit 1.3c te vervangen door: "dat de christelijke gereformeerde synode in haar opdracht aan deputaten tegemoet komt aan de meermalen door de gereformeerde kerken geuite wens te komen tot een Schriftuurlijke positiebepaling ten aanzien van de Nederlands Gereformeerde Kerken" en grond 3d daarbij aan te passen. Volgens de commissie zou dit echter een verzwakking van haar voorstel zijn. Het amendement wordt verworpen met 9 stemmen voor en 26 stemmen tegen. Het voorstel van de commissie wordt aanvaard met 33 stemmen voor en 2 onthoudingen. Ds. P. Niemeijer blijft als deputaat steeds buiten stemming.

Tenslotte merkt de praeses nog op dat de synode deze dag heeft ervaren als een groot geschenk. Hij herinnert aan de woorden van Paulus in Filippenzen 3:12-14. De apostel is gegrepen door Jezus Christus, het Hoofd van de kerk. Christus heeft ook ons gegrepen. Daarom mogen wij ons niet neerleggen bij een situatie van kerkelijke gescheidenheid. Laten we samen jagen naar het doel door niet vrijblijvend met elkaar te spreken, maar vanuit de doelstelling van kerkelijke eenheid.

Ter afsluiting wordt Psalm 122:3 gezongen: "Vraagt vrede voor Jeruzalem".

Artikel 81

29.05.96

Brief aan de Christelijke Gereformeerde Kerken (agenda 6.1.1- 6.1.8)

Voorstel : moderamen

Rapporteur : Tj. Boersma

Besluit:

de volgende brief te zenden aan de eerstkomende generale synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken:

Berkel en Rodenrijs, 29 mei 1996

Aan de eerstkomende generale synode van De Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland.

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders,

De Generale Synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland, samengekomen te Berkel en Rodenrijs 1996, nam met dankbaarheid kennis van de brief dd. 7 februari 1996, die in opdracht van de Generale Synode van uw kerken, gehouden te Zierikzee

1995, geschreven werd inzake de betrekkingen tussen uw kerken en de onze. Daarbij was als bijlage gevoegd het besluit van uw synode met betrekking tot de samensprekingen. Wij doen u bijgaand toekomen het besluit dat onze synode nam met betrekking tot deze brief en de gevoerde en de te voeren samensprekingen.

Broeders, het is ons een behoefte ons tot u te richten met een gevoel van dankbaarheid over de verblijdende ontwikkeling in de relatie tussen uw kerken en de onze. De vreugde bleek wederzijds te zijn. Zij klonk ook door in de toespraak die de voorzitter van uw deputaten, ds. J. Westerink, tot onze synode hield. Zonder te verhehlen dat er nog een lange weg te gaan lijkt, sprak hij uit 'bijzonder dankbaar' te zijn voor de vooruitgang die in de afgelopen periode geboekt werd.

Het spreken van ds. J. Westerink heeft ons hart geraakt. De ootmoedige en bescheiden toonzetting ervan maakte indruk. Wij werden getroffen door de eerlijkheid waarmee hij als voorzitter van uw deputaten sprak over het verschil in taxatie binnen de Christelijke Gereformeerde Kerken van de gesprekken met onze kerken.

Met instemming hebben wij kennis genomen van uw positiebepaling ten opzichte van de Nederlands Gereformeerde Kerken. Deze ontwikkeling zal de kerkelijke eenheid tussen uw en onze kerken dienen en versterkt het appèl op broeders die tot 1967 één met ons waren.

De Generale Synode van Zierikzee 1995 heeft uw deputaten opdracht gegeven in te gaan op eventuele bezwaren die onzerzijds bestaan met betrekking tot 'situaties en gewoonten' in uw kerken. Terwille van de voortgang van ons gesprek zijn wij dankbaar voor de opening die uw synode hierin gegeven heeft. Dit geeft onze deputaten gelegenheid om met uw deputaten te spreken over Schriftgezag, kerkverbandelijk samenleven en vormen van interkerkelijke samenwerking. Dat zijn immers zaken waarin wij samen de roeping hebben kerk van Jezus Christus te zijn.

De synode van Berkel en Rodenrijs heeft met instemming kennisgenomen van de verantwoording die onze deputaten hebben afgelegd van wat de Gereformeerde Kerken belijden inzake de toeëigening van het heil en inzake de kerk, en wel in de door hen aangedragen nota's. Daarmee wil de synode tegenover u duidelijk maken dat wij als kerken aan te spreken zijn op wat over deze beide onderwerpen van onze Gereformeerde belijdenis in genoemde nota's is geschreven.

U hebt gevraagd om een voortgaand gesprek over de punten die nog niet geheel tot een afronding zijn gekomen. Wij hebben daarin toegestemd. Wij hopen dat wij in de komende tijd van elkaar mogen leren om in geduld én met voortvarendheid samen op weg te gaan. Daarbij moge ons richtsnoer zijn de betuiging van de apostel Paulus in Fil. 3:13: "Broeders, ik voor mij acht niet, dat ik het reeds gegrepen heb". Daarbij ons zelf in herinnering brengend dat dit niet in mindering komt op het woord waarmee de apostel vervolgt over de rusteloze jacht naar het doel: "maar één ding doe ik: vergetende hetgeen achter mij ligt en mij uitstrekken naar hetgeen vóór mij ligt, jaag ik naar het doel, om de prijs der roeping Gods, die van boven is, in Christus Jezus" (Fil. 3:14).

Broeders, wij willen geen termijn stellen voor het bereiken van kerkelijke eenheid. Maar onze bede is dat in de komende samensprekingen op deputatenniveau duidelijk wordt dat beide kerken zich gedrongen weten om tot die eenheid te komen; temeer naarmate wij de dag van de terugkomst van Jezus Christus zien naderen.

Moge de Heilige Geest de samensprekingen tussen uw en onze deputaten zo leiden dat het komt tot een positieve afsluiting van de gespreksonderwerpen en dat wij gezamenlijk tot de conclusie komen dat een gescheiden kerkelijk leven voor het aangezicht van de Here niet te rechtvaardigen is.

Met broederlijke groet,
namens de Generale Synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland,
gehouden te Berkel en Rodenrijs 1996,

Ds. Tj. Boersma, praeses
Ds. C. van den Berg, scriba II

Nadat het moderamen verschillende wijzigingsvoorstellen vanuit de vergadering heeft verwerkt, blijft er één amendement over. Ds. M.H. Oosterhuis wil de op een na laatste alinea als volgt laten beginnen: "Broeders, laten wij elkaar de noodzakelijke tijd gunnen voor het bereiken van kerkelijke eenheid. Maar laat wel in de komende samensprekingen...". Dit amendement wordt echter met grote meerderheid van stemmen verworpen. Het voorstel van het moderamen wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 82

06 / 12.06.96

Betrekking met de Nederlands Gereformeerde Kerken

(agenda 6.2.1, 6.2.2, 6.2.5, 6.2.6, 6.2.7, 6.2.9, 6.2.10, 6.2.11, 6.3.1, 6.3.2, 6.3.3)

Voorstel : commissie 5

Rapporteur : P.L. Storm

Materiaal :

1. van deputaten ter bevordering van kerkelijke eenheid het rapport van werkzaamheden, deel II: gesprekken met de Commissie voor Contact en Samenspreking van de Nederlands Gereformeerde Kerken (CCS);
2. van deputaten ter bevordering van kerkelijke eenheid een aanvullend rapport dd. maart 1996;
3. van de Landelijke Vergadering Apeldoorn 1994--1995 van de Nederlands Gereformeerde Kerken een schrijven dd. 15 november 1995, waarin blijdschap en dankbaarheid wordt geuit over de verkennende gesprekken van hun Commissie voor Contact en Samenspreking met de gereformeerde deputaten ter bevordering van kerkelijke eenheid; de hoop wordt uitgesproken "dat deze gesprekken een zodanig vervolg zullen krijgen, dat de herkenning en erkenning op plaatselijk vlak daarmee gediend zal zijn";
4. van de kerkeraad van de Gereformeerde Kerk te Schildw olde een schrijven dd. 1 maart 1996, waarin verzocht wordt uit te spreken dat de synode van Ommen 1993 ten onrechte besloten heeft om deputaten te laten onderzoeken of er mogelijkheden zijn contact te leggen met de Nederlands Gereformeerde Kerken (Acta artikel 66, besluit 5) uitmondend in het verzoek om het door deputaten geleverde rapport voor zover het een onderzoek betreft naar de Nederlands Gereformeerde Kerken terzijde te leggen, met als argumentatie:
  - a. deze zaak is niet door de kerken naar art. 30 KO op de tafel van de generale synode van 1993 gebracht;
  - b. de ontwikkelingen binnen de Nederlands Gereformeerde Kerken gaven geen aanleiding tot dit besluit;
  - c. dit besluit is strijdig met besluit 4, ad 5 waar sprake is van verkennende contacten met kerken en groeperingen, die staan of willen staan op de grondslag van Gods Woord en de drie formulieren van eenheid en die willen samenleven volgens de gereformeerde kerkorde;
5. van de volgende kerkeraden van gereformeerde kerken verzoeken om officiële samensprekingen of voortzetting van de verkennende contacten op landelijk niveau met de Nederlands Gereformeerde Kerken: Lelystad dd. 15 maart 1996, Hoek dd. 7 maart 1996, Lisse dd. 15 maart 1996, Rotterdam-Centrum dd. 11 april 1996, Rotterdam-Oost dd. 2 maart 1996, Alkmaar dd. 3 april 1996, waarbij -- samengenomen -- als voornaamste argumenten naar voren worden gebracht:
  - a. in de gevoerde gesprekken met de CCS is nog veel te weinig van onze kant ingegaan op de door CCS aangevoerde punten;
  - b. op wat beide kerken verbindt is over en weer te weinig ingegaan;
  - c. landelijke samensprekingen kunnen bevorderen dat kerkscheidende factoren bespreekbaar gemaakt worden binnen het verband van de Nederlands Gereformeerde Kerken;
  - d. plaatselijke samensprekingen worden ontmoedigd door het ontbreken van landelijke samensprekingen en dat is des te meer jammer wanneer geconstateerd moet worden dat er plaatselijk nederlands gereformeerde kerken te vinden zijn die ten aanzien van hun eigen kerkverband dezelfde kritische vragen hebben als wij;
  - e. groeien in onderling vertrouw en en werken aan kerkelijke eenheid zijn altijd zaken van lange adem; daarom mag de moed niet te snel worden opgegeven, zoals we in de contacten met de Christelijke Gereformeerde Kerken ook niet hebben gedaan;
  - f. omdat we bekering niet mogen uitsluiten moeten er samensprekingen zijn van appellerend karakter;
  - g. de CCS heeft zelf aanknopingspunten genoeg gezien om aan onze deputaten nadrukkelijk te verzoeken het gesprek voort te zetten;
  - h. het is gebod van God om door middel van plaatselijke en landelijke samensprekingen de Nederlands Gereformeerde Kerken in bepaalde opzichten tot inkeer proberen te brengen;
  - i. het Akkoord van Kerkelijk Samenleven kent een artikel waarin wordt gesteld dat dit akkoord kan worden aangepast indien dit de eenheid zou dienen;
  - j. de mogelijkheid mag niet uitgesloten worden dat de Landelijke Vergadering van de Nederlands Gereformeerde Kerken het beleid van de CCS kritisch doorlicht;
6. van de kerkeraad van de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-Centrum een schrijven dd. 20 maart 1996, waarin de synode op de hoogte gesteld wordt van een commissierapport met daarin kanttekeningen bij het rapport van de deputaten kerkelijke eenheid; over dit rapport meldt de kerkeraad dat hij er geen uitspraak over heeft gedaan.

Besluit 1:

aan de verzoeken van de kerkeraad van de Gereformeerde Kerk te Schildw olde niet te voldoen.

Grond:

deze kerkeraad gaat er ten onrechte aan voorbij dat het door hem gewraakte besluit 5 van de synode van Ommen 1993 niet meer is dan een *studieopdracht* aan deputaten kerkelijke eenheid om een *onderzoek* in te stellen *of en op welke manier* contacten in de zin van de in besluit 4, ad 5 gegeven instructie mogelijk zijn met de Nederlands Gerefor-

meerde Kerken. Deze opdracht is niet strijdig geweest met art. 30 KO, want met deze opdracht wilde de synode alleen op een bepaald punt de uitvoering dienen van de instructie voor een in 1990 ingesteld deputaatschap. Dit alles in overeenstemming met art. 30 KO (vgl. de Acta van de Generale Synode van Leeuwarden 1990, artikel 136).

Besluit 2:

- a. met droefheid en grote teleurstelling uit te spreken dat het door deputaten in opdracht van de Generale Synode van Ommen 1993 verricht onderzoek geen perspectief heeft geopend om op dit moment aan deputaten de opdracht te geven over te gaan tot samensprekingen op landelijk niveau met de Nederlands Gereformeerde Kerken;
- b. aan de binnengekomen verzoeken om te besluiten tot samensprekingen op landelijk niveau of tot voortzetting van de verkennende contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken niet te voldoen.

Gronden:

1. op grond van het verslag van een zestal gesprekken van deputaten kerkelijke eenheid met de Commissie voor Contact en Samenspreking van de Nederlands Gereformeerde Kerken (zie bijlage XIa) alsmede op grond van de besluiten van de Landelijke Vergadering 1994/95 van de Nederlands Gereformeerde Kerken over het Akkoord van Kerkelijk Samenleven en het ondertekeningsformulier (zoals weergegeven in het aanvullend rapport van deputaten; zie bijlage XIb) moet geconstateerd worden:
  - a. binnen de Nederlands Gereformeerde Kerken bestaat een te grote vrijheid in het omgaan met de belijdenis en tolerantie van afwijking van de belijdenis;
  - b. de afspraken binnen het kerkverband van de Nederlands Gereformeerde Kerken geven zoveel ruimte, dat een onbekrompen en ondubbelzinnige binding aan de leer onvoldoende wordt gewaarborgd;
  - c. de Nederlands Gereformeerde Kerken hebben weliswaar in 1995 een nieuw ondertekeningsformulier voor predikanten vastgesteld, maar de artikelen 2 en 3 van de preambule van het Akkoord van Kerkelijk Samenleven en het feit, dat dit formulier niet als bindend is aanvaard, verhinderen een effectieve hantering van dit formulier;
  - d. in deze besluitvorming van de Landelijke Vergadering 1995 en in de stellingname van haar Commissie voor Contact en Samenspreking hebben de Nederlands Gereformeerde Kerken duidelijk laten blijken dat zij de door de Gereformeerde Kerken gekozen en door de eeuw en heen uitdrukkelijk gehandhaafde wijze van omgaan met de binding aan de gereformeerde leer welbewust afwijzen en voor een andere koers kiezen;
  - e. zolang de Nederlands Gereformeerde Kerken vasthouden aan de huidige ruimte in de leer en het toezicht daarop, is een verdere verkenning niet zinvol; het verrichte onderzoek heeft duidelijk gemaakt dat het momenteel niet mogelijk is op een verantwoorde manier met de Nederlands Gereformeerde Kerken tot eenheid te komen in gebondenheid aan de leer van de belijdenis naar de regels van een gereformeerde kerkorde;
2.
  - a. in de gesprekken van deputaten kerkelijke eenheid met de Commissie voor Contact en Samenspreking is elk onderwerp dat in het kader van de aan deputaten verleende opdracht aan de orde behoorde te komen, voldoende doorgesproken om deze synode tot verantwoorde besluitvorming te kunnen adviseren;
  - b. ten onrechte wordt door een aantal kerkeraden gesteld dat het besluit om nu niet over te gaan tot landelijke samensprekingen een rem betekent op plaatselijke samensprekingen; een helder signaal over wat landelijke samensprekingen verhindert, vormt als zodanig juist een stimulans om ook plaatselijk samensprekingen te willen voeren die gericht zijn op eenheid in gebondenheid aan de leer van de belijdenis naar de regels van een gereformeerde kerkorde;
  - c. de onder materiaal 5 genoemde argumenten doen niet af aan de doorslaggevende aard van de in grond 1 aangevoerde argumentatie om niet tot landelijke samensprekingen of voortgezette verkennende contacten over te gaan.

Besluit 3:

aan de eerstkomende Landelijke Vergadering van de Nederlands Gereformeerde Kerken antwoord te geven op het schrijven van de Landelijke Vergadering van 1995 en tegelijk bekend te maken wat over de mogelijkheid van samensprekingen besloten is door middel van een brief waarin duidelijk verwoord wordt:

- a. dat ons hart naar hen uitgaat vanwege onze verbondenheid aan en liefde voor het evangelie van onze Here Jezus Christus en dat we graag mogelijkheden zoeken en gebruiken om met hen tot verantwoorde samensprekingen te komen die kerkelijke eenheid beogen;
- b. dat de huidige vrijheid voor en tolerantie van afwijking van de gereformeerde belijdenis die door hun Commissie voor Contact en Samenspreking nadrukkelijk geclaimd zijn en door de besluiten van de Landelijke Vergadering in 1995 op-

- nieuw bevestigd, een verhindering vorm en om op landelijk niveau tot zulke samensprekingen te kunnen komen;
- c. dat wij graag van de Landelijke Vergadering zouden vernemen wat haar oordeel is over wat wederzijds door onze deputaten kerkelijke eenheid en hun Commissie voor Contact en Samenspreking is besproken en geconstateerd, vooral ten aanzien van de punten die door ons als een verhindering voor samensprekingen worden beoordeeld;
  - d. dat ons gebed aan de Here en ons dringend appèl op hen is dat zij deze verhindering zullen wegnemen, omdat deze naar ons oordeel de verdeeldheid van Gods kinderen bestendigt.

Besluit 4 :

aan deputaten kerkelijke eenheid opdracht te geven:

- a. de Commissie voor Contact en Samenspreking aan te bieden mondelinge toelichting te geven op de besluiten en de brief van deze synode;
- b. de contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken voort te zetten zodra deze zich bereid verklaard hebben om een weg in te slaan waarlangs de in besluit 2 en besluit 3 bedoelde verhindering kan worden weggelaten;
- c. van hun bevindingen aan de volgende generale synode rapport uit te brengen en dit rapport een half jaar tevoren aan de kerken toe te zenden.

Gronden:

1. de Gereformeerde Kerken dienen naar de Nederlands Gereformeerde Kerken toe eventuele onduidelijkheden en/of misverstanden zo veel mogelijk weg te nemen;
2. voor voortgaande contacten in het kader van het zoeken van kerkelijke eenheid is de bereidheid tot binding aan de leer van de Schriften, samengevat in de gereformeerde belijdenis en tot een samenleven naar de regels van een gereformeerde kerkorde, een essentiële voorwaarde.

Bij de bespreking zijn de deputaten br. E. Boerma, ds. J.J. Burger, ds. H.J.J. Feenstra, dr. A.N. Hendriks, ds. P.J. Trimp, prof. dr. M. te Velde en dr. W.G. de Vries aanwezig. In de vergadering is nauwelijks verschil van mening over de besluiten 1--3, maar ten aanzien van besluit 4 tekenden zich twee lijnen af. De commissie had voorgesteld deputaten kerkelijke eenheid opdracht te geven "verkennende contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken voort te zetten wanneer besluiten van een volgende Landelijke Vergadering een ontwikkeling op gang willen brengen die gericht is op eenheid in gebondenheid aan de leer van de belijdenis, naar de regels van een gereformeerde kerkorde en aan de volgende synode te rapporteren waarom er wel of niet tot het voortzetten van verkennende contacten besloten is". De predikanten P.H.R. van Houwelingen, M.H. Oosterhuis en H.J. Siegers hadden per amendement voorgesteld enerzijds op dit moment niet tot officiële samensprekingen over te gaan, maar anderzijds het gesprek met de Nederlands Gereformeerde Kerken nog niet af te breken. Volgens hen zou aan deputaten kerkelijke eenheid dan de opdracht gegeven moeten worden "de verkennende contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken voort te zetten met het oog op de eerstvolgende Landelijke Vergadering en aan de volgende generale synode van hun bevindingen verslag uit te brengen". Elk van beide benaderingen heeft voor- en tegenstanders. Na afloop van de tweede ronde van bespreking wordt bij wijze van compromis een nieuwe tekst voor besluit 4 samengesteld, in gezamenlijk overleg tussen de commissie, de deputaten en de ondertekenaars van het amendement. Bij stemming blijkt dat de besluiten 1--3 door de vergadering worden aanvaard met algemene stemmen (besluit 2 met één onthouding), terwijl het nieuwe besluit 4 wordt aanvaard met 26 stemmen voor, 6 stemmen tegen en 4 onthoudingen. Tenslotte spreekt de praeses de hoop uit dat na deze synode-uitspraak bij de Nederlands Gereformeerde Kerken deuren zullen opengaan, zodat zij elkaar alsnog mogen vinden op basis van belijdenis en kerkorde.

Artikel 83

12.06.96

Kerkelijke eenheid (agenda 6.2.1 - 6.2.11)

Voorstel : commissie 5

Rapporteur : G. Boersma

Materiaal :

1. van de deputaten ter bevordering van kerkelijke eenheid (DKE) een rapport van werkzaamheden;
2. van dezelfde deputaten het rapport over de contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken;
3. van dezelfde deputaten een aanvullend rapport dd. maart 1996;
4. van de kerk te Schildwolde een brief dd. 1 maart 1996 met o.a. de mededeling dat de raad besluit 3 (de handreikingen) van de synode van Ommen 1993 (Acta art. 66) niet heeft geratificeerd. Verzocht wordt deze handreikingen te herschrijven in de zin als

- voorgesteld door DKE aan de synode van Ommen;
5. van de kerk te Zeist een brief dd. 8 maart 1996 met het verzoek de plaatselijke kerken meer ruimte te geven om initiatieven te ontplooiën dan in het rapport van deputaten voorgesteld;
  6. van de kerk te Lelystad een brief dd. 15 maart 1996 met kritiek op de werkwijze van deputaten en het verzoek om de handreikingen echte handreikingen te laten blijven;
  7. van de kerk te Hoek een brief dd. 7 maart 1996 met het verzoek meer rekening te houden met de zelfstandigheid van de plaatselijke kerk dan in het deputatenrapport;
  8. van de kerk te Lisse een uitvoerig schrijven dd. 15 maart 1996 waarin de voorstellen van DKE kritisch worden besproken en alternatieve besluitteksten worden geboden;
  9. van de kerk te Leeuwarden een brief dd. 28 maart 1996 met het verzoek een regeling vast te stellen overeenkomstig de voorlopige regeling van de Christelijke Gereformeerde Kerken;
  10. van de kerk te Amersfoort-Centrum een brief dd. 20 maart 1996 met de aantekeningen van een commissie ten aanzien van het rapport DKE;
  11. van de kerk te Rotterdam-Centrum een brief dd. 11 april 1996 met handhaving van de bezwaren tegen de term 'regelingen' en het verzoek te streven naar wederzijdse beïnvloeding van landelijke en plaatselijke samensprekingen.

Besluit 1:

1. deputaten ter bevordering van kerkelijke eenheid te dechargeren onder dank voor de verrichte werkzaamheden;
2. met instemming kennis te nemen van het rapport van deputaten over een federatie van kerkverbanden (zie bijlage XII);
3. niet te voldoen aan het verzoek van het Contact Orgaan Gereformeerde Gezindte (COGG) een officiële afvaardiging naar dit orgaan aan te wijzen.

Gronden:

1. deputaten hebben de opdrachten van de Generale Synode van Ommen 1993 naar vermogen uitgevoerd;
2. federatie van kerkverbanden is een goed bruikbare manier om de kerkelijke eenheid te bevorderen;
3. het COGG kan, in zijn huidige vorm, niet wezenlijk bijdragen aan een verantwoorde kerkelijke eenheid, zoals door deputaten aangetoond is.

Besluit 2:

1. deputaten voor kerkelijke eenheid te benoemen;
2. aparte secties in te stellen
  - a. voor het gesprek met de CGK;
  - b. voor de uitvoering van de overige werkzaamheden.

Gronden:

1. het combineren van het huidige deputaatschap ter bevordering van kerkelijke eenheid met het deputaatschap voor het gesprek met de CGK:
  - a. geeft een eenduidig adres voor advies over en stimulering van kerkelijke eenheid;
  - b. geeft betere mogelijkheden tot afstemming van het beleid over de diverse aspecten van kerkelijke eenheid;
2. een sectie-gewijze benadering maakt een adequate werkverdeling mogelijk.

Besluit 3:

deputaten ten aanzien van de overige werkzaamheden ter bevordering van kerkelijke eenheid de volgende instructies te geven:

1. contact te onderhouden met de plaatselijke kerken en kerkelijke eenheid te bevorderen door:
  - a. de beschikbare en relevante informatie met betrekking tot de landelijke samensprekingen tijdig aan de kerken toe te zenden;
  - b. informatie te verzamelen over de plaatselijke samensprekingen en de ontwikkelingen daarin;
  - c. zich nader te bezinnen op de verhouding tussen plaatselijke en landelijke samensprekingen in de praktijk;
  - d. op de informatie uit de kerken te reageren wanneer daar gezien de uitspraken van de generale synoden reden voor is;
  - e. desgevraagd kerken te adviseren bij het werken aan kerkelijke eenheid;
  - f. wanneer daar reden en ruimte voor is, een of meer bijeenkomsten te beleggen om het onder a, b en c genoemde nadere uitwerking te geven;
  - g. wanneer daar aanleiding voor is, de kerken op te roepen tot speciale voorbede met het oog op de kerkelijke eenheid in de kerkdiensten op een bepaalde zondag;

2. landelijke ontwikkelingen in andere kerkgemeenschappen en groeperingen te volgen en daarop te reageren, wanneer daar uit het oogpunt van kerkelijke eenheid reden voor is;
3. aan de volgende synode rapport uit te brengen van hun werkzaamheden en op basis daarvan voorstellen te doen, en dit rapport een half jaar tevoren aan de kerken toe te zenden.

Gronden:

1. het is in het belang van de eenheid binnen de kerken de plaatselijke en landelijke ontwikkelingen zo veel mogelijk op elkaar af te stemmen;
2. uitwisseling van informatie over samensprekingen bevordert de eendracht en voorkomt dubbel werk.

Besluit 4:

als kader voor plaatselijke samensprekingen met kerken uit een ander kerkverband de volgende regels vast te stellen:

1. het doel van lokale kerkelijke samensprekingen met kerken uit een ander kerkverband is kerkelijke eenheid van de aan de samensprekingen deelnemende gemeenten op basis van de Heilige Schrift en in gebondenheid aan de gereformeerde belijdenisgeschriften, naar de regels van een gereformeerde kerkorde;
2. bij samensprekingen spreken de deelnemende kerken de bereidheid uit zich te onderwerpen aan alles wat van beide kanten overeenkomstig het Woord van God wordt aangewezen;
3. bij samensprekingen wordt de gemeente vanaf het begin goed en regelmatig geïnformeerd. Bij belangrijke beslissingen zal de bewilliging van de gemeente gevraagd worden; slechts bij een, naar het oordeel van de kerkeraad, genoegzame eenparigheid van gevoelen neemt de kerkeraad verdere stappen;
4. plaatselijke kerken nemen naar artikel 31 KO de voor de samensprekingen relevante uitspraken en beslissingen van meerdere vergaderingen in acht. Ze slaan acht op de informatie die ze van generaal-synodale deputaten voor samensprekingen en/of eenheid op verzoek of los daarvan hebben ontvangen;
5. over samensprekingen wordt in het kader van de artikelen 30, 41 en 44 KO regelmatig aan de classis gerapporteerd. Wezenlijke beleidsbeslissingen kunnen alleen onder goedkeuring van de classis worden genomen. De classis zal zich daarbij laten adviseren door de deputaten ad art. 49 van de particuliere synode;
6. onder wezenlijke beleidsbeslissingen worden in ieder geval gerekend:
  - het wederzijds erkennen als ware kerk;
  - het besluit tot voorgaan in elkaars diensten (incl. gecombineerde erediensten);
  - het toelaten van elkaars leden aan het avondmaal (incl. gezamenlijke avondmaalsvieringen).
 De classis zal ondermeer nagaan of gehandeld is volgens deze regels;
7. het wederzijds erkennen als ware kerk kan alleen indien beide kerken toezeggen:
  - zich in eigen kerkverband in te zetten voor landelijke eenwording;
  - geen leden van elkaar te accepteren zonder wederzijds goedvinden;
  - eventuele censuur over te nemen;
8. het besluit tot voorgaan in elkaars diensten en het wederzijds toelaten aan het avondmaal zal alleen genomen worden, indien het kerken betreft waarmee landelijk wordt samengesproken en waarvan de landelijke vergaderingen wederzijds hebben uitgesproken dat ze staan of willen staan op de grondslag van Gods Woord en de gereformeerde belijdenisgeschriften;
9. zolang landelijk nog geen nadere samenwerking plaatsvindt, draagt de plaatselijke samenwerking een voorlopig karakter en zal niet overgegaan worden tot combinatie of fusie van kerken;
10. een voorlopige samenwerking is uiteraard een tijdelijke samenwerking, die dient uit te lopen op kerkelijke eenheid. Daarom zal de plaats in het kerkverband ter discussie worden gesteld, indien na verloop van tijd blijkt dat een kerkverband de weg naar eenheid blokkeert.

Besluit 5:

de volgende handreikingen te doen voor plaatselijke samensprekingen binnen het in besluit 4 gegeven kader:

1. de eerste fase van samensprekingen is een verkennende. Hierbij geven de kerken aandacht aan wat de kerken met elkaar verbindt en wat hen van elkaar scheidt. Overeenstemming zal dankbaar worden genot; eventuele confessionele en kerkrechtelijke verschillen zullen eerlijk en duidelijk ter sprake komen met het doel er alles aan te doen dat deze verschillen op Schriftuurlijke en kerkrechtelijk verantwoorde manier worden weggenomen of overbrugd;

- Het is zaak van kerkelijke wijsheid factoren als onderlinge verschillen in kerkelijke cultuur en voor het heden v ezenlijke punten uit het verleden bij de samensprekingen in de eerste fase open onder ogen te zien, opdat deze niet-kerkscheidende factoren onderhuids de samensprekingen niet negatief beïnvloeden;
2. als de eerste fase van samenspreking positief is verlopen wordt die afgesloten met een gezamenlijke verklaring. In die verklaring spreken de samensprekende kerken uit dat ze, op grond van de Schrift en de gereformeerde belijdenisgeschriften, elkaar ter plaatse erkennen als ware kerken van Jezus Christus en elkaar daarom beloven en verplichten alles in het werk te stellen om te komen tot verdere kerkelijke eenw ording. De kerken zullen elkaar in dit verband beloven haar meerdere vergaderingen voorstellen te doen om ook voor haar deel te gaan werken aan verdergaande kerkelijke eenw ording. Wanneer de eerste fase van samensprekingen niet met positief resultaat kan worden afgesloten zullen in een afrondende gezamenlijke verklaring de verschillpunten die verdergaande samenspreking voorshands in de weg staan geformuleerd worden;
  3. wanneer plaatselijke kerken uit verschillende kerkverbanden zijn gekomen tot een wederzijdse erkenning als kerken van Jezus Christus, kan worden overgegaan tot een volgende fase: die van ontmoeting en contact. Hiertoe zullen de kerken die elkaar erkend hebben een beleidsplan opstellen met daarin omschreven vormen van nadere kennismaking en contact. Vervolgens kunnen afspraken gemaakt worden over periodieke kerkeraadsonmoetingen, gecombineerde gemeentebijeenkomsten en/of gezamenlijk bijbelstudie alsmede, met instemming van de classis, kanselruil, toelating van elkaars leden aan het avondmaal en gecombineerde erediensten en avondmaalsvieringen. Voorts zal in gezamenlijk gebed concreet aan de Here worden voorgelegd wat verdere kerkelijke eenw ording nog in de weg staat. Tevens zullen concrete afspraken worden gemaakt over de wijze waarop beide kerken de zaak van de kerkelijke eenheid bij hun meerdere vergaderingen aan de orde zullen stellen.

Bij de bespreking zijn de deputaten br. E. Boerma, ds. H.J.J. Feenstra, prof. dr. M. te Velde en dr. W.G. de Vries aanwezig. Naar aanleiding van de bespreking brengt de commissie verschillende verbeteringen in de tekst aan. Verder wil ds. T. Dijkema besluit 1.3 zo aanvullen dat deputaten de eventuele mogelijkheid tot een waarnemerschap binnen het COGG kunnen benutten om zo mogelijk karakter en koers van het COGG positief te beïnvloeden. Zijn amendement van die strekking wordt echter met een ruime meerderheid door de vergadering verworpen. Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 84

08.05.96

Revisieverzoek m.b.t. besluiten Generale Synode Amersfoort-West 1967 (agenda 11.4.1)

Voorstel : commissie 3

Rapporteur : A. Prins

Materiaal :

brief met bijgevoegd revisieverzoek, beide dd. 7 april 1996, van br. H.G. v.d. Weijden te Gouda. Indiener verzoekt de synode uit te spreken dat:

- de conclusie van de synode van Amersfoort-West "hier kan onmiddellijk zonder bewijsvoerende redenering worden geconstateerd dat de Open Brief de inhoud en het katholiek karakter van de belijdenis van De Gereformeerde Kerken in Nederland, volgens de Open Brief haar historisch fundament, disputabel stelt" overhaast en ongegrond is geweest;
- de synode van Amersfoort-West bij haar behandeling van de Open Brief ten onrechte buiten beschouwing heeft gelaten het welbehagen des Heren, waardoor altijd ook buiten de grenzen van de eigen kerk kerkelijk leven kan bestaan dat in gehoorzaamheid zich heeft geïnstitueerd, zodat haar uitspraken in feite in strijd zijn met de uitspraken van de synoden van Heemse (Acta art. 131) en Spakenburg (Acta art. 164--173) ter zake.

Dit verzoek heeft indiener naar zijn zeggen aan zijn kerkeraad voorgelegd, maar hij verkreeg geen bijval.

Besluit:

het revisieverzoek niet ontvankelijk te verklaren.

Grond:

het betreft hier een verzoek om een nieuwe uitspraak over een zaak die al eerder afgehandeld is en die dus naar art. 30 KO aan de orde dient te worden gesteld in de weg van

voorbereiding door de mindere vergadering.

Het oorspronkelijke voorstel had een tweetal gronden, die wat uitgebreider geformuleerd waren. Verschillende broeders pleiten er echter voor om de formulering te vereenvoudigen en tot één grond te beperken. Het meest verstrekkende amendement in deze lijn, van ds. P.L. Storm, wordt door de vergadering aanvaard met 18 stemmen voor, 17 stemmen tegen en 1 onthouding. Met 16 stemmen voor en 20 stemmen tegen wordt een amendement van oud. W. Smit verworpen, om aan de grond nog een zin toe te voegen: "Waar indiener wil bijdragen tot herstel van de breuk uit de jaren '60 is het volgen van de kerkelijke weg van belang". Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

Hoofdstuk VII BUITENLANDSE KERKEN

Artikel 85

25.06.96

Betrekkingen buitenland: Indonesië (agenda 7.3.1 - 7.3.4)

Rapporteurs voor BBK sectie I zijn, namens commissie 4, ds. P.H. van der Laan (Indonesia-Raad), ds. L. Sollie en oud. N. Wiersum. Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten ds. A. de Jager, ds. J. Klamer, br. H.J. Leskens, ds. H. van Veen en ds. T. Wendt. Alle besluiten worden met algemene stemmen genomen. Ds. A. de Jager blijft als deputaat buiten stemming.

Gereja Gereja Reformasi di Indonesia (NTT) (GGRI)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 12 (3.1)

Aanvullend rapport pagina : 3

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de zusterkerkrelatie te onderhouden en daartoe bezoeken te brengen om de twee jaar;
- 2.1. volgens het financieel meerjarenplan de exploitatie te bekostigen van de STR, zowel in materieel als in personeel opzicht, inbegrepen de uitzending en begeleiding van ds. Th. Oosterhuis als zendeling-docent voor een periode van 5 jaar;
- 2.2. naar vermogen zorg te dragen voor de vorming van inheems kader en in dat verband ook de oprichting van een STT te stimuleren in overleg met de kerken in Indonesië en met de in Indonesië werkzame instanties in Nederland;
- 2.3. volgens het financieel meerjarenplan het emeritaatsfonds van de GGRI te suppleren tot een maximum van f 4000,-- per jaar;
- 2.4. volgens het financieel meerjarenplan zo nodig steun te verlenen aan afgeronde projecten, die heel het kerkverband van de GGRI ten goede komen; zulks tot een maximum van f 2000,-- per jaar.

Gronden:

1. de GGRI zijn met name vanwege de noodzaak van buitenlandse docenten nog niet in staat de opleiding tot predikant geheel zelfstandig te verzorgen, daarom hebben de zusterkerken om voortzetting van personele hulp gevraagd;
2. de GGRI zijn nog niet in staat de zorg voor emeriti te waarborgen;
3. regelmatig persoonlijk contact tussen deputaten en het curatorium van de STR (was STM) is noodzakelijk.

Gereja Gereja Masehi Musyafir (Timor) (GGMM)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 16 (3.2)

Aanvullend rapport pagina : 4

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de bestaande relatie uit te bouwen met als doel dat meer duidelijkheid wordt verkregen over de situatie in de GGMM;
2. zorg te dragen voor de begeleiding en repatriëring van ds. H. Knigge;
3. naar vermogen zorg te dragen voor de vorming van inheems kader en daartoe hulp te verlenen voor de studie van E. Dethan te Hamilton.

Gronden:

1. de situatie in de GGMM is momenteel erg verward door een scheuring;
2. de financiering van de studie van E. Dethan in Hamilton past in het beleid zorg te dragen voor de vorming van inheems kader.

Indonesia-Raad (agenda 7.3.1 en 4.2.1 - 4.2.4)

Aanvullend rapport BBK, pagina 22

Brieven van de zendende kerken te Enschede-Noord (dd. 9 januari 1996), Groningen-Noord (dd. 15 februari 1996) en Drachten-Zuid/Oost (dd. 5 maart 1996). Deze maken melding van een rapport van de voorconferentie en de conferentie van de kerken van de GGRI Irian Jaya, Kalimantan Barat en Sumba te Sentagi in juni/juli 1995. Door deze kerken is een commissie gevormd die de ondersteuning vanuit Nederland in zake de materiële en personele hulpverlening en literatuurvoorziening in contact met de Nederlandse kerken moet coördineren. De zendende kerken zijn in principe bereid om een Indonesia-commissie c.q. -raad te vormen, die als counterpart voor de Indonesische commissie gaat optreden. De commissie/raad "krijgt als taak de arbeid in Nederland ten behoeve van de steunverlening aan het kerkelijk opbouwwerk in Indonesië te

coördineren en te begeleiden in goed overleg met de daartoe in Indonesië gevormde en te vormen instanties." De zendende kerken verzoeken de Generale Synode te Berkel en Rodenrijs om "aan deputaten BBK voor wat betreft hun sectie Indonesia op te dragen met genoemde zendende kerken te komen tot de vormen van een Indonesia-Raad en te participeren in de arbeid van deze Raad";

Brief van de zendende kerk te Groningen-Noord dd. 14 maart 1996 met een aanvulling op het eerdere verzoek "voorzover en zolang als het deputaatschap verantwoordelijkheid draagt voor het kerkelijk opbouwwerk in de GGRI-NTT."

Besluit:

1. deputaten op te dragen om met de zendende kerken Drachten-Zuid/Oost, Enschede-Noord en Groningen-Noord te komen tot de vorming van een Indonesia-Raad en te participeren in de arbeid van deze Raad;
2. deputaten op te dragen om in deze Raad te werken aan een overdracht van de verantwoordelijkheid van de generale synode voor de steunverlening aan het kerkelijk opbouwwerk in Indonesië aan een kerk en/of groep van kerken;
3. de participatie aan de Raad te termineren voor zolang de generale synode nog verantwoordelijkheid draagt voor het kerkelijk opbouwwerk in de GGRI-NTT;
4. onder deze voorwaarden in te stemmen met de taakstelling van deze Raad zoals voorgesteld door de zendende kerken.

Gronden:

1. zolang de generale synode nog verantwoordelijkheid draagt voor het kerkelijk opbouwwerk in de GGRI-NTT is het van belang om tot afstemming, coördinatie en samenwerking te komen met de zendende kerken;
2. de participatie in de Indonesia-Raad zal tijdelijk zijn. Wanneer de verantwoordelijkheid voor het kerkelijk opbouwwerk is overgedragen, zullen deputaten zich kunnen beperken tot de uitvoering van hun kerntaak: het onderhouden van relaties;
3. de opdracht past in het beleid, zoals dat is vastgesteld.

Artikel 86

26.06.96

Betrekkingen buitenland: het Verre Oosten (agenda 7.3.1 - 7.3.4)

Rapporteurs voor BBK sectie II zijn, namens commissie 4, ds. P.H. van der Laan (Filippijnen), ds. L. Sollie en oud. N. Wiersum. Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten ds. A. de Jager, prof. drs. H.M. Ohmann, ds. M.H. Oosterhuis, br. C.J. Smallembroek en prof. drs. K. Wezeman. Alle besluiten worden met algemene stemmen genomen. Ds. A. de Jager en ds. M.H. Oosterhuis blijven als deputaten buiten stemming.

Free Reformed Churches of the Philippines (FRCP)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 17 (4.1)

Aanvullend rapport pagina : 5

Voorstel deputaten BBK met betrekking tot personele hulp aan de FRCP, met als bijlage het rapport van de survey op de Filippijnen, gehouden 23 april -- 24 mei 1996

Besluit:

1. deputaten op te dragen:
  1. de zusterkerkrelatie te onderhouden en daarbij bijzondere aandacht te geven aan de versterking van het kerkverband en de (bij)scholing van predikanten;
  2. hulp te verlenen door om te zien naar een broeder die voor een periode van 2 jaar met maximale uitloop tot 3 jaar kan worden uitgezonden om als missionair toerustingspredikant te werken in de zusterkerken op de Filippijnen;
  3. deze uitzending te verrichten onder de volgende voorwaarden:
    1. deze broeder dient te beschikken over een toereikende combinatie van theologische kennis, didactische vaardigheid, kerkelijke ervaring en pastorale wijsheid;
    2. de taak van deze missionair toerustingspredikant dient tenminste te bestaan in:
      - hulp bieden bij de opbouw van het plaatselijk kerkelijk leven en bij de versterking van het kerkverband;
      - het geven van cursussen voor de toerusting van ambtsdragers en gemeentelieden;
      - het onderzoeken van de wenselijkheid en de mogelijkheid van het opzetten van een eigen theologische opleiding voor de kerken op de Filippijnen;
    3. in de loop van het tweede jaar van de uitzending zal evaluatie moeten uitwijzen of een derde jaar nodig is;
2. deputaten te machtigen:
  1. een missionair toerustingspredikant voor de FRCP te benoemen, hem nader te instrueren, zijn kerkelijke positie te regelen en hem van een toereikend traktement te voorzien;

2. met de zusterkerken op de Filippijnen te komen tot een samenwerkingsovereenkomst waarin tenminste geregeld moet zijn:
  - de afbakening van verantwoordelijkheden tussen de FCRP en deputaten voor de instructie en het toezicht op de missionair toerustingswerker, en voor de rapportage over diens werk;
  - de vraag hoe vaak en aan wie de missionaire toerustingspredikant moet rapporteren over zijn werk;
  - de wijze waarop en de mate waarin de kerken in Nederland bijdragen in de kosten, en de manier waarop door de zusterkerken financiële verantwoording wordt gedaan;
3. volgens de meerjarenbegroting tot een totaalbedrag van f 150.000,-- op jaarbasis voor dit project te reserveren;
4. een assisterende kerk te zoeken om dit project aan over te dragen.

Gronden:

1. de FRCP heeft in haar projectvoorstel duidelijk aangetoond dat zij hulp nodig heeft voor haar kerkelijke opbouw en theologische toerusting. Het gaat hier om jonge kerken die weliswaar de gereformeerde belijdenis en de gereformeerde kerkorde hebben aanvaard, maar die bij het zich eigen maken ervan nog kampen met veel problemen die samenhangen met hun onervarenheid en een sterke doorwerking van hun baptistische achtergrond en die ze daardoor moeilijk op eigen kracht te boven kunnen komen. In dit kader moet ook aandacht gegeven worden aan de vraag naar mogelijkheden voor de opleiding van predikanten;
2. de FRCP is voor deze hulp aangewezen op de GKN(V), gezien de zusterkerkrelatie en de daaruit gegroeide contacten;
3. de FRCP heeft de uitgangspunten van BBK voor hulpverlening aan buitenlandse kerken aanvaard en aangegeven dat voor het voorgestelde project voldoende basis en medewerking bestaat. Ze heeft op een groot aantal punten concreet aangegeven open te staan voor de gevraagde hulp. Ook is zij bereid in toenemende mate in de kosten bij te dragen. Verder stemt zij in met duidelijke terminering van de hulpverlening en is de verwachting gerechtvaardigd dat zij over voldoende potentieel zal beschikken om self-supporting te worden;
4. de gevraagde hulp vereist de aanwezigheid van een fulltime kracht. De ervaring heeft geleerd dat herhaalde kortlopende hulpverlening gedrukt wordt door het bezwaar van discontinuïteit en het risico dat hulpverleners die elkaar opvolgen tegen elkaar worden uitgespeeld. Verder heeft de ervaring geleerd dat het onmogelijk is om steeds weer bemanning te vinden voor de kortlopende hulpverlening;
5. de taak die de missionair toerustingspredikant moet vervullen omvat enerzijds theologische toerusting, die moet worden georganiseerd en gerealiseerd. Dit vraagt om theologische en didactische bekwaamheid. Anderzijds moet hij assistentie verlenen bij de opbouw van het kerkelijk leven. Dit vereist naast de genoemde kwaliteiten ook kerkelijke ervaring en pastorale wijsheid;
6. het opzetten en runnen van een eigen opleiding valt buiten de grenzen van het beleid van BBK ten aanzien van hulpverlening. Wel past onderzoek naar opleidingsmogelijkheden en de mogelijkheid en de wenselijkheid van een eigen theologische opleiding binnen de opdracht van de toerustingspredikant;
7. voor een goede controle op en begeleiding van het project en ter voorkoming van competentie-conflicten zijn zorgvuldige afspraken omtrent afbakening van verantwoordelijkheden vereist;
8. de in het projectvoorstel opgenomen gegevens omtrent de levensstandaard in onze zusterkerken en het budget laten zien dat de realisering van het project nog grotendeels afhankelijk is van financiële steun uit Nederland;
9. het past binnen het beleid van BBK ernaar te streven een dergelijk project over te dragen aan een assisterende kerk;
10. in het financieel meerjarenplan van BBK is onder de noemer 'nieuw beleid' het bedrag voor dit doel reeds gereserveerd.

Presbyterian Church in Korea (Kosin) (PCK)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 19 (4.2)

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de zusterkerkrelatie te onderhouden en waar mogelijk te intensiveren en daarbij bijzondere aandacht te geven aan de vraag of de organisatie van gastcolleges aan het seminary van de PCK moet worden voortgezet en moet blijven behoren tot de steun van deputaten BBK aan de PCK;
2. te onderzoeken of er mogelijkheden zijn om te komen tot uitwisseling van docenten tussen voornoemd seminary en de TUK;
3. aan de PCK een bezoek te brengen, bij voorkeur samenvallend met een General Assembly;

4. bij de PCK te informeren naar de relatie met de RPCK.

Gronden:

1. de relatie met de PCK heeft het nodig geïntensiveerd te worden;
2. de indruk bestaat dat er in Korea reserves bestaan om gastdocenten te ontvangen;
3. de uitwisseling van gastdocenten kan dienstbaar zijn aan het intensiveren van de zusterkerkrelatie.

Refomed Church in Japan (RCJ)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 19 (4.3)
Aanvullend rapport pagina : 5

Besluit:

de door de RCJ aangeboden "correspondence relationship" te aanvaarden en deputaten op te dragen:

1. de bestaande relatie uit te bouwen door:
  - het zenden van afgevaardigden naar elkaars meeste vergaderingen;
  - het elkaar toezenden van de Acta van die meeste vergaderingen;
  - het elkaar op de hoogte stellen van elkaars kerkelijke activiteiten;
2. te blijven spreken over relaties met kerken waarin het handhaven van de gereformeerde belijdenis in het geding is.

Gronden:

1. de RCJ worden door onze kerken -- ook blijkens uitspraken van vorige synoden -- gezien als kerken van onze Here Jezus Christus, die ernst maken met hun roeping in de wereld;
2. de relatie van "correspondence relationship" biedt voldoende mogelijkheden elkaar aan te spreken op de betekenis van het hebben van relaties met kerken waarin het handhaven van de gereformeerde belijdenis in het geding is of kan zijn.

Dutch Refomed Church of Sri Lanka (DRC)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 20 (4.4)
Aanvullend rapport pagina : 6

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de bestaande relatie te onderhouden en eraan te werken dat er duidelijkheid komt inzake vragen over de eredienst en de structuur van het kerkelijk leven (kerkregering), alsmede inzake de recente ontwikkelingen in de DRC;
2. hulp te verlenen volgens het financieel meerjarenplan bestemd voor evangelisatie-doelinden, onder de voorwaarde dat verantwoording wordt gedaan van de besteding van de gelden.

Gronden:

1. de DRC verdient bemoediging en ondersteuning van de broederschap door middel van briefwisseling en bezoek, recente ontwikkelingen maken de situatie erg onoverzichtelijk;
2. de gevraagde verantwoording van de besteding van de gelden is tot op heden nog niet ontvangen.

Reformed Presbyterian Church of Taiwan (RPCT)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 21 (4.5)
Aanvullend rapport pagina : 6

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de contacten uit te bouwen en toe te werken naar het aanbieden van een zusterkerkrelatie;
2. hulp te verlenen volgens het financieel meerjarenplan, bestemd voor de opbouw van de bibliotheek van het China Reformed Seminary te Taipeh.

Gronden:

1. reeds de synode van Arnhem 1981 heeft de RPCT de voorlopige relatie van kerkelijk contact aangeboden op grond van de erkenning dat de RPCT te kennen is als een ware kerk van onze Here Jezus Christus;

2. de beide kerkengroepen in Taiwan (Original en Second Presbytery) zijn in staat van vereniging, waarmee de belemmering voor het aangaan van een zusterkerkrelatie wordt weggenomen;
3. aan de opbouw van de bibliotheek moet voortdurend doelgericht worden gewerkt.

Reformed Presbyterian Church of Northern India (RPCNI)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 22 (4.6)
 Aanvullend rapport pagina : 7

Besluit:

1. dankbaar het verzoek van de RPCNI om een zusterkerkrelatie te honoreren;
2. deputaten op te dragen:
 hulp te verlenen volgens het financieel meerjarenplan, bestemd voor theologische training en visitatie.

Gronden:

1. uit de contacten met de RPCNI is gebleken dat deze kerken kunnen worden beschouwd als kerken van onze Here Jezus Christus die ernst maken met hun roeping in de wereld;
2. de RPCNI hebben er blijk van gegeven open te staan voor het gesprek over zaken waarin zij en de GKN(V) van elkaar verschillen;
3. de RPCNI hebben geen andere kerkelijke relaties die het aangaan van een zusterkerkrelatie zouden verhinderen of de onderhouding ervan zouden bemoeilijken;
4. aanvullende theologische training van docenten is gewenst met het oog op de vervulling van hun taken.

Reformed Presbyterian Church of Manipur (RPCM)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 23 (4.7)

Besluit:

- deputaten op te dragen:
1. de correspondentie met de RPCM indien mogelijk op gang te brengen;
  2. in de toenadering tot de RPCM zoveel mogelijk af te stemmen op het beleid van de RPCNI.

Gronden:

1. de RPCM is een zusterkerk van de RPCNI;
2. nadere kennismaking en contactoefening is voorwaarde voor invulling van het contact.

Free Church of Central India (FCCI)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 24 (4.8)

Besluit:

- deputaten op te dragen:
1. nadere informatie in te winnen en aan de hand daarvan de wenselijkheid na te gaan van een zusterkerkrelatie;
  2. bij de FCCI te informeren naar de contacten met de PCEA, de EPCI en de RPCNI.

Grond:

de FCCI is een zusterkerk van de FCS en heeft contacten met de PCEA, de EPCI en de RPCNI.

Reformed Presbyterian Church in Korea (Hapdong) (RPCK)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 25 (4.9)

Besluit :

- deputaten op te dragen:
1. het contact uit te bouwen met het oog op een goede beeldvorming onder andere door middel van het bezoeken van deze kerken en hun seminary in het kader van een Verre Oosten-reis;
  2. bij de RPCK te informeren naar de relatie met de PCK.

Grond:

van de contactoefening met de RPKK is de laatste jaren weinig terechtgekomen.

Presbyterian Church Pakistan (PCP)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 25 (4.10)

Besluit:

deputaten op te dragen:
zich verder te laten informeren over en zich te oriënteren op de PCP en zo mogelijk contacten te leggen.

Grond:

de begonnen oriëntatie behoeft voortzetting om tot beeldvorming te kunnen komen.

First Evangelical Reformed Church (FERC) en Covenant Evangelical Reformed Church (CERC) (Singapore)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 26 (4.11)

Besluit:

deputaten op te dragen:
1. de bestaande relatie met deze kerken uit te bouwen en door hen te bezoeken en daarbij aandacht te schenken aan de leer over het verbond en de problemen in de CERC en de relatie met de PRC;
2. bij de FERC en de CERC te informeren naar de relatie met de FRCA.

Grond:

de leer over het verbond is een onopgehelderd aandachtspunt in de relatie.

Artikel 87

25 / 26.06.96

Betrekkingen buitenland: Angelsaksische landen en ICRC (agenda 7.3.1 - 7.3.4)

Rapporteurs voor BBK sectie III zijn, namens commissie 4, ds. L. Sollie en oud. N. Wiersum. Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten ds. A. de Jager, ds. J. Klamer, br. H.J. Leskens, ds. H. van Veen en ds. T. Wendt. Alle besluiten worden met algemene stemmen genomen, behalve die over de FRCA (32 stemmen voor en twee onthoudingen) en over de PCEA (19 stemmen voor, 12 stemmen tegen en 3 onthoudingen). Ds. A. de Jager blijft als deputaat buiten stemming. Oud. M. Douma had voorgesteld een zusterkerkrelatie met de Presbyterian Church of Eastern Australia aan te gaan en hiervan, met redenen omkleed, schriftelijk bericht te doen aan de deputaten van de Free Reformed Churches of Australia. Dit op de volgende gronden: 1. de synode van Ommen sprak uit dat de PCEA, blijkens haar leer, dienst, kerkregering en tucht, als ware kerk van onze Here Jezus Christus is aan te merken (Acta art. 69); 2. de synode van Berkel en Rodenrijs acht de bezwaren die de FRCA hebben ten aanzien van het aangaan van een zusterkerkrelatie met de PCEA niet van dien aard dat zij een verhindering vormen voor het in eigen verantwoordelijkheid nemen van dit besluit; 3. sinds het besluit van Ommen-1993 is er geen enkele voortgang te bespeuren in de contacten tussen de FRCA en de PCEA; 4. mede gelet op de kerkelijk aangenomen regels voor het aangaan van zusterkerkrelaties heeft de synode van Berkel en Rodenrijs geen vrijmoedigheid de zusterkerkrelatie, waarom de PCEA haar dringend verzocht, nog langer uit te stellen; 5. juist de zusterkerkrelatie biedt de niet-vrijblijvende mogelijkheid met de PCEA door te spreken over punten van verschil, binnen de aangenomen regels voor het aangaan en onderhouden van zusterkerkrelaties. Dit tegenvoorstel wordt echter verworpen, doordat de vergadering het voorstel van de commissie aanvaardt.

Canadian Reformed Churches (CanRC)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 27 (5.1.1)

Besluit:

deputaten op te dragen:
de zusterkerkrelatie te onderhouden en daarbij
1. bijzondere aandacht te geven aan de ontwikkelingen in de relatie van de CanRC met de OPC, RCUS en de uitgetreden gemeenten van de CRC en de gereformeerde kerken in Quebec;
2. te overleggen inzake relaties met kerken in die regio's waar ook gemeenten van de CanRC zijn of waar de CanRC zendingswerk hebben.

Grond:

voor het aangaan van zusterkerkrelaties met een kerk in de regio waar de CanRC wonen en werken hebben de CanRC de uitdrukkelijke wens geuit om elkaar als zusterkerken te raadplegen.

Reformed Churches in the United States (RCUS)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 28 (5.1.2)

Besluit:

deputaten op te dragen:

de zusterkerkrelatie te onderhouden en

1. aan de RCUS de besluiten van de synode betreffende de kerken in Noord-Amerika, Mexico en Zaïre toe te zenden; alsmede de besluiten van deze synode inzake revisieverzoeken over het vrouwenstemrecht;

2. contact te houden met de RCUS over het kerkelijk opbouwwerk in de ECRZ in Zaïre;

3. bij de RCUS te informeren naar hun relaties met de OPC en de CanRC en andere gereformeerde kerken in de regio.

Gronden:

1. de RCUS heeft te kennen gegeven moeite te hebben met de besluitvorming binnen de GKN(V) inzake het vrouwenstemrecht;
2. ook de RCUS verleent steun aan de ECRZ;
3. voor het aangaan en onderhouden van relaties met kerken in de regio van de RCUS, in het bijzonder met de OPC, is overleg noodzakelijk.

Free Reformed Churches of Australia (FRCA)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 29 (5.1.3)

Aanvullend rapport pagina : 8

Besluit:

deputaten op te dragen:

de zusterkerkrelatie te onderhouden en daarbij

1. bijzondere aandacht te geven aan hun vragen inzake ontwikkelingen binnen de GKN(V);

2. bij de FRCA erop aan te dringen de GKN(V) ruimte te geven voor een zusterkerkrelatie met de PCEA en daarover duidelijkheid te geven voor de volgende generale synode;

3. de voortgang van hun contacten met de PCEA en de RCNZ te volgen en hun houding ten opzichte van de ontwikkelingen in de RCA;

4. de synode van de FRCA regelmatig een bezoek te brengen, omdat voortzetting van het gesprek met de FRCA nodig blijkt over de verschillen in benadering inzake contacten met de presbyteriaanse kerken en het lidmaatschap van de ICRC.

Grond:

in de relatie met de FRCA is bijzondere zorgvuldigheid vereist inzake het contact over de ontwikkelingen binnen de GKN(V) en het aangaan van zusterkerkrelaties met kerken in de regio.

Evangelical Presbyterian Church of Ireland (EPCI)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 30 (5.1.4)

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de zusterkerkrelatie te onderhouden en daarbij bijzondere aandacht te geven aan de relatie met de RPCI, en tevens aansluiting van de gemeente te Blackburn bij de EPCEW te stimuleren;

2. materiële hulp te verlenen volgens het financieel meerjarenplan bestemd voor de gemeente te Blackburn tot een maximum van f 20.000,-- per jaar en te bezien in hoeverre die hulp kan worden afgebouwd.

Gronden:

1. mogelijke vereniging tussen de EPCI en de RPCI verdient blijvende aandacht en steun;
2. de gemeente in Blackburn dient zich zo mogelijk aan te sluiten bij een kerkverband in eigen land;
3. onderzoek moet worden of de EPCI op termijn zelf in staat is tot financiering van het project in Blackburn.

Reformed Presbyterian Church of Ireland (RPCI)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 30 (5.1.5)

Besluit:

deputaten op te dragen:

de zusterkerkrelatie te onderhouden en

1. daarbij bijzondere aandacht te geven aan de relatie van de RPCI met de EPCI;
2. bij de RPCI te informeren naar hun evangelisatiearbeid in Nantes (Frankrijk).

Gronden:

1. mogelijke vereniging tussen de RPCI en de EPCI verdient blijvende aandacht en steun;
2. in contacten met de EREI is het van belang ook de ervaringen te Nantes te betrekken.

Free Church of Scotland (FCS)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 31 (5.1.6)

Besluit:

deputaten op te dragen:

de zusterkerkrelatie te onderhouden en daarbij bijzondere aandacht te geven aan

1. de mogelijkheden tot intensivering van de zusterkerkrelatie;
2. de contacten met de EPCEW;
3. overleg over de relatie met de FCCI.

Gronden:

1. de zusterkerkrelatie vraagt nog om meer concrete invulling dan wederzijds synodebezoek;
2. de FCS kent gemeenten in hetzelfde land als waar de EPCEW bezig is met de vorming van een kerkverband;
3. omdat de FCS reeds een relatie heeft met de FCCI kan overleg dienstbaar zijn aan de ontwikkeling van de relatie.

Presbyterian Church of Eastern Australia (PCEA)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 32 (5.1.7)

Aanvullend rapport pagina : 8

Besluit:

deputaten op te dragen:

de bestaande relatie te onderhouden met het oog op de ontwikkeling van een zusterkerkrelatie en daarbij tot 1999 tegemoet te komen aan de dringende wens van de Free Reformed Churches of Australia nog geen zusterkerkrelatie aan te gaan.

Grond:

het is te verwachten dat voor de generale synode van 1999 duidelijkheid is ontstaan in de verhouding van de FCRA tot de PCEA.

Reformed Churches in New Zealand (RCNZ)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 32 (5.1.8)

Aanvullend rapport pagina : 9

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. dankbaarheid uit te spreken over de besluiten van de synode van Avondale en de relatie uit te bouwen met het oog op de ontwikkeling van een zusterkerkrelatie;
2. de aanvraag om het lidmaatschap van de ICRC te ondersteunen;
3. bij de RCNZ te informeren naar hun relatie met FRCA, PCEA en RCA.

Gronden:

1. de synode van Avondale besloot:
  1. de officiële relatie met de CRC op te schorten;
  2. duidelijk positie te kiezen ten aanzien van ontwikkelingen in de RCA;
  3. hun bezwaren tegen de koers van de NGK aan deze kerken over te brengen;

2. de RCNZ wensen de contacten met de GKN(V) te verdiepen binnen de ICRC;
3. de RCNZ erkennen de FRCA als ware kerken van onze Here Jezus Christus en vragen deze kerken hetzelfde te doen ten opzichte van hen;
4. bij het aangaan van een zusterkerkrelatie is het van belang de relaties met andere kerken in de regio in rekening te brengen.

Evangelical Presbyterian Church in England and Wales (EPCEW)

Aanvullend rapport pagina : 10

Besluit:

deputaten op te dragen:

- 1.1. de bestaande relatie te onderhouden met het oog op de ontwikkeling van een zuster-kerkrelatie;
- 1.2. bij de EPCEW te informeren naar hun relatie met de EPCC, de EPCI en de FCS;
2. hulp te verlenen volgens het financieel meerjarenplan bestemd voor ondersteuning van de kerk te Hull tot een maximum van f 30.000,-- per jaar;
3. met de kerk te Berkum contact te houden over de hulp aan de kerk te Hull; alsmede met andere plaatselijke kerken die relaties onderhouden met afzonderlijke kerken van de EPCEW.

Gronden:

1. de door de EPCEW nu bijna geheel aanvaarde kerkorde vraagt om nadere bestudering van deputaten BBK;
2. hoewel de EPCC niet deelneemt aan de EPCEW dient contactoefening tussen beide kerken gestimuleerd te worden;
3. bij het aangaan van een zusterkerkrelatie is het van belang de relaties met andere kerken in de regio in rekening te brengen;
4. het is van belang te volgen in hoeverre de hulpverlening aan de kerk te Hull op hetzelfde niveau gehandhaafd dient te worden.

Ely Presbyterian Church (Reformed) te Cardiff (EPCC)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 34 (5.1.10)

Aanvullend rapport pagina : 11

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de Ely Presbyterian Church (Reformed) te Cardiff de zusterkerkrelatie aan te bieden;
2. bij de EPCC te informeren naar haar relatie met de EPCEW.

Gronden:

1. de EPCC heeft op verzoek van deputaten haar belijdenisgeschrift, de Subordinate Standards, voorgelegd. In besprekingen daarover is het gereformeerd karakter van de Subordinate Standards duidelijk gebleken. De EPCC is te kennen als een ware kerk van onze Here Jezus Christus;
2. hoewel de EPCC aan de EPCEW te kennen heeft gegeven het niet eens te zijn met de presbyteriaanse vorm van kerkregering in dat kerkverband, blijft het wenselijk dat zij elkaar zoeken.

Orthodox Presbyterian Church (OPC)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 35 (5.1.11)

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de bestaande relatie uit te bouwen in nauw overleg met de CanRC en de RCUS en op de volgende synode voorstellen te doen over een mogelijke zusterkerkrelatie;
2. te overleggen over de relatie met kerkengroepen in Kenia en de broederschap in Suriname.

Gronden:

1. vanwege de zusterkerkrelatie met de CanRC en de RCUS is het zinvol en geboden met deze kerken te overleggen over het aangaan van een zusterkerkrelatie tussen de GKN(V) en de OPC;
2. de OPC is door zending en steunverlening betrokken bij het kerkelijk opbouwwerk in Kenia;

3. de broederschap in Suriname onderhoudt relaties met de zendingspost van de OPC aldaar.

Christian Refomed Churches (CRC)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 36 (5.1.12)

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. alert te blijven op ontwikkelingen in en rond de CRC in Noord Amerika;
2. contact te zoeken met van de CRC afgescheiden kerken en daardoor gevormde kerkverbanden.

Grond:

er zijn moeiten binnen de CRC die ondermeer geleid hebben tot afsplitsing van een aantal kerken, die elkaar zoeken om te komen tot kerkverbandelijk samenleven.

International Conference of Refomed Churches (ICRC)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 36 (5.2)

Aanvullend rapport pagina : 12

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. het lidmaatschap van de ICRC te continueren;
2. aan de eerstvolgende ICRC te Seoul (1997) voor te stellen te komen tot regionale samenwerking van de lidkerken bij het vervullen van de zendingsroeping en daarbij te bepleiten dat het Missions Committee daarbij een stimulerende en zonedig coördinerende rol vervult.

Gronden:

1. in de afgelopen jaren is gebleken dat de contacten van gereformeerden en presbyterianen binnen de ICRC bevorderlijk zijn voor de internationale samenwerking;
2. de pogingen om te komen tot regionale samenwerking van de lidkerken op het gebied van de zending hebben nog niet tot het gewenste resultaat geleid en dienen daarom voortgezet te worden.

Artikel 88

26.06.96

Betrekkingen buitenland: Afrika en Europa (agenda 7.3.1 - 7.3.4)

Rapporteurs voor BBK sectie IV zijn, namens commissie 4, oud. J. van Groos en ds. M. van Veelen. Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten ds. M. Brandes, zr. H.E. Kooij-Oggel en ds. A. de Jager. Alle besluiten worden met algemene stemmen genomen. Ds. A. de Jager blijft als deputaat buiten stemming.

Eglise Réformée Confessante au Benin (ERCB)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 45 (6.1.1)

Aanvullend rapport : 13

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de bestaande contacten te onderhouden met het oog op de ontwikkeling van een zusterkerkrelatie;
2. hulp te verlenen volgens het financieel meerjarenplan tot een totaalbedrag van f 30.000,- bestemd voor een kerkbouwproject;
3. contact te houden met assisterende kerken te Gouda en Waddinxveen en DVN over de lopende hulpverlening bestaande uit kerkelijk opbouw werk en ontwikkelingswerk en daarbij na te gaan of de hulp aan de doelstelling blijft beantwoorden.

Gronden:

1. de ERCB is nog bezig uit te groeien tot een stabiele gereformeerde kerk met een gezond functionerend kerkverband;
2. volgens het vastgestelde meerjarenplan is aan de ERCB in het kader van een overgangs-regeling f 30.000,- voor kerkbouw toegezegd;
3. het kerkelijk opbouw werk is inmiddels overgedragen aan de kerken te Gouda en Wad-

dinxveen.

African Evangelical Presbyterian Church (Kenia) (AEPC)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 46 (6.1.2)

Rapport bezoek namens deputaten BBK aan Kenia door ds. J. Klamer en ir. M.J. van Hulst dd. 15 april 1996

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de bestaande contacten uit te bouwen en met het oog op de ontwikkeling van een zusterkerkrelatie en in het bijzonder te informeren naar de relaties met de OPC;
2. hulp te verlenen volgens het financieel meerjarenplan in de vorm van het doen geven van gastcolleges voor kortere perioden aan de theologische opleiding(en) van de AEPC;
3. te zoeken naar een assisterende kerk en daarmee contact te houden over de hulpverlening en daarna te gaan of de hulp aan de doelstelling blijft beantwoorden.

Gronden:

1. de AEPC heeft zich tot op heden doen kennen als een kerk die trouw is aan de gereformeerde confessie en die met grote inzet werkt aan de verbreiding van het evangelie in Noord-Oost Kenia;
2. de AEPC heeft een ernstig gebrek aan theologisch kader;
3. er zijn reeds contacten met de OPC, daar de OPC eveneens immateriële hulp aan de AEPC heeft geboden (c.q. biedt) door een gastdocent.

Reformed Church of East Africa (Kenia) (RCEA)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 47 (6.1.3)

Rapport bezoek namens deputaten BBK aan Kenia door ds. J. Klamer en ir. M.J. van Hulst dd. 15 april 1996

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de bestaande contacten uit te bouwen en met als doel te komen tot een zusterkerkrelatie;
2. hulp te verlenen door de uitzending voor kortere perioden van gastdocenten-opbouw-
werkers voor:
  - steun aan de theologische opleiding;
  - praktijkbegeleiding van afgestudeerde theologische studenten;
  - het geven van seminars voor predikanten;
  - hulp bij kerkelijk opbouwwerk;
3. te zoeken naar een assisterende kerk en daarmee contact te houden over de hulpverlening en daarna te gaan of de hulp aan de doelstelling blijft beantwoorden;
4. contact te houden met de OPC over de relatie met en de hulp aan de RCEA.

Gronden:

1. de RCEA heeft zich tot op heden doen kennen als een kerk die trouw is aan de gereformeerde confessie en die in Kenia met grote inzet werkt aan de verbreiding van het evangelie;
2. de RCEA heeft een ernstig gebrek aan theologisch kader;
3. er zijn reeds contacten met de OPC, daar de OPC eveneens immateriële hulp aan de RCEA heeft geboden (c.q. biedt) door een gastdocent.

Kenya Christian Reformed Church (KCRC)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 47 (6.1.4)

Rapport bezoek namens deputaten BBK aan Kenia door ds. J. Klamer en ir. M.J. van Hulst dd. 15 april 1996

Besluit:

deputaten op te dragen geen verdere contacten te onderhouden.

Grond:

de KCRC is een kerk die zich, voorzover aan deputaten bekend, zonder wettige reden van de RCEA heeft afgesplitst.

Christian Reformed Church of East Africa (CRCEA)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 47 (6.1.4)

Rapport bezoek namens deputaten BBK aan Kenia door ds. J. Klamer en ir. M.J. van Hulst dd. 15 april 1996

Besluit:

deputaten op te dragen geen verdere contacten te onderhouden.

Grond:

de CRCEA is een kerk die zich, voorzover aan deputaten bekend, zonder wettige reden van de RCEA heeft afgesplitst.

Nongo u Kristu u Ken Sudan Hen Tiv (NKST)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 48 (6.1.5)

Verslag van het bezoek aan de NKST in Nigeria door ds. T. de Boer en drs. K.J. Huttenga dd. 28 januari -- 7 februari 1996

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de bestaande contacten te onderhouden met het oog op de ontwikkeling van een zusterkerkrelatie en eraan te werken dat de belemmering bestaande uit het lidmaatschap van de GOR wordt weggenomen;
2. de NKST uit te nodigen als waarnemer bij de ICRC te Seoul;
3. de ervaringen van de NKST op het gebied van de verhouding Woord en daad vruchtbaar te maken voor onze kerken.

Gronden:

1. 1. de NKST laten zich kennen als gereformeerde kerken, die niet alleen een gereformeerde belijdenis en kerkorde hebben maar deze ook laten functioneren;
2. de NKST zijn lid van de GOR, waardoor zij gevaar lopen beïnvloed te worden door vrijzinnige theologie; zij oefenen overigens binnen deze organisatie volhardend verzet tegen modernistische opvattingen inzake Schriftgezag en ethiek;
2. de NKST willen graag in contact komen met kerken die elkaar kunnen helpen bij de opbouw van het kerkelijk leven en met organisaties waarbinnen die onderlinge hulp gestalte kan krijgen;
3. de NKST verzorgen als kerken scholen en medische instellingen, wat ten koste blijkt te gaan van de voor prediking en pastoraat beschikbare tijd en energie.

Eglise Réformée Confessante au Zaïre (ERCZ)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 48 (6.1.6)

Besluit:

1. deputaten op te dragen de zusterkerkrelatie te onderhouden en daartoe indien nodig een bezoek te brengen aan de synode national;
2. deputaten op te dragen contact te houden met de assisterende kerk te Spakenburg-Zuid en DVN en daarbij na te gaan of de hulp aan de doelstelling blijft beantwoorden;
3. er nota van te nemen dat het ZBCC (Zaire/Benin Coordination Committee) is opgeheven.

Grond:

een bezoek aan de synode national zal de zusterkerkrelatie ten goede komen.

Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (VGKSA)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 49 (6.1.7)

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de zusterkerkrelatie te onderhouden en daarbij bijzondere aandacht te geven aan de relatie met de GKSA;
2. contact te houden met de assisterende kerk te Zuidhorn en met DVN over de bestaande hulpverlening.

Gronden:

1. er is in de relatie niets veranderd dat wijziging van het beleid nodig maakt;

2. het is belangrijk om met de VGKSA één lijn te trekken inzake de contacten met de GKSA.

Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (GKSA)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 50 (6.1.8)

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de bestaande contacten te onderhouden en eraan te werken dat de belemmeringen, bestaande uit de contacten met de NGK, worden weggenomen;
2. bij de GKSA te informeren naar hun contacten met de VGKSA.

Grond:

door omstandigheden zijn er sinds de Generale Synode van Ommen 1993 geen contacten met de GKSA geweest.

Nederduitse Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (NGKSA)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 50 (6.1.9)

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de bestaande contacten niet voort te zetten;
2. contact te houden met de VGKSA om op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen binnen de NGKSA met name waar het verontruste predikanten betreft.

Gronden:

1. binnen de NGKSA worden diverse vormen van dwaalleer getolereerd;
2. voorgangers die zich op grond van de Schrift tegen modernistische ontwikkelingen verzetten worden soms buiten de NGKSA gesloten; een aantal van hen is reeds lid van de VGKSA.

Eglise Réformée Evangélique Independante (EREI)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 51 (6.2.1)

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. zich op de hoogte te blijven stellen van de ontwikkelingen in de EREI via het zogenaamd 'Frans Beraad' en open te staan voor nieuwe mogelijkheden om contact te oefenen met als doel ontwikkelingen binnen de EREI in gereformeerde richting te bevorderen;
2. hulp te verlenen volgens het financieel meerjarenplan bestemd voor evangelisatie en lectratuurprojecten vanuit de gemeente te Parijs onder meer via de Association pour la Promotion de l' Etude de la Bible (APEB);
- 3.1. contact te houden met het comité 'Steun Gardanne';
- 3.2. contact te houden met de RPCI over het evangelisatiewerk van deze kerken te Nantes.

Grond:

voorlopig lijken dit de enige mogelijkheden om in de reeds ingeslagen richting verder te werken.

Greek Evangelical Church (GEC)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 52 (6.2.2)

Brief van de GEC aan deputaten BBK dd. 6 februari 1996

Besluit:

deputaten op te dragen de bestaande contacten te onderhouden en daarbij aandacht te hebben voor de bijzondere reden die deze kerk heeft voor haar lidmaatschap van de WRvK, de GOR en de WARC.

Gronden:

1. de GEC laat zich kennen als een gereformeerde kerk;

2. het lidmaatschap van de WRvK, de GOR en de WARC wordt door de GEC uitsluitend aangehouden om de politieke bescherming die dit biedt aan haar positie in het Grieks-Orthodoxe Griekenland dat weinig tolerantie voor religieuze minderheden kent; binnen deze internationale organisaties verzet de GEC zich met kracht tegen modernistische opvattingen inzake Schriftgezag en ethiek.

Oost-Europa

Rapport 1996 pagina (besluit) : 52 (6.2.3)

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. zich op de hoogte te houden van de kerkelijke ontw ikkeling(en) in Oost-Europa en mogelijkheden om De Gereformeerde Kerken in Nederland daar te presenteren te benutten;
2. daartoe contact te houden met de kerk te Hattem en met de Stichting Fundament.

Grond:

dit is voortzetting van het door vorige synoden aangegeven beleid.

Bat Tsion 'gemeente' (BTG)

Aanvullend rapport : 13-15

Besluit:

1. ermee in te stemmen dat de contacten met de BTG voortgezet worden via de kerk te Ommen;
2. deputaten op te dragen contact te houden met de kerk te Ommen en met de Stichting ter bevordering van evangelieverkundiging aan het joodse volk over de verdere ontw ikkeling van deze en eventuele andere gemeenten in Israël.

Grond:

de Bat Tsion gemeente is in Israël een gereformeerde kerk in wording.

Evangelical Reformed Churches Union of Russia (ERCUR)

Aanvullend rapport : 15

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de bestaande contacten uit te bouwen met het oog op de ontw ikkeling van een zusterkerkrelatie;
2. contact te houden met de zendende kerk te Hattem over de bestaande contacten in de voormalige Sovjet-Unie.

Gronden:

1. de ERCUR is een kleine gereformeerde kerkengroep, die zelf om een zusterkerkrelatie heeft gevraagd;
2. deputaten dienen nog nader met de ERCUR kennis te maken;
3. via haar zending in de Ukraine heeft de kerk te Hattem de beste contacten in de voormalige Sovjet-Unie.

Artikel 89

26.06.96

Betrekkingen buitenland: Spaans/Portugees sprekende landen (agenda 7.3.1 - 7.3.4)

Rapporteurs voor BBK sectie V zijn, namens commissie 4, oud. J. van Groos en ds. M. van Veelen. Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten ds. A. de Jager, ds. J.T. Oldenhuis en ds. J.J. Schreuder. Alle besluiten worden met algemene stemmen genomen. Ds. A. de Jager blijft als deputaat buiten stemming.

Iglesias Reformadas de Espana (IRE)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 61 (7.2.1)

Aanvullend rapport : 16

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de bestaande contacten te onderhouden en eraan te blijven werken dat de IRE contacten gaat onderhouden met de ICR;
2. hulp te verlenen volgens het financieel meerjarenplan tot een bedrag van f 25.000,-- bestemd voor theologische literatuur en een eventuele gastdocent voor Tenerife;
3. contact te houden met de Commissie Steun Broederschap Spanje en met de ICR over de relatie met IRE.

Gronden:

1. op deze wijze wordt het reeds gevoerde beleid ten opzichte van de IRE voortgezet;
2. de predikant op Tenerife verkeert in een zeer geïsoleerde positie en heeft behoefte aan theologische ondersteuning.

Iglesia Cristiana Reformada (ICR)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 63 (7.2.2)

Besluit:

deputaten op te dragen de bestaande contacten via de Commissie Steun Broederschap Spanje te onderhouden en eraan te blijven werken dat de ICR contacten gaat onderhouden met de IRE.

Grond:

op deze wijze wordt het reeds gevoerde beleid ten opzichte van de ICR voortgezet.

Iglesia Cristiana Fé Reformada (ICFER)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 65 (7.4)

Aanvullend rapport : 19

Besluit :

1. akkoord te gaan met de afspraken die gemaakt zijn met de kerk te Rijnsburg inzake personele hulpverlening bij de theologische opleiding van de ICFER;
2. deputaten op te dragen de zusterkerkrelatie te onderhouden en daartoe bezoeken te brengen;
3.
  1. hulp te verlenen volgens het financieel meerjarenplan tot een maximum van f 80.000,-- over 1996 en 1997 bestemd voor personele ondersteuning door drs. W.J. Keeseberg bij het voorbereiden en opstarten van de theologische opleiding;
  2. tevens hulp te verlenen volgens het financieel meerjarenplan bestemd voor visitatie en steun aan het kerkverband;
4.
  1. contact te houden met de zedende kerk te Rijnsburg;
  2. contact te houden met de assisterende kerk te Harderwijk over de bestaande hulpverlening;
  3. contact te houden met de kerk te Curaçao over de relatie met de ICFER.

Gronden:

1. de ICFER heeft gevraagd om hulp bij het voorbereiden en opstarten van de theologische opleiding;
2. met de kerk te Rijnsburg zijn afspraken gemaakt over het uitlenen van een zending door Rijnsburg aan BBK, waarbij Rijnsburg voor f 60.000,-- in de kosten bijdraagt. De zending zal tot uiterlijk 1 september 1997 in opdracht van BBK steun verlenen bij de theologische opleiding van de ICFER;
3. het evalueren van het gestarte project kan het best ter plaatse gebeuren;
4. voor het onderhouden van contacten ligt de lijn via Rijnsburg en Curaçao voor de hand;
5. het dient de goede orde dat de materiële hulp via de kerk te Harderwijk blijft lopen.

Igreja Reformada em Portugal (IRP)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 64 (7.3)

Aanvullend rapport : 17

Besluit:

deputaten op te dragen:

- 1.1. contact te houden met de IRP met als doel de ontwikkelingen in Portugal te volgen;
- 1.2. de contacten tussen de IRP en de ICPdP te stimuleren;

- 2.1. er voor hun deel aan mee te werken dat voorzien wordt in het gebrek aan leiding en goede gereformeerde instructie in deze kerken;
- 2.2. zo nodig hulp te verlenen volgens het financieel meerjarenplan;
3. in de contacten met de IPB te onderzoeken of deze de IRP kan steunen.

Gronden:

1. de IRP zijn gereformeerde kerken die loskomen van hun banden met de NGKSA en die behoefte hebben aan gereformeerde instructie;
2. contacten met de ICPdP kunnen belangrijk zijn voor de versterking van het gereformeerde kerkverband in Portugal;
3. de IPB is als Portugees sprekende kerk wellicht in staat de IRP goede in materiële hulp te geven.

Igreja Cristã Presbiteriana de Portugal (ICPdP)

Rapport 1996 pagina (besluit) : (70)
 Aanvullend rapport : 17,18 (5.2)

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. contact te houden met de ICPdP met als doel de ontwikkelingen in Portugal te volgen;
2. de contacten met de IRP te stimuleren;
3. met de ICPdP verder te spreken over de praktijk van herdoop van bekeerlingen uit de rooms-katholieke kerk.

Gronden:

1. de ICPdP zijn kerken die de Westminster Standards hebben aanvaard en daarnaar leven; de contacten zijn nog in een oriënterend stadium;
2. de ICPdP kunnen in Portugal een belangrijke rol spelen bij de versterking en uitbreiding van het kerkverband.

Igreja Reformada da Colonia Brasolanda (IRCB)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 67 (7.5.1)

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de zusterkerkrelatie te onderhouden;
2. verzoeken om tijdelijke pastorale hulp aan deze zusterkerk hartelijk in de aandacht van de kerken en hun predikanten aan te bevelen.

Grond:

in haar geïsoleerde positie heeft deze vacante gemeente behoefte aan pastorale arbeid.

Igreja Presbiteriana do Brasil (IPB)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 67 (7.5.2)
 Aanvullend rapport : 21

Besluit:

deputaten op te dragen:

- 1.1. nadere wederzijdse kennismaking met de IPB te bevorderen en de ontwikkelingen van de IPB nauwkeurig te blijven volgen;
- 1.2. zo nodig een afvaardiging te zenden naar de IPB en/of een afvaardiging van de IPB uit te nodigen voor een bezoek aan de GKN(V);
- 2.1. in dit stadium reeds, zo de IPB daarom verzoekt, medewerking te verlenen aan het tot stand komen van goede overeenkomsten op basis waarvan materiële en/of immateriële hulp verleend kan worden; hierbij valt met name te denken aan steun bij of participatie in theologisch onderwijs en zendings- en/of evangelisatiewerk;
- 2.2. volgens het financieel meerjarenplan visitatie te doen en het kerkverband te ondersteunen;
3. contact te houden met de kerken te Assen-Zuid, Unai, Hamilton en Surrey en met de deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken van de CanRC over de ontwikkelingen van de IPB.

Gronden:

1. deputaten hebben de IPB leren kennen als een kerk van Christus die ernst maakt met haar roeping in de wereld;
2. nadere wederzijdse kennismaking is noodzakelijk om toe te groeien naar een zusterkerrelatie;
3. wederzijdse bezoeken, eventueel in samenwerking met de zendingen van Assen-Zuid, kunnen deze kennismaking dienen;
4. door de IPB is het verzoek gedaan te participeren in evangelisatieprojecten; ook steun aan of samenwerking in het theologisch onderwijs behoren tot de mogelijkheden; zo zou in samenwerking met de kerk te Assen-Zuid gewerkt kunnen worden aan de versterking van het gereformeerd karakter van de IPB;
5. contact houden met de kerken te Assen-Zuid, Unai, Hamilton en Surrey en met deputaten van de CanRC is nodig omdat eventuele samenwerking met de IPB gevolgen zal hebben voor het zendingswerk van deze kerken te Curitiba, Recife, Sao José, Maragogi en Maceió.

Igreja Evangelica Reformada do Brasil (IER)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 70 (7.5.3)

Besluit:

deputaten op te dragen in contact te blijven met de IER en op ontwikkelingen in meer gereformeerde richting positief in te spelen.

Grond:

de IER zijn kerken met een gereformeerde belijdenis die bezig zijn hun banden met Nederland losser te maken en een eigen koers te zoeken.

Iglesia Presbiteriana Independiente de Mexico (IPIM)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 71 (7.6)

Besluit :

deputaten op te dragen:

1. de begonnen contacten voort te zetten;
2. de vraag om hulp aan het kerkverband ten behoeve van evangelisatie en opvoeding nader te onderzoeken en desgewenst te verlenen volgens het financieel meerjarenplan;
3. contact te houden met de RCUS over de hulp aan de IPIM.

Gronden:

1. in een eerste kennismaking leerden deputaten de IPIM kennen als presbyteriaanse kerken die vasthouden aan de Westminster Standards;
2. de IPIM heeft om hulp gevraagd, maar het is nog niet geheel duidelijk hoe en in welke mate deze hulp gegeven zou moeten worden.

Artikel 90

19.06.96

Betrekkingen buitenland: Beleid en hulpverlening (agenda 4.5.1, 7.3.1 - 7.3.4)

Voorstel : commissie 4

Rapporteur : P.H. van der Laan

Materiaal :

1. rapport BBK, hoofdstuk 9 "Beleid en hulpverlening" + bijlagen 1 Beleidsnota van 26 november 1994 (verder "Beleid-1994") en 2 Uitgave van het platform ROFOR "Help in Overleg!";
2. aanvullend rapport, hoofdstuk 6 paragraaf Machtiging, waarin onder meer verslag wordt gedaan van het congres Zending in Beweging, gehouden te Elspeet dd. 8/9 december 1995. Op basis van de resultaten van dit congres stellen deputaten voor een studiedeputaatschap in te stellen met als opdracht:
  - "1. de volgende generale synode te dienen met een studie over een Schriftuurlijke visie betreffende de samenhang en het onderscheid tussen "Woord" en "daad".
  2. bij genoemde studie zich te laten adviseren door de (zendende) kerken, hulporganisaties en andere relevante instanties.
  3. te komen met voorstellen inzake beleid, uitvoering en coördinatie van het werk van zending, oecumene en hulpverlening binnen onze kerken";
 separate bijlagen: congresbundel en het congresverslag;
3. financiële overzichten: jaarrekeningen 1993, 1994, 1995; meerjarenplan 1994--1999 dd.

- 11 november 1995;
4. brief van de raad van de kerk te Spakenburg-Zuid dd. 26 maart 1996 met de mededeling dat in overleg met zendende kerken wordt gewerkt aan een voorstel om het bevestigingsformulier voor missionaire dienaren des Woords te wijzigen. Als voornaamste grond hiervoor voert de raad aan dat de praktijk van de zendingswerkers niet meer beantwoordt aan het beeld dat in het formulier geschetst wordt;
  5. brief van de raad van de kerk te Zuidlaren dd. 31 januari 1996 met reacties op de beleidsnota's. De raad vraagt zich af of het niet beter is te wachten met hulpverlening totdat er een zusterkerkrelatie is. Ook lijkt het hem niet goed dat een zendende kerk een speciale relatie blijft houden als assisterende kerk;
  6. brief van de raad van de kerk te Mussel dd. 4 maart 1996 met reacties op het rapport. De raad stelt voor dat kerken in het leggen van relaties het accent leggen op regionalisering. Ten aanzien van kerkelijke relaties in andere continenten zullen onze kerken een volgend beleid gaan voeren en afstemmen op besluiten van zusterkerken in de betreffende regio's. Verder lijkt het de raad moeilijk om een zusterkerkrelatie in alle gevallen daadwerkelijk inhoud te geven, gezien afstand in ruimte, tijd, taal en cultuur. Ook vraagt de raad zich af waarom bij het verzamelen van gegevens over andere kerken het element van de prediking niet is opgenomen;
  7. brief van de raad van de kerk te Gouda dd. 14 maart 1996. De raad stelt voor de beleidsnota bredere bekendheid te geven en BBK regelmatig over hun werk te laten publiceren in 'Tot de einden der aarde'. Ook zullen BBK zich terughoudend dienen op te stellen bij het verlenen van materiële steun.

Besluit 1:

(beleid) de beleidsstukken Beleid-1994 en Help in Overleg met instemming te aanvaarden (zie de bijlagen XIII en XIV).

Gronden:

1. de synode van Ommen droeg deputaten op hun werk beleidsmatig te onderbouwen. Deputaten hebben met grote deskundigheid deze opdracht uitgevoerd. Het vastgelegde beleid is Schriftuurlijk onderbouwd, afgestemd op het kerkelijk leven in binnen- en buitenland, en ervaringen van buitenlandse hulpverlening en ontwikkelingswerk zijn erin verwerkt;
2. de beleidsstukken vormen een waardevolle aanvulling op het rapport Onbekrompen Delen (Acta Generale Synode Ommen 1993, bijlage XXV). Zonder deze stukken in alle onderdelen voor haar rekening te hoeven nemen kunnen de kerken deputaten opdragen dit beleid uit te voeren.

Besluit 2:

1. (uitvoering beleid) deputaten op te dragen het beleid, zoals vastgelegd in de stukken Onbekrompen Delen, Beleid-1994, Help in Overleg! uit te voeren;
2. (rapportage beleid) van deze uitvoering te rapporteren en in deze rapportage aan te sluiten bij de beleidsbeschrijving.

Grond:

voor controle achteraf door de volgende synode is het dienstig dat de rapportage de uitvoering doorzichtig maakt tot op het beleid.

Besluit 3:

- deputaten op te dragen:
1. (coördinatie) door te gaan met coördinatie van zending en buitenlandse hulpverlening door en vanuit de kerken, met name in het kader van het platform ROFOR;
  2. (herstructurering) initiërend op te treden om te komen tot een proces van verdere bezinning inzake de verhouding van Woord en daad en herstructurering van oecumene, zending en hulpverlening.

Gronden:

1. deputaten hebben met de bereidwillige medewerking van alle leden in ROFOR een adviesorgaan in het leven geroepen, dat de mogelijkheid tot coördinatie biedt en deze functie begint te vervullen; ook in kleinere verbanden kunnen deputaten coördinerend tussen betrokkenen optreden;
2. deputaten vragen gehoor gevend aan het congres 'Zending in Beweging' terecht om verdere ontwikkeling van beleid voor wat betreft uitvoering en coördinatie van het werk van zending, oecumene en hulpverlening binnen onze kerken.

Besluit 4:

- (sturing)
1. de kerken op te roepen om in het volgen van hun zendingroeping en buitenlandse hulpverlening hun beleid af te stemmen op de bovengenoemde beleidsstukken, desgewenst in overleg met deputaten. Waar de kerken knelpunten ervaren, dienen ze dat in de kerkelijke weg aan de orde te stellen;
  2. in het bijzonder de zendende kerken te vragen bij de uitvoering van hun zendingsoopdracht aansluiting te zoeken bij de bezinning en beleidsvoorstellen van de bovengenoemde beleidsstukken, desgewenst in overleg met deputaten. Waar zij knelpunten ervaren, dienen ze dat eveneens in de kerkelijke weg aan de orde te stellen;
  3. in het bijzonder de instanties die steun verlenen aan kerken en christenen in het buitenland te verzoeken om hun beleid in samenspraak met deputaten uit te voeren.

Gronden:

1. de generale synode heeft geen bevoegdheid om in zaken die in mindere vergadering afgehandeld kunnen worden zelf geldige besluiten te nemen. Zaken van zending en hulpverlening kunnen veelal in mindere vergaderingen worden afgehandeld. Wel mag de synode vragen om concrete beleidszaken goed af te stemmen op het algemeen beleid dat is vastgesteld;
2. met name de zendende kerken en hun samenwerkingsverbanden zijn bijzonder betrokken. Bovendien kennen een aantal samenwerkingsverbanden eigen regelgeving, waarbij meerdere vergaderingen niet direct betrokken zijn;
3. van andere instanties kan slechts om medewerking worden verzocht. Deze is bijzonder van belang waar het gaat om een gezamenlijke aanpak vanuit onze kerken naar de hulpontvangers.

Besluit 5:

(hulpverlening) deputaten te machtigen:

1. de aangegane verplichtingen van hulpverlening te blijven behartigen, ook in samenspraak met andere hulpverlenenden;
2. voor concrete projecten van hulpverlening een plaatselijke kerk of groep van kerken dan wel een geëigende gereformeerde organisatie te benaderen voor enige of meerdere activiteiten;
3. na te gaan dat de hulp die door en vanuit ons kerkverband geboden wordt aan de doelstelling blijft beantwoorden;
4. om in voorkomende gevallen incidentele hulp op korte termijn te bieden tot een totaalbedrag van f 50.000,-- jaarlijks.

Gronden:

1. lopende hulpverleningsprojecten mogen niet stagneren als gevolg van het zoeken naar kerken die deze taak overnemen;
2. deputaten zullen zich meer op hun kerntaak, te weten het aangaan en onderhouden van relaties, moeten terugtrekken;
3. in acute noodsituaties moeten deputaten slagvaardig kunnen reageren.

Besluit 6:

van de brieven van de kerken te Gouda, Mussel, Spakenburg-Zuid en Zuidlaren kennis te nemen.

Grond:

de vragen, opmerkingen en suggesties van deze kerken zijn waar mogelijk verwerkt in de besluitvorming. Afzonderlijke beantwoording is gezien de aard van de brieven niet nodig.

Bij de bespreking zijn de deputaten ds. M. Brandes, ds. A. de Jager en ds. J. Klamer aanwezig, samen met hun adviseurs br. B. Bolt en br. Jac. van der Kolk. Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard (ds. A. de Jager blijft als deputaat buiten stemming). De praeses merkt op dat hiermee een belangrijk besluit genomen is, omdat het beleid ten aanzien van buitenlandse kerken momenteel sterk in beweging is. De synode heeft een duidelijke koers uitgezet. Zo moeten we in beweging blijven, niet alleen rekening houdend met het verleden maar ook gericht op de toekomst.

Artikel 91

Betrekkingen Buitenland: Algemene zaken (agenda 7.3.1 en 7.3.5)

26.06.96

Voorstel : commissie 4

Rapporteur : P.H. van der Laan

Materiaal :

1. rapport BBK;
2. aanvullend rapport BBK.

Besluit 1 :

(contact IRTT)
deputaten op te dragen contacten te leggen met deputaten voor het Institute for Reformed Theological Training (IRTT) met als doel om voor de buitenlandse relaties gebruik te maken van het onderwijsaanbod van het IRTT en de aanvraag van buitenlandse relaties om onderwijs te begeleiden.

Gronden:

1. nu het IRTT haar aanbod van theologisch onderwijs verder ontwikkelt, moeten deputaten zich laten informeren en overleggen over de mogelijkheden om buitenlandse relaties van dit onderwijs gebruik te laten maken;
2. omdat de doelgroepen van deputaten IRTT en deputaten BBK voor een belangrijk deel samenvallen, is het verstandig dat er overleg plaatsvindt. Deputaten BBK kunnen bovendien adviseren over concrete aanvragen tot en aanbiedingen van onderwijs in het geval van specifieke relaties.

Besluit 2 :

(ontvangst)
deputaten op te dragen de ontvangst van buitenlandse gasten ter synode tijdig voor te bereiden door
1. in de vijfde week van een generale synode de woensdag te reserveren voor het volgende programma:
in de loop van de morgen aankomst en gezamenlijke lunch; 's middags contact met de synode-commissies en na een gezamenlijke maaltijd 's avonds publieke ontvangst in plenaire zitting;
2. zorg te dragen voor een gastvrije begeleiding van aankomst tot en met vertrek.

Grond:

ervaring leert dat regeling nodig is.

Besluit 3 :

deputaten te machtigen:
de uitbesteding van administratieve werkzaamheden aan de administratie-afdeling van de vereniging De Verre Naasten voort te zetten.

Grond:

de aangestelde secretariaatsmedewerker geeft door haar werk een behoorlijke verlichting van het werk dat deputaten hebben te doen, met name dat van de algemeen secretaris.

Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten ds. A. de Jager en prof. drs. K. Wezeman. Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard, waarbij ds. A. de Jager als deputaat buiten stemming blijft.

Artikel 92

26.06.96

Betrekkingen buitenland: Voorlichting (agenda 7.3.1 - 7.3.4)

Voorstel : commissie 4

Rapporteur : P.H. van der Laan

Materiaal :

rapportage BBK

Besluit 1 :

(Lux Mundi)
deputaten op te dragen de uitgave van Lux Mundi voort te zetten.

Gronden:

1. het kwartaalblad is een geschikt middel om buitenlandse relaties te informeren over actuele thema's in de gereformeerde theologie en concrete zaken uit het gereformeerd kerkelijk leven;
2. het blad wordt met interesse gelezen en geniet waardering onder buitenlandse relaties.

Besluit 2:

(voorlichting binnenland)
deputaten op te dragen:

1. de kerken geregelde voorlichting te geven over hun werk en zich daartoe te wenden tot de uitgevers van het blad 'Tot aan de einden der aarde' en de eigen uitgave van 'Wereldwijd' geregeld te actualiseren;
2. in de voorlichting bijzondere ruimte te bieden voor bevindingen van deputaten inzake de wederkerigheid van de relaties met buitenlandse kerken.

Gronden:

1. om de kerken te helpen om voor hun deel de relaties met buitenlandse kerken in te vullen is het nodig dat ze op de hoogte zijn van het bestaan van die kerken en geregeld geïnformeerd worden over verdere ontwikkelingen van die kerken en onze relaties met hen;
2. voor beantwoording van de vraag waarin de kerken kunnen leren van de (zuster)kerken in het buitenland zijn deputaten de eerst aangewezenen om aanzetten te geven. Dat kan heel goed samengaan met het geven van geregelde voorlichting.

Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten ds. A. de Jager, ds. J. Klamer, br. H.J. Leskens, ds. H. van Veen en ds. T. Wendt. Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard. Ds. A. de Jager blijft als deputaat buiten stemming.

Artikel 93

26.06.96

Betrekkingen buitenland: Financiën (agenda 7.3.1 - 7.3.4)

Voorstel : commissie 4

Rapporteur : N. Buurman

Materiaal :

1. accountantsbevindingen (Coopers & Lybrand, accountants) dd. 29 juni 1994 over de jaarrekening 1993 met de betreffende jaarrekening;
2. beoordelingsverklaring van Coopers & Lybrand, accountants, dd. 20 september 1995 over de jaarrekening 1994 met de betreffende jaarrekening;
3. voorlopige cijfers jaarrekening 1995 dd. 25 april 1996;
4. beoordelingsverklaring van Coopers & Lybrand, accountants, dd. 15 juni 1996 over de jaarrekening 1995 met de betreffende jaarrekening;
5. brief aan de kerken dd. november 1993 betreffende quotum en begroting 1994;
6. brief aan de kerken dd. november 1994 betreffende quotum en begroting 1995;
7. brief aan de kerken dd. november 1995 betreffende quotum en begroting 1996;
8. historisch overzicht uitgaven 1993 / 1994 / 1995 dd. 1 juni 1996;
9. meerjarenplan uitgaven 1994 t/m 1999 dd. 1 juni 1996.

Besluit:

1. deputaten te dechargeren inzake het verkrijgen, beheren en besteden van de financiële middelen van het deputaatschap over de jaren 1993, 1994 en 1995;
2. deputaten te machtigen om voor de hun opgedragen taken uitgaven te doen volgens de meerjarenbegroting opgesteld door deputaten op 1 juni 1996;
3. deputaten op te dragen:
  1. jaarlijks een quotum aan de kerken te vragen van maximaal f 6,- per ziel en informatie te bieden over de bestemming van de gelden en hen daarbij, zonedig, te herinneren aan hun verplichtingen;
  2. deze gelden in ontvangst te nemen, te beheren en uit te geven en de boekhouding te laten controleren door een accountant;
  3. een algemene reserve aan te houden, maximaal gelijk aan éénmaal het jaarbudget;
  4. goede acht te geven op de materiële verzorging van hen die door BBK in opdracht van de kerken zijn of worden uitgezonden;
  5. na te gaan of gelden worden besteed voor het beoogde doel;
4. tevens deputaten op te dragen tijdig aan de eerstkomende generale synode te verstrekken:
  1. de openingsbalans per 1 januari 1996;
  2. de sluitingsbalans per 31 december 1998;
  3. het overzicht van de mutaties in de balansposten over 1996, 1997 en 1998;

4. het overzicht van de uitgaven 1996 / 1997 / 1998;
5. het meerjarenplan uitgaven 1996 t/m 2004;
6. bij het opstellen van het uitgavenoverzicht en het meerjarenplan de posten, waar mogelijk, per relatie aan te geven en dezelfde volgorde daarbij aan te houden.

Gronden:

1. uit de accountantsverklaringen blijkt dat de financiële middelen van het deputaatschap BBK op verantwoorde wijze zijn verkregen, beheerd en besteed;
2. deputaten hebben de financiële verplichtingen, voortvloeiende uit het besluit van de Generale Synode van Ommen 1993 (Acta art. 76), naar vermogen uitgevoerd;
3. de kerken zijn gediend met een stabiel financieel quotum; voor de komende drie jaar is een bedrag van maximaal f 6,-- per jaar verantwoord;
4. de eerstkomende synode is gediend met overzichten over de periode tussen twee generale synoden;
5. de voortgang van de synodale arbeid wordt gediend indien de gegevens bij de aanvang van de synode ter beschikking zijn;
6. de kerken die financiële hulp ontvangen, geven niet in alle gevallen de gevraagde verantwoording van de besteding van de gelden.

Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten ds. A. de Jager en prof. drs. K. Wezeman. Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard, waarbij ds. A. de Jager als deputaat buiten stemming blijft. Het financieel meerjarenplan is als bijlage XV bij deze Acta opgenomen.

Artikel 94

26.06.96

Betrekkingen buitenland: Algemeen besluit (agenda 7.3.1 - 7.3.4)

Voorstel : commissie 4

Rapporteur : N. Buurman

Materiaal :

1. rapport BBK;
2. aanvullend rapport BBK.

Besluit:

het beleid van deputaten voor de betrekkingen met de buitenlandse kerken, benoemd door de Generale Synode van Ommen 1993, goed te keuren en hun decharge te verlenen onder hartelijke dank voor hun werkzaamheden, die zij met grote inzet hebben verricht.

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard, waarbij ds. A. de Jager en ds. M.H. Oosterhuis als deputaten buiten stemming blijven. Afsluitend merkt de praeses op dat de dank aan deputaten zeker niet misplaatst is. Toch gaat het hier niet zozeer om hun werk als wel om het werk van de Heilige Geest. Wij verwonderen ons erover dat Gods Geest overal in de wereld werkt. Onder zijn invloed herkennen wij onze zusterkerken en onze andere contacten. Vol verwachting mogen wij uitzien naar de toekomst van Jezus Christus, wanneer de grote ontmoeting zal plaatsvinden van gelovigen uit alle landen en alle volken.

Hoofdstuk VIII OVERHEID

Artikel 95

22 / 28.05.96

Relatie kerk en overheid (agenda 8.2.1 - 8.2.2)

Voorstel : commissie 5

Rapporteur : A. van Leeuwen

Materiaal :

1. rapport van deputaten voor correspondentie met de Hoge Overheid met twee bijlagen; aanvullend rapport van deze deputaten dd. 5 januari 1996;
2. brief van prof. drs. D. Deddens dd. 12 april 1996 over de door deputaten voorgestelde wijziging van de instructie ad h.

Besluit:

1. deputaten te dechargeren onder dank voor hun arbeid;
2. de naam van het deputaatschap te wijzigen in 'Deputaten voor de relatie tussen kerk en overheid';
3. opnieuw deputaten te benoemen met de opdracht te handelen volgens de volgende instructie:
  - a. stukken die van de overheid bij hen inkomen en bestemd zijn voor de kerken of anderszins van belang zijn voor de kerken ter kennis van de kerken te brengen;
  - b. op vragen van de overheid naar het gevoelen van de kerken over bepaalde zaken antwoord te geven, voorzover de kerken zich na 1892 over deze en dergelijke zaken in generale synoden hebben uitgesproken, en zowel de bedoelde vragen als de door deputaten gegeven antwoorden ter kennis van de kerken te brengen;
  - c. op de door de overheid aangekondigde of reeds genomen maatregelen die overal in ons land de dienst van de kerk (art. 27 KO) raken te reageren, indien dit van belang is voor de onbelemmerde voortgang c.q. de wettige bescherming van deze dienst en indien niet op het bijeenkomen van de generale synode gewacht kan worden; van al zulke reacties dienen deputaten de kerken in kennis te stellen;
  - d. op wettige te reageren die door de overheid wordt voorbereid en duidelijk het belijden van de kerk en/of het leven als christen raakt, indien niet op het bijeenkomen van de generale synode gewacht kan worden; van al zulke reacties dienen deputaten de kerken in kennis te stellen;
  - e. de kerken te informeren over nieuw tot stand gekomen wettige en andere maatregelen van de rijksoverheid die voor de kerken consequenties hebben, en over rechterlijke uitspraken die voor het functioneren van de kerken overal in het land van belang zijn;
  - f. zich namens De Gereformeerde Kerken in Nederland te doen vertegenwoordigen in het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken (CIO);
  - g. namens de kerken gelukwensen of betuigingen van deelneming bij vreugde of rouw, het Koninklijk Huis betreffende, over te brengen en de vertegenwoordiging van de kerken op koninklijke recepties voor te bereiden en uit te voeren, behalve wanneer de generale synode bijeen is;
  - h. op uitnodiging van de overheid de kerken te vertegenwoordigen bij officiële plechtigheden met een vorstelijk of nationaal karakter, met dien verstande dat geen uitnodiging aanvaard kan worden tot het bijwonen van religieuze samenkomsten en andere plechtigheden die in strijd komen met het Woord van de Here en de op dat Woord gegronde belijdenis van de kerken; deze restrictie houdt niet in dat het de deputaten verboden is de kerken op uitnodiging te vertegenwoordigen bij kerkelijke plechtigheden ter gelegenheid van een huwelijk of begrafenis van een lid van het Koninklijk Huis;
  - i. na te gaan of de decentralisatie van overheidstaken verandering en/of uitbreiding van de instructie noodzakelijk maakt;
  - j. van hun arbeid rapport uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en hun rapport uiterlijk drie maanden voor het begin van de volgende generale synode aan de kerken toe te zenden.

Gronden:

1. deputaten hebben voldaan aan de door de Generale Synode van Ommen 1993 verstrekte opdracht (Acta art. 84);
2. deputaten hebben in toenemende mate ook te maken met zaken betreffende lagere overheden, vooral door het decentralisatiebeleid van de Hoge Overheid;
3. ad 3f:
  - a. het CIO blijkt een goede informatiebron te zijn;
  - b. het CIO treedt goed en geargumenteed op in de richting van de overheid;

- c. voor inhoudelijke bijdragen van de kant van de deputaten is voldoende ruimte;
  - d. een besluit van het CIO is niet bindend voor een participerende kerk, wanneer deze kenbaar maakt en laat vastleggen er geen verantwoordelijkheid voor te kunnen dragen;
4. ad 3h:
- a. het gaat bij deze samenkomsten om bijeenkomsten van een zeer speciaal karakter, waardoor ze met een gewone kerkdienst van een willekeurige niet-gereformeerde kerk niet vergelijkbaar zijn. Het accent in deze bijeenkomsten ligt immers in de eerste plaats op het vorstelijke en nationale ervan;
  - b. het eren van de overheid staat niet op gespannen voet met, maar in één lijn met het vrezende van de Here (Spr. 24:21, 1 Petr. 2:13-17); indien onze kerken uit respect voor het Koninklijk Huis gehoor geven aan uitnodigingen voor de onder besluit 3h genoemde plechtigheden, brengt dat op zichzelf niet in strijd met Gods Woord;
  - c. het is voor de overheid en voor heel ons volk van wezenlijk belang dat de Naam van de Here door de overheid nog publiek wordt aangeroepen en zijn Woord wordt gelezen bij deze gelegenheden.

Bij de breedvoerige bespreking zijn de deputaten ds. J. Ophoff, mr. P.T. Pel, ds. M. van Veelen en drs. J.P. de Vries aanwezig. Ten aanzien van besluit 3h is de commissie verdeeld: commissie 5A (rapporteur oud. A. van Leeuwen) wil de tekst van de instructie handhaven inclusief de restrictie die in het verleden toegevoegd werd, terwijl commissie 5B (rapporteur ds. A. de Jager) deze restrictie wil voorzien van een bepaalde en tegelijk beperkende uitleg. Verder wordt een amendement ingediend door ds. R. ter Beek, ds. P.H. van der Laan, oud. A. Prins, oud. W. Smit en oud. K. Stelpstra om (in de lijn van het deputatenrapport) genoemde restrictie helemaal te laten vervallen en als grond 4 toe te voegen: "De restrictie die de Generale Synode van Amersfoort-West 1967 (Acta art. 245) heeft toegevoegd, wekt de indruk dat het bijwonen van nationale plechtigheden met een kerkelijk karakter in strijd komt met Schrift en belijdenis. Gehoor geven aan uitnodigingen van de overheid voor plechtigheden, ook met een kerkelijk karakter, rond leden van het Koninklijk Huis, is echter op te vatten als een uiting van respect voor het Koninklijk Huis. Zulk respect is in overeenstemming met de eerbied voor God waar de bijbel toe oproept (Spr. 24:21, 1 Petr. 2:13-17; vgl. Marc. 12:13-17)". Dit amendement wordt verworpen met 13 stemmen voor en 21 stemmen tegen. De door commissie 5B voorgestelde uitleg wordt aanvaard met 22 stemmen voor, 11 stemmen tegen en 1 onthouding. Het aldus uitgebreide voorstel van de commissie wordt aanvaard met 32 stemmen voor en 2 onthoudingen. Ds. M. van Veelen blijft als deputaat steeds buiten stemming.

Hoofdstuk IX SYNODALIA

Artikel 96

29.05.96

Vorbereitung eerstvolgende generale synode (agenda 9.1.1, 9.9.1, 9.9.3, 9.9.7, 9.9.10)

Voorstel : moderamen

Rapporteur : P. Niemeijer

Materiaal :

1. rapport dd. 28 februari 1996 (met bijlagen) van deputaten voorbereiding eerstvolgende generale synode, benoemd door de Generale Synode van Ommen 1993, waaruit blijkt:
  1. dat deputaten hun taak, genoemd in de 'Huishoudelijke regeling voor generale synoden' sub 9, hebben uitgevoerd;
  2. dat zij in overleg met de synodeleden de werkwijze van de synode van Ommen hebben geëvalueerd;
  3. dat zij de rubricering in de Acta hebben herzien;
  4. dat zij de wijzigingen waartoe de synode van Ommen besloot, in de regeling hebben verwerkt;
  5. dat zij een door hen aangevulde en bijgewerkte 'Nota inzake opmaak, spelling en interpunctie' tijdig aan de diverse deputaatschappen hebben toegezonden;
  6. dat zij het draaiboek voor generale synoden op punten waar dat nodig bleek, hebben aangepast;
  7. dat zij voorstellen aan hoofdstuk 1 van de huishoudelijke regeling als punt 12.f. toe te voegen:
    - f. wanneer na de constituering van de vergadering het moderamen zich terugtrekt voor de voorlopige planning van de agenda, een voorlichtingsmoment voor de overige afgevaardigden creëren, te verzorgen door deputaten voor voorbereiding van de volgende synode, met het doel voorlichting te geven over tekstverwerking, het opstellen van rapporten en besluitteksten en de vergadertechniek;
  8. dat zij voorstellen aan hoofdstuk 3 van de huishoudelijke regeling als punt 4 toe te voegen:
    4. Een advies over de zaak zelf wordt in de eerste besprekingsronde uitgebracht. In een tweede of derde ronde dient het advies zich te beperken tot eventueel ingediende tegenvoorstellen en amendementen;
  9. dat zij voorstellen in de verzendregeling voor de Acta op te nemen dat de samenroepende kerk voor de laatstgehouden synode 6 exemplaren ontvangt, voor predikant(en), koster en andere hoofdedwerkers;
  10. dat zij van de hoogleraren-adviseurs een brief ontvangen hebben waarin die melden dat de huidige werkwijze van de synode huns inziens onvermijdelijk leidt tot slechts weinig participatie aan het synodewerk en tot een beperkte communicatie tussen de synode en haar hoogleraren-adviseurs;
2. voorstel van de Particuliere Synode van Holland-Zuid 1996 om deputaten voorbereiding eerstvolgende synode een onderzoek te doen instellen naar:
  1. de mogelijkheden om de plenaire vergaderingen van de synode te organiseren in een conferentieoord;
  2. de voor- en nadelen van het vergaderen in een conferentieoord;
  3. de mogelijkheden om door een efficiëntere werkwijze kostenbesparend te werken;
3. brief van de kerk te Rotterdam-Centrum dd. 1 juli 1995 met twee verzoeken:
  1. alvorens deputaten te benoemen informatie in te winnen omtrent hun lichamelijke en geestelijke toestand;
  2. een permanent (post)adres te creëren voor zaken aangaande de generale synode;
4. brief van de kerk te Berkel en Rodenrijs dd. 19 maart 1996 met twee verzoeken:
  1. het deputaatschap voorbereiding eerstvolgende synode uit te breiden met twee leden van de door de kerkeraad van Berkel en Rodenrijs benoemde commissie voorbereiding generale synode en met de door de synode benoemde quaestor;
  2. een instructie vast te stellen die aangeeft hoe deputaten voorbereiding eerstvolgende synode de samenroepende kerk met raad en daad terzijde kunnen staan.

Besluit:

1. deputaten te dechargeren onder hartelijke dank voor de door hen verrichte arbeid;
2. aan hoofdstuk 1 van de huishoudelijke regeling als punt 12.f toe te voegen:
  - f. wanneer na de constituering van de vergadering het moderamen zich terugtrekt voor de voorlopige planning van de agenda, een voorlichtingsmoment voor de overige afgevaardigden creëren, te verzorgen door deputaten voor voorbereiding van de volgende synode, met het doel technische voorlichting te geven over de werkwijze van de synode;
3. aan hoofdstuk 3 van de huishoudelijke regeling als punt 4 toe te voegen:

4. Een advies over de zaak zelf wordt in de eerste besprekingsronde uitgebracht. In een tweede of derde ronde dient het advies zich te beperken tot eventueel ingediende tegenvoorstellen en amendementen;
4. in hoofdstuk 5 van de huishoudelijke regeling punt 1.e als volgt te wijzigen:
  - e. is een zaak ter synode afgehandeld, dan zorgt de voorzitter der commissie ervoor dat het rapport met de besluiten in eindredactie in tweevoud, door hem en de rapporteur ondertekend, wordt ingeleverd bij de eerste scriba;
5. de 'Verzendregeling deputatenrapporten, Acta, Handelingen' als volgt te herzien:
  - a. 1 sub b wordt gewijzigd in die zin, dat deputaten BBK in plaats van twintig exemplaren van hun rapport dertien exemplaren daarvan ontvangen o.a. voor verzending naar kerken in het buitenland;
  - b. aan paragraaf 1 worden een punt 1.i en een punt 1.j toegevoegd:
    - i. (aanvullende) rapporten worden uiterlijk één maand voor aanvang van de synode aan de kerken toegezonden;
    - j. over de toezending van een (aanvullend) rapport later dan één maand voor aanvang van de synode, beslissen deputaten generaal-synodale publikaties;
  - c. 2 sub b wordt gewijzigd in:
    - b. de samenroepende kerk 6 exemplaren voor de predikant(en), koster en andere hoofdmedewerkers;
  - d. 2 sub f wordt gewijzigd in:
    - f. deputaten BBK dertien exemplaren o.a. voor verzending naar kerken in het buitenland;
6. kennis te nemen van de mededelingen van de hoogleraren-adviseurs en te blijven bij de huidige regelingen;
7. aan het verzoek van de Particuliere Synode van Holland-Zuid 1996 niet te voldoen;
8. aan het verzoek van de kerk te Rotterdam-Centrum om deputaten vooraf te polsen niet te voldoen;
9. de samenroepende kerk voor de eerstvolgende synode te vragen zo spoedig mogelijk een postbusnummer aan te vragen voor de komende synode;
10. aan het verzoek van de kerk te Berkel en Rodenrijs niet te voldoen;
11. nieuw te benoemen deputaten voorbereiding eerstvolgende synode op te dragen:
  - a. alle werkzaamheden te doen die de huishoudelijke regeling hun opdraagt;
  - b. de 'Huishoudelijke regeling voor generale synoden' met bijlagen aan te passen aan de door de synode van Berkel en Rodenrijs genomen besluiten;
  - c. in het draaiboek van de synode de relevante bevindingen van de samenroepende kerk en de synode van Berkel en Rodenrijs te verwerken;
  - d. aan het einde van de synode een evaluatie onder de leden te houden;
  - e. een duidelijke richtlijn te ontwerpen voor de rubricering van de ingekomen stukken door de samenroepende kerk;
  - f. van hun werkzaamheden rapport uit te brengen aan de volgende synode.

Gronden:

1. deputaten hebben hun opdracht naar behoren uitgevoerd;
2. net als in Ommen is het organiseren van een voorlichtingsmoment voor de afgevaardigden tijdens het moderamenoverleg aan het begin van de synode ook in Berkel en Rodenrijs als prettig en zinvol ervaren;
3. in het besluitvormingsproces heeft de eerste ronde van bespreking als functie de leden van de vergadering het materiaal te verschaffen aan de hand waarvan zij hun mening vormen; in dat kader past een deskundig advies; wanneer in volgende ronden nieuwe aspecten worden aangedragen, kan het zinvol zijn daarover deskundig advies te verstrekken;
4.
  - a. over het algemeen is de informatie die deputaten BBK in vertaling verstrekken aan kerken in het buitenland voldoende; door de Acta slechts toe te zenden aan die kerken in het buitenland die bij rapporten en besluiten in het Nederlands gebaat zijn, levert de synode een bijdrage aan de bewaking van haar quotum;
  - b. deputaten generaal-synodale publikaties hebben behoefte aan een duidelijke richtlijn voor het verzenden van (aanvullende) rapporten aan de kerken vlak voor of na de door de synode vastgestelde sluitingstermijn voor ingekomen stukken;
  - c. naast de predikanten komt ook aan de koster en andere hoofdmedewerkers uit de samenroepende kerk een passende herinnering toe vanwege hun bijzondere inzet voor de synode;
5.
  - a. er is in de afgelopen jaren een aantal malen contact geweest tussen de hoogleraren-adviseurs en deputaatschappen voorbereiding generale synode;
  - b. die contacten hebben geleid tot de huidige bepalingen in de huishoudelijke regeling en in de lijst met aandachtspunten voor de scriba II (draaiboek);
  - c. de hoogleraren-adviseurs schrijven zelf dat aan wat in het verleden door hen is overwogen en gezegd -- bij de huidige werkwijze van de generale synode -- geen nieuwe gezichtspunten zijn toe te voegen;
  - d. de huidige regelingen houden o.a. in dat de commissies op eigen initiatief en rechtstreeks hoogleraren in een bepaalde zaak om advies kunnen vragen; dat de commissies op voorstel van of in overleg met het moderamen een hoogleraar

- kunnen verzoeken deel te nemen aan het werk van de commissie; en dat de hoogleraren aan het eind van iedere vergadering een werkschema ontvangen voor de volgende vergadering, waarbij het moderamen van de synode bepaalt welke hoogleraren welke rapporten en conceptbesluitteksten ontvangen, al of niet met de vraag om advies.
6.
    - a. noch in Ommen noch in Berkel en Rodenrijs is gebleken dat het huisvesten van de synode en van de afgevaardigden als een last is ervaren;
    - b. kerkgebouw en zijn, indien nodig, door een goede voorbereiding technisch voldoende aan te passen aan synode-zittingen;
    - c. de privacy van synodeleden kan door goede afspraken ook in een gastgezin voldoende worden gewaarborgd;
    - d. waar de particuliere synode zelf aangeeft dat de extra kosten voor een conferentieoord hooguit voor een deel kunnen worden opgevangen door efficiënter te vergaderen, staat haar verzoek op gespannen voet met de dringende kostenbeheersing;
    - e. het komt het besef van de band tussen de generale synode en de plaatselijke kerken ten goede wanneer gebruik gemaakt wordt van de gastvrijheid van een gemeente die zich daarvoor beschikbaar stelt;
  7. onder de 'aandachtspunten voor de assessor' staat reeds in het draaiboek dat benoeming van nieuwe deputaten zo spoedig mogelijk na de decharge van hun voorgangers moet plaatsvinden (vgl. ook de huishoudelijke regeling voor generale synoden, 2.4), o.a. om benoemde deputaten in de gelegenheid te stellen, indien nodig, ontheffing te vragen aan de synode;
  8. het tijdig beschikken over en publiceren van een duidelijk adres voor stukken die gericht zijn aan de kerken of bestemd zijn voor de synode, kan eraan meewerken dat ingezonden brieven tijdig op de bestemde plaats komen;
  9. de ervaring van de samenroepende kerk van de laatstgehouden synode wordt benut door
    - a. de door haar nodig geachte wijzigingen en tips te verwerken in het reeds bestaande draaiboek van de synode, dat een uitvoerige instructie bevat voor de samenroepende kerk;
    - b. de samenroepende kerk van de eerstvolgende synode aan te sporen in een vroeg stadium contact op te nemen en gedurende heel de voorbereiding contact te blijven houden met de samenroepende kerk van de laatstgehouden synode;
  10. een goede, doorzichtige en consequente rubricering van de ingekomen stukken komt ten goede aan de behandeling ter synode en vereenvoudigt het opzoeken in de Acta en de archivering in het ADC.

Tijdens de bespreking dient oud. H. Brink een amendement in op besluit 7. Hij wil aan de verzoeken 1 en 2 van de PS Holland-Zuid 1996 niet voldoen, maar wel naar aanleiding van verzoek 3 door deputaten een onderzoek doen instellen naar een meer efficiënte werkwijze van de generale synode, eventueel via inschakeling van interne of externe deskundigen. Dit op twee gronden: 1. het is alleszins de moeite waard na te gaan of tijd- en/of kostenbesparend gewerkt kan worden; 2. bezinning op de werkwijze van de generale synode komt wellicht ook tegemoet aan de opmerking van hoogleraren-adviseurs (vgl. materiaal 1.10). Volgens de rapporteur, ds. P. Niemeijer, maakt dit amendement een oneigenlijk gebruik van wat de PS Holland-Zuid 1996 voorstelde over de betaalbaarheid van het vergaderen in een conferentieoord. Het amendement wordt verworpen met 17 stemmen voor en 19 stemmen tegen. Het voorstel van het moderamen wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 97

01.05.96

Generaal-synodale publikaties (agenda 9.11)

Voorstel : commissie 4

Rapporteur : J. van Groos

Materiaal :

rapport deputaten voor generaal-synodale publikaties.

Besluit:

1. deputaten te dechargeren onder dank voor hun zorgvuldige arbeid;
2. akkoord te gaan met de door deputaten voorgestelde wijzigingen in volgende edities van het Gereformeerd Kerkboek;
3. opnieuw deputaten te benoemen voor de uitgave van generaal-synodale publikaties met de volgende opdrachten:
  - a. het doen produceren en doen uitgeven van de Acta en de Handelingen van de generale synode, de rapporten van de door de generale synode benoemde deputaten, het doen uitgeven van nieuwe edities en het herdrukken van het Gereformeerd Kerkboek, onderdelen van deze uitgaven en andere drukwerken die op last van de generale synode worden vervaardigd; daarbij moet in technisch en econo-

- misch opzicht zo doeltreffend mogelijk te werk worden gegaan;
- b. met drukkers en uitgevers overeenkomsten af te sluiten die betrekking hebben op de onder a bedoelde uitgaven, inzake de technische vervaardiging en de uitgeversexploitatie alsmede met auteurs voor wat betreft auteursrechtelijke aanspraken en bevoegdheden voorzover daarvan sprake is;
  - c. toe te zien op de naleving van de onder b bedoelde overeenkomsten;
  - d. toe te zien op het uitgeven van nieuwe edities van de sub a bedoelde uitgaven en er zoveel mogelijk voor te zorgen dat daarin druk- en zetfouten en andere tekortkomingen worden verbeterd;
  - e. erop toe te zien dat terzake van de typografische verzorging, de afmetingen, het taalgebruik, de spelling, de interpunctie, de nomenclatuur en dergelijke zoveel mogelijk een verantwoorde eenvormigheid wordt betracht met inachtneming van de door de generale synode van toepassing verklaarde regels voor spelling en dergelijke;
  - f. het inventariseren van ontvangen reacties uit de kerken met betrekking tot de voortgaande harmonisatie van het Gereformeerd Kerkboek en het -- voorzover dit noodzakelijk moet worden geacht -- doen van voorstellen daarover aan de eerstvolgende synode;
  - g. te beslissen over verzoeken om toestemming tot het uitgeven van de sub a bedoelde publikaties of onderdelen daarvan, voorzover het auteurs- of gebruiksrecht daarvan bij de kerken berust;
  - h. te waken tegen inbreuk op de auteurs- en gebruiksrechten van de kerken en het treffen van conservatoire en andere noodzakelijke maatregelen; ervoor te zorgen dat in de kerkelijke publikaties die met hun medewerking tot stand komen een clausule wordt afgedrukt waaruit blijkt dat deze rechten bij de kerken berusten en dat voor verspreiding van de tekst toestemming van de kerken vereist is;
  - i. te waken tegen inbreuk op auteurs- en gebruiksrechten van derden bij het uitgeven van publikaties onder a genoemd;
  - j. geschillen met derden zoveel mogelijk op te lossen door middel van arbitrage;
  - k. bij het afsluiten van overeenkomsten eventueel royalty's te bedingen bij uitgevers, indien en voorzover er sprake is van bijzondere kosten of lasten voor de kerken, die aan de betreffende publikaties ten grondslag liggen, met als uitgangspunt dat in het algemeen de prijs van een kerkelijke publikatie niet belemmerend mag werken ten aanzien van verspreidingsmogelijkheden;
  - l. nauw gezet samen te werken met andere deputaten betreffende het vervaardigen van hun rapporten e.d. en erop toe te zien dat zij dit van hun kant ook doen;
  - m. van transacties met derden die financiële consequenties hebben de desbetreffende stukken aan de quaestor en de financiële commissie beschikbaar te stellen;
  - n. te rapporteren over hun werkzaamheden aan de eerstvolgende generale synode.

Gronden:

1. deputaten hebben hun taak naar behoren en met grote zorgvuldigheid uitgevoerd;
2. de voorgestelde wijzigingen in het Gereformeerd Kerkboek zijn terecht qua spelling en dergelijke in de tekst;
3. zonder de aanvulling van de instructie onder m is de controle van deze transacties niet goed mogelijk.

De bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten voor generaal-synodale publikaties br. D. den Hollander en mr. F.T. Oldenhuis. Dat voor het werk van deputaten veel precisie vereist is, heeft oud. J. van Groos als rapporteur van de commissie ondervonden. Hij heeft namelijk alle ruim 150 voorgestelde correcties gecontroleerd, die in nieuwe edities en/of oplagen van het Gereformeerd Kerkboek zullen worden aangebracht (opgenomen in bijlage III van het deputatenrapport).

Nadat het voorstel van de commissie met algemene stemmen aanvaard is, herinnert de praeses met dankbaarheid aan het werk van ds. P. Lok, die tot aan zijn overlijden in juni 1994 adviseur van het deputaatschap was.

Artikel 98

09.05.96

Bewaking quota (agenda 4.1.2, 9.9.8, 11.5.1)

Voorstel : moderamen

Rapporteur : P. Niemeijer

Materiaal :

1. brief van de Particuliere Synode van Zeeland, Noord-Brabant en Limburg 1996 met de volgende voorstellen:
  - a. besluiten met financiële consequenties worden genomen in samenhang met andere dergelijke besluiten;
  - b. de deputaatschappen krijgen de instructie mee om bij de uitvoering van hun taak

- en de planning voor de toekomst er rekening mee te houden dat in verband met het geheel van taken binnen de kerken op zich goede zaken niet 'automatisch' kunnen blijven doorgroeien;
- c. de deputaatschappen krijgen de taak bij hun rapportage een vijfjarenplan te voegen zodat de synode meer inzicht heeft in eventueel nog te verwachten kosten;
  2. brief van de Gereformeerde Kerk te Zeist met het verzoek goede aandacht te geven aan de hoogte van de door de synode vast te stellen quota en aan de som van de verschillende quota samen;
  3. jaarverslag 1995 van de Theologische Universiteit te Kampen;
  4. brief van het Gereformeerd Vormingsinstituut dd. 5 april 1996 met het verzoek facilitaire samenwerking tussen toerustingsorganisaties te bevorderen.

Besluit:

1. de deputaatschappen die gemachtigd zijn zelf quota aan de kerken te vragen, op te dragen:
  - a. met hun werkzaamheden te blijven binnen hun instructie en het aan hen toegestane quotum;
  - b. na te gaan waar in de uitgaven bezuinigd kan worden, o.a. door de mogelijkheden van facilitaire samenwerking met andere deputaatschappen en/of gereformeerde organisaties te bezien;
  - c. in hun financiële rapport (dat de jaarrekeningen en eventueel accountantsverklaringen bevat) aan de synode duidelijk inzicht te geven in de kosten van kerntaken van het deputaatschap, in de uitgaven voor ondersteunende diensten door betaalde krachten en in de financiële consequenties van nieuw beleid;
  - d. bij hun rapportage aan de eerstkomende synode een vijfjarenplan te voegen waarin een raming is opgenomen van de kosten van de voorgenomen activiteiten; daarbij dienen bestaand en nieuw beleid duidelijk onderscheiden te worden;
2. alle deputaatschappen van de synode op te dragen aan de eerstkomende synode hun oordeel te geven over de noodzaak van toezending aan de kerken van het rapport (en eventueel het aanvullend rapport) van hun door de eerstkomende synode te benoemen opvolgers;
3. de financiële controlecommissie opdracht te geven zo spoedig mogelijk duidelijke criteria en procedures te formuleren aan de hand waarvan de declaraties van deputaten aan de penningmeester van het deputaatschap c.q. de quaestor van de synode verantwoord en door hem gecontroleerd kunnen worden, en die aan de verschillende deputaatschappen door te geven;
4. de quaestor en de financiële controlecommissie op te dragen de eerstkomende synode te dienen met:
  - a. een overzicht van de door de deputaatschappen begrote quota;
  - b. de inflatiecijfers over de jaren 1996--1998;
  - c. een advies inzake de maximale verhoging van de som van de door de eerstkomende synode te vragen quota;
5. de quaestor en de financiële controlecommissie op te dragen de eerstkomende synode te dienen met:
  - a. een evaluatie van de in de besluiten 1--4 opgedragen taken, waarbij ook eventuele wensen en suggesties uit de in besluit 1 bedoelde deputaatschappen zijn verwerkt;
  - b. concrete voorstellen ter bewaking van kosten en quota.

Gronden:

1. ten gevolge van de besluiten van de Generale Synode van Ommen 1993 steeg de som van de quota die rechtstreeks door deputaatschappen worden gevraagd, met ruim 30 procent; in het financiële jaarverslag van de Theologische Universiteit over 1995 wordt meegedeeld dat de bijdragen, die van 1993 tot en met 1995 gelijk bleven, steeds trager binnenkomen, terwijl er ultimo 1995 vijftientig kerken waren die hun financiële verplichting geheel of gedeeltelijk niet zijn nagekomen;
2. de kosten van deputatenrapporten stegen van f 42.000 in 1990--1992 tot f 60.000 in 1993--1995;
3.
  - a. inzake het gebruik van vergadergelegenheden en maaltijden dienen heldere criteria te bestaan;
  - b. er dient een doorzichtige procedure te zijn voor de verantwoording door deputaatschappen van hun uitgaven aan de quaestor;
4. de begroting van de quaestor van de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs 1996 noodzaakt tot een verhoging van het quotum met 65 procent in vergelijking met het door de quaestor van de synode van Ommen gevraagde quotum; daarnaast zijn er de afdrachten aan o.m. classis (met steunverlening ad art. 11 KO), zending, regionaal evangelisatiewerk, emeritering (sterk gestegen) en diaconale zaken als De Driehoek;
5. definitieve besluitvorming en regelgeving inzake de beheersing en bewaking van uitgaven dient verantwoord en in goed overleg met betrokkenen te geschieden.

Veel afgevaardigden zeggen zich zorgen te maken over de almaar stijgende kosten van deputaatschappen en ook van de generale synode zelf. Bij de voorbereiding van volgende synoden zal aan deze problematiek goede aandacht moeten worden besteed. Ds. A. Boersma stelt direct een besparende maatregel voor, namelijk door besluit 2 als volgt te formuleren: "Bij de instructie van deputaatschappen te bepalen of toezending van hun rapport aan alle kerken noodzakelijk is". Zijn amendement wordt echter verworpen met 15 stemmen voor, 18 stemmen tegen en 2 onthoudingen. Het voorstel van het moderamen wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 99

09.05.96

Rooster van aftreden deputaten (agenda 5.1.1 en 9.12.1)

Voorstel : moderamen

Rapporteur : P. Niemeijer

Materiaal :

1. besluit van de Generale Synode van Ommen 1993 (Acta art. 88), om 'de Huishoudelijke Regeling voor generale synoden te wijzigen door aan de algemene instructie voor deputaten, na VIII.2f, toe te voegen:
(De benoemde deputaten zullen)
  - g. in hun rapport aan de volgende synode een rooster van aftreden opnemen, waarbij ermee gerekend wordt dat de synode niet vaker dan twee keer tot herbenoeming overgaat, tenzij aangetoond wordt dat specifieke deskundigheid van een deputaat aftreden ongewenst maakt';
2. verzoek van de kerk te Bussum-Huizen dd. 3 april 1996, om het onder 1 genoemde besluit ongedaan te maken, met als gronden:
  - a. voor de meeste deputaatschappen is vanwege de vaak uiterst complexe en kennis vereisende opdrachten een behoorlijke inwerktime vereist;
  - b. een vervanging van tenminste 33 % (en vaak méér) van de leden per synode betekent een onverantwoorde vernietiging van mankracht en ervaring;
  - c. door zo'n vervanging wordt het contact met gesprekspartners (zeker in het buitenland) ernstig bemoeilijkt;
3. verzoek van deputaten-curatoren dd. 15 december 1995 om de door hen op zichzelf gewaardeerde eis van een aftredingsrooster nog eens in zijn bijzondere consequenties voor hun deputaatschap te bezien en aan te passen.

Besluit:

1. de regel te handhaven dat deputaten in hun rapport aan de synode een voorstel doen voor de door de synode te verrichten benoemingen, waarbij ermee gerekend wordt dat de synode niet vaker dan twee keer tot herbenoeming overgaat;
2. voor de leden van het moderamen van deputaten-curatoren van de Theologische Universiteit indien nodig een derde herbenoeming mogelijk te maken;
3. voor de deputaatschappen die contacten met andere kerken onderhouden in binnen- en buitenland de mogelijkheid van een derde herbenoeming te bieden indien het deputaatschap de noodzaak daarvan aantoonde.

Gronden:

1.
  - a. de kerk te Bussum-Huizen confronteert zich niet met het door de synode van Ommen in haar eerste grond aangewezen belang van wisseling van personen in colleges;
  - b. dit klemt temeer waar de Generale Synode van Hattem 1972--1973 (zelfs) ten aanzien van voordracht en benoeming van deputaten-curatoren van oordeel was dat niet alleen het nut van continuïteit maar ook dat van wisseling van personen in het oog gehouden diende te worden (Acta art. 174, II zij is van oordeel, sub 7);
  - c. veel deputatenwerk is niet in die mate vertrouwelijk, complex of kennis vereisend dat een maximale zittingsperiode van negen jaren, die in allerlei organen in het maatschappelijk en kerkelijk leven niet ongebruikelijk is, schadelijk zou zijn;
2.
  - a. de synode van Hattem die oog had voor het belang van wisseling van personen was niettemin van oordeel dat het bestuurlijk vermogen van het college van deputaten-curatoren wordt bevorderd, wanneer aan de functie van het moderamen meer inhoud wordt gegeven (Acta art. 174, II zij is van oordeel, sub 8);
  - b. het dagelijks bestuur van de Theologische Universiteit, dat door het moderamen van deputaten-curatoren wordt waargenomen, vergt behoorlijke ervaring en grondige vertrouwdheid met de aan deputaten-curatoren opgedragen taak;
3.
  - a. in contacten met andere kerken is wederzijdse vertrouwelijkheid tussen de gesprekspartners nodig;
  - b. het groeien van vertrouwen kan bij een geringe frequentie van wederzijdse contacten relatief veel tijd kosten.

Binnen de vergadering bestaat sterke behoefte de regel van de synode van Ommen strikt te handhaven. Het is te begrijpen dat voor bepaalde deputaatschappen een derde herbenoeming wenselijk kan zijn. Maar een algemene uitzonderingsbepaling, die zo'n derde herbenoeming mogelijk maakt, wordt niet wenselijk geacht. Namens ds. R. ter Beek dient ds. H. J. Siegers een amendement in om besluit 1 als volgt aan te vullen: "tenzij de noodzaak van een derde herbenoeming wordt aangetoond" en grond 1 uit te breiden met een punt d: "de uitzonderingsclausule biedt voldoende ruimte om in bijzondere gevallen de noodzakelijke continuïteit te waarborgen". De besluiten 2 en 3 met bijbehorende gronden zouden dan kunnen vervallen. Dit amendement wordt echter verworpen met 8 stemmen voor, 26 stemmen tegen en 1 onthouding. Het voorstel van het moderamen wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 100

28.06.96

Wijziging huishoudelijke regeling voor generale synoden (agenda 9.9.2, 9.9.4, 9.9.5)

Voorstel : financiële controlecommissie

Rapporteurs : K. Stelpstra en N. Buurman

Materiaal :

- brieven van de quaestor, br. J. Sikkema, van de Generale Synode van Ommen 1993:
1. dd. 22 februari 1996 met voorstellen ten aanzien van:
    - a. beheer van de bezittingen van de generale synode;
    - b. overdracht van het archief van de quaestor van de vorige generale synode;
    - c. aanwijzing van plaatsvervangers van de penningmeesters van deputaatschappen en tijdelijke toevoeging van de secundus van de quaestor aan de financiële controlecommissie bij de controle van de deputaatschappen in plaats van de quaestor;
    - d. opening van (een) rekening(en) bij een financiële instelling op naam van het desbetreffende deputaatschap, alsmede machtiging tot bevoegdheid voor de onder c bedoelde plaatsvervanger;
    - e. voor de quaestor van deputaatschappen benodigde informatie;
    - f. de organisatie van financiële controle op de deputaatschappen;
    - g. verzoek tot aanbeveling aan particuliere synoden en classes met betrekking tot de organisatie van financiën en controle;
  2. dd. 5 maart 1996 met voorstellen ten aanzien van:

nadere instructie voor de financiële controlecommissie betreffende:

    - a. tijdige overdracht van financiële bescheiden en informatie van deputaatschappen aan de quaestor;
    - b. vergelijking van de gegevens in de administratie van de quaestor met die van de deputaatschappen;
  3. dd. 6 maart 1996 met voorstellen ten aanzien van:
    - a. een onderzoek naar de wenselijkheid van de instelling van een centraal administratiekantoor voor het heffen van één quotum voor alle deputaatschappen tezamen;
    - b. suggesties voor de organisatie, administratie en controle van een eventueel centraal administratie-kantoor;
    - c. het doen ontwikkelen van een geautomatiseerde administratie voor gebruik door de quaestores van de generale synoden.

Besluit:

1. uit te spreken dat voor een goede beheersing van de kosten en adequate controle op de deputaatschappen verbetering van de administratieve organisatie noodzakelijk is, waarvoor aanpassing van de 'Huishoudelijke regeling voor generale synoden' dient plaats te vinden;
2. uit te spreken dat het voor de quaestor en de financiële controlecommissie nodig is de instructie voor het financieel beleid van de generale synoden aan te vullen en op andere onderdelen te wijzigen;
3. uit te spreken dat in de huishoudelijke regeling voor generale synoden en de daarbij behorende instructie voor het financieel beleid onderscheid dient te worden gemaakt tussen:
  - a. deputaatschappen die gerechtigd zijn zelf een quotum aan de kerken te vragen;
  - b. deputaatschappen die niet gerechtigd zijn zelf een quotum aan de kerken te vragen, maar voor hun uitgaven een beroep doen op de quaestor van de generale synode;
  - c. deputaatschappen die onderworpen zijn aan financiële controle door externe accountants;
  - d. deputaatschappen die worden gecontroleerd door de bij besluit van de laatstgehouden generale synode aangestelde financiële controlecommissie;
4. aan de financiële controlecommissie opdracht te geven na te gaan welke deputaatschap-

- pen door externe accountants dienen te worden gecontroleerd en welke deputaatschappen daarvoor niet in aanmerking dienen te komen en de volgende generale synode dienaangaande van richtlijnen te voorzien;
5. aan de huishoudelijke regeling voor generale synoden nieuwe artikelen toe te voegen:
- a. onder het hoofd: 2 Moderamen:
    - 2.6 *de quaestor voorzien van een overzicht van de namen van de ingestelde deputaatschappen (naam samenroeper, diens telefoonnummer, adres en woonplaats); tevens geeft het moderamen daarbij aan of het deputaatschap gerechtigd is een eigen quotum aan de kerken te vragen;*
  - b. toe te voegen:
    - 10 *Beheer van de bezittingen van de generale synode*
    - 10.1. *Er is een inventarislijst van de eigendommen van de synode, waarvan het origineel bewaard wordt door de quaestor.*
    - 10.2. *Door de quaestor worden -- bij aan- of verkoop van goederen -- wijzigingen in deze lijst aangebracht. Als basis dienen hiervoor de nota's.*
    - 10.3. *Tijdens de periode dat er geen synode is, blijft de kerkeraad van de kerk waar de goederen zijn opgeslagen, verantwoordelijk voor het beheer daarvan.*
Waardevolle goederen worden door de kerkeraad verzekerd. De te maken kosten hiervan kunnen worden gedeclareerd bij de quaestor.
    - 10.4. *Bij overdracht van de goederen tekenen de kosters en de scribae van resp. de kerk die de goederen overdraagt en de kerk die de goederen ontvangt een kopie van de inventarislijst. Eventuele wijzigingen in de lijst worden aangetekend en de lijst gaat terug naar de quaestor.*
    - 10.5. *Een kopie van de onder 10.4 genoemde lijst behoort aanwezig te zijn bij de financiële stukken voor de synode.*
    - 10.6. *Waar van toepassing zullen deputaatschappen een inventarislijst als bedoeld onder 10.1 aan de quaestor verstrekken; tevens wordt hierop aangegeven, waar de inventaris zich bevindt. Een mutatie in de inventarislijst maakt de penningmeester van het deputaatschap kenbaar aan de quaestor door het verstrekken van een kopie van het desbetreffende aankoopbewijs resp. de verkoopfactuur.*
6. de instructie voor het financiële beleid van de generale synoden in de bestaande tekst te wijzigen c.q. aan te vullen als volgt:
- a. onder het hoofd: Inleiding, de eerste zin van de vierde alinea te wijzigen als volgt: *Dit principe geldt niet alleen voor de afsluiting van de driejaarlijkse periode, maar ook voor de afsluiting van elk kalenderjaar.*
  - b. onder het hoofd: Inleiding, onder 'De administratie dient inzicht te verschaffen in de kosten van: c. de deputaatschappen, en hiervan nader:' te wijzigen in:
    1. *de reiskosten in Nederland;*
    2. *de reiskosten buiten Nederland;*
    3. *de verblijfskosten buiten Nederland;*
    4. *de vergaderkosten;*
    5. *de administratieve kosten;*
  - c. onder het hoofd: 1 Quaestor, te wijzigen c.q. toe te voegen:
    - 1.4 tot en met 1.10 te wijzigen in 1.5 tot en met 1.11 en toe te voegen:
      - 1.4 *De quaestor ontvangt van het moderamen een overzicht van de ingestelde deputaatschappen met vermelding van de deputaatschappen die gerechtigd zijn een quotum van de kerken te heffen.*
  - d. onder het hoofd: 1 Quaestor, onder (het nieuwe) punt 1.5 weg te laten de woorden: *en bij voorkeur;*
  - e. onder het hoofd: 1 Quaestor, toe te voegen:
    - 1.12 *De quaestor draagt aan het eind van zijn zittingsperiode het archief van de vorige quaestor over aan het Archief- en Documentatiecentrum in Kampen, nadat controle door de financiële controlecommissie en de overdracht als bedoeld onder 1.11 hebben plaatsgevonden.*
  - f. toe te voegen aan punt 2.2.1: *Bij de controle is ook de plaatsvervanger van de quaestor aanwezig;*
  - g. in punt 2.4 de laatste zin te laten vervallen en te vervangen door: *De controlecommissie brengt zelfstandig verslag uit van haar controlebevindingen aan de eerstvolgende generale synode met advies terzake van decharge van de quaestor;*
  - h. toe te voegen na punt 2.4:
    - 2.5 *De financiële controlecommissie kan aan de deputaatschappen aanwijzingen geven voor de administratieve organisatie, gericht op verbetering van de interne controle, kostenbeheersing en het beheer van de financiële middelen.*
    - 2.6 *De financiële controlecommissie geeft aan welke deputaatschappen door externe accountants dienen gecontroleerd te worden.*
  - i. onder 4 De deputaatschappen:
    1. punt 4.1 te wijzigen in 4.1.1 en de tekst te wijzigen in resp. aan te vullen met:

- 4.1.1 *Indien deputaten hun transacties niet uitsluitend laten verlopen via de quaestor, wijzen zij uit hun kring een penningmeester en een plaatsvervanger, tevens gemachtigde, aan. De plaatsvervanger, tevens gemachtigde, moet ten alle tijde elke functie en bevoegdheid van de penningmeester kunnen waarmaken, in geval deze niet (meer) kan functioneren.*
2. na punt 4.1.1 de onder-nummering voort te zetten als volgt:
- 4.1.2 *Voor het ontvangen van bedragen en het zelf verrichten van betalingen aan derden zal de penningmeester, of diens vervanger, uitsluitend gebruik maken van een op naam van het deputaatschap staande resp. te openen rekening bij een financiële instelling, tenzij de financiële transacties uitsluitend via de quaestor van de generale synode lopen. De penningmeester regelt (bij het openen van een bank- en/of postbankrekening) ook een machtiging voor zijn plaatsvervanger.*
- 4.1.3 *De aangewezen penningmeester geeft aan de quaestor van de generale synode door:*
- de naam van het deputaatschap,
  - naam, adres en woonplaats van de penningmeester en zijn vervanger,
  - het rekeningnummer met de tenaamstelling waarop betalingen moeten geschieden.
3. 4.2 te veranderen in 4.2.1 en aan te vullen met:
- Daarbij wordt ervan uitgegaan dat uit kostenoogpunt wordt afgewogen welke vervoersvorm de voorkeur geniet en dat bij vervoer per auto de redelijkerwijs denkbare vervoerscombinaties plaatsvinden.*
- en na 4.2.1 de onder-nummering voort te zetten met:
- 4.2.2 *Elke mondeling aan derden verstrekte opdracht tot het aangaan van financiële verplichtingen zal schriftelijk worden bevestigd.*
- 4.2.3 *Van de onder 4.2.2 bedoelde bevestiging zal een kopie worden toegezonden aan de quaestor van de synode.*
4. 4.3 te veranderen in 4.3.1 en te vervolgen met onder-nummering van:
- 4.3.2 *De penningmeester zal eenmaal per jaar, uiterlijk op 31 januari na afloop van het betrokken kalenderjaar een financiële jaarrekening over het kalenderjaar en een balans per 31 december van dat jaar maken. Rubricering van de jaarrekening en van de op te nemen balansrekeningen worden door de financiële controlecommissie in protocollen vastgelegd.*
- 4.3.3 *De penningmeester zal van de onder 4.3.2 bedoelde jaarrekening en balans zo spoedig mogelijk een kopie doen toekomen aan de quaestor van de synode en de financiële controlecommissie.*
- 4.3.4 *De penningmeester zal van de controle-rapporten, opgesteld door externe accountants, en van de onder 4.3.2 bedoelde jaarrekening en balans zo spoedig mogelijk een kopie doen toekomen aan de financiële controlecommissie.*
- 4.3.5 *De financiële controlecommissie controleert jaarlijks vóór 31 maart de boeken van de penningmeester. Bij deze controle is ook de plaatsvervanger van de penningmeester aanwezig.*
5. 4.4 te veranderen in 4.4.1 en vervolgens toe te voegen:
- 4.4.2 *Idem als 4.3.2 t/m 4.3.5 waarbij jaarrekening wordt vervangen door rekening over de driejarige periode.*
- 4.5 *De in 4.4.1 genoemde afrekening wordt door de financiële controlecommissie gecontroleerd. Bij deze controle is ook de plaatsvervanger van de penningmeester aanwezig.*
6. Na 4.5 de nummering voort te zetten met 4.6 en 4.6.1 tot en met 4.6.4 en vervolgens toe te voegen:
- 4.7 *De deputaatschappen die gerechtigd zijn zelfstandig een quotum te heffen, behoeven niet te voldoen resp. zijn niet onderworpen aan het gestelde onder 4.2.3 resp. 4.3.1.*
- 4.8 *Deputaatschappen die door externe accountants worden gecontroleerd behoeven niet te voldoen resp. zijn niet onderworpen aan het gestelde onder 4.2.3, 4.4.1 en 4.4.2;*
7. aan het verzoek van de quaestor te voldoen om in voorkomende gevallen aanbevelingen te geven aan (quaestores van) particuliere synoden en classes;
8. aan het verzoek tot vergelijking van gegevens in de administratie van de quaestor met die van de deputaatschappen niet te voldoen;
9. 1. aan de verzoeken onder materiaal 3 sub a en sub b te voldoen;
2. aan het voorstel als bedoeld onder materiaal 3 sub c te voldoen in die zin dat de financiële controlecommissie in samenwerking met de quaestor zal nagaan op welke wijze verbeterde administratie kan worden bereikt, waarover rapport aan de volgende generale synode zal worden uitgebracht.

Gronden:

1. gebleken is dat de instructie voor het financiële beleid van de generale synoden verre van voldoende is;
2. de controle op de deputaatschappen is onvoldoende duidelijk geregeld;
3. voor de deputaatschappen is het met het oog op bezuinigingen nodig dat criteria beschikbaar komen op grond waarvan kan worden bepaald wanneer:
  - a. controle door externe accountants dient plaats te vinden;
  - b. controle uitgevoerd moet worden door de financiële controlecommissie;Daarnaast is van belang dat er volgens algemeen geldende standaarden wordt gecontroleerd. Dat dient de kwaliteit van de controle;
4. gebleken is dat deputaatschappen financiële transacties soms via een persoonlijke privé-rekening lieten verlopen;
5. de secundus-quaestor kan door deelname aan de controle op de deputaatschappen enige ervaring opdoen, waarmee tevens de quaestor wordt ontlast;
6. ingeval de quaestor c.q. penningmeester niet meer zou kunnen functioneren, kan onderbreking van doorlopende uitvoering van financiële transacties voorkomen worden, wanneer ook de secundus-quaestor officieel gemachtigd is;
7. ter besparing van kosten is het van belang dat een actueel overzicht beschikbaar blijft van nog bruikbare inventarissen;
8. aangezien over archivering niets is geregeld, mag worden aangenomen dat er allerlei financiële stukken onder beheer van diverse personen achterblijven;
9. de quaestor van de Generale Synode Ommen 1993 bleek onvoldoende informatie te hebben m.b.t. deputaatschappen;
10. het is gebleken dat de taak van de quaestor van particuliere synoden resp. classes bij langdurige afwezigheid niet wordt overgenomen;
11. vergelijking van gegevens tussen administraties van de quaestor en deputaatschappen is reeds geregeld in punt 2.3.2 van de financiële instructie;
12. met betrekking tot materiaal 3 is het nuttig voor de volgende synode met voorstellen te komen i.v.m. mogelijke bezuinigingen.

Het voorstel van de financiële controlecommissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

Hoofdstuk X   PARTICULARIA

Artikel 101

18.04.96

Register op de Acta (agenda 11.1.1)

Voorstel   : moderamen
Rapporteur   : P.H.R. van Houwelingen
Materiaal   :

briefkaart van br. B. Doornbos te Groningen dd. 7 september 1994, met het verzoek om in het register op de Acta niet alleen te verwijzen naar de bewuste artikelen, maar ook naar de bladzijden. Dit zou volgens hem veel sneller werken.

Besluit:

aan het verzoek niet te voldoen.

Gronden:

1. de Acta vormen in feite een besluitenlijst van de synode, zodat in het register op de Acta eenvoudig verwezen kan worden naar het betreffende artikel;
2. sinds 1892 heeft men altijd verwezen naar de nummers van artikelen, zodat de continuïteit gewaarborgd is wanneer dit systeem gehandhaafd blijft;
3. iedere geïnteresseerde lezer moet in staat worden geacht zich het bij Acta gebruikelijke systeem van verwijzing snel eigen te maken.

Het voorstel van het moderamen wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 102

25.04.96

Naamsaanduiding (agenda 11.3.1)

Voorstel   : commissie 5
Rapporteur   : M. Douma
Materiaal   :

een gezamenlijk schrijven van de broeders J. Mulder en P. van Pijkeren te Hooghalen dd. 15 maart 1996, inzake het blijven gebruiken van alleen de officiële naam van de kerken: De Gereformeerde Kerken in Nederland.

Zij verzoeken de synode:

- a. er bij de kerken op aan te dringen de toevoeging 'Vrijgemaakt' als nadere aanduiding van de officiële naam van de kerken achterwege te laten;
- b. of te willen bevorderen dat het synodebesluit van Bunschoten-Spakenburg 1958-1959 (Acta art. 68) niet langer op zo verschillende wijze wordt geïnterpreteerd, dat hierdoor juist verwarring gaat ontstaan.

Besluit:

het verzoek niet te behandelen.

Grond:

een nieuwe zaak dient volgens art. 30 KO in de weg van voorbereiding door de mindere vergaderingen aan de orde te worden gesteld, zoals de Generale Synode van Assen 1961 met betrekking tot een soortgelijke zaak uitsprak, "opdat alle kerken de gelegenheid hebben zich daarop te beraden" (art. 21).

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 103

25.04.96

Verzoek br. H. Huising (agenda 3.4.28)

Voorstel   : commissie 2
Rapporteur   : J. van Dijk
Materiaal   :

- brief van br. H. Huising te Stadskanaal dd. 11 april 1996 , met de volgende verzoeken:
1. een wet/regel/richtlijn te maken die milieudelicten even strafbaar stelt als zonde tegen het zevende gebod (Heid. Cat . zondag 4 1);
  2. als artikel 13 aan de Apostolische Geloofsbelijdenis toe te voegen: ik geloof dat ik kan , mag en moet meebouwen aan een samenleving waarin gerechtigheid en naastenliefde, en niet geld en macht centraal staan.

Besluit:

deze verzoeken niet ontvankelijk te verklaren.

Grond:

het betreft nieuwe zaken die niet in de weg van voorbereiding door de mindere vergadering ter tafel zijn gekomen (art. 30 KO).

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

POST-ACTA

Artikel 104

09 / 29.05.96

Benoemingen

De praeses deelt mee dat de synode in comité-zitting de volgende benoemingen heeft gedaan (tussen haakjes staat het vastgestelde jaar waarin de betreffende deputaat niet meer voor herbenoeming in aanmerking komt):

Deputaten radio- en televisieuitzending van kerkdiensten

Primi:

ds. R.T. Urban (s), St. Jansklooster (1999)
ds. H. Geertsma, Zuidhorn (2002)
ir. R.F. van Mill, Apeldoorn (1999)
br. J.B. Schiebaan, Zwolle (2005)
ds. H.J. Siegers, Ommen (2005)

Secundi:

ds. P. Houtman, Twijzel
br. A.J. Zwart, Hilversum

Deputaten geestelijke verzorging militairen

Primi:

ds. A.H. van der Velden (s), Mijdrecht (2005)
br. J. Bosch, Waddinxveen (2002)
br. T. Damstra, Hasselt (2002)
br. B. Dertien, Wezep (2005)
ds. A.J. Mol, Winsum (1999)

Secundi:

br. G. Elzinga, Deventer
ds. G.F. de Kimpe, Hardenberg

Deputaten aanvullende steun evangelisatiewerk

Primi:

br. J.F. Walinga (s), Zoetermeer (1999)
drs. B.W. Gort, Enschede (2002)
br. M. Nieland, Ommen (1999)
zr. J.L. de Wolf-Roebers, Dalfsen (2002)

Secundi:

br. IJ. van der Krieken, Zuidhorn
br. T. Spoelstra, Zwolle

Artikel 105

05 / 13.06.96

Benoemingen

De praeses deelt mee dat de synode in comité-zitting de volgende benoemingen heeft gedaan (tussen haakjes staat het vastgestelde jaar waarin de betreffende deputaat niet meer voor herbenoeming in aanmerking komt):

Deputaten relatie kerk en overheid

Primi:

ds. J. Ophoff (s), Grootegast (2002)
mr. P.T. Pel, Hattem (1999)
mr. D.A.C. Slump, Capelle a/d IJssel (2002)
ds. G. Treurniet, Hardenberg (2005)
drs. J.P. de Vries, Amersfoort (1999)

Secundi:

mr. F.W. Houtman, Bilthoven
ds. C.J. Smelik, Nieuwkerk a/d IJssel

Deputaten kerkelijke eenheid

sectie: algemene zaken

dr. A.N. Hendriks (s), Amersfoort (1999)
br. E. Boerma, Zaandam (2002)
ds. J.J. Burger, Axel (2002)
ds. H.J.J. Feenstra, Kampen (1999)
drs. C. Hoksbergen, Amersfoort (2005)
ds. P.J. Trimp, Hardenberg (2002)
ds. A.J. van Zuijlekom, 's-Gravenhage (2005)

sectie: gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken

dr. A.N. Hendriks (s), Amersfoort (1999)
ds. H.J. Boiten, Amersfoort (1999)
ds. P. Groenenberg, Ermelo (2005)
prof. drs. B. Kamphuis, Kampen (2005)
ds. P. Niemeijer, Dordrecht (1999)
ds. M.H. Sliggers, Arnhem (2002)

ds. B. van Zuijlekom, Hattem (2002)

Deputaten aangepaste diensten

ds. O.W. Bouw sma (s), Roden (1999)
zr. D. Delhaas-Post, Assen (2002)
ds. J.R. Geersing, Berkel en Rodenrijs (2005)
br. E. Sytsma, Ommen (1999)
drs. B. Wesseling, Utrecht (2005)
ds. G. Zomer Jzn., Nijkerk (2002)

Deputaten diaconale zaken

Primi:

ds. C. van der Leest (s), Groningen

br. B.H. Boersma, Groningen
ds. J.J. Dronkers, Hoogkerk
drs. B.W. Gort, Enschede
br. W. Koole, Oosterbeek
mr. P. Lourens, Zoetermeer
drs. J.J.A. Olij-Haak, Nieuw erkerk a/d IJssel
br. J. Tempelman, Ede
drs. J.S. van Wijnen, Amersfoort

Secundi:

zr. A. Bosch-van Dijk, Nieuwerkerk a/d IJssel

br. A. Gunnink, Hoogeveen
br. D.A. Hekman, Emmen
br. A.J. Koning, Leusden

Voor alle deputaten diaconale zaken is 2005 het vastgestelde jaar waarin de betreffende persoon niet meer voor herbenoeming in aanmerking komt. Aan deputaten wordt opgedragen de eerstvolgende synode een rooster voor aftreden aan te bieden, waarbij iedere drie jaar een evenredig aantal personen aftreedt.

Artikel 106

20 / 28.06.96

Benoemingen

De praeses deelt mee dat de synode in comité-zitting de volgende benoemingen heeft gedaan (tussen haakjes staat het vastgestelde jaar waarin de betreffende deputaat niet meer voor herbenoeming in aanmerking komt):

Deputaten pastorale zorg aan doven en slechthorenden

Primi:

ds. A.H. Driest (s), Zeist (2002)
br. C.P. Douma, Loppersum (2005)
br. J. Huisman, Rouveen (2002)
zr. M. Klapwijk, Nieuw erkerk a/d IJssel (2002)
ds. A.O. Reitsema, Bunschoten (1999)
zr. H.J. Schoon-Stevens, Assen (1999)
zr. W.G. Schuurhuis-Bolks, Ommen (2005)

Secundi:

br. W. Groen, Amersfoort
ds. R.Th. Pos, Ommen
br. M. van der Veen, Vlaardingen

Deputaten Bijbelvertaling

Primi:

dr. H.R. van de Kamp (s), Apeldoorn (1999)
ds. B.C. Buitendijk, Steenwijk (2005)
ds. H.J. Room, Harderwijk (2002)
ds. J.J. Schreuder, Zwijndrecht (2002)
drs. M. Wilcke-van der Linden, Hoewelaken (1999)

Secundi:

drs. W.A.E. Brink-Blijdorp, Putten
drs. W.H. Rose, Kampen

Deputaten voorbereiding eerstvolgende synode

ds. Tj. Boersma (s), Drachten
ds. C. van den Berg, Amersfoort
dr. P.H.R. van Houwelingen, Nijkerk
ds. P. Niemeijer, Dordrecht

Deputaten voor generaal-synodale publikaties

Primi:

ds. H.J. Boiten (s), Amersfoort (1999)
br. D. den Hollander, Dordrecht (1999)
br. A. Kuiper, Nietap (2005)
ds. J. Luiten, Alkmaar (2002)
mr. F.T. Oldenhuis, Zuidhorn (1999)

Secundi:

drs. S. Bakker, Groningen
mr. D. van Dijk, Heerenveen
br. H.M.C. van Rossum, Maarsbergen

ds. P. Schelling, Leeuwarden (2002)
zr. D. Zomer-Harwig, Krimpen a/d IJssel (2005)

Deputaten betrekkingen buitenlandse kerken

Primi:

ds. A. de Jager (s), Zwolle (2002)
ds. T. de Boer, Meppel (2002)
ds. J.A. Boersema, Apeldoorn (2002)
br. J. van Dijk, Eindhoven (2002)
zr. M. Euwema, Buitenpost (2005)
br. E. Gosker, Meppel (2002)
ir. A. Grashuis, Delft (2005)
ds. D. Griffioen, Voorburg (2005)
br. J.L. Joesse, Bunschoten (1999)
zr. H.E. Kooij-Oggel, Capelle a/d IJssel (1999)
br. J. Lenting, Zwolle (1999)
br. H.J. Leskens, Hattem (1999)
prof. drs. H.M. Ohmann, Kampen (1999)
br. H. Olde, Nijmegen (2005)
ds. J.T. Oldenhuis, Zwolle (2002)
ds. M.H. Oosterhuis, Hattem (2002)
ds. J.J. Schreuder, Zwijndrecht (2002)
ds. H. van Veen, Neede (1999)
ds. J. Wesseling, Ede (2005)
prof. drs. K. Wezeman, Haren (1999)

Secundi:

ds. J.M. Battéau, Wageningen
ir. J. de Bruine, Amersfoort
drs. P.W. van de Kamp, Zwolle
br. T.J. Karelse, Capelle a/d IJssel
prof. drs. G. Kwakkel, Kampen
drs. G. Schaap-Hoetmer, Kampen
ds. R. van Wijnen, Noardburgum

Deputaten ad artikel 19 KO

Primi:

ds. H.E. Nieuwenhuis (s), Ermelo (1999)
br. J.P. Volk, Leek (2005)
br. A. Bolhuis, Zuidhorn (2005)
br. H. Meijer, Dokkum (1999)
ds. S. de Jong, Franeker (2002)
ds. C. de Putter, Hoogeveen (1999)
br. H. Rose, Stadskanaal (1999)
br. R. Buitinga, Enschede (2002)
ds. A. van Houdt, Enschede (2005)
br. R. Drost, Putten (2005)
br. C.A. Nelemans, Spakenburg (1999)
br. K. van den Berg (2005)
ds. A.H. van der Velden (2002)
br. J.P. de Boer, Diemen (2005)
ds. H.P. Dam, Hardinxveld-Giessendam (2005)
br. J. Rietveld, Sliedrecht (1999)
br. P. Joesse, Middelburg (2005)
br. H.J. Meijerink, Vught (2002)

Secundi:

br. E. Monsma, Zuidhorn
br. J. van Dijk, Burgum
br. J. Melse, Hoogeveen
br. J.Th. Hendriks, Almelo
br. H. Kleinleugenhors, Lelystad
br. C. Wassink, Amersfoort
ds. J.P.C. Simelaar, Bodegraven
ds. J. Holtland, Vlaardingen
br. A. Mol, Nisse

Deputaten huw elijksformulier

ds. R.Th. de Boer (s), Ureterp
drs. S. Bakker, Groningen
ds. E. Brink, Nijmegen
ds. G. Gunnink, Amersfoort
br. W.L. Meijer, Hattem
zr. E. Nieland-van Veen, Ommen
zr. M.J.A. Zwijkstra-de Weger, Zwijndrecht

Deputaten kerkelijke examens

Primi:

prof. dr. M. te Velde (s), Kampen
ds. K. Harmannij, Den Ham
ds. E. Hoogendoorn, Kampen
br. A. Prins, Leeuwarden
prof. dr. C.J. de Ruijter, Kampen
ds. W. van der Schee, Loenen aan de Vecht

Secundi:

br. M.E. Hoekzema, Dalfsen
ds. H. Pathuis, Oldehove

Deputaten IRTT

Primi:

dr. L.J. Joesse (s), Groningen (2005)

Secundi:

ds. S.M. Alserda, Vroomshoop

zr. A.J. Bekker-Holtland, Gouda (2005)
ds. J.A. Boersema, Apeldoorn (2002)
br. C.A. Folkerts, Assen (2002)
br. S. Jonker, Drachten (1999)
br. J.G. de Kimpe, Kampen (2005)
drs. A.E.H. van der Kolk, Harderwijk (2005)
drs. J. Messelink, Kampen (2005)
br. C.J. Smallenbroek, Ede (2005)
ds. D.T. Vreugdenhil, Capelle a/d IJssel (2005)
ds. D.J. Zandbergen, Zwolle (2002)

br. M.W. Folmer, Vlaardingen
drs. A. Nicolai, Bunschoten-Spakenburg
ds. A. Scheringa, Leerdam
br. N. Versteeg, Best

Deputaten-curatoren Theologische Universiteit

Primi:

ds. C.J. Smelik (s), Nieuwkerk a/d IJssel (1999)
ds. A. Kamer, Groningen (1999)
ds. S. Cnossen, Ureterp (2002)
ds. A. de Snoo, Assen (2002)
ds. J.W. van der Jagt, Dalfsen (2005)
ds. B. van Zuijlekom, Hattem (2002)
ds. M.J.C. Blok, Amersfoort (2005)
ds. J. Luiten, Alkmaar (1999)
ds. H. Drost, Venlo (2005)
br. W.G. Burema, Assen (1999)
br. G. Luhoff, Heerde (2002)
mr. P.T. Pel, Hattem (2005)
prof. drs. K. Wezeman, Haren (2005)
br. J. van Wieringen, Zuidhorn (2002)

Secundi:

dr. L.J. Jooisse, Groningen
ds. J. Kruidhof, Drachten
ds. K.J. Kapteyn, Hoogeveen
ds. P.L. Voorberg, Emmeloord
ds. M.H. Sliggers, Arnhem
dr. P.H.R. van Houwelingen, Nijkerk
ds. J. Borgdorff, Alphen a/d Rijn
ds. M. Heemskerk, Rozenburg
ds. J.B. de Rijke, Eindhoven
br. K. Dikkema, Harderwijk
prof. dr. L. Hordijk, Hoogland
br. H. Olde, Nijmegen
br. H.J.W. Poessé, Zwolle
mr. drs. G. Stellingwerf, Burgum

Artikel 107

Benoeming

28.06.96

De praeses deelt mee dat de synode in comité-zitting de volgende benoeming heeft gedaan:

Samenroepende kerk voor de eerstvolgende generale synode

Prima:

de kerk te Leusden

Secunda:

de kerk te Zuidhorn

Artikel 108

Benoemingen

11.09.96

De praeses deelt mee dat de synode in comité-zitting de volgende benoemingen heeft gedaan (tussen haakjes staat het vastgestelde jaar waarin de betreffende deputaat niet meer voor herbenoeming in aanmerking komt):

Deputaten archief en documentatie

Primi:

drs. J.D. Schaap (s), Kampen (2002)
ds. J. Beekhuis, Ulrum (2005)
br. H.J. Luth, Dordrecht (2005)
drs. G.F. Noordhuis, Amersfoort (1999)
ir. J.D. Terpstra, Capelle a/d IJssel (2005)
br. E.T. de Vries, Soest (2002)

Secundi:

br. H.A. Kamman, Amersfoort
br. G. Luhoff, Heerde
drs. A. Modderman, Hoogland

Deputaten erediens

Primi:

ds. H. Folkers (s), Rotterdam (2002)
ds. R. ter Beek, Capelle a/d IJssel (2005)
ds. T. Dijkema, 's-Hertogenbosch (2002)
br. D. Th. Hoekstra, Capelle a/d IJssel (2005)
ds. P. de Jong, Oldehove (2002)
drs. J. Smelik, Zuidhorn (2002)
drs. J.N. IJkel, Nijkerk (2005)

Secundi:

ds. A.L.Th. de Bruijne, Rotterdam
ds. J.J. Poutsma, Enschede
drs. C.A. van der Vloed, Rotterdam

Deputaten kerkm uziek

Primi:

ds. C. van den Berg (s), Amersfoort (2005)

Secundi:

drs. J.F. Geerds, Dalfsen

br. G. Duijst, Hasselt (2002)
drs. A. de Heer-de Jong, Amersfoort (2002)
ds. L. S.K. Hoogendoorn, Uithuizermeeden (2005)
drs. H. Kisteman, Hardenberg (2005)
dr. J.R. Luth, Groningen (2005)
br. J. Munneke, Amersfoort (2002)

ds. T.S. Huttenga, Groningen
br. W.P. Meinardi, Assen
br. L. Sikkema, Grootegast
drs. B. Vuijk, Spakenburg

Artikel 109

18.04 / 02.05 / 28.06 / 06 / 12.09

Vaststelling van de Acta

De Acta en de Handelingen zijn in gedeelten vastgesteld en wel op 18 april, 2 mei, 5 juni, 28 juni, 6 september en het laatste gedeelte op 12 september. Op voorstel van het moderamen is toen ook bepaald w elke bijlagen in de Acta worden opgenomen: alleen die documenten waarnaar door de generale synode verwezen wordt.

Artikel 110

12.09.96

Aanvang eerstvolgende generale synode

De synode besluit de samenroepende kerk te Leusden te verzoeken de eerstvolgende generale synode samen te roepen tegen woensdag 7 april 1999.

Artikel 111

12.09.96

Censuur naar artikel 48 KO

De vergadering stemt in met de constatering van de praeses, dat censuur naar artikel 48 KO niet geoeffend behoef te worden.

Artikel 112

12.09.96

Rondvraag

Van de rondvraag wordt geen gebruik gemaakt.

Artikel 113

12.09.96

Evaluatie

De evaluatie van de werkwijze van de generale synode gebeurt eerst via een schriftelijke ronde en daarna in een mondelinge bespreking. Afgesproken wordt dat de leden van het moderamen als deputaten voorbereiding voor de eerstvolgende synode de gemaakte opmerkingen zullen verwerken, zodat de volgende synode daarmee haar winst zal kunnen doen.

Artikel 114

12.09.96

Sluiting

Op donderdagavond 12 september wordt de slotzitting gehouden van de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs 1996. De praeses laat Psalm 133 zingen en leest Filippenzen 3:2-16. Van de hoogeraren aan de Theologische Universiteit zijn aanwezig prof. dr. J. van Bruggen, prof. drs. B. Kamphuis en prof. drs. J.A. Meijer. Ook de beide plaatselijke predikanten, ds. J.R. Geersing en ds. W. Tiekstra, zijn aanwezig.

De praeses heet alle belangstellenden hartelijk welkom, in het bijzonder de echtgenotes van de afgevaardigden en de gastgezinnen. Hij spreekt de vergadering als volgt toe:

Broeders afgevaardigden, broeders adviseurs, broeders en zusters,

Bij de sluiting van deze generale synode wil ik terugzien naar het moment van haar opening door de praeses van de samenroepende kerk, ds. W. Tiekstra. Deze herinnerde ons aan een predikant uit een ver verleden van de kerk te Berkel en Rodenrijs, ds. Vedastus Coornwinder. Een predikant die hier kwam met een opzegtermijn van drie maanden. Maar die het veel langer uithield: hij zou bijna een kwart eeuw later in de ambachtshoofdelijkheid Berkel sterven. "Laten we hopen dat uw verblijf hier niet zodanig zal uitlopen", aldus ds. Tiekstra, die er aan toevoegde dat hij hoopte dat wij als synode aan een termijn van drie maanden genoeg zouden hebben. Nu, deze hoop is redelijk vervuld met dertien vergaderweken.

Er is in deze vergaderperiode veel gebeurd. Er werden talrijke besluiten genomen. Besluiten die wij nu leggen in de handen van de kerken die ons zonden. Maar bovenal in de handen van de Here die ons als afgevaardigden van de kerken riep tot dit synodewerk. Ook dit was een zaak van roeping. Het gaat om de roeping Gods, zegt de apostel Paulus in Filippenzen 3:14. Een roeping die 'van boven' is of, volgens een andere mogelijke vertaling, die 'naar boven toe' is. Die hemelwaarts gericht is en dus gericht op de grote toekomst die in Christus Jezus voor de deur staat.

Van die roeping zijn wij ons elke dag bewust geweest. Daarom begonnen wij onze vergaderingen dagelijks met onze harten hemelwaarts te richten in ons lied, in het aanroepen van Gods Naam en in het luisteren naar zijn Woord. Dat bond ons samen en dat verbond ons bovenal aan Hem die ons riep tot dit werk. In het besef van deze roeping deden wij ons werk coram Deo, voor het aangezicht van God. Voor zijn aangezicht hebben wij ook bij het begin van deze synode beloofd al onze arbeid te zullen verrichten in onderwerpenheid aan de Heilige Schrift en in gebondenheid aan de aangenomen belijdenis.

Als ik mij probeer in te denken in welk perspectief ons synodewerk heeft gestaan, komt mij het beeld voor ogen van een foto in de krant. Een foto van de synode, die een dagje uit is. U zult het zich ongetwijfeld herinneren: het was die foto van een schip in het havengebied van Rotterdam, waarop de synodeleden zich bevonden. De varende kerk! Laat ik dat beeld even mogen vasthouden. Een schip dat vaart is het beeld van een kerk die onderweg is. Die door de golven klieft. En die golven kunnen hoog gaan! Het kan stormen. Dan is het zaak om midden in het geweld van de golven het schip in de rechte koers te houden, zodat het z'n bestemming bereikt.

Aan dat beeld heb ik steeds weer moeten denken, toen wij hier als synode bezig waren met onze beraadslagingen en besluiten over allerlei zaken. We leven in een snel veranderende maatschappij. Veel nieuwe dingen komen op ons af. Er zijn ontwikkelingen die zo snel gaan dat wij ze soms nauwelijks kunnen bijhouden. En als kerken staan we daar niet buiten. In de stroming en branding van de tijd vaart het schip van de kerk. Dan kun je niet blijven stilstaan. Dan moet je verder. Je moet mee met de ontwikkelingen van de tijd. Maar tegelijk moet je koers houden. Want je bent onderweg ergens naar toe. En je moet je bestemming bereiken, de veilige haven. Dat is voor het schip van de kerk de eeuwige toekomst in de verschijning van onze Verlosser Jezus Christus. In dat perspectief stond het werk van de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs anno Domini 1996. Wij zagen de veranderingen in de samenleving op ons afkomen. En wij hebben vanuit Gods Woord en naar de gereformeerde belijdenis daar een antwoord op willen geven. En zo de koers uitgezet naar de toekomst.

We werden geconfronteerd met vele zaken. Laat ik de saillante punten mogen aanstippen. De zaak van het vrouwenstemrecht stond opnieuw op de agenda. Er lagen verscheidene bezwaarschriften tegen het besluit van de generale synode van Ommen op onze tafel. Toch mochten we tegelijk constateren dat het besluit van Ommen om aan de zusters van de gemeente het stemrecht niet langer te onthouden een breed draagvlak heeft in de kerken. En de synode kon met grote eenparigheid besluiten om de revisieverzoeken af te wijzen en het besluit van de vorige synode, zij het met een nadere precisering, te handhaven.

Als we nog even blijven in de sfeer van huwelijk en gezin en de plaats van de vrouw, dan valt te denken aan het besluit van de synode om een huwelijksformulier in nieuwe redactie ter toetsing aan de kerken voor te leggen en het gebruik ervan in de vrijheid van de kerken te laten. En tevens om aan de deputaten op te dragen verder te werken aan herziening van het huwelijksformulier. Een knieval voor de tijdgeest? Een signaal dat het moderne emancipatiedenken doordringt in onze kerken, zoals het Reformatorisch Dagblad het synodebesluit commentarieerde? Wie het synodebesluit zelf leest, zal tot een andere conclusie moeten komen. Het gaat erom dat het onderwijs van de Schrift over het huwelijk zo duidelijk mogelijk doorklinkt in de veranderende culturele context van deze tijd.

Een ander belangrijk besluit van de synode waarin ingespeeld werd op de snelle veranderingen in de maatschappij betreft de aanvulling op de instructie voor deputaten diaconale zaken. Zij krijgen o.a. als taak diaconaal beleid zowel plaatselijk als landelijk te ondersteunen en te helpen vormgeven, de deskundigheid van diakenen te helpen bevorderen en een netwerk op te zetten van deskundigen op verschillende gebieden, die de diakenen kunnen adviseren. In samenhang daarmee is ook besloten dat een gekwalificeerde beroepskracht zal worden aangetrokken. We hebben hier te maken met noodzakelijke dienstverlening aan de diakenen, die in deze tijd geconfronteerd worden met zoveel uiteenlopende problemen dat professionele hulp een vereiste is. Op deze wijze krijgt de toerusting tot het ambt van de diakenen, enigszins te vergelijken met de opleiding van aanstaande dienaren des Woords, een kerkelijke inbedding.

De zaak van zegengroet en zegen in kerkdiensten waarin geen predikant voorgaat, telde op de agenda maar liefst vijftien zestig ingekomen stukken. Wel een bewijs hoezeer deze zaak leeft in het midden van de kerken. Met spanning werd in de kerken uitgezien naar wat Berkel en Rodenrijs zou besluiten. En zelf zaten we ook in spanning hoe we tot een bevredigend besluit konden komen in een zaak die al verscheidene generale synoden sinds 1981 bezighield. Het stemt tot voldoening dat de synode met grote eenparigheid tot een besluit mocht komen waarin de uitspraak van Ommen werd gepreciseerd in die zin dat alleen een ouderling in een eredienst waarin geen predikant voorgaat de zegen en de zegengroet ongewijzigd mag uitspreken en opleggen. De winst van dit besluit is dat het aansluit bij kerkelijke afspraken over de verantwoordelijkheid voor de erediensten, zoals die is toevertrouwd aan de gezamenlijke oudsten. Hiermee verviel de noodzaak om een studiedeputaatschap in te stellen, waar van verscheidene kanten om gevraagd was. Moge met dit besluit de rust en de vrede in de kerken gediend zijn.

De gemeente als ambtelijk vergaderde gemeente kwam niet alleen voor de aandacht in de besluiten die de synode nam met betrekking tot de toerusting van de diakenen, maar ook in wat zij besloot inzake de opleiding tot de dienst van het Woord. Tot vier keer toe mocht deze synode overgaan tot een benoeming aan de Theologische Universiteit. Drs. W.H. Rose werd benoemd tot universitair docent in de Oudtestamentische filologie en cultuurgeschiedenis van het Oude Nabije Oosten. Verder werd drs. I.D. Haarsma benoemd tot universitair docent om onderwijs te geven in de (geschiedenis van de) Wijsbegeerte. De aansluiting van het studieprogramma bij de behoefte aan een praktijkgerichte opleiding aan de Theologische Universiteit en de veranderingen in de aanpak van de preekcolleges maakten een derde formatieplaats voor de Ambtelijke Vakken

noodzakelijk. Daarin werd benoemd drs. P.W. van de Kamp als universitair docent. Terwijl drs. A.L.Th. de Bruijne per 1 september 1997 werd benoemd tot universitair docent in de Ethiek en de Encyclopedie. Belangrijke besluiten, die enerzijds verandering accentueren, maar anderzijds wijzen op voortgang in de opleiding tot de dienst van het Woord.

Op gepaste wijze, met dank aan de Here voor wat Hij geschonken heeft, werd afscheid genomen van twee hoogleraren. Eerst van dr. K. Veling, die gedurende een lange reeks van jaren, vanaf 1972, in Kampen werkzaam was. Hem werd dank gebracht voor de wijze waarop hij zijn onderwijsopdracht heeft uitgevoerd. Hij doceerde de wijsbegeerte niet los van de opleiding tot de dienst des Woords, maar integreerde die in het geheel van het onderwijs aan de Theologische Universiteit. Tegen het einde van de synode werd afscheid genomen van dr. J. Douma, die door de Generale Synode van Hoogeveen in 1969 tot hoogleraar werd benoemd. In een dankwoord mocht gewezen worden op zijn grondleggende arbeid als gereformeerd ethicus, die aandacht vroeg voor persoonlijk geloof en gebed, en die in zijn studie én in de praktijk liet zien hoe wijd Gods gebod is in onze moderne samenleving. Het waren goede momenten, waarin zo afscheid kon worden genomen. Wij zagen de genade van God, die gaven schenkt van hoofd en hart en hand, over zijn kerken.

Dienst van het Woord, eredienst. Dan denken we aan wat besloten werd met betrekking tot de liturgie en de gezangen. In grote eenstemmigheid kon de discussie over deze in de kerken gevoelig liggende zaken worden afgerond. De genomen besluiten wijzen in de richting van een grotere variatie in de liturgie. Mogen deze besluiten dienstbaar zijn aan de inrichting van een eredienst die als gereformeerde eredienst herkenbaar blijft, maar die tegelijk 'feest van de verwachting' is en blijft.

Een bijzonder mooi moment was het besluit dat de synode nam met betrekking tot aangepaste kerkdiensten voor verstandelijk gehandicapte gemeenteleden, waarin voortgebouwd werd op wat hierover door de synode van Ommen besloten was. Het is goed om in de kerk zorg te hebben voor de gehandicapten. Want onze God geeft meer eer aan hetgeen misdeeld is, opdat er geen verdeeldheid in het lichaam zou zijn (1 Kor. 12:24-25). Dienstverlenende zorg aan deze leden van de gemeente breekt de eenheid van het lichaam niet op, maar bevestigt die juist. We ontdekken de gaven van de Geest, de charismata die anderen soms missen en die God juist aan deze gehandicapte broeders en zusters geschonken heeft: het blij en spontaan reageren op wat in de kerkdienst gebeurt.

Aandacht mocht er op deze synode ook zijn voor de evangelieverkondiging in de wereld, zoals het evangelisatiewerk in België waarbij door het besluit van deze synode nu alle kerken betrokken zijn. En verder wijs ik op het belang van het besluit inzake de oprichting van een missionair instituut, waarin de vroegere GMO en de IRTT-in-oprichting werden samengevoegd tot een nieuwe IRTT. Ook dit besluit bepaalt ons bij de veranderende situatie waarin we ons met het zendingen- en evangelisatiewerk bevinden. Het gaat nu niet alleen meer om de theoretische en praktische toerusting van missionaire dienaren des Woords of werkers in de evangelisatie. Maar wij mogen met het evangelie ook studenten en voorgangers uit het buitenland helpen door hun een kortstondige opleiding in Nederland aan te bieden. En door docenten uit te zenden voor kortlopende cursussen in het buitenland. We hebben een rijk erfgoed ontvangen en we mogen ook anderen in de wereld daarvan laten profiteren.

Dat brengt mij op wat genoemd is 'het feest van de herkenning': de contacten met de buitenlandse kerken. We zagen ze komen op deze synode, broeders en een zuster uit vele landen. De Here gaf ze ons als een geschenk van Hem. We ontdekten de 'haarden van de Geest', zoals het op deze synode genoemd is. En we waren verbaasd en verblijd over het wereldwijde werk van de Heilige Geest. Wij hebben niet alleen anderen wat te bieden. We mogen ook veel van anderen, zusterkerken en kerkelijke relaties in heel de wereld, leren en ontvangen. Relaties te mogen hebben met kerken over heel de wereld maakt ons klein. We worden er zelfs een beetje verlegen onder. We worden daardoor bepaald bij het woord van de apostel Paulus: "Niet dat ik het reeds verkregen zou hebben of reeds volmaakt zou zijn..." (Fil. 3:12).

Wij hebben als kerken in Nederland het einddoel nog niet bereikt. Dat bleek opnieuw toen de 'binnenlandse betrekkingen' aan de orde kwamen. Ten aanzien van de Christelijke Gereformeerde Kerken kon de synode haar vreugde en dankbaarheid uitspreken over de verblijdende ontwikkeling op weg naar eenheid. Er was in de afgelopen periode, mee dankzij enkele nota's van onze deputaten, duidelijkheid en herkenning gekomen bij de christelijke gereformeerde broeders. Op belangrijke punten werd overeenstemming bereikt. Dat geeft moed en vertrouwen om verder te spreken met elkaar over de eenheid die er nog niet is, maar die Christus als een door Hem verworven gawe wil toeëigenen door de Heilige Geest. Het was een goede dag, waarop we de afgevaardigden van de Christelijke Gereformeerde Kerken mochten ontvangen, hen mochten ontmoeten en naar hen mochten luisteren.

Moeilijker waren de betrekkingen met de Nederlands Gereformeerde Kerken. Er is moeite met de wijze waarop deze kerken vrijheid claimen in het omgaan met de gereformeerde belijdenis. Algemeen was dan ook het gevoel ter synode dat op dit moment geen officiële samensprekingen op landelijk niveau met de Nederlands Gereformeerde Kerken konden worden aangegaan. Minder groot was de eensgezindheid toen het ging over de vraag of de verkennende contacten met deze kerken moesten worden voortgezet. Al werd tenslotte wel met grote meerderheid het besluit genomen om een dringend appèl te doen op de Nederlands Gereformeerde Kerken. Het doet pijn dat wij met de kerken waarmee wij voorheen één waren, zozeer verschillen over de vraag hoe wij kerk van de Here Jezus Christus moeten zijn. Ook met dit verdriet en deze pijn mochten wij aan het eind van de zitting waarin dit besluit genomen was naar de Here gaan met de bede of Hij zo in de harten wil werken dat verhinderingen op de weg naar verdere contacten worden weggenomen.

Opnieuw komt mij voor de aandacht het woord van de apostel Paulus dat wij het nog niet verkregen hebben en nog niet volmaakt zijn, als ik denk aan de appèlschriften die we moesten behandelen. Daarin werden we geconfronteerd met zaken die een heel verdrietige achtergrond

Het was goed hier te zijn en het was fijn om hier te werken. U als vergadering hebt het mij als praeses niet moeilijk gemaakt. Ik wil u hartelijk danken voor de wijze waarop u mij, die als synodepraeses geen ervaring had, tegemoet getreden bent. Ik wil u wel eerlijk zeggen dat ik er tegenop zag leiding te geven aan de synode. Maar u hebt op een fijne manier mij ervaring laten opdoen als praeses en mij zelfs het gevoel gegeven dat het ook nog wel plezierig werk is. Ik ben mij bewust van de onvolkomenheid van mijn werk. En mocht ik iemand door mijn woorden of leiding gekwetst hebben, dan vraag ik daarvoor excuus.

Graag wil ik dank betuigen aan mijn mede-moderamenleden. Samen hebben we het werk kunnen doen om leiding te geven aan de synode. We zijn elk verschillend met eigen gaven, maar we respecteerden elkaar en vormden een goed team. Ik bewaar daar bijzonder goede herinneringen aan.

U, ds. Niemeijer, werd gekozen tot assessor. Dit was een baan die u op het lijf geschreven was. De assessor trekt aan vele touwtjes, las ik ergens. En dat deed u met verve. U vulde de vele functies die de assessor heeft op uitnemende wijze in. U wist boodschappen die u namens het moderamen aan de commissies moest overbrengen met persoonlijk gezag te bekleden, zodat het in de commissies al spoedig een gevleugelde uitdrukking werd: "Pieter wil het niet". U hebt naast uw vele taken als assessor ook een belangrijk aandeel gehad in de voorbereiding van de vergaderingen. Bij verreweg de meeste voorstellen van het moderamen trad u op als rapporteur. Daarbij trof ons uw scherpe oordeel en de beheersing van de materie.

Apart wil ik noemen wat ik persoonlijk aan u verschuldigd ben. U hebt als assessor en moderamenlid veel voor mij als praeses betekend. U was mij tot grote steun bij de uitvoering van mijn taak. Ik wil u heel hartelijk bedanken voor de fijne manier waarop u binnen het moderamen uw aandeel geleverd hebt in het besturen van deze synode. En ik meen daarin namens heel de vergadering te mogen spreken. U toonde zich in alles een kundig synodebestuurder. Onze oprechte dank voor uw werk!

De taak van eerste scriba was aan u, dr. Van Houwelingen, toevertrouwd. Sommige synodeleden hebben zich wel eens verbaasd over het feit dat u nagenoeg niets opschreef tijdens de zittingen. Behoort het volgens de kerkorde niet tot de taak van de scriba om te noteren wat voor schriftelijke vastlegging van waarde is? Maar zij vergaten het computernetwerk, waardoor onze scriba de synodebesluiten als kopij voor de Acta doorgesluisd krijgt. En uw taakopvatting van de scriba is: besluiten weergeven, vergezeld van een bondige weergave van de bespreking. Dat laatste was u uitstekend toevertrouwd en u was daar ook bijzonder snel mee.

Toen een synodelid na uw verkiezing tot scriba I tegen u zei: "Nu ga je het dikste boek van je leven schrijven", antwoordde u: "Er komt wel het minst van mezelf in te staan". Toch laten de Acta van straks meer van uzelf zien dan u toen aangaf. Ze laten de bondigheid van uw stijl zien. En als we straks dunnere Acta krijgen wordt de wens van ds. Tiekstra in zijn openingswoord vervuld: "Probeer uw Acta beperkter te houden". Overigens gaf het scribaat u heel wat werk. In de moderamenkamer dook u achter de computer en dan hoorden we u voorlopig niet. Maar als over enige zaak moderamenoverleg nodig was, liet u zich niet onbetuigd. Wij hebben veel profijt gehad van uw scherpe oordeel en we hebben genoten van uw humor. Onze hartelijke dank voor uw werk!

De vergadering koos u, ds. Van den Berg, tot haar tweede scriba. En daarin heeft zij zich niet vergist. Dit was een kolfje naar uw hand. Wij zagen u niet zo veel in de moderamenkamer. U hebt heel wat uren doorgebracht in het secretariaat. U had de leiding van dit grote bedrijf. U zorgde voor de correspondentie. Heel wat brieven gingen uit, voorzien van uw handtekening. U hebt er soms op één dag tientallen moeten zetten.

Ooit had ik het voorrecht met u als colle

de komende periode tot aan de volgende generale synode wacht.

Ook wil ik hartelijk dank brengen aan de broeders van de synode die benoemd zijn in de begrotingscommissie, Van der Jagt en Stelpstra. De eerstgenoemde kon door ziekte de zittingen na het zomerreces niet meer bijwonen. Moge de Here hem en de zijnen nabij zijn. Onze dank gaat tevens uit naar de broeders van de controlecommissie, Buuman en Stelpstra, die reeds tijdens deze synode ontzaglijk veel werk verricht hebben. Ik wens u ook veel sterkte toe voor de komende tijd.

De pers, vooral het Nederlands Dagblad en het Reformatorisch Dagblad, wil ik danken voor de verslaggeving van onze vergaderingen, die van groot belang is voor een goede voorlichting van het kerkvolk. Soms beantwoordde het verslag niet helemaal aan de feiten, maar in goed overleg kon dat hersteld worden.

Broeders, wij zijn bijna aan het einde gekomen van deze generale synode. Als wij achterom zien is het in verband met de goedheid van de Here. Hij was ons nabij. Hij sterkte ons elke dag opnieuw, zodat we het mentaal en lichamelijk konden volhouden. Hij gaf ons geloof en versterkte het dagelijks door de ontmoeting met Hem in Schriftlezing, lied en gebed. In het bloed van Gods Zoon, onze Heiland Jezus Christus is vergeving van al onze zonden en tekortkomingen in dit synodewerk.

Ik wil u tenslotte nog herinneren aan het woord van de apostel Paulus dat we vanavond lezen uit Filippenzen 3:12 en dat ik al enkele keren citeerde: "Niet, dat ik het reeds zou verkregen hebben of reeds volmaakt zou zijn, maar ik jaag ernaar, of ik het ook grijpen mocht, omdat ik ook door Christus Jezus gegrepen ben". Het gaat hier over geweldige dingen: het perspectief van de volle kennis van Christus op de dag van zijn verschijning als Verlosser uit de hemelen. Die volle kennis van Christus, daar zijn we nog lang niet aan toe. Maar daarheen zijn we wel op weg! Daarheen waren we ook op weg met ons werk in deze generale synode. Dat gaf vaart aan ons werk.

Ik roep u nog eenmaal het beeld van het schip in de herinnering: beeld van de kerk die op weg is temidden van de golven. Laten we koers houden, broeders! De golven omringen ons, veel gevaren bedreigen ons. We zijn er nog niet. Maar we komen er wel! Want we hebben Vaders Zoon aan boord en veilig strand voor 't oog.

Door de assessor wordt de praeses als volgt toegesproken:

Broeder praeses,

Kort voor het zomerreces deed u een ontdekking. Moet je eens kijken wat ik hier heb, zei u tegen mij. U liet me een apparaatje zien waarmee u als praeses vanaf uw zetel achter de moderamentafel de microfoons kon bedienen. Het was er al vanaf de opening van de synode. Zoals voor zoveel dingen had de samenroepende kerk ook hiervoor gezorgd. Conform het draaiboek beschikte u over de mogelijkheid om alle sprekers -- althans voorzover ze vanachter de kathedraal spraken -- het woord daadwerkelijk te ontnemen.

Het is tekenend voor uw manier van leidinggeven dat u al de weken voordat u uw ontdekking deed het apparaatje nooit gemist hebt. Zelfs nádat u het ontdekt had, hebt u er nooit gebruik van gemaakt. Omdat u daarvoor uw hamer had? Nee, want ook die hebt u heel spaarzaam gebruikt. Ik weet het niet helemaal zeker, maar volgens mij is er niet vaker een spreker met uw voorzittershamer tot zwijgen gebracht dan met een deputaten-balpen. En dat laatste is gelukkig niet meer dan één keer gebeurd.

Deputaten. Regelmatig tuitten hun oren van wat ze ter vergadering hoorden. Maar zij hoorden dan ook niet bij het team dat wij vormden. Trouwens, voordat we onszelf een team voelden, moesten we zelf ook wel eens wat wennen aan elkaars manier van spreken. De vergelijking van de synode met een luxe viskar die alleen zalm en gerookte paling bevat -- een omstreken met afoor die in een ander verband gebruikt werd tijdens een van de laatste weken van de synode -- klinkt niet erg complimenteuz. Op het eerste gehoor zelfs ongepast. Maar het is een forse vooruitgang vergeleken bij de kruiwagen vol kikkers die we aan het begin waren. Het is mee de vrucht van uw manier van leidinggeven en van uw persoonlijke aandacht voor ieder van ons dat we ons met elkaar verbonden wisten zonder het idee te hebben dat we gevangen zaten of ingemaakt waren. U zorgde ervoor dat iedereen zich als een vis in het water kon voelen, en mee op die manier voorkwam u dat we in stilstaand water terecht kwamen. We konden onder uw leiding hard werken in een plezierige sfeer.

U verloochende uw verleden als persschouwer niet. U liet iedereen aan het woord komen en uitspreken. Maar er waren grenzen. Soms leidde uw interventie tot een ogenblikkelijk excuus in de vergadering. Soms gebruikte u de wandelgangen om op de u eigen vriendelijke wijze zaken recht te zetten en de sfeer te bewaren. Daarnaast legde u in alle ootmoed de moeite van en onze schuld in de omgang met elkaar aan de Here voor.

Het feit dat we eigenlijk maar één keer een echte derde ronde hebben gehad over een onderwerp, toont aan hoe doelgericht u ons hebt leren werken. Tal van belangrijke zaken -- met als meest in het oog springende die van zegengroet en zegen, vrouwenstemrecht, liturgie en kerklied -- konden met een verheugende eenparigheid worden afgerond. Als de eerste ronde een diversiteit aan meningen had opgeleverd, waarvan we als vergadering niet wisten hoe we ermee verder moesten, greep u in en wees een duidelijke richting, waarbij leuk bedachte, maar onbegaanbare dwarsstraten werden afgesneden. Ook als niet iedereen daar meteen gelukkig mee was, beseften we dat bij u de wens tot een verantwoorde consensus tussen commissie en deputaten en tussen commissie en opposanten vooropstond. En onder de drang van uw vriendelijke ogen is die gelukkig vele keren gevonden.

Zelf onthield u zich van bijdragen aan de discussie. We hadden drie Boersma's ter synode. Maar als zich voor een ronde 'dominee Boersma' had opgegeven, dan wisten we altijd om wie het

ging. Slechts één keer hebt u, voorzover ik me kan herinneren, tijdens een bespreking plaatsgenomen achter het spreekgestoelte. Dat was toen de contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken aan de orde waren. Ik haal het hier even naar voren omdat het u typeert. In alle zaken liet u het spreken aan ons over. Maar toen het ging over contacten waarbij de bewaring van het fundament van de kerk in het geding was, liet u zich horen.

Waarom beperkte u zich zozeer? Omdat u zich niet voldoende voorbereid had? Ik denk dat weinigen zo grondig hun stukken gelezen hadden en erin thuis waren als u. Van de moderamenkamer (we hebben het er goed gehad met elkaar!) nemen wij als herinnering mee hoe we u zagen lezen en onderstrepen en hoe we u soms opgetogen, soms verwonderd, soms vertwijfeld commentaar hoorden leveren.

Beperkte u zich in uw bijdragen omdat het allemaal wat aan u voorbijging? Ook dat kan de reden niet zijn. Terwijl de scriba I menig deputaat verraste door vrijwel niets te noteren, zag de vergadering een voortdurend schrijvende praeses voor zich. Vel na vel. En of u ook hoorde wat er gezegd werd! In de manier waarop u na een eerste ronde het vervolgtraject aangaf, bleek hoe scherp u geluisterd had en hoezeer u wist waarop het aankwam.

Deed u misschien niet mee aan de rondes omdat u geen grip op de zaken had? In uw gebeden aan het begin van iedere vergaderdag droeg u niet alleen heel het kerkelijk leven in al zijn facetten aan de Here op en legde u ook niet alleen de nood die de kranten beheerste aan de Here voor, maar ging u ons, zoals we die dag onze discussies zouden voeren, voor naar de troon van de Here met concrete dank en scherp op de komende bespreking toegesneden vragen. Ook met de door u gekozen Schriftlezing en liederen bracht u ons in de goede uitgangspositie voor onze besprekingen. Wat was de opening van onze zittingen een substantieel onderdeel van iedere dag! Liturgie die ons hart verwarmde, de toon zette en het niveau duidelijk maakte waarop we bezig waren.

Laat me in dit verband vooral niet vergeten te herinneren aan de manier waarop u de zittingen besloot over het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken. Het was een goede en verkwikkende dag geweest. En hij werd door u besloten met een indrukwekkend slotwoord en appèl, gevolgd door een indringend gebed. Wat hebben we ons toen gereformeerde en oecumenische synode gevoeld!

Sprak u wellicht niet mee, omdat u in het verleden over alle onderwerpen uw mening al eens gegeven had op een synode? Het valt niet te ontkennen dat u over veel synodale ervaring beschikt. Berkel was de zesde generale synode die u onder haar afgevaardigden telde. En we kwamen uw naam inderdaad een keer tegen in een commissierapport: toen het ging over het woord 'onderdanig' in het huwelijksformulier.

Toch zal het ook uw vroeger optreden niet geweest zijn dat u ervan weerhouden heeft om nú te spreken. Want we hebben u leren kennen als een man die niet is stil blijven staan, maar zijn tijd heeft bijgehouden. Dat merkten we aan uw stijl van leidinggeven: daarin betoonde u zich niet ouderwets, maar eigentijds. Weinig praesides vóór u zullen zoveel ruimte tot responsies en acclamaties uit de vergadering gegeven hebben. Zweren bij oude standpunten kan dus ook de oorzaak niet geweest zijn van uw zwijgen.

Uw praesidiale opstelling moet een zaak van overtuiging geweest zijn. U wilde niet heersen, maar de vergadering dienen en haar haar werk laten doen. Dáárom was u als praeses terughoudend en bescheiden. En juist uw bereidheid om u te laten helpen vanuit de vergadering, gaf u overwicht en gezag. U liet zien hoe bescheidenheid, terughoudendheid en binnelijkheid primair samengaan met een besliste, gereformeerde overtuiging. U gaf stuur aan de vergaderingen zonder er uw eigen stempel op te drukken. U wist u op úw plaats en met úw verantwoordelijkheden dienstbaar aan het voortgaande werk van de Hére. Dat heeft ons het meest getroffen.

Na uw verkiezing tot praeses zei u tegen mij: ik wilde dat iemand anders gekozen was en dit had moeten doen. Na de eerste week verzuchtte u: ik heb het idee dat ik niets gedaan heb. U voelde u in het begin onwennig. Lang heeft dat volgens mij niet geduurd. Nadat u de drie volle ordners met ingekomen stukken had doorgeloopt, hebt u zich steeds meer met de commissies bemoeid. U hield de vinger aan de pols, u informeerde en stimuleerde. U bereidde met zorg uw toespraken voor aan het adres van buitenlandse afgevaardigden, van B & W van Berkel en Rodenijs en van af- en aantredende docenten van de Theologische Universiteit.

Nu de synode aan het einde van haar zittingen is, wilen wij van onze kant tot u zeggen: wij zijn blij dat u verkozen bent en dat u het gedaan hebt. Onder uw ontspannen leiding was het goed vergaderen! We betuigen u daarvoor onze welgemeende dank. En we hopen dat, als het verloop van een zaak u een enkele keer niet helemaal lekker zat, dat nare gevoel snel verdween doordat wij u hebben laten merken hoeveel respect we als mede-moderamenleden en als vergadering voor u en voor uw leiding hadden.

Daarbij realiseren we ons dat u een instrument was in de handen van onze genadige God. Hij verzoent en heiligt, en Hij bekwaamt. Hij doet zijn dienaren boven zichzelf uitgroeien. Een aantal keren hebben we tijdens de synode en aan de maaltijden Efeziërs 3:14-21 gelezen en in de berijming van het Liedboek gezongen. De doxologie waarmee dit Schriftgedeelte eindigt, maken we van harte tot de onze: "Hem nu, die blijkens de kracht welke in ons werkt, bij machte is oneindig veel meer te doen dan wij bidden of beseffen, Hem zij de heerlijkheid in de gemeente en in Christus Jezus tot in alle geslachten, van eeuwigheid tot eeuwigheid! Amen".

Namens de hoogleraren-adviseurs voert prof. dr. J. van Bruggen het woord en spreekt als volgt:

Broeder praeses, broeders afgevaardigden,

Als hoogleraren-adviseurs voelen wij ons nauw betrokken bij het wel en wee van de Universiteit der kerken: dagelijks mogen wij daaraan ons werk doen. Deze synode had diverse belangrijke

zaken van de Universiteit op haar agendum. Bij de behandeling daarvan waren wij niet als hoogleraren-adviseurs van uw vergadering aanwezig. Maar wél als adviseurs van uw deputaten-curatoren. Ik kan het dan ook niet laten om deze gelegenheid aan te grijpen voor een dankwoord namens alle collega's. Een dankwoord voor de tijd en aandacht en zorg die u hebt willen geven aan de goede voortgang van het onderwijs. Wij voelen ons in ons werk gesterkt door uw besluiten. En we zijn bemoedigd door de belangstelling voor het werk aan de Theologische Universiteit die wij geproefd hebben in de commissievergaderingen en in de plenaire vergaderingen. Geve de Here zijn zegen over deze besluiten: laten ze ten dienste mogen zijn van de opbouw van zijn gemeenten en de verbreiding van het evangelie!

Onze taak als hoogleraren-adviseurs hebben wij op deze synode kunnen verrichten volgens onze verwachting. U weet dat die verwachting niet hoog gestemd was. Wij schreven u na lang beraad al van tevoren "dat ons in de huidige situatie geen regeling van het adviseurschap van de hoogleraren mogelijk lijkt, waarin allerlei vroeger en thans gevoelde bezwaren en knelpunten worden ondervangen". Blijkens een ons toegezonden besluittekst hebt u kennisgenomen van de brief en u erbij neergelegd. U hebt daarmee aanvaard wat wij u schreven: "De werkwijze van een synode (m.n. het wakenlang houden van vergaderingen op vier van de vijf werkdagen en het werken via een uitgebreide commissoriale voorbereiding) in combinatie met de beperkte mogelijkheden van de docenten om in de synode-plaats aanwezig te zijn, leidt o.i. onvermijdelijk tot slechts weinig participatie aan het synodewerk en tot een beperkte communicatie tussen de synode en haar hoogleraren-adviseurs".

Wij danken u voor het begrip dat u getoond hebt voor ons schrijven. Graag hadden wij daarover ook met u gesproken of de behandeling ervan bijgewoond, maar blijkbaar was daar uw erzijds geen goede mogelijkheid voor. Misschien kan dat nog eens op een volgende synode: de problematiek blijft namelijk onveranderd bestaan en ons inziens kan niemand echt gelukkig zijn met de hier signaleerde situatie die al zo lang als onbevredigend wordt ervaren.

Rest mij op deze synode thans niets anders dan u namens hoogleraren-adviseurs geluk te wensen met het gereedkomen van uw arbeid en de wens en bede uit te spreken dat dit werk tot opbouw en bloei van de kerken zal zijn. Wij wensen u allen, predikanten en ouderlingen, een goede terugkomst in uw eigen gemeentelijke werk toe. Weest u ervan overtuigd dat ook wij vanuit ons werk aan de Universiteit der kerken de blik steeds gericht hebben op het welzijn van de gemeenten waartoe u en wij in Nederland mogen behoren en waarvoor wij onze dienst mogen verrichten.

Namens de ontvangende kerk van Berkel en Rodenrijs houdt ds. W. Tiekstra de volgende toespraak:

Broeder praeses, broeders afgevaardigden, broeders en zusters,

Ik heb uit de Acta van vorige synoden begrepen dat het nog niet zo lang zo is, dat de praeses van de kerkeraad van de samenroepende en ontvangende kerk van de generale synode tijdens de slotzitting het woord voert. Eigenlijk is dat pas het geval sinds de synode van Ommen. Toen achtten de hoogleraren-adviseurs het niet meer nodig in de slotzitting het woord tot de afgevaardigden te richten. Wat prof. Douma nog even voor de vergadering toelichtte. De praeses van de kerkeraad, als pastor loci óók lid met adviserende stem, nam het toen bij wijze van spreken van hen over.

Wat hij precies gezegd heeft is niet duidelijk. We lezen slechts: "Namens de ontvangende kerk te Ommen zegt ds. H.J. Siegers de synode dank voor wat zij in de synode, zoals die in haar midden vergaderde, heeft ontvangen. De herinnering aan de synode zal in de kerk te Ommen lang levendig zijn". Ik neem aan dat door de afvaardiging van die praeses naar de synode hier in Berkel en Rodenrijs, in Ommen de herinnering nog wat langer levendig is gebleven. De synoden van onze kerken vragen de laatste jaren nogal wat tijd van hun pastor loci.

Het spijt mij in zeker opzicht, dat ik maar zo weinig in de gelegenheid was de zittingen van de synode bij te wonen. Dat was niet uit desinteresse. Ik speelde dagelijks de krant. Straks hoop ik de Acta ook door te nemen. Maar het werk in de plaatselijke gemeente ging meestal voor.

Hoevaak mijn vrouw mij ook erop wees, dat ik toch wel een unieke gelegenheid had synodezittingen bij te wonen, nu de synode in Berkel en Rodenrijs vergaderde.

Broeder praeses, ik wil er mijn dankbaarheid over uitspreken dat u als synode onze gastrijheid niet hebt misbruikt. Het aantal vergaderweken is duidelijk onder het door mij geschatte getal gebleven. Voor mijn gevoel in sneltreinvaart, hebt u de op uw tafel gelegde zaken afgehandeld. Zeker, het duurde soms wel even voor u op gang was. Maar als de gang er in zat, dan ging het ook vlot. Zo vlot dat onze catechisanten niet eens de kans krijgen u nog eens onder leiding te bezoeken.

Wij hopen dat u het bij ons naar de zin gehad hebt. We hebben ons best gedaan het u naar de zin te maken. De leden van de commissie die de synode voorbereidde en de tijdens de synode door ons geleverde mannelijke en vrouwelijke krachten wilden niets liever dan dat u nu zult zeggen: "Het was goed toeven in Berkel en Rodenrijs".

Moge onze God de door u genomen beslissingen met zijn zegen bekronen, zodat het kerkelijk leven hier en elders mag bloeien tot lof voor onze Here en Koning.

Tenslotte. U gaat vertrekken. Wij wensen u wel thuis. Denk nog maar eens aan ons terug zoals wij aan u terug zullen denken. Misschien wordt het wel afkicken...

Aan het slot van zijn toespraak biedt ds. Tiekstra de vier moderamenleden een origineel geschenk aan: zij mogen ieder het bordje met hun functie-aanduiding, dat speciaal voor deze synode vervaardigd was en waarachter zij steeds gezeten waren, als aandelen meenemen naar

huis. De praeses ontvangt bovendien nog het bordje met het logo van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996.

Na deze dankbare terugblik op het werk van de synode laat de praeses Gezang 30:1, 3 en 6 zingen en gaat hij de vergadering voor in dank- en smeekgebed. Tenslotte verklaart hij met hamerslag de drieënveertigste generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland sinds 1892 voor gesloten.

Het moderamen:

ds. Tj. Boersma, e.t. praeses

ds. P. Niemeijer, e.t. assessor

dr. P.H.R. van Houwelingen, e.t. scriba I

ds. C. van den Berg, e.t. scriba II

REGISTER

A

- Aangepaste kerkdiensten 52--54
- Aanvullende steunverlening evangelisatiewerk 70
- Acta
  - inzake register 101
  - vaststelling 109
- Agenda 10
- Amersfoort-West 1967, Generale Synode van
  - inzake de Open Brief 84
  - inzake het bijwonen van nationale plechtigheden 95
- Amsterdam 1908, Generale Synode van
  - inzake spreekconsent 58
- Anonieme brief 61
- Apostolische Geloofsbelijdenis 103
- Archief- en documentatiecentrum 38
- Arnhem 1981, Generale Synode van
  - inzake studiefinanciering voor theologische studenten 32
- Attestaties
  - vermelding van echtscheiding op attestaties 47
- Australia, Free Reformed Churches of 25, 87
- Australia, Presbyterian Church of Eastern 87
- Avondmaal
  - deelname door luisteraars kerktelefoon 42
  - toelating van asielzoekers 40
  - viering in stichtingen 41

B

- Bededagen 49
- Benin, Eglise Réformée Confessante au 13, 88
- Benoemingen 104--108
- Beukbergen
  - cursussen voor aanstaande militairen 56
- Bijbelvertaling 48
- Brasil, Igreja Evangelica Reformada do 89
- Brasil, Igreja Presbiteriana do 89
- Brazilië, zending in
  - Akkoord van Samenwerking 22
- Bruijne, drs. A.L.Th. de
  - aanvaarding benoeming 78
  - benoeming als universitair docent aan de TU 77
  - ontvangst in de generale synode 26
- Buitenlandse kerken, betrekkingen
  - algemeen besluit 94
  - algemene zaken 91
  - Australia, Free Reformed Churches of 25, 87
  - Australia, Presbyterian Church of Eastern 87
  - beleid en hulpverlening (zie ook bijlage XIII en XIV) 90
  - Benin, Eglise Réformée Confessante au 13, 88
  - berichten van verhindering 15
  - Brasil, Igreja Evangelica Reformada do 89
  - Brasil, Igreja Presbiteriana do 89
  - Canadian Reformed Churches 87
  - Cardiff, Ely Presbyterian Church (Reformed) te 17, 87
  - Christian Reformed Churches 87
  - England and Wales, Evangelical Presbyterian Church in 87
  - financiën (zie ook bijlage XV) 93
  - France, Eglise Réformée Evangélique Independante 88
  - Greek Evangelical Church 88
  - ICRC 87
  - India, Free Church of Central 86
  - India, Reformed Presbyterian Church of Northern 86
  - Indonesia, Gereja Gereja Reformasi di 20, 85
  - Indonesia-Raad 85
  - Ireland, Evangelical Presbyterian Church of 87
  - Ireland, Reformed Presbyterian Church of 87
  - Israël, Bat Tsion 'gemeente' 88
  - Japan, Reformed Church in 86
  - Kenia, African Evangelical Presbyterian Church 88

Kenia, Christian Reformed Church of East Africa 88
Kenia, Reformed Church of East Africa 23, 88
Kenya Christian Reformed Church 88
Korea, Presbyterian Church in (Kosin) 86
Korea, Reformed Presbyterian Church in (Hapdong) 86
Lux Mundi 92
Manipur, Reformed Presbyterian Church of 86
Mexico, Iglesia Presbiteriana Independiente de 89
New Zealand, Reformed Churches in 87
Nigeria, Nongo u Kristu u Ken Sudan Hen Tiv 88
Oost-Europa 88
Orthodox Presbyterian Church 87
Pakistan, Presbyterian Church 86
Philippines, Free Reformed Churches of the 24, 86
Portugal, Igreja Cristã Presbiteriana de 89
Portugal, Igreja Reformada em 89
Russia, Evangelical Reformed Churches Union of 21, 88
Scotland, Free Church of 18, 87
Singapore, First / Covenant Evangelical Reformed Church 86
Spanje, Iglesia Cristiana Reformada 89
Spanje, Iglesias Reformadas de Espana 89
Sri Lanka, Dutch Reformed Church of 86
Suid-Afrika, Gereformeerde Kerke in 88
Suid-Afrika, Nederduitse Gereformeerde Kerke in 88
Suid-Afrika, Vrye Gereformeerde Kerke in 14, 88
Taiwan, Reformed Presbyterian Church of 86
Timor, Gereja Gereja Masehi Musyafir 85
Unai, Igreja Reformada da Colonia Brasolanda 89
United States, Reformed Churches in the 27, 87
Venezuela, Iglesia Cristiana Fé Reformada 89
voorlichting 92
Zaire, Eglise Réformée Confessante au 88

C

Canadian Reformed Churches 87
Cardiff, Ely Presbyterian Church (Reformed) te 17, 87
Catechismusprediking 44
Christelijke Gereformeerde Kerken 80--81
    brief aan de eerstkomende generale synode 81
    zie ook bijlage IXa, IXb, X
Christian Reformed Churches 87
Chronologisch overzicht van de plenaire vergaderingen: zie bijlage I
CIO (Contact Inzake Overheidszaken) 95
    lidmaatschap 56
CIO-M (Contact Inzake Overheidszaken - Militairen)
    lidmaatschap 56
COGG, Contact Orgaan Gereformeerde Gezindte 83
Commissies van de generale synode
    samenstelling en taakverdeling 7
Contactcommissie Gereformeerde Gamizoenskerken 56

D

Deputaatschappen
    bewaking quota 98
    rooster van aftreden 99
Deputaten eredienst
    bespreking van het rapport 63
    inzake benoeming door de generale synode van Ommen 60
    reacties op het rapport 61
Diaconale zaken 33
    beroepskracht 34
    Generaal Diaconaal Deputaatschap 33--34
    inzake relatie tussen deputaten en zorginstellingen 34
    noodhulp voor kerken in het buitenland 33, 35
Doop
    aan kinderen die in het buitenland geadopteerd zijn 39
Douma, prof. dr. J.
    emeritering als hoogleraar aan de TU 76
    ontvangst in de generale synode 26
Doven en slechthorenden, pastorale zorg aan 55
    instructie voor de kerk te Zwolle-Zuid 55

Drenthe, particuliere synode van
Akkoord van Samenwerking voor de zending in Brazilië 22
inzake instructie GDD 34
inzake zegengroet en zegen 51

E

Echtscheiding
appèl tegen uitspraak PS Gelderland 45--46
rapport studiedeputaten echtscheidingszaken 47
uitgangspunten en richtlijnen 47
zie ook bijlage IV, V
England and Wales, Evangelical Presbyterian Church in 87
Eredienst 59--64
aangepaste kerkdiensten 52--54
gezangen 64
liturgie 63
ontvankelijkheid bijlage C deputatenrapport 66
ontvankelijkheid deputatenrapport 59
zegen(groet) door ouderlingen 51
zie ook bijlage VII
Evangelisatie
aanvullende steunverlening evangelisatiewerk 70
evangelieverkondiging in België 69
Evangelische Omroep
inzake oproep tot steun door docenten TU 36

F

Financiën van de generale synode
quaestor en controlecommissie 8, 100
France, Eglise Réformée Evangélique Independante 88
Friesland, particuliere synode van
inzake toelating van asielzoekers aan het avondmaal 40
inzake zegengroet en zegen 51

G

Geadopteerde kinderen, doop aan 39
Geersing, ds. J. R.
adviseur van de generale synode 4
Geestelijke verzorging van militairen 56
Gelderland, particuliere synode van
inzake echtscheiding 45--46
inzake instructie GDD 34
inzake kerkelijke examens 31
inzake preekstof uit andere belijdenisgeschriften 44
inzake vrouwenstemrecht 29
inzake zegengroet en zegen 51
Generaal Diaconaal Deputaatschap 33--35
Generaal-synodale publikaties 97
Generale synode
adviseurs 4
afgevaardigden 2
agenda 10
belijdenis en belofte 5
censuur naar artikel 48 KO 111
commissies 7
constituering 4
eerstvolgende generale synode 107, 110
evaluatie 113
financiën 8
geloofsbrieven 2
huishoudelijke regeling 100
Internet e-mail adres 6
moderamen 3
opening 1
rondvraag 112
sluiting 114
Gezangen 64
GMO, Gereformeerde Missiologische Opleiding 68
's-Gravenhage, classis
inzake bededagen 49

Greek Evangelical Church 88
Groningen, particuliere synode van
inzake het huwelijksformulier 65, 67
inzake instructie GDD 34
Groningen-Zuid 1978, Generale Synode van
inzake spreekconsent 58

H

Haarsma, drs. I.D.
aanvaarding benoeming 73
benoeming als universitair docent aan de TU 72
ontvangst in de generale synode 16
Harderwijk, classis
vraag over deelname aan avondmaal door luisteraars kerktelefoon 42
Heemse 1984--1985, Generale Synode van
inzake benoeming diaconaal deputaatschap 34
inzake uitspraak leer ds. J. Hoorn 28
Holland-Noord, particuliere synode van
inzake hergroepering ressorten 22
inzake instructie GDD 34
Holland-Zuid, particuliere synode van
inzake artikel 65 KO tweede lid 43
inzake hergroepering ressorten 22
inzake instructie GDD 34
inzake toepassing art. 42 KO 37
inzake vergaderen in een conferentieoord 96
Hoogleraren
advisering ter synode 96
Huishoudelijke regeling voor generale synoden
wijziging 100
Huwelijksformulier 65--67

I

ICRC, International Conference of Reformed Churches 25, 87
IKON 57
India, Free Church of Central 86
India, Reformed Presbyterian Church of Northern 86
Indonesia, Gereja Gereja Reformasi di 20, 85
Indonesia-Raad 85
Ingekomen brieven en rapporten: zie bijlage III
Ireland, Evangelical Presbyterian Church of 87
Ireland, Reformed Presbyterian Church of 87
IRTT, Institute of Reformed Theological Training 68, 91
Israël, Bat Tzion 'gemeente' 88
ITT, Instituut voor Theologische Toerusting 68

J

Japan
collecte voor de Reformed Churches te Kobe 34--35
Reformed Church in 86

K

Kamp, drs. P.W. van de
aanvaarding benoeming 16
benoeming als universitair docent aan de TU 75
ontvangst in de generale synode 16
Kenia, African Evangelical Presbyterian Church 88
Kenia, Christian Reformed Church of East Africa 88
Kenia, Reformed Church of East Africa 23, 88
Kenya Christian Reformed Church 88
Kerkboek, Gereformeerd
uitgave 97
Kerkelijke eenheid 83
federatie van kerkverbanden: zie bijlage XII
geen afvaardiging naar het COGG 83
regels en handreikingen voor plaatselijke samensprekingen 83
verhouding tot CGK (zie ook bijlage IXa, IXb, X) 80--81
verhouding tot NGK (zie ook bijlage XIa, XIb) 82, 84
Kerkelijke examens 31

Kerkorde

- artikel 5 31
- artikel 11 32
- artikel 19 32
- artikel 32 36
- artikel 42 37
- artikel 47 80
- artikel 52 79
- artikel 65 43
- artikel 66 44
- artikel 69 49

Koningskind, Vereniging Dit

- inzake aangepaste kerkdiensten 54

Koninklijk Huis 11, 95

Korea, Presbyterian Church in (Kosin) 86

Korea, Reformed Presbyterian Church in (Hapdong) 86

Krijgsmacht predikanten, regelingen voor: zie bijlage VI

L

Leeuwarden 1920, Generale Synode van

- inzake avondmaalsviering in stichtingen 41

Leeuwarden 1990, Generale Synode van

- inzake de nieuwe bijbelvertaling 48

Liturgie 63

Lux Mundi 92

M

Manipur, Reformed Presbyterian Church of 86

Mexico, Iglesia Presbiteriana Independiente de 89

Middelburg 1933, Generale Synode van

- inzake krankencommunie 42

Midden-Holland, classis

- inzake bededagen 49

Militairen, geestelijke verzorging van 56

N

Naamsaanduiding van De Gereformeerde Kerken in Nederland 102

Nederlands Bijbelgenootschap 48

Nederlands Gereformeerde Kerken 82

- brief aan de eerstvolgende Landelijke Vergadering 82

- zie ook bijlage XIa, XIb

New Zealand, Reformed Churches in 87

Nieuwjaarsmorgen, erediensten op 62

Nigeria, Nongo u Kristu u Ken Sudan Hen Tiv 88

O

Ommen 1993, Generale Synode van

- inzake aangepaste kerkdiensten 52--53
- inzake artikel 65 KO tweede lid 43
- inzake benoeming deputaten eredienst 60
- inzake contact met NGK 82
- inzake vrouwenstemrecht 29
- inzake rooster van aftreden deputaten 99
- inzake zegengroet (ontvankelijkheid) 50
- inzake zegengroet en zegen 51

Oost-Europa, kerkelijke ontwikkelingen in 88

Opening van de generale synode 1

Orthodox Presbyterian Church 87

Overheid, relatie kerk en 95

Overijssel, particuliere synode van

- inzake kerkelijke examens 31
- inzake spreekconsent 58

P

Pakistan, Presbyterian Church 86

Philippines, Free Reformed Churches of the 24, 86

Portugal, Igreja Cristã Presbiteriana de 89

Portugal, Igreja Reformada em 89

Presentie: zie bijlage II

Q

Quota

- bewaking 98
- deputaten ASE 70

R

- Radio- en televisieuitzending van kerkdiensten 57
- Recht van appèl
  - misbruik van het recht van appèl 37
- Register op de Acta 101
- Rose, drs. W.H.
  - aanvaarding benoeming 73
  - benoeming als universitair docent aan de TU 71
  - ontvangst in de generale synode 16
- Rotterdam, classis
  - inzake vrijstelling quota ASE 70
- Rotterdam-Delfshaven 1964--1965, Generale Synode van
  - inzake kerkelijke examens 31
- Russia, Evangelical Reformed Churches Union of 21, 88

S

- Samensprekingen, regels voor kerkelijke 83
- Scotland, Free Church of 18, 87
- Singapore, First / Covenant Evangelical Reformed Church 86
- Sluiting van de generale synode 114
- Spanje, Iglesia Cristiana Reformada 89
- Spanje, Iglesias Reformadas de Espana 89
- Spreekconsent 58
- Sri Lanka, Dutch Reformed Church of 86
- Sterktewensen 9, 12, 15
- Studiefinanciering voor theologische studenten 32
- Suid-Afrika, Gereformeerde Kerke in 88
- Suid-Afrika, Nederduitse Gereformeerde Kerke in 88
- Suid-Afrika, Vrye Gereformeerde Kerke in 14, 88

T

- Taiwan, Reformed Presbyterian Church of 86
- Theologische Universiteit
  - aanvaarding benoemingen 73, 78
  - Bruijne, drs. A.L.Th. de, benoeming als universitair docent 77
  - Bruijne, drs. A.L.Th. de, ontvangst in de generale synode 26
  - Douma, prof. dr. J., emeritering van 76
  - Douma, prof. dr. J., ontvangst in de generale synode 26
  - Haarsma, drs. I.D., benoeming als universitair docent 72
  - Haarsma, drs. I.D., ontvangst in de generale synode 16
  - Kamp, drs. P.W. van de, benoeming als universitair docent 75
  - Kamp, drs. P.W. van de, ontvangst in de generale synode 16
  - ontbinding van de Stichting 79
  - ontvangst nieuw benoemde docenten 16
  - praktijkoriëntatie 79
  - Rose, drs. W.H., benoeming als universitair docent 71
  - Rose, drs. W.H., ontvangst in de generale synode 16
  - Statuut (zie ook bijlage VIII) 79
  - studiefinanciering voor studenten 32
  - Veling, dr. K., afscheid ter synode 16
  - voorlichting aan de kerken 79
  - vooropleiding 79
  - voorstel deputaten-curatoren inzake kerkelijke examens 31
  - voorziening Ambtelijke Vakken 74
- Tiekstra, ds. W.
  - adviseur van de generale synode 4
  - opening van de generale synode 1
  - toespraak bij de sluiting 114
- Timor, Gereja Gereja Masehi Musyafir 85

U

Unai, Igreja Reformada da Colonia Brasolanda 89
United States, Reformed Churches in the 27, 87
Utrecht, particuliere synode van
    inzake avondmaalsviering in stichtingen 41
    inzake doop geadopteerde kinderen 39
    inzake instructie GDD 34
    inzake kerkelijke examens 31

V

Veling, dr. K.
    afscheid als hoogleraar ter synode 16
Venezuela, Iglesia Cristiana Fé Reformada 89
Vorbereitung eerstvolgende generale synode 96
Voorburg, Gereformeerde Kerk te
    inzake voorstel zusterkerkrelatie met CGK 80
Vrouwenstemrecht
    bezwaarschrift tegen PS Gelderland 30
    bezwaren tegen uitspraken GS Ommen 29

Z

Zaire, Eglise Réformée Confessante au 88
Zeeland, Noord-Brabant en Limburg, particuliere synode van
    inzake bewaking quota 98
    inzake evangelisatie in België 69
    inzake instructie GDD 34
    inzake zegengroet en zegen 51
Zegengroet en zegen
    door ouderlingen 51
    ontvankelijkheid GS Ommen 50
Zendtijd Voor Kerken, Stichting 57
Zorginstellingen, gereformeerde 33
Zwolle-Zuid, Gereformeerde Kerk te
    predikant voor doven en slechthorenden 55

INHOUD

Dienst van Woord en gebed

PRO-ACTA

Opening	artikel 1
Onderzoek van de geloofsbrieven	artikel 2
Verkiezing van het moderamen	artikel 3
Constituering	artikel 4
Belijdenis en belofte	artikel 5
Huishoudelijke zaken	artikel 6
Commissies en taakverdeling	artikel 7
Financiën synode	artikel 8
Ingekomen brieven	artikel 9
Vaststelling van de agenda	artikel 10
Brief aan Koningin Beatrix	artikel 11
Ingekomen stukken	artikel 12
Ontvangst afvaardiging uit Benin	artikel 13
Ontvangst gasten uit Zuid-Afrika	artikel 14
Berichten van verhindering buitenlandse kerken	artikel 15
Ontvangst nieuw benoemde docenten TU	artikel 16
Ontvangst afvaardiging uit Cardiff	artikel 17
Ontvangst afvaardiging uit Schotland	artikel 18
Ontvangst afvaardiging uit Ierland	artikel 19
Ontvangst afvaardiging uit Indonesië	artikel 20
Ontvangst afvaardiging uit Rusland	artikel 21
Ingekomen stukken	artikel 22
Ontvangst afvaardiging uit Kenia	artikel 23
Ontvangst afvaardiging uit de Filippijnen	artikel 24
Ontvangst afvaardiging uit Australië	artikel 25
Ontvangst prof. Douma en drs. De Bruijne	artikel 26
Ontvangst afvaardiging uit Amerika	artikel 27

ACTA

Hoofdstuk I Leer

Uitspraak leer ds. J. Hoorn	artikel 28
-----------------------------	------------

Hoofdstuk II Kerkregering

Bezwaren tegen GS Ommen inzake vrouwenstemrecht	artikel 29
Bezwaarschrift inzake vrouwenstemrecht	artikel 30
Kerkelijke examens	artikel 31
Studiefinanciering voor theologische studenten	artikel 32
Diaconale zaken	artikel 33
Wijziging instructie GDD met het oog op een beroepskracht	artikel 34
Collecte Japan	artikel 35
Toepassing art. 32 KO	artikel 36
Toepassing art. 42 KO	artikel 37
Archief en documentatie	artikel 38
Doop geadopteerde kinderen	artikel 39
Asielzoekers aan het avondmaal	artikel 40
Viering avondmaal in stichtingen	artikel 41
Deelname aan avondmaal door luisteraars kerktelefoon	artikel 42
Artikel 65 KO	artikel 43
Preekstof uit andere belijdenisgeschriften	artikel 44
Appèl inzake echtscheiding	artikel 45
Appèl inzake echtscheiding	artikel 46
Rapport studiedeputaten echtscheidingzaken	artikel 47

Hoofdstuk III Eredienst

Bijbelvertaling	artikel 48
Bededagen	artikel 49
Zegengroet (ontvankelijkheid)	artikel 50
Zegengroet en zegen	artikel 51
Aangepaste kerkdiensten	artikel 52
Aangepaste kerkdiensten	artikel 53
Aangepaste kerkdiensten	artikel 54
Pastorale zorg aan doven en slechthorenden	artikel 55
Geestelijke verzorging van militairen	artikel 56
Radio- en televisieuitzending van kerkdiensten	artikel 57
Spreekconsent	artikel 58
Eredienst	artikel 59
Eredienst	artikel 60
Eredienst	artikel 61

Eredienst	artikel 62
Rapport studiedeputaten eredienst	artikel 63
Rapport studiedeputaten eredienst: gezangen	artikel 64
Huwelijksformulier	artikel 65
Rapport studiedeputaten eredienst: bijlage C	artikel 66
Huwelijksformulier	artikel 67
<i>Hoofdstuk IV Evangelisatie en zending</i>	
Oprichting missionair Instituut voor Theologische Toerusting	artikel 68
Zeeuwsch-Vlaamse Gereformeerde Evangelisatie in België	artikel 69
Aanvullende steunverlening evangelisatiewerk	artikel 70
<i>Hoofdstuk V Theologische Universiteit</i>	
Benoeming drs. W.H. Rose	artikel 71
Benoeming drs. I.D. Haarsma	artikel 72
Aanvaarding benoemingen	artikel 73
Voorziening Ambtelijke Vakken	artikel 74
Benoeming drs. P.W. van de Kamp	artikel 75
Emeritering prof. dr. J. Douma	artikel 76
Benoeming drs. A.L.Th. de Bruijne	artikel 77
Aanvaarding benoeming	artikel 78
Theologische Universiteit	artikel 79
<i>Hoofdstuk VI Binnenlandse betrekkingen</i>	
Betrekkingen met de Christelijke Gereformeerde Kerken	artikel 80
Brief aan de Christelijke Gereformeerde Kerken	artikel 81
Betrekkingen met de Nederlands Gereformeerde Kerken	artikel 82
Kerkelijke eenheid	artikel 83
Revisieverzoek m.b.t. besluiten GS Amersfoort-West 1967	artikel 84
<i>Hoofdstuk VII Buitenlandse kerken</i>	
Betrekkingen buitenland: Indonesië	artikel 85
Betrekkingen buitenland: het Verre Oosten	artikel 86
Betrekkingen buitenland: Angelsaksische landen en ICRC	artikel 87
Betrekkingen buitenland: Afrika en Europa	artikel 88
Betrekkingen buitenland: Spaans/Portugees sprekende landen	artikel 89
Betrekkingen buitenland: Beleid en hulpverlening	artikel 90
Betrekkingen buitenland: Algemene zaken	artikel 91
Betrekkingen buitenland: Voorlichting	artikel 92
Betrekkingen buitenland: Financiën	artikel 93
Betrekkingen buitenland: Algemeen besluit	artikel 94
<i>Hoofdstuk VIII Overheid</i>	
Relatie kerk en overheid	artikel 95
<i>Hoofdstuk IX Synodalia</i>	
Vorbereiding eerstvolgende generale synode	artikel 96
Generaal-synodale publikaties	artikel 97
Bewaking quota	artikel 98
Rooster van aftreden deputaten	artikel 99
Wijziging huishoudelijke regeling voor generale synoden	artikel 100
<i>Hoofdstuk X Particularia</i>	
Register op de Acta	artikel 101
Naamsaanduiding	artikel 102
Verzoek br. H. Huising	artikel 103
POST-ACTA	
Benoemingen	artikel 104
Benoemingen	artikel 105
Benoemingen	artikel 106
Benoeming	artikel 107
Benoemingen	artikel 108
Vaststelling van de Acta	artikel 109
Aanvang eerstvolgende generale synode	artikel 110
Censuur naar artikel 48 KO	artikel 111
Rondvraag	artikel 112
Evaluatie	artikel 113
Sluiting	artikel 114
Bijlagen	
I Chronologisch overzicht van de plenaire vergaderingen	
II Overzicht van de presentie van de afgevaardigden	

III	Lijst van ingekomen brieven en rapporten
IV	Rapport deputaten echtscheidingszaken
V	Commissierapport echtscheidingszaken
VI	Regelingen voor krijgsmacht predikanten
VII	Commissierapport eredienst
VIII	Statuut van de Theologische Universiteit van De Gereformeerde Kerken in Nederland
IXa	Rapport deputaten gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken deel I
IXb	Aanvullend rapport
X	Rapport deputaten gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken deel II
XIa	Rapport deputaten kerkelijke eenheid: gesprekken met de Nederlands Gereformeerde Kerken
XIb	Aanvullend rapport
XII	Aanvullend rapport deputaten kerkelijke eenheid: federatie van kerkverbanden
XIII	Beleidsnota van deputaten BBK
XIV	Help in overleg!
XV	Financieel meerjarenplan BBK

Register

Inhoud

ACTA

**VAN DE GENERALE SYNODE
VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN
IN NEDERLAND
BERKEL EN RODENRIJS 1996**

Uitgeverij De Vuurbaak

DIENST VAN WOORD EN GEBED op dinsdag 9 april 1996, op de vooravond van de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs.

De raad van de Gereformeerde Kerk te Berkel en Rodenrijs had de gemeente samengeroepen voor een dienst van Woord en gebed ter gelegenheid van de samenkomst van de generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland vanaf woensdag 10 april 1996.

Deze bidstond werd bijgewoond door de afgevaardigden naar de synode, docenten van de Theologische Universiteit te Kampen, generaal-synodale deputaten en vele andere belangstellenden uit het hele land. De plaatselijke overheid was o.a. vertegenwoordigd door de burgemeester, drs. E. Hofland.

Voorganger in de dienst was ds. M.H. Sliggers, praeses van de Generale Synode van Ommen 1993. Hij had als tekst gekozen 2 Timoteüs 2:8-9 en vatte zijn preek als volgt samen:

Niets kan ons méér aansporen om Christus te dienen dan het evangelie dat Hij de opgestane Heer is.

Waarom die aansporing 1. nodig is; 2. zo sterk is.

In deze dienst is het werk van de generale synode opgedragen aan God, die zijn Zoon heeft opgewekt uit de dood. Gebeden werd om de leiding van de Heilige Geest.

ACTA VAN DE GENERALE SYNODE VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND, SAMENKOMEN TE BERKEL EN RODENRIJS OP WOENSDAG 10 APRIL 1996

PRO-ACTA

Artikel 1

10.04.96

Opening

Namens de raad van de Gereformeerde Kerk te Berkel en Rodenrijs, door de Generale Synode van Ommen 1993 aangewezen als samenroepende kerk, opent ds. W. Tiekstra de vergadering. Hij laat zingen Psalm 36:2 en 3, leest Johannes 4:1-30 en gaat voor in gebed. Daarna houdt hij de volgende openingstoespraak:

Geachte afgevaardigden naar en hooggeachte adviseurs van de generale synode 1996, Het is mij een groot genoegen u, namens de samenroepende kerk te Berkel en Rodenrijs, welkom te mogen heten in deze constituerende vergadering. Als praeses van de maand viel mij die eer te beurt. Met blijdschap wil ik de daarbij behorende taken verrichten. Zo als uit de Acta van vorige synoden blijkt, hoort bij die taken een openingswoord. Laat ik daarmee dan maar beginnen. Ik zal proberen het kort te houden. Hopelijk zult u dat als vergadering bij de u opgedragen taken ook kunnen doen. Wij zagen u graag komen. We hebben ons niet voor niets kandidaat gesteld om deze synode te mogen ontvangen. Ons sinds 1990 in gebruik zijnde kerkgebouw "De Bron" kan uitstekend als conferentieoord voor een generale synode dienen. Dit gebouw nodigt daartoe als het ware uit. Wij prijzen ons gelukkig dat ook de Generale Synode van Ommen 1993 dat heeft ingezien. Naar wij begrijpen zou het wel eens één van de laatste keren kunnen zijn, dat de vergaderingen van de generale synode in een kerkgebouw of kerkelijk centrum worden gehouden. De particuliere synode van Holland-Zuid heeft u een voorstel gedaan om onderzoek te laten doen of uitwijken naar een conferentieoord niet aantrekkelijker is.

Persoonlijk zou ik het jammer vinden, wanneer de generale synoden (net als vroeger bejaarden- en verpleeghuizen) naar een bosrijke omgeving zouden worden verwezen. De afstand tot de plaatselijke kerken kan daardoor onnodig groot worden. Nu nog heeft de meeste vergadering van de kerken duidelijk een plaats in het midden van de kerken. Een groot deel van de plaatselijke gemeente wordt er in meer of mindere mate bij betrokken. Terwijl heel de gemeente er mee te maken krijgt vanwege allerlei praktische zaken.

Wij zagen u dus graag komen. Maar we willen u toch ook wel weer zien vertrekken. Tot zolang zullen wij als gemeente enig ongerief voor lief nemen. We doen dat met liefde. Maar het moet niet te lang duren. Je moet verleende gastvrijheid niet misbruiken. Maar ik beseft dat u dat niet helemaal zelf in de hand hebt. De kerken die u zonden hebben, doordat zij uw agenda hebben gevuld, daarin een belangrijke stem.

Ik moet hierbij denken aan iets dat zich in de geschiedenis van de gereformeerde kerk te Berkel heeft afgespeeld. Het was in de eeuw van de Reformatie, de zestiende eeuw. Tijdens de 80-jarige oorlog. Toen vluchtte er een dominee uit Vlaanderen voor het oorlogsgeweld naar het noorden. Zijn naam was Vedastus Coornwinder. Deze Belg kwam naar Berkel. En hij verbond zich onder voorwaarden aan de gemeente alhier.

Een van die voorwaarden was dat de dorpskerk zou worden gerepareerd. Bleef dat uit, zodat Vedastus zijn dienst niet goed kon verrichten, dan mocht hij vertrekken. Wel moest dominee de gemeente in de gelegenheid stellen een opvolger voor hem te vinden. Er werd een opzegtermijn van drie maanden afgesproken. Aan de andere kant gold die opzegtermijn ook voor de gemeente. De plaatselijke kerk kon haar dienaar des Woords op termijn ontslaan. Zo had hij de gelegenheid om naar een andere gemeente waar hij zou kunnen dienen om te zien.

Vedastus kwam in 1583 naar Berkel. Volgens de straatnaambordjes van de Coornwinderlaan was het in 1587. Maar ik hecht meer waarde aan de gegevens in het proefschrift van de heren Wouters en Abels: *Nieuw en ongezien* -- Kerk en samenleving in de classis Delft en Delfland 1572--1621, deel 1. Ook ds. G. Treurniet stelt in *Uit de Bron* de komst van ds. Coornwinder in 1583. Maar wie had ooit kunnen denken dat ds. Coornwinder in het jaar 1607, bijna een kwart eeuw later, in de ambachtsheerlijkheid Berkel zou sterven? Vedastus zelf zeker niet.

De vraag is zelfs of hij hier wel altijd met evenveel genoegen heeft gewerkt. Want al binnen een jaar nadat hij zich aan de gemeente hier had verbonden, verzocht hij naar Engeland te mogen vertrekken. Daar wilde hij Vlaamse vluchtelingengemeenten gaan dienen. Maar de classis Delft liet hem weten dat niet toe te staan. Hij moest in Berkel blijven.

Het was vijf jaar later, in 1589, dat Vedastus Coornwinder het verzoek indiende te mogen ruilen met zijn collega die stond in 't Woud. 't Woud is een dorpje dat aan de andere kant van de stad Delft ligt. Maar ook dat stond de classis niet toe. Zij voegde Vedastus toe: "Dat hij zich niet langer moest kwellen om van Berkel vrijgemaakt te worden, omdat zijn dienst aldaar 'zeer nut ende vorderlick'

werd ervaren." Nee, deze dominee kwam niet gemakkelijk weg uit Berkel.

De geschiedenis gaat nog verder. Om een lang verhaal kort te maken. Het lange verhaal wordt door ds. Treurniet verteld in het boekje *Uit de Bron* dat u op uw tafel vindt. Tussen 1593 en 1599 werd ds. Coornwinder herhaaldelijk beroepen door de gemeente Yarmouth of Jarmuiden in Engeland. Telkens moest hij in opdracht van de kerkeraad en de classis Delft voor die beroepen bedanken. De ene keer dat hij wel mocht gaan, in 1595, moest hij eerst nog blijven om de gemeente naar een opvolger te laten omzien. Die werd blijkbaar niet gevonden. Vedast bleef in Berkel.

Wel mocht hij zo nu en dan een paar weken naar Yarmouth gaan, om de gemeente daar te helpen. Maar ook de verzoeken daartoe werden niet altijd ingewilligd door kerkeraad en classis. En in 1599 wordt het hem verboden te gaan, omdat de overtocht te gevaarlijk was. Ook meende de classis dat ds. Coornwinder zelf, de gemeente in Berkel en die te Yarmouth er schade van zouden kunnen ondervinden...

Tenslotte, na zestien jaar, berustte Vedastus Coornwinder erin dat hij predikant in Berkel moest blijven. Nog acht jaar heeft hij daarna in goede harmonie met de andere ambtsdragers, ouderlingen en diakenen, zijn dienst verricht. Hij bleef trouw zijn ambt bedienen, totdat de Here hem door de dood in 1607 uit zijn dienst ontsloeg. We blijven deze eerste gereformeerde voorganger in de ambachtsheerlijkheid Berkel met dankbaarheid gedenken.

Ik heb u dit verhaal verteld om de volgende reden. Wat bedoeld was als minimaal drie maanden werd vierentwintig jaar. Zonder dat deze dominee dat zelf graag wilde. Laten we hopen dat uw verblijf hier niet zodanig zal uitlopen. U bent wel niet als Coornwinder gekomen om ons als predikant van de gemeente te dienen. Het is juist andersom: Wij willen u dienen. Opdat u met uw werk alle gemeenten in Nederland, inclusief die van Berkel en Rodenrijs, kunt dienen. Laten we hopen dat u aan een termijn van drie maanden genoeg hebt. Zodat u niet 'uzelf gaat kwellen om van Berkel vrijgemaakt te worden'.

Er ligt veel werk op u te wachten. Er zijn ongeveer twee maal zoveel ingekomen stukken op uw tafel gelegd als in Ommen drie jaar geleden. Die synode vergaderde elf weken, verspreid over vijf maanden. De Acta van Ommen beslaan 212, de bijlagen meer dan 500 pagina's. Zie dat niet als een record dat gebroken moet worden. Probeer uw Acta beperkter te houden. U zou een voorbeeld kunnen nemen aan uw voorganger hier in Berkel en Rodenrijs. De Acta van 1952 tellen inclusief de bijlagen maar net 120 pagina's. Of dat lukt? Ik vrees het ergste.

U weet wat er allemaal op uw tafel ligt. Een enkele appèlzaak. De benoeming van enkele docenten aan onze Theologische Universiteit. Opdat het werk in Kampen ook in de komende jaren goede voortgang kan hebben. Maar vooral opnieuw de kwestie van het vrouwenstemrecht. Ook de zegengroet en zegen in de erediensten. Verder een heel dik rapport betreffende de eredienst. Daarin het voorstel een uitgebreid liedboek vrij te geven om te beproeven. Een nieuwe proefbundel zeggend. Ook moeten de samensprekingen met andere kerken in het kader van ons streven naar kerkelijke eenheid uw aandacht hebben. Daarbij niet te vergeten de vele contacten met christenen en kerken elders in de wereld. Nog heb ik niet alles genoemd.

Naar ik aanneem beseft u, dat uw werk hier in Berkel en Rodenrijs in de kerken met belangstelling zal worden gevolgd. De lijst met ingekomen stukken wekt op het eerste gezicht de indruk dat er over verschillende zaken vrij verschillend wordt gedacht. Het zou kunnen blijken dat het op het tweede gezicht wat meevalt. Maar daar durf ik mijn hand niet voor in het vuur te steken. Dat betekent naar mijn idee, dat uw besluiten kritisch gewogen zullen worden. Daarom bid ik dat uw besluiten samenbindend zullen mogen werken. Om dat te bereiken zullen die besluiten hun grond moeten vinden in Gods Woord en de gereformeerde kerkorde. Daarom zult u moeten putten uit de Bron, waarover wij samen hebben gelezen.

Die geschiedenis, ons in Johannes 4 beschreven, heeft wat leerzame accenten. Neem het optreden van de Here Jezus daar. Hij praat met een Samaritaanse vrouw. Uit de reactie van die vrouw blijkt dat dat wel heel ongewoon was. Maar Jezus wordt niet gehinderd door gewoontes en tradities. Hij doet wat zijn Vader Hem zegt. Hier het evangelie verkondigen aan een Samaritaanse.

Hij verkondigt haar Zichzelf als de bron van levend water. Water dat alle dorst lest. Ook de dorst naar gerechtigheid. Dit water wast de zonden af. Dit water geeft eeuwig leven. Ja, het maakt dode zondaars levend. Zodat zij de Vader gaan aanbidden. Aanbidden in geest en in waarheid. Opvallend is ook dat het gesprek uitloopt op een kwestie van de eredienst.

Tussen Joden en Samaritanen was dat het grote twistpunt. Waar moet God worden aanbeden? Op de berg Gerizim of op de berg Sion? De vrouw stelt de Here Jezus die vraag. In zijn antwoord tilt de Here Jezus die vrouw boven dit twistpunt uit. Het gaat niet om de plaats van aanbidding. Het gaat om de aanbidding zelf. Om de aanbidding van de Vader. In die aanbidding in geest en in waarheid zullen Joden en Samaritanen, ja alle volken, elkaar vinden.

Broeders, laat u in al uw beraadslagingen, uw besluitvorming en uw besluiten, leiden door het Woord van de Waarheid. Het evangelie van Jezus Christus, gekruisigd en opgewekt. Hij is de bron van levend water. Daaraan mogen en moeten alle gelovigen zich laven. Alleen vanuit die bron zal het kerkelijk leven kunnen opbloeien. Bloeien in aanbidding. Niet bekrompen. Maar echt oecumenisch. In binnen- en buitenland: Eén Here, één geloof, één doop, één God en Vader van allen. Bidt daarom voortdurend om de leiding van de Geest van de Waarheid.

U gaat straks een moderamen kiezen. Vervolgens gaat u vergaderen. Ook nu weer in nieuwe stijl. De computers die u ter beschikking staan vormen nu zelfs een netwerk. We zijn daar als gemeente in Berkel en Rodenrijs best wel een beetje trots op. Want wij zijn, denken wij, wel de eerste kerkelijke gemeente in Nederland met een eigen computer-netwerk, BronNet geheten.

Als gevolg van het bestaan van dat netwerk kunnen wij u als synode, als u dat wilt, een eigen e-mail adres bezorgen. Dan bent u via Internet voor kerken in binnen- en buitenland bereikbaar. Dat is dan trouwens wederzijds. U hoeft maar te klikken en wij zorgen er, waarschijnlijk binnen een dag, voor. Naar wat ik de laatste dagen heb gehoord, wordt het binnen de kerken hier en daar wel verwacht, dat deze synode via Internet bereikbaar is. En op de synode van de zusterkerken in Canada schijnt het goed te hebben gefunctioneerd.

Maar het belangrijkste blijft toch, dat u wilt luisteren. Met uw oren en met uw hart. Eerst naar onze God en Here. Bij de Here is de levensbron. Zijn licht doet, klaarder dan de zon, u 't ware licht aanschouwen. Laat u door Christus' Geest en Woord leren. Luister vervolgens ook goed naar elkaar. En help zo elkaar en de kerken, die u zonden, verder. Tot meerdere aanbidding van uw en onze Vader in de hemel.

Met deze woorden verklaar ik deze vergadering voor geopend.

Artikel 2

10.04.96

Onderzoek van de geloofsbrieven

Uit het onderzoek van de geloofsbrieven door de samenroepende kerk blijkt dat alle particuliere synoden wettig vertegenwoordigd zijn door hun primi-afgevaardigden. Alleen is ds. K.J. Kapteyn vervangen door zijn secundus, ds. L. Sollie. De afvaardiging is als volgt:

voor de particuliere synode van Groningen:

primi	ds. H. Geertsma dr. L.J. Joesse oud. H. Koekkoek oud. N. Wiersum	Zuidhorn Groningen Haren Sint Annen
secundi	ds. J.J. Dronkers ds. H.G. Gunnink oud. J. Beeftink oud. P.P. Koopman	Groningen Schildwolde Zuidhorn Zuidhorn
terti	ds. S.W. de Boer ds. A. Kruizinga oud. A.A. van Essen oud. T.K. Geersing	Leek Delfzijl Groningen Haren

voor de particuliere synode van Friesland:

primi	ds. R.Th. de Boer ds. T.j. Boersma oud. J. van Dijk oud. A. Prins	Ureterp Drachten Burgum Leeuwarden
secundi	ds. A. van der Sloot ds. R. van Wijnen oud. P. Dijkema oud. D.J. van Hemmen	Drachten Noardburgum Drachten Drachten
terti	ds. J.E. Kramer ds. J.J. Verweij oud. E. Hoekstra oud. K. Koens	Sneek Leeuwarden Damwoude Leeuwarden

voor de particuliere synode van Drenthe:

primi	ds. A. Boersma ds. K.J. Kapteyn	Mussel Hoogeveen
-------	------------------------------------	---------------------

	oud. Joh.W. van der Jagt oud. W. Sturing	Gees Hooghalen
secundi	ds. L.W. de Graaff ds. L. Sollie oud. L. Meems oud. H.J. Stevens	Zuidlaren Meppel Mussel Hooghalen
tert ii	ds. D.W.L. Krol ds. J. Zwart oud. J.E. Helder oud. K. Rijkens	Assen Winschoten Emmen Winschoten

voor de particuliere synode van Overijssel:

primi	ds. A. de Jager ds. H.J. Siegers oud. G. Boersma oud. J. Gunnink	Zwolle Ommen Zwolle Hardenberg
secundi	ds. E. Hoogendoorn ds. A. van Houdt oud. G. Bredewold oud. J. Meems	Kampen Enschede Zwolle Emmeloord
tert ii	ds. K. Harmannij oud. J. van Dijken	Den Ham Ommen

voor de particuliere synode van Gelderland:

primi	ds. P. Groenberg ds. M.H. Oosterhuis oud. H. Brink oud. D. Velvis	Ermelo Hattem 't Harde Lelystad
secundi	ds. H.J. Messelink ds. G. Zomer oud. W. van Harten oud. J. Noordzij	Barneveld 't Harde Tiel Harderwijk
tert ii	ds. A.P. van Dijk ds. H. van Veen oud. E. van Ittersum oud. G.J. Sein	Tiel Neede Dronten Ermelo

voor de particuliere synode van Utrecht:

primi	ds. C. van den Berg dr. P.H.R. van Houwelingen oud. M. Douma oud. W. Smit	Amersfoort Nijkerk Amersfoort Hilversum
secundi	ds. D. Ophoff ds. A.O. Reitsema oud. A. van Diggele oud. K.J. de Haan	Nieuwegein Bunschoten Hilversum Huizen
tert ii	ds. J.B. Wilmink oud. J. Meima	Hilversum Amersfoort

voor de particuliere synode van Holland-Noord:

primi	ds. P.H. van der Laan ds. M. van Veelen oud. K. Stelpstra oud. K.J. Wietsma	Leiden Delft Rijswijk Badhoevedorp
secundi	ds. D. Griffioen ds. A.J. van Zuijlekom oud. E. Boerma oud. D. van Loon	Voorburg Den Haag Zaandam Aerdenhout
terti	ds. J. Borgdorff ds. K. van den Geest oud. D.C. Hogewoning oud. J. Leder	Alphen aan den Rijn Duivendrecht Rijnsburg Voorburg

voor de particuliere synode van Holland-Zuid:

primi	ds. R. ter Beek ds. P. Niemeijer oud. M.W. Folmer oud. A. van Leeuwen	Capelle aan den IJssel Dordrecht Vlaardingen Papendrecht
secundi	ds. E.A. de Boer ds. K. de Vries oud. A. van der Does oud. B.F. Mulder	Krimpen aan den IJssel Ridderkerk Sliedrecht Rotterdam
terti	ds. A.L.Th. de Bruijne ds. J.J. Schreuder oud. J.M. van Bommel oud. J.T. van der Wijngaard	Rotterdam Zwijndrecht Krimpen aan den IJssel Capelle aan den IJssel

voor de particuliere synode van Zeeland, Noord-Brabant en Limburg:

primi	ds. T. Dijkema ds. P.L. Storm oud. N. Buurman oud. J. van Groos	's-Hertogenbosch Terneuzen Nuenen Tilburg
secundi	ds. L.E. Leeftink ds. A. Souman oud. C. de Putter oud. J.I. Meesen	Zaamslag Hoek Vught Hoek
terti	ds. A. Buursema ds. J.A. Schelling oud. J.D.A. Bareman oud. J. Scheele	Almkerk Zevenbergen Middelburg Zierikzee

Artikel 3

Verkiezing van het moderamen

10.04.96

Door schriftelijke stemming kiest de vergadering het volgende moderamen:

ds. Tj. Boersma, praeses
ds. P. Niemeijer, assessor
dr. P.H.R. van Houwelingen, scriba I
ds. C. van den Berg, scriba II

Artikel 4

Constituering

10.04.96

Namens de samenroepende kerk verklaart ds. W. Tiekstra de drieënveertigste generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland sinds 1892 voor geconstitueerd. Hij nodigt het moderamen uit zitting te nemen en draagt de leiding over aan ds. Tj. Boersma.

De praeses dankt de kerk te Berkel en Rodenrijs voor de betoonde gastvrijheid en voor alle voorbereidende werkzaamheden. De beide predikanten van de samenroepende kerk, ds. J.R. Geersing en ds. W. Tiekstra, worden uitgenodigd de synode van advies te dienen. Verder memoreert de praeses de belangrijkste zaken die de aandacht zullen vragen. Refererend aan de naam van het kerkgebouw waarin de synode bijeen is, merkt hij op dat de vergadering steeds zal moeten putten uit de bron van het Woord.

Artikel 5

10.04.96

Belijdenis en belofte

Op verzoek van de praeses verklaren de synodeleden en de aanwezige adviseurs door op te staan, dat zij hun werk zullen doen in onderworpenheid aan de Heilige Schrift en in gebondenheid aan de gereformeerde belijdenis. Daarna wordt de Apostolische Geloofsbelijdenis gezongen.

Deze belofte is op later datum eveneens afgelegd door:

ds. D. Griffioen (18 april); ds. H.J. Messelink (23 april); prof. drs. G. Kwakkel en prof. dr. C.J. de Ruijter (24 april); ds. E.A. de Boer (1 mei); prof. drs. B. Kamphuis (23 mei); ds. J.E. Kramer (6 juni); oud. J. Noordzij (11 juni), prof. dr. J. Douma (12 juni); oud. B.F. Mulder en oud. D. van Loon (18 juni); oud. L. Meems (3 september).

Artikel 6

10.04.96

Huishoudelijke zaken

Op voorstel van het moderamen wordt besloten:

- a. de definitieve sluitingsdatum voor het indienen van ingekomen stukken is maandag 15 april;
- b. vergaderd wordt van 9.00--12.30, van 13.45--16.45 en van 19.00--22.00. Op dinsdag morgen begint de vergadering om 10.30, op vrijdagmiddag is de sluiting om 15.30. Maximaal twee dagdelen per dag zal plenair worden vergaderd;
- c. het hele kerkgebouw is rookvrij, zodat er binnen niet mag worden gerookt;
- d. het Nederlands Dagblad, het Reformatorisch Dagblad, De Heraut en Wegwijs ontvangen op hun verzoek toestemming om verslag te doen van openbare zittingen, onder de voorwaarden uit de Huishoudelijke regeling voor generale synoden (art. 7.3);
- e. er zullen vijf commissies worden gevormd, waarvan de volgende predikanten als voorzitter zullen fungeren: T. Dijkema, H. Geertsma, P. Groenenberg, P.H. van der Laan, H. J. Siegers;
- f. de synodeleden zullen zich zoveel mogelijk beschikbaar houden voor synodewerk en bij verhindering zelf voor vervanging zorgen;
- g. de synode krijgt de beschikking over een eigen Internet e-mail adres, namelijk: gsberkelgk@bron.lifenet.nl.

Artikel 7

10.04.96

Commissies en taakverdeling

Het moderamen heeft met advies van de hoogleraar kerkrecht de commissies samengesteld. Tevens zijn de taken over de commissies verdeeld, waarbij geprobeerd is de te behandelen onderwerpen zo veel mogelijk naar inhoud te clusteren. Zoals gebruikelijk, zal het moderamen diverse zaken van organisatorische of vertrouwelijke aard voorbereiden. De vergadering gaat hiermee akkoord.

Commissie 1: Huwelijk en gezin

ds. H. Geertsma, voorzitter
ds. R.Th. de Boer
ds. A. Boersma
oud. M.W. Folmer
oud. J. Gunnink
oud. W. Smit
oud. D. Velvis

Commissie 2: Liturgie

ds. H.J. Siegers, voorzitter
ds. R. ter Beek
oud. H. Brink
oud. J. van Dijk
oud. Joh.W. van der Jagt
ds. M.H. Oosterhuis
oud. K. Stelpstra

Commissie 3: Opleiding

ds. T. Dijkema, voorzitter
dr. L.J. Joosse
oud. H. Koekkoek
oud. A. Prins
oud. W. Sturing
oud. K.J. Wietsma

Commissie 4: Diaconaat en buitenland

ds. P.H. van der Laan, voorzitter
oud. N. Buurman
oud. J. van Groos
ds. L. Sollie
ds. M. van Veelen
oud. N. Wiersum

Commissie 5: Kerk

ds. P. Groenenberg, voorzitter
oud. G. Boersma
oud. M. Douma
ds. A. de Jager
oud. A. van Leeuwen
ds. P.L. Storm

Artikel 8

Financiën synode

10.04 / 11.04.96

Overeenkomstig het voorstel van de samenroepende kerk wordt tot quaestor van de synode benoemd br. D. van Winden, Verveenstraat 26, 2651 EX Berkel en Rodenrijs; tot zijn plaatsvervanger br. A. Vermaas, Beukensingel 4, 2651 TS Berkel en Rodenrijs.
Verder wijst de synode uit haar midden twee financiële commissies aan. Een begrotingscommissie, bestaande uit de ouderlingen Joh.W. van der Jagt en K. Stelpstra en een controlecommissie, bestaande uit de ouderlingen N. Buurman en K. Stelpstra, secundus oud. K.J. Wietsma.

Artikel 9

Ingekomen brieven

11.04 / 16.04.96

De vergadering neemt kennis van de volgende ingekomen brieven:

- a. overlijdensbericht van de schoonvader van afgevaardigde W. Smit;
- b. uitnodiging voor de jubileum bijeenkomst van de vereniging Reformanda op zaterdag 13 april;
- c. kaart van de gereformeerde vrouwenvereniging Maranatha te Assen-Noord, waarmee zij de synode Gods zegen toewenst.

Artikel 10

Vaststelling van de agenda

17.04.96

De agenda voor de generale synode wordt, na toevoeging van een aantal nagekomen brieven, vastgesteld volgens het concept van de samenroepende kerk.

1. Opening namens de samenroepende kerk.
2. Onderzoek van de geloofsbrieven en de presentie.
3. Verkiezing van het moderamen.
4. Constituering van de vergadering.

5. Betuiging van instemming met de belijdenis van de kerken.
6. Vaststelling van de agenda.
7. Behandeling van ingekomen brieven en rapporten.
8. Benoemingen.
9. Vaststelling van de Acta en de Handelingen.
10. Aanwijzing van de samenroepende kerk voor de volgende generale synode en bepaling van tijd en plaats van samenkomst.
11. Censuur naar artikel 48 van de kerkorde.
12. Rondvraag.
13. Sluiting.

Zie verder de volgende drie bijlagen:

- I Chronologisch overzicht van de plenaire vergaderingen.
- II Overzicht van de presentie van de afgevaardigden.
- III Lijst van ingekomen brieven en rapporten.

Artikel 11

26.04.96

Brief aan Koningin Beatrix

In verband met koninginnedag zendt de synode een brief aan Hare Majesteit Koningin Beatrix met de volgende inhoud (eindredactie: oud. W. Smit):

Majesteit,

De generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland, in vergadering bijeen te Berkel en Rodenrijs, geeft ter gelegenheid van koninginnedag-1996 uiting aan haar gevoelens van oprechte verbondenheid met U en uw Huis.

Tevens spreekt de synode haar dankbaarheid uit voor de wijze, waarop Uw e Majesteit zich, geheel in de lijn van het geslacht Oranje-Nassau, steeds inzet voor land en volk.

De synode wenst U in de uitvoering van uw verantwoordelijke taak de onmisbare zegen van de "Potentaat der Potentaten" toe.

Namens de generale synode,

Ds. Tj. Boersma, praeses
Dr. P.H.R. van Houwelingen, scriba I

Artikel 12

07 / 23.05.96

Ingekomen stukken

De vergadering neemt kennis van de volgende ingekomen stukken:

- a. van de Bond van Verenigingen van Gereformeerde Vrouwen, bijeen op de bondsdag te Barneveld, een fax dd. 7 mei 1996. Deze zusters zenden de generale synode een hartelijke groet. "Wij dragen u in ons gebed aan de Here op en willen Hem vragen of Hij u wijsheid en inzicht wil geven bij de bespreking van alle zaken die op de agenda staan";
- b. van groep 1 + 2 van 'de Basis' te Mussel een (plak)boek met als toelichting: "We weten dat u heel veel boeken moet lezen. Gelukkig is dit 'boek' snel uit. Heel veel sterkte met het werk op de synode";
- c. van de Bond van Gereformeerde Jongerenverenigingen, bijeen geweest op de jongerendag in Zwolle, een ongedateerde brief waarin zij de synode laat weten: "Wij hebben voor u, op de dag van de hemelvaart van onze Here Jezus Christus, gebeden en wensen u wijsheid en kracht van God toe, om besluiten te nemen naar de wil van God en tot heil van zijn volk".

Artikel 13

21.05.96

Ontvangst afvaardiging uit Benin

De praeses heet br. Theophile Djodjouwin, afgevaardigde van de Eglise Réformée Confessante au Benin, van harte welkom. Deze wordt vergezeld door zr. H.E. Kooij-Oggel, deputaat BBK, die als tolk optreedt. Namens De Verre Naasten is ook br. Tj.S. de Vries aanwezig. In een korte toespraak brengt broeder Djodjouwin aan de synode de hartelijke groeten over van de ERCB, waarbij hij de zegenwens van Hebreëën 13:18-21 citeert. Daarop verwoordt de praeses de dankbaarheid die erin

Nederland is voor de mogelijkheden om geestelijke ondersteuning te bieden in Benin. Drie jaar geleden besloot de synode hulp te bieden en die is inmiddels ook gekomen door br. en zr. J.E. Wolting-Urban, uitgezonden namens BBK en DVN. Verder staan de kerken te Gouda en te Waddinxveen gereed om als zendende kerken voor Benin op te treden. Het is onze hartelijke bede dat de Here uw kerken verder zal doen groeien in de kennis van zijn naam.

Artikel 14

Ontvangst gasten uit Zuid-Afrika

21.05.96

De praeses heet twee zendingswerkers van Die Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika welkom: zr. Ynoma Cupido en br. Bethuel Mogashoa. Zij worden vergezeld door ds. T. de Boer, deputaat BBK, die als tolk optreedt. Zuster Cupido houdt een korte toespraak, waarin zij iets vertelt over de problemen die zij als maatschappelijk werker in Belhar ontmoet (o.a. alcoholisme en jeugdcriminaliteit). Broeder Mogashoa werkt als evangelist in Soshanguve. Hij zegt het als een groot probleem te ervaren dat velen in Afrika het christendom proberen te vermengen met het heidendom. Zo'n vermenging wordt door de Schrift niet toegestaan. Verder wil hij dank uitspreken voor de steun vanuit Nederland, niet alleen in de vorm van samenwerking maar vooral ook door het gebed. Hierbij aansluitend merkt de praeses op: wij hopen en bidden dat de evangelieverkondiging in Zuid-Afrika verder vrucht zal dragen. Moge de Here alle plannen zegenen om vanuit Nederland gecoördineerde steun te verlenen aan uw werk in Belhar en in Mamelodi/Soshanguve.

Artikel 15

Berichten van verhindering buitenlandse kerken

22.05.96

Van een aantal buitenlandse (zuster)kerken is via deputaten BBK bericht van verhindering ontvangen. Het gaat om The Reformed Church in Japan, Die Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika, The Canadian Reformed Churches, La Iglesia Cristiana de Fé Reformada en Venezuela, The Presbyterian Church of Eastern Australia, The Free Reformed Churches of Australia en The Presbyterian Church in Korea. Met dankbaarheid neemt de vergadering kennis van hun sterkte- en zegenwensen.

Artikel 16

Ontvangst nieuw benoemde docenten Theologische Universiteit

28.05.96

In een feestelijke bijeenkomst worden de nieuw benoemde docenten aan de Theologische Universiteit ter synode ontvangen. Dat zijn (in de volgorde van hun benoeming) drs. W.H. Rose, drs. I.D. Haarsma en drs. P.W. van de Kamp. De praeses heet hen hartelijk welkom, evenals dr. K. Veling van wie door de synode officieel afscheid zal worden genomen. Verder zijn aanwezig de deputatencuratoren ds. P. Schelling, ds. M.H. Sliggers, ds. C.J. Smelik en br. A. Vreugdenhil. De Theologische Universiteit is vertegenwoordigd door de hoogleraren dr. J. van Bruggen, drs. B. Kamphuis, drs. G. Kwakkel en door de emeritus-hoogleraar drs. J.P. Lettinga. Mevr. drs. M.A. Blok-Sytsma, die eveneens was uitgenodigd, moest helaas wegens gezinsomstandigheden verstek laten gaan.

De praeses spreekt de volgende woorden:

Zeer geachte drs. Rose,

Namens de generale synode wil ik u van harte gelukwensen met uw benoeming tot universitair docent in de Oudsemitische Filologie en de Cultuurgeschiedenis van het Oude Nabije Oosten. Een benoeming die, naar ik aanneem, eervol is voor u. En waarmee ik ook uw voorgangers op deze leerstoel, prof. drs. J.P. Lettinga en prof. drs. G. Kwakkel, mag gelukwensen.

Een vacature wordt nu per september vervuld. Een vacature die ontstond toen drie jaar geleden de generale synode van Ommen drs. Kwakkel benoemde tot hoogleraar in het Oude Testament.

Dezelfde synode besloot toen nog geen nieuwe docent Semitica te benoemen. De Acta van de synode vermelden: "Er is gegronde verwachting dat over ongeveer drie jaar, dus tegen de volgende generale synode, iemand voorgedragen en benoemd zal kunnen worden, waardoor op lange termijn een optimale vervulling van de vacature zal kunnen plaatsvinden" (Acta Ommen, artikel 45).

Die gegronde verwachting is uitgekomen! U hebt de gelegenheid gekregen vooreerst verder te gaan met uw studie aan de Oxford University. Drs. Rose, uw curriculum vitae toont ons een indrukwekkende studiegang: van de Theologische Universiteit in Kampen via de Rijksuniversiteit in Leiden naar de Universiteit in Oxford, waar u binnenkort hoopt te promoveren.

Wij zijn er dankbaar voor dat u met uw gaven de kerken wilt dienen. Er lagen voor u ook andere mogelijkheden open. Met uw wetenschappelijke kwaliteiten zou u ook een functie aan een andere universiteit hebben kunnen ontvangen. Maar u hebt ervoor gekozen om beschikbaar te zijn voor een

leerstoel in Kampen in de opleiding tot de dienst des Woords. U zag daarin ook de leiding van de Here in uw leven.

Intussen bent u ook als docent in Kampen geen onbekende. Want in de vacature Semitica die in 1993 ontstond kon tijdelijk worden voorzien, eerst door mevr. drs. M.A. Blok-Sytsma en daarna, in de lopende cursus, door uw benoeming als docent voor het Bijbels Hebreeuws.

Waren senaat en curatoren reeds overtuigd van uw wetenschappelijke kwaliteiten, ze zijn sinds uw tijdelijke benoeming in 1995 ook van uw didactische capaciteiten overtuigd geraakt. En de studenten niet minder! Zij waren enthousiast over uw colleges vanwege de frisse aanpak.

Drs. Rose, de kerken hebben u hiermee een belangrijke taak toevertrouwd. Het gaat om onderwijs dat voor de studenten van fundamentele betekenis is. Zij moeten immers het Oude Testament in de grondtaal leren lezen. God heeft Zich geopenbaard. Hij heeft gesproken tot mensen, tot zijn volk in deze wereld. Daarin is Hij uniek, de enige God die spreekt en zich bekendmaakt. En Hij heeft zijn Woord voor ons laten vastleggen in de Heilige Schriften.

Wij geloven en belijden dat dit Woord van God niet is voortgekomen uit de wil van een mens, maar dat mensen, door de Heilige Geest gedreven, van Godswege hebben gesproken (2 Petr.1:21). En we weten van u, drs. Rose, dat u zeer beslist bent in de erkenning van het goddelijk gezag van de Schriften. Daarom hebben de kerken met vertrouwen u op deze post benoemd. Onze bede is dat u vele jaren met bekwamheid het onderwijs in de Semitica zult geven. Moge de Here u daarin sterken door zijn Geest.

Mevr. drs. M.A. Blok-Sytsma heeft aan de Theologische Universiteit colleges gegeven in het Hebreeuws als vervanger van drs. G. Kwakkel. Dat was een tijdelijke aanstelling die niet berustte op een benoeming van synodeweg. Toch menen wij dat het gepast is als generale synode aan haar werkzaamheden in Kampen aandacht te schenken, nu door de benoeming van drs. W.H. Rose als universitair docent de vacature in de Semitica kon worden vervuld.

Het is immers aan haar te danken dat op bepaalde momenten de colleges in de Semitica konden doorgaan in Kampen. Zij gaf een jaar college in het Hebreeuws aan de studenten in hun eerste propaedeutische jaar ter vervanging van drs. Kwakkel, aan wie tijdens de cursus 1991--1992 studieverlof was verleend. Dat bleek een inleiding te zijn tot haar verdere activiteit in het geven van colleges. Immers, toen drs. Kwakkel door de generale synode van Ommen tot hoogleraar Oude Testament was benoemd verving zij hem in de periode van 1993 tot 1995. In die twee jaren gaf zij in een deeltijdfunctie alle colleges Hebreeuws aan de studenten van het tweede, derde en vierde jaar.

De synode heeft met dankbaarheid kennis genomen van de mededeling van curatoren in hun rapport dat bij de afsluiting van de lessen aan het einde van de cursus 1994--1995 afscheid van drs. Blok-Sytsma genomen is 'met grote waardering' voor haar werk. In een toespraak bij haar afscheid werd zij door drs. Kwakkel geroemd om de 'deskundigheid, betrokkenheid en inzet' waarmee zij haar werk verrichtte.

Zeer geachte drs. Haarsma,

Ook u wil ik van harte gelukwensen met uw benoeming aan de Theologische Universiteit.

U bent benoemd als opvolger van dr. K. Veling voor een deeltijdfunctie aan onze Theologische Universiteit. Een volledige baan zou voor u niet mogelijk zijn, gezien het feit dat u als docent ook verbonden bent aan andere inrichtingen van onderwijs. En het zou voor onze Universiteit niet passend zijn, gelet op het karakter van deze onderwijsopdracht. We zijn dankbaar dat een opvolger van dr. Veling benoemd kon worden. Wij willen ook hem van harte gelukwensen met uw benoeming.

Het zal uw taak zijn de Wijsbegeerte, nader gezegd de geschiedenis van de Wijsbegeerte, te doceren. Dat is een hulpwetenschap in Kampen. Een ondersteunend vak, zoals uw voorganger Veling het noemde. Maar een bepaald niet onbelangrijk vak! Dat heeft uw voorganger gedurende de 23 jaren waarin hij dit vak in Kampen doceerde wel bewezen. Het behoort tot uw taak bij aanstaande dienaren van het Woord te werken aan de ontwikkeling van 'gereformeerd denken'. En ook om in de confrontatie met niet-christelijke denkbeelden deze als zodanig te ontmaskeren.

Daarom zult u ook uw aandeel hebben te leveren in werkcolleges in verschillende onderdelen van het theologisch onderwijs. Zodat u met uw leeropdracht rechtstreeks verbonden bent met de theologie en uw vak, de filosofie, zult kunnen integreren binnen de Theologische Universiteit.

De synode heeft gemeend in u de juiste man voor deze post gevonden te hebben. U hebt een brede theologische interesse. U bent trouwens van meerdere markten thuis. Want u bent filosoof en natuurkundige tegelijk. Fysica en metafysica zijn bij u in een wonderschone harmonie samengevoegd. Dat kan niet van iedereen gezegd worden.

U komt nu als filosoof in een theologen-huis. Of liever: u was er al. Ook u hoort immers tot de benoemden die al een poosje in Kampen lesgeven hebben. En tot genoeg! Curatoren kregen een goed beeld van de studentgerichte aanpak van uw colleges. Dat betekent, als ik het goed begrepen heb, dat u de studenten ook weet te pakken. En dat is belangrijk om hen existentieel betrokken te doen zijn bij de probleemstellingen in de filosofie, zowel in het verleden als in het heden.

Drs. Haarsma, met uw benoeming komt een einde aan de vacature die ontstond door het vertrek van dr. Veling. Hij moest zijn post als hoogleraar aan onze Universiteit opgeven in verband met zijn benoeming tot rector van het Greijdanuscollege in Zwolle. Er blijkt een druk grensverkeer te zijn tussen Kampen-Broederweg en Zwolle-Greijdanus!

Met dankbaarheid maak ik gewag van het werk van uw voorganger in Kampen, die door zijn 23-jarige arbeid op deze leerstoel het gezicht van dit studievak, de Wijsbegeerte, binnen het geheel van het theologisch vakgebied heeft bepaald. Moge het u gegeven zijn als een waardig opvolger in dat spoor verder te gaan en zo mee te werken aan de toerusting van aanstaande dienaren van het Woord. De Here zegene u daarin en sterke u tot deze taak door zijn Geest.

Zeer geachte drs. Van de Kamp,
Namens de generale synode wil ik ook u van harte gelukwensen met uw benoeming tot universitair docent in de Ambtelijke Vakken.

De synode bleek overtuigd van de noodzaak om binnen de sector Ambtelijke Vakken tot uitbreiding over te gaan. Reeds tijdens het hoogleraarschap van prof. Trimp bleek dat er binnen dit vakgebied veel meer gedaan moest worden dan door één man te realiseren is. Daarom werden hulpkrachten ingeschakeld. De vernieuwing van het studieprogramma betekende een nog grotere verzwaring van de last voor de hoogleraar Ambtelijke Vakken. De voorbereiding van de preekcolleges ging veel meer tijd kosten door de procesgerichte benadering van die colleges. Moesten de studenten vroeger een preek afleveren die als eindprodukt beoordeeld werd, nu bleek het wenselijk de studenten stap voor stap te begeleiden bij het maken van een preek.

Deze uitgezette lijn werd met de komst van prof. De Ruijter doorgezet. Er kwam een volledige scheiding van de jaargroepen. Er moesten meer colleges worden gegeven. Studenten moesten veel meer preken maken. Daar kwam bij dat de in het kader van de vernieuwing van het studieprogramma uitgezette praktijkoriëntatie van de docenten begeleiding en dus extra tijd ging vragen.

De last werd voor één docent te zwaar. Ook de aanstelling van docent Hoekzema in vaste dienst, de tweede man op dit vakgebied, die vooral de didactiek van de catechese als taak kreeg toegewezen, bracht hierin geen verbetering. Een goede oplossing is nu gevonden door een derde man op het gebied van de Ambtelijke Vakken voor een periode van zes jaar.

De synode benoemde u op deze post, drs. Van de Kamp. Uw benoeming is dan ook niet alleen een felicitatie waard aan uw adres, maar ook aan het adres van prof. De Ruijter en van de hele universiteitsgemeenschap. En tevens mogen we onszelf als kerken daarmee feliciteren.

U bent benoemd om de studenten te leren hoe ze herderlijke zorg moeten oefenen over de gemeente en hoe ze moeten preken. Dat zijn geen geringe taken! Dan moet er vertrouwen zijn in de persoon die voor deze post benoemd wordt. Dat vertrouwen had en heeft de synode in u. Er was vrijmoedigheid om u te benoemen op grond van uw wetenschappelijke kwaliteiten en vanwege het feit dat u ook praktisch voldoende ervaring blijkt te bezitten om in deze sector vruchtbaar te kunnen werken. Misschien kwam uw benoeming voor deze en gene niet onverwacht. Immers, uw naam kwam reeds voor in het rapport van deputaten-curatoren als één van degenen die in de cursus 1995--1996 aangetrokken waren om hulp te verlenen in de sectoren Poimeniek en Homiletiek. Gaat het misschien een trend worden dat degenen die in Kampen worden benoemd eerst een poosje proefdraaien? In elk geval is het wel efficiënt! Ook in uw geval konden didactische vaardigheden ter plekke gemeten worden.

U krijgt een zeer belangrijke taak op deze leerstoel Ambtelijke Vakken. Wij spreken over het ambt van dienaren des Woords. God heeft herders aangesteld. Hij gaf en geeft predikers van het evangelie. Zo lezen we het in de Schrift. Predikers en herders zijn geschenken van de ten hemel gevaren Christus, zegt de apostel Paulus in Efeziërs 4:11. Niet mensen hebben functies bedacht en taken gegeven, maar God heeft mensen gegeven aan zijn gemeente om het heil uit te delen door de prediking van het evangelie. Hij heeft de bediening van de verzoening onder ons ingesteld, lezen we (2 Kor. 5:18). Dat is geen menselijke uitvinding, maar het hoog bestel van onze God. Dat is zijn welbehagen over ons in Jezus Christus. En die predikers zijn ook geroepen om in herderlijke zorg om te zien naar de kudde.

Wat vergt het veel om in deze tijd herder over de kudde te zijn! Hoe gemakkelijk worden de schapen niet weggetrokken bij de enige Herder Jezus Christus vandaan. Als pastoraat en prediking ooit van belang zijn, dan is het wel in deze tijd van onverschilligheid voor de dienst van de Here en kerkverlating.

Drs. Van de Kamp, wij wensen u toe dat u op deze post waarin u benoemd bent met vrucht zult mogen arbeiden. Dat mee door uw arbeid studenten worden opgeleid tot goede herders en verzorgers van de kudde en goede predikers van Gods Woord. Moge de Here u bij de vervulling van deze taak schenken de wijsheid die van Boven is en de verlichting van de Heilige Geest.

Zeer geachte dr. Veling,

Het is mij een buitengewoon genoegen u samen met uw echtgenote namens de generale synode welkom te mogen heten. Ik mag wel zeggen dat wij het zeer op prijs stellen dat u bij uw zeer drukke werkzaamheden tijd hebt willen vrijmaken om vanavond in ons midden te zijn. Zo bestaat er voor de

synode gelegenheid om officieel afscheid van u te nemen. U hebt wel afscheid genomen van de Theologische Universiteit, toen u op 1 juli van het vorig jaar uw afscheidscollege hield in de Eudokia-kerk in Kampen. Maar in die tijd vergaderde er geen synode.

Wij weten dat u uw werk aan de Universiteit in Kampen steeds hebt verricht met het zicht op de kerken. Filosofie geven in Kampen was voor u geen wetenschappelijk bedrijf los van de kerken. Maar u wist zich als filosoof dienstbaar aan de opleiding tot de dienst van het Woord. Dat hebt u op velerlei wijze tot uiting gebracht. Daarom lag het voor de hand dat de synode u uitnodigde om aanwezig te zijn tijdens een bijeenkomst, waarin wij uw opvolger op deze leerstoel, drs. Haarsma, verwelkomen. En we zijn er bijzonder erkentelijk voor dat u aan deze uitnodiging gehoor gegeven hebt.

Dr. Veling, gedurende een lange reeks van jaren bent u in Kampen werkzaam geweest. De generale synode van Hattem benoemde u in 1972 tot wetenschappelijk medewerker in tijdelijke dienst. De synode van Kampen 1975 benoemde u tot wetenschappelijk medewerker in vaste dienst. En in 1978 werd u door de generale synode van Groningen-Zuid benoemd tot lector. In 1987, op de synode van Spakenburg-Noord, volgde uw benoeming tot buitengewoon hoogleraar. Bij uw benoeming tot hoogleraar liet u blijken hiermee zeer ingenomen te zijn. Deze benoeming bevestigde een verbintenis met Kampen, die voor u naar uw eigen zeggen veel betekent. Omdat Kampen als 'school van de kerken' een centrum is, waar gewerkt wordt aan wat u noemde 'gereformeerd denken'. In dat 'gereformeerd denken' bent u de confrontatie met de omringende cultuurwereld niet uit de weg gegaan. U hebt de studenten in Kampen geleerd niet gemakzuchtig te zijn en verantwoordelijkheden te ontlopen door terug te vallen in conservatisme. Maar u riep hen op een open oog te hebben voor de cultuurwereld om ons heen en daarmee de worsteling aan te gaan met als wapen het Woord van God.

Dat hebt u gedoceerd in Kampen. Dat brengt u ook in praktijk als senator, bij uw arbeid in de Eerste Kamer. Het is voor u geen vraag of christelijke politiek nog wel mogelijk is in dit land, nu dat steeds meer opschuift naar de ontkerkelijking. U verricht uw werk in de politiek vanuit twee brandpunten: uw geloofsvisie en uw betrokkenheid op de inrichting van het publieke leven. Zo laat u ook door uw deelname aan het politieke leven zien dat voor u het christelijke leven zich alleen maar kan afspelen met open vensters.

Het is dit thema dat u uitdrukkelijk aan de orde gesteld hebt in uw Schooldag-rede van 1986. Daarin verwees u naar Daniël, die tot een hoge staatspost geroepen werd en zich niet afsloot van wat er in de maatschappij van zijn dagen gebeurde. Maar die tegelijk dagelijks contact hield met de God van hemel en aarde. Die driemaal per dag de vensters van zijn huis opende in de richting van Jeruzalem en neerknielde om tot God te bidden en Hem te loven. Ik denk te mogen zeggen, dr. Veling, dat dit ook het geheim van uw leven en werk is. U hebt gewerkt in Kampen met de vensters open. U hebt aanstaande predikanten laten zien dat de cultuur waarin wij leven minder ver weg is dan wij misschien denken.

U hebt in Kampen steeds aandacht gevraagd voor de buitenwereld, voor de ideeën uit vroeger tijd en de geestelijke stromingen in onze dagen. U hebt als filosoof aan een Theologische Universiteit deelgenomen aan werkcolleges in clusters. En daarbij kwam heel het veld van theologisch onderzoek in beeld. Of het nu de dogmatiek betreft als leer van de kerk of de hermeneutiek, waar de vragen over de uitleg van de Heilige Schrift aan de orde zijn, of het nu gaat over ethiek of ambtelijke vakken, steeds weer wordt de theologie geconfronteerd met niet-christelijke gedachtenstelsels. U bent die confrontatie niet uit de weg gegaan. En zo hebt u in belangrijke mate uw bijdrage geleverd aan de vorming van aanstaande dienaren van het Woord.

Een 'ondersteunend vak', noemt u de filosofie. Een bescheiden benaming, die echter wel wijst op de betekenis daarvan. Want wat is een bouwsel zonder ondersteuning? Zo hebt u uw filosofie-onderwijs geïntegreerd in het hele onderwijs aan onze Theologische Universiteit.

Open vensters. Ook in ander opzicht is daarvan sprake in uw leven. Namelijk in de zin waarin we daarvan lezen bij de profeet Daniël. Geloof en gebed zijn voor u de draaggrond voor de confrontatie die u aangaat met de wereld. Het is dat geloof dat een mens klein houdt. Waardoor hij in de wereld kan staan zonder wereldgelijkvormig te worden.

Ik denk nu aan de laatstgehouden Schooldag, waarop het thema 'kerk en wereld' aan de orde was. Daar hebt u in uw rede er de nadruk op gelegd dat het gevaar van wereldgelijkvormigheid niet allereerst buiten ons, maar in ons eigen hart ligt. Het volgen van eigen wegen, de verachting van het ootmoedig volgen van de Here, zo gaf u aan, is de kern van de zonde.

Ootmoed. Dan richt een mens het hart naar God. En een mens die klein is voor God, is tot grote dingen in staat. Een christen die open vensters heeft naar boven, zal zijn vensters ook open kunnen hebben naar de wereld om zich heen zonder door die wereld overwonnen te worden. We zijn dankbaar dat dit ook in uw levensgang en in uw werk zichtbaar werd.

In uw slotwoord ter gelegenheid van uw afscheid als hoogleraar hebt u gemotiveerd wat u bewogen heeft ontslag in Kampen te vragen zonder aan de pensioengerechtigde leeftijd te zijn toegekomen. Toen u gevraagd werd de dagelijkse leiding als rector van een gereformeerde scholengemeenschap, het Greijdanuscollege in Zwolle, op u te nemen, bleek dat deze arbeid niet te verenigen was met Kampen én de Eerste Kamer. Daarom moest u Kampen vaarwel zeggen.

Wij respecteren dat uiteraard. Zij het ook dat wij u node zagen gaan.

Dr. Veling, wij nemen afscheid van u met onze hartelijke en welgemeende dank voor alles wat u in deze 23 jaren waarin u aan onze Universiteit verbonden was, gedaan hebt voor de kerken. Wij wensen en voegen daar ook de bede aan toe dat u zowel bij uw leiding als rector van het Greijdanuscollege als bij het politiek bedrijf in de Eerste Kamer zult blijven leven en werken met die in dubbele zin open vensters. Moge de Here u daarin zegenen en u en uw vrouw in alles nabij blijven.

Vervolgens geeft de praeses het woord aan de president-curator van de Theologische Universiteit, ds. C.J. Smelik. Deze spreekt als volgt:

Praeses, geachte vergadering van de synode, broeders en zusters,

Er zijn twee redenen waarom ik dankbaar de gelegenheid aangrijp om op dit moment enkele woorden te spreken namens het curatorium.

De eerste reden is deze: curatoren zijn de vergadering van de generale synode bijzonder erkentelijk dat zij deze drie benoemingen heeft willen doen, op voordracht van curatoren. Een woord van dank aan de broeders afgevaardigden is hier voluit op zijn plaats.

Ik denk dat het goed is om even met elkaar aandacht te geven aan de bijzondere manier waarop docenten aan de Theologische Universiteit in Kampen aangetrokken en benoemd worden.

Allereerst: zij worden niet benoemd uit een rij van sollicitanten. Solliciteren is er aan onze kerkelijke academie helemaal niet bij, of moet ik met futuristische blik zeggen: 'nòg niet'? In ieder geval, elk initiatief tot uw benoeming is, broeders Rose, Haarsma en Van de Kamp, buiten u om gegaan.

Even opvallend is dat docenten in Kampen niet benoemd worden door het curatorium, als bestuur van de Universiteit. Volgens het statuut van de Universiteit heeft het bestuur wel het recht tot het opstellen van *voordrachten*, maar de benoeming geschiedt door de vergadering van de generale synode, en in haar door de kerken zelf.

Die verantwoordelijkheid, broeders afgevaardigden, hebt u op u willen nemen bij deze benoemingen. Daarin mocht u de kerken dienen. Curatoren zien in dit alles met vreugde het kerkelijk karakter van de Universiteit.

De tweede reden waarom ik vanavond graag een kort woord spreek is deze: ik kan, met uw verlof praeses, de benoemde docenten nú al welkom heten -- ervan uitgaande dat zij alle drie hun benoeming aanvaardden -- in de kring van de Universiteit. Wij hopen in de nabije toekomst u een uitvoeriger verwelkoming te geven in Kampen. Maar nú, in Berkel, mag ook reeds tot u drieën gezegd zijn: wat is mooier dan in de vergadering van de *kerken* welkom geheten te worden? Het mag voor u bij uw werk in de toekomst steeds een sterke bemoediging zijn, dat u geroepen en aangesteld bent door de kerken, die u en ons allen lief zijn, omdat die kerken van de Here zijn. De herinnering aan dit samenzijn vanavond mag steeds weer een fijne stimulans en een krachtige motivatie betekenen, als u in het wekelijkse eneroverende universiteitsleven opgenomen bent.

Broeders Haarsma, Van de Kamp en Rose, ik hoef niet uiteen te zetten wat voor ieder van u de betekenis is van uw onderwijsopdracht, de omvang van uw werk, uw plaats in het geheel van de Universiteit. De praeses heeft het reeds duidelijk naar voren gebracht.

Wel wil ik nog kwijt, dat curatoren u met alle vrijmoedigheid hebben voorgedragen aan deze synode, na advisering door de senaat. Wij hebben vertrouwen in u. Bovenal: wij hebben vertrouwen op God, dat Hij u wijsheid en energie zal geven voor uw taak. De Here moge de gaven en capaciteiten, die u ieder voor zich van Hem kreeg, gebruiken voor de opleiding van dienaren des Woords. Wij als curatoren beloven u om u heen te zullen staan bij de uitoefening van uw taak. In Gods kracht zal het waarachtig wel gaan.

Ook prof. drs. J.P. Lettinga krijgt het woord en spreekt als volgt:

Praeses, geachte vergadering,

Hartelijk dank voor uw uitnodiging om hier vanavond aanwezig te zijn. Dat u mij ook nog in de gelegenheid wilt stellen het woord te richten tot de nieuw benoemde docent Semitica aan onze Universiteit, zie ik als een bijzonder voorrecht. Een emeritus blijft geïnteresseerd in de ontwikkelingen die zich aan zijn Universiteit voordoen. Hij volgt met belangstelling de herschikking (eventueel opdeling) van vakgebieden en de benoeming van nieuwe docenten. Uiteraard met speciale interesse: de personele mutaties met betrekking tot de vakken die hijzelf zo lange tijd in Kampen heeft mogen doceren. U zult begrijpen dat hij vooral die benoemingen toejuicht, die kunnen en moeten voorkomen dat de talenstudie door de hedendaagse grote aandacht voor praktijkgerichte vakken in het gedrang komt. Uit de benoeming van een nieuwe docent voor de semitische talen (met name het Hebreeuws en het Aramees van het Oude Testament) blijkt intussen wel dat u het de Reformatoren nog altijd nazegt: waar de talen niet blijven, daar moet tenslotte het evangelie ondergaan.

Dat de studie van de talen van het Oude Testament en zijn Umwelt, die ik na de Vrijmaking aan onze Hogeschool (nu Universiteit) heb mogen opzetten, opnieuw door een eigen leerling mag worden voortgezet, verheugt mij zeer. Ik zie het als een groot voorrecht dit te mogen beleven.

Amice Rose, beste Wolter, dat ik met jouw benoeming ingenomen ben, zul je begrepen hebben. Ook

vanaf deze plaats: hartelijk gefeliciteerd! Het stemt tot voldoening wanneer je iemand die je mee hebt mogen vormen benoemd ziet tot je opvolger. Van harte hoop ik dat jij -- uiteraard op jouw wijze -- mijn werk zult voortzetten. Maak de filologie dienstbaar aan de theologie, m.n. aan de exegetische van het Oude en Nieuwe Testament. In dit verband komt het 'Kampen' goed van pas dat jij behalve semiticus ook afgestudeerd theoloog bent. Mijn beste wensen voor een spoedige afronding van je dissertatie. Ik reken erop dat je na je promotie in Oxford ook tijd en gelegenheid (!) zult vinden voor het doceren van het Akkadisch en het niet-bijbelse Aramees (incl. het Syrisch), talen die naast het Hebreeuws en Grieks bestudeerd moeten worden door een toekomstig Oud- en/of Nieuwtestamenteel. Bevorder -- en werk voor jouw deel mee aan -- de realisering van promotiestudies op bibliologisch terrein. De kerken hebben blijvend behoefte aan gekwalificeerde exegeten, ook en vooral om te kunnen voorzien in te verwachten en onverwachte vacatures aan de 'School der kerken'. 'Kampen' heeft niet voor niets promotierecht. Dat legt verplichtingen op. Wolter, ik wens je van harte bij al je arbeid Gods zegen toe. Het ga je wel!

Hierna krijgen de toegesprokenen gelegenheid achtereenvolgens het woord tot de synode te richten.

Drs. W.H. Rose spreekt als volgt:

Meneer de praeses,

Ik wil u en in u de Gereformeerde Kerken en het curatorium van de Universiteit bedanken voor het vertrouwen en dat u in mij stelt door mij voor deze positie te benoemen. Ik realiseer me dat ik alleen door de kracht van de Geest van God in staat zal zijn dat vertrouwen te honoreren.

Prof. Lettinga, ik ben erg blij dat u bij deze gelegenheid aanwezig bent en graag richt ik tot u het woord. U bent degene die mij de liefde voor de semitische talen hebt bijgebracht. Ook vermeld ik met dankbaarheid dat u indertijd toen ik uw assistent was mij niet onstlagen hebt toen ik uiteindelijk Nieuwe Testament als hoofdvak koos. Het is mijn wens dat ik met de uitstraling waarmee u college gaf mijn werk zal kunnen doen; als ik daarin slaag, dan prijs ik mezelf gelukkig. Graag wil ik ook mijn meer onmiddellijke voorgangers, prof. Gert Kwakkel en mevr. Marike Blok-Sytsma bedanken. Ik heb zeer op prijs gesteld de manier waarop jullie beiden mij met raad en daad hebben ingewerkt in het onderwijs Hebreeuws aan onze Universiteit. Ik wil ook zeggen dat ik met vreugde en vertrouwen uitzie naar de verdere samenwerking met prof. Gert Kwakkel binnen de vakgroep Oude Testament. Als dat verdergaat langs dezelfde lijnen zoals die het afgelopen jaar zijn uitgezet, dan komt dat zeker goed.

Ik ben ook blij dat mijn ouders er vanavond bij zijn. Zij zijn het geweest die tijdens mijn ongewoon lange studiegang mij altijd met belangstelling gevolgd hebben, en die er ook zeer veel in geïnvesteerd hebben. Ik ben blij, dat zij nu getuige zijn van de vruchten van die investeringen en wil hen publiek bedanken voor hun liefde en steun door dik en dun.

Het zal je maar overkomen dat je gefascineerd bent door het verschijnsel taal, en door één taal wel in het bijzonder: de Hebreeuwse, en dat je dan in het onderwijs in die taal je dagelijks werk kunt hebben. Dat is een groot voorrecht. Voor mij komt daar nog een extra dimensie bij, omdat Hebreeuws één van de talen is die God heeft gekozen om Zichzelf bekend te maken.

Ons bezig zijn als docenten en studenten aan de Universiteit staat in het kader van het doorvertellen van het evangelie, dat Jezus Christus in de wereld is gekomen om zondaren te redden, met als doel dat de volken God de eer zullen geven vanwege zijn ontferming. Het is mijn gebed dat ik in mijn werk de eer zal zoeken van deze God en deze Christus, de Zoon van God, die mij heeft liefgehad en Zich voor mij heeft overgegeven.

Ik hoop dat u mij toestaat te eindigen met woorden van John Newton, in alweer een taal die mij zo na aan het hart ligt:

'tis grace hath brought me safe thus far,
And grace will lead me home.

Drs. I.D. Haarsma spreekt als volgt:

Praeses, geachte vergadering,

Hartelijk dank dat u mij de gelegenheid geeft voor een kort woordje.

Graag en vrijmoedig heb ik de benoeming tot docent aan de Theologische Universiteit aanvaard -- ik heb u dat in mijn brief reeds meegedeeld.

Ik ben mij er goed van bewust dat het om een kerkelijke benoeming gaat en dat brengt bepaalde verantwoordelijkheden met zich mee. Sommigen zouden wellicht zeggen: en dat brengt bepaalde beperkingen met zich mee, beperkingen in negatieve zin; ik deel deze opvatting beslist niet.

In de eerste plaats heb ik -- als ik het zo mag zeggen -- veel te danken aan de gereformeerde kerken: ik ben gedoopt en opgegroeid in de kleine gereformeerde kerk te Mijdrecht en ik heb daar door de opvoeding van mijn ouders en door de kerkelijke verkondiging van het Woord van God Jezus Christus leren kennen; en dat kreeg een vervolg in de gemeenten te Utrecht, Apeldoorn en Zwolle. Ik ben er steeds sterker van overtuigd geraakt dat Jezus de Zoon van God is en -- zoals dat zo kernachtig in de Bijbel wordt uitgedrukt -- dat Hij de weg is, de waarheid en het leven. Door het

verzoenend werk van Jezus, de Christus, weet en voel ik mij geborgen bij God en zie ik uit naar een volledig vernieuwd bestaan met God in actieve verwachting van het Koninkrijk van God. Daarom, praeses, zie ik in deze kerkelijke benoeming geen negatieve beperking van mijn mogelijkheden, integendeel, want zo kan ik een bescheiden bijdrage leveren aan de wetenschappelijke vorming van toekomstige predikanten en daarmee aan de opbouw en de voortgang van de kerk en de toerusting van mede-christenen.

In de tweede plaats meen ik dat werken aan een Universiteit die uitgaat van de gereformeerde kerken geen inperking is voor theologisch onderzoek en onderwijs en evenmin voor een filosofische bijdrage daaraan.

Het evangelie van Jezus Christus geeft te denken, geeft richting aan het denken en leidt tot vernieuwing van ons denken -- en dat geldt m.i. ook voor theologie en filosofie. Zie Anselmus al niet dat het geloof zoekt naar begrip?

Ik wil hiermee beslist niet suggereren dat het mogelijk zou zijn om door theologisch of filosofisch onderzoek de weg naar God te vinden; het is bitter om telkens weer te ervaren hoe allerlei filosofen, buiten Christus om, God zoeken en soms menen te hebben gevonden, of soms ook er de brui aan geven en vervallen tot scepticisme of agnosticisme.

Dat God zich door zijn Woord en Geest openbaart en in Jezus Christus naar mensen is toegekomen, is voor vele filosofen een 'steen des aanstoots' en dat zet ook een streep door alle autonome filosofie en maakt duidelijk dat filosofie geen antwoord kan geven op religieuze vragen.

Het is trouwens opmerkelijk en voor christelijk filosoferen een interessante ontwikkeling, dat filosofen in de traditie van het autonome denken juist deze autonomie bekritisieren.

Over de verhouding tussen theologie en filosofie is in de loop van de geschiedenis al veel gedebatteerd en niet altijd op een vruchtbare manier.

Praeses, mij lijkt de wijze waarop Veling, voor wie ook ik in allerlei opzichten veel waardering heb, aan de Theologische Universiteit vorm en inhoud heeft gegeven aan de filosofie voortreffelijk en ik hoop in zijn spoor verder te kunnen gaan. Filosofie als hulpvak ten behoeve van de theologiestudie, maar ook met een zelfstandige optiek en onderzoeksveld.

Filosofie als een vorm van apologetiek, maar ook als een bijdrage aan een nadere analyse van theologische begrippen. Filosofie als een wetenschappelijke verheldering van levens- en wereldbeschouwingen. Filosofie als cultuuranalyse, als bezinning op het menselijk bestaan, als hermeneutiek, als grondslagenonderzoek van de wetenschappen; filosofie lijkt zich overal mee bezig te houden.

Er dienen prioriteiten te worden gesteld; prioriteiten ontleend aan de doelstelling van de Theologische Universiteit. Een inleiding in de geschiedenis van de wijsbegeerte past daarin, evenals een aantal clusters rond een specifiek thema waar theologie en filosofie samenwerken. Zo zijn er nu al plannen gemaakt voor het volgende cursusjaar: een cluster theologie en filosofie rond Augustinus (met name over het belangrijke thema 'zonde en genade') en een cluster hermeneutiek, dat zich wil bezinnen op het uitleggen en het verstaan van de Bijbel en op het gezag van de Bijbel.

Het gaat hier om zeer wezenlijke zaken voor het christelijk geloof en voor het leven uit dat geloof; het gaat hier om de bezinning op 'de sleutel der kennis' -- om een uitdrukking van Wiskerke te gebruiken; en het gaat hier om vragen die niet alleen gereformeerde theologen aangaan, maar die bij velen leven, bijvoorbeeld onder gereformeerde studenten, zoals ik heb kunnen constateren in mijn werk aan de GHBO en in het studentenwerk dat ik doe in het kader van het GWG.

Zoals u weet, heb ik dit cursusjaar al voor de propaedeuse de colleges 'geschiedenis van de wijsbegeerte' verzorgd en ik kan niet anders zeggen dan dat dit voor mij een plezierige ervaring is geweest; het omgaan met de studenten, de docenten en andere medewerkers van de Universiteit en de gesprekken met curatoren gaven me al gauw het gevoel erbij te horen en dat geeft de burger moed.

Met name de belangstellende en informerende gesprekken met de rector, prof. Van Bruggen, heb ik als stimulerend en zeer attent ervaren; zo heeft hij mij er o.a. van doordrongen dat ik er verstandig aan deed ook alvast m'n pensioen goed te regelen, dit in verband met een mogelijke pensioenbreuk; en ik had daar eerlijk gezegd nog geen seconde over nagedacht (hij vond dat overigens kenmerkend voor een filosoof, tja...).

Gelukkig is het nog lang niet zover en ik verheug mij erop om twee dagen in de week aan de slag te kunnen aan de Universiteit in de hoop om op een goede manier te kunnen voldoen aan uw verwachtingen.

In het besef ook daarin volkomen afhankelijk te zijn van de Here wil ik u bedanken voor mijn benoeming. Hartelijk dank voor het vertrouwen dat u in mij stelt.

Drs. P.W. van de Kamp spreekt als volgt:

Praeses, beste broeders,

Als generale synode hebt u mij benoemd tot universitair docent in de Ambtelijke Vakken aan de Theologische Universiteit te Kampen. Ik dank u hartelijk voor het vertrouwen dat uit deze benoeming blijkt. Het redelijk vroege tijdstip waarop uw praeses mij op woensdag morgen 8 mei opbelde, heeft mij duidelijk gemaakt dat u niet veel tijd nodig had om van de voordracht een benoeming te maken.

Daarom wil ik op dit moment ook de deputaten-curatoren en de senaat van de Theologische Universiteit danken voor het mij gegeven vertrouwen. Na allerlei voorbereidend werk hebben zij u als synode de voorzet gegeven die leidde tot mijn benoeming. Ook de kerkeraad te Groningen-Oost dank ik voor de ruimte die ik kreeg om deze benoeming positief te overwegen.

Ik aanvaard de benoeming. Dat heb ik afgelopen zondag (26 mei) aan de gemeente van Groningen-Oost verteld. Over de benoeming zelf hebben veel gemeenteleden via de krant gehoord. Maar ze hebben in elk geval uit mijn eigen mond gehoord dat ik de benoeming aanvaard. Daar komt geen krant meer tussen. Overigens zal ik aan u als synode nog schriftelijk bevestigen dat ik mijn benoeming aanvaard.

Ik aanvaard de benoeming in het besef dat ik afhankelijk ben van Gods hulp om mijn nieuwe taak op een goede en verantwoorde manier te verrichten. Ik mag het werk gaan doen in de kracht van de Geest van Pinksteren. Doceren in Kampen is een grote verantwoordelijkheid. Maar ik beschouw het ook als een grote uitdaging, hoe klein en beperkt je je ook voelt als je denkt aan alles wat er op je afkomt.

Ik realiseer me dat uw vertrouwen in mij niet grenze(n)loos is. U hebt mij benoemd voor een termijn van zes jaar. Daar trekt u de grens. Het kon wel eens de eerste keer zijn (ik heb dat niet nagezocht, alleen maar nagevraagd) dat een full-time docent in Kampen (Broederweg) een tijdelijke benoeming krijgt. Maar ik ga de grens die u trekt, niet negatief uitleggen. Liever zie ik het op deze positieve manier dat die grens mijn benoeming extra kleur geeft.

Tegelijk heeft uw vertrouwen ook een grensoverschrijdend aspect. Ik heb negen jaar lang in Brazilië gewoond en gewerkt. Dus vanuit Nederland gezien: over de grens, uit het gezichtsveld en in de anonimiteit. Ik weet niet welke rol mijn 'allochtone' verleden in uw beraadslagingen heeft gespeeld. Ik kan alleen maar constateren dat u over die grens bent heengestapt. In bepaalde opzichten ligt die grensoverschrijding in de lijn van een uitspraak van prof. dr. C. Trimp (in *De Reformatie*, jaargang 47) dat "diaconologen vanaf de einden der aarde geroepen moeten worden".

Over Brazilië gesproken: de (zendende) kerk te Assen-Zuid heeft mij eind-1994 beroepen voor een doceertaak aan het seminarie van de Igreja Presbiteriana (IPB) in Recife. Door omstandigheden (waarover ik nu niet verder zal uitweiden) kon ik dat beroep niet aannemen. Maar het litteken van dat beroep voelen mijn vrouw en ik nog wel. Juist daarom beschouw ik het als Gods leiding van ons leven dat er nu een doceertaak in Kampen naar mij toekomt.

De Ambtelijke Vakken worden met drie full-timers een zwaaar bezette vakgroep in Kampen. Dat geeft binnen de kerken een stevig verwachtingspatroon als het gaat om de theologische en praktische toerusting van aanstaande predikanten. Die relatief zware bezetting laat ook zien dat Kampen en Berkel willen investeren in die toerusting met het oog op het functioneren van de Gereformeerde Kerken, naar binnen en naar buiten, aan het eind van de twintigste eeuw en (straks) aan het begin van de eenentwintigste eeuw.

Tot mijn takenpakket behoort vooral ook het onderwijs in de Poimeniek en de Diaconiek, twee theologische vakken die direct te maken hebben met de dagelijkse gang van zaken in de gemeente van Christus. Goed en effectief pastoraat en diaconaat zijn belangrijke middelen om het leven van de gemeente-op-weg op te bouwen, omdat het daarbij gaat om persoonlijk gerichte zorg en om dienstbaar hulpbetoon aan en door kinderen van God.

Het is voor mij een voorrecht om te mogen werken op het vakgebied van prof. Trimp, die ook voor mij een "voorganger" is geweest (zoals prof. Trimp getypeerd werd door prof. De Ruijter toen hij in 1990 de synode van Leeuwarden toesprak ter gelegenheid van zijn benoeming). Ik verwacht veel van de samenwerking met prof. De Ruijter en docent Hoekzema. En verder hoop ik op goede contacten met alle andere docenten in Kampen. En niet te vergeten met de studenten.

Laten wij met elkaar blijven bidden om Gods zegen voor het werk aan de Theologische Universiteit in Kampen.

De praeses constateert dat drs. Van de Kamp in zijn toespraak mededeelde zijn benoeming tot universitair docent te hebben aanvaard, waarop de vergadering reageert met een dankbaar applaus.

Dr. K. Veling spreekt ongeveer als volgt:

Praeses, geachte vergadering,

Voor iemand die maar liefst tot vier keer toe door een generale synode benoemd is, past het zeker om te bedanken voor het in hem gestelde vertrouwen. Ik heb geprobeerd dat vertrouwen niet te beschamen. In 23 jaar is er natuurlijk veel veranderd aan de Theologische Universiteit, niet alleen wat de personele samenstelling betreft maar zeker ook in het studieprogramma. Ik ben blij eraan te hebben meegewerkt dat in het nieuwe studieprogramma een expliciete verbinding is gelegd tussen wijsbegeerte en theologie. Het vak filosofie mag geen vak worden *naast* de andere vakken. Verder wordt het onderwijs in de wijsbegeerte aan de Theologische Universiteit vaak geassocieerd met bezinning op de noodzakelijke confrontatie met de buitenwereld. We mogen echter niet vergeten dat ook de *interne* bezinning van grote betekenis is. Ik heb steeds geprobeerd het belang van integratie te benadrukken en ik ben ervan overtuigd dat mijn opvolger, drs. Haarsma, deze lijn in de toekomst

zal voortzetten. Daarbij wens ik hem van harte sterkte en succes toe. En ik spreek de hoop uit dat de Universiteit een centrum van denken en bezinnen zal zijn, zowel voor binnen als voor buiten de gereformeerde gemeenschap.

Ter afsluiting van deze feestelijke bijeenkomst wordt Psalm 119:34-35 gezongen: "In eeuwigheid bestaat uw woord, uw kracht".

Artikel 17

05.06.96

Ontvangst afvaardiging uit Cardiff

De praeses heet de afgevaardigden van de Ely Presbyterian Church (Reformed) in Cardiff hartelijk welkom: dr. P. Davies, ds. C.R.H. Holst, ds. D.J. Hooper en dr. P.J. Naylor. Woordvoerder is ds. Holst, terwijl br. David de Vos uit Amersfoort-Oost als tolk optreedt. Tevens zijn aanwezig de deputaten BBK ds. T. de Boer, ds. M. Brandes, zr. M. Euwema, ds. A. de Jager, ds. J. Klamer en zr. H.E. Kooij-Oggel. Ds. Holst zegt zich goed te kunnen identificeren met de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt), omdat men in Cardiff sinds 1968 ook 'vrijgemaakt' is, namelijk van de Presbyterian Church of Wales die geïnfecteerd is door het liberalisme. De gemeente in Cardiff heeft aandacht voor kerkelijke relaties binnen het Verenigd Koninkrijk en hoopt tevens tot verdere kerkinstituering te komen. In theologisch opzicht wordt het genadeverbond van fundamentele betekenis geacht en in verband daarmee wordt het recht van de kinderdoop verdedigd. Wij zijn met elkaar verbonden, want wij hebben één Heer, één geloof en één doop.

De praeses memoreert zowel de contacten die gelegd zijn met deputaten BBK als het officiële contact dat sinds vorig jaar bestaat met de kerk van Amersfoort-Oost. Uw aandacht voor het verbond en de plaats die de kinderen binnen de gemeente innemen blijkt o.a. uit de nauwe band tussen kerk en school. Wij waarderen het dat de gereformeerde school in Cardiff geheel door kerkled en gefinancierd wordt. Met veel belangstelling hebben wij kennis genomen van de eigen belijdenis die door uw kerk is opgesteld, de 'Subordinate Standards', waarin de leer van het verbond een centrale plaats inneemt. Op grond hiervan constateren wij eenheid tussen u en ons in geloof en belijden. Zo is er wederzijds in veel opzichten herkenning. Wij hopen en bidden dat de Here uw kerk verder zal leiden en bevestigen.

Artikel 18

05.06.96

Ontvangst afvaardiging uit Schotland

De praeses heet de afgevaardigde van de Free Church of Scotland, ds. N. Macdonald, van harte welkom. Voor het eerst zijn de Schotse kerken als zusterkerk vertegenwoordigd. Verder zijn aanwezig de deputaten BBK ds. T. de Boer, ds. M. Brandes, zr. M. Euwema, ds. A. de Jager (die als tolk optreedt), ds. J. Klamer en zr. H.E. Kooij-Oggel. Ds. Macdonald vertelt iets over zijn kerk, die de Westminster Confessie onderschrijft. Wij zijn calvinistisch-gereformeerd, zowel in de leer als in de praktijk van het leven. Hoewel onze kracht klein is, kan de Here daarmee toch grote dingen doen. Denk aan de broodvermenigvuldiging: Jezus reikte het voedsel uit aan zijn discipelen en die moesten het volk te eten geven.

De praeses spreekt de hoop uit dat de Free Church of Scotland het pas gevormde kerkverband in Engeland en Wales met alle liefde en steun wil omringen en voorhelpen. Moge de Here ook uw werk voor de verbreiding van het evangelie in Schotland zegenen. Wij hopen dat uw plan om een evangelist aan te stellen voor kerkplanting in stedelijke gebieden kan worden vervuld. Wij zijn ook dankbaar voor de actieve rol die u al sinds de oprichting speelt binnen de ICRC. In het bijzonder vragen wij uw aandacht voor het belang van regionale conferenties over zending en evangelisatie in Europa. Wij hopen dat u met ons mee wilt denken en met ons mee wilt werken ten dienste van de voortgang van de evangelieverkondiging in de wereld.

Artikel 19

05.06.96

Ontvangst afvaardiging uit Ierland

De praeses heet de afgevaardigde van de Reformed Presbyterian Church of Ireland, ds. H. Cunningham, hartelijk welkom. Ook zijn aanwezig de deputaten BBK ds. T. de Boer, ds. M. Brandes, zr. M. Euwema, ds. A. de Jager (die als tolk optreedt), ds. J. Klamer en zr. H.E. Kooij-Oggel. Ds. Cunningham houdt een toespraak met drie punten: 1. zijn land; 2. zijn kerk; 3. zijn gemeente. Zijn land is om precies te zijn het noorden van Ierland (Ulster), waar de politieke situatie gespannen is. Zijn kerk bestaat uit 40 gemeenten, die niet alleen de Westminster Confessie onderschrijven maar ook het blad Lux Mundi van a tot z lezen. Zijn gemeente is die van Belfast, in het centrum van de stad, met ongeveer 200 leden. Tenslotte wil hij toezeggen de groeten uit Nederland over te zullen brengen aan

zijn synode, die volgende week vergadert. Wij kunnen veel leren van elkaar.

De praeses staat stil bij verschillende activiteiten die in of vanuit Ierland worden ontplooid: het evangelisatiewerk, de zendingspost in Nantes (Frankrijk) en de evangelieverkondiging onder de joden (via Christian Witness to Israël). In het kader van ons contact via de ICRC zouden wij uw aandacht willen vragen voor het belang van regionale conferenties over zending en evangelisatie in Europa. Onze deputaten willen trachten volgend jaar opnieuw uw synode te bezoeken en wij hopen dat hun bezoek de banden tussen de kerken in Ierland en Nederland zal versterken. En ons gebed is dat de Here door het evangelie van de vrede wil geven dat verzoening wordt bewerkstelligd tussen de strijdende partijen in Noord-Ierland.

Artikel 20

05.06.96

Ontvangst afvaardiging uit Indonesië

De praeses heet de afgevaardigde van de Gereja Gereja Reformasi di Indonesia, ds. U.R. Miting, hartelijk welkom. Ook zijn aanwezig de deputaten BBK ds. T. de Boer, ds. M. Brandes, zr. M. Euwema, ds. A. de Jager, ds. J. Klamer (die als tolk optreedt) en zr. H.E. Kooij-Oggel. Ds. Miting zegt heel blij te zijn met deze ontmoeting. Zo ervaren wij dat wij gezamenlijk kinderen van God zijn. Wij hebben dezelfde belijdenisgeschriften. Zelf is hij al vele jaren voorzitter van het curatorium van de Theologische School in Wai Marangu op Oost-Sumba. Daar zijn drie inheemse docenten werkzaam, maar daarnaast stelt men de hulp van een buitenlandse docent bijzonder op prijs. Er is één theologisch programma opgesteld voor de drie gereformeerde opleidingen die er inmiddels in Indonesië zijn. Dit met het oog op erkenning door de overheid en de mogelijkheid om ook een hogere theologische opleiding te vestigen in Indonesië.

De praeses antwoordt dat de GGRI op Sumba, Savu en Timor de eerste en tot nu toe de enige zusterkerken vormen die ontstaan zijn uit onze zending. Daarom voelen wij ons bijzonder vereerd met uw bezoek. Verder zijn wij dankbaar dat wij u enige hulp hebben kunnen bieden door het uitzenden van Nederlandse docenten: na ds. J.A. Boersema en ds. A.J. Pol staat nu ds. Th. Oosterhuis gereed om naar Sumba te gaan. De Here heeft uw kerken geplaatst in een wereld van heidendom. Bij uw verzet tegen de invloed van de heidense adat bidden wij u de nodige geloofskracht toe om staande te blijven in de strijd.

Artikel 21

05.06.96

Ontvangst afvaardiging uit Rusland

De praeses heet de afgevaardigden van de Unie van Evangelisch-Gereformeerde Kerken in Rusland hartelijk welkom: ds. E. Karshirsky, vergezeld door ouderling V. Svoikin (van de gemeente te Moskou) en door diaken N. Alexandrov (van de gemeente te Tver). Ook zijn aanwezig de deputaten BBK ds. T. de Boer, ds. M. Brandes, zr. M. Euwema, ds. A. de Jager (die als tolk optreedt), ds. J. Klamer en zr. H.E. Kooij-Oggel. Ds. Karshirsky betitelt zijn gemeenten als studenten in de school van het calvinisme. Vorig jaar heeft hij de zomercursus van de IRTT gevolgd en inmiddels doceert hij zelf gereformeerde theologie in Moskou. Een vertaling van de Dordtse Leerregels in het Russisch is bijna gereed. Verder zijn wij veel dank verschuldigd aan de Oekraïne-commissie van de kerk te Hattem. Wij vragen uw gebed voor de ongehinderde voortgang van het werk dat gebeurt in de naam van Jezus Christus.

De praeses zegt ontroerd te zijn bij de gedachte aan de twee kleine kerken in Moskou en in Tver. Wat heeft de Here grote dingen bij u gedaan! Hij bracht u in aanraking met de werken van Calvijn; zo ontdekte u de rijkdom van de gereformeerde belijdenis, vooral inzake het verbond en de kinderdoop. Uw keuze voor de gereformeerde belijdenis betekende een breuk met de baptisten en met de liberale theologie. Maar toen u gehoorzaam naar de Here luisterde, werden voor u nieuwe perspectieven geopend. De weg van uw kerken werd naar ons hier in Nederland geleid. Graag willen wij de kennismaking met u voortzetten. Ook willen wij u helpen om uw inzicht in de gereformeerde leer en het gereformeerde kerkrecht verder te verdiepen. Voor de toekomst dragen wij u op aan de Here en aan het Woord van zijn genade.

Ter afsluiting van de ontvangst van alle in artikel 17--21 genoemde buitenlandse gasten wordt gezamenlijk Hymn 40:1,2,5 uit het Canadese Book of Praise gezongen: "The Church's one foundation is Jesus Christ her Lord".

Artikel 22

11.06.96

Ingekomen stukken

De vergadering neemt kennis van de volgende ingekomen stukken:

- a. van de particuliere synoden Holland-Zuid en Holland-Noord een brief dd. 15 april 1996, waarin zij meedelen dat in goed overleg tot een hergroepering van de ressorten Noord- en Zuid-Holland besloten is;
- b. van de particuliere synode Drenthe een brief dd. 28 mei 1996, waarin o.a. wordt meedeeld dat een Akkoord van Samenwerking is aanvaard voor de zending in Brazilië; de tekst van het akkoord is als bijlage toegevoegd.

Artikel 23

26.06.96

Ontvangst afvaardiging uit Kenia

De praeses heet de afgevaardigde van de Reformed Church of East Africa, ds. G. Songok, hartelijk welkom. Ook zijn aanwezig de deputaten BBK ds. M. Brandes, ds. A. de Jager (die als tolk optreedt) en zr. H.E. Kooij-Oggel. Ds. Songok brengt de hartelijke groeten van zijn kerk aan de synode over. De RCEA acht de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) hoog van ege hun standpunt over zaken als homoseksualiteit, de vrouw in het ambt en de uitleg van het Woord van God. Wij trekken dezelfde lijn als het gaat om de toepassing van de Bijbel en daarom zou het fijn zijn als we een zusterkerkrelatie zouden kunnen aangaan.

De praeses herinnert eraan dat sinds 1992 verschillende ontmoetingen hebben plaatsgevonden met vertegenwoordigers van de RCEA en dat ook een bezoek is gebracht aan de theologische opleiding tot de dienst van het Woord in Eldoret. Door een besluit van onze synode zal het mogelijk zijn deze opleiding te ondersteunen door het uitzenden van gastdocenten voor kortere perioden. Zo mogen wij elkaar helpen om kerk van Jezus Christus te zijn.

Artikel 24

27.06.96

Ontvangst afvaardiging uit de Filippijnen

De praeses heet de afgevaardigde van de Free Reformed Churches of the Philippines, ds. J. Vingno, hartelijk welkom. Deze wordt vergezeld van deputaat BKK ds. M.H. Oosterhuis, die ook als tolk optreedt. Namens de synode kan de praeses meedelen dat een belangrijke beslissing is genomen met betrekking tot het projectvoorstel vanuit de Filippijnen. Besloten is namelijk de gevraagde hulp te verlenen. Onze deputaten BBK zullen omzien naar een broeder die voor een periode van twee à drie jaar kan worden uitgezonden om als missionair toerustingspredikant te werken in het midden van uw kerken. Wij bidden onze broeders en zusters op de Filippijnen de kracht van de Here toe voor de nodige versterking en uitbreiding van het kerkelijk leven.

In zijn antwoord zegt ds. Vingno bijzonder blij te zijn met de zusterkerkrelatie die in 1990 is aangegaan. Helaas zijn er sindsdien op de Filippijnen enige problemen geweest, die vooral te maken hadden met de groei van de gemeenten. Juist om die reden is hij dankbaar voor de hulp die binnenkort vanuit Nederland geboden zal worden bij de opbouw van het kerkelijk leven in zijn land. Hij wenst de Gereformeerde Kerken in alles Gods zegen toe. Hij die een goed werk onder u begonnen is, zal het ook voltooien ten einde toe.

Artikel 25

03.09.96

Ontvangst afvaardiging uit Australië

De praeses heet de afgevaardigde van de Free Reformed Churches of Australia, br. H.J. Dekker, van harte welkom. Het is verheugend dat onze Australische zusterkerken alsnog gelegenheid hebben gevonden zich ter synode te laten vertegenwoordigen. Br. Dekker brengt de hartelijke groeten over en vertelt iets over de besluiten van de in het voorjaar gehouden synode in Australië. Een van die besluiten was het lidmaatschap van de ICRC te beëindigen. Om misverstand te voorkomen wil hij graag zeggen dat dit besluit vooral genomen is wegens interne redenen. Het lidmaatschap van de ICRC heeft namelijk binnen de Free Reformed Churches of Australia tot onderlinge verdeeldheid geleid. De achtergrond daarvan is dat men vindt dat leden van de ICRC elkaar in eigen land moeten erkennen als ware kerken van Jezus Christus. En dat geeft moeite ten aanzien van de Presbyterian Church of Eastern Australia (PCEA). Eerst moeten nog diverse punten van verschil (o.a. wat betreft de leer over de kerk) worden doorgesproken, voordat het kan komen tot erkenning van de PCEA als ware kerk.

In zijn antwoord geeft de praeses aan dat het nuttig zou zijn op deputatenniveau over deze dingen verder te spreken. Deze synode heeft juist terwille van de zusterkerken in Australië besloten het aangaan van een zusterkerkrelatie met de PCEA uit te stellen tot de volgende synode. Hopelijk zal in gesprekken tussen deputaten overeenstemming groeien op dit punt, zodat een besluit van de volgende synode in goede harmonie met onze Australische zusterkerken kan worden genomen. Het gaat erom dat naar onze overtuiging verschillen van inzicht binnen het raam van Schrift en belijdenis

bespreekbaar moeten zijn zonder een verhindering te vormen op de weg naar eenwording. En de ICRC biedt de niet-vrijblijvende mogelijkheid om over zulke verschillen met elkaar door te spreken binnen de aangenomen regels voor het aangaan en onderhouden van zusterkerkrelaties. Wij zullen het toejuichen als er toenadering komt tussen uw kerken en de PCEA en als uw kerken besluiten opnieuw toe te treden tot de ICRC. Laten we in ieder geval voor elkaar blijven bidden, zowel in Australië als in Nederland.

Artikel 26

04.09.96

Ontvangst prof. Douma en drs. De Bruijne

In een feestelijke bijeenkomst ontvangt de synode prof. dr. J. Douma, aan wie per 1 september 1997 eervol emeritaat is verleend, en zijn aanstaande opvolger drs. A.L.Th. de Bruijne, predikant te Rotterdam-Centrum. De Theologische Universiteit wordt vertegenwoordigd door de hoogleraren Kwakkel, De Ruijter en Te Velde, alsmede door de pas benoemde docenten Haarsma en Rose. De praeses spreekt een speciaal woord van welkom tot dr. J.-B. Klautke uit Giessen (Duitsland). Jongstleden maandag is door deputaten-curatoren van de Theologische Universiteit conform het advies van de senaat besloten aan hem een deel van het onderwijs in de Ethiek voor de seizoenen 1997--1999 op te dragen. Op deze wijze kan aan drs. De Bruijne de ruimte worden geboden om het vakgebied Ethiek nader te verkennen en zijn promotiestudie voort te zetten. En wij zijn ervan overtuigd, aldus de praeses, dat deze leeropdracht bij u als gekwalificeerd gereformeerd ethicus in goede handen is.

Daarna spreekt de praeses de volgende woorden:

Zeergeachte drs. De Bruijne,

Namens de generale synode wil ik u van harte gelukwensen met uw benoeming tot universitair docent in de Ethiek en de Encyclopedie als opvolger van prof. dr. J. Douma. Deze benoeming is niet alleen een felicitatie waard aan uw adres, maar ook aan het adres van uw voorganger, die in het komende seizoen als hoogleraar nog in actieve dienst zal zijn. Met uw benoeming feliciteren we tevens de universiteitsgemeenschap en de kerken, die wij in deze synode mogen vertegenwoordigen.

Drs. De Bruijne, het is niet zonder reden dat de synode u heeft benoemd op deze leerstoel. Zij zag, geleid op het advies van de senaat en gehoord de voordracht van curatoren, in u de geschikte persoon om het onderwijs in de vakken Ethiek en Encyclopedie op u te nemen.

Reeds tijdens uw studie aan de Theologische Universiteit in Kampen ter voorbereiding voor het ambt van dienaar des Woords bleek uw wetenschappelijke bekwaamheid. Een bijzonderheid is dat u uw doctoraalstudie indertijd hebt gericht op het vak encyclopedie. U schreef daarvoor een scriptie die de aandacht trok. Ook voor de dogmatiek, die uw hoofdinteresse had, schreef u een eindschrijft. Mede op grond van de uitnemende kwaliteit van beide scripties ontving uw doctoraal examen het predikaat 'cum laude'.

Dat u de bekwaamheid hebt zich wetenschappelijk te ontplooiën is vervolgens gebleken uit verschillende publikaties van uw hand. Ik denk hierbij aan artikelen in *De Reformatie*, waaronder vooral uw bespreking van het boek *De geloofwaardigheid van de bijbel* van dr. B. Loonstra in het oog sprong. Tevens valt in dit verband te vermelden uw bijdrage aan het congres over '1944 en vervolgens', waar u een boeiende 'Impressie van de theologische ontwikkeling sinds de Vrijmaking' gaf. Ook blijkt uit uw bijdrage aan het studierapport Eredienst, dat op deze synode besproken wordt en waarover zij besluiten zal nemen, uw brede belangstelling en uw vermogen om verschillende onderdelen van de theologie te integreren, zoals dogmatiek en liturgiek. Dat het onderwerp van uw eindschrijft en van uw beginnende promotiestudie over de leer van de drieënige God u bezig blijft houden is ook gebleken uit andere publikaties. Daarin werden we getroffen door de fijnzinnige en duidelijke wijze waarop u dit moeilijke onderwerp aan een breed publiek weet over te brengen.

Dat u uw promotiestudie nog niet hebt kunnen afronden is waarschijnlijk voor een belangrijk deel het gevolg van de omstandigheid dat uw werk u in een grote stads-gemeente als Rotterdam-Centrum vrijwel geheel in beslag nam. Illustratief daarvoor is dat mijn poging om u op de dag van uw benoeming telefonisch te bereiken aanvankelijk niet gelukte, omdat u betrokken was in een pastorale aangelegenheid die op de betreffende morgen uw tijd en aandacht geheel in beslag nam.

Het feit dat ethiek niet uw hoofdvak is hoefde een benoeming van u niet in de weg te staan. We zouden kunnen zeggen dat van uw voorganger op deze leerstoel, die promoveerde op een dogmatisch onderwerp, min of meer hetzelfde gold. Het is dus niet ongebruikelijk dat iemand uit de dogmatische sector wordt benoemd om onderwijs te geven in de ethiek. In uw geval had de synode de vrijmoedigheid tot benoeming over te gaan, omdat zij u in staat acht, geleid op uw dogmatisch-wijsgerige aanleg, ook op de ethische problematiek grondig in te gaan.

Naast wetenschappelijke kwaliteiten is voor uw functioneren ook uw pastorale ervaring van belang. Uw werk als universitair docent in de Ethiek krijgt immers ook een praktische spits in de algemene

voorlichting en de bijzondere adviesdienst aan kerkeraden en kerkleden.

Drs. De Bruijne, de benoeming tot universitair docent in Kampen betekent voor u niet enkel vreugde. Het is ons bekend dat u er veel moeite mee hebt op termijn uw arbeid in de gemeente van Rotterdam-Centrum te moeten beëindigen. Want het pastorale werk heeft de liefde van uw hart. Daarom zal uw gang naar Kampen een offer betekenen. Wij zijn dankbaar dat u dit offer wilt brengen terwille van de gezamenlijke kerken.

Daarbij wil ik de hoop uitspreken dat de gemeente van Rotterdam-Centrum, die opnieuw haar predikant moest afstaan voor de opleiding in Kampen, de vacature die door uw vertrek ontstaat spoedig zal zien vervuld.

En wat uzelf betreft: u blijft pastor wanneer u naar Kampen vertrekt. Uw pastorale betrokkenheid zult u voor uw werk in Kampen uitstekend kunnen combineren met uw wetenschappelijke interesse. Niet alleen vanwege de reeds genoemde adviesdienst aan kerkeraden en kerkleden, maar ook vanwege de contacten die u zult hebben met de studenten. Een docent in Kampen vormt de studenten immers niet alleen door zijn colleges, maar ook door zijn pastorale instelling ten opzichte van aanstaande dienaren van het Woord. Ook in dit opzicht zult u veel kunnen betekenen voor de kerken, zo de Here wil.

Er zijn regelingen getroffen om de werklust voor u zodanig te verlichten dat voldoende ruimte ontstaat voor het verkennen van het nieuwe vakgebied en voor het voortzetten van uw promotiestudie. Wij hopen dat deze maatregelen effectief zullen blijken te zijn.

Drs. De Bruijne, nog veel meer dan bij de benoeming van uw voorganger 26 jaar geleden blijkt in deze tijd bezinning op de ethische vraagstukken een eis van de praktijk! Wij hopen en bidden dat de Vader der geesten u bekwaamt tot uw omvangrijke taak. Moge Hij uw arbeid tot rijke zegen van de kerken stellen.

Zeer geachte prof. Douma,

Wij nemen als kerken die in deze generale synode vertegenwoordigd zijn afscheid van u, terwijl u zelf aan afscheid nemen nog niet toe bent. Deze omstandigheid vraagt van u en ons enige souplesse van geest, omdat wij ons moeten verplaatsen in een situatie die nog niet bestaat: uw emeritaat als hoogleraar aan de Theologische Universiteit, dat ingaat per 1 september 1997, zo de Here wil. De regeling aan de Theologische Universiteit schrijft voor dat u niet meteen uw werkzaamheden als hoogleraar in actieve dienst met het bereiken van de 65-jarige leeftijd beëindigt, maar dat u daarmee doorgaat tot het einde van de lopende cursus. Dat betekent in uw geval dat u straks als 65-jarige nog bijna een heel cursusjaar voor de boeg hebt. U zult het ons niet kwalijk nemen dat wij onze synodezittingen niet uitstrekken tot het einde van de cursus 1996--1997 om dan afscheid van u te nemen. De kerken, die ons hebben afgevaardigd, roepen ons na afhandeling van de agenda terug. En zo hoort het ook.

Onze gedachten gaan op dit moment terug naar de generale synode van Hogeveen. Het was deze synode die u op 9 december 1969 benoemde tot hoogleraar in de Ethiek, de Encyclopedie alsmede de (geschiedenis van de) Wijsbegeerte. Daaraan was een besluit voorafgegaan om een zesde leerstoel in Kampen in te stellen. Er zou een tweede hoogleraar worden benoemd in de dogmatologische vakken met ethiek als hoofdvak. De synode overwoog daarbij o.m. "dat in de dringende behoefte aan publikaties op theologisch gebied ten dienste van de kerken en haar ambtsdragers bezwaarlijk kan worden voorzien bij een overbelasting der hoogleraren".

Het was een bewegende tijd voor de gereformeerde kerken, die juist een zware strijd achter de rug hadden om de bewaring bij de gereformeerde belijdenis. Ook op de voorgaande synode, die van Amersfoort-West 1967, was de zaak van een zesde hoogleraar aan de orde geweest. Het was de kerk te Leiden die bij deze synode aandrong op uitbreiding van het corpus docentium met één, zo mogelijk twee hoogleraren met een leeropdracht in de dogmatisch-ethisch-filosofische sector. Op het gebied van de ethiek zag de kerkeraad van Leiden met name gevaren ten aanzien van huwelijks-ethiek. De particuliere synode van Zuid-Holland onderstreepte de in het schrijven van Leiden uitgesproken wenselijkheid. Ook de particuliere synode van Groningen drong op uitbreiding aan.

De synode van Amersfoort-West stond zeer welwillend tegenover de gedachte van uitbreiding van het corpus docentium. Zij overwoog dat het dringend gewenst is, dat curatoren nog op korte termijn verder onderzoeken of het zou moeten komen tot uitbreiding. Zij beval curatoren dan ook dringend aan 'met bekwame spoed' dit onderzoek in te stellen. Zij opende zelfs de mogelijkheid nog op dezelfde synode met concrete voorstellen te komen. Daar kwam het echter niet van. Het gebrek aan eenstemmigheid in de kring van de hoogleraren had een remmende invloed. Duidelijk is dat de kerkelijke moeiten van die jaren de achtergrond vormen van het feit dat een gewillige synode niet tot benoeming kon overgaan.

Gelukkig was de weg daarvoor wel vrij op de synode van Hogeveen in 1969. Er moest een tweede hoogleraar voor de dogmatologische vakken komen, aldus de aanbeveling van het moderamen in een rapport aan de synode, en wel een hoogleraar die de Ethiek als hoofdvak krijgt toegewezen. De noodzaak daartoe werd o.a. aangewezen in de volgende zinnen van het rapport, die ik hier citeer: "Er wordt gesleuteld aan alle normen. De kerk, niet het minst haar jeugd, staat voor vragen als van de omgang der sexen en de homofilie, de verhouding van rassen en klassen, de geldbesteding en

het gebruik der kernwapenen."

Dat er nog heel wat meer problemen op het gebied van de ethiek om een antwoord vroegen zou in de komende kwart eeuw duidelijk worden!

Prof. Douma, in uw inaugurele rede, uitgesproken op 8 september 1970, zei u dat het u op de dag van uw benoeming reeds duidelijk was dat uw leeropdracht veelomvattend zou zijn. Ik denk dat pas in de loop van de daarop volgende 26 jaren ten volle tot u is doorgedrongen met welke ethische kwesties u te maken zou krijgen en welke moeite het u zou kosten om uw positie daarin te bepalen. Maar laat ik nog even mogen stilstaan bij uw inaugurele rede, die als titel droeg: *De onmisbaarheid van de personele ethiek*. Daarin bent u de confrontatie aangegaan met de sociale ethiek en gaf u aandacht aan thema's uit de theologie van Jürgen Moltmann. Ik kan niet nalaten hier in het kort de vijf bezwaren te noemen, die u inbracht tegen de toenmalige sociale ethiek.

Ten eerste dat de aandacht voor de eer van God ontbreekt. Er is geen cultuur zonder cultus, geen diaconie zonder liturgie, luidde uw conclusie. Ten tweede dat er van structurele bekering geen sprake kan zijn zonder dat de mens zélf tot deze bekering opgeroepen wordt in een leven naar Gods gebod. Ten derde dat een concentratie op het heil dat *hier* gezocht moet worden het 'personele' uitzicht belemmert op de dag van Jezus Christus, terwille waarvan veel leed in deze wereld gedragen moet worden. Ten vierde dat de sociale ethiek het heil veralgemeent, de scheidinglijnen doet verdwijnen en fundamentele begrippen als geloof, bekering en heiliging negeert. Ten vijfde dat het uitzicht op een totaler en universeler menswaardig bestaan tekort doet aan het woord van Christus: Wat zou het een mens baten, wanneer hij de gehele wereld won, maar schade leed aan zijn ziel? Een personele ethiek is derhalve onmisbaar.

Dit zijn aspecten die in uw werk telkens weer terugkeren. De nadruk op het persoonlijk geloof bijvoorbeeld. Zonder dat dit overigens in mindering komt op de kerk als de gemeenschap waarin Christus woont door de Heilige Geest. Dat blijkt wel wanneer u in uw boek uit 1992, *Christelijke levensstijl*, een definitie geeft van Christelijke levensstijl als 'die manier van leven, waarin mensen in christelijke vrijheid en in verbondenheid met Christus' gemeente vorm geven aan de navolging van Christus'.

Een ander aspect dat in uw werk voortdurend doorklinkt, is dat van het gebed. Ik wijs op de publikatie uit 1979 ter gelegenheid van het 125-jarig bestaan van de Theologische Hogeschool in Kampen. In die publikatie, *De biddende kerk*, pleit u ervoor het vak ascetiek z'n verdiende plaats in de theologische bezinning terug te geven. Geen ascese om de onthouding, maar om de oefening in godsvrucht. Niet het vasten náást het bidden, maar het vasten ten behoeve van het bidden. U vraagt ook aandacht voor het gebed en het persoonlijk geloofsleven in de publikatie in hetzelfde jaar 1979, *Het vuur blijft branden*, waarin vijfendertig jaar Vrijmaking herdacht wordt. Daar lezen we dat ook voor een predikant de vraag van belang is: hoe staat het met uw persoonlijke verhouding tot de Here? U bepleit geen piëtisme, maar wel pietas, vroomheid als een leven in het verbond, en oefening daarin door bijbellezing en gebed.

Als u in het daarop volgende jaar (1980) een publikatie doet verschijnen onder de titel: *Verantwoord handelen. Inleiding in de christelijke ethiek*, dan verzuimt u niet in een slothoofdstuk aandacht te schenken aan de ascetiek, dat 'vergeten onderdeel', zoals u het noemt. En terwijl u zich goed bewust bent van de gevaren van dualisme en casuïstiek die hier dreigen noemt u ascetiek toch een onmisbaar aspect: "Christelijke ethiek is geen christelijke ethiek, wanneer zij wel van werken, maar niet van bidden weet".

Christelijke levensstijl heeft bij u alles te maken met 'onze omgang met God', de spiritualiteit, een benaming die bij u in de plaats komt van de vroegere term ascetiek. En zoals u reeds eerder, in 1979, uw uitgangspunt nam in de Twaalf Artikelen (nl. om aan te geven waarom u vandaag nog vrijgemaakt-gereformeerd bent), zo doet u dat ook in 1992, als u in uw boek *Christelijke levensstijl* wilt aangeven wat spiritualiteit is. Onder spiritualiteit verstaat u de beoefening van en de bezinning op onze gemeenschap met de drieënige God. En voor de bezinning op de gemeenschap met God kiest u de Twaalf Artikelen als handleiding.

Vanwege het geloof in God de Vader, de Schepper van alle dingen, kan er bij een christen geen sprake zijn van wereldmijding, zoals dat bij de vroegere ascetiek het geval was. Het geloof in God de Zoon, die ons van onze zonden verlost, brengt mee dat christelijke spiritualiteit niet denkbaar is zonder zondebesef. En bij het derde deel van het Apostolicum: 'Ik geloof in God de Heilige Geest' wijst u o.a. op de betekenis van de kerk voor de christelijke levensstijl. Een kerk die geen geloofs-gemeenschap meer vormt, zal een funeste invloed uitoefenen op de levensstijl van haar leden.

Zo wijst u uitvoerig op de betekenis van de geloofsgemeenschap met de drieënige God voor ons christelijke leven. Een spiritualiteit waarin de toekomst niet buiten het gezichtsveld blijft. Wij belijden immers de opstanding van het vlees en een eeuwig leven. Tot het christelijk leven behoort de 'meditatio futurae vitae', de overdenking van het toekomstige leven, gevoed door het verlangen naar de wederkomst van Christus. Het is dit thema: de wederkomst van Christus, waaraan u in uw theologisch-ethische bezinning een brede plaats inruimt. En als u in dat verband nadrukkelijk aandacht vraagt voor het lijden, dat wij alleen kunnen aanvaarden vanuit het geloof in God die een eeuwige toekomst geeft, dan is er in 1992, naar het mij voorkomt, een duidelijke aansluiting bij uw oppositie tegen de sociale ethiek in uw inaugurele rede van 1970.

Bij u, prof. Douma, bleef de spiritualiteit niet beperkt tot het innerlijke leven. Spiritualiteit is een zaak van geloof en gebed, maar ook van gebod. En Gods gebod is zeer wijd. Hoe wijd dat gebod van God is, hebt u ervaren tijdens de 26 jaren van uw professoraat waarin u met de meest uiteenlopende onderwerpen te maken hebt gekregen. Veel meer dan werd aangeduid (en kon worden genoemd) in het rapport van het moderamen aan de synode van 1969, waarin de instelling van een leerstoel voor de ethiek werd bepleit. De serie 'Ethische bezinning' legt er getuigenis van af dat u zich op vele terreinen van de ethiek bewogen hebt.

Toen u in 1993 benoemd werd tot bijzonder hoogleraar in de medische Ethiek aan de Vrije Universiteit in Amsterdam, was dat voor u een uitdaging. U werd daar niet door ieder met gejuich ontvangen. U kreeg zelfs kwalificaties naar uw hoofd gesmeten als ayatollah en dogmatisch fanaticus. Maar u hebt de uitdaging aanvaard en in de benoeming een eer gezien. Uw werkzaamheid als bijzonder hoogleraar in Amsterdam herinnerde u aan het begin van uw studie. Abraham Kuyper, de stichter van de Universiteit, speelde een grote rol in uw dissertatie. Zo lag er tegen het einde van uw professorale loopbaan een verbinding met het begin van uw studie.

Prof. Douma, u bent nooit een studeerkamergeleerde geweest. Hoezeer uw geschriften ook blijken gaven van een brede wetenschappelijke interesse en diepgaande studie, u hebt zich daarin niet opgesloten. De aard van uw vakgebied bracht al mee dat u met uw studie en uw publikaties midden in de werkelijkheid zou staan. Zelf bent u echter ook niet iemand die zich terugtrekt op theoretische posities, maar die zijn diepste levensovertuiging wil waarmaken midden in de praktijk van het leven. Je moet niet alleen abortus provocatus veroordelen, maar tegelijk zwangere vrouwen in nood helpen. Deze overtuiging leidde in 1971 tot de oprichting van de VBOK, waarvan u voorzitter bent geworden en waaraan u vanuit uw Schriftuurlijke uitgangspunten leiding hebt gegeven.

Er zou veel meer te noemen zijn, als het gaat om uw werkzaamheden naar buiten toe. Ik denk aan de adviesdienst aan de kerken in allerlei ethische vraagstukken. Aan de leiding die u jarenlang hebt gegeven aan het blad *De Reformatie*, waardoor u in een stormachtige tijd velen de Schriftuurlijke weg gewezen hebt in de kerk en in de samenleving. Al verschenen de laatste tijd minder artikelen van uw hand in dit blad, wat wij van u lezen zette ons aan het denken en bracht ons verder. Zo schreef u een artikel in *De Reformatie* van 19 augustus 1995 'Over dogmatiek en spiritualiteit', waarin u positie innam in de discussie over spiritualiteit, een onderwerp dat u encyclopedisch (de plaats van de ascetiek!) en ethisch sterk bezig heeft gehouden. Het was een eye-opener dat u de hele discussie over cultuur, dogmatiek, ethiek en spiritualiteit terugbracht tot wat werkelijk centraal is en moet blijven: het Woord van God, fundament en norm voor al onze bezinning.

Prof. Douma, u hebt ons in uw publikaties de weg gewezen om in een snel veranderende samenleving als christenen te leven uit het geloof, naar de wet van God en tot zijn eer. In de behandeling van ethische kwesties hebt u altijd een principiële belijndheid aan de dag gelegd. Daarnaast wist u ook in alle nuchterheid te relativiseren waar dat naar uw oordeel nodig was.

Wij danken de Vader der geesten voor wat Hij ons in u geschonken heeft tijdens de langdurige periode van uw professoraat. Geve de Here u voor dit komende jaar de kracht en de gezondheid om uw actieve loopbaan als hoogleraar in Kampen te voltooien. En moge Hij u en uw vrouw en kinderen ook daarna nog gezegende jaren schenken. Wij hopen dat de Here u de kracht schenkt om ook in die omstandigheden, waarin de druk wat van de ketel is, uw vruchtbare arbeid op een geëigende wijze voort te zetten en, voorzover wij daarvan in dit leven kunnen spreken, af te ronden.

Vervolgens geeft de praeses het woord aan prof. dr. C.J. de Ruijter. Deze spreekt als volgt:

Geachte dominee De Bruijne,

Namens 'Kampen' wil ik hier een enkel woord aan uw adres spreken. Meer dan een enkel woord zal het niet zijn. Want we hopen in Kampen zelf genoeg gelegenheid te krijgen om u een warm welkom te bereiden. Zoals we ook dáár afscheid willen nemen van prof. Douma. Voor beide dingen is de tijd nog niet aangebroken. Want u bent al wel als opvolger voor Douma aangewezen, maar nu nog volop dominee van Rotterdam-Centrum.

En laat die gemeente daar nog maar even van genieten. Want we hebben begrepen dat uw benoeming daar niet door iedereen even blijmoedig is ontvangen.

Misschien is het wel goed, voorzitter, als ik ook aan uw vergadering doorgeef wat uw benoemingsbesluit in Rotterdam-Centrum teweeg heeft gebracht. Ik heb uit zeer betrouwbare bron vernomen, dat men in de gemeente zelfs even het plan heeft gehad om met een spandoek naar de synode te komen. Daarop zou dan staan: *Eerst Kees, nu Ad, we zijn het zat.*

Gelukkig is het spandoek achterwege gebleven. Maar uit het plan spreekt in ieder geval duidelijk dat men u niet wil missen. En die waardering bevestigt nu juist de keus die met uw benoeming gedaan werd. Als een dienaar van het Woord zo'n ingang in de gemeente ontvangt, wekt dat verwachting voor de manier waarop hij anderen kan begeleiden op de weg naar het ambt.

Die verwachting leeft sterk in Kampen.

We wensen u en uw vrouw toe, dat u het komende jaar in de gemeente naar die nieuwe roeping toe mag leven. Zonder verwijtend spandoek, maar in de genadige spankracht die God verleent door zijn zegen.

Hierna krijgen de toegesprokenen achtereenvolgens gelegenheid zich tot de synode te richten.

Drs. A.L.Th. de Bruijne spreekt als volgt:

Praeses,

Op deze dag heb ik me lang verheugd. Al sinds het begin van dit jaar stond hij in mijn agenda. Maar u had deze vergadering toch pas gepland in juni? En wist ik dan dat 'Kampen' eraan zou kunnen komen? Nee, op deze dag wordt de Erasmusbrug in Rotterdam geopend. Ik had me verheugd op de stad die vanmiddag en vanavond gonst van activiteiten. Met moeite boog ik mijn aandacht om naar deze synodezitting.

Dat illustreert de moeite die uw eervolle benoeming mij gaf. Afgelopen zondag was het precies 5 jaar geleden dat ik intrede deed in Rotterdam-Centrum. Mijn voorganger De Ruijter stond er 12 jaar. Diens voorganger Wielenga meer dan 20 jaar. Als het klikt en je houdt het vol, is het een gemeente waar je eigenlijk niet weg wilt. En gezien de samenstelling, de uitdagingen, de zorgen en de te kleine, jonge kerkeraad kun je dat eigenlijk ook niet maken. Mijn werk in deze gemeente voelt als een zware jas die toch zit als gegoten.

Maar uw vergadering roept mij naar Kampen. Het was met moeite dat ik in uw roeping Gods roeping leerde opmerken, vertrouwen en opvolgen. Zo langzaam als deze dag voor mij de kleur kreeg van een synodezitting in plaats van een Rotterdamse brug, zo langzaam groeit dat begin van vertrouwen en uit naar meer vrijmoedigheid om mij op Kampen te richten.

Hoe meer ik dat doe, des te meer groeit het besef van de taak die mij daar wacht. Die voelt ook zwaar, maar zit nog helemaal niet als gegoten. In de eerste plaats moet ik mijn aandacht verleggen. Ik ben nog geen ethicus. En zelfs het bruggetje tussen mij en mijn toekomstige taak, dat de president-curator probeerde te leggen, is smaller dan het lijkt. Want ook de encyclopedie van de theologie was niet mijn hoofdvak, maar een uitgebreid bijvak. Van de dogmatiek moet ik switchen naar de ethiek. En hoe verwant beiden ook mogen zijn in theorie, in de praktijk gaat het om zeer verschillende disciplines.

Al een paar keer moest ik de laatste maanden bezoekers van mijn studeerkamer voor blijven. Uit hun ooghoeken zochten ze naar mijn rij 'ethiek' op de boekenplanken. Voor ze het zelf ontdekten, haastte ik mij te bekennen dat het om het kortste rijtje ging.

Helemaal te denken geeft een ervaring bij de wetenschappelijke boekhandel Donner in Rotterdam. Op een hete zomerdag rende ik daar binnen en informeerde hijgend en zwetend of ze ook de ethieken van Thielicke en Trillhaas hadden. Verbijsterd keek het meisje mij aan. Ethieken, dat ging nog na enig nadenken. Maar Thielicke was onbekend en Trillhaas leek zoveel op angsthaas dat ze argwaan kreeg. Moet ik deze meneer serieus nemen? Omdat ik stug volhield, mocht ik mee naar de centrale computer. Maar de prijzen logen er niet om. Het meisje wilde deze sjofele klant met z'n plastic tasje tegen zichzelf beschermen: 'ze zijn wel duur, meneer'. 'Ja, maar ik moet ze hebben'. Bezorgd telde ze op: 'het wordt wel meer dan 500 gulden, hoor. Zou u dat echt wel doen'? Het klonk w arm, maar schopte een flinke deuk in mijn gevoel van kapitaalcrachtigheid. Bovendien verstoorde het m'n prille vrede met de genomen beslissing: Zou ik het echt wel doen, naar Kampen gaan dan? Ik had weinig zin om te vertellen wat ik ermee moest, ze zou het toch niet geloven. Roodaanlopend en nog net niet stampvoetend perste ik eruit: het moet! Toen ik al wegliep, zag ze nog een uitweg voor me. Ze riep me na: 'meneer, weet u wel dat er ook bibliotheken bestaan, waar je zulke boeken kunt lenen'? Ik keek strak voor me uit en rende de winkel uit. Trillhaas heb ik binnen, maar zou ze Thielicke echt te duur voor me gevonden hebben...? Ik wil maar zeggen: ethicus worden valt niet mee.

Zeker ook omdat ik na u, professor Douma, kom. Het is niet voor niets dat mijn rijtje ethiek zo kort is. Van u heb ik namelijk alles: en staat daar niet alles in? Is er ethiek na Douma? Ik vind het een grote eer, maar nog meer een last om u te moeten opvolgen. Wel geeft het me ook moed. Ik voel me in sterke mate leerling van u. Al voor ik naar Kampen ging, hebt u mij diepgaand beïnvloed door wat u schreef. En een vormende periode uit mijn Kamper tijd waren de jaren dat ik uw assistent voor *De Reformatie* mocht zijn en lange middagen met u in uw lange studeerkamer doorbracht. U combineert diep respect voor Gods Woord met open oog voor de praktijk. Mildheid en billijkheid gaan bij u samen met de moed om zonodig alleen te staan terwille van Gods gebod. In die lijn hoop ik zelf ook te mogen gaan. En in de periode die mij wacht, wil ik graag nog meer van u leren. Datzelfde geldt voor u, dr. Klautke. Ik verheug me erop in de komende periode met u te mogen samenwerken en verwacht veel van uw grondige en gedegen kennis van het vakgebied.

U, praeses, bedank ik voor de goede woorden aan ons gericht. De generale synode zeg ik dank voor het vertrouwen, zoals dat spreekt uit de benoeming die gedaan is. Ik weet me van de Here afhankelijk als ik uitspreek, dat ik mij oprecht voorneem dat vertrouwen niet te beschamen. Ik wil me dienstbaar maken aan de opleiding van aanstaande voorgangers en aan het voortzetten en uitbouwen van een theologie die gereformeerd wil zijn en daarom ook beseft dat zij in onze tijd terzake zal moeten zijn.

Eén van de vele prachtige dingen die wij de laatste jaren aan den lijve ervaren hebben in de gemeente is, hoe God grote dingen doet met kleine middelen en in onwaarschijnlijke omstandigheden.

Afhankelijk van Hem vinden wij vertrouwen voor de toekomst. Die afhankelijkheid van God leert me ook op dit moment geen verdere woorden te spreken over wat pas volgend jaar zijn beslag moet krijgen. Wie weet hoe morgen zijn leven zal zijn? Wie weet is onze Heer, Jezus Christus, dan al teruggekomen!

Prof. dr. J. Douma spreekt als volgt:

Geachte broeders,

Van harte dank ik u voor de goede woorden die deze avond ter gelegenheid van mijn naderend afscheid bij monde van uw praeses gesproken zijn. Het is voor mij vreemd op afscheidswaarden te reageren, terwijl mijn eigenlijke afscheid pas valt in mei 1997. Er ligt nog een cursus vóór mij van hard werken in Kampen en Amsterdam. Toch wil ik in deze vergadering, die de landelijke vertegenwoordiging van de gereformeerde kerken vormt, graag van de gelegenheid gebruik maken om een dankwoord te spreken.

Toen ik in 1969 benoemd werd tot hoogleraar in enkele vakken, waarvan destijds al te voorzien was dat het accent zou vallen op het onderwijs in de christelijke ethiek, was ik mij ervan bewust dat een groot arbeidsterrein ontgonnen moest worden. Een geweldige doorbraak op moreel gebied was er immers in de jaren rond 1970 gaande. Konden mijn beide voorgangers van na de Tweede Wereldoorlog, de hoogleraren K. Schilder en L. Doekes, nog al hun aandacht besteden aan de dogmatische ontwikkelingen, terwijl het ethische terrein nog tamelijk stabiel en overzichtelijk was – ik kreeg te maken met een revolutie op moreel gebied. Een hernieuwde bezinning over heel de linie zou nodig zijn.

Het eerste onderwerp dat ik aanpakte was dat van de homofilie. Daarna kreeg ik te maken met tal van zaken, waaronder sommige zo nieuw, dat niemand van het bestaan ervan in 1970 nog afwist. Ieder weet vandaag wat we met in vitro fertilisatie bedoelen en heeft er ook wel enig vermoeden van als hij hoort over genetische manipulatie in het DNA van de mens. Maar de ethische vragen die zowel het ene als het andere onderwerp oproept, konden we 25 jaar geleden nog niet eens stellen. Ik kan zeggen dat het beantwoorden van veel van die vragen mij niet gemakkelijk is afgegaan. Met veel vreugde heb ik mijn bijdrage aan de ethische bezinning gegeven, nu al langer dan vijftienvintig jaren; maar ik kan meerdere momenten in mijn leven aanwijzen waarin ik mij geplaatst zag voor diep ingrijpende keuzes. Waarom heb ik wel geprobeerd aan de homofiel recht te doen en waarom zette ik niet de stap die velen in het verleden ervan vinden liggen, n.l. de goedkeuring van het homoseksuele geslachtsverkeer? Waarom ben ik in de tijd, toen de kranten bol stonden van de kernwapenkwestie geen atoompacifist geworden, terwijl het toch evident was dat het gebruik van kernwapens tot een nimmer goed te keuren vernietiging van deze wereld zou kunnen leiden? En waarom koos ik onder bepaalde omstandigheden wel voor het gebruik van in vitro fertilisatie ter vermindering van het leed van kinderloosheid, maar niet voor prenataal onderzoek voorzover de bedoeling daarvan is om gehandicapte vruchten op te sporen en vervolgens te verwijderen?

Op deze vragen zou ik hier in deze vergadering in elk geval het volgende willen antwoorden: Ik heb mij, bij welke gloednieuwe ontwikkeling op ethisch gebied dan ook, altijd verbonden geweten aan de traditie van de tweeduizend jaar oude kerk. Augustinus heeft zich niet met euthanasie beziggehouden, Thomas van Aquino wist niet van het milieuprobleem af, Luther niet van prenataal onderzoek en Kuiper niet van de ontraadseling van het menselijk DNA-genoom. Maar zij wisten allen af van wat K. Schilder de 'constante gronden' voor de ethische bezinning genoemd heeft. Er zijn vaste kaders waarbinnen wij ook de meest moderne ontwikkelingen een plaats kunnen geven. Natuurlijk kunnen wij in de negentiger jaren op ethisch terrein niet doen alsof we nog voor de Tweede Wereldoorlog leven. Ook de *Gereformeerde Ethiek* van W. Geesink was aan vervanging toe.

Maar het is een vervanging in de zin van verbouwing. Het is niet waar dat de problemen vandaag zo nieuw zijn, dat alle oude antwoorden van nul en gener waarde geworden zijn. Het is niet waar dat de ethiek alleen maar achter dwingende feiten en ontwikkelingen aan kan lopen, zoals de staart achter de kop aan moet slingeren. Wij hebben het gebod van God dat zeer wijd is en de problemen van alle tijden omspannt. Ik herkende mij in Ambrosius en Augustinus, omdat ik mij herken in het gebod dat ook voor hun bezinning beslissend was: het Woord van God als lamp voor hun voet en licht op hun pad. Kritiek viel er genoeg te leveren; maar desondanks voelde ik mij thuis bij hen en tientallen anderen die leiding hebben gegeven aan de christelijke ethische bezinning in hun eigen, voor ons verleden, tijd.

Zo heb ik mij ook thuis gevoeld binnen de gemeenschap van de gereformeerde kerken, die mij op hun synode van Hoogeveen in 1969 benoemden tot hoogleraar in de Ethiek en andere vakken, en die op deze synode afscheid van mij nemen. In een ander klimaat had ik mijn werk niet willen doen. Er zijn genoeg spannende momenten geweest. Kritiek bleef niet uit, maar ik zou zeer ondanbaar zijn als ik over de waardering binnen en ook buiten eigen kring zweeg. Ik hoop dat ik nog jaren van God mag ontvangen om mijn werk af te ronden op de wijze die ik mij heb voorgesteld.

Met een gerust hart zie ik mijn opvolger drs. A.L.Th. de Bruijne komen, die gedurende twee cursusjaren nog gesecondeerd zal worden door dr. Jürgen Klautke uit Giessen. Ik hoop dat zij zullen zeggen wat ik zeg als ik aan Geesink, Schilder en Doekes denk: herkenning in hoofdzaken, kritiek in

de marge en voortbouw aan hetzelfde huis, waaronder geen ander fundament kan liggen dan er al gelegd is, namelijk Jezus Christus.

Ter afsluiting van deze feestelijke bijeenkomst wordt de Apostolische Geloofsbelijdenis gezongen (Gezang 2:1,2 en 5).

Artikel 27

11.09.96

Ontvangst afvaardiging uit Amerika

De praeses heet de afgevaardigde van de Reformed Church in the United States, ds. R. Grossmann, hartelijk welkom. Ook zijn aanwezig de deputaten BBK ds. A. de Jager (die als tolk optreedt), zr. H.E. Kooij-Oggel en ds. H. van Veen. De praeses feliciteert de zusterkerk in de Verenigde Staten met het jubileum dat men onlangs heeft gevierd: het 250-jarig bestaan. Wij zijn dankbaar dat uw kerk een gereformeerde kerk wil zijn, die behalve de Heidelbergse Catechismus nu ook de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Dordtse Leerregels als confessie heeft aanvaard. Wij nemen met blijdschap waar dat uw kerk zich op het Amerikaanse continent sterk maakt tegen allerlei arminiaanse invloeden. Het is onze gezamenlijke belijdenis dat de kerk van Jezus Christus, hoewel verbreed en verstrooid over heel de wereld, toch met hart en wil is samengevoegd en verenigd in eenzelfde Geest, door de kracht van het geloof (vgl. art. 27 NGB).

Ds. Grossmann vertelt iets over de problematiek waarmee zijn kerk momenteel te maken heeft. De opleiding en toerusting van predikanten vraagt bijvoorbeeld veel aandacht. Nog teveel wordt in de prediking de mens centraal gesteld, alsof de opvoeding van Gods volk belangrijker is dan het buigen voor God als onze Redder, Meester en Koning. Onze kerken mogen zich met elkaar verbonden weten in de strijd om een belijdende gereformeerde kerk te zijn in wat werkelijk een post-christelijke samenleving aan het worden is. Dit alles tot eer van God: Soli Deo Gloria!

ACTA

Hoofdstuk I LEER

Artikel 28

25.04.96

Uitspraak leer ds. J. Hoorn (agenda 1.1.1 - 1.1.2)

Voorstel : commissie 5

Rapporteur : M. Douma

Materiaal :

1. Acta van de Generale Synode van Heemse 1984--1985, art. 131, besluit II, grond 3, slotzin: "Steeds is erkend, dat de Here in zijn welbehagen nieuw leven kan werken, ook kerkelijk leven, buiten de grenzen van de kerk, dat in gehoorzaamheid zich heeft geïnstitueerd.";
2. brief van br. D. Nugteren te Emelo dd. 17 november 1995 en een brief van br. Joh. Wolters te Kampen dd. oktober 1995.
Hoofdbezwaar van beide broeders tegen de onder materiaal 1 genoemde passage is, dat de formulering ervan in strijd is met de NGB-artikelen over de kerk: volgens beide schrijvers kan er "buiten de grenzen van de kerk die wij belijden geen gehoorzame kerkinstituering plaatsvinden". Br. Nugteren verzoekt het tweede woordje 'dat' te veranderen in 'die'. Br. Wolters verzoekt deze besluitekst weg te nemen of de slotwoorden 'dat in gehoorzaamheid zich heeft geïnstitueerd', als volgt te herformuleren: dat tot nieuw leven komt, in de weg van het onderhouden van de eenheid der kerk, naar de normen der Schrift, zoals de kerk die steeds beleden heeft in de artikelen 27--29 van de NGB;
3. Acta van de Generale Synode van Ommen 1993 (art. 90, 91) waarin gesteld wordt, dat het in de Acta van de Generale Synode van Heemse 1984--1985 niet om een drukfout gaat.

Besluit:

aan de verzoeken niet te voldoen.

Gronden:

1. alleen in uiterste noodzaak gaat een generale synode ertoe over een door één van haar voorgangsters vastgestelde besluittekst te wijzigen. De noodzaak daarvoor is door geen van beide broeders aangetoond. Hun bezwaar, dat de gewraakte tekst uit de Acta strijdig is met de Nederlandse Geloofsbelijdenis over de kerk, wordt gesteld zonder nadere onderbouwing;
2. de bewuste zinsnede uit de Acta mag niet geïsoleerd gelezen en geïnterpreteerd worden:
  - a. zij functioneert als slotzin van de hele tekst van grond 3, in nauw verband met de voorgaande zinnen:
"Zo heeft de kerk in Nederland en daarbuiten zich ook nooit in zichzelf opgesloten in de gedachte dat buiten haar grenzen geen reformatorisch werk uit kracht van Gods genade zou zijn op te merken. Integendeel: in de Acte van Afscheiding en Wederkeer is er de begeerte 'zich te verenigen met elke op Gods Woord gegronde vergadering' ..."
  - b. zij moet ook gelezen worden in relatie met grond 1:
"... heeft Hij ons aan de kerk en aan haar prediking gebonden. Maar zelf bindt Hij zich toch niet zo aan haar, dat Hij met Zijn Woord en Geest nergens anders is dan binnen de concreet aanwijsbare kerk, zoals wij haar in ambten, samenkomsten etc. kennen. Hij is machtig uit stenen Abraham kinderen te verwekken (...). En de Heilige Geest kan en heeft met zijn niet-geboeide Woord (...) buiten de concrete ambtsdienst, soms door het gerucht van zijn Woord, zondige mensen tot wedergeboorte gebracht en tot het levende geloof dat naar Jak. 2 zichtbaar wordt in goede werken (...)."

Er worden twee amendementen ingediend en afgewezen. Een van ds. H. Geertsma, die grond 2 wilde weglaten (7 stemmen voor en 29 stemmen tegen) en een van ds. H.J. Siegers, die grond 1 in tweeën wilde splitsen (6 stemmen voor en 30 tegen). Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

Hoofdstuk II KERKREGERING

Artikel 29

21.06.96

Bezwaren tegen uitspraken GS Ommen inzake het vrouwenstemrecht (agenda 2.1)

Voorstel : commissie 1

Rapporteur : H. Geertsma

Materiaal :

35 brieven, 6 van kerkeraden, 29 van particulieren. Zie voor een volledig overzicht bijlage III van de Acta.

In veel brieven wordt bezwaar gemaakt tegen het feit dat de Generale Synode van (GS) Ommen 1993 de zaak van het vrouwenstemrecht in behandeling heeft genomen.

De gronden voor dat bezwaar zijn met name de volgende:

- a. de synode heeft niet aangetoond dat meer dan één revisieverzoek aan art. 33 KO voldeed;
- b. er zijn in de revisieverzoeken geen nieuwe argumenten naar voren gebracht;
- c. aan de door de GS Kampen 1975 genoemde vereisten voor een revisieverzoek is niet voldaan;
- d. de synode heeft de revisieverzoeken niet getoetst aan artikel 31 KO;
- e. de synode heeft zich niet gehouden aan de regel van de GS Dordrecht 1893 over het beroep tegen de uitspraak van een kerkelijke vergadering;
- f. in plaats van de revisieverzoeken te toetsen is de synode zelf gaan studeren op de vraag of de uitspraak van de GS Groningen-Zuid 1978 herzien moest worden.

De meeste brieven bevatten verder een verzoek de uitspraken van de GS Ommen uit het midden van de kerken weg te nemen.

Sommige appellanten (met name enkele kerkeraden) verzoeken revisie van een of meer gronden onder de besluiten. Tegen vrijwel elk onderdeel van elke grond worden bezwaren ingebracht. In enkele brieven worden nieuwe formuleringen voorgesteld.

De bezwaren die het sterkst naar voren komen zijn de volgende:

- a. tegenover besluit 2, grond 2 en grond 3a wordt gesteld dat de stemming in het geheel van de verkiezing een beslissend karakter draagt: alleen bij dit onderdeel is de kerkeraad gebonden aan de inbreng van de gemeente. Sommige appellanten menen dat de GS Groningen-Zuid het stemmen terecht beschouwt als een vorm van regeren; anderen ontkennen dat de GS Groningen-Zuid in dit verband van 'gezag oefenen' wilde spreken; zij stellen dat deze synode alleen conclusies verbond aan de Schriftgegevens over de onderdanigheid van de vrouw;
- b. tegenover besluit 2, grond 3b wordt gesteld dat de synode de Schriftgegevens over de gelijkwaardigheid van de vrouw aan de man ten koste doet gaan van de Schriftgegevens over de onderdanigheid van de vrouw. De scheppingsorde, waarbij de man tot hoofd van de vrouw is bestemd, wordt genegeerd. De door de synode aangedragen teksten bewijzen hier niets, omdat ze alleen gaan over het feit dat man en vrouw op gelijke wijze delen in het heil van Christus. Ef. 5:21 leert geen onderdanigheid van man en vrouw aan elkaar, maar is een algemene bepaling die in het vervolg geconcretiseerd wordt; in dat vervolg wordt de vrouw opgeroepen onderdanig te zijn aan haar man, niet andersom;
- c. tegenover besluit 2, grond 3c wordt gesteld dat hier bepaalde exegeses bindend worden opgelegd; dat het onjuist, of althans willekeurig, is het 'zwijggebod' ten aanzien van de vrouw in 1 Kor. 14:34-36 en 1 Tim. 2:11-15 te beperken tot de eredienst; dat in deze passages het deelnemen van de zusters aan de stemming (als een vorm van beoordeelend en gezaghebbend spreken) uitgesloten wordt;
- d. tegenover besluit 2, grond 3d wordt gesteld dat het spreken van de vrouw in de aangevoerde teksten (Hand. 2:17,18 etc.) iets anders is dan het 'spreken' in de verkiezing van ambtsdragers; dat de stem van de gemeente de optelsom is van de individuele stemmen, zodat de stem van de individuele zuster deel uitmaakt van de beslissende stem van de gemeente;
- e. ten aanzien van besluit 3, grond 1 wordt gesteld dat er een tegenstelling is tussen de uitspraak dat het stemrecht de zusters niet langer onthouden behoort te worden en de erkenning dat de Schrift geen rechtstreeks antwoord geeft op de vraag of zij mogen stemmen. De synode had moeten aantonen dat er een goddelijke eis is om de

- zusters het stemrecht te geven. Uit de aangevoerde teksten kan geen conclusie getrokken worden voor het meedoen van de vrouw aan de verkiezing van ambtsdragers;
- f. tegenover besluit 3, grond 2 en 3 wordt gesteld dat niet alles wat de bevoegdheid en de taak van de gemeente is ook de bevoegdheid en de taak is van elk individueel gemeentelid (de GS Ommen wil toch ook niet alle doopleden mee laten stemmen); dat teksten die spreken over het wonen van de Geest in de gemeente daaraan niet het verkiezingsrecht van de zusters verbinden; dat in Handelingen 1:23,24 en 6:2,3 juist de mannen in de gemeente worden aangesproken;
  - g. tegenover besluit 3, grond 4 wordt gesteld dat deze grond geen argument voor, maar hoogstens een verdediging van het vrouwenstemrecht bevat. Het woord 'tijdgeest' is niet gedefinieerd; daardoor wordt het spreken er over vaag en ongrijpbaar. De genomen besluiten zijn onvoldoende afgeschermd tegen de invloed van een tijdgeest die zich kenmerkt door een sterke hang naar individualisme en een onbijbels emancipatiedenken. De drempel naar de vrouw in het ambt kan lager worden door deze besluiten; Schriftgegevens die nu gehanteerd worden voor het vrouwenstemrecht zijn elders ook gebruikt om de vrouw in het ambt te verdedigen. In grond 4f wordt het ambt van diaken niet genoemd.

Een aantal appellanten meent dat de synodebesluiten afbreuk doen aan de eenheid tussen man en vrouw in het huwelijk, of althans dat de synode nauwelijks heeft stilgestaan bij de wijze waarop de huwelijksrelatie dient te functioneren in de gemeente van Christus (kerkeraad Enumatil). Het naast elkaar staan van twee stemmen werkt eerder verstrooiend dan samenbindend (kerkeraad Zuidbroek). Sommige inzenders wijzen op de mogelijkheid van een gezinsstemrecht of iets dergelijks.

Verder wordt als bezwaar aangevoerd dat de besluiten van Ommen niet de vrede en de eendracht in de kerken hebben gediend. Enkele briefschrijvers klagen over gewetensnood. Sommige broeders delen mee dat zij niet meer meedoen aan de verkiezingen. Een broeder stelt dat de met medewerking van de zusters gekozen ambtsdragers niet wettig verkozen zijn en dat er op den duur dus geen wettige kerkeraad meer is. Een andere broeder laat weten dat hij geen ambtsdrager meer kan zijn en dat, wanneer van hem instemming gevraagd wordt met de leer van de kerk, zijn ja-woord voortaan een voorbehoud bevat.

De kerkeraad van Enumatil heeft bezwaar tegen de haast waarmee z.i. tot een radicale omslag werd besloten en tegen de praktische onomkeerbaarheid van de genomen besluiten: de nieuwe benadering is inmiddels kerkelijk geijkt; er is te weinig ruimte gegeven aan de kerken om zich hier nader op te bezinnen. Gevraagd wordt of zusters die moeite hebben met het stemmen nu vermaand moeten worden: de gebondenheid aan dit besluit legt toch een verplichting neer in de kerken (Zuidbroek)?

De kerkeraad van Urk vraagt de synode het vrouwenstemrecht alsnog aan de vrijheid van de kerken over te laten: een zaak die de eeuwen door zo onzeker is geweest in de kerken, tot op recente synoden toe, moet niet nu ineens met zoveel gezag geladen worden, dat de kerken gedwongen worden iets in te voeren dat tot nog toe als niet duidelijk vanuit de Schrift of zelfs als niet in overeenstemming met de Schrift werd afgewezen.

Br. T.L. Bruinius te Waddinxveen vraagt, wanneer er geen meerderheid te vinden is voor herroeping van de besluiten, een studiedeputaatschap in te stellen om de positie van de vrouw in de Schrift breed te bestuderen en dat toe te passen op de ontwikkelingen in deze tijd.

Br. en zr. Verkerk-Vegter te Herten vragen de synode

- a. zich te bezinnen op de handelwijze van de GS Ommen ten aanzien van het vrouwenstemrecht (het doen van een stellige uitspraak in een kwestie waarover veel verschil van mening bestaat, waarbij aan die uitspraak de naam van God verbonden wordt);
- b. de stellige uitspraak van de GS Ommen, dat de vrouw geen leer- of regeerambt mag vervullen, in te trekken.

Besluit 1:

de bezwaren tegen het feit dat de GS Ommen de zaak van het vrouwenstemrecht in behandeling genomen heeft af te wijzen.

Gronden:

1. de zaak van het vrouwenstemrecht is naar artikel 30 KO in de kerkelijke weg, met goede voorbereiding en kennelijk breed gedragen door de kerken, aan de generale synode voorgelegd;
2. toegestemd moet worden dat de synode in de gronden voor haar eerste besluit niet heeft aangetoond dat meer dan één revisieverzoek aan art. 33 voldeed en aan de vereisten die voor een revisieverzoek gesteld zijn door de GS Kampen 1975. Uit het genoemde materiaal blijkt echter dat zeker de particuliere synoden van Overijssel en Noord-Holland het besluit van de GS Groningen-Zuid over deze zaak nauwkeurig hebben gelezen. Deze particuliere synoden hebben de door Groningen-Zuid aangevoerde argumenten zorgvuldig getoetst, waarmee zij handelden in de geest van de uitspraak van de GS Kampen. Overigens sprak Kampen over een besluit "dat in de kerken algemene aanvaarding heeft gevonden". Blijkens het feit dat vier particuliere synoden het besluit van Groningen-Zuid aanvochten was daarvan althans in 1993 geen sprake meer;
3. artikel 31 KO zegt wel dat een besluit van een kerkelijke vergadering bindend is, tenzij bewezen wordt dat het in strijd is met Gods Woord of met de kerkorde. Dit betekent echter niet dat een besluit alleen kan worden weggenomen, wanneer in een revisieverzoek strijdigheid met Gods Woord of met de kerkorde wordt aangetoond. Het kan ook zijn dat in een revisieverzoek terecht geconstateerd wordt dat het aangevochten besluit met onvoldoende of ondeugdelijke argumenten onderbouwd is;
4. de bedoelde uitspraak van de GS Dordrecht 1893 geeft aan dat het *rechtstreeks* indienen van een appèl dient te geschieden bij de eerstvolgende samenkomst van de meerdere vergadering waarop men zich beroept. Deze uitspraak betekent niet dat een door een generale synode genomen besluit in een later stadium niet meer kan worden aangevochten. In dat geval dient dan de kerkelijke weg te worden gevolgd. Dat is ten aanzien van het vrouwenstemrecht ook gebeurd;
5. de door de GS Ommen benoemde commissie heeft een brede studie opgezet ten aanzien van het vrouwenstemrecht; in het geheel van die studie zijn de ingediende revisieverzoeken wel degelijk overwogen, waarbij de daarin vervatte argumenten op hun houdbaarheid zijn beoordeeld (zie het rapport van de commissie, hoofdstuk 5 en de inleidende opmerkingen bij de hoofdstukken 6 en 7).

Besluit 2:

- a. de revisieverzoeken, voorzover zij vragen de besluiten 2 en 3 van de GS Ommen te herroepen, af te wijzen;
- b. niet te voldoen aan het verzoek van de kerkeraad van Urk de invoering van het vrouwenstemrecht alsnog in de vrijheid van de kerken te laten;
- c. niet in te gaan op het verzoek van br. Bruinius te Waddinxveen om, wanneer de besluiten niet herroepen worden, een studiedeputaatschap in te stellen.

Gronden:

ad a:

1. de synode heeft terecht gesteld dat aan de stemming als onderdeel van het roepen tot het ambt een beperkt gewicht moet worden toegekend (zie besluit 2, grond 3d). Het is de kerkeraad die beoordeelt of bepaalde broeders geschikt zijn voor het ambt van ouderling of diaken. Dat oordeel legt de kerkeraad vast in de talstelling. Wie stemt doet niet meer dan een voorkeur uitspreken ten aanzien van een broeder die, vanuit de normen van de Schrift gezien, evenzeer gekwalificeerd is als de broeder die met hem op tal staat. De kerkeraad behoudt in het geheel van de verkiezing de leiding, ook wanneer hij gebonden is aan de uitslag van de stemming. Dat hij aan die uitslag gebonden is, vloeit vanzelfsprekend voort uit de talstelling. Wanneer de kerkeraad met de talstelling uitsprekt alle genoemde broeders bekwaam te achten voor het te vervullen ambt is het ondenkbaar dat hij na de talstelling niet zonder meer tot benoeming zou overgaan. Het moet dan ook onjuist genoemd worden wanneer de stemming, en dus de stem van de zusters in de gemeente, de zware lading krijgt die door diverse appellanten daaraan gegeven wordt. In het geheel van de verkiezing kan de approbatie een veel zwaardere lading krijgen dan de stemming, wanneer een zuster bezwaren inbrengt tegen een verkozen broeder. Weliswaar beslist de kerkeraad in dat geval, maar die kerkeraad moet het bezwaar honoreren wanneer het wettig blijkt te zijn. In dat geval kan de inbreng van één zuster betekenen dat een door de gemeente gekozen en door de kerkeraad benoemde broeder niet bevestigd wordt;
2. de synode heeft terecht gesteld dat uit passages als 1 Kor. 14:34-36 en 1 Tim. 2:11-15, die

in de discussie over het vrouwenstemrecht een sleutelrol vervullen, geen verbod voor de vrouw valt af te leiden om haar stem uit te brengen bij de verkiezing (zie besluit 2, grond 3c en besluit 3, grond 1d). Hoe genoemd de passages ook precies uitgelegd moeten worden, het is duidelijk dat hier wel een bepaalde vorm van onderricht en beoordeling aan de vrouw wordt onthouden, maar dat er niet een algemeen zwijggebod wordt gegeven (de synode heeft meerdere Schriftgegevens genoemd waarmee deze passages anders in strijd zouden komen) en dat datgene wat hier aan de zusters ontzegd wordt op een heel ander niveau ligt dan een stemming met beperkt gewicht;

3. ten onrechte menen sommige appellanten dat de synode, om het vrouwenstemrecht te kunnen invoeren, uit de Schrift had moeten aantonen dat het vrouwenstemrecht op een duidelijk gebod van de Here berust. De synode heeft terecht uitgesproken dat de Schrift, die geen enkele vorm van verkiezing voorschrijft als verplicht voor alle tijden, geen rechtstreeks antwoord geeft op de vraag of ook de zusters mogen stemmen (besluit 3, grond 1). Vervolgens heeft de synode Schriftgegevens naar voren gebracht waarin de gelijkwaardigheid van de vrouw ten opzichte van de man wordt onderstreept; daarnaast Schriftgegevens waarin gesproken wordt over de inwoning van de Heilige Geest in de hele gemeente en gegevens waarin de bevoegdheid en de roeping tot meewerken aan de opbouw van de gemeente aan de hele gemeente wordt voorgehouden (besluit 2, grond 3b; besluit 3, grond 3b en 3c). Door appellanten is vanuit de Schrift niet voldoende aangetoond dat, ondanks al deze Schriftgegevens over gaven en roeping van de zusters in de gemeente, toch het stemrecht niet voor de zusters bestemd zou zijn;

ad b:

1. wanneer de invoering van het vrouwenstemrecht in de vrijheid van de kerken zou worden gelaten zou er ten aanzien van de positie van de zusters rechtsongelijkheid ontstaan tussen de ene gemeente en de andere;
2. de synode van Ommen heeft vanuit de Schriften aangetoond dat er geen redenen aan te voeren zijn om de zusters het stemrecht te onthouden;

ad c:

1. meer dan één synode heeft in het verleden al een studiedeputaatschap ingesteld met het oog op de zaak van het vrouwenstemrecht;
2. een verzoek om een studiedeputaatschap met een bredere opdracht, zoals hier wordt bedoeld, dient in de kerkelijke weg aan de orde te worden gesteld;

Besluit 3:

ten aanzien van de bezwaren tegen de door de Generale Synode van Ommen 1993 aangevoerde gronden verder het volgende uit te spreken:

1. het was beter geweest, wanneer de synode zich in de gronden voor haar besluiten had beperkt tot een confrontatie met de argumenten die door de synode van Groningen-Zuid zijn aangevoerd;
2. bezwaren tegen het vastleggen van bepaalde exegeses in de gronden moeten worden toegestemd;
3. terecht wordt gesteld dat grond 4 bij besluit 3 meer een verdediging van dat besluit bevat dan argumentatie voor het besluit. De in deze grond genoemde elementen zijn echter voor de beoordeling van het besluit wel van belang;
4. toegestemd moet worden dat het begrip 'tijdgeest' in grond 4 door de synode niet gedefinieerd is. De bezwaren tegen de wijze waarop de synode dit begrip hanteert dienen echter te worden afgewezen;
5. de synode heeft haar besluiten duidelijk afgeschermd tegen de gedachte dat de drempel naar het leer- en regeerambt van de zusters hierdoor lager zou zijn geworden. Tevens heeft de synode Schriftgegevens genoemd die niet gebruikt kunnen worden als argumenten tegen het vrouwenstemrecht, maar naar haar oordeel wel het leer- en regeerambt aan de zusters ontzeggen. Het ambt van diaken is daarbij niet genoemd omdat daar geen aanleiding voor was.

Gronden:

1. a. de revisieverzoeken die de synode moest behandelen richtten zich tegen de uitspraken van de synode van Groningen-Zuid;
- b. door haar gronden zo breed te formuleren heeft de synode de onderbouwing van haar besluiten niet sterker gemaakt; op onderdelen kan nu gemakkelijker kritiek

- geoeffend worden, omdat die onderdelen, op zichzelf genomen, niet bewijzen wat de synode wil uitspreken (zie bijvoorbeeld grond 3b en de daarin genoemde schriftplaat-
sen);
2. er is sprake van het vastleggen van exegeses, wanneer in besluit 2, grond 3c en in besluit 3, grond 1d gesteld wordt dat de voorschriften in 1 Kor. 14:34-36 en in 1 Tim. 2:11-15 zich beperken tot de eredienst en wanneer in grond 3b met betrekking tot Ef. 5:21 gesproken wordt over de onderdanigheid van man en vrouw aan elkaar;
  3. grond 4 onder besluit 3 gaat in op bezwaren die meer dan eens door tegenstanders van het vrouwenstemrecht naar voren zijn gebracht;
  4. appellanten tonen niet aan dat het spreken over de tijdgeest door het ontbreken van een definitie vaag en ongrijpbaar wordt; de synode heeft op een evenwichtige manier over de invloed van de tijdgeest gesproken en daarbij duidelijk aangegeven dat alleen de argumenten van de Heilige Schrift doorslaggevend zijn in de kerk; de synode zelf heeft haar besluiten ook vanuit de Schrift beargumenteerd; in grond 4e heeft de synode haar besluiten duidelijk afgeschermd tegen een onschriftuurlijk individualisme en tegen een verkeerde emancipatie-zucht;
  5. het spreken van de synode over de relatie tussen het zusterstemrecht en het leer- en regeer-ambt van de vrouw is duidelijk in besluit 3, grond 4f en verder in besluit 2, grond 3c en in besluit 3, grond 1d.

Besluit 4:

ten aanzien van de overige door appellanten genoemde bezwaren, moeten en verzoeken het volgende uit te spreken:

1. het bezwaar dat het vrouwenstemrecht afbreuk zou doen aan de eenheid tussen man en vrouw moet worden afgewezen;
2. de stelling dat de haast waarmee tot het vrouwenstemrecht zou zijn besloten te weinig ruimte aan de kerken zou hebben gelaten voor nadere bezinning, dient te worden afgewezen;
3. het bezwaar dat de besluiten van Ommen de vrede in de kerken niet gediend of zelfs verstoord zouden hebben dient te worden afgewezen, evenals de stelling dat, bij zoveel verschil van mening in de kerken, geen stellige uitspraak in deze kwestie had mogen worden gedaan;
4. wanneer broeders en zusters moeite hebben met de genomen besluiten dienen ambtsdragers daar met pastorale wijsheid mee om te gaan; het is echter onjuist wanneer genoemde broeders en zusters verregaande consequenties trekken uit hun bezwaren en de wettigheid van de gekozen ambtsdragers ter discussie stellen;
5. het verzoek van br. en zr. Verkerk de stellige uitspraak van de synode dat de vrouw in de kerk geen leer- of regeerambt mag vervullen, in te trekken, dient te worden afgewezen.

Gronden:

1. appellanten tonen niet aan dat de door God gegeven eenheid van man en vrouw in het huwelijk als consequentie heeft dat zij niet beiden hun stem zouden mogen uitbrengen, of althans niet allebei een verschillende stem. Het hebben van een verschillende voorkeur hoeft aan de eenheid in het huwelijk geen afbreuk te doen;
2. het spreken over 'haast' ziet voorbij aan het feit dat de zaak al jarenlang in de kerken leefde. Verder hebben de kerkeraden de tijd kunnen nemen om de gemeente op de invoering van het vrouwenstemrecht voor te bereiden en haar vertrouwd te maken met het Schriftuurlijke onderwijs in het commissierapport dat ter synode diende;
3. dat de synode, toen zij ervan overtuigd was geraakt dat de Schrift het vrouwenstemrecht niet verbiedt, die overtuiging geargumenteed aan de kerken voorlegde, was een wettige zaak. Het zou onjuist zijn geweest als de synode toen nog gedaan had alsof de zaak voor haar niet zeker was. De kerken konden de aangevoerde argumenten toetsen en hebben dat ook gedaan. Bij het spreken over 'vrede' dient bedacht te worden dat er veel onvrede was in de kerken over een recht dat nog altijd aan de zusters werd onthouden, terwijl Gods Woord daar, naar de overtuiging van velen, geen aanleiding toe gaf;
4. de synode heeft uitgesproken dat het stemrecht niet aan de zusters mag worden onthouden; zij heeft niet uitgesproken dat aan de zusters een stemplicht moet worden opgelegd. Van kerkeraden mag geduld en goed onderwijs gevraagd worden; van bezwaarde broeders en zusters mag gevraagd worden dat zij openstaan voor de argumenten die worden aangevoerd. De synode heeft met haar besluiten niet een nieuwe leer ingevoerd. De wettigheid van gekozen ambtsdragers hangt niet af van de vraag of de zusters al dan niet terecht aan de stemming hebben meegedaan;
5. de synode heeft in de gronden aangetoond dat het toekennen van het stemrecht aan de

zusters niet automatisch leidt tot het leer- en regeerambt van de vrouw. Zij heeft geen *besluit* ten aanzien van het leer- en regeerambt van de vrouw genomen, omdat daarover geen verzoek aan haar was voorgelegd. Wanneer appellanten menen dat deze zaak aan de orde moet komen zullen zij daarvoor, naar art. 30 KO, de kerkelijke weg moeten gaan.

Na een korte bespreking wordt het voorstel van de commissie met algemene stemmen aanvaard (er is één onthouding). Buiten stemming blijven oud. G. Boersma en ds. T. Dijkema, die ook naar de synode van Ommen waren afgevaardigd. Afsluitend merkt de praeses op dat er nogal wat bezwaarschriften over deze zaak op tafel lagen, maar dat tegelijk gesproken kan worden van een breed draagvlak in de kerken. De commissie heeft de vergadering gediend met een uitvoerig rapport en een afgewogen besluittekst. Zodoende kon de synode met grote eenparigheid tot een besluit komen. Laat dit eraan mogen bijdragen dat het recht van de zusters om deel te nemen aan de stemming bij het verkiezen van ambtsdragers wordt erkend.

Artikel 30

21.06.96

Bezwaarschrift inzake vrouwenstemrecht (agenda 2.1.9)

Voorstel : commissie 1

Rapporteur : H. Geertsma

Materiaal :

brief dd. 9 december 1995 van br. H. van der Veen te Goor. De brief bevat een bezwaarschrift tegen een besluit van de Particuliere Synode van Gelderland 1995. Genoemde synode heeft zijn bezwaarschrift tegen het besluit van de classis Harderwijk afgewezen. De classis had zijn bezwaarschrift tegen het besluit van de kerkeraad te Ermelo inzake het vrouwenstemrecht onontvankelijk verklaard.

Appellant voert twee bezwaren tegen het vrouwenstemrecht aan:

1. de Generale Synode van Ommen had naar artikel 33 KO de zaak van het vrouwenstemrecht alleen in behandeling mogen nemen wanneer werd aangetoond dat in het reeds afgehandelde besluit over deze zaak fouten in de redactie of onschriftuurlijkheden voorkwamen;
  2. wanneer de Schrift geen duidelijke uitspraken geeft moet de kerk niet handelen.
- Aan de kerkeraad, de classis en de particuliere synode heeft appellant dezelfde bezwaren voorgelegd. De kerkeraad wees die af; de classis sprak uit dat appellant zich niet confronteerde met de argumenten van de kerkeraad; de particuliere synode wees opnieuw zijn bezwaren af.

Besluit:

het bezwaarschrift niet onvankelijk te verklaren en appellant te verwijzen naar het besluit van de synode over de revisieverzoeken met betrekking tot de besluiten van de Generale Synode te Ommen inzake het vrouwenstemrecht.

Gronden:

1. appellant brengt geen nieuwe bezwaren naar voren en geeft er geen blijk van de uitspraken van de mindere vergaderingen ten aanzien van zijn bezwaren zorgvuldig te hebben gelezen en overwogen;
2. appellant heeft naast dit bezwaarschrift een verzoek om revisie van de uitspraken van de Generale Synode van Ommen inzake het vrouwenstemrecht aan de synode voorgelegd, waarin hij onder meer dezelfde bezwaren naar voren brengt.

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard. Buiten stemming blijven de afgevaardigden uit Gelderland.

Artikel 31

12.06.96

Kerkelijke examens (agenda 2.7.1 - 2.7.7)

Voorstel : commissie 3

Rapporteur : A. Prins

Materiaal :

1. voorstel van de Particuliere Synode Utrecht dd. 1 februari 1996, om
  - a. een studiedeputaatschap in te stellen met als opdracht het geheel van de kerkelijke examinatie van hen die predikant willen worden nader te onderzoeken, en op basis daarvan de kerken ruim vóór de volgende generale synode te dienen met voorstellen tot verbetering hiervan;
  - b. in afwachting van besluitvorming naar aanleiding van het onder a genoemde, het preparatoir examen op te dragen aan de classis waaronder de kerk ressorteert die het attest voor de inschrijving aan de Theologische Universiteit heeft afgegeven;
  - c. in artikel 5 KO de woorden "zij... die door de classis waaronder zij ressorteren preparatoir geëxamineerd zijn" te lezen overeenkomstig het gestelde onder b; bij dit voorstel is gevoegd een rapport van de 'Commissie inzake Kerkelijke Examens', dat gediend heeft op de Classis Utrecht dd. 21 september 1995;
2. verzoek van de Particuliere Synode Overijssel dd. 21 februari 1996, om
  - a. een regeling vast te stellen om te voorzien in de moeite dat de classis Kampen, vergeleken met overige classes, onevenredig zwaar belast is vanwege de vele preparatoire examens die door haar moeten worden afgenomen, zowel wat betreft de werkdruk als de verantwoordelijkheid in dezen;
  - b. in het geval dat de generale synode nog geen nieuwe regeling vaststelt inzake de preparatoire examens, ermee in te stemmen dat de andere classes in het ressort van de particuliere synode Overijssel gaan participeren in het afnemen van de preparatoire examens van de kandidaten uit het ressort Kampen, volgens de onderstaande regeling:
    1. de vier classes binnen de particuliere synode Overijssel zullen bij alfabetische toerbeurt de preparatoire examens van de kandidaten binnen de classis Kampen voor hun rekening nemen;
    2. de kandidaat meldt zich bij de deputaten voor de voorbereiding van de examens in de classis Kampen;
    3. deze deputaten treden coördinerend op en leggen contact tussen de kandidaat en de classis die aan de beurt is om te examineren;
    4. de examinerende classis geeft de kandidaat, nadat hij het examen met goed gevolg heeft afgelegd, toestemming om volgens de afgesproken regels te staan naar het ambt van dienaar van het Woord binnen de Gereformeerde Kerken in Nederland;
  - c. in dat geval akkoord te gaan met het ten behoeve van de classis Kampen tijdelijk buiten werking stellen van het betreffende deel van art. 5 KO;
3. schrijven van br. J. Boot te Kampen dd. 15 januari 1995, waarin ook hij aandacht vraagt voor de problematiek van de classis Kampen m.b.t. het afnemen van de preparatoire examens;
4. schrijven van de raad van de kerk te Voorburg dd. 20 januari 1996, met adhesiebetuiging aan het voorstel van de Particuliere Synode Utrecht 1996;
5. schrijven van de Particuliere Synode Gelderland dd. 22 februari 1996, met steunverklaring voor het voorstel van de Particuliere Synode Utrecht;
6. schrijven van de classis Enschede dd. 17 februari 1996, met adhesiebetuiging aan het voorstel van de Particuliere Synode Utrecht;
7. schrijven van de raad van de kerk te Hoek dd. 7 maart 1996, met adhesiebetuiging aan het voorstel van de Particuliere Synode Utrecht;
8. rapport van deputaten-curatoren van de Theologische Universiteit (paragraaf 7), waarin zij:
  1. voorstellen de huidige regeling voor het preparatoir examen (Acta Generale Synode Rotterdam-Delfshaven 1964--1965, art. 105c) aan te passen i.v.m. de wijziging van het kandidaatsexamen in het doctoraal examen en de invoering van de aantekening praktische vorming;
  2. de generale synode dringend aanbevelen een studiedeputaatschap in te stellen dat de kerkelijke examinering van aanstaande predikanten aan een grondig onderzoek onderwerpt.

Besluit 1 :

studiedeputaten te benoemen met de opdracht:

1. het geheel van de examinatie van hen die predikant willen worden nader te onderzoeken, onder gebruikmaking van het materiaal dat voorhanden is;
2. van hun arbeid rapport, vergezeld van voorstellen, uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en hun rapport zes maanden voor het begin van die synode aan de kerken toe te zenden; daarbij de kerken aan te bevelen het rapport in classicale kring te bespreken.

Gronden:

1. het preparatoir examen en het peremptoir examen, die in het verleden op onderscheiden tijdstippen zijn ontstaan met een verschillende doelstelling (respectievelijk het bewaken van de betrouwbaarheid in de leer en de bekwaamheid voor het ambt), hebben in de loop der jaren inhoud gekregen zonder dat een duidelijke afbakening tussen doel en opzet van beide is aangegeven;
2. de ontwikkeling is zodanig geweest dat beide examens zich nauwelijks onderscheiden wat vorm en opzet betreft, waardoor vorenbedoeld verschil in doelstelling niet tot zijn recht komt; dit wettigt de vraag of het nodig is beide examens naast elkaar te laten voortbestaan;
3. in de huidige generale regelingen van de examens (Acta Generale Synode van Rotterdam-Delfshaven 1964--1965, art. 105c en 105d) ontbreken ten aanzien van de onderdelen waarin onderzoek moet worden gedaan (art. 105c, punt d en art. 105d, punt c) nadere definities en criteria, waardoor de regeling van de examens in de diverse classes sterk uiteenloopt;
4. in de opzet van de studie aan de Theologische Universiteit te Kampen is als nieuw onderdeel ingebracht dat de student zich in de praktijk kan gaan oriënteren binnen de kerken en dat bij het getuigschrift een aantekening praktische vorming komt; hiermee lijkt dit examen qua karakter een zekere overeenkomst te krijgen met het huidige preparatoir examen;
5. het geheel van de examina is een complexe materie; dit vereist voor de regeling ervan vooraf zorgvuldige studie en onderzoek;
6. het afnemen van het kerkelijk examen is een classicale aangelegenheid; in verband daarmee lijkt een bespreking van het uit te brengen rapport op de diverse classes gewenst.

Besluit 2:

te bepalen dat, in afwachting van de besluitvorming m.b.t. de in besluit 1 bedoelde studie en in afwijking van hetgeen in dezen in artikel 5 van de kerkorde is bepaald, het preparatoir examen wordt afgenomen door de classis waaronder de kerk ressorteert, die aan de examinandus het attest heeft afgegeven t.b.v. zijn inschrijving voor de studie aan de Theologische Universiteit.

Gronden:

1. aangetoond is dat de thans vigerende bepaling in art. 5 KO met zich meebrengt dat de classis Kampen in vergelijking met de overige classes onevenredig zwaar is belast met het afnemen van preparatoire examens. Deze situatie vraagt op zich om een structurele oplossing; het is echter dienstig hiermee te wachten tot de in besluit 1 bedoelde studie is afgerond en de besluitvorming daarop heeft plaatsgevonden;
2. voor een goede spreiding van de preparatoire examens over de classes lijkt de inschakeling van de classis waaronder de kerk ressorteert tot welke de examinandus de laatste twee jaren behoorde (zie punt b.2 van de 'Regeling voor het praeparatoir examen') geen goede oplossing, omdat dit onvoldoende garantie geeft voor een mindere belasting van de classis Kampen. De in het besluit bedoelde classis komt daarom het meest in aanmerking.

Besluit 3:

in de 'Regelen voor het praeparatoir examen' (Acta Generale Synode Rotterdam-Delfshaven 1964--1965, art. 105c) te wijzigen:

1. onderdeel b.1 in:
het bewijs van met goede uitslag afgelegd doctoraal examen aan de Theologische Universiteit met, voor hen die in of na 1990 begonnen zijn met de propaedeutische studie, de bijbehorende aantekening praktische vorming;
2. onderdeel c.2 in:
na overlegging van een attestatie als onder b-2 bedoeld, verzoekt de classis de hoogleraren van de Theologische Universiteit hem te examineren inzake de kennis, het inzicht en de vaardigheid die voor het doctoraal examen met de bijbehorende aantekening praktische vorming vereist zijn.

Grond:

in de opzet van de studie aan de Theologische Universiteit is als nieuw onderdeel ingebracht dat de student zich in de praktijk kan gaan oriënteren binnen de kerken. Dit heeft tot doel

dat predikanten, als ze in het ambt bevestigd zijn, zo goed mogelijk zullen gaan functioneren. Wil dat doel optimaal effect en rendement krijgen dan is het nodig dat de aantekening praktische vorming bij het getuigschrift van de Theologische Universiteit verplicht wordt gesteld voor het ondergaan van de kerkelijke examinatie.

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard. Na afloop van de behandeling memoreert de praeses het feit dat ds. W. van der Schee uit Loenen-Abcoude (die zelf op de publieke tribune aanwezig is) aan de wieg van dit voorstel heeft gestaan. Het is verheugend dat zijn gedegen documentatie er via de kerkelijke weg uiteindelijk toe heeft geleid dat deze besluiten genomen konden worden.

Artikel 32

25.06.96

Studiefinanciering voor theologische studenten (agenda 2.8.1 en 2.8.3-4)

Voorstel : commissie 3

Rapporteurs : K.J. Wietsma en L.J. Josse

Materiaal :

1. rapport van deputaten ad art. 19 KO;
2. aanvullend rapport van deputaten ad art. 19 KO, met als bijlage een brief van de senaat van de Theologische Universiteit dd. 22 februari 1996; uit dit aanvullend rapport blijkt dat deputaten niet tot een eensluidend voorstel konden komen met betrekking tot de opdracht "te onderzoeken of een schuldverhouding op het moment dat de student predikant wordt, in het algemeen thans nog als ongewenst beschouwd moet worden". Deputaten vragen de generale synode hierover een uitspraak te doen, alsmede over de vraag of de uitspraak van de Generale Synode van Arnhem 1981 om als kerken zelf zorg te dragen voor het financiële onderhoud van theologische studenten moet blijven bestaan, terwijl deze uitspraak door sommige deputaten wordt gezien als een blokkade voor een volledig gebruik van de mogelijkheden op grond van de wet op de studiefinanciering;
3. financiële verslagen van deputaten ad art. 19 KO over 1992/93, 1993/94 en 1994/95, met de resp. controleverslagen van registeraccountants Walgemoed.

Besluit 1:

1. het beleid van deputaten goed te keuren met dien verstande dat het besluit van deputaten dd. 7 oktober 1995 ten aanzien van aanvragen van personen vanaf 28 jaar aldus wordt geformuleerd: "Ten aanzien van aanvragers vanaf 28 jaar zal per geval beoordeeld worden of zij in aanmerking komen voor steun ten behoeve van levensonderhoud, studie- en reiskosten";
2. opnieuw deputaten te benoemen, uit elk particulier synodaal ressort twee primi van wie tenminste één financieel deskundig is, en een secundus;
3. deputaten op te dragen zich te bezinnen op het functioneren en de samenstelling van het deputaatschap, mede in het licht van de hierna vermelde besluiten 3.1 en 3.2;
4. a. in art. 1 van de Regeling Studiefinanciering tussen 'contactdeputaten' en 'studiejaar' in te voegen "Student: hij die als student aan de Theologische Universiteit staat ingeschreven dan wel als cursist de vooropleiding aan deze universiteit volgt";
b. aan de Instructie als nieuw artikel, artikel 15, toe te voegen: "Deputaten dragen er zorg voor dat twee jaar nadat de studieschuld van een predikant of student geheel is kwijtgescholden, c.q. afgelost, het desbetreffende dossier wordt vernietigd"; het huidige artikel 15 van de "Instructie" wordt omgenummerd tot 16;
c. in de Regeling Studiefinanciering de wijzigingen goed te keuren (zie rapport deputaten sub 13 en 14) die door deputaten in opdracht van de vorige generale synode zijn voorbereid;
d. art. 15 (nieuw 16) lid 5 van de Regeling Studiefinanciering aldus te wijzigen dat de voorlaatste zin "met dien verstande dat het minstens f 1200,- per jaar bedraagt" vervalt;
e. de Regeling Studiefinanciering als volgt aan te vullen: "Een student die zijn opleiding aan de Theologische Universiteit heeft voltooid en als medewerker in de dienst van de evangelieprediking aan een van de Gereformeerde Kerken in Nederland verbonden wordt, zal naar art. 16 (nieuw 17) van de Regeling kwijtschelding van genoten steun ontvangen";
5. deputaten te verzoeken diligent te zijn ten aanzien van nieuwe wettelijke ontwerpen en

- zo nodig de kerken te dienen met voorstellen in dezen;
- deputaten op te dragen drie maanden voor de eerstvolgende synode over hun arbeid te rapporteren.

Gronden:

- deputaten hebben hun werkzaamheden naar behoren verricht;
  - het is niet uitgesloten dat iemand met een 'late roeping' de kerken menig jaar vruchtbaar kan dienen;
- deputaten melden dat zij een gebrek aan financiële deskundigheid ondervinden binnen het deputaatschap; om de continuïteit meer te waarborgen stellen deputaten ook voor twee secundi per ressort te benoemen; het lijkt echter beter, gelet op de wijziging in beleid die tot vermindering van werkzaamheden kan leiden, niet tot uitbreiding van het deputaatschap over te gaan, maar zich te bezinnen op de werkzaamheden die overblijven;
- de Generale Synode van Ommen 1993, Acta art. 26 (besluit 3), droeg deputaten op de Instructie en de Regeling Studiefinanciering aan te passen; door aanpassing van de terugbetalingsregeling teneinde deze evenals bij de rijksoverheid inkomensafhankelijk te maken, kan de toevoeging in art. 15 lid 5 van de Regeling Studiefinanciering vervallen;
- hoewel de student, genoemd in besluit 1.4e, geen predikant wordt, stelt hij zich dienstbaar aan de verbreiding van het evangelie. Hij is voor deze taak benoemd door en verbonden aan een gemeente;
- de wetgeving o.a. inzake de studiefinanciering is aan voortdurende verandering onderhevig.

Besluit 2:

het besluit van de Generale Synode van Arnhem 1981, Acta art. 70 (besluit 1-3 en 5), vervallen te verklaren.

Gronden:

- de Generale Synode van Leeuwarden 1990, Acta art. 62, besloot het voorstel van de Particuliere Synode van Zuid-Holland 1990 om het besluit van de Generale Synode van Arnhem 1981 inzake rijksstudietoelagen voor theologische studenten in zijn geheel buiten werking te stellen niet te aanvaarden, omdat dit voorstel niet voldoende de functie van het deputatenrapport voor het besluit van de Generale Synode van Arnhem 1981 in rekening bracht en omdat de particuliere synode aan onderdelen van het besluit van de Generale Synode van Arnhem 1981 voorbij ging; nu echter verzoekt een deel van de sinds de Generale Synode van Leeuwarden 1990 ingestelde generale deputaten om herziening van het besluit van de Generale Synode van Arnhem 1981, waarbij zij zich met heel de materie hebben beziggehouden;
- hoewel de Generale Synode van Arnhem 1981, Acta art. 70 (besluit 1), uitsprak dat het studenten die zich voorbereiden op het ambt van dienaar des Woords, hun ouders, voogden of verzorgers "ten stelligste moet worden afgeraden een Rijksstudietoelage te aanvaarden ter bekostiging van de studie", werd tegelijk uitgesproken dat het aanvaarden van Rijksstudietoelagen in het algemeen "in de huidige maatschappelijke structuren niet absoluut onaanvaardbaar genoemd moet worden"; dit betekent dat de Generale Synode van Arnhem 1981 zich met betrekking tot theologische studenten niet principieel verwoyde van hetgeen maatschappelijk voor studenten aanvaardbaar c.q. wenselijk werd geacht;
- de Generale Synode van Arnhem 1981 overwoog (grond 1) dat "de kerken het vanouds als een eer en als haar eigen verantwoordelijkheid verstaan zorg te dragen voor het financiële onderhoud van theologische studenten", maar zij ging voorbij aan het feit dat steun vanouds werd toegekend slechts indien de noodzaak daarvoor kon worden aangetoond;
- de eer en verantwoordelijkheid van de kerk behoeft niet met zich mee te brengen dat de mogelijkheden die de overheid biedt en de normen voor studiefinanciering zoals door de overheid gesteld, worden terzijde geschoven; na de Generale Synode van Arnhem 1981 is in 1986 de Wet op de Studiefinanciering gekomen; sindsdien is de kerkelijke steunverlening voor theologische studenten steeds meer ingericht naar het model van de wettelijke regelingen van de overheid; de Generale Synode van Leeuwarden 1990 heeft dit laatste zelfs gesanctioneerd door deputaten op te dragen de normen van het rijk te hanteren bij het berekenen van steun (Acta Generale Synode Leeuwarden 1990, art. 60, bijlage Vd; Regeling Studiefinanciering sub art. 4.1); zie voorts ook hierboven besluit 1 sub 4d met grond 3;
- sinds 1991 is de situatie opnieuw veranderd, doordat de aanvullende beurs kan worden aangevraagd zonder dat de rentedragende lening wordt aangevraagd, terwijl de rentedragende lening voorheen was gebonden aan de aanvullende beurs als onderdeel van de aanvullende financiering;

6. terwijl de Generale Synode van Arnhem 1981 uitsprak dat het aanvaarden van een Rijksstudietoelage "een ongewenste schuldverhouding tussen predikant en overheid" deed ontstaan, is sindsdien door de generale synode aan deputaten opgedragen om te onderzoeken of in dit opzicht wel van een ongewenste schuldverhouding kan worden gesproken, hetgeen betekent dat de generaal-synodale uitspraak in de praktijk niet *langer* voldeed en dat herbezinning nodig was;
7. ingeval de Wet op de studiefinanciering zodanig veranderd wordt dat studenten of ouders het niet verantwoord achten van de wettelijke mogelijkheden gebruik te maken, kunnen de kerken altijd in eigen verantwoordelijkheid besluiten terzake nemen.

Besluit 3:

1. uit te spreken dat:
  - a. de theologische studenten met ingang van het cursusjaar 1997/98 niet meer in aanmerking komen voor steun via deputaten ad art. 19 KO, met dien verstande dat:
    1. de extra boekentoeelage gehandhaafd blijft;
    2. studenten die bijv. vanwege hun leeftijd en/of verandering van studie geen mogelijkheden hebben om gebruik te maken van de Wet op de studiefinanciering een beroep kunnen doen op de financiële ondersteuning ad art. 19 KO overeenkomstig de geldende regeling;
    3. aan studenten die voor wat betreft de premie ziektekostenverzekering geen aanspraak kunnen maken op de studiefinanciering van de overheid krachtens de Wet op de studiefinanciering een extra vergoeding kan worden toegekend die aan een maximum wordt gebonden;
  - b. het gebruik maken van de Wet op de studiefinanciering niet bij voorbaat behoeft te leiden tot een ongewenste schuldverhouding tussen de a.s. predikanten en derden;
  - c. ingeval de Wet op de studiefinanciering zodanig verandert dat het naar het oordeel van deputaten niet langer verantwoord is van de wettelijke mogelijkheden gebruik te maken, deputaten in eigen verantwoordelijkheid handelend kunnen optreden, met verantwoording achteraf aan de generale synode;
2. deputaten op te dragen:
  - a. de Regeling en Instructie aan te passen aan het hierboven sub 3.1.a vermelde besluit en zo nodig een overgangsregeling te ontwerpen;
  - b. de volgende synode van advies te dienen inzake het al of niet aanvaarden van de rentedragende lening vanaf het vijfde studiejaar.

Gronden:

1. de Generale Synode van Arnhem 1981 bracht in haar uitspraken (Acta art. 70, besluit 1--3 en 5) terzake te weinig de eigen verantwoordelijkheid van theologische studenten, hun ouders of voogden in rekening om zelf zich van de noodzakelijke middelen te voorzien met het oog op een verantwoorde financiering van de theologische studie;
2. sinds 1991 bestaat de mogelijkheid om gebruik te maken van de aanvullende beurs los van de rentedragende lening zodat daardoor geen schuldverhouding behoeft te ontstaan;
3. ook het aangaan van een rentedragende lening behoeft niet per definitie te leiden tot een ongewenste situatie of onverantwoorde schuldvorming; bovendien is schuldvorming op grond van studie een algemeen maatschappelijk aanvaard gegeven;
4. krachtens de vigerende Regeling Studiefinanciering wordt het recht op ondersteuning per studiejaar toegekend; daarom kan de nieuwe regeling met ingang van het cursusjaar 1997/98 gelden voor alle studenten;
5. art. 19 KO is niet bedoeld om mogelijke hulpaanvragen van bepaalde kerken naar art. 11 KO te voorkomen; het is de eigen verantwoordelijkheid van kerkeraden om te bezien of de studieschuld van predikanten een demate grote belasting is dat de kerk voor haar predikant desgevraagd een regeling dient te treffen; met het oog op een verantwoorde beleidsvorming ten aanzien van de toepassing van art. 11 KO (de plicht tot behoorlijk onderhoud) kunnen kerkeraden gebruik maken van de richtlijnen van het GMV;
6. mogelijke incidentele situaties waarin overbelasting door studieschuld ontstaat, kunnen niet als richtlijn fungeren voor het afwijzen of afraden van de gebruikmaking van de Wet op de studiefinanciering;
7. volgens de wettelijke bepalingen kan een kwijtschelding leiden tot vereffening van de studieschuld;
8. studenten die niet meer in aanmerking komen voor een studentenverzekering of voor verzekering via het ziekenfonds, zijn genoodzaakt een particuliere ziektekostenverzekering af te sluiten; de gewone tegemoetkoming is dan ontoereikend en de hoogte van de kosten is afhankelijk van de gezinssituatie;

9. omdat theologie-studenten langer dan studenten in andere studierichtingen gebruik kunnen maken van de studiefinanciering (inclusief de rentedragende lening), zou hun studieschuld onevenredig hoog kunnen worden.

Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten br. J. van Dijk en ds. H.E. Nieuwenhuis. Met een krappe meerderheid (17 stemmen voor, 16 stemmen tegen en 2 onthoudingen) worden twee amendementen aanvaard, een van oud. H. Brink en een van ds. P. Groenenberg, die als resp. besluit 1.1 tweede lid met grond 1b en besluit 3.2b met grond 8 aan het voorstel worden toegevoegd. Eveneens met een krappe meerderheid (15 stemmen voor, 17 stemmen tegen en 3 onthoudingen) verwerpt de vergadering een amendement van oud. K. Stelpstra om aan besluit 3a als vierde punt toe te voegen: "aan studenten die door bijzondere omstandigheden ernstige belemmeringen in de studiegang hebben ondervonden door deputaten tegemoet kan worden gekomen om bij onevenredige hoogte van studieschulden een vorm van kwijtschelding toe te passen". Tenslotte wordt het voorstel van de commissie aanvaard met 34 stemmen voor en 1 onthouding. Oud. J. van Dijk blijft als deputaat steeds buiten stemming.

Artikel 33

31.05.96

Diaconale zaken (agenda 2.9.1 - 2.9.3)

Voorstel : commissie 4

Rapporteur : M. van Veelen

Materiaal :

1. rapport van het Generaal Diaconaal Deputaatschap (hierna genoemd GDD) onderdeel I t/m IV inclusief Bijlage A;
2. aanvullend rapport GDD;
3. de financiële bescheiden betreffende de collecte voor de door aardbeving getroffen Reformed Churches te Kobe;
4. brief van Stichting De Driehoek met de mededeling dat de zinsnede in het rapport GDD dat "de diakenen van de CGK automatisch lid zijn van de stichting" SGJ onjuist is.

Besluit 1 :

deputaten te dechargeren met de volgende kanttekening:
zij hebben zich in enkele gevallen begeven buiten de beperkingen die hun instructie hen oplegde.

Grond:

deputaten hebben hun taak grotendeels uitgevoerd, maar

- a. uit hun rapportage had duidelijker naar voren kunnen komen dat zij voldeden aan de opdracht van de generale synode van Ommen. Deze synode droeg hen "nogmaals" op "de bestaande criteria in hun adviezen aan hulpverlenende instellingen meer uniform en controleerbaar te hanteren, alsmede in hun rapport hierover uitdrukkelijk te rapporteren." Eenzelfde onduidelijkheid was al door de Generale Synode van Leeuwarden 1990 aangewezen;
- b. 1. deputaten hebben de kerken tot twee maal toe geadviseerd over een bijdrage aan de stichting Fundament, een instelling die noch onder onderdeel a noch onder onderdeel c van de instructie valt;
2. het schrijven van deputaten inzake De Wegwijzer, vermeld in het aanvullende rapport, heeft noch op verzoek van plaatselijke kerken, noch op verzoek van deze instelling plaatsgevonden; het stoelt op de visie van deputaten dat hun opdracht zou zijn "toe te zien op de geldstromen" (Aanvullend rapport sub II De Wegwijzer), van welke opdracht in hun instructies geen melding wordt gemaakt.

Besluit 2 :

- a. te constateren dat de door de vorige synode wenselijk geachte samenwerking tussen gereformeerde zorginstellingen niet tot stand is gekomen;
- b. de opdracht uit de instructie: "een actieve rol te spelen bij het bevorderen van samenwerking tussen gereformeerde zorginstellingen, opdat de gereformeerde zorg

zoveel mogelijk bewaard blijft" te doen vervallen.

Gronden:

1. hoewel deputaten in deze zaak een zeer ruime instructie hadden, konden zij niet anders constateren dan dat de zorginstellingen geen gezamenlijk standpunt hadden;
2.
  - a. de opdracht is door de feiten achterhaald;
  - b. het ontbreekt deputaten aan mogelijkheden om op het gebied van samenwerking tussen zorginstellingen een effectieve rol te spelen.

Besluit 3:

- a. achteraf het optreden van deputaten inzake de collecte voor de Reformed Churches of Japan, die door de aardbeving te Kobe zwaar getroffen zijn, goed te keuren;
- b. genoegen te nemen met de ongebruikelijke wijze waarop inning, beheer en afdracht van de gecollecteerde gelden hebben plaatsgevonden.

Gronden:

1.
  - a. hoewel deputaten niet gehandeld hebben volgens de letter van hun instructie en hoewel het correct was geweest als zij dit expliciet erkend hadden, hebben zij ten aanzien van de zware nood in Kobe wel gehandeld in de geest van hun instructie, als diaconaal deputaatschap volgens het gebod dat wij zullen weldoen aan alle mensen, inzonderheid aan de huisgenoten des geloofs;
  - b. het verzoek van deputaten BBK heeft bij deputaten terecht het vertrouwen gewekt dat het om kerken ging aan wie de gevraagde steun mocht worden gegeven;
2. inning en beheer van de gelden hebben buiten de rekening en de boekhouding van de penningmeester van GDD om plaatsgevonden. Bij controle werd de administratie overigens correct bevonden.

Besluit 4:

kennis te nemen van de mededeling van de Stichting De Driehoek.

Grond:

de mededeling van De Driehoek is een correctie van louter formele aard.

Besluit 5:

opnieuw deputaten voor diaconale zaken te benoemen met de volgende (herziene) instructie:

1. Taakomschrijving

De door de synode omschreven opdracht omvat de volgende taken:

- a.
  1. (op verzoek van plaatselijke kerken) plaatselijke kerken adviseren in haar diaconale arbeid, in het bijzonder wanneer zij vragen om advies over het geven van financiële steun aan (eventueel algemeen christelijke) hulpverlenende instellingen die op landelijk niveau werkzaam zijn;
  2. (op verzoek van hulpverlenende instellingen) plaatselijke kerken adviseren, wanneer hulpverlenende instellingen die binnen of vanuit de gereformeerde kerken op landelijk niveau werkzaam zijn, aan deputaten advies vragen over verzoeken om financiële steun die zij tot de kerken willen richten;
- b. zich desgevraagd of op eigen initiatief te richten tot instellingen die voldoen aan de punten 1 en 2 van de criteria vermeld onder punt 2, omtrent de wijze van samenwerking met andere instellingen, nu de gewenste hulpverlening aan kerkleden steeds meer lijkt te worden bedreigd en de plaatselijke kerken hierover, wanneer de situatie dat vraagt, te informeren;
- c. het adviseren van plaatselijke kerken in haar diaconale arbeid, in gevallen dat diaconen in de uitoefening van hun ambt worden belemmerd of dreigen te worden belemmerd als gevolg van overheidsmaatregelen, alsmede het nemen van initiatieven in dergelijke gevallen om de zienswijze van de kerken in haar diaconale arbeid ter kennis van de overheid te brengen. Indien het de landelijke overheid betreft, zal dit geschieden via de deputaten voor de relatie met de overheid;

- d. op verzoek van en met deputaten die verantwoordelijk zijn voor hulpverlening aan buitenlandse kerken, te overleggen over verzoeken van diaconale aard van buitenlandse kerken, zodat deputaten de kerken kunnen adviseren;
- e. indien nodig, en voor wat kerken in het buitenland betreft op verzoek van deputaten BBK, initiatieven te nemen ter leniging van materiële nood waarin (groepen van) kerken in binnen- en/of buitenland zijn komen te verkeren als gevolg van zich acuut voordoende gebeurtenissen; het aan de kerken verzoeken om een collecte of gift behoort daarbij tot hun bevoegdheid.

2. Uitvoering van taken

Bij de uitvoering van de onder 1a genoemde taken zullen deputaten de volgende criteria hanteren:

1. de hulpverlening door de betreffende instelling moet dienstbaar zijn aan de beoefening van de christelijke barmhartigheid;
2. het doel en de wijze van de hulpverlening van de betreffende instelling dienen overeen te komen met Gods Woord, zoals de gereformeerde kerken dat hebben nagesproken in de drie formulieren van eenheid;
3. het beleid van een hulpverlenende instelling dient controleerbaar op de hulpverlening gericht, economisch verantwoord en zo mogelijk op een optimale samenwerking met andere instellingen gericht te zijn;
4. de financiële ondersteuning moet strekken tot opbouw van de gemeente en tot lof van God.

De adviezen aan de plaatselijke kerken dienen een bondige motivering te bevatten in een duidelijke relatie tot de criteria.

3. Vereiste stukken

Wanneer een adviesaanvraag afkomstig is van een hulpverlenende instelling, behoort deze instelling de volgende stukken tijdig, zo mogelijk in de maand september, aan het GDD voor te leggen:

1. jaarstukken
2. begroting
3. beleidsplan
4. meerjarenbegroting
5. verslag van wat de hulpverlenende instelling heeft gedaan met eventuele voorafgaande vragen of adviezen van de kant van het GDD.

Het deputaatschap zal bij de beoordeling van de stukken gebruik kunnen maken van het advies van deskundigen.

Met de boekhoudkundige gegevens, door de om financiële hulp vragende instanties verstrekt, dient vertrouwelijk te worden omgegaan. Daarom zal bij de advisering het aan het deputaatschap toevertrouwd cijfermateriaal aan de afzonderlijke kerken niet worden doorgegeven, maar -- met handhaving van de vertrouwelijkheid -- aan de generale synode worden voorgelegd.

4. Consultatie particulier-synodale deputaten

Het GDD zal bij de uitvoering van de onder 1 b en 1 d omschreven taken, indien het dit gewenst acht, de particulier-synodale deputaten consulteren.

Gronden ad 1.d:

1. blijkens de geschiedenis rond de collecte voor Kobe voldoet de beperking 'zusterkerken' niet in de praktijk;
2. het mag aan deputaten BBK worden overgelaten te beoordelen in welk geval onze relatie met acuut hulpbehoevende kerken in het buitenland het verstrekken van hulp vereist.

Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van deputaat br. A. Kooij. Het blijkt dat de commissie op sommige onderdelen van mening blijft verschillen met deputaten. Nadat enkele tekstuele wijzigingsvoorstellen uit de vergadering door de commissie zijn verwerkt, blijven nog twee amendementen over. Ds. P. Niemeijer wil grond b1 bij besluit 1 schrappen en ds. P. Groenberg wil grond 1a bij besluit 3 als volgt formuleren: "deputaten hebben in de geest van hun instructie gehandeld als diaconaal deputaatschap volgens het gebod dat wij zullen weldoen aan alle mensen, inzonderheid

aan de huisgenoten des geloofs". Beide amendementen worden met dezelfde stemverhouding verwoorpen: 12 stemmen voor en 23 stemmen tegen. Tenslotte wordt het voorstel van de commissie met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 34

06 / 07.06.96

Wijziging instructie GDD met het oog op een beroepskracht (agenda 2.6.1 - 2.6.11)

Voorstel : commissie 4

Rapporteur : M. van Veelen

Materiaal :

1. onderdeel V van het rapport van deputaten voor diaconale zaken (hierna GDD) met bijlage B (Eindrapport van de tweede Werkgroep Landelijke Diaconale Ondersteuning *Tot uw dienst*). Dit rapport bevat de volgende verzoeken:
  1. hun instructie punt 2c (nummering Ommen) te wijzigen in:
"intensieve contacten met gereformeerde zorginstellingen te onderhouden, hierbij gevoed door gebruik van informatie, inzichten en alternatieven vanuit respectievelijk diaconieën en werkgroepen. Daarbij stellen deputaten zich niet alleen op de hoogte van het financiële reilen en zeilen van die organisaties, maar leven en denken zij mee bij de beleidsvoorbereiding en het uitvoeren van het vastgestelde beleid";
  2. de instructie punt 2f (nummering Ommen) te wijzigen in:
    - a. het stimuleren van en contacten onderhouden met classicaal en provinciaal deputatenwerk;
    - b. de informatievoorziening van de diakenen realiseren;
    - c. de deskundigheid van diakenen helpen bevorderen;
    - d. het opzetten van een netwerk van deskundigen op verschillende gebieden (bijvoorbeeld juristen, organisatiedeskundigen, financieel deskundigen) die bereid zijn diakenen te adviseren; uit dit netwerk kunnen ook werkgroepen van deskundigen gevormd worden;
    - e. het ondersteunen en vormgeven van diaconaal beleid zowel landelijk als plaatselijk";
  3. aan de instructie toe te voegen:
"deputaten zullen om hun werk te kunnen uitvoeren een gesalarieerde coördinator kunnen benoemen, die vanuit zijn professie het door deputaten aangegeven beleid uitvoert. De kosten van deze coördinator zullen via een omslag (vast te stellen door de generale synode) worden verhaald op de kerken."
Als grond voor de verzoeken 1, 2 en 3 noemen deputaten de ontwikkelingen in de diaconale wereld waarvan in bijlage B verslag wordt gedaan;
  4. "het benoemingsbeleid van deputaten voor diaconale zaken te herzien. Benoemingen zouden voortaan moeten geschieden door de generale synode zonder voordrachten van de particuliere synodes."
In hun grond voor dit voorstel wijzen zij erop dat de voordracht "een sluitpost is voor particuliere synodes. Sluitpost niet alleen in de letterlijke, maar vooral in de figuurlijke betekenis." Bij deskundigheid denken zij aan de gebieden van theologie, diaconale praktijk, organisatiekunde, financiën en sociale wetgeving; een deputaatschap zou kunnen bestaan uit twee diakenen, twee theologen en vijf deskundigen op ander terrein;
2. brieven van de particuliere synoden van Groningen, Drenthe, Gelderland, Utrecht, Holland-Noord, Holland-Zuid en Zeeland, Noord-Brabant en Limburg, alsmede van de kerken te Hardenberg-Centrum en Avereest-Dedemsvaart die de verzoeken van deputaten geheel of grotendeels als voorstellen aan de synode voorleggen;
verzoek 4 is door de meeste particuliere synoden verwoord als: 'Het benoemingsbeleid door de GS in deze zin te wijzigen, dat gedifferentieerde deskundigheid op diaconaal gebied gewaarborgd is'. De particuliere synode van Zeeland, Noord-Brabant en Limburg zonderde verzoek 4 uit;
3. brief van de kerk te Arnhem met adhesiebetuiging aan de voorstellen van deputaten;
4. brief van de kerk te Lisse met op- en aanmerkingen bij het rapport *Tot uw dienst*; zij verzoekt deze in overweging te nemen.

Besluit 1 :

aan verzoek 1 niet te voldoen.

Gronden:

1. de voorgestelde wijziging houdt een uitbreiding in van de bevoegdheden van deputaten jegens de zorginstellingen. De noodzaak daarvan voor de voortgang van het diaconale werk is niet door deputaten, noch door het rapport *Tot uw dienst*, noch door de particuliere synoden aangetoond. Evenmin is iets bekend van een behoefte bij de zorginstellingen aan een dergelijke uitbreiding;
2. deputaten houden reeds regelmatig contact met de gereformeerde instellingen op het gebied van de zorg; het staat hun vrij deze contacten te intensiveren als zij dat voor de vervulling van hun taak wenselijk achten;
3. voorkomen dient te worden dat de kerken via hun deputaten op enige wijze verantwoordelijkheid zouden dragen voor het bestuur van of voor de gang van zaken bij de gereformeerde zorginstellingen.

Besluit 2:

aan de reeds vastgestelde instructie voor deputaten het volgende toe te voegen bij onderdeel 1:

- d.
  1. diaconaal beleid zowel plaatselijk als landelijk te ondersteunen en te helpen vorm geven;
  2. de diakenen te voorzien van actuele en overzichtelijke informatie;
  3. de deskundigheid van diakenen te helpen bevorderen;
  4. met classicale en provinciale deputaten te overleggen, hen te stimuleren en eventueel voorstellen te doen voor verbetering van hun instructies;
  5. een netwerk op te zetten van deskundigen op verschillende gebieden (bijv. juristen, organisatiedeskundigen, financieel deskundigen) die bereid zijn diakenen te adviseren; zo nodig uit dit netwerk werkgroepen van deskundigen te vormen en te benutten.

Gronden:

1. blijktens het rapport *Tot uw dienst* bestaat er onder de diakenen grote behoefte aan de hier omschreven dienstverlening door het deputaatschap;
2. de diaconieën moeten in de gelegenheid gesteld worden om structureel en met daadwerkelijke invloed hun stem in de kerkelijke weg te laten horen aan de kerken en aan de deputaten.

Besluit 3:

in de reeds vastgestelde instructie voor deputaten het volgende te wijzigen:

1.d wordt: 1.e

4. wordt:

4. Beroepskracht

- a. deputaten zullen voor de uitvoering van hun taak gebruik kunnen maken van een beroepskracht. Daarbij gelden de volgende bepalingen:
  1.
    - a. de beroepskracht wordt aangesteld als werknemer voor maximaal 1 fte. binnen een professionele gereformeerde instelling;
    - b. deze instelling treedt op als werkgever in juridisch-administratieve zin; daartoe wordt een contract opgesteld tussen deputaten en deze instelling;
    - c. in dit contract wordt duidelijk vastgelegd dat
      - deputaten de eindverantwoordelijkheid dragen voor de kwaliteit en de kwantiteit van het door de beroepskracht geleverde werk;
      - deputaten het recht hebben om, onder bepaalde voorwaarden, het contract op te zeggen;
  2. de aanstelling geschiedt met medewerking en met instemming van deputaten, nadat deze een nauwkeurige taakomschrijving hebben opgesteld;
  3. de werkzaamheden van de beroepskracht bestaan tenminste uit de taken die in de instructie van deputaten genoemd worden;
  4. regelmatige evaluatie van zijn werk vindt plaats in aanwezigheid van en met medewerking van deputaten; zij geschiedt aan de hand van een jaarlijks op te stellen programma, waarin de werkzaamheden zijn omschreven en, verdeeld over het jaar, zijn gepland;

5. de functie van de beroepskracht wordt vervuld tot uiterlijk december 2002;
  6. de generale synode van 2002 evalueert de werkzaamheden en beslist of en hoe het werk gecontinueerd zal worden;
  7. de kosten van de beroepskracht (salaris, overhead, loon-, bureau- en reiskosten en dergelijke) worden door deputaten aan de instelling betaald; zij bedragen maximaal f 160.000,-- per jaar;
- b. deputaten zijn gemachtigd voor de bekostiging van de beroepskracht van de kerken een omslag te vragen; zij doen dit verzoek vergezeld gaan van de aanbeveling deze omslag uit de diaconale kas te betalen;
  - c. deputaten stellen een werkgroep aan die er zorg voor draagt dat de generale synode in 2002 het werk van de landelijke beroepskracht kan evalueren.

Gronden:

1. de voor de diakenen noodzakelijke dienstverlening is dermate gecompliceerd en omvangrijk dat deputaten om daarin te kunnen voorzien over de hulp van een professionele en gekwalificeerde kracht dienen te beschikken, die voor deze taak de volledige tijd beschikbaar is;
2.
  - a. een deputaatschap GDD is arbeidsrechtelijk en organisatorisch gezien niet de geschikte instantie om als werkgever op te treden;
  - b. temeer waar het hier gaat om een functie waarin veelszins pionierswerk verricht moet worden is het sociaal-ethisch niet verantwoord de werkgever-werknemerrelatie een niet-professioneel kader te geven;
  - c. aanstelling van een beroepskracht is alleen verantwoord als een deugdelijke, omvattende en exacte taakomschrijving is vastgesteld, die ook door de instelling als uitvoerbaar wordt beschouwd;
3. deputaten dienen de maximale mogelijkheid te hebben om te behartigen
  - dat de beroepskracht geschikt is om het hun opgedragen werk te verrichten
  - dat hij in werkelijkheid en uitsluitend dit opgedragen werk uitvoert;
4. in de functie van de beroepskracht zullen in een eerste fase diverse zaken moeten worden opgezet en geïnitieerd. De feitelijke werktijd tot aan (de rapportage aan) de synode van 1999 is zo kort dat evaluatie ervan door een synode vóór het jaar 2002 niet zinvol is;
5. financiële betrokkenheid bij de beroepskracht zal de relatie tussen de diaconieën en het deputaatschap met hun beroepskracht ten goede komen;
6. zinvolle evaluatie door de synode van 2002 is slechts mogelijk indien
  - tijdig wordt geregistreerd welke werkzaamheden met welke resultaten zijn verricht;
  - regelmatig wordt afgemeten of de werkzaamheden van de beroepskracht beantwoorden aan het gestelde doel;
  - van deze registratie en meting een geordend verslag wordt gedaan als onderbouwing van voorstellen voor verder beleid.

Besluit 4:

het besluit inzake deputaten voor diaconale zaken van de Generale Synode van Heemse 1984--1985 Acta art. 55, 2 1 "dit deputaatschap wordt door de generale synode benoemd op voordracht van de particuliere synoden; met dien verstande dat elke particuliere synode aan de generale synode een tweetal voordraagt, onder wie één diaken" op te heffen en bij de benoeming van deputaten uitsluitend te letten op deskundigheid voor het uitvoeren van de opgedragen taken.

Gronden:

1. de taken van het deputaatschap vereisen deskundigheid op verschillende gebieden;
2. zolang het deputaatschap werd samengesteld uit diakenen en overige personen kon met particulier-synodale voordrachten gewerkt worden; nu op meerderlei deskundigheid gelet moet worden is dat praktisch niet meer mogelijk;
3. inhoudelijke confrontatie met het besluit van de Generale Synode van Heemse 1984--1985 is niet mogelijk aangezien deze generale synode geen gronden geeft voor het besluit in kwestie.

Besluit 5:

aan de reeds vastgestelde instructie voor deputaten toe te voegen:

5. Samenroeping en bestuur

Deputaten wijzen uit hun midden een voorzitter, secretaris en penningmeester aan; deze

treden op als dagelijks bestuur in de relatie tot de beroepskracht en de instelling, waarbij deze in dienst treedt.

Grond:

voor de goede voortgang van de contacten met de beroepskracht en de instelling die hem in dienst neemt is het nodig dat duidelijk is wie binnen het deputaatschap zijn aangewezen als aan te spreken en eerst verantwoordelijke instantie.

Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten br. W.C. Harwig, dr. A.N. Hendriks, br. A. Kooij en br. J.S. Rietema. Zowel door de commissie als door de deputaten wordt de noodzaak van een gekwalificeerde beroepskracht beklemtoond. Het is belangrijk dat de toerusting tot het ambt een kerkelijke inbedding krijgt. Eveneens is het van belang dat diakenen in hun werk ondersteund worden door iemand die op landelijk niveau dagelijks bereikbaar is. Nadat de commissie verschillende wijzigingsvoorstellen vanuit de vergadering heeft verwerkt, wordt haar voorstel met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 35

31.05.96

Collecte Japan (agenda 7.1.1)

Voorstel : commissie 4

Rapporteur : M. van Veelen

Materiaal :

bezwaarschrift van br. J. Groeneveld te Zwijndrecht. Hij is van mening dat deputaten GDD inzake de collecte voor de door aardbeving getroffen Reformed Church te Kobe hun bevoegdheid hebben overschreden en hij verzoekt de synode uit te spreken:

1. "dat deputaten GDD zich voor hun werkzaamheden in het vervolg dienen te houden aan hetgeen door de synode in hun taakomschrijving is vastgelegd ook als een dergelijk verzoek (inzake Kobe) door deputaten BBK wordt gedaan."
2. "dat voor 'noodsituaties' waarin kerken in het buitenland waarmee slechts contacten kunnen worden onderhouden, voor hulpverlening door deputaten BBK duidelijke regels worden opgesteld, teneinde de bevoegdheden van de deputaatschappen op een doorzichtige wijze te markeren".

Besluit:

1. br. Groeneveld het besluit van de synode inzake deputaten GDD (artikel 33) toe te zenden;
2. aan zijn eerste verzoek niet te voldoen;
3. aan zijn tweede verzoek niet te voldoen.

Gronden:

1. in het besluit van de synode over de georganiseerde collecte en in de instructie 1d is het bezwaar van br. Groeneveld in rekening gebracht;
2. deputaten zijn altijd verplicht zich te houden aan hun taakomschrijving; een nadere uitspraak hierover is niet nodig;
3. bij noodsituaties als die te Kobe gaat het uit de aard der zaak om uitzonderlijke gevallen; het heeft geen zin regels op te stellen voor uitzonderingen.

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 36

25.04.96

Toepassing art. 32 KO (agenda 2.5.1)

Voorstel : commissie 5

Rapporteur : P. Groenenberg

Materiaal :

- brief van br. J. Groeneveld te Zwijndrecht dd. 20 november 1995; hij verzoekt
- a. het besluit van de Generale Synode van Ommen 1993 (Acta, art. 93) vervallen te verklaren, omdat die predikant-afgevaardigden, die opgeroepen hebben steun te geven aan de Evangelische Omroep, aan de stemming hebben deelgenomen; dit is in strijd met het besluit van de Generale Synode van Leeuwarden 1920 (Acta art. 21);
  - b. alsnog uit te spreken dat een oproep tot steun aan de Evangelische Omroep in strijd is met het ondertekeningsformulier voor predikanten.

Besluit:

aan de verzoeken niet te voldoen.

Gronden:

1. de Generale Synode van Ommen 1993 nam een besluit over een bezwaarschrift dat alleen handelde over de weigering van deputaten-curatoren een gesprek aan te gaan met docenten van de Theologische Universiteit te Kampen over hun oproep tot steun aan de Evangelische Omroep; vandaar dat alleen deputaten-curatoren die lid van de synode waren buiten stemming zijn gebleven;
2. br. J. Groeneveld toont niet met feiten aan dat het oproepen tot steun aan de Evangelische Omroep in strijd brengt met het ondertekeningsformulier voor predikanten.

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 37

03.05.96

Toepassing art. 42 KO (agenda 2.4.1, 2.4.2 en 2.4.3)

Voorstel : commissie 4

Rapporteurs : J. van Groos en M. van Veelen

Materiaal :

1. verzoekschrift van br. J. Groeneveld te Zwijndrecht dd. 20 november 1995. Hij heeft er bezwaar tegen dat een predikant-adviseur in de classis Dordrecht-Gorinchem naast de afgevaardigde predikant uit dezelfde kerk zitting heeft gehad en volgens het classis-reglement zitting kan hebben in het moderamen van de classis; hij acht dit in strijd met art. 42 KO; hij verzoekt om nadere toespitsing van art. 42 KO;
2. brief van appellant dd. 12 maart 1996 waarin hij meedeelt dat hij zich met het aan de synode gezonden verzoekschrift in aangepaste vorm tot de Particuliere Synode Holland-Zuid 1996 heeft gewend;
3. uitspraak van de Particuliere Synode Holland-Zuid dd. 28 maart 1996 waarin deze br. Groeneveld erop wijst dat voor hem de aangewezen weg is zijn nadere argumentatie aan de classis Dordrecht-Gorinchem kenbaar te maken;
4. brief van br. Groeneveld dd. 2 april 1996 waarin hij zijn standpunt inzake art. 42 opnieuw uiteenzet en zijn verzoekschrift handhaaft.

Besluit 1:

het verzoek van br. J. Groeneveld niet te behandelen.

Grond:

br. Groeneveld moet zich gedragen naar de uitspraak van de Particuliere Synode Holland-Zuid van maart 1996.

Besluit 2:

uit te spreken dat br. J. Groeneveld misbruik maakt van het recht van appel.

Gronden:

1. br. Groeneveld heeft geen moeite gedaan de classis Dordrecht-Gorinchem argumenten voor

- zijn uitleg van art. 42 KO te geven; dit zelfs niet nadat de particuliere synode de noodzaak hiervan hem geduldig en uitdrukkelijk had uitgelegd;
2. br. Groeneveld had zijn verzoek bij wijze van beroep al bij de generale synode ingediend voordat de particuliere synode een uitspraak had gedaan; ook handhaaft hij zijn verzoek nadat de particuliere synode hem de juiste weg heeft gewezen;
  3. uit het verzoekschrift en de bijgevoegde correspondentie blijkt dat br. Groeneveld zich noch in de door hem aangesneden materie, noch in de kerkelijke appèlgang behoorlijk heeft verdiept; hij heeft dusdoende zonder goede reden tijd en aandacht van de meerdere vergaderingen van de kerken gevraagd.

Deze zaak wordt niet in comité maar in publieke zitting behandeld, omdat appellant zijn bezwaren ook publiek kenbaar heeft gemaakt. Overeenkomstig de huishoudelijke regeling voor generale synoden heeft de commissie nagegaan of misbruik is gemaakt van het recht van appèl. Zij is van oordeel dat dit hier inderdaad het geval was. Ds. A. Boersma en oud. A. Prins blijken evenwel een andere mening te zijn toegedaan. Zij stellen voor om besluit 2 met de bijbehorende gronden te laten vervallen, maar de vergadering verwierpt hun amendement met 6 stemmen voor en 25 stemmen tegen. Het gehele voorstel van de commissie wordt aanvaard met 24 stemmen voor, 5 stemmen tegen en 2 onthoudingen. Bij dit alles blijven de afgevaardigden uit Holland-Zuid buiten stemming.

Artikel 38

27.06 / 04.09.96

Archief en documentatie (agenda 9.3.1-4)

Voorstel : commissie 3

Rapporteur : L.J. Joesse

Materiaal :

1. rapport van deputaten voor de kerkelijke archieven en de documentatie van de geschiedenis van De Gereformeerde Kerken in Nederland (deputaten Archief en Documentatie);
2. aanvullend rapport van bovengenoemde deputaten dd. 9 april 1996; de volgende notities dienen daarbij te worden gemaakt:
  1. met betrekking tot de opdracht "alle maatregelen te nemen die voor de instandhouding van het ADC nodig zijn, alsmede die werkzaamheden uit te voeren die voortvloeien uit de aanstelling van de door deputaten benoemde archivaris-documentalist" (Generale Synode van Ommen 1993, Acta art. 35, besluit 2 sub 4) hebben deputaten ter vervanging van de archivaris-documentalist per 1 mei 1996 een fulltime archivaris-documentaliste aangesteld en zijn zij voornemens een directeur te benoemen voor één dag per week; voorts stelden deputaten een parttime archivaris-documentalist aan per 1 april 1996 voor de tijd van één jaar;
  2. deputaten zijn niet toegekomen aan de opdracht "de generale synode te dienen met een voorstel hoe de controle van de archieven en met name van het generaal-synodaal archief het meest geëigend kan plaatsvinden" (Generale Synode van Ommen 1993, Acta art. 35, besluit 2 sub 14j);
3. jaarrekeningen 1992, 1993, 1994 en 1995 van de Stichting Archief en Documentatie, met bijbehorende accountantsverklaringen;
4. gewijzigde begroting dd. 20 april 1996 voor de jaren 1996 tot en met 1998 t.b.v. het werk van voornoemde deputaten.

Besluit 1:

deputaten te dechargeren voor het door hen gevoerde beleid.

Grond:

deputaten hebben hun opdracht grotendeels uitgevoerd overeenkomstig de hen door de Generale Synode van Ommen 1993 verstrekte opdrachten (Acta art. 35, besluit 2).

Besluit 2:

nieuw te benoemen deputaten voor archief en documentatie de volgende opdrachten te verstrekken:

1. a. archief- en documentatiemateriaal te verzamelen en te beheren, dat van belang is voor de geschiedenis van De Gereformeerde Kerken in Nederland, met name sinds de

- Vrijmaking in 1944 en volgende jaren; in het bijzonder wanneer zulk materiaal anders dreigt verloren te gaan;
- b. te zorgen dat de afgesloten gedeelten van de archieven van generaal-synodale deputaatschappen worden overgebracht naar het ADC;
  2. de kerkeraden, de meerdere vergaderingen en haar deputaatschappen, alsmede waar nodig en van belang ook personen en instanties regelmatig te dienen met advies en voorlichting inzake het beheer van archief- en documentatiemateriaal, en de kerkelijke vergaderingen speciaal te dienen met richtlijnen en instructies voor een goed archiefbeheer;
  3. te stimuleren dat de in het ADC en in de kerken aanwezige archieven en documentatie worden benut tot bevordering van kennis en onderzoek op het gebied van de geschiedenis van De Gereformeerde Kerken in Nederland;
  4. de kerken te vertegenwoordigen in de Commissie tot registratie van de Protestantse kerkelijke en semi-kerkelijke Archieven (CPA).

Gronden:

1. het door generale synoden gevoerde beleid dient te worden gecontinueerd in die zin dat elk van de drie taken, te weten: (1) archief-beheer, (2) advies aan de kerken omtrent haar archieven en (3) stimuleren tot bevordering van kennis en onderzoek, tot zijn recht kan komen;
2. steeds hebben de generale synoden gesproken over de aanstelling van een archivaris-documentalist; daardoor werd voor de tijdsbesteding de nadruk gelegd op de beide eerstgenoemde taken, archief-beheer en advisering aan de kerken; de nieuwe formulering van de derde taak is nodig om te beklemtonen dat het ADC niet zal uitgroeien tot een onderzoekscentrum.

Besluit 3:

1. voorts aan deputaten op te dragen:
  1. alle maatregelen te nemen die voor de instandhouding van het Archief- en Documentatie Centrum (ADC) nodig zijn, alsmede die werkzaamheden uit te voeren, die voortvloeien uit de aanstelling van de door deputaten benoemde en/of te benoemen functionaris(sen);
  2. toezicht te houden op de werkzaamheden van de functionaris(sen) waarmee deze geheel en/of gedeeltelijk is (zijn) belast; deputaten zullen daartoe een nader gepreciseerd beleidsplan opstellen, voorts taakomschrijvingen, een geschillenregeling en eventueel andere regelingen vaststellen die nodig zijn met het oog op de arbeidsrechtelijke verhouding(en), en deze ter goedkeuring voorleggen aan de volgende generale synode;
  3. het bestuur te blijven vormen van de 'Stichting Exploitatie Archief- en Documentatiecentrum Broederweg 16' en zich in die kwaliteit te houden aan de besluiten van de generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland door welke zij zijn benoemd;
  4. in overleg met het curatorium van de Theologische Universiteit te onderzoeken of, en zo ja in hoeverre, het mogelijk dan wel wenselijk is structureel vorm te geven aan een personele en organisatorische samenwerking tussen het ADC en het bibliotheekwezen van de Theologische Universiteit dan wel de Universiteit zelf;
2. deputaten te machtigen van de kerken per 1 januari 1997 een quotum te vragen van ten hoogste f 1,75 per lid per jaar en de financiële administratie van de hierboven genoemde Stichting Exploitatie evenals van het deputaatschap te laten controleren door een accountant.

Gronden:

1. de uitvoering van bovengenoemde werkzaamheden was door de vorige generale synode opgedragen en dient te worden gecontinueerd;
2. het ADC vergt een heldere organisatiestructuur en een goede verdeling van verantwoordelijkheden en bevoegdheden. Deputaten zijn eindverantwoordelijk voor de vaststelling van het beleid en dragen ook de eindverantwoordelijkheid voor de voorbereiding en de uitvoering ervan. Zij houden ook toezicht op het goed functioneren van aan te trekken functionaris(sen). De te benoemen functionaris(sen) van het ADC is/zijn verantwoordelijk voor de voorbereiding en uitvoering van het beleid;
3. eventuele overlapping in en/of mogelijke uitbesteding van werkzaamheden alsmede de derde opdracht (zie hierboven besluit 2 sub 3) rechtvaardigen een onderzoek naar mogelijke samenwerking tussen het ADC en de Theologische Universiteit, zoals een mogelijke wederzijdse uitlening van personeel op parttime basis en/of eventuele organisatorische incorporatie

4. in het kerkhistorisch onderzoek dat aan de Theologische Universiteit wordt verricht; deputaten tonen aan dat het beleid binnen het beschikbare budget kan worden uitgevoerd; voorts dient bezuiniging te worden nagestreefd; in dit kader zal ook blijvend gebruik kunnen worden gemaakt van vrijw illigers.

Besluit 4:

uit te spreken dat deputaten alsnog met voorstellen komen terzake van de controle van het archief, namelijk over de vraag hoe de controle van de archieven, met name van het generaal-synodaal archief, het meest geëigend kan plaatsvinden.

Grond:

deputaten hebben zelf de zorg voor het beheer van het generaal-synodaal archief en de vraag blijft door wie en/of welke instantie van deskundigen toetsing van het archiefbeheer zal dienen te geschieden.

Bij de bespreking, onderbroken door het zomerreces van de synode, zijn de deputaten ing. R. Boiten, dr. G. Harinck, br. S. Hiemstra (alleen op 27-6), prof. dr. M. te Velde en br. E.T. de Vries (alleen op 4-9) aanwezig. Uit eigen bronnenonderzoek door de commissie bleek de wenselijkheid de taken van het ADC beter te formuleren, aangezien dat in het verleden niet voldoende was gebeurd. Zo geeft het nu gepresenteerde voorstel in besluit 2 een nieuwe formulering van de derde taak. Dit besluit wordt, evenals besluit 4, door de vergadering met algemene stemmen aanvaard. Verder wordt besluit 1 aanvaard met 33 stemmen voor, een stem tegen en twee onthoudingen en besluit 3 met 35 stemmen voor en 1 onthouding. Tenslotte spreekt de praeses de wens uit dat nieuwe benoemen deputaten de voor het ADC vastgestelde taken zullen kunnen uitvoeren ten dienste van de kerken.

Artikel 39

18.04.96

Doop geadopteerde kinderen (agenda 2.12.1-2.12.3)

Voorstel : commissie 1

Rapporteur : J. Gunnink

Materiaal :

1. verzoek van de Particuliere Synode Utrecht 1996, om het besluit van de Generale Synode Groningen-Zuid 1978 (art. 389), gehandhaafd in Heemse 1984--1985 (art. 60) te herzien en uit te spreken dat de doop mag worden bediend, zo spoedig mogelijk nadat de adoptie naar het recht van het land van herkomst is uitgesproken;
2. daarbij aansluitend verzoeken van gelijke strekking van br. P. Koster en zr. E. Koster-de Wit te Almere dd. 18 maart 1996, en van br. en zr. J. en G. Hovius te Frieschepalen dd. 19 maart 1996.

Besluit 1:

aan het revisieverzoek niet te voldoen.

Gronden:

1. de Generale Synoden van Groningen-Zuid 1978, Arnhem 1981 en Heemse 1984--1985 spreken over een weg, die de Here in zijn voorzienigheid met zijn kinderen gaat. Daarbij behoort ook de definitieve rechterlijke uitspraak als het einde van deze weg. De rechtspositie van het kind en de vaste en wettige plaats in het gezin enerzijds en het tijdstip van de bediening van de doop anderzijds zijn niet van elkaar los te maken. Tegen deze lijn, die door voorgaande synoden is uitgezet, zijn door appellant geen nieuwe argumenten ingebracht;
2. de kerken volgen de actuele wetgeving inzake adoptie. Daaronder valt ook het -- door de particuliere synode Utrecht genoemde -- internationale verdrag tussen adoptielanden, waarbij Nederland partij is: wanneer de ratificatie van dit verdrag een feit is, zal het Nederlandse recht hierbij worden aangepast.

Besluit 2:

rapport en besluittekst toe te zenden aan de particuliere synode Utrecht, br. en zr. Koster-de Wit en br. en zr. Hovius.

In de bespreking komen allerlei bijbelse, kerkrechtelijke en past-orale aspecten ter sprake. De kerkelijke regels zijn gebaseerd op de wettigheid van de adoptie als voorwaarde voor het bedienen van de doop. Tegelijk is er begrip voor de moeite van adoptief-ouders van buitenlandse kinderen, omdat met de doop moet worden gewacht totdat de Nederlandse rechter een uitspraak heeft gedaan. Amendementen om grond 2 geheel (ds. T. Dijkema) of gedeeltelijk (ds. H.J. Siegers) te laten vervallen, worden bij stemming met een ruime meerderheid verworpen. Ds. M.H. Oosterhuis dient een tegenvoorstel in om te besluiten aan het verzoek wel te voldoen. Daarbij formuleert hij de volgende grond: "Wanneer aan kinderen die door een buitenlandse adoptie een vaste plaats hebben gekregen in het gezin van hun adoptief-ouders en over wie deze ouders van de Nederlandse rechter de voogdij hebben ontvangen, de doop wordt onthouden, omdat hun plaats in dat gezin nog niet volgens het burgerlijk recht is vastgelegd door de adoptie-uitspraak van de Nederlandse rechter, ontstaat er een ongelijkheid tussen kinderen van het verbond, aangezien de eis van vastlegging niet consequent wordt gesteld in verband met de doop van bloedeigen kinderen. De kerkelijke praktijk laat immers ruimte voor de doop van kinderen die nog niet officieel zijn ingeschreven in de burgerlijke stand". Dit tegenvoorstel komt echter niet in stemming, doordat het commissievoorstel met 27 stemmen voor, 6 stemmen tegen en 2 onthoudingen wordt aanvaard.

Artikel 40

01.05.96

Asielzoekers aan het avondmaal (agenda 3.10.1)

Voorstel : commissie 4

Rapporteur : P.H. van der Laan

Materiaal :

brief (zonder datum) van br. M.C. Bijl betreffende een verschil van mening met de kerkeraad van Drachten-Zuid/Oost over de toelating van asielzoekers aan het avondmaal. In deze brief verweist de broeder naar een correspondentie die hij gevoerd heeft met kerkeraad, classis en particuliere synode. Afschriften van zijn bezwaarschriften en antwoorden van de betreffende kerkelijke vergaderingen zijn als bijlage bijgevoegd. De broeder beroept zich niet rechtstreeks tegen de particuliere synode op de generale synode. Wel schrijft hij: "Vooral in de laatste brief aan de PS-FRIESLAND staat duidelijk waarom ik tot u kom". In de bijlagen blijkt dat een brief dd. 28 november 1995 te zijn. Daarin stelt br. Bijl dat hij met de particuliere synode op een punt is beland "dat verdere schrijven vruchteloos is en dat we uitelkaar gaan met verschil dat ik genoodzaakt ben verder de kerkelijke weg te gaan betreden."

Besluit:

de brief niet te behandelen.

Gronden:

1. de brief geeft weliswaar een aaneenschakeling van bedenkingen, maar komt niet met een duidelijk bezwaar tegen een welomschreven besluit van een kerkelijke vergadering;
2. de bezwaren, voorzover ze uit de brief zijn op te maken, resulteren slechts in een verzoek tot nadere bezinning; de broeder doet geen verzoek om een uitspraak;
3. de broeder is door geen kerkelijke vergadering verongelijkt, maar correct en zorgvuldig behandeld.

Het voorstel van de commissie, besproken onder leiding van de assessor, wordt met algemene stemmen aanvaard. De afgevaardigden uit Friesland blijven buiten stemming.

Artikel 41

19.06.96

Viering avondmaal in stichtingen (agenda 3.12.1)

Voorstel : commissie 2

Rapporteur : Joh.W. van der Jagt

Materiaal :

brief (met bijlagen) van brs. J.W. Boessenkool en J.B. van Veen te Zeist dd. 5 april 1996 met:

- a. een verzoek om opheffing of revisie van het besluit van de Generale Synode van Leeuwarden 1920, dat in verpleeginrichtingen 'ook verpleegden, die niet tot een van de gereformeerde kerken behoren, tot deze avondmaalsbediening kunnen worden toegelaten, wanneer er voor hen geen gelegenheid bestaat om in de kerk, waarvan zij zelf lid zijn, het avondmaal te gebruiken, mits zij daartoe tijdig aan de kerkeraad hun begeerte te kennen geven en de kerkeraad zich verzekerd heeft, dat zij in hun kerk tot het avondmaal zijn toegelaten, dat zij in de grondstukken van de christelijke religie met ons overeenstemmen en onberispelijk van levenswandel zijn, terwijl zij voorts bereid moeten wezen, zolang zij als gasten aan het avondmaal deelnemen, zich aan het toezicht van de kerkeraad te onderwerpen' (Acta art. 25/2). Het voornaamste bezwaar van appellanten is, dat dit besluit gebaseerd is op de inmiddels in de gereformeerde kerken niet meer aanvaarde pluriformiteitsgedachte. Daarnaast achten ze het besluit niet goed uitvoerbaar, ook omdat op deze wijze de avondmaalsviering wordt geïsoleerd van de 'gemeenschap der heiligen'; bovendien zijn appellanten van oordeel dat echt christelijk barmhartigheidsbetoon door aan zieken het avondmaal niet te onthouden, niet los gemaakt kan worden van het maken van de goede kerkkeuze;
- b. een appel tegen de uitspraak van de Particuliere Synode Utrecht dd. 14 maart 1996: 'het besluit van de particuliere synode gaat teveel bewijsrechtelijk en niet voldoende in houdelijk in op de in ons appèlschrift van 17 januari jl. verwoorde bezwaren tegen het besluit van de classis Utrecht dd. 21 september 1995. Daarom ook is het afwijzen van ons verzoek om ons revisieverzoek te ondersteunen niet op voldoende inhoudelijke gronden geschied'.

Besluit:

1. aan het verzoek tot revisie van het besluit van de Generale Synode Leeuwarden 1920 inzake 'avondmaal in stichtingen' niet te voldoen (Acta art. 25, onderdeel 2);
2. het bezwaar tegen de Particuliere Synode Utrecht 1996 niet toe te stemmen.

Gronden:

1. het besluit van de Generale Synode van Leeuwarden 1920 is wel tot stand gekomen onder invloed van een advies van een commissie onder leiding van dr. H.H. Kuyper, maar dit betekent nog niet dat de pluriformiteitsgedachte in het besluit is terug te vinden. Leeuwarden 1920 vraagt juist de bereidheid om zich aan het toezicht van de kerkeraad te onderwerpen. Ten aanzien van het echt christelijk barmhartigheidsbetoon richten appellanten zich tegen het advies, niet tegen het synodebesluit. Bovendien voeren zij voor deze stelling geen enkel schriftbewijs aan;
2. het besluit van de Generale Synode van Leeuwarden 1920 maakt een uitzondering op artikel 60 (voorheen 61) KO. Om een ontwikkeling naar een open avondmaalstafel te voorkomen noemt deze synode verschillende voorwaarden voor deelname van patiënten van buiten de gereformeerde kerken. In deze lijn is goed te werken;
3. de appellanten tonen niet aan dat de avondmaalsviering door het besluit van de Generale Synode van Leeuwarden 1920 dreigt te worden geïsoleerd van de 'gemeenschap der heiligen';
4. de wijze waarop de Particuliere Synode van Utrecht 1996 het door appellanten aangevochten classisbesluit heeft beoordeeld en aangevuld, geeft blijk van inhoudelijke toetsing.

Na een korte bespreking wordt het voorstel van de commissie met algemene stemmen aanvaard. De afgevaardigden uit Utrecht blijven buiten stemming.

Artikel 42

20.06.96

Deelname aan avondmaal door luisteraars kerktelefoon (agenda 3.2.1)

Materiaal:

brief van de classis Harderwijk dd. 11 mei 1995, met het verzoek 'uit te spreken dat de bediening van het Heilig Avondmaal aan langdurig zieken thuis, die via de kerktelefoon met de eredienst verbonden zijn, valt binnen het kader van art. 61 KO en niet strijdig is met het besluit van de Generale Synode van Middelburg 1933 inzake krankengedienste' (met krankengedienste wordt bedoeld: bediening van het avondmaal aan zieken die in eigen huis worden verpleegd en aan ouden van dagen die verhinderd zijn de openbare eredienst bij te

wonen, Acta Generale Synode Middelburg 1933, art. 131, vgl. Bijl. XXVII).

Besluit:

het verzoek van de classis Harderwijk naar art. 30 KO niet in behandeling te nemen.

Grond:

de classis Harderwijk heeft niet aangetoond dat haar verzoek niet in de mindere vergadering had kunnen worden afgehandeld.

Commissie 2 (rapporteur oud. K. Stelpstra), die de behandeling van de brief van de classis Harderwijk heeft voorbereid, wilde wel inhoudelijk op de gestelde vraag ingaan. Dit vooral om een handreiking te kunnen doen aan de kerken. Voorgesteld werd twee besluiten te nemen:

1. het verzoek van de classis Harderwijk te behandelen als vraag inzake de toepassing van artikel 61 KO en de interpretatie van de uitspraak inzake de 'krankencommunie' van de Generale Synode van Middelburg 1933 in geval van deelname aan het avondmaal thuis door langdurig zieken die via de kerktelefoon met de openbare eredienst verbonden zijn;

2. de classis Harderwijk te antwoorden: a. dat het besluit van de Generale Synode van Middelburg 1933 niet rechtstreeks van toepassing is op bediening van het avondmaal aan langdurig zieken die thuis via de kerktelefoon getuige zijn van de avondmaalsviering in de kerkdienst; b. dat een kerk die het avondmaal wil bedienen aan langdurig zieken die via de kerktelefoon de avondmaalsviering meebeleven, zich dient te confronteren met de praktische bezwaren die de Generale Synode van Middelburg 1933 ertoe bracht uit te spreken, 'dat het geenszins wenschelijk is tot het invoeren der krankencommunie als kerkelijk gebruik over te gaan'; c. uit te spreken dat deze synode de vraag of kerktelefoon (of een vergelijkbaar audio-visueel middel) gelegenheid geeft deel te nemen aan de openbare eredienst als bedoeld in artikel 61 KO, niet kan beantwoorden.

Tijdens de bespreking blijkt echter dat dit voorstel bij een meerderheid van de vergadering teveel vragen oproept. Daarom wordt een tegenvoorstel van ds. T. Dijkema als besluit aanvaard met 23 stemmen voor en 11 stemmen tegen, nadat het voorstel van de commissie is verworpen met 11 stemmen voor, 22 stemmen tegen en 1 onthouding.

Artikel 43

30.05 / 19.06.96

Artikel 65 KO (agenda 3.4.4, 3.4.8, 3.4.10, 3.4.13, 3.4.15, 3.4.18, 3.4.19, 3.4.20, 3.4.22, 3.4.23 en 3.4.26)

Voorstel : commissie 2

Rapporteur : M.H. Oosterhuis

Materiaal :

1. hoofdstuk 9 en concept-besluit 2 van het rapport van studiedeputaten eredienst met betrekking tot de interpretatie van artikel 65 KO. De Particuliere Synode Zuid-Holland 1993 had de Generale Synode Ommen 1993 de vraag voorgelegd: dient artikel 65 KO tweede lid gehanteerd te worden:
  - a. als een strikte regel waarvan door de kerken onder geen omstandigheid mag worden afgeweken; of
  - b. als een kerkordelijke bepaling, die wel een algemene regel voor normale situaties geeft, maar die voor bijzondere en afwijkende situaties uit de aard van de zaak geen voorschrift kan bevatten?Dit was voor de Generale Synode van Ommen 1993 aanleiding aan deputaten op te dragen een antwoord hierop voor te bereiden. Ook de inventarisatie van de liturgische ontwikkelingen (rapport 4.3.3) gaf deputaten aanleiding tot bestudering van deze zaak. Bij verschillende kerken bleken vragen met betrekking tot artikel 65 KO tweede lid en suggesties tot verduidelijking ervan te leven. Deputaten stellen voor artikel 65 KO tweede lid niet te wijzigen maar er enkele bepalingen aan toe te voegen m.b.t. de goedgekeurde orden van dienst. Zo wordt vastgelegd op welke wijze artikel 65 KO tweede lid gehanteerd dient te worden;
2. schrijven van de Gereformeerde Kerk te Neede dd. 6 maart 1996 waarin wordt voorgesteld artikel 65 KO te wijzigen; het tweede deel wordt dan: "De kerken zullen bij de vormgeving van de eredienst blijven binnen de kaders die worden aangegeven door de orden van dienst die door de generale synode zijn vrijgegeven";
3. suggestie van de Gereformeerde Kerk te Kampen de formulering van artikel 65 KO tweede

lid in overeenstemming te brengen met de praktijk van voor 1978: dat de orden van dienst voor gebruik in de kerken werden *aanbevolen*. De kerkeraad wil derhalve aan de generale synode in overweging geven verder te studeren op een nieuwe redactie van artikel 65 KO tweede lid;

4. diverse brieven vanuit de kerken waarin commentaar op hoofdstuk 9 en conceptbesluit 2 van het deputatenrapport wordt verwoord, deels instemmend, deels afkeurend, deels pleitend voor een nieuwe formulering van artikel 65 KO tweede lid.

Besluit 1:

op de vraag van de Particuliere Synode Zuid-Holland 1993 het volgende te antwoorden:

- a. artikel 65 KO tweede lid heeft betrekking op elke officiële eredienst;
- b. artikel 65 KO tweede lid mag niet gehanteerd worden als een strikte regel die functioneert als keurslijf voor de kerken.

Gronden:

1. in de tweede mogelijkheid van beantwoording van de vraag naar de betekenis van artikel 65 KO tweede lid die de Particuliere Synode Zuid-Holland 1993 noemt wordt ten onrechte gesuggereerd dat onderscheiden dient te worden tussen normale situaties waarin dit artikel strikt onderhouden zou moeten worden en afwijkende situaties waarin dat niet het geval is; ook het randschrift bij artikel 65 KO geeft hiervoor geen grond;
2. de kerkorde is niet geschreven als een alles tot in detail regelend wetboek; ze bevat naar haar aard algemene regelingen voor normale situaties;
3. artikel 84 KO eist geen 'blinde naleving' van de kerkorde, maar verplicht de kerken 'zich erop toe te leggen' de bepalingen van de kerkorde na te leven;
4. zowel in artikel 84 KO als in artikel 65 KO tweede lid wordt de verantwoordelijkheid van de kerkeraden gestipuleerd: de *kerken* zullen zich erop toeleggen, resp. de *kerken* zullen zich houden aan.

Besluit 2:

aan de kerken de volgende tekst van artikel 65 KO tweede lid ter toetsing voor te leggen: "De kerken zullen gebruik maken van de orden van dienst die door de generale synode zijn goedgekeurd" en nieuw te benoemen deputaten eredienst op te dragen, rekening houdend met de reacties uit de kerken, een voorstel met betrekking tot de tekst van artikel 65 KO tweede lid te doen aan de volgende synode.

Gronden:

1. de vraag van de Particuliere Synode Zuid-Holland 1993, de daaraan gekoppelde studieopdracht van de Generale Synode Ommen 1993, de inventarisatie van deputaten eredienst (rapport 4.3.3) en ook verschillende ingekomen stukken (m.n. van de kerken te Neede en te Kampen) bewijzen dat de stringente formulering van artikel 65 KO tweede lid in de kerken misverstand wekt;
2. het toevoegen aan artikel 65 KO van aanvullende bepalingen is niet toereikend om de gewenste duidelijkheid te verschaffen; een kerkordeartikel dient in zichzelf duidelijk te zijn; ook is het in strijd met het karakter van de kerkorde om alle mogelijke gevallen te omschrijven;
3. de voorgestelde tekst brengt tot uitdrukking dat de kerken door artikel 65 KO tweede lid niet in een keurslijf gedrongen worden, maar verantwoordelijk zijn voor de inrichting van de erediensten met inachtneming van door de synode goedgekeurde orden van dienst;
4. het verdient de voorkeur, nu geen tekstwijzigingsvoorstel voor artikel 65 KO in de weg van artikel 30 KO de synode heeft bereikt, geen nieuwe tekst vast te stellen, maar de kerken in de gelegenheid te stellen een voorstel tot tekstwijziging te toetsen, waarna de volgende synode de tekst van artikel 65 KO definitief kan vaststellen.

Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van deputaat ds. H. Folkers; op 19 juni is ook prof. dr. M. te Velde als adviseur aanwezig. In een eerder voorstel had de commissie tot wijziging van artikel 65 KO willen overgaan. Dit stuitte binnen de vergadering op verschillende bezwaren, hoewel de adviseur een beperkte tekstwijziging kerkrechtelijk niet ongeoorloofd achtte gezien artikel 84 KO. De commissie heeft nu een nieuw voorstel op tafel gelegd, waarmee eerst antwoord wordt gegeven op de vraag van de Particuliere Synode Zuid-Holland 1993 en vervolgens een gewijzigde tekst van artikel 65 KO ter toetsing aan de kerken zal worden voorgelegd. Dr. P.H.R. van Houwelingen wil in deze tekst de term 'goedgekeurd' vervangen door 'vrijgegeven', wat naar zijn overtuiging beter zou

aansluiten bij de gereformeerde traditie van vóór Kampen-1975. Zijn amendement wordt echter verworpen met 13 stemmen voor en 21 stemmen tegen. Tenslotte wordt het nieuwe voorstel van de commissie met algemene stemmen aanvaard (alleen bij besluit 2 is er een tegenstem).

Artikel 44

10.05.96

Preekstof uit andere belijdenisgeschriften (agenda 3.1.1.1)

Voorstel : commissie 4

Rapporteur : L. Sollie

Materiaal :

brief met bijlagen van de Particuliere Synode van Gelderland 1996 met het volgende besluit: "De Generale Synode te verzoeken, de kerken in de gelegenheid te stellen in de komende drie jaar bij wijze van proef preken te houden uit de NGB en de DL naast de HC. De synode instrueert te benoemen deputaten erediens deze proef te organiseren en de resultaten ervan te verzamelen en te inventariseren en daarover op de volgende synode te rapporteren.

Gronden:

1. De Heidelbergse Catechismus is, qua vorm en opzet, het meest geschikt om in de prediking de leer van Gods Woord te verklaren.
2. De Nederlandse Geloofsblijdenis en de Dordtse Leerregels bevatten leerstukken, die niet direkt in de Heidelbergse Catechismus staan en die in de prediking aandacht verdienen.
3. Een proef in de kerken te Putten en Lelystad laat zien, dat het incidenteel preken uit een ander belijdenisgeschrift dan de Heidelbergse Catechismus tot stichting van de gemeente is."

Besluit:

aan het verzoek van de Particuliere Synode van Gelderland 1996 niet te voldoen.

Gronden:

1. de particuliere synode voert terecht aan dat van de aanvaarde belijdenisgeschriften de Heidelbergse Catechismus, qua vorm, opzet en karakter, het meest geschikt is om in de prediking de leer van Gods Woord te verklaren. Zo is het in art. 66 KO als regel vastgelegd;
2. in de orden van dienst staat: "In diensten waarin de Catechismus wordt uitgelegd, kan ook een passend gedeelte uit andere belijdenisgeschriften gelezen worden." De mogelijkheid om in de erediens waarin de leer van Gods Woord verklaard wordt aandacht te besteden aan andere belijdenisgeschriften c.q. leerstukken, die niet uitgebreid in de Heidelbergse Catechismus behandeld worden, is daarmee gegeven. Het staat de kerken vrij op welke manier zij daaraan vorm geven, mits de behandeling van de Heidelbergse Catechismus richtlijn blijft;
3. de stelling, dat de proef die in twee kerken gehouden is laat zien, dat het incidenteel preken uit andere belijdenisgeschriften tot stichting van de gemeente is, berust op weinig overtuigende resultaten van gehouden enquêtes. In de bijlage wordt ter evaluatie onder meer gesteld: "de respons vanuit de gemeente is dermate laag, dat niet betrouwbaar gezegd kan worden wat het oordeel van de hele gemeente is";
4. het nut van de door deputaten te houden proef is niet aangetoond, het doel ervan niet aangewezen en de werkwijze ervan niet aangegeven.

Blijkens de toelichting wil de commissie met dit voorstel uitspreken dat voldoende ruimte aanwezig is voor het gebruik van andere belijdenisgeschriften in de erediens, maar dat dit wel dient te gebeuren binnen het kader van de regelmatige catechismusprediking. Om alle misverstand uit te sluiten stelt ds. P.L. Storm voor om grond 2 na 'de leer van Gods Woord' aan te vullen met: 'naar aanleiding van de Catechismus', maar zijn amendement wordt verworpen met 8 stemmen voor en 25 stemmen tegen. Ds. R. ter Beek dient een tegenvoorstel in. Hij wil de vraag van de particuliere synode Gelderland in deze zin beantwoorden, dat artikel 66 KO de ruimte laat voor verklaring van de leer van Gods Woord in de prediking met behulp van de Nederlandse Geloofsblijdenis en de Dordtse Leerregels, mits het gebruik van de Heidelbergse Catechismus de regel blijft. Dit besluit zou gebaseerd kunnen worden op de gronden 1, 2 en 4 van het commissievoorstel. Het tegenvoorstel komt echter niet meer in stemming, doordat het voorstel van de commissie wordt aanvaard met 24 stemmen voor, 8 stemmen tegen en 1 onthouding.

Artikel 45**07.06.96***Appèl inzake echtscheiding (agenda 2.2.5)*

Voorstel : commissie 1

Rapporteur : J. Gunnink

Materiaal :

brief dd. 31 januari 1996 van br. D. Nugteren te Ermelo waarin hij verzoekt uit te spreken: "De synode spreekt uit, dat kerkeraden verzoeken om huw elijksbevestiging of voorbede in de openbare eredienst niet dienen in te willigen, indien van één of beide a.s. echtgenoten een voorgaand huw elijk is ontbonden als gevolg van kwaadwillige verlating, waarbij geen sprake is van overspel (door Christus genoemd in Mat. 5:31,32 en Mat. 19:9) of de zendingssituatie (door Paulus beschreven in 1 Kor. 7:12-16).

Als gronden voert de synode aan:

1. Uit de tegenstelling, die de Here in Mat. 5:31,32 maakt tussen hetgeen gezegd is aangaande de scheidbrief en hetgeen Hij zelf zegt, volgt, dat alleen ontucht als vleeselijke gemeenschap buiten eigen huw elijk als grond voor echtscheiding genoemd wordt.

2. Uit 1 Kor. 7 blijkt, dat kwaadwillige verlating door Paulus wordt toegestaan, als er sprake is van verstoting van de gelovige partij (christen) door de ongelovige partij (heiden)."

Genoemde brief is een bezwaarschrift tegen de uitspraak van de Particuliere Synode van Gelderland 1995, gedaan in haar vergadering van 8 juni 1995: "het besluit van de classis Harderwijk dat de kerkeraad te Ermelo geen onschriftuurlijke weg bew andelt wordt gezien als wijs en voorzichtig."

Besluit:

aan het verzoek niet te voldoen.

Grond:

in de aanhef van de brief aan de synode maakt appellant bezwaar tegen het standpunt van de kerkeraad van Ermelo inzake kwaadwillige verlating. Dat bezwaar heeft hij ook aan de classis Harderwijk en de particuliere synode van Gelderland voorgelegd.

Wat hij aan de generale synode vraagt is echter een algemene uitspraak ten aanzien van het beleid van kerkeraden. Dat is een ander verzoek dan hij aan genoemde mindere vergaderingen heeft gedaan.

In feite behelst zijn vraag aan de synode een verzoek tot revisie van het besluit van de Generale Synode van Middelburg 1933 inzake kwaadwillige verlating als grond voor echtscheiding (Acta art. 130). Dit verzoek heeft hij zo echter niet in de kerkelijke weg aan de orde gesteld.

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard. Buiten stemming blijven de afgevaardigden uit Gelderland.

Artikel 46**07.06.96***Appèl inzake echtscheiding (agenda 2.2.6)*

Voorstel : commissie 1

Rapporteur : M.W. Folmer

Materiaal :

brief dd. 1 februari 1996 van br. R. v.d. Laan te Ermelo waarin hij verzoekt uit te spreken: "A. dat de Raad van de Gereformeerde Kerk te Ermelo een onschriftuurlijke weg bewandelt wanneer hij vast houdt aan zijn uitspraak als volgt:

1. Op grond van gebleken verdeeldheid binnen de raad en op grond van eerdere uitspraken van synodes (o.a. Middelburg 1933) geen uitspraak te doen over de vraag of kwaadwillige verlating een voor God geldige reden is tot echtscheiding.

2. Elke aanvraag om te mogen hertrouwen op zich te beoordelen.

B. dat de Particuliere Synode Gelderland niet of onvoldoende heeft aangetoond dat onrecht met onrecht bestreden zou worden als gevolg van maatregelen die tegen

broeders en zusters zouden worden genomen en die harder zouden zijn dan volgens de Heilige Schrift geoorloofd zijn."; genoemde brief is een bezwaarschrift tegen de uitspraak van de particuliere synode van Gelderland: "het besluit van de classis Harderwijk dat de kerkeraad van de Geref. Kerk te Ermelo geen onschriftuurlijke weg bewandelt, wordt gezien als wijs en voorzichtig"; aan de brief zijn 8 bijlagen toegevoegd met o.a. de uitspraken van de classis Harderwijk en de Particuliere Synode van Gelderland 1995; in de brief van deze particuliere synode staan o.a. de volgende passages:
"De PS ziet geen reden om op de door u aangevoerde argumenten in te gaan. Zij ziet niet in, dat dit zou kunnen bijdragen in de discussie. Het lijkt haar eerder toe, dat er sprake is van herhaling van argumenten, waarmee we elkaar niet overtuigen. De synode acht de argumentatie van de classis in haar schrijven aan u d.d. 8-12-94 en de daarbij gestelde toelichting voldoende."
"De PS deelt uw verdriet en zorg over het groeiend aantal echtscheidingen. Maar het gaat niet aan bij het pogen om dit kwaad tegen te gaan, tegen broeders en zusters harder op te treden dan volgens de Schrift geoorloofd is. Dat zou een zaak worden van onrecht met onrecht bestrijden."

Besluit 1 :

aan het verzoek onder A genoemd niet te voldoen.

Gronden:

1. inwilliging van het verzoek zou impliceren, dat een uitspraak wordt gedaan over de reeds lang bestaande verschillen van inzicht binnen de gereformeerde kerken ten aanzien van kwaadwillige verlaten als grond voor echtscheiding; vanwege de onmacht elkaar in deze zaak vanuit de Schrift te overtuigen, deed de Generale Synode van Middelburg 1933 de volgende uitspraak: "De synode besluit over de vraag, of (behalve overspel ook) kwaadwillige verlaten een voor God geldige reden tot echtscheiding is, geen uitspraak te doen" (Acta art. 130); de kerkeraad van Ermelo is met zijn besluit binnen het kader van die uitspraak gebleven;
2. appellant had bij bezwaar tegen de uitspraak van Middelburg 1933 dit in de kerkelijke weg voor moeten leggen aan de generale synode;
3. de Generale Synode van Hoogeveen 1969--1970, waar appellant zich op beroept, heeft geen uitspraak gedaan inzake kwaadwillige verlaten in confrontatie met Middelburg 1933.

Besluit 2 :

aan het verzoek onder B genoemd te voldoen.

Grond:

de particuliere synode van Gelderland zegt eerst dat zij geen reden ziet op de aangevoerde argumenten in te gaan; vervolgens doet zij zonder nadere motivering de door appellant gewraakte uitspraak.

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard. Buiten stemming blijven de afgevaardigden uit Gelderland.

Artikel 47

Studierapport deputaten echtscheidingszaken (agenda 2.2.1 - 2.2.20)

10 / 11.09.96

Voorstel : commissie 1

Rapporteurs : A. Boersma en W. Smit

Materiaal :

1. rapport van deputaten echtscheidingszaken;
2. aanvulling op het rapport van deputaten echtscheidingszaken, ingevoegd als de punten 13, 19 en 35;
3. 13 brieven van kerkeraden, 5 van particulieren en 1 van de werkgroep Divortesia met reacties op en bezwaren tegen het rapport van deputaten.

Besluit 1 :

deputaten onder dank te dechargeren en daarbij de kanttekening te plaatsen, dat zij aan de eerste opdracht van de Generale Synode Ommen 1993 een eigen invulling hebben gegeven.

Grond:

deputaten hebben zich geconcentreerd op de opdracht tot bestudering van de Schriftgegevens en de kerkelijke uitspraken; zij hebben bij de kerkeraden geen navraag gedaan naar de knelpunten in de kerkelijke communicatie.

Besluit 2 :

de volgende uitgangspunten en richtlijnen te bieden ten dienste van kerkelijk beleid in echtscheidingszaken en ten dienste van een goede communicatie tussen kerkeraden ter zake.

Uitgangspunten

1. Het huwelijk is door de Here ingesteld. Deze hechte band tussen man en vrouw mag niet door mensen verbroken worden (Gen. 2:24; Mal. 2:14-16; Mat. 19:3-9; 1 Kor. 7:10-11).
2. Overspel maakt inbreuk op het huwelijk als een relatie van liefde en trouw. Wanneer verzoening van deze zonde en herstel van de geschonden verhouding niet mogelijk zijn, kan de trouweloos behandelde echtgenoot echtscheiding aanvragen (Mat. 5:32; Mat. 19:9; 1 Kor. 6:16-18; Hebr. 13:4); een nieuw huwelijk is dan geoorloofd en kan kerkelijk bevestigd worden.
3. Is er sprake van een ongelovige partij die de ander wil verlaten, dan mag de gelovige om dit te voorkomen niet het geloof en de liefde tot de Here ten offer brengen. Verlating omwille van het geloof (religionis causa) is een grond om in scheiding te berusten.
4. Over de vraag in hoeverre andere vormen van kwadaadwillege verlating beoordeeld kunnen worden analoog aan de situatie, die de apostel Paulus in 1 Kor. 7:12-16 beschrijft, bestaat geen eenstemmigheid.

Richtlijnen

1. De synode adviseert de kerkeraden het studierapport van deputaten (zie bijlage IV) en het commissierapport (zie bijlage V) zorgvuldig te overwegen.
2. Wanneer een scheiding zich voordoet in het huwelijk van kerkleden zal de kerkeraad zijn herderlijke zorg voor de betrokkenen gestalte geven in troost, bemoediging en vermaan. Indien de kerkeraad op basis van gesprekken met betrokken partijen zich een oordeel vormt over de situatie, zal dit oordeel geargumenteed in de notulen worden vastgelegd.
3. Wanneer een zaak niet helder vanuit de Schrift bewezen kan worden mag een kerkeraad niet de gewetens binden.
Blijft tussen de kerkeraad en de betrokken gemeenteleden verschil van inzicht bestaan over de vraag of echtscheiding en/of een tweede huwelijk geoorloofd is in het licht van Gods Woord, dan zal de kerkeraad naar art. 41 KO advies vragen aan de classis.
4. Bij vertrek van (één van) de betrokkenen naar een andere gemeente wordt aan de kerkeraad aldaar beknopt de informatie verstrekt, die noodzakelijk is voor de overdracht van de ambtelijke zorg. Voordat de andere kerkeraad wordt ingelicht, zal de betrokken broeder en/of zuster op de hoogte worden gesteld van de inhoud van deze informatie.
Is de echtscheiding een feit geworden, dan wordt op de attestatie vermeld: "deze broeder/zuster is gehuwd geweest. Het huwelijk werd op (datum) ontbonden door echtscheiding. Hij/zij was op dat moment lid van de Geref. Kerk te..."
Indien een kerkeraad nadere informatie nodig heeft, met name ter beoordeling van een eventuele nieuwe huwelijksluiting, zal hij met medeweten van de betrokkene zich wenden tot de raad van de in de attestatie genoemde kerk.
5. Overleg zal plaatsvinden tussen kerkeraden, die met dezelfde huwelijksbreuk en echtscheiding te maken krijgen. De resultaten van dit overleg zullen schriftelijk worden vastgelegd.
6. Indien zich tussen de betrokken kerkeraden een verschil voordoet in de beoordeling van een huwelijksbreuk en zij tot verschillende oordelen komen ten aanzien van tuchttoefening en/of kerkelijke bevestiging van een nieuw huwelijk, zal aan de classis van de kerk, die in de betreffende zaak een beslissing moet nemen advies worden gevraagd.

Gronden:

1. het is zinvol hetgeen vanuit de Schrift duidelijk is ten aanzien van echtscheiding en tweede huwelijk als uitgangspunten van kerkelijk beleid te formuleren;

2. zowel de kerkeraden als betrokken gemeenteleden zijn gebaat bij richtlijnen, die eenheid in beleid ten aanzien van echtscheidingszaken kunnen bevorderen.

Bij de bespreking zijn de deputaten prof. dr. J. Douma, dr. P.H.R. van Houwelingen, ds. A. Kamer (niet op 11-9) en br. A. de Kievit aanwezig. Terwijl deputaten het liefst zouden willen volstaan met een verwijzing naar hun studierapport door de synode, blijft de commissie veel waarde hechten aan het formuleren van uitgangspunten en richtlijnen aan de hand van dit rapport. Volgens ds. M.H. Oosterhuis kunnen de besluiten 2 en 3 dan beter als volgt worden geformuleerd: "2. Het rapport van deputaten op hoofdlijnen te aanvaarden en daaruit de volgende uitgangspunten af te leiden voor een Schriftuurlijke beoordeling van echtscheidingszaken (volgt 1 t/m 4); 3. De volgende richtlijnen ten dienste van het kerkelijk beleid in echtscheidingszaken en ten dienste van een goede communicatie tussen kerkeraden terzake vast te stellen (volgt 2 t/m 6)". Maar zijn amendement wordt verworpen met 15 stemmen voor en 20 stemmen tegen. De predikanten T. Dijkema en P.H. van der Laan willen in de besluittekst verwoorden dat actualisering nodig is van wat door vorige synoden was gezegd. Daarom stellen zij voor besluit 2 als volgt te beginnen: "In aansluiting op de besluiten van de Generale Synode van Utrecht 1923 (Acta art. 91) en de Generale Synode van Middelburg 1933 (Acta art. 130)...". Hun amendement wordt echter verworpen met 12 stemmen voor en 23 stemmen tegen.

De voorgestelde tekst van de uitgangspunten en richtlijnen levert een brede discussie, veel suggesties en enkele amendementen op. Aangenomen wordt het amendement van ds. H.J. Siegers om in uitgangspunt 3 het woord "reden" te veranderen in "grond" (24 stemmen voor, 7 stemmen tegen en 4 onthoudingen). Twee andere door hem ingediende wijzigingsvoorstellen worden echter verworpen (beide met 16 stemmen voor en 19 tegen): in richtlijn 1 de verwijzing naar het commissierapport laten vervallen en aan richtlijn 5 de bepaling toevoegen: "Dit resultaat wordt aan betrokkenen meegedeeld".

Tenslotte wordt het voorstel van de commissie aanvaard met 24 stemmen voor, 7 stemmen tegen en 4 onthoudingen (dr. P.H.R. van Houwelingen blijft als deputaat steeds buiten stemming). De praeses moet constateren dat de besluitvorming moeizaam is verlopen. Hij wil evenwel de hoop uitspreken dat het genomen besluit de kerkeraden houvast zal bieden om in deze vaak gecompliceerde zaken goede leiding te kunnen geven.

Hoofdstuk III EREDIENST

Artikel 48

24.05.96

Bijbelvertaling (agenda 3.8.1 - 3.8.3)

Voorstel : commissie 3

Rapporteur : T. Dijkema

Materiaal :

1. rapport van deputaten bijbelvertaling;
2. brief met bijlagen van de Gereformeerde Kerk te Smilde dd. 22 januari 1996; de kerkeraad te Smilde verzoekt de synode uit te spreken:
  - a. dat de Gereformeerde Kerken ontrouw aan de Here worden, wanneer zij met het NBG blijven samenwerken;
  - b. dat de Gereformeerde Kerken, gezien de huidige ontwikkelingen, niet langer hun medewerking mogen verlenen aan de totstandkoming van de door het NBG nieuw uit te brengen vertaling;
3. brief van br. J. Westra te Katwijk aan Zee dd. 4 februari 1996, waarin hij o.m. kritiek oefent op het feit dat er alweer een nieuwe vertaling zal verschijnen.

Besluit 1:

deputaten te dechargeren onder dank voor het door hen verrichte werk.

Grond:

deputaten hebben hun arbeid verricht overeenkomstig hun opdracht.

Besluit 2:

opnieuw deputaten te benoemen met de volgende opdrachten:

1. bij bijbelgenootschappen en andere instanties die actief betrokken zijn bij het uitgeven en (doen) vervaardigen van bijbelvertalingen in ons land zich te blijven presenteren als adres waar men informatie over het onderwerp bijbelvertaling kan toezenden;
2. de mogelijkheid te benutten verder deel te nemen aan het overleg met het NBG waar het de nieuwe bijbelvertaling betreft en daarbij met waakzaamheid de verdere ontwikkelingen te volgen vanuit het door de Generale Synode van Leeuwarden 1990 bepaalde in besluit 2b, Acta art. 67;
3. zo mogelijk de kerken regelmatig te informeren en te adviseren over de ontwikkelingen rond de nieuwe bijbelvertaling en daarbij van de kerken het gebed te vragen voor het totstandkomen van een verantwoord vertaling;
4. het rapport over hun arbeid een half jaar voor het begin van de eerstkomende generale synode geheel of gedeeltelijk aan de kerken toe te zenden.

Gronden:

1. informatie aan deputaten vanuit de Raad voor Contact en Overleg betreffende de Bijbel (RCOB) en overleg met deputaten vanuit het NBG wijzen op een duidelijke functie van deputaten als adres van en overlegorgaan namens de kerken voor alle zaken die de vertaling van de Bijbel betreffen;
2. rekening houdend met het betreffende besluit van de synode van Leeuwarden 1990 kunnen deputaten door deelname aan het overleg met het NBG ertoe bijdragen dat er een voor de kerken aanvaardbare bijbelvertaling beschikbaar blijft. De vastgestelde vertaalprincipes en vertaalregels maken het mogelijk dat in de nieuwe bijbelvertaling een zorgvuldige weergave van de grondtekst geboden wordt. Het is daarom van groot belang, betrokken te blijven bij het vertaalproces in zijn praktische uitwerking;
3. ook al is in de huidige fase van het vertaalproces een zekere terughoudendheid in de informatie van de kant van het NBG te billijken, toch is het belangrijk dat de kerken zo goed mogelijk meelevens met het proces; daardoor wordt vertrouwen gewekt.

Besluit 3:

aan het verzoek van de raad van de Gereformeerde Kerk te Smilde niet te voldoen.

Gronden:

1. de betrokkenheid van de Gereformeerde Kerken bij de nieuwe bijbelvertaling kan niet gekarakteriseerd worden als "samenwerken" en "medewerking". De nieuwe bijbelvertaling is een project van het NGB. De kerken nemen niet deel aan dit project, maar volgen het belangstellend en waakzaam. Na afronding van het project is het aan de kerken, te kiezen voor al of niet aanvaarding van de nieuwe bijbelvertaling voor gebruik in de kerken;
2. de door de kerkeraad te Smilde gewraakte jaarvergadering van het NGB en het project nieuwe bijbelvertaling zijn volgens informatie van deputaten twee gescheiden circuits. Het NGB bindt zich weliswaar niet aan wat de kerken belijden in art. 2--7 NGB; wel concentreert het zich in dit vertaalproject op het zorgvuldig weergeven van de tekst van de Heilige Schrift.

Besluit 4:

de brief van br. Westra te beantwoorden met verwijzing naar de zorgvuldigheid en waakzaamheid waarmee deputaten en synoden te werk gaan met betrekking tot de nieuwe bijbelvertaling.

Bij de bespreking, die plaatsvindt op de laatste vergaderdag voor Pinksteren, zijn de deputaten dr. H.R. van de Kamp en ds. H.J. Room aanwezig. Zij zeggen toe een tweetal punten vanuit de vergadering te zullen meenemen: 1. de kerken moeten de komende jaren door goede informatie worden voorbereid op de nieuwe bijbelvertaling; 2. om de nieuwe bijbelvertaling zuiver te kunnen beoordelen moet vermenging van verantwoordelijkheden als deputaat en als vertaler/supervisor zo veel mogelijk vermeden worden.

Vanuit de vergadering worden twee amendementen ingediend. Oud. J. Gunnink wil in besluit 2.2 het woord 'waakzaamheid' vervangen door 'aandacht'. Dit amendement wordt verworpen met 12 stemmen voor en 24 stemmen tegen. Oud. H. Brink wil besluit 4 aanvullen met een verwijzing naar de uitspraak van de Generale Synode van Leeuwarden 1990: "in te stemmen met het voornemen van het Nederlands Bijbelgenootschap zich in te zetten voor een nieuwe bijbelvertaling ter vervanging van de vertaling-1951" (Acta art. 67, besluit 2a). Dit amendement wordt verworpen met 13 stemmen voor, 22 stemmen tegen en 1 onthouding. Tenslotte wordt het voorstel van de commissie met algemene stemmen aangenomen.

Artikel 49

18.04.96

Bededagen (agenda 3.5.1)

Voorstel : commissie 2

Rapporteur : H. Brink

Materiaal :

rapport van de classis 's-Gravenhage dd. 7 december 1995, waarin wordt meegedeeld, dat de classis geen aanleiding heeft gezien om een bededag uit te schrijven naar artikel 69 KO omdat haar geen desbetreffende verzoeken hebben bereikt en omdat er naar haar oordeel zich geen omstandigheden hebben voorgedaan als bedoeld in voornoemd artikel.

Besluit:

1. de classis 's-Gravenhage te dechargeren van het door haar gevoerde beleid;
2. de classis Midden-Holland aan te wijzen als gedeputeerde tot het eventueel uitschrijven van een bededag naar artikel 69 KO.

Gronden:

1. de classis 's-Gravenhage heeft haar taak naar behoren uitgevoerd;
2. de classis 's-Gravenhage heeft na de herindeling van de particuliere ressorten Noord- en Zuid-Holland per 1 januari 1996 classis Midden-Holland.

De commissie had voorgesteld om de classis 's-Gravenhage te verzoeken in haar rapportage aan de volgende generale synode op concrete punten inzicht te geven in de afwegingen die geleid hebben

tot het al dan niet uitschrijven van een bededag. Met 22 stemmen voor en 13 stemmen tegen aanvaardt de vergadering echter een amendement van ds. M. van Veelen om dit verzoek achterwege te laten. Oud. A. Prins wil er bij de kerken op aandringen zich tot de classis Midden-Holland te wenden met het verzoek om een bededag uit te schrijven wanneer zich naar het oordeel van de betreffende kerk omstandigheden voordoen als bedoeld in artikel 69 KO. Zijn amendement wordt verworpen met 9 stemmen voor, 25 stemmen tegen en 1 onthouding. Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 50

26.04 / 02.05.96

Zegengroet (ontvankelijkheid) (agenda 3.1.6, 3.1.10, 3.1.12, 3.1.42, 3.1.44, 3.1.57)

Voorstel : commissie 5
Rapporteur : P. Groenberg
Materiaal :

1. verzoeken van de kerken te Dordrecht dd. 7 maart 1996, Spakenburg-Noord dd. 24 april 1995 en Spakenburg-Zuid dd. 7 maart 1996 om uit te spreken dat de Generale Synode van Ommen 1993 (Acta art. 40, besluit 1) ten onrechte het voorstel van de Particuliere Synode van Zeeland, Noord-Brabant en Limburg 1993 met betrekking tot het uitspreken van zegengroet en zegen in zgn. leesdiensten in behandeling heeft genomen.
Als belangrijkste argumenten worden aangevoerd:
  - a. de particuliere synode van Zeeland, Noord-Brabant en Limburg had zich moeten confronteren met de uitspraak van Heemse 1984 (Acta art. 70, besluit 4), omdat in die uitspraak ook uitgegaan wordt van de Orden van dienst; het betreft dus geen nieuwe zaak;
  - b. de Generale Synode van Ommen 1993 heeft haar besluit niet gebaseerd op gronden vanuit de nieuwe invalshoek: de Orden van dienst (art. 65 KO);
2. adhesie-betuigingen aan het verzoek van Spakenburg-Noord door br. A. Domisse en zr. S. Domisse-Nijenboer te Eindhoven dd. 21 augustus 1995, br. W. Vonk en zr. A.J. Vonk-Feriks te Eindhoven dd. 7 augustus 1995 en br. M. Noort te Berkel en Rodenrijs dd. 18 maart 1996.

Besluit:

1. het besluit van de Generale Synode van Ommen 1993 niet ter discussie te stellen alleen vanwege het feit dat de ontvankelijkheid van het voorstel van de particuliere synode van Zeeland, Noord-Brabant en Limburg omstreden is;
2. het besluit van de Generale Synode van Ommen 1993 te toetsen aan de hand van de ingebrachte bezwaren.

Gronden:

1. hoewel de particuliere synode van Zeeland, Noord-Brabant en Limburg zich niet rechtstreeks geconfronteerd had met besluiten van eerdere generale synoden, heeft de synode van Ommen een besluit genomen, dat in een aantal kerken is geëffectueerd; het dient de goede orde (art. 1 KO) niet als dat besluit uit het midden van de kerken zou worden weggenomen alleen op basis van een behandeling, die wellicht niet terecht is geweest;
2. vele bezwaarschriften en verzoeken die door particuliere synoden, classes, kerken en particulieren zijn ingediend, zijn wettig op de synode gebracht.

Een eerdere versie van dit besluit, waarin meer gedetailleerd werd ingegaan op de ontvankelijkheid van het voorstel van de particuliere synode van het Zuiden in Ommen, bevatte voor de vergadering teveel onduidelijkheden. In 'afgeslankte' vorm vindt het voorstel van de commissie echter brede steun: het wordt aanvaard met 29 stemmen voor en 3 onthoudingen. Buiten stemming blijven oud. G. Boersma en ds. T. Dijkema, die afgevaardigd waren naar de generale synode van Ommen, evenals ds. P.H. van der Laan, die indertijd mede-opsteller van het voorstel van het Zuiden was.

Artikel 51

20.06.96

Zegengroet en zegen (agenda 3.1.1 - 3.1.65)

Voorstel : commissie 5

Rapporteurs : M. Douma en P. Groenenberg

Materiaal :

1. brieven van de particuliere synoden van Friesland dd. 23 februari 1996, Drenthe (ongeda-teerd) en Gelderland-Flevoland dd. 26 februari 1996;
2. vele brieven van classes, kerken en particulieren;
In de brieven worden – samenvattend -- de volgende bezwaren aangevoerd;
  - a. tegen het besluit van de synode van Ommen inzake de zegengroet (Acta art. 40):
    1. het besluit beperkt zich niet tot ambtsdragers, maar het omvat ook niet-ambtsdragers; dat laatste is in strijd met het besluit van de Generale Synode van Sneek-Utrecht 1939 over hulppredikers (Acta art. 346) en in strijd met de aangehaalde bijbelteksten in de gronden onder het besluit, die spreken over het zegenen door priesters, Christus zelf en apostelen;
    2. het besluit is ten onrechte in de vrijheid van de kerken gelaten; dat bewerkt verdeeldheid in liturgisch opzicht en het maakt het de kerken moeilijk te handelen naar art. 31 KO; bovendien leidt de formulering van de gronden tot de conclusie dat het niet in de vrijheid van de kerken gelaten moet worden;
  - b. tegen de gronden onder het besluit van de synode van Ommen:
    1. een leesdienst is wel een eredienst, maar reeds de synode van Kampen 1975 voegde eraan toe: 'zij het op een andere manier';
    2. de benadering vanuit de aanwezigheid van Christus
      - betekent een breuk met 2000 jaar kerkgeschiedenis;
      - opent de weg naar sacramentsbediening door een niet-predikant;
      - verdisconteert niet dat er onderscheid is tussen de *volmacht* tot zegenen en de *uitoefening* ervan;
    3. ten onrechte wordt het lezen van de wet aangevoerd als argument pro het ongewijzigd uitspreken van de zegen, omdat bij het zegenen het *opleggen* van de zegen komt;
    4. er wordt geen rekening gehouden met de geleding in de ambten naar Ef. 4 en Openb. 1:20;
    5. de in grond 2 aangehaalde teksten spreken niet over het zegenen door niet-ambtsdragers; zelfs niet over het zegenen door oudsten;
    6. in grond 4 wordt niet *bewezen* dat het besluit geen inbreuk maakt op wat vastgelegd is over de ambten in de belijdenisgeschriften (art. 30 NGB), kerkorde (art. 1, 2, 3, 4, 16, 21) en bevestigingsformulieren;
    7. het zegenen is bediening van de verzoening in geconcentreerde vorm en behoort daarom tot de taak van de predikant.

Verder wordt in meer dan de helft van de brieven gepleit voor de instelling van een studiedeputaatschap; de opdracht aan zo'n deputaatschap wordt aldus geformuleerd:
een studie te verrichten naar:

  1. het onderscheid tussen het ambt van predikant en ouderling (de ambtsleer);
  2. de zaak van de zegengroet met al haar implicaties (ambtelijk, liturgisch, kerkrechtelijk);
  3. het karakter van de zegengroet in het licht van wat in de kerkelijke papieren is vastgelegd inzake de ambten;
  4. de vraag of vanuit de ambtsleer ook niet-ambtsdragers de zegen en zegengroet ongewijzigd behoren uit te spreken en op te leggen.

Besluit 1 :

1. naar aanleiding van de tegen het besluit van de Generale Synode van Ommen 1993 inge-brachte bezwaren toe te stemmen, dat de synode van Ommen:
  - a. onvoldoende in rekening heeft gebracht dat onderscheid gemaakt dient te worden tussen de volmacht tot het begroeten en zegenen en de uitoefening van die vol-macht;
  - b. ten onrechte zonder motivering het wel of niet ongewijzigd uitspreken en opleggen van zegen en zegengroet in de vrijheid van de kerken heeft gelaten;
  - c. zich niet geconfronteerd heeft met de uitspraak van de Generale Synode van Sneek-Utrecht 1939 (Acta art. 346) op het punt van het zegenen door niet-ambtsdragers;
2. dat precisering van het besluit met de gronden wenselijk is om de rust en vrede in de kerken te dienen.

Gronden:

1. de synode van Ommen heeft eenzijdig de nadruk gelegd op de aanwezigheid van Christus in de eredienst als bewijs voor de gedachte dat *elke* voorganger gemachtigd is de zegen en zegengroet uit te spreken en op te leggen;
2. ook al is de volmacht tot het begroeten in de naam van God en tot het leggen van de naam van God op de gemeente gegeven door de aanwezigheid van de Here Jezus Christus met zijn zegen, daarmee is nog niet beslist over wie die volmacht uitoefent;
3. de synode van Ommen heeft het wel of niet ongewijzigd uitspreken en opleggen van de zegen door niet-predikanten in de vrijheid van de kerken gelaten zonder dit te motiveren, terwijl zij haar gronden zo formuleerde, dat een verplichting voor de hand lag;
4. een besluit dat geenszins bedoelde de ambtsleer ter discussie te stellen, maar dat kennelijk toch aanleiding geeft tot een discussie daarover, kan beter nader gepreciseerd worden ten dienste van de rust en vrede in de kerken.

Besluit 2 :

uit te spreken:

1. dat ook in een eredienst waarin geen predikant voorgaat, de Here met zijn zegen aanwezig is en dat deze zegen liturgisch gestalte krijgt doordat een ouderling de zegen en zegengroet ongewijzigd uitspreekt en oplegt;
2. dat deze liturgische regel in acht genomen dient te worden naar art. 65 KO tweede lid;
3. dat, in het uitzonderingsgeval dat in een zgn. leesdienst iemand voorgaat die geen ouderling is, het de voorkeur verdient dat de eredienst door een ouderling geopend en gesloten wordt.

Gronden:

1. in de vastgestelde orden van dienst wordt aangegeven welke woorden bij zegen en zegengroet gebruikt moeten worden; daarbij wordt niet aangegeven dat alleen een predikant deze woorden mag gebruiken;
2. het is een zaak van kerkelijke wijsheid het uitspreken en opleggen van zegen en zegengroet te beperken tot ouderlingen; dit sluit aan bij de kerkelijke afspraken over de verantwoordelijkheid voor de erediensten, zoals die is toevertrouwd aan de gezamenlijke oudsten;
3. het opleggen van de zegen is niet afhankelijk van het gebaar. Een uitspraak van een generale synode over een zegengebaar is niet nodig;
4. het openen en sluiten van een eredienst door een ouderling onderstreept dat ook in een eredienst waarin een niet-ouderling voorgaat, voluit een ontmoeting plaatsvindt tussen God en zijn volk als ambtelijk vergaderde gemeente.

Besluit 3 :

aan de verzoeken tot het instellen van een studiedeputaatschap met een brede of beperkte opdracht niet te voldoen.

Gronden:

1. de kerken hebben in de belijdenisgeschriften, kerkorde en bevestigingsformulieren duidelijk omschreven wat tot de taak van de onderscheiden ambtsdragers behoort;
2. het is onnodig de hele ambtsleer te bestuderen, omdat het uitspreken en opleggen van zegen en zegengroet een zaak is van liturgische orde;
3. de in het verleden gedane uitgebreide studie geeft geen reden tot de gedachte dat nieuwe argumenten gevonden zullen worden.

Besluit 4 :

uit te spreken dat de overgebleven bezwaren tegen het besluit van de synode van Ommen die betrekking hebben op de geleiding in de ambten en het karakter van de zegengroet geen belemmering vormen tot het nemen van een besluit dat niet meer omvat dan het vaststellen van een liturgische regel.

Grond:

het vaststellen van deze liturgische regel hoeft niet noodzakelijk te leiden tot herbezinning op de geleiding in de ambten en op het karakter van de zegengroet.

Met dit voorstel beoogt de commissie een praktische inperking te geven van het synodebesluit dat zoveel stof heeft doen opwaaien, om daarmee de rust en de vrede in de kerken te dienen. Het ging

de synode van Ommen in feite om een liturgische regel. Laat de synode van Berkel en Rodenrijs dan als liturgische regel vaststellen, dat behalve een predikant alleen een ouderling bevoegd is om zegengroet en zegen ongewijzigd uit te spreken en op te leggen.

Een uitvoerige bespreking volgt. Oud. J. Gunnink stelt voor besluit 2.3 en de bijbehorende grond 2.4 te schrappen, maar zijn amendement wordt door de vergadering verworpen (8 stemmen voor, 26 stemmen tegen en 1 onthouding). Ds. M.H. Oosterhuis dient een tegenvoorstel in. Hij vindt dat de synode van Ommen ten onrechte zonder motivering het wel of niet ongewijzigd uitspreken en opleggen van zegen en zegengroet in de vrijheid van de kerken heeft gelaten en benadrukt dat ook niet-ambtsdragers daartoe geroepen kunnen worden. Daarom wil hij in besluit 2.1 uitspreken dat ook in een eredienst waarin geen predikant voorgaat de Here met zijn zegen aanwezig is en dat deze zegen liturgisch gestalte dient te krijgen. Besluit 2.2 zou ongewijzigd kunnen blijven en besluit 2.3 zou kunnen vervallen.

Het voorstel van de commissie wordt aanvaard met 30 stemmen voor, 2 stemmen tegen en 1 onthouding. Het tegenvoorstel is hiermee verworpen. Buiten stemming blijven oud. G. Boersma en ds. T. Dijkema, die ook naar de synode van Ommen waren afgevaardigd.

Met dit besluit is een proces van bezinning en besluitvorming, dat vijftien jaar in beslag heeft genomen (1981--1996), tot een afronding gekomen. De praeses spreekt de hoop uit dat hiermee inderdaad de rust en de vrede in de kerken gediend zal zijn.

Artikel 52

04.06.96

Aangepaste kerkdiensten voor verstandelijk gehandicapte gemeenteleden (agenda 3.3.2, 3.3.3 en 3.3.7)

Voorstel : commissie 2

Rapporteur : R. ter Beek

Materiaal :

1. brief van de Gereformeerde Kerk te Hoek dd. 22 november 1995;
  2. brief van de Gereformeerde Kerk te Spakenburg-Noord dd. 8 januari 1996;
  3. brief van de Gereformeerde Kerk te Schildwolde dd. 1 maart 1996.
- Deze kerken maken bezwaar tegen het besluit van de Generale Synode van Ommen 1993 (Acta art. 41, besluit 1): 'de vraag of het beleggen van speciale kerkdiensten voor gemeenteleden met een verstandelijke handicap naar de Schrift geoorloofd en nuttig is, bevestigend te beantwoorden'. Alle opposanten onderschrijven het beroep op 1 Korintiërs 12:24b, 25: speciale zorg voor verstandelijk gehandicapten is geboden. Maar: vallen speciale kerkdiensten ook onder die zorg? Zij vatten deze 'speciale kerkdiensten' op als extra kerkdiensten waarvoor alleen de verstandelijk gehandicapte gemeenteleden en hun begeleiders worden uitgenodigd.
- Zulke diensten verbreken de eenheid van de gemeente, terwijl het door de synode aangevoerde 1 Korintiërs 12 juist bij die eenheid inzet. 'De synode is er niet in geslaagd duidelijk te maken wat het verschil is tussen deze 'speciale diensten' en zgn. 'categoriale diensten' of 'kerkdiensten voor een aparte groep gemeenteleden' (Hoek). 'De Here wil zijn volk ontmoeten in de erediensten' (Spakenburg-Noord). Schildwolde heeft geen gegevens uit de Schrift en de belijdenis kunnen vinden 'die onderbouwen dat speciale diensten voor verstandelijk gehandicapten geoorloofd, c.q. nuttig zijn'.
- Het beroep van de synode van Ommen 1993 op uitspraken van de Generale Synoden van Leeuwarden 1920 en Utrecht 1943 wordt bestreden. Die besluiten hebben niet een speciale doelgroep binnen de gemeente op het oog, maar gemeenteleden die gebonden zijn aan een bepaalde plaats.

Besluit:

1. de appellerende kerken toe te stemmen dat de formulering 'speciale kerkdiensten voor gemeenteleden met een verstandelijke handicap' (Acta Generale Synode Ommen 1993, art. 41, besluit 1) misverstand kan wekken;
2. het bezwaar niet toe te stemmen.

Gronden:

1. de formulering van besluit 1 van de Generale Synode van Ommen 1993 inzake aangepaste diensten (Acta art. 41) geeft aanleiding tot het misverstand dat de daar genoemde 'speciale kerkdiensten voor gemeenteleden met een verstandelijke handicap' worden opgevat als

kerkdiensten naast de gebruikelijke diensten waarvoor niet de hele gemeente maar alleen de broeders en de zusters met een verstandelijke handicap en hun begeleiders worden uitgenodigd.

Uit de opbouw van het hele besluit (zie vooral het slot van besluit 1, grond 2 en besluit 2.2 met bijbehorende grond) blijkt, dat de synode de voorkeur geeft aan gewone kerkdiensten, zoveel mogelijk aangepast aan de mogelijkheden en beperkingen van verstandelijk gehandicapte gemeentelieden. Aangepaste kerkdiensten als 'extra diensten' worden genoemd als mogelijke en soms wenselijke uitzonderingen;

2. dat de verstandelijk gehandicapten bij de gemeente horen, en daarom thuis zijn in de diensten waarin de gemeente als eenheid samenkomt, is ook de inzet van Ommen 1993 geweest. Er worden geen nieuwe argumenten te berde gebracht om aan te tonen, dat het bij wijze van uitzondering (wanneer een aangepaste dienst met heel de gemeente 'om welke reden ook niet te verwezenlijken is', besluit 1, grond 2) samenroepen van speciaal de verstandelijk gehandicapte leden in een extra kerkdienst deze eenheid van de gemeente bedreigt;
3. de Generale Synode van Ommen 1993 beroept zich op de synoden van Leeuwarden 1920 en Utrecht 1943, niet om aan te geven dat het geoorloofd is om een kerkdienst te beleggen met een deel van de gemeente, maar om aan te geven hoever aanpassing voor een bijzondere groep mag gaan.

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 53

04.06.96

Aangepaste kerkdiensten voor verstandelijk gehandicapte gemeentelieden (agenda 3.3.1, 3.3.2, 3.3.3, 3.3.4 en 3.3.6)

Voorstel : commissie 2

Rapporteur : R. ter Beek

Materiaal :

1. brief van de Gereformeerde Kerk te Tiel dd. 14 september 1995;
2. brief van de Gereformeerde Kerk te Hoek dd. 22 januari 1995;
3. brief van de Gereformeerde Kerk te Spakenburg-Noord dd. 8 januari 1996;
4. brief van br. M.C. Bijl te Drachten dd. januari 1996;
5. brief van de Gereformeerde Kerk te Mussel dd. 7 maart 1996.

Deze kerken en deze broeder hebben bezwaren tegen het besluit van de Generale Synode van Ommen 1993 (Acta art. 41, besluit 2): 'uit te spreken: (1) wanneer kerkeraden erediensten beleggen met speciale aandacht voor broeders en zusters met een verstandelijke handicap, mogen zij in deze diensten afwijken van de artikelen 65b en 67 KO; (2) wanneer deze aanpassingen ingrijpend zijn, verdient het aanbeveling deze diensten vooralsnog te beleggen als extra diensten, hoewel het in de vrijheid van de kerken blijft om hierin te handelen naar bevind van zaken'.

De bezwaren zijn kerkrechtelijk van aard: de synode geeft toestemming af te wijken van de kerkorde. Dit gaat in tegen artikel 84 KO. De synode had de kerkorde moeten wijzigen of de genoemde artikelen moeten handhaven totdat de resultaten van de studiedeputaatschappen voor de eredienst en die voor de aangepaste diensten konden worden verwerkt.

Als motieven worden aangevoerd:

- a. op deze manier dreigt er alsnog verwaarring of wildgroei (Tiel, Spakenburg-Noord, br. Bijl);
- b. aangepaste diensten zijn niet zo uitzonderlijk dat je daarvoor geen regeling kunt treffen (Hoek);
- c. een liturgische uitzonderingspositie voor verstandelijk gehandicapten bevordert hun isolement binnen de gemeente (br. Bijl);
- d. de synode geeft geen argumentatie voor deze besluiten (Mussel).

Besluit:

de bezwaren niet toe te stemmen.

Grond:

de Generale Synode van Ommen 1993 ging ervan uit dat de artikelen 65b en 67 KO geen

ruimte bieden om een kerkdienst in voldoende mate aan te passen aan de mogelijkheden en de beperkingen van verstandelijk gehandicapte gemeenteleden (gronden onder besluit 2). Na de uitspraak dat het beleggen van aangepaste kerkdiensten voor gemeenteleden met een verstandelijke handicap 'naar de Schrift geoorloofd en nuttig is' (Acta art. 41, besluit 1), moest de synode wel aangeven dat zulke diensten een welomschreven uitzondering vormen bij toepassing van de artikelen 65b en 67 zolang nadere richtlijnen ontbreken. Tegelijk gaf ze studiedeputaten aangepaste erediensten opdracht 'globale richtlijnen op te stellen voor de mate waarin de aanpassingen kunnen plaatsvinden'. Daarmee heeft de synode van Ommen binnen haar verantwoordelijkheid naar artikel 84 KO en in overeenstemming met haar eigen uitspraak zowel ruimte geschapen voor voortzetting van de gegroeide praktijk van aangepaste diensten voor verstandelijk gehandicapte gemeenteleden als gewaakt tegen wildgroei.

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 54

04.06.96

Aangepaste kerkdiensten voor verstandelijk gehandicapte gemeenteleden (agenda 3.3.5, 3.3.6, 3.3.8 en 3.3.9)

Voorstel : commissie 2

Rapporteur : R. ter Beek

Materiaal :

1. rapport van deputaten voor aangepaste kerkdiensten voor gemeenteleden met een verstandelijke handicap, benoemd door de Generale Synode van Ommen 1993 (met als bijlage 'Enkele gedachten over de 'preek' voor mensen met een verstandelijke handicap');
2. rapport van studiedeputaten eredienst, par. 9.8 en hun aanvullend rapport, ad 4;
3. brief van de Gereformeerde Kerk te Mussel dd. 7 maart 1996. De kerkeraad waardeert het dat deputaten door middel van een volledig aangepaste orde van dienst aansluiting hebben gezocht bij de kerkordelijke afspraken en ondersteunt deputatenvoorstellen II en III, o.m. vanwege gewenste herkenbaarheid. De raad pleit er verder voor een selectie te maken van liederen die geschikt zijn voor aangepaste erediensten. Dat de voorganger tijdens de dienst door de gemeente loopt om gebedspunten te verzamelen, past volgens de raad niet in een eredienst. Wel zou het goed zijn om van te voren de aandachtspunten voor het gebed te noteren. Het aanpassen van liturgische teksten en formulieren vindt de raad te ver gaan: het zou niet goed zijn onze gehandicapte broeders en zusters uit het geheel van de gemeente te halen en voor hen een aparte avondmaalsviering te houden, 'juist omdat het avondmaal spreekt van de eenheid van Christus';
4. brief van het bestuur van vereniging Dit Koningskind dd. 13-3-96. Het bestuur maakt met het oog op optimale integratie in en participatie aan de erediensten en de gemeenschapsoefening van mensen met een verstandelijke handicap de volgende kanttekeningen bij de voorstellen van deputaten:
 (bij deputatenvoorstel I) Erediensten met speciale aandacht voor broeders en zusters met een verstandelijke handicap mogen 'wel speciaal maar niet exclusief' op deze broeders en zusters gericht zijn. Dat ze bijzondere aandacht behoeven betekent niet dat ze een aparte groep vormen binnen het ene lichaam van de gemeente.
 (bij deputatenvoorstel II) Een orde van dienst die optimaal is aangepast en nauw aansluit bij de onder ons goedgekeurde en vrijgegeven orden van dienst doet recht aan de positie van broeders en zusters met een verstandelijke handicap als volwaardige leden van de gemeente.
 (bij deputatenvoorstel IV) Het aanpassen van teksten en formulieren wordt toegejuicht. Binnen Dit Koningskind is ruimschoots kennis en ervaring aanwezig om te helpen bij het aanpassen van teksten aan de belevingswereld en het bevatingsvermogen van verstandelijk gehandicapten. 'Het bestuur biedt aan, u desgevraagd van dienst te zijn, door deze vakkenis en expertise in te zetten ten behoeve van de materie welke in dit rapport aan de orde is. Tevens stelt de vereniging het zeer op prijs om actief betrokken te worden bij een eventueel in te richten centraal adres waar advies, hulp en eventueel materiaal verkregen kan worden. Het bestuur is tevens bereid de vereniging hierin waar mogelijk een actieve rol te laten vervullen';
5. brief van de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-Centrum dd. 25 maart 1996, waarin de raad een door een kerkeraadcommissie vervaardigd rapport aanbiedt over het deputatenrapport 'ter bezinning op de synode'.

Besluit:

1. deputaten onder dank te dechargeren;
2. uit te spreken dat de plaats die gemeenteleden met een verstandelijke handicap in het midden van de gemeente innemen, erom vraagt dat kerken die dit aangaat ook geregeld een kerkdienst aanpassen aan het bevattingsvermogen en de belevingswereld van deze gemeenteleden;
3. ten aanzien van de mate waarin aanpassingen ten behoeve van verstandelijk gehandicapte gemeenteleden kunnen plaatsvinden, te verwijzen naar de onder 5a bedoelde aanbevelingen van deputaten;
4. de kerken die het aangaat, aan te bevelen het beleggen van aangepaste diensten via classis of particuliere synode te coördineren;
5. deputaten te benoemen met de volgende opdracht:
  - a. de voorhanden richtlijnen en aanbevelingen ter beschikking stellen van de kerken;
  - b. nagaan of de betrokken kerken tot een vorm van landelijk overleg kunnen komen;
  - c. met gebruikmaking van eventueel al aanwezig materiaal en met behulp van in de kerken voorhanden deskundigheid op het gebied van het bevattingsvermogen en de belevingswereld van verstandelijk gehandicapten versies produceren van de Apostolische Geloofsbelijdenis, de Tien Geboden, het Formulier voor de bediening van de doop van de kinderen van de gelovigen, Formulieren voor de viering van het Heilig Avondmaal, en indien noodzakelijk andere formulieren, die geschikt zijn voor gebruik in aangepaste kerkdiensten;
  - d. in overleg met de betrokken kerken en de vereniging Dit Koningskind proberen te komen tot een centraal adres voor informatie, advies, hulp en materiaal over aangepaste kerkdiensten;
  - e. aan de eerstvolgende generale synode verslag uitbrengen van hun werkzaamheden en dit verslag drie maanden van tevoren aan de kerken toezenden, voorzover ze dit raadzaam oordelen.

Gronden:

1. deputaten hebben hun opdrachten naar behoren uitgevoerd;
2. uit de door hen uitgevoerde inventarisatie blijkt dat bij alle betrokken kerken de wens leeft geregeld aangepaste diensten te houden, omdat ook in de inrichting van kerkdiensten mag uitkomen dat leden met een verstandelijke handicap volwaardige leden van de gemeente zijn;
3. uit de inventarisatie blijkt dat de kerken vragen om richtlijnen inzake de mate waarin aanpassingen aan bevattingsvermogen en belevingswereld van deze broeders en zusters kunnen plaatsvinden. Met het oog hierop hebben deputaten conform hun opdracht een aantal uitgangspunten en aanbevelingen geformuleerd;
4.
  - a. uit de inventarisatie blijkt dat de wens leeft dit werk regionaal te coördineren en de planning van de samenkomsten per regio op elkaar af te stemmen;
  - b. het meedoen met bijbelstudie en catechese en het zo nu en dan bezoeken van een aangepaste kerkdienst in een genabuurde gemeente hoeft geen afbreuk te doen aan de gemeenschapsbeleving in de eigen gemeente;
5.
  - a. de Apostolische Geloofsbelijdenis, de Tien Geboden en de liturgische formulieren zijn in hun huidige vorm niet geschikt voor de belevingswereld en het bevattingsvermogen van verstandelijk gehandicapten;
  - b. wildgroei op liturgisch gebied moet worden voorkomen;
  - c. aanpassing van deze teksten gaat de mogelijkheden en de deskundigheid van plaatselijke kerken te boven;
6. uit de inventarisatie blijkt dat er behoefte bestaat aan een centraal adres voor informatie, advies, hulp en geschikt materiaal. Op zo'n centraal adres kan ook meer dan alleen aanpassing van kerkdiensten voor verstandelijk gehandicapten worden behartigd. De vereniging Dit Koningskind biedt welkome hulp aan.

Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten ds. O.W. Bouw sma, zr. D. Delhaas-Post, br. E. Sytsma en ds. G. Zomer Jzn. In een bijlage bij haar voorstel geeft de commissie de tekst van de door deputaten geformuleerde uitgangspunten en aanbevelingen. Deputaten kunnen deze tekst via een centraal adres beschikbaar stellen ten behoeve van kerken die aangepaste diensten willen houden. Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard. De praeses spreekt de hoop uit dat het genomen besluit tot zegen zal zijn voor die gemeenteleden, aan wie naar 1 Korintiërs 12 bijzondere zorg moet worden besteed. In de praktijk van aangepaste kerkdiensten is reeds meermalen gebleken dat deze broeders en zusters een charisma hebben dat anderen missen.

Artikel 55**19.04.96***Pastorale zorg aan doven en slechthorenden* (agenda 2.10.1 en 2.10.2)

Voorstel : commissie 2

Rapporteur : H. Brink

Materiaal :

1. rapport van deputaten voor de pastorale verzorging van dove en slechthorende gemeenteleden;
2. verslag van de kerkeraad van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Zuid in verband met de opdracht betreffende de predikant voor de arbeid onder dove en slechthorende gemeenteleden;
3. formulier voor de bevestiging van een dienaar van het Woord ten behoeve van de ambtelijke verzorging van de dove en slechthorende broeders en zusters in de Gereformeerde Kerken in Nederland;
4. rapport van de kerk te Zwolle-Zuid die de kas van de administrateur/penningmeester van deputaten heeft laten controleren.

Besluit:

1. dankbaarheid ervoor uit te spreken, dat de pastorale verzorging voor dove en slechthorende gemeenteleden in de voorbije periode gestalte heeft gekregen, met name door het werk van ds. J.W. Boerma;
2. deputaten voor de pastorale verzorging van dove en slechthorende gemeenteleden te dechargeren van het door haar gevoerde beleid en dank te zeggen voor hun werkzaamheden;
3. de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Zuid dank te zeggen voor het gevoerde beleid en te verzoeken opzicht en tucht te blijven oefenen over de aan haar naar analogie van art. 12 KO verbonden predikant voor de pastorale verzorging van dove en slechthorende broeders en zusters volgens de volgende instructie:
  1. zij oefent volgens de kerkelijke regels opzicht en tucht over de predikant, maar zij gaat niet over tot tuchtmaatregelen dan na overleg met de deputaten;
  2. zij nodigt de predikant voor de pastorale arbeid onder dove en slechthorende broeders en zusters uit voor minimaal eenmaal per jaar een vergadering van de kerkeraad alsmede voor een vergadering van de kerkeraad met de diakenen en voor de kerkeradsvergadering waarin de jaarlijkse kerkvisitatie wordt gehouden; verder nodigt zij de predikant uit om minimaal twee maal per jaar in haar midden voor te gaan in de dienst des Woords;
  3. zij wijst een vertegenwoordiger (met een secundus) aan om als adviserend lid de vergaderingen van de deputaten bij te wonen;
  4. zij rapporteert aan de volgende generale synode en voegt haar rapport bij dat van de deputaten;
4. zeven deputaten (en drie secundi) voor de pastorale verzorging van dove en slechthorende gemeenteleden te benoemen, van wie vier betrokken zijn bij het werk van de respectieve regionale samenwerkingsverbanden voor deze pastorale verzorging;
5. deze deputaten de volgende instructie mee te geven:
  1. zij regelen en begeleiden de speciale toerusting van de predikant;
  2. zij staan de predikant met raad en daad terzijde, begeleiden hem en zien toe op de uitvoering van de hem gegeven instructie, naar de wijze waarop ouderlingen volgens art. 21 KO toezien op de ambtsdienst van hun medeambtsdragers;
  3. zij behandelen eventuele klachten uit het midden van de kerken over het functioneren van de predikant; zij zullen echter alleen klachten in behandeling nemen als de klagende instantie eerst zelf getracht heeft met de predikant tot een oplossing te komen; zaken betreffende opzicht en tucht over de predikant laten zij over aan de kerkeraad;
  4. zij trachten samen met de predikant de pastorale verzorging van de dove en slechthorende gemeenteleden te stimuleren en te coördineren; zij voorzien de predikant van de voor zijn werk benodigde communicatie-apparatuur;
  5. zij vragen aan de in het land bestaande dovencommissies een jaarplan in te dienen voor de aanvang van elk jaar;
  6. zij vragen jaarlijks, onder verwijzing naar een bijgevoegde beknopte begroting, aan de kerken om een bijdrage per ziel voor het landelijke werk ten bate van de doven en slechthorenden;

7. zij stellen tijdig aan de kerk te Zwolle-Zuid het bedrag ter beschikking voor het voldoen aan de verplichting die voor deze kerk voortvloeit uit de overeenkomst met de Vereniging Samenwerking Emeritering;
- 8.1 zij vergaderen minimaal vier maal per jaar;
- 8.2 zij wijzen naast de samenroeper, die als voorzitter optreedt, uit hun midden een secretaris en een penningmeester aan;
- 8.3 zij nodigen in de regel de predikant voor de arbeid onder doven en slechthorenden en de vertegenwoordiger van de kerk te Zwolle-Zuid uit om als adviserende leden aan hun vergaderingen deel te nemen;
9. zij bezien opnieuw het 'Formulier voor de bevestiging van een dienaar van het Woord ten behoeve van de ambtelijke verzorging van de dove en slechthorende broeders en zusters in de Gereformeerde Kerken in Nederland' (Rapport, bijl. 2) met betrekking tot de wijze waarop de Schrift wordt aangehaald;
10. zij onderzoeken of er middelen voorhanden zijn om Schrift en belijdenis zo dicht mogelijk bij de dove en slechthorende broeders en zusters te brengen;
11. als er een vacature ontstaat handelen zij naar de instructie van Ommen (Acta art. 42, besluit 6).
12. zij rapporteren aan de volgende generale synode; dit rapport dient drie maanden voor de aanvang van de generale synode aan de kerken te worden toegezonden.

Gronden:

1. de vastgestelde overeenkomst tussen de Gereformeerde Kerken in Nederland en de predikant voor de pastorale verzorging van dove en slechthorende broeders en zusters alsmede de vastgestelde instructies blijken in de praktijk goed te voldoen. Er is een goede invulling gegeven aan de instructies;
2. de bepalingen in de instructies door de Generale Synode van Ommen 1993 opgesteld voor deputaten en voor de kerk te Zwolle-Zuid die betrekking hebben op het opstarten van dit werk kunnen nu vervallen;
3. het eerste werkdeputaatschap benoemd door de Generale Synode van Ommen 1993 werkte in de praktijk met zeven personen (ook twee secundaire waren ingeschakeld). Deputaten geven de wens te kennen dat er nu zeven primarij worden benoemd;
4. de predikant voor doven en slechthorenden heeft in de praktijk veel te maken met de vier in het land bestaande dovencommissies. Deputaten streven daarom naar een goede communicatie met de dovencommissies en een evenredige verdeling van het werk van de predikant over de verschillende regio's. Teneinde dit te realiseren, cq. zo veel mogelijk te bevorderen, is het een goede zaak de regionale commissies te vragen een jaarplan in te dienen bij deputaten;
5. het valt op dat in het aangepaste bevestigingsformulier de teksten niet steeds op dezelfde manier worden aangehaald en in sommige gevallen (bijv. Ef. 4:11-12, 2 Kor. 5:18-20, 2 Tim. 4:1-2) niet inhoudelijk overeenstemmen met de gangbare vertaling. Eveneens zijn de tekstverwijzingen die in het vigerende formulier in de marge staan, weggelaten;
6. doven en slechthorenden hebben geringere mogelijkheden dan andere broeders en zusters om Schrift en belijdenis te verstaan, zowel vanwege de gehoorhandicap en communicatieproblemen als vanwege de daarmee verband houdende achterstand in taalvaardigheid.

Van de deputaten zijn ds. C. van den Berg, ds. A.H. Driest en ds. A.O. Reitsema bij de bespreking aanwezig. Ds. J.W. Boerma, predikant voor de pastorale verzorging van dove en slechthorende gemeenteleden en verbonden aan de kerk van Zwolle-Zuid, vertelt ter vergadering iets over zijn werk.

Twee amendementen van oud. G. Boersma, om besluit 3.2 resp. 3.4 te laten vervallen, worden met een ruime meerderheid verworpen. Hetzelfde gebeurt met een amendement van ds. T. Dijkema om besluit 5.9 met de bijbehorende grond 5 te laten vervallen. Met 23 stemmen voor en 10 stemmen tegen aanvaardt de vergadering wel een amendement van oud. D. Velvis om besluit 5.10 aan te vullen en een bijbehorende grond 6 toe te voegen. Tenslotte wordt het besluit met algemene stemmen genomen. Ds. C. van den Berg blijft als deputaat steeds buiten stemming.

Ter afronding van de bespreking verwoordt de praeses de dankbaarheid voor de mogelijkheden die er zijn om dove en slechthorende gemeenteleden met het evangelie te bereiken. Hij wenst ds. J.W. Boerma van harte Gods zegen toe op zijn werk.

Artikel 56

Geestelijke verzorging van militairen (agenda 9.2.1 en 9.2.2.)

10.05.96

Voorstel : commissie 2

Rapporteur : H.J. Messelink

Materiaal :

1. rapport van deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen met het overzicht van hun werkzaamheden; dit rapport bevat twee bijlagen met regelingen voor de aanstelling van een krijgsmachtpredikant 'in lang verband'; in dit rapport blijkt ondermeer:
  - a. in de afgelopen drie jaar heeft slechts een predikant, ds. C. van Breemen te Heerenveen, dienst kunnen doen als legerpredikant;
  - b. ds. L.S.K. Hoogendoorn heeft als waarnemer namens deputaten vrijwel alle vergaderingen van het Contact inzake overheidszaken-militairen (CIO-M) bijgewoond; hij heeft daar goede mogelijkheden onze inbreng en visie naar voren te brengen;
  - c. er is door deputaten gewerkt aan regelingen voor de aanstelling van legerpredikanten voor langere tijd (perioden van vijf jaar);
  - d. er is een goed contact tussen deputaten en de Contact Commissie Gereformeerde Gamizoenskerken;
2. aanvullend rapport van deputaten; daarin staat onder meer te lezen:
  - a. opnieuw staat een aantal wijzigingen op stapel in de structuur van de krijgsmacht: er komt één hoofdkrijgsmachtpredikant, onder wie drie coördinatoren staan; de bezuinigingen gaan door; er wordt gestreefd naar een bezetting van 59 protestantse geestelijke verzorgers per 1999;
  - b. het jaarlingschap zal gaan verdwijnen. Legerpredikanten zullen voor langere perioden aangesteld worden; hiervoor zijn bovengenoemde regelingen opgesteld; in theorie hebben we als gereformeerde kerken recht op 2 à 4 legerpredikanten;
  - c. wanneer de synode besluit het lidmaatschap van het CIO (Contact inzake overheidszaken) aan te vragen, stellen deputaten voor ook het lidmaatschap van het CIO-M aan te vragen;
  - d. als de synode de voorgestelde regelingen aanvaardt, zal de tot nu geldende instructie aangepast dienen te worden.

Besluit 1:

deputaten te danken voor hun arbeid en te dechargeren van hun opdracht.

Grond:

deputaten hebben blijkens hun rapporten aan hun opdracht voldaan.

Besluit 2:

de door de deputaten voorgestelde regelingen A (regeling van de taken en bevoegdheden van de deputaten bij de aanstelling en begeleiding van een krijgsmachtpredikant 'in lang verband') en B (regeling naar artikel 12 KO voor de positie en het functioneren van de krijgsmachtpredikant 'in lang verband') goed te keuren en vast te stellen. Zie bijlage VI.

Grond:

nu het jaarlingschap gaat vervallen, is het noodzakelijk deze regelingen vast te stellen.

Besluit 3:

opnieuw deputaten te benoemen met de volgende opdracht:

- a. als instantie te fungeren waaraan de overheid (c.q. de hoofdkrijgsmachtpredikant) mededeling kan doen, indien zij een of meer krijgsmachtpredikanten uit de gereformeerde kerken wenst;
- b. de ontwikkeling in de geestelijke verzorging binnen de krijgsmacht zo nauw keurig mogelijk te volgen en te toetsen en zo nodig daarop in te spelen;
- c. een nauw contact met de hoofdkrijgsmachtpredikant te onderhouden om zo mogelijk invloeden ten goede aan te wenden;
- d. in het kader van de opdrachten onder b en c genoemd het lidmaatschap van het CIO-M aan te vragen;
- e. ijverig te zoeken naar predikanten die geschikt en bereid zijn de functie van krijgsmachtpredikant te vervullen, ongeacht of dit een plaats bij de landmacht, bij de luchtmacht of bij de vloot betreft en zo te komen tot een bezetting van die plaatsen die voor gereformeerde predikanten beschikbaar zijn; als het jaarlingen betreft te handelen naar de bestaande instructie (Generale Synode Ommen 1993, Acta art. 43,

- besluit 5, e t/m i); als het langverbanders betreft te handelen naar de vastgestelde regelingen A en B (vgl. besluit 2);
- f. i.v.m. de komende verdwijning van het jaarlingschap voorstellen te doen aan de volgende generale synode m.b.t. de aanpassing van de instructie;
  - g. ten aanzien van hun arbeid contact te onderhouden met de Contactcommissie Gereformeerde Gamizoenskerken;
  - h. geregeld contact te onderhouden met de dienstdoende en reservekrijgsmachtpredikanten om van dezen rapport te ontvangen van hun (eventuele) werkzaamheden, hen bij te staan in de uitoefening van hun functie en zo nodig te informeren over de huidige gang van zaken;
  - i. zolang de mogelijkheid daartoe wordt geboden in 'Beukbergen' of elders cursussen te organiseren voor gereformeerde (aanstaande) militairen mede onder leiding van gereformeerde (krijgsmacht)predikanten en al het nodige te verrichten tot vorming en voorlichting, eventueel in samenwerking met het Gereformeerd Vormingsinstituut (GVI), de Contactcommissie Gereformeerde Garnizoenskerken (CCGG) en het Gereformeerd Maatschappelijk Verbond (GMV);
  - j. van hun arbeid aan de volgende generale synode rapport uit te brengen en te beoordelen of het volledige rapport aan de kerken toegezonden moet worden, en dan zes maanden voor aanvang van de synode.

Gronden:

1. de ontwikkelingen binnen de krijgsmacht volgen elkaar in hoog tempo op; daarom is het niet mogelijk op deze synode allerlei zaken vast te leggen; het is beter aan deputaten op te dragen voorstellen te formuleren voor een nieuwe instructie;
2. in de komende jaren zal het jaarlingschap vervangen worden door een situatie waarin legerpredikanten voor langere perioden in het leger zullen dienen;
3. toetreding tot het CIO maakt het lidmaatschap van het CIO-M wenselijk.

Bij de bespreking zijn de deputaten br. T. Damstra, ds. P. Groenberg en ds. L.S.K. Hoogendoorn aanwezig. Opgemerkt wordt dat de overheid het recht op geestelijke verzorging binnen de krijgsmacht blijft erkennen en die ook financieel wil blijven ondersteunen, ondanks alle bezuinigingen. In de vergadering is veel waardering voor de duidelijke rapportage en voor het werk van deputaten. Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard, waarbij ds. P. Groenberg als deputaat buiten stemming blijft. De praeses wijst erop dat we ook binnen de krijgsmacht rekening moeten geven van de hoop die in ons is (1 Petr. 3:15). Hij wenst de deputaten wijsheid om vanuit die christelijke opdracht te zoeken naar gereformeerde predikanten die voor langere tijd in het leger kunnen dienen.

Artikel 57

02.05.96

Radio- en televisieuitzending van kerkdiensten (agenda 3.9)

Voorstel : commissie 4

Rapporteur : L. Sollie

Materiaal :

1. rapport deputaten voor radio- en televisieuitzending van kerkdiensten;
2. reactie van de Werkgroep Nazorg Radio- en T.V.-kerkdiensten op het deputatenrapport.

Besluit:

1. deputaten, benoemd door de Generale Synode van Ommen 1993, te dechargeren en hun beleid ten aanzien van de opzegging van het contract met de IKON en de oprichting van de Stichting Zendtijd Voor Kerken goed te keuren;
2. opnieuw deputaten te benoemen met de opdracht:
  - a. radio- en televisieuitzendingen van kerkdiensten voor het binnenland en (via Radio Nederland Wereldomroep) radiouitzendingen voor het buitenland te blijven verzorgen;
  - b. de binnen het medium (radio resp. televisie) gegeven en aanwezige mogelijkheden optimaal te benutten om de boodschap van het evangelie, waar het in de onder a genoemde uitzendingen om gaat, zo goed mogelijk bij de kijker en luisteraar te doen overkomen;

- c. de in het kader van dagtelevisie ter beschikking gestelde zendtijd een zinvolle invulling te geven;
- d. binnen de Raad van Toezicht en Advies het beleid van de Stichting ZVK te bewaken, zodat een optimale invulling en verzorging van de uitzendingen gewaarborgd blijft;
- e. waakzaam te zijn ten aanzien van een mogelijke nieuwe verdeling van de aan de kerkelijke zendgemachtigden toegewezen zendtijd;
- f. de ontwikkelingen op mediagebied, voorzover die van belang zijn met het oog op de zendtijd van de kerken, actief te blijven volgen;
- g. tekst, beeld en geluid van de uitgezonden kerkdiensten te publiceren en te verspreiden;
- h. voor de persoonlijke nazorg van de uitzendingen contact te blijven houden met de Werkgroep Nazorg Radio- en T.V.-kerkdiensten;
- i. aan de eerstvolgende generale synode verslag uit te brengen van hun werkzaamheden en hun rapport drie maanden voor het bijeenkomen van de synode aan de kerken toe te zenden.

Gronden:

1. deputaten hebben zich gehouden aan hun instructies en opdrachten, voorzover de stormachtige ontwikkelingen in 'Media-land' dat toelieten, en hebben de belangen van de kerken zakelijk en vindingrijk gediend;
2. de arbeid van deputaten stelde de kerken zelfs meer dan voorheen in de gelegenheid het evangelie van onze Here Jezus Christus aan een groot aantal mensen in binnen- en buitenland te laten horen.

Bij de bespreking zijn de deputaten ing. G.A. Breteler, br. G. Bril, ir. R.F. van Mill en ds. H.J. Siegers aanwezig. Uit hun toelichting wordt duidelijk dat de Stichting ZVK volgens het Commissariaat voor de Media gelijkwaardig is aan de IKON. Voor de Werkgroep Nazorg, die in het verleden veel werk heeft verzet, zal in de nieuw ontstane situatie mogelijk nog een beperkte maar niet onbelangrijke taak zijn weggelegd bij de persoonlijke nazorg.

Het voorstel van de commissie wordt aanvaard met 33 stemmen voor en 1 onthouding. Ds. H.J. Siegers blijft als deputaat buiten stemming. De praeses wijst erop dat een nieuwe start mocht worden gemaakt op een oude baan; wij geloven dat God hier zelf wegen voor de verbreiding van het evangelie heeft gebaan.

Artikel 58

11.06.96

Spreekconsent (agenda 2.11.1)

Voorstel : commissie 3

Rapporteur : T. Dijkema

Materiaal :

1. brief van de Particuliere Synode Overijssel dd. 21 februari 1996 met het verzoek, steun te geven aan een door haar gegeven interpretatie van een besluit van de Generale Synode Groningen-Zuid 1978 (Acta art. 109) betreffende de duur van het spreekconsent van hen die na hun doctoraal examen nog doorstuderen; de interpretatie van de PS Overijssel luidt: "de kerkelijke positie van een student verandert niet door het afleggen van een doctoraal examen. Dus kan hij nog steeds spreekconsent aanvragen. Maar hij mag dat niet ontvangen als hij voorheen de termijn van 12 maanden al had volgemaakt. Zijn doctorale examen geeft hem geen 'nieuwe' bevoegdheid in deze zaak";
2. paragraaf 6.6 van het rapport van deputaten-curatoren, welke als volgt luidt: "De synode [nl. van Ommen 1993] stelde in het kader van haar besluit inzake een voorstel met betrekking tot het spreekconsent aan curatoren de vraag of het spreekconsent een andere vorm kon krijgen in die zin dat deze mogelijkheid wordt geboden aan studenten die met goed gevolg hun stage-elementen hebben afgerond, met toestemming van de kerken en onder voldoende begeleiding vanuit de opleiding (Acta art. 45, besluit 2.1). Op deze vraag antwoorden curatoren na overleg met de senaat het volgende.
  - a. Het hele nieuwe studieprogramma (inclusief de praktijkoriëntatie) biedt huns inziens geen ruimte om de studenten de mogelijkheid van een spreekconsent aan te bieden. De begeleiding in de praktijkoriëntatie vindt gericht plaats, in een bepaalde gemeente, en is daarom niet geschikt voor een algemeen spreekconsent. Bovendien is het zo dat de afronding van de praktijkoriëntatie tevens de laatste fase van de studie als

- geheel is.
- b. Een andere zaak is het verlenen van een spreekconsent
- aan studenten die hun doctorale studie hebben voltooid, maar daarna eerst nog een extra, uitgebreide stage volgen of hun studie voortzetten;
  - in bijzondere gevallen aan anderen dan genoemde studenten.
- Curatoren zijn van oordeel dat de synode er goed aan zal doen in een nader te treffen regeling (Acta Generale Synode van Ommen 1993 art. 45, besluit 2.3) een en ander verder uit te werken".

Besluit 1 :

aan het verzoek van de Particuliere Synode Overijssel 1996 te voldoen, door uit te spreken dat het besluit van de Generale Synode Groningen-Zuid 1978, Acta art. 109, inhoudt dat een student die spreekconsent kreeg niet langer dan 12 maanden van die bevoegdheid gebruik mocht maken.

Grond:

het besluit van de Generale Synode Groningen-Zuid 1978 kan op verschillende manieren worden geïnterpreteerd, maar de daarbij aangevoerde overwegingen maken duidelijk dat de door de Particuliere Synode Overijssel 1996 aangedragen interpretatie de juiste is.

Besluit 2 :

1. te constateren dat het besluit van de Generale Synode Amsterdam 1908, Acta art. 60, gehandhaafd door de Generale Synode 's-Gravenhage 1914, Acta art. 77, in de kerken rechtskracht heeft, te weten:
"...dat aan studenten in de theologie, die nog geen praeparatoir examen voor de classis deden, het optreden voor de gemeente niet meer zal worden toegestaan en de kerken met dit besluit opzettelijk in kennis te stellen en op naleving ervan bij haar aan te dringen";
2. de suggestie van deputaten-curatoren niet over te nemen;
3. uit te spreken dat de lopende spreekconsenten geldigheid hebben tot de data die zijn bepaald door de classes die deze consenten verleenden.

Gronden:

1. vanuit de kerken ligt geen verzoek bij de synode om het besluit van de Generale Synode Amsterdam 1908, gehandhaafd door de Generale Synode 's-Gravenhage 1914, opnieuw buiten werking te stellen; ook het verzoek van de Particuliere Synode Overijssel 1996 is niet als zodanig aan te merken;
2. deputaten-curatoren van de Theologische Universiteit richten zich blijkens paragraaf 6.6 van hun rapport op de situatie van studenten c.q. doctorandi; de kerken daarentegen kenden het spreekconsent steeds toe op grond van de nood van de kerken en niet op grond van het eventuele nut van het spreekconsent voor studenten; de Generale Synode Groningen-Zuid 1978 overwoog al dat het consent niet behoort uit te groeien tot een instituut ten gunste van studenten;
3. wanneer de kerken het spreekconsent een andere basis willen geven, nl. het nut voor doorstuderende studenten, kan dit alleen in de weg van revisie van het besluit van de Generale Synode Amsterdam 1908, gehandhaafd door de Generale Synode 's-Gravenhage 1914, tot stand komen.

Het voorstel van de commissie wordt aanvaard met 35 stemmen voor en 1 onthouding.

Artikel 59
Eredienst (agenda 3.4.4)

08 / 10.05.96

Voorstel : commissie 2

Rapporteur : H.J. Siegers

Materiaal :

brief van dr. P. van Gurp dd. 8 febr. 1996, waarin hij o.m. verzoekt: "De synode besluit

prelabel de vraag te behandelen of de voorstellen en adviezen van de deputaten erediens ontvankelijk zijn", waarbij hij als argument aanvoert dat de deputaten "op verschillende onderdelen hun opdracht overschreden hebben. En dat daarom hun voorstellen onontvankelijk zijn".

Besluit:

1. aan het verzoek niet te voldoen;
2. bij de behandeling van het rapport van deputaten erediens te toetsen welke onderdelen van het rapport niet vallen binnen de aan deputaten gegeven opdracht.

Gronden:

1. er zijn geen gegronde redenen aangevoerd om onderdelen van het rapport van de deputaten erediens bij voorbaat niet ontvankelijk te verklaren;
2. het is niet mogelijk zonder inhoudelijke beoordeling van de onderdelen van het rapport een oordeel uit te spreken over de vraag of deputaten in strijd met hun instructie gehandeld hebben.

Dit voorstel is het resultaat van intensieve discussie, eerst binnen de commissie en later ook ter vergadering. Een meerderheids- en een minderheidsvoorstel, zoals die in eerste termijn op tafel waren gelegd, zijn in tweede termijn ingetrokken ten gunste van dit gewijzigde voorstel van commissie 2 als geheel. Bij de bespreking in eerste termijn waren de deputaten ds. A.L.Th. de Bruijne, ds. T. Dijkema, ds. H. Folkers en ds. P.J. Trimp aanwezig. Het gewijzigde voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard, waarbij ds. T. Dijkema buiten stemming blijft. Met het genomen besluit is de weg vrij om tot verdere behandeling van het rapport van deputaten erediens over te gaan.

Artikel 60

03.05.96

Eredienst (agenda 3.4.5)

Voorstel : commissie 2

Rapporteur : H.J. Siegers

Materiaal :

brief van br. J. 't Hart en zr. G.A. 't Hart-de Lange te Pijnacker dd. 5 maart 1996, waarin onder meer bezwaar wordt gemaakt tegen het benoemen van deputaten erediens door de synode van Ommen, met als grond dat: "de laatste jaren een *brede* liturgische bezinning op gang gekomen is".

Zij voeren twee argumenten aan:

1. wat door velen in de kerken wordt begeerd mag geen enkele rol spelen bij principiële zaken. "De allesbeheersende vraag is: is het naar de wil van de Here";
2. er is van een brede liturgische bezinning geen sprake, gezien de uitslag van de gehouden inventarisatie in de kerken. Daarom heeft de synode van Ommen ten onrechte op deze grond deze deputaten aangesteld.

Besluit:

het bezwaar niet toe te stemmen.

Gronden:

1. de wil van de Here mag ook gezocht worden in de weg van gezamenlijke bezinning op de liturgie;
2. wat de brieven schrijvers citeren uit de gronden van de generale synode van Ommen (Acta art. 46) is slechts een van de gronden onder haar besluit;
3. brieven schrijvers stellen dat er geen brede liturgische bezinning in de kerken is, maar zij beroepen zich daarbij op gegevens, vermeld in de inventarisatie van deputaten erediens, die niet op de generale synode van Ommen konden dienen.

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 61**03.05.96***Eredienst* (agenda 3.4.14)

Voorstel : commissie 2

Rapporteur : J. van Dijk

Materiaal :

anonieme brief van een br. of zr. uit Zwolle met enkele reacties op het rapport studiedeputaten eredienst.

Besluit:

deze brief niet ontvankelijk te verklaren.

Grond:

brieven zonder afzender komen niet voor behandeling in aanmerking.

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 62**25.04.96***Eredienst* (agenda 3.4.31)

Voorstel : commissie 2

Rapporteur : J. van Dijk

Materiaal :

brief van de brs. H. Bos en E. van Ittersum te Dronten dd. 13 april 1996, met het verzoek de kerken op te roepen de erediensten op nieuwjaarsmorgen te handhaven, eventueel opnieuw in te stellen.

Besluit:

dit verzoek niet ontvankelijk te verklaren.

Grond:

dit betreft een nieuwe zaak die niet in de weg van voorbereiding door de mindere vergadering ter tafel is gekomen (art. 30 KO).

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 63**03 / 05.09.96***Rapport studiedeputaten eredienst* (agenda 3.4.1 t/m 3.4.4, 3.4.8 t/m 3.4.13, 3.4.15 t/m 3.4.27, 3.4.29)

Voorstel : commissie 2

Rapporteurs : R. ter Beek, H. Brink, H.J. Siegers

Materiaal :

1. rapport studiedeputaten eredienst;
2. aanvullend rapport van deze deputaten;
3. 24 brieven (waaronder zeer uitgebreide!), 15 van kerkeraden en 9 van particulieren, waarin opmerkingen en kanttekeningen (deels instemmend, deels kritisch) gemaakt worden bij het rapport van de deputaten, en een verzoek (1) uit te spreken dat deputaten door het aanbieden van een nieuwe orde van dienst hun bevoegdheid te buiten zijn gegaan en (2) te beslui-

ten niet opnieuw deputaten te benoemen.

Besluit:

1. deputaten te dechargeren onder hartelijke dank voor hun arbeid;
2. uit te spreken dat de plaatselijke kerken bij de nadere invulling van de liturgie binnen de door de generale synode aangegeven kaders in eigen verantwoordelijkheid kunnen blijven handelen;
3. a. voorlopig het invoegen van schuldbelijdenis en genadeverkondiging en lezing van de wet na de preek goed te keuren als variatie op de orde voor de morgendienst B (Kampen 1975), en wel als volgt:
  - 1 Votum
  - 2 Vrede-/zegengroet
  - 3 Antwoordlied
  - 4 Schuldbelijdenis en genadeverkondiging (eventueel gevolgd door een lied)
  - 5 Gebed om verlichting door de Heilige Geest
  - 6 Lezing van een of meer schriftgedeelten, eventueel afgewisseld door een lied
  - 7 Lezing van de tekst
  - 8 Bediening van het Woord
  - 9 Amenlied
  - 10 Lezing van de wet des Heren (Ex. 20:2-17 of Deut. 5:6-21)
  - 11 Dankzegging en voorbede
  - 12 (Eventueel) Bediening van de doop (in bijzondere gevallen onmiddellijk na de schuldbelijdenis en genadeverkondiging en het lied dat daar eventueel op volgt)
  - 13 Inzameling van de gaven
  - 14 (Eventueel) Viering van het avondmaal
  - 15 Slotzang
  - 16 Zegen;
- b. over schuldbelijdenis en genadeverkondiging vast te leggen:
  1. de schuldbelijdenis kan door de voorganger worden uitgesproken namens de gemeente waarna het 'amen' van de gemeente volgt (als de voorganger ook dit 'amen' uitspreekt, kan de gemeente daarbij aansluiten met een amenlied) of door de gemeente zelf worden uitgesproken (of gezongen);
  2. de genadeverkondiging wordt uitgesproken door de voorganger. Daarna volgt het 'amen' van de gemeente (als de voorganger ook dit 'amen' uitspreekt, kan de gemeente volgen met een amenlied);
  3. voor schuldbelijdenis en genadeverkondiging zal de voorganger passende schriftgedeelten (*schuldbelijdenis* bijv. Ps. 51; 1 Joh. 1:9, *genadeverkondiging* bijv. Rom. 5:1, 8-10; 8:1, 2; 1 Kor. 1:30; 15:1-3; Ef. 2:4-10; Tit. 3:4-7) of liederen (*schuldbelijdenis* bijv. Ps. 19:5, 6; 25:2-5; 51; Gez. 17) kiezen. Daarnaast kan van de volgende teksten gebruik gemaakt worden:

schuldbelijdenis

(laten wij voor de Here nu onze zonden belijden:)

Almachtige, eeuwige God en Vader.

Wij erkennen dat wij geboren zondaars zijn en daarom van nature niet in staat het goede te doen.

Wij belijden dat wij door uw geboden te overtreden in onze daden, woorden en gedachten uw oordeel hebben verdiend en schuldig staan tegenover onze naasten. Wij hebben berouw over onze overtredingen. Wij willen breken met de zonde. Wij verlangen hartelijk naar een nieuw leven, een leven van gehoorzaamheid.

Met een beroep op uw genade en uw trouw smeken wij U:

Ontferm U over ons, barmhartige God en Vader, en spreek ons vrij, was ons schoon in het bloed van Jezus Christus, onze Here.

Herschep ons door de kracht van uw Heilige Geest naar het beeld van uw Zoon, zodat wij met vreugde leven tot eer van uw Naam.

Amen.

(Als dit 'amen' door de voorganger wordt uitgesproken kan de gemeente aansluiten met het zingen van bijv. Ps. 19:5, 6; 25:2-5, 8-10; 27:5, 6; 30:6; 51:5; 86:1, 2; Gez. 2:2, 3; 17:1-3);

genadeverkondiging

Als wij oprecht schuld hebben beleden en in vertrouwen een beroep hebben gedaan op het lijden en sterven van de Here Jezus Christus, mogen wij erop rekenen dat al onze zonden ons door God werkelijk vergeven zijn. (Of: Als u...; of: Ieder

die.../Wie...)

De Vader in de hemel geeft immers overvloedig zijn genade aan allen die Hem daarom vragen.

Als wij werkelijk bereid zijn met onze zonde te breken en oprecht de hulp van de Geest verlangen om voortaan God en onze naaste lief te hebben, mogen wij verhooring verwachten. (Of: Als u...; of: Ieder die.../Wie...)

Want de hemelse Vader geeft beslist zijn Geest aan wie Hem vragen om nieuwe gehoorzaamheid.

Dit verzeker ik u in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Amen.

(Als dit 'amen' door de voorganger wordt uitgesproken, kan de gemeente aansluiten met bijv. Ps. 18:1; 22:10-12; 25:6, 7; 27:7; 28:4, 5; 30:1-3, 7; 31:13, 14; 32:1; 33:1, 2, 8; 34:6-8; 36:2; 57:5, 6; 65:2, 3; 86:4, 5; Gez. 14:3, 4; 15; 16; 17:4, 5); deputaten voor de eredienst te benoemen met de volgende opdrachten:

4. a.
  1. een derde orde van dienst te ontwerpen zowel voor de morgen- als de middagdienst met en zonder avondmaal, en onderzoek te doen naar het eventueel eigen karakter van de tweede dienst op zondag en de consequenties daarvan voor de inrichting van deze dienst;
  2. zich te bezinnen op de plaats en de inrichting van de avondmaalsviering en daarbij teksten of formulieren te (doen) ontwerpen die meer afwisseling mogelijk maken bij frequente viering van het avondmaal;
  3. aandacht te geven aan variatie in of uitbreiding van de liturgische formulieren;
  4. teksten te ontwerpen voor vaste liturgische onderdelen en in overleg met deputaten kerkmuziek melodieën te zoeken of te (doen) ontwerpen voor een meer gevarieerde vormgeving van onderdelen van de orden van dienst;
  5. te onderzoeken of en zo ja hoe een voor deze tijd geschikte orde van dienst te ontwikkelen zou zijn met gebruikmaking van delen van het ordinarium;
  6. bij de bezinning op de vormgeving van de eredienst de huidige tijd en cultuur in rekening te brengen en te onderzoeken of nadere onderscheiding in karakter en doel van samenkomsten van de gemeente wenselijk is;
  7. in samenwerking met de deputaten generaal-synodale publikaties een handzame en goed leesbare publikatie te verzorgen over (a) de synodebesluiten over de handtering van artikel 65 KO, (b) het grondpatroon van de gereformeerde eredienst, (c) de schuldbelijdenis en de genadeverkondiging en de plaatsing van de wet na de preek, (d) de manier waarop de verschillende onderdelen van de eredienst kunnen worden vormgegeven;
  8. het rapport van hun werkzaamheden met voorstellen om te komen tot verantwoorde verrijking van de liturgie zes maanden voor de volgende generale synode de kerken toe te zenden om deze de gelegenheid te bieden hun reacties bij de synode in te zenden;
- b. aan deputaten de bij de synode binnengekomen reacties op het rapport van de studiedeputaten eredienst, benoemd door de synode van Ommen, ter hand te stellen.

Gronden:

1. a. deputaten hebben hun omvangrijke opdracht naar behoren uitgevoerd;
- b. aan het eerste verzoek genoemd onder materiaal 3 kan niet worden voldaan. De Generale Synode van Ommen 1993 benoemde een studiedeputaatschap inzake de eredienst (Acta art. 46, besluit 1). Dit impliceert de taak een studierapport uit te brengen. Dat de synode meer dan inventariseren bedoelde, kan daarnaast blijken uit de opdracht gebruik te maken van de voorhanden bezinning (besluit 1.1). De synode gaf verder aan dat variatie in en uitbreiding van orden van dienst de speciale aandacht van deputaten moest hebben. Een voorstel voor een nieuwe orde van dienst hoeft dan niet buiten de opdracht te vallen;
2. inzake de vormgeving van de eredienst is veel niet uitdrukkelijk geregeld in de kerkorde of de goedgekeurde orden van dienst. Het behoort tot de bevoegdheid van kerken besluiten te nemen over zaken als beurtzang, medewerking van een koor, gebruik van muziekinstrumenten, een stil gebed, zingen van het votum, van het 'amen', van responsies, de dienst van een voorlezer, de plaats van de afkondigingen, het gebruik van technische hulpmiddelen, de wijze van collecteren, enz.;
3. a. de synode van Ommen gaf deputaten opdracht aandacht te geven aan 'variatie in of uitbreiding van de orden van dienst en van het aantal liturgische formulieren'. Deputaten hebben suggesties hierover uit de kerken tegen het licht van de Schrift en de liturgiegeschiedenis gehouden, maar kwamen niet toe aan het volledig uitwerken van

- een derde orde van dienst voor zowel de morgen- als de middagdienst. Hun voorstellen over schuldbelijdenis en genadeverkondiging en over de plaats van de wet na de preek kunnen in afwachting daarvan voorlopig worden gerealiseerd in samenhang met orde van dienst B. Het is wijs over het credo in de morgendienst pas te beslissen als ook duidelijk is hoe de orde voor de middagdienst eruit gaat zien;
- b. de liturgische elementen van schuldbelijdenis en genadeverkondiging zijn in orde van dienst B in andere liturgische onderdelen verwerkt (zie Acta Generale Synode Kampen 1975, art. 449, sub B.II 'zij overweegt 2', en B.III 'zij is van oordeel 2'), maar kunnen even zinnig afzonderlijk in de orde van dienst worden opgenomen; wetslezing na de preek legt een liturgisch accent op de wet als regel van de nieuwe gehoorzaamheid;
4. a. 0. het tweede verzoek onder materiaal 3 kan niet worden ingewilligd omdat de synode van Ommen op goede gronden een studiedeputaatschap voor de eredienst instelde (Acta art. 46, gronden 1.1 t/m 1.3). Bovendien maken zowel het werk van deputaten als de reacties uit de kerken (o.a. via de inventarisatie) duidelijk dat een vervolgo opdracht gewenst is;
1. beide diensten vragen in het geheel van de zondagsviering om een eigen karakteristieke vorm;
2. een van de gronden onder het besluit van de synode van Ommen wijst op 'het verlangen naar meer afwisseling in de avondmaalsliturgie' bij frequent avondmaal vieren (Acta art 46, besluit 1, grond 1.4); de twee huidige avondmaalsformulieren bieden daartoe te weinig mogelijkheden; de inventarisatie van deputaten bevestigt de wens naar meerdere avondmaalsformulieren;
3. de synode van Ommen gaf deputaten ook opdracht aandacht te geven aan 'variatie in of uitbreiding van het aantal liturgische formulieren' (Acta art. 46, besluit 1.1). Deputaten zijn hier niet aan toegekomen;
- 4.1. het is wenselijk dat de voorganger voor schuldbelijdenis en genadeverkondiging uit meerdere teksten een keuze kan maken;
- 4.2. om bepaalde onderdelen van de liturgie te kunnen zingen (bijv. votum en schuldbelijdenis) dienen geschikte melodieën voorhanden te zijn;
- 5.1. de teksten van het ordinarium, Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus en Benedictus en Agnus Dei, gaan terug op de vroege christelijke traditie;
- 5.2. naast de bestaande orden van dienst zou een zogenaamde ordinarium-orde een verrijking kunnen betekenen, als blijkt dat deze een goede vorm biedt om God in deze tijd te eren in de eredienst;
- 5.3. latere gebruikmaking van de ordinarium-delen in de rooms-katholieke mis met de transsubstantiatieleer hoeft niet bij voorbaat uit te sluiten dat gereformeerde kerken ze goed kunnen gebruiken;
- 6.1. een Schriftuurlijk verantwoorde liturgie ontstaat in wisselwerking met de vragen en mogelijkheden van de eigen tijd en cultuur. Dat vraagt bijvoorbeeld dat voor de huidige praktijk van de eredienst gerekend wordt met het specifieke belang van de preek, de functie van de eredienst voor de gemeenteopbouw en de missionaire opdracht van de gemeente;
- 6.2. de nieuwtestamentische 'samenkomst' omvat meerdere aspecten van de omgang met God in de gemeente. Het is denkbaar dat de kerken ook vandaag samenkomsten instellen met een speciaal karakter of bijzondere doelstelling (bijv. een kerkdienst met evangeliserend karakter);
- 7.1. deputaten hebben in hun rapport veel aangedragen uit de Schrift en de geschiedenis dat van belang is voor het gesprek in de kerken over liturgie;
- 7.2. met recht hebben briefschrijvers gewezen op de grote omvang van het aangeboden rapport;
- 7.3. ten dienste van het gesprek over de eredienst en ter verspreiding van de synodebesluiten hierover, moeten de kerkleden kunnen beschikken over een niet te omvangrijke publikatie over genoemde zaken;
- 7.4. toetsing is geen plicht voor enkelingen maar het recht van alle kerkleden; het is goed dat deputaten de reacties die bij de synode zijn binnengekomen bij hun werk betrekken.
- b.

De bespreking wordt ingezet met een ronde 'algemene beschouwingen'. Daarbij vindt aan de hand van het commissierapport (zie bijlage VII) een uitvoerige gedachtenuiswisseling plaats met de deputaten over de inhoud en de status van hun rapport, waarin zij veel studiemateriaal hebben neergelegd. Aanwezig zijn de deputaten ds. A.L.Th. de Bruijne (alleen op 3-9), ds. T. Dijkema, br. G. Duijst, ds. H. Folkers, drs. A. de Heer-de Jong, ds. P. de Jong (alleen op 5-9), br. J. Munneke, drs. J. Smelik en ds. P.J. Trimp (alleen op 5-9). Desgevraagd geven deputaten aan dat het niet hun intentie was de prediking als zodanig te relativiseren. Hun bedoeling was aandacht te vragen voor de waarde van

de andere onderdelen van de eredienst. Mede gehoord het advies van prof. dr. C. J. de Ruijter, die als adviseur aanwezig is, wordt uit deze algemene beschouwingen de conclusie getrokken dat het deputatenrapport gezien moet worden als een momentopname van liturgische bezinning binnen de gereformeerde kerken. Deze synode heeft tot taak door haar besluitvorming een kader te scheppen om aan die bezinning verder gestalte te geven. Binnen dat kader kan dan ook de nodige toetsing in de praktijk plaatsvinden.

Nadat de commissie verschillende suggesties vanuit de vergadering in haar voorstel heeft verwerkt, blijven nog twee amendementen over. De predikanten R.Th. de Boer en P.H. van der Laan willen aan het slot van besluit 3a tussen haakjes de volgende aanwijzing toevoegen: "invoeging van schuldberijdenis en genadeverkondiging en lezing van de wet na de preek kunnen op vergelijkbare wijze in de orde voor de morgendienst A toegepast worden". En dr. L. J. Jooisse stelt voor in besluit 4a het onderdeel 6 met de bijbehorende grond 6 te laten vervallen. Deze amendementen worden echter door de vergadering verworpen (allebei met 16 stemmen voor en 19 stemmen tegen). Tenslotte wordt het voorstel van de commissie met algemene stemmen aanvaard. Ds. T. Dijkema blijft als deputaat steeds buiten stemming. Dit eenparig genomen besluit sluit aan bij de conclusie van de algemene beschouwingen, omdat hiermee door de generale synode een kader is geschapen voor de liturgische bezinning binnen de plaatselijke kerken.

Artikel 64

05.09.96

Rapport studiedeputaten eredienst: gezangen (agenda 3.4.1 t/m 3.4.5, 3.4.7 t/m 3.4.13, 3.4.15 t/m 3.4.27, 3.4.29 - 3.4.30 en 3.7.1 t/m 3.7.8)

Voorstel : commissie 2

Rapporteurs : J. van Dijk en M.H. Oosterhuis

Materiaal :

1. rapport studiedeputaten eredienst;
2. aanvullend rapport studiedeputaten eredienst;
3. 19 brieven van kerken en 14 van particulieren, waarin:
  - algemeen waardering tot uitdrukking wordt gebracht voor de degelijkheid en deskundigheid van het werk van deputaten en de verslaglegging daarvan in hun rapport. Op een aantal onderdelen wordt ook uitdrukkelijk adhesie betuigd aan de voorstellen van de deputaten, met name ten aanzien van de voorgestelde uitbreiding van de gezangbundel (14 keer);
  - bezwaren worden ingebracht ondermeer tegen de samenstelling van het deputaatschap, de ruime taakopvatting van deputaten en de manier waarop ze hun opdracht hebben uitgevoerd en tegen het studieresultaat en de voorstellen van deputaten, met name hun formulering van uitgangspunten en criteria en de omvang, inhoud en invoering van de voorgestelde proefbundel;
  - voorstellen worden gedaan ten aanzien van de uitgangspunten en criteria voor samenstelling en ten aanzien van de procedure voor de uitbreiding van een gezangbundel, de ontwikkeling van de kerkmuziek en het vervolgreject voor de studiedeputaten;
  - de voorstellen van deputaten op onderdelen worden geamendeerd;
  - wordt voorgesteld uit te spreken, dat de voorstellen van deputaten inzake de gezangen (al of niet integraal) onontvankelijk zijn; deputaten hebben de argumenten van vorige synoden voor de afwijzing van de gezangen uit het Liedboek niet getoetst; daarom strijden hun voorstellen met art. 31 en 33 van de kerkorde;
  - de synode gevraagd wordt, iets te doen aan een landelijke kerkmuziek-regeling.

Besluit:

1. uit te spreken dat deputaten hun opdracht met betrekking tot de gezangen op gedegen wijze hebben uitgevoerd;
2. aan de verzoeken tot onontvankelijkverklaring van de voorstellen met betrekking tot de gezangen niet te voldoen;
3. de volgende aanzet voor de formulering van uitgangspunten en criteria voor de uitbreiding van de gezangenbundel voorlopig te aanvaarden (voorshands als aanvulling op de richtlijnen die de GS Kampen 1975 (Acta art. 424) heeft vastgesteld):

"Als algemeen uitgangspunt geldt dat nieuw testamentische liederen naar inhoud en vorm aansluiten bij de liederen uit de Schrift. Specifiek voor een kerkliedtekst betekent dit dat de tekst Schriftuurlijk en een volwaardig poëtisch produkt is. Voor de kerkliedmelodieën bete-

- kent dit dat aansluiting gezocht wordt met het traditionele kerklied";
4.
    - a. een deputaatschap kerkmuziek in te stellen, waarin de volgende disciplines vertegenwoordigd dienen te zijn: theologie, kerkmuziek, hymnologie, taalkunde en muziekpedagogiek;
    - b. dit deputaatschap op te dragen de eerstvolgende generale synode, onder gebruikmaking van de reacties die deze synode vanuit de kerken op dit onderdeel van het deputatenrapport hebben bereikt, te dienen met een nadere formulering van selectiecriteria voor en een nader voorstel voor de opzet en met name de rubricering van de gezangenbundel, en ook met een voorstel met betrekking tot de aan de synode gestelde vraag om een landelijke kerkmuziek-regeling;
    - c. aan dit deputaatschap voorts de volgende instructie te geven:
      1. door zelfstandig onderzoek naar kerkmuziek in verleden en heden en door oriëntatie op het werk van anderen dat binnen en buiten onze kerken op dit gebied is en wordt verricht, te zoeken naar liederen die voor opname in de gezangenbundel in aanmerking komen;
      2. met het oog hierop ondermeer te streven naar een waarnemerschap bij de herziening van het Liedboek voor de kerken (het project Liedboek 2000) en contact te onderhouden met degenen die binnen andere kerken in het Nederlandse taalgebied met onderzoek naar het kerklied belast zijn;
      3. een stimulerend beleid te voeren gericht op het scheppen van nieuwe liedteksten en -melodieën en het bewerken en vertalen van liederen uit voorgaande eeuwen en andere taalgebieden en tevens op het verzamelen van muziek die geschikt is voor de begeleiding van de gemeentezang op orgel en/of andere muziekinstrumenten en adres te zijn voor dichters en componisten die zich op deze terreinen bewegen;
      4. regelmatig, in goed overleg met de deputaten eredienst, de kerken te informeren op het gebied van kerklied en kerkmuziek en lesmateriaal te (laten) ontwikkelen, geschikt voor het schoolonderwijs en de catechese en de kerken voorts te dienen met handreikingen en suggesties ter bevordering van de kennis, het zingen en spelen van de psalmen en de gezangen;
      5. regelmatig liederen die naar hun oordeel voor opname in de gezangenbundel in aanmerking komen, met verantwoording van hun keuze aan de hand van vastgestelde criteria, aan de kerken voor te leggen met de aansporing eventuele reacties hierop aan deputaten toe te zenden;
      6. telkens aan een volgende synode met redenen omkleed en met verwerking van de reacties uit de kerken voorstellen te doen met betrekking tot de gezangenbundel;
      7. in samenwerking met deputaten generaal-synodale publikaties zorg te dragen voor de uitgave van de nieuwe gezangenbundel als een bundel in wording;
      8. zes maanden voor elke synode het rapport van hun werkzaamheden aan de kerken toe te zenden;
  5. voor de uitbreiding van de gezangenbundel de volgende werkwijze af te spreken:
    1. deputaten leggen tenminste twee jaar voor elke volgende synode de gezangen die naar hun oordeel voor opname in de gezangenbundel in aanmerking komen, onder verantwoording van hun keuze, ter toetsing aan de kerken voor; over de wijze waarop besluiten deputaten in overleg met deputaten generaal-synodale publikaties; deputaten sporen de kerken en hun leden aan, deze gezangen op hun bruikbaarheid voor de eredienst te toetsen en tenminste een jaar voor de eerstvolgende generale synode hun eventuele reacties aan deputaten toe te zenden;
    2. het staat de kerken vrij de gezangen die door deputaten worden voorgesteld te toetsen door ze te gebruiken in de eredienst;
    3. met verwerking van de reacties en suggesties uit de kerken doen deputaten aan de generale synode een voorstel tot uitbreiding van de gezangenbundel;
    4. de generale synode besluit, zonder eigenmachtig ingrijpen op de tekst of de melodie, welke van deze gezangen aan de gezangenbundel zullen worden toegevoegd en welke niet of nog niet;
    5. de gezangen die door de synode (nog) niet zijn aanvaard worden van het programma afgevoerd of, wanneer dat wenselijk wordt geacht en mogelijk is, in een gewijzigde vorm en/of met een nadere verantwoording opnieuw ter toetsing aan de kerken voorgelegd;
    6. van de gezangen die door de synode zijn aanvaard wordt de opname in de gezangenbundel definitief;
  6.
    - a. deputaten kerkmuziek op te dragen, de nieuw voorgestelde gezangen uit de bundel *106 Gezangen* met verwerking van de reacties uit de kerken kritisch te bezien en met toelichting en verantwoording van de selectie naar analogie van hun instructie ter toetsing aan de kerken voor te dragen, in overeenstemming met de door deze synode aanvaarde werkwijze;
    - b. met deze gezangen vervolgens te handelen in overeenstemming met de aangenomen

- werkwijze;
7. deputaten op te dragen ernaar te streven zo spoedig mogelijk een royale proefbundel aan de kerken ter toetsing aan te bieden waarmee in de eerste behoefte aan te beproeven gezangen wordt voorzien;
  8.
    - a. voor het deputaatschap kerkmuziek voorlopig bij de quaestor een budget van f 50.000,-- beschikbaar te houden voor de periode tot de volgende synode;
    - b. deputaten op te dragen zo spoedig mogelijk een begroting, opgedeeld in jaarbegrotingen, bij de quaestor in te dienen.

Gronden:

1. deputaten hebben conform hun instructie op overtuigende wijze studie gemaakt van en gerapporteerd over de wenselijkheid van uitbreiding van de gezangenbundel met liederen die Gods werk in het nieuwe verbond bezingen; ook hebben ze aangetoond dat er goede mogelijkheden zijn tot herziening en uitbreiding van de gezangenbundel; verder hebben ze een bruikbare aanzet gegeven voor de formulering van de uitgangspunten waaraan deze uitbreiding moet voldoen;
2. deputaten hebben zich nadrukkelijk geconfronteerd met de besluiten van voorgaande synoden ten aanzien van de gezangenbundel, maar daarin is geen argumentatie voor de afwijzing van de gezangen uit het Liedboek te vinden;
- 3.1 voortzetting van het werk aan de gezangenbundel vraagt om een richtlijn; de door deputaten voorgestelde criteria kunnen als voorlopige richtlijn hiervoor worden aanvaard;
- 3.2 zolang nog geen definitieve richtlijn voor de uitbreiding van de gezangenbundel is vastgesteld dienen de richtlijnen die de GS Kampen 1975 heeft geformuleerd nog van kracht te blijven;
- 4.1.1 het terrein van de eredienst is zo breed en de taak voor de door deputaten voorgestelde gezangen-commissie is zo omvangrijk en vereist zoveel specialistische deskundigheid, dat het gewenst is hiervoor naast het studiedeputaatschap eredienst een apart werkdeputaatschap aan te wijzen;
- 4.1.2 zorg voor de gezangenbundel maakt onlosmakelijk deel uit van het terrein van de kerkmuziek (vergelijk GS Ommen, Acta art. 46, besluit 1, grond 2.4); dit dient verdisconteerd te worden in de instructie en in de naamgeving van het hier bedoelde deputaatschap;
- 4.2.1 de bezinning op uitgangspunten en criteria voor de vorming van een gezangenbundel moet nog worden voortgezet om te komen tot een bruikbaar instrument voor selectie; ook de opzet van de gezangenbundel en met name de rubricering vraagt nog nadere aandacht; daartoe geven de reacties uit de kerken nieuwe impulsen; het ligt het meest voor de hand deze taak aan het nieuwe deputaatschap op dit terrein op te dragen;
- 4.2.2 een reactie op het verzoek om een landelijke kerkmuziek-regeling vraagt om voorbereidend onderzoek door deputaten;
- 4.3.1 centraal in het werk van de deputaten kerkmuziek behoort te staan de zorg voor de totstandkoming van een eigen nieuwe gezangenbundel; daarbij mogen zij niet voorbijgaan aan hetgeen als vrucht van het werk van de Heilige Geest op het terrein van het kerklied in de loop der eeuwen tot stand is gekomen en ook in deze tijd tot stand komt en komen kan;
- 4.3.2 het gevaar is niet denkbeeldig dat we ons als kerken, werkend aan een eigen gezangenbundel, op het terrein van het kerklied verwijderen van andere christenen;
- 4.3.3.1 de behoefte aan bepaalde gezangen kan het nodig maken dat nieuwe liederen worden gedicht en nieuwe melodieën worden gecomponeerd; het is van belang talenten die de Here daarvoor geeft maximaal te benutten;
- 4.3.3.2 het behoort tot de verantwoordelijkheid van de kerken gezamenlijk, mogelijkheden te scheppen voor de correcte uitvoering van de aanvaarde melodieën van psalmen en gezangen;
- 4.3.4 de plaatselijke kerken dragen ook verantwoordelijkheid voor kerkmuzikale vormgeving van de samenkomsten; de voorlichting en het materiaal van deputaten kunnen daaraan bijdragen; daarbij dient ook aan het aanleren en het zingen van de psalmen aandacht geschonken te worden;
- 5.1.1 de kerken en haar leden dienen tijdig in de gelegenheid te worden gesteld het werk van deputaten te toetsen; met verwerking van de reacties uit de kerken kunnen deputaten breed gedragen voorstellen aan de synode doen;
- 5.1.2 bij de uitgave van de gezangen dient rekening gehouden te worden met gebruiksvriendelijkheid en met de lange termijn die met het project van uitbreiding van de gezangenbundel gemoeid zal zijn;
- 5.1.3 over de precieze vorm waarin de gezangenbundel wordt uitgegeven en de geselecteerde gezangen ter toetsing aan de kerken worden aangeboden dient deze synode geen uitspraak te doen;
- 5.2.1 omdat de gezangen ook op hun bruikbaarheid voor de eredienst dienen te worden getoetst,

- moet er ruimte zijn voor liturgisch gebruik gedurende de fase van de toetsing;
- 5.2.2 gezien de zorgvuldigheid die is ingebouwd in de procedure van selectie en voordracht van gezangen, bergt deze ruimte geen risico van ontheiliging van de eredienst in zich;
  - 5.2.3 deze toetsing in de praktijk is niet van een zodanig experimentele of kritisch-analytische aard dat deze zich niet met het karakter van de eredienst zou verdragen;
  - 5.2.4 toetsing in de eredienst is geen novum; de Generale Synode van Kampen 1975 (Acta art. 414) sprak ten aanzien van de haar aangeboden selectiebundel uit, dat deze als proefbundel was vrij te geven voor kerkelijk gebruik;
  - 5.3 de toetsing van de door deputaten voor te dragen gezangen moet niet volgen op, maar vooraf gaan aan en zodoende voorbereidend zijn voor een besluit tot het al of niet opnemen ervan in de gezangenbundel;
  - 5.4.1 de beslissing over het al dan niet opnemen van een gezang in de bundel dient bij de generale synode te liggen;
  - 5.4.2 uitgangspunt bij die beslissing dient te zijn de door deputaten op grond van deskundig oordeel voorgestelde versie van tekst en melodie;
  - 5.4.3 de synode moet een gezang voorlopig kunnen afwijzen en ten aanzien daarvan aan deputaten een vervolgoopdracht kunnen geven;
  - 5.5 bij de afwijzing van een gezang moet een mogelijkheid van aanpassing en heroverweging worden geboden;
  - 5.6 de kerken en al haar leden moeten in staat worden gesteld hun gezangenbundel met de door de synode aanvaarde gezangen aan te vullen;
  - 6.1.1 het zou in strijd zijn met de door deze synode aanvaarde werkwijze wanneer de toetsing van de in de bundel *106 Gezangen* voorgestelde nieuwe gezangen niet voorafgaat aan maar volgt na een (voorlopig) generaal-synodaal besluit tot opname ervan in de gezangenbundel;
  - 6.1.2 de keuze van deze gezangen is tegenover de kerken nog niet gemotiveerd en niet met voldoende achtergrondinformatie onderbouwd;
  - 6.1.3 gezien de kritische reacties op de voorgestelde gezangen, die de synode hebben bereikt, is een verantwoording van de keuze van deze gezangen des te meer gewenst;
  - 6.2 het verdient de voorkeur voor alle gezangen dezelfde procedure te volgen;
  - 7. het is, gezien de bestaande behoefte en uit oogpunt van efficiency, in het belang van de kerken wanneer zo spoedig mogelijk, als start van het werk aan de uitbreiding van de gezangenbundel, een royaal aanbod van gezangen ineens ter toetsing aan de kerken wordt voorgesteld; daarbij ligt het voor de hand te denken aan uitgave in de vorm van een bundel;
  - 8. voor de eventuele rechten die zij verschuldigd zijn en de kosten die gemaakt moeten worden bij de uitgave van nieuwe gezangen zal het deputaatschap over middelen moeten kunnen beschikken.

Bij de bespreking zijn de deputaten ds. T. Dijkema, br. G. Duijst, ds. H. Folkers, drs. A. de Heer-de Jong, ds. P. de Jong, br. J. Munneke, drs. J. Smelik en ds. P.J. Trimp aanwezig. Het resultaat van de bespreking is dat de synode zonder tegenstem kiest voor een 'gezangenbundel-in-voeding' (één afgevaardigde onthoudt zich van stemming; ds. T. Dijkema blijft als deputaat buiten stemming). De praeses verwoordt de dankbaarheid van de vergadering voor deze bijzondere harmonie. Hij spreekt de wens uit dat het genomen besluit dienstbaar mag zijn aan de lof op God en op het Lam, van wie wij nooit genoeg zingen.

Op voorstel van ds. M.H. Oosterhuis wordt de behandeling van de voorstellen over de eredienst afgesloten met het zingen van een loflied.

Artikel 65

25.04.96

Huwelijksformulier (agenda 3.6)

Voorstel : commissie 1

Rapporteur : R.Th. de Boer

Materiaal :

verzoek van de Particuliere Synode van Groningen 1996 om tot besluitvorming te komen aangaande de redactie van het huwelijksformulier en daarbij de punten genoemd in de wijzigingsvoorstellen van de kerk te Groningen-Oost te betrekken.

Besluit:

aan het verzoek te voldoen.

Grond:

het verzoek van de Particuliere Synode van Groningen 1996 is op wettige wijze aan de generale synode voorgelegd.

In het oorspronkelijke voorstel van de commissie kwam ook de ontvankelijkheid aan de orde van het concept-huwelijksformulier, aangeboden door de kerk van Zwolle-Centrum en als bijlage C opgenomen in het rapport van deputaten eredienst. Na een uitvoerige bespreking, waaraan ook de aanwezige deputaten ds. T. Dijkema en ds. H. Folkers deelnamen, wordt op voorstel van het moderamen besloten dat commissie 2 (Liturgie) zich verder over dit onderwerp zal buigen, terwijl commissie 1 (Huwelijk en gezin) nadere voorstellen zal doen met betrekking tot het verzoek uit Groningen (deze commissie kan daarbij van ander materiaal gebruik maken). Zodoende blijft een 'afgeslankt' voorstel van commissie 1 over, dat vervolgens met algemene stemmen wordt aanvaard.

Artikel 66

11.09.96

Rapport studiedeputaten eredienst: bijlage C (3.4.1, 3.4.4, 3.4.12, 3.4.20, 3.6.3, 3.6.8)

Voorstel : commissie 2

Rapporteur : K. Stelpstra

Materiaal :

1. rapport studiedeputaten eredienst;
2. brieven van 3 kerken en 2 particulieren, waarin bezwaren worden uitgesproken ten aanzien van de ontvankelijkheid van bijlage C van het onder materiaal 1 genoemde rapport.

Besluit:

de briefschrijvers te antwoorden dat het de synode vrijstaat het door deputaten aan haar voorgelegde concept-huwelijksformulier van Zwolle-Centrum bij haar overwegingen te betrekken.

Gronden:

1. in de opdracht aan de studiedeputaten was mede begrepen de inventarisatie van wat binnen de kerken reeds voorhanden was als bezinningsmateriaal op het gebied van liturgische formulieren; er is geen reden het huwelijksformulier daarvan uit te sluiten (vgl. Acta Ommen 1993, blz. 105);
2. volgens bijlage 2, art. 3 van de huishoudelijke regeling voor generale synoden hebben commissies de bevoegdheid om in niet-vertroouwelijke zaken het advies in te winnen van deskundigen buiten de synode en buiten de kring van de adviseurs.

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 67

14 / 18.06.96

Huwelijksformulier (agenda 3.4.4, 8, 10, 11, 15, 19, 20, 23, 27; 3.6.1-11 en 3.7.1)

Voorstel : commissie 1

Rapporteur : R.Th. de Boer

Materiaal :

1. verzoek van de Particuliere Synode van Groningen 1996 om tot besluitvorming te komen aangaande de redactie van het huwelijksformulier en daarbij de punten genoemd in de wijzigingsvoorstellen van de kerk te Groningen-Oost te betrekken; bij de behandeling van dit verzoek wordt ook in overweging genomen:
  - a. rapport van deputaten eredienst, bijlage C: concept-huwelijksformulier, aangeboden door de kerk van Zwolle-Centrum, met een uitgebreide toelichting; aanvullend rapport van deputaten, met onder meer de door Groningen-Oost toegezonden wijzigingsvoorstellen;
  - b. brief van de classis Zwolle dd. 2 november 1995; de classis is met deputaten eredienst van oordeel dat de door Zwolle-Centrum ingebrachte kritiek op het bestaande formulier

- beantwoord moet worden en verzoekt de synode vanwege de bestaande nood in Zwolle-Centrum en elders zo snel mogelijk op die kritiek in te gaan;
- c. brieven van acht kerken met positieve reacties op het concept-formulier van Zwolle-Centrum (door vier kerken worden kleine wijzigingen voorgesteld) en van twee kerken die willen dat het concept-Zwolle eerst getoetst en nog niet vrijgegeven wordt; in enkele brieven komt naar voren dat de liturgische formulieren duidelijk moeten zijn;
- d. bezwaren van een vijftal kerken en van een drietal particulieren tegen de voorgestelde huwelijksformulieren, deels van kerkrechtelijke, deels van inhoudelijke aard;
2. brief van de kerk te Leeuwarden dd. 28 maart 1996 met de vraag of het in de vrijheid van de kerken gelaten kan worden, dat het bruidspaar bij de huwelijksbevestiging de wederzijdse beloften zelf uitspreekt.

Besluit:

1. het huwelijksformulier in nieuwe redactie – zoals het hieronder volgt -- ter toetsing aan de kerken voor te leggen en het gebruik ervan in de vrijheid van de kerken te laten;
2. aan een deputaatschap op te dragen:
  - a. verder te werken aan herziening van het huwelijksformulier, met verwerking van reacties uit de kerken op het voorgelegde formulier, en aan de volgende synode voorstellen dienaangaande te doen;
  - b. hun rapport en voorstellen tenminste zes maanden voor de aanvang van de synode aan de kerken toe te zenden;
3. de vraag van de kerk te Leeuwarden (materiaal 2) als volgt te beantwoorden: het staat de kerken vrij bij de huwelijksbevestiging het bruidspaar de beloften zelf te laten uitspreken, op de wijze die in het formulier hieronder is aangegeven.

Gronden:

1. de moeite die sommige kerkeraden ervaren bij de bevestiging van het huwelijk in de gemeente van Christus als gevolg van bezwaren die bij a.s. bruidsparen leven tegen het bestaande formulier zijn reëel en wettigen herziening van het formulier op de onderhavige punten;
2. het is van belang dat het huwelijksformulier het Schriftuurlijk onderwijs over het huwelijk op een duidelijke manier onder woorden brengt;
3. naast de nu verwerkte elementen blijven er nog andere punten in het huwelijksformulier die nadere bezinning vragen;
4. wijziging van liturgische formulieren is een zaak die alle kerken aangaat; definitieve vaststelling vindt des te zorgvuldiger plaats, als de kerken de gelegenheid hebben gekregen dit formulier te beoordelen;
5. het uitspreken van de beloften door het bruidspaar zelf, op de wijze als in het formulier aangegeven, staat gelijk met het jawoord op de gestelde vragen.

FORMULIER VOOR DE BEVESTIGING VAN HET HUWELIJK IN DE GEMEENTE VAN CHRISTUS

Afkondiging

De kerkeraad maakt aan de gemeente bekend, dat N. en N., zo de Here wil, (datum) zullen trouwen. Zij hebben de kerkelijke bevestiging van hun huwelijk aangevraagd, want zij begeren in het huwelijk, als een instelling van God, tot zijn eer en overeenkomstig zijn Woord te leven. Wanneer vanuit de gemeente geen gegronde bezwaren worden ingebracht, zal de bevestiging plaatsvinden in een dienst des Woords op... om... te...

Gemeente van onze Here Jezus Christus,

Inleiding

De kerkeraad heeft u tweemaal bekend gemaakt, dat N. en N. de kerkelijke bevestiging van hun huwelijk hebben aangevraagd. Vanuit de gemeente zijn geen gegronde bezwaren tegen de bevestiging ingediend. Daarom zullen wij onder aanroeping van Gods naam daartoe overgaan. Laten wij vooraf uit de Schrift horen, hoe God het huwelijk heeft ingesteld als gave en opdracht aan man en vrouw.

Instelling

In Genesis 1 lezen we dat God na de schepping van hemel en aarde de mens schiep naar zijn beeld. Hierop volgen meteen de woorden: *Man en*

vrouw schiep Hij hen. God zegende hen en God zei tot hen: Weest vruchtbaar en wordt talrijk; vervult de aarde en onderwerpt haar, heerst over de vissen der zee en over het gevogelte des hemels en over het gedierte dat op de aarde kruipt (Gen. 1:27,28).

Dat de Here de instelling van het huwelijk noodzakelijk achtte, blijkt duidelijk uit Genesis 2:18-23. We lezen daar immers dat Hij zei: *Het is niet goed dat de mens alleen zij. Ik zal hem een hulp maken die bij hem past.* Toen Adam in het paradijs aan de dieren namen gaf, merkte hij dat hij voor zichzelf geen hulp vond die bij hem paste. Daarop deed God een diepe slaap over Adam komen. Hij nam een van zijn ribben en bouwde die tot een vrouw. En Adam zong, toen God haar bij hem bracht:

*Dit is nu eindelijk been van mijn gebeente
en vlees van mijn vlees;
deze zal 'mannin' heten,
omdat zij uit de man genomen is.*

Gen. 2:24
Matt. 19:5

Deze hechte band tussen man en vrouw houdt in dat zij een eigen gezin gaan vormen. Daarom zal, zo lezen we, een man zijn vader en moeder verlaten en zijn vrouw aanhangen en zij zullen tot één vlees zijn. Christus heeft deze woorden over het huwelijk als instelling van God bevestigd en voegde daaraan toe: *Hetgeen dan God samengevoegd heeft, scheidt de mens niet* (Matt. 19:6).

1 Kor. 7:2
1 Kor. 6:19

Hieruit leren wij, dat God in zijn wijsheid man en vrouw samenbrengt en hen in diepe levenseenheid aan elkaar verbindt. Wanneer nu een man en een vrouw elkaar willen toebehoren, zijn zij volgens Gods ordening verplicht een huwelijksverbond aan te gaan. Zo zal iedere man zijn eigen vrouw hebben en iedere vrouw haar eigen man. Dan wordt ontucht vermeden en zal ons lichaam, dat immers een tempel is van de Heilige Geest, niet verontreinigd worden.

Matt. 5:31,32
Matt. 19:3-9
Mal. 2:13-16
1 Kor. 7:10-14

Omdat God wil dat de band van het huwelijk niet verbroken wordt, spoort Hij de gehuwden aan elkaar trouw te blijven en waarschuwt Hij in de Schrift op verscheidene plaatsen tegen het kwaad van de echtbreuk. De gehuwden die elkaar trouw blijven, zal Hij zegenen, en verenigd als ze zijn door zijn hand, zal niets hen in dit leven van elkaar mogen scheiden.

Doel

Gods Woord onderwijst ons ook over het doel van het huwelijk.

Gen. 1:28
Ps. 127:3
Gen. 17:7

Ten eerste zullen man en vrouw in liefde en met vreugde elkaar toebehoren en in alle dingen van het tijdelijke en eeuwige leven elkaar trouw helpen. Vervolgens zullen man en vrouw bereid zijn gehoor te geven aan de roeping tot het ouderschap en zo dienstbaar zijn aan de voortgang van Gods verbond. Wanneer hun huwelijk door God met kinderen gezegend wordt, zullen zij die opvoeden in de kennis en dienst van de Here, tot zijn eer, tot opbouw van zijn kerk en tot heil van die kinderen.

*De verhouding
in het huwelijk*
Ef. 5:22-33

Laten we nu ook luisteren naar wat de Schrift zegt over de verhouding tussen man en vrouw in het huwelijk. De apostel Paulus leert ons, dat de eenheid van man en vrouw in het huwelijk een diepe betekenis heeft. Hij spreekt van een grote verborgenheid en heeft dan het oog op Christus en de gemeente.

Evenals Christus het hoofd is van zijn gemeente, is de man het hoofd van zijn vrouw. Christus heeft zijn gemeente liefgehad en zich helemaal voor haar gegeven. Zo moet de man met liefde en zelfverloochening het hoofd zijn van zijn vrouw; hij moet zich verantwoordelijk weten voor haar welzijn, haar geborgenheid en goede leiding geven. Zo gaat hij haar voor in een leven met de Here.

Zoals de gemeente zich toevertrouwt aan Christus en zich door Hem laat leiden, zo moet de vrouw zich met liefde toevertrouwen aan haar man en zijn goede leiding aanvaarden. Zij moet hem helpen bij alle dingen die naar Gods wil zijn.

Als liefde en trouw man en vrouw verbinden en zij niet voor zichzelf leven, maar voor elkaar, vertonen zij de eenheid die er is tussen Christus en zijn gemeente.

Belofte Aan de opdracht van God om als man en vrouw naar zijn Woord te leven, heeft Hij rijke beloften verbonden. De Here wil zegenen wie als getrouw den Hem vrezen en zijn geboden eerbiedigen. We lezen immers in Psalm 128:1,2 de belofte: *Welzalig ieder die de Here vreest, die in zijn wegen wandelt, want gij zult eten de opbrengst van uw handen; welzalig gij, het zal u welgaan.*

Gen. 3:16-19 Vanwege de zonde zullen zorg, moeite en verdriet de gehuwden niet bespaard blijven. Maar zij mogen leven in het vertrouwen en dat de Here hen helpen zal met zijn vaderlijke hand. Zij mogen vast geloven dat de Here hun schuld wil vergeven, zoals ook zij elkaar hun zonden en tekortkomingen vergeven. Door Christus Jezus onze Here wordt het huwelijk immers geheiligd en dienstbaar gemaakt aan de komst van zijn koninkrijk.

Ef. 4:32

(De voorganger verzoekt het bruidspaar op te staan.)

Wederzijdse verplichtingen

Bruidegom en bruid, hoort nu naar wat de Here in zijn Woord van u vraagt.

Ef. 5:22-33
1 Tim. 2:8-15
1 Petr. 3:7

Bruidegom, heb uw vrouw lief als uw eigen lichaam, evenals Christus zijn gemeente liefheeft; zorg goed voor haar en ga haar voor in alle dingen die naar Gods wil zijn. Vrees de Here, leef verstandig met uw vrouw en bewijs haar eer. Zij is immers medeërfgenaam van Gods genade in dit en in het toekomstige leven. Dan zullen uw gebeden ook niet belemmerd worden. Bruid, heb uw man lief en vertrouw u aan hem toe, zoals de gemeente zich aan Christus toevertrouwt. Vrees de Here en help uw man bij alle dingen die naar Gods wil zijn. Leef ingetogen en tooi u met het sieraad van goede werken, die God wil belonen in dit en in het toekomstige leven. Blijf elkaar trouw en leef beiden van Gods genade. Draag samen de verantwoordelijkheid en de zorg voor uw gezin en zet u ervoor in ook anderen te helpen. Wees een zegen voor allen op de plaats die God u geeft in de gemeente en in de samenleving.

1 Petr.3:1-6

Vragen aan het bruidspaar

Wilt u elkaar nu de rechterhand geven en antwoorden op de volgende vragen:

(De voorganger vraagt aan de bruidegom:)

N., belooft u hier voor God en zijn heilige gemeente, nu u N. tot uw vrouw genomen hebt, haar lief te hebben, goed voor haar te zorgen en haar voor te gaan in alle dingen die naar Gods wil zijn? Zult u heilig met haar leven, haar nooit verlaten, maar haar trouw blijven in goede en kwade dagen, in rijkdom en armoede, in gezondheid en ziekte, totdat de dood u zal scheiden? Belooft u zo in uw huwelijk overeenkomstig het evangelie te leven?

(Antwoord:) Ja.

(De voorganger vraagt aan de bruid:)

N., belooft u hier voor God en zijn heilige gemeente, nu u N. tot uw man genomen hebt, hem lief te hebben, hem te helpen en te volgen in alle dingen die naar Gods wil zijn? Zult u heilig met hem leven, hem nooit verlaten, maar hem trouw blijven, in goede en kwade dagen, in rijkdom en armoede, in gezondheid en ziekte, totdat de dood u zal scheiden? Belooft u zo in uw huwelijk overeenkomstig het evangelie te leven?

(Antwoord:) Ja.

(Eventueel kunnen bruidegom en bruid de beloften zelf uitspreken op deze wijze:

De bruidegom zegt: Ik belooft hier voor God en zijn heilige gemeente, nu ik N. tot mijn vrouw genomen heb, haar lief te hebben, voor haar te zorgen en haar voor te gaan in alle dingen die naar Gods wil zijn. Ik zal heilig met haar leven, haar nooit verlaten, maar haar trouw blijven, in goede en kwade dagen, in rijkdom en armoede, in gezondheid en ziekte, totdat de dood ons zal scheiden. Ik belooft zo in mijn huwelijk overeenkomstig het evangelie te leven.

De bruid zegt: Ik beloof hier voor God en zijn heilige gemeente, nu ik N. tot mijn man genomen heb, hem lief te hebben, hem te helpen en te volgen in alle dingen die naar Gods wil zijn. Ik zal heilig met hem leven, hem nooit verlaten, maar hem trouw blijven, in goede en kwade dagen, in rijkdom en armoede, in gezondheid en ziekte, tot dat de dood ons zal scheiden. Ik beloof zo in mijn huwelijk overeenkomstig het evangelie te leven.)

(De voorganger spreekt tot het bruidspaar:)

Zegen Onze Here God verlene u door zijn Heilige Geest de kracht om uw belofte na te komen, al de dagen die Hij u samen schenken wil. Hij verbind u met ware liefde en trouw en geve u zijn zegen. Amen.

Gebed Laten we nu de naam van de Here aanroepen in dankzegging en gebed. (Eventueel knielt hierbij het bruidspaar.)

Almachtige God en Vader, wij roemen uw wijsheid en goedheid die U openbaart in al uw werken, ook in de instelling van het huwelijk. U hebt in het paradijs gezegd dat het niet goed is, dat de mens alleen blijft. U gaf Adam een hulp die bij hem paste en U bracht hen samen, opdat zij die twee waren, één zouden zijn. Ook deze bruidegom en bruid hebt U tot het huwelijk geroepen. Wij danken U, dat U hen aan elkaar hebt verbonden. En wij bidden U, wil hun uw Heilige Geest geven, zodat zij in een vast geloof heilig leven naar uw wil en de macht van de zonde weerstaan. Verhef uw aangezicht over hen en leid hen in voorspoed en tegenspoed aan uw vaderhand.

Schenk hun uw zegen, zoals U de gelovige vaders Abraham, Isaak en Jakob gezegend hebt. Betoon U aan hen de trouwe God van het verbond en ook aan hun kinderen, indien zij die van U ontvangen. Geef hun wijsheid en kracht om die kinderen godvrezend op te voeden tot eer van uw heilige naam, tot opbouw van uw gemeente en tot verbreiding van het evangelie. Geef dat zij in gemeenschap met Christus leven en in oprechte liefde elkaar trouw blijven tot eer van U en tot zegen van hun naasten.

Doe hen met heel uw kerk uitzien naar de grote dag van de bruiloft van het Lam.

Wil ons horen, barmhartige Vader, door Jezus Christus, uw Zoon, die met U en de Heilige Geest leeft en regeert in eeuwigheid. Amen.

Zegen Onze trouwe God en Vader vervulle u met zijn genade en geve u, dat u vele jaren in liefde en eensgezindheid heilig voor Hem zult leven. Amen.

Prof. dr. M. te Velde, die als adviseur aanwezig is, kan zich wel in de voorgestelde procedure vinden, maar hij zou zelf toch liever een andere optie kiezen. Laat een deputaatschap het huwelijksformulier grondig bekijken, zodat door de volgende generale synode een nieuwe tekst kan worden vastgesteld. Het formulier zou overigens ook nog op enkele punten aangevuld kunnen worden: het trouw-zijn aan elkaar kan duidelijker verwoord worden (bijvoorbeeld met behulp van de bijbelse uitdrukking 'trouw en in de Here'), terwijl van een oproep tot reinheid en tot zelfverloochening juist in deze tijd een positief signaal kan uitgaan.

De commissie kiest voor een tweesporen-beleid: op de korte termijn krijgen de kerken de beschikking over een op enkele onderdelen bijgestelde tekst en op de lange termijn kan een nieuw formulier worden gebruikt. Maar ds. P.L. Storm is er niet van overtuigd dat een voorlopige oplossing in de voorgestelde vorm noodzakelijk is. Daarom dient hij het volgende tegenvoorstel in: "naar aanleiding van het verzoek van de Particuliere Synode van Groningen 1996 aan een apart voor deze zaak te benoemen deputaatschap op te dragen het huidige huwelijksformulier op zijn duidelijkheid en Schriftuurlijkheid te toetsen en daarbij ook aandacht te geven aan de wijzigingsvoorstellen van commissie 1 van de Generale Synode van Berkel 1996". Eventuele wijzigingsvoorstellen zullen dan eerst aan de kerken worden voorgelegd, waarna deputaten de reacties kunnen verzamelen en verwerken. Doordat de vergadering na brede bespreking besluit het commissievoorstel te aanvaarden (met 24 stemmen voor, 10 stemmen tegen en 2 onthoudingen), is dit tegenvoorstel verworpen.

Hoofdstuk IV EVANGELISATIE EN ZENDING

Artikel 68

31.05 / 05.06.96

Oprichting missionair Instituut voor Theologische Toerusting (agenda 5.3.1-2, 7.2.1-2 en 11.5.1)

Voorstel : commissie 3

Rapporteur : L.J. Joosse

Materiaal :

1. rapport deel 1 van deputaten Gereformeerde Missiologische Opleiding en apart toegezonden bijlage 1 (besluit inzake studiebegeleider), bijlage 2 (inzake docentencorps) en bijlage 3 (inzake doelstelling en toekomstige organisatie GMO);
2. rapport deel 2 van deputaten GMO: jaarverslagen 1993, 1994 en 1995;
3. rapport deputaten oprichting Instituut voor Gereformeerde Theologische Toerusting, met bijlagen;
4. aanvullend rapport deputaten oprichting IRTT met financieel overzicht 1994 en 1995;
5. brief van het Gereformeerd Vormings Instituut dd. 5 april 1996, waarin gepleit wordt voor facilitaire samenwerking tussen gereformeerde organisaties uit een oogpunt van efficiency en kostenbesparing.

Besluit:

1. het gevoerde beleid van zowel deputaten GMO als deputaten oprichting IRTT onder hartelijke dank goed te keuren en hun decharge te verlenen;
2. a. over te gaan tot opheffing per 1 januari 1997 van de Gereformeerde Missiologische Opleiding;
b. over te gaan tot oprichting per 1 januari 1997 van een missionair Instituut voor Theologische Toerusting van De Gereformeerde Kerken in Nederland, afgekort IRTT (Institute of Reformed Theological Training);
c. deputaatschappen van GMO en oprichting IRTT samen te voegen tot het college van deputaten-curatoren van het missionaire Instituut Theologische Toerusting van De Gereformeerde Kerken in Nederland;
3. elf nieuw te benoemen deputaten op te dragen het curatorium te vormen van het IRTT;
4. voorts deze deputaten op te dragen:
  - a. alle werkzaamheden te verrichten die nodig zijn in verband met de opheffing van de GMO, alsmede de overdracht van de middelen van GMO en IRTT i.o. aan het IRTT;
  - b. de werkzaamheden te verrichten zoals deze voorheen zowel door GMO als IRTT i.o. werden gedaan krachtens opdracht van de Generale Synode Ommen 1993, Acta art. 48 en 49;
  - c. een theoloog/missioloog tot studie leider van het IRTT te benoemen en zo nodig over te gaan tot de aanstelling van een organisatiedeskundige;
  - d. een studieraad, bestaande uit enkele deskundigen op het gebied van missiologie, onderwijskunde, ontwikkelingskunde en organisatiekunde, in te stellen ter ondersteuning van de werkzaamheden van genoemde studie leider, alsmede ter advisering van deputaten, o.a. met het oog op de verdere vormgeving van de organisatiestructuur;
  - e. voorstellen te concipiëren met betrekking tot aanpassing van het Reglement voor de GMO, en de instructies van deputaten-curatoren, van de studie leider van het IRTT, en van de administrateur/penningmeester, alsmede met betrekking tot andere instructies en noodzakelijke regelingen;
  - f. zich nader te bezinnen op de doelstelling van het IRTT;
  - g. te zoeken naar mogelijkheden om in het buitenland kortlopende cursussen aan personen of groepen te (doen) geven, gericht op hulp aan buitenlandse kerken bij kerkelijke opbouw;
  - h. cursussen in Nederland aan te bieden, gericht op doelgroepen van kwalitatief verschillend niveau;
  - i. attent te blijven op projecten van plaatselijke kerken, die gericht zijn op missionaire hulpverlening ten behoeve van buitenlandse kerken of (groepen) christenen in binnen- en buitenland;
  - j. in overleg te treden met de zendende kerken, deputaten BBK en met organisaties als Stevaj, Fundament en LVEA, met het oog op eenheid in beleid ten aanzien van missionaire hulpverlening aan kerken en/of kerkengroepen door het (doen) geven van kortlopende cursussen in binnen- en buitenland;

- k. deel te nemen in het overleg van verschillende gereformeerde instellingen om te komen tot facilitaire samenwerking;
  - l. de bij GMO en IRTT i.o. aanwezige geldmiddelen aan te wenden voor het vormen van een gemeenschappelijke kas;
  - m. zich te bezinnen op concrete voorlichting aan de kerken;
5. deputaten te machtigen van de kerken een quotum van maximaal f 3,-- per ziel per jaar te vragen, ingaande 1 januari 1997, en hen op te dragen om te zien naar andere fondsen en de mogelijkheden te onderzoeken tot besparing van kosten;
  6. deputaten op te dragen zich te bezinnen op het honoreringsbeleid;
  7. de controle van de boeken en de administratie te doen plaatsvinden door de financiële commissie van de generale synode;
  8. deputaten op te dragen het rapport omtrent hun arbeid drie maanden voor de eerstkomende generale synode toe te zenden aan de kerken.

Gronden:

1. deputaten hebben op ijverige en verantwoorde wijze hun opdracht naar vermogen vervuld;
2. zowel deputaten GMO als deputaten oprichting IRTT bepleiten de vorming van een missionair instituut door samenvoeging van de aan hun zorg toevertrouwde instellingen;
3. deputaten IRTT hebben de noodzaak van en mogelijkheden voor voortzetting van cursussen, bedoeld voor buitenlandse studenten in Nederland, evenals voor kortlopende cursussen in het buitenland, aangetoond;
4. de Generale Synode van Arnhem 1981 besloot de zendingsopleiding niet te incorporeren in de Theologische Universiteit en de GMO heeft haar zelfstandige bestaansrecht bewezen. Het oprichten van de IRTT bood de TU te Kampen de mogelijkheid aanvragen van studenten en kerkelijke voorgangers om aan de universiteit te Kampen te mogen studeren, te verwijzen naar cursussen van het IRTT i.o.; daarom is oprichting van een afzonderlijk missionair instituut gerechtvaardigd;
5. bij een voldoende aantal deputaten kunnen drie secties worden gevormd met het oog op de verdeling van de werkzaamheden, namelijk ten aanzien van de toerusting voor het zendingsexamen, het organiseren en houden van cursussen in Nederland en het voor korte termijnen uitzenden van docenten naar buitenlandse kerken voor missionaire hulpverlening;
6. beide instellingen zijn missionair gericht en hun doelstellingen zijn goed te integreren, te weten:
  - a. theoretische en praktische toerusting van missionaire dienaren des Woords, c.q. evangelisatiepredikanten en andere evangelisatie- of zendingswerkers, zowel vóór de aanvang als gedurende hun arbeid in binnen- en/of buitenland;
  - b. theoretische en praktische toerusting van uitgenodigde buitenlandse studenten, kerkelijke voorgangers en anderen door kortstondige opleiding in Nederland, en/of door uit te zenden docenten voor kortlopende cursussen op uitnodiging van kerkelijke instanties en/of (groepen van) personen in het buitenland.

In beide gevallen is de missionaire hulpverlening en toerusting van betrokkenen gediend met wederkerige ontmoeting en assistentie. Deputaten-curatoren dienen zich in overleg met de studie leider en de studieraad voortdurend te bezinnen op het beleid, de instrumenten en de middelen waarmee, evenals de methoden en organisatievormen waardoor de doelstelling van het missionaire IRTT kan worden bereikt;
7. uitbreiding van het werk vergt een heldere organisatiestructuur en een goede verdeling van verantwoordelijkheden en bevoegdheden. Deputaten zijn eindverantwoordelijk voor de vaststelling van het beleid en dragen ook de eindverantwoordelijkheid voor de voorbereiding en de uitvoering ervan. Zij houden ook toezicht op het goed functioneren van aan te trekken medewerkers, aan wie de voorbereiding en uitvoering van het werk wordt toevertrouwd. De te benoemen studie leider van het instituut is verantwoordelijk voor de voorbereiding en uitvoering van het beleid. Gelet op de theologische doelstelling van het instituut dient hij erkende theologisch/missiologische bekwamheden te bezitten. Hij zal ondersteuning dienen te ontvangen in de bezinning op en uitvoering van het beleid; dit kan op verantwoorde wijze geschieden door een studieraad waarin deskundigen op het gebied van missiologie, onderwijskunde, ontwikkelingskunde en organisatiekunde zitting hebben;
8. in onze kerken zijn diverse organisatiedeskundigen aanwezig die kunnen worden gevraagd om als vrijwilliger en/of op parttime basis hun diensten te verlenen o.a. met het oog op de opzet en organisatie van te geven cursussen;
9. eenheid in beleid voor missionaire hulpverlening vergt nauw overleg met zendende kerken en deputaten BBK, alsook met andere gereformeerde instanties;
10. soms zijn er legaten beschikbaar gesteld voor zendingsdoeleinden met de stipulatie dat de opbrengst van het legaat niet in mindering mag komen op de bijdragen voor het actuele zendingswerk van zendende kerken;

11. tot dusver hanteerden GMO en IRTT i.o. een verschillend beleid inzake honorering; het is vanzelfsprekend dat vanaf nu een uniform beleid wordt gevoerd dat in onderling overleg tot stand kan komen;
12. facilitaire samenwerking tussen gereformeerde instellingen kan efficiency bevorderen en kosten besparen;
13. het verdient aanbeveling de controle van de boeken van deputaatschappen die vanwege de omvang van hun begroting niet door externe accountants worden gecontroleerd, te doen uitvoeren door de controlecommissie die is ingesteld door de synode; daarbij is tevens een belangrijke overweging dat de kwaliteit van de controle niet onzeker mag blijven.

Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten ds. A.P. van Dijk, br. M.W. Folmer, br. S. Jonker, ds. H.W. Ophoff en ds. A. Scheringa (GMO) en drs. C.J. Haak, ds. M.H. Oosterhuis, ds. D.J. Zandbergen (IRTT). Verder is aanwezig br. A. de Graaf, de administrateur van het IRTT. Nadat de commissie verschillende wijzigingsvoorstellen vanuit de vergadering heeft verwerkt en op aandrang van deputaten alsnog de aanduiding 'Reformed' in de Engelse naam van het op te richten instituut heeft opgenomen, blijft nog een amendement over: ds. R. ter Beek wil in de reeks van besluit 4d na 'missiologie' nog extra invoegen 'theologisch onderricht'. Zijn amendement wordt echter verworpen met 12 stemmen voor en 21 stemmen tegen. Het voorstel van de commissie wordt zonder tegenstemmen aanvaard (een afgevaardigde onthoudt zich van stemming, terwijl oud. M.W. Folmer en ds. M.H. Oosterhuis als deputaten steeds buiten stemming blijven). Ten slotte wijst de praeses op de betekenis van het genomen besluit. Wij zien het als onze plicht het gereformeerde erfgoed door te geven in Nederland en daarbuiten, zodat ook vele anderen kunnen profiteren van wat de Here ons heeft geschonken.

Artikel 69

25.04.96

Zeeuwsch-Vlaamse Gereformeerde Evangelisatie in België (agenda 4.4)

Voorstel : commissie 4

Rapporteur : N. Wiersum

Materiaal :

brief van de Particuliere Synode van Zeeland, Noord Brabant en Limburg dd. 20 januari 1996 met:

- a. kennisgeving dat door de Classis Axel een bijdrage van f 12,-- per ziel werd vastgesteld voor de kerken in de classis, met ingang van 1 januari 1997, voor het evangelisatiewerk in België;
- b. kennisgeving dat de particuliere synode zal overgaan tot de vaststelling van een bijdrage per ziel; deze bijdrage zal door de particuliere synode worden vastgesteld in haar mei-vergadering van 1996;
- c. verzoek om aanvullende steun met ingang van 1 januari 1997.

Besluit:

1. aan dit verzoek te voldoen;
2. van dit besluit mededeling te doen aan de particuliere synode van Zeeland, Noord-Brabant en Limburg, de classis Axel en deputaten Aanvullende Steun Evangelisatiewerk.

Gronden:

1. het steunverzoek van de PS van het Zuiden voldoet aan de richtlijnen van de Generale Synode van Leeuwarden 1990 (Acta art 81, besluit 2);
2. continuering van het evangelisatieproject van de Zeeuwsch-Vlaamse Gereformeerde Evangelisatie in België is noodzakelijk;
3. het werk wordt al jarenlang gedragen door een gedeelte van de gereformeerde kerken; deze steun- en adviesgevende kerken hebben de ZGEB verzocht voor haar deel te bevorderen dat de ondersteuning in overeenstemming gebracht wordt met de aangenomen generaal-synodale richtlijnen;
4. het particulier ressort alléén heeft niet voldoende draagkracht voor de financiering van het werk.

Nadat een ordevoorstel van ds. R.Th. de Boer om de bespreking te verdagen tot na het gesprek tussen commissie 4 en deputaten ASE met een ruime meerderheid is verworpen, wordt het voorstel

van de commissie met algemene stemmen aanvaard.

De praeses constateert dat door het genomen besluit alle kerken bij het evangelisatiewerk in België betrokken zijn, waarmee de betekenis van dit werk wordt onderstreept. Hij spreekt de wens uit dat de evangelieverkondiging in België ook in de toekomst gezegend zal worden.

Artikel 70

22.05.96

Aanvullende steunverlening evangelisatiewerk (agenda 4.1 en 4.3)

Voorstel : commissie 4

Rapporteur : N. Wiersum

Materiaal :

1. rapport deputaten met financieel overzicht;
2. aanvullend rapport deputaten met verzoek om aanvulling van de instructie art. 2 met de woorden: de classis waarbinnen het evangelisatiewerk plaatsvindt informeert deputaten daartoe door middel van een beschrijving en beoordeling van de situatie;
3. brief van de Gereformeerde Kerk te Drachten-Zuid/Oost met voorstel tot aanvulling van de instructie art. 2 met de woorden: jaarlijks steeds binnen zes maanden na afloop van het betreffende begrotingsjaar;
4. verzoek van de Classis Rotterdam dd. 21 december 1995 om vrijstelling van de quota ASE voor de kerken in de ressorten die het evangelisatiewerk onder culturele minderheden in de regio Rijnmond steunen "totdat de landelijke omslag ASE de bijdrage van de kerken in deze ressorten aan het evangelisatiewerk onder etnische minderheden overschrijdt."

Besluit 1 :

- a. deputaten, benoemd door de Generale Synode van Ommen 1993 te dechargeren onder dank voor de goede diensten;
- b. opnieuw deputaten te benoemen met als opdracht:
  1. de door de generale synode toegestemde verzoeken te beoordelen en een bedrag aan steun toe te kennen door middel van een omslag per lid van alle kerken (uitgezonderd de kerken van het particulier ressort dat om steun vraagt); bij deze beoordeling dient het volgende in acht genomen te worden:
    - a. bij het verlenen van aanvullende steun speelt naar het besluit van de Generale Synode van Leeuwarden 1990 (Acta art. 81, besluit 2) elke kerkelijke vergadering een rol. Binnen het systeem van het geven van aanvullende steun behoort de steunverlening een piramidale opbouw te hebben: hoe dichter bij het werk betrokken des te meer wordt er bijgedragen;
    - b. uitgangspunt is dat een kerkelijke vergadering bij het opzetten van activiteiten probeert die zelf te bekostigen. Heeft zij er alles aan gedaan wat binnen haar vermogen lag, dan kan zonodig met duidelijke opgaaf van redenen om steun worden gevraagd. Bedacht dient te worden dat het bedrag dat als generale steun door de overige kerken wordt gegeven voor deze kerken een inperking betekent van de mogelijkheid tot het verrichten van eigen kerkelijke activiteiten;
  2. een advies aan de synode voor te bereiden op basis van de onder 1 genoemde criteria ingeval een particuliere synode een nieuw verzoek tot aanvullende steun bij de generale synode indient;
  3. erop toe te zien dat de ondersteunde arbeid gericht blijft op het beoogde doel en zich daartoe jaarlijks steeds binnen drie maanden na afloop van het betreffende begrotingsjaar te laten informeren door de classis waarbinnen het evangelisatiewerk plaatsvindt door middel van een beschrijving en beoordeling van de situatie;
  4. nadere criteria te ontwikkelen inzake de piramidale opbouw met betrekking tot de hoogte van de quota voor de classicale, respectievelijk particuliere ressorten ten opzichte van de quota voor de gezamenlijke kerken;
  5. aan de kerken een quotum te vragen met de machtiging dit te innen ter bekostiging van het door hen ondersteunde evangelisatiewerk.

Gronden:

1. deputaten hebben zich naar behoren van de hen opgedragen taak gekweten;
2. de door de Generale Synode van Ommen 1993 opgestelde instructie voorziet niet in de situatie van een nieuwe steunaanvraag; deputaten zijn in een dergelijke situatie beter toege-

3. rust dan de synode zelf om de aanvraag aan de vastgestelde criteria te toetsen;
de door de Gereformeerde Kerk te Drachten-Zuid/Oost en de door deputaten voorgestelde toevoegingen aan de instructie onder 3 zijn bevorderlijk voor een efficiënte taakvervulling van deputaten;
4. voor een billijke beoordeling van de verschillende steunaanvragen is een meer concrete uitwerking van de criteria van de Generale Synode van Leeuwarden 1990 noodzakelijk.

Besluit 2:

aan het verzoek van de Classis Rotterdam dd. 21 december 1995 niet te voldoen.

Grond:

het verzoek strijdt met het besluit van de Generale Synode van Leeuwarden 1990 (Acta art. 81, besluit 2.4).

Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten drs. B.W. Gort en br. J.F. Walinga. Opgemerkt wordt dat het de bedoeling is 'zwakkere' regio's te ondersteunen, maar niet zonder de eerste verantwoordelijkheid (ook financieel) te laten op de plaats waar initiatieven genomen worden. De vergadering aanvaardt het voorstel van de commissie, besluit 1 met algemene stemmen en besluit 2 met 1 stem tegen en 1 onthouding.

Artikel 71

24.04.96

Benoeming drs. W.H. Rose

De praeses deelt mee dat de synode in comité-zitting op voordracht van deputaten-curatoren besloten heeft, drs. W.H. Rose te Kampen per 1 september 1996 te benoemen tot universitair docent (1 fte.) in de Oudsemitische filologie en cultuurgeschiedenis van het Oude Nabije Oosten.

Artikel 72

24.04.96

Benoeming drs. I.D. Haarsma

De praeses deelt mee dat de synode in comité-zitting op voordracht van deputaten-curatoren besloten heeft, drs. I.D. Haarsma te Zwolle per 1 september 1996 te benoemen tot universitair docent (0,4 fte.) in de (geschiedenis van de) Wijsbegeerte.

Artikel 73

09.05.96

Aanvaarding benoemingen

De praeses deelt mee dat drs. W.H. Rose en drs. I.D. Haarsma telefonisch hebben laten weten dat zij hun benoeming tot universitair docent aanvaardden. Zij zullen dit nog schriftelijk bevestigen. De synode neemt hiervan met een dankbaar applaus kennis.

Artikel 74

24.04.96

Voorziening Ambtelijke Vakken (agenda 5.1.4)

Voorstel : moderamen

Rapporteur : C. van den Berg

Materiaal :

brief van deputaten-curatoren van de Theologische Universiteit van De Gereformeerde Kerken in Nederland dd. 15 april 1996 betreffende een derde formatieplaats Ambtelijke Vakken.

Besluit:

1. tot de aanstelling van een 1 fte. universitair docent in de sector Ambtelijke Vakken over te gaan voor de termijn van zes jaar;
2. curatoren te verzoeken om te bevorderen dat een formatieplan gereed komt.

Gronden:

1. sinds het studieprogramma meer aansluit bij de behoefte aan een praktijkgerichte opleiding is de sector Ambtelijke Vakken steeds arbeidsintensiever geworden;
2. het is onderw ijskundig van belang dat er gewerkt wordt met één vaste docent i.p.v. met telkens wisselende hulpkrachten zoals de laatste jaren;
3. de procesgerichte aanpak van de preekcolleges brengt een grote toename van het aantal college-uren met zich mee;
4. binnen zes jaar kan het formatieplan ruimschoots gereed zijn en is er meer zicht op de werkbelasting van de docenten ten gevolge van de procesgerichte aanpak van de preekcolleges en de begeleiding van de praktijkoriëntatie.

Bij de bespreking zijn namens deputaten-curatoren ds. A. Kamer, ds. P. Schelling, ds. C.J. Smelik, br. A. Vreugdenhil en ds. B. van Zijlekom aanwezig. Op verzoek van de vergadering wordt een senaatsnota 'Notitie structurele voorziening ambtelijke vakken' ter informatie uitgereikt aan alle synodeleden. Namens de senaat belicht de rector, prof. dr. J. van Bruggen, het belang van een meer procesgerichte aanpak van de preekcolleges. De wenselijkheid daarvan werd indertijd aangedragen vanuit de kerken.

Het voorstel van het moderamen wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 75**08.05.96***Benoeming drs. P.W. van de Kamp*

De praeses deelt mee dat de synode in comité-zitting op voordracht van deputaten-curatoren besloten heeft om drs. P.W. van de Kamp, predikant van de Gereformeerde Kerk te Groningen-Oost, per 1 augustus 1996 voor de termijn van zes jaar te benoemen tot universitair docent (1 fte.) in de Ambtelijke Vakken. Het is de bedoeling dat deze docent als opdracht krijgt: het onderwijs in de Poimeniek en de Diaconiek; participatie in het onderwijs in de Inleiding Ambtelijke Vakken en in de Homiletiek; een gedeelte van de begeleiding praktijkoriëntatie, te weten de begeleiding inzake het pastoraat.

Artikel 76**12.06.96***Emeritering prof. dr. J. Douma*

De praeses deelt mee dat de synode in comité-zitting op voorstel van deputaten-curatoren van de Theologische Universiteit besloten heeft, aan prof. dr. J. Douma per 1 september 1997 ontslag te verlenen uit zijn dienst als hoogleraar aan de Universiteit. Dit in verband met het bereiken van de 65-jarige leeftijd en in overeenstemming met artikel 6 van het Reglement voor docenten aan de Theologische Universiteit. Het ontslag wordt verleend op de meest eervolle wijze en onder betuiging van dank voor de trouw en de ijver waarmee prof. Douma sinds zijn optreden op 8 september 1970 de kerken en haar opleiding tot de dienst des Woords heeft gediend.

Artikel 77**12.06.96***Benoeming drs. A.L.Th. de Bruijne*

De praeses deelt mee dat de synode in comité-zitting op voorstel van deputaten-curatoren van de Theologische Universiteit besloten heeft om drs. A.L.Th. de Bruijne, predikant van de Gereformeerde Kerk te Rotterdam-Centrum, per 1 september 1997 te benoemen tot universitair docent (1 fte.) in de Ethiek en de Encyclopedie.

Artikel 78**03.09.96***Aanvaarding benoeming*

De praeses deelt mee dat drs. A.L.Th. de Bruijne telefonisch heeft laten weten dat hij zijn benoeming tot universitair docent aanvaardt. Hij heeft dit inmiddels ook schriftelijk bevestigd. De synode neemt hiervan met een dankbaar applaus kennis.

Artikel 79**29.05.96***Theologische Universiteit (agenda 5.1.2 en 5.1.3, 5.1.5-7, 5.1.13 en 5.2.1 en 2)*

Voorstel : commissie 3

Rapporteurs : W. Sturing en L.J. Joosse

Materiaal :

1. rapport van deputaten-curatoren Theologische Universiteit;
2. brief van deputaten-curatoren dd. 15 april 1996 met betrekking tot samenwerking met de Theologische Universiteit van de Christelijke Gereformeerde Kerken, gevestigd te Apeldoorn, inzake de Vooropleiding, waarin wordt voorgesteld om een 'commissie toezicht vooropleiding' in te stellen;
3. concept van het nieuwe Statuut voor de Theologische Universiteit (GS Ommen 1993, Acta art. 60, besluit 9);
4. brief van de kerk te Loenen-Abcoude dd. 24 december 1995 met betrekking tot het concept van het nieuwe Statuut, waarin wordt voorgesteld door een nieuw toe te voegen artikel nadrukkelijk te stipuleren dat de primaire taak van de Universiteit is "toekomstige predikanten praktisch op te leiden tot voorgangers in de Gereformeerde Kerken in Nederland en daar buiten";
5. brief van de kerk te Leeuwarden dd. 28 maart 1996 waarin enkele redactionele wijzigingen in het concept-statuut worden voorgesteld;

6. nota van deputaten-curatoren dd. 23 april 1996 inzake ontbinding van de 'Stichting voor de financiële verzorging van de Opleiding tot den Dienst des Woords in de Gereformeerde Kerken in Nederland' met als bijlage een advies aan het curatorium van mr. F.T. Oldenhuis, mr. P.T. Pel en mr. D.A.C. Slump met betrekking tot vragen inzake de ontbinding van eerdergenoemde Stichting;
7. brief van deputaat-curator mr. N.E. Nieboer dd. 3 mei 1996 waarin hij zijn afwijkend standpunt over de ontbinding van de bovengenoemde Stichting uiteenzet:
  - hij heeft als algem een bezw aar: de gezamenlijke kerken worden in geval van opheffing " de rechtspersoon die als werkgever van de betrokken personeelsleden gaat optreden" , w aarbij het gaat om zowel de docenten als het overige personeel. Het curatorium heeft z.i. "geen rechtspersoonlijkheid en kan daarom rechtens niet als werkgever fungeren";
  - hij heeft voorts een bezwaar van "specifieke, rechtspositionele aard" met betrekking tot de ontslagprocedure van docenten;
  - hij stelt "een aangepaste stichting" voor " met een andere naam en een algemenere doelstelling dan de huidige" , w aardoor het arbeidsrechtelijke element w ordt gescheiden van het kerkrechtelijke en waarbij de bevoegdheid van het curatorium inzake onvrijwillig ontslag van een door de generale synode benoemde docent beperkt wordt.

Op grond van het bovenstaande verzoekt hij, niet tot ontbinding van de Stichting over te gaan;
8. de jaarverslagen over 1993, 1994 en 1995, zowel in uitgebreide als in beknopte versie; deze jaarverslagen zijn voorzien van goedkeurende accountantsverklaringen van het accountantskantoor Coopers & Lybrand Dijker Van Dien te Groningen.

Besluit 1 :

1. het gevoerde (ook financiële) beleid van deputaten-curatoren die zijn benoemd door de Generale Synode van Ommen 1993 onder dank goed te keuren en hun decharge te verlenen;
2. nieuw te benoemen deputaten-curatoren te machtigen om conform het gedane voorstel (materiaal 2) samen met het curatorium van de Theologische Universiteit te Apeldoorn:
  - a. een 'commissie toezicht vooropleiding' in te stellen en deze commissie te belasten met de behartiging van het toezicht op en het beleid ten behoeve van de vooropleiding te Kampen;
  - b. de directie van de vooropleiding op te dragen aan twee hoogleraren, één van elke universiteit , die samen met de betrokken docent door intern overleg zullen regelen wat noodzakelijk is voor de algemene en dagelijkse gang van zaken;
  - c. een statuut te (doen) ontwerpen voor deze vooropleiding, waarin de details van de samenwerking worden vastgelegd;
3. de senaat van de Theologische Universiteit te machtigen:
  - a. de voorgestelde praktijkoriëntatie in te voeren in het nieuwe studieprogramma;
  - b. de kerkelijke positie van studenten tijdens de studie-afsluitende praktijkperiode te regelen zoals voorgesteld in het rapport van deputaten-curatoren sub 6.5;
  - c. bij het afsluitend examen het getuigschrift aan te passen met betrekking tot de aantekening praktische vorming;
4. de senaat te verzoeken het beleid betreffende hen die de doctoraalstudie hebben beëindigd en de wens en de bekwaamheid blijken te hebben tot promotiestudie nader uit te werken;
5. nieuw te benoemen deputaten-curatoren te verzoeken zich te bezinnen op een concreet beleid ten aanzien van de voorlichting aan de kerken.

Gronden:

1. deputaten-curatoren hebben de hun door de Generale Synode van Ommen 1993 verstrekte opdracht op nauwkeurige en ijverige wijze vervuld; zo hebben zij tot op heden een zeer verantwoord financieel beleid gevoerd w aardoor verhoging van het quotum proportioneel gezien vrij gering of zelfs enkele jaren niet nodig bleek; ondanks een vermindering van het aantal legaten en de uitbreiding van het aantal docenten is slechts sprake van een in verhouding geringe verhoging van het quotum ;
2. samenwerking met de Theologische Universiteit te Apeldoorn ten aanzien van de vooropleiding kan de verbondenheid tussen beide universiteiten gestalte geven; bovendien kan deze samenwerking kostenbesparend en efficiency-bevorderend zijn;
3. geen van de kerken heeft formeel of materieel bezwaar aangetekend tegen de besluitvorming met betrekking tot het verplicht stellen van een praktijkoriëntatie van studenten tijdens hun studie; daarom mag w orden verwacht dat de kerken voor haar deel mee zullen werken aan bedoelde praktijkoriëntatie van hen die begeren de kerken te gaan dienen als dienaren

- des Woords. De voorgestelde regeling van de kerkelijke positie van studenten tijdens eerdergenoemde praktijkoriëntatie geeft goede verwachtingen dat het toezicht op leer en leven van de desbetreffende studenten voldoende is gewaarborgd, zowel voor de desbetreffende studenten als voor de betrokken kerken;
4. de kerken mogen verwachten, vooral met het oog op de ontwikkeling van de gereformeerde theologie, baat te zullen hebben bij zoveel mogelijk bekwame promovendi;
  5. het is van gewicht dat met name de komende generatie het belang blijft inzien van het onderhouden van een theologische opleiding van de kerken door de kerken.

Besluit 2 :

1. het als bijlage VIII bij deze Acta gevoegde Statuut van de Theologische Universiteit vast te stellen;
2. nieuw te benoemen deputaten-curatoren op te dragen de van het Statuut af te leiden noodzakelijke reglementen vast te stellen en deze ter goedkeuring voor te leggen aan de eerstkomende generale synode;
3. aan het verzoek van de kerk te Loenen-Abcoude niet te voldoen.

Gronden:

1. het concept-statuut is tijdig aan de kerken toegezonden en in overleg zijn enige wijzigingen aangebracht;
2. het voldoet aan de eisen die aan een Statuut als waarborg voor goed bestuur van de Theologische Universiteit dienen te worden gesteld;
3. in van het nieuwe Statuut afgeleide reglementen kan nadere invulling worden gegeven aan o.a. de arbeidsrechtelijke beroepsprocedure voor het personeel;
4. hetgeen de kerk te Loenen-Abcoude voorstelt, is reeds in artikel 1 sub 1 uitgesproken, namelijk dat de Theologische Universiteit beoogt de "wetenschappelijke vorming tot dienaar van het Woord"; de wetenschappelijke vorming is hierin dienstbaar aan het toekomstige praktische werk van de dienaren van het Woord; daartoe dient ook de praktijkoriëntatie zoals kan blijken uit hetgeen in artikel 8 sub 1.5 van het nieuwe Statuut is vastgelegd; daarom is nadere aanvulling als door de kerk te Loenen-Abcoude bedoeld niet noodzakelijk.

Besluit 3 :

1. over te gaan tot ontbinding van de 'Stichting voor de financiële verzorging van de Opleiding tot den Dienst des Woords in de Gereformeerde Kerken in Nederland', gevestigd te Groningen;
2. het moderamen van het curatorium van de Theologische Universiteit op te dragen en te machtigen alle voor de ontbinding nodige stappen te zetten en regelingen te treffen;
3. uit te spreken dat de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt) in generaal synodaal verband de rechtspersoon zijn waarvan de Theologische Universiteit, Broederweg 15 te Kampen, uitgaat; deze rechtspersoon wordt naar art. 52 KO in dezen vertegenwoordigd door de generale synode of door het door haar benoemde curatorium van de universiteit;
4. aan het verzoek van mr. N.E. Nieboer niet te voldoen.

Gronden:

1. gelet op art 2.2 BW en art. 52 KO bezitten de gezamenlijke Gereformeerde Kerken in Nederland rechtspersoonlijkheid en worden zij als zodanig in het burgerlijk rechtsverkeer vertegenwoordigd door de generale synode of door haar deputaten;
2. voor het werken met de rechtsvorm die is gekozen voor de bedoelde Stichting zijn in de tijd van haar oprichting goede redenen geweest. Deze zijn thans echter vervallen, zeker na de vernieuwing van het Burgerlijk Wetboek;
3. de hierboven onder grond 1 genoemde wijze van optreden in het burgerlijk rechtsverkeer, inclusief het arbeidsrecht, sluit het beste aan bij het gereformeerde kerkrecht in het algemeen en, waar het betreft het onderhouden van de Theologische Universiteit, bij art. 18 KO in het bijzonder;
4. er zijn geen andere redenen waarom de Stichting zou moeten blijven bestaan.

Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten-curatoren ds. P. Schelling, ds. C.J. Smelik en br. A. Vreugdenhil. Van de Theologische Universiteit zijn de rector, prof. dr. J. van Bruggen, en de administrateur, br. S. Riedstra, aanwezig. Na uitvoerige bespreking wordt het voorstel van de commissie met algemene stemmen aanvaard. De praeses verwoordt de dankbaar-

heid van de vergadering voor het vele werk dat verzet wordt ten dienste van de Theologische Universiteit.

Hoofdstuk VI BINNENLANDSE BETREKKINGEN

Artikel 80

23.05.96

Betrekkingen met de Christelijke Gereformeerde Kerken (agenda 6.1.1 - 6.1.8)

Voorstel : commissie 5

Rapporteur : A. de Jager

Materiaal :

1. deputatenrapport dd. 18 september 1995 (deel I) met twee bijlagen (Tweeërlei kinderen des verbonds/ Omtrent de kerk);
2. deputatenrapport dd. juni 1994 (deel II): 'Toeëigening in het geding: nota over de toeëigening van het heil';
3. aanvullend rapport dd. 21 maart 1996 met voorstellen;
4. brief van de generale synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken aan de generale synode van de Gereformeerde Kerken dd. 7 februari 1996 met het verzoek deputaten te benoemen om het gesprek voort te zetten;
5. brieven van de Gereformeerde Kerk te Schildwolde dd. 1 maart en 8 maart 1996 met opmerkingen bij het besluit van de Generale Synode van Ommen 1993 (Acta art. 65), waarbij zij haar zorg over zaken rond het Schriftgezag in de Christelijke Gereformeerde Kerken onder de aandacht wil brengen en dienaangaande voorstellen doet voor het agendum van te benoemen deputaten;
6. brief van de Gereformeerde Kerk te Ten Boer met opmerkingen over het rapport van deputaten voor gesprekken met de Christelijke Gereformeerde Kerken (deel I), waarin ze het betreurt dat daarin niets te vinden is van een bespreking van "de opvattingen van prof. dr. B.J. Oosterhoff".
Ze acht het juist dat de generale synode zich nog eens duidelijk afvraagt of het niet noodzakelijk is dit onderwerp weer op de agenda van de landelijke samenspreking te plaatsen en het derhalve weer op te nemen in de instructie voor te benoemen deputaten;
7. voorstel van de raad van de Gereformeerde Kerk te Voorburg om aan de Christelijke Gereformeerde Kerken een zusterkerkrelatie aan te bieden om uit de impasse van de samensprekingen te geraken.

Besluit 1:

1. a. deputaten te dechargeren met hartelijke dank voor de door hen verrichte arbeid inzake de gevoerde gesprekken;
b. met instemming kennis te nemen van de verantwoording die zij hebben afgelegd van wat de Gereformeerde Kerken belijden inzake de toeëigening van het heil en inzake de kerk en de wijze waarop zij dat hebben gedaan in de door hen aangedragen nota's (zie de bijlagen IXa, IXb en X);
2. uiting te geven aan eenzelfde vreugde over het verloop van de samensprekingen als verwoord is door de Generale Synode van Zierikzee 1995 van de Christelijke Gereformeerde Kerken;
3. er dankbaarheid over uit te spreken:
  - a. dat de Christelijke Gereformeerde Kerken niet langer spreken over ernstige verschillen, die een belemmering vormen op weg naar kerkelijke eenheid;
  - b. dat de christelijke gereformeerde synode haar deputaten opdraagt in voortgezette besprekingen in te gaan op eventuele bezwaren tegen de verhouding van de Christelijke Gereformeerde Kerken met de Nederlands Gereformeerde Kerken en op situaties en gewoonten in de Christelijke Gereformeerde Kerken;
  - c. dat de christelijke gereformeerde synode de vragen omtrent de relatie Schrift en confessie en inzake het Akkoord van Kerkelijk Samenleven en het besluit om het diakenambt open te stellen voor de zusters van de gemeente belemmeringen acht op de weg naar kerkelijke eenheid met de Nederlands Gereformeerde Kerken en dat de synode er op aandringt, dat terughoudendheid betrecht wordt in het zoeken naar en uitbreiden van de contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken;
  - d. dat de christelijke gereformeerde synode de plaatselijke kerken oproept de zaak van de eenheid ootmoedig aan de Here voor te leggen in de gebeden.

Gronden:

1. deputaten, benoemd door de Generale Synode van Ommen 1993, hebben blijkens hun rapporten en nota's hun opdrachten van de generale synode conform hun instructie naar vermogen uitgevoerd;
2. in de brief van de Generale Synode van Zierikzee dd. 7 februari 1996 met als bijlage de besluiten van de synode dd. 18 oktober 1995 ten aanzien van de Gereformeerde Kerken wordt vreugde uitgesproken over het feit "dat er bij de samensprekingen tussen uw en onze deputaten opmerkelijke vorderingen op een aantal punten inzake de eenheid tussen de beide kerken werden gemaakt in de afgelopen periode" en dat "dit alles ons moed geeft de besprekingen tussen uw en onze kerken met kracht voort te zetten";
3.
  - a. de christelijke gereformeerde synode te Zierikzee constateerde terecht in de gesprekken met betrekking tot de toeëigening van het heil en het belijden omtrent de kerk toenadering tot en een beter verstaan van elkaar;
  - b. afgaande op de door de deputaten van de Gereformeerde Kerken geformuleerde visie op deze punten, concludeerde de synode, dat in het licht van de confessie de verschillen minder ernstig zijn dan in het verleden werd gesteld;
  - c. de synode sprak uit dat deputaten in voortgezette besprekingen behoren in te gaan op eventuele bezwaren die de deputaten van de Gereformeerde Kerken tegen de verhouding tot de Nederlands Gereformeerde Kerken en tegen bepaalde situaties en gewoonten in de Christelijke Gereformeerde Kerken zouden willen inbrengen;
  - d. de bezwaren die de christelijke gereformeerde synode wil doorspreken met de Nederlands Gereformeerde Kerken vormen een relevante bijdrage aan de door de gereformeerde synode van Ommen gewenste Schriftuurlijke positiebepaling van de Christelijke Gereformeerde Kerken tot de Nederlands Gereformeerde Kerken;

Besluit 2:

1. deputaten voor het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken op te dragen het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken voort te zetten;
2. te benoemen deputaten de volgende instructie mee te geven:
  - a. het gesprek voort te zetten om wegen en middelen te zoeken die tot kerkelijke eenheid voeren en het zo mogelijk gezamenlijk bevorderen van plaatselijke samensprekingen met bijzondere aandacht voor de wederzijdse moeiten wat betreft de verhouding plaatselijk en landelijk;
  - b. in dit gesprek aandacht te geven aan de door de Christelijke Gereformeerde Kerken aan de orde gestelde overgebleven vragen, alsmede aan de vraag hoe datgene waarover overeenstemming bereikt is in beide kerkgemeenschappen in de praktijk gestalte krijgt;
  - c. uit kracht van de gezamenlijke verantwoordelijkheid tot bewaring van de belijdenis der waarheid met de christelijke gereformeerde deputaten door te spreken over het komen tot een Schriftuurlijke positiebepaling inzake de verhouding tot de Nederlands Gereformeerde Kerken;
  - d. met christelijke gereformeerde deputaten te spreken over situaties en gewoonten in de Christelijke Gereformeerde Kerken inzake omgang met Schriftgezag, kerkverbandelijk samenleven en vormen van interkerkelijke samenwerking;
  - e. met de christelijke gereformeerde deputaten de balans op te maken van wat de beide kerkgemeenschappen verenigt en scheidt met betrekking tot het komen tot kerkelijke eenheid op de grondslag van de Heilige Schrift en de drie formulieren van eenheid;
  - f. zo mogelijk er zich gezamenlijk op te beraden hoe het beleid van beide kerken meer op elkaar afgestemd zou kunnen worden;
  - g. van hun handelingen en bevindingen schriftelijk rapport uit te brengen aan de eerstkomende synode en dat rapport uiterlijk een half jaar tevoren aan de kerken toe te zenden.

Gronden:

1. het blijft onverminderd onze roeping van Christuswege ons gezamenlijk in te zetten voor het bereiken van de eenheid met hen die met ons dezelfde God aanbidden en hetzelfde geloof belijden om de eenheid van de kerk te onderhouden onder het juk van Jezus Christus (Ef. 4:16 en Joh. 17:20-26);
2. de in besluit 2.2.a genoemde bijzondere aandacht is noodzakelijk vanwege het feit dat het zoeken van eenheid tussen plaatselijke kerken het hele kerkverband raakt;
3. ad 2.2.f: een gezamenlijke bezinning en opstelling van beide kerken in zaken als opleiding tot de dienst van het Woord, liturgie en eenheid in kerkelijk handelen ten aanzien van bijv. echtscheiding en tweede huwelijk komen niet alleen het gezag van kerkelijke regelgeving ten goede, maar bevorderen ook de kerkelijke herkenning.

Besluit 3:

het voorstel van de raad van de Gereformeerde Kerk te Voorburg niet over te nemen.

Gronden:

1. de zusterkerkrelatie zoals omschreven in art. 47 KO en nader ingevuld door de besluiten van de Generale Synoden van Groningen-Zuid 1978, Arnhem 1981, Leeuwarden 1990 en Ommen 1993 is een welomschreven vorm van kerkelijke eenheid en kan derhalve niet worden gebruikt als een *voorlopige* vorm *om te komen tot eenheid*;
2. praktisch gezien zou een voorstel als dit het proces van samenspreking zoals het nu loopt frustreren;
3. de ontwikkelingen sinds Zierikzee duiden allerminst op de impasse waarvan Voorburg uitgaat bij het motiveren van haar voorstel.

De bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten ds. H. J. Boiten, dr. A. N. Hendriks, ds. P. Niemeijer, ds. M. H. Sliggers en ds. B. van Zuijlekom, alsmede de christelijke gereformeerde deputaten ds. J. Oosterbroek, drs. A. W. Overwater, br. A. Pothof, ds. D. Quant, ds. J. Westerink en ds. B. Witzier. Als adviseur is ook prof. drs. B. Kamphuis aanwezig.

De praeses spreekt de christelijke gereformeerde deputaten als volgt toe:

Zeergeachte broeders deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken, Namens de generale synode van onze kerken heet ik u hartelijk welkom in onze vergadering. We zijn blij en dankbaar dat u gehoor gegeven hebt aan onze uitnodiging om aanwezig te zijn bij de bespreking van het rapport van onze deputaten en de besluitvorming in onze synode over de betrekkingen tussen uw en onze kerken.

Broeders, er is een verblijdende ontwikkeling gaande. Uw synode te Zierikzee spreekt daar heel duidelijk over in haar besluit over de relatie met onze kerken. Er hoeft, aldus Zierikzee, niet langer gesproken te worden over 'ernstige en wezenlijke verschillen' tussen uw en onze kerken. Geconcludeerd mag worden 'dat in het licht van de confessie de verschillen minder ernstig zijn dan in het verleden werd gesteld'. In de gesprekken kon 'een toenadering tot en een beter verstaan van elkaar geconstateerd worden'. Uw synode was van oordeel 'dat het verheugend is dat op een aantal punten opmerkelijke vorderingen zijn gemaakt'.

Dit was ook te beluisteren in de brief die uw synode aan onze vergadering zond. Daarin klonk de vreugde door dat er bij de samensprekingen 'opmerkelijke vorderingen op een aantal punten inzake de eenheid tussen beide kerken werden gemaakt in de afgelopen periode'.

Graag willen wij ook van onze kant vreugde en dankbaarheid daarover uitspreken. Omdat wij hierin zien het werk van onze Here Jezus Christus, die door zijn Geest herkenning geeft bij kerken, die beide staan en willen staan op de grondslag van Gods Woord en die leven in gebondenheid aan de aangenomen belijdenis.

Bijzonder erkentelijk zijn wij voor het feit dat u in uw brief aan onze synode aangeeft dat de vorderingen in de samensprekingen niet het minst te danken zijn aan de wijze waarop onze deputaten voor deze gesprekken hun inbreng hebben geleverd. Daarbij worden door uw synode met name genoemd de twee nota's, getiteld 'toeëigening in het geding' en 'omtrent de kerk'.

Een ander punt dat ik wil memoreren is dat uw synode met betrekking tot de Nederlands Gereformeerde Kerken uitspraken heeft gedaan, die tenderen naar een Schriftuurlijke positiebepaling, waarom door onze synode van Ommen 1993 gevraagd was.

Zo zou er meer te noemen zijn dat ons dankbaar stemt. Bijvoorbeeld het feit dat uw synode opening heeft gegeven om in de samensprekingen ook zaken aan de orde te stellen als het Schriftgezag, om dit ene punt nu maar te vermelden.

Broeders, er is op belangrijke punten overeenstemming bereikt in de samensprekingen van de afgelopen periode. Weliswaar is het van de zijde van uw kerken nog niet gekomen tot een uitspraak dat de verschillen die er nog zijn over de toeëigening van het heil en de hantering van het belijden omtrent de kerk een gescheiden kerkelijk leven voor het aangezicht van de Here niet rechtvaardigen. Terwijl dr. A. N. Hendriks als deputaat van onze kerken een dringend beroep op uw synode te Zierikzee gedaan heeft om dat uit te spreken.

Toch heeft zijn toespraak indruk gemaakt op de leden van uw synode, zoals uw synode ons zelf schrijft. Dat geeft ons moed voor de toekomstige samensprekingen waarin de overgebleven punten van verschil aan de orde komen. Moed en vertrouwen dat u met ons wilt staan in de katholieke ruimte van de kerk, waarin we elkaar kunnen vinden, zoals onze vaders elkaar ondanks verschillen vonden bij de gereformeerde belijdenis en de gereformeerde kerkregering.

Ik spreek de hoop uit dat de bespreking in onze synode duidelijk zal maken dat het ook onze hartelijke begeerte is dat verdergaande contacten tussen uw en onze kerken mogen leiden tot kerkelijke eenheid.

Het is die eenheid waarvoor Christus onze Heiland zijn bloed vergoten heeft. Daarvoor heeft Hij ook gebeden in zijn hogepriesterlijk gebed (Johannes 17), dat wij als synode aan het begin van de zittingen van deze dag gelezen hebben. Het is die eenheid, die Christus als een door Hem verworven gave wil toeëigenen door de Heilige Geest. Geve de Here ons ook in de bespreking van deze dag de leiding van zijn Geest.

Hierna krijgt ds. J. Westerink gelegenheid om de synode toe te spreken.

Ds. Westerink begint met een woord van dank voor het hartelijke welkom. Inderdaad kan gesproken worden van 'opmerkelijke vorderingen'. Nog niet eerder zijn wij samen zo ver geweest. Dit betekent enerzijds dat we op de goede weg zijn, maar anderzijds dat we nog niet zijn waar we wezen moeten. Doel is de eenheid van kerken die op basis van Schrift en belijdenis bijeen horen. Laten we daarom zowel met voortvarendheid als met voorzichtigheid onze weg samen vervolgen.

Wij kregen van onze synode de opdracht met u verder te spreken over de toeëigening van het heil en over het belijden omtrent de kerk, maar ook over de manier waarop deze dingen in de praktijk functioneren. Wat landelijk is bereikt moet immers ook plaatselijk gestalte krijgen. Er zijn ook dingen waarover u met ons verder wilt spreken: omgang met Schriftgezag, kerkverbandelijk samenleven, vormen van interkerkelijk samenleven en niet te vergeten de liturgie. Houd er wel rekening mee dat wij vaak anders met de dingen omgaan dan u gewend bent. Wij zijn om zo te zeggen minder radicaal in aanpak. Daardoor kennen onze kerken meer dan u de moeite van het leven met verschillen.

Terwijl u dankbaarheid uitspreekt voor onze uitspraak om terughoudendheid te betrachten ten aanzien van de Nederlands Gereformeerde Kerken, hopen wij dat u er tegelijk begrip voor hebt dat bij ons de droefheid overheerst over het feit dat wij deze uitspraak moesten doen. Dit zeg ik vooral met het oog op de combinatiegemeenten die inmiddels gevormd zijn. Houd er rekening mee dat uw beslissingen ten aanzien van de Nederlands Gereformeerde Kerken van invloed kunnen zijn op uw verhouding met onze kerken. We zullen er goed aan doen ook daarover met elkaar te overleggen om samen de Nederlands Gereformeerde Kerken te kunnen dienen.

Als wij onze weg van kerkelijke eenheid vervolgen, moeten we ons realiseren dat het aanstaande zondag Pinksterfeest is. Christus vergadert zijn gemeente door zijn Geest en Woord. Waar de Geest die in het Hoofd is ook in het Lichaam werkt, daar worden mensen bij elkaar gebracht. Denk aan de bruid uit Hooglied 4, die vraagt: 'Noordenwind, o wil ontwaken, zuidenwind, doorwaai de hof'. Waar de Geest gaat waaien, is steeds minder sprake van 'mijn hof' en steeds meer van 'zijn hof'. Daarom moeten we ons laten leiden door de Geest van Pinksteren.

De rapporteur, ds. A. de Jager, wijst erop dat we al het tiende lustrum van de samensprekingen beleven. Sinds 1946 zijn al vijftig jaren voorbijgegaan. Wat hem betreft is dit lustrum geen feest. Hij zou liever een ander feest vieren, dat van de eenwording. Eenwording is een geschenk van de verhoogde Christus. We moeten daarom bidden maar er ook aan willen werken.

Het voorgestelde besluit is de kerkelijke bevestiging van het werk van deputaten. Bij aanvaarding van dit voorstel zal het moderamen een hartelijke begeleidende brief doen uitgaan naar de Christelijke Gereformeerde Kerken, als antwoord op de brief die de Generale Synode van Zierikzee 1995 naar onze kerken gestuurd heeft.

Verschillende afgevaardigden verwoorden de dankbaarheid van de vergadering voor het werk van deputaten, het rapport van de commissie en de woorden van ds. J. Westerink. Prof. drs. B. Kamphuis adviseert bij het gesprek over Schriftgezag een doelstelling te formuleren. Van de zijde van deputaten wordt het volgende opgemerkt. Het voorgestelde besluit 2.2d beoogt geen gesprek over Schriftgezag in het algemeen. Als er bijvoorbeeld een publikatie verschijnt die op gespannen voet staat met het ondertekeningsformulier, dan moeten we met elkaar spreken over de *omgang met* Schriftgezag. Ten aanzien van de Nederlands Gereformeerde Kerken is meermalen op een Schriftuurlijke positiebepaling aangedrongen. De dankbaarheid dat hieraan gehoor gegeven is, kan men terugvinden in besluit 2.2c. Tegelijk zijn er natuurlijk ook bij ons gevoelens van zorg en verdriet, maar dat kan beter aan de orde komen bij de bespreking van onze *eigen* relatie met de Nederlands Gereformeerde Kerken.

Ds. R.Th. de Boer dient een amendement in om besluit 1.3c te vervangen door: "dat de christelijke gereformeerde synode in haar opdracht aan deputaten tegemoet komt aan de meermalen door de gereformeerde kerken geuite wens te komen tot een Schriftuurlijke positiebepaling ten aanzien van de Nederlands Gereformeerde Kerken" en grond 3d daarbij aan te passen. Volgens de commissie zou dit echter een verzwakking van haar voorstel zijn. Het amendement wordt verworpen met 9 stemmen voor en 26 stemmen tegen. Het voorstel van de commissie wordt aanvaard met 33 stemmen voor en 2 onthoudingen. Ds. P. Niemeijer blijft als deputaat steeds buiten stemming.

Tenslotte merkt de praeses nog op dat de synode deze dag heeft ervaren als een groot geschenk. Hij herinnert aan de woorden van Paulus in Filippenzen 3:12-14. De apostel is gegrepen door Jezus Christus, het Hoofd van de kerk. Christus heeft ook ons gegrepen. Daarom mogen wij ons niet neerleggen bij een situatie van kerkelijke gescheidenheid. Laten we samen jagen naar het doel door

niet vrijblijvend met elkaar te spreken, maar vanuit de doelstelling van kerkelijke eenheid. Ter afsluiting wordt Psalm 122:3 gezongen: "Vraagt vrede voor Jeruzalem".

Artikel 81

29.05.96

Brief aan de Christelijke Gereformeerde Kerken (agenda 6.1.1- 6.1.8)

Voorstel : moderamen

Rapporteur : Tj. Boersma

Besluit:

de volgende brief te zenden aan de eerstkomende generale synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken:

Berkel en Rodenrijs, 29 mei 1996

Aan de eerstkomende generale synode van De Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland.

Weleerw aarde en eerw aarde heren en broeders,

De Generale Synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland, samengekomen te Berkel en Rodenrijs 1996, nam met dankbaarheid kennis van de brief dd. 7 februari 1996, die in opdracht van de Generale Synode van uw kerken, gehouden te Zierikzee 1995, geschreven werd inzake de betrekkingen tussen uw kerken en de onze. Daarbij was als bijlage gevoegd het besluit van uw synode met betrekking tot de samensprekingen. Wij doen u bijgaand toekomen het besluit dat onze synode nam met betrekking tot deze brief en de gevoerde en de te voeren samensprekingen.

Broeders, het is ons een behoefte ons tot u te richten met een gevoel van dankbaarheid over de verblijdende ontwikkeling in de relatie tussen uw kerken en de onze. De vreugde bleek wederzijds te zijn. Zij klonk ook door in de toespraak die de voorzitter van uw deputaten, ds. J. Westerink, tot onze synode hield. Zonder te verhelen dat er nog een lange weg te gaan lijkt, sprak hij uit 'bijzonder dankbaar' te zijn voor de vooruitgang die in de afgelopen periode geboekt werd.

Het spreken van ds. J. Westerink heeft ons hart geraakt. De ootmoedige en bescheiden toonzetting ervan maakte indruk. Wij werden getroffen door de eerlijkheid waarmee hij als voorzitter van uw deputaten sprak over het verschil in taxatie binnen de Christelijke Gereformeerde Kerken van de gesprekken met onze kerken.

Met instemming hebben wij kennis genomen van uw positiebepaling ten opzichte van de Nederlands Gereformeerde Kerken. Deze ontwikkeling zal de kerkelijke eenheid tussen uw en onze kerken dienen en versterkt het appèl op broeders die tot 1967 één met ons waren. De Generale Synode van Zierikzee 1995 heeft uw deputaten opdracht gegeven in te gaan op eventuele bezwaren die onzerzijds bestaan met betrekking tot 'situaties en gewoonten' in uw kerken. Terwille van de voortgang van ons gesprek zijn wij dankbaar voor de opening die uw synode hierin gegeven heeft. Dit geeft onze deputaten gelegenheid om met uw deputaten te spreken over Schriftgezag, kerkverbandelijk samenleven en vormen van interkerkelijke samenwerking. Dat zijn immers zaken waarin wij samen de roeping hebben kerk van Jezus Christus te zijn.

De synode van Berkel en Rodenrijs heeft met instemming kennisgenomen van de verantwoording die onze deputaten hebben afgelegd van wat de Gereformeerde Kerken belijden inzake de toeïgening van het heil en inzake de kerk, en wel in de door hen aangedragen nota's. Daarmee wil de synode tegenover u duidelijk maken dat wij als kerken aan te spreken zijn op wat over deze beide onderwerpen van onze Gereformeerde belijdenis in genoemde nota's is geschreven.

U hebt gevraagd om een voortgaand gesprek over de punten die nog niet geheel tot een afronding zijn gekomen. Wij hebben daarin toegestemd. Wij hopen dat wij in de komende tijd van elkaar mogen leren om in geduld én met voortvarendheid samen op weg te gaan. Daarbij moge ons richtsnoer zijn de betuiging van de apostel Paulus in Fil. 3:13: "Broeders, ik voor mij acht niet, dat ik het reeds gegrepen heb". Daarbij ons zelf in herinnering brengend dat dit niet in mindering komt op het woord waarmee de apostel vervolgt over de rusteloze jacht naar het doel: "maar één ding doe ik: vergetende hetgeen achter mij ligt en mij uitstreckende naar hetgeen vóór mij ligt, jaag ik naar het doel, om de prijs der roeping Gods, die van boven is, in Christus Jezus" (Fil. 3:14).

Broeders, w ij willen geen termijn stellen voor het bereiken van kerkelijke eenheid. Maar onze bede is dat in de komende samensprekingen op deputatenniveau duidelijk wordt dat beide kerken zich gedrongen weten om tot die eenheid te komen; tmeer naarmate wij de dag van de terugkomst van Jezus Christus zien naderen.

Moge de Heilige Geest de samensprekingen tussen uw en onze deputaten zo leiden dat het komt tot een positieve afsluiting van de gespreksonderwerpen en dat wij gezamenlijk tot de conclusie komen dat een gescheiden kerkelijk leven voor het aangezicht van de Here niet te rechtvaardig is.

Met broederlijke groet,
namens de Generale Synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland,
gehouden te Berkel en Rodenrijs 1996,

Ds. Tj. Boersma, praeses
Ds. C. van den Berg, scriba II

Nadat het moderamen verschillende w i j z i g i n g s v o o r s t e l l e n van uit de vergadering heeft verw erkt, blijft er één amendement over. Ds. M.H. Oosterhuis wil de op een na laatste alinea als volgt laten beginnen: "Broeders, laten wij elkaar de noodzakelijke tijd gunnen voor het bereiken van kerkelijke eenheid. Maar laat w el in de komende samensprekingen...". Dit amendement w ordt echter met grote meerderheid van stemmen verworpen. Het voorstel van het moderamen wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 82

06 / 12.06.96

Betrekkingen met de Nederlands Gereformeerde Kerken

(agenda 6.2.1, 6.2.2, 6.2.5, 6.2.6, 6.2.7, 6.2.9, 6.2.10, 6.2.11, 6.3.1, 6.3.2, 6.3.3)

Voorstel : commissie 5

Rapporteur : P.L. Storm

Materiaal :

1. van deputaten ter bevordering van kerkelijke eenheid het rapport van werkzaamheden, deel II: gesprekken met de Commissie voor Contact en Samenspreking van de Nederlands Gereformeerde Kerken (CCS);
2. van deputaten ter bevordering van kerkelijke eenheid een aanvullend rapport dd. maart 1996;
3. van de Landelijke Vergadering Apeldoorn 1994--1995 van de Nederlands Gereformeerde Kerken een schrijven dd. 15 november 1995, waarin blijdschap en dankbaarheid wordt geuit over de verkennende gesprekken van hun Commissie voor Contact en Samenspreking met de gereformeerde deputaten ter bevordering van kerkelijke eenheid; de hoop wordt uitgesproken "dat deze gesprekken een zodanig vervolg zullen krijgen, dat de herkenning en erkenning op plaatselijk vlak daarmee gediend zal zijn";
4. van de kerkeraad van de Gereformeerde Kerk te Schildw olde een schrijven dd. 1 maart 1996, waarin verzocht wordt uit te spreken dat de synode van Ommen 1993 ten onrechte besloten heeft om deputaten te laten onderzoeken of er mogelijkheden zijn contact te leggen met de Nederlands Gereformeerde Kerken (Acta artikel 66, besluit 5) uitmondend in het verzoek om het door deputaten geleverde rapport voor zover het een onderzoek betreft naar de Nederlands Gereformeerde Kerken terzijde te leggen, met als argumentatie:
  - a. deze zaak is niet door de kerken naar art. 30 KO op de tafel van de generale synode van 1993 gebracht;
  - b. de ontwikkelingen binnen de Nederlands Gereformeerde Kerken gaven geen aanleiding tot dit besluit;
  - c. dit besluit is strijdig met besluit 4, ad 5 waar sprake is van verkennende contacten met kerken en groeperingen, die staan of willen staan op de grondslag van Gods Woord en de drie formulieren van eenheid en die willen samenleven volgens de gereformeerde kerkorde;
5. van de volgende kerkeraden van gereformeerde kerken verzoeken om officiële samensprekingen of voortzetting van de verkennende contacten op landelijk niveau met de Nederlands Gereformeerde Kerken: Lelystad dd. 15 maart 1996, Hoek dd. 7 maart 1996, Lisse dd. 15 maart 1996, Rotterdam-Centrum dd. 11 april 1996, Rotterdam-Oost dd. 2 maart 1996, Alkmaar dd. 3 april 1996, waarbij -- samengenomen -- als voornaamste argumenten naar voren worden gebracht:

- a. in de gevoerde gesprekken met de CCS is nog veel te weinig van onze kant ingegaan op de door CCS aangevoerde punten;
  - b. op wat beide kerken verbindt is over en weer te weinig ingegaan;
  - c. landelijke samensprekingen kunnen bevorderen dat kerkscheidende factoren bespreekbaar gemaakt worden binnen het verband van de Nederlands Gereformeerde Kerken;
  - d. plaatselijke samensprekingen worden ontmoedigd door het ontbreken van landelijke samensprekingen en dat is des te meer jammer wanneer geconstateerd moet worden dat er plaatselijk nederlands gereformeerde kerken te vinden zijn die ten aanzien van hun eigen kerkverband dezelfde kritische vragen hebben als wij;
  - e. groeien in onderling vertrouwen en werken aan kerkelijke eenheid zijn altijd zaken van lange adem; daarom mag de moed niet te snel worden opgegeven, zoals we in de contacten met de Christelijke Gereformeerde Kerken ook niet hebben gedaan;
  - f. omdat we bekering niet mogen uitsluiten moeten er samensprekingen zijn van appellerend karakter;
  - g. de CCS heeft zelf aanknopingspunten genoeg gezien om aan onze deputaten nadrukkelijk te verzoeken het gesprek voort te zetten;
  - h. het is gebod van God om door middel van plaatselijke en landelijke samensprekingen de Nederlands Gereformeerde Kerken in bepaalde opzichten tot inkeer proberen te brengen;
  - i. het Akkoord van Kerkelijk Samenleven kent een artikel waarin wordt gesteld dat dit akkoord kan worden aangepast indien dit de eenheid zou dienen;
  - j. de mogelijkheid mag niet uitgesloten worden dat de Landelijke Vergadering van de Nederlands Gereformeerde Kerken het beleid van de CCS kritisch doorlicht;
6. van de kerkeraad van de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-Centrum een schrijven dd. 20 maart 1996, waarin de synode op de hoogte gesteld wordt van een commissierapport met daarin kanttekeningen bij het rapport van de deputaten kerkelijke eenheid; over dit rapport meldt de kerkeraad dat hij er geen uitspraak over heeft gedaan.

Besluit 1:

aan de verzoeken van de kerkeraad van de Gereformeerde Kerk te Schildwolde niet te voldoen.

Grond:

deze kerkeraad gaat er ten onrechte aan voorbij dat het door hem gewraakte besluit 5 van de synode van Ommen 1993 niet meer is dan een *studieopdracht* aan deputaten kerkelijke eenheid om een *onderzoek* in te stellen *of en op welke manier* contacten in de zin van de in besluit 4, ad 5 gegeven instructie mogelijk zijn met de Nederlands Gereformeerde Kerken. Deze opdracht is niet strijdig geweest met art. 30 KO, want met deze opdracht wilde de synode alleen op een bepaald punt de uitvoering dienen van de instructie voor een in 1990 ingesteld deputaatschap. Dit alles in overeenstemming met art. 30 KO (vgl. de Acta van de Generale Synode van Leeuwarden 1990, artikel 136).

Besluit 2:

- a. met droefheid en grote teleurstelling uit te spreken dat het door deputaten in opdracht van de Generale Synode van Ommen 1993 verrichte onderzoek geen perspectief heeft geopend om op dit moment aan deputaten de opdracht te geven over te gaan tot samensprekingen op landelijk niveau met de Nederlands Gereformeerde Kerken;
- b. aan de binnengekomen verzoeken om te besluiten tot samensprekingen op landelijk niveau of tot voortzetting van de verkennende contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken niet te voldoen.

Gronden:

- 1. op grond van het verslag van een zestal gesprekken van deputaten kerkelijke eenheid met de Commissie voor Contact en Samenspreking van de Nederlands Gereformeerde Kerken (zie bijlage XIa) alsmede op grond van de besluiten van de Landelijke Vergadering 1994/95 van de Nederlands Gereformeerde Kerken over het Akkoord van Kerkelijk Samenleven en het ondertekeningsformulier (zoals we eergegeven in het aanvullend rapport van deputaten; zie bijlage XIb) moet geconstateerd worden:
  - a. binnen de Nederlands Gereformeerde Kerken bestaat een te grote vrijheid in het

- b. omgaan met de belijdenis en tolerantie van afwijking van de belijdenis; de afspraken binnen het kerkverband van de Nederlands Gereformeerde Kerken geven zoveel ruimte, dat een onbekrompen en ondubbelzinnige binding aan de leer onvoldoende wordt gewaarborgd;
  - c. de Nederlands Gereformeerde Kerken hebben weliswaar in 1995 een nieuw ondertekeningsformulier voor predikanten vastgesteld, maar de artikelen 2 en 3 van de preambule van het Akkoord van Kerkelijk Samenleven en het feit, dat dit formulier niet als bindend is aanvaard, verhinderen een effectieve hantering van dit formulier;
  - d. in deze besluitvorming van de Landelijke Vergadering 1995 en in de stellingname van haar Commissie voor Contact en Samenspreking hebben de Nederlands Gereformeerde Kerken duidelijk laten blijken dat zij de door de Gereformeerde Kerken gekozen en door de eeuwen heen uitdrukkelijk gehandhaafde wijze van omgaan met de binding aan de gereformeerde leer welbewust afwijzen en voor een andere koers kiezen;
  - e. zolang de Nederlands Gereformeerde Kerken vasthouden aan de huidige ruimte in de leer en het toezicht daarop, is een verdere verkenning niet zinvol; het verrichte onderzoek heeft duidelijk gemaakt dat het momenteel niet mogelijk is op een verantwoorde manier met de Nederlands Gereformeerde Kerken tot eenheid te komen in gebondenheid aan de leer van de belijdenis naar de regels van een gereformeerde kerkorde;
- 2.
- a. in de gesprekken van deputaten kerkelijke eenheid met de Commissie voor Contact en Samenspreking is elk onderwerp dat in het kader van de aan deputaten verleende opdracht aan de orde behoorde te komen, voldoende doorgesproken om deze synode tot verantwoorde besluitvorming te kunnen adviseren;
  - b. ten onrechte wordt door een aantal kerkeraden gesteld dat het besluit om nu niet over te gaan tot landelijke samensprekingen een rem betekent op plaatselijke samensprekingen; een helder signaal over wat landelijke samensprekingen verhindert, vormt als zodanig juist een stimulans om ook plaatselijk samensprekingen te willen voeren die gericht zijn op eenheid in gebondenheid aan de leer van de belijdenis naar de regels van een gereformeerde kerkorde;
  - c. de onder materiaal 5 genoemde argumenten doen niet af aan de doorslaggevende aard van de in grond 1 aangevoerde argumentatie om niet tot landelijke samensprekingen of voortgezette verkennende contacten over te gaan.

Besluit 3 :

aan de eerstkomende Landelijke Vergadering van de Nederlands Gereformeerde Kerken antwoord te geven op het schrijven van de Landelijke Vergadering van 1995 en tegelijk bekend te maken wat over de mogelijkheid van samensprekingen besloten is door middel van een brief waarin duidelijk verwoord wordt:

- a. dat ons hart naar hen uitgaat vanwege onze verbondenheid aan en liefde voor het evangelie van onze Here Jezus Christus en dat we graag mogelijkheden zoeken en gebruiken om met hen tot verantwoorde samensprekingen te komen die kerkelijke eenheid beogen;
- b. dat de huidige vrijheid voor en tolerantie van afwijking van de gereformeerde belijdenis die door hun Commissie voor Contact en Samenspreking nadrukkelijk geclaimd zijn en door de besluiten van de Landelijke Vergadering in 1995 opnieuw bevestigd, een verhindering vormen om op landelijk niveau tot zulke samensprekingen te kunnen komen;
- c. dat wij graag van de Landelijke Vergadering zouden vernemen wat haar oordeel is over wat wederzijds door onze deputaten kerkelijke eenheid en hun Commissie voor Contact en Samenspreking is besproken en geconstateerd, vooral ten aanzien van de punten die door ons als een verhindering voor samensprekingen worden beoordeeld;
- d. dat ons gebed aan de Here en ons dringend appèl op hen is dat zij deze verhindering zullen wegnemen, omdat deze naar ons oordeel de verdeeldheid van Gods kinderen bestendigt.

Besluit 4 :

aan deputaten kerkelijke eenheid opdracht te geven:

- a. de Commissie voor Contact en Samenspreking aan te bieden mondelinge toelichting te geven op de besluiten en de brief van deze synode;
- b. de contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken voort te zetten zodra deze zich bereid verklaard hebben om een weg in te slaan waarlangs de in besluit 2 en besluit 3 bedoelde verhindering kan worden weggenomen;
- c. van hun bevindingen aan de volgende generale synode rapport uit te brengen en dit

rapport een half jaar tevoren aan de kerken toe te zenden.

Gronden:

1. de Gereformeerde Kerken dienen naar de Nederlands Gereformeerde Kerken toe eventuele onduidelijkheden en/of misverstanden zo veel mogelijk weg te nemen;
2. voor voortgaande contacten in het kader van het zoeken van kerkelijke eenheid is de bereidheid tot binding aan de leer van de Schriften, samengevat in de gereformeerde belijdenis en tot een samenleven naar de regels van een gereformeerde kerkorde, een essentiële voorwaarde.

Bij de bespreking zijn de deputaten br. E. Boerma, ds. J.J. Burger, ds. H.J.J. Feenstra, dr. A.N. Hendriks, ds. P.J. Trimp, prof. dr. M. te Velde en dr. W.G. de Vries aanwezig. In de vergadering is nauwelijks verschil van mening over de besluiten 1--3, maar ten aanzien van besluit 4 tekenden zich twee lijnen af. De commissie had voorgesteld deputaten kerkelijke eenheid opdracht te geven "verkennende contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken voort te zetten wanneer besluiten van een volgende Landelijke Vergadering een ontwikkeling op gang willen brengen die gericht is op eenheid in gebondenheid aan de leer van de belijdenis, naar de regels van een gereformeerde kerkorde en aan de volgende synode te rapporteren waarom er wel of niet tot het voortzetten van verkennende contacten besloten is". De predikanten P.H.R. van Houwelingen, M.H. Oosterhuis en H.J. Siegers hadden per amendement voorgesteld enerzijds op dit moment niet tot officiële gesprekken over te gaan, maar anderzijds het gesprek met de Nederlands Gereformeerde Kerken nog niet af te breken. Volgens hen zou aan deputaten kerkelijke eenheid dan de opdracht gegeven moeten worden "de verkennende contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken voort te zetten met het oog op de eerstvolgende Landelijke Vergadering en aan de volgende generale synode van hun bevindingen verslag uit te brengen". Elk van beide benaderingen heeft voor- en tegenstanders. Na afloop van de tweede ronde van bespreking wordt bij wijze van compromis een nieuwe tekst voor besluit 4 samengesteld, in gezamenlijk overleg tussen de commissie, de deputaten en de ondertekenaars van het amendement. Bij stemming blijkt dat de besluiten 1--3 door de vergadering worden aanvaard met algemene stemmen (besluit 2 met één onthouding), terwijl het nieuwe besluit 4 wordt aanvaard met 26 stemmen voor, 6 stemmen tegen en 4 onthoudingen. Tenslotte spreekt de praeses de hoop uit dat na deze synode-uitspraak bij de Nederlands Gereformeerde Kerken deuren zullen opengaan, zodat wij elkaar alsnog mogen vinden op basis van belijdenis en kerkorde.

Artikel 83

12.06.96

Kerkelijke eenheid (agenda 6.2.1 - 6.2.11)

Voorstel : commissie 5

Rapporteur : G. Boersma

Materiaal :

1. van de deputaten ter bevordering van kerkelijke eenheid (DKE) een rapport van werkzaamheden;
2. van dezelfde deputaten het rapport over de contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken;
3. van dezelfde deputaten een aanvullend rapport dd. maart 1996;
4. van de kerk te Schildwolde een brief dd. 1 maart 1996 met o.a. de mededeling dat de raad besluit 3 (de handreikingen) van de synode van Ommen 1993 (Acta art. 66) niet heeft geratificeerd. Verzocht wordt deze handreikingen te herschrijven in de zin als voorgesteld door DKE aan de synode van Ommen;
5. van de kerk te Zeist een brief dd. 8 maart 1996 met het verzoek de plaatselijke kerken meer ruimte te geven om initiatieven te ontplooiën dan in het rapport van deputaten voorgesteld;
6. van de kerk te Lelystad een brief dd. 15 maart 1996 met kritiek op de werkwijze van deputaten en het verzoek om de handreikingen echte handreikingen te laten blijven;
7. van de kerk te Hoek een brief dd. 7 maart 1996 met het verzoek meer rekening te houden met de zelfstandigheid van de plaatselijke kerk dan in het deputatenrapport;
8. van de kerk te Lisse een uitvoerig schrijven dd. 15 maart 1996 waarin de voorstellen van DKE kritisch worden besproken en alternatieve besluitekstten worden geboden;
9. van de kerk te Leeuwarden een brief dd. 28 maart 1996 met het verzoek een regeling vast te stellen overeenkomstig de voorlopige regeling van de Christelijke Gereformeerde Kerken;
10. van de kerk te Amersfoort-Centrum een brief dd. 20 maart 1996 met de aantekeningen van een commissie ten aanzien van het rapport DKE;

11. van de kerk te Rotterdam-Centrum een brief dd. 11 april 1996 met handhaving van de bezwaren tegen de term 'regelingen' en het verzoek te streven naar wederzijdse beïnvloeding van landelijke en plaatselijke samensprekingen.

Besluit 1 :

1. deputaten ter bevordering van kerkelijke eenheid te dechargeren onder dank voor de verrichte werkzaamheden;
2. met instemming kennis te nemen van het rapport van deputaten over een federatie van kerkverbanden (zie bijlage XII);
3. niet te voldoen aan het verzoek van het Contact Orgaan Gereformeerde Gezindte (COGG) een officiële afvaardiging naar dit orgaan aan te wijzen.

Gronden:

1. deputaten hebben de opdrachten van de Generale Synode van Om men 1993 naar vermogen uitgevoerd;
2. federatie van kerkverbanden is een goed bruikbare manier om de kerkelijke eenheid te bevorderen;
3. het COGG kan, in zijn huidige vorm, niet wezenlijk bijdragen aan een verantwoorde kerkelijke eenheid, zoals door deputaten aangetoond is.

Besluit 2 :

1. deputaten voor kerkelijke eenheid te benoemen;
2. aparte secties in te stellen
  - a. voor het gesprek met de CGK;
  - b. voor de uitvoering van de overige werkzaamheden.

Gronden:

1. het combineren van het huidige deputaatschap ter bevordering van kerkelijke eenheid met het deputaatschap voor het gesprek met de CGK:
  - a. geeft een eenduidig adres voor advies over en stimulering van kerkelijke eenheid;
  - b. geeft betere mogelijkheden tot afstemming van het beleid over de diverse aspecten van kerkelijke eenheid;
2. een sectie-gewijze benadering maakt een adequate werkverdeling mogelijk.

Besluit 3 :

deputaten ten aanzien van de overige werkzaamheden ter bevordering van kerkelijke eenheid de volgende instructies te geven:

1. contact te onderhouden met de plaatselijke kerken en kerkelijke eenheid te bevorderen door:
  - a. de beschikbare en relevante informatie met betrekking tot de landelijke samensprekingen tijdig aan de kerken toe te zenden;
  - b. informatie te verzamelen over de plaatselijke samensprekingen en de ontwikkelingen daarin;
  - c. zich nader te bezinnen op de verhouding tussen plaatselijke en landelijke samensprekingen in de praktijk;
  - d. op de informatie uit de kerken te reageren wanneer daar gezien de uitspraken van de generale synoden reden voor is;
  - e. desgevraagd kerken te adviseren bij het werken aan kerkelijke eenheid;
  - f. wanneer daar reden en ruimte voor is, een of meer bijeenkomsten te beleggen om het onder a, b en c genoemde nadere uitwerking te geven;
  - g. wanneer daar aanleiding voor is, de kerken op te roepen tot speciale voorbede met het oog op de kerkelijke eenheid in de kerkdiensten op een bepaalde zondag;
2. landelijke ontwikkelingen in andere kerkgemeenschappen en groeperingen te volgen en daarop te reageren, wanneer daar uit het oogpunt van kerkelijke eenheid reden voor is;
3. aan de volgende synode rapport uit te brengen van hun werkzaamheden en op basis daarvan voorstellen te doen, en dit rapport een half jaar tevoren aan de kerken toe te zenden.

Gronden:

1. het is in het belang van de eenheid binnen de kerken de plaatselijke en landelijke ontwikkelingen zo veel mogelijk op elkaar af te stemmen;
2. uitwisseling van informatie over samensprekingen bevordert de eendracht en voorkomt dubbel werk.

Besluit 4:

als kader voor plaatselijke samensprekingen met kerken uit een ander kerkverband de volgende regels vast te stellen:

1. het doel van lokale kerkelijke samensprekingen met kerken uit een ander kerkverband is kerkelijke eenheid van de aan de samensprekingen deelnemende gemeenten op basis van de Heilige Schrift en in gebondenheid aan de gereformeerde belijdenisschriften, naar de regels van een gereformeerde kerkorde;
2. bij samensprekingen spreken de deelnemende kerken de bereidheid uit zich te onderwerpen aan alles wat van beide kanten overeenkomstig het Woord van God wordt aangewezen;
3. bij samensprekingen wordt de gemeente vanaf het begin goed en regelmatig geïnformeerd. Bij belangrijke beslissingen zal de bewilliging van de gemeente gevraagd worden; slechts bij een, naar het oordeel van de kerkeraad, genoegzame eenparigheid van gevoelen neemt de kerkeraad verdere stappen;
4. plaatselijke kerken nemen naar artikel 31 KO de voor de samensprekingen relevante uitspraken en beslissingen van meerdere vergaderingen in acht. Ze slaan acht op de informatie die ze van generaal-synodale deputaten voor samensprekingen en/of eenheid op verzoek of los daarvan hebben ontvangen;
5. over samensprekingen wordt in het kader van de artikelen 30, 41 en 44 KO regelmatig aan de classis gerapporteerd. Wezenlijke beleidsbeslissingen kunnen alleen onder goedkeuring van de classis worden genomen. De classis zal zich daarbij laten adviseren door de deputaten ad art. 49 van de particuliere synode;
6. onder wezenlijke beleidsbeslissingen worden in ieder geval gerekend:
  - het wederzijds erkennen als ware kerk;
  - het besluit tot voorgaan in elkaars diensten (incl. gecombineerde erediensten);
  - het toelaten van elkaars leden aan het avondmaal (incl. gezamenlijke avondmaalsvieringen).De classis zal ondermeer nagaan of gehandeld is volgens deze regels;
7. het wederzijds erkennen als ware kerk kan alleen indien beide kerken toezeggen:
  - zich in eigen kerkverband in te zetten voor landelijke eenwording;
  - geen leden van elkaar te accepteren zonder wederzijds goedvinden;
  - eventuele censuur over te nemen;
8. het besluit tot voorgaan in elkaars diensten en het wederzijds toelaten aan het avondmaal zal alleen genomen worden, indien het kerken betreft waarmee landelijk wordt samengesproken en waarvan de landelijke vergaderingen wederzijds hebben uitgesproken dat ze staan of willen staan op de grondslag van Gods Woord en de gereformeerde belijdenisschriften;
9. zolang landelijk nog geen nadere samenwerking plaatsvindt, draagt de plaatselijke samenwerking een voorlopig karakter en zal niet overgegaan worden tot combinatie of fusie van kerken;
10. een voorlopige samenwerking is uiteraard een tijdelijke samenwerking, die dient uit te lopen op kerkelijke eenheid. Daarom zal de plaats in het kerkverband ter discussie worden gesteld, indien na verloop van tijd blijkt dat een kerkverband de weg naar eenheid blokkeert.

Besluit 5:

de volgende handreikingen te doen voor plaatselijke samensprekingen binnen het in besluit 4 gegeven kader:

1. de eerste fase van samensprekingen is een verkennende. Hierbij geven de kerken aandacht aan wat de kerken met elkaar verbindt en wat hen van elkaar scheidt. Overeenstemming zal dankbaar worden genoterd; eventuele confessionele en kerkrechtelijke verschillen zullen eerlijk en duidelijk ter sprake komen met het doel er alles aan te doen dat deze verschillen op Schriftuurlijke en kerkrechtelijk verantwoorde wijze worden opgelost.

de manier worden weggenomen of overbrugd;

Het is zaak van kerkelijke wijsheid factoren als onderlinge verschillen in kerkelijke cultuur en voor het heden wesenlijke punten uit het verleden bij de samensprekingen in de eerste fase open onder ogen te zien, opdat deze niet-kerkscheidende factoren onderhuids de samensprekingen niet negatief beïnvloeden;

2. als de eerste fase van samenspreking positief is verlopen wordt die afgesloten met een gezamenlijke verklaring. In die verklaring spreken de samensprekende kerken uit dat ze, op grond van de Schrift en de gereformeerde belijdenisgeschriften, elkaar ter plaatse erkennen als ware kerken van Jezus Christus en elkaar daarom beloven en verplichten alles in het werk te stellen om te komen tot verdere kerkelijke eenwordering. De kerken zullen elkaar in dit verband beloven haar meerdere vergaderingen voorstellen te doen om ook voor haar deel te gaan werken aan verdergaande kerkelijke eenwordering.

Wanneer de eerste fase van samensprekingen niet met positief resultaat kan worden afgesloten zullen in een afrondende gezamenlijke verklaring de verschilpunten die verdergaande samenspreking voorshands in de weg staan geformuleerd worden;

3. wanneer plaatselijke kerken uit verschillende kerkverbanden zijn gekomen tot een wederzijdse erkenning als kerken van Jezus Christus, kan worden overgegaan tot een volgende fase: die van ontmoeting en contact. Hiertoe zullen de kerken die elkaar erkend hebben een beleidsplan opstellen met daarin omschreven vormen van nadere kennismaking en contact. Vervolgens kunnen afspraken gemaakt worden over periodieke kerkeradensontmoetingen, gecombineerde gemeente-bijeenkomsten en/of gezamenlijk bijbelstudie alsmede, met instemming van de classis, kanselruil, toelating van elkaars leden aan het avondmaal en gecombineerde erediensten en avondmaalsvieringen.

Voorts zal in gezamenlijk gebed concreet aan de Here worden voorgelegd wat verdere kerkelijke eenwordering nog in de weg staat.

Tevens zullen concrete afspraken worden gemaakt over de wijze waarop beide kerken de zaak van de kerkelijke eenheid bij hun meerdere vergaderingen aan de orde zullen stellen.

Bij de bespreking zijn de deputaten br. E. Boerma, ds. H. J. J. Feenstra, prof. dr. M. te Velde en dr. W. G. de Vries aanwezig. Naar aanleiding van de bespreking brengt de commissie verschillende verbeteringen in de tekst aan. Verder wil ds. T. Dijkema besluit 1.3 zo aanvullen dat deputaten de eventuele mogelijkheid tot een waarnemerschap binnen het COGG kunnen benutten om zo mogelijk karakter en koers van het COGG positief te beïnvloeden. Zijn amendement van die strekking wordt echter met een ruime meerderheid door de vergadering verworpen. Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 84

08.05.96

Revisieverzoek m.b.t. besluiten Generale Synode Amersfoort-West 1967 (agenda 11.4.1)

Voorstel : commissie 3

Rapporteur : A. Prins

Materiaal :

brief met bijgevoegd revisieverzoek, beide dd. 7 april 1996, van br. H. G. v. d. Weijden te Gouda. Indiener verzoekt de synode uit te spreken dat:

- de conclusie van de synode van Amersfoort-West "hier kan onmiddellijk zonder bewijsvoerende redenering worden geconstateerd dat de Open Brief de inhoud en het katholiek karakter van de belijdenis van De Gereformeerde Kerken in Nederland, volgens de Open Brief haar historisch fundament, disputabel stelt" overhaast en ongegrond is geweest;
- de synode van Amersfoort-West bij haar behandeling van de Open Brief ten onrechte buiten beschouwing heeft gelaten het welbehagen des Heren, waardoor altijd ook buiten de grenzen van de eigen kerk kerkelijk leven kan bestaan dat in gehoorzaamheid zich heeft geïnstitueerd, zodat haar uitspraken in feite in strijd zijn met de uitspraken van de synoden van Heemse (Acta art. 131) en Spakenburg (Acta art. 164--173) ter zake.

Dit verzoek heeft indiener naar zijn zeggen aan zijn kerkeraad voorgelegd, maar hij verkreeg geen bijval.

Besluit:

het revisieverzoek niet ontvankelijk te verklaren.

Grond:

het betreft hier een verzoek om een nieuwe uitspraak over een zaak die al eerder afgehandeld is en die dus naar art. 30 KO aan de orde dient te worden gesteld in de weg van voorbereiding door de mindere vergadering.

Het oorspronkelijke voorstel had een tweetal gronden, die wat uitgebreider geformuleerd waren. Verschillende broeders pleiten er echter voor om de formulering te vereenvoudigen en tot één grond te beperken. Het meest verstrekkende amendement in deze lijn, van ds. P.L. Storm, wordt door de vergadering aanvaard met 18 stemmen voor, 17 stemmen tegen en 1 onthouding. Met 16 stemmen voor en 20 stemmen tegen wordt een amendement van oud. W. Smit verworpen, om aan de grond nog een zin toe te voegen: "Waar indiener wil bijdragen tot herstel van de breuk uit de jaren '60 is het volgen van de kerkelijke weg van belang". Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

Hoofdstuk VII BUITENLANDSE KERKEN

Artikel 85

25.06.96

Betrekkingen buit enland: Indonesië (agenda 7.3.1 - 7.3.4)

Rapporteurs voor BBK sectie I zijn, namens commissie 4, ds. P.H. van der Laan (Indonesië-Raad), ds. L. Sollie en oud. N. Wiersum. Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten ds. A. de Jager, ds. J. Klamer, br. H.J. Leskens, ds. H. van Veen en ds. T. Wendt. Alle besluiten worden met algemene stemmen genomen. Ds. A. de Jager blijft als deputaat buiten stemming.

Gereja Gereja Reformasi di Indonesia (NTT) (GGRI)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 12 (3.1)

Aanvullend rapport pagina : 3

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de zusterkerkrelatie te onderhouden en daartoe bezoeken te brengen om de twee jaar;
- 2.1. volgens het financieel meerjarenplan de exploitatie te bekostigen van de STR, zowel in materieel als in personeel opzicht, inbegrepen de uitzending en begeleiding van drs. Th. Oosterhuis als zendeling-docent voor een periode van 5 jaar;
- 2.2. naar vermogen zorg te dragen voor de vorming van inheems kader en in dat verband ook de oprichting van een STT te stimuleren in overleg met de kerken in Indonesië en met de in Indonesië werkzame instanties in Nederland;
- 2.3. volgens het financieel meerjarenplan het emeritaatsfonds van de GGRI te suppleren tot een maximum van f 4000,-- per jaar;
- 2.4. volgens het financieel meerjarenplan zo nodig steun te verlenen aan afgeronde projecten, die heel het kerkverband van de GGRI ten goede komen; zulks tot een maximum van f 2000,-- per jaar.

Gronden:

1. de GGRI zijn met name vanwege de noodzaak van buitenlandse docenten nog niet in staat de opleiding tot predikant geheel zelfstandig te verzorgen, daarom hebben de zusterkerken om voortzetting van personele hulp gevraagd;
2. de GGRI zijn nog niet in staat de zorg voor emeriti te waarborgen;
3. regelmatig persoonlijk contact tussen deputaten en het curatorium van de STR (was STM) is noodzakelijk.

Gereja Gereja Masehi Musyafir (Timor) (GGMM)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 16 (3.2)

Aanvullend rapport pagina : 4

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de bestaande relatie uit te bouwen en met als doel dat meer duidelijkheid wordt verkregen over de situatie in de GGMM;
2. zorg te dragen voor de begeleiding en repatriëring van ds. H. Knigge;
3. naar vermogen zorg te dragen voor de vorming van inheems kader en daartoe hulp te verlenen voor de studie van E. Dethan te Hamilton.

Gronden:

1. de situatie in de GGMM is momenteel erg verward door een scheuring;
2. de financiering van de studie van E. Dethan in Hamilton past in het beleid zorg te dragen voor de vorming van inheems kader.

Indonesië-Raad (agenda 7.3.1 en 4.2.1 - 4.2.4)

Aanvullend rapport BBK, pagina 22

Brieven van de zedende kerken te Enschede-Noord (dd. 9 januari 1996), Groningen-Noord (dd. 15

februari 1996) en Drachten-Zuid/Oost (dd. 5 maart 1996). Deze maken melding van een rapport van de voorconferentie en de conferentie van de kerken van de GGRI Irian Jaya, Kalimantan Barat en Sumba te Sentagi in juni/juli 1995. Door deze kerken is een commissie gevormd die de ondersteuning vanuit Nederland inzake de materiële en personele hulpverlening en literatuurvoorziening in contact met de Nederlandse kerken moet coördineren. De zendende kerken zijn in principe bereid om een Indonesia-commissie c.q. -raad te vormen, die als counterpart voor de Indonesische commissie gaat optreden. De commissie/raad "krijgt als taak de arbeid in Nederland ten behoeve van de steunverlening aan het kerkelijk opbouw werk in Indonesië te coördineren en te begeleiden in goed overleg met de daartoe in Indonesië gevormde en te vormen instanties." De zendende kerken verzoeken de Generale Synode te Berkel en Rodenrijs om "aan deputaten BBK voor wat betreft hun sectie Indonesia op te dragen met genoemde zendende kerken te komen tot de vormen van een Indonesia-Raad en te participeren in de arbeid van deze Raad";
Brief van de zendende kerk te Groningen-Noord dd. 14 maart 1996 met een aanvulling op het eerdere verzoek "voor zover en zolang als het deputaatschap verantwoordelijkheid draagt voor het kerkelijk opbouw werk in de GGRI-NTT."

Besluit:

1. deputaten op te dragen om met de zendende kerken Drachten-Zuid/Oost, Enschede-Noord en Groningen-Noord te komen tot de vorming van een Indonesia-Raad en te participeren in de arbeid van deze Raad;
2. deputaten op te dragen om in deze Raad te werken aan een overdracht van de verantwoordelijkheid van de generale synode voor de steunverlening aan het kerkelijk opbouw werk in Indonesië aan een kerk en/of groep van kerken;
3. de participatie aan de Raad te termineren voor zolang de generale synode nog verantwoordelijkheid draagt voor het kerkelijk opbouw werk in de GGRI-NTT;
4. onder deze voorwaarden in te stemmen met de taakstelling van deze Raad zoals voorgesteld door de zendende kerken.

Gronden:

1. zolang de generale synode nog verantwoordelijkheid draagt voor het kerkelijk opbouw werk in de GGRI-NTT is het van belang om tot afstemming, coördinatie en samenwerking te komen met de zendende kerken;
2. de participatie in de Indonesia-Raad zal tijdelijk zijn. Wanneer de verantwoordelijkheid voor het kerkelijk opbouw werk is overgedragen, zullen deputaten zich kunnen beperken tot de uitvoering van hun kerntaak: het onderhouden van relaties;
3. de opdracht past in het beleid, zoals dat is vastgesteld.

Artikel 86

26.06.96

Betrekkingen buitenland: het Verre Oosten (agenda 7.3.1 - 7.3.4)

Rapporteurs voor BBK sectie II zijn, namens commissie 4, ds. P.H. van der Laan (Filippijnen), ds. L. Sollie en oud. N. Wiersum. Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten ds. A. de Jager, prof. drs. H.M. Ohmann, ds. M.H. Oosterhuis, br. C.J. Smallenbroek en prof. drs. K. Weze-man. Alle besluiten worden met algemene stemmen genomen. Ds. A. de Jager en ds. M.H. Oosterhuis blijven als deputaten buiten stemming.

Free Reformed Churches of the Philippines (FRCP)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 17 (4.1)

Aanvullend rapport pagina : 5

Voorstel deputaten BBK met betrekking tot personele hulp aan de FRCP, met als bijlage het rapport van de survey op de Filippijnen, gehouden 23 april -- 24 mei 1996

Besluit:

1. deputaten op te dragen:
  1. de zusterkerkrelatie te onderhouden en daarbij bijzondere aandacht te geven aan de versterking van het kerkverband en de (bij)scholing van predikanten;
  2. hulp te verlenen door om te zien naar een broeder die voor een periode van 2 jaar met maximale uitloop tot 3 jaar kan worden uitgezonden om als missionair toerustingspredikant te werken in de zusterkerken op de Filippijnen;
  3. deze uitzending te verrichten onder de volgende voorwaarden:

1. deze broeder dient te beschikken over een toereikende combinatie van theologische kennis, didactische vaardigheid, kerkelijke ervaring en pastorale wijsheid;
2. de taak van deze missionair toerustingspredikant dient tenminste te bestaan in:
  - hulp bieden bij de opbouw van het plaatselijk kerkelijk leven en bij de versteviging van het kerkverband;
  - het geven van cursussen voor de toerusting van ambtsdragers en gemeenteleden;
  - het onderzoeken van de wenselijkheid en de mogelijkheid van het opzetten van een eigen theologische opleiding voor de kerken op de Filippijnen;
3. in de loop van het tweede jaar van de uitzending zal evaluatie moeten uitwijzen of een derde jaar nodig is;
2. deputaten te machtigen:
  1. een missionair toerustingspredikant voor de FRCP te benoemen, hem nader te instrueren, zijn kerkelijke positie te regelen en hem van een toereikend traktement te voorzien;
  2. met de zusterkerken op de Filippijnen te komen tot een samenwerkingsovereenkomst waarin tenminste geregeld moet zijn:
    - de afbakening van verantwoordelijkheden tussen de FRCP en deputaten voor de instructie en het toezicht op de missionair toerustingswerker, en voor de rapportage over diens werk;
    - de vraag hoe vaak en aan wie de missionaire toerustingspredikant moet rapporteren over zijn werk;
    - de wijze waarop en de mate waarin de kerken in Nederland bijdragen in de kosten, en de manier waarop door de zusterkerken financiële verantwoording wordt gedaan;
  3. volgens de meerjarenbegroting tot een totaalbedrag van f 150.000,-- op jaarbasis voor dit project te reserveren;
  4. een assisterende kerk te zoeken om dit project aan over te dragen.

Gronden:

1. de FRCP heeft in haar projectvoorstel duidelijk aangetoond dat zij hulp nodig heeft voor haar kerkelijke opbouw en theologische toerusting. Het gaat hier om jonge kerken die weliswaar de gereformeerde belijdenis en de gereformeerde kerkorde hebben aanvaard, maar die bij het zich eigen maken ervan nog kampen met veel problemen die samenhangen met hun onervarenheid en een sterke doorwerking van hun baptistische achtergrond en die ze daardoor moeilijk op eigen kracht te boven kunnen komen. In dit kader moet ook aandacht gegeven worden aan de vraag naar mogelijkheden voor de opleiding van predikanten;
2. de FRCP is voor deze hulp aangewezen op de GKN(V), gezien de zusterkerkrelatie en de daaruit gegroeide contacten;
3. de FRCP heeft de uitgangspunten van BBK voor hulpverlening aan buitenlandse kerken aanvaard en aangegeven dat voor het voorgestelde project voldoende basis en medewerking bestaat. Ze heeft op een groot aantal punten concreet aangegeven open te staan voor de gevraagde hulp. Ook is zij bereid in toenemende mate in de kosten bij te dragen. Verder stemt zij in met duidelijke terminering van de hulpverlening en is de verwachting gerechtvaardigd dat zij over voldoende potentieel zal beschikken om self-supporting te worden;
4. de gevraagde hulp vereist de aanwezigheid van een fulltime kracht. De ervaring heeft geleerd dat herhaalde kortlopende hulpverlening gedrukt wordt door het bezwaar van discontinuïteit en het risico dat hulpverleners die elkaar opvolgen tegen elkaar worden uitgespeeld. Verder heeft de ervaring geleerd dat het onmogelijk is om steeds weer bemanning te vinden voor de kortlopende hulpverlening;
5. de taak die de missionair toerustingspredikant moet vervullen omvat enerzijds theologische toerusting, die moet worden georganiseerd en gerealiseerd. Dit vraagt om theologische en didactische bekwaamheid. Anderzijds moet hij assistentie verlenen bij de opbouw van het kerkelijk leven. Dit vereist naast de genoemde kwaliteiten ook kerkelijke ervaring en pastorale wijsheid;
6. het opzetten en runnen van een eigen opleiding valt buiten de grenzen van het beleid van BBK ten aanzien van hulpverlening. Wel past onderzoek naar opleidingsmogelijkheden en de mogelijkheid en de wenselijkheid van een eigen theologische opleiding binnen de opdracht van de toerustingspredikant;
7. voor een goede controle op en begeleiding van het project en ter voorkoming van competentie-conflicten zijn zorgvuldige afspraken omtrent afbakening van verantwoordelijkheden vereist;
8. de in het projectvoorstel opgenomen gegevens omtrent de levensstandaard in onze zusterkerken en het budget laten zien dat de realisering van het project nog grotendeels afhankelijk is van financiële steun uit Nederland;
9. het past binnen het beleid van BBK ernaar te streven een dergelijk project over te dragen aan

10. een assisterende kerk;
in het financieel meerjarenplan van BBK is onder de noemer 'nieuw beleid' het bedrag voor dit doel reeds gereserveerd.

Presbyterian Church in Korea (Kosin) (PCK)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 19 (4.2)

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de zusterkerkrelatie te onderhouden en waar mogelijk te intensiveren en daarbij bijzondere aandacht te geven aan de vraag of de organisatie van gastcolleges aan het seminary van de PCK moet worden voortgezet en moet blijven behoren tot de steun van deputaten BBK aan de PCK;
2. te onderzoeken of er mogelijkheden zijn om te komen tot uitwisseling van docenten tussen voornoemd seminary en de TUK;
3. aan de PCK een bezoek te brengen, bij voorkeur samenvallend met een General Assembly;
4. bij de PCK te informeren naar de relatie met de RPCK.

Gronden:

1. de relatie met de PCK heeft het nodig geïntensiveerd te worden;
2. de indruk bestaat dat er in Korea reserves bestaan om gastdocenten te ontvangen;
3. de uitwisseling van gastdocenten kan dienstbaar zijn aan het intensiveren van de zusterkerkrelatie.

Refomed Church in Japan (RCJ)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 19 (4.3)

Aanvullend rapport pagina : 5

Besluit:

de door de RCJ aangeboden "correspondence relationship" te aanvaarden en deputaten op te dragen:

1. de bestaande relatie uit te bouwen door:
  - het zenden van afgevaardigden naar elkaars meeste vergaderingen;
  - het elkaar toezenden van de Acta van die meeste vergaderingen;
  - het elkaar op de hoogte stellen van elkaars kerkelijke activiteiten;
2. te blijven spreken over relaties met kerken waarin het handhaven van de gereformeerde belijdenis in het geding is.

Gronden:

1. de RCJ worden door onze kerken -- ook blijkens uitspraken van vorige synoden -- gezien als kerken van onze Here Jezus Christus, die ernst maken met hun roeping in de wereld;
2. de relatie van "correspondence relationship" biedt voldoende mogelijkheden elkaar aan te spreken op de betekenis van het hebben van relaties met kerken waarin het handhaven van de gereformeerde belijdenis in het geding is of kan zijn.

Dutch Refomed Church of Sri Lanka (DRC)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 20 (4.4)

Aanvullend rapport pagina : 6

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de bestaande relatie te onderhouden en eraan te werken dat er duidelijkheid komt inzake vragen over de eredienst en de structuur van het kerkelijk leven (kerkregering), alsmede inzake de recente ontwikkelingen in de DRC;
2. hulp te verlenen volgens het financieel meerjarenplan bestemd voor evangelisatie-doeleinden, onder de voorwaarde dat verantwoording wordt gedaan van de besteding van de

gelden.

Gronden:

1. de DRC verdient bemoediging en ondersteuning van de broederschap door middel van briefwisseling en bezoek, recente ontwikkelingen maken de situatie erg onoverzichtelijk;
2. de gevraagde verantwoording van de besteding van de gelden is tot op heden nog niet ontvangen.

Reformed Presbyterian Church of Taiwan (RPCT)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 21 (4.5)

Aanvullend rapport pagina : 6

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de contacten uit te bouwen en toe te werken naar het aanbieden van een zusterkerkrelatie;
2. hulp te verlenen volgens het financieel meerjarenplan, bestemd voor de opbouw van de bibliotheek van het China Reformed Seminary te Taipeh.

Gronden:

1. reeds de synode van Arnhem 1981 heeft de RPCT de voorlopige relatie van kerkelijk contact aangeboden op grond van de erkenning dat de RPCT te kennen is als een ware kerk van onze Here Jezus Christus;
2. de beide kerkengroepen in Taiwan (Original en Second Presbytery) zijn in staat van vereniging, waarmee de belemmering voor het aangaan van een zusterkerkrelatie wordt weggenomen;
3. aan de opbouw van de bibliotheek moet voortdurend doelgericht worden gewerkt.

Reformed Presbyterian Church of Northern India (RPCNI)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 22 (4.6)

Aanvullend rapport pagina : 7

Besluit:

1. dankbaar het verzoek van de RPCNI om een zusterkerkrelatie te honoreren;
2. deputaten op te dragen:
hulp te verlenen volgens het financieel meerjarenplan, bestemd voor theologische training en visitatie.

Gronden:

1. uit de contacten met de RPCNI is gebleken dat deze kerken kunnen worden beschouwd als kerken van onze Here Jezus Christus die ernst maken met hun roeping in de wereld;
2. de RPCNI hebben er blijk van gegeven open te staan voor het gesprek over zaken waarin zij en de GKN(V) van elkaar verschillen;
3. de RPCNI hebben geen andere kerkelijke relaties die het aangaan van een zusterkerkrelatie zouden verhinderen of de onderhouding ervan zouden bemoeilijken;
4. aanvullende theologische training van docenten is gewenst met het oog op de vervulling van hun taken.

Reformed Presbyterian Church of Manipur (RPCM)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 23 (4.7)

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de correspondentie met de RPCM indien mogelijk op gang te brengen;
2. in de toenadering tot de RPCM zoveel mogelijk af te stemmen op het beleid van de RPCNI.

Gronden:

1. de RPCM is een zusterkerk van de RPCNI;
2. nadere kennismaking en contactoefening is voorwaarde voor invulling van het contact.

Free Church of Central India (FCCI)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 24 (4.8)

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. nadere informatie in te winnen en aan de hand daarvan de wenselijkheid na te gaan van een zusterkerkrelatie;
2. bij de FCCI te informeren naar de contacten met de PCEA, de EPCI en de RPCNI.

Grond:

de FCCI is een zusterkerk van de FCS en heeft contacten met de PCEA, de EPCI en de RPCNI.

Reformed Presbyterian Church in Korea (Hapdong) (RPCK)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 25 (4.9)

Besluit :

deputaten op te dragen:

1. het contact uit te bouwen met het oog op een goede beeldvorming onder andere door middel van het bezoeken van deze kerken en hun seminary in het kader van een Verre Oosten-reis;
2. bij de RPCK te informeren naar de relatie met de PCK.

Grond:

van de contactoefening met de RPCK is de laatste jaren weinig terechtgekomen.

Presbyterian Church Pakistan (PCP)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 25 (4.10)

Besluit:

deputaten op te dragen:

- zich verder te laten informeren over en zich te oriënteren op de PCP en zo mogelijk contacten te leggen.

Grond:

de begonnen oriëntatie behoeft voortzetting om tot beeldvorming te kunnen komen.

First Evangelical Reformed Church (FERC) en Covenant Evangelical Reformed Church (CERC) (Singapore)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 26 (4.11)

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de bestaande relatie met deze kerken uit te bouwen en door hen te bezoeken en daarbij aandacht te schenken aan de leer over het verbond en de problemen in de CERC en de relatie met de PRC;
2. bij de FERC en de CERC te informeren naar de relatie met de FRCA.

Grond:

de leer over het verbond is een onopgehelderd aandachtspunt in de relatie.

Artikel 87

25 / 26.06.96

Betrekkingen buitenland: Angelsaksische landen en ICRC (agenda 7.3.1 - 7.3.4)

Rapporteurs voor BBK sectie III zijn, namens commissie 4, ds. L. Sollie en oud. N. Wiersum. Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten ds. A. de Jager, ds. J. Klamer, br. H.J. Leskens, ds. H. van Veen en ds. T. Wendt. Alle besluiten worden met algemene stemmen genomen, behalve die over de FRCA (32 stemmen voor en twee onthoudingen) en over de PCEA (19 stemmen voor, 12 stemmen tegen en 3 onthoudingen). Ds. A. de Jager blijft als deputaat buiten stemming. Oud. M. Douma had voorgesteld een zusterkerkrelatie met de Presbyterian Church of Eastern Australia aan te gaan en hiervan, met redenen omkleed, schriftelijk bericht te doen aan de deputaten van de Free Reformed Churches of Australia. Dit op de volgende gronden: 1. de synode van Ommen sprak uit dat de PCEA, blijkens haar leer, dienst, kerkregering en tucht, als ware kerk van onze Here Jezus Christus is aan te merken (Acta art. 69); 2. de synode van Berkel en Rodenrijs acht de bezwaren die de FRCA hebben ten aanzien van het aangaan van een zusterkerkrelatie met de PCEA niet van dien aard dat zij een verhindering vormen voor het in eigen verantwoordelijkheid nemen van dit besluit; 3. sinds het besluit van Ommen-1993 is er geen enkele voortgang te bespeuren in de contacten tussen de FRCA en de PCEA; 4. mede gelet op de kerkelijk aangenomen regels voor het aangaan van zusterkerkrelaties heeft de synode van Berkel en Rodenrijs geen vrijmoedigheid de zusterkerkrelatie, waarom de PCEA haar dringend verzocht, nog langer uit te stellen; 5. juist de zusterkerkrelatie biedt de niet-vrijblijvende mogelijkheid met de PCEA door te spreken over punten van verschil, binnen de aangenomen regels voor het aangaan en onderhouden van zusterkerkrelaties. Dit tegenvoorstel wordt echter verworpen, doordat de vergadering het voorstel van de commissie aanvaardt.

Canadian Reformed Churches (CanRC)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 27 (5.1.1)

Besluit:

deputaten op te dragen:

de zusterkerkrelatie te onderhouden en daarbij

1. bijzondere aandacht te geven aan de ontwikkelingen in de relatie van de CanRC met de OPC, RCUS en de uitgetreden gemeenten van de CRC en de gereformeerde kerken in Quebec;
2. te overleggen inzake relaties met kerken in die regio's waar ook gemeenten van de CanRC zijn of waar de CanRC zendingswerk hebben.

Grond:

voor het aangaan van zusterkerkrelaties met een kerk in de regio waar de CanRC wonen en werken hebben de CanRC de uitdrukkelijke wens geuit om elkaar als zusterkerken te raadplegen.

Reformed Churches in the United States (RCUS)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 28 (5.1.2)

Besluit:

deputaten op te dragen:

de zusterkerkrelatie te onderhouden en

1. aan de RCUS de besluiten van de synode betreffende de kerken in Noord-Amerika, Mexico en Zaïre toe te zenden; alsmede de besluiten van deze synode inzake revisieverzoeken over het vrouwenstemrecht;
2. contact te houden met de RCUS over het kerkelijk opbouwwerk in de ECRZ in Zaïre;
3. bij de RCUS te informeren naar hun relaties met de OPC en de CanRC en andere gereformeerde kerken in de regio.

Gronden:

1. de RCUS heeft te kennen gegeven moeite te hebben met de besluitvorming binnen de GKN(V) inzake het vrouwenstemrecht;

2. ook de RCUS verleent steun aan de ECRZ;
3. voor het aangaan en onderhouden van relaties met kerken in de regio van de RCUS, in het bijzonder met de OPC, is overleg noodzakelijk.

Free Reformed Churches of Australia (FRCA)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 29 (5.1.3)

Aanvullend rapport pagina : 8

Besluit:

deputaten op te dragen:

de zusterkerkrelatie te onderhouden en daarbij

1. bijzondere aandacht te geven aan hun vragen inzake ontwikkelingen binnen de GKN(V);
2. bij de FRCA erop aan te dringen de GKN(V) ruimte te geven voor een zusterkerkrelatie met de PCEA en daarover duidelijkheid te geven voor de volgende generale synode;
3. de voortgang van hun contacten met de PCEA en de RCNZ te volgen en hun houding ten opzichte van de ontwikkelingen in de RCA;
4. de synode van de FRCA regelmatig een bezoek te brengen, omdat voortzetting van het gesprek met de FRCA nodig blijkt over de verschillen in benadering inzake contacten met de presbyteriaanse kerken en het lidmaatschap van de ICRC.

Grond:

in de relatie met de FRCA is bijzondere zorgvuldigheid vereist inzake het contact over de ontwikkelingen binnen de GKN(V) en het aangaan van zusterkerkrelaties met kerken in de regio.

Evangelical Presbyterian Church of Ireland (EPCI)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 30 (5.1.4)

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de zusterkerkrelatie te onderhouden en daarbij bijzondere aandacht te geven aan de relatie met de RPCI, en tevens aansluiting van de gemeente te Blackburn bij de EPCEW te stimuleren;
2. materiële hulp te verlenen volgens het financieel meerjarenplan bestemd voor de gemeente te Blackburn tot een maximum van f 20.000,-- per jaar en te bezien in hoeverre die hulp kan worden afgebouwd.

Gronden:

1. mogelijke vereniging tussen de EPCI en de RPCI verdient blijvende aandacht en steun;
2. de gemeente in Blackburn dient zich zo mogelijk aan te sluiten bij een kerkverband in eigen land;
3. onderzocht moet worden of de EPCI op termijn zelf in staat is tot financiering van het project in Blackburn.

Reformed Presbyterian Church of Ireland (RPCI)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 30 (5.1.5)

Besluit:

deputaten op te dragen:

de zusterkerkrelatie te onderhouden en

1. daarbij bijzondere aandacht te geven aan de relatie van de RPCI met de EPCI;
2. bij de RPCI te informeren naar hun evangelisatiearbeid in Nantes (Frankrijk).

Gronden:

1. mogelijke vereniging tussen de RPCI en de EPCI verdient blijvende aandacht en steun;
2. in contacten met de EREI is het van belang ook de ervaringen te Nantes te betrekken.

Free Church of Scotland (FCS)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 31 (5.1.6)

Besluit:

deputaten op te dragen:
de zusterkerkrelatie te onderhouden en daarbij bijzondere aandacht te geven aan

1. de mogelijkheden tot intensivering van de zusterkerkrelatie;
2. de contacten met de EPCEW;
3. overleg over de relatie met de FCCI.

Gronden:

1. de zusterkerkrelatie vraagt nog om meer concrete invulling dan wederzijds synodebezoek;
2. de FCS kent gemeenten in hetzelfde land als waar de EPCEW bezig is met de vorming van een kerkverband;
3. omdat de FCS reeds een relatie heeft met de FCCI kan overleg dienstbaar zijn aan de ontwikkeling van de relatie.

Presbyterian Church of Eastern Australia (PCEA)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 32 (5.1.7)

Aanvullend rapport pagina : 8

Besluit:

deputaten op te dragen:
de bestaande relatie te onderhouden met het oog op de ontwikkeling van een zusterkerkrelatie en daarbij tot 1999 tegemoet te komen aan de dringende wens van de Free Reformed Churches of Australia nog geen zusterkerkrelatie aan te gaan.

Grond:

het is te verwachten dat voor de generale synode van 1999 duidelijkheid is ontstaan in de verhouding van de FCRA tot de PCEA.

Reformed Churches in New Zealand (RCNZ)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 32 (5.1.8)

Aanvullend rapport pagina : 9

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. dankbaarheid uit te spreken over de besluiten van de synode van Avondale en de relatie uit te bouwen met het oog op de ontwikkeling van een zusterkerkrelatie;
2. de aanvraag om het lidmaatschap van de ICRC te ondersteunen;
3. bij de RCNZ te informeren naar hun relatie met FRCA, PCEA en RCA.

Gronden:

1. de synode van Avondale besloot:
  1. de officiële relatie met de CRC op te schorten;
  2. duidelijk positie te kiezen ten aanzien van ontwikkelingen in de RCA;
  3. hun bezwaren tegen de koers van de NGK aan deze kerken over te brengen;
2. de RCNZ wensen de contacten met de GKN(V) te verdiepen binnen de ICRC;
3. de RCNZ erkennen de FRCA als ware kerken van onze Here Jezus Christus en vragen deze kerken hetzelfde te doen ten opzichte van hen;
4. bij het aangaan van een zusterkerkrelatie is het van belang de relaties met andere kerken in de regio in rekening te brengen.

Evangelical Presbyterian Church in England and Wales (EPCEW)

Aanvullend rapport pagina : 10

Besluit:

deputaten op te dragen:

- 1.1. de bestaande relatie te onderhouden met het oog op de ontwikkeling van een zusterkerkrelatie;
- 1.2. bij de EPCEW te informeren naar hun relatie met de EPCC, de EPCI en de FCS;
2. hulp te verlenen volgens het financieel meerjarenplan bestemd voor ondersteuning van de kerk te Hull tot een maximum van f 30.000,- per jaar;
3. met de kerk te Berkum contact te houden over de hulp aan de kerk te Hull; alsmede met andere plaatselijke kerken die relaties onderhouden met afzonderlijke kerken van de EPCEW.

Gronden:

1. de door de EPCEW nu bijna geheel aanvaarde kerkorde vraagt om nadere bestudering van deputaten BBK;
2. hoewel de EPCC niet deelneemt aan de EPCEW dient contactoefening tussen beide kerken gestimuleerd te worden;
3. bij het aangaan van een zusterkerkrelatie is het van belang de relaties met andere kerken in de regio in rekening te brengen;
4. het is van belang te volgen in hoeverre de hulpverlening aan de kerk te Hull op hetzelfde niveau gehandhaafd dient te worden.

Ely Presbyterian Church (Reformed) te Cardiff (EPCC)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 34 (5.1.10)

Aanvullend rapport pagina : 11

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de Ely Presbyterian Church (Reformed) te Cardiff de zusterkerkrelatie aan te bieden;
2. bij de EPCC te informeren naar haar relatie met de EPCEW.

Gronden:

1. de EPCC heeft op verzoek van deputaten haar belijdenisgeschrift, de Subordinate Standards, voorgelegd. In besprekingen daarover is het gereformeerd karakter van de Subordinate Standards duidelijk gebleken. De EPCC is te kennen als een ware kerk van onze Here Jezus Christus;
2. hoewel de EPCC aan de EPCEW te kennen heeft gegeven het niet eens te zijn met de presbyteriaanse vorm van kerkregering in dat kerkverband, blijft het wenselijk dat zij elkaar zoeken.

Orthodox Presbyterian Church (OPC)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 35 (5.1.11)

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de bestaande relatie uit te bouwen in nauw overleg met de CanRC en de RCUS en op de volgende synode voorstellen te doen over een mogelijke zusterkerkrelatie;
2. te overleggen over de relatie met kerkgroepen in Kenia en de broederschap in Suriname.

Gronden:

1. vanwege de zusterkerkrelatie met de CanRC en de RCUS is het zinvol en geboden met deze kerken te overleggen over het aangaan van een zusterkerkrelatie tussen de GKN(V) en de OPC;
2. de OPC is door zending en steunverlening betrokken bij het kerkelijk opbouwwerk in Kenia;
3. de broederschap in Suriname onderhoudt relaties met de zendingspost van de OPC aldaar.

Christian Reformed Churches (CRC)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 36 (5.1.12)

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. alert te blijven op ontwikkelingen in en rond de CRC in Noord Amerika;
2. contact te zoeken met van de CRC afgescheiden kerken en daardoor gevormde kerkverbanden.

Grond:

er zijn moeiten binnen de CRC die ondermeer geleid hebben tot afsplitsing van een aantal kerken, die elkaar zoeken om te komen tot kerkverbandelijk samenleven.

International Conference of Refomed Churches (ICRC)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 36 (5.2)

Aanvullend rapport pagina : 12

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. het lidmaatschap van de ICRC te continueren;
2. aan de eerstvolgende ICRC te Seoul (1997) voor te stellen te komen tot regionale samenwerking van de lidkerken bij het vervullen van de zendingsroeping en daarbij te bepleiten dat het Missions Committee daarbij een stimulerende en zonnodig coördinerende rol vervult.

Gronden:

1. in de afgelopen jaren is gebleken dat de contacten van gereformeerden en presbyterianen binnen de ICRC bevorderlijk zijn voor de internationale samenwerking;
2. de pogingen om te komen tot regionale samenwerking van de lidkerken op het gebied van de zending hebben nog niet tot het gewenste resultaat geleid en dienen daarom voortgezet te worden.

Artikel 88

26.06.96

Betrekkingen buitenland: Afrika en Europa (agenda 7.3.1 - 7.3.4)

Rapporteurs voor BBK sectie IV zijn, namens commissie 4, oud. J. van Groos en ds. M. van Veelen. Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten ds. M. Brandes, zr. H.E. Kooij-Oggel en ds. A. de Jager. Alle besluiten worden met algemene stemmen genomen. Ds. A. de Jager blijft als deputaat buiten stemming.

Eglise Réformée Confessante au Benin (ERCB)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 45 (6.1.1)

Aanvullend rapport : 13

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de bestaande contacten te onderhouden met het oog op de ontwikkeling van een zusterkerkrelatie;
2. hulp te verlenen volgens het financieel meerjarenplan tot een totaalbedrag van f 30.000,- bestemd voor een kerkbouwproject;
3. contact te houden met assisterende kerken te Gouda en Waddinxveen en DVN over de lopende hulpverlening bestaande uit kerkelijk opbouw werk en ontwikkelingswerk en daarbij na te gaan of de hulp aan de doelstelling blijft beantwoorden.

Gronden:

1. de ERCB is nog bezig uit te groeien tot een stabiele gereformeerde kerk met een gezond functionerend kerkverband;
2. volgens het vastgestelde meerjarenplan is aan de ERCB in het kader van een overgangsrege-

- ling f 30.000,-- voor kerkbouw toegezegd;
- het kerkelijk opbouwwerk is inmiddels overgedragen aan de kerken te Gouda en Waddinxveen.

African Evangelical Presbyterian Church (Kenia) (AEPC)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 46 (6.1.2)

Rapport bezoek namens deputaten BBK aan Kenia door ds. J. Klamer en ir. M.J. van Hulst dd. 15 april 1996

Besluit:

deputaten op te dragen:

- de bestaande contacten uit te bouwen met het oog op de ontwikkeling van een zusterkerkrelatie en in het bijzonder te informeren naar de relaties met de OPC;
- hulp te verlenen volgens het financieel meerjarenplan in de vorm van het doen geven van gastcolleges voor kortere perioden aan de theologische opleiding(en) van de AEPC;
- te zoeken naar een assisterende kerk en daarmee contact te houden over de hulpverlening en daarna te gaan of de hulp aan de doelstelling blijft beantwoorden.

Gronden:

- de AEPC heeft zich tot op heden doen kennen als een kerk die trouw is aan de gereformeerde confessie en die met grote inzet werkt aan de verbreiding van het evangelie in Noord-Oost Kenia;
- de AEPC heeft een ernstig gebrek aan theologisch kader;
- er zijn reeds contacten met de OPC, daar de OPC eveneens immateriële hulp aan de AEPC heeft geboden (c.q. biedt) door een gastdocent.

Reformed Church of East Africa (Kenia) (RCEA)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 47 (6.1.3)

Rapport bezoek namens deputaten BBK aan Kenia door ds. J. Klamer en ir. M.J. van Hulst dd. 15 april 1996

Besluit:

deputaten op te dragen:

- de bestaande contacten uit te bouwen met als doel te komen tot een zusterkerkrelatie;
- hulp te verlenen door de uitzending voor kortere perioden van gastdocenten-opbouw werkers voor:
  - steun aan de theologische opleiding;
  - praktijkbegeleiding van afgestudeerde theologische studenten;
  - het geven van seminars voor predikanten;
  - hulp bij kerkelijk opbouwwerk;
- te zoeken naar een assisterende kerk en daarmee contact te houden over de hulpverlening en daarna te gaan of de hulp aan de doelstelling blijft beantwoorden;
- contact te houden met de OPC over de relatie met en de hulp aan de RCEA.

Gronden:

- de RCEA heeft zich tot op heden doen kennen als een kerk die trouw is aan de gereformeerde confessie en die in Kenia met grote inzet werkt aan de verbreiding van het evangelie;
- de RCEA heeft een ernstig gebrek aan theologisch kader;
- er zijn reeds contacten met de OPC, daar de OPC eveneens immateriële hulp aan de RCEA heeft geboden (c.q. biedt) door een gastdocent.

Kenya Christian Reformed Church (KCRC)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 47 (6.1.4)

Rapport bezoek namens deputaten BBK aan Kenia door ds. J. Klamer en ir. M.J. van Hulst dd. 15 april 1996

Besluit:

deputaten op te dragen geen verdere contacten te onderhouden.

Grond:

de KCRC is een kerk die zich, voorzover aan deputaten bekend, zonder wettige reden van de RCEA heeft afgesplitst.

Christian Reformed Church of East Africa (CRCEA)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 47 (6.1.4)

Rapport bezoek namens deputaten BBK aan Kenia door ds. J. Klamer en ir. M.J. van Hulst dd. 15 april 1996

Besluit:

deputaten op te dragen geen verdere contacten te onderhouden.

Grond:

de CRCEA is een kerk die zich, voorzover aan deputaten bekend, zonder wettige reden van de RCEA heeft afgesplitst.

Nongo u Kristu u Ken Sudan Hen Tiv (NKST)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 48 (6.1.5)

Verslag van het bezoek aan de NKST in Nigeria door ds. T. de Boer en drs. K.J. Huttenga dd. 28 januari -- 7 februari 1996

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de bestaande contacten te onderhouden met het oog op de ontwikkeling van een zusterkerkrelatie en eraan te werken dat de belemmering bestaande uit het lidmaatschap van de GOR wordt weggenomen;
2. de NKST uit te nodigen als waarnemer bij de ICRC te Seoul;
3. de ervaringen van de NKST op het gebied van de verhouding Woord en daad vruchtbaar te maken voor onze kerken.

Gronden:

1. 1. de NKST laten zich kennen als gereformeerde kerken, die niet alleen een gereformeerde belijdenis en kerkorde hebben maar deze ook laten functioneren;
2. de NKST zijn lid van de GOR, waardoor zij gevaar lopen beïnvloed te worden door vrijzinnige theologie; zij oefenen overigens binnen deze organisatie volhardend verzet tegen modernistische opvattingen inzake Schriftgezag en ethiek;
2. de NKST willen graag in contact komen met kerken die elkaar kunnen helpen bij de opbouw van het kerkelijk leven en met organisaties waarbinnen die onderlinge hulp gestalte kan krijgen;
3. de NKST verzorgen als kerken scholen en medische instellingen, wat ten koste blijkt te gaan van de voor prediking en pastoraat beschikbare tijd en energie.

Eglise Réformée Confessante au Zaïre (ERCZ)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 48 (6.1.6)

Besluit:

1. deputaten op te dragen de zusterkerkrelatie te onderhouden en daartoe indien nodig een bezoek te brengen aan de synode national;
2. deputaten op te dragen contact te houden met de assisterende kerk te Spakenburg-Zuid en DVN en daarbij na te gaan of de hulp aan de doelstelling blijft beantwoorden;
3. er nota van te nemen dat het ZBCC (Zaire/Benin Coordination Committee) is opgeheven.

Grond:

een bezoek aan de synode national zal de zusterkerkrelatie ten goede komen.

Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (VGKSA)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 49 (6.1.7)

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de zusterkerkrelatie te onderhouden en daarbij bijzondere aandacht te geven aan de relatie met de GKSA;
2. contact te houden met de assisterende kerk te Zuidhorn en met DVN over de bestaande hulpverlening.

Gronden:

1. er is in de relatie niets veranderd dat wijziging van het beleid nodig maakt;
2. het is belangrijk om met de VGKSA één lijn te trekken inzake de contacten met de GKSA.

Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (GKSA)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 50 (6.1.8)

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de bestaande contacten te onderhouden en eraan te werken dat de belemmeringen, bestaande uit de contacten met de NGK, worden weggenomen;
2. bij de GKSA te informeren naar hun contacten met de VGKSA.

Grond:

door omstandigheden zijn er sinds de Generale Synode van Omnen 1993 geen contacten met de GKSA geweest.

Nederduitse Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (NGKSA)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 50 (6.1.9)

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de bestaande contacten niet voort te zetten;
2. contact te houden met de VGKSA om op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen binnen de NGKSA met name waar het verontruste predikanten betreft.

Gronden:

1. binnen de NGKSA worden diverse vormen van dwaalleer getolereerd;
2. voorgangers die zich op grond van de Schrift tegen modernistische ontwikkelingen verzetten worden soms buiten de NGKSA gesloten; een aantal van hen is reeds lid van de VGKSA.

Eglise Réformée Evangélique Independante (EREI)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 51 (6.2.1)

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. zich op de hoogte te blijven stellen van de ontwikkelingen in de EREI via het zogenaamd 'Frans Beraad' en open te staan voor nieuwe mogelijkheden om contact te oefenen met als doel ontwikkelingen binnen de EREI in gereformeerde richting te bevorderen;
2. hulp te verlenen volgens het financieel meerjarenplan bestemd voor evangelisatie en lectrurprojecten van uit de gemeente te Parijs onder meer via de Association pour la Promotion de l'Etude de la Bible (APEB);

- 3.1. contact te houden met het comité 'Steun Gardanne';
- 3.2. contact te houden met de RPCI over het evangelisatiewerk van deze kerken te Nantes.

Grond:

voorlopig lijken dit de enige mogelijkheden om in de reeds ingeslagen richting verder te werken.

Greek Evangelical Church (GEC)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 52 (6.2.2)

Brief van de GEC aan deputaten BBK dd. 6 februari 1996

Besluit:

deputaten op te dragen de bestaande contacten te onderhouden en daarbij aandacht te hebben voor de bijzondere redenen die deze kerk heeft voor haar lidmaatschap van de WRvK, de GOR en de WARC.

Gronden:

1. de GEC laat zich kennen als een gereformeerde kerk;
2. het lidmaatschap van de WRvK, de GOR en de WARC wordt door de GEC uitsluitend aangehouden om de politieke bescherming die dit biedt aan haar positie in het Grieks-Orthodoxe Griekenland dat weinig tolerantie voor religieuze minderheden kent; binnen deze internationale organisaties verzet de GEC zich met kracht tegen modernistische opvattingen inzake Schriftgezag en ethiek.

Oost-Europa

Rapport 1996 pagina (besluit) : 52 (6.2.3)

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. zich op de hoogte te houden van de kerkelijke ontwikkeling(en) in Oost-Europa en mogelijkheden om De Gereformeerde Kerken in Nederland daar te presenteren te benutten;
2. daartoe contact te houden met de kerk te Hattem en met de Stichting Fundament.

Grond:

dit is voortzetting van het door vorige synoden aangegeven beleid.

Bat Tsion 'gemeente' (BTG)

Aanvullend rapport : 13-15

Besluit:

1. ermee in te stemmen dat de contacten met de BTG voortgezet worden via de kerk te Ommen;
2. deputaten op te dragen contact te houden met de kerk te Ommen en met de Stichting ter bevordering van evangelieverkondiging aan het joodse volk over de verdere ontwikkeling van deze en eventuele andere gemeenten in Israël.

Grond:

de Bat Tsion gemeente is in Israël een gereformeerde kerk in wording.

Evangelical Reformed Churches Union of Russia (ERCUR)

Aanvullend rapport : 15

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de bestaande contacten uit te bouwen met het oog op de ontwikkeling van een zusterkerkrelatie;
2. contact te houden met de zending kerk te Hattem over de bestaande contacten in de voormalige Sovjet-Unie.

Gronden:

1. de ERCUR is een kleine gereformeerde kerkengroep, die zelf om een zusterkerkrelatie heeft gevraagd;
2. deputaten dienen nog nader met de ERCUR kennis te maken;
3. via haar zending in de Ukraine heeft de kerk te Hattem de beste contacten in de voormalige Sovjet-Unie.

Artikel 89

26.06.96

Betrekkingen buit enland: Spaans/Portugees sprekende landen (agenda 7.3.1 - 7.3.4)

Rapporteurs voor BBK sectie V zijn, namens commissie 4, oud. J. van Groos en ds. M. van Veelen. Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten ds. A. de Jager, ds. J.T. Oldenhuis en ds. J.J. Schreuder. Alle besluiten worden met algemene stemmen genomen. Ds. A. de Jager blijft als deputaat buiten stemming.

Iglesias Reformadas de Espana (IRE)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 61 (7.2.1)
Aanvullend rapport : 16

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de bestaande contacten te onderhouden en eraan te blijven werken dat de IRE contacten gaat onderhouden met de ICR;
2. hulp te verlenen volgens het financieel meerjarenplan tot een bedrag van f 25.000,-- bestemd voor theologische literatuur en een eventuele gastdocent voor Tenerife;
3. contact te houden met de Commissie Steun Broederschap Spanje en met de ICR over de relatie met IRE.

Gronden:

1. op deze wijze wordt het reeds gevoerde beleid ten opzichte van de IRE voortgezet;
2. de predikant op Tenerife verkeert in een zeer geïsoleerde positie en heeft behoefte aan theologische ondersteuning.

Iglesia Cristiana Reformada (ICR)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 63 (7.2.2)

Besluit:

deputaten op te dragen de bestaande contacten via de Commissie Steun Broederschap Spanje te onderhouden en eraan te blijven werken dat de ICR contacten gaat onderhouden met de IRE

Grond:

op deze wijze wordt het reeds gevoerde beleid ten opzichte van de ICR voortgezet.

Iglesia Cristiana Fé Reformada (ICFER)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 65 (7.4)
Aanvullend rapport : 19

Besluit :

1. akkoord te gaan met de afspraken die gemaakt zijn met de kerk te Rijnsburg inzake personele hulpverlening bij de theologische opleiding van de ICFER;
2. deputaten op te dragen de zusterkerkrelatie te onderhouden en daartoe bezoeken te brengen;
3.
  1. hulp te verlenen volgens het financieel meerjarenplan tot een maximum van f 80.000,-- over 1996 en 1997 bestemd voor personele ondersteuning door drs. W.J. Keesenberg bij het voorbereiden en opstarten van de theologische opleiding;
  2. tevens hulp te verlenen volgens het financieel meerjarenplan bestemd voor visitatie en steun aan het kerkverband;
4.
  1. contact te houden met de zendende kerk te Rijnsburg;
  2. contact te houden met de assisterende kerk te Harderwijk over de bestaande hulpverlening;
  3. contact te houden met de kerk te Curaçao over de relatie met de ICFER.

Gronden:

1. de ICFER heeft gevraagd om hulp bij het voorbereiden en opstarten van de theologische opleiding;
2. met de kerk te Rijnsburg zijn afspraken gemaakt over het uitlenen van een zendeling door Rijnsburg aan BBK, waarbij Rijnsburg voor f 60.000,-- in de kosten bijdraagt. De zendeling zal tot uiterlijk 1 september 1997 in opdracht van BBK steun verlenen bij de theologische opleiding van de ICFER;
3. het evalueren van het gestarte project kan het best ter plaatse gebeuren;
4. voor het onderhouden van contacten ligt de lijn via Rijnsburg en Curaçao voor de hand;
5. het dient de goede orde dat de materiële hulp via de kerk te Harderwijk blijft lopen.

Igreja Reformada em Portugal (IRP)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 64 (7.3)
 Aanvullend rapport : 17

Besluit:

deputaten op te dragen:

- 1.1. contact te houden met de IRP met als doel de ontwikkelingen in Portugal te volgen;
- 1.2. de contacten tussen de IRP en de ICPdP te stimuleren;
- 2.1. er voor hun deel aan mee te werken dat voorzien wordt in het gebrek aan leiding en goede gereformeerde instructie in deze kerken;
- 2.2. zo nodig hulp te verlenen volgens het financieel meerjarenplan;
3. in de contacten met de IPB te onderzoeken of deze de IRP kan steunen.

Gronden:

1. de IRP zijn gereformeerde kerken die loskomen van hun banden met de NGKSA en die behoefte hebben aan gereformeerde instructie;
2. contacten met de ICPdP kunnen belangrijk zijn voor de versterking van het gereformeerde kerkverband in Portugal;
3. de IPB is als Portugees sprekende kerk wellicht in staat de IRP goede in materiële hulp te geven.

Igreja Cristá Presbiteriana de Portugal (ICPdP)

Rapport 1996 pagina (besluit) : (70)
 Aanvullend rapport : 17,18 (5.2)

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. contact te houden met de ICPdP met als doel de ontwikkelingen in Portugal te volgen;
2. de contacten met de IRP te stimuleren;
3. met de ICPdP verder te spreken over de praktijk van herdoop van bekeerlingen uit de rooms-katholieke kerk.

Gronden:

1. de ICPdP zijn kerken die de Westminster Standards hebben aanvaard en daaraan leven; de contacten zijn nog in een oriënterend stadium;
2. de ICPdP kunnen in Portugal een belangrijke rol spelen bij de versterking en uitbreiding van het kerkverband.

Igreja Reformada da Colonia Brasolanda (IRCB)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 67 (7.5.1)

Besluit:

deputaten op te dragen:

1. de zusterkerkrelatie te onderhouden;
2. verzoeken om tijdelijke pastorale hulp aan deze zusterkerk hartelijk in de aandacht van de kerken en hun predikanten aan te bevelen.

Grond:

in haar geïsoleerde positie heeft deze vacante gemeente behoefte aan pastorale arbeid.

Igreja Presbiteriana do Brasil (IPB)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 67 (7.5.2)

Aanvullend rapport : 21

Besluit:

deputaten op te dragen:

- 1.1. nadere wederzijdse kennismaking met de IPB te bevorderen en de ontwikkelingen van de IPB nauwkeurig te blijven volgen;
- 1.2. zo nodig een afvaardiging te zenden naar de IPB en/of een afvaardiging van de IPB uit te nodigen voor een bezoek aan de GKN(V);
- 2.1. in dit stadium reeds, zo de IPB daarom verzoekt, medewerking te verlenen aan het tot stand komen van goede overeenkomsten op basis waarvan materiële en/of immateriële hulp verleend kan worden; hierbij valt met name te denken aan steun bij of participatie in theologisch onderwijs en zendings- en/of evangelisatiewerk;
- 2.2. volgens het financieel meerjarenplan visitatie te doen en het kerkverband te ondersteunen;
3. contact te houden met de kerken te Assen-Zuid, Unai, Hamilton en Surrey en met de deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken van de CanRC over de ontwikkelingen van de IPB.

Gronden:

1. deputaten hebben de IPB leren kennen als een kerk van Christus die ernst maakt met haar roeping in de wereld;
2. nadere wederzijdse kennismaking is noodzakelijk om toe te groeien naar een zusterkerkrelatie;
3. wederzijdse bezoeken, eventueel in samenwerking met de zendelingen van Assen-Zuid, kunnen deze kennismaking dienen;
4. door de IPB is het verzoek gedaan te participeren in evangelisatieprojecten; ook steun aan of samenwerking in het theologisch onderwijs behoren tot de mogelijkheden; zo zou in samenwerking met de kerk te Assen-Zuid gewerkt kunnen worden aan de versterking van het gereformeerd karakter van de IPB;
5. contact houden met de kerken te Assen-Zuid, Unai, Hamilton en Surrey en met deputaten van de CanRC is nodig omdat eventuele samenwerking met de IPB gevolgen zal hebben voor het zendingswerk van deze kerken te Curitiba, Recife, Sao José, Maragogi en Maceió.

Igreja Evangelica Reformada do Brasil (IER)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 70 (7.5.3)

Besluit:

deputaten op te dragen in contact te blijven met de IER en op ontwikkelingen in meer

gereformeerde richting positief in te spelen.

Grond:

de IER zijn kerken met een gereformeerde belijdenis die bezig zijn hun banden met Nederland losser te maken en een eigen koers te zoeken.

Iglesia Presbiteriana Independiente de Mexico (IPIM)

Rapport 1996 pagina (besluit) : 71 (7.6)

Besluit :

deputaten op te dragen:

1. de begonnen contacten voort te zetten;
2. de vraag om hulp aan het kerkverband ten behoeve van evangelisatie en opvoeding nader te onderzoeken en desgewenst te verlenen volgens het financieel meerjarenplan;
3. contact te houden met de RCUS over de hulp aan de IPIM.

Gronden:

1. in een eerste kennismaking leerden deputaten de IPIM kennen als presbyteriaanse kerken die vasthouden aan de Westminster Standards;
2. de IPIM heeft om hulp gevraagd, maar het is nog niet geheel duidelijk hoe en in welke mate deze hulp gegeven zou moeten worden.

Artikel 90

19.06.96

Betrekkingen buitenland: Beleid en hulpverlening (agenda 4.5.1, 7.3.1 - 7.3.4)

Voorstel : commissie 4

Rapporteur : P.H. van der Laan

Materiaal :

1. rapport BBK, hoofdstuk 9 "Beleid en hulpverlening" + bijlagen 1 Beleidsnota van 26 november 1994 (verder "Beleid-1994") en 2 Uitgave van het platform ROFOR "Help in Overleg!";
2. aanvullend rapport, hoofdstuk 6 paragraaf Machtiging, waarin onder meer verslag wordt gedaan van het congres Zending in Beweging, gehouden te Elspeet dd. 8/9 december 1995. Op basis van de resultaten van dit congres stellen deputaten voor een studiedeputaatschap in te stellen met als opdracht:
"1. de volgende generale synode te dienen met een studie over een Schriftuurlijke visie betreffende de samenhang en het onderscheid tussen "Woord" en "daad".
2. bij genoemde studie zich te laten adviseren door de (zendende) kerken, hulporganisaties en andere relevante instanties.
3. te komen met voorstellen inzake beleid, uitvoering en coördinatie van het werk van zending, oecumene en hulpverlening binnen onze kerken";
separate bijlagen: congresbundel en het congresverslag;
3. financiële overzichten: jaarrekeningen 1993, 1994, 1995; meerjarenplan 1994--1999 dd. 11 november 1995;
4. brief van de raad van de kerk te Spakenburg-Zuid dd. 26 maart 1996 met de mededeling dat in overleg met zendende kerken wordt gewerkt aan een voorstel om het bevestigingsformulier voor missionaire dienaren des Woords te wijzigen. Als voornaamste grond hiervoor voert de raad aan dat de praktijk van de zendingswerkers niet meer beantwoordt aan het beeld dat in het formulier geschetst wordt;
5. brief van de raad van de kerk te Zuidlaren dd. 31 januari 1996 met reacties op de beleidsnota's. De raad vraagt zich af of het niet beter is te wachten met hulpverlening totdat er een zusterkerkrelatie is. Ook lijkt het hem niet goed dat een zendende kerk een speciale relatie blijft houden als assisterende kerk;
6. brief van de raad van de kerk te Mussel dd. 4 maart 1996 met reacties op het rapport. De raad stelt voor dat kerken in het leggen van relaties het accent leggen op regionalisering. Ten aanzien van kerkelijke relaties in andere continenten zullen onze kerken een volgend beleid gaan voeren en afstemmen op besluiten van zusterkerken in de betreffende regio's. Verder lijkt het de raad moeilijk om een zusterkerkrelatie in alle gevallen daadwerkelijk

inhoud te geven, gezien afstand in ruimte, tijd, taal en cultuur. Ook vraagt de raad zich af waarom bij het verzamelen van gegevens over andere kerken het element van de prediking niet is opgenomen;

7. brief van de raad van de kerk te Gouda dd. 14 maart 1996. De raad stelt voor de beleidsnota bredere bekendheid te geven en BBK regelmatig over hun werk te laten publiceren in 'Tot de einden der aarde'. Ook zullen BBK zich terughoudend dienen op te stellen bij het verlenen van materiële steun.

Besluit 1:

(beleid) de beleidsstukken Beleid-1994 en Help in Overleg met instemming te aanvaarden (zie de bijlagen XIII en XIV).

Gronden:

1. de synode van Ommen droeg deputaten op hun werk beleidsmatig te onderbouwen. Deputaten hebben met grote deskundigheid deze opdracht uitgevoerd. Het vastgelegde beleid is Schriftuurlijk onderbouwd, afgestemd op het kerkelijk leven in binnen- en buitenland, en ervaringen van buitenlandse hulpverlening en ontwikkelingswerk zijn erin verwerkt;
2. de beleidsstukken vormen een waardevolle aanvulling op het rapport Onbekrompen Delen (Acta Generale Synode Ommen 1993, bijlage XXV). Zonder deze stukken in alle onderdelen voor haar rekening te hoeven nemen kunnen de kerken deputaten opdragen dit beleid uit te voeren.

Besluit 2:

1. (uitvoering beleid) deputaten op te dragen het beleid, zoals vastgelegd in de stukken Onbekrompen Delen, Beleid-1994, Help in Overleg! uit te voeren;
2. (rapportage beleid) van deze uitvoering te rapporteren en in deze rapportage aan te sluiten bij de beleidsbeschrijving.

Grond:

voor controle achteraf door de volgende synode is het dienstig dat de rapportage de uitvoering doorzichtig maakt tot op het beleid.

Besluit 3:

deputaten op te dragen:

1. (coördinatie) door te gaan met coördinatie van zending en buitenlandse hulpverlening door en vanuit de kerken, met name in het kader van het platform ROFOR;
2. (herstructurering) initiërend op te treden om te komen tot een proces van verdere bezinning inzake de verhouding van Woord en daad en herstructurering van oecumene, zending en hulpverlening.

Gronden:

1. deputaten hebben met de bereidwillige medewerking van alle leden in ROFOR een adviesorgaan in het leven geroepen, dat de mogelijkheid tot coördinatie biedt en deze functie begint te vervullen; ook in kleinere verbanden kunnen deputaten coördinerend tussen betrokkenen optreden;
2. deputaten vragen gehoor gevend aan het congres 'Zending in Beweging' terecht om verdere ontwikkeling van beleid voor wat betreft uitvoering en coördinatie van het werk van zending, oecumene en hulpverlening binnen onze kerken.

Besluit 4:

(sturing)

1. de kerken op te roepen om in het volgen van hun zendingsroeping en buitenlandse hulpverlening hun beleid af te stemmen op de bovengenoemde beleidsstukken, desgewenst in overleg met deputaten. Waar de kerken knelpunten ervaren, dienen ze dat in de kerkelijke weg aan de orde te stellen;
2. in het bijzonder de zendende kerken te vragen bij de uitvoering van hun zendingsopdracht aansluiting te zoeken bij de bezinning en beleidsvoorstellen van de bovengenoemde beleidsstukken, desgewenst in overleg met deputaten. Waar zij knelpunten ervaren, dienen ze dat

- eveneens in de kerkelijke weg aan de orde te stellen;
3. in het bijzonder de instanties die steun verlenen aan kerken en christenen in het buitenland te verzoeken om hun beleid in samenspraak met deputaten uit te voeren.

Gronden:

1. de generale synode heeft geen bevoegdheid om in zaken die in mindere vergadering afgehandeld kunnen worden zelf geldige besluiten te nemen. Zaken van zending en hulpverlening kunnen veelal in mindere vergaderingen worden afgehandeld. Wel mag de synode vragen om concrete beleidszaken goed af te stemmen op het algemeen beleid dat is vastgesteld;
2. met name de zendende kerken en hun samenwerkingsverbanden zijn bijzonder betrokken. Bovendien kennen een aantal samenwerkingsverbanden eigen regelgeving, waarbij meerdere vergaderingen niet direct betrokken zijn;
3. van andere instanties kan slechts om medewerking worden verzocht. Deze is bijzonder van belang waar het gaat om een gezamenlijke aanpak vanuit onze kerken naar de hulpontvangers.

Besluit 5:

(hulpverlening) deputaten te machtigen:

1. de aangegeven verplichtingen van hulpverlening te blijven behartigen, ook in samenspraak met andere hulpverlenenden;
2. voor concrete projecten van hulpverlening een plaatselijke kerk of groep van kerken dan wel een geëigende gereformeerde organisatie te benaderen voor enige of meerdere activiteiten;
3. na te gaan dat de hulp die door en vanuit ons kerkverband geboden wordt aan de doelstelling blijft beantwoorden;
4. om in voorkomende gevallen incidentele hulp op korte termijn te bieden tot een totaalbedrag van f 50.000,- jaarlijks.

Gronden:

1. lopende hulpverleningsprojecten mogen niet stagneren als gevolg van het zoeken naar kerken die deze taak overnemen;
2. deputaten zullen zich meer op hun kerntaak, te weten het aangaan en onderhouden van relaties, moeten terugtrekken;
3. in acute noodsituaties moeten deputaten slagvaardig kunnen reageren.

Besluit 6:

van de brieven van de kerken te Gouda, Mussel, Spakenburg-Zuid en Zuidlaren kennis te nemen.

Grond:

de vragen, opmerkingen en suggesties van deze kerken zijn waar mogelijk verwerkt in de besluitvorming. Afzonderlijke beantwoording is gezien de aard van de brieven niet nodig.

Bij de bespreking zijn de deputaten ds. M. Brandes, ds. A. de Jager en ds. J. Klamer aanwezig, samen met hun adviseurs br. B. Bolt en br. Jac. van der Kolk. Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard (ds. A. de Jager blijft als deputaat buiten stemming). De praeses merkt op dat hiermee een belangrijk besluit genomen is, omdat het beleid ten aanzien van buitenlandse kerken momenteel sterk in beweging is. De synode heeft een duidelijke koers uitgezet. Zo moeten we in beweging blijven, niet alleen rekening houdend met het verleden maar ook gericht op de toekomst.

Artikel 91

Betrekkingen Buitenland: Algemene zaken (agenda 7.3.1 en 7.3.5)

26.06.96

Voorstel : commissie 4

Rapporteur : P.H. van der Laan

Materiaal :

1. rapport BBK;
2. aanvullend rapport BBK.

Besluit 1:

(contact IRTT)

deputaten op te dragen contacten te leggen met deputaten voor het Institute for Reformed Theological Training (IRTT) met als doel om voor de buitenlandse relaties gebruik te maken van het onderwijsaanbod van het IRTT en de aanvraag van buitenlandse relaties om onderwijs te begeleiden.

Gronden:

1. nu het IRTT haar aanbod van theologisch onderwijs verder ontwikkelt, moeten deputaten zich laten informeren en overleggen over de mogelijkheden om buitenlandse relaties van dit onderwijs gebruik te laten maken;
2. omdat de doelgroepen van deputaten IRTT en deputaten BBK voor een belangrijk deel samenvallen, is het verstandig dat er overleg plaatsvindt. Deputaten BBK kunnen bovendien adviseren over concrete aanvragen tot en aanbiedingen van onderwijs in het geval van specifieke relaties.

Besluit 2:

(ontvangst)

deputaten op te dragen de ontvangst van buitenlandse gasten ter synode tijdig voor te bereiden door

1. in de vijfde week van een generale synode de woensdag te reserveren voor het volgende programma:
in de loop van de morgen aankomst en gezamenlijke lunch; 's middags contact met de synode-commissies en na een gezamenlijke maaltijd 's avonds publieke ontvangst in plenaire zitting;
2. zorg te dragen voor een gastvrije begeleiding van aankomst tot en met vertrek.

Grond:

ervaring leert dat regeling nodig is.

Besluit 3:

deputaten te machtigen:

de uitbesteding van administratieve werkzaamheden aan de administratie-afdeling van de vereniging De Verre Naasten voort te zetten.

Grond:

de aangestelde secretariaatsmedewerker geeft door haar werk een behoorlijke verlichting van het werk dat deputaten hebben te doen, met name dat van de algemeen secretaris.

Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten ds. A. de Jager en prof. drs. K. Wezeman. Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard, waarbij ds. A. de Jager als deputaat buiten stemming blijft.

Artikel 92

26.06.96

Betrekkingen buitenland: Voorlichting (agenda 7.3.1 - 7.3.4)

Voorstel : commissie 4

Rapporteur : P.H. van der Laan

Materiaal :

rapport age BBK

Besluit 1 :

(Lux Mundi)
deputaten op te dragen de uitgave van Lux Mundi voort te zetten.

Gronden:

1. het kwartaalblad is een geschikt middel om buitenlandse relaties te informeren over actuele thema's in de gereformeerde theologie en concrete zaken uit het gereformeerd kerkelijk leven;
2. het blad wordt met interesse gelezen en geniet waardering onder buitenlandse relaties.

Besluit 2 :

(voorlichting binnenland)
deputaten op te dragen:

1. de kerken geregelde voorlichting te geven over hun werk en zich daartoe te wenden tot de uitgevers van het blad 'Tot aan de einden der aarde' en de eigen uitgave van 'Wereldwijd' geregeld te actualiseren;
2. in de voorlichting bijzondere ruimte te bieden voor bevindingen van deputaten inzake de wederkerigheid van de relaties met buitenlandse kerken.

Gronden:

1. om de kerken te helpen om voor hun deel de relaties met buitenlandse kerken in te vullen is het nodig dat ze op de hoogte zijn van het bestaan van die kerken en geregeld geïnformeerd worden over verdere ontwikkelingen van die kerken en onze relaties met hen;
2. voor beantwoording van de vraag waarin de kerken kunnen leren van de (zuster)kerken in het buitenland zijn deputaten de eerst aangewezenen om aanzetten te geven. Dat kan heel goed samengaan met het geven van geregelde voorlichting.

Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten ds. A. de Jager, ds. J. Klamer, br. H.J. Leskens, ds. H. van Veen en ds. T. Wendt. Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard. Ds. A. de Jager blijft als deputaat buiten stemming.

Artikel 93

26.06.96

Betrekkingen buitenland: Financiën (agenda 7.3.1 - 7.3.4)

Voorstel : commissie 4

Rapporteur : N. Buurman

Materiaal :

1. accountantsbevindingen (Coopers & Lybrand, accountants) dd. 29 juni 1994 over de jaarrekening 1993 met de betreffende jaarrekening;
2. beoordelingsverklaring van Coopers & Lybrand, accountants, dd. 20 september 1995 over de jaarrekening 1994 met de betreffende jaarrekening;
3. voorlopige cijfers jaarrekening 1995 dd. 25 april 1996;
4. beoordelingsverklaring van Coopers & Lybrand, accountants, dd. 15 juni 1996 over de jaarrekening 1995 met de betreffende jaarrekening;
5. brief aan de kerken dd. november 1993 betreffende quotum en begroting 1994;
6. brief aan de kerken dd. november 1994 betreffende quotum en begroting 1995;
7. brief aan de kerken dd. november 1995 betreffende quotum en begroting 1996;
8. historisch overzicht uitgaven 1993 / 1994 / 1995 dd. 1 juni 1996;
9. meerjarenplan uitgaven 1994 t/m 1999 dd. 1 juni 1996.

Besluit:

1. deputaten te dechargeren inzake het verkrijgen, beheren en besteden van de financiële middelen van het deputaatschap over de jaren 1993, 1994 en 1995;
2. deputaten te machtigen om voor de hun opgedragen taken uitgaven te doen volgens de meerjarenbegroting opgesteld door deputaten op 1 juni 1996;
3. deputaten op te dragen:

1. jaarlijks een quotum aan de kerken te vragen van maximaal f 6,- per ziel en informatie te bieden over de bestemming van de gelden en hen daarbij, zonodig, te herinneren aan hun verplichtingen;
2. deze gelden in ontvangst te nemen, te beheren en uit te geven en de boekhouding te laten controleren door een accountant;
3. een algemene reserve aan te houden, maximaal gelijk aan éénmaal het jaarbudget;
4. goede acht te geven op de materiële verzorging van hen die door BBK in opdracht van de kerken zijn of worden uitgezonden;
5. na te gaan of gelden worden besteed voor het beoogde doel;
4. tevens deputaten op te dragen tijdig aan de eerstkomende generale synode te verstrekken:
  1. de openingsbalans per 1 januari 1996;
  2. de sluitingsbalans per 31 december 1998;
  3. het overzicht van de mutaties in de balansposten over 1996, 1997 en 1998;
  4. het overzicht van de uitgaven 1996 / 1997 / 1998;
  5. het meerjarenplan uitgaven 1996 t/m 2004;
  6. bij het opstellen van het uitgavenoverzicht en het meerjarenplan de posten, waar mogelijk, per relatie aan te geven en dezelfde volgorde daarbij aan te houden.

Gronden:

1. uit de accountantsverklaringen blijkt dat de financiële middelen van het deputaatschap BBK op verantwoorde wijze zijn verkregen, beheerd en besteed;
2. deputaten hebben de financiële verplichtingen, voortvloeiende uit het besluit van de Generale Synode van Ommen 1993 (Acta art. 76), naar vermogen uitgevoerd;
3. de kerken zijn gediend met een stabiel financieel quotum; voor de komende drie jaar is een bedrag van maximaal f 6,- per jaar verantwoord;
4. de eerstkomende synode is gediend met overzichten over de periode tussen twee generale synoden;
5. de voortgang van de synodale arbeid wordt gediend indien de gegevens bij de aanvang van de synode ter beschikking zijn;
6. de kerken die financiële hulp ontvangen, geven niet in alle gevallen de gevraagde verantwoording van de besteding van de gelden.

Bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten ds. A. de Jager en prof. drs. K. Wezman. Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard, waarbij ds. A. de Jager als deputaat buiten stemming blijft. Het financieel meerjarenplan is als bijlage XV bij deze Acta opgenomen.

Artikel 94

26.06.96

Betrekkingen buiteland: Algemeen besluit (agenda 7.3.1 - 7.3.4)

Voorstel : commissie 4

Rapporteur : N. Buurman

Materiaal :

1. rapport BBK;
2. aanvullend rapport BBK.

Besluit:

het beleid van deputaten voor de betrekkingen met de buitenlandse kerken, benoemd door de Generale Synode van Ommen 1993, goed te keuren en hun decharge te verlenen onder hartelijke dank voor hun werkzaamheden, die zij met grote inzet hebben verricht.

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard, waarbij ds. A. de Jager en ds. M.H. Oosterhuis als deputaten buiten stemming blijven. Afsluitend merkt de praeses op dat de dank aan deputaten zeker niet misplaatst is. Toch gaat het hier niet zozeer om hun werk als wel om het werk van de Heilige Geest. Wij verwonderen ons erover dat Gods Geest overal in de wereld werkt. Onder zijn invloed herkennen wij onze zusterkerken en onze andere contacten. Vol verwachting mogen wij uitzien naar de toekomst van Jezus Christus, wanneer de grote ontmoeting zal plaatsvinden van gelovigen uit alle landen en alle volken.

Hoofdstuk VIII OVERHEID

Artikel 95

22 / 28.05.96

Relatie kerk en overheid (agenda 8.2.1 - 8.2.2)

Voorstel : commissie 5

Rapporteur : A. van Leeuwen

Materiaal :

1. rapport van deputaten voor correspondentie met de Hoge Overheid met twee bijlagen; aanvullend rapport van deze deputaten dd. 5 januari 1996;
2. brief van prof. drs. D. Deddens dd. 12 april 1996 over de door deputaten voorgestelde wijziging van de instructie ad h.

Besluit:

1. deputaten te dechargeren onder dank voor hun arbeid;
2. de naam van het deputaatschap te wijzigen in 'Deputaten voor de relatie tussen kerk en overheid';
3. opnieuw deputaten te benoemen met de opdracht te handelen volgens de volgende instructie:
  - a. stukken die van de overheid bij hen inkomen en bestemd zijn voor de kerken of anderszins van belang zijn voor de kerken ter kennis van de kerken te brengen;
  - b. op vragen van de overheid naar het gevoelen van de kerken over bepaalde zaken antwoord te geven, voorzover de kerken zich na 1892 over deze en dergelijke zaken in generale synoden hebben uitgesproken, en zowel de bedoelde vragen als de door deputaten gegeven antwoorden ter kennis van de kerken te brengen;
  - c. op de door de overheid aangekondigde of reeds genomen maatregelen die overal in ons land de dienst van de kerk (art. 27 KO) raken te reageren, indien dit van belang is voor de onbelemmerde voortgang c.q. de wettige bescherming van deze dienst en indien niet op het bijeenkomen van de generale synode gewacht kan worden; van al zulke reacties dienen deputaten de kerken in kennis te stellen;
  - d. op wetgeving te reageren die door de overheid wordt voorbereid en duidelijk het belijden van de kerk en/of het leven als christen raakt, indien niet op het bijeenkomen van de generale synode gewacht kan worden; van al zulke reacties dienen deputaten de kerken in kennis te stellen;
  - e. de kerken te informeren over nieuw tot stand gekomen wetgeving en andere maatregelen van de rijksoverheid die voor de kerken consequenties hebben, en over rechtelijke uitspraken die voor het functioneren van de kerken overal in het land van belang zijn;
  - f. zich namens De Gereformeerde Kerken in Nederland te doen vertegenwoordigen in het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken (CIO);
  - g. namens de kerken gelukwensen of betuigingen van deelneming bij vreugde of rouw, het Koninklijk Huis betreffende, over te brengen en de vertegenwoordiging van de kerken op koninklijke recepties voor te bereiden en uit te voeren, behalve wanneer de generale synode bijeen is;
  - h. op uitnodiging van de overheid de kerken te vertegenwoordigen bij officiële plechtigheden met een vorstelijk of nationaal karakter, met dien verstande dat geen uitnodiging aanvaard kan worden tot het bijwonen van religieuze samenkomsten en andere plechtigheden die in strijd komen met het Woord van de Here en de op dat Woord gegronde belijdenis van de kerken; deze restrictie houdt niet in dat het de deputaten verboden is de kerken op uitnodiging te vertegenwoordigen bij kerkelijke plechtigheden ter gelegenheid van een huwelijk of begrafenis van een lid van het Koninklijk Huis;
  - i. na te gaan of de decentralisatie van overheidstaken verandering en/of uitbreiding van de instructie noodzakelijk maakt;
  - j. van hun arbeid rapport uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en hun rapport uiterlijk drie maanden voor het begin van de volgende generale synode aan de kerken toe te zenden.

Gronden:

1. deputaten hebben voldaan aan de door de Generale Synode van Ommen 1993 verstrekte opdracht (Acta art. 84);
2. deputaten hebben in toenemende mate ook te maken met zaken betreffende lagere overheden, vooral door het decentralisatiebeleid van de Hoge Overheid;
3. ad 3f:
  - a. het CIO blijkt een goede informatiebron te zijn;
  - b. het CIO treedt goed en geargumenteed op in de richting van de overheid;
  - c. voor inhoudelijke bijdragen van de kant van de deputaten is voldoende ruimte;
  - d. een besluit van het CIO is niet bindend voor een participerende kerk, wanneer deze kenbaar maakt en laat vastleggen er geen verantwoording voor te kunnen dragen;
4. ad 3h:
  - a. het gaat bij deze samenkomsten om bijeenkomsten van een zeer speciaal karakter, waardoor ze met een gewone kerkdienst van een willekeurige niet-gereformeerde kerk niet vergelijkbaar zijn. Het accent in deze bijeenkomsten ligt immers in de eerste plaats op het vorstelijke en nationale ervan;
  - b. het eren van de overheid staat niet op gespannen voet met, maar in één lijn met het vrezende van de Here (Spr. 24:21, 1 Petr. 2:13-17); indien onze kerken uit respect voor het Koninklijk Huis gehoor geven aan uitnodigingen voor de onder besluit 3h genoemde plechtigheden, brengt dat op zichzelf niet in strijd met Gods Woord;
  - c. het is voor de overheid en voor heel ons volk van wezenlijk belang dat de Naam van de Here door de overheid nog publiek wordt aangeroepen en zijn Woord wordt gelezen bij deze gelegenheden.

Bij de breedvoerige bespreking zijn de deputaten ds. J. Ophoff, mr. P.T. Pel, ds. M. van Veelen en drs. J.P. de Vries aanwezig. Ten aanzien van besluit 3h is de commissie verdeeld: commissie 5A (rapporteur oud. A. van Leeuwen) wil de tekst van de instructie handhaven inclusief de restrictie die in het verleden toegevoegd werd, terwijl commissie 5B (rapporteur ds. A. de Jager) deze restrictie wil voorzien van een bepaalde en tegelijk beperkende uitleg. Verder wordt een amendement ingediend door ds. R. ter Beek, ds. P.H. van der Laan, oud. A. Prins, oud. W. Smit en oud. K. Stelpstra om (in de lijn van het deputatenrapport) genoemde restrictie helemaal te laten vervallen en als grond 4 toe te voegen: "De restrictie die de Generale Synode van Amersfoort-West 1967 (Acta art. 245) heeft toegevoegd, wekt de indruk dat het bijwonen van nationale plechtigheden met een kerkelijk karakter in strijd komt met Schrift en belijdenis. Gehoor geven aan uitnodigingen van de overheid voor plechtigheden, ook met een kerkelijk karakter, rond leden van het Koninklijk Huis, is echter op te vatten als een uiting van respect voor het Koninklijk Huis. Zulk respect is in overeenstemming met de eerbied voor God waar de bijbel toe oproept (Spr. 24:21, 1 Petr. 2:13-17; vgl. Marc. 12:13-17)". Dit amendement wordt verworpen met 13 stemmen voor en 21 stemmen tegen. De door commissie 5B voorgestelde uitleg wordt aanvaard met 22 stemmen voor, 11 stemmen tegen en 1 onthouding. Het aldus uitgebreide voorstel van de commissie wordt aanvaard met 32 stemmen voor en 2 onthoudingen. Ds. M. van Veelen blijft als deputaat steeds buiten stemming.

Hoofdstuk IX SYNODALIA

Artikel 96

29.05.96

Vorbereiding eerstvolgende generale synode (agenda 9.1.1, 9.9.1, 9.9.3, 9.9.7, 9.9.10)

Voorstel : moderamen

Rapporteur : P. Niemeijer

Materiaal :

1. rapport dd. 28 februari 1996 (met bijlagen) van deputaten voorbereiding eerstvolgende generale synode, benoemd door de Generale Synode van Ommen 1993, waaruit blijkt:
  1. dat deputaten hun taak, genoemd in de 'Huishoudelijke regeling voor generale synoden' sub 9, hebben uitgevoerd;
  2. dat zij in overleg met de synodeleden de werkwijze van de synode van Ommen hebben geëvalueerd;
  3. dat zij de rubricering in de Acta hebben herzien;
  4. dat zij de wijzigingen waartoe de synode van Ommen besloot, in de regeling hebben verwerkt;
  5. dat zij een door hen aangevulde en bijgewerkte 'Nota inzake opmaak, spelling en interpunctie' tijdig aan de diverse deputaatschappen hebben toegezonden;
  6. dat zij het draaiboek voor generale synoden op punten waar dat nodig bleek, hebben aangepast;
  7. dat zij voorstellen aan hoofdstuk 1 van de huishoudelijke regeling als punt 12.f. toe te voegen:
    - f. wanneer na de constituering van de vergadering het moderamen zich terugtrekt voor de voorlopige planning van de agenda, een voorlichtingsmoment voor de overige afgevaardigden creëren, te verzorgen door deputaten voor voorbereiding van de volgende synode, met het doel voorlichting te geven over tekstverwerking, het opstellen van rapporten en besluitteksten en de vergadertechniek;
  8. dat zij voorstellen aan hoofdstuk 3 van de huishoudelijke regeling als punt 4 toe te voegen:
    4. Een advies over de zaak zelf wordt in de eerste besprekingsronde uitgebracht. In een tweede of derde ronde dient het advies zich te beperken tot eventueel ingediende tegenvoorstellen en amendementen;
  9. dat zij voorstellen in de verzendregeling voor de Acta op te nemen dat de samenroepende kerk voor de laatstgehouden synode 6 exemplaren ontvangt, voor predikant(en), koster en andere hoofdmedewerkers;
  10. dat zij van de hoogleraren-adviseurs een brief ontvangen hebben waarin die melden dat de huidige werkwijze van de synode huns inziens onvermijdelijk leidt tot slechts weinig participatie aan het synodewerk en tot een beperkte communicatie tussen de synode en haar hoogleraren-adviseurs;
2. voorstel van de Particuliere Synode van Holland-Zuid 1996 om deputaten voorbereiding eerstvolgende synode een onderzoek te doen instellen naar:
  1. de mogelijkheden om de plenaire vergaderingen van de synode te organiseren in een conferentieoord;
  2. de voor- en nadelen van het vergaderen in een conferentieoord;
  3. de mogelijkheden om door een efficiëntere werkwijze kostenbesparend te werken;
3. brief van de kerk te Rotterdam-Centrum dd. 1 juli 1995 met twee verzoeken:
  1. alvorens deputaten te benoemen informatie in te winnen omtrent hun lichamelijke en geestelijke toestand;
  2. een permanent (post)adres te creëren voor zaken aangaande de generale synode;
4. brief van de kerk te Berkel en Rodenrijs dd. 19 maart 1996 met twee verzoeken:
  1. het deputaatschap voorbereiding eerstvolgende synode uit te breiden met twee leden van de door de kerkeraad van Berkel en Rodenrijs benoemde commissie voorbereiding generale synode en met de door de synode benoemde quaestor;
  2. een instructie vast te stellen die aangeeft hoe deputaten voorbereiding eerstvolgende synode de samenroepende kerk met raad en daad terzijde kunnen staan.

Besluit:

1. deputaten te dechageren onder hartelijke dank voor de door hen verrichte arbeid;

2. aan hoofdstuk 1 van de huishoudelijke regeling als punt 12.f toe te voegen:
  - f. wanneer na de constituerende vergadering het moderamen zich terugtrekt voor de voorlopige planning van de agenda, een voorlichtingsmoment voor de overige afgevaardigden creëren, te verzorgen door de deputaten voor voorbereiding van de volgende synode, met het doel technische voorlichting te geven over de werkwijze van de synode;
3. aan hoofdstuk 3 van de huishoudelijke regeling als punt 4 toe te voegen:
  4. Een advies over de zaak zelf wordt in de eerste besprekingsronde uitgebracht. In een tweede of derde ronde dient het advies zich te beperken tot eventueel ingediende tegenvoorstellen en amendementen;
4. in hoofdstuk 5 van de huishoudelijke regeling punt 1.e als volgt te wijzigen:
  - e. is een zaak ter synode afgehandeld, dan zorgt de voorzitter der commissie ervoor dat het rapport met de besluiten in eindredactie in tweevoud, door hem en de rapporteur ondertekend, wordt ingeleverd bij de eerste scriba;
5. de 'Verzendregeling deputatenrapporten, Acta, Handelingen' als volgt te herzien:
  - a. 1 sub b wordt gewijzigd in die zin, dat deputaten BBK in plaats van twintig exemplaren van hun rapport dertien exemplaren daarvan ontvangen o.a. voor verzending naar kerken in het buitenland;
  - b. aan paragraaf 1 worden een punt 1.i en een punt 1.j toegevoegd:
    - i. (aanvullende) rapporten worden uiterlijk één maand voor aanvang van de synode aan de kerken toegezonden;
    - j. over de toezending van een (aanvullend) rapport later dan één maand voor aanvang van de synode, beslissen de deputaten generaal-synodale publikaties;
  - c. 2 sub b wordt gewijzigd in:
    - b. de samenroepende kerk 6 exemplaren voor de predikant(en), koster en andere hoofdmedewerkers;
  - d. 2 sub f wordt gewijzigd in:
    - f. deputaten BBK dertien exemplaren o.a. voor verzending naar kerken in het buitenland;
6. kennis te nemen van de mededelingen van de hoogleraren-adviseurs en te blijven bij de huidige regelingen;
7. aan het verzoek van de Particuliere Synode van Holland-Zuid 1996 niet te voldoen;
8. aan het verzoek van de kerk te Rotterdam-Centrum om deputaten vooraf te polsen niet te voldoen;
9. de samenroepende kerk voor de eerstvolgende synode te vragen zo spoedig mogelijk een postbusnummer aan te vragen voor de komende synode;
10. aan het verzoek van de kerk te Berkel en Rodenrijs niet te voldoen;
11. nieuw te benoemen deputaten voorbereiding eerstvolgende synode op te dragen:
  - a. alle werkzaamheden te doen die de huishoudelijke regeling hun opdraagt;
  - b. de 'Huishoudelijke regeling voor generale synoden' met bijlagen aan te passen aan de door de synode van Berkel en Rodenrijs genomen besluiten;
  - c. in het draaiboek van de synode de relevante bevindingen van de samenroepende kerk en de synode van Berkel en Rodenrijs te verwerken;
  - d. aan het einde van de synode een evaluatie onder de leden te houden;
  - e. een duidelijke richtlijn te ontwerpen voor de rubricering van de ingekomen stukken door de samenroepende kerk;
  - f. van hun werkzaamheden rapport uit te brengen aan de volgende synode.

Gronden:

1. deputaten hebben hun opdracht naar behoren uitgevoerd;
2. net als in Ommen is het organiseren van een voorlichtingsmoment voor de afgevaardigden tijdens het moderamenoverleg aan het begin van de synode ook in Berkel en Rodenrijs als prettig en zinvol ervaren;
3. in het besluitvormingsproces heeft de eerste ronde van bespreking als functie de leden van de vergadering het materiaal te verschaffen aan de hand waarvan zij hun mening vormen; in dat kader past een deskundig advies; wanneer in volgende ronden nieuwe aspecten worden aangedragen, kan het zinvol zijn daarvoor deskundig advies te verstrekken;
4.
  - a. over het algemeen is de informatie die deputaten BBK in vertaling verstrekken aan kerken in het buitenland voldoende; door de Acta slechts toe te zenden aan die kerken in het buitenland die bij rapporten en besluiten in het Nederlands gebaat zijn, levert de synode een bijdrage aan de bewaking van haar quotum;
  - b. deputaten generaal-synodale publikaties hebben behoefte aan een duidelijke richtlijn voor het verzenden van (aanvullende) rapporten aan de kerken vlak voor of na de door de synode vastgestelde sluitingstermijn voor ingekomen stukken;

- c. naast de predikanten komt ook aan de koster en andere hoofdmedewerkers uit de samenroepende kerk een passende herinnering toe vanwege hun bijzondere inzet voor de synode;
- 5. a. er is in de afgelopen jaren een aantal malen contact geweest tussen de hoogleraren-adviseurs en deputaatschappen voorbereiding generale synode;
- b. die contacten hebben geleid tot de huidige bepalingen in de huishoudelijke regeling en in de lijst met aandachtspunten voor de scriba II (draaiboek);
- c. de hoogleraren-adviseurs schrijven zelf dat aan wat in het verleden door hen is overwogen en gezegd -- bij de huidige werkwijze van de generale synode -- geen nieuwe gezichtspunten zijn toe te voegen;
- d. de huidige regelingen houden o.a. in dat de commissies op eigen initiatief en rechtstreeks hoogleraren in een bepaalde zaak om advies kunnen vragen; dat de commissies op voorstel van of in overleg met het moderamen een hoogleraar kunnen verzoeken deel te nemen aan het werk van de commissie; en dat de hoogleraren aan het eind van iedere vergaderweek een werkschema ontvangen voor de volgende vergaderweek, waarbij het moderamen van de synode bepaalt welke hoogleraren welke rapporten en conceptbesluitteksten ontvangen, al of niet met de vraag om advies.
- 6. a. noch in Ommen noch in Berkel en Rodenrijs is gebleken dat het huisvesten van de synode en van de afgevaardigden als een last is ervaren;
- b. kerkgebouwen zijn, indien nodig, door een goede voorbereiding technisch voldoende aan te passen aan synode-zittingen;
- c. de privacy van synodeleden kan door goede afspraken ook in een gastgezin voldoende worden gewaarborgd;
- d. waar de particuliere synode zelf aangeeft dat de extra kosten voor een conferentieoord hooguit voor een deel kunnen worden opgevangen door efficiënter te vergaderen, staat haar verzoek op gespannen voet met de dringende gewenste kostenbeheersing;
- e. het komt het besef van de band tussen de generale synode en de plaatselijke kerken ten goede wanneer gebruik gemaakt wordt van de gastvrijheid van een gemeente die zich daarvoor beschikbaar stelt;
- 7. onder de 'aandachtspunten voor de assessor' staat reeds in het draaiboek dat benoeming van nieuwe deputaten zo spoedig mogelijk na de decharge van hun voorgangers moet plaatsvinden (vgl. ook de huishoudelijke regeling voor generale synoden, 2.4), o.a. om benoemde deputaten in de gelegenheid te stellen, indien nodig, ontheffing te vragen aan de synode;
- 8. het tijdig beschikken over en publiceren van een duidelijk adres voor stukken die gericht zijn aan de kerken of bestemd zijn voor de synode, kan eraan meewerken dat ingezonden brieven tijdig op de bestemde plaats komen;
- 9. de ervaring van de samenroepende kerk van de laatstgehouden synode wordt benut door
  - a. de door haar nodig geachte wijzigingen en tips te verwerken in het reeds bestaande draaiboek van de synode, dat een uitvoerige instructie bevat voor de samenroepende kerk;
  - b. de samenroepende kerk van de eerstvolgende synode aan te sporen in een vroeg stadium contact op te nemen en gedurende heel de voorbereiding contact te blijven houden met de samenroepende kerk van de laatstgehouden synode;
- 10. een goede, doorzichtige en consequente rubricering van de ingekomen stukken komt ten goede aan de behandeling ter synode en vereenvoudigt het opzoeken in de Acta en de archivering in het ADC.

Tijdens de bespreking dient oud. H. Brink een amendement in op besluit 7. Hij wil aan de verzoeken 1 en 2 van de PS Holland-Zuid 1996 niet voldoen, maar wel naar aanleiding van verzoek 3 door deputaten een onderzoek doen instellen naar een meer efficiënte werkwijze van de generale synode, eventueel via inschakeling van interne of externe deskundigen. Dit op twee gronden: 1. het is alleszins de moeite waard na te gaan of tijd- en/of kostenbesparend gewerkt kan worden; 2. bezinning op de werkwijze van de generale synode komt wellicht ook tegemoet aan de opmerking van hoogleraren-adviseurs (vgl. materiaal 1.10). Volgens de rapporteur, ds. P. Niemeijer, maakt dit amendement een oneigenlijk gebruik van wat de PS Holland-Zuid 1996 voorstelde over de betaalbaarheid van het vergaderen in een conferentieoord. Het amendement wordt verworpen met 17 stemmen voor en 19 stemmen tegen. Het voorstel van het moderamen wordt met algemene stemmen aanvaard.

Voorstel : commissie 4

Rapporteur : J. van Groos

Materiaal :

rapport deputaten voor generaal-synodale publikaties.

Besluit:

1. deputaten te dechargeren onder dank voor hun zorgvuldige arbeid;
2. akkoord te gaan met de door deputaten voorgestelde wijzigingen in volgende edities van het Gereformeerd Kerkboek;
3. opnieuw deputaten te benoemen voor de uitgave van generaal-synodale publikaties met de volgende opdrachten:
  - a. het doen produceren en doen uitgeven van de Acta en de Handelingen van de generale synode, de rapporten van de door de generale synode benoemde deputaten, het doen uitgeven van nieuwe edities en het herdrukken van het Gereformeerd Kerkboek, onderdelen van deze uitgaven en andere drukwerken die op last van de generale synode worden vervaardigd; daarbij moet in technisch en economisch opzicht zo doeltreffend mogelijk te werk worden gegaan;
  - b. met drukkers en uitgevers overeenkomsten af te sluiten die betrekking hebben op de onder a bedoelde uitgaven, inzake de technische vervaardiging en de uitgeversexploitatie alsmede met auteurs voor wat betreft auteursrechtelijke aanspraken en bevoegdheden voorzover daarvan sprake is;
  - c. toe te zien op de naleving van de onder b bedoelde overeenkomsten;
  - d. toe te zien op het uitgeven van nieuwe edities van de sub a bedoelde uitgaven en er zoveel mogelijk voor te zorgen dat daarin druk- en zetfouten en andere tekortkomingen worden verbeterd;
  - e. erop toe te zien dat terzake van de typografische verzorging, de afmetingen, het taalgebruik, de spelling, de interpunctie, de nomenclatuur en dergelijke zoveel mogelijk een verantwoorde eenvormigheid wordt betracht met inachtneming van de door de generale synode van toepassing verklaarde regels voor spelling en dergelijke;
  - f. het inventariseren van ontvangen reacties uit de kerken met betrekking tot de voortgaande harmonisatie van het Gereformeerd Kerkboek en het -- voorzover dit noodzakelijk moet worden geacht -- doen van voorstellen daarover aan de eerstvolgende synode;
  - g. te beslissen over verzoeken om toestemming tot het uitgeven van de sub a bedoelde publikaties of onderdelen daarvan, voorzover het auteurs- of gebruiksrecht daarvan bij de kerken berust;
  - h. te waken tegen inbreuk op de auteurs- en gebruiksrechten van de kerken en het treffen van conservatoire en andere noodzakelijke maatregelen; ervoor te zorgen dat in de kerkelijke publikaties die met hun medewerking tot stand komen een clauseule wordt afgedrukt waaruit blijkt dat deze rechten bij de kerken berusten en dat voor verspreiding van de tekst toestemming van de kerken vereist is;
  - i. te waken tegen inbreuk op auteurs- en gebruiksrechten van derden bij het uitgeven van publikaties onder a genoemd;
  - j. geschillen met derden zoveel mogelijk op te lossen door middel van arbitrage;
  - k. bij het afsluiten van overeenkomsten eventueel royalty's te bedingen bij uitgevers, indien en voorzover er sprake is van bijzondere kosten of lasten voor de kerken, die aan de betreffende publikaties ten grondslag liggen, met als uitgangspunt dat in het algemeen de prijs van een kerkelijke publikatie niet belemmerend mag werken ten aanzien van verspreidingsmogelijkheden;
  - l. nauw gezet samen te werken met andere deputaten betreffende het vervaardigen van hun rapporten e.d. en erop toe te zien dat zij dit van hun kant ook doen;
  - m. van transacties met derden die financiële consequenties hebben de desbetreffende stukken aan de quaestor en de financiële commissie beschikbaar te stellen;
  - n. te rapporteren over hun werkzaamheden aan de eerstvolgende generale synode.

Gronden:

1. deputaten hebben hun taak naar behoren en met grote zorgvuldigheid uitgevoerd;
2. de voorgestelde wijzigingen in het Gereformeerd Kerkboek zijn terecht qua spelling en dergelijke in de tekst;
3. zonder de aanvulling van de instructie onder m is de controle van deze transacties niet goed

mogelijk.

De bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de deputaten voor generaal-synodale publikaties br. D. den Hollander en mr. F.T. Oldenhuis. Dat voor het werk van deputaten veel precisie vereist is, heeft oud. J. van Groos als rapporteur van de commissie ondervonden. Hij heeft namelijk alle ruim 150 voorgestelde correcties gecontroleerd, die in nieuwe edities en/of oplagen van het Gereformeerd Kerkboek zullen worden aangebracht (opgenomen in bijlage III van het deputatenrapport). Nadat het voorstel van de commissie met algemene stemmen aanvaard is, herinnert de praeses met dankbaarheid aan het werk van ds. P. Lok, die tot aan zijn overlijden in juni 1994 adviseur van het deputaatschap was.

Artikel 98

09.05.96

Bewaking quota (agenda 4.1.2, 9.9.8, 11.5.1)

Voorstel : moderamen

Rapporteur : P. Niemeijer

Materiaal :

1. brief van de Particuliere Synode van Zeeland, Noord-Brabant en Limburg 1996 met de volgende voorstellen:
  - a. besluiten met financiële consequenties worden genomen in samenhang met andere dergelijke besluiten;
  - b. de deputaatschappen krijgen de instructie mee om bij de uitvoering van hun taak en de planning voor de toekomst er rekening mee te houden dat in verband met het geheel van taken binnen de kerken op zich goede zaken niet 'automatisch' kunnen blijven doorgroeien;
  - c. de deputaatschappen krijgen de taak bij hun rapportage een vijfjarenplan te voegen zodat de synode meer inzicht heeft in eventueel nog te verwachten kosten;
2. brief van de Gereformeerde Kerk te Zeist met het verzoek goede aandacht te geven aan de hoogte van de door de synode vast te stellen quota en aan de som van de verschillende quota samen;
3. jaarverslag 1995 van de Theologische Universiteit te Kampen;
4. brief van het Gereformeerd Vormingsinstituut dd. 5 april 1996 met het verzoek facilitaire samenwerking tussen toerustingsorganisaties te bevorderen.

Besluit:

1. de deputaatschappen die gemachtigd zijn zelf quota aan de kerken te vragen, op te dragen:
  - a. met hun werkzaamheden te blijven binnen hun instructie en het aan hen toegestane quotum;
  - b. na te gaan waar in de uitgaven bezuinigd kan worden, o.a. door de mogelijkheden van facilitaire samenwerking met andere deputaatschappen en/of gereformeerde organisaties te bezien;
  - c. in hun financiële rapport (dat de jaarrekeningen en eventueel accountantsverklaringen bevat) aan de synode duidelijk inzicht te geven in de kosten van kerntaken van het deputaatschap, in de uitgaven voor ondersteunende diensten door betaalde krachten en in de financiële consequenties van nieuw beleid;
  - d. bij hun rapportage aan de eerstkomende synode een vijfjarenplan te voegen waarin een raming is opgenomen van de kosten van de voorgenomen activiteiten; daarbij dienen bestaand en nieuw beleid duidelijk onderscheiden te worden;
2. alle deputaatschappen van de synode op te dragen aan de eerstkomende synode hun oordeel te geven over de noodzaak van toezending aan de kerken van het rapport (en eventueel het aanvullend rapport) van hun door de eerstkomende synode te benoemen opvolgers;
3. de financiële controlecommissie opdracht te geven zo spoedig mogelijk duidelijke criteria en procedures te formuleren aan de hand waarvan de declaraties van deputaten aan de penningmeester van het deputaatschap c.q. de quaestor van de synode verantwoord en door hem gecontroleerd kunnen worden, en die aan de verschillende deputaatschappen door te geven;
4. de quaestor en de financiële controlecommissie op te dragen de eerstkomende synode te dienen met:
  - a. een overzicht van de door de deputaatschappen begrote quota;

- b. de inflatiecijfers over de jaren 1996--1998;
  - c. een advies inzake de maximale verhoging van de som van de door de eerstkomende synode te vragen quota;
5. de quaestor en de financiële controlecommissie op te dragen de eerstkomende synode te dienen met:
- a. een evaluatie van de in de besluiten 1--4 opgedragen taken, waarbij ook eventuele wensen en suggesties uit de in besluit 1 bedoelde deputaatschappen zijn verwerkt;
  - b. concrete voorstellen ter bewaking van kosten en quota.

Gronden:

1. ten gevolge van de besluiten van de Generale Synode van Ommen 1993 steeg de som van de quota die rechtstreeks door deputaatschappen worden gevraagd, met ruim 30 procent; in het financiële jaarverslag van de Theologische Universiteit over 1995 wordt meegedeeld dat de bijdragen, die van 1993 tot en met 1995 gelijk bleven, steeds trager binnenkomen, terwijl er ultimo 1995 vijftig kerken waren die hun financiële verplichting geheel of gedeeltelijk niet zijn nagekomen;
2. de kosten van deputatenrapporten stegen van f 42.000 in 1990--1992 tot f 60.000 in 1993--1995;
3. a. inzake het gebruik van vergadergelegenheden en maaltijden dienen heldere criteria te bestaan;
- b. er dient een doorzichtige procedure te zijn voor de verantwoording door deputaatschappen van hun uitgaven aan de quaestor;
4. de begroting van de quaestor van de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs 1996 noodzaakt tot een verhoging van het quotum met 65 procent in vergelijking met het door de quaestor van de synode van Ommen gevraagde quotum; daarnaast zijn er de afdrachten aan o.m. classis (met steunverlening ad art. 11 KO), zending, regionaal evangelisatiewerk, emeritering (sterk gestegen) en diaconale zaken als De Driehoek;
5. definitieve besluitvorming en regelgeving inzake de beheersing en bewaking van uitgaven dient verantwoord en in goed overleg met betrokkenen te geschieden.

Veel afgevaardigden zeggen zich zorgen te maken over de almaar stijgende kosten van deputaatschappen en ook van de generale synode zelf. Bij de voorbereiding van volgende synoden zal aan deze problematiek goede aandacht moeten worden besteed. Ds. A. Boersma stelt direct een besparende maatregel voor, namelijk door besluit 2 als volgt te formuleren: "Bij de instructie van deputaatschappen te bepalen of toezending van hun rapport aan alle kerken noodzakelijk is". Zijn amendement wordt echter verworpen met 15 stemmen voor, 18 stemmen tegen en 2 onthoudingen. Het voorstel van het moderamen wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 99

09.05.96

Rooster van aftreden deputaten (agenda 5.1.1 en 9.12.1)

Voorstel : moderamen

Rapporteur : P. Niemeijer

Materiaal :

1. besluit van de Generale Synode van Ommen 1993 (Acta art. 88), om 'de Huishoudelijke Regeling voor generale synoden te wijzigen door aan de algemene instructie voor deputaten, na VIII.2f, toe te voegen:
(De benoemde deputaten zullen)
  - g. in hun rapport aan de volgende synode een rooster van aftreden opnemen, waarbij ermee gerekend wordt dat de synode niet vaker dan twee keer tot herbenoeming overgaat, tenzij aangetoond wordt dat specifieke deskundigheid van een deputaat aftreden ongewenst maakt;
2. verzoek van de kerk te Bussum-Huizen dd. 3 april 1996, om het onder 1 genoemde besluit ongedaan te maken, met als gronden:
  - a. voor de meeste deputaatschappen is vanwege de vaak uiterst complexe en kennis vereisende opdrachten een behoorlijke inwerkijd vereist;
  - b. een vervanging van tenminste 33 % (en vaak méér) van de leden per synode betekent een onverantwoorde vernietiging van mankracht en ervaring;
  - c. door zo'n vervanging wordt het contact met gesprekspartners (zeker in het buitenland) ernstig bemoeilijkt;

3. verzoek van deputaten-curatoren dd. 15 december 1995 om de door hen op zichzelf geëvalueerde eis van een aftredingsrooster nog eens in zijn bijzondere consequenties voor hun deputaatschap te bezien en aan te passen.

Besluit:

1. de regel te handhaven dat deputaten in hun rapport aan de synode een voorstel doen voor de door de synode te verrichten benoemingen, waarbij ermee gerekend wordt dat de synode niet vaker dan twee keer tot herbenoeming overgaat;
2. voor de leden van het moderamen van deputaten-curatoren van de Theologische Universiteit indien nodig een derde herbenoeming mogelijk te maken;
3. voor de deputaatschappen die contacten met andere kerken onderhouden in binnen- en buitenland de mogelijkheid van een derde herbenoeming te bieden indien het deputaatschap de noodzaak daarvan aantoonde.

Gronden:

1. a. de kerk te Bussum-Huizen confronteert zich niet met het door de synode van Ommen in haar eerste grond aangevonden belang van wisseling van personen in colleges;
b. dit klemt temeer waar de Generale Synode van Hattem 1972--1973 (zelfs) ten aanzien van voordracht en benoeming van deputaten-curatoren van oordeel was dat niet alleen het nut van continuïteit maar ook dat van wisseling van personen in het oog gehouden diende te worden (Acta art. 174, II zij is van oordeel, sub 7);
c. veel deputatenwerk is niet in die mate vertrouwd, complex of kennis vereisend dat een maximale zittingsperiode van negen jaren, die in allerlei organen in het maatschappelijk en kerkelijk leven niet ongebruikelijk is, schadelijk zou zijn;
2. a. de synode van Hattem die oog had voor het belang van wisseling van personen was niettemin van oordeel dat het bestuurlijk vermogen van het college van deputaten-curatoren wordt bevorderd, wanneer aan de functie van het moderamen meer inhoud wordt gegeven (Acta art. 174, II zij is van oordeel, sub 8);
b. het dagelijks bestuur van de Theologische Universiteit, dat door het moderamen van deputaten-curatoren wordt waargenomen, vergt behoorlijke ervaring en grondige vertrouwdheid met de aan deputaten-curatoren opgedragen taak;
3. a. in contacten met andere kerken is wederzijdse vertrouwelijkheid tussen de gesprekspartners nodig;
b. het groeien van vertrouwen kan bij een geringe frequentie van wederzijdse contacten relatief veel tijd kosten.

Binnen de vergadering bestaat sterke behoefte de regel van de synode van Ommen strikt te handhaven. Het is te begrijpen dat voor bepaalde deputaatschappen een derde herbenoeming wenselijk kan zijn. Maar een algemene uitzonderingsbepaling, die zo'n derde herbenoeming mogelijk maakt, wordt niet wenselijk geacht. Namens ds. R. ter Beek dient ds. H. J. Siegers een amendement in om besluit 1 als volgt aan te vullen: "tenzij de noodzaak van een derde herbenoeming wordt aangetoond" en grond 1 uit te breiden met een punt d: "de uitzonderingsclausule biedt voldoende ruimte om in bijzondere gevallen de noodzakelijke continuïteit te waarborgen". De besluiten 2 en 3 met bijbehorende gronden zouden dan kunnen vervallen. Dit amendement wordt echter verworpen met 8 stemmen voor, 26 stemmen tegen en 1 onthouding. Het voorstel van het moderamen wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 100

28.06.96

Wijziging huishoudelijke regeling voor generale synoden (agenda 9.9.2, 9.9.4, 9.9.5)

Voorstel : financiële controlecommissie

Rapporteurs : K. Stelpstra en N. Buurman

Materiaal :

1. brieven van de quaestor, br. J. Sikkema, van de Generale Synode van Ommen 1993:
dd. 22 februari 1996 met voorstellen ten aanzien van:
  - a. beheer van de bezittingen van de generale synode;
  - b. overdracht van het archief van de quaestor van de vorige generale synode;
  - c. aanwijzing van plaatsvervangers van de penningmeesters van deputaatschappen en

- d. tijdelijke toevoeging van de secundus van de quaestor aan de financiële controlecommissie bij de controle van de deputaatschappen in plaats van de quaestor;
  - e. opening van (een) rekening(en) bij een financiële instelling op naam van het desbetreffende deputaatschap, alsmede machtiging tot bevoegdheid voor de onder c bedoelde plaatsvervanger;
  - f. voor de quaestor van deputaatschappen benodigde informatie;
  - g. de organisatie van financiële controle op de deputaatschappen;
  - h. verzoek tot aanbeveling aan particuliere synoden en classes met betrekking tot de organisatie van financiën en controle;
2. dd. 5 maart 1996 met voorstellen ten aanzien van:
nadere instructie voor de financiële controlecommissie betreffende:
- a. tijdige overdracht van financiële bescheiden en informatie van deputaatschappen aan de quaestor;
  - b. vergelijking van de gegevens in de administratie van de quaestor met die van de deputaatschappen;
3. dd. 6 maart 1996 met voorstellen ten aanzien van:
- a. een onderzoek naar de wenselijkheid van de instelling van een centraal administratiekantoor voor het heffen van één quotum voor alle deputaatschappen tezamen;
  - b. suggesties voor de organisatie, administratie en controle van een eventueel centraal administratiekantoor;
  - c. het doen ontwikkelen van een geautomatiseerde administratie voor gebruik door de quaestores van de generale synoden.

Besluit:

1. uit te spreken dat voor een goede beheersing van de kosten en adequate controle op de deputaatschappen verbetering van de administratieve organisatie noodzakelijk is, waarvoor aanpassing van de 'Huishoudelijke regeling voor generale synoden' dient plaats te vinden;
2. uit te spreken dat het voor de quaestor en de financiële controlecommissie nodig is de instructie voor het financieel beleid van de generale synoden aan te vullen en op andere onderdelen te wijzigen;
3. uit te spreken dat in de huishoudelijke regeling voor generale synoden en de daarbij behorende instructie voor het financieel beleid onderscheid dient te worden gemaakt tussen:
  - a. deputaatschappen die gerechtigd zijn zelf een quotum aan de kerken te vragen;
  - b. deputaatschappen die niet gerechtigd zijn zelf een quotum aan de kerken te vragen, maar voor hun uitgaven een beroep doen op de quaestor van de generale synode;
  - c. deputaatschappen die onderworpen zijn aan financiële controle door externe accountants;
  - d. deputaatschappen die worden gecontroleerd door de bij besluit van de laatstgehouden generale synode aangestelde financiële controlecommissie;
4. aan de financiële controlecommissie opdracht te geven na te gaan welke deputaatschappen door externe accountants dienen te worden gecontroleerd en welke deputaatschappen daarvoor niet in aanmerking dienen te komen en de volgende generale synode dienaangaande van richtlijnen te voorzien;
5. aan de huishoudelijke regeling voor generale synoden nieuwe artikelen toe te voegen:
  - a. onder het hoofd: 2 Moderamen:
    - 2.6 *de quaestor voorzien van een overzicht van de namen van de ingestelde deputaatschappen (naam samenroeper, diens telefoonnummer, adres en woonplaats); tevens geeft het moderamen daarbij aan of het deputaatschap gerechtigd is een eigen quotum aan de kerken te vragen;*
  - b. toe te voegen:
    - 10 *Beheer van de bezittingen van de generale synode*
    - 10.1. *Er is een inventarislijst van de eigendommen van de synode, waarvan het origineel bewaard wordt door de quaestor.*
    - 10.2. *Door de quaestor worden -- bij aankoop of verkoop van goederen -- wijzigingen in deze lijst aangebracht. Als basis dienen hiervoor de nota's.*
    - 10.3. *Tijdens de periode dat er geen synode is, blijft de kerkeraad van de kerk waar de goederen zijn opgeslagen, verantwoordelijk voor het beheer daarvan. Waardevolle goederen worden door de kerkeraad verzekerd. De te maken kosten hiervan kunnen worden gedeclareerd bij de quaestor.*
    - 10.4. *Bij overdracht van de goederen tekenen de kopers en de scribae van resp. de kerk die de goederen overdraagt en de kerk die de goederen ontvangt een kopie van de inventarislijst. Eventuele wijzigingen in de lijst worden aangekend en de lijst gaat terug naar de quaestor.*
    - 10.5. *Een kopie van de onder 10.4 genoemde lijst behoort aanwezig te zijn bij de*

financiële stukken voor de synode.

- 10.6. *Waar van toepassing zullen deputaatschappen een inventarislijst als bedoeld onder 10.1 aan de quaestor verstrekken; tevens wordt hierop aangegeven, waar de inventaris zich bevindt. Een mutatie in de inventarislijst maakt de penningmeester van het deputaatschap kenbaar aan de quaestor door het verstrekken van een kopie van het desbetreffende aankoopbewijs resp. de verkoopfactuur.*
6. de instructie voor het financiële beleid van de generale synoden in de bestaande tekst te wijzigen c.q. aan te vullen als volgt:
- a. onder het hoofd: Inleiding, de eerste zin van de vierde alinea te wijzigen als volgt:
Dit principe geldt niet alleen voor de afsluiting van de driejaarlijkse periode, maar ook voor de afsluiting van elk kalenderjaar.
  - b. onder het hoofd: Inleiding, onder 'De administratie dient inzicht te verschaffen in de kosten van: c. de deputaatschappen, en hiervan nader:'
te wijzigen in:
    1. *de reiskosten in Nederland;*
    2. *de reiskosten buiten Nederland;*
    3. *de verblijfskosten buiten Nederland;*
    4. *de vergaderkosten;*
    5. *de administratieve kosten;*
  - c. onder het hoofd: 1 Quaestor, te wijzigen c.q. toe te voegen:
1.4 tot en met 1.10 te wijzigen in *1.5 tot en met 1.11* en toe te voegen:
1.4 *De quaestor ontvangt van het moderamen een overzicht van de ingestelde deputaatschappen met vermelding van de deputaatschappen die gerechtigd zijn een quotum van de kerken te heffen.*
  - d. onder het hoofd: 1 Quaestor, onder (het nieuwe) punt 1.5 weg te laten de woorden:
en bij voorkeur;
  - e. onder het hoofd: 1 Quaestor, toe te voegen:
1.12 *De quaestor draagt aan het eind van zijn zittingsperiode het archief van de vorige quaestor over aan het Archief- en Documentatiecentrum in Kampen, nadat controle door de financiële controlecommissie en de overdracht als bedoeld onder 1.11 hebben plaatsgevonden.*
  - f. toe te voegen aan punt 2.2.1:
Bij de controle is ook de plaatsvervanger van de quaestor aanwezig;
  - g. in punt 2.4 de laatste zin te laten vervallen en te vervangen door:
De controlecommissie brengt zelfstandig verslag uit van haar controlebevindingen aan de eerstvolgende generale synode met advies terzake van decharge van de quaestor;
  - h. toe te voegen na punt 2.4:
2.5 *De financiële controlecommissie kan aan de deputaatschappen aanwijzingen geven voor de administratieve organisatie, gericht op verbetering van de interne controle, kostenbeheersing en het beheer van de financiële middelen.*
2.6 *De financiële controlecommissie geeft aan welke deputaatschappen door externe accountants dienen gecontroleerd te worden.*
  - i. onder 4 De deputaatschappen:
    1. punt 4.1 te wijzigen in 4.1.1 en de tekst te wijzigen in resp. aan te vullen met:
4.1.1 *Indien deputaten hun transacties niet uitsluitend laten verlopen via de quaestor, wijzen zij uit hun kring een penningmeester en een plaatsvervanger, tevens gemachtigde, aan.
De plaatsvervanger, tevens gemachtigde, moet ten alle tijde elke functie en bevoegdheid van de penningmeester kunnen waarmemen, in geval deze niet (meer) kan functioneren.*
    2. na punt 4.1.1 de onder-nummering voort te zetten als volgt:
4.1.2 *Voor het ontvangen van bedragen en het zelf verrichten van betalingen aan derden zal de penningmeester, of diens vervanger, uitsluitend gebruik maken van een op naam van het deputaatschap staande resp. te openen rekening bij een financiële instelling, tenzij de financiële transacties uitsluitend via de quaestor van de generale synode lopen.
De penningmeester regelt (bij het openen van een bank- en/of post-bankrekening) ook een machtiging voor zijn plaatsvervanger.*
4.1.3 *De aangewezen penningmeester geeft aan de quaestor van de generale synode door:
-- de naam van het deputaatschap,*

- naam, adres en woonplaats van de penningmeester en zijn vervanger,
  - het rekeningnummer met de tenaamstelling waaraan betalingen moeten geschieden.
3. 4.2 te veranderen in 4.2.1 en aan te vullen met:
Daarbij wordt ervan uitgegaan dat uit kostenoogpunt wordt afgewogen welke vervoersvorm de voorkeur geniet en dat bij vervoer per auto de redelijkerwijs denkbare vervoerscombinaties plaatsvinden.
 en na 4.2.1 de onder-nummering voort te zetten met:
 4.2.2 *Elke mondeling aan derden verstrekte opdracht tot het aangaan van financiële verplichtingen zal schriftelijk worden bevestigd.*
 4.2.3 *Van de onder 4.2.2 bedoelde bevestiging zal een kopie worden toegezonden aan de quaestor van de synode.*
  4. 4.3 te veranderen in 4.3.1 en te vervolgen met onder-nummering van:
 4.3.2 *De penningmeester zal eenmaal per jaar, uiterlijk op 31 januari na afloop van het betrokken kalenderjaar een financiële jaarrekening over het kalenderjaar en een balans per 31 december van dat jaar maken. Rubricering van de jaarrekening en van de op te nemen balansrekeningen worden door de financiële controlecommissie in protocollen vastgelegd.*
 4.3.3 *De penningmeester zal van de onder 4.3.2 bedoelde jaarrekening en balans zo spoedig mogelijk een kopie doen toekomen aan de quaestor van de synode en de financiële controlecommissie.*
 4.3.4 *De penningmeester zal van de controle-rapporten, opgesteld door externe accountants, en van de onder 4.3.2 bedoelde jaarrekening en balans zo spoedig mogelijk een kopie doen toekomen aan de financiële controlecommissie.*
 4.3.5 *De financiële controlecommissie controleert jaarlijks vóór 31 maart de boeken van de penningmeester. Bij deze controle is ook de plaatsvervanger van de penningmeester aanwezig.*
  5. 4.4 te veranderen in 4.4.1 en vervolgens toe te voegen:
 4.4.2 *Idem als 4.3.2 t/m 4.3.5 waarbij jaarrekening wordt vervangen door rekening over de driejarige periode.*
 4.5 *De in 4.4.1 genoemde afrekening wordt door de financiële controlecommissie gecontroleerd. Bij deze controle is ook de plaatsvervanger van de penningmeester aanwezig.*
  6. Na 4.5 de nummering voort te zetten met 4.6 en 4.6.1 tot en met 4.6.4 en vervolgens toe te voegen:
 4.7 *De deputaatschappen die gerechtigd zijn zelfstandig een quotum te heffen, behoeven niet te voldoen resp. zijn niet onderworpen aan het gestelde onder 4.2.3 resp. 4.3.1.*
 4.8 *Deputaatschappen die door externe accountants worden gecontroleerd behoeven niet te voldoen resp. zijn niet onderworpen aan het gestelde onder 4.2.3, 4.4.1 en 4.4.2;*
  7. aan het verzoek van de quaestor te voldoen om in voorkomende gevallen aanbevelingen te geven aan (quaestores van) particuliere synoden en classes;
  8. aan het verzoek tot vergelijking van gegevens in de administratie van de quaestor met die van de deputaatschappen niet te voldoen;
  9. 1. aan de verzoeken onder materiaal 3 sub a en sub b te voldoen;
 2. aan het voorstel als bedoeld onder materiaal 3 sub c te voldoen in die zin dat de financiële controlecommissie in samenwerking met de quaestor zal nagaan op welke wijze verbeterde administratie kan worden bereikt, waarover rapport aan de volgende generale synode zal worden uitgebracht.

Gronden:

1. gebleken is dat de instructie voor het financiële beleid van de generale synoden verre van voldoende is;
2. de controle op de deputaatschappen is onvoldoende duidelijk geregeld;
3. voor de deputaatschappen is het met het oog op bezuinigingen nodig dat criteria beschikbaar komen op grond waarvan kan worden bepaald wanneer:
  - a. controle door externe accountants dient plaats te vinden;
  - b. controle uitgevoerd moet worden door de financiële controlecommissie;
 Daarnaast is van belang dat er volgens algemeen geldende standaarden wordt gecontroleerd. Dat dient de kwantiteit van de controle;

4. gebleken is dat deputaatschappen financiële transacties soms via een persoonlijke privé-rekening lieten verlopen;
5. de secundus-quaestor kan door deelname aan de controle op de deputaatschappen enige ervaring opdoen, waarmee tevens de quaestor wordt ontlast;
6. ingeval de quaestor c. q. penningmeester niet meer zou kunnen functioneren, kan onderbreking van doorlopende uitvoering van financiële transacties voorkomen worden, wanneer ook de secundus-quaestor officieel gemachtigd is;
7. ter besparing van kosten is het van belang dat een actueel overzicht beschikbaar blijft van nog bruikbare inventarissen;
8. aangezien over archivering niets is geregeld, mag worden aangenomen dat er allerlei financiële stukken onder beheer van diverse personen achterblijven;
9. de quaestor van de Generale Synode Ommen 1993 bleek onvoldoende informatie te hebben m.b.t. deputaatschappen;
10. het is gebleken dat de taak van de quaestor van particuliere synoden resp. classes bij langdurige afwezigheid niet wordt overgenomen;
11. vergelijking van gegevens tussen administraties van de quaestor en deputaatschappen is reeds geregeld in punt 2.3.2 van de financiële instructie;
12. met betrekking tot materiaal 3 is het nuttig voor de volgende synode met voorstellen te komen i.v.m. mogelijke bezuinigingen.

Het voorstel van de financiële controlecommissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

Hoofdstuk X   PARTICULARIA

Artikel 101 *Register op de Acta (agenda 11.1.1)*

18.04.96

Voorstel   : moderamen
Rapporteur   : P.H.R. van Houwelingen
Materiaal   :

briefkaart van br. B. Doornbos te Groningen dd. 7 september 1994, met het verzoek om in het register op de Acta niet alleen te verwijzen naar de bewuste artikelen, maar ook naar de bladzijden. Dit zou volgens hem veel sneller werken.

Besluit:

aan het verzoek niet te voldoen.

Gronden:

1. de Acta vormen in feite een besluitenlijst van de synode, zodat in het register op de Acta eenvoudig verwezen kan worden naar het betreffende artikel;
2. sinds 1892 heeft men altijd verwezen naar de nummers van artikelen, zodat de continuïteit gewaarborgd is wanneer dit systeem gehandhaafd blijft;
3. iedere geïnteresseerde lezer moet in staat worden geacht zich het bij Acta gebruikelijke systeem van verwijzing snel eigen te maken.

Het voorstel van het moderamen wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 102 *Naamsaanduiding (agenda 11.3.1)*

25.04.96

Voorstel   : commissie 5
Rapporteur   : M. Douma
Materiaal   :

een gezamenlijk schrijven van de broeders J. Mulder en P. van Pijkeren te Hooghalen dd. 15 maart 1996, inzake het blijven gebruiken van alleen de officiële naam van de kerken: De Gereformeerde Kerken in Nederland.

Zij verzoeken de synode:

- a. er bij de kerken op aan te dringen de toevoeging 'Vrijgemaakt' als nadere aanduiding van de officiële naam van de kerken achterwege te laten;
- b. of te willen bevorderen dat het synodebesluit van Bunschoten-Spakenburg 1958 -- 1959 (Acta art. 68) niet langer op zo verschillende wijze wordt geïnterpreteerd, dat hierdoor juist verwarring gaat ontstaan.

Besluit:

het verzoek niet te behandelen.

Grond:

een nieuwe zaak dient volgens art. 30 KO in de weg van voorbereiding door de mindere vergaderingen aan de orde te worden gesteld, zoals de Generale Synode van Assen 1961 met betrekking tot een soortgelijke zaak uitsprak, "opdat alle kerken de gelegenheid hebben zich daarop te beraden" (art. 21).

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 103**25.04.96***Verzoek br. H. Huising (agenda 3.4.28)*

Voorstel : commissie 2

Rapporteur : J. van Dijk

Materiaal :

brief van br. H. Huising te Stadskanaal dd. 11 april 1996, met de volgende verzoeken:

1. een wet/regel/richtlijn te maken die milieudelicten even strafbaar stelt als zonde tegen het zevende gebod (Heid. Cat. zondag 41);
2. als artikel 13 aan de Apostolische Geloofsbelijdenis toe te voegen: ik geloof dat ik kan, mag en moet meebouwen en aan een samenleving waarin gerechtigheid en naastenliefde, en niet geld en macht centraal staan.

Besluit:

deze verzoeken niet ontvankelijk te verklaren.

Grond:

het betreft nieuwe zaken die niet in de weg van voorbereiding door de mindere vergadering ter tafel zijn gekomen (art. 30 KO).

Het voorstel van de commissie wordt met algemene stemmen aanvaard.

POST-ACTA

Artikel 104 Benoemingen

09 / 29.05.96

De praeses deelt mee dat de synode in comité-zitting de volgende benoemingen heeft gedaan (tussen haakjes staat het vastgestelde jaar waarin de betreffende deputaat niet meer voor herbenoeming in aanmerking komt):

Deputaten radio- en televisieuitzending van kerkdiensten

Primi:

ds. R.T. Urban (s), St. Jans klooster (1999)
ds. H. Geertsma, Zuidhorn (2002)
ir. R.F. van Mill, Apeldoorn (1999)
br. J.B. Schiebaan, Zwolle (2005)
ds. H.J. Siegers, Ommen (2005)

Secundi:

ds. P. Houtman, Twijzel
br. A.J. Zwart, Hilversum

Deputaten geestelijke verzorging militairen

Primi:

ds. A.H. van der Velden (s), Mijdrecht (2005)
br. J. Bosch, Waddinxveen (2002)
br. T. Damstra, Hasselt (2002)
br. B. Dertien, Wezep (2005)
ds. A.J. Mol, Winsum (1999)

Secundi:

br. G. Elzinga, Deventer
ds. G.F. de Kimpe, Hardenberg

Deputaten aanvullende steun evangelisatiewerk

Primi:

br. J.F. Walinga (s), Zoetermeer (1999)
drs. B.W. Gort, Enschede (2002)
br. M. Nieland, Ommen (1999)
zr. J.L. de Wolf-Roebbers, Dalfsen (2002)

Secundi:

br. IJ. van der Krieken, Zuidhorn
br. T. Spoelstra, Zwolle

Artikel 105 Benoemingen

05 / 13.06.96

De praeses deelt mee dat de synode in comité-zitting de volgende benoemingen heeft gedaan (tussen haakjes staat het vastgestelde jaar waarin de betreffende deputaat niet meer voor herbenoeming in aanmerking komt):

Deputaten relatie kerk en overheid

Primi:

ds. J. Ophoff (s), Grootegast (2002)
mr. P.T. Pel, Hattem (1999)
mr. D.A.C. Slump, Capelle a/d IJssel (2002)
ds. G. Treurniet, Hardenberg (2005)
drs. J.P. de Vries, Amersfoort (1999)

Secundi:

mr. F.W. Houtman, Bilthoven
ds. C.J. Smelik, Nieuwkerk a/d IJssel

Deputaten kerkelijke eenheid

sectie: algemene zaken

dr. A.N. Hendriks (s), Amersfoort (1999)
br. E. Boerma, Zaandam (2002)
ds. J.J. Burger, Axel (2002)
ds. H.J.J. Feenstra, Kampen (1999)
drs. C. Hoksbergen, Amersfoort (2005)
ds. P.J. Trimp, Hardenberg (2002)
ds. A.J. van Zuijlekom, 's-Gravenhage (2005)

sectie: gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken

dr. A.N. Hendriks (s), Amersfoort (1999)
ds. H.J. Boiten, Amersfoort (1999)
ds. P. Groenenberg, Ermelo (2005)
prof. drs. B. Kamphuis, Kampen (2005)
ds. P. Niemeijer, Dordrecht (1999)
ds. M.H. Sliggers, Arnhem (2002)
ds. B. van Zuijlekom, Hattem (2002)

Deputaten aangepaste diensten

ds. O.W. Bouwma (s), Roden (1999)
zr. D. Delhaas-Post, Assen (2002)
ds. J.R. Geersing, Berkel en Rodenrijs (2005)
br. E. Sytsma, Ommen (1999)
drs. B. Wesseling, Utrecht (2005)
ds. G. Zomer Jzn., Nijkerk (2002)

Deputaten diaconale zaken

Primi:

ds. C. van der Leest (s), Groningen
br. B.H. Boersma, Groningen
ds. J.J. Dronkers, Hoogkerk
drs. B.W. Gort, Enschede
br. W. Kooie, Oosterbeek
mr. P. Lourens, Zoetermeer
drs. J.J.A. Olij-Haak, Nieuwkerk a/d IJssel
br. J. Tempelman, Ede
drs. J.S. van Wijnen, Amersfoort

Secundi:

zr. A. Bosch-van Dijk, Nieuwkerk a/d IJssel
br. A. Gunnink, Hoogeveen
br. D.A. Hekman, Emmen
br. A.J. Koning, Leusden

Voor alle deputaten diaconale zaken is 2005 het vastgestelde jaar waarin de betreffende persoon niet meer voor herbenoeming in aanmerking komt. Aan deputaten wordt opgedragen de eerstvolgende synode een rooster voor aftreden aan te bieden, waarbij iedere drie jaar een evenredig aantal personen aftreedt.

Artikel 106

20 / 28.06.96

Benoemingen

De praeses deelt mee dat de synode in comité-zitting de volgende benoemingen heeft gedaan (tussen haakjes staat het vastgestelde jaar waarin de betreffende deputaat niet meer voor herbenoeming in aanmerking komt):

Deputaten pastorale zorg aan doven en slechthorenden

Primi:

ds. A.H. Driest (s), Zeist (2002)
br. C.P. Douma, Loppersum (2005)
br. J. Huisman, Rouveen (2002)
zr. M. Klapwijk, Nieuwkerk a/d IJssel (2002)
ds. A.O. Reitsema, Bunschoten (1999)
zr. H.J. Schoon-Stevens, Assen (1999)
zr. W.G. Schuurhuis-Bolks, Ommen (2005)

Secundi:

br. W. Groen, Amersfoort
ds. R.Th. Pos, Ommen
br. M. van der Veen, Vlaardingen

Deputaten Bijbelvertaling

Primi:

dr. H.R. van de Kamp (s), Apeldoorn (1999)
ds. B.C. Buitendijk, Steenwijk (2005)
ds. H.J. Room, Harderwijk (2002)
ds. J.J. Schreuder, Zwijndrecht (2002)
drs. M. Wilcke-van der Linden, Hoewelaken (1999)

Secundi:

drs. W.A.E. Brink-Blijdorp, Putten
drs. W.H. Rose, Kampen

Deputaten voorbereiding eerstvolgende synode

ds. T.j. Boersma (s), Drachten
ds. C. van den Berg, Amersfoort
dr. P.H.R. van Houwelingen, Nijkerk
ds. P. Niemeijer, Dordrecht

Deputaten voor generaal-synodale publikaties

Primi:

ds. H.J. Boiten (s), Amersfoort (1999)
br. D. den Hollander, Dordrecht (1999)
br. A. Kuiper, Nietap (2005)
ds. J. Luiten, Alkmaar (2002)
mr. F.T. Oldenhuis, Zuidhorn (1999)
ds. P. Schelling, Leeuwarden (2002)
zr. D. Zomer-Harwig, Krimpen a/d IJssel (2005)

Secundi:

drs. S. Bakker, Groningen
mr. D. van Dijk, Heerenveen
br. H.M.C. van Rossum, Maarsbergen

Deputaten betrekkingen buitenlandse kerken

Primi:

ds. A. de Jager (s), Zwolle (2002)
ds. T. de Boer, Meppel (2002)
ds. J.A. Boersema, Apeldoorn (2002)
br. J. van Dijk, Eindhoven (2002)
zr. M. Euwema, Buitenpost (2005)
br. E. Gosker, Meppel (2002)
ir. A. Grashuis, Delft (2005)
ds. D. Griffioen, Voorburg (2005)
br. J.L. Joosse, Bunschoten (1999)
zr. H.E. Kooij-Oggel, Capelle a/d IJssel (1999)
br. J. Lenting, Zwolle (1999)
br. H.J. Leskens, Hattem (1999)
prof. drs. H.M. Ohmann, Kampen (1999)
br. H. Olde, Nijmegen (2005)
ds. J.T. Oldenhuis, Zwolle (2002)
ds. M.H. Oosterhuis, Hattem (2002)
ds. J.J. Schreuder, Zwijndrecht (2002)
ds. H. van Veen, Neede (1999)
ds. J. Wesseling, Ede (2005)
prof. drs. K. Wezeman, Haren (1999)

Secundi:

ds. J.M. Battéau, Wageningen
ir. J. de Bruine, Amersfoort
drs. P.W. van de Kamp, Zwolle
br. T.J. Karelse, Capelle a/d IJssel
prof. drs. G. Kwakkel, Kampen
drs. G. Schaap-Hoetmer, Kampen
ds. R. van Wijnen, Noardburgum

Deputaten ad artikel 19 KO

Primi:

ds. H.E. Nieuwenhuis (s), Ermelo (1999)
br. J.P. Volk, Leek (2005)
br. A. Bolhuis, Zuidhorn (2005)
br. H. Meijer, Dokkum (1999)
ds. S. de Jong, Franeker (2002)
ds. C. de Putter, Hoogeveen (1999)
br. H. Rose, Stadskanaal (1999)
br. R. Buitinga, Enschede (2002)
ds. A. van Houdt, Enschede (2005)
br. R. Drost, Putten (2005)
br. C.A. Nelemans, Spakenburg (1999)
br. K. van den Berg (2005)
ds. A.H. van der Velden (2002)
br. J.P. de Boer, Diemen (2005)
ds. H.P. Dam, Hardinxveld-Giessendam (2005)
br. J. Rietveld, Sliedrecht (1999)
br. P. Joosse, Middelburg (2005)
br. H.J. Meijerink, Vught (2002)

Secundi:

br. E. Monsma, Zuidhorn
br. J. van Dijk, Burgum
br. J. Melse, Hoogeveen
br. J.Th. Hendriks, Almelo
br. H. Kleinleugenmors, Lelystad
br. C. Wassink, Amersfoort
ds. J.P.C. Simelaar, Bodegraven
ds. J. Holtland, Vlaardingen
br. A. Mol, Nisse

Deputaten huwelijkformulier

ds. R.Th. de Boer (s), Ureterp
drs. S. Bakker, Groningen
ds. E. Brink, Nijmegen
ds. G. Gunnink, Amersfoort
br. W.L. Meijer, Hattem
zr. E. Nieland-van Veen, Ommen
zr. M.J.A. Zwijkstra-de Weger, Zwijndrecht

Deputaten kerkelijke examens

Primi:

prof. dr. M. te Velde (s), Kampen
ds. K. Harmannij, Den Ham
ds. E. Hoogendoorn, Kampen
br. A. Prins, Leeuwarden
prof. dr. C.J. de Ruijter, Kampen
ds. W. van der Schee, Loenen aan de Vecht

Secundi:

br. M.E. Hoekzema, Dalfsen
ds. H. Pathuis, Oldehove

Deputaten IRTT

Primi:

dr. L.J. Jooisse (s), Groningen (2005)
zr. A.J. Bekker-Holtland, Gouda (2005)
ds. J.A. Boersema, Apeldoorn (2002)
br. C.A. Folkerts, Assen (2002)
br. S. Jonker, Drachten (1999)
br. J.G. de Kimpe, Kampen (2005)
drs. A.E.H. van der Kolk, Harderwijk (2005)
drs. J. Messelink, Kampen (2005)
br. C.J. Smallenbroek, Ede (2005)
ds. D.T. Vreugdenhil, Capelle a/d IJssel (2005)
ds. D.J. Zandbergen, Zwolle (2002)

Secundi:

ds. S.M. Alserda, Vroomshoop
br. M.W. Folmer, Vlaardingen
drs. A. Nicolai, Bunschoten-Spakenburg
ds. A. Scheringa, Leerdam
br. N. Versteeg, Best

Deputaten-curatoren Theologische Universiteit

Primi:

ds. C.J. Smelik (s), Nieuwkerk a/d IJssel (1999)
ds. A. Kamer, Groningen (1999)
ds. S. Cnossen, Ureterp (2002)
ds. A. de Snoo, Assen (2002)
ds. J.W. van der Jagt, Dalfsen (2005)
ds. B. van Zuijlekom, Hattem (2002)
ds. M.J.C. Blok, Amersfoort (2005)
ds. J. Luiten, Alkmaar (1999)
ds. H. Drost, Venlo (2005)
br. W.G. Burema, Assen (1999)
br. G. Luhoff, Heerde (2002)
mr. P.T. Pel, Hattem (2005)
prof. drs. K. Wezeman, Haren (2005)
br. J. van Wiering, Zuidhorn (2002)

Secundi:

dr. L.J. Jooisse, Groningen
ds. J. Kruidhof, Drachten
ds. K.J. Kapteyn, Hoogeveen
ds. P.L. Voorberg, Emmeloord
ds. M.H. Sliggers, Arnhem
dr. P.H.R. van Houwelingen, Nijkerk
ds. J. Borgdorff, Alphen a/d Rijn
ds. M. Heemskerk, Rozenburg
ds. J.B. de Rijke, Eindhoven
br. K. Dikkema, Harderwijk
prof. dr. L. Hordijk, Hoogland
br. H. Olde, Nijmegen
br. H.J.W. Poessé, Zwolle
mr. drs. G. Stellingwerf, Burgum

Artikel 107

Benoeming

28.06.96

De praeses deelt mee dat de synode in comité-zitting de volgende benoeming heeft gedaan:

Samenroepende kerk voor de eerstvolgende generale synode

Prima:

de kerk te Leusden

Secunda:

de kerk te Zuidhorn

Artikel 108

Benoemingen

11.09.96

De praeses deelt mee dat de synode in comité-zitting de volgende benoemingen heeft gedaan (tussen haakjes staat het vastgestelde jaar waarin de betreffende deputaat niet meer voor herbenoeming in aanmerking komt):

Deputaten archief en documentatie

Primi:

drs. J.D. Schaap (s), Kampen (2002)
ds. J. Beekhuis, Ulrum (2005)
br. H.J. Luth, Dordrecht (2005)
drs. G.F. Noordhuis, Amersfoort (1999)
ir. J.D. Terpstra, Capelle a/d IJssel (2005)
br. E.T. de Vries, Soest (2002)

Secundi:

br. H.A. Kamman, Amersfoort
br. G. Luhoff, Heerde
drs. A. Modderman, Hoogland

Deputaten eredienst

Primi:

ds. H. Folkers (s), Rotterdam (2002)
ds. R. ter Beek, Capelle a/d IJssel (2005)
ds. T. Dijkema, 's-Hertogenbosch (2002)
br. D. Th. Hoekstra, Capelle a/d IJssel (2005)
ds. P. de Jong, Oldehove (2002)
drs. J. Smelik, Zuidhorn (2002)
drs. J.N. IJkel, Nijkerk (2005)

Secundi:

ds. A.L.Th. de Bruijne, Rotterdam
ds. J.J. Poutsma, Enschede
drs. C.A. van der Vloed, Rotterdam

Deputaten kerkmuziek

Primi:

ds. C. van den Berg (s), Amersfoort (2005)
br. G. Duijst, Hasselt (2002)
drs. A. de Heer-de Jong, Amersfoort (2002)
ds. L.S.K. Hoogendoorn, Uithuizermeeden (2005)
drs. H. Kisteman, Hardenberg (2005)
dr. J.R. Luth, Groningen (2005)
br. J. Munneke, Amersfoort (2002)

Secundi:

drs. J.F. Geerds, Dalfsen
ds. T.S. Huttenga, Groningen
br. W.P. Meinardi, Assen
br. L. Sikkema, Grootegast
drs. B. Vuijk, Spakenburg

Artikel 109

18.04 / 02.05 / 28.06 / 06 / 12.09

Vaststelling van de Acta

De Acta en de Handelingen zijn in gedeelten vastgesteld en wel op 18 april, 2 mei, 5 juni, 28 juni, 6 september en het laatste gedeelte op 12 september. Op voorstel van het moderamen is toen ook bepaald welke bijlagen in de Acta worden opgenomen: alleen die documenten waarnaar door de generale synode verwezen wordt.

Artikel 110

12.09.96

Aanvang eerstvolgende generale synode

De synode besluit de samenroepende kerk te Leusden te verzoeken de eerstvolgende generale synode samen te roepen tegen woensdag 7 april 1999.

Artikel 111

12.09.96

Censuur naar artikel 48 KO

De vergadering stemt in met de constatering van de praeses, dat censuur naar artikel 48 KO niet geoefend hoeft te worden.

Artikel 112

12.09.96

Rondvraag

Van de rondvraag wordt geen gebruik gemaakt.

Artikel 113

12.09.96

Evaluatie

De evaluatie van de werkwijze van de generale synode gebeurt eerst via een schriftelijke ronde en daarna in een mondelinge bespreking. Afgesproken wordt dat de leden van het moderamen als deputaten voorbereiding voor de eerstvolgende synode de gemaakte opmerkingen zullen verwerken, zodat de volgende synode daarmee haar winst zal kunnen doen.

Artikel 114

12.09.96

Sluiting

Op donderdagavond 12 september wordt de slotzitting gehouden van de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs 1996. De praeses laat Psalm 133 zingen en leest Filippenzen 3:2-16. Van de hoogleraren aan de Theologische Universiteit zijn aanwezig prof. dr. J. van Bruggen, prof. drs. B. Kamphuis en prof. drs. J.A. Meijer. Ook de beide plaatselijke predikanten, ds. J.R. Geersing en ds. W. Tiekstra, zijn aanwezig.

De praeses heet alle belangstellenden hartelijk welkom, in het bijzonder de echtgenotes van de afgevaardigden en de gastgezinnen. Hij spreekt de vergadering als volgt toe:

Broeders afgevaardigden, broeders adviseurs, broeders en zusters,
Bij de sluiting van deze generale synode wil ik terugzien naar het moment van haar opening door de praeses van de samenroepende kerk, ds. W. Tiekstra. Deze herinnerde ons aan een predikant uit een ver verleden van de kerk te Berkel en Rodenrijs, ds. Vedastus Coornwinder. Een predikant die hier kwam met een opzegtermijn van drie maanden. Maar die het veel langer uithield: hij zou bijna een kwart eeuw later in de ambachtsherlijkheden Berkel sterven. "Laten we hopen dat uw verblijf hier niet zodanig zal uitlopen", aldus ds. Tiekstra, die er aan toevoegde dat hij hoopte dat hij als synode aan een termijn van drie maanden genoeg zouden hebben. Nu, deze hoop is redelijk vervuld met dertien vergaderweken.

Er is in deze vergaderperiode veel gebeurd. Er werden talrijke besluiten genomen. Besluiten die wij nu leggen in de handen van de kerken die ons zonden. Maar bovenal in de handen van de Here die ons als afgevaardigden van de kerken riep tot dit synodewerk. Ook dit was een zaak van roeping. Het gaat om de roeping Gods, zegt de apostel Paulus in Filippenzen 3:14. Een roeping die 'van boven' is of, volgens een andere mogelijke vertaling, die 'naar boven toe' is. Die hemelwaarts gericht is en dus gericht op de grote toekomst die in Christus Jezus voor de deur staat. Van die roeping zijn wij ons elke dag bewust geweest. Daarom begonnen wij onze vergaderingen dagelijks met onze harten hemelwaarts te richten in ons lied, in het aanroepen van Gods Naam en in het luisteren naar zijn Woord. Dat bond ons samen en dat verbond ons bovenal aan Hem die ons riep tot dit werk. In het besef van deze roeping deden wij ons werk coram Deo, voor het aangezicht van God. Voor zijn aangezicht hebben wij ook bij het begin van deze synode beloofd al onze arbeid te zullen verrichten in onderworpenheid aan de Heilige Schrift en in gebondenheid aan de aangenomen belijdenis.

Als ik mij probeer in te denken in welk perspectief ons synodewerk heeft gestaan, komt mij het beeld voor ogen van een foto in de krant. Een foto van de synode, die een dagje uit is. U zult het zich ongetwijfeld herinneren: het was die foto van een schip in het havengebied van Rotterdam, waarop de synodeleden zich bevonden. De varende kerk! Laat ik dat beeld even mogen vasthouden. Een schip dat vaart is het beeld van een kerk die onderweg is. Die door de golven klieft. En die golven kunnen hoog gaan! Het kan stormen. Dan is het zaak om midden in het geweld van de golven het schip in de rechte koers te houden, zodat het z'n bestemming bereikt.

Aan dat beeld heb ik steeds weer moeten denken, toen wij hier als synode bezig waren met onze beraadslagingen en besluiten over allerlei zaken. We leven in een snel veranderende maatschappij. Veel nieuwe dingen komen op ons af. Er zijn ontwikkelingen die zo snel gaan dat wij ze soms nauwelijks kunnen bijhouden. En als kerken staan we daar niet buiten. In de stroming en branding van de tijd vaart het schip van de kerk. Dan kun je niet blijven stilstaan. Dan moet je verder. Je moet mee met de ontwikkelingen van de tijd. Maar tegelijk moet je koers houden. Want je bent onderweg ergens naar toe. En je moet je bestemming bereiken, de veilige haven. Dat is voor het schip van de kerk de eeuwige toekomst in de verschijning van onze Verlosser Jezus Christus. In dat perspectief stond het werk van de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs anno Domini 1996. Wij zagen de veranderingen in de samenleving op ons afkomen. En wij hebben vanuit Gods Woord en naar de gereformeerde belijdenis daar een antwoord op willen geven. En zo de koers uitgezet naar de toekomst.

We werden geconfronteerd met vele zaken. Laat ik de saillante punten mogen aanstippen. De zaak van het vrouwestemrecht stond opnieuw op de agenda. Er lagen verscheidene bezwaarschriften tegen het besluit van de generale synode van Ommen op onze tafel. Toch mochten we tegelijk constateren dat het besluit van Ommen om aan de zusters van de gemeente het stemrecht niet

langer te onthouden een breed draagvlak heeft in de kerken. En de synode kon met grote eenparigheid besluiten om de revisieverzoeken af te wijzen en het besluit van de vorige synode, zij het met een nadere precisering, te handhaven.

Als we nog even blijven in de sfeer van huwelijk en gezin en de plaats van de vrouw, dan valt te denken aan het besluit van de synode om een huwelijksformulier in nieuwe redactie ter toetsing aan de kerken voor te leggen en het gebruik ervan in de vrijheid van de kerken te laten. En tevens om aan deputaten op te dragen verder te werken aan herziening van het huwelijksformulier. Een knieval voor de tijdgeest? Een signaal dat het moderne emancipatiedenken doordringt in onze kerken, zoals het Reformatorisch Dagblad het synodebesluit commentarieerde? Wie het synodebesluit zelf leest, zal tot een andere conclusie moeten komen. Het gaat erom dat het onderwijs van de Schrift over het huwelijk zo duidelijk mogelijk doorklinkt in de veranderende culturele context van deze tijd.

Een ander belangrijk besluit van de synode waarin ingespeeld werd op de snelle veranderingen in de maatschappij betreft de aanvulling op de instructie voor deputaten diaconale zaken. Zij krijgen o.a. als taak diaconaal beleid zowel plaatselijk als landelijk te ondersteunen en te helpen vormgeven, de deskundigheid van diakenen te helpen bevorderen en een netwerk op te zetten van deskundigen op verschillende gebieden, die de diakenen kunnen adviseren. In samenhang daarmee is ook besloten dat een gekwalificeerde beroepskracht zal worden aangetrokken. We hebben hier te maken met noodzakelijke dienstverlening aan de diakenen, die in deze tijd geconfronteerd worden met zoveel uiteenlopende problemen dat professionele hulp een vereiste is. Op deze wijze krijgt de toerusting tot het ambt van de diakenen, enigszins te vergelijken met de opleiding van aanstaande dienaren des Woords, een kerkelijke inbedding.

De zaak van zegengroet en zegen in kerkdiensten waarin geen predikant voorgaat, telde op de agenda maar liefst vijftien stukken. Wel een bewijs hoezeer deze zaak leeft in het midden van de kerken. Met spanning werd in de kerken uitgezien naar wat Berkel en Rodenrijs zou besluiten. En zelf zaten we ook in spanning hoe we tot een bevredigend besluit konden komen in een zaak die al verscheidene generale synoden sinds 1981 bezighield. Het stemt tot voldoening dat de synode met grote eenparigheid tot een besluit mocht komen waarin de uitspraak van Ommen werd gepreciseerd in die zin dat alleen een ouderling in een eredienst waarin geen predikant voorgaat de zegen en de zegengroet ongewijzigd mag uitspreken en opleggen. De winst van dit besluit is dat het aansluit bij kerkelijke afspraken over de verantwoordelijkheid voor de erediensten, zoals die is toevertrouwd aan de gezamenlijke oudsten. Hiermee verviel de noodzaak om een studiedeputatschap in te stellen, waar van verscheidene kanten om gevraagd was. Moge met dit besluit de rust en de vrede in de kerken gediend zijn.

De gemeente als ambtelijk vergaderde gemeente kwam niet alleen voor de aandacht in de besluiten die de synode nam met betrekking tot de toerusting van de diakenen, maar ook in wat zij besloot inzake de opleiding tot de dienst van het Woord. Tot vier keer toe mocht deze synode overgaan tot een benoeming aan de Theologische Universiteit. Drs. W.H. Rose werd benoemd tot universitair docent in de Oudtestamentische filologie en cultuurgeschiedenis van het Oude Nabije Oosten. Verder werd drs. I.D. Haarsma benoemd tot universitair docent om onderwijs te geven in de (geschiedenis van de) Wijsbegeerte. De aansluiting van het studieprogramma bij de behoefte aan een praktijkgerichte opleiding aan de Theologische Universiteit en de veranderingen in de aanpak van de preekcolleges maakten een derde formatieplaats voor de Ambtelijke Vakken noodzakelijk. Daarin werd benoemd drs. P.W. van de Kamp als universitair docent. Terwijl drs. A.L.Th. de Bruijne per 1 september 1997 werd benoemd tot universitair docent in de Ethiek en de Encyclopedie. Belangrijke besluiten, die enerzijds verandering accentueren, maar anderzijds wijzen op voortgang in de opleiding tot de dienst van het Woord.

Op gepaste wijze, met dank aan de Here voor wat Hij geschonken heeft, werd afscheid genomen van twee hoogleraren. Eerst van dr. K. Veling, die gedurende een lange reeks van jaren, vanaf 1972, in Kampen werkzaam was. Hem werd dank gebracht voor de wijze waarop hij zijn onderwijsopdracht heeft uitgevoerd. Hij doceerde de wijsbegeerte niet los van de opleiding tot de dienst des Woords, maar integreerde die in het geheel van het onderwijs aan de Theologische Universiteit. Tegen het einde van de synode werd afscheid genomen van dr. J. Douma, die door de Generale Synode van Hoogeveen in 1969 tot hoogleraar werd benoemd. In een dankwoord mocht gewezen worden op zijn grondleggende arbeid als gereformeerd ethicus, die aandacht vroeg voor persoonlijk geloof en gebed, en die in zijn studie én in de praktijk liet zien hoe wijd Gods gebod is in onze moderne samenleving. Het waren goede momenten, waarin zo afscheid kon worden genomen. Wij zagen de genade van God, die gaven schenkt van hoofd en hart en hand, over zijn kerken. Dienst van het Woord, eredienst. Dan denken we aan wat besloten werd met betrekking tot de liturgie en de gezangen. In grote eenstemmigheid kon de discussie over deze in de kerken gevoelig liggende zaken worden afgerond. De genomen besluiten wijzen in de richting van een grotere variatie in de liturgie. Mogen deze besluiten dienstbaar zijn aan de inrichting van een eredienst die als gereformeerde eredienst herkenbaar blijft, maar die tegelijk 'feest van de verwachting' is en blijft.

Een bijzonder mooi moment was het besluit dat de synode nam met betrekking tot aangepaste kerkdiensten voor verstandelijk gehandicapte gemeenteleden, waarin voortgebouwd werd op wat

hierover door de synode van Ommen besloten was. Het is goed om in de kerk zorg te hebben voor de gehandicapten. Want onze God geeft meer eer aan hetgeen misdeeld is, opdat er geen verdeeldheid in het lichaam zou zijn (1 Kor. 12:24-25). Dienstverlenende zorg aan deze leden van de gemeente breekt de eenheid van het lichaam niet op, maar bevestigt die juist. We ontdekken de gaven van de Geest, de charismata die anderen soms missen en die God juist aan deze gehandicapte broeders en zusters geschonken heeft: het blij en spontaan reageren op wat in de kerkdienst gebeurt.

Aandacht mocht er op deze synode ook zijn voor de evangelieverkondiging in de wereld, zoals het evangelisatiewerk in België waarbij door het besluit van deze synode nu alle kerken betrokken zijn. En verder wijs ik op het belang van het besluit inzake de oprichting van een missionair instituut, waarin de vroegere GMO en de IRTT-in-oprichting werden samengevoegd tot een nieuwe IRTT. Ook dit besluit bepaalt ons bij de veranderende situatie waarin we ons met het zendings- en evangelisatiewerk bevinden. Het gaat nu niet alleen meer om de theoretische en praktische toerusting van missionaire dienaren des Woords of werkers in de evangelisatie. Maar wij mogen met het evangelie ook studenten en voorgangers uit het buitenland helpen door hun een kortstondige opleiding in Nederland aan te bieden. En door docenten uit te zenden voor kortlopende cursussen in het buitenland. We hebben een rijk erfgoed ontvangen en we mogen ook anderen in de wereld daarvan laten profiteren.

Dat brengt mij op wat genoemd is 'het feest van de herkenning': de contacten met de buitenlandse kerken. We zagen ze komen op deze synode, broeders en een zuster uit vele landen. De Here gaf ze ons als een geschenk van Hem. We ontdekten de 'haarden van de Geest', zoals het op deze synode genoemd is. En we waren verbaasd en verblijd over het wereldwijde werk van de Heilige Geest. Wij hebben niet alleen anderen wat te bieden. We mogen ook veel van anderen, zusterkerken en kerkelijke relaties in heel de wereld, leren en ontvangen. Relaties te mogen hebben met kerken over heel de wereld maakt ons klein. We worden er zelfs een beetje verlegen onder. We worden daardoor bepaald bij het woord van de apostel Paulus: "Niet dat ik het reeds verkregen zou hebben of reeds volmaak zou zijn..." (Fil. 3:12).

Wij hebben als kerken in Nederland het einddoel nog niet bereikt. Dat bleek opnieuw toen de 'binnenlandse betrekkingen' aan de orde kwamen. Ten aanzien van de Christelijke Gereformeerde Kerken kon de synode haar vreugde en dankbaarheid uitspreken over de verblijdende ontwikkeling op weg naar eenheid. Er was in de afgelopen periode, mee dankzij enkele nota's van onze deputaten, duidelijkheid en herkenning gekomen bij de christelijke gereformeerde broeders. Op belangrijke punten werd overeenstemming bereikt. Dat geeft moed en vertrouwen om verder te spreken met elkaar over de eenheid die er nog niet is, maar die Christus als een door Hem verworven gave wil toeëigenen door de Heilige Geest. Het was een goede dag, waarop we de afgevaardigden van de Christelijke Gereformeerde Kerken mochten ontvangen, hen mochten ontmoeten en naar hen mochten luisteren.

Moeilijker waren de betrekkingen met de Nederlands Gereformeerde Kerken. Er is moeite met de wijze waarop deze kerken vrijheid claimen in het omgaan met de gereformeerde belijdenis. Algemeen was dan ook het gevoel ter synode dat op dit moment geen officiële samensprekingen op landelijk niveau met de Nederlands Gereformeerde Kerken konden worden aangegaan. Minder groot was de eensgezindheid toen het ging over de vraag of de verkennende contacten met deze kerken moesten worden voortgezet. Al werd tenslotte wel met grote meerderheid het besluit genomen om een dringend appél te doen op de Nederlands Gereformeerde Kerken. Het doet pijn dat wij met de kerken waarmee wij voorheen één waren, zozeer verschillen over de vraag hoe wij kerk van de Here Jezus Christus moeten zijn. Ook met dit verdriet en deze pijn mochten wij aan het eind van de zitting waarin dit besluit genomen was naar de Here gaan met de bede of Hij zo in de harten wil werken dat veranderingen op de weg naar verdere contacten worden weggenomen.

Opnieuw komt mij voor de aandacht het woord van de apostel Paulus dat wij het nog niet verkregen hebben en nog niet volmaakt zijn, als ik denk aan de appèlschriften die we moesten behandelen. Daarin werden we geconfronteerd met zaken die een heel verdrietige achtergrond hebben. Soms moesten we ook hardnekkigheid signaleren van appellanten die in beroep gaan tegen uitspraken van mindere vergaderingen, zonder behoorlijk naar het oordeel van een classis of van een particuliere synode te hebben geluisterd.

Dat we als Gereformeerde Kerken het volmaakte nog niet hebben bereikt kwam pijnlijk aan het licht bij de behandeling van het rapport van deputaten over echtscheidingszaken in de laatste vergaderweek van de synode. Er werden Schriftuurlijke uitgangspunten voor kerkelijk beleid geformuleerd ten aanzien van echtscheiding en tweede huwelijk. Daarnaast stelde de synode richtlijnen vast, die eenheid in beleid ten aanzien van echtscheidingszaken kunnen bevorderen. Hopelijk biedt dit besluit de kerkeraden een houvast om in deze complexe zaken verantwoord leiding te kunnen geven.

Als we terugzien op de afgelopen periode, broeders, mogen we zeggen dat we een goede tijd gehad hebben. We hebben elkaar leren kennen en waarderden. We mochten naar elkaar luisteren en van elkaar leren. De sfeer was goed, ook bij verschil van mening. Soms waren er spanningen en liep het wel eens hoog op. Maar nooit bracht dat verwijdering tussen broeders. Steeds vonden we elkaar weer in onze gezamenlijke roeping en de eenheid in Christus. Samen vonden we elkaar voor de

troon van God in ons gebed. Samen zongen we de lof van de Here in ons lied. Waarbij we werden begeleid op het orgel door ds. Dijkema, die een enkele keer werd vervangen door ds. Van den Berg. Werkelijk, een mooie tijd!

Er is ook hard gewerkt in de commissies van voorbereiding. De clustering van onderwerpen per commissie was goed voor de presentatie en werkte binnen de commissies zelf verhelderend en stimulerend.

Wij hebben al dit werk hier kunnen doen door de goede zorgen van de ontvangende kerk van Berkel en Rodenrijs. In de gemeente zijn de leden van de synode gastvrij ontvangen. Met de huisvesting was het prima in orde. Dat is in het verleden van Berkel en Rodenrijs wel eens anders geweest. En dan doel ik niet op de vorige synode van Berkel, die hier in 1952 gehouden is. We gaan bijna anderhalve eeuw verder terug in de geschiedenis. In het jaar 1816 ging in Berkel een zendingsopleiding van start. De 'kwakelingen', zoals de studenten werden genoemd, waren ondergebracht in de pastorie. Maar deze opleiding was geen lang leven beschoren. Reeds in 1821 werd besloten ermee te stoppen. Een van de redenen was dat de huisvesting veel te wensen overliet. En er was veel ziekte onder de studenten. In een beschrijving van deze gebeurtenissen las ik: "Berkel is gelegen in eene moerassige lage vlakte, die ongeveer tien voet beneden de zee ligt; goed drinkwater is er niet, koorts van allerlei aard zijn er regelmatig terugkerende gasten, en in de zomermaanden dansen er legioenen muskieten".

Nu hebben wij met de echte zomermaanden in Berkel geen ervaring, al hadden we wel enkele zeer warme dagen in juni, maar zonder dat we geplaagd werden door muskieten. Het drinkwater was goed en op onze logiesadressen hebben we het gevoel gekregen er thuis te zijn. We bewaren fijne herinneringen aan onze gastheren en gastvrouwen. Deze ervaring zal wel mee de achtergrond zijn van het besluit dat deze synode genomen heeft om voor de toekomst niet uit te wijken naar een conferentieoord, zoals door één van de particuliere synoden was voorgesteld. "De Bron" bleek voor ons een uitstekend conferentieoord te zijn, dat het mogelijk maakte dat deze generale synode haar plaats had midden in het kerkelijk leven.

Het was goed hier te zijn. De samenroepende en ontvangende kerk heeft zich uitstekend van haar taak gekweten en daarvoor wil ik namens de synode hartelijk dank zeggen. In de eerste plaats noem ik de beide predikanten ds. Geersing en ds. Tiekstra, en de scriba br. De Vries. Zij hebben het nodige werk verzet in de voorbereiding van deze synode. Maar niet minder dank zijn wij verschuldigd aan de commissie van voorbereiding, bestaande uit de broeders Erkelens, De Gelder, Van der Kaaden, Treurniet en de zusters Van Leeuwen, Lengkeek en Lok. Zij zijn ons ook tijdens de zittingsperiode van deze synode tot grote steun geweest.

Onze dank gaat ook uit naar degenen die het secretariaat hebben bemand, al waren het meest dames zodat het woord bemenst beter op z'n plaats is. Deze dames, onder leiding van het hoofd van het secretariaat zr. Lok en haar vervangster zr. Hagg, stonden altijd klaar voor ons. Als ze ons al lastig of veeleisend vonden hebben ze ons dat in elk geval niet laten merken. Zonder iemand tekort te willen doen noem ik hier in het bijzonder nog de naam van br. Wiegel, de systeembeheerder die voor de meest moeilijke computervraagstukken een oplossing wist.

Hoe zou ik verder kunnen vergeten de koster en zijn vrouw, br. en zr. Gravesteijn, en allen die hen hebben geholpen in deze synodetijd. U hebt ervoor gezorgd dat we in de pauze weer wat konden bijkomen en ons konden ontspannen bij het genot van koffie of thee. U hebt ons elke dag weer een uitstekend verzorgde broodmaaltijd voorgezet. Hulde aan de koster, die ook na afloop van de avondzitting vermoede en dorstige synodeleden nog wel eens voorthielp. Zo goed als we het bij u hadden krijgen we het niet elke dag. En dat is misschien maar goed. Onze hartelijke dank voor uw zorgen, waaraan we zulke fijne herinneringen bewaren. We hebben het ook gewaardeerd dat u meestal 's morgens bij de opening van de zittingen aanwezig was. Daardoor liet u merken dat het synodebedrijf u mede aanging en dat u samen met ons zich afhankelijk wist van de Here.

Ook de warme maaltijden in restaurant 't Raedthuys waren goed verzorgd. We bevonden ons daar elke dag op historische bodem, in het vroegere Regthuys. Waar recht gesproken werd door de schout, die tevens herbergier was. De schilderijen aan de wand herinnerden ons dagelijks aan die tijden van vroeger. En deze sfeer deed ons de maaltijd extra goed smaken. We zijn blij dat we dit nog hebben meegemaakt, voordat dit stukje oud-Berkel tegen de vlakte gaat om plaats te maken voor een doorgaande weg.

Het was goed hier te zijn en het was fijn om hier te werken. U als vergadering hebt het mij als praeses niet moeilijk gemaakt. Ik wil u hartelijk danken voor de wijze waarop u mij, die als synodepraeses geen ervaring had, tegemoet getreden bent. Ik wil u wel eerlijk zeggen dat ik er tegenop zag leiding te geven aan de synode. Maar u hebt op een fijne manier mij ervaring laten opdoen als praeses en mij zelfs het gevoel gegeven dat het ook nog wel plezierig werk is. Ik ben mij bewust van de onvolkomenheid van mijn werk. En mocht ik iemand door mijn woorden of leiding gekwetst hebben, dan vraag ik daarvoor excuus.

Graag wil ik dank betuigen aan mijn mede-moderamenleden. Samen hebben we het werk kunnen doen om leiding te geven aan de synode. We zijn elk verschillend met eigen gaven, maar we respecteerden elkaar en vormden een goed team. Ik bewaar daar bijzonder goede herinneringen aan. U, ds. Niemeijer, werd gekozen tot assessor. Dit was een baan die u op het lijf geschreven was. De

assessor trekt aan vele touwtjes, las ik ergens. En dat deed u met verve. U vulde de vele functies die de assessor heeft op uitnemende wijze in. U wist boodschappen die u namens het moderamen aan de commissies moest overbrengen met persoonlijk gezag te bekleden, zodat het in de commissies al spoedig een geveugelde uitdrukking werd: "Pieter wil het niet". U hebt naast uw vele taken als assessor ook een belangrijk aandeel gehad in de voorbereiding van de vergaderingen. Bij verreweg de meeste voorstellen van het moderamen trad u op als rapporteur. Daarbij trof ons uw scherpe oordeel en de beheersing van de materie.

Apart wil ik noemen wat ik persoonlijk aan u verschuldigd ben. U hebt als assessor en moderamenlid veel voor mij als praeses betekend. U was mij tot grote steun bij de uitvoering van mijn taak. Ik wil u heel hartelijk bedanken voor de fijne manier waarop u binnen het moderamen uw aandeel geleverd hebt in het besturen van deze synode. En ik meen daarin namens heel de vergadering te mogen spreken. U toonde zich in alles een kundig synodebestuurder. Onze oprechte dank voor uw werk! De taak van eerste scriba was aan u, dr. Van Houwelingen, toevertrouwd. Sommige synodeleden hebben zich wel eens verbaasd over het feit dat u nagenoeg niets opschreef tijdens de zittingen. Behoort het volgens de kerkorde niet tot de taak van de scriba om te noteren wat voor schriftelijke vastlegging van waarde is? Maar zij vergaten het computernetwerk, waardoor onze scriba de synodebesluiten als kopij voor de Acta doorgesluist krijgt. En uw taakopvatting van de scriba is: besluiten weergeven, vergezeld van een bondige weergave van de bespreking. Dat laatste was u uitstekend toevertrouwd en u was daar ook bijzonder snel mee.

Toen een synodelid na uw verkiezing tot scriba I tegen u zei: "Nu ga je het dikste boek van je leven schrijven", antwoordde u: "Er komt wel het minst van mezelf in te staan". Toch laten de Acta van straks meer van uzelf zien dan u toen aangaf. Ze laten de bondigheid van uw stijl zien. En als we straks dunnere Acta krijgen wordt de wens van ds. Tiekstra in zijn openingswoord vervuld: "Probeer uw Acta beperkter te houden". Overigens gaf het scribaat u heel wat werk. In de moderamenkamer dook u achter de computer en dan hoorden we u voorlopig niet. Maar als over enige zaak moderamenoverleg nodig was, liet u zich niet onbetuigd. Wij hebben veel profijt gehad van uw scherpe oordeel en we hebben genoten van uw humor. Onze hartelijke dank voor uw werk!

De vergadering koos u, ds. Van den Berg, tot haar tweede scriba. En daarin heeft zij zich niet vergist. Dit was een kolfje naar uw hand. Wij zagen u niet zo veel in de moderamenkamer. U hebt heel wat uren doorgebracht in het secretariaat. U had de leiding van dit grote bedrijf. U zorgde voor de correspondentie. Heel wat brieven gingen uit, voorzien van uw handtekening. U hebt er soms op één dag tientallen moeten zetten.

Ooit had ik het voorrecht met u als collega proximus in een plaatselijke gemeente samen te werken. De verkiezing in het moderamen van deze synode bracht ons weer samen. Al waren wij achter de moderamentafel gescheiden door de eerste scriba. Maar zoals onze 'synodefotograaf' ds. Ter Beek al signaleerde, op andere momenten waren wij zo verbonden dat zelfs de eerste scriba daar niet tussen kon komen. Uw bezonken oordeel, uw milde humor en gulle lach maakten de samenwerking met u in het moderamen tot een feestelijke zaak. Wij danken u hartelijk voor het werk dat u als scriba II gedaan hebt.

Ook wil ik hartelijk dank zeggen aan de vijf commissievoorzitters, ds. Geertsma, ds. Siegers, ds. Dijkema, ds. Van der Laan en ds. Groenenberg. Het is geen geringe opgave om leiding te geven aan een synodecommissie: het werk op gang brengen, zorgen dat de vaart erin blijft en dat verantwoord werk geleverd wordt. Toch bent u daar uitstekend in geslaagd. Ik dank u ook voor het overleg dat wij wekelijks als moderamen met u mochten hebben. Zo konden we samen zorgen voor de planning van het werk en een goed verloop van de vergaderingen.

Laat ik niet vergeten de bijdrage van de ouderlingen in onze synode te vermelden. Zij mogen met ere genoemd worden. Er waren niet alleen predikanten met kennis van zaken, maar de synode had ook vele terzake kundige ouderlingen, die een belangrijk aandeel hebben geleverd in de beraadslagingen en het tot stand komen van de besluiten van deze synode.

In mijn dank wil ik ook graag betrekken het werk van onze adviseurs. Met name noem ik de hoogleeraren, die de commissies op hun verzoek advies hebben gegeven en die bij gelegenheid ook aanwezig waren in de plenaire vergaderingen. Dit laatste is overigens tot een minimum beperkt gebleven. Het is niet meer zo als vroeger dat de hoogleeraren permanent als adviseurs aanwezig zijn en alle vergaderingen bijwonen. We moesten het als synode in veel dingen zonder u doen. Maar we hebben het zeer op prijs gesteld dat u desgevraagd uw adviezen wilde geven. Met name zeg ik dank aan prof. Te Velde, die ons bij het opstarten van het werk op de eerste synodedag geholpen heeft en die ook daarna bereid bleek ons van advies te dienen.

Broeder Van Winden wil ik hartelijk danken voor het werk dat hij als quaestor van de synode voor ons gedaan heeft. En tevens wil ik hem veel sterkte toewensen voor het werk dat hem in de komende periode tot aan de volgende generale synode wacht.

Ook wil ik hartelijk dank brengen aan de broeders van de synode die benoemd zijn in de begrotingscommissie, Van der Jagt en Stelpstra. De eerstgenoemde kon door ziekte de zittingen na het zomerreces niet meer bijwonen. Moge de Here hem en de zijnen nabij zijn. Onze dank gaat tevens uit naar de broeders van de controlecommissie, Buurman en Stelpstra, die reeds tijdens deze synode ontzaglijk veel werk verricht hebben. Ik wens u ook veel sterkte toe voor de komende tijd.

De pers, vooral het Nederlands Dagblad en het Reformatorisch Dagblad, wil ik danken voor de verslaggeving van onze vergaderingen, die van groot belang is voor een goede voorlichting van het kerkvolk. Soms beantwoordde het verslag niet helemaal aan de feiten, maar in goed overleg kon dat hersteld worden.

Broeders, wij zijn bijna aan het einde gekomen van deze generale synode. Als wij achterom zien is het in verwondering over de goedheid van de Here. Hij was ons nabij. Hij sterkte ons elke dag opnieuw, zodat we het mentaal en lichamelijk konden volhouden. Hij gaf ons geloof en versterkte het dagelijks door de ontmoeting met Hem in Schriftlezing, lied en gebed. In het bloed van Gods Zoon, onze Heiland Jezus Christus is vergeving van al onze zonden en tekortkomingen in dit synodewerk.

Ik wil u tenslotte nog herinneren aan het woord van de apostel Paulus dat we vanavond lazen uit Filippenzen 3:12 en dat ik al enkele keren citeerde: "Niet, dat ik het reeds zou verkregen hebben of reeds volmaakt zou zijn, maar ik jaag ernaar, of ik het ook grijpen mocht, omdat ik ook door Christus Jezus gegrepen ben". Het gaat hier over geweldige dingen: het perspectief van de volle kennis van Christus op de dag van zijn verschijning als Verlosser uit de hemelen. Die volle kennis van Christus, daar zijn we nog lang niet aan toe. Maar daarheen zijn we wel op weg! Daarheen waren we ook op weg met ons werk in deze generale synode. Dat gaf vaart aan ons werk.

Ik roep u nog eenmaal het beeld van het schip in de herinnering: beeld van de kerk die op weg is temidden van de golven. Laten we koers houden, broeders! De golven omringen ons, veel gevaren bedreigen ons. We zijn er nog niet. Maar we komen er wel! Want we hebben Vaders Zoon aan boord en veilig strand voor 't oog.

Door de assessor wordt de praeses als volgt toegesproken:

Broeder praeses,

Kort voor het zomerreces deed u een ontdekking. Moet je eens kijken wat ik hier heb, zei u tegen mij. U liet me een apparaatje zien waarmee u als praeses vanaf uw zetel achter de moderamentafel de microfoons kon bedienen. Het was er al vanaf de opening van de synode. Zoals voor zoveel dingen had de sameroepende kerk ook hiervoor gezorgd. Conform het draaiboek beschikte u over de mogelijkheid om alle sprekers -- althans voorzover ze vanachter de kathedra spraken -- het woord daadwerkelijk te ontnemen.

Het is tekenend voor uw manier van leidinggeven dat u al de weken voordat u uw ontdekking deed het apparaatje nooit gemist hebt. Zelfs nádat u het ontdekt had, hebt u er nooit gebruik van gemaakt. Omdat u daarvoor uw hámer had? Nee, want ook die hebt u heel spaarzaam gebruikt. Ik weet het niet helemaal zeker, maar volgens mij is er niet vaker een spreker met uw voorzittershamer tot zwijgen gemaand dan met een deputaten-balpen. En dat laatste is gelukkig niet meer dan één keer gebeurd.

Deputaten. Regelmatig tuitten hun oren van wat ze ter vergadering hoorden. Maar zij hoorden dan ook niet bij het team dat wij vormden. Trouwens, voordat we onszelf een team voelden, moesten we zelf ook wel eens wat wennen aan elkaars manier van spreken. De vergelijking van de synode met een luxe viskar die alleen zalm en gerookte paling bevat -- een omstreden metafoor die in een ander verband gebruikt werd tijdens een van de laatste weken van de synode -- klinkt niet erg complimenteuz. Op het eerste gehoor zelfs ongepast. Maar het is een forse vooruitgang vergeleken bij de kruisridders die we aan het begin waren. Het is mee de vrucht van uw manier van leidinggeven en van uw persoonlijke aandacht voor ieder van ons dat we ons met elkaar verbonden wisten zonder het idee te hebben dat we gevangen zaten of ingemaakt waren. U zorgde ervoor dat iedereen zich als een vis in het water kon voelen, en mee op die manier voorkwam dat we in stilstand water terechtkwamen. We konden onder uw leiding hard werken in een plezierige sfeer. U verloochende uw verleden als persschouwer niet. U liet iedereen aan het woord komen en uitspreken. Maar er waren grenzen. Soms leidde uw interventie tot een ogenblikkelijk excuus in de vergadering. Soms gebruikte u de wandelgangen om op de u eigen vriendelijke wijze zaken recht te zetten en de sfeer te bewaren. Daarnaast legde u in alle ootmoed de moeite van en onze schuld in de omgang met elkaar aan de Here voor.

Het feit dat we eigenlijk maar één keer een echte derde ronde hebben gehad over een onderwerp, toont aan hoe doelgericht u ons hebt leren werken. Tal van belangrijke zaken -- met als meest in het oog springende die van zegengroet en zegen, vrouwenstemrecht, liturgie en kerklied -- konden met een verheugende eenparigheid worden afgerond. Als de eerste ronde een diversiteit aan meningen had opgeleverd, waarvan we als vergadering niet wisten hoe we ermee verder moesten, greep u in en wees een duidelijke richting, waarbij leuk bedachte, maar onbegaanbare dwarsstraten werden afgesneden. Ook als niet iedereen daar met één gelukkig mee was, beseften we dat bij u de wens tot een verantwoord consensus tussen commissie en deputaten en tussen commissie en opposanten vooropstond. En onder de drang van uw vriendelijke ogen is die gelukkig vele keren gevonden.

Zelf onthield u zich van bijdragen aan de discussie. We hadden drie Boersma's ter synode. Maar als zich voor een ronde 'dominee Boersma' had opgegeven, dan wisten we altijd om wie het ging. Slechts één keer hebt u, voorzover ik me kan herinneren, tijdens een bespreking plaatsgenomen

achter het spreekgestoelte. Dat was toen de contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken aan de orde waren. Ik haal het hier even naar voren omdat het u typeert. In alle zaken liet u het spreken aan ons over. Maar toen het ging over contacten waarbij de bewaring van het fundament van de kerk in het geding was, liet u zich horen.

Waarom beperkte u zich zozeer? Omdat u zich niet voldoende voorbereid had? Ik denk dat weinigen zo grondig hun stukken gelezen hadden en erin thuis waren als u. Van de moderamenkamer (we hebben het er goed gehad met elkaar!) nemen wij als herinnering mee hoe we u zagen lezen en onderstrepen en hoe we u soms opgetogen, soms verwonderd, soms vertwijfeld commentaar hoorden leveren.

Beperkte u zich in uw bijdragen omdat het allemaal wat aan u voorbij ging? Ook dat kan de reden niet zijn. Terwijl de scriba I menig deputaat verraste door vrijwel niets te noteren, zag de vergadering een voortdurend schrijvende praeses voor zich. Vel na vel. En of u ook hoorde wat er gezegd werd! In de manier waarop u na een eerste ronde het vervolgtraject aangaf, bleek hoe scherp u geluisterd had en hoezeer u wist waarop het aankwam.

Deed u misschien niet mee aan de rondes omdat u geen grip op de zaken had? In uw gebeden aan het begin van iedere vergaderdag droeg u niet alleen heel het kerkelijk leven in al zijn facetten aan de Here op en legde u ook niet alleen de nood die de kranten beheerste aan de Here voor, maar ging u ons, zoals we die dag onze discussies zouden voeren, voor naar de troon van de Here met concrete dank en scherp op de komende bespreking toegesneden vragen. Ook met de door u gekozen Schriftlezing en liederen bracht u ons in de goede uitgangspositie voor onze besprekingen. Wat was de opening van onze zittingen een substantieel onderdeel van iedere dag! Liturgie die ons hart verwarmde, de toon zette en het niveau duidelijk maakte waarop we bezig waren.

Laat me in dit verband vooral niet vergeten te herinneren aan de manier waarop u de zittingen besloot over het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken. Het was een goede en verkwikkende dag geweest. En hij werd door u besloten met een indrukwekkend slotwoord en appèl, gevolgd door een indringend gebed. Wat hebben we ons toen gereformeerde en oecumenische synode gevoeld!

Sprak u wellicht niet mee, omdat u in het verleden over alle onderwerpen uw mening al eens gegeven had op een synode? Het valt niet te ontkennen dat u over veel synodale ervaring beschikt. Berkel was de zesde generale synode die u onder haar afgevaardigden telde. En we kwamen uw naam inderdaad een keer tegen in een commissierapport: toen het ging over het woord 'onderdanig' in het huwelijksformulier.

Toch zal het ook uw vroeger optreden niet geweest zijn dat u ervan weerhouden heeft om nú te spreken. Want we hebben u leren kennen als een man die niet is stil blijven staan, maar zijn tijd heeft bijgehouden. Dat merkten we aan uw stijl van leidinggeven: daarin betoonde u zich niet ouderwets, maar eigentijds. Weinig praesides vóór u zullen zoveel ruimte tot responsies en acclamaties uit de vergadering gegeven hebben. Zweren bij oude standpunten kan dus ook de oorzaak niet geweest zijn van uw zwijgen.

Uw praesidiale opstelling moet een zaak van overtuiging geweest zijn. U wilde niet heersen, maar de vergadering dienen en haar haar werk laten doen. Daarom was u als praeses terughoudend en bescheiden. En juist uw bereidheid om u te laten helpen vanuit de vergadering, gaf u overwicht en gezag. U liet zien hoe bescheidenheid, terughoudendheid en beminnelijkheid prima samengaan met een besliste, gereformeerde overtuiging. U gaf stuur aan de vergaderingen zonder er uw eigen stempel op te drukken. U wist u op uw plaats en met uw verantwoordelijkheid dienstbaar aan het voortgaande werk van de Here. Dat heeft ons het meest getroffen.

Na uw verkiezing tot praeses zei u tegen mij: ik wilde dat iemand anders gekozen was en dit had moeten doen. Na de eerste week verzuchtte u: ik heb het idee dat ik niets gedaan heb. U voelde u in het begin onwennig. Lang heeft dat volgens mij niet geduurd. Nadat u de drie volle ordners met ingekomen stukken had doorgeploegd, hebt u zich steeds meer met de commissies bemoeid. U hield de vinger aan de pols, u informeerde en stimuleerde. U bereidde met zorg uw toespraken voor aan het adres van buitenlandse afgevaardigden, van B & W van Berkel en Rodenrijs en van af- en aantredende docenten van de Theologische Universiteit.

Nu de synode aan het einde van haar zittingen is, willen wij van onze kant tot u zeggen: wij zijn blij dat u verkozen bent en dat u het gedaan hebt. Onder uw ontspannen leiding was het goed vergaderen! We betuigen u daarvoor onze welgemeende dank. En we hopen dat, als het verloop van een zaak u een enkele keer niet helemaal lekker zat, dat nare gevoel snel verdwenen doordat wij u hebben laten merken hoeveel respect we als mede-moderamenleden en als vergadering voor u en voor uw leiding hadden.

Daarbij realiseren we ons dat u een instrument was in de handen van onze genadige God. Hij verzoent en heiligt, en Hij bekwaaamt. Hij doet zijn dienaren boven zichzelf uitgroeien. Een aantal keren hebben we tijdens de synode en aan de maaltijden Efeziërs 3:14-21 gelezen en in de berijming van het Liedboek gezongen. De doxologie waarmee dit Schriftgedeelte eindigt, maken we van harte tot de onze: "Hem nu, die blijkens de kracht welke in ons werkt, bij machte is oneindig veel meer te doen dan wij bidden of beseffen, Hem zij de heerlijkheid in de gemeente en in Christus Jezus tot in alle geslachten, van eeuwigheid tot eeuwigheid! Amen".

Namens de hoogleraren-adviseurs voert prof. dr. J. van Bruggen het woord en spreekt als volgt:

Broeder praeses, broeders afgevaardigden,

Als hoogleraren-adviseurs voelen wij ons nauw betrokken bij het wel en wee van de Universiteit der kerken: dagelijks mogen wij daaraan ons werk doen. Deze synode had diverse belangrijke zaken van de Universiteit op haar agendum. Bij de behandeling daarvan waren wij niet als hoogleraren-adviseurs van uw vergadering aanwezig. Maar wél als adviseurs van uw deputaten-curatoren. Ik kan het dan ook niet laten om deze gelegenheid aan te grijpen voor een dankwoord namens alle collega's. Een dankwoord voor de tijd en aandacht en zorg die u hebt willen geven aan de goede voortgang van het onderwijs. Wij voelen ons in ons werk gesterkt door uw besluiten. En we zijn bemoedigd door de belangstelling voor het werk aan de Theologische Universiteit die wij geproefd hebben in de commissievergaderingen en in de plenaire vergaderingen. Geve de Here zijn zegen over deze besluiten: laten ze ten dienste mogen zijn van de opbouw van zijn gemeenten en de verbreiding van het evangelie!

Onze taak als hoogleraren-adviseurs hebben wij op deze synode kunnen verrichten volgens onze verwachting. U weet dat die verwachting niet hoog gestemd was. Wij schreven u na lang beraad van tevoren "dat ons in de huidige situatie geen regeling van het adviseerschap van de hoogleraren mogelijk lijkt, waarin allerlei vroeger en thans gevoelde bezwaren en knelpunten worden ondervangen". Blijkens een ons toegezonden besluittekst hebt u kennisgenomen van de brief en u erbij neergelegd. U hebt daarmee aanvaard wat u in uw schrijven: "De werkwijze van een synode (m.n. het wekenlang houden van vergaderingen op vier van de vijf werkdagen en het werken via een uitgebreide commissoriale voorbereiding) in combinatie met de beperkte mogelijkheden van de docenten om in de synode-plaats aanwezig te zijn, leidt o.i. onvermijdelijk tot slechts weinig participatie aan het synodewerk en tot een beperkte communicatie tussen de synode en haar hoogleraren-adviseurs".

Wij danken u voor het begrip dat u getoond hebt voor ons schrijven. Graag hadden wij daarover ook met u gesproken of de behandeling ervan bijgewoond, maar blijkbaar was daar uw erzijds geen goede mogelijkheid voor. Misschien kan dat nog eens op een volgende synode: de problematiek blijft namelijk onveranderd bestaan en ons inziens kan niemand echt gelukkig zijn met de hier gesignaleerde situatie die al zo lang als onbevredigend wordt ervaren.

Rest mij op deze synode thans niets anders dan u namens hoogleraren-adviseurs geluk te wensen met het gereedkomen van uw arbeid en de wens en bede uit te spreken dat dit werk tot opbouw en bloei van de kerken zal zijn. Wij wensen u allen, predikanten en ouderlingen, een goede terugkomst in uw eigen gemeentelijke werk toe. Weest u ervan overtuigd dat ook wij vanuit ons werk aan de Universiteit der kerken de blik steeds gericht hebben op het welzijn van de gemeenten waartoe u en wij in Nederland mogen behoren en waarvoor wij onze dienst mogen verrichten.

Namens de ontvangende kerk van Berkel en Rodenrijs houdt ds. W. Tiekstra de volgende toespraak:

Broeder praeses, broeders afgevaardigden, broeders en zusters,

Ik heb uit de Acta van vorige synoden begrepen dat het nog niet zo lang zo is, dat de praeses van de kerkeraad van de samenroepende en ontvangende kerk van de generale synode tijdens de slotzitting het woord voert. Eigenlijk is dat pas het geval sinds de synode van Ommen. Toen achtten de hoogleraren-adviseurs het niet meer nodig in de slotzitting het woord tot de afgevaardigden te richten. Wat prof. Douma nog even voor de vergadering toelichtte. De praeses van de kerkeraad, als pastor loci óók lid met adviserende stem, nam het toen bij wijze van spreken van hen over.

Wat hij precies gezegd heeft is niet duidelijk. We lezen slechts: "Namens de ontvangende kerk te Ommen zegt ds. H. J. Siegers de synode dank voor wat zij in de synode, zoals die in haar midden vergaderde, heeft ontvangen. De herinnering aan de synode zal in de kerk te Ommen lang levendig zijn". Ik neem aan dat door de afvaardiging van die praeses naar de synode hier in Berkel en Rodenrijs, in Ommen de herinnering nog wat langer levendig is gebleven. De synoden van onze kerken vragen de laatste jaren nogal wat tijd van hun pastor loci.

Het spijt mij in zeker opzicht, dat ik maar zo weinig in de gelegenheid was de zittingen van de synode bij te wonen. Dat was niet uit desinteresse. Ik speelde dagelijks de krant. Straks hoop ik de Acta ook door te nemen. Maar het werk in de plaatselijke gemeente ging meestal voor. Hoe vaak mijn vrouw mij ook erop wees, dat ik toch wel een unieke gelegenheid had synodezittingen bij te wonen, nu de synode in Berkel en Rodenrijs vergaderde.

Broeder praeses, ik wil er mijn dankbaarheid over uitspreken dat u als synode onze gastrijheid niet hebt misbruikt. Het aantal vergaderweken is duidelijk onder het door mij geschatte getal gebleven.

Voor mijn gevoel in sneltreinvaart, hebt u de op uw tafel gelegde zaken afgehandeld. Zeker, het duurde soms wel even voor u op gang was. Maar als de gang er in zat, dan ging het ook vlot. Zo vlot dat onze catechisanten niet eens de kans krijgen u nog eens onder leiding te bezoeken.

Wij hopen dat u het bij ons naar de zin gehad hebt. We hebben ons best gedaan het u naar de zin te maken. De leden van de commissie die de synode voorbereidde en die tijdens de synode door ons geleverde mannelijke en vrouwelijke krachten wilden niets liever dan dat u nu zult zeggen: "Het was

goed toeven in Berkel en Rodenrijs".

Moge onze God de door u genomen beslissingen met zijn zegen bekronen, zodat het kerkelijk leven hier en elders mag bloeien tot lof voor onze Here en Koning.

Tenslotte. U gaat vertrekken. Wij wensen u wel thuis. Denk nog maar eens aan ons terug zoals wij aan u terug zullen denken. Misschien wordt het wel afkicken...

Aan het slot van zijn toespraak biedt ds. Tiekstra de vier moderamenleden een origineel geschenk aan: zij mogen ieder het bordje met hun functie-aanduiding, dat speciaal voor deze synode vervaardigd was en waarachter zij steeds gezeten waren, als aandenken meenemen naar huis. De praeses ontvangt bovendien nog het bordje met het logo van de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996.

Na deze dankbare terugblik op het werk van de synode laat de praeses Gezang 30:1, 3 en 6 zingen en gaat hij de vergadering voor in dank- en smeekgebed. Tenslotte verklaart hij met hamerslag de drieënveertigste generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland sinds 1892 voor gesloten.

Het moderamen:

ds. Tj. Boersma, e.t. praeses

ds. P. Niemeijer, e.t. assessor

dr. P.H.R. van Houwelingen, e.t. scriba I

ds. C. van den Berg, e.t. scriba II

REGISTER

A

Aangepaste kerkdiensten 52--54
Aanvullende steunverlening evangelisatiewerk 70
Acta
    inzake register 101
    vaststelling 109
Agenda 10
Amersfoort-West 1967, Generale Synode van
    inzake de Open Brief 84
    inzake het bijwonen van nationale plechtigheden 95
Amsterdam 1908, Generale Synode van
    inzake spreekconsent 58
Anonieme brief 61
Apostolische Geloofsbelijdenis 103
Archief- en documentatiecentrum 38
Arnhem 1981, Generale Synode van
    inzake studiefinanciering voor theologische studenten 32
Attestaties
    vermelding van echtscheiding op attestaties 47
Australia, Free Reformed Churches of 25, 87
Australia, Presbyterian Church of Eastern 87
Avondmaal
    deelname door luisteraars kerkteléfono 42
    toelating van asielzoekers 40
    viering in stichtingen 41

B

Bededagen 49
Benin, Eglise Réformée Confessante au 13, 88
Benoemingen 104--108
Beukbergen
    cursussen voor aanstaande militairen 56
Bijbelvertaling 48
Brasil, Igreja Evangelica Reformada do 89
Brasil, Igreja Presbiteriana do 89
Brazilië, zending in
    Akkoord van Samenwerking 22
Bruijne, drs. A.L.Th. de
    aanvaarding benoeming 78
    benoeming als universitair docent aan de TU 77
    ontvangst in de generale synode 26
Buitenlandse kerken, betrekkingen
    algemeen besluit 94
    algemene zaken 91
    Australia, Free Reformed Churches of 25, 87
    Australia, Presbyterian Church of Eastern 87
    beleid en hulpverlening (zie ook bijlage XIII en XIV) 90
    Benin, Eglise Réformée Confessante au 13, 88
    berichten van verhindering 15
    Brasil, Igreja Evangelica Reformada do 89
    Brasil, Igreja Presbiteriana do 89
    Canadian Reformed Churches 87
    Cardiff, Ely Presbyterian Church (Reformed) te 17, 87
    Christian Reformed Churches 87
    England and Wales, Evangelical Presbyterian Church in 87
    financiën (zie ook bijlage XV) 93
    France, Eglise Réformée Evangélique Independante 88
    Greek Evangelical Church 88
    ICRC 87
    India, Free Church of Central 86

India, Reformed Presbyterian Church of Northern 86
 Indonesia, Gereja Gereja Reformasi di 20, 85
 Indonesia-Raad 85
 Ireland, Evangelical Presbyterian Church of 87
 Ireland, Reformed Presbyterian Church of 87
 Israël, Bat Tzion 'gemeente' 88
 Japan, Reformed Church in 86
 Kenia, African Evangelical Presbyterian Church 88
 Kenia, Christian Reformed Church of East Africa 88
 Kenia, Reformed Church of East Africa 23, 88
 Kenya Christian Reformed Church 88
 Korea, Presbyterian Church in (Kosin) 86
 Korea, Reformed Presbyterian Church in (Hapdong) 86
 Lux Mundi 92
 Manipur, Reformed Presbyterian Church of 86
 Mexico, Iglesia Presbiteriana Independiente de 89
 New Zealand, Reformed Churches in 87
 Nigeria, Nongo u Kristu u Ken Sudan Hen Tiv 88
 Oost-Europa 88
 Orthodox Presbyterian Church 87
 Pakistan, Presbyterian Church 86
 Philippines, Free Reformed Churches of the 24, 86
 Portugal, Igreja Cristã Presbiteriana de 89
 Portugal, Igreja Reformada em 89
 Russia, Evangelical Reformed Churches Union of 21, 88
 Scotland, Free Church of 18, 87
 Singapore, First / Covenant Evangelical Reformed Church 86
 Spanje, Iglesia Cristiana Reformada 89
 Spanje, Iglesias Reformadas de Espana 89
 Sri Lanka, Dutch Reformed Church of 86
 Suid-Afrika, Gereformeerde Kerke in 88
 Suid-Afrika, Nederduitse Gereformeerde Kerke in 88
 Suid-Afrika, Vrye Gereformeerde Kerke in 14, 88
 Taiwan, Reformed Presbyterian Church of 86
 Timor, Gereja Gereja Masehi Musyafir 85
 Unai, Igreja Reformada da Colonia Brasolanda 89
 United States, Reformed Churches in the 27, 87
 Venezuela, Iglesia Cristiana Fé Reformada 89
 voorlichting 92
 Zaïre, Eglise Réformée Confessante au 88

C

Canadian Reformed Churches 87
 Cardiff, Ely Presbyterian Church (Reformed) te 17, 87
 Catechismusprediking 44
 Christelike Gereformeerde Kerken 80--81
     brief aan de eerstkomende generale synode 81
     zie ook bijlage IXa, IXb, X
 Christian Reformed Churches 87
 Chronologisch overzicht van de plenaire vergaderingen: zie bijlage I
 CIO (Contact Inzake Overheidszaken) 95
     lidmaatschap 56
 CIO-M (Contact Inzake Overheidszaken - Militairen)
     lidmaatschap 56
 COGG, Contact Orgaan Gereformeerde Gezindte 83
 Commissies van de generale synode
     samenstelling en taakverdeling 7
 Contactcommissie Gereformeerde Gamizoenskerken 56

D

Deputaatschappen
     bewaking quota 98
     rooster van aftreden 99

Deputaten eredienst
  bespreking van het rapport 63
  inzake benoeming door de generale synode van Ommen 60
  reacties op het rapport 61

Diaconale zaken 33
  beroepskracht 34
  Generaal Diaconaal Deputaatschap 33--34
  inzake relatie tussen deputaten en zorginstellingen 34
  noodhulp voor kerken in het buitenland 33, 35

Doop
  aan kinderen die in het buitenland geadopteerd zijn 39

Douma, prof. dr. J.
  emeritering als hoogleraar aan de TU 76
  ontvangst in de generale synode 26

Doven en slechthorenden, pastorale zorg aan 55
  instructie voor de kerk te Zwolle-Zuid 55

Drenthe, particuliere synode van
  Akkoord van Samenwerking voor de zending in Brazilië 22
  inzake instructie GDD 34
  inzake zegengroet en zegen 51

E

Echtscheiding
  appèl tegen uitspraak PS Gelderland 45--46
  rapport studiedeputaten echtscheidingszaken 47
  uitgangspunten en richtlijnen 47
  zie ook bijlage IV, V

England and Wales, Evangelical Presbyterian Church in 87

Eredienst 59--64
  aangepaste kerkdiensten 52--54
  gezangen 64
  liturgie 63
  ontvankelijkheid bijlage C deputatenrapport 66
  ontvankelijkheid deputatenrapport 59
  zegen(groet) door ouderlingen 51
  zie ook bijlage VII

Evangelisatie
  aanvullende steunverlening evangelisatiewerk 70
  evangelieverkondiging in België 69

Evangelische Omroep
  inzake oproep tot steun door docenten TU 36

F

Financiën van de generale synode
  quaestor en controlecommissie 8, 100

France, Eglise Réformée Evangélique Independante 88

Friesland, particuliere synode van
  inzake toelating van asielzoekers aan het avondmaal 40
  inzake zegengroet en zegen 51

G

Geadopteerde kinderen, doop aan 39

Geersing, ds. J.R.
  adviseur van de generale synode 4

Geestelijke verzorging van militairen 56

Gelderland, particuliere synode van
  inzake echtscheiding 45--46
  inzake instructie GDD 34
  inzake kerkelijke examens 31
  inzake preekstof uit andere belijdenisgeschriften 44
  inzake vrouwenstemrecht 29
  inzake zegengroet en zegen 51

Generaal Diaconaal Deputaatschap 33--35
 Generaal-synodale publikaties 97
 Generale synode
     adviseurs 4
     afgevaardigden 2
     agenda 10
     belijdenis en belofte 5
     censuur naar artikel 48 KO 111
     commissies 7
     constituering 4
     eerstvolgende generale synode 107, 110
     evaluatie 113
     financiën 8
     geloofsbrieven 2
     huishoudelijke regeling 100
     Internet e-mail adres 6
     moderamen 3
     opening 1
     rondvraag 112
     sluiting 114
 Gezangen 64
 GMO, Gereformeerde Missiologische Opleiding 68
 's-Gravenhage, classis
     inzake bededagen 49
 Greek Evangelical Church 88
 Groningen, particuliere synode van
     inzake het huwelijksformulier 65, 67
     inzake instructie GDD 34
 Groningen-Zuid 1978, Generale Synode van
     inzake spreekconsent 58

H

Haarsma, drs. I.D.
     aanvaarding benoeming 73
     benoeming als universitair docent aan de TU 72
     ontvangst in de generale synode 16
 Harderwijk, classis
     vraag over deelname aan avondmaal door luisteraars kerktelefoon 42
 Heemse 1984--1985, Generale Synode van
     inzake benoeming diaconaal deputaatschap 34
     inzake uitspraak leer ds. J. Hoorn 28
 Holland-Noord, particuliere synode van
     inzake hergroepering ressorten 22
     inzake instructie GDD 34
 Holland-Zuid, particuliere synode van
     inzake artikel 65 KO tweede lid 43
     inzake hergroepering ressorten 22
     inzake instructie GDD 34
     inzake toepassing art. 42 KO 37
     inzake vergaderen in een conferentieoord 96
 Hoogleraren
     advisering ter synode 96
 Huishoudelijke regeling voor generale synoden
     wijziging 100
 Huwelijksformulier 65--67

I

ICRC, International Conference of Reformed Churches 25, 87
 IKON 57
 India, Free Church of Central 86
 India, Reformed Presbyterian Church of Northern 86
 Indonesia, Gereja Gereja Reformasi di 20, 85
 Indonesia-Raad 85

Ingekomen brieven en rapporten: zie bijlage III
Ireland, Evangelical Presbyterian Church of 87
Ireland, Reformed Presbyterian Church of 87
IRTT, Institute of Reformed Theological Training 68, 91
Israël, Bat Tsion 'gemeente' 88
ITT, Instituut voor Theologische Toerusting 68

J

Japan
collecte voor de Reformed Churches te Kobe 34--35
Reformed Church in 86

K

Kamp, drs. P.W. van de
aanvaarding benoeming 16
benoeming als universitair docent aan de TU 75
ontvangst in de generale synode 16
Kenia, African Evangelical Presbyterian Church 88
Kenia, Christian Reformed Church of East Africa 88
Kenia, Reformed Church of East Africa 23, 88
Kenya Christian Reformed Church 88
Kerkboek, Gereformeerd
uitgave 97
Kerkelijke eenheid 83
federatie van kerkverbanden: zie bijlage XII
geen afvaardiging naar het COGG 83
regels en handreikingen voor plaatselijke samensprekingen 83
verhouding tot CGK (zie ook bijlage IXa, IXb, X) 80--81
verhouding tot NGK (zie ook bijlage XIa, XIb) 82, 84
Kerkelijke examens 31
Kerkorde
artikel 5 31
artikel 11 32
artikel 19 32
artikel 32 36
artikel 42 37
artikel 47 80
artikel 52 79
artikel 65 43
artikel 66 44
artikel 69 49
Koningskind, Vereniging Dit
inzake aangepaste kerkdiensten 54
Koninklijk Huis 11, 95
Korea, Presbyterian Church in (Kosin) 86
Korea, Reformed Presbyterian Church in (Hapdong) 86
Krijgsmacht predikanten, regelingen voor: zie bijlage VI

L

Leeuwarden 1920, Generale Synode van
inzake avondmaalsviering in stichtingen 41
Leeuwarden 1990, Generale Synode van
inzake de nieuwe bijbelvertaling 48
Liturgie 63
Lux Mundi 92

M

Manipur, Reformed Presbyterian Church of 86
Mexico, Iglesia Presbiteriana Independiente de 89
Middelburg 1933, Generale Synode van
inzake ziekencommunie 42

Midden-Holland, classis
inzake bededagen 49
Militairen, geestelijke verzorging van 56

N

Naamsaanduiding van De Gereformeerde Kerken in Nederland 102
Nederlands Bijbelgenootschap 48
Nederlands Gereformeerde Kerken 82
brief aan de eerstvolgende Landelijke Vergadering 82
zie ook bijlage X la, X lb
New Zealand, Reformed Churches in 87
Nieuwjaarsmorgen, erediensten op 62
Nigeria, Nongo u Kristu u Ken Sudan Hen Tiv 88

O

Ommen 1993, Generale Synode van
inzake aangepaste kerkdiensten 52--53
inzake artikel 65 KO tweede lid 43
inzake benoeming deputaten eredienst 60
inzake contact met NGK 82
inzake vrouwenstemrecht 29
inzake rooster van aftreden deputaten 99
inzake zegengroet (ontvankelijkheid) 50
inzake zegengroet en zegen 51
Oost-Europa, kerkelijke ontwikkelingen in 88
Opening van de generale synode 1
Orthodox Presbyterian Church 87
Overheid, relatie kerk en 95
Overijssel, particuliere synode van
inzake kerkelijke examens 31
inzake spreekconsent 58

P

Pakistan, Presbyterian Church 86
Philippines, Free Reformed Churches of the 24, 86
Portugal, Igreja Cristã Presbiteriana de 89
Portugal, Igreja Reformada em 89
Presentie: zie bijlage II

Q

Quota
bewaking 98
deputaten ASE 70

R

Radio- en televisieuitzending van kerkdiensten 57
Recht van appèl
misbruik van het recht van appèl 37
Register op de Acta 101
Rose, drs. W.H.
aanvaarding benoeming 73
benoeming als universitair docent aan de TU 71
ontvangst in de generale synode 16
Rotterdam, classis
inzake vrijstelling quota ASE 70
Rotterdam-Delfshaven 1964--1965, Generale Synode van
inzake kerkelijke examens 31
Russia, Evangelical Reformed Churches Union of 21, 88

S

Samensprekingen, regels voor kerkelijke 83
Scotland, Free Church of 18, 87
Singapore, First / Covenant Evangelical Reformed Church 86
Sluiting van de generale synode 114
Spanje, Iglesia Cristiana Reformada 89
Spanje, Iglesias Reformadas de Espana 89
Spreekconsent 58
Sri Lanka, Dutch Reformed Church of 86
Sterktewensen 9, 12, 15
Studiefinanciering voor theologische studenten 32
Suid-Afrika, Gereformeerde Kerke in 88
Suid-Afrika, Nederduitse Gereformeerde Kerke in 88
Suid-Afrika, Vrye Gereformeerde Kerke in 14, 88

T

Taiwan, Reformed Presbyterian Church of 86
Theologische Universiteit
aanvaarding benoemingen 73, 78
Bruijne, drs. A.L.Th. de, benoeming als universitair docent 77
Bruijne, drs. A.L.Th. de, ontvangst in de generale synode 26
Douma, prof. dr. J., emeritering van 76
Douma, prof. dr. J., ontvangst in de generale synode 26
Haarsma, drs. I.D., benoeming als universitair docent 72
Haarsma, drs. I.D., ontvangst in de generale synode 16
Kamp, drs. P.W. van de, benoeming als universitair docent 75
Kamp, drs. P.W. van de, ontvangst in de generale synode 16
ontbinding van de Stichting 79
ontvangst nieuw benoemde docenten 16
praktijkoriëntatie 79
Rose, drs. W.H., benoeming als universitair docent 71
Rose, drs. W.H., ontvangst in de generale synode 16
Statuut (zie ook bijlage VIII) 79
studiefinanciering voor studenten 32
Veling, dr. K., afscheid ter synode 16
voorlichting aan de kerken 79
vooropleiding 79
voorstel deputaten-curatoren inzake kerkelijke examens 31
voorziening Ambtelijke Vakken 74
Tiekstra, ds. W.
adviseur van de generale synode 4
opening van de generale synode 1
toespraak bij de sluiting 114
Timor, Gereja Gereja Masehi Musyafir 85

U

Unai, Igreja Reformada da Colonia Brasolanda 89
United States, Reformed Churches in the 27, 87
Utrecht, particuliere synode van
inzake avondmaalsviering in stichtingen 41
inzake doop geadopteerde kinderen 39
inzake instructie GDD 34
inzake kerkelijke examens 31

V

Veling, dr. K.
afscheid als hoogleraar ter synode 16
Venezuela, Iglesia Cristiana Fé Reformada 89
Vorbereiding eerstvolgende generale synode 96
Voorburg, Gereformeerde Kerk te
inzake voorstel zusterkerkrelatie met CGK 80
Vrouwenstemrecht
bezwaarschrift tegen PS Gelderland 30

bezwaren tegen uitspraken GS Ommen 29

Z

Zaire, Eglise Réformée Confessante au 88

Zeeland, Noord-Brabant en Limburg, particuliere synode van

inzake bewaking quota 98

inzake evangelisatie in België 69

inzake instructie GDD 34

inzake zegengroet en zegen 51

Zegengroet en zegen

door ouderlingen 51

ontvankelijkheid GS Ommen 50

Zendtijd Voor Kerken, Stichting 57

Zorginstellingen, gereformeerde 33

Zwolle-Zuid, Gereformeerde Kerk te

predikant voor doven en slechthorenden 55

CHRONOLOGISCH OVERZICHT VAN DE PLENAIRE VERGADERINGEN

De namen van de adviseurs zijn als volgt afgekort:

hoogleraren

JvB	prof. dr. J. van Bruggen
JD	prof. dr. J. Douma
BK	prof. drs. B. Kamphuis
GK	prof. drs. G. Kwakkel
FvdP	prof. dr. F. van der Pol
CJdR	prof. dr. C.J. de Ruijter
MtV	prof. dr. M. te Velde

plaatselijke predikanten

JRG	ds. J.R. Geersing
WT	ds. W. Tiekstra

datum	onderwerp	aanwezige adviseurs
-------	-----------	---------------------

eerste week: 10--12 april 1996

10-04	opening en constituering	JvB, MtV, JRG, WT
11-04	financiën synode	

twede week: 16--19 april 1996

18-04	register Acta, doop geadopteerde kinderen, bededagen, kerklidmaatschap (comité)	WT
19-04	pastorale zorg aan doven en slechthorenden	JRG

derde week: 23--26 april 1996

24-04	benoemingen TU, voorziening Ambtelijke Vakken	JvB, GK, CJdR
25-04	naamsaanduiding, evangelisatie in België, verzoek br. H. Huising, eredienst, uitspraak leer ds. J. Hoorn, toepassing art. 32 KO, huw elijksformulier	JvB, CJdR
26-04	zegengroet (ontvankelijkheid)	JRG

vierde week: 1--3 mei 1996

01-05	asielzoekers aan het avondmaal, generaal-synodale publikaties	
02-05	radio- en tv-uitzending kerkdiensten, zegengroet (ontvankelijkheid)	
03-05	appèl tegen de PS van het Zuiden 1995 (comité), eredienst, toepassing art. 42 KO, brief aan br. J. Groeneveld (comité)	

vijfde week: 7--10 mei 1996

08-05	benoeming TU, rapport eredienst, revisieverzoek GS Amersfoort-West 1967	JvB, CJdR
09-05	begroting (comité), rooster van aftreden deputaten, benoeming deputaten, bewaking quota	
10-05	geestelijke verzorging militairen, rapport eredienst, preekstof uit andere belijdenisgeschriften	WT WT

zesde week: 21--24 mei 1996

- 21-05 ontvangst Benin en Zuid-Afrika WT
 22-05 aanvullende steunverlening evangelisatie, kerk en overheid
 23-05 Christelijke Gereformeerde Kerken BK, WT
 24-05 bijbelvertaling, appèl tegen de PS van het Zuiden
 1995 (comité)

zevende week: 28 -- 31 mei 1996

- 28-05 kerk en overheid,
 ontvangst nieuw benoemde docenten TU JvB, BK, GK
 29-05 TU (algemeen), JvB
 voorbereiding synode, brief CGK, benoeming deputaten
 30-05 artikel 65 KO
 31-05 Instituut voor Theologische Toerusting,
 diaconale zaken, collecte Kobe (Japan)

achtste week: 4 -- 7 juni 1996

- 04-06 aangepaste kerkdiensten JRG
 05-06 ontvangst afgevaardigden buitenlandse kerken,
 Instituut voor Theologische Toerusting,
 benoeming deputaten
 06-06 diaconale zaken (beroepskracht),
 Nederlands Gereformeerde Kerken
 07-06 diaconale zaken (beroepskracht),
 twee appèlschriften inzake echtscheiding

negende week: 11 -- 14 juni 1996

- 11-06 spreekconsent, kerkelijke examens
 12-06 emeritering (prof. Douma) en benoeming TU, JvB, JD
 Nederlands Gereformeerde Kerken, kerkelijke eenheid MtV, WT
 13-06 benoeming deputaten
 14-06 huw elijksformulier MtV

tiende week: 18 -- 21 juni 1996

- 18-06 huw elijksformulier MtV
 19-06 BBK: beleid en hulpverlening
 viering avondmaal in stichtingen, artikel 65 KO MtV, WT
 20-06 zegengroet en zegen,
 deelname aan avondmaal door luisteraars kerkteléfono,
 benoeming deputaten
 21-06 vrouwenstemrecht, bezwaarschrift inzake vrouwenstemrecht

elfde week: 25 -- 28 juni 1996

- 25-06 BBK: Indonesië, Angelsaksische landen, voorlichting,
 studiefinanciering voor theologische studenten
 26-06 BBK: Spaans/Portugees sprekende landen,
 Afrika en Europa, het Verre Oosten,
 algemene zaken, financiën, algemeen besluit,
 ontvangst Kenia,
 studiefinanciering voor theologische studenten (comité)
 27-06 ontvangst Filippijnen,
 ontslag drs. Groenleer (comité), ADC
 28-06 benoeming deputaten,
 financieel verslag quaestor (comité),
 wijziging huishoudelijke regeling

twaaalfde week: 3 -- 6 september 1996

- 03-09 rapport studiedeputaten erediens, CJD
 ontvangst Australië R

- 04-09 revisieverzoek besluit GS Ommen 1993 (comité), ADC,
ontvangst prof. Douma en drs. de Bruijne GK, CJdR, MtV, WT
- 05-09 rapport studiedeputaten eredienst,
rapport studiedeputaten eredienst: gezangen
- 06-09 revisieverzoek besluit GS Ommen 1993 (comité)

dertiende week: 10 -- 12 september 1996

- 10-09 revisieverzoek besluit GS Ommen 1993 (comité),
rapport studiedeputaten echtscheidingszaken WT
- 11-09 rapport studiedeputaten eredienst: bijlage C,
benoeming deputaten, ontvangst Amerika
rapport studiedeputaten echtscheidingszaken
- 12-09 vaststelling Acta, censuur naar art. 48 KO,
rondvraag, evaluatie,
sluiting JvB, BK, JRG, WT

OVERZICHT VAN DE PRESENTIE VAN DE AFGEVAARDIGDEN

De vergaderingen van de generale synode zijn steeds bijgewoond door de primi-afgevaardigden, met uitzondering van ds. K.J. Kapteyn die vervangen werd door zijn secundus, ds. L. Sollie. Op de hieronder genoemde data waren primi-afgevaardigden afwezig, respectievelijk vervangen door hun secundi of tertii.

11-04	W. Smit is 's avonds afwezig
12-04	W. Smit en L. Sollie zijn de gehele dag afwezig; P. Groenenberg en Joh.W. van der Jagt zijn 's middags afwezig
17-04	P.H. van der Laan is de gehele dag afwezig; J. van Groos is overdag afwezig
18-04	C. van den Berg is overdag afwezig; P. Niemeijer is 's morgens en A. de Jager is 's avonds afwezig
18-04 -- 24-04	P.H. van der Laan is vervangen door D. Griffioen
19-04	K.J. Wietsma is de gehele dag afwezig
23-04 -- 24-05	M.H. Oosterhuis is vervangen door H.J. Messelink
01-05	D. Velvis is 's morgens afwezig
01-05 -- 03-05	H. Geertsma is afwezig; R. ter Beek is vervangen door E.A. de Boer
07-05	D. Velvis is de gehele dag afwezig
08-05	D. Velvis is 's morgens afwezig
09-05	C. van den Berg is overdag afwezig; Joh.W. van der Jagt is 's avonds afwezig
10-05	A. van Leeuwen is de gehele dag afwezig; H. Koekkoek en N. Wiersum zijn 's middags afwezig
21-05	M. Douma is 's avonds afwezig
22-05	M. Douma is overdag afwezig
24-05	G. Boersma, H. Geertsma, J. Gunnink, A. de Jager, L. Sollie en P.L. Storm zijn 's middags afwezig
28-05	Joh.W. van der Jagt is de gehele dag afwezig
29-05	Tj. Boersma is 's middags afwezig
31-05	K. Stelpstra is de gehele dag afwezig
04-06	A. de Jager is 's avonds afwezig
05-06	P. Niemeijer is 's middags afwezig; H. Brink is 's avonds afwezig
06-06 -- 07-06	R.Th. de Boer is vervangen door J.E. Kramer
06-06	A. Boersma is 's middags afwezig
07-06	L.J. Joosse is de gehele dag afwezig
11-06 -- 19-06	D. Velvis is vervangen door J. Noordzij
13-06	L.J. Joosse is de gehele dag afwezig
14-06	T. Dijkema is de gehele dag afwezig
18-06 -- 28-06	A. van Leeuwen is vervangen door B.F. Mulder
18-06 -- 21-06	K.J. Wietsma is vervangen door D. van Loon
18-06	P.H. van der Laan is 's avonds vervangen door D. Griffioen
19-06	H. Geertsma is 's avonds afwezig
20-06	H. Geertsma is overdag afwezig; P.H.R. van Houwelingen is 's avonds afwezig
25-06	G. Boersma is 's morgens afwezig
26-06	K.J. Wietsma is 's avonds afwezig
27-06 -- 28-06	R.Th. de Boer is vervangen door J.E. Kramer
27-06	A. Boersma en H. Geertsma zijn 's avonds afwezig
28-06	A. Boersma en H. Geertsma zijn de gehele dag afwezig
03-09 -- 12-09	Joh.W. van der Jagt is vervangen door L. Meems

LIJST VAN INGEKOMEN BRIEVEN EN RAPPORTEN

- 1 LEER
- 1. uitspraak inzake de leer van ds. Hoorn*
- 1.1.1 van Joh. Wolters te Kampen
* bezwaar tegen grond 3 van besluit II Generale Synode Heemse 1984/85
* revisieverzoek
- 1.1.2 van D. Nugteren te Ermelo
* revisieverzoek (zie ook onder 1.1.1)
- 2 KERKREGERING
- 1. vrouwenstemrecht (Acta GS Ommen 1993, art. 24)*
- 2.1.1 van de Gereformeerde Kerk te Spakenburg-Noord
* revisieverzoek van besluit 2 grond 3b
* besluit 3 grond 4 vervallen verklaren
- 2.1.2 van H.F. Weijs te St.Jansklooster
* verzoek tot herroeping besluit
- 2.1.3 van A. Slagter te Emmen
* verzoek schriftbewijs c.q. revisieverzoek
- 2.1.4 van H.T. van Faassen te Beilen
* verzoek besluiten Ommen 1993 m.b.t. bovengenoemd onderwerp terug te nemen
- 2.1.5 van J. Groeneveld te Zwijndrecht
* verzoek revisie van besluit
- 2.1.6 van de Gereformeerde Kerk te Dordrecht
* verzoek wijziging redactie gronden voor besluiten 2 en 3
- 2.1.7 van de Gereformeerde Kerk te Zuidbroek
* verzoek wijziging besluit
- 2.1.8 van H. van der Veen te Goor
* revisieverzoek inzake besluit 1, 2 en 3
- 2.1.9 van H. van der Veen te Goor
* bezwaarschrift tegen behandeling van bezwaarschriften op PS/classis/kerkeraad
- 2.1.10 van Tj. Zijlstra te Drogeham
* afwijzing vrouw enstemrecht/verzoek tot ander besluit te komen
- 2.1.11 van M.C. Bijl te Drachten
* verzoek tot revisie
- 2.1.12 van D.A. Klumpje en L. Westera, beiden te IJsselmuiden
* verzoek tot revisie van besluit / vervanging door besluit GS Groningen-Zuid 1978
- 2.1.13 van R.G. v.d. Veen te Groningen
* revisieverzoek inzake besluit 1, 2 en 3
* subsidiair binding aan dit besluit op te heffen
- 2.1.14 van J. Wiskerke-van Dooren te Amersfoort
* verzoek het besluit Ommen 1993 ongedaan te maken

- 2.1.15 van T.L. Smit te Noordwolde
* bezwaarschrift inzake besluit 1,2 en 3
- 2.1.16 van de Gereformeerde Kerk te Urk
* algehele revisie vervat in zes voorstellen
- 2.1.17 van C.D. Kunst te Almere
* adhesie bezw aarschrift br. Noort te Berkel en Rodenrijs
- 2.1.18 van J.H. Veldman te Zeewolde
* bezwaarschrift tegen het besluit van Ommen 1993
- 2.1.19 van S. Medemblik en 6 anderen te Uithuizermeeden
* verzoek het besluit Ommen 1993 ongedaan te maken
- 2.1.20 van H. Oosterhuis te Noordwolde
* verzoek tot herziening besluit
- 2.1.21 van M. Noort te Berkel en Rodenrijs
* revisieverzoek
- 2.1.22 van W. Woensdregt te Stadskanaal
* bezw aar tegen besluit
- 2.1.23 van mevr. M. van der Tempel te Neede
* verzoek vernietiging van het besluit Ommen 1993
- 2.1.24 van H. Bouma te Assen
* verzoek tot revisie
- 2.1.25 van mevr. E.C. Rots te Aalten
* verzoek besluit weg te doen
- 2.1.26 van K.S. Dwarshuis te Zuidwolde
* verzoek ongedaan maken van besluit
- 2.1.27 van M.J. Verkerk te Herten
* verzoek tot bezinning handelwijze
* verzoek tot intrekking stellige uitspraak dat vrouw geen leer- of regeerambt mag vervullen
- 2.1.28 van S. en A.K. de Marie-Hulzebosch te Ridderkerk
* verzoek besluit te herroepen
- 2.1.29 van R. van der Tempel te Biddinghuizen
* bezw aar tegen besluit
- 2.1.30 van W.C.J. Zuyderduyn te Zevenbergen
* revisieverzoek besluit
- 2.1.31 van R. Beute te Dronten
* adhesiebetuiging met schrijven van R. van der Tempel
- 2.1.32 van T.L. Bruinius te Waddinxveen
* verzoek besluit te herroepen
* verzoek studiedeputaatschap in te stellen
- 2.1.33 van J. Wieringa en A.C.J. Wieringa-Pruyssen te Dronten
* adhesiebetuiging met schrijven van R. van der Tempel
- 2.1.34 van de Gereformeerde Kerk te Enumatil
* besluit is geratificeerd, desondanks een aantal vragen
- 2.1.35 van K. Folkersma en anderen te Spakenburg
* revisieverzoek

- 2.1.36 van de Gereformeerde Kerk te Mussel
* vragen met betrekking tot ontvankelijkheid
* vragen ten aanzien van Schriftgebruik
2. *echtscheidingszaken*
- 2.2.1 van Werkgroep van Gescheiden en 'Divortesia' te Groningen
* opmerkingen n.a.v. deputatenrapport over echtscheiding ter kennisname synode
- 2.2.2 van deputaten echtscheidingszaken
* rapport nr. 3
- 2.2.3 van de Gereformeerde Kerk te Emmen
* verzoek een duidelijke uitspraak inzake praktijk echtscheiding en tweede huwelijk na echtscheiding
- 2.2.4 van de Gereformeerde Kerk te Leiden
* verzoek om duidelijker richtlijnen
- 2.2.5 van D. Nugteren te Ermelo
* bezwaar tegen standpunt kerkeraad Ermelo inzake kw aadwillige verlating
- 2.2.6 van R. v.d. Laan te Ermelo
* bezwaar tegen standpunt kerkeraad Ermelo inzake kw aadwillige verlating
- 2.2.7 van P. van Gurp te Dalfsen
* alternatieve voorstellen t.a.v. rapport deputaten
- 2.2.8 van de Gereformeerde Kerk te Bergentheim
* verzoek aandacht synodebesluiten van 1923
* verzoek formulering duidelijke richtlijnen
- 2.2.9 van de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-Centrum
* commentaar op rapport deputaten
- 2.2.10 van de Gereformeerde Kerk te Drachten-Zuid/Oost
* verzoek instelling deputaatschap in verband met "kw aadwillige verlating"
- 2.2.11 van de Gereformeerde Kerk te Vollenhove
* reactie op rapport van deputaten met bijlage
- 2.2.12 van de Gereformeerde Kerk te Dordrecht
* reactie op rapport van deputaten met bijlage
- 2.2.13 van de Gereformeerde Kerk te Appingedam
* reactie op rapport
- 2.2.14 van de Gereformeerde Kerk te Dalfsen
* adhesiebetuiging met schrijven van P. van Gurp
- 2.2.15 van de Gereformeerde kerk te Zuidwolde
* vraag: hebben de deputaten wel in alle opzichten voldaan aan hun opdracht;
met bijlage
- 2.2.16 van P.W. v.d. Kamp en C. v.d. Leest te Groningen
* vragen betreffende rapport
* verzoek om 'pastorale handreiking'
- 2.2.17 van J. Geelhoed te Appingedam en H.G. Gunnink te Schildwolde
* reactie op rapport; met bijlage
- 2.2.18 van de Gereformeerde Kerk te Enschede-Zuid
* verzoek knelpunteninventarisatie door deputaten

- 2.2.19 van de Gereformeerde Kerk te Mussel
* enige zaken ter overweging, c.q. ter nadere bestudering
- 2.2.20 van de Gereformeerde Kerk te Kampen, c.q. een commissie uit de Raad
* enige zaken ter nadere overweging
- 3. bezwaarschrift*
- 2.3.1 van een broeder uit één der kerken
* bezwaarschrift tegen aangedaan onrecht (zie ook 11.2.1)
- 2.3.2 van een broeder uit één der kerken
* vervolg op schrijven van 26 september 1995 (nr. 2.3.1)
- 4. benoeming moderamen classis*
- 2.4.1 van J. Groeneveld te Zwijndrecht
* verzoek nadere uitspraak m.b.t. toepassing art. 42 KO
- 2.4.2 van J. Groeneveld te Zwijndrecht
* aanvulling op schrijven van 20 november 1995
- 2.4.3 van J. Groeneveld te Zwijndrecht
* vervolg op schrijven 12 maart 1996
* bezwaar tegen toepassing artikel 42 KO
(besluit PS Holland-Zuid dd. 28 maart 1996 is bijgevoegd)
- 5. toepassing art. 32 KO*
- 2.5.1 van J. Groeneveld te Zwijndrecht
* verzoek revisie inzake besluit GS Ommen 1993 (Acta art. 93)
- 6. Generaal Diakoonaal Deputaatschap*
- 2.6.1 van de Gereformeerde Kerk te Avereest-Dedemsvaart
* verzoek tot wijziging van de instructie
- 2.6.2 van de PS Zeeland, Noord-Brabant en Limburg
* verzoek tot wijziging instructie
- 2.6.3 van de PS Holland-Noord
* verzoek tot wijziging instructie
- 2.6.4 van de PS Holland-Zuid
* verzoek tot wijziging opdracht
* verzoek tot wijziging benoemingsbeleid
- 2.6.5 van de PS Utrecht
* verzoek tot wijziging instructie
- 2.6.6 van de Gereformeerde Kerk te Hardenberg-Centrum
* verzoek tot wijziging instructie
- 2.6.7 van de PS Groningen
* verzoek tot wijziging instructie
- 2.6.8 van de PS Gelderland
* verzoek tot wijziging instructie
- 2.6.9 van de Gereformeerde Kerk te Arnhem
* adhesiebetuiging voorstellen rapport
- 2.6.10 van de PS Drenthe
* verzoek wijziging instructie
* deputaten te machtigen een gesalarieerde coördinator te benoemen

- * benoemingsbeleid door de GS te wijzigen
- 2.6.11 van de Gereformeerde Kerk te Lisse
  - * op- en aanmerkingen op rapport
- 7. examinatie proponenten*
- 2.7.1 van J. Boot te Kampen
  - * aandacht voor veelvuldig vergaderen van classis Kampen
- 2.7.2 van de Gereformeerde Kerk te Voorburg
  - * verzoek tot herziening van de bepalingen ten aanzien van de kerkelijke examens
- 2.7.3 van de PS Utrecht
  - * verzoek tot instelling studiedeputatschap
  - * verzoek tot herziening van de bepalingen
- 2.7.4 van de PS Gelderland
  - * steunverlening verzoek PS Utrecht in verband met kerkelijke examina
- 2.7.5 van de classis Enschede
  - * adhesiebetuiging met classis Utrecht
- 2.7.6 van de PS Overijssel
  - * verzoek tot herziening van de bepalingen
- 2.7.7 van de Gereformeerde Kerk te Hoek
  - * instemming met voorstel PS Utrecht
- 8. hulpbehoevende studenten*
- 2.8.1 van deputaten ad art. 19 KO
  - * rapport nr. 5
- 2.8.2 van deputaten ad art. 19 KO
  - * aanvulling rapport met vertrouwelijke informatie
- 2.8.3 van deputaten ad art. 19 KO
  - * aanvullend rapport
- 2.8.4 van deputaten ad art. 19 KO
  - * rapporten inzake de controle van de jaarrekening 1992/93, 1993/94 en 1994/95
- 2.8.5 van deputaten ad art. 19 KO
  - * correctie besluit
- 9. diaconale zaken*
- 2.9.1 van deputaten voor diaconale zaken
  - * rapport nr. 13
- 2.9.2 van de Stichting De Driehoek te Zwolle
  - * rechtzetting rapport t.a.v. besprekingen met de stichting
- 2.9.3 van Generaal Diaconaal Deputaatschap
  - * aanvullend rapport
- 10. doven en slechthorenden*
- 2.10.1 van deputaten doven/slechthorenden
  - * rapport nr. 17
- 2.10.2 van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Zuid

* kascontrole

11. spreekconsent voor doctorandi

- 2.11.1 van de PS Overijssel
* verzoek om uitleg en standpuntbepaling onderdeel besluit Generale Synode Groningen-Zuid 1978 (Acta art. 109)
- 12. doop aan geadopteerde kinderen /besluit GS Groningen 1978 (Acta art. 389) en gehandhaafd in Heemse 1984/5 (Acta art. 60)*
- 2.12.1 van P. Koster en E. Koster-de Wit te Almere
* verzoek tot herziening
- 2.12.2 van de PS Utrecht
* verzoek tot herziening
- 2.12.3 van J. Hovius en mevr. G. Hovius te Frieschepalen
* adhesie met voorstel Mijdrecht (PS Utrecht)

3 EREDIENST

1. zegengroet in de eredienst (Acta GS Ommen 1993, art. 40)

- 3.1.1 van de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-Noord
* verzoek om studiedeputaatschap tot onderzoek van verschillende vragen i.v.m. eventuele gevolgen besluit (2-3 ambten)
- 3.1.2 van de Gereformeerde Kerk te Enschede-Noord
* verzoek besluit Ommen in te trekken
* deputaatschap in te stellen ter bestudering condities zegengroet.
- 3.1.3 van de Gereformeerde Kerk te Zuidlaren
* revisieverzoek (2-3 ambten)
- 3.1.4 van J. Korsaan te Roden
* revisieverzoek tot heroverweging verhouding ambten
- 3.1.5 van de Gereformeerde Kerk te Rozenburg
* besluit 2 wordt niet geratificeerd, verzoek besluit 2 te wijzigen
* verzoek om studiedeputaatschap
- 3.1.6 van de Gereformeerde Kerk te Spakenburg-Noord
* bezwaar (formeel en materieel) tegen besluit Ommen
* geen studiedeputaatschap benoemen
- 3.1.7 van de Gereformeerde Kerk te Berkel en Rodenrijs
* verzoek besluit 2 te herzien in: zegengroet behoort te worden uitgesproken
- 3.1.8 van de Gereformeerde Kerk te Harkstede
* voorstel tot benoeming studiedeputaatschap m.b.t. de ambten
- 3.1.9 van de Gereformeerde Kerk te Dalfsen
* verzoek tot revisie d.w.z. besluit Ommen voorlopig buiten werking te stellen
* studiedeputaatschap te benoemen
- 3.1.10 van F.A. Dommisse en S. Dommisse-Nijenboer te Eindhoven
* adhesiebetuiging bezwaarschrift Spakenburg-Noord
- 3.1.11 van de Gereformeerde Kerk te Tiel
* verzoek uitspraak ongedaan te maken
- 3.1.12 van W. Vonk en A.J. Vonk-Freriks te Eindhoven
* adhesiebetuiging bezwaarschrift Spakenburg-Noord

- 3.1.13 van de Gereformeerde Kerk te Oldehove
* verzoek besluit in te trekken
* verzoek studiedeputaatschap te benoemen
- 3.1.14 van de Gereformeerde Kerk te Smilde
* revisieverzoek
* verzoek studiedeputaatschap in te stellen
- 3.1.15 van de Gereformeerde Kerk te Wetsinge-Sauwerd
* verzoek studiedeputaatschap in te stellen
- 3.1.16 van de Gereformeerde Kerk te Assen-Noord
* verzoek besluit in te trekken
* verzoek studiedeputaatschap in te stellen
- 3.1.17 van de Gereformeerde Kerk te Hardenberg-Centrum
* revisieverzoek; oudsten zijn geroepen de gemeente in Gods naam te zegenen
- 3.1.18 van de Gereformeerde Kerk te Schildwolde
* verzoek studiedeputaatschap in te stellen
- 3.1.19 van de Gereformeerde Kerk te Vlaardingen
* verzoek besluit 2 te herzien
* verzoek studiedeputaatschap in te stellen
- 3.1.20 van de Gereformeerde Kerk te Blokzijl
* verzoek nader standpunt synode t.a.v. vrijheid plaatselijke kerken
- 3.1.21 van de Gereformeerde Kerk te Aduard
* verzoek besluit te herzien
* verzoek instelling studiedeputaatschap
- 3.1.22 van de Gereformeerde Kerk te Maarssen-Breukelen
* revisieverzoek; concretisering t.a.v. de verschillende voorgangers
- 3.1.23 van de Gereformeerde Kerk te Ommen
* revisieverzoek; i.v.m. plaats ambten
- 3.1.24 van P.W. Smits te Bilthoven
* verzoek precisering van besluit 2
- 3.1.25 van de Gereformeerde Kerk te Marknesse
* verzoek besluit 2 te vernietigen
* verzoek een studiedeputaatschap in te stellen
- 3.1.26 van de Gereformeerde Kerk te Vollenhove-Kadoelen
* verzoek tot revisie
* instelling van deputaatschap is wenselijk
- 3.1.27 van de Gereformeerde Kerk te Maassluis
* verzoek tot revisie van besluit 2
* verzoek tot instelling deputaatschap
- 3.1.28 van A. Kamer te Groningen
* verzoek instelling studiedeputaatschap
- 3.1.29 van R.J. Bosscha te Middelburg
* verzoek om herziening besluit
- 3.1.30 van de Gereformeerde Kerk te Waddinxveen
* verzoek tot instelling studiedeputaatschap
- 3.1.31 van de Gereformeerde Kerk te Driebergen-Rijsenburg
* verzoek buitenwerking stelling besluit
* verzoek tot instelling studiedeputaatschap

- 3.1.32 van de Gereformeerde Kerk te De Bilt-Bilt hoven
* revisieverzoek
- 3.1.33 van de Gereformeerde Kerk te Groningen-West
* revisieverzoek
- 3.1.34 van L. Westera te IJsselmuiden
* bezwaarschrift tegen besluit
- 3.1.35 van de PS Friesland
* voorstel tot instelling studiedeputaatschap
- 3.1.36 van H. Folkers te Rotterdam
* verzoek tot handhaving uitspraak Ommen als een liturgische regel of
* terugkeer naar het besluit van Heemse
- 3.1.37 van A. van der Tholen te Eindhoven
* verzoek tot herroeping besluit
* verzoek tot heroverweging gronden voor besluit
- 3.1.38 van de PS Gelderland
* verzoek tot nader onderzoek
- 3.1.39 van G.W. Grimmerink te Bruchterveld
* enkele notities ten behoeve van eventueel studiedeputaatschap
- 3.1.40 van de Gereformeerde Kerk te Wezep
* verzoek tot revisie
* verdere bestudering
- 3.1.41 van de Gereformeerde Kerk te Drachten-Zuid/Oost
* verzoek om studiedeputaatschap in te stellen
- 3.1.42 van de Gereformeerde Kerk te Spakenburg-Zuid
* bezwaarschrift tegen besluit 1 en 2
- 3.1.43 van de Gereformeerde Kerk te Gees
* verzoek besluit 2 te heroverwegen
- 3.1.44 van de Gereformeerde Kerk te Dordrecht
* verzoek tot revisie
- 3.1.45 van E. Kooi te Niezijl
* verzoek intrekking besluit
* verzoek instelling studiedeputaatschap
- 3.1.46 van W. Bultena en H.C. Bultena-Vos te Uithuizen
* verzoek herroeping besluit
- 3.1.47 van H. Rijskamp-Arkema en P. Arkema te Uithuizen
* verzoek herroeping besluit
- 3.1.48 van de Gereformeerde Kerk te Noardburgum
* bezwaar tegen besluit
- 3.1.49 van B. Doornbos te Groningen
* bezwaren tegen uitspreken zegengroet
* verzoek om studiedeputaatschap
- 3.1.50 van de Gereformeerde Kerk te Vroomshoop
* adhesiebetuiging met bezwaarschrift Hardenberg-C
- 3.1.51 van de Gereformeerde Kerk te Langeslag
* verzoek om revisie
* verzoek tot instelling studiedeputaatschap

- 3.1.52 van de Gereformeerde Kerk te Zuidwolde
* verzoek tot instelling studiedeputaatschap
- 3.1.53 van de PS Drenthe
* verzoek herziening besluit
* verzoek instelling studiedeputaatschap
- 3.1.54 van de classis Stadskanaal
* verzoek herroeping besluit
- 3.1.55 van de Gereformeerde Kerk te Vrouwenpolder
* revisieverzoek
- 3.1.56 van de Gereformeerde Kerk te Bergeheim
* adhesiebetuiging revisieverzoek van de Gereformeerde Kerk te Dalfsen
- 3.1.57 van M. Noort te Berkel en Rodenrijs
* adhesiebetuiging met bezwaarschrift van de Gereformeerde Kerk Spakenburg-Noord
- 3.1.58 van de Gereformeerde Kerk te Enumatil
* verzoek deputaatschap in te stellen
* besluit 2 te herzien en ongedaan te maken in afwachting resultaat studiedeputaatschap
- 3.1.59 van de Gereformeerde Kerk te Capelle aan den IJssel
* bezwaar tegen 'opgelegd' worden door gebaar met handen
- 3.1.60 van de Gereformeerde Kerk te Dedemsvaart-Avereest
* verzoek besluit te herzien
* verzoek studiedeputaatschap in te stellen
- 3.1.61 van de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-Centrum
* verzoek besluit te herzien
* verzoek studiedeputaatschap in te stellen
- 3.1.62 van de Gereformeerde Kerk te Bruchterveld
* verzoek het besluit terug te nemen
* verzoek een studiedeputaatschap in te stellen
- 3.1.63 van de Gereformeerde Kerk te Leek
* mededeling besloten te hebben het besluit niet te ratificeren
- 3.1.64 van de Gereformeerde Kerk te Bergschenhoek
* verzoek een studiedeputaatschap in te stellen
- 2. bediening avondmaal aan luisteraars kerktelefoon*
- 3.2.1 van de classis Harderwijk
* verzoek uit te spreken dat bediening valt binnen kader art. 61 KO
- 3. aangepaste kerkdiensten gehandicapten (Acta GS Ommen 1993, art. 41)*
- 3.3.1 van de Gereformeerde Kerk te Tiel
* verzoek besluit 2 weg te nemen en een nadere bezinning
- 3.3.2 van de Gereformeerde Kerk te Hoek
* revisieverzoek t.a.v. de besluiten 1 en 2
- 3.3.3 van de Gereformeerde Kerk te Spakenburg-Noord
* bezwaar tegen de uitspraak GS Ommen 1993 inzake speciale kerkdiensten
- 3.3.4 van M.C. Bijl te Drachten
* revisieverzoek

- 3.3.5 van deputaten voor aangepaste kerkdiensten voor gemeenteleden met een verstandelijke handicap
* rapport nr. 12
- 3.3.6 van de Gereformeerde Kerk te Mussel
* bezwaar tegen uitspraak Ommen
- 3.3.7 van de Gereformeerde Kerk te Schildwolde
* bezwaarschrift tegen genomen besluiten
- 3.3.8 van de vereniging Dit Koningskind te Utrecht
* reactie op deputatenrapport nr. 12
- 3.3.9 van de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-Centrum
* rapport van een door de kerkeraad ingestelde commissie
- 4. deputaten eredienst*
- 3.4.1 van deputaten eredienst
* rapport nr. 4
- 3.4.2 van J.P.C. Vreugdenhil en H. Vreugdenhil-Busstra te Pijnacker
* reactie op rapport deputaten eredienst
- 3.4.3 van W. Meinardi te Assen
* verzoek meer aandacht voor onderdeel muziek in de eredienst
- 3.4.4 van P. van Gurp te Dalfsen
* verzoek prealabel de vraag te behandelen of de voorstellen en adviezen deputaten ontvankelijk zijn
* verzoek uit te spreken dat voorstellen van deputaten inzake de gezangen onontvankelijk zijn
* verzoek uit te spreken dat deputaten hun bevoegdheid hebben overschreden inzake een nieuw huwelijksformulier
* verzoek uit te spreken dat deputaten hun bevoegdheid te buiten zijn gegaan door het aanbieden van een nieuwe orde voor de eredienst
* verzoek geen nieuwe deputaten voor de eredienst te benoemen
- 3.4.5 van J. 't Hart en G.A. 't Hart-de Lange te Pijnacker
* aantal opmerkingen naar aanleiding van rapport deputaten
- 3.4.6 van de Gereformeerde Kerk te Neede
* voorstel tot wijziging art. 65 KO
- 3.4.7 van de Gereformeerde Kerk te Smilde
* verzoek concept-besluiten 6B en 8 niet te aanvaarden
* verzoek instelling commissie kerkliederen
- 3.4.8 van de Gereformeerde Kerk te Mussel
* commentaar op rapport
- 3.4.9 van F.H.J. Damen te Pesse
* kritische opmerkingen bij rapport
- 3.4.10 van de Gereformeerde Kerk te Kampen
* reactie op rapport
- 3.4.11 van M.C. Bijl te Drachten
* een aantal kritische opmerkingen bij rapport
- 3.4.12 van de Gereformeerde Kerk te Dalfsen
* adhesiebetuiging met schrijven van P. van Gurp
- 3.4.13 van de vereniging van gereformeerde kerkorganisten VGK te Hengelo
* reactie op rapport

- 3.4.14 van X te Zwolle-Centrum
* enkele reacties naar aanleiding van het rapport
- 3.4.15 van de Gereformeerde Kerk te Ennathil
* commentaar en vragen bij rapport
- 3.4.16 van de Gereformeerde Kerk te Winschoten
* opmerkingen bij rapport
- 3.4.17 van de Gereformeerde Kerk te Houten
* instemming met voorstellen deputaten
* voorstel bij toetsing van nieuwe gezangen ook liederen uit E & R bundels te betrekken
- 3.4.18 van de Gereformeerde Kerk te Rotterdam-Zuid
(begeleidend schrijven en 2-delig rapport)
* advies naar aanleiding van rapport deputaten
* verzoek meer aandacht te geven aan:
- professionele en "kerkbrede" communicatie
- intensief erbij betrekken van classes en predikanten
- 3.4.19 van de Gereformeerde Kerk te Leeuwarden
* een aantal voorstellen naar aanleiding van het rapport deputaten
- 3.4.20 van de Gereformeerde Kerk te Assen-Zuid
* verzoek op- en aanmerkingen te betrekken bij de beoordeling van het rapport van deputaten
- 3.4.21 van W. Zeldenrust te Rotterdam
* opmerkingen naar aanleiding van het rapport
- 3.4.22 van de Gereformeerde kerk te Rotterdam-Centrum
* toezending rapport van de liturgiecommissie
* verzoek tot een goede en evenwichtige bespreking met inachtneming van het commissierapport
- 3.4.23 van de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-Centrum
* toezending rapport van een door de kerkeraad ingestelde commissie
- 3.4.24 van de Gereformeerde Kerk te Hilversum
* enige kritische kanttekeningen bij het rapport
* verzoek bij besluitvorming met kanttekeningen rekening te houden
- 3.4.25 van de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-Noord
* vervolg op schrijven van 19 maart; adhesiebetuiging twee voorstellen
- 3.4.26 van L. Bosma-Louwerse te Soest
* suggesties en opmerkingen naar aanleiding van het rapport
- 3.4.27 van de Gereformeerde Kerk te Vroomshoop
* opmerkingen naar aanleiding van rapport
- 3.4.28 van H. Huising te Stadskanaal
* opmerkingen naar aanleiding van rapport
- 3.4.29 van studiedeputaten erediens
* aanvullend rapport
- 3.4.30 van D. Zwart te Rotterdam
* opmerkingen over gezangenbundel
- 3.4.31 van E. van Ittersum te Dronten
* opmerkingen betreffende kerkdienst op nieuw jaarsdag

5. rapport inzake bededagen

- 3.5.1 van de classis 's-Gravenhage
* er is geen bededag uitgeschreven in de achterliggende periode
- 6. huw elijksformulier*
- 3.6.1 van de Gereformeerde Kerk te Leiden
* voorstel huw elijksformulier-Zwolle vrij te geven
* gebruikers ervaringen laten doorgeven aan deputaten
- 3.6.2 van de Gereformeerde Kerk te Delft
* steunbetuiging huw elijksformulier-Zwolle
* verzoek redactie hiervan door neerlandici te laten toetsen
- 3.6.3 van de Gereformeerde Kerk te Smilde
* verzoek het voorgestelde huw elijksformulier niet vrij te geven
* verzoek voorgestelde exegetische opmerkingen niet vast te leggen
- 3.6.4 van de classis Zwolle
* verzoek aandacht voor nieuwe tekst formulier
- 3.6.5 van de Gereformeerde Kerk te Utrecht-Centrum
* verzoek tot een wijziging in het formulier
- 3.6.6 van de PS Groningen
* voorstel tot wijziging van het bestaande huw elijksformulier
- 3.6.7 van de Gereformeerde Kerk te 's-Gravenhage-Centrum/Scheveningen
* verzoek vrijgeving van nieuw huw elijksformulier
- 3.6.8 van J.M. Goedhart te Drachten
* bezwaren tegen wijzigingen huw elijksformulier
- 3.6.9 van de Gereformeerde Kerk te Leeuwarden
* aanvulling huw elijksformulier
- 3.6.10 van de Gereformeerde Kerk te Zwijndrecht
* verzoek concept-besluit met bijbehorende gronden niet over te nemen
* aandacht voor discrepantie door het vrijgeven van de proeve (twee verschillende opvattingen over de relatie man-vrouw)
- 3.6.11 van studiedeputaten eredienst
* aanvullend rapport
- 7. gezangenbundel*
- 3.7.1 van de Gereformeerde Kerk te Leiden
* te onderzoeken in een eventuele nieuwe gezangenbundel een gezongen "Onze Vader" op te nemen
- 3.7.2 van K.W. Dijksterhuis te Groningen
* bezwaar tegen voorkomen meerdere versies van een aantal gezangen
- 3.7.3 van de Gereformeerde Kerk te Ten Post
* ondersteuning voorstellen en conclusies deputaten
- 3.7.4 van de Gereformeerde Kerk te Wapenveld
* verzoek voorstel tot uitbreiding aantal gezangen niet in behandeling te nemen
- 3.7.5 van de Gereformeerde Kerk te Hoek
* enkele opmerkingen naar aanleiding van hoofdstuk 8
- 3.7.6 van M.F. 't Hart te Pijnacker
* enkele opmerkingen naar aanleiding van onder andere hoofdstuk 8
- 3.7.7 van A. den Hamer te Rijnsburg

- * kritische opmerkingen naar aanleiding van melodie en melodiewijzigingen
- 3.7.8 van H. Koelewijn te Amersfoort
  - * verzoek de gezangsbundel uit te breiden met schriftberijmingen
- 8. bijbelvertaling*
- 3.8.1 van de Gereformeerde Kerk te Smilde
  - * bezwaar tegen samenwerking met NGB en medewerking aan nieuwe bijbelvertaling
- 3.8.2. van deputaten bijbelvertaling
  - * rapport nr. 6
- 3.8.3 van J. Westra te Katwijk aan Zee
  - * bezwaar tegen weer een nieuwe vertaling
- 9. radio- en televisieuitzending*
- 3.9.1 van deputaten voor radio- en televisieuitzending van kerkdiensten
  - * rapport nr. 14
- 3.9.2 van W.J.A. Driessens te Groningen
  - * reactie werkgroep nazorg
- 3.9.3 van deputaten
  - * voordracht voor benoeming deputaten
- 10. asielzoekers/toegang tot avondmaal*
- 3.10.1 van M.C. Bijl te Drachten
  - * verzoek nadere bezinning
- 11. preekstof*
- 3.11.1 van de PS Gelderland
  - * verzoek in de komende 3 jaar als proef te preken uit NGB en DL naast de HC
  - * verzoek deputaten erediensdienst deze proef te laten organiseren
- 12. bediening avondmaal in stichtingen*
- 3.12.1 van J.W. Boessenkool en J.H. van Veen te Zeist
  - * verzoek om revisie van synodebesluit Leeuwarden 1920 (art. 25, onderdeel 2)
  - * appèl tegen besluit PS Utrecht dd. 14 maart 1996
- 4 EVANGELISATIE en ZENDING
  - 1. financiële bijdragen*
  - 4.1.1 van de classis Rotterdam
    - * vraag om vrijstelling bijdrage deputaten ASE
  - 4.1.2 van de PS Zeeland, Noord-Brabant en Limburg
    - * voorstel vaststelling diverse quota
  - 4.1.3 van de Gereformeerde Kerk te Drachten-Zuid/Oost
    - * verzoek aanvulling instructie deputaten ASE
  - 2. verhouding zendende kerk/kerken Irian-Jaya*
  - 4.2.1 van de Gereformeerde Kerk te Enschede-Noord
    - * verzoek aan deputaten-BBK te komen tot vorming van een Indonesia-Commissie

- 4.2.2 van de Gereformeerde Kerk te Groningen-Noord
* verzoek aan deputaten-BBK te komen tot vorming van een Indonesia-Raad
- 4.2.3 * van de Gereformeerde Kerk te Drachten-Zuid/Oost
verzoek tot vorming Indonesia-commissie
- 4.2.4 van de Gereformeerde Kerk te Groningen-Noord
* aanvulling op schrijven onder nr. 4.2.2
- 3. steunverlening evangelisatiewerk*
- 4.3.1 van deputaten aanvullende steunverlening evangelisatiewerk
* rapport nr. 8
- 4.3.2 van deputaten aanvullende steunverlening evangelisatiewerk
* aanvullend rapport
- 4. evangelisatiewerk ZGEB*
- 4.4.1 van de PS Zeeland, Noord-Brabant en Limburg
* verzoek aanvullende steun ZGEB
- 5. formulier voor bevestiging van missionair predikanten*
- 4.5.1 van de Gereformeerde Kerk te Spakenburg-Zuid
* kennisgeving van het plan de volgende synode om revisie te vragen

5 OPLEIDING

1. Curatorium Theologische Universiteit

- 5.1.1 van het Curatorium Theologische Universiteit
* verzoek t.a.v. het benoemenbeleid (personele continuïteit)
* aftredingsrooster in consequenties te bezien
- 5.1.2 van de Gereformeerde Kerk te Leeuwarden
* een aantal opmerkingen/voorstellen ten aanzien van het nieuwe Statuut
- 5.1.3 van het Curatorium Theologische Universiteit
* nota inzake Vooropleiding
- 5.1.4 van het Curatorium Theologische Universiteit
* inzake derde formatieplaats Ambtelijke Vakken
- 5.1.5 van het Curatorium Theologische Universiteit
* Statuut
- 5.1.6 van het Curatorium Theologische Universiteit
* inzake ontbinding Stichting
- 5.1.7 van N.E. Nieboer te Haren
* inzake ontbinding Stichting
- 5.1.8 van het Curatorium Theologische Universiteit
* voordracht vacature Semitica
- 5.1.9 van het Curatorium Theologische Universiteit
* voordracht vacature Wijsbegeerte
- 5.1.10 van het Curatorium Theologische Universiteit
* voordracht vacature Ambtelijke Vakken
- 5.1.11 van W.H. Rose te Kampen
* aanvaarding benoeming

- 5.1.12 van I.D. Haarsma te Zwolle
* aanvaarding benoeming
- 5.1.13 van de Gereformeerde Kerk te Loenen a/d Vecht
* bezwaar concept statuten TU
- 5.1.14 van het Curatorium Theologische Universiteit
* voordracht vacature Ethiek
- 5.1.15 van A.L.Th. de Bruijne te Rotterdam
* aanvaarding benoeming
- 5.1.16 van het Curatorium Theologische Universiteit
* correctie besluit vooropleiding TU
- 5.1.17 van P.W. v.d. Kamp te Groningen
* aanvaarding benoeming

2. Theologische Universiteit

- 5.2.1 van de Theologische Universiteit te Kampen
* uitgebreid jaarverslag 1993
* beknopt jaarverslag 1993
* uitgebreid jaarverslag 1994
* beknopt jaarverslag 1994
- 5.2.2 van deputaten Theologische Universiteit te Kampen
* rapport nr. 18

3. deputaten GMO

- 5.3.1 van deputaten GMO
* rapport nr. 19
- 5.3.2 van deputaten GMO
* jaarrekening 1995

6 BINNENLANDSE BETREKKINGEN

1. gesprek met de Christelijke Gereformeerde kerken

- 6.1.1 van deputaten voor het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken
* rapport nr. 2
- 6.1.2 van de Gereformeerde Kerk te Ten Boer
* opmerkingen t.a.v. rapport deputaten CGK, deel I
- 6.1.3 van deputaten voor het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken
* rapport nr. 1
- 6.1.4 van de Generale Synode der Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland
* verzoek benoeming van deputaten
* verzoek deputaten op te dragen gesprek voort te zetten
- 6.1.5 van de Gereformeerde Kerk te Voorburg
* voorstel tot aanbieden zusterkerkrelatie
- 6.1.6 van de Gereformeerde Kerk te Schildwolde
* enkele opmerkingen bij besluit GS Ommen 1993, Acta art. 65
- 6.1.7 van de Gereformeerde Kerk te Schildwolde
* aanvulling op schrijven onder nr. 6.1.6

2. kerkelijke eenheid

- 6.2.1 van deputaten kerkelijke eenheid
* rapport nr. 11
- 6.2.2 van de Gereformeerde Kerk te Schildwolde
* verzoek te besluiten dat besluit 5 van GS Ommen, Acta art. 66 ten onrechte is genomen
- 6.2.3 van de Gereformeerde Kerk te Zeist
* reactie op rapport deputaten
- 6.2.4 vervallen
- 6.2.5 van de Gereformeerde Kerk te Lelystad
* kritische reactie op rapport deputaten DKE
- 6.2.6 van de Gereformeerde Kerk te Hoek
* reactie op rapport
- 6.2.7 van de Gereformeerde Kerk te Lisse
* opmerkingen en voorstellen betreffende rapport
- 6.2.8 van de Gereformeerde Kerk te Leeuwarden
* bezwaar tegen enkele onderdelen van het rapport deputaten
- 6.2.9 van de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-Centrum
* kanttekeningen van een door de kerkeraad ingestelde commissie bij het rapport van deputaten
- 6.2.10 van de Gereformeerde Kerk te Rotterdam-Centrum
* opmerkingen over het deputatenrapport
- 6.2.11 van deputaten voor generaal-synodale publikaties
* aanvullend rapport

3. contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken

- 6.3.1 van de Landelijke Vergadering van de Nederlands Gereformeerde Kerken
* hoop wordt uitgesproken tot voortzetting gesprekken
- 6.3.2 van de Gereformeerde Kerk te Rotterdam-Oost
* verzoek tot voortzetting samensprekingen
- 6.3.3 van de Gereformeerde Kerk te Alkmaar
* pleidooi voor voortzetting samensprekingen met NGK

7 BUITENLANDSE KERKEN

1. werkwijze Generaal Diaconaal Deputaatschap

- 7.1.1 van J. Groeneveld te Zwijndrecht
* bezwaar tegen verzoek generaal diaconaal deputaatschap collecte voor Reformed Church of Japan (bijlage: correspondentie met GDD)

2. deputaten IRTT

- 7.2.1 van deputaten oprichting IRTT
* rapport nr. 9
- 7.2.2 van deputaten IRTT
* aanvullend rapport

3. deputaten BBK

- 7.3.1 van deputaten voor de betrekkingen met buitenlandse kerken

- * rapport nr. 10
- 7.3.2 van de Gereformeerde Kerk te Zuidlaren
* opmerkingen over rapport nr. 10
- 7.3.3 van de Gereformeerde Kerk te Mussel
* een aantal opmerkingen naar aanleiding van rapport nr. 10
- 7.3.4 van de Gereformeerde Kerk te Gouda
* verzoek aan beleidsnota sectie VII van BBK bredere bekendheid te geven
- 7.3.5 van deputaten BBK
* aanvullend rapport
- van deputaten BBK
- 7.3.6 * jaarrekening 1993
- 7.3.7 * jaarrekening 1994
- 7.3.8 * accountantsverklaring 1993
- 7.3.9 * begroting 1996
- 7.3.10 * financieel meerjarenplan 1994-1999
- 7.3.11 * begroting 1994
- 7.3.12 * begroting 1995
- 7.3.13 * jaarrekening 1995
- 7.3.14 * historisch overzicht uitgaven BBK

8 HOGE OVERHEID

1. samenstelling deputaatschap

- 8.1.1 van deputaten voor de correspondentie met de Hoge Overheid
* aanvulling rapport
- 2. rapport deputaten*
- 8.2.1 van deputaten voor de correspondentie met de Hoge Overheid
* rapport nr. 15
- 8.2.2 van D. Deddens te Hoogeveen
* reactie op rapport deputaten Hoge Overheid

9 SYNODALIA

1. benoeming deputaten eredienst

- 9.1.1 van de Gereformeerde Kerk te Rotterdam-Centrum
* verzoek om zorgvuldigheid bij benoeming deputaten
* verzoek om permanent (post)adres voor zaken generale synode
- 2. deputaten geestelijke verzorging*
- 9.2.1 van deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen
* rapport nr. 7
- 9.2.2 van deputaten geestelijke verzorging militairen
* aanvullend rapport
- 3. deputaten kerkelijke archieven*
- 9.3.1 van deputaten kerkelijke archieven en documentatie
* rapport nr. 16
- 9.3.2 van deputaten kerkelijke archieven en documentatie
* aanvullend rapport

- 9.3.3 van deputaten archieven en documentatie
* jaarrekening 1995
- 9.3.4 van deputaten archieven en documentatie
* gewijzigde begroting
- 4. benoeming quaestor*
- 9.4.1 van de Gereformeerde Kerk te Berkel en Rodenrijs
* betreft voordracht nieuwe quaestor en plaatsvervanger
- 5. voordrachten benoeming deputaten*
- van de PS Drenthe
- 9.5.1 * deputaten ad art. 22 KO
9.5.2 * deputaat curator TU
9.5.3 * deputaten ad art. 19 KO
- van de PS Zeeland, Noord-Brabant en Limburg
- 9.5.4 * deputaten curatoren TU
9.5.5 * deputaten ad art. 19 KO
9.5.6 * deputaten diakonale zaken (art. 22 KO)
- van de PS Holland-Noord
- 9.5.7 * deputaten curatoren TU
9.5.8 * deputaten ad art. 19 KO
9.5.9 * deputaten ad art. 22
- van de PS Holland-Zuid
- 9.5.10 * deputaten curatoren TU
9.5.11 * deputaten ad art. 19 KO
9.5.12 * deputaten ad art. 22 KO
- van de PS Groningen
- 9.5.13 * deputaten ad art. 19 KO
9.5.14 * deputaten ad art. 22 KO
9.5.15 * deputaat curator TU
- van de PS Friesland
- 9.5.16 * deputaat curatorium TU
9.5.17 * deputaten ad art. 19 KO
9.5.18 * deputaten ad art. 22 KO
- van de PS Gelderland
- 9.5.19 * deputaten ad art. 19 KO
9.5.20 * deputaten curatorium TU
9.5.21 * deputaten ad art. 22 KO
- van de PS Overijssel
- 9.5.22 * deputaten curatorium TU
9.5.23 * deputaten ad art. 19 KO
9.5.24 * deputaat ad art. 22 KO
- van de PS Utrecht
- 9.5.25 * deputaten ad art. 19 KO
9.5.26 * deputaat generaal diaconaal deputaatschap
9.5.27 * deputaten-curatoren
- 9.5.28 van M. te Velde te Kampen
* verzoek geen herbenoeming als deputaat kerkelijke eenheid noch als deputaat voor archieven en documentatie

- 9.5.29 van A. Bosch-van Dijk te Nieuw erkerk a/d IJssel
* aanvaarding benoeming als secundus deputaat diaconale zaken
- 9.5.30 van de PS Drenthe
* voordracht curator TU
- 9.5.31 van M. van Veelen
* verzoek om ontheffing benoeming
- 6. benoeming afgevaardigden synode 1996*
- 9.6.1 van de PS Drenthe
- 9.6.2 van de PS Utrecht
- 9.6.3 van de PS Holland-Zuid
- 9.6.4 van de PS Holland-Noord
- 9.6.5 van de PS Groningen
- 9.6.6 van de PS Friesland
- 9.6.7 van de PS Zeeland, Noord-Brabant en Limburg
- 9.6.8 van de PS Overijssel
- 9.6.9 van de PS Gelderland
- 9.6.10 van de PS Holland-Noord en de PS Holland-Zuid
* indeling nieuwe classes en PS'en
- 7. bijwonen verslaggevers (dag)bladen*
- 9.7.1 van Nederlands Dagblad
* verzoek om toestemming verslaggeving
- 9.7.2 van het Reformatorisch Dagblad
* verzoek om toestemming verslaggeving
- 9.7.3 van het ondermeer in Berkel en Rodenrijs verschijnende weekblad De Heraut te Berkel en Rodenrijs
* verzoek om toestemming van openbare zittingen een verslag te maken
- 9.7.4 van de redactie van Wegwijs te Amersfoort
* verzoek om toestemming van openbare zittingen een verslag te maken
- 9.7.5 van de vereniging Reformanda
* verzoek om toestemming openbare zittingen bij te wonen
- 8. kosten synode*
- 9.8.1 van de Gereformeerde Kerk te Berkel en Rodenrijs
* voorstel kostentoerekening koster
- 9.8.2 van de Gereformeerde Kerk te Berkel en Rodenrijs
* voorstel vergoeding ondersteunende diensten
- 9. voorbereiding eerstvolgende generale synode*
- 9.9.1 van de PS Holland-Zuid
* onderzoek mogelijkheden vergaderruimte in conferentieoord
- 9.9.2 van J. Sikkema te Ommen
* voorstellen tot wijziging van de huishoudelijke regelingen

- 9.9.3 van deputaten voorbereiding volgende synode
* voorstel voorlichtingsmoment ten behoeve van de afgevaardigden
- 9.9.4 van J. Sikkema te Ommen
* voorstel tot wijziging van art. 2.3 van de huishoudelijke regeling
- 9.9.5 van J. Sikkema te Ommen
* voorstel tot het instellen van een centraal administratiekantoor voor de geldstromen van alle deputaatschappen
* voorstel tot aanschaf van een goed geautomatiseerd boekhoudprogramma
- 9.9.6 van de Gereformeerde Kerk te Dalfsen
* stelt zich beschikbaar als samenroepende kerk voor de eerstvolgende generale synode
- 9.9.7 van de Gereformeerde Kerk te Berkel en Rodenrijs
* voorstel tot uitbreiding deputaatschap voorbereiding synode
* voorstel tot vaststelling instructie
- 9.9.8 van de Gereformeerde Kerk te Zeist
* verzoek om aandacht voor vaststelling quota synode en deputaatschappen
- 9.9.9 van de Gereformeerde Kerk te Zuidhorn
* stelt zich beschikbaar als samenroepende kerk voor de eerstvolgende generale synode
- 9.9.10 van deputaten voor de voorbereiding van de eerstvolgende generale synode
* aanvullend rapport
- 9.9.11 van de Gereformeerde Kerk te Leusden
* stelt zich beschikbaar als samenroepende kerk voor de eerstvolgende generale synode
- 10. quaestor Generale Synode Ommen 1993*
- 9.10.1 van J. Sikkema te Ommen
* financieel verslag
- 11. deputaten generaal-synodale publikaties*
- 9.11.1 * rapport
- 12. huishoudelijke regeling synode*
- 9.12.1 van de Gereformeerde Kerk te Bussum-Huizen
* bezwaar tegen besluit GS Ommen 1993 (Acta art. 88)
* verzoek besluiten ongedaan te maken
- 10 PARTICULARIA
- 1. ADC-Kampen/archivaris-documentalist*
- 10.1.1 van J. Scheele te Zierikzee
* verzoek om toetsing beëindiging dienstverband van drs. G.C. Groenleer
- 10.1.2 van A.J. Rotte te Aalten
* verzoek om toetsing ontslag
- 10.1.3 van Streekarchivariaat Schouwen-Duiveland
* verzoek om toetsing ontslag
- 10.1.4 van Th. Bijzet te Zierikzee
* verzoek om toetsing ontslag

- 10.1.5 van M. de Klijn te Kampen
* verzoek om heroverweging ontslag
- 10.1.6 van P.G. v.d. Weele-Slager te Brouwershaven
* verzoek om heroverweging ontslag
- 10.1.7 van A. van Groos te Gorinchem
* verzoek om heroverweging ontslag
- 10.1.8 van G.C. Groenleer te Kampen
* verslag van zaken rondom verleend ontslag
- 10.1.9 van A.A.J. Thelen te Gemert
* verzoek om herroeping van ontslag
- 10.1.10 van K. Gunnink en L. Gunnink-Drint te Oldehove
* verzoek verstoorde relatie te helpen herstellen
- 10.1.11 van deputaten kerkelijke archieven en documentatie
* vertrouwelijke aanvulling op rapport
- 11 VARIA
- 1. toetsing besluiten synode*
- 11.1.1 van B. Doornbos te Groningen
* indexering Acta
- 2. lidmaatschap van een der kerken*
- 11.2.1 van een broeder
* een kopie van de brief aan ds. G.T. te W. inzake kerkelijke grenzen (zie ook 2.3.1)
- 11.2.2 van R.J. Lebens te Goes
* belangstelling voor kerklidmaatschap
- 3. naamsaanduiding kerken*
- 11.3.1 van J. Mulder en P. van Pijkeren, beiden te Hooghalen
* verzoek toevoeging 'vrijgem aakt' achterwege te laten
* bevordering eenduidige interpretatie synodebesluit 1958
- 4. revisieverzoeken*
- 11.4.1 van H.G. v.d. Weijden te Gouda
* revisieverzoek besluiten GS Amersfoort-West 1967
- 11.4.2 van J.R. de Leeuw en J. de Leeuw-Westra te Delfzijl
* revisieverzoek besluit Ommen 1993
- 5. gereformeerde organisaties*
- 11.5.1 van het GVI te Zwolle
* verzoek tot bevordering van samenwerking tussen gereformeerde organisaties
- 6. sterkte wens*
- 11.6.1 van A. Smits te Dokkum
- 11.6.2 van vrouwenvereniging 'Maranatha' te Assen-Noord
- 7. kennisgeving*

11.7

van de PS Drenthe

* kennisgeving akkoord van samenwerking zending

Rapport van Deputaten ad art. 19 K.O., benoemd door de Generale Synode van Ommen 1993.

1. Samenstelling van het deputaatschap.

De Generale Synode van Ommen 1993 benoemde tot primi-deputaten: de brs. P.J. Doornbos te Bedum, ds. E.J. Oosterhuis te Marum (thans te Drachten), H. Meijer te Dokkum, J. van Dijk te Burgum, ds. C. de Putter te Hoogeveen, H. Rose te Stadskanaal, ds. Joh. Strating te Zwolle, R. Buitinga te Enschede, ds. H.E. Nieuwenhuis te Ermelo, C.A. Nelemans te Spakenburg, G.D. Dirks te Bussum (thans Nijkerk), ds. A.H. van de Velden te Mijdrecht, D.A. Blok te Krommenie, ds. P. Houtman te Leiden (thans te Twijzel), J. Rietveld te Sliedrecht, ds. T.O.G.M. Bosma te Axel en H.J. Meijerink te Vught;

en tot secundi-deputaten: de brs. J.P. Volk te Leek, ds. S. de Jong te Franeker, J. Melse te Hoogeveen, ds. J.R. Visser te Hardenberg, K. van de Berg te Soest, J.P. de Boer te Diemen, ds. M. van Veelen te Delft en A. Mol te Nisse.

De Generale Synode machtigde de eerstkomende Particuliere Synode van Gelderland een primus en een secundus afgevaardigde aan te wijzen voor dit deputaatschap.

Als zodanig werden respectievelijk door deze Particuliere Synode aangewezen br. J. de Rijke te Ermelo en br. R. Drost te Putten.

Op de eerste vergadering van deputaten werd de door de Generale Synode aangewezen samenroeper, ds. T.O.G.M. Bosma tot voorzitter gekozen; tot secretaris werd gekozen br. C.A. Nelemans, tot penningmeester br. D.A. Blok en tot algemeen-adjunct ds. Joh. Strating. Helaas werd het moderamen en dus ook het deputaatschap geconfronteerd met twee sterfgevallen. De Here nam uit dit leven weg de predikanten Bosma en Strating. Ds. C. de Putter bekleedt nu het voorzitterschap terwijl ds. H.E. Nieuwenhuis thans algemeen-adjunct is. Prof. drs. J.A. Meijer, aangewezen door de senaat van de Theologische Universiteit, woont als regel de deputatenvergaderingen bij.

2. Opdracht.

Opmerking vooraf: Waar in het vervolg van dit rapport sprake is van 'Instructie' c.q. 'Regeling' of 'Regeling Studiefinanciering' worden daarmee bedoeld de 'Instructie voor deputaten ad artikel 19 KO en de 'Regeling betreffende studiefinanciering voor studenten aan de Theologische Universiteit van De Gereformeerde Kerken in Nederland' zoals deze zijn vastgesteld door de Generale Synode Leeuwarden 1990 (Acta artikel 60, Besluit 3, bijlagen Vc en Vd).

De Generale Synode van Ommen 1993 besloot:

1. deputaten op te dragen in de 'Regeling studiefinanciering' de woorden 'aanvullende financiering' te interpreteren als 'die financieringsvorm die de student in een ongewenste schuldverhouding t.o.v. derden brengt' en zonodig de 'Instructie' en de 'Regeling' in het licht van dit besluit te herzien (Acta artikel 26, besluiten 2 en 3).
2. onder voorwaarden extra steun te verlenen aan in het buitenland studerende en voorts een regeling te treffen t.a.v. de eventueel resterende schuld van een predikant die zich aan een buitenlandse zusterkerk verbindt (Acta artikel 27, besluiten 2 en 3).
3. 'Instructie' en 'Regeling' aan te passen aan het gegeven dat de voorschotten voortaan per kalenderjaar worden berekend, dat de afgehandelde dossiers na twee jaren moeten worden vernietigd en dat de vooropleiding éénjarig is geworden (Acta artikel 27 besluit 4).

4. deputaten op te dragen te onderzoeken of een schuldverhouding op het moment dat de student predikant wordt, in het algemeen thans nog als ongewenst beschouwd moet worden (Acta artikel 26, besluit 5).

5. deputaten te verzoeken diligent te zijn t.a.v. nieuwe wettelijke ontwikkelingen en zo nodig de kerken te dienen met voorstellen in dezen (Acta artikel 26, besluit 4).

3. Financiële Commissie.

Voor de berekening van de aan de studenten te verlenen financiële steun hebben deputaten, overeenkomstig art. 8 van de instructie, een financiële commissie benoemd.

De brs. P.J. Doornbos, H. Meijer en H. Rose werden herbenoemd. Zij hebben de dossiers van de studenten onder hun beheer.

4. Voorlichting aan a.s. studenten.

De voorlichtingsfolder, bestemd voor belangstellenden op de voorlichtingsdag van de Theologische Universiteit, is geactualiseerd. In deze folder worden de mogelijkheden uiteengezet tot financiële ondersteuning van de theologische studenten.

In de regionale kerkbladen en in het Nederlands Dagblad hebben deputaten in het begin van 1994 en van 1995 een oproep geplaatst dat eventuele gegadigden voor financiële steun zich moeten wenden tot de betrokken contactdeputaten.

5. Contact met de studenten.

Zoals gebruikelijk hadden in de afgelopen periode de contactdeputaten gesprekken met (a.s.) studenten die zich voor het eerst meldden voor financiële steun. Ook waren er zo mogelijk weer gesprekken met alle studenten die financiële ondersteuning ontvangen of ontvangen hebben. Aan de orde kwamen daarbij de vraag of ze de vaste begeerte hebben predikant te worden, de voortgang van de studie, de financiële situatie en de besteding van de boekentoeleage.

6. Benoeming deputaten.

Gaarne willen deputaten Uw vergadering verzoeken in het vervolg per particulier synodaal ressort **twee** primi en **twee** secundi-deputaten te benoemen. In de praktijk komt het namelijk voor dat door overlijden of verhuizing één contact-deputaat overblijft om de belangen van de studenten uit zijn ressort te behartigen. Dat wordt als zeer onbevredigend ervaren.

7. Contact met de senaat.

Het overleg dat heeft plaats gevonden met de senaat van de Theologische Universiteit heeft er toe geleid dat in het vervolg de contactdeputaten twee keer per jaar de studieresultaten van de studenten uit hun ressort ontvangen. Eén keer in de maand februari/maart en één keer in september/oktober.

De manier waarop gerapporteerd wordt is sterk gewijzigd en sluit nu nauw aan bij wat is voorgeschreven in de Wet op het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk onderzoek. De studielast en de studieresultaten van de studenten worden namelijk uitgedrukt in studiepunten. Op deze wijze kunnen de deputaten een goed inzicht krijgen in de vorderingen van de studenten.

De computeruitdraai geeft aan het totaal van de door de student behaalde studiepunten, als ook wat hij maximaal had kunnen halen. Eventuele opgelopen achterstand is ook af te lezen, evenals het gemiddelde cijfer van de tentamens, verslagen enz.

8. Boekentoeelage.

Deputaten hebben gemeend de boekentoeelage, die verstrekt wordt vanaf het tweede studiejaar tot en met het vijfde studiejaar, te verhogen van f 10.000,00 tot f 12.000,00, te betalen in vijf jaarlijkse termijnen van f 2.200,00.

9. De ouderlijke bijdrage.

Deputaten zijn in het verleden meer dan eens geconfronteerd met het feit dat de ouders niet bereid zijn bij te dragen in de studiekosten van hun zoon, hoewel hun inkomen daartoe volgens de geldende maatstaven wel ruimte biedt. Hierbij valt te denken aan oudere studenten die een andere opleiding gevolgd hebben en soms al enkele jaren hebben gewerkt en aan studenten waarvan de ouders geen lid zijn van een Gereformeerde Kerk.

Hierbij zijn drie categorieën te onderscheiden:

A. Studenten die vallen onder de werking van de W.S.F. en die door eigen onwil of onwil van de ouders de ouderlijke bijdrage niet ontvangen.

Deputaten besloten in deze gevallen op verzoek een niet kwijt te schelden lening te verstrekken tot maximaal het bedrag van de "gemiste" ouderbijdrage.

B. Studenten die niet meer in aanmerking komen voor studiefinanciering ingevolge de W.S.F. Besloten werd deze categorie op verzoek een niet kwijt te schelden lening te verstrekken tot maximaal het bedrag dat bij de toepassing van de W.S.F. zou worden aangemerkt als aanvullende financiering en ouderbijdrage.

C. Afgestudeerden.

Hier viel het besluit te komen tot de volgende toekenning. Het normbudget, dat de overheid hanteert, wordt verminderd met de boekentoeelage en het collegegeld. Van het restant-budget wordt een deel, n.l. het bedrag dat overeenkomt met de basisbeurs zonder terugbetalingsverplichting toegekend. In voorkomende gevallen ook de gezinstoeelage. Het verschil tussen het gecorrigeerde normbudget en het bedrag van de basisbeurs wordt beschikbaar gesteld als kwijt te schelden renteloos voorschot.

10. Tegemoetkoming in de ziektekostenverzekering.

Het komt voor dat studenten niet meer in aanmerking komen voor een studentenverzekering of voor de verzekering via het ziekenfonds. Zij zijn dan genoodzaakt een particuliere verzeke-

ring af te sluiten. Op deze manier ontstaat een groot "gat" tussen de premie die ze hiervoor verschuldigd zijn en de tegemoetkoming ziektekostenverzekering.

Vandaar dat deputaten als volgt besloten hebben: "de vergadering besluit ten behoeve van de student die geen aanspraak kan maken op studiefinanciering krachtens de W.S.F. de mogelijkheid te openen een extra vergoeding toe te kennen ter compensatie van de kosten verbonden aan een ziektekostenverzekering. De hoogte van deze kosten is o.a. afhankelijk van de gezins-situatie en kan door deputaten aan een maximum worden gebonden. Dit besluit behoeft de goedkeuring van uw vergadering.

11. AANVRAGEN MET BIJZONDERHEDEN

Betreft Studiejaar 1992 / 1993

Van de door deputaten ontvangen aanvragen voor studiefinanciering werden 2 weer ingetrokken. In een paar gevallen leidde de berekening niet tot een uitkering en enkele malen werd op grond van art. 6 lid 1 een verzoek afgewezen (zie par. 9 Gen. Syn. Publikaties nr. 13).

De ingewilligde verzoeken voor het studiejaar 1992 / 1993 zijn als volgt te specificeren:

vooropleiding	7
1e jaars	8
2e jaars	3
3e jaars	7
4e jaars	12
5e jaars	13
6e jaars	16
7e jaars	10
8e jaars	13
9e jaars	3
afgestudeerden	9

Tot de laatste groep behoren 3 aanvragers die ook in één van de andere groepen zijn meegeteld.

CATEGORIEEN VOLGENS ARTIKEL 5

Het merendeel van de aanvragers, namelijk 81, kan worden ingedeeld in CATEGORIE A. Zij ontvangen dus van rijkswege de basisbeurs en eventueel gezinstoeslag.

In CATEGORIE B worden 3 aanvragers ingedeeld.

CATEGORIE C telt 8 aanvragers.

Tot CATEGORIE D behoren 5 aanvragers uit categorie A en uit categorie B en C ieder 1.

Tenslotte is er 1 aanvrager afkomstig uit een buitenlandse kerk (artikel 5,2). Hij komt in aanmerking voor de basisbeurs, zoals omschreven bij categorie A.

Voor het studiejaar 1993 / 1994 (sept-dec) en de kalenderjaren 1994 en 1995 verstrekken wij

U de volgende gegevens.

Van de door deputaten ontvangen aanvragen voor studiefinanciering werden enkele weer ingetrokken of leidde de berekening niet tot een uitkering. Op één na zijn de steunaanvragen voor het 9e studiejaar afgewezen. De ingewilligde aanvragen zijn als volgt te specificeren:

	studiejaar 1993/1994 (sept-dec)	kalenderjaar 1994	kalenderjaar 1995
	-----	-----	-----
vooropleiding	3	2	2
1e jaars	9	10	2
2e jaars	9	9	11
3e jaars	3	2	9
4e jaars	6	4	2
5e jaars	9	8	4
6e jaars	10	10	6
7e jaars	15	11	7
8e jaars	7	5	6
9e jaars	1	1	0
afgestudeerden	10	14	10
voortgezette studie (vlgs art. 6 lid 4)		2	2

Tot de laatste twee groepen behoren aanvragers die ook in één van de andere groepen zijn meegeteld.

Het merendeel van de aanvragers (namelijk resp. 64, 59 en 42) ontving van rijkswege gedurende het hele tijdvak of een deel daarvan de basisbeurs en eventueel gezinstoeslag. Met ingang van 1994 werd in een aantal gevallen (afhankelijk van de ouderbijdrage) eveneens de aanvullende beurs ontvangen.

12. Vaststelling quotum.

In relatie met de benodigde bedragen voor de totale ondersteuning van de studenten werd het quotum voor het studiejaar 1993/1994 vastgesteld op f 4,25 en voor het studiejaar 1994/1995 op f 3,=. Het quotum voor 1995/1996 is voorlopig eveneens op f 3,= vastgesteld.

13. Uitvoering opdracht G.S.Ommen 1993.

ad. 1.

Deputaten stellen voor de volgende wijzigingen in de 'Regeling' aan te brengen (in de 'Instructie' behoeven in dit verband geen wijzigingen te worden aangebracht):

artikel 3 lid 2 luidt thans:

Geen financiële steun zal worden verleend aan de student *aan wie over het desbetreffende*

studiejaar aanvullende financiering ingevolge de Wet op de studiefinanciering is toegekend en die daarvan gebruik heeft gemaakt.

Voorgesteld wordt het cursief gedrukte als volgt te wijzigen:

die over het desbetreffende studiejaar in het kader van de Wet op de studiefinanciering gebruik maakt van een vorm van financiering waardoor hij in een ongewenste schuldverhouding ten opzichte van derden komt te staan.

artikel 5 lid 1A, 2e alinea luidt thans:

Aan hem kunnen voorschotten worden verleend ter grootte van de wettelijke aanvullende financiering, vermeerderd met enz.

De tekst van het cursief gedrukte wordt:

Aan hem kunnen voorschotten worden verleend ter grootte van het deel van van de aanvullende financiering dat tot een schuldverhouding als bedoeld in artikel 3 lid 2 zou leiden.

artikel 6 lid 1 2e alinea luidt thans:

Aan een student die ten behoeve van zijn studie aan de theologische universiteit aanvullende financiering op grond van de Wet op de studiefinanciering heeft genoten kunnen alsnog voorschotten worden verleend *mits hij schriftelijk verklaart van de wettelijke aanvullende financiering af te zien.*

Het cursief gedrukte gaat luiden:

mits hij schriftelijk verklaart af te zien van het deel van de aanvullende financiering dat tot een schuldverhouding als bedoeld in artikel 3 lid 2 zou leiden.

In de in artikel 10 van de 'Regeling' genoemde Overeenkomst model I moet punt 5 worden veranderd. Dit punt luidt thans:

de student verklaart tenslotte over de studieperiode waarop de overeenkomst betrekking heeft *geen gebruik te zullen maken van aanvullende financiering krachtens de Wet op de studiefinanciering*

Het cursief gedrukte moet luiden:

geen gebruik te zullen maken van een vorm van studiefinanciering waardoor hij in een ongewenste schuldverhouding ten opzichte van derden komt te staan.

ad. 2.

Aan artikel 5 (Categorieën studenten) wordt een nieuw lid 3 toegevoegd:

studenten die in het buitenland gaan studeren kunnen gedurende maximaal één jaar extra steun ontvangen onder voorbehoud dat de academische senaat van de theologische universiteit schriftelijk positief adviseert ten aanzien van een buitenlandse studie en de student een gedetailleerde begroting overlegt.

Van artikel 15 van de 'Regeling' vervalt lid 3g waarin staat dat terugbetaling van voorschotten dient plaats te vinden als betrokkene na beroepbaarstelling een beroep aanneemt naar een buitenlandse kerk behoudens het bepaalde in art 5 lid 2.

Lid 3h wordt dan 3g en in lid 4 wordt de (foutieve) verwijzing naar lid 2h gewijzigd in een verwijzing naar lid 3g.

Vervolgens wordt in artikel 16 na lid 1 een nieuw lid 2 toegevoegd, luidend:

Als een student, predikant geworden, zich verbindt aan een buitenlandse zusterkerk als bedoeld in artikel 5 lid 2, dient met betrokkene in overleg met de buitenlandse zusterkerk een regeling getroffen te worden t.a.v. de eventueel resterende schuld van de beroepen predikant; daarbij dient rekening gehouden te worden met het totaal aan kerkleden van beide kerkverbanden.

Als gevolg hiervan worden de leden 2 en 3 van dit artikel omgenummerd tot 3 en 4.

ad. 3.

In de 'Regeling' worden de volgende wijzigingen aangebracht:

artikel 3 lid 1:

Deputaten verlenen de financiële steun *per studiejaar* enz.
het cursief gedrukte luidt nu:
per kalenderjaar of gedeelte daarvan

artikel 3 lid 2 (nieuwe tekst zie hierboven):

Geen financiële steun zal worden verleend aan de student *die over het desbetreffende studiejaar* ..... gebruik maakt van enz.
het cursief gedrukte is gewijzigd in:
die over het desbetreffende jaar

Artikel 9 lid 1:

Hij die over een studiejaar financiële steun verlangt enz.
is gewijzigd in: Hij die financiële steun verlangt

artikel 11 lid 2:

Indien tijdens of na afloop van een studiejaar blijkt dat de verschuldigde ouderlijke bijdrage enz.
het cursief gedrukte is gewijzigd in:
Indien tijdens of na afloop van een kalenderjaar blijkt

artikel 13 lid 2 (eerste zin):

Zij behoren de noodzakelijke gegevens op het in artikel 9 bedoelde aanvraagformulier te verstrekken zoveel mogelijk naar de toestand aan hetbegin van het studiejaar
hieraan is toegevoegd: c.q. kalenderjaar

artikel 13 lid 2 (derde zin):

Indien in de loop van het studiejaar wijzigingen optreden in de persoonlijke omstandigheden enz.
het cursief gedrukte is gewijzigd in: Indien in de loop van het jaar wijzigingen optreden enz.

In de 'Instructie' en in de overige artikelen van de 'Regeling' behoeft het woord studiejaar/studiejaren niet te worden gewijzigd.

Verder wordt aan de 'Instructie' een nieuw artikel 15 toegevoegd, luidend:

Deputaten dragen er zorg voor dat twee jaar nadat de studieschuld van een predikant of student geheel is kwijtgescholden, c.q. afgelost, het desbetreffende dossier wordt vernie-

tigd.

Het huidige artikel 15 van de 'Instructie' wordt omgenummerd tot 16.

Uit ontvangen informatie van de Theologische Universiteit is gebleken dat de vooropleiding niet één jaar maar dertien maanden duurt. De eerste zin van artikel 8 lid 4 van de 'Regeling' luidt thans:

De periode gedurende welke steun aan een student aan de vooropleiding kan worden verleend kan, gerekend van het tijdstip van inschrijving (voor de vooropleiding) aan de theologische universiteit, *ten hoogste twee jaren* bedragen.

Het cursief gedrukte deel wordt gewijzigd in:

ten hoogste dertien maanden.

ad. 4.

Op het moment dat dit rapport verzonden wordt naar deputaten voor Generaal-Synodale Publikaties is door bijzondere omstandigheden de studieopdracht van de Generale Synode te Ommen 1993 nog niet tot een definitieve afronding gekomen.

In het aanvullend rapport zullen de resultaten van deze studieopdracht opgenomen worden.

ad. 5.

Er kan worden meegedeeld dat de deputaten, in overleg en met instemming van de Senaat van de Theologische Universiteit te Kampen, zich beraden over de financiële ondersteuning van met name oudere studenten die niet meer in aanmerking komen voor de W.S.F. 18+ en zich bij deputaten vervoegen.

Ook hierover zal uw vergadering in het aanvullend rapport nader geïnformeerd worden.

14. Overige gewenste wijzigingen/aanvullingen in de 'Regeling' op grond van door deputaten genomen besluiten.

a. Omdat het collegegeld thans in maandelijkse termijnen betaalbaar wordt gesteld dient de tweede regel van artikel 3 lid 1 te vervallen. Deze luidt:

Het in de steun begrepen bedrag voor collegegeld wordt in zijn geheel bij de eerste termijn betaalbaar gesteld.

b. In lid 1Bb van artikel 5 wordt aangegeven dat een gezinstoeslag kan worden verleend wanneer de student het propaedeutisch examen heeft afgelegd en ouder is dan 26 jaar. Deputaten is gebleken dat er geen situatie denkbaar is waarin deze bepaling naar tevredenheid werkt en dat bij toepassing ervan een beroep op de hardheidsclausule moet worden gedaan. Zij verzoeken u daarom dit lid 1Bb van artikel 5 te laten vervallen en als gevolg daarvan ook de laatste zin van artikel 6 lid 3.

c. Deputaten hebben zich uitvoerig bezig gehouden met de vraag voor hoe lang zij voorschotten aan de studenten kunnen verstrekken. Artikel 6 lid 1 van de 'Regeling' bepaalt dat dit gelimiteerd is: ten hoogste zeven jaar.

Navraag bij de senaat van de Theologische Universiteit gaf aan dat in Kampen er van wordt uitgegaan dat de theologische studie volbracht kan worden in zes jaar na het afleggen van het propaedeutisch examen met een eventuele uitloop naar zeven jaar. De senaat adviseerde deputaten zich te houden aan

de 'Regeling'. In de tweede alinea van lid 2 van artikel 6 worden deputaten bevoegd verklaard aan de voortzetting van de steunverlening na het zevende studiejaar voorwaarden te verbinden welke o.m. kunnen inhouden dat de dan verleende voorschotten geheel of ten dele moeten worden terugbetaald. Op grond hiervan hebben deputaten besloten dat met ingang van het achtste studiejaar de toegekende voorschotten worden verstrekt als renteloze leningen die niet worden kwijtgescholden. Deputaten stellen daarom voor de betrokken alinea in artikel 6 lid 2 te vervangen door de volgende tekst:

Indien zij tot voortzetting van de steun besluiten zal deze bestaan uit een renteloze lening die geheel moet worden terugbetaald overeenkomstig het bepaalde in artikel 15.

d. Artikel 6 lid 5 luidt:

Renteloze voorschotten voor de boekentoeelage worden toegekend aanvangende *in het tweede jaar na het propaedeutisch examen en gedurende de daaropvolgende studie jaren.*

Uit het deputatenrapport (blz.73) aan de G.S.Ommen blijkt dat er onduidelijkheid was over de toepassing van dit artikel. Deputaten stellen daarom voor het cursief gedrukte te wijzigen in:

in het tweede theologische studiejaar, doch niet eerder dan nadat het propaedeutisch examen met goed gevolg is afgelegd, alsmede gedurende de daarop volgende studie jaren.

e. Artikel 6 lid 6 luidt:

Wanneer een voorschot gewijzigd moet worden of een studieperiode niet het gehele studiejaar omvat wordt aan elke maand een twaalfde deel van het jaarbedrag toegerekend, *met inachtneming van het bepaalde in artikel 3 lid 1 inzake het verschuldigde collegegeld.*

Omdat het collegegeld nu in maandelijkse termijnen betaalbaar wordt gesteld, vervalt het cursief gedrukte deel van dit lid.

f. De eerste zin van artikel 6 lid 7 luidt:

De voorschotten worden verleend tot uiterlijk het tijdstip waarop de student nadat hij afgestudeerd is en nadat hij de kerkelijke examens heeft afgelegd, voor rekening van een kerk komt.

De algemene lijn is dat deputaten na het peremptoir examen nog drie weken financieel steunen, met een uitloop tot maximaal zes weken. Deputaten hebben besloten deze termijnen expliciet in de 'Regeling' te verwoorden en stellen daarom voor na genoemde eerste zin de volgende zin in te voegen:

Hierbij wordt een termijn van drie weken in acht genomen met een uitloop naar maximaal zes weken.

g. Aangezien studenten die de vooropleiding volgen naar is gebleken doorgaans niet meer als thuiswonend kunnen worden aangemerkt, kan lid 3 van artikel 8 van de 'Regeling' vervallen.

Lid 4 wordt dan omgenummerd tot 3.

h. Artikel 11 lid 1 luidt:

Deputaten stellen een student die om financiële steun heeft verzocht uiterlijk drie weken na het nemen van hun beslissing op zijn aanvraag, *door bemiddeling van de contactdeputaten* schriftelijk hiervan in kennis.

De gegroeide praktijk is dat niet de contactdeputaten maar de financiële commissie de student inlicht. Daarom stellen deputaten voor de cursief gedrukte woorden te laten vervallen.

i. Artikel 14 luidt:

De contactdeputaten zullen jaarlijks in de maand februari bij de senaat van de theologische universiteit informeren naar de studieresultaten van de tot hun ressort behorende studenten aan wie voorschotten worden verleend. Blijkt uit die informatie en uit het contact met de student dat zijn studieresultaten onvoldoende zijn doch menen zij dat de steunverlening toch moet worden voortgezet dan delen zij dat schriftelijk en geargumenteed tijdig mede aan de deputaten die zo spoedig mogelijk beslissen over de voortzetting van de steunverlening.

Omdat de studieresultaten thans zoals hiervoor reeds werd vermeld tweemaal per jaar schriftelijk door de senaat aan de contactdeputaten worden doorgegeven stellen deputaten voor de tekst van artikel 14 als volgt te laten luiden:

Blijkt uit de informatie van de senaat van de Theologische Universiteit en uit het contact met de student dat zijn studieresultaten onvoldoende zijn doch menen contactdeputaten dat de steunverlening toch moet worden voortgezet dan delen zij dat schriftelijk en geargumenteed tijdig mede aan de deputaten. Deze zullen dan zo spoedig mogelijk beslissen over de voortzetting van de steunverlening.

j. Omdat er in de huidige studieopzet niet meer sprake is van 'semi-doctoraal' dient aan artikel 5 lid 1Ba na de woorden 'de semi-doctorale drempel is gepasseerd' te worden toegevoegd: c.q. het vijfde studiejaar is ingegaan.

Namens deputaten,

C. de Putter, voorzitter

C.A. Nelemans, secretaris

Spakenburg, mei 1995

Aanvullend rapport van dept. ad art. 19 KO benoemd door de Generale Synode van Ommen 1993.

In ons rapport van mei 1995 werd op blz. 10 onder ad 4 en ad 5 een aanvullend rapport toegezegd. Thans kan over de betreffende zaken het volgende worden meegedeeld:

- ad 4. Ingevolge uw opdracht hebben deputaten zich gebogen over de vraag of het in het algemeen thans nog ongewenst is dat een predikant met een schuldverhouding de pastorie in gaat. Om tot een goede afweging te kunnen komen is overleg gepleegd met het GMV.

Op de deputatenvergadering in februari 1996 bleken er twee denkrichtingen te zijn, zodat u twee rapporten ontvangt, waarvan dit (in chronologische volgorde) de eerste is. Wij vernemen graag welke richting de synode op wil. Dit eerste rapport komt neer op handhaving van de bestaande werkwijze, het tweede komt neer op een marginalisering van het werk van het deputaatschap.

Hieronder volgt een vergelijking, achtereenvolgens met het bedrijfsleven, de ambtenaren en het onderwijs, waarna de beroepskosten nog ter sprake komen.

Bedrijfsleven.

Eerst is getracht een vergelijking te maken tussen de inkomens van predikanten en academici die een functie in het **bedrijfsleven** hebben. Daarbij is gebleken dat het moeilijk is een goede vergelijking te maken omdat er binnen het bedrijfsleven erg veel verschil in honorering is. Ook is het bijna onmogelijk een functie in het bedrijfsleven aan te wijzen die vergelijkbaar is met die van een predikant.

Cijfers die bij leden van het deputaatschap bekend zijn gaven te zien dat over vrijwel de gehele linie de predikantstraktementen lager zijn dan in het bedrijfsleven gangbaar is. Bij de aanvang van een carrière is het verschil te verwaarlozen maar naarmate deze vordert wordt het verschil groter.

Ambtenaren.

Een vergelijking met de salarissen van **ambtenaren** lijkt meer gelijkheid aan te geven. Globaal zitten predikanten vaak in dezelfde bandbreedte als ambtenaren, waarbij predikanten eerder onderaan in die bandbreedte zitten dan bovenaan.

Onderwijs.

Vergelijking met het **onderwijs** heeft onder meer als probleem dat jongere onderwijzers beduidend lager worden gehonoreerd dan oudere onderwijskrachten. Vergelijking met deze schalen valt veelal uit in het voordeel van de predikant. Overigens kan ook hier worden vastgesteld, dat naarmate de loopbaan vordert predikanten - zeker in kleinere gemeenten - minder doorgroeimogelijkheden hebben.

Beroepskosten.

Het overleg met het GMV leverde ook op dat de beroepskosten (verwervingskosten) voor een predikant gemiddeld geschat kunnen worden op zo'n f 10.500,- met schommelingen tussen f 8.000,- en f 12.000,-, waarbij de autokilometers het meeste verschil veroorzaken. Omdat de meeste kerken voor autokosten beduidend minder vergoedingen geven moet hier een correctieberekening worden gemaakt om tot een netto-vergelijk te komen. Een behoorlijk deel van die kosten is sinds 'Oort' niet meer fiscaal aftrekbaar.

Wanneer een beginnende predikant met een schuld de pastorie in gaat, moet die schuld ook betaalbaar zijn. Er zijn echter heel wat candidaatsgemeenten die zelf een behoorlijk traktement moeilijk of niet kunnen opbrengen. Wanneer er dan een beduidende schuld is ontstaat er een onoplosbaar probleem.

Het gebruik maken van een lening bij de overheid heeft als bijkomend effect dat een aantal studenten zijn studie niet af kan maken omdat men op latere leeftijd is begonnen en de overheid strakke grenzen stelt aan leeftijd en studieduur.

In de marge zou het deputaatschap daar nog kunnen blijven steunen.

Conclusie. *Deputaten zijn (voor een deel) op grond van bovenstaande overwegingen van oordeel dat een schuldverhouding op het moment dat de student predikant wordt niet wenselijk is.*

Wanneer de synode tóch zou denken in de richting van de gebruikelijke lening van overheidsgelden, dan zou het denkbaar zijn dat de kerken de schuld overnemen op het ogenblik dat de student de pastorie ingaat.

Het andere deel van de deputaten schaarde zich achter het volgende rapport.

Deputaten ontvingen ieder persoonlijk een brief van de Generale Synode Ommen 1993 gedateerd 10 september 1993 met 4 bijlagen, oa die met kenmerk 93-09-01-072.

Daarin komt voor besluit 5 luidende:

"deputaten op te dragen, te onderzoeken of een schuldverhouding op het moment dat de student predikant wordt, in het algemeen thans nog als ongewenst beschouwd moet worden."

In dezelfde bijlage is eerder een opsomming gegeven van het materiaal.

Bij de uitvoering bleek de opdracht van de synode door deputaten niet eenduidig geïnterpreteerd te worden.

Sommigen menen, dat alleen aandacht geschonken zou moeten worden aan de financiële kant van de zaak.

Anderen zijn van oordeel, dat uit de opsomming van het materiaal duidelijk blijkt dat dit te beperkt is. Met name het materiaal genoemd onder 1, 4 en 5 geeft aan dat Arnhem 1981 een belangrijke rol speelt.

Bovendien, wat voor zin heeft het een onderzoek te doen naar en een uitspraak te doen over eventuele financiële mogelijkheden als de weg versperd is door Arnhem 1981?

In het navolgende wordt eerst ingegaan op de financiële kant en daarna op de besluiten/gronden/overwegingen van de GS Arnhem 1981.

1. DE FINANCIËLE KANT.

Teneinde een concrete situatie voor ogen te hebben, wordt gelet op de konsekventies van een studieschuld aan de overheid. Die studieschuld ligt het meest voor de hand. Niet alleen ivm de aflossingsvoorwaarden, maar ook omdat die schuld onderdeel is van de studiefinanciering ingevolge de WSF18+, waarover het eigenlijk gaat (zie materiaal).

Er zijn in ons land ettelijke duizenden ex-studerenden (wel of niet met diploma of bul) die een studieschuld bij de overheid hebben. Het is wel duidelijk, dat ze lang niet allemaal een riant inkomen hebben. Zij die het einddoel van hun studie niet bereikten zeker niet.

Maar ook velen die hun studie wel succesvol afsloten niet. Hoeveelen zijn er niet werkloos of moeten blij zijn als ze een baan kunnen krijgen, die ver beneden het niveau van hun opleiding ligt en ook als zodanig wordt gehonoreerd.

Daarbij moet men zich ook realiseren, dat HBO-studenten jaarlijks eenzelfde studieschuld opbouwen als studenten in het WO.

De overheid heeft om het aflossen van schulden uitvoerbaar te maken die aflossing gerelateerd aan het inkomen. Terugbetaling naar draagkracht dus. En wanneer iemand jarenlang te weinig financiële draagkracht heeft om af te lossen, dan wordt na 15 jaren het restant van de schuld kwijtgescholden.

Het wekt, gelet op het voorgaande, toch wel enige bevreemding, dat er zo uitvoerig nagedacht en gesproken moet worden over het al dan niet gewenst zijn van een (studie)schuldverhouding van predikanten met de overheid.

Het is eigenlijk niets bijzonders. Er zijn duizenden van die schuldenaars. Niet gewenst, maar noodgedwongen.

Natuurlijk is het voor niemand prettig schulden te hebben, maar dit verschijnsel op zich - in feite lenen ten behoeve van investeren in kennis - wordt in het algemeen niet als problematisch ervaren.

Immers er zijn redelijke en hanteerbare regels voor aflossing van de schuld en als dat onverhoopt ten langen leste niet blijkt te lukken, dan is er kwijtschelding.

Wat op dit punt voor anderen kan, is ook mogelijk voor predikanten. Ook zij kunnen een eventuele schuld wel aflossen, want het gaat naar draagkracht. De indruk moet toch niet gewekt worden, dat onze predikanten dermate slecht gehonoreerd worden, dat zij als enigen in den lande een (studie)schuld niet zouden kunnen aflossen?

Het regelmatig gehoorde verhaal over candidaatsgemeenten die hun predikant niet behoorlijk (kunnen) betalen, snijdt in feite geen hout.

Immers, de aflossing is naar draagkracht en men hoeft er niet eerder mee te beginnen dan twee jaar na het einde van de studiefinanciering.

Bovendien, vrijwel al die predikanten vertrekken na een aantal jaren naar kerken met ruimere financiële mogelijkheden. Zij krijgen dan ook meer draagkracht. Overigens ligt hier toch ook een taak voor het kerkverband. Hoort bij de approbatie van een beroep niet gelet te worden op de hoogte van het traktement etc.? En zo nodig helpen de zusterkerken toch (art 11 KO)? In het ressort van de PS Friesland bijvoorbeeld worden hulpbehoevende kerken zodanig gesteund, dat zij hun predikant kunnen honoreren volgens de GMV-tabel.

Er wordt veel gesproken over schulden van beginnende predikanten. En over schuldvrij de pastorie ingaan. Men bedoelt dan schulden als gevolg van de theologische studie. Maar er zijn veel meer schulden denkbaar. Bijvoorbeeld aan de overheid voor een eerdere studie; aan de bank of aan ouders voor de aankoop van een auto of van meubilair. De vraag rijst hoe die schulden gezien moeten worden. Zijn dat schulden, die per definitie als niet-ongewenst beschouwd moeten worden?

CONCLUSIE:

De kerken behoeven geen maatregelen te (blijven) treffen om te voorkomen, dat predikanten hun ambtelijke loopbaan beginnen met een studieschuld.

II ARNHEM 1981.

De GS Arnhem 1981 besloot

1. "uit te spreken dat, hoewel het aanvaarden van Rijksstudietoelagen in het algemeen niet absoluut onaanvaardbaar genoemd moet worden, aan studenten die zich voorbereiden op het ambt van dienaar des Woords en aan hun ouders, voogden of verzorgers ten stelligste moet worden afgeraden een Rijksstudietoelage te aanvaarden ter bekostiging van de studie;
2. de kerken te verzoeken aan haar particulier-synodale deputaten ad art 19 KO niet toe te staan studenten naar de Overheid te verwijzen voor het verkrijgen van een Rijksstudietoelage."

De door de Synode genoemde gronden zijn (verkort weergegeven):

- a. Steunen: een! eer en eigen verantwoordelijkheid van de kerken.
- b. Ongewenste schuldverhouding tussen predikant en overheid.
- c. Vrees voor mogelijke extra financiële lasten op kerken.
- d. Moeilijk terug te keren in het oude spoor bij onaanvaardbaar worden van de rijksregeling.

(Het voorgaande is ontleend aan het rapport van deputaten art 19 KO aan de GS Ommen 1993, Generaal Synodale Publikaties, nr 5, vooral de notitie op blz 22-24).

In de tegenwoordige maatschappelijke situatie is het gewoon, dat studenten gebruik maken van de mogelijkheden tot studiefinanciering die de overheid biedt in een algemeen geldende wet, nl de WSF18+.

Dat zal meer of minder uitgebreid plaats vinden, afhankelijk van de financiële mogelijkheden van ouders, van de student zelf en eventueel van zijn echtgenote. Er is immers sprake van basisbeurs, gezinstoeslag, aanvullende beurs en rentedragende lening.

Door diverse synodebesluiten na Arnhem 1981 aanvaarden de studenten die in Kampen theologie studeren, voorzover ze vallen onder de werking van WSF18+, inmiddels allen de (rijks)basisbeurs, de (rijks)aanvullende-beurs en indien van toepassing de (rijks)gezinstoeslag. Alleen het bedrag van de rentedragende lening wordt bij deputaten ad art 19 aangevraagd en door dezen verstrekt, tenzij de eigen draagkracht (samen met echtgenote) en de draagkracht van de ouders, naar de maatstaven van deputaten, die verstrekking overbodig maken.

Geconcludeerd moet worden, dat er nog maar in beperkte mate sprake lijkt te zijn van een eer en eigen verantwoordelijkheid der kerken. Wij zijn van mening, dat die ook helemaal niet in geding zijn bij het gebruik maken van de Wet op de studiefinanciering WSF18+ door Gereformeerde studenten ongeacht van welke studierichting dan ook. Ze zijn duidelijk wel in geding als het gaat om de vaststelling van predikantstraktementen, zeker ook in de zgn candidaatsgemeenten.

b. De ongewenste schuldverhouding tussen predikant en overheid heeft twee kanten. De financiële kant is onder I voldoende besproken. Vervolgens moet hierbij gedacht worden aan gevaar voor de vrije verkondiging van het evangelie als gevolg van bevoorrechtiging van de kerk door de overheid en overheidsinmenging in de kerk.

Het moet voor iedereen duidelijk zijn, dat er in het kader van WSF18+ geen sprake kan zijn van bevoorrechtiging van de kerk door de overheid.

De kerk wordt op geen enkele wijze bevoorrecht, want die blijft helemaal buiten het gezichtsveld. De wet bemoeit zich alleen maar met de studenten en de Kamper studenten hebben niets voor op die in Leiden, Groningen of Maastricht.

Ook voor overheidsinmenging in de kerk hoeft nav de WSF18+ geen vrees te bestaan.

De grondwettelijke vrijheden van hen die op grond van deze wet gelden van de overheid ontvangen (of dat de basisbeurs is of een lening) worden op geen enkele wijze beperkt.

Wij mogen dat met grote dankbaarheid constateren. Tegelijk kunnen we wel stellen, dat we er zelf bij zijn als zoiets in de toekomst ooit zou gebeuren en dat dan maatregelen genomen kunnen worden.

c. Over de mogelijke extra financiële lasten op kerken hebben deputaten zich in de eerder genoemde notitie (rapport aan GS Ommen, publ. 5) al uitgelaten. Daaraan is nog wel iets toe te voegen.

Zolang het generale deputaatschap bestaat, dwz vanaf begin 1991, hebben deputaten langer of korter te maken gehad met een groot aantal personen (circa veertig) die hun studie hebben afgebroken of voltooid en geen predikant zijn in een van onze kerken (eventueel nog niet of niet meer). Daaraan hangt wel een prijskaartje natuurlijk.

Verder ligt het voor de hand dat, als een student rentedragend moet lenen, geprobeerd zal worden dit bedrag zo laag mogelijk te houden. Soms zien de ouders kans daaraan mee te werken door een bijdrage, ook kan de student proberen zuiniger te leven of iets bij te verdienen en verder kan dit zijn studietempo beïnvloeden. Het huidige systeem, nl dat deputaten een kwijt te schelden renteloze lening verstrekken ter grootte van de rentedragende lening, stimuleert de offerbereidheid van de ouders noch de verantwoordelijkheid van de student. Dit betekent ook extra financiële lasten.

Als het gaat over financiële lasten moet nog op de volgende twee bijkomende aspecten gewezen worden.

1 De steunverlening aan de studenten krachtens art 19 KO gebeurt met bijdragen van kerkleden. Die kerkleden zijn dezelfde mensen, die zich financiële inspanningen moeten getroosten om hun kinderen te laten studeren. Zij zien hun kinderen het liefst met een zo laag mogelijke rentedragende lening hun beroep ingaan. Het zijn dezelfde mensen ook die, weliswaar naar draagkracht, hun eigen rentedragende studieschuld moeten aflossen. Dit vereist grote zorgvuldigheid terzake van de besteding van die bijdragen. Als het niet anders mag en kan .....! Dat moet dan wel duidelijk zijn en ook duidelijk gemaakt kunnen worden.

2 Vermeden zou moeten worden, dat financiële redenen (het al of niet kwijtschelden van de voorschotten) de keuze van het wel of niet predikant worden kunnen beïnvloeden.

d. Hier is naar onze mening sprake van overbezorgdheid. Als er zo geredeneerd wordt, dan kan er eigenlijk niets meer ondernomen worden.

Gelukkig blijkt de werkelijkheid anders te zijn. Zijn er na Arnhem 1981 niet heel wat nieuwe deputaatschappen ontstaan alle met een eigen quotum? Te noemen zijn BBK, dovenpastoraat, archief en documentatie, hulp bij evangelisatie.

CONCLUSIE:

Er is geen reden de blokkade van het volledig gebruik maken van de mogelijkheden van WSF18+ door de besluiten van de GS Arnhem 1981 te laten bestaan.

VOORSTEL:

Aan de Generale Synode Berkel en Rodenrijs 1996 wordt voorgesteld uit te spreken, dat theologische studenten die gebruik kunnen maken van de mogelijkheden die de Wet op de studiefinanciering (WSF18+) biedt, met ingang van het kalenderjaar 1997 (afgezien van de extra boekentoeelage) niet meer in aanmerking komen voor steun via deputaten art 19 KO.

- ad 5. Met betrekking tot de financiële ondersteuning van studenten die zich op oudere leeftijd voor het eerst aanmelden het volgende.

In hun vergadering van 7 oktober 1995 hebben deputaten, besloten tot het inbouwen van drempels voor het verkrijgen van financiële steun. Deze drempels zijn:

- Aanvragen van jongeren **tot en met 22 jaar** worden geaccepteerd volgens de bestaande regeling, d.w.z. één jaar vooropleiding voor rekening van deputaten en daarna overeenkomstig de normen van deputaten in samenhang met de WSF18+.

- Aanvragers in de leeftijd **vanaf 23 jaar tot en met 26 jaar** zullen tijdens de vooropleiding *geen steun voor levensonderhoud* ontvangen. Wel kan hen een toelage worden toegekend voor het college- en boekengeld, alsmede voor de reiskosten. Heeft men de vooropleiding met goed gevolg afgerond dan zal men voor de verdere studie ondersteuning ontvangen volgens de normen van deputaten.

- Is men **27 jaar oud** dan zal men zowel tijdens de vooropleiding als in het propaedeutisch jaar *geen steun voor levensonderhoud* ontvangen. Wel kan een toelage worden toegekend voor college- en boekengeld, alsmede voor reiskosten. Heeft men de vooropleiding en propaedeuse met goed gevolg afgerond dan zal men voor de verdere studie ondersteuning ontvangen volgens de normen van deputaten.

- Aanvragers **vanaf 28 jaar** komen *niet meer in aanmerking* voor steun voor levensonderhoud, wel voor de toelage voor college- en extra boekengeld, alsmede voor de reiskosten.

Ter verdere aanvulling op het reeds ingediende rapport willen deputaten nog het volgende onder uw aandacht brengen.

1. Info-folder.

Ten behoeve van de studenten aan de Theologische Universiteit te Kampen is een info-folder ontworpen. Deze folder omvat een algemeen gedeelte en een bijzonder gedeelte. Het ligt in de bedoeling dat in het laatst genoemde deel de te vermelden geldbedragen zonodig jaarlijks geactualiseerd zullen worden.

2. Faculteits Commissie.

Voor het eerst sinds jaren is er weer contact geweest met de Faculteits Commissie van de Theologische Universiteit te Kampen. Op de deputatenvergadering van 7 oktober 1995 is een delegatie van de commissie ontvangen.

3. Terugbetalingsregeling.

Deputaten kunnen u berichten dat zij hebben besloten op hen, die tot terugbetaling van genoten steun verplicht zijn, de terugbetalingsregeling van het rijk te hanteren. Deze regeling is inkomensafhankelijk.

4. Wijzigingen in de “Regeling”

1. Zij die de vooropleiding doen worden, als gevolg van de invoering van de z.g.n. prestatiebeurs, aan de Theologische Universiteit te Kampen ingeschreven als cursist.

De “Regeling Studiefinanciering” van deputaten spreekt uitsluitend over studenten. Vandaar dat artikel 1 van deze Regeling, alsook artikel 1 van de Instructie aanvulling behoeft.

Wij stellen u voor tussen “Contactdeputaten” en “Studiejaar” in te lassen:

“Student”: hij die als student aan de Theologische Universiteit staat ingeschreven dan wel als cursist de vooropleiding aan deze universiteit volgt;

2. Deputaten hebben besloten de terugbetalingsregeling, evenals bij de rijksoverheid, inkomensafhankelijk te maken. Dat impliceert dat in artikel 15 lid 5 van de “Regeling Studiefinanciering” in de voorlaatste zin de toevoeging: “met dien verstande dat het minstens f 1200,= per jaar bedraagt” kan vervallen. Gaarne vragen deputaten ook hierover uw goedkeuring.

5. Administrateur.

De Instructie voor deputaten ad art 19 K.O. bepaalt in artikel 7 lid 3 dat deputaten zich zo nodig kunnen verzekeren van administratieve bijstand. Thans delen zij u mee dat zij in hun vergadering van februari 1996 één der broeders hebben benoemd tot administrateur, die een geringe vergoeding zal ontvangen.

Deputaten stellen de Generale Synode voor de volgende besluiten te nemen:

Besluit 1:

De arbeid en het beleid van deputaten in de verslagperiode 1993-1996 goed te keuren.

Besluit 2:

Opnieuw deputaten te benoemen uit elk particulier synodaal ressort twee primi en twee secundi, waarvan minstens de helft als financieel deskundig gekwalificeerd kan worden.

Besluit 3:

De voorgestelde wijzigingen in de "Instructie voor deputaten ad art 19 K.O." en in de "Regeling Studiefinanciering" goed te keuren.

Besluit 4:

Deputaten op te dragen in overeenstemming met hun Instructie en de Regeling Studiefinanciering alle werkzaamheden uit te voeren met betrekking tot de steunverlening naar art 19 K.O.

Besluit 5:

Deputaten te verzoeken diligent te zijn ten aanzien van nieuwe wettelijke ontwikkelingen en zo nodig de kerken te dienen met voorstellen in dezen.

Besluit 6:

Deputaten op te dragen aan de eerstvolgende synode over hun arbeid te rapporteren.

Spakenburg, februari 1996

Namens deputaten,

C. de Putter, voorzitter

C.A. Nelemans, secretaris

Rapport van Deputaten voor Diaconale Zaken benoemd door de Generale Synode van Ommen 1993

I. Benoeming deputaten

Als Deputaten voor het Generaal Diaconaal Deputaatschap (hierna genoemd GDD) zijn benoemd de broeders: Dr. A.N. Hendriks (samenroeper) (Utrecht), Ds. H.M. Smit (Groningen), M. Prins (Friesland), W.C. Harwig (Drenthe), G. Middel (Noord-Holland), J.S. Rietema (Zeeland/ Noord-Brabant/ Limburg).

Als secundi de broeders: G.D. Horst (Groningen), Ds. A.G. Bruijn (Friesland), Mr. J. Daverschot (Drenthe), J. van der Molen (Overijssel), J. Rump (Gelderland), W. van Twillert (Utrecht), K. Laros (Noord-Holland), P.J. Schenkels (Zuid-Holland), P. van Veelen (Zeeland/ Noord-Brabant/ Limburg. (zie brief dd. 18.6.1993, ondertekend door Ds. H. Folkers).

Dit betekende dat er primi vacatures waren voor de provincies Overijssel, Gelderland en Zuid-Holland.

De Particuliere Synodes benoemden de volgende primi: K. Verlind (Overijssel), J. Rump (Gelderland), A. Kooij (Zuid-Holland).

Als secundus werd door de Particuliere Synode van Gelderland benoemd Ds. J.F. de Haan.

Deputaten merken op dat sommige benoemingen lang op zich lieten wachten.

Tot aan zijn benoeming als deputaat ondersteunde broeder A. Kooij het GDD als adviseur.

Het behaagde de Heere tot Zich te nemen broeder G. Middel. In dankbaarheid gedenkt het GDD het vele werk dat broeder Middel sinds de instelling van het GDD heeft verricht.

Deze deputaten ontvingen van de Generale Synode van Ommen de volgende herziene instructie:

a. *Samenroeping*

De benoemde deputaten zullen op uitnodiging van de door de synode aangewezen samenroeper zo spoedig mogelijk bijeenkomen om hun werkzaamheden zodanig te regelen, dat deze binnen de daarvoor gestelde tijd tot een goed einde kunnen worden gebracht.

Zij zullen hun werkzaamheden verrichten in gebondenheid aan de door de synode omschreven opdracht.

De deputaten benoemen uit hun midden voorzitter, secretaris en penningmeester.

b. *Taakomschrijving*

De door de synode omschreven opdracht omvat de volgende taken:

a.1 (op verzoek van plaatselijke kerken) plaatselijke kerken adviseren in haar diaconale arbeid, in het bijzonder wanneer zij vragen om advies over het geven van financiële steun aan (evt. algemeen christelijke) hulpverlenende instellingen die op landelijk niveau werkzaam zijn;

a.2 (op verzoek van hulpverlenende instellingen) plaatselijke kerken adviseren, wanneer hulpverlenende instellingen die binnen of vanuit de Gereformeerde Kerken op landelijk niveau werkzaam zijn, aan deputaten advies vragen over verzoeken om financiële steun die zij tot de kerken willen richten;

b. zich desgevraagd of op eigen initiatief te richten tot instellingen die voldoen aan de punten 1 en 2 van de criteria vermeld onder punt 3, omtrent de wijze van samenwerking met andere instellingen, nu de gewenste hulpverlening aan kerkleden steeds meer lijkt te worden bedreigd en de plaatselijke kerken hierover, wanneer de situatie dat vraagt te informeren;

c. een actieve rol te spelen bij het bevorderen van samenwerking tussen gereformeerde zorginstellingen, opdat de gereformeerde zorg zoveel mogelijk bewaard blijft;

d. indien nodig, initiatieven te nemen ter leniging van materiële nood waarin (groepen van) zusterkerken in binnen- en/ of buitenland zijn komen te verkeren als gevolg van zich acuut voordoende gebeurtenissen; het aan de kerken verzoeken om een collecte of gift behoort daarbij tot zijn bevoegdheid;

e. het adviseren van plaatselijke kerken in haar diaconale arbeid, in gevallen dat diakenen in de uitoefening van hun ambt worden belemmerd of dreigen te worden belemmerd als gevolg van overheidsmaatregelen, alsmede het nemen van initiatieven in dergelijke gevallen om de

zienswijze van de kerken in haar diaconale arbeid ter kennis van de overheid te brengen. Indien het de hoge overheid betreft, zal dit geschieden via de deputaten voor correspondentie met de hoge overheid;

- f. het stimuleren, indien mogelijk in samenwerking met het Comité voor de Centrale Diaconale Conferentie en met docenten aan de Theologische Universiteit, dat meer geordende informatie betreffende onderwerpen die voor diakenen van belang zijn, ter beschikking komt van de kerken;
- g. op verzoek van en met deputaten die verantwoordelijk zijn voor hulpverlening aan buitenlandse kerken, te overleggen over verzoeken van diaconale aard van buitenlandse kerken, zodat deputaten de kerken kunnen adviseren.

c. *Uitvoering van Taken*

Bij de uitvoering van de onder 2a genoemde taken zullen deputaten de volgende criteria hanteren:

1. de hulpverlening door de betreffende instelling moet dienstbaar zijn aan de beoefening van de christelijke barmhartigheid;
2. het doel en de wijze van de hulpverlening van de betreffende instelling dienen overeen te komen met Gods Woord, zoals de Gereformeerde Kerken dat hebben nagesproken in de drie formulieren van eenheid;
3. het beleid van een hulpverlenende instelling dient controleerbaar op de hulpverlening gericht, economisch verantwoord en, zo mogelijk, op een optimale samenwerking met andere instellingen gericht te zijn;
4. de financiële ondersteuning moet strekken tot opbouw van de gemeente en tot lof van God.

De adviezen aan de plaatselijke kerken dienen een bondige motivering te bevatten in een duidelijke relatie tot de criteria.

d. *Vereiste stukken*

Wanneer een adviesaanvraag afkomstig is van een hulpverlenende instelling, behoort deze instelling de volgende stukken tijdig, zo mogelijk in de maand september, aan het GDD voor te leggen:

1. jaarstukken
2. begroting
3. beleidsplan
4. meerjarenbegroting
5. verslag van wat de hulpverlenende instelling heeft gedaan met eventuele voorgaande vragen of adviezen van de kant van het GDD.

Het deputaatschap zal bij de beoordeling van de stukken gebruik kunnen maken van het advies van deskundigen.

Met de boekhoudkundige gegevens, door de om financiële hulp vragende instanties verstrekt, dient vertrouwelijk te worden omgegaan. Daarom zal bij de advisering het aan het deputaatschap toevertrouwde cijfermateriaal aan de afzonderlijke kerken niet worden doorgegeven, maar - met handhaving van de vertrouwelijkheid - aan de generale synode worden voorgelegd.

e. *Consultatie Particulier-Synodale Deputaten*

Het GDD zal bij de uitvoering van de onder 2b, 2c en 2d omschreven taken, indien het dit gewenst acht, de particulier-synodale deputaten consulteren.

f. *Rapportage*

Deputaten zullen van hun handelingen schriftelijk rapport uitbrengen aan de eerstvolgende synode. Zij dienen ernaar te streven aan hun rapport conclusies te verbinden, die dermate bondig geformuleerd zijn dat ze in aanmerking komen voor een directe behandeling ter synode.

II Taakverdeling deputaten

De onderlinge functieverdeling was als volgt:

Dr. A.N. Hendriks - voorzitter
Ds. H.M.Smit - secretaris tot 9.9.1994
A. Kooij - secretaris vanaf 9.9.1994

W.C. Harwig - penningmeester

Voor een goede vervulling van hun opdracht achtten deputaten het noodzakelijk een aantal deskundigen te verzoeken hen bij te staan. Met dankbaarheid deelt het deputaatschap de medewerking mee van:

A. Bosch-van Dijk, Nieuwerkerk a/d IJssel, notulist;e;
B. Gort, ra, Enschede;
D.A. Hekman, ra, Emmen;
Prof.dr.s. K. Wezeman, ra, Haren (Gr.)

III Vergaderingen

17.9.1993, 5.11.1993, 10.12.1993, 11.3.1994, 9.9.1994, 30.9.1994, 4.11.1994, 18.11.1994, 6.1.1995, 28.4.1995, 25.8.1995, 22.9.1995.

Op 28.1.1994 werd een gezamenlijke vergadering met de gereformeerde zorginstellingen gehouden (zie punt IV, werkzaamheden).

IV Werkzaamheden

De deputaten hebben overeenkomstig hun verruimde instructie in de voorgaande periode als volgt gefunctioneerd:

a. Gereformeerd Zorgcentrum

Deputaten hebben de gezamenlijke zorginstellingen uitgenodigd om de tafel te gaan zitten vanwege het feit dat de oprichting van een Gereformeerd Zorgcentrum mislukt was. Eén en ander overeenkomstig hun taakopdracht, punt c), een actieve rol te spelen bij het bevorderen van samenwerking tussen gereformeerde zorginstellingen, opdat de gereformeerde zorg zoveel mogelijk bewaard blijft. Uitgenodigd werden die zorginstellingen die oorspronkelijk betrokken waren bij het opzetten van een Gereformeerd Zorgcentrum. Ook het Comité voor de Centrale Diaconale Conferentie werd uitgenodigd. De bedoeling van deze vergadering was na te gaan of de betrokken zorginstellingen nog mogelijkheden zagen voor toekomstige samenwerking.

De vergadering vond plaats onder leiding van het GDD op vrijdag 28 januari 1994 te Utrecht. Een verslag van deze vergadering wordt als bijlage I toegevoegd.

Diverse diaconieën spraken middels een brief hun verontusting, zorg en teleurstelling uit over het niet tot stand komen van een Gereformeerd Zorgcentrum. Deputaten hebben de betreffende diaconieën meegedeeld dat zij door hun zeer beperkte instructie weinig konden doen.

b. Landelijke Diaconale Ondersteuning

Op 19.12.1993 werd het GDD door het Comité voor de Centrale Diaconale Conferentie uitgenodigd voor een vergadering, waarin het onderwerp landelijke diaconale ondersteuning aan de orde zou komen. Volgens de taakomschrijving van deputaten, punt f), meende het GDD hieraan gehoor te moeten geven. Afgevaardigd werd broeder A. Kooij. Inmiddels ligt er een eindrapport van de tweede Werkgroep Landelijke Diaconale Ondersteuning op tafel. Daarin wordt voorgesteld een landelijke coördinator aan te stellen die, onder leiding van het GDD en bijgestaan door deskundigen zijn werk ten behoeve van de diakenen zal verrichten. Een voorstel van het GDD rond benoeming van deskundigen en financiering van een coördinator vindt u uitgewerkt in punt V.

Een kopie van het eindrapport van de tweede Werkgroep Landelijke Diaconale Ondersteuning "TOT UW DIENST" is toegevoegd als bijlage II.

c. Uitschrijven landelijke collecte Kobe, Japan

Deputaten voor de betrekkingen met buitenlandse kerken hebben zich tot het deputaatschap gewend met het verzoek een collecte uit te schrijven voor nauw met ons verbonden kerken in Japan, die door een natuurramp in ernstige moeilijkheden zijn geraakt.

Het GDD heeft gemeend aan dit verzoek te moeten voldoen, mede gelet op hun instructie, opgesteld door de Generale Synode van Ommen, die het deputaatschap het recht geeft om in voorkomende gevallen van rampen in kerken in binnen- en/ of buitenland, een collecte uit te

schrijven.

Het gaat hier om de Reformed Church in Japan. De laatste aardbeving heeft in dit land een gigantische schade aangericht, vooral in de havenstad Kobe. In deze stad bevindt zich de grootste concentratie van gereformeerde kerken, alsmede het seminarie waar predikanten worden opgeleid. Verschillende van onze hoogleraren in Kampen hebben in de loop der jaren dit seminarie bezocht en er colleges gegeven.

Met het verzoek van deputaten aan de kerkeraden en diaconieën werd meegestuurd een rapport vanuit Japan met nadere gegevens.

Deze collecte heeft ± f 330.000,- opgebracht. De diaconieën zullen middels een brief van dit fraaie resultaat op de hoogte worden gebracht. Daarbij zal gevoegd worden een brief van de kerken van Japan, waarin zij hun dankbaarheid uiten.

d. Adviesaanvragen van diverse zorginstellingen

Deputaten behandelden adviesaanvragen van diverse zorginstellingen. In gevolge de instructie van deputaten werd in alle gevallen de instellingen gevraagd aan deputaten de volgende stukken voor te leggen: jaarstukken, begroting, beleidsplan, meerjarenbegroting. Deze stukken werden voor beoordeling en advies naar een financieel deskundige opgestuurd. Een afvaardiging van de betreffende organisatie, alsmede de financieel adviseur, werden door deputaten uitgenodigd de stukken toe te lichten. Van de kant van het GDD werd gevraagd verslag te doen van hetgeen men met adviezen van deputaten, resp. financieel adviseur, had gedaan.

Hoewel er in de instructie van deputaten staat dat zorginstellingen in de maand september hun verzoeken om steunaanvragen dienen neer te leggen, blijkt in de praktijk dat dit meestal in november/december gebeurt. De diaconieën worden aangeraden hiermee bij het opstellen van hun begroting rekening te houden.

De navolgende instellingen brachten een bezoek aan het GDD of vroegen schriftelijk om een aanbeveling van deputaten:

"De Driehoek"

Vergadering dd. 5.11.1993. Aanwezig waren behalve het GDD, Drs. H.R.

Schaafsma, directeur van De Driehoek en Mr. N.E. Nieboer, voorzitter. Prof.dr. K. Wezman rapporteerde schriftelijk naar aanleiding van de hem toegezonden financiële stukken. Tijdens deze vergadering werd gemeld dat met ingang van 1.1.1995 de subsidie voor het algemeen maatschappelijk werk ter discussie zou staan en vermoedelijk zou worden beëindigd. De subsidie bedroeg tot op dat moment 5 ton op jaarbasis. De afvaardiging van de Driehoek werd gevraagd waarom de stichting nog niet was overgegaan tot het innen van een eigen bijdrage. De Driehoek antwoordde hierop dat men overwoog de maatschappelijke hulpverlening op te delen in mantelzorg en professionele zorg. Zolang men nog geen definitieve beslissing genomen had, wilde men niet overgaan tot het innen van een eigen bijdrage. Verder werd de stichting aangesproken op het feit dat er te weinig aan volumebeleid vorm was gegeven als basis voor vermindering van de lasten.

Over het samengaan met andere christelijke instellingen, deelde Schaafsma mee dat de afdeling Beschermd Wonen is ondergebracht bij de Gereformeerde Landelijke Instelling voor Beschermende Woonvormen (GLIBW). De overheid gaat over tot regionalisatie en wenst slechts zaken te doen met instellingen ondergebracht binnen de GLIBW. De Driehoek is met twee personen in het GLIBW-bestuur vertegenwoordigd. Op deze wijze is de identiteit gewaarborgd.

Het Jeugdwelzijnswerk is samengegaan met het welzijnswerk van de Christelijke Gereformeerde Kerken. Dit is eveneens een gevolg van het overheidsbeleid. Samen voldoen zij aan het minimum aantal bedden dat de overheid als eis stelt om in aanmerking te komen voor subsidie.

Na rijp beraad besloten deputaten akkoord te gaan met de gevraagde bijdrage van f 16,50 per ziel. De Driehoek werd verzocht er alles aan te doen om de gevraagde bijdrage te verlagen en over te gaan tot het innen van een eigen bijdrage.

Gezien het feit dat er financieel veel van de diaconieën wordt gevraagd, dient De Driehoek er in de toekomst rekening mee te houden dat veel kerken een hogere bijdrage waarschijnlijk niet zullen kunnen opbrengen.

Brieven van diaconieën met vragen over De Driehoek n.a.v. de hen toegezonden aanbeveling:

* Op verzoek van de diaconie te Mussel werd medegegeeld dat het geld dat via de kerken naar De Driehoek wordt overgemaakt, hoofdzakelijk ten goede komt aan het maatschappelijk werk van De Driehoek. Verder is er samenwerking met de Christelijke Gereformeerde Kerken aangegaan op het gebied van de jeugdhulpverlening. Indien het federatieve verband niet zou zijn aangegaan (samenwerking op administratief gebied), dan zou er op dit moment niet in de huidige omvang aan jeugdhulpverlening binnen onze kerken kunnen worden gedaan. Eén en ander is zeer duidelijk uitgelegd door de directeur van De Driehoek tijdens de Centrale Diaconale Conferentie in Zwolle-Zuid. Een verslag hiervan staat in Dienst van juli/augustus 1993.

* Brief van de Diaconie te Bunschoten-Oost dat men de gevraagde bijdrage van f 16,50 te hoog vindt. Deze diaconie werd meegegeeld dat de diakenen zelf gevraagd hebben om maatschappelijk werk ter beschikking van de leden van onze kerken te stellen. De morele band tussen diakenen en De Driehoek is groot. Men kan zich hieraan niet zo maar onttrekken.

* Naar aanleiding van een brief van de Raad van de Gereformeerde Kerk te Nieuw-Lekkerland met een aantal vragen over De Driehoek werd door deputaat Kooij een bezoek gebracht. Deze kerkeraad had vragen over het quotum, het voortbestaan van deze vorm van dienstbetoon, enz.

De bespreking verliep naar wens.

Vergadering dd. 18.11.1994

Aanwezig waren behalve deputaten Drs. H.R. Schaafsma, directeur en Mr. N.E. Nieboer, voorzitter van De Driehoek. Als financieel adviseur was aanwezig: Prof.dr. K. Wezeman.

De Driehoek deelde mee dat het toekennen van de subsidie voor 1995 geen gevaar loopt. Voor 1996 staat De Driehoek echter op de lijst van bezuinigingen, aangeboden aan de Ministerraad. Door veel te 'lobbyen' hoopt men een reductie op de subsidie te beperken. Inmiddels wordt getracht via een AWBZ constructie het maatschappelijk werk bij het GLIAGG onder te brengen.

Wezeman had in vergelijking met 1994, geen andere opmerkingen. Hij wilde graag weten wat De Driehoek gedaan had met het vragen van een eigen bijdrage en de pogingen het volumebeleid vorm te geven. Verder was Wezeman geïnteresseerd in het feit hoe men eventuele calamiteiten dacht op te vangen als de subsidiestroom mocht wegvallen. Schaafsma deelde mee dat De Driehoek een financiële reserve heeft opgebouwd om de eerste klap te kunnen opvangen. De Driehoek zei te verwachten dat de bijdragen van de kerken in de toekomst verder verlaagd zouden kunnen worden. De Driehoek kondigde aan een plan voor netwerkondersteuning te hebben uitgewerkt. Voor deze ondersteuning zou een eigen bijdrage gevraagd kunnen worden. De Driehoek vroeg zich wel af of men nog dienstvaardig over zou komen als men een financiële drempel opwerpt. Men moet niet vergeten dat het RIAGG praktisch gratis hulp verleent.

Deputaten besloten akkoord te gaan met de gevraagde bijdrage van f 16,00 per ziel.

Vervolgens kwam het activiteitenplan van De Driehoek aan de orde. Dit onderwerp werd ook al uitvoerig met een afvaardiging van De Driehoek besproken tijdens een vergadering met deputaten op 30 september 1994. De stichting zou willen werken aan ondersteuning van mantelzorg. Deputaten zijn echter van mening dat het de taak van diakenen is de mantelzorg te stimuleren. De vraag is hoe het werk van De Driehoek afgebakend kan worden ten opzichte van het werk van de diakenen. Wel kunnen diakenen bij het in praktijk brengen van mantelzorg de hulp inroepen van De Driehoek of andere instellingen. Verder stelden deputaten voor het woord 'mantelzorg', een typisch diaconale term, voor diakenen te reserveren. De Driehoek zou het woord 'sociale netwerken' kunnen bezigen. De Driehoek zei met het nieuwe activiteitenplan in Friesland een start te willen maken. Deputaten verzochten hen van de eerste uitkomsten middels een rapport op de hoogte te stellen.

Verder stelden deputaten vragen over het gevoerde beleid bij de Stichting Gereformeerde Jeugdhulpverlening (SGJ). Het Bestuur van deze stichting bestaat voor de helft uit leden van De Driehoek en voor de helft uit leden van de Christelijke Gereformeerde Kerk. Het centraal administratief bureau is bij de SGJ ondergebracht. De beide organisaties zullen in de toekomst van een federatie in een fusie overgaan. De diakenen van de Christelijke Gereformeerde Kerken zijn automatisch lid van de stichting, dit in tegenstelling tot de diakenen van de

Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt. Dit betekent dat de invloed die onze diakenen kunnen uitoefenen, praktisch nihil is. Voorgesteld werd om het benoemen van bestuursleden in de SGJ niet zonder meer over te laten aan het bestuur van De Driehoek, maar deputaten daarbij in te schakelen.

Inmiddels heeft De Driehoek middels een brief gedateerd 27 juli 1995 deputaten laten weten dat mevrouw E. Borst-Eilers, minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, besloten heeft om de subsidie aan De Driehoek definitief onder te brengen bij de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten. Dit betekent dat de subsidie voor onbepaalde tijd is gegarandeerd. Deputaten hebben van dit nieuws verheugd kennis genomen.

De vereniging Dit Koningskind

Vergadering dd. 10.12.1993. Aanwezig waren behalve de leden van het GDD, Drs. M.J. de Jong, directeur en de heer H. de Roode, penningmeester en lid dagelijks bestuur. Als financieel adviseur was aanwezig D.A. Hekman, ra.

Ter sprake kwam de samenwerking met de stichting Philadelphia. Deputaten werden in feite voor een voldongen feit geplaatst. Ook werden deputaten bij herhaling hierop aangesproken door de kerken.

Volgens Van Leeuwen was deze samenwerking uit nood geboren. Als men als kleine organisatie niet aan een grotere instelling aanhaakt, komt men financieel in de problemen. De samenwerking vindt louter op administratief gebied plaats, waardoor het echter wel mogelijk wordt subsidie van de overheid te ontvangen. De overheid kent alleen subsidie toe, indien men kan aantonen dat men hulp verleent aan het door de overheid vastgestelde minimum aantal cliënten/

patiënten. Het resultaat is evenwel dat men hulp kan blijven geven aan verstandelijk gehandicapten, waarbij de identiteit gewaarborgd blijft.

Na toelichting op de financiële stukken, besloot het GDD een positief advies te doen uitgaan voor f 2,00 per lid. De vereniging Dit Koningskind, is in tegenstelling tot de stichting Dit Koningskind, geheel afhankelijk van inkomsten van leden, donateurs, giften en legaten. Ondanks veel inspanning het werk financieel rond te krijgen, lukt dit niet zonder geldelijke ondersteuning van de kerken. Het bestuur heeft positief gereageerd op een aantal adviezen van de financieel adviseur om nog efficiënter met de gelden om te gaan. Aangeraden is ernaar te streven in de toekomst self-supporting te worden. Het ligt niet in de rede dat dit op korte termijn gerealiseerd zal kunnen worden.

Vergadering dd. 4.11.1994. Aanwezig waren behalve de leden van het GDD, Drs. M.J. de Jong, A. van Leeuwen en H. de Roode. Als financieel adviseur was aanwezig D.A. Hekman, ra. Tijdens deze bijeenkomst werden twee zaken besproken, nl. het financiële beleid en het beleid in zijn geheel. Broeder Hekman adviseerde deputaten akkoord te gaan met de gevraagde bijdrage van f 1,75 per ziel.

Deputaten constateerden met vreugde dat van de zijde van de vereniging Dit Koningskind veel werk is verricht om het aantal donateurs te vergroten. Hoewel het duidelijk is dat het werk van Dit Koningskind nooit helemaal zonder diaconale steun zal kunnen, is het goed dat en Dit Koningskind en de diakenen er op toezien dat de leden van Christus kerk dit werk ook persoonlijk blijven steunen.

Wat het beleid betreft, heeft Dit Koningskind duidelijk gemaakt hoe men in samenwerking met niet-gereformeerde instanties pooft om de gereformeerde hulpverlening zoveel mogelijk in stand te houden en uit te breiden. Op deze manier is het gemakkelijker met zorgverzekeraars te onderhandelen, al moet er voortdurend voor gewaakt worden dat de eigen identiteit niet wordt prijsgegeven. Deputaten kunnen de vereniging alleen maar in hun beleid ondersteunen.

Voorts is nogmaals van beide kanten gezegd dat het regelmatig contact tussen Dit Koningskind en het GDD van het grootste belang is om samen te denken over de hulp die aangeboden wordt aan zwakken en hulpbehoevenden. Dit Koningskind houdt zich ook bezig met hulp aan cliënten, waarbij sprake is van wilsonbekwaamheid; het eigen gereformeerde geluid is daarbij van het hoogste belang.

Stichting Bralectah

Vergadering dd. 10.12.1993. Aanwezig waren behalve de leden van het GDD, financieel adviseur D.A. Hekman, ra en de bestuursleden van Bralectah de broeders Bassie en Eefting.

Ofschoon er een aantal kleine verbeteringen in de begroting aangebracht zou kunnen worden, was de financieel adviseur verbaasd over het feit dat Bralectah met de beschikbare gelden zo enorm veel werk heeft kunnen verzetten. De financiële situatie ziet er echter voor de toekomst niet rooskleurig uit. Bralectah hoopt dat het aantal donateurs zal toenemen en dat de kerken de gevraagde bijdrage zullen overmaken. Zal dit niet het geval zijn, dan vreest men voor de voortzetting van dit goede diaconale werk. Deputaten hebben de stichting aangeraden meer actie te voeren en zich onder de gemeenteleden bekend te maken.

Aangezien het werk van deze stichting duidelijk in een leemte voorziet en door veel broeders en zusters wordt gewaardeerd, gingen deputaten akkoord met de gevraagde *f* 1,12 per ziel.

Vergadering dd. 28.4.1995. Aanwezig waren behalve de leden van het GDD, de broeders K. Eeftink (voorzitter) en P.J. van Dijk (directeur). De financieel adviseur, broeder D.A. Hekman, heeft schriftelijk zijn advies doen toekomen.

De afgevaardigden lichtten toe waarom zij een bijdrage van *f* 1,35 per lid zouden willen ontvangen, een lichte stijging t.o.v. de vorige keer. De stichting heeft een directeur voor 0,5 dagtaak aangesteld die voor 50% door de stichting betaald wordt. Verder wordt er meer gebruik gemaakt van de ontwikkelingen in de technologie. De blindenwereld dreigt door subsidiemaatregelen van de overheid onder druk te komen staan. De overheid wil naar één bibliotheek toe, zodat de eigen identiteit in gevaar komt.

Deputaten raden de stichting aan het aantal werknemers in vaste dienst te beperken. Verder dringen deputaten aan alles in het werk te stellen om het aantal donateurs te vergroten. De stichting heeft toegezegd hieraan te willen werken. Deputaten hebben gemeend aan het verzoek om een bijdrage van *f* 1,35 per ziel te moeten voldoen. Het werk van Bralectah is voor zeer veel slechtzienden onder ons van eminente betekenis.

De Wegwijzer

Op 17.1.1994 verzocht De Wegwijzer het GDD de diaconieën positief te adviseren inzake financiële steun aan deze belangenvereniging. De Wegwijzer werd op 31.3.1994 gevraagd in verband met deze steunaanvraag deputaten van de nodige financiële stukken te voorzien, zoals jaarstukken, begroting, beleidsplan, meerjarenbegroting. Deputaten hebben hierop vooruitlopend De Driehoek gevraagd naar mogelijkheden tot samenwerking. De Driehoek heeft bericht dat samenwerking te realiseren is op het terrein van de mantelzorg. Om overlapping te voorkomen, zullen er afspraken gemaakt dienen te worden over verwijzingen en afgrenzingen op het terrein van het maatschappelijk werk. Tevens heeft De Driehoek laten weten dat er deskundigheid bij De Driehoek aanwezig is om praatgroepen te begeleiden, maar of De Driehoek dit ook zou willen, staat nog te bezien.

Tot op heden heeft De Wegwijzer niet gereageerd. Wel hebben deputaten gehoord dat De Wegwijzer zich voor een bijdrage rechtstreeks tot de diaconieën heeft gewend.

Stichting Fundament

Vergadering dd. 6.1.1995

Aanwezig waren behalve deputaten een afvaardiging van de Stichting Fundament, te weten de broeders A.J. Hendriks, B. Houwen en G.Th. Koning. Als financieel adviseur was aanwezig broeder B. Gort, ra.

Uitgebreid kwam aan de orde of hier sprake is van diaconale of pastorale ondersteuning. In het laatste geval behoort het verzoek van de stichting bij deputaten BBK thuis of misschien zelfs bij De Verre Naasten. De afvaardiging van Fundament sprak over het aanbieden van gecombineerde geestelijke en materiële zorg. De stichting werd aangeraden zich via de kerkeraden tot de komende synode te wenden, zodat er in de toekomst een geldstroom via deputaten BBK gaat lopen. De huidige financiële situatie is van dien aard dat de hulpverlening aan Oost-Europa in gevaar komt. Als voorbeeld van de diaconale kant van het werk werd genoemd de verzorging van professoren en studenten aan de Theologische Universiteit te Cluj, het steunen van een weeshuis, het geven van steun aan predikantsvrouwen, etc. Ook wordt er geld gegeven voor maaltijden op de universiteit. Deputaten zijn bekend met het feit dat veel plaatselijke kerken en/of diaconieën reeds de broederschap in nood in Oost-Europa ondersteunen. De moeilijkheid is echter dat door de vele plaatselijke initiatieven het gevaar dreigt dat het directe en het totaal overziende werk van de Stichting Fundament dreigt vast te lopen. Deputaten zijn akkoord gegaan met de gevraagde *f* 1,00 per lid. Dit advies is alleen afgegeven voor 1995. Deputaten zijn zich bewust van het feit dat het hier om een vervlechting gaat tussen het

diaconale werk en de opbouwaspecten. Dit gegeven werd in de aanbevelingsbrief aan de diakenen vermeld.

Stichting Opvang Stadskanaal

Deze stichting houdt zich bezig met het opvangen van jonge broeders en zusters die in moeilijkheden verkeren. Voor dit doel huurde de stichting vier naast elkaar gelegen woningen in Stadskanaal, waarin de broeders en zusters tijdelijk konden worden ondergebracht. De gelegenheid deed zich voor de woningen te kopen. Om het benodigde geld bijeen te krijgen, besloot de stichting een landelijke actie onder de diaconieën voeren. De stichting heeft het GDD om een positief advies gevraagd. Deputaten hebben gemeend, gezien het unieke werk van deze instelling, hieraan gehoor te moeten geven. Deputaten ontvingen in verband hiermee een begeleidend rapport van diaconale deputaten classis Stadskanaal, die deze stichting ten zeerste hebben aanbevolen. Ook De Driehoek maakt gebruik van de mogelijkheid jonge broeders en zusters die tussen wal en schip zijn geraakt, daar tijdelijk onder te brengen. De stichting voorziet in een leemte en heeft geen overlap met andere bestaande gereformeerde instellingen.

e. Overige activiteiten (beantwoording vragen van diaconieën over diverse onderwerpen)

* Brief van de diaconie van Middelharnis. Deze diaconie maakt veelvuldig gebruik van het Maatschappelijk werk Goeree-Overflakkee. Men zou deze instelling financieel willen ondersteunen. Verder wil men weten of het toegestaan is af te wijken van de door deputaten geadviseerde bijdrage aan de Driehoek.

Deputaten hebben hierop geantwoord dat diakenen de geadviseerde bijdrage niet moeten zien als een contract waaraan de kerken gebonden zijn, maar als een advies van deputaten. Aan de andere kant hebben de diakenen meegewerkt aan de oprichting van De Driehoek. Daardoor zijn zij moreel verplicht te voldoen aan de gevraagde bijdrage.

* Brief van de diaconie te Heemse en Aduard met de vraag of een steunaanvraag van de Federatie van Protestants Christelijke Instellingen voor Thuiszorg en Maatschappelijke Dienstverlening gehonoreerd dient te worden.

Deputaten hebben deze diaconieën gewezen op het feit dat hier sprake is van een federatie van interkerkelijke allures, die naast de gereformeerde instellingen werkt of in bepaalde gevallen zelfs concurreert met de gereformeerde instellingen. Of men deze federatie financieel wil steunen, wordt aan de beslissing van de diaconie overgelaten.

* Vraag van de diaconie te Eindhoven inzake steun aan de Stichting Christelijke Druugsbestrijding te Almelo.

Deputaten hebben deze diaconie aangeraden de stichting zelf om inlichtingen te vragen. Wanneer deputaten dit doen, worden bij de betreffende instellingen snel verwachtingen gewekt, die niet waargemaakt kunnen worden. Tevens wordt geadviseerd te informeren bij de zusterkerk van Almelo. Wellicht heeft deze gemeente ervaring met deze stichting opgedaan.

* Brief van de diaconie te Leerdam met de vraag of financiële ondersteuning van een pastoraal medewerker verbonden aan een plaatselijk rusthuis op zijn plaats is.

Deputaten hebben geantwoord dat predikant en ouderlingen in principe zorgdragen voor het pastoraat. De pastoraal medewerker staat niet onder opzicht en tucht van de kerkeraad en daarmee kan de kerkeraad dan ook geen enkele verantwoordelijkheid dragen voor dit pastoraat. Deputaten zien dan ook geen reden dat de gemeente van Leerdam zou gaan betalen aan een pastoraat dat a) overbodig is en b) oncontroleerbaar is.

Op een aanvullend verzoek zal de kerkeraad door een afgevaardigde van het deputaatschap bezocht worden om één en ander mondeling toe te lichten.

* Brief van de diaconie van Voorthuizen/Barneveld, waarin zij advies vraagt inzake het collecteren voor niet vrijgemaakte instellingen, maar die wel op veel steun van uit onze kerken kunnen rekenen, denk aan Kuria, ZOA, VBOK, etc. Kan er binnen de eredienst voor deze instellingen gecollecteerd worden?

Deputaten stellen vast dat er geen synodale uitspraken gedaan zijn inzake het in de eredienst collecteren of het houden van een deurcollecte. Als kerkeraad verklaart men zich akkoord met

het uitschrijven van een bepaalde collecte. In principe kan de collecte dan in de eredienst worden gehouden.

Deputaten raden de diakenen aan de gemeenteleden tijdens het diaconale huisbezoek te attenderen op het bestaan van dergelijke instellingen, zodat zij individueel hun steentje kunnen bijdragen.

f. **Beantwoording van brieven niet afkomstig van diaconieën.**

* Werfgroep Project UNAI

Deze werfgroep heeft deputaten gevraagd hun steunaanvraag te willen beoordelen en aan te bevelen bij de diaconieën. Het betreft een ontwikkelingsproject in Brazilië.

Deputaten hebben verwezen naar hun instructie opgesteld door de Generale Synode van Ommen, waar staat dat deputaten het recht hebben kerken te adviseren wanneer hulpverlenende instellingen die binnen of vanuit de Gereformeerde Kerken op landelijk niveau werkzaam zijn, aan deputaten advies vragen over verzoeken om financiële steun die zij tot de kerken willen richten. Vervolgens wordt er in de instructie gezegd dat, indien nodig, het deputaatschap initiatieven kan nemen ter leniging van materiële nood waarin zusterkerken in binnen- en/of buitenland zijn komen te verkeren als gevolg van zich acuut voordoende gebeurtenissen.

Deputaten zijn van mening dat de Werfgroep Project UNAI zowel aan de eerste als aan de laatstgenoemde vereiste niet voldoet. De werkgroep werd verwezen naar deputaten BBK of De Verre Naasten. De voorgenomen werkzaamheden zijn typerend voor de activiteiten waarmee De Verre Naasten zich bezighoudt. Bovendien voorkomt men op deze wijze het versnipperen van hulp.

De diaconieën die met vragen over deze werfgroep kwamen, werden overeenkomstig het bovenstaande geïnformeerd.

* De diaconie van Berkel en Rodenrijs vroeg om inlichtingen omtrent de activiteiten van de "Regenboog", een interkerkelijke stichting te Amsterdam. Aan gezien deputaten zelf niet over informatie beschikken, werd aangeraden zelf inlichtingen in te winnen.

* Een brief van de Stichting Christelijke Media Projecten - 3xM met verzoek om financiële steun. Deze brief werd, gezien het interkerkelijke karakter, voor kennisgeving aangenomen.

* Een verzoek van de Federatie van Protestants Christelijke Instellingen voor Thuiszorg en Maatschappelijk Dienstverlening om een gesprek aan te gaan, werd afgewezen omdat de instructie van deputaten dit niet toelaat.

* Brief van een broeder te Zwijndrecht met de opmerking dat de gehouden collecte voor Japan niet in de eredienst had mogen worden gehouden. Een deurcollecte was hier, gezien de instructie van deputaten, op z'n plaats geweest. Verder vraagt hij naar de motivering die het GDD om steun van de kerken te vragen voor de Reformed Church van Japan.

Deputaten hebben geantwoord dat zij op de hoogte waren van het feit dat het hier geen zusterkerk betrof. De deputaten voor de betrekkingen met buitenlandse kerken, die vanzelfsprekend uitstekend op de hoogte zijn van de stand van zaken, maar zelf geen collecte kunnen uitschrijven, hebben gemeend het GDD te moeten vragen hulp aan deze nauw verwante kerken niet te onthouden, ook al is het geen zusterkerk in de volle zin van het woord. Verder hebben deputaten geantwoord dat het hun niet duidelijk is waarom binnen de eredienst alleen maar gecollecteerd mag worden voor kerken in het buitenland die tot de zusterkerken behoren. In de instructie van deputaten wordt gesproken over hulp aan kerken met wie wij nauwe banden onderhouden. Deputaten voor de betrekkingen met buitenlandse kerken en het GDD hebben daarom gemeend zich niet te moeten onttrekken aan hun verplichtingen broeders en zusters in het buitenland te helpen, ook al bestaat er nu geen zusterkerkrelatie mee.

V. Voorstel

Deputaten stellen voor het gevoerde beleid goed te keuren. Tevens stellen zij voor akkoord te gaan met het onderstaande voorstel voor een gewijzigde instructie van deputaten, zodat het werk kan worden voortgezet.

I. Deputaten voor diaconale zaken stellen voor aan de Generale Synode van Berkel/ Rodenrijs hun instructie als volgt te wijzigen:

- c) luidt nu: "een actieve rol te spelen bij het bevorderen van samenwerking tussen gereformeerde zorginstellingen, opdat de gereformeerde zorg zoveel mogelijk bewaard blijft".

Dit aldus te wijzigen:

- c) intensieve contacten met gereformeerde zorginstellingen te onderhouden, hierbij gevoed door gebruik van informatie, inzichten en alternatieven vanuit respectievelijk diaconieën en werkgroepen. Daarbij stellen deputaten zich niet alleen op de hoogte van het financiële reilen en zeilen van die organisaties, maar leven en denken zij mee bij de beleidsvoorbereiding en het uitvoeren van het vastgestelde beleid;
- f) luidt nu: "het stimuleren, indien mogelijk in samenwerking met het Comité voor de Centrale Diaconale Conferentie en met docenten van de Theologische Universiteit, dat meer geordende informatie betreffende onderwerpen die voor diakenen van belang zijn, ter beschikking komt van de kerken";

Dit te wijzigen in:

- a) het stimuleren van en contacten onderhouden met classicaal en provinciaal deputatenwerk;
- b) de informatievoorziening van de diakenen realiseren;
- c) de deskundigheid van diakenen helpen bevorderen;
- d) het opzetten van een netwerk van deskundigen op verschillende gebieden (bijv. juristen, organisatiedeskundigen, financieel deskundigen), die bereid zijn diakenen te adviseren; uit dit netwerk kunnen ook werkgroepen van deskundigen gevormd worden;
- e) het ondersteunen en vormgeven van diaconaal beleid zowel landelijk als plaatselijk;

Voorgesteld wordt aan de instructie toe te voegen:

Deputaten zullen om hun werk te kunnen uitvoeren een gesalarieerde coördinator kunnen benoemen, die vanuit zijn professe het door deputaten aan gegeven beleid uitvoert. De kosten van deze coördinator zullen via een omslag (vast te stellen door de generale synode) worden verhaald op de kerken.

Grond:

In deze uitbreiding van het werk volgen deputaten ontwikkelingen binnen de diaconale wereld. Voor een uitvoerige beschrijving daarvan verwijzen zij naar het rapport van het Comité voor de Centrale Diaconale Conferentie: "TO T U W DIENST", zie bijlage II. Deputaten hebben dit rapport bestudeerd en kunnen met de inhoud daarvan instemmen. Belangrijk zijn voor deputaten geweest stemmen van de diakenen zelf. Zowel de instemmende als de kritische geluiden zijn in het genoemde rapport verwerkt.

II In nauw verband met het bovenstaande stellen deputaten voor aan de Synode om het benoemingsbeleid van deputaten voor diaconale zaken te herzien. Benoemingen zouden voortaan moeten geschieden door de generale synode zonder voordrachten van de particuliere synodes.

Grond:

Uit de praktijk blijkt dat de benoeming van een deputaat voor diaconale zaken een sluitpost is voor particuliere synodes. Sluitpost niet alleen in de letterlijke betekenis, maar vooral in de figuurlijke betekenis.

Wanneer deputaten een uitgebreide instructie krijgen, zal het samenstellen van het deputaatschap op langere termijn adequaat moeten geschieden. Onzes inziens moet dit gebeuren op grond van deskundigheid op gemotiveerd voorstel van deputaten aan de generale synode. Immers, van een particuliere synode kan niet verwacht worden te weten welke deskundigheid door het deputaatschap wordt gezocht. Ook heeft een particuliere synode in het algemeen geen overzicht van deskundigen die in haar regio voorhanden zijn.

Natuurlijk zal bij het benoemingsbeleid er wel degelijk een belangrijke inbreng moeten blijven van diakenen. Gedacht wordt aan een deputaatschap van 9 deputaten, bestaande uit 2 diakenen, 2 theologen en 5 deskundigen op andere terreinen. Wij noemen bijvoorbeeld organisatiekunde, financieel inzicht en sociale wetgeving.

Namens het Generaal Diaconaal Deputaatschap,

Dr. A.N. Hendriks, voorzitter

A. Kooij, secretaris

BIJLAGE A

Generaal Diakonaal Deputaatschap

Verslag van een gezamenlijke vergadering van gereformeerde zorginstellingen op vrijdag 28 januari 1994 te Utrecht, onder leiding van het Generaal Diakonaal Deputaatschap.

De organisatie was in handen van Dit Koningskind.

De volgende afgevaardigden waren aanwezig:

Generaal Diakonaal Deputaatschap:

Harwig, Hendriks (vz), Kooij (adviseur), Middel, Van der Molen, Prins, Rietema, Rump, Schenkels, Smit (secr.).

Comité voor de Centrale Diakonale Conferentie:

Wezeman (vz) en Assink (lid werkgroep Centraal Diakonaal Steunpunt).

Vereniging Dit Koningskind

Van Leeuwen (vz)

Stichting Dit Koningskind

Van der Vlies

De Driehoek

Schaafsma (directeur), Van der Valk

Stichting Gereformeerde Gezins- en Bejaardenverzorging te Groningen

Reinders

Arendshorst

Poutsma (voorzitter) en Wolting (penningmeester)

De Wijngaard

Van Eijssden (directeur) en Pilon (voorzitter)

D'Amandelboom

Boorsma (directeur) en Modderman (voorzitter)

Bericht van verhindering van broeder Vreugdenhil te Hardenberg. Eveneens afwezig de gezinszorg Enschede met de volgende mededeling: Zij komen niet omdat zij een andere achtergrond hebben dan de andere organisaties (niet alleen gereformeerd vrijgemaakt). Zij zouden graag meedoen, maar vragen zich af hoe de andere organisaties daar tegenover staan. Zij willen in ieder geval op de hoogte gehouden worden van het verdere verloop.

1. Opening

- 1.1. Ds. Hendriks opent de vergadering met het lezen van Romeinen 12: 1-8, waarna hij voorgeeft in gebed.
- 1.2. Alle aanwezigen worden van harte welkom geheten.

2. Medelingen

- 2.1. Hendriks: In de instructie, die deputaten van de Generale Synode te Ommen hebben ontvangen, staat de opdracht een actieve rol te spelen bij het bevorderen van samenwerking tussen gereformeerde zorginstellingen, opdat de gereformeerde zorg zoveel mogelijk bewaard blijft. De synode sprak haar grote zorg uit over plannen van de regering de subsidiestroom in te dammen, resp. te stoppen. Diverse instellingen in ons midden zouden hiervan de dupe kunnen worden. De offerbereidheid van de kerkleden loopt terug. De bedoeling is hedenavond een oriënterende bespreking te hebben over de vraag hoe nu verder. Gedurende een aantal jaren is getracht een Gereformeerd Zorgcentrum van de grond te krijgen; deze pogingen zijn helaas op niets uitgelopen. Op de laatstgehouden Centrale Diakonale Conferentie, waarvan een verslag in "Dienst" is opgenomen, is door de voorzitter uitgesproken dat de initiatieven schipbreuk leden en dat dat een verdrietige zaak is. Vanuit de synode is aangedrongen tot samenwerking te komen.

3. Vaststellen agenda

- 3.1. De agenda wordt ongewijzigd vastgesteld.

- 3.2. Onder punt 4, zullen aanwezigen de gelegenheid krijgen hun mening over samenwerking te geven.

4. Samenwerking, hoe nu verder

4.1. Eerste ronde:

Van Leeuwen zegt verheugd te zijn over deze bijeenkomst. Hij stelt voor de stand van zaken op te nemen en te kijken of er nog mogelijkheden zijn voor samenwerking. Hij is van mening dat zorginstellingen ten behoeve van de zorgvraag elkaar nodig hebben. Een samenhangend zorgconcept in het zorgveld is helaas niet tot stand gekomen. Tot het werken in een vast diakonaal kerkverband is het nog niet gekomen. Als het niet kan zoals het moet, zou het wel eens moeten zoals het kan. Nu heeft elke zorginstelling haar eigen belangenbehartiging. De mantelzorg zal in een wat langzamer tempo gestalte krijgen. De directeur, De Jong, is afwezig wegens verblijf in het buitenland.

Boorsma: In september/oktober 1991, tijdens een vergadering van het Gereformeerd Zorgcentrum i.o., hebben wij van onze kant laten weten dat het noodzakelijk is dat gereformeerde zorgorganisaties samenwerken. Voor D'Amelandboom geldt nog steeds dat deze stichting gebonden is aan bepaalde voorwaarden om als exclusief gereformeerde organisatie te kunnen doorgaan. De door het rijk gefinancierde geldstroom zou anders gevaar kunnen lopen.

Poutsma: Een samenwerking zal niet slagen als er niet van binnenuit de wil er is om samen te willen werken. Hij denkt dat het geen zin heeft het proces opnieuw op te starten. Getracht zal moeten worden vanuit een andere invalshoek met een visie te komen, waarin de organisaties zich zouden kunnen vinden. De instellingen blijven bezig de gereformeerde zorg zo goed mogelijk inhoud te geven. Samenwerking blijft nodig. De Arendshorst heeft om deze reden contact opgenomen met De Wijngaard.

Schaafsma zegt dat De Driehoek het een noodzaak vindt een zorgconcept te ontwikkelen dat aansluit bij de plaatselijke kerkelijke gemeenten, de zogenaamde mantelzorg.

Spreker zegt blij te zijn met het feit dat in de instructie opgenomen is de opdracht van deputaten om samenwerking tussen gereformeerde zorgorganisaties te bevorderen.

De Driehoek neemt na het mislukken van het oprichten van een Gereformeerd Zorgcentrum een afwachtende houding aan. Men is nog niet zover dat men vooroploopt en zich met grote energie wil inzetten voor een mogelijke samenwerking.

Pilon: De Wijngaard heeft niet de teleurstellende gevoelens zoals de synode die uitgesproken heeft. Als er over samenwerking gesproken wordt, zal elke organisatie dat vanuit zijn situatie bekijken. Er bestaan nu eenmaal verschillende soorten organisaties. Elke organisatie heeft te maken met een eigen geldstroom. Hij heeft de indruk dat er te gemakkelijk gesproken werd over een samenwerkingsverband, waarbij alle geldmiddelen in één potje worden gegooid met als doel de financiering van alle organisaties rond te krijgen. Naar zijn mening is een zorgcentrum niet realiseerbaar.

Wezeman: De doelstellingen van het CCDC zijn nog steeds ongewijzigd. Hij ziet geen kapstok waaraan iets nieuws kan worden opgehangen. De instellingen hebben niet waargemaakt wat de diakenen ervan verwachtten. De diakenen hebben daarover hun teleurstelling uitgesproken en zullen wellicht daaraan hun consequenties verbinden. De brief die de gezamenlijke zorginstellingen nu aan het CCDC en deputaten hebben gestuurd, biedt geen nieuwe gezichtspunten. Er worden geen argumenten genoemd waaruit zou kunnen blijken dat men nieuwe randvoorwaarden ziet.

Het CCDC heeft besloten een eigen weg te gaan. Men is bezig te onderzoeken wat de mogelijkheden zijn om te komen tot de oprichting van een centraal diakonaal steunpunt. Afgewacht wordt waar dit onderzoek toe leidt. De diakenen gaan dus door met wat zij zelf denken nodig te hebben.

Hendriks constateert dat men bereid is mee te denken aan een oplossing. We hebben echter te maken met verschillende soorten organisaties die binnen bepaalde randvoorwaarden willen meedenken. De synode heeft zich uitgesproken voor het bewaren van de gereformeerde zorg zoveel als dat mogelijk is. Broeder Schaafsma heeft een rapport geschreven dat met een door het Comité opgestelde brief aan alle diakonieën is verstuurd. Aan de ene kant bestaat de zorg ten aanzien van het door de overheid gevoerd beleid, het indammen van de subsidiestroom, aan de andere kant denken de diakenen na over een efficiënte besteding van het geld. Het Generaal Diakonaal Deputaatschap heeft de indruk dat de gemeenteleden kritischer worden. Dit zou aanleiding moeten zijn voor de instelling-

en die geld van de kerken ontvangen, zich naar elkaar toe te buigen. Deputaten zullen geen zorgcentrum van de grond kunnen krijgen, ook al gezien het vele werk dat hiervoor verricht is. De instellingen zullen zelf een plan moeten ontwikkelen. Deputaten zijn bereid de zaak te stimuleren, maar een zorgcentrum oprichten is voor hen een onmogelijke opdracht. Hij stelt voor nog een tweede ronde te houden.

4.2. Tweede ronde:

Modderman noemt twee uitgangspunten voor samenwerking:

a) broederschap, zorg voor elkaar en b) wat komt er op ons af?

Eerst was er de dreiging door het plan Dekker, vervolgens door het plan Simons. Elke zorginstelling bekijkt wat dat betekent voor zijn eigen organisatie. Men vraagt zich af of men een vrijblijvende samenwerking zal aangaan of dat men zich zal vastleggen. Als men vrijblijvend een samenwerking aangaat, wat wil men er dan mee bereiken. Er zal iemand moeten zijn die in staat is duidelijk te maken waar elkaars raakvlakken liggen, de noodzaak van een samenwerking.

Van Eijdsen: De synode heeft zich uitgesproken over de voortgang van gereformeerde zorg. Hij denkt dat men daarover wat minder zorg zou behoeven te hebben dan ons nu wordt aangepreut. De aard van de geldstroom is in hoge mate bepalend.

De Driehoek komt met enige regelmaat in de problemen doordat zij gefinancierd wordt met subsidiegelden die ten laste van de begroting van WVC komen en elk jaar worden vastgesteld.

De Wijngaard, Arendshorst en d'Amandelboom hebben een vaste financieringsstructuur (AWBZ- en WBO-gelden) en dienen de exploitatievoering binnen hun budget te doen. Dat budget staat min of meer vast. Tekorten daarop moet men zelf opvangen.

De financiële problemen in de gereformeerde gezinszorg hebben o.a. als oorzaak dat de gereformeerde gezinnen steeds minder het belang van gereformeerde gezinszorg gaan inzien, met als gevolg dat het aantal uren sterk afneemt en daarmee het bestaanrecht van de gereformeerde gezinszorg op de toch komt te staan. Als er gesproken wordt over versnippering van de zorg, stelt Van Eijdsen dat de meeste organisaties op zich weliswaar klein zijn, maar dat er van versnippering geen sprake is.

Van der Vlies: In de instructie van deputaten staat dat de gereformeerde zorg zoveel mogelijk bewaard moet blijven. Dat een Gereformeerd Zorgcentrum niet van de grond kwam, heeft op de synode veel indruk gemaakt. De diakenen zijn geschokt, teleurgesteld en pessimistisch nu het centrum niet kon worden opgericht. De instellingen bestaan echter nog steeds en de zorg die toen geleverd werd, wordt nog steeds geleverd. Men keek aan tegen het voorstel van een fusie van Dit Koningskind met een niet gereformeerde instelling. Een duidelijk beeld van risico's was er niet. Als er een bedreiging zou bestaan, dan zou er eens een stukje onderzoek moeten worden gedaan naar waar die bedreiging dan zou zitten. Hij stelt voor te inventariseren waar de knelpunten zitten zonder gelijktijdig daarvoor oplossingen aan te dragen.

Poutsma: De Arendshorst zal niet ingaan op een proces zoals wij die al achter ons hebben. Men is van plan een eigen lijn in samenwerking met organisaties te ontwikkelen. Men ziet met belangstelling uit naar het plan van het CCDC.

Schaafsma: Het CCDC had een doelstelling, nl. een fusie van gereformeerde zorgorganisaties omdat men deze fusie broodnodig achtte. Men moet zich niet afvragen of men zich bedreigd voelt in zijn bestaan. Het gaat erom dat broeders en zusters op de meest adequate wijze geholpen worden. En deze doelstelling moet men overeind houden. Het Comité en deputaten stellen daarbij een aantal randvoorwaarden. Men dient niet alleen de zaak financieel te bekijken, maar ook de inhoud van de zorg te bezien. Ligt het in de bedoeling dat het diakonaal centrum daarin een rol gaat spelen?

Van Leeuwen reageert op een opmerking van Wezeman. De brief aan deputaten en het Comité is namens alle organisaties gestuurd. Dat daarin geen analyse is gegeven, betekent zeker niet dat de organisaties nu achteroverleunen en wachten tot deputaten een oplossing aandragen. Men wil spreken over de toekomst. Elke organisatie heeft haar eigen opdracht, nl. zorg voor de mensen die haar zijn toevertrouwd. Zowel deputaten als het CCDC kunnen de totale zorg overzien. Van Leeuwen hoopt op het sturen van een proces naar de toekomst toe. Hij meent dat er noodzaak bestaat om te komen tot structureel georganiseerd overleg. Wat zijn bijvoorbeeld gereformeerde uitgangspunten in de zorg? Kunnen wij verder komen in de etische problematiek? Kunnen wij niet wat meer gezamenlijk steun aan elkaar geven? Men zou kunnen denken aan een gezamenlijke presentatie in de

Variant van het ND.

Hendriks constateert dat de financiële zorg niet zo sterk naar voren komt, waardoor de gereformeerde zorg gevaar zou lopen. Er zou heel hoog ingezet kunnen worden om toch tot een zorgcentrum te komen, maar daar komt waarschijnlijk niets van terecht. De meningen van de instellingen lopen daarvoor teveel uiteen. De inzet zal moeten zijn met elkaar proberen tot een visie te komen op de gereformeerde zorg. Wat is de zorgbehoefte, wat is het aanbod. Hij stelt voor dat de laten uitzoeken door een werkgroep en daarvan een nota op te maken. Op den duur zal een landelijk diakonaal bureau dit ook kunnen uitzoeken, maar dat duurt waarschijnlijk te lang om op korte termijn reeds een visie te kunnen ontwikkelen. Hij denkt aan structureel overleg waarin gezamenlijke problemen op tafel kunnen worden gelegd. Hij denkt dat het verstandiger is het zorgcentrum te laten rusten.

Van der Vlies is van mening dat er in het verleden inventarisatie heeft plaatsgevonden wat veel geld heeft gekost. Op de synode kwam voornamelijk de financiële kant naar voren. Hierover wordt vanavond minder gesproken. Hij is ervoor zich te beraden op visie en invulling van gereformeerde zorg.

4.3. Derde ronde:

Pilon krijgt de indruk dat men het wiel weer opnieuw wil gaan uitvinden. Een platform was er, dat helaas ter ziele is gegaan. De Wijngaard heeft indertijd een voorstel gedaan te besluiten dat te gaan doen wat nu juist weer wordt voorgesteld.

Schaafsma stelt voor geen geschiedenis te schrijven, maar opnieuw te beginnen onder leiding van deputaten.

Poutsma is nieuwsgierig naar de procedure.

Wezeman: In het laatste nummer van Dienst staan de plannen rondom het landelijk diakonaal bureau. Ondersteunende activiteiten zullen worden gegeven. De diakenen zullen adviezen krijgen hoe de gelden te besteden. De planning loopt goed en hij hoopt dat het bureau eerder van start kan dan door Hendriks aangegeven.

5. Conclusies en afspraken

5.1. Hendriks zou gehoord het voorgaande het volgende willen voorstellen:

- een werkgroep op te starten o.l.v. deputaten
- ontwikkelen van visie op de gereformeerde zorg
- nagaan wat de behoeften zijn
- nagaan wat de mogelijkheden zijn
- structureel overleg te plegen
- denken aan gezamenlijke presentaties, etc.

Kooij stelt voor dat de afgevaardigden eerst hun achterban raadplegen of men met dit plan kan instemmen.

5.2. Hendriks dankt aanwezigen voor hun komst. Op de komende Generale Synode van Berkel zal gerapporteerd kunnen worden over de gang van zaken. Dat wat de Generale Synode van Ommen voor ogen stond, nl. de oprichting van een Gereformeerd Zorgcentrum, blijkt minder urgent te zijn.

6. Rondvraag

6.1. Modderman zegt dat de instellingen in hun werk vaak op moeilijke vragen stuiten. Hij beveelt de Lindeboomstichting aan, die zich met vragen op het etische vlak bezig houdt.

6.2. Dit Koningskind wordt bedankt voor de gastvrijheid.

6.3. Hendriks stelt voor - mocht er een werkgroep van de grond komen - hieraan bekendheid te geven.

7. Sluiting

7.1. Ds. Smit eindigt met gebed, waarna Ds. Hendriks de vergadering sluit.

Aldus vastgesteld te Amersfoort, 11.3.1994

Dr. A.N. Hendriks, voorzitter

Ds. H.M. Smit, secretaris

BIJLAGE B

Eindrapport van de tweede Werkgroep Landelijke Diaconale Ondersteuning

bijlage 2

"TOT UW DIENST"

1. Inleiding

De grondslag van onze dienst als diakenen rust in de liefde van Christus voor Zijn volk; Hij kwam in de wereld om te dienen en zag om naar de nood. Die houding, die instelling vraagt Hij van Zijn kinderen op aarde en de diakenen mogen dat voorleven en stimuleren.

De titel van dit rapport is op tweeërlei manier uit te leggen. Ten eerste: wij staan in Zijn dienst! Ten tweede mogen we het ook zo opvatten dat we elkaar nodig hebben. Dit wordt in 1 Kor. 12: 12 - 31 heel mooi uitgewerkt. Dat geldt niet alleen voor ieder individueel, maar ook voor de diaconieën van de Gereformeerde Kerken (vrijg.) in Nederland. Dit wordt in het rapport concreet gemaakt.

We hebben heel wat gaven en mogelijkheden binnen onze kerken. We willen die graag optimaliseren. Elkaar tot hand en voet zijn betekent, dat je niet alleen hulp en informatie vraagt, maar ook deskundigheid op bepaalde gebieden aanbiedt. Ook op die manier hebben we verantwoordelijkheid tegenover elkaar. In die zin kunnen we ook meewerken aan de voortgang van het dienstbetoon in de gemeente. Zo kunnen bijvoorbeeld grotere diaconieën, die vaak meer deskundigheid in huis hebben, de kleinere daarvan laten meeprofiteren.

Veel zaken die op ons afkomen zijn van bovenlokale aard en er gaat heel wat kostbare energie verloren als iedere plaatselijke diaconie het wiel opnieuw moet uitvinden.

De intentie van dit rapport staat dus al in de titel ervan; opdat we mogen komen tot een optimale invulling van ons ambt: Tot Zijn dienst - tot uw dienst.

2. Historie

Allereerst willen we nog eens kort naar voren halen hoe het idee werd geboren om tot de organisatie van landelijke diaconale ondersteuning te komen.

Directe aanleiding was de gang van zaken rond de oprichting van een Gereformeerd Zorgcentrum. Door allerlei omstandigheden ging dat niet door. De diakenen, die een onderzoek hiertoe hadden meefinancierd, voelden onvrede. Prof. De Ruyter hield rond die tijd een referaat getiteld "Mantelzorg". Regelmatig verschenen er van de hand van Prof. Trimp publicaties over centrale ondersteuning ten behoeve van diakenen.

Bovendien verandert er veel in de maatschappij. Voor een plaatselijke diaconie is dat niet altijd helemaal te overzien, laat staan dat daar in alle gevallen goed op ingespeeld kan worden.

Tijdens de Centrale Diaconale Conferentie (CDC) van 1993 is besloten een werkgroep in het leven te roepen. Haar taak was te onderzoeken wat de haalbaarheid zou zijn van een Landelijk Diaconaal Steunpunt (LDS). Daarbij moest men voorstellen doen voor *taken en bevoegdheden* en voor *kerkelijke inbedding* in bestaande structuren. Het LDS moest de diakenen meer *visie, toerusting en slagvaardigheid* bieden.

De werkgroep heeft een jaar later zo'n haalbaarheidsstudie gepresenteerd. Op de CDC 1994 is dat rapport besproken. Er was een aantal diakenen dat kritische opmerkingen plaatste. Met name noemde men angst voor macht, hoge kosten, onduidelijkheid rond inpassing in kerkelijke structuren en onduidelijkheid over de noodzaak. Toch stemden tijdens de CDC in 1994 ruim honderd diaconieën voor verder onderzoek op dit terrein. Het Comité besloot vervolgens hiertoe een nieuwe werkgroep in het leven te roepen.

Deze werkgroep kreeg de opdracht zorgvuldig na te gaan, op basis van het uitgebracht rapport en alle opmerkingen van de diakenen, op welk gebied er behoefte is aan landelijke diaconale ondersteuning.

3. De nieuwe werkgroep in actie

Op de eerste vergadering van de nieuwe werkgroep werd besloten allereerst volle aandacht te geven aan wat er bij de diakenen leeft. Om die reden heeft de werkgroep besloten tot:

(1) grondige inventarisatie van de inhoud van de brieven en van de mondelinge reacties op de CDC-vergadering (juni 1994). Zie bijlage 1, waarin zowel de gemaakte opmerkingen zijn weergegeven als het aantal keren dat deze zijn genoemd.

(2) het plan om in twee omvangrijke sessies de diakenen letterlijk het woord te geven: de werkconferenties in Zwolle en Rotterdam (februari 1995).

Voor deze werkconferenties is gekozen omdat uit (1) duidelijk is geworden dat in het vorige traject te weinig rekening is gehouden met de betrokkenheid en inleving van de diakenen zelf. Het luisteren naar de diakenen zelf wordt door de nieuwe werkgroep heel belangrijk gevonden.

Er is besloten de diakenen op te roepen om met de eigen kerkeraad over de sterke en zwakke kanten van het huidige lokale functioneren en over kansen en bedreigingen voor het toekomstig functioneren te praten. Elke diaconie werd in de gelegenheid gesteld een afgevaardigde naar de werkconferentie te sturen.

Op 11 februari 1995 kwamen afgevaardigden van **80** diaconieën naar Zwolle en er waren **70** diaconieën vertegenwoordigd in Rotterdam op 18 februari 1995. De werkgroep is zeer dankbaar voor zo'n blijk van grote betrokkenheid.

4. De diakenen in actie

De werkconferenties werden geopend, na een overzicht van de stand van zaken, met een referaat van br. M.P.H. van Haefen, medewerker van het GPV, over "Nieuwe kansen voor de diaconie". De politiek heeft niet veel goeds in petto, gezien de vele bezuinigingen op allerlei gebied: kinderbijslag, huursubsidie, hoge eigen schoolbijdrage, etc. Dus, diakenen, aan de slag hiermee....

Hierna gingen de diakenen in kleine werkgroepen aan het werk om eerst individueel de eigen sterke en zwakke kanten, kansen en bedreigingen op papier te zetten, om vervolgens met de andere diakenen hierover van gedachten te wisselen. De diakenen hebben ruim duizend opmerkingen gemaakt. Op grond van deze opmerkingen is in de genoemde diaken-werkgroepen aangegeven op welke van de genoemde punten bovenlokale ondersteuning gewenst zou zijn.

Veel aanwezigen vonden deze manier van uitwisselen van inzichten een fijne en nuttige ervaring.

5. Uitslag van de werkconferenties

Om daarna verder aan het werk te kunnen zijn alle overeenkomstige opmerkingen gerangschikt. Zr. H. Olij-Haak, deskundige op dit gebied en tevens lid van de werkgroep, heeft dit omvangrijke werk geklaard.

Bij de categorie "sterk en zwak" komen opmerkingen voor over:

- de samenstelling van het diaken team
- het functioneren van de diaconie als team
- het functioneren van de diaconie in de gemeente
- kennis en deskundigheid van de diakenen
- samenwerking met de kerkeraad
- beleidsmatig werken
- financiën
- contacten buiten de eigen kerkelijke gemeente

Bij "kansen en bedreigingen":

- ontwikkelingen in het diakenambt als gevolg van de veranderende maatschappij
- financiën (alleen bij 'bedreigingen')
- gemeente
- kerkeraad
- kerkelijke structuur
- gereformeerde hulpverleningsinstellingen

In **bijlage 2** vindt u de uitgebreide vorm: de geordende verzameling van alle uitspraken, die we graag ter kennisname aan de diakenen doorgeven. Achter elke zin staat een cijfer dat aangeeft hoeveel keer een bepaalde opmerking is gemaakt. **Bijlage 3** geeft daarvan een verdere ordening, nu veel overzichtelijker gemaakt door *alleen* die opmerkingen mee te nemen die meer dan 15 keer naar voren kwamen.

Onderaan het schema in bijlage 3 staan 7 elementen genoemd die van bijzonder belang zijn in het werk van diakenen. Dat wil zeggen dat, wanneer hiermee op de juiste manier wordt omgegaan, men kan spreken van een goede invulling van het diakenambt. Gaat men hier niet helemaal goed mee om, dan zal een diaconie in haar functioneren tekort schieten (z.g. 'succesfactoren').

6. Conclusies ten aanzien van bovenlokale ondersteuning

De werkgroep wil benadrukken dat zowel het huidige als het toekomstige functioneren van de diakenen *in zijn totaliteit* aan de orde is geweest tijdens deze werkconferenties. Tijdens het bespreken van dit functioneren is in de diaken-werkgroepen voor sommige aspecten behoefte aan bovenlokale ondersteuning naar voren gebracht.

Een goed lezer zal het opvallen dat soms dezelfde opmerkingen zowel bij de categorie "sterk" als "zwak" voorkomen. Dit hangt uiteraard samen met het feit dat per diaconie de capaciteiten die men in huis heeft, kunnen verschillen. En net zo verschilt per gemeente de *situatie* waarin diakenen hun ambt uitoefenen. Bedenk hier dat ook op dit punt de opdracht aan de sterken is om de zwakken te dienen.

Uit de diaken-werkgroepen kwam naar voren dat behoefte aan bovenlokale ondersteuning het duidelijkst naar voren komt op punten binnen de volgende categorieën:

- informatievoorziening en advisering
- deskundigheidsbevordering en bewustwording
- beleidsondersteuning
- coördinatie en aanspreekpunt-functie

Voor de afzonderlijke punten verwijzen we naar **bijlage 4**. De aantallen tussen haakjes geven aan bij hoeveel van de 16 groepen zo'n punt bij de conclusies genoemd is.

Bovendien is door de diakenen een aantal duidelijke randvoorwaarden voor landelijke ondersteuning naar voren gebracht.

- besluitvorming via de kerkelijke weg
- kerkrechtelijk juiste inbedding
- bestaande kerkelijke structuren niet passeren maar eventueel stimuleren tot verbetering
- betrokkenheid van diaconieën
- geen bovenlokale sturing, maar ondersteuning
- respect voor plaatselijke verantwoordelijkheid
- uitgangspunt is en blijft het lokale diaconaat
- informatie moet makkelijk toegankelijk zijn
- geen dikke rapporten, maar toegespitste informatie
- zondig mondeling advies bij de informatie
- helder en concreet taalgebruik
- steeds rekening houden met permanente tijds- en werkdruk bij de diakenen
- gebruik maken van bestaande faciliteiten (G-organisaties)
- rekening houden met beperkte financiële middelen

De werkgroep heeft getracht vanuit de aangegeven behoeften aan bovenlokale ondersteuning en rekening houdend met de geformuleerde randvoorwaarden te komen tot een vorm van ondersteuning waar het overgrote deel van de diaconieën zich in kan vinden.

Het is duidelijk dat bovenlokale ondersteuning alleen haalbaar is - gezien de kosten - wanneer deze opgezet wordt als landelijke voorziening.

Op basis van de aangegeven randvoorwaarde 'kerkrechtelijk juiste inbedding' lijkt een steunpunt in de vorm van een vereniging minder voor de hand te liggen. De werkgroep is daarom van oordeel dat een andere oplossing de voorkeur verdient.

Het is voor de hand liggend en goed werkbaar de functie van landelijke diaconale ondersteuning te brengen onder de hoede en verantwoordelijkheid van de door de generale synode aangestelde generale diaconale deputaten. **Daartoe dient de instructie van deze deputaten te worden aangepast.**

Kerkelijk, juridisch en financieel is dan een verantwoord kader geschapen voor landelijke diaconale ondersteuning. De deputaten dienen in deze extra taak ondersteund te worden door een coördinator. Aan de hierna genoemde taken, waarmee de instructie uitgebreid wordt, zal door de huidige deputaten

naast hun eigen werk, geen goede inhoud gegeven kunnen worden. De nieuwe instructie betekent nl. een forse uitbreiding van de taken van deputaten. De tijd zal hen ontbreken, vandaar dat ze bijgestaan dienen te worden door een coördinator.

De aanpassing van de instructie zal, evenals verdere besluitvorming, via de kerkelijke weg dienen plaats te vinden.

Activiteiten van de generale diaconale deputaten, bijgestaan door een coördinator (gebaseerd op de door de diakenen aangegeven behoefte aan bovenlokale ondersteuning, zie bijlage 4):

1. Stimuleren van provinciaal en classicaal deputaatswerk
De coördinator dient prioriteit te geven aan het creëren van heldere structuren (met gebruikmaking van bestaande kerkelijke structuren), waarbij bottom-up inbreng van de diakenen gerealiseerd kan worden. De diaconieën moeten in de gelegenheid gesteld worden om structureel en met daadwerkelijke invloed hun stem te laten horen aan de deputaten.
2. Informatievoorziening realiseren
  - vergaren
  - ontwerpen
  - rubriceren
  - distribueren
  - onderhouden
3. Deskundigheid van diaken en helpen bevorderen
  - GVI-cursussen
  - artikelen
4. Opzetten van een netwerk van deskundigen op verschillende gebieden (in nauw contact met de diakenen). Uit dit netwerk kunnen ook werkgroepen samengesteld worden
  - telefonisch advies voor al dan niet acute kwesties
  - adviserend bezoek
5. Contacten met G-zorginstellingen onderhouden, hierbij gevoed door gebruik van informatie, inzichten en alternatieven (vanuit resp. diaconieën en werkgroepen). De deputaten stellen zich op de hoogte van het reilen en zeilen van die organisaties, waarbij de informatie van diakenen een belangrijke rol speelt. Bovendien moeten zij aan de diakenen meer inzicht geven in de aard en inhoud van deze contacten.
6. Ondersteunen van diaconaal beleid, zowel landelijk als plaatselijk; daartoe leveren zij visieontwikkeling, bevorderen beleidsmatig werken en bieden ondersteuning bij het opzetten van nieuwe activiteiten.

Ad 1: Regelmatig overleg voeren over de gang van zaken bij provinciale en classicale deputaten, eventueel voorstellen doen voor verbetering (en het op elkaar afstemmen) van de instructies. Stimuleren van overleg tussen provinciale en classicale deputaten.

Ad 2: Informatie vergaren

- uit publikaties
- uit materiaal geleverd door diaconieën
- uit overheidsbronnen (of GPV, GMV, ...)
- van andere kerkgenootschappen

Informatie ontwerpen

- via werkgroepen met een specifiek onderwerp (evt. deelname vanuit TU Kampen)

Informatie rubriceren

- middels een databank toegankelijkheid verzorgen (alfabetisch/ trefwoorden)

Informatie distribueren

- op aanvraag van een diaconie
- op eigen initiatief middels een rondzendbrief
- ook via publikaties (bijv. voor beeldvorming bij gemeenten, predikanten, ouderlingen)

Ad 3: De uitvoering van cursussen laten bij het GVI, zoals het nu is, maar wel in nauwe samenwerking met de coördinator, onder meer over keuze van de thema's en samenstelling van het materiaal.

Gezien de randvoorwaarden dat er zoveel mogelijk gebruik gemaakt dient te worden van bestaande

faciliteiten en aanwezige deskundigheid, en dat er bovendien gewerkt dient te worden met beperkte financiële middelen, zal er veel *uitvoerend* werk door **werkgroepen** (pro Deo) gedaan kunnen worden. Zij worden door de genoemde coördinator, in opdracht van deputaten, samengesteld op deskundigheid betreffende het onderwerp (en er is aandacht voor structurering en taalgebruik). De werkgroepen hebben een beperkte levensduur: de weken (soms maanden) die voor hun goed afgebakende opdracht nodig zijn. Ze zullen vaak baat hebben bij een regionale samenstelling.

Informatiestukken die zo ontstaan worden in een databank opgeslagen en toegankelijk gemaakt.

Waar opvraagbare informatie niet de geëigende *vorm* is voor het bereiken van resultaat is het mogelijk het **GVI** te dienen met versterking van het cursusaanbod, of soms juist te kiezen voor **publicaties** (Dienst, ND, ...).

Er ontstaat snel een **netwerk van deskundigen** (vaak ook aanbevolen/ 'geleverd' door de lokale diaconieën). Een aantal deskundigen zal zich beschikbaar stellen voor nadere specifieke **telefonische hulp** (zodanig), of voor een **adviserend bezoek** (regio's), dit laatste met name voor steun bij **beleidsontwikkeling** e.d. Hier komt met name tot uitdrukking het in de inleiding genoemde "elkaar tot een hand en een voet zijn".

Tenslotte wordt benadrukt dat er landelijk geen sturing, maar ondersteuning dient plaats te vinden met gebruikmaking van al bestaande kerkelijke structuren.

De coördinator kan de deputaten bijstaan in hun contact met onze **zorginstellingen** en hen daartoe onder meer voeden met 'geluiden' uit de diaconieën, en eventueel met alternatieven ontwikkeld door een werkgroep. Er zal met een grote mate van helderheid gehandeld moeten worden in de richting van de zorginstellingen. Vaak dienen de diaconieën hierover geïnformeerd te worden en daarnaast zal gepeild moeten worden wat de diakenen vinden van de koers die de zorginstellingen varen. Dit betekent dat er veel meer beleidsmatig en initiërend vanuit de deputaten gehandeld zal moeten worden in de richting van de zorginstellingen. Ook hier weer niet vrijblijvend, maar vanuit een aangepaste instructie.

De coördinator dient het **classicale en provinciale diaconaal deputaatswerk** te stimuleren en zeker niet te passeren door er structuren naast te creëren.

De **lokale diaconieën** worden middels een regelmatig schrijven door de deputaten op de hoogte gehouden. Rechtstreeks, of via **CCDC** en **CDC** (vast programmapunt) kunnen zij reageren naar deputaten toe. Uiteraard zullen de deputaten op gepaste wijze bij hun diaconale ondersteuningstaak rekening houden met de kritiek en suggesties die hen bereiken, en daar periodiek via de coördinator ook melding van maken.

Kortom: geen ingewikkelde en zwaar opgetuigde organisatie, maar ondersteuning van de diaconieën door de generale diaconale deputaten, bijgestaan door een coördinator, veelvuldig gebruik makend van een netwerk van deskundigen.

Dit alles vereist wel, naast herformulering van de instructie van deputaten, een ander benoemingsbeleid voor de deputaten: benoeming op basis van deskundigheid op diaconaal gebied zal prioriteit moeten krijgen boven de regel dat iedere provincie één deputaat moet afvaardigen. Daarnaast zal de afstand tussen deputaten en diaconieën sterk verkleind moeten worden. Er zal sprake moeten zijn van over en weer elkaar informeren, zodat er een vruchtbare wisselwerking ontstaat.

Wat zijn -in aanzet- belangrijke kenmerken voor een coördinator:

De achtergrond of ervaring is die van een coördinator/adviseur, van een organisatiedeskundige. Iemand die zo mogelijk 1 à 2 termijnen diaken is geweest. Iemand die goed kan luisteren. Zakelijke doortastendheid, kennis van hoe structuren en processen werken. Mogelijkheid en interesse te inventariseren wat er aan diaconale mogelijkheden voorhanden is, de werking ervan te toetsen en op elkaar te doen aansluiten, zodat de structuur duidelijk en de werking optimaal wordt.

Financiële consequenties:

De genoemde ondersteuning van de deputaten kan door één persoon (full-time bezoldigd op HBO/ WO-niveau) uitgevoerd worden (eventueel bijgestaan door één of meer stagiaires) en de genoemde vrijwilligers/deskundigen.

Nodig is een ruimte met bureau, telefoon, computer en andere administratieve zaken (aansluiting zoeken bij bestaande faciliteiten, bijv. GVI, GHBO, etc.).

Kerkelijke verankering:

Voor het coördinatorschap als voorzien bestaat een parallel bij de deputaten archief en documentatie (in de persoon van br. G. Groenleer); juridisch dient uitgezocht te worden hoe het werkgeverschap gestalte moet krijgen.

- Verantwoording van handelen door de coördinator is aan de generale diaconale deputaten. Daartoe woont hij de vergaderingen bij en rapporteert daar (mondeling of schriftelijk). Opmerkingen (positief of negatief) dienen naar de deputaten te gaan.
- Jaarlijks wordt er tijdens de CDC verslag gedaan van de activiteiten met de mogelijkheid tot het geven van een reactie (tweerichtingsverkeer).
- De kosten van deze bovenlokale ondersteuning zullen via omslag (vast te stellen door de generale synode) worden verhaald op de kerken.

Evaluatie:

Enige jaren na inwerkingtreding (plm. 3 jaar) zal een evaluatie plaatsvinden door een hiertoe aan te stellen werkgroep. Onderwerpen zijn:

- Afmeting van het gerealiseerde aan het oorspronkelijke doel
- Opstellen en beoordelen van een lijst van inmiddels even tueel bijgekomen activiteiten
- Toekomstplan, inclusief een nieuwe evaluatie

Het is niet ondenkbaar dat na die tijd een belangrijke verlichting van de taken van de coördinator optreedt door het vele verrichte werk. Ook verschuift het karakter van opbouwen naar onderhouden en bijstellen, hetgeen andere eisen stelt aan uitvoerder en uitvoering.

Deze evaluatie zal dan op een CDC besproken en beoordeeld worden.

7. Tot slot

De werkgroep heeft in dienstbaarheid aan de Heere, met enthousiasme en saamhorigheid gewerkt en is nu heel benieuwd naar de reactie van u, als diakenen, en van uw kerkeraad. Schriftelijke reacties vooraf zijn welkom.

Wanneer de stemming op de CDC positief uitvalt, dan vindt verdere besluitvorming via de kerkelijke weg plaats. Verdere toelichting hierop wordt tijdens de CDC verstrekt.

Graag tot ziens op de CDC 1995, 30 september in Hattem,

De leden van de werkgroep:

M. Assink
A. Bosch-van Dijk
A.C. Dribergen
R.E. Houweling
A.J. Koning
A. Kooij
P. Lourens
T.F. van der Lugt
J.J.A. Olij-Haak

bijlage B1.

UITGANGSPUNTEN		GEVOLGDE PROCEDURE		TE VOLGEN TRAJECT	
- twijfel over toegevoegde waarde	2	- te weinig voor bereidingstijd	4	- onderschrijven aanbevelingen	5
- twijfel aan betrouwbaarheid enquête	2	- voorstel onder te veel tijdsdruk behandeld	2	- groen licht voor werkgroep	4
- classicaal diaconale structuur voldoet beter dan gesuggereerd	1	- beschrijving ervaring andere kerken gemist	2	- alternatief voorstel	6
- te weinig vertrouwen in capaciteit diakenen	1	- te weinig echte discussie	1	- beleid en visieontwikkeling belangrijkste taak werkgroep	4
- problemen zijn vaak in dividueel van aard	1	- indruk dat LDS niet meer te stoppen is	1	- instemming met gedeelte van de aanbevelingen	1
		- voorstel te veel naar conclusies toe geschreven	1	- traject stap voor stap doorlopen	1
FUNCTIONEREN		TAKEN EN BEVOEGDHEDEN		DESKUNDIGHEID	
- angst voor grote financiële verplichtingen	7	- doublures met bestaande G-organisaties	2	- vaste krachten beschikken over te weinig breedte in kennis	1
- signaleren van een te sterke centralistische tendens	5	- door takenpakket zal LDS te overheersend worden en lokaal diaconaat te ondergeschikt	2		
- problemen rond de kerkelijke inbedding	5				
- angst voor bureaucratie door te zware structuur	2				
- diaconie moet zelf ingangen hebben tot diverse instanties	1				

STERK

samenstelling team

- klein in aantal, waardoor snel overleg en actie mogelijk is (7)
- jong en onbevangen team, wat de problemen van deze tijd kent (6)
- goede verhouding jong en ervaren, waardoor brede kennis aanwezig is (5)
- vrij grote groep, veel onderlinge ondersteuning, niet teveel adressen per persoon (4)
- aanwezigheid van creativiteit, energie en voldoende kwaliteit (3)

functioneren van de diaconie als team

- goede onderlinge samenwerking en saamhorigheid (wij-gevoel) (12)
- goede taakverdeling en afspraken en goed georganiseerd, veel onderling overleg (8)
- informele sfeer en openheid naar elkaar toe, onderling vertrouwen, collegiaal (5)
- er is sprake van veel inzet en gemotiveerdheid, flexibele instelling (4)
- eigen vergaderingen met diverse commissies (2)
- er wordt gewerkt aan teamvorming, de diakenen schieten elkaar zo nodig te hulp (2)
- in het team is veel enthousiasme, men is inventief en mondig

functioneren van de diaconie in de gemeente

- er is sprake van goede samenwerking met zusterhulp en wijkcoördinatrices, soms zelfs van diaconessen (soms hulp verleen d bij organisatie) (27)
- er zijn goede persoonlijke contacten opgebouwd in en met de gemeente, hierdoor is een snelle reactie op problemen mogelijk (de diaken en zijn goed op de hoogte) (20)
- er is sprake van regelmatige huisbezoeken aan alle gemeentelieden, men heeft niet teveel adressen per diaken (9)
- er is sprake van grote inzet, betrokkenheid en onderlinge hulp door de gemeente (8)
- daarnaast is sprake van ziekenbezoek, ouderenbezoek (6)
- aandacht hebben voor en in staat zijn tot het coördineren van hulp bij problemen in de gemeente, het verlenen van zorg op maat (5)
- er is sprake van grote inzet voor de gemeente, er wordt veel tijd voor vrijgemaakt (5)
- er worden officiële huisbezoeken en wijkavonden met thema georganiseerd (4)
- op huisbezoeken wordt het werk van de diaconie gepresenteerd, het onderling dienstbetoon wordt geactiveerd (3)
- er is een lage toegangsdrempel tot de diakenen, dit vergemakkelijkt steun- en hulpaanvragen (3)
- er zijn eveneens goede contacten met de jeugd, zij wordt gemotiveerd en bij het helpen in de gemeente betrokken (3)
- daarnaast is ook sprake van losse, informele bezoeken (2)
- inkerkblad goede voorlichting geven (2)
- er wordt meegedacht van uit de gemeente (positieve kritiek)
- er is structurele hulp aan gemeentelieden met uitkering
- er is sprake van eigen verantwoordelijkheid en zelfstandigheid
- samenwerking van diakenen en zusterhulp bij huisbezoek
- middels enquête zijn de kwaliteiten binnen de gemeente geïnventariseerd

kennis/deskundigheid

- diakenen kunnen veel informatie krijgen vanuit de eigen gemeente (aanwezigheid van all-round deskundigheid en verscheidenheid aan gaven) (9)
- er is veel kennis aanwezig over de kerkelijke gemeente, of over eigen wijk (8)
- brede deskundigheid bij de diakenen aanwezig (3)
- aanwezigheid van maatschappelijk inzicht, kennis van sociale wetgeving (3)
- bij een grote diaconie is meer kennis aanwezig, zodat er sprake kan zijn van onderling advies (2)
- na signalering probeert men de eigen kennis als diaconie te vergroten
- er wordt doorverwezen naar hulpverlenende instanties
- aanwezigheid van organisatorische capaciteiten
- kennis over de gemeente wordt overgedragen bij aftreden

samenwerking met kerkeraad

- veel en goed overleg en samenwerking met kerkeraad, teamwerk (20)
- goed contact met ouderlingen, scriba en/ of dominee (4)
- er is sprake van wijk gesprekken met ouderling(en)(plus predikant) (3)
- altijd diaconaal agendapunt op brede kerkeraad
- goede aandacht op overbelasting kerkeraadsliden

beleidsmatig werken

- eigen (flexibel) beleid(splan) en actueel handboek diaconie (20)
- er is gemakkelijk aan de juiste informatie te komen (3)
- goede verdeling van aantal huisbezoeken over aantal diakenen (2)
- eigen adres met postbusnummer (2)
- bezinningsbijeenkomst extern
- boek/ onderwerpbespreking
- van het team is 1 diaken vrijgesteld van een wijk en wordt ingezet voor specifieke taken
- oudere diakenen leiden jongeren op
- er is sprake van een goede overlegstructuur binnen de gemeente

financiën

- werken met financieel beleidsplan en buffervorming (3)
- hulp in noodsituaties (Limburg/ Roemenië) (2)
- steunverlening
- financiële hulp ook buiten eigen gemeente
- koppel-diaken, financiële nood altijd samen beoordelen
- steunen vrij veel hulporganisaties
- goed pastoraal en diaconaal overleg over steunverleningen

contacten extern (buiten de eigen kerkelijke gemeente)

- contact met (overheids)instantie, met burgerlijke gemeente, sociale zaken (2)
- goed functionerend contact met (gerefd) zorginstellingen (2)
- zien het diaconaal breder dan alleen de eigen gemeente, bijv. benadering van individuen buiten de kerk (evangelisatie) (2)
- door korte lijnen naar plaatselijke politiek worden ontweekelingen goed gevolgd
- contacten - diaken koppelen aan instanties
- goed classicaal overleg

ZWAK

samenstelling team

- (te) jong en (te) weinig ervaring (20)
- gebrek aan ervaring en continuïteit in de diaconie (16)
- te weinig mankracht (6)
- veel kennis gaat na vier jaar verloren, veel wisselingen (4)
- combinatie van je werk en ambt (dat is: je bent niet *alleen* diaken) (3)
- talstelling is moeilijk
- gebrek aan specialistische kennis

functioneren van diaconie als team

- overdracht aan nieuwe diakenen moeilijk, kennis uit verleden snel weg (4)
- steeds en vaak opnieuw het wiel uitvinden; er is geen centrale vraagbaak (3)
- geen goede probleembespreking, soms door te weinig tijd (3)
- onvoldoende begeleiding en training nieuwe diaken (2)
- onvoldoende toezicht op elkaar als diaken, dat geen enkel gemeentelid wordt overgeslagen (2)
- te weinig open en eerlijk
- te klein voor goede taakverdeling en kennisopbouw (2)

functioneren van de diaconie in de gemeente

- werkdruk/te weinig tijd om diaconaal werk goed te doen, zowel door privéomstandigheden als door een zeer grote hulpvraag (34)
- grote wijken/ teveel adressen voor 1 diaken, te weinig tijd voor regulier huisbezoek (16)
- doorgronden wat ieder individueel gemeentelid bezighoudt/ onvoldoende kennen van problemen en noden (overzicht van alle gemeenteliden) (13)
- te weinig informatie/ P.R. (en actie) richting gemeente (en jeugd), soms niet wetend hoe dit aan te pakken (9)
- samenwerking / activering jeugd, bekendheid bij de jeugd (8)
- geringe activering gemeente, ook in het geven van giften (5)
- de diakenen doen teveel zelf, schakelen te weinig de gemeente, cq. zusterhulp in (5)
- gebrek aan 100% inzet en/ of motivatie (5)
- drukke vergadercultuur; meer tijd in de wijk besteden (4)
- moeilijk te onderscheiden wat belangrijk is om veel tijd in te steken (ten koste van andere dingen), verkeerd gericht aandacht (2)
- jonge gezinnen (privé en kerkelijk grote tijdsdruk (2)
- ondervetegenwoordiging van jonge mensen bij vormen van zuster- en broederhulp/ organisatie zusterhulp (2)
- weinig steun voor bepaalde diaconale zaken, je ziet maar (2)
- verkeerde visie van gemeente op taak diaken en (uitsluitend voor de financiën) (2)
- te weinig mogelijkheden om overdag inzetbaar te zijn
- onderlinge woonafstanden
- diakenen realiseren zich soms onvoldoende de beperkte mogelijkheden om probleemsituaties te verbeteren (m.n. relatie-, sociale problemen)
- onvoldoende interactie met bijvoorbeeld verenigingen
- het signaleren van problemen (gesloten gemeenschap)
- ouderling wordt beter geaccepteerd
- 'angst' om 'formeel' huisbezoek te brengen.

kennis/ deskundigheid

- te weinig kennis van wet- en sociale regelgeving, zowel op gemeentelijk als landelijk overheidsniveau (28)
- te weinig (speciale) deskundigheid, bekwaamheid en kennis (22)
- omgaan met en bespreekbaar maken van problemen, bijv. echtscheiding, verslavingen, uitkeringen, psychische problematiek, vereenzaming, etc (12)
- bij specifieke problematiek te weinig weet van de juiste instanties, mogelijke oplossingen, gebrek aan informatie (9)
- bij eerste ambtstermijn wordt je in het diepe gegooid, je wordt niet goed voorbereid op je taak als diaken, gevolg te weinig kennis (8)
- er is te weinig (actuele) informatie, of moeilijk toegankelijk door juist de overload aan informatie (6)
- onvoldoende kennis van de eigen wijk (4)
- geen opleiding tot diaken (2)
- te weinig kennis subsidiemogelijkheden (2)
- onbekendheid met plaatselijke zorginstellingen
- kennis/ complexiteit van de diaconale instellingen

samenwerking kerkeraad

- overleg/ contact ouderlingen / predikanten kan veel beter (18)
- soms onduidelijkheid over werkgebied/ taak diaconie bij kerkeraad en bij diakenen zelf (14)
- samenwerking verkeerd: diaken vaak gezien als "loophole", diakenen te weinig invloed (10)
- contacten wijk diaken / predikanten wijkouderlingen kan beter (9)
- te weinig contact over problemen gemeenteliden met ouderlingen/ dominee (2)
- te weinig interesse bij ouderlingen over het **Hoe** en **Wat** van het diakenschap

beleidsmatig werken

- geen beleidsplan voor de diaconie, geen beleidsmatig denken, geen visie (16)
- teveel achter de feiten aanhollen, te veel ad-hoc, te weinig gericht op voorkomen (soms door tijdgebrek), te weinig gestructureerd (10)
- informatie/ post komt te laat van de kerkeraad/ scriba (5)
- te veel zelf doen; te weinig delegeren (bijv. naar zusterhulp), ontbreken van organisatie (4)
- gebrek aan inhoudelijke discussie, slechte besluitvorming (2)

- te weinig naar buiten gericht (2)
- methodiek werven van vrijwilligers

financiën

- kerkelijk/ diaconaal begrotingstekort nu aanwezig of verwacht (18)
- onvoldoende kennis van/ inzicht in instanties die om financiële hulp vragen (6)
- financieel inzicht en beleid ontbreekt (5)
- beoordelen van (bovenlokale) financiële aanvragen (4)
- financiële hulp is zwak ontworpen (2)
- ondersteuning bij budgettering gezinnen

contacten extern (buiten de eigen kerkelijke gemeente)

- slecht contact burgelijke overheid/ politiek (13)
- geen contact/ aanspreekpunt voor overheid/ hulpverlenende instanties, daardoor slecht geïnformeerd (6)
- classicaal contact/ contact met naastliggende diaconieën ontbreekt (5)
- geen invloed op eigen zorginstellingen (4)
- geen provinciale vergaderingen (2)
- te weinig contacten met niet-vrijgemakte (plaatselijke) instellingen

BEDREIGINGEN

ontwikkelingen in diakenambt als gevolg van veranderende maatschappij

- snelle veranderingen op gebied sociale wetgeving, terugtrekkende overheid heeft (soms onduidelijke) gevolgen voor ambt diaken (20)
- snelle maatschappelijke veranderingen zoals winkelen op zondag, toenemende individualisering; vereenzaming, ontkerkelijking (10)
- decentralisering van de overheid maakt dat je lokaal nog meer de juiste info/ ontwikkelingen bij moet houden; ondoorzichtigheid wordt groter (5)
- toenemende werkdruk door toenemende hulpvragen en groot aantal organisaties/ comités (4)
- steeds meer instanties doen een beroep op de tijd en/of geld van de diakenen en storten een overvloed aan informatie uit (2)
- toenemend materialisme
- veel psychische problemen, oudere alleenstaanden
- veel invloed van buiteaf op de jeugd
- overheidsbemoediging werkt negatief uit

financieel

- te laag, cq. afnemend financieel draagvlak, zowel niet meer kunnen als niet meer willen (16)
- terugtrekkende overheid op financieel terrein, sterker beroep op diaconale gelden (16)
- toenemende financiële hulpvraag (6)
- ondersteuning onvoldoende door gebrek aan financiën (4)
- complexe wetgeving bij financiële ondersteuning
- hoge quota's voor zorginstellingen (4)
- gewenning aan subsidies (2)

gemeente

- door toenemende werk- en tijdsdruk of onverschilligheid, steeds minder mensen beschikbaar voor hulp in de gemeente of voor het ambt van diaken (geldt ook voor de jeugd) (16)
- samenbinding en meeleven gemeente neemt af, eenzaamheid neemt toe (13)
- minder open naar elkaar toe, toenemende individualisering, schroom voor hulpvraag (12)
- gemeente met slechte leeftijdsopbouw en veel mutaties (9)
- aantal probleemsituaties groeit, bijv. meer psychische en huwelijksnod of werkloosheid (9)
- gemeente te groot (weinig toezicht en contact) (8)
- gemeente heeft verkende wachtlijsten (te hoog of te laag) van of onbegrip voor diakenen (8)
- gezinnen met tweeverdieners (gebrek aan zuisterhulp) (4)
- terugtrekken op eigen gezin/ familie (2)
- problemen met studerende jongeren en jonge alleenstaanden (2)
- toename van kerkelijke randfiguren (2)
- roddel neemt toe
- teveel raadgevers (theoretici)

kerkeraad

- vaak onbegrip en onderwaardering van de zijde van de kerkeraad, slecht zicht op taak en positie diakenen en

- gebrek aan eensgezindheid (21)
- geen toestemming voor meer diaconen, terwijl werkdruk toeneemt (gebrek aan ambtsdragers) (7)
- wijze van overleg met kerkeradsleden (5)
- kerkeraad werkt niet aan opbouw en varing binnen de diaconie door "promotie" tot ouderling te stimuleren (5)
- daadkracht kerkeraad, trage besluitvorming, tijdgebrek (4)

kerkelijke structuur

- PDC heeft te weinig vorm en inhoud, functioneert (nog) niet (3)
- in kerkelijk samenleven weinig begrip (ook van deputaatijde) en slechte verankering van het diaconaat (3)
- veelheid aan kerkelijke organisaties (2)
- contact met andere klassiekeren functioneert niet goed (2)
- LDS kan een bedreiging gaan vormen als ze geen goed contact blijft houden met diaconieën
- CDC leidt teveel een eigen leven
- centrale (landelijke) ideaalbeelden over functioneren diaconaat, niet werkbaar en haalbaar

gereformeerde hulpverleningsinstanties

- steeds meer wegvallen hulpverlening, teruglopen de mogelijkheden, o.a. vanuit de Driehoek, terwijl psychische problemen toenemen (5)
- slechte communicatie met en vanuit de G-organisaties; ze zijn weinig beïnvloedbaar (3)
- steeds hoger worden de quota's van de geref. instanties (vooral van de Driehoek) (2)
- overlapping en slechte samenwerking van gereformeerde organisaties (2)

KANSEN

ontwikkelingen in diakenambt als gevolg van een veranderende maatschappij

- toenemende zorgvraag buiten de kerk met betrekking tot daklozen, asielzoekers, en dergelijke (16)
- opzetten van externe contacten met gemeente en politiek, bijv. zitting nemen in gemeentelijke instellingen, commissies en dergelijke (16)
- profilering diaconaat buiten de eigen broederschap (evangelisatie) (13)
- ontwikkelingen sociale zekerheid bieden nieuwe kansen, bijv. zelf opzetten van ouderenzorg, terminale thuiszorg, met of zonder andere kerken (11)
- nieuwe bezinning op diakenaambt (8)
- behoefte aan goede gestructureerde informatie richting diaconie (8)
- meer gebruik maken van subsidieregelingen, en dergelijke (4)
- meer hulp van deskundigen inroepen

gemeente

- meer gemeentelijke diaconale projecten bevorderen, opwekken tot onderling dienstbetoon en mantelzorg (31)
- goed lopende zuisterhulp/wijkhulp, meer tijd voor ander diaconaal werk (10)
- inschakelen jeugd (9)
- gemeente beschikt over veel informatie en deskundigheid (8)
- grote offerbereidheid, zowel financieel als immaterieel (7)
- invulling diaconaal huisbezoek in veranderende samenleving (4)
- stimuleren gemeentebouw (4)
- inschakelen ouderen, werklozen, AO'ers en anderen zonder volledige dagtaak (3)
- meer informatie naar gemeente door middel van bijv. het Nederlands Dagblad over nieuw diaconaat

kerkeraad

- versterken overleg met kerkeraad en wijkouderlingen (10)
- meer wijksgewijze aanpak ontwikkelen (6)
- beleidsplan samen opstellen met kerkeraad (4)
- herstructurering van ambten

kerkelijke structuur

- meer bovenlokaal contact en goede organisatie om expertise en ervaring te delen (professionalisering los van ouderlingen) (11)
- meer regelen/meer samenwerking op P.S. en classicaal niveau: vaste plaats voor diaken (8)
- advies of informatievoorziening vanuit een mogelijk op te richten LDS of overkoepelende databank (5)
- contacten zoeken met naburige kerken op diaconaal niveau (4)

G-organisatie

- beschikbaarheid van hulp vanuit diverse G-organisaties (3)

- betere samenwerking met G-organisaties (3)
- betere invloed op beleid G-organisaties uitvoeren (2)
- betere verhouding met de Driehoek

SAMENVATTING INVENTARISATIE BRAINSTORMSESSIES

STERKTEN	KANSEN
Samenwerking, taakverdeling, overleg diaconaal team (34) Samenwerking met zusterhulp (27) Overleg en samenwerking met kerkeraad (24) Persoonlijke contacten in de gemeente, snel kunnen inspelen op problemen (20) Beleidsplan/ handboek diaconie (20) Kennis van gemeentelijke situatie (17)	Diaconale projecten gedragen door de gemeente/ onderling dienstbetoon (31) Inspelen op zorgvraag buiten kerk vergroot evangeliserend vermogen en werfkracht (29) Informatie/ ervarings- uitwisseling op boven lokaal niveau (classicaal, PS, etc) (23) Contacten met lokale overheid en politieke vertegenwoordigers (16)
ZWAKTEN	BEDREIGINGEN
Weinig ervaring/ discontinuïteit in diakenteam (40) Grote werkdruk versus toenemende hulpvraag (34) Slechte samenwerking kerkeraad (28) Gebrek aan persoonlijke contacten in de gemeente (27) Ontbreken van een beleidsvisie en -plan (26) Gebrek aan inzicht in wet- en regelgeving (26) Ontbreken van voldoende financiële middelen en beleid (23) Gebrek aan deskundigheid en vaardigheid (22)	Snelle veranderingen wet/regelgeving, (financieel terugtrekkende overheid (36) Verslechtering van het functioneren van de gemeenschap der heiligen (als gevolg van individualisering) (32) Weinig visie op en waardering van kerkeraad voor diaconaal werk (21) Minder gemeentelid en beschikbaar voor hulp (20) Financieel draagvlak voor hulpverlening (16)

KRITISCHE SUCCESFACTOREN

ambt gemeente informatie deskundig beleid maatschappij bovenlocaal	- duidelijke ambtelijke positie binnen gemeente en kerkeraad - kennen en mobiliseren van de gemeente - goed geïnformeerd zijn - deskundig en vaardig zijn in het ambtelijk functioneren - zorgdragen voor beleid en financiële middelen - inzicht in en inspelen op maatschappelijke ontwikkelingen - uitwisseling/ samenwerking op bovenlocaal niveau

succesfactoren	informatievoorziening
informatie	opzetten en beheren van een diaconale databank (eveneens actief tweerichtingverkeer van informatie en praktische ervaringen tot stand brengen)(14)
informatie	via een centraal punt goede, actuele toegespitste informatieverstrekking (13)
maatschappij	informatie over wetgeving op sociaal/ economisch terrein; met name de wet- en regelgeving van de centrale overheid (7)
deskundig	behoefte is er aan gerichte concrete (persoonlijke) adviezen, toegespitst op de lokale problematiek (bijvoorbeeld telefonische vraagbaak) (6)
informatie	inzicht verschaffen in externe organisaties waar men terecht kan met vragen om hulp en advies (5)
informatie	behoefte aan informatie over instellingen die bij diaconieën om financiële bijstand aankloppen (4)
ambt	Dienst verspreiden in andere opzet; multi-functionele uitvoering (3)
informatie	informatie over subsidieelingen

succesfactoren	deskundigheidsbevordering/ bewustwording
ambt/ gemeente/ maatschappij	bovenlokaal steunpunt kan bijdragen aan de versterking van het diaconaal functioneren zo wel in de richting van de kerkelijke gemeente als plaatselijke overheid/ instanties, door bewustwording op gang te brengen ten aanzien van de mogelijkheden die er zijn en gevolgen van nieuwe ontwikkelingen (14)
ambt	relatie diaconie/ kerkeraad/ gemeente (bijv. via publicaties) beïnvloeden (inzicht verschaffen in de specifieke taak/ verantwoordelijkheid van de diakenen en diaconale taak gemeente) (14)
deskundig	vorming van (beginnende) diakenen door middel van cursussen, coördinatie door diaconaal steunpunt (uitvoering GVI) (9)
deskundig	ondersteuning/ scholing op het gebied van gespreksvoering/ afleggen huisbezoek, doelmatig vergaderen, plannen, time-management (9)
gemeente	ondersteuning verlenen bij het leren delegeren en het activeren tot een diaconale gemeente (3)

succesfactoren	beleidsondersteuning
beleid	advisering in zake beleidsplan en beleidsmatig werken; terugkoppelen van ervaringen en resultaten gebruik beleidsplannen (12)
beleid	beleidsmatig werken bevorderen bij budgetbeheer en het beoordelen van financiële situaties (8)
ambt	bezinning op diakenampt zowel lokaal als bovenlokaal (7)
maatschappij/ beleid	signaleren van opdoemende knelpunten/ problemen, nieuwe ontwikkelingen vertalen in beleid, visieontwikkeling (6)
deskundigheid/ beleid	verstrekken van richtlijnen en handvatten voor het opzetten van zusterhulporganisatie, plus daarover mondeling overleg (3)
gemeente	ondersteuning bij het landelijk opzetten van mantelzorg in de gemeente (2)

succesfactoren	coördinatie/ aanspreekpunt
bovenlokaal	bewerkstelligen van een structuur waarbij de lokale diaconieën meer grip krijgen op het beleid en budget van de G-organisaties (niet sturende coördinatie tot meer samenwerking tussen zorgverleners) (15)
bovenlokaal	stimuleren/ mogelijkheden scheppen dat goede (leer)-ervaringen kunnen worden gedeeld met de andere diaconieën (bijv. regionaal, via classis of provinciaal) (15)
bovenlokaal	classicale samenwerking en overleg stimuleren/ opnieuw structuur geven (bijv. in de vorm van studie/ gesprek sbijeenkomsten, zoals deze werkconferentie) (12)
beleid	centraal aanspreekpunt gewenst met betrekking tot vraagstukken rond financiering/ fondsvorming en lastenverevening (4)
deskundig	breed toegankelijkheid maken van specifieke deskundigheid van broeders en zusters (3)
maatschappij	het landelijk opzetten van organisaties voor groepen die in de knel komen (2)
maatschappij	stimulans richting GMV en GPV om plaatselijk de diaconie te ondersteunen en voor te lichten (2)
maatschappij	bovenlokale invloed uitoefenen op overheidsbeleid
bovenlokaal	verzorgen van instructie classicale diaconale deputaten

**Aanvulling rapport van Deputaten voor Diaconale Zaken
benoemd door de
Generale Synode van Ommen 1993**

I. Vergaderingen
Het Generaal Diaconaal Deputaatschap, hierna te noemen GDD, vergaderde op 10.11.1995, 17.11.1995, 9.2.1996.

II. Werkzaamheden

De Driehoek

Op de vergadering van 10.11.1995 waren namens De Driehoek aanwezig: Drs. H.R. Schaafsma, directeur en Mr. N.E. Nieboer, voorzitter. Prof.dr. K. Wezeman heeft deputaten op verzoek schriftelijk geadviseerd.

Gevraagd wordt om een bijdrage van f 16,00 per lid.

Uitvoerig wordt ingegaan op de drie poten van De Driehoek, te weten Beschermd Wonen, Jeugdzorg en Volwassenzorg.

Beschermd Wonen:

De afdeling Beschermd Wonen valt onder de GLIBW. Cliënten zijn van gereformeerde gezindten, zoals: Gereformeerd Vrijgemaakt, Gereformeerde Gemeenten, Gereformeerde Bond, Christelijke Gereformeerden en enkele rechts Synodaal Gereformeerde Kerken. De Driehoek kan door benoemingsvoorstellen invloed op het bestuur uitoefenen.

Jeugdzorg

Uit efficiency-overwegingen is De Driehoek een federatief samenwerkingsverband aangegaan met de Christelijke Gereformeerde Vereniging voor Jeugdwezijn. De werkzaamheden zijn over de twee instellingen verdeeld. De kwaliteit van de hulpverlening is verbeterd. Het is niet ondenkbaar dat deze vorm van hulpverlening, evenals dit nu al het geval is bij Beschermd Wonen, ook de richting van de gereformeerde gezindten opgaat.

Volwassenzorg:

De maatschappelijke hulpverlening kon mede door een jaarlijkse subsidie van het rijk (f 550.000,-) draaiend worden gehouden. Deze subsidie werd gedurende een aantal jaren aangevochten. Minister Borst heeft nu besloten dat het geld in de toekomst betaald wordt via de AWBZ. Met GLIAGG De Poort, die het geld in beheer krijgt, zullen goede afspraken worden gemaakt. Ook de kerken betalen mee aan de volwassenzorg.

Het Bestuur van De Driehoek heeft ambivalente gedachten over de zojuist geschetste gang van zaken; is men De Driehoek niet aan het uitverkopen, wordt men niet een holding met benoemingsrecht. In het geweld van de schaalvergroting kan De Driehoek helaas niet anders opereren.

Van de kerkelijke gelden gaat een klein deel naar de jeugdzorg; het grootste deel gaat echter naar de volwassenzorg. De Driehoek wil investeren in het SONO-project (Sociale Netwerk Ondersteuning); f 0,50 van de gevraagde bijdrage per lid wil men investeren in dit project.

Deputaten besluiten, mede gezien het positieve advies van de financieel adviseur, akkoord te gaan met f 16,00 per lid, maar vragen De Driehoek naar de diaconieën toe duidelijk te maken waarom er nu nog geen verlaging in de gevraagde bijdrage zit. De Driehoek zal moeten aangeven dat dit nodig is voor en het SONO-project en de Gereformeerde Jeugdhulpverlening.

Dit Koningskind

Tijdens de vergadering op 17.11.1995 waren namens Dit Koningskind aanwezig: Drs. M.J. de Jong, directeur van Dit Koningskind, A. van Leeuwen, voorzitter en H. de Roode, penningmeester van de vereniging Dit Koningskind.

Broeder D.A. Hekman gaf als financieel adviseur van deputaten schriftelijk een positief advies ten aanzien van de gevraagde bijdrage.

Deze vereniging legt een groot aantal activiteiten aan de dag. Hoewel Dit Koningskind een kerkelijk gesloten organisatie is, komen er toch dringende verzoeken om samenwerking door met name de Christelijke Gereformeerden. Binnenkort vinden er gesprekken plaats over eventuele samenwerking. In Christelijke Gereformeerde kring kan men niet die zorg bieden

die Dit Koningskind in huis heeft.

Van de kant van de deputaten wordt benadrukt dat er tijdens diverse synodes bij herhaling is uitgesproken dat de Christelijke Gereformeerde Kerken trouwe confessionele kerken van Christus zijn. Deze uitspraken zijn nooit teruggedraagen. Daarmee zijn wij klaar met de vraag of er nog gereformeerden buiten onze kring zijn. Men moet daar om niet bang zijn contacten met deze kerken aan te gaan. Uit het beleidsplan blijkt dat Dit Koningskind gebaat zou zijn met schaalvergroting.

De financieel adviseur, broeder Hekman, heeft laten weten dat het financiële beleid door Dit Koningskind strak wordt gevoerd en op goede ondernemingschap duidt.

Deputaten betuigen hun adhesie aan de aanvraag en zullen het verzoek om een bijdrage van f 1,75 per lid met een brief ondersteunen.

Deputaten ontvingen van de heer A. van Leeuwen, voorzitter van de vereniging Dit Koningskind, een brief op persoonlijke titel, gedateerd 1.2.1996. Daarin deelt hij mee dat de samenwerkingsovereenkomst met de Stichting Philadelfia Voorzieningen per 1.5.1996 beëindigd zal worden om de volgende redenen:

1. Het draagvlak voor samenwerking met SPV als protestant christelijke zorgaanbieder was en is nog steeds klein, zowel in de organisatie als binnen het bestuur.
2. De door Dit Koningskind voorgestelde vorm van samenwerking via een bovenliggende stichting bleek voor SPV niet mogelijk;
3. De toekomstige samenwerking zou moeten gaan plaatsvinden op basis van twee overeenkomsten, nl. een samenwerkingsovereenkomst en een dienstverleningsovereenkomst. Het bestuur constateert, dat de samenwerkingsovereenkomst veel onderdelen bevat waaraan Dit Koningskind geen behoefte heeft. Voort is de dienstverlening van SPV aan Dit Koningskind onderhevig aan BTW heffing.

Met een andere eventuele samenwerkingspartner uit orthodox protestants christelijke kring zijn reeds besprekingen gaande.

Binnen de Stichting Dit Koningskind heeft een reorganisatietraject plaatsgevonden vanwege de efficiëntie. De relatie tussen vereniging en stichting heeft daardoor eveneens een wijziging ondergaan. Het management van de stichting zal in de toekomst bestaan uit een directeur en een drietal regiohoofden. Gezamenlijk zullen zij niet alleen verantwoordelijk zijn voor de bestaande voorzieningen, maar tevens initiatieven nemen om te komen tot nieuwe kleinschalige voorzieningen in de diverse regio's.

Stichting Bralectah

Tijdens de vergadering op 9 februari 1996 bezocht een afvaardiging van de stichting Bralectah het GDD. De afvaardiging bestond uit: P. van Dijk, directeur en D.J. Holtvluwer, penningmeester. De financieel adviseur, D.A. Hekman, stuurde de deputaten een schriftelijk advies.

De stichting spant zich in het aantal donateurs te verhogen en zich door public relations beter bekend te maken bij de kerken. De stichting brengt een Nieuwsbrief uit en is bereid sprekebeurten te houden als hierom wordt gevraagd.

Volgens de directeur van de stichting is het binnenkomen van de gelden een onzekere factor en maakt het werken moeilijk. Er zijn kerken die uit de diaconale kas betalen, sommige kerken houden een collecte en andere kerken leggen het initiatief bij de gemeenteleden.

Deputaten hebben Bralectah geadviseerd de diakenen in te schakelen, die tijdens het diaconaal huisbezoek de kerkleden behoren te wijzen op het bestaan van de zorginstellingen en het feit dat deze instellingen van financiële middelen dienen te worden voorzien om hun werk te kunnen doen.

Enkele opmerkingen uit het advies van de financieel adviseur:

Broeder Hekman mist een goedkeurende accountantsverklaring. Meer dan 50% van de inkomsten van de stichting komt via de kerken.

De opgezette begroting 1996 geeft een budget aan van f 299,500,-. Tot en met het jaar 2000 bedraagt de jaarlijkse stijging van het budget slechts enkele procenten. Hierover niets dan lof. Verder wordt geopperd de bijdrage voor donateurs te verhogen van f 15,00 naar f 20,00. De gevraagde bijdrage ad f 1,35 per lid is op zich voor dit werk en in vergelijking met wat andere vragen niet hoog, aldus broeder Hekman.

De penningmeester reageerde als volgt: Een goedkeurende accountantsverklaring van een RA-kantoor kost f 9.000,00, terwijl de toegestuurde verklaring f 3.000,00 kost. Verder staat er in het reglement van de stichting dat een accountantsverklaring van een RA-kantoor niet noodzakelijk is.

Wat een verhoging van de bijdrage van de donateurs betreft, is men bang dat dit de leden ertoe zal besluiten niet meer bij te dragen.

Deputaten besluiten, gezien het belang van de werkzaamheden, akkoord te gaan met de gevraagde bijdrage van f 1,35 per kerklid en een advies aan de kerken te doen uitgaan.

Stichting Fundament

Tijdens de vergadering op 9 februari 1996 bezocht een afvaardiging van de stichting Fundament het GDD. De afvaardiging bestond uit: G.Th. Koning, penningmeester en B.J. te Voortwis, belast met het cluster Pastorale en Diaconale Ondersteuning (PDO) in Oost-Europa. Een advies van de financieel adviseur van deputaten ontbreekt wegens ziekte van broeder B.W. Gort.

Deputaten zijn van mening dat de stichting Fundament op de grens van twee werelden functioneert, namelijk een pastorale en een diaconale.

Door de afvaardiging wordt uiteengezet dat in de landen waar de stichting Fundament actief is, deze twee werelden in elkaar overlopen. Voor een aantal theologische studenten in Roemenië geeft men bijvoorbeeld geld aan de gaarkeuken. De studenten zijn te arm om zelf in hun onderhoud te voorzien. Verder ondersteunt men in dit land een kinderdorp, waar pleegouders zich ontfermen over weeskinderen. In Hongarije heeft de stichting contacten met een tehuis. Worden mensen daarin opgenomen, dan stopt voor hen elke bron van inkomsten. Jos Colijn, gedeeltelijk gefinancierd door de kerk van Hattem en gedeeltelijk door Fundament, heeft veel contacten met dit tehuis. In Budapest wordt een drukkerij gefinancierd. Veel materiaal wordt gratis meegegeven omdat de mensen geen financiële middelen hebben om hiervoor te betalen. In de Sub-Karpaten is 80% van de bevolking werkeloos. De maffia regeert. Predikantvrouwen ontvangen geen financiële ondersteuning. Er is veel gebrek. Er bestaat een goed diaconaal centrum en het evangelie wordt enthousiast verkondigd.

Van de kant van deputaten wordt gevraagd een voorzichtig beleid te voeren en nauwkeurig na te gaan of bij steun een gereformeerd element aanwezig is. Tenslotte is de stichting Fundament opgericht met de bedoeling om alles wat nog rest aan gereformeerd geloof zoveel mogelijk te steunen.

Aangesneden wordt het feit dat in veel gemeenten er van alles wordt georganiseerd voor Oost-Europa. Wat doet Fundament en wat doet het particulier initiatief. Zouden de activiteiten niet gebundeld kunnen worden?

Fundament zegt dat er veel comités goed bezig zijn, maar dat er ook comités zijn die maar wat aan rommelen. Er zijn regels opgesteld waaraan de comités moeten voldoen willen zij zich liëren aan de stichting Fundament. De comités die besloten hebben hun eigen weg te gaan, hebben hun naam veranderd.

Fundament heeft een projectenlijst. Deputaten vragen deze lijst ruimschoots te verspreiden.

Deputaten besluiten adhesie te betuigen aan de steunaanvraag van f 1,00 per kerklid. Verder wordt de afvaardiging meegedeeld dat wanneer het accent verschuift van diaconale naar pastorale hulpverlening, deputaten niet langer in staat zullen zijn een gunstig advies af te geven. Deputaten raden de stichting aan in een brief aan de kerken meer informatie te geven over hun diaconale werkzaamheden in Oost-Europa.

De Wegwijzer

In het jaarverslag 1994 van De Wegwijzer lazen deputaten tot hun verbazing dat de mooie bijdrage van de diakenen voor het afgelopen jaar het bestuur de vrijmoedigheid heeft gegeven om de contacten met het Generaal Diaconaal Deputaatschap op een laag pitje te zetten.

Het Generaal Diaconaal Deputaatschap heeft in haar instructie o.a. als opdracht gekregen toe te zien op de geldstromen en diakenen te adviseren inzake financiële aanvragen van instellingen. Nu blijkt dat diakenen buiten deputaten om op financiële aanvragen ingaan.

Deputaten zullen diaken en een brief schrijven en hen hierop attenderen. De Wegwijzer zal een kopie van deze brief toegestuurd worden.

- III Wijzigingen
Vereniging Dit Koningskind
Tijdens de vergadering op 10.12.1993 was eveneens de heer A. van Leeuwen, voorzitter van Dit Koningskind, aanwezig.
Stichting Bralectah
Tijdens de vergadering op 10.12.1993 was broeder K. Eeftink aanwezig (i.p.v. Eefting).

Collecte Kobe
De opbrengst van de collecte voor Kobe, Japan, heeft inmiddels (31.1.1996) f 336.000,- opgebracht.

Namens het Generaal Diaconaal Deputaatschap

Dr. A.N. Hendriks
voorzitter

A. Kooij
secretaris

RAPPORT DEPUTAATSCHAP ARCHIEF EN DOCUMENTATIE AAN DE GENERALE SYNODE 1996

1 Inleiding

Op 23 september 1993, de dag waarop de Generale Synode van Ommen afgesloten werd, begon voor de deputaten Archief en Documentatie een nieuwe fase. Het Archief- en Documentatiecentrum van de Gereformeerde Kerken in Nederland aan de Broederweg 16 in Kampen werd op genoemde datum officieel geopend. De per 1 augustus 1993 aangestelde archivaris-documentalist, drs. G.C. Groenleer, kon zich na de officiële opening volledig aan zijn nieuwe taak wijden. Allerlei werkzaamheden die in de vorige periode verricht werden door de deputaten zelf en door de toenmalige vrijwilliger, de heer F. Harwig uit Hasselt, konden nu aan de professionele kracht en de vrijwilligers in het Archief- en Documentatiecentrum (ADC) overgelaten worden. De aanstelling van de full-timer en de opening van het ADC vormden het resultaat van veel voorbereidende werkzaamheden, die in de periode 1990 tot 1993 verricht werden in opdracht van de Generale Synode van Leeuwarden 1990. De belangrijke besluiten uit 1990 betreffende het archiefbeheer konden zo worden geëffectueerd.

2 Opdracht

Het nieuw benoemde deputaatschap kreeg van de Generale Synode van Ommen 1993 de volgende opdrachten mee (besluit 2):

1. archief- en documentatiemateriaal te verzamelen en te beheren, dat van belang is voor de geschiedenis van De Gereformeerde Kerken in Nederland, met name sinds de Vrijmaking van 1944 en volgende jaren;
2. kennis en onderzoek op het gebied van de geschiedenis van De Gereformeerde Kerken in Nederland te bevorderen, met name door het toegankelijk maken van de aanwezige collecties;
3. speciale aandacht te besteden aan de herdenking van de Vrijmaking in 1994 en de kerken te attenderen op de diensten die het ADC met het oog daarop kan verlenen;
4. alle maatregelen te nemen die voor de instandhouding van het ADC nodig zijn, alsmede die werkzaamheden uit te voeren, die voortvloeien uit de aanstelling van de door deputaten benoemde archivaris-documentalist;
5. de kerkeraden, de meerdere vergaderingen en haar deputaatschappen, alsmede waar nodig en van belang ook personen en instanties te dienen met advies en voorlichting inzake de zorg voor archief- en documentatiemateriaal;
6. de kerkelijke vergaderingen speciaal te dienen met richtlijnen en instructies voor een goed archiefbeheer;
7. voor het geval dat de stichtingsvorm gehandhaafd blijft, het bestuur te blijven vormen van de 'Stichting Exploitatie Archief- en Documentatiecentrum Broederweg 16', opgericht op 27 november 1989 en gevestigd te Kampen, en zich in die kwaliteit te houden aan de besluiten van de generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland door welke zij zijn benoemd; dit laatste dient als clausule in de statuten van de Stichting te worden vastgelegd;
8. de reeds verworven maar nu nog verspreide collecties te doen bijeen brengen en de archieven van de generale synoden en haar deputaatschappen, thans nog bewaard en beheerd door de Gereformeerde Kerk te Groningen-West, naar het ADC te doen overbrengen tegen een nader te bepalen datum;
9. overleg te voeren met elk generaal-synodaal deputaatschap over het overbrengen van het oudere gedeelte van zijn archief naar het ADC;
10. de kerken te vertegenwoordigen in de Commissie tot registratie van de Protestantse kerkelijke en semi-kerkelijke Archieven (CPA);
11. contacten te onderhouden en activiteiten te ontplooiën, die voor het onder 1-10 genoemde noodzakelijk en nuttig zijn;
12. toezicht te houden op de werkzaamheden van de functionaris die met de dagelijkse

- uitvoering van het onder 1, 2, 3, 5, 6, 8 t/m 11 genoemde is belast;
13. van de kerken per 1 januari 1994 een quotum te vragen van f 1,75 per lid per jaar en de financiële administraties van de onder 3 genoemde stichting en van het deputaatschap te laten controleren door een accountant;
  14. de generale synode te dienen met een voorstel hoe de controle van de archieven en met name van het generaal-synodaal archief het meest geëigend kan plaatsvinden;
  15. aan de eerstvolgende synode over hun arbeid te rapporteren.

3 Samenstelling, samenroeping en werkwijze

De generale synode benoemde op 5 mei 1993 de volgende broeders tot deputaat: prof.dr. M. te Velde (samenroeper), ing. R. Boiten, dr. G. Harinck, S. Hiemstra, drs. G.F. Noordhuis en E.T. de Vries R.A. als primi, en verder W.F. Haitzma, H.J. Luth en W. Odding als secundi. Voor adressen en telefoonnummers zie bijlage 1. Reeds op 10 mei 1993 kwamen de deputaten in een eerste constituerende vergadering bijeen. In deze vergadering werden onder andere de bestuursfuncties verdeeld.

Om het vele werk zo efficiënt mogelijk te kunnen uitvoeren zijn er binnen het deputaatschap twee secties ingesteld, namelijk de sectie Archief & Documentatie (A&D) en de sectie Financiën & Beheer (F&B). Elk van beide secties heeft haar eigen aandachtsgebied, zodat niet ieder lid zich in alle zaken

behoeft te verdiepen. Indeling in de ene dan wel de andere sectie vond plaats op grond van de specifieke deskundigheid van de individuele deputaten.

De personele bezetting van het deputaatschap zag er als volgt uit: voorzitter M. te Velde (ook voorzitter sectie A&D); secretaris G.F. Noordhuis (ook secretaris sectie A&D); penningmeester E.T. de Vries (ook penningmeester sectie F&B); lid R. Boiten (voorzitter sectie F&B); lid G. Harinck (ook lid sectie A&D); lid S. Hiemstra (secretaris sectie F&B).

De sectie A&D droeg zorg voor de taken en werkzaamheden, genoemd in bovenvermeld besluit 2 van de GS van Ommen, en wel de punten 1 t/m 6, 8, t/m 12 (punt 12 functioneel), 14 en 15.

De sectie F&B droeg zorg voor de volgende taken en werkzaamheden:

- het beheer en de administratie van de geldmiddelen, bezittingen en schulden;
- de overige werkzaamheden zoals genoemd in de punten 11, 13 en 15.

De afzonderlijke secties konden formeel geen zelfstandige besluiten nemen, maar dienden deze voor te bereiden ten behoeve van de vergadering van het deputaatschap dan wel van de Stichting Exploitatie. De leden van de afzonderlijke secties waren verantwoording schuldig aan het deputaatschap A&D voor de aan hen opgedragen taken en werkzaamheden.

De deputaten vormden gezamenlijk het bestuur van de Stichting Exploitatie Archief- en Documentatiecentrum Broederweg 16. In het moderamen hadden zitting: voorzitter R. Boiten, secretaris S. Hiemstra en penningmeester E.T. de Vries. De statuten van de stichting zijn aangepast conform het besluit van de synode.

Zowel het deputaatschap als de afzonderlijke secties vergaderden in de afgelopen verslagperiode als regel vier keer per jaar. Het stichtingsbestuur vergaderde iets minder frequent.

Op de tweede deputaatschapsvergadering, gehouden op 10 augustus 1993, brachten de deputaten een bezoek aan het geheel vernieuwde en opgeleverde, maar nog niet volledig ingerichte pand Broederweg 16. Vanaf de derde vergadering, 10 november 1993, konden de deputaten het ADC als hun vaste vergaderplaats gebruiken.

4 Archief- en Documentatiecentrum

Het ADC is sinds 1 augustus 1993 gehuisvest in het totaal gerenoveerde pand Broederweg 16 te Kampen, gelegen tussen de Theologische Universiteit en de universiteitsbibliotheek.

Het fraaie gebouw heeft drie etages. Op de begane grond bevinden zich het kantoor van de archivaris-documentalist, in het vervolg aangeduid als archivaris, en de archiefbewaarplaats of kluis, die ruimte biedt aan maximaal 650 strekkende meter archiefmateriaal. De kluis is gebouwd en ingericht volgens de van overheidswege gestelde eisen ten aanzien van klimaatbeheersing, verlichting, brandveiligheid en waterkering.

Gezien de extreem hoge waterstand van de IJssel in december 1993 en begin 1995 is een goede waterkering bepaald geen luxe! Op de eerste verdieping bevindt zich een ruime studiezaal voor bezoekers. Deze doet tevens dienst als werkplek voor vrijwilligers en als vergaderzaal. Ook is er een bescheiden handbibliotheek ingericht. De zolder, op de tweede verdieping, is momenteel nog grotendeels leeg. De technische installaties zijn er ondergebracht en voor de rest is er veel opslagruimte, onder andere voor allerlei dubletten.

Namens de kerken wordt het ADC bestuurd door het deputaatschap. De exploitatie en het beheer van het pand (inclusief de inrichting) zijn opgedragen aan de eerder genoemde Stichting Exploitatie, die speciaal voor dat doel is opgericht. In de statuten van de stichting is onder andere vastgelegd dat de deputaten het bestuur vormen en dat de stichting gebonden is aan de besluiten die door de kerken inzake het ADC genomen zijn. Door de exploitatie en het beheer aan een aparte stichting op te dragen kon veel geld bespaard worden. Dit heeft te maken met de mogelijkheden die de fiscale wetgeving bood voor teruggave van de BTW op de bouw- en inrichtingskosten.

5 Personeel

Op 1 augustus 1993 trad drs. G.C. Groenleer in dienst als landelijk archivaris voor onze kerken. Dat het hier een veelzijdige functie betreft, blijkt duidelijk uit zijn instructie (zie bijlage 2). De twee belangrijkste taken zijn als volgt samen te vatten: het verwerven en toegankelijk maken van archief- en documentatiemateriaal, en het geven van voorlichting aan de kerken met betrekking tot het archiefbeheer.

De heren J.E.H. Bakker, D. van Dijken en drs. W.H. de Gelder, allen uit Kampen, hebben gedurende langere tijd vrijwilligerswerk verricht. Dankzij hun inzet behoeft het ADC bij afwezigheid van de archivaris niet onbemand te zijn.

6 Verwerving van archief- en documentatiemateriaal

Voordat het ADC opgeleverd werd, hadden de deputaten al ongeveer 100 strekkende meter archief- en documentatiemateriaal, dat op verschillende locaties opgeslagen was. Het bevond zich in de Theologische Universiteit, de universiteitsbibliotheek en het gemeentearchief in Kampen, en in Hasselt bij de heer Harwig thuis, die in de vorige verslagperiode als vrijwilliger veel materiaal had verzameld en toegankelijk gemaakt. In de huidige verslagperiode kon er voor het eerst een actief acquisitiebeleid gevoerd worden. Bij verschillende gelegenheden en op allerlei manieren wees de archivaris op de mogelijkheid historisch waardevol archief- en documentatiemateriaal bij het ADC in bewaring te geven. Op voorlichtingsbijeenkomsten voor archivariissen en scriba's en in de sinds november 1994 tweemaal per jaar verschijnende nieuwsbrief ADCetera kreeg dit onderwerp de nodige aandacht. De archivaris schreef op 15 maart 1995 een brief aan alle emeritus predikanten waarin zij werden opgeroepen na te gaan of zij nog interessant materiaal voor het ADC hadden. Een en ander leverde diverse aanwinsten op. Ook door ruiling van dubbele tijdschriften met andere instanties kon nieuw documentatiemateriaal verkregen worden.

Het totale archief- en documentatiemateriaal beslaat nu ruim 200 strekkende meter. Dit betekent dus een verdubbeling in vergelijking met 1993. Wel moet hier opgemerkt worden dat we in de afgelopen periode met een inhaalslag te maken hebben gehad. Nog een verdubbeling in een periode van drie jaar lijkt haast uitgesloten. Om een indruk te krijgen wat voor archieven en verzamelingen zich in de archiefbewaarplaats bevinden, zie bijlage 3.

7 Archieven van generale synoden

Speciale vermelding verdienen de archieven van de generale synoden en haar deputaatschappen. Deze archieven beslaan de periode 1945 tot 1993 en werden voorheen beheerd door de Gereformeerde Kerk te Groningen-West. Zij vonden in de afgelopen periode hun plaats in het ADC en worden er verder toegankelijk gemaakt. Het bleek dat lang niet alle deputaatschapsarchieven aanwezig waren. De archivaris probeert ze zo veel mogelijk te achterhalen.

Dankzij de bereidwillige medewerking van de heer C.J. de Kruijter, landelijk archivaris van de Gereformeerde Kerken in Nederland (synodaal), mocht het ADC de archieven van de generale synoden van 1939 tot 1945 enige tijd lenen en er ook kopieën van maken. Het spreekt voor zich dat dit zogenaamde schaduwarchief betreffende de tijd vlak voor en tijdens de Vrijmaking een zeer waardevolle aanvulling vormt op het vele reeds aanwezige materiaal. Voor menig gedenkboekje in het kader van 50 jaar Vrijmaking kon er uit geput worden.

8 Beheer van archief- en documentatiemateriaal

Er werd naar gestreefd het verworven materiaal zo spoedig mogelijk te verwerken. Veel van wat vóór 1993 was verzameld, was al door middel van een uitgebreid kaartsysteem goed toegankelijk gemaakt. Dit gold met name voor de vele kranten, bladen en brochures, en de verzameling van gedenkboekjes betreffende de plaatselijke kerken.

In de verslagperiode ging de computer een grote rol spelen in de ontsluiting van het materiaal. Daar de vrijwilligers steeds meer betrokken werden bij het inventariseren en indexereren, moest in 1995 een tweede computer aangeschaft worden. Inmiddels zijn de beide computers als hulpmiddel voor gegevensbeheer en tekstverwerking niet meer weg te denken. Zo werd het schaduwarchief 1939-1945 in een Dbase-bestand geïndexeerd op persoonsnamen, plaatsnamen en data.

Alle aanwinsten werden bijgehouden in een register waarin behalve de naam van de gever, de ontvangstdatum en een summiere omschrijving ook de eventuele voorwaarden werden vermeld.

9 Raadpleging van de archieven in het ADC

In het ADC zelf werd door een groeiend aantal bezoekers een beroep gedaan op de archivaris en zijn vrijwilligers. Het waren vooral theologische studenten die er iets kwamen raadplegen. Maar ook predikanten, docenten, journalisten en samenstellers van gedenkboekjes maakten herhaaldelijk gebruik van de diensten van het ADC. Er werd veel gevraagd naar materiaal betreffende de Vrijmaking en de kerkelijke moeilijkheden in de zestiger jaren. Zo heeft een theologisch student voor zijn doctoraalscriptie kerkgeschiedenis veel materiaal gebruikt uit het archief van prof. dr. S. Greijdanus.

In 1993, sinds augustus, werden er 12 bezoeken gebracht, in 1994 waren dat er al 105. En in 1995 zette deze stijgende lijn zich duidelijk voort; tot en met 15 september reeds 104 bezoeken.

10 Herdenking van de Vrijmaking

In de jaren 1994 en 1995 is de Vrijmaking door veel plaatselijke kerken herdacht. Samenstellers en schrijvers van jubileum- en gedenkboekjes wisten tot hun eigen voordeel de weg naar het ADC te vinden. Veel kon er opgediept worden uit het schaduwarchief van de generale synoden, uit de documentatieverzameling, uit de meer dan 1100 brochures, boekjes en dergelijke uit de tijd van de Vrijmaking en uit de fotoverzameling. De lokale herdenkingen resulteerden meermalen in fraaie boekwerkjes. Van de meeste daarvan ontving het ADC een exemplaar.

Ter gelegenheid van de herdenking van de Vrijmaking verscheen in 1994 bij uitgeverij De Vuurbaak het boek Vrijmaking - Wederkeer, vijftig jaar Vrijmaking in beeld gebracht 1944-1994 onder redactie van D. Deddens en M. te Velde. De archivaris verzorgde de vele illustraties van dit omvangrijke boekwerk. De bundel werd gepresenteerd op de landelijke

herdenkingsbijeenkomst van 27 augustus 1994 in Apeldoorn.

Op 14 oktober 1994 vond in de Stadsgehoorzaal te Kampen het symposium Vijftig jaar Vrijmaking plaats. Het beoogde een bezinning op verschillende aspecten van de Vrijmaking en van 50 jaar vrijgemaakt-kerkelijk leven. Met tien sprekers en tweemaal een forumdiscussie werd de 500 aanwezigen een afwisselend en onderhoudend programma geboden. Dit Vrijmakingssymposium werd georganiseerd door een comité van afgevaardigden uit zes vrijgemaakt-gereformeerde organisaties en instellingen, waaronder het Archief- en Documentatiecentrum en het deputaatschap. De deputaten Harinck en Te Velde en de archivaris maakten deel uit van dit comité. Nog in 1994 verscheen bij uitgeverij De Vuurbaak de bundel met referaten, getiteld 1944 en vervolgens, tien maal over vijftig jaar Vrijmaking, onder redactie van G. Harinck en M. te Velde.

11 Advisering en dienstverlening

De archivaris heeft als taak de plaatselijke kerken van advies te dienen over het beheer van hun archieven. Daartoe werden in samenwerking met de archiefconsulenten in 19 plaatsen, verspreid over het hele land, voorlichtingsbijeenkomsten belegd voor plaatselijke archivariissen en scriba's. Als vaste onderdelen kwamen onder andere naar voren: een videoband over kerkelijk archiefbeheer, een algemene inleiding van de archivaris over de diensten die hij vanuit het ADC en in het land kan verlenen, de rol van de archiefconsulenten, de ordening van een kerkelijk archief, de bewaring en vernietiging van stukken, het vaststellen van bewaartermijnen en de materiële verzorging. De opkomst was in het algemeen goed en de motivatie van de deelnemers was zonder uitzondering uitstekend. Soms werden er vervolgsafspraken gemaakt met archiefconsulenten en plaatselijke archivariissen.

Door dit alles kon de landelijke archivaris een redelijke indruk krijgen wat voor vragen er bij de plaatselijke archivariissen leven en hoe hij zelf daar zo goed mogelijk op in kan spelen.

Het hele land is voor wat betreft het kerkelijk archiefbeheer ingedeeld in 27 regio's, die in de meeste gevallen samenvallen met een of twee classes (zie bijlage 4). Er werd naar gestreefd in iedere regio een archiefconsulent beschikbaar te hebben. Momenteel zijn er vijf regio's vacant. De voornaamste taak van de consulent is het adviseren van de plaatselijke archivariissen.

Bij moeilijke vragen konden ze de hulp van de archivaris inroepen. In principe wordt er eenmaal per jaar door de archivaris een archiefconsulentenbijeenkomst georganiseerd in het ADC. Op die vergaderingen worden ervaringen uitgewisseld. Allerlei archiefproblemen waarop de consulenten in hun regio stuiten, worden besproken en in de meeste gevallen ook opgelost.

Ook door middel van de halfjaarlijks verschijnende nieuws brief ADCetera werd de nodige informatie verstrekt.

12 Lidmaatschap CPA

De secretaris van het deputaatschap en de archivaris vertegenwoordigden De Gereformeerde Kerken in Nederland in de Commissie tot registratie van de Protestantse kerkelijke en semi-kerkelijke Archieven. De CPA vormt het ontmoetingspunt bij uitstek als het gaat om kerkelijk archiefbeheer binnen veertien verschillende kerkgenootschappen in ons land. Eens per jaar komen de leden in een vergadering bijeen, waar zij onder andere informatie uitwisselen en gezamenlijke problemen bespreken en zo mogelijk oplossen.

Dergelijke externe contacten blijken in de praktijk nuttig te zijn. In 1994 en 1995 is er door een speciaal daarvoor opgerichte CPA-commissie een cursus 'bewerking van kerkelijke archieven' ontwikkeld, die momenteel in de praktijk getoetst wordt. De archivaris had zitting in deze commissie.

De jaarlijkse vergadering werd in 1994 in het ADC te Kampen gehouden, en wel op 29 september. De CPA sprak haar waardering uit voor het feit dat het ADC tot stand kon komen en dat een archivaris kon worden aangesteld.

13 Publiciteit

Zoals in het voorafgaande bij de afzonderlijke onderwerpen al is gebleken, heeft het ADC meermalen de aandacht op zich gevestigd.

Naar aanleiding van de officiële opening op 23 september 1993 verscheen er in het Nederlands Dagblad, De Reformatie en in verschillende andere bladen en tijdschriften een verslag over het ADC en de nieuw benoemde archivaris.

De verschijning van het eerste nummer van de nieuwsbrief ADCetera van november 1994 vormde voor het Nederlands Dagblad aanleiding er een bericht aan te wijden. De tweemaal per jaar verschijnende nieuwsbrief is bedoeld om kerkeraden, archivariissen, archiefconsulenten, predikanten en andere relaties op de hoogte te houden van de ontwikkelingen op kerkelijk archiefgebied en de manier waarop het ADC zich daarmee bezighoudt. Uit verschillende reacties is inmiddels duidelijk geworden dat de nieuwsbrief in een behoefte voorziet. Dankzij dit medium kon er al ontbrekend archief- en documentatiemateriaal worden achterhaald.

De voorlichtings- en kennismakingsronde van de archivaris door het land trok ook de nodige aandacht. Het Nederlands Dagblad wijdde een uitgebreid artikel aan de bijeenkomst te Goes op 9 maart 1995.

In het kader van de Vrijmakingsherdenkingen hebben het deputaatschap en het ADC zich niet onbetuigd gelaten (zie boven). In De Reformatie van 16 juli 1994 besteedde de voorzitter van het deputaatschap onder andere aandacht aan de rol die het ADC kan spelen voor mensen die een gedenkboekje over de plaatselijke kerkgeschiedenis willen schrijven en illustreren.

De archivaris schreef in september 1994 aan alle kerkeraden een brief, waarin hij nog eens expliciet uiteenzette wat het ADC voor de kerken kan betekenen in verband met plaatselijke herdenkingen, met name betreffende de Vrijmaking.

In het kader van de herkenbaarheid is voor het ADC een karakteristiek logo ontworpen voor briefpapier en enveloppen.

Voor bezoekers en onderzoekers relevante informatie over het ADC is inmiddels opgenomen in een aantal jaarlijks verschijnende gidsen en almanakken op het gebied van het archiefwezen.

Op de jaarlijkse Schooldag in Kampen was het ADC steeds voor belangstellenden geopend.

14 Financiële verantwoording en begroting

Onderstaande gegevens zijn gebaseerd op de activiteiten van het deputaatschap en de stichting gezamenlijk. Over de verstreken jaren 1992 tot en met 1994 zijn door een externe accountant gecontroleerde jaarrekeningen beschikbaar. Een begroting over de jaren 1995 tot en met 1998 is aan de uitkomsten over 1992 tot en met 1994 toegevoegd. De cijfers zijn in f 1.000,-.

	uitkomsten begroting						
	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
BATEN							
Bijdragen kerken	192	195	209	211	212	213	214
rente	6	6	3	-	-	-	-
	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----
	198	201	212	211	212	213	214

	====	====	====	====	====	====	====
LASTEN							
Personeel	-	39	94	97	98	100	102
Afschrijvingen	-	14	22	24	26	28	29
Huisvesting	-	12	24	25	25	26	27
Deputaten, consulenten	3	5	5	7	7	7	7
Overige kosten	1	16	11	15	15	15	16
Verhuiskosten, opening	-	12	-	-	-	-	-
Rentelasten	-	35	18	14	12	11	9
	----	----	----	----	----	----	----
	4	133	174	181	183	187	190
	----	----	----	----	----	----	----
Resultaat	194	68	38	30	29	26	24
	====	====	====	====	====	====	====

Om inzicht in het saldo van ontvangsten en uitgaven van een jaar te krijgen dient, met als uitgangspunt de resultaten per jaar als hierboven, de volgende opstelling.

	uitkomsten begroting						
	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Resultaat	194	68	38	30	29	26	24
Bij: Afschrijvingen	-	14	22	24	26	28	29
Ontvangen lening	400						
Af: Investerings	458	82	-	15	PM	PM	PM
Aflossing lening	-	100	100	25	25	25	25
	----	----	----	----	----	----	----
Saldo van ontvangsten en uitgaven	+136	-100	-40	+14	+30	+29	+28
	====	====	====	====	====	====	====
Eind van het betreffende jaar extern geleend	400	300	200	175	150	125	100
	====	====	====	====	====	====	====

Het quotum per ziel bedroeg in 1992 en 1993 f 1,65, in 1994 en daarna is f 1,75 gehanteerd. De rentebaten namen reeds af en zijn in de begroting gezien de onvoorspelbare omvang en het geringe bedrag niet opgenomen. De baten ontstaan door uitzetting van tijdelijk overtollige gelden.

Door de indiensttreding van de archivaris enige maanden uit te stellen, ontstond de mogelijkheid om over 1993 en 1994 meer af te lossen.

In deze jaren werd f 200.000,- afgelost.

De rentelasten in de begroting zijn gebaseerd op een jaarlijkse aflossing van f 25.000,-. Het betreft een 7% lening bij Deputaten Financieel van de Theologische Universiteit. Vervroegde aflossing ingeval van overtollige liquide middelen is in goed overleg mogelijk.

De omvang van te plegen investeringen in de jaren 1996 tot en met 1998 is nog niet goed in te schatten. In de afschrijvingslasten voor toekomstige jaren is al wel rekening gehouden met hogere lasten.

Ingeval niet wordt geïnvesteerd kan vervroegd afgelost worden.

Raming van de eind 1995 aanwezige liquiditeiten komt op ca. f 60.000,- uit.

Eind 1993 bleek dat in het begin van het jaar tijdelijk ca. f 30.000,- nodig was om aan de betalingsverplichtingen te kunnen voldoen, en de niet direct inkomende bijdragen op te vangen.

Op grond van bovenstaande gegevens is te concluderen dat zich in de jaren tot en met 1998 geen liquiditeitsoverschot van enige omvang zal voordoen, als overtollige middelen worden aangewend voor aflossing van de bestaande lening. Door verwachte stijging van een aantal kosten neemt ook het resultaat in toekomstige jaren geleidelijk af.

Gezien deze gegevens stelt het deputaatschap voor het quotum van f 1,75 per ziel tot 1998 te handhaven, zoals onder besluit 2 bij punt 11 is opgenomen.

15 Voorstel inzake te nemen besluiten over het Deputaatschap Archief en Documentatie aan de Generale Synode, te houden in Berkel en Rodenrijs in 1996

Deputaten stellen de generale synode voor de volgende besluiten te nemen:

Besluit 1 :

De arbeid en het beleid van deputaten in de verslagperiode 1993 tot 1996 goed te keuren, met inbegrip van hun beleid en beheer als bestuur van de 'Stichting Exploitatie Archief- en Documentatiecentrum Broederweg 16'.

Besluit 2:

Aan de nieuw te benoemen deputaten voor archief en documentatie de volgende opdrachten te verstrekken:

1. archief- en documentatiemateriaal te verzamelen en te beheren, dat van belang is voor de geschiedenis van De Gereformeerde Kerken in Nederland, met name sinds de Vrijmaking van 1944 en volgende jaren;
2. kennis en onderzoek op het gebied van de geschiedenis van De Gereformeerde Kerken in Nederland te bevorderen, met name door het toegankelijk maken van de aanwezige archieven en verzamelingen;
3. alle maatregelen te nemen die voor de instandhouding van het ADC nodig zijn, alsmede die werkzaamheden uit te voeren, die voortvloeien uit de aanstelling van de door deputaten benoemde archivaris-documentalist;
4. de kerkeraden, de meerdere vergaderingen en haar deputaatschappen, alsmede waar nodig en van belang ook personen en instanties regelmatig te dienen met advies en voorlichting inzake het beheer van archief - en documentatiemateriaal;
5. de kerkelijke vergaderingen speciaal te dienen met richtlijnen en instructies voor een goed archiefbeheer;
6. het bestuur te blijven vormen van de 'Stichting Exploitatie Archief- en Documentatiecentrum Broederweg 16' en zich in die kwaliteit te houden aan de besluiten van de generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland door welke zij zijn benoemd;
7. te zorgen dat de afgesloten gedeelten van de archieven van generaal-synodale deputaatschappen worden overgebracht naar het ADC;
8. de kerken te vertegenwoordigen in de Commissie tot registratie van de Protestantse kerkelijke en semi-kerkelijke Archieven (CPA);
9. contacten te onderhouden en activiteiten te ontplooiën, die voor het onder 1-8 genoemde noodzakelijk en nuttig zijn;
10. toezicht te houden op de werkzaamheden van de functionaris(sen) die met de dagelijkse uitvoering van het onder 1, 2, 4, 5, 7, 8 en 9 genoemde geheel of gedeeltelijk is (zijn) belast;
11. van de kerken per 1 januari 1997 een quotum te vragen van f 1,75 per lid per jaar en de financiële administraties van de onder 6 genoemde stichting en van het deputaatschap te laten controleren door een accountant;
12. aan de eerstvolgende synode over hun arbeid te rapporteren.

Bijlagen:

1. lijst van deputaten
2. instructie voor de archivaris-documentalist van het Archief- en Documentatiecentrum van de Gereformeerde Kerken in Nederland (ADC), gevestigd te Kampen

3. overzicht van archieven en verzamelingen in het ADC (d.d. 15 september 1995)
4. lijst van archiefconsulenten

BIJLAGE 1

Lijst van deputaten

Prof. dr. M. te Velde (samenroeper)

Toon Slurinkhof 51
8264 DG Kampen
Telefoon 038-3326632

Ing. R. Boiten

Vervoornstraat 69
3882 XL Putten
Telefoon 0341-356448

Dr. G. Harinck

Melchior Treublaan 38
2313 VH Leiden
Telefoon 071-5131314

S. Hiemstra

Gerststraat 7
3882 GZ Putten
Telefoon 0341-356086

Drs. G.F. Noordhuis

Slangevecht 4
3813 LT Amersfoort
Telefoon 033-4806418

E.T. de Vries R.A.

Stadhouderslaan 102
3761 EN Soest
Telefoon 035-6017990

W.F. Haitzma (secundus)

Spielderweg 21
3881 PA Putten
Telefoon 0341-360915

H.J. Luth (secundus)

Koldeweystraat 28
3314 XR Dordrecht
Telefoon 078-6139094

W. Odding (secundus)

Tuinstraat 50
9404 KM Assen
Telefoon 0592-314213

BIJLAGE 2

Instructie voor de archivaris-documentalist van het Archief- en Documentatiecentrum van de Gereformeerde Kerken in Nederland (ADC), gevestigd te Kampen

De archivaris-documentalist is verantwoordelijk voor:

1. Het beheer van het ADC en het daar berustende archief- en documentatiemateriaal;
2. het dienen van de generale synode en andere kerkelijke vergaderingen met advies en voorlichting ten aanzien van het beheer van haar archieven en documenten;
3. het bevorderen van kennis en onderzoek op het gebied van de geschiedenis van de Gereformeerde Kerken in Nederland.

Hij is daartoe belast met de volgende werkzaamheden:

Ad 1.

- a. Hij verwerft en ontsluit archieven en documentatie van de generale synoden en haar deputaatschappen, alsmede van personen en instellingen van belang voor de geschiedenis van de Gereformeerde Kerken;
- b. hij stelt regels op voor en beheert de formele gang van zaken bij de overdracht van het geschonken of in bewaring gegeven archief- en documentatiemateriaal en houdt daarvan een administratie bij;
- c. hij vernietigt alleen archief- en documentatiemateriaal in overleg met het deputaatschap Archief en Documentatie;
- d. hij draagt zorg voor een publiek toegankelijk actueel overzicht van het bezit van het ADC, en voor de daartoe behorende inventarissen, plaatsingslijsten en andere toegangen van de archieven en documentatie;
- e. hij verleent aan derden inzage van het beheerde materiaal, tenzij daarvoor beperkende richtlijnen gelden;
- f. hij ontwikkelt beleid ten aanzien van de wijze waarop kerkelijke en andere archieven dienen te worden verworven en beheerd en bevordert een tijdige overdracht van archieven en documentatie onder l.a. genoemd;
- g. hij is hoofd van het ADC, geeft leiding aan het aangestelde personeel, draagt het werkzaamheden op en coördineert die;
- h. hij zorgt voor de goede staat van onderhoud van het ADC, voor optimale bewaarcondities in de archiefbewaarplaats en coördineert klein onderhoudswerk.

Ad 2.

- a. Hij biedt de dienstverlening van het ADC aan kerkelijke vergaderingen en anderen aan;
- b. hij stelt voor de deputaatschappen van de generale synoden richtlijnen op voor de ordering van hun archieven;
- c. hij onderhoudt contact met de vrijwillige archiefconsulenten, informeert hen over ontwikkelingen op het gebied van kerkelijk archiefbeheer en roept hen geregeld samen;
- d. hij draagt zorg voor de bekendheid van het ADC bij de kerkelijke archivariissen en bevordert een adequaat lokaal beheer van de archieven, onder meer door het geven van voorlichting, informatie en assistentie, zowel vanuit het ADC als ter plaatse;
- e. hij verricht secretariaatswerkzaamheden voor het deputaatschap Archief en Documentatie;
- f. hij neemt deel aan de vergaderingen van de Commissie tot registratie van de Protestantse kerkelijke en semi-kerkelijke Archieven (CPA).

Ad 3.

- a. Hij geeft bekendheid aan het bestaan van het ADC en zijn bezit in kerkelijke en kerkhistorische kring en onderhoudt contacten met archief- en documentatie-instellingen op kerkelijk en kerkhistorisch terrein;

b. hij stimuleert het onderzoek naar het bezit van het ADC, mede door eigen publikaties.

De archivaris-documentalist legt aan het deputaatschap Archief en Documentatie geregeld verantwoording af van zijn arbeid.

BIJLAGE 3

Overzicht van archieven en verzamelingen in het ADC (d.d. 15 september 1995)

A Archieven

A.1. Kerkelijke archieven

Plaatselijk

- Gereformeerde Kerk te Diever, c. 1945-c. 1993, c. 2 m.
- Gereformeerde Kerk te Schouwerzijl, 1899-1986, 4 m.
- Gereformeerde Kerken te Buitenzorg, Djakarta en Semarang, classis Djakarta van de Gereformeerde Kerken, Commissie voor Zendingszaken te Djakarta, Gereformeerde Studiekring te Batavia, c. 1948-c.1957, 1 m.

Regionaal

- Deputaten ad art. 13 K.O. van de classis Leiden (gedeeltelijk synodaal), 1908-1931 (1949,1951), 0,02 m. Plaatsingslijst.
- Deputaten ad art. 11 en 13 van de particuliere synode van Zuid-Holland (Noord) (gedeeltelijk synodaal), 1922-1949 (1951), 0,02 m. Plaatsingslijst.
- Deputaten ad art. 19 K.O. van de particuliere synode van Groningen, 1930-1943, 0,01 m. Plaatsingslijst.

Landelijk

- Generale Synoden, 1945-1993, 13 m.
- Deputaten Enige Gezangen en Psalmberijming, c.1970-c.1980, c.2 m.
- Deputaten Archief en Documentatie, c.1980-c.1993, 0,5 m.
- Deputaten Geestelijke Verzorging van en Evangelisatie onder Zeevarenden, 1946-1948 (1949), 0,02 m. Plaatsingslijst.
- Deputaten voor Bentheim en Oost-friesland, 1946-1951 (1955), 0,01 m. Plaatsingslijst.
- Deputaten Zending onder de Joden, 1949-1951, 0,01 m. Plaatsingslijst.
- Deputaten Zending onder Heidenen en Mohammedanen, 1945-1948, 0,02 m.
- Deputaten Correspondentie Buitenlandse Kerken, 1981-1984, 0,03 m.

A.2. Archieven van organisaties

- Vereniging van Gereformeerde Onderwijzers en Leraren in Nederland, 1958-1988, 0,5 m. Plaatsingslijst.
- Gereformeerde Studentenbeweging en Calvinistische Studentenbeweging, c.1918-c.1970, 5,5 m.
- Reünistenorganisatie van de Vereniging van Gereformeerde Studenten 'Hendrik de Cock' te Groningen, 1965-1968, 0,03 m. Plaatsingslijst.
- Studentencorps Fides Quadratum Intellectum te Kampen, 1945-1989, c.10 m. Plaatsingslijst.
- Comité Centrale Diaconale Conferentie, 1887-1988, 1 m.
- Landelijk Comité Herdenking 50 jaar Vrijmaking, 1994, 0,02 m. Plaatsingslijst.
- Gereformeerde Emigratie Stichting, c.1950-c.1990, 3 m. Plaatsingslijst.
- Zendingsvereniging Meschobor, c.1945-c.1970, 1 m.
- Persvereniging De Wachterbond, 1902-1952, 0,04 m. Plaatsingslijst.
- Redactie van Lucerna, Gereformeerd Interfacultair Tijdschrift, 1958-1968, 0,12 m. Plaatsingslijst.
- Comité Steun Oost-Soemba, c.1948-c.1967, 0,6 m.

A.3. Archieven van personen

- ds. N. Bruin, 1940-1964, 0,12 m. Plaatsingslijst.
- prof. dr. S. Greijdanus, eind 19de eeuw-1948, 3 m. Index op correspondentie.

- F.H.Lanting, c.1840-c.1985, 1,75 m.
- A. Schilder als adviseur van de Bond van Gereformeerde Meisjesverenigingen in Nederland, 1945-1964, 0,36 m. Plaatsingslijst
- ds. I. de Wolff, 1945-c.1973, 1,5 m.

B. Verzamelingen

B.1. Documentatie plaatselijke kerken, 2de helft 20ste eeuw, 8 m. Plaatsingslijst.

B.2. Kopieën van rapporten, ingekomen en uitgegane stukken van de generale synoden m.b.t. de (voorgeschiedenis van de) Vrijmaking, 1939-1945, 0,5 m. (schaduwarchief).

B.3. Personen

- A. Kuiper, c.1940-1967, 0,1 m.
- T. Kunnen, c.1930-c.1990, 4 m.
- ds. J. van Raalte, c.1940-c.1970, 0,5 m.
- K.C. van Spronsen, c.1940-c.1970, 0,24 m.
- ds. J.W. Tunderman, c.1925-1981, 0,07 m. Plaatsingslijst.
- ds. D.K. Wielenga, c.1940-c.1960, 0,03 m.

B.4. Handschriftenverzameling, 19de en 20ste eeuw, 0,24 m.

B.5. Bladen

- Nederlands Dagblad, 1944-1981.
- De Reformatie, 1920-1925, 1929, 1936-1990.
- Gereformeerde Kerkbode voor Groningen, Friesland en Drenthe, 1945-1991.
- Gereformeerd Kerkblad voor Overijssel, Gelderland, Utrecht, Noord-Holland en Flevoland, 1948-1992.
- Gereformeerd Kerkblad voor Zuid-Holland, Zeeland, Noord-Brabant en Limburg, 1962-1987.
- De Wachter, 1902-1949.
- Kerknieuws, 1943-1989.
- Opbouw, 1957-1981.
- Rondom het Woord, 1948-1992.
- De Poortwake, 1949-1986.
- De School met den Bijbel, 1903-1942.
- Petah-ja, 1948-1992.
- Calvinistisch Jongelingenblad, 1947-1992.
- De Heraut, 1895-1944.

B.6. Vrijmakingsbrochures, 2de en 3de kwart 20ste eeuw, 4 m. Kaartsysteem.

B.7. Handbibliotheek, 3,5 m.

B.8. Foto's (personen, groepen, verenigingen, kerkgebouwen), 20ste eeuw, 0,5 m.

BIJLAGE 4

Lijst van archiefconsulenten

Classes Groningen en Appingedam:
Vacant.

Classis Warffum:
A.R. Veldman, Prinsenhof 24, 9983 PJ Roodeschool, tel. 0595-413291.

Classis Grootegast:
Mevr. E. Veldman, Rubensstr. 73,9718 ME Groningen, tel. 050-3130373.

Classes Leeuwarden en Dokkum:
B.G. Buisman, Cammingastr. 66,8802 Z M Franeker, tel. 0517-394558.

Classis Drachten:
T. Rispens, Kruidrad 37, 9285 MT Buitenpost, tel. 0511-542724.

Classis Assen:
W. Odding, Tuinstr. 50,9404 KM Assen, tel. 0592-314213.

Classis Hoogeveen:
F. Veenstra, Jan Vermeerstr. 41,7944 BW Meppel, tel. 0522-261352.

Classis Stadskanaal:
Vacant.

Classis Hardenberg (gedeeltelijk, nl. Avereest-Dedemsvaart, Bruchterveld, Gramsbergen, Hardenberg, Heemse, Lutten en Ommen):
D. Dalhuizen, Herikstr. 36,7731 VR Ommen, tel. 0529-452066.

Classes Hardenberg (gedeeltelijk, nl. Almelo, Bergentheim, Daarlerveen, Den Ham, Marienberg en Vroomshoop) en Enschede:
H. Hagens, Paganinistr. 49,7604 JB Almelo, tel. 0546-815082.

De plaatsen Hengelo, Nijverdal en Oldenzaal:
J. Koning, Reviusstr. 79,7552 GH Hengelo, tel. 074-2911765.

De vier Enschedese kerken:
H.A. Noppers, Boterkorfhoeck 19, 7546 JC Enschede, tel. 053-4760402.

Classis Kampen:
K.A. Tillema, Liede 20,8032 AD Zwolle, tel. 038-4544813.

Classis Zwolle:
P.P. Pontier, Reggelaan 64, 8032 AW Zwolle, tel. 038-4536119.

De plaatsen Arnhem, Ede, Velp, Wageningen en Heerde:
E. de Vries, Krulmate 4, 8014 KC Zwolle, tel. 038-4659434.

Classis Harderwijk (minus Heerde):
H. van Winkoop, Lippenoordweg 12,8051 XJ Hattem, tel. 038-4445078.

Classis Zutphen en de kerk te Deventer:
J. Merema, Emmalaan 6,7315 AK Apeldoorn, tel. 055-5219323.

Classis Amersfoort:

G.F. Noordhuis, Slangevecht 4, 3813 LT Amersfoort, tel. 033-4806418.

Classis Utrecht:

A. W. Nordeman, Prof. Suringarlaan 7, 3571 WH Utrecht, tel. 030-2734310.

Classis Hilversum:

Vacant.

Particuliere Synode Noord-Holland:

K.J. Wietsma, Van der Waalsstr. 14, 1171 AT Badhoevedorp, tel. 020-6593594.

Classis Dordrecht-Gorinchem:

Vacant.

Classis 's-Gravenhage:

I.P. de Ruijter, Lisztr. 140,2551 TJ 's-Gravenhage, tel. 070-3970615.

Classis Gouda-Leiden-Woerden:

S. Ouwersloot, Wilgenoord 64, 2411 TG Bodegraven, tel. 0172-611886.

Classes Rotterdam en Hoogvliet:

Mevr. M. Bijl, Boomkensdiep 29, 2904 EE Capelle a/d IJssel, tel. 010-458 6773.

Classes Axel en Middelburg:

Vacant.

Classes Noord-Brabant, Limburg en Arnhem (bezuiden de Rijn):

W. van Harten, Koenraad van Pruisenstr. 11, 4003 AV Tiel, tel. 0344-613085.

AANVULLEND RAPPORT DEPUTATEN ARCHIEF EN DOCUMENTATIE

Dit rapport is vertrouwelijk en bevindt zich in het archief van de generale synode, in het Archief- en Documentatiecentrum te Kampen.

RAPPORT STUDIEDEPUTAATSCHAP ECHTSCHIEDINGSZAKEN

1 Opdrachten

De Generale Synode van Ommen 1993 benoemde ons tot deputaten met de volgende opdrachten:

1. knelpunten te inventariseren in de communicatie tussen kerkeraden over de gevolgen van een echtscheiding;
2. na te gaan of en zo ja, in hoeverre de generaal-synodale besluiten die betrekking hebben op de gevolgen van echtscheiding (Acta GS Utrecht 1923, art.91, Acta GS Middelburg 1933, art. 130, Acta GS Hoogeveen 1969/70, art. 314, overweging ad a, 2) voor het kerkeradsbeleid aanvulling en/of aanpassing behoeven;
3. na te gaan of er nadere afspraken nodig zijn, en zo ja welke, over de besluitvorming van kerkeraden in situaties van echtscheiding en tweede huwelijk na echtscheiding;
4. binnen het in 1. en 2. genoemde kader het door de Particuliere Synode van Groningen 1992 gevraagde onderzoek van Gods Woord te verrichten met het oog op de goede orde in en de regering van de gemeente;
5. hun rapport met eventuele voorstellen een half jaar voor de eerstvolgende synode aan de kerken toe te sturen.

De *gronden* voor deze opdracht fomuleerde de Generale Synode als volgt:

1. nu in de kerken echtscheiding vaker voorkomt dan voorheen is het des te meer nodig dat er zoveel mogelijk eenheid in beleid is; er wordt echter gesignaleerd dat kerkeraden soms heel verschillend oordelen over de vraag wanneer een huwelijk geoorloofd is, nadat beide of een van beide partners betrokken zijn geweest bij een echtscheiding; eveneens ontbreekt het aan afspraken over communicatie tussen kerkeraden over de onderhavige zaak;
2. het lijkt, gezien de ontwikkeling van de burgerlijke wetgeving inzake de ontbinding van een huwelijk, wijs de besluiten van vorige synoden te doen bestuderen op hun bruikbaarheid;
3. in de regering van de gemeente moet met het oog op de goede orde (art. 30 en 32 NGB) ook met andere dan exegetische gegevens gerekend worden.

Aldus Acta GS Ommen 1993, art. 36, over de opdrachten en de gronden.

Voorts besloot de Synode het voorstel van de Particuliere Synode Zuid-Holland 1993, met betrekking tot het vermelden van een eventuele echtscheiding op attestaties van vertrekkende gemeenteleden, in handen te geven van deputaten 'echtscheiding'. Aldus Acta GS Ommen 1993, art.37).

In dit deputaatschap werden benoemd als primi prof.dr.J. Douma (Kampen), dr. P.H.R. van Houwelingen (Enschede), drs. A. Kamer (Groningen), drs. L. Kars (Putten) en br. A. de Kievit (Capelle aan den IJssel). Drs. Kamer werd als samenroeper aangewezen. Als secundi werden benoemd: ds.M.J.C. Blok (Amersfoort), drs. H. Boersema (Kampen), ds.H.J. Messelink (Barneveld) en ds. H.J. Siegers (Ommen).

2 Werkwijze

Op de eerste vergadering van ons studiedeputaatschap (5 november 1993) werd drs. Kamer tot voorzitter benoemd en br. De Kievit tot secretaris-penningmeester. Later werden prof. Douma en dr. Van Houwelingen benoemd tot rapporteur.

Wij hebben gemeend de naam van ons deputaatschap te moeten wijzigen van 'echtscheiding' in 'echtscheidingszaken', om aan te geven dat onze bezinning tevens over de praktijk in onze kerken met betrekking tot echtscheiding ging.

Wij zijn als deputaatschap zes maal bijeen geweest, te weten op 5 november 1993, 21 januari, 6 mei, 26 augustus, 21 oktober en 15 november 1994. Onze besprekingen resulteerden na enkele vergaderingen in een rapport waarvan wij een deel hebben voorgelegd aan vertegenwoordigers van de Werkgroep voor Gescheidenen 'Divortesia' en aan medewerkers van De Driehoek. Op verschillende punten hebben we rekening gehouden met de ingebrachte kritiek.

Wij laten hieronder ons eindrapport volgen en zetten daarna uiteen op welke wijze wij hebben voldaan aan de opdrachten die de Generale Synode van Ommen ons heeft voorgelegd.

3 Echtscheiding

3.1 Stand van zaken

1. Het feit dat via verschillende kerken het thema van de echtscheiding op het agendum van de Generale Synode van Ommen gezet is, heeft te maken met het grote aantal echtscheidingen dat niet alleen in de wereld om ons heen, maar ook in de Gereformeerde Kerken voorkomt. Er is geen plaatselijke kerk van enige omvang, of zij heeft gevallen van echtscheiding in haar midden. Was voor de Tweede Wereldoorlog echtscheiding in kerkelijke kring nog een vrij zeldzaam verschijnsel en werd een scheiding ook in niet-kerkelijke kring nog als ongewoon ervaren, sinds 1960 is dit anders geworden.

Allerlei oorzaken zijn voor deze wending aan te wijzen. Door de toegenomen welvaart is het voor mensen met huwelijksmoeilijkheden gemakkelijker geworden een eind aan hun relatie te maken. Gescheidenen kunnen zich economisch zelfstandig handhaven. Vrouwen die vroeger zich financieel geen scheiding konden veroorloven, kunnen dat nu wel.

Ook de sociale verhoudingen zijn anders dan vroeger. Mensen richten zich bewuster op hun eigen individuele ontplooiing, in lossere relatie tot de vroeger veel sterkere verbanden van gezin, familie en kerk. De emancipatiebeweging, die aan de vrouw gelijke rechten toekent als aan de man, heeft grote invloed uitgeoefend.

Het ligt voor de hand dat ook het instituut van het huwelijk niet onaangetaast bleef. Veel partners willen wel samenwonen, maar niet trouwen. Samenwonen is een minder vaste relatie, die - als de onderlinge verhouding niet optimaal is - gemakkelijker ongedaan gemaakt kan worden dan een huwelijk. Velen kunnen zich nauwelijks meer indenken dat beloften met een levenslange binding nog afgelegd kunnen worden. Het feit dat de gemiddelde leeftijd sterk is toegenomen, zet langdurige huwelijken onder spanning. Huwelijken kunnen na enkele jaren stranden, maar het aantal echtscheidingen op middelbare en zelfs op oudere leeftijd is eveneens groot.

2. De Nederlandse wetgeving heeft zich bij de veranderingen aangepast. In 1971 werd een nieuwe wet aangenomen die echtscheiding aanzienlijk vergemakkelijkte. Voor 1971 was echtscheiding alleen mogelijk op een bepaalde concrete grond, waarvan er vier waren: overspel, kwaadwillige verlating voor langer dan vijf jaar; veroordeling wegens misdrijf tot een vrijheidsstraf van vier jaar of langer, en zware mishandeling. Na 1971 geldt één algemene grond: duurzame ontwijking. In beginsel kan thans elk huwelijk, waaraan beide echtgenoten, of ook slechts een van hen een eind wil maken, ontbonden worden.

3. Ook leden van gereformeerde kerken zijn niet immuun voor wat er rondom hen veranderd is. Zoals gezegd, het aantal echtscheidingen is ook onder ons toegenomen. We moeten overigens niet de voorstelling hebben, alsof de huwelijken vroeger in het algemeen gelukkiger waren dan die uit onze eigen tijd. Maar omdat het scheiden gemakkelijker gaat dan destijds, wordt het nu sneller en openlijker duidelijk wanneer een huwelijk stuk loopt.

Het zou overigens een vertekening van de stand van zaken zijn als we beweerden, dat velen onder ons op lichtzinnige wijze trouwen en op even lichtzinnige wijze weer scheiden. Scheiden doet altijd pijn, zeker binnen een gemeenschap waar de visie op echtscheiding sterk negatief en de sociale controle sterk voelbaar is.

4. Het is echter niet genoeg wanneer wij alleen op veranderde economische en sociale omstandigheden wijzen, om te verklaren waardoor het aantal echtscheidingen zo is toegenomen. De omslag is wellicht het sterkst beïnvloed door een omslag in het denken. Was er voor de Tweede Wereldoorlog nog groot respect voor het huwelijk als een instelling van God, die mensen voor hun leven aan elkaar verbindt, na die tijd nam dit geloof af en werd zwakker. Ongetwijfeld heeft de toegenomen welvaart op de verzwakking van dit geloof ingewerkt. Spreuken 30, 9 houdt het ons voor: Hij die verzadigd raakt, zegt gemakkelijk: 'wie is de HERE?' Zolang het gehuwden helder voor de geest staat, dat zij zich voor Gods aangezicht innig en levenslang aan elkaar verbonden hebben, en dat de mens niet moet scheiden wat God samengevoegd heeft (Gen.2, 23; Mat.19, 5), is er de bereidheid zichzelf te geven en zichzelf zware moeiten te getroosten. Ons Huwelijksformulier houdt de gehuwden voor: "Vanwege de zonde zullen zorg, moeite en verdriet de gehuwden niet bespaard blijven. Maar zij mogen leven in het vertrouwen dat de Here hen zal helpen met zijn vaderlijke hand. Zij mogen vast geloven dat de Here hun schuld wil vergeven, zoals zij ook elkaar hun zonden en tekortkomingen vergeven". In onze huidige samenleving wordt in tal van huwelijken dit geloof zwaar op de proef gesteld.

5. Wanneer wij in het hierna volgende gedeelte trachten een handreiking te geven voor het beantwoorden van de vragen, die ons door de Generale Synode van Ommen gesteld zijn, staan voor ons enkele dingen bij de aanvang vast:

Allereerst geloven wij, dat alleen het Woord van God ons het antwoord kan geven dat we inzake huwelijks- en echtscheidingsmoeilijkheden nodig hebben. God heeft het huwelijk ingesteld en daarom heeft Hij ook in deze zaken het eerste en het laatste woord. Vervolgens geloven wij dat, ondanks de grote verschillen die er cultureel tussen de bijbelse tijden en onze tijd zijn, de boodschap over huwelijk en echtscheiding niet alleen voor toen, maar ook voor nu nog geldig is. Het huwelijk is een goddelijke instelling voor alle tijden. Zeker zijn er verschillen, tot in de bijbel zelf toe, op te merken. Onder het Oude Verbond werd polygamie toegelaten en had de mozaïsche wetgeving bepalingen die voor ons niet meer gelden. Christus gaat achter Mozes naar de schepping terug ("Van den beginne is het zo niet geweest", Mat.19, 8) om op de onverbreekelijke monogame band tussen man en vrouw te wijzen.

Het zoeken en vinden van een levenspartner, het sluiten van een huwelijk en het afleggen van beloften (in familie-kring, op een stadhuis, in een kerk etc.), de positie van man en vrouw binnen het huwelijk kunnen naar tijd en plaats verschillen. Maar daarom behoeft er nog geen meningsverschil te bestaan over het karakter van de verbinding tussen twee gehuwde mensen, zoals God daarover in zijn Woord tot ons spreekt. Wij gaan uit van de duidelijkheid van Gods Woord in alle zaken die voor ons leven van groot gewicht zijn. Niemand zal ontkennen dat het huwelijk tot die zaken behoort. En het getuigenis van Christus en zijn apostel Paulus is duidelijk genoeg om voor alle tijden echtscheiding een ernstige zaak, ja een groot kwaad te noemen.

In de derde plaats staat voor ons vast, dat echtscheiding een groot kwaad kan heten, zonder dat dit inhoudt dat gescheidenen slechte mensen zijn. Zij zijn geen grotere zondaars dan anderen. Onder hen zijn er zelfs velen die het slachtoffer van een echtscheiding zijn geworden door de schuld van hun partners en die terecht zich lieten scheiden. Echtscheiding is een kwaad, maar daarmee is niet gezegd dat de Here elke echtscheiding verbiedt¹. Het is onze taak hier evenwichtig te oordelen en alle gegevens in rekening te brengen. Bovendien zal moeten uitkomen dat, ook als wij over zonde, bekering en tucht spreken, het evangelie

---

¹ Dat valt ook niet af te lezen uit Mal.2, 16: "Ik haat de echtscheiding, zegt de HERE"(NBG-vertaling). Er staat letterlijk dat de HERE het *verstoten* haat, waaraan die Joden zich schuldig maakten die hun joodse vrouwen wegstuurden om er heidense voor in de plaats te nemen.

en de barmhartigheid van Christus daarin doorklinken.

3.2 Schets van bijbelse gegevens

6. De bijbel spreekt op verschillende plaatsen over huwelijk en echtscheiding. Het huwelijk is een instelling van God, die in het paradijs man en vrouw schiep naar zijn beeld en die vervolgens het eerste mensenpaar samenvoegde (Gen.2, 18-25). Ook na de zondeval blijft dit het uitgangspunt voor de relatie tussen man en vrouw. Niet alle bijbelse gegevens over het huwelijk zijn echter van direct belang voor de vraag of en in hoeverre ontbinding van die relatie geoorloofd is. We beperken ons daarom in het volgende tot een bespreking van de zogenaamde `schriftuurlijke echtscheidingsgronden'. Welke uitzonderingen zijn er op de regel van Gods wet, waarvan het zevende gebod zegt: 'Gij zult niet echtbreken'?

7. In de bergrede bespreekt Jezus naast andere geboden ook het zevende, en wel met het oog op het ingaan in Gods koninkrijk (Mat.5,27-32). De voorbereiding op het nabije hemelrijk stelt hoge eisen aan het huwelijk. Wat God heeft samengevoegd, mag de mens niet scheiden. Volgens de wet van Mozes werd overspel dan ook vanouds bestraft met de doodstraf door steniging (Deut.22,22; Ez. 16,38-40).

Jezus is méér dan Mozes. Zelfs het contact zoeken uit onheilige bedoelingen met andermans vrouw staat bij Hem gelijk aan echtbreuk. Een man moet zijn ogen en zijn handen thuishouden! Ook het toenmalig gebruik van een scheidbrief, waarvoor Mozes bepaalde richtlijnen gegeven had (Deut.24,1-4), wijst Jezus af: het officieel verstoten leidt eveneens tot echtbreuk zodra de verstotene een nieuwe relatie aangaat. De scheidbrief van Mozes mag geen richtlijn zijn voor volgelingen van Jezus.

8. Door de Farizeeën werd later de praktijk van de scheidbrief aan Jezus voorgelegd om Hem op de proef te stellen (Mat.19,1-12). Ten tijde van het Nieuwe Testament werd overspel gewoonlijk niet meer bestraft met de doodstraf door steniging (verg. Joh.7,53-8,11). Zo'n zaak werd meestal afgehandeld via een schriftelijke scheidingsprocedure. Dit was echter een oneigenlijk gebruik van de scheidbrief uit de wet van Mozes. Die regelde immers juist *niet* de gevallen van echtbreuk door overspel, omdat daarop de doodstraf stond. In zijn reactie wijst Jezus op Gods oorspronkelijke bedoeling met het huwelijk, gezien vanuit de schepping. Twee mensen, door God samengevoegd, worden tot een onafscheidelijke eenheid gesmeed. En wat de scheidingsacte betreft: Mozes heeft die regeling slechts toegestaan, maar het scheppingsverhaal leert dat God twee mensen samenvoegt. Omdat het volk zo hardnekkig en hardleers was, werd het uiteengaan van beide huwelijkspartners door Mozes toegelaten en wettelijk geregeld². Maar de ene echtgenoot kan de andere natuurlijk geen ontheffing verlenen van Gods gebod³.

9. Alleen in het evangelie naar Mattheüs, dat vooral geschreven is voor joodse lezers⁴, vinden we bij het verbod om zijn vrouw weg te zenden tweemaal de zogenaamde uitzonderingsclausule: `tenzij wegens hoererij' (Mat.5,32; 19,9). Daarmee wil Jezus twee dingen zeggen:

- a) Een scheidingsacte ontbindt het huwelijk voor God niet.
- b) Scheiding wegens overspel blijft buiten beschouwing.

---

² Volgens Mat.19,8 spreekt Christus over toelating, volgens Marc.10,3.5 over een gebod. Hetzelfde geldt voor de Farizeeën (zie resp. Mat.19,7 en Marc. 10,4). Deze beide termen vullen elkaar aan: Mozes gaf zijn toestemming in de vorm van een officiële en verplichtende regeling. Zie J. Douma, *Echtscheiding*. Amsterdam 1982, 15 en 28.

³ H.M. Mulder, *Scheiden... kàn dat?: een bijbelstudie*. Kampen 1990, 35. In de praktijk fungeerde de scheidingsacte meer als een soort vrijwaringsbewijs, zodat de betrokkene niet kon worden beschuldigd van overspel.

⁴ Zie J. van Bruggen, *Matteüs. Het evangelie voor Israël*. Kampen 1990, 360-362.

- Ad a:* Men wordt medeplichtig aan het tweede huwelijk *van de ander* dat de weg terug naar het eerste huwelijk blokkeert (Mat.5,32). En ook *zelf* mag men geen tweede huwelijk sluiten dat de weg terug naar het eerste huwelijk blokkeert (Mat.19,9).
- Ad b:* Echtbreuk is het niet wanneer in geval van overspel de bedrogen partner een tweede huwelijk sluit. Volgens de wet van Mozes zou het eerste huwelijk immers ontbonden zijn door voltrekking van de doodstraf aan de schuldige partner!

10. De apostel Paulus citeert de regel die Christus gegeven heeft, met het oog op gehuwde christenen binnen de gemeente van Korinthe. In 1 Korinthe 7 is zijn thema⁵: 'blijf zoals u bent'. Dit leidt voor het christelijk huwelijk tot het principe, dat een vrouw haar man niet mag verlaten en dat een man zijn vrouw niet mag verstoten. Dit is niet een gebod van Paulus zelf, maar een gebod van de Heer (1 Kor.7,10-11).

Wat te doen als dit toch gebeurd is? In de gemeente van Korinthe leefden ook gescheiden mensen. Voor die situatie heeft Paulus een alternatief, dat hij niet als ideaal maar toch wel als toelaatbaar presenteert. Een vrouw die haar man verlaten heeft, moet ongehuwd blijven of zich met haar man verzoenen. Uiteraard geldt dit ook voor een man die zijn vrouw verstoten heeft. Men kan in zulke situaties dus uit twee mogelijkheden kiezen: scheiden zonder te hertrouwen of het huwelijk herstellen.

11. Nu deed zich in Korinthe ook een situatie voor waarover Christus zich niet had uitgelaten, omdat Hij zich beperkte tot huwelijken onder het volk Israël. Er kan echter ook sprake zijn van een 'gemengd huwelijk' tussen een christen en een niet-christen. Naar analogie van de woorden van Christus formuleert de apostel nu zelf (dus 'niet de Heer') voor zo'n geval de volgende regel: de gelovige partner, hetzij een broeder of een zuster, mag de ongelovige echtgenoot niet verstoten. Voorwaarde is wel dat bij de ongelovige partner eveneens bereidheid bestaat tot 'samenwonen': hij moet in de voortzetting van het huwelijk *bewilligen* (1 Kor.7,13-14).

Als echter de ongelovige partner daarin niet bewilligt maar wil *scheiden*, laat hem of haar dan scheiden (1 Kor.7,15). Men zal dan in scheiding moeten berusten. In dergelijke gevallen is de broeder of zuster letterlijk 'niet verslaafd': niet gebonden aan de regel dat het huwelijk in stand moet worden gehouden en evenmin aan de regel dat men na scheiding ongehuwd moet blijven of zich met de ander moet verzoenen. Zo'n regel is niet bedoeld om te knechten, er zijn uitzonderingen mogelijk. Paulus wil de betrokken broeder of zuster geen bepaalde verplichting opleggen, men is in dergelijke situaties van de regel ontslagen. Hij of zij is dan 'vrij' om naar eigen geweten en in eigen verantwoordelijkheid te handelen.

De uitdrukking 'niet verslaafd' (*ou dedoulootai*) verwijst naar de afhankelijkheidsrelatie tussen meester en slaaf. Door Paulus wordt deze uitdrukking echter niet gebruikt voor een relatie tussen twee personen, maar in figuurlijke zin: vrij van verplichtingen, vrij in geweten, niet onderworpen aan bepaalde regels (1 Kor.9,19; Rom.6,18 en 22; Gal.4,3; Tit. 2,3). Waarschijnlijk bedoelt de apostel hier dus dat men zich ontslagen mag weten van de eerder door hem geformuleerde regels⁶.

Voor de persoonlijke binding binnen het huwelijk gebruikt Paulus de uitdrukking '(wettelijk) gebonden' (*dedetai*). Dit blijkt bijvoorbeeld in 1 Kor.7,39: Een vrouw is aan haar man gebonden zolang hij leeft; daarna is zij 'vrij': de huwelijksband is losgemaakt (zie ook Rom.7,2-3). De enige wettig ontbindende factor in het huwelijk is dus volgens Paulus de dood. Door het sterven wordt wettig gescheiden wat God eens had samengevoegd.

Paulus' gedachtengang is te verduidelijken met Jezus' woord over het verlaten van huis, *vrouw*, broers, ouders of kinderen omwille van het koninkrijk van God. De twaalf

---

⁵ Zie voor een uitleg van dit hoofdstuk: J. van Bruggen, *Het huwelijk gewogen*. Amsterdam 1978; C. den Boer, *De eerste brief van Paulus aan de Korinthiërs*. Deel 2: VII-XI, Kampen 1993.

⁶ Zie voor deze uitleg ook de *Kanttekeningen* bij de Statenvertaling en G.D. Fee, *The First Epistle to the Corinthians*. Grand Rapids 1987, 302-303. Andere mogelijkheden (mede in verband met de vraag of een volgend huwelijk geoorloofd is) zijn te vinden bij J. Douma, a.w., 41-43.

zullen veel moeten opofferen om Hem te kunnen volgen. Maar zij zullen dit offer reeds in de huidige wereld vele malen vergoed krijgen en in de toekomstige wereld eeuwig leven ontvangen (Luc.18,29-30). Het volgen van Christus kán het opofferen van eigen vrouw inhouden, want zelfs het belang van het huwelijk is ondergeschikt aan dat van Gods koninkrijk.

12. Toch moeten christenen zich ook in zulke situaties principieel anders opstellen dan ongelovigen. Daarom vervolgt Paulus met te zeggen dat God *ons* tot vrede geroepen heeft (1 Kor.7, 15b; andere handschriften hebben *u*). Terwijl ongelovigen misschien geneigd zijn hun huwelijk met een gelovige zo snel mogelijk te ontbinden, geldt voor christenen in het algemeen de roeping om met iedereen in vrede te leven (verg. Rom.12,18). Toegepast op een 'gemengd huwelijk' ligt er voor christenen een roeping van Godswege om ook binnen die relatie de huwelijksvrede te bewaren. Laat de gelovige partner geen conflicten forceren, maar proberen de ongelovige partner met veel geduld en zachtmoedigheid te winnen (verg. 1 Petr.3,1-2).

Het argument voor zijn apostolische raad geeft Paulus via een dubbele vraag (1 Kor.7,16), eerst tot de vrouw die een ongelovige man heeft en daarna tot de man die een ongelovige vrouw heeft. Het is een open vraag⁷: 'want wat weet u ervan of u de ander zult behouden?' De apostel wil zeggen: u weet niet of God uw man/vrouw wil behouden. Aan de ene kant mag men hopen op bekering van de ongelovige partner, aan de andere kant mag men die bekering niet automatisch verwachten. Laat men in elk geval een vreedzame opstelling kiezen! Als de ongelovige partner het huwelijk niet wil voortzetten maar wenst te scheiden, zal men daarin moeten berusten. Maar gezien vanuit de gelovige partner is er onvoldoende reden om naar een scheiding toe te werken. Daarvoor is het huwelijk te belangrijk: door vredelievendheid en huwelijkstrouw is er de mogelijkheid om de ander te winnen voor Christus.

13. De opdracht die ons deputaatschap heeft ontvangen, is duidelijk gericht op het onderzoek naar de praktijk van echtscheidingszaken in de kerken. Wij hebben zojuist een 'schets van bijbelse gegevens' geboden, terwijl we tegelijk beseffen dat er over de precieze exegeze (met name van 1 Kor.7:12vv) onder gereformeerden altijd verschil is geweest en ook zal blijven. Het lijkt ons daarom onjuist wanneer een generale synode bindende exegetische conclusies zou trekken.

Onze 'schets van bijbelse gegevens' heeft ook niet die bedoeling. Het gaat erom dat de kerken in de behandeling van echtscheidingszaken zoveel mogelijk een lijn volgen, zelfs als er exegetisch hier en daar verschil van mening blijft over wat de Schrift ons inzake echtscheiding leert.

3.3 Toepassing van bijbelse gegevens in de kerkelijke praktijk

14. In de Gereformeerde Kerken is het nimmer een strijdpunt geweest of *overspel* een grond voor echtscheiding vormde. Het woord van Jezus in Mat.5,32 en 19,9: 'tenzij wegens hoererij' is altijd zo opgevat, dat de aan overspel onschuldige partner de vrijheid had opnieuw te trouwen. Men deelde niet de rooms-katholieke opvatting, alsof zelfs door overspel de band van het huwelijk niet ontbonden kon worden.

Daarmee werd niet gezegd dat overspel automatisch tot het ontbinden van een huwelijk moet leiden. Hoezeer het huwelijk door overspel ook geschonden is, toch moet zowel door de partners zelf alsook door het kerkelijk vermaan gestreefd worden naar vergeving en verzoening. Daarin weerspiegelt zich de houding van de HERE tegenover het oude verbondsvolk Israël en de nieuwtestamentische kerk. De verhouding tussen de HERE en zijn volk wordt onder het beeld van het huwelijk voorgesteld (Ez.16, 18; Hos.2, 18v; Spr.2, 17). Daarbij mag ons opvallen dat de HERE zijn 'vrouw' telkens weer in genade aanvaard heeft, ondanks het feit dat zijn volk Hem verliet en 'overspel' pleegde (b.v. Jer.3, 1vv).

De voorzichtigheid om na overspel een huwelijk niet zo maar voor ontbonden te verklaren is

---

⁷ J. van Bruggen, a.w., 73-75.

temeer noodzakelijk, omdat we weten dat schuld van de overspelige partner nog niet de onschuld van de andere partner betekent. Het komt zeker voor dat de schuld aan de ravage in een huwelijk concreet aan een van de partners verweten kan worden; maar het kan ook gecompliceerder liggen. Terwijl de HERE heilig en zijn verbondsvolk overspelig en onheilig was, is die tegenstelling tussen man en vrouw in een geschonden huwelijk zo duidelijk niet. Altijd zal ook de niet-overspelige partner zich moeten afvragen, in hoeverre hij (zij) mede schuldig staat aan de ontwrichting van het huwelijk. Binnen de Gereformeerde Kerken hebben gehuwden en/of ambtsdragers steeds van deze zaken geweten, zodat in de praktijk menig geval van overspel niet tot ontbinding van het huwelijk leidde.

15. Terwijl naar algemene overtuiging overspel een grond voor echtscheiding kon worden, wist men ook dat de woorden van Jezus in Mat.5 en 19 niet zó behoorden te worden opgevat, alsof alleen overspel als ongeoorloofde geslachtelijke omgang tussen een man en een vrouw, het huwelijk kon ontbinden⁸. Ongetwijfeld is aan deze vorm van overspel gedacht in de genoemde teksten. Maar naar analogie van deze (meest voorkomende) vorm van overspel kunnen ook voor-echtelijke ontucht, die niet aan de andere partner bekend was toen het huwelijk gesloten werd, of homoseksueel verkeer, of incest een grond voor echtscheiding worden. Kerkeraden kunnen met verschillende vormen van overspel te maken krijgen.

Onder punt 8 is reeds gezegd dat op overspel in de mozaïsche wetgeving de doodstraf stond. Dezelfde straf stond ook op de andere hierboven genoemde vergrijpen op seksueel gebied (voor homoseksueel verkeer en verkeer met dieren, zie Lev.18, 22v en 29; 20, 13; voor een bepaalde vorm van voor-echtelijk verkeer, zie Deut.22, 20v). Waren de gestraften gehuwd, dan maakte de doodstraf uiteraard ook een einde aan hun huwelijk.

Wel moeten we voorzichtig zijn aan het feit, dat tijdens de oudtestamentische bedeling op dergelijke vergrijpen de doodstraf stond, een bijbels recht op echtscheiding voor vandaag te ontleenen. Want dan zou men dat recht ook kunnen opeisen in gevallen van godslastering (Lev.24, 16), sabbatsschending (Ex.35, 2), het vervloeken van z'n ouders (Lev.20, 9) of het plegen van een moord (Gen.9, 6; Ex.21, 12). Ook op dergelijke misdrijven stond de doodstraf.

Hoezeer dergelijke misdrijven hun slechte uitwerking op een bestaand huwelijk kunnen hebben, daarmee is niet gezegd dat zij evenals overspel vandaag tot een huwelijksontbinding zouden moeten leiden. Wie dat beweert, stelt in feite dat wij ook nu nog aan de mozaïsche rechtsregels gebonden zijn. Het lijkt ons daarom juister alleen over overspel als echtscheidingsgrond te spreken. En dan niet omdat daarop in de mozaïsche wetgeving de doodstraf stond, maar omdat Jezus overspel als echtscheidingsgrond noemt.

16. Minder overeenstemming was er binnen de Gereformeerde Kerken over de uitleg en toepassing van 1 Kor.7, 12vv. Kon in *kwaadwillige verlating* een tweede wettige grond voor echtscheiding worden gevonden? De Gereformeerde Kerken hebben in deze zaak, hoewel zij die meer dan eens op hun agenda kregen, geen principiële uitspraak gedaan. De Generale Synode van Middelburg 1933 besloot over de vraag of ook kwaadwillige verlating een voor God geldige reden tot echtscheiding was, geen uitspraak te doen⁹. Aan deze uitspraak ging een vrij lange geschiedenis vooraf. Op de Generale Synode van Utrecht 1920 diende een rapport inzake echtscheiding. Dit rapport (rapporteur H.H. Kuyper) geeft een lange lijst van namen van gereformeerde theologen, die vanaf Beza in kwaadwillige verlating een tweede grond voor echtscheiding zagen¹⁰. Het is waarschijnlijk niet overdre

---

⁸ Zie ook het *Rapport inzake echtscheiding*, dat een commissie (rapporteur H.H. Kuyper) aan de Generale Synode van Leeuwarden 1920 uitbracht, *Acta Bijlagen*, 22.

⁹ *Acta Generale Synode van Middelburg*, art. 130.

¹⁰ Genoemd worden Ursinus, Danaeus, Junius, Amesius, Voetius, Maastricht, de schrijvers van de Synopsis, Rivetus, W. Brakel, A. Kuyper en Geesink, a.w., Bijlage Rapport inzake Echtscheiding,

ven om op grond van deze lijst te zeggen dat de meeste gereformeerde theologen (ethici) deze overtuiging deelden.

Toch waren en zijn er ook tegenstanders van dit gevoelen¹¹. De moeite schuilt vooral in de exegeze van 1 Kor.7, 15: 'De broeder of zuster is in dat geval niet gebonden'. Betekent dit 'niet gebonden' dat wel het samenleven van man en vrouw kan zijn opgeheven, maar dat de 'niet gebonden' gelovige partner daarom nog 'niet vrij' is een volgend huwelijk te sluiten? Met andere woorden: wel een soort scheiding van tafel en bed, maar geen echtscheiding? Daarover liep het verschil.

De Generale Synode van Leeuwarden deed in 1920 vanwege deze verdeeldheid geen uitspraak, terwijl tenslotte ook de Generale Synode van Middelburg 1933 dit niet deed, zoals we reeds zagen.

In onze Formulieren van Enigheid wordt niet over wettige mogelijkheden van echtscheiding gesproken, wat wel gebeurd is in o.a. de Westminster Confessie van 1647. Deze confessie leert dat overspel en opzettelijke verlating een huwelijk kunnen ontbinden. De verlating moet dan wel van die aard zijn dat kerk en overheid er niets meer aan kunnen veranderen¹².

Het is onjuist in een uitlating van de Generale Synode van Hoogeveen 1969/70 een verandering van kerkelijke koers te zien. Deze synode overwoog, in verband met een aan haar voorgelegde echtscheidingsleer, "dat uit de tegenstelling, die de Here in Mattheüs 5:31 en 32 maakt tussen hetgeen gezegd is aangaande de scheidbrief en hetgeen Hijzelf zegt, volgt dat alleen ontucht als vleeselijke gemeenschap buiten eigen huwelijk als grond voor echtscheiding genoemd kan worden". Maar wij kunnen toch moeilijk uit een enkele (o.i. misverstand wekkende) 'overweging' van een synode, die zich in het geheel niet confronteerde met vroegere uitspraken over 'kwaadwillige verlating', een nieuwe kerkelijk geijkte opvatting aflezen¹³. De Gereformeerde Kerken hebben officieel een tweede echtscheidingsgrond niet aanvaard; maar zij hebben ook nooit uitgesproken dat er slechts één echtscheidingsgrond zou zijn.

17. Zoals bekend bleven zich in de kerken wel gevallen van kwaadwillige verlating voordoen. Hoe ging men daarmee om? Men handelde zoals ook vroeger gebeurd was. In veel gevallen werd echtscheiding na kwaadwillige verlating kerkelijk niet veroordeeld. Algemeen gesproken kunnen we zeggen, dat kerkeraden hebben gehandeld naar de regel die in het rapport-Kuyper helder geformuleerd werd: Een particuliere kerk of groep van kerken kan een ander standpunt innemen dan algemeen in de kerken wordt aanvaard (n.l. dat het geoorloofd is na kwaadwillige verlating te scheiden); maar zij dient toch te erkennen, dat iemand te goeder trouw en met een oprecht geweten voor God de Here anders oordelen kan. "Gelukt het de Kerk daarom niet, zulk een gemeentelid van ongelijk te overtuigen, dan moge de Kerk hem vermanen, maar van een toepassing van de censuur behoort zij zich te onthouden"¹⁴. Op gelijke wijze oordeelde het deputaatschap, dat voor de Generale Synode van

---

16.

¹¹ Zoals à Marck, Pictetus, C. van Velzen, en in de vooroorlogse jaren de exegeten J. Ridderbos, die binnen het deputaatschap-Kuyper een minderheidsnota schreef, a.w., 35vv. De overige deputaten J.H. Landwehr, A. Anema, H. Bavinck, H. Bouwman, F.W. Grosheide, B. van Schelven en H.H. Kuyper, meenden dat een volgend huwelijk wél gewettigd was.

In een deputaatschap, benoemd door de Generale Synode van Arnhem 1930, was Greijdenus de enige die een soortgelijk minderheidsstandpunt innam als Ridderbos. De andere deputaten, G.Ch. Aalders, K. Dijk, W.A. van Es en H. Kaajan (rapporteur), meenden dat op grond van de Schrift niet gezegd kon worden dat een volgend huwelijk na kwaadwillige verlating uitgesloten was, *Rapport inzake echtscheiding, Acta* Generale Synode van Middelburg, Bijlagen, 193vv.

¹² Westminster Confessie, art.24,6.

¹³ Zie *Acta* Hoogeveen 1969/70, art.314, overweging ad a,2, pag.333. Het is ook jammer dat deze indruk gevestigd is in de losbladige *Kerkorde* van de Gereformeerde Kerken in Nederland, verzorgd door H. Bouma, waar bij artikel 70 (over de kerkelijke huwelijksbevestiging), deze 'overweging' van de synode van Hoogeveen is opgenomen.

¹⁴ *Rapport* (zie noot 8), 33.

Middelburg voorbereidend werk verrichtte. Dit deputaatschap was van mening dat nimmer met volstrekte zekerheid viel uit te maken, of 1 Kor.7, 15 nu wel of niet op de ontbinding van de huwelijksband doelde. Daarom moest de synode, volgens het deputaatschap, daarover ook geen uitspraak doen. Deed zij het wel, dan zou zo'n uitspraak, *hoe zij ook uitviel*, een veroordeling inhouden van het gevoelen van veel gereformeerden van vroeger en later tijd, omdat er altijd verschil van mening geweest was over de vraag, of naar de Schrift 'kwaadwillige verlating' een geldige grond tot echtscheiding moest worden geacht¹⁵.

De praktijk wijst uit dat deze gedragslijn niet door alle gereformeerde kerkeraden wordt gevolgd.

18. Niet alleen is er verdeeldheid over de vraag, of kwaadwillige verlating een grond voor echtscheiding is. Ook de kwestie *wat precies 'kwaadwillige verlating' is*, krijgt geen eenstemmig antwoord. Dat ligt ook voor de hand. Wie zich hier strikt beperkt tot volledig soortgelijke situaties als in 1 Kor.7, 12vv genoemd, moet concluderen dat kwaadwillige verlating alleen te vinden is in situaties waarin de gelovige partner door een *heidense* partner in de steek gelaten wordt. Op zendingsvelden kan dat nog voorkomen, maar in onze Nederlandse situatie zal zoiets heel uitzonderlijk zijn.

Toch zijn er gevallen van kwaadwillige verlating waarbij men zich terecht op 1 Kor.7, 12vv kan beroepen. We hebben dan te maken met een moderne situatie die zich laat *vergelijken* met die uit genoemde bijbelpassage. Iets ingewikkelder gezegd: Er zijn gevallen van kwaadwillige verlating die *naar analogie* van 1 Kor.7, 12vv beoordeeld mogen worden. 'Naar analogie van' wil zeggen dat er - ondanks verschil in situatie tussen toen (in Korinthe) en nu - ook veel overeenkomst is.

Laten we dat met een voorbeeld illustreren. Een broeder van de gemeente wordt Jehova's Getuige, verlaat zijn vrouw wegens zijn sektarische opvattingen en zet een scheiding door. De kerkeraad acht een volgend huwelijk van deze vrouw geoorloofd op grond van 1 Kor.7,15. Want, ook al zullen we een Jehova's Getuige geen heiden noemen (verschil met 1 Kor.7), er is tussen hem en zijn vrouw wel een kloof inzake het geloof ontstaan (overeenkomst met 1 Kor.7). Nog een voorbeeld: een zuster van de gemeente verlaat haar man en gedraagt zich voor en na de verlating ongelovig, door van geen verzoening te willen weten. Zij verlaat zelfs de gemeente. De broeder trouwt opnieuw, met instemming van de kerkeraad, die ook hier 'naar analogie van' redeneert. De betreffende vrouw is geen heidin (geworden), maar zij heeft wel de houding van een ongelovige aangenomen.

Volgens Voetius en anderen hoeft niet elke kwaadwillige verlating er een 'wegens de religie' te zijn. Het zou een absurde consequentie zijn, aldus Voetius, als een misdadige man die zijn vrouw verlaat, maar in haar buurt blijft wonen, haar een levenslange staat van weduwe kon opleggen! Op die manier zou de schuldige partner de ander van het gebruik en de vruchten van het huwelijk kunnen beroven. Hij zou naar believen kunnen scheiden wat God verenigd heeft. Een dergelijk optreden van de schuldige partner zou dan wel niet het gevolg zijn 'vanwege de (heidense) religie', maar wel duidelijk 'tegen de (christelijke) religie' ingaan¹⁶.

Een beroep op 1 Kor.7, 12w kan iemand alleen doen als er bij de andere partner van ongelooft, in woord of wandel, sprake is. Zo alleen loopt er een lijn van huidige situaties naar de situatie die Paulus op het oog had in 1 Kor.7, 12v. Het moet een zondig gedrag betreffen, waarop de betrokkene valt aan te spreken. Vandaar ook de aanduiding van dit gedrag als *kwaadwillige verlating*. De betrokkene is geen ongelovige, geen heiden (in de zin van 1 Kor.7, 12vv), maar hij gedraagt zich wél als zodanig, in woord en/of wandel. Hij is iemand die "zich in leer of leven onchristelijk gedraagt" (Heid.Catechismus, antw. 85). De kerkeraad kan hem daarop aanspreken en hem oproepen de huwelijksband weer te onderhouden en zijn belofte van trouw na te komen.

19. Van een ongelovig gedrag dat in ernstige mate het huwelijk bedreigt, is ook sprake in

---

¹⁵ *Rapport inzake echtscheiding*, Acta synode van Middelburg, Bijlagen, 193.

¹⁶ G. Voetius, *Politica ecclesiastica* I, Amsterdam 1666, 188v.

geval van mishandeling. De één kan de ander lichamelijk of geestelijk terroriseren. Voorbeelden daarvan zijn brutaal seksueel misbruik, ernstige verwaarlozing ten gevolge van dronkenschap of drugsverslaving, of ook geestelijke intimidatie die de andere partij tot wanhoop brengt. Ook dat zijn vormen van verlaten en wel als gevolg van ongehoorzaamheid aan Gods geboden. De kerkeraad kan iemand op zulk gedrag aanspreken en hem of haar oproepen de huwelijksband weer te onderhouden met respect voor de ander aan wie trouw was beloofd. Anders ontstaat een situatie waarin het huwelijk opgebroken is. Het ligt voor de hand aanhoudende mishandeling, die het leven van de andere partij en vaak ook van de kinderen bedreigt, als een vorm van kwaadwillige verlaten te brandmerken.

20. Een beroep op kwaadwillige verlaten om echtscheiding te rechtvaardigen, kan ten onrechte zijn. Als een vrouw zou zeggen: 'Hij heeft mij kwaadwillig verlaten', terwijl zij hem het leven in huis onmogelijk heeft gemaakt, kan zij zich niet met een eerlijk geweten op 1 Kor.7, 12vv beroepen voor het sluiten van een volgend huwelijk. Het zou zelfs kunnen zijn dat de man meer recht heeft te zeggen dat hij door zijn vrouw in plaats van zij door hem verlaten is!

De praktijk wijst uit dat er een grote verscheidenheid van gevallen is, en dat er veel wijsheid nodig is bij het beoordelen van de vraag, of een beroep op 1 Kor.7 terecht of ten onrechte is. Deze moeilijkheden nemen niet weg dat in de Gereformeerde Kerken een gehuwde, die door zijn of haar partner verlaten is, terecht over kwaadwillige verlaten kan spreken.

21. In hun bezinning over de (on)mogelijkheid van echtscheiding moeten kerkeraden zich laten leiden door wat in de Schrift over de band van het huwelijk, over liefde, geduld en barmhartigheid en over de *begrensde mogelijkheden* van echtscheiding geleerd wordt. Wij hebben twee gronden voor echtscheiding genoemd. Zinvol worden zij als volgt samengevat: Er is een grond om echtscheiding te *bewerkstelligen* (overspel), en er is een grond om in echtscheiding te *berusten* (kwaadwillige verlaten)¹⁷. Dit 'berusten' betekent overigens niet dat de kerkeraad in zulke gevallen geen taak zou hebben. Een kerkeraad zal, ook zonder te zeggen wat een verlaten broeder of zuster precies moet doen, op de eigen verantwoordelijkheid wijzen die de broeder of zuster voor God heeft.

Wel mag de betreffende broeder of zuster en ook de kerkeraad voor ogen staan, dat men in geval van kwaadwillige verlaten naar het woord van Paulus ontslagen is van de regel, dat het huwelijk in stand moet blijven, en ook van de regel uit 1 Kor. 7,11 (zie hieronder bij punt 20), dat men na een scheiding ongehuwd moet blijven, of zich met de ander moet verzoenen.

22. Dit laatste maakt duidelijk dat niet elke echtscheiding het recht geeft *een volgend huwelijk* te sluiten. Er is een verschil tussen enerzijds de situaties die in Mat.5, 32 (overspel) en 1 Kor.7,12vv (kwaadwillige verlaten) vermeld worden en anderzijds de situatie zoals die in 1 Kor.7,11 getekend wordt. Zoals we hierboven reeds hebben uiteengezet, kan het huwelijk na scheiding wegens overspel of kwaadwillige verlaten als geheel ontbonden beschouwd worden. Maar er zijn ook huwelijken waarvan de partners gescheiden leven, zonder dat zij een volgend huwelijk kunnen sluiten.

Hoe onjuist het sluiten van zo'n huwelijk zou zijn, blijkt uit wat Paulus in 1 Kor.7, 11 zegt over huwelijken waarin beide partners lid van de gemeente zijn. Kennelijk zijn die huwelijken ontworpen, want man en vrouw leven gescheiden. Desondanks houdt de apostel deze gemeentelieden voor, dat er slechts twee mogelijkheden zijn: men blijft ongetrouwd, of men

---

¹⁷ Amesius (1576 - 1633) bracht dit in het latijn zeer bondig zo onder woorden: Er is een *causa divortii faciendi* (Matth.5 en 19) en een *causa divortii patiendi* (1 Kor.7). Over kwaadwillige verlaten zegt hij: "Hardnekkige verlaten, hoewel ze voor de verlatende (schuldige) partij geen wettige grond is om een scheiding te bewerkstelligen, biedt aan de verlaten partij, nadat tevergeefs alle middelen geprobeerd zijn, een wettige grond om in echtscheiding te berusten", *De conscientia et eius iure vel casibus*, Amsterdam 1631, 352. Op dezelfde zorgvuldige manier als in de *We stinster Confessie* wordt door Amesius over de mogelijkheid van een volgend huwelijk gesproken. Eerst moet alles geprobeerd zijn het huwelijk te herstellen.

verzoent zich met elkaar.

1 Kor.7, 11 laat ons zien, hoe ook binnen de gemeente gestoorde relaties tussen man en vrouw voorkomen, die blijkbaar heel moeilijk te herstellen vielen. Het getuigt van wijsheid en barmhartigheid wanneer ook wij vandaag daarmee rekening houden en niet de absolute eis stellen dat man en vrouw weer moeten gaan samenleven. Het getuigt verder van luisteren naar het apostolisch vermaan, wanneer dergelijke gehuwden geen volgend huwelijk overwegen, maar zich óf met elkaar verzoenen óf ongehuwd blijven.

Een volgend huwelijk kan alleen overwogen worden als het vorige op voor God verantwoorde wijze ontbonden is. Helaas komt het vaak voor dat men zich aan het apostolisch vermaan van 1 Kor.7, 11 *niet* stoort en *wel* een volgend huwelijk sluit. De daaraan schuldige partner maakt zich daarmee definitief los van de ander, die op zijn (haar) beurt dan ook niet meer verplicht is om voor altijd ongehuwd te blijven.

23. Niet altijd is de *schuldvraag* zó beslissend dat een schuldige partner nooit meer een volgend huwelijk zou kunnen aangaan. Zo kan door de dood van de ene partner een volgend huwelijk voor de andere partner mogelijk worden (vgl. Rom.7, 2). Ook voor de partner die schuldig was aan een scheiding, is zijn (vorig) huwelijk door de dood ontbonden.

In de kerken wordt doorgaans ook geen bezwaar gemaakt tegen hertrouwen van de schuldige partner, voor het geval de onschuldige partner hertrouwd is. Door zo'n huwelijk is het vorige huwelijk geheel te niet gedaan, en heeft de (eens) schuldige partner geen verplichting meer tegenover zijn (haar) vroegere echtgenoot (-ote).

Moeilijker zijn de gevallen waarin de onschuldige partner na de echtscheiding niet hertrouwd is. Zo komen er onder ons situaties voor, waarin iemand zich bij de kerk voegt die daarvoor met een ongelovige man of vrouw gehuwd was en zich schuldig weet aan de ontbinding van dat huwelijk. Wanneer nu zo iemand als gescheidene zich bij de kerk voegt en in contact komt met een zuster of broeder in Christus, moet dan een huwelijk tussen hen beiden verboden worden, omdat de onschuldige (of mede-schuldige) partner van destijds nog leeft en niet hertrouwd is? Het zou prachtig zijn wanneer alsnog verzoening tussen eens gescheidenen bewerkstelligd zou kunnen worden. Maar vrijwel altijd is dat onmogelijk. Bovendien zijn er vaak jaren verlopen en heeft de vroegere relatie geen enkele praktische betekenis meer.

Zonder grondig beraad is voor dergelijke situaties geen antwoord te vinden. Het is soms mogelijk naar analogie van 1 Kor.7, 12vv te handelen. Wanneer aan het herstel van het vroegere huwelijk absoluut niet gedacht kan worden, ook omdat de ongelovige partner wars is van het evangelie en van de kerk, kan een situatie naar analogie van 1 Kor.7, 12vv intreden. Uiteraard is het verschil in situatie heel duidelijk: de man of vrouw die met een zuster of broeder wil hertrouwen, stond schuldig aan de ontbinding van het vorig huwelijk. Maar er is desondanks van analogie sprake, omdat het oude huwelijk *mede* vanwege vijandschap tegen het evangelie niet meer te herstellen valt.

Het komt ook voor dat een huwelijk van twee kerkleden ontbonden werd, waarbij de betreffende broeder en zuster aan het woord uit 1 Kor.7, 11 moeten denken: ongetrouwd blijven of zich met elkaar verzoenen. Zij zijn wel voor de burgerlijke overheid vrij om te hertrouwen, maar zij zijn dat niet voor God en zijn gemeente. Zie hierboven bij punt 20. De boodschap van 1 Kor.7, 11 is duidelijk en laat o.i. geen hertrouwen toe. Tegelijk weten we uit de praktijk hoe zwaar het sommigen valt voor de rest van hun leven ongehuwd te blijven leven. Dat moet ons er echter niet toe brengen aan het duidelijk woord uit 1 Kor.7, 11 te gaan tornen. Wel kunnen we wijzen op de barmhartigheid die jegens zondaars betoond moet worden, zoals we in de volgende punten laten uitkomen.

24. Vaak worden kerkeraden met het probleem geconfronteerd dat *niet meer goed is na te gaan*, op welke grond(en) een vroegere echtscheiding gebaseerd was. Vooral wanneer iemand als gescheidene van buiten de kerken komt, is het verhaal dat hij (zij) over zijn (haar) vroegere echtscheiding vertelt, zelden nog door hoor en wederhoor op z'n waarheidsgehalte te toetsen. Kerkeraden zijn niet geroepen hier speurwerk te verrichten. Zij kunnen, als er geen duidelijke grond is voor het verbieden van een (volgend) huwelijk, volstaan met de betreffende personen op hun eigen verantwoordelijkheid voor God te wijzen.

25. Er komen ook situaties voor waarin kerkeraden, die zich laten leiden door de richtlijnen die in de Schrift voor huwelijk en echtscheiding te vinden zijn, toch nog op veel moeilijkheden stuiten, die met een eenvoudig beroep op Schriftteksten niet zijn op te lossen. Laten we daarvan een voorbeeld geven. Het komt voor dat een reeds gesloten huwelijk kort daarna weer ontbonden werd, omdat van een (seksueel) leven als man en vrouw geen sprake kan zijn. Ieder begrijpt dat we hier niet de maatstaf van Mat.5 (en 19) en 1 Kor.7 kunnen aanleggen. Overspel en kwaadwillige verlating zijn niet in geding. Iets anders wel: *kan in zo'n geval van een huwelijk gesproken worden?* Is het huwelijk dat formeel gesloten is, hier wel een echt huwelijk? Het blijkt dat we in de vragen die er rond de echtscheiding kunnen rijzen, ook zijn aangewezen op wat de Schrift ons over het doel van het huwelijk zegt. Het zou een verschraling zijn wanneer we ons alleen maar blindstaarden op enkele bijbelpassages over echtscheiding en niet heel het onderwijs ter harte namen dat de Here ons geeft over het huwelijk, over de onderlinge omgang tussen gehuwden, over verdraagzaamheid, barmhartigheid en verzoening.

26. Wat wij hierboven over huwelijk en echtscheiding geschreven hebben, geeft volgens ons geen aanleiding om over de *gronden voor echtscheiding* meer uit te spreken dan onze synoden gedaan hebben. Met betrekking tot overspel als grond is er onder ons geen verschil van opvatting. Met betrekking tot kwaadwillige verlating was en is die er wel. Maar op dit punt kunnen wij blijven bij wat de Generale Synode van Middelburg in 1933 heeft besloten. Voor de praktijk betekent dit, dat de een de ander niet kan binden aan zijn (haar) eigen opvatting over de vraag, of kwaadwillige verlating al dan niet een schriftuurlijke echtscheidingsgrond kan heten.

Stel dat een kerkeraad in meerderheid of zelfs in z'n geheel van mening zou zijn dat de kwaadwillig verlaten partner niet opnieuw mag trouwen; dan dient hij toch te erkennen, dat iemand tot een ander oordeel kan komen, te goeder trouw en met een oprecht geweten voor God de Here. Het is niet de taak van de kerkeraad hier een eigen gedragslijn te stellen. Het is uiteraard wel zijn roeping op gewetensvol handelen aan te dringen.

27. Het standpunt dat de kerken moeten blijven innemen, kan in veel gevallen een botsing betekenen met het beleid dat de *overheid* voert. Zoals bekend is voor de Nederlandse wet *duurzame ontwrichting* de grond voor echtscheiding.

Het verschil tussen deze grond en de gronden voor echtscheiding die de kerk moet eerbiedigen, is evident. We hebben gezien hoe Paulus in 1 Kor.7, 11 aan beide partners binnen een (duurzaam) ontwricht huwelijk voorhoudt, dat een volgend huwelijk niet mogelijk is. Modern gezegd: een scheiding van tafel en bed kan onvermijdelijk zijn; maar een echtscheiding waarna men de vrijheid meent te hebben opnieuw te huwen, zou in strijd komen met wat Paulus ons voorhoudt.

De ontwrichting van een huwelijk en de daarop gevolgde ontbinding van zo'n huwelijk door de overheid, *zonder* dat van een door de Schrift genoemde echtscheidingsgrond sprake is, houdt dus nog niet in dat de kerk een volgend huwelijk van een van beide partners kan goedkeuren. Burgerlijke vrijheid tot het aangaan van een nieuw huwelijk betekent nog niet dat men ook kerkelijk, voor God en zijn gemeente, deze vrijheid bezit. Een op aarde ontbonden huwelijk, hoeft in Gods ogen niet ontbonden te zijn.

28. Terwijl de kerk de overheid niet altijd kan en mag volgen, zou het onjuist zijn *beslissingen van de overheid* inzake echtscheidingen en (nieuwe) huwelijken te negeren. Wij staan niet op het rooms-katholieke standpunt dat de kerk een eigen echtscheidingsrecht heeft. Toch zal ontbinding van het huwelijk door de overheid niet alleen maatschappelijke, maar ook kerkelijke gevolgen kunnen hebben. De kerk stelt in bepaalde gevallen terecht, dat een op aarde ontbonden huwelijk niet voor God ontbonden is. Maar van gemeenteleden die wettelijk gescheiden zijn, kan de kerk niet eisen dat zij als gehuwden samenleven. Zij kan ook niet eisen dat, wanneer een van beide gescheiden levende partners ten onrechte weer gaat trouwen, de andere partner toch gehouden is ook verder ongehuwd te blijven. De kerk moet aandringen op onderlinge verzoening en eventueel op herstel van het ten onrechte ontbonden huwelijk. Zij moet het kwaad, als het niet meer ongedaan gemaakt wordt, proberen in te dammen door de gescheidenen op hun roeping te wijzen verder ongehuwd te

blijven. Zij kan censuur oefenen over wie desondanks zijn (haar) eigen gang gaat. Maar zij zal altijd rekening moeten houden met de situatie zoals die door huwelijk en echtscheiding burgerlijk geregeld wordt.

Het lijkt ons ook onjuist dat een kerkeraad zelf regelingen wil treffen, die civiel vaak getroffen moeten worden bij een tijdelijk uiteengaan, bij een scheiding van tafel en bed, of bij een echtscheiding. Het is triest dat echtscheiding ook onder kerkleden een realiteit is. Maar de schaamte daarvoor uit zich op een verkeerde wijze wanneer een kerkeraad meent dat hijzelf zaken moet en kan regelen die tot het domein van de overheid behoren. Er zijn civiele maatregelen, die alleen de overheid effectief (eventueel ook met dwang) kan treffen. De door de rechtbank opgestelde regelingen, b.v. inzake bezoek van de kinderen aan hun gescheiden ouders, behoren te worden nagekomen door kerkleden die het betreft.

29. Omdat het de taak is van de kerkeraad de tafel des Heren heilig te houden, zullen ook zonden tegen het zevende gebod de kerkeraad ertoe brengen broeders en zusters *de toegang tot het heilig avondmaal* te ontzeggen. Waar duidelijk in strijd gehandeld wordt met wat de Heilige Schrift over het huwelijk leert, moet de kerkelijke tucht toegepast worden. Daarbij zal in naam van God aangedrongen moeten worden op erkenning van schuld en op de bereidheid elkaar te vergeven en elkaar opnieuw te aanvaarden. Zelfs na de zonde van overspel is het niet vanzelfsprekend dat ontbinding van het huwelijk volgt, zoals hierboven (bij punt 13) reeds gezegd werd. Altijd moet er met een beroep op Gods lankmoedigheid, die jegens ons groot is, gepoogd worden om geschonden huwelijksverhoudingen te herstellen. Verder moet er op worden toegezien dat niet alleen schuld beleden, maar ook de echtheid daarvan beproefd wordt. Wie zich b.v. schuldig maakt aan overspel, zich op grond daarvan laat scheiden van de andere partner en verhuist naar een andere kerkelijke gemeente om na schuldbelijdenis snel te kunnen trouwen met de man of vrouw die bij het overspel betrokken was, legt geen schuldbelijdenis af uit verootmoediging, maar uit berekening.

30. Bij hardnekkige onboetvaardigheid kan de kerkelijke censuur tot afsnijding van de zondaars leiden. Maar lang niet altijd is de zonde zo duidelijk en de zondaar zo onwillig, dat de tucht tot het einde van de afsnijding moet worden doorgezet. *Heel de levenswandel van de betreffende persoon* moet daarbij in rekening worden gebracht. Geen zonde is hier onvergeeflijk. De kerk moet in haar tucht ook barmhartig zijn. Wanneer zij tot afsnijding overgaat, moet zij ervan overtuigd zijn dat de afgesnedene geen deel zal hebben aan het koninkrijk van God.

31. Het zou ook onjuist zijn tuchtwaardige handelingen inzake ongeoorloofde echtscheidingen of daarmee samenhangende gedragingen *vele jaren te continueren*, zonder dat er nog stappen worden ondernomen op de weg naar afsnijding. Wanneer het betreffende gemeentelid genoegzaam is onderwezen in het Woord van God en lange tijd gestraft is met afhouding van het heilig avondmaal, zonder dat de kerkeraad daarna de vrijmoedigheid heeft volgende stappen in de tuchtprocedure te zetten, moet hij de zaak aan het eindoordeel van God overlaten en de procedure beëindigen.

32. Soms is het nodig, voor het onderzoeken van een zaak, de betrokkenen mee te delen dat een *zgn. eenvoudige afhouding* van het avondmaal vereist is gedurende het onderzoek. Dit is geen tucht in de zin van een strafmaatregel. Juist daarom zal een dergelijke eenvoudige afhouding zo kort mogelijk moeten duren, om niet de schijn van een tuchtmaatregel aan te nemen.

33. Herstel van een gebroken huwelijk is vaak niet meer mogelijk, zodat een (echt-)scheiding volgt. In die gevallen waarin man en vrouw lid van de gemeente van Christus blijven, maar niet meer als echtgenoten samenleven, rust op hen de roeping elkaar in elk geval kerkelijk te aanvaarden als broeder en zuster. Kerkeraden zullen moeten streven naar een dusdanige verzoening, dat de betrokkenen elkaar aan de tafel van het heilig avondmaal als broeder en zuster in de Here aanvaarden, ook bij het voortbestaan van de scheiding.

34. Het *beleid van kerkeraden* met betrekking tot echtscheidingsproblemen is niet altijd gelijk. De diversiteit van moeiten die zich kunnen voordoen, wanneer kerkeraden te maken krijgen met huwelijks- en echtscheidingsproblemen, maakt het onzes inziens ook onmogelijk tot een voor alle kerkeraden bindend beleid te komen. Deze onvermijdelijke gevarieerdheid moet ons voorzichtig maken een gedragslijn voor kerkeraden tot in details uit te werken. Een grote mate van uniformiteit in tuchtzaken betreffende huwelijkskwesties zou zeker voordelen hebben. Maar wij menen dat die uniformiteit moeilijk te bereiken is. Wij moeten blijven streven naar eenstemmigheid inzake de hoofdlijnen, die hierboven, in aansluiting aan de bescheiden opstelling van vroegere synoden, gegeven zijn. Een uitgebreide kerkelijke 'wetgeving' zou enerzijds tot een formalistische strengheid kunnen leiden en anderzijds even formalistisch doen zoeken naar de mazen die in een dergelijke wetgeving altijd weer gevonden kunnen worden.

35. Men zou teleurgesteld kunnen zijn nu blijkt dat een grote mate van uniformiteit lang niet altijd te bereiken is. Maar beter is het om eerlijk toe te geven dat wij deze uniformiteit lang niet altijd kunnen bereiken. Niet alleen de hierboven genoemde 'diversiteit van moeiten' maakt het onmogelijk tot volledige eenstemmigheid te komen. Daarnaast moet opgemerkt worden dat het bij de behandeling van huwelijksmoeilijkheden en echtscheidingen over mensen gaat. Het is onvermijdelijk ons in echtscheidingszaken een oordeel te vormen over gedragingen van mensen en over hun motieven. Wat de één zeker meent te weten, wordt door de ander in twijfel getrokken. Ons oordeel is gebrekkig en daardoor onderling ook verschillend. Er zijn zaken waarin ieder van ons gelijk moet en kan oordelen. Maar er zijn ook zaken waarin dat niet het geval is. Dat moet ons tot voorzichtigheid nopen in het gebruik van de kerkelijke tucht. Het leidt ook tot de nuchtere constatering dat er, zolang het oordeel in mensenhanden ligt, verschil in aanpak zal blijven.

36. Dat *twee kerkeraden onderling kunnen verschillen* in de taxatie van gevallen waarmee zij beiden te maken krijgen, komt voor en zal ook blijven voorkomen. Schrijnend zijn echter die gevallen, waarin iemand in gemeente A onder censuur staat wegens het schenden en verbreken van de huwelijksband, en vervolgens korte tijd daarna in gemeente B zonder veel kerkelijke moeite een volgend huwelijk kan sluiten. Zie ook bij punt 27.

Het ligt voor de hand dat kerkeraad B gefundeerde redenen moet hebben om af te wijken van het oordeel dat door kerkeraad A reeds gegeven is en van de consequenties die uit een dergelijk oordeel voortvloeien.

Hiermee is niet gezegd dat kerkeraad B zich altijd moet neerleggen bij wat kerkeraad A uitgesproken heeft. Maar dan mag van kerkeraad B verwacht worden dat hij in contact treedt met kerkeraad A voor gezamenlijk overleg.

Bij blijvend verschil tussen kerkeraad A en kerkeraad B kan men hulp inroepen van de classis waartoe de betreffende kerk behoort, bv. via deputaten ad art.44 K.O. (visitatoren van de classis).

37. Een vraag van gescheiden mensen om een volgend huwelijk *kerkelijk te laten bevestigen* leidt vaak tot moeilijkheden. De regel zal moeten zijn dat kerkeraden zich ook in deze gevallen houden aan art.70 K.O: 'De kerkeraad zal erop toezien dat de huwelijken kerkelijk bevestigd worden'. Zo mogen b.v. gevoeligheden in de gemeente geen reden voor de kerkeraad zijn kerkelijke huwelijksbevestiging te weigeren als geen van beide huwelijkspartners censurabel wordt geacht.

38. Wanneer een gemeentelid wegens huwelijksmoeilijkheden of echtscheiding onder censuur staat, moet dit bij verhuizing *op de attestatie vermeld staan*, of anderszins meegedeeld worden aan de kerkeraad die opzicht en tucht over dit gemeentelid zal oefenen. Anders ligt het wanneer gemeenteleden die gescheiden zijn, maar niet (meer) onder censuur staan, een attestatie meekrijgen. Voldoende is dan de vermelding 'gehuwd geweest', onder de *burgerlijke* gegevens (zoals datum van geboorte, etc.) die op het standaardformulier voor attestaties worden ingevuld. Voorkomen moet worden dat van gescheidenen een

dossier wordt aangelegd, dat van gemeente tot gemeente gaat, en dat in elke nieuwe situatie aanleiding zou kunnen vormen om gescheidenen het oude en pijnlijke verhaal weer te laten vertellen.

39. De kerkeraden zullen via prediking, catechese en huisbezoek moeten wijzen op *het huwelijk als een gave en opdracht* voor de gehuwde man en vrouw. Zij zullen gehuwden het woord van Christus moeten voorhouden: 'Hetgeen God samengevoegd heeft, scheidde de mens niet' (Mat. 19,9).

Ook zullen zij erop moeten toezien dat gescheiden mensen niet vereenzamen door een negatieve houding die in de gemeente van Christus vaak tegenover hen wordt aangenomen. Zo'n houding is grievend jegens hen die schuldloos gescheiden zijn, of hun (aandeel in de) schuld beleden hebben. Zij past overigens evenmin tegenover hen die het rechte spoor nog niet hebben gevonden en onder de kerkelijke censuur staan.

Ook zullen kerkeraden zich niet moeten laten leiden door de vaak negatieve gevoelens die in hun eigen midden of onder gemeenteleden over gescheiden mensen leven. Goed geëfende kerkelijke tucht is barmhartiger dan het vaak snelle vonnis van gemeenteleden die oordelen zonder daartoe geroepen te zijn.

In de kerkelijke gebeden zal er niet alleen in vermanende, maar ook in vertroostende zin aandacht geschonken moeten worden aan de gescheiden levende broeders en zusters. Daarnaast dient die hulpverlening aan gescheiden mensen ondersteund en bevorderd te worden, die de integratie beoogt van onze gescheiden broeders en zusters binnen de kerkelijke gemeente.

4 Ons rapport en de vijf opdrachten

Wij hebben gemeend aan onze opdracht het beste te kunnen voldoen door aan de eerstkomende generale synode ons rapport 'Echtscheiding' aan te bieden. Hebben we daarmee voldaan aan de vijf opdrachten die de Generale Synode van Ommen ons voorlegde? Wij menen dat dit gezegd mag worden, en willen dat kort nog toelichten.

4.1 Opdracht 1

Wij hadden de knelpunten die er zijn 'met betrekking tot de communicatie tussen kerkeraden over de gevolgen van een echtscheiding' b.v. ook kunnen inventariseren via enquêtering van alle kerkeraden. Maar deze manier van werken zou ons veel tijd en veel werk bezorgd hebben, terwijl het nut ervan niet bij voorbaat vast stond. Het leek ons beter om met de kennis van zaken die wij als deputaten zelf bezaten, tot een inventarisatie te komen. Vervolgens is er na verzending van ons rapport aan de kerkeraden voor hen de mogelijkheid hun commentaar naar de synode te zenden. Hebben wij bepaalde zaken niet vermeld of ook onjuist getaxeerd, dan kan het commentaar vanuit de kerken voor een bijstelling van ons rapport zorgen.

4.2 Opdracht 2

Wij hebben in ons rapport de vroegere generaal-synodale besluiten besproken, die betrekking hebben op de gevolgen van echtscheiding. Zoals uit ons rapport blijkt, menen we dat we in het spoor van de eens genomen besluiten verder kunnen. Wat in de Acta Hoogeveen 1969/70, art.314, als een bepaalde 'overweging' wordt vermeld, kan niet de geldigheid hebben van een *besluit* van de Gereformeerde Kerken.

4.3 Opdracht 3

Wij leggen een rapport voor waarin wij enige richtlijnen geven die voor afspraken terzake van de besluitvorming van kerkeraden in situaties van echtscheiding en tweede huwelijk na echtscheiding van belang kunnen zijn.

4.4 Opdracht 4

Wij hebben getracht te voldoen aan 'het gevraagde onderzoek van Gods Woord te verrichten met het oog op de goede orde in en de regering van de gemeente'. In de hoofdlijn sloten we ons aan bij wat vroegere synoden daarover reeds gezegd hadden, terwijl we op onderdelen tot concretisering meenden te kunnen komen, die nog niet door vroegere synoden werden gegeven en soms ook niet konden worden gegeven, omdat ze een antwoord willen geven op de echtscheidings-problematiek van onze eigen tijd.

Ook hebben wij het ons voorgelegde voorstel van de Particuliere Synode Zuid-Holland 1993 bestudeerd en een afweging gemaakt van de voor- en nadelen van een eventuele vermelding van echtscheiding op attestaties van vertrekkende gemeenteleden.

4.5 *Opdracht 5*

Wij hebben ruimschoots voldaan aan de opdracht om onze bevindingen 'een half jaar voor de eerstvolgende synode aan de kerken toe te sturen'. Dat geeft de kerken ruimschoots de tijd om te reageren op de wijze zoals we die in ons antwoord op Opdracht 1 geformuleerd hebben.

Zwolle, december 1994.

J. Douma
P.H.R. van Houwelingen
A. Kamer
L. Kars
A. de Kievit.

(de punten 13, 19 en 35 zijn door ons toegevoegd naar aanleiding van enkele binnengekomen reacties op ons oorspronkelijke rapport en de nummering van onderdelen is daarbij aangepast)

COMMISSIERAPPORT ECHTSCHIEDINGSZAKEN

1. Kort overzicht van de binnengekomen reacties (niet opgenomen)

2. Beoordeling van het deputatenrapport aan de hand van de gegeven opdracht

2.1. Knelpunten

De G.S. Ommen gaf een opdracht tot inventarisatie van de knelpunten die er zijn bij kerkeraden als het gaat om de onderlinge communicatie. Deputaten hebben in het kader van deze opdracht wel gesprekken gevoerd, maar geen informatie ingewonnen bij kerkeraden. Daarvoor hebben zij de volgende argumentatie gegeven:

1. deputaten vonden dit niet direct noodzakelijk en nuttig, omdat zij zelf hun eigen ervaring in kunnen brengen in hun rapport. En de reacties uit de kerken zouden toch ook wel komen op het rapport van deputaten, dat ruim op tijd aan de kerken werd toegezonden.

2. er was sprake van een beperkte opdracht (communicatie tussen kerkeraden onderzoeken). Daarbij is een uitgebreide enquetering van alle kerken een 'te zwaar' middel.

Vanuit de kerken is hierop een aantal reacties binnengekomen, in deze zin: "Niet alleen is nu bij gebrek aan onderzoek nauwelijks feitenmateriaal aan het licht gekomen, maar uit het rapport blijkt evenmin hoe deputaten hun eigen kennis van zaken systematisch ten dienste van de kerken stellen. De par. 33 van nog geen halve bladzijde is naar het oordeel van de raad wel een heel magere uitvoering van de eerste opdracht van deputaten" (brief kerkeraad Leiden).

Opmerkelijk is, dat verschillende kerkeraden nu om meer vragen, dan de opdracht van Ommen aan deputaten inhield.

2.2. Eerdere synode-uitspraken

In de onderzoekopdracht was ook opgenomen de vraag: in hoeverre zijn de besluiten van voorgaande synoden nog van kracht en/ of toepasbaar? Deputaten melden daarover: "Wij hebben in ons rapport de vroegere generaal-synodale besluiten besproken, die betrekking hebben op de gevolgen van echtscheiding. Zoals uit ons rapport blijkt, menen we dat we in het spoor van de eens genomen besluiten verder kunnen (rapport onder 4.2).

Het was overzichtelijker geweest waneer deze conclusie ten aanzien van de verschillen in het verleden genomen besluiten ook puntsgewijs concreet was gemaakt.

Deputaten verwijzen naar een rapport dat diende op de G.S. Leeuwarden 1920 (rapport punt 15 noot 8), en het besluit van deze synode geen uitspraak te doen.

De uitspraken van de G.S. Utrecht 1923 mogen niet met zoveel woorden vermeld zijn, inhoudelijk zijn ze wel in het rapport terug te vinden. Met name de paragrafen 27--29 bieden een praktische uitwerking van de besluiten van deze synode. Het betreft hier de verhouding kerk/overheid, het respecteren van uitspraken van de rechter, de eigen taak van de kerk inzake bediening van kerkelijke tucht, en het proeven van de echtheid van berouw (schuldbelijdenis uit verootmoediging of uit berekening).

Deputaten sluiten zich aan bij de besluiten van Middelburg 1933: geen uitspraak te doen over kwadaadwillig verlaten als echtscheidingsgrond, maar spreken vervolgens uit, dat 'het niet de taak van de kerkeraad is hier een eigen gedragslijn te stellen' (rapport punt 26). De vraag kan daarbij gesteld worden of kerkeraden dan in strijd met Middelburg 1933 handelen, wanneer zij in bepaalde gevallen wel tot een uitspraak komen.

Wat moeten we aan met de overwegingen bij een besluit van de G.S. Hoogeveen? De G.S. Hoogeveen 1969-1970 heeft deze overwegingen aangevoerd ter onderbouwing van een uitspraak in een concreet geval, maar heeft niet de bedoeling gehad een zelfstandige uitspraak te doen, die het besluit van Middelburg 1933 zou vervangen. Daarom moeten we voorzichtig zijn aan deze overwegingen allerlei conclusies te verbinden (wijziging van beleid, nieuwe richting uitgezet en z.).

Zie hierover verder nog onder 3.3.3.

2.3. Nadere afspraken

Helaas ontbreken in het deputatenrapport een samenvattend overzicht, conclusies en duidelijke voorstellen. Een aantal elementen waarmee besluitvorming kan worden opgebouwd is wel uit het rapport te destilleren.

De opdracht van Ommen (art. 37) na bestudering van het voorstel van de PS Zuid-Holland 1993 een voorstel te doen met betrekking tot het attestatie-beleid vinden we terug in onderdeel 35 (nieuwe nummering 38) van het deputatenrapport.

Uit de reacties van de kerken blijkt dat het ontbreken van duidelijke voorstellen door sommigen als een gemis wordt ervaren. Men acht het rapport aan de magere kant. Ten dele ligt dat aan de beperkte taakstelling alsook aan de beperkte uitvoering door deputaten, maar ook aan de te grote verwachtingen die men erkennelijk van heeft gehad.

2.4. Onderzoek naar bijbelse gegevens

Het rapport biedt zeker een aantal gegevens uit de Schrift. Het is echter niet aan kerkelijke deputaten of vergaderingen om exegetische beslissingen te nemen, zoals deputaten ook aangeven in de latere aanvullingen bij hun rapport (onderdeel 13). Alleen: het onderzoek richt zich voornamelijk op de praktische hantering van de bijbelse grondlijnen. Het rapport kiest daarin ook een bepaalde richting. Ook een synode zal wel de richting aan (moeten) kunnen geven, waarin de besluitvorming van kerkeraden zich zal bewegen.

3. Hoe verder?

Bij het beantwoorden van deze vraag willen we opnieuw de vijf opdrachten volgen die deputaten van Ommen hadden meegekregen.

Vooraf echter de vraag:

3.1. Een nieuw deputaatschap?

De commissie heeft zich afgevraagd of het noodzakelijk was, of op zijn minst zinvol, een nieuw deputaatschap te benoemen, of dezelfde deputaten te herbenoemen met een vervolgopdracht. Het feit dat deputaten niet volledig aan hun opdracht hebben voldaan zou daar een reden voor kunnen zijn. Daarnaast kunnen we denken aan een aantal zaken die in de reacties vanuit de kerken naar voren zijn gekomen. De commissie is uiteindelijk niet op dat spoor gaan zitten.

In de eerste plaats moeten er o.i. geen opdrachten verstrekt worden over zaken die buiten het kader van de *door Ommen* gegeven opdrachten vallen. Daarmee valt een aantal door briefschrijvers genoemde punten af, hoe belangrijk die op zichzelf ook mogen zijn. Daarbij denken we bijvoorbeeld aan elementen uit de brief van Divortesia. Terecht stelt Divortesia het punt van pastorale zorg voor de gescheidenen en voor hun eventuele kinderen aan de orde, maar dat valt buiten het genoemde kader. Hetzelfde geldt voor sommige dingen die door Amersfoort-Centrum worden aangedragen: bezoekregeling van kinderen aan gescheiden ouders; de taak van kerkeraden met betrekking tot het (laten) aangeven van incest bij de overheid.

In de tweede plaats: als we binnen het door Ommen aangegeven kader blijven, wat zou een nieuw, of herbenoemd, deputaatschap dan moeten doen? Men zou alsnog de in opdracht 1 gevraagde inventarisatie van knelpunten kunnen houden door middel van een enquête onder kerkeraden. Sommige briefschrijvers vragen daar ook om. Dat lijkt ons echter een beetje mosterd na de maaltijd. Deputaten geven, verwerkt in hun rapport, enkele aanzetten voor het oplossen van, of althans het goed omgaan met, zulke knelpunten. De commissie heeft uit het materiaal dat voorhanden was een aantal handreikingen geformuleerd. Een inventarisatie heeft dan niet zo veel zin meer.

Een duidelijker en vollediger confrontatie met synodebesluiten uit het verleden (opdracht 2) wordt in ons rapport al gegeven. En wat het gevraagde onderzoek van Gods Woord betreft (opdracht 4): deputaten menen dat zij wat dat betreft niet meer te bieden hebben dan wat zij in hun rapport hebben gedaan. Nieuwe deputaten zouden misschien in bepaalde opzichten tot andere conclusies komen, maar dan is het de vraag of het ons verder helpt, wanneer exegetische inzichten in twee rapporten tegenover elkaar blijken te staan.

Overigens ligt een belangrijk knelpunt bij de 'analogie-redeneringen' van deputaten (een meer hermeneutische dan exegetische kwestie). Op dat punt zal een nieuw deputaatschap waarschijnlijk ook geen argumenten kunnen aandragen die zo overtuigend zijn dat ze tot een duidelijke synodeuitspraak kunnen leiden. Onze conclusie is dus: geen nieuw deputaatschap.

3.2. Opdracht 1

Over de vraag "hoe verder met betrekking tot opdracht 1" is in het bovenstaande al heel wat gezegd. Ter aanvulling alleen nog dit: De kerk van Leiden vraagt de deputaten alsnog (op deze synode) hun kennis van knelpunten in te laten brengen. De commissie meent dat we ervan uit mogen gaan, dat die kennis voldoende verwerkt is in hun (aanvullend) rapport.

Enschede-Zuid schrijft: "we kunnen d.m.v. een enquête ook inzicht verkrijgen in de oorzaken van latente probleem situaties, wat de invloed van de ambtsdragers en het maatschappelijk werk (Drie-hoek, RIAGG, GLIAGG) is, wat het effect is van de hulpverlening en wat het uiteindelijke resultaat van de hulpverlening is". Daarbij moet echter weer opgemerkt worden dat deze zaken buiten het kader van de door Ommen gegeven opdracht vallen (en buiten het kader van wat in de kerkelijke weg bij Ommen aan de orde was gesteld).

3.3. Opdracht 2

De commissie stemt in met de conclusie van deputaten dat de kerken in het spoor van de eens genomen synodebesluiten verder kunnen.

3.3.1. Utrecht 1923

Deze synode sprak uit: wanneer de overheid een onchristelijk echtscheidingsrecht gaat instellen, zal

de kerk dat niet erkennen op haar terrein. Het is vandaag de praktijk, dat kerkeraden een eigen beleid voeren inzake echtscheiding, en daarbij zelfstandig beoordelen of er aangesloten moet worden bij de uitspraak van de rechter. Al zal ook ieder de burgerlijke rechtsgevolgen van zo'n uitspraak moeten accepteren.

Ook inzake het aangaan van een tweede huwelijk na echtscheiding voert de kerk een eigen beleid. Wanneer de ontbinding van het vorige huwelijk niet wettig is geweest, zal een tweede huwelijk als zondige daad veroordeeld moeten worden, waar door de kerk geen medewerking aan mag worden verleend. Deze lijn van Utrecht 1923 wordt nog altijd vastgehouden. Al liggen op het terrein van de invulling van dat beleid de vragen: wanneer is een scheiding geoorloofd, welke ruimte is er binnen de 'echtscheidingsgronden' ook voor een tweede huwelijk?

Verder geeft het besluit van Utrecht onder C.2 en C.3 aan, (over de situatie dat iemand berouw krijgt over een ongeoorloofde echtscheiding en een eventueel daarop gevolgd tweede huwelijk): "dat er dan alleen reden zou wezen voor de kerk om aan de oprechtheid van zulk een berouw te twijfelen, wanneer dezelfde zonde van lichtvaardige echtscheiding en hertrouw daarna herhaald werd". De commissie meent dat berouw ook daaruit moet blijken. dat de broeder of zuster zich op christelijke wijze voegt naar de kerkelijke vermaning. Dit zou nader geconcretiseerd kunnen worden, als volgt:

- a. schuldbelijdenis tegenover de kerkeraad die de tucht bediende;
- b. schuldbelijdenis tegenover de vroegere echtgenoot/ echtgenote (en tegenover eventuele kinderen).

3.3.2. Middelburg 1933

De voorzichtigheid die het besluit van de GS Middelburg 1933 kenmerkt verdient navolging. De moeiten rond de exegese van 1 Kor. 7 zijn nog altijd niet opgelost. Daarom waken een generale synode ervoor hier vergaande uitspraken te doen, terwijl voldoende onderbouwing ontbreekt. Wel zouden we -- in navolging van het deputatenrapport -- kunnen spreken over twee onderscheiden gronden voor echtscheiding: een grond om echtscheiding te bewerken (overspel) en een grond om in echtscheiding te berusten (verlating om wille van het geloof). In het laatste geval bestaat dan echter nog verschil van inzicht over de vraag of een nieuw huwelijk mag plaatsvinden.

3.3.3. Hoogeveen 1969--1970

De commissie meent dat in de overweging van de GS Hoogeveen (zie deputatenrapport, nieuwe nummering punt 16) meer problemen zijn gezien dan nodig is.

De synode constateerde dat de kerkeraad van Die Vrye Geref. Kerk te Pretoria leerde "dat in Matt. 5:31 en 32 aan het woord 'ontucht' of 'hoererij', blijkens de beweerde zinspelende op Deut. 24 zulk een betekenis moet worden gegeven, dat daaruit onderscheiden gronden voor echtscheiding zijn af te leiden". Daartegen richt zich de bedoelde overweging van de synode. Men bedoelde dus niet meer dan het begrip 'ontucht' duidelijk te begrenzen tegen allerlei pogingen om in dit woord allerlei gronden voor echtscheiding in te lezen ("ontucht als vleeselijke gemeenschap buiten eigen huwelijk"). De synode heeft zich met deze overweging niet uitgelaten over het al dan niet geoorloofd zijn van echtscheiding volgens 1 Kor. 7.

Over 1 Kor. 7 gaat een andere overweging van Hoogeveen, die door deputaten niet genoemd wordt. Daarin zegt de synode (als reactie op de stelling van genoemde kerkeraad dat God volgens 1 Kor. 7 soms echtscheiding toelaat): "dat de apostel ongetwijfeld zegt dat de gelovige partij in de huwelijksverbreking door de ongelovig-gebleven partij mag berusten, maar dat hij daaraan voorafgaande in 1 Kor. 7:10 en 11 wijst op het bevel des Heren, dat een vrouw haar man niet mag verlaten - is dit toch gebeurd, dan moet zij ongehuwd blijven of zich met haar man verzoenen en een man moet zijn vrouw niet verstoten". Het is de vraag wat Hoogeveen precies met deze overweging bedoelde. Waarschijnlijk heeft de synode in de aan haar voorgelegde situatie alleen willen zeggen: je kunt in een verbreking van een huwelijk moeten berusten, maar daarmee zegt Paulus nog niet dat je zelf het recht hebt het huwelijk te verbreken; kijk maar naar vers 10 en 11. Het gaat te ver aan deze overweging algemene conclusies te verbinden. Zoals onder 2.2 al is aangegeven moet bij de beoordeling van 'Hoogeveen' in rekening worden gebracht dat de synode met een heel concrete situatie te maken had, en daar met haar overwegingen op in wilde spelen.

3.4. Opdracht 3

Zoals onder 3.1 al gezegd is het een goede zaak wanneer deze synode een aantal richtlijnen kan geven ten dienste van het beleid van kerkeraden. Aan het rapport zijn elementen te ontleenen die daarvoor bruikbaar zijn, naast ander materiaal dat vanuit de kerken is ingebracht.

3.5. Opdracht 4

We willen op dit punt graag enkele kanttekeningen plaatsen bij het Schriftonderzoek dat deputaten hebben verricht en daarbij ook de vraag onder ogen zien wat de synode hier nu verder mee moet.

3.5.1.

De kerk te Appingedam merkt op dat het feit dat God de echtscheiding niet wil meer als een rode draad door het rapport had moeten lopen. De commissie vindt dat Appingedam daar wel enigszins gelijk in heeft. Deputaten zelf stemden dat ook toe in een gesprek dat de commissie met hen heeft gehad. Huwelijksrouw is voor de Here een uiterst belangrijke zaak. Dat mag niet op de achtergrond raken bij een verhandeling over gronden om echtscheiding te bewerken of in echtscheiding te berusten.

3.5.2.

Elementen van schuld en verzoening, berouw en bekering klinken wat weinig door in het rapport. Dat is in het licht van de opdracht die deputaten kregen wel te verklaren. Toch is het belangrijk ook voor deze elementen aandacht te vragen in een rapport, waarin vrij uitgebreid op allerlei vragen rond echtscheiding wordt ingegaan.

3.5.3.

Veel reacties vanuit de kerken richten zich op wat deputaten schrijven over 1 Kor. 7:12vv. en op de daarbij gevolgde 'analogie-redeneringen'. Dat is begrijpelijk, want hier ligt natuurlijk een cruciaal punt.

De commissie pleit er allereerst voor, voor alle duidelijkheid, een onderscheid te maken tussen verlating 'religionis causa' (omwille van het geloof en de dienst aan de Here), zoals 1 Kor. 7:12vv. daarover spreekt, en (eventueel: andere vormen van) kwaadwillige verlating, die naar analogie daarvan worden genoemd. De richtlijnen van de Chr. Geref. Kerken maken dat onderscheid ook; de kerk te Dordrecht wijst daar terecht op.

Van verlating 'religionis causa' kan in ieder geval gezegd worden dat het een reden kan zijn om in echtscheiding te *berusten*. De synode kan dan ook rustig uitspreken dat er twee onderscheiden echtscheidingsgronden zijn: een grond om echtscheiding te bewerkstelligen en een grond om in echtscheiding te berusten. Paulus spreekt in 1 Kor. 7 vanuit een zendingssituatie (wanneer de ongelovig gebleven echtgenoot zijn vrouw verlaat). Deze woorden van Paulus zijn ook van toepassing, wanneer een man of vrouw radicaal breekt met kerk en geloof en *daarom* zijn of haar partner verlaat. Het breekpunt is dan het geloof, het zou een broeder/zuster onmogelijk worden gemaakt om de Here te dienen. Dat zou een analogie-redenering genoemd kunnen worden, maar dan wel één die blijft binnen de tekst van 1 Kor. 7.

Bij (andere vormen van) kwaadwillige verlating gaat het om analogieën in bredere zin. Binnen de commissie is uitvoerig gesproken over de vraag of zulke redeneringen wettig zijn. Daarover konden we niet tot eenstemmigheid geraken.

Tegelijk moeten we vaststellen, dat zich situaties voordoen, die niet letterlijk op 1 Kor. 7:12vv. (en ook niet op Mat. 5 en Mat. 19) terug te voeren zijn, maar waarbij je wel moet erkennen dat de weg naar herstel van een huwelijk grondig opgebroken is. We denken hierbij aan voorbeelden die de predikanten Van de Kamp en Van der Leest noemen in hun schrijven: frequente mishandeling, verkrachting, geestelijke terreur. Het is goed voorstelbaar dat een kerkeraad in zulke gevallen er soms in moet berusten dat het slachtoffer van zulk geweld verder gaat dan scheiding van tafel en bed en echtscheiding aanvraagt. Deze broeder of zuster moet dan niet vermaand worden, alsof hij/zij de schuldige aan de echtscheiding zou zijn. Hier zal elke kerkeraad rekening houden met de gebrokenheid van het leven. Toch blijft het de vraag of je zulke situaties bij 1 Kor. 7:12vv. onder kunt brengen, of dat dit te gekunsteld wordt.

Wanneer het gedrag van een man/vrouw voortkomt uit een psychische ziekte kan dat niet als het gedrag van een ongelovige worden aangerekend, en gelden er andere overwegingen dan die 1 Kor. 7 biedt.

Het is duidelijk wat het belang is van analogie-redeneringen vanuit 1 Kor. 7:12vv.: via de meest gevolgde exegese van het 'niet gebonden zijn' in vers 15 is dan de weg vrij naar een tweede huwelijk. Maar het gevaar is aanwezig, dat we een redenering kiezen, omdat die ons goed uitkomt. Verder: wordt door die analogie-redeneringen de spanning tussen Mat. 5 en 19 enerzijds en 1 Kor. 7 anderzijds niet groot? En (die vraag wordt in diverse brieven ook gesteld): waar liggen de grenzen? We begrijpen dat deputaten hier geen concrete afbakening kunnen geven. Maar is het gevaar niet aanwezig dat de grenzen steeds verder verlegd worden?

Naar het oordeel van de commissie (en van deputaten) kan de synode hier geen bindende uitspraken doen: de vraag of analogie-redeneringen, zoals die in het rapport van deputaten staan, gewettigd zijn valt niet met voldoende zekerheid vanuit de Schrift te beantwoorden. We geven toe dat het onbevredigend is dat de door velen verlangde duidelijkheid niet kan worden gegeven, maar ons inziens zal de synode hierin eerlijk een zekere onmacht moeten erkennen. Beter dat dan dat we ons gaan vastleggen op omstrede exegetische en hemeneutische standpunten. In die zin sluiten we ons aan bij wat deputaten schrijven in de eerste aanvullende opmerking bij hun rapport (onderdeel 13). Deputaten geven in hun rapport wel duidelijk een eigen mening, maar ook zij zijn van oordeel dat een synode hier geen uitspraak moet doen.

Dat betekent ook dat we als synode geen uitspraak kunnen doen over de vraag of het 'niet gebonden zijn' in 1 Kor. 7:15 betekent dat de weg open ligt naar een tweede huwelijk. Het gaat hier wel

om de meest gevolgde exegese, maar ook een veel gevolgde exegese mag door een synode niet geïkt worden.

Deputaten rapporteerden aan de synode van Middelburg 1933: "hoezeer verschillende uwer deputaten gevoelden, dat zij het aan de eerdere kerken en aan de hun gegeven opdracht verplicht waren om de zaak tot een beslissing te brengen, mocht het uwer deputaten niet gelukken, zelfs niet na een breedvoerige uitwisseling van gedachten, u een eenparig rapport en advies aan te bieden". Uw commissie constateert dat vandaag de dag ongeveer hetzelfde gezegd moet worden.

Elke kerkeraad zal dus zelf zorgvuldig over deze dingen moeten oordelen aan de hand van concrete situaties die zich aan hem voordoen. De synode mag in dezen op zorgvuldigheid aandringen, zowel wanneer een kerkeraad van oordeel is dat deputaten in hun analogie-redeneringen gevolgd kunnen worden (waar liggen de grenzen) als wanneer hij meent dat dit niet kan (heeft men degelijke argumenten tegen wat in het rapport op dit punt naar voren gebracht is?).

De vraag blijft wat er moet gebeuren als een kerkeraad van mening blijft verschillen met de broeder en zuster die willen scheiden of op weg zijn naar een tweede huwelijk. Deputaten gaan in op deze vraag in onderdeel 26 (nieuwe nummering) van hun rapport. Dat sluit aan bij wat opgemerkt wordt in het rapport van deputaten aan Middelburg 1933: "een synodale uitspraak (zou) verstrekkende consequenties meebrengen in betrekking tot die leden van onze kerken (cursivering van ons, commissie), die een andere meening zijn toegedaan". Voor hen zou persoonlijk een gewetensconflict kunnen ontstaan "en voor de kerken zou de vraag rijzen in hoeverre zij hen ... met hun afwijkende gevoelens nog zouden kunnen dulden". Wanneer een zaak niet helder vanuit de Schrift bewezen kan worden, mag noch een synode noch de kerkeraad de gewetens binden.

Wanneer tussen de kerkeraad en de betreffende gemeenteleden verschil van inzicht blijft bestaan inzake de interpretatie van schriftgegevens met betrekking tot hun concrete situatie, doet de kerkeraad er wijs aan naar art. 41 KO advies te vragen aan de classis. In deze gevoelige zaken is een weloverwogen en voorzichtige besluitvorming van groot belang.

Deze pastorale zorgvuldigheid mag zeker van de ambtsdragers in Christus' gemeente gevraagd worden.

RAPPORT VAN DEPUTATEN BIJBELVERTALING

Aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, samen te komen op DV 10 april 1996 te Berkel en Rodenrijs

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Wij bieden u de volgende rapportage aan van onze werkzaamheden over de periode juni 1993 - juni 1995. Overeenkomstig de opdracht van de Generale Synode van Ommen 1993 presenteren we dit rapport ook aan de kerken, in de hoop dat zij willen kennismaken van ons werk.

1. *Opdracht*

De Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, gehouden te Ommen 1993, besloot op 27 mei 1993 opnieuw deputaten te benoemen met de volgende opdracht (Acta, art. 38, besluit 2):

- a. bij bijbelgenootschappen en andere instanties die actief betrokken zijn bij het uitgeven en (doen) vervaardigen van bijbelvertalingen in ons land, zich te blijven presenteren als adres waaraan men informatie over het onderwerp 'bijbelvertaling' kan toezenden;
- b. de onderhandelingen met het NBG voort te zetten en met waakzaamheid de verdere ontwikkelingen te volgen vanuit het door de Generale Synode van Leeuwarden 1990 bepaalde in besluit 2b (Acta art. 67);
- c. de mogelijkheid te benutten verder deel te nemen aan het overleg met het NBG ter zake van de nieuwe bijbelvertaling om zo de kerken en haar synode tijdig te kunnen informeren en adviseren inzake huidige en te verwachten ontwikkelingen;
- d. een rapport over hun arbeid een half jaar voor het begin van de eerstkomende generale synode aan de kerken toe te zenden."

Tevens besloot de Generale Synode te Ommen 1993 "deputaten te machtigen aan NBG en KBS (Katholieke Bijbelstichting), als uitvoerenden voor de nieuwe bijbelvertaling, namen op te geven van personen die geschikt geacht worden om als supervisor de nieuwe vertaling te toetsen." (Acta, art. 38, besluit 3).

2. *Uitvoering van de opdracht*

Het deputaatschap wijzigde voor het eerst in zijn bestaan van samenstelling. De broeders A.A.W.Bolland, prof.dr.

J.P.Lettinga en prof.dr.s.J.A.Meijer (sec.) keerden niet in het deputaatschap terug. In hun plaats werden benoemd mevr. drs. M.Wilcke-van der Linden, drs. H.J.Room, mevr. drs. W.A.E. Brink-Blijdorp (sec.) en ds. J.J.Schreuder (sec.).

In verband met zijn benoeming tot supervisor bij het vertaalproject nieuwe bijbelvertaling verzocht prof.dr. J. Van Bruggen ontslag van zijn functie als voorzitter van het deputaatschap. In zijn plaats werd dr. H.R.van de Kamp als nieuwe voorzitter aangewezen, terwijl ds. H.J.Room sindsdien de functie van secretaris/penningmeester waarneemt. Ook werd ds. J.J.Schreuder vanwege zijn ervaring op het gebied van bijbelvertalen uitgenodigd bij de vergaderingen en overige bezigheden van de deputaten aanwezig te zijn en daarin een actieve rol te vervullen.

De deputaten hebben enkele malen vergaderd. De hoofdzaak van onze werkzaamheden betrof het volgen van de ontwikkelingen op het gebied van de nieuwe bijbelvertaling, die in opdracht van NBG en KBS ondernomen wordt. Daartoe is ook de officiële presentatie van het project nieuwe bijbelvertaling op vrijdag 2 september 1994 te Amsterdam door deputaten bijgewoond.

De informatie die de Raad voor Contact en Overleg betreffende de Bijbel (RCOB) ons toezond, had met het onderwerp bijbelvertaling niet te maken.

Deputaten hebben aan het NBG een aantal namen opgegeven van personen uit onze kerken die geschikt worden geacht om als supervisor de nieuwe vertaling te beoordelen. Uit hen is door het NBG mevr.drs.M.Wilcke-van der Linden benoemd. Verder zijn door het NBG uit onze kerken prof.dr.J.v.Bruggen en dr.L.Wierenga tot supervisors benoemd.

3. *Ontwikkelingen t.a.v. de nieuwe bijbelvertaling.*

Na een tijd van voorbereiding is er medio 1993 een start gemaakt met het vertaalwerk. De beginfase bestond uit een proeftijd van een jaar, waarin het vertaalteam ervaring opdeed met het vertaalwerk op basis van de vastgestelde Vertaalprincipes. (Zie voor deze Vertaalprincipes de rapportage van deputaten aan de Gen.Synode van Ommen 1993).

Naar aanleiding van de bevindingen uit deze beginfase zijn de Vertaalregels vastgesteld, die in de loop van het vertaalproces nog verder kunnen worden verfijnd en bijgesteld.

Als afsluiting van deze proeftijd en als officieel begin van het vertaalwerk werd het project nieuwe bijbelvertaling gepresenteerd op de vergadering van 2 september 1994 te Amsterdam. Het vertaalteam bestaat uit 15 projectmedewerkers, die twee aan twee bijbelboeken vertalen. Er zijn negen 'vertaalkoppels' gevormd, die elk bestaan uit een neerlandicus of een vertaalwetenschapper en een oud- of nieuwtestamenticus. Zij werken op het moment waarop dit rapport geschreven wordt aan de bijbelboeken Genesis, Ester, Job, Ruth, Samuel, Prediker, Ezechiël, Hosea, Joël, Amos, Jona, Haggai, Zacharia, Marcus, Handelingen, Galaten, Romeinen, 1 en 2 Tessalonicenzen. Van sommige bijbelboeken is al een proefvertaling geheel of gedeeltelijk gereed. Over de vertaling en schrijfwijze van de Godsnamen moeten nog besluiten genomen worden.

Voorlopig is als werktitel voor deze vertaling de naam 'Nieuwe Bijbelvertaling' (hierna: NBV) gekozen. De aanduidingen 'kerkbijbel' of 'Vertaling 2000' zijn niet adequaat. Zo kan de term 'kerkbijbel' suggereren dat de vertaling niet geschikt is voor gebruik anders dan in de kerk. Op de naam 'Vertaling 2000' valt aan te merken dat daarmee een ongewenste datering ontstaat. Overigens streeft men ernaar op uiterlijk 31 december 1999 een punt te kunnen zetten achter het vertaalwerk. Daarna begint een periode van uitgeven (redigeren, kopij klaarmaken, zetten, drukken, afwerken e.d.). Mogelijk zou in het jaar 2002 de NBV kunnen worden gepresenteerd.

Over de organisatie van het vertaalproject kunnen wij het volgende melden (zie ook de rapportage van deputaten aan de Generale Synode van Ommen 1993). De NBV is een gezamenlijk project van het NBG en de KBS. Maar het NBG voert het project uit. Projectleider is drs. R.Scholma. Een coördinatieteam (CT) o.l.v. dr. L. van Kampen, waarvan de meeste leden van de NBG-vertaalstaf deel uitmaken, assisteert de projectleider bij de coördinatie. Het CT moet de wetenschappelijke en inhoudelijke aspecten en kwaliteiten van de NBV bewaken en waar nodig inhoudelijke sturing geven aan de vertaalkoppels in het streven naar een consistente en coherente vertaling. Daarnaast is een begeleidingscommissie (BC) ingesteld. Deze BC begeleidt het project bestuurlijk: zij adviseert de besturen van het NBG en de KBS. De leden van de BC vormen samen met 45 andere personen de groep van 55 supervisors. Deze supervisors vormen een afspiegeling van de toekomstige gebruikers van de NBV en zijn afkomstig uit 20 kerken en geloofsgemeenschappen in Nederland en Vlaanderen. Ook vertegenwoordigen zij verschillende wetenschappelijke disciplines. Deze supervisors toetsen de proefvertalingen aan de vastgestelde Vertaalprincipes en Vertaalregels.

Men streeft ernaar een vertaling te maken die geschikt is voor gebruik in de eredienst, maar ook voor catechese, gezamenlijke en persoonlijke lezing thuis en op school. Daarom krijgt de voorleesbaarheid van de tekst speciale aandacht. Tegelijk moet ze kunnen uitgroeien tot een standaardvertaling van de bijbel in de Nederlandse cultuur.

Of zoals dr.S.J.Noorda, voorzitter van de begeleidingscommissie van de NBV, het bij de officiële presentatie van het project op 2 september 1994 zei: "Ik zou graag zien dat we in Nederland een 'klassieke' vertaling van de bijbel hadden, maar dan qua taal en stijl *up to date*, en historisch en theologisch naar de huidige inzichten verantwoord."

In verband met het karakter van de vertaling vervullen de termen 'brontekstgetrouw' en 'doeltaalgericht' een sleutelrol. Dit houdt in, dat alle kenmerken van de brontekst, zoals

structuur en stijl, in de vertaling moeten worden verdisconteerd. Maar dan zo, dat ook de doeltaal tot haar recht komt: de weergave van deze brontekst-kenmerken moet gebeuren in goed, natuurlijk Nederlands. Overigens moeten de kenmerken van de brontékst wel onderscheiden worden van de kenmerken van de brontáál, die niet in de vertaling overgenomen worden. Onder de laatste valt bijv. de woordvolgorde.

4. *Overige ontwikkelingen.*

We kunnen hier de gecombineerde uitgave van de Statenvertaling en Het Boek in één band vermelden. Deze uitgave is echter niet van invloed op het werk aan de nieuwe bijbelvertaling.

5. *Voorstellen.*

Het blijft o.i. nodig waakzaam te zijn nu er met voortvarendheid aan de nieuwe bijbelvertaling gewerkt wordt. Er zijn goede contacten met het NBG opgebouwd, waarbij deputaten de mogelijkheid hebben mee te spreken en mee te denken vanuit de door eerdere synoden vastgestelde vereisten voor een nieuwe bijbelvertaling. Er zijn op dit moment geen aanwijzingen dat de ontwikkelingen bij het vertaalproject zodanig zijn, dat het voor de Gereformeerde Kerken onmogelijk zou zijn deel te blijven nemen aan het overleg met het NBG over een nieuwe bijbelvertaling. Naar het oordeel van deputaten kan het werk aan de nieuwe vertaling voor de komende drie jaar met vertrouwen tegemoet gezien worden. Daarom is het o.i. zeer gewenst, dat uw vergadering opnieuw een deputaatschap benoemt, met de opdracht de ontwikkelingen te blijven volgen en het overleg met het NBG voort te zetten. Ook zou het goed zijn de kerken te vragen voor het werk aan de NBV te bidden.

6. *Concept-besluittekst.*

Besluit:

opnieuw deputaten te benoemen met de opdracht:

- a. bij bijbelgenootschappen en andere instanties die actief betrokken zijn bij het uitgeven en (doen) vervaardigen van bijbelvertalingen in ons land, zich te blijven presenteren als adres waaraan men informatie over het onderwerp 'bijbelvertaling' kan toezenden;
- b. de onderhandelingen met het NBG voort te zetten en met waakzaamheid de verdere ontwikkelingen te volgen vanuit het door de generale synode van Leeuwarden 1990 bepaalde in besluit 2.b (Acta, art. 67);
- c. de mogelijkheid te benutten verder deel te nemen aan het overleg met het NBG waar het de nieuwe bijbelvertaling betreft om zo de kerken en hun synode tijdig te kunnen informeren en adviseren inzake huidige en te verwachten ontwikkelingen;
- d. een rapport over hun arbeid een half jaar voor het begin van de eerstkomende generale synode aan de kerken toe te zenden.

Gronden:

1. informatie aan deputaten door de RCOB en overleg met deputaten door het NBG wijzen op een duidelijke functie van deputaten als adres van en overlegorgaan namens de kerken voor alle zaken die de vertaling van de bijbel betreffen;
2. rekening houdend met besluit 2b van de Generale Synode van Leeuwarden 1990 (Acta art. 67), kunnen deputaten door deelname aan het overleg met het NBG ertoe bijdragen dat er een voor de kerken aanvaardbare bijbelvertaling beschikbaar blijft;

3. de vastgestelde Vertaalprincipes en Vertaalregels kunnen het mogelijk maken dat in de Nieuwe Bijbelvertaling een zorgvuldige weergave van de grondtekst geboden wordt. Het is daarom van groot belang betrokken te zijn bij het vertaalproces in zijn praktische uitwerking.

De deputaten:

prof.dr.J.van Bruggen

dr.H.R.van de Kamp (voorzitter)

ds.J.J.Schreuder

drs.M.Wilcke-van der Linden

ds. H.J.Room (secretaris)

Harderwijk, 20 juni 1995

RAPPORT VAN DEPUTATEN, BENOEMD DOOR DE GENERALE SYNODE VAN OMMEN 1993, VOOR AANGEPASTE DIENSTEN VOOR GEMEENTELEDEN MET EEN VERSTANDELIJKE HANDICAP

1. Opdracht en samenstelling van het deputaatschap

Van de generale synode van Ommen 1993 ontvingen deputaten de opdracht:

1. te inventariseren wat zich op het gebied van aangepaste kerkdiensten, bijzondere samenkomsten en extra erediensten voor gemeenteleden met een verstandelijke handicap ontwikkeld heeft, hoe ze ingericht worden en welke ervaringen men heeft opgedaan;
2. waar nodig in overleg met deputaten voor de eredienst globale richtlijnen op te stellen voor de mate waarin de aanpassingen kunnen plaatsvinden en desgevraagd kerkera- den en begeleidingscommissies van advies te dienen;
3. aan de volgende generale synode rapport uit te brengen van hun werkzaamheden en dit rapport een half jaar tevoren aan de kerken toe te zenden.

In het deputaatschap benoemde de synode de volgende zuster en broeders: mw. D. Delhaas-Post, ds. T.O.G.M. Bosma (s), E. Sytsma en ds. G. Zomer Jzn. Als secundus werd benoemd ds. O.W. Bouwsma.

2. De werkwijze van deputaten.

Met ontroering denken deputaten terug aan het begin van het werk. Immers, kort na de eerste vergadering in februari 1994 werd de samenroeper ds. Bosma, die ook was aangewezen als voorzitter, door de Here geroepen om dienst te doen in de hemel. Ds. Bosma gaf blijk van zijn bijzondere liefde voor de eredienst als loffoffer van heel de gemeente voor de levende God. Deputaten hebben hun meeleven betuigd aan zr. W. Bosma-Vos en haar kinderen. In de tweede vergadering werd zr. Delhaas aangewezen als voorzitter. Br. Sytsma was reeds penningmeester, en ds. Zomer fungeert als secretaris. Secundus-deputaat ds. Bouwsma heeft vanaf het begin zijn medewerking verleend. De vergaderingen werden in Zwolle gehouden in het gebouw van het GVI. Eerst werd de gevraagde inventarisatie verricht. Na enkele oproepen in de pers hebben 13 kerken en/of haar werkgroepen c.q. commissies gereageerd. Na het verwerken van de gegevens zijn de gevraagde globale richtlijnen opgesteld. In die fase is één keer overleg gepleegd met deputaten voor de eredienst. Ook zijn deputaten enkele malen door kerken geraadpleegd. Tenslotte zijn enkele besluiten geconcipteerd, die bij dezen zijn voorgelegd aan de generale synode van Berkel en Rodenrijs 1996.

3. Inventarisatie

- 3.1 Aan de kerken die zich met zodanige aangepaste diensten bezighouden zijn de volgende vragen gesteld.
  - 3.1.1 Wanneer en waarom bent u met deze samenkomsten begonnen?
  - 3.1.2 Over het karakter van de samenkomst.
    - a. is deze een kerkdienst?
    - b. is deze een extra eredienst?
    - c. is een andere vorm door u overwogen?
  - 3.1.3 Over de verantwoordelijkheid voor de samenkomst.
    - a. wie draagt de verantwoordelijkheid?
    - b. is er een aparte commissie, die de samenkomsten voorbereidt?
    - c. hoe is het contact tussen enerzijds de verantwoordelijke en anderzijds de uitvoerende instantie geregeld?
  - 3.1.4 Over de frequentie van de samenkomst.
    - a. hoe vaak worden de samenkomsten gehouden?

- b. hoe groot is de regio die erbij betrokken wordt?
- c. is er sprake van enigerlei regionale samenwerking?
- d. hoe geeft u bekendheid aan de samenkomst?
- e. welke predikanten gaan daarin voor?

- 3.1.5 Over de inhoud van de samenkomst.
- a. gebruikt u een vaste orde?
  - b. waarover wordt geprekeet?
  - c. wat en waaruit wordt gezongen?
  - d. welke Bijbelvertaling(en) gebruikt u?
  - e. van welk ondersteunend materiaal maakt u gebruik?
  - f. op welke wijze participeren de gasten?
  - g. is er wel eens iets misgegaan?
  - h. welke overige aanpassingen zijn er?

- 3.1.6 Wilt u tenslotte ons dienen met elke voor dit werk relevante opmerking.

3.2 Uit de reacties valt het volgende op te maken:

In 1988 is het begonnen. Veelal op initiatief van de ouders en verzorgers. Kerkeraden namen de verantwoordelijkheid op zich. Op het moment van de inventarisatie werden door 13 kerken aangepaste diensten belegd. De meesten beleggen heuse kerkdiensten. Soms betreft het een extra kerkdienst. Enkelingen beleggen een niet-ambtelijke samenkomst. Allen geven aan, dat er een moeite is rond de wenselijkheid van een gewone kerkdienst en de noodzaak van vergaande aanpassingen. In de keuze voor een gewone kerkdienst geeft de doorslag het argument dat mensen met een verstandelijke handicap niet als een aparte groep mogen worden beschouwd. De meeste kerkeraden hebben een commissie belast met de uitvoering van het werk. Maar, de contacten over en weer zijn niet overal optimaal. Voor een afbakening van taken en verantwoordelijkheden lijkt een goede regeling noodzakelijk. De diensten worden gehouden van eens in de twee jaar tot vier keer per jaar. Daarbij wordt nog maar weinig overlegd met andere betrokken kerken uit de classis of regio. Meestal gaat er een uitnodiging naar alle classiskerken. Soms wordt er een bredere bekendheid gegeven. In een enkel geval zijn er ook gasten uit andere dan onze gereformeerde kerken. Men houdt zich graag aan de vaste orde van dienst. De kerkorde geeft ook maar weinig ruimte om daarvan af te wijken. Maar men acht dat ook niet verstandig gelet op de wenselijkheid van een herkenbare eredienst. In de prediking stelt men duidelijke thema's aan de orde, die aansluiten bij de belevingswereld van de gasten. Daarbij maakt men gebruik van visualiserend materiaal: een overheadprojector, dia's, wandplaten en ook attributen die in het Bijbelverhaal genoemd worden. Ook is eens gebruik gemaakt van 'drama', maar dit stuitte op bezwaar. Er wordt gezongen uit het gereformeerd kerkboek. Voor en na de dienst wordt ook wel gezongen uit de E&R-bundel, Alles wordt nieuw e.d. In de niet-ambtelijke samenkomsten wordt een vrij gebruik gemaakt van diverse liedbundels. De zang wordt ondersteund door koor en diverse muziekinstrumenten. Voor de Bijbellezing maakt men veelal gebruik van de Nieuwe vertaling, waarbij verduidelijkende opmerkingen worden gemaakt. Soms wordt gelezen uit Het Boek, de Groot Nieuws Bijbel of een kinderbijbel. De gasten worden dikwijls betrokken bij het gebed. Ze mogen voorbeden aandragen. Soms assisteren ze de voorganger of helpen de diakenen met collecteren. Voor de meeste samenkomsten wordt een programmaboekje gemaakt. En na afloop van de dienst is er gelegenheid om elkaar te ontmoeten en nog wat na te praten. Tenslotte hebben de betrokken kerken enkele verlangens en suggesties gedaan. Uit de reacties blijkt de wens om geregeld aangepaste diensten te houden. En men hoopt dat onze kerkorde de gelegenheid zal bieden om de noodzakelijke aanpassingen door te voeren. Het is wenselijk, dat op een centraal punt alle nodige informatie en materiaal beschikbaar is. Het kerkgebouw moet optimaal geschikt zijn om de te verwachten gasten te kunnen ontvangen. Ook is het goed om dit werk regionaal te organiseren, en de planning van de samenkomsten onderling op elkaar af te stemmen. Ideaal is een gewone, zo ruim als mogelijk aangepaste kerkdienst waarbij alle gemeenteleden aanwezig zijn, en, zoveel als mogelijk, in het gebeuren participeren.

4. Huidige stand

De volgende kerken en classes organiseren aangepaste diensten of bereiden die voor: classis Appingedam, Assen-Noord, Avereest-Dedemsvaart, classis Axel, Bedum, Drachten-Zuid, Enschede, Ermelo, Harderwijk, Heerenveen, Hoofddorp, Leek, Meppel, Ommen, Rijnsburg, Spakenburg-Noord, Zuidhorn en Zwolle.

Daarbij zijn heel wat commissies en leden van andere kerkelijke gemeenten betrokken, zonder dat er overigens veel aandacht aan onderlinge afstemming tussen kerkeraden wordt gegeven.

5. Vragen

Deputaten werden geconfronteerd met opmerkingen en vragen over onder meer de mogelijke aanpassing van de 'liturgische formule's en teksten' en de formulieren, en over de wenselijkheid van een regionalisatie. Deze zaken behoren niet tot de opdracht aan deputaten. Wel zijn we van oordeel dat ze een zodanig belang dienen dat ze nadere aandacht verdienen.

6. Voorstellen

Besluit I

De generale synode besluit uit te spreken dat het een goede zaak is om enige richtlijnen aan de kerken voor te leggen inzake de inrichting van erediensten met speciale aandacht voor broeders en zusters met een verstandelijke handicap.

Grond:

Uit de inventarisatie blijkt, dat er behoefte is aan enige globale richtlijnen.

Besluit II

De generale synode besluit een orde van dienst voor een morgen- en middagdienst met speciale aandacht voor broeders en zusters met een verstandelijke handicap als globale richtlijn vrij te geven, die optimaal is aangepast en nauw aansluit bij de onder ons goedgekeurde en vrijgegeven orden (Middelburg en Kampen).

Gronden:

1. Omdat aangepaste kerkdiensten voluit erediensten zijn, moeten ook voor deze diensten de ruimte en de grenzen aangegeven worden. Daarom kan het niet zo zijn dat dergelijke kerkdiensten gaan functioneren als 'liturgische proefpolders'.
2. De herkenbaarheid van en de vertrouwde met de gewone gang van zaken in de kerkdiensten is voor mensen met een verstandelijke handicap van groot belang.
3. Het is eveneens van belang dat de kerkdienst een voor de betrokkenen zo duidelijk mogelijke opbouw vertoont. Afwijkingen van het vertrouwde patroon zullen dan ook ten dienste moeten staan van hen, aan wie speciale aandacht wordt gegeven.

Besluit III

De generale synode besluit de volgende orde van dienst als globale richtlijn vrij te geven voor de eredienst waarin speciale aandacht wordt gegeven aan broeders en zusters met een verstandelijke handicap:

0. Voorbereiding en afkondigingen / welkom
1. Votum
2. Groet
3. Lofzang

4. Wet / Geloofsbelijdenis
  5. Beamend lied
  6. Gebed
  7. Schriftlezingen
  8. Lied ter inleiding op de preek
  9. Preek
  10. Amenlied
  11. Gebed, waarin opgenomen de voorbeden
  12. Loflied(eren)
  13. Inzameling van de gaven
  14. Gebed van de Here.
  15. Slotzang
  16. Zegen
- ad 1. Votum. Het verdient aanbeveling om de woorden uit Ps.124:8 voor de eerste 'doelgroep' toe te lichten in eenvoudige bewoordingen. Voor alle onderdelen van de dienst is het van belang om duidelijk aan te geven wat er gaat gebeuren. Ook moeten er goede afspraken gemaakt worden zoals 'Eerbiedig, we gaan beginnen' en 'We gaan bidden, handen samen' e.d.
- ad 2. Groet. Voorkeur verdient de groet uit 1 Kor.1:3 vanwege de bondigheid van de formulering. Ook hier kan korte uitleg gegeven worden over de betekenis van de gebruikte woorden.
- ad 3. Lofzang. Sinds Ommen 1993 ruimte gaf voor het zingen van liederen uit andere bundels naast het Gereformeerd Kerkboek, is het meer dan anders mogelijk om in de keuze van de liederen direct aan te sluiten bij het thema van de dienst/preek. Voor alle te zingen liederen geldt dat ze Schriftuurlijk moeten zijn en zo veel als mogelijk is aansluiten bij de belevingswereld van de broeders en zusters om wie het in de eerste plaats gaat. Het gebruik van meerdere muziekinstrumenten is aanbevolen. Het zingen in canon of wissel/beurtzang wordt op prijs gesteld.
- ad 4. Wat betreft de geloofsbelijdenis: Deze is naar voren gehaald in verband met het feit dat voor de voorganger hier heel specifiek de mogelijkheid ligt duidelijk te maken waarom deze kerkdienst gehouden wordt. Het belijden van het geloof (zingend of in de vorm van samen hardop opzeggen) is hier het vertrekpunt voor de verdere invulling van de dienst en de beleving van de doelgroep.
- ad 5. Beamend lied. Bedoeld als onderstreping en beantwoording van de geloofsbelijdenis. Het is mogelijk dat de broeders en zusters met een verstandelijk handicap dergelijke liederen zelf begeleiden door middel van ritmische muziekinstrumenten e.d. Het versterkt hen in hun beleving.
- ad 6. Gebed. Kort vrij gebed om de opening van het Woord, het doel en het thema van de dienst omschrijvend.
- ad 7. Schriftlezingen. Het verdient aanbeveling de onder ons gebruikte NBG vertaling van 1951 te gebruiken. Wel is het goed voorstelbaar dat, om zoveel mogelijk tegemoet te komen aan het begripsvermogen van de eerste 'doelgroep' een andere Schriftuurlijke 'vertaling' wordt gebruikt. Lezen uit een kinderbijbel lijkt hier niet dienstig. De Schriftlezingen kunnen worden afgewisseld door het zingen van een psalm, gezang of geestelijk lied.

- ad 8. Lied ter inleiding op de preek.
- ad 9. Preek. Het gaat niet om het vertellen van een bijbelse geschiedenis met een moraal, maar wel degelijk om de overdracht van de boodschap van het gekozen Schriftgedeelte aan hen die verstandelijk gehandicapt zijn. Van groot belang is hierbij dat niet alleen maar verhaalmatig wordt gepreekt, maar dat juist bijbelse kernbegrippen als vergeving, vertrouwen, liefhebben, verbond beeldend gebracht worden.
Abstracties moeten steeds vermeden worden.
Zie ook de bijlage.
Ten dienste van de verkondiging kan gebruik gemaakt worden van beeldend materiaal.
- ad 10. Amenlied. Dit lied heeft hier de functie van een geloofsreactie op de gehoorde boodschap.
- ad 11. Gebed, waarin opgenomen de voorbeden. Terwille van een zo groot mogelijke participatie van de broeders en zusters met een verstandelijke handicap verdient het aanbeveling voorafgaand aan het gebed, tijdens de dienst, te vragen voor wie of wat gebeden zal worden. De voorganger kan daarbij de kerkzaal rondlopen.
- ad 12. Loflied(eren). De plaats van dit deel van de orde van dienst is met opzet zo gekozen, omdat in deze dienst speciale aandacht moet uitgaan naar het samen Gods lof zingen met behulp van handgeklap, ritmische muziekinstrumenten e.d. Het dient eveneens als introductie op het geven van de gaven, die immers ook vanuit de blijdschap en de dankbaarheid aan de Here gegeven worden.
- ad 13. Het verdient aanbeveling een concreet en duidelijk te maken doel aan te geven voor wat betreft de opbrengst van de collecte.
- ad 14. Gebed van de Here. Dit gebed wordt hardop uitgesproken of gezongen door de gemeente.
- ad 15. Slotzang. Staande gezongen.
- ad 16. Zegen. Aanbeveling verdient de zegen uit 2 Kor.13:13, vanwege de bondigheid en de bekendheid. Een eventuele korte uitleg tevoren is steeds op zijn plaats.

Besluit IV

De generale synode besluit opnieuw deputaten voor aangepaste diensten te benoemen met de opdracht om:

1. te onderzoeken of het nodig is om de diverse 'liturgische formules en teksten' aan te passen. Te denken valt daarbij aan het votum, de zegengroet, de wet, de geloofsbelijdenis. En indien ja, de synode te dienen met voorstellen daaromtrent.
2. de formulieren voor de doop, de openbare geloofsbelijdenis, het avondmaal en het huwelijk aan te passen.
3. voorstellen te doen inzake de regionalisatie van de aangepaste diensten.
4. desgevraagd kerkeraden en begeleidingscommissies van advies te dienen, en zo mogelijk gevraagde hulp te verlenen.

Gronden:

1. De bestaande teksten voor gebruik in de liturgie zijn niet geschikt voor de belevingswereld en het bevattingvermogen van de doelgroep.
2. Wildgroei moet worden voorkomen.
3. Er is behoefte aan een centraal adres waar advies, hulp en eventueel ook materiaal verkregen kan worden.

Met zegenbede en groet,
de deputaten

D. Delhaas-Post
O.W. Bouwsma
E. Sytsma
G. Zomer Jzn

*één bijlage

Bijlage

Enkele gedachten over de 'preek' voor mensen met een verstandelijke handicap.

1. Het probleem.

Wij zijn er aan gewend, dat bij de 'bediening van het Woord' woorden worden gebruikt. Woorden met inhoud. Wil de preek overkomen (hier alleen communicatief bedoeld), dan zal de hoorder bekend moeten zijn met de door de predikant bedoelde 'inhoud', de betekenis van het woord. Predikant en hoorder zullen het daarover eens moeten zijn. Wanneer hij het woord 'genade' gebruikt, veronderstelt hij, dat de hoorder weet wat hij bedoelt.

Over het algemeen zal de predikant over een grote **actieve** woordenschat beschikken, groter dan de actieve woordenschat van de hoorder. Dat **behoeft** geen probleem te zijn. De **passieve** woordenschat van de hoorder laat de hoorder meer woorden begrijpen, dan hij zelf ooit zal gebruiken. De predikant zal ervoor moeten zorgen, dat er geen kloof is tussen de woorden die hij actief gebruikt in de preek en de passieve woordenschat van de hoorder. De praktijk van luisteren naar preken laat zien, dat predikanten hun preken op dit (basale) aspect wel kritisch moeten nalopen. Men mag niet te gauw veronderstellen, dat de woorden wel begrepen worden.

In preken voor mensen met een verstandelijke handicap moet aan dit aspect bijzondere zorg worden besteed.

Ik geef in enkele punten aan waarom.

a. De ervaringswereld.

De ervaringswereld van een verstandelijk gehandicapte is kleiner dan die van een niet-verstandelijk gehandicapte van dezelfde leeftijd. Zijn leven speelt zich af in het 'hier en nu' - de gerichtheid naar buiten is minder sterk, hij is minder 'nieuwsgierig' en stelt zich weinig kritisch op tegenover de eigen situatie. Begrippen worden 'gevuld' door ervaring. Wanneer de ervaring gering is, zullen begrippen ontbreken, of een summiere en misschien wel foutieve invulling hebben. In de taalsituatie kan dit betekenen, dat het voor de verstandelijk gehandicapte gauw te moeilijk wordt waarna hij/zij de woorden maar over zich heen laat komen en niet uit zichzelf zal vragen 'Wat bedoelt U?'

b. De woordenschat.

De actieve en passieve woordenschat is beduidend kleiner dan van niet-verstandelijk gehandicapten van gelijke leeftijd. Daarbij is het gevaar niet denkbeeldig, dat we denken zo eenvoudig gesproken te hebben, dat de verstandelijk gehandicapte het wel begrepen zal hebben. Dit vraagt echter voortdurende controle.

Het blijkt, dat vaak geassocieerd wordt 'op de klank' af, waardoor begripsverwarring kan ontstaan. (Verhaaltje over een mus - een slecht articulerende leerling denkt steeds dat het over een 'muts' gaat - het verhaal is dan niet meer te begrijpen).

c. Begrippen.

De woordenschat van een verstandelijk gehandicapte bevat veel namen van concrete voorwerpen uit de eigen ervaringswereld. In onze taal duiden soms heel korte woorden een hele wereld aan - de begrippen, zoals: verwachting, volgen, liefde, vrede, vergeven, verbond, geboden, enz. Het is op dit gebied, dat de verstandelijk gehandicapte problemen heeft. Hij kan er zich niet veel bij 'voorstellen' of geeft er vanuit zijn eigen ervaringswereld een eigen betekenis aan. Onderzoeken of die betekenis dan spoort met de algemeen geldige inhoud van het begrip kan verrassende resultaten opleveren ('opwassen' in de zin van groeien wordt geassocieerd met wassen van het gezicht). Op dit gebied zal men inzicht krijgen in de problematiek, wanneer men denkt aan allerlei grappige begripsverwarring waaronder jonge kinderen lijden (ik zal mij buigen op Uw ijs...). Maar dat gaat met de jaren wel over. Alhoewel...!

Wanneer niet zorgvuldig wordt nagegaan of ons taalgebruik aansluit bij de verstaanmogelijkheden van de verstandelijk gehandicapte luisteraar, en we te moeilijk spreken, zal de luisteraar afhaken.

Conclusie.

Mensen met een verstandelijke handicap zijn moeilijk met 'onze' woorden te bereiken.

Om te kunnen preken voor mensen met een verstandelijke handicap zal men als het ware in de huid van de verstandelijk gehandicapte moeten kruipen, zich zorgvuldig indenken hoe hun (concrete) belevingswereld er uit ziet. Want binnen deze wereld functioneert zijn/haar taal.

2. Denken over een oplossing.

a. Preken over 'verhalende stof'?

Om niet 'abstract' te worden kiest een predikant, die voorgaat in een aangepaste dienst vaak voor verhalende stof. Bedacht moet worden, dat voor verstandelijk gehandicapten ons verhaal al gauw 'abstract' is. 'Jezus is de Goede Herder' - dit 'eenvoudige' kinderversje vraagt veel van het begrip - wat is eigenlijk een herder? Iemand die op de schapen past! Maar wat is dat dan? Wordt er iets verduidelijkt als we zeggen: jij bent een schaapje van de Goede Herder - of wordt er dan iets heel moeilijk gemaakt? Denken we dan niet te snel, dat de verstandelijk gehandicapte dit 'eenvoudige' verhaal wel zal snappen?

Wanneer 'alleen' verhalende stof wordt gekozen dreigt het gevaar, dat het verhaal (en dat is meestal een bekend verhaal) veel ruimte in de preek vraagt. Zonder 'toepassing' blijft het verhaal in de lucht hangen.

b. Hoe 'preekte' de Here Jezus?

Opvallend is, dat Jezus in zijn prediking veel beelden gebruikt uit het dagelijkse leven van zijn hoorders. Om Zich heen kijkend zei Hij: 'Het Koninkrijk der hemelen is gelijk aan....' en het vergelijkingsmateriaal lag voor de hand. Zo verduidelijkte Hij moeilijke en voor zijn hoorders vaak nieuwe dingen.

Zelf duidt Hij zich aan als de goede Herder, de deur, het licht der wereld, het brood des levens, levend water.... De hoorder begrijpt beter wat bedoeld wordt als hij wat weet over de functie van een herder (het is voor een schaap verstandig, die maar te volgen), een deur (als die dicht zit, kun je niet naar binnen; is de ander achter de deur onbereikbaar), licht (je hebt het nodig om in het donker te kunnen kijken, je kunt een ander in het licht staan), water (heb je wel eens echt dorst gehad?) enz. enz.

c. Exegese is belangrijk.

In elke tekst, in elk verhaal zal gezocht moeten worden naar de kernpunten, de wezenlijke zaken van het geloof. Als uit de exegese blijkt, dat het in het verhaal over de herder gaat om het volgen (zie Loes Brezet-Brouwer), dan kan dat aanknopingspunten geven voor aansluiting bij de beleving van de verstandelijk gehandicapte, waardoor de boodschap zo duidelijk mogelijk kan overkomen.

3. Een poging....

*tekst: Deut. 6:4,5.(N.T.).

'Hoor Israël: de HERE is onze God; de HERE is één! Gij zult de HERE, uw God liefhebben met geheel uw hart en met geheel uw ziel en met geheel uw kracht.'

Het Boek: 'Israël, luister: de HERE is onze God, de HERE is één. U moet met Uw hele hart, uw hele ziel en met inspanning van al uw krachten van Hem houden.'

*exegese: - Mozes spreekt deze woorden direct na het herhalen van de wet, de 'spelregels' in het verkeer van de mens met God. Daar lezen we hoe de HERE gediend wil worden - zowel in directe relatie tot Hem, als in relatie tot onze naaste.

Door het houden van de wet kunnen we uitdrukking geven aan onze liefde tot God.

- Deze woorden zijn Israël wel bijzonder op het hart gebonden: het Sjema (met Deut. 11:13-21 en Num. 15:37-41).

- De Here Jezus citeert deze woorden (o.a. Mat. 22:37) en vult dat aan met Lev. 19:18 - heb uw naaste lief als Uzelf.

uitwerking: We kiezen als centraal woord het 'hoor, Israël' - luister goed!

Goed luisteren - dat doe je naar de preek. Je kijkt de dominee aan - je zit niet achterstevoren op je stoel.

je luistert niet alleen naar de dominee: je vader, je moeder, meester, juf, leidster.

Soms hebben ze wat fijns te vertellen - dan wil je wel luisteren: 'we gaan uit met z'n allen - vanavond is er bij de koffie wat lekkers'. Dan is luisteren niet moeilijk je komt direct als ze je roepen.

Soms is luisteren moeilijk: als iemand je iets vraagt wat je niet leuk vindt. Je bent net lekker aan het kleuren en dan vraagt moeder: 'Kom je even helpen afwassen?' Geen zin - ik luister niet - vingers in de oren.

Goed luisteren is niet altijd gemakkelijk. Soms doe je nèt of je het niet hoort.

Goed luisteren soms moeilijk, want gehoorzaam zijn is soms moeilijk. Je hebt geen zin om te doen wat gevraagd wordt.

Maar als je goed luistert naar iemand, dan kun je laten zien dat je van iemand houdt.

Mozes tegen het volk: Luister goed - wat nu komt is belangrijk: de HERE houdt van ons (hij heeft ons geholpen, toen we het zo moeilijk hadden in Egypte met die boze Farao - Hij ging met ons mee op die moeilijke reis door de woestijn - Hij zorgde voor eten en drinken). De HERE houdt van ons - nu wil Hij ook dat wij van Hem houden. Hoe kun je laten zien dat je van iemand houdt? Door goed naar hem te luisteren. Door te doen wat wordt gevraagd.

Wat zegt de HERE? Houdt veel van mij - doe daar maar goed je best op.

Hoe moet dat dan? Houd je aan de spelregels - de wet van de HERE. Die horen we iedere zondag.

Bijv. geen lelijke woorden zeggen - echt van de HERE houden, 't fijn vinden, dat je 's zondags naar de kerk kan, mag. Samen eerbiedig bidden tot God.

Maar ook: goed zorgen voor je vriend of vriendin, geen ruzie maken, niet jaloers zijn, goed luisteren naar je vader, moeder, leidster, juf enz.; wat over hebben voor iemand.

***aantekeningen:**

1. Het is aan te bevelen, dat de preek wordt voorbereid door een groepje, dat samen met de predikant de aansluiting bij de eigen leefwereld van de verstandelijk gehandicapten door concrete voorbeelden kan verzorgen. Niet alle verstandelijk gehandicapten wonen op dezelfde wijze (thuis, in een tehuis, een inrichting, socio-woning e.d.); niet voor allemaal is de (werk-)situatie gelijk (kinderdagverblijf, school, werkplaats, d.v.o. e.d.)

2. Indien mogelijk zou de preek niet geheel uitgeschreven moeten worden. Wanneer thema en gang van zaken binnen de preek helder zijn, kan, wanneer wat los van het papier wordt gepreikt, ingehaakt worden op reacties uit de gemeente.

Om de luisteraars zo goed mogelijk bij de preek te betrekken, zou op een wat 'vragende' manier gepreikt kunnen worden. Op de vragen die gesteld worden hoeft niet voortdurend antwoord gegeven te worden. Ik denk meer aan wat retorische vragen, die bij de luisteraar een AHA-erlebnis oproepen, aanleiding geven tot ja-knikken, tot herkennen 'oh, dat wist ik al'. Er kan een beroep worden gedaan op het voorstellingsvermogen - 'daar kan ik inkomen'. Er mag best iets herkenbaars in de preek voorkomen.

4. Indien mogelijk zou een goede samenwerking opgezet kunnen worden tussen de verschillende mensen, die bezig zijn met vertellen aan verstandelijk gehandicapte kinderen. Te denken valt aan: de ouders, de aangepaste catechese, de school (zeker voor te zingen liederen), een eventuele Bijbelclub e.d.

Enige tijd voor de te houden kerkdienst zou gevraagd kunnen worden daar 'voorbereidende' verhalen te vertellen. In het geval van de preek over Deut. 6:4,5: de uittocht uit Egypte, de wetgeving op de Sinaï.

Iets tegenkomen in de preek wat je al weet is een fijne ervaring.

Bovendien: herhalen is de moeder van de porseleinkast!!

5. De predikant dient niet gefrustreerd te raken, wanneer tijdens de dienst duidelijk is dat hij niet iedereen bereikt. Dat zal niet mogelijk zijn. Een categorie verstandelijk gehandicapten is slechts heel moeilijk of in het geheel niet met woorden te bereiken. Dan zal meer in een één-op-één situatie contact gezocht moeten worden, waarschijnlijk in een vertrouwde omgeving. Er gebeurt meer in een dienst dan alleen preken - er wordt ook gezongen, waarnaar sommigen alleen kunnen luisteren - er wordt ook gebeden, met en voor elkaar tot de HERE, die alleen God is.

6. In de boekjes 'Ieder in zijn eigen taal' - geloofsbegeleiding van verstandelijk gehandicapten (door Loes G. Brezet-Brouwer - 3 delen - uitgave Callenbach, maar alleen nog ergens op te scharrelen) worden enkele thema's uitgewerkt. Zij geeft ook goede achtergrond informatie.

Ommen, 26 juni 1995.

E. Sytsma.

RAPPORT DEPUTATEN PASTORALE VERZORGING DOVE EN SLECHTHORENDE GEMEENTELEDEN

Aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, samen te komen op DV 10 april 1996 te Berkel en Rodenrijs.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

De Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, gehouden te Ommen 1993 besloot deputaten te benoemen voor de pastorale verzorging van DSH-gemeenteleden. Aan deze deputaten gaf de synode een instructie, bestaande uit zeven punten:

- 1.1 zij dragen een door hen geschikt geachte predikant of kandidaat aan de beroepende kerk ter beroeping voor; deze voordracht dient met redenen omkleed in een vertrouwelijke brief te geschieden;
- 1.2 zij regelen en begeleiden de speciale toerusting van de predikant, nadat deze het beroep heeft aangenomen en in zijn dienst bevestigd is;
- 2.1 zij staan de predikant met raad en daad terzijde, begeleiden hem en zien toe op de uitvoering van de hem gegeven instructie, naar de wijze waarop ouderlingen volgens art. 21 KO toezien op de ambtsdienst van hun medeambtsdragers;
- 2.2 zij behandelen eventuele klachten uit het midden van de kerken over het functioneren van de DSH-predikant; zij zullen echter alleen klachten in behandeling nemen als de klagende instantie eerst zelf getracht heeft met de predikant tot een oplossing te komen; zaken betreffende opzicht en tucht over de predikant laten zij over aan de kerkeraad;
- 3.1.1 zij stellen een passend traktement en een passende onkostenvergoeding voor de predikant vast en doen hem een en ander in maandelijkse termijnen toekomen;
- 3.1.2 zij zorgen voor een emeritaatsregeling;
- 3.1.3 desgewenst zorgen zij voor een passende huisvesting van de predikant in de plaats waar de beroepende kerk is gevestigd;
- 3.1.4 eveneens stellen zij aan de predikant communicatieapparatuur ter beschikking;
- 3.2 zij stellen tijdelijk aan de beroepende kerk het bedrag ter beschikking voor het voldoen aan de verplichting die voor deze kerk voortvloeit uit de overeenkomst met de Vereniging Samenwerking Emeritering;
4. zij trachten samen met de predikant de pastorale verzorging van de DSH-gemeenteleden te stimuleren en te coördineren;
5. zij vragen jaarlijks onder verwijzing naar een bijgevoegde beknopte begroting aan de kerken om een bijdrage per ziel voor het landelijke DSH-werk;
- 6.1 zij vergaderen op zijn minst vier maal per jaar;
- 6.2 zij wijzen naast de samenroeper, die als voorzitter functioneert, uit hun midden een secretaris en een penningmeester aan;
- 6.3 zij nodigen in de regel de DSH-predikant en de vertegenwoordiger van de beroepende kerk uit om als adviserende leden aan hun vergaderingen deel te nemen;
7. zij rapporteren elke drie jaar aan de generale synode; dit rapport dient, eventueel vergezeld van voorstellen, drie maanden voor de aanvang van de generale synode aan de kerken te worden toegezonden.

Wij bieden u aan de hand van deze zeven punten de volgende rapportage aan van onze werkzaamheden over de periode 1993-1995.

1.1 Predikant

Nadat wij opdracht gekregen hadden om een geschikte predikant of kandidaat aan de beroepende kerk te Zwolle-Zuid ter beroeping voor te dragen, hebben wij een brief doen uitgaan naar de dove en slechthorende broeders en zusters in onze kerken. Wij hebben hen gevraagd om namen op te geven van predikanten of kandidaten die zij graag als dovenpredikant zouden willen ontvangen. Met de reacties die wij ontvingen, zijn wij aan het werk

gegaan.

Een en ander had uiteindelijk tot resultaat dat de kerk te Zwolle-Zuid, aangewezen voor het beroepen van en het oefenen van opzicht en tucht over een predikant ten behoeve van de pastorale verzorging van de dove en slechthorende broeders en zusters in het midden van de kerken, op 15 februari 1994 een beroep kon uitbrengen op ds. J.W. Boerma te Onnen. Op 11 april 1994 kon ds. Boerma de raad van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Zuid schrijven dat hij het beroep aangenomen had. Op 24 juni 1994 werd hij als de eerste predikant voor de pastorale bearbeiding van doven en slechthorenden bevestigd door ds. A.H. Driest in De Koningskerk te Zwolle-Zuid. In diezelfde kerkdienst deed ds. Boerma intrede. In een brief met een uitnodiging om deze dienst bij te wonen, sprak de kerkeraad van Zwolle-Zuid van een heugelijk feit. Deputaten sluiten zich daar van harte bij aan. De Here heeft het beroepingswerk voorspoedig doen verlopen. Slechts ruim een jaar na het ontvangen van de opdracht van de Generale Synode te Ommen 1993, mochten onze dove en slechthorende broeders en zusters, die uit het hele land naar Zwolle gekomen waren, de bevestiging en intrede bijwonen van een predikant die zij als de hunne beschouwen.

1.2. Toerusting

Na zijn bevestiging en intrede is ds. Boerma al snel begonnen met de speciale toerusting, nodig voor de bediening van zijn ambt onder de dove en slechthorende broeders en zusters in onze kerken. Ook zijn vrouw nam deel aan verschillende onderdelen van deze opleiding. Zij ontvingen privé-onderwijs van een doventolk/communicatiedeskundige/autoriteit op het gebied van het dovenonderwijs en de gebarentaal, de heer A. Terpstra en eveneens van zijn vrouw, die gebarentaaltraining geeft. Van mevr. dra. N. Hoiting, psycho-linguïste, ontvingen zij wekelijks gemiddeld enkele uren taaltheorie. Dit alles naar aanleiding van een speciaal programma, opgesteld door de heer Terpstra. In dit programma was ook ruimte gemaakt voor stages, die bestonden uit kennismaken en gesprekken hebben met doven en slechthorenden. Het doel van deze stages was: kunnen functioneren onder doven, hun wereld kennen en hun achtergrond begrijpen.

Deputaten verheugen zich erover dat ds. Boerma en zijn vrouw deze veelzijdige opleiding met enthousiasme gevolgd en goede resultaten geboekt hebben. Deze studie is gedeeltelijk afgerond en heeft per september 1995 een structureel vervolg gekregen (één dag per week).

2.1 Begeleiding

Deputaten hebben maandelijks contact met ds. Boerma. De ene maand vergaderen zij voltallig, de andere maand komen zij in een kleine commissie van drie personen van het deputaatschap bijeen. Voor de begeleiding van ds. Boerma is eveneens een extern deskundige aangetrokken die wil dienen als 'praatpaal' m.b.t. het eigen functioneren van ds. Boerma. Ook geven deputaten kennis van hun werkzaamheden in het blad voor doven en slechthorenden en belangstellenden in de Gereformeerde Kerken 'Ons Contact'. Op deze wijze geven deputaten invulling aan de opdracht om de predikant met raad en daad terzijde te staan.

2.2 Functioneren

Deputaten kunnen met blijdschap een goed getuigenis geven van de inzet en de taakvervulling van ds. Boerma. Hij verdiept zich in de wereld van doven en slechthorenden en houdt zich diepgaand bezig met vragen inzake pastorale zorg, doelgroep, aandachtsveld, voorlichting, samenwerking met dovencommissies, dovenblad, doel van het werk van de dovenpredikant en dergelijke zaken.

3.1.1 Traktement

Deputaten hebben in overleg met de kerk van Zwolle-Zuid een passend traktement en een passende onkostenvergoeding voor de doven-predikant vastgesteld en doen hem een en

ander in maandelijkse termijnen toekomen. Zij hebben br. E. Huttinga, Heerkensmarke 7, 8016 AP Zwolle, lid van de kerk te Zwolle-Zuid, bereid gevonden hiervoor zorg te dragen. Hij heeft de functie van administrateur van het deputaatschap op zich willen nemen, waarvoor wij hem zeer erkentelijk zijn.

Deputaten hebben de kerkeraad van Zwolle-Zuid gevraagd jaarlijks een kascontrole te laten verrichten en bevindingen jaarlijks te rapporteren aan het deputaatschap.

3.1.2 Emeritaatsregeling

In een bijlage bij de beroepsbrief is aan ds. Boerma een emeritaatsregeling aangeboden die minimaal een emeritaatsuitkering garandeert op het niveau dat door de Vereniging Samenwerking Emeritering wordt aangehouden. Aan een definitieve regeling wordt op dit moment nog gewerkt.

3.1.3 Huisvesting

Wij kregen opdracht desgewenst te zorgen voor een passende huisvesting van de predikant in de plaats waar de beroepende kerk is gevestigd. Aan deze opdracht hebben wij voldaan. Ds. Boerma woont sinds 4 juli 1995 naar volle tevredenheid van hemzelf en zijn gezin te Zwolle-Zuid in een woning, die aangepast is aan de werkzaamheden die ds. Boerma verricht.

3.1.4 Communicatieapparatuur

Voor communicatie met de doven is een visicom aangeschaft. Dat is een telefoon met beeldscherm, waarmee de doven met de DSH-predikant kunnen communiceren en andersom. Alle doven boven de 12 jaar hebben zo'n visicom.

Een nieuwe ontwikkeling onder de doven is, dat steeds meer doven in plaats van een visicom een fax gebruiken. De DSH-predikant zal te zijner tijd een fax ter beschikking gesteld worden.

De DSH-predikant is vaak onderweg. Om voor dringende zaken bereikbaar te zijn en onnodig reizen te voorkomen (een vergadering die op het laatste moment is afgelast of iets dergelijks) heeft de DSH-predikant een semafoon, waarmee zijn vrouw hem kan oproepen.

4. Verzorging DSH-gemeenteleden

Wij hebben ons als deputaten in de afgelopen periode beziggehouden met de opdracht om samen met de predikant te trachten de pastorale verzorging van de DSH-gemeenteleden te stimuleren en te coördineren. Daarbij zijn wij er op gestuit dat wij als deputaten verantwoordelijk zijn voor het werk van de dovenpredikant, terwijl hij in de praktijk vooral veel met de vier in het land bestaande dovencommissies te maken heeft. Deze commissies nodigen de predikant uit voor preekbeurten, vragen hem om een bijdrage te leveren enz.

Het doel dat wij gezamenlijk nastreven is niet dat het regionale werk centraal geregeld wordt, maar dat iedere regio evenredig van de dovenpredikant gebruik kan maken.

Wij streven naar een goede communicatie tussen deputaten en dovencommissies. Indien gewenst nemen deputaten deel aan de vergaderingen van de regionale dovencommissies.

Ook hebben wij duidelijke afspraken gemaakt over het werk van de dovenpredikant. Wij hebben de dovencommissies gevraagd een jaarplan bij ons in te dienen. Ons deputaatschap stelt vervolgens het inzetten van de dovenpredikant vast. In het geval dat een dovencommissie van gemaakte afspraken wil afwijken of afstand wil nemen van het werk van de dovenpredikant zal zij zelf eerst met de dovenpredikant spreken en daarna zo spoedig mogelijk het deputaatschap en de particuliere synode op de hoogte stellen.

Het pastorale werk zelf is niet van tevoren af te spreken en laat het deputaatschap aan de predikant zelf over. Hij houdt dus rechtstreeks contact met 'zijn' gemeenteleden en hun kerkeraad.

5. Bijdrage van de kerken

Deputaten behoren onder verwijzing naar een bijgevoegde beknopte begroting de kerken te vragen om een bijdrage per ziel.

Voor het jaar 1994 hebben deputaten de kerken om een bedrag van f. 1,35 per ziel gevraagd en voor het jaar 1995 om een bedrag van f. 1,25 per ziel. Wij zijn dankbaar dat de kerken het werk in financieel opzicht mogelijk maken, zodat wij ons werk onbezorgd kunnen verrichten.

6.1 Vergaderingen

Deputaten kregen de instructie op zijn minst vier maal per jaar te vergaderen. Reeds eerder maakten wij er melding van dat wij één maal per twee maanden bijeenkomen in brede samenstelling.

Zo nodig vergadert eveneens één maal per twee maanden een kleine commissie uit het deputaatschap samen met ds. Boerma. Belangrijke zaken uit dit overleg worden gemeld aan de vergadering van het voltallige deputaatschap.

6.2 Functies binnen het deputaatschap

De taakverdeling binnen het deputaatschap is als volgt geregeld:

Ds. C. v.d. Berg, samenroeper/voorzitter

Ds. A.H. Driest, notulist

Ds. A.O. Reitsema, rapporteur/correspondent

Mevr. M. Klapwijk, penningmeesteresse

6.3 Adviserende leden

De synode te Ommen heeft ons opgedragen in de regel de DSH-predikant en de vertegenwoordiger van de beroepende kerk uit te nodigen om als adviserende leden aan de vergaderingen deel te nemen. Wij hebben aan deze opdracht voldaan. Zowel ds. J.W. Boerma als br. M.J. de Jong, vertegenwoordiger van de kerk te Zwolle-Zuid, woonden de deputatenvergaderingen bij.

7. Rapportage en voorstellen

Met het indienen van dit rapport voldoen wij aan het eerste deel van de opdracht onder punt 7 die de synode te Ommen ons verstrekt heeft.

De DSH-predikant verricht op dit moment nog veel voorbereidend werk. Nu al is duidelijk dat de hoeveelheid werk in de toekomst omvangrijk zal worden. Of één predikant het werk aan kan, kunnen wij als deputaten momenteel moeilijk zeggen.

Verder overwegen wij met betrekking tot het rooster van aftreden het volgende:

Het studiedeputaatschap, benoemd door de generale synode te Leeuwarden bestond uit vijf personen. Het eerste werkdeputaatschap, benoemd door de generale synode te Ommen, werkte in de praktijk met zeven personen (vijf primi en twee secundi). Dit werd nodig gevonden in verband met het beroepingswerk, dat in het begin veel tijd vroeg. Wij hebben dit aantal als prettig ervaren.

Wij stellen u voor de grootte van het werkdeputaatschap te bepalen op zeven personen.

De deputaten:

C. van den Berg, voorzitter

P. Compaan

A.H. Driest

J. Huisman

M. Klapwijk

A.O. Reitsema, rapporteur

H.J. Schoon-Stevens

Bijlagen:

- 1 Verslag van de kerkeraad van de Gereformeerde Kerk van Zwolle-Zuid
- 2 Formulier voor de bevestiging van een dienaar van het Woord ten behoeve van de ambtelijke verzorging van doven en slechthorenden.

BIJLAGE 1

Verslag van de: kerkeraad van de gereformeerde kerk van Zwolle-Zuid in verband met de opdracht naar de DSH-predikant

Inleiding

De kerk van Zwolle-Zuid is door de Generale synode van Ommen 1993 aangewezen voor het beroepen van en het oefenen van opzicht en tucht over de DSH-predikant. Deze predikant is naar analogie van art 12 KO aan de kerk te Zwolle-Zuid verbonden. De GS heeft tevens besloten dat de kerk te Zwolle-Zuid rapporteert aan de GS en haar rapport voegt bij dat van de deputaten.

De rapportage volgt de instructie van de GS en besluit met een aantal evaluerende opmerkingen.

1 Beroepen van predikant

Zij beroept op voordracht van deputaten voor pastorale verzorging van DSH- gemeenteleden een predikant voor de pastorale verzorging van de DSH- broeders en zusters in het midden van de kerken. Indien de kerk ook na overleg met de deputaten, niet kan instemmen met de voordracht, zal zij wachten op een andere voordracht van deputaten.

De kerkeraad ontving begin 1994 een voordracht van deputaten voor het beroepen van een predikant. De voordracht was uitgebreid gemotiveerd. Zowel de procedure waarlangs tot een selectie gekomen is, als de motieven om de betreffende predikant te beroepen, zijn op een adequate wijze schriftelijk en in een vergadering met de kerkeraad belicht. De kerkeraad achtte de procedure en de gronden op basis waarvan een keuze is gemaakt voldoende om de voordracht van de deputaten te volgen.

In zijn vergadering van 15 februari heeft de kerkeraad besloten ds. J.W. Boerma te Onnen te beroepen. De beroepingsbrief is door een gezamenlijke delegatie van deputaten en de kerkeraad bij ds. Boerma bezorgd. Deze brief is aan de bijzondere taak en plaats van de DSH-predikant in de kerken aangepast.

Tezamen met deputaten is een uitgebreid programma van oriëntatie op de aard van de werkzaamheden, de betrokken mensen, en de plaats van vestiging opgesteld.

Op 11 april 1994 hebben ds. Boerma en zijn vrouw de kerken verblijd met een positief besluit naar aanleiding van het beroep dat op hem is uitgebracht. Op vrijdag 24 juni 1994 is ds. Boerma in een dienst uitgaande van de kerk te Zwolle-Zuid bevestigd door ds. A.H. Driest te Buitenpost en heeft hij intrede gedaan. Voor deze dienst zijn de dove en slechthorende broeders en zusters, en hun directe verwanten, in onze kerken uitgenodigd. Daarnaast hebben zij die zich binnen onze kerken speciaal bezig houden met de dove en slechthorende broeders en zusters een uitnodiging ontvangen. Dit gold ook voor de kerken in de classis Zwolle. Na afloop heeft een geanimeerde begroetingsavond vanuit de kerk van Zwolle-Zuid en vanuit de DSH plaatsgevonden.

2 Opzicht en tucht

Zij oefent volgens de kerkelijke regels opzicht en tucht over de predikant, maar zij gaat niet over tot tuchtmaatregelen dan na overleg met de deputaten.

Het onderwerp opzicht en tucht en de manier waarop hieraan invulling moet worden gegeven door de kerkeraad is nog niet uitgekristalliseerd.

Voor een deel hangt dit samen met de werkzaamheden en de woonplek van de DSH-predikant. Gedurende het eerst jaar van zijn werkzaamheden is hij met name bezig geweest met studie om zich voor te bereiden op zijn taak. Zijn woonplaats is gedurende die periode in het noorden van het land geweest en niet in Zwolle. Sinds juli '95 woont de predikant in Zwolle-Zuid. Ten tweede is dit punt nog in ontwikkeling in de relatie met deputaten. Deputaten onderhouden contacten betreffende het werk met de predikant mede op basis van besluit

6.2.1 van GS waarin voor de taak van deputaten verwezen wordt naar art 21 KO. De kerkeraad gaat er vanuit dat deputaten de primair signalerende functie hebben waar het gaat om het werk van de predikant. De kerkeraad reageert op actie vanuit deputaten. Daarnaast is de kerkeraad naar de regels van de KO de instantie die belast is met opzicht en tucht over leer en leven van de predikant.

3 Relatie met de kerk

Zij vraagt haar classis om goedkeuring van de regeling van de relatie waarin de DSH-predikant tot haar staat.

De kerkeraad heeft zich voor de regeling van de relatie van de predikant met de kerk van Zwolle-Zuid nauw aangesloten bij de instructie van de GS. De is aan de orde geweest in de classis Zwolle in haar vergadering van 15 juni 1994 en goedgekeurd. Ook het gewijzigde bevestigingsformulier en de beroepingsbrief zijn aan de classis Zwolle voorgelegd.

4 Emeritering

Zij sluit een overeenkomst met de Vereniging Samenwerking Emeritering met het oog op verplichtingen krachtens art 13 KO jegens de DSH-predikant; de kosten voortvloeiende uit deze overeenkomst komen voor rekening van de kerken gezamenlijk, vertegenwoordigd door de deputaten.

De kerkeraad heeft op 1 juli 1994 een overeenkomst gesloten met de Vereniging Samenwerking Emeritering. De kosten hiervoor worden periodiek verrekend met de deputaten.

5 Predikant en kerkeraad

Zij stelt de DSH-predikant in de gelegenheid eenmaal per jaar een vergadering van de kerkeraad bij te wonen alsmede een vergadering van de kerkeraad met diakenen en de kerkeraadsvergadering waarin de jaarlijkse kerkvisitatie wordt gehouden; verder nodigt zij de predikant uit om twee maal per jaar in haar midden voor te gaan in de dienst des Woords.

De predikant heeft een tweetal vergaderingen van de kerkeraad met diakenen bijgewoond, waaronder de kerkvisitatie d.d. 7 november 1994. De kerkvisitatie in juni 1995 is niet bijgewoond vanwege de verhuizing naar Zwolle. In 1995 ging de predikant, mede op zijn verzoek, regelmatig voor in diensten van onze kerkelijke gemeente. In 1996 zal dat DV 6x zijn.

6 Vertegenwoordiger als adviserend lid

Zij wijst een vertegenwoordiger (met een secundus) aan om als adviserend lid de vergaderingen van deputaten bij te wonen.

De raad heeft een vertegenwoordiger aangewezen, broeder M.J. de Jong, die als adviserend lid de vergadering van deputaten bijwoont. Hij neemt geen deel aan de 'smalle vergaderingen' van deputaten met de predikant waarin de dagelijkse werkzaamheden, aandachtspunten en problemen aan de orde komen.

7 Bevestigingsformulier

Zij past in overleg met de deputaten het bestaande formulier voor de bevestiging van dienaan des Woords zodanig aan dat het gebruikt kan worden bij de bevestiging van de DSH-predikant.

In goed overleg met en op voorzet van deputaten heeft de kerkeraad het formulier voor de

bevestiging van dienaren des Woords aangepast. Dit is ook voorgelegd aan de classis (+ bijlage).

De aanpassing had tweeërlei doel: de bruikbaarheid voor de bijzondere situatie van de DSH-predikant, en de begrijpelijkheid voor dove en slechthorende broeders en zusters.

8 Evaluatie

In het algemeen is de instructie zoals vastgesteld door de generale synode van Ommen werkbaar gebleken voor de kerk van Zwolle-Zuid. Er zijn goede, plezierige en open contacten met deputaten. Tot slot is de raad verheugd over de komst van ds. Boerma naar onze gemeente.

Zwolle, 16 oktober 1995

ds. J.T. Oldenhuis
praeses

P.R.A. Borg
scriba

BIJLAGE 2

Formulier voor de bevestiging van een dienaar van het Woord ten behoeve van de ambtelijke verzorging van de dove en slechthorende broeders en zusters in de Gereformeerde Kerken in Nederland

Gemeente van onze Heer Jezus Christus en allen die vanavond hier speciaal zijn uitgenodigd.

Inleiding

De Generale Synode van Ommen 1993 heeft uitgesproken, dat er voor de pastorale verzorging van de dove en slechthorende broeders en zusters een aparte predikant moet komen. De kerk te Zwolle-Zuid is aangewezen om deze predikant te beroepen.

De kerkeraad heeft twee keer aan de gemeente de naam bekend gemaakt van ds J.W. Boerma.

Hij is door de kerkeraad beroepen op voordracht van de Deputaten die benoemd zijn door de Generale Synode.

De kerkeraad wilde weten, of iemand bezwaar had tegen zijn bevestiging.

Niemand is bij de kerkeraad gekomen met een wettig bezwaar. Daarom zal hij nu op de manier van artikel 12 van de kerkorde aan deze kerk verbonden worden.

Onderwijzing

Eerst zullen we met U, ds Boerma, en met allen die hier aanwezig zijn, nagaan wat er in Gods Woord staat over het ambt van dienaren van het Woord.

God onze Vader in de hemel wil uit de door de zonde kapot gemaakte mensenwereld een gemeente bij elkaar roepen en samenbrengen, om aan haar het eeuwige leven te geven.

Hij wil daarvoor de dienst van mensen gebruiken. Dat zijn de ambtsdragers van de gemeente.

Ze worden door Christus aan de gemeente gegeven. Paulus zegt dat zo:

En dit waren de gaven die Hij gaf: sommigen zouden apostelen zijn, anderen profeten, weer anderen evangelisten, nog anderen herders en leraren, om de gelovigen op te leiden voor het werk in de dienst van God, voor de opbouw van het lichaam van Christus (Efl. 4:11-12).

Als de goede Herder zorgt Christus altijd voor zijn kudde.

Daarom geeft Hij herders aan zijn kudde: Hij wil, dat er in zijn naam goed voor de schapen gezorgd wordt.

Dat moeten deze herders doen door de boodschap van God door te geven en door de sacramenten te bedienen, de doop en het avondmaal, en door in de kerkdiensten te bidden. Zo wordt de kudde op de goede weg geleid.

In het begin is dat allemaal door de apostelen alleen gedaan. Later benoemden zij in elke gemeente ouderlingen.

Zij werden daarbij geleid door de Geest van Christus.

Uit 1 Timoteüs 5: 17 kunnen we afleiden, dat er twee soorten ouderlingen waren:

a. ouderlingen die leiding gaven; en

b. ouderlingen die daarnaast ook nog de taak hadden te preken en te onderwijzen.

De laatsten noemen wij vandaag: dienaren van het Woord.

Deze dienaren van het Woord hebben de opdracht gekregen overal het bericht te brengen dat er door het werk van Jezus Christus verzoening is gekomen.

Daar zegt Paulus het volgende van: Dit alles hebben we aan God te danken.

Hij heeft ons mensen door Christus met zichzelf verzoend; Hij heeft ons in dienst gesteld van die verzoening.

Ik bedoel: God zelf heeft in Christus de wereld met zich verzoend, Hij heeft de mensen hun fouten niet meer willen aanrekenen;

en aan óns heeft Hij het toevertrouwd die verzoening bekend te maken.

Wij zijn dus gezanten van Christus, God doet een beroep op jullie door middel van ons. In naam van Christus smeken we jullie: laat je met God verzoenen! (2 Kor. 5:18-20)

We zullen nu nagaan wat de taak van de dienaren van het Woord is.

1. In de eerste plaats moeten zij het Woord van God onverkort en zuiver aan de gemeente doorgeven.

Zij moeten dat doen zoals Paulus dat in zijn tweede brief aan Timoteüs beveelt:

Voor God en voor Christus Jezus, die recht zal spreken over alle mensen, levenden en doden, geef ik je het plechtige bevel: zo waar als Hij komt en zo waar als Hij koning is, verkondig de boodschap,

kom erop terug bij elke gelegenheid, of het goed uitkomt of niet; redeneer met ze, waar-schuw ze, doe een beroep op ze, steeds geduldig en onderrichtend (2 Tim. 4:1-2).

Precies zoals Paulus moeten de dienaren van het Woord dat doen zowel in het publiek als ook bij de gelovigen thuis.

Ze moeten alles wat ingaat tegen het Woord van God of waardoor het Woord van God veranderd wordt, met argumenten uit Gods woord weerleggen.

Ze moeten de dingen die slecht zijn en waar je verkeerd mee uitkomt in hun ware aard laten zien als zinloze werken van de duisternis.

Ze moeten de gemeenteleden oproepen om God na te volgen en in het licht te wandelen.

Ze moeten de gemeenteleden ook bezoeken, de zieken troosten en de jongeren van de kerk en anderen die door God geroepen worden onderwijs geven in het Woord van God. Want de kennis van Gods Woord maakt een mens wijs en brengt hem tot redding, door het geloof in Jezus Christus.

Zo roepen ze door vermaning en vertroosting de hele gemeente bij de redding van Christus.

2. In de tweede plaats is het hun taak de sacramenten te bedienen, de doop en het avond-maal.

Christus heeft namelijk de bediening van de sacramenten verbonden aan de verkondiging van het evangelie.

Daarom is het de taak van dienaren van het Woord de doop te bedienen. Christus heeft dat als volgt bevolen:

Ga de wereld in, maak alle volkeren tot mijn leerlingen en doop de mensen overal in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest (Mat. 28:19). Ook behoren de dienaren van het Woord het Avondmaal te bedienen. Dat heeft Christus bevolen toen Hij bij de instelling van het Avondmaal zei: *Doe dit tot mijn gedachtenis* (Luc. 22:10).

3. In de derde plaats is het de taak van de dienaren van het Woord in de erediensten van de gemeente de naam van de Heer aan te roepen en in het publiek de Here te bidden en smeekbeden, gebeden, voorbeden en dankzeggingen te doen voor alle mensen; voor koningen en voor allen die een hoog ambt bekleden.

4. In de vierde plaats moeten ze samen met de ouderlingen, als beheerders van Gods huis, er voor zorgen, dat in de gemeente alles stijlvol en ordelijk geregeld is, op de manier die Christus geboden heeft.

Daarom zien ze toe op de leer en het leven van de gemeenteleden en zorgen ze voor de kudde waarvan ze herder zijn.

In opdracht van Christus gebruiken ze de sleutel van de christelijke tucht, om daarmee het koninkrijk der hemelen te openen voor de gelovigen en te sluiten voor de ongelovigen.

Uit dit alles blijkt, hoe belangrijk het werk van de dienaren van het Woord is. God wil door dit werk mensenlevens redden. De dienaren van het Woord worden 'sterren in de rechterhand van Christus' genoemd. En Christus is degene die tussen de kandelaren wandelt. Met die kandelaren worden zijn gemeenten bedoeld.

De dienaren van het Woord dragen dus grote verantwoordelijkheid.

Paulus schrijft dan ook aan Timoteüs:

Het onderricht dat je mij in het openbaar hebt horen geven, geef dat door aan betrouwbare mensen, van wie je weet dat ze geschikt zijn om onderricht te geven (2 Tim. 2:2).

Wanneer zij als herders van de kudde trouw zijn geweest in hun werk, zullen zij als de Opperherder verschijnt, de nooit verdorrende krans van de roem verkrijgen.

Aan u, ds. Boerma, zal de ambtelijke verzorging van dove en slechthorende broeders en zusters in het midden der Gereformeerde Kerken zijn opgedragen, volgens de instructie welke de Generale Synode van Ommen daarvoor heeft vastgesteld.

U zult op verzoek van de plaatselijke kerkeraden of met hun goedvinden uw pastorale taak ten opzichte van de dove en slechthorende broeders en zusters moeten verrichten.

U zult in speciaal voor hen belegde diensten moeten voorgaan en hen thuis moeten opzoeken.

U zult de jongeren onder hen moeten onderwijzen in de inhoud van de Schrift.

U zult in goede samenwerking met plaatselijke kerkeraden moeten letten op leer en leven van de dove en slechthorende broeders en zusters.

U zult in heel uw werk de band die deze broeders en zusters met hun eigen gemeente verbindt, moeten eerbiedigen.

Bevestiging

Geliefde broeder, u staat nu klaar om uw ambt, zoals dat zojuist omschreven is, te aanvaarden. Wij verzoeken u op de volgende vragen antwoord te willen geven voor God en zijn heilige gemeente

1. Bent u ervan overtuigd, dat God zelf u tot deze dienst heeft geroepen?
2. Aanvaardt u de Schriften van het Oude en Nieuwe Testament als het enige Woord van God en de volkomen leer van de verlossing; en verwerpt u alles wat daarmee in strijd is?
3. Beloofd u dat u overeenkomstig deze leer uw ambt trouw zult bedienen; en beloofd u dat u in heel uw leven zult laten zien, dat u God liefhebt en eerbied voor Hem hebt?
4. Beloofd u dat u zich onderwerpt aan de kerkelijke vermaning en tucht volgens de regels van de kerkorde en bijzondere bepalingen die voor uw geval zijn opgesteld, als u zondigt in leer of leven?

Wat is daarop uw antwoord?

(Antwoord: Ja)

(Duidelijk zichtbaar met hoofdknik)

Zegen

God onze Vader in de hemel
die u geroepen heeft tot dit ambt,
Hij zal u kracht geven,
Hij zal u verlichten door zijn Geest
en Hij zal u zó leiden in de praktijk van uw ambt
dat u daarin gehoorzaam bent
en dat uw werk vrucht draagt,
tot eer van Gods naam en
tot uitbreiding van het rijk van zijn Zoon Jezus Christus.
AMEN

Opdracht

Geliefde broeder in Christus,
God onze Vader heeft zijn gemeente gekocht door het bloed van zijn eigen Zoon.
Daartoe behoren ook dove en slechthorende broeders en zusters.
Die moeten net zo goed in zijn naam verzorgd worden als schapen van zijn kudde.
U bent als herder en leraar aan de gemeente hier verbonden met de bijzondere opdracht te werken ten behoeve van de ambtelijke verzorging van de dove en slechthorende broeders en zusters in de Gereformeerde Kerken in Nederland.
De Heilige Geest heeft u met deze bijzondere taak belast.
Let daarom goed op uzelf.
U moet een voorbeeld zijn in woord, in wandel, in liefde, in geloof en in zuiverheid.
Heb Christus lief en zorg goed voor de schapen van zijn kudde, die mede aan u worden toevertrouwd.
Doe dat niet uit een star plichtsbesef maar van harte en met liefde, zoals de Here van u vraagt. U moet ook niet de baas willen spelen over de dove en slechthorende broeders en zusters, die mede aan uw herderlijke zorg worden toevertrouwd.
Geef de boodschap zuiver door, zodat de schapen van Christus door uw prediking en onderwijs bewaard blijven bij Gods Woord.
Til mee aan de moeilijkheden van anderen als een goed soldaat van Christus Jezus.
Laat de geestelijke gaven die de Here u voor dit werk gegeven heeft, niet ongebruikt.
Doe uw werk met volledige inzet en houd vol.
Als u zo werkt, zult u uzelf behouden, maar ook de dove en slechthorende broeders en zusters voor wie u moet zorgen.
En de Heer zal met u zijn.

En u, dove en slechthorende broeders en zusters in de Gereformeerde kerken in Nederland:
De Here heeft deze predikant aan u gegeven.
Denk eraan dat God zelf tot u spreekt via deze predikant.
Neem daarom de woorden die hij naar de Schrift spreekt, met blijdschap aan.
Ontvang deze predikant hartelijk, want er staat in de Schrift:
Wat zien we ze graag komen, de bringers van goed nieuws.
U moet waardering hebben voor deze predikant vanwege zijn werk.
Bid voor hem, dat hij zijn werk zo kan doen, als het moet.
Gehoorzaam hem en luister naar hem.
Want hij houdt de wacht bij uw leven omdat hij zich zal moeten verantwoorden.
Zorg ervoor, dat hij zijn werk met plezier kan doen.
En dat hij het werk niet te moeilijk vindt en er verdrietig van wordt.
Want dan kan hij niet goed voor u werken.
Als u zo deze dienaar van de Heer ontvangt, zal Gods vreze over u komen.
Dan krijgt u als erfenis het eeuwige leven.
En wat betreft de kerkeraden en gemeenten in den lande:
laat ze deze predikant ontvangen, die nu aangesteld is voor de pastorale verzorging van de dove en slechthorende broeders en zusters;
laat ze zoveel mogelijk met hem samenwerken, opdat de ambtelijke verzorging van deze broeders en zusters goede voortgang vindt en zij als schapen van Gods kudde de verzorging krijgen die ze nodig hebben.

Gebed

Omdat wij dit alles in eigen krachten niet kunnen doen, zullen we nu tot de almachtige God bidden.

Barmhartige Vader, U brengt op grond van het werk van Jezus Christus uw Zoon, uit de hele verloren mensenwereld een gemeente samen, en U geeft haar het eeuwige leven.
Wij danken U, dat U die gemeente bij elkaar wilt brengen met gebruikmaking van mensen.
En we danken U dat U aan de dove en slechthorende broeders en zusters in de Gereformeerde Kerken nu deze dienaar van het Woord geeft.
Wij bidden U:

Wil hem door Uw Geest alles geven wat hij nodig heeft om het werk te doen, waartoe U hem hebt geroepen.

Geef hem helder inzicht om de Schriften te begrijpen.

Open zijn mond en geef hem de mogelijkheden om Uw boodschap aan de dove en slechthorende broeders en zusters door te geven.

Geef hem de wijsheid en trouw om de schapen, die hem worden toevertrouwd op de rechte weg te leiden en te verzorgen.

Geef hem dat hij zijn dienst zo zal uitvoeren, dat daardoor uw kerk wordt bewaard en vermeerderd.

Bemoedig hem en vertroost hem door Uw Geest, zodat hij het volhoudt in moeiten en beproevingen en eens met alle trouwe dienaren samen met zijn Heer feest zal kunnen vieren.

Wil ook allen die aan zijn zorg zijn toevertrouwd de genade geven, dat zij deze dienaar ontvangen als door u gestuurd. Geef dat zij de leer en de vermaning van Christus, waarmee deze leraar tot hen komt, aannemen en met plezier zijn leiding opvolgen.

Geef dat allen door zijn dienst in Christus geloven en het eeuwige leven als erfenis krijgen.

Verhoor ons, o barmhartige Vader, door Uw geliefde Zoon, onze Heer Jezus Christus. In zijn naam bidden wij:

Onze Vader, die in de hemelen zijt

Uw naam worde geheiligd;

Uw koninkrijk kome;

Uw wil geschiede, gelijk in de hemel also ook op de aarde;

geef ons heden ons dagelijks brood;

en vergeef ons onze schulden,

gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren,

en leid ons niet in verzoeking;

maar verlos ons van de boze;

want van U is het koninkrijk;

en de kracht en de heerlijkheid;

tot in eeuwigheid. AMEN

RAPPORT DEPUTATEN GEESTELIJKE VERZORGING VAN MILITAIREN

1. Samenstelling deputaatschap

De Generale Synode van de Gereformeerde Kerken te Ommen 1993 benoemde tot deputaten de volgende broeders :

ds.P.Groenenberg	- Amersfoort , nu te Ermelo
J.Bosch	- Waddinxveen
T.Damstra	- Hasselt
H.Holwerda	- Assen
ds. L.S.K.Hoogendoorn	- Waddinxveen
ds. A.J.Mol	- Winsum
C.J.Rump	- Apeldoorn

en als secundi :

G.H.Elzinga	- Heerenveen
ds. G.F.de Kimpe	- Axel, nu te Hardenberg

de taakverdeling was als volgt :

ds. Groenenberg	- voorzitter
ds. Mol	- secretaris
Damstra	- penningmeester

2. Uitvoering van de opdracht

(Steeds wordt een deel van besluit 5 van artikel 43 van de acta van Ommen 1993 weergegeven ,onder de letters a tot n; vervolgens leest u een verslag van werkzaamheden onder dat punt; voorbeeld a-v : staat voor verslag onder a,enzovoorts)

a. als instantie te fungeren waaraan de overheid (c.q. de hoofdlegerpredikant,de hoofdvluchtmachtpredikant of de hoofdvlootpredikant) mededeling kan doen,indien zij/hij ter vervulling van een of meer plaatsen als krijgsmachtpredikant deze uit de gereformeerde kerken wenst;

a-v

De verstandhouding met de hoofdlegerpredikant is steeds goed gebleken. Het ligt ook duidelijk niet aan hem, dat we in de afgelopen 3 jaar slechts 1 legerpredikant hebben kunnen uitzenden.

In het aanvullend rapport (april 93) was al aangeduid dat er mogelijk weer plaats zou zijn voor een jaarling. En we zijn blij dat we een broeder hebben kunnen uitzenden.

Overigens blijft de lijn van overheidswege : inkrimpen,bezuinigen. Was de bearbeiding door een GV-er in het leger 1 op de 350 , dit loopt terug naar 1 op de 800 mensen.

Het vormingswerk op de centra gaat van ca. 7000 personen per jaar naar circa 4000.

Twee broeders hebben we bereid gevonden zich beschikbaar te stellen voor een eventueel legerpredikantschap. Sinds december 1994 zitten ze al in de 'wachtkamer'.Een erg prettige constructie is het niet; toch hebben we - mocht er een plaats vrij komen - dan direkt mannen klaar staan. Uiteraard blijven de broeders niet tot in lengte van dagen afwachten. We houden als deputaten contact met hen.

b. de ontwikkeling in de geestelijke verzorging binnen de krijgsmacht zo nauwkeurig mogelijk te volgen en te toetsen en een nauw contact met de hoofdlegerpredikant c.q.de hoofdvluchtmachtpredikant en/of hoofdvlootpredikant te onderhouden om zo mogelijk invloeden ten goede aan te wenden;

b-v

Vooral via lectuur proberen deputaten op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen : Dubbel-aksent en Legerkoerier, uiteraard ook de overige pers. Wanneer van eventuele invloed sprake zou kunnen zijn moeten we bij het volgende punt c.zijn.

c. in het kader van de opdracht onder b.genoemd als waarnemers zonder enige verplichting te doen wat mogelijk is met betrekking tot het werk van het CIO-M (Contact inzake overheidszaken-militairen);

c-v

Onze vaste waarnemer is ds. Hoogendoorn. Hij heeft nagenoeg alle vergaderingen bijgewoond. Dat betekende meestal een stroom aan actuele informatie uit de hoogste regionen. In het vorige rapport staan de oorzaken opgesomd die hebben geleid tot een forse inkrimping van het bestand krijgsmachtspredikanten. De gedachten schuiven ook steeds meer op naar de richting het geestelijk verzorgen als een facilitair bedrijf in te richten. Bij het CIOM staan de kleinere kerken goed te boek inzake hun inspanningen op militair gebied. Hoogendoorn heeft goede mogelijkheden onze inbreng en visie naar voren te brengen.

d. ijverig te zoeken, eventueel met behulp van classicale vergaderingen, naar predikanten die geschikt en bereid zijn de functie van krijgsmachtspredikant te vervullen, ongeacht of dit een plaats bij de landmacht, bij de luchtmacht of bij de vloot betreft en zo te komen tot bezetting van die plaatsen die voor gereformeerde predikanten beschikbaar zijn;

d-v

Voortdurend hebben we werk om de informatiemap naar Ip's bij de tijd te houden. Ook kerkeraden aan wie een verzoek wordt gericht haar predikant af te staan ontvangen een info-map plus een uittreksel om met deputaten een zo helder mogelijk gesprek te kunnen voeren.

Het was voorzichtig manouvreren richting een kandidaat-IP : 'bent u eventueel bereid het leger te dienen. Het is niet zeker of u geplaatst kan worden en over het tijdstip valt helemaal niets te zeggen.'

We waren dan ook zeer verrast dat in het najaar 1994 toch het bericht van de HLP kwam dat er plaats was voor een jaarling.

We zullen u niet vermoeien met de wervingsactiviteiten.

In januari 1994 kon ds. C. van Breemen te Heerenveen zijn opleiding beginnen voor IP gedurende een jaar en zes maanden.

We zijn zijn kerkeraad en gemeente dankbaar dat ze hem hebben willen afstaan voor dat werk. Ook gaan we ervan uit dat de classis enige hulpdiensten aan het 'vakante Heerenveen' heeft verleend. Uit de rapportage is gebleken dat hij zijn werk met veel inzet en veel plezier heeft gedaan.

Ook van de zijde van zijn werkgever : opleiding Koninklijke Marechaussee te Apeldoorn en daarachter de HLP, kwamen goede berichten.

Inmiddels zwaaide hij februari 1995 af en keerde terug naar zijn gemeente.

Op dit moment zijn we twee kandidaat-legerpredikanten rijk. Ze zitten in de wachtkamer.

Defensie vraagt (nog) niet naar hen. De HLP kan ook geen enkele garantie geven, dat er binnenkort een plaats door een van de onzen bezet zal worden. Via onze man in 'Den Haag' houden we de lijn open.

Door de overgang naar een beroepsleger zal het alleen maar nog minimaler worden. De secularisatie heeft een enorme slag geslagen.

e+f+g (samengevat) het gaat hier om de regels ten aanzien van IP in kort verband

e+f+g-v

Een plaatsing van een IP voor bepaalde tijd (kortverbander) moet voorlopig beslist tot de onmogelijkheden worden gerekend.

Wel hebben we gewerkt aan regelingen in dezen, omdat na de vorige synode nog wel hoop was in deze richting en ons deze opdracht was gegeven.

Van deskundigheid van meerdere zijden hebben we graag gebruik gemaakt : emeritering/ wereldlijk recht / kerkrecht

Zie bijlage "Regeling A + B "

h. de aangeworven krijgsmachtspredikanten voorts te wijzen op de hun gegeven opdracht die luidt: 'Met het Woord van God te arbeiden onder hen die in militaire dienst zijn'.

h-v

Omdat de IP moet werken in een enorm geseculariseerde omgeving is het voor hem een voortdurend aftasten van de mogelijkheden zijn medemensen in aanraking te brengen met de blijde boodschap.

De GV-lessen en conferenties zijn daarvoor de meest geschikte momenten. Ook de 'wandel-

gangen', de informele ontmoetingen geven ruimte voor het Woord.

Ds. Van Breemen heeft allerlei gelegenheden benut om vanuit Gods Woord zijn werk te doen.

i. nieuwbenoemde krijgsmachtpredikanten te doen scholen in didactische, sociale en andere vaardigheden ter nadere voorbereiding op het werk, als aanvulling op de Toerusting Krijgsmacht Pastoraat georganiseerd door de HLP.

i-v

Na een aantal weken geroken te hebben aan het werk heeft ds. Van Breemen een cursusdag gevolgd, opgezet door eigen mensen (reserve-*lp*'s /GVI /deputaten), die voor hem ondersteunend is gebleken.

Van de zijde van de HLP was er een mentorschap, dat ook een degelijke ondersteuning bleek.

Deputaten hebben hem op zijn werkplek bezocht, daarnaast ook informele aandacht gegeven. Met het gezin is op gezette tijden contact gezocht. Op de vergaderingen van deputaten was hij present om mondeling verslag te doen. Mede op grond van zijn eindverslag zijn deputaten ervan overtuigd dat het een zinvol jaar is geweest naar alle kanten.

j. ten aanzien van hun arbeid contact te houden met de Contact Commissie Gereformeerde Garnizoenskerken

j-v

Deputaten zijn zo rijk dat ze de secretaris van bovengenoemde commissie in hun midden hebben. Dit betekent de kortst denkbare lijn.

CCGG weet ook de reserve-*lp*'s wel te vinden om werk te verrichten ten bate van de broeders in het buitenland (Duitsland)

In het voorjaar van 1995 is ook een oriënterende vergadering belegd om de vier poten onderling zo goed mogelijk op elkaar af te stemmen : GVI /deputaten GVM / CCGG / GMV-militairen.

k. geregeld contact te onderhouden met de dienstdoende en reservekrijgsmachtpredikanten om van deze rapport te ontvangen van hun (eventuele) werkzaamheden, hen bij te staan in de uitoefening van hun functie en zo nodig te informeren over de huidige gang van zaken.

k-v

Over de begeleiding van de actief-dienende *lp* is boven al geschreven. Een aantal rapporten over werkzaamheden van reserve-*lp*'s gedurende de achter ons liggende periode zijn binnengekomen. Het blijkt dat 'Den Haag' van tijd tot tijd beroep doet op onze 'reservisten': een oefening, conferenties en vakantie-invallen op kazerne.

Jaarlijks is er een studie en bezinningsdag voor reserve-*lp*'s.

Thema's de afgelopen periode : met behulp van een psycholoog van een militaire hulpinstantie doorpraten over psychische /geestelijke nood als gevolg van oorlogshandelingen (Joego-Slavie); we hadden ook een Joego-Slavie-ganger (ds. Koolsbergen) in ons midden, die zijn ervaringen dichterbij bracht.

l+m samengevat : 'vorming (aanstaande) militairen' in samenwerking met het GVI en de kerken attenderen op de mogelijkheden van deze vormingscursussen.

l+m - v

Op de samenwerking GVI-GVM-GMV-CCGG is boven al geweest. Het initiatief tot cursussen ligt bij CCGG en GVI. Over de aantallen deelnemers heerst beslist bezorgdheid. Steeds wordt een reserve-*lp* gevraagd een bijdrage te leveren aan de cursussen. Over en weer werkt dat stimulerend.

n-v

Dit rapport loopt over de periode april 1993 tot juni 1995

Op de volgende data is vergaderd :

1 oktober 1993

21 januari 1994 / 29 april / 9 september / 8 december
9 maart 1995 / 13 juni 1995

Een aanvullend rapport zal aan de Generale Synode worden gezonden in het voorjaar van 1996.

VOORSTEL : Hoewel aan het front de lijnen naar de toekomst nogal eens wisselen houden we het op de invulling die we aan het eind van het rapport dd. juni 1992 hebben geformuleerd.

Op onze laatste vergadering werd de gedachte uitgesproken of het niet mogelijk zou zijn zelf een lp. te bekostigen en dan uit te zenden onder de militairen.
Immers de behoefte aan geestelijke zorg is er beslist ;
denkt u aan de vredesoperaties.
Alleen de overheid besteedt er steeds minder geld aan.

opgesteld 17 juni 1995 namens deputaten GVM ,
AJ Mol, secretaris

BIJLAGE A

Regeling van de taken en bevoegdheden van de deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen bij de aanstelling en begeleiding van een krijgsmachtpredikant in 'lang verband'

1. De deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen, benoemd door de generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland (hierna: de deputaten) dragen aan de bevoegde militaire instanties een door hen geschikt geachte predikant (hierna: de predikant) ter benoeming tot krijgsmachtpredikant voor. Zij doen dit niet dan nadat deze heeft toegezegd een eventuele benoeming te zullen aannemen en nadat zijn kerkeraad (hierna: de kerkeraad) zich bereid heeft verklaard hem voor de dienst als krijgsmachtpredikant een bijzondere opdracht te geven. Bij de door hen aan de bevoegde overheidsinstanties te geven goedkeuring delen de deputaten mee voor welke periode zij hun goedkeuring aan de benoeming verlenen. Deze periode bedraagt maximaal vijf jaar.
2. Binnen twee weken nadat de predikant bij Koninklijk Besluit is benoemd tot geestelijk verzorger bij de krijgsmacht, zenden de deputaten het concept van de 'Regeling naar artikel 12 K.O. voor de positie en het functioneren van de krijgsmachtpredikant in lang verband' (hierna: de 'Regeling') toe aan de kerkeraad, waarna deze de nader ingevulde 'Regeling' voor zijn predikant ter goedkeuring aan de classis ..... van de gereformeerde kerken (hierna: de classis) voorlegt.
3. Tijdig voor het verstrijken van een periode voor welke de deputaten hun goedkeuring hebben verleend als hiervoor in artikel 1 vermeld, beslissen zij, na overleg met de predikant, of zij aan de bevoegde militaire instanties zullen mededelen dat de bedoelde periode wat hen betreft kan worden verlengd. Van hun beslissing geven zij schriftelijk kennis aan de predikant en aan de kerkeraad.
4. De deputaten regelen en begeleiden voor zover nodig de speciale toerusting van de predikant. Zij staan hem verder met raad en daad terzijde. Daartoe bezoeken zij hem minstens n keer per jaar op zijn standplaats en spreken zij twee keer per jaar met hem over zijn arbeid aan de hand van zijn rapporten aan de kerkeraad. Tevens nodigen zij hem uit voor elke vergadering die zij houden en informeren zij hem regelmatig over hun arbeid.
5. In de 'Regeling' wordt vastgelegd, welke speciale verplichtingen de predikant heeft ten behoeve van het werk dat de gereformeerde kerken gezamenlijk doen voor de geestelijke verzorging van militairen door middel van haar deputaten.
6. Wanneer de deputaten van mening zijn dat in enig opzicht kritiek op of correctie van de arbeid van de predikant noodzakelijk is, nemen zij daarover met de predikant contact op. Bereiken de deputaten en de predikant in enige zaak geen overeenstemming, dan maken de deputaten schriftelijk aan de kerkeraad hun oordeel in dezen bekend. Van dit oordeel zenden zij een afschrift aan de predikant.
7. Wanneer de deputaten van oordeel zijn, dat er maatregelen van tucht tegen de predikant nodig zijn, dan doen zij dit schriftelijk met redenen omkleed aan de kerkeraad weten. Van dit oordeel zenden zij een afschrift aan de predikant.
8. Wanneer de predikant niet langer voldoet aan de vereisten die gelden voor een gereformeerde krijgsmachtpredikant, delen de deputaten dit, na overleg met de predikant, onverwijld aan de bevoegde militaire instanties mede. Van deze mededeling zenden zij een afschrift aan de predikant. Zij nemen maatregelen voor een passende be'indiging van zijn werk als krijgsmachtpredikant, voor zover dit tot hun taak en bevoegdheid behoort. Zij doen dit ook in een situatie waarin door initiatief van de zijde van de militaire instanties tussentijds aan het krijgsmachtpredikantschap een einde komt.
9. De deputaten betalen met goedkeuring van de generale synode tijdens de dienst van de predikant als krijgsmachtpredikant aan de 'Vereniging Samenwerking Emeritering' jaarlijks een bijdrage met het oog op eventuele emeritering van de predikant. Zij sluiten daarover zo nodig met deze vereniging een speciale overeenkomst.
10. Tot de taken en bevoegdheden van de deputaten ten aanzien van een krijgsmacht-predikant in lang verband behoort voorts alles wat in de 'Regeling' als zodanig wordt genoemd en daaruit naar redelijkheid en billijkheid voortvloeit.

BIJLAGE B

Regeling naar artikel 12 K.O. voor de positie en het functioneren van de krijgsmacht-predikant in lang verband

1. De raad van de Gereformeerde Kerk te ..... (hierna: de kerkeraad) stelt zijn predikant ds. N.N. (hierna: de predikant), gezien zijn benoeming tot krijgsmachtpredikant bij Koninklijk Besluit van ....., met ingang van ..... vrij van alle arbeid als gewoon dienaar van het Woord en geeft hem naar artikel 12 K.O. de opdracht om een functie als krijgsmachtpredikant in lang verband te gaan vervullen.
2. Het doel van de kerkelijke opdracht aan de predikant is, dat hij binnen het kader van de taken en instructies die de overheid hem geeft en van de mogelijkheden die zij hem biedt, met het Woord van God werkt onder hen die in militaire dienst zijn.
3. De vrijstelling en de opdracht gelden voor een periode van maximaal vijf jaar. Deze periode komt overeen met de periode waarvoor door de deputaten van de generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland voor de geestelijke verzorging van militairen (hierna: de deputaten) ter zake van de benoeming van de predikant goedkeuring is verleend. De vrijstelling en de opdracht kunnen telkens worden verlengd met een periode van maximaal vijf jaar, overeenkomende met de door de overheid op grond van een door de deputaten te verlenen goedkeuring vastgestelde periode.
4. Wanneer de deputaten besluiten tot verlenging van de periode voor welke zij hun goedkeuring hebben verleend aan de benoeming van de predikant tot krijgsmachtpredikant, laten de kerkeraad en de predikant binnen vier weken na ontvangst van de kennisgeving van de deputaten van dit besluit schriftelijk aan de deputaten weten, of zij in een verlenging van de vrijstelling en de opdracht bewilligen. Wanneer de deputaten besluiten de hiervoor bedoelde periode niet te verlengen, zal de kerkeraad zo spoedig mogelijk maatregelen nemen die overeenkomstig deze 'Regeling' noodzakelijk zijn.
5. Behalve de hem door de hoofdlegerpredikant opgedragen taken vervult de predikant ten behoeve van het werk dat de gereformeerde kerken gezamenlijk doen voor de geestelijke verzorging van militairen de taken die aan dat doel dienstbaar zijn, zoals: a. het mede verzorgen van de toerusting van toekomstige krijgsmachtpredikanten uit de gereformeerde kerken; b. het deelnemen aan de begeleiding van conferenties voor gereformeerde militairen; c. het deelnemen aan de ondersteuning van gereformeerde reserve-krijgsmachtpredikanten en van krijgsmachtpredikanten die benoemd zijn voor een periode van n jaar en zes weken; d. het twee keer per jaar informeren van de deputaten inzake zijn arbeid en het met hen bespreken van zijn werk aan de hand van zijn rapporten aan de kerkeraad; e. het adviseren van de vergadering van deputaten, zo vaak deze zijn advies noodzakelijk acht.
6. De predikant houdt zich in zijn arbeid aan de bepalingen van de kerkerode van de gereformeerde kerken en aan de besluiten van de generale synodes die voor zijn functioneren van belang zijn, met inachtneming van de van overheidswege geldende voorschriften.
7. De predikant onderhoudt de band met de kerk waaraan hij is verbonden, op de volgende wijze: a. hij brengt twee keer per jaar schriftelijk rapport uit aan de kerkeraad over zijn werkzaamheden; b. hij gaat ten minste zeven keer per jaar voor in een kerkdienst, daartoe door zijn kerkeraad uitgenodigd; c. hij is aanwezig in de vergaderingen van de kerkeraad waarin deze zijn rapportage behandelt en verder zo vaak de kerkeraad zijn aanwezigheid noodzakelijk acht voor zijn functioneren als aan de gemeente verbonden krijgsmachtpredikant; d. hij informeert de gemeente n keer per jaar op aanwijzen van de kerkeraad mondeling of schriftelijk over zijn werk.
8. De predikant verricht geen bezoldigde kerkelijke of andere arbeid naast zijn taak als krijgsmachtpredikant zonder toestemming van de kerkeraad.
9. De kerkeraad stelt zich garant voor het levensonderhoud van de predikant en zijn gezin naar de artikelen 11 en 13 K.O. Hij zegt aan de predikant als traktement minimaal het bedrag toe, dat als traktement geldt voor de predikant die in gewone dienst aan de kerk te ..... is verbonden c.q. wordt beroepen. Op dat bedrag wordt het salaris dat de predikant

als krijgsmachtpredikant ontvangt in mindering gebracht. De nadere invulling en de eventuele emolumenten worden geregeld in een bijlage bij deze 'Regeling', die geacht wordt daarvan onderdeel uit te maken.

10. Het is de predikant toegestaan zich met zijn gezin te vestigen in de plaats die hem door de hoofdlegerpredikant als standplaats wordt aangewezen. Hij wordt lid van de gereformeerde kerk ter plaatse. Bij zijn binnenkomst daar verstrekt hij een kopie van deze 'Regeling' aan de kerkeraad van die kerk.

11. De predikant staat voor zijn arbeid als krijgsmachtpredikant onder toezicht van de bevoegde militaire instanties en is onderworpen aan de door deze te geven regelingen en instructies. De kerkeraad oefent volgens de geldende kerkelijke regels en met inachtneming van de bepalingen van deze 'Regeling' het kerkelijk toezicht en zo nodig de kerkelijke tucht over de predikant uit.

12. Wanneer de kerkeraad besluit om over de predikant naar de geldende regels kerkelijke tucht te oefenen, doet hij hiervan onverwijld schriftelijk mededeling aan de predikant en vervolgens aan de kerkeraad van de kerk van welke de predikant lid is, aan de deputaten en aan de hoofdlegerpredikant.

Een schorsing van de predikant heeft, met inachtneming van het in artikel 11 eerste zin bepaalde, tot gevolg, dat ook zijn werkzaamheden als krijgsmachtpredikant worden opgeschort. Een afzetting heeft, met inachtneming van het in artikel 11 eerste zin bepaalde, tot gevolg, dat hij uit zijn functie als krijgsmachtpredikant wordt ontslagen. Als genabuurde kerk in een procedure naar artikel 79 K.O. fungeert de kerk te ..... Als classis volgens artikel 79 K.O. en als beroepsinstantie naar artikel 31 K.O. fungeert de classis ..... van de gereformeerde kerken.

13. Wanneer de predikant ophoudt lid van de gereformeerde kerken te zijn, laat hij dit onverwijld aan de kerkeraad en aan de deputaten weten. Op grond hiervan komt er aan zijn predikantschap, inclusief het krijgsmachtpredikantschap, onmiddellijk een einde en verliest hij alle daaraan door de kerk verbonden rechten.

14. Wanneer de artikelen 13, 14 of 15 K.O. op de verbintenis tussen de predikant en de kerk te ..... dienen te worden toegepast, zijn de in De Gereformeerde Kerken in Nederland daarvoor geldende regelingen van kracht.

15. Wanneer de predikant tussentijds ontslag krijgt, anders dan volgens de artikelen 6 en 7, 13, 15 of 79 K.O., wanneer bij het verstrijken van een bepaalde termijn geen verlenging hiervan plaats vindt, of wanneer de predikant als krijgsmachtpredikant voor zijn 65-jarige leeftijd buiten dienst wordt gesteld, treft de keraad alle maatregelen die nodig zijn om hem als predikant in ..... van de gereformeerde kerken zijn dienst te laten voortzetten. Wanneer de predikant binnen een jaar na zijn buitendienst-stelling niet aan een andere kerk is verbonden, wordt zijn positie door de kerkeraad nader geregeld met voorafgaande goedkeuring van de classis en de deputaten van de particuliere synode, zulks met inachtneming van het hierna in artikel 17 bepaalde.

16. In de tijd, dat de predikant zijn taak als krijgsmachtpredikant heeft beëindigd en hij nog niet aan een andere gemeente is verbonden, blijft de kerkeraad verantwoordelijk voor zijn levensonderhoud conform het bepaalde in artikel 9 van deze 'Regeling'. Eventuele inkomsten uit arbeid worden op het door de kerk uit te keren bedrag in mindering gebracht. Onkostenvergoedingen waarvoor geen aantoonbare grond meer bestaat, kunnen eveneens in mindering worden gebracht. In de bedoelde periode kan de kerkeraad aan de predikant vervangende kerkelijke arbeid opdragen of van hem vragen andere passende arbeid te verrichten.

17. Wanneer er bij de uitvoering van deze 'Regeling' tussen de kerkeraad en/of de predikant en/of de deputaten een niet onderling op te lossen meningsverschil ontstaat, wordt de classis ..... van de gereformeerde kerken om een uitspraak over het geschil gevraagd. Haar uitspraak is voor alle partijen bindend, behoudens het recht van app l naar artikel 31 K.O.

18. In gevallen waarin deze 'Regeling' niet voorziet, beslist de kerkeraad, onverminderd de mogelijkheid van beroep op meerdere vergaderingen naar artikel 31 K.O.

VERVOLG-RAPPORT GEESTELIJKE VERZORGING MILITAIREN

vastgesteld dd.14 maart 1996

We hebben op 7 maart 1996 vergaderd.
Een aantal vermeldenswaardige punten daaruit :

1. In de structuur van de krijgsmacht staan weer een aantal wijzigingen op stapel : er komt één krijgsmachtpredikant, waaronder drie coördinatoren staan (van elk onderdeel een persoon). De bezuinigingen gaan door , er wordt gestreefd naar een bezetting van 59 PROT-GV per 1999.
Het reserve-bestand is 48 personen.

2. Het jaarlingschap gaat verdwijnen. In verband daarmee stellen deputaten u voor aan nieuw te benoemen deputaten opdracht te geven voorstellen te doen aan de volgende GS over hun instructie, met name onder punt 5 d, e, f (Acta Ommen art. 43).
De beide over 1995 gereedstaande 'vrijgemaakte' jaarlingen zijn (onder dank) afgevoerd van de lijst.

3. Theoretisch heeft GKV recht op een bezetting van 2 à 4 lp in de krijgsmacht.

4. Wanneer de GS besluit - zie rapport deputaten hoge overheid - het lidmaatschap van CIO aan te vragen, stellen wij voor om in die lijn verder denkend ook het lidmaatschap van CIOM aan te vragen. Deputaten vermoeden dat daar positief op zal worden ingegaan.
Vergelijk rapport voor Berkel deel 15 pag. 99
Dit betekent wijziging instructie 5.c.

5. Aftredingsschema deputaten
per 1996 P.Groenberg / LSK Hoogendoorn / H Holwerda
per 1999 AJ Mol / CJ Rump
per 2002 T Damstra / J Bosch

6. Het voorstel is één predikant te benoemen in de vacature die ontstaat door het aftreden van de in punt 5 hierboven genoemde broeders. Het deputaatschap ziet er dan zo uit : drie militairen en twee predikanten. Dat lijkt ons voor de komende periode voldoende.

7. Indien de synode de door deputaten voorgestelde Regelingen A+B (zie bijlage bij het deputatenrapport aan uw vergadering)
aanvaardt, kunnen uit de door 'Ommen' vastgestelde instructie (zie acta art. 43) de punten 5g2 en 3 geschrapt worden.

8. adres secundus : G. Elzinga / Metzelaarplein 4
7416 BV Deventer / tel. 0570 - 629293

voor deputaten GVM : A.J. Mol te Winsum

REGELINGEN VOOR KRIJGSMACHTPREDIKANTEN

Regeling A

Regeling van de taken en bevoegdheden van de deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen bij de aanstelling en begeleiding van een krijgsmachtpredikant in 'lang verband'

1. De deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen, benoemd door de generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland (hierna: de deputaten) dragen aan de bevoegde militaire instanties een door hen geschikt geachte predikant (hierna: de predikant) ter benoeming tot krijgsmachtpredikant voor. Zij doen dit niet dan nadat deze heeft toegezegd een eventuele benoeming te zullen aannemen en nadat zijn kerkeraad (hierna: de kerkeraad) zich bereid heeft verklaard hem voor de dienst als krijgsmacht-predikant een bijzondere opdracht te geven. Bij de door hen aan de bevoegde overheidsinstanties te geven goedkeuring delen de deputaten mee voor welke periode zij hun goedkeuring aan de benoeming verlenen. Deze periode bedraagt maximaal vijf jaar.
2. Binnen twee weken nadat de predikant bij Koninklijk Besluit is benoemd tot geestelijk verzorger bij de krijgsmacht, zenden de deputaten het concept van de 'Regeling naar artikel 12 K.O. voor de positie en het functioneren van de krijgsmachtpredikant in lang verband' (hierna : de 'Regeling') toe aan de kerkeraad, waarna deze de nader ingevulde 'Regeling' voor zijn predikant ter goedkeuring aan de classis ..... van De Gereformeerde Kerken (hierna : de classis) voorlegt.
3. Tijdig voor het verstrijken van een periode voor welke de deputaten hun goedkeuring hebben verleend als hiervoor in artikel 1 vermeld, beslissen zij, na overleg met de predikant, of zij aan de bevoegde militaire instanties zullen mededelen dat de bedoelde periode wat hen betreft kan worden verlengd. Van hun beslissing geven zij schriftelijk kennis aan de predikanten aan de kerkeraad.
4. De deputaten regelen en begeleiden voor zover nodig de speciale toerusting van de predikant. Zij staan hem verder met raad en daad terzijde. Daartoe bezoeken zij hem minstens één keer per jaar op zijn standplaats en spreken zij twee keer per jaar met hem over zijn arbeid aan de hand van zijn rapporten aan de kerkeraad. Tevens nodigen zij hem uit voor elke vergadering die zij houden en informeren zij hem regelmatig over hun arbeid.
5. In de 'Regeling' wordt vastgelegd, welke speciale verplichtingen de predikant heeft ten behoeve van het werk dat De Gereformeerde Kerken gezamenlijk doen voor de geestelijke verzorging van militairen door middel van haar deputaten.
6. Wanneer de deputaten van mening zijn dat in enig opzicht kritiek op of correctie van de arbeid van de predikant noodzakelijk is, nemen zij daarover met de predikant contact op. Bereiken de deputaten en de predikant in enige zaak geen overeenstemming, dan maken de deputaten schriftelijk aan de kerkeraad hun oordeel in dezen bekend. Van dit oordeel zenden zij een afschrift aan de predikant.
7. Wanneer de deputaten van oordeel zijn, dat er maatregelen van tucht tegen de predikant nodig zijn, dan doen zij dit schriftelijk met redenen omkleed aan de kerkeraad weten. Van dit oordeel zenden zij een afschrift aan de predikant.
8. Wanneer de predikant niet langer voldoet aan de vereisten die gelden voor een gereformeerde krijgsmachtpredikant, delen de deputaten dit, na overleg met de predikant, onverwijld aan de bevoegde militaire instanties mede. Van deze mededeling zenden zij

een afschrift aan de predikant. Zij nemen maatregelen voor een passende beëindiging van zijn werk als krijgsmachtpredikant, voor zover dit tot hun taak en bevoegdheid behoort. Zij doen dit ook in een situatie waarin door initiatief van de zijde van de militaire instanties tussentijds aan het krijgsmachtpredikantschap een einde komt.

9. De deputaten betalen met goedkeuring van de generale synode tijdens de dienst van de predikant als krijgsmachtpredikant aan de 'Vereniging Samenwerking Emeritering' jaarlijks een bijdrage met het oog op eventuele emeritering van de predikant. Zij sluiten daarover zo nodig met deze vereniging een speciale overeenkomst.
10. Tot de taken en bevoegdheden van de deputaten ten aanzien van een krijgsmachtpredikant in lang verband behoort voorts alles wat in de 'Regeling' als zodanig wordt genoemd en daaruit naar redelijkheid en billijkheid voortvloeit.

Regeling B

Regeling naar artikel 12 k.o. voor de positie en het functioneren van de krijgsmacht-predikant in lang verband

1. De raad van de Gereformeerde Kerk te ..... (hierna: de kerkeraad) stelt zijn predikant ds. N.N. (hierna: de predikant), gezien zijn benoeming tot krijgsmachtpredikant bij Koninklijk Besluit van ....., met ingang van ..... vrij van alle arbeid als gewoon dienaar van het Woord en geeft hem naar artikel 12 K.O. de opdracht om een functie als krijgsmachtpredikant in lang verband te gaan vervullen.
2. Het doel van de kerkelijke opdracht aan de predikant is, dat hij binnen het kader van de taken en instructies die de overheid hem geeft en van de mogelijkheden die zij hem biedt, met het Woord van God werkt onder hen die in militaire dienst zijn.
3. De vrijstelling en de opdracht gelden voor een periode van maximaal vijf jaar. Deze periode komt overeen met de periode waarvoor door de deputaten van de generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland voor de geestelijke verzorging van militairen (hierna: de deputaten) ter zake van de benoeming van de predikant goedkeuring is verleend. De vrijstelling en de opdracht kunnen telkens worden verlengd met een periode van maximaal vijf jaar, overeenkomende met de door de overheid op grond van een door de deputaten te verlenen goedkeuring vastgestelde periode.
4. Wanneer de deputaten besluiten tot verlenging van de periode voor welke zij hun goedkeuring hebben verleend aan de benoeming van de predikant tot krijgsmachtpredikant, laten de kerkeraad en de predikant binnen vier weken na ontvangst van de kennisgeving van de deputaten van dit besluit schriftelijk aan de deputaten weten, of zij in een verlenging van de vrijstelling en de opdracht bewilligen. Wanneer de deputaten besluiten de hiervoor bedoelde periode niet te verlengen, zal de kerkeraad zo spoedig mogelijk maatregelen nemen die overeenkomstig deze 'Regeling' noodzakelijk zijn.
5. Behalve de hem door de hoofdlegerpredikant opgedragen taken vervult de predikant ten behoeve van het werk dat De Gereformeerde Kerken gezamenlijk doen voor de geestelijke verzorging van militairen de taken die aan dat doel dienstbaar zijn, zoals:
  - a. het mede verzorgen van de toerusting van toekomstige krijgsmachtpredikanten uit De Gereformeerde Kerken;
  - b. het deelnemen aan de begeleiding van conferenties voor gereformeerde militairen;
  - c. het deelnemen aan de ondersteuning van gereformeerde reserve-krijgsmachtpredikanten en van krijgsmachtpredikanten die benoemd zijn voor een periode van één jaar en zes weken;
  - d. het twee keer per jaar informeren van de deputaten inzake zijn arbeid en het met hen bespreken van zijn werk aan de hand van zijn rapporten aan de kerkeraad;
  - e. het adviseren van de vergadering van deputaten, zo vaak deze zijn advies noodzakelijk acht.
6. De predikant houdt zich in zijn arbeid aan de bepalingen van de kerkorde van De Gereformeerde Kerken en aan de besluiten van de generale synodes die voor zijn functioneren van belang zijn, met inachtneming van de van overheidswege geldende voorschriften.
7. De predikant onderhoudt de band met de kerk waaraan hij is verbonden, op de volgende wijze:
  - a. hij brengt twee keer per jaar schriftelijk rapport uit aan de kerkeraad over zijn werkzaamheden;
  - b. hij gaat ten minste zeven keer per jaar voor in een kerkdienst, daartoe door zijn kerkeraad uitgenodigd;
  - c. hij is aanwezig in de vergaderingen van de kerkeraad waarin deze zijn rapportage

- behandelt en verder zo vaak de kerkeraad zijn aanwezigheid noodzakelijk acht voor zijn functioneren als aan de gemeente verbonden krijgsmachtpredikant;
- d. hij informeert de gemeente één keer per jaar op aanwijzen van de kerkeraad mondeling of schriftelijk over zijn werk.
8. De predikant verricht geen bezoldigde kerkelijke of andere arbeid naast zijn taak als krijgsmachtpredikant zonder toestemming van de kerkeraad.
  9. De kerkeraad stelt zich garant voor het levensonderhoud van de predikant en zijn gezin naar de artikelen 11 en 13 K.O. Hij zegt aan de predikant als traktement minimaal het bedrag toe, dat als traktement geldt voor de predikant die in gewone dienst aan de kerk te ..... is verbonden c.q. wordt beroepen. Op dat bedrag wordt het salaris dat de predikant als krijgsmachtpredikant ontvangt in mindering gebracht. De nadere invulling en de eventuele emolumenten worden geregeld in een bijlage bij deze 'Regeling', die geacht wordt daarvan onderdeel uit te maken.
  10. Het is de predikant toegestaan zich met zijn gezin te vestigen in de plaats die hem door de hoofdlegerpredikant als standplaats wordt aangewezen. Hij wordt lid van de Gereformeerde Kerk ter plaatse. Bij zijn binnenkomst daar verstrekt hij een kopie van deze 'Regeling' aan de kerkeraad van die kerk.
  11. De predikant staat voor zijn arbeid als krijgsmachtpredikant onder toezicht van de bevoegde militaire instanties en is onderworpen aan de door deze te geven regelingen en instructies. De kerkeraad oefent volgens de geldende kerkelijke regels en met inachtneming van de bepalingen van deze 'Regeling' het kerkelijk toezicht en zo nodig de kerkelijke tucht over de predikant uit.
  12. Wanneer de kerkeraad besluit om over de predikant naar de geldende regels kerkelijke tucht te oefenen, doet hij hiervan onverwijld schriftelijk mededeling aan de predikant en vervolgens aan de kerkeraad van de kerk van welke de predikant lid is, aan de deputaten en aan de hoofdlegerpredikant. Een schorsing van de predikant heeft, met inachtneming van het in artikel 11 eerste zin bepaalde, tot gevolg, dat ook zijn werkzaamheden als krijgsmachtpredikant worden opgeschort. Een afzetting heeft, met inachtneming van het in artikel 11 eerste zin bepaalde, tot gevolg, dat hij uit zijn functie als krijgsmachtpredikant wordt ontslagen. Als genabuurde kerk in een procedure naar artikel 79 K.O. fungeert de kerk te .....Als classis volgens artikel 79 K.O. en als beroepsinstantie naar artikel 31 K.O. fungeert de classis ..... van De Gereformeerde Kerken.
  13. Wanneer de predikant ophoudt lid van De Gereformeerde Kerken te zijn, laat hij dit onverwijld aan de kerkeraad en aan de deputaten weten. Op grond hiervan komt er aan zijn predikantschap, inclusief het krijgsmachtpredikantschap, onmiddellijk een einde en verliest hij alle daaraan door de kerk verbonden rechten.
  14. Wanneer de artikelen 13, 14 of 15 K.O. op de verbintenis tussen de predikant en de kerk te ..... dienen te worden toegepast, zijn de in De Gereformeerde Kerken in Nederland daarvoor geldende regelingen van kracht.
  15. Wanneer de predikant tussentijds ontslag krijgt, anders dan volgens de artikelen 6 en 7, 13, 15 of 79 K.O., wanneer bij het verstrijken van een bepaalde termijn geen verlenging hiervan plaats vindt, of wanneer de predikant als krijgsmachtpredikant voor zijn 65-jarige leeftijd buiten dienst wordt gesteld, treft de kerkeraad alle maatregelen die nodig zijn om hem als predikant in één van De Gereformeerde Kerken zijn dienst te laten voortzetten. Wanneer de predikant binnen een jaar na zijn buitendienst-stelling niet aan een andere kerk is verbonden, wordt zijn positie door de kerkeraad nader geregeld met voorafgaande goedkeuring van de classis en de deputaten van de particuliere synode, zulks met inachtneming van het hierna in artikel 17 bepaalde.

16. In de tijd, dat de predikant zijn taak als krijgsmachtpredikant heeft beëindigd en hij nog niet aan een andere gemeente is verbonden, blijft de kerkeraad verantwoordelijk voor zijn levensonderhoud conform het bepaalde in artikel 9 van deze 'Regeling'. Eventuele inkomsten uit arbeid worden op het door de kerk uit te keren bedrag in mindering gebracht. Onkostenvergoedingen waarvoor geen aantoonbare grond meer bestaat, kunnen eveneens in mindering worden gebracht. In de bedoelde periode kan de kerkeraad aan de predikantvervangende kerkelijke arbeid opdragen of van hem vragen andere passende arbeid te verrichten.
17. Wanneer er bij de uitvoering van deze 'Regeling' tussen de kerkeraad en/of de predikant en/of de deputaten een niet onderling op te lossen meningsverschil ontstaat, wordt de classis..... van De Gereformeerde Kerken om een uitspraak over het geschil gevraagd. Haar uitspraak is voor alle partijen bindend, behoudens het recht van appèl naar artikel 31 K.O.
18. In gevallen waarin deze 'Regeling' niet voorziet, beslist de kerkeraad, onverminderd de mogelijkheid van beroep op meerdere vergaderingen naar artikel 31 K.O.

RAPPORT DEPUTATEN VOOR RADIO- EN TELEVISIEUITZENDING VAN KERKDIENTEN

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

De Generale Synode te Ommen (1993) benoemde de volgende broeders tot deputaten voor de verzorging van radio- en televisieuitzending van kerkdiensten: ds. H.J.Siegers, Ommen (samenroeper); ing. G.A.Breteler, Hilversum; dhr. G.Brill, Hilversum; ds. H.Geertsma, Zuidhorn; ir. R.F. van Mill, Amersfoort (inmiddels Apeldoorn); ds. R.T.Urban, St. Jansklooster. Als secundi werden aangewezen: ds. P.Houtman, Leiden; br. J.B.Schiebaan, Zwolle.

De synode gaf deputaten de volgende instructie mee (Acta art. 44):

- a. radio- en televisieuitzendingen van kerkdiensten voor het binnenland en (via Radio Nederland Wereldomroep) radio- uitzendingen voor het buitenland te blijven verzorgen;
- b. bij de uitvoering van a. zoveel als nodig is contact te blijven houden met organisaties als "Werkgroep Nazorg Radio- en T.V.-kerkdiensten";
- c. diligent te zijn ten aanzien van de naleving van de aangegane overeenkomst met de stichting IKON, zodat ook in de toekomst de uitzendingen geschieden onder eigen naam en in eigen verantwoordelijkheid en in volledige vrijheid;
- d. al datgene te doen wat met het oog op de evangelieverkondiging via de media van radio en televisie nodig is voor een zo goed mogelijke invulling en verzorging van de door de overheid in het kader van de Mediawet aan de kerken ter beschikking gestelde zendtijd;
- e. een onderzoek te doen naar de mogelijkheden van dagtelevisie en, indien deze mogelijkheid ook voor de kerkelijke zendgemachtigden bestaat, de beschikbare zendtijd verantwoord te gebruiken;
- f. tevens diligent te zijn ten aanzien van het publiceren en verspreiden van preken van de uitgezonden kerkdiensten, zodat ook dit geschiedt onder eigen naam en in eigen verantwoordelijkheid;
- g. alert te zijn op de ontwikkelingen inzake de zendtijd van de kerken, en daartoe de gereformeerde kerken te blijven vertegenwoordigen in de Programmaraad van de NOS;
- h. de plaatselijke kerken desgevraagd te adviseren inzake de mogelijkheid om kerkdiensten via de regionale en/of lokale omroepen te doen uitzenden;
- i. aan de eerstvolgende generale synode verslag uit te brengen van hun werkzaamheden en hun rapport drie maanden voor het bijeenkomen van die synode aan de kerken toe te zenden.

De periode waarover verslag wordt gedaan is voor deputaten een tijd van intensief overleg en drukke werkzaamheden geweest. Bijzondere ontwikkelingen deden zich voor, die op de Generale Synode van Ommen nog niet voorzien werden en die leidden tot beslissingen die verder reikten dan de door de synode vastgestelde instructie. In dit rapport zullen we een en ander uitvoerig uiteenzetten en verantwoorden.

Deputaten hebben in de verslagperiode zeven keer apart vergaderd, in Hilversum, of in de Kandelaarkerk te Amersfoort. Eén keer werd een telefonische vergadering gehouden. Daarnaast waren er de 'ZVK-vergaderingen' (gezamenlijke vergaderingen met de andere participanten in de Zendtijd voor de Kerken: deputaten van de Nederlands Gereformeerde kerken, de Christelijke Gereformeerde Kerken, de Unie van Baptistengemeenten en de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten). Die vergaderingen vonden regulier twee maal per jaar plaats in Hilversum. In het kader van de opzegging van het contract met de IKON en de oprichting van de Stichting ZVK zijn extra vergaderingen gehouden waarbij de deputaat van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten niet aanwezig was.

Vanaf de tweede helft van 1995 vergadert de Raad van Toezicht en Advies (zie bij 7.6.4.).

Wat de verdeling van de functies betreft: ds. H.J.Siegers is in 1995 als voorzitter opgevolgd door ds. R.T.Urban (zie bij 7.8.), ds. H.Geertsma bleef secretaris en ir. R.F. van Mill penningmeester. Mevrouw M.T.Oosterhuis-Nanninga uit Zuidhorn treedt sinds enige jaren op als secretaresse voor de secretaris.

We stellen de te rapporteren zaken verder puntsgewijs aan de orde. De letters tussen haakjes verwijzen naar de diverse onderdelen van de instructie.

1. Radiouitzending van kerkdiensten voor het binnenland (a)

In de verslagperiode zijn vanuit onderstaande gemeenten kerkdiensten uitgezonden via Radio 5:

17-01-1993 Mussel	voorganger ds. A.Boersma
21-02-1993 Brouwershaven	dr. W.F.Wisselink
04-04-1993 Brunssum-Treebeek	ds. K.P.A.Moedt
16-05-1993 Neede	ds. H.van Veen
04-07-1993 Oldehove	ds. P.de Jong
25-07-1993 Bergentheim	ds. J.van de Wetering
05-09-1993 Noordbergum	ds. R.van Wijnen
10-10-1993 IJmuiden	ds. B.Schaaij
14-11-1993 Langerak	ds. R.ter Beek
05-12-1993 Houten	ds. R.A.Houtman
31-12-1993 Capelle aan de IJssel	ds. C.J.Smelik
23-01-1994 Amsterdam-Centrum	ds. K.van den Geest
09-03-1994 Rotterdam-Zuid	ds. G.Hagens jr.
10-04-1994 Leeuwarden-Huizum	ds. J.J.Verwey
15-05-1994 Meppel	ds. L.Sollie
03-07-1994 Winsum-Obergum	ds. A.J.Mol
07-08-1994 Apeldoorn	ds. J.A.Boersema
04-09-1994 Waardhuizen	ds. G.Treurniet
02-10-1994 Gouda	ds. P.M.de Wit
06-11-1994 Daarlerveen	ds. M.de Meij
11-12-1994 Zeewolde	ds. T.P.Nap
15-01-1995 Monster	ds. R.Heida
19-02-1995 Siegerswoude-Friesealen	ds. Jac.Ophoff
26-03-1995 Amersfoort-Oost	ds. C.van den Berg
07-05-1995 Haren	ds. S.de Vries
18-06-1995 Zuidlaren	ds. J.P.van Bruggen
23-07-1995 Utrecht-Noordwest	ds. J.A.van der Velden
27-08-1995 's Hertogenbosch	ds. T.Dijkema
24-09-1995 Dalfsen	ds. J.W.van der Jagt

Voor de zendtijd die we in 1992 hebben afgestaan ten behoeve van een speciale dienst in Amsterdam in verband met de vliegcrash in de Bijlmer konden we helaas geen compensatie krijgen. De uitzending van de kerkdienst in Brouwershaven, die voor de betreffende zondag gepland stond, is opgenomen in het programma voor 1993.

Na de afsluiting van dit rapport moesten in 1995 nog drie kerkdiensten worden uitgezonden:

08-10-1995 Zaamslag	ds. L.E.Leeftink
01-11-1995 Hoofddorp	ds. P.F.Messelink
31-12-1995 Ede	ds. H.J.Venhuizen

Er is elk jaar weer gezocht naar een zo groot mogelijke spreiding over het hele land. Verder is zoveel mogelijk gekeken naar kerken (en predikanten) die nog niet eerder een uitzending hadden verzorgd en die daar wel voor in aanmerking kwamen.

2. Televisieuitzendingen (a)

Vanuit onderstaande gemeenten werd in de verslagperiode een kerkdienst uitgezonden via de televisie (Nederland 1):

31-01-1993 Curaçaovoorganger	ds. W.J.Keesenberg
29-08-1993 Rouveen	ds. P.L.Voorberg
30-01-1994 Amersfoort-Noord	ds. M.J.C.Blok
26-06-1994 Hattem	ds. M.H.Oosterhuis
27-11-1994 Hardenberg-Oost	ds. M.Brandes
29-01-1995 Voorthuizen-Barneveld	ds. H.J.Messelink
25-06-1995 Zwolle-Centrum	ds. D.J.Zandbergen

Een overzicht van de kijkcijfers:

Curaçao	110.000	Hardenberg-Oost	110.000
Rouveen	70.000	Voorthuizen-B.	140.000
Amersfoort-Noord	110.000	Zwolle-Centrum	80.000
Hattem	60.000		

Na de afsluiting van dit rapport stond voor 1995 nog één televisieuitzending op het programma:

26-11-1995 Haarlem

ds. A.A.van Essen

De uitzending vanuit Curaçao was in meer dan één opzicht een bijzondere. Het was de eerste keer dat een kerkdienst vanuit het buitenland werd uitgezonden. Het was ook de eerste keer dat de uitzending van de kerkdienst voorafgegaan werd door een introductiefilmpje. In het enkele minuten durende filmpje werd informatie gegeven over het zendingswerk en het kerkelijk leven op Curaçao.

De productie en regie van de uitzending was in handen van onze eigen deputaat br. G.Bril, die daarvoor tijdelijk door zijn werkgeefster, de NCRV, werd uitgeleend. Vooraf is er veel bekendheid aan deze uitzending gegeven en achteraf kwamen er veel positieve reacties.

Met het voorfilmpje was een precedent geschapen. Vanaf 1994 hebben we bij elke televisieuitzending zo'n filmpje laten maken. De bedoeling daarvan was iets te laten zien van de relatie tussen de zondagse kerkdienst en het doordeweekse (kerkelijke) leven. Bovendien zou een dergelijke introductie misschien sneller de aandacht van de kijkers trekken.

In de uitzending vanuit Amersfoort-Noord werd een korte impressie gegeven van de architectuur van de woonwijk, het kerkgebouw 'de Lichtkring' en het kerkelijk leven, met speciale aandacht voor de activiteiten van de evangelisatiecommissie. Bij Hattem werd informatie gegeven over het zendingswerk in Oekraïne. Bij Hardenberg-Oost kwam met name het zorgcentrum voor verstandelijk gehandicapten "Borgstede" in beeld. Bij Voorthuizen-Barneveld was er aandacht voor de relatie tussen de kerk en de gereformeerde basisschool. In de uitzending vanuit Zwolle werd aandacht geschonken aan de restauratie van de Plantagekerk.

Een feit dat zeker vermeld mag worden is dat in de kerk te Amersfoort-Noord het aantal bezoekers is toegenomen als gevolg van de uitzending van het introductiefilmpje.

Over de productie en de regie van de filmpjes ontstond rond de uitzending vanuit Amersfoort-Noord enige discussie met de IKON. Deputaten stelden er prijs op de regie van dit onderdeel in eigen hand te hebben. Uiteindelijk kreeg br. Bril de ruimte om een en ander te verzorgen. In de plaatselijke gemeenten werd het als positief ervaren rond de uitzending contact te hebben met een van de 'eigen mensen'.

Over het algemeen was er veel waardering voor de wijze waarop de IKON de televisieuitzendingen verzorgde. Wel was er op onderdelen kritiek. Soms waren storende camerabewegingen in beeld, zelfs tijdens het gebed. Bij de uitzending vanuit Amersfoort-Noord was er tijd over, die werd opgevuld met een pauzefilmpje. En dat terwijl eerst op aandrang van de regisseur gesnoeid was in preek en gebed, omdat anders de beschikbare tijd overschreden zou worden. Deze kritiek is aan de IKON voorgelegd.

3. Radiouitzendingen voor het buitenland (a)

Via Radio Nederland Wereldomroep werden in de afgelopen periode kerkdiensten uitgezonden vanuit onderstaande gemeenten:

25-07-1993 Berkum	voorganger
06-02-1994 Zuidhorn	ds. A.de Jager
04-09-1994 Kampen	ds. R.Th.Pos
19-03-1995 Voorburg	drs. C.J.Haak
	ds. D.Griffioen

In 1995 moest na de afsluiting van dit rapport nog één dienst worden uitgezonden:

15-10-1995 Delfzijl

ds. A.Kruizinga

De kerkdiensten die uitgezonden worden via de Wereldomroep worden 's morgens op de

band opgenomen, 's middags uitgezonden naar het oostelijk halfrond en Afrika en 's avonds naar het westelijk halfrond.

Over het contact met Radio Nederland Wereldomroep (alleen schriftelijk) en over de verzorging van de uitzendingen kunnen we positief zijn.

4. Uitzendingen algemeen (a)

4.1. Deputaten zijn dankbaar voor de goede medewerking van kerken en predikanten die benaderd werden voor de uitzending van een kerkdienst. Het kwam wel eens voor dat de zondag waarvoor men gevraagd werd niet een geschikte dag bleek te zijn, maar dat kon vrijwel altijd door ruiling met een andere uitgenodigde kerk worden opgelost.

In de regel gingen in het najaar de uitnodigingen voor het hele volgende jaar de deur uit. Alleen in 1995 konden de uitnodigingen voor september tot en met december van dat jaar pas eind mei worden verzonden. Dat hing samen met de overgangssituatie naar een stichting die zelfstandig zendtijd aanvroeg. De data van uitzending waren toen pas later bekend.

4.2. In het Nederlands Dagblad werd in de rubriek 'Kanaal 11' de aandacht op de kerkdiensten gevestigd.

De aankondiging van de uitzendingen via Radio Nederland Wereldomroep loopt helaas niet volgens afspraak. Deze uitzendingen zouden ruim van te voren in het ND worden vermeld, zodat lezers in het buitenland die de krant niet zo vroeg in handen krijgen toch nog tijdig geïnformeerd zouden worden. In het verleden is daar meerdere keren contact over geweest met het ND, maar dat heeft helaas niet geholpen.

4.3. Deputaten hebben zich in de afgelopen periode bezonnen op de vraag hoe gewerkt kan worden aan een betere 'uitstraling' van de diensten die worden uitgezonden.

In verband daarmee hebben we besloten, met name waar het de televisieuitzendingen betreft, extra zorgvuldig te letten op bekwaamheden van de voorgangers en op geschiktheid van het kerkgebouw. We willen er ook aan werken dat in de uitzending iets te zien is van een enthousiaste gemeente.

Verder hebben we, ook met het oog op die betere 'uitstraling', in januari 1994 een vergadering belegd met de predikanten die dat jaar een uitzending voor de radio zouden verzorgen. Op die vergadering hebben we eerst wat informatie gegeven als aanvulling op de schriftelijke instructie die de predikanten al gekregen hadden. Daarna heeft dhr. R. Robbe uit Dalfsen, in zijn kwaliteit van communicatiedeskundige, een aantal tips gegeven om de boodschap van de preek en het geheel van de kerkdienst zo goed mogelijk bij de luisteraars te laten overkomen. Deze handreiking werd erg gewaardeerd. Zeven van de tien uitgenodigde predikanten waren aanwezig.

Gehoord de positieve reacties besloten deputaten van deze bijeenkomst een jaarlijkse traditie te maken, en dan voortaan ook de predikanten uit te nodigen die voorgaan in de televisiekerkdiensten en in de diensten die uitgezonden worden via de Wereldomroep.

In januari 1995 is dus weer zo'n bijeenkomst gehouden, met opnieuw dhr. Robbe als spreker. Helaas hebben de predikanten die in de maanden september tot en met december van dat jaar zouden voorgaan die vergadering moeten missen. Boven (onder 4.1) is al aangegeven waarom hun namen op dat moment nog niet bekend konden zijn.

4.4. Wat de **schriftelijke** instructie voor de voorgangers betreft: de IKON kwam op een gegeven moment met het voorstel zijn instructie en die van de diverse deputaatschappen in elkaar te schuiven. In de twee instructies die de voorgangers kregen stonden een aantal dingen dubbel, terwijl ze in enkele andere opzichten niet helemaal met elkaar spoorden. Deputaten gingen akkoord met het voorstel, maar omdat naderhand de relatie met de IKON verbroken werd is er geen uitvoering aan gegeven.

Op het moment dat dit rapport geschreven wordt moet de bestaande instructie nog worden aangepast aan de nieuwe situatie. Mogelijk wordt er één instructie gemaakt voor de voorgangers uit alle ZVK-kerken.

4.5. Na de uitzendingen werden de voorgangers - beurtelings door de voorzitter en de secretaris - gebeld voor een korte evaluatie.

Alle voorgangers reageerden positief op de mogelijkheid die ze gekregen hadden om zoveel kijkers en/of luisteraars bij de kerkdienst te betrekken. Algemeen werd het belang van een dergelijke uitzending ingezien. De (telefonische en schriftelijke) reacties die men na afloop

kreeg droegen daar zeker aan bij. Meer dan eens vonden diepgaande gesprekken plaats via de telefoon. Een enkele keer kon een naam doorgegeven worden aan een plaatselijke predikant of evangelisatiecommissie.

Tijdens de vergadering van 10 januari 1994 (zie onder 4.3) ontstond een korte discussie over de mogelijkheid om gemeenteleden in te schakelen bij de telefonische nazorg. Sommigen stonden daar wat gereserveerd tegenover: volgens hen wilden de meeste bellers toch de predikant zelf spreken. Kort daarna hoorden we dat men in Amsterdam-Centrum (23 januari 1994) een positieve ervaring met deze vorm van nazorg had opgedaan. Mensen die persé de predikant wilden spreken konden op een later tijdstip worden teruggebeld. Op het moment dat dit rapport geschreven wordt vindt nog bezinning plaats op de mogelijkheid en de wenselijkheid van deze vorm van nazorg.

5. Contact met de 'Werkgroep Nazorg Radio- en T.V.-kerkdiensten' (b)

Ook in deze verslagperiode is er een goed contact geweest met de 'Werkgroep Nazorg Radio- en T.V.-kerkdiensten'.

Informatie over voorgenomen uitzendingen van kerkdiensten werd steeds tijdig (schriftelijk) aan de werkgroep doorgegeven. Verder is er nogal eens telefonisch overleg gepleegd. Eén keer is er samen met de werkgroep vergaderd; dat was op de onder 4.3. genoemde bijeenkomst van 10 januari 1994. Van weerskanten werd informatie uitgewisseld. Er is gesproken over de uitgave van de preken die door de werkgroep wordt verzorgd (zie onder 9). In het vervolg van de vergadering kreeg de werkgroep gelegenheid de nodige informatie te geven aan de aanwezige predikanten.

6. Ontwikkelingen op het gebied van de zendtijd (d en g)

6.1. In 1994 kwam in de Tweede Kamer een voorstel in behandeling voor een nieuwe Mediawet. Volgens dat voorstel zouden de diverse omroepen een concessie krijgen voor een periode van tien jaar, terwijl aan de kerkgenootschappen jaarlijks zendtijd zou worden toegewezen. Het laatste zou voor de kerken een jaarlijks terugkerende onzekerheid betekenen.

De IKON stelde, via een schrijven aan CDA-kamerlid Beinema, een amendement voor dat beoogde ook de kerkgenootschappen voor een langere termijn zekerheid op zendtijd te doen verkrijgen. De ZVK-deelnemers zijn niet in dat voorstel gekend. Deputaten hebben te elfder ure nog een schrijven verzonden aan de kamercommissie voor Welzijn en Cultuur en aan de fractie van het GPV, waarin ze zich achter het voorstel schaarden. Het resultaat was positief: de kerken kregen een zendtijdtoewijzing voor tien jaar. Deze periode liep gelijk aan de concessieperiode van de omroepen. Het beginsel van gelijkheid van zendgemachtigden werd hier toegepast.

De instantie die over de zendtijdaanvraag beslist is het Commissariaat voor de Media. In het regeerakkoord van het nieuwe kabinet werd afgesproken dat de concessieperiode vijf jaar zou moeten worden. De betreffende wetswijziging is later ook aangenomen, zodat de kerken nu ook voor vijf jaar een zendmachtiging hebben (om precies te zijn: tot en met 31 augustus 2000). Over wat daarna gebeurt is nu nog niets te zeggen: de ontwikkelingen in Hilversum zijn stormachtig.

6.2. Als gevolg van de nieuwe Mediawet moesten alle instellingen die tot nu toe een plaats hadden in de publieke omroep opnieuw zendtijd aanvragen. Dat gold dus ook voor de ZVK-kerken. Het Commissariaat voor de Media gaf aan dat het de aanvragen kritisch zou bekijken om na te gaan of voortzetting van de huidige zendtijdtoewijzingen gerechtvaardigd was. Daarom moesten de kerken duidelijk maken welke redenen zij hadden om zendtijd te verlangen, voor welke stroming die zendtijd werd verlangd en hoe de achterban was samengesteld. Tevens moesten zij gemotiveerd aangeven hoeveel zendtijd op radio en televisie zij nodig achtten.

De hier genoemde ontwikkelingen leverden een belangrijke bijdrage aan de bezinning van de ZVK-kerken op hun positie. Over die bezinning en de gevolgen daarvan spreken we verder in onderdeel 7.

6.3. Over de Programmaraad van de NOS, waarin onze voorzitter, ds. H.J. Siegers, de kerken vertegenwoordigde, kunnen we kort zijn. Met ingang van het tijdstip waarop de nieuwe Mediawet is ingevoerd is deze raad opgeheven. Hij functioneerde toen overigens al

nauwelijks meer.

7. Beëindiging van het contract met de IKON en oprichting van de Stichting ZVK (c en d)

7.1. Op de Generale Synode van Ommen is in een besloten zitting uitvoerig gesproken over de relatie met de IKON. Aanleiding daarvoor was een vertrouwelijk rapport dat door deputaten aan deze synode was voorgelegd. In dat rapport is weergegeven hoe de discussie met de IKON verlopen is ten aanzien van de uurbedragen die voor het uitzenden van kerkdiensten zijn vastgesteld. Kort geschetst komt het probleem hier op neer: de betreffende uurbedragen (voor radio en voor televisie) waren aanmerkelijk hoger dan de reële kosten van de diverse uitzendingen. Het geld dat overbleef werd door de IKON gebruikt voor eigen uitzendingen.

Het standpunt van de IKON is steeds geweest dat niet zonder meer van het uurbedrag mocht worden uitgegaan. De hoogte van het uurbedrag is historisch gegroeid als gevolg van dure IKON-programma's. Was er geen IKON geweest, dan waren de bedragen veel lager. Deputaten stelden daartegenover dat, naar de letter van de Mediawet, het geld beschikbaar werd gesteld voor onze uitzendingen. In de praktijk werden dus IKON-uitzendingen gesubsidieerd met geld dat ons toekwam.

Om de ZVK-vergadering niet onnodig met deze zaak te blijven belasten hebben deputaten deze zaak verder afzonderlijk met de directeur van de IKON, dr. R.L.Haan, besproken. Die bespreking had, voordat de synode van Ommen met haar vergaderingen begon, niet tot een bevredigend resultaat geleid.

Deputaten legden hun probleem aan de synode voor, met de vraag hoe het verder moest.

7.2. De synode erkende de bezwaren van deputaten tegen de opstelling van de IKON. Zij besloot deputaten het volgende op te dragen:

1. wegen te blijven zoeken om te komen tot een verantwoorde besteding van de door de overheid aan de kerken ter beschikking gestelde geldelijke middelen voor de verzorging van radio- en televisiezendtijd;
2. daartoe met de IKON een nieuw (voorlopig) contract af te sluiten dat aansluit op de Mediawet, zo mogelijk in samenwerking met de deputaten van andere kerkgenootschappen die uitzenden in de zendtijd voor de kerken;
3. dit (voorlopige) contract ter definitieve goedkeuring aan de eerstkomende generale synode voor te leggen;
4. indien deputaten van oordeel zijn dat het niet mogelijk is de overeenkomst met de IKON voort te zetten, daarover voorstellen te doen aan de eerstkomende synode.

(Ter toelichting zij nog vermeld dat het bestaande contract met de IKON niet meer voldeed, nadat in 1988 de Omroepwet vervangen was door de Mediawet waarbij een andere financiële regeling ontstond. Het contract moest dus, als we verder gingen met de IKON, sowieso worden vervangen).

7.3. Na de synode deden zich nieuwe ontwikkelingen voor. In de Tweede Kamer kwam het voorstel voor een nieuwe Mediawet in behandeling (zie onder 6.1.). Deputaten stelden vast dat een eventueel nieuw contract met de IKON vastgesteld zou moeten worden op basis van de nieuwe Mediawet. Zij besloten de IKON te vragen of de wijziging van de wet consequenties zou hebben voor de vormgeving van een nieuw contract én - daarmee annex - of deze wetswijziging ook een verandering meebracht in het standpunt van de IKON ten aanzien van de in discussie zijnde materie.

Het antwoord op deze vraag liet aanvankelijk op zich wachten als gevolg van een buitenlandse reis van dr. Haan. Het is daarna ook niet meer gekomen. In feite werd het achterhaald door de verdere ontwikkelingen.

7.4. Door deputaten werden intussen ook verkennende gesprekken gevoerd met het Commissariaat voor de Media en met de Evangelische Omroep om te weten te komen hoe de zaak er voor zou staan als de gereformeerde kerken zendtijd zouden aanvragen los van de IKON. De verkregen informatie was dermate positief dat deputaten zich verder in die richting gingen oriënteren.

Van de zijde van de Evangelische Omroep werd vernomen dat daar al enige tijd werd nagedacht over de mogelijkheid van een sterkere samenwerking met de 'Bijbelgetrouwe' kerken. Men zou graag willen dat vanuit die kerken wekelijks een kerkdienst zou kunnen worden uitgezonden om de klank van het evangelie in deze media te versterken. De EO ging daarover het gesprek aan met diverse kerkgenootschappen. In dat kader hebben ook uw deputaten het zojuist genoemde verkennende gesprek gehad met vertegenwoordigers

van deze omroep.

7.5. Naar aanleiding van de contacten met de EO werd op 7 juli 1994, op initiatief van uw deputaten, een ZVK-vergadering belegd in Zwolle. De voors en tegens van een eventuele opzegging van het contract met de IKON en van een mogelijke samenwerking met de EO werden breed besproken. Besloten werd de mogelijkheden en de consequenties van een dergelijke overgang verder te onderzoeken. Alle opties bleven voorlopig nog open. Wel werd alvast aan de IKON meegedeeld waar we mee bezig waren en dat men er niet zonder meer van uit kon gaan dat de bestaande situatie zou worden bestendig.

7.6.1. Op 21 september werd een volgende ZVK-vergadering gehouden in Hilversum. Er vond een gesprek plaats met ds. A. van der Veer (voorzitter EO) en de heren A. de Boer en A. Knevel (directie-leden). Deze heren gaven een uiteenzetting over wat de EO voor ons zou kunnen betekenen, op het gebied van faciliteiten (ook voor nazorg) en belangenbehartiging. Tevens werd, ook van de kant van de EO zelf, nadrukkelijk gesteld dat de ZVK-kerken, als er een contract gesloten zou worden met de EO, wel hun zelfstandigheid zouden moeten behouden. De EO mocht dan zeker niet de dienst gaan uitmaken.

7.6.2. Buiten aanwezigheid van de EO-vertegenwoordigers werd van gedachten gewisseld over een door deputaat Breteler geconcipieerd voorstel ten aanzien van een mogelijke vorm van samenwerking. Allereerst moest die samenwerking gezocht worden in een zich sterk maken van de in het ZVK-overleg participerende kerken. Zij konden zich dan als een samenwerkingsverband in Hilversum presenteren.

Op dezelfde dag vond nog een gesprek plaats met de jurist mr. J. van Santbrink over de consequenties en risico's van een eventuele breuk met de IKON.

Uit dit en andere gesprekken met deskundigen bleek dat er goede verwachtingen konden zijn ten aanzien van de zendtijd die we zouden krijgen wanneer we als ZVK-kerken los van de IKON een aanvraag zouden indienen. We mochten er van uitgaan dat we minimaal hetzelfde aantal uren zouden houden en dat we er waarschijnlijk meer zouden krijgen.

7.6.3. Een moeilijk punt was dat niet alle deputaatschappen tijdig een machtiging van de generale synode (of andere opdrachtgever) konden krijgen om het contract met de IKON op te zeggen en zelfstandig verder te gaan. Het waren echter de ontwikkelingen ten aanzien van de Mediawet die de vergadering noodzaakten een beslissing te nemen. Voor 1 december 1994 moest de aanvraag voor zendtijd worden ingediend. Dan moest ook duidelijk zijn of we ons nog voor tien jaar contractueel aan de IKON wilden verbinden of dat we een andere weg wilden gaan.

Alle deelnemers aan het overleg waren het er over eens dat het kiezen van die andere weg de voorkeur verdiende en verantwoord was. Hierbij dient vermeld te worden dat de deputaat van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten niet aan het overleg deelnam en dat dit kerkgenootschap per brief verklaarde de huidige samenwerking met de IKON te willen voortzetten.

7.6.4. Het resultaat van alle besprekingen was dat het voorstel van br. Breteler in grote lijnen door de deelnemende ZVK-deputaatschappen werd aanvaard. Dat voorstel behelsde de oprichting van een stichting "Zendtijd voor de Kerken".

Bij verschillende voorbereidende gesprekken was al gebleken dat een gezamenlijke benadering van het Commissariaat voor de Media in de vorm van een rechtspersoon veruit de voorkeur verdiende en de meeste kans bood op medewerking van het Commissariaat. Het was duidelijk dat zonder een goede samenwerking tussen de kerken er geen kans was dat we voor de komende jaren opnieuw zendtijd zouden krijgen.

De stichting was de meest voor de hand liggende juridische vorm, omdat daarin de bestuursvormen konden worden aangepast aan de specifieke eisen die een dergelijke vorm van samenwerking vereist.

Kort weergegeven is de structuur van de stichting als volgt:

Als hoogste orgaan fungeert de Raad van Advies en Toezicht. Daarin hebben zitting alle deputaten van de in de ZVK samenwerkende kerkgenootschappen. De raad valt samen met de huidige ZVK-vergadering en kan in de regel ook met de huidige frequentie blijven vergaderen. De raad houdt dezelfde taken die nu de ZVK-vergadering heeft, maar krijgt als extra functie het benoemen van en het toezicht houden op het bestuur van de stichting.

Het bestuur van de stichting bestaat uit leden van alle samenwerkende deputaatschappen. Het bestuur is verantwoordelijk voor de stichting en voor alle activiteiten die door de stichting worden uitgevoerd, binnen het kader van de opdracht die door de Raad van Toezicht en Advies is vastgesteld.

Om de dagelijkse werkzaamheden uit te voeren wordt door het bestuur een directeur benoemd.

In de gekozen opzet behouden de kerken en hun deputaatschappen de zelfstandigheid die ze tot nu toe hebben gehad. Dat is ook steeds de intentie van uw deputaten geweest.

De wijze waarop de produktie van de uitzendingen verzorgd zou worden werd vooralsnog opengelaten. Behalve de EO bleven dus nog andere mogelijkheden in beeld.

7.6.5. Op 13 oktober werd de IKON geïnformeerd over de stand van zaken. Dat gebeurde in een gesprek met dr. R.L.Haan. Er was van zijn kant teleurstelling over het door de ZVK-kerken gevoerde beleid, er klonken ook verwijten, maar de sfeer van het gesprek was goed en de partijen zijn met wederzijds begrip uit elkaar gegaan.

7.7.1. Tijdens een volgende ZVK-vergadering op 10 november 1994 werden de statuten van de op te richten stichting vastgesteld. Deze statuten zullen op de synode ter inzage aanwezig zijn.

Tevens werd op deze vergadering een persbericht vastgesteld.

7.7.2. Op 24 november werd op het kantoor van notaris Herweijer te Kampen de "Stichting Zendtijd voor de Kerken" officieel opgericht.

7.7.3. Op 29 november 1994 werd bij het Commissariaat voor de Media door de Stichting ZVK een gemotiveerde zendtijdaanvraag ingediend. Duidelijk werd aangegeven dat het contract met de IKON om identiteitsredenen werd opgezegd. Naast het in dit rapport al eerder genoemde bezwaar inzake de hantering van de uurbedragen werd naar voren gebracht dat de huidige uitzendingen van de ZVK-kerken vaak ingebed liggen in uitzendingen van de IKON, waarvan de inhoud zich steeds verder verwijderd heeft van datgene waar de ZVK-kerken voor staan. "Hoewel zij, volgens het gesloten contract, voor het gezamenlijke programma van de IKON geen verantwoordelijkheid dragen, worden zij in de praktijk daarvan toch niet duidelijk genoeg onderscheiden". Voor radio werd een hoeveelheid reguliere zendtijd aangevraagd van twee uur per week, voor televisie 52 uur op jaarbasis. Voor het geval het commissariaat aan deze aanvragen niet kon voldoen werd verzocht een hoeveelheid reguliere zendtijd toe te wijzen uit de aan de kerken in hun totaal toegewezen zendtijd naar rato van de ledentallen (voor de televisie aangevuld met herhalingszendtijd overdag).

7.7.4. De Stichting ZVK verzorgde tegelijk ook de zendtijdaanvragen van een groep van evangelische kerkgenootschappen en koepelorganisaties, alsmede van de Gereformeerde Bond in de Nederlands Hervormde Kerk.

7.7.5. In een schrijven d.d. 7 december 1994 hebben deputaten het contract met de IKON opgezegd. Daarbij werd niet alleen gerefereerd aan de verschillen van inzicht die gerezen waren, maar werd ook erkentelijkheid uitgesproken voor de correcte wijze waarop de IKON de afgelopen jaren zijn contractuele verplichtingen op het gebied van de technische verzorging van de uitzendingen is nagekomen.

Bij de ons inziens gerechtvaardigde opzegging van het contract mag niet vergeten worden dat de IKON gedurende de contract-periode veel voor ons heeft betekend.

7.8. Op 26 januari 1995 werd de eerste officiële vergadering van de Raad van Advies en Toezicht gehouden in Hilversum. In het bestuur van de Stichting werden de heren benoemd die bij de oprichting van de Stichting al een voorlopig bestuur hadden gevormd: ds. H.J.Siegers (plv. ds. R.T.Urban), ds. J.van Mulligen (Chr. Geref., plv. ds. H.de Graaf), ds. Z.G.van Oene (Ned. Geref., plv. dhr. M.Lok) en ds. P.J.Prijt (Baptistengem., plv. ds. A.Nijland). Ds. H.J.Siegers werd benoemd tot voorzitter van het bestuur. Ds. Quist, voorzitter van de ZVK-vergaderingen, werd benoemd tot voorzitter van de Raad van Advies en Toezicht en dhr. M.Lok als secretaris.

In verband met zijn benoeming tot bestuursvoorzitter heeft ds. Siegers zijn functie als voorzitter van het deputaatschap ter beschikking gesteld. In zijn plaats hebben deputaten ds. R.T.Urban aangewezen.

7.9. Op verzoek van de voorzitter van de Gereformeerde Omroepvereniging, dr. K.Deddens, hebben enkele deputaten een gesprek gehad met een deputatie van de GOV. Reden voor het verzoek was de discussie die destijds op de Generale Synode van Groningen-Zuid is gevoerd over een mogelijke inschakeling van de GOV bij de verzorging van de zendtijd. Tijdens het gesprek hebben deputaten de gang van zaken rond de oprichting van de stich-

ting van de ZVK toegelicht. Het bleek voor alle partijen duidelijk te zijn dat de GOV geen functie kon hebben in het geheel, maar het was goed deze vereniging niet zonder meer te passeren.

7.10. In verband met de zendtijdaanvraag verschenen IKON en ZVK op 15 februari 1995 voor het Commissariaat voor de Media in het kader van een hoorzitting. Elk van de aanvragende instanties heeft toen de eigen aanvraag verdedigd. De Stichting ZVK vond zeker gehoor bij het commissariaat voor haar wens om zelfstandig te opereren. Maar van de kant van het commissariaat werd wel sterk aangedrongen op een vorm van gezamenlijkheid. Later werden beide partijen weer gevraagd voor de commissaris voor zendtijdzaken te verschijnen. Toen werd die aandrang herhaald. Daarbij werd gesteld dat we, als er geen samenwerking zou plaatsvinden, minder of misschien zelfs geen zendtijd zouden krijgen. De ZVK-kerken hebben toen, na diep beraad, er mee ingestemd alsnog samen met de IKON de zendtijdaanvraag in te dienen. Zij hebben het commissariaat bericht (op 26 april 1995) dat de door beide instanties ingediende aanvragen als één aanvraag beschouwd mochten worden, met het oog op een gezamenlijke zendmachtiging. De gezamenlijke aanvraag liet de zelfstandigheid van beide instanties ten opzichte van elkaar volledig intact.

7.11. Op 9 mei 1995 werd de laatste ZVK-vergadering volgens de oude structuur gehouden, in aanwezigheid van drie vertegenwoordigers van de IKON. Vastgesteld werd dat eventueel noodzakelijk overleg tussen IKON en ZVK voortaan zou plaatsvinden op directieniveau; in tweeder instantie op bestuursniveau.

7.12. Daags na de onder 7.11 genoemde vergadering werd de uitspraak van het Commissariaat voor de Media bekend. Aan de Stichting ZVK (inclusief de evangelische kerkgenootschappen) werden 15 uren televisiezendtijd toegewezen (de ZVK-kerken hadden 6 à 7 uren) en 33 uren radiozendtijd (dat was 28). De verhouding tot het aantal uren dat de IKON uitzendt is hierdoor veranderd van (ongeveer) 1 : 13 in 1 : 7,5. Wanneer we de evangelische kerkgenootschappen buiten beschouwing laten komen we voor de ZVK-kerken uit op een kleine uitbreiding van het aantal televisiezenduren, terwijl voor de radio het aantal zenduren gelijk blijft. Het is minder dan we aanvankelijk verwacht hadden, maar er is toch reden tot dankbaarheid. We hebben immers zendtijd voor vijf jaar (er zijn ook kerkgenootschappen afgewezen, zelfs die al zendtijd hadden in de afgelopen jaren). Bovendien is de Stichting ZVK erkend als een zelfstandige zendgemachtigde, die ook haar eigen financiën beheert.

7.13. Intussen rees er wel een nieuw probleem. Het commissariaat schreef in de zendtijdtoewijzing: "wij tekenen daarbij aan er goede nota van genomen te hebben dat de verzorging van de zendtijd zal geschieden via de IKON". Dat was dus niet de bedoeling en deze zinsnede schiep voor IKON en ZVK onverwacht een nieuwe situatie. Er volgde een periode van intensief overleg door het bestuur van de ZVK én met de IKON én met het commissariaat. Duidelijk werd dat het commissariaat, vanuit een oogpunt van efficiency en eenheid van de kerkelijke zendtijd, de IKON en de ZVK zoveel mogelijk wilde laten samenwerken. Het commissariaat wilde ook één adres voor de 'protestants-christelijke stroming', zoals het in Hilversum wordt genoemd. De mogelijkheid van beroep tegen het standpunt van het commissariaat is overwogen, maar gezien de grote onzekerheid over het resultaat daarvan, ook wat de toewijzing van zendtijd betreft, werd van die mogelijkheid afgezien. Het resultaat van de besprekingen, die in een kort tijdsbestek gevoerd moesten worden, was dat er een koepelorganisatie van IKON en ZVK werd opgericht, die de naam "Stichting kerkelijke zendtijd" kreeg. Deze organisatie ontvangt en beheert de zendtijd. Binnen deze organisatie functioneren IKON en ZVK als zelfstandige organen. Er zijn duidelijke afspraken gemaakt waarbinnen de ZVK vrij en in eigen verantwoordelijkheid kan handelen. De koepelorganisatie ontvangt het totaal van de uurbedragen en verdeelt het naar rato onder IKON en ZVK. Deze beheerstichting heeft geen enkele zeggenschap over vorm en inhoud van de door de ZVK-kerken uit te zenden programma's. Uw deputaten hadden het allemaal graag anders gezien, maar het commissariaat dwong ons op deze weg en we menen dat het een verantwoorde weg is. In nauwe samenwerking met de andere ZVK-partners hebben we al het mogelijke gedaan om de zelfstandigheid van de kerken te bewaken. Het maximaal haalbare in de gegeven situatie ligt voor u op tafel. Tijdens een vergadering van de Raad van Toezicht en Advies op 31 augustus 1995 werd het bestuursbeleid, zoals hierboven beschreven, verduidelijkt en unaniem goedgekeurd. Rest nog te vermelden, onder dit punt, dat er tijdens de hele gang van zaken voortdurend een goed overleg met de Evangelische Omroep is geweest.

7.14. Het praktische gevolg van de gang van zaken is dat in het seizoen 1995-1996 de televisie-uitzendingen plaatsvinden op de zondagmiddag (een besluit van het NOS-bestuur en het AVRO-KRO-NCRV-bestuur, als netbeheerders van Nederland 1) van 15.00-16.00 uur.

In eerster instantie leek de mogelijkheid aanwezig 's morgens zendtijd te krijgen van 10.00 tot 11.00 uur, een naar ons oordeel gunstig tijdstip. Van daaruit gezien viel het tijdstip dat tenslotte uit de bus kwam enigszins tegen. Voor het volgende seizoen zal de uitzendtijd echter opnieuw bekeken worden.

7.15. Naar aanleiding van een schriftelijk protest van de IKON tegen de naam van de stichting ("Zendtijd voor de kerken"), werd op 31 augustus 1995 besloten deze naam te veranderen in "Zendtijd voor kerken".

7.16. Door de IKON is aan de Stichting ZVK een mooie eigen kantoorruimte aangeboden in het nieuwe gebouw van deze omroep. De stichting heeft daar drie kantoorruimtes met bijbehorende faciliteiten (waaronder een eigen telefoonlijn) ter beschikking gekregen. Mevrouw A.Westerbeek is in dienst getreden als secretaresse van de stichting.

7.17. Tenslotte, wat dit onderdeel betreft: met ingang van 1 september 1995 is br. Breteker benoemd tot directeur van de Stichting ZVK. Br. Brill is benoemd tot hoofd radio en televisie. Om vermenging van verantwoordelijkheden te voorkomen hebben beide broeders zich genoodzaakt gezien zich uit het deputaatschap terug te trekken. Zij zullen dus de eerste deputaten zijn die (overeenkomstig een besluit van de Generale Synode van Ommen) niet voor herbenoeming in aanmerking komen.

8. Dagtelevisie (e)

In hun vergadering van 13 oktober 1993 stelden deputaten vast dat de ZVK-kerken als zendgemachtigden recht hebben op zendtijd in het kader van dagtelevisie. In de daaropvolgende ZVK-vergadering heeft de IKON dat recht ook erkend.

Er ontstond vervolgens een discussie met de IKON over de invulling van die zendtijd. De IKON stelde aanvankelijk dat de dagtelevisie alleen gebruikt mocht worden voor herhaling van eerder uitgezonden programma's. Deputaten zagen niet zoveel heil in het herhalen van uitzendingen van kerkdiensten, zeker niet wanneer 's maandags de uitzending van de zondag daarvoor herhaald zou moeten worden. Zij zagen de zendtijd liever gevuld met andere zaken (bijvoorbeeld informatie over zendingswerk of over activiteiten van De Verre Naasten, een verslag van de Schooldag of van de landelijke evangelisatiedag in Spakenburg). Zij constateerden dat de wet ruimte bood voor dergelijke nieuwe programma's. Het enige punt was dat er geen extra gelden voor beschikbaar werden gesteld, maar omdat van de uurbedragen voor de zondagse kerkdiensten voldoende geld overbleef zou dat geen probleem hoeven te zijn. We hebben onze constatering geverifieerd bij het Commissariaat voor de Media.

Omdat we niet tijdig met de IKON tot overeenstemming konden komen zagen we af van het door de IKON voorgestelde zenduur op maandag 27 juni 1994 (dan zou de kerkdienst van zondag 26 juni vanuit Hattem herhaald moeten worden). Daarna werd ons een uur ter beschikking gesteld op maandag 29 november 1994. De IKON stelde voor dat uur montage-tijd beschikbaar om zo een compilatie te monteren van fragmenten uit eerder uitgezonden programma's, tot een lengte van 58 minuten. Om een voortzetting van de discussie over wel-of-niet-herhalingszendtijd te voorkomen besloten we daarmee maar akkoord te gaan. Uitgezonden zijn de introductiefilmpjes vanuit Curaçao, Amersfoort-Noord en Hattem, elk aangevuld met fragmenten uit de betreffende kerkdiensten. Op de synode zal een video-opname van deze uitzending aanwezig zijn. Hoe de dagtelevisie in de nieuwe structuur zal worden ingevuld is nog niet vastgesteld.

9. Publicatie en verspreiding van preken (f)

9.1. De publicatie en de verspreiding van de preken die in de uitgezonden kerkdiensten zijn gehouden, alsmede de verspreiding van de bandopnamen, wordt trouw verzorgd door de "Werkgroep Nazorg Radio- en T.V.-diensten".

De preken worden binnen een redelijk korte termijn na de uitzending toegestuurd.

Er is overleg geweest tussen deputaten en de werkgroep over de vormgeving van de ge-

drukte preken. Het uiterlijk oogt wat minder dan de door de IKON verzorgde uitgaven. Dat blijkt samen te hangen met de kosten, die men zo laag mogelijk wil houden om geen tekorten te laten ontstaan. De mogelijkheid om de preken zonder kostenstijging toch in een iets fraaier te kunnen steken wordt overigens nog wel bekeken.

De vraag hoe de publikatie en de verzending van de preken in de nieuwe situatie geregeld moeten worden is op het moment dat dit rapport geschreven wordt nog in bespreking. Mogelijk kan een en ander samen met de andere ZVK-participanten verzorgd worden. Indien dit het geval zal zijn zullen deputaten zich ook hebben te bezinnen op de vorm van samenwerking met de werkgroep.

9.2. De daling in de aantallen verzonden cassettes heeft zich voortgezet, zij het in een geringer tempo dan voorgaande jaren het geval was. Bij de gedrukte preken is sprake van een vrij constante belangstelling, of zelfs van een stijgende trend. Helaas is de betalingsmoraal van de afnemers van zowel de gedrukte preken als de cassettes er de laatste jaren niet beter op geworden, waardoor de werkgroep met een steeds groter bedrag aan niet betaalde preken en cassettes wordt geconfronteerd. Hierdoor zijn de toch al niet ruime reserves van de werkgroep sterk teruggelopen. In totaal zijn verstuurd:

	cassettes	gedrukte preken
in 1992	1005	1849
in 1993	1049	2153
in 1994	611	1948
in 1995 (tot 1 september)	429	1272

Per dienst liepen de aantallen sterk uiteen. Voor gedrukte preken varieerde dat van 57 tot 263, voor cassettes van 16 tot 139.

10. Regionale en lokale omroep (h)

10.1. In de verslagperiode hebben deputaten alleen een verzoek om informatie gekregen van een particulier-synodaal studiedeputaatschap uit Gelderland dat de opdracht had "onderzoek te doen naar de mogelijkheden die er zijn op provinciaal terrein m.b.t. de evangelieverkondiging via regionale en/of provinciale radio- en/of televisieomroepen in Gelderland en Flevoland".

Deputaten konden de gestelde vragen slechts in beperkte mate beantwoorden en hebben verder naar andere personen en instanties verwezen.

10.2. Verder heeft deputaat ds. Geertsma, op hun verzoek, een gesprek bijgewoond van een aantal broeders die betrokken zijn bij de uitzendingen via OOG (Omroep Organisatie Groningen). Er bleken problemen te zijn ten aanzien van de toekomst van deze uitzendingen, omdat OOG op de commerciële toer ging (de kosten werden te hoog). Ds. Geertsma gaf te verstaan dat deputaten geen opdracht hadden zich met dit soort zaken bezig te houden. De broeders drongen er echter wel op aan dat deputaten **landelijke** ontwikkelingen op dit punt (en op andere punten betreffende regionale en lokale omroep) in de gaten zouden houden.

Deputaten besloten in zoverre gehoor te geven aan dit verzoek dat ze het waarnemerschap aanvroegen bij het Interkerkelijk Media-instituut (IMI). Vanaf dat moment kregen we het orgaan van het IMI, alsmede verdere relevante informatie toegezonden.

Wij hebben br. J.B.Schiebaan uit Zwolle (als secundus-deputaat en als deskundige) gevraagd het adres te vormen voor deze informatie en ons te informeren wanneer hij op dingen stuitte die voor ons van belang zouden kunnen zijn. Br. Schiebaan toonde zich daartoe bereid. We mochten ook broeders en zusters die om inlichtingen vroegen inzake lokale omroep naar hem doorverwijzen. Daar namen we met erkentelijkheid kennis van.

11. Personalia

In de periode waarover verslag gedaan wordt overleden twee predikanten die lange tijd een prominente plaats in dit deputaatschap hebben ingenomen: ds. H.J.Begemann en ds. P.Lok, respectievelijk oud-secretaris en oud-voorzitter. Deputaten hebben in beide gevallen hun medeleven laten blijken en hun dankbaarheid verwoord voor het werk dat deze beide broeders in de genoemde functies hebben gedaan.

12. Slotopmerkingen

Er is de afgelopen periode heel wat gebeurd. Er werd een nieuwe start gemaakt. Daarmee zijn de moeiten die we aan de Generale Synode van Ommen hebben voorgelegd verdwenen. Het feit dat we de zendtijd nu in eigen beheer kunnen invullen biedt verder ook voordelen. We verwachten een grotere betrokkenheid bij de voorbereiding, meer accent op kwaliteit en meer inschakeling van de kerkelijke gemeenten.

Er werd een nieuwe start gemaakt, maar intussen ging het eigenlijke werk gewoon door. Opnieuw kregen de kerken een groot aantal keren de gelegenheid het evangelie van onze Here Jezus Christus aan een groot aantal mensen te laten horen. Onze bede is dat deze vorm van evangelieverkondiging vrucht mag dragen in mensenharten en mensenlevens. En dat we de gegeven mogelijkheden nog lang mogen behouden, ook al is de toekomst van de publieke omroep met veel vraagtekens omringd.

13. Voorstellen

Deputaten stellen uw vergadering het volgende voor:

1. De deputaten, benoemd door de Generale Synode van Ommen (1993), te decharge-
ren, onder goedkeuring van hun beleid ten aanzien van de opzegging van het contract
met de IKON en de oprichting van de Stichting ZVK.
2. Opnieuw deputaten te benoemen met de opdracht:
  - a. radio- en televisieuitzendingen van kerkdiensten voor het binnenland en (via
Radio Nederland Wereldomroep) radiouitzendingen voor het buitenland te blijven
verzorgen;
  - b. de binnen het medium (radio resp. televisie) gegeven aanwezige mogelijkhe-
den optimaal te benutten om de boodschap van het evangelie, waar het in de
onder a. ge-noemde uitzendingen om gaat, zo goed mogelijk bij kijker en luiste-
raar te doen overkomen;
  - c. bij de uitvoering van a. zoveel als nodig is contact te blijven houden met organi-
saties als "Werkgroep Nazorg Radio- en T.V.-kerkdiensten";
  - d. de in het kader van dagtelevisie ter beschikking gestelde zendtijd een zinvolle
invulling te geven;
  - e. binnen de Raad van Toezicht en Advies diligent te zijn ten aanzien van het beleid
van de Stichting ZVK, zodat een optimale invulling en verzorging van de uitzen-
dingen gewaarborgd blijft;
  - f. ook diligent te zijn ten aanzien van een mogelijke nieuwe verdeling van de aan
de kerkelijke zendgemachtigden toegewezen zendtijd;
  - g. tevens diligent te zijn ten aanzien van het publiceren en verspreiden van preken
van de uitgezonden kerkdiensten, zowel in gedrukte als in andere vorm;
  - h. alert te zijn op de ontwikkelingen op mediagebied, voorzover die van belang zijn
met het oog op de zendtijd voor de kerken;
  - i. aan de eerstvolgende generale synode verslag uit te brengen van hun werk-
zaamheden en hun rapport drie maanden voor het bijeenkomen van die synode
aan de kerken toe te zenden.

Met heilbede en broedergroet,

namens deputaten,

H.J.Siegers, voorzitter.
H.Geertsma, secretaris.

FINANCIEEL VERSLAG VAN DEPUTATEN VOOR RADIO- EN TELEVISIE-UITZENDING VAN KERKDIENTEN

Overeenkomstig de situatie gedurende vorige verslagperioden heeft de penningmeester van het bovengenoemde deputaatschap geen bijzonderheden te vermelden. Er ging geen geld door zijn handen.

Zijn werkzaamheden waren:

- a. het doorsluizen van onkostennota's naar de IKON, waar voorbetaling werd gezorgd (reiskosten, vergaderkosten en de instructie door de heer Robbe);
- b. het waar mogelijk controleren van de door de IKON aangeboden financiële verslaggeving. Als wederkerend punt daarbij bleef de onduidelijkheid bij de specificatie van de voor de ZVK-kerken gemaakte onkosten, zoals secretariaat, directie, telefoon, regie enz. enz.;
- c. het met de andere deputaten toewerken naar een veel duidelijker eigen financieel beleid, zodat al het geld dat door de overheid ter beschikking van de gereformeerde kerken gesteld wordt ook inderdaad besteed kan worden.

Het stemt tot voldoening dat nu een werkvorm is verkregen die kan leiden tot een veel grotere financiële zelfstandigheid en een verruiming van de mogelijkheden.

Op dit moment is nog niet duidelijk hoe de functie van penningmeester van uw deputaten in de nieuwe situatie ingevuld gaat worden. Het kan zijn dat zijn werkzaamheden nog verder zullen afnemen.

Met broedergroet,

ir. R.F.van Mill

penningmeester

RAPPORT VAN DE STUDIEDEPUTATEN EREDIENST

aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, samen te komen te Berkel en Rodenrijs in 1996

1 INSTRUCTIE

1.1 Benoeming

De Generale Synode van Ommen 1993 benoemde een deputaatschap met de opdracht studie te verrichten op het terrein van de liturgie in de eredienst.

1.2 Opdracht

Aan dit deputaatschap werden de volgende opdrachten gegeven (Acta art. 46, besluit 1):

1. *via de kerkeraden inventariseren van de liturgische bezinning binnen de kerken, met speciale aandacht voor variatie in of uitbreiding van de orden van dienst en van het aantal liturgische formulieren, onder gebruikmaking van wat binnen de kerken op het gebied van deze bezinning reeds voorhanden is;*
2. *onderzoek doen naar de wenselijkheid en mogelijkheid van uitbreiding van de gezangenbundel, met bezinning op de uitgangspunten waaraan een dergelijke uitbreiding moet voldoen;*
3. *het rapport van haar werkzaamheden met voorstellen zes maanden voor de volgende synode aan de kerken toe te zenden, zodat deze gelegenheid hebben hun reacties aan de synode toe te zenden.*

De synode nam dit besluit op de volgende gronden:

- 1.1 binnen de kerken is de laatste jaren een brede liturgische bezinning op gang gekomen, met name binnen plaatselijke liturgiecommissies. De landelijke Werkgroep Eredienst heeft op liturgisch gebied al veel informatie uit de kerken verzameld. Omdat het hier zaken betreft die de kerken gemeenschappelijk raken, verdient deze liturgische bezinning een meer gestructureerde plaats binnen het kerkverband;
- 1.2 de generale synode draagt verantwoordelijkheid voor eenheid in de liturgie (artikelen 59, 61 en 67 KO) en kan voor uitvoering van haar opdrachten deputaten benoemen (art. 49 KO);
- 1.3 zonder coördinatie van een deputaatschap bestaat het gevaar van willekeurige vernieuwingen zonder samenhang;
- 1.4 wanneer bijvoorbeeld een gemeente zes maal of vaker per jaar avondmaal viert (art. 61 KO), kan het verlangen naar meer afwisseling in de avondmaalsliturgie groter worden; de twee bestaande avondmaalsformulieren geven weinig afwisseling, omdat het korte formulier een verkorting is van het grote, zij het met een eschatologische aanvulling; in nieuwe avondmaalsformulieren kunnen andere accenten worden gelegd, zoals bijvoorbeeld meer aandacht voor het feestelijke karakter van het avondmaal en samenhang met de kerkelijke feestdagen;
- 2.1 de dienst van lofprijzing en aanbidding heeft in de gemeente een grote plaats (zie o.a. Ef. 5:19, Kol. 3:16; Hebr. 13:14); in het Oude en Nieuwe Testament staan lofzangen en belijdenisliederen (of fragmenten ervan) die ook in de nieuwtestamentische gemeente gezongen zouden kunnen worden;
- 2.2 van de schat aan geestelijke liederen met Schriftuurlijke inhoud die in de loop van de kerkgeschiedenis is ontstaan of nog steeds ontstaat, zou in onze gezangenbundel meer gebruik gemaakt kunnen worden;
- 2.3 het ontbreekt in de gezangenbundel aan liederen die speciaal gemaakt zijn met het oog op het amen van de gemeente, de doop, de openbare geloofsbelijdenis, het avondmaal, het huwelijk en de bevestiging in het ambt;

- 2.4 tijdens de laatste herziening van de gezangenbundel is meermalen opgemerkt dat het ontbrak aan bezinning op de Schriftuurlijke, theologische en muzikale uitgangspunten waaraan het nieuwtestamentische kerklied moet voldoen; zo is bijvoorbeeld veel gesproken over het opnemen van Schriftberijmingen, maar nooit zijn uitspraken gedaan over de functie van dergelijke gezangen binnen de liturgie; herziening en/of uitbreiding moet daarom nu niet fragmentarisch en incidenteel gebeuren, maar na en op grond van bezinning op deze uitgangspunten.

1.3 Bijzonderheden

De synode nam nog een tweede besluit, naar aanleiding van een verzoek van zr. R. Borkent te Apeldoorn.

Dit besluit luidt als volgt:
(Acta art. 46, besluit 2)

aan het verzoek van zr. Borkent te voldoen in die zin, dat het studiedeputaatschap voor de eredienst vooralsnog kan fungeren als adres voor dichters en componisten.

De gronden voor dit besluit luiden als volgt:

1. het bestaan van genoemd deputaatschap kan stimulerend werken naar dichters en componisten om hun gaven ten dienste van de kerken te stellen;
2. zolang de kerken geen besluiten hebben genomen over uitbreiding van de gezangenbundel, kan deze functie van het deputaatschap slechts voorlopig zijn; om dezelfde reden is het te vroeg, nu reeds financiële middelen vrij te maken.

Op dit besluit komen we terug in hoofdstuk 10 van dit rapport.

Daarnaast werd aan het deputaatschap, via het besluit over de zogenaamde aangepaste kerkdiensten, opgedragen de inhoud en de strekking van art 65 KO nader te bezien.

Het besluit luidt als volgt
(Acta art. 41, besluit 4):

de vraag van de particuliere synode van Zuid-Holland inzake de strekking van art. 65 KO tweede lid in handen te stellen van het studiedeputaatschap eredienst, met de opdracht daarop een antwoord voor te bereiden.

Op dit besluit komen we terug in hoofdstuk 9.

2 PERSONALIA

2.1 Het deputaatschap

In het deputaatschap zijn de volgende personen benoemd:

C. André, ds. T. Dijkema, ds. H. Folkers (S), zr. A. de Heer - de Jong, ds. P. de Jong, J. Smelik, ds. P.J. Trimp, ds. A.L.T. de Bruijne (sec), G. Duijst (sec) en J. Munneke (sec).

2.2 Secundi-deputaten

Broeder André heeft aan het werk van de deputaten niet deelgenomen vanwege drukke werkzaamheden. Ds. de Jong heeft zich eerst tijdelijk, daarna definitief aan het werk moeten onttrekken wegens ziekte. Ook zr. de Heer-de Jong heeft haar werk tijdelijk moeten onder-

breken. Mede door deze omstandigheden zijn vanaf het begin de secundi-deputaten ingeschakeld.

2.3 Werkplek

De vergaderingen zijn, voor een deel in sectieverband, gehouden in het even sobere als sfeervolle Oud-katholiek Seminarie te Amersfoort.

3 INDELING VAN HET RAPPORT EN VERANTWOORDING VAN DE WERKWIJZE

3.1 Het rapport bevat, in grote lijnen, de volgende onderdelen:

- inventarisatie van de reacties uit de kerken
- de bijbel en de liturgie
- de liturgie in de kerk na pinksteren
- de bundel gezangen
- vraag over de toepassing van art. 65 KO
- concept-besluiten

3.2 De eerste opdracht

Deputaten hebben er behoefte aan zich vooraf te verantwoorden over de manier waarop zij hun opdracht hebben gelezen en uitgelegd.

In de eerste opdracht gaat het om een inventarisatie van wat binnen de kerken aan bezinning is tot stand gekomen.

Het rapport zet dan ook in met een verwerking van de reacties uit de plaatselijke kerken.

Deze reacties maken duidelijk dat de zaak van de liturgie in veel gemeenten leeft.

Wij hebben overwogen, met betrekking tot deze eerste opdracht, het te laten bij een technische inventarisatie van dit materiaal. Maar dan doet de vraag zich voor of wel aan de opdracht van de synode wordt voldaan. De synode draagt haar deputaten immers op om gebruik te maken van wat binnen de kerken aan liturgische bezinning voorhanden is, met de bedoeling om daarop te studeren en daaruit voorstellen te formuleren.

Het materiaal uit de kerken is, zoals uit de inventarisatie blijkt, omvangrijk en zeer divers. Binnen veel gemeenten is de geschiedenis van de liturgie bestudeerd. Er is veel en grondig gewerkt met bijbelse gegevens. Over de betekenis van de liturgische onderdelen en formulieren zijn rapporten en verslagen geproduceerd. En naar aanleiding daarvan wordt gevraagd naar variaties in of uitbreiding van de orden van dienst.

Wij menen als deputaten de kerken het beste te dienen door het materiaal al studierend te verwerken in een samenhangend concept. Wij ontlenen de vrijmoedigheid daarvoor aan grond 1.3 onder het besluit: 'zonder coördinatie van een deputaatschap bestaat het gevaar van willekeurige vernieuwing zonder samenhang'.

In dit rapport wordt daarom, na de inventarisatie, breed aandacht gegeven aan het onderwijs uit Gods Woord. Daarna komt de liturgische ontwikkeling binnen de kerk na pinksteren globaal in het blikveld.

Op deze basis moet het mogelijk zijn te komen tot een goede verantwoording van onze liturgische praktijk, respectievelijk tot een verantwoorde vernieuwing of uitbreiding ervan. Met het voorstellen van wensen en mogelijkheden menen wij de grens van onze opdracht te hebben bereikt.

3.3 De tweede opdracht

De tweede opdracht is helder. Wij hebben ons grondig bezonnen op de uitgangspunten waaraan een uitbreiding van de gezangbundel moet voldoen. Wij komen tot de conclusie dat het mogelijk én wenselijk is om de gezangbundel uit te breiden.

Maar na deze conclusie kom je voor de vraag te staan: hoe kun je als kerken de deputaten narekenen en beoordelen als de studie bij een theoretische stellingname blijft steken? Daarom bieden wij, in combinatie met ons rapport, een selectie liederen uit het Liedboek voor de Kerken aan die volgens ons aan de geformuleerde criteria voldoen. Deze selectie is niet uitputtend. Zij is vooralsnog tot het Liedboek beperkt uit praktische overwegingen (al was het alleen maar omdat de auteursrechten van het Liedboek bij één adres, de Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied (ISK) berusten).

Wanneer besloten wordt de gezangbundel uit te breiden, kan ook naar andere bundels en nieuwe liederen gekeken worden. Bovendien verdient het aanbeveling op de hoogte te blijven van wat in andere kerken op dit gebied gaande is.

Wij achten het zeer wenselijk, wanneer de synode instemt met de uitgangspunten en besluit te gaan werken aan uitbreiding van de gezangbundel, dat de kerken in staat worden gesteld een selectie liederen als hier vermeld in de praktijk te toetsen. Daarom stellen wij voor, dat de synode besluit deze selectie, eventueel onder bepaalde voorwaarden, ter beproeving vrij te geven voor gebruik in de eredienst.

4 INVENTARISATIE EN VERWERKING VAN DE REACTIES UIT DE KERKEN

4.1 Inleiding

Ter uitvoering van hun opdracht hebben deputaten begin 1994 een brief aan de kerken gestuurd met een aantal vragen, die nauw aansluiten bij de enquête die de landelijke Werkgroep Eredienst ongeveer een jaar daarvoor onder de kerken heeft gehouden.

Na de weergave van de tekst van de brief, met het vragenformulier, volgt een beschrijving van de reacties. Het geheel wordt afgesloten met een beoordeling.

Het in de inventarisatie vermelde huwelijksformulier heeft een plaats gekregen in een bijlage en een apart voorstel.

4.2 Brief aan de kerken

De tekst van de brief, die aan de kerken is toegezonden, luidt als volgt:

De Generale Synode van Ommen 1993 heeft onder meer besloten een studiedeputaatschap voor de eredienst in het leven te roepen. Dit deputaatschap kreeg o.m. de volgende opdracht: [volgt de tekst van het betreffende besluit].

Door middel van deze brief wil het deputaatschap werken aan de opgedragen inventarisatie. Op de bijgaande vragenlijst treft u een aantal vragen aan.

Als toelichting het volgende.

De vragen 1 t/m 7 van ons vragenformulier zijn met enige aanpassing overgenomen van de Werkgroep Eredienst, die ongeveer een jaar geleden een vergelijkbaar onderzoek heeft uitgevoerd en de resultaten daarvan heeft gepubliceerd. Van deze resultaten maken wij gebruik. Naar ons oordeel valt dat onder de zinsnede uit het synodebesluit: " ... onder gebruikmaking van wat binnen de kerken op het gebied van deze bezinning reeds voorhanden is".

Kerken die een jaar geleden deze enquête hebben ingevuld hoeven onze vragen 2 t/m 7 niet opnieuw te beantwoorden: hun reacties kennen we al; wel zullen we ze nogmaals verwerken.

Kerken die vorig jaar om uiteenlopende redenen niet hebben meegedaan roepen wij op, nu wel te reageren, zodat wij ook hun reacties kunnen verwerken en een zo volle-

dig mogelijk beeld krijgen van de aandacht voor liturgie binnen onze kerken.

De vragen 8 en 9 van ons vragenformulier zijn nieuwe vragen die voortvloeien uit de opdracht van de generale synode.

Onze vraag aan alle kerken, ook die kerken die vorig jaar al meededen en daarom nu de vragen 2 t/m 7 overslaan, is: wilt u in elk geval de vragen 8 en 9 beantwoorden?

Vraag 10 is bedoeld voor die kerken die vorig jaar al meededen en daarom de vragen 2 t/m 7 niet invullen maar die toch melding kunnen maken van nieuwe of voortgaande ontwikkelingen in hun gemeente op het gebied van de liturgie.

Zo ontvangen wij een up to date overzicht van wat er in de Gereformeerde Kerken leeft op het gebied van de liturgische bezinning.

Wij danken u hartelijk voor uw medewerking.

Vragenformulier inventarisatie studiedeputaatschap eredienst:

1. Dit formulier is ingevuld door de Gereformeerde Kerk te .....
- 2a. Bestaat er in uw gemeente een liturgiecommissie?
 ja   nee   nee, inmiddels weer opgeheven, reden:
- 2b. Indien ja, is deze commissie aangesteld door de kerkeraad?
 ja   nee
3. Welke opdracht/doelstelling heeft de liturgiecommissie?
- 4a. Gaat de commissie te werk volgens een plan?
 ja   nee
- 4b. Zo ja, wilt u het plan met dit vragenformulier meesturen?
- 5a. Welke activiteiten ontplooit de commissie (of heeft ze ontplooid)?
(meerdere antwoorden zijn mogelijk)
 voorlichting aan de gemeente via kerkbladartikelen. Onderwerpen:
 voorlichting aan de gemeente via brochures. Onderwerpen:
 het organiseren van voorlichtingsavonden over liturgie. Onderwerpen:
 de invoering van het kerkboek (liednotatie etc.)
 het samenstellen van de liturgie op zondagen
 het samenstellen van de liturgie op bijzondere dagen (kerst, pasen, biddag, dankdag, oudejaarsdienst etc.)
- 5b. Wilt u eventuele publikaties (kerkbladartikelen, brochures e.d.), voorbeelden van liturgieën etc. met deze enquête meesturen?
6. Wie zijn in de liturgiecommissie vertegenwoordigd? (bijv. predikant, organist, schoolleider, jeugdleden, etc.)
7. Hoe wordt in het overgrote deel van de gemeente gereageerd op de activiteiten van de commissie en op de liturgische bezinning in de kerken?
 enthousiast   waardierend   wisselend
 weinig reactie   terughoudend   veel weerstand
8. leven er bij u (concrete) wensen of gedachten op het gebied van de liturgie, toegespitst op variatie in of uitbreiding van de orden van dienst?
9. leven er bij u (concrete) wensen of gedachten, toegespitst op de liturgische formulieren?

10. (voor die kerken die een jaar geleden de enquête van de Werkgroep Eredienst al hebben ingevuld)
Zijn er na de invulling van de vorige vragenlijst ontwikkelingen geweest die naar uw mening vermeldenswaard zijn?
Zo ja, welke dan en bij welke vraag?

4.3 De uitkomst

4.3.1 Algemene statistiek

De enquêteformulieren zijn toegestuurd aan 266 gemeenten. 168 gemeenten reageerden door het hun toegestuurde enquêteformulier terug te sturen, dat is 63 procent. 29 inzenders stuurden bijlagen mee, zoals instructies, kerkbladartikelen, uitgebreide rapporten etc.

Bij ca. 60 teruggestuurde enquêteformulieren was uitsluitend vraag 1 (eventueel 1 en 2) beantwoord. Ter vergelijking: op de enquête van de Werkgroep Eredienst (1991) reageerden 126 gemeenten. 92 gemeenten reageerden zowel op deze als op de huidige enquête; 75 gemeenten reageerden uitsluitend op de enquête van het deputaatschap.

4.3.2 Liturgiecommissies en hun functioneren

4.3.2.1. Statistiek

In 56 gemeenten is een liturgiecommissie. In vrijwel alle gevallen gaat het om een door de kerkeraad ingestelde commissie. In 112 gemeenten is geen liturgiecommissie (blanco meegeteld). Enkele gemeenten geven aan dat een gestructureerde liturgische bezinning ook zonder speciale commissie mogelijk is. Onder de 112 gemeenten zonder liturgiecommissie vallen de 10 plaatsen waar de liturgiecommissie inmiddels is opgeheven. Als reden werd steeds vermeld: opdracht uitgevoerd.

Vergeleken met de lijst van liturgiecommissies die de Werkgroep Eredienst n.a.v. hun enquête in mei 1991 samenstelde, laat de enquête van het Deputaatschap 22 nieuwe commissies zien.

Terwille van de leesbaarheid van dit overzicht is in de onderstaande gegevens de weergave van de aantallen zo beperkt mogelijk gehouden. Voor de betreffende synode-commissie zal t.z.t. een volledige opgave beschikbaar zijn.

4.3.2.2 Opdracht en plannen van liturgiecommissies

In de doelstellingen en/of opdrachten van de liturgiecommissies vinden we de volgende elementen terug:

- het op gang brengen en stimuleren van een bezinningsproces in de gemeente;
- studie van liturgie in het algemeen of specifieke aspecten ervan (zoals historie, bijbelse noties), met gebruikmaking van relevante literatuur;
- adviseren van de kerkeraad (eenmaal: advies m.b.t. het bewandelen van de kerkelijke weg, èn eenmaal: advies m.b.t. kerkbouw);
- inventariseren en evalueren van de huidige praktijk binnen de eigen gemeenten;
- bezinning op de huidige gang van zaken rond de sacramenten (met name het avondmaal);
- het bijhouden van de landelijke ontwikkelingen op liturgisch gebied (eenmaal: het volgen van de activiteiten van het Deputaatschap Eredienst);
- het samenstellen van liturgieën voor bijzondere diensten;
- het maken van een concept-instructie;
- introductie van en toezien op een goed gebruik van het Gereformeerd Kerkboek;
- de organisatie van een 'liturgisch jaar'.

Er zijn 24 commissies die volgens een op papier uitgewerkt plan werken. 14 inzenders stuurden hun plan mee. Een aantal inzenders tekende aan dat hun werk zich in een verkennende fase bevindt en dat er nog geen plan is gemaakt.

4.3.2.3 Activiteiten van liturgiecommissies

De liturgiecommissies (en in voorkomende gevallen de kerkeraad) ontplooiden de volgende activiteiten:

- voorlichting via artikelen in het kerkblad;
- het organiseren van voorlichtingsavonden over liturgie;
- het samenstellen van de liturgie op bijzondere dagen;
- studie;
- het schrijven van een rapport t.b.v. de kerkeraad;
- voorlichting d.m.v. brochures;
- bespreking van het onderwerp op verenigingsavonden of speciale studieavonden;
- invoering van het Gereformeerd Kerkboek (het volgen van de juiste liednotatie);
- het samenstellen van de liturgie op zondagen;
- het voorbereiden van gastendiensten;
- samenzang voorafgaande aan bijzondere diensten;
- koffiemaaltijd aansluitend aan de dienst met daaropvolgend een muzikaal en vocaal programma;
- het organiseren van een gemeentelijke liturgiedag;
- het houden van een preken-serie rond 'liturgie'.

Met behulp van deze vormen en mogelijkheden werd informatie gegeven over tal van onderwerpen, te weten:

liturgie algemeen, bijbelse noties, achtergrond orden van dienst en de diverse liturgische elementen, geschiedenis van de liturgie, gebeden (met o.m. gezamenlijk hardop gebeden Onze Vader, speciale aandacht voor de voorbeden), voorlezer, avondmaal, doop, kerkmuziek en gemeentezang (met o.m. beurtzang, andere muziekinstrumenten, gezongen amen, gezongen geloofsbelijdenis, uitbreiding van het aantal gezangen in het Gereformeerd Kerkboek), kind en kerkdienst, verslaggeving van de activiteiten van de liturgiecommissie, bloemen en andere versiering in de kerkzaal, ambtsdragersverkiezing, bijzondere diensten, toelichten van gerichte voorstellen tot wijzigingen; bezinning omtrent art. 65 en 67 KO; bezinning omtrent het eigen karakter van respectievelijk de ochtend- en de middag-/avonddienst.

Daarbij kan aangetekend worden dat de meeste commissies informatie over de verschillende liturgische elementen erg belangrijk vonden. Deze activiteit werd namelijk veel gemeld.

Ook het avondmaal en muziek en gemeentezang blijken geliefde onderwerpen. Meerdere inzenders stuurden bijlagen mee (rapporten, brochures, liturgie-stencils e.a.).

4.3.2.4 Reacties in de gemeente

Bij het typeren van de reacties van de gemeente op de activiteiten van de liturgiecommissie en/of de liturgische bezinning in het algemeen scoorde *waarderend* het hoogst (25). Een goede tweede was *weinig reactie* (22), direct gevolgd door *wisselend* en *terughoudend*. De beide uitersten *enthousiast* en *veel weerstand* waren in de minderheid (resp. 7 en 2). Enkelen gaven een eigen formulering van de reacties uit de gemeenten: *moeilijk te zeggen*, *geen enkele reactie*, *onbekend* en *meedenken en komen met concrete voorstellen*.

4.3.3 Concrete wensen op het gebied van de orden van dienst en de gezangen

Op de vraag of er in de gemeente concrete wensen of gedachten op het gebied van liturgie leven, toegespitst op variatie in of uitbreiding van de orden van dienst, werd achtenveertig maal positief geantwoord (tien daarvan gaven geen nadere omschrijving). Wanneer er wel concrete wensen aan het papier werden toevertrouwd, betrof het vaak de onderwerpen: orden van dienst, liedbundel, avondmaal. De genoteerde wensen betroffen zowel 'landelijke' als 'plaatselijke' wensen, d.w.z. wensen die de algemene liturgische situatie betreffen en wensen die de situatie in eigen gemeente betreffen. Hieronder volgt een overzicht.

Met betrekking tot de orden van dienst was de meest geformuleerde wens: uitbreiding van het aantal orden van dienst (9). Hierbij werd eenmaal aangetekend: speciaal voor bijzondere diensten. Verder werd door een inzender gepleit voor de afschaffing van Middelburg '33. Art. 65 en 67 van de Kerkorde roepen in diverse gemeenten vragen op. Er wordt verschillende malen gepleit voor eenduidigheid over de interpretatie van art. 65 KO m.b.t. de handhaving van de orde van dienst. Het accent werd hier gelegd op de wenselijkheid van meer vrijheid. Art. 65 zou, evenals 67, moeten worden aangevuld met de woorden 'als regel'. Ook wordt gepleit voor een herstel van de tot 1978 bestaande 'vrijheid van de kerkeraden'. Tweemaal werd gevraagd om (landelijk) advies over de mogelijkheden voor niet-zondagse en bijzondere erediensten, terwijl één inzender pleitte voor het behoud van een landelijke uniformiteit.

Met verwijzing naar art. 67 KO wordt er gepleit voor meer vrijheid t.a.v. de liedkeuze. Meerdere malen wordt de wens 'Uitbreiding c.q. verbetering van de huidige gezangbundel' genoteerd (19). Speciale opmerkingen of wensen hierbij waren: een proefbundel met repertoire voor bijzondere diensten, meer bijbelliederen ('berijmde bijbelteksten'), gebruik maken van het Liedboek voor de Kerken; speciale avondmaalsliederen. Een kerk deelde mee dat de wenselijkheid bestaat, meer nieuwtestamentische liederen te kunnen zingen in de erediensten, waarbij de E&R-bundel hoge ogen gooit.

Enkele meer algemene opmerkingen m.b.t. kerkmuziek en/of gemeentezang: gebruik maken van beurtzang, koor- (en eventueel solo-) zang. In het laatste geval werd steeds gewezen op de noodzaak van deskundige leiding.

Meerdere inzenders noteerden wensen die de verschillende liturgische onderdelen betreffen. Dat kan gaan over de invoering van nieuwe elementen zoals schuldbelijdenis en genadeverklondiging en over de vormgeving van bestaande elementen. In het laatste geval gaat het veelal om zaken die niet kerkordelijk vastgelegd zijn:

- (her)invoering van een stil gebed voor de dienst;
- bezinning op de plaats van de afkondigingen (waarbij sommigen een concrete wens geven, nl. de kanselmededelingen vóór de dienst door een ouderling te laten lezen);
- gezongen votum;
- in het votum beurtspraak toepassen;
- gezongen amen;
- invoering van een aparte schuldbelijdenis en genadeverklondiging;
- de wet, indien toepasselijk, ook na de preek laten lezen als regel der dankbaarheid;
- de vrijheid om de wet ook in de vertaling van prof. Lettinga te lezen;
- (her)introductie van de voorlezer. Speciale opmerkingen: in de catechismusdiensten de lezingen door de catechisanten laten verrichten;
- meerdere schriftlezingen dan de gebruikelijke twee (lezen + tekst);
- de catechismusprek zou gebaseerd moeten zijn op een bijbelgedeelte als tekst i.p.v. de betreffende catechismuszondag, dus minder schools en apologetisch en meer profetisch;
- minder frequente catechismusprediking;
- gebruikmaking van hulpmiddelen bij de preek zoals stencil of een overheadprojector;
- invoering van de geloofsbelijdenis in de ochtenddienst;
- belijdenis door de gehele gemeente laten uitspreken;
- een ordelijker verloop van de collecte;
- gebruik maken van collectanten buiten de diakenen;
- de gaven als afsluiting van de inzameling duidelijk zichtbaar voor in de kerk neerleggen.

Ten aanzien van de sacramenten werden de volgende wensen genoteerd:

- herbezinning op de wijze van de viering van het avondmaal;
- een meer frequente viering van het avondmaal (waarbij eenmaal werd opgemerkt: iedere zondag);
- Psalm 103 na de avondmaalsviering laten zingen (en eventueel hiervoor opnieuw laten berijmen);

- bezinning over de avondmaalsviering in de middagdienst.

Tot slot een aantal diverse opmerkingen en wensen:

- bezinning met betrekking tot het eigen karakter en de eigen invulling van de ochtend- en middagdienst;
- meer aandacht voor kinderen (met de speciale opmerking: géén kindernevendienst);
- integratie van het kinderkerstfeest in de eredienst;
- een meer feestelijke invulling van bijzondere kerkdiensten;
- accentuering van bepaalde onderdelen van de dienst door weglating van andere onderdelen (in een gebedsdienst zou bijv. de preek kunnen vervallen);
- laagdrempelige diensten in het kader van evangelisatie;
- bestudering van de geestesgaven als gaven aan de gemeente (incl. -uitingen);
- meer duidelijkheid over het tempo van bepaalde gezangen en de uitvoering ervan.

4.3.4 Concrete wensen op het gebied van de liturgische formulieren

Op de vraag naar wensen m.b.t. de liturgische formulieren werd door vijfendertig inzenders positief gereageerd (vijf daarvan gaven aan dat er inderdaad wensen waren, maar omschreven deze verder niet).

Bij het overzien van de wel genoteerde wensen viel op dat de wensen met name het avondmaalsformulier, het huwelijksformulier en het taalgebruik van de formulieren betreffen.

Er werd gevraagd om bezinning op de structuur en de inhoud van het huidige (lange) avondmaalsformulier: "Is er wel behoefte aan bijv. de onderwijzing voor het avondmaal in de vorm van een formulier en is het tijdstip van de onderwijzing, vlak voor het avondmaal, niet ongelukkig?" "In een avondmaalsformulier moet minder de zondaar worden benadrukt, de Verlosser moet juist worden verheerlijkt. Het is een gedachtenis aan Zijn dood en minder een oefening in zelfkennis".

Verder werd gevraagd om de wijziging van de ca. vijf keer gebruikte term 'afkeer van zichzelf' in 'afkeer van zijn zonden'. Ook werd gewezen op het ontbreken van het eschatologische element in het huidige lange formulier.

Regelmatig werd gevraagd om uitbreiding van het aantal formulieren voor de viering van het avondmaal (20). Diverse malen werden speciale wensen genoteerd. Vaak betroffen deze de lengte van het formulier. Zo werd er gevraagd om 'een écht kort avondmaalsformulier'.

Verder werd gewezen op het feit dat een meer frequente avondmaalsviering vraagt om meerdere kortere formulieren. Bovendien, zo schreef een andere inzender, biedt een kort formulier de mogelijkheid voor een korte predikatie.

Er werd gepleit voor de mogelijkheid om te kiezen uit meerdere formulieren met elk een eigen karakter. Zo zouden deze formulieren elk een eigen accent moeten hebben, waarbij ze samen een volledig beeld van het avondmaal geven. Ook zouden de verschillende formulieren moeten aansluiten bij de tijd van het kerkelijk jaar. De verschillende avondmaalsformulieren zouden opgebouwd moeten zijn volgens een vaste, herkenbare structuur.

Wat betreft de inhoud: Er werd gevraagd meer nadruk te leggen op het feestelijke element, op het eschatologische element (o.m. de inpassing van het *Maranatha!* in het formulier), en op de opvoedkundige waarde van het avondmaal met het oog op doopleden (en met een verwijzing naar de Paschaviering).

Driemaal werd gewezen op het avondmaalsformulier van ds. Hendriks, zoals gepubliceerd in het Nederlands Dagblad in september 1992.

Twee inzenders vroegen om een kort formulier dat gebruikt kan worden op de voorbereidingszondag. Het lezen van het eerste deel van het avondmaalsformulier een week voorafgaande aan de viering, zo tekende een inzender aan, is een oneigenlijk gebruik van het formulier.

Eenmaal werd met zoveel woorden gevraagd om een speciale *Liturgie voor de avondmaalsdienst*.

Negen inzenders wezen op het feit dat het huwelijksformulier herzien moet worden. Als er een reden werd genoteerd dan betrof die de in het huidige formulier uitgesproken man-vrouw-relatie. Het huidige formulier gaat onvoldoende in (positief dan wel afwijzend) op nieuwe ontwikkelingen in onze cultuur.

Zes maal werd gevraagd om het herschrijven van de formulieren in hedendaags Nederlands. De overige wensen: een kort doopsformulier, sterkere gronden bij de kinderdoop (bijv. vanuit Rom. 6) en een formulier bij het doen van openbare geloofsbelijdenis.

4.3.5 Latere ontwikkelingen

Op de vraag naar relevante ontwikkelingen die plaatsvonden na de invulling van de enquête van de Werkgroep Eredienst in 1991 kwamen ook reacties binnen:

- liturgiecommissie is een permanente kerkeraadscommissie geworden met als doel/re-
den: liturgie is een zaak van voortdurende en voortgaande bezinning;
- instelling liturgiecommissie;
- voortgaande bezinning kerkeraad (d.m.v. ambtsdragersconferentie);
- concrete voorstellen richting gemeente (nl. gezongen amen, beurtzang, gebruik meer-
dere instrumenten, introductie van de voorlezer;
- activiteiten met het oog op jongeren en kinderen (eenmaal: vorming van een subwerk-
groep bestaande uit jongeren);
- doelgericht activeren van de gemeente;
- gebruik orde van dienst van Kampen 1975;
- preekondersteunende activiteiten;
- staande zingen na votum en zegengroet;
- zingen van de geloofsbelijdenis;
- geloofsbelijdenis staande zingen/aanhoren;
- voorlichting m.b.t. het gezongen amen;
- beurtzang;
- gebruik andere muziekinstrumenten;
- voorlichting over 'organist en eredienst';
- doop aan het slot van de dienst (in overleg met ouders);
- aangepaste diensten met het oog op verstandelijk gehandicapten;
- kerstfeestviering met de gemeente (speciale dienst);
- samenstelling liturgie bij bijzondere diensten/feestdagen
- toelichting bij orgelspel voor en na de dienst;
- afnemende interesse en waardering bij de gemeente.

4.3.6 Bijzondere reacties van kerken en particuliere personen

Afgezien van vele reacties die in het bovenstaande samengevat en kort aangeduid zijn, zijn ook meer bijzondere reacties van kerken en particulieren te vermelden. Hier volgt een opsomming:

- Een kerk vraagt aandacht voor toelating van gasten aan het avondmaal anders dan
per attest ("briefje").
- Een kerk vraagt het deputaatschap, meer in de publiciteit te treden; dat bevordert de
bekendheid met het werkterrein van deputaten.
- Enkele kerken maken aanmerkingen op de vragen lijst, die huns inziens teveel geënt
is op het verschijnsel liturgie-commissie. Dit heeft een paar kerkeraden, die geen
liturgie-commissie in de gemeente kenden, verhinderd deel te nemen aan de inventari-
satie. Er waren in hun kerk wel bepaalde ontwikkelingen, maar de vraagstelling gaf
geen gelegenheid, deze te beschrijven (bijv. bepaalde optredens voor of na de dienst).
- Eén kerk (Zwolle-Centrum) zond een concept voor een alternatief huwelijksformulier
toe, met het uitdrukkelijke verzoek, dit concept op te nemen in het rapport en het zo ter
kennis van de kerken en de generale synode te brengen (Zie bijlage C).
- Er was een particuliere reactie van een broeder die handelde over het Amen van de
gemeente. Deze reactie is (zonder expliciete vermelding en beoordeling) verwerkt in

hoofdstuk 5 'De Bijbel en de liturgie'.

- Er was een particuliere reactie van een bijbelstudiegroep over het huwelijksformulier.

4.4 Beoordeling van de uitkomst

4.4.1 Het respons-percentage van 63 is naar ons oordeel vrij hoog. Toch moeten we niet teveel willen afleiden uit de uitkomst. Het was een inventarisatie en niet een echte, wetenschappelijk verantwoorde enquête. De resultaten geven echter wel een duidelijke indicatie hoe binnen de kerken gedacht wordt over het onderwerp waarover vragen gesteld werden.

4.4.2 Enkele inzenders uitten kritiek op de vraagstelling: die was huns inziens teveel geënt op het voorkomen van liturgiecommissies. Wij stemmen die kritiek gedeeltelijk toe. Wanneer de vragen wat meer losgekoppeld waren geweest van het verschijnsel liturgiecommissie, waren er waarschijnlijk meer (en mogelijk ook andere) reacties geweest. Overigens waren er kerken die ondanks deze opmerking toch met de vragenlijst aan het werk gingen en voorzover op hun kerk van toepassing antwoorden gaven. Ter verdediging van onze vraagstelling is aan te voeren dat wij de vragen zo goed mogelijk wilden laten aansluiten bij de vorige enquête. Dat bood de mogelijkheid van vergelijking.

4.4.3 Enquêteformulieren, die zijn ingevuld door gemeenten zonder liturgiecommissie, wekken soms de suggestie dat het onderwerp daar niet of nauwelijks leeft. Zo noteerde een inzender bij respectievelijk vraag 8 en 9: 'Nee, de preek is het voornaamste', 'Nee, de 150 psalmen zijn voldoende'.

4.4.4 Daarentegen is er een groeiend aantal gemeenten met een liturgiecommissie die de bezinning stuurt. Uit de vergelijking van de resultaten van onze inventarisatie met de enquête die de Werkgroep Eredienst in 1993 hield, is het volgende af te leiden: het aantal liturgiecommissies is t.o.v. 1991 gestegen met 22 (ter vergelijking: op de eerste studiedag van plaatselijke liturgiewerkgroepen in 1988 waren er ca. 5 liturgie-commissies). Daaronder zijn verschillende gemeenten waar de liturgiecommissie zeer gestructureerd te werk gaat en waar de bezinning binnen de gemeente inderdaad gestalte krijgt.

4.4.5 Aandacht voor liturgische bezinning lijkt vooral afhankelijk te zijn van plaatselijk initiatief (al dan niet gestimuleerd door landelijke activiteiten). Meer landelijke sturing/stimulering/ondersteuning/bezinning/etc. lijkt dan ook wenselijk om een te grote kloof tussen de verschillende gemeenten te voorkomen.

4.4.6 Tegen de achtergrond van de opdracht van de Generale Synode van Ommen 1993 tot deze inventarisatie, kan als conclusie getrokken worden dat de zaak van de liturgie zeker leeft binnen de kerken. Hoewel een behoorlijk aantal gemeenten bij het invullen van de vragenlijst te kennen geeft geen behoefte te hebben aan verbeteringen op liturgisch gebied (veel andere gemeenten maken vermoedelijk hetzelfde zonder woorden duidelijk door de vragenlijst niet in te vullen), is er tegelijk een aanzienlijk aantal gemeenten dat indringend en geargumenteed vraagt om verbetering en verrijking.

4.4.7 Samengevat betreffen de vragen om verbetering en verrijking met name:

- meer orden van dienst
- interpretatie of wijziging van art. 65 en 67 KO, onduidelijkheid over de op onderdelen nog altijd bestaande plaatselijke vrijheden
- uitbreiding van de gezangenbundel
- uitbreiding van het aantal avondmaalsformulieren, inhoudelijke vernieuwing van het avondmaalsformulier
- verrijking van het doopsformulier
- herschrijving van het huwelijksformulier.

4.4.8 Het bovenstaande rechtvaardigt een synode-uitspraak die de wenselijkheid van dergelijke verbeteringen en verrijkingen erkent. Zo'n uitspraak moet echter wel op een

verantwoorde manier tot stand komen: gevoed uit Gods Woord en in aansluiting bij de geschiedenis van de kerk.

Dat plaatselijke kerken zich daarvan ook zelf bewust zijn, blijkt uit het vele studie-materiaal dat is geproduceerd. Deputaten menen er goed aan te doen dit materiaal op een deskundige manier te verwerken. Zo kan voorkomen worden dat allerlei plaatselijke kerken, op grond van niet gemotiveerde voorkeuren, uit de lange 'waslijst' van wensen willekeurige keuzen gaan maken. Daarom bieden wij de kerken in het vervolg van het rapport een studie over de inrichting van de eredienst vanuit Gods Woord en de geschiedenis van de kerk.

Deze studie kan de kerken helpen bij het verantwoord realiseren van wensen, waarover helemaal geen synodaal besluit genomen hoeft te worden, maar waarbij wel een goede argumentatie noodzakelijk is.¹

Op basis van dit materiaal doen wij zelf een aantal concrete voorstellen, waarover wel generaal-synodaal geoordeeld moet worden. Naar onze mening kan de synode van Berkel en Rodenrijs daar al een flink begin mee maken.

Een nieuw deputaatschap kan ten slotte, hierop voortbouwend, de opdracht krijgen ingrijpender en meer tijd vragende wensen om te zetten in concrete voorstellen.

---

¹ Als zaken, die iedere kerk in eigen vrijheid regelen kan, noem en wij:

- beurtzang, inschakelen van een koor,
- gebruik maken van diverse muziekinstrumenten,
- invoeren van een stil gebed, voorafgaande aan de dienst,
- zingen van votum, amen en responsies,
- voorlezer, kanselmededelingen,
- gebruik van hulpmiddelen (b.v. voor visualisering),
- wijze van collecteren.

5 DE BIJBEL EN DE LITURGIE

5.1 Inleiding

5.1.1 Doelstelling

De Generale Synode van de Gereformeerde kerken Ommen 1993 stelde een studiedeputaatschap in op het terrein van de liturgie. Dit ontving een driedelige opdracht. Hoewel de tekst van deze opdracht vragen open laat, stellen wij - in aansluiting aan wat boven betoogd is - dat zij ook een eigen liturgische bezinning moet inhouden.

Inventarisatie van wat binnen de kerken leeft, moet ingebed zijn in een visie. Ook is de benaming van het deputaatschap niet voor niets 'studie'-deputaatschap. Verder kunnen criteria bij een eventuele uitbreiding van de gezangbundel alleen maar opgesteld worden tegen de achtergrond van een bredere bezinning op liturgie.

Bovendien is er - blijkens de derde opdracht - de mogelijkheid om 'voorstellen' te doen aan de volgende Generale Synode. Voorstellen hangen in de lucht, wanneer daarachter geen verantwoorde visie op liturgie ligt.

De bedoeling van dit onderdeel van ons rapport is, om te komen tot een verantwoorde visie op liturgie.

5.1.2 De plaats van de bijbel

Verantwoording van opvattingen op het gebied van de liturgie vraagt in de eerste plaats om bezinning op de plaats van de Schrift. Met artikel 7 N.G.B. belijden wij dat deze de wil van de HERE volkomen bevat. God heeft daarin uitvoerig laten beschrijven op welke wijze wij Hem moeten dienen. Omdat liturgie betrekking heeft op een onderdeel van die dienst aan God, is onderzoek van de Schrift onmisbaar.

Toch zegt dit principiële uitgangspunt niet alles over de praktische toepasbaarheid van Schriftgegevens. Omgang met de Schrift is ingebed in de leiding van de kerk door de Heilige Geest. Deze gebruikt daarin wel de Schrift, maar sluit zijn leiding daarin niet op. Hij geeft bijvoorbeeld ook wijsheid vanuit de Schrift. En Hij helpt de kerk op tal van punten waar praktische beslissingen moeten vallen.

Daaruit trekken wij een aantal conclusies:

- a. Het is niet bijvoorbeeld zeker dat de Schrift voldoende in handen geeft om tot een visie op liturgie te komen. In een zo onbevangen mogelijk onderzoek moet blijken wat de bijbel wel en niet zegt.
- b. Niet alleen Schriftgegevens, maar ook andere argumenten, bijvoorbeeld uit de praktijk van vandaag en uit de historie van de kerk, zijn belangrijk en tellen voluit mee.
- c. De manier waarop wij de Schriftgegevens hanteren, hoeft niet altijd dezelfde te zijn.

Wij onderscheiden de volgende methoden om rond ons thema Schriftgegevens te hanteren:

1. er kunnen Schriftgegevens zijn die rechtstreeks normatief voor ons zijn;
2. er kunnen Schriftgegevens zijn die ons normatief een stijl leren waaraan wij onder de leiding van de Geest zelf vorm moeten geven;
3. er kunnen Schriftgegevens met voorbeeldkarakter zijn: ze laten ons zien hoe iets

destijds ging en hoe het dus zou kunnen, zonder dat het vandaag persé zo moet¹.

Wij geven - vooruitgrijpend op materiaal dat later in ons rapport naar voren komt - een voorbeeld van toepassing van deze gedachte, namelijk de lofprijzing.

- (ad 1) Als direct normatief benoemen wij de vele Schriftgegevens die ons opdragen God de Vader en de Here Jezus Christus te loven.
- (ad 2) Schriftuurlijke lijnen die om onze verantwoorde vormgeving vragen, zijn bijvoorbeeld:
- deze lof klinkt in de samenhang van al Gods werken: heel de schepping, de engelen, de gestorvenen in de hemel;
  - loven van God is mee een vorm van verkondiging aan mensen.
- (ad 3) Voorbeelden om de lof op God en Christus in te vullen, zijn:
- 1 Korintiërs 14: iemand spreekt een zegenende lofprijzing uit, waarop anderen 'amen' zeggen;
  - vaste lofformules in de liturgie opnemen zoals het 'Looft de HERE, want Hij is goed' in het Oude Testament (Psalm 136 bijvoorbeeld);
  - de scheppingsmogelijkheden inschakelen: via instrumenten, kunstvaardigheid, maar ook via de inhoud van een lofwoord;
  - beurtspraak, beurtzang, koorzang en solozang benutten als vorm om het onderlinge van het loven te laten uitkomen;
  - de lofprijzing van de engelen op God en Christus gebruiken, zoals het 'gloria' van de kerstnacht, of het 'sanctus' uit Jesaja 6 en Openbaring 4 en 5.

Nergens zegt de Schrift dat onze liturgie zo 'moet'. Toch zijn het ook geen toevallige losse gegevens. Ze geven tegen de achtergrond van schriftuurlijke lijnen een voorbeeld dat wij zouden kunnen navolgen of waarvoor wij gelijkwaardige alternatieven zouden kunnen bedenken.

In het onderstaande zullen wij niet alle Schriftgegevens op deze zelfde manier inkaderen. Toch moet dit onderscheid wel voortdurend in rekening worden gebracht. Het bewaart enerzijds voor te 'geladen' schriftuurlijke argumentaties in zaken van liturgie, maar tevens voor een vlot passeren van gegevens uit de Schrift omdat ze niet direct-normatief bedoeld zijn.

5.1.3 Terminologisch onderscheiden

Een risico is, dat wij ons hedendaagse begrip 'liturgie' hanteren als zoeklicht bij het bestuderen van de Schrift. Het is namelijk de vraag of er wel directe aansluiting is tussen de theorie en praktijk van onze 'liturgie' en de situatie in de verschillende perioden van de geschiedenis die de Bijbel bestrijkt.

Ter illustratie wijzen wij erop dat de praktijk in de gereformeerde (en andere) kerken vandaag is dat de 'eredienst' een duidelijk afgebakende vorm van samenzijn is. Een handdruk van de dienstdoende ouderling markeert voor veler besef het moment dat de eredienst officieel begint. En ook waar deze handdruk ontbreekt, zijn begin en eind van de liturgie duidelijk herkenbaar. Bijvoorbeeld in verschijnselen als intochtlied, votum, groet en zegen.

¹

Wij werken hier vanuit een onderscheid dat J. Douma maakt in verband met het schriftberoep in de ethiek ('De predikant en het schriftberoep' in: F.H. Folkerts, P. Houtman, P.W. van der Kamp, *Ambt en aktualiteit*, 223-235, Haarlem 1992). De vergelijking met ethiek is minder vreemd dan wellicht lijkt. Zowel in het Oude als in het Nieuwe Testament staan voorschriften over wat wij liturgie noemen vaak kras tussen voorschriften over de levensstijl.

Uit het Nieuwe Testament krijgen wij soms een ander beeld. Bijvoorbeeld in Korinte (verge-lijk 1 Kor 5, 10, 11, 14) lijkt het onderscheid tussen formeel samenzijn voor wat wij 'eredienst' noemen en het samenzijn voor andere, ook praktische doelen niet zo te bestaan. Men is samen om te eten, met een diaconale functie. Daarbij verkondigt men bij brood en beker de dood van de Here. Bij dat samenzijn kan ook gezamenlijke tuchttoefening plaatsvinden.

Ook is sprake van een samenzijn waar ieder iets inbrengt, met de bedoeling de gehele gemeente op te bouwen. Daarbij kunnen ook ongelovigen binnenkomen die door allen profetisch voorzien worden. Niet bewijsbaar is overigens of daarmee dezelfde samenkomst bedoeld is als die waarin samen gegeten werd.

Zouden wij nu zonder meer met ons idee van 'eredienst' en 'liturgie' op zoek gaan in de Bijbel, dan dreigt er kortsluiting.

Die kortsluiting wordt alleen maar riskanter wanneer wij daarbij werken met terminologische overeenkomsten. Wij zouden dan onze begrippen 'eredienst' en 'liturgie' koppelen aan daarop lijkende griekse woorden die de Schrift gebruikt: bijvoorbeeld 'leitourgia' of 'latreia'. En wij zouden uit het gebruik en de betekenis van die woorden in hun bijbelse context conclusies trekken over onze 'liturgie'. Dat stuit op twee bezwaren.

In de eerste plaats worden deze woorden in het Nieuwe Testament toegepast op het geheel van het christelijk leven². Dus loopt er op deze manier vanuit de Schrift geen directe lijn vooruit naar onze 'liturgie'.

In de tweede plaats heeft ons begrip 'liturgie' vaak betrekking op situaties en verschijnselen uit de latere geschiedenis. Denk bijvoorbeeld aan combinaties als 'doop-liturgie' of 'huwelijks-liturgie'. Daarover is in de Bijbel niets te vinden, omdat zulke verschijnselen toen nog niet of niet op dezelfde manier bestonden.³

5.1.4 Welke ingang in de Bijbel?

Wat wij tot nu toe hebben uiteengezet, houdt twee zaken in:

- a. Onderzoek van de Bijbel is nodig om tot een verantwoorde visie te komen op wat wij 'liturgie' noemen. Daarbij zou de conclusie kunnen zijn dat de Bijbel er niet zo veel over zegt. Ook zou kunnen blijken dat de Bijbel ons waardevolle aanzetten geeft. Zelfs zouden normatieve aanwijzingen uit de Schrift kunnen volgen.
- b. Gewaakt moet worden tegen een manier van bijbelonderzoek waarbij ons begrip van en onze praktijk bij 'liturgie' in de Bijbel ingelezen wordt.

Dat betekent dat wij moeten zoeken naar raakpunten tussen wat de Bijbel zeker bedoelt te beschrijven en wat wij onder liturgie verstaan. Daartoe omschrijven wij eerst wat wij vandaag onder liturgie verstaan. Wij proberen daarbij te vermijden dat deze definitie normatief ver-smald wordt. Het gaat om een zo open mogelijke typering van de huidige praktijk, waarin niet zozeer positie gekozen wordt in de een of andere richting.

---

² Vergelijk bijvoorbeeld J. van der Werf, *Kleine Liturgiek*, 's Gravenhage 1965, 7v.

³ Ook Brienen pleit ervoor in de bezinning op liturgie dit begrip juist niet centraal te zetten. Hij kiest voor het opener 'samenkomst' als typering van het verschijnsel dat hier onze aandacht heeft (*Oriëntatie in de Liturgie*, 9). Zie ook C. Trimp, *De gemeente en haar liturgie*, 53v.

Met dat doel variëren wij op een definitie van Smelik⁴:

Liturgie is de wijze waarop de kerk in haar officiële samenkomsten, die op gezette tijden plaatsvinden, gestalte geeft aan de gezamenlijke omgang met God en de opbouw van de gemeente.

Vanuit deze definitie willen wij ons vervolgens tot de Bijbel wenden. Daartoe stellen wij de vraag van welke van de in de definitie genoemde elementen bij voorbaat verwacht mag worden dat de Bijbel daarover licht verschaft.

Het lijkt ons omstrede of de volgende elementen uit onze huidige praktijk in de Bijbel zonder meer terug te vinden zullen zijn:

- het organiseren van officieel afgebakende samenkomsten
- onze gezette tijden
- de wijze waarop zaken gestalte krijgen.

Daarom bieden deze elementen geen doeltreffende ingang in de Bijbel. Wel direct in de Schrift te onderzoeken lijken ons de volgende onderdelen van de definitie:

- de gezamenlijke omgang met God
- de opbouw van de gemeente
- het geregeld samenkomen.

Van deze elementen is dat van de omgang met God het meest omvattend. Die omgang omsluit de andere aspecten of leidt ertoe. Daarom kiezen wij daar ons startpunt bij een onderzoek van de Bijbel. Wij zullen zoveel mogelijk een historische weg volgen bij het lezen van de Bijbel. Daarbij zullen wij nagaan welke elementen van die gezamenlijke omgang met God blijvend zijn, en welke wisselen met de tijd of met de bedeling van Gods werk. Binnen het grotere verband van de gezamenlijke omgang met God komen vanzelf ook de opbouw van de gemeente en het samenkomen aan de orde. Ook daarbij zal de vraag klinken naar het blijvende en het wisselende.

Het nu geschetste kader schept vervolgens ruimte om vast te stellen en te taxeren wat de Bijbel eventueel nog meer zegt. Bijvoorbeeld over de andere genoemde aspecten van de definitie: officiële samenkomsten, welke tijden, welke invulling. Maar ook over punten die vanuit onze definitie (en huidige praktijk) niet in beeld zijn.

Gezien het kader waarin dergelijke elementen dan staan, zal daarbij duidelijk kunnen worden welke direct normatief blijven, welke - indirect normatief - vragen om verantwoorde vormgeving vandaag, welke achterhaald zijn, en welke als voorbeelden van mogelijke invulling gezien kunnen worden. Daarna komt de weg vrij voor een evaluatie van de geschiedenis van de kerk en de huidige praktijk, als andere factoren die vandaag kunnen meehelpen om te komen tot verantwoorde liturgie.

5.1.5 Waar begint de gezamenlijke omgang met God?

Omgang tussen God en mens bestaat al sinds de schepping. Het boek Genesis geeft voorbeelden van Gods handelen en spreken, en van menselijk handelen en spreken, in het kader van die omgang. Ook gaat het herhaaldelijk over het bouwen van een altaar, en het brengen van offers aan God. Daarnaast doen binnen de omgang met God soms andere

⁴

J. Smelik, 'Waar God zijn naam doet gedenken...', in: *De Reformatie* 69 (1993/1994), 446. Smeliks definitie luidt: Liturgie is "... de wijze waarop de kerk in haar samenkomsten, die in de Naam van Jezus Christus op gezette tijden plaatsvinden, tot eer van God en opbouw van de gemeente gestalte geeft aan het gedenken van Gods daden."

symbolen dienst, zoals een opgerichte steen.

Toch helpt het boek Genesis ons weinig verder als het gaat om concrete conclusies over de gezamenlijke omgang met God. De enige plaats die in dat verband van gewicht lijkt, is Genesis 4:26. In de dagen van Enos begon men de Naam van de HERE aan te roepen⁵.

De gezamenlijke omgang met God functioneert daar als krachtbron voor zwakke mensen, in een samenleving waar anderen zich sterk maken tegenover God. Zij kennen de HERE in zijn Naam als helper. Hun aanroepen houdt in dat zij samen publiek zijn hulp inroepen.

Toch kan aan deze tekst niet zoveel gewicht worden toegekend. Strikt genomen spreekt zij niet eens persé van een gezamenlijke omgang met God. De aanroeping van Gods Naam typeert voortaan de gelovigen. Dat kan ook in hun persoonlijke of huiselijke leven het geval geweest zijn. De latere voorbeelden van dit aanroepen uit het boek Genesis kunnen op die manier opgevat worden (Gen 12:8, 13:4, 21:33, 26:25).

Wat deze tekst ons wel leert, is dat de omgang met God gedateerd is na de zondeval en gesitueerd in een schepping onder de vloek. Natuurlijk was deze omgang er in een volmaakte wereld ook. Maar sinds de zondeval moet men deze niet los zien van de concrete nood situatie waarin het mensenleven op aarde verkeert. De omgang met God is niet alleen goed en passend (vanuit de schepping), maar ook hard nodig voor ons. Deze gedateerdheid na de zondeval maakt ook dat de omgang tussen God en mensen gedragen wordt door Gods genade en verzoening.

De gezamenlijke omgang met God komt in de Bijbel breder in beeld wanneer de HERE een volk heeft gevormd en gekozen tot zijn eigendom. De geschiedenis rond de verbondssluiting bij de Sinai in het boek Exodus biedt daarom een ingang om het onderwijs van de Schrift over de gezamenlijke omgang met God te volgen⁶.

Vanuit die periode lopen de lijnen terug. Gods verbond met Israël in de woestijn neemt het verbond met Abraham, Izaak en Jakob weer op (Ex 3:6,15). Daarbij valt te bedenken dat Gods werk in hun levens weer teruggreep op zijn verbond met Noach. En wat de HERE met Noach deed, had weer alles te maken met zijn oorspronkelijke inzet bij de schepping. De HERE zet de omgang met mensen voort ondanks de zonde en het oordeel daarover.

Vanuit het Sinai-verbond lopen ook lijnen vooruit in het Oude Testament en het Nieuwe Testament. Bijvoorbeeld voor de vraag naar het blijvende en het wisselende in de gezamenlijke omgang met God is dat van belang.

5.2 Omgang tussen de HERE en zijn volk

Een goede weg om de omgang tussen de HERE en zijn volk in beeld te brengen, is nagaan hoe bij de verbondssluiting Gods Naam functioneert. Er zijn ook andere toegangswegen denkbaar, maar het zal blijken dat Gods Naam, zeker in het boek Exodus, gezien kan worden als een spil voor die gezamenlijke omgang met God.

---

⁵ G.M. Landman schreef een dissertatie die voor ons onderwerp van belang is: *In de ruimte van de Naam. Liturgische grondwoorden in het Onderricht van Mozes en hun invloed op het Nieuwe Testament en de christelijke eredienst*. Zoetermeer, 1995. Omdat deze verscheen tijdens de afronding van dit onderdeel van ons rapport, hebben wij deze niet meer helemaal kunnen verwerken. Wel ontdekten wij overeenkomsten met ons rapport als het gaat om de Schriftgegevens die hij centraal zet. Aan de andere kant is zijn exegetisch-theologische methode die van de zogenaamde 'Amsterdamse school' en verschilt deze van de onze. Hij hangt teveel op aan 'grondwoorden' en isoleert deze teveel van hun historische context.

Landman zet in met het 'roepen in/met de Naam' zoals Genesis 4 dat voor het eerst beschrijft. Hij concludeert dat het gaat om een menselijke grondhouding tegenover God, medemens en schepping. Verder heeft dit aanroepen een publiek karakter. Maar over de - al dan niet liturgische - vorm valt weinig naders te zeggen (a.w.,17).

⁶ Ook M.A. Vrijlandt kiest hier zijn startpunt (*Liturgiek*, 12).

5.2.1 Bevrijd tot omgang

In het boek Exodus komt de HERE tweemaal bij de berg Horeb naar zijn volk toe. Eerst ontmoet Hij alleen Mozes, maar daarbij gaat het de HERE ook om het volk. Mozes 'nadert', maar achter hem zien wij de anderen. God zegt: Ik ben neergedaald om 'hen' te bevrijden (Ex 3:8). Bij dat 'neergedaald' valt te denken aan Gods verschijning aan Mozes van dat moment (vergelijk Ex 3:18: De HERE heeft 'ons' ontmoet).

Die ontmoeting met Mozes krijgt op diezelfde plek een vervolg als de HERE heel het volk tegemoet treedt. Dan 'daalt' de HERE 'neer' op de berg (Ex 19:11). Het volk is 'genaderd' (Ex 19:17). Het is dan na de bevrijding uit Egypte.

Bij beide gelegenheden geeft God zichzelf aan zijn volk door zijn Naam te presenteren. Die Naam vat samen wie de HERE in de verbondsrelatie voor zijn volk is.

Aan Mozes maakt Hij die Naam bekend. Dan ligt de nadruk op Gods trouw aan oude beloften, zijn genadige ontferming en zijn daadwerkelijke betrokkenheid bij zijn volk in ellende. Als de HERE zich zo geeft, belooft Hij zijn volk de bevrijding. Bij Gods toespraak tot heel het volk noemt Hij zich met de Naam die Mozes hen had mogen doorgeven: Ik ben de HERE, uw God, die ... . De daadwerkelijke bevrijding uit Egypte heeft dan bevestigd wie de HERE in de onderlinge omgang voor hen is.

De HERE laat ook merken dat Hij door die Naam te geven, hun omgang met Hem bedoelt op te roepen en te richten.

- a. Tegen Mozes zegt de HERE dat Hij met die Naam voortaan bekend wil zijn en door volgende generaties worden 'aangeropen' (Ex 3:15). Hij zinspeelt daarbij ook op een gezamenlijke omgang van heel het volk met Hem: het volk zal Hem 'dienen' op diezelfde berg (Ex 3:12). Farao krijgt te horen dat het volk de woestijn in wil gaan 'om de HERE, onze God een offer te brengen' (Ex 3:18). Die uitdrukking keert terug in Ex 5:3, terwijl de bedoelde zaak ook naar voren komt in Ex 5:1. Daar is de omschrijving: 'een feest vieren tot eer van God'.

Er valt ook een relatie te leggen naar de instelling van het Pascha. Deze vormt een 'gedenkdag' ter gelegenheid van Gods verlossing uit Egypte, een 'feest voor de HERE': dat is een feest voor Jahwe, zoals Mozes Hem aan hen had bekendgemaakt (Ex 12:14). Bij dat Pascha en het aansluitende feest der ongezuurde broden hoort ook gezamenlijke omgang van het volk met de HERE: tweemaal vindt een 'heilige samenkomst' plaats (Ex 12:16)⁷.

Een voorbeeld van zulke gezamenlijke omgang met God als reactie op zijn verlossing, is het lied dat Mozes met heel Israël zingt aan de Schelfzee. Daarin wordt Gods Naam, zojuist bevestigd in zijn daden, aangeropen of gedacht. Een kernzin uit het lied is: "HERE is zijn Naam" (Ex 15:3). Het gaat om een feestelijke samenkomst van het volk. Daarbij gebruikt men wisselzang, reidans en tamboerijn⁸. De betekenis van dit moment blijkt ook uit Deut 5:22, waar wij lezen dat Mozes aan het volk dit lied 'leerde'.

- b. De Tien woorden, waarmee de HERE het volk leert hoe het in de omgang met Hem zal leven, hebben ook te maken met Gods Naam. Zoals de HERE zich geeft in zijn woorden en werken, zo moet het volk Hem kennen en met Hem omgaan. In het derde gebod, dat zorgvuldige omgang met die Naam regelt, is dat verband heel direct. Maar ook bij het eerste gebod legt de Bijbel het zelf: de Naam van de HERE moet de enige voor ze zijn, dus geen afgoden (vergelijk Ex 23:13, Deut 6:13). En ook het tweede

---

⁷ Vergelijk over deze tekst C. Trimp, *De gemeente en haar liturgie*, Kampen 1983, 110.117.

⁸ In zijn onderzoek van vocale en instrumentale muziek bij de volken van het Oude Oosten en bij Israël onderscheidt P. Schelling tussen klaagmuziek en lofmuziek. Hij typeert de handtrommel (tamboerijn) als hét vreugde-instrument (*Loven met muziek*, Kampen 1986, 16, 75 v).

gebod heeft ermee te maken: zoals de HERE zich gaf (in zijn Naam), is het genoeg om met Hem om te gaan. Daarom zijn beelden ongepast (vergelijk Deut 12:5).

Tenslotte ligt er verband met het vierde gebod, al is daarvoor geen directe bijbelplaats aan te voeren. Maar de sabbat is een dag van gedenken en vieren van Gods werken van schepping en uittocht. Zoals God zich aan hen geeft in zijn woorden en werken (samengevat in zijn Naam) heeft Hij recht op speciaal voor Hem gereserveerde tijden. In de nadrukkelijke omgang met God op zulke tijden brengt het volk Hem de eer die Hem toekomt en ervaart het de vrijheid en het leven, die het aan Hem te danken heeft. In verband met de sabbat spreekt de Bijbel ook van speciale samenkomsten van heel het volk.

Wat hier over de sabbat is gezegd, geldt in afgeleide zin ook voor de door de HERE ingestelde feesten. Ook deze wijzen terug naar Gods werken, leiden tot de ervaring van Gods zegen en kennen nadrukkelijke gezamenlijke omgang tussen de HERE en zijn volk. Bovendien legt de Bijbel daarbij wel direct verband met God zoals Hij zich aan hen gaf in zijn Naam (Ex 23:14-17; Deut 16:1-17, mn vs 6.8).

Na de ontmoeting tussen de HERE en Israël bij de Sinai laat God weten dat deze gebeurtenis een begin is van verdere omgang tussen Israël en Hem. Wat op deze bijzondere plek startte, krijgt op andere plaatsen een vervolg. De HERE zal daar 'zijn Naam doen gedenken'. Dan zal het komen tot omgang met God. In die omgang ervaart het volk zijn zegen (Ex 20:24).

De Schrift spreekt meermalen van het 'gedenken' en 'aanroepen' van Gods Naam. In het boek Exodus lezen wij eerst dat God zelf het verbond met de vaders 'gedenkt', wanneer Hij de ellende van zijn volk ziet. Hij treedt tegen de achtergrond van dat verleden in het heden handelend op. Dat oude verbond is nog actueel.

Tegen die achtergrond roept Hij zijn volk op om zijn Naam te gedenken en aan te roepen. Dat is: actief bezig zijn met Gods woorden en daden uit het verleden met het oog op heden en toekomst⁹.

5.2.2. *Bedoeld bij de schepping*

In het voorgaande is de omgang met God vooral verbonden met zijn werk van verlossing uit Egypte. Met terugwerkende kracht is het resultaat ook toepasbaar op eerdere voorbeelden van die omgang in de Schrift. Wij denken aan de voorbeelden in het boek Genesis, waarin sprake is van het aanroepen van Gods Naam.

Zelfs kan gesteld worden dat het voor de zondeval in beginsel net zo geweest zal zijn. Ook Gods werken in en sinds de schepping en Gods woorden tot de eerste mens vroegen om de reactie van die omgang. Een aanwijzing hiervoor vormt de verbinding die de Schrift legt tussen de sabbat en de zevende scheppingsdag als de dag waarop de HERE zich met de mens verheugde in zijn werken. Ook komt volgens de Schrift Gods Naam niet alleen uit in zijn werken van verlossing, maar ook in zijn schepping (bijvoorbeeld de psalmen 8, 19, 104, 145).

Ook deze werken van God beloven zegen en vragen om de dankbare lofprijzing van de schepselen. Al Gods werken moeten Hem loven. Blijkens Opb 4:11 wordt de HERE sinds de

---

⁹ C. Trimp noemt de uitdrukking 'aan roepen van de naam van de Here' één van de mooiste typering van de liturgie van de kerk (*Gemeente en haar liturgie*, 261). Over 'gedenken' schrijft hij in *a.w.*, 108vv. Ook Landman maakt treffende opmerkingen over wat 'gedenken' is, al overlaadt hij het begrip zelf daarmee wel wat. Hij schrijft: "Gedenken om spant de tijden (...) door in het heden de grote daden van God te vieren en voelbaar te maken, eigent men zich het heil van God zo toe, dat men hieruit hoop kan putten voor de toekomst..." (*Ruimte van de Naam*, 31). En: "Gedenken betekent vieren, maar ook verkondigen, vermanen en bemoedigen. Het is belijdenis, zegening, dankzegging, feest, maar ook aanroep en voorbede. Het is offer en opdracht, het is dienst: aan God en aan mensen" (*a.w.*, 32).

schepping ook in de hemel onafgebroken als Schepper geprezen.

In overeenstemming hiermee belijden wij met zondag 3 HC dat wij geschapen zijn om God eeuwig te loven en te prijzen. Die nadruk keert terug in de uitleg van de eerste bede uit het 'Onze Vader' in zondag 47 HC. Gods Naam straalt glansrijk in zijn werken en zijn schepse-len moeten deze Naam heiligen, roemen en prijzen.

De conclusie van deze paragraaf is, dat de HERE met zijn woorden en werken (samengevat in zijn Naam) omgang zoekt met zijn volk. Hij bevrijdt hen uit Egypte mee met het oog op die omgang. Die omgang omvat ook gezamenlijke handelingen met behulp van speciale feestelijke samenkomsten. Daarin gaan de eer voor God en de zegen voor Gods volk samen.

5.2.3 Brandpunt voor die omgang

Wij hebben nu vastgesteld dat de HERE zichzelf aan zijn volk geeft. Via zijn verlossing streeft Hij omgang met hen na. Met het oog op die omgang komt Hij onder zijn volk wonen in een heiligdom (Ex 25:8). Zijn heerlijkheid vervult de tabernakel (Ex 40:34) en later de tempel (1 Kon 8:10,11).

De omgang tussen een heilige God en zondige mensen heeft niets vanzelfsprekends. Al eerder stelden wij vast dat na de zondeval Gods genade en verzoening die omgang dragen. Daaraan geeft de HERE een vaste structuur als Hij een tent of huis op aarde maakt tot brandpunt voor de omgang met Hem.

Centrum van tabernakel en tempel is de ark van het verbond, als symbool van Gods troon. De Tien woorden die de omgang met God regelen liggen erin. Op die plek zal God met Mozes en zo met het volk samenkomen en vandaar tot hen spreken (Ex 25:22). Op die plek zal later de Hogepriester eenmaal per jaar namens het volk God ontmoeten. En met regelmaat naderen priesters tot in het vertrek voor die plek. Zij zijn de 'genaderden' bij uitstek. Zij 'wonen' in Gods huis (Ex 28:1.43, Ps 65:5, Ps 84:5). Zij representeren daarin heel het 'genaderde' volk dat een 'koninkrijk van priesters' is (Ex 19:6).

De omgang tussen God en zijn volk met hun priesters bij tabernakel en tempel ligt ingebed in offers. Offeren was een wijd verbreide gewoonte, ook buiten Israël. In de Bijbel kom je het offer als begeleidend verschijnsel bij de omgang met God en het aanroepen van zijn Naam tegen sinds de zondeval. Er waren allerlei soorten offers, ook speciale schuldoffers. Vooral het onderwijs uit de brief aan de Hebreeën maakt echter duidelijk dat het verschijnsel offer als zodanig binnen de omgang met God alles te maken heeft met het niet vanzelfsprekende van die omgang. Alleen door verzoening kan die bestaan. Ook als het niet gaat om speciale schuldoffers spreken de offers voortdurend van de noodzaak en de werkelijkheid van Gods genade en verzoening. De gezamenlijke omgang met God bij zijn aardse woning is er dankzij zijn genade en heeft in alle aspecten het karakter van verzoening met God.

Er bestaat nauw verband tussen Gods werken van verlossing, zijn verbond met zijn volk en zijn tent of huis als ontmoetingsplek. Dat blijkt uit de relatie die de Schrift legt tussen tabernakel en tempel en Gods Naam.

Over de ark van het verbond is Gods Naam uitgeroepen (2 Sam. 6:2, 1 Kron. 13:6). Het boek Deuteronomium spreekt herhaaldelijk over de plaats waar God zijn Naam zal vestigen ('vastzetten') en doen wonen (12:5, 14:24, 26:2). De tempel heet een 'huis voor de Naam' (2 Sam 7:13, 1 Kon 8:17 e.a.). God heeft daarover zijn Naam uitgeroepen (1 Kon 8:43).

Daarom keert in verband hiermee in de Schrift ook die uitdrukking terug, die wij vonden voor de gezamenlijke omgang met God. In zijn huis geeft God zijn Naam om deze door het volk te laten 'aanroepen' (1 Kon 8:33).

Tabernakel en tempel zijn dan ook de plaatsen waar de HERE zijn volk regelmatig laat samenkomen. Op de sabbat en tijdens andere feesten zullen zij *daar* feestelijk bijeen zijn voor Hem (Ex 23:14, Lev 23:1-3, Deut 16:6. 11. 16).

Elke dag doen bovendien de priesters dienst bij het heiligdom, namens heel het volk. Zij

zorgen bijvoorbeeld voor een dagelijks morgen- en avondoffer. Deze dagelijkse offers dienen de omgang tussen God en zijn volk en de zegen die Hij hen wil geven (Ex 29:38-46). In de woestijntijd diende het volk daarbij aanwezig te zijn. Later trokken veel inwoners van Jeruzalem op die tijdstippen naar de tempel (Hand 4:1.9). Daaruit blijkt hoe de priesters hierin heel het volk vertegenwoordigen. Op zulke momenten kwam de HERE samen met heel zijn volk.

Wij concluderen dat de instelling van tabernakel- en tempeldienst in het kader staat van de (ook gezamenlijke) omgang met God. Beiden zijn bedoeld om daaraan dienstbaar te zijn. Ze hebben dus een instrumenteel karakter.

5.3 Stijl in de omgang met God

In het onderstaande willen wij de gezamenlijke omgang met God rond tabernakel en tempel nader onderzoeken. De HERE regelt zelf hoe de gezamenlijke omgang met Hem moet verlopen. Daarnaast valt uit het Oude Testament enigszins op te maken hoe de gang van zaken bij die gezamenlijke omgang met Hem geweest is.

5.3.1 Het model

De manier waarop Israël rond de tabernakel met de HERE omgaat, staat niet vrij. De HERE geeft aan Mozes uitvoerige en gedetailleerde instructies. Bovendien laat de HERE Mozes op de berg een 'model', of 'voorbeeld' zien. Daarmee presenteert God hem zowel het geheel van de tabernakel als de details van het gerei. De HERE bindt hem op het hart zich bij de uitvoering exact te houden aan dat model (Ex 25:9.40). Het boek Exodus tekent daarna uitvoerig en haast ten overvloede welke instructies de HERE gaf, en hoe ze vervolgens precies zo werden uitgevoerd. Met de grootst mogelijke zorgvuldigheid regelt Mozes de omgang met de HERE.

Iets soortgelijks vindt plaats, als Salomo later de tempel bouwt. Hij krijgt daartoe eerst nauwkeurige instructies van David. Deze heeft zelf veel uitgedacht. Daarnaast speelden de profeten Gad en Natan een rol. Maar uiteindelijk voert David het plan terug op Gods eigen initiatief. Hij overhandigt Salomo een geschrift, dat hij 'zelf uit Gods hand ontvangen' heeft. In het kader van deze instructies spreekt de Schrift over 'het gebod van David', kennelijk een onderdeel ervan. Dat staat in verband met de organisatie en reorganisatie van lofprijzing en zang en muziek bij de omgang met God rond de tempel. Ook die aanwijzingen mogen daarom niet los worden gezien van Gods eigen bedoelingen met de tempeldienst (vergelijk hierbij 1 Kron. 16:4-6.41-42; 25: 1-7; 28:11 e.v.. 19; 29:25, 2 Kron. 8; 23:18; 29:25; 35:15, Ezra 3:10v, Neh. 12:24v).

Een vergelijkbaar gegeven ontmoeten wij nogmaals in Ezechiëls visioen van de nieuwe tempel (Ezech. 40-48). Hoewel zowel uit het visioen zelf als uit de geschiedenis van de vervulling ervan duidelijk is, dat het hier om meer gaat dan alleen een herbouwde aardse tempel heeft de uitgebreide beschrijving toch iets van een bouwstructie. Zij is vergelijkbaar met de instructies van de HERE aan Mozes. Uit Ez. 43:10,11 blijkt ook dat er een direct verband bestaat met de opdracht die de HERE na de ballingschap aan zijn volk gaat geven, namelijk om zijn tempel te herbouwen.

Waarom instrueert de HERE zo zorgvuldig en laat Hij weinig over aan de vrijheid van zijn volk?

5.3.2 Eigen stijl

Israëls omgang met de HERE is niet totaal anders dan de verering van de andere volken voor hun goden. Ook daar tref je tempels aan, treden priesters op, worden offers gebracht, en bestaan er heilige tijden. De HERE tilt zijn volk niet radicaal uit boven de cultuur waarin

het leeft¹⁰.

Toch is de HERE zelf wel geheel anders dan de afgoden (vergelijk het tweede gebod). Daarom zal Israëls omgang met Hem, ondanks die uiterlijke overeenkomst, een eigen stijl vertonen (vergelijk Deut 12).

Het blijkt zelfs een voortdurend risico dat het volk die eigen stijl vergeet. Het heeft de afgodendienst in Egypte achter zich en is daardoor gestempeld. Straks betreedt het Kanaän, een land dat door afgoderij onrein was. Niet denkbeeldig is het gevaar dat men dan de gewoonten van het land overneemt.

Veel voorschriften van God uit de wet van Mozes blijken er dan ook op gericht dat gevaar af te wenden (Lev 18:1-5). Hun spits is antithetisch ten opzichte van de heidense cultus. Israëls unieke God, de HERE, heeft recht op een verering die Hem recht doet. Omdat zijn Naam Hem duidelijk onderscheidt van de afgoden, moet dat ook in de omgang met Hem zijn terug te vinden.

Gods zorgvuldige instructies in dat verband hebben veel te maken met de noodzaak om dat aan het volk te leren. Daarbij valt te bedenken dat het volk de HERE nog maar kort kent. Hij moet ze tot de passende omgang met zichzelf opvoeden¹¹.

5.3.3 *Eén met de hemel*

Die noodzaak om onderscheiden te blijven van de heidense cultus is vooral een negatieve reden voor Gods zorgvuldige instructies. Daarmee gepaard gaat de noodzaak om de HERE recht te doen, zoals Hij zichzelf aan hen heeft gegeven. Dat laatste element komt sterker naar voren als wij ook letten op de volgende achtergrond voor de nauwkeurige voorschriften.

Er blijkt een verband te bestaan tussen de omgang met God door zijn volk op aarde, en de wijze waarop Hij geëerd wordt in de hemel. Het model of voorbeeld dat Mozes zag, hield ook in dat God hem een blik gaf in de hemelse verering voor zichzelf. Elementen van tabernakel en tempel op aarde staan niet los van wat er in de hemel zelf gebeurt.

In de hemel staat Gods echte troon, omringd door cherubs, waarvan de ark met de cherubs een afbeelding is. Het aardse heiligdom is een instrument voor de verering van een hemelse God. God spreekt uiteindelijk vanuit de hemel. Het volk 'nadert' ten diepste tot de omgang met God die woont in de hemel.

Het verband tussen het aardse heiligdom en het hemelse model waar het op terug gaat, blijkt uit teksten als Handelingen 7:44, Hebrëeën 8:2.5, 9:24, Openbaring 11:19. Gesteld mag worden dat Gods woorden en werken in de hemel zo tot hun recht komen als de HERE het wil. De zorgvuldigheid van Gods instructies rond tabernakel en tempel heeft dus ook tot doel ervoor te zorgen dat de gezamenlijke omgang van Gods volk op aarde in dezelfde stijl plaatsvindt als in de hemel zelf. In die stijl is de hemel een normerend voorbeeld voor de aarde¹².

5.3.4 *Hoe verloopt de gezamenlijke omgang met God rond het heiligdom?*

Gods instructies rond tabernakel en tempel zijn veelomvattend. In deze paragraaf proberen wij die elementen eruit te noemen, die richting geven aan de gezamenlijke omgang met

---

¹⁰ E.H. van Olst, *Bijbel en liturgie*, 22.

¹¹ In dezelfde zin Brienen, *Oriëntatie in de Liturgie*, 15vv.

¹² Ook C. Trimp wijst op het verband tussen aardse en hemelse liturgie (*Gemeente en haar liturgie*, 63-68). Hetzelfde geldt voor G. van Rongen, bij wie ook het gegeven over 'het model' een rol speelt (*Met al de heiligen I,II*, Barneveld 1990, 18vv, 26vv,32). Zo ook M.A. Vrijlandt, *Liturgiek*, 12 vv, en E.H. van Olst, *Bijbel en liturgie*, 16.

God. Wij vullen die aan met elementen die uit de rest van het Oude Testament bekend zijn. Wij zien daarbij af van de opdrachten die te maken hebben met voorwerpen en andere 'realia', zoals de tafel, de kandelaar, het wasbekken, het reukwerk, het reinigingswater, de indeling van het heiligdom, de kleren, de kleuren en de gebruikte materialen. Wij merken wel op dat deze aan de omgang met God een bepaald 'niveau' geven. Het volk moet het voor Hem zo goed en mooi mogelijk maken.

In het onderstaande letten wij op de handelingen, die binnen de omgang met God aan de orde blijken te zijn.

A OFFERS

In het heiligdom vormt de offerdienst het centrum. Over het verschijnsel 'offer' hebben wij opgemerkt, dat het herinnert aan de noodzaak van verzoening. Het waarborgt dat de omgang met God geheel ligt ingebed in zijn verzoening. Niets binnen de omgang met God bestaat zonder deze. Ook het samenkomen draait om die verzoening. Dat blijkt bijvoorbeeld daaruit dat op de dag van de samenkomst het offer verdubbeld wordt (Num. 28:9v)¹³.

Nu draagt de HERE via Mozes allerlei offers op. Bij verschillende momenten in de omgang met Hem past een offerceremonie. Die veelvormigheid laat zien, dat de omgang tussen God en zijn volk reliëf kent. Levend contact is niet uniform maar kent verschillende nuances. De veelvormigheid van de offers weerspiegelt een gevarieerde omgang met God.

Zo zijn er offers bij momenten van schulderkenning en verzoening: zondoffers en schuldoffers. Er zijn ook offers in verband met de gebeden en de speciale gebedstijden: reukoffers. Verder begeleidt het offer momenten van dankbaarheid en toewijding: brandoffers. Ook spreekt de Schrift van offers in het kader van de lofprijzing, het belijden van Gods Naam en de gezamenlijke viering van zijn werk (vaak aan een maaltijd): lofoffers en vredeoffers. Tot deze laatste hoort dat aan de tafel de blijdschap om Gods werk gedeeld wordt met de ander. Daarbij wordt ook gedacht aan de behoeftigen.

In de omgang met God passen zulke momenten: schulderkenning en verzoening, dankbare toewijding, gebeden, lofprijzing en gezamenlijke viering (met onderling betoon van liefde). Illustratief voor het feit dat de omgang met God inderdaad veelvormig bedoeld te zijn, is het gebruik van de uitdrukking 'aanroepen' van Gods Naam.

Zoals al gezegd, heeft deze nogal eens betrekking op de omgang met God. De wisselende betekenissen die deze uitdrukking kan hebben, sluiten goed aan bij die verschillende nuances binnen de omgang met God. Een treffend voorbeeld hiervan biedt Psalm 116. Daar duidt deze uitdrukking achtereenvolgens aan: omgang met God in het algemeen, smekend bidden, danken en lofzeggend verkondigen¹⁴.

Over de volgorde van deze offers, en daarmee van de verschillende facetten van de omgang met God, geeft het Oude Testament geen uitputtende voorschriften. Bovendien kunnen ze ook apart voorkomen.

Wel kan er iets van een orde in de offercyclus worden opgemerkt. Deze blijkt bijvoorbeeld op de Grote Verzoendag en bij het Pascha. Op de Grote Verzoendag gaat het zondoffer voor het brandoffer. Er is een beweging van ootmoedige belijdenis van schuld via verzoening naar toewijding van het leven. Ook tijdens het Pascha kent de gang van de maaltijd een toename van vreugde. Na het offer en de herinnering aan de bittere ellende volgt onderwijs in Gods grote daden. De dimax vormt de lofprijzing daarvan.

Ook valt te wijzen op de inrichting van het heiligdom. Gods volk nadert tot zijn troon in het allerheiligste door achtereenvolgens reinigingsritueel en brandofferaltaar in de voorhof te

---

¹³ Brienens, *Oriëntatie in de liturgie*, 17vv.

¹⁴ Trimp wijst hierop, *Gemeente en haar liturgie*, 262.

passeren, en daarna reukaltaar en tafel in het heilige. Het offeren van gebeden en het vieren van de gemeenschap met God bouwen voort op de vergeving van schuld en de toewijding van het leven.

Een ander voorbeeld biedt 2 Kronieken 29, dat vertelt over de offers die Hizkia brengt na de tempelreiniging. Eerst gaat het om brandoffers en zondoffers, begeleid door een lied en door trompetgeschal. Daarna zingt men met vreugde de lofzang en brengt men brandoffers en loffers.

In het algemeen kan gesteld worden, dat er in de offercyclus een beweging zit in de richting van het lof- of vredeoffer. Ook Lucas 24:53 en Hebreeën 13:11-16 gaan daarvan uit. Als het zondoffer is gebracht, ligt de weg naar het lofoffer vrij. Dat offer is blijvend¹⁵.

Deze beweging valt ook waar te nemen in de opbouw van het boek der psalmen. Daarin krijgt de omgang met God in al haar veelvormigheid ruimte. Elk deel mondt echter uit in een lofwoord. Het slot van het laatste deel kan worden gezien als één uitbundig lofoffer (ps. 145-150).

Dit mag overigens niet tot de conclusie leiden dat lofwoorden niet eerder tijdens de gezamenlijke omgang met God pasten. Het psalmboek maakt duidelijk dat de aanspraak van veel psalmen (en gebeden) al een lofwoord is. Op allerlei momenten in de omgang met God zijn lofzeggingen passend. Het gaat ons nu echter om de waarneming van een zinvolle orde en opbouw wat betreft de grote lijn.

B ONDERWIJS

Hoewel offers een voorname plaats rond Israëls heiligdom innamen, schrijft de HERE meer voor. Zo geeft Hij via Mozes de opdracht tot onderwijs aan het volk. In de omgang met zijn volk wil de HERE hen instrueren ten aanzien van zijn weg met hen. In het licht van zijn woorden en daden leert Hij hun met Hem leven.

Het begin van dit onderwijs ligt in Gods eigen spreken op de Sinai. In de ontmoeting met zijn volk richt de HERE zich direct tot hen. Hij onderwijst hen om in het verbond met Hem te leven. Later doet Hij dat indirect, via Mozes. En nog later vertelt het Oude Testament van verschillende momenten waarop een leider namens de HERE onderwijs geeft in Gods wegen (Jozua, Samuel, Ezra). Ook wanneer Hij mensen inschakelt, gaat het om zijn instructie aan het samengekomen volk.

Dit onderwijs bleef echter niet beperkt tot zulke bijzondere momenten. Daarnaast en daarop teruggaand stelde de HERE geregelde voorlezing van en onderwijs in de tora in. Priesters en levieten moesten dat geven aan de bezoekers van het heiligdom (Lev. 10:11, Mal. 2:7). Ook onderwezen zij het volk in de verschillende steden en dorpen afzonderlijk. Verder moesten ouders onderricht geven, bijvoorbeeld in het kader van het Pascha.

C DE ZEGEN

De omgang met de HERE bij het heiligdom is mee bedoeld om ten zegen te zijn voor het volk. In Exodus 20:24 belooft de HERE zijn zegen op momenten dat zijn volk zijn Naam gedenkt. In die Naam blijkt wie de HERE voor hen is. Hij heeft zichzelf gegeven zijn werken en woorden. Zo zal zijn Naam hen ten goede komen.

In Numeri 6:22vv blijkt hoe de HERE zelf voor de vormgeving daarvan zorgt. Hij draagt zijn priesters op om zijn Naam op het volk te leggen. Zij vatten samen wie de HERE voor zijn volk is. Zo zal de HERE hen zegenen. In de omgang met God bij het heiligdom hoort dus ook een moment waarop gezegend werd.

Niet duidelijk is op welk moment van de samenkomst dit plaatsvond. Een veronderstelling die niet geheel zonder grond is, is dat deze zegen aan het slot gegeven werd. In Ps 121 wordt, volgens een mogelijke uitleg, voortgeborduurd op de zegen na een bezoek aan de

---

¹⁵ Van Rongen (*Met al de heiligen III*, 25) schrijft: "Het lofoffer werd gebracht nadat het brengen van de schuld- en zondoffers voltooid was. Het was het hoogtepunt in de oudtestamentische eredienst (...) Met dat lofoffer nemen wij deel aan de liturgie van dank en eer die in de hemel aan de gang is".

tempel. De laatste woorden die de bezoeker daar gehoord heeft, draagt hij mee in het hart om erover te mediteren. Bovendien lijkt ook uit Lucas 1:22 te volgen dat de zegen een samenkomst bij het heiligdom besloot. Verder beschrijft Lucas (24:50,51) dat Jezus zegnend afscheid neemt bij zijn hemelvaart. Nu zijn werk als Hogepriester op aarde volbracht is, kan Hij afsluiten met een zegen die blijvend over ons leven ligt.

D WIE MAG NADEREN?

De HERE maakt duidelijk dat de omgang met Hem niet vanzelf spreekt. Behalve uit de offercultus spreekt dat ook uit de vele reinigingen. Niet alleen water, ook bloed speelt daarbij een rol. Zonder in details te treden, wijzen wij op de ceremonies waaraan priesters zich moesten onderwerpen bij hun dienst. Daarnaast golden er strikte definities van situaties waarin men voor onrein gold, en dus niet mocht 'naderen'. Dat geldt zowel voor de priesters als voor het volk. Bij de priesters komt daarbij ook nog de eis dat men geen gebrek mocht hebben.

Zelfs zijn er personen die helemaal niet mogen komen in de 'gemeente' van de HERE, zoals melaatsen. Deze cultische regels hebben een ethische dimensie. De psalmen 15 en 24 bijvoorbeeld koppelen het 'naderen tot' en het 'wonen op' Gods heilige berg aan een leven dat recht doet aan Gods woorden. De symbolische reinigingen zeggen in dat verband dat men uit het eigen leven weg doet wat niet bij God past, om alleen in die houding te naderen tot de omgang met God.

E BIJZONDERE TIJDEN

Tot de uitdrukkelijke voorschriften van de HERE behoort ook wat Hij zegt over bijzondere tijden, dagen en perioden. In vogelvlucht zetten wij de belangrijkste op een rij, met daarbij voorzover bekend de aanleiding ervoor:

- elke dag een morgen- en avondoffer
- elke week een sabbat: bevrijding uit Egypte, schepping
- elke maand de eerste dag: speciaal offer
- elk jaar: eerste dag van de zevende maand: dag van trompetgeschal
- elk jaar: Grote Verzoendag: zonde van heel Israël
- elk jaar: Pascha en feest der broden: bevrijding uit Egypte, oogst
- elk jaar: feest der weken: oogst
- elk jaar: loofhuttenfeest: oogst
- elke 7 jaar: sabbatsjaar
- elke 49 jaar: jubeljaar

Dat alles gaat gepaard met voortdurende offers. Veel losse vierdagen en dagen tijdens de feesten worden gevierd als sabbat.

F DE TROMPETTEN

In Numeri 10:1vv geeft de HERE opdracht tot het vervaardigen en gebruiken van trompetten. Beter is het daar te spreken van stoten op de ramshoorn.

Al bij de eerste ontmoeting tussen de HERE en zijn volk (bij de Sinaï) klinkt indrukwekkend en aanzwellend trompetgeschal. Kennelijk ter onderstreping van Gods verschijning.

Later geeft God de opdracht aan de priesters om ze te hanteren. Het is een 'eeuwige wet'. Ze roepen samen tot een samenkomst, van volk of leiders. Ook kunnen ze het opbreken van het kamp aanduiden of het aangaan tot de strijd. Ook bij het brengen van offers op feestdagen moet op de ramshoorn worden geblazen.

Numeri 10:10 noemt zelfs een speciale feestdag van trompetgeschal. Het blazen op de trompetten heeft op die dag als functie dat het de aandacht van de HERE op hen vestigt. Hij gedenkt zo het verbond¹⁶.

---

¹⁶ Schelling (*Loven met muziek*, 67-70, 72vv) geeft een grondige bespreking van de bedoeling van de

1. Bij de behandeling van de offers is al gewezen op het lofoffer. Lofzeggingsen op God tegen de achtergrond van zijn grote daden vormen een centraal facet van de omgang met de HERE. Hij 'troont op de lofzangen Israëls' (Ps. 22:4). Het is dienstig onderscheid te maken tussen lofzeggingsen met de kleur van het lofoffer en andere lofwoorden. De eersten hebben een blij, roemend karakter en betekenen een uitbundig hoogtepunt binnen de omgang met God. Daarnaast zijn er lofzeggingsen mogelijk en passend in allerlei toonaarden. Het noemen van Gods werken vormt bij alles in de omgang met God de dragende grond. Loven ligt in de Schrift dicht bij belijden en zelfs schuldbelijden. Ook daarin geeft een mens God de eer (Ezra 10:7w, Jes. 12:1vv).

Zo looft Achan de HERE door ootmoedig schuld te belijden (Joz 7:19v). En herhaaldelijk gelden berouw en schuldbelijdenis als offers waarin je God groot maakt (Ps. 51:19vv). In Psalm 50:14,15 ligt loven dichtbij het smekend roepen tot God uit benauwdheid. Verder beginnen heel verschillende psalmen met een lofwoord op God, zoals ook de aanhef van een gebed vaak een lofzeggingsen is. Tenslotte past ook voor, na of tijdens Schriftlezing of onderricht een lofwoord (Neh. 8:7)¹⁷.

Deze meerkleurigheid van de lofzeggingsen blijkt ook uit het Nieuwe Testament. Wij noemen de zelfonderbrekingen in de apostolische brieven (2 Kor. 11:31), de uitvoerige lofzeggingsen waarmee briedelen soms besluiten (Rom. 11:33-36), de inleiding van Paulus' brief aan Efeze, en de aanhef van het gebed van de gemeente in Handelingen 4:24.

In Mozes' wetgeving komen wij - met uitzondering van bovengenoemde instructie over de trompetten - geen voorschriften tegen rond zang en muziek. De al genoemde feestelijke lofprijzing van de HERE na de doortocht door de Rode Zee geeft wel een voorbeeld. Mozes looft de HERE met heel Israël. De profetes Mirjam speelt met de vrouwen op een tamboerijn. Zij zingen het refrein en dansen.

Aangenomen mag worden dat achter deze gebeurtenis geen voorschrift zit. Het zal een gewoonte zijn geweest. Met de middelen die men ter beschikking had, uitte men de vreugdevolle lof op de HERE.

In het kader van de tempelbouw treffen wij wel voorschriften aan rond zang en muziek. Al genoemd werd het zogenaamde 'gebod van David'. Het bleek niet los te staan van het zogenaamde 'hemelse model' en dus van die manier van omgang met God, die Hem recht doet.

Bij het transport van de ark naar Jeruzalem (1 Kron. 13:8, 15:13) zorgt David onder meer voor feestelijkheid en vreugdebetoon tot lof van God. Zang en dans, met citers, harpen, tamboerijnen, bekkens en trompetten begeleiden de ark.

Er blijken speciale Levieten te bestaan die belast zijn met de zorg voor deze muziek (1 Kron. 15:16). Deze muziek bedoelt de lof op God te ondersteunen. Zij wordt met grote zorgvuldigheid geregeld (1 Kron. 25, m.n. vs 2,3,6). Wij noteren ook nog de taal van het lichaam, dat volop was ingeschakeld in de omgang met de HERE.

Na dit transport geeft David de opdracht om soortgelijk eerbetoon voortdurend aan God te brengen: Hem roemen, loven en prijzen (1 Kron. 16:4). Hij belast de levitische zangers en andere musici met deze taak. Bij de brandoffers in de ochtend en de avond moeten zij zorgen voor de passende lofprijzing (1 Kron. 16:40).

2. Wij letten ook op de inhoud van de permanente lof op God, zoals David die instelt. Blijkens 1 Kron. 16:7vv komt deze neer op de inhoud van Psalm 105. De Naam van de HERE

---

¹⁷ ~~Op deze manier~~ ~~de~~ ~~om~~ ~~lof~~ ~~zeggingsen~~ en schuldbelijden, alsmede op het feit dat de aanspraak van gebeden vaak al een lofzeggingsen is, wijzen meerderen, o.m. C. Trimp, 'Sacrificium laudis' in: C. Trimp (red), *De biddende kerk*, 198-202; Van der Werf, *Liturgiek*, 17.

wordt aangeroepen voor het forum van de volken. Gods grote daden worden uitvoerig roemend bezongen. De climax is een lofprijzing, die door het volk wordt overgenomen. Dat zegt er 'amen' op en uit in aansluiting daarop zelf een lofwoord.

In het kader van Davids instructies ontmoeten wij ook een vaste lofformule: 'looft de HERE, want Hij is goed, zijn goedertierenheid duurt tot in eeuwigheid' (1 Kron. 16:41). Deze regel functioneert als refrein, in samenspel tussen Leviëten onderling of tussen Leviëten en volk ten gehore gebracht. Ook in andere psalmen keert deze terug (bijvoorbeeld Ps. 136). Bovendien noemt de Schrift het later typerend voor het herstel van de tempeldienst na de ballingschap, dat deze regel weer zal klinken in Jeruzalem (Jer. 33:11). Ook volgens Psalm 100 bestaat er verband tussen deze vaste lofformule en het loffoffer¹⁸. Hoewel van de concrete gang van zaken bij de gezamenlijke omgang met God weinig met zekerheid bekend is, vormt deze lofformule een voorbeeld van een vast bestanddeel van de tempelliturgie.

3. In het bovenstaande is vermeld hoe het volk lofwoorden overneemt door er 'amen' op te zeggen. Over dit 'amen' tijdens de gezamenlijke omgang met God maken wij nog enkele opmerkingen. In de meeste gevallen functioneert dit op de geschetste manier. Iemand (of meerderen) spreekt een lofwoord, waarna de overigen daarmee instemmen door 'amen' te zeggen. 'Amen' is een uiting van instemming. Daarmee nemen allen het lofwoord voor hun rekening. Voorbeelden hiervan bieden de lofwoorden waarmee de delen van het psalmboek besluiten. Met name de aanvoegende wijs die wij aantreffen in Ps 106: 48 ("en al het volk zegge: amen. Hallelujah") laat zien hoe passend deze reactie is, wanneer men getuige is bij een lofwoord.

In Nehemia 8:7 komen wij instemming met zo'n lofwoord tegen in het kader van de voorlezing van Gods woorden. Daardoor krijgt 'amen' mee de functie dat je jezelf ermee vastlegt op Gods woorden. Nog duidelijker is dat laatste het geval wanneer Mozes vooraf regisseert hoe het volk in Kanaän het verbond met God moet vernieuwen op de bergen Ebal en Gerizim. Op elke vervloeking (en waarschijnlijk ook op elk zegenwoord) legt het volk zich massaal vast met het woord 'amen' (Deut. 27).

Over dit 'amen' trekken wij de volgende conclusies:

- a. Op zichzelf gaat het om een hebreuws woord, waarvan nergens normatief staat voorgeschreven dat Gods volk het moet gebruiken. Dat is een gewoonte.
- b. Woorden van God of over God die tijdens de gezamenlijke omgang met de HERE door één of enkelen gesproken worden, vragen erom dat de andere aanwezigen er openlijk mee instemmen. Dit kan met het woord 'amen'.
- c. Wanneer wij ervoor kiezen om het woord 'amen' in onze taal te handhaven, moeten wij aan de bedoeling van dat woord ook recht doen. Het is een uiting van instemming, die vooral tot haar recht komt als reactie op wat een ander zegt. Minder passend bij de aard van het woord is, dat het functioneert als uiting van instemming met wat je zelf hebt gezegd. Dit laatste is zeker het geval wanneer het woord uitsluitend zo gebruikt wordt. Alleen bij Jezus functioneert 'amen' nadrukkelijk als bekrachtiging van zijn eigen woorden. Extra opvallend en uniek is Jezus' gebruik van dit woord doordat Hij er niet mee besluit, maar begint ("voorwaar, voorwaar" is 'amen, amen'). Jezus' gebruik van het woord 'amen' moet voor zijn tijdgenoten zeer ongewoon geweest zijn¹⁹.

4. Overigens kenden de samenkomsten bij het heiligdom meer acclamaties dan 'amen'. Bijvoorbeeld het woord 'hallelujah' en (in ieder geval later) de roep 'hosanna'. Ook merken wij op dat Leviëten en volk nog andere expressievormen kenden. Zo maakt de Schrift

---

¹⁸ Trimp, *Gemeente en haar liturgie*, 85-89.

¹⁹ J. van Bruggen, 'De waarheid begint met amen', in: *De Reformatie 70 (1994/1995)*, 149vv. Vergelijk over het 'amen' in de liturgie in dezelfde zin als door ons beschreven verder K. Deddens, *Waar alles van Hem spreekt*, 109-114; Trimp, *Gemeente en haar liturgie*, 95-100; en Van Rongen, *Met al de heiligen III*, 197-199.

melding van 'knielen', 'handgeklap' en 'juichen' (bijvoorbeeld in de Psalmen 47, 66, 95, 96, 98, 100).

5. Na deze korte beschrijving van lofzettingen door zangers en andere musici, in het kielzog van Davids voorschriften, stellen wij de vraag op welke punten Davids instructies normatief bedoeld zijn²⁰.

Het ligt niet voor de hand dit normatieve in de eerste plaats te zoeken in het feit van de zang en de muziek als zodanig. Evenmin in het bestaan van speciaal afgezonderde zangers en musici. Ook niet in een kwaliteitseis. Zelfs niet in de gewoonte van zang bij de offers. Al deze elementen bestonden immers al, voordat David zijn richtlijnen uitvaardigde²¹.

Nieuw is echter de aanwezigheid van de ark in Jeruzalem. Voor Gods aardse troon past permanente lofprijzing, zoals - blijkens de Schrift - ook voor Gods hemelse troon. Nieuw is daarom Davids regeling om die lofprijzing permanent te laten zijn.

Daarin ligt naar ons inzicht dan ook vooral het normatieve element. David waarborgt het permanente van de lofprijzing in de nieuwe situatie die met de komst van de ark intreedt. In dat kader geeft hij de speciale zangers uit de stam Levi een extra verantwoordelijkheid.

Dat wij van de Bijbel geen normatieve voorschriften over zang en muziek moeten verwachten, wordt bevestigd door bepaalde psalmen waarin de lof op God samengaat met zang, dans en instrumenten (bijvoorbeeld Ps. 68 en Ps. 150). Muzikale elementen in die psalmen zijn niet normatief bedoeld, maar komen er descriptief in voor. Het accent ligt op de gezamenlijke lof die God toekomt. Daarvoor worden optimaal alle gebruikelijke en beschikbare middelen benut.

Deze vaststelling is ook van belang voor onze taxatie van zang, dans, muziek, wisselzang, beurtzang en eventuele andere vormen die wij rond het heiligdom tegenkomen. Enerzijds gaat het te ver om zulke elementen als normatief te typeren. Het zijn in die tijd bestaande mogelijkheden, waarvan David gebruik maakt, maar die bijvoorbeeld in de latere synagoge minder uitbundig een rol speelden. Anderzijds is het daarom ook onterecht om dergelijke elementen te interpreteren vanuit de schaduwen van de oude bedeling.

Zo is de afwisselende zang wel gezien als 'oudtestamentische armoede' omdat niet heel het volk alles zong. En muziekinstrumenten zijn wel opgevat als typisch 'uiterlijke' schaduwen. Omdat deze elementen echter ook in het Oude Testament niet direct-normatief bedoeld zijn, is dat geen steekhoudende visie. Het ging om al lang bestaande mogelijkheden, die op zichzelf noch goed noch fout zijn. Ze verhogen de vreugdevolle lof op God en zijn voorbeelden van hoe dat destijds ging en dus zou kunnen.

Over de afwisselende zang valt daarbij nog op te merken dat deze goed te plaatsen valt vanuit de inhoud van de lofprijzing. Bijvoorbeeld in Psalm 136 is duidelijk dat het roemend opsommen van Gods grote daden niet alleen op God gericht is. Al zingend houdt men ook elkaar Gods werken en woorden voor, waarna reactie (instemmende lofformules) passend is. Dat aspect van de lofzang komt bijvoorbeeld goed tot zijn recht via afwisselende zang.

Ook over de kwaliteit valt een conclusie te trekken. Het is niet zo dat David deze kwaliteit tot stand bedoelt te brengen met zijn opdrachten. De kwaliteit bestond immers al. Dat is dan

---

²⁰ Van Rongen wijdt een bespreking aan de blijvend normatieve kracht van 'het gebod van David' rond de zang als gebod van God zelf (*Met al de heiligen III*, 116-119).

²¹ Schelling laat bovendien zien dat Israël in dit opzicht waarschijnlijk niet zoveel verschilde van de andere volken. Uit de tempels van die volken zijn ook vocale en instrumentale musici bekend. Priesters kregen deze professionaliteit in hun opleiding mee. Ook treffen we dezelfde instrumenten aan als in de tempel. Moeilijk te beantwoorden blijft overigens de vraag vanaf welke fase in de geschiedenis deze praktijk aanwijsbaar is (*Loven met muziek*, 16vv, 30vv).

echter ook een gegeven dat genoteerd moet worden.

In 1 Kronieken 25:7v lezen wij over mannen die 'onderwezen' waren in de zang, over 'allen die bekwaam waren' en over de 'volleerde met zijn leerling'. Deze vakbekwaamheid spreekt kennelijk vanzelf als het gaat om de eer voor God. Aan de tempel waren niet voor niets veel musici verbonden (1 Kron. 23:5 noemt zelfs een getal van 4000).

Opgemerkt kan worden dat David royaal gebruik maakt van de in zijn tijd beschikbare middelen. Daarin valt een voorbeeld-element op te merken.

Het benutten van beschikbare middelen hoeft niet te worden afgeremd, maar spreekt juist vanzelf. Sterker dan de mening dat soberheid in de liturgie geboden is, staat het uitgangspunt dat het voor God zo goed mag en zelfs moet zijn als maar kan.

H SAMENKOMEN

Uit alles blijkt dat de gezamenlijke omgang met God bij het heiligdom erom vraagt dat het volk daar samenkomt. De HERE geeft in het kader van zijn instructies rond het heiligdom daartoe dan ook de opdracht.

In de woestijntijd geldt die verplichting zelfs voor elke morgen en avond, elke sabbat en alle feestdagen. Steeds zijn er heilige en feestelijke samenkomsten.

Later zien wij een aanpassing aan de praktijk. De plicht om op de jaarlijkse feesten bij het heiligdom te verschijnen, werd beperkt tot minstens eenmaal per jaar.

Wel zullen er op de andere - onder E - genoemde tijden plaatselijke of huiselijke samenkomsten zijn geweest. De Schrift biedt daarvoor echter weinig concrete gegevens. Te wijzen valt op 2 Koningen 4:23, waaruit volgt dat in het Tienstammenrijk gelovigen op sabbatten of feestdagen een profeet opzochten.

Ook niet zonder betekenis is Handelingen 15:21, waar staat dat 'Mozes' 'van oudsher' in iedere stad wordt voorgelezen en gepredikt.

De conclusie kan in ieder geval zijn, dat de HERE zelf zijn volk opdraagt om samen te komen.

5.3.5 synagoge

1. Met zekerheid valt verder weinig te zeggen over de wijze waarop de gezamenlijke omgang met God in het Oude Testament werd ingevuld. De gegevens uit de Schrift zijn schaars en de interpretatie er van is niet onomstreden. Zo heeft een bepaalde school binnen de oudtestamentische wetenschap de oorsprong en passende verklaring voor veel psalmen binnen de cultus gezocht. Maar in de meeste gevallen blijven dat hypothesen. Bovendien heeft deze school alweer terrein verloren.

Verder zijn tal van zaken bekend uit de joodse traditie. Maar meestal dateert deze uit een tijd die nog na het Nieuwe Testament valt. Bovendien kende het jodendom na het jaar 70 (de verwoesting van de tempel) een grondige heroriëntatie. Deze maakt het moeilijk om gegevens uit later tijd zomaar terug te vertalen naar eerder. Bovendien was het jodendom zeer pluriform. Een reconstructie vanuit latere bronnen betekent gauw dat een gevarieerde werkelijkheid van eerder schuilgaat achter de uit later tijd stammende of op grond van enkele latere bronnen geconstrueerde uniformiteit.

Dat relativeert ook het vaak gehanteerde argument dat liturgie sterk behoudend is en dat zo'n reconstructie vanuit latere bronnen daarom toch mogelijk zou zijn. Dat argument houdt geen rekening met de gevarieerdheid van het jodendom, en met momenten van heroriëntatie, zoals na het jaar 70. Bijvoorbeeld de vele herinneringen aan de tempel, die in de liturgie van de synagoge voorkomen, kunnen evengoed toen zijn toegevoegd als al eerder bestaan hebben.

Deze overwegingen relativeren sterk de neiging in veel liturgische literatuur om uitgebreide beschrijvingen te bieden van de joodse liturgie. Bij wijze van voorbeeld valt te denken aan

de koppeling tussen pericopen uit de Tora aan vaste psalmen²².

Deze koppeling gaat uit van de vijfdeling in het psalmboek (die overeenkomt met de vijfdeling van de Tora). Maar onbewijsbaar is hoe oud deze verbinding is.

Ook de uitvoerige overzichten van de synagoge-liturgie hebben in dit verband slechts betrekkelijke waarde. Eigenlijk kunnen deze niet meer zijn dan voorbeelden van hoe het geweest zou kunnen zijn, en hoe het dus in de gezamenlijke omgang met God zou kunnen. Alleen die elementen die ook in de Schrift voorkomen, direct of indirect, hebben meer gewicht.

Volledigheidshalve presenteren wij hieronder een overzicht van zo'n bekende synagoge-liturgie²³. Daarbij moeten de genoemde restricties in het oog worden gehouden. In deze liturgie zijn verschillende elementen te herkennen die wij ook in de Schrift zelf tegenkomen. Tegelijk maakt deze liturgie het mogelijk om waardevolle elementen eruit te gebruiken in onze bezinning op de christelijke liturgie. Later in dit hoofdstuk zal dat ook gebeuren.

Verondersteld mag worden dat de plaatselijke samenkomsten in synagogen mee voortkomen uit plaatselijke samenkomsten die altijd al bestaan hebben. De oorsprong van de synagoge, zoals wij die kennen, wordt echter gezocht in de ballingschap. Zowel de verwoesting van de tempel als de verstrooiing maakte de behoefte daaraan groter. Met zekerheid valt hierover echter weinig te stellen. Wel is het verschijnsel 'synagoge' pas sinds de ballingschap nadrukkelijk in beeld. Aan het begin van het Nieuwe Testament treffen wij zowel in de diaspora als in Israël zelf ze overal aan als gewone en aanvaarde plek voor de gezamenlijke omgang met God²⁴.

2. Latere bronnen geven onder meer het volgende voorbeeld van een synagoge-liturgie. Wij beschrijven een sabbat-hoofddienst.

A. Gebedsdeel

1. Ceremoniële groet
2. Opwekking tot gebed en responsie door de gemeente
3. Lofprijzing van God als Schepper (het eerste 'drie maal heilig' uit Jes. 6:3, de kedusha)
4. Twee berachoot of benedicties: een zegenende lofprijzing van God, als inleiding op:
5. Het sjema, Israëls belijdenis vormt de kern van de samenkomst (Deut. 6:4-9 + 11:13-21 + Num. 15:37-41); de gemeente antwoordt met een bevestiging ervan die uitloopt in een lofprijzing op God als verlosser
6. Amida: omvattend een tweede kedusha (drie maal heilig) en spontane gebeden
7. Tefilla (gebeden), ofwel het achttiengebed; de vorm is lofprijzend, de gemeente staat en beantwoordt de door de voorganger voorgedragen gebeden afzonderlijk met 'amen'. In de tefilla komt voor de derde keer de kedusha voor.

B. Woorddeel

8. Priesterzegen
9. De voorganger haalt plechtig de Schriftrollen uit de 'ark'. Dit vindt plaats onder het zingen van psalmen.
10. Vervolgens wordt de Schrifttekst plechtig gelezen (en al vrij spoedig gezongen). Eerst de Tora, als het belangrijkste deel. Dit gebeurt in een doorgaande lezing

---

²² Vrijlandt, *Liturgiek*, 21-24.

²³ T. Brienens, *Oriëntatie in de Liturgie*, 24 e.v. en A.C. Barnard (*Die erediens*), die uitvoeriger overzichten geeft.

²⁴ Brienens, *Oriëntatie in de liturgie*, 21.

(lectio continua). Deze lezing wordt niet gevolgd door uitleg. Wel wordt het Hebreeuws onmiddellijk geparafraseerd in Aramees. Aan begin en eind vinden wij een lofzegging.

Deze lezing wordt op verzoek van de voorganger verricht door meerdere aanwezige gemeenteleden. Deze staan daarbij.

11. Daarna volgde de lezing van de Profeten (de Geschriften, het derde deel van het Oude Testament, werden alleen bij speciale gelegenheden gelezen). Deze werden gezien als commentaar op de Tora. De lezing ging niet volgens een 'lectio continua-systeem.
12. Vanuit de direct op het lezen volgende vertaling in het Aramees ontwikkelde zich de homilie, een toespraak met uitleg en toepassing van de voorgelezen Schriften. Deze toespraak werd zittend gehouden. Overigens kende de avonddienst op sabbat geen homilie.
13. Daarna volgde een gebed om de komst van Gods rijk en de heiliging van zijn Naam.
14. Tenslotte klinkt weer de priesterzegen.

3. Nadere details die over de synagoge-liturgie bekend zijn, zijn o.m. de volgende:

a. Op veel manieren bewaarde men de herinnering aan de tempel. In elke synagoge bestond een 'ark' waarin de wetsrollen werden bewaard achter een 'voorhangsel'. Bij de ingang bevond zich een bekken met het oog op een symbolische reiniging. Ook werd de synagoge gebouwd met een oriëntatie op de tempel.

b. Op verschillende manieren kende de synagoge-liturgie zang. De voorlezingen uit de Schrift en de gebeden werden vaak reciterend/ zingend uitgevoerd en bovendien omlijst met gezang. Deze zang diende en accentueerde het woord.

Ook de synagoge kende vaste zangers, evenals de tempel. Daarnaast zong de gemeente zelf. Vormen daarvoor waren beurtzang en responsorisch zingen (de gemeente volgt een voorzanger).

Anders dan in de tempel werd de zang niet begeleid door instrumenten.

c. Betrokkenheid van de gemeente bleek verder uit allerlei gezamenlijke responsies (amen, halleluja etc). Ook sloot het bestaan van speciale leraars (rabbi's) niet uit dat anderen deelnamen aan de lezingen en de uitleg, de voorzang en de voorbede. Dat recht hadden overigens alleen volwassen mannen. De sfeer tijdens een synagogedienst was ongedwongen. Mensen liepen in en uit. Kinderen speelden.

4. Wij maken enkele evaluerende opmerkingen.

a. Enkele elementen uit het bovenstaande worden direct bevestigd door wat uit de Schrift bekend is. Te wijzen valt op de centrale plaats van de voorlezing van de Schriften met daarop volgende uitleg. Ook noemen wij de praktijk dat aanwezige volwassen mannen daarin mochten deelnemen. De Bijbel vertelt hoe Jezus en de apostelen de synagogen bezochten en aansluitend aan de Schriften hun onderwijs gaven (Mar. 1:21.39, Luc. 4:14 e.v., Hand. 13:5, 18:7v). Ook het feit dat Timoteüs 'van kindsbeen' af de Schriften kent (2 Tim. 3:15) staat niet los van de voorlezing ervan en het onderwijs eruit in de synagoge. Dit element - onderwijs vanuit de Schrift - sluit zakelijk aan bij wat we als een directe opdracht van de HERE bij het heiligdom tegenkwamen. Levieten moesten daar het volk onderwijs geven. Opvallend is dat in de synagoge deze opdracht niet beperkt bleef tot zo'n speciale groep.

b. Andere elementen komen overeen met wat wij eerder in de Schrift opmerkten als door God gewilde onderdelen van de gezamenlijke omgang met Hem.

Wij wijzen erop dat er elke dag tweemaal een synagogedienst plaatsvond (hoewel niet bewijsbaar is of dit al in de periode van het Oude Testament zo was). Op sabbat waren deze diensten uitbundiger en tijdens feesten nog rijker. Daarachter herkennen wij Gods instructies

rond een morgen- en avondoffer bij de tempel en zijn opdracht om samen te komen op de genoemde tijden. Opvallend is dat deze opdracht tot samenkomen plaatselijk vorm krijgt. Uit de feestreizen in het Nieuwe Testament blijkt, dat dit niet de gang naar de tempel vervangt. Wel kun je het plaatselijk samenkomen in de synagoge zien als een 'afgeleide' van het samenkomen in het heiligdom. Het Nieuwe Testament laat merken dat de Schrift dit niet afkeurt, maar als vanzelfsprekend aanvaardt. Te denken valt aan de opmerking dat het Jezus' gewoonte was om op sabbat de synagoge te bezoeken.

Verder treffen ons in de inhoud van de synagogesamenkomst nieuwe onderdelen (zoals het sjema), waarvan niet met zekerheid te zeggen valt of en hoe lang deze al eerder voorkwamen in de gezamenlijke omgang met God, maar ook bekende elementen uit de gang van zaken rond de tempel. Al worden er geen offers gebracht, wel belangrijk zijn de gebeden en allerlei lofzettingen, die bij het heiligdom met offers gepaard gingen. Ook de priesterzegen keert terug.

c. Tenslotte herkennen wij in de geschilderde synagoge-liturgie gewoonten die wij eerder tegenkwamen rond het heiligdom. Wij noemen de gewoonte om te zingen en de wijze waarop (voorzang en beurtzang bijvoorbeeld). Ook valt te denken aan responsies en acclamaties van de gemeente. Verder liggen ook de onderdelen van de synagoge-samenkomst als het ware ingebed in verschillende lofzettingen op God.

5.4 Van het Oude Testament naar het Nieuwe Testament

Voordat wij onderzoeken wat het Nieuwe Testament leert en weerspiegelt op het punt van de gezamenlijke omgang met God zijn enkele voorvragen aan de orde. Zij hebben alle te maken met de vraag hoe de verhouding tussen Oude Testament en Nieuwe Testament gezien moet worden. Het antwoord op die vraag is nodig om te bepalen of en in welke mate elementen die wij tot nu toe hebben gevonden, mee gaan van het Oude Testament naar het Nieuwe Testament.

5.4.1 Blijvende omgang

Er zal geen discussie over bestaan dat de omgang met de HERE in het Nieuwe Testament blijft. Het Nieuwe Verbond vervult het Oude. Het is een nieuwe bedeling van Gods band met mensen.

Er is ook niets in de Schrift dat aanleiding kan vormen voor de gedachte dat het grondpatroon voor deze omgang veranderd zou zijn. Gods werken bereiken een hoogtepunt in de werken van Christus en de Geest. En ook Gods woorden komen tot hun volle inhoud (Heb. 1:1). Bovendien klinken ze nu op aarde direct vanuit de hemel (Heb. 12:25).

Maar nog steeds valt te stellen dat de HERE zich daarin aan mensen geeft. Hij laat zien wie Hij voor hen is in Christus. En nog steeds beoogt Hij dat mensen daarop antwoorden en met Hem omgaan, zoals Hij zich gaf. Gods spreken maakt verering los (Heb. 12:28). De Schrift kan dat ook in het Nieuwe Testament uitdrukken met behulp van Gods Naam. Christus maakt Gods Naam bekend (Joh. 17:6). Gelovigen zijn mensen die de naam van God en Christus 'aanroepen' (Hand. 1:21; 9:21; Rom. 10:13,14; 1 Kor. 1:2). Een concreet voorbeeld daarvan biedt Rom. 8:15. Typerend voor ons leven door de Geest van de Zoon is, dat wij 'roepen': Abba, Vader. Deze tweekluis aanspraak van God gaat waarschijnlijk terug op de eenheid tussen christenen uit de joden en christenen uit de volken. Als achtergrond voor deze tekst kan gedacht worden aan het gezamenlijke gebed tot God in de samenkomst. In ieder geval blijkt het samen aanroepen van de Vader hier een kenmerk van christenen.

Niet alleen de omgang met God blijft dus, ook het gezamenlijke daarvan. Dat blijkt niet alleen uit vele gegevens in het Nieuwe Testament (die wij hier bekend veronderstellen). Het volgt ook uit de aard van Gods werk. Hij vormt ook in het Nieuwe Testament een volk. Alleen

al het woord 'gemeente' duidt op een samenkomende vergadering. Tussen de gelovigen bestaat de gemeenschap van de Geest. Hij leert hen samen omgaan met God²⁵.

Daarom is ook in het Nieuwe Testament het 'samenkomen' wezenlijk. Dat dit samenkomen vanzelf sprak, blijkt uit allerlei gegevens. Maar wij treffen op dit punt ook normatieve voorschriften aan, zoals in Heb. 10:25, dat de noodzaak ervan benadrukt.

Ook de twee aspecten van dit samenkomen, zoals wij die aantreffen in het Oude Testament, gaan mee in het Nieuwe Testament. Wij doelen op de eer voor God en de zegen voor zijn volk, die beide voortvloeien uit de omgang met Hem, zoals Hij zich geeft in zijn werken en woorden.

Het Nieuwe Testament spreekt uitbundig over het grote doel van het bestaan van de gemeente: er zijn tot lof van Gods heerlijkheid (bijvoorbeeld de inzet van Ef. 1). In de gezamenlijke omgang met de HERE zal dit doel sterke nadruk ontvangen.

Daarnaast is de samenkomst bedoeld tot opbouw van de gemeente (1 Kor. 14:12). Die opbouw is intern en extern gericht (vergelijk de opmerkingen over de groei van de gemeente in Hand. 2 en 4 etc.). Concreet bestaat deze eruit dat in de gemeente door de Geest almeer tot bloei komt wat zij in Christus mag zijn en bezitten (Ef. 2 en 4). De zegen die God in Christus geeft (Ef. 1:3), komt naar voren. Daarbij vormt de samenkomst een instrument. In 1 Korintiërs 11:17 zegt Paulus met zoveel woorden dat de samenkomsten 'tot zegen' moeten zijn. En ook de manier waarop Heb. 10:25 de noodzaak van samenkomen motiveert, heeft alles te maken met de opdracht om elkaar in het geloof vast te houden en aan te vuren.

Wat betreft de exteme opbouw valt op te merken dat er kennelijk twee soorten samenkomsten mogelijk waren:

- a. in gemeente-huizen, waarbij men wel gastvrij is naar buitenstaanders (1 Kor. 14:23);
- b. op publieke plaatsen, waar vooral predikers missionair optraden (tempel, synagoge, gehoorzaal, Areopagus).

Wij hebben hierbij nog niet gekeken naar het karakter van dit samenkomen. Het zal blijken dat er grote verschillen zijn met het Oude Testament. Toch moet de conclusie zijn dat er wat betreft het gegeven en het doel van het samenkomen principiële continuïteit bestaat tussen het Oude Testament en het Nieuwe Testament.

5.4.2 Met de hemel zelf

Tussen Oude Testament en Nieuwe Testament met betrekking tot de omgang met God ook grote verschillen. In de eerste plaats wijzen wij op het wegvallen van een aards heiligdom. Ook in het Oude Testament ging het om omgang tussen God die troont in de hemel en zijn volk op aarde. Maar daarbij was het intermediair van een aards heiligdom nodig. Christus vervult echter de tempel en alles wat daar gebeurt. Hij ging zelf naar de hemel, en stuurt ons vandaar zijn Geest. Met het woord van de apostelen vervult deze de gemeente rechtstreeks vanuit de hemel. In de omgang met God is het aardse heiligdom daardoor achterhaald. Omgang met God is 'aanbidding in Geest en waarheid' (Joh. 4:23). Deze tekst houdt geen pleidooi voor innerlijkheid in, waarbij uiterlijke vormen onbelangrijk worden. Zo wordt er soms in discussies over liturgie mee gewerkt. Het gaat erom dat Christus zelf de tempeldienst vervult, en de tempel is (Joh. 2:19-22). De omgang met God vraagt niet langer om een aards Jeruzalem, maar mag zich rechtstreeks op de hemel richten.

---

²⁵ Vergelijk Trimps uiteenzetting over het 'samenkomen' als karakteristiek voor de gemeente, *Gemeente en haar liturgie*, 53vv.

Christus' werk maakt veel overbodig. De dienst van speciaal afgezonderde priesters valt weg. Heel de gemeente geldt nu als 'genaderd' en mag 'toetreden' (Heb. 10:22, 12:22). Ook het brengen van allerlei soorten offers met verzoenende kracht is onnodig door het ene en blijvend krachtige offer van Christus zelf (Heb. 8-10).

Gevolg van het wegvallen van een aards heiligdom is ook, dat de omgang met God zich nu niet meer concentreert op een heilig, afgezonderd gebied (één land, stad of heiligdom). Heel het leven is heilig. In verband daarmee staat dat allerlei uitdrukkingen die in het Oude Testament speciaal betrekking hadden op de gang van zaken rond het heiligdom in het Nieuwe Testament slaan op heel het leven en samenleven van christenen (bijvoorbeeld het brengen van offers: Rom. 12:1,2, 1 Petr. 2:5, Heb. 13:15v).

Deze moeten dan ook niet meer speciaal in verband gebracht worden met de samenkomst. Deze blijft in het Nieuwe Testament nodig binnen de gezamenlijke omgang met God. Maar zij verliest haar karakter van extra heiligheid. Zij is een aspect van heel dat leven en krijgt in het Nieuwe Testament nergens een speciaal 'cultisch' karakter²⁶.

Deze opmerking is niet overbodig. Alleen al de volksmond typeert het kerkgebouw als 'Gods huis'. Deze typering is in het licht van het Nieuwe Testament minder juist en claimt voor de samenkomst ten onrechte een gewijder karakter. Maar verder reikend dan de volksmond zijn liturgische ontwikkelingen in verleden en heden waarin elementen terugkeren die samenhangen met de aparte tempel- en priesterdienst uit het Oude Testament. Zonder het belang van het samen omgaan met God en de samenkomst te verkleinen en zonder van de elementen die daarbinnen passen af te doen, stellen wij wel dat de klok van Gods werk niet terug gezet moet worden. Het samenkomen in het Nieuwe Testament heeft een ander karakter dan bij de tempel.

In verband hiermee staat ook een verandering met betrekking tot de heilige tijden. Als de omgang met God niet langer verlopen moet via één heilige plaats, vervalt ook de noodzaak van speciale heilige tijden om die plaats te bezoeken.

Natuurlijk blijven voor het samenkomen alleen al praktisch gesproken speciale tijden nodig. Ook gaan wij hier - zonder nadere argumentatie - uit van de blijvende geldigheid van het vierde gebod. Daartoe valt ook te rekenen het gegeven dat de dienst aan de HERE weliswaar het hele leven omvat, maar dat het niettemin past bij de aard van de band met God om met regelmaat speciale tijden te reserveren voor de nadrukkelijke omgang met God. Dat geldt voor de persoonlijke en de gezamenlijke omgang met God. Het is zelfs in de schepping verankerd. Volgens Gen 1:14 schiep God de hemellichamen om de 'vaste tijden' aan te geven. Aannemelijk is, dat daarin Israëls feesttijden meeklinken²⁷.

Toch laten Bijbelplaatsen als Galaten 4:1-11 en Kolossenzen 2:16-19 zien dat de heilige, afgezonderde tijden (sabbatten en feesten), die God als een geordende cyclus nauwkeurig voorschreef in de wet, behoorden tot de schaduwen die in Christus vervuld zijn²⁸.

5.4.3 Christelijke vrijheid

---

²⁶ C. Trim p, *Gemeente en haar liturgie*, 60vv.

²⁷ Bijvoorbeeld Landman komt, met veel anderen, hiertoe vanuit een tamelijk schriftkritisch-eenzijdige opvatting van Gen 1 (*Ruimte van de Naam*, 67vv). H.M. Ohmann wijst die opvatting af, maar houdt wel het verband vast tussen Gen 1 en Israëls feesttijden ('Het Oude Testament en de natuurwetenschap. Exegetische zekerheden en moeilijkheden', in: A.P. Wisse (red), *In het licht van Genesis*, 103.

²⁸ Landman laat zien dat bijvoorbeeld Paulus de joodse feesttijden viert, maar dat aparte getijden of feesttijden nergens worden voorgeschreven en dat een angstvallige binding eraan zelfs wordt afgekeurd (*Ruimte van de Naam*, 157v, 160).

In het bovenstaande is al gewezen op de opvoedkundige bedoeling van veel nauwkeurige voorschriften van God in het kader van de wetgeving op de Sinaï. Het volk Israël moet leren omgaan met een heilige God in de hemel. Bovendien moet het zich leren richten op Gods toekomstige werken in Christus. Met name Paulus' brief aan de Galaten brengt de voorschriften rond het aardse heiligdom in verband met Israëls onmondigheid.

Volgens Galaten 4:1-5 is de periode van de onmondigheid voorbij. In verband daarmee zijn wij gebonden aan Christus, en niet langer aan een 'wet die bestaat in inzettingen en geboden'. Die gebondenheid aan Christus brengt mee dat wij vrij zijn van die wet. Ook directe geboden rond de samenkomsten moeten wij niet in de Schrift zoeken.

Toch blijft in Christus wel de centrale inhoud van de wet (bijvoorbeeld het gebod van de liefde, en dan niet uitgespeeld tegen de concrete uitwerking daarvan in de Tien woorden). Deze komt in een nieuwe setting als nieuw naar ons toe. Een verantwoorde, volwassen, en mondige invulling van de christelijke vrijheid betekent dat wij daarmee in de dienst aan God iets doen. Ons geheel en uitsluitend gebonden wetend aan Christus leren wij juist Gods woorden uit het Oude Testament gebruiken.

Een aantal zaken heeft afgedaan en dient om ons voorrecht in Christus duidelijk te laten afsteken (bijvoorbeeld de offers). Andere punten zijn nog steeds geldig, zelfs in een diepere en radicalere zin omdat Christus wet en profeten vervult (Mat. 5:17).

Maar behalve deze twee uitersten treffen wij ook tal van voorschriften aan die hun vormgeving van destijds (gestempeld door het heiligdom) niet meer behoeven, die ook hun gedetailleerd dwingende en daarmee opvoedende kracht kwijttraken, maar die niettemin iets uitdrukken wat wij ook in de binding aan Christus leren zien als nog steeds van kracht.

Een voorbeeld van dit laatste vormt de viering van de eerste dag van de week. De oudtestamentische sabbat heeft afgedaan (zowel wat betreft vormgeving als in het dwingend karakter van de voorschriften), maar het principe dat Gods werken en woorden erom vragen om speciale aandacht te ontvangen, om Hem te eren en zelf de zegen daaruit te ervaren, en daarvoor samen tijd uit te trekken, is in Christus nog volop actueel. Zonder dat wij ergens op dat punt een dwingend voorschrift in het Nieuwe Testament vinden, valt te stellen dat de gemeente in christelijke vrijheid er terecht voor heeft gekozen om in dat kader de eerste dag van de week te benutten. De zondagsviering (nog afgezien van de later toegevoegde zondagsrust) is daarmee geen verschoven sabbatsviering, maar wel een voorbeeld van verantwoorde invulling van de christelijke vrijheid in de omgang met het oudtestamentische sabbatsgebod.

Dit beginsel is toepasbaar op ethische regels uit Gods wet, maar ook op ceremoniële. Wij stellen dit in overeenstemming met artikel 25 NGB, waar beleden wordt dat de waarheid en inhoud van de schaduw-dienst rond het heiligdom blijven in Christus.

Dat geeft het recht en - naar ons inzicht - zelfs de plicht om ook Gods instructies rond het samenkomen in het Oude Testament te gebruiken als wij streven naar een verantwoorde invulling van de christelijke vrijheid in liturgische zaken.

Steeds zal de vraag moeten klinken wat de nieuwtestamentische werkelijkheid in Christus voor een bepaalde regel of praktijk uit het Oude Testament betekent. In het licht daarvan kan beoordeeld worden wat geheel afgedaan heeft, wat juist in sterkere mate van kracht is, en wat vraagt om een zelfstandige verwerking vanuit de christelijke vrijheid.

5.4.4 Sterkere individualiteit

Een aspect van de oudtestamentische onmondigheid is ook dat de HERE bepaalde mensen extra met zijn Geest begiftigt en als voorgangers van het hele volk doet functioneren. Tot hen behoren bijvoorbeeld de levitische priesters. In het Nieuwe Testament is het priesterschap algemeen. Bovendien is ieder begiftigd met de Geest. Wel is de omgang met de HERE nog steeds ook een gezamenlijke, waarbij er in de gaven van de Geest reliëf bestaat. Daardoor leert ook het Nieuwe Testament dat bepaalde mensen binnen dat geheel als voorgangers geestelijk leiding geven, of met gezag Gods Woord verkondigen. Maar toch

komen binnen die gezamenlijkheid de individuele gaven van de Geest meer tot hun recht. Te verwachten valt dat dit ook in de samenkomst het geval is.

Het Nieuwe Testament laat merken dat de opbouw een gezamenlijke zaak is. Men 'spreekt onder elkaar', 'leert elkaar', 'wijst elkaar terecht', 'bouwt elkaar op', 'vermaant elkaar'. In ieder geval uit Hebr. 10:25 blijkt dat dit werken aan elkaar een functie van de samenkomst is. Maar ook bij veel andere plaatsen waar dergelijke uitdrukkingen staan, is de meest voor de hand liggende setting die van de onderlinge samenkomsten (bijvoorbeeld 1 Tess. 5:12-21).

Op meerdere plaatsen stelt het Nieuwe Testament dat 'ieder' begiftigd is 'met' de Geest (Hand. 2:4, 1 Joh. 2:20). Ook is ieder begiftigd 'door' de Geest om mee te functioneren in de opbouw van het geheel (Ef. 4:7.16).

In 1 Korintiërs 12-14 blijkt deze verscheidenheid van gaven te functioneren in de onderlinge samenkomst. 'Ieder heeft iets': een lied, een lering, een opwekking, een tong, een profetie. Tevens blijkt uit 1 Korintiërs 11:4,5 en uit 1 Timoteüs 2:8v, dat in de gebeden en profetische uitingen tijdens de samenkomsten meerderen optraden, die niet de functie van oudste en/of leraar bekleedden. Nergens schrijft het Nieuwe Testament normatief voor dat deze individuele bijdragen in de samenkomsten dienen plaats te vinden.

Wel valt te concluderen dat deze individualiteit geoorloofd is, zodat het geen principiële maar een praktische keus is wanneer in samenkomsten slechts enkelen of zelfs één optreden.

Ook valt te concluderen dat deze gevarieerdheid in de samenkomst een passende vormgeving is van iets wat typerend is voor het Nieuwe Testament. In dat licht moet het onwenselijk worden genoemd wanneer daarvoor geen ruimte bestaat in de samenkomsten. Zelfs valt te verdedigen dat er sprake is van onnodige armoede wanneer slechts weinigen hun gaven inzetten tijdens de samenkomst.

5.4.5 Inhoud die blijft in Christus

In het bovenstaande hebben wij eerst gewezen op de overeenkomst tussen Oude Testament en Nieuwe Testament, met name op het punt van de omgang met God. Vervolgens lieten wij enkele verschillen zien. Nu willen wij nogmaals terugkomen op de overeenkomst.

Daartoe pakken wij op wat wij eerder schreven over het hemels model en de eenheid tussen de hemelse en de aardse verering van God. Wat is de blijvende betekenis daarvan?

Wanneer wij de lijn van Oude Testament naar Nieuwe Testament overzien, vallen aan die eenheid tussen hemel en aarde twee aspecten waar te nemen.

a. Er is een historische verbinding tussen aarde en hemel. Wat in het Oude Testament alleen nog maar plaatsvond in een aardse afbeelding van het ware, komt in Christus op een andere manier terug. Nog steeds kent de omgang met God een centrum: Jeruzalem. Dit is echter niet langer een plaats op aarde, maar een hemelse stad. Daaraan zijn alle gelovigen en gemeenten op aarde verbonden (Gal. 4:26). Heel het christelijke leven speelt zich af in die verbinding. Ook voor de samenkomsten geldt dit. Nog steeds is er een tempel: in de hemel. Daar staat Gods troon. Daarnaast heet ook de gemeente 'tempel'. Door de Geest is deze verbonden met Gods woonplaats boven.

Zo is er ook nog steeds een Hogepriester, die door het voorhangsel dat heiligdom binnenging om verzoening te doen, voor het volk voor Gods ogen te verschijnen, voorbede te doen, Gods zegen uit te delen (Heb. passim).

Ook blijft het Nieuwe Testament beelden hanteren die aan de tempel ontleend zijn. Zonder volledig te willen zijn noemen wij de trefwoorden: heiligen, reinigen, besprenkelen, offers en

reukwerk²⁹.

Als het in het Oude Testament gaat over de aardse eredienst naar hemels model hoeft dat dus niet te betekenen dat er parallel aan de aardse dienst op alle punten een hemelse werkelijkheid als pendant bestaat. Er is eerder een voorwaartse overeenkomst. Wat nu nog in beeldtaal op aarde gebeurt, is bedoeld om straks in Christus daadwerkelijk in de hemel zelf plaats te vinden. Ook zo is duidelijk dat het Nieuwe Testament geen eenvoudige afschaffing brengt van de cultus rond het heiligdoms, maar deze op een nieuwe en betere (Heb. 9:23) manier juist handhaaft.

b. Toch is dat niet het enige aspect. Behalve deze voorwaartse parallel is er ook een gelijktijdig verband. Op de aarde is passend, wat op datzelfde ogenblik ook in de hemel gebeurt. Daarbij valt te denken aan de dienst van de engelen en van de gestorven gelovigen.

Dit aspect kan natuurlijk niet op alle onderdelen van de gang van zaken rond het heiligdom betrekking hebben. Voor schuldoffers en reinigingen bijvoorbeeld is in de hemel geen reden. Wanneer wij de Schrift op dit punt onderzoeken, blijkt dit aspect vooral terug te vinden in de lofprijzing en aanbidding. In de hemel wordt God geprezen om zijn werken. Op dat punt moet de aarde op de hemel lijken.

In het Oude Testament ligt er veel accent op deze lofprijzing. Hemelse lofprijzing treffen wij aan in het 'driemaal heilig' uit Jesaja 6:3. Een direct verband met de aardse lofprijzing legt Psalm 103. Uit die psalm (en veel andere, bijvoorbeeld Ps. 148) is duidelijk dat heel de schepping - al Gods werken - één moet zijn in de lof op God.

Ook in het Nieuwe Testament treffen wij dit aan. Er is voortgang in de hemelse lofprijzing. Engelen houden Gods voortgaande werk op aarde bij en prijzen Hem daarom (Ef. 3:10, 1 Petr. 1:12, Opb. 4 en 5 (met de voortgang van het prijzen van God als Schepper naar het prijzen van God en het Lam)).

Ook bij Jezus' geboorte treffen wij lofzeggende engelen aan. Hun hemelse lof klinkt stimulerend voor de oren van mensen op aarde. Wat betreft de inhoud van de hemelse lofprijzing valt verder op dat het 'drie maal heilig' uit Jesaja 6 in Openbaring 4 terugkeert³⁰.

Ook ligt er een parallel in de gehoorzaamheid aan Gods wil. Met name de derde bede van het Onze Vader (uw wil geschiede op aarde als in de hemel, vergelijk Zondag 49 HC) laat zien dat deze parallel de aardse omgang met God stimuleert en richt.

Afgezien van de voortgang van Gods werken, die zowel in de hemel als op de aarde tot voortgang in de lofprijzing leidt, menen wij dat deze parallel nog voluit van kracht is. Als de gemeente op aarde met God omgaat, mag zij zich vooral in de lofprijzing opgenomen weten in heel Gods schepping en verbonden aan de engelen en gestorvenen in hun hemelse lofprijzing³¹.

Vanuit het model-gegeven uit het Oude Testament zien wij dus zowel een voorwaartse als een naar boven gerichte lijn lopen van de aarde naar de hemel. Deze dubbele verbinding is ook typerend voor heel de brief aan de Hebreeënen. Bijvoorbeeld in Hebreeënen 12 waar gesteld wordt dat wij genaderd zijn tot een hemelse feestelijke vergadering (een zinspeling op de

---

²⁹ Trimp wijst erop dat de eigenlijke 'dienst' (liturgie) momenteel in de hemel plaatsvindt en door Christus wordt verricht. Zouden wij dat vergeten, dan slaan wij de weg terug in, namelijk naar Rome (*Gemeente en haar liturgie*, 58vv). Ook G. van Rongen legt op dit punt veel nadruk (*Met al de heiligen I/II*, 18 e.v.).

³⁰ Van Rongen, *Met al de heiligen I/II*, 26-29.

³¹ Van Rongen, *Met al de heiligen I/II*, 18v. 32; Trimp, *Gemeente en haar liturgie*, 65vv.

samenkomsten bij de tempel in het Oude Testament). Dit genaderd-zijn heeft betrekking op wat voor ons ligt en tegelijk op wat boven ons is.

Heel het leven in de gemeente kent een openheid naar voren en naar boven. Dat slaat dus niet speciaal alleen op de samenkomst (ook op het doen van Gods wil, zoals gesteld). Maar binnen dat geheel heeft ook de samenkomst een plaats. Met name als het gaat om de lofprijzing zal deze openheid functioneren.

5.4.6 Stijl in de omgang met een hemelse God

In het voorgaande hebben wij een aantal factoren genoemd die de overeenkomst en het verschil aangeven tussen Oude Testament en Nieuwe Testament, wat betreft de gezamenlijke omgang met God.

Daaruit blijkt dat wij de Schrift overvragen als wij daarin gedetailleerde liturgische voorschriften voor het Nieuwe Verbond zoeken. In christelijke vrijheid en verantwoordelijkheid mogen wij vanuit schriftuurlijke lijnen zelf zoeken en beslissen wat de gezamenlijke omgang met God het meest recht doet.

Tegen de achtergrond van het voorgaande kan daarbij wel een richtinggevend principe worden opgemerkt. De gezamenlijke omgang met God vraagt om een stijl die bij Hem past. Die stijl weerspiegelt het besef dat het nauw luistert in de omgang met een heilige God (Heb. 12:28v). Tevens komt daarin tot uiting het besef in welk verband deze omgang plaatsvindt, namelijk in de verbinding met een hemelse realiteit.

In de gegevens van het Oude Testament kwamen wij dit stijlbesef op verschillende momenten tegen. Te denken valt aan de zorgvuldigheid waarmee het heiligdom werd ingericht en waarmee de verschillende handelingen daar werden verricht. Verder aan de zorg voor de permanente lofprijzing en aan het gebruik maken van aanwezige kwaliteit. Gezien de verwoorde overeenkomsten en verschillen tussen Oude Testament en Nieuwe Testament kan worden gesteld dat dit stijlbesef in het Nieuwe Testament onveranderd actueel blijft. Aan deze stijl onderscheiden wij in ieder geval de volgende aspecten:

A EENHEID ZONDER UNIFORMITEIT

In het Nieuwe Testament ontbreekt een centraal aards heiligdom. Er is christelijke vrijheid. Bovendien is er meer ruimte voor individualiteit. Dat zou tot de conclusie kunnen leiden dat ieder zijn gang kan gaan bij het zoeken naar een verantwoorde invulling van de christelijke vrijheid. Omdat deze vrijheid echter voor ieder bestaat in de binding aan Christus, blijkt dat niet het geval. Het leidend beginsel bij een verantwoorde invulling is juist de liefde voor elkaar. Bovendien leggen de apostelen veel nadruk op eenheid en eensgezindheid. Met een mentaliteit van vrijheid die door de liefde wordt gestuurd groeit die eensgezindheid (vergelijk Rom. 12,13,14 en 15; 1 Kor. 8-10, Gal. 5, Fil. 2, Ef. 4). Deze wordt dus niet afgedwongen maar groeit wel door die gezamenlijke oriëntatie op Christus.

Wat voor individuele gelovigen in een gemeente geldt, raakt ook afzonderlijke gemeenten in hun omgang met elkaar. Hun eenheid ligt in Christus en in de gezamenlijke oriëntatie op het Jeruzalem dat boven is.

Ook op het punt van de gezamenlijke omgang met God is het passend wanneer die eensgezindheid en gemeenschappelijkheid tot uiting komt.

Met zoveel woorden blijkt dit wanneer Paulus de gemeente in Korinte confronteert met wat in 'alle' gemeenten gebruikelijk is (1 Kor. 11, 14). Bovendien gaat het daarbij om voorschriften rond de invulling van het samenkomen: de presentatie van mannen en vrouwen tijdens gebed en profetie, het zwijgen van de vrouwen bij het 'leren' (in het bredere kader van allerlei uitingsvormen tijdens dat samenkomen).

Nu heeft stijl altijd ook te maken met omstandigheden van tijd en cultuur en met geografische verscheidenheid. Er zijn geen aanwijzingen in het Nieuwe Testament dat alles in alle

gemeenten hetzelfde ging. Gezien de gevarieerdheid die binnen een gemeente kon bestaan zonder dat de eenheid daardoor schade leed, valt te verwachten dat dit ook tussen gemeenten het geval geweest kan zijn.

Maar als het gaat om kernpunten in de gezamenlijke omgang met God, is die eensgezindheid passend. Dan zal er sprake zijn van vrijwillig naar elkaar toegroeien van gemeenten onder leiding van de Geest.

In dit verband passen trouwens alle bijbelse gegevens van waaruit is aangewezen dat er ook tussen plaatselijke kerken gemeenschap en daarmee een vorm van kerkverband bestaat. Die veronderstellen wij hier bekend.

Een conclusie daaruit is, dat het ook voor de invulling van de samenkomst te verwachten is dat er belangrijke punten van overeenkomst zijn tussen plaatselijke kerken. In de eerste plaats op die punten die direct normatief uit de Bijbel volgen. Maar ook op andere punten waar sprake is van een invulling van de christelijke vrijheid in eigen verantwoordelijkheid. Ook is het goed wanneer in christelijke eensgezindheid gestreefd wordt naar een evenwicht tussen vrijheid en gezamenlijkheid, vastheid en variatie.

In de tijd van het Nieuwe Testament bestaat er nog maar één generatie christelijke gemeenten. Voor latere tijden betekent deze conclusie ook dat er tussen de verschillende perioden van de kerkgeschiedenis overeenkomsten zullen zijn.

Nu bestaan er vandaag verschillende liturgische gewoonten in de verschillende kerken in de wereld. Bovendien kent ook de traditie meerdere stromen en perioden. Bij welke moeten wij ons dan aansluiten? In de eerste plaats zullen inhoudelijke overwegingen gelden: wat beoordelen wij in onze situatie en tijd als 'zo goed mogelijk'? Maar wanneer dat niet persé tot één conclusie leidt, kan ook het principe van de 'naaste' hier dienst doen. Zonder anderen uit te sluiten, houdt dit in dat je eerst aansluiting zoekt bij de eigen gereformeerde traditie sinds de zestiende eeuw, en bij de kerken waarmee je op dit moment één verband vormt.

Deze conclusie ondersteunt het hebben van een gezamenlijke orde van dienst, gegeven het feit van onze huidige kerkdiensten. Ook houdt zij in dat het een stuk van onze verantwoordelijkheid is om daarin de band met de kerk van eerdere tijden vast te houden en steeds weer te zoeken. Tegelijk onderstreept zij het feit dat zo'n orde niet het verloop van de samenkomst zo mag sturen dat er geen ruimte meer bestaat voor plaatselijke variatie in de invulling en aanpassing aan wat in een bepaalde situatie of tijd wenselijk is.

B GEEN WANORDE MAAR VREDE

De gezamenlijke omgang met God moet worden gekenmerkt door 'vrede' (1 Kor. 14). De achtergrond daarvan is dat God zelf een God van vrede is. Geen wanorde waarin individualisme en verwarring overheersen bij het gebruik van de gaven, past bij God. Maar wel het afstemmen van de gaven op elkaar en op het grote doel van de gezamenlijke opbouw.

Dat de HERE een God van vrede is, kan bekend zijn uit zijn openbaring in het Oude Testament. Zonder dat Paulus dat verband expliciet legt, is er zakelijk overeenkomst tussen deze vrede en de zorgvuldigheid van de gang van zaken rond het heiligdom destijds. Wij wijzen op psalmen als Psalm 48 en Psalm 122 waar de harmonische aanblik van Jeruzalem als het ware mee een stuk uitstraling van God zelf vormt.

Overigens legt Paulus' eerste brief aan Korinte dat verband wel indirect. De vrede tijdens de samenkomst dient de 'opbouw'. Dit woord 'opbouw' krijgt in Paulus' boodschap aan de eigenzinnige Korintiërs nadruk (bijvoorbeeld ook in hoofdstuk 8-10), en gaat terug op 1 Korintiërs 3 waar Paulus de gemeente typeert als Gods bouwwerk en Gods tempel, waarmee men zorgvuldig moet omgaan.

Ook in de brief aan Efeze sluit de beeldspraak van de onderlinge opbouw tot een welsluitend geheel (Ef. 4:16) aan bij de typering uit Efeziërs 2 dat de gemeente opgebouwd wordt tot een 'woonstede Gods in de Geest'. Ook met deze achtergrond trekken wij de conclusie dat

afspraken over de gang van zaken tijdens de samenkomst passen bij het stijlbesef dat de omgang met God ook in het Nieuwe Testament typeert. Nu gaat het niet zozeer om de noodzaak van eensgezindheid tussen verschillende gemeenten, maar om het dienen van de opbouw en het voorkomen van willekeur tijdens de samenkomst zelf.

C VOOR GOD ZO PASSEND ALS MAAR KAN

Er is nog een nadere concretisering van dit stijlbesef mogelijk. Ook in de inhoud van wat binnen de omgang met God gebeurt, is het passend om aan God recht te doen. Ook daarbij spelen op de achtergrond herinneringen aan het heiligdom in het Oude Testament.

Dat principe komt naar voren op het punt van de gehele christelijke levensstijl. Zo roept Paulus in Romeinen 12 ertoe op dat het offer van ons leven 'God welgevallig' zal zijn en op een niveau dat recht doet aan zijn barmhartigheid. Bij de nadere invulling wijst hij enkele algemene principes aan die om nog verdere concretisering vanuit de christelijke vrijheid vragen: het goede, welgevallige en volkomene.

Soortgelijke lessen vallen te trekken uit Filippenzen 1 waar Paulus bidt om fijngevoeligheid in het onderkennen van wat bij God past. En ook is opvallend Filippenzen 4 waar hij de gemeente oproept 'te bedenken' al wat waar is, waardig, rein, beminnelijk, welluidend etc. Dat brengt hij in direct verband met de typering van God als 'God van de vrede' (vergelijk de typering boven uit 1 Korintiërs 14).

Binnen het grote veld van het christelijke leven vraagt dit beginsel ook om toepassing op wat de gemeente doet in de gezamenlijke omgang met God en tijdens de samenkomst³².

Een voorbeeld van die toepassing van dat beginsel levert 1 Timoteüs 3:15. Paulus stelt daar dat het samenleven in het huis van de levende God vraagt om een passende stijl. In die uitdrukking 'huis van God' kan een directe zinspelning liggen op de tempel en de zorgvuldigheid die daar paste (vergelijk ook het vervolg: pijler en fundament van de waarheid). Maar in ieder geval is er zakelijk verband omdat het in beide gevallen erom gaat dat aan God zelf en zijn bedoelingen recht wordt gedaan.

Opvallend is verder dat net als in 1 Korintiërs 14 Paulus' woorden zelfs uitdrukkelijk mee slaan op wat er gebeurt tijdens de samenkomst. Hij roept op tot voorbeden en de juiste houding daarbij. Hij regelt iets rond het leren in de samenkomst. Later roept hij Timoteüs op tot 'voorlezen van de Schriften, aansporen en leren', kennelijk vanuit de voorlezen Schriften (1 Tim. 2; 4:13).

Dit laat op nog een andere manier het recht en de wenselijkheid zien van nadere afspraken over de gezamenlijke omgang met God, ook tijdens de samenkomst. Behalve eensgezindheid op hoofdpunten tussen verschillende gemeenten en harmonie met het oog op de onderlinge opbouw binnen een gemeente, zijn ook inhoudelijke bezinning en fijngevoeligheid nodig om wat wij doen zoveel mogelijk tot eer van God te doen.

Tenslotte benadrukken wij dat wij hiermee inhoudelijk geen invulling geven. Onverlet blijft de christelijke vrijheid. Wat wij hiermee wel gedaan hebben, is zoeken naar factoren die ons helpen om die vrijheid op een verantwoorde manier in te vullen. Kort samengevat komen deze hierop neer:

- eensgezindheid met andere kerken in de wereld, allereerst met die kerken waarmee wij daadwerkelijk gemeenschap beoefenen: uit de buurt, de regio, het land, de eigen cultuur etc;

---

³² Trim p stelt: "Niet de zorgvuldigheid, maar de *mon dighe id* markeert het verschil tussen het oude en nieuwe verbond (...) Dus zal de Here ons kennen aan de ijver en de zorgvuldigheid, waarmee wij als nieuw-testamentische kerk de vormen van de eredienst stellen, bewaken en zo nodig bijstellen (...) Vormkracht, zorgvuldigheid, gevoel voor decorum en leven-in-dankbaarheid zijn nodig voor het onderhouden van de eredienst", *Gemeente en haar liturgie*, 57.

- eensgezindheid met de kerk van alle eeuwen (allereerst met de eigen traditie);
- harmonie die de opbouw dient tijdens een samenkomst;
- bezinning op wat Gods eer tijdens een samenkomst optimaal recht doet.

5.4.7 Wat blijvend past in de gezamenlijke omgang met God

Als laatste onderdeel van deze paragraaf kijken wij nogmaals naar wat uit het Oude Testament bekend is over de concrete invulling van de gezamenlijke omgang met God tijdens de samenkomsten. Nu is de vraagstelling welke elementen daaruit mee moeten of kunnen gaan naar het Nieuwe Testament, en op welke manier.

Wij noemen de punten die wij vonden bij § 5.3.4:

A OFFERS

Christus' offer is blijvend actueel en maakt alle verdere offers overbodig. Toch gebruikt ook het Nieuwe Testament offerbeeldspraak. Bijvoorbeeld voor de toewijding van het leven aan God, zelfs tot in de dood (Rom. 12:1v, 1 Petr. 2:5, Fil. 2:17), voor de gebeden (Heb. 5:7, Opb. 8:3), voor een gift ter ondersteuning (Fil. 4:18, Heb. 13:16), voor de belijdenis van Gods Naam als opbrengst van de lippen, ook schuldbelijdenis, voor lofzegging (Heb. 13:15).

Omdat de samenkomst niet meer apart staat van het leven, kan niet worden gesteld dat dergelijke plaatsen spreken van de samenkomst. Anderzijds heeft de samenkomst binnen dat gehele leven nog steeds een plaats. Al past de offerceremonie niet meer, de momenten waarbij offers gebracht werden verdienen in de gezamenlijke omgang met God tijdens de samenkomst nog steeds aandacht.

Het doet daarom recht aan Gods eigen instructies wanneer de omgang met God (ook tijdens de samenkomst) momenten kent van schulderkenning en verzoening, van gebed en voorbede, van dank en toewijding, van lofprijzing, belijden van Gods Naam en gezamenlijke viering van zijn werk in het kader waarvan ook onderling liefdebetoon plaatsvindt.

Niet gezegd kan worden dat dit allemaal binnen elke samenkomst een plaats moet hebben. Wel kan dezelfde orde die wij bij de offers vonden, richtinggevend zijn voor de gang van zaken tijdens een samenkomst waarin meerdere van deze elementen een plaats ontvangen. Er is dan een beweging van schuldbelijdenis en verzoening naar lofprijzing en viering.

B ONDERWIJS

Zonder veel moeite zal ieder inzien dat onderwijs ook in het Nieuwe Testament mee gaat. Gods opdracht op dit punt heeft meer dan oudtestamentische kracht. Gods woorden en werken zijn alleen maar toegenomen en willen nog steeds de gemeente leren om met Hem te leven. Regelmatig onderwijs daarin blijft nodig, niet minder dan in het Oude Testament.

Wat wel passend is, is dat bij dit onderwijs de mondigheid van de christenen voortaan uitkomt. Dat betekent niet dat er geen speciale leraars meer zijn. Toch is hun positie anders dan in het Oude Testament. Zij spreken niet vanuit grotere begaafdheid met de Geest, maar vormen als leraar één van de gaven van de Geest.

Overigens valt al in de synagoge op te merken dat anderen aan het onderwijs mochten deelnemen. In hoeverre dat een speciale leiding van God was op weg naar de nieuwe bedeling kan in het midden blijven. De Schrift keurt het zeker niet af. Daarom hoeft binnen het Nieuwe Testament op dit punt de klok niet te worden teruggezet en mogen in beginsel ook anderen dan officiële leraars, mits ze daarvoor gaven hebben en het toegaat in goede orde, tijdens de samenkomst voorlezen en eventueel onderwijs geven.

C DE ZEGEN

Ook de zegen heeft geen aspect in zich, dat deze tot iets typisch oudtestamentisch maakt. Wanneer God in het Oude Testament tijdens de gezamenlijke omgang met Hem een

herkenbaar moment van zegenen instelt, is de conclusie waarschijnlijk dat wij er goed aan doen dit element ook in het Nieuwe Testament te bewaren.

Daarbij zijn wel enkele verschuivingen mogelijk. Gods zegen is de samenvatting van alles wat Hij voor zijn volk wil zijn. Alles wat zijn woorden en werken beloven, komt in één keer naar ons toe. Met de voortgang van die woorden en werken zal ook de inhoud van de zegenwoorden rijker mogen worden.

Niet langer is het nodig naar een bepaalde plaats te komen om Gods zegen te ontvangen. Gods zegen komt nu uit de hemelse gewesten, uit de handen van de Hogepriester die zegenend naar de hemel ging (Ef. 1, Luc. 24:51). Al in het Oude Testament kon je ook elkaar zegenen (vergelijk bijvoorbeeld de geschiedenis van de aartsvaders, Ri. 5:24, Ruth 2:4, 2 Kron. 31:8, Ps. 118:26, Spr. 27:14, 30:11, Mat. 5:44). Nog sterker in het Nieuwe Testament zal het zo zijn, dat het uitdelen van Gods zegen niet voorbehouden is aan speciale priesters.

Onzeker bleek of de zegen de afsluiting vormde van de samenkomst. Mocht dit het geval geweest zijn, dan is de noodzaak daartoe in het Nieuwe Testament minder. Een zegen ter afsluiting heeft ook iets te maken met een bijzondere lading die toegekend wordt aan het samenkomen op een bepaalde plaats. In het Oude Testament is dat passend, maar voor het Nieuwe Testament speelt dat geen rol. Wel kan het afscheidselement dat bij zegenen soms een rol speelt, die gewoonte nog steeds zinvol maken³³.

D WIE MAG NADEREN?

Niet meer van kracht zijn de voorschriften uit het Oude Testament over omstandigheden waarin men wel of niet mocht naderen tot het heiligdom. En evenmin gelden nog rituele reinigingen.

De gemeente is op elk moment en op elke plaats 'genaderd'. In die regels zat bovendien een opvoedkundig element.

Wat wel blijft, is de noodzaak om met reine handen en harten te naderen, en in de omgang met God niet schijnheilig te zijn. Dit heeft niet speciaal betrekking op de gezamenlijke omgang met God tijdens de samenkomst, maar omvat deze wel.

Tegen deze achtergrond staat bijvoorbeeld Jakobus 4:8 waar het naderen tot God gekoppeld wordt aan de noodzaak van ethische reiniging en schuldbelijdenis.

Ook valt te denken aan de samenkomst die Paulus beschrijft in 1 Korintiërs 5. Een zondaar die zich niet wil bekeren wordt daar niet toegelaten: 'doet wie niet deugt uit uw midden weg'. Tenslotte spreekt ook sterk wat Paulus stelt over de instelling waarmee men de samenkomst ingaat waar onder meer de tafel van Christus is aangericht: 'ieder moet zichzelf eerst kritisch toetsen' (1 Kor. 11:28).

E BIJZONDERE TIJDEN

In het bovenstaande is al betoogd dat de nadrukkelijk voorgeschreven getijden hoorden tot de oudtestamentische schaduwen. Tevens is gesteld dat het principe blijft dat God recht heeft op speciaal voor Hem gereserveerde tijden.

Niet voorgeschreven is dat deze aansluiten bij de werken van de HERE, zodat er een soort nieuwtestamentische feestcyclus ontstaat. Anderzijds kiest de christelijke kerk haar vierdag op de eerste dag van de week, de dag van de Here. Daarin sluit zij in een verantwoorde invulling van de christelijke vrijheid aan bij de werken van de HERE in Christus.

Daarom is het geen plicht, evenmin een noodzakelijke vormgeving van een Bijbels beginsel,

---

³³ Van Rongen, *Met al de heiligen III*, 186vv.

maar wel een mogelijke en verantwoorde invulling van de tijden in de gezamenlijke omgang met de HERE, wanneer er behalve die eerste dag ook andere christelijke feestdagen worden ingesteld.

F DE TROMPETTEN

Gods oudtestamentische voorschrift over de trompetten kunnen wij in verband brengen met de dag van Christus (vergelijk Joël 2 over de dag des HEREN). Dan zal de verschijning van de koning aangekondigd en onderstreept worden met bazuinen (1 Kor. 15, 1 Tess. 4). Dit signaalinstrument heeft dan ook een verzamelende functie: de gelovigen worden bijeen gebracht om Christus te ontmoeten. Ook in het boek Openbaring klinken 'bazuinen': daar zijn ze signaalinstrumenten die Gods oordeel aankondigen.

Verder blijft de zaak van het 'aandacht van God vestigen op het volk' en 'zijn verbond gedenken' actueel. God blijft zijn verbond gedenken. Alleen, nergens blijkt dat dit nog via trompetten moet plaatsvinden. Dat was kennelijk typisch een opvoedkundig element. Anderzijds blijft trompetgeschal een gewone menselijke uitdrukkingvorm om aandacht te wekken, indruk te maken, of feestelijkheid te verhogen. Zonder dat dergelijke elementen moeten, valt wel te stellen dat signaalinstrumenten (kerkklokken bijvoorbeeld) een dergelijke functie nog steeds kunnen vervullen.

Bovendien gold trompetgeschal (samen met andere instrumenten) als vorm van lofprijzing en eerbetoon aan God. Vooral bij de offers kwam dat naar voren. Ook die lof, waarbij mee muzikale mogelijkheden zijn ingeschakeld, blijft belangrijk.

G LOFZEGGINGEN DOOR ZANGERS EN ANDERE MUSICI

Al gezegd is dat de lof op God blijvend actueel is. Zijn woorden en werken geven daarvoor de aanleiding. Die zijn bij de overgang naar het Nieuwe Testament alleen maar rijker geworden. Dat vraagt om blijvende en zelfs in uitbundigheid toenemende lof op God.

Zoals de lofzegging bij Gods aardse troon permanent moest zijn, in overeenstemming met de hemel zelf, zo past zeker in het Nieuwe Testament permanente lof. Bijvoorbeeld Lucas 24:53, Handelingen 2:47, en Hebrëeën 13:15 maken duidelijk dat die 'voortdurende' lof typerend is voor het christelijk leven en samenleven. Hebrëeën 13:15 legt ook verband met het lofoffer bij de tempel³⁴. Hoewel dat niet speciaal de samenkomst betreft, geldt die conclusie ook daarvoor. Het samenzijn tot eer van God en tot zegen van de gemeente wordt als het goed is getypeerd door lofzegging op God.

Dat betekent dat er nieuwe lofliederen nodig zijn. Daarin zal de volle rijkdom kunnen uitkomen van Gods verder gaande woorden en werken. De liturgie in de hemel houdt de heilsgeschiedenis bij³⁵. Dan kan de aarde niet achterblijven. Tegelijk betekent de continuïteit met het Oude Testament ook dat de stijl van deze lofliederen gelijk moet blijven. Het gaat daarin nog steeds om de woorden en werken van de HERE, waarin Hij zich geeft aan zijn volk (zie verder hoofdstuk 8 van dit rapport).

In lijn met de conclusie die al eerder werd getrokken merken wij op, dat bij die lof op de HERE alle beschikbare middelen gebruikt mogen worden, die de kwaliteit en feestelijkheid bevorderen. Een voorwaarde daarbij is dat zij de inhoud van de lof dienen en geen eigen bedoeling daarnaast krijgen. Ook kan worden gesteld dat wij het binnen onze grenzen zo goed mogelijk moeten doen voor de HERE.

Zulke middelen zijn bijvoorbeeld: muziekinstrumenten, afwisselende zang, lichamelijke expressie (knielen, dansen, handgeklap, juichen, of misschien andere bij een tijd of cultuur passende vormen), speciale zangers of andere musici.

---

³⁴ Trimp, *Gemeente en haar liturgie*, 83 e.v..

³⁵ Van Rongen, *Met al de heiligen I/II*, 26-29.

Hiermee stellen wij niet dat op dit punt verplichtingen bestaan. Wel menen wij dat er vanuit de Schrift het volste recht bestaat om met dergelijke middelen de lof op God tijdens de samenkomst uit te voeren. Ook menen wij dat het onnodige armoede zou betekenen wanneer beschikbare mogelijkheden in dit opzicht onbenut blijven.

In de oudtestamentische liturgie kwamen wij verder vaste lofformules tegen. Met name wijzen wij op de woorden 'looft de HERE, want Hij is goed, zijn goedertierenheid duurt tot in eeuwigheid'. Daarnaast blijkt uit Jesaja 6 en Openbaring 4 dat ook het 'driemaal heilig' zo'n vast markerend punt is geweest (althans in de hemelse verering van God, maar toch ook in de joodse synagoge).

Ook op dit punt valt niet te spreken van een plicht, maar evenmin is er een reden waarom wij zulke vaste woorden zouden moeten vermijden zonder iets beters daarvoor in de plaats te stellen.

Ook de getrokken conclusies over het 'amen' blijven van kracht. Dus:

- a. Amen-zeggen is geen normatief voorschrift.
- b. Woorden van of over God, geuit door één of enkelen, vragen om openlijke instemming van de anderen.
- c. Bij gebruik van het woord 'amen' moeten wij aan de bedoeling van dat woord ook recht doen. Het is een uiting van instemming en bevestiging.

Evenzo houden andere acclamaties recht van bestaan.

H SAMENKOMEN

Al eerder trokken wij de conclusie, dat ook in het Nieuwe Testament gesproken moet worden van een opdracht van de HERE om samen te komen. De functie daarvan is wel gewijzigd, vanwege het wegvallen van een centrale heilige plaats. Ook zijn de tijden ervoor niet langer voorgeschreven. Maar het beginsel dat samenkomen hoort bij de gezamenlijke omgang met God is blijvend.

I SYNAGOGE

Hoewel niet met zekerheid gezegd kan worden welke aspecten van de synagoge-liturgie al stammen uit het de tijd van het Oude Testament, maken wij op één punt toch een opmerking.

Wij constateerden dat wat wij 'zang' noemen tijdens de synagoge-dienst meerdere functies had. Lezingen en gebeden kunnen gereciteerd of gezongen worden. Daarnaast bestond er psalmgezing.

Daarbij gaat het niet om een voorschrift, maar om een met de tijd samenhangende gewoonte.

Deze waarneming zet ons op het spoor van een belangrijk onderscheid. Zingen zelf is geen apart onderdeel van de samenkomst. Zingen is een manier van spreken³⁶. Het is een vorm waarin verschillende onderdelen gegoten kunnen worden.

Onderdelen van de samenkomst zijn bijvoorbeeld: schriftlezing, onderwijs, schuldbelijdenis, gebed, lofzegging. Deze onderdelen kunnen op meerdere manieren uitgevoerd worden. Dat hangt ook samen met tijd, mogelijkheden en cultuur. Ze kunnen bijvoorbeeld gesproken worden: door één, waarna anderen instemmen, of door allen gezamenlijk. Tevens kunnen ze gereciteerd worden. Ook kunnen ze gezongen worden. Vanuit 1 Korintiërs 14 kan zelfs een nader onderscheid worden aangewezen in de manier van lofzeggen/ -zingen: met het verstand of met de geest. Het gaat bij al die mogelijkheden om vormen die de inhoud willen

---

³⁶ Peter Brunner, *Zur Lehre vom Gottesdienst des im Namen Jesu versammelten Gemeinde*, in: K.F. Müller, W. Blankenburg (hrsg.), *Leiturgia I*, 295. Hij noemt de overgang van gesproken en gezongen woord vloeiend en wijst behalve op de synagogale praktijk ook op het 'Singen und Sagen' waarvan Luther sprak.

dienen.

Illustratief zijn de liturgieën van de oosterse kerk, waar allerlei onderdelen gezongen worden die in de gereformeerde traditie gesproken zijn. Tevens valt te wijzen op de gezongen lezingen en verkondiging in bijvoorbeeld cantates en motetten. Dit inzicht is belangrijk om onderscheid te maken tussen de verschillende momenten dat in een dienst zang en andere muziek klinken.

Een gezongen of gereciteerd gebed heeft een andere functie in de dienst dan een gezongen schriftlezing of verkondiging. En samen zijn deze weer verschillend van een gezongen lofzegging. Die onderscheiden momenten waarop zang kan functioneren, verdienen een eigen karakter. Het zou onjuist zijn, ze allemaal samen te vatten onder dezelfde noemer, namelijk zingen in de dienst

5.5 Het beeld van de samenkomsten in het Nieuwe Testament

Christus en zijn leerlingen hebben zich aanvankelijk aangesloten bij de synagoge en de tempelsamenkomsten. Daar konden de lof op God en het gebed plaatsvinden. Bovendien bood het onderwijs vanuit de Schrift gelegenheid om over Christus te spreken. Parallel daaraan (bijvoorbeeld Hand. 2:46) en - na een eventueel noodzakelijk afscheid van de synagoge - daarop volgend (bijvoorbeeld Hand. 18:7,8) hielden de christenen eigen samenkomsten.

Voordat wij verder gaan, merken wij op dat geen enkele plaats in het Nieuwe Testament normatief voorschrijft hoe deze samenkomsten hebben te verlopen. Wanneer wij de nieuwtestamentische teksten overzien, dan vallen ze op dit punt in twee categorieën uiteen:

- a. teksten die beschrijvend iets over de gang van zaken laten weten (bijvoorbeeld Hand. 2, Hand. 20, 1 Kor. 5, 1 Kor. 11, 1 Kor. 14, 1 Tim. 2);
- b. teksten waarin bij nadere analyse elementen uit een samenkomst te herkennen zijn. Bij de laatste categorie verschilt de mate van zekerheid of waarschijnlijkheid waarmee dit vastgesteld kan worden.

Dit betekent niet dat er rond de samenkomsten in het Nieuwe Testament in het geheel geen normatieve richtingwijzers te vinden zijn. In de eerste plaats blijft van kracht wat wij boven hebben uiteengezet over de manier waarop gegevens uit het Oude Testament al dan niet meegaan in het Nieuwe Testament. Verder zijn er weliswaar geen gerichte opdrachten rond de gang van zaken tijdens een samenkomst, maar wel treffen wij geboden aan om bepaalde handelingen te verrichten, waarbij samenkomsten het passende kader vormen (bijvoorbeeld om te bidden, te loven, de Schriften te lezen, te leren, elkaar op te scherpen, te delen).

Tenslotte heeft een beschrijving als in Handelingen 2 ook een normatief element in zich. In de door de Geest vervulde gemeente zijn elementen uit de daar geschetste gang van zaken typerend. In het onderstaande gebruiken wij op het voetspoor van anderen dat hoofdstuk als kader voor de gegevens³⁷.

5.5.1 Handelingen 2

Kort na de komst van de Geest valt de gemeente op door een sterke beoefening van de gemeenschap.

Men is elke dag bij elkaar: zowel voor bijeenkomsten in de tempel als voor gemeenschappe-

---

³⁷ Ook Brien en vat het beeld van de samenkomsten in het Nieuwe Testament samen vanuit Handelingen 2 (*Oriëntatie in de liturgie*, 71; 'Liturgie als dienst van de kerk', in: W. van 'tSpijker e.a., *De kerk*, 438). Hetzelfde doet K. Deddens, die stelt dat de apostolische kerk een liturgie kende die vergeleken met latere ontwikkelingen zeer eenvoudig was (*Het begon in Jeruzalem*, 110).

lijke maaltijden in particuliere huizen. Verder deelt men met elkaar. Dat komt uit in de verkoop van bezit om naar behoefte uit te delen. Verder blijkt het uit gemeenschappelijke maaltijden die ook een functie hadden in de zorg voor de armen en zwakken (Hand. 4, Hand. 5, Hand. 6).

Binnen die sterke gemeenschapsbeoefening komen met name twee activiteiten naar voren:

- De apostelen geven nader onderwijs, waarnaar men intensief luistert en waaraan men trouw is (vergelijk ook Hand. 6). Over dit onderwijs valt op te merken dat het aansluit bij de Schriften. Uit de voorbeelden van apostolisch onderwijs (Hand. 2, Hand. 3, Hand 7., Hand. 10, Hand. 13 etc) is dat duidelijk. Op dat punt zetten zij Jezus' eigen onderwijs uit de Schriften voort (vergelijk bijvoorbeeld Luc. 4, Luc. 24).
- Men verricht gezamenlijke gebeden, waarvan Hand. 4:24-30 een voorbeeld biedt.

Onderwijs en gebed vinden plaats in de tempel (Hand. 3,4), later op andere publieke plaatsen, maar ook in de huizen waar men samen is (Hand. 6:4, 12, 20:20). Verder vallen de gelovigen op doordat zij God loven (Hand. 2:47). Daarin gebeurt hetzelfde als in Handelingen 2:11, waar zij door de Geest spreken van Gods grote daden in Christus. Ook zien wij later telkens hoe mensen die zich bij de gemeente voegen, God loven (Hand. 10:46).

Aparte bespreking verdient de vraag of het bij het genoemde breken van het brood gaat om de maaltijd van de Heer, of niet. In de exegetische worden beide opvattingen verdedigd. Meestal betreft men hierbij ook Handelingen 20:7, waar sprake is van een samenkomst van christenen aan huis 'om brood te breken'. Tijdens die samenkomst houdt Paulus een lange toespraak om onderwijs te geven.

De genoemde uitdrukking duidt als zodanig niet speciaal op het avondmaal. Het is een gewone zegswijze voor een maaltijd. Toch krijgt Handelingen 2:46 dan iets dubbels: direct na het genoemde breken van het brood aan huis lezen wij over het gebruiken van de maaltijden. Dit wordt verklaarbaarder wanneer dit broodbreken op iets bijzonders duidt.

Bovendien vertonen Lucas' geschriften op dit punt een bepaalde lijn: van Lucas 22 via Lucas 24 naar Handelingen 2 en Handelingen 20. Jezus breekt het brood vlak voor zijn lijden. Hij neemt die draad weer op als Hij de Emmaüsgangers vanuit de Schrift heeft uitgelegd dat de Christus moest lijden om in zijn heerlijkheid in te gaan. Daarna horen wij over het brood breken als typerend voor de gemeente. Ook wanneer het in Handelingen 2 niet direct gaat om het avondmaal, is er daarom wel een verbindend motief: de maaltijd kent een gemeenschaps-onderhoudend karakter. Daarbij gaat het niet alleen om onderlinge gemeenschap, maar ook om die met de opgestane Heer.

Ook wijzen wij op de bepaalde lidwoorden in Handelingen 2:42 (o.m. 'het' breken van het brood). Die kunnen goed verklaard worden wanneer Lucas, schrijvend in later tijd, typeert vanuit in zijn tijd nog steeds bekende karakteristieken van het leven van de gemeente. Gezien andere gegevens uit het Nieuwe Testament en enkele vroegchristelijke tradities behoorde het avondmaal in ieder geval later bij die karakteristieken. Terugkijkend op die eerste periode in Jeruzalem ziet Lucas de maaltijden van toen dan minstens in één perspectief met het avondmaal zoals hij dat in zijn tijd kent³⁸.

Daarom concluderen wij dat er veel voor spreekt om ook het avondmaal te beschouwen als typerend voor het leven van de gemeente. Daarbij moet genoteerd worden dat de maaltijd van Handelingen 2 aanvankelijk elke dag gevierd is. De atmosfeer waarin deze plaatsvond was er één van eenvoud van hart en blijdschap. Bij die blijdschap staat een woord dat ook 'juichen' of 'jubelen' kan betekenen. Dat is al in het Oude Testament de passende reactie op

---

³⁸ Trim p merkt op dat het niet aangaat deze breking van het brood zonder meer te vereenzelvigen met onze praktijk van avondmaalsviering. Maar met name vanwege de door hem als typerend geziene vreugde ziet hij toch een verband (*Gemeente en haar liturgie*, 112v). In die richting schrijft ook Van Rongen (*Met al de heiligen I/II*, 44v).

Gods grote daden (bijvoorbeeld Ps. 98)³⁹.

5.5.2 Liturgie in Hand 13?

In Handelingen 13:2 is sprake van 'vasten bij de dienst'. Voor 'dienen' staat daar het woord 'leitourgeoo'. Kan dit vers gebruikt worden als 'liturgisch' gegeven?

De vertaling is enigszins misleidend. Letterlijk staat er: 'de Here dienende en vastende'. Het vasten kan het best worden opgevat als de nadere invulling van het 'dienen'. Gezien bijvoorbeeld vers 3 is het een begeleidend verschijnsel bij het gebed. Er is dus niet sprake van 'de dienst' als een vaste liturgische grootheid.

Bovendien gaat het om het dienen door profeten en leraars. Het geheel van de gemeente blijft buiten beeld. Het is wel waarschijnlijk dat deze voorgangers zelf bijeen zijn gekomen voor gebed. Maar uit niets valt af te leiden dat heel de gemeente daarbij is.

Zelfs ligt het tegendeel voor de hand. Deze profeten en leraars zijn 'verspreid over de gemeente aldaar' (kata ten ousan ekklesian). Dat kan het volgende beeld opleveren. Zij functioneren in de verschillende samenkomsten in gemeente-huizen door heel de stad, maar houden nu een vastentijd als onderdeel van hun toewijding aan God en komen in dat kader vanuit die verschillende 'wijken' samen voor een gebedsbijeenkomst.

Dit gegeven zegt dus weinig over de invulling van samenkomsten van de gemeente. Het kan niet worden gebruikt om een koppeling te leggen tussen het bijbelse 'leitourgeoo' en onze liturgie. Wel bevestigt het het bestaan van aparte samenkomsten voor gebed⁴⁰.

5.5.3 Onderwijs

Verschillende van de genoemde karakteristieken voor de gemeente die uit Handelingen 2 naar voren kwamen, keren op andere plaatsen terug. Wij gaan daarvan iets na en beginnen met het onderwijs van de apostelen. Zij vertrouwen hun leer toe aan de verschillende gemeenten (1 Kor. 15:1-11; 1 Tim. 3:15). Daarbinnen zijn mensen aangesteld die overeenkomstig die leer moeten onderwijzen (Hand. 20, 1 Tim. 3, Tit. 1). In dit onderwijs functioneren de Schriften, aanvankelijk alleen van het Oude Testament, later ook van de apostelen zelf. Deze worden voorgelezen, waarna er in het licht van de vervulling in Christus lering, opwekking, correctie en toerusting uit volgen (1 Tess. 5:27; 1 Tim. 4:13; 2 Tim. 3:15,16; 2 Petr. 3:15; Kol. 4:16; Opb. 1:3; Mat. 24:15).

Die lering komt niet alleen voort uit de Schriften, maar ook via profetische uitingen. Die worden getoetst, waarna er onderwijs en opwekking uit kunnen voortkomen (1 Kor. 14:31; 1 Tess. 5:19-21).

Wat betreft de gang van zaken merken wij op dat verschillende mensen daarbij hun bijdragen mochten leveren, hoewel Paulus in 1 Korintiërs 14 het aantal tegelijk optredende profeten beperkt tot twee of drie ten hoogste (één mag dus ook).

Bovendien kon de lering ook tot stand komen via een gesprek of discussie (1 Kor. 14). Behalve de profeten en leraars mochten daaraan ook anderen deelnemen, in ieder geval door navraag te doen. Er waren ook vrouwelijke profeten (1 Kor. 11). Zij gaven wel hun profetie door, maar moesten in die leerdiscussie zwijgen.

---

³⁹ Van der Werf, *Kleine Liturgiek*, 21v.

⁴⁰ Van der Werf spreekt over 'hetgebed van een kleine gebedsgemeenschap' (*Kleine Liturgiek*, 7). Zo ook Brienens, *Oriëntatie in de liturgie*, 10.

Verder kan verondersteld worden dat de mogelijkheden op dit punt zeker niet minder zijn geweest dan in de synagoge, waar volwassen mannen in voorlezing en onderwijs konden deelnemen.

Op dit punt stelden wij al eerder vast, dat de HERE zelf dit onderwijs nodig vindt. Wij bespreken hier niet de vragen rond het verschijnsel van de nieuwtestamentische profetie. In ieder geval kunnen wij concluderen dat voorlezing van de Schriften en daarbij aansluitend onderwijs een opdracht van God is.

Wat betreft de geschetste gang van zaken is alleen iets bekend over de samenkomsten in Korinte. Hoe het op andere plaatsen toe ging, blijft buiten beeld. Wij stellen vast dat het zo zou mogen en kunnen, maar dat nergens uit volgt dat het zo moet.

5.5.4 Gebeden

De roeping tot gebed en dankzegging treffen wij in het Nieuwe Testament herhaaldelijk aan. Op veel van die plaatsen kan gedacht zijn aan de samengekomen gemeente. Maar haast nergens is dit bewijsbaar.

Wel waarschijnlijk is dit in Rom. 8:15 en Gal. 4:6. Daar is sprake van het samen roepen: Abba, Vader. En in Ef. 2:18 gaat het over de toegang die joden en grieken in de gemeente samen hebben tot de Vader. Voor de hand ligt het daarbij ook te denken aan de praktijk van het gezamenlijk hardop uitspreken van gebeden, gedeelten daarvan, of het gezamenlijk instemmen met het gebed van een. De dubbele aanspraak 'abba' en 'vader' laat zien dat de ene Geest in verschillende talen het ene gebed tot God leert opzenden. Zo was de situatie daadwerkelijk in verschillende gemeenten destijds.

Niet bewijsbaar is of hierbij het 'Onze Vader' gebruikt is. Oorspronkelijk gaf Jezus dit gebed voor de binnenkamer, hoewel de gebedstijd wel samenviel met het publieke gebed in de tempel (het is Jezus' alternatief voor het bidden van de farizeeën op de straten tijdens het gebedsuur).

In de tijd na het Nieuwe Testament is het 'Onze Vader' in ieder geval al vrij spoedig aan te wijzen in de liturgie. In oosterse liturgieën bijvoorbeeld werden de vragen van het 'Onze Vader' door heel de gemeente gezamenlijk gezegd. Daarna sprak de voorganger de lofprijzing uit, waarop de gemeente 'amen' zei⁴¹.

Typerend voor het gebed van de christenen is ook dat het zich rechtstreeks kan richten op Christus. Dat komt bijvoorbeeld uit in de acclamatie 'Maranatha' (1 Kor. 16:22). Met deze gezamenlijke roep van de kerk om de komst van haar Heer besluit de Schrift (Opb. 22:20).

Wanneer Romeinen 8:15 spreekt van gezamenlijk gebed, kan dit doorgetrokken worden naar Romeinen 8:18-30. Daar staat het smekend roepen van de gemeente in het kader van de roep die uit heel de schepping tot God opklinkt. Het wordt gedragen door het zuchten van de Geest. Eerder stelden wij vast dat er eenheid is in de lof op God door al zijn werken: de gemeente looft God in de ruimte van heel zijn schepping. Nu voegen wij daaraan toe dat er een soortgelijke eenheid is in het smekend roepen tot God vanuit zonde en lijden. Ook daarbij staat de gemeente in de samenhang van heel de schepping. Het gebed van de in Christus verlostte gemeente is tegelijk voorbede voor de schepping⁴².

---

⁴¹ J. van Bruggen, 'Abba, Vader!' in: C. Trimp (red), *De biddende kerk*, 16v.37v.

⁴² Landman laat zien hoe in de Schrift het 'aanroepen van Gods naam' al in Genesis 4 niet los staat van de situatie van aardbodem en schepping en daarom moet plaatsvinden in de context van heel de schepping (*Ruimte van de Naam*, 2v, 4v, 8v, 11, 91).

Verder sporen de apostelen de gemeenten aan tot allerlei vormen van gebed: o.m. smeking, dankzegging, voorbede (Ef. 6:18vv, Fil. 4:6, Kol. 4:2, 1 Tess. 5:17, 1 Tim. 2:1).

Die laatste tekst gaat duidelijk over het gezamenlijk gebed van de gemeente. Paulus leert iets over de passende inhoud van de voorbede: die moet zijn voor alle mensen, in het bijzonder voor hooggeplaatsten.

Uit andere plaatsen (als Rom. 15:30, Fil. 1:19, 2 Tess. 3:1) volgt ook de noodzaak van voorbede voor de voortgang van het evangelie.

Verder leert Paulus hoe de juiste houding tijdens het gebed is. Uit 1 Tim. 2 (en ook uit 1 Kor. 11) blijkt dat het gebed van de samengekomen gemeente uitgevoerd kon worden door meerdere gewone gemeenteleden, zowel mannen en vrouwen.

5.5.5 Maaltijd

Opvallend is dat het avondmaal in de rest van het Nieuwe Testament niet vaak naar voren komt. Eigenlijk geeft alleen de eerste brief aan Korinte verder inzicht.

a. In 1 Korintiërs 5 is sprake van een bijeenkomst om samen te eten. Daarbij moet een openlijke zondaar uit de gemeente, die zich niet bekeert, geweerd worden.

b. In 1 Korintiërs 10 is sprake van de 'tafel des Heren'.

In de eerste plaats merken wij iets op over de gebruikelijkheid van deze ceremonie. Paulus corrigeert de gemeente op een punt van de dagelijkse leefpraktijk: namelijk de deelname aan de regelmatig plaats hebbende heidense offermalen. In dat kader grijpt hij naar het avondmaal als appèlgrond. Dat moet wel betekenen dat dit een centraal onderdeel van het gemeente-leven was. Ook de voor de hand liggende relatie van de betreffende passage met 1 Korintiërs 10:3,4 (geestelijk voedsel eten, geestelijke drank drinken) wijst indirect op het avondmaal als typerend voor het gemeente-zijn.

Uit 1 Korintiërs 10 valt ook iets op te maken over de gang van zaken. Het gaat over de beker, 'waarover wij de dankzegging uitspreken'. En over het brood, 'dat wij breken'. Bovendien is sprake van het delen van allen in het ene brood. Kennelijk is die dankzegging of lofprijzing iets gezamenlijks. En waarschijnlijk ging er één stuk brood rond waarvan ieder een stuk afbrak.

Overigens wijzen wij erop dat ook hier de uitdrukking 'brood breken' voorkomt, waarvan wij in Handelingen 2 waarschijnlijk achtten dat zij minstens indirect sloeg op het avondmaal. Tenslotte legt 1 Korintiërs 10 een relatie tussen de maaltijd en oudtestamentische offermaaltijden. De deelname daaraan geeft gemeenschap met het altaar. Zo geeft het avondmaal gemeenschap met de dood van de Heer. Daarbij valt te bedenken dat die offermaaltijden momenten van viering waren in de tempel-samenkomsten. Daarbij klonk de lof en dank voor God, bij de beker (vergelijk Ps. 116). Hier ligt verband met de beker der dankzegging bij het avondmaal. Het avondmaal heeft iets van het oudtestamentische lof- of vredeoffer.

c. Ook 1 Korintiërs 11 spreekt over het avondmaal. Daaruit ontstaat een nog scherper beeld. Paulus spreekt heel algemeen over de samenkomsten. Die zijn niet tot zegen, vanwege een misstand die het avondmaal bederft. Bijvoorbeeld in vs 20 lijkt er een vanzelfsprekende koppeling tussen samenkomen en gebruik van de maaltijd van de Here. Ook de woorden 'zo dikwijls gij dit doet' (vs 25) duiden op terugkerende regelmaat, al geven ze geen frequentie aan.

Bovendien betreft het een misstand bij de gewone maaltijd waarin het avondmaal kennelijk was ingebed. Deze maaltijd heeft evenals in Handelingen 2 een functie in de onderlinge gemeenschapsbeoefening en hulpverlening. Paulus' scherpe kritiek vanuit het ten oordeel (en dus niet ten zegen, vergelijk vers 17) zijn van de avondmaalsviering is alleen maar doeltreffend wanneer deze ook werkelijk als regel bij zulke maaltijden voorkwam en de samenkomsten typeerde. Dit alles leidt tot de conclusie dat (één van?) de gewone samenkomsten in Korinte als regel ook avondmaal kende(n). Het blijft onzeker of het daarbij gaat

om dezelfde samenkomsten als waarover 1 Korintiërs 14 spreekt⁴³.

1 Korintiërs 11 maakt ook duidelijk dat avondmaal vieren een verkondigend doel heeft. Dat bekendmaken van de dood van de Heer zit in de handelingen op zichzelf, zoals 'gedenken' aan het Pascha tot stand kwam door samen iets te doen. Daarnaast valt er een relatie te leggen met de dankzegging of lofprijzing bij de beker⁴⁴.

Ook treffen wij hier het woord 'gedachtenis' aan. Dat laat zien dat het avondmaal een soortgelijke functie heeft als destijds het Pascha. Deze maaltijd houdt de herinnering levend aan Gods werken van verlossing en Gods woorden uit het verleden, in het heden ('verkondigt') en op weg naar de toekomst ('totdat Hij komt').

Over het tijdstip van deze samenkomst valt op te merken dat dit in de namiddag of in de avond moet hebben gelegen. Dan is er gelegenheid om samen te eten. Bovendien komen armere gemeenteleden kennelijk later (11:22). Een voor de hand liggende reden is dat hun werkdag (bijvoorbeeld als slaven) langer duurde⁴⁵.

Niet zeker is op welke dag of dagen in de week dit maal plaatsvond. Het kan gaan om dagelijkse bijeenkomsten zoals in Handelingen 2. Ook kan de situatie al zijn zoals bekend is uit de tijd na het Nieuwe Testament: vroeg in de ochtend van de eerste dag van de week was er een samenkomst, en 's avonds opnieuw. In die tweede samenkomst vond de maaltijd plaats.

Voor wekelijkse maaltijden valt een parallel te trekken met het jodendom. Op de avond waarmee de sabbat begon (en op de sabbat zelf) had men de gewoonte om samen te eten⁴⁶. Overigens blijft deze parallel een hypothese.

Nu we zowel uit Handelingen 2 als uit de rest van het Nieuwe Testament enkele gegevens rond het avondmaal naar voren hebben gehaald, past een korte bespreking van de verschillende visies over het avondmaal in het Nieuwe Testament.

Een wat oudere visie stelt dat de viering van het avondmaal de kern is geweest van de christelijke eredienst. Daarin ging het om de presentie van de verhoogde Christus. Met de joodse synagoge als achtergrond kwam daarnaast een meer catechetische woorddienst. Soms ging deze visie samen met een dialectische opvatting over de ontwikkelingsgang van de apostolische kerk: de eredienst zou een synthese zijn van joodse en hellenistische invloeden (respectievelijk synagoge en maaltijd). Deze visie heeft echter onder meer als achtergrond de schriftkritische gedachte dat Bijbelteksten niet zozeer geschiedenis willen vertellen, maar een bepaalde 'Sitz im Leben' weerspiegelen. In dit geval zouden ze dus hun achtergrond hebben in de liturgische praktijk van de oude kerk. Bovendien is de dialectische kijk op de apostolische kerk een verouderde schriftkritische speculatie.

Een wat ander accent ontstaat bij hen die weliswaar ook het avondmaal beschouwen als centrum van de toenmalige eredienst, maar opkomen voor een oorspronkelijke eenheid ervan met de woorddienst. Hun argument is vooral dat Handelingen 2 direct de liturgische

---

⁴³ Van Rongen stelt bijvoorbeeld met veel anderen, dat het in 1 Korintiërs 14 gaat om een woorddienst en in 1 Korintiërs 11 om een avondmaalsdienst. Dit is mogelijk, gezien de latere praktijk in de kerk, maar blijft strikt genomen toch een hypothese waarvoor nadere argumenten ontbreken (*De gemeente en haar liturgie I/III*, 43). Overigens stelt hij later dat het niet zeker is, dat beide 'diensten' afzonderlijke samenkomsten inhielden (a.w., 46).

⁴⁴ Landman schrijft concluderend na een bespreking van de term 'gedenken': "In het gedenkend vieren hebben verbale en non-verbale elementen beide hun plaats..." (*Ruimte van de Naam*, 91).

⁴⁵ J.P. Versteeg, 'Het avondmaal volgens het Nieuwe Testament', in: W. van 't Spijker, W. Balke, K. Exalto, L. van Driel (red), *Bij brood en beker*, 11.

⁴⁶ M.A. Vrijlandt, *Liturgiek*, 16.

praktijk van de apostolische kerk weerspiegelt⁴⁷. Dat hoofdstuk kan echter wel gezien worden als beschrijving van wat typerend is voor de gemeente, maar uit niets blijkt dat hier de gang van een oude liturgie getekend wordt. Daarom is er geen conclusie mogelijk over de vraag of de daar genoemde karakteristieken altijd in combinatie met elkaar moeten voorkomen. Illustratief is dat onderwijs en gebeden ook plaatsvonden bij de tempel: daar zal geen maaltijd gevierd zijn. Bovendien spreken beschrijvingen van latere samenkomsten (Hand. 4, Hand. 12) niet van al deze elementen in combinatie met elkaar. Vooral het gebed krijgt dan nadruk.

Anderzijds is het waarschijnlijk dat dagelijkse maaltijden (met eventueel avondmaal) niet altijd vergezeld zijn geweest van onderwijs uit de Schriften. Bovendien ontdekten wij dat de identificatie van de maaltijden van Handelingen 2 en het avondmaal niet te vlot moet plaatsvinden.

In latere verhandelingen keert dan ook de visie terug, dat de apostolische kerk meerdere samenkomsten van verschillend karakter kende. Naast frequente liefdemaaltijden (met in dat kader avondmaal zoals in Korinte) waren er frequente bijeenkomsten van Woord en gebed. Ook de vroegste tradities over de na-apostolische kerk wijzen eerder in die richting (Plinius). Bronnen als de Didachè en Justinus die de eenheid van woorddienst en tafel kennen, dateren van nog weer een halve eeuw later. Zelfs is gesteld dat pas vanaf de vierde eeuw die eenheid onverbreekelijk werd⁴⁸.

Daarbij wordt de mogelijkheid opgehouden en zelfs waarschijnlijk genoemd dat het avondmaal als vervulling van het joodse Pascha oorspronkelijk slechts één keer per jaar werd gevierd. Later (bijvoorbeeld in Korinte) zou het avondmaal dan ineengeschoven zijn met de frequente gemeenschapsmaaltijden uit Handelingen 2⁴⁹. C.J. den Heyer, die deze visie naar voren brengt, maant ons ertoe de grenzen van onze kennismogelijkheden in dit opzicht niet al speculerend te overschrijden. Hij meent dat deze verleiding niet denkbeeldig is. De meesten willen over het avondmaal in de apostolische kerk meer weten dan mogelijk. Onomwonden stelt hij ook dat er wat betreft de periode van het Nieuwe Testament voor antwoorden op deze vragen geen buiten-bijbelse bronnen bestaan. Veel liturgische literatuur werkt weliswaar met vermeende bronnen, maar deze werkwijze is methodisch niet verantwoord⁵⁰.

Wij sluiten ons bij die voorzichtigheid aan, maar menen dat deze niet overdreven moet worden. Uit 1 Korintiërs 10 en 11 konden wij toch enkele conclusies trekken, bijvoorbeeld over de frequentie. Het gaat ook niet aan om daarvan te zeggen dat wij alleen iets weten over Korinte en dat daarmee nog niets gezegd is over andere gemeenten. Paulus grijpt in 1 Korintiërs 11:23vv juist terug op de apostolische traditie die hij in zijn onderwijs doorgeeft aan de gemeenten. Dat onderwijs gaf hij niet in enkele maar in alle gemeenten (vergelijk 1 Kor. 11:2.16, 1 Kor. 15:1,2).

---

⁴⁷ Peter Brunner, 'Zur Lehre vom Gottesdienst des im Namen Jesu versammelten Gemeinde', in: K.F.Müller, W. Blankenburg (hrsg), *Leitourgia I*, 285. 333v; R. Stählin, 'Die Geschichte des christlichen Gottesdienstes von der Urkirche bis zur Gegenwart', in *a.w.*, 8. 13. A. Houssiau in: *De liturgische viering op de zondag*, 56.

⁴⁸ G.C. van der Kamp ('Liturgische bewustwording' in: M.E. Brinkman (red), *100 jaar theologie*, 196-203) bespreekt de visie van G.N. Lammens, die sterk pleitte voor het samengaan van de twee brandpunten 'Schrift en tafel'. Hij merkt op dat in de vroege kerk deze koppeling toch niet zo vanzelfsprekend was. Het gaat volgens hem niet aan te stellen, zoals sommigen doen, dat een kerkdienst zonder avondmaal eigenlijk incompleet is. Overigens pleit hij wel voor frequentere avondmaalsvieringen. Vergelijk verder Deddens, *Waar alles van Hem spreekt*, 13v; en Van der Werf, *Kleine liturgiek*, 22v. De gegevens uit o.m. Plinius, Didachè en Justinus Martyr worden samenvattend doorgegeven door Van Rongen, *Met al de heiligen I/II*, 48-56.

⁴⁹ C.J. den Heyer, *De maaltijd van de Heer. Exegetische en bijbeltheologische studie over Pascha en Avondmaal*. Kampen, 1990, 81 e.v..

⁵⁰ Den Heyer, *De maaltijd van de Heer*, 87.

Ook merken wij op dat de verbinding met het Pascha niet persé wijst in de richting van een oorspronkelijk eenmalige viering per jaar. Het Pascha is voor een deel een zondoffer, herinnerend aan Gods eenmalige genadige bevrijdingsdaad, maar voor een ander deel een verkondigende en lofprijzende maaltijd met een feestelijk en uitbundig karakter. Dat laatste aspect van het Pascha komt overeen met het lof- of vredeoffer dat met regelmaat in de tempel gebracht werd. Ook daarbij gaat het erom elkaar en de volken lofprijzend Gods grote daden te verkondigen en in dat kader barmhartigheid te betrachten. Daarmee komen ook weer de maaltijden uit Handelingen 2 in het vizier, die datzelfde karakter hebben. Ook tegen de achtergrond van 1 Korintiërs 10 bleek het avondmaal zo te typeren: vervulling niet alleen van het eenmalige Pascha, maar ook van het frequente en feestelijke lofoffer⁵¹.

Wij kunnen op grond van het Nieuwe Testament niet stellen dat elke samenkomst van de gemeente avondmaal moet bevatten. Maar minstens kan de conclusie getrokken worden dat het avondmaal al in de tijd van de apostelen net zo typerend werd voor de gemeente als de andere elementen uit Handelingen 2 en frequent gevierd werd. Evenals in het lofoffer komen kernmomenten uit de omgang met God erin samen: gemeenschap met Christus' werk van bevrijding, lofprijzing, onderlinge gemeenschap en hulpbetoon, verkondiging en onderricht. Tegen deze achtergrond en in het licht van de praktijk van het Nieuwe Testament rond dagelijkse gemeenschappelijke maaltijden en later - minstens - wekelijkse avondmaalsvieringen menen wij dat er veel pleit voor frequente (bijvoorbeeld wekelijkse) viering van de maaltijd.

5.5.6 Lofzeggingen

Boven schreven wij dat te verwachten valt dat de opdracht om God te loven in het Nieuwe Testament alleen maar uitbundiger zal uitkomen. Dat zal ook de gezamenlijke omgang met God typeren.

Sporen van die lof troffen wij aan rond de avondmaalsviering. Verder wijzen wij op de zelfonderbrekingen in de apostolische brieven ten gunste van lofzeggingen op God en Christus. Ook in de Openbaring aan Johannes treffen wij tal van lofzeggingen aan (Vergelijk bijvoorbeeld Rom. 9:5; 11:33-36; 16:27, Ef. 3:21, Fil. 2:11, 1 Tim. 1:17, 1 Petr. 4:11, Opb. passim).

De hypothese dat zich daarin ook een belangrijk stuk christelijk leven en samenleven weer spiegelt, heeft een grote mate van waarschijnlijkheid. Alleen al omdat de genoemde geschriften aan de bijegekomen gemeenten werden voorgelezen.

Ook uit 1 Korintiërs 14 blijkt het belang van lofzeggen of -zingen tijdens de samenkomst. Men kon zelf een (nieuw?) lied meebrengen. Ook de daar voorkomende woorden 'dankzegging' en 'zegen' moeten worden betrokken op het loven van God, met als bijkomende bedoeling de opbouw van elkaar. 'Zegen' komt in deze betekenis in het Oude Testament voor (bijvoorbeeld Ps. 103) en is ook in de latere synagogeliturgie bekend als een vorm waarin God geloofd werd (de 'beracha').

Verder draagt Paulus met zoveel woorden op om God te eren en te danken met lofliederen. De opstapeling van synoniemen in dat verband suggereert iets van de uitbundigheid van deze lof (Ef. 5:19; Kol. 3:16).

Duidelijk is dat het bij deze liederen gaat om nieuwe nieuwtestamentische liederen, waarin Gods verdergaande grote daden in Christus en de Geest vermeld worden. Daarin blijft

---

⁵¹ Ook Landman laat zien dat het pascha een lof- of vrede-offer was. Hij laat sterk de eenheid uitkomen tussen het lofoffer en het avondmaal (*Ruimte van de Naam*, 191vv). Vergelijk ook Van Rongen, *Met al de heiligen III*, 172v; en Trimp, die ook nadruk legt op het vreugdevolle karakter van het avondmaal ('Sacrificium laudis', in C. Trimp (red), *De biddende kerk*, 196-203; en *Gemeente en haar liturgie*, 112v). Trimp schrijft in verband met Heb. 13:16 en Hand. 2:46: "Het lofoffer is konfessie en konfessie vraagt om avondmaal en avondmaal vraagt om diakonie!" a.w., 89).

tevens continuïteit met Gods eerdere werken. Een voorbeeld daarvan biedt het lied van 'Mozes en het Lam' uit Openbaring 15.

Tevens blijkt dat deze lofzegging mee de functie heeft van 'onderling spreken, leren en terechtwijzen' vanuit Gods Woord⁵². Dat komt overeen met wat wij vonden in het Oude Testament. In de lof vertoont zich het Woord van de Geest dat royaal in de gemeente woont. Die lof is zelfs een uitingsvorm bij uitstek van het vervuld zijn met de Geest (Ef. 5:19, vervullingen met de Geest in Handelingen). Dat bleek ons ook bij de tekening van de gemeente in Handelingen 2.

Behalve lofzeggingen aan het adres van God de Vader kent het Nieuwe Testament ook directe lofzeggingen op Christus. Gods verdergaande openbaring vraagt daarom. Deze lof op Christus is voortaan typerend voor de gemeente en dus ook voor de gezamenlijke omgang met God tijdens de samenkomsten. Zij hoort daarin een plaats te hebben. Een duidelijke stimulans daartoe geeft het boek Openbaring, bijvoorbeeld in Openbaring 5. Het Lam dat regeert in Gods troon is het eerbetoon van alle schepselen waard.

Ook het gebruik van het woord 'amen' is gebleven. Na de lofzeggingen in de brieven en de Openbaring treffen wij het aan. Daarnaast geeft 1 Korintiërs 14:16 aan dat op (lof)woorden van een ander de toehoorder zijn 'amen' uitspreekt.

Wat nergens in het Nieuwe Testament voorkomt, is het gebruik van muziekinstrumenten. Alleen in de Openbaring treffen wij ze aan, maar in verband met het toekomstige feest voor Gods troon. Daaruit kunnen geen conclusies getrokken worden. Het zou kunnen zijn dat dit in lijn is met de synagoge waar evenmin muziek een plaats had. Eveneens kan het te maken hebben met het pioniersstadium van de gemeente, zodat daarvoor de middelen nog niet bestonden. Zelfs kan de urgentie van strijd en lijden inzet voor dergelijke elementen hebben overtroffen. Anderzijds volgt uit het niet vermelden ervan in het geheel niet dat zij daadwerkelijk niet voorkwamen.

Evenmin treffen wij veel sporen aan van afwisselend spreken of zingen. Wel is dat element aanwezig in enkele van de lofzeggingen uit Openbaring. Ook vinden wij het een gewettigde veronderstelling dat mensen met een nieuw lied bij zich dit zelf als voorzanger voorzongen, waarna de anderen instemden of elke regel herhaalden (1 Kor. 14). Dat laatste past bij de sponsorerische zangpraktijk in de synagoge, en in het oosten als zodanig.

De conclusie die wij eerder trokken blijft staan: op dit punt schrijft de Bijbel niets normatief voor. Er hoeft dus niets. Wel is er het recht en de roeping om gebruik te maken van beschikbare middelen in een tijd of cultuur en dat tot eer van God en tot opbouw van elkaar zo goed mogelijk te doen.

5.5.7 De gemeenschap met elkaar

Onderlinge gemeenschap typeert de samenkomst van de gemeente. Daarvan is al het nodige genoemd: de maaltijd (met delen met elkaar en onderling hulpbetoon), en de lofzegging (met onderlinge verkondiging).

Offers van lof en dankbaarheid aan God gaan samen met gastvrijheid, barmhartigheid en vrijgevigheid jegens de naaste. Vooral Hebrëeën 13:15v legt die koppeling tussen lofoffer en offers van mededeelzaamheid expliciet.

Daarnaast bestaat de onderlinge gemeenschap ook in andere vormen van opbouw van elkaar, zoals die tijdens samenkomsten zichtbaar werd.

In de eerste plaats sprak men tegen elkaar: troostend, corrigerend, lerend. Vergelijk 1

---

⁵² Vergelijk voor deze passage Trimp, *Gemeente en haar liturgie*, 90 e.v..

Tessalonicenzen 4:18, 5:11-14, Hebreeën 3,10. Dit kan duiden op herkenbare leermomenten, zoals eerder beschreven. Daarin nemen ook anderen dan de leraars deel. Het kan ook op onderling gesprek wijzen.

Verder functioneren de verschillende gaven in het ene lichaam tijdens de samenkomst zo dat ze op elkaar aangewezen blijken. De gaven van respectievelijk wijsheid en kennis, geloof en genezing, profetie en onderscheidingsvermogen, tongen en vertolking daarvan hebben elkaar nodig om tot hun recht te komen en opbouw van de gemeente te bewerken (1 Kor. 12:7-10)⁵³.

Wij bespreken hier niet de vraag welke van deze gaven nog voorkomen, respectievelijk moeten of kunnen voorkomen. Het gaat ons nu om het beginsel van die onderlinge afhankelijkheid en aanvulling in het kader van de opbouw.

Te stellen valt dat dit beginsel normatief is, welke gaven de Geest ook geeft. Niet persé moet dit alleen de verschillende samenkomsten typeren, maar deze bieden daarvoor wel een voor de hand liggend platform.

5.5.8 Overige sporen

In vogelvlucht noemen wij nog enkele andere gegevens rond het samenkomen van de gemeente die uit het Nieuwe Testament vallen af te leiden.

a. De gemeente kent vaste responsies en acclamaties. Voorbeelden daarvan kunnen zijn: amen, halleluja, abba, hosanna, maranatha (volgens sommigen in het kader van het avondmaal): Mar. 11:9vv, Rom. 8:15, 1 Kor. 14:16, 1 Kor. 16:22, Opb. 19:1,3,4,6, Opb. 22:20. Ook een zin als 'Jezus is Heer' kan hardop zijn uitgesproken (1Kor. 12:3, waar staat dat men die woorden 'zegt')⁵⁴.

Daarnaast zijn er lichamelijke uitingsvormen zoals knielen in aanbidding (Mat. 28:17, 1 Kor. 14:25, Opb. 1:17; 5:8,14; 22:8,9). Of het geven van de heilige kus, of vredeskus in het kader van de broederlijke liefde: Rom. 16:16, 1 Kor. 16:22, 2 Kor. 13:12⁵⁵.

Op dit punt constateren wij continuïteit met het Oude Testament. De betrokkenheid van de gemeente tijdens de samenkomst en het feit dat ook het lichaam, als door Hem geschapen deelt in de omgang met Hem, kunnen wij zien als normatief. De vormen die wij aantreffen zijn voorbeelden van hoe het zou kunnen.

b. Er klonken zegen- en groet-formules. Vooral begin en eind van de apostolische brieven laten dat zien.

Opvallend is dat de zegenwoorden nieuwtestamentisch getoonzet zijn (binitarisch of trinitarisch). Dat komt overeen met het karakter van de zegen die vanuit Gods werken samenvattend belooft wie God voor ons wil zijn.

Wat betreft de groetformules wordt in de literatuur gewezen op de vrede-groet waarmee de opgestane Heer zich aandient wanneer Hij na zijn opstanding verschijnt in de kring van zijn bijeengekomen leerlingen (Joh. 20:19vv; Luc. 24:36vv). Aangezien Hij naar zijn belofte zelf aanwezig wil zijn in de samenkomst van zijn leerlingen (Mat. 18:20), is het gerechtvaardigd een inhoudelijke verbinding te leggen met die groetformules.

Overigens is niet aantoonbaar of deze woorden op een min of meer afgebakend moment klonken, of zomaar in de onderlinge omgang. Ook is niet duidelijk of ze begin en eind van de

---

⁵³ J. van Bruggen, *Ambten in de apostolische kerk*, 153-158.

⁵⁴ Peter Brunner, 'Zur Lehre vom Gottesdienst', in: K.F. Müller, W. Blankeburg (h.rsg.), *Leiturgia I*, 164,

⁵⁵ Terecht stelt Van Rongen dat het niet bewijsbaar is, dat de gegevens over de 'heilige kus' en de roep 'maranatha' in Paulus' brieven een soort overgang markeren naar de avondmaalsviering, zoals veelal in liturgische literatuur gesteld wordt. Deze gegevens komen in dat kader pas na het Nieuwe Testament voor, terwijl het volgens hem een misinterpretatie is van de Didachè om het 'maranatha' die plek te geven (*Met al de heiligen I/II*, 46v).

samenkomst markeerden, of ergens anders vielen⁵⁶.

Al eerder concludeerden wij dat zegenen (afgezien van de plaats en de vormgeving) ook na de overgang van Oude Testament naar Nieuwe Testament gezien kan worden als iets wat binnen de gezamenlijke omgang met God thuishoort.

c. Het Nieuwe Testament kent enkele plaatsen die door velen gezien worden als liederen, liedfragmenten, of belijdenisformules.

Te denken valt aan de cantica van mensen en engelen uit het begin van Lucas' evangelie, aan Efeziërs 5:14, Filippenzen 2:5-11, 1 Korintiërs 12:3, en 1 Timoteüs 3:16. Ook van de hemelse liederen in de Openbaring wordt wel verondersteld dat ze in de aardse gemeenten uit die tijd gezongen zijn. Met name geldt dat voor het 'driemaal heilig' in Openbaring 4:8 en voor de aanbidding van het Lam uit Openbaring 5:8.

Met deze methode moet voorzichtig worden omgegaan. Nogal eens gaat deze 'liturgische' uitleg gepaard met de visie dat bepaalde teksten geen beschrijving bieden van wat werkelijk gebeurde (eventueel visionair). Bovendien gaat het in geen van deze gevallen om normatieve gegevens.

Wel concludeerden we dat belijden en loven geboden zijn en dat dit plaatsvindt in de gemeenschap met heel Gods volk en al zijn werken. Wanneer het mogelijk is daarbij continuïteit te creëren met woorden die klonken in tempel en synagoge, in de eerste gemeente en in de hemel zelf, is dat een stijlvolle en veelzeggende nadere invulling van die algemene opdracht.

5.5.9 Conclusies

In dit onderdeel willen wij enkele van de belangrijkste conclusies uit het bovenstaande nogmaals op een rij zetten. Ze helpen om te komen tot een verantwoorde visie op liturgie.

a. De HERE geeft zichzelf aan ons in zijn woorden en werken, samen te vatten als zijn Naam. Daarmee wil Hij onder andere onze gezamenlijke omgang met Hem oproepen. Zijn Naam vraagt erom te worden 'gedacht' en 'aangeropen'.

b. De Schrift leert ons dat de stijl van deze omgang zoveel mogelijk recht moet doen aan de wijze waarop de HERE zich aan ons heeft bekendgemaakt.

c. Vanuit de vrijheid in Christus zijn wij verantwoordelijk om samen te zoeken naar en vorm te geven aan deze stijl. Daarbij is maar weinig door God direct-normatief voorgeschreven. Wel hoort hierbij een door liefde en fijngevoeligheid gescherpte christelijke verwerking van Gods voorschriften rond het heiligdom in het Oude Testament.

d. Het samenkomen van de gemeente is - ook nu dit in het Nieuwe Testament op hetzelfde niveau ligt als heel het christelijk leven - voor de gezamenlijke omgang met God een noodzakelijk instrument. In dat samenkomen staat de eer van God voorop. Deze is echter onlosmakelijk verbonden aan de opbouw van en zegen voor de gemeente.

e. In de gezamenlijke omgang met God (en dus ook in het samenkomen) horen enkele elementen naar Gods bedoeling zeker thuis:

- momenten van schulderkenning en verzoening
- momenten van gebed en voorbede
- momenten van dank en toewijding

---

⁵⁶ Van Rongen, *Met al de heiligen*, 187. Hij noemt de liturgie van Hippolytus uit de 3e eeuw na Christus als eerste uitdrukkelijke beschrijving sinds het Nieuwe Testament van een liturgische zegen, en dan als slot van de dienst.

- momenten van lofprijzing en belijden
- momenten van gezamenlijke viering en dienstbetoon (onderlinge gemeenschapsbeoefening)
- onderwijs in aansluiting bij de Schrift
- zegenwoorden
- avondmaalsviering

Deze elementen verdienen allen een grote en vaste regelmaat. Met name de maaltijd is niet minder typerend dan bijvoorbeeld het onderwijs en verdient een frequentie waaruit dat blijkt.

De elementen kunnen enigszins gerangschikt worden naar twee principes:

1. de gang van de offercyclus: van verzoening naar lofzegging;
2. de ontmoeting tussen God en zijn volk in het verbond: van beweging van Gods kant (Schrift) naar beweging van onze kant (belijden).

f. De lofzegging draait rondom Gods woorden en werken: verdergaande woorden en werken vragen om nieuwe lofzettingen. Concreet houdt dit in het Nieuwe Testament in:

- dat Gods daden in Christus met zoveel woorden naar voren moeten komen. Dat betekent dat het zingen van nieuwtestamentische liederen als roeping kan worden gezien;
- dat aan de persoon van Christus zelf rechtstreeks lof moet worden gebracht.

Verder kunnen lofzettingen in verschillende toonaarden gezien worden als de bedding voor heel de veelvormige omgang met God.

g. Het 'amen' is een passende vormgeving van het principe van instemming met woorden over God die door een ander gesproken zijn. Het komt pas optimaal tot zijn recht als dit karakter van instemming ook duidelijk is.

h. De verschillende onderdelen van het samenzijn kunnen op verschillende manieren naar voren komen: zingend of sprekend (in verschillende vormen), door één of enkelen of allen. Niet alleen de wijze van ordening ten opzichte van elkaar, maar ook deze mogelijke wijzen van vormgeving moeten de inhoud van de betreffende onderdelen dienen.

i. Het is mogelijk en een goede invulling van de nieuwtestamentische rijkdom om allerlei beschikbare gaven binnen de gemeente te benutten bij de gezamenlijke omgang met God. Daartoe kunnen horen gaven op het gebied van muziek, voorlezen, onderwijzen in Gods woord, voorbede, lofzegging, dienstbetoon, organisatie etc.

5.6 Naar de praktijk van de liturgie

In het bovenstaande is op grond van de Schrift opgemerkt, dat bij de organisatie en inrichting van de samenkomst een gemeente moet rekenen met andere gemeenten. Dat beginsel is uitgebreid van andere gemeenten in geografisch opzicht naar de gemeente uit andere tijden. En zoals je geografisch eerst te maken hebt met de 'naaste' kerken, zo heb je historisch eerst verantwoordelijkheid naar de eigen traditie.

In dit onderdeel willen wij onze kerkelijke praktijk op dit punt globaal beoordelen in het licht van de Schrift. Wij willen zien welke elementen uit het bovenstaande wel en welke niet of minder tot hun recht komen. Daarbij beperken wij ons tot hoofdzaken en laten buiten beschouwing dat in de vormgevingen allerlei variatie mogelijk is, waarbij ook voorbeelden uit de Bijbel zelf stimulerend kunnen zijn.

Wij gaan uit van de huidige situatie in de gereformeerde kerken. Een volgend onderdeel van dit rapport zal de geschiedenis van de liturgie samenvatten. Daaruit kunnen eventueel mogelijkheden naar voren komen om wat nu ontbreekt te compenseren. Bovendien kunnen daarin ook waardevolle elementen aanwezig blijken, waarvan wij moeten vaststellen dat het jammer is dat wij deze zijn kwijtgeraakt. Volgens bovengenoemd principe zal daarbij de gereformeerde traditie prioriteit hebben, maar niet de enige blikrichting zijn.

Wij zouden vanuit de Schrift nu eerst de vraag kunnen opwerpen of de huidige, wat formeel gestructureerde 'eredienst' overeenkomt met de bijbelse 'samenkomst'. Maar zover willen wij

in onze evaluatie niet gaan. In de eerste plaats spreken wij vanuit de huidige praktijk. En verder impliceert de christelijke vrijheid, zoals wij die op het punt van de gezamenlijke omgang met God tegenkwamen, het recht om daar in de loop van de kerkgeschiedenis een invulling aan te geven in de vorm van officiële erediensten zoals wij die kennen. Dat het misschien ook anders kan en mag, betekent niet dat het zoals het nu gaat, verkeerd is.

5.6.1 *Het Woord centraal*

Een basisovertuiging voor de gereformeerde eredienst is de stelling dat daar het Woord centraal moet staan. Gods spreken maakt onze omgang met Hem los en draagt deze (Ex. 19, Heb. 12). Voor velen houdt dit echter concreet in, dat de preek de meeste tijd en nadruk vraagt. Soms leidt dit ertoe dat de andere onderdelen van de dienst van minder belang worden geacht, of in ieder geval in de beleving van de samenkomst minder gewicht hebben. Vanuit onze bespreking van Schriftgegevens geven wij daarover het volgende oordeel.

Het is duidelijk dat de omgang met God in het nieuwe verbond als voertuig het 'Woord' heeft. De band met God loopt nu niet meer via 'schaduwen' op aarde maar rechtstreeks via Christus in de hemelse tempel. Die band is nader te bepalen als een band die de Geest onderhoudt met Christus' Woord. Heel de samenkomst staat in het teken van de gezamenlijke omgang met God en zo van de opbouw van de gemeente. Het is de Heilige Geest die deze mogelijk maakt. Zijn instrument daarbij is dat Woord. In die zin is met recht te stellen: het Woord centraal!

Dit houdt echter niet in dat de preek centraal moet staan ten opzichte van andere onderdelen⁵⁷. Nergens schrijft de Bijbel de preek als vorm voor. Wel geeft de HERE de opdracht tot onderwijs in zijn Woord. Maar:

- dat is niet het enige normatieve element dat God voorschrijft. Het is er één naast andere;
- dat is ook niet te typeren als het belangrijkste onderdeel: van die andere krijgt bijvoorbeeld de lofzegging zeker zo groot accent als het onderwijs; bovendien verdient ook in het kader van dat onderwijs de voorlezing van de Schrift of de profetie de eerste nadruk. Daarop rusten lering en opwekking;
- die leermomenten bleven niet beperkt tot een eventueel geformaliseerde toespraak, maar konden ook via gesprek en discussie tot stand komen.

Uit de bespreking van de Schrift volgt veel meer dat alle onderdelen van de gezamenlijke omgang met God pas goed tot hun recht komen, als daarin het Woord centraal staat en mag spreken. Wij constateerden dat het royaal wonen van het Woord (en de Geest) in de gemeente zich uit in lofzangen, waarmee je ook elkaar aanspreekt. Zo geef je het Woord 'terug' aan God en 'door' aan elkaar en de naaste. In goede lof op God staat het Woord centraal en komt dat naar voren. En datzelfde geldt voor momenten van verzoening met God, van dankzegging, van voorbede, en van belijden. Zelfs van de tafel gaat een boodschap uit ('de verkondiging van de grote daad van de dood van de Heer').

Zonder iets af te doen van het belang van onderwijs uit de Schrift in de samenkomst, menen wij dat op dit punt de beleving van veel voorgangers en andere deelnemers aan de gereformeerde eredienst toe is aan reformatie. Veel weerstand tegen liturgische verrijking komt voort uit dit ten onrechte omarmde beginsel. Beter zicht hierop kan niet anders dan meer besef geven van de waarde van de andere onderdelen van de dienst.

5.6.2 *Verbondsgesprek?*

Bovenstaande heeft direct te maken met een andere veel gehanteerde karakteristiek. De

---

⁵⁷ Trimpe, *Gemeente en haar liturgie*, 79.

eredienst zou een soort gesprek zijn tussen de HERE en zijn volk. De verschillende onderdelen volgen elkaar op als 'woord' en 'antwoord'. Dit zou overeenkomen met de structuur van het verbond⁵⁸.

Deze visie is waardevol vanwege de benadering van de eredienst in het kader van het verbond. Al hebben wij die term in het voorgaande niet telkens gehanteerd, onze inzet bij de gezamenlijke omgang met God sinds de Sinai houdt hetzelfde in. Wij plaatsen de eredienst in het grote kader van Gods verbond met zijn volk.

A ONHOUDBAAR

Toch zijn wij van mening dat daarmee nog niet de genoemde gespreksstructuur te rechtvaardigen valt. De typering 'verbondsgesprek' is ongelukkig en schadelijk. Deze visie is - zeker als zij consequent doorgevoerd wordt - onhoudbaar. Zij blokkeert een goed zicht op allerlei zelfstandige onderdelen van de liturgie.

a. Het bleek immers dat het Woord nooit een deel of enkele delen van de omgang met God stempelt, maar in alle facetten centraal staat. Dat maakt een verdeling over Woord en antwoord onmogelijk.

b. Noch uit Oude Testament noch uit Nieuwe Testament valt af te leiden dat deze structuur de orde voor de samenkomst heeft bepaald, laat staan moet bepalen. Wij constateerden bij de offergang een soort zinvolle opeenvolging van onderdelen. Maar deze zinvolheid zit in de inhoud en bedoeling van elk onderdeel op zich. Er is geen heen-en-weer van woord en antwoord.

Hetzelfde valt te zeggen van de onderdelen zoals Handelingen 2 die noemt, gesteld al dat zich daarin iets van de invulling van samenkomsten weerspiegelt. Daaruit volgt eerder een model van enkele 'kernen' (bijvoorbeeld: Woord, tafel, gebed) dan zo'n gespreksstructuur. Ook het beeld van de samenkomst in 1 Korintiërs 14 geeft geen aanleiding voor genoemde stelling. Tevens vervalt deze wanneer wij bedenken dat in het bidden, profeteren en leren meerdere gemeenteleden na elkaar optraden. En dat daarbij bovendien vormen als gesprek en discussie mogelijk waren.

c. Het past ook niet bij de typering van verschillende onderdelen van het samenkomen die de Bijbel geeft.

Wij wijzen bijvoorbeeld op de prediking. In de eerste plaats bleek de vraag te stellen of 'prediking' in de Schrift wel betrekking heeft op een onderdeel van de samenkomst. Vaak gaat het om het bekendmaken van de boodschap over Christus door de apostelen en hun medewerkers aan ongelovigen. Nu kan dat een aspect van de samenkomst zijn geweest of langzamerhand zijn geworden. Bovendien wordt de 'lering' in de synagoge wel met 'prediking' aangeduid (Hand. 15:21), zodat een dergelijke typering ook mogelijk wordt voor het onderwijs in aansluiting aan de Schrift in de nieuwtestamentische gemeente.

Toch is prediking niet te typeren als 'woord' in onderscheid van 'antwoord'. Prediking van de waarheid is volgens de Schrift mee een belijdende daad van de gemeente (1 Tim. 3:15v). Zo is omgekeerd het belijden van Gods Naam ook weer prediking van die Naam (Mat. 10:32). En dankbare viering van de maaltijd bleek tevens een vorm van verkondiging (1 Kor. 11:26). Zoals ook het lofzingen meer is dan een antwoord van de gemeente op het woord. Het dient de onderlinge verkondiging en opbouw (Kol. 3:16).

B OPTREDEN VAN MEERDEREN

Aan het prijsgeven van de gedachte van het verbondsgesprek zit meer vast. In verband met die visie ontwikkelde zich ook een bepaalde opvatting over de predikant als voorganger in de

---

⁵⁸ Deze visie gaat waarschijnlijk terug op A. Kuyper, die onderscheidde tussen acten 'a parte Dei' en 'a parte populi' (G.C. Van de Kamp, 'Liturgische bewustwording in de gereformeerde kerken, in: M.E. Brinkman (red), *100 jaar theologie*, 170).

dienst. Binnen het model 'verbondsgesprek' is deze nu eens mond van God, dan weer mond van de gemeente. Zo wordt gerechtvaardigd en onderbouwd dat hij een soort spilpositie in de samenkomst inneemt en bij de meeste handelingen nodig is. Toch past zo'n spilpositie van één eerder bij het Oude dan bij het Nieuwe Testament. Zo kan de gedachte van verbondsgesprek het optreden van meerderen onnodig tegenhouden. Zowel bij het lezen, het leren, het profeteren en het bidden traden in het Nieuwe Testament ook anderen op de voorgrond. Onder hen waren ook andere gemeenteleden dan oudsten. Wanneer de Geest met het Woord in heel de gemeente rijkelijk woont en gaven geeft, die ook mogen functioneren in de samenkomst, moet dat zelfs een passender vormgeving worden genoemd dan de huidige. Daadwerkelijke activiteit van heel de gemeente en van individuele gemeenteleden met hun gaven bij de verschillende onderdelen van de dienst doet daaraan recht. Al blijft ook hier de basisstelling dat de Schrift ons geen voorschriften geeft, en dat hier niet te spreken valt van goed of fout. Het gaat om een optimaal verantwoorde invulling van de christelijke vrijheid.

C ANDERE GEVOLGEN

- De opvatting dat de gemeente bij het zingen 'antwoord' geeft, leidt soms tot de stelling dat de gemeente altijd als geheel moet zingen (of belijden). Dit wordt dan weer als bezwaar ingebracht tegen afwisselend zingen. Of tegen het optreden van een zanger of een koor. In het licht van de bijbelse gegevens is deze opvatting niet sluitend. Uit deze opvatting spreekt bovendien te weinig besef van de verschillende functies die 'zingen' kan hebben. Ook een lezing en een verkondiging kunnen 'gezongen' worden, of zingend onderstreept. Dat kan heel goed door enkelen. Daarbij komt dat lofzeggen in de Schrift ook verkondiging aan elkaar bleek te zijn. Daarbij kan - zoals blijkt uit de Schrift - afwisselende zang, eventueel met een koor juist een treffende vormgeving betekenen⁵⁹.

- De woord-antwoord-opvatting kan ook niet worden begrepen vanuit de gedachte dat sommige onderdelen van de dienst rechtstreeks Gods Woord bevatten, terwijl andere door de zeeft gaan van een menselijke verwerking. Ook een preek, zoals wij die momenteel kennen, heeft een moment van vrije verwerking. Daarnaast is het zingen van een onberijmde psalm juist puur 'woord'. Nergens uit de Schrift volgt de stelling dat menselijke verwerking of vertolking van het woord, in welke vorm ook, een ander karakter heeft dan letterlijke recitatie van het woord. Overigens is zelfs lezen of reciteren vertolken, door de manier waarop dit gebeurt.

D EENZIJDIG STIJLBESEF

Schadelijk is de woord-antwoord-opvatting ook in combinatie met de stelling dat het Woord centraal staat. Als vanzelf leidt dit tot de gedachte dat die onderdelen van de dienst die door 'woord' getypeerd heten, meer aandacht vragen. De 'antwoord'-delen zijn als menselijke reacties secundair. Bijvoorbeeld in combinatie met de eis van stijl en kwaliteit houdt dat in, dat daardoor grote zorg besteed wordt (en terecht!) aan de preek. Maar dat intussen niet even grote zorgvuldigheid aan de dag gelegd wordt bij lofzangen en andere delen van de dienst. Doorbreking van dit schema kan helpen om de stijl en zorgvuldigheid die wij als bijbelse beginselen leerden kennen, en daadwerkelijk in praktijk willen brengen rond de prediking, ook bewuster toe te passen bij andere momenten van het samen-zijn.

---

⁵⁹ K. Deddens (*Waar alles van Hem spreekt*, 87-92) noemt enkele argumenten pro antifonale zang (beurtzang), eventueel met een koor. Hij stelt dat deze aan de inhoud van de liederen reliëf geeft en wijst haar aan in psalmen als 15, 24, en 118. Bijvoorbeeld wanneer in een lied vraag en antwoord voorkomen past het. Maar ook bij verhalende psalmen spannt het de aandacht (Ps 78,107). Ook valt te wijzen op psalmen met een refrein (Ps 136, 46 etc.). Verder wijst hij op beurtzang in het boek Openbaring. Ook laat hij zien dat deze vorm van zingen gebruik geweest is in de oude christelijke kerk. Schelling (*Loven met muziek*, 38) wijst erop dat ook het parallelisme in veel psalmen vraagt om beurtzang of responsorische vormen.

E OP EEN ANDERE MANIER

Met dit betoog willen wij niet geheel afscheid nemen van het model 'woord-antwoord'. Wel stellen wij vast dat dit geen dienst kan doen als typering van heel de samenkomst. Daarom moeten wij de term 'verbondsgesprek' prijsgeven.

Maar binnen het geheel van de samenkomst zijn er wel momenten van woord en antwoord. Echter, daarbij gaat het niet zozeer om Gods Woord en ons antwoord. Antwoord is passend, zo stelden wij vast vanuit de Schriftgegevens, op woorden die een ander zegt. Als uiting van instemming, of overname van het gesprokene. Na een lofverheffing, na een lezing, na de verkondiging. Zulke antwoorden zijn bijvoorbeeld een gezamenlijk 'amen', en andere acclamaties. Merkwaardig genoeg zijn echter die typische antwoordmomenten nauwelijks herkenbaar in de huidige liturgische praktijk.

Daarnaast hebben wij de samenkomst wel getypeerd vanuit de omgang met God, dus vanuit het verbond. Zonder elk element afzonderlijk in te delen vanuit dat verbondsmodel, kan wel op een andere manier structuur worden aangewezen. Binnen dat verbond is het passend dat de beweging van God naar ons toe eerst accent krijgt, en vervolgens de beweging van ons naar God toe. Zo kan het ene onderdeel meer getypeerd worden door de ene richting en het andere door de omgekeerde. 'Meer', want in beide bewegingen liggen beide accenten altijd verweven.

Concreet illustreren wij dit aan twee kernen van het samenkomen. Het ligt voor de hand om eerst uit de Schriften te lezen en de lering uit Gods Woord te trekken en daarna Gods woorden te verwerken in gebed, lofprijzing, en eventueel gezamenlijke viering van de maaltijd. Dat leidt echter niet zozeer tot een 'verbondsgesprek'-opvatting. Het brengt ertoe in een samenkomst twee hoofd-delen te onderscheiden: een meer lerend deel, en een meer belijdend deel.

Op een andere manier valt daarin wel de verbondsgedachte te herkennen.

Uit deze laatste opvatting volgt dat van de huidige orden van dienst 'Kampen-75' een verantwoorde grondstructuur heeft. Van 'Middelburg-33' valt dat niet te stellen. Daarmee beweren wij niet dat 'Middelburg' helemaal fout is en 'Kampen' helemaal goed. Wel missen wij echter achter 'Middelburg' een duidelijke inhoudelijke verantwoording vanuit de zin van de verschillende onderdelen zelf. 'Kampen' getuigt van meer zorgvuldigheid en besef van wat gebeurt in de omgang met God en biedt daarmee een meer verantwoorde invulling van de christelijke vrijheid. Daarom heeft - binnen de huidige keuzemogelijkheden - 'Kampen' onze voorkeur⁶⁰.

5.6.3 Inhoud

Overzien wij die elementen uit de Schrift die - direct of indirect - normerend willen zijn voor de gezamenlijke omgang met God, en vergelijken wij die met de huidige praktijk, dan missen wij zowel in 'Kampen' en 'Middelburg' als in verdere afspraken enkele elementen. Wij pleiten ervoor, dat deze meer tot hun recht komen. Gedeeltelijk zal dat een zaak zijn van bewustwording. Maar tegelijk kunnen nieuwe afspraken daarbij helpen.

Overigens merken wij op dat daarmee nog geen uitputtende behandeling van liturgische mogelijkheden is gegeven. Niet alleen een vergelijking met de Schrift, maar ook een bezinning op de traditie kan leiden tot aanvullingen op of verbeteringen van de huidige praktijk. Zo komen in onze uiteenzetting liturgische elementen als wetslezing, een liturgische inkadering van de doop, votum, groet, credo, heenzending, kyrie-gebed, kanselmededelingen etc. niet aan de orde. Deze gaan namelijk niet direct terug op wat de Schrift zelf aanwijst in het kader van de gezamenlijke omgang met God in samenkomsten, maar zijn in de traditie opgeko-

---

⁶⁰ Trim p pleit voor 'Kampen', m.n. in verband met de eigen waarde van de gebeden en de eenheid van schriftlezingen en verkondiging (*Gemeente en haar Liturgie*, 80vv). Ook G. van Rongen noemt herhaaldelijk argumenten voor 'Kampen', o.m. vanwege de betere plaats voor het avondmaal daarin (*Met al de heiligen III*, 175).

men. Desondanks geven ze een schriftuurlijk verantwoorde invulling van die omgang. Ze vragen ook om bewustwording, en soms om betere vormgeving en inkadering in de 'orde van dienst'. Van Rongen wijdt het tweede boek van zijn tweeluik over liturgie geheel aan een uitgebreide bezinning op deze en andere elementen⁶¹.

Wij denken tegen de achtergrond van onze eigen bezinning, dat de volgende elementen meer aandacht verdienen:

A SCHULD EN GENADE

Schulderkenning, verzoening en expliciete toewijding aan God vormen geen afzonderlijk gekwalificeerd moment in de liturgie. Hoogstens zitten deze elementen opgesloten in een van de liederen of gebeden⁶².

B LOFZEGGINGEN OP NIEUWTESTAMENTISCH NIVEAU

Lofzettingen vormen - anders dan uit de Schrift volgt - geen duidelijk herkenbare structuurmomenten, die in verschillende toonaarden de bedding aangeven voor heel de gang van de samenkomst. Het zou een passende invulling zijn van bijbelse lijnen als zulke lofzettingen een voortgang markeerden van lovend erkennen van schuld en roepen uit nood naar lovend roemen in God.

Ze komen in de huidige praktijk echter hoogstens mee in eventueel opgegeven liederen. Op dat punt blijft de huidige praktijk gemakkelijk achter bij de toonhoogte van lofzetting die al in het Oude Testament gebruikelijk is, en in het Nieuwe Testament alleen maar sterker doorklinkt. Een bepaalde liedkeus kan maken dat de lof op God nauwelijks het samenzijn stempelt.

Bovendien vragen nieuwe werken van God om nieuwe lofwoorden, die rechtstreeks deze werken noemen. 'Zingt de HERE een nieuw lied', zeggen verschillende psalmen (Ps. 96:1). De hemelse lofprijzing van engelen houdt blijkens verschillende Schriftplaatsen de klok van Gods werken bij (vergelijk de voortgang in de lofprijzing in Opb. 4 en 5). Zouden wij als kerk op aarde hierin achterblijven, terwijl Gods werken nota bene ons betreffen, dan moeten wij ons schamen tegenover de engelen.

In het kader van deze lofzettingen ontdekten wij ook de noodzaak van nadrukkelijke lof op Christus. Dat element is nog minder vast, en nog sterker afhankelijk van de vrije invulling van gebeden en van de liedkeus. In een situatie waarin je alles vrij laat en dus laat afhangen van vrije invulling, is dat niet erg, al vraagt het een sterk besef van wat passend is bij de deelnemers aan de samenkomst. Maar in een situatie waarin (minstens) op kernpunten een bepaalde 'orde van dienst' wordt afgesproken, zou ook die doorgaande lof op God en Christus (gesproken en/of gezongen) tot de afspraken moeten behoren. Dat het niet vreemd is om vaste lofzettingen te kennen, bewijst de praktijk in tempel, synagoge en eerste gemeente.

C IN BREED VERBAND

Hoewel in de voorbede en de liedkeus de mogelijkheden ertoe aanwezig zijn, missen wij

---

⁶¹ Van Rongen, *Met al de heiligen III*.

⁶² Ook Van Rongen pleit - anders dan hij in een eerdere publikatie deed - voor herinvoering van een openbare schuldbelijdenis en genadeverkoondiging. Hij ziet deze dicht aan liggen tegen het klassieke Kyrie-gebed ('Heer, ontferm u') (*Met al de heiligen III*, 30-49). Die verbinding is zeker mogelijk. Toch benadrukken wij dat de schuldbelijdenis, gestempeld als deze is door de Reformatie, een wat smallere spits heeft. Het gaat vooral om de persoonlijke en gezamenlijke schuld en vrijspraak, terwijl het Kyrie-gebed een roep uit bredere nood is en daarbij nadrukkelijk ook staat tegen de achtergrond van de nood van heel de schepping.

structurele aandacht voor de ruimte⁶³ waarbinnen de gemeente samenkomt. Wij stelden vast dat in de lofprijzing het besef mag meeklinken dat wij daarin verbonden zijn met engelen, gestorven gelovigen en met al Gods werken⁶⁴. In Gezang 30 van het *Gereformeerd kerkboek*, het klassieke 'Te Deum', is dat nadrukkelijk het geval⁶⁵. Maar om structureel door te werken in de beleving van de eredienst, is dat ene gezang, dat niet altijd wordt opgegeven, te mager.

Een mogelijke vormgeving zou ook zijn de overname van lofwoorden van de engelen.

Ook stelden wij vast dat wij in de gebeden vanuit zonde en lijden ons één mogen weten met heel de lijdende schepping (Rom. 8).

Verder zou de verbondenheid met de schepping en haar mogelijkheden om God te eren beter kunnen uitkomen.

Ook hier geldt de overweging dat je in een situatie waarin je alles vrij laat, daarvan geen punt hoeft te maken. Zodra je echter op hoofdpunten liturgische afspraken maakt, zou aandacht voor dit bredere verband rond de gemeente naar ons inzicht een waardevol onderdeel daarvan kunnen zijn.

D HET 'AMEN'

Het 'amen' is wel bewaard: na votum, groet, zegen, gebed, en preek, maar het functioneert nauwelijks naar zijn aard: als uiting van instemming van allen met het woord van één.

Tegelijk komt die vorm van 'amen' die in de Schrift het meest accent krijgt, namelijk na een lofwoord, nauwelijks voor.

E BETROKKENHEID VAN ALLEN MET HUN GAVEN

De betrokkenheid van de gemeente en de verschillende gaven is niet optimaal. Uiteenlopende vormen als voorgaan in de schriftlezingen, in de gebeden, deelname aan het leren, navraag en discussie, onderlinge ontmoeting en bemoediging, meebrengen van een lied, inbreng van potentiële muzikale en dichterlijke kwaliteiten, het uitspreken van een lofwoord, acclamaties, lichaamstaal, afwisselde zang, responsies etc. zijn verdwenen of tot een minimum beperkt.

Met name als het gaat om het gebruik van het lichaam is een sterke reductie op te merken. In de Bijbel voorkomende vormen als dans, processie, handgeklap, knielen, buigen, opheffen van de handen, omarmen, kussen, staan, en lopen zijn verdwenen⁶⁶. Ook de plaats van muziek is niet groot en ook weinig bewust doordacht⁶⁷.

---

⁶³ De uitdrukking is van Trimp, *Gemeente en haar liturgie*, 63 e.v..

⁶⁴ Trimp wijst vanuit psalm 148 op de ruimte en context van heel de schepping rond het gebed van de gemeente (*Gemeente en haar liturgie*, 79). Dit besef is ook één van de belangrijkste uitgangspunten bij G. van Rongen.

⁶⁵ Zie bijvoorbeeld Van Rongen, *Met al de heiligen III*, 14.

⁶⁶ Schelling, *Loven met muziek*, 93 e.v. noemt als plaatsen waar deze uitingen naar voren komen bijvoorbeeld Ex. 15:20v, 1 Sam. 18:6v, 2 Sam. 6, Ps. 68:25-28, Ps. 132, Ps. 26:6, Ps. 42, Ps. 43:4, Ps. 118:27, Ps. 87, Ps. 149:4, Ps. 150:4, Opb. 7:9-17, Mat. 11:17, Ps. 47:2, Ps. 98:8, Deut. 32:40, Jes. 1:15, Ps. 134:2, Ps. 141:2, Ps. 88:10, Ps. 28:2, Klaagl. 2:19, 1 Tim. 2:8.

⁶⁷ Schelling (*Loven met muziek*, 108-114) vat de functie van muziek vanuit de bijbel als volgt samen:

- begeleiding van het gezongen woord: verhoogt de kwaliteit en versterkt de werking,
- muziek is zelf deel van de lofprijzing met heel de schepping en haar mogelijkheden (Ps. 149, Ps. 150, Ps. 28:7, Ps. 33:1-9, Ps. 147:7, Ps. 65:13, Ps. 96:12, Ps. 98:8)
- uiting van emotie
- gebed
- verkondiging (Ps. 40:4, Ps. 57:10, Ps. 68:12)
- offer en verzoening (2 Kron. 29:27-29)
- oproep tot actie (trompetten)

Daarvoor is weinig anders in de plaats gekomen, zodat niet gesproken moet worden van een mogelijke variatie in het kader van de nieuwtestamentische vrijheid, maar van een verarming.

F SCHRIFTLEZINGEN

De Schriftlezingen functioneren vaak als opstap naar de als belangrijker ervaren prediking, en komen te weinig tot hun recht als zelfstandige onderdelen van de samenkomst, waarop accent moet vallen. Overigens is het in het licht van het nieuwtestamentische 'voorlezen en aansluitend leren en opwekken' wel passend dat de prediking nadrukkelijk gaat over de gelezen Schriften⁶⁸.

G AVONDMAAL

Van de kernen van samenzijn die wij vanuit het Nieuwe Testament als typerend leerden zien, krijgt het avondmaal te weinig gewicht. Hoewel niet te zeggen valt of dit in elke samenkomst van de gemeente een plaats had, concludeerden wij wel dat het zo regelmatig werd aangericht dat het niet minder typerend voor het samenzijn was dan bijvoorbeeld het onderwijs.

Door twee praktische oorzaken ligt dit in de huidige praktijk veelal moeilijk:

- de lezing van een (lang of iets minder lang) formulier maakt viering in dezelfde samenkomst als waarin onderwijs plaatsvindt en ook de andere onderdelen van de dienst tot hun recht komen, voor de meeste gemeenten onmogelijk,
- de inrichting van kerkgebouwen en de uitvoeringsmethode van de viering bewerken dat deze veel tijd kost.

Een achterliggende oorzaak heeft te maken met de visie op het avondmaal als iets bijzonders, waarbij invloeden uit de Nadere reformatie (je viert het niet zomaar), de sacramentleer (het is maar een beeld bij het eigenlijke: het Woord), en de opvattingen over liturgie (de preek mag niet tekort komen) elkaar vinden.

Nu zou het mogelijk zijn om avondmaal vaak te vieren, maar dan in aparte samenkomsten. Dat zou ook het element van de gemeenschap met elkaar, dat in de huidige samenkomsten eveneens weinig accent krijgt, kunnen dienen. Er is wel gepleit voor avondmaalsvieringen in wijken⁶⁹. Zonder die weg uit te sluiten, stellen wij wel vast dat daaraan zoveel structurele veranderingen in het gemeente-zijn vastzitten, dat het op dit moment niet de meest voor de hand liggende route is. Beter lijkt het ons te komen tot aanpassingen van de huidige liturgische afspraken, waardoor frequente viering mogelijk wordt in een kerkdienst waarin ook onderwijs plaatsvindt. Dat kan concreet inhouden dat er meer en veel kortere formulieren komen, waarin telkens maar één aspect van het avondmaal is uitgewerkt. Ook is denkbaar dat er een liturgie komt, waarin formulier-gebruik niet bij elke viering hoeft. Onderwijzende formulieren zijn niet meer dan een gewoonte sinds de Reformatie-tijd, geen schriftuurlijke verplichting⁷⁰. Om de waarde en het gebruik ervan niet kwijt te raken, zouden in dat laatste geval ook afspraken passen over een minimaal aantal keren dat de formulieren

-
- oproep tot profetie (2 Kon. 3:11-19, 1 Sam. 10:5, 1 Kron. 25, 2 Kron. 29:25)
  - bij droefenis (2 Sam. 1)

⁶⁸ Een pleidooi om de waarde van de lezingen meer te beseffen voert ook Van Rongen. Maar hij wijst de verzelfstandiging van de lezingen ten opzichte van de preek, die in de liturgische traditie opkwam en vaak bepleit wordt, af (*Met al de heiligen III*, 140v).

⁶⁹ G.C. van de Kamp noemt dat als een idee van Van der Laan, die daarbij teruggrijpt op de vroegere liefdem aaltijden ('Liturgische bewustwording' in: M.E. Brinkman (red), *100 jaar theologie*, 201).

⁷⁰ E.H. van Olst wijst op de culturele context van de Reformatie. Deze had een sterk didactische inslag, die niet los stond van de Renaissance (*Bijbel en liturgie*, 86).

juist wel gelezen worden.

Daarnaast moet nagedacht worden over alternatieve vormen voor de viering van het avondmaal, waardoor deze niet een te groot deel van de eredienst stempelt. In het licht van de Schrift kan niet gezegd worden dat een bepaalde vormgeving persé moet. Onze vrij massale vieringen komen daar nog niet voor. In christelijke vrijheid mogen wij zelf de verschillende factoren afwegen en een keus maken. Daarbij moeten naar ons inzicht factoren als frequentie en feestelijk gedenken en loven van Gods grote daden het zwaarst wegen.

Gezien het boven aangewezen karakter van het avondmaal is de passende plaats voor het avondmaal binnen een volledige totaal-liturgie in het belijdend deel, bij de lofprijzing als climax van de dienst. Het is dé plaats voor lofzeggingen op God en op Christus⁷¹.

Vanuit de dogmatiek kan hiervoor een zijdelingse (meer niet!) ondersteuning worden gegeven. Als 'sacrament', 'zichtbaar woord' past het avondmaal na de gesproken verkondiging.

H OFFER: KOLLEKTE

In verband hiermee is ook het moment van de offervaardigheid en barmhartigheid vaak niet optimaal herkenbaar: het is veelal niet meer ingebed in de maaltijd, en ook losgekoppeld van het 'lofoffer'.

Ook de vormgeving werkt er niet aan mee het als een onderdeel van de samenkomst met een eigen liturgische waarde te beleven⁷².

I VASTHEID EN MEER VARIATIE

De huidige liturgische afspraken functioneren in de praktijk te strak. Ze doen te weinig recht aan de christelijke vrijheid, aan plaatselijke verscheidenheid, en aan de mogelijkheid tot het spontane in een samenkomst. In lijn met de Schrift zijn gezamenlijke afspraken nodig, maar niet zo dat alles daarin gevangen wordt, of dat improvisatie erdoor geblokkeerd wordt.

Vastheid en variatie moeten samen gaan.

Dit is op te lossen door enerzijds voor bepaalde onderdelen meer stijlvolle alternatieven en variatiemogelijkheden aan te reiken. En anderzijds door de aard van deze afspraken duidelijker te maken, zodat ze niet legalistisch gehanteerd worden en er openheid blijft voor zelfstandige invulling of aanvulling.

5.6.4 Wat er leeft in de kerken

Uit de inventarisatie van wat er leeft in de kerken, komen desiderata naar voren (vergelijk hoofdstuk 4). Een globale vergelijking daarvan met de resultaten van onze bezinning uit de Schrift brengt ons bij de volgende conclusies.

a. De zaak van de liturgie leeft in de kerken. In het licht van de Schrift valt dat positief te waarderen. Bewuste omgang met de liturgie helpt om de gezamenlijke omgang met de HERE zo verantwoord mogelijk vorm te geven en te beleven.

Vaak blijkt uit de desiderata het verlangen in de eredienst meer speelruimte te ontvangen en ook andere onderdelen dan de preek tot hun recht te doen komen. Dat doet recht aan de veelzijdigheid in de verering van de HERE, die volgens de Schrift ook passend is.

---

⁷¹ Vaker avondmaal vieren, met meer nadruk op het feestelijk karakter ervan, bepleitook Van Rongen, hoewel hij veel oog heeft voor het feit dat de huidige praktijk dat kan bemoeilijken. Bovendien geeft hij veel argumenten en mogelijkheden uit de traditie door, o.m. over Calvijs wens om wekelijks avondmaal te vieren (*Met al de heiligen III*, 160-175).

⁷² Ook Van Rongen bespreekt dit punt en pleit voor verbeteringen. Niet alleen in de vormgeving overigens. Hij ziet een verbinding met het avondmaal als minder zinvol, omdat dit meestal toch niet volgt in de dienst. Hij pleit voor een plaats in het kader van het gebed voor de nood van alle christenheid (*Met al de heiligen*, 184v).

b. Het beeld dat de inventarisatie oplevert is tegelijk veelvormig en soms ongelijksoortig. De vraag om invoering van een schuldbelijdenis en genadeverklaring heeft bijvoorbeeld een ander gewicht dan de vraag om de wet te mogen lezen in een andere vertaling. Lang niet elk punt past onder een liturgische inventarisatie. Het tempo van gezangen is bijvoorbeeld een technisch musicologische kwestie. Toelating van gasten aan het avondmaal is een kerkrechtelijk punt. En ook de overhead-projector bij de preek is geen liturgische zaak.

Veel wensen zijn ook in de huidige situatie mogelijk binnen het kader van de christelijke vrijheid. Voorlezers in de dienst, jeugdige catechismuslezers, collectanten etc. zouden zo kunnen worden ingevoerd.

De inventarisatie lijkt hier en daar een grabbelton van leuke of minder leuke ideeën. Soms blijkt op de achtergrond een gefundeerde visie op liturgie een rol te spelen. Maar ook staan de voorstellen of vragen nogal eens op zichzelf. Bovendien kunnen achterliggende visies onderling verschillen. Zo werken af en toe modern-liturgische of populair-evangelische opvattingen door. Dat alles illustreert de noodzaak om als kerken in deze zaak niet alleen op losse ideeën te reageren, maar een schriftuurlijk verantwoorde kijk op liturgie te ontwikkelen. Daartoe hebben we - voortbouwend op vooral het werk van C. Trimp en G. van Rongen - in dit hoofdstuk aanzetten willen geven.

c. Er blijken veel raakvlakken te bestaan tussen onze bezinning en de wensen uit de kerken. Met name vallen op: de aandacht voor het avondmaal wat betreft frequentie, formuliergebruik en wijze van viering, de noodzaak van uitbreiding van het aantal gezangen, de inschakeling van meerdere gaven uit de gemeente, zinnvoller vormgeving van de collecte, gezamenlijke uitingen van de hele gemeente of beurtspraak en beurtzang in allerlei vormen, het 'amen'.

Tegelijk missen wij bij de desiderata bijvoorbeeld het zicht op de lof op God en Christus als wezenlijke structuurmomenten binnen de gezamenlijke omgang met de HERE.

d. Uit de kerken zijn ook punten aangedragen waarop wij nu vanuit onze bezinning op Schriftgegevens nog te weinig inhoudelijk kunnen ingaan. Bijvoorbeeld rond de doop, het huwelijk, de inhoud van eventueel extra avondmaalsformulieren, en de plaats van kinderen in de kerkdienst is verdere studie nodig. Gedeeltelijk hopen wij die te geven in een vervolgrapport.

5.6.5 *Bezinning op de eigen tijd en cultuur*

In het bovenstaande (en het navolgende) wordt vooral vanuit de Schrift en de historie gezocht naar een verantwoorde visie op liturgie vandaag. Het heden zelf komt alleen in beeld vanuit de huidige situatie en de vragen daarover binnen onze kerken.

Wij komen niet toe aan verantwoording in andere richtingen. De confrontatie met een pluriforme cultuur, met haar verschillende stijlen en subculturen brengt eigen vragen mee rond bijvoorbeeld stijlbesef en de noodzaak of misschien juist het risico in dit opzicht de 'taal van de tijd' te spreken.

Daarnaast stelt ook de ontmoeting met christenen uit andere culturen of andere tradities (bijvoorbeeld evangelisch) voor vragen. Ook vandaaruit kunnen waardevolle of juist riskante elementen naar voren komen inzake de inhoud van de samenkomsten of de liederen. Dergelijke vragen verdienen nadere doordenking⁷³.

Daarbij moet tevens aan de orde komen welke zin en functie de samenkomst van de ge-

---

⁷³ Ook Brienens wijst op de noodzaak de vormgeving van de liturgie steeds weer te betrekken op de tijd en de cultuur (*Oriëntatie in de liturgie*, 72. 76). Bezinning op enkele van deze vragen vanuit een gereformeerde achtergrond biedt A.C. Barnard in zijn standaardwerk, *Die erediens*.

meente in onze tijd heeft. De verschillende doelen van dat samenzijn verdienen nadere analyse: eer van God, interne opbouw, missionair werven. Moeten deze gecombineerd worden? Moet dat in elke samenkomst? Verdient het aanbeveling voor verschillende subdoelen samenkomsten met een eigen karakter in te stellen?

Aan al deze vragen komen wij nu nog niet toe. Het lijkt ons te verdedigen dat ze pas later in beeld komen. Eerst moet de kerk zich, wanneer zij op dit punt een leemte bij zichzelf ontdekt, liturgisch de rijkdom van de Schrift en de geschiedenis opnieuw eigen maken. Deze inhaalmanoeuvre wordt vaak ten onrechte liturgische 'vernieuwing' genoemd. Pas als deze kracht herwonnen wordt, is zij toegerust om in te spelen op de vragen van vandaag. En eventueel te komen tot echte 'vernieuwing'. Anders zou gebrekkig liturgisch besef gekoppeld aan gevoeligheid voor de eigen tijd gemakkelijk kunnen leiden tot snelle en oppervlakkige aanpassingen. Bovendien leert de praktijk dat liturgische verrijking met de Schrift en de geschiedenis van de kerk als eerste bronnen ook in de huidige tijd overtuigingskracht blijkt te hebben.

5.7 Geraadpleegde literatuur

1. A.C. Barnard, *Die erediens*, Pretoria 1981
2. Will J. Barnard, Peter van 't Riet, *De slip van een joodse man vastgrijpen: Christelijke eredienst in het spoor van de joodse synagoge*, Kampen 1989.
3. T. Brienen, 'Liturgie als dienst van de kerk', in: W. Van 't Spijker e.a., *De kerk. Wezen, weg en werk van de kerk naar reformatorische opvatting*, Kampen 1990.
4. T. Brienen, *Oriëntatie in de liturgie. Theologie in Reformatorisch perspectief, deel 3*, Zoetermeer 1992.
5. J. van Bruggen, 'Abba, Vader! Tekst en toonhoogte van het Onze Vader', in: C. Trimp (red), *De biddende kerk. Een bundel studies over het gebed aangeboden bij gelegenheid van het 125-jarig bestaan van de Theologische Hogeschool te Kampen*, Groningen 1979.
6. J. van Bruggen, *Ambten in de apostolische kerk: een exegetisch mozaïek*, Kampen, 1984.
7. J. van Bruggen, 'De waarheid begint met amen', in: *De Reformatie 70 (1994/1995)*, 149-151.
8. Peter Brunner, 'Zur Lehre vom Gottesdienst der im Namen Jesu versammelten Gemeinde', in: K.F. Müller. W. Blankenburg (hrsg), *Leiturgia. Handbuch des evangelischen Gottesdienstes. Erster Band. Geschichte und Lehre des evangelischen Gottesdienstes*, Kassel, 1954.
9. Jean Daniélou, *Bijbel en liturgie. De bijbelse theologie van de sacramenten en de feesten volgens de kerkvaders*. Brugge/Utrecht 1964.
10. K. Deddens, *Het begon in Jeruzalem*, Goes 1976.
11. K. Deddens, *Waar alles van Hem spreekt. Bezinning op de eredienst*, Groningen 1981.
12. J. Douma, 'De predikant en het schriftberoep', in: F.H. Folkerts, P. Houtman, P.W. van der Kamp, *Ambt en aktualiteit. Opstellen aangeboden aan Prof. Dr. C. Trimp ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar aan de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland op 2 december 1992*, 223-235.
13. C.J. den Heyer, *De maaltijd van de Heer. Exegetische en Bijbeltheologische studie over Pascha en Avondmaal*. Kampen, 1990.
14. G.C. van der Kamp, Liturgische bewustwording in de gereformeerde kerken, in: M.E.Brinkman (red), *100 jaar theologie. Aspecten van een eeuw theologie in de Gereformeerde Kerken in Nederland (1892-1992)*, Kampen, 1992, 161-210.
15. J. Kamphuis, *Juda's Hallel*, Goes, 1993.
16. G.N. Lammens, 'De vooronderstellingen van de eredienst', in: *Rapport over de orde van de eredienst aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland*, Middelburg, 1965.
17. G.N. Lammens, 'Het eigene van de liturgie', in: *Wat vindt u van de kerkdienst*. Wageningen 1971.
18. G.M. Landman, *In de ruimte van de Naam. Liturgische grondwoorden in het Onderricht van Mozes en hun invloed op het Nieuwe Testament en de christelijke eredienst*. Zoetermeer, 1995.

19. *De liturgische viering op de zondag. Verslagboek van het zesde liturgiecolloqium van het liturgisch instituut van de katholieke universiteit te Leuven, november 1983.* Leuven/Amersfoort 1985.
20. H.M.Ohmann, 'Het Oude Testament en de natuurwetenschap. Exegetische zekerheden en moeilijkheden', in: A.P.Wisse (red), *In het licht van Genesis. Christelijke wetenschappers over schepping en evolutie*, Barneveld 1986, 89-108.
21. E.H. van Olst, *Bijbel en liturgie. Een pleidooi voor het vieren.* Baarn 1983.
22. G. Van Rongen, *Met al de heiligen. Liturgie in hemel en op aarde I/II*, Barneveld 1990
23. G. Van Rongen, *Met al de heiligen. Liturgie in hemel en op aarde III*, Barneveld 1990
24. P. Schelling, *Loven met muziek. Zang en spel in Bijbel en kerk*, Kampen, 1986.
25. J. Smelik, 'Waar God zijn Naam doet gedenken ... 1 en 2', in: *De Reformatie* 69 (1993/94), 446vv, 464vv.
26. R. Stählin, 'Die Geschichte des christlichen Gottesdienstes von der Urkirche bis zur Gegenwart', in: K.F.Muller. W. Blankenburg (hrsg), *Leiturgia. Handbuch des evangelischen Gottesdienstes. Erster Band. Geschichte und Lehre des evangelischen Gottesdienstes*, Kassel, 1954.
27. C. Trimp, 'Sacrificium Laudis. De plaats van de lofprijzing in de avondmaalsgebeden', in: C. Trimp (red), *De biddende kerk. Een bundel studies over het gebed aangeboden bij gelegenheid van het 125-jarig bestaan van de Theologische Hogeschool te Kampen*, Groningen 1979.
28. C. Trimp, *Zorgen voor de gemeente. Het ambtelijke werk van ouderlingen en diakenen toegelicht*, Kampen, 1982.
29. C. Trimp, *De gemeente en haar liturgie. Een leesboek voor kerkgangers*, Kampen, 1983.
30. J.P. Versteeg, 'Het avondmaal volgens het Nieuwe Testament', in: W. van 't Spijker, W. Balke, K. Exalto, L. van Driel (red), *Bij brood en beker. Leer en gebruik van het heilig avondmaal in het Nieuwe Testament en in de geschiedenis van de westerse kerk.* Goudriaan 1980, 9-64.
31. M.A. Vrijlandt, *Liturgiek*, Delft 1987.
32. H.A.J. Wegman, *Riten en mythen. Liturgie in de geschiedenis van het christendom*, Kampen 1991
33. J. Van der Werf, *Kleine Liturgiek*, 's Gravenhage 1965.

6 DE LITURGIE IN DE KERK NA PINKSTEREN

6.1 Het voorgaande hoofdstuk maakt duidelijk dat de bijbel ons een goed inzicht geeft in de wijze waarop de gemeente van Christus wordt geroepen om God te vereren. Die roeping komt van God zelf. In gehoorzaamheid aan die roeping organiseert de gemeente haar samenkomsten.

Het Nieuwe Testament geeft ook informatie hoe de gemeente na Pinksteren haar samenkomsten heeft ingericht. De lezing van het Woord en de dienst van de gebeden zijn vaste elementen. Elementair is het bevel van Christus om zijn dood te verkondigen tijdens het avondmaal.

Maar ook wordt duidelijk: de gemeente van het nieuwe verbond krijgt vanuit de bijbel geen vaste liturgie voorgeschreven.

Het ontbreken van zo'n instructie stelt ons aan de ene kant voor een probleem. Het zou een stuk eenvoudiger zijn geweest wanneer de Here Jezus zelf, zoals ook onder het oude verbond is gebeurd, strikte voorschriften had gegeven voor de eredienst.

Aan de andere kant mogen we daaruit de conclusie trekken dat de inrichting van de eredienst in christelijke vrijheid gestalte mag krijgen.

Wie gebruik wil maken van die vrijheid wordt wel met beide benen op het fundament van heel de Schrift geplaatst. En ook moet hij zich met alle vezels van z'n geloofsbeleving verbonden weten met de kerk van alle eeuwen.

6.2 Met die intentie laten zich de gegevens over de inrichting van de eredienst in de (eerste) eeuwen na Pinksteren het beste interpreteren. Nu is het niet onze bedoeling de ontwikkeling van de christelijke eredienst aan de hand van bronnen breed te beschrijven. De ontwikkeling van de eredienst is door veel plaatselijke liturgiecommissies bestudeerd en beschreven, waarbij gebruik gemaakt is van voor iedereen toegankelijke literatuur zoals het boek *Met al de heiligen* van G. van Rongen.

Bovendien hebben de kerken zich op generaal synodaal niveau, in de loop van deze eeuw, twee keer uitgebreid bezonnen op de liturgie aan de hand van rapporten, die in acta zijn opgenomen. Het is niet zinvol het werk van deze rapporteurs over te doen. We volstaan met te verwijzen naar deze en andere al dan niet wetenschappelijke literatuur (zie Literatuuroverzicht). Ons rapport beweegt zich, aanvullend, instemmend en op een enkel punt corrigerend in de lijn van deze publikaties.

6.3 De christenen van de vroege kerk hebben, zeker voorzover zij tevoren de joodse religie aanhingen, de tempel-liturgie gekend. Zij waren ook vertrouwd met de liturgie van de synagoge. Voortbouwend daarop hebben zij, mede gevoed door de wijsheid van heel de Schrift, een weg gezocht om God te eren op een Hem welbehaglijke wijze. Maar omdat hun oog daarbij gericht was op de verhoogde Christus, hebben zij ook een breuk ervaren met hun vroegere geloofspraktijk.

Uit de overigens niet talrijke bronnen, die ons uit de eerste eeuwen zijn overgeleverd, wordt duidelijk dat de kerk direct na Pinksteren bouwde aan een bijbels-verantwoorde, nieuwtestamentische liturgie. Het is ondoenlijk (in het kader van dit rapport) de eerste ontwikkelingen van de vroeg-christelijke liturgie kort te beschrijven, waarbij recht wordt gedaan aan de betekenis en interpretatie van de bronnen.¹

6.4 Duidelijk is in ieder geval dat de eredienst zich in de eerste drie eeuwen van de christelijke kerk ontwikkelt rond twee kernen: Schrift ('synaxis', de verkondiging van het Woord) en tafel ('eucharistie', de viering van het avondmaal). Vatten wij de diverse bronnen samen, dan zou het grondpatroon van de eredienst aan het einde van de derde eeuw als volgt beschre-

---

¹ Een overzicht van de bronnen uit de eerste drie eeuwen in: H.A.J. Wegman, *Riten en myten*, Kampen 1991, 65-68.

ven kunnen worden:²

Synaxis

Groet (bijv.: "De Heer zij met u, en met uw geest")
Schriftlezingen en psalmodie
Prediking
Voorbedengebed
Wegzending van de catechumenen

Eucharistie

Groet
Vredeskus
Offertorium
Eucharistiegebed
Breking van het brood en communie
Wegzending van de gemeente

6.5 Veel meer dan de eerste drie eeuwen is de periode vanaf de vierde eeuw gedocumenteerd. Vanaf deze tijd tot ongeveer de negende/tiende eeuw bestonden er in het Westen verschillende liturgische tradities: de gallische liturgie (Frankrijk en Duitsland), de keltische liturgie (Ierland, Schotland, Wales), ambrosiaanse liturgie (Milaan), de mozarabische liturgie (Spanje) en de romeinse liturgie (Rome).³ Rond 1000 na Christus kreeg de romeinse liturgie de overhand in het Westen. De pausen in Rome claimden dat zij de wettige opvolgers van Petrus waren, en dat dus alle lokale kerken zich moesten richten naar romeinse gebruiken. Ook inzake de liturgie, die een belangrijk middel was om de eenheid van plaatselijke kerken vorm te geven.

6.6 De voorreformatische eredienst in de Westerse wereld, zoals deze 1000 na Christus de overhand kreeg, werd vanaf die tijd aangeduid met de naam 'mis'. Enerzijds sloot de misliturgie zich aan bij wat in voorgaande eeuwen tot stand was gebracht. Daarbij zijn in de misliturgie diverse oud-christelijke onderdelen terechtgekomen, die vanuit de bijbel goed te verantwoorden zijn. Anderzijds werden in de misliturgie ook diverse onderdelen opgenomen die ingegeven waren door onschriftuurlijke dogma's.

Om daar enig inzicht in te krijgen, is het zinvol de onderscheiden bestanddelen van de romeinse mis te noemen. De 'mis' kent een aantal vaste onderdelen, het zogenaamde *ordinarium* (lett. het 'gewone van de mis'). Het zijn onderdelen die in elke dienst een vaste plaats en een vaste tekst hebben. Het betreft met name de onderdelen Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus (& Benedictus) en Agnus Dei. De overige onderdelen van de mis horen tot het zogenaamde *Proprium* (lett. 'het eigen van de mis'). Het zijn onderdelen die tussen het *Ordinarium* worden geschoven en per dienst wisselende teksten hebben, waarbij in de meeste gevallen de tijd in het kerkelijk jaar bepalend is (zoals lezingen, tussenzangen en gebeden). Ook in het *Proprium* zijn veel onderdelen te vinden die voluit verantwoord zijn en door alle eeuwen heen een plaats hebben gehad in de christelijke liturgie.

We besteden om twee redenen aandacht aan het *Ordinarium*. In de eerste plaats omdat het *Ordinarium* onderdelen bevat die terugvoeren op vroeg-christelijke tradities. In de tweede plaats zal blijken dat de diverse *ordinarium*-delen vorm geven aan bijbelse noties, die in hoofdstuk 5 naar voren zijn gebracht maar die in de calvinistische traditie niet zijn overgenomen.

---

² Vergelijk: A.C. Barnard, *Die Erediens*, Pretoria ²1985, 166-167.

³ Naast de Westerse liturgieën uit de eerste 10 eeuwen, waren er in het Oosten (Egypte, Palestina, Syrië en Klein Azië) diverse liturgieën, die circa de negende eeuw leidden tot de Byzantijnse liturgie.

6.6.1 Kyrie eleison

Vertaling:

Heer, ontferm U!
Christus, ontferm U!
Heer, ontferm U!

Het Kyrie bevat de roep om ontferming die we aantreffen in Matteüs 15:22, 17:15 en 20:30. Waarschijnlijk hebben we te maken met een element uit een christelijk privégebed, dat in de vierde/vijfde eeuw in diverse liturgieën terecht kwam. Het Kyrie wordt al vermeld in het reisjournaal dat Egeria rond 390 maakte. Ze meldt dat het Kyrie dagelijks in de vespers te Jeruzalem werd gebeden. In het Oosten treffen we omstreeks het jaar 500 het Kyrie in de liturgie aan, zoals we leren uit de *Apostolische Constituties* (Syrie, omstreeks 500). Het Kyrie kwam rond het jaar 500 ook in Westerse erediensten voor: de romeinse, milanese en gallische liturgie.

Het Kyrie werd door het volk geroepen als antwoord op de gebeden en voorbeden van de diaken. Het Kyrie vormde dus onderdeel van wat wij het 'voorbede-gebed' of 'algemeen kerkgebed' zouden noemen. Dit is van belang voor de betekenis van het Kyrie. Het Kyrie is inhoudelijk gezien niet hetzelfde als de 'openbare schuldbelijdenis', die o.a. door Calvijn aan het begin van de eredienst als aparte liturgische acte geplaatst werd. Bij de 'schuldbelijdenis' gaat het primair om belijdenis van zonden en schuld van de gemeente. In het Kyrie kijkt de kerk niet alleen naar zichzelf, maar naar de hele schepping (vgl. 5.5.4). Het Kyrie bedoelt een hulding en aanroeping van de Kurios (Christus) te zijn, die redding uit alle nood kan geven. Het Kyrie is een smeekbede waarmee erkenning van Gods heerschappij uitgesproken wordt. En tevens wordt door het Kyrie de eigen onmacht en de afhankelijkheid van alle schepselen van God erkend.

Ook historisch gezien kunnen het Kyrie en de 'schuldbelijdenis' niet als equivalenten gezien worden. De schuldbelijdenis moet gezien worden als een liturgische acte die afgeleid is van de Offene Schuld uit de zogenaamde middeleeuwse pronaus, dan wel als de equivalent van het 'confiteor' uit de romeinse mis (zie hieronder paragraaf 6.11).

Het Kyrie had niet in alle liturgieën dezelfde plaats. In de ambrosiaanse liturgie volgde het Kyrie bijvoorbeeld op het Gloria. Weer elders volgde het Kyrie op de 'Woorddienst'. De plaats van het Kyrie aan het begin van de romeinse mis is waarschijnlijk door paus Gelasius (492-496) ingevoerd. In de zevende en achtste eeuw werden de gebeden weggelaten en bleef alleen het antwoord van het volk (het Kyrie) staan. Een latere ontwikkeling is eveneens om het Kyrie niet langer te zien als een gebed tot Christus, maar als een gebed tot de drieënige God. Van oorsprong werd het gebed echter niet trinitarisch maar christologisch geïnterpreteerd.⁴

6.6.2 Gloria

De vertaling van deze hymne luidt:

*Eer aan God in den hoge,
en vrede op aarde
aan de mensen die Hij liefheeft
Wij loven U.
Wij prijzen U.
Wij aanbidden U.
Wij verheerlijken U.
Wij danken U om uw grote heerlijkheid.*

---

⁴ Zie o.a. L. Brinkhoff O.F.M., *Liturgisch Woordenboek*, II, Roermond 1965-1968, k. 1425.

*Heer God, hemelse Koning,
God, almachtige Vader!
Heer, eniggeboren Zoon,
Jezus Christus;
Heer God, Lam Gods,
Zoon van de Vader;
Die de zonden der wereld wegneemt
ontferm U over ons.
Die de zonden der wereld wegneemt,
aanvaard ons smeekgebed;
Die zit aan de rechterhand van de Vader,
ontferm U over ons.
Want Gij alleen zijt de Heilige.
Gij alleen de Heer.
Gij alleen de Allerhoogste,
Jezus Christus.
Met de heilige Geest
in de heerlijkheid van God de Vader.
Amen.*

Het Gloria is een proza-hymne die – historisch gezien – samengesteld is uit twee delen. Het eerste gedeelte wordt gevormd door de tekst uit Lucas 2:14. Alles wat daarna komt (vanaf ‘Wij loven U’) is in de vierde eeuw aan de hymne toegevoegd.

Het Gloria is oorspronkelijk een hymne uit het morgengebed. Uit de hierboven reeds vermelde *Apostolische Constituties* is bekend dat het Gloria in de vierde eeuw liturgisch gebruikt werd. Vermoedelijk raakte de hymne rond 350 in het Westen bekend. Daar werd het Gloria opgenomen in de romeinse, ambrosiaanse en mozarabische liturgieën. Rond 600 ontving de hymne in de pausmis een plaats na het Kyrie. Het gebruik ervan was overigens alleen toegestaan aan bisschoppen en dan nog uitsluitend op zondagen en martelaarsfeesten. In 1048 werd bepaald dat alle priesters het mochten zingen. Uit dit korte historische overzicht blijkt dat het Kyrie en Gloria oorspronkelijk geen eenheid vormden. Het Gloria kreeg pas later een plaats na het Kyrie.

6.6.3 Credo

Het Credo (de geloofsbelijdenis) is voor ons het meest herkenbare ordinariumdeel. Ook de calvinistische traditie kent deze liturgische acte. In de voorreformatische kerk kreeg echter niet de Apostolische Geloofsbelijdenis, maar de Geloofsbelijdenis van Nicea-Constantinopel een vaste plaats in de eredienst.

De wortels van het liturgisch gebruik van het Credo liggen in het Oosten. In de vierde eeuw werd het Credo te Jeruzalem gebruikt in de doopliturgie. Aan het begin van de zesde eeuw werd het Credo in Constantinopel gebruikt. Al spoedig werd het tevens in de Mozarabische liturgie opgenomen. Pas in de achtste eeuw begint de verspreiding over de rest van de Westerse wereld. In 1014 wordt het Credo in de romeinse liturgie aanvaard. Zowel in de Oosterse als in de Westerse liturgieën fungeerde het Credo als afsluiting van het Woordgedeelte ('samenvatting') en als inleiding op de sacramentsviering ('vereniging in het geloof van degenen die het avondmaal gaan vieren').⁵

6.6.4 Sanctus (& Benedictus)

---

⁵ Zie o.a.:

- C. Mahrenholz, 'Die Stelle des Credo im Hauptgottesdienst,' in: *Evangelisch-lutherische Kirchenzeitung* 1956, 215-218.
- M. Jenny, *Die Einheit des Abendmahlsgottesdienstes bei den elsässischen und schweizerischen Reformatoren*, Zürich-Stuttgart 1968, 118.

Vertaling:

*Heilig, heilig, heilig,
is de Heer, God der heerscharen.
Vol zijn hemel en aarde
van uw heerlijkheid.
Hosanna in de hoge!
Gezegend Hij die komt
in de naam van de Heer.
Hosanna in de hoge!*

Het oudste ordinariumdeel dat in de christelijke eredienst een plaats ontving, is het Sanctus. De tekst voert terug op Jesaja 6:3 (vgl. Opb. 4:8). In het late jodendom maakte het driemaal 'Heilig' onderdeel uit van het morgengebed. Het Sanctus vinden we in vrijwel alle avondmaalsliturgieën uit de eerste eeuwen van onze jaartelling terug. Alleen in de *Traditio Apostolica* van Hippolytus (170-230) ontbreekt het.

Door de kerkvaders is sterk benadrukt dat de kerk op aarde door het zingen van het Sanctus instemt met de lofprijzing van de engelen in de hemel (vgl. ook 5.3.3 en 5.4.5).

Het Sanctus werd tot de vijfde eeuw gezien als lofprijzing op God de Vader. Nadat Arius in de vierde eeuw echter van zich had laten horen, werd het driemaal 'heilig' meer opgevat als een lofprijzing van de Drieëenheid.

Er bestaat veel onduidelijkheid over de vroegste geschiedenis en betekenis van het Benedictus ('Gezegend Hij die komt in de Naam van de Heer' (Mat. 21:9)). Wel is bekend dat het Benedictus in Syrië in de vierde eeuw aan het Sanctus werd toegevoegd. In de Romeinse liturgie gebeurde die toevoeging pas in de zevende eeuw. Dit betekent dat het Sanctus en Benedictus vanouds niet bij elkaar hoorden. Het Benedictus wordt omlijst met het 'hosanna'.⁶

De onduidelijkheden die er bestaan omtrent de vroegste geschiedenis van het Benedictus verhinderen definitieve uitspraken te doen over de oorspronkelijke liturgische en theologische betekenis. Toch vraagt die betekenis onze bijzondere aandacht. Want wat wordt bedoeld met de woorden 'Gezegend Hij die komt in de Naam van de Heer'? Moeten daarbij gedacht worden aan de consecratie, de verandering van brood en wijn? We hebben gezien dat in de zevende eeuw het Benedictus in de Romeinse liturgie aan het Sanctus werd verbonden. Het gezang werd geplaatst vóór de canon,⁷ dus: voor de liturgische acten waarin het offer van Christus herhaald werd. In toelichtingen, die Roomse theologen op de mis hebben gegeven wordt gesteld dat de woorden van het Benedictus slaan op de consecratie van brood en wijn 'De Heer komt op het altaar' – vandaar: 'gezegend Hij die komt'.

Door de Roomse interpretatie en door de plaats in de mis, is het Benedictus tot op de dag van vandaag historisch belast: de suggestie dat bedoeld wordt op de komst van Christus in brood en wijn, lijkt onvermijdbaar. Het ligt voor de hand vanuit de achtergrond het Benedictus als onbruikbaar af te wijzen.

Toch is dat o.i. niet noodzakelijk en zijn er redenen die het gebruik zinvol maken. We wijzen in dit verband naar Openbaring 4:8: 'Heilig, heilig, heilig is de Here God, de Almachtige, die was en die is en die komt'. In deze tekst vinden we als het ware het Sanctus en Benedictus aan elkaar gekoppeld. Anders gezegd: in Openbaring is aan het Oudtestamentische Sanctus uit Jesaja 6 de lofprijzing op God *die komt* toegevoegd. Vanuit deze optiek gezien functioneert het Benedictus sterk eschatologisch, een functie die waarschijnlijk recht doet aan de oorspronkelijke. Dit leidt tot onze conclusie dat het Benedictus alleen bruikbaar is wanneer de eschatologische betekenis tot uiting komt. Van belang is dan vooral de plaats waar het Benedictus geplaatst wordt in de viering. Wanneer het bijvoorbeeld geplaatst wordt na het

⁶ Over het 'hosanna' zie: J. van Bruggen, Marcus, Kampen 1988, 248.

⁷ Canon wil zeggen: vaste regel volgens welke het misoffer opgedragen moet worden. Tijdens deze canon vindt o.a. de consecratie plaats. Over de geschiedenis van de 'canon', zie: L. Brinkhoff O.F.M. (red.), *Liturgisch Woordenboek*, Roermond en Maaseik 1958-1962, k. 347-349.

gereformeerde 'sursum corda' en/of gezongen wordt tijdens of na de communie, is elke mogelijke referentie aan een roomse interpretatie van de woorden 'Hij die kornt' uitgesloten.

6.6.5 *Agnus Dei*

Vertaling:

*Lam van God,
Die de zonden der wereld wegneemt
ontferm U over ons.
[geef ons de vrede]*

Het Agnus Dei gaat terug op de tekst uit Johannes 1:29: 'Zie het lam Gods, dat de zonde der wereld wegneemt'. Dit gezang refereert aan het offer van Christus, waarbij het beeld van het lam gebruikt wordt. Van oorsprong werd dit gezang gezongen bij het breken van het brood. Dat breken van het brood werd gezien als een heenwijzing naar het lijden en sterven van Christus. In dit kader werd het Agnus Dei in de vierde eeuw al in diverse Oosterse liturgieën gebruikt. In de roomse mis is het Agnus Dei in de zevende eeuw terecht gekomen. Evenals bij het Benedictus geldt hier dat je de tekst op deze plaats 'rooms' kunt interpreteren: het Lam Gods dat op het altaar zal verschijnen. Oudere rechten heeft een schriftuurlijke interpretatie, waarbij het gezang verwijst naar het *volbrachte* offer van Christus. Volgens Calvijn stelde Johannes met zijn woorden Christus 'tegenover alle offeranden der wet, om te leren, dat in Hem alleen vervuld is, wat door die figuren werd aangewezen.'⁸

6.7 In deze ordinarium-teksten valt sterke nadruk op de viering van het heil en de lofprijzing van God. De samenkomsten van de vroeg-christelijke kerk werden hier sterk door gestempeld: de Here wordt geloofd om wie Hij is en om wat Hij gedaan heeft. Daarom stemt de gemeente in met de hemelse liturgie (Gloria en Sanctus). Daarom wordt ook de nood van de wereld aan God voorgelegd (Kyrie): zo wordt Hij erkend als koning van de wereld, als God de Schepper en als de God die komen zal.

Gezien hetgeen in hoofdstuk 5 van dit rapport vanuit de bijbel naar voren is gebracht over de eredienst, is de conclusie gewettigd dat de oud-christelijke kerk met deze teksten goede vormen gekozen en ontwikkeld heeft om God te vereren op een Hem welbehagelijke wijze.

6.8 Deze oude liturgische elementen bleven in de romeinse mis staan toen de roomse offergedachte steeds sterker opgang maakte in het Westen. Vanaf de zesde eeuw is er duidelijk een ontwikkeling te signaleren, die langzaam maar zeker leidt naar de transsubstantiatie-leer, de leer van de wezensverandering van brood en wijn in lichaam en bloed van Christus. Pas in de elfde eeuw krijgt de transsubstantiatie-leer in het Westen de overhand. Op het Vierde Lateraanse Concilie in 1215 wordt de leer door de Rooms-Katholieke kerk tot dogma verheven. Dat is dus vele eeuwen nadat de meeste ordinariumdelen in de romeinse mis waren opgenomen. Dit geeft duidelijk al aan dat de roomse offergedachte zich onafhankelijk van het ordinarium heeft ontwikkeld en dat het ordinarium dus niet gerelateerd is aan het roomse offer-dogma.

De ontwikkeling naar het dogma de transsubstantiatie heeft wel andere ingrijpende gevolgen gehad voor de christelijke eredienst. We noemen de volgende. Het brood werd 'hostie', hetgeen letterlijk 'offerande' betekent en verwijst naar Efeze 5:2 (Christus die Zich voor ons overgegeven heeft als offergave en slachtoffer, Gode tot een welriekende reuk). In de Middeleeuwen werd het gebruikelijk dat de gewone kerkganger eenmaal per jaar (nl. met Pasen) communiceerde. Voorzover het kerkvolk de hostie al in ontvangst nam, ging dit knielend gebeuren. Bovendien werd het gebruikelijk dat men de hostie niet meer in de hand nam. De priester legde de hostie op de tong.

---

⁸ *Institutie*, Boek II, hoofdstuk XVII, 4.

Je ziet dat tijdens de ontwikkeling van de roomse offergedachte ook veranderingen plaatsvinden rond de canon. De heiligheid van de canon werd zo hoog ingeschat dat de priester de woorden in stilte bad. Er was vrees voor ontwijding van de woorden. Synchroon hiermee loopt dat het aandeel van het volk aan de eredienst sterk gereduceerd werd. De nadruk op het offer van de mis komt ook tot uiting in het feit dat van de schriftlezingen en preek alleen de lezingen overbleven. De bediening van het gelezen schriftwoord werd ondergeschikt aan het offer dat in de dienst gebracht moest worden.

Voor Rome ging de hele eredienst zich concentreren om de consecratie van brood en wijn. De Rooms-Katholieke eredienst had tot doel om God het offer van de kerk, het offer van Christus opnieuw aan te bieden. Het hart van deze eredienst was dan ook de canon. Het belangrijkste moment voor Rome is het uitspreken van de instellingswoorden uit Matteüs 26. Op dat moment vindt de verandering van brood en wijn plaats, die het lichaam en bloed van Christus worden.⁹

We treffen in de roomse mis vanaf de twaalfde/dertiende eeuw allemaal rituelen aan waartegen de reformatoren zich stevig verzet hebben: in stilte bidden van de priester, de aanbidding van de hostie, het niet of nauwelijks deelnemen aan de communie door het kerkvolk. De oppositie tegen deze rituelen hing samen met hun principiële verwerping van de transsubstantiatie-leer: het brengen van een offer aan God, waarbij brood en wijn veranderen in lichaam en bloed van Christus. Je ziet bij alle reformatoren dan ook dat ten aanzien van de avondmaalsviering de orde van dienst radicaal werd gewijzigd. In sommige gevallen hebben de romeinse mis en de reformatorische liturgieën wat het sacramentsgedeelte betreft alleen de instellingswoorden gemeenschappelijk.

De zuivering van de liturgie betrof de rooms-katholieke opvatting dat de eredienst diende om het offer van Christus te herhalen tot heil van de gelovige. Het is terecht één van de meest ingrijpende wapenfeiten van de Reformatie. C. Trimp omschrijft dit proces als volgt: 'In 1517 begon de Geest van God ogen en oren te openen voor de goede boodschap van Christus' gerechtigheid, die Hij eens voor altijd in zijn zelfofferande aan het kruis had verworven en in de prediking van het evangelie uitdeelt aan het volk.'

'Wat wordt dus de taak van de kerk? De prediking aanvaarden en het heil van Christus vieren in een heerlijke gedachtenis van zijn bittere dood - dat ene definitieve zoenoffer van het nieuwe verbond.

Het werd tijd, dat de voorganger van de kerk zich omkeerde en niet tot God, maar namens God tot de gemeente ging spreken. Hij moest de woorden van het geloof spreken en de gemeenteleden in de mond en na aan het hart leggen (Rom. 10:8-10). Want de God van de kerk is een genadige Vader sinds dat moment waarop de zon weer ging schijnen op Golgotha. Deze God verwacht de *dank* van de kerk voor *zijn* onuitsprekelijke gave!

Toen dit inzicht doorbrak in de tijd van de kerkreformatie, was men ook in staat door het uitbundig ceremonieel van de romeinse mis heen te kijken en de waardeloosheid van het eeuwenoude offerritueel te doorzien.

Dus moest die dag wel komen, waarop de reformatie ook het liturgisch centrum van de kerk bereikte en het altaar afgebroken werd.¹⁰

Reformatie betekent dus in dit verband: het altaar maakt plaats voor de preekstoel en de avondmaalstafel. Of, anders gezegd: de mis wordt gereformeerd, doordat de relatie tussen de prediking en de avondmaalsviering op een Schriftuurlijke manier wordt hersteld.

6.9 Ten aanzien van de reformatorische orden van diensten zijn globaal twee typen te onderscheiden

---

⁹ Uitgebreider over de opzet van de mis, zie: C. Trimp, *De gemeente en haar liturgie*, Kampen 1983, 120-124.

¹⁰ Trimp, *De gemeente en haar liturgie*, Kampen 1983, 124v.

- a. De vroege reformatorische orden van dienst (tot 1525) beoogden vooral een revisie van de mis. Alles was 'rooms' was, moest het veld ruimen. Dit betekende met name verwijdering van het hart van de mis, de canon. De mis werd gezuiverd van alle elementen die aan de transsubstantiatie-leer deden denken. De vijf ordinariumberzangen werden hier gehandhaafd. Blijkbaar waren die niet gerelateerd aan specifiek roomse dogma's.
- b. Vanaf 1525 voerden de reformatoren radicale hervorming door in de eredienst. Er werd grotere afstand geschapen ten aanzien van de roomse traditie uit de Middeleeuwen. De ordinariumberzangen werden soms gehandhaafd (Luther), facultatief gesteld (Bucer) of geheel verwijderd (Calvijn).

Beperken we ons tot Calvijn dan intrigeert de vraag waarom de Geneefse reformator geen gebruik maakte van de ordinariumberzangen.

De calvinistische reformatie van de eredienst in de zestiende eeuw vond plaats vanuit een 'ad-fontes'-houding: terug naar de bronnen. De belangrijkste bron was uiteraard de Schrift. Keer op keer heeft Calvijn erop gehamerd dat in een eredienst alleen geboden is, wat God in de Schrift voorschrijft. En die voorschriften bestaan kort samengevat hieruit, dat in de kerkdienst drie dingen noodzakelijk zijn: verkondiging van Gods woord, de openbare geboden en bediening van de sacramenten. Voor het overige was er volgens Calvijn vrijheid in ceremoniën. De nadruk van Calvijn op deze vrijheid is onder andere ingegeven uit oppositie tegen Rome, waar het heil van de kerk afhing van door mensen opgelegde rituelen. Calvijns activiteiten ten aanzien van de liturgie vonden plaats vanuit een ad-fontes-houding. Dat betekende ook: terug naar de bronnen van de 'Oude Kerk'. Met de Oude Kerk bedoelde Calvijn de kerk uit de eerste zes eeuwen van de christelijke jaartelling. Wanneer hij zich beriep op de Oude Kerk, werd een bron uit de eerste zes eeuwen aangehaald: Plinius, Tertullianus, Augustinus, Ambrosius, Chrysostomos, enzovoort.

We weten globaal welke bronnen Calvijn kende.¹¹ Maar onvoldoende bekend is nog welk beeld Calvijn precies had van de Oude Kerk en hoe hij de bronnen interpreteerde. Wat wist hij van de liturgische situatie? Antwoord op deze vragen vergen apart onderzoek, dat – voorzover ons bekend – nog niet gedaan is.

Wel is duidelijk dat het Calvijn er niet ging om de orde van dienst van de Oude Kerk zoveel mogelijk te kopiëren. Dat zou trouwens onmogelijk geweest zijn: er bestond – zoals wij ook hierboven schetste – nog niet één orde van dienst. Evenmin was het ordinarium algemeen aanwezig in de toenmalige bestaande orden van dienst.

Wel is duidelijk dat het Calvijn er niet om ging de orde van dienst van de Oude Kerk zoveel mogelijk te kopiëren. Dat zou trouwens onmogelijk geweest zijn: er bestond – zoals wij hierboven schetsten – nog niet één orde van dienst. Evenmin was het ordinarium algemeen aanwezig in de toenmalige bestaande orden van dienst.

Calvijn beriep zich op de Oude Kerk omdat in deze kerk volgens hem de apostolische traditie nog zuiver werd bewaard en uitgebouwd. Het ging de reformator om de zuivere vorm van aanbidding.

Met een beroep op de Schrift en de traditie van de Oude Kerk kwam Calvijn ertoe om de mis te vervangen door het avondmaal. Ook vond er herstel plaats van de Woorddienst, die bij Rome was verworden tot een opstapje naar de offermis. Tevens beijverde Calvijn zich voor actieve deelname van het kerkvolk, hetgeen o.a. tot uiting kwam in het invoeren en bevorderen van de gemeentezang, het uitgeven van kerkboeken met psalmen én gezangen. Met een beroep op Schrift en Oude Kerk vond Calvijn dat het avondmaal minstens (!) één keer per week in de kerk gevierd moest worden.¹²

Calvijn heeft echter niet de ordinariumberzangen gebruikt. Ook heeft hij deze liturgische onderdelen niet vervangen door equivalenten. Het is niet juist te stellen dat in de calvinisti-

¹¹ Zie o.a.: H.O. Old, *The Patristic Roots of Reformed Worship*, Zürich 1975, 141-156.

¹² *Institu tie*, IV, 17, 43/44.

sche eredienst bijvoorbeeld de Tien Geboden de plaats ingenomen hebben van het Gloria. Theologisch-inhoudelijk en historisch is er geen verband tussen de Wet en het Gloria als liturgische acten. De Wet werd om andere motieven in de eredienst geplaatst dan het Gloria (zie hieronder). Zoals gezegd, het Kyrie is niet hetzelfde als de schuldbelijdenis die Calvijn aan het begin van de dienst plaatste.

Wanneer we zoeken naar redenen waarom Calvijn de ordinariumberzangen niet gebruikt heeft, dan is allereerst het volgende vast te stellen: Calvijn heeft zich – voor zover bekend – nergens expliciet uitgelaten over de ordinariumberzangen. Dat betekent dat je nergens bij Calvijn kunt vinden *waarom* hij de gezangen links liet liggen. Eveneens betekent het dat je dus nergens kunt vinden dat de liturgische onderdelen volgens Calvijn gerelateerd zijn aan bepaalde roomse dogma's. Dit geldt overigens voor alle reformatoren.

Over talrijke zaken en gebruiken, waaraan roomse dogma's ten grondslag lagen, hebben reformatoren zich wel ergens in negatieve zin uitgelaten. Wanneer het ordinarium daarbij hoorde, dan ligt het voor de hand dat daarvan iets van in de reformatorische geschriften terug te vinden zou zijn.

Vervolgens willen we herinneren aan Calvijns principe dat de kerk voor haar erediensten slechts gebonden is aan hetgeen de Schrift voorschrijft. Geboden tot het gebruik van ordinariumberdelen zijn daarin nergens te vinden.

Heeft Calvijn zich dus nergens expliciet over het ordinarium uitgelaten, er zijn o.i. wel een paar redenen te bedenken waarom hij het ordinarium links liet liggen. Belangrijk daarbij is dat we de liturgische activiteiten van de reformator in de toenmalige religieuze context plaatsen.

Dan was er o.i. bij Calvijn allereerst een sterk antithetisch motief om het ordinarium niet te gebruiken. Het ligt voor de hand dat Calvijn een grote afstand wilde scheppen t.a.v. de middeleeuwse mis. Elke mogelijke herinnering wilde hij waarschijnlijk vermijden vanwege de 'hardleersheid van het kerkvolk'. Daarbij speelde de vraag of de ordinariumberzangen gerelateerd waren aan roomse dogma's een ondergeschikte rol.

Vervolgens was er o.i. een didactisch motief. Wanneer je constateert dat bij het kerkvolk een grondig gebrek aan schriftkennis bestaat, is het vanzelfsprekend dat je aan het didactische aspect van de eredienst voorrang geeft. Wil je onderwijzen dan is de 'preek' de meest voor de hand liggende vorm. Kennis en verbreiding van de Schrift was ook één van de beweegredenen waarom Calvijn de voorkeur gaf aan het zingen van de Psalmen. Wanneer kennis omtrent de sacramenten ontbreekt, zijn sterk didactische formulieren van levensbelang.

6.10 In verband met de didactische inslag die de calvinistische orden van dienst hadden, is te wijzen op de relatie die er op dit punt bestaat tussen de middeleeuwse preekdienst en diverse reformatorische liturgieën.¹³

De preekdienst ('pronaus'), die in de landstaal gehouden werd, ontstond in de middeleeuwen (ongeveer de twaalfde eeuw) en ontwikkelde zich in eerste instantie binnen de mis. Een latere ontwikkeling is dat de preekdienst als aparte dienst (los van de mis) werd gehouden. De pronaus had een sterk onderwijzend karakter en didactische doelstelling. In de laat-middeleeuwse pronaus kwam na de preek (in de landstaal) een catechetisch deel waarin achtereenvolgens het Onze Vader, de Apostolische Geloofsbelijdenis en de Tien Woorden gereciteerd werden. Dat is dus de zogenaamde catechetische drieslag 'geloof-gebed-gebed'. Op dit catechetisch gedeelte volgden de 'openbare schuldbelijdenis' (Offene Schuld) en een gebed om vergeving van zonden.¹⁴

¹³ Het is niet mogelijk in het kader van dit rapport breedvoerig in te gaan op het ingewikkelde vraagstuk over de herkomst en verspreiding van reformatorische orden van dienst en elementen daarvan. Zie daarover o.a.:

– A.F.N. Lekkerkerker, *Kanttekeningen bij het Hervormde Dienstboek*, I, 's-Gravenhage 1952.
– G.J. van de Poll, *Martin Bucer's liturgical ideas*, Assen 1954.

¹⁴ Uitgebreider over de preekdienst: W.F. Dankbaar, *Hervormers en Humanisten*, Amsterdam 1978, 201-236.

Elementen, die in de pronas na de preek (ter onderwijzing) aan de orde kwamen, zijn voor diverse reformatorische orden van dienst van belang geweest.¹⁵ Hier moet allereerst de naam van Guillaume Farel genoemd worden, die in zijn orde van dienst (1533) de elementen uit de pronas na de preek opgenomen heeft.

Zijn orde van dienst zag er vanaf de preek als volgt uit:

- Preek
- Vermaning
- Decaloog
- avondmaalsonderwijs (& retentie & Offene Schuld)
- Onze Vader
- Apostolicum
- Genadespreuk
- Instellingswoorden
- Korte verklaring met Sursum Corda en uitnodiging
- Communie
- Voorbeden en slotvermaning
- Zegen

Wanneer er geen avondmaalsviering gevierd werd, volgden na de preek:

- Vermaning
- Decaloog
- Bede om schuldvergeving (vgl Offene Schuld uit pronas)
- Onze Vader
- Apostolicum
- Voorbede en vermaning
- Zegen.

Farel sloot dus zeer nauw aan bij de middeleeuwse preekdienst. Ongetwijfeld zijn de orden van dienst die Calvijn gebruikt heeft, in meer of mindere mate door Farel beïnvloed. Het is niet mogelijk en noodzakelijk in dit rapport in te gaan op het complexe vraagstuk of de orden van dienst, die onder invloed van Calvijn ontstaan zijn, teruggrijpen op de romeinse misstructuur of op de preekdienst, dan wel een eigen creatie van Calvijn zijn.

Wel is het zinvol dieper in te gaan op deze orden van dienst. Bestudering van Calvijns liturgische activiteiten brengt aan het licht dat de opname en de plaatsing van diverse liturgische acten nauw samenhangen met Calvijns theologie.

6.11 Met een beroep op het Oude Testament (o.a. 2 Samuël 12:13 en Leviticus 16:21) stelt Calvijn in zijn *Institutie* dat het passend is 'dat wij door de belijdenis van onze ellende de goedheid en barmhartigheid van onze God onder elkaar en voor de hele wereld verheerlijken. Deze soort van belijdenis nu behoort regelmatig in de kerk plaats te hebben [...] Want daar wij in alle heilige samenkomsten ons stellen voor het aangezicht Gods en der engelen, welk ander begin zal dan onze handeling hebben, dan de erkenning onzer onwaardigheid?'¹⁶ Hiermee is kort en krachtig de reden gegeven waarom Calvijn aan het begin van de dienst

---

¹⁵ Zie over de middeleeuwse oorsprong van reformatorische orden van dienst o.a.:

- F. Brightman, *The English rite*, Londen²1921 (reprint 1970).
- E. Weismann, 'De Predigtgottesdienst und die verwandten Formen', in: *Leiturgia*, III, Kassel 1956, 16-27.

¹⁶ *Institutie*, III, 4, 10-11.

een Openbare schuldbelijdenis plaatste.¹⁷

In de Straatsburgse liturgie¹⁸ volgde op deze schuldbelijdenis een genadeverkondiging. De genadeverkondiging is in de afgelopen eeuwen een omstreden liturgische acte geweest. Beperken we ons tot de twintigste eeuw, dan blijken diverse personen (in eerste instantie) herinvoering van de genadeverkondiging bestreden te hebben.¹⁹ Tegenargument was vooral dat de genadeverkondiging voldoende aan bod komt in de bediening van het Woord. Anderen hebben voor herinvoering een pleidooi gevoerd.²⁰ Overzien we de recente publikaties over deze materie, dan blijkt men het er over eens te zijn dat herinvoering van de genadeverkondiging wenselijk is.²¹

Omdat de Wet in de huidige orde van dienst een vaste plaats heeft verworven, verdient hij aparte aandacht. In tegenstelling tot de pronas, waar de Wet uit catechetisch-pedagogisch motieven opgenomen was, heeft de Wet bij Calvijn een theologisch-liturgische betekenis. De wijze waarop Calvijn de Wet in de orde van dienst plaatste, hing nauw samen met zijn visie op de tweevoudige functie van de Wet (bron van zondekennis en regel der dankbaarheid). Van essentieel belang is dat Calvijn geen heilsordelijk schema aanhing waarbij kennis van ellende door de Wet vooraf moet gaan aan kennis van vergeving door het evangelie. Of, om Calvijn zelf aan het woord te laten: 'Wanneer wij zeggen dat de oorsprong der boetvaardigheid in het geloof ligt, dromen wij toch niet van een tijdsruimte, in welke het geloof bezig is te baren, maar wij willen aantonen, dat de mens zich niet met ernst op de boetvaardigheid kan toelagen, tenzij hij weet dat hij God toebehoort. En niemand is waarlijk overtuigd God toe te behoren, dan alleen hij, die eerst zijn genade heeft aangegrepen.'²²

Deze visie is bepalend geweest voor de wijze waarop Calvijn omging met de Tien Geboden in de orde van dienst. In de Straatsburgse orde van dienst was de Wet geplaatst na de verkondiging van de vergeving van de zonden. Hierdoor fungeerde de Wet vooral als norm die de gemeente aannam voor het nieuwe leven in Christus. Maar daarbij was ervoor ge-

---

¹⁷ Over de herkomst van de schuldbelijdenis lopen de meningen uiteen. We kunnen hier in het midden laten of de schuldbelijdenis de reformatorische pendant is van of het Confiteor (de persoonlijke schuldbelijdenis van de priester) uit de roomse mis, of van de Offene Schuld uit de pronas. In beide gevallen zou de schuldbelijdenis historisch gezien geen (gelijkwaardige) vervanging van het kyrie zijn.

¹⁸ De liturgie, die Calvijn in Straatsburg gebruikte, is eigenlijk niet bekend. Velen gaan er vanuit dat de orde van dienst, zoals Pierre Brully (Calvijns opvolger in Straatsburg) deze in de zogenaamde *Pseudoromana* (1542) weergeeft, de orde van dienst is die Calvijn in Straatsburg heeft gebruikt. Dit blijft echter hypothetisch. In ieder geval bevat de *Pseudoromana* een orde van dienst die sterk beïnvloed is door Calvijns liturgische visie.

¹⁹ Bijvoorbeeld in het *Rapport inzake herziening van het kerkboek* aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken, Kampen 1975 (pag. 35-38) en: G. van Rongen, *Zijn schone dienst*, Goes 1956, 60.

²⁰ Zie o.a.:

- A. Kuyper, *Onze Eeredienst*, Kampen 1911, 241-245.
- H. Jonker, *Liturgische Oriëntatie*, Wageningen z.j., 126-127.
- A.C. Barnard, *Die Erediens*, Pretoria²1985, 550-551.
- K. Deddens, *Dient Hem met vreugde!*, II, Goes 1989, 72-75.
- G. van Rongen, *Met al de heiligen*, III, Barneveld 1990, 47-49.
- K. Deddens, 'Calvijn over het eerste deel van de Zondagmorgendienst (3)', in: *Nader Bekeken*, februari 1995, 42.
- A.N. Hendriks, 'Datheens liturgie van 1566 en de besluiten der Nederlandse Nationale Synoden 1568-1581 met betrekking tot de orden van dienst voor de zondagmorgen', in *Almanak FQI*, Kampen, 1970, 223-264.

²¹ Zie literatuur genoemd in de vorige noot.

²² Geciteerd door W.H. Velema, *Wet en Evangelie*, Kampen 1987, 151.

zorgd dat de andere functie van de Wet, bron van ellendekennis, niet uit het zicht verdween. Want na elk gebod liet Calvijn 'kyrie eleison' (Heer, ontferm U over ons) zingen. Op deze wijze werd liturgisch vorm gegeven aan de reformatorische visie op de Wet en op boetvaardigheid en vergeving van zonden, die beide beschouwd werden als weldaden van Christus.

In Genève moest Calvijn noodgedwongen de genadeverkondiging laten vallen. Dit betekende dat de Wet direct zou volgen op de schuldbelijdenis. Daardoor zou de Wet eenzijdig als bron voor ellendekennis naar voren komen. Dit zou tegen Calvijns theologische visie op de Wet ingaan. Vandaar dat vanaf 1549 in Genève de Tien Geboden na het Woordgedeelte (schriftlezingen en preek) en vóór de avondmaalsviering geplaatst werden.²³ Door de Wet na het Woordgedeelte te plaatsen komt de functie van 'regel der dankbaarheid' nog sterker naar voren: nadat de gemeente Gods woord verkondigd is, neemt zij de Tien Woorden aan als norm voor het nieuwe leven van de dankbaarheid.

Bovendien is niet zonder betekenis dat de Wet in Genève vóór de viering van het avondmaal geplaatst is. De Wet fungeert dan ook in het kader van de zelfbeproeving en retentie. We willen in dit verband wijzen op de overeenkomst tussen de zogenaamde zondencatalogus uit het avondmaalsformulier en de Tien Woorden.²⁴ Kortom, ook wanneer de Wet tussen de dienst van het Woord en de sacramenten geplaatst is, blijft zij fungeren als regel der dankbaarheid, waarbij de functie van kenbron van ellende hoorbaar blijft.

Ten aanzien van het functioneren van de Wet in de huidige orden van dienst (Middelburg 1933 en Kampen 1975) kan het volgende gesteld worden. In de beide orden van dienst is de Wet geplaatst na het eerste lied en vóór de schuldbelijdenis. De tweevoudige functie van de Wet wordt door deze rangschikking niet vanzelf duidelijk. Door het ontbreken van een voorafgaande genadeverkondiging en door het volgen van een schuldbelijdenis, komt de Wet als regel der dankbaarheid niet duidelijk naar voren en komt het in de praktijk voor dat de Tien Woorden voornamelijk functioneren als bron van ellende-kennis. Ten opzichte van de plaats die Calvijn de Wet op theologische gronden gaf, betekent dit o.i. een verlies.

Calvijn kende uitsluitend het zingen van de Wet. Voorlezing van de Wet, zoals in de pronas en in de huidige orden van dienst plaatsvindt, was hem onbekend. In verschillende gereformeerde publicaties²⁵ wordt gesteld dat de gemeente de Wet niet behoort te zingen. Oppositie tegen het zingen van de Wet komt voort uit de opvatting dat een orde van dienst een opeenvolging van Woord en antwoord is. De Wet behoort in deze visie niet tot het antwoord van de gemeente, maar tot het Woord en kan daarom niet door de gemeente gezongen worden. In hoofdstuk 5 zijn wij ingegaan op deze visie (zie 5.6.2). Calvijns liturgieën zijn in de gereformeerde literatuur bij herhaling ontleed als een verbondsgesprek waarin de onderdelen van de dienst elkaar opvolgen als Woord en antwoord.²⁶ Het betreft echter een interpretatie van de auteurs, die niet terug te voeren is op Calvijn. Het feit dat Calvijn de Wet liet zingen, is één van de argumenten waaruit blijkt dat de reformator niet uitging van de

---

²³ Uit de tabel uit 1549, waarop aangegeven staat welke liederen gezongen worden, lezen we: 'Ce mesme jour de la sainte Cène, on chante communément les Commandemens de Dieu, au lieu du Pseaume qu'on devoit chanter suyvant l'ordre de la présente table, Exod. 20. Lève le coeur.' Zie: P. Pidoux, *Le Psautier Huguenot du XVIe Siècle*, II, Bâle 1962, 44.

²⁴ Zie hierover: C. Trimp, *Formulieren en gebeden*, z.p. z.j. 49.

²⁵ O.a. in het *Rapport inzake herziening van het kerkboek* aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken, Kampen 1975 (pag. 38-39) en in: G. van Rongen, *Met al de heiligen III*, Bameveld 1990, 26.

²⁶ Zie o.a.

– K. Deddens, *Herstel kwam uit Straatsburg*, Goes 1986, 118-119.

– T. Brienens, *De liturgie bij Johannes Calvijn*, Kampen 1987, 236-237

gedachte dat een orde van dienst een heen-en-weer van Woord en antwoord was.²⁷ Afgezien van de vraag of er praktische problemen zijn,²⁸ zijn wij van mening dat het zingen van de Wet liturgisch goed mogelijk is.

6.12 Na dit zogenaamd 'voorbereidend deel' van de kerkdienst, volgde bij Calvijn een gebed om verlichting van de Heilige Geest, schriftlezing en bediening van het Woord. Op deze elementen gaan we hier niet nader in. De belangrijke plaats en betekenis zijn voldoende bekend en worden algemeen onderschreven.

Tot de elementen die na de preek aan de orde kwamen, behoorden het Algemeen Kerkgebed en het Apostolicum. We merken op dat Calvijn (al dan niet bewust) aansluit bij de christelijke eredienst uit de eerste zestien eeuwen, waar beide elementen na het Woordgedeelte plaatsvonden.

Wanneer het avondmaal gevierd wordt, gaat het voorbedengebed bij Calvijn over in het avondmaalsgebed. Met andere woorden: er wordt geen scheiding gemaakt tussen Woorddienst en sacramentsdienst. Beide lopen naadloos in elkaar over.

Bij de bespreking van de ordinariumgezangen hebben we al geconstateerd dat het Credo in de romeinse mis na het Woordgedeelte geplaatst is en als scharnier fungeerde tussen het Woord- en sacramentsgedeelte (zie 6.6.3). Ook bij Calvijn treffen we de geloofsbelijdenis aan na de preek. Zoals gezegd, heeft Calvijn niet de belijdenis van Nicea-Constantinopel gebruikt, maar het Apostolicum dat ook een plaats had in de middeleeuwse preekdienst.²⁹ Calvijn koos voor het Apostolicum omdat hij deze geloofsbelijdenis niet alleen inhoudelijk zeer hoog waardeerde, maar ook omdat hij er bovendien van overtuigd was dat dit de belijdenis was die in de Oude Kerk ontstaan en gebruikt werd.³⁰

Het Apostolicum fungeert bij Calvijn niet alleen als antwoord op en samenvatting en belijdenis van het Woordgedeelte (schriftlezing en preek), maar vooral³¹ ook in het kader van de avondmaalsviering: de avondmaalsgangers worden vóór het houden van de gemeenschaps(!)-maaltijd verenigd in het christelijk geloof.

6.13 De plaats en frequentie van de viering van het avondmaal bij Calvijn vraagt onze aandacht. Kennisneming van Schrift en Oude Kerk bevestigde Calvijn in de overtuiging dat in de eredienst de relatie tussen Woorddienst en avondmaalsviering moest worden hersteld.

---

²⁷ Hier kan ook Calvijns voorkeur voor de Psalmen genoemd worden. juist door het zingen van Psalm en kwam Gods Woord in de gemeente wonen.

²⁸ Het zingen van gezang 1 (De Tien Woorden) met 13 strofen wordt wel eens als een probleem ervaren.

²⁹ Over de liturgische geschiedenis van het Apostolicum, zie: W.F. Dankbaar, 'Geschiedenis van de Apostolische Geloofsbelijdenis', in: *Rondom het Woord*, jaargang 14 (1972), 229-242.

³⁰ Calvijn schrijft in zijn *Institutie* dat het Apostolicum 'in weinige woorden de hoofdstukken der verlossing aanroert'. Daarom 'kan ze ons zijn als een schilderij, waarop we onderscheiden en stuk voor stuk de dingen zien, die in Christus opmerkenswaardig zijn.' Voor Calvijn is het 'niet twijfelachtig, of terstond van het eerste begin der kerk af, ja van de tijd der apostelen zelf, heeft zij de plaats bekleed van een openbare en door aller instemming aanvaarde geloofsbelijdenis, vanwaar ze dan ook haar oorsprong gehad moge hebben. En het is ook waarschijnlijk, dat ze niet door een of ander afzonderlijk persoon geschreven is, daar vaststaat, dat, zover de herinnering gaat, ze onder alle vromen gewijd gezag gehad heeft. Waarop we in bijzondere mate acht moeten slaan, dat hebben wij als buiten kijf vaststaand, namelijk, dat in haar de gehele beschrijving van ons geloof in het kort en in duidelijke orde verhaald wordt, en dat ze niets bevat wat niet door vaste getuigenissen der Schrift bezegeld is' (*Institutie*, II, XVI, 18).

³¹ De belijdenis vond immers plaats na het Algemeen Kerkgebed, waarin het avondmaalsgebed was opgenomen.

Wekelijkse viering van het avondmaal heeft Calvijn in de weerbarstige praktijk van de kerk van Genève niet bereikt. Genève koos er voor vier keer per jaar avondmaal te vieren. Al moest Calvijn op dit punt dus een compromis sluiten, het hart van Calvijn ligt bij een kerkdienst waarin de Woorddienst³² verbonden is met de viering van het avondmaal. Een complex probleem is de vraag hoe de Geneefse orde van dienst er vanaf de preek uitzag wanneer er geen avondmaal gevierd werd. Ging Calvijn dan uit van een orde van dienst die de viering veronderstelde?³³ Een dienst die een 'open einde' had en als 'Unvollendete' werd ervaren? Concreet betekende dit bijvoorbeeld dat Calvijn de geloofsbelijdenis, die bij hem sterk gericht was op de viering van het avondmaal, liet staan. Het is echter een hachelijke zaak hier met stelligheid uitspraken te doen. Het is mogelijk en waarschijnlijk dat Calvijn de geloofsbelijdenis inderdaad liet staan in diensten zonder avondmaal. Maar moet dit geïnterpreteerd worden als een liturgisch element waardoor gewezen werd op de viering van het avondmaal die eigenlijk zou moeten plaatsvinden? Of bewoog de orde van dienst zich dan meer in de lijn van de pronas, waar de geloofsbelijdenis als catechetisch stuk werd geplaatst?

6.14 Hoe dit ook precies zij, uit de liturgiegeschiedenis wordt duidelijk dat de christelijke kerk tot en met de (calvinistische) Reformatie uitging van een eredienst met twee brandpunten: een dienst van Woord (en gebed) en de viering van het avondmaal. Kennisneming hiervan leidt onbedwingbaar tot de voorkeur een verantwoorde liturgie voor de eredienst op te zetten die hier vanuit gaat. Deputaten achtten het daarom wenselijk dat een gemeente, ook als er geen avondmaal wordt gevierd, toch door de orde van dienst ervaart dat die viering er eigenlijk wel bij hoort. Op die manier bescherm je haar ook tegen het gevaar van deformatie van liturgisch besef. Dat laatste is te constateren in de eeuwen na de Reformatie. Met name in de Gereformeerde Kerken in Nederland komt in de liturgische beleving de Woorddienst steeds meer los te staan van de avondmaalsviering. Dit leidt aan de ene kant tot een overwaardering voor de preek, die in de eeuw van het Rationalisme zelfs 'leerrede' gaat heten. Terwijl aan de andere kant, met name door piëtistische invloeden, het avondmaal z'n geheel eigen, exclusieve functie krijgt.

Deze ontwikkeling stippen we slechts even aan. Het is goed van deze ontwikkeling kennis te nemen, omdat de gevolgen ervan ook in onze liturgische beleving op te merken zijn. Het geldt immers als 'typisch gereformeerd' om de kwaliteit van de eredienst af te meten aan de inhoud van de preek. Terwijl ook de avondmaalsviering onder ons zo bijzonder geworden is dat de gemeente daar, volgens de mening van velen, apart op moet worden voorbereid. In de twintigste eeuw groeit in allerlei kerkgenootschappen liturgisch besef. Liturgie gaat ook een rol spelen bij het oecumenisch streven van de kerken. Te denken is in dit verband aan de liturgische veranderingen binnen de Rooms-Katholieke Kerk na het Tweede Vaticaans Concilie. Of ook, om niet meer te noemen, aan de Lima-liturgie van de Wereldraad van Kerken.

6.15 Ook de gereformeerde kerken vragen in deze eeuw aandacht voor de liturgie. Een man als A. Kuyper heeft niet nagelaten in de opnieuw tot reformatie gekomen kerken liturgisch bewustzijn aan te wakkeren. De pogingen die o.a. door Kuyper op dit gebied ondernomen werden, hebben weinig effect gesorteerd: een aanbevolen orde van dienst (die vooral de bestaande scheefgegroeide praktijk vastlegde) en een klein bundeltje gezangen. Toch is het een eerste aanzet geweest tot een meer verantwoorde uitgave van het *Gereformeerd Kerkboek*. Een aanzet, waarop de kerken hebben voortgebouwd, toen zij het *Gereformeerd Kerkboek* gingen produceren. Toch zijn er op het gebied van de orden van dienst zelf en van de liturgische beleving van de eredienst nog maar een paar voorzichtige schreden in

---

³² Tegenwoordig is het vrij gebruikelijk dat bij viering van het avondmaal de schriftlezingen en bediening van het Woord weggelaten worden. Voor Calvijn zou dit ondenkbaar en onverdedigbaar geweest zijn.

³³ Dit wordt o. a. beweerd door M. Jenny, *Die Einheit der Abendmahlsgottesdienstes*, Zürich-Stuttgart 1968.

de goede richting gezet.

6.16 Samenvatting en conclusies

- a. Deputaten zijn van oordeel dat de liturgietraditie van de christelijke kerk uit de eerste zestien eeuwen veel elementen bevat die bijbels verantwoord zijn. Vanuit kerkhistorisch besef zou het een verrijking zijn wanneer de gereformeerde kerken de band met de kerk uit de eerste zestien eeuwen tot uiting laten komen in haar orden van dienst. Concreet is hier te denken aan het gebruik maken van een orde van dienst met een ordinariumstructuur.
- b. Deze verrijking houdt eveneens in dat in de gereformeerde eredienst meer accent gegeven kan worden aan bijbelse noties, die in de huidige orden van dienst in veel mindere mate geaccentueerd worden: lofzeggingen richten op Christus (Kyrie, Gloria), besef van verbondenheid met de hemelse lofzegging (Gloria, Sanctus), besef van verbondenheid met de schepping (Kyrie).
- c. Verrijking van de huidige liturgische praktijk kan plaatsvinden door terug te grijpen op (inhoudelijk) zinvolle elementen uit orden van dienst, die de gereformeerde kerk in de zestiende eeuw ontwikkeld heeft. De orden van dienst uit de calvinistische Reformatie bieden goede, bijbels verantwoorde mogelijkheden die tot op heden niet gebruikt worden of in ongebruik zijn geraakt. We denken hierbij concreet aan herinvoering van schuldbelijdenis én genadeverkundiging als aparte liturgische acten. Ook de plaats van de Wet, het Apostolicum in de morgendienst en de plaats van de avondmaalsviering vragen om bezinning.

In hoofdstuk 7 zullen wij een concreet voorstel doen om te komen tot een derde orde van dienst. Deze orde van dienst is sterk geënt op de gereformeerde liturgietraditie uit de zestiende eeuw. Gezien onze concluderende samenvatting in 6.16c zijn deputaten van mening dat op dit moment een uitbreiding, die in de lijn van deze liturgietraditie ligt, verdedigbaar is (vergelijk ook 5.4.6.a).

6.17 Wel hechten deputaten eraan hier te onderstrepen dat het uit theologisch-liturgisch en kerkhistorisch oogpunt waardevol is, wanneer de kerken in de toekomst ook een orde van dienst volgens ordinariummodel krijgen. Wij zijn er van overtuigd dat een dergelijke orde van dienst binnen de gereformeerde kerken mogelijk en zinvol is.

De invoering van een orde van dienst volgens het ordinariummodel vraagt echter nog nadere studie, met name waar het gaat om de praktische uitvoering. Zo moet er bijvoorbeeld onderzocht worden welke mogelijkheden er zijn om de niet-strofische ordinariumgezangen uit te voeren. Hierbij wijzen we tevens op de lutherse traditie, waar men de oorspronkelijke niet-strofische ordinariumgezangen vervangt door strofische liederen die inhoudelijk overeenkomen met de ordinariumgezangen (de zogenaamde liedmis).

Tenslotte zijn deputaten van mening dat het beter is wanneer de kerken zich de komende tijd bezig houden met het toetsen van één nieuwe orde van dienst. Dat vergt tijd en energie. Het gaat er immers niet alleen om dat de kerken een nieuwe orde van dienst ter toetsing in de praktijk gebruiken, maar ook dat het hoe en waarom van de orde wordt bestudeerd en doorgesproken.

De aandacht die wij in dit rapport aan het ordinarium geven, moet gezien worden als pleidooi en aanzet om als kerken gezamenlijk na te denken over de mogelijkheid en wenselijkheid om een orde van dienst volgens het ordinariummodel te krijgen. Om aan te geven in welke richting wij denken, volgt hieronder tenslotte een ordinariumdienst, zoals deze eruit zou *kunnen* zien. Voor een nadere toelichting op de (cursiefgedrukte) ordinariumgezangen verwijzen wij naar de paragrafen 6.6.1 tot en met 6.6.5.

2. Votum en groet
3. *Kyrie*
4. *Gloria*
5. Gebed om verlichting van de Heilige Geest
6. Schriftlezingen (en liederen)
7. Preek
8. Lied
9. Algemeen kerkgebed

[Bediening van de doop en andere incidentele onderdelen]

10. *Credo*
11. Inzameling van de gaven
12. Viering Avondmaal (uitgaande van Kort Formulier)
  - Instelling
  - Zelfbeproeving
  - Nodiging en terugwijzing
  - Gedachtenis van Christus
  - Verzekering
  - Gemeenschap
  - Verwachting van Christus' wederkomst
  - *Sanctus (en Benedictus)*
  - Gebed
  - Opwekking
  - *Agnus Dei*
  - Viering
  - Dankzegging
  - Dankgebed
13. Slotzang
14. Zegen

Literatuur bij hoofdstuk 6

(Zie na hoofdstuk 7)

7 NAAR EEN NIEUWE ORDE VAN DIENST

7.1 Het materiaal, dat vanuit de kerken via de inventarisatie verkregen is, kan nu in het licht van de Schrift en tegen de achtergrond van de beschreven historische ontwikkeling beoordeeld worden. Eén conclusie kan dan al direct getrokken worden: veel van wat als liturgische vernieuwing wordt voorgesteld, blijkt helemaal niet zo nieuw te zijn. Er loopt, integendeel, een rode lijn door veel voorstellen: terug naar de rijkdom van de Schrift en de geschiedenis. Over een behoorlijk aantal suggesties hoeven wij ons niet uit te spreken, omdat de kerken daarover in eigen vrijheid kunnen beslissen (zie 4.4.8). Uiteraard is het wel aan te bevelen dat kerken zulke beslissingen nemen vanuit een verantwoorde visie op de liturgie. Daarom is kennismaking van dit rapport ook van belang als het om deze suggesties gaat.

De andere wensen moeten onderverdeeld worden. Er zijn zaken, waarover de synode nu al kan beslissen; voor andere is nadere studie of andersoortige aandacht nodig. Deputaten stellen voor om, op basis van dit studierapport, verder te werken aan de inrichting van de eredienst. Concrete voorstellen zijn verwerkt in de concept-besluittekst. Een tweetal onderdelen vragen bij voorrang om aandacht. Dat geldt in de eerste plaats voor het elders in dit rapport bepleite voorstel tot verrijking van de gezangbundel. In de tweede plaats voor het generaal synodaal beleid inzake de inrichting van de eredienst, vanwege kerkordelijke implicaties. De rapportage over de inhoud en de strekking van art 65 KO wil namelijk duidelijk maken, dat er een zekere spanning bestaat tussen de bepaling van de Kerkorde en de vastgestelde orden van dienst van Middelburg en Kampen.

Wanneer de synode instemt met het oordeel van deputaten, dat de tekst van art 65 KO gehandhaafd kan blijven, neemt zij naar onze overtuiging wel de verantwoordelijkheid op zich om meer adequate regels te stellen voor de inrichting van de eredienst. Dat wil niet zeggen dat de liturgieën van Middelburg en Kampen per definitie moeten vervallen. Het betekent wel dat er aanvullende bepalingen nodig zijn. Daarom stellen wij voor een nieuwe orde van dienst vast te stellen, die nauw aansluit bij orden van dienst uit de tijd van de calvinistische reformatie, maar die toch anders is dan 'Kampen 1975'. Daarnaast kan bekeken worden of nog meer liturgische variatie nodig of gewenst is.

7.2.1 Voor de 'gewone' eredienst op de zondagmorgen zou er een keuze gemaakt kunnen worden uit de volgende orden van dienst:

Orde van dienst A ('Middelburg 1933')

Orde van dienst B ('Kampen 1975')

Orde van dienst C ('Berkel 1996'):

1. Votum en groet
2. Lied
3. Schuldbelijdenis en genadeverkondiging
(eventueel gevolgd door een lied)
4. Gebed om verlichting van de Heilige Geest
5. Schriftlezingen (en liederen)
6. Preek
7. (eventueel) Gezongen Amen of Amenlied
8. Wet (eventueel gevolgd door Gez. 1:13 of een daarmee inhoudelijk te vergelijken lied)
9. Algemeen kerkgebed (eventueel te eindigen met het Onze Vader)

[Eventueel: voorafgaande aan het kerkgebed kunnen afkondigingen betreffende het gemeentelven plaatsvinden.]

[Bediening van de doop en andere incidentele onderdelen]

10. Inzameling van de gaven
11. Inleiding avondmaal, via formulier en gebed
12. Apostolische Geloofsbelijdenis (of: Geloofsbelijdenis van Nicea)
13. Sursum Corda
14. Uitdeling en communie
15. Dankzegging (bijvoorbeeld d.m.v. lied: Loof nu, mijn ziel, de Here) en gebed
16. Slotzang (bijvoorbeeld Lofzang van Simeon of een ander lied)
17. Zegen

Bij diensten zonder avondmaalsviering

6. Preek
7. (eventueel) Gezongen Amen of Amenlied
8. Wet (eventueel gevolgd door Gez. 1:13 of een daarmee inhoudelijk te vergelijken lied)
9. Algemeen kerkgebed (eventueel te eindigen met het Onze Vader)

[Eventueel: voorafgaande aan het kerkgebed kunnen afkondigingen betreffende het gemeentelven plaatsvinden.]

[Bediening van de doop en andere incidentele onderdelen]

10. Apostolische Geloofsbelijdenis (of: Geloofsbelijdenis van Nicea)
11. Inzameling van de gaven
12. Slotzang
13. Zegen

7.2.2 Algemene opmerkingen bij Orde van dienst C

De door ons voorgestelde liturgie volgt, evenals Kampen 1975, het grondpatroon van de christelijke eredienst, zoals deze zich in de loop van de eerste eeuwen van onze jaartelling heeft ontwikkeld en sindsdien in (vrijwel) alle orden van dienst is terug te vinden. Dat grondpatroon kan als volgt weergegeven worden: voorbereidend deel, dienst van Woord en gebed, dienst van de sacramenten.

Evenals Kampen 1975 is de voorgestelde orde van dienst diep geworteld in de gereformeerde traditie uit de zestiende eeuw. Desondanks is het mogelijk gebleken een orde van dienst te ontwerpen die zich op relevante punten onderscheidt van Kampen 1975. Door deze orde van dienst in te voeren, ontvangen de kerken een liturgie die nauw aansluit bij de traditie van de gereformeerde kerk ten tijde van Calvijn.

Wanneer het avondmaal gevierd wordt, waarbij de voorgestelde orde van dienst wordt gebruikt, sluiten de kerken zich aan bij de Geneefse liturgie zoals deze zich omstreeks 1549 had ontwikkeld. Wanneer geen avondmaalsviering plaatsvindt, wordt een orde van dienst gevolgd die nauwer aansluit bij de middeleeuwse preekdienst en Farel (1533), waar de decaloog, geloofsbelijdenis en het gebed na de preek aan bod kwamen.¹

7.3 Bij aanvaarding van de voorgestelde orde van dienst vragen de volgende zaken nadere aandacht.

7.3.1 Er wordt van uitgegaan dat de avondmaalsviering in de morgendienst plaatsvindt. Dat is alleen mogelijk wanneer de gemeente besluit tot een meer frequente viering van het

---

¹ Alleen de Offene Schuld, die in de preekdienst en bij Farel na de preek een plaats had, blijft in het voorbereidend deel van de dienst staan.

avondmaal. In het andere geval zal er in de middagdienst alsnog ruimte gemaakt moeten worden voor een viering.

Bij een meer frequente viering van het avondmaal wordt ook de vraag naar het gebruik van de bestaande formulieren actueel. Wij zouden het een groot verlies achten wanneer de bestaande, eeuwenoude formulieren in onbruik raken. Aan de andere kant is het niet goed mogelijk om bijvoorbeeld maandelijks avondmaal te vieren en daarbij elke keer één van beide formulieren helemaal te lezen. Vaker avondmaal vieren vraagt dus noodzakelijkerwijs om variatie en uitbreiding van het aantal formulieren c.q. avondmaalsliturgieën. Te denken is aan een regel dat de twee bestaande formulieren jaarlijks minstens twee keer worden gebruikt, terwijl voor een frequentere viering aparte orden van dienst voor avondmaalsvieringen worden opgesteld.

7.3.2 Wanneer het avondmaal bijvoorbeeld maandelijks wordt gevierd, zal in grotere kerken het aangaan aan meerdere tafels ook als hinderlijk worden ervaren. Gemeenten die daarmee problemen hebben, kunnen zich bezinnen op een andere manier van communiceren. Te denken is aan de al bestaande praktijk van het doorgeven van brood en beker door de rijen. Meer aanbeveling verdient een viering, waarbij de gemeenteleden wel naar voren komen, maar staande (eventueel in een kring), of staande en gaande communiceren. Slecht ter been zijnde gemeenteleden kunnen daarbij alsnog rondom de tafel plaatsnemen. Al deze vormen zijn binnen de gereformeerde traditie in binnen- en buitenland in gebruik (geweest). Er zijn daarom geen principiële gronden om ze te verwerpen.² Terwijl de predikant de instellingswoorden spreekt en ook verder de leiding houdt, kunnen de diakenen assisteren bij het uitdelen van brood en wijn.

7.3.3 *Schuldbelijdenis en genadeverkondiging*

Diverse personen en instanties hebben zich beziggehouden met de vraag of er in de liturgie een aparte plaats moet worden ingeruimd voor deze onderdelen. Met name de deputatenrapporten uit 1923 en 1975 houden zich met deze zaak diepgaand bezig. De 'deputaten 1923' pleitten ervoor de schuldbelijdenis en genadeverkondiging een aparte plaats te geven in de liturgie, in navolging van de liturgieën van Bucer en Calvijn. Vanuit de kerken is er toen veel bezwaar gekomen: men was bang voor formalisme.

De 'deputaten 1975' hebben de schuldbelijdenis³ willen 'redden' door deze op te nemen in de liturgische gebeden. Daaraan danken wij de inzet van de gebeden, zoals die te vinden zijn in ons *Gereformeerd Kerkboek* (pag 560, 563 en 564).

Mensen die tegen dit liturgische gebruik zijn, stellen bijvoorbeeld dat de afkondiging van de Wet alle ruimte geeft om de zondes Schuld in gedachtenis te brengen, te belijden en te verzoenen. Zeker als dat gebeurt in combinatie met een toepasselijk lied. Bovendien is de prediking, naar Zondag 31, op hetzelfde doel gericht.

Toch verdient het aanbeveling ons opnieuw op deze zaak te bezinnen. De argumenten, die tegen opnemng van deze liturgische onderdelen worden ingebracht, hebben op zichzelf wel waarde. Maar daartegenover is te bedenken dat in de eredienst wel meer bewuste herhaling wordt toegepast. We schaffen om deze reden toch ook de voorlezing van de Tien Geboden niet af! Bovendien: niet voor niets heeft de kerk eeuwenlang, op de één of andere wijze, vastgehouden aan deze liturgische vorm.

Wanneer de Israëlieten hun aandacht, in geloof en gebed, richtten op de plaats waar God troonde: op de ark en tussen de cherubs, moesten ze eerst het brandofferaltaar 'passeren'. Daar werd de zonde neergelegd, het leven gereinigd, de mens met God verzoend. Alleen via

---

² Voor een bredere toelichting verwijzen we naar Informatie-bulletin nr. 5, uitgave van de Werkgroep Eredienst, juni 1993: *De vorm van avondmaalsviering*.

³ Deputaten waren tegen het opnemen van de genadeverkondiging als aparte liturgische acte. Naar het oordeel van deputaten kwam de genadeverkondiging voldoende aan de orde in andere onderdelen van de dienst. Zie verder 6.11.

dat offer was het mogelijk de ware eredienst voort te zetten.

Reformatoren als Bucer en Calvijn hebben liturgische teksten geschreven, die dit zuiver Schriftuurlijk besef alleen maar kunnen bevorderen. Voor de teksten wordt verwezen naar de liturgieën, zoals ze in de ontwerp-besluittekst zijn vermeld.⁴

De liturg kan ook de vrijheid nemen om voor de schuldbelijdenis en genadeverkondiging passende Schriftgedeelten en liederen uit te kiezen. De weergegeven teksten zijn bedoeld als richtlijn.

7.3.4 De decaloog

Een nieuw element ten opzichte van Kampen 1975 is de plaats van de decaloog na de preek en voor de avondmaalsviering. In 6.11 zijn wij ingegaan op de historische herkomst van deze plaats en hebben we tevens één en ander naar voren gebracht over de inhoudelijke betekenis van de decaloog in de reformatorische orden van dienst. We constateerden dat in de Geneefse orden van dienst vanaf 1549 de decaloog tussen het Woord- en sacraments-gedeelte werd gezongen. De Wet fungeerde als Gods hulp om te blijven bij het heil dat in de preek verkondigd is, en als norm die de gemeente aanneemt voor het nieuwe leven in Christus. Tegelijkertijd had de decaloog een functie in het kader van de zelfbeproeving en retentie.

In de voorgestelde orde van dienst volgt de Wet direct in aansluiting op de preek (en het eventuele amenlied). We tekenen hierbij aan dat het niet met zekerheid is vast te stellen of de Tien Woorden in de Geneefse liturgie vanaf 1549 voor of na de geloofsbelijdenis geplaatst waren.⁵ In navolging van Farels volgorde 'gebod-geloof' hebben wij de decaloog vóór de geloofsbelijdenis geplaatst. Zoals gezegd functioneert de Wet door plaatsing na de preek als norm voor en Gods hulp bij het nieuwe leven in Christus. De andere functie van de Wet (kenbron van ellende) kan tot uiting komen wanneer door middel van bijvoorbeeld Gezang 1: 13 een gebed uitgesproken (gezongen) wordt, waarin de gemeente haar afhankelijkheid van God bij het naleven van de geboden belijdt.

7.3.5 In veel gemeenten is het de praktijk dat de afkondigingen vóór aanvang van de dienst (voor het votum) geplaatst worden. Daarmee zijn ze buiten de eredienst gehouden. Men kan zich afvragen of het ideaal is, wanneer de gemeente samengekomen is voor de eredienst en zich daarop voorbereid heeft, haar eerst te confronteren met afkondigingen. O.i. zouden de afkondigingen ook goed kunnen plaatsvinden vóór het Algemeen Kerkgebed (en voor de inzameling van de gaven die daar op volgt). In de kerkdienst hebben we immers ook met elkaar te maken. Het 'wel en wee' van de gemeente hoeft o.i. niet krampachtig buiten de eredienst gehouden te worden. Er is o.i. niets op tegen wanneer mededelingen over zieken, ingekomen of vertrokken gemeenteleden, catechumenen die binnenkort belijdenis gaan doen, huwelijksbevestigingen, doeleinden van de inzameling van de gaven, etcetera, in de dienst zelf plaatsvinden. Bovendien betreft het vaak zaken die in het voorbedengebed aan de orde kunnen of zelfs moeten komen.

Uiteraard dient goed afgewogen te worden welke afkondigingen wel en niet kunnen plaatsvinden. Mededelingen over repetities van zangkoren, gewijzigde aanvangstijden van verenigingen e.d. dienen zoveel mogelijk beperkt te worden. Hiervoor kunnen andere kanalen gebruikt worden (bijvoorbeeld uitdelen of ophangen van een mededelingenblad in de hal van de kerk).

7.3.6 De geloofsbelijdenis

---

⁴ Deze teksten gaan inhoudelijk terug op Bucer en Calvijn (vgl. G. v. Rongen, *Met alle heiligen III*, 48v.); over het taalkleed van deze teksten is het oog van een neerlandicus gegaan.

⁵ M. Jenny (*Die Einheit des Abendmahls-gottesdienstes*, Zürich-Stuttgart 1968, 132-133) vermoedt dat de decaloog direct na de preek geplaatst was.

Een ander nieuw element ten opzichte van Kampen 1975 is dat de geloofsbelijdenis een plaats krijgt in de morgendienst. In hoofdstuk 6 (6.6.3 en 6.12) hebben we geconstateerd dat de geloofsbelijdenis, als schamierpunt tussen het Woordgedeelte en sacramentsgedeelte, een vast onderdeel uitmaakte van de Oosterse en Westerse liturgieën. Ook in de calvinistische orden van dienst uit de zestiende eeuw was de geloofsbelijdenis onderdeel van hoofddienst op de zondagmorgen.⁶ De geloofsbelijdenis is pas in de eeuwen na de zeventien- de/achttiende eeuw in de middagdienst terecht gekomen. De reden moet gezocht worden in het feit dat men de morgendienst wilde ontlasten, zodat er meer tijd voor de 'leerrede' van de predikant over bleef. Het zal duidelijk zijn dat deputaten deze ontwikkeling als een verlies ten opzichte van de Reformatie (én de tijd daarvoor!) beschouwen. Het zou winst zijn wanneer de kerken door middel van de voorgestelde orde van dienst de mogelijkheid herkrijgen de geloofsbelijdenis in de morgendienst af te leggen.

Wij realiseren dat er hierdoor ten opzichte van de middagdienst (waar Middelburg 1933 of Kampen 1975 gebruikt wordt) een doublure ontstaat. Dit kan o.i. echter geen reden zijn om de inhoudelijke verrijking van de morgendienst, die bovendien diepe historische wortels heeft, dan maar achterwege te laten. Daar komt bij dat er meer liturgische onderdelen te noemen zijn die zowel in de morgen- als in de middagdienst aan de orde komen. Hoewel Calvijn voorkeur had voor het Apostolicum, willen deputaten hier ook de mogelijkheid geven de geloofsbelijdenis van Nicea te gebruiken.

7.3.7 Inzamelen van de gaven

Historisch gezien is de inzameling van de gaven⁷ diepgeworteld in de avondmaalsviering. Justinus de Martelaar (circa 90 na Chr.) beschrijft hoe tijdens de samenkomst gaven (in natura) ingezameld worden en op de avondmaalstafel neergelegd worden (het zogenaamde 'offertorium'). De voorganger spreekt vervolgens over deze gaven een gebed uit ('avondmaalsgebed'). In latere tijd worden de gaven in natura vervangen door geld.

De inkadering van de inzameling van de gaven in de avondmaalsviering is inhoudelijk bijzonder zinvol. De relatie tussen de viering van het avondmaal en het onderling dienstbetoon heeft de kerk in navolging van de Schrift (1 Kor. 12:26 en Jak. 1:22, 23) in het avondmaalsformulier als volgt onder woorden gebracht: 'Omdat Christus, onze geliefde Heiland, ons eerst zo uitnemend heeft liefgehad, moeten wij ook elkaar liefde bewijzen en dat niet alleen met woorden, maar ook door onze daden' (*Gereformeerd Kerkboek*, 525).⁸

De inzameling van de gaven vindt plaats voor de viering van het avondmaal. Wanneer er geen avondmaalsviering is, komt de inzameling van de gaven te staan vóór de slotzang en zegen. De inzameling van de gaven kan dan gezien worden als een liturgische acte waaruit blijkt dat de avondmaalsviering er eigenlijk bij hoort.

7.3.8 Lofzang van Simeon

---

⁶ De mening van A.C. Bamard (*Die Erediens*, Pretoria 21985, 326) en G. van Rongen (*Met al de heiligen*, III, Bameveld 1990, 59-60) dat de geloofsbelijdenis door Calvijn werd weggelaten in diensten zonder avondmaalsviering, is uit de bronnen niette bewijzen. Volgens Brienens (*De liturgie bij Johannes Calvijn*, Kampen 1987, 120) zijn er enige aanwijzingen dat het Credo ook in de gewone diensten werd gezongen. Op pagina 222 stelt hij echter dat het Credo weggelaten werd wanneer er geen avondmaal was.

⁷ Wij prefereren de term 'inzamelen van de gaven' boven de term en 'collecte' of 'dienst der offerande'. De term 'collecte' is uit historisch oogpunt niet ideaal omdat er vroeger een bepaald soort liturgisch gebed mee werd aangeduid. De term 'dienst der offerande' heeft als nadeel dat het woord 'offerande' hier slaat op één specifieke vorm van 'offeren'. Ook het gebed (gesproken en gezongen) hoort tot de 'dienst der offerande'.

⁸ Over de relatie diaconie - avondmaal, zie:

- C. Trim p, *Zorgen voor de gemeente*, Kampen 1986, 173-176.
- K.T. de Jonge, 'Diaconaat en liturgie', in: T. Brienens en J. Doolaar d (red.), *Wegwijzer in het veld van de liturgie*, Amsterdam 1994, 52-59.

Als laatste lied staat in de voorgestelde orde van dienst de lofzang van Simeon als voorbeeld aangegeven. Dit lied op deze plaats is rechtstreeks afkomstig uit de gereformeerde kerk van de zestiende eeuw.⁹ Zowel in Straatsburg rond 1542¹⁰ als in Genève rond 1549¹¹ kende orden van dienst, waarin de avondmaalsviering werd afgesloten met de lofzang van Simeon.

Naast historische spelen ook inhoudelijke overwegingen een rol. De keuze om de dienst waarin ook het avondmaal gevierd werd, af te sluiten met deze lofzang, is treffend en bijzonder fraai. Om deze reden stellen deputaten voor dit gezang in de Orde van dienst C bij name te noemen.

7.4 Gezongen Amen

Na de groet en de zegen, na de preek, maar ook bij andere onderdelen is een responsie als een 'gezongen amen' op z'n plaats. Zo'n 'amen' behoort niet door de voorganger, maar door de gemeente te worden uitgesproken, wanneer een geloofsreactie van de gemeente wordt bedoeld. Dit 'amen' kan door de gemeente uitgesproken worden, of worden gezongen op melodische formules. Een drietal formules hebben wij als voorbeelden in dit rapport opgenomen bij de besluitteksten.

Ook is het mogelijk, afhankelijk van de plaats en de functie, het 'amen' in te leiden met een bredere lofprijzing. Mooie oudtestamentische voorbeelden daarvan zijn de 'responsies', die in het onberijmde psalmboek zijn opgenomen als afsluiting van de diverse 'bundels': Psalm 41:14, 72:18, 19, 89:53 en 106:48. Sommige van deze amen-liederen zijn vanuit onze huidige berijming al te gebruiken: Psalm 41:5, 72:10.

7.5 De middag- of avonddienst

Orde van dienst C is bedoeld voor de morgendienst. Deputaten doen geen concrete voorstellen ten aanzien van de orde van de tweede zondagse dienst. Wel willen ze ervoor pleiten meer onderscheid te maken tussen de dienst van de zondagmorgen en die van de zondagmiddag. Wanneer de kerken kiezen voor de prediking van de catechismus in de middagdienst, is het aan te bevelen met het onderwijzend karakter van deze preekstof rekening te houden. Dat mag ook in de vormgeving van de liturgie doorwerken. Graag zouden wij een vervolgoopdracht ontvangen om hierover door te studeren, zodat wij op een volgende synode met nadere voorstellen kunnen komen.

Literatuur bij hoofdstuk 6 en 7

- Chr. Albrecht, *Einführung in die Liturgik*, Göttingen 1983 (3. veränd. Auflage)
- A.C. Barnard, *Die Erediens*, Pretoria²1985.
- J.P. Boendermaker, *Drie maal drie is negen*, 's-Gravenhage 1976.
- T. Brien, *De liturgie bij Johannes Calvijn*, Kampen 1987.
- T. Brien en J. Doolaard (red.), *Wegwijzer in het veld van de liturgie*, Amsterdam 1994.
- F. Brightman, *The English Rite*, London²1921 (Reprint 1970)
- L. Brinkhoff O.F.M. (red.), *Liturgisch Woordenboek*, 2 dln. Roennond 1958-1962, 1965-1968.
- J. Calvijn, *Institutie of onderwijzing in de christelijke godsdienst*. Uit het latijn vertaald door A. Sizoo, Delft⁹1931 (3 din).
- W.F. Dankbaar, 'Geschiedenis van de Apostolische Geloofsbelijdenis', in: *Rondom het*

⁹ Ook Zwingli heeft dit lied in 1523 genoemd als gezang waarmee de avondmaalsviering besloten kan worden. Hij heeft het lied echter niet in zijn orde van dienst opgenomen.

¹⁰ Zie de zogenaamde *Pseudoromana* uit 1542.

¹¹ Zie: P. Pidoux, *Le Psautier Huguenot du XVIe Siècle*, II, Bâle 1962, 44, 134.

- Woord, jaargang 14 (1972), 229-242.
- W.F. Dankbaar, *Hervormers en Humanisten*, Amsterdam 1978.
  - K. Deddens, *Herstel kwam uit Straatsburg*, Goes 1986.
  - K. Deddens, *Dient Hem met vreugde!*, II, Goes 1989.
  - K. Deddens, 'Calvijn over het eerste deel van de Zondagmorgendienst', in: *Nader Bekeken*, december 1994, januari 1995, februari 1995.
  - A.N. Hendriks, 'Datheens liturgie van 1566 en de besluiten der Nederlandse Nationale Synoden 1568-1581 met betrekking tot de orde van dienst voor de zondagmorgen', in: *Almanak FQI*, Kampen 1979.
  - A.C. Honders, *Valerandus Pollanus, Liturgia sacra 1551-1554*, Leiden 1970.
  - A.C. Honders, *Liturgie, Barsten en breuken*, Kampen 1988.
  - M. Jenny, *Die Einheit des Abendmahlsgottesdienstes bei den elsässischen und schweizerischen Reformatoren*, Zürich-Stuttgart 1968.
  - H. Jonker, *Liturgische oriëntatie*, Pretoria z.j. (derde uitgave).
  - J.A. Jungmarm, *Missarum Sollemnia*, Wien-Freiburg-Basel ⁵1962 (2 dln).
  - A. Kuyper, *Onze Eeredienst*, Kampen 1911.
  - A.F.N. Lekkerkerker, *Kanttekeningen bij het Hervormde Dienstboek*, I- V 's-Gravenhage 1952~1956.
  - W.D. Maxwell, *An Outline of Christian Worship*, Londen ⁵1952.
  - K.F. Müller en W. Blankenburg (red.) *Leiturgia* (Handbuch des evangelischen Gottesdienstes), I-IV, Kassel 1954-1970.
  - P. Pidoux, *Le Psautier Huguenot du XVIIe Siècle I/II*, Bâle 1962.
  - G.J. van de Poll, *Martin Bucer's liturgical ideas*, Assen 1954.
  - *Rapport inzake herziening van het kerkboek aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken*, Kampen 1975.
  - G. van Rongen, *Met al de heiligen*, I-III, Barneveld 1990.
  - J. Smelik, 'De decaloog gezongen I-III in: *De Reformatie*, 65 nr. 1,2,3. (oktober 1989).
  - C. Trimp, *Formulieren en gebeden*, z.p. z.j.
  - C. Trimp, *De gemeente en haar liturgie*, Kampen 1983.
  - W.H. Velema, *Wet en Evangelie*, Kampen 1987.
  - M.A. Vrijlandt, *Liturgiek*, Delft 1986.
  - H.A.J. Wegman, *Riten en mythen*, Kampen 1991.

8 HET KERKLIED EN DE GEZANGBUNDEL

8.1 Opdracht en gronden

De tweede opdracht van de Generale Synode van Ommen (1993) luidt als volgt:

onderzoek doen naar de wenselijkheid en mogelijkheid van uitbreiding van de gezang-
enbundel, met bezinning op de uitgangspunten waaraan een dergelijke uitbreiding
moet voldoen.

Als gronden voert de synode aan:

- 2.1 de dienst van lofprijzing en aanbidding heeft in de gemeente een grote plaats (zie o.a. Efeze 5:19, Kol. 3:16, Hebr. 13:14); in het Oude en Nieuwe Testament staan lofzangen en belijdenisliederen (of fragmenten ervan) die ook in de nieuwtestamentische gemeente gezongen zouden kunnen worden;
- 2.2 van de schat aan geestelijke liederen met schriftuurlijke inhoud die in de loop van de kerkgeschiedenis is ontstaan of nog steeds ontstaat, zou in onze gezangenbundel meer gebruik gemaakt kunnen worden;
- 2.3 het ontbreekt in de gezangenbundel aan liederen die speciaal gemaakt zijn met het oog op het amen van de gemeente, de doop, de openbare geloofsbelijdenis, het avondmaal, het huwelijk en de bevestiging in het ambt;
- 2.4 tijdens de laatste herziening van de gezangenbundel is meermalen opgemerkt dat het ontbrak aan bezinning op de schriftuurlijke, theologische en muzikale uitgangspunten waaraan het nieuwtestamentische kerklied moet voldoen; zo is bijvoorbeeld veel gesproken over het opnemen van Schriftberijmingen, maar nooit zijn uitspraken gedaan over de functie van dergelijke gezangen binnen de liturgie; herziening en/of uitbreiding moet daarom nu niet fragmentarisch en incidenteel gebeuren, maar na en op grond van bezinning op deze uitgangspunten.

Uit de opdracht en de daarbij behorende gronden komt naar voren dat deputaten zich bezig dienen te houden met:

- a. Bezinning op de eisen waaraan het kerklied moet voldoen en het formuleren van beoordelingscriteria. Anders gezegd: wat is een kerklied?
- b. Bezinning op de eisen waaraan een gezangbundel moet voldoen en het formuleren van beoordelingscriteria. Anders gezegd: hoe zit een goede gezangbundel in elkaar?
- c. het formuleren van mogelijkheden voor eventuele uitbreiding van de huidige gezangbundel.

De opmerking van de Synode van Ommen dat herziening en/of uitbreiding van de gezangbundel nu niet fragmentarisch en incidenteel moet gebeuren (grond 2.4), veronderstelt een beoordeling van de huidige gezangbundel. Voordat men verantwoord kan overgaan tot herziening of uitbreiding, moet immers eerst gekeken worden hoe één en ander zou moeten plaatsvinden. Voldoet de huidige gezangbundel aan de criteria, die deputaten in dit rapport formuleren? Zo ja, hoe kan de bundel dan eventueel uitgebreid of herzien worden. Zo nee, wat moet er gewijzigd worden in de gezangbundel alvorens eventueel uit te breiden en waarom?

Voor het beoordelen van de huidige bundel is het noodzakelijk in te gaan op de ontstaansgeschiedenis van de bundel. Elk gezangboek draagt de sporen van haar ontstaan met zich mee. Het ontbreken van 'bezinning op de schriftuurlijke, theologische en muzikale uitgangspunten' waaraan een kerklied moet voldoen (grond 2.4), zou terug te vinden moeten zijn in (de ontstaansgeschiedenis van) de huidige gezangbundel. Ook het antwoord op de vraag waarom specifieke liederen (zie grond 2.3) in de huidige bundel ontbreken, verlangt dat deputaten zich verdiepen in de ontstaansgeschiedenis. Mogelijk waren er goede argumenten om deze liederen niet in de bundel op te nemen. Deputaten zullen daarom eerst de ontstaansgeschiedenis van de huidige gezangbundel schetsen (8.2.1 t/m 8.2.3) en evalue-

ren (8.2.4).

Evenals wij in hoofdstuk 5 de Schrift centraal stellen bij de bezinning op de eredienst, willen wij dat ook in dit hoofdstuk doen ten aanzien van het kerklied en de gezangbundel. Vandaar dat in paragraaf 8.3. uitgebreid ingegaan zal worden op de vraag wat de Schrift ons leert over het lied, haar inhoud en haar functies. Deze paragraaf vormt de basis voor alle volgende paragrafen. In feite worden in deze paragraaf criteria geformuleerd waaraan een kerklied inhoudelijk moet voldoen. Tevens worden hier functies onder woorden gebracht die het lied in de eredienst heeft of zou kunnen hebben.

Vervolgens zullen we erbij stilstaan hoe de kerk vanaf de Reformatie aangekeken heeft tegen het kerklied (paragraaf 8.4). De visie op het lied van de christelijke kerk uit de eerste eeuwen van haar bestaan zou een herhaling worden van de gegevens die in paragraaf 8.3 gepresenteerd worden. De Middeleeuwen laten we buiten beschouwing omdat in dit tijdvak niet of nauwelijks sprake was van gemeentezang. Gezongen en gezangbundels voor liturgisch gebruik door de gemeente waren derhalve ook onbekend. Daarentegen bestond er in de Reformatie veel aandacht voor het kerklied. In paragraaf 8.4 willen wij kort beschrijven wat de reformatorische kerk vanaf de zestiende eeuw met de in paragraaf 8.3 geformuleerde schriftgegevens gedaan heeft.

In paragraaf 8.5 zal aan de hand van de gegevens uit de paragrafen 8.3 en 8.4 ingegaan worden op de functies van het lied in de eredienst. In paragraaf 8.6 zal ingegaan worden op de criteria waaraan een kerklied moet voldoen. Hierbij zal ook ter sprake komen op welke manier de kerken met deze criteria aan de slag zouden kunnen gaan.

In de paragrafen 8.7.1 t/m 8.7.5 staat de gezangbundel centraal. Paragraaf 8.7. gaat in op de criteria waaraan een gezangbundel moet voldoen. Hierbij komt niet alleen ter sprake welke liederen naar de mening van deputaten in een gezangbundel horen. Ook de vraag over de plaats van het gezangboek in het gemeentelven komt aan de orde, evenals de vraag hoe een gezangbundel ingedeeld moet worden.

8.2 Schets ontstaansgeschiedenis gezangbundel

8.2.1 Periode 1910 tot 1961

In de Gereformeerde Kerken werd met name na 1910 de gezangbundel steeds vaker voorwerp van discussie. Voor- en tegenstanders van gezangen (en in het verlengde: van uitbreiding van de gezangbundel) discussieerden vooral over de vraag of het zingen van gezangen in de kerkdienst geoorloofd was. Deze vraag werd vanuit Schrift en historie uitgebreid behandeld in het deputaten-rapport aan de Synode van Arnhem 1930. Deputaten kwamen onder andere tot de volgende conclusie:

'Een principiële veroordeling van het vrije kerklied hebben onze Gereformeerde kerken nooit gegeven en zou ook op grond van de H.Schrift niet te geven zijn. Het argument, dat in Gods huis alleen gezongen mag worden, wat door de Heiligen Geest is geïnspireerd of door God den Heere voor den eeredienst onder Israël is gegeven, achten uwe deputaten niet juist.'

Het rapport waarin deze conclusie stond, werd niet door synode overgenomen maar er werd wel besloten de gezangbundel uit te breiden. De volgende synode werd in 1933 te Middelburg gehouden. Op deze synode werden drie gezangen uit de oude bundel geschrapt,¹

---

¹ De 'Eerste berijming van de XII artikelen des geloofs, de 'Bedezeang voor het eten' en de 'Dankzang na het eten'.

terwijl twintig nieuwe liederen een plaats in het liedboek kregen.² En daarmee was in de Gereformeerde kerken definitief de weg vrij gemaakt voor het vrije lied in de eredienst.

8.2.2 Assen 1961 - Kampen 1975

De eerste generale synode na de Tweede Wereldoorlog, waar de gezangbundel ter sprake kwam, werd in 1961 gehouden te Assen. De kerkeraad van Hilversum maakte toen haar bezwaren bekend tegen met name zes liederen uit de bundel *Eenige Gezangen*. Dit resulteerde in het benoemen van een deputaatschap Gezangen. De opdracht die deputaten meekregen, was het onderzoeken van de gezangen op hun schriftuurlijkheid, in het bijzonder de gezangen waartegen Hilversum bezwaren had ingebracht. Tevens werd het deputaatschap opgedragen berijmingen van schriftgedeelten te zoeken die zonder bezwaar in de gereformeerde eredienst gezongen konden worden. Tenslotte moesten deputaten onderzoeken of het Onze Vader en het Apostolicum 'recitatief zingbaar te maken zijn voor de gemeente'.³

Aan de synode van Rotterdam-Delfshaven 1964/1965 deelden deputaten mee dat zij slechts een gedeelte van de opdracht hebben kunnen uitvoeren. Men had de zes gezangen, waartegen de kerkeraad van Hilversum bezwaren had, en de eerste vijf gezangen uit de bundel *Eenige Gezangen* onderzocht op hun schriftuurlijkheid. Deputaten adviseerden de zes gezangen, die door de kerkeraad van Hilversum werden aangevochten, uit de bundel te verwijderen. Het ging om Gezag 10 (Hoe zal ik U ontvangen), 12 (O hoofd bedekt met wonden), 13 (Is dat, is dat mijn Koning), 14 (Jezus, uw verzoenend sterven), 21 (Kom, Schepper Geest, bezoek uw kerk)⁴ en 26 (Jezus is mijn toeverlaat). Ook de berijming van 'de tien geboden des Heren' moest uit de bundel verwijderd worden. Een gemeente behoorde volgens deputaten de Wet niet te zingen en bovendien achtte men de berijming slecht. Hoewel niet uitdrukkelijk door de synode van Assen opgedragen, had het deputaatschap het onderzoek ook uitgestrekt over 'andere kwaliteiten dezer gezangen'. Men constateerde 'in menig vers gebrekkig rijmwerk, verouderde taal, verzwakking van de oorspronkelijke onberijmde teksten en invoeging van bedenkelijke, in het originele lied niet aanwezige elementen als stoplappen'.⁵ Tevens was het deputaatschap op zoek gegaan naar middelen tot verbeteren van het bestaande. Concreet betekende dit dat deputaten dikwijls zelf hadden ingegrepen in bestaande berijmingen of met eigen gemaakte berijmingen kwamen. Aangezien de deputaten niet de hele opdracht van de synode van Assen hadden kunnen uitvoeren, besloot de synode van Rotterdam-Delfshaven nog geen uitspraken te doen en besluiten te nemen inzake de bundel *Eenige Gezangen*.⁶ Een nieuw deputaatschap werd in het leven geroepen om het werk voort te zetten.

Aan de synode van Hoogeveen 1969/1970 werd opnieuw schriftelijk gerapporteerd. Ook nu waren deputaten nog niet klaar gekomen met de opdracht van de synode van Assen uit

---

² Het betreft de gezangen: Hoe zal ik U ontvangen (Gez. 10), Ere zij God (Gez. 11), O Hoofd, bedekt met wonden (Gez. 12), Is dat, is dat mijn Koning (Gez. 13), Jezus, uw verzoenend sterven (Gez. 14), In het kruis zal 'k eeuwig roemen! (Gez. 15), God, enkel licht (Gez. 16), U, heilig Godslam, loven wij (Gez. 17), Halleluja! Lof zij het Lam (Gez. 18), In den vroegen morgenstond (Gez. 19), De dag der kroning is gekomen! (Gez. 20), Kom, Schepper Geest, bezoek uw kerk (Gez. 21), Ja, de Trooster is gekomen (Gez. 22), Wij loven U, o God! (Gez. 23), Een vaste burcht is onze God (Gez. 24), Alle roem is uitgesloten! (Gez. 25), Jezus is mijn Toeverlaat! (Gez. 26), Nooit kan 't geloof te veel verwachten (Gez. 27), 'k Wil U, o God, mijn dank betalen (Gez. 28) en Halleluja, eeuwig dank en ere (Gez. 29).

³ *Acta Generale Synode Assen 1961*, artikel 174.

⁴ Conclusie deputaten: "Onschriftuurlijk, litterair van weinig waarde: afwijzen en wegdoen!"

⁵ Rapport Deputaten 'Enige Gezangen' in: *Acta Generale Synode Rotterdam-Delfshaven 1964/1965*, pag 304.

⁶ *Acta Generale Synode Rotterdam-Delfshaven 1964/1965*, artikel 60b.

1961. Globaal waren de eerste 17 liederen uit de gezangbundel beoordeeld. Daarbij werden grotendeels de resultaten en voorstellen van vorige deputaatschappen aangehouden. De nieuwe berijmingen die aan de synode van Rotterdam-Delfshaven al waren aangeboden, werden opnieuw naar voren geschoven. In tegenstelling tot het vorige deputaatschap werd nu geadviseerd 'de tien geboden des Heren' niet geheel te verwijderen, maar alleen het laatste couplet ('Och, of wij uw geboën volbrachten!') in de bundel op te nemen als 'bedezang na de lezing der wet'.⁷

Voorts werden nieuwe berijmingen aangeboden van de geloofsbelijdenis van Nicea (melodie van psalm 89), de bedezang voor de predikatie (inclusief een voorstel voor een andere melodie, namelijk die van psalm 17) en gezang 17 (U, heilig Godslam loven wij).

Negen jaar na de synode van Assen (1961) gaven deputaten te kennen dat er behoefte was aan neerlandici in het deputaatschap *Eenige Gezangen*. Met andere woorden: men was al jaren bezig met het (o.a. taalkundig) repareren van gezangen en het aanbieden van nieuwe berijmingen toen men neerlandici ging inschakelen.

Het rapport van het deputaatschap werd slechts 'ter kennisname' aangeboden omdat het werk niet voltoerd was. De synode deed dan ook geen uitspraken over de inhoud. Wel sanctioneerde zij de werkwijze van de deputaten, die immers méér deden dan in hun originele opdracht (synode Assen 1961) stond. Nieuwe deputaten werden benoemd, inclusief twee neerlandici.

Aan de synode van Hattem 1972 werd door het deputaatschap een complete 'proefbundel' met gezangen aangeboden. Naast oude liederen uit de bundel *Eenige Gezangen*, werd een aantal nieuwe liederen aanbevolen. In de meeste gevallen had het deputaatschap (of vorige deputaten) zelf in de liedteksten ingegrepen of had zij een nieuwe berijming gemaakt. De 'proefbundel' werd niet door de synode vrijgegeven voor kerkelijk gebruik.

Op de synode van Hattem 1972 kwamen bezwaren naar voren tegen het berijmen van gezangen door deputaatschappen. Men achtte met name de dichterlijke kwaliteit te laag. De synode was van oordeel dat 'het zelf berijmen van Schriftgedeelten en andere teksten niet behoort tot de taak van een generale synode of haar deputaten'.⁸ Tevens stelde de synode een aantal richtlijnen vast voor het wijzigen van bestaande gezangen en voor het beoordelen van in omloop zijnde berijmingen van Schriftgedeelten en andere teksten.

Tegen een aantal van deze richtlijnen kwamen op de synode van Kampen uit 1975 bezwaren. Sommige richtlijnen werden bijgesteld door de Kamper synode. Als richtlijnen voor het wijzigen in bestaande gezangen golden voortaan:

1. liederen die in de gemeentezang zijn ingeburgerd mogen niet gewijzigd worden tenzij
  - a. ze op onderdelen in strijd komen met de belijdenis der kerk en
  - b. de wijziging een duidelijke verbetering in woord en toon tot gevolg heeft.
2. op het werk van een dichter (componist) of op een gangbare hymne-tekst (melodie) mag niet dan bij uitzondering, onder overlegging van goede argumentatie, worden ingegrepen. Is het lied een vertaling of bewerking, dan moet zo mogelijk het oorspronkelijke werk als uitgangspunt genomen worden;⁹
3. de gezangen dienen bij voorkeur in hedendaags Nederlands te zijn. Archaïsche taal is echter geen bezwaar, mits ze schriftuurlijk en literair verantwoord is.

Voor het beoordelen van in omloop zijnde berijmingen van Schriftgedeelten en andere

---

⁷ Rapport deputaatschap 'Enige Gezangen', in: *Acta Generale Synode Hoogeveen 1969/1970*, pag. 493.

⁸ *Acta Generale Synode Hattem 1972*, artikel 171 (pag 185).

⁹ De Generale Synode van Hattem had hier als richtlijn: "Op het werk van een dichter of op een gangbare hymne-tekst mag niet worden ingegrepen."

teksten waren de richtlijnen als volgt:¹⁰

1. de tekst moet, gezien zijn aard, plaats en functie in de Schrift, in aanmerking komen voor zang in de liturgie;
2. het lied moet een waardevolle aanvulling¹¹ op de Psalmen zijn en mag niet leiden tot onderwaardering van de Psalmen;
3. het lied moet zonder schade voor het geheel in gedeelten te zingen zijn;
4. de berijming moet zo mogelijk¹² van een dichtelijke kwaliteit zijn, en geen 'maakwerk' waarin meer gelet wordt op de schriftuurlijke zeggingswijze dan op de eisen van lied en zang;
5. de zinnen moeten zo geformuleerd zijn dat ze gezongen en als zang gehoord duidelijk spreken, waarbij met name gewaakt moet worden tegen 'redenerende', c.q. 'dogmatiserende' regelconstructies, waarin het eigen karakter van de Bijbeltekst niet behouden blijft;
6. bij berijmde Schriftgedeelten mag getrouwe weergave van de tekst niet worden geïnterpreteerd als: het in dezelfde exacte volgorde laten opeenvolgen van de elementen van de tekst, maar ook moet samenvattend onderzocht worden of de in de tekst als geheel gegeven inhoud op verantwoorde wijze doorkomt.

Het oordeel van deputaten, die aan de synode van Kampen rapporteerden, week bij diverse liederen af van hetgeen door vorige deputaten gesteld was. Van de eerste elf gezangen werd geadviseerd deze ongewijzigd te handhaven, dwars tegen eerdere veroordelingen van deputaatschappen in. Evenals vorige deputaten werd geadviseerd de Gezangen 12, 13, 14, 21 en 26 uit de bundel *Eenige Gezangen* te verwijderen.

Tevens deed het deputaatschap voorstellen voor opname van nieuwe liederen ter vervanging van bestaande gezangen of ter aanvulling van de bundel als geheel. Het ging om twintig liederen die deputaten geschikt achtte voor opname in het gezangboek. De synode besloot echter om in de proefbundel elf 'nieuwe' liederen op te nemen. Lieder als 'Heft op uw hoofden, poorten' (*Liedboek 120*), 'Nu daagt het in het oosten' (*Liedboek 124*), 'O grote God, o goede Heer' (*liedboek 50*) en 'Ontwaak, gij die slaapt' (*Liedboek 462*) werden letterlijk weggestemd door de synode. Bij een aantal liederen werd gekozen voor een andere vertaling dan tot op heden in de bundel stond of dan door deputaten was voorgesteld.

Er ontstond zo een gezangbundel met 36 gezangen. Drieëntwintig liederen uit de bundel *Eenige Gezangen* werden gehandhaafd, soms met weglating van één strofe of in een andere vertaling. Dertien liederen verschenen voor het eerst in de bundel. Tevens werd het Apostolicum in twee onberijmde versies opgenomen met de melodie van P.Chr. van Westering en de Straatsburgse melodie uit 1525.

De gezangbundel werd opgenomen in de *Proefbundel* die de synode in 1975 vrij gaf voor kerkelijk gebruik. Wat de muzieknotatie betreft, werd vrijwel altijd gekozen voor de latere en bekende varianten van melodieën. Als reden is in officiële stukken alleen te vinden dat 'authentieke melodieën' voor een gemeente te moeilijk zingbaar zouden zijn.¹³ Dit moet de enige reden zijn geweest waarom men zoveel keren gekozen heeft voor een afwijkende notatie ten opzichte van het *Liedboek voor de Kerken* (1973).

8.2.3 Groningen 1978 - Heemse 1984/1985

---

¹⁰ De richtlijnen 1, 3, 5 en 6 waren al door de Hattemse synode vastgesteld. De andere richtlijnen werden hier en daar door de synode van Kampen gewijzigd.

¹¹ De Hattemse synode had: 'winst boven de Psalmen'.

¹² In de richtlijn zoals de synode van Hattem deze had geformuleerd, kwamen de woorden 'zo mogelijk' niet voor.

¹³ Zie ook deputatenrapport, *Acta Generale Synode Kampen 1975*, pag. 350, 364.

De synode van Kampen stelde opnieuw een deputaatschap Gezangen in. Zij moest verder zoeken naar alternatieve berijmingen voor de ongewijzigde maar verouderde liederen uit de bundel *Eenige Gezangen*. Tevens diende zij de bundel taalkundig en musicologisch nader te toetsen en eventueel beschikbare berijmingen van Schriftgedeelten te verzamelen en te beoordelen.

De synode van Groningen 1978 aanvaardde op voordracht van het deputaatschap een aantal nieuwe berijmingen.¹⁴ Deze konden dus door de kerken beoordeeld ('beproefd') worden. Het deputaatschap had voor een aantal andere liederen ook alternatieve berijmingen beschikbaar, maar deze werden nog niet door de synode geaccepteerd. De synode constateerde dat deputaten wel gezocht hadden naar geschikte berijmingen van Schriftgedeelten maar dat zij geen enkele gevonden hadden.¹⁵ De Groningse synode nam - als eerste synode - een besluit aangaande de muzieknotatie: 'De deputaten geven de voorkeur aan de oorspronkelijke melodie of een der oudste varianten daarvan, voorzien deze van een - voor ieder begrijpelijke - moderne notatie.'¹⁶

Het deputaatschap dat door de synode van Groningen benoemd werd, hield zich strikt aan deze opdracht. De muzieknotatie in het deputatenrapport, dat aan de synode van Arnhem 1981 werd aangeboden, kwam volledig overeen met die van het *Liedboek voor de Kerken*. Niet iedereen op de synode van Arnhem was gelukkig met deze handelswijze. Het compromis om van een aantal melodieën zowel de 'oude' als de 'vertrouwde' versie op te nemen in het kerkboek, was snel gevonden.¹⁷ De synode besluit 'ten aanzien van de gezangbundel muzieknotatie, voorzover nodig en mogelijk,' in overeenstemming te brengen met die in het *Liedboek voor de Kerken*. Door de woorden 'nodig en mogelijk' had men in de toekomst nog voldoende speelruimte.

Het deputaatschap schoof evenals de vorige deputaten alternatieve berijmingen naar voren. Een aantal werden door de synode aanvaard, waaronder vijf van L.L. Bouwers. De deputaten hadden nog zestien berijmingen van Schriftgedeelten beoordeeld, maar konden niet adviseren één van deze liederen te aanvaarden. Ook nu werden geen redenen genoemd waarom de liederen afgewezen werden.

Het laatste deputaatschap Gezangen dat benoemd werd, werd nogmaals opgedragen te zoeken naar berijmingen van Schriftgedeelten, in het bijzonder van gezangen die in de Schrift voorkomen buiten het boek der Psalmen.

Ook het laatste deputaatschap vond geen nieuwe Schriftberijmingen die aanvaardbaar geacht werden, zo bleek op de synode van Heemse 1984/1985.¹⁸ De synodecommissie stelde toen zelf voor een aantal liederen op te nemen in de gezangbundel. De synode besloot daarvan alleen het lied 'Kom, Schepper Geest,' te plaatsen in het kerkboek.

De synode stelde vervolgens stuk voor stuk de gezangen definitief vast. Meer dan één keer werd gekozen voor een andere berijming dan de deputaten hadden voorgesteld. Van de 41 gezangen werden 6 overgenomen in de versie uit het *Liedboek voor de Kerken*. Tevens werden twee versies van het onberijmde Apostolicum definitief aanvaard: met de melodie van Straatsburg 1525 en met de melodie van P.Chr. van Westering.

---

¹⁴ Het ging om de Lofzang van Maria (berijming W. Barnard), de Lofzang van Zacharias (berijming A. Brands) als mede de Lofzang van Simeon en de Avondzang.

¹⁵ Het deputaatschap had onder andere de eerste 115 gezangen uit het *Liedboek voor de Kerken* onderzocht. Zie deputatenrapport in *Acta Generale Synode Groningen 1978*, pag. 425 (Bijlage 7).

¹⁶ *Acta Generale Synode Groningen 1978*, artikel 342 V b1.

¹⁷ Met name gold dit voor de melodieën van 'Een vaste burcht' en 'Alle roem is uitgesloten'.

¹⁸ *Acta Generale Synode Heemse 1984/1985*, artikel 216.

Over opname van de 'oude' of de 'vertrouwde' versies van de melodieën werd door de synode gestemd. Het resultaat van de stemming was o.a. dat in drie gevallen gekozen werd voor de 'vertrouwde' versie van de melodie. Vier keer werd zowel de 'oude' als de 'vertrouwde' versie van een melodie opgenomen, waarbij het verschil tussen die twee versies soms erg minimaal is.

8.2.4 Evaluatie

Overzien we de ontstaansgeschiedenis van de gezangbundel dan is er kritiek te leveren op werkwijzen en keuzen van deputaatschappen en synoden. Huidige deputaten zijn zich ervan bewust dat achteraf kritiek leveren altijd makkelijk is en dat toenmalige omstandigheden bepaalde keuzen en werkwijzen begrijpelijk kunnen maken. Evenmin willen deputaten de enorme hoeveelheid werk die door diverse deputaatschappen en synoden verzet is, miskennen. Desondanks is het naar ons oordeel op dit moment vooral zaak te bekijken waar in het verleden de knelpunten lagen. Fouten uit het verleden zijn er immers om van te leren en niet om ze te herhalen.

Allereerst valt op dat bij de totstandkoming van de gezangbundel een eensluidende visie op het kerklied en het gezangboek ontbrak. Al tijdens het ontstaan van het gezangboek is dit opgemerkt. G. van Rongen merkte in 1981 tijdens de algemene bespreking van het deputatenrapport 'Gezangen' op dat het deputatenwerk van de afgelopen jaren beperkt bleef tot partiële kritiek en fragmentarische reparatie. 'Bezinning en studie over de schriftuurlijke uitgangspunten is (alsnog) noodzakelijk, om te komen tot herziening van de structuur van de gezangselectie.'¹⁹

Na het vaststellen van de gezangbundel bracht de praeses van de Heemser synode het als volgt onder woorden: 'Het was een zoeken en tasten om aan de gezangenbundel meer inhoud te geven. De oorzaak hiervan ligt in het feit dat binnen de kerken niet een rechtlijnige lijn is gevolgd. Er bestaat verschil in taxatie van de vraag wat een kerklied is. Tot op de synode bleek hoe verdeeld de kerken hierin zijn: wat de één mooi vindt, acht de ander slecht. Er is weinig bezinning geweest op de vraag aan welke eisen het nieuwtestamentele lied moet voldoen.'²⁰

Het verschil in taxatie blijkt ook uit de richtlijnen die de Generale Synode van Hattem (1972) vaststelde, maar die op de volgende synode alweer ter discussie stonden. Het blijkt ook uit het gegeven dat er voor één en dezelfde zaak (het berijmen van liederen uit de Schrift) twee lijsten met richtlijnen in omloop waren. Voor de psalmberijming golden de richtlijnen zoals vastgesteld door de Generale Synode van Rotterdam-Delfshaven (1964/65). Voor de andere liederen uit de Schrift, die eventueel in een berijming een plaats zouden kunnen krijgen in het gezangboek, golden echter andere richtlijnen. Hiervoor hadden de synoden van Hattem en Kampen richtlijnen geformuleerd. Het is nooit duidelijk geworden waarom bij het beoordelen van berijmingen van liederen uit de Schrift met twee maten gemeten werd.

Belangrijker is nog dat deputaatschappen en synoden zich bij herhaling niet hielden aan de richtlijnen. Als voorbeeld kan gewezen worden op de richtlijn van Kampen 1975 dat bij vertalingen van bestaande liederen het originele lied als uitgangspunt genomen moest worden. Dat is om onduidelijke redenen niet altijd gedaan.

Een saillant voorbeeld is het decalogolied. Wie het eerste couplet van het originele Franse decalogolied van Clément Marot bekijkt, ziet hoe alles daar draait om het *present* stellen van de Wet voor de gemeente, die op dat moment de liturgie viert en het gezang op haar lippen

---

¹⁹ *Acta Generale Synode te Arnhem 1981*, artikel 93.

²⁰ *Acta Generale Synode te Heemse 1984/1985*, artikel 218.

neemt.²¹ Dat essentiële aspect uit het originele lied is niet overgenomen in de berijming van het *Gereformeerd Kerkboek*. Als uitgangspunt heeft men de achttiende-eeuwse bewerking van Johannes Eusebius Voet gebruikt en niet het originele lied van Marot.²²

Hetzelfde geldt overigens voor de berijming van het Onze Vader. Ook hier is niet teruggegrepen op de originele tekst van Luther, maar heeft men gekozen voor een herziene versie van Voets berijming. Als laatste voorbeeld is te wijzen op de vertaling van gezang 27 ('O, Schepper, Geest, woon in uw kerk'). Ook van dit lied waren vertalingen in omloop die dichter bij het originele lied stonden.

Niet rechtlijnig was ook de koers die gevaren werd ten aanzien van de melodieën en hun notatie. Enerzijds is door synoden verschillende keren uitgesproken dat een kerkelijke vergadering geen uitspraken kan doen over de (notatie van) melodieën. Anderzijds is dat toch voortdurend gebeurd: zo zijn de melodieën uit de gezangbundel van het *Gereformeerd Kerkboek* door de synode per hoofdelijke stemming vastgesteld. Dat wil zeggen: de synode van Heemse sprak zich op dat moment wel uit over de melodieën en hun notatie.

Deputaten achten het niet correct wanneer melodieën en hun notatie door synoden bij stemming worden vastgesteld. Op deze manier worden melodieën gekozen op grond van intuïtie en met subjectieve criteria. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat zowel door deskundigen als niet-deskundigen kritiek uitgeoefend wordt op de melodieën en hun notatie.²³ Bovendien was bij de verschijning van het kerkboek een goed bruikbare (zingbare) en musicologisch verantwoorde notatie voorhanden. Het is altijd onduidelijk gebleven waarom de Gereformeerde Kerken de deskundigheid op dit gebied, die andere kerkgenootschappen in huis hadden, niet hebben erkend en in ieder geval voor een aantal gezangen niet hebben gevolgd.

Deputaten wijzen op de volgende gezangen:

– Bij de Gezangen 10 en 13, 20 en 22 staan melodieën genoteerd die onderling minimaal verschillen. Naar ons oordeel dienen deze zogenaamde dubbelmelodieën verwijderd te worden. Er is geen enkele reden (meer?) van één melodie twee versies op te nemen, die nauwelijks verschillen. De kritiek op de dubbelmelodieën is met de jaren toegenomen. Het komt in de praktijk voor dat in één kerkdienst beide melodievarianten gezongen moeten worden. Niet zelden is de verwarring bij de gemeente hoorbaar. Er zou veel voor te zeggen zijn bij de Gezangen 10 en 22 de melodieën van respectievelijk de Gezangen 13 en 20 te plaatsen. Uit de praktijk is inmiddels wel gebleken dat de gemeente de oorspronkelijke melodieën moeiteloos zingt.

– Hetzelfde probleem doet zich min of meer voor bij de Gezangen 26a/26b en 26a/36. Bij Gezag 26a staat de oorspronkelijke melodie 'Sollt ich meinen Gott nicht singen', terwijl bij Gezag 26b en 36 de achttiende/negentiende-eeuwse variant staat. Het verschil met de melodieën van Gezag 10/13 en 20/22 is dat de melodieën van 26a en 26b zeer sterk afwijken. Eigenlijk is hier spraken van twee *verschillende* melodieën. Er kan gediscussieerd worden welke

---

²¹ Diverse deputaten hebben gepleit dit gezang te verwijderen omdat het zingen van de wet niet behoort tot de 'antwoordende' handelingen van de gemeente. Het Woord (dus ook de Wet) is geen 'antwoord' van de kerk en kan dus alleen vanaf de kansel aan de gemeente voorgehouden worden.

²² Nader over de functie van de wet in de eredienst en de geschiedenis van het decalooglied: J. Smelik, 'De decalog gezongen,' in: *De Reformatie*, jaargang 65 nr. 1, 2, 3 (oktober 1989).

²³ Van uit de gemeente is de klacht te horen dat het onduidelijk is waarom bijvoorbeeld van de melodie 'Valet will ich dir geben' (Gezangen 10 en 13) twee versies opgenomen zijn die erg veel op elkaar lijken. Veel gemeenten hebben moeite om de versies uit elkaar te houden. Helemaal wanneer in één kerkdienst zowel Gezag 10 als 13 opgegeven wordt. Dat opname van twee melodievarianten, die erg veel op elkaar lijken, niet gewenst is, hebben verschillende deskundigen vlak na het verschijnen van het *Gereformeerd Kerkboek* al naar voren gebracht. Zie o.a.:

- W. Kloppenburg, 'Het Gereformeerd Kerkboek', in: *Orgeldienst*, 13e jaargang nr. 4 (augustus 1986), 5.
- B. Smilde, 'Gereformeerd kerkboek 1986 (II)', in: *Organist en Eredienst*, juni 1987 nr. 6, 153.
- J.R. Luth, 'Liedboeken in vier gereformeerde kerken sinds 1930', in: *Organist en Eredienst*, maart 1991, 60-61.

van de twee melodieën gekozen moet worden. Deputaten denken in de volgende richting: de teksten van de Gezangen 26 en 36 stammen uit respectievelijk de negentiende en achttiende eeuw. De authentieke melodie werd in de eerste helft van de zeventiende eeuw gemaakt. Wanneer de teksten van Gezang 26 (met het negentiende-eeuwse taalgebruik) en 36 op de oorspronkelijke melodie gezongen, dan is er een nogal sterke stilistische discrepantie tussen tekst en melodie. Bij de huidige Gezangen 26 en 36 zou naar het inzicht van deputaten de latere variant van de melodie (het huidige Gez. 26b) geplaatst kunnen worden. De oorspronkelijke melodie zou in het kerkboek behouden kunnen blijven door haar te voorzien van een vertaling van de oorspronkelijk tekst (vgl *Liedboek voor de Kerken*, gezang 426).

– Ook ten aanzien van Gezang 33 en 34 (Een vast burcht is onze God) willen deputaten pleiten één versie van het gezang op te nemen. Aangezien in de praktijk gebleken is dat Gezang 33 (met de oorspronkelijke melodie) geen probleem is voor gemeentezang, pleiten deputaten voor opname van Gezang 33.

– De muzieknnotaties van Gezang 35 en 40 dienen verbeterd te worden. De notatie van Gezang 35 in 4/4 maat is onjuist. Hier hoort een tactus major te staan. Bovendien moet de melodie ritmisch (de bij Crüger vaker voorkomende ritmiek is in de versie van het *Gereformeerd Kerkboek* weggefallen) en melodisch verbeterd worden.

– Wat Gezang 40 ('k Wil U, o God, mijn dank betalen) betreft, bij het vaststellen van de melodieën heeft de Generale Synode van Heemse niet gekozen voor de versie uit het *Liedboek voor de Kerken*. Als argument werd door een toenmalig synodelid genoemd dat de oorspronkelijke versie 'te snel gezongen moeten worden'.²⁴ Dit is beslist onjuist. Mits genoteerd in kwartnoten onder de maattekens 4/4 6/4 (hetgeen een indicatie is dat het tempo lager ligt dan bij de psalmmelodieën) is de oorspronkelijke melodie uitstekend te zingen.

– De melodie van Gezang 11 wordt in het *Gereformeerd Kerkboek* ten onrechte toegeschreven aan Johann Abraham Peter Schulz (1747-1800). De naam van de componist is tot op heden niet met zekerheid vastgesteld. Momenteel kan als de meest juiste bron aangegeven worden: 'Melodie: F.A. Schulz (±1739) (?) Uit: J.C. Bickers, *Het Nachtegaaltje* (1857).'

Een ander punt is dat men bij het samenstellen van de gezangbundel te weinig vanuit de kerkdienst gedacht heeft. Er is bijna geen aandacht geschonken aan de vraag welke gezangen uit liturgisch oogpunt gewenst zijn. Dat is de enige verklaring voor het feit dat in de definitieve bundel geen gezangen staan voor o.a. de doopsbediening, viering van het avondmaal en huwelijksbevestigingen. Evenmin is de vraag aan de orde gekomen of en hoe een gezangbundel moet functioneren in het kerkelijk leven. Hierbij is bijvoorbeeld te denken aan de vraag of een gezangbundel ook gezangen moet of kan bevatten, die specifiek geschikt zijn voor de huiselijke eredienst.

Vervolgens is het deputaten opgevallen dat nooit verantwoording werd afgelegd waarom gezangen een plaats in het gezangboek ontzegd werden. Kenmerkend is bijvoorbeeld de opmerking van een deputaat op de synode van Heemse dat deputaten het hele *Liedboek voor de Kerken* hebben bekeken, maar geen enkele geschikte Schriftberijming konden vinden: 'Hij acht het niet nodig aan het kerkvolk verslag te doen van alle mislukte pogingen. Bovendien ligt hier ook nog een methodisch probleem, n.l. of bepaalde Schriftgedeelten zich wel lenen voor het zingen door de gemeente.'²⁵

Het bleef dus gissen *waarom* bijvoorbeeld de 115 bijbelliederen uit het *Liedboek voor de Kerken* alle afgekeurd werden. Ook is nooit duidelijk geworden wanneer een schriftgedeelte zich wel of niet leent voor het zingen door de gemeente. De beantwoording hiervan is in hoge mate afhankelijk van de vraag hoe tegen de eredienst wordt aangekeken en hoe men de functies van het lied in de eredienst ziet. Deputaatschappen en synoden hebben zich hierover nooit expliciet uitgelaten.

Kort samengevat:

1. bij de totstandkoming van het *Gereformeerd Kerkboek* bestond er grote onduidelijk-

---

²⁴ *Acta Generale Synode Heemse*, artikel 218.

²⁵ *Acta Generale Synode Heemse 1984/1985*, Acta III, artikel 216.

- heid en verdeeldheid ten aanzien van de criteria, waaraan gezangen moeten voldoen.
2. Eveneens valt op hoe weinig vanuit de liturgie (en het verdere kerkelijk leven) nagedacht is over de vraag welke gezangen in een kerkboek een plaats dienen te ontvangen.
  3. Ten aanzien van de muzieknotatie is niet een duidelijke koers gevaren.

Om deze redenen is het naar de mening van deputaten gewenst wanneer er een nieuwe weg ingeslagen wordt. Dat wil zeggen: dat eventuele uitbreiding en herziening van de gezangbundel zal moeten gebeuren zonder herhaling van de gesignaleerde knelpunten, die bij de totstandkoming van het *Gereformeerd Kerkboek* aanwezig waren. Daartoe achten deputaten het van belang dat zowel over de criteria waaraan kerklieparen en gezangbundels moeten voldoen, als over de te volgen werkwijze overeenstemming is bereikt.

8.3 Schrift en het kerklied

8.3.1 Gedenken van Gods daden

Bij onze bezinning op het kerklied willen we in het bijzonder de liederen uit de Schrift als uitgangspunt nemen. Betere voorbeelden van (goede) kerklieparen bestaan er niet. Het is daarom zaak na te gaan wat de *essentie* is van deze liederen. Waar draait het om in deze liederen? Welke functies hebben de liederen? Wat zegt de Schrift over inhoud, doel en wezen van het lied?

Wanneer wij spreken over 'kerklied', bedoelen wij het lied zoals dat door de heilige, algemene kerk gezongen werd en wordt, dan wel: gezongen zou kunnen worden. Het gaat dus om het lied van de *kerk*, het lied van het *volk* waar God een verbond mee heeft gesloten. De liederen uit de Schrift functioneren in het kader van de omgang tussen God en zijn volk (vgl. Hoofdstuk 5.1.4 t/m 5.2).

Zoeken wij naar een bijbelse term, waarmee de liederen uit de Schrift te typeren of samen te vatten zijn, dan kiezen we voor de term 'gedenken': het actief bezig zijn met Gods woorden en daden uit het verleden met het oog op het heden en de toekomst. De liederen uit het Oude Testament zijn niet los te zien van die woorden en daden: God schiep hemel en aarde, sloot een verbond met Israël, bevrijdde zijn volk uit Egypte, leidde het door de woestijn naar het beloofde land.

In het Nieuwe Testament bereiken Gods daden een hoogtepunt in de werken van Christus en de Geest. De omgang tussen God en zijn volk wordt in het Nieuwe Testament bepaald door het Woord, Gods heil dat in Christus geschonken is. Dat komt in het nieuwe verbond in het centrum te staan en geeft richting aan de inhoud van een kerklied. De daden van God worden in een lied in herinnering geroepen en present gesteld als daden van Jahweh, die vandaag en gisteren Dezelfde is en was voor zijn volk (vgl. o.a. Ps. 102:28, Jes. 41:4, Jes. 43:10). In het lied is de kerk actief bezig Gods daden en woorden uit het verleden te gedenken met het oog op het heden en de toekomst.

Voorbeelden van liederen uit de Schrift, die dit aantonen, kunnen in overvloed aangehaald worden. Heel expliciet komt het gedenken van Gods daden ook naar voren in o.a. de Psalmen 78, 105, 106 en 107. Laten we twee andere voorbeelden kort uitwerken. In Psalm 74 klaagt Asaf over het bruto geweld waarmee de vijand in de 'woning van Gods Naam' (vs 7) tekeer is gegaan. Alles ligt in puin (vs. 3-8). In vers 12-17 gedenkt de dichter vervolgens het verlossingswerk van God uit het verleden. Op grond hiervan wordt God gevraagd de hoon van de vijand, de smet die zij op zijn Naam werpen, te gedenken. God wordt dus gesmeekt handelend op te treden, zijn verbond te aanschouwen. Dit alles met als doel dat Gods Naam, zijn eer hersteld wordt: 'Laat den ellendige en den arme uw naam prijzen' (vs 21).

In Psalm 80 wordt verhaald hoe God omzag naar zijn volk (= verleden tijd). Op grond van dit 'gedenken' wordt om verlossing uit verdrukking gesmeekt (= tegenwoordige tijd). Ook is het oog daarbij gericht op de toekomst: 'Dan zullen wij niet van U wijken; maak ons levend, dan zullen wij uw naam aanroepen' (vs 19).

Het hoeft geen betoog dat in de omgang met God de Schrift een centrale plaats inneemt. Wie God is, wat zijn Naam inhoudt en wat zijn daden zijn, heeft God in de Schrift geopenbaard. In het Nieuwe Testament staat in de omgang tussen God en zijn volk het Woord centraal (zie 5.6.1). Het kan dan ook niet anders of in een kerklied komt voor alles het Woord aan het woord. Een goed kerklied wordt bepaald door woorden en noties uit de Schrift. Anders gezegd: een goed kerklied is doordrenkt van de Schriften. Gods daden gedenken betekent automatisch dat zijn Woord in het centrum geplaatst wordt. Zo was het al in het Nieuwe Testament: de cantica van Maria, Zacharias en Simeon zijn ondenkbaar zonder de 'Wet en de Profeten'. Ook in de liederen uit de Openbaring aan Johannes wordt het Oude Testament geopend.

In dit verband kan bijvoorbeeld gewezen worden op de hechte relatie tussen de lofzang van Hanna (1 Samuël 2:1-10) en het Magnificat, de lofzang van Maria (Lucas 1:46-55). Uit het lied van Maria blijkt dat zij haar 'bijbeltje' kende en het Woord in het centrum van haar lied plaatste. Zacharias zong over de verlossing die God gebracht heeft. Hij heeft een 'hoorn des heils opgericht in het huis van David, gelijk Hij gesproken heeft door de mond zijner heilige profeten van oudsher' (vs 69, 70). God gedenkt zijn verbond, de eed die Hij zwoer aan Abraham. (vs 72, 73). Zowel voor Maria's lied als lofzang van Zacharias geldt: de Schriften worden geopend. Bij Simeon is het niet anders (Lucas 2:29-32). Hij weet dat de profeten gesproken hebben over het licht tot openbaring voor de heidenen en heerlijkheid voor Gods volk (vgl Jesaja 40:4, 42:6, 49:6, 51:4, 60:3).

Uit het bovenstaande wordt duidelijk dat een goede kerkliedtekst niet in de gelovige mens wortelt, maar in de Schrift. Anders gezegd: een goed kerklied is verankerd in het Woord en niet in hetgeen de mens in reactie op het Woord onder woorden wil brengen. In het kerklied staat het Woord van God centraal en niet het antwoord daarop van de mens. Een kerklied wordt bepaald door het Woord en niet door de geloofservaringen en gevoelens van de mens. De mens en zijn religieuze ervaringen – hoe schriftuurlijk deze ervaringen ook verwoord zijn – kunnen in een kerklied niet het centrum vormen.

Dit is wellicht te verduidelijken door het lied te vergelijken met een raam.²⁶ Een raam dient om licht naar binnen te laten stromen en om naar buiten te kunnen kijken. Nu kun je pas door een raam naar buiten kijken wanneer er licht van buiten naar binnen valt. Als het buiten donker is en binnen licht, dan wordt het raam een spiegel en zien we alleen onszelf in de kamer zitten.

Evenzo dient het lied allereerst om het Licht naar binnen te laten stromen (lees: om Gods daden te gedenken). Dat is de primaire voorwaarde willen we überhaupt naar buiten kunnen kijken. Wanneer het uitgangspunt niet het 'gedenken van Gods daden' is, zal een lied niet meer zijn dan introspectie van een religieus ontroerd mens: het lied weerspiegelt de zanger.

Een eerste vereiste voor een lied dat als kerklied moet fungeren is dat het centrum op de juiste plaats ligt: de kerk zingt in haar lied van God, zoals Hij Zich in zijn Woord en werken bekend gemaakt heeft. In een kerklied ligt alles onder het beslag van Gods Woord en het gedenken van zijn daden. Dat geldt ook voor persoonlijke ervaringen en gevoelens, die slechts in dat licht aan de orde komen. Ook hier geeft de Schrift duidelijk richting aan.²⁷

Uit de Schrift zijn zeer veel voorbeelden aan te halen waaruit dit blijkt. In Psalm 77 klaagt de dichter dat het lijkt alsof God zich van hem en heel het volk heeft afgekeerd. In de verzen 1-11 geeft de dichter zijn gevoelens weer wanneer hij denkt aan de 'dagen van ouds'. Toch staan deze noties niet in het centrum van het lied. Uit de verzen 6 en 8 blijkt al dat de dichter spreekt met op de achtergrond het verbond dat God met zijn volk gesloten heeft. Nog sterker komt dit naar voren in de verzen 12-21, waarin de dichter met andere ogen het verleden gedenkt en wijs op de verlossing uit Egypte en de doortocht door de woestijn.

In het Nieuwe Testament kunnen we bijvoorbeeld wijzen op de nieuwtestamentische cantica. Zo

---

²⁶ J. Smelik, 'De functies van het kerklied', in: *Orgeldienst*, 19e jaargang, nr. 1 (februari 1992), 10.

²⁷ Vgl. ook: J. Kamphuis, *Het Hallel van de kinderen*, Goes 1994, 156.

had Maria reden te over vooral te zingen over hetgeen de boodschap van de engel voor haar betekende. In haar lied plaatst Maria echter Gods daden en zijn beloften die nu vervuld zullen worden, in het centrum. In dát kader kan zij dan ook zingen dat de Machtige 'grote dingen' aan háár gedaan heeft (Luc.1:49).

Omdat Gods woorden en werken het centrum van elk goed kerklied zijn, zal vooral God als handelend Persoon worden verondersteld. Niet de activiteiten van de mens, maar de activiteiten van God staan in het middelpunt van de belangstelling.

Wanneer in een lied op deze wijze Gods Naam in het centrum staat, is het veelal ook geen bezwaar wanneer in een lied de 'ik'-vorm i.p.v. de 'wij'-vorm gebruikt wordt. Er is wel gedacht dat het gebruik van de eerste persoon enkelvoud een lied als kerklied al ongeschikt maakt. Dat hier vraagtekens bij te plaatsen zijn, blijkt alleen al uit de vele 'ik'-liederen die de Schrift rijk is. Naast bovengenoemde voorbeelden is onder andere te wijzen op de Psalmen 6, 39, 42, 43, 88 en 116.

Nu moet hier enerzijds verdisconteerd worden dat de samenleving in het Oude Testament wezenlijk anders was dan onze, individualistische maatschappij. Elk individu leefde uit het besef dat hij/zij opgenomen was in de gemeenschap. 'Ik' en 'wij' waren als het ware volledig uitwisselbaar. De gemeenschap kon niet zonder de enkeling. Maar de enkeling kon ook niet los gezien worden van de gemeenschap en *wilde* dat trouwens ook niet. Vanuit deze gedachte moeten de oudtestamentische 'ik'-liederen gelezen worden.

Anderzijds moet opgemerkt worden dat de hechte eenheid tussen individu en gemeenschap ook in de nieuwtestamentische kerk wordt verondersteld. Ook daar kunnen 'ik' en 'wij' niet zonder elkaar. Het woord 'samenkomen' als karakteristiek voor de kerkdienst in het Nieuwe Testament, geeft die eenheid al aan. Er is aandacht voor het individu, want de Heer heeft ieder persoonlijk 'bij name' geroepen. Maar juist daardoor heft deze aandacht de gemeenschap nooit op (vgl. bijv. Rom.15:7, 1 Kor.12:12-28). Zoals hieronder nog ter sprake zal komen, blijkt ook in het Nieuwe Testament dat we in het lied met elkaar te maken hebben.

Kortom, de liederen uit de Schrift geven aan dat 'ik' en 'wij' niet tegenover elkaar geplaatst kunnen worden. De 'ik' weet zich altijd onderdeel van de gemeente. Ook in kerkliederen. 'Voor persoonlijke noties van de enkeling is ruimte voor zover deze noties direct herkenbaar zijn in het bredere bestel van Christus' gemeente.²⁸ Dit zal altijd het geval zijn wanneer het in een lied draait om het gedenken van God. Of anders geformuleerd: wanneer in een kerklied bovenal de Schrift open gaat op het niveau waarop de Schrift geopend wil worden. Een nieuwtestamentisch kerklied is allereerst een resonantie op de Schrift, op Gods heil in Christus. Die resonantie moet hoorbaar en verstaanbaar zijn. Zij kan niet schuil gaan achter talloze persoonlijke noties.

Daar ligt het criterium voor de vraag of een 'ik'-lied als kerklied kan fungeren.

In een kerklied resoneren woorden, passages en noties uit de Schrift, die al of niet persoonlijk verwerkt kunnen worden. Een lied waarin alle aandacht uitgaat naar de dichter/zanger en waarbij en passant wat algemene termen uit de bijbel klinken is geen kerklied.

Bovenstaande noties zijn van groot belang bij het beoordelen van de theologische inhoud van liederen, die als liederen van de *kerk* moeten (gaan) functioneren. Er bestaan nogal wat liederen, waarin geen onschriftuurlijk woord voorkomt, maar die desondanks geen kerkliederen zijn, juist omdat het centrum niet correct is. Daarnaast zijn er 'ik'-liederen die desondanks als kerklied gebruikt kunnen worden.

Ter verduidelijking is het zinvol hier een paar liederen als voorbeelden te noemen. Het volgende lied heeft drie strofen:

Vader, ik aanbid U.

Jezus, ik aanbid U.

Heil'ge Geest, ik aanbid U.

²⁸ A.C. Honders, 'En wat zij zong hoorde ik dat psalmen waren', in: A.C. Honders (red.), *Klinkend geloof*, 's-Gravenhage 1978, 100.

'k Leg mijn leven voor U.
Halleluja.

'k Leg mijn leven voor U.
Halleluja.

'k Leg mijn leven voor U.
Halleluja.²⁹

In dit lied wordt niets verkondigd dat niet in overeenstemming is met de Schrift. Toch is het geen kerklied. Het centrum is namelijk niet het 'gedenken van Gods Naam', waarbij God als handelend Persoon verondersteld wordt. Het lied geeft aan wat de dichter doet (geen kwaad woord daarover), maar naar het 'waarom' (de aanleiding) van zijn handelingen moet gegist worden. Dat het 'waarom' ontbreekt, komt doordat Gods werk niet aan de orde komt. Referenties aan Gods daden (m.n. het heil in Christus) zijn afwezig. Daardoor hangt de hele tekst als het ware in de lucht. Dergelijke teksten zouden hooguit kunnen functioneren als soort acclamaties, waarbij het 'waarom' duidelijk moet worden uit en bepaald wordt door een context (bijv. een liturgische) die buiten de tekst zelf ligt. De kerkgeschiedenis laat echter zien dat het 'waarom' in teksten uitgesproken moet worden, willen zij als (kerk)liederen bestempeld worden en fungeren.

Geheel anders ligt het in het lied 'Jezus, leven van mijn leven' (Gezang 14 *Gereformeerd Kerkboek*). Ook hier hebben we te maken met een uitgesproken 'ik'-lied, maar waarin het centrum gevormd wordt door het gedenken van Christus' lijden en sterven. In het lied gedenkt de dichter/zanger het verlossingswerk van Christus. Daarbij wordt bovendien Christus en niet de dichter/zanger als handelend Persoon verondersteld (vgl. o.a. 'Heiland, die mij hebt gezocht'). Kenmerkend voor het lied is dat de dichter het heil sterk op zichzelf betreft. Maar juist omdat het centrum niet (de gevoelens van) de dichter maar het werk van Christus is, kan het lied moeiteloos door de gemeente gezongen worden.

Hetzelfde is het geval in de liederen 'Jesus, meine Zuversicht' (Gezang 22 *Gereformeerd Kerkboek*), 'k Wil U, o God, mijn dank betalen' (Gezang 40 *Gereformeerd Kerkboek*). Of – om een paar liederen te noemen die niet in het *Gereformeerd Kerkboek* staan – bijvoorbeeld in: 'Jesus lebt, mit ihm auch ich', 'Der Abend kommt, die Sonne sich verdeckt' en 'Was mein Gott will, das g'scheh allzeit'.³⁰

Dat het in het kerklied draait om Gods Naam en daden, zegt ook iets over (het ontstaan van) het 'nieuwe lied'. Het gedenken van Gods daden leidde in het Oude Testament automatisch tot 'nieuwe liederen' (zie o.a. Ps. 33, 40, 96, 98, 144, 149, Jes. 42:10). De liederen uit het Oude Testament blijken vooral Gods daden te gedenken die Hij in die tijd tot stand gebracht heeft.

Dat God in het Nieuwe Testament zijn Naam gegeven heeft in zijn Zoon, en dat Gods heil in Christus nu het centrum van de lofzegging vormt,³¹ heeft betekenis voor het lied van de christelijke kerk. Wanneer de kerk in haar liederen Gods daden gedenkt, is het volkomen vanzelfsprekend dat dit ook de nieuwtestamentische daden van God omvat. In de nieuwtestamentische kerk ontstaan 'nieuwe' liederen wanneer de kerk *Christus'* Naam en daden gedenkt. Het gedenken van Christus' verlossingswerk leidt tot het loven, prijzen daarvan. En – zoals uit de Schrift blijkt – is het lied van de kerk voor die lofprijzing het voertuig bij uitstek. Het bestaan van nieuwtestamentische liederen is derhalve een vanzelfsprekendheid in het Nieuwe Testament.

We hebben tot nu toe vooral erop gewezen dat het 'gedenken van Gods daden' een goede ingang biedt om de essentie, het centrum van kerkliederen nader aan te duiden. Aan de bijbelse term 'gedenken' zijn onlosmakelijk aspecten verbonden, die ons nader informeren over functie en inhoud van het kerklied. In de volgende paragrafen zullen wij ze behandelen.

8.3.2. Lofprijzen, belijden, bidden, smeken en verkondigen

²⁹ Tekst van Terrye Coelho. (Zie *E&R-Liedbundel*, nr. 171).

³⁰ Vertalingen van deze liederen zijn te vinden in het *Liedboek voor de Kerken*, respectievelijk de gezangen 217, 388 en 403.

³¹ Vgl.: J. Kamphuis, *Juda's Hallel*, Goes 1993, 126.

Algemeen wordt het zingen van liederen gezien als het loven van God, het prijzen van zijn Naam. Terecht. Toch is het zinvol om hier vanuit de Schrift nader op in te gaan.

Uit de Schrift komt naar voren dat het gedenken van Gods heilsdaden 'vanzelf' leidt tot lofprijzing en daarmee gepaard gaat.³² We kunnen hier bijvoorbeeld denken aan de vele psalmen waarin de gemeente de daden van God *lofprijzend* gedenkt (Ps. 48, 77, 81, 89, 90, 105, 106, 107 etc.). Lofprijzend wordt de Naam in gedachtenis gebracht. Op die manier wordt God aanbeden. Je zou ook kunnen zeggen: op die manier wordt de Naam beleden, want het lofprijzend gedenken van Gods Naam veronderstelt dat zijn daden met het hart geloofd en met de mond beleden worden.

Lofprijzing en belijdenis – zij zijn niet los van elkaar te zien. Het loven van God³³ bestaat hieruit dat zijn Naam beleden wordt. Wie Gods Naam belijdt omdat het woord hem nabij is (Rom. 10:10), brengt God een lofoffer: 'Laten wij dan door Hem Gode voortdurend een lofoffer brengen, namelijk de vrucht onzer lippen, die zijn naam belijden' (Hebr. 13:15). Het hebreeuwse woord voor 'loven' (prijzen) heeft alles te maken met 'belijden'. Wat de kerk moet loven, belijden, naspreken, vinden we kort weergegeven in bijvoorbeeld Filippenzen 2:6-12. Daar staat dat God Christus uitermate verhoogd heeft en Hem de naam boven alle namen geschonken heeft opdat 'alle tong zou *belijden*: Jezus Christus is Here, tot eer van God de Vader.' In deze woorden horen we de woorden uit Jesaja 45:23 ('dat bij Mij elke tong zal zweren'). Paulus haalt deze woorden aan in Romeinen 14:11: '...en alle tong zal God *loven*.'

De lofprijzing en het belijden van de Naam blijken niet los van elkaar te staan. Integendeel, ze veronderstellen elkaar. God loven doe je omdat zijn Naam nabij is (Ps. 75:2). Die Naam moet beleden worden, want 'nabij u is het woord, in uw mond en in uw hart' (Rom. 10:10, vgl Deut. 30:11-14).

Wanneer het lied in de eredienst de functie heeft Gods daden te loven, te belijden, impliceert dit dat die daden *verkondigd* worden. Daarmee komen we te spreken over het kerklied als vorm van verkondiging. In de bijbel blijkt een duidelijke relatie te bestaan tussen lofprijzen en verkondigen.

We nemen ons startpunt in 1 Petrus 2:9. Daar schrijft de apostel: 'Gij echter zijt een uitverkoren geslacht, een heilige natie, een volk Gode ten eigendom, om de grote daden te verkondigen van Hem, die u uit de duisternis geroepen heeft tot zijn wonderbaar licht.' Petrus gebruikt voor 'verkondigen' het griekse woord 'ex-angelo'. Over de betekenis van woord schrijft F.J. Pop: 'Verkondigen van de grote daden Gods is het prijzend vermelden van wat Hij is, was en zal zijn, en deed, doet en zal doen met het oog op het heil van zijn volk. Deze lofzeggende verkondiging is bedoeld als propaganda. Uit de gemeente klinkt de lofzang, opdat de wereld zal horen hoe groot, heilig en goed God is en opdat alle knie zich voor Hem zal buigen.'³⁴

Gods volk is uit de duisternis geroepen met als doel Gods daden lofprijzend te verkondigen. Lofprijzing en verkondigen gaan hand in hand. Dit blijkt niet alleen uit de betekenis van het woord 'ex-angelo', maar ook uit diverse Schriftplaatsen.

Heel duidelijk zijn lofprijzing en verkondigen aan elkaar gekoppeld in bijvoorbeeld Psalm 22:23 ('Ik zal uw naam aan mijn broeders verkondigen, in het midden der gemeente zal ik U lofzingen') en Psalm 71:14-16:

*Maar ik zal bestendig hopen
en al uw lof verme erderen;
mijn mond zal uw gerechtigheid vertellen,
de ganse dag uw heil,
want ik weet de maat daarvan niet.*

³² Vgl ook: J. Kamphuis, *Het Hallel van de kinderen*, Goes 1994, 155.

³³ In de Schrift ook wel: het zegenen van zijn Naam. Het hebreeuwse woord 'barach' betekent zowel 'loven' als 'zegenen'. Vergelijk o.a. Psalm 103 en 134.

³⁴ F.J. Pop, *Bijbelse woorden en hun geheim*, 's-Gravenhage 1987 (8e druk), 477.

*Ik zal de machtige daden des Heren HEREN verkondigen,
uw gerechtigheid vermelden, de uwe alleen.*

In Psalm 102:19-22 wordt gesproken over het volk dat God scheppen zal om Hem te loven. God zal als Bevrijder optreden 'opdat men de naam des HEREN in Sion vertelle, en zijn lof in Jeruzalem.' (vers 22) De lof Gods, het loven van God wordt hier in één adem genoemd met het vertellen (verkondigen) van de Naam. Dat gebeurt eveneens in Psalm 9:12 ('Psalmzingt de HERE, die op Sion woont, verkondigt onder de volken zijn daden') en Psalm 51:17 ('Here, open mijn lippen opdat mijn mond uw lof verkondige'). Tenslotte noemen we Jesaja 12:4-6: 'Looft de HERE, roept zijn naam aan, maakt onder de volken zijn daden bekend, vermeldt, dat zijn naam verheven is. Psalmzingt de HERE, want Hij heeft grootse dingen gedaan; dit worde bekend op de ganse aarde.' Uit deze en andere schriftplaatsen blijkt hoe dicht lofzingen en verkondigen in een lied bij elkaar liggen.

Het loven van God in een lied veronderstelt dat zijn daden (zijn Naam, zijn lof, gerechtigheid) vermeld worden. De heerlijkheid van Jahweh moet immers onder de volken verkondigd worden (Jes. 66:19). Daartoe is er op aarde een kerk: 'Het volk dat Ik mij geformeerd heb, zal mijn lof verkondigen' (Jes. 43:21).

De lofprijzing, het loven van God, sluit dus niet uit dat op dat moment geen verkondiging plaatsvindt. Zoals je in het dagelijks leven niemand kunt prijzen zonder dat jezelf en de persoon in kwestie duidelijk is/wordt waarvoor, zo kun je God niet loven zonder daarbij direct of indirect te vertellen waarom je Hem looft. Loven heeft een uitgesproken reden en doe je niet 'ins Blaue hinein'. Het heeft een reden die hoe dan ook onder woorden gebracht wordt. Soms uitvoerig, soms heel beknopt. Daarom staat er bijvoorbeeld: 'Het Lam, *dat geslacht is*, is waardig te ontvangen de macht en de rijkdom, en de wijsheid en de sterkte, en de eer en de heerlijkheid en de lof' (Openb. 5:12).

De verkondigende functie wordt in de Schrift veronderstelt op plaatsen waar het lied de functie toegekend wordt om het Gods Woord in de gemeente te laten wonen. Dit aspect komen we zowel in het Oude als het Nieuwe Testament tegen. In Deuteronomium 31 (19-22) krijgt Mozes van God de opdracht een lied op te schrijven en het de Israëlieten te leren 'opdat dit lied Mij tot getuige zij tegen de Israëlieten'. Wanneer Mozes de woorden van het lied (Deut. 32:1-43) voor het volk uitgesproken heeft, zegt hij tot hen: 'Neemt al de woorden ter harte, waarmee ik u heden vermaan, opdat gij daarmee uw kinderen zult opdragen al de woorden dezer wet nauwgezet te onderhouden. Want dit is voor u geen ledig woord, maar dit is uw leven: door dit woord zult gij lang wonen in het land, dat gij na het overtrekken van de Jordaan in bezit zult nemen' (vers 46, 47).

Uit bijvoorbeeld Psalmen 78 en 105 komt eveneens naar voren dat het lied een functie heeft in het onderwijzen van Gods daden. In Psalm 78 worden de daden van God uit het verleden doorverteld aan het nageslacht met als doel: dat komende geslachten die daden kennen, dat zij God leren vrezen en bewaard blijven voor afvalligheid (vs. 6-8). In andere bewoordingen: door dit lied moeten komende geslachten bewaard blijven bij het Woord. In Psalm 105 worden Gods daden, met name zijn bevrijding van het volk Israël uit Egypte, bezongen. Zoals al blijkt uit de aanhef ('Looft de HERE, roept zijn naam aan, maakt onder de volken zijn daden bekend') gaan in deze psalm lofprijzing en verkondiging hand in hand.

De verkondigende functie van het lied, waardoor het Woord in de gemeente komt wonen, blijkt ook uit het Nieuwe Testament. Met name de bekende teksten van 1 Korintiërs 14:26, Efeze 5:18, 19 en Kolossenzen 3:16 moeten hier genoemd worden.

Uit 1 Korintiërs 14:26 blijkt dat wanneer iemand met een lied ('Psalm') in de samenkomst komt, dit lied niet alleen op God gericht moet zijn, maar ook tot stichting van de gemeente moet dienen. Paulus gaat er hier dus vanuit dat het lied een verkondigend karakter heeft. In Kolossenzen 3:16 gaat het om het Woord van Christus 'dat rijkelijk in u wone'. De wijze waarop dat gebeurt staat in het vervolg van de tekst: door elkaar met psalmen, lofzangen en geestelijke liederen in alle wijsheid te leren en terecht te wijzen en door 'Gode dank te

brengen in uw harten'.³⁵

Wanneer we elkaar in het lied leren en vermanen, woont het woord van Christus rijkelijk in ons. De tekst uit Efeze 5:18, 19 heeft veel opmerkelijke parallellen met Kolossenzen 3:16. In Efeze 5:18 wordt gesproken over 'het vervuld worden met de Geest'. Hier is een parallel op te merken met 'het woord van Christus wone rijkelijk in u' uit Kolossenzen 3. Het 'vervuld worden met de Geest' gebeurt door onder elkaar te spreken in liederen en door voor de Here van harte te zingen en te jubelen. De beide teksten leren ons dat het kerklied dient om vervuld te worden met de Geest en om te zorgen dat het Woord 'rijkelijk' in ons wone.³⁶ In het kerklied is dus niet alleen sprake van een beweging van de mens naar God, maar eveneens van God naar de mens. Bovendien houden gemeenteleden door middel van een lied elkaar het evangelie voor. Zij 'leren' en 'vermanen' elkaar daarmee. De oudtestamentische functies van het lied, zoals bleek uit o.a. Deuteronomium 31/32, Psalm 78, 105-107 zijn in het nieuwe verbond niet veranderd. Het kerklied heeft een verkondigende functie.

Wat de teksten uit Efeze en Kolossenzen betreft, is wel opgemerkt dat het niet duidelijk is of deze teksten speciaal betrekking hebben op de kerkdiensten. Hoe het ook zij, Paulus zal hier ook de kerkdiensten op het oog hebben gehad. Een scheiding tussen 'zondag' en 'maandag' was in de eerste eeuwen van de onze jaartelling ondenkbaar. In het verlengde daarvan is een scheiding tussen 'kerklied' (lied dat in de eredienst gezongen wordt) en 'geestelijk lied' (het niet liturgisch gebruikte lied) niet erg voor de hand liggend. In ieder geval zijn er geen bronnen waaruit een dergelijk onderscheid is af te leiden.

Tot nu toe hebben we de volle nadruk gelegd op het lied als lofprijzing, die altijd gepaard gaat met het belijden en verkondigen van de Naam. Er bestaan echter niet alleen uitgesproken lofliederen. Psalm 150 en Psalm 88 staan in één en hetzelfde bijbelboek. Er zijn veel liederen in de Schrift aan te wijzen waarin geklaagd, gesmeekt wordt en waarin voorbeden gedaan worden.

Ook hier is de achtergrond dat de kerk Gods Naam en daden mag *gedenken* (vgl. o.a. Ex. 12:14, Richt. 16:28, 2 Kon. 20:3, Neh. 5:19, Ps. 77:12,13, 132:1). De gemeente draagt de wereld, haar overheden, de kerk op aarde en allen die in persoonlijke nood verkeren in haar gebed op aan God. (vgl. Fil. 1:3-4, 1 Tim. 2:1-2, 2 Tim. 1:3, 1 Tess. 1:2). 'Gedenken' in het gebed wil zeggen: een beroep doen op Gods beloften/woorden uit het verleden op grond waarvan God gevraagd wordt in de tegenwoordige tijd en in de toekomst *handelend* op te treden.

Wanneer in de liederen uit de Schrift God gevraagd wordt zijn schepping (zijn volk, de dichter/zanger) te *gedenken*, impliceert dit dat er vertrouwen uitgesproken wordt dat God in het heden en de toekomst handelend zal optreden. En dat vertrouwen, die hoop leidt tot het prijzen van God. Het kan niet anders.

Dit verklaart ook dat enerzijds smeekgebeden, schuldbelijdenissen e.d. en anderzijds het prijzen van God (de lofprijzing) in de Schrift dicht bij elkaar liggen. Het roepen, klagen van Gods kinderen is nooit zonder de vaste hoop dat er verlossing zal komen. Dit leren we uit veel psalmen, onder andere uit Psalm 9:19, 38:14-16, 39:8, 42:6, 43:5, 54, 55:17, 56:5, 57:2, 69:30-34, 74:11-12, 119:49-50 en 130:5.³⁷ Zelfs in Psalm 88 – wellicht het meest

---

³⁵ Zie voor deze exegese o.a.

- C. Trimp, *De gemeente en haar liturgie*, Kampen 1983, 91.
- G. Voigt, 'Vom Wesen der Kirchenmusik', in: *Der Kirchenmusiker*, 4. Heft, 3. Jahrgang (1952), 90.
- O. Söhngen, *Leiturgia*, IV, 3-15
- W. Kurzschinkel, *Die theologische Bestimmung der Musik*, Trier 1971, 94-100.

³⁶ Het valt op dat het lied door Paulus wordt aangewezen als voertuig voor zowel het Woord als de Geest. Hieruit blijkt dus dat ook in het lied Woord en Geest niet los van elkaar werken.

³⁷ Vgl ook J. Kamphuis (*Op.cit.*, 1993, 144): "In de klacht werkt reeds de verwachting, zoals ook reeds in zoveel psalmen van het verbond."

indringend smeekgebed uit het Boek der Psalmen – opent met de woorden: 'HERE, God van mijn heil'.

Ook het schuldbelijden en lofprijzen zijn in de liederen uit de Schrift dikwijls heel nauw aan elkaar verbonden. Dit gebeurt vanuit het besef: 'indien wij onze zonden belijden, Hij is getrouw en rechtvaardig, om ons de zonden te vergeven en ons te reinigen van alle ongerechtigheid' (1 Joh. 1:9). Zonder erkenning en onderkenning van eigen schuld en onmacht hangt de erkenning van Gods verlossingswerk in de lucht. Immers, waarvan 'verlossing' en waarom een Verlosser?

Ook in het Nieuwe Testament worden bij smekingen altijd woorden van hoop, vertrouwen en vertroosting uitgesproken: bijvoorbeeld in Romeinen 5:3-6, 8:23-25, 1 Korintiërs 1:5-7 en 2 Korintiërs 1:10 (zie ook hoofdstuk 1, paragraaf 6.3).

Concreet: intense smeekbeden en voorbeden kunnen in een kerklied een plaats ontvangen, want de schepping is nog aan de vruchteloosheid onderworpen (Rom. 8:20) en 'ook wijzelf, wij die de Geest als eerste gave ontvangen hebben, zuchten bij onszelf in de verwachting van het zoonschap: de verlossing van ons lichaam' (Rom. 8:23). Een kerklied kan en mag ook een 'schreeuw uit de diepte' (Ps. 130) bevatten.

De lofprijzing, het zingen 'tot eer van God', in en buiten de kerkdienst sluit niet uit dat op dat moment het schuldbelijden, het klagen en het smeken geen plaats zouden kunnen hebben. J. Kamphuis schrijft hierover: '...klaagzang en loflied staan niet als twee afzonderlijke 'existentiële' uitingen van de menselijke religieuze ziel naast elkaar. Ze worden door de Geest in één geschoven. Paulus zegt: wij worden getroost 'in al onze druk'. Daarom kan hij die troost weer doorgeven aan anderen (2 Kor. 1:4).'³⁸

8.4 Het kerklied vanaf de zestiende eeuw

In deze paragraaf komt de vraag aan de orde hoe de reformatoren Luther en Calvijn met bovenstaande schriftgegevens zijn omgegaan. Welke (liturgische) functies kenden zij toe aan het lied?

Het is bekend dat de gemeentezang tijdens de Middeleeuwen geen onderdeel van de kerkdienst meer vormde. Voor de reformatoren was het een principe-kwestie dat de gemeente in de eredienst kon spreken/zingen. Zij moest in de dienst kunnen reageren (antwoorden) op het Woord. Bovendien moest zij volgens de reformatoren in staat zijn het Woord zelf op de lippen te nemen en aan elkaar en de hele wereld te verkondigen. Aan de laatstgenoemde motivatie van de reformatoren is in de eeuwen na de Reformatie weinig aandacht geschonken. Een reden om het in dit rapport te accentueren. Dit doen we ook omdat het van essentieel belang is voor de vraag welke functies het lied in de reformatorische kerkdienst uit de zestiende eeuw had.

Voor beide reformatoren staat vast dat het lied vanzelfsprekend hoort bij het dienen van God. De mens is geschapen om zijn God te loven; daartoe heeft hij van de Schepper adem en een stem gekregen. Het zingen van liederen rekende Luther tot de 'notae ecclesiae', de kenmerken waaraan men de kerk herkent. Waar gezongen wordt, kun je er zeker van zijn dat daar een 'heilig christelijk volk' is. De lofprijzing, het 'halleluja' noemde de Wittenbergse reformator de 'vox perpetua ecclesiae', de ononderbroken stem van de kerk. De levende stem van het evangelie ('viva vox evangelii') veronderstelt dat de blijde boodschap met luide stem verkondigd wordt.

Het lied was voor Luther een voornaam instrument om het evangelie over de wereld te verbreiden. Beide reformatoren kenden het lied een functie toe binnen de verkondiging. Uit de vele passages uit Luthers geschriften, die dit aantonen, lichten wij er drie. In de voorrede op het *Chorbüch-büchlein* (Wittenberg 1524) schrijft Luther – onder verwijzing naar 1 Korintiërs 14 (vs 15-26) en Kolossenzen 3 (vs 16) – dat hij met een paar medewerkers enige geestelijke liederen verzameld heeft 'um das heilige Evangelium, das jetzt durch Gottes Gnade wieder hervorgekommen ist, zu treiben und in Schwang zu bringen, damit wir uns

³⁸ J. Kamphuis, *Op.cit.*, 1993, 141.

eri-
sche kerkdienst uit de zestiende eeuw had.

Voor beide reformatoren staat vast dat het lied vanzelfsprekend hoort bij het dienen van
eri-
sche kerkdienst uit de zestiende eeuw had.

Voor beide reformatoren staat vast dat het lied vanzelfsprekend hoort bij het dienen van God. De mens is geschapen om zijn God te loven; daartoe heeft hij van de Schepper adem en een stem gekregen. Het zingen van liederen rekende Luther tot de 'notae ecclesiae', de kenmerken waaraan men de kerk herkent. Waar gezongen wordt, kun je er zeker van zijn dat daar een 'heilig christelijk volk' is. De lofprijzing, het 'halleluja' noemde de Wittenbergse reformator de 'vox perpetua ecclesiae', de ononderbroken stem van de kerk. De levende stem van het evangelie ('viva vox evangelii') veronderstelt dat de blijde boodschap met luide stem verkondigd wordt.

Het lied was voor Luther een voornaam instrument om het evangelie over de wereld te verbreiden. Beide reformatoren kenden het lied een functie toe binnen de verkondiging. Uit de vele passages uit Luthers geschriften, die dit aantonen, lichten wij er drie. In de voorrede op het *Chorbüch-büchlein* (Wittenberg 1524) schrijft Luther – onder verwijzing naar 1 Korintiërs 14 (vs 15-26) en Kolossenzen 3 (vs 16) – dat hij met een paar medewerkers enige geestelijke liederen verzameld heeft 'um das heilige Evangelium, das jetzt durch Gottes Gnade wieder hervorgekommen ist, zu treiben und in Schwang zu bringen, damit wir uns rühmen möchten, wie Mose in seinem Gesang es tut (Exodus 15), so daß Christus unser Lob und Gesang sei und wir nichts wissen sollen zu singen noch zu sagen, als Jesus Christus, unsern Heiland, wie Paulus sagt in 1. Korinther 2,2.'

In de voorrede op *Christliche Gesänge, lateinisch und deutsch, zum Begräbnis* (1542) zegt de reformator dat wij door het heilige Woord 'welches mit süßen Gesang ins Herz dringt, gebessert und im Glauben gestärkt werden.' De gedachte dat het Woord door middel van het lied in het hart dringt en het geloof versterkt zullen we hieronder ook bij Calvijn tegenkomen.

Tenslotte zij gewezen op de voorrede in het *Geystliche Lieder* (Leipzig 1545, uitgegeven door Valentin Babst) waarin Luther schrijft: '...Gott hat unser Herz und Gemüt fröhlich gemacht durch seinen lieben Sohn, welchen er für uns hingegeben hat zur Erlösung von Sünden, Tod und Teufel. Wer dies mit Ernst glaubt, der kann's nicht lassen: Er muß fröhlich und mit Lust davon singen und sagen, damit es andere auch hören und herzukommen. Wer aber nicht davon singen und sagen will, das ist ein Zeichen dafür, daß er's nicht glaubt...' Het centrum van het lied wordt volgens Luther gevormd door het evangelie dat God zijn Zoon gezonden heeft om ons te verlossen van zonde, dood en duivel. Wie dat oprecht gelooft, kan het niet laten: hij moet daarvan 'zingen und sagen'.

De uitdrukking 'zingen und sagen' komen we frequent tegen bij Luther. Daarmee werd bedoeld dat het evangelie lofprijzend wordt verkondigd. Voor de reformator was van cruciaal belang dat in het lied de lofprijzende verkondiging van de blijde boodschap centraal gesteld werd. Het lied was in de lutherse reformatie een krachtig wapen de schriftuurlijke leer te verbreiden. Vandaar ook dat de lutherse liederen uit de reformatietijd niet zozeer reflecties van de gelovige op de Schrift waren, maar de blijde boodschap zelf verkondigden.

Wie de liederen van Luther zingt, zal opvallen hoe sterk de liederen bepaald worden door het gedenken van Christus' Naam. In de liederen worden volop Gods grote daden uit het verleden present gesteld met oog op de toekomst. Het gebeurt vanuit het besef dat de daden van God uit het verleden volop actueel zijn in het heden en verleden. Als voorbeelden kunnen genoemd worden de liederen 'Vom Himmel hoch da komm ich her', 'Nun komm der Heiden Heiland', 'Christ lag in Todesbanden' en 'Nun bitten wir den Heiligen Geist'.

Er is wel gedacht dat de visie van Calvijn op het kerklied nogal verschilde van Luthers opvattingen. Nadere bestudering van Calvijns visie brengt aan het licht dat dit niet het geval is. Calvijn heeft zich meermalen uitgelaten over de noodzaak liederen te zingen. In de

eri-
sche kerkdienst uit de zestiende eeuw had.

Voor beide reformatoren staat vast dat het lied vanzelfsprekend hoort bij het dienen van God. De mens is geschapen om zijn God te loven; daartoe heeft hij van de Schepper adem en een stem gekregen. Het zingen van liederen rekende Luther tot de 'notae ecclesiae', de kenmerken waaraan men de kerk herkent. Waar gezongen wordt, kun je er zeker van zijn dat daar een 'heilig christelijk volk' is. De lofprijzing, het 'halleluja' noemde de Wittenbergse reformator de 'vox perpetua ecclesiae', de ononderbroken stem van de kerk. De levende stem van het evangelie ('viva vox evangelii') veronderstelt dat de blijde boodschap met luide stem verkondigd wordt.

eri-
sche kerkdienst uit de zestiende eeuw had.

Voor beide reformatoren staat vast dat het lied vanzelfsprekend hoort bij het dienen van God. De mens is geschapen om zijn God te loven; daartoe heeft hij van de Schepper adem en een stem gekregen. Het zingen van liederen rekende Luther tot de 'notae ecclesiae', de kenmerken waaraan men de kerk herkent. Waar gezongen wordt, kun je er zeker van zijn dat daar een 'heilig christelijk volk' is. De lofprijzing, het 'halleluja' noemde de Wittenbergse reformator de 'vox perpetua ecclesiae', de ononderbroken stem van de kerk. De levende stem van het evangelie ('viva vox evangelii') veronderstelt dat de blijde boodschap met luide stem verkondigd wordt.

Het lied was voor Luther een voornaam instrument om het evangelie over de wereld te verbreiden. Beide reformatoren kenden het lied een functie toe binnen de verkondiging. Uit de vele passages uit Luthers geschriften, die dit aantonen, lichten wij er drie. In de voorrede op het *Chorbüch-büchlein* (Wittenberg 1524) schrijft Luther – onder verwijzing naar 1 Korintiërs 14 (vs 15-26) en Kolossenzen 3 (vs 16) – dat hij met een paar medewerkers enige geestelijke liederen verzameld heeft 'um das heilige Evangelium, das jetzt durch Gottes Gnade wieder hervorgekommen ist, zu treiben und in Schwang zu bringen, damit wir uns rühmen möchten, wie Mose in seinem Gesang es tut (Exodus 15), so daß Christus unser Lob und Gesang sei und wir nichts wissen sollen zu singen noch zu sagen, als Jesus Christus, unsern Heiland, wie Paulus sagt in 1. Korinther 2,2.'

In de voorrede op *Christliche Gesänge, lateinisch und deutsch, zum Begräbnis* (1542) zegt de reformator dat wij door het heilige Woord 'welches mit süßen Gesang ins Herz dringt, gebessert und im Glauben gestärkt werden.' De gedachte dat het Woord door middel van het lied in het hart dringt en het geloof versterkt zullen we hieronder ook bij Calvijn tegenkomen.

Tenslotte zij gewezen op de voorrede in het *Geystliche Lieder* (Leipzig 1545, uitgegeven door Valentin Babst) waarin Luther schrijft: '...Gott hat unser Herz und Gemüt fröhlich gemacht durch seinen lieben Sohn, welchen er für uns hingegeben hat zur Erlösung von Sünden, Tod und Teufel. Wer dies mit Ernst glaubt, der kann's nicht lassen: Er muß fröhlich und mit Lust davon singen und sagen, damit es andere auch hören und herzukommen. Wer aber nicht davon singen und sagen will, das ist ein Zeichen dafür, daß er's nicht glaubt...' Het centrum van het lied wordt volgens Luther gevormd door het evangelie dat God zijn Zoon gezonden heeft om ons te verlossen van zonde, dood en duivel. Wie dat oprecht gelooft, kan het niet laten: hij moet daarvan 'zingen und sagen'.

De uitdrukking 'zingen und sagen' komen we frequent tegen bij Luther. Daarmee werd bedoeld dat het evangelie lofprijzend wordt verkondigd. Voor de reformator was van cruciaal belang dat in het lied de lofprijzende verkondiging van de blijde boodschap centraal gesteld werd. Het lied was in de lutherse reformatie een krachtig wapen de schriftuurlijke leer te verbreiden. Vandaar ook dat de lutherse liederen uit de reformatietijd niet zozeer reflecties van de gelovige op de Schrift waren, maar de blijde boodschap zelf verkondigden. Wie de liederen van Luther zingt, zal opvallen hoe sterk de liederen bepaald worden door het gedenken van Christus' Naam. In de liederen worden volop Gods grote daden uit het verleden present gesteld met oog op de toekomst. Het gebeurt vanuit het besef dat de

eri-
sche kerkdienst uit de zestiende eeuw had.

Voor beide reformatoren staat vast dat het lied vanzelfsprekend hoort bij het dienen van God. De mens is geschapen om zijn God te loven; daartoe heeft hij van de Schepper adem en een stem gekregen. Het zingen van liederen rekende Luther tot de 'notae ecclesiae', de kenmerken waaraan men de kerk herkent. Waar gezongen wordt, kun je er zeker van zijn dat daar een 'heilig christelijk volk' is. De lofprijzing, het 'halleluja' noemde de Wittenbergse reformator de 'vox perpetua ecclesiae', de ononderbroken stem van de kerk. De levende stem van het evangelie ('viva vox evangelii') veronderstelt dat de blijde boodschap met luide stem verkondigd wordt.

Het lied was voor Luther een voornaam instrument om het evangelie over de wereld te verbreiden. Beide reformatoren kenden het lied een functie toe binnen de verkondiging. Uit de vele passages uit Luthers geschriften, die dit aantonen, lichten wij er drie. In de voorrede op het *Chorbüch-büchlein* (Wittenberg 1524) schrijft Luther – onder verwijzing naar 1 Korintiërs 14 (vs 15-26) en Kolossenzen 3 (vs 16) – dat hij met een paar medewerkers enige geestelijke liederen verzameld heeft 'um das heilige Evangelium, das jetzt durch Gottes Gnade wieder hervorgekommen ist, zu treiben und in Schwang zu bringen, damit wir uns eri-
sche kerkdienst uit de zestiende eeuw had.

Voor beide reformatoren staat vast dat het lied vanzelfsprekend hoort bij het dienen van God. De mens is geschapen om zijn God te loven; daartoe heeft hij van de Schepper adem en een stem gekregen. Het zingen van liederen rekende Luther tot de 'notae ecclesiae', de kenmerken waaraan men de kerk herkent. Waar gezongen wordt, kun je er zeker van zijn dat daar een 'heilig christelijk volk' is. De lofprijzing, het 'halleluja' noemde de Wittenbergse reformator de 'vox perpetua ecclesiae', de ononderbroken stem van de kerk. De levende stem van het evangelie ('viva vox evangelii') veronderstelt dat de blijde boodschap met luide stem verkondigd wordt.

Het lied was voor Luther een voornaam instrument om het evangelie over de wereld te verbreiden. Beide reformatoren kenden het lied een functie toe binnen de verkondiging. Uit de vele passages uit Luthers geschriften, die dit aantonen, lichten wij er drie. In de voorrede op het *Chorbüch-büchlein* (Wittenberg 1524) schrijft Luther – onder verwijzing naar 1 Korintiërs 14 (vs 15-26) en Kolossenzen 3 (vs 16) – dat hij met een paar medewerkers enige geestelijke liederen verzameld heeft 'um das heilige Evangelium, das jetzt durch Gottes Gnade wieder hervorgekommen ist, zu treiben und in Schwang zu bringen, damit wir uns rühmen möchten, wie Mose in seinem Gesang es tut (Exodus 15), so daß Christus unser Lob und Gesang sei und wir nichts wissen sollen zu singen noch zu sagen, als Jesus Christus, unsern Heiland, wie Paulus sagt in 1. Korinther 2,2.'

In de voorrede op *Christliche Gesänge, lateinisch und deutsch, zum Begräbnis* (1542) zegt de reformator dat wij door het heilige Woord 'welches mit süßen Gesang ins Herz dringt, gebessert und im Glauben gestärkt werden.' De gedachte dat het Woord door middel van het lied in het hart dringt en het geloof versterkt zullen we hieronder ook bij Calvijn tegenkomen.

Tenslotte zij gewezen op de voorrede in het *Geystliche Lieder* (Leipzig 1545, uitgegeven door Valentin Babst) waarin Luther schrijft: '...Gott hat unser Herz und Gemüt fröhlich gemacht durch seinen lieben Sohn, welchen er für uns hingegeben hat zur Erlösung von Sünden, Tod und Teufel. Wer dies mit Ernst glaubt, der kann's nicht lassen: Er muß fröhlich und mit Lust davon singen und sagen, damit es andere auch hören und herzukommen. Wer aber nicht davon singen und sagen will, das ist ein Zeichen dafür, daß er's nicht glaubt...' Het centrum van het lied wordt volgens Luther gevormd door het evangelie dat God zijn Zoon gezonden heeft om ons te verlossen van zonde, dood en duivel. Wie dat oprecht gelooft, kan het niet laten: hij moet daarvan 'zingen und sagen'.

De uitdrukking 'zingen und sagen' komen we frequent tegen bij Luther. Daarmee werd bedoeld dat het evangelie lofprijzend wordt verkondigd. Voor de reformator was van cruciaal

gemacht durch seinen lieben Sohn, welchen er für uns hingegeben hat zur Erlösung von Sünden, Tod und Teufel. Wer dies mit Ernst glaubt, der kann's nicht lassen: Er muß fröhlich und mit Lust davon singen und sagen, damit es andere auch hören und herzukommen. Wer aber nicht davon singen und sagen will, das ist ein Zeichen dafür, daß er's nicht glaubt...' Het centrum van het lied wordt volgens Luther gevormd door het evangelie dat God zijn Zoon gezonden heeft om ons te verlossen van zonde, dood en duivel. Wie dat oprecht gelooft, kan het niet laten: hij moet daarvan 'zingen und sagen'.

De uitdrukking 'zingen und sagen' komen we frequent tegen bij Luther. Daarmee werd bedoeld dat het evangelie lofprijzend wordt verkondigd. Voor de reformator was van cruciaal belang dat in het lied de lofprijzende verkondiging van de blijde boodschap centraal gesteld werd. Het lied was in de lutherse reformatie een krachtig wapen de schriftuurlijke leer te verbreiden. Vandaar ook dat de lutherse liederen uit de reformatietijd niet zozeer reflecties van de gelovige op de Schrift waren, maar de blijde boodschap zelf verkondigden. Wie de liederen van Luther zingt, zal opvallen hoe sterk de liederen bepaald worden door het gedenken van Christus' Naam. In de liederen worden volop Gods grote daden uit het verleden present gesteld met oog op de toekomst. Het gebeurt vanuit het besef dat de daden van God uit het verleden volop actueel zijn in het heden en verleden. Als voorbeelden kunnen genoemd worden de liederen 'Vom Himmel hoch da komm ich her', 'Nun komm der Heiden Heiland', 'Christ lag in Todesbanden' en 'Nun bitten wir den Heiligen Geist'.

Er is wel gedacht dat de visie van Calvijn op het kerklied nogal verschilde van Luthers opvattingen. Nadere bestudering van Calvijns visie brengt aan het licht dat dit niet het geval is. Calvijn heeft zich meermalen uitgelaten over de noodzaak liederen te zingen. In de 'Articles concernant l'organisation de l'église et du culte à Genève proposés au Conseil par les Ministres' (1537) schrijft Calvijn³⁹ dat liederen 'ons kunnen aansporen om onze harten tot God te verheffen en ons ontroeren tot een gloed, zowel om Hem aan te roepen als om de eer van zijn naam te verheffen door lofprijzingen.' Ook in zijn Psalmverklaringen heeft de Geneefse reformator er voortdurend op gewezen dat het zingen van Gods lof hoort bij het dienen van God.

Kenmerkend voor Calvijn is dat hij het kerklied schaaft onder de publieke gebeden. In de voorrede ('Epistre au lecteur') op het kerkboek *La Forme des Prieres et Chantz ecclesiastiques* uit 1543 schrijft Calvijn dat er drie zaken van fundamenteel belang zijn voor de kerkdienst: 'la predication de sa parole, les oraisons publiques & solonnelles, & l'administration des sacrament' (de prediking van zijn woord, de publieke en plechtige gebeden en het toedienen van de sacramenten).

Bij de behandeling van de gebeden stelt Calvijn dat er twee soorten zijn: gesproken en gezongen ('les unes se sont par simple parole: les autres avecques chant'). Het lied te plaatsen onder de 'gebeden' is geen uitvinding van Calvijn. Hij sloot hiermee aan bij de oudtestamentische psalmen, die ook als 'gebeden' bestempeld worden (vgl. Ps. 72:20).

In de voorrede lezen we dat de gezongen gebeden dienen om het hart van de mens in vuur en vlam te zetten 'pour invoquer & louer Dieu d'un zele plus vehement & ardent' (om met des te heviger en onstuimiger ijver God aan te roepen en te loven). Het lied dient volgens Calvijn om God te loven, ons hart tot Hem te verheffen, om onszelf te troosten, om zijn grote kracht, goedheid, wijsheid en gerechtigheid te overdenken en te aanschouwen ('à louer Dieu, & elever nos cueurs à luy pour nous consoler, en me ditant sa vertu, bonté, sagesse & justice').

We vinden hier veel elementen, die in paragraaf 8.3. genoemd zijn, terug. Het lied dient om God te loven, de gelovigen te stichten en Gods werken te overdenken en te aanschouwen (vgl. 'gedenken').

---

³⁹ De artikelen waren mede opgesteld door Calvijns collega's Farel en Courreault.

Dat Calvijn het lied onder de gebeden schaarde, betekent niet dat Calvijn het lied uitsluitend zag als een beweging van de mens naar God. Anders gezegd: dat het lied enkel 'antwoord' op het Woord was.⁴⁰ Dit blijkt onder andere uit de voorkeur, die Calvijn voor de Psalmen had. In de voorrede uit 1543 lezen we de motivatie van deze voorkeur: juist omdat de Psalmen volop 'Woord' zijn, zijn ze uitermate geschikt om in de eredienst gezongen te worden. Want 'als wij ze zingen, zijn wij er zeker van dat God ons de woorden in de mond legt, alsof Hijzelf in ons zingt om zijn eer te verbreiden' ('Et pourtant, quand nous les chantons, nous sommes certains que Dieu nous met en la bouche les paroles, comme si luy mesme chantoit en nous, pour exalter sa glorie').

De bijbelse notie dat God zich een volk formeert zijn lof te verkondigen, en dat Hij het is die een loflied op de lippen legt (Ps. 51:17) heeft Calvijn ertoe gebracht de liederen uit de Schrift (m.n. de psalmen) de voorrang te geven. We zien hier trouwens ook hoe hecht verweven Calvijn aanbedding en verkondiging in een lied zag. Het één sluit het ander niet uit: wie God looft en aanbidt, wordt in het geloof versterkt en verkondigt het Woord.

Deze visie van Calvijn op het kerklied is van grote betekenis voor zijn opvattingen over de functie van het lied in de eredienst. Er blijkt namelijk uit dat de reformator een orde van dienst niet opsplijtste in Woord (het spreken van de voorganger namens God) en antwoord (het spreken van de gemeente). Het lied rekende Calvijn dan ook niet tot de 'antwoordende handelingen' van de gemeente. 'Het Woord centraal' betekende voor Calvijn niet: het Woord in het centrum van de orde van dienst, dus: de preek in het centrum met daaromheen gegroepeerd een aantal liederen en gebeden. Het betekende voor hem wel dat alle onderdelen van de dienst bepaald werden door het Woord.

Zijn visie op het lied heeft Calvijn er bijvoorbeeld ook toe gebracht de Wet door de gemeente te laten zingen. Zingend werden Gods geboden afgekondigd, zingend verkondigde de gemeente de Wet onder elkaar, zingend legde zij belijdenis af van haar zonden, waardoor zij Gods goedheid en barmhartigheid loofde en verheerlijkte.⁴¹

Wie de visie van Luther en Calvijn overziet, kan niet anders dan tot de conclusie komen dat zij ook inzake de plaats en functie van het lied, aansloten bij de Schrift. Bij beide komt naar voren dat de essentie van het kerklied moet zijn: het gedenken van Gods daden. Daarbij hebben Luther en Calvijn verdisconteerd dat bij dit 'gedenken' in het lied aspecten aan de orde kunnen komen als: loven, bidden, smeken, belijden en verkondigen. In navolging van de Schrift functioneerde het lied bij hen niet uitsluitend als middel waarmee de mens zich richt tot God. In het lied heeft men ook met elkaar te maken. Bovendien leefde bij beide reformatoren het besef dat het Woord ook via het lied de mensen bereikt, waardoor het lied ook gezien kan worden als een beweging van God naar de mens.

De opvatting dat het lied uitsluitend een beweging van de mens naar God is en getypeerd moet worden als het 'antwoord' van de gemeente op het Woord, heeft in de eeuwen na de Reformatie pas opgang gemaakt. Aan deze opvatting ligt een complex aan theologische, liturgische en musicologische factoren ten grondslag. We kunnen hier de belangrijkste slechts zeer globaal en enigszins generaliserend aanstippen.⁴²

Het Rationalisme en Piëtisme zijn van groot belang geweest voor de veranderde opvattingen

---

⁴⁰ Zie hoofdstuk 6, paragraaf 11.

⁴¹ Zie uitgebreider over de gezongen decalooog: J. Smelik, 'De decalooog gezongen', in: *De Reformatie*, jaargang 65, nrs 1, 2, 3.

⁴² Vgl. voor het vervolg van deze paragraaf o.a.:

- H. Jonker, *Liturgische oriëntatie*, Pretoria z.j. (derde uitgave), 92-93
- W. Blankenburg, *Kirch und Musik*, Göttingen 1979, 298-313
- G. van Rongen, *Met al de heiligen, II*, Barneveld 1990, 131-132

omtrent de functie die het lied in de verkondiging heeft. Het Rationalisme stelde dat geloof voornamelijk een kwestie van verstand en rede is. In tegenstelling tot muziek doet het *gesproken woord* een beroep op de verstandelijke vermogens van de mens. Voor wat de 'Woordverkondiging' betreft, kreeg het gesproken woord (en in het bijzonder de preek, de 'leerrede') een monopolie-positie toegekend. De concentratie op de preek, als de exclusieve vorm waarin het Woord van God naar de gemeente toekomt, moest wel resulteren in de gedachte dat het lied alleen een reactie op het gesproken Woord is. Daarmee was aan het lied een ondergeschikte plaats toegekend. Immers, wat de mens te zeggen heeft, is altijd van veel minder belang dan het Woord van God. Bovendien behoorden muziek en dus ook het lied tot het gebied van het gevoel, de menselijke emotie. Muziek in het algemeen werd gezien als een uitingsvorm van de mens, waarvan hij al naar gelang zijn persoonlijke interesse en behoefte gebruik kon maken. Ook dit heeft meegewerkt aan het feit dat kerkmuziek (en het kerklied in het bijzonder) van secundair belang werd geacht. Gedachten als 'je moet maar net van zingen houden' gingen sinds de 18de eeuw een rol spelen in discussies over de plaats en functie van het lied in de eredienst.

Een oorzaak, die nog sterker meewerkte aan de degradatie van het lied in de dienst, is geweest dat in de liederen niet langer het gedenken van de Naam in het centrum stond. Voorzover het lied van belang werd geacht, werd het in het Rationalisme vooral gebruikt om de mens te leren hoe hij in kerk en maatschappij deugzaam moest leven.

In het Piëtisme werd alle nadruk gelegd op de mens en zijn geloofsbeleving. Dat in het Piëtisme veel stichtelijke liederen gemaakt zijn, waarin de mens en zijn religieuze gevoelens in het centrum staan, hoeft dan ook niet te verbazen. Even duidelijk is dat ook hier de verkondigende functie van het lied op de achtergrond raakte. Daar middel van het lied reageert ('antwoordt') de zanger op het Woord, waarbij het vooral draait om de persoonlijke beleving en verwerking.

Kortom, zowel in het Rationalisme als het Piëtisme werd het centrum verlegd van het gedenken van Gods naam naar de mens en zijn wegen tot het leiden van een deugzaam leven, dan wel: zijn wegen tot bekering. Duidelijk is dat liederen, waarin niet het gedenken van de Naam maar de mens centraal staat, ook niet gezien werden en *konden* worden als vorm van verkondigen.

Dat het lied vooral gezien werd als reactie van de mens op de verkondiging, is één van de oorzaken geweest dat liederen niet meer in hun geheel werden gezongen. Wanneer alles zich concentreert rond de 'leerrede', is het logische gevolg dat alleen strofen uit liederen gezongen worden die een directe relatie met het gesproken woord hebben. Wanneer Psalm 44 vers 2a en 1b een goede reactie zijn op hetgeen vanaf de kansel gesproken is, dan laat je alleen die strofen zingen. Deze praktijk heeft wel als consequentie dat het lied niet zelfstandig functioneert (en kan functioneren), dat het lied van secundair belang is en eigenlijk niet meer is dan 'omlijsting' van het gesproken woord (Woord). Dat deze praktijk nogal sterk afwijkt van de functie die de Schrift aan het lied geeft, zal duidelijk zijn. Eveneens is niet voor discussie vatbaar dat deze praktijk noch van Luther noch van Calvijn afkomstig was.

8.5 Het lied in de eredienst

Naar aanleiding van de bovenstaande gegevens uit Schrift en historie willen we het één en ander concreet maken voor de functie van het lied in de eredienst. Welke functies aan het lied in de eredienst toegekend (en herkend!) worden, hangt ten nauwste samen met de visie die men op de liturgie heeft. Met andere woorden: deze paragraaf is ondenkbaar tegen de achtergrond van hetgeen in hoofdstuk 5 naar voren werd gebracht over de eredienst.

In paragraaf 8.3 hebben we gezien dat het lied in de Schrift een scala aan functies heeft, die vaak tegelijk optreden. In paragraaf 8.4 concludeerden we dat over het algemeen in de kerkgeschiedenis tot en met de Reformatie recht gedaan werd aan de diversiteit aan functies die de Schrift aan het lied geeft. In dezelfde paragraaf is gebleken dat vooral in de

eeuwen na de Reformatie de waarde van het lied in de kerkdienst sterk gedevalueerd is. Het lied werd omlijsting van het gesproken woord en gold als reactie van de mens op het Woord.

Deze opvatting werkt nogal sterk door tot in onze tijd. Vrij algemeen wordt het lied gezien als het 'loven van God', hetgeen gebeurt als antwoord op zijn Woord. Kenmerkend in dit verband is dat in de orden van dienst het lied meestal 'antwoordlied' of 'amenlied' genoemd wordt.⁴³

Hoewel het lied in de dienst inderdaad als 'lofprijzing' getypeerd kan en zelfs moet worden, is het wel zinvol onder woorden te brengen wat we precies met 'lofprijzing' bedoelen. Immers, met ons hele leven loven wij God. Ook het feit dat in de kerkdiensten de Schrift gelezen en verklaard wordt en de sacramenten bediend worden, dient tot lofprijzing van God.

Het is dus de vraag wat wij precies bedoelen wanneer we het lied als 'lofprijzing' typeren. Uit paragraaf 8.3 is duidelijk geworden dat het loven van God niet alleen betekent dat we voortdurend op de hoogvlakte van Psalm 150 lopen.

We hebben in de genoemde paragraaf gezien hoe nauw de lofprijzing bijvoorbeeld verbonden kan zijn met het belijden van schuld, met het klagen en smeken. Of zoals Calvijn het zei: '...dat wij door de belijdenis van onze ellende de goedheid en barmhartigheid van onze God onder elkaar en voor de gehele wereld verheerlijken.'⁴⁴ Ook is in paragraaf 8.3 naar voren gekomen dat het lofprijzen van God het belijden en verkondigen van zijn daden veronderstellen.

De diverse functies, die het lied in de Schrift en kerkgeschiedenis gehad heeft, kunnen pas sterker en duidelijker naar voren komen, wanneer het lied niet uitsluitend als 'antwoord op het Woord' (belijdenis) beschouwd wordt. Alle functies, die een lied in de Schrift heeft en die we hierboven de revue (paragraaf 8.3) hebben laten passeren, kunnen in een kerkdienst aan bod komen. Welke functie benadrukt wordt, is afhankelijk van het moment (de plaats) in de liturgie waarop het lied gezongen wordt. Bovendien is het afhankelijk van de inhoud van het lied (Psalm 150 zal altijd onbruikbaar blijven als schuldbelijdenis).

Met een aantal eenvoudige voorbeelden is dit te verduidelijken.

In het gedeelte van de dienst vóór het gebed om verlichting van de Heilige Geest en de schriftlezingen, kan het lied (bijv. Ps. 51) de functie van schuldbelijdenis gegeven worden. In het lied legt de gemeente belijdenis af van haar zonde en schuld. Het lied heeft hier de functie van een gebed om schuldvergeving. Het lied kan ook functioneren als een ander-soortig gebed, bijvoorbeeld wanneer de 'bedezang voor de prediking' gezongen wordt als 'gebed om verlichting van de Heilige Geest'.

De orden van dienst geven de mogelijkheid tussen de schriftlezingen liederen te zingen. Het lied op deze plek in de kerkdienst kan verschillende functies hebben (gegeven worden). Het lied kan functioneren als een amen-zeggen op de lezing (dus: een belijdende functie). Het kan echter ook functioneren als een soort gezongen schriftlezing, waarvoor met name de berijmde psalmen en andere berijmingen van Schriftpassages in aanmerking komen. In dit geval krijgt de verkondigende functie van het lied meer accent (hetgeen niet uitsluit dat de gemeente op dat moment ook iets belijdt). In een lied kan het zojuist gelezene verwerkt en uitgewerkt worden. Daarbij komt automatisch een stuk exegese om de hoek kijken. Bijvoorbeeld: wanneer na het lezen over het verraad van Judas (Matt. 26) Psalm 55:5 wordt gezongen, gebeurt er hetzelfde als bij de Emmaüsgangers: 'En Hij...legde hun uit, wat in al de Schriften op Hem betrekking had.'

Op het moment waarop de gemeente de Apostolische Geloofsbelijdenis zingt, heeft het lied vanzelfsprekend een uitgesproken belijdende functie. Dit sluit uiteraard niet uit dat de gemeente metterdaad ook haar geloof verkondigt.

---

⁴³ *Gereformeerd Kerkboek*, 508-511.

⁴⁴ J. Calvijn, *Institutie*, III, 4, 10-11 (Deel II v.d. vertaling door A. Sizoo, p. 119-120).

De functie van dankzegging en verheerlijken van God wordt bijvoorbeeld benadrukt wanneer bij de viering van het Avondmaal Psalm 103 gezongen wordt. Tegelijkertijd worden Gods daden lofprijzend verkondigd.

Kortom, het lied in de kerkdienst heeft een arsenaal aan functies, die vrijwel nooit zelfstandig optreden: het loven van God brengt automatisch mee dat zijn Naam beleden en verkondigd wordt; het verkondigen van Gods Woord in het lied impliceert dat de gemeente dat Woord als belijdenis uitspreekt (vgl 'antwoord geeft op het Woord'). Wel worden in de kerkdienst bepaalde functies beaccentueerd. Dit is afhankelijk van de plaats en het moment, waarop het lied gezongen wordt, en van de inhoud van het lied.

Hoewel wij er hieronder nog uitgebreider op in zullen gaan, is het zinvol hier alvast te wijzen op het volgende: een lied kan pas (bijvoorbeeld) als verkondiging of gebed functioneren, wanneer de gemeente die functies ook aan het lied toekent. Het is pas mogelijk de verschillende functies van het lied in de kerkdienst te herkennen (en erkennen), wanneer hieraan in het kerkelijk onderwijs aandacht besteed is. Met regelmaat zijn in gemeenten opmerkingen te horen in de trant van 'teveel zingen gaat ten koste van het Woord'. Ook zijn voorbeelden bekend van tegenstand wanneer in plaats van het *gesproken* gebed om verlichting van de Heilige Geest, Gezang 6 (Gebed voor de prediking) *gezongen* wordt. Deze en andere voorbeelden geven aan dat gerichte voorlichting over het kerklied geen overbodige luxe is.

8.6 Criteria voor het beoordelen van liederen

8.6.1 Formuleren en hanteren van criteria

Het formuleren en hanteren van criteria bij het beoordelen van liederen is geen sinecure. In het verleden zijn niet alleen door de Gereformeerde Kerken, maar ook door andere kerkgenootschappen pogingen ondernomen hanteerbare criteria te formuleren. De criteria bleken bijna altijd voor meerdere uitleg vatbaar te zijn. (Voor wat de criteria betreft, die een rol speelden bij de totstandkoming van het *Gereformeerd Kerkboek*, zijn voorbeelden genoemd in paragraaf 8.2.4.) Dat betekende dat de vraag *wie* de criteria hanteerde even belangrijk bleek te zijn als de vraag *welke* criteria gebruikt werden. Dit bleek voornamelijk het geval te zijn bij criteria betreffende de poëtische en muzikale aspecten van een lied. Het gevolg was dat de criteria niet functioneerden, waarvoor ze waren opgesteld (duidelijkheid scheppen), en er dikwijls onenigheid bleef bestaan. Kortom, het lijkt ons wenselijk nu een andere weg te volgen en niet alleen in te gaan op de criteria (paragraaf 8.6.2 t/m 8.6.4) maar ook op de vraag hoe de geformuleerde criteria naar onze mening het best kunnen functioneren (par. 8.6.5).

De praktijk heeft uitgewezen dat het formuleren van waterdichte criteria niet mogelijk is. Een belangrijke oorzaak is dat in de afgelopen twintig eeuwen zeer veel soorten (kerk)liederen ontstaan en gebruikt zijn, die naar vorm en inhoud ver uit elkaar liggen.

Bovendien zijn criteria altijd in hoge mate afhankelijk van de functies die men aan kerkliederen toekent. Welke inhoudelijke criteria men gebruikt bij het beoordelen van liederen hangt zeer nauw samen met de functies die men aan het kerklied geeft. Een paar voorbeelden ter verduidelijking: wanneer de functie van het lied niet zou kunnen zijn dat God daarin tot de mens spreekt, dan zouden Psalm 81 (verzen 7-15), 91 (verzen 14-16) en 95 (verzen 8-11) geen goede kerkliederen zijn. Om dezelfde reden kunnen berijmingen van schriftgedeelten, die een vermanend en predikend karakter hebben, als kerklied negatief beoordeeld moeten worden.

Een laatste voorbeeld: het beoordelen van liederen op hun bruikbaarheid bij evangelisatie-activiteiten, zal resulteren in bepaalde criteria ten aanzien van taalgebruik en muziek. Specifieke bijbeltaal in een lied zal hierbij negatief beoordeeld worden, evenals het gebruik van melodieën à la de Geneefse psalmen.

Tenslotte moet bedacht worden dat het beoordelen van liederen geen wiskundige bezigheid is, waarbij het lied positief beoordeeld moet worden indien het voldoet aan acht van de tien criteria. De waarde van een lied wordt altijd bepaald door de samenwerking tussen inhoud,

taalgebruik en melodie. Bijvoorbeeld: een goede inhoud veronderstelt goed taalgebruik. Een slechte melodie ondermijnt altijd de zeggingskracht van een liedtekst. Kortom, een lied is per definitie een onlosmakelijke eenheid van tekst en melodie, terwijl criteria zich uit laten over geïsoleerde aspecten van een lied, die eigenlijk niet te isoleren zijn.

Wat een goed kerklied is, is niet in een x-aantal criteria vast te leggen. Veel factoren spelen een rol, die bovendien onderling met elkaar verbonden zijn. Zo heeft het veranderen van woorden in een tekst vrijwel nooit alleen consequenties voor de inhoud, maar ook voor de tekst als gedicht en voor de verhouding tussen tekst en melodie.

Een voorbeeld. De berijming van Psalm 90 opent met de regel: 'Gij zijt geweest, o Heer, en Gij zult wezen.' Wanneer als criterium gehanteerd zou worden dat het taalgebruik 'hedendaags Nederlands' moet zijn en dat de aanspraak 'Gij' daar niet toe behoort, zou men hier kunnen overwegen de zin als volgt te wijzigen: 'U bent geweest, o Heer, en U zult wezen.' Het lijkt een kleine verandering met weinig consequenties voor inhoud, tekst en melodie. Toch is de verandering ingrijpende dan op het eerste gezicht lijkt.

Er zijn argumenten te noemen om voor God juist een aparte, niet alledaagse aanspraak te hanteren. We komen dan in de richting van de notie, die bijvoorbeeld bij Calvijn regelmatig naar voren komt: in een eredienst verschijnen wij voor de heilige God en zijn engelen, hetgeen een 'heilige' stijl (houding van de mens, taalgebruik etc.) verlangt. Op grond hiervan kan besloten worden de aanspraak 'Gij' te hanteren, die – althans boven de grote rivieren in Nederland – niet tot het alledaagse taalgebruik behoort. Bovendien is de aanspraak 'u' in dit lied voor de verhouding tussen tekst en melodie niet ideaal. Het begin van de melodie verlangt een krachtige klank, op z'n minst een woord dat met een medeklinker begint. Vanuit deze optiek is de weke klank van de woorden 'u bent' hier geen verbetering.

Hoewel waterdichte criteria niet te formuleren zijn, is het wel mogelijk criteria te formuleren die in een bepaalde richting wijzen. Wij formuleren de volgende criteria:

1. Een goed kerklied is inhoudelijk in overeenstemming met de Schrift. Daarbij is het bijbelse begrip 'gedenken' goed bruikbaar om het centrum van een kerklied te typeren.
2. Een goede kerkliedtekst laat zich naar vormgeving leiden door liederen uit de Schrift. Concreet betekent dit dat de tekst van een kerklied volwaardige poëzie dient te zijn.
3. Een goede kerkliedmelodie presenteert, ondersteunt en intensificeert de inhoud van de tekst en is over het algemeen éénstemmig gedacht. Zij wil zich in de traditie van het kerklied voegen en deze levend houden ('vernieuwen').

8.6.2 *Schriftuurlijkheid*

Bij de totstandkoming van het *Gereformeerd Kerkboek* is dit criterium terecht altijd als eerste genoemd. Op het eerste gezicht lijkt het een 'hard' criterium, dat geen problemen oplevert wanneer het op liederen wordt toegepast. Toch is dit niet het geval. Dit wordt duidelijk uit het volgende voorbeeld. Op grond van dit criterium oordeelde de Generale Synode van Hattem (1972) dat 29 psalmen uit de IKB-berijming beslist 'onaanvaardbaar' waren. Desondanks zijn vijf van de 29 berijmingen in het *Gereformeerd Kerkboek* terechtgekomen (Ps. 106, 112, 143, 144, 147). De Generale Synode van Heemse oordeelde over de schriftuurlijkheid van deze liederen blijkbaar anders.

Het criterium 'Schriftuurlijkheid' geeft aan dat het lied in overeenstemming dient te zijn met hetgeen de Schrift verkondigt. Onschriftuurlijke leer moet uit een lied geweerd worden. Hierover heeft nooit verschil van mening bestaan. Toch is het zinvol om het criterium 'schriftuurlijkheid' nader in te vullen.

Het ontbreken van onschriftuurlijke leer betekent namelijk nog niet dat we inhoudelijk met een goed kerklied te maken hebben. In paragraaf 8.3 zijn we uitvoerig ingegaan op de schriftgegevens ten aanzien van inhoud en functie van het lied. We hebben daar bekeken hoe de liederen uit de Schrift er inhoudelijk uitzien. Dit deden we omdat deze liederen en de overige schriftgegevens het meest objectief en bruikbaar zijn bij het beoordelen van de

inhoudelijke kwaliteiten van een lied.

Concreet betekent het bijvoorbeeld dat onder 'schriftuurlijkheid' ook verstaan moet worden dat Gods daden in het centrum van een lied staan (zie paragraaf 8.3). Het kan dan ook niet anders of een kerklied bevat allerlei directe of indirecte referenties aan (veelal aanwijsbare) schriftgedeelten. Het 'gedenken van Gods daden' kan daar niet zonder.

Dit alles betekent dat een goed kerklied niet mank kan gaan aan theologische 'oppervlakkigheid'. Een lied waarin niet meer verteld wordt dan 'Jezus stierf voor mijn zonden, daarom prijs ik Hem' is geen goed kerklied, ondanks het feit dat er geen 'ketterij' verkondigd wordt.

Evenals de nieuwtestamentische cantica diep wortelen in de 'Wet en de profeten', dienen goede kerkliederen diep te wortelen in de Schrift. Een goed kerklied wil de Schriften openen op het niveau waarop Maria in haar lofzang de Schriften opende. Of om het in de woorden van Luther te zeggen: een lied dient om de Schrift *zu treiben und in Schwang zu bringen*.

In dit verband is zinvol op te merken dat de in het verleden veel gebruikte term 'vrije kerklied' misleidend kan zijn. Wanneer gepraat werd over het *vrije (kerk)lied*, dacht men al snel in de richting van liederen waarvan de teksten eigenlijk uit 's mensen hart' waren opgekomen. Men liet ze contrasteren met liederen die men 'schriftberijmingen' (berijmingen van één afgesloten bijbelgedeelte) noemde. Een goed kerklied is per definitie in deze betekenis niet 'vrij', omdat elk kerklied doordrenkt is van de Schrift. Vanuit de gedachte dat elk goed kerklied 'de Schriften opent' (op het niveau waarop de Schriften geopend willen worden), klopt de tegenstelling *vrije lied - schriftberijming* niet.

Kortom: de vraag is niet of het zogeheten *vrije lied* geoorloofd is, maar de vraag is of een kerk de vrijheid heeft meerdere schriftgedeelten/noties uit de bijbel samen te brengen in één liedtekst. Het komt ons voor dat evenals de gesproken 'vrije' gebeden in de Gerefomeerde Kerken volkomen legaal en vanzelfsprekend zijn, de gezongen 'vrije' gebeden dat ook dienen te zijn.

Niet voor discussie vatbaar is het gegeven dat de liederen in de Schrift *poëzie* zijn. Ze zijn geen proza op rijm. Indien we als uitgangspunt nemen dat de liederen uit de Schrift richtinggevend zijn voor onze 'nieuwe' liederen, betekent 'schriftuurlijkheid' dus ook dat een goede kerkliedtekst poëtische kwaliteiten moet hebben. In deze zin bedoelen wij dat kerkliederen zich ook naar 'vorm' laten leiden door liederen uit de Schrift.

8.6.3 Poëzie

In de volgende twee paragrafen zal ingegaan worden op criteria betreffende de tekst en melodie van een lied. Zoals hierboven al gezegd is, worden ook op dit punt de criteria bepaald door de visie die men op het lied (in de liturgie) heeft. Om deze reden is het goed wanneer we hier eerst verantwoording afleggen voor de visie die aan onze criteria betreffende taal en muziek ten grondslag liggen.

In hoofdstuk 5 (onder andere paragraaf 2.2) is gewezen op het bijbelse gegeven dat er een relatie bestaat tussen de schepping en de eredienst. Tot Gods werken, die in de eredienst lofprijzend verkondigd worden, behoort ook zijn scheppingswerk. Omgaan met God is niet alleen omgaan met de God, die zijn volk verlost van zonde en dood, maar is ook omgaan met de Schepper, die hemel en aarde maakte om Hem te dienen, loven.

Uit de Schrift komt naar voren dat de lofprijzing van de mens niet los te koppelen is van de lofprijzing van heel de schepping. Gods Naam, zijn majesteit en heerlijkheid blijken uit de schepping. Daarom spreekt de NGB in artikel 2 ook over de schepping 'als een prachtig boek, waarin alle schepselen, groot en klein, de letters zijn, die ons te aanschouwen geven wat van God niet gezien kan worden, namelijk *zijn eeuwige kracht en goddelijkheid*, zoals de apostel Paulus zegt in Romeinen 1:20.' (vgl. ook bijv. Ps. 8 en 104). In artikel 12 van de NGB wordt opgemerkt dat God aan elk schepsel zijn eigen taak gegeven heeft om zijn Schepper te dienen (vgl. bijv. Ps. 19). God houdt alle schepselen in stand en regeert ze 'opdat zij de mens dienen, zodat de mens zijn God kan dienen.' Uit de Schrift leren we

eveneens dat de mens als rentmeester over de schepping regeert met als doel dat heel de schepping God zal dienen en prijzen. Vandaar dat in de psalmen de schepping op diverse plaatsen opgeroepen wordt God te loven (o.a. Ps. 98, 148).⁴⁵

Deze noties spelen ook een rol wanneer Gods volk samenkomt voor de eredienst. Een kerkdienst waarin geen gebruik gemaakt wordt van scheppingsgaven als taal en muziek, is ondenkbaar. Dat blijkt ook al uit de Schrift, waar beide scheppingsgaven onlosmakelijk verbonden zijn met de eredienst. Uit de bijbel wordt eveneens duidelijk dat er eisen gesteld moeten worden aan het omgaan met deze gaven. Juist op de plek waar Gods volk samenkomt om haar God als Schepper en Verlosser te dienen, komt het er op aan zorgvuldig met de scheppingsgaven om te gaan. De mens heeft ze immers in bruikleen om Hem er mee te dienen. Anders gezegd: in de eredienst fungeert de mens niet als consument maar als rentmeester van de schepping, die de scheppingsgaven in dienst wil stellen aan de lofprijzing van de Schepper.

Dit geeft duidelijk richting aan de wijze waarop omgegaan moet worden met taal en muziek. In een goed kerklied worden deze scheppingsgaven *ontplooid* tot verheerlijking van de Schepper en opbouw van de gemeente. Met inferieure kwaliteit kan geen genoegen worden genomen, ook al hecht niet iedereen er waarde aan en houdt niet iedereen van 'poëzie' of 'muziek'. Immers, ook voor wat het gebruik van deze scheppingsgave betreft, gelden de woorden uit 1 Kronieken 29:14-15: '... het komt alles van U, en wij geven het U uit uw hand.'

Zoals met name in het Oude Testament duidelijk wordt, zijn in de dienst aan God begrippen als kwaliteit en duurzaamheid vanzelfsprekend. Vandaar dat de oudtestamentische offerdiënen gaaf moesten zijn en dat hoogwaardige materialen gebruikt werden bij de bouw van de tabernakel en tempel. Vandaar ook het 'gebod van David', dat duurzaamheid en kwaliteit in de kerkmuziek moest garanderen (zie hoofdstuk 5.3.1). God is Schepper van hemel en aarde en wil daarom dat het beste uit zijn schepping in zijn dienst gebruikt wordt. Dit betreft dus ook de scheppingsgave van 'taal' en 'muziek'.

Uit bovenstaande wordt duidelijk dat aandacht voor de poëtische aspecten van een kerklied niet voortkomt uit een hang naar 'schoonheid' terwille van 'schoonheid' (l'art-pour-l'art-principe). Het gaat om het principe dat de kerk ook in haar gebruik van taal de 'schoonheid' van de schepping aan God 'offert'. (Hetzelfde geldt ook voor de muziek.) Bovendien geeft de Schrift zelf het voorbeeld: de liederen uit de Schrift zijn poëzie; er moeten dus poëtische eisen aan gesteld worden.

Tenslotte heeft aandacht voor een kerkliedtekst als poëzie alles te maken met de waarde die gehecht moet worden aan de zeggingskracht van een lied, aan hetgeen in een liedtekst gezegd wil worden. Voor de 'verstaanbaarheid' van een liedtekst is nu eenmaal niet alleen belangrijk *wat* gezegd wordt, maar ook *hoe* het gezegd wordt.

Daarmee wil tevens gezegd zijn dat het stellen van poëtische eisen niet betekent dat de teksten dus moeilijk toegankelijk zijn. Integendeel, de beste kerkliederen blijken vaak het eenvoudigst te zijn. Maar juist vanwege die eenvoud moet elk woord op z'n plaats zijn en kan een verkeerd gekozen woord de zeggingskracht ondermijnen. Het taalgebruik van een lied moet 'goed' zijn. Daarmee bedoelen we meer dan dat de tekst niet strijdig mag zijn met de Nederlandse spellings- en grammaticaregels. Onder 'goed' is ook te verstaan dat het taalgebruik dienstbaar is aan hetgeen gezegd wil worden, aan de boodschap die moet 'overkomen'. Liedteksten worden bij herhaling gebruikt en zullen zeggingskracht moeten blijven behouden. Ze moeten blijven 'boeien'. Om deze reden is goed, poëtisch-ambachtelijk taalgebruik onmisbaar. Dat moet zorgen dat het lied zeggingskracht krijgt en blijft houden. Het moet dus aan de inhoud van het lied ten goede komen.

---

⁴⁵ Vgl. ook J. Kamphuis, *Op.cit.* 1993, 34-41.

Het grote gevaar dat hier altijd op de loer ligt, is het 'vrome cliché', het gebruik van vertrouwde en uitgesleten termen, beelden, uitdrukkingen en woorden (zoals 'God der goden', 'hoog is uw roem gerezen', 'uw grote naam ter eer'), die niet of nauwelijks een functie hebben binnen de context van een liedtekst. Bij de zanger levert het gebruik van clichés wel het 'feest der herkenning' op, maar zij zorgen er over het algemeen ook voor dat de inhoudelijke betekenis nauwelijks meer doordringt. Een clichématige tekst bevordert het gedachteloos zingen. Een kerkliedtekst moet bij eerste lezing duidelijk zijn, maar moet bij hergebruik blijven verrassen.

Juist omdat een kerklied altijd sterk aan zal leunen tegen de taal van de bijbel, zal gebruik gemaakt moeten worden van beelden, woorden en uitdrukkingen die in de Schrift voorkomen. Dit betekent dat alles aan komt op het juiste woord op het juiste moment en op de juiste plaats. Een goed kerklieddichter zal de reikwijdte van woorden en uitdrukkingen (kunnen) peilen. Het gebruik van uitgesleten woorden, uitdrukkingen en beelden in een voor de hand liggende context zal hij weten te vermijden. Hetzelfde geldt voor het vermijden van 'stoplappen' (woorden ter wille waarmee een dichtregel vol wordt gemaakt), elisies en andere niet wenselijke stijl- en taalfiguren. In een goede kerkliedtekst is elk woord gewogen op inhoud, klank en ritme.

We noemen een paar eenvoudige voorbeelden. De woorden 'brood' en 'wijn' komen nooit alleen; ze roepen bij een kerkganger bepaalde associaties op. Elke kerkganger zal richting avondmaal denken. De woorden zullen daarbij als vanzelf adjectieven als 'gebroken' en 'vergoten' oproepen. Wanneer in een kerklied dan expliciet gesproken wordt over 'gebroken brood' of 'vergoten bloed', dan klinkt dit al snel clichématig.

Beelden als van Jezus als de 'goede Herder' en 'Licht der wereld' kunnen in een kerklied uiteraard zonder bezwaar gebruikt worden. Alleen is het gevaar dat het beeld een storend, clichématig element in de tekst vormt, sterk aanwezig. Veel hangt hier af van de context waarin het beeld gebruikt wordt. Het hanteren van bekende beelden en uitdrukkingen, die al snel gebruikt worden in een kerklied, maken het dichten van een tekst niet makkelijker maar juist moeilijker.

8.6.4 Kerkliedmelodieën

Een apart probleem vormt het beoordelen van kerkliedmelodieën. Dit vraagstuk hangt onlosmakelijk samen met de vraag welke muziek in de kerk klinkt of daar kan en mag klinken. De afgelopen eeuwen zijn in de Westerse muziekgeschiedenis veel muziekgenres en stijlen ontstaan of van elders geïmporteerd. Op muziekgebied is onze maatschappij bijzonder veelkleurig. Er bestaan nogal wat ver uiteenlopende muziekstijlen en -genres, die elk hun eigen groep 'liefhebbers' heeft. Alleen al op het gebied van de zogenaamde (al dan niet religieuze) lichte muziek, is er een scala aan uiteenlopende genres.

Dat we in een multi-muziekculturele samenleving leven, en daarin volop participeren, blijkt uit de vragen die in onze tijd gesteld worden over de kerkmuziekpraktijk. Bij herhaling is onder andere te horen dat – vooral terwille van 'jongeren' – de kerk andere 'hedendaagse' (waarmee men dan stijlen uit de lichte muziek bedoelt) muziek zou moeten gaan gebruiken. Daarmee zou het probleem overigens niet opgelost zijn, omdat de 'jongeren' niet bepaald een homogene groep vormen, wanneer het gaat om muzikale voorkeuren. Bovendien heeft de kerk te maken met de vele niet-jongeren, die waarschijnlijk weer andere muzikale voorkeuren hebben.

We constateren dit niet om een gemakkelijk pleidooi te voeren de bestaande toestand maar te handhaven of om elke verandering/verbetering bij voorbaat te blokkeren. We wijzen hier wel op om aan te geven dat er op (kerk)muzikaal gebied omvangrijke en complexe problemen zijn. Problemen waarbij niet verwacht mag worden dat goede en verantwoorde oplossingen 'vanzelf' komen.

De problemen worden o.i. niet alleen veroorzaakt omdat de (muziek)wereld buiten de kerk zo drastisch is gewijzigd. Ook de (huidige) muzikale praktijk in de Gereformeerde Kerken

heeft er o.i. iets mee te maken. De Gereformeerde Kerken hebben om diverse (al dan niet begrijpelijke) redenen geen rijke kerkmuzikale traditie opgebouwd. We wijzen bijvoorbeeld op het gegeven dat de kerken uitsluitend gebruik maken van gemeentezang met orgelbegeleiding. Andere mogelijkheden, die de kerkmuziek in het verleden heeft ontwikkeld en die vandaag de dag goed bruikbaar zijn, worden niet benut.

Een andere factor is dat bij 80 procent van de 191 liederen uit het Gereformeerd Kerkboek een Geneefse psalmmelodie gebruikt wordt. Hoe waardevol deze melodieën ook zijn, en hoe zuinig de kerken ook op deze reformatische erfenis moeten zijn, toch betekent dit dat de kerken voor het overgrote deel vastzitten aan één soort melodie, namelijk een renaissance-cistisch melodietype. De kerkliedgeschiedenis heeft echter een scala aan andere melodietypen voortgebracht, waarvan in gereformeerde kerkboeken tot op heden maar zeer beperkt gebruik is gemaakt. Zo bestaan er bijvoorbeeld goede twintigste-eeuwse kerkliedmelodieën, terwijl ook de Engelse kerkliedtraditie een weldadig reservoir aan fraaie melodieën heeft voortgebracht.

Wij brengen deze zaken om twee redenen naar voren. Allereerst om aan te geven dat een negatieve beoordeling van 'kerkmuziek' in het algemeen (en in het verlengde: van kerkliedmelodieën) mede gebaseerd kan zijn op de beperkte kerkmuzikale traditie en praktijk, die men kent. In de tweede plaats om te pleiten voor bezinning op de huidige kerkmuzikale praktijk.

Voor de geconstateerde problemen ten aanzien van kerkmuziek (en dus: kerkliedmelodieën) moeten oplossingen gezocht worden. Er moet een antwoord geformuleerd worden op de vraag of 'hedendaagse' muziekstijlen (melodieën) in de kerkdienst gebruikt kunnen worden. Zonder de intentie te hebben hierop 'even' antwoord te geven, willen wij op de volgende zaken wijzen die bij het zoeken naar oplossingen relevant zijn.

In de eerste plaats is het van belang op te merken dat de keuze, die men maakt voor bepaalde muziekstijlen (dan wel: melodiegenres), altijd mede bepaald wordt door buiten-muzikale factoren. Ook hier hangt weer veel af van de functies en doelen, die men aan het lied toe wil kennen. Om twee extremen tegenover elkaar te plaatsen: de functie van disco-muziek is onder andere dat er op gedanst kan worden. Om te zorgen dat de muziek daarvoor goed functioneert en dat doel bereikt, moeten bepaalde eisen gesteld worden aan het gebruik van het ritme, het instrumentarium, etcetera. De functies en doelstellingen bepalen in belangrijke mate de muziekstijl, de technieken die wel of niet gebruikt worden. Kerkliederen hebben totaal andere functies en doelstellingen dan amusementsmuziek. Dientengevolge gelden hier niet alleen andere normen en criteria, maar is het klinkend resultaat ook geheel anders.

Als doelstelling kan bijvoorbeeld geformuleerd worden dat een melodie 'de' mensen direct moet aanspreken omdat de liedtekst, de boodschap, zoveel mogelijk mensen moet bereiken. Muziek is dan allereerst gericht op het losmaken van emoties en op het scheppen van de juiste sfeer om mensen ontvankelijk te maken voor de tekst. De keuze wordt in dit voorbeeld sterk bepaald door een 'theologisch' motief: mensen werven voor het evangelie. Dit motief speelde o.a. een belangrijke rol bij het opwekkingslied van rond de eeuwwisseling.

Een ander motief bij het kiezen van een stijl kan zijn dat muziek een bepaalde trance moet bewerkstelligen, zodat zij een middel wordt om de eenheid met 'God' te ervaren. Een dergelijke situatie is niet alleen bij een paar extreem charismatische groeperingen aan te treffen, maar ook bij de New Age-beweging.

In de tweede plaats moet opgemerkt worden dat men bij het beoordelen van muziekstijlen nooit volstaan kan met het hanteren van muziektheoretische criteria. Muziek staat namelijk nooit los van allerlei religieuze en maatschappelijke processen en situaties. Anders gezegd: elke muziekstijl brengt een bepaald buiten-muzikale context met zich mee. Dit is met een voorbeeld eenvoudig te verduidelijken: toen in de jaren zestig 'jeugdkerken' zich wilden distantiëren van de 'traditionele' kerk, moest ook de traditionele kerkmuziekpraktijk het veld ruimen ten gunste van bijvoorbeeld een combo. Een orgel deed hen bijvoorbeeld te sterk denken aan de kerk van vroeger.

Concreet betekent dit dat het gebruik van een bepaalde stijl pas tot z'n recht kan komen, wanneer ook de bijbehorende context geaccepteerd wordt. Om een extreem voorbeeld te noemen: zou (christelijke) popmuziek als liturgisch bruikbare muziek geaccepteerd worden, dan zal dit automatisch betekenen dat de bijbehorende popcultuur (o.a. de wijze van 'performance') in de kerkdienst terecht komt. Anders zal de muziek zelfs de 'fans' niet overtuigen.

Uit het bovenstaande is duidelijk dat de keuze voor gewenste muziekstijlen (en in het verlengde daarvan: voor melodieën) niet afgedaan kan worden met de opmerking dat 'smaken nu eenmaal verschillen': de één houdt nu eenmaal van 'klassiek' terwijl de ander hardrock prefereert. Muziek zweeft niet boven onze maatschappij als een autonome grootheid, waarmee opvattingen en denkbelden op diverse buiten-muzikale gebieden geen relatie zouden hebben.

Wat 'smaak' betreft, kan bovendien opgemerkt worden dat dit criterium bij het beoordelen van kerkliedmelodieën eenvoudig weg niet kan functioneren. Al was het alleen al omdat de Gereformeerde Kerken dan aan zo'n 120.000 verschillende 'smaken' tegemoet zouden moeten komen. Bovendien blijkt keer op keer dat niets zo beïnvloedbaar (en dus veranderlijk) is als 'smaak'. Wat in de volksmond 'smaak' genoemd wordt, is voor het grootste gedeelte een kwestie van 'aangeleerd gedrag' en 'luisterervaring'. Er bestaat een relatie tussen 'mooivinden' en 'vertrouwd zijn met'. Zo is de Westerse mens doorgaans niet vertrouwd met Chinese muziek; hij begrijpt die muziek niet en geeft er dientengevolge een negatief esthetisch oordeel over. In de praktijk kan iedereen waarnemen, dat toename van vertrouwheid met bepaalde muziek veelal gepaard gaat met een stijgende waardering.

Tenslotte is er naar onze mening een ander waardevolle criterium, dat mede bepalend moet zijn voor onze keuze van muziek in de eredienst. De kerk heeft altijd beleden dat er één christelijke kerk van alle tijden en plaatsen bestaat, waarvan zij onderdeel uitmaakt. Deze gedachte heeft in de christelijke kerk ook altijd vorm gekregen doordat voortdurend teruggerepen werd op de kerkmuziek van voorgaande tijden. Hoeveel eigen inbreng men ook had, steeds weer blijkt de kerk zich bewust was dat er een kerklied-traditie voortgezet moest worden.

Zelfs in de Reformatie, waarin op veel gebieden grondig afstand genomen werd van ideeën en gebruiken van de Middeleeuwse kerk, zien we dat aansluiting gezocht werd bij de kerk van voorgaande eeuwen. Dit gold niet alleen voor Luther, maar ook voor Calvijn. Zo werd voor een aantal Geneefse melodieën een roomse hymne- of sequensmelodie als voorbeeld gebruikt. Andere melodieën zijn waarschijnlijk zonder aanwijsbare gregoriaanse voorbeelden gecomponeerd. Wel maakte men ook bij deze melodieën gebruik van karakteristieke melodieformules, die eigen waren aan de modi waarvan het gregoriaans zich bediende.⁴⁶

In de twintigste eeuw zien we dat het opnieuw ontdekte oude kerklied de inspiratiebron werd voor een vloed aan voortreffelijke nieuwe melodieën, die een waardige voortzetting zijn en willen zijn van de oudkerkelijke traditie. Beperken we ons tot het Nederlandstalige grondgebied dan zijn namen te noemen van Ignatius de Sutter, Jan Boeke, Frits Mehrkens, Willem Vogel, A.C. Schuurman en vele anderen. De melodieën verraden niet alleen hun twintigste eeuwse herkomst, maar ook een verbondenheid met de kerkelijke traditie.

Met bovenstaande willen we maar aangeven dat het beoordelen en het kiezen van melodieën minder neutraal is dan soms gedacht wordt. Bij de keuze van melodiegenres zijn altijd

---

⁴⁶ De theorie van O. Douen, dat voor de Geneefse melodieën gebruik is gemaakt van wereldlijke wijsjes, is de laatste decennia grondig weerlegd. Het zou ook niet in Calvijns opvattingen over de gewenste kerkliedmelodieën gepast hebben. Calvijn wenste melodieën die juist anders waren dan de wereldlijke (wereldse) liederen. Hij stelde dat de mens in de eredienst verschijnt voor God en zijn engelen en er daarom andersoortige melodieën gebruikt moesten worden. De kerkliedmelodieën moesten 'poids et majesté' (gewicht en grootheid) hebben en mochten niet 'legier & volage' (lichtzinnig en wispelturig) zijn.

niet-muzikale factoren in het geding. Ook zijn er altijd buiten-muzikale consequenties aan verbonden.

Er is ons inziens maar één methode die garandeert dat de kerk in deze tijd niet blind hoeft te varen op intuïtie en niet overgeleverd is aan (dikwijls tijdelijke) muzikale voorkeuren van deze of gene groep binnen de kerk. Die methode bestaat hieruit dat geprobeerd wordt uit de geschiedenis van het kerklied richtlijnen voor het beoordelen van melodieën te distilleren. Nu kent de geschiedenis van het kerklied goede en slechte tijden. Onder 'goede tijden' verstaan wij de perioden waarin recht werd gedaan aan de inhoud, functies en doelstellingen, die in de Schrift aan het lied worden gegeven. Hier is met name relevant dat in een kerklied het 'gedenken van Gods Naam' (zie paragraaf 8.3) in het centrum stond. Dit betekent automatisch dat in 'goede tijden' aan de tekst het primaat werd gegeven en dat de melodieën zich richtten op de tekst. Met andere woorden: het lied werd gezien als een onlosmakelijke eenheid van tekst en melodie, waarbij de melodie geen zelfstandige grootheid was, die los van de tekst functioneerde.

Deze opvatting is bijvoorbeeld aan te treffen bij Calvijn. In de hierboven genoemde voorrede uit 1543 schrijft hij dat de melodie functioneert als trechter voor het woord, zoals men wijn met behulp van een trechter in een vat giet. ('...comme par un entonnoir le vin est jeté dedans le vaisseau...'). Een kerkliedmelodie moest zich in de eerste plaats richten naar de inhoud van de tekst ('convenable au sujet'). Ook Luther hechtte grote waarde aan een nauwe relatie tussen tekst en melodie. We citeerden hierboven al de voorrede op *Christliche Gesänge, lateinisch und deutsch, zum Begräbnis* (1542) waarin Luther zegt dat muziek 'dem lebendigen, heiligen Gotteswort angezogen' wordt en dat wij 'sein heiliges Wort, welches mit süßem Gesang ins Herz dringt, gebessert und im Glauben gestärkt werden.'

Als eerste criterium voor het beoordelen van melodieën kan dus gelden dat de melodie zich richt naar de tekst. Het criterium is geen pleidooi voor 'programmatische' muziek, waarbij melodie de tekst in tonen *uitbeeldt*. Om een paar extreme voorbeelden te noemen: bij programmatische muziek zou het onweer uit Psalm 29 muzikaal uitgebeeld worden of zou de mus uit Psalm 84 te horen zijn.

Evenmin betekent het dat een goede kerkliedmelodie een 'sfeertje' moet scheppen die passend gevonden wordt bij de tekst. Een goede kerkliedmelodie is er niet op gericht een 'sfeer' te creëren, en evenmin om de tekst met muziek te illustreren. In feite gaat het hier om oppervlakkige verbanden tussen tekst en melodie. Een goede kerkliedmelodie gaat op een andere wijze met de tekst om. Een kerkliedmelodie is erop gericht de woorden te 'presenteren', de inhoud van de tekst te ondersteunen en te intensiveren. Dit kan op verschillende wijzen gebeuren.

Eén en ander kan het best verduidelijkt worden met behulp van een aantal voorbeelden. In het Geneefse psalter spelen bij het tot stand brengen van een goede woord-toonrelatie de acht modi ('kerktoonsorten') een belangrijke rol. Zo werden bijvoorbeeld de zogenaamde 'mixolydische' modi gebruikt bij teksten waarin sprake was van hemel, uitspansel, uitgebreidheid en van de verhevenheid en grootheid van God. Vandaar dat o.a. bij de Psalmen 15, 27, 30, 44, 46, 57, 93, 103 een mixolydische melodie gebruikt is.

Psalm 22 heeft een melodie in de zogenaamde hypodorische modus. Deze modus werd doorgaans gebruikt bij teksten waarin sprake is van verdrukking, angst, benauwdheid en waarin God als Redder wordt aangeroepen (vgl. bijv. ook Ps. 7, 23, 28, 61, 77, 86).

Een overbekend voorbeeld uit de lutherse traditie is Luthers lied 'Ein feste Burg'. De 'lydische' ('ionische') modus van de melodie en het gebruikte ritme (kort-lang) aan het begin van de regels 1 t/m 4 en 9 ondersteunen het verkondigende karakter van de tekst (vgl. ook Gezang 12 uit het *Gereformeerd Kerkboek*). Het verschil met de melodieën, die Luther bij gebedsteksten gebruikte, wordt duidelijk wanneer Gezang 5 of 27 uit het *Gereformeerd Kerkboek* naast de melodie van Gezang 12 of 34 gelegd worden.

Als tweede criterium voor melodieën kan geformuleerd worden dat kerklied-melodieën in de

regel éénstemmig, onbegeleid gezongen kunnen worden. Dat wil zeggen: een goede kerkliedmelodie is in principe niet afhankelijk van harmonieën en komt ook zonder begeleiding tot haar recht. Met name de melodieën uit de Middeleeuwen tot en met de 16de eeuw kunnen hier als voorbeeld functioneren. Eén van de uitgangspunten was dat de melodieën als op zichzelf staande, afgeronde composities konden functioneren.⁴⁷ Achterliggende gedachte was eveneens dat de melodie drager van de tekst is, dat de melodie de tekst intensiveert, dat melodie en tekst dus een perfecte eenheid moeten vormen. Vandaar dat je niet het gevoel mocht hebben dat zonder begeleiding er iets wezenlijks weggelaten werd. In de eeuwen na de Reformatie ging men muziek steeds sterker koppelen aan het menselijke gevoelsleven. Voor het kerklied betekende dit dat de melodie niet primair beschouwd werd als drager van de tekst, maar als opwekker van religieuze emoties. Binnen deze context paste ook de aandacht voor de harmonie, die gezien werd als het muzikale uitdrukingsmiddel bij uitstek voor het weergeven van menselijke gevoelens. In deze tijd ging men melodieën sterk vanuit de harmonieën benaderen. Er werden melodieën geschreven die afhankelijk waren van bijbehorende harmonieën. Voorbeelden van dergelijke melodieën uit het *Gereformeerd Kerkboek* zijn de gezangen 2, 11, 15, 19, 26b, 31 en 32.

Om misverstanden te voorkomen is het zinvol er op te wijzen dat dit criterium een *richting* aanwijst en geen Wet van Meden en Perzen is. In het verleden zijn ook goede melodieën geschreven die eigenlijk niet voldoen aan het geformuleerde criterium. Toch is het criterium bruikbaar. Met name omdat in de kerkdiensten van de Gereformeerde Kerken niet meerstemmig gezongen wordt, en de nadruk dus per definitie ligt op de eenstemmigheid. Bovendien is het wenselijk dat het zingen van kerkliederen niet afhankelijk is van (instrumentale) begeleiding, omdat zij ook gezongen willen worden op momenten dat er geen begeleiding mogelijk is.

8.6.5 De criteria in de praktijk

Wanneer de Gereformeerde Kerken zich – ook wat haar lofprijzing betreft – verbonden weten met de algemene, apostolische kerk, dan spreekt vanzelf dat zij ook inzake het kerklied met (kerk)historisch besef willen handelen. Wanneer bovendien onderschreven wordt dat kwaliteit en duurzaamheid van liederen vanzelfsprekende doeleinden zijn, dan achten deputaten het van fundamenteel belang dat deskundigheid bij het beoordelen en redigeren volop erkend en ingeschakeld wordt. De noodzaak hiervan hebben we in de bovenstaande paragrafen duidelijk willen maken. Voor het objectief (niet intuïtief) herkennen en beoordelen van kerkliederen is kennis van Schriftgegevens (betreffende de eredienst en het lied) van kardinaal belang. Eveneens is het van wezenlijk belang dat men kennis heeft van, en vertrouwd is met het kerklied van de kerk uit de afgelopen 20 eeuwen. Zowel tekstueel/muzikaal als wat haar theologische en (kerk-)historische achtergronden betreft. Tenslotte hebben we geprobeerd duidelijk te maken dat er nooit (waterdichte) criteria te formuleren zijn, waardoor voor iedereen duidelijk wordt wat wel en wat niet een goed kerklied is (zie paragraaf 8.6.1). Juist omdat dit onmogelijk is, wordt de noodzaak van deskundigen op het gebied van het kerklied des te duidelijker.

Bij de bezinning op het kerklied (en de gezangbundel) is de vraag belangrijk of er een werkbare strategie ontwikkeld kan worden, die bovendien het best garandeert dat de traditie, kwaliteit en duurzaamheid van het kerklied gewaarborgd worden. Naar onze overtuiging bestaat deze strategie hieruit dat het beoordelen, schrijven en redigeren van liederen in de eerste plaats overgelaten wordt aan personen die op de verschillende deelgebieden deskundig zijn.

Een dergelijk pleidooi is geen noviteit en het volgen van de voorgestelde werkwijze evenmin. Ook voor Calvijn was het vanzelfsprekend dat ambachtslieden (theologen, dichters en kerkmusici) ingeschakeld werden voor het vervaardigen van kerkliederen. Problemen

---

⁴⁷ Hiermee is niet gezegd dat in de melodieën uit de Reformatie geen invloeden van de meerstemmigheid aan te treffen zouden zijn.

daarmee zijn pas in de negentiende eeuw ontstaan. Een dichter of musicus werd zowel binnen als buiten de kerk gezien als iemand die doelbewust afscheidde van het 'gewone volk'. De kunstenaar leefde en werkte in een ivoren toren en praatte dus (letterlijk) over de hoofden van de 'gewone man' heen. Dichters en musici waren mensen die zich alleen met hun eigen innerlijk, hun eigen gevoelens bezighielden. Voorzover zij niet uitsluitend allerlei religieuze en ideologische boodschappen wilden verwoorden, was hun streven voornamelijk esthetisch gericht. Goede kunst was kunst waarin het innerlijke van de kunstenaar op esthetisch fraaie en originele wijze werd gepresenteerd. Om dat doel te bereiken had de kunstenaar vrijheid nodig. Je kon hem niet binden aan bepaalde normen, zoals het berijmen van een Psalm waarbij de grondtekst geëerbiedigd moest worden.

Ongetwijfeld is deze opvatting nog van toepassing op een groep dichters, musici en componisten uit onze tijd. Toch moet hier gewezen worden op het feit dat tegenwoordig een ander aspect van het kunstenaarschap primair benadrukt wordt: een dichter, componist, musicus is iemand die professioneel om kan gaan met zijn materialen. De (kerklied-)dichter bijvoorbeeld weet de gereedschappen te hanteren, die nodig zijn om een goede (kerkelijke) tekst te schrijven. Hij weet de juiste woorden te vinden, kan de reikwijdte van de gebruikte woorden inschatten, etcetera. Hij beheerst als ambachtsman het métier, zoals een architect zijn vak beheerst en weet hoe je een gebouw in elkaar moet zetten. Vandaar dat deputaten de mening zijn toegedaan dat zeer zorgvuldig omgegaan moet worden met het wijzigen van bestaande liedteksten.

Hetzelfde geldt ook voor personen die gespecialiseerd zijn op het gebied van de kerkmuziek. Ook hier gaat het er niet om dat deskundigen hun eigen, autonoom geformuleerde normen willen hanteren en opleggen aan de gemeente. De deskundigen op dit gebied ontlenen hun maatstaven in belangrijke mate aan hetgeen in de geschiedenis wel en niet waardevol is *gebleken*. Zij hanteren maatstaven die de kerk voor een groot deel zelf in het verleden ontwikkeld heeft.

Hierboven is gesteld dat bij ontwikkelingen op het gebied van het kerklied altijd buitenmuzikale (bijv. theologische en maatschappelijke) factoren in het spel zijn. Van een deskundige mag verlangd worden dat hij van deze factoren op de hoogte is, dan wel: kan komen. Hij moet kunnen aangeven wat de achterliggende context en de reikwijdte was van bepaalde keuzen en voorkeuren. Dit kan voor de huidige situatie, waarin keuzen opnieuw gemaakt moeten worden en voorkeuren bestaan, verhelderend werken.

Een deskundige is in staat iets als 'goed' te herkennen, ook al heeft het niet zijn persoonlijke voorkeur. Elke deskundige, bijvoorbeeld de neerlandicus of musicoloog, heeft zijn eigen voorkeuren, wat echter niet betekent dat hij alles wat daar niet toe behoort als 'slecht' bestempelt.

Om te zien of een lied levensvatbaar is (kwaliteit heeft en duurzaam is), zal altijd een beroep op de gemeente gedaan moeten worden. Zij bepaalt uiteindelijk welk lied wel en welk lied niet bruikbaar is. Of een lied een goed kerklied is, zal per slot van rekening altijd in de praktijk moeten blijken. De rol van deskundigen is de levensvatbaarheid van een lied vooraf te peilen en zo goed mogelijk te garanderen. Bovendien mag van hen verwacht worden dat zij de kerken dienstbaar zijn door het geven van informatie, zodat de kerken verder vertrouwd kunnen raken met kerkliederen. Concrete voorstellen betreffende de te volgen werkwijze zullen wij in paragraaf 8.8 formuleren.

8.7 De gezangbundel

8.7.1 Mogelijkheid en wenselijkheid uitbreiding gezangbundel

De Generale Synode van Ommen gaf het deputaatschap de opdracht 'onderzoek doen naar de wenselijkheid en mogelijkheid van uitbreiding van de gezangenbundel, met bezinning op de uitgangspunten waaraan een dergelijke uitbreiding moet voldoen.'

Wat betreft de *mogelijkheid* om de gezangbundel uit te breiden, heeft de Generale Synode van Ommen het antwoord eigenlijk zelf al gegeven. Bij de gronden merkt zij op: 'van de schat aan geestelijke liederen met schriftuurlijke inhoud die in de loop van de kerkgeschie-

denis is ontstaan of nog steeds ontstaat, zou in onze gezangbundel meer gebruik gemaakt kunnen worden.'

Of uitbreiding van de huidige gezangbundel *wenselijk* is, hangt af van de vraag wat de kerken met de gezangbundel beogen. Hierbij is allereerst de vraag van belang waarvoor een gezangbundel samengesteld wordt. Men kan zich uitsluitend richten op de kerkdiensten en zich bij het selecteren laten leiden door de vraag welke liederen eventueel in de eredienst gebruikt kunnen worden. In dit geval moet bekeken worden of de gezangbundel voor gebruik in de eredienst voldoet. Mist de bundel nog gezangen voor bepaalde gelegenheden? De andere mogelijkheid is dat men uit gaat van het hele kerkelijke leven, waarvan de kerkdienst het centrum vormt. In dat geval is niet uitsluitend de bruikbaarheid van liederen voor de eredienst het criterium.

Deputaten achten de situatie dat een gezangbundel uitsluitend gezien en gebruikt wordt als een bundel voor de kerkdiensten, niet wenselijk en correct. Terecht wordt in de Gereformeerde Kerken benadrukt dat de kerkdiensten het centrum van het kerkelijk leven vormen. Vanuit de erediensten ontplooit zich het gemeentelven. Er wordt veel waarde gehecht aan een situatie waarin de 'zondag' niet losgekoppeld wordt van de 'maandag'. De kerk bestaat niet alleen wanneer Gods volk samenkomt voor de eredienst. Wanneer het correct is dat de kerk bestaat om Gods lof op aarde te verkondigen (zie de schriftgegevens in paragraaf 8.3.2), dan spreekt het vanzelf dat de kerk haar leden een gezangbundel geeft om niet alleen op zondag maar ook door de week de gezongen lofprijzing gaande te houden. Een gezangbundel moet bijvoorbeeld ook kunnen functioneren in de huiselijke eredienst en daarom kunnen liederen voor 'huiselijk gebruik' (bijv. voor en na het eten, gezongen avondgebeden) zonder bezwaar opgenomen worden, ook al is de bruikbaarheid voor de eredienst (of andere kerkelijke samenkomsten) nihil.

Anders gezegd: evenals de gesproken gebeden voor niet-liturgische gelegenheden in het *Gereformeerd Kerkboek* (pag. 568-572) een plaats hebben gekregen, zouden gezongen gebeden voor niet-liturgische gelegenheden in de gezangbundel opgenomen kunnen worden.

Dat er duidelijk behoefte is aan meer liederen, is gebleken uit de populariteit van de *E&R-bundel* (het liedboek van de Vereniging Evangelisatie & Rekreatie) uit 1990. Deze bundel wordt momenteel niet alleen bij evangelisatie-bijeenkomsten gebruikt, maar ook op gemeentevergaderingen, wijkavonden, samenzangavonden en op gereformeerde scholen.

De populariteit van de bundel geeft aan dat er volop gezongen wordt, hetgeen alleen maar positief te waarderen is. De populariteit geeft eveneens aan dat de gezongen lofprijzing door de week door de kerken tot nu toe wordt overgelaten aan particulier initiatief, in dit geval van een vereniging.

Wanneer deze situatie in de toekomst blijft voortbestaan, omdat de huidige gezangbundel niet herzien wordt, betekent dit dat de kerken geen enkele greep meer hebben op het theologisch, dichtelijk en muzikaal gehalte van de liederen die kerkleden door de week gebruiken. Men kan er dan op wachten dat dit z'n uitwerking gaat hebben op het lied van de kerk, zoals dat in de erediensten gebruikt wordt. Deze ontwikkeling is al te signaleren. Naast (goede) kerkliederen staat in de *E&R-bundel* namelijk een overvloed aan liederen die tot het genre van de opwekkingsliederen behoren. Deze liederen zullen hun waarde hebben bij evangelisatie-activiteiten. In de praktijk blijkt echter dat ook bij andere gelegenheden de opwekkingsliederen uit de bundel volop favoriet zijn. Het gevaar dat dit liedgenre als 'standaard' voor het lied van de kerk aangemerkt gaat worden, is niet denkbeeldig. Integendeel, hier en daar is het al waar te nemen. Overigens is niet zelden waar te nemen dat de waardering voor dit liedgenre gepaard gaat met weinig animo voor (de inhoud van) de Psalmen. Wanneer door de week het 'traditionele' lied van de kerk volledig op de achtergrond raakt, zal dit vroeg of laat gevolgen hebben voor het lied dat in de kerkdiensten gezongen gaat worden.

Uit hetgeen door ons in dit hoofdstuk naar voren is gebracht, zal duidelijk geworden zijn dat naar onze overtuiging de Gereformeerde Kerken mede verantwoordelijk zijn voor het voortbestaan van het lied van de algemene christelijke kerk.

Hierbij willen wij twee opmerkingen maken. In de eerste plaats is het zinvol op te merken dat ons niet de situatie voor ogen staat dat er naast de officiële kerkelijke liedbundel geen andere bundels gebruikt zouden kunnen of mogen worden. De geschiedenis heeft inmiddels wel duidelijk gemaakt dat er buiten het officiële gezangboek altijd liederen gebruikt worden. Het kan echter niet zo zijn dat – afgezien van de kerkdiensten – in het kerkelijk leven de officiële liedbundel massaal genegeerd wordt. Wanneer dit gebeurt, moet er iets aan de hand zijn. Wij zijn er van overtuigd dat een belangrijke oorzaak is dat de huidige gezangbundel niet voldoet. Kennelijk heeft de bundel tekorten die het gebruik in het kerkelijk leven in de weg staan.

In de tweede plaats willen wij opmerken dat 'onbekendheid' met de liedtraditie van de kerk een zeer belangrijke oorzaak is dat gegrepen wordt naar andere liedgenres. De afgelopen jaren zijn veel zangavonden (zowel plaatselijk, regionaal als landelijk) georganiseerd waarin onbekende kerkliederen aangeleerd en gezongen werden. Uit de reacties blijkt dat deze liederen bijzonder gewaardeerd worden. De opmerking, die soms gemaakt wordt, dat hedendaagse kerkleden niet meer uit de voeten kunnen met kerkliederen (of ze nu uit de derde of de twintigste eeuw stammen), wordt weersproken door de praktijk. Voorwaarde is wel dat er mogelijkheden geboden worden dat men kennis kan maken met deze liederen. Ook is noodzakelijk dat duidelijk gemaakt wordt wat een kerklied is, hoe dat lied er naar inhoud en vormgeving uitziet, wat haar doelen en functies zijn. We zullen hierover nog spreken in paragraaf 8.8.

Voor de wenselijkheid om de huidige gezangbundel uit te breiden zijn meer argumenten te noemen. De Generale Synode van Ommen stelt in grond 2.3: 'het ontbreekt in de gezangbundel aan liederen die speciaal gemaakt zijn met het oog op het amen van de gemeente, de doop, de openbare geloofsbelijdenis, het avondmaal, het huwelijk en de bevestiging in het ambt.' Dat liederen voor deze gelegenheden inderdaad ontbreken in de huidige bundel, is door iedereen waar te nemen. Niet helemaal duidelijk is overigens wat de synode bedoelt met liederen die 'speciaal gemaakt zijn met het oog op het amen van de gemeente'. Wij gaan er vanuit dat bedoeld wordt op melodieën en melodische formules om het woord 'amen' te zingen. Het is niet gebruikelijk en correct om dit een 'lied' te noemen. We maken deze opmerking omdat hierdoor duidelijk wordt dat het zeggen of zingen van liturgische acclamaties (als 'hallelujah', 'amen' of 'maranatha') door de gemeente niet onder artikel 67 van de Kerkorde valt.

Niettemin zou het goed zijn wanneer in het kerkboek de manieren waarop liturgische acclamaties gezongen kunnen worden, zouden worden opgenomen. Omdat het geen 'liederen' betreft, zou dit niet in een gezangbundel, maar bij de orden van dienst afgedrukt moeten worden.

Voor wat de eredienst betreft, bevat de huidige gezangbundel geen liederen die gebruikt kunnen worden bij de bediening van sacramenten, de huwelijksbevestiging, de openbare geloofsbelijdenis en de bevestiging van ambtsdragers. Uiteraard zijn er wel enkele psalmen of delen daaruit die gebruikt kunnen worden, maar nieuwtestamentische liederen voor de genoemde gelegenheden ontbreken.

Er vanuit gaande dat een gezangbundel ook door de week moet kunnen functioneren, zijn bovendien de volgende omissies te noemen: liederen voor de huiselijke eredienst (bijv. bij het eten), liederen voor tijden van rouw (begrafenisbijeenkomsten) en liederen voor de jaarwisseling. Tevens is het ons inziens wenselijk wanneer er liederen in de bundel worden opgenomen, die door kinderen gezongen kunnen worden. Bovendien is er voor diverse gelegenheden een te beperkt aantal gezangen voorhanden. We wijzen op de morgen- en avondliederen. Het huidige kerkboek heeft één morgenlied en twee avondliederen.

Ook is te wijzen op het beperkt aantal gezangen bij de christelijke feesten. Afgezien van de nieuwtestamentische cantica en het 'Ere zij God' treffen we in het kerkboek slechts één kerstlied aan: 'Dit is de dag die God ons schenkt'.⁴⁸ Het kerkboek bevat maar drie paasliede-

---

⁴⁸ Het lied 'Wie soll ich dich empfangen?' van P. Gerhardt (Gezang 10/13) is een adventslied.

ren: Gezang 19 (Halleluja, lof zij het Lam),⁴⁹ 20 (In het vroege morgenlicht) en 21 (Nu triomfeert de Zoon van God).⁵⁰ Het aantal hemelvaartslie­deren bedraagt eveneens drie: Gezang 23 (De dag der kroning is gekomen), 24 (De dag van onze vorst brak aan) en 25 (Wij knielen voor uw zetel neer).⁵¹ De huidige gezang­bundel kent twee pinksterliederen: Gezang 26 (Ja, de Trooster is gekomen) en 27 (O, Schepper, Geest woon in uw kerk).

Het is begrijpelijk dat de keuze over het algemeen als te beperkt wordt ervaren. Het gaat immers om jaarlijks terugkerende feesten, waarop met Kerst en Pasen twee of meer kerk­diensten belegd worden. Bovendien is te wijzen op de andere samenkomsten en gelegenhe­den (o.a. ook vieringen in familie- en gezinsverband) rond de feestdagen, waarbij behoefte is aan liederen die specifiek betrekking hebben op het feest. Ook deze samenkomsten zijn onderdeel van het kerkelijk leven, waarmee de kerken dus te maken hebben en waarmee zij o.i. rekening hebben te houden bij de samenstelling van de officiële gezangbundel.

Hierboven is er al enige keren de nadruk op gelegd dat ook uit de gezongen lofprijzing moet blijken dat de kerk uit de twintigste eeuw zich één weet met de kerk uit het verleden; dat zij de opdracht heeft die lofzang gaande te houden. Deze gedachte geeft niet alleen richting aan welk soort liederen als kerklie­deren aangemerkt moeten worden. Ook krijgt deze gedachte concreet gestalte doordat in de officiële gezang­bundel de gezongen lofprijzing van de kerk uit de afgelopen 20 eeuwen verdisconteerd wordt.

Wanneer we het huidige gezang­boek op dit punt bekijken, blijkt dat dichters uit de achttien­de en negentiende eeuw zeer sterk vertegenwoordigd zijn: van de 41 gezangen zijn meer dan twintig afkomstig uit deze twee eeuwen. Zoals in paragraaf 8.2 is gebleken, hebben de Gereformeerde Kerken nooit systematisch gezocht naar 'nieuwe' liederen. Bovendien is altijd onduidelijk gebleven op grond waarvan voorgestelde liederen werden afgewezen. Tenslotte bestond er grote onduidelijkheid en wispelturigheid ten aanzien van geformuleerde criteria.

In ieder geval heeft één en ander als resultaat gehad dat liederen uit de eerste 16 eeuwen van de christelijke kerk zeer sterk ondervertegenwoordigd zijn. Onder de talrijke hymnen van Aurelius Ambrosius, Aurelius Prudentius Clemens, Johannes Damascenus en Petrus Damiani moeten op z'n minst een paar gevonden kunnen worden, die een plaats in een gereformeerd kerkboek waardig zijn. Hetzelfde geldt voor de liederen van zeventiende eeuwse Nederlandse dichters. Te denken is aan liederen van de gereformeerde predikant­dichter Jacobus Revius en de dichters Gerbrand Adriaensz. Bredero en Joost van den Vondel.

Eveneens mist het huidige kerkboek liederen, die gerekend moeten worden tot het stan­daardrepertoire in het protestantisme.

We wijzen met name op liederen uit de lutherse traditie, die in het verleden ook binnen het calvinisme (buiten de eredienst) bekend en populair zijn geworden. Om slechts een paar (willekeurige) voorbeelden te noemen: 'Erhalt uns, Herr, bei deinem Wort', 'Christ lag in Todesbanden', 'Wer nur den lieben Gott lässt walten', 'Was mein Gott will, g'scheh allzeit' en 'Jesu, meine Freude'.⁵²

---

⁴⁹ Gezang 19 zou gezien kunnen worden als een algemeen loflied op de Drieënige God, waarin bovendien gerefereerd wordt aan zowel Kerst, Goede Vrijdag, Pasen, Hemelvaart en de Wederkomst. Door Is. da Costa is dit lied echter uitdrukkelijk bedoeld als 'paaschzang'.

⁵⁰ Gelet op de centrale noties en op de oorspronkelijke bedoeling van de dichter, kan Gezang 22 niet gerekend worden tot de paasliederen. In dit gezang is de centrale notie dat Jezus nabij is, dater een nauwe band met Hem is, ook in het stervensuur. Daarbij wordt het accent gelegd op het leven met Christus na de dood.

⁵¹ Hierbij moet aangetekend worden dat Gezang 25 van oorsprong geen hemelvaartslied is.

⁵² Vertalingen zijn o.a. te vinden in het *Liedboek voor de Kerken*, respectievelijk Gezang 310, 203, 429, 403 en 428.

Tenslotte zijn ook in deze eeuw talrijke kerkliederen gemaakt, waarvan in het kerkboek slechts vijf zijn opgenomen (drie van Lenze L. Bouwers, één van Anka Brands en één van Pieter Dinus Kuiper). Het is allesbehalve geloofwaardig dat onder de ontelbare nieuwe liederen van bijvoorbeeld Willem Barnard, Ad den Besten, Jan Willem Schulte Nordholt en Jan Wit geen enkele te vinden is die in het kerkboek opgenomen kan worden. Het is ook nooit duidelijk geworden waarom in het huidige kerkboek liederen van deze auteurs geen plaats hebben ontvangen.

8.7.2 Verantwoorde gezangen

Wel speelde bij de totstandkoming van het *Gereformeerd Kerkboek* een theologische kritiek op de achtergrond van diverse gezangen in het *Liedboek voor de Kerken* een rol. Algemeen gesproken ging het hierom: er is een hang naar drama, taal-theologie, mystieke beleving, een cyclische opvatting van het kerkelijk jaar, 'repetitie van het heilsgebeuren' en 'imitatie van Christus' heilswerk'.⁵³ Ook werd genoemd dat het lied geen zelfstandige verkondiging is (vergelijkbaar met of in plaats van de schriftlezing), maar een antwoord-functie heeft.

In het deputatenrapport *Herziening bundel Enige Gezangen*, aangeboden aan de Generale Synode van Kampen 1975 werd de eerste regel van het lied 'Kom Schepper Geest' gewijzigd in 'O Schepper Geest'. Deputaten noemden als argument: "Een mystieke invloed laat zich vermoeden. De Geest wordt losgemaakt van de Drie Personen en weggehaald uit de heilshistorische openbaring van Jezus Christus, die zijn Geest heeft uitgestort. Tot de Geest wordt geroepen alsof Hij nog moest worden uitgestort. Dit kan beslist niet gezien worden als een gebed om de voortgaande werking van de heilige Geest." Tegen dit lied zijn reeds bezwaren van gelijke strekking ingebracht bij de Generale Synode van Assen (1961), die door deputaten op de Generale Synode van Rotterdam-Delfshaven (1964-1965) als rechtmatig werden beoordeeld.

De vraag willen we toegespitst zo formuleren: kan de gemeente vandaag twee gezangen van Luther – namelijk 'O Heiland, kom, de wereld wacht' (*Liedboek* 122) en 'Kom Heilige Geest, Here God' (*Liedboek* 240) – wel verantwoord zingen? Zitten in deze gezangen een cyclisch denken over het heil en een actualisering van heilsfeiten ten koste van de heilshistorische voortgang?

We willen de keus voor deze liederen nader verantwoorden. Tegenover boven vermelde theologisch kritiek willen we in het algemeen opmerken dat

1. een kerklied naast het antwoordkarakter juist wel een verkondigende functie heeft of kan hebben (zie paragraaf 8.3.2);
2. de herhaling van de heilshistorie niet dwingend verondersteld hoeft te zijn;
3. het heilshistorisch aspect teveel tegen het heilsordelijke wordt uitgespeeld.

Wat onze keuze voor de liederen 'O Heiland, kom, de wereld wacht' (*Liedboek* 122) en 'Kom Heilige Geest, Here God' (*Liedboek* 240) betreft, menen we dat de inhoud van deze gezangen wel gedragen wordt door de al eerder in het rapport genoemde uitgangspunten bij de bezinning van het kerklied:

1. verankerd in de Schrift
2. gedenken van Gods daden
3. vorm van verkondiging.

Een christen, die psalmen zingt, identificeert zich op een bepaalde manier met de eerste zangen (zonder daarmee de heilshistorie te herhalen), en tegelijk actualiseert hij de Psalm in zijn eigen situatie. Hij gedenkt Gods daden uit het verleden met het oog op heden en toekomst (vergelijk paragraaf 8.3.1).

---

⁵³ Zie K. Deddens, 'Het nieuwe Liedboek I - III', in: *De Reformatie*, 49e jaargang nrs 14-16 (januari 1974).

Bij ons huidige Gezang 27 valt niet in te zien waarom we niet kunnen zingen 'Kom Schepper Geest' (omdat de Geest al gekomen is), terwijl we in één adem wel mogen zingen 'woon in uw kerk' (Hij woont er toch al eeuwen?!). Het gebed om de Geest is heilshistorisch zuiver en heilsordelijk zeer functioneel. In het kader van de toeëigening van het heil roepen we steeds weer de Geest te hulp (vergelijk het gebed om de Geest in het avondmaalsformulier).

We zingen vandaag de psalmen van David mee en identificeren ons met hem op een bepaalde manier, terwijl we de lijn naar Davids Zoon ontdekken en als christenen zingen in het nieuwe verbond. Dat kan allemaal omdat de dichters van de psalmen altijd zingen als leden van Gods ene volk, in – ook voor ons – herkenbare situaties en in het kader van wat God doet en gedaan heeft in het verbond, dat in Christus is vervuld.⁵⁴ Wanneer we bijvoorbeeld in Psalm 130 zingen: "Ik blijf de HEER verwachten", doen we dat omdat we uitzien naar Christus' tweede komst (vergelijk Romeinen 8:24, 25).⁵⁵

Op die manier gebruiken wij vandaag de adventsliederen en bereiden we al zingend de kerkelijke feestdagen voor, waarop we speciaal stilstaan bij de heilsfeiten. We trekken bij 'Jeruzalem' de lijn door naar de gemeente van Christus en bij Psalm 124 denken we – moeiteloos – ook aan de Vrijmaking van de kerk in 1944 en de bevrijding van Nederland in 1945.

In de adventsgezangen doen we als nieuwtestamentische gelovigen precies hetzelfde (vergelijk het lied 'O kom, o kom Immanuël' en de bede in Psalm 80 en 130). Zo heeft Luther bijvoorbeeld Psalm 46 en 130 geactualiseerd zonder in een vorm van cyclisch denken te vervallen. De heilshistorie wordt opnieuw beleden en in zekere zin heilsordelijk beleefd. Door gelovig de dagen van God te gedenken, slaat zo'n lied een brug tussen verleden en heden, zonder het verleden te gaan herhalen.

8.7.3 Rubricering gezangboek

In de opdracht van de Generale Synode van Ommen wordt gesproken over een *uitbreiding* van de huidige gezangbundel. In grond 2.4 wordt daarbij opgemerkt dat herziening en/of uitbreiding 'niet fragmentarisch en incidenteel' moet gebeuren, maar 'na en op grond van bezinning op deze uitgangspunten.' Om te zorgen dat een eventuele herziening en/of uitbreiding niet fragmentarisch en incidenteel gebeurt, is het zinvol te onderzoeken hoe de gezangen in de huidige bundel geordend zijn.

Wat dan direct opvalt is dat in de gezangbundel een (duidelijk aangegeven) rubricering ontbreekt. Wel wordt in de 'Inhoudsopgave' (*Gereformeerd Kerkboek* 296-297) voor de gezangen 7 tot en met 27 een indeling naar christelijke heilsfeiten gegeven, maar in de gezangbundel is deze indeling niet aangegeven. Bovendien blijkt dat in de huidige gezangbundel de plaatsing van liederen niet altijd doordacht is. Dat wil zeggen: er is niet altijd zorgvuldig gekeken naar de centrale noties, die in de liederen aan de orde komen, op grond waarvan een lied op bepaalde plek in het liedboek gezet werd. Een paar voorbeelden zullen we hieronder noemen.

Het aanbrengen van rubrieken is onder andere wenselijk om de volgende redenen:

1. Het brengt structuur aan in de soorten gezangen en geeft dus een handreiking om structuur aan te brengen in de gezongen lofprijzing, zowel in de publieke als huiselijke eredienst.
2. Het verhoogt de toegankelijkheid en bruikbaarheid van het liedboek.
3. Wellicht de belangrijkste reden: rubriceren betekent liederen interpreteren. Een rubricering wijst de gebruikers op welke zaken in het lied aan de orde komen, centraal staan. Een rubricering geeft dus ook aan hoe en wanneer je de liederen kunt gebruiken. Het werken met rubrieken heeft derhalve ook een didactische reden.

⁵⁴ Zie G. Kwakkel/B. Vuijk, *God's liedboek voor zijn volk*, Barneveld 1988, 13.

⁵⁵ Zie G. Kwakkel/B. Vuijk, *God's liedboek voor zijn volk*, 44.

Dit betekent dat het plaatsen van liederen nauw luistert en niet kan gebeuren op basis van bepaalde trefwoorden of zinnen. Door liederen in een bepaalde rubriek te plaatsen, geef je ze een bepaalde kleur. Ze worden door plaatsing in een rubriek geïnterpreteerd.

Wanneer dat zorgvuldig gedaan wordt, kan dat voor een goed begrip van het lied zeer verhelderend en verrijkend werken. Wanneer het niet zorgvuldig gedaan wordt, kan een lied behoorlijk verminkt worden; de zaken, die in het lied eigenlijk naar voren willen komen, kunnen flink ondermijnd of omgebogen worden. De zanger wordt dan ook op het verkeerde been gezet. Hij krijgt a.h.w. een verkeerde bril op, waardoor hij het lied alleen leest en kan lezen zoals het door de rubricering geïnterpreteerd wordt.

Een voorbeeld uit het *Gereformeerd Kerkboek* is in noot 46 al genoemd. Als typerend voorbeeld is ook te wijzen op het lied 'God, enkel licht' (Gez. 17). Dit gezang wordt gezien als een lijdenslied. In het kerkboek staat het immers bij de lijdensliederen (vgl. 'Inhoudsopgave pagina 296 en register op pag. 401). Kennelijk is men afgegaan op de 4de strofe. Wie echter niet op grond van 'steek-woorden' rubriceert, maar eerst luistert naar het complete lied, ontdekt dat we niet te maken hebben met een lied voor lijdenstijd (over het lijden van Christus). De titel, die Schubart boven het lied zette ('Um Reinheit') geeft aan welke noties in het gezang wél primair aan de orde komen. Het lied hoort dan ook thuis bij de gebeden voor alle dag.⁵⁶

Hetzelfde geldt bij het lied 'U, heilig Godslam loven wij' (Gez. 18). Dit lied hoort niet thuis bij de 'lijdensliederen', zoals het kerkboek wil. In het *huidige* kerkboek zou gezang 18 beter in de buurt van Gezang 35 of 41 geplaatst kunnen worden.

Kort samengevat: een goede rubricering komt de liederen en hun gebruik ten goede. Het komt dus ook ten goede aan de functies waarvoor liederen gebruikt worden. Een goede rubricering zorgt er ook voor dat de gezangbundel goed kan functioneren in het kerkelijke leven.

8.7.4 Soorten rubriceringen

Bij de rubricering van een gezangbundel zijn drie soorten denkbaar:

- A. een rubricering in hoofdzaak volgens 'tijd' (o.a. kerkelijk jaar).
- B. een rubricering in hoofdzaak naar 'thema', dat wil zeggen: naar dogmatische onderwerpen.
- C. Een mengeling van A en B.

Uit bundels, die de afgelopen eeuwen verschenen zijn, kan opgemaakt worden dat keuzen voor een bepaalde rubricering niet los stonden van het theologische 'klimaat' waarin de bundels ontstonden. In een rationalistisch tijdperk was het bijvoorbeeld niet vreemd dat het gezangboek *Evangelische Gezangen* (1806) een dogmatische rubricering kreeg. Dat de bundel *Godsdienstige liederen* (1886) van de Nederlandsche Protestantenvbond opent met een rubriek 'gemoedsleven', spreekt eveneens boekdelen. De aandacht voor het kerkelijke jaar, die onder invloed van de Liturgische Beweging begin deze eeuw nieuw leven ingeblazen werd, is terug te vinden in de eerste rubrieken van de *Hervormde Bundel* uit 1938.

Deputaten hebben een voorkeur voor een rubricering in hoofdzaak volgens 'tijd'. Een dogmatisch thematische rubricering zou benadrukken dat cognitieve kennis over God primair van belang is. Dat deze kennis van levensbelang is, staat uiteraard niet ter discussie. Daartoe hebben wij belijdenisgeschriften, catechisaties en bijbelstudieverenigingen. Echter, evenmin als een lied primair tot functie heeft om cognitieve kennis in te zingen, is een gezangbundel niet primair bedoeld als gezongen catechetisch onderwijs. Een gezangbundel moet functioneren in de *omgang* tussen God en zijn volk. Het gaat dan om de vraag hoe de kerk en haar leden op zondag en door de week *leven* met God. Dat houdt meer in dan

---

⁵⁶ J. Smelik, 'God, enkel licht', in: *Orgeldienst*, 21e jaargang nr. 4 1994, 78-84.

cognitieve bijbelkennis. Beter kan hier gedacht worden aan het bijbelse begrip 'kennen', dat wil zeggen: leven met God, Hem liefhebben en zijn daden opmerken. De rubricering van een gezangbundel zal o.i. moeten aansluiten bij dat 'leven met God' en niet bij wat wij 'leren óver God'.

Het begrip 'leven' impliceert 'tijd', die ten grondslag ligt aan rubricering A.

Eén van de grote nadelen van zuiver dogmatische/thematische rubricering is ook dat de gezangbundel niet de (publieke en private) eredienst als uitgangspunt heeft. Het is al een paar keer genoemd dat het kerkelijke leven zich ontwikkelt vanuit de kerkdiensten. Vanuit die gedachte is het niet logisch een gezangboek een dogmatische indeling te geven. Dat past niet bij de wijze waarop de gezangbundel in het gemeente-leven functioneert of zou moeten functioneren. Het kerkelijke leven wordt immers niet primair bepaald, beheerst of gestuurd door thematische onderwerpen, maar door de heilsfeiten die voortdurend (= kwestie van tijd!) gevierd worden (zie par. 8.3).

8.7.5 Voorstel rubricering gezangboek

Om een idee te geven welke rubricering ons voor ogen staat en welke liederen in deze rubrieken geplaatst zouden kunnen worden, heeft dit rapport als bijlage een 'voorbeeld-bundel'. De gezangen, die momenteel in het *Gereformeerd Kerkboek* staan, zijn in de rubrieken opgenomen, waarin ze o.i. geplaatst zouden moeten worden. Bovendien hebben wij bij elke rubriek een aantal liederen geselecteerd, die mogelijk in een toekomstig kerkboek opgenomen zouden kunnen worden. Wij hebben deze selectie ook gemaakt om aan te geven dat de mogelijkheid bestaat dat de huidige bundel uitgebreid kan worden. Tevens hebben we gezorgd dat ook liederen uit de eerste zestien eeuwen en de twintigste eeuw een volwaardige plaats hebben ontvangen. Er zouden o.i. veel meer liederen te noemen zijn. De lijst met liederen, die wij noemen, pretendeert niet dat daarmee het arsenaal aan bruikbare gezangen is uitgeput of dat er geen andere liederen als voorbeeld aangehaald konden worden. Met nadruk willen wij stellen dat het *aantal* liederen volstrekt willekeurig is. Het lijkt ons niet zinvol met voorstellen te komen over het aantal gezangen dat in een bundel moet, mag of kan staan.

Ons inziens zijn op dit moment bij het bepalen van de omvang van een bundel de volgende vragen relevanter:

- a. voor welke gelegenheden in het hele kerkelijke leven (zowel: thuis, kerkelijke vergaderingen als kerkdiensten) zijn liederen nodig.
- b. In hoeverre gaat een te grote omvang van een gezangbundel zorgen dat zelfs een goedwillende gemeente na circa 20 jaar en intensief gebruik nog steeds niet vertrouwd geraakt kan zijn met haar eigen liedboek.
- c. In hoeverre is het gezangboek een evenwichtige en duidelijke afspiegeling van het kerklied uit de afgelopen twintig eeuwen.

Met opzet is uitsluitend gekozen voor liederen uit officiële liedbundels van andere kerkgenootschappen. Dit had als voordeel dat de liederen wat de poëtische en muzikale aspecten betreft, niet beoordeeld hoefden te worden. Dit is immers al gebeurd door dichters, neerlandici en musicologen uit andere kerkgenootschappen. Wel hebben wij de liederen op hun (schriftuurlijke) inhoud beoordeeld.

Wat de rubricering betreft, zullen we hieronder de opname van elke rubriek afzonderlijk kort motiveren.

1. Bijbellieder: deze rubriek bevat a) liederen waarin een bijbelgedeelte 'vers voor vers' berijmd is, en b) vrije bewerkingen van een of meer Schriftgedeelten. Uiteraard komen in deze rubriek de berijmingen van liederen uit de Schrift. Deze zijn immers niet alleen geschikt om gezongen te worden, ze zijn er zelfs voor bestemd.

Het opnemen van 'Bijbellieder' als eerste rubriek in een gezangboek zou de volgende motivatie kunnen hebben: 1) daardoor wordt duidelijk dat de Schrift het begin- of vertrekpunt is voor al ons doen en laten, 2) de rubriek is de schakel tussen de berijmde bijbellieder en het psalmboek en de gezangen uit de volgende rubrieken. Evenals in het Psalter gaat het in

deze rubriek om aanwijsbare gedeelten uit de Schrift zelf.

2. Liturgische gezangen: liederen die – als ze gebruikt worden – op een vaste plaats en/of vast moment in de eredienst gezongen worden. Wanneer de kerken een orde van dienst volgens het 'ordinarium-model' zouden invoeren, zouden in deze rubriek de gezangen voor het Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus/Benedictus en Agnus Deï ondergebracht moeten worden. Dat deze rubriek als tweede in een bundel komt, heeft als achterliggende gedachte dat de eredienst het hart van het kerkelijk leven vormt. Een liedbundel moet allereerst liturgisch optimaal kunnen functioneren en vandaar uit ook naar het alledaagse leven.

3. Doop en Avondmaal: deze rubriek hoort o.i. gekoppeld te zijn aan de vorige. De bediening van sacramenten is een liturgische handeling.

4. Bijzondere kerkelijke gelegenheden: in deze rubriek zouden o.a. opgenomen kunnen worden: liederen voor bij 1) huwelijksbevestigingen (deze moeten immers kerkelijk bevestigd worden, KO art. 70), 2) de openbare geloofsbelijdenis⁵⁷ en 3) bevestiging van ambtsdragers.

5. Advent – 6. Kerst - 7. Lijdenstijd – 8. Pasen - 9. Hemelvaart – 10. Pinksteren

Hoewel de Gereformeerde Kerken in theorie het kerkelijk jaar niet kennen, blijkt dat zij in de liturgische praktijk wel de grote lijnen van het kerkelijk jaar volgen (Advent, Kerst, Lijdenstijd, Goede Vrijdag & Pasen, Hemelvaart en Pinksteren). Bovendien is deze rubriek functioneel voor heel het kerkelijk leven, waarbij o.a. te denken is aan de zangavonden en andere vormen van vieringen die in de tijd van de feesten plaatsvinden.

11. Eindtijd en eeuwig leven: waarom deze rubriek geplaatst is na de rubriek 'Hemelvaart en Pinksteren' zal voor zich spreken. In deze rubriek kunnen liederen geplaatst worden over het leven van de kerk (en haar leden) in de eindtijd, de wederkomst van Christus, sterven en opstanding.

12. Morgen- en avondliederen: deze rubriek is bijzonder zinvol omdat opname ervan aangeeft hoeveel belang de kerk hecht aan het 'dag in, dag uit' leven met God. Het is – evenals de rubrieken 5 t/m 7 betreffende het kerkelijk jaar – gestalte geven aan het schriftwoord dat de (onze) tijden in Gods hand zijn. De belangrijke plaats, die het morgen- en avondgebed (gesproken en gezongen) in het leven van de gelovigen inneemt, zijn vanuit de Schrift en geschiedenis voldoende bekend (joodse traditie, vroeg-christelijke gemeente). Men zou ook kunnen zeggen: deze rubriek is een kleinschalige (van dag tot dag) afspiegeling van de rubrieken 2 (van week tot week) en 5 t/m 7 (van jaar tot jaar). (Vergelijk ook de relatie tussen officieel-kerkelijke eredienst en de private eredienst – paragraaf 8.7.1)

13. Algemene liederen: Hierin worden gezangen opgenomen die bij diverse gelegenheden kunnen functioneren. De liederen zijn voor de kerkelijke en/of de huiselijke erediensten.

8.8 Conclusies en werkwijze

8.8.1 Conclusies

1. Het 'gedenken van Gods daden' biedt een goede ingang om het centrum en de essentie van kerkliederen aan te duiden.
2. De Schrift kent het lied diverse functies toe, die wel te onderscheiden, maar in de meeste gevallen niet te scheiden zijn. Het lied kan functioneren als lofprijzing, belijdenis, gebed, smeking en verkondiging.
3. Deze schriftuurlijke noties geven duidelijk richting aan de functies die het lied in de

---

⁵⁷ Hiervoor heeft het deputaatschap geen bruikbare liederen gevonden.

eredienst kan en mag hebben. Ook in de eredienst kunnen de functies tot uiting komen die bij conclusie 2 genoemd zijn. Welke functie(s) een lied op een bepaalde plaats in de eredienst heeft, wordt vooral bepaald door een combinatie van plaats in de orde van dienst en de inhoud van het lied.

4. Deputaten zijn van oordeel dat er volop mogelijkheden zijn de huidige gezangbundel uit te breiden. Het is wenselijk dat de bundel structureel verbeterd wordt door:
  - a. opname van meer liederen bij de christelijke feestdagen.
  - b. opname van liederen voor bij de sacramentsbediening, de openbare geloofsbelijdenis, huwelijksbevestiging, bevestiging ambtsdragers. (Dit uiteraard onder voorwaarde dat voor al deze gelegenheden goede liederen voorhanden zijn).
  - c. opname van liederen voor de huiselijke eredienst en voor bijzondere gelegenheden buiten de kerkdiensten.
  - d. opname van meer morgen- en avondliederen.
5. Het is wenselijk dat in de gezangbundel een duidelijke rubricering wordt aangebracht. Daarbij zal tevens aandacht besteed moeten worden aan de vraag in welke rubrieken de liederen uit de huidige bundel geplaatst moeten worden.
6. Voor het beoordelen van kerkliederen zijn geen waterdichte criteria te formuleren, die voor iedereen duidelijkheid scheppen over de vraag wat wel en niet een goed kerklied is.
7. Als algemeen uitgangspunt geldt dat nieuwtestamentische liederen naar inhoud en vorm aansluiten bij de liederen uit de Schrift. Specifiek voor een kerkliedtekst betekent dit dat de tekst schriftuurlijk en een volwaardig poëtisch produkt is. Voor de kerkliedmelodieën betekent dit dat aansluiting gezocht wordt met het traditionele kerklied.
8. Het is wenselijk – en voor de kwaliteit van het kerklied onontbeerlijk – dat bij het beoordelen en redigeren van kerkliederen deskundigen op de diverse deelgebieden de leiding krijgen.

8.8.2 Werkwijze

Voor een eventuele uitbreiding stellen deputaten de volgende werkwijze voor:

1. De in dit rapport voorgestelde voorbeeld-bundel, die wij de titel *106 Gezangen* geven, wordt voorlopig vrijgegeven voor liturgisch gebruik.
(Deputaten hebben inmiddels aan de Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied (ISK) toestemming gevraagd de geselecteerde liederen, waarvan de auteursrechten bij de ISK berusten, over te mogen nemen in de door ons voorgestelde bundel *106 Gezangen*. Deze toestemming heeft de ISK gegeven tijdens haar vergadering op 2 juni 1995.)
2. Er wordt een aparte (deskundige) gezangencommissie geformeerd, waarin hymnologen, musicologen, theologen, kerkmusici, neerlandici en (zo mogelijk) kerklieddichters zitting hebben. Uit bestaande liederen, die niet in het *Gereformeerd Kerkboek* staan, maken zij een eerste selectie. Eventuele suggesties vanuit de kerken kunnen meegenomen worden. Bij het selecteren worden behalve de in paragraaf 8.6.2 tot en met 8.6.4 genoemde aspecten, de volgende uitgangspunten gehanteerd:
  - Uit respect voor het origineel wordt in bestaande teksten en melodieën niet ingegrepen, tenzij veranderingen het lied als geheel ten goede komen, indien mogelijk in overleg met de auteur.
  - Bij vertaalde liederen wordt getracht zo dicht mogelijk bij het origineel te blijven, tenzij er dwingende redenen (bijv. poëtische) zijn dit niet te doen.
  - Leden van de commissie beoordelen niet hun (eventuele) eigen liederen. Hiervoor moet de commissie een regeling treffen.

3. De selectie wordt via de generale synode aan de kerken aangeboden. De keuze van de liederen wordt daarbij gemotiveerd. Eveneens wordt achtergrondinformatie bij de gekozen liederen gegeven. De synode geeft een oordeel of de liederen, zoals ze aangeboden worden, vrijgegeven kunnen worden voor gebruik in de eredienst. Eventuele wensen voor veranderingen in een lied, die door de synode naar voren worden gebracht, worden voorgelegd aan de gezangencommissie. De laatstgenoemde neemt de uiteindelijke beslissing over het wel of niet opnemen van de voorgestelde veranderingen.
4. De kerken krijgen gelegenheid tot het indienen op- en aanmerkingen over de vrijgegeven liederen. Deze worden door dezelfde gezangencommissie verwerkt. De uiteindelijke redactie van de liederen (tekst en melodie) berust bij de gezangencommissie, die één en ander in een rapport verantwoordt en aanbiedt aan de generale synode. De procedure genoemd bij punt 2 wordt gevolgd.
5. De generale synode spreekt zich uit welke gezangen wel en welke gezangen niet definitief in de eredienst gebruikt zullen gaan worden.
6. Ten aanzien van pas-geschreven liedteksten en/of melodieën kan deze commissie als eerste zeef fungeren. Het is voorstelbaar dat zij om de x-aantal jaren een bundel uitgeeft voor gebruik buiten de eredienst. In de praktijk kan dan blijken welke liederen levensvatbaar zijn.

8.8.3 Onderwijs

Volgens deputaten is het wenselijk dat herziening en uitbreiding van de gezangbundel gepaard gaan met het geven van informatie over het kerklied in het algemeen en de gekozen liederen in het bijzonder. Men kan nog zo'n mooie gezangbundel met de meest prachtige kerkliederen aan de kerken presenteren, maar wanneer men daarbij niet duidelijk maakt waarom en op grond waarvan gekozen is, zal de invoering moeizaam verlopen. Deputaten zijn van mening dat het kerkmuzikaal onderwijs en het goed aanleren van (nieuwe) kerkliederen niet mag afhangen van (hopelijk aanwezig) particulier initiatief. Het kerklied, de gezongen lofprijzing en de kwaliteit daarvan is immers een zaak die alle kerken aangaat. Die gezamenlijke verantwoordelijkheid kan op de volgende manieren concreet gestalte krijgen:

1. De 'commissie Gezangen' ontvangt van de synode de opdracht te zorgen dat er voor de kerken (achtergrond)informatie over het kerklied in het algemeen, (en eventueel over de kerkliederen die in het gezangboek opgenomen gaan worden) beschikbaar komt.
2. De 'commissie Gezangen' ontvangt van de synode de opdracht zogenaamde les-brieven te laten ontwikkelen ten behoeve van onderwijs op catechisatie en gereformeerde scholen. Daarbij zal de commissie hulp van externe onderwijsdeskundigen ingeroepen. In deze 'les-brieven' zou o.a. informatie gegeven kunnen worden over doel en functie van het kerklied, haar vorm en inhoud.
3. Om kerkleden de onbekende kerkliederen aan te leren en hen daarmee vertrouwd te maken, zouden mogelijkheden geschapen kunnen worden via regionale of plaatselijke zangavonden onder leiding van een deskundige de liederen aan te leren. Tijdens dergelijke avonden kan tevens achtergrondinformatie gegeven worden over de kerkliederen. Voor de praktische uitwerking van dit plan zou de synode de kerken kunnen aanbevelen een beroep te doen op de Vereniging van Gereformeerde Kerkorganisten (VGK), zo mogelijk in samenwerking met de Gereformeerde Organisatie voor Zang en Muziek (GOMZ).
4. Tenslotte vragen deputaten speciaal aandacht voor de organisten. In de Gereformeerde Kerken wordt de gemeentezang over het algemeen begeleid door amateur-organisten. Bij de verschijning van het *Gereformeerd Kerkboek* is gebleken dat deze organisten grote behoefte hebben aan deskundige ondersteuning. De VGK heeft de afgelopen jaren diverse

cursussen voor amateur-organisten georganiseerd, waarin het begeleiden van de gemeentezang uitvoerig besproken werd. Deze cursussen bleken in een grote behoefte te voorzien. Deze behoefte zal alleen maar groter worden, wanneer de gezangbundel uitgebreid wordt, c.q. wanneer meer liederen voor liturgisch gebruik vrijgegeven worden. Het zal duidelijk zijn dat het voor organisten, die op hun taak berekend zijn, een eerste vereiste is om gemeentelieden de nieuwe melodieën goed en zonder problemen aan te leren. Vanuit deze optiek zou het goed zijn, wanneer de synode de kerken aanbeveelt te zorgen dat hun organisten van de aangeboden cursussen gebruik maken en op deze wijze deskundige voorlichting en hulp ontvangen.

8.9 Selectie literatuur

1. C.P. van Andel, *Tussen de regels*. De samenhang van kerkgeschiedenis en kerklied. 's-Gravenhage 1982.
2. W. Blankenburg, "Der gottesdienstliche Liedgeang der Gemeinde," in: *Leiturgia*, Handbuch des Evangelischen Gottesdienstes, Band IV. Kassel 1961, p. 560-659.
3. idem, "Kann Singen verkündigung sein?" in: *Kirche und Musik* (Gesammelte Aufsätze zur Geschichte der gottesdienstlichen Musik) 1979, p. 298-313.
4. idem, Artikel "Gemeindesang B" in *Musik in Geschichte und Gegenwart IV*, 1955 p. 1649 e.v.
5. F. Blume, *Geschichte der evangelische Kirchenmusik*, Kassel-Bael [etc] ²1965.
6. J.H. Gunning J.Hz., *De Gezangenkwesitie in de Nederd. Hervormde Kerk*, Utrecht 1910.
7. A.C. Honders (red.), *Klinkend geloof*, 's-Gravenhage 1978.
8. J. Kamphuis, *Juda's Hallel*, Goes 1993.
9. P.G. Kunst, *Kerkzang in de Nederlanden*. Kampen 1981.
10. J.R. Luth, *Daer wert om 't seerste uytgekreten...*, Kampen 1986 (2 dln).
11. idem, 'Hymnologie en Theologie.' In: *De Reformatie*, 63/15,16 (januari 1988).
12. idem, 'De toekomst van het kerklied', in A. Schipper, *Weerklank*, (themanummer *Woordwerk*) Jaargang 10 nummer 40, december 1992, 148-154.
13. J. Smelik, "Psalmen en Gezangen uit het Gereformeerd Kerkboek," in: *Organist en Eredienst*, februari 1992, p. 27-30, april 1992, p. 82-86.
14. idem, 'Het lied - de vrucht onzer lippen.' In: *De Reformatie*, 64/20,21 (11,18 februari 1989), p. 414-417, 431-433.
15. idem, 'Wat is eigenlijk een kerklied.' In: *De Reformatie*, 69/3, (4 oktober 1993).
16. B. Smilde, 'Gereformeerd Kerkboek 1986.' In: *Organist & Eredienst*, mei 1987, juni 1987, juli 1987, p. 122-123, 152-153.
17. G.E. Zevenbergen en drs. J.R. Luth, *Kleine geschiedenis van het kerklied*. Publicatie van de Commissie voor de Kerkmuziek v.d. Herv. Kerk, 1982 (herziene en uitgebreide druk).

9 DE STREKKING VAN ART. 65 KO

9.1 Via de besluitvorming over aangepaste kerkdiensten heeft de synode van Ommen aan deputaten een extra opdracht gegeven.

Besluit 4, onder Acta, art 41 luidt als volgt:

'de vraag van de particuliere synode van Zuid-Holland inzake de strekking van art. 65 KO tweede lid in handen te stellen van het studiedeputaatschap eredienst, met de opdracht daarop een antwoord voor te bereiden'.

De particuliere synode van Zuid-Holland had aan de generale synode de volgende quaestio voorgelegd: 'dient artikel 65 KO (2e lid) gehanteerd te worden a. als een strikte regel waarvan door de kerken onder geen omstandigheid mag worden afgeweken; of b. als een kerkordelijke bepaling, die wel een algemene regel voor normale situaties geeft, maar die voor bijzondere en afwijkende situaties uit de aard der zaak geen voorschrift kan bevatten'.

Artikel 65 KO luidt als volgt: 'De kerkeraad zal de gemeente op de dag des Heren tweemaal samenroepen voor de eredienst. De kerken zullen zich houden aan de orden van dienst die door de generale synode zijn goedgekeurd'.

Nu heeft de synode van Ommen besloten dat de kerken, wanneer aangepaste kerkdiensten worden belegd voor gehandicapte broeders en zusters, van het bepaalde in art. 65 KO (2e lid) mogen afwijken. Daarmee is de vraag van de particuliere synode van Zuid-Holland echter niet uitputtend beantwoord, omdat deze een bredere strekking heeft.

9.2 Voor een goede besluitvorming in deze zaak is het nodig eerst aandacht te geven aan de totstandkoming van dit artikel van de Kerkorde.

Direct al valt het op dat dit artikel als kerkordelijke bepaling geen diepe wortels heeft in de historie. De kerken hebben het tot de synode van Groningen-Zuid 1978 gedaan zonder zo'n bepaling over het aantal diensten per zondag of over de vormgeving van de liturgie.

Dat wil niet zeggen dat er over deze zaken niets geregeld was. Zo stond in het oude artikel 68 dat de catechismus-prediking bij voorkeur in de middagdienst moest geschieden. Daaruit blijkt dat de kerken leefden bij de gewoonte van twee diensten per zondag. Afschaffing van één van beide diensten zou dan ook toen al op gespannen voet met de aangenomen kerkorde hebben gestaan. En het is heel goed te verdedigen dat de kerken, in een tijd waarin de tweede dienst buiten ons kerkverband steeds meer ter discussie kwam te staan, deze regel uitdrukkelijk hebben vastgelegd.

Ook over de liturgie waren natuurlijk wel een aantal zaken nader geregeld. Het oude artikel 69 bepaalde bijvoorbeeld wat er gezongen mocht worden tijdens de eredienst.

Maar de kerken zijn tot de synode van Groningen-Zuid 1978 met betrekking tot de vormgeving van de eredienst nooit verder gegaan dan het besluit van de synode van Middelburg 1933 om een liturgie aan te bevelen of vrij te geven voor kerkelijk gebruik.

Deze situatie verandert wanneer besloten wordt tot taalkundige herziening van het kerkboek. In het kader van die herziening wordt de wenselijkheid uitgesproken ook het taakleed van de kerkorde onder handen te nemen.

Echter, voordat daarmee wordt begonnen, acht de synode van Hattem 1972/73 het wenselijk 'dat eerst op verantwoorde wijze wordt vastgesteld in welke opzichten en in welke zin de huidige kerkorde materieel veranderd, vermeerderd of verminderd' behoort te worden'.

Deputaten van de synode krijgen de opdracht om daarover aan de synode van Kampen te rapporteren.

Deze deputaten stellen aan de synode van Kampen 1975 voor een nieuw artikel (55) toe te voegen: 'De gemeente zal op de dag des Heren tweemaal samenkomen tot de eredienst. De kerkeraden zullen er op toezien, dat in de morgendienst de wet des Heren wordt gelezen en in de tweede dienst de apostolische geloofsbelijdenis.' Als toelichting schrijven deputaten: 'Dit is een nieuw artikel. Het eerste lid biedt een generale bepaling als fundering van wat in

volgende artikelen wordt geregeld ten aanzien van de eredienst. Het tweede lid laat evenals bijv. art. 69 uitkomen dat ook de liturgie kerkordelijk geregeld dient te worden.' Art. 69 KO gaat in de redactie van deze deputaten over wat gezongen mag worden in de eredienst. We beperken ons nu verder tot het tweede lid van dat nieuw geredigeerde artikel.

Bij de behandeling van het deputatenrapport op de synode van Kampen 1975 blijkt dat de synode-commissie ten aanzien van art. 55 van mening verschilt met de deputaten. Het artikel wordt gerubriceerd onder die 'waarbij in het commissierapport wordt voortgebouwd op hetgeen door deputaten is voorgesteld, veelal door verwerking van reacties uit de kerken' (zie art. 379 van de acta). De commissie is namelijk van mening, zo blijkt uit haar rapport, dat het geen aanbeveling verdient in een KO-artikel te verwijzen naar losse onderdelen van een orde van dienst (tien geboden en twaalf artikelen). Als er een kerkordelijke regel moet komen over de liturgie, is het beter te verwijzen naar een orde van dienst.

In art. 384 van de acta lezen we dan: 'art. 55-59 ... wordt in de redactie van de commissie vastgesteld'. Daarbij staat '55' voor de nummering van de deputaten en '59' voor die van het commissierapport.

De redactie die aan de kerken wordt voorgelegd luidt: De kerkeraden 'zullen er op toezien, dat geen andere orden van dienst worden gebruikt, dan die door de generale synode zijn goedgekeurd'.

Tegen deze formulering wordt vanuit de kerken bezwaar aangetekend. Deputaten, die rapporteren aan de synode van Groningen-Zuid 1978, verwoorden dat als volgt: 'Bezwaar tegen de term *goedgekeurd* in het tweede lid. De g.s. Kampen ging in art. 449 (acta) niet verder dan "een aanbeveling te geven voor het alternatief gebruik van enige concept-orden van dienst". Dan kunnen in art. 403 (voorlopige redactie van de kerkorde) deze orden van dienst niet *verplicht* gesteld worden.' Voorgesteld wordt te lezen: 'dan die door een generale synode voor gebruik in de kerken zijn vrijgegeven'.

Deputaten adviseren de synode deze suggestie niet over te nemen. Zij achten 'de term *goedgekeurd* heel goed bruikbaar. Alvorens een synode concept-orden van dienst vrijgeeft of aanbeveelt, heeft zij ze goedgekeurd'.

Deze reactie is merkwaardig te noemen: ze raakt het punt in geding niet. Eigenlijk lopen de deputaten daar op een sofistieke manier overheen. Kerken maakten er immers bezwaar tegen dat de synode van haar oude beleid om orden van dienst aan te bevelen, overstapte op ander beleid: het verplicht stellen ervan.

De synode van Groningen-Zuid 1978 stelt de tekst van (het tweede lid van) het artikel, na een kleine, redactionele wijziging, als volgt vast: 'De kerken zullen zich houden aan de orden van dienst die door de generale synode zijn goedgekeurd.'

Tot nu toe is in de acta niet te lezen geweest om welke reden een strakkere regel nodig wordt geacht. Pas de commissie van de synode van Groningen-Zuid wijdt er enkele regels aan: 'het is een goede zaak ervoor te waken dat "wildgroei" en "geëxperimenteer" in de eredienst wordt voorkomen'. Toch is het kennelijk niet de bedoeling geweest een dwangmatige regel te maken. Hetzelfde rapport wil namelijk, via het 'zich erop toeleggen' van art 84 KO, aangegeven dat we niet krampachtig met de kerkorde mogen omgaan. Zo wil de commissie aan de kerken de nodige ruimte bieden, bijvoorbeeld in verband met diensten voor gehandicapten.¹

De zaak krijgt nog een staartje op de synode van Arnhem 1981. De kerk van Assen-Noord maakt bezwaar tegen zo'n strikte bepaling: 'Tevoren was immers van kracht een "aanbeveling" van de generale synode van 1933 te Middelburg (Acta art. 32). Het argument van de raad is: "niet is aangetoond, dat een generale synode het recht en de bevoegdheid heeft op dit punt zulke strikte voorschriften te maken en uit te vaardigen".'

De synode van Arnhem wijst het bezwaar af, overigens met gronden die vragen oproepen. De synode verwijt de kerkeraad dat hij geen argumenten overlegt om de tekst van het artikel

---

¹ Overigens hadden de deputaten voor de herziening van het kerkboek al aan de synode van Kampen 1975 geadviseerd de kerken niet al te strak te binden aan een orde van dienst. Met een beroep op Calvijn verdedigen zij een zekere vrijheid in de ceremoniën. Zie Acta Kampen 1975, pag. 387.

te herzien en bovendien de bewijslast voor de juistheid van de vastgestelde redactie bij de synode legt.

Deze gronden raken de klacht van Assen-Noord niet. Immers, gesteld wordt dat de synode een nieuw artikel aan de KO toevoegt, waarin inhoudelijk van het beleid van voorgaande synodes wordt afgeweken. Zo'n veranderde houding vraagt om verantwoording naar de kerken. Die is echter in de acta van de synodes of in de rapportage van de deputaten niet of nauwelijks te vinden.

9.3 Met deze rapportage zouden we kunnen afsluiten, omdat hiermee de quaestio van de particuliere synode van Zuid-Holland formeel beantwoord is. Uit het verloop van de besluitvorming wordt duidelijk: de kerken hebben een nieuw artikel aan de KO toegevoegd, waardoor zij beloven zich te houden aan door de synode goedgekeurde orden van dienst. In de huidige praktijk betekent dat een gebonden zijn aan de orden van Middelburg 1933 en Kampen 1975.

9.4 Toch kunnen wij hier geen punt zetten. Want ook al is er in art. 65 KO sprake van door de synode goedgekeurde orden van dienst, de vraag blijft gewettigd hoe die binding daarvan in de praktijk is te verstaan.

We signaleerden bijvoorbeeld dat de betreffende commissie op de synode van Groningen-Zuid zelf reeds met een zekere nuancering speelde.

Maar er is meer. Binding aan de bepalingen in art. 65 KO levert namelijk, bij een krampachtig gebruik van deze term, een aantal problemen op die waarschijnlijk niet zijn voorzien.

Waarbij we buiten beschouwing laten dat kerkeraden soms geconfronteerd worden met bezwaren van gemeenteleden, die de letter van de KO op z'n allersmalst hanteren.

9.4.1 Om te illustreren welke problemen zich kerkordelijk kunnen voordoen volgen enkele voorbeelden:

1. Met betrekking tot het eerste lid van art. 65 KO ('De kerkeraad zal de gemeente op de dag des Heren tweemaal samenroepen voor de eredienst') kun je je, met een formalistische redenering, afvragen: als een kerkeraad bij gelegenheid de gemeente *drie* keer samenroept op een zondag, handelt hij dan in strijd met de KO?
2. In de marge van art. 65 KO staat: 'De eredienst op de dag des Heren'. Deze aanduiding slaat op het hele artikel, dus ook op het tweede lid. Daaruit kun je opmaken dat de voorgeschreven liturgieën alleen gelden voor kerkdiensten die op een zondag worden belegd.

Uit de totstandkoming van dit artikel blijkt verder, zoals deputaten zelf hebben gesteld, dat het een generale betekenis heeft die funderend is voor de volgende artikelen.

De beperking tot de zondag kan in dat geval ook gevolgen hebben voor bijvoorbeeld art. 67: de binding aan de psalm- en gezangenbundel. De formele conclusie kan dan zijn dat met het Kerstfeest (als 25 december niet op een zondag valt), op de bid- en dankdag, Goede Vrijdag en Hemelvaartsdag, Oud- en Nieuwjaar, bij huwelijksbevestigingen en bededagen kerkeraden zich niet gebonden hoeven te achten aan deze bepaling.

Beide voorbeelden maken duidelijk dat kerkordelijke bepalingen niet de bedoeling hebben om als een sluitend systeem aan de kerken te worden opgelegd. Kerken, die naar art. 84 KO zich erop toeleggen de bepalingen na te leven, hebben geen moeite met deze ruimte. Zij voegen zich van harte naar de regel, maar maken bij gelegenheid onbekrompen gebruik van de aangegeven marges.

9.4.2 Overigens, niet alleen de tekst van de Kerkorde dwingt tot interpretatie, dat geldt nog sterker van de vastgestelde liturgieën. Er is zelfs reden om aan te nemen dat de kerken, toen art. 65 KO werd vastgesteld, zich niet hebben gerealiseerd dat er daarna wel heel zorgvuldig met vast te stellen liturgieën moet worden omgegaan.

Om duidelijk te maken op welke problemen men kan stuiten, geven we ook hier een paar voorbeelden:

1. In de liturgie van Kampen wordt plaats ingeruimd voor de viering van de sacramenten, in die van Middelburg niet. Wat heeft dat verschil precies te betekenen? Hebben de gebruikers van 'Middelburg' meer vrijheid dan die van 'Kampen'? Of, wat natuurlijk dwaasheid is: kan een legalistische toepassing van art. 65 KO betekenen, dat kerken die vasthouden aan de liturgie van Middelburg geen doop en avondmaal mogen bedienen?
2. De liturgie van Kampen geeft vier mogelijkheden om de geloofsbelijdenis te gebruiken: reciteren van het Apostolicum of het Nicaenum, zingen van Gezang 3 of 4. De liturgie van Middelburg geeft alleen ruimte voor de Apostolische Geloofsbelijdenis. Voor gemeenten, die alleen Middelburg gebruiken, lijkt dus de geloofsbelijdenis van Nicea taboe te zijn.
3. Beide liturgieën missen aanwijzingen op welke wijze andere liturgische elementen een plaats moeten krijgen: afkondiging inzake de tucht, openbare geloofsbelijdenis, bevestiging van ambtsdragers, etc.

9.5 Uit deze voorbeelden wordt duidelijk dat het niet de bedoeling kan zijn geweest de huidige liturgische bepalingen als een strak keurslijf te hanteren. We moeten dan ook wel tot de conclusie komen dat het dilemma in de quaestio van de particuliere synode van Zuid-Holland niet werkt. De praktijk is dat de kerken zich, naar art. 84 KO, erop toeleggen deze bepalingen na te leven. Maar dat ze tegelijk, wanneer de omstandigheden zich voordoen, de orde wijzigen of aanvullen. Enerzijds omdat nogal wat liturgische elementen niet nader ingevuld zijn (zie 9.4.2), anderzijds omdat bijzondere omstandigheden (biddag, kerst, huwelijksbevestiging) tot aanpassing kunnen leiden.

Het gaat dan ook niet aan bezwaar aan te tekenen wanneer bijvoorbeeld een predikant tijdens een huwelijksbevestiging de wet of de geloofsbelijdenis niet gebruikt, of tijdens de dienst op Goede Vrijdag naast het Apostolicum ook voor de Dordtse Leerregels, Hoofdstuk 2 een plaats inruimt.

Klachten over afwijking van art. 65 KO zijn gegrond wanneer wordt aangetoond dat een kerkeraad zich er niet op toelegt de bepalingen van de kerkorde na te leven.

Dat het pas in 1978 geredigeerde art. 65 van de Kerkorde wel vragen moet oproepen, wanneer het wordt toegepast op het beleid van synodes inzake regels voor de eredienst, kan ook vanuit de geschiedenis worden duidelijk gemaakt.

In de tijd van de grote Reformatie hebben de gereformeerde kerken zich diepgaand met de liturgie bezig gehouden. Het is ondoenlijk dat proces hier grondig te verslaan. In ieder geval zijn er prachtige liturgieën ontwikkeld, die via de vluchtelingengemeenten in Engeland en Duitsland ook de Nederlandse kerken hebben bereikt.²

De Nederlandse synoden van de 16e en 17e eeuw hebben zich dan ook nogal eens met liturgische zaken moeten bezig houden. Positief is te waarderen de aandacht op de synoden voor de psalmberijming en de liturgische formulieren. Ons rijke gereformeerde kerkboek is in deze tijd ontstaan.

Maar het is heel opvallend dat de synoden zich niet hebben vastgelegd op één of meer verantwoorde orden van dienst. Terwijl allerlei onderdelen van de liturgie nader invulling kregen, heeft men geen besluiten genomen over een samenhangend concept. Dat is temeer opvallend omdat de intentie en de praktijk van de gereformeerde kerken in de Reformatietijd, met name in het buitenland, aanvankelijk een heel andere richting wees.

Hoe dan ook: de gereformeerde kerken in Nederland ontvingen, na de synode van Dordt 1618/19, wel een compleet kerkboek, maar via de Kerkorde geen (voorschriften via een) vastgestelde liturgie.

---

² Voor nadere informatie verwijzen we naar Van Rongen, *Met al de Heiligen I/III*, pag. 117 vv en Barnard, *Die Erediens*, pag. 353 vv.

Barnard zegt het zo: " 'n Verantwoordelike orde vir die erediens wat sowel vastigheid asook ruimte vir vryheid en afwisseling gee, het grootliks ontbreek. Liturgiese sake was vir die grootste gedeelte van die geskiedenis van die Gereformeerde Kerke in Nederland blykbaar van sekondêre belang. Die gevolg was egter dat daar groot insinking aan die een kant, en 'n bonte willekeur aan die ander kant plaasgevind het."³

De kerken proberen deze ontwikkeling pas weer te sturen, wanneer op de synode van Middelburg 1930 een liturgie wordt vastgesteld en aan de kerken aanbevolen. De liturgie van Middelburg 1930 blijft echter nogal achter bij de liturgieën uit de Reformatie-tijd. In 1930 wordt, globaal genomen, de gegroeide traditie, inclusief het verval daarvan, vastgelegd. Gelukkig heeft het kerkverband de kerken aan deze liturgie niet gebonden. Zodoende was het mogelijk daarna, bij het licht van voortgaand onderzoek, de liturgische praktijk bij te stellen. Een belangrijke stap op die weg is geweest de vaststelling van de liturgie van Kampen 1975. Deze liturgie houdt meer rekening met wat tijdens de geboorte-geschiedenis van de gereformeerde kerken is ontwikkeld. Toch is Kampen 1975, in het licht van de geschiedenis, niet meer dan een stap in de goede richting. Er blijft nog wel wat te wensen over en er blijven, zoals hierboven is aangegeven, open einden aan deze liturgie te zijn.

Daarom is het jammer dat de nieuwe bepaling in art. 65 KO zo strak is geformuleerd, dat de indruk wordt gewekt dat wij op liturgisch gebied een belangrijk eindpunt hebben bereikt. De huidige stand van zaken, waarbij een keuze gemaakt kan worden uit twee voor verbetering vatbare liturgieën, past, ook historisch gezien, meer bij een kerkordelijke bepaling, waarin niet meer dan een aanbeveling wordt gedaan.

Immers, alleen wanneer vastgestelde liturgieën zelf voldoende materiaal bieden voor de inrichting van de eredienst in al z'n facetten, is het verantwoord de kerken daaraan kerkordelijk te binden.

9.6 Toch zijn deputaten van mening dat het een goede zaak is dat de kerken een generale bepaling hebben over de liturgie. Zij vinden het niet nodig die bepaling zelf te wijzigen. Maar zij zijn, in het licht van het voorgaande, wel van mening dat art. 65 KO dan niet op een legalistische manier gelezen mag worden. De aard en de inhoud van de tot nu toe vastgestelde liturgieën maken op zichzelf al duidelijk dat voorgangers en kerkeraden de vrijheid moeten hebben om in eigen verantwoordelijkheid daaraan nadere invulling te geven. Voor die vrijheid hoeven we niet bevreesd te zijn, wanneer ze met kennis van zaken wordt ingevuld: in gehoorzaamheid aan de Schriften en aansluitend bij de rijke geschiedenis van de kerk.

Van die vrijheid zal met name gebruik worden gemaakt bij bijzondere gelegenheden. Juist zulke uitzonderingen bevestigen de begeerte om naar te regel te leven.

Daar komt nu nog bij dat deputaten aan de synode voorstellen de nadere bepalingen inzake de liturgie zodanig uit te breiden, dat de kerken daardoor meer mogelijkheden tot variatie ontvangen bij de inrichting van de eredienst. Aanvaarding van deze voorstellen leidt als vanzelf tot een duidelijker én soepeler hanteren van art. 65 KO.

9.7 Conclusie

In het tweede lid van art. 65 KO beloven de kerken dat ze zich voor de eredienst op de dag van de Here zullen houden aan de door de generale synode vastgestelde orden van dienst. De zin van deze afspraak is onder meer dat gereformeerde kerken, ook door de inrichting en de herkenbaarheid van hun eredienst, de band met hun verleden en de band met elkaar vasthouden.

Deze binding mag echter niet op een legalistische manier worden toegepast. Dat blijkt in de eerste plaats uit de manier waarop het artikel tot stand is gekomen. Dat blijkt verder omdat de door de synode goedgekeurde orden van dienst in verschillende opzichten om nadere

---

³ Barnard, Die Erediens, pag 375.

invulling vragen.

Met andere woorden: kerken, die zich erop toeleggen deze bepaling na te leven, kunnen toch zinnige redenen hebben om deze orden te wijzigen of aan te vullen. Dat zal vooral het geval zijn bij kerkdiensten met een bijzonder karakter.

Een paar voorbeelden kunnen dit duidelijk maken.

- Het staat de kerken niet vrij de collecte af te schaffen, bijvoorbeeld omdat de gemeente voldoende opbrengt via de bank of de giro.
- Een kerkdienst op de Goede Vrijdag of de oudejaarsavond mag daarentegen wel een eigen, karakteristieke invulling krijgen, bijvoorbeeld met behulp van op het thema betrekking hebbende confessionele teksten, of ook door een (jongeren)koor een aanvullende bijdrage te laten leveren.
- Ook op een bid- of dankdag kan, in plaats van de Apostolische Geloofsbelijdenis, gekozen worden voor een meer toegespitste confessionele tekst.
- In een kerkdienst voor een huwelijksbevestiging kan de predikant de huwelijksbijbel ook tijdens de dienst overhandigen, waarna de aanwezigen een toepasselijk lied zingen.

Tegen zulke wijzigingen of aanvullingen verzet de kerkorde zich niet, omdat ze niet de bedoeling hebben het karakter van de gemeenschappelijk aanvaarde orde aan te tasten.

Wel moet in de goedgekeurde liturgieën duidelijk zijn wat voor een gereformeerde kerkdienst karakteristiek of onopgeefbaar is. Vanuit zo'n grondpatroon kunnen variaties of aanvullingen dan nadere invulling krijgen. De kerken zien er trouwens via de kerkvisitatie bij elkaar op toe dat van deze vrijheid geen ongepast gebruik wordt gemaakt.

9.8 Orde voor aangepaste diensten

Deputaten hebben overleg gehad met hun collega's die zich bezig houden met nadere bepalingen voor aangepaste diensten. Hun is geadviseerd, mede tegen de achtergrond van de hier beschreven visie op art 65 KO, een orde van dienst te ontwikkelen, die op hun bijzondere situatie wordt toegespitst. Wanneer de synode besluit zo'n orde te aanvaarden, kan deze in de besluitvorming over onze voorstellen worden meegenomen. Met het oog daarop bieden wij ook daarvoor een concept-besluittekst aan.

9.9 Besluit

Deputaten stellen aan de synode voor de inhoud van de onder 9.7 geformuleerde conclusie als besluit te aanvaarden, in de redactie zoals die in de concept-besluittekst is vastgelegd.

10 OVERIGE ZAKEN

Het Studiedeputaatschap Eredienst heeft niet alleen de grote onderwerpen besproken die in de voorafgaande hoofdstukken aandacht hebben gekregen. Veel andere onderwerpen kregen ook aandacht. Deze onderwerpen worden hier vermeld, met een weergave van wat deputaten er mee gedaan hebben.

10.1 Adresfunctie voor kerkliederen

De Generale Synode nam op het gebied van de liturgie nog een tweede besluit, op verzoek van zr. R. Borkent.

Dat besluit luidt als volgt:

aan het verzoek van zr. Borkent te voldoen in die zin, dat het studiedeputaatschap voor de eredienst vooralsnog kan fungeren als adres voor dichters en componisten.

De gronden voor dit besluit zijn de volgende:

1. Het bestaan van genoemd deputaatschap kan stimulerend werken naar dichters en componisten om hun gaven ten dienste van de kerken te stellen.
2. Zolang de kerken geen besluiten hebben genomen over uitbreiding van de gezangenbundel, kan deze functie van het deputaatschap slechts voorlopig zijn. Om dezelfde reden is het te vroeg, nu reeds financiële middelen vrij te maken.

In de toelichting bij het betreffende voorgestelde besluit schrijft de toenmalige synodecommissie het volgende:

In haar brief beschrijft zr. Borkent het grote belang van een goede kerkliedtraditie in de kerken, met name met het oog op de jeugd. Ook beschrijft ze de teleurstellende gang van een gereformeerd dichter van kerkliederen. Onder ons bestaat namelijk geen adres voor nieuwe liederen. Wel bij andere kerken. Daarheen stuurde ze dan maar proeven van nieuwe kerkliederen. Deels werden die aanvaard, deels ook bekritiseerd en afgewezen op theologische, niet-gereformeerde gronden. Dergelijke ervaringen noemt ze teleurstellend voor gereformeerde dichters en componisten. Wanneer wij een studiedeputaatschap voor de gezangen in het leven roepen, met een specifieke studieopdracht, creëren wij tegelijk een adres in de door zr. Borkent bedoelde zin. Weliswaar kan dit adres vooralsnog hooguit een postbusfunctie vervullen, maar het is een duidelijk gebaar in de richting van dichters en componisten. Wanneer in de toekomst een besluit genomen wordt over uitbreiding van de gezangenbundel, kan deze functie van het deputaatschap opnieuw worden gezien; ook het vrijmaken van financiële middelen kan dan worden gezien.

Hoe het deputaatschap de adresfunctie voor kerkliederen heeft ingevuld kan als volgt worden beschreven.

De volgende personen hebben liederen ingestuurd:

Ria Borkent	:	15 liederen (nog niet op muziek gezet)
Ria Borkent	:	26 liederen (deels op muziek gezet)
J.H. Klein	:	31 reeds bestaande liederen (reeds op muziek gezet)
J.H. Klein	:	18 nieuwe liederen (reeds op muziek gezet)
R. van Wijnen	:	een berijming van het lied van Habakuk (melodie: psalm 18).

Wij hebben er van afgezien, enkele van deze liederen als voorbeeld van nieuwe liederen alvast een plaats in ons rapport te geven. Hiervoor zijn de volgende redenen aan te voeren:

1. De kerken moeten eerst een achterstand inhalen op het gebied van reeds bestaande liederen.
2. Het huidige deputaatschap heeft een inventariserend karakter. In het hoofdstuk over het kerklied schrijven wij zelf dat een deskundig deputaatschap nodig is om nieuwe gezangen te beoordelen. Die deskundigheid mist het huidige deputaatschap.

De bovengenoemde liederen zijn daarom voorlopig 'in portefeuille' gegaan. Wij zullen de synode dienen met een concept-voorstel over dit onderdeel.

10.2 Aandacht voor de gezangen in andere kerkgenootschappen

Op verzoek van een lid van een der Gereformeerde Kerken is het deputaatschap ook begonnen met een onderzoek naar de stand van zaken op het gebied van de gezangen in de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Nederlands Gereformeerde Kerken. Het zou niet goed zijn, wanneer wij totaal niet op de hoogte zijn van wat zich in die kerken op dit gebied afspeelt, terwijl er wel veel gaande is. Met name de Nederlands Gereformeerde Kerken zijn druk bezig met hun gezangenboek. In hun kring is veel aandacht voor het project Liedboek 2000, dat het Liedboek voor de Kerken van 1973 (in gebruik bij de synodaal-Gereformeerde Kerken, de Nederlands Hervormde Kerk en enkele andere Nederlandse kerken) moet gaan vervangen. In een aanvullend rapport hopen wij hierover meer informatie te verstrekken.

10.3 Diversen

Zaken waarvoor vanuit de kerken ook aandacht is gevraagd van ons deputaatschap zijn de volgende:

- het ondertekenen van het ondertekeningsformulier voor ambtsdragers, dadelijk na de eredienst; onzerzijds is geantwoord dat dit geen liturgische maar een kerkrechtelijke kwestie is; het staat de kerken vrij, hiervoor een vorm te ontwikkelen;
- het beleggen van een derde, engelstalige eredienst (naast de twee gewone diensten) met gebruikmaking van de liederen uit het Kerkboek van de Canadese zusterkerken en van een engelse bijbelvertaling; ook hiervan hebben wij gezegd dat het geen liturgische maar een kerkrechtelijke kwestie is.

11 CONCEPT-BESLUITTEKSTEN

Deputaten hebben, overeenkomstig het verzoek van de synode, hun voorstellen als volgt in concept-besluitteksten verwoord.

Besluit 1:

De synode besluit uit te spreken dat de uitkomst van de door de synode van Ommen gevraagde inventarisatie de vraag om liturgische verbeteringen en verrijkingen ondersteunt.

Besluit 2:

De synode besluit aan art. 65 KO de volgende bepalingen toe te voegen:

1. Voor de erediensten op de zondag heeft de synode de volgende orden van dienst goedgekeurd en vrijgegeven:
  - a. Orde van dienst A ('Middelburg 1933')
  - b. Orde van dienst B ('Kampen 1975')
  - c. Orde van dienst C [ter toetsing]
  - d. [Orde voor aangepaste diensten]
  - e. [Orde voor aangepaste diensten]
2. Keuze voor een bepaalde orde houdt in dat de daarin opgenomen aanwijzingen worden gevolgd.
3. De voorganger is vrij, eventueel in overleg met de kerkeraad, in de genoemde orden a. en b. ontbrekende elementen toe te voegen.
4. Kerkdiensten met een bijzonder karakter, die in het kader van art. 68 KO of niet op een zondag worden gehouden, volgen wel het grondpatroon van de voor de zondag bestemde orden van dienst, maar hoeven van deze orden niet alle elementen ervan te bevatten. De voorganger is vrij, eventueel in overleg met de kerkeraad, in overeenstemming met het karakter van zulke diensten bijzondere accenten aan te brengen. Tegen zo'n eigen invulling verzet de kerkorde zich niet.

Gronden:

1. De kerken van gereformeerde confessie moeten herkenbaar zijn en blijven aan een gemeenschappelijk aanvaarde grondregel inzake de liturgie.
2. Een kerkrechtelijke grondregel vraagt om nadere concretisering in goedgekeurde orden van dienst.
3. Deze orden van dienst moeten een welomschreven ruimte bieden voor variatie.
4. Kerken, die bijzondere, en/of niet-zondagse diensten beleggen, behoren zich erop toe te leggen daarin het gereformeerde karakter van de eredienst te handhaven. Dit karakter is herkenbaar in het volgende grondpatroon:
  - Votum en zegengroet
  - Gebed om verlichting van de Heilige Geest
  - Lezingen en preek
  - Algemeen kerkgebed
  - Credo (bij de viering van het avondmaal of in de zondagse middagdienst)
  - Inzameling van de gaven
  - Viering van het Heilig Avondmaal (volgens door de kerkeraad vastgestelde frequentie)
  - Zegen
5. Omdat aangepaste kerkdiensten voluit erediensten zijn, moeten ook voor deze diensten de ruimte en de grenzen aangegeven worden.

Besluit 3:

De synode besluit de volgende Orden van Dienst vrij te geven ter toetsing in de praktijk:

Orde van dienst C

- 1 Votum en groet
- 2 Lied
- 3 Schuldbelijdenis en genadeverkondiging
(eventueel gevolgd door een lied)
- 4 Gebed om verlichting met de Heilige Geest
- 5 Schriftlezingen (en liederen)
- 6 Preek
- 7 Gezongen amen of amenlied
- 8 Wet
- 9 Algemeen kerkgebed

[Voorafgaande aan het kerkgebed kunnen afkondigingen betreffende het gemeenteleven plaatsvinden]

[Bediening van de doop en andere incidentele onderdelen]

- 10 Inzameling van de gaven
- 11 Inleiding avondmaal, via formulier en gebed
- 12 Geloofsbelijdenis
- 13 Sursum Corda
- 14 Uitdeling en communie
- 15 Dankzegging en gebed
- 16 Slotzang (bijvoorbeeld: lofzang van Simeon of een ander lied)
- 17 Zegen

Bij diensten zonder avondmaalsviering

- 6 Preek
- 7 Gezongen amen of amenlied
- 8 Wet
- 9 Algemeen kerkgebed

[Voorafgaande aan het kerkgebed kunnen afkondigingen betreffende het gemeenteleven plaatsvinden]

[Bediening van de doop en andere incidentele onderdelen]

- 10 Geloofsbelijdenis
- 10 Inzameling van de gaven
- 11 Slotzang
- 12 Zegen

Votum

- a. Onze hulp is in de naam van de HERE,
die hemel en aarde gemaakt heeft. (Psalm 124:8)

Het votum kan door de gemeente, geheel of gedeeltelijk, als responsie uitgesproken of gezongen worden.

Groet

- a. Genade zij u en vrede van God onze Vader
en van de Here Jezus Christus. (1 Kor. 1:3)
- b. Genade, barmhartigheid en vrede zij u van God de Vader
en van Christus Jezus onze Here. (1 Tim. 1:2b)
- c. Genade zij u en vrede van Hem die is en die was en die komt,
en van de zeven geesten die voor zijn troon zijn,

- en van Jezus Christus, de getrouwe getuige,
de eerstgeborene van de doden
en de overste van de koningen der aarde. (Openb. 1:4b,5a)
- d. Genade zij u en vrede van God de Vader,
door onze Here Jezus Christus,
in de gemeenschap van de Heilige Geest.

De groet wordt door de gemeente beantwoord met een gezongen 'amen', of door de voorganger, als mond van de gemeente, afgesloten met een 'amen'.

Aanvangslied

In dit lied aan het begin van de dienst vertolkt de gemeente de centrale notie van de eredienst.

Schuldbelijdenis

De voorganger kan uit de volgende mogelijkheden een keus maken:

- a. Laat ieder met mij zijn zonden belijden:
Almachtige God, eeuwige Vader, wij erkennen en belijden voor U dat wij in ongerechtigheid zijn ontvangen en geboren.
Wij erkennen dat heel ons leven vol zonde is en dat wij elke dag uw wet overtreden.
Ook hebben wij niet met blijdschap uw Woord geloofd.
Wij smeken u, om uw goedheid en uw naam: wees ons genadig en vergeef ons onze ongerechtigheid, die zeer groot is.
Amen

Het 'amen' wordt gezegd of gezongen door de gemeente, of uitgesproken door de voorganger. Hierbij kan bijvoorbeeld een keus gemaakt worden uit drie mogelijkheden:

The image shows three musical staves in treble clef, each with a key signature of one sharp (F#). The first staff shows a half note on G4 (labeled 'A') followed by a dotted half note on A4 (labeled 'MEN'). The second staff shows a quarter note on G4 (labeled 'A') followed by a dotted half note on A4 (labeled 'MEN'). The third staff shows a quarter note on G4 (labeled 'A'), followed by a dotted half note on A4 (labeled 'MEN,') with a slur over the notes, then a quarter note on G4 (labeled 'A-MEN,') and finally a dotted half note on A4 (labeled 'A - MEN').

- b. Laat ieder met mij zijn zonden belijden:
Almachtige, eeuwige God en Vader, wij belijden en erkennen dat wij in zonde zijn ontvangen en geboren. Wij zijn niet in staat los te komen van de zonde en zijn onmachtig het goede te doen.
Wij belijden en erkennen dat wij steeds weer uw heilige geboden overtreden, waardoor onze schuld groeit.
Maar wij hebben berouw daarover en smeken U om uw genade en hulp. Ontferm u daarom over ons, o allergenadigste en barmhartige God en Vader, door uw Zoon, onze Here Jezus Christus.
Schenk ons uw Heilige Geest, zodat wij met heel ons hart onze zonden en ongerechtigheid erkennen en oprecht berouw hebben. Laat de Heilige Geest met

kracht in ons werken, zodat ons leven vernieuwd wordt en wij tot eer van Uw naam leven.
Amen.

Het 'amen' wordt gezegd of gezongen door de gemeente, of uitgesproken door de voorganger.

- c. De voorganger kan voor de openbare schuldbelijdenis ook zelf een passend Schriftgedeelte of een lied kiezen.

Genadeverkondiging

De voorganger kan uit de volgende mogelijkheden een keus maken:

- a. U mag nu met vrijmoedigheid het betrouwbare woord van God aannemen, dat Christus Jezus in de wereld gekomen is om zondaren te behouden (1 Tim. 1:15). Laat ieder van u belijden dat hij een zondaar is, dan zal God Zich in Christus over u ontfemen.
Zo verkondig ik u dan in Zijn naam volkomen vergeving van al uw zonden en dat u daarvan op aarde bevrijd bent, zodat u ook in de hemel voor eeuwig van de slavernij van de zonde bevrijd mag zijn.
Amen.
- b. Laat ieder van u belijden dat hij echt een zondaar is die zich voor God moet vernederen. Hij moet geloven dat de hemelse Vader in Jezus Christus hem genadig wil zijn.
Aan allen die berouw hebben en Jezus Christus voor hun behoud zoeken, verkondig ik vergeving in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest.
Amen.
- c. De voorganger kan voor de genadeverkondiging ook zelf een passend Schriftgedeelte of een lied kiezen.

Gebed om verlichting van de Heilige Geest

- a. Formuliergebed
- b. (Gezongen) Gebed voor de prediking
- c. Kort vrij gebed om verlichting van de Heilige Geest

Schriftlezingen en liederen

Preek

Ter inleiding van de preek kan de tekst gelezen worden.

Gezongen amen of amenlied

Het lied heeft op deze plaats de functie van de geloofsreactie van de gemeente op de gehoorde boodschap. Voor een gezongen amen kan gekozen worden uit diverse aangegeven mogelijkheden.

Lezing van de wet

Doordat de wet geplaatst is na de verkondiging van het heil, fungeert hij als regel van de dankbaarheid, die de gemeente als norm voor het nieuwe leven in Christus aanneemt.

Bij de viering van het avondmaal functioneert hij tevens in het kader van de zelfbeproeving en terugwijzing.

Om de functie van kennisbron van ellende te laten uitkomen, is het passend Gezang 1:13 of een ander lied met soortgelijke strekking te zingen.

Er kan keuze gemaakt worden uit de redacties van Exodus 20 en Deuteronomium 5.

Met behulp van Gezang 1 kunnen geboden afwisselend gezegd en gezongen worden.

Algemeen kerkgebed

- a. Formuliergebed (in diensten zonder avondmaal eventueel te eindigen met het Onze Vader)
- b. Vrij gebed (in diensten zonder avondmaal eventueel te eindigen met het Onze Vader)

Het Onze Vader kan ook door de hele gemeente uitgesproken worden.

Eventuele afkondigingen betreffende het gemeentelven (zoals over zieken, mededelingen over te houden samenkomsten van de gemeente, inzameling van gaven, huwelijksbevestiging e.d.) kunnen plaatsvinden voor het Algemeen Kerkgebed.

Bediening van de doop, etc.

De bediening van de doop, de openbare geloofsbelijdenis, bevestiging van ambtsdragers, huwelijksbevestiging vinden in de regel plaats na het Algemeen Kerkgebed. De openbare geloofsbelijdenis, die ook 'toegang vragen tot het Heilig Avondmaal' wordt genoemd, heeft bij voorkeur plaats in een morgendienst met avondmaal.

Inzameling van de gaven

Na de inzameling kan een passend lied gezongen worden.

Inleiding avondmaalsviering

Hier wordt het didactische gedeelte uit een van de vastgestelde formulieren gelezen of een andere aangegeven inleiding.

Bij een meer frequente viering van het avondmaal zal de gemeente minstens twee keer per jaar de bestaande, onderwijzende formulieren uit het Gereformeerd Kerkboek gebruiken. Wanneer de bestaande, onderwijzende formulieren worden gebruikt, kan de voorganger besluiten de schuldbelijdenis en genadeverkondiging achterwege te laten.

Vorbereiding van de tafel

Brood en wijn worden door de diakenen op de tafel gezet na lezing van het formulier.

Geloofsbelijdenis

- a. Apostolische Geloofsbelijdenis
- b. Geloofsbelijdenis van Nicea

Sursum Corda

Aan tafel wordt, voorafgaande aan de instellingswoorden, het Sursum Corda in één van de vastgestelde redacties gelezen.

Uitdeling en communie

Het ideaal van aanzitten aan één tafel wordt in veel gemeenten niet bereikt. Als alternatief kan gekozen worden voor het doorgeven van brood en beker in de kerkzaal of voor een staande en gaande viering. In het laatste geval verdient het aanbeveling slecht ter been zijnde gemeenteleden een plaats te geven aan de tafel.

Dankzegging

Men heeft hier de volgende mogelijkheden:

- a. Lezing volgens een van de vastgestelde formulieren (zie Gereformeerd Kerkboek, 527-528, 532-533).
- b. Idem, maar in plaats dat de voorganger het citaat uit Psalm 103 leest, kan men de berijming van dezelfde psalm zingen. Daarbij kan gekozen worden voor de berijming uit het Geneefse Psalter, of de berijming van Johann Gramann: 'Loof nu, mijn ziel, de Here' (LvK, 15).

Slotzang

De dienst met avondmaalsviering kan worden besloten met het zingen van de Lofzang van Simeon.

Zegen

- a. De HERE zegene u en behoede u;
de HERE doe zijn aangezicht over u lichten
en zij u genadig;
de HERE verheffe zijn aangezicht over u
en geve u vrede. (Num. 6:24-26)
- b. De genade van de Here Jezus Christus
en de liefde van God
en de gemeenschap van de Heilige Geest
zij met u allen. (2 Kor. 13:13)

De zegen wordt door de gemeente beantwoord met een gezongen 'amen', of door de voorganger, als mond van de gemeente, afgesloten met een 'amen'.

Besluit 4:

De synode besluit:

nieuw te benoemen deputaten opdracht te geven om te onderzoeken of het mogelijk is een orde van dienst te ontwikkelen met gebruikmaking van de Ordinarium-delen van de oud-christelijke liturgieën,

Gronden:

1. De teksten van het Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus en Agnus Dei zijn voluit schriftuurlijk en eeuwenlang in de christelijke eredienst gebruikt.
2. De reformatoren hebben de mis afgewezen vanwege de daarin uitgedragen valse leer, zonder de ordinarium-delen expliciet te veroordelen. Zij hebben bovendien, voor een bijbelse structuur van de eredienst, bewust zich willen aansluiten bij de oud-christelijke liturgie.
3. De onderdelen van het Ordinarium dragen bij tot verrijking van de liturgie en daarmee tot grootmaking van Gods naam en verdieping van onze geloofsbeleving.

Besluit 5:

De synode besluit nieuw te benoemen deputaten opdracht te geven om

- a. teksten en melodieën te zoeken of te ontwerpen voor nog niet, of nog niet voldoende ingevulde onderdelen van de in besluit 3 genoemde liturgie;
- b. teksten en formulieren te ontwerpen die een meer frequente viering van het avondmaal mogelijk maken.
- c. het eigen karakter van de middag- of avonddienst in kaart te brengen en om met nadere voorstellen te komen over de orde van dienst voor deze kerkdiensten.
- d. zich verder te bezinnen op liturgische vragen en mogelijkheden die samenhangen met de specifieke tijd en cultuur van heden;
- e. de wenselijkheid te onderzoeken van verdergaande differentiatie in het karakter van liturgische samenkomsten, bijvoorbeeld wanneer deze gericht worden op een missionair doel of op gebed.

Gronden:

1. De kerken kunnen met behulp van de in besluit 3 genoemde orden van dienst op een verantwoorde manier invulling geven aan de regel van art 65 KO, maar zijn er tegelijk mee gebaat om, waar mogelijk, afwisseling aan te brengen.
2. Een frequentere avondmaalsviering is voor de geloofsbeleving van de gemeente gediend met variatie en kortere formulieren.
3. De middag- of avonddienst is binnen de gereformeerde kerken een onopgeefbaar goed, maar vraagt in het geheel van de zondagviering wel om een eigen, karakteristie-

ke vorm, die vroeger werd aangeduid met de voorkeur om tijdens deze dienst de leer van Gods Woord te verklaren.

4. De geschiedenis van de liturgie laat zien, dat een schriftuurlijk verantwoorde liturgie zich mee heeft ontwikkeld in wisselwerking met de vragen en mogelijkheden van verschillende tijden en culturen. Achter meerdere wensen op liturgisch gebied is invloed van de huidige cultuur herkenbaar.
5. Het verschijnsel 'samenkomst' in het Nieuwe Testament omvat meerdere aspecten van de omgang met God in de gemeente. Zoals het de kerken vrijstond voor onder-richt in de christelijke leer samenkomsten met een eigen karakter in te stellen, zo is dat ook denkbaar voor andere doeleinden.

Besluit 6:

De synode besluit inzake het kerklied en de gezangbundel:

- A. de conclusies, vermeld in het rapport onder paragraaf 8.8.1, over te nemen:
  1. Het 'gedenken van Gods daden' biedt een goede ingang om het centrum en de essentie van kerkliederen aan te duiden.
  2. De Schrift kent het lied diverse functies toe, die wel te onderscheiden, maar in de meeste gevallen niet te scheiden zijn. Het lied kan functioneren als lofprijzing, belijdenis, gebed, smeking en verkondiging.
  3. Deze schriftuurlijke noties geven duidelijk richting aan de functies die het lied in de eredienst kan en mag hebben. Ook in de eredienst kunnen de functies tot uiting komen die bij conclusie 2 genoemd zijn. Welke functie(s) een lied op een bepaalde plaats in de eredienst heeft, wordt vooral bepaald door een combinatie van plaats in de orde van dienst en de inhoud van het lied.
  4. Er zijn volop mogelijkheden de huidige gezangbundel uit te breiden met liederen die Gods werk in het nieuwe verbond bezingen. Het is wenselijk dat de bundel structureel verbeterd wordt door:
    - a. opname van meer liederen bij de christelijke feestdagen.
    - b. opname van liederen voor bij de sacramentsbediening, de openbare geloofsbelijdenis, huwelijksbevestiging, bevestiging ambtsdragers. (Dit uiteraard onder voorwaarde dat voor al deze gelegenheden goede liederen voorhanden zijn).
    - c. opname van liederen voor de huiselijke eredienst en voor bijzondere gelegenheden buiten de kerkdiensten.
    - d. opname van meer morgen- en avondliederen.
  5. Het is wenselijk dat in de gezangbundel een duidelijke rubricering wordt aangebracht. Daarbij zal tevens aandacht besteed moeten worden aan de vraag in welke rubrieken de liederen uit de huidige bundel geplaatst moeten worden.
  6. Voor het beoordelen van kerkliederen zijn geen waterdichte criteria te formuleren, die voor iedereen duidelijkheid scheppen over de vraag wat wel en niet een goed kerklied is. Als algemeen uitgangspunt geldt dat nieuwtestamentische liederen naar inhoud en vorm aansluiten bij de liederen uit de Schrift. Specifiek voor een kerkliedtekst betekent dit dat de tekst schriftuurlijk en een volwaardig poëtisch produkt is. Voor de kerkliedmelodieën betekent dit dat aansluiting gezocht wordt met het traditionele kerklied.
  7. Het is wenselijk – en voor de kwaliteit van het kerklied onontbeerlijk – dat bij het beoordelen en redigeren van kerkliederen deskundigen op de diverse deelgebie-

den de leiding krijgen;

- B. de liederen uit de in dit rapport opgenomen vermelde bundel *106 Gezangen* vrij te geven voor liturgisch gebruik om ze in de praktijk te beproeven;
- C. de in paragraaf 8.8.2 voorgestelde werkwijze over te nemen, zodat een deskundige 'commissie Gezangen' wordt ingesteld met de volgende taken:
1. het maken van een definitieve selectie gezangen, die voor opname in de gezangbundel in aanmerking komen, waarbij gebruik gemaakt wordt van reacties uit de kerken op de liederen die door de synode zijn vrijgegeven;
  2. het schrijven van achtergrondinformatie bij de geselecteerde gezangen;
  3. te komen met een definitief voorstel betreffende de rubricering van het gezangboek;
  4. het schrijven van 'les-brieven' ten behoeve van onderwijs en catechese;
  5. het beoordelen van nieuwe liederen volgens de in paragraaf 8.8.2 vermelde werkwijze;
- D. er bij de kerken op aan te dringen om gebruik te maken van de mogelijkheden die de Vereniging van Gereformeerde Kerkorganisten, in samenwerking met de Gereformeerde Organisatie voor Muziek en Zang, kan bieden om:
- cursussen te organiseren, waarin amateur-organisten en andere musici deskundige hulp kunnen krijgen voor het begeleiden van de nieuwe kerkliederen,
  - regionaal en/of plaatselijk zangavonden te organiseren ten behoeve van het aanleren van nieuwe liederen.

Besluit 7:

De synode besluit het door de kerk te Zwolle-Centrum voorgestelde concept voor een alternatief huwelijksformulier niet definitief vast te stellen, maar wel als proeve vrij te geven voor gebruik in de kerken.

Gronden:

1. De door de kerkeraad van Zwolle-Centrum bijgevoegde toelichting overtuigt van de noodzaak tot herziening van het bestaande huwelijksformulier.
2. Dit nieuwe formulier probeert de geconstateerde knelpunten vanuit de Schrift op te lossen en daarbij meer in te spelen op de eigentijdse vragen.
3. De kerk te Zwolle-Centrum en deputaten hebben dit formulier tijdig ter kennis van de kerken gebracht.

Besluit 8:

De synode besluit aan deputaten op te dragen om op zo kort mogelijke termijn, in samenwerking met de deputaten Generaal Synodale Publicaties, een bijlage bij het Gereformeerd Kerkboek te produceren, waarin de besluiten van de synode inzake de liturgie, liturgische formulieren en het kerklied, inclusief de bundel '106 Gezangen', zijn opgenomen, voorzien van een samenvattende toelichting vanuit het deputatenrapport.

Gronden:

1. De besluiten van de synode over de liturgie en het kerklied hebben directe gevolgen voor de inrichting van de eredienst.
2. Liturgieën en kerkliederen kunnen alleen goed getoetst worden, wanneer ze in de praktijk van de reguliere kerkdiensten worden gebruikt.

3. Toetsing is geen plicht voor enkelingen, maar recht van allen.
4. Deputaten hebben zich ingespannen om aan hun voorstellen een bijbelse, historische en kerkrechtelijke fundering te geven. Kennisneming daarvan is nodig voor wie de voorstellen op een verantwoorde manier wil beoordelen.

Bijlage A

Inhoudsopgave van de bundel '106 Gezangen'

LvK = lied uit *Liedboek voor de Kerken*, 's-Gravenhage-Leeuwarden 1973.

GK = lied uit *Gereformeerd Kerkboek*, Haarlem 1986.

I Bijbelliederen

1. God heeft het eerste woord (LvK 1)
2. Mijn hart verheugt zich zeer (LvK 9)
3. Laat ons nu vrolijk zingen! (LvK 20)
4. Alles wat adem heeft, love de Here (LvK 21)
5. Daar is uit 's werelds duistre wolken (LvK 26)
6. Wie mat de waatren in zijn holle hand (LvK 30)
7. Om Sions wil zwijg ik niet stil (LvK 34)
8. Lofzang van Zacharias (GK 8)
9. Lofzang van Maria (GK 7)
10. Lofzang van Simeon (GK 9)
11. Het gebed des Heren (GK 5)
12. Die dag zal komen, brandend als een oven (LvK 43)
13. Laat me in U blijven, groeien, bloeien (LvK 78)
14. Wij willen God de ere geven (LvK 87)
15. Nu bidden wij met ootmoed en ontzag (LvK 95)
16. De heiligen ons voorgegaan (LvK 103)
17. Die op de troon zat zeide (LvK 115)

II Liturgische gezangen

18. O God en Heer almachtig [zie Bijlage B]
19. God in den hoog' alleen zij eer (GK 28)
20. De Apostolische Geloofsbelijdenis (GK 3 & 4)
21. O Lam van God, onschuldig (LvK 188)
22. Heilig, heilig, heilig (LvK 457)
23. Gebed voor de preek (GK 6)
24. De Tien Woorden (GK 1)

III Doop en Avondmaal

25. Heer van uw kerk (LvK 335)
26. Toen Jezus bij het water kwam (LvK 165)
27. God zij gezegend! Laat ons dank bewijzen (LvK 354B)
28. O alle gij dorstigen, komt tot de stromen (LvK 33)

IV Bijzondere kerkelijke gelegenheden

- Bevestiging ambtsdragers:
29. Kom uit de hemel tot ons neer [zie Bijlage B]
- Huwelijksbevestiging:
30. Als God ons huis zijn gunst (LvK 368)
  31. Wij bidden u Gods zegen (LvK 367)

V Advent

32. Kom tot ons, de wereld wacht (LvK 122)
33. Verwacht de komst des Heren (LvK 126)
34. Hoe zal ik U ontvangen (GK 10)
35. Hoe zal ik Hem bezingen (GK 13)

36. O kom, o kom, Immanuël (LvK 125)
37. Richt op uw macht, o Here der heirscharen (LvK 119)

VI Kerst

38. Een Kind geboren te Bethlehem (LvK 152)
39. Prijs de Heer die Herders prijzen (LvK 140)
40. U Jezus Christus loven wij (LvK 142)
41. Looft God, gij christnen, maakt Hem groot (LvK 147)
42. Komt, verwondert u hier, mensen (LvK 139)
43. Dit is de dag, die God ons schenkt (GK 12)
44. Hoor, de engelen zingen de eer (LvK 135)
45. Ere zij God (GK 11)

VII Lijdenstijd

46. Ik wil mij gaan vertroosten (LvK 174)
47. O wij arme zondaars (LvK 175)
48. Jezus, leven van mijn leven (GK 14)
49. Daar gaat een lam en draagt de schuld (LvK 187)
50. Ontsluit, o Heer, voor U ons hart (GK 15)
51. In het kruis zal 'k eeuwig roemen (GK 16)
52. Alles wat over ons geschreven is (LvK 173)

VIII Pasen

53. O dag van de verrijzenis (LvK 201)
54. Die in de dood gebonden lag (LvK 203)
55. Lof zij God in de hoogste troon (LvK 213)
56. Nu triomfeert de Zoon van God (GK 21)
57. Den Heer wil ik prijzen (LvK 196)
58. Christus, onze Heer, verrees (LvK 215)
59. Halleluja, lof zij het Lam (GK 19)
60. In het vroege morgenlicht (GK 20)
61. Wees gegroet, gij eersteling der dagen (LvK 221)

IX Hemelvaart

62. Ten hemel opgevaren (LvK 228)
63. Wij knielen voor uw zetel neer (GK 25)
64. De dag der kroning is gekomen (GK 23)
65. In bidden en in smeken (LvK 235)
66. De dag van onze Vorst brak aan (GK 24)

X Pinksteren

67. O, Schepper, Geest, woon in uw kerk (GK 27)
68. Kom, Heilige Geest, Here God (LvK 240)
69. Nu bidden wij de Heilige Geest (LvK 241)
70. Ja, de Trooster is gekomen (GK 26b)
71. Wij leven van de wind (LvK 249)

XI Eindtijd en eeuwig leven

72. Bewaar ons, Here, bij uw woord (LvK 310)
73. Een vaste burcht is onze God (GK 33)
74. Midden in het leven zijn wij (LvK 272)

75. Het duurt niet lang meer tot de tijd (LvK 279)
76. 'Op, waakt op!' zo klinkt het luide (LvK 262)
77. Ach hoe vluchtig, ach hoe nietig (LvK 271)
78. Jezus is mijn toeverlaat (GK 22)
79. Nooit kan 't geloof teveel verwachten (GK 37)
80. Voor alle heiligen die in heerlijkheid (LvK 299)
81. God is getrouw, zijn plannen falen niet (GK 31)
82. De kerk van alle tijden (GK 32)
83. Ik kom met haast, roept Jezus' stem (LvK 296)
84. Wij moeten Gode zingen (LvK 301)

XII Morgen- en avondliederen

85. O zalig licht, Drievuldigheid (LvK 253)
86. Nu wordt het licht, de dag breekt aan (LvK 373)
87. Morgengebed (GK 38)
88. Avondgebed (GK 39)
89. De nacht de moeder van de rust (LvK 386)
90. 'k Wil U, o God, mijn dank betalen (GK 40)
91. Blijf mij nabij (LvK 392)
92. De dag door uwe gunst ontvangen (LvK 393)

XIII Algemene liederen

93. Wat mijn God wil, geschied' altijd (LvK 403)
94. Dankt, dankt nu allen God (GK 35)
95. Zou ik niet van harte zingen (LvK 426)
96. Jezus, mijn verblijden (LvK 428)
97. Wie maar de goede God laat zorgen (LvK 429)
98. Wat God doet, dat is welgedaan (LvK 432)
99. Halleluja, eeuwig dank en ere (GK 41)
100. Wij loven U, o God (GK 30)
101. God enkel licht (GK 17)
102. U, heilig Godslam, loven wij (GK 18)
103. Alle roem is uitgesloten (GK 26b)
104. Ere zij aan God, de Vader (GK 29)
105. De Apostolische Geloofsbelijdenis (GK 2)
106. O grote God die liefde zijt (LvK 481)

Bijlage B

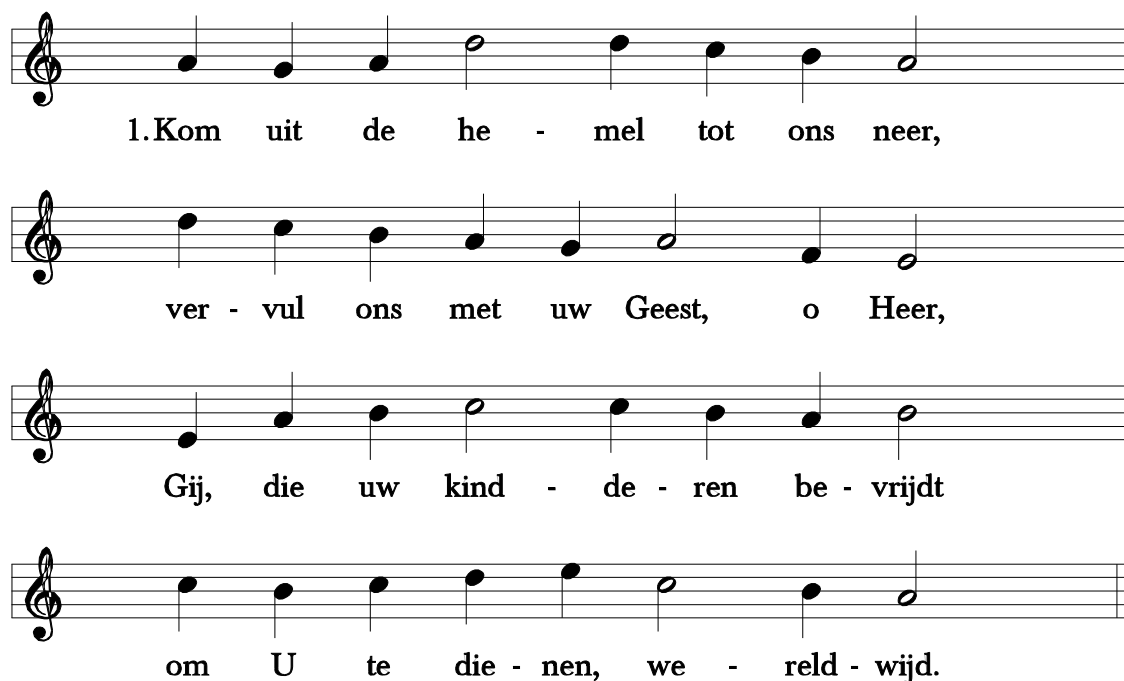
a. Tekst van het lied O God en Heer almachtig

1. O God en Heer almachtig, / Gij hebt U steeds ontfermd,
wees thans ook weer indachtig / uw schepping onbeschermd!
De wereld gaat te gronde, / gedenk de mens, o God,
en red ons van de zonde / en red ons van de dood!
2. Zij, die naar vrede vragen zijn nauwelijks in tel;
behoed hun levensdagen, o God van Israël!
Tot U heeft zich verheven de stem van Abels bloed;
het roept, o Here Jezus, / dat Gij verschijnen moet!

Tekst: Willem Barnard, geb. 1920
Melodie: Psalm 130 (Straatsburg 1539/Genève 1551)
Bron tekst: Zingend Geloven, deel 1, Amsterdam 1981

b. Tekst en melodie van het lied Kom uit de hemel tot ons neer

Kom uit de hemel tot ons neer

The image shows the musical notation for the song 'Kom uit de hemel tot ons neer'. It consists of four staves of music, each with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The lyrics are written below the notes. The first staff contains the lyrics '1. Kom uit de hemel tot ons neer,'. The second staff contains 'ver - vul ons met uw Geest, o Heer,'. The third staff contains 'Gij, die uw kind - de - ren be - vrijdt'. The fourth staff contains 'om U te die - nen, we - reld - wijd.'.

1. Kom uit de he - mel tot ons neer,
ver - vul ons met uw Geest, o Heer,
Gij, die uw kind - de - ren be - vrijdt
om U te die - nen, we - reld - wijd.

2. Bewaar hen, die hier voor U staan,
dat zij hun weg met vreugde gaan;
geef aan uw engelen bevel
hun trouw te zijn als metgezel.
3. Dat zij uw volk, de honger moe,
op handen dragen, naar U toe,

om na verzoeking en woestijn
met overvloed gevoed te zijn.

4. Kom Heiland, die ons hart geneest;
kom Vader, Zoon en Heilige Geest
en maak ons vrolijk in dit uur,
o bron, o brood, o vreugdevuur!

Tekst: André F. Troost, geb. 1948
Melodie: Jan Jansen, geb. 1946
Bron: Zingend Geloven, deel 4, Zoetermeer 1991

Bijlage C

Concept-huwelijksformulier aangeboden door de kerk van Zwolle-Centrum, inclusief de toelichting erop van de hand van dezelfde kerk

Huwelijksformulier

Afkondiging

De kerkeraad maakt aan de gemeente bekend, dat N. en N., zo de Here wil, (datum) zullen trouwen.

Het is hun wens in het huwelijk, als een instelling van God, tot zijn eer en naar zijn Woord te leven. Daarom willen zij de zegen van God vragen in het midden van de gemeente.

Wanneer vanuit de gemeente geen gegronde bezwaren worden ingediend, zal dit gebeuren in een dienst des Woords op ... om ... te ...

Inleiding

Gemeente van onze Here Jezus Christus,

Wij zijn hier bijeen om samen met N. en N. Gods zegen te vragen over hun huwelijk.

Laten wij vooraf uit de Schrift horen, hoe God het huwelijk heeft bedoeld.

Instelling

Gen. 1:27

Na de schepping van hemel en aarde schiep God de mens naar zijn beeld. Hij schiep hen als man en vrouw in een bijzondere levenseenheid, zo lezen wij in Genesis 2.

Gen. 2:20

Eerst liet God Adam ontdekken, dat het niet goed was om alleen te zijn. De mens had iemand nodig die bij hem paste, om in alles het leven met hem te delen. Een hulp, zoals in de Schrift de HERE de hulp van zijn volk wordt genoemd. Een aanuiding die verwachting en vertrouwen wekt. God liet de man op deze manier ervaren, dat hij, al was hij het eerst geschapen, van zijn vrouw afhankelijk is.

Ps. 121:2

Ps. 124:8

Ps. 146:5

Vervolgens deed God een diepe slaap over Adam komen. Hij nam een van zijn ribben en bouwde die tot een vrouw. En Adam zong, toen God haar bij hem bracht:

Gen. 2:23

*Dit is nu eindelijk been van mijn gebeente
en vlees van mijn vlees;
deze zal 'mannin' heten,
omdat zij uit de man genomen is.*

Zo gaf de Schepper de mens zijn vrouw. Man en vrouw zijn één vlees, dat betekent leven in een totale levensgemeenschap, een diepe levenseenheid, door God tot stand gebracht. Dit maakte Hij tot een algemene regel voor ieder huwelijk. Man en vrouw worden door Hem samengevoegd tot één.

Immers, op het lied van Adam volgen deze woorden:

Gen. 2:24

Mat. 19:5

Ef. 5:31

*Daarom zal een man zijn vader en zijn moeder verlaten en
zijn vrouw aanhangen en zij zullen tot één vlees zijn.*

En later zegt Jezus:

Mat. 19:6

Zo zijn zij niet meer twee maar één vlees. Hetgeen dan God samengevoegd heeft, scheidt de mens niet.

1 Kor. 7:9
 Hoogl. 4:12
 Ef. 5:5
 1 Kor. 7:3
 Mal. 2:16
 Mal. 3:5
 Hebr. 13:4
 Ps. 125

Zo wordt duidelijk wat God op de trouwdag geeft. Wanneer nu een man en een vrouw elkaar willen toebehoren, zijn zij verplicht deze instelling van God te eerbiedigen. Sexueel verkeer voor en buiten het huwelijk wordt dan vermeden. Terwijl binnen het huwelijk de echtgenoten worden opgeroepen elkaar trouw te zijn en de door God gegeven levenseenheid werkelijk gestalte te geven. God haat de echtscheiding, Hij toornst over de echtbrekers. Maar de gehuwden die elkaar trouw blijven zal Hij zegenen.

De verhouding in het huwelijk

Ef. 5:22-33

De apostel Paulus leert ons, dat de eenheid van man en vrouw in het huwelijk een diepe betekenis heeft. Hij spreekt van een grote verborgenheid en heeft dan het oog op Christus en de gemeente. Zoals Christus het Hoofd is van de kerk en borg voor haar staat, haar verzorgt en beschermt, zo behoort de man als hoofd zijn vrouw geborgenheid te bieden en voor haar te zorgen. Zoals Christus zijn gemeente liefheeft en Zich voor haar heeft overgegeven aan het kruis, zo behoort de man zijn vrouw lief te hebben met de inzet van heel zijn leven, in de vreze van Christus. Zoals de gemeente ontzag heeft voor haar Heiland, zo behoort de vrouw ontzag te hebben voor het hoofd-zijn van haar man, in de vreze van Christus. Zij zal hem helpen in alle dingen die naar Gods wil zijn en liefdevol het leven met hem delen. Door zo elkaar te aanvaarden, zullen man en vrouw hoe langer hoe meer de eenheid van Christus en zijn gemeente laten zien.

Doel

Hooglied
 4:16, 5:1,
 8:6,7
 1 Kor. 7:3
 1 Kor. 13:5

Joz. 24:15b

Gen. 1:28
 Gen. 17:7
 Ps. 127:3
 Spr. 1:7-9
 Ef. 6:4

Ps. 25:12,13

Gods Woord onderwijst ons ook over het doel van het huwelijk. Ten eerste zullen de man en zijn vrouw in liefde elkaar toebehoren. De liefde is een geschenk van God, bedoeld om elkaar wederzijds vreugde en geborgenheid te geven. Ook zoekt de liefde niet zichzelf. Man en vrouw zullen over en weer vooral oog hebben voor elkaar, voor de ontptboiing van ieders leven met al zijn talenten, gericht op het tijdelijk welzijn en het eeuwig behoud. Bovenal zullen zij samen hun leven wijden aan God, elkaar daarin stimuleren en aanvullen op alle terreinen van het leven. Ten tweede zullen zij zich geroepen weten tot het ouderschap. Als God het geeft zullen zij vruchtbaar zijn en in het bijzonder meewerken aan de voortgang van Gods verbond van generatie op generatie. Wanneer zij kinderen ontvangen zullen zij hen grootbrengen als zonen en dochters van God. Zij zullen als vader en moeder het beeld van God dragen in liefde en trouw, gerechtigheid en barmhartigheid. Dit met het oog op Gods eer, het heil van die kinderen en de opbouw van de kerk.

Belofte

God wil zijn zegen geven over ieder huwelijk, waarin de man en zijn vrouw elkaar in liefde trouw zijn en samen luisteren naar de stem van hun Heer. Zo lezen wij in Ps. 128:

Welzilig ieder die de HERE vreest, die in zijn wegen wandelt, want gij zult eten de opbrengst van uw handen; welzilig gij, het zal u welgaan.

Vanwege de zonde zullen ook zorg, moeite en verdriet zich laten gelden in

Ps. 90:10   het huwelijksleven. Toch mogen de gehuwden leven in het vaste vertrouwen dat God hen als een Vader helpen zal. Zij mogen vast geloven
Ef. 4:32   dat de Here hun schuld wil vergeven, zoals ook zij elkaar hun zonden en tekortkomingen vergeven. Ook mogen zij zeker weten, dat hun huwelijk in Christus geheiligd is en zo dienstbaar mag zijn aan de komst van zijn koninkrijk.

Wederzijdse verplichtingen

(De voorganger verzoekt het bruidspaar op te staan)

Bruidegom en bruid, hoort nu wat de Here in het huwelijk van u verwacht.

Ef. 5:22-33   Bruidegom, heb uw vrouw lief als uw eigen lichaam en zorg voor haar met de inzet van heel uw leven, zoals Christus zijn gemeente liefheeft en borg voor haar staat. Zorg zo ook voor het welzijn van uw gezin. Wees trouw in uw werk. Heb ook oog voor de mensen om u heen, om hen te helpen.
Ps. 112   Vrees de Here! Leef verstandig met uw vrouw en bewijs haar eer. Zij deelt
1 Petr. 3:7   immers samen met u in Gods genade in dit en in het toekomstige leven.
Mal. 2:13-16   Dan zult u vrijuit tot God kunnen bidden en verhooring ontvangen.

Ef. 5:22-33   Bruid, heb uw man lief als u zelf. Wees uw man tot hulp in alle dingen die
Spr. 31   naar Gods wil zijn, over de volle breedte van het leven. Heb respect voor het hoofd-zijn van uw man: zie zijn liefdevolle zorg als geborgenheid die Christus u geeft. Zorg goed voor uw gezin. Draag ook zelf het beeld van uw Heiland in al uw werk. Vrees de Here! Wees niet uit op uiterlijk vertoon, maar laten uw goede werken uw sieraad zijn, in het gezin en in de samenleving.
1 Petr. 3:1-5

Blijft elkaar trouw, deelt de verantwoordelijkheid voor uw gezin en leeft zo, dat u een zegen bent op de plaats die God u geeft in de gemeente en in de samenleving.

Vragen aan het bruidspaar

U hebt nu gehoord dat het huwelijk door God is ingesteld en ook is u voorgelaten wat de Here in het huwelijk van u verwacht.

Wilt u elkaar nu de rechterhand geven en antwoorden op de volgende vragen:

(De voorganger vraagt aan de bruidegom:)

N., belooft u hier voor God en zijn heilige gemeente, nu u N. tot uw vrouw genomen hebt, in liefde voor haar te zorgen, haar geborgenheid te geven en in alles het goede voor haar te zoeken? Zult u heilig met haar leven, haar nooit verlaten, maar haar trouw blijven in goede en kwade dagen, in rijkdom en armoede, in gezondheid en ziekte, totdat de dood u zal scheiden? Belooft u zo in uw huwelijk overeenkomstig het evangelie te willen leven?

(Antwoord:) Ja.

(De voorganger vraagt aan de bruid:)

N., belooft u hier voor God en zijn heilige gemeen te, nu u N. tot uw man genomen hebt, in liefde het leven met hem te delen? Belooft u hem te helpen en voor hem te zorgen in alle dingen die naar Gods wil zijn? Zult u heilig met hem leven, hem nooit verlaten, maar hem trouw blijven in goede en kwade dagen, in rijkdom en armoede, in gezondheid en ziekte, totdat de

dood u zal scheiden? Beloof u zo in uw huwelijk overeenkomstig het evangelie te willen leven?

(Antwoord:) Ja

(De voorganger antwoordt:)

De Vader van alle barmhartigheid, die u door zijn genade tot dit huwelijk heeft geroepen, verbindt u met ware liefde en trouw en geve u zijn zegen.

Gebed

Laten we nu de naam van de Here aanroepen in dank zeggend en gebed.
(Eventueel knielt hierbij het bruidspaar.)

Trouwe God en Vader, wij prijzen uw liefde die u gelegd hebt in al uw werken, in het bijzonder in de instelling van het huwelijk. U schiep de mens als man en vrouw, U bracht hen samen met de bedoeling dat zij één leven samen zouden delen.

Ook deze bruidegom en bruid hebt u in een diepe levenseenheid met elkaar verbonden, zodat zij niet meer twee zijn, maar één.

Wij danken u hiervoor.

En wij bidden u, wil hun uw zegen geven. Wilt U Zelf met hen meegaan op al hun wegen om hen te behoeden voor de macht van de zonde en te bewaren temidden van de gevaren in deze wereld.

Vervul hen met uw Geest, zodat zij uw liefde verstaan en die weerspiegelen naar elkaar en naar hun naasten. Geef dat zij in gemeenschap met Christus leven en zijn beeld zullen dragen in het betonen van trouw, zorg en hulp. Laten zij, door U gezegend, tot een zegen mogen zijn op de plaats die U hun geeft.

Leid hen in voorspoed en tegenspoed aan uw vaderhand. En zo ook hun kinderen, als U hun die geeft. Verleen dan kracht en wijsheid voor de opvoeding, zodat de trouw aan uw verbond mag worden onderhouden van geslacht op geslacht, tot uw eer, tot heil van die kinderen, en tot opbouw van uw kerk.

Doe hen met heel uw kerk uitzien naar de grote dag van de bruiloft van het Lam.

Wil ons horen, barmhartige Vader, door Jezus Christus, uw Zoon, die met U en de Heilige Geest leeft en regeert in eeuwigheid. Amen.

Zegen

Onze trouwe God en Vader vervul u met zijn genade en Geest; Hij verleent u de kracht om uw belofte na te komen en geve u, dat u vele jaren in liefde en eensgezindheid heilig voor Hem zult leven.

Amen.

Toelichting op het concept herzien-huwelijksformulier.

(Van de hand van: ds. B. Luiten te Zwolle, 1994/1995)

Aanleiding

Wij leven in een tijd, waarin allerlei dijkdoorbraken worden gesignaleerd op het gebied van samenwonen, als voorbereiding op of in plaats van het huwelijk. Menig verliefd stel aarzelt niet alleen om het huwelijk kerkelijk te laten bevestigen, maar zet ook een vraagteken bij de gang naar het stadhuis om daar iets te beloven met betrekking tot levenslange trouw. Wat heeft een officiële huwelijkssluiting vóór op een samenwonen dat je met z'n tweeën regelt? En dan nog, waarom zou je op zo'n publieke gebeurtenis wachten met verregaande geestelijke én lichamelijke eenwording?

Al deze overwegingen en ervaringen vragen om een duidelijk formulier, waarin op een Schriftuurlijke manier een eigentijds antwoord wordt gegeven op de devaluatie van het huwelijk. Daaraan voldoet het bestaande formulier onvoldoende. Het moet nodig bijgesteld worden, al was het alleen maar om bepaalde dijken wat op te hogen.

Voeg daarbij, dat in een kerkdienst waarin een huwelijk wordt bevestigd meestal veel genodigden zijn van buiten de kerk, dan wordt het helemaal zaak om geen taal te spreken die wel verkeerd over móet komen. Neem bijv. de uitdrukking dat de man als hoofd gezag heeft over zijn vrouw; wat moet iemand zich daarbij voorstellen die niet zo thuis is in de kerk? Zal hij niet direct denken aan middeleeuwse situaties of aan arabische praktijken? Juist zo'n trouwdienst is niet zelden een ideale gelegenheid om die mensen te bereiken met het evangelie, die anders niet (meer) in een kerk komen. Maar als zij door verouderd taalgebruik het idee krijgen dat de kerk antiek is, worden wij met zo'n formulier voor hen een aanstoot.

Trouwens, ook naar de eigen jeugd toe hebben de predikanten en de ouderlingen tegenwoordig heel wat uit te leggen. De gesprekken die er zijn met het oog op het huwelijk worden voor een goed deel gevuld met enkel het verklaren van wat er in het formulier staat. Woorden als 'hoofd' en 'hulp' zijn voluit Schriftuurlijk, maar ze moeten wel worden verklaard. Anders roepen ze misverstand op en krijg je protesten om op deze dingen 'ja' te zeggen. Niet zelden resulteert zo'n gesprek met een aanstaand bruidspaar in een verzoek, om wat we samen gezien hebben in de preek nog eens te herhalen. Dan weten de anderen het ook. Dat is voor een keer wel aardig, maar op de duur krijg je dan steeds dezelfde trouwpreek. Bovendien is de preek niet bedoeld om het formulier uit te leggen. Het formulier moet zelf iets uitleggen, in de meest heldere taal. Dan is het geen struikelblok, maar dan wordt het een stimulans om op je trouwdag voor God en zijn gemeente te verschijnen.

Bevestiging

Het woord 'bevestiging' roept steeds weer vragen op. Wat betekent dit? C. Trimp heeft in een historisch onderzoek laten zien, dat dit 'bevestigen' precies hetzelfde is als het 'sluiten' van een verbond, onder aanwezigheid van getuigen. Omdat deze handeling op het stadhuis wordt verricht, is het hoog tijd dat de kerk omziet naar een andere term voor haar activiteit. Aangezien de genoemde studie voldoende duidelijk en overtuigend is, kan op dit moment worden volstaan met een verwijzing daarnaar. (zie: C. Trimp, *De gemeente en haar liturgie*, Kampen 1983, blz. 245 v.v.)

Een betere uitdrukking zou zijn, dat 'het huwelijk wordt opgedragen aan de Here'. Dit is een bijbels begrip, juist wanneer mensen beginnen aan een nieuwe roeping, vergelijk Handelingen 14:23, 14:26, 15:40 en 20:32. Maar het valt te betwijfelen of deze uitdrukking eigentijds en helder genoeg is.

Wellicht is het daarom de beste oplossing in de *titel* kortweg te spreken van 'Huwelijksformulier'.

In de Afkondiging en de *Inleiding* kan gekozen worden voor 'Gods zegen vragen over het huwelijk'. Strikt genomen is dat wat eenzijdig geformuleerd, omdat in de eredienst meer

gebeurt, met name de opening van het Woord en het afleggen van de beloften. Toch zeggen wij op dezelfde manier bijv. ook dat bediening van de Doop is aangevraagd. Dat roept geen misverstand op omdat ieder weet dat die Doopsbediening plaatsvindt in het geheel van de eredienst en dat daarbij vragen worden gesteld aan de dopeling zelf of aan de ouders.

Hulp

Adam vond geen hulp voor zichzelf; hij ontving die van God in de persoon van zijn vrouw. Het formulier doet geen moeite dit woord te verklaren. Terwijl het ontegenzeggelijk een uitdrukking is, die op de klank af als negatief wordt ervaren. Een hulp wordt gauw tot een hulpje. Maar dat is de bedoeling niet, uiteraard. Iemand die bijv. in de hulpverlening werkzaam is voelt dit wel beter aan: als iemand hulp nodig heeft, is hij (tijdelijk) afhankelijk van je. Dat is wat God de mens laat ervaren in het Paradijs. Alles is zeer goed, maar nog niet af. Er mist nog iemand, Adam is alleen, hij merkt dat hij geholpen moet worden.

Vandaar de aanduiding 'hulp'. Dit woord wordt in de Schrift vaak van God zelf gebruikt. Het is een woord, waarin waardering, verwachting en vertrouwen doorklinkt. Zo beginnen wij iedere kerkdienst met een citaat uit Psalm 124: 'Onze hulp is in de naam van de HERE, die hemel en aarde gemaakt heeft'. Daarmee geven wij aan, dat wij zonder Hem niet verder kunnen en niet verder willen. Van Hem zijn wij geheel afhankelijk, Hem behoren wij toe, daarom komen wij samen om God te ontmoeten. Wie 'hulp' zeg kijkt niet omlaag maar omhoog, vol verwachting. Zo is de bijbelse waarde van dit woord. Denk ook aan Psalm 146: 'Welzalig hij, die de God van Jakob tot zijn hulpe heeft'. In het nieuwe testament wordt dit betrokken op Jezus Christus. Bijv. in Hebreeën 2:18: 'Want doordat Hij zelf in verzoeken geleden heeft, kan Hij hun die verzocht worden, te hulp komen'. En even verder het bekende: 'Laten wij daarom met vrijmoedigheid toegaan tot de troon der genade, opdat wij barmhartigheid ontvangen en genade vinden om hulp te verkrijgen te gelegener tijd' (4:16). Wanneer iemand dit spreken tot zich door laat dringen, zal hij van zijn eigen (negatieve) kijk op het woord 'hulp' snel genezen zijn.

Maar is het dan niet een 'must', iets van deze Schriftuurlijke waarde in het formulier op te nemen? Het woord zelf willen wij niet kwijt, 'hulp' heeft een diepe betekenis. Maar als in het spraakgebruik van alledag deze aanduiding een geheel andere klank krijgt, zullen wij meer moeten verklaren.

Als wij dan het formulier op dit punt bekijken, constateren wij dat in het onderdeel *Instelling* de toelichting ontbreekt. 'Hulp' wordt daar ingevoerd als een bekend begrip.

Vervolgens, als we komen bij de formulering van het *Doel* wordt het 'helpen' tot een centraal begrip, zelfs wederkerig: 'man en vrouw zullen ... in alle dingen van het tijdelijke en eeuwige leven elkaar trouw helpen'. Dat is kort, goed en duidelijk. Echter, het valt te betwijfelen of dit achteraf voldoende is om het niveau van de eerder genoemde 'hulp' duidelijk te maken. Die verbinding is niet helder. Te meer daar even verder, in het onderdeel *De verhouding in het huwelijk*, het 'helpen' van de vrouw pas genoemd wordt als haar derde taak. Zij moet eerst haar man gehoorzamen, in de tweede plaats moet zij hem volgen en pas dan wordt van de 'hulp' gevraagd haar man te 'helpen'. Deze volgorde is toch wel een beetje merkwaardig. De vrouw wordt gekarakteriseerd als 'hulp', dan is het toch logisch dat 'helpen' voor haar nummer 1 is?

Beeld van God

Daar komt bij, dat aan het begin van het formulier wordt gememoreerd dat God man en vrouw schiep naar zijn beeld. Wij belijden, dat Christus ons nu vernieuwt naar zijn beeld (zondag 32 HC, Ef. 4). Van daaruit kan op de man een appèl worden gedaan het beeld van Christus te dragen als hoofd van zijn vrouw. Breed krijgt dat aandacht in het huwelijksformulier. Maar kan, voor het goede evenwicht, daarbij niet worden gezegd dat ook de vrouw als hulp van de man het beeld van Christus draagt? Man én vrouw hebben als hoofd en hulp de roeping, naar elkaar toe te laten zien wie Christus is in zijn liefde en zijn trouw, in zijn leiding en zijn hulp. Uiteraard ontkent het formulier dit niet, maar het wekt wel misverstand als dit beeld dragen naar de man toe breed wordt uitgewerkt en naar de vrouw toe niet. Als dan

bovendien het 'helpen' in de schaduw wordt gezet van gehoorzamen en volgen, moet je als lezer een behoorlijk stuk goedwillendheid opbrengen om de ereplaats van de vrouw ('hulp uit Gods hand') te blijven zien.

Deze onevenwichtigheid werkt door in de formulering van de *Wederzijdse verplichtingen*. Het 'hulp-zijn' wordt daar ingevuld in de eerste plaats als het gehoorzamen aan de man en vervolgens als het volgen van de man. Het echte 'helpen' komt hier pas op de vierde plaats. In het verlengde hiervan verbaast het niet, dat bij de *Vragen aan het bruidspaar* evenzo de eerste grote belofte van de vrouw is, dat zij haar man volgt. Maar hier is dan wel de vraag op z'n plaats, of dat volgen nu echt het grote doel is. Is dat nu de betekenis van de vrouw? Is zij daarom aan de man gegeven? De eigen bijdrage van de vrouw is het liefdevol helpen van de man in alle dingen die naar Gods wil zijn. Laat dat dan voorop staan, als een duidelijke taak in de vreze van Christus, net zoals bij de vraagstelling aan de man voorop staat dat hij zijn vrouw liefdevol leiden zal.

Hoofd en gezag

Een doorsnee gemeentelid heeft bij het woord 'hoofd' de voorstelling van een chef in een warenhuis, een hoofd van een afdeling, enz. Als dat begrip vervolgens in het huwelijksformulier wordt gelezen, is de eerste reactie meteen negatief. Moet de man zó met zijn vrouw omgaan?

Uiteraard is de oplossing niet, het woord 'hoofd' te schrappen; daarvoor is het veel te fundamenteel. Maar we mogen ons wel meer inspannen om het bijbelse beeld te formuleren dat hierbij hoort.

Hoe doet het huwelijksformulier dat?

Het verbindt 'hoofd' aan 'gezag': 'Zoals Christus het Hoofd is van de kerk, en gezag over haar heeft, zo heeft de man als hoofd gezag over zijn vrouw'.

Het woord 'gezag' komt echter in Efeziërs 5 niet voor. Daarbij is juist het grote probleem, dat ook dit woord heel verkeerde gedachten kan oproepen, die hier niet bedoeld zijn. Want gezag is veelkleurig, er zijn tal van verschillende verhoudingen waarin het gezag op steeds weer een andere manier functioneert. Denk maar aan ouders - kinderen, heren - slaven, overheid - onderdanen, kerkeraad - gemeenteleden, enz. Eigenlijk moet je eerst naar de relatie kijken om te weten, welk gezag bedoeld is. En dan nog zouden wij hier te maken hebben met een vorm van gezag, waarvan niet direct duidelijk is hoe hiervan de verbinding is met het vijfde gebod. Volgens zondag 39 HC immers zullen wij vader en moeder eren en allen die gezag over ons ontvangen hebben. Valt hier ook onder dat de vrouw respect zal hebben voor het gezag van haar man? Volgens het Schriftbewijs bij zondag 39 wel; daar lezen wij o.a. de verwijzing naar Eféziërs 5:22, het gedeelte dat ook voorkomt in het huwelijksformulier. Maar het Schriftbewijs maakt geen deel uit van de belijdenis, dus bindend is dit niet (zie het Ten geleide in het Gereformeerd Kerkboek).

Hoe dit ook zij, dit betekent dat wij in het formulier twee kwetsbare woorden vlak bij elkaar hebben staan: 'hoofd' en 'gezag'. En ze zijn zo aan elkaar verbonden, dat zij elkaar moeten verklaren. Dat is vragen om moeilijkheden. Op die manier moeten de misverstanden wel over elkaar heen buitelen.

Daarom nu het voorstel, het woord 'gezag' uit het formulier te schrappen. Als het hier al op zijn plaats zou zijn, betekent het toch volledig iets anders dan wij er meestal onder verstaan. Waar het in het hoofd-zijn om gaat wordt vervolgens in het bestaande formulier zo omschreven: 'Zoals Christus zijn gemeente leidt, verzorgt en beschermt, behoort de man zijn vrouw liefdevol te leiden, te verzorgen en te beschermen'. Het element van 'gezag' voegt daar inhoudelijk niets aan toe, het geeft alleen aan dat God dit zo heeft ingesteld. Hij vertrouwt de vrouw toe aan haar man.

Nu kan iemand opmerken, dat het Hoofd-zijn van Christus toch óók inhoudt dat Hij met gezag zijn bevelen geeft. De gemeente heeft Hem te gehoorzamen in alles. Is de man dan ook niet zó het hoofd van zijn vrouw? Die parallel wordt in het formulier wél doorgetrokken, tenminste wordt die indruk gewekt. We lezen immers: 'Zoals de gemeente zich laat leiden door Christus, zo moet de vrouw zich gehoorzaam toevertrouwen aan de leiding van de man...'

Dit kan echter de bedoeling niet zijn. *Bij iedere gelijkenis moeten we letten op het punt van*

vergelijking. Het Hoofd-zijn van Christus is enorm. Diezelfde brief aan de Efeziërs, waarin die passage over het huwelijk voorkomt, begint in hoofdstuk 1 met de vermelding, dat God in zijn welbehagen Zich heeft 'voorgenomen, om, ter voorbereiding van de volheid der tijden, al wat in de hemelen en op de aarde is onder één hoofd, dat is Christus, samen te vatten'. Dát hoofd-zijn is in zijn volheid niet op de man toe te passen. De man staat niet zo hoog boven zijn vrouw als Christus boven zijn gemeente. Man en vrouw dragen samen Gods beeld en zijn daarin naast elkaar gesteld (Gen.1:27).

We zien dan ook dat in 5:23 het punt van vergelijking wordt aangegeven: 'de man is het hoofd van zijn vrouw, evenals Christus het hoofd is van zijn gemeente: *Hij is het die zijn lichaam in stand houdt*. Letterlijk staat er: 'Hij is de Zaligmaker van zijn lichaam'. In vers 25-27 wordt dit verder uitgewerkt, weer als vergelijking, zie vers 28. Duidelijk komt daarin de *Borgstelling* van Christus naar voren, met de inzet van heel zijn leven. Als wij nu zo dicht mogelijk bij deze betekenis willen blijven, vrij van eigen interpretaties, kunnen wij het beste kiezen voor de formulering dat de man zijn vrouw *geborgenheid* biedt. Zo zal de echtgenoot naar Gods bedoeling het beeld van Christus dragen.

Hoofd en gehoorzaamheid

Reeds de Generale Synode van Arnhem '81 besloot, het woord 'onderdanig' te schrappen in het huwelijksformulier. Het klinkt in het Nederlands van vandaag te veel als 'gedwee, kruiperig, serviel' (Acta art. 56 4.d).

Maar hoe komt vandaag 'gehoorzaam' over? Is het niet precies eender? En dát komt in Efeziërs 5:22-33 niet eens voor!

Maar we lezen in hetzelfde Schriftgedeelte wel een ander woord, dat precies aangeeft waar het om gaat en dat niet verwarrend hoeft te werken, namelijk '*ontzag*'. We lezen in vers 33: '... de vrouw moet ontzag hebben voor haar man'.

Dat houdt direct verband met het woord 'onderdanig', dat wij twee keer in dit gedeelte tegenkomen (22,24). 'Vrouwen, weest aan uw man onderdanig...'

Beide woorden staan niet op zichzelf, zij gaan terug op vers 21. Daar wordt gezegd tegen al de leden van de gemeente: '... en weest elkaar *onderdanig* in de *vreze* van Christus'. 'Vrees' en 'ontzag' kan hetzelfde zijn, zoals in de uitdrukking 'de vreze des HEREN'. Hier gaan beide vertalingen in de grondtekst terug op hetzelfde woord.

We lezen dan eerst in vers 21 de aansporing tot alle gemeenteleden elkaar onderdanig te zijn. Daar staat een sterk woord! Dat is te gebruiken voor een slaaf ten opzichte van zijn heer. Dat wekt verbazing, staan mijn broeders en zusters zover boven mij? Moet ik mij zo diep neerbuigen voor hen? Maar hoe kan dat dan wederzijds zijn?

Wel, het geheim zit in de toevoeging: '... en weest elkaar onderdanig *in de vreze van Christus*'. In feite buig je voor Hem, het Hoofd van de kerk (4:15), en dáárom ben je bereid tot alle dienstbaarheid jegens de leden van zijn lichaam. In hen kom je het werk van de Heer tegen, ze worden vernieuwd naar zijn beeld (4:20-24); dat dwingt respect af, ontzag.

Rondom deze zelfde woorden formuleert de apostel dan het christelijk huwelijksleven, de *wederzijdse* bereidheid elkaar te dienen en de achting voor elkaar. Daarbij krijgen man en vrouw precies de waarschuwing die bij elk van hen past. Laat de vrouw het hoofd-zijn van de man respecteren, daarvoor ontzag hebben, ziende op Christus, terwijl zij in alle goede dingen bereid is hem te helpen en aan te vullen. Laat de man de liefde niet vergeten, maar zijn vrouw koesteren en het beeld voor ogen houden van de Christus die Zich aan het kruis tot in de dood vernederde om zijn bruid te behouden.

Als wij het zo ongeveer in het huwelijksformulier zouden omschrijven, zouden wij zonder de woorden 'gezag' of 'gehoorzaamheid' te gebruiken toch de *zaak* aanduiden waarom het gaat. Namelijk dat man en vrouw in elkaar een geschenk van Christus zien, en daarom zich verplicht weten elkaar te respecteren, elk naar eigen roeping, en de uiterste zorg aan elkaar besteden in liefde en trouw.

Het lijkt mij nodig in dit verband apart stil te staan bij het element van *wederkerigheid* in het onderdanig zijn aan elkaar. Vaak is beweerd, dat de onderdanigheid tussen Christus en zijn gemeente niet wederkerig is, en dat het in Efeziërs 5 (daarom) alleen van de vrouw wordt gevraagd.

Toch spreekt Efeziërs 5 hierover zo duidelijk! Zie vs.25: Christus heeft Zich voor zijn bruid

vernederd, Hij heeft Zich overgegeven voor haar om haar te reinigen met zijn bloed. De manier van spreken hier herinnert aan de voetwassing. Petrus weigerde aanvankelijk zich te laten wassen door de Heiland, hij wilde Christus' *onderdanigheid* niet. Toch kon alleen zó Gods Raad worden vervuld. Toen Petrus dat begreep, wilde hij wel helemaal gewassen worden. Filippenzen 2 zegt, dat Christus Zich vernederd heeft, een *knecht is* geworden. In Jesaja werd Hij zo aangekondigd (hfst.42 vv.) "Zie, *mijn Knecht*, in wie Ik mijn welbehagen heb..."

In Matteüs 20:28 lezen wij ronduit dat Jezus zegt: 'de Zoon van de mens is niet gekomen om Zich te laten dienen, maar *om te dienen* en zijn leven te geven als losprijs voor velen. Nu schuilt in de genoemde bewering een zekere mate van gelijk wanneer daarmee bedoeld wordt, dat Christus niet *blijvend* aan de gemeente onderdanig is. Een zekere mate, want al is Hij verhoogd, zijn dienst is nog niet voltooid. Daarom kan in bijv. Efeziërs 1:22 worden gezegd, dat *Hij gegeven is aan de gemeente*, in zijn verhoging.

Hoe dit ook zij, het punt van vergelijking in Efeziërs 5:25 is juist, dat de man levenslang zijn vrouw zó onderdanig zal zijn, met de inzet van heel zijn leven, zoals Christus Zich overgaf aan het kruis.

Persoonlijk vind ik het frappant, dat de *tegenwoordige* betekenissen van 'Hoofd' en 'onderdanigheid' voor menigeen kennelijk een verhindering vormen om te zien, dat deze beide *bijbelse* begrippen elkaar overlappen en voor een groot deel hetzelfde betekenen. Dit wordt wel ineens zichtbaar wanneer wij 'Hoofd' omschrijven met 'borg' (wat letterlijk in de grondtekst staat in Efeziërs 5:23!) en 'onderdanigheid' vervangen door 'met inzet van heel zijn leven' (vs.25).

Laat dit niet duidelijk zien dat we vandaag echt andere woorden nodig hebben om weer te geven wat er staat?

Hoofd en heerschappij

Al staat in ons huwelijksformulier (terecht) de passage uit Efeziërs 5 centraal, er zijn meer Schriftplaatsen die op het huwelijk betrekking hebben. Te denken valt aan Genesis 3:17, waar God na de zondeval tegen de vrouw zeg dat haar man over haar heersen zal. Is dat toch niet veel sterker?

Ja, dat is het zeker. 't Is alleen de vraag, hoe deze woorden van God zijn bedoeld. Zijn ze wel een instelling, een bevel, of (zoals ook gezegd wordt) als een vloek? Vooral deze laatste opvatting kan heel ingrijpend zijn: als het een vloek over de vrouw is, is die vloek in Christus opgeheven en is het hoofd-zijn van de man een leeg begrip geworden. Die kant moeten we in ieder geval niet uit; in Genesis 3 wordt de slang vervloekt en de mens juist niet. Maar is het dan wel een instelling van God, een bevel, dat de man over zijn vrouw zal heersen? In het oude huwelijksformulier stond het zo wel. Daar werd deze tekst aangehaald met de volgende toevoeging: 'Deze ordinantie Gods zult gij niet wederstaan...'

Maar dat hebben we dus geschrapt. Want het is moeilijk vol te houden dat dit een ordinantie zou zijn. Deze woorden namelijk, dat de man over zijn vrouw zal heersen, staan ingeklemd tussen twee andere gevolgen van de zondeval.

God zegt eerst tegen de vrouw, dat Hij de moeite van haar zwangerschap zal vermeerderen, met smart zal zij kinderen baren. Is dat een ordinantie? Als dat zo zou zijn, zouden wij niets mogen ondernemen om die smart te verzachten. Geen christen zal dat verdedigen. Dit is geen gebod, maar een gevolg.

Ook zegt God, dat de man bij het bewerken van het land dorens en distels zal tegenkomen. Is dat een ordinantie? Dan zouden wij niets mogen ondernemen om onkruid te bestrijden. Het is een gevolg, een zware moeite; de schepping werkt vaak niet meer mee. Toen het beeld van God werd afgeschud, verloren wij de zeggenschap over de aarde. Dat zullen we levenslang merken, ook al worden wij nu weer uit genade naar het beeld van Christus vernieuwd.

Welnu, als in dit kader wordt gezegd tot de vrouw, dat haar man over haar heersen zal, is de strekking dezelfde. Geen gebod, maar een gevolg. Het goede hoofd-zijn van de man zal vaak ontaarden in een heerschappij. Die is de bedoeling niet geweest, die is nu dan ook zeker geen opdracht. In een christelijk huwelijk zullen man en vrouw elkaar wederzijds dienen.

In dit verband is het een leerzame illustratie, wanneer wij zien hoe Petrus zijn medeoudsten vermaant. Zij moeten goede leiding geven, de kudde hoeden, maar zij mogen dat beslist niet doen als mensen die heerschappij voeren (1 Petr. 5:1-4). Toch wordt aan de jongeren gevraagd, dat zij zich aan de oudsten onderwerpen (vers 5). Daar staat hetzelfde woord als in Efeziërs 5, waar het wordt vertaald met onderdanig zijn.

Daar zien we dus zonneklaar, dat het 'leiding geven' beslist niet hetzelfde hoeft te zijn als het 'heerschappij voeren', terwijl dit niet in mindering hoeft te komen op het 'onderdanig zijn'. Om die reden moeten wij ook met 1 Petrus 3:1 en 5 voorzichtig zijn, uit het onderdanig zijn van de vrouw te concluderen tot een heerschappij van de man. Daar staat voor 'onderdanig' weer het hetzelfde woord als in 1 Petrus 5:5 'onderwerpen', waar het evenwel niets kan of mag te maken hebben met heerschappij (5:3)!

Dat Sara Abraham haar heer noemde wordt aangevoerd als een troostvol en stimulerend voorbeeld om als vrouw het sieraad inwendig te dragen en het vertrouwen te stellen op God.

Eén vlees

In het formulier staat, dat man en vrouw één vlees zullen zijn. Wat daarbij wordt gezegd, is letterlijk uit de Bijbel genomen.

Eerst het lied van Adam:

*Dit is nu eindelijk been van mijn gebeente
en vlees van mijn vlees;
deze zal 'mannin' heten,
omdat zij uit de man genomen is.'*

Vervolgens lezen wij de conclusie die in Genesis 2 uit dit lied getrokken wordt:

'Daarom zal een man zijn vader en moeder verlaten en zijn vrouw aanhangen en zij zullen tot één vlees zijn.'

Dat kan dus niet verkeerd zijn. Maar 't is wel de vraag, of het duidelijk genoeg is. En kan de dijk misschien een beetje hoger, om de vloed van subjectivistisch denken te keren? Want de betekenis van het één-vlees-zijn heeft in de wandelgang, op de klank af, intussen een ernstige versmalling ondergaan. Menigeen heeft de gedachte dat je één vlees wordt door met elkaar geslachtsgemeenschap te hebben.

Een element van waarheid zit daar natuurlijk wel in. Paulus waarschuwt in 1 Korintiërs 6:16 dat je je hecht aan een hoer door gemeenschap met haar te hebben. Je wordt één lichaam, één vlees met haar; dan ben je los van het lichaam van Christus.

Aan de andere kant, als je een huwelijk aangaat, zul je het één-vlees-zijn heel letterlijk moeten en mogen nemen. Op die manier is de geslachtsgemeenschap de invulling daarvan. Maar daarin gaat de betekenis van het één-vlees-woorden niet op! Daar begint het zelfs niet mee.

Toen Adam zijn vrouw kreeg en zijn lied zong, 'been van mijn gebeente en vlees van mijn vlees', had hij het niet over een daad van geslachtsgemeenschap die hij met zijn mannin had gehad. Hij bedoelde, dat de vrouw uit de man genomen was. Zij was echt letterlijk zijn vlees! Hij ontving haar van God in een totale levensgemeenschap (vgl. J. Douma, *De tien geboden III*, Kampen 1988, blz. 18). Met het oog niet te zien, zij waren twee personen. Maar in het geloof te bewaren: deze twee zijn één! Die eenheid was dus niet het gevolg van Adams geslachtsdaad, nee, zij was Gods *scheppingsdaad*.

Daarvan maakt God op staande voet een regel. Voortaan zal iedere man die trouwt zó met zijn vrouw verbonden zijn (Gen. 2:24). Hij zal één vlees met haar worden, doordat God die twee samenvoegt. Daar is dan meteen het argument tegen echtscheiding: God heeft samengevoegd, zo dat je niet meer twee bent, maar één (Mat. 19).

Waarom is dit zo belangrijk?

Wel, als het één-vlees-woorden wordt versmald tot het gemeenschap hebben met elkaar, kunnen jongeren dat inderdaad wel met z'n tweeën regelen op een zolderkamertje. Dan

vervloeit de grens tussen het niet en wel getrouwd zijn. Men neemt het helemaal in eigen hand, waarna de vraag wel moet opkomen: 'wat heeft de ambtenaar van de burgerlijke stand hiermee te maken?'

Daarom zou in het huwelijksformulier deze passage herschreven moeten worden op die manier, dat duidelijk naar voren komt dat God samenvoegt. Dat Hij ons tot één vlees maakt, en wel met dezelfde scheppingskracht en verstrekkendheid als Hij Adam en Eva samenvoegde in het Paradijs. Dan krijgt iedereen helder voor ogen wat hij op zijn trouwdag ontvangt en dus niet eerder of later. En we zien allemaal, dat een huwelijksluiting met z'n tweeën niet kan. Het is altijd een zaak van minstens drie: Eén voegt samen en twee worden door Hem samengevoegd.

Voor dat samenvoegen wil God de dienst van mensen gebruiken. Per land of cultuur kan dat verschillend zijn. Vroeger waren er oudsten in de poort, nog eerder waren het de stamhoofden die dit regelden. Vandaag is het in Nederland de ambtenaar van de burgerlijke stand; in andere landen kan het een predikant zijn en nog steeds zijn er tal van verschillende gebruikers. Maar bij al die verschillen is de overeenkomst duidelijk: God voegt samen. Zodoende is het concreet aanwijsbaar wanneer men nog niet is samengevoegd en wanneer wel, wanneer je niet één vlees bent en wanneer wel.

Zou een dergelijk concreet geschreven formulier niet een steun in de rug zijn voor tal van jongeren en hun ambtsdragers, die samen in de Schrift willen zien wat Gods wil is?

Wanneer wij nu naar het huidige formulier kijken, met deze kennis in ons hoofd, herkennen wij de bedoeling wel. De woorden staan er allemaal, tot en met 'diepe levenseenheid' toe. Dus wat de intentie betreft hoeft het geen ommezwaai te zijn.

Kinderzegen

Het formulier is duidelijk op het punt van de gezinsvorming. Dit wordt omschreven als het tweede doel van het huwelijk. Onder de zegen van God, die gezegd heeft 'Weest vruchtbaar en wordt talrijk' zullen man en vrouw meewerken aan de uitbreiding van het menselijk geslacht.

Dit is een Schriftuurlijke waarheid, al wordt het soms niet meer zo ervaren.

De vraag is echter, waarom deze doelstelling slechts gefundeerd wordt met een citaat van Genesis 1:28. De 'uitbreiding van het menselijk geslacht' spreekt niet ieder even sterk aan. Ook kan daarbij de gedachte opkomen, dat dat later nog wel eens kan. Is de wereld niet ruimschoots bevolkt inmiddels? Is Genesis 1:28 een tijdloze waarheid?

Deze gedachten komen voor. Deze passage is wellicht wat te kort. Zou het niet een winst betekenen wanneer hierbij een verwijzing kwam naar Genesis 17:7? Wanneer God zijn verbond opricht met Abraham doet Hij dat meteen met zijn nageslacht. Een machtig verbond! Maar Abraham had nog geen kinderen. Ja, wel was Ismael geboren, maar dat was zo de bedoeling niet geweest. Het zaad waarop de belofte sloeg moest nog geboren worden. Had Abraham toen het antwoord kunnen geven: 'Maar ik wil helemaal geen kinderen?' Dat zou ondenkbaar zijn geweest. Gods verbond legt beslag op hem. Het legt beslag op heel ons leven, dus ook ons huwelijksleven, inclusief alle talenten die God daarin gegeven heeft. Man en vrouw zullen zich geroepen weten tot het ouderschap. Een opmerking in die geest zou het formulier zeker verrijken.

Dit zou meteen ook slaan op verdere gezinsvorming. Hierin zijn man en vrouw dan volop bezig voor het aangezicht van God. Zij mogen -als God het wil- kinderen het leven geven, voor wie Hij een Vader wil zijn. Zoiets mag ook zwart op wit worden gezet. Een verwijzing naar Psalm 25:12, 13 zou hierbij goed passen.

Opvoeding

Wat in dit verband opvalt is, dat het huidige formulier het doel van de geloofsopvoeding eerst zoekt in de eer van God, dan in de opbouw van de kerk, en pas op de laatste plaats in het heil van die kinderen. Zouden tenminste de nummers 2 en 3 niet van plaats moeten verwisselen? Begint het belang van de geloofsopvoeding niet bij God en het kind samen? In het *Gebed* komt het heil van de kinderen helemaal niet meer aan de orde. Daar wordt ge-

vraagd dat zij godvrezend zullen worden opgevoed tot eer van Gods naam, tot opbouw van de gemeente en tot verbreiding van het evangelie. Dit gemis kan haast niet anders dan een vergissing zijn.

Terreinenscheiding?

Bij het noemen van de *Wederzijdse verplichtingen* wordt de bruidegom aangesproken in zijn beroep, zijn inkomen. Hij moet beloven trouw zijn werk te doen zodat hij zijn gezin kan onderhouden. Bij de bruid komen wij dat zo niet tegen. Zij moet haar man tot hulp zijn en ook goed voor haar gezin zorgen.

Deze formulering is naar de Schrift. Zij vloeit rechtstreeks voort uit het hoofd-zijn van de man, wat vooral deze spits heeft, zo zagen wij: 'hij is het die het lichaam in stand houdt'. Daarom wordt de vraag naar het onderhoud gesteld aan de man, niet aan de vrouw. Andersom komt de zorg voor het gezin in de eerste plaats op naam van de vrouw. Zij wordt behouden mét haar kinderen, wordt haar beloofd (1 Tim. 2:15).

Daarin is de vrouw zeker niet de mindere. Wanneer straks de groten en de kleinen voor God staan zijn alle carrières voorbij, directeursfuncties zijn dan verleden tijd. Maar de gelovige vrouw mag daar staan met haar kinderen; zij baarde hen met het oog op de eeuwigheid. Dus naar de letter is deze passage van het formulier wel in orde. En toch voldoet zij niet. Waarom niet? Omdat de indruk wordt gewekt dat hier aan terreinenscheiding wordt gedaan. Waarom wordt aan de man alleen gevraagd het gezin te onderhouden? Is dat niet te smal geformuleerd? Heeft de man niet meer taken en verantwoordelijkheden naar zijn kinderen toe?

En waarom wordt aan de vrouw gevraagd haar man tot hulp te zijn, terwijl in het midden wordt gelaten wat die hulp allemaal zou kunnen inhouden? De eigen tijd stelt hier vragen die niet beantwoord worden, dat lijkt mij voldoende reden deze passage te herschrijven.

Want het hulp-zijn van de vrouw is in de praktijk nogal eens vertaald in een beperking van haar mogelijkheden. Zij zou sommige dingen niet mogen doen die een man wel mag, zoals het hebben van een betaalde baan, het ontwikkelen van haar talenten buitenshuis, in allerlei vorm. Het is te begrijpen dat sommige zusters (en broeders) daar wat alert op zijn geworden. Want in de Schrift is het hulp-zijn van de vrouw betrokken op de volle breedte van het leven. Adam kreeg geen hulp om bepaalde taken op af te schuiven en de rest alleen te doen, nee, zij zouden in alle dingen elkaar trouw helpen. Het beeld dat dit oplevert zien we in Spreuken 31: de vrouw als moeder in haar gezin. Zij heeft er plezier in goed voor man en kinderen te zorgen. Je ziet haar naaien met het oog op de komende winter. Ook is zij goed voor het personeel. Onbetaalbaar, een vrouw die zo haar plaats verstaat. Toch heeft ze tegelijkertijd een brede interesse: zij produceert artikelen voor de koopman, zij zorgt voor een stuk inkomen, zij drijft handel en zij werkt op het land. Daarmee doet zij haar man goed en geen kwaad, zo lezen wij. Zij is uitermate vindingrijk in het uitbuiten van haar mogelijkheden. Ieder prijst haar daarom, haar man en kinderen als eersten. Wat een hulp, over de volle breedte van het leven!

Maar wij hebben een tijd meegemaakt, die nog niet eens voorbij is, dat menige huismoeder lelijk werd aangekeken wanneer zij de vrijmoedigheid had zo vindingrijk te zijn. Haar hulp werd thuis verwacht, en eigenlijk daar alleen. Het is hier de plaats niet om daar dieper op in te gaan, maar wel is tegen deze achtergrond te begrijpen dat op dit punt de -op zich juiste- formulering van het huwelijksformulier niet voldoet. De huismoeder in de Schrift kent een grote maatschappelijke betrokkenheid. Anderzijds is ook de huisvader rechtstreeks betrokken in de opvoeding en de onderwijzing van zijn kinderen (Joz. 4:20-24, Spr. 1:8, Ef. 6:1-4). Het huidige formulier is in dit opzicht erg mager: een gezamenlijke verantwoordelijkheid van vader en moeder voor hun gezin komt in de *Verplichtingen* niet eens ter sprake!

Dubbele belofte

Het is een merkwaardig verschijnsel, dat bruidegom en bruid tijdens de kerkdienst twee keer 'ja' moeten zeggen. De zin hiervan ontgaat menigeen. De eerste vraag immers, die aan bruidegom en bruid samen wordt gesteld, bevat in geen enkel opzicht iets anders ten opzichte van de eigenlijke vragen, die aan elk afzonderlijk worden gesteld.

Die eerste vraag is: 'Verklaart u hier voor God en zijn heilige gemeente, dat het uw oprechte voornemen is in uw huwelijk overeenkomstig Gods wil te leven?' Als het goed is, heeft de kerkeraad reeds eerder naar dit voornemen gevraagd. In ieder geval heeft hij al publiek bekendgemaakt, dat deze bruidegom en bruid de kerkelijke bevestiging van hun huwelijk hebben aangevraagd, juist omdat zij in het huwelijk tot Gods eer en naar zijn Woord willen leven. Is het dan niet een beetje raar om daar op de trouwdag nog eens naar te vragen? De Deputaten voor de herziening van het Kerkboek, die rapport uitbrachten aan de Generale Synode van Amhem 1981, hadden deze eerste vraag aan het bruidspaar-samen tussen haakjes gezet. Met de opmerking erbij, dat zij deze vraag overbodig achtten. Evenwel, mocht de synode toch zo'n vraag willen inlassen, dan was er een concept. Wie vervolgens de Acta naleest om te ontdekken, hoe de discussie op dit punt verlopen is, doet een verrassende ontdekking. Nadat enkele andere formuleringen werden besproken, werd de tekst van het formulier met algemene stemmen definitief vastgesteld. Blijkens de Acta is over dit concept-tussen-haakjes ter synode met geen woord gerept. Is het over het hoofd gezien? Kennelijk werd het met de tekst van heel het formulier stilzwijgend (en onbedoeld?) aangenomen. En bij de drukker zullen toen de haakjes wel verdwenen zijn...

Driedubbele zegen

Al schrappen wij de dubbele vraagstelling, dan nog houden wij een dubbele zegen Het huidige formulier kent de volgende volgorde (zie kerkboek blz.558/559):

- a. voorvraag aan bruidegom en bruid, afzonderlijk te beantwoorden;
- b. *antwoord* van de voorganger;
- c. vraag aan bruidegom en vraag aan de bruid, 2x ja;
- d. *zegen* als antwoord van de voorganger;
- e. *gebed*;
- f. *zegen*.

Het merkwaardige hiervan is (afgezien van de dubbele vraagstelling) dat b., d. en f. sprekend op elkaar lijken. Maar b. staat niet genoteerd als 'zegen', d. en f. wel. Dat geeft ook problemen bij het handopsteken van de voorganger: bij b. doe ik dat niet, hoewel het inhoudelijk wel kan en soms ook wel wordt verwacht; bij d. doe ik het wel, maar doordat het bruidspaar niet is gekniel is het moeilijk die zegen op te leggen; bij f. gaat het prima, alleen blijft het gevoel van doublures.

In het concept is a.+ b. vervallen; inhoudelijk evenwel is b. toegevoegd aan f. Dat is m.i. een hele verbetering.

Nu denk ik dat het goed is nog een stap verder te gaan: d. moet behouden blijven als antwoord aan het bruidspaar, maar laat het niet de zegen zijn of een gedeelte daarvan, maar veelmeer de nodiging tot het gebed.

Daartoe is het nodig dat bij d. het woord 'zegen' wordt vervangen door '(de voorganger antwoordt)'; het woord 'amen' vervalt dan.

Dan nog wat kleinere dingen, toch niet onbelangrijk:

De *Inleiding* is zakelijk en in deze vorm overbodig. Wij beginnen het formulier voor de openbare geloofsbelijdenis toch ook niet met de mededeling, dat de namen twee keer bekend zijn gemaakt en dat er geen bezwaren zijn ingediend?

Deze start vinden we verder alleen in de bevestigingsformulieren van ambtsdragers, maar zij worden dan ook belast met een bijzondere taak in de gemeente.

De volgorde *Doel - De verhouding in het huwelijk* is inhoudelijk niet logisch; als je het omdraait sluit de *Verhouding* precies aan op de *Instelling*, beiden gaan over de 'eenheid'.

De eerste verwijzing naar Genesis 1:28, in de *Instelling*, is niet functioneel. Het neemt enigszins de aandacht weg van het belangrijke citaat uit vers 27, dat man en vrouw beiden en samen Gods beeld dragen. Het noemen van vers 28 komt beter tot zijn recht in de formu-

lering van het *Doel* van het huwelijk.

De eigen plaats en roeping van man en vrouw in het huwelijk ontvangt in het formulier veel aandacht. Het gezamenlijke evenwel komt er heel wat beknopter vanaf. Zo bijvoorbeeld het delen van de liefde; een verwijzing naar het Hooglied en naar 1 Korintiërs 13 ontbreekt thans geheel! Het zou een verbetering zijn wanneer het *Doel* in dit opzicht uitgebreider geformuleerd zou worden.

Tenslotte wil ik u vertellen, dat ik veel dank verschuldigd ben aan onze *liturgiecommissie* voor haar positief-kritisch meedenken. Zij staat nu dan ook geheel achter dit concept.

COMMISSIERAPPORT EREDIENST

Inleiding

Liturgie is meer dan de vormgeving van de eredienst. Het is de eerste bestaansgrond van de mens. De mens heeft als doel dat hij zijn God dient, Hem looft en prijst om al zijn werken. Dat is liturgie. Daarvoor is de schepping gemaakt (zie art. 12 NGB en zd. 3 HC).

Van die dienst is de officiële eredienst op zondag een primaire, publieke en onmisbare exponent. De inrichting van de zondagse erediensten is vrucht van de kennis van Gods openbaring en van de omgang met de drieënige God de Schepper en Verlosser, de God van het Verbond.

Het uitgesproken karakter van dat moment van ontmoeting tussen God en zijn volk, en ook van ontmoeting van de gelovigen met elkaar vraagt om goede aandacht. Wat daar aan de orde moet komen, het aandeel van de ambten daarin, de prediking, de liederen en de gebeden, de plaats van Woord, wet en credo, staat in het kader van de omgang met God. Daarom kan de publieke eredienst niet een kwestie van willekeur zijn, of de verantwoordelijkheid van de individuele voorganger. De kerk treedt in de eredienst naar buiten.

Gezamenlijke bezinning op de vormgeving van de eredienst is dus van grote betekenis. Daarmee is de kerk in de loop van de eeuw en regelmatig bezig geweest. Ook bij deze synode ligt een deputatenrapport op tafel dat de kerken wil stimuleren na te denken over karakter en vormgeving van de eredienst.

1. Status van het rapport

Het rapport van de studiedeputaten eredienst die door de synode van Ommen 1993 zijn benoemd, mag er zijn. Het kan de kerken helpen de komende jaren over de liturgie door te spreken. Met het doel God de Here zo verantwoord mogelijk, zo goed en mooi mogelijk, zo welluidend mogelijk te loven en te prijzen. Wat hier wordt aangereikt is het waard breed besproken te worden. In ieder geval door de kerkeraden, maar ook op verenigingen en bijbelstudiegroepen en op gemeenteavonden. Als er mee gewerkt wordt, gaat het ook leven in de kerken.

De kerken kunnen aan de hand van deze studie een koers uitzetten en bepalen in welke richting zij verder willen denken. Het is een studie in opdracht van de kerken. Er is wel kritiek geweest op het feit dat deputaten meer gedaan zouden hebben dan hun strikte opdracht is geweest. Nu is het ongetwijfeld zo, dat deputaten uit hun opdracht gehaald hebben wat er in zit. Maar naar de overtuiging van uw commissie was dat niet in strijd met de gegeven opdracht. De synode van Ommen vroeg niet alleen te inventariseren wat er in de kerken aan liturgische bezinning aanwezig is, maar ook met het gevondene iets te doen.

Deputaten hebben hun opdracht breed genomen. Ze hebben de kerken gediend met een inventarisatie. Ze hebben de Schrift en de geschiedenis van de liturgie bestudeerd. En op basis van hun bevindingen hebben zij voorstellen gedaan met betrekking tot de inrichting van de eredienst. Als de synode van Berkel dit rapport gebruikt als uitgangspunt voor besluitvorming rond de eredienst, omarmt ze daarmee dit rapport niet. De kerken leggen in synodeverband geen visie op liturgie vast. De synode is ervoor om besluiten met het oog op de liturgische praktijk te nemen met behulp van wat deputaten aandragen. Binnen het deputatenrapport is het verband tussen de visie die deputaten hebben ontwikkeld en hun voorstellen duidelijk. In de gronden van de besluiten van de synode zal ook door deputaten aangedragen materiaal terug te vinden zijn, maar dat betekent niet dat de visie van deputaten integraal wordt overgenomen. Het zal zelfs zo zijn, dat het onmiddellijke effect van het rapport op de liturgische praktijk van de kerken maar heel beperkt zal zijn. De studie van deputaten was grotendeels nog niet zover.

Het is van betekenis dit hardop te zeggen. Er is alle ruimte om anders te denken dan deputaten. Toch mag het rapport niet zomaar bijgezet worden in het archief. Daarvoor wordt te veel aangedragen, daarvoor is het ook te fundamenteel wat wordt aangedragen. Om het rapport het volle pond te geven heeft uw commissie ook voorgesteld 'algemene beschouwingen' te houden over het rapport. In die bespreking, waarbij dus niet de voorstellen van uw commissie aan de orde zijn, kunnen de leden van de synode spreken over wat deputaten naar voren hebben gebracht. Daarna, en eigenlijk moet dan gesteld worden: gehoord hebbende die beschouwingen, komt de synodecommissie met haar voorstellen.

Het rapport kon door veel kerken vanwege zijn omvang niet voldoende besproken worden. Het gesprek over het rapport moet goeddeels nog op gang komen in de kerken. Dat zal gelijk opgaan met de bespreking van de synodebesluiten. De besluiten die deze synode genomen heeft over artikel 65 KO en over de aangepaste diensten, verraden ondertussen al wel een wat andere invalshoek dan deputaten zich indachten. Geen allesomvattende vastlegging van de liturgische orde -- een tendens die met de redactie-1978 van artikel 65 KO leek ingezet -- maar alleen globale bepalingen voor de normale gevallen. Ook in andere opzichten zullen de synodebesluiten in meerdere of mindere mate een bijstelling betekenen van door deputaten aangedragen voorstellen. Vandaar ook dat uw commissie voorstelt een publikatie te laten verzorgen, waarin de hoofdlijn van het rapport wordt weergegeven en ook de besluiten van de synode terzake van de liturgie worden opgenomen. In die publikatie

kunnen mogelijke knelpunten, die in de besprekingen ter synode zijn gebleken worden weggenomen. Dit om de bespreking in de kerken niet te laten verzanden in polemieken rond dit rapport.

2. Orden van dienst

De 'orden van dienst' die we nu kennen in de Gereformeerde Kerken zijn geen vormen die voor alle generaties zijn vastgelegd. Daarin kan veranderd worden. Vernieuwing niet om de vernieuwing, maar om nog beter te kunnen voldoen aan de gezamenlijke opdracht: de Here te loven, zijn daden te gedenken, te luisteren naar zijn Woord, zijn Naam te belijden en Hem aan te roepen.

We merken dat veel gemeenteleden juist op het punt van de liturgie heel gevoelig zijn. Als daarin iets verandert, horen we dat de eerbied voor de Here te kort gedaan wordt. Of dat door te veranderen het oude vertrouwen en dus goede patroon losgelaten wordt. Of ook dat het verval in andere kerken ook begonnen is met dit soort zaken.

Toch moet een dergelijke benadering niet het leidend motief zijn bij de liturgische veranderingen. Veranderingen betekenen niet dat Gods Woord wordt losgelaten, of dat we nu wat ruimer denken over de eerbied voor God. Ze worden voorgesteld omdat nadenken over Gods Woord en de kerkgeschiedenis uitwijst dat er andere zaken ook mogelijk zijn dan die we gewend waren in de eredienst. Verzet tegen nieuwe vormen, alleen omdat het niet eerder zo toeging in de kerkdienst, is daarom niet verantwoord.

In onze kerken hebben we veel vastgelegd. Daar is terwille van de herkenbaarheid van de gereformeerde eredienst iets voor te zeggen. Tegelijk heeft deze synode ook vastgesteld in de besluitvorming rond artikel 65 KO dat deze liturgische regels niet als een keurslijf mogen functioneren. Die wat soepele omgang met de orden van dienst moet groeien. Daar moeten we (weer) aan wennen. Daar moeten we ook de tijd voor krijgen. Daarom moet er niet te veel tegelijk aangepakt worden. Maar tegelijk mogen we ook van elkaar in de kerken verwachten dat we ons inzetten voor een verantwoorde vormgeving.

Iets 'nieuws' in de kerkdienst is trouwens heel betrekkelijk. Wat is oud en vertrouwd? Als we de geschiedenis van de liturgie bekijken zien we dat er in de oude christelijke kerk veel vaste vormen waren (bijv. het ordinarium). De Reformatoren hebben ook weer orden van dienst gemaakt (die waren weer nieuw voor die tijd). De latere synoden hebben er geen uitspraken over gedaan. De Synode van Dordrecht 1618--1619 nam heel wat besluiten over de liturgie (bijv. over de formulieren), maar niet over de orden van dienst. Toen in de eeuwen daarna geen generale synoden werden gehouden, ontstond langzamerhand een stuk willekeur op dit gebied.

Uiteindelijk werd op de synode van Utrecht 1923 een rapport van deputaten besproken. Deze hadden de opdracht gekregen nieuwe formulieren te ontwerpen, maar stellen in hun rapport dat ze "allereerst de vraag onder oogen hebben gezien, of het niet gewenscht is, dat de Synode eene liturgische orde voor de morgen- en namiddaggodsdienst oefening op den dag des Heeren vaststelle". Deputaten komen tot een positief oordeel hierover en stellen daarom ook orden van dienst voor die de synode zou moeten aanbevelen bij de kerken. De synode spreekt eerst uit dat deputaten door de aanbieding van hun ontwerp voor de 'orde der liturgie' hun bevoegdheid niet hebben overschreden(!). Vervolgens spreekt ze uit dat 'het oogenblik voor het nemen van een beslissing in dezen nog niet gekomen is'. Pas tien jaar later wordt door de synode van Middelburg een orde van dienst vrijgegeven die lijkt op door deze deputaten ontworpen orden.

De oude en vertrouwde, jarenlang gebruikte 'liturgie van Middelburg' was eigenlijk nog heel jong. Dat de synode van Kampen daar nog een orde van dienst aan toevoegde, was een uitbreiding van de mogelijkheden. Maar deze orde van dienst ging terug op de Reformatoren. Als daar dan moeiten over ontstaan is het wijs te luisteren naar Calvijn. Hij schrijft in de *Institutie* over kerkelijke gebruiken. Hij neemt als voorbeeld het knielen in de kerk tijdens de gebeden. Dat is een menselijke inzet, maar tegelijk kun je uit Gods Woord afleiden dat het hoort bij de eerbied. God heeft, zo stelt Calvijn, niet alles wat de ceremoniën betreft voorgeschreven. "Omdat Hij voorzag dat dit afhangt van de tijdsomstandigheden en oordeelde dat één vorm niet paste voor alle eeuwen", moeten we zoeken naar de algemene regel die God heeft gegeven. Verder zijn deze zaken ook niet noodzakelijk tot onze zaligheid, daarom "zal het passend zijn, alnaarmate het nut der kerk het eist, zowel gebruikelijke inzettingen te veranderen en af te schaffen, als nieuwe in te stellen". Men moet dan, aldus Calvijn tenslotte, niet om minder gewichtige redenen en dikwijls tot vernieuwing overgaan. "Maar wat schaadt of sticht zal de liefde het best beoordelen, en indien we haar bestuurster zullen laten zijn, zal alles goed gaan" (IV.10.30, vert. A. Sizoo).

3. Deputatenrapport

Uw commissie wil eerst haar grote waardering uitspreken voor het studierapport van deputaten. Niet eerder is in synodale opdracht een dergelijke studie op het gebied van de liturgie verricht. De commissie is dan ook van oordeel dat de kerken deputaten grote dank verschuldigd zijn.

Bij een uitgebreid studierapport als deputaten hebben geleverd zijn best kanttekeningen te plaatsen. Uw commissie doet dit in dit rapport op een enkel punt.

3.1. Inventarisatie

De synode van Ommen gaf opdracht tot inventariseren. Deputaten hebben zich daar in eerste instantie ook mee beziggehouden. Er kwam aardig wat respons op de gehouden enquête. Hoe moeten de reacties nu geïnterpreteerd worden? Deputaten zelf zijn aanvankelijk voorzichtig. "Toch moeten we niet teveel willen afleiden uit de uitkomst" (p. 14). Ze trekken later als conclusie, "dat de zaak van de liturgie zeker leeft binnen de kerken" (p. 15).

Wat beoogde de synode van Ommen? De opdracht die deputaten meekregen blonk niet uit door helderheid. Vandaar dat er ook reacties zijn gekomen op het werk van deputaten dat ze teveel hebben gedaan. Maar de deputaten moesten er mee werken en de opdracht exegetiseren. Dat hebben ze gedaan op de wijze die ze zelf ook hebben verantwoord in hun rapport.

Duidelijk is dat de synode van Ommen ervan overtuigd was dat "binnen de kerken ... een brede liturgische bezinning op gang (is) gekomen" (Acta art. 46, grond 1.1). Dus dat hoefde niet meer aangewezen te worden. De synode wilde juist die bezinning een meer gestructureerde plaats geven binnen het kerkverband en benoemde daar een deputaatschap voor. En de inventarisatie beoogde te weten te komen wat er nu in de kerken leeft en wat hier voorradig is aan materiaal. De synode van Berkel heeft tot taak na te gaan of deputaten hun opdracht hebben vervuld. En dat stelt uw commissie vast: deputaten hebben op dit punt de opdracht goed uitgevoerd. Maar dit wordt niet apart geformuleerd in een besluit. Uw commissie meent dat dit niet nodig is. Het is al in de decharge begrepen.

Moet er dan nog iets met de resultaten van de inventarisatie worden gedaan? De deputaten trekken in hun eerste concept-besluit een conclusie die ze als uitgangspunt nemen van de volgende besluiten (zie hun besluit 1): de inventarisatie ondersteunt de vraag naar liturgische verbeteringen en verrijkingen. Dit geeft de indruk dat alle reacties steun bieden voor deputatenvoorstellen. Het rapport zelf is duidelijk genuanceerder. Naar het oordeel van uw commissie is een dergelijke formulering niet nodig. Het vloeit ook niet logisch voort uit de opdracht van Ommen. Gesteld kan worden dat het aantal reacties op de inventarisatie (en we kunnen eraan toevoegen de reacties die binnengekomen zijn op het deputatenrapport) er blijk van geeft dat meerdere kerken (en dat is wat anders dan slechts kerkleden) zich serieus bezighouden met de liturgische bezinning.

3.2. De werkdefinitie

De omschrijving die deputaten geven van de liturgie is: "de wijze waarop de kerk in haar officiële samenkomsten, die op gezette tijden plaatsvinden, gestalte geeft aan de gezamenlijke omgang met God en de opbouw van de gemeente" (p. 20).

Hierbij stelt uw commissie de vraag of de Here hier niet te weinig als initiatiefnemer wordt gezien, de ontmoeting met zijn kinderen gaat toch van Hem uit. Als we de omschrijving van deze deputaten vergelijken met die van het deputatenrapport aan de synode van Kampen 1975, zien we verschil. Daar lezen we dat het wezen van de eredienst is: "de twee partijen ontmoeten elkaar. Op de grondslag van het bloed der verzoening oefenen zij gemeenschap met elkaar. God roept zijn volk tot die gemeenschap op de daarvoor geheiligde dag, de dag der samenkomst" (p. 28 van hun rapport). Toch moeten we dit verschil niet groter denken dan het is. Want de deputaten die aan de synode van Berkel schrijven, noteren ook: De Here geeft zijn Naam (p. 23), de Here roept op om te gedenken (p. 24), de Here geeft zichzelf aan zijn volk (p. 25). Dat de Here het initiatief neemt is ook voor de huidige deputaten het uitgangspunt. Zie ook hun conclusie: "de Here geeft zichzelf aan ons in zijn woorden en werken, samen te vatten als zijn Naam. Daarmee wil Hij onder andere onze gezamenlijke omgang met Hem oproepen" (p. 64, par. 5.5.9.a). Maar dit staat niet met zoveel woorden in de omschrijving, daarom kan die omschrijving beter getypeerd worden als een werkdefinitie dan als een afgewogen omschrijving van de liturgie. Zoals het er nu staat kan het misverstaan worden oproepen.

3.3. Verbondsgesprek

Hier hangt mee samen wat deputaten in hun rapport schrijven over de eredienst als verbondsgesprek en in verband daarmee over het vraag-en-antwoord schema. Zij willen de eredienst niet op die wijze typeren (p. 67). Nu is de term verbondsgesprek wel een vertrouwde klank vanaf het rapport aan Kampen 1975. Alleen laten we dan wel goed zien wat toen werd gesteld en wat deputaten nu naar voren brengen. De deputaten die in 1975 rapporteren, stelden vast dat het *wezen* van de eredienst de ontmoeting van de twee partijen in het verbond is. Dat is terecht gesteld. Maar als vervolgens in dat rapport de stap gezet wordt naar de vormgeving, stapten men dus over van het wezen naar de *structuur* van de eredienst. Deputaten blijven de eredienst wel zien in het kader van de verbondsomgang (p. 70). Alleen hebben ze er bezwaar tegen daar een *vorm* principe van te maken.

Uw commissie stelt dat daardoor in het rapport Kampen dus ook niet aangetoond is dat de structuur van de eredienst dit schema moet hebben. En afgezien hiervan: als we de besluiten over de orden van dienst die de synode van Kampen heeft genomen lezen, valt op dat deze synode in haar overwegingen (tegenwoordig spreken we over gronden) niets heeft vastgelegd over dit schema van spreken en antwoorden. Daarom kan ook niet gesteld worden dat de deputaten benoemd door de synode van Ommen afwijken van een kerkelijk geïkt schema. Uw commissie is van oordeel dat wel

bij bepaalde onderdelen van de eredienst sprake kan zijn van woord en antwoord, maar dit schema is niet op de eredienst als geheel van toepassing. Het schema kan ook niet de volgorde van de onderdelen binnen de orde van dienst bepalen.

3.4. *Het Woord en de preek*

Een punt waar deputaten gemakkelijk verkeerd kunnen worden begrepen is hun bespreking van de basisovertuiging dat in de eredienst 'het Woord centraal' staat (p. 66v). Die overtuiging delen deputaten. Maar ze maken bezwaar wanneer vanuit deze stelling aan de preek een overheersend gewicht wordt toegekend. Het Woord centraal is wat anders dan de preek centraal. Het Woord is fundamenteel voor alle onderdelen van de eredienst. Met name in de lofprijzing waarmee de gelovigen God en elkaar aanspreken, maar ook in momenten van verzoening met God, in de dankzegging, de voorbede, het belijden. Ook van de tafel gaat een boodschap uit.

Uw commissie zou het jammer vinden wanneer deze redenering van deputaten werd opgevat als devaluatie van de prediking. De inzet is juist: opwaardering van de andere onderdelen van de eredienst. Ook daarbij is het Woord van God in geding. Deputaten willen niets afdoen van 'het belang van het onderwijs uit de Schrift in de samenkomst', ze bepleiten een koerscorrectie ('reformatie') in de beleving van de eredienst door voorgangers en kerkgangers.

4. *Ordinarium*

Een van de opvallende zaken in het rapport van deputaten is de beschrijving van het ordinarium. Het (latijnse) woord kan afschrikken, het doet wellicht sommige kerkleden meteen denken in de richting van de roomse kerk. Er zou dus nagedacht kunnen worden over een nederlands equivalent hiervoor, ook om zoveel mogelijk moeilijke woorden binnen de kerkdienst te vermijden, hoewel we in de orde van dienst wel meer Latijn (bijv. het latijnse woord *votum*, 'gelofte') gebruiken.

De vraag kan opkomen: wie heeft hier nu om gevraagd? Het zou natuurlijk mooi geweest zijn als een kerk had gevraagd naar onderzoek omtrent dit ordinarium. Maar dan kan ook wel weer gesteld worden: het is slechts één kerk die erom vraagt. Hier is het omgekeerde het geval: de studiedeputaten eredienst hebben bij hun studie omtrent de vormgeving van de eredienst de kerken gewezen op de mogelijkheid van het ordinarium. Daarna zijn er ook kerkeraden geweest die daar positief op gereageerd hebben. Naar onze mening is daarmee de weg vrij om in deze richting verder te denken.

4.1. *Aandacht voor het ordinarium*

De deputaten zijn hun studie begonnen met onderzoek vanuit de Schrift en daarna hebben ze in hun rapport een beschrijving gegeven hoe de kerk na Pinksteren vorm gaf aan de erediensten. Daarbij geven ze ook aan hoe de roomse liturgie eruit zag. Een deel van die liturgie is het ordinarium (de vaste teksten). Deputaten geven twee argumenten waarom ze hier nu aandacht voor vragen.

1. Het ordinarium bevat onderdelen die terug te voeren zijn op vroeg-christelijke tradities;
2. De ordinarium-delen geven vorm aan noties die in het eerste deel van hun studierapport uit de Schrift naar voren gehaald zijn, maar die door de calvinistische traditie niet zijn overgenomen (p. 81).

4.2. *Invloed dw aalleer?*

De vraag die hierbij opkomt is, of dit ordinarium toch niet beïnvloed is door de transsubstantiatieleer, m.a.w. of dit ordinarium wel door de gereformeerde kerken gebruikt kan worden. Deze vraag is ook door deputaten onder ogen gezien. Ze hebben daarbij vanuit de historie aangegeven dat de transsubstantiatieleer zich ontwikkelde vanaf de zesde tot de elfde eeuw en in 1215 tot dogma werd verheven. Dat is ver nadat deze ordinarium-delen in de kerk gebruikt gingen worden. Deze teksten zijn dus niet ontstaan *vanuit* de transsubstantiatieleer¹.

Wanneer de roomskatholieke kerk deze teksten later is gaan gebruiken in haar misoffer-liturgie, wil dit dus niet bij voorbaat zeggen dat ze daardoor onbruikbaar zijn voor de gereformeerde eredienst. We zullen dus twee zaken moeten scheiden: de oorspronkelijke bedoeling en het oorspronkelijke gebruik en het latere misbruik (in een liturgie die onder invloed stond van de transsubstantiatieleer) van de ordinariumdelen. Als deze teksten zuiver het Woord van God naspreken, kan in elk geval overwogen worden of ze - ontdaan van de roomskatholieke inkadering - binnen de gereformeerde eredienst een plaats kunnen krijgen.

4.3. *De reformatoren*

De vraag waarom de reformatoren dan het gebruik van het ordinarium niet in ere hebben hersteld is ook door deputaten bekeken. Onderzoek wijst uit dat die vraag niet te beantwoorden is. Want Calvijn heeft zich nergens uitdrukkelijk uitgelaten over de ordinariumgezangen (p. 88). Deputaten geven wel een aantal mogelijke redenen aan waarom Calvijn geen gebruik maakte van de ordinariumgezangen. Maar we moeten vaststellen: we weten het gewoon niet. Daarom kun je je ook niet met de tegenargumenten van Calvijn bezighouden. Het is daarom weinig zinvol een vervolgoopdracht te geven als: onderzoek waarom de reformatoren geen gebruik maakten van de ordinariumgezangen.

4.4. Model of delen?

Er bestond in de commissie eerst de gedachte dat er onderscheid moest worden gemaakt tussen gebruikmaken van *ordinariumdelen* en een *ordinariummodel* of *-structuur*. Toch is dit niet een goed onderscheid. In de liturgiek betekent een *ordinariummodel* alleen dat de onderdelen van het *ordinarium*: Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus en Agnus Dei, in die bepaalde volgorde gebruikt worden. Dat dus het Kyrie voorop gaat en niet aan het slot geplaatst kan worden en dat het Credo niet voorop kan gaan. Als er gesproken wordt over 'model' gaat het over de plaatsing van de delen ten opzichte van elkaar. Het heeft niets te maken met de plaats in de roomse mis.

4.5. Passend in eigen tijd

Tenslotte hecht de commissie eraan op te merken dat het gebruik van oude vormen in de eredienst niet zonder meer goed is. Dat ze schriftuurlijk zijn, is daarvoor ook niet voldoende argumentatie. Die oude vormen moeten ook wel passen in de eredienst van de gemeente in de 21e eeuw. De vraag is: zijn die oude vormen geschikt om ze in onze eigen tijd te gebruiken? Kan een kerklid van nu de schoonheid ervan meemaken? We moeten als kerken beslissingen nemen over de eredienst op het snijvlak van eigentijdse beleving en historische vormen en teksten.

Daarnaast is van belang de functie van een kerkdienst of samenkomst. Een kerkdienst kan speciaal worden belegd met het oog op het gebed (bijv. dankdienst voor gewas en arbeid) of worden georganiseerd met een specifieke evangelisatiebedoeling.

De commissie heeft geprobeerd beide aspecten in de vervolgoopdracht onder te brengen (vgl. deputatenbesluit 5d en 5e).

5. De twee diensten op zondag

De brede studie van deputaten loopt in hun voorstellen voor de praktijk wat smal uit: een orde van dienst voor de morgendienst. Deze orde is zelf nog niet helemaal klaar. Er moet nog gekeken worden naar de avondmaalsviering in orde C (p. 99). Ze stellen daarbij verder dat ze nog nader moeten studeren op een orde voor de middagdienst.

Om een goede orde van dienst te ontwerpen is nodig dat we weten welk karakter die tweede dienst op de zondag moet hebben. Kan daarin hetzelfde gebeuren als in de morgendienst? Kan de 'vrije stof prediking', en ook de catechismus/leerprediking, zowel 's morgens als 's middags plaatsvinden? Is de geloofsbelijdenis in beide diensten wenselijk? Dat gebeurt al lang op avondmaalszondagen, maar deputaten stellen nu voor het credo ook in de morgendienst zonder avondmaal te gebruiken. 'Orde C' is dus echt een torso, onaf. Het lijkt uw commissie goed dat ook in de besluiten te laten uitkomen. Als de plaats van het credo in de morgendienst eigenlijk nog moet worden afgezet tegen een orde van dienst voor de zondagmiddag, blijft niet meer 'nieuws' over dan de invoering van een afzonderlijke schuldbelijdenis en genadeverkondiging, en de wet na de preek i.p.v. voorin de kerkdienst. Dit verklaart waarom de commissie in haar voorstel 3 deze 'vernieuwingen' die in het rapport inderdaad genoeg schriftuurlijke en liturgische body hebben gekregen, wel mogelijk wil maken, maar nadrukkelijk in een voorlopige vorm: als variatie bij de orde voor de morgendienst B.

De door de commissie voorgedragen teksten voor de schuldbelijdenis en genadeverkondiging zijn andere dan die van het deputatenrapport. Er werden door diverse deelnemers van de schriftelijke ronde tijdens het reces bezwaren ingebracht tegen de deputaten-teksten:

1. schuldbelijdenis en genadeverkondiging zijn niet duidelijk op elkaar betrokken en qua formulering van elkaar onderscheiden, er was overlapping in formulering;
2. er is sprake van een onduidelijke opbouw;
3. diverse uitdrukkingen en formuleringen roepen vragen op.

Omdat het om een in de kerken nieuw fenomeen ging vond uw commissie, gesteund door deputaten, het bezwaarlijk de formulering helemaal vrij te laten. Daarom is in overleg met deputaten ervoor gekozen duidelijke aanwijzingen te geven voor de vormgeving en formulering van een schuldbelijdenis met genadeverkondiging, inclusief een tekst. In de gegeven tekst is aangesloten bij klassieke voorbeelden en gestreefd naar een goede samenhang, een duidelijke structuur en helder taalgebruik. Het is de bedoeling dat nieuw te benoemen deputaten in hun voorlichting over deze liturgische onderdelen ook andere voorbeelden doorgeven.

Deputaten vragen zelf om een vervolgoopdracht op dit punt (rapport, par. 7.5). Uw commissie stelt zich hierachter. De bedoeling hiervan is dus een studie/nadenken over het karakter van de tweede dienst en dat vooral ook in samenhang met de andere dienst op zondag. Dan zullen we in de historie moeten duiken. Waarom hebben we twee diensten (in onderscheid met vele andere landen)? Hoe is dat ontstaan? Het is een groot goed dat we het hebben in onze gereformeerde kerken, maar het vraagt ook in het geheel van de zondagsviering om nadere afweging.

6. Reacties

Naar aanleiding van het rapport zijn bij de synode heel wat brieven binnengekomen. Uw commissie heeft danig gebruik gemaakt van dit materiaal en in de voorstellen is er heel wat van verwerkt. Het is daarom naar de mening van de commissie een goede zaak als de (nieuw te benoemen) deputaten ook dit materiaal bij hun vervolgoopdracht betrekken.

7. En verder?

We kunnen stellen dat dit rapport van studiedeputaten de kerken liturgisch in een hogere versnelling zet. Er wordt koers gezet naar de toekomst. Vandaar dat deputaten zelf ook spreken van een inhaalslag. Immers wat we tot nu toe bezaten aan orden van dienst beperkte zich tot A (orde van Middelburg) en B (orde van Kampen). Daarbij is orde A een orde waar nauwelijks 'een gedachte' achter zit. En B is een orde die ook een compromis is vergeleken met de orde(n) van Calvijn: de schuldbelijdenis heeft een plaats gekregen in het gebed en de uitdrukkelijke genadeverklaring is achterwege gelaten, omdat die wel aan bod komt in de preek.

Het is voor de gereformeerde kerken belangrijk de studie van de deputaten te verwerken. Ter verbreding en ter verbetering van onze kijk op de liturgie. Wat nu aan commissievoorstellen op de synodetafel ligt betekent geen breuk met het verleden, alsof dat vroegere allemaal niet goed is geweest. Het is doorgaan op de weg die de kerken (na de Vrijmaking, maar vooral op de synode van Kampen 1975, en daar is eigenlijk vooral de draad opgenomen van het deputatenrapport uit 1923) al ingeslagen zijn, maar dan wel in een hoger tempo.

Kan iedereen dat bijbenen? Uw commissie heeft zich ten doel gesteld voorzichtig te opereren, met het oog op de hele gemeente. Het is belangrijk dat er zoveel mogelijk gemeentelieden mee op kunnen lopen met de besluiten van de synode. Dan bouwen we samen aan de kerk. Dan stimuleren we ook de goede rust en vrede in de kerken.

Noot:

1. Zie voor deze argumentatie ook, naast wat deputaten in hun rapport vermelden, L. Brinkhoff, 'Agnus Dei', *Liturgisch woordenboek I*, Roermond-Maaseik 1958-1962, k. 80v; C. Lindeboom, 'Transsubstantiatie', *Christelijke Encyclopaedie V*, Kampen 1929, 466v; A.N. Lekkerkerker, *De tafel des Heren*, Baarn 1961, 84v; J. Jungmann, *Missarium Solemnia*, Kasterlee 1966, I 103v, II 256v.

Aanvullend rapport van het Studiedeputaatschap Eredienst aan de Generale Synode, samen te komen in april 1996 te Berkel en Rodenrijs.

's-Hertogenbosch, maart 1996

Geachte broeders,

Na het voorbereiden van het grote rapport aan de Generale Synode heeft het Studiedeputaatschap Eredienst nog enkele vergaderingen doorgewerkt met een aantal deelonderwerpen. Daarover gaat dit aanvullend rapport. In dit rapport komt het volgende aan de orde:

1. de brief met toestemming van de ISK om een aantal liederen uit het Liedboek vrij te geven voor gebruik in onze kerken;
2. oriëntatie over het project "Liedboek 2000";
- 3.1. stand van zaken met betrekking tot de gezangensituatie in de Nederlands Gereformeerde Kerken;
- 3.2. idem: in de Christelijke Gereformeerde Kerken;
4. contact met deputaten voor aangepaste erediensten;
5. liturgische catechese;
6. concept-huwelijksformulier van de kerk te Groningen-Oost.

Namens het Studiedeputaatschap Eredienst,
T. Dijkema, secretaris.

ad 1. Inhoud van de brief van de Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied, gedateerd 22 juli 1995.

"In aansluiting op ons telefoongesprek van 5 juni j.l. bevestig ik U bij dezen schriftelijk dat het bestuur van de Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied in zijn laatste vergadering besloten heeft U in principe toestemming te geven de door U aan Uw Synode voor te stellen aantal gezangen uit het Liedboek voor de Kerken (55 belaste en 10 onbelaste liederen) integraal op te nemen in Uw rapport aan de eerstkomende Generale Synode van de Geref. Kerken (Vrijgemaakt) van April 1996, met het oog op een eventuele proefbundel.

Het bestuur van de Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied wenst zo spoedig mogelijk na April 1996 de mening van Uw synode over bovengenoemd rapport te vernemen.

Met de meeste hoogachting,
w.g. Ds. O.Th. Boonstra, secretaris I.S.K."

ad 2. Liedboek 2000

Het Liedboek voor de Kerken dateert van 1973. Onze kerken zijn destijds enigzins bij de voorbereiding van dit liedboek betrokken geweest door een waarnemerschap, verzorgd door wijlen prof. drs. H.J. Schilder. Sinds een aantal jaren klinken er stemmen die spreken over aanvulling op of zelfs vervanging van dit Liedboek. Er is een project gestart door de Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied onder de naam *Liedboek 2000*. Dit project is nog helemaal in de voorbereidende fase. Er is door het bestuur van de ISK een beleidsnota uitgebracht. Ons deputaatschap beschikt over die nota.

De Nederlands Gereformeerde Kerken hebben op hun laatste Landelijke Vergadering (1994) besloten tot een waarnemerschap bij dit project. Dit waarnemerschap is in Nederlands-Gereformeerde kring niet onomstreden. Overigens wordt er in de voorbereidende stukken van het project nog helemaal geen melding gemaakt sprake van het bestaan van waarnemerschap o.i.d.

Ons deputaatschap heeft van de Generale Synode van Ommen 1993 geen opdracht gekregen op dit gebied. Wij volstaan dan ook met een signaleren van de stand van zaken. Desgewenst kunnen wij de synode c.q. de synodecommissie nadere informatie verstrekken.

ad 3.1. Stand van zaken met betrekking tot de gezangensituatie in de Nederlands Gereformeerde Kerken

Het Liedboek voor de Kerken (verschenen in 1973) is langzamerhand in de NGK ingeburgerd. Sinds 1978 zijn de NGK op het niveau van hun Landelijke Vergaderingen bezig met hun gezangensbundel.

De NGK hebben tussen 1978 en 1994 op verschillende sporen gewerkt.

- a. Er is een selectielijst gemaakt van 187 liederen uit het Liedboek voor de kerken.
- b. Men heeft in de eerste jaren contact gezocht met andere kerken (GKN, CGK), met het oog op het produceren van een gemeenschappelijke bundel; maar dit contact is op niets

- uitgelopen.
- c. Er is gewerkt aan een eigen bundel als aanvulling van de selectie uit het Liedboek. In 1994 is de Aanvullende Gezangenbundel verschenen met 40 liederen.
  - d. In 1994 heeft de Landelijke Vergadering van Apeldoorn, op verzoek van de kerk te Wezep, besloten, waarnemers te zenden naar de ISK om invloed te kunnen uitoefenen op het "Liedboek 2000".

De deelname aan het project Liedboek 2000 is niet onomstreden in de NGK. De heer Johan Klein heeft in een artikelenreeks in Opbouw in de loop van 1994 de risico's aangewezen die deze deelname met zich meebrengt: de liederenkeus van de ISK beweegt zich getuige de bundels Zingend Geloven steeds meer in horizontalistische richting. Wanneer eenmaal het Liedboek-2000 is verschenen is niet te verwachten dat het Liedboek-1973 blijvend beschikbaar zal zijn. De heer Klein voert een pleidooi voor het werken aan een volwaardige, gezamenlijke bundel voor de NGK, de CGK, de GKN en eventueel ook de Geref. Bond. Ook zou het mogelijk moeten worden, regelmatig nieuwe liederen op te nemen, dus een losbladig systeem. Eventueel zouden wij de vraag onder ogen kunnen zien, of wij het voorstel van Johan Klein moeten steunen. Dit voorstel is echter een particulier initiatief, het heeft geen kerkelijke status. De laatste LV heeft besloten, waarnemers te zenden naar het project Liedboek 2000.

ad 3.2. idem: in de Christelijke Gereformeerde Kerken

Art. 69 van de KO in de Christelijke Gereformeerde Kerken, vastgesteld in 1947 (laatste uitgave: 1993) bepaalt het volgende:

In de eredienst zullen de 150 Psalmen gezongen worden, alsmede berijmde Schriftgedeelten, door de generale synode vast te stellen.

Volgende synoden hebben hieraan het volgende toegevoegd:

- (1959) Aan de Schriftuurlijke lofzangen die gezongen mogen worden in de eredienst, wordt de lofzang der engelen toegevoegd.
- (1974) Uit het Liedboek voor de kerken behoren de nummers 8, 13b, 14, 21, 25:1-8, 26, 27, 43, 65, 66, 67, 68, 78, 89, 90, 96, 107, 114 en 115 tot de in art. 69 bedoelde berijmde Schriftgedeelten.
- (1989) De liederen in de bundel 'Schriftberijmingen proefbundel voor de Christelijke Gereformeerde Kerken' (Buijten en Schipperheijn 1987) behoren tot de in art. 69 bedoelde berijmde Schriftgedeelten.
- (1989) Ook de door deputaten aangeboden nieuwe liederen naar Genesis 17:7 en Lucas 22:15-20 behoren tot de in artikel 69 K.O. bedoelde berijmde Schriftgedeelten.

Vanaf 1959 speelt in de CGK een gezangen (en psalmen-)discussie. Het ging (en gaat) over drie onderwerpen:

- a. gebruik maken van de psalmberijming uit het Liedboek voor de kerken;
  - b. het zingen van berijmde Schriftgedeelten (dat is "een bewerking in liedvorm van een aaneengesloten passage uit de Heilige Schrift, waarin de oorspronkelijke tekst trouw wordt gevolgd", Acta 1980, art. 144, besl. 2);
  - b. het zingen van 'vrije liederen' ("liederen die niet rechtstreeks berijmde Schriftgedeelten zijn" (Acta 1980, art. 144, besl. 6.1)).
- ad a. Wat het zingen van de psalmen uit het Liedboek betreft: na verschijning van het Liedboek in 1973 ging een deel van de CGK de Psalmberijming uit het Liedboek gebruiken. De CGK-synode had in 1972 besloten, geen uitspraak te doen ten aanzien van de psalmberijming die moet worden gebruikt, maar de kerken er wel op te wijzen dat het gebruik van een berijming met wijsheid moet geschieden (Acta 1971/2, art. 232).
  - ad b. Wat het zingen van berijmde Schriftgedeelten betreft: na veel discussies n.a.v. het verschijnen van het Liedboek en het onderzoek van de 115 bijbelliederden daarin is een (proef)bundel met 38 Schriftberijmingen verschenen in 1987, het *Blauwe boekje*, gevolgd door de vrijgave ervan in 1989; over twee andere, later opgekomen liederen (naar Gen. 17 en Luk. 22) werd besloten, deze per inlegvel aan deze bundel toe te voegen. De synode van 1989 besloot, nog niet over te gaan tot het (doen) samenstellen van een definitieve bundel Schriftberijmingen.
  - ad c. Wat de niet rechtstreekse Schriftberijmingen betreft: hierover is een lange en emotionele discussie gevoerd binnen de CGK. GS 1980 sprak uit: De Heilige Schrift verbiedt het niet, maar er moet wel zeer grote voorzichtigheid betracht worden. De plaats van deze liederen in de eredienst moet ondergeschikt blijven aan die de Psalmen, en het aantal van deze liederen mag het aantal Psalmen niet overschrijden. Toen op de volgende synode een deputatenrapport voorlag met een aantal van deze liederen, werd besloten, terwille van de eenheid binnen de kerken, voorzichtigheid te

betrachten. De nodige eenparigheid ontbrak, meende men, en de voorgestelde bundel zou verwijdering doen ontstaan. Daarom besloot men te blijven bij de tekst van art. 69; wel werd een deputaatschap in het leven geroepen dat verder moest werken aan de berijmde Schriftgedeelten - zie weer hierboven. De laatstgehouden synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken ('s-Gravenhage 1995) heeft opnieuw, terwille van de eenheid in de kerken, het gebruik van dergelijke liederen niet willen toestaan.

Het totaalbeeld in de CGK is gevarieerd. Niet alle CGK-gemeenten maken gebruik van de gelegenheid om gezangen c.q. Schriftberijmingen te zingen. Overigens wordt het aantal van hen die deze wel zingen langzamerhand groter. Andere gemeenten daarentegen gaan in het zingen van gezangen veel verder dan van synodewege is toegestaan.

ad 4. contact met deputaten voor aangepaste erediensten;

In maart 1995 heeft ons deputaatschap een deel van een vergadering samengewerkt met deputaten voor aangepaste diensten. Deze deputaten hadden ons tevoren een aantal concept-richtlijnen toegezonden met de vraag: strookt dit met de huidige en zich ontwikkelende liturgische visie binnen het deputaatschap en binnen de kerken?

In de bespreking kwamen allerlei gezichtspunten naar voren.

In de concept-richtlijnen worden dingen aangeduid en gevraagd die daarin als 'bijzonder' gelden; maar dergelijke dingen zijn toch zonder bijzondere toestemming al wel geoorloofd?

Moet je voor de doelgroep van verstandelijk gehandicapten wel gewone erediensten beleggen? Is het niet beter, aan aparte diensten te denken?

Veel predikanten hebben niet de capaciteiten om voor te gaan in dergelijke diensten, ze zijn er niet voor opgeleid; dan lijkt het beter, gebruik te maken van een deskundig iemand om de dienst te "vertalen". Er zijn anderzijds ook predikanten die dit werk heel goed kunnen.

Het denken is er juist op gericht dat we in de gemeente samen het heil vieren.

Denkend over diensten voor deze doelgroep kun je ook denken aan het gebruiken van de verschillende gaven in de gemeente, opzettelijke dialogische momenten, responsies (een bijbels gegeven). Het advies van deputaten eredienst aan deputaten aangepaste diensten was: vraag zoveel mogelijk ruimte aan de synode; bied bijv. aan de synode een concept-liturgie aan met aanpassingsmogelijkheden voor gehandicapten, met daarbij mogelijkheden van toelichting en vertaling.

ad 5. liturgische catechese

Onderwijs over liturgische zaken in de vorm van catechese is van belang om de gemeente te helpen bij het op een verantwoorde wijze vormgeven en beleven van de eredienst.

Deze catechese hoeft niet specifiek gericht te zijn op jongeren. Veeleer is het aan te bevelen fasegewijs te werk te gaan.

- a. lesbrieven voor het basis-onderwijs.
- b. aanpassing van de catechisatie-methode Ik Geloof.
- c. module over liturgie voor de oudere jeugd.
- d. aanbieden van congressen en cursussen aan liturgie-commissies binnen de gemeenten.
- e. omvorming van het liturgie-rapport tot een handzaam gebruiksboekje voor alle kerkgangers.

Om dit doel te bereiken is het aan te bevelen daarvoor een aparte sectie in het leven te roepen, waarin liturgie-deskundigen en didactisch/pedagogisch deskundigen deelnemen.

Een en ander kan heel goed buiten de officieel-kerkelijke kanalen om gerealiseerd worden, door deskundigheid van elders in te schakelen.

Voor 3a het LVGS/GPC, voor 3b De Vuurbaak, voor 3c de Jeugdbond. Deze organisaties zouden bij deze opdracht betrokken kunnen worden via de Werkgroep Eredienst, die 3d zelf voor z'n rekening neemt. Alleen 3e is een taak voor de kerken zelf, eventueel in samenwerking met deskundigheid op publicitair gebied.

ad 6. concept huwelijksformulier van de kerk te Groningen-Oost.

Als bijlage bij ons grote rapport hebt u een concept-huwelijksformulier van de kerk te Zwolle-Centrum aangetroffen. Onze concept-voorstellen bevatten ook een voorstel om trent dit formulier. Na de afronding van het grote rapport ontvingen wij een tweede concept, nu van de kerk te Groningen-Oost. Wij bieden hieronder dit concept met de bijbehorende toelichting aan de synode aan.

We hebben er bij de kerken van Zwolle-Centrum en Groningen-Oost op aangedrongen, zo mogelijk samen te werken met het oog op een gezamenlijk concept. In een reactie schreef de kerkeraad te

Groningen-Oost ons, dat het hem niet juist leek, de voorgestelde weg te volgen. Na onderling overleg zijn volgens de raad de predikanten bereid op verzoek van de synode de beide formulieren in elkaar te schuiven.

BESLUITEN KERKERAAD TE GRONINGEN-OOST OVER HET HUWELIJKSFORMULIER

Inleiding

De kerkeraad heeft in zijn vergadering van 22-11-1993 besloten om een commissie-huwelijksformulier te benoemen. De kerkeraad kwam tot dit besluit omdat hij constateerde dat er in de gemeente bezwaren tegen het huidige huwelijksformulier leven. Daarbij gaat het om m.n. drie bezwaren:

- (1) Het zogenaamde tweede doel van het huwelijk.
- (2) De verhouding tussen man en vrouw in het huwelijk.
- (3) De taakverdeling tussen man en vrouw in het huwelijk.

De commissie-huwelijksformulier kreeg daarom o.a. als opdracht "(eventueel) te komen tot een herziene tekst, eventueel met gebruikmaking van formulieren van elders". In dit stadium heeft de kerkeraad nog geen uitspraak gedaan over het gegrond-zijn van genoemde bezwaren.

In mei-1995 bracht de commissie een uitvoerig rapport uit, waarin zij niet alleen kwam met wijzigingsvoorstellen betreffende het huidige huwelijksformulier, maar ook met een voorstel voor een nieuw huwelijksformulier. Overigens heeft één commissie-lid in een 'nadere verklaring' zijn bezwaren verwoord tegen enkele passages in het commissie-rapport.

In zijn vergadering van 12-06-1995 heeft de kerkeraad een eerste besprekingsronde over dit rapport gehouden. Er was veel waardering voor het commissie-rapport, dat een belangrijk middel bleek te zijn voor de voortgaande bezinning binnen de kerkeraad. Er was echter ook kritiek op verschillende passages in het rapport, op de door de commissie voorgestelde wijzigingen van het huidige formulier en op het voorgestelde nieuwe formulier. Ook bleek dat, in de loop van de bezinning, nog twee bezwaren naar voren kwamen: tegen de (zogenaamde) 'echtbreuk-passage' en tegen de 'dubbele vraagstelling' in het huidige formulier. In de vergadering van 12-06-1995 is afgesproken:

- (1) Op basis van de bespreking worden nieuwe wijzigingsvoorstellen geformuleerd om de besluitvorming van de kerkeraad verder te brengen.
- (2) De argumenten voor de wijzigingsvoorstellen worden op een duidelijke manier geformuleerd.
- (3) Allerlei in de kerkeraadsvergadering gedane wijzigingsvoorstellen betreffende het nieuwe formulier worden op een rij gezet om tot verdere besluitvorming te kunnen komen.

In zijn vergaderingen van 03-07-1995, 18-09-1995 en 25-09-1995 heeft de kerkeraad zijn besluitvorming afgerond. De (hier en daar geamendeerde) wijzigingsvoorstellen betreffende het huidige formulier werden aanvaard (met de daarbij horende argumentatie). Daarmee verklaarde de kerkeraad dat de genoemde bezwaren tegen het huidige huwelijksformulier gegrond zijn. Vanwege tijdgebrek zag de kerkeraad er echter van af om met het voorstel betreffende een nieuw formulier verder te gaan.

De kerkeraad heeft besloten om de wijzigingen van het huidige formulier onder de aandacht van het kerkverband te brengen met het oog op besluitvorming door de GS-Berkeel-1996. Hij wil graag dat de gezamenlijke kerken oordelen over deze belangrijke zaak met betrekking tot een goede naleving van art. 70 KO.

Daarom volgt hieronder de integrale tekst van het huidige huwelijksformulier, waarin de wijzigingsvoorstellen gemarkeerd (met /.../) worden aangegeven. Vervolgens worden de argumenten voor de wijzigingen gegeven.

Het huidige huwelijksformulier**FORMULIER VOOR DE BEVESTIGING VAN HET HUWELIJK IN DE GEMEENTE VAN CHRISTUS***Afkondiging*

De kerkeraad maakt aan de gemeente bekend, dat N. en N., zo de Here wil, (datum) zullen trouwen. Zij hebben de kerkelijke bevestiging van hun huwelijk aangevraagd, want zij begeren in het huwelijk, als een instelling van God, tot zijn eer en overeenkomstig zijn Woord te leven. Wanneer vanuit de gemeente geen gegronde bezwaren worden ingebracht, zal de bevestiging plaatsvinden in een dienst des Woords op ... om ... te ...

Gemeente van onze Here Jezus Christus,

Inleiding

De kerkeraad heeft u tweemaal bekend gemaakt, dat N. en N. de kerkelijke bevestiging van hun huwelijk hebben aangevraagd. Vanuit de gemeente zijn geen gegronde bezwaren tegen de bevestiging ingediend. Daarom zullen wij onder aanroeping van Gods naam daartoe overgaan. Laten wij vooraf uit de Schrift horen, hoe God het huwelijk heeft ingesteld als gave en opdracht aan man en vrouw.

Instelling

In Genesis 1 lezen we dat God na de schepping van hemel en aarde de mens schiep naar zijn beeld. Hierop volgen meteen de woorden: *Man en vrouw schiep hij hen. God zegende hen en God zei tot hen: Weest vruchtbaar en wordt talrijk; vervult de aarde en onderwerpt haar, heerst over de vissen der zee en over het gevogelte des hemels en over het gedierte dat op de aarde kruipt* (Gen 1:27,28).

Dat de Here de instelling van het huwelijk noodzakelijk achtte, blijkt duidelijk uit Genesis 2:18-23. We lezen daar immers dat Hij zei: *Het is niet goed dat de mens alleen zij. Ik zal hem een hulp maken die bij hem past.* Toen Adam in het paradijs aan de dieren namen gaf, merkte hij dat hij voor zichzelf geen hulp vond die bij hem paste. Daarop deed God een diepe slaap over Adam komen. Hij nam een van zijn ribben en bouwde die tot een vrouw. En Adam zong, toen God haar bij hem bracht: *Dit is nu eindelijk been van mijn gebeente en vlees van mijn vlees; deze zal 'mannin' heten, omdat zij uit de man genomen is.*

Deze hechte band tussen man en vrouw houdt in dat zij een eigen gezin gaan vormen. Daarom zal, zo lezen we, een man zijn vader en moeder verlaten en zijn vrouw aanhangen en zij zullen tot één vlees zijn. Christus heeft deze woorden over het huwelijk als instelling van God bevestigd en voegde daaraan toe: *Hetgeen dan God samengevoegd heeft, scheid de mens niet* (Mat 19:6).

Hieruit leren wij, dat God in zijn wijsheid man en vrouw samenbrengt en hen in diepe levenseenheid aan elkaar verbindt. Wanneer nu een man en een vrouw elkaar willen toebehoren, zijn zij volgens Gods ordening verplicht een huwelijksverbond aan te gaan. Zo zal iedere man zijn eigen vrouw hebben en iedere vrouw haar eigen man.

1Kor 7:2
1Kor 6:19

Dan wordt ontucht vermeden en zal ons lichaam, dat immers een tempel is van de Heilige Geest, niet verontreinigd worden.

Mat 5:31,32
Mat 19:3-9
Mal 2:13-16
1Kor 7:1-10

/Omdat God wil dat de band van het huwelijk niet verbroken wordt, waarschuwt Hij ons in de Schrift op verscheidene plaatsen tegen het kwaad van de echtbreuk, dat Hij zeker niet ongestraft zal laten. Maar de gehuwden die elkaar trouw blijven, zal Hij zegenen, en verenigd als ze zijn door zijn hand, zal niets hen in dit leven van elkaar mogen scheiden./

Wijziging 1

Ex 20:14
Mat 5:31,32
Mat 19:3-9
Mal 2:13-16
1Kor 7:10-14

/Omdat God wil dat de band van het huwelijk niet verbroken wordt, spoort Hij gehuwden aan om elkaar trouw te blijven: verenigd als ze zijn door zijn hand, zal niets hen in dit leven van elkaar mogen scheiden./

Doel

Gods Woord onderwijst ons ook over het doel van het huwelijk.

Ten eerste zullen man en vrouw in liefde en met vreugde elkaar toebehoren en in alle dingen van het tijdelijke en eeuwige leven elkaar trouw helpen.

Ps 127:3

/Vervolgens zullen zij onder de zegen van God, die gezegd heeft: *Weest vruchtbaar en wordt talrijk*

(Gen 1:28), meewerken aan de uitbreiding van het menselijk geslacht. Zij moeten hun kinderen, wanneer zij die van God ontvangen, opvoeden in de kennis en dienst van de Here, tot zijn eer, tot opbouw van zijn kerk en tot heil van die kinderen./

Wijziging 2

Gen 1:28

/Vervolgens zullen zij gehoor geven aan de roeping tot het ouderschap - in vertrouwen op Gods hulp en in verantwoordelijkheid tegenover elkaar.

Ps 127:3
Gen 17:7
Ps 105:8,9
Hand 2:39
Ef 6:4

En wanneer zij uit Gods hand kinderen krijgen, zullen zij die als Gods kinderen erkennen en hen opvoeden in de kennis en dienst van de Here - tot zijn eer, tot heil van die kinderen en tot opbouw van zijn kerk./

De verhouding in het huwelijk

Ef 5:22-33

Laten we nu ook luisteren naar wat de Schrift zegt over de verhouding tussen man en vrouw in het huwelijk.

De apostel Paulus leert ons, dat de eenheid van man en vrouw in het huwelijk een diepe betekenis heeft. Hij spreekt van een grote verborgenheid en heeft dan het oog op Christus en de gemeente.

/Zoals Christus het Hoofd is van de kerk, en gezag over haar heeft, zo heeft de man als hoofd gezag over zijn vrouw. Zoals Christus zijn gemeente leidt, verzorgt en beschermt, behoort de man zijn vrouw liefdevol te leiden, te verzorgen en te beschermen. Zoals de gemeente zich laat leiden door Christus, zo moet de vrouw zich gehoorzaam toevertrouwen aan de leiding van haar man, ze moet hem volgen en helpen in alle dingen die naar Gods wil zijn. Door zo elkaar te aanvaarden, zullen man en vrouw hoe langer hoe meer de eenheid van Christus en zijn gemeente vertonen./

Wijziging 3

- Ef 4:15-16 /Zoals Christus het hoofd is van zijn gemeente, zo is de
Kol 2:19 man het hoofd van zijn vrouw. Dat wil zeggen: Zoals
Christus er is voor zijn gemeente, zo is ook de man er
voor zijn vrouw. Zoals Christus zijn gemeente heeft
Gen 2:23 liefgehad en zijn leven voor haar heeft gegeven, zo moet
ook de man zijn vrouw liefhebben als zichzelf, voor haar
zorgen en haar geborgenheid geven. Zoals de gemeente
Gen 2:18 zich zonder reserve toevertrouwt aan Christus, zo moet
ook de vrouw zich met liefde toevertrouwen aan haar man
en hem helpen in alles wat naar Gods wil is. Door zo
elkaar met liefdevol respect te aanvaarden, zullen man
Ef 5:33 en vrouw hoe langer hoe meer de eenheid van Christus en
1Pt 3:7 zijn gemeente laten zien./
- Belofte* Aan de opdracht van God om als man en vrouw naar zijn
Woord te leven, heeft Hij rijke beloften verbonden. De
Here wil zegenen wie als getrouwden Hem vrezen en zijn
geboden eerbiedigen. We lezen immers in Psalm 128:1,2 de
belofte: *Welzalig ieder die de Here vreest, die in zijn
wegen wandelt, want gij zult eten de opbrengst van uw
handen; welzalig gij, het zal u welgaan.*
- Ps 10:14 Vanwege de zonde zullen zorg, moeite en verdriet de
gehuwden niet bespaard blijven. Maar zij mogen leven in
het vertrouwen dat de Here hen helpen zal met zijn va-
derlijke hand. Zij mogen vast geloven dat de Here hun
Ef 4:32 schuld wil vergeven, zoals ook zij elkaar hun zonden en
tekortkomingen vergeven. Door Christus Jezus onze Here
wordt het huwelijk immers geheiligd en dienstbaar ge-
maakt aan de komst van zijn koninkrijk.
- Wederzijdse
verplichtingen* (De voorganger verzoekt het bruidspaar op te staan.)
Bruidegom en bruid, hoort nu naar wat de Here in zijn
Woord van u vraagt.
- 1Pt 3:1-7 /Bruidegom, heb uw vrouw lief als uw eigen lichaam,
Ef 5:22-33 zoals Christus zijn gemeente liefheeft: geef haar lei-
1Tim 2:8-15 ding, verzorg en bescherm haar. Wees trouw in de uitoe-
fening van uw beroep, zodat u in staat bent uw gezin te
onderhouden en andere mensen te helpen. Vrees de Here en
leef verstandig met uw vrouw en bewijs haar eer. Zij is
1Pt 3:7 immers ook medeërfgenaam van Gods genade in dit en in
het toekomstige leven. Dan zullen uw gebeden ook niet

belemmerd worden.

Bruid, heb uw man lief, aanvaard gehoorzaam zijn leiding en volg hem, zoals de gemeente zich door Christus laat leiden. Vrees de Here, wees uw man tot hulp, en zorg ook goed voor uw gezin. Leef ingetogen en tooi u met het sieraad van goede werken, die God wil belonen in dit en in het toekomstige leven.

Blijft elkaar trouw en weest zo zegenrijk werkzaam op de plaats die God u geeft in de gemeente en in de samenleving./

Wijziging 4

/Bruidegom, heb uw vrouw lief als uzelf, zoals Christus zijn gemeente liefheeft: zorg voor haar en geef haar geborgenheid. Vrees de Here en leef verstandig met uw vrouw en bewijs haar eer. Dan zullen uw gebeden niet belemmerd worden.

1Pt 3:7

Bruid, heb uw man lief en vertrouw u aan hem toe, zoals de gemeente zich aan Christus toevertrouwt. Vrees de Here en wees uw man tot hulp. Leef ingetogen en tooi u met het sieraad van goede werken.

1Tim 2:9

Rom 6:23

Leeft beiden van Gods genade, zodat u samen deelt in het eeuwige leven.

Weest trouw in de uitoefening van de taken die God u geeft. Dan bent u samen in staat uw gezin te verzorgen en andere mensen te helpen.

Blijft elkaar trouw en weest zo zegenrijk werkzaam op de plaats die God u geeft in de gemeente en in de samenleving./

*Vragen aan het
bruidspaar*

/U hebt nu gehoord dat het huwelijk door God is ingesteld en ook is u voorgehouden, hoe de Here wil dat u daarin leven zult.

Verklaart u hier voor God en zijn heilige gemeente, dat het uw oprechte voornemen is in uw huwelijk overeenkomstig Gods wil te leven?

(Antwoord:) Ja.

Onze Here God verlene u door zijn Heilige Geest de kracht om uw belofte, die u gegeven hebt aan het begin van uw huwelijk, na te komen, al de dagen die Hij u samen schenken wil.

Wilt u elkaar nu de rechterhand geven en antwoorden op de volgende vragen:

(De voorganger vraagt aan de bruidegom:)

N., belooft u voor God en zijn heilige gemeente, nu u N. tot uw vrouw genomen hebt, haar in liefde te leiden, te

verzorgen en te beschermen? Zult u heilig met haar leven, haar nooit verlaten, maar haar trouw blijven in goede en kwade dagen, in rijkdom en armoede, in gezondheid en ziekte, totdat de dood u zal scheiden? Beloofst u zo in uw huwelijk overeenkomstig het evangelie te willen leven?

(Antwoord:) Ja.

(De voorganger vraagt aan de bruid:)

N., beloofst u hier voor God en zijn heilige gemeente, nu u N. tot uw man genomen hebt, hem in liefde te volgen, voor hem te zorgen en hem te helpen in alle dingen die naar Gods wil zijn? Zult u heilig met hem leven, hem nooit verlaten, maar hem trouw blijven, in goede en kwade dagen, in rijkdom en armoede, in gezondheid en ziekte, totdat de dood u zal scheiden? Beloofst u zo in uw huwelijk overeenkomstig het evangelie te willen leven?

(Antwoord:) Ja./

Wijziging 5

/U hebt nu gehoord dat het huwelijk door God is ingesteld en ook is u voorgehouden hoe de Here wil dat u daarin zult leven.

Wilt u elkaar nu de rechterhand geven en antwoorden op de volgende vragen:

(De voorganger vraagt aan de bruidegom:)

N., beloofst u hier voor God en zijn heilige gemeente, nu u N. tot uw vrouw genomen hebt, haar lief te hebben en te dienen? Zult u heilig met haar leven, haar niet verlaten, maar haar trouw blijven in goede en kwade dagen, in rijkdom en armoede, in gezondheid en ziekte, totdat de dood u zal scheiden? Beloofst u zo in uw huwelijk overeenkomstig het evangelie te willen leven?

(Antwoord:) Ja

(De voorganger vraagt aan de bruid:)

N., beloofst u hier voor God en zijn heilige gemeente, nu u N. tot uw man genomen hebt, hem lief te hebben en te dienen? Zult u heilig met hem leven, hem niet verlaten, maar hem trouw blijven in goede en kwade dagen, in rijkdom en armoede, in gezondheid en ziekte, totdat de dood u zal scheiden? Beloofst u zo in uw huwelijk overeenkomstig het evangelie te willen leven?

(Antwoord:) Ja/

(De voorganger spreekt tot het bruidspaar:)

Zegen De Vader van alle barmhartigheid, die u door zijn genade tot dit huwelijk geroepen heeft, verbindt u met ware liefde en trouw en geve u zijn zegen. Amen.

Gebed Laten we nu de naam van de Here aanroepen in dankzegging en gebed. (Eventueel knielt hierbij het bruidspaar.)

Almachtige God en Vader, wij roemen uw wijsheid en goedheid die U openbaart in al uw werken, ook in de instelling van het huwelijk. U hebt in het paradijs gezegd dat het niet goed is, dat de mens alleen blijft. U gaf Adam een hulp die bij hem paste en U bracht hen samen, opdat zij die twee waren, één zouden zijn. Ook deze bruidegom en bruid hebt U tot het huwelijk geroepen. Wij danken U, dat U hen aan elkaar hebt verbonden. En wij bidden U, wil hun uw Heilige Geest geven, zodat zij in een vast geloof heilig leven naar uw wil en de macht van de zonde weerstaan. Verhef uw aangezicht over hen en leid hen in voorspoed en tegenspoed aan uw vaderhand.

Schenk hun uw zegen, zoals U de gelovige vaderen Abraham, Isaak en Jakob gezegend hebt. Betoon U aan hen de trouwe God van het verbond

/en ook aan hun kinderen, wanneer het U belieft hun die te geven. Verleen hun wijsheid en kracht om die kinderen godvrezend op te voeden tot eer van uw heilige naam, tot opbouw van uw gemeente en tot verbreiding van het evangelie./

Wijziging 6

/... en ook aan kinderen, wanneer zij die uit uw hand krijgen. Geef hun wijsheid en kracht om die kinderen godvrezend op te voeden tot uw eer, tot heil van die kinderen en tot opbouw van uw kerk./

Geef dat zij in gemeenschap met Christus leven en in oprechte liefde elkaar trouw blijven tot eer van U en tot zegen van hun naasten.

Doe hen met heel uw kerk uitzien naar de grote dag van de bruiloft van het Lam.

Wil ons horen, barmhartige Vader, door Jezus Christus, uw Zoon, die met U en de Heilige Geest leeft en regeert in eeuwigheid. Amen.

Zegen Onze trouwe God en Vader vervulle u met zijn genade en geve u, dat u vele jaren in liefde en eensgezindheid heilig voor Hem zult leven. Amen.

ARGUMENTEN VOOR DE WIJZIGINGEN.**Wijziging 1**

De huidige tekst is, gelet op de verwijzingen, zonder meer bijbels. Alleen, het gebruik van bijbelse woorden vraagt wel om de juiste tijd en wijze. Nu achten wij het onjuist op een feestelijke dag als een trouw dag tegenover het bruidspaar met een goddelijke bedreiging te komen. Bovendien moet worden bedacht dat aanwezige gescheidenen deze passage nog al eens ervaren als een fikse tik op de vingers: 'Pas maar op! De straf komt nog wel'. Dit mag veelal onterecht zijn omdat de aangehaalde bedreiging óverspel betreft en niet scheiding zonder meer, maar met de genoemde gevoeligheid moet zeker op een feestdag gerekend worden.

Om dit alles achten wij het uitermate gewenst dat de bedoeling van het formulier positief geformuleerd wordt.

Wijziging 2

- a) De eerste zinsnede: de huidige tekst kan op zichzelf goed verdedigd worden. Per slot van rekening sluit die voor het grootste deel aan bij Gen 1:28, terwijl het juist is dat huwelijk en kinderen-krijgen onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Toch is het noodzakelijk de tekst aan te passen, omdat de aanhaling van Gen 1:28 misverstanden kan oproepen, zeker bij niet-christelijke toehoorders, als zouden getrouwen hier oproepen van orden zich ongeremd voort te planten. Intussen is algemeen aanvaard dat een opdracht van God nooit buiten onze eigen verantwoordelijkheid omgaat, in dit geval met name onze verantwoordelijkheid tegenover onze huwelijkspartner. Het is van belang dit met zoveel woorden in een huwelijksformulier op te nemen. Daar komt nog bij: het kan niet ontkend worden dat de context van Gen 1:28 (twee mensen op een lege aarde, vrij van zonde) fundamenteel anders is dan onze context (miljarden mensen in een wereld, die door de zonde met haar gevolgen geschonden is). Daarom vraagt Gen 1:28 om een nadere toelichting. Voor alle duidelijkheid: hiermee wordt niet gezegd dat Gen 1:28 om die veranderde context niet meer geldt. Maar het is onverstandig een tekst te citeren die vanwege haar andere context bij de toehoorders de vraag kan oproepen of die (zo) nog wel geldt. Conclusie: een aanhaling van Gen 1:28 zonder toelichting is te onbeschermd en kan daarom beter achterwege blijven. In plaats daarvan kan beter voor een formulering gekozen worden die duidelijk maakt wat de kerk in elk geval, mee uit Gen 1:28, inzake kinderen-krijgen uit de Bijbel heeft afgelezen. Daar komt nog bij: de betekenis van de woorden 'onder de zegen van God' is zonder uitleg niet duidelijk. Als we verderop in het huwelijksformulier over Gods zegen lezen (zie bij de aanduidingen in de marge 'Belofte' en 'Zegen'), vat het formulier Gods zegen kennelijk in deze zin op dat God zijn hulp toezegt. Passend bij het tweede doel van het huwelijk is dan ook getrouwen te wijzen op de noodzaak te vertrouwen op Gods hulp.
- b) De tweede zinsnede: de huidige formulering is juist, maar daarin ontbreekt wat de positie van de kinderen van gelovige ouders is: ze zijn geen heidenen die door hun christelijke ouders naar Christus geleid moeten worden, maar ze zijn al kinderen van God. Het is zinvol om dat als uitgangspunt voor de opvoeding expliciet in deze zinsnede op te nemen. Het kan misverstand oproepen dat aan het slot eerst sprake is van de opbouw van de kerk en dan pas van het heil van de kinderen, als zou dat heil ondergeschikt zijn aan de opbouw van de kerk. Om mogelijk verkeerd lezen te voorkomen is het beter de volgorde om te keren.

Wijziging 3

In dit gedeelte draait het om de uitleg van de woorden 'hoofd' en 'onderdanig zijn'. In het huwelijksformulier wordt 'hoofd' verbonden met: gezag hebben, leiden, beschermen, terwijl 'onderdanig-zijn' wordt verbonden met: zich gehoorzaam toevertrouwen aan de leiding, volgen (zie ook de vragen aan bruidegom en bruid).

Deze uitleg is begrijpelijk. De verhouding man-vrouw wordt immers vergeleken met de relatie Christus-gemeente, en van Christus geldt nu eenmaal dat Hij gezag over ons heeft, ons leidt en beschermt, waarbij past dat wij Hem hebben te gehoorzamen en te volgen. Hij is onze Heer. De kernvraag is: hebben beide termen (Christus als Hoofd en als Heer) dezelfde betekenis? Ofwel: is het juist de term Hoofd te verbinden met gezag en leiding?

- a) Als we spreken over Christus als het Hoofd van de gemeente, zijn lichaam, is het allereerst onjuist 'Hoofd' op te vatten als het voornaamste lichaamsdeel. Toegegeven, als je Ef 4:15-16 en Kol 2:19 leest, heeft het er de schijn van dat Hoofd als lichaamsdeel wordt opgevat, met als consequentie dat de gemeente Christus' romp zou zijn. Toch is dat niet de bedoeling van Paulus; niet voor niets wordt de gemeente als een compleet lichaam voorgesteld, waarvan de gelovigen de verschillende leden zijn, bijvoorbeeld: oog, hand, voeten, maar ook hoofd (1 Kor 12:21). Kortom, wel drukt de aanduiding 'Hoofd' de nauwe band uit tussen Christus en de gemeente, maar daarbij is 'Hoofd' niet bedoeld als (leidinggevend, sturend) lichaamsdeel.

- b) Wat is dan wel de zin van het woord 'Hoofd'? Moeten we dan misschien denken aan de andere betekenis uit het woordenboek: 'met leiding belaste, voornaamste persoon'. Gaat het om gezag, om rangorde? Inderdaad zijn er twee plaatsen in de brieven van Paulus waarin Christus kennelijk in deze betekenis 'hoofd' heet: Ef 1:22, waar Christus 'Hoofd boven alles' genoemd wordt, en Kol 2:10, waar Christus aangeduid wordt als 'het Hoofd van alle overheid en macht'. Anders geformuleerd: de verbinding van de term 'Hoofd' met 'boven alles' en 'van alle overheid en macht' geeft een gezagsrelatie aan.
- Anders is het als Christus het Hoofd heet van de gemeente. Blijkens Kol 1:18 heet Christus het Hoofd van de gemeente omdat Hij 'het begin (is), de eerstgeborene uit de doden, zodat Hij onder alles de eerste geworden is'; op dezelfde manier heet de man in 1 Kor 11:3,8-9 het hoofd van de vrouw, omdat hij als eerste en de vrouw ter wille van hem geschapen is. Met andere woorden: zowel bij Christus als bij de man ziet 'hoofd' in dit verband niet op rang of positie, maar is het een plaatsbepaling: eerste, oorsprong, begin. Natuurlijk staat dat in het geval van Christus niet los van zijn gezagsvolle positie, maar, en daar gaat het hier om, het element van gezag hoort niet bij de term 'hoofd', als dit op Christus' relatie tot de gemeente wordt toegepast.
- Met deze bijzondere plaats van Christus gaat een heel eigen betekenis voor de gemeente samen. De drie keren dat de term 'Hoofd' in verband met de gemeente wordt ingevuld, is namelijk sprake van: groei geven (Ef 4:15-16, Kol 2:19), instandhouden (letterlijk staat er: redden, Ef 5:23), liefhebben, zich overgeven, voeden, koesteren (Ef 5:25-30). Andere woorden komen in samenhang met 'Hoofd' niet voor.
- Van daaruit moeten we ook het hoofd-zijn van de man ten opzichte van zijn vrouw invullen: hij is niet haar leider, maar degene die zich voor haar inzet.
- Heel dit verhaal maakt meteen duidelijk dat in een huwelijksformulier de term 'Hoofd' zonder toelichting onbruikbaar is. Onvermijdelijk wordt dat woord spontaan uitgelegd als lichaamsdeel en/of als 'leider'. Natuurlijk zou ervoor gekozen kunnen worden de term 'Hoofd' te vervangen, maar zolang deze term in onze bijbelvertaling voorkomt is er veel voor te zeggen die toch te handhaven. Maar om eventuele verkeerde associaties te vermijden ontkomen we er niet aan om aan de 'Hoofd'-passage een toelichtende verklaring toe te voegen. Wij kiezen voor een formulering waarin het kernelement van hoofd-zijn uitkomt: het gericht zijn op de ander: 'Zoals Christus er is voor zijn gemeente, zo is ook de man er voor zijn vrouw'. Voor de goede verstaander zit in deze zinsnede ook nog min of meer dit opgesloten dat Christus (de man) de eerste is, in die zin dat Hij (hij) klaarstaat om zijn gemeente (zijn vrouw) te ontvangen.
- c) Maar spoort de uitleg bij b) wel met de vermelding in Ef 5:22,24 dat de vrouw aan de man onderdanig moet zijn, zoals de gemeente onderdanig moet zijn aan Christus? Die term veronderstelt toch duidelijk: ondergeschiktheid, gehoorzaamheid?
- Soms wordt de opdracht tot de vrouw onderdanig te zijn verzacht door te wijzen op Ef 5:21: 'Wees elkáár onderdanig'. Uit dit vers wordt dan de conclusie getrokken dat je Ef 5:22,24 in feite ook kunt omkeren: de man moet zijn vrouw onderdanig zijn. Het is waar: in Fil 2:3 wordt wel een wederzijdse vorm van onderdanigheid gevraagd: 'de één acht de ander uitnemender dan zichzelf'. Maar Ef 5:21 kan zo niet veralgemeniseerd worden: vers 21 vormt een basis-uitspraak die in 5:22-33 (vrouw -man), 6:1-4 (kinderen-ouders) en 6:5-9 (slaaf-heer) nader uitgewerkt wordt. Met andere woorden: in 5:22-33 wordt een verschillende boodschap gericht tot man en vrouw, met dit gemeenschappelijke dat Christus de relatie van de een tot de ander moet beheersen: 'als aan de Here' (5:22), 'mannen...evenals Christus' (5:25).
- Aleen, wat is de betekenis van onderdanig zijn? In 6:1 en 6:5 wordt gesproken over gehoorzaamheid. Opvallend genoeg wordt die term in Ef 5 niet in verband met de vrouw gebruikt. Omgekeerd wordt de relatie ouders-kind en heer-slaaf niet en de relatie man-vrouw wel vergeleken met de verhouding Christus-gemeente. Dat geeft wel aan dat het onderdanig zijn een verschillende kleur heeft al naar gelang de relatie. De term moet daarom neutraler vertaald worden (ook vanwege het feit dat de term onderdanigheid in het tegenwoordige Nederlands de negatieve kleur heeft van kruiperigheid): zich schikken naar iemand, recht doen aan iemands plaats en functie. In het geval van kinderen betekent dat gehoorzamen, in het geval van slaven eveneens, maar wat betekent 'zich schikken naar de man' in het geval van een vrouw?
- d) Willen we in het huwelijksformulier recht doen aan Ef 5:22-33, dan moeten we ermee rekenen dat Paulus hier over de verhouding man-vrouw spreekt tegen de achtergrond van Gen 2-3: niet voor niets citeert hij Gen 2:23. Daar wordt verteld dat Adam bij zijn ontwakens Eva (h)erkent als zijn partner; op de meest unieke manier weet hij zich met haar verbonden: 'Vlees van mijn vlees!'. Maar wat gebeurt er in Gen 3? Eva maakt zich los van Adam door naar de slang te luisteren. Als God ook Adam ter verantwoording roept, stoot die zijn huwelijkspartner van zich af met de woorden: 'De vrouw die U aan mijn zijde gesteld hebt' (Gen.3:12). Daarmee is hun relatie kapot. God kondigt dan aan dat deze disharmonie typerend zal zijn voor het vervolg (Gen. 3:16): 'Naar uw man zal uw begeerte uitgaan en hij

zal over u heersen'. Met andere woorden: de vrouw zal proberen de man te verleiden, greep op hem te krijgen, hem naar haar hand te zetten, afhankelijk van haar te maken (voor deze betekenis van 'begeerte' zie Gen 4:7). Hiervan zal de man misbruik maken door de baas over haar te spelen, haar aan zich te onderwerpen.

Nu zegt Paulus in Ef 5: Christus brengt herstel van de relatie manvrouw. Allereerst door de man te veranderen: als hoofd/oorsprong van de vrouw moet hij Christus, het Hoofd/begin van de gemeente, navolgen. In plaats dat hij zijn vrouw op een afstand houdt, leert hij net zoals Adam weer vol dankbare verwondering over zijn vrouw zeggen: 'Vlees van mijn vlees' (vandaar dat in Ef 5:28-29a over het voeden en koesteren van het lichaam gesproken wordt, wat op de vrouw toegepast weergegeven kan worden met: zorgen en geborgenheid geven). Hierbij is dan de taak van de vrouw dat zij deze plaats van de man als liefdegever erkent: ze stopt ermee een relatie met hem af te dwingen, hem naar haar hand te zetten, maar vertrouwt zich aan hem toe, laat zich dragen door zijn liefde.

Deze benadering maakt duidelijk dat gezag/leiding en volgen/gehoorzaamheid helemaal buiten Paulus' betoog van Ef 5 valt. Het is dus geen blijk van verkeerde emancipatie als met name zusters in de gemeente zich aan deze typering van de man/vrouw-relatie storen. Het is waar: in 1 Petr 3:6 worden de zusters aangespoord o.a. Sara na te volgen zoals zij 'Abraham gehoorzaamde en hem heer noemde'. Het komt ons voor dat hier wordt aangegeven hoe Sara in haar tijd, passend bij de toenmalige, patriarchale verhoudingen (denk aan Hagar) royaal invulling gaf aan het 'onderdanig-zijn', het erkennen van de plaats van Abraham.

Wijziging 4

- a) In de aansporingen tot bruid en bruidegom is uiteraard aangesloten bij wat in het voorafgaande gezegd is over de verhouding man-vrouw.
- b) In het huidige formulier wordt een vrij strikte taakverdeling aangegeven tussen man en vrouw:
 -Man: 'Wees trouw in de uitoefening van uw beroep...'.
 -Vrouw: 'Zorg goed voor uw gezin'.
 In de praktijk is deze scheiding-van-taken nooit bij iedereen waterdicht geweest: altijd zijn er vrouwen geweest die volop meewerkten in het bedrijf van hun man. Ook is er nooit moeilijk over gedaan als een vrouw een baan aannam in plaats van haar werkloze of 'arbeidsongeschikte' man. Bij wijze van uitzondering? gezien de tienduizenden is dat een onjuiste typering van de situatie. Verder wordt het door geen enkele kerkeraad als principieel onjuist bestreden dat vele getrouwde vrouwen-met-kinderen tegenwoordig met hun man de gezinstaat zo plooiën dat zij ook buitenshuis kunnen werken. Kortom: de tweedeling uit het huwelijksformulier (de man buitenshuis z'n beroep, de vrouw binnenshuis haar gezinstaat) spoot allang niet meer met de praktijk.
 Moet die praktijk dan niet alsnog als onbijbels aan de kaak gesteld worden? Het probleem is dat de beroepssamenstelling van de OT- en NT-samenleving niet te vergelijken is met onze beroepssamenstelling. Zo is de boerin-moeder uit Spr 31 een totaal andere dan de moeder-huisvrouw in een flat. Daarom is het onjuist aan de feitelijke werkverdeling uit de bijbelse tijd een norm te ontfemen voor alle tijden.
 Natuurlijk zijn er taken biologisch bepaald: bevallen en de borst geven horen bij de vrouw, fysiek beschermen/streken is (doorgaans) meer(!) iets van de man. Maar vindt de taakverdeling op een christelijke manier in onderling overleg plaats, dan wijzen zich een heleboel zaken vanzelf, incl. dat voorkomen zal worden dat het gezin (m.n. de kinderen, maar ook het kinderen-krijgen) alsook de gemeente de dupe wordt van een bepaalde taakverdeling.
 Dit alles pleit ervoor geen bepaalde taakverdeling als de enige ware te gaan formuleren. Wel is het noodzakelijk deze zaak op het juiste niveau te brengen; vandaar de formulering: 'de taken die God u geeft' en 'samen'.
- c) In de vragen aan de bruidegom is een zinsnede uit het citaat van 1 Petr 3:7 weggelaten: 'Zij is immers ook medeërfgenaam van Gods genade in dit en in het toekomstige leven' (in de volgende zin is 'ook' weggelaten omdat dit ontbreekt in het citaat). Tegen de opname van deze zinsnede zijn twee bezwaren aan te voeren: een dergelijke uitspraak over de man ontbreekt in de vragen aan de bruid, waardoor een onnodige onevenwichtigheid ontstaat tussen de twee vraagstellingen; bovendien wordt met die zinsnede een stelling uitgesproken, terwijl het er juist om gaat vragen te stellen.
 Om recht te doen aan deze twee bezwaren en tegelijk toch de hoofdelementen van de zinsnede uit 1 Petr 3:7 te verwerken, is aan de gezamenlijke vragen deze passage toegevoegd: 'Leeft beiden van Gods genade, zodat u samen deelt in het eeuwige leven'. De vervanging van 'het leven' uit 1 Petr 3:7 door 'eeuwig leven' is gebeurd in aansluiting aan Rom 6:23.
 In de vragen aan de bruid is ook een zinsnede weggelaten: 'die God wil belonen in dit en in het toekomstige leven'. Op zich is dit een bijbelse gedachte (zie bijv. 2 Kor 5:10); toch is het beter die hier weg te laten met als argumenten: deze zinsnede ontbreekt in het hier aang-

ehaalde 1 Tim 2:9; bovendien is onder het kopje 'belofte' al over Gods 'beloning' gesproken en dan voor beiden.

Wijziging 5

- a) De eerste vraagstelling aan bruidegom en bruid samen is geschrapt, met hetzelfde argument dat de synodale deputaten in hun rapport aan de GS-Arnhem-1981 hadden gebruikt om deze passage tussen haakjes te plaatsen: "Volgens deputaten is dit (die gezamenlijke vraag) overbodig. Het bruidspaar heeft de begeerte tot kerkelijke bevestiging al te kennen gegeven, de kerkeraad heeft de bevestiging toegestaan, en de gemeente reeds in kennis gesteld van hun begeerte" (deputatenrapport, blz. 71). Daar komt bij dat de inhoud van de gezamenlijke vraag (is het uw voornemen 'overeenkomstig Gods wil te leven') ook in de twee volgende vragen terugkeert ('Beloof u ... overeenkomstig het evangelie te willen leven'). Waarom deze gezamenlijke vraag toch in het formulier is opgenomen, kan uit de Acta van Arnhem-1981 niet worden opgemaakt. Het is in theorie mogelijk dat er een vergissing in het spel is geweest.
- b) Het huidige formulier sluit in zijn vraagstelling aan bij het voorafgaande, met als gevolg dat er maar liefst driemaal in het formulier wordt gesproken over 'leiden, verzorgen, beschermen' als taak van de man, met de daarmee corresponderende taken van de vrouw: in de rubrieken 'De verhouding in het huwelijk', 'Wederzijdse verplichtingen' en 'Vragen aan het bruidspaar'. Daarom pleiten wij ervoor in de vraagstelling met een ander aspect te komen, namelijk dat man en vrouw als parallelle taak hebben: liefhebben en dienen. Dat dit in bepaalde opzichten verschillend uitpakt bij man en vrouw, is in het voorafgaande al voldoende verwoord; niet voor niets opende de vraagstelling met: U is 'voorgehouden hoe de Here wil dat u in het huwelijk leven zult'.

Wijziging 6

Hier wordt aangesloten bij de gewijzigde formulering van het tweede doel van het huwelijk.

Inleiding

Het nu volgende rapport betreft de periode van einde 1992 tot 1 oktober 1995. Gerekend vanaf medio september 1993, toen de door de GS van Ommen gegeven opdrachten en verleende machtigingen van kracht werden, kan men spreken van een overgangperiode in de geschiedenis van de GMO. Deze synode gaf aan deputaten-curatoren immers de opdracht 'een studiebegeleider te benoemen en te instrueren die voor de volle tijd aan de GMO verbonden is ...' Bovendien moesten de organisatiestructuur en de opzet van het onderwijs van de GMO bestudeerd worden en samenwerking met een eventueel toekomstige IGTT onder ogen gezien worden. Deputaten-curatoren werden gemachtigd om te zien naar een doeltreffende bureauimte en naar eventuele voorziening in assistentie voor de bureauwerkzaamheden, een en ander zo mogelijk in samenwerking met andere gereformeerde organisaties. Dit alles betekende een ingrijpende verandering van de koers die door de GS van Arnhem 1981 was uitgezet en waarin de GMO tot dusver had getracht te varen. De uitvoering van de koerswijziging heeft veel tijd en aandacht van deputaten-curatoren gevraagd. De neerslag daarvan wordt in dit rapport gevonden, naast de mededelingen over de voortgang van de normale werkzaamheden.

Aan de financiën wordt een afzonderlijk deel van het rapport gewijd.

Tenslotte dient nog vermeld te worden, dat enige bijlagen aan het rapport zijn toegevoegd. Omdat de hoofdzaak van de inhoud der bijlagen in het rapport te vinden is, worden deze bijlagen niet aan de kerken toegezonden maar alleen aan de generale synode.

Deel 1

1 Deputaten-curatoren

1.1 Tot september 1993 fungeerden de door de Generale Synode van Leeuwarden benoemde deputaten-curatoren. Daarna traden als zodanig aan de broeders die door de Generale Synode van Ommen werden aangewezen, ds.H.W.Ophoff (S), ds.A.P.van Dijk, br.C.A.Folkerts, br.M.W.Folmer, br.S.Jonker, ds.P.H.van der Laan en ds.A.Scheringa als primi. Secundi werden ds.M.J.C.Blok, ds.J.A.Boersema, ds.T.Groenveld en br.J.D.Stamhuis. Toen na een jaar ds.P.H.van der Laan zich om zijn werkzaamheden te beperken terugtrok als curator, werd ds.J.A.Boersema uitgenodigd de lege plaats in te nemen, dit om de verbindingslijnen met deputaten IGTT korter te maken.

1.2 Het moderamen werd gevormd door ds.H.W.Ophoff als president, ds.A.P.van Dijk als secretaris, br.S.Jonker als penningmeester en aanvankelijk ds.P.H.van der Laan maar later ds.J.A.Boersema als alg.adjunct. Br.C.A.Folkerts behartigde als eerste de zaken m.b.t.de organisatiestructuur. Vermeldenswaard is, dat de president-curator, ds.Ophoff, op 30 april 1995 een koninklijke onderscheiding mocht ontvangen.

1.3 Voor de aan deputaten-curatoren verstrekte bijzondere opdrachten en machtigingen, die in de Inleiding kort zijn weergegeven, moge verwezen worden naar de Acta van de Generale Synode van Ommen 1993, Art.48, Besluit 4,5 en 6.

1.4 Deputaten-curatoren hebben in de verslagperiode 22 keer vergaderd, waarvan één keer telefonisch. Meer dan eens moest een vergadering in een voortgezette zitting bijeenkomen. De vergaderingen verliepen steeds in goede harmonie.

2 Studiebegeleider

2.1 Tot de indiensttreding van de full-time studiebegeleider, 1 maart 1995, heeft ds.D.T.Vreugdenhil op deeltijd-basis deze functie waargenomen. Deputaten-curatoren zijn hem zeer erkentelijk, dat hij naast het veeleisende werk in zijn gemeente de GMO met grote trouw als studiebegeleider heeft willen dienen.

2.2.1 Reeds in de eerste vergadering van de door 'Ommen' benoemde deputaten hebben zij zich

beziggehouden met het zoeken van een full-time studiebegeleider. Ds.D.T.Vreugdenhil had zijn functie ter beschikking gesteld en verklaard de nieuwe taak niet te ambiëren. Deputaten-curatoren zijn ca. een half jaar met een broeder in gesprek geweest, die uiteindelijk berichtte niet voor een benoeming in aanmerking te willen komen. Toch is het geen verloren half jaar geweest. Het externe overleg en het interne beraad hebben deputaten in staat gesteld een aantal voor de toekomstige structuur van de GMO belangrijke conclusies te trekken en om een bredere omschrijving te geven zowel van de inhoud de betrokken functie als van het 'profiel' van de betrokken functionaris. Van de bedoelde conclusies moeten twee speciaal genoemd worden. Ten eerste, omdat de functie van studiebegeleider erg eenzaam is, moet hij door een sterke studie-adviescommissie omringd worden. Ten tweede om krachtig bij de missiologie betrokken te blijven, moet de studiebegeleider voor enkele onderdelen van het vak 'Missiologie algemeen' zelf als docent optreden. (Zie verder Bijlage 1)

2.2.2 Op 2 september 1994 hebben deputaten-curatoren, op voordracht van hun studie-adviescommissie, ds.Jac.Kruidhof eenstemmig benoemd als full-time studiebegeleider. Aanvankelijk was de benoeming bedoeld voor de tijd totdat aan ds.Kruidhof emeritaat zou worden verleend. Op verzoek van ds.Kruidhof is echter met hem overeengekomen, dat de benoeming in eerste instantie geldt voor drie jaar. Dit niet alleen om in de loop van deze periode de invulling en uitvoering van de nieuwe functie te kunnen evalueren, maar vooral ook in afwachting van verdere ontwikkelingen en besluiten van de eerstkomende generale synode betreffende de IRTT en met name de relatie tussen de GMO en de IRTT. Na verloop van de bedoelde drie jaar kunnen deputaten-curatoren ds.Kruidhof herbenoemen voor het leven. Van deze herbenoeming zal worden afgezien als beide partijen, gelet op de argumentatie voor een beperkte benoemingstermijn, hiertoe eenstemmig concluderen. In geval geen overeenstemming kan worden bereikt, zullen deputaten-curatoren na overleg met ds.Kruidhof bepalen op welke wijze het geschil zal worden beslecht.

Er is een regeling vastgesteld voor het geval ds.Kruidhof niet zal worden herbenoemd.

Er is met de kerk te Arnhem een overeenkomst aangegaan i.v.m. de emeritering van ds.Kruidhof en de overeenkomst van de kerk te Arnhem met de VSE inzake de verschuldigde bijdrage en de eventueel te ontvangen uitkeringen ten behoeve van ds.Kruidhof.

Voor de honorering van ds.Kruidhof is als vuistregel aanvaard, dat hij er door zijn benoeming financieel niet op achteruit mag gaan.

2.2.3 Per 1 maart 1995 is ds.Kruidhof als full-time studiebegeleider aan de GMO verbonden. Op 21 april 1995 is een buitengewone curatorenvergadering gehouden, waartoe allen die in bijzondere mate bij de GMO betrokken zijn, waren uitgenodigd. In deze vergadering is officieel afscheid genomen van ds.D.T.Vreugdenhil en heeft de installatie van ds.Kruidhof plaats gehad. Deze heeft bij die gelegenheid het Ondertekeningsformulier voor de Studiebegeleider publiek met zijn handtekening bekrachtigd.

2.3 Ds.Kruidhof is inmiddels al enige maanden in zijn nieuwe functie actief. Deputaten-curatoren hebben dankbaar geconstateerd, dat hij door persoonlijke contacten met alle docenten werkt aan verdieping van hun betrokkenheid bij de GMO. Ook met de studenten onderhoudt hij intensieve contacten op het persoonlijke vlak en hij stimuleert onderlinge contacten tussen hen. Op deze manier werkt hij bij hen aan een goede motivatie tot en een zuivere kijk op hun toekomstige werk.

Verder heeft hij al een belangrijk aandeel gehad in de formulering van een aantal punten m.h.o. op het te ontwikkelen beleid.

Met drs.C.J.Haak is een verdeling gemaakt in de vakken Missiologie algemeen. Ds.Kruidhof neemt Theorie van de zending en Geschiedenis van de zending voor zijn rekening; drs Haak houdt de vakken Theologische opleiding en Elenctiek.

3 Administrateur

3.1.1 Gedurende de eerst maanden van de verslagperiode gold de volgende regeling: ds.R.Houwen fungeerde als coördinator-congresbegeleider a.i., br.A.De Graaf trad op als secretaris van de studie-adviescommissie, die ook belast was met de uitvoering van de voorbereiding van congressen en dergelijke; de penningmeester, br.H.Koelewijn, verzorgde de financiële administratie.

3.1.2 Helaas moest ds.Houwen al spoedig om gezondheidsredenen terugtreden. Br.de Graaf was bereid, en door verandering in zijn persoonlijke omstandigheden ook in staat, de taken van ds.Houwen tot het aantreden van de full-time studiebegeleider voor zijn rekening te nemen.

3.1.3 Einde 1993 kwam er een eind aan het penningmeesterschap van br.Koelewijn. Br.S.Jonker was wel bereid het penningmeesterschap over te nemen, maar op voorwaarde dat er in verband met het tijdsaspect een voorziening getroffen werd t.a.v. de uitvoering van de financiële administratie, het doen van door de penningmeester goedgekeurde betalingen en dergelijke zaken. Deputaten-curatoren hebben, gedachtig aan de machtiging "zo nodig te voorzien in assistentie voor de bureauwerkzaamheden van de studie begeleider en van de GMO in het algemeen", die voorwaarde aanvaard.

3.2.1 Vervolgens hebben zij br.A.de Graaf benoemd tot administrateur op de basis van twee dagen per week. De arbeidsrechtelijke vormgeving hiervan had heel wat voeten in aarde, maar kon tot een goed einde gebracht worden. Nadat eerst een voorlopige constructie was toegepast, is br.De Graaf per 1 januari 1995 in dienst van de GMO getreden. Dit voor de periode van een jaar, waarbij telkens een verlenging met een periode van drie maanden mogelijk is.

3.2.2 De taak van br.De Graaf omvat de administratieve bijstand van de penningmeester, het secretariaat van de studie-adviescommissie en de werkzaamheden op aanvraag van de studiebegeleider en, in de derde plaats, ondersteuning op organisatorisch terrein van de studiebegeleider bij het verder tot ontwikkeling brengen van de GMO.

Zowel deputaten-curatoren en de studiebegeleider als br.De Graaf zelf zijn blij, dat hij zo bij de GMO betrokken kan blijven.

4 Bureauimte en facilitaire samenwerking met andere Geref.organisaties

4.1 Kort nadat de generale synode deputaten-curatoren gemachtigd had om te zien naar een doeltreffende bureauimte, bereikte hun de aanbieding van het GVI, dat ze enige kamers konden huren in het pand Oosterlaan 8 te Zwolle. Ze zijn hier op ingegaan en hebben twee kamers gehuurd. Deze vertrekken zijn inmiddels ingericht en in gebruik genomen door de studiebegeleider en de administrateur. Ook de vergaderingen van deputaten-curatoren hebben plaats in dit pand, dat door de onmiddellijke nabijheid van het station NS uitermate gunstig gelegen is.

4.2 Op uitnodiging van het GVI en DVN zijn vertegenwoordigers van een aantal Gereformeerde instellingen, waaronder ook de GMO, bijeen geweest om hun belangstelling en wensen te peilen voor facilitaire samenwerking in zoiets als een Gereformeerd Dienstencentrum. Deze vergadering heeft een werkgroep in leven geroepen die een nader onderzoek moet instellen.

5 De studie-adviescommissie

5.1.1 Gedurende de eerste maanden van de verslagperiode telde de SAC drie stemhebbende leden, -ds.D.T.Vreugdenhil, drs.C.J.Haak en ds.R.Houwen - en een niet-stemhebbend lid, nl.br.A.de Graaf. Toen ds.Houwen moest terugtreden en br.De Graaf diens taken overnam is er niet naar uitbreiding van de SAC gezocht. Naderhand heeft ds.Kruidhof de plaats van ds.Vreugdenhil in de SAC ingenomen.

5.1.2 De SAC heeft zich met grote inzet van haar taak gekweten. Niet alleen moest zij het dagelijkse bedrijf van de GMO gaande houden, maar ook moest zij meedenken en adviseren bij de veranderingen die zich in de GMO voltrokken. Deputaten-curatoren hebben grote waardering voor het werk van de SAC.

5.2 Het aantreden van de full-time studiebegeleider maakt de SAC niet overbodig, maar maakt haar nog meer noodzakelijk.

6 Docenten

6.1 Het was moeilijk een opvolger voor drs.W.C.van der Horst als docent culturele antropologie te vinden. Ds.G.J.van Enk heeft zich bereid verklaard als zodanig op te treden. De bedoeling is, dat hij de studenten in Gereformeerde zin begeleidt bij het bestuderen van de literatuur en het volgen van een externe cursus.

6.2 Het vak Gemeenteopbouw wordt, gezien de verschuivingen in het zendingswerk en de groeiende aandacht voor het evangelisatiewerk, in de GMO steeds belangrijker. Prof.M.te Velde heeft zich als docent voor dit vak beschikbaar gesteld.

6.3 Ds.T.de Boer vroeg ontheven te worden van het docentschap Missiologie specifiek inz.Zuid-

Afrika. Ds.A.J.de Visser was bereid hem op te volgen.

6.4 Ook br.J.Beefink, docent Boekhouden/Administratie, nam ontslag. Hij adviseerde voor hem geen opvolger te zoeken, omdat de studenten, wat de materie van zijn vak betrof, beter geïnstrueerd konden worden door de penningmeester van de hen uitzendende instantie. Deputaten-curatoren hebben daarom besloten Boekhouden/Administratie uit het vakkenpakket van de GMO te verwijderen.

6.5 Voor de overige vakken bleven de docenten in functie, met dien verstande dat ds.J.Kruidhof een deel van de vakken Theologie algemeen voor zijn rekening genomen heeft. Voor het vak Theologie specifiek inz. Ukraine/Rusland is nog niet een docent benoemd. Ds.J.Kruidhof en br.C.F.Stolper waren bereid op te treden als mee-lezers met ds.M.Nap van relevant geachte literatuur en als zijn gesprekspartners over het gelezene.

(Zie voor een volledige lijst van docenten Bijlage 2)

7 Studenten

7.1 De volgende broeders hebben in de verslagperiode als bekroning van hun GMO-studie het kerkelijk zendingsexamen met goed gevolg afgelegd: ds.H.ten Brinke, ds.G.J.Bruijn, dr.W.F.Wisselink (Spakenburg-Zuid/Zaire); ds.D.Mak (Enschedé-Noord/Irian Jaya); ds.R.Kuipers (Middelburg/Irian Jaya); ds.H.S.van Hemmen (Groningen-Noord/Irian Jaya); ds.A.S.de Vries (Rijnsburg/Curacao) en ds.M.Nap (Hattem/Ukraine).

7.2 Br.J.E.Wolting en zr.E.Wolting-Urban (DVN en BBK/Benin) hebben hun studie afgerond doordat ze met goed gevolg het GMO-examen mochten afleggen.

7.3 Ir.B.de Vos (DVN/Zaire) en ds.R.Sietsma (Hamilton) hebben nadat ze meer of minder ver met hun studie gevorderd waren, deze zonder enig examen afgebroken.

7.4 Nog ingeschreven staan ds.H.Bos (Enschedé-Noord/Irian Jaya) alsmede de evangelisatiepredikanten: ds.P.v.d.Berg (Anna-Paulowna); ds.H.Drost (Venlo); ds.A.S.van der Lugt (Rotterdam-Centrum) en ds.A.de Ruiters (Enkhuizen).

8 Congressen en Studiedagen

8.1 Gedurende de cursus 1992-1993 was het mede door het geringe aantal studenten en de ziekte van ds.Houwen niet mogelijk de gebruikelijke zes congressen te organiseren. Er zijn wel studiedagen belegd, gewijd aan bepaalde onderwerpen, bijv. over "Opleiding in een niet-westerse cultuur", Indonesië en over de zending op Irian Jaya.

8.2.1 De cursus 1993-1994 kende door de zorg van br.De Graaf een volledige reeks congressen. Vermelding verdient, dat twee keer een spreker van buiten eigen kring is opgetreden, nl. de heer J.P.Ouwehand over "Kerkelijk Opbouwwerk in Bophutatswana" en dr.B.Plaisier over "De communicatie van het evangelie in het Torajagebied 1913-1942".

8.2.2 Het cursusjaar 1993-1994 kende enige extra's. Eind oktober 1993 werd een congres gehouden over de Belijdenis op het zendingsveld. Naast drs. Haak hebben daar vier van de docenten Theologie specifiek gesproken. Hun bijdragen zijn naderhand gebundeld verschenen als aflevering 1 van het GMO-bulletin.

In juni 1994 is er een eendaagse videocursus georganiseerd.

Ook in juni 1994 heeft de GMO in samenwerking met Kontakt der Continenten voor haar studenten een driedaagse LIO (Lesgeven In Ontwikkelingslanden)-cursus belegd.

Tenslotte moet genoemd worden een onder de auspiciën van de GMO belegde en door de kerk te Hattem verzorgde studiedag. Deze werd gehouden in december 1993 en was gewijd aan Hulpverlening en Zending in een veranderende situatie.

8.3 Kenmerkend voor het cursusjaar 1994-1995 was het geringe aantal studenten dat nog niet een complete congrescyclus had meegemaakt alsmede dat onder de studenten veel evangelisatiepredikanten waren. Daarom is er van afgezien een normale congrescyclus te organiseren. In oktober 1994 is een studiecongres belegd over het onderwerp "Werken met het Woord". Verder zijn drie studiedagen gehouden, gewijd aan resp. de ideeën van Kraft in zijn boek "Christianity in culture", de evangelisatie-methodiek en de Islam.

8.4 De congressen en de studiedagen zijn zoveel mogelijk door een vertegenwoordiger van deputaten-curatoren bijgewoond.

9 Themadagen

9.1 Omdat in 1992 geen Themadag gehouden kon worden, zijn er in 1993 twee Themadagen belegd. In het voorjaar (gewijd aan Zending en Doop) en in het najaar (over Zending en Avondmaal). Op de Themadag in november 1994 stond het onderwerp 'De H.Geest en de zending' centraal. Omdat het 1995 100 jaar geleden is, dat J.H.Bavinck werd geboren, is het plan geboren op de Themadag van dat jaar J.H.Bavinck als missioloog centraal te stellen.

9.2 Helaas moet vastgesteld worden, dat de belangstelling voor de Themadagen afneemt en dat vooral de avondsessie veel verloop kent. De SAC zal zich erover beraden of aan de Themadagen wellicht een andere vorm gegeven moet worden.

9.3 De uitgave van de op de Themadagen gehouden referaten in de reeks Missiologische Thema's stagneert. Enerzijds komt dit doordat sommige referenten traag of soms zelfs weigerachtig zijn hun kopij in te leveren, zodat de uitgever verhinderd wordt zijn planning uit te voeren. Daar komt nog bij, dat de uitgave van de reeks Missiologische Thema's voor de uitgever verliesgevend is.

10 Contact met de docenten

10.1 Drs.Haak heeft docenten Theologie specifiek en andere missiologisch geïnteresseerden uitgenodigd een ad hoc werkgroep te vormen voor de bespreking van een missiologisch onderwerp. Als resultaat daarvan is het in 8.2.2 genoemde congres over Belijdenis en zending gehouden en is de eerste aflevering van het GMO bulletin verschenen. Het ligt in het voornemen ook in de toekomst dergelijke ad hoc werkgroepen te formeren.

10.2 In 2.4 is al meegedeeld, dat ds.Kruidhof persoonlijk contact heeft gezocht met de docenten om hun betrokkenheid bij de GMO te verdiepen. In aansluiting daarbij heeft ds.Kruidhof in augustus 1995 een vergadering met alle docenten niet-theologische vakken belegd, die een verblijdende opkomst kende en die in oktober 1995 een vervolg zal krijgen.

11 De GMO-bibliotheek

11.1 Tijdens de verslagperiode is de bibliotheek bij de bibliotheek van de Theol. Universiteit in depot gegeven. Dit betekent dat deze boeken in de UB een blijvende plaats hebben gekregen en aan het uitleenregime van de UB onderworpen zijn. Zij blijven echter wel het eigendomsmerk van de GMO dragen. Afgezien van bep.boeken die vaak te leen worden gevraagd, zullen de boeken waarvan de UB reeds een exemplaar bezit, aan de GMO worden teruggegeven. De GMO kan ze dan verkopen of in haar bureauimte onderbrengen.

11.2 Er is besloten, dat van die boeken, die voor de GMO-studie zeer belangrijk zijn, een exemplaar in het GMO-bureau aanwezig moet zijn.

12 Organisatiestructuur en opzet van het onderwijs

12.1 De GS Ommen 1993 droeg deputaten-curatoren o.m. op: "te bestuderen, eventueel met gebruikmaking van externe deskundigheid, hoe de organisatiestructuur van de GMO en de opzet van het onderwijs optimaal aan de doelstelling kunnen beantwoorden, waarbij samenwerking met een eventueel toekomstig IGTT nadrukkelijk onder ogen gezien dient te worden en met voorstellen hierover de volgende generale synode te dienen." Deze instructie bevat drie elementen: organisatiestructuur, opzet van het onderwijs en samenwerking met een eventuele IGTT. Het is te begrijpen dat de synode deze elementen in één instructie-onderdeel heeft samengebracht, omdat ze onderling op elkaar ingrijpen. Het verdient aanbeveling ze in de rapportage iets meer uit elkaar te halen en in ieder geval aan de samenwerking met een eventuele IGTT (IRTT) een aparte paragraaf te wijden.

12.2.1 Enkele factoren maakten een herbezinning op de opzet van het onderwijs gewenst: a) de verschuivingen in het zendingswerk. Dit wordt steeds meer het verlenen van assistentie aan kerken in het buitenland. Die assistentie bestaat vaak in hulp bij gemeenteopbouw, bij kadervorming en bij opleiding. Er komen, vergeleken met vroeger, andere, en onderling meer gevarieerde taken af op de aanstaande zendelingen. Zij moeten ook in een andere context werken.

b) De toerusting van de evangelisatiepredikanten is aan de GMO toevertrouwd. Overigens is het ook zo, dat het werk van de evangelisatiepredikanten en dat van de zendelingen elkaar dichter benaderen vergeleken met vroeger. De evangelisatie predikanten krijgen meer met mensen met een andere culturele achtergrond te maken. De zendelingen worden meer betrokken bij gemeenteopbouw.

c) Vergeleken met de tijd dat de GMO begon, is het aanbod van externe, voor GMO-studenten heel bruikbare, cursussen toegenomen. Het is voor de GMO in het verleden vaak een probleem geweest voor een bepaald vak in eigen kring een voldoende gekwalificeerde docent te vinden.

d) Nu de GMO een full-time studiebegeleider heeft ontvangen, kan zij meer bijdragen aan de principiële begeleiding en toerusting van haar studenten. En juist daarin ligt toch de unieke betekenis van de GMO.

12.2.2 Gezien het bovenstaande verdient het aanbeveling het aantal studiecongressen, tijdens welke vrij veel, onderling zeer verscheiden, vakken aan de orde kwamen, te verminderen. Een aantal van de gegeven vakken zal voor velen van de op een gegeven moment aanwezige studenten irrelevant en oninteressant zijn. De animo om de congressen te bezoeken wordt zo onder zware druk gezet. Daarnaast verdient het aanbeveling het aantal studiedagen op te voeren en tijdens deze dagen onderwerpen aan de orde te stellen die de principiële fundering van en de Christelijke motivatie voor het werk van zending en evangelisatie betreffen.

Ook kan het aanbeveling verdienen, dat de studenten tijdens hun voorbereiding reeds iets proeven van hun toekomstige werk. Dit kan door een bezoek aan hun toekomstige werkterrein en/of door ontmoetingen met mensen die van die terreinen afkomstig zijn. Een volgende aanbeveling is, meer gebruik te maken van externe cursussen. Dit kan door het 'inhuren' van een externe cursus speciaal voor GMO-studenten (zoals met de LIO-cursus is gedaan) of door het verwijzen naar een externe cursus, bijv. over gezondheidszorg in de tropen. Ook het gebruikmaken van een DOG-cursus (Dienst Over de Grenzen) in Oegstgeest wordt overwogen. Het is bij deze externe cursussen wel nodig, dat het daar gebodene met de eigen docent wordt besproken en geëvalueerd.

12.2.3 Voor het bovenstaande wordt ook verwezen naar de Inleiding van Bijlage 3.

12.3.1 Wat de organisatiestructuur van de GMO op zichzelf betreft vinden deputaten-curatoren het op dit moment niet nodig met ingrijpende voorstellen komen om op de veranderde situatie in te spelen. Dit neemt niet weg, dat er toch al heel wat interne organisatorische veranderingen zijn doorgevoerd of voorgenomen: een full-time studiebegeleider, een parttime administrateur, een eigen bureauruimte, uitbreiding en inhoudelijke versterking van de Studie-adviescommissie.

12.3.2 Deputaten-curatoren, br.Folkerts voorop, hebben wel veel tijd en aandacht gegeven aan het voor zichzelf doorzichtig maken van de organisatiestructuur van de GMO. Dit ook met het oog op een eventuele samenwerking met een eventuele IRTT. Voor dit aspect wordt verder verwezen naar Bijlage 3.

12.4 Deputaten-curatoren zijn van mening, dat de in deze paragraaf aangeduide veranderingen nog te weinig zijn uitgekristalliseerd om nu al met voorstellen over wijzigingen in het Reglement van de GMO en in de generaal-synodaal vastgestelde instructies te komen. Dit mede in verband met een eventuele samenwerking met de IRTT.

13 Samenwerking met de IRTT?

13.1 De instructie van deputaten-curatoren van de GMO inzake de IGTT en die van deputaten IGTT inzake de GMO liepen niet geheel parallel. De eerste sprak van samenwerking met de IGTT, de tweede van integratie met de GMO. Organisatorisch gezien gaat het hierbij om twee opties. Bij de eerste zijn er twee organisaties welke werkzaamheden voor een deel nauw aan elkaar verwant zijn en die daarom bij de uitvoering van die werkzaamheden de handen ineen slaan. Bij de tweede optie gaat het om één organisatie die de uitvoering van onderling wel wat verschillende, maar toch nauw verwante werkzaamheden moet behartigen. Wanneer de samenwerking niet tot incidentele gevallen beperkt blijft, maar regelmatig terugkeert en een onderlinge afhankelijkheid meebrengt, moet de tweede optie de voorkeur hebben. Bij de eerste optie zouden in die situatie tussen beide organisaties gemakkelijk spanningen en conflicten ontstaan. Het bezwaar tegen de tweede optie zou kunnen zijn, dat de mogelijke 'cultuurverschillen' tussen de twee organisaties die onder één dak worden gebracht, spanningen kunnen opleveren.

13.2.1 Het werk van de zedende kerken wordt steeds meer het assistentie verlenen aan jonge of gehandicapte kerken door hen te helpen bij gemeenteopbouw, kadervorming en opleiding. De

uitgezonden zijn de uitvoerders van die assistentie. Het gaat hierbij om taken waarvan de uitvoering vele jaren in beslag neemt en plaats heeft in het land van de te helpen kerk. Het is de taak van de GMO de uitvoerders van die assistentie toe te rusten voor hun taak. Daarbij verdient het aanbeveling, dat haar studenten reeds tijdens hun opleiding met hun toekomstige werk in aanraking komen. Bovendien kunnen de zendende kerken bij de GMO voor adviezen terecht. (Zie over een en ander ook Bijlagen 3)

13.2.2.1 Het werk van de IRTT is ook het assistentie verlenen bij gemeenteopbouw en kadervorming/opleiding aan kerken die hulp nodig hebben en daar om vragen. Het verschil met de zendende kerken is, dat deze assistentie veel meer incidenteel is en voor een deel in ons eigen land gebeurt, door het organiseren van cursussen. De cursisten zijn afkomstig uit kerken in verschillende landen. De voertaal in de IRTT is Engels.

13.2.2.2 De IRTT 'recruteert' haar docenten uit de Geref.theologen, die bekwaam in het te doceren vak, redelijk goed met het Engels uit de voeten kunnen en mogelijk ook zendingservaring hebben of ervaring met buitenlandse kerken. Dit alles is natuurlijk in veel gevallen wel wat veel gevraagd. Daarom zal het ook vaak voorkomen, dat de IRTT haar eigen docenten enigszins moet toerusten voor hun werk.

13.3.1 Bij een analyse van wat de twee instanties verenigt en doet verschillen, moet in de eerst plaats gewezen worden op de missionaire gerichtheid van beide. Beide willen dienstbaar zijn aan de opbouw en versterking van kerken in het buitenland.

13.3.2 In de tweede plaats kan geattendeerd worden op de verschillende trajecten waarlangs zij die dienst willen bewijzen. De GMO door de toerusting van hen die in dienst van de zendende kerken voor langere duur in het midden van de buitenlandse kerken die dienst concreet uitvoeren. De IRTT door kortlopende projecten die gericht zijn op leden en speciaal voorgangers van buitenlandse kerken. Bij die projecten moet vooral gedacht worden aan deels in het buitenland, deels in Nederland gegeven cursussen. M.a.w. het werk van de IRTT ligt in het verlengde van het werk van de GMO.

13.3.3 Er is ook een zekere overlapping van de werkzaamheden van de IRTT en de GMO: men zou zich kunnen voorstellen, dat de IRTT aan de GMO had gevraagd haar docenten toe te rusten, want dat is toch de 'specialiteit' van de GMO.

13.3.4 Verder is er ook een zekere formele overeenkomst in werkzaamheden: de GMO organiseert studiedagen en studiecongressen en moet daarvoor geschikte sprekers aantrekken, de IRTT organiseert cursussen van langere duur en moet daarvoor docenten aantrekken.

13.3.5 De GMO kan voor haar werk profiteren van de door de IRTT in Nederland georganiseerde cursussen. In het kader van die cursussen kunnen nl. ontmoetingen tussen GMO-studenten en buitenlandse cursisten plaats hebben. Deze ontmoetingen kunnen m.n. voor de GMO-studenten zeer leerzaam zijn.

13.3.6 De IRTT kan profiteren van de personele en facilitaire 'bezittingen' van de GMO. De studiebegeleider van de GMO kan ook fungeren als studiebegeleider van de IRTT-cursussen en als begeleider van hen die voor kortere tijd door de IRTT naar het buitenland worden uitgezonden. (Ds.Kruidhof is reeds als cursusbegeleider aan de IRTT uitgeleend.) De administrateur van de GMO kan ook, als zijn tijdbasis verbreed wordt, administratieve en organisatorische werkzaamheden voor de IRTT verrichten. (Hij heeft trouwens al veel werk voor de IRTT gedaan.) De SAC kan als zij met bepaalde deskundigen wordt uitgebreid, ook heel nuttig zijn voor de IRTT. Mogelijk is ook de bureauruimte van de GMO, althans voorlopig, toereikend om vandaar uit het IRTT-werk te organiseren en te begeleiden.

13.3.7 Omdat het aanbod van studenten bij de GMO van tijd tot tijd sterk kan verschillen, zal ook de hoeveelheid werkzaamheden die binnen de GMO te verrichten is, een wisselend beeld vertonen. Men mag vermoeden, dat zich hetzelfde zal voordoen bij de IRTT. Er is geen reden aan te wijzen waarom de curves van de 'workload' van beide instanties structureel zouden moeten samenvallen. M.a.w. een dal in de curve van de 'workload' van de ene instantie zal dikwijls gecompenseerd kunnen worden door een top in die curve van de andere instantie.

13.4.1 Er moet een keuze gemaakt worden tussen al of niet samenwerken, en - als voor samenwerken wordt gekozen - tussen alleen-maar-samenwerken of integratie.

13.4.2 Op grond van het onder 13.3.1-7 gestelde zijn deputaten-curatoren van mening dat de keuze voor samenwerking-hoe-dan-ook onontkoombaar is.

13.4.3 Als beide instanties optimaal profijt van elkaar willen hebben, zal de samenwerking behoorlijk intensief dienen te zijn. Daarom geven deputaten-curatoren duidelijk de voorkeur aan integratie. Zij

menen dat aan het onder 4.1 genoemde mogelijke bezwaar van 'cultuurverschillen' tussen de beide instanties niet te zwaar getild moet worden.

13.4.4.1 Het verdient volgens deputaten-curatoren aanbeveling, dat - tenminste om te beginnen - beide deputaatschappen worden samengevoegd tot een deputaatschap van ca.10 leden.

13.4.4.2 Verder kan aan dit deputaatschap worden opgedragen de volgende generale synode te dienen met voorstellen van een nieuw Reglement en nieuwe instructies.

13.4.4.3 Het zou goed zijn, dat deze deputaten gemachtigd worden om ter wille van een professionele opzet van het instituut gebruik te maken van externe deskundigen.

13.4.4.4 Wat de naam betreft kan gedacht worden aan GIMOTT (Gereformeerd Instituut voor Missiologische Opleiding en Theologische Toerusting) of RIMETT (Reformed Institute for Missiological Education and Theological Training).

14 Quotum

14.1 Voor de GMO alleen zal in de komende jaren zeker *f* 2.-- per ziel nodig zijn. Hoe hoog het quotum moet zijn bij een integratie van GMO en IRTT kunnen deputaten-curatoren van de GMO niet schatten, omdat zij geen zicht hebben op de te verwachten uitgaven voor het werk van de IRTT.

14.2 De invordering van het quotum voor de GMO via de zendende kerken heeft goed gewerkt. Zij had ook een kosten- en tijdbesparend effect. Of deze gedragslijn ook gevolgd kan worden bij een integratie van GMO en IRTT moet worden overwogen. Deputaten-curatoren hebben oog voor het bezwaar, dat de respectievelijke zendingsquota daardoor optisch belangrijk hoger worden. Zakelijk komt het natuurlijk op hetzelfde neer: het benodigde geld moet komen uit dezelfde beurzen; het zal alleen langs een andere bedding binnenvloeien als de nieuwe instelling zelf het quotum rechtstreeks aan de kerken vraagt en van haar ontvangt.

15 Voorstellen

Deputaten-curatoren leggen de volgende concept-besluiten aan de generale synode voor:

- 1 De generale synode besluit deputaten-curatoren van de GMO en deputaten voor de IGTT tot één deputaatschap samen te voegen; deze deputaten, ten getale van (bijv.) negen met vijf secundi, worden aangeduid als deputaten-curatoren van (bijv.) het RIMETT (Reformed Institute for Missiological Education and Theological Training).
- 2 Zij besluit aan deze deputaten op te dragen:
  - a zowel de werkzaamheden van de GMO en als die van het IGTT, zoals die tot dusver geschieden, te behartigen;
  - b ernaar te streven dat beide instellingen optimaal van elkaars kennis, werkzaamheden en mogelijkheden profiteren. Daartoe zal de GMO haar studiebegeleider, administrateur, studieadviescommissie en bureaufaciliteiten delen met het IRTT en zal het IRTT de GMO-studenten betrekken bij haar cursussen. De bij beide instellingen aanwezige geldmiddelen zullen zoveel mogelijk aangewend worden tot het vormen van een gemeenschappelijk kas;
  - c deel te nemen aan het overleg van verschillende Gereformeerde instellingen om te komen tot facilitaire samenwerking;
  - d de eerstvolgende generale synode te dienen met concepten van een reglement en van de instructies voor deputaten-curatoren, de penningmeester, de studiebegeleider, en verder voor degenen voor wie een instructie nodig blijkt te zijn;
  - e van hun handelingen en de door hen getroffen regelingen verslag te doen aan de volgende generale synode, onder toezending van hun rapport aan de kerken, drie maanden voor het begin van de synode.
- 3 Zij besluit voorts deze deputaten te machtigen:
  - a voor een professionele opzet van het instituut gebruik te maken van externe deskundigen;
  - b jaarlijks, (via de penningmeesters) van de (zendende) kerken, een quotum tot een maximum van (bijv.) *f* 4.-- per ziel te vragen.

Gronden:

- 1 Zowel deputaten-curatoren van de GMO als deputaten IGTT hebben zich voor de integratie van de aan hun zorg toevertrouwde instellingen uitgesproken;

- 2 a beide instellingen zijn missionair gericht;
b de werkzaamheden van beide instellingen liggen inhoudelijk in elkaars verlengde en lijken, organisatorisch gezien, op elkaar. Voor een gering deel kan zelfs van een zekere overlapping gesproken worden;
c de IGTT kan profiteren van de personele en facilitaire mogelijkheden van de GMO en de GMO kan van de IGTT profiteren voor de toerusting van haar studenten;
d beide instellingen vertonen wisselingen wat de hoeveelheid werk betreft dat door hen gedaan moet worden. Zij kunnen elkaar daarin opvangen;
- 3 integratie van beide instellingen vereist ook samenvoeging van de geldmiddelen;
- 4 facilitaire samenwerking met andere Gereformeerde organisaties kan efficiency bevorderend en kostenbesparend werken;
- 5 het is voor een namens de kerken gemeenschappelijk werkende instelling en de daarbij betrokken personen gewenst dat de taken en bevoegdheden duidelijk zijn vastgesteld. Deze vaststelling dient zorgvuldig, en na toetsing in de praktijk, te geschieden;
- 6 de samenvoeging van beide instellingen vraagt om een professionele opzet van het nieuwe instituut;
- 7 zorgvuldige schatting van de te verwachten kosten wijst uit, dat een quotum van (bijv.) f 4.-- per jaar voor de geïntegreerde instelling voldoende geacht kan worden.

16 Slotbeschouwing

In de Inleiding werd gezegd, dat het grootste deel van de verslagperiode gekenmerkt werd door het uitvoeren van een door vorige generale synode opgedragen koerswijziging. Deputaten-curatoren zijn dankbaar, dat het werk waarvoor bijna 15 jaar geleden de GMO in het leven werd geroepen, heeft kunnen voortgaan. En ook dat een belangrijk deel van de koerswijziging inmiddels is doorgevoerd. De vruchten daarvan kondigen zich reeds aan, speciaal in het werk van de full-time studiebegeleider. De verandering die in dit rapport wordt voorgesteld, de integratie van de GMO en de IRTT, is nog ingrijpender dan die achter ons ligt. Maar mocht de synode ermee akkoord gaan, dan bewerkstelligt zij niet een breuk met de nu bijna 15 jarige geschiedenis van de GMO. Want waar het om ging bij de oprichting van de GMO, daar gaat het ook om in de voorgestelde verandering: het in zending en evangelisatie zo goed mogelijk dienstbaar zijn aan het kerkvergaderend werk van onze Here Jezus Christus, wereldwijd.

Aldus vastgesteld in de vergadering deputaten-curatoren op 22 september 1995

H.W.Ophoff
J.A.Boersema
A.P.van Dijk
C.A.Folkerts
M.W.Folmer
S.Jonker
A.Scheringa

BIJLAGEN

- 1 Besluit inzake het takenpakket, de profielschets en de honorering van de studiebegeleider
- 2 Samenstelling van het docentencorps per 01-10-1995
- 3 Het door deputaten-curatoren aanvaarde interne rapport over de organisatie van de GMO

Deel 2

Financieel verslag.

Drachten, september 1995,

Hierbij brengen wij u verslag uit over de financiële gang van zaken bij de G.M.O. over de jaren 1993 tot en met 1995. Daartoe ontvangt u bijgaand:

- een exemplaar van de jaarrekening 1993 en 1994;
- een exemplaar van de begroting 1993, 1994 en 1995.

De jaarrekening 1995 hopen wij u toe te zenden zodra deze gereed is. De jaarrekeningen zijn voorzien van het verslag van de controlecommissie.

De G.S. Ommen 1993 heeft deputaten gemachtigd jaarlijks, via de zendende kerken, een bijdrage te vragen van *f* 0,30 per ziel in 1993, oplopend tot een maximum van *f* 1,80 per ziel in 1995. Deputaten hebben de bijdrage over 1993 en 1994 vastgesteld op *f* 0,30 per ziel. In verband met de benoeming van een full-time studiebegeleider (per 1 maart 1995) is de bijdrage over 1995 vastgesteld op *f* 1,50 per ziel.

Voor een nadere toelichting verwijzen wij u naar de betreffende jaarrekeningen.

Ingevolge besluit van de G.S. Heemse 1984-1985 (Acta, art.75 Besluit: 7 g) hebben deputaten destijds aan de kerk van Spakenburg-Zuid, zijnde de kerk waaronder de (vorige) penningmeester ressorteert, gevraagd zorg te dragen voor de controle van de boeken en de administratie. Zoals in het verslag van deputaten onder punt 4 is aangegeven, zijn deputaten overgegaan tot benoeming van de heer de Graaf tot administrateur. De controle heeft tot en met 1994 plaats gevonden onder verantwoordelijkheid van de kerk van Spakenburg-Zuid. Formeel moet thans de kerk van Drachten-Zuid/Oost, waaronder de huidige penningmeester valt, zorgen voor de controle. Omdat de administrateur de bescheiden onder zijn beheer heeft is het praktisch dat de controle plaatsvindt in de plaats waar de administrateur woont. In verband hiermee hebben deputaten aan de kerkeraad van Bunschoten-Oost gevraagd de zorg voor de controle op zich te nemen. Deputaten hebben gemeend daarmee te handelen in de geest van het besluit van de G.S. Heemse. Wel dient voor deze wijziging door de eerstvolgende G.S. een besluit te worden genomen.

Voorstel

Deputaten-curatoren leggen het volgende voorstel aan de generale synode voor:

De controle van de boeken en de administratie van de GMO vindt plaats onder verantwoordelijkheid van de kerk waartoe degene die de financiële bescheiden onder zich heeft, behoort.

Grond:

Het verdient om praktische redenen aanbeveling en het is bovendien in de geest van het besluit van de Generale Synode van Heemse 1984-1985 (Acta, art.75, Besluit: 7 g), dat de controle wordt uitgevoerd in de plaats waar de financiële bescheiden zich bevinden.

Namens deputaten-curatoren,

S. Jonker, penningmeester

Besluit inzake takenpakket, profielschets en honorering van de studiebegeleider

I Er moet ook in de toekomst een commissie, die overeenkomt met de huidige SAC, blijven als het kader waarbinnen de studiebegeleider werkt. Naast de Studie-begeleider zal in ieder geval nog een missioloog van deze commissie deel uitmaken. Zij zal zoveel inhoud hebben, dat zij in staat is mee te denken over missiologische vraagstukken en over het te voeren beleid.

II De studiebegeleider zal ook fungeren als docent Missiologie-algemeen; er zal naast hem nog een docent Missiologie-algemeen zijn; er zal tussen deze twee in goed overleg een regeling over de taakverdeling getroffen worden. Voorts zal een vertrouwensman aangewezen worden tot wie een student zich kan wenden als de communicatie tussen hem en de studiebegeleider z.i. problemen oplevert.

III Tot het takenpakket van de studiebegeleider wordt gerekend:

- 1) de studiecongressen, de studiedagen en de Themadagen inhoudelijk voorbereiden en begeleiden en toezicht houden op de organisatorische voorbereiding;
- 2) gedurende elke cursus een aantal lessen geven, invallen als een inleider op de congressen uitvalt of anderszins voor vervanging zorgen;
- 3) in het algemeen de andere docenten begeleiden en stimuleren, vooral hen op wie maar betrekkelijk weinig een beroep behoeft te worden gedaan;
- 4) regelmatig beschikbaar zijn voor het geven van adviezen en begeleiding aan studenten en afgestudeerden; dit impliceert ook het betrekken van ex-studenten bij de arbeid van de GMO;
- 5) 'stand by' zijn voor de advisering van zedende kerken; dit houdt ook in het - in alle bescheidenheid - aanbieden van advies en van het geven van cursussen;
- 6) het volgen van en zich bezinnen op de ontwikkelingen in de missiologie; dit houdt ook in het, zo mogelijk, bijwonen van congressen en volgen van cursussen, evt. ook buiten de landsgrenzen;
- 7) thuis zijn in de problematiek van elk zendingsterrein en zich daarover laten documenteren; dit houdt ook in het desgewenst en indien mogelijk bezoeken van zendingsterreinen en samenkomsten van zendingsarbeiders; tevens zal hij de leiding hebben bij het opzetten van een documentatiecentrum inz. het zendingswerk van de Geref.Kerken in Nederland;
- 8) op de hoogte zijn, c.q. zich op de hoogte stellen, van de diverse cursussen die voor bepaalde studenten aanbevelenswaardig zijn of die in het algemeen de plaats kunnen innemen van bepaalde onderdelen van de opleiding die de GMO tot dusver zelf trachtte te verzorgen;
- 9) thuis zijn in de problematiek van het evangelisatiewerk; hierbij geldt m.m. hetgeen hierboven over de missiologie, de zedende kerken en de (ex)-zendingswerkers is uitgesproken;
- 10) attent zijn op mogelijkheden de PR-aspecten van de GMO te verzorgen.

IV Profielschets van de studiebegeleider:

- 1) belijdend lid in volle rechten van één van de Geref.Kerken;
- 2) opgeleid als theoloog, gespecialiseerd in de missiologie;
- 3) ervaring in de zendingswereld, liefst als miss.dienaar des Woords;
- 4) bestuurlijke capaciteiten en ervaring op kerkelijk terrein;
- 5) belangstelling voor c.q. ervaring in de evangelisatie om ook op dat terrein begeleiding te kunnen geven;
- 6) ervaring op onderwijsterrein: in staat om onderwijs- en leerprocessen te doorzien en te begeleiden;
- 7) communicatief en meelevend, stimulerend;
- 8) collegiaal en assertief;
- 9) organisatorisch inzicht en leidinggevende capaciteiten;
- 10) overtuigd van gereformeerd-missiologische visie, die aansluit bij recente ontwikkelingen;
- 11) durf tot initiatieven;
- 12) leeftijd: niet jonger dan ca.30 jaar en niet ouder dan ca.50 jaar; met een goede gezondheid.

V Honorering

Algemeen: volgens de GMV-schaal voor predikanten met een gemeente > 700 leden;
individueel: inschaling naar persoonlijke situatie.

BIJLAGE II

Het docentencorps van de GMO per 01-10-1995

THEOLOGISCHE VAKKEN (algemeen gedeelte):
drs.C.J.Haak (Theologische opleiding en Elenctiek)
ds.J.Kruidhof (Zendingstheorie en Zendingsgeschiedenis)
prof.dr.M.te Velde (Gemeenteopbouw)

THEOLOGISCHE VAKKEN (specifiek gedeelte):

BRAZILIE: drs.P.W.v.d.Kamp

CURACAO: ds.J.J.Schreuder

FILIPPIJNEN: drs.J.M.Batteau

INDONESIE

1) IRIAN JAYA: ds.D.Griffioen

2) KALIMANTAN BARAT: ds.D.Grutter

3) SUMBA: drs.J.A.Boersema

OEKRAINE: vacature

ZAIRE: A.Kooij

ZUID-AFRIKA: ds.A.J.de Visser

NIET-THEOLOGISCHE VAKKEN (specifiek gedeelte):

vacature

NIET-THEOLOGISCHE VAKKEN (algemeen gedeelte):

CULTURELE ANTROPOLOGIE: ds.G.van Enk

ONDERWIJSKUNDE DERDE WERELD: H.Oostra

ONTWIKKELINGSECONOMIE: ir.F.W.Mul

RAPPORTAGE

1) FOTOGRAFIE: Tj.de Vries

2) SCHRIFTELIJK RAPPORTEREN: P.A.te Velde

VERZORGING

1) GEZONDHEIDSLEER: ad hoc docenten/externe cursussen

2) HUISHOUDKUNDE/VOEDINGSLEER: mevr.A.Bekker-Holtland

3) LAND- EN TUINBOUWKUNDE: dr.ir.P.J.Hummelen

VOORLICHTINGSKUNDE: drs.B.Bos

GEREFORMEERDE MISSIOLOGISCHE OPLEIDING

onderwerp : Beleidsontwikkeling GMO: De taken en de doelstelling van de GMO in een situatie waarin de wijze waarop de zendingsopdracht wordt uitgevoerd en de rol van de zendende kerken daarin verandert.
datum : 8 augustus 1995

---

1 TAAK EN DOELSTELLING

1.1 De taak van de Gereformeerde Missiologische Opleiding (GMO)

Momenteel is de GMO een instelling van de gereformeerde kerken in Nederland en werkt namens deze kerken aan de theoretische en praktische vorming van hen die afgezonderd zijn en uitgezonden worden ten behoeve van het zendingswerk.

In de loop van de tijd heeft het GMO ook een taak gezien en gekregen in de toerusting van evangelisatiepredikanten die in eigen omgeving (Nederland) werken.

De GMO heeft daarom een dienstverlenend karakter.

Bij deze taakomschrijving is het belangrijk goed te onderscheiden wat zending eigenlijk is: **kerkplanting, tot eer van God**. Planting is niet alleen de eigenlijke planting, maar ook het begieten, in de richting van zelfstandig bloeien en vrucht dragen.

De grens van zending ligt tussen zelfstandigheid-bevordering en zelfstandigheid-frustratie. Zo min als het laatste mag gebeuren, zo zeker moet het eerste gebeuren.

Van planten tot groei-begeleiding gaat via diverse fasen/stappen: verkondiging, doop, toerusting, aanstelling ambtsdragers, bevordering kerkelijk leven (plaatselijk en regionaal) en toerusting en opleiding van ambtsdragers.

Hoe verder men komt in het begeleiden van de groei, hoe groter het gevaar is dat de zelfstandigheid wordt beknot, maar ook hoe belangrijker het wordt om - gedoseerd - te begeleiden. Die begeleiding vindt plaats in het kader van wederkerigheid en samenwerking!

Voorbeeld: de Nederlandse kerk geeft lessen aan, èn leert van ontvangende kerk. De ontvangende kerk licht haar vraag toe, en zij beoordeelt het gebodene. Dat betekent dat beide kerken hun waarden en grenzen kennen. Het werk van de zendende kerken is door allerlei oorzaken de laatste tijd meer beperkt naar inhoud (onderwijs/toerusting), en ook in tijdsduur. Zulk zendingswerk wordt momenteel verricht door:

- de zendende kerken: die zo werken in bijvoorbeeld Irian Jaya, Kalimantan Barat, Zaïre en in de Oekraïne;
- de vereniging De Verre Naasten (samen met deputaten betrekking buitenlandse kerken (BBK) in Benin;
- deputaten BBK: leendocenten/gastdocenten voor Sumba en India;
- de MERF: gastdocenten voor Cyprus ten dienste van kerken in Midden-Oosten;
- de Stichting Fundament: gastdocent, eerder naar Debrecen, nu naar Oradea en - samen met zendende kerk te Hattem - naar de Sub-Karpaten in Oekraïne;
- het project Litindo: gastdocenten voor Irian Jaya die hun eigen en andere lectuur introduceren. De noodzaak van het werk van Litindo (maar dan gaat het vooral om lectuurproductie) wordt door velen erkend;
- zendende kerken die vragen of de lectuur in andere talen kan worden vertaald;
- een christelijke uitgeverij in Jakarta, die het Litindo-project belangrijk vindt voor andere kerken in Indonesië.

Het zendingswerk als geheel verandert zoals aangegeven momenteel nogal van karakter: in bijna alle gevallen is de uitgezondene dienstverlenend bezig t.b.v jonge kerken. Toen in Oost-Europa naar zendingsmogelijkheden werd gekeken, was daar eerst de vraag om te assisteren bij een zendingschool in de Sub-Karpaten. Dit dienstverlenend werk is zendingswerk en raakt dus de GMO.

Naarmate het besef groeit dat iedere kerk missionaire kerk is, zowel in Nederland als in het buitenland, wordt het duidelijker dat er steeds meer sprake zal zijn van interkerkelijke assistentie en

dat daarom de doelstelling van GMO breed moet worden geïnterpreteerd.

1.2 De doelstelling van de GMO

De doelstelling van GMO voor de komende jaren zou op basis van deze ontwikkelingen als volgt kunnen worden omschreven:

"De GMO is een instelling voor theoretische en praktische vorming ten behoeve van het zendingswerk (waaronder ook begrepen worden het geven van opleidingen en het werken aan gemeenteopbouw) in het buitenland, en het evangelisatiewerk in Nederland. Dat betekent dat kerken en kerkleden door middel van opleiding en toerusting worden ondersteund in de realisering en vormgeving van hun roeping kerk te zijn met de taak om het evangelie metterdaad uit te dragen aan niet-gelovigen en om die roeping hoog te houden in de wereld van ongelof."

1.3 De identiteit van de GMO

Bij het verder uitwerken en interpreteren van deze doelstelling staat de identiteit van het GMO niet ter discussie. Voorop staat daarbij het handhaven van het gereformeerd karakter van de GMO. Daarnaast is het belangrijk dat de specifiek gereformeerde kenmerken van de missiologie, herkenbaar voor binnen en buiten worden geprofileerd. Hiertoe zal de GMO dan ook bijdragen dienen te leveren aan de ontwikkeling van de gereformeerde missiologie.

2 DE DOELGROEP(EN)

2.1 *De directe doelgroep*

Deze bestaat uit: Missionaire dienaren des Woords (aangemeld door een zendende kerk); zendingsmedewerkers (aangemeld door een zendende kerk); kerkleden in volle rechten die worden uitgezonden (aangemeld door DVN); dienaren des Woords met een bijzondere opdracht voor het evangelisatiewerk (aangemeld door de betrokken kerk); andere werkers afgezonderd voor het evangelisatiewerk (aangemeld door de betrokken kerk) en anderen op advies van de Studie Advies Commissie (SAC).

De GMO werkt dus ook mee aan de toerusting van evangelisatiewerkers in Nederland. Daarvoor is samenwerking nodig met de landelijke organisaties voor evangelisatie: landelijk verband, Informatie- en Lectuurcentrum, Evangelisatie en Recreatie. Maar ook dit werk raakt het zendingswerk naar buiten. Allereerst omdat het beide evangelieverkondiging is. En verder omdat in Nederland ook veel mensen met buitenlandse afkomst wonen.

2.2 *De indirecte doelgroep*

Het is waar dat de GMO als directe doelgroep de (doorgaans) Nederlandse zendelingen heeft, met het oog op hun missionaire scholing als kop op hun theologische opleiding. Toch dient daarmee de GMO (indirect) ook de kerken in een missionaire situatie (kerken-ims), zodat de GMO haar opleiding moet afstemmen op de vragen en (on)mogelijkheden van die kerken. De zendelingen zullen meer en meer moeten worden opgeleid om als docent en kerkelijk adviseur in de behoeften van het kerkelijk kader van de kerken-ims te voorzien. Zij zullen theologisch onderwijs, training en studiebegeleiding moeten geven aan de (a.s.) voorgangers van die kerken.

Ook de Nederlandse kerken zijn uiteraard 'in een missionaire situatie'. Deze term gebruiken we echter vooral met het oog op kerken die voortgekomen zijn uit het zendingswerk (met name in de Derde Wereld), die wel min of meer zelfstandig opereren, maar nog bezig zijn in de opbouwfase van hun kerk en gebrek hebben aan voldoende in de gereformeerde leer geschoold kader.

Ook kerken uit Oost-Europa vallen hieronder. Al hebben ze een lange kerkelijke traditie, ze missen voldoende opgeleid kader om de kerken in de huidige nieuwe situatie een duidelijke koers te bieden.

2.3 *De kerken in missionaire situatie (-ims)*

De rol van de zendende kerken verandert naarmate de kerken-ims tot grotere zelfstandigheid komen. Steeds vaker fungeert de zendende kerk niet meer als de 'belanghebbende' van de GMO, maar als partner en 'project-bemiddelaar' van de kerken-ims die namens die kerken haar wensen op tafel legt bij de GMO.

De zendende kerken hebben om zo te zeggen de zorg op zich genomen voor goed opgeleid personeel t.b.v. de kerken-ims. Nog een stap verder, in feite zijn de zendelingen (toegevoegde) leden van de kerken-ims, die in hún belang de GMO volgen. Principieel zou het ook mogelijk moeten zijn dat leden van de kerken-ims óók de GMO zouden kunnen volgen. Dan zou een directe band tussen GMO en de kerken-ims zijn.

De stelling dat de kerken-ims ook doelgroep van de GMO is, is een stap verder in de ontwikkeling van de visie op het zendingswerk. De GMO lijkt alleen te werken ten behoeve van de zendende kerken, maar in feite werkt ze ten dienste van alle Nederlandse kerken. Terecht heeft destijds de GS van Arnhem 1981 erkend dat de opleiding van zendelingen een gezamenlijke activiteit van de Nederlandse kerken was. Immers in principe kunnen andere dan de zendende kerken óók gebruik maken van de GMO, en dat niet alleen door eerst zendende kerk te worden, zoals Hattem. Dat de quota geïnd worden via de zendende kerken heeft geen principiële, maar praktische redenen.

Deze stap verder hangt samen met de ontwikkelingen in de wereld en methode van de zending. De rol van de Nederlandse zendende kerk zal steeds meer wijzigen naar die van het 'adopter' van deelprojecten ten behoeve van kerken elders. Zij zullen nooit meer de volledige verantwoordelijkheid kunnen en mogen dragen die de zendende kerken vroeger hadden. Ze 'beschikken' niet meer over 'zendingsterreinen' (zo al ooit!), nog minder over 'buitenlandse kerken', maar treden op als partners, sponsors, hulpverleners, broeders-in-Christus die een helpende hand uit steken naar een

(aanstaande) zusterkerk, zonder daarbij het heft in eigen handen te nemen. Daarmee neemt de mogelijkheid toe om de 'dienende' rol van meerdere kerken in kleinere, doelgerichte en getermineerde projecten te stimuleren. Zonder daarmee overigens te beweren dat er géén ruimte meer is voor langlopende, breed opgezette projecten in andere landen. Daartoe dient de GMO paraat te zijn om nieuwe zendende kerken en een ander soort werkers hierin te begeleiden.

Het is belangrijk om bij al deze activiteiten te denken in een kader van wederkerigheid. Kerken in verschillende landen zijn aan elkaar gegeven. Duidelijk staat dit in 2 Kor. 8:14. Dat betekent dat bijvoorbeeld de directeur van MERF naar Nederland komt om uit te leggen wat daar gedaan wordt; voorgangers uit India hun werk uitleggen, en hun vraag toelichten; voorgangers van Irian Jaya naar Nederland komen met hetzelfde doel.

2.4 De zendende kerken

In zekere zin heeft de GMO óók de zendende kerken als doelgroep.

In de wisselwerking van de vraag van de zendende kerken en het aanbod van de GMO werd de GMO door de zendende kerk gestimuleerd haar onderwijs-pakket bij te stellen, maar omgekeerd kunnen de zendende kerken óók hun winst doen met bijv. de congressen, studie- en thema-dagen die door de GMO belegd worden.

Via die contacten kunnen zendende kerken ook beter hún bijdrage in de relatie met de kerken-ims vervullen.

2.5 Geeft een dergelijke uitbreiding van doelgroepen meer mogelijkheden tot verdere samenwerking op het kerkelijk erf?

De GMO heeft zoals gezegd steeds bijgedragen aan de toerusting van de zedings(mede)werkers in de brede zin van het woord. Zij heeft dus niet alleen meer een relatie met de zendende kerken, maar bijvoorbeeld ook met DVN en BBK. De vraag is nu of de (incidentele) samenwerkingsvormen nader gestructureerd moet worden. Daarbij wordt vooral gedacht aan samenwerking tussen de GMO en de IRTT (GS OMMEN 1993). Is daar reden voor?

Voor de beantwoording van die vraag zal het nodig zijn het werk en de positie van de IRTT nader te bestuderen. Bij de plannen voor de oprichting van het IRTT stond voorop dat wie dienen wil, in eerste plaats de mensen in hun eigen situatie, hun plaats van functioneren moet opzoeken. Ter plekke is immers beter waar te nemen hoe de geboden diensten tot hun recht komen en overkomen. Wel is duidelijk dat de ontwikkelingen in de zending waar de GMO mee te maken krijgt en waar op moet worden ingespeeld, een nauwe relatie heeft met de werkzaamheden van de IRTT.

3 HET PRODUCT

3.1 De gereformeerde missiologie

Van essentieel belang voor de GMO is de gereformeerde missiologie. Het is dan ook volstrekt duidelijk dat in de ontwikkeling van dit vak veel moet worden geïnvesteerd. Dat het uitdiepen en verder ontwikkelen in nauw overleg met derden, en dan met name de Universitair docent missiologie dient te gebeuren staat buiten kijf. Het is zinvol dit overleg te structureren. Vanuit de GMO dienen bij de zorg voor de gereformeerde missiologie aan de volgende (zonder volledig te zijn) activiteiten en aspecten aandacht te worden gegeven:

- het bijhouden van de ontwikkelingen met betrekking tot de missiologie;
- het stimuleren/initiëren van missiologische studies in het kader van het GMO;
- het stimuleren van studenten, docenten, ex-zendingswerkers, predikanten en leidinggevenden tot missiologische studie en deelname aan het mee-denken-proces;
- het streven naar een goede integratie van de missiologie in de gereformeerde theologie;
- het verzorgen van bijdragen aan congressen en GMO-dagen;
- de advisering aan de zendende kerken;
- het bijhouden van missiologische literatuur en documentatie;
- het bijhouden van de ontwikkelingen op de zendingsvelden;
- manifestaties van gereformeerde missiologie bevorderen en relaties opbouwen;
- het geven van informatie aan de kerken;
- het vragen van informatie van de (zendende) kerken.

3.2 In de personele sfeer

De GMO wil bekwame zendingsmensen 'afleveren' waarbij wordt gestreefd om mensen te bekwamen om met theologische vaardigheid te werken in kerkvorming, gemeente-opbouw en theologische verdieping in een situatie met 'open grenzen' tussen kerk en wereld.

De door de GMO opgeleide man heeft geleerd zijn bestaande theologische bagage missionair te vertalen. Van belang is daarbij het leren denken en bewegen in transculturele situaties en daarbij een brug te kunnen slaan van de ene cultuur naar een andere, met meenemen van de 'harde kern' van het christelijk geloof.

3.3 In de materiële sfeer

De GMO wil bijdragen aan een missionair doordacht gebruik van de gereformeerde theologie en een zelfstandige gereformeerde kijk op de missionaire taak van de kerk, cq. de specifieke zending. Dat houdt niet zozeer een kant en klaar 'leerboek' in, maar wel een bepaalde denk- en werkmethode. Daarbij komt meer en meer de vraag op om vooral praktische verwerking van de theorie in trainingen en lesgeven.

Er worden mensen opgeleid die met de bijbel in de hand een goede koers kunnen inzetten voor de kerken in situaties waar nog geen christelijke gewoonte-vorming heeft plaatsgehad, of waar die opnieuw moet worden doorgemeten op z'n bijbelse merites.

Een nevenverschijnsel is dat met het verschijnen van de IRTT de docenten die door de IRTT worden aangetrokken in feite ook 'missionair' moeten worden voorbereid op hun taak. Ze zouden het best een verkorte cursus GMO kunnen lopen, zo die er was. Overleg tussen GMO en IRTT om deze 'bijscholing' ter hand te nemen en zo van elkaar te kunnen leren noopt tot een nauwe relatie tussen beide instellingen. Hiertoe zal de GMO zich moeten verdiepen in onder andere een (andere) "cursus-methodiek".

4 DE ORGANISATIE

4.1 Algemeen

In dit deel wordt globaal beschreven op welke wijze de hiervoor genoemde taken zullen kunnen worden uitgevoerd, de doelstelling kan worden bereikt en het beoogde produkt kan worden geleverd. Principieel verschilt de geschetste organisatievorm weinig van de huidige.

Het verschil zit met name in de situatie dat met het oog op de beschreven veranderende zendingssituatie het werk van de GMO breder en meer structureel kan worden aangepakt nu een full-time studiebegeleider aan het werk is. In het organisatieschema zijn deze onderdelen specifiek aangegeven.

4.2 Beleid

Tot nu toe werd op het vlak van beleidsvoorbereiding, de besluitvorming en de uitvoering van het beleid relatief veel door deputaten-curatoren zelf gedaan.

Dat was enerzijds het gevolg van het feit dat beleid moest worden ontwikkeld maar vooral ook door de afwezigheid van een full-time studiebegeleider. Nu een studiebegeleider is benoemd is en het werk heeft opgepakt, zal naar verwachting vooral veel voorbereidend en uitvoerend werk door hem worden gedaan.

Deputaten-curatoren zullen meer en meer op de achtergrond en vooral op het bestuurlijke vlak actief blijven. Tot de verantwoordelijkheid van de curatoren blijft met name het geven van opdracht om beleid voor te bereiden, het vaststellen van het beleid, de besluitvorming met betrekking tot dat beleid (bijvoorbeeld benoemingen), de toetsing van het gevoerde beleid en het rapporteren en het geven van verantwoording over het gevoerde beleid aan de Generale Synode.

4.3 De studiebegeleider

De studiebegeleider (= directeur van de opleiding) is verantwoordelijk voor de opleiding. Daarnaast beheert hij de bibliotheek en de documentatie. Hij is tevens verantwoordelijk voor de begeleiding en het toezicht op docenten en studenten. Naast deze meer bestuurlijke taken heeft de studiebegeleider uiteraard een belangrijke taak in de eigenlijke opleiding.

Over zijn werkzaamheden rapporteert en legt hij verantwoording af aan de deputaten-curatoren.

Bij zijn werk heeft de studiebegeleider assistentie gekregen van een administrateur.

Deze administrateur heeft daartoe de taak gekregen om voor de feitelijke organisatie van de opleiding, voor het secretariaat en voor de administratie, waartoe ook de boekhouding wordt gerekend, te zorgen. Voor de financiële zaken legt de administrateur rechtstreeks verantwoording af bij de penningmeester van de deputaten-curatoren.

4.4 De Studie Advies Commissie

Voor de uitvoering en voorbereiding van het beleid wordt de studiebegeleider bijgestaan door een advies- en overlegorgaan: de Studie Advies Commissie (SAC).

De leden van de SAC worden op voordracht van de SAC door de deputaten-curatoren benoemd. Van het SAC maken in ieder geval deel uit de studiebegeleider (voorzitter), de administrateur, de hoofd-docent missiologie, één van de docenten niet-theologische vakken en zoveel andere leden als nodig wordt geacht.

Als specifieke onderwerpen die in de vergaderingen van de SAC aan de orde komen en waar het SAC advies over geeft, kunnen worden genoemd:

- de begeleiding van studenten;
- het opzetten/beoordelen/initiëren van cursussen, congressen, studiedagen en themadagen;
- het voordragen ter benoeming en het begeleiden van docenten;
- het beleggen van bijzondere vergaderingen van docenten;
- het evalueren van het gevoerde beleid;
- het adviseren inzake organisatie en faciliteiten;
- het geven van adviezen aan deputaten-curatoren;
- initiëren en begeleiden werkgroepen missiologie e.a.

4.5 De opleiding

Vanuit de opleiding zelf gezien kunnen een drietal deelgebieden worden onderscheiden.

4.5.1 De vakinhoudelijke aspecten

Meer concreet betekent dit voor de meer vakinhoudelijke aspecten van de opleiding dat de studiebegeleider zorgt voor:

- het bijhouden van de ontwikkelingen met betrekking tot de missiologie;
- het samen met de docenten-specifiek vormen van een werkgroep missiologie om de kennis op peil te houden en meningen te toetsen;
- het samenstellen van de inhoud van de cursus;
- het samenstellen van de inhoud van het studiepakket;
- het kiezen van individuele (eventueel externe) cursussen voor de studenten;
- het aanzoeken/benoemen/begeleiding van de (gast)docenten;
- het contact houden met werkers in het veld, ten behoeve van de noodzakelijke voortgaande "upgrading" van de GMO;
- het stimuleren tot missiologische studie in en na de GMO-tijd door studenten, met de nadruk op de integratie in het totale kerkelijke optreden, theologie en praktijk;
- de uitgezonden werkers uitnodigen tot het vervullen van spreekbeurten voor de GMO, het verzorgen van publicaties en het geven van specifieke voorlichting tijdens hun verlofperiode;
- het zorgdragen voor een documentatie/studieruimte, met veel gebruikte missiologische en niet-theologische boeken, tijdschriften, videobanden en dia's.

4.5.2 Studie-congressen, thema-dagen en dergelijke

In het kader van de studie-congressen, thema-dagen en dergelijke houdt de studiebegeleider, hiertoe bijgestaan door de SAC, zich bezig met:

- het kiezen van thema's, het opstellen van een jaarrooster, het richting geven aan bepaalde onderwerpen;
- de docenten (hoofd- en specifiek) met elkaar in contact brengen om een thema uit te werken naar de verschillende terreinen;
- het op- en aanzoeken van (gast)sprekers;
- het geven van bekendheid aan de congressen, vanuit de inhoudelijke (gereformeerde) kant;
- het vastleggen van lezingen, besprekingen etc. in documentatie;
- de evaluatie van (ook andere) congressen ten aanzien van geschikte trainingsmodellen;
- het zoeken naar mogelijkheden voor studie-dagen, desnoods op verschillende punten in het land;
- het jaarlijks, of zo vaak als nodig, een meerdaagse sessie organiseren onder leiding van de docent voorlichtingskunde waar de onderwerpen met een 'sterretje' geoefend worden, eventueel met andere 'oefenmeesters' erbij;
- het verzorgen van een evaluatie van de studie na 1-5 jaar uitzending.

4.5.3 De planmatige aspecten

Ten aanzien van de planmatige aspecten van de opleiding zal de studiebegeleider het voortouw nemen (hiertoe bijgestaan door de administrateur) tot:

- het organiseren en voeren van het coördinatie-gesprek;
- het samenstellen van het studieprogramma en de daarbij behorende docenten;
- het voeren van overleg met docenten-specifiek om de stof op elkaar af te stemmen;
- het maken van afspraken met docenten over de presentatie van de stof, de begeleiding en de toetsing;
- de begeleiding van de student (persoonlijk/vakmatig);
- de controle op de voortgang van de studie;
- de rapportage over de voortgang van de studie;
- het organiseren en begeleiden van de tentamens;
- het verzorgen van de afsluiting van de studie;
- het zogewenst begeleiden van en/of het deelnemen aan het classicaal zendingsexamen.

4.5.4 De studenten

Specifiek met betrekking tot de studenten kunnen de volgende activiteiten van de studiebegeleider worden genoemd:

- het bevorderen/toezien op een vlotte en gedegen studiegang;
- het organiseren van individuele (eventueel externe) cursussen;
- de persoonlijke contactoefening met de studenten over het totale denken en houding;
- het opvangen van feedback van de studenten en deze doorgeven aan SAC en docenten;
- het feeling met geslaagden blijven houden op het veld, ten behoeve van de upgrading van de GMO;
- het stimuleren tot missiologische studie in en na de GMO-tijd, met nadruk op integratie in totale kerkelijke optreden, theologie en praktijk.

4.6 Externe relaties

4.6.1 Zendende kerken en de vereniging De Verre Naasten

In dit kader kunnen de volgende activiteiten worden genoemd:

- de relatie onderhouden met DVN door het voeren van regelmatig overleg waarbij de behoeften kunnen worden gepeild. Tevens kan tot samenwerking worden gekomen in verband met het gereformeerde ontwikkelingswerk;
- een zodanige presentatie van de GMO-werkzaamheden dat de doelgroepen gestimuleerd worden tot actieve deelname en bewustwording van de werkelijke zendingstaken;
- het gericht ingaan op verzoeken en problematieken vanuit het werk;
- het op de hoogte blijven van de ontwikkelingen op de verschillende zendingsterreinen door middel van door de zendende instanties ter beschikking te stellen rapporten en door het (op uitnodiging) bijwonen van opiniërende besprekingen over het zendingswerk met name tijdens de verlopen van de uitgezonden;
- het stimuleren van de zendende kerken. Dit kan bijvoorbeeld door concrete cursussen te beleggen voor de zendende kerken over specifieke probleemgebieden;
- het organiseren en inhoudelijk voorbereiden van cursussen-zending, zoals vroeger het CvS (College van Samenwerking) deed, een poosje door GVI (Gereformeerd Vormings Instituut) is opgepakt, maar eigenlijk overwoekerd is door de evangelisatie-cursus.

4.6.2 Theologische Universiteit Kampen

Het is van groot belang dat de relatie met de Theologische Universiteit Kampen intensief is. Hiertoe kan worden bijgedragen door:

- het voeren van overleg en programma-ontwikkeling met UD-missieologie;
- het leveren van bijdragen aan de ontwikkeling van de gereformeerde missieologie;
- het onderhouden van de relatie met de bibliotheek van de TUK;
- het ontwikkelen van facilitaire samenwerkingsvormen;
- het geven van presentaties aan de studenten van de TUK;
- het leveren van bijdragen aan de missiologische doorlichting van de theologie.

4.6.3 Andere zendende organen en opleidingen buiten onze kerken

Mogelijke contacten met andere zendende organen en opleidingen buiten onze kerken zullen moeten worden opgespoord en onderhouden.

Van belang is goed te onderzoeken welke opleidingsmogelijkheden en richtingen geboden worden en de opgedane kennis goed bij te houden.

GENERALE SYNODE

DEPUTATEN CURATOREN

- bestuur
- algemeen beleid
- financiën
(penningmeester)
- houden van toezicht

ADMINISTRATEUR

- organisatie
- secretariaat
- financiële administratie

STUDIEBEGELEIDER

- directievoering en
vakinhoudelijke
aspecten
- begeleiding docenten
- begeleiding studenten
- externe relaties

STUDIE ADVIES COMMISSIE

- advisering inzake uitvoering
en voorbereiding van het
beleid

personele krachten:

- docenten theol.vakken
- docenten niet-
theol.vakken
- gastdocenten

doelgroep (nieuw):

- a (zendende) kerken
- b studenten buitenlandse
kerken
- c universiteiten/seminaries
buitenlandse kerken
- d (kader)leden buitenlandse
kerken

programma:

- groepscursussen
- gastdoceeropdrachten

doelgroep (traditioneel):

- a zendelingen
- b zendingsmedewerkers
- c evangelisatie-predikanten
- d kerkelijk opbouwwerkers
- e uitgezonden docenten
- f andere werkers (DVN)

programma:

- individuele cursussen
- studiecongressen
- thema-dagen
- symposia

6 MOTIEVEN VOOR EEN VERANDERDE (MEER UITGEBREIDE) DOELSTELLING VAN DE GMO WAARBIJ EEN NAUWE RELATIE MET DE IRTT ZEER AAN TE BEVELEN IS.

6.1 Algemeen

De algemene motivatie van IRTT en GMO is heel duidelijk het werken in zendingssituaties. Zij zijn beide de instrumenten voor de kerken om dit werk aan te pakken. Een samengaan van beide geeft een duidelijk gezicht aan de gezamenlijke zendingsactiviteit van alle kerken. Ze is niet bedoeld dat werk aan zích te trekken, maar anderen bij dit werk áán te trekken, door te coördineren en kanaliseren, zodat meer kerken zelf meer rechtstreeks bij de zending worden betrokken. Om te voorkomen dat alle inzet en energie verbrokkeld wordt, ligt een samengaan van IRTT en GMO zeer voor de hand.

6.2 Specifiek.

Een specifieke motivatie ligt in het feit van de veranderende wereldsituatie. Zending zal steeds meer gedaan moeten worden in samenspel met de kerken met name in de Derde Wereld. Zij sturen straks meer zendelingen uit dan de kerken in Europa en N-Amerika. Het gaat niet aan om hierin elkaar te gaan beconcurreren. Maar dan moet er wel helderheid zijn hóe onze kerken in dat schema hún bijdragen kunnen leveren. We zijn niet alleen als kerken geroepen onze bijdrage aan de wereldzending te leveren, maar zijn ook overtuigd dat we in de gereformeerde lijn ook veel 'in huis' hebben, vanwege de gevoerde strijd om kerk te blijven. Ook al moet de Nederlandse situatie niet worden overgeplant naar het buitenland, veel elementen van de vierhonderd jaar gereformeerde kerkgeschiedenis in Nederland zijn duidelijk van universeel belang. Een combinatie van GMO en IRTT biedt mogelijkheden om naar alle kanten flexibel op te treden.

6.3 Perspectieven.

Een goed samengaan van IRTT en GMO vanuit de kerken biedt ook naar binnen toe de ruimte om na te denken over relaties tot DVN en ILC, waarbij we BBK even buiten de deur houden. Is het ook niet de tijd om vanuit de overkoepeling van een 'zendings-instituut' onderdak te bieden aan ándere organisaties binnen onze kerken die óók op de grens van kerk en wereld willen opereren? Of ruimte in te bouwen projecten als Litindo in breder verband aan te pakken?

Bij missionaire situaties denken we allereerst aan kerken in de Derde en/of Tweede Wereld, maar we sluiten (gezien de evangelisatie-opdracht) de Nederlandse situatie nadrukkelijk niet uit.

Vanuit IRTT en GMO zouden dan kerkelijke structuren kunnen worden opgebouwd die wellicht veel ongenoegen over de particuliere vormgeving van zendingsactiviteit kunnen wegnemen.

Een samengaan van GMO en IRTT zou óók ruimte kunnen scheppen om een andere leemte in de kerken aan te vullen, n.l. het instrueren van niet-theologisch geschoolden in de missionaire praktijk van Nederland. Als de IRTT vergeleken zou kunnen worden met een 'mobiele theologische school' zouden haar cursussen natuurlijk ook in Nederland gegeven kunnen worden voor Nederlands kader (denk aan studenten, evangelisatie-krachten etc.)

6.4 Inspelen op ontwikkelingen.

De GMO onderhoudt tot nu toe contacten met zendende kerken, DVN, BBK etc. Als hun zendingswerk steeds meer het karakter krijgt van vorming en toerusting van voorgangers, en als de stroomlijning van dat werk gediend wordt door de oprichting van het IRTT, dan volgt daaruit dat het GMO zich voor samenwerking vooral richt op het IRTT.

Inhoudelijk kan dit betekenen dat docenten die door IRTT worden uitgezonden, aan de GMO-studenten vertellen over hun werk. Daarbij moet bedacht worden dat docenten die voor korte tijd naar verschillende landen worden uitgezonden in hun lesgeven aan GMO-studenten voor- en nadelen hebben.

Voordelen: de functie biedt hoge deskundigheid; het lesgeven in verschillende landen geeft brede visie; een korte tijd van lesgeven in een bepaald land geeft frisse kijk. Vooral de counterparts (vertegenwoordigers van de buitenlandse kerken) kunnen GMO-studenten veel leren. Nadeel is dat de korte tijd van lesgeven maakt dat men niet toekomt aan het invoelen van het lang-durige karakter van het werk, terwijl dat in de praktijk vaak het zwaarste is.

6.5 Clustering van activiteiten.

Het is belangrijk aan te sluiten bij samenwerkingsvormen die er al zijn, om die dan verder te toetsen. Voorbeeld: BBK en IRTT werken al nauw samen. Veel studenten die een IRTT-cursus in Nederland volgen worden door BBK gesponsord. Maar dat vergt ook samenspreking in kritische zin.

Goede samenwerking betekent ook dat onderscheiden wordt tussen wat beter niet, en wat beter wel samen gedaan kan worden. Wat beter apart gedaan kan worden, moet niet worden gedwarsboemd. Voorbeeld: Litindo is in eerste instantie specifiek gericht op Indonesië. Maar voor de vertaling van lectuur in andere talen is samenwerking gewenst. Een auteur/docent van Litindo suggereerde voor de GMO-studenten een lessituatie aan de Middelbare Theologische School in Irian Jaya na te bootsen.

De organisatie voor GMO én IRTT wordt zodanig van aard dat veel 'bureau-werk' gedaan wordt die in dezelfde sfeer opereren: cursussen uitschrijven, andere zendingsinstituten polsen, ontwikkelingen op de zendingsvelden bijhouden, documentatie etc. Kunnen GMO en IRTT samengaan dan kan in feite ook de GMO met meer recht haar vleugels uitslaan in de opzet van haar eigen doelstelling.

Conclusie: **GMO en IRTT werken vanuit dezelfde motivatie, n.l. het metterdaad op uit zijn om telkens de goede wegen te vinden waarin actief en adequaat het evangelie kan worden uitgedragen, voorgesteld en toegepast in situaties waarin de kerk (opnieuw) gevormd wordt in nauw samenspel (verbinding en afstand) met haar eigen omgeving.**
Omdat we zowel GMO als IRTT zoveel mogelijk kerkelijk structuur willen bieden, en ze op vele terreinen elkaar ontmoeten, samen op gaan en van dienst kunnen zijn, moeten dubbele Deputaatschappen worden voorkomen.

RAPPORT VAN DEPUTATEN VOOR DE OPRICHTING VAN EEN IRTT

1 Inleiding

In 1993 besloot de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, in vergadering bijeen te Ommen, *uit te spreken dat het noodzakelijk is de mogelijkheden te onderzoeken voor de oprichting van een Instituut voor Gereformeerde Theologische Toerusting, met als doelstelling:*

1. *hulp aan buitenlandse kerken bij kerkelijke opbouw;*
2. *bijbscholing van buitenlandse studenten in de gereformeerde theologie.*

Achtergrond van dit besluit was de studie, verricht binnen het ressort van de particuliere synode van Gelderland naar nieuwe zendingsmogelijkheden en daaruit voortvloeiende voorstellen aan de generale synode. Tevens speelde op de achtergrond mee het verlangen in te spelen op verzoeken, die regelmatig de Theologische Universiteit vanuit heel de wereld bereiken om cursussen.

De synode benoemde zes deputaten, die deze studieopdracht moesten uitvoeren; ze kregen het recht de mogelijkheden van zo'n instituut in de praktijk te toetsen.

Dat is hun gelukt met de tweede doelstelling, doordat zij in Nederland cursussen lieten geven aan buitenlandse studenten; voor wat betreft de eerste doelstelling (in het buitenland te geven cursussen) kwam er weinig van de grond.

Daarnaast werd overleg gevoerd met meerdere instanties, waarvan de Gereformeerde Missiologische Opleiding de voornaamste was.

Deputaten kwamen tot de conclusie, dat oprichting van een instituut wenselijk is, liefst in nauwe samenwerking met de GMO, voor het geven van cursussen in Nederland; zij achten een voortgaande studieopdracht nodig inzake de mogelijkheid van cursussen in het buitenland.

2 Opdracht

De synode gaf deputaten de volgende opdrachten:

1. te bestuderen:
  - 1.1 welke concrete 'vraag' naar ons toekomst en te verwachten is, zodat vastgesteld kan worden waar prioriteiten liggen en welk cursusaanbod er moet komen;
  - 1.2 of het instituut alleen dienstverlenend bezig moet zijn op verzoek van anderen of ook zelf initiatieven mag ontplooien en zo ja, volgens welke regels;
  - 1.3 welke personele en facilitaire voorzieningen nodig zijn;
  - 1.4 of samenwerking mogelijk is met zusterkerken en/of gereformeerde opleidingen in het buitenland;
2. in contact te treden met instanties als de Gereformeerde Missiologische Opleiding, de Theologische Universiteit, het College van Samenwerking voor de zending, Deputaten Betrekkingen Buitenlandse Kerken, de Stichting Fundament, de vereniging De Verre Naasten, het Gereformeerd Hoger Beroepsonderwijs, het Gereformeerd Vormingsinstituut, de Opleiding gereformeerde godsdienstleraren, om na te gaan welke bestuurs- en organisatievorm bij dit instituut het beste past; daarbij de vraag te betrekken of integratie met de GMO en/of participatie van de genoemde instanties wenselijk/mogelijk is; daarbij ook de mogelijkheid te onderzoeken van maximale facilitaire samenwerking;

3. in het kader van hun studieopdracht de doelstelling van een eventueel op te richten toerustingsinstituut op zijn haalbaarheid in de praktijk te toetsen;
4. op basis van de resultaten van het onder 1, 2 en 3 genoemde voorstellen te doen aan de volgende generale synode voor de eventuele opzet, organisatie en inrichting van een IGTT;
5. jaarlijks de kerken te informeren en het eindrapport van hun werkzaamheden een half jaar voor de volgende generale synode aan de kerken toe te sturen.

Voorts kregen deputaten de opdracht:

1. een quotum tot een maximum van f 0,50 per jaar aan de kerken te vragen;
2. te onderzoeken in hoeverre belanghebbende organisaties financieel kunnen/willen participeren in een IGTT;
3. attent te zijn op adoptie van studenten en projecten door plaatselijke kerken.

3 Samenstelling, samenroeping en werkverdeling

De generale synode benoemde de volgende broeders tot deputaat: ds. T. Wendt te Bunschoten (samenroeper), ds. J.A. Boersema te Apeldoorn, drs. C.J. Haak te Kampen, br. J.C.B. Jongeneel te Apeldoorn, ds. M.H. Oosterhuis te Hattem en br. J.M. Töpfer te Hattem als primi, en ds. D.J. Zandbergen te Dokkum als secundus. Al vrij spoedig na het optreden van deputaten moest br. Jongeneel het werk neerleggen, waarna ds. Zandbergen optrad.

Tot de zomer van 1994 fungeerde br. D. Koole te Hattem als administrateur. Zijn taak werd daarna overgenomen door br. A. de Graaf te Bunschoten. Ds. Zandbergen trad op als notulist, tot ook die taak aan br. De Graaf kon worden overgedragen (februari 1995). Ds. Zandbergen bleef wel verantwoordelijk voor het jaarlijks rapport aan de kerken en het rapport aan de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs 1996.

Als onderlinge werkverdeling werd afgesproken dat het duo Haak/Wendt vooral het opzetten van cursussen tot hun taak zouden rekenen, Boersema/Zandbergen de werving van studenten en Oosterhuis/Töpfer de praktische kant van het werk, vooral bestaande uit de huisvesting van de cursus en de studenten in Hattem.

Het deputaatschap heeft tot juni 1995 26 keer vergaderd, meestal te Hattem (vijf maal in 1993, veertien maal in 1994 en zeven maal in 1995). Daarnaast werden vele deelvergaderingen gehouden en vergaderingen samen met (afgevaardigden van) andere organisaties.

Omdat de activiteiten zich in de eerste plaats zouden richten op Engelstaligen werd besloten als naam voor het instituut te kiezen *Institute for Reformed Theological Training*, zo nodig met de toevoeging 'in oprichting'. Besloten werd de afkorting IRTT steeds te gebruiken, ook in contacten met Nederlandse kerken en organisaties, om verwarring te voorkomen.

4 Cursussen in Nederland

4.1 Werving

Door middel van contacten met de zendende kerken, het deputaatschap BBK, de Stichting Fundament, de Theologische Universiteit en vele persoonlijke relaties werd een eerste peiling gehouden naar de behoefte van in Nederland te geven cursussen voor ouderejaars-theologiestudenten en jonge predikanten.

Als beleidslijn voor het werven van studenten werd afgesproken, dat zij tenminste een aanbeveling nodig hadden van een ons bekende relatie, en dat zij zelf verantwoordelijk zouden moeten zijn voor reiskosten en een (bescheiden) bedrag aan cursusgeld. Dit besluit is steeds gehandhaafd, al werd in sommige gevallen wel hulp geboden om een sponsor te zoeken (conform het laatste punt uit de instructie).

De werving van studenten geschiedt door middel van folders en aanmeldingsformulieren, die met een begeleidende brief worden toegezonden aan zoveel mogelijk contacten.

Door de geringe waarde van de valuta in sommige landen is de reis voor sommige studenten een onoverkomelijk bezwaar. Tevens vormen paspoorten en uitreisvergunningen soms ernstige hindernissen, vooral in landen van de derde wereld. Het werk wordt daar ook ernstig gehandicapt door het gebrek aan communicatiemiddelen. In sommige gevallen bleek een brief er drie maanden over te doen, terwijl de afgifte van visa voor de Europese Unie sinds 'Schengen' ook niet meer zo gemakkelijk verloopt.

Deputaten bezinnen zich op deze problemen, maar hebben nog geen pasklare oplossing. Wel is besloten meer tijd in te ruimen voor de voorbereiding, zodat nu tussen de eerste werving van studenten en de eigenlijke cursus bijna een jaar verloopt.

Samenvattend kan gezegd worden, dat er voldoende belangstelling in de wereld bleek te zijn voor deze theologische cursussen in Nederland.

Door de praktijk wijzer geworden hebben deputaten de wereld voorlopig in tweeën gedeeld: het voormalige Oostblok en de rest van de wereld; gebleken is namelijk dat een cursus in de vroege zomer wel aantrekkelijk is voor Nederlandse docenten, maar dat die periode in landen als Hongarije en Rusland vrijwel steeds in beslag genomen wordt door tentamens en examens. Bovendien kunnen predikanten uit die landen maar zelden langer weg dan twee weken: er is in hun plaats vaak niemand, die dan de eredienst kan verzorgen.

Zodoende werd gekozen voor twee 'halve' cursussen in het najaar, gericht op de landen van het Oostblok, en een volledige cursus in de vroege zomer voor de rest van de wereld.

4.2 *Cursussen 1994*

Eind 1993 werd besloten in de zomer van 1994 een cursus te houden in Hattem. De cursusduur zou zes weken bedragen. Voor de organisatie werden broeders en zusters uit de gemeente aangetrokken; de studenten zouden bij gezinnen in de gemeente gehuisvest worden. Een lesrooster werd opgesteld, docenten werden aangetrokken, een studiebegeleider benoemd enzovoort.

Als einddatum voor de aanmelding was gesteld 1 mei; de cursus zou beginnen de 25ste van die maand.

Helaas moest de cursus op het laatste moment worden afgelast. Er waren te weinig aanmeldingen binnen om verantwoord met de cursus te kunnen beginnen. Als gevolg daarvan moesten deputaten zich bezinnen op de datum en op de lengte van de cursus.

Gelukkig bleek het mogelijk nog in het najaar van 1994 een 'halve' cursus te organiseren voor mensen uit het Oostblok. Van 30 september tot 14 oktober mochten we elf cursisten ontvangen, die met veel inzet een zwaar programma volgden. In zekere zin waren zij ook proefkonijn, maar ze hebben zich sportief en loyaal aan deze taak gegeven.

Van deze studenten kwamen er zeven uit Hongarije, nl van het Gereformeerde Theologische Collegium te Sarospatak, één kwam uit Sofia (Bulgarije, een

vertaaldeskundige), één uit Slowakije (studerend te Praag) en twee uit Nederland (fam. J.E. Wolting die voor BBK en DVN naar Bénin zou worden uitgezonden). In totaal zes vrouwen en vijf mannen.

De studenten kregen allen een certificaat mee voor dit eerste gedeelte. In 1995 worden ze allen – uitzonderingen daargelaten – terug verwacht voor het tweede gedeelte.

De evaluatie van deze cursus leverde onder andere – naast veel lof voor de Hattemse organisatie en opvang – op, dat deputaten zich zouden moeten bezinnen op de specifieke problemen van volwassenen-educatie. Bovendien zouden de lessen uit de verschillende vakgebieden veel beter op elkaar moeten worden afgestemd, het lesprogramma zou minder overladen moeten worden en overzichten, 'readers' en lessen zouden eerder en met meer eenheid gereed gemaakt dienen te worden; het rendement van de meeste lessen zou daardoor kunnen worden verbeterd. Erg belangrijk bleek ook de wens, dat de stof veel meer 'op maat' moet kunnen worden gepresenteerd: de docenten zouden zoveel mogelijk moeten kunnen voldoen aan de speciale wensen van de studenten en meer moeten kunnen inspelen op hun niveau en uitgangssituatie.

4.3 *Cursussen 1995*

Voor de zomercursus van 1995 hadden zich eerst 14 studenten aangemeld uit 9 landen: Egypte, Hongarije, India, Indonesië, de Filipijnen, Rusland, Sri Lanka, Ukraine en Zambia, plus nog twee hier verblijvende asielzoekers uit Bangla Desh en Armenië.

De meesten van deze studenten hadden nog in april hun inschrijving bevestigd. Helaas kampten velen van hen met technische problemen: de financiering voor hun reis, visa, niet overgekomen sponsorgelden etc. Op het laatst meldden zich nog vier studenten uit Sudan (waaronder twee doctores theologiae), die zelfs hun vliegtuigstoelen al hadden geboekt, maar zij strandden bij hun visumaanvraag op de nieuwe regels van het Schengenakkoord.

De cursus telde uiteindelijk negen studenten: een voorganger uit Moskou, twee predikanten (waarvan één 'timmerman-predikant') uit de Filipijnen, een 'zending' uit Sri Lanka, een student uit Ukraine en twee hier verblijvende asielzoekers (uit Amersfoort-Centrum, oorspronkelijk uit Bangla Desh, en uit Amsterdam-Centrum, oorspronkelijk uit Uganda); door publikaties over de cursus werden elders kerkleden geattendeerd op de mogelijkheden van het IRTT, en werd gevraagd of twee asielzoekers zich alsnog mochten opgeven. Beiden werden toegelaten: een uit Zaïre en een uit Nigeria (respectievelijk verblijvend in Dalfsen en Hooghalen).

In de eerste twee weken van september zal de tweede helft gegeven worden van de najaarscursus.

4.4 *Cursussen in 1996?*

Deputaten hebben enige tijd gearzeld of zij de voorbereidingen in gang zouden zetten voor in 1996 te geven cursussen. Zij zouden daarmee immers activiteiten ontplooiën over de openingsdatum van de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs 1996 heen. Zij hebben daarom contact gehad met de deputaten voorbereiding volgende generale synode en met de hoogleraar kerkrecht, die uiteraard alleen op persoonlijke titel advies konden geven. Die adviezen waren van positieve aard, zodat besloten is tot het geven van in ieder geval de zomer-

cursus. De argumenten daarvoor zijn de volgende:

1. er zijn reeds drie studenten, die zich voor die cursus hebben opgegeven, terwijl bovendien verwacht mag worden dat de cursisten, die zich voor deze zomer hadden aangemeld maar niet konden komen, belangstelling hebben voor een nieuwe poging;
2. de voorbereiding van de cursus neemt geruime tijd in beslag; derhalve kan gesteld worden dat het meeste werk toch gebeurt binnen de intersynodale periode;
3. waar het deputaatschap een studieopdracht moet vervullen naar de wenselijkheid en de mogelijkheden van een op te richten instituut kan de synode een zorgvuldiger overwogen besluit nemen als de resultaten van drie cursussen bekend zijn;
4. omdat deputaten verwachten dat de werving van studenten vooral door mond-tot-mondreclame gebeurt, verdient continuïteit de voorkeur.

Het geven van een nieuwe najaarscursus zal, evenals een verslag van de zomercursus 1996, in een aanvullend rapport aan de synode worden voorgelegd.

4.5 *Lessen en lesmateriaal*

De evaluatie van de eerste cursus vroeg om radicale herziening van het studieprogramma. Daarvoor kreeg het deputaatschap deskundig advies van drs. C. van den Berg van het Gereformeerd Instituut voor Diensten en Scholing. Hij heeft in een reeks sessies met de docenten van de gegeven cursussen vooral aandacht besteed aan het lesgeven aan volwassenen. Ook de vorm van het te produceren lesmateriaal werd kritisch gezien. Van docenten wordt nu verwacht dat zij tijdig hun lesmateriaal in module-vorm klaar hebben, terwijl ook een maand van tevoren een syllabus aan de studenten wordt toegezonden.

Door de modules is het ook mogelijk geworden dat door anderen met hetzelfde materiaal wordt gewerkt, of dat de stof in andere talen wordt vertaald.

Aanpassing van de te bieden lesstof gebeurt veel systematischer, doordat van de studenten wordt gevraagd hun verlangens en hun verwachtingen aan het begin van de cursus op papier te zetten, terwijl de vorderingen nauwgezet worden bijgehouden in een persoonlijk logboek.

Ook is de rol van de studiebegeleider gestroomlijnd. Hij begeleidt de studenten actiever dan eerst mogelijk was. Van zijn hand is een uitvoerige evaluatie beschikbaar. De lesroosters van de najaarscursus 1994 en de zomercursus 1995 worden als bijlagen bij dit rapport gevoegd.

4.6 *Docenten*

Voor de cursus kon een beroep gedaan worden op veel alumni van Kampen: hoogleraren, emeriti-hoogleraren, predikanten en studenten. Deputaten zijn veel dank verschuldigd aan de professoren J. van Bruggen, J. Douma, J. Kamphuis, G. Kwakkel, H.M. Ohmann, C. Trimp, de predikanten J.M. Batteau, R. ter Beek, P. van Gorp, C.J. Haak, G. Hagens jr, K. Harmannij, T. Huttenga, P.H.R. van Houwelingen, L.J. Joesse, M.H. Oosterhuis, de theologen A. Kooij, mw. W.A.E. Brink-Blijdorp en C. van Dusseldorp.

Als studiebegeleider fungeerde tijdens de najaarscursus van 1994 ds. O.J. Douma, terwijl met toestemming van de GMO ds. J. Kruidhof de zomercursus van 1995 begeleidde.

Voor predikanten in actieve dienst werd steeds toestemming gevraagd en verkregen van de betrokken kerkeraden.

4.7 Organisatie

De kerk van Hattem bood ruime gelegenheid in haar nieuwe kerkgebouw De Open Poort, niet alleen voor vele vergaderingen van het deputaatschap, maar ook voor de cursussen. Veel gemeenteleden van Hattem lieten zich actief inschakelen bij de huisvesting van de cursisten, bij het gereedmaken van maaltijden, het verzorgen van ontspanningsmogelijkheden en dergelijke. Van hen mogen wel apart worden genoemd mw. G. van Dijk-ten Kleij, die de gastadressen coördineerde, de kosteres van De Open Poort, mw. C. Kasper-Floor, en dhr. H. Mensink, die fungeerde als coördinator van de cursus.

Veel vertaalwerk werd verricht door drs. P.C. van Daalen en dhr. F. Vogelzang te Hattem, dhr. A.J. van den Dool te IJsselmuiden en mw. N.C. Wielenga te Dokkum.

4.8 Evaluatie en conclusies

4.8.1 *Welke concrete vragen komen naar ons toe?*

In de beide gehouden cursussen is duidelijk gebleken dat er veel belangstelling is voor de gereformeerde leer. Voorgangers of aanstaande voorgangers van kerken in het buitenland meldden zich aan. Ook bleek er belangstelling te zijn bij hier verblijvende asielzoekers, van wie de motivatie en belangstelling waren opgevallen aan kerkleden. Die kerkleden informeerden voor hen naar de mogelijkheid van deelname aan de cursus.

Zij werden toegelaten, en ze bleken leergierige, dóórdenkende cursisten te zijn. Hoopgevend ook: er mag mee gerekend worden dat ze voor onze kerken van nut kunnen zijn, zowel voor het contact met allochtonen als voor de zending. De moeite is echter dat bij hen de theologische vorming ontbreekt waarop het IRTT met zijn doelstelling van theologische training wil aansluiten. Ook één van de voorgangers uit een buitenlandse kerk had geen enkele theologische opleiding genoten.

Daarmee wordt een belangrijk probleem aangeraakt: het IRTT heeft *theologie* in z'n naam staan. Toen er voor het eerst ideeën opkwamen over de oprichting van een 'zendingsinstituut' werd de doelstelling wat algemener geformuleerd: ondersteuning bij de vorming van gemeente-voorgangers. Moeten we nu de doelstelling weer wat algemener formuleren in die richting, dus bijvoorbeeld *ondersteuning van aanstaande voorgangers*? Dat is het overwegen zeker waard.

Maar dat betekent niet, dat de theologische scholing minder belangrijk wordt geacht. Dat onderwijs moet, waar dat mogelijk is, zeker worden bevorderd. De vraag is echter, of een bepaald niveau van theologische vorming gehanteerd moet worden als een exclusief toelatingscriterium. Zou er naast die theologische vorming niet gestreefd kunnen worden naar een meer algemene en net zo systematische vorming in de gereformeerde leer? Natuurlijk komt daaruit de vraag voort hoe zo'n combinatie kan worden gerealiseerd, en hoe differentiatie binnen een groep mogelijk is aan de hand van differentiatie in de aan te bieden lesstof.

Wat betreft de zomercursus van 1995 kan gezegd worden dat de stof het beste aansloot bij studenten met enige theologische oplei-

ding. Maar voor hen die zo'n opleiding niet achter de rug hadden waren de lessen stellig bruikbaar en nuttig, terwijl er ook studenten waren die de studie graag verder zouden willen voortzetten en verdiepen.

Deputaten verwachten dat de belangstelling voor de cursussen groot genoeg blijft om voort te gaan met de huidige opzet: een zomercursus van vier weken en een najaarscursus in twee delen van elk twee weken.

4.8.2 *Alleen op verzoek of zelf initiatieven ontplooiend?*

Voor de in Nederland te geven cursussen heeft de gekozen beleidslijn goed gewerkt, alleen cursisten aan te nemen, die een aanbeveling hebben van een ons bekende relatie (zie 4.1). Dat blijkt ook in praktisch opzicht van belang: naarmate de relatie verder weg is, is voorafgaande communicatie met de cursisten moeilijker gebleken.

Het lijkt deputaten niet nodig voor dit wervingsbeleid nauwkeuriger regels op te stellen.

4.8.3 *Welke personele en facilitaire voorzieningen zijn nodig?*

Deputaten hebben de indruk op dit moment te kunnen beschikken over voldoende kundige docenten, omdat er grote bereidheid bij kerkeraden en predikanten is mee te werken, naast anderen die hulp hebben geboden. Er moet echter bij bedacht worden, dat die docenten soms in tijdnood kunnen komen. Ze hebben immers niet alleen tijd nodig voor het voorbereiden en geven van de cursus zelf, maar ook het maken van de modules, didactische training, taalkundige bijscholing en eventueel cultureel-antropologische begeleiding vragen veel tijd.

Bovendien moet worden aangetekend dat het veel moeilijker zal worden docenten aan te trekken die in andere talen dan Engels kunnen doceren.

Aan nazorg kon tot nog toe geen aandacht worden besteed. Te verwachten is dat dat in de toekomst een factor van betekenis wordt. Vandaar dat het IRTT graag zou beschikken over een grotere 'pool' van docenten dan nu het geval is.

De inzet van ds. Kruidhof als studiebegeleider voor cursussen in de toekomst zal met de GMO moeten worden besproken.

In Hattem is bewezen dat de inzet van een kerkelijke gemeente voor de praktische opvang goed werkt; gesproken wordt van een positieve uitstraling ook naar de gemeente zelf. Er zijn voor de toekomst ook al andere gemeenten benaderd, op een niet te grote afstand van Kampen. Deputaten verwachten op dezelfde voet te kunnen voortwerken.

Voor overige faciliteiten: maaltijden, kopieerapparaten, produktie van folders en lesmateriaal etc. kon steeds een beroep worden gedaan op vrijwilligers in en om Hattem.

De vraag of de deskundige hulp van het GIDS in de toekomst op basis van vrijwilligheid kan gebeuren is nog open.

4.8.4 *Samenwerking met zusterkerken of 'zuster'-opleidingen?*

Er is wel contact geweest met zusterkerken en met gereformeerde opleidingen in het buitenland in verband met de werving van studenten. Deputaten zijn niet toegekomen aan beantwoording van de vraag, of die kerken/opleidingen ook een actieve rol zouden kunnen

spelen bij het organiseren van de cursussen zelf.

5 Cursussen in het buitenland

5.1 Cursussen van anderen

Hoewel in het besluit van de Generale Synode van Ommen 1993 *hulp aan buitenlandse kerken bij kerkelijke opbouw voorop staat*, hebben deputaten aan dat deel van hun taak nauwelijks iets kunnen doen.

Op dit moment wordt er door onze kerkelijke organisaties heel wat aan kerkelijk opbouwwerk in het buitenland gedaan:

- BBK heeft een (lange-termijn-)docent uitgezonden naar de Musyafirkerken in Timor, Indonesië; bovendien worden onder de zorg van dit deputaatschap gastcolleges gegeven aan het Presbyterian Theological Seminary in Dehra Dun, India; dit tweede project zou eventueel door het IRTT kunnen worden overgenomen; BBK heeft toegezegd bij dergelijke projecten in de toekomst contact op te nemen met het IRTT;
- de Stichting voor Evangelieverkondiging onder het Joodse Volk (STEVAJ) stuurt regelmatig docenten naar Jeruzalem;
- onder auspiciën van het Interim-comité steun MERF-Cyprus (The Middle East Reformed Fellowship) wordt steeds door Nederlandse docenten medewerking verleend aan cursussen die gegeven worden op Cyprus aan theologen uit het Midden-Oosten (met name Egypte en Soedan); het comité heeft tot nog toe geen gebruik gemaakt van de diensten van het IRTT;
- steeds vaker worden docenten uit Nederland uitgenodigd voor enkele lesweken aan de middelbaar theologische scholen in Irian Jaya, Kalimantan Barat en Sumba (Indonesië); de uitzending van die docenten gebeurt steeds door de zendende kerken of door Litindo (het literatuurproject voor Indonesië);

5.2 Cursussen van het IRTT

Door de kerk te Capelle aan de IJssel is een cursus verzorgd in Sofia (Bulgarije) aan een gemeente aldaar, waarvan een lid in 1994 ook de najaarscursus in Nederland had gevolgd; deze cursus, die werd verzorgd door drs. en mw. A. Kooij, werd georganiseerd 'onder auspiciën' van het IRTT. Dat betekende niet veel meer dan dat de deputaten een rapport ontvingen.

Op dit terrein zou het deputaatschap graag méér ervaring opdoen om zijn studieopdracht te kunnen vervullen. Door de nieuwe manier van werken, met lesmodules, moet het mogelijk zijn ook elders medewerking te geven aan de opbouw van het kerkelijk leven door middel van kortlopende cursussen.

Er hebben zich echter geen mogelijkheden voorgedaan om zo'n cursus te geven. Wel zijn er op dit moment contacten met een zuster in Brazilië, die meldde dat er voor een daar te geven cursus groot enthousiasme is, maar het wachten is op een gerichte uitnodiging van een classis van de presbyteriaanse kerk of van een groep predikanten. De vraag is echter, gezien de noodzaak van een behoorlijke voorbereiding, of zo'n cursus nog wel haalbaar is. Wanneer die cursus, voorlopig gepland in het voorjaar van 1996, toch doorgang vindt, zullen de bevindingen van het deputaatschap in een aanvullend rapport aan de synode worden gemeld.

5.3 *Evaluatie en conclusies*

5.3.1 *Welke concrete vragen komen naar ons toe?*

De behoefte aan hulp bij kerkelijke opbouw is in veel buitenlandse kerken stellig aanwezig, gezien de activiteiten die tot nog toe in de kring van de Nederlandse kerken kon worden ontplooid (zie 5.1). Deputaten hadden niet tot taak dat werk 'over te nemen'. Van elders hebben ons geen andere verzoeken bereikt dan de reeds genoemde in Bulgarije en Brazilië.

In een gesprek met de Stichting Fundament zal onze visie op cursussen in het buitenland worden doorgesproken. Ook is er belangstelling van STEVAJ en van de kant van de zendende kerken en Litindo.

Groot voordeel van de inschakeling van het IRTT bij zulke projecten zou kunnen zijn het aanbieden van een gericht 'pakket' gereformeerde theologie, dat aan de plaatselijke behoefte kan worden aangepast. Door het werken met modules heeft het deputaatschap dan inzicht in de aan te bieden lesstof, en kunnen docenten beter worden begeleid dan in sommige gevallen nu gebeurt.

5.3.2 *Alleen op verzoek of zelf initiatieven ontplooiend?*

Het komt deputaten zinvol voor gesprekken met de verschillende genoemde instanties aan te gaan dan wel voort te zetten. Het Interim-comité MERF heeft laten weten geïnteresseerd te zijn in de ontwikkeling van cursusmateriaal in de Engelse taal. Met de Stichting Fundament is een gesprek aangevraagd.

Zelfstandig initiatieven in het buitenland ontplooiën zal slechts incidenteel gebeuren, bv naar aanleiding van contacten zoals in Brazilië. Ook dan zal echter alleen een cursus worden aangeboden als de uitnodigende partij zelf de gehele organisatie op zich neemt.

5.3.3 *Welke personele en facilitaire voorzieningen zijn nodig?*

Onder andere in de kring van oud-zendingen maar ook elders kan gezocht worden naar predikanten en anderen, die geschikt worden geacht les te geven aan de doelgroep: in de regel theologische studenten en predikanten. Hier doet zich opnieuw het taal-probleem voor: Engelssprekende docenten zijn er wel te vinden, maar Frans en Portugees en vooral Spaans zijn minder gangbaar. Voor cursuswerk in Indonesië wordt geen probleem verwacht: het grootste aantal oud-zendingen in onze kring spreekt immers de taal van dat land.

5.3.4 *Samenwerking met zusterkerken of 'zuster'-opleidingen?*

Gezien het bovenstaande is het niet verwonderlijk, dat deputaten geen rechtstreeks contact gehad hebben met zusterkerken of met gereformeerde opleidingen in het buitenland.

6 **Contacten met andere organisaties**

6.1 *Enquête*

In het voorjaar van 1994 heeft het deputaatschap IRTT zich gewend tot een keur van instanties in onze kring met een aantal vragen, vooral betrekking hebbend op toerustingswerk in het buitenland, maar ook op een mogelijke samenwerking.

Vrijwel al die organisaties hebben gereageerd door de lijst terug te sturen. Met name de deputaatschappen GMO en het GVI hebben positief gereageerd inzake de vraag naar samenwerking. Met deze instanties zijn ook gesprekken gevoerd, waarvan die met de GMO vooral gingen over samenwerken of zelfs samengaan, conform de instructies van beide deputaatschappen.

6.2 *Samengaan met de GMO*

Het deputaatschap had opdracht na te gaan *welke bestuursvorm bij dit instituut het beste past; daarbij de vraag te betrekken of integratie met de GMO en/of participatie van de genoemde instanties wenselijk/mogelijk is; daarbij ook de mogelijkheid te onderzoeken van maximale facilitaire samenwerking.*

Om na te gaan of de GMO en het IRTT bij eventuele oprichting van een instituut voor theologische toerusting door de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs 1996 onder één deputaatschap zouden moeten worden gebracht moest heel wat gestudeerd worden op het karakter van beide instituten.

Gevoelsmatig was er van beide kanten de neiging om te zeggen: ja, als er een IRTT komt, dan graag in één deputaatschap! Beide instellingen bewegen zich immers op het vlak van zending en theologische hulpverlening aan het buitenland. En in een snel veranderende zendingswereld werd de behoefte aan samenwerking sterk gevoeld.

Uiteraard zouden ook twee deputaatschappen kunnen voldoen, maar de beide organisaties hebben zoveel gemeen in doelstelling, doelgroep en taak, en ze werken bovendien in de personele sfeer zo vaak met dezelfde relaties, dat samengaan in één deputaatschap goed verdedigbaar is.

Waar de GMO reeds een nauwe facilitaire samenwerking heeft met het GVI, zou het IRTT daar zó bij kunnen aansluiten.

Deputaten geven in een afzonderlijke beleidsbepaling hun visie op een op te richten IRTT. Dat stuk wordt als bijlage bij dit rapport gevoegd.

6.3 *Andere contacten*

Naast correspondentie is er met enkele organisaties ook contact geweest in de vorm van vergaderingen. Daarvan zijn het vermelden waard:

- een vergadering (met afgevaardigden van het moderamen van) BBK over het geven van cursussen in het buitenland;
- een door het GVI belegde vergadering met veel gereformeerde organisaties inzake facilitaire samenwerking;
- een vergadering van het 'Platform' (nieuwe naam ROFOR) waarin veel organisaties elkaar ontmoeten die op enige wijze opbouwwerk in het buitenland doen (door een misverstand was het IRTT niet uitgenodigd voor de vergadering van 1994).

Naast dit vergaderwerk waren er vaak contacten in de informele sfeer, bv met BBK, Fundament en afzonderlijke kerken over sponsoren van reiskosten van onze cursisten, met Steun Broederschap Spanje over de vertaling van de bijbelcursus in het Spaans, etc.

Er is geen contact in enige vorm geweest met de Opleiding gereformeerde godsdienstleraren, hoewel die organisatie wel in het synodebesluit was genoemd.

6.4 *Evaluatie en conclusies*

De te kiezen bestuurs- en organisatievorm voor een op te richten instituut voor gereformeerde theologische toerusting is niet uitvoerig onderzocht in samenwerking met veel andere organisaties. Dat is mee een gevolg van het feit dat de onder ons normale vorm (een generaal-synodaal deputaatschap) ook voor het IRTT werkbaar is gebleken. Van die vorm hoeft naar het oordeel van deputaten niet te worden afgeweken.

Wel biedt samengaan met de GMO in één deputaatschap grote voordelen, waarom deputaten dan ook het benoemen van zo'n deputaatschap aan de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs 1996 zullen voorstellen.

7 Rapportage

In een rapport aan de kerken hebben deputaten eind 1994 verslag gedaan van hun werkzaamheden over de eerste vijftien maanden van hun werk. Op dat rapport is verder geen reactie gekomen.

Deputaten zijn zich ervan bewust dat het IRTT zichzelf nog aan de kerken moet 'verkopen' als een nieuwe loot aan de zendingsboom. Omdat nog tot oprichting van een instituut moet worden besloten zijn deputaten daarin wat terughoudend geweest. Wel hebben zij de publiciteit gezocht voor de zomercursus van 1995, zodat ook dit werk door de kerken in het gebed van de gemeente aan de Here kon worden opgedragen.

Voor eind 1995 hopen deputaten opnieuw in een jaarverslag de kerken te informeren over de voortgang van hun werk.

8 Samenvatting en conclusies

Er is door veel mensen enthousiast (en belangeloos!) gewerkt aan de door de Generale Synode van Ommen 1993 gegeven opdracht. Het unieke uitgangspunt dat een studieopdracht in de praktijk op zijn haalbaarheid mocht worden getoetst, speelde deputaten daarbij wel parten: vaak kwam de 'studie' in gedrang door de 'praktijk'.

Desondanks zijn deputaten ten volle overtuigd van de haalbaarheid van een op te richten zendingsinstituut. In een veranderende zendingswereld verschuift het werkveld, maar de taak blijft gelijk: kerken te dienen met het evangelie van onze Heiland.

Dat er voor de Nederlandse kerken een taak is weggelegd op het punt van onderwijs aan theologen uit het buitenland, is duidelijk bewezen. Dat rechtvaardigt het oprichten van dit instituut.

Dat hetzelfde onderwijs ook met kortlopende cursussen in het buitenland dienst kan doen, kon nog niet in de praktijk worden getoetst. Op dat punt zou het IRTT opnieuw een studieopdracht moeten krijgen.

Samengaan met de GMO biedt zoveel voordelen, dat deputaten van harte een voorstel in die richting doen.

9 Voorstellen

Deputaten stellen de generale synode voor de volgende besluiten te nemen:

Besluit 1:

De arbeid en het beleid van deputaten in de verslagperiode 1993–1995 goed te

keuren.

Besluit 2:

Een *Institute for Reformed Theological Training* op te richten.

Besluit 3:

Dit instituut bestuurlijk onder te brengen bij het nieuw te benoemen deputaatschap voor de Gereformeerde Missiologische Opleiding.

Besluit 4:

Bij de benoeming van deputaten zo mogelijk een onderwijsdeskundige en een organisatiedeskundige te benoemen.

Besluit 5:

Aan deputaten op te dragen:

1. vorm te geven aan het *Institute for Reformed Theological Training* en dat instituut dienstbaar te doen zijn aan kerken en groepen christenen in het buitenland door hier te geven cursussen aan theologische studenten en predikanten uit die kerken/groepen;
2. te bestuderen of het instituut ook dienstbaar kan zijn aan de kerkelijke opbouw van buitenlandse kerken door middel van in het buitenland te geven cursussen;
3. de kerken jaarlijks te informeren over de voortgang van het werk aan het instituut;
4. de volgende generale synode te dienen met voorstellen inzake de wijziging van het Reglement voor de Gereformeerde Missiologische Opleiding van de Gereformeerde Kerken in Nederland en van andere officiële stukken, die nodig geworden is door de oprichting van het instituut, en eventueel met voorstellen inzake een nieuwe naam voor het deputaatschap;
5. het eindrapport van hun werkzaamheden drie maanden voor de volgende generale synode aan de kerken toe te sturen.

Bijlage 1

Institute for Reformed Theological Training (IRTT)

*beleidsbepaling voor een instituut in oprichting:
horen GMO en IRTT in één deputaatschap?*

1 Taak en doelstelling

1.1 De taak van het IRTT

Het IRTT wordt een instelling van de Gereformeerde Kerken in Nederland, wanneer haar Generale Synode van Berkel en Rodenrijs in 1996 tot oprichting besluit. Het instituut werkt namens deze kerken aan de opbouw van kerken in het buitenland die in een missionaire situatie verkeren. Daarmee wordt niet bedoeld dat de kerken in Nederland niet missionair zouden zijn, maar wel dat de taak van het IRTT vooral ligt op het terrein van de zending en de hulpverlening aan buitenlandse kerken.

Het instituut werkt aan de opbouw van die kerken in een missionaire situatie door middel van onderwijs aan theologische studenten en predikanten, of meer in het algemeen aan de vorming van een kerkelijk middenkader.

Het instituut is geen zelfstandige zendingsorganisatie, maar stelt zich dienstverlenend op naar 'zendende' en hulpbiedende kerken en organisaties in Nederland en naar kerken in een missionaire situatie in het buitenland.

Bij deze taakomschrijving is het belangrijk goed te onderscheiden wat zending eigenlijk is: *kerkplanting, tot eer van God*. Planting is niet alleen de eigenlijke planting: ook begieten en begeleiden tot zelfstandige bloei en vrucht-dragen hoort erbij. Juist in die fase van de zelfstandigwording is de jonge 'kerkplant' kwetsbaar: er is vaak nog veel steun nodig, maar die nodige steun en bescherming wordt gemakkelijk bevoogding. Zonder beelddspraak: na de aanstelling van de ambtsdragers en de vorming van een kerkverband is nog veel hulp nodig: algemene toerusting, opleiding van kerkelijke kader, opleiding van predikanten. Vrijwel overal verschuift dan de taak van de aanwezige zendingen van brenger van het evangelie naar begeleider van de kerk (of het kerkverband, of een kerkelijke school).

In de relatie tussen de 'zendende kerk' en de 'zendingskerk' verandert ook iets. Waar die relatie wel altijd iets zal houden van de moeder-dochterband, brengt toch het zelfstandig worden van de dochter groter wordende wederkerigheid met zich mee: de dochter leert niet alleen van de moeder, maar het is ook omgekeerd. Wederkerigheid en samenwerking zijn de sleutelwoorden voor het interkerkelijk contact, ook als er nog onderwijs gegeven wordt. De Nederlandse kerk geeft niet alleen lessen aan de ontvangende kerk, zij mag er ook van leren!

Nu is door allerlei oorzaken het werk van de zendende kerken hoe langer hoe meer naar inhoud en in tijdsduur beperkt geworden. Niet altijd meer zijn er Nederlandse uitgezondenen werkzaam op het zendingsveld; soms is hun aantal drastisch afgenomen.

Zulk zendingswerk wordt momenteel verricht door:

- de zendende kerken, bv die werken in Irian Jaya, Kalimantan Barat, Ukraine, Zaïre;
- de vereniging De Verre Naasten (samen met BBK) in Benin;
- deputaten BBK: leendocenten/gastdocenten voor Sumba, Timor en India;
- MERF: gastdocenten voor Cyprus ten dienste van kerken in het Midden-Oosten;

- Stichting Fundament: gastdocent, eerder naar Debrecen, nu naar Oradea en – samen met de zendende kerk van Hattem – naar de Sub-Karpaten in Ukraine;
- het project Litindo (van de op Irian Jaya werkende zendende kerken): gastdocenten die hun eigen en andere lectuur introduceren;
- zendende kerken die vragen om vertaling van lectuur in de taal van het land waar zij kerken hebben mogen stichten;

Deze lang niet volledige lijst illustreert hoe breedschalig het zendingswerk geworden is, en hoe het werk zelf van karakter verandert. In bijna alle gevallen zijn de uitgezonden niet meer zelfstandig bezig, maar dienstverlenend ten behoeve van jonge kerken: kerken in een missionaire situatie.

Dat het IRTT in dit geheel een plaats zou kunnen krijgen is duidelijk: het uitzenden van docenten door Litindo naar Indonesië lijkt als twee druppels water op wat in een van de doelstellingen van het IRTT is vermeld: *hulp aan buitenlandse kerken bij kerkelijke opbouw*. Het heeft ook iets te maken met wat twee oud-studenten van het IRTT (!) in Benin doen. Het geven van een cursus in Brazilië zou in goede samenwerking met de zendingsmensen van 'Assen' kunnen gebeuren.

Ook de andere doelstelling van het IRTT past in dit beeld: *bijscholing van buitenlandse studenten in de gereformeerde theologie*. In sommige gevallen is het immers efficiënter mensen hierheen te halen, dan dat er docenten naar het buitenland afreizen. Bovendien komen zo ook 'wederkerigheid en samenwerking' tot hun recht: dat valt in de gemeente van Hattem na te vragen. Waar het besef groeit dat elke kerk missionaire kerk is, zowel in Nederland als in het buitenland, zou men het meerdere kerken gunnen om van zo'n ervaring te profiteren.

1.2 De doelstelling van het IRTT

De Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, in vergadering bijeen te Ommen, heeft als doelstelling van een op te richten IRTT het volgende geformuleerd:

1. *hulp aan buitenlandse kerken bij kerkelijke opbouw;*
2. *bijscholing van buitenlandse studenten in de gereformeerde theologie.*

Deze hulp en bijscholing passen bij de algemene roeping van kerken en kerkleden om het evangelie metterdaad uit te dragen aan niet-gelovigen, en om mee te werken aan de planting en de opbouw van kerken in de hele wereld.

1.3 De identiteit van het IRTT

Bij het verder uitwerken en interpreteren van deze doelstelling staat de identiteit van het IRTT niet ter discussie. Voorop staat daarbij het handhaven van het gereformeerd karakter van het IRTT, ook wanneer diensten worden verleend aan kerken en leden van kerken in het buitenland met wie de Gereformeerde Kerken nog geen zusterkerkrelatie onderhouden.

De specifieke kenmerken van de gereformeerde theologie moeten herkenbaar worden geprofileerd in alle activiteiten.

2 De doelgroep(en)

2.1 De directe doelgroep

De directe doelgroep van het IRTT bestaat uit theologische studenten en predikanten van kerken in het buitenland. Dat zijn in de regel mensen die zijn aangemeld door ons bekende instanties, vaak in de zendingssfeer. De docenten fungeren jegens hen eigenlijk als een soort 'thuisblijvende zendelingen', of als zendelingen die maar voor heel korte perioden naar het buitenland vertrekken. Anderzijds kunnen docenten soms zo maar zelf tot de doelgroep gaan behoren, waar vanuit Nederland uit te zenden mensen zelf de cursus willen volgen. Het IRTT kan zo meewerken aan de toerusting van mensen, die kerken in een missionaire situatie gaan dienen.

In principe is er dus een sterke overeenkomst van de GMO en het IRTT: beide instituten richten zich immers op de mensen die het kader gaan vormen van kerken in het buitenland. Dat wordt nog sterker als beseft wordt dat de doelgroep van beide zich niet alleen buiten de landsgrenzen bevindt: ook in Nederland zijn er kerken met een missionair karakter (bijvoorbeeld Venlo, Enkhuizen), die kader nodig hebben, en bovendien groeit het aantal in Nederland verblijvende buitenlanders.

2.2 *De indirecte doelgroep*

Waar de directe doelgroep dus gevormd wordt door individuele studenten en predikanten uit het buitenland, is de bijscholing, die hen door het IRTT (hier of ginds) geboden wordt, gericht op de op- en uitbouw van het kerkelijk leven ginds. Door het aanbieden van een pakket gereformeerde theologie delen we echter onze erfenis niet alleen met die studenten en predikanten, maar hopen we zo ook de kerken die zij (gaan) dienen te bereiken. Vandaar het begrip: *kerken in een missionaire situatie* (zie ook de volgende paragraaf).

Daardoor moet het IRTT zijn aanbod afstemmen op de vragen en (on)mogelijkheden van die kerken. Waar de cursisten reeds een theologische opleiding volgen of die hebben afgerond biedt het IRTT een aanvulling, die in de praktijk ook een verbreding blijkt te zijn. We hebben inderdaad iets te bieden. Dat is voor de mensen die van kerken in een missionaire situatie het kader (gaan) vormen van het grootste belang, en het stimuleert tevens de eenheid van gereformeerde kerken over heel de wereld.

Uiteindelijk blijkt de (indirecte) doelgroep van het IRTT dus gevormd te worden door kerken in een missionaire situatie.

2.3 *De kerken in een missionaire situatie*

Ook de Nederlandse kerken zijn uiteraard 'in een missionaire situatie'. Deze term gebruiken we echter vooral met het oog op kerken die voortgekomen zijn uit het zendingswerk van de laatste eeuwen (met name in de Derde Wereld), en die wel min of meer zelfstandig opereren, maar nog bezig zijn in de opbouwfase van hun kerk en gebrek hebben aan (theologisch geschoold) kader. Ook kerken uit Oost-Europa vallen hieronder. Al hebben ze een lange theologische traditie, ze missen voldoende opgeleid (theologisch) kader om de kerken in de huidige situatie een duidelijke koers te bieden.

De rol van de zedende kerken verandert naarmate de kerken in een missionaire situatie tot grotere zelfstandigheid komen. Waar vroeger het accent lag op het uitzenden van goed opgeleide zendelingen, wordt nu steeds meer aandacht gevraagd voor het opleiden van autochtoon kader voor de kerken die door de zendingsactiviteiten konden worden gesticht.

Dat heeft gevolgen voor de opleiding van de zendingen: het zijn immers steeds meer de kerken in een missionaire situatie, die haar wensen via de zendende kerken op tafel leggen bij de GMO.

Voor sommige kerken in een missionaire situatie ontbreekt echter die tussenschakel van de zendende kerk. Zij zouden rechtstreeks aan de GMO moeten kunnen vragen om hulp bij de opleiding van haar kader. Op die plaats kan het IRTT gaan fungeren, waar immers de doelgroep rechtstreeks is geformuleerd (*hulp aan buitenlandse kerken/bijbscholing van buitenlandse studenten*), dus zonder tussenkomst van zendende kerken of organisaties.

Hier blijkt hoe nauw de GMO en het IRTT aan elkaar verbonden zouden kunnen zijn: beide hebben ze immers als doelgroep de kerken in een missionaire situatie. Deze conclusie hangt nauw samen met de ontwikkelingen in de wereld en in de door de zending gebruikte methoden. De rol van de Nederlandse zendende kerk zal steeds meer wijzigen naar die van het 'adopter' van deelprojecten ten behoeve van kerken elders. Zij zullen nooit meer de volledige verantwoordelijkheid kunnen en mogen dragen die de zendende kerken vroeger hadden. Zij 'beschikken' niet meer over 'zendingsterreinen' (zo al ooit!), nog minder over 'buitenlandse kerken', maar treden op als partners, sponsors, hulpverleners, broeders-in-Christus die een helpende hand uitsteken naar een (aanstaande) zusterkerk, zonder daarbij het heft in eigen hand te nemen.

Daarmee neemt de mogelijkheid toe om de 'dienende' rol van meerdere kerken in kleinere, doelgerichte en getermineerde projecten te stimuleren – zonder daarmee overigens te beweren, dat er géén ruimte meer is voor langlopende, breed opgezette projecten in andere landen. Het IRTT kan een rol vervullen bij het uitvoeren van zulke kleinere projecten.

Het is belangrijk om bij al deze activiteiten te denken in een kader van wederkerigheid en samenwerking. Kerken in verschillende landen zijn aan elkaar gegeven. Duidelijk staat dit in 2 Korintiërs 8:14: *...maar uit het oogpunt van billijkheid kome uw overvloed voor het ogenblik hun gebrek ten goede, opdat hun overvloed wederkerig uw gebrek ten goede zou komen en er zodoende gelijkheid zij...* Het hier in Nederland organiseren van cursussen voor theologen uit het buitenland heeft een positief effect op de gemeente die als gastkerk fungeert – en niet te vergeten op de docenten, terwijl sponsoring van kortlopende cursussen in het buitenland de broederschap elders in de wereld heel dicht bij huis kan brengen. Dat was kennelijk ook de bedoeling van de GS van Ommen, die als laatste opdracht aan deputaten IRTT meegaf: *attent te zijn op adoptie van studenten en projecten door plaatselijke kerken.*

2.4 Zendende kerken en organisaties

In zekere zin fungeren ook de zendende kerken en organisaties als doelgroep van het IRTT. Zij geven immers aan waar welke noden liggen, en waar cursussen van het IRTT zinvol zouden kunnen zijn voor de opbouw van kerken in een missionaire situatie. 'Kerken en organisaties' is daarbij wel een steeds breder begrip geworden: daarbij horen nu ook kerken die een rechtstreekse relatie hebben met een kerk in het buitenland (zoals Dronten-Kenia/Somalië) en organisaties als Stichting Fundament, STEVAJ, MERF en dergelijke. Zonder die partners zou het IRTT zijn werk niet kunnen doen.

2.5 Samenvatting

Het IRTT heeft in de oprichtingsperiode contacten gehad met heel wat organisaties die op de een of andere manier te maken hebben met toerustingswerk voor kerken in een missionaire situatie: GMO, BBK, Fundament, STEVAJ, MERF, afzonderlijke zedende kerken, Litindo. Daarbij was de houding soms wat afwachtend, en dat is volledig te begrijpen: het IRTT moet zichzelf immers nog helemaal waar maken. Vooral in de beginperiode was er immers nog geen gereed produkt. Anderzijds kan het IRTT zichzelf alleen waar maken als het de kans krijgt aan het werk te gaan. Dat is wel gelukt met het geven van cursussen aan theologische studenten en predikanten uit kerken in een missionaire situatie, maar nog niet met toerustingswerk *in* die kerken.

De Generale Synode van Ommen 1993 dacht vooral aan samenwerking tussen de GMO en het IRTT. Dat blijkt uit de instructies van beide deputaatschappen. Daarbij zal de wens hebben meegespeeld dat overlapping moet worden voorkomen: voor theologisch onderwijs hebben we onze TU, voor het onderhouden van de relatie met zusterkerken deputaten BBK. Het geven van theologisch onderwijs door het IRTT kan dus alleen daar gebeuren waar 'Kampen' geen mogelijkheden heeft, terwijl er bij BBK de neiging is zich meer en meer te concentreren op de relatie-taak. Daaruit zou ook werk voor het IRTT kunnen voortvloeien.

De GMO en het IRTT worden beide geconfronteerd met veranderingen in de zedingswereld en in de kerken in een missionaire situatie. Zeding-klassieke-stijl lijkt meer en meer tot het verleden te gaan behoren, terwijl hoe langer hoe meer wederkerigheid en samenwerking de sleutelwoorden worden voor de relatie tussen 'daar' en 'hier'. Als gevolg daarvan wordt de doelgroep meer en meer gelijk: de kerken in een missionaire situatie. Dat is een sterk argument voor een nauwe samenwerking van beide deputaatschappen, of zelfs van samengaan.

3 Het produkt

3.1 De gereformeerde theologie

Het hoofdonderwerp van het IRTT is zonder meer de gereformeerde theologie. Zelfs is even gesproken van 'Kampen in a nutshell' (Kampen in een notedop), maar dat men daar in Kampen niet gelukkig mee was, kan gemakkelijk begrepen worden. De titel voor de zomercursus van 1995 doet meer recht aan waar het om gaat: 'An outline of Reformed Theology as taught at the Theological University of the Reformed Churches (Liberated) in the Netherlands' (Hoofdzaken van de gereformeerde theologie zoals gedoceerd aan...).

Het gaat erom dat we het kader van kerken in een missionaire situatie laten meeprofitieren van onze gereformeerde rijkdom op theologisch gebied.

Hier lijkt een belangrijk verschil aanwezig met het 'produkt' van de GMO. Die opleiding concentreert zich immers op een deelgebied van de theologie, namelijk de zedingswetenschappen of missiologie.

Dat verschil wordt van twee kanten verkleind:

- de GMO biedt ook een opleiding aan zedingsmensen die niet de theologische opleiding van Kampen achter de rug hebben, maar (bijvoorbeeld) als landbouw- of onderwijsdeskundige worden uitgezonden.
- het IRTT heeft wel als doelgroep theologische studenten en predikanten, maar heeft in de praktijk te maken met een veel breder scala aan cursisten: niet alleen asielzoekers 'met theologische belangstelling' (waarvoor misschien aparte cursussen moeten komen om het niveau niet in gevaar te brengen), maar ook bijvoorbeeld 'tentenmaker-predikanten', die geen

formele theologische opleiding hebben gevolgd. De praktijk is voor beide instituten dat het produkt op maat geleverd moet kunnen worden: de lesstof kan niet al te zeer vast liggen in een rooster, maar moet passend gemaakt kunnen worden voor de situatie en het niveau van de cursist in kwestie.

Daarnaast ligt het zeer voor de hand te veronderstellen dat het met elkaar in contact brengen van beide groepen studenten zeer stimulerend zal werken voor de vorming naar weerskanten: een actuele invulling van 'wederkerigheid en samenwerking', die rijke vruchten kan afwerpen.

3.2 In de personele sfeer

Het IRTT wil mensen uit kerken in een missionaire situatie verder bekwamen in de gereformeerde theologie: hen bekwamen om met theologische vaardigheid te werken in kerkvorming, gemeente-opbouw en theologische verdieping in een situatie met 'open grenzen' tussen kerk en wereld: de missionaire situatie.

Het IRTT streeft er naar dat zijn cursisten hun theologische bagage toepassen in hun eigen kerkelijke situatie. Voor die cursisten is het daarom van groot belang dat zij oog krijgen voor de breedheid van Christus' werk, en voor de kerk over heel de wereld. Zij zullen de rijkdom van de gereformeerde leer moeten vertalen in hun eigen context.

3.3 In de materiële sfeer

Het IRTT wil bijdragen aan het verspreiden van de gereformeerde theologie in heel de wereld. Dat kan in verschillende situaties tot heel verschillende opdrachten leiden, maar het produkt blijft gelijk: de gereformeerde theologie. Van belang daarbij is niet zozeer een afgepaste hoeveelheid leerstof, maar een praktische verwerking in trainingen en lessen. Er worden mensen verder opgeleid die met de bijbel in de hand een koers kunnen helpen bepalen voor hun eigen kerken, in situaties waar nog geen christelijke gewoonte-vorming heeft plaats gehad, of waar die opnieuw moet worden doorgemeten op z'n bijbelse merites.

Daarbij komt dat de docenten die aan dat trainingsproces leiding geven, zelf ook moeten worden voorbereid op de missionaire situaties, waarin zij terecht komen, hetzij op een in Nederland te geven cursus, hetzij dat zij voor korte perioden naar het buitenland worden uitgezonden. Wellicht zou het het beste zijn dat zij een verkorte GMO-cursus lopen, als die er zou kunnen komen. Overleg tussen de GMO en het IRTT om deze 'bijscholing' ter hand te nemen en zo van elkaar te kunnen leren noopt tot een nauwe relatie tussen beide instellingen.

Zodoende vormt de wenselijkheid van contact tussen de cursisten van de GMO en het IRTT (zie 3.1), en van contact tussen beider docenten sterke argumenten voor nauwe samenwerking van beide deputaatschappen, of zelfs van samengaan.

4 De organisatie

4.1 Algemeen

In het rapport aan de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs 1996 is al duidelijk aangegeven dat het samengaan van een studieopdracht en het in de praktijk toetsen op zijn haalbaarheid deputaten parten heeft gespeeld (zie punt 8

van het rapport). Het valt immers niet mee als deputaten een beleid moeten vaststellen én het in de praktijk moeten uitvoeren. Over de schouders meekijken van de deputaten GMO leverde een zelfde oordeel op: bij de organisatie van een op te richten IRTT zal er een scheiding moeten worden aangebracht tussen de deputaten en de 'uitvoerders'. Zoals bij de GMO in de Studieadviescommissie geen deputaten zitting hebben, maar uitsluitend deskundigen, zo zal er voor de cursussen van het IRTT iets dergelijks moeten worden ontworpen. Deputaten kunnen zich dan concentreren op de ontwikkeling van een beleid en de controle op de uitvoering ervan, naast contacten met andere organisaties en de rapportage aan de kerken en aan de generale synode.

4.2 *Een studieadviescommissie*

Een studieadviescommissie (we lenen die naam maar even van de GMO) zal zich kunnen concentreren op het opzetten van cursussen, het vaststellen van lessenspakketten en de lesroosters, het instrueren en (laten) bijscholen van docenten, het in samenwerking met hen produceren van lesmodules, en het evalueren van de resultaten.

4.3 *Een technische commissie*

Daarnaast is er ruimte voor een aparte technische commissie, die de organisatie van gastadressen, lesruimten, opvang van cursisten en dergelijke behartigt, voor zover het cursussen in Nederland betreft, en de praktische organisatie van reizen en voorbereiden van cursussen in het buitenland. Tenslotte zou de werving van studenten en het onderhouden van contacten met personen en instellingen in het buitenland het beste in handen kunnen zijn van een administrateur, die daarvoor dan ook (een dag per week?) vrijgesteld moet kunnen worden. Continuïteit in dezen is van groot belang.

4.4 *De studiebegeleider*

Een aparte rol zou weggelegd kunnen zijn voor de studiebegeleider van de in Nederland te geven cursussen. Als adviseur van deputaten en studieadviescommissie fungeert hij als centrale man, ook als contactpersoon naar de docenten toe.

5 Vrijwilligers of betaalde krachten?

In de vergaderingen van het IRTT is de afgelopen jaren veel gesproken over de vraag, of het werk van dit deputaatschap moet worden verricht door vrijwilligers of door betaalde krachten. Op dit punt is er een wat andere cultuur bij de GMO: daar krijgen de docenten een vergoeding voor de lessen die ze geven, terwijl de studiebegeleider voltijds en de administrateur deeltijds betaalde krachten zijn. In het IRTT is tot nog toe alles verricht door vrijwilligers, die daarvoor geen vergoeding kregen.

Uiteindelijk zou voortgaande discussie, zeker in samenwerking met de GMO, moeten leiden tot een consequent beleid in dezen.

Wellicht kan de GS van Berkel en Rodenrijs een aanwijzing geven over de vraag, of de docenten van het IRTT het werk vrijwillig moeten blijven doen.

In ieder geval hoeft naar het oordeel van deputaten dit 'cultuurverschil' met de GMO samengaan met die organisatie niet in de weg te staan.

6 Conclusies

Op grond van de volgende argumenten bepleiten deputaten IRTT nauwe samenwerking van de GMO en het IRTT, liefst in één deputaatschap:

- 1 Taak en doelstelling van beide instellingen liggen dicht bijeen: dienstbaar zijn aan de verkondiging van het evangelie en de opbouw van kerken in heel de wereld.
- 2 De doelgroep van beide instellingen blijkt uiteindelijk samen te vallen: kerken in een missionaire situatie.
- 3 Beide instellingen hebben eenzelfde organisatiestructuur: deputaten – studieadviescommissie – studiebegeleider – docenten.
- 4 Het contact tussen cursisten van beide instellingen zal uitermate stimulerend zijn voor die beide groepen.
- 5 Beide organisaties hebben elkaar nodig als het gaat om het lesgeven en de studiebegeleiding: dat is voor een groot deel hetzelfde of overeenkomstig werk.

Bijlage 2

Lesrooster najaarscursus IRTT 1994

IRTT curriculum September 30th - October 14th 1994

Day	Date	Morning 08.30 – 12.15	Afternoon 13.30 – 17.15	Evening 19.30 – 21.30
Fri	30	Arrival	Arrival	Welcome
Sat	1	Hermeneutics	Hermeneutics	Relaxing
Sun	2	Worship	Worship	Meeting
Mon	3	Canonics General	Historia Revel.	Training Exegesis
Tue	4	Exegesis OT	Homiletics	Training Sermon
Wed	5	Dogmatics	Dogmatics	Prof. dr. J. Douma
Thu	6	Church Order	Ministry/Office	Ministry/Office
Fri	7	Exegesis NT	Homiletics	Training Sermon
Sat	8	Mission: Theory	and: Presentation	Relaxing
Sun	9	Worship	Worship	Meeting
Mon	10	Bible & Religion	Diaconal work in modern society	Training Sermon
Tue	11	Mission: History	Oecumenica	Confessions
Wed	12	Ethics: Theory	Ethics: casus	Canon\Text NT
Thu	13	TESTS	Presentation BBK	Celebration
Fri	14	Departure		

Bijlage 3

Lesrooster zomercursus IRTT 1995

IRTT curriculum May 30th - June 22nd 1995

Day	Date	Morning	Afternoon	Evening
Tue	30	Arrival	Arrival	Welcome
Wed	31	Presentation	Survey Theol.	Preparation
Thu	01	Exegesis NT-1	Exegesis NT-2	Preparation
Fri	02	Exegesis NT-3	Preparation/ Relaxation	Prof dr J van Bruggen
Sat	03	Mission presentation in Groningen - - - - -		
Sun	04	Worship	Worship	--
Mon	05	Sight seeing		Preparation
Tue	06	Mission-1	Mission-2	Preparation
Wed	07	Mission-3	Mission-4	Sport
Thu	08	Homiletics-1	Lecture at TUK	Students TUK
Fri	09	Homiletics-2	Homiletics-3	Preparation
Sat	10	--		
Sun	11	Worship	Worship	--
Mon	12	Dogmatics-1	Dogmatics-2	--
Tue	13	Dogmatics-3	Dogmatics-4	Sport
Wed	14	Church Order	Exegesis OT-1	DVN-presentation
Thu	15	Exegesis OT-2	Exegesis OT-3	--
Fri	16	Exegesis OT-4	Exegesis OT-5	Prof HM Ohmann
Sat	17	Sight seeing		
Sun	18	Worship	Worship	--
Mon	19	Ministry-1	Ministry-2	--
Tue	20	Homiletics-4	Homiletics-5	Prof C Trimp
Wed	21	Ministry-3	Ministry-4	Personal

				evaluation
Thu	22	Teachers/ Students	Presentation BBK	Celebration
Fri	23	Departure		

AANVULLEND RAPPORT VAN DEPUTATEN IRTT

0 Inleiding

Waar het rapport aan de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs medio 1995 moest worden afgesloten, is dit aanvullend rapport bedoeld om de synode zo goed mogelijk te informeren over de ontwikkelingen sinds die tijd.

In dit aanvullend rapport komen drie zaken aan de orde:

- 1 Stand van zaken sinds juli 1995
- 2 Interne organisatie
- 3 De financiën van het deputaatschap

1 Stand van zaken sinds juli 1995

In het afgelopen jaar konden twee cursussen gegeven worden aan buitenlandse studenten, beide in Hattem: een complete zomercursus van ruim drie weken en een najaarscursus van een kleine twee weken, die een vervolg zou zijn op de najaarscursus van 1994. Als cursusbegeleider fungeerde beide keren ds. J. Kruidhof, de studiebegeleider van het Gereformeerd Missiologisch Instituut.

De evaluatie van de eerder gehouden cursussen wierp vruchten af: het aan te bieden lessenspakket voor de nieuwe cursussen is veel beter voorbereid; in module-vorm liggen de meeste lessen klaar voor de cursus begint, evenals de syllabi, die tevoren aan de studenten worden toegezonden.

Terzake van in het buitenland te geven cursussen is een interessante ontwikkeling gaande in contacten met een classis van kerken in Brazilië.

Zomercursus 1995

Met de werving van studenten voor de zomercursus van 1995 liep alles veel vlotter dan in het begin: door de bestaande contacten was al spoedig duidelijk, dat de cursus door kon gaan, al hadden we ook enkele teleurstellingen te verwerken: een broeder uit Indonesië kon uiteindelijk niet komen, en een viertal cursisten uit Egypte kreeg op het laatste moment geen visa: het akkoord van Schengen brak ze op. Een groepje uit Dehra Dun (India) meldde zich op het laatste moment af, en ook enkele andere broeders kwamen niet opdagen.

Als gevolg van soortgelijke problemen waren er bij de aanvang van de cursus op 30 mei dan ook alleen drie geïnteresseerde asielzoekers (uit Zaïre, Bangla Desh en Uganda) en één voorganger uit Moskou. Dat ging de tweede week al beter: toen waren er negen cursisten, waarvan er vijf als gemeentevorganger werken. Die waren gekomen uit de Filippijnen, Sri Lanka, Moskou en Ukraine.

Omdat de communicatie met de studenten soms moeizaam verloopt door de grote afstanden, die brieven moeten overbruggen, zullen deputaten voor in de toekomst te geven cursussen nog veel meer aandacht moeten geven aan het tijdspad, dat beter moet worden bewaakt. Voor de geplande zomercursus van dit jaar is dat ook gebeurd.

In de evaluatie hebben we vrij uitvoerig stil gestaan bij de verschillende niveaus van de studenten. Voor belangstellende asielzoekers hebben we wel iets te bieden, maar als ze geen theologische vooropleiding hebben, is de stof voor hen onbereikbaar óf het niveau van de cursus gaat omlaag. Binnen het deputaatschap wordt gestudeerd op de vraag, hoe enerzijds het niveau van de cursus bewaakt kan worden en anderzijds door een gevarieerd aanbod van lessen rekening gehouden kan worden met deelnemers die een andere achtergrond hebben, zoals asielzoekers. In feite missen we in Nederland een gereformeerde bijbelschool, die aan zulke mensen een opleiding zou kunnen bieden.

Het is duidelijk, dat lesgeven aan asielzoekers niet direct behoort tot de redenen, waarom de GS van Ommen besloot tot instelling van dit deputaatschap. Toch constateerden deputaten met dankbaarheid, dat zo'n onverwachte uitbreiding van de doelgroep niet alleen negatief kan worden beoordeeld. De cursisten blijken elkaar en ons veel te bieden te hebben.

Bij de praktische opzet moet echter gewaakt worden voor het niveau van de cursus met het oog op de primaire doelgroep: ouderejaars theologiestudenten en predikanten/gemeentevoorgangers uit het buitenland.

Najaarscursus 1995

De organisatie van de najaarscursus liep veel vlotter. Dat kwam natuurlijk omdat het grootste deel van de studenten voor de 2e keer kwam: 6 ouderejaars studenten en één predikant uit Hongarije, en één studente uit Bulgarije. Zij hadden vorig jaar het eerste deel van de cursus meegemaakt. Nu konden zij het 'B'-certificaat halen, wat ze dan ook alle zes deden. Naast hen waren er twee asielzoekers als toehoorder aanwezig.

Bij sommige deelnemers bleek een verlangen te leven naar voortgaand onderwijs: ze vroegen naar de mogelijkheid van een schriftelijke cursus.

Onderwijs aan volwassenen

Omdat deputaten zelf niet zoveel deskundigheid in huis hadden met betrekking tot onderwijs aan volwassenen, werd de hulp ingeroepen van br. C. van den Berg, die verbonden is aan het Gereformeerde Instituut voor Diensten en Scholing. Hij gaf zeer bruikbare adviezen over de evaluaties van de gegeven cursussen en een betere opzet van de lessenpakketten.

Zomercursus 1996

Voor 1996 hebben deputaten zich voorgenomen alleen een zomercursus te laten geven, waarvoor de voorbereidingen nu in volle gang zijn. Als gastkerk is de gemeente van Apeldoorn zich aan het voorbereiden op de ontvangst van een grote groep studenten: zoals het zich nu laat aanzien komen er maar liefst twintig, voor het grootste deel gemeente-voorgangers: drie uit de Filippijnen, drie uit India, vijf uit Sudan, vijf uit Jakarta, een uit Roemenië, een uit Zuid-Afrika, en een tweetal hier verblijvende broeders uit Sudan. Daarnaast zijn er nog enkele gegadigden waarvan nog geen definitieve opgave is ontvangen.

Al eerder is in het rapport aan de generale synode over het houden van deze cursus verantwoording afgelegd.

Cursussen in het buitenland

Hoewel door verschillende instanties en kerken op een of andere manier cursussen in het buitenland worden verzorgd, is dit onderdeel van IRTT nog niet goed van de grond gekomen.

Er was contact met een in Brazilië wonende zuster over daar te geven cursussen aan (een classis van de) Igreja Presbiteriana do Brasil. Deputaten wilden echter alleen een cursus overwegen, als er een uitnodiging kwam van de kerken zelf of van een groep predikanten.

Eind '95 bracht een van de deputaten een privébezoek aan kennissen in Brazilië; hij kwam terug met een concrete uitnodiging van predikanten in de classis Noroeste de Minas van de IPB. Er zou ruimte moeten zijn voor een wederzijds bezoek: een paar docenten vanuit Nederland zou enkele korte cursussen (van bv 3 dagen) kunnen verzorgen op verschillende lokaties in Brazilië, terwijl enkele IPB-predikanten dan in Nederland een presentatie wilden komen verzorgen over hun kerken.

Deze opzet is wel wat anders dan oorspronkelijk de bedoeling was. 'Wederkerigheid' is een zaak die deputaten na aan het hart ligt. Dat ervaren ze ook bij de cursussen, die hier gegeven worden. Zo'n wederzijdse presentatie is echter wel een nieuw fenomeen.

Op dit moment is overleg gaande met het deputaatschap voor Betrekkingen met Buitenlandse Kerken, de zendende kerk te Assen en haar (ex-)zendelingen. Uiteraard moet worden voorkomen, dat een vermenging optreedt met het werk van BBK. Er kan best een cursus gegeven worden met als doelstelling 'presentatie van onze kerken en van de gereformeerde theologie, zoals die hier in Nederland wordt beoefend'. In cursusvorm kan dan in die presentatie aandacht gegeven worden aan wat we zelf zien als de sterke punten van de gereformeerde theologie (bijvoorbeeld de eenheid van de Schriften, heilsgeschiedenis, verkiezing en verbond, omgaan met de belijdenis, de taak van het kerkverband).

Andere contacten

Intussen heeft de Stichting voor Evangelieverkondiging onder het Joodse Volk te kennen gegeven haar in Israël (Bethlehem en Tell Aviv) te geven cursussen te willen verzorgen in nauwe samenwerking met het IRTT.

Met andere organisaties is zo'n samenwerking nog niet tot stand gekomen. Wel zijn enkele deputaten bezig een inventarisatie te maken van lesmateriaal, dat gebruikt wordt door organisaties als Fundament, Litindo en BBK.

2 Interne organisatie

Tijdens het voorbereiden en opzetten van de cursussen liepen deputaten voortdurend aan tegen de tekortkomingen van de voorlopige organisatie van het IRTT.

Met betrekking tot het aantrekken en inzetten van docenten merken deputaten dat er grote bereidheid bestaat bij die docenten en de kerkeraden, die hen voor dit werk vrijstellen. Toch is het uitbreiden van de kring docenten moeilijker dan werd verwacht. Vaak vormt de taal een grote barrière. Bovendien blijkt de noodzaak van teamvorming, en dat binnen een kader waarin grote gevoeligheid nodig is voor andere culturen.

De administratieve begeleiding van de cursussen (bijv. de correspondentie en het klaarmaken van modules en syllabi) bleek zeer veel werk met zich mee te brengen; gelukkig kon daarvoor steeds weer een beroep worden gedaan op de administrateur, br. A. de Graaf, die ook verbonden is aan de GMO. Bij voortgaande ontwikkeling van het IRTT zal dit onderdeel veel aandacht moeten hebben.

Als derde 'probleemveld' moet genoemd worden de organisatie van het deputaatschap zelf. Het feit wreekte zich dat de beleidsontwikkeling én de uitvoering ervan noodgedwongen voor een groot deel in dezelfde handen waren.

In het geheel van deze problematiek bleek br. C. van den Berg opnieuw bereid hulp te bieden.

Onder zijn leiding werd een dag lang een brainstorm gehouden over de organisatiestructuur van het (op te richten) IRTT. Een studiedeputaatschap dat de oprichting van een instituut moet verdedigen, moet helder onder woorden brengen, waarom zo'n instituut er moet komen. Vandaar dat eerst vooral aandacht werd besteed aan het opstellen van een 'mission statement' voor het IRTT (een moeilijk te vertalen term, die ongeveer betekent 'beginselverklaring'). De bedoeling was zorgvuldig op papier te krijgen, wat de kerken met dit instituut beogen, en vervolgens om de hoofdlijnen uit te zetten voor een meerjarenplan ('strategische doelen').

In het vervolg werd over zo'n meerjarenplan nog enkele keren vergaderd, maar de resultaten daarvan liggen nog lang niet vast.

Het eerste resultaat van deze studie treft u hieronder aan:

Mission Statement IRTT

Het Institute for Reformed Theological Training biedt wereldwijd gereformeerde theologische toerusting, gericht op de opbouw van Christus' kerk.

Het wil:

- *de rijkdom van de gereformeerde theologie hanteerbaar en vruchtbaar maken voor het kerkelijk leven in het buitenland;*
- *een brugfunctie vervullen tussen de belijdenis van de kerk van alle tijden en het concreet christelijk geloven en handelen van kerken wereldwijd;*
- *een internationaal bekend ontmoetings- en bemoedigingscentrum zijn voor allen die de gereformeerde theologie voorstaan.*

Het IRTT ondersteunt kerken (en personen) door adequaat en praktisch onderwijs, gebruik makend van flexibele onderwijsvormen in verschillende culturele contexten en in een klimaat van wederkerigheid.

De werkers van het IRTT zijn theologisch gekwalificeerd en intercultureel getraind. Zij verlangen naar verdieping en specifieke toepassing van de gereformeerde theologie door de uitwisseling daarvan met Christus' heiligen allerwegen (Ef 3:18).

Uitvoerige aandacht werd besteed aan de 'strategische doelen', die het IRTT in de jaren 1996-1998 zou moeten nastreven; een aantal punten daaruit noemen we hieronder:

- inschrijving van minimaal 10 gekwalificeerde studenten voor de zomercursus van 1996, en huisvesting in Apeldoorn; modules in maart gereed; *inmiddels gerealiseerd;*
- inventarisatie van door anderen (Stevaj, MERF, BBK, Fundament) gegeven cursusmateriaal; *te realiseren mei 1996;*
- uitbreiding van de 'pool' docenten en vertalers, nl docenten die ook regelmatig inzetbaar zijn voor korte cursussen in het buitenland, en gekwalificeerde vertalers in Engels, Frans, Spaans en Portugees, misschien ook Duits; *te realiseren gedurende 1996 en 1997;*
- organisatiestructuur IRTT: uitsplitsen van bestuur en directie (resp beleid door deputaten en uitvoering door een studieadviescommissie); *te realiseren begin 1997;*
- schriftelijke cursus (waarschijnlijk te arbeidsintensief; wel moet een behoeftepeiling naar zo'n cursus gehouden worden onder IRTT-contacten; *te realiseren medio 1997;*
- contact met TU/Kampen over mogelijkheid van spreekvaardigheidscursussen moderne talen voor studenten, met het oog op een mogelijk docentschap bij IRTT; *brief aan curatorium/senaat TU na besluit GS 1996 over oprichting IRTT?*
- cursussen ter plaatse in Brazilië, Israël, Sri Lanka, de Filippijnen, India; *realisering Brazilië zomer 1996, Israël 1997, etc;*
- uitgewerkt plan voor public relations van IRTT; *te realiseren medio 1997;*
- lesmodules en studiegids gereed in meerdere talen; *Engels 1996, Frans 1997, Spaans/Portugees 1998.*

Een en ander is slechts een greep uit tientallen verlangens en ideeën die in het verslag 'strategische doelen' werden opgesomd; wenselijkheid en haalbaarheid staan van een aantal onderdelen nog ter discussie.

3 Financiën

Eind 1994 konden deputaten aan de kerken melden, dat zij geen gebruik hoefden te maken van de mogelijkheid om voor de activiteiten van het IRTT een quotum te vragen. In 1995 bereikten we de bodem van de kas, gevormd door het startkapitaal van de

Gelderse kerken; het leek erop dat het jaar met een negatief saldo zou worden afgesloten, maar dankzij het feit, dat een legaat werd ontvangen (door bemiddeling van het College van Samenwerking in zendingszaken) kan ook 1995 met een batig saldo eindigen. Het legaat (van ongeveer 90.000) mag alleen gebruikt worden voor de kosten van buitenlandse studenten. Een bedrag van ruim 23.000 gulden kon daardoor - als uitgaven gedaan voor de studenten - ten laste van dit legaat worden gebracht.

In de komende jaren verwachten de deputaten dat de kosten van het IRTT zullen toenemen, maar dat een aan de kerken te vragen quotum zal blijven onder de reeds door 'Ommen' vastgestelde *f* 0,50. Een en ander is natuurlijk afhankelijk van de door de aanstaande generale synode te nemen besluiten, onder andere inzake de samenwerking met de GMO.

Financiëel overzicht 1994 en 1995

Ontvangsten

Ukrainezending	<i>f</i> 50.000
Rente	1.296
Bijdrage studenten	1.200
Bijdragen sponsors	<u>3.620</u>

Totaal ontvangsten *f* 56.116

Uitgaven

Reis- en verblijfkosten

Deputaten	<i>f</i> 6.500	
Medewerkers	9.900	
Studenten	<u>15.381</u>	
Totaal		<i>f</i> 31.781

Zaalhuur

Deputatenvergaderingen	<i>f</i> 1.450	
Cursussen	<u>6.950</u>	
Totaal		8.400

Administratiekosten

Kopieerkosten en porti	<i>f</i> 6.876	
Leermiddelen studenten	2.850	
Bankkosten	<u>574</u>	
Totaal		<u>10.300</u>

Totaal uitgaven 50.481

Saldo bankafschrift 31-12-1995 *f* 5.635

Overlopende uitgavenposten

GMO studiebegeleiding ds. Kruidhof	<i>f</i> 10.530	
Reis- en verblijfskosten (raming)	<u>2.470</u>	
Totaal overlopende kosten		<u>13.000</u>
Tekort per 31-12-1995		<u>-7.365</u>

Ten laste van legaat (zie toelichting) 23.180

Werkelijke stand per 31-12-1995

15.815

Dit overzicht betreft de periode van 1 januari 1994 tot en met 31 december 1995, overeenkomstig de boekingen op bankrekeningnummer 43 72 049 87 bij de AMRO-bank te Hattem, t.n.v. Deputaatschap Gereformeerde Kerken Nederland. Per adres: de heer J.M. Töpfer, Oranjenassaulaan 2, 8051 PB Hattem.

Toelichting financieel overzicht

Ontvangsten

Van de penningmeester van de Ukrainezendingscommissie werd op 26 januari 1994 f 50.000 ontvangen.

Het verwachte startkapitaal van de Stichting Fundament bleek bij navraag geen doorgang te kunnen vinden.

In de praktijk blijkt, dat alleen van de studenten uit het Oostblok een geringe bijdrage gevraagd kon worden. De overige studenten bleken over onvoldoende financiële middelen te beschikken om zelfs maar een deel van de cursuskosten te kunnen betalen. Tot op heden hebben diverse sponsors hun reiskosten vergoed en de gevraagde bijdrage voor de cursus betaald. Hierdoor ontbrak het financiële offer van de cursist ter toetsing van diens offerbereidheid voor deze cursus.

Van het College van Samenwerking in zendingszaken werd bericht ontvangen dat een legaat van f 90.535 onder bepaalde bestedingsvoorwaarden ter beschikking van het IRTT gesteld wordt. Dit bedrag is inmiddels ontvangen op 10 januari 1996.

Om de betrokkenheid van de gemeenten bij het IRTT-werk te vergroten verdient het plaatsen van het IRTT-werk op het collecterooster de aandacht.

Uitgaven

De uitgaven hebben betrekking op een tijdvak van twee jaar, 1994 en 1995. In deze periode zijn twee twee-weekse en een drie-en-een-half-weekse cursus gehouden met gemiddeld tien studenten per cursus. Bij de uitgaven zijn niet meegerekend de reiskostenvergoedingen die de studenten van derden hebben ontvangen.

De medewerkers van deze cursussen (docenten, gastgezinnen, vertalers, cursus- en studiebegeleiders) hebben hun werkzaamheden verricht op basis van een onkostenvergoeding. Er is uitgegaan van het standpunt dat bestede tijd alleen voor betaling in aanmerking komt in geval er sprake is van loonderving als gevolg van het verrichten van werkzaamheden voor deze cursussen. Tot op heden is het gelukt medewerkers te vinden die bereid en in de gelegenheid waren dit cursuswerk te doen naast hun gewone werk.

Ten laste van het legaat te brengen kosten

Van de uitgaven over de jaren 1994 en 1995 kunnen enkele posten ten laste van het legaat gebracht worden, waarbij rekening is gehouden met de bepaling door de erfplaatster gesteld¹:

Legaat ontvangen 10-1-1996

f 90.535

---

¹ Zie de verklaring in een brief van het College van Samenwerking dd 23-10-1995: *Het voor een zendingsdoel bestemde deel van de nalatenschap wordt overgedragen aan deputaten IRTT voor de stichting van een steunfonds ten behoeve van buitenlandse studenten die cursussen van het IRTT willen volgen. Mocht het IRTT te eniger tijd worden opgeheven, dan verplichten deputaten IRTT zich de resterende gelden van het steunfonds over te dragen aan het College van Samenwerking voor een besteding die beantwoordt aan het doel van de erfplaatster.*

Reis- en verblijfkosten van studenten	f 15.381		
Zaalhuur cursus	6.950		
Leermiddelen studenten	2.850		
Kopieerkosten en porti	<u>2.819</u>		
Totaal		f 28.000	
af:			
Bijdrage studenten	1.200		
Bijdrage sponsors	<u>3.620</u>		
Totaal		<u>4.820</u>	
Ten laste van legaat			<u>23.180</u>
Stand van het steunfonds per 1-1-1996			<u>67.335</u>

Begroting van kosten 1996-1998

In onderstaande begroting zijn eerst de kosten aangegeven voor de werkzaamheden van het IRTT in 1996, er van uitgaande dat eenmaal per jaar in Nederland een drie-weekse cursus wordt gehouden voor ongeveer 15 buitenlandse studenten, onder te brengen in gastgezinnen. Tevens is gerekend met het eenmaal per jaar een cursus verzorgen in het buitenland van eveneens drie weken. Bij de begroting is er van uitgegaan dat de cursuswerkzaamheden grotendeels worden gedaan op basis van een onkostenvergoeding en dat slechts loonbetaling plaatsvindt als er sprake is van loonderving tengevolge van tijdsbesteding voor het IRTT-werk.

Reis- en verblijfskosten

Deputaten	f 4.500	
Medewerkers	20.000	
Studenten	<u>4.500</u>	
Totaal		f 29.000

Zaalhuur 5.000

Administratiekosten

Leermiddelen	f 6.500	
Bank	500	
Kopieerkosten en porti	<u>5.000</u>	
Totaal		12.000

Onvoorzien 4.000

Totaal begroting van kosten 1996 50.000

Vanwege de uitbreiding van de werkzaamheden worden de kosten in 1997 en 1998 als volgt begroot:

Totaal begroting van kosten 1997 65.000

Totaal begroting van kosten 1998 80.000

Van de begrotingen voor de jaren 1996, 1997 en 1998 kan naar raming een derde deel ten laste van het ontvangen legaat gebracht worden. Voor de quota-berekeningen kan derhalve uitgegaan worden van de volgende bedragen:

jaar	kosten	t.l.v. legaat	tegoed	begroting afgerond
1996	<i>f</i> 50.000	<i>f</i> 16.670	<i>f</i> 15.815	<i>f</i> 18.000
1997	<i>f</i> 65.000	<i>f</i> 21.660		<i>f</i> 44.000
1998	<i>f</i> 80.000	<i>f</i> 26.670		<i>f</i> 54.000

Uitgaande van een zielental van 120.000 komen de quota (opnieuw afgerond) op *f* 0,15, *f* 0,35 en *f* 0,45.

RAPPORT VAN DEPUTATEN AANVULLENDE STEUNVERLENING EVANGELISATIEWERK

I INSTELLING DEPUTAATSCHAP

De Generale Synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland - Ommen 1993 besloot in verband met de evangelisatie-arbeid, die de krachten van mindere vergaderingen te boven gaat, een deputaatschap in te stellen (Acta art. 51 besluit 3).

In dit deputaatschap werden benoemd de volgende personen: ds. A.H. Driest (samenroeper), J.F. Walinga, zr J.L. de Wolf-Roebbers, M. Nieland. Als secundi de broeders: ds. A. de Ruiter en B.W. Gort.

Het is de leden overigens opgevallen dat bij de benoeming geen vooroverleg heeft plaatsgevonden. Tegen die achtergrond komt het uitgesproken vertrouwen dat de leden de benoeming wel zullen aanvaarden, enigszins voorbarig over.

II INSTRUCTIE

Deputaten (hierna genoemd ASE) ontvingen van de generale synode de volgende instructie (Acta art. 51 besluit 4):

1. voor 1994 en volgende jaren de door de generale synode toegestemde verzoeken te beoordelen en een bedrag aan steun toe te kennen door middel van een omslag per lid van alle kerken (uitgezonderd de kerken van het particulier ressort dat om steun vraagt); bij deze beoordeling dient het volgende in acht genomen te worden:
  - a. bij het verlenen van aanvullende steun speelt naar het besluit van de GS Leeuwarden 1990 (Acta art. 81, besluit 2) elke kerkelijke vergadering een rol. Binnen het systeem van het geven van aanvullende steun behoort de steunverlening een piramidale opbouw te hebben: hoe dichter bij het werk betrokken des te meer wordt er bijgedragen;
  - b. uitgangspunt is dat een kerkelijke vergadering bij het opzetten van activiteiten probeert zichzelf te bedruipen. Heeft zij er alles aan gedaan wat binnen haar vermogen lag dan kan zonodig met duidelijke opgave van redenen om steun worden gevraagd. Bedacht dient te worden dat het bedrag dat als generale steun door de overige kerken wordt gegeven voor deze kerken een inperking betekent van de mogelijkheid tot het verrichten van eigen kerkelijke activiteiten;
2. erop toe te zien dat de ondersteunde arbeid gericht blijft op het beoogde doel, en zich daartoe te laten informeren door de classis waarbinnen het evangelisatiewerk plaatsvindt;
3. rapport uit te brengen van haar werkzaamheden alsmede eventuele voorstellen tot wijziging en/of uitbreiding van de instructie binnen 6 maanden voor de eerstkomende generale synode in te dienen.

Daarnaast besloot de generale synode (Acta art. 51 besluit 5):

deputaten te machtigen aan de kerken een quorum te vragen ter bekostiging van het door hen ondersteunde evangelisatiewerk.

III SAMENSTELLING EN TAAKVERDELING DEPUTATEN

De onderlinge taakverdeling van deputaten is als volgt:

J.F. Walinga, samenroeper/voorzitter

ds. A. de Ruiter, secretaris, tot oktober 1994

B.W. Gort, secretaris, vanaf oktober 1994

M. Nieland, penningmeester

zr. J.L. de Wolf-Roebbers, notulist

Ds. A.H. Driest werd, in verband met zijn werkzaamheden voor het deputaatschap pastorale zorg aan doven en slechthorenden, vanaf de eerste vergadering vervangen door ds. A. de Ruiter; ds. A. de Ruiter heeft in oktober 1994 zijn werkzaamheden voor het deputaatschap overgedragen aan B.W. Gort in verband met het door hem aangenomen beroep naar de kerk van Enkhuizen.

IV UITVOERING VAN DE OPDRACHT

1. vergaderingen

Deputaten ASE vergaderden op 16 oktober 1993, 29 oktober 1994 en 22 mei 1995.

In de eerste vergadering werd besloten de Gereformeerde Kerken te Venlo en te Enkhuizen en Anna Paulowna van de samenstelling van het deputaatschap op de hoogte te stellen en in overweging te geven een effectievere werkwijze te volgen voor de aanvragen om steunverlening voor de jaren na 1994.

In de tweede vergadering konden deputaten ASE de steunaanvragen van de particuliere synode Noord-Holland (inzake Enkhuizen/Anna Paulowna) en van de particuliere synode Zeeland/Noord-Brabant/Limburg (inzake Venlo) behandelen en tot vaststelling van quota voor het jaar 1994 voor de kerken besluiten.

De derde vergadering kon verslag worden gedaan van de vertegenwoordiging namens ASE bij de intrede van ds. A. de Ruiter te Enkhuizen op zondag 12 februari 1995 en op zondag 7 mei 1995 van ds. P. van den Berg te Anna Paulowna.

Het financieel overzicht van de penningmeester ASE inzake ontvangen en doorbetaalde quota voor 1994 werd besproken. Daarnaast werd besloten de voorlopig vastgestelde quota voor het jaar 1995 definitief vast te stellen en de kerken daarover te berichten.

2. werkwijze aanvragen steunverlening

Omdat de aanvragen tot steunverlening worden vastgesteld op de vergaderingen van de betreffende particuliere synode, kunnen deputaten ASE praktisch niet eerder dan in het najaar een besluit nemen over de quota voor de kerken.

Voor het jaar 1994 is deze werkwijze gevolgd: de aanvragen van de particuliere synodes waren in september 1994 voor deputaten ASE beschikbaar, in november 1994 werden de kerken van de quota voor het jaar 1994 op de hoogte gesteld.

Voorgesteld is dat de aanvragende kerkelijke vergadering, aan wie de generale synode toestemming geeft tot steunverlening, steeds een jaar van tevoren een voorlopige begroting vaststelt. Zodoende kunnen deputaten ASE op grond van deze informatie quota vaststellen en de kerken vroegtijdig daarover inlichten.

3. beoordeling aanvragen steunverlening

Deputaten ASE hebben bij de behandeling van de aanvragen voor het jaar 1994 beoordeeld of deze op de juiste wijze is ingediend; of voldoende informatie beschikbaar is; of de bijdragen van de aanvragende kerkelijke vergadering en de onder hen ressorterende kerkelijke vergaderingen(en) piramidaal zijn samengesteld.

Deputaten ASE besloten voor beide aanvragen volledig het aangevraagde quotum toe te kennen en de classicale deputaten te vragen welk beleid zal worden gevoerd ten aanzien van mogelijke positieve verschillen tussen exploitatie en begroting. Naar het oordeel van deputaten ASE zal als uitgangspunt behoren te gelden, dat -afgezien van het vormen van een uit financieel oogpunt gewenste en verantwoorde reserve- overschotten in enig jaar worden overgeheveld naar het daarop volgende boekjaar.

Deputaten ASE kunnen bij de behandeling van een aanvraag voor een jaar, naar aanleiding van de verantwoording van voorgaande jaren, bij de vaststelling van de quota rekening houden met reserves en overschotten.

4. toezicht op doelgerichtheid

Deputaten ASE dienen erop toe te zien dat de ondersteunde arbeid gericht blijft op het beoogde doel, daartoe laten deputaten zich informeren door de classis waarbinnen het evangelisatiewerk plaatsvindt. Over het jaar 1994 hebben deputaten nog geen informatie van de betrokken classes ontvangen.

Deputaten zijn zich ervan bewust dat de direct betrokken classis erop moet toezien dat het werk gericht blijft op het beoogde doel (Acta art 51 besluit 4 grond 2), zodat de taak van ASE deputaten is zich door de classes te laten informeren. Deputaten hebben de betreffende classicale deputaten bij wijze van herinnering op deze taak gewezen en hen verzocht om een rapportage waaruit blijkt, dat de ondersteunde arbeid gericht blijft op het beoogde doel.

5. financieel overzicht quota-vaststelling

In de bijlage bij dit rapport is informatie opgenomen over de financiële gang van zaken over het jaar 1994.

De kerken zijn in november 1994 gevraagd de voor 1994 verschuldigde bijdrage voor 1994 voor 31 december 1994 over te maken. Begin februari 1995 was van 50 kerken nog geen bijdrage ontvangen. Na de nodige schriftelijke en telefonische acties door de penningmeester was de situatie op 2 mei 1995 dat nog 4 kerken niet aan hun verplichtingen hadden voldaan.

6. advies inzake criteria draagkracht

Deputaten GEA-werk vroegen aan ASE advies op grond van welke criteria quota moeten worden vastgesteld, rekenend met de betrokkenheid en draagkracht van de kerken. ASE-deputaten hebben geantwoord dat zij niet bekend zijn met studies op dit gebied en/of ervaringen in andere gemeenten. ASE-deputaten kunnen slechts door een generale synode ingewilligde verzoeken beoordelen, zodat er geen bevoegdheid is percentages aan te geven voor 'te starten projecten'. Overigens is het naar de mening van ASE-deputaten niet mogelijk 'de draagkracht' van een kerkelijke gemeente vast te stellen of criteria daarvoor te ontwikkelen omdat een kerkeraad niet kan beschikken over de gegevens die de draagkracht van kerkleden bepalen.

7. begroting naar de kerken

De Gereformeerde Kerk te Leeuwarden-Huizum was van mening dat er geen begroting ten grondslag ligt aan de vaststelling van de quota en verzocht ASE-deputaten een begroting samen te stellen en deze de kerken te doen toekomen.

ASE-deputaten hebben geantwoord dat uiteraard de quota zijn vastgesteld op grond en na beoordeling van de ingediende begrotingen. Deze begrotingen worden niet door ASE opgesteld, maar door de aanvragende kerkelijke vergaderingen.

ASE deputaten besloten bij de volgende brief naar de kerken informatie te geven over de werkwijze van ASE-deputaten, maar niet aan het verzoek te voldoen de begrotingen aan de kerken te verstrekken, aangezien de begrotingen door anderen zijn aangeleverd en deputaten zich niet bevoegd achten deze gegevens aan derden door te spelen.

V VOORSTELLEN

ASE-deputaten hebben geen voorstellen tot wijziging en/of aanvulling van de instructie.

ASE-deputaten stellen voor de huidige deputaten voor de volgende periode opnieuw te benoemen. Ds. A.H. Driest is niet meer beschikbaar als deputaat.

ASE-deputaten stellen voor als secundi te benoemen:
ds. A. Kroezen, Hoofdstraat 93, 9171 LA Blija en
T. Spoelstra, Swammerdamlaan 4, 8024 DL Zwolle.

Namens deputaten aanvullende steunverlening evangelisatiewerk,

B.W.Gort, secretaris
vastgesteld te Enschede, 7 juli 1995.

FINANCIEEL OVERZICHT

aanvragen:

Venlo:

Het totaal van de lasten volgens de begroting 1994 bedraagt		<i>f</i> 153.600
Begrote ontvangsten uit kerk, classis en PS		<i>-f</i> 68.420

Tekort/aanvraag ASE		<i>f</i> 85.180
Dit is per ziel afgerond	<i>f</i> 0,75	

Enkhuizen/Anna Paulowna:

Het totaal van de lasten volgens de begroting 1994 bedraagt		<i>f</i> 125.050
Begrote ontvangsten uit kerk, classis en PS		<i>-f</i> 16.020

Tekort/aanvraag ASE		<i>f</i> 109.030
Dit is per ziel afgerond	<i>f</i> 0,95	
		-----

quota-vaststelling:

	zielental	quotum	bedrag
PS N-Holland ten behoeve van het werk te Venlo	2.970	<i>f</i> 0,75	<i>f</i> 2.228
PS Zeeland/N-B/Limburg tbv werk te Enkh/A Paulowna	6.214	<i>f</i> 0,95	<i>f</i> 5.903
voor de overige kerken	110.406	<i>f</i> 1,70	<i>f</i> 187.690
	-----		-----
totaal	119.590		<i>f</i> 195.821
			=====

ontvangsten en betalingen:

Binnengekomen (stand 2 mei 1995)	<i>f</i> 192.137
nog te ontvangen (4 kerken)	<i>f</i> 3.547
	-----

totaal (te) ontvangen	<i>f</i> 195.684
(het verschil met het voorgaande betreft afwijkingen in zielental)	

betalingen aan Venlo	<i>-f</i> 85.180
betalingen aan Anehuizen/Anna Paulowna	<i>-f</i> 109.030
	-----

saldo 2 mei 1995 waarvan <i>f</i> 3.547 te ontvangen	<i>f</i> 1.474
ontvangen credit-rente	<i>f</i> 429
	-----

verwacht overschot naar het jaar 1995	<i>f</i> 1.903
	=====

ADRESSEN DEPUTATEN

J.F. Walinga, samenroeper/voorzitter Van Schendelhove 2	2726 PB Zoetermeer	tel 079 - 520283
B.W. Gort, secretaris Weerninklanden 31	7542 SB Enschede	tel 053 - 778092
M. Nieland, penningmeester Kievitstraat 2c	7731 ZE Ommen	tel 05291 - 56519
zr. J.L. de Wolf-Roebbers, notulist Teeuwserf 39	7722 AR Dalfsen	tel 05293 - 5203
Ds. A.H. Driest G. van Seijstlaan 50	3702 BT Zeist	tel 03404 - 32331

AANVULLEND RAPPORT DEPUTATEN AANVULLENDE STEUNVERLENING EVANGELISATIEWERK

Aanleiding

Op de vergadering van 27 november 1995 hebben Deputaten ASE zich bezig gehouden met de voorlopige vaststelling van de quota voor het jaar 1996 op grond van de ontvangen informatie van Anna Paulowna/Enkhuizen en van Venlo. Deze informatie was voor Deputaten Ase niet op alle punten duidelijk, zodat besloten werd met betrokkenen diverse zaken door te spreken.

Op 8 januari 1996 is er een gesprek geweest met de classicale deputaten Noord-Brabant/ Limburg en met afgevaardigden van de kerkeraad/wijkraad Venlo. Onderwerpen waren daarbij: het beleid ten aanzien van reserves, de aangekondigde uitbreiding van het werk, de tijdigheid van de aanlevering van informatie en de inhoud van de gevraagde stukken.

Toezicht op doelgerichtheid

Deputaten ASE dienen volgens de instructie ‘erop toe te zien dat de ondersteunde arbeid gericht blijft op het beoogde doel, en zich daartoe te laten informeren door de classis waarbinnen het evangelisatiewerk plaatsvindt’. Het toezicht van Deputaten ASE kan toetsend zijn mits de informatie daarop is ingericht. Het verdient aanbeveling de instructie op dit punt te verduidelijken.

Uitbreiding evangelisatiearbeid

Naar aanleiding van de van Venlo ontvangen informatie waarin een uitbreiding van het werk wordt voorzien, overwogen Deputaten ASE dat een uitbreiding van structurele aard valt binnen ‘de door de generale synode toegestemde verzoeken’. Ook bij uitbreiding van de werkzaamheden blijft de beoordeling van Deputaten ASE volgens de instructie uitgaan van piramidale opbouw en van het uitgangspunt dat een kerkelijke vergadering probeert zichzelf te bedruipen binnen haar vermogen. De consequentie van de instructie is dat het financiële beroep op de overige kerken slechts wordt beperkt door de eis van piramidale opbouw.

Aanvulling instructie

Deputaten ASE geven in overweging de instructie onder punt 2 nader te preciseren:

2. ‘erop toe te zien dat de ondersteunde arbeid gericht blijft op het beoogde doel: de classis waarbinnen het evangelisatiewerk plaatsvindt informeert deputaten daartoe door middel van een beschrijving en beoordeling van de situatie;’

Namens Deputaten aanvullende steunverlening evangelisatiewerk,

B.W. Gort, secretaris
vastgesteld te Enschede, maart 1996.

**RAPPORT VAN HET CURATORIUM VAN DE THEOLOGISCHE UNIVERSITEIT
VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND**

Aan de Generale Synode
van De Gereformeerde Kerken in Nederland,
bijeen te komen te Berkel en Rodenrijs op woensdag 10 april 1996.

Zeer geachte heren en broeders,

Het curatorium van de Theologische Universiteit van De Gereformeerde Kerken in Nederland heeft de eer, u hierbij zijn rapport over de periode oktober 1992 -- september 1995 aan te bieden.

Zoals gebruikelijk dragen de deputaten voor generaal-synodale publikaties zorg voor uitgave en toezending van het rapport. Wanneer alles naar wens is verlopen, zal het alle kerken overeenkomstig de instructie van deputaten drie maanden voor de aanvang van de synode hebben bereikt.

Bij de aanbieding van dit rapport geven curatoren uw vergadering het hun door uw voorgangster verleende mandaat terug met het verzoek, hun beleid goed te keuren en hun decharge te verlenen.

Uw vergadering voor alle beraadslagingen en besluiten de wijsheid en de zegen van de Here toewensend, tekenen

met heilbede en broedergroet,
namens deputaten-curatoren,

C.J. Smelik, president
P. Schelling, secretaris/rapporteur
A. Kamer, assessor

Kampen, 9 oktober 1995.

Inhoud

1	Curatorium
2	Docenten
3	Enkele data en feiten
4	Onderwijs
5	Onderzoek
6	Vernieuwde studie-opzet
7	Getuigschrift en preparatoir examen
8	Bibliotheek
9	Schooldagen
10	Vacatures
11	Statuut en reglementen
12	Contacten in binnen- en buitenland
13	Personeel
14	Financiën
15	Epiloog

1 Curatorium en personeel

1.1 Samenstelling en personalia

De Generale Synode van Ommen 1993 benoemde de volgende deputaten-curatoren:

Primi:	Secundi:
ds. A. Kamer, Groningen	dr. L.J. Joosse, Groningen

ds. P. Schelling, Leeuwarden	ds. S. Cnossen, Ureterp
ds. M. Heemskerk, Hoogezaand	ds. H. de Vries, Assen
dr. W.G. de Vries, Zwolle	ds. H.J. Boiten, Enschede
ds. B. van Zuijlekom, Hattem	dr. H.R. van de Kamp, Apeldoorn
ds. M.H. Sliggers, Amersfoort	ds. W. Triemstra, Utrecht
ds. J. Luiten, Alkmaar	ds. B. Schaaïj, Velsen-Zuid
ds. C.J. Smelik (s), Nieuwerkerk a/d IJssel	ds. H.J.J. Feenstra, Berkel en Rodenrijs
ds. A. de Snoo, Middelburg	ds. P.H. van der Laan, Eindhoven
prof. dr. A.J. Hendriks, Harderwijk	prof. dr. L. Hordijk, Amersfoort
mr. N.E. Nieboer, Haren (Gr)	mr. G. Stellingwerf, Bergum
br. D.A. Hekman, Emmen	br. K. Dikkema, Harderwijk
br. A. Vreugdenhil, Amersfoort	br. J. van Wieringen, Zuidhorn
br. W.G. Burema, Groningen	br. H.J.W. Poessé, Zwolle

Omdat de synode besloot een curatorium te benoemen in de zin zoals door deputaten-curatoren voorgesteld, zijn in bovenstaande opstelling eerst de negen ressortsgevijs aangewezen predikanten genoemd en daarna de onderwijskundige, de jurist en de drie financieel deskundigen.

In het voorjaar van 1993 hadden curatoren afscheid genomen van ds. M. Nap, die door zijn aanstelling als zending voor Oekraïne niet meer als curator kon dienst doen. Als zijn opvolger benoemde de synode ds. M.H. Sliggers.

Br. D.A. Hekman zag zich in het najaar van 1993 genoodzaakt zijn werk als curator te staken. Zijn secundus, br. J. van Wieringen, heeft hem sindsdien vervangen, terwijl br. W.G. Burema zijn plaats innam als penningmeester.

1.2 Rooster van aftreding

Krachtens besluit van de synode tot wijziging en aanpassing van de Huishoudelijke regeling voor generale synoden (Acta art. 88) hebben curatoren aan de komende generale synode een rooster van aftreding voor te leggen.

Voor hun deputaatschap brengt dat het bijzondere probleem mee dat negen van hen weliswaar lid zijn krachtens generaal-synodale benoeming maar op particulier-synodale voordracht.

Bij de afsluiting van dit rapport hadden curatoren zich nog geen oordeel gevormd over deze zaak. Zij hopen zich daarover separaat tot de synode te richten.

1.3 Vergaderingen

Deputaten-curatoren, later het curatorium, vergaderden in de verslagperiode 17 maal. De vergaderingen werden steeds twee weken tevoren door het moderamen voorbereid.

In het algemeen was er in de morgen gelegenheid voor het commissiewerk, terwijl in de middag het curatorium vergaderde, deels zonder, deels met de adviseurs. Meestal werden deze vertegenwoordigd door de rector en de secretaris van de senaat. Wel kregen steeds alle hoogleraren de agenda en de relevante stukken toegezonden.

1.4 Moderamen

In hun eerste, door ds. C.J. Smelik samengeroepen vergadering na de benoeming door de synode wezen curatoren tot leden van hun moderamen aan ds. C.J. Smelik als president, ds. P. Schelling als secretaris en ds. A. Kamer als assessor, terwijl het moderamen in het kader van de nieuwe structuur werd uitgebreid met prof. dr. A.J. Hendriks, de onderwijsdeskundige, en br. A. Vreugdenhil, de voormalige voorzitter van deputaten-financieel en de huidige voorzitter van de financiële commissie.

1.5 Commissies

In enkele vergaderingen in het najaar van 1993 werden de volgende werkcommissies aangewezen: commissie van toezicht (de curatoren-theologen met de onderwijsdeskundige), wetenschapscommissie, financiële commissie, commissie gebouwen, huisvestingscommissie, personeelscommissie, bibliotheekcommissie, commissie buitenland en automatiseringscommissie (tot de voltooiing van het werk). Verder met betrekking tot opdrachten van de synode een commissie statuut en reglementen en een commissie stage/spreekconsent.

2.1 Senaat: rectoraat en secretariaat

In de kring van de senaat vergen rectoraat en secretariaat steeds meer tijd en aandacht. In verband daarmee stelde de senaat in het voorjaar 1995 een interim-regeling op, waaraan het curatorium zijn goedkeuring hechtte. Het betreft een globale taakomschrijving en daartegenover de mogelijkheid tot een zekere vrijstelling van normale werkzaamheden. Intussen kunnen in de interimperiode andere werkwijzen worden beproefd. Met het oog op de nodige continuïteit tijdens het interim is de nieuwe rector voor de cursus 1995--1996, prof. dr. J. van Bruggen, eveneens op proef, aangewezen voor twee in plaats van één jaar.

2.2 Bestand

De samenstelling van het team van de docenten onderging enkele belangrijke wijzigingen.

In de eerste plaats kregen emeritering en opvolging in de sector van de Ambtelijke Vakken hun beslag. Op 2 december 1992 gaf prof. dr. C. Trimp, per 1 januari 1993 op de meest eervolle wijze geëmeriteerd, een afscheidscollege, getiteld 'Het leer-ambt is bepaald geen grap', en beëindigde daarmee bijna 23 jaar trouwe en intensieve dienst, die nog verlengd was door zijn medewerking aan een overgangperiode met betrekking tot zijn emeritering en opvolging. Zijn opvolger, prof. dr. C.J. de Ruijter, inaugureerde op 26 mei 1993 met een rede, getiteld 'Tussen tekst en hoorder'.

Ook op de leerstoel Oude Testament vond een personele wisseling plaats. De Generale Synode van Ommen 1993 verleende aan prof. drs. H.M. Ohmann per 1 september 1993 op de meeste eervolle wijze ontslag wegens het bereiken van de emeriteringsgerechtigde leeftijd. Op 6 december 1993 nam prof. Ohmann na twaalf jaar trouwe dienst afscheid met een college dat als titel droeg 'Zie, Ik schep een nieuwe hemel en een nieuwe aarde. Jes. 65:17a.' Door dezelfde synode was ook in zijn opvolging voorzien. Zij benoemde de universitair docent Semitica, drs. G. Kwakkel, tot hoogleraar Oude Testament. Met ingang van de cursus 1993--1994 ving deze zijn werk aan, terwijl hij 5 september 1994 inaugureerde met een rede, getiteld 'Abrams gerechtigheid (Gen. 15, 6)'.

Tenslotte verdient in dit verband vermelding het afscheid van prof. dr. K. Veling. Op zijn verzoek -- in verband met een benoeming tot rector van het Greijdanuscollege te Zwolle -- werd hem op de meest eervolle wijze ontslag verleend uit zijn dienst van 23 jaar. Hij gaf op 2 juni 1995 een afscheidscollege onder de titel 'Apologetisch motief'.

2.3 Emeritus-hoogleraren

In de kring van de emeriti, de hoogleraren drs. D. Deddens, dr. L. Doekes, J. Kamphuis, drs. J.P. Lettinga, drs. H.M. Ohmann en dr. C. Trimp, passeerden allerlei gedenkdagen.

Prof. J. Kamphuis en prof. Deddens herdachten op respectievelijk 25 januari 1993 en 11 september 1994 dat zij 45 jaar eerder als dienaar des Woords werden bevestigd. Op 6 maart 1993 was het 40 jaar geleden dat prof. Doekes zijn arbeid als hoogleraar aanving, terwijl prof. Trimp en prof. Lettinga op respectievelijk 13 april en 8 september 1995 25 jaar hoogleraar waren. Aan deze gedenkwaardige data hebben curatoren op bescheiden, maar gepaste wijze aandacht besteed.

Voorts valt nog te melden dat prof. Deddens op 18 januari 1993, zijn 70e verjaardag, een koninklijke onderscheiding ontving.

Over het algemeen zijn allen nog in goede welstand. Alleen van de oudste onder hen, prof. Doekes, geeft sinds medio 1995 de gezondheid reden tot zorg. Met dankbaarheid vermelden curatoren dat het leven van mevrouw Kamphuis-Gijsbers werd gespaard bij een ernstig ongeval dat haar tijdens de vakantie in 1995 overkwam; van de gevolgen lijkt zij goed te herstellen.

2.4 Hoogleraren

De kring van de dienstdoende hoogleraren kende twee jubilarissen. Prof. drs. J.A. Meijer en prof. dr. J. Douma begonnen hun arbeid aan de hogeschool/universiteit 25 jaar geleden, respectievelijk op 1 september 1969 en op 8 september 1970. Op gepaste wijze werd rond beiden de dankbaarheid jegens de Here gevierd.

Prof. Douma zag zijn taak uitgebreid met een hoogleraarschap op een bijzondere leerstoel in de medische ethiek aan de Vrije Universiteit, uitgaande van de G.A. Lindeboom-stichting. Curatoren gaven hem daarvoor, gezien het belang van de post, graag toestemming. Hij inaugureerde op 4 februari 1994 met een rede, getiteld 'Plaats en taak van de medische ethiek in christelijk perspectief'.

De meeste hoogleraren konden steeds in goede gezondheid hun werk doen. Voor prof.

Van der Pol evenwel was in verband met een rugoperatie een onderbreking nodig aan het einde van cursus 1993--1994, die uiteraard enige tijd doorwerkte in de volgende cursus. Mocht toen van voorspoedig herstel worden gesproken, helaas moest prof. Van der Pol juist bij het begin van de cursus 1995--1996 zich opnieuw onder medische behandeling stellen in verband met hartklachten. Ook prof. B. Kamphuis had enkele maanden met rugklachten te kampen en prof. De Ruijter moest enige tijd rust nemen, maar beiden konden hun werk weer volledig hervatten.

Dankbaarheid was er rond prof. Van Bruggen, wiens leven tot tweemaal toe ernstig in gevaar was: eerst in het voorjaar van 1994 bij een roofoverval in Pretoria tijdens een bezoek aan Zuid-Afrika voor het als adviseur bijwonen van een examinatiesynode, in het voorjaar van 1995 bij een ernstig auto-ongeval. Hij bleef in beide gevallen vrijwel ongedeerd gespaard voor de zijnen en voor de universiteitsgemeenschap.

2.5 *Universitaire docenten*

Aan het begin van de verslagperiode moest drs. M.J. Rittersma in verband met zijn ziekte nog enige tijd vervangen worden door drs. Ph. Roorda, maar al spoedig kon hij zijn taak hervatten.

Intussen gaf drs. B. Vuijk te kennen dat hij zijn werk met het einde van de cursus 1992--1993 wilde beëindigen. Hem werd per 1 augustus 1993 eervol ontslag verleend, ook van zijn functie als cantor van de universiteit. Drs. Rittersma nam zijn taak over en is sindsdien full-time verbonden aan de vooropleiding. De leiding van de cantorij werd toevertrouwd aan de heer G. Duijst te Hasselt.

De Generale Synode van Ommen 1993 nam een aantal beslissingen inzake de sector van de Ambtelijke Vakken. De arbeid van drs. C. Bijl (preekcolleges) en dr. J.R. Luth (gastcolleges hymnologie en kerkmuziek) werd niet voortgezet. Dr. A.N. Hendriks gaf alleen in de cursus 1993--1994 in de hoogste jaargroep nog leiding aan de werkgroep Poimeniek. Van hem werd bij de sluiting van die cursus op gepaste wijze afscheid genomen. Verder bevestigde de synode de eerder door curatoren genomen beslissing, docent M.E. Hoekzema aan te stellen in vaste volledige dienst. In de cursus 1994--1995 kreeg prof. De Ruijter in de sector poimeniek assistentie van ds. C. van der Leest, terwijl in de cursus 1995--1996 behalve hij opnieuw dr. A.N. Hendriks alsmede drs. J.R. Douma, drs. C. van Dusseldorp en drs. P.W. van de Kamp hulp verlenen in de sectoren poimeniek en homiletiek. Over meer definitieve oplossingen voor dit vakgebied is bezinning gaande. Vermeld dient nog dat het werk van het GVI, in de persoon van drs. B. Bos, moeite ondervindt omdat deze zich in verband met ziekte bij het begin van de cursus 1994--1995 ten minste voor een jaar geheel moest terugtrekken; zijn taken worden door andere medewerkers van het GVI waargenomen. Door de benoeming van docent G. Kwakkel tot hoogleraar Oude Testament ontstond een vacature Semitica. Mevr. drs. M.A. Blok-Sytsma, die drs. Kwakkel al eerder vervangen had, werd bereid gevonden om het Bijbels Hebreeuws te doceren. Zij beëindigde deze taak aan het einde van de cursus 1994--1995; bij de sluiting van de lessen werd afscheid van haar genomen met grote waardering voor haar werk. De periode tot de aanstaande generale synode kan overbrugd worden door drs. W.H. Rose, een oud-leerling van de universiteit, die inmiddels ook in Leiden studeerde en juist een driejarige voortgezette studie in Oxford afrondde.

3 **Enkele data en feiten**

3.1 *Opening academisch jaar en dies natalis*

Het academisch jaar 1993--1994 werd geopend op 6 september 1993. Bij die gelegenheid hield prof. dr. M. te Velde een rede over het onderwerp 'De afbakening van de ambten in de gereformeerde kerken uit de Reformatietijd'. Prof. drs. B. Kamphuis memoreerde de academische fata en droeg het rectoraat over aan prof. dr. F. van der Pol.

Op maandag 5 september 1994 werd het academisch jaar geopend in een academische samenkomst, waarin de prorector, prof. drs. J.A. Meijer, de academische fata memoreerde en het rectoraat overdroeg aan prof. dr. J. Douma. De rector, prof. dr. F. van der Pol, was door ziekte verhinderd zich van deze taken te kwijten. In verband met de inauguratie van prof. Kwakkel op dezelfde dag werd geen academische oratie gehouden. Wel valt als bijzonderheid te vermelden dat in deze samenkomst de pedelstaf in gebruik genomen werd.

Bijzondere aandacht verdiende en ontving in dat jaar de 140e dies natalis van de universiteit. De emeritus-hoogleraar van het Theological College of the Canadian Reformed Churches, prof. dr. J. Faber, werd bereid gevonden een diesrede te houden. Hij sprak over het onderwerp 'Amerikaanse Afscheidings-theologen over verbond en doop'. De universiteitsgemeenschap wist zich dankbaar verbonden met haar zusterinstelling in Hamilton, die dat jaar zelf haar zilveren jubileum vierde.

Op maandag 4 september 1995 opende prof. dr. J. Douma het academisch jaar met een rede over 'Het menselijke in de mens. Enkele opmerkingen over antropologie en ethiek'. Na vermelding van de academische fata droeg hij het rectoraat, zoals gemeld voor een periode van twee jaar, over aan prof. dr. J. van Bruggen.

4 Onderwijs

4.1 Vooropleiding

De Vooropleiding voorziet nog steeds in een behoefte. Zoals reeds gemeld is het onderwijs er vanaf de cursus 1993--1994 in één hand, terwijl voor het wegwerken van deficiënties in de beide klassieke talen één studiejaar is uitgetrokken. Deze opzet voldoet inmiddels goed; de toevoeging 'experimenteel' kon vervallen.

In de drie cursusjaren die dit verslag overziet, maakten respectievelijk 3, 4 en 7 studenten van 'Apeldoorn' gebruik van de Vooropleiding.

Met ingang van de cursus 1995--1996 worden de studenten ingeschreven als cursist, en wordt van hen een collegegeld gevraagd dat overeenkomt met het schoolgeld voor het VWO. Dit om te voorkomen dat hun studiefinanciering aan het einde van de studie wordt gekort; daarvoor tellen namelijk de studiepunten die behaald worden voor het wegwerken van deficiënties, niet mee. Deputaten ad art. 19 KO hebben zich bereid verklaard, compenserende steun te bieden voor de vooropleidingsstudie. Wel hebben zij daarvoor een aantal beperkingen geformuleerd.

4.2 Colleges

De colleges konden over het algemeen goede voortgang vinden. Zij werden periodiek bezocht door leden van de commissie van toezicht; ook de onderwijsdeskundige, prof. dr. A.J. Hendriks nam daaraan deel.

Steeds kon aan het einde van de cursus worden vastgesteld, dat alles uit het onderwijs geweerd was gebleven dat zou zijn afgeweken van de Heilige Schrift of inbreuk zou hebben gemaakt op de belijdenis van de kerken, en ook kon geoordeeld worden dat het niveau van de wetenschappelijke vorming gewaarborgd was gebleven (artikel 4.1 van het statuut van de universiteit).

Na afloop of in de loop van de cursus werd aan iedere docent steeds een bezoek gebracht waarin het eindoordeel en de bevindingen werden meegedeeld en het geheel van het werk werd besproken.

4.3 Examens

In de drie cursussen van de verslagperiode werden respectievelijk 5, 12 en 21 studenten na de propaedeuse tot de theologische studie toegelaten. Het doctorale examen werd door respectievelijk 26, 23 en 18 studenten met goed gevolg afgelegd. Curatoren werden steeds van de examens en de te examineren stof op de hoogte gesteld. Een enkele maal woonden zij een serie examens bij; zij konden rapporteren van een zorgvuldige examinatie. De beoordeling en becijfering wordt door de senaat 'gestandaardiseerd'.

4.4 Studenten, inschrijvingen

Werd in het vorige verslag enige zorg uitgesproken over de 'instroom', het aantal studenten blijft momenteel stabiel: bij het begin van de drie in dit verslag overziene jaren stonden respectievelijk 127, 128 en 110 studenten ingeschreven; in het laatste getal zijn 11 cursisten aan de Vooropleiding inbegrepen. De gedetailleerde overzichten van de inschrijvingen en de examens, verstrekt door het bureau van de pedel, zijn als bijlage bij dit rapport opgenomen.

4.5 Contact docenten/studenten

De senaat doet jaarlijks verslag van zijn contact met de studenten.

De officiële contacten verlopen via de faculteitscommissie, die ook voortdurend is betrokken bij de wijzigingen in het studieprogramma en de evaluatie daarvan.

Daarnaast heeft elke jaargroep of specialisatie een eigen mentor. Verder zijn er allerlei mogelijkheden voor officieus contact, terwijl de weekopening, hoe bescheiden ook van vorm, nog steeds geldt als een goed moment van ontmoeting en gebed.

In vreugden, zorgen en verdriet in de kring van de studenten en hun naaste familiekring wordt door de docenten naar vermogen meegeleefd. De universiteitsgemeenschap werd op 4 juli 1994 opgeschrikt door het plotseling overlijden van een student die juist de vooropleiding had voltooid en ook al enkele propaedeutische

tentamens had afgelegd: amice J.F. Ruben uit Terneuzen. Op een fietstocht werd hij door de bliksem getroffen, en terwijl zijn zusje naast hem slechts licht gewond werd, was voor hem de slag dodelijk. Docenten en studenten waren onder leiding van de prorector, prof. Meijer, in groten getale tegenwoordig bij de begrafenis. Aan de studenten werd sinds 1977 bij hun inschrijving een brief van de senaat uitgereikt over het studentenhuwelijk, en op grond daarvan voerden de rector en de secretaris van de senaat een gesprek met studenten die, anders dan de in de brief genoemde regel, concrete trouwplannen hadden vóór de semi-doctorale drempel. Na ruim 16 jaar meende de senaat er goed aan te doen de brief weer in te trekken, onder mededeling aan de studenten en het curatorium. Dat sluit niet uit dat de senaat in de informele contacten over deze zaken blijft spreken, alsook over de christelijke levensstijl in het algemeen. Een speciale functie is daarin aan het mentoraat toebedeeld.

Andersoortig en bitterder dan bij het eerder genoemde overlijden was het verdriet toen twee studenten, van wie één juist het doctoraalexamen had afgelegd, zich aan de gemeenschap van de gereformeerde kerken onttrokken. Deze zaak onderstreepte voor de studenten de noodzaak tot betrokkenheid bij de strijd van de kerk.

Onder de studenten blijkt overigens een grote behoefte te bestaan om binnen informele kaders met de docenten te kunnen doorpraten over wat hen bezig houdt. Zo werd in het najaar van 1993 door enkele studenten en docenten een (onofficieel) samenzijn georganiseerd in Roden, waar allerlei vragen rond de betekenis van de confessie en de aard van het Schriftgezag in een openhartige sfeer werden doorge-sproken. Het jaarverslag van de senaat vermeldt uitdrukkelijk dat dit in een niet-vrijblijvende zin gebeurde: de studenten moeten alle ruimte hebben hun vragen en twijfels op tafel te leggen, maar er komt een tijd dat dit niet meer kan en dat de kerken van de handtekening onder het ondertekeningsformulier op aan moeten kunnen. De gang van zaken heeft de senaat duidelijk gemaakt dat voortzetting van dit soort gesprek buitengewoon nodig en nuttig is. Over de binding aan de belijdenis werd in het voorjaar van 1995 in een informeel samenzijn met de studenten gesproken naar aanleiding van een door de docenten opgestelde nota 'Kampen en confessie'.

4.6 *Tussentijdse evaluatie*

In de loop van de cursus 1992--1993, toen in de voortgang van de vernieuwing van het studieprogramma de organisatie van het vierde jaar aan de orde was, besloot de senaat om tenminste aan het begin van het derde en het vijfde studiejaar een evaluerende bespreking van de studenten te houden, en wel als vervolg op het advies dat aan het eerste studiejaar werd gegeven. Bij deze evaluatie, aan de hand van een lijst met criteria, wordt een oordeel gegeven over zowel de studieprestaties als de verwachte geschiktheid voor het ambt. Het oordeel van de docenten wordt vervolgens met de studenten besproken.

4.7 *Postacademiale nazorg*

De senaat heeft voor de 'terugkomdagen' ten behoeve van pas afgestudeerde predikanten een nieuwe opzet vastgesteld. Naast vakgerichte dagen worden ook meer begeleidingsgerichte dagen aangeboden, waarin zaken als het maken en houden van preken, de omgang met catechisatiegroepen en het pastoraal optreden in de gemeente aan de orde komen. Ook zijn er gespreks- en begeleidings(mid)dagen over het functioneren in het ambt, die in eenzelfde behoefte voorzien.

Vermelding verdient in dit verband ook de gebleven bereidheid van de docenten om de predikanten op hun jaarlijkse pinkstercongres en via hun orgaan Pro Ministerio te dienen met oud en nieuw materiaal uit hun Kamper onderwijs en onderzoek.

Voor al deze extra arbeid spreken curatoren als steeds gaarne hun dankbaarheid uit.

4.8 *Cantorij*

De circa 20 leden van de Cantorij blijven onder leiding van de nieuwe cantor, de heer Duijst, bezig met een repertoire waarin aansluiting wordt gezocht aan de gemeentezang: psalmteksten door verschillende componisten getoonzet en het in samenwerking met de gemeente zingen. Zo is zij ook een middel tot liturgische vorming van de toekomstige dienaren des Woords.

Intussen presenteert de Cantorij, naast de activiteiten 'in eigen huis' -- academische bijeenkomsten en Schooldag --, zich ook regelmatig naar buiten: de evangelisatiedag in Spakenburg, concerten in verschillende plaatsen en binnenkort een eigen cd.

5 **Onderzoek**

5.1 Specialisatie en assistentie

De specialisatie van de zesde- en hogerejaars studenten is weliswaar over vrijwel alle vakken verdeeld, maar Dogmatiek en Ambtelijke Vakken vormen daarop voortdurend een uitzondering. Om te voorkomen dat de betrokken hoogleraren onevenredig zwaar worden belast, is een numerus fixus ingesteld.

In de verslagperiode is in een enkel geval sprake geweest van wetenschappelijk assistentie. In de loop van de cursus 1992--1993 werd drs. J.H. Smit aangesteld als wetenschappelijk assistent in een onderzoeksproject op het terrein van de ethiek, onder verantwoordelijkheid van de hoogleraren Douma en Veling.

In de loop van de cursus 1994--1995 werd drs. J.R. Douma voor de tijd van een jaar aangesteld als voltijds onderzoeksassistent van prof. De Ruijter. Hij bereidt een promotie voor en verleent de hoogleraar ook assistentie in de collegearbeid.

Ook een buitenlandse alumnus van de universiteit verleende tijdens de cursus 1992--1993 (halftime) assistentie, en wel dr. A.D. Baum op het terrein van het Nieuwe Testament onder prof. Van Bruggen.

Intussen heeft de wetenschapscommissie een goede regeling voor de aanstelling en begeleiding van onderzoekers ontworpen, die door senaat en curatorium is aanvaard en die de volgende afspraken behelst: 1. de senaat formuleerde per vakgebied de gewenste onderzoeksvelden; 2. per boekjaar werd een budget gereserveerd voor de aanstelling van twee onderzoekers voor maximaal drie jaar; 3. de aanstellingsprocedure en de arbeidsvoorwaarden werden in een regeling vastgelegd.

5.2 Promoties

In de verslagperiode vonden drie promoties plaats.

Op 16 december 1992 promoveerde drs. C.J. de Ruijter op een proefschrift, getiteld 'De horizon van het heil. Theorie en praxis bij Johann Baptist Metz en Clodovis Boff, mede in verband met de verkondiging en het diaconaat van de kerk'. Promotor was prof. dr. C. Trimp, die daarmee de weg vrijmaakte voor zijn definitieve opvolging door de promovendus. Prof. dr. K. Veling trad op als copromotor.

Op 11 maart 1993 promoveerde cum laude de Duitse drs. A.D. Baum op een dissertatie met als titel 'Lukas als Historiker der letzten Jesusreise'. Promotor was prof. dr. J. van Bruggen. Zowel de aanwezigheid van dr. E. Linneman als een brede vertegenwoordiging van de Freie Theologische Akademie te Giessen onderstreepten het internationale karakter van deze promotie. Een jaar na de promotie, in april 1994, ontving dr. Baum voor zijn dissertatie de Tobias Beck-prijs van de Arbeitsgemeinschaft für Evangelikale Theologie. Deze prijs wordt toegekend aan de duitse theoloog die door een publicatie de bevordering en versterking van de evangelische theologie op bijzondere wijze heeft gediend. Zijn promotor, prof. Van Bruggen, woonde namens de universiteit de plechtige uitreiking in Tübingen bij.

De derde promovendus in deze verslagperiode was opnieuw een alumnus van Giessen, drs. J.-B. Klautke. Hij bereidde onder leiding van prof. dr. J. Douma een dissertatie voor over het 'recht van opstand' onder de titel 'Recht auf Widerstand gegen die Obrigkeit? Eine systematisch-theologische Untersuchung zu den Bestreitungs- und Rechtfertigungsbemühungen von Gewaltanwendung gegen die weltliche Macht (bis zum 18. Jahrhundert)'. Op dit proefschrift en de verdediging ervan op 5 oktober 1994 verwierf ook hij cum laude de doctorstitel.

Intussen waren per 1 september 1995 16 proefschriften in voorbereiding waarvan de (werk)titel al is vastgesteld. Onder degenen die een proefschrift voorbereiden, zijn twee buitenlanders.

Voor een overzicht van de publikatie-arbeid van de docenten kan men tegenwoordig in het hoofdstuk 'Overzicht van onderwijs en onderzoek' van het Jaarboek van de universiteit terecht, dat bezig is uit te groeien tot een passende vervanger van het officiële gedeelte van de Almanak van het studentencorps.

6 Vernieuwde studie-opzet

6.1 Geleidelijke invoering nieuw studieprogramma

In het voorjaar van 1995 ondernam de eerste groep van vijf studenten de beperkte 'praktijkoriëntatie' in een gemeente. Dankbaar maken curatoren melding van de medewerking van de desbetreffende kerken. Daarin werd royaal voldaan aan de verwachting van de synode van Ommen (Acta art. 60 Besluit 8).

Uit deze eerste 'stage' kan worden afgeleid dat de vernieuwing van het studieprogramma tot in de hoogste jaargroepen is gevorderd en dus haar voltooiing nadert: de eerste afstuderenden nieuwe stijl zijn te verwachten in of na augustus 1996. De inrichting van het zesde jaar met de specialisatiefase, het praktijkblok van twee maanden en de vernieuwing van de wijze van afstuderen kostte veel tijd en inspan-

ning. Het doctoraalexamen is in zijn huidige vorm in dat kader niet te handhaven; de ene herziening roept de noodzaak tot de andere op. De herinrichting van de eindfase van de studie is intussen ver gevorderd; senaat en curatorium hopen in 1996 deze zaak af te ronden.

6.2 *Praktijkoriëntatie*

6.2.1 Optracht van de Generale Synode van Ommen 1993

De Generale Synode van Ommen 1993 heeft de senaat gemachtigd om, onder nadere goedkeuring van deputaten-curatoren voorlopige regelingen te treffen voor een verantwoorde invulling van stage-elementen in de gemeenten onder genoegzame begeleiding van de opleiding. De synode vroeg deze regelingen ter beoordeling voor te leggen aan de eerstkomende generale synode (Acta art. 60 Besluit 5). In goed overleg met curatoren heeft de senaat zich de laatste jaren intensief bezig gehouden met zowel het treffen van voorlopige maatregelen voor de invoering van de door de synode goed-gekeurde stage als met het uitwerken van nadere regelingen voor de toekomst.

Curatoren willen dit rapport en de lezers ervan niet belasten met de volledige tekst van de regelingen. Die bevatten, net als bijvoorbeeld tentamenregelingen, diverse 'technische' aspecten, die zonodig tussentijds weer kunnen worden bijgesteld, zoals het aantal preken dat gemaakt moet worden, het aantal bezoeken per week, regels voor de verslaggeving, enzovoort.

Over de hoofdlijnen van de opzet van de 'stage' het volgende.

6.2.2 Naamgeving

Omdat in het geheel van de opleiding de praktijkcomponent toch vrij beperkt blijft, zijn senaat en curatoren tot de conclusie gekomen dat het beter is niet over 'stage' te spreken. Het doel is de studenten al tijdens de opleiding kennis te laten maken met de praktijk, enige integratie van theorie en praktijk te bevorderen en een praktijkschok te voorkomen.

Curatoren stellen dan ook voor te spreken van 'praktijkoriëntatie'.

6.2.3 Vormgeving

De praktische oriëntatie buiten de universiteit zal voorlopig het volgende omvatten:

- a. een week praktijkoriëntatie in het vierde jaar (een week lang zo volledig mogelijk meelopen met een predikant);
- b. een week praktijkoriëntatie in het vijfde jaar (weer een week meelopen, maar nu met meer zelfwerkzaamheid);
- c. de praktijkcatechese in het vijfde jaar (zoals al jaren gebeurt: theoriecolleges gecombineerd met ergens een aantal lessen bijwonen en ten minste zesmaal zelf les geven);
- d. het bijwonen van kerkeraadvergaderingen in het vijfde jaar (na colleges vergadertechniek en conflicthantering);
- e. twee maanden praktijk in een gemeente in het zesde jaar (begeleid-zelfstandig bezig zijn met prediking, catechese, zielszorg en kerkeraadswerk).

De begeleiding van de praktijkoriëntatie vindt plaats door

- a. een plaatselijke predikant-mentor;
De mentoren worden aangezocht door de senaat, in goed overleg met het moderamen van het curatorium. Zij krijgen vooraf uitgebreide instructie en in geval van twee maanden praktijk in hun gemeente extra ondersteuning via een zogenaamde mentoraatscursus. Ook tijdens en/of direct na de praktijkperiode vindt overleg plaats tussen de mentoren en de bij de praktijk-oriëntatie betrokken docenten.
- b. de universiteit;
De bij de praktijkoriëntatie betrokken docenten zorgen ervoor dat de studenten een duidelijke mondelinge en schriftelijke instructie ontvangen. Tijdens de praktijkperiode van twee maanden verwerken zij tussentijds door de studenten toe te zenden preken en verslagen. Deze worden op zogenaamde terugkomdagen in de praktijkperiode met de studenten besproken. Dezelfde docenten beoordelen een door de predikant-mentor in overleg met zijn kerkeraad ingevuld evaluatieformulier en een door de student zelf opgesteld eindverslag. Bij de bespreking van dit eindverslag in een zogenaamd eindgesprek worden nog twee andere docenten betrokken. Dit eindgesprek heeft de status van eindexamenonderdeel.

6.3 *Aanpassing van het getuigschrift*

Wordt het eindgesprek als voldoende gekwalificeerd, dan ontvangt de student naast

zijn doctoraalbul de aantekening praktische vorming die aangeeft dat hij aan de vereisten voor de praktijkoriëntatie heeft voldaan. Met deze beide documenten kan hij zich melden bij de kerkelijke instantie die het preparatoir examen afneemt (zie verder hoofdstuk 7 van dit rapport).

Hiermee is de vraag van de synode beantwoord, in hoeverre bij het afsluitend examen het getuigschrift dient te worden aangepast (Acta art. 60, besluit 7a).

Studenten voor wie dit niet van toepassing is, ontvangen, na aan de vereisten daarvoor te hebben voldaan, een doctoraalbul zonder de aantekening praktische vorming. De bul alléén geeft geen toegang tot het preparatoir examen (zie eveneens verder hoofdstuk 7 van dit rapport).

6.4 *Personele consequenties*

De vernieuwing van het studieprogramma heeft, zoals uit het bovenstaande blijkt, allerlei voorziene en onvoorziene gevolgen gehad. Ook voor wat betreft de personele bezetting in de verschillende sectoren van de opleiding. Voor alle docenten betekende de operatie niet alleen een extra belasting vanwege al het noodzakelijke onderlinge overleg -- waarbij de commissie Studiedoorlichting wel met name mag worden genoemd --, zij gingen ook gaandeweg de gevolgen voelen van wat zij zelf tot verbetering van (hun eigen aandeel in) de opleiding hadden besloten.

Nu was vooral in de sector Ambtelijke Vakken in de loop van de jaren dat prof. Trimp die leerstoel bezette, al gebleken dat al het werk daar teveel is voor één man. Zo moesten toen al hulpkrachten worden aangetrokken voor de Liturgiek (gastcolleges dr. Luth), de Poimeniek (werkgroep onder leiding van dr. Hendriks), de Catechetiek (colleges en stagebegeleiding door docent Hoekzema) en de persoonlijke vorming (hulp van het GVI). En ook toen was assistentie in de Homiletiek onvermijdelijk (preekcolleges van drs. Bijl).

Bij zijn aantreden heeft prof. De Ruijter de voorkeur eraan gegeven, afgezien van enkele onderdelen, op het punt van de hulpdienst tot evaluatie en herschikking te komen; de stand van de vernieuwing van het studieprogramma gaf daartoe ook aanleiding. Vandaar dat er behalve de definitieve aanstelling van docent Hoekzema in vaste volledige dienst geen verzoeken waren voor benoemingen door de synode van Ommen. Maar vooral in de sector van de preekcolleges -- die prof. De Ruijter graag zelf blijft behartigen -- keerde de wal het schip: het aantal uren bleek abnormaal hoog.

Om die reden hebben curatoren op voordracht van de senaat ook voor de komende cursus weer een aantal hulpkrachten aangezocht. Intussen is de bespreking gaande, hoe in deze zaak definitieve oplossingen gevonden kunnen worden. Mogelijk zullen curatoren de synode nog afzonderlijk daarover berichten nadat zij bijeengekomen is.

6.5 *Kerkelijke positie van de studenten*

Curatoren vragen nog bijzondere aandacht voor de volgende

Regeling inzake de kerkelijke positie van de studenten tijdens de afsluitende praktijkperiode van twee maanden.

1. De student dient met het oog op zijn praktijkoriëntatie twee maanden voordat deze begint aan de senaat van de Theologische Universiteit een positief attest inzake leer en leven over te leggen van de kerk waarvan hij belijdend lid is.
2. De senaat beslist over de vraag of de student tot de praktijkoriëntatie, inclusief de daarbij behorende bevoegdheden, kan worden toegelaten. De beoordeling en toelating door de senaat zal aan de betreffende kerkeraad schriftelijk worden meegedeeld en door deze worden aanvaard als voldoende waarborg, dat de student op bekwame en vertrouwde wijze zijn taken in de gemeente zal verrichten.
- 3.1. De kerkeraad zal vóór de aanvang van de praktijkperiode uitdrukkelijk het besluit nemen, dat aan de student bepaalde werkzaamheden zullen worden opgedragen en toevertrouwd. Dit besluit vormt de rechtsgrond voor diens optreden in de gemeente en verleent hem daartoe bevoegdheid.
- 3.2. Wanneer het nodig is dat de student tijdens de praktijkperiode ook in een of meer andere gemeenten in de classis voorgaat in de erediensten, zal de kerkeraad tijdig daartoe een verzoek indienen bij de desbetreffende kerkeraad/kerkeraden. Daarbij zullen de in deze regeling sub 3.1 en 5 gegeven bepalingen m.m. ook voor die kerkeraad/kerkeraden van kracht zijn. Bij een eventuele moeite met het optreden van de student zal de desbetreffende kerkeraad zich verstaan met de voor de praktijkperiode verantwoordelijke kerkeraad.
4. De student zal bij de aanvang van de praktijkperiode een schriftelijke

verklaring ondertekenen,

-- dat hij zich in zijn werk in de gemeente zal houden aan de Heilige Schrift, de gereformeerde belijdenis en de kerkorde;

-- dat hij zich in zijn werk zal gedragen naar de aanwijzingen en besluiten van de kerkeraad;

-- dat hij strikte geheimhouding belooft van alles wat hem uit hoofde van zijn werk bekend is en waarvan hij het vertrouwelijk karakter kent of kan vermoeden.

5. De kerkeraad zal tijdig de student en zijn arbeid officieel bij de gemeente introduceren. Dat zal het beste kunnen via bijvoorbeeld een publikatie in het eigen kerkblad. Daarin geeft de kerkeraad aandacht aan vragen als wie de student is, wat de bedoeling is van de periode, aan welke werkzaamheden hij deelneemt, hoe er is gezorgd voor voldoende toerusting en betrouwbaarheid voor dit werk, welke regels gelden ten aanzien van geheimhouding.
6. De kerkeraad zal tijdig contact opnemen met gemeenteleden bij wie de student op pastoraal bezoek zal gaan. Voor zulk bezoek is altijd bewilling van de betrokkenen nodig.
7. De student zal gedurende zijn periode in de oriëntatiegemeente voor wat zijn werk betreft onder opzicht en tucht van de kerkeraad van die gemeente staan. De kerkeraad is bevoegd om met onmiddellijke ingang de werkzaamheden van de student op te schorten en/of te beëindigen. De begeleidende predikant is bevoegd om hem een voorlopige opschorting van werkzaamheden op te leggen, in afwachting van een nadere beslissing van de kerkeraad. De kerkeraad zal over voortijdige beëindiging van het werk geen beslissing nemen dan na overleg met de Theologische Universiteit.
8. Wanneer de praktijkoriëntatie van een student door een besluit van de kerkeraad voortijdig wordt afgebroken vanwege oorzaken gelegen in het functioneren van de student, zal de senaat beoordelen of en, zo ja, voor hoelang en wanneer de student opnieuw tot een periode van praktijkoriëntatie zal worden toegelaten.
9. Wanneer er in de onder 7 en 8 bedoelde situatie bij de student sprake is van een censurabele zonde naar art. 76 KO, zal de kerkeraad van de gemeente waaraan hij voor de praktijkoriëntatie was verbonden, hiervan mededeling doen aan de senaat en aan de kerkeraad van de gemeente waarvan de student lid is.
10. Wanneer de student bezwaar heeft om zijn arbeid in de hem aangewezen gemeente langer voort te zetten, zal hij bij de senaat een verzoek tot beëindiging van de praktijkoriëntatie kunnen indienen. Hij zendt daarvan onverwijld afschrift aan de kerkeraad. Hangende de behandeling van zijn verzoek door de senaat wordt zijn arbeid in de gemeente opgeschort.

6.6 *Spreekconsent*

De synode stelde in het kader van haar besluit inzake een voorstel met betrekking tot het spreekconsent aan curatoren de vraag of het spreekconsent een andere vorm kan krijgen in die zin, dat deze mogelijkheid wordt geboden aan studenten die met goed gevolg hun stage-elementen hebben afgerond, met toestemming van de kerken en onder voldoende begeleiding vanuit de opleiding (Acta art. 45 Besluit 2.1).

Op deze vraag antwoorden curatoren na overleg met de senaat het volgende.

- a. Het hele nieuwe studieprogramma (inclusief de praktijkoriëntatie) biedt huns inziens geen ruimte om de studenten de mogelijkheid van een spreekconsent aan te bieden. De begeleiding in de praktijkoriëntatie vindt gericht plaats, in een bepaalde gemeente, en is daarom niet geschikt voor een algemeen spreekconsent. Bovendien is het zo dat de afronding van de praktijkoriëntatie tevens de laatste fase van de studie als geheel is.
- b. Een andere zaak is het verlenen van een spreekconsent
  - aan studenten die hun doctorale studie hebben voltooid, maar daarna eerst nog een extra, uitgebreide stage volgen of hun studie voortzetten;
  - in bijzondere gevallen aan anderen dan genoemde studenten.

Curatoren zijn van oordeel dat de synode er goed aan zal doen in een nader te treffen regeling (Acta Generale Synode van Ommen 1993 art. 45 Besluit 2.3) een en ander verder uit te werken.

7 **Getuigschrift en preparatoir examen**

7.1 *Opdracht van de Generale Synode van Ommen 1993*

De Generale Synode van Ommen 1993 heeft curatoren de opdracht gegeven de eerstvolgende generale synode van advies te dienen over de vraag in hoeverre

- a. bij het afsluitend examen het getuigschrift dient te worden aangepast;
- b. de regeling voor het preparatoir examen aanpassing behoeft (Acta art. 60 besluit 7).

Boven is al aangegeven dat het getuigschrift bij het doctoraalexamen aanpassing behoeft in de vorm van een aantekening praktische vorming.

Afhankelijk van het al dan niet voldaan hebben aan de vereisten van de praktijkoriëntatie wordt een doctoraalbul met of een doctoraalbul zonder aantekening praktische vorming uitgereikt.

De invoering van de praktische vorming heeft tot doel dat predikanten, als ze in het ambt bevestigd zijn, zo goed mogelijk zullen functioneren.

De kerken doen er daarom wijs aan, de aantekening praktische vorming bij het getuigschrift van de Theologische Universiteit voor de kerkelijke examinatie verplicht te stellen. Dit betekent dat de regeling voor het preparatoir examen aangepast moet worden.

7.2 *Aanpassing van de regeling voor het preparatoir examen*

De huidige regeling voor het preparatoir examen is vastgesteld door de Generale Synode van Rotterdam-Delfshaven 1964--1965 (Acta art. 105c).

Punt b1 hiervan noemt als eerste document dat ter tafel moet zijn voor het preparatoir examen kan worden afgenomen:

1. het bewijs van met goede uitslag afgelegd candidaatsexamen aan de Theologische Hogeschool.

Punt b1 zal nu moeten gaan luiden:

1. het bewijs van met goede uitslag afgelegd doctoraalexamen aan de Theologische Universiteit met, voor hen die in of na 1990 begonnen zijn met de propaedeutische studie, de bijbehorende aantekening praktische vorming.

Punt b3 van de regeling bepaalt dat er een schriftelijke verklaring van de examinandus moet zijn dat hij zich aan de bepaling van de laatstgehouden generale synode met betrekking tot het spreekconsent heeft gehouden. Zoals in paragraaf 6.6 van dit rapport al vermeld, wordt vanuit de universiteit wordt geen mogelijkheid gezien tot inpassing van het spreekconsent in de opleiding. Als de Generale Synode van Berkel en Rodenrijs 1996 een regeling voor spreekconsent aanvaardt (vergelijk Acta GS Ommen 1993 art. 45), is het aan haar om punt b3 van de regeling voor het preparatoir examen aan te passen.

Ten aanzien van wie niet aan de Theologische Universiteit te Kampen zijn afgestudeerd, bepaalt de regeling in c dat het preparatoir examen voorafgegaan moet worden door een examen door de hoogleraren van de Theologische Universiteit. Punt c2 luidt:

2. na overlegging van een attestatie als onder b-2 bedoeld, verzoekt de classis de hoogleraren der Theologische Hogeschool hem te examineren in de vakken van het candidaatsexamen.

Punt c2 zal nu moeten gaan luiden:

2. na overlegging van een attestatie als onder b-2 bedoeld, verzoekt de classis de hoogleraren van de Theologische Universiteit hem te examineren inzake de kennis, het inzicht en de vaardigheid die voor het doctoraalexamen met de bijbehorende aantekening praktische vorming vereist zijn.

7.3 *Consequenties voor het geheel van de kerkelijke examinering*

Hierbij dient zich nog een vraag aan. Als het Kamper examen wordt aangepast en er bij het getuigschrift een aantekening praktische vorming komt, lijkt dit examen in karakter op te schuiven in de richting van het huidige preparatoir examen.

Tot nu toe is het verschil tussen het examen in Kampen en dat van de classis globaal aan te geven als meer wetenschappelijk-theoretisch wat Kampen aangaat en meer op de praktijk gericht wat de classis betreft.

Op de classis moet immers in rekening worden gebracht, dat de kandidaat al een wetenschappelijk examen achter de rug heeft. Het accent komt bij de classis te liggen op betrouwbaarheid in de leer en geschiktheid voor de praktijk. Maar juist deze aspecten zitten in de praktische vorming, in de persoonlijke begeleiding van de studenten en in de praktijkoriëntatie. Dit komt ook tot uiting in beoordeling en examinatie. Wie bij zijn doctoraalgetuigschrift de aantekening praktische vorming heeft gekregen, is daarmee feitelijk geschikt verklaard voor het ambt van predikant.

Dit roept de vraag op naar de verhouding tussen het afsluitende examen in Kampen en de kerkelijke examens en in hoeverre de geschiktheid voor de praktijk die uit het doctoraalgetuigschrift met de aantekening praktische vorming blijkt, bij de kerkelijke examinatie in rekening kan worden gebracht. Daarbij kan de vraag naar de verhouding tussen het preparatoir en peremptoir examen niet buiten de aandacht blijven.

De gemengde commissie die door curatoren was samengesteld om het advies aan de synode inzake de regeling van het preparatoir examen voor te bereiden, heeft veel materiaal verzameld op het punt van de kerkelijke examinering. Het is curatoren daaruit duidelijk geworden dat de nieuwe opzet van de studie, met name door de praktijkoriëntatie en de aantekening praktische vorming bij het doctoraalgetuigschrift, grote consequenties kan hebben voor het geheel van de kerkelijke examinering en dat bezinning daarover zeer gewenst is.

Curatoren achten zich tot die brede bezinning niet geroepen, maar zien het wel als hun taak de kerken en de generale synode te wijzen op mogelijke consequenties die veranderingen aan de Theologische Universiteit voor de kerken en de examinatie van haar aanstaande predikanten hebben. Zij bevelen de generale synode dringend aan, een studiedeputaatschap in te stellen dat de kerkelijke examinering van aanstaande predikanten aan een grondig onderzoek onderwerpt.

Ingeval de synode tot instelling van een dergelijk deputaatschap overgaat, zal bovengenoemd materiaal van de commissie uiteraard volledig ter beschikking staan.

8 Bibliotheek

8.1 Aanschaf en bezit

Het bibliotheekverslag van december 1994 maakt melding van het feit dat de aankopen na een te mager jaar weer op peil zijn gebracht, doordat de financiële middelen wat ruimer uitvielen.

Het totale bezit bedroeg per 1 juni 1994 102.474 nummers, te weten 88.692 boeken en 13.728 tijdschriftbanden. Het totaalbezit van de bibliotheek is daarmee de mijlpaal van 100.000 nummers gepasseerd. Dat dit resultaat in krap 50 jaar bereikt kon worden, stemt tot dankbaarheid.

Vermelding verdient nog dat de bibliotheek van de Gereformeerde Missiologische Opleiding, die sinds 1989 in een van de magazijnen was ondergebracht, als depotbibliotheek in de collectie zal worden opgenomen. Met de verwerking is inmiddels een begin gemaakt.

8.2 Catalogus en automatisering

Het project van de automatisering van de bibliotheek is onder leiding van de assistent-conservator, drs. G.D. Harmanny, zeer voorspoedig verlopen. Per 1 januari 1994, sneller dan voorzien, kon de invoer van het oude kaartsysteem in de computer worden afgesloten.

Na uitvoerig overleg, ook met externe deskundigen, werd in juni 1994 gekozen voor het PICA Locaal Bibliotheek Systeem. Per 1 januari 1995 werkte de Online Publics Catalogus zonder problemen. Gewerkt wordt nog aan de aansluiting bij het Openbaar Bibliotheeknetwerk Nederland en aan de installatie van de uitleenmodule.

Eén van de externe deskundigen die het project hebben begeleid, de heer C.A. Klapwijk, is bereid gevonden als lid van de bibliotheekcommissie aan het werk te blijven deelnemen.

De automatisering had directe gevolgen voor de catalogisering. De nieuwe aanwinsten konden zonder noemenswaardige problemen worden ingevoerd, terwijl ook de invoer van een speciale verzameling als het legaat-Greijdanus vrijwel is voltooid. Van de nog resterende oudere collecties wordt momenteel met voorrang gewerkt aan de invoer van de verzameling 'Vrijmakingsbrochures'.

8.3 Conservering

In de verslagperiode mocht met dankbaarheid worden geconstateerd dat zich geen nieuwe vochtproblemen in de magazijnen hebben voorgedaan.

Wel is er een 'vochtdreiging' van buitenaf geweest: wanneer in januari 1995 de nooddijk het IJsselwater niet zou hebben gekeerd, zouden ook de magazijnen van de bibliotheek gevaar hebben gelopen. Om die reden rapporteerde de financiële commissie dat zij wil trachten samen met het personeel van de bibliotheek een draaiboek te ontwerpen voor ontruiming van de kelders etc. in geval van nood.

8.4 Gebruik

Aan de bibliotheekverslagen ontleende gedetailleerde cijfers over het gebruik van de bibliotheek zijn zoals gebruikelijk weer in de bijlagen van dit rapport opgenomen.

Als 'vertegenwoordiger' van de gebruikers schrijft de senaat in zijn jongste jaarverslag, dat de veranderingen in de bibliotheek zich zonder veel vlagvertoon hebben voltrokken, maar dat docenten en studenten en andere gebruikers zich de

nieuwe service dagelijks dankbaar toeëigenen.

8.5 *Damescomité Bibliotheekfonds*

Opnieuw werd jaarlijks een bedrag van f 200.000 door het Damescomité bijeengebracht voor de bibliotheek. Curatoren namen daarvan steeds met dankbaarheid kennis. Zonder die bron voor de financiering zou de bibliotheek niet lang meer kunnen zijn wat zij is.

Nu de integratie van het bestuur een feit is, kon des te gemakkelijker de integratie van de financiën en van het beheer ervan worden tot stand gebracht. Zo zal bijvoorbeeld het boekjaar van de bibliotheekfinanciën binnenkort worden gelijk getrokken met die van de overige financiën naar het kalenderjaar. Deze nieuwe situatie was in de verslagperiode inzet van constructief overleg met het Damescomité, dat voorheen alleen te maken had met de bibliothecaris en zijn zelfstandige financiële administratie. In een uitvoerige bespreking in september 1994 werd van de zijde van de bibliotheekcommissie van het curatorium de betekenis van de nieuwe structuur van het bestuur voor de bibliotheek uiteengezet. Zowel de eigenlijke bibliotheekzaken als de financiën vallen nu onder eindverantwoordelijkheid van het curatorium. Verder was tot nog toe de regel dat het bijeengebrachte geld alleen maar voor boekenaanschaf mocht worden gebruikt. Maar gebleken is dat de automatisering het gebruik van de boekenschat sterk bevordert. Curatorium en comité kwamen tot goede overeenstemming. Afspraken werden gemaakt over de financiering van de noodzakelijke investeringen voor de automatisering en ook over een jaarlijkse bijdrage ten behoeve van de exploitatie ervan. In de komende jaren zal jaarlijks f 185.000 worden besteed aan aankopen. Afgesproken is over de gemeenschappelijke belangen jaarlijks overleg te voeren. Bibliothecaris en curatorium zijn dankbaar dat het comité zich bezig houdt met het ontwerpen en verspreiden van een folder, waarmee de bibliotheek meer onder de aandacht van de kerkleden kan worden gebracht.

8.6 *Financiën*

In hun rapport aan de Generale Synode van Ommen 1993 spraken curatoren de verwachting uit dat de reorganisatie van het bestuur van de universiteit ook gevolgen zou hebben voor het financiële beheer van de bibliotheek. Die verwachting is uitgekomen: de financiën van de bibliotheek zijn inmiddels geïntegreerd in die van de universiteit als geheel. Daarmee is voldaan aan een wens van eerdere synodes -- laatstelijk de synode van Leeuwarden 1990, Acta art. 88 Besluit 2. Voor deze maal zijn de financiën nog verantwoord in een bijlage bij dit rapport.

9 **Schooldagen**

De jaarlijks op de laatste woensdag in september gehouden Schooldag -- dag van ontmoeting, voorlichting en voorbede -- blijft voor de universiteitsgemeenschap een zeer belangrijk moment van contact met de kerken die haar dragen, en voor de kerkleden een goede gelegenheid om de aandacht en de liefde voor de 'School der kerken' te vernieuwen. Steeds weten ongeveer 7000 ouderen en jongeren Kampen te vinden om in een zevental gebouwen te genieten van onderlinge ontmoeting en feestelijk begeleide samenzang. Op het punt van de muziek bij en rond de samenzang valt er veel te genieten. In de morgen- en middagsamenkomsten van die dag ontvangen drie docenten gelegenheid voorlichting te geven over hun vakgebied. Drie docenten spreken rond een bepaald thema, dat in een van de gebouwen aan het slot van de dag een forumbespreking krijgt. In 1993 sloot het thema *De Bijbel vandaag* aan bij de vragen naar het gezag van de Schrift, zoals die in de studentenkring aan het licht waren gekomen en ook in veel breder kring leven. Het thema in 1994 lag voor de hand: *De Vrijmaking 1944--1994*; het wist voor de nabespreking velen te interesseren. In 1995 werden onder het thema *Kerk en wereld* actuele onderwerpen aan de orde gesteld, zoals de aandacht voor asielzoekers en 'binnenlandse zendingsgebieden' en de bedreiging van kerk en kerkgezinnen door de verwereldlijking. Een orgelbespeeling en vooral een jeugdconcert in de Buitenkerk na afloop van de middagsamenkomst voorzien blijkens de steeds grote toeloop in een duidelijke behoefte. Ook voor een andere, niet jaarlijks, maar wel regelmatig terugkerende, randactiviteit bestaat goede belangstelling: de presentatie die een docent samen met zijn studenten in de aula verzorgt over een onderwerp van zijn vakgebied.

Zo organiseerde prof. Van der Pol in 1993 in samenwerking met gemeentelijke functionarissen een tentoonstelling rond het Kamper St. Agnesconvent, een middel-eeuwse kloostergemeenschap van devote vrouwen.

In 1994 zorgde prof. Te Velde voor een doorlopende diapresentatie van een klein halfuur over de Vrijmaking.

In 1995 kreeg een van de buitenlandse zusterkerken aparte aandacht: er was een interessante video te zien over de Free Church in Schotland.

Tenslotte maakt jaarlijks een groot aantal organisaties, kerk-bouwende kerken en boekhandelaren van de gelegenheid gebruik om de aandacht van veel kerkleden tegelijk te trekken. Deze kerkelijke 'braderie' gaat wel geheel buiten de organisatie van de Schooldag om.

Curatoren betuigen de schooldagcommissie met al haar medewerkers van binnen en buiten de universiteitsgemeenschap graag hun hartelijke dank voor het vele werk en de grote inzet die aan het welslagen van deze jaarlijkse feestdag ten grondslag liggen.

Enkele cijfers betreffende bezoekersaantal en collectenopbrengst zijn in een bijlage bij dit rapport opgenomen.

10 Vacatures

De Generale Synode van Berkel en Rodenrijs 1996 zal in een aantal vacatures aan de universiteit hebben te voorzien.

In de eerste plaats moet nog een opvolger worden benoemd voor drs. G. Kwakkel, die ten gevolge van zijn benoeming door de synode van Ommen in 1993 de *Semitica* verwisselde voor de leerstoel van het Oude Testament.

Vervolgens veroorzaakte het recente afscheid van prof. dr. K. Veling een vacature in het onderwijs in de *Wijsbegeerte*. Voor de cursus 1995--1996 is een tijdelijke voorziening getroffen -- drs. I.D. Haarsma, docent aan het Greijdanuscollege te Zwolle, is bereid gevonden de colleges in de propaedeuse te verzorgen, terwijl overige onderwijstaken door andere docenten en eventueel via enkele gastcolleges worden waargenomen --, maar een definitieve oplossing zal moeten worden gezocht. Tenslotte: op 23 november 1996 hoopt prof. dr. J. Douma de 65-jarige leeftijd te bereiken. Bijgevolg zal hem aan het einde van de cursus 1996--1997 emeritaat worden verleend. Volgens de geldende regel zal de komende synode een opvolger op de leerstoel van de *Ethiek* hebben te benoemen.

Het curatorium heeft inzake deze vacatures het vereiste advies aan de senaat gevraagd en hoopt de synode te zijner tijd op de gebruikelijke wijze een met redenen omklede voordracht in deze vacatures te doen, vergezeld van het advies van de senaat.

11 Statuut en reglementen

De Generale Synode van Ommen 1993 trad in het voorstel van deputaten-curatoren (met instemming van deputaten-financieel) om de beide deputatencolleges samen te voegen tot één bestuurlijk lichaam, curatorium geheten. Zij gaf aan het nieuwe curatorium de opdracht (Acta art. 60 Besluit 9 b en c)

- een nieuwe instructie te ontwerpen waarin de beide bestaande instructies zijn samengevoegd en deze aan de eerstvolgende synode voor te leggen;
- voor alle noodzakelijke wijzigingen in statuut en reglementen van de universiteit concepten aan de eerstvolgende synode voor te leggen.

De uitvoering van deze opdrachten droeg het curatorium in eerste instantie op aan zijn commissie statuut en reglementen, bestaande uit de curatoren mr. N.E. Nieboer (samenroeper/voorzitter) en prof. dr. A.J. Hendriks en de docenten prof. dr. M. te Velde en M.E. Hoekzema.

Bij een eerste tussenrapportage vroeg en verkreeg de commissie machtiging om in haar ontwerp verder te gaan dan eenvoudige samenvoeging van de instructies van deputaten. Zo legde zij in het najaar van 1994 een eerste concept op tafel. In een nieuw statuut werden in een geheel vernieuwde opzet het oude statuut, het reglement voor docenten en de instructies voor de (voorheen) twee deputaatschappen samengevoegd, terwijl ook andere academische regelingen werden opgenomen.

In het voorjaar van 1995 heeft het curatorium een tweetal besprekingen gewijd aan de door de commissie gestelde vraag of de 'Stichting voor de Financiële Verzorging van de Opleiding tot de Dienst des Woords in de Gereformeerde Kerken in Nederland, gevestigd te Groningen' in stand gehouden moet worden of bij de nieuwe bestuursstructuur kan worden gemist. Over deze zaak, die ook de interpretatie en de hantering van art. 52 KO betreft, is een advies gevraagd aan drie juristen. Mede op grond van hun advies besloten curatoren de synode voor te stellen, de Stichting op te heffen. De gevolgen van dit voorstel hebben zij in het concept voor het nieuwe

statuut doorgevoerd.

Krachtens art. 11 van het vigerende statuut kan het door de generale synode worden gewijzigd mits het voorstel hiertoe tenminste een half jaar vóór haar aanvang aan elk van de kerken is voorgelegd. Voor dit rapport geldt evenwel een toezendingstermijn van slechts drie maanden vóór de aanvang van de synode. Daarom hebben curatoren begin oktober 1995 hun voorstel omtrent de Stichting en het concept van het nieuwe statuut met een introducerende brief afzonderlijk aan de kerken toegezonden.

12 Contacten in binnen- en buitenland

12.1 Binnenland

In zijn jaarverslagen vermeldt de senaat in het kader van de externe relaties in Nederland na de Schooldagen als eerste de voorlichtingsdag en de ouderdag. De jaarlijkse voorlichtingsdagen werden in de verslagperiode steeds door 40 à 50 jongeren en hun ouders bezocht. Een enigszins nieuwe opzet -- minder sprekers en meer gelegenheid voor het stellen van vragen -- heeft goed voldaan. De ouderdag, die eens in de twee jaar wordt gehouden voor de ouders van de eerste- en tweedejaars studenten, voorziet ook nog steeds in een behoefte.

Verder beschikt de universiteit over voorlichtingsmateriaal, dat op de daarvoor in aanmerking komende punten en bij daarvoor geschikte gelegenheden wordt verspreid. Ook waren er goede contacten, een enkele maal op een speciaal belegde vergadering, met de decanen van de vier gereformeerde scholengemeenschappen.

Met betrekking tot de vragen van de studiefinanciering c.a. heeft de senaat in prof. drs. J.A. Meijer nog steeds een vaste vertegenwoordiger in de vergaderingen van de deputaten ad art. 19 KO.

In de jaarlijkse ontmoeting van de senaten van 'Kampen' en 'Apeldoorn' worden naast allerlei zaken van onderwijstechnische aard, die beide instituten regarderen, tegenwoordig ook meer theologisch-inhoudelijke als 'Het schriftberoep in de ethiek' en 'De hoorder in de prediking' besproken. De senaat maakt hiervan in zijn jaarverslagen steeds met kennelijke vreugde melding.

Vermelding verdient voorts het waarnemerschap van docent Hoekzema in het onder de Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten ressorterende Discipline-Overlegorgaan Godgeleerdheid. Na discussie in voorgaande jaren kwam het in die kring in het voorjaar van 1994 tot een nieuwe regeling met betrekking tot het wegwerken van deficiënties op het terrein van Grieks en Latijn. 'Kampen' kon gemakkelijk bij deze regeling aansluiten: studietechnisch loopt de opleiding in de pas met het landelijk patroon dat door ons steeds is bepleit, terwijl aan kwaliteit niets behoefte te worden ingeleverd.

Curatoren onderhouden goed contact met de Gereformeerde Missiologische Opleiding en het Landelijk Verband van Gereformeerde Schoolverenigingen.

Over het contact met de provinciale en de gemeentelijke overheid zijn geen bijzonderheden te vermelden.

12.2 Buitenland

In zijn jaarverslagen meldt de senaat diverse buitenlandse contacten.

Jaarlijks stonden enkele buitenlandse studenten ingeschreven voor een deeltijdstudie of een speciaal programma.

Op 9 september 1994 vertegenwoordigde prof. Van Bruggen 'Kampen' bij het al eerder vermelde zilveren jubileum van de zusterinstelling van de Canadian Reformed Churches in *Hamilton*.

Het contact met het Seminary in Korea resulteerde de afgelopen periode in de ontvangst van een van de docenten voor enkele weken in Kampen en een bezoek van prof. Ohmann voor het geven van gastcolleges.

In de cursus 1992--1993 was er personeel contact met de Faculté Libre de Théologie Réformée in *Aix-en-Provence* (docent Kwakkel en prof. Paul Wells) en met de Freie Theologische Akademie in *Giessen* (prof. Van Bruggen).

Enkele malen werden bezoekers (studenten en docenten) ontvangen van de theologische opleidingen in *Budapest* en *Sárospatak* in *Hongarije*. In mei/juni 1994 bracht prof. Van Bruggen een bezoek aan verschillende theologische faculteiten in *Zuid-Afrika* en woonde daar als adviseur een examinatiesynode bij. Zo konden bestaande contacten worden onderhouden en nieuwe gelegd.

In juni 1994 werd na lange voorbereiding door een gemengd comité met leden uit 'Kampen' en 'Apeldoorn' in samenwerking met het Gereformeerd Wetenschappelijk Genootschap in Noordwijkerhout het *International Theological Congress* gehouden. Ruim honderd deelnemers uit 18 landen en van 25 theologische opleidingen ontmoetten elkaar in een sfeer van hartelijkheid en herkenning. Sprekers uit vier werelddelen

belichtten elk op karakteristieke wijze het congressthema 'De vitaliteit van de gereformeerde theologie'; de toespraken werden in een congresbundel gepubliceerd. Er bleek voldoende gemeenschappelijkheid om verder te werken. Unaniem werd de wens uitgesproken om in 1997 een vervolgcongres te houden, mogelijk in Zuid-Afrika. Met waardering mogen nog worden vermeld het initiatief van prof. dr. K. Veling en de vele arbeid van mevrouw G. Breteler.

13 Personeel

Al het niet direct bij onderwijs en onderzoek betrokken personeel van de universiteit is in de nieuwe bestuurlijke structuur anders dan voorheen aan één bestuuring ondergeschikt. Vandaar dat er ook overleg gaande kan zijn over de personeelsbezetting c.q. uitwisseling van personeel naar en van administratie en algemene dienst. Uit de kring van het personeel zijn twee zaken te rapporteren.

In het voorjaar van 1993 werd in de vacature, ontstaan door het vertrek van de assistente van de pedel, een nieuwe bureaumedewerker benoemd, te weten de heer T. Bruinsma. Hij trad met ingang van de nieuwe cursus in dienst. Naast zijn taak als receptionist verricht hij ook allerlei administratief werk. De pedel, mw. G. Breteler, krijgt daardoor meer ruimte voor haar werk als secretaresse van de senaat. Ook heeft zij gaandeweg meer secretariaatswerk kunnen verrichten voor de vergaderingen van het curatorium met adviseurs.

Verder valt uit de kring van het bibliotheekpersoneel te melden dat de conservator, de heer B. Meijer, in het voorjaar van 1994 door een ernstige vaataandoening, die operatie nodig maakte, gedwongen werd zijn werk te onderbreken. Pas na een jaar kon hij het weer gedeeltelijk hervatten.

Het door de instructie van curatoren en deputaten-financieel voorgeschreven gesprek met de diverse personeelsleden vond jaarlijks plaats. Reeds enige tijd bestond bij het curatorium de wens om het contact met en tussen het docerend en niet-docerend personeel te bevorderen en daarbij ook een centrale gelegenheid te scheppen voor onderling contact van het personeel. Sinds het einde van de cursus 1993--1994 werd daarvoor een goede vorm gevonden in een informeel samenzijn op de middag na de sluiting van de lessen.

14 Financiën

Over de financiën van de universiteit kan dit rapport kort zijn. Conform art. 3.2.g. van de nog geldende Instructie voor deputaten-financieel zijn de balansen en jaarrekeningen over de jaren 1993 en 1994 aan de synode toegezonden, terwijl alle kerken van de stukken een (verkort) afschrift hebben ontvangen. In de zomer van 1996 zullen de stukken over 1995 volgen.

De bijdrage die aan de kerken moest worden gevraagd, kon in de verslagperiode worden gehandhaafd op f 19,50 per ziel per jaar. Ten opzichte van de vorige verslagperiode (1990--1991--1992) was dit een stijging van 13%.

Voor de komende jaren moet rekening gehouden worden met een verdere stijging van de bijdrage uit de kerken. De oorzaken hiervan zijn:

- a. stijging van kosten, met name personeelskosten;
- b. vermindering van het aantal studenten, wat resulteert in vermindering van ontvangen collegegelden;
- c. afname van het aantal en vooral de grootte van ontvangen legaten en giften.

Over het algemeen gesproken voldoen de kerken aan hun financiële verplichtingen, zij het dat het innen van de bijdragen de laatste jaren wat moeizamer verloopt. De investeringen in gebouwen en inrichting ervan bleven beperkt tot de aanschaf van computerapparatuur ten behoeve van de automatisering van de bibliotheek. De boekwaarde van gebouwen en inrichting bedraagt f 1.25 miljoen, de aanschafwaarde f 4.5 miljoen.

De reeds ingegane pensioenverplichtingen en ongeveer 60% van de toekomstige zijn gereserveerd en belegd in obligaties, enkele leningen en deposito's. Het rendement van de beleggingen was ruim 7½% in het afgelopen verslagjaar.

Wat de emeritaats- en pensioenregeling zelf betreft machtigde de synode van Ommen 1993 het curatorium daarin noodzakelijke wijzigingen aan te brengen (Acta art. 62). Door verschillende oorzaken is de afwerking van deze zaak vertraagd. Zo betekent wijziging van de regeling ook dat overheidsmaatregelen op het gebied van de pensioenvoorzieningen daarin verwerkt moeten worden. Dit vraagt meer tijd dan was voorzien. De zaak houdt de aandacht -- alles gebeurt in goed overleg met de docenten en het overige personeel -- en curatoren hopen te zijner tijd erover te rapporteren.

Voor de nadere detaillering van de financiële rapportage kan worden verwezen naar de desbetreffende financiële verslagen.

15 Epiloog

Evenals in het verslag dat aan de synode van Leeuwarden 1990 werd uitgebracht, sluiten curatoren zich graag aan bij de verschillende verslagschrijvers van de senaat, die spreken van goede jaren voor de universiteit en daarvoor grote dank jegens de Here uiten.

Voor wat hun eigen werk betreft: de herstructurering van het bestuur van de universiteit door de integratie van de twee deputeratencolleges is soepel en tot tevredenheid van alle betrokkenen verlopen. De verwachting van de synode van Ommen werd op het punt van de gronden voor haar besluit (Acta art. 60 Gronden 4-6) niet beschaamd: efficiëntie en besluitvaardigheid namen toe en de communicatie met senaat en ander personeel verbeterde. Ook het werken in commissies (zie paragraaf 1.5) voldeed aan de verwachtingen.

Een en ander heeft, zoals gemeld, zijn neerslag gekregen in een geheel gewijzigd statuut, dat de kerken begin oktober 1995, een half jaar voor de aanvang van de synode in concept is toegezonden. Curatoren hebben de gelegenheid te baat genomen om ook op een aantal andere punten dan het bestuur van de universiteit een modernisering van het statuut voor te stellen.

Verder heeft in de afgelopen verslagperiode de herstructurering van het studieprogramma vrijwel volledig haar beslag gekregen. Dat moge blijken uit de in hoofdstuk 6 en 7 verslagen regelingen voor de eindfase van de studie: de 'praktijkoriëntatie' en de gevolgen daarvan voor de eindexaminatie. De daarmee samenhangende aanbeveling om de zaak van de kerkelijke examens aan een grondige studie te onderwerpen leggen curatoren met vertrouwen aan de synode voor. Het geheel van de herstructurering overziende menen curatoren te mogen zeggen, dat er een goed evenwicht gewaarborgd blijft tussen enerzijds het wetenschappelijk karakter van onderwijs en onderzoek en anderzijds een goede aansluiting op de praktijk van de pastorie. Ook in de specifieke sector van de Ambtelijke Vakken zullen beide aspecten van de opleiding tot hun recht moeten blijven komen.

Het geeft curatoren veel voldoening, over een voorspoedige afronding van de automatisering van de bibliotheek te kunnen rapporteren. Door een goede organisatie vooraf en een goede bewaking van het proces onderwijs is tot dusver het gevaar van een zichzelf almaar uitbreidend project onder controle -- curatoren herinneren zich de begrijpelijke zorgen daarover, zoals die ter synode wel zijn geuit. Bijzondere dank komt toe aan de externe deskundigen, die waardevolle adviezen gaven, en aan de uitvoerders, die zich met enthousiasme hebben ingezet.

Intussen moet worden geconstateerd dat het aantal inschrijvingen weer iets daalt. In het licht van het eveneens iets dalende aantal vacatures in de kerken is dat geen reden om alarm te slaan. Belangrijker is dat de universiteit goede aandacht in het midden van de gemeente blijft houden. En dat niet alleen met het oog op de offervaardigheid -- zij het dat curatoren daarin niet geheel zonder zorg zijn! De betrokkenheid en de voorbede van de kerken is vooral zo nodig, omdat de universiteit zonder die kerken geen zelfstandig bestaansrecht en geen eigen bestaansmogelijkheid heeft. Daarom herhalen curatoren wat hun voorgangers schreven: het feit dat zij aan de kerken in haar synode rapporteren, is tegelijk een appèl op die kerken met hun leden om 'hun School' in voortgaande aandacht, liefde en gebed aan te bevelen.

Met de wens dat de Here aan de synode wijsheid moge geven voor alle onderwerpen die haar overleg en beslissing vragen, leggen curatoren met vrijmoedigheid en vertrouwen de zaken van de Theologische Universiteit aan haar voor.

BIJLAGE I   Overzicht studenten-bestand en examens (ad 4.4)

<u>Ingeschreven per</u>	<u>01.09.93</u>	<u>01.09.94</u>	<u>01.09.95</u>
vooropleiding	11	18	(13***)
propaedeuse	21	12	13
2e jaar	13	22	11
3e jaar	5	13	21
4e jaar	5	4	13
'parkeerders'	5	-	-
5e jaar	11	5	1
6e en hogere jaren	56*	54**	40
	---	---	---
<u>totaal</u>	<u>127</u>	<u>128</u>	<u>112</u>

<u>Cursus</u>	<u>1992-1993</u>	<u>1993-1994</u>	<u>1994-1995</u>
doctorale examens	26	23	18
promoties	2		1

*   onder wie één auditor

**   onder wie twee auditoren

***   ingeschreven anders dan als student ('cursist'; zie 4.1)

BIJLAGE II   Gebruik bibliotheek (ad 8.4)

<u>Uitleen</u>	<u>1992-1993</u>	<u>1993-1994</u>	<u>1994-1995</u>
binnen de universiteit	2.852	2.692	2.669
buiten de universiteit	1.371	1.118	1.951
	-----	-----	-----
totaal	4.223	3.810	4.620
ter inzage	4.761	5.605	3.849
	-----	-----	-----
<u>totaal ter beschikking</u>	<u>8.984</u>	<u>9.415</u>	<u>8.469</u>

Uit andere bibliotheken

aangevraagd	161	142	pas bekend
ontvangen	123	115	in december 1995

<u>Bezoek studiezalen</u>	<u>3.826</u>	<u>4.160</u>	wordt niet meer bijgehouden
---------------------------	--------------	--------------	--------------------------------

BIJLAGE III Financiën bibliotheek (ad 8.6)

	<u>1992-1993</u>	<u>1993-1994</u>	<u>1994-1995</u>
<u>BATEN</u>			
bibliotheekfonds	170.000	170.000	185.000
verkoop fotokopieën	8.468	9.123	8.141
rente	13.515	14.918	8.898
	-----	-----	-----
<u>TOTALE BATEN</u>	<u>191.983</u>	<u>194.041</u>	<u>202.039</u>
<u>LASTEN</u>			
boeken	137.141	133.118	145.047
tijdschriften	21.755	24.775	31.244
bindkosten	11.594	7.915	8.259
	-----	-----	-----
<u>sub-totaal</u>	<u>170.490</u>	<u>165.808</u>	<u>184.550</u>
huur repro	9.612	9.238	8.991
papier repro	1.896	2.416	1.885
kantoorbehoefte	2.274	1.229	2.846
investeringen	7.322	1.963	-
overige kosten	18.055	14.467	17.408
	-----	-----	-----
<u>TOTALE LASTEN</u>	<u>209.649</u>	<u>195.121</u>	<u>215.680</u>
<u>NADELIG SALDO</u>	<u>17.666</u>	<u>1.080</u>	<u>13.641</u>
<u>Kapitaal incl. reserves</u>			
<u>ultimo boekjaar</u>	<u>158.459</u>	<u>157.379</u>	<u>143.738</u>

BIJLAGE IV Schooldagen (ad 9)

	<u>1993</u>	<u>1994</u>	<u>1995</u>
Bezoekers (ca.)	7000	7500	6500
Kollekten			
Theol Universiteit	28.503,60	29.477,45	26.316,70
Bibliotheek	16.984,25	17.094,20	13.750,85
De drie thema's:	1993: De Bijbel vandaag 1994: De Vrijmaking 1944-1994 1995: Kerk en wereld		
Aula-presentaties:	1993: Tentoonstelling 'Kamper convent St. Agnes' 1994: Diapresentatie over 'de Vrijmaking' 1995: Videopresentatie 'The truth shall make you free' van de Free Church of Scotland		

STATUUT VAN DE THEOLOGISCHE UNIVERSITEIT VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND

Artikel 1 Algemeen

1.1

De Gereformeerde Kerken in Nederland onderhouden naar artikel 18 van de kerkorde voor de wetenschappelijke vorming tot dienaar van het Woord een theologische universiteit, die in haar arbeid is gebonden aan de leer van de Heilige Schrift, zoals die is samengevat in de belijdenisgeschriften van de kerken.

1.2

In dit statuut worden De Gereformeerde Kerken in Nederland aangeduid als de kerken en de theologische universiteit als de universiteit.

1.3

De universiteit is een instelling voor theologisch wetenschappelijk onderwijs en daarmee samenhangend onderzoek.

1.4

De universiteit wordt in naam van de kerken bestuurd door het curatorium, waarvan de leden met hun secundi als deputaten worden benoemd door de generale synode. Het curatorium is in zijn arbeid gebonden aan dit statuut en aan de besluiten van de generale synode die de universiteit betreffen.

1.5

De universiteit is gevestigd te Kampen.

Artikel 2 Curatorium

2.1

Voor benoeming tot lid van het curatorium draagt elke particuliere synode aan de generale synode een dienaar van het Woord voor, evenals voor de benoeming tot secundus. Daarnaast worden ten hoogste vijf leden en hun secundi op voordracht van het curatorium benoemd op grond van specifieke kennis en ervaring die van belang zijn voor het besturen van de universiteit.

2.2

Een lid van het curatorium moet, evenals een secundus, lid in volle rechten zijn van een van de kerken.

Wanneer een lid of een secundus niet meer aan deze eis voldoet, heeft hij de facto opgehouden lid respectievelijk secundus te zijn.

Hij geeft daarvan onverwijld schriftelijk kennis aan de president; als het de president zelf betreft, aan de secretaris.

2.3

Het curatorium houdt toezicht op de docenten, opdat alles uit hun onderwijs geweerd blijft dat zou afwijken van de Heilige Schrift of inbreuk zou maken op de belijdenis van de kerken; ook ziet het erop toe dat het niveau van de wetenschappelijke vorming gewaarborgd blijft.

Het curatorium treft voorts alle voorzieningen, nodig voor het onderwijs en het daarmee samenhangend onderzoek.

Het curatorium behartigt de financiële en materiële belangen van de universiteit. Het zendt ieder jaar tijdig aan elk van de kerken een beknopte begroting van de inkomsten en uitgaven in het komende jaar onder vermelding van de hoogte van de bijdrage per ziel voor dat jaar.

2.4

De leden van het curatorium kiezen uit hun midden een president, een secretaris, een penningmeester en twee assessoren, die tezamen het moderamen vormen.

De moderamenleden treden jaarlijks als zodanig af, maar zijn terstond herkiesbaar.

Het moderamen is belast met de voorbereiding van door het curatorium te nemen besluiten en met de uitvoering van door het curatorium genomen besluiten. Het moderamen kan in zaken die spoed vereisen maatregelen nemen, die in de eerstvolgende vergadering van het curatorium ter goedkeuring worden voorgelegd.

2.5

Het curatorium kan zich in de uitoefening van zijn taak doen bijstaan door commissies, al dan niet geheel of gedeeltelijk uit zijn leden te benoemen.

2.6

Wanneer het curatorium van oordeel is dat een lid of een secundus in de vervulling van zijn taak als lid of secundus ernstig tekortschiet of zich gedraagt op een wijze die het aanzien van het curatorium of de universiteit kan schaden, zal het curatorium hem schorsen. Het moderamen draagt er zorg voor dat binnen een maand nadien een vergadering wordt gehouden, waartoe alle leden en hun secundi tijdig worden uitgenodigd. Deze vergadering beslist of de schorsing wordt ingetrokken of verlengd. Een beslissing wordt slechts genomen indien het geschorste lid of de secundus tijdig is uitgenodigd om in de vergadering te verschijnen en, indien verschenen, in de gelegenheid is gesteld zich te doen horen.

2.7

Het lid of de secundus die heeft opgehouden lid of secundus te zijn, draagt er zorg voor dat binnen een week nadien alle bescheiden die hij als lid respectievelijk secundus onder zijn berusting heeft, ter beschikking van het curatorium komen.

2.8

Het curatorium vergadert ten minste vier maal per jaar volgens een door het moderamen op te stellen schema.

Een extra vergadering wordt belegd indien het moderamen of ten minste vijf andere leden dat wenselijk achten.

De vergaderingen van het curatorium en van het moderamen worden als regel bijgewoond door de rector en de secretaris van de senaat.

2.9

Het curatorium is gemachtigd om naar art. 52 van de kerkorde de kerken voor het burgerlijk recht te vertegenwoordigen, behoudens in gevallen waarin de generale synode anders beslist.

2.10

Het curatorium brengt aan elke gewone generale synode verslag uit over de gang van zaken aan de universiteit en zijn handelingen sinds het uitbrengen van het vorige verslag. Het curatorium zendt tijdig voor de aanvang van de synode zijn verslag aan de kerken.

Het curatorium zendt aan elke gewone generale synode voor elk jaar, verstreken sinds de vorige synode, de balans van de universiteit per 31 december en de winst- en verliesrekening over dat jaar, vergezeld van een schriftelijk rapport, uitgebracht door een registeraccountant. Het curatorium zendt aan elk van de kerken een samenvatting van deze stukken.

Het curatorium verstrekt aan de pers een kort verslag van hetgeen in zijn vergadering is behandeld, voor zover daarvoor in aanmerking komend.

2.11

Het curatorium blijft zijn taken vervullen totdat de door de generale synode nieuw benoemde deputaten zich in hun vergadering als curatorium hebben geconstitueerd.

Artikel 3

Wetenschappelijk personeel

3.1 *Functies en formatie*

3.1.1

Aan de universiteit kunnen voor onderwijs en onderzoek worden benoemd: gewone hoogleraren, buitengewone hoogleraren, universitaire hoofddocenten en universitaire docenten.

3.1.2

De generale synode beslist op voorstel van het curatorium, dat daartoe wordt geadviseerd door de senaat, over een formatieplan, waarin de vakgebieden en de te vervullen functies zijn vastgelegd.

3.1.3

Gewone hoogleraren zijn hoogleraren in de theologie in volledige dienst. Buitengewone hoogleraren zijn hoogleraren in de theologie in niet-volledige dienst en hoogleraren in een hulpwetenschap.

3.1.4

Universitaire hoofddocenten en universitaire docenten zijn docenten in theologische of niet-theologische vakken. Zij kunnen in volledige of gedeeltelijke dienst worden benoemd, met een tijdelijke aanstelling of een aanstelling voor onbepaalde tijd.

3.1.5

Aan de universiteit kunnen in tijdelijke dienst onderzoekers worden aangesteld voor het doen van theologisch onderzoek in het kader van het in artikel 9 te noemen onderzoeksplan.

3.1.6

Specifieke onderdelen van de opleiding kunnen krachtens besluit van de senaat worden verzorgd door externe docenten, onder verantwoordelijkheid van de vakdocent en met toestemming van het curatorium.

3.2 *Benoeming*

3.2.1

Hoogleraren en universitaire (hoofd)docenten in dienst voor onbepaalde tijd worden benoemd door de generale synode. Het curatorium zendt, na advies van de senaat, aan de synode voor iedere vacature een met redenen omklede voordracht. Het doet de voordracht vergezeld gaan van een omschrijving van de inhoud en de omvang van de functie.

3.2.2

Universitaire (hoofd)docenten in tijdelijke dienst en onderzoekers worden benoemd door het curatorium op voordracht van de senaat.

3.2.3

Ieder van de in 3.1.1 en 3.1.5 genoemde functionarissen moet lid in volle rechten zijn van een van de kerken.

3.2.4

Bij onvoorziene vacatures treft het curatorium na ingewonnen advies van de senaat tijdelijke maatregelen voor de goede voortgang van onderwijs en onderzoek.

3.3 *Verplichtingen en taken*

3.3.1

De hoogleraren en docenten genoemd in 3.1.1 zullen bij hun optreden een door de generale synode vastgesteld ondertekeningsformulier tekenen als blijk van instemming met de leer van de Heilige Schrift, zoals die in de belijdenisgeschriften van de kerken is samengevat, en van hun bereidheid om deze zuivere leer te onderwijzen en tegen ketterijen en dwalingen te verdedigen.

3.3.2

Iedere hoogleraar en universitaire (hoofd)docent ontvangt bij zijn aanstelling een omschrijving van de taken waarmee hij wordt belast. Wijziging is alleen mogelijk met instemming van betrokkene.

3.4 *Disciplinaire maatregelen*

3.4.1 *Maatregelen*

Ten aanzien van een functionaris als bedoeld in 3.1.1 en 3.1.5 die zich in leer of leven ernstig

misgaat of in de uitoefening van zijn functie ernstig te kort schiet, kunnen met inachtneming van het bepaalde in 3.4.2 en 3.4.3 disciplinaire maatregelen worden genomen in de vorm van beperking van werkzaamheden en/of van ontslag.

3.4.2 Beperking van werkzaamheden

Het curatorium kan aan een functionaris een zodanige beperking van werkzaamheden en bevoegdheden opleggen als het noodzakelijk acht. Vooraf wordt de betrokkene in de gelegenheid gesteld zich te doen horen en wordt het oordeel van de senaat gevraagd. Voor een eventuele verlenging van de maatregel gelden dezelfde voorwaarden.

Het curatorium deelt schriftelijk aan de betrokkene mee op welke werkzaamheden en bevoegdheden de opgelegde beperking betrekking heeft en voor welke termijn ze geldt.

3.4.3 Ontslag

Het curatorium kan, indien het dit noodzakelijk acht, een functionaris als bedoeld in 3.1.5 en 3.2.2 ontslaan. Het neemt daarbij de in 3.4.2 genoemde voorwaarden in acht.

Wanneer het curatorium het ontslag van een functionaris als bedoeld in 3.2.1 noodzakelijk acht, stelt het aan de synode voor hem te ontslaan. Het neemt daarbij de in 3.4.2 genoemde voorwaarden in acht en brengt zijn voorstel schriftelijk ter kennis van de betrokkene en van de senaat.

De generale synode beslist over het ontslag na de betrokkene gelegenheid te hebben geboden zich te doen horen.

3.4.4 Mededeling aan de betrokken kerk(en)

Wanneer het curatorium ten aanzien van een functionaris een disciplinaire maatregel neemt omdat hij zich in leer of leven ernstig heeft misgaan, zal het van zijn besluit mededeling doen aan de kerk waarvan de betrokkene lid is, en ingeval deze als predikant of emeritus-predikant aan een kerk is verbonden, tevens aan die kerk.

3.5 *Ontslag op eigen verzoek*

Wanneer een functionaris als bedoeld in 3.1.1 en 3.1.5 verzoekt van zijn functie ontheven te worden, kan het curatorium, gehoord de redenen, hem het ontslag verlenen. Betreft het een hoogleeraar of een universitair (hoofd)docent in dienst voor onbepaalde tijd, dan zal gedurende de tijd dat de generale synode vergadert, de bevoegdheid tot het verlenen van ontslag bij de synode liggen.

Wanneer het curatorium aan een gewoon hoogleeraar op eigen verzoek ontslag verleent, zal het daarvan per afzonderlijk schrijven aan alle kerken mededeling doen.

3.6 *Beroep*

Wanneer een functionaris niet kan instemmen met een besluit of een maatregel van het curatorium die zijn functioneren aan de universiteit betreft, heeft hij het recht zich te beroepen op de generale synode.

Artikel 4

Niet-wetenschappelijk personeel

Het curatorium benoemt, schorst en ontslaat het niet-wetenschappelijk personeel. Afhankelijk van de betreffende functie wordt in geval van benoeming vooraf overleg gepleegd met degenen onder en/of met wie de betrokkene zal werken.

Het curatorium bepaalt de plaats van een lid van het niet-wetenschappelijk personeel in de organisatie van de universiteit.

Artikel 5

Rechtspositie personeel

5.1

Met ieder lid van het personeel wordt een schriftelijke overeenkomst gesloten, waarin de voor de betreffende arbeidsverhouding relevante bepalingen zijn vastgelegd.

5.2

Het curatorium stelt een personeelsreglement vast, waarin rechten en verplichtingen van het personeel zijn opgenomen, onder meer met betrekking tot salaris, vakantie, ziekte en ziektekosten,

verhuizing en verhuiskosten, gratificatie en jubileum.

Artikel 6 Senaat

6.1 Samenstelling

6.1.1

De senaat van de universiteit wordt gevormd door de hoogleraren en universitaire (hoofd)docenten in volledige dienst.

6.1.2

Hoogleraren en universitaire (hoofd)docenten in niet volledige dienst zullen, voorzover hun arbeid aan de universiteit dat vereist of wenselijk maakt, de vergaderingen van de senaat bijwonen en daar adviserende stem hebben. Andere docenten dan de in 6.1.1 en 6.1.2, eerste zin, genoemde kunnen op uitnodiging van de senaat vergaderingen bijwonen.

6.2 Taken en werkzaamheden

6.2.1

Tot de taken van de senaat behoren met name de volgende zaken:

- het doen van beleidsvoorstellen en het geven van adviezen aan het curatorium, desgevraagd of op eigen initiatief, in het bijzonder met betrekking tot de inrichting van onderwijs en onderzoek;
- het geven van adviezen en het doen van voorstellen aan het curatorium in het kader van een formatieplan en van benoemingen als bedoeld in 3.1.1 en 3.2;
- de inrichting, de organisatie en de coördinatie van onderwijs en onderzoek, met inbegrip van het postacademisch onderwijs en de te verrichten promoties, alsmede het toezicht op de organisatorische en administratieve werkzaamheden die daaruit voortvloeien;
- het inschrijven van de studenten;
- het oefenen van toezicht op en tucht over de studenten;
- het vaststellen van de vereisten voor de examens, het afnemen daarvan en het uitreiken van de getuigschriften;
- de kwaliteitszorg;
- de zorg voor de public relations van de universiteit;
- het onderhouden van contacten met overheidsinstanties, zo nodig in overleg met het curatorium;

- het deelnemen aan contact en overleg met andere Nederlandse universiteiten;
- het onderhouden van contacten met buitenlandse theologische instellingen.

6.2.2

De senaat vergadert ten minste een maal per maand, met uitzondering van de maanden juli en augustus.

6.2.3

De senaat brengt aan het einde van elke cursus een jaarverslag uit aan het curatorium.

6.3 Rector en secretaris

6.3.1

De senaat draagt voor elk cursusjaar aan het curatorium uit de gewone hoogleraren een rector en uit de hoogleraren een secretaris ter benoeming voor. De benoeming kan wanneer dat wenselijk wordt geacht gelden voor een periode van meer dan een jaar. In een instructie worden de taken en bevoegdheden van rector en secretaris vastgesteld.

6.3.2

Indien de rector voor langere tijd verhinderd is zijn functie uit te oefenen, benoemt het curatorium op voordracht van de senaat een waarnemend rector.

6.4 Commissies

De senaat kan zich in de uitoefening van zijn taak doen bijstaan door commissies, die door hem worden ingesteld en opgeheven.

Artikel 7 Studenten

7.1 Eerste inschrijving

7.1.1

De inschrijving als student vindt plaats door de rector namens de senaat.

7.1.2

Een adspirant-student dient lid te zijn van een van de kerken of van een kerk in een ander land waarmee de kerken een zusterkerkrelatie hebben. Hij dient een goed getuigenis van de kerkeraad van zijn kerk aangaande belijdenis en wandel over te leggen.

7.1.3

Wanneer een adspirant-student zich meldt voor inschrijving, zal namens de senaat met hem worden gesproken over met name zijn motivatie voor de theologische studie en zijn houding ten opzichte van Gods Woord, de gereformeerde belijdenis en het gereformeerd kerkelijk leven. De senaat heeft het recht om inschrijving te weigeren, wanneer hij het resultaat van het gesprek onvoldoende acht. Van deze beslissing is beroep mogelijk bij het curatorium.

7.1.4

De senaat kan de rector machtigen over te gaan tot inschrijving van een adspirant-student die niet voldoet aan het bepaalde in 7.1.2. Er moet dan wel sprake zijn van een aanvaardbare motivatie, een positieve houding ten opzichte van het gereformeerde karakter van de universiteit en de belofte daarop geen inbreuk te zullen maken. Voor een dergelijke inschrijving is de goedkeuring van het curatorium nodig.

7.1.5

Voor inschrijving aan de universiteit gelden minimum-vereisten ten aanzien van de genoten vooropleiding. Een adspirant-student dient een getuigschrift VWO over te leggen, waaruit blijkt dat de vakken Latijnse taal en letterkunde en Griekse taal en letterkunde deel hebben uit gemaakt van zijn eind- of staatsexamen.

Indien de vakken Latijn en Grieks (of een van beide) niet voorkomen op het door de adspirant-student overgelegde getuigschrift VWO, geldt wat bepaald is in de "Toelatingsregeling" van de universiteit.

Wanneer een adspirant-student niet in het bezit is van een getuigschrift VWO, maar wel van een door de universiteit daaraan gelijkgesteld getuigschrift, kan hij als student worden ingeschreven, op de voorwaarden die zijn vastgelegd in de "Toelatingsregeling".

Wanneer een adspirant-student 21 jaar of ouder is en hij het vereiste getuigschrift niet heeft, kan hij tot de studie worden toegelaten, indien hij bij een in opdracht van de senaat in te stellen onderzoek (colloquium doctum) blijkt geeft van voldoende kennis en capaciteiten, onder nadere goedkeuring van het curatorium.

7.1.6

De adspirant-student dient bij zijn inschrijving te hebben voldaan aan de daarvoor geldende financiële verplichtingen.

7.1.7

De inschrijving geldt telkens voor ten hoogste één studiejaar.

7.2 Herinschrijving

Voor het begin van elke nieuwe cursus is er gelegenheid om verlenging van de inschrijving aan te vragen. Over de maximale inschrijvingsduur beslist de senaat.

De bepalingen over uitschrijving bij afbreken of onderbreken van de studie en bij overschrijding van de maximale inschrijvingsduur worden door de senaat vastgesteld.

7.3 Bijzondere vormen van inschrijving

7.3.1

De universiteit kent een aantal bijzondere vormen van inschrijving, zoals inschrijving als auditor, als extraneus, als contractant, een tweede inschrijving van wie reeds student zijn aan een andere universiteit, en een inschrijving voor voortgezette theologische studie en/of promotie.

7.3.2

Inschrijving in deze bijzondere vormen vindt plaats door de rector namens de senaat.

7.3.3

De bepalingen over de bijzondere vormen van inschrijving en de daaraan verbonden rechten en verplichtingen worden door de senaat in een afzonderlijke door het curatorium goed te keuren regeling vastgelegd.

7.4 *Rechten en overleg*

7.4.1

De in 7.1 en 7.2 genoemde inschrijving aan de universiteit geeft recht op het volgen van onderwijs en het afleggen van tentamens en examens en op het gebruik maken van de faciliteiten en voorzieningen die daarmee in verband staan. Daarbij gelden de beperkingen en nadere aanwijzingen die door de senaat worden vastgesteld, onder meer voor hen die de opleiding niet volgen ter voorbereiding op het ambt van predikant.

7.4.2

De gezamenlijke studenten wijzen uit hun midden jaarlijks een faculteitscommissie aan, die fungeert als overlegorgaan in de communicatie tussen senaat en studenten.

7.5 *Toezicht en tucht*

7.5.1

De senaat is in de universitaire samenleving belast met het toezicht op en de tucht over belijdenis en wandel van de naar 7.1 en 7.2 ingeschreven studenten.

7.5.2

De senaat kan als uiterste maatregel een student van de universiteit verwijderen. Tegen deze maatregel is beroep mogelijk bij het curatorium.

7.5.3

Wanneer een student die bij zijn (her)inschrijving lid was van een van de kerken, niet langer lid van een van de kerken is, dient hij dit onverwijld aan de senaat te melden.

Artikel 8 Onderwijs

8.1 *Studieopzet*

8.1.1

De vorming voor het ambt van dienaar van het Woord en die tot doctorandus in de theologie worden geïntegreerd aangeboden.

8.1.2

Het is mogelijk af te studeren in de theologie zonder gericht te zijn op beroepbaarstelling als dienaar van het Woord. In dit geval ontvangt de student ontheffing van bepaalde onderwijseenheden van het programma, die specifiek gericht zijn op de praktijk van dienaar van het Woord. De senaat stelt in zo'n geval vast wat de vervangende onderwijseenheden zijn.

8.1.3

De opleiding kent een propedeutische fase, een hoofdfase en een afstudeerfase.

8.1.4

De propedeutische fase heeft een inleidend en oriënterend karakter en maakt verwijzing en selectie aan het einde van deze fase mogelijk.

Aan de propedeutische fase is het propedeutisch examen verbonden.

8.1.5

De hoofdfase biedt een verdieping en verbreding op het terrein van de theologische vakken, de talen en de beroepsvoorbereiding, inclusief oriëntatie in de praktijk.

8.1.6

De afstudeerfase biedt een wetenschappelijke specialisatie in een van de theologische vakken en één of meer periodes voor praktische vorming.

Wanneer het functioneren in de praktijk als voldoende beoordeeld wordt, ontvangt de student de aantekening praktische vorming.

8.1.7

Aan de studie in de hoofd- en afstudeerfase is het doctoraal examen verbonden, waarmee de titel van doctorandus in de theologie kan worden verkregen.

8.2 Vooropleiding

Aan de universiteit is een vooropleiding verbonden, waaraan onderwezen wordt in de Latijnse taal en letterkunde en de Griekse taal en letterkunde. Zij is bedoeld voor adspirant-studenten die niet in het bezit zijn van een VWO-diploma waarbij in deze beide vakken is geëxamineerd.

De adspirant-studenten kunnen via het behalen van het proentamen aantonen dat zij zich de vereiste kennis alsnog hebben eigen gemaakt.

De cursusduur van de vooropleiding wordt door het curatorium vastgesteld.

8.3 Onderwijsprogramma

Op voorstel van de senaat stelt het curatorium de verdeling van de studielast over de verschillende vakgebieden vast.

De hoofdlijnen van de inrichting van het onderwijs en het onderwijsprogramma, dat het totaal omvat van alle onderwijseenheden van de opleiding, worden op voorstel van de senaat vastgesteld door het curatorium.

8.4 Studiejaar en collegerooster

Het studiejaar vangt aan op 1 september en eindigt op 31 augustus van het daarop volgende jaar.

Het collegerooster, vermeldende de vakgebieden, de namen van de docenten, de uren waarop en de ruimten waarin onderwijs wordt gegeven, wordt door de senaat vastgesteld en tijdig en op passende wijze bekendgemaakt.

8.5 Examens

De nadere bepalingen met betrekking tot het propedeutisch examen en het doctoraal examen zijn vastgelegd in een afzonderlijke examenregeling.

De senaat kan gedeeltelijke vrijstelling van een examen verlenen, indien de betrokkene naar zijn oordeel blijkens een getuigschrift, afgegeven door een andere instelling van hoger onderwijs, in bepaalde vakken reeds voldoende is geëxamineerd.

8.6 Doctoraat

Aan de universiteit kan het doctoraat in de theologie worden verkregen op grond van de verdediging van een dissertatie.

De nadere bepalingen voor het verkrijgen van het doctoraat zijn vastgelegd in het promotiereglement.

8.7 Postacademisch onderwijs

Voor de inrichting van het postacademisch onderwijs gelden afzonderlijke bepalingen, die door de senaat worden vastgesteld.

8.8 Interne kwaliteitszorg

De senaat draagt zorg voor een regelmatige beoordeling van de kwaliteit van het onderwijs, mede aan de hand van het oordeel van de studenten.

Bij de beoordeling wordt ten minste aandacht besteed aan:

- een regelmatige controle van het tijdsbeslag dat voor de studenten voortvloeit uit de onderwijs- en examenregeling en de daarin vermelde studielast;
- de kwaliteit van het onderwijs aan en de begeleiding van de studenten.

Artikel 9

Onderzoek

9.1 Onderzoeksplan

Enmaal per drie jaar stelt de senaat, gehoord de voorstellen van de desbetreffende docenten, het onderzoeksplan vast voor de verschillende vakgebieden in de theologie. Dit onderzoeksplan wordt ter goedkeuring aan het curatorium voorgelegd. In het onderzoeksplan worden de prioriteiten omschreven die zullen gelden voor de arbeid van onderzoekers die door de universiteit worden aangesteld. Deze prioriteiten worden bepaald op grond van de waarde van het onderzoek voor versterking van de gereformeerde theologie.

9.2 Regeling positie onderzoekers

Het curatorium stelt na advies van de senaat een regeling vast met betrekking tot de positie, de taken en de begeleiding van de aan te stellen onderzoekers en het toezicht op hun arbeid.

9.3 Aantal onderzoekers en verdeelsleutel

Het curatorium stelt eenmaal per drie jaar na advies van de senaat vast, welke budgettaire ruimte er in de komende periode beschikbaar zal zijn voor de aanstelling van onderzoekers in dienst van de universiteit. Het curatorium stelt eveneens na advies van de senaat een verdeelsleutel vast, waarbij wordt gestreefd naar een gelijkmatige verdeling van de te benoemen onderzoekers over de onderzoeksvelden.

Artikel 10 Bibliotheek

10.1

De bibliotheek staat onder leiding van een bibliothecaris, die door het curatorium na advies van de senaat wordt benoemd en ontslagen.

De bibliothecaris ontvangt een instructie, die door het curatorium wordt vastgesteld.

10.2

Het curatorium heeft een commissie voor bibliotheekzaken, die ten minste bestaat uit twee leden van het curatorium, een lid van de senaat en een externe bibliotheekdeskundige. De bibliothecaris woont de vergaderingen van de commissie bij en heeft daarin adviserende stem.

De commissie adviseert het curatorium in alle zaken betreffende de bibliotheek.

10.3

De bibliothecaris is over zijn beleid en beheer verantwoording schuldig aan het curatorium. Hij brengt jaarlijks in overleg met de bibliotheekcommissie aan het curatorium schriftelijk verslag uit over de arbeid in en de toestand van de bibliotheek. Hij legt daarbij tevens een financiële verantwoording over het vorige jaar en een begroting voor het komende over. Hij brengt deze stukken tevens ter kennis van de senaat.

10.4

Aan de bibliothecaris wordt voor de arbeid in de bibliotheek het nodige personeel ter beschikking gesteld. Het personeel in de bibliotheek wordt benoemd door het curatorium na advies van de bibliotheekcommissie.

Artikel 11 Wijziging

Het statuut kan door de generale synode worden gewijzigd, mits het voorstel hiertoe ten minste een half jaar vóór haar aanvang aan elk van de kerken is voorgelegd.

RAPPORT DEPUTATEN
-gesprek met Christelijke Gereformeerde Kerken
deel I

RAPPORT van de deputaten voor het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken
aan de Generale Synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland, samen te komen te
Berkel en Rodenrijs 1996

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders,

Instructie

De generale synode van Ommen 1993 benoemde deputaten voor het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken in hartelijke begeerte naar kerkelijke eenheid met deze kerken.

De synode gaf deputaten voorts de volgende instructie mee:

- a. Het gesprek met deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken voort te zetten om wegen en middelen te zoeken die tot kerkelijke eenheid voeren;
- b. in dit gesprek aandacht te geven aan de door de Christelijke Gereformeerde Kerken aan de orde gestelde verschillen ten aanzien van de toeïgening van het heil en de hantering van de belijdenis omtrent de kerk;
- c. bij de christelijke gereformeerde deputaten erop aan te dringen, dat hun kerken ten aanzien van deze punten tot een duidelijk oordeel komen in hoeverre deze verschillen een belemmering vormen om tot eenheid te komen;
- d. met betrekking tot de opdracht die de Generale Synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken van Apeldoorn 1992 haar deputaten gaf 'bepaalde zaken' met de commissie voor contact en samenwerking van de Nederlands Gereformeerde Kerken grondig door te spreken, als de gelegenheid zich voordoet er naar vermogen aan bij te dragen, dat deze gesprekken over en weer leiden tot een Schriftuurlijke positiebepaling;
- e. met deze deputaten te spreken over wat de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Kerken verenigt en scheidt met betrekking tot het komen tot kerkelijke eenheid op de grondslag van de Heilige Schrift en de drie formulieren van eenheid;
- f. van hun handelingen schriftelijk rapport uit te brengen aan de eerstkomende generale synode en dit rapport uiterlijk een half jaar tevoren aan de kerken toe te zenden.

Tot aan het moment van deze rapportage zijn er zeven gesprekken geweest, namelijk op 17 november 1993, 9 februari, 4 mei, 10 november 1994, 8 februari, 29 maart en 10 april 1995. De gesprekken vonden plaats afwisselend in een zaal bij de Gereformeerde Martuskerk te Amersfoort en bij de Christelijke Gereformeerde Kerk 'De Fontein' te Bunschoten. Zij werden geleid door de praeses van het ontvangende deputaatschap. Zij zijn alle op christelijke wijze geopend en gesloten. Van elk gesprek is een verslag gemaakt en vastgesteld.

Tijdens deze gesprekken zijn er vier nota's besproken.

In de eerste plaats de christelijke gereformeerde nota over 'De 'toeïgening des heils' in de Belijdenisgeschriften, een overzicht' (de tekst is opgenomen in de Acta van de Generale Synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland Apeldoorn-Centrum 1992, 289-294; alsmede in: W. van 't Spijker, De toeïgening van het heil, Amsterdam 1993, 124-136).

De christelijke gereformeerde deputaten dienden de besprekingen ook met een nota over 'tweeërlei kinderen des verbonds' (bijlage 1).

Van de zijde van de gereformeerde broeders verschenen eveneens twee nota's, te weten 'Toeïgening in het geding', nota over de toeïgening van het heil (uitgegeven als Rapport deputaten

-gesprek met Christelijke Gereformeerde Kerken deel II) en 'Omtrent de kerk', nota inzake het verstaan van de artikelen 27-29 NGB (bijlage 2).

Uiteraard hebben deputaten enkele keren vergaderd ter voorbereiding van de nota's en de gesprekken, 13 oktober 1993, 6 april 1994, 4 mei 1994, 1 februari en 18 september 1995.

Het gesprek op 17 november 1993 te Amersfoort

Bij het eerste gesprek waren aanwezig namens de Christelijke Gereformeerde Kerken ds. A. Baars, ds. P den Butter, ds. B. de Graaf, br. J.M.J. Kieviet, prof.dr. J.W. Maris, br. A.W. Overwater, br. A. Pothof, ds. D. Quant, ds. J.C.L. Starreveld, ds. J. Westerink en ds. B. Witzier. In gespreksverslagen is per vergadering de presentie van deputaten vastgelegd.

De vergadering stelde een verslag vast van het gesprek op 2 maart 1993.

Synode te Ommen 1993

In deze vergadering bespreken deputaten de besluiten van de synode van Ommen 1993 over het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken. Maken de Gereformeerde Kerken een proces van verandering door? Zijn er ramen open gegaan? Komen er scheuren in het fundament? Worden onderlinge tegenstellingen zichtbaar? Van Arnhem naar Ommen, is dat geen verandering?

Duidelijk is dat de neuzen niet meer allemaal in dezelfde richting staan. De onderlinge verschillen van vandaag zijn niet te typeren als pluriformiteit ten aanzien van de belijdenis. Het gaat om vragen die de praktijk van het leven raken. De kerken moeten leren om met die vragen goed om te gaan. De begeerte om anderen te zoeken is gegroeid. Het enthousiasme van plaatselijke contacten zou ook synodaal effect moeten ontvangen, terwijl het feit dat beide kerken landelijk met elkaar in gesprek gingen een enorme uitwaaiing heeft gekregen in het leven van de plaatselijke kerken.

Dat gereformeerde deputaten nu niet over de opvattingen van prof. Oosterhoff spreken, komt niet omdat Ommen anders oordeelt dan Arnhem, maar omdat de Christelijke Gereformeerde Kerken over deze zaak niet willen spreken. Het is nu geen breekpunt. Als anderen zijn opvattingen nieuw leven inblazen, wordt de zaak opnieuw actueel.

Gevraagd wordt om een toelichting van het synodebesluit in de richting van de NGK. Spelen binnen de Gereformeerde Kerken niet dezelfde zaken als in de zestiger jaren?

Gereformeerde deputaten ontkennen dit. Het Akkoord van Kerkelijk Samenleven, de leer van ds. B. Telder, de tolerantie van de afwijking van de belijdenis, dit zijn zaken die nog steeds liggen tussen de NGK en de GK(V). Binnen de NGK zijn er velen die grote zorg hebben over de ontwikkelingen. Er zijn plaatselijk soms goede contacten. Vandaar het besluit om de 'mogelijkheden' voor 'verkennende' contacten te onderzoeken.

De christelijke gereformeerde broeders wezen op het besluit van Apeldoorn geen taxatie te zullen geven van de ontwikkelingen in de NGK ten overstaan van de GK(V), terwijl de gereformeerde broeders herinnerden aan de roeping uit kracht van de gemeenschappelijke belijdenis van de waarheid en wezen op de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid tot bewaring van die belijdenis.

De toeïgening van het heil (Overzicht)

Deputaten bespreken voorts het Overzicht van de christelijke gereformeerde synode van Apeldoorn over "De 'Toeïgening des heils' in de Belijdenisgeschriften". Gereformeerde deputaten voorzien dit Overzicht van een reeks kanttekeningen. Zij missen een bespreking van zogenaamde 'hete hangijzers'. Waarom is de gelegenheid nu niet aangegrepen? Er wordt niet gesproken over 'tweeërlei kinderen van het verbond', over de vraag, wat onderscheidenlijk preken is, hoe men de gemeente ziet, wanneer en op welke wijze het werk van de Heilige Geest in de prediking ter sprake komt. Opnieuw is niet onder woorden gebracht welke bezwaren de Christelijke Gereformeerde synoden tegen de Gereformeerde Kerken hebben.

Het gesprek op 9 februari 1994 te Bunschoten

De toeïgening van het heil (Overzicht)

Namens christelijke gereformeerde deputaten reageert ds. A. Baars op de in het vorige gesprek door de gereformeerde deputaten gegeven kanttekeningen op het christelijke gereformeerde Overzicht over de toeïgening van het heil.

1. Gereformeerde deputaten wezen erop, dat in het overzicht weinig vanuit de Schrift werd onderwezen. Het is voornamelijk een samenvatting vanuit de belijdenis. Zou het overzicht niet aan body gewonnen hebben met onderwijs uit de Heilige Schrift?

Christelijke gereformeerde deputaten geven aan dat dit overzicht is ontstaan rond de vraag wat de confessie zegt over de toeïgening van het heil. Dat geeft een bepaalde invalshoek. Zo is het de synode gepresenteerd en door de synode aanvaard. Schrift en belijdenis liggen in één perspectief.

2. Is het overzicht wel evenwichtig, wanneer veel gesproken wordt over de Heilige Geest die toeïgert en weinig over de mens die het heil zich ook dient toe te eigen door de werking van de Heilige Geest, vragen gereformeerde deputaten? In de discussie wordt erop gewezen, dat in het overzicht wel degelijk wordt verwezen naar de menselijke verantwoordelijkheid. Deputaten zijn het erover eens, dat de toeïgening van het heil volop het werk van de Heilige Geest is, terwijl tegelijk de gelovige daarin volop betrokken is. De CGK vragen de GK(V): hebt u wel voldoende aandacht voor het werk van de Geest, terwijl dan de wedervraag klinkt: legt u wel voldoende accent op de menselijke verantwoordelijkheid?

3. Het overzicht geeft een definitie van de toeïgening van het heil: in de toeïgening van het heil gaat het speciaal om het antwoord op de vraag hoe de mens deel krijgt en deel houdt aan het heil. Klinkt deze omschrijving niet anthropocentrisch? Komt het geloof niet van de Heilige Geest die het werkt in onze harten (HC zd 25)? Is het niet Christus, die ons doet delen in zijn gerechtigheid, die Hij door zijn dood voor ons heeft verworven (HC zd 17)? Lag een christologische inzet niet voor de hand?

Het gaat in dit overzicht niet om een uitgewerkte studie, maar om een handreiking. In deze 'werkdefinitie' wordt duidelijk dat het in de toeïgening van het heil niet maar gaat om de toeleidende weg tot het geloof alleen, het gaat om het héle geloofsleven.

4. Gereformeerde deputaten vragen of de weergave van de bijdrage van prof. Trimp aan Delen in het heil wel correct is. Bij prof. Trimp staat de toeïgening van het heil als het werk van de Heilige Geest voorop, anders dan in het Overzicht. Ook vragen zij naar de betekenis van het woord 'primair', als het Overzicht concludeert, dat "de toeïgening van het heil in onze belijdenis primair wordt toegeschreven aan de Heilige Geest".

Christelijke gereformeerde deputaten beamen, dat prof. Trimp het toeïgennende werk van de Heilige Geest het eerst noemt. Ten aanzien van de betekenis van het woord primair antwoorden christelijke gereformeerde deputaten: het werk van de Geest in de toeïgening en de toeïgening door het geloof zijn wederkerig op elkaar betrokken. In die wederkerige betrokkenheid staat het werk van de Heilige Geest op de eerste plaats. We kunnen ons van harte vinden in de omschrijving van prof.

Trimp, waarnaar in de aantekening van het Overzicht ook verwezen wordt: "Daarom kunnen we bij ons nadenken over de toeïgening nooit bij onszelf beginnen - bij het geloof of bij de vraag hoe wij komen tot Hem. Wij moeten altijd bij God beginnen - bij de Heilige Geest en bij de vraag hoe Hij wil komen tot ons".

Ter vergadering blijkt dat ds. A. Baars zijn opmerkingen op schrift heeft gesteld. Afgesproken wordt, dat deze de gereformeerde deputaten zullen worden toegezonden. Daarna zal het gesprek over de toeïgening van het heil worden voortgezet.

Tweeërlei kinderen van het verbond

Naar aanleiding van de christelijke gereformeerde gespreksnota over 'tweeërlei kinderen van het verbond' ontspint zich een geanimeerde discussie. Gereformeerde deputaten gaan in grote lijnen met deze nota akkoord. De Gereformeerde Kerken erkennen en verwerken serieus dat er sprake is van tweeërlei kinderen van het verbond. Er zijn kinderen die de belofte hebben, maar er niet uit leven, en kinderen die de belofte hebben aangegrepen. Voluit wordt verkondigd dat je als verbondskind verloren kunt gaan, namelijk door ongelof. Bij enkele onderdelen worden vragen gesteld die ook

een antwoord vinden. Bij het slot van de nota wordt opgemerkt, dat in de prediking de noodzaak en de aard van het werk van de Heilige Geest in het hart aan de orde komen. **Net zo** dient de prediking steeds weer de eis van bekering en geloof te laten horen. De belofte van het verbond moet immers altijd verkondigd worden met de eis van geloof en bekering. De gemeente mag de noodzaak van wedergeboorte niet horen zonder de kaders van de belofte. Over en weer wordt blijdschap en dankbaarheid uitgesproken, dat deputaten elkaar in deze nota dicht naderen. Blijft de vraag naar het functioneren van deze zaken in de praktijk van de prediking.

Het aanspreken van de gemeente, het adres van de prediking

Aansluitend aan het gesprek over tweeërlei kinderen van het verbond, bespreken deputaten de wijze waarop in de prediking de gemeente wordt aangesproken. Is de gemeente het volk van God, heeft elk gemeentelid de beloften in geloof aanvaard? Of loopt er een scherpe cesuur door de gemeente heen?

De apostelen spreken de gemeente aan als gemeente van God, geroepen heiligen, aldus gereformeerde deputaten. In de gemeente kunnen huichelaars zijn en mensen die zich nog niet (openlijk) bekeerd hebben. Men mag geen is-gelijktken zetten tussen de situatie van de OT-ische gemeente en de NT-ische gemeente. Tijdens de OT-ische profeten was er sprake van een volk van gelovigen en ongelovigen. Met Pinksteren voltrok zich een heilshistorische verandering. Typerend voor Pinksteren is dat de Geest wordt uitgestort op **alle** vlees en **allen** met Hem vervuld worden. Er wordt tucht geoefend. De gemeente moet nu niet aangesproken worden als een verzameling gelovigen en ongelovigen. Op paulinische wijze moet de gemeente worden aangesproken als de gemeente van christgelovigen. Verwezen wordt naar het begin van artikel 27 NGB. Aan hen die zich niet van harte bekeren moet het oordeel worden aangezegd (zondag 31).

Van de zijde der christelijke gereformeerde broeders merkt de een op, dat het vreemd is de situatie van de eerste eeuw ná Christus wel toepasbaar voor vandaag te verklaren en de situatie van de eerste eeuw vóór Christus niet. Men moet ook rekening houden met perioden van bloei of ingezonkenheid. We mogen nooit een optimistische kijk op onszelf hebben. Een ander is van oordeel, dat in de CGK de gemeente ook aangesproken wordt als gemeente van onze Here Jezus Christus. De prediker staat voor de verbondsgemeente die Gods verbondsbeloften krijgt uitgestald met daarbij de eis om tot inwilliging van die beloften te komen en daarbij te blijven door bekering en geloof uit kracht van de Heilige Geest. De gemeente als vergadering van ware christgelovigen mag erop vertrouwen dat de Heilige Geest ervoor zorgt dat het Woord niet zonder vrucht blijft. Van christelijke gereformeerde zijde wordt erop gewezen, dat in het pastoraat het oordeel der liefde volop accent moet krijgen. Tegelijk mag in de prediking de confrontatie niet ontbreken: is er werkelijk een band tussen u/jou en de Here Jezus? Bij de christelijke gereformeerde broeders leeft de vrees, dat in de GKV veelal alleen de **dagelijkse** bekering aandacht ontvangt. Maar de gereformeerde broeders houden staande dat de eis van wedergeboorte en bekering, ook van waarachtige bekering, terdege in de prediking aandacht ontvangt. De gereformeerde broeders pleiten ervoor in de prediking de gemeente aan te spreken als de gemeente van christgelovigen. Dat betekent niet dat in die gemeente iedereen, hoofd voor hoofd, bekeerd is. Er wordt gepreekt tot geloof, tot bekering en behoud. Het evangelie is ook een reuke des doods ten dode voor hen die verloren gaan. Alle accenten (heel de veelkleurige werkelijkheid) moeten in de prediking hun plaats krijgen. Het maakt ook verschil in welke gemeente men staat, of welke heersende zonden er zijn. Er blijkt geen verschil tussen de beide kerken als het gaat om de vragen over hen die wel en hen die niet uit het heil leven. Een vraag van christelijke gereformeerde zijde is nu: moet men onderscheid maken binnen de kring van hen die zeggen naar het evangelie te leven? In eigen gerechtigheid leven is zonde. Onverschilligen en huichelaars zijn twee categorieën. Allen zijn onderweg naar de bruiloft, maar toch ... Men mag de mensen niet in onecht geloof stijven. Dat het altijd weer gaat om de **waarachtige** bekering wordt door gereformeerde deputaten van harte beaamd.

Naar het oordeel van deputaten was dit gesprek zeer verhelderend. Daarover is blijdschap uitgesproken. In hoofdlijnen konden deputaten elkaar goed vinden.

De methode van behandeling

Gereformeerde deputaten zijn bereid na te denken over een nota over de toeëigening van het heil en de prediking, zonder dat daarin de christelijke gereformeerde prediking wordt beoordeeld. Dit laatste valt buiten de opdracht van de synode.

Het gesprek op 4 mei 1994 te Amersfoort

De toeëigening van het heil (Overzicht)

Bij de bespreking van de schriftelijke reactie van ds. A. Baars op de kanttekeningen bij de CG-nota over de toeëigening van het heil (Overzicht) komt opnieuw de betekenis van het woord 'andere' aan de orde in DL III/IV, verw. der dwalingen 7: de heilige Schrift, die behalve deze, nog een andere en veel krachtiger en Goddelijker manier van werking des Heiligen Geestes in de bekering des mensen erkent.

De christelijke gereformeerde broeders zien in de andere werking van de Heilige Geest een bijzondere en 'bijkomende' werking van de Geest, waardoor het accent komt te liggen op het soevereine werk van de Heilige Geest, en verbondsautomatisme de pas wordt afgesneden.

De gereformeerde broeders onderschrijven van harte dat het geloof te danken is aan de Heilige Geest, het is ten volle de vrijmacht van de Heilige Geest. Maar zij lezen het woord 'andere' anders. De Schrift kent bij de bekering van de mens nog een andere, veel krachtiger en goddelijker werking van de Heilige Geest. Dat is: een andere dan de remonstranten kenden. Die kenden de genade van God waardoor mensen bekeerd worden alleen als een 'vriendelijk appèl'. Daartegen belijden de Dordtse Leerregels de 'doordringende' werking van de Heilige Geest in het evangelie.

Gereformeerde deputaten vragen ruimte om te spreken over één Geesteswerking met tweeërlei uitwerking. Door accent te leggen op de verantwoordelijkheid van de hoorder willen zij verbondslidelijkheid de pas afsnijden (Hebr 6). Het is niet mogelijk om goddelijke soevereiniteit en menselijke verantwoordelijkheid in een sluitend denk-systeem te dwingen. Het gebed om de krachtige werking van de Heilige Geest blijft onmisbaar.

Gereformeerde deputaten zijn van oordeel, dat hoe men het woord andere in de DL ook interpreteert, hier geen inhoudelijke verschillen liggen.

De toeëigening van het heil (Toeëigening in geding)

Het eerste deel van de nota-Hendriks over de toeëigening van het heil komt in bespreking. Deze bespreking draagt een voorlopig karakter, omdat de christelijke gereformeerde deputaten de nota intern nog niet besproken hebben.

Zij spreken wel over deze nota hun grote waardering uit. Over enkele onderdelen ontspint zich een broederlijke discussie.

Op de vraag waarom in de nota onderscheiden wordt tussen wedergeboorte als het begin van het nieuwe leven en de dagelijkse vernieuwing van het leven, wordt gewezen op het feit dat er niet alleen gesproken moet worden over de voortgang van het nieuwe leven, omdat er niet enkel gelóvigen zijn in de kerk. Er zijn bijvoorbeeld kinderen die tot geloof moeten komen. Alleen al daarom moet er in de prediking gesproken worden over de noodzaak van de wedergeboorte als het begin van het nieuwe leven.

Gevraagd wordt naar de betekenis van de uitdrukking, dat wij tot kinderen van God zijn aangenomen. Wij met onze kinderen zijn toch kinderen van de toorn. Je wordt niet door de doop in Christus ingelijfd, maar door het geloof. De 'Abrahams-positie' heft de 'Adams-positie' niet op. In het antwoord wordt beaamd, dat wij van nature kinderen van de toorn zijn. Maar in het verbond komt God tot de genadige aanneming van kinderen. Die kinderen moeten dan gelovige kinderen worden. De Here gaat hen aanspreken. Gelovigen zijn oude en nieuwe mensen, en zij worden aangesproken naar wat zij in Christus mogen zijn: christenen. In het dankgebed bij de doop staat: wij danken U, dat U ons en onze kinderen zo tot uw kinderen hebt aangenomen. Dat verzegelt en bekrachtigt de doop. Duidelijk is tegelijk, dat belofte niet hetzelfde is als vervulling van die belofte.

Ook is nodig te onderscheiden tussen geschonken (voor)rechtspositie en de inwendige verandering door het geloof. Verschillende deputaten vermoeden dat hier verschillen liggen in woordkeus en taalveld. Deputaten vinden elkaar in de werkelijkheid van tweeërlei kinderen van het verbond. De conclusie van dit gesprek is, dat over dit eerste deel van de nota-Hendriks deputaten het in grote lijnen met elkaar hartelijk eens zijn.

Het gesprek op 10 november 1994 te Bunschoten

De toeëigening van het heil (Toeëigening in geding)

Van de christelijke gereformeerde deputaten is een schriftelijke reactie binnengekomen op de nota-Hendriks over de toeëigening van het heil.

Bij het onderdeel 'Hoe te preken' rees een vraag naar aanleiding van wat gezegd wordt over de verkondiging van Gods beloften. Dit zou allereerst de taak van de rechte prediking zijn. Wordt zo echter de taak van de prediking niet verengd? Het gaat in de prediking toch om de verkondiging van de volle raad Gods. Geantwoord wordt dat de beloften gepreekt moeten worden met bevel van bekering en geloof (DL II, 5). Vanuit de belofte klinkt de oproep. Zo doet Paulus dat immers ook: met een beroep op de barmhartigheden Gods.

Van christelijke gereformeerde zijde wordt ten aanzien van het onderdeel 'Onderscheidend preken' opgemerkt, dat hier sterk uitgegaan wordt van een gemeente van gelovigen. Is in de GK(V) de gedachte aan de gelovige gemeente overheersend? Moet niet veel meer rekening gehouden worden met het feit, dat er in de gemeente ook zijn die niet geloven? (vgl de brieven in Openbaring). De gereformeerde broeders honoreren graag dat niet alle kerkmensen gelovigen zijn. Maar hoe benoem je de gemeente? De apostelen spreken over de gemeente van de gelovigen, van de heiligen, van de uitverkorenen, van hen die een even kostbaar geloof ontvangen hebben als zij. Tegelijk blijft gelden, dat er een oproep tot bekering moet zijn. De noodzaak van de wedergeboorte moet gepredikt worden, de roep om terugkeer van het kwaad. Wat de gemeente in Christus is, moet zij steeds meer worden. Terwijl Paulus spreekt over de gemeente die naar haar aard vergadering der gelovigen is, is het niet vanzelfsprekend dat dit geloof bij ieder gevonden wordt.

De christelijke gereformeerde deputaten wijzen op het gevaar de empirische gemeente aan te duiden als in haar geheel gelovig. Het wezen van de gemeente is dat zij lichaam van Christus is; daar woont de Heilige Geest en daar is het geloof norm. Toch grijpt Paulus in 1 Cor. 10 terug op het OT, neemt Israël als waarschuwing en aanwijzing om de realiteit van het ongeloof te schetsen (vgl. Hebr. 3 en Mat. 25:1-13). De norm wordt in de werkelijkheid van het leven niet gehaald. Er zijn tweeërlei kinderen van het verbond in de gemeente.

De gereformeerde deputaten houden staande dat onder de kansel de gemeente van de Here Jezus Christus de gelovige gemeente is. Zo spreekt de belijdenis (art. 28 NGB), zo komt het tot uitdrukking in de formuliergebeden. Tegelijk is duidelijk, dat niet ieder de Here van harte zal vrezen. Het is van belang hoe dat doorklinkt in de prediking. Ook de doopleden moeten tot geloof worden opgeroepen.

Hoewel deputaten elkaar in hoofdlijnen telkens vinden, blijkt er in het aanspreken van de gemeente een verschil in spreekwijze, dat samenhangt met het accent dat men legt. De een let meer op ervaring en praktijk, terwijl de ander in zijn manier van spreken meer nadruk legt op de norm, op de werkelijkheid van belofte en verbond.

De vraag is of de verschillende benadering op dit punt een belemmering vormt voor kerkelijke eenheid. De christelijke gereformeerde deputaten zeggen toe na evaluatie hierover de gereformeerde deputaten te informeren.

In de schriftelijke reactie van de christelijke gereformeerde deputaten wordt grote waardering uitgesproken voor de nota "Toeëigening in geding". Er is naar gestreefd de taal van de Schrift en de confessie te spreken. Onbekrompen wordt de confessie geciteerd. Het valt hen niet moeilijk met heel veel uit de nota van harte in te stemmen. In alle voorzichtigheid trekken zij de conclusie dat er

in de GK(V) wel een kentering gekomen is ten aanzien van de vragen rondom de 'toeëigening van het heil'. Bij hen is wel de vraag blijven hangen of wat er in de nota staat in de GK(V) ook voluit functioneert. De praktijk zoals zij die ontmoeten doet vermoeden dat er op dit punt nogal wat te wensen overblijft.

De gereformeerde deputaten spreken er hun moeite over uit dat telkens gevraagd wordt: hoe functioneert het nu? Is dit wel eerlijk? Binnen de CGK zijn kerkdiensten toch heel verschillend? Ook in de Christelijke Gereformeerde Kerken gaan predikanten ervan uit, dat zij een gelovige gemeente voor zich hebben. Waarom neemt men op deze wijze de GK(V) de maat? Dit is toch niet te rijmen met de grote divergentie in eigen kring? Wordt hier geen perfectionisme openbaar dat kerkelijke eenheid tot in lengte van jaren zal frustreren?

Na afloop van een uitvoerig gesprek hierover besluiten deputaten ieder in eigen kring te evalueren en het resultaat daarvan aan de ander mee te delen.

Het gesprek op 8 februari 1995 te Bunschoten

Reactie op de nota over de toeëigening van het heil (Toeëigening in het geding)

Namens de christelijke gereformeerde deputaten verklaart de praeses dat er bij hen in veel opzichten dankbaarheid en vreugde is voor veel in de gereformeerde nota over de toeëigening van het heil 'Toeëigening in het geding' en in de daarop volgende besprekingen. Er bleef een vraag over van gereformeerde deputaten: kunt u het in ons dragen, dat we de gemeente als een gelovige gemeente zien? De christelijke gereformeerde deputaten vragen nu: kunt u het accepteren daarover nog eens door te spreken? Waar grondt u het op, dat u verschil ziet tussen het volk waaronder in het Oude Testament de profeten optraden, en de christelijke gemeente waaraan de apostelen in het Nieuwe Testament hun brieven schreven? Hoe functioneert het bij de GK(V) in de praktijk? De vraag of dit verschil wezenlijk en kerkscheidend is, konden de christelijke gereformeerde deputaten niet beantwoorden.

De nota over de kerk

Deputaten bespreken vervolgens het eerste deel van een nota inzake het verstaan van de artikelen 27-29 NGB van de hand van ds. M.H. Sliggers (zie bijlage 2).

In de bespreking geven deputaten aandacht aan het onderscheid tussen zichtbare en onzichtbare kerk. De gereformeerde deputaten zijn beducht voor dit onderscheid. Door te spreken over een onzichtbare kerk als het mystieke lichaam van Christus loopt men gevaar zich aan concrete gehoorzaamheid te onttrekken. Hoe kan men concreet vergaderen, samenroepen en samenkomen toepassen op zo'n mystiek lichaam?

De christelijke gereformeerde deputaten wijzen op de kerk van zondag 21 van de Catechismus, die één is in goddelijk welbehagen, één in bestemming. Het is de kerk van allen die gewassen zijn in het bloed van Christus, uitverkoren leden. Dit lichaam van Christus heeft iets mystieks. Men moet onderscheid maken tussen de kerk als totaal van de uitverkorenen en de plaatselijke kerk, de ecclesia universalis en localis.

De gereformeerde deputaten wijzen erop, dat in de plaatselijke kerken de kerk vergaderd wordt. Wie in Katwijk de zee ziet, ziet niet een afdeling, onderdeel of verschijningsvorm van de zee, maar hij ziet de Noordzee.

De christelijke gereformeerde deputaten vragen aandacht voor het werk van de Heilige Geest, dat niet in onze mensenhanden is vast te leggen. Plaatselijk trachten gelovigen te gehoorzamen, maar dat is niet zonder gebrekkigheid. Christelijke gereformeerden relativeren nadrukkelijker eigen kerkelijk bezig zijn. Zij erkennen het werk van God ook in heel andere kerken en personen. De gereformeerde deputaten willen niet weten van spanning tussen de kerk voor Gods aangezicht en de kerk zoals we haar ontmoeten, alsof de eerste voorwerp van geloof is en de tweede niet. In het Nieuwe Testament wordt de kerk die onder leiding van haar ambtsdragers samenkomsten houdt, gemeente van Christus genoemd. Beide aspecten zijn onmisbaar. De kerk is geen optelsom van

uitverkorenen, maar een samenkomst, een vergadering.

Uitvoerig wordt gesproken over de betekenis van het kerkverband. Horen de kerken elkaar plaatselijk niet te zoeken? Is het wel juist het kerkverbandelijk-elkaar-zoeken te duiden als werk van de Heilige Geest?

Gereformeerde deputaten wijzen op het spreken van de belijdenis over de kerk, die verspreid en verstrooid is over de gehele wereld, en toch met hart en wil in éénzelfde Geest is samengevoegd en verenigd door de kracht van het geloof. De gemeenschap van de kerk stopt niet bij de plaatselijke gemeente. Plaatselijke kerken zoeken elkaar om in heiligheid en apostoliciteit ook één en katholiek te zijn. Kerken zijn door Christus aan elkaar gegeven. Vanuit de eenheid in Christus mag men in het kerkverband gemeenschap door de Geest zien.

Door tijdsgebrek blijven verschillende vragen overstaan. Deze zullen later besproken worden.

Enquête binnen de CGK

De christelijke gereformeerde deputaten vertellen iets over een enquête die binnen de CGK is gehouden over plaatselijke contacten met de GK(V). Van de 185 kerken reageerden 140. Enige vorm van contact of samenspreking hebben 49 kerken. Er zijn 38 kerken die samenspreken. Die samensprekingen verlopen verschillend. In ruim 20 gevallen zijn tot nu toe de samensprekingen vastgelopen. Sommige kerken trachten de samensprekingen te hervatten. De huidige samensprekingen zijn over het algemeen vruchtbaarder dan in het verleden.

Het gesprek op 29 maart 1995 te Amersfoort

De nota over de kerk

Eerst ronden deputaten de bespreking van het eerste deel af. Christelijke gereformeerde deputaten kunnen zich wel vinden in wat in de nota staat, maar er leven wel allerlei vragen naar de concrete invulling en hantering. De vraag is niet of de gereformeerde kerken confessionele kerken zijn, maar hoe de confessie functioneert. De CGK gaan ervan uit, dat de gereformeerde kerken in alles willen staan op de grondslag van de gereformeerde belijdenis.

De christelijke gereformeerde deputaten stellen kritische vragen over het ware kerk-zijn van de Gereformeerde Kerken. Is het niet hoogmoedig en aanmatigend zichzelf ware kerk te noemen? Gereformeerde deputaten wijzen op de invalshoek van de nota. De confessie leert te onderscheiden tussen waar en vals. 'Waar' betekent niet 'perfect', dat zou aanleiding geven tot hoogmoed. 'Waar' betekent evenmin, dat je daardoor elke andere kerk vals noemt. Je zult elke kerk moeten toetsen aan de kenmerken van de kerk. Gewezen wordt op het spreken van prof. dr. J. van Genderen in zijn Beknopte Gereformeerde Dogmatiek: Als een kerk beantwoordt aan de kenmerken van de ware kerk, wordt daardoor alleen al tot christenen die zich nog buiten haar gemeenschap bevinden, gezegd: Houdt u niet langer afzijdig. Tegelijk wordt tot leden van de kerk gezegd, dat zij niet met haar mogen breken (661). Dat mogen christelijke gereformeerde deputaten ook van hun kerk zeggen: wij zijn kerk van Christus. Wordt de belijdenis verkeerd gehanteerd, wanneer gereformeerde broeders in alle ootmoed en dankbaarheid onder woorden brengen, dat de Here hun de genade heeft geschonken om kerk van Christus te zijn?

In de bespreking wordt aandacht gegeven aan 1892, 1944 en 1967, en hoe de verschillende broeders deze gebeurtenissen ervaren hebben. De christelijke gereformeerde broeders spreken over ervaringen, waarin sprake is van verabsolutering van de plaatselijke gereformeerde kerk, waarbij alles buiten de GK(V) ook buiten het koninkrijk werd geplaatst. Is het werk van de Here niet gestold in de identiteit van de 'eigen' kerk en de 'doorgaande reformatie'? De gereformeerde broeders geven aan dat het niet moeilijk is om bepaalde voorbeelden of anekdotes te vinden. Maar wat hebben de kerken gemeenschappelijk uitgesproken? De uitdrukking dat de Vrijmaking een werk van de Here is, ontkent op geen enkele manier het werken van de Here elders. Het werk van de Here in de Afscheiding sluit andere wonderen van de Here in Nederlandse Hervormde Kerk niet

uit. De Gereformeerde Kerken hebben juist uitgesproken, dat in het gevoel van ds. Hoorn aan de breedheid van Christus' werk en aan Gods barmhartigheid in het vergaderen van de kerk op onaanvaardbare wijze tekort wordt gedaan.

Persverslag

Christelijke gereformeerde deputaten verzetten zich tegen het opstellen en doen uitgaan van een persverslag. Zij willen de bespreking ter synode niet voor de voeten lopen door ontijdige publicaties en discussies in de pers. Gereformeerde deputaten betreuren dit, maar leggen zich bij deze wens neer.

Het gesprek op 10 april 1995 te Bunschoten

De nota over de kerk

De christelijke gereformeerde deputaten legden de vraag voor: Als deputaten de synode zouden adviseren om tot kerkelijke vereniging over te gaan, terwijl verwacht kan worden, dat een aanzienlijk deel van de christelijke gereformeerde kerken niet mee wil verenigen, moet dan de praktijk van de huidige kerkelijke samenleving niet erg zwaar wegen?

Gereformeerde deputaten antwoorden, dat de kerken elkaar zoeken in de overtuiging dat daarin gehoorzaamheid aan Christus openbaar wordt. Het verder gaan op weg naar kerkelijke vereniging dient wel met grote voorzichtigheid gepaard te gaan. Laat de christelijke gereformeerde synode uitspreken, dat niet langer gesproken kan worden van 'ernstige' verschillen. Zijn de Christelijke Gereformeerde Kerken desondanks van oordeel dat er van vereniging geen sprake kan zijn vanwege interne moeiten, laten zij dit dan eerlijk zeggen. Gereformeerde deputaten beseffen zeker wel, dat eenwording een langdurig proces is. Maar voortgaande kerkelijke gescheidenheid is naar hun overtuiging niet bestaanbaar voor het aangezicht van God.

Samenvatting

Het gesprek met deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken is voortgezet. Het bleek mogelijk zeven samensprekingen te houden. Op inhoudelijke wijze kon over verschillende onderwerpen intensief worden doorgesproken. Er waren momenten van spanning, maar het geheel van de gesprekken verliep in goede broederlijke sfeer. Er is openhartig met elkaar gesproken. Naar het oordeel van deputaten zijn er zeker positieve resultaten te melden.

De toeëigening van het heil

De synode te Ommen 1993 gaf als instructie aan deputaten mee in het gesprek aandacht te geven aan de door de CGK aan de orde gestelde verschillen ten aanzien van de toeëigening van het heil. De christelijke gereformeerde synode van Apeldoorn 1992 was van oordeel, dat de zaken met betrekking tot de toeëigening van het heil wezenlijke elementen van de belijdenis betreffen, waarover overeenstemming dient te worden bereikt en dat het ontbreken van deze overeenstemming een belemmering is op de weg naar kerkelijke eenheid. Zij sprak toen uit, dat de verschillen met betrekking tot de toeëigening van het heil verder dienen te worden besproken - waarbij het resultaat van de bezinning van deputaten op wat de confessie op dit onderdeel zegt goede diensten kan bewijzen - opdat op deze wijze de verschillen zullen worden weggenomen. Zij droeg haar deputaten op de verschillen duidelijk te formuleren en zich te bezinnen op de vraag hoe ernstig die verschillen zijn teneinde de volgende synode te dienen met een gefundeerd antwoord op de vraag of en zo ja in hoeverre de besproken zaken het voortgaan op de weg naar kerkelijke eenheid belemmeren.

In de eerste drie samensprekingen is onder meer gesproken over de toeëigening van het heil aan de hand van het door de christelijke gereformeerde synode geijkte Overzicht. Gereformeerde deputaten

zijn van oordeel dat dit Overzicht hunnerzijds geen kerkelijke gescheidenheid rechtvaardigt. Zij constateren, dat van de door de gereformeerde synode gevraagde nauwkeurige omschrijving en onderbouwing van eventuele kerkscheidende verschillen geen sprake is.

Deputaten wilden niet ingaan op de suggestie om nu zelf maar de verschillen te formuleren. Wel waren deputaten bereid een nota te maken over de gereformeerde leer van de toeëigening van het heil als een nadere verklaring met het oog op het bevorderen van de eenheid in de leer. Die nota ('Toeëigening in het geding') zag reeds het licht als rapport deputaten -gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken deel II.

In drie samensprekingen is deze nota besproken. Christelijke gereformeerde deputaten spraken hun grote waardering uit voor deze nota. Er is naar gestreefd de taal van de Schrift en de confessie te spreken. Maar de vraag bleef, of dit nu voluit in de GK(V) functioneerde. Op enkele onderdelen bleek een iets andere woordkeus, verschil van mening ook. Maar de vraag of dit verschil wezenlijk of kerkscheidend was, konden de christelijke gereformeerde deputaten niet beantwoorden.

Naar het oordeel van uw deputaten bleek er tijdens de gesprekken op enkele punten enig verschil, maar van wezenlijke verschillen, die een belemmering zouden vormen voor kerkelijke eenheid is hun niets gebleken. Temeer, daar deze accentsverschillen ook voorkomen binnen de Christelijke Gereformeerde Kerken zelf, en deze kerken elkaar daarin dragen.

Het is met blijdschap en dankbaarheid, dat deputaten u melding kunnen maken van belangrijke en door beide deputaatschappen geconstateerde toenadering op dit punt. Het zou tot grote dankbaarheid stemmen, wanneer de eerstvolgende generale synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken zou uitspreken, dat er op het punt van de toeëigening van het heil beide kerken elkaar zo dicht genaderd zijn, dat er geen onoverkomenlijke hindernissen liggen op de weg naar kerkelijke eenheid.

Het belijden omtrent de kerk

De synode te Ommen 1993 gaf als instructie aan de deputaten mee om in het gesprek ook aandacht te geven aan de door de CGK aan de orde gestelde verschillen ten aanzien van het belijden omtrent de kerk.

De christelijke gereformeerde synode van Apeldoorn 1992 was van oordeel, dat de vragen die nog zijn blijven liggen met betrekking tot het verstaan van de artikelen 27-29 NGB, beantwoord dienen te worden. Zij sprak uit dat het gesprek over het belijden omtrent de kerk dient te worden voortgezet. Ook op dit punt zouden deputaten de verschillen duidelijk moeten formuleren en zich bezinnen op de vraag hoe ernstig die verschillen zijn.

In een eerdere samensprekingsronde zijn de vragen over het belijden omtrent de kerk uitvoerig aan de orde gekomen, maar kennelijk waren de bezwaren die er leefden bij de christelijke gereformeerde broeders, hierdoor niet weggenomen. Ook in dit geval waren uw deputaten bereid een nota te maken inzake het verstaan van de artikelen 27-29 NGB. De nota ('Omtrent de kerk') treft u aan als bijlage 2 bij dit rapport. Deze nota loopt uit op een behandeling van de overgebleven punten uit een eerdere christelijke gereformeerde nota over het belijden omtrent de kerk.

Deputaten bespraken deze nota in drie samensprekingen. Ook hier bleek verrassende toenadering tot elkaar. Christelijke gereformeerde deputaten konden zich vinden in wat in de nota stond geschreven, maar er bleken allerlei vragen naar de concrete invulling en hantering. Die vragen zijn besproken en deputaten bleken dit als nuttig en zinnig te ervaren. Het resultaat van de bespreking is getracht in de nota te verwerken.

Naar het oordeel van uw deputaten bleek er tijdens de gesprekken op enkele punten enig verschil, maar van wezenlijke verschillen, die een belemmering zouden vormen voor kerkelijke eenheid is hun niets gebleken.

Het zou tot grote dankbaarheid stemmen, wanneer ook de eerstvolgende generale synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken zou uitspreken, dat er op het punt van het belijden omtrent de kerk geen onoverkomenlijke hindernissen liggen op de weg naar kerkelijke eenheid.

Uw deputaten drongen bij de christelijke gereformeerde deputaten erop aan dat hun kerken ten

aanzien van de toeëigening van het heil en het belijden omtrent de kerk tot een duidelijk oordeel zouden komen in hoeverre de overgebleven accentsverschillen nu nog een belemmering vormden om tot eenheid te komen.

De verhouding met de NGK

Over de relatie van de CGK met de NGK is niet gesproken. De oorzaak daarvan ligt niet alleen in het intensief spreken over de toeëigening van het heil en het belijden omtrent de kerk. Christelijke gereformeerde deputaten herinnerden uitdrukkelijk aan het oordeel van de synode van Apeldoorn, dat het onjuist zou zijn ten overstaan van gereformeerde deputaten een taxatie te geven van de ontwikkelingen in de NGK.

Het gesprek over wat beide kerken verenigt en scheidt

Uw deputaten volstaan er op dit moment mee u te herinneren aan het besluit van de christelijke gereformeerde synode te Apeldoorn. De synode was van oordeel, dat het opmaken van een balans zoals de gereformeerde synode dat wenst, momenteel niet mogelijk is. De gereformeerde synode wenste namelijk, dat deputaten de balans zouden opmaken van wat de beide kerkgemeenschappen verenigt en scheidt met betrekking tot het komen tot kerkelijke eenheid op grond van de Heilige Schrift en de drie formulieren van eenheid.

De christelijke gereformeerde synode van Apeldoorn sprak echter uit, dat er, zolang er geen vooruitgang wordt bereikt in het gesprek over de toeëigening van het heil en het belijden omtrent de kerk, geen verdere stappen kunnen worden gedaan op weg naar kerkelijke eenheid.

Deputaten vertrouwen erop dat, nu er duidelijke vooruitgang is geboekt in de gesprekken over deze punten, de eerstvolgende christelijke gereformeerde synode een gesprek over wat beide kerken verenigt en scheidt, zinvol zal achten.

Slot

Deputaten zijn dankbaar dat er in de weg van het gesprek met de christelijke gereformeerde broeders en in het geven van een nadere verklaring van gevoelens over de toeëigening van het heil en de hantering van het belijden omtrent de kerk toenadering tot elkaar gebleken is.

Van hun handelingen hebben deputaten u nu schriftelijk rapport uitgebracht. Zij hopen dat de christelijke gereformeerde synode duidelijke constructieve besluiten zal nemen, die uitzicht geven op een zinvolle voortzetting van het gesprek om verder te komen op de weg naar kerkelijke eenheid. Deputaten hopen u over de besluiten van deze synode en over de voortgang van het gesprek met deputaten te dienen met een aanvullend rapport.

Deputaten wensen de kerken, in synode bijeen, de onmisbare zegen van de Here en de wijsheid van de Heilige Geest toe bij haar arbeid.

Met heilbede en broedergroet,
de deputaten

H.J. Boiten (r)
F.H. Folkerts
A.N. Hendriks (vz)
P. Niemeijer
M.H. Sliggers
B. van Zuijlekom

Amersfoort, 18 september 1995

Bijlage 1

Tweeërlei kinderen des verbonds

Tot de kinderen des verbonds behoorden onder de oude bedeling **alle** Israëlieten: Gen. 17:7; Deut. 14:1; Ezech. 16:20,21. "En daarom is niets zekerder, dan dat God Zijn verbond sloot met Abrahams kinderen, die van nature uit hem zouden voortkomen" (Calvijn op Gen. 17:7). Petrus kon dan ook terecht tot de Joden van zijn dagen zeggen: "Gij zijt kinderen der profeten en des verbonds" (Hand. 3:25).

In de nieuwe bedeling geldt dit nog: Rom. 11:29; Hand. 2:39. Maar het verbond is er nu niet alleen meer met Israël; het heeft een bredere werkingssfeer gekregen: Hand. 2:39: "allen die daar verre zijn...; vgl. Ef. 2:17. Daarom kan Paulus een belofte die aan Israël geadresseerd was (Hos. 1:10) betrekken op de bekering van heidenen (Rom. 9:24-26).

De belofte van het verbond was en is: "Om u te zijn tot een God en uw zaad na u" (Gen. 17:7). Wat dit omvat wordt bijvoorbeeld verwoord in het klassieke doopsformulier ("Want als wij gedoopt worden in de naam des Vaders....onbevlekt zullen gesteld worden").

De eis van het verbond was en is: "Wandel voor Mijn aangezicht en wees oprecht" (Gen. 17:1). Hierbij wordt de wet leefregel binnen het verbond. Ook op dit punt kan het doopsformulier aangehaald worden ("Zo worden wij ook weer van God vermaand en verplicht...in een nieuw godzalig leven wandelen").

De belofte vraagt geloof en de eis vraagt gehoorzaamheid. Zijn dat geloof en die gehoorzaamheid nu bij alle kinderen des verbonds aanwezig?

Het is duidelijk dat de Schrift nergens leert dat het in orde komt als iemand maar een kind des verbonds is. Er zijn talrijke waarschuwingen tegen een ongegrond verbondsoptimisme: Jer. 7:3vv; Matt. 3:9; Joh. 8:39,44. Het kind-van-Abraham-zijn verlost niet van het kind-van-Adam-zijn. Om verlost te worden van het kind-des-toorns-zijn is meer nodig, namelijk de besnijdenis des harten (Jer. 4:4), dat is wedergeboorte (Joh. 3:3), met daaraan verbonden bekering en geloof. Zo alleen wordt het verbond ingewilligd en beleefd.

Dat deze dingen niet bij elk verbondskind aanwezig zijn blijkt in de praktijk. Paulus constateert dat en komt dan tot de conclusie dat niet allen Israël zijn, die uit Israël zijn (Rom. 9:6-8). Er is onderscheid tussen Israël en Israël. Er is het Israël dat die naam draagt krachtens geboorte en vleeselijke afstamming. Er is ook het Israël, dat zich niet alleen drager van de heilsbelofte weet, maar ook in het geloof uit deze belofte leeft. In Rom. 2:28,29 maakt Paulus hetzelfde onderscheid. Op deze manier komt er een spanning in de woorden "Israël" en "Jood", evenals in de term "kind des verbonds". Iemand kan kennelijk een kind van het verbond zijn, terwijl hij het in eigenlijke zin toch ook weer niet is. Uiterlijk wel, maar innerlijk niet. In het openbaar wel, maar in het verborgen niet. Wel besneden, maar zonder de besnijdenis des harten. Het is dan ook zaak onderscheid te maken tussen het ene kind van het verbond en het andere kind van het verbond, zoals Jezus onderscheid maakt tussen onvruchtbare ranken in de wijnstok en ranken die vrucht dragen. Er zijn in het verbond kinderen des vleses en kinderen der belofte. Er zijn tweeërlei kinderen des verbonds.

Dat dit zo is kan ook blijken uit het feit, dat Israëls profeten steeds weer onderscheid maakten tussen het volk en het overblijfsel (de rest): Jes. 10:20-22; Jer. 23:3; Micha 4:7; Zef. 3:12. Dat overblijfsel blijkt dat deel van het volk te zijn, dat weet heeft van de besnijdenis des harten; dat de vreze des Heeren beoefent, God in de geest dient en niet in het vlees vertrouwt. Onder de nieuwe bedeling is het overblijfsel dat deel van het volk, dat in Christus de Zaligmaker heeft leren zien: Rom. 11:2-5. Het is het Israël-naar-de-geest.

Dit alles brengt Calvijn ertoe te spreken van tweeërlei verkiezing: de verkiezing van het volk als geheel en de verkiezing binnen dat volk van enkelen. Leerzaam is wat hij zegt in zijn commentaar

op Rom. 9:6,7.

"Opdat het te beter blijke op welke voorwaarde de Heere Abrahams nakroost zich tot een eigen volk heeft verkoren, zo moet men hier twee dingen aanmerken. Ten eerste dat de belofte der zaligheid, die aan Abraham gegeven is, allen toekomt, die de oorsprong huns vleses van hem hebben, dewijl zij allen, zonder uitzondering, aangeboden wordt; en dat zij hierom terecht genoemd worden erfgenamen en nakomelingen des verbonds, dat met Abraham gemaakt is, of (gelijk de Schrift spreekt) kinderen der belofte"

"Het andere wat men moet aanmerken is, dat de kinderen der belofte eigenlijk zij genoemd worden, in welke de kracht en werking dier beloften gevonden wordt. Naar deze wijze zegt Paulus, dat niet alle kinderen van Abraham kinderen Gods zijn, hoewel het verbond met hen door de Heere gemaakt is, omdat weinigen in het geloof van het testament stonden, hoewel God nochtans bij Ezechiël in het 16de hoofdstuk betuigt, dat Hij hen allen voor Zijn kinderen houdt".

"Kortom, als het ganse volk genoemd wordt de erfenis en het eigen volk Gods, zo wordt daarmee beduid, dat het door de Heere aangenomen is, zodat de belofte der zaligheid hun aangeboden en met het teken der besnijdenis bevestigd was. Maar dewijl velen onder hen door hun ondankbaarheid die aanneming verwierpen en daarom haar weldaad niet genieten, zo ontstaat hieruit een ander onderscheid onder hen, als men op de vervulling der belofte ziet. Daarom, opdat niemand zich verwondere dat deze vervulling in vele joden niet gezien wordt, zo zegt Paulus, dat zij in de waarachtige verkiezing Gods niet begrepen zijn. Indien iemand dit liever met andere woorden verklaard wil hebben: De algemene verkiezing van het Israëlitische volk verhindert God niet, daaruit te verkiezen wie Hij wil. Dit is wel een klare spiegel der onverdiende barmhartigheid, dat God Zich verwaardigd heeft met een volk het verbond des levens te maken; maar in de tweede verkiezing die alleen een deel van dat volk vervat, wordt een diepere genade gezien".

Deze dingen, die van Israël golden, gelden ook van de nieuwtestamentische verbondsgemeente. Het is dan ook niet zonder zin als bij de bediening van de Doop in de christelijke gemeente steeds weer uitdrukkelijk herinnerd wordt aan het feit, dat we van nature kinderen des toorns zijn, die in het rijk van God niet kunnen komen, tenzij we opnieuw geboren worden. En het is slechts door het werk van de Heilige Geest in het hart dat iemand die een kind des toorns is een kind van God wordt, niet alleen in de toezegging, maar ook in de toeëigening.

Er is dus onderscheid tussen de een en de ander binnen dezelfde verbondsgemeenschap. De rechte prediking zal met dit onderscheid ernst maken, zoals de profeten onder de oude bedeling dat deden en zoals onder de nieuwe bedeling Jezus dat Zelf ook uitdrukkelijk deed. Vanuit deze gegevenheid binnen de gemeente zal de prediking dan ook altijd weer dienen te wijzen op de noodzaak en de aard van het werk van de Heilige Geest in het hart, net zoals die prediking steeds weer de eis van bekering en geloof dient te laten horen. Daarbij is van het grootste belang dat duidelijk gemaakt wordt wat **waarachtige** bekering en wat **waar** geloof is. "Wanneer dit op schriftuurlijke wijze gebeurt, ontkomen wij aan de wortelzonde van deze tijd, dat namelijk het verbond en de prediking daarvan de klem van de roep tot geloof en bekering afzwakt" (G. Boer).

Bijlage 2

NOTA INZAKE 'HET VERSTAAN VAN DE ARTIKELEN 27-29 NGB'

1. INLEIDING

De Generale Synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken te Apeldoorn-1992 deed met betrekking tot het gesprek over het hanteren van het belijden omtrent de kerk de volgende uitspraak: "De generale synode *overwegende* (4.) dat in de samensprekingen met de deputaten van de Gereformeerde Kerken het hanteren van het belijden omtrent de kerk aan de orde is geweest, maar dat er vragen zijn blijven liggen ten aanzien van het verstaan van de artikelen 27-29 N.G.B.; *van oordeel* (3.) dat de vragen die nog zijn blijven liggen met betrekking tot het verstaan van de artikelen 27-29 N.G.B. beantwoord dienen te worden; *spreekt uit* (2.) dat het gesprek over het belijden omtrent de kerk dient te worden voortgezet;"

In de *Notitie* van ds. J. Westerink *inzake de hantering van het belijden omtrent de kerk* zijn de vragen (bezwaren) in de volgende vijf punten geformuleerd:

1. de geref. opvatting leidt tot een andere waardering van 1892;
2. de geref. opvatting is te idealistisch; men heeft geen oog voor de realiteit van het bestaan van diverse kerken van geref. belijdenis;
3. het institutionaire aspect van de kerk wordt overgeaccentueerd door de sterke nadruk op de menselijke daad van het meevergaderen met Christus;
4. als men een andere kerk als ware kerk erkent, dan dient die kerk zich zo spoedig mogelijk met de Geref. kerken te verenigen;
5. het spreken over de ware kerk krijgt veel meer accent dan het waar lid van de kerk zijn.

In het gesprek tussen deputaten van de CGK en van de GKV op 11 oktober 1991 in Amersfoort zijn blijkens het verslag de punten 1, 2 en 3 besproken en afgehandeld. De punten 4 en 5 zijn overgebleven.

We willen de voortgaande gesprekken dienen met onze nota, waarin we nagaan wat we belijden omtrent de kerk en nader willen ingaan op de punten 4 en 5.

2. WAT BELIJDEN WE OMTRENT DE KERK?

Wat de Schrift ons openbaart over Gods grote werk in de vergadering van zijn kerk is zo rijk en omvangrijk, dat we dat onmogelijk in belijdenisformules uitputtend kunnen vastleggen.

Toch zegt de confessie rijke dingen over de kerk die verankerd zijn in het Woord van God.

We vinden de kerk beleden met name in de Apostolische belijdenis en in die van Nicea. Voorts in de Heid. Catechismus en de Ned. Geloofsbelijdenis. De Dordtse Leerregels spreken niet thematisch over de kerk.

2.1 *Het Apostolicum en Nicea*

In deze confessies worden de 'eigenschappen' van de kerk onder woorden gebracht. Zoals:

- Haar *eenheid*: de kerk is *één*. Uit de veelheid van de Schrift valt in dit verband te wijzen op het gebed van de Heiland in Joh.17 (:20). Verder op het voortdurend eendrachtig zijn van de gemeente in Hand. 2:41-47; op het één lichaam zijn, 1 Kor.10:17; de eenheid des Geestes in Ef.4:1-6. Die eenheid is in Christus gegeven, en is tegelijk ook opdracht.

- Haar *heiligheid*: de kerk is *heilig*, afgezonderd van de wereld en toegewijd aan God. Deze heiligheid is er door het werk van de Heilige Geest, 2 Tess.2:13, 1 Petr.1:2, Ef.2:22. Zij is een heilige natie, een volk Gode ten eigendom, 1 Petr.2:19. Zij is wel *in* de wereld, maar niet *van* de

wereld, Joh.17:14-17.

Op aarde blijft haar heiligheid onvolmaakt om straks volkomen te worden, Opb.21:2,10 en 27.

- Haar *katholiciteit*: de kerk is *katholiek* of algemeen. Niet beperkt tot één plaats, land of volk, Mat.28:19, Hand.15:14, Ef.2:14-16. De kerk is universeel. Zij is ook katholiek omdat zij de hele waarheid van het evangelie verkondigt en de volheid van het heil bedient. Paulus zegt in Ef.1:23 van de gemeente dat ze 'Christus' lichaam is, vervuld met Hem die alles in allen volmaakt'.¹

- Haar *apostoliciteit*: de kerk is *apostolisch*. Zij rust in de leer van de apostelen, Hand.2:42, Ef.2:20. De apostelen hebben een unieke plaats, zij zijn de door Christus zelf geautoriseerde getuigen van zijn woorden en zijn werk.

Tegenover Rome dat de *apostolische successie* leert: de bisschoppen zijn de opvolgers van de apostelen via een on-onderbroken handoplegging, belijden wij in de gereformeerde confessie de *successio doctrinae*: geen opvolging van personen, maar continuïteit in de leer.

2.2 De Heidelbergse Catechismus

We kunnen ons in deze nota beperken tot *zondag 21, vraag en antwoord 54*.

Daar wordt onze geloofsaandacht bepaald bij de voortdurende *activiteit van de Zoon van God, onze Here Christus*, die zijn gemeente *vergadert, beschermt en onderhoudt*. Hij is de goede Herder die de schapen bijeenbrengt, Joh.10:27 en 16.

De Zoon van God deed dat reeds onder de oude bedeling ook door de verschijning van de *Engel des HEREN*, zoals we die tegenkomen in Exod.3:2, Richt.2:1, Joz.5:14, en ook in Jes.63:9 'de Engel zijns aangezichts'.

In het O.T. is de 'gemeente' het bij Gods heiligdom vergaderde volk. Zij dankt haar bestaan aan Gods uitverkiezing, Deut.14:2 en 26:16-19. En dat enkel vanwege Gods liefde, Hos.11:1.

De kerk komt uit Gods verkiezing op en is *'tot het eeuwige leven uitverkoren'*, zegt antw.54. De HC die weinig over uit-verkiezing spreekt, doet het hier heel bewust en terecht wel.

In het N.T. wordt de kerk het volk van de Messias genoemd, Mat.1:21 (*zijn volk*). Hij is het die zijn gemeente bouwt, Mat.16:18. Ook in het N.T. blijkt dat de kerk alleen maar bestaat omdat God haar uitverkoren heeft, Ef.1:4. Christus vergadert al wat de Vader Hem gegeven heeft, Joh.6:37,44.

Christus vergadert zijn kerk *door zijn Geest en Woord*, Hand.2:1-40, 5:32. De Geest heeft doelbewust Barnabas en Saulus tot Zijn werk geroepen, Hand.13:2.

Vóór Pinksteren is de kerk nog beperkt tot Israël, maar God beoogt een kerk uit *alle volken*, zoals we o.m. horen in Gen.12:3, Psalm 87, Jes.49:6, Hand.15:14.

Met Pinksteren komt duidelijk de grote doorbraak, zoals blijkt uit Hand.2:39, 8:26-40 (de geschiedenis van de kamerling uit Ethiopië), uit Hand.10:1-48 (Cornelius), en 13:2.

De HC vestigt onze geloofsaandacht erop dat Christus zijn gemeente, in het NT *ekklesia*, ook wel vertaald met 'kerk', vergadert *in de eenheid van het ware geloof*.

Het woord 'ware' zullen we nog wel meer tegenkomen, in de NGB, in uitdrukkingen als 'ware gelovigen', 'ware kerk'. Het staat tegenover allerlei vervalsingen, resp. schijn. Er wordt ook kennelijk veel voor geloof uitgegeven wat die naam niet dragen kan, *pseudo-geloof* dat voor 'waar' geloof gehouden wordt. Christus duldt dit niet in zijn kerk. Hier wordt de vergadering van de kerk afgegrensd tegenover ketterij, Hand. 20:30.

Christus vergadert zich zijn gemeente (enkelvoud) *uit het hele menselijke geslacht*. Het gaat hier over de *ecclesia universalis* zowel als over de *ecclesia particularis*, gelet op de laatste zin van antw. 54.

In de Schrift wordt het woord 'kerk' promiscue gebruikt: voor de *plaatselijke gemeente*, 1 Tess.1:1, Opb.1:4; voor de *huis-gemeente*, Rom.16:5, 1 Kor.16:19; voor de *universele kerk*, Ef.1:22, 5:25, Kol.1:18; en zelfs ook voor de *samenkomst van de gemeente*, 1 Kor.14:19 en 34.

We mogen vaststellen dat de HC de kerk belijdt als het werk van de drie-enige God.

Het is de Vader, die haar verkiest, de Zoon die haar vergadert en de Heilige Geest die haar heiligt.

Daarin spreekt de HC voluit de Schrift na waarin het wezen van de kerk getekend wordt als het werk van onze drie-enige God:

a. De kerk is *het volk van God*, zoals we dat o.m. leren uit Exod.19:6, Lev.26:12, 2 Kor.6:16, 1 Petr.2:9. Daarbij mogen we opmerken dat de namen waarmee Israël in het O.T. genoemd wordt, zoals '*heiligen*', '*uitverkorenen*', '*gelief-den*', '*geroepenen*', overgegaan zijn op de kerk van het N.T., vgl. o.m. 1 Kor.1:2 en 1 Petr.1:2. Daarmee is niet gezegd dat de kerk van het N.T. *in de plaats van* Israël gekomen is. Zij is er de voortzetting van. Rom.11 leert ons dat Israël de *wortel* is van de olijf en dat de gelovigen uit de niet-Joden, de heidenen, als *wilde loten* daarop geënt zijn.

b. De kerk is *het lichaam van Christus*. Dat leert ons de apostel Paulus in Rom.12:4 en 5, en ook in 1 Kor.12:27. Er is verbondenheid in het geloof met *Christus*, Joh. 15:1-8. Christus leidt en verzorgt zijn gemeente. Uit Hem die het Hoofd van het lichaam is, ontvangt zij alles, Ef.4:15,16 en Kol.2:19. Aan Hem heeft zij dan ook 'onderdanig' te zijn, Ef.5:23,24.

Er is ook een verbondenheid van de leden met *elkaar*: zij vormt de gemeenschap der heiligen, zoals de HC daarvan belijdenis doet in antw.55.

c. De kerk is ook *de tempel van de Heilige Geest*. Dat leren we o.m. uit 1 Kor.3:16 en Ef.2:22. Sinds Pinksteren woont de Geest in de gemeente. Door die inwoning ontvangt zij vele gaven van de Geest, charismata, Rom.12:7-10 en 1 Kor.12:8-10.

2.3 De Nederlandse Geloofsbelijdenis

De NGB heeft maar liefst zes artikelen over de kerk, de artt. 27 t/m 32. We kunnen ons in de nota beperken tot 27, 28 en 29.

2.3.1 Artikel 27

Dit artikel geeft in de eerste twee zinnen een omschrijving van het *wezen* van de kerk, wat zij naar haar aard *is*. Hier te spreken van een 'definitie' zou te wetenschappelijk klinken. Het gaat om een belijden.

Meteen valt op dat de NGB hier voor een wat andere benadering kiest dan de HC: 'Wij geloven en belijden *één katholieke of algemene kerk*. Zij is een *heilige vergadering van de ware gelovigen,..*' zo luidt de tekst in het Geref. kerkboek van de GKV. De editie, uitgegeven in opdracht van onder meer de generale synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken, van 1983 die zakelijk niet verschilt luidt: 'Wij geloven en belijden een *enige katholieke of algemene Kerk*. Zij is een *heilige vergadering van de waarlijk gelovige christenen,..*'.

'Een enige katholieke of algemene Kerk' of 'één katholieke of algemene kerk' ('une seule Eglise Catholique ou universelle') legt er meteen de nadruk op dat er slechts één kerk is in de wereld: de kerk van Christus. Er zijn geen twee of drie kerken van Christus. Dat zou betekenen dat Christus verscheurd wordt, en dat is onmogelijk, zo heeft Calvijn ons al geleerd.²

De kerk heeft daarin, in die eenheid, een uniek karakter en een unieke eigenschap, die we reeds noemden.

Deze eenheid heeft zij *in Christus*. Zij is een zaak die in geloof ontvangen wordt.

Uit deze eenheid van de kerk volgt dat zij is voor állen die God tot het heil in Christus roept. We kunnen hierbij denken aan Rom. 3:29,30 en 10:11-13 en ook aan 1 Tim. 2:5,6.

De NGB noemt evenals de Ap. Gel.Bel. en Nicea de kerk *katholiek of algemeen*. Ook hier moeten we de term niet beperken tot een geografisch of temporeel begrip. Het katholiek zijn omvat meer dan 'van alle plaatsen en tijden'.

De kerk is ook katholiek in haar leer. Zij beperkt zich in haar leer niet tot bepaalde waarheden, tot een selectie van voorkeuren, maar zij houdt zich aan de hele waarheid, aan de *volle waarheid van haar Hoofd en Heer*.

Wie in de kerk tegen die leer ingaat en dus op een andere manier bezig is, en niet blijft in de leer van Christus, die is schismatiek bezig. Zo iemand was (is) wel *in* de kerk, maar toch niet *uit* of *van* de kerk, 1 Joh.2:19. En hij moet uiteindelijk afgewezen worden, Titus 3:10,11.

Dat katholiek zijn van de kerk, - op alle plaatsen, in alle eeuwen en met de volle waarheid -, maakt het onmogelijk van de hier beleden kerk een '*onzichtbare kerk*' te maken.

De onderscheiding 'zichtbaar - onzichtbaar' komen we in de gereformeerde belijdenis niet tegen. En terecht niet. Evenmin als andere onderscheidingen zoals 'de kerk als organisme en de kerk als instituut' e.d. Zulke onderscheidingen zijn slechts verlegenheids-oplossingen die een uitweg zoeken uit de complexe en weerbarstige werkelijkheid van de kerkelijke verdeeldheid.

De Brès gebruikt de terminologie van 'onzichtbaar en zichtbaar' niet. Calvijn gebruikt die termen wel, maar anders dan A. Kuiper later doet. Calvijn vraagt in de latere drukken van zijn Institutie meer aandacht voor de *zichtbare* kerk die hij 'de moeder' van de gelovigen noemt.

In zijn Institutie IV, I,7 merkt hij op dat de Schrift in tweeërlei zin, *bifariam*, van de kerk spreekt: zoals zij voor Gods aangezicht is, *coram Deo*, en zoals wij als mensen haar zien, *respectu hominum*. Ze zijn als *twee aspecten* van de kerk te beschouwen.³

We delen de bezwaren van Van Genderen en anderen zoals K. Schilder, in hun afwijzen van het kuiperiaanse spreken over dit onderscheid. Dat wij niet alles van de kerk kunnen (over)zien maakt nog niet dat onzichtbaar zijn eigen is aan de kerk.

Het kuiperiaanse spreken van een 'onzichtbare kerk' leidt op een verkeerd spoor dat uitkomen moet bij een soort 'mystiek lichaam van Christus', een 'kerk' die weggehaald is uit en uitgetild is boven het leven hier op aarde dat vol strijd is. Christus heeft zijn kerk 'daarboven en hier beneden'. En zij belijdt 'in strijd en zegepraal' zijn grote naam, zo zingen we tot onze bemoediging in het bekende 'Te Deum'.

Art. 27 belijdt juist dat de kerk midden 'in het woeden van de hele wereld' staat. Daar wordt zij door God staande gehouden. Anders redt zij het niet in haar strijd. De 'gevaarlijke tijd onder Achab' wordt als een voorbeeld daarvan gegeven. Een 'onzichtbare' kerk kan moeilijk het mikpunt zijn van het woeden van de gehele wereld.

Het treffende van art. 27 is dat de kerk beleden wordt in al haar strijd en aanvechting. Maar tegelijk wordt zij bewaard door God. En door Christus, haar eeuwige Koning, van Wie zij al haar heil verwacht. En door de Heilige Geest door Wie zij geheiligd en verzegeld is.

Ware gelovigen

Dit artikel omschrijft de kerk als een heilige vergadering van de 'ware gelovigen', of van de 'waarlijk gelovige christenen'.

Typerend voor de kerk is niet alleen dat het heil in Christus daar wordt *gepredikt*, maar net zo goed dat het gepredikte heil wordt *geloofd*.

Heel belangrijk dat de belijdenis ons daarbij bepaalt. Geloof is immers de *band van de liefde* met Christus. Wie tot de kerk van Christus behoort kan niet buiten 'waar geloof dat Jezus Christus met al zijn verdiensten omhelst, Hem zich toeëigent en niets meer buiten Hem zoekt', zoals art. 22 dat ware geloof heeft omschreven.

En dat is niet minder dan de taal van de *liefde tot Christus*.

Dit ware geloof doet ons opnieuw geboren (wedergeboren) worden en maakt nieuwe mensen van ons en doet ons leven in een nieuw leven, art. 24.

Het leven van de gelovigen, van de kerkleden, moet volledig bepaald worden door hun gemeenschap met Christus. Zij *verwachten* ook werkelijk, in het geloof, al hun heil van Jezus Christus, zij *weten* zich gewassen door zijn bloed, en geheiligd en verzegeld door de Heilige Geest. De belijdenis sluit hier elke gedachte aan een automatisme, een 'verbonds-automatisme', volledig uit. Met je naam in de kerkelijke registers voorkomen, gedoopt zijn, onder de prediking van het heil verkeren, geeft op zich nog geen zekerheid dat je het heil ook werkelijk ontvangt als er niet sprake

is van *waar geloof*.

In de kerk gaat het om de *unie met Christus*, evenals om de *communie met elkaar*, waar de belijdenis nog over spreken zal.

Hier moet ook vastgesteld worden dat in de kerk *het volle heil in Christus alleen* gepredikt moet worden. Omdat anders de Heilige Geest die het ware geloof werkt wordt tegengestaan en bedroefd. We merken hier nog weer op dat het woordje 'waar' hier niet de betekenis heeft van perfect, volmaakt. Het gaat niet om volmaakte gelovigen. *Echt* geloven betekent juist dat je ook erkent nog niet volmaakt te zijn in je geloof, vgl. HC antw. 114 en 115, het avondmaalsformulier aan het slot van de 'zelfbeproeving', en ook in art.29 NGB het gedeelte over de 'kenmerken van de christenen'. *Ware* gelovigen onderscheiden zich van *schijn*-gelovigen. Hier wordt afgegrensd tegen alle vervalsing in de zin van *pseudo*:

pseudo-geloof, pseudo-gelovigen. De huichelaars die zich, volgens art. 29, wel in de kerk bevinden tussen de oprechte gelovigen, en toch niet bij de kerk horen.

Het *waar* gelovige zijn is normatief en appellerend tegelijk.

Heilige vergadering

In het woord 'vergadering' klinkt duidelijk door wat de HC over het herderlijk werk van Christus belijdt: Hij vergadert. Hij brengt de ware gelovigen bijeen. En maakt ze tot de 'gemeenschap der heiligen'.

De *unio* met Christus formeert tegelijk ook de *communio* van de gelovigen met elkaar. Daarin belijden we het werk van de Heilige Geest, Ef.2:22, 1 Petr.1:2. Daarom is hier te spreken van een *heilige vergadering*.

Slot van art. 27

In het slotgedeelte van het artikel wordt duidelijk afstand genomen van de pretentie van Rome dat daar het centrum zou zijn van de kerk op aarde.

Toch heeft dit gedeelte meer betekenis. Als de kerk niet beperkt is tot één bepaalde plaats, en niet gebonden aan bepaalde personen, maar verbreid en verstrooid is over de gehele wereld, dan komen we die universele kerk overal tegen in talloze plaatselijke kerken. Als we niet naar één bepaalde plaats toe behoeven te gaan om God te aanbidden, vgl. Joh. 4:21-23, dan kunnen we dat, mogen we dat, doen daar waar we wonen.

In de laatste zinnen van art.27 is al impliciet beleden, het onderscheid tussen de *ecclesia universalis* en de *ecclesia particularis*. De laatste is niet een 'zichtbare' verschijningsvorm van een 'onzichtbare' kerk, maar de universele kerk in de plaats waar we leven.

C. Trimp maakt dat duidelijk met het volgende voorbeeld: Wie in Katwijk de zee ziet, ziet niet een afdeling of onderdeel of verschijningsvorm van de zee, maar hij ziet de Noordzee. De Noordzee bij Katwijk.

Datzelfde mag een vakantieganger zeggen, wanneer hij langs het Noordzee-strand wandelt: hij ziet de Noordzee, of hij nu in Noordwijk, Egmond of Oostkapelle wandelt.

Na de vakantie mag hij aan iedereen vertellen, dat hij 'haar zee' geweest is en in de Noordzee heeft gezwommen, resp. op de Noordzee heeft gezeild.

Hoe weet zo'n vakantieganger dat achter zijn waamemingshorizon de grote zee zich bevindt? Heeft hij eerst per helicopter de hele zee vanaf Katwijk verkend? Bepaald niet. Het is genoeg ons geloof te hechten aan betrouwbare informatie daarover. (*De Reformatie*, jrg.68 nr.48)

De conclusie uit dit voorbeeld is deze: Gaan wij naar de kerk, dan gaan wij naar de katholieke kerk ter plaatse. Daar is Christus. En daar woont de Geest.

Al die plaatselijke kerken zijn dan wel verbreid en verstrooid over heel de wereld, toch zijn ze met hart en wil samengevoegd en verenigd in eenzelfde Geest, door de kracht van het geloof. De Geest verbindt de harten tot de ene dienst, de ene eredienst voor God. Daarin wijst de belijdenis de diepste grond aan van het samen optrekken in een *kerkverband*. Regionaal, landelijk, en zoveel mogelijk ook 'over heel de wereld'. Daarin ervaren de plaatselijke kerken de verbondenheid door één Geest,

naar de woorden van Paulus in Ef.4:3-6.

Ook hier kan gezegd worden: *Communio* door de Geest vanuit de *unio* met Christus.

2.3.2 *Artikel 28*

Dit artikel vraagt onze aandacht voor de *roeping* van de gelovigen, namelijk *om zich bij de kerk te voegen*. Duidelijk gaat het om de katholieke kerk waarover artikel 27 sprak.

Artikel 28 sluit dan ook nauw aan bij artikel 27: *deze* heilige vergadering, zoëven genoemd, die we plaatselijk tegenkomen. Dit artikel maakt dus niet de overgang van de 'onzichtbare' kerk naar de 'zichtbare'. Want de universele kerk, Mat.16:18 (*Mijn gemeente*) wordt plaatselijk vergaderd, bijv. in Efeze, Hand 20:28 ('de gemeente Gods').

Maar dit artikel brengt de roeping onder woorden en doet een appèl uitgaan tot alle gelovigen om zich bij *deze* vergadering te voegen.

Waarom die roeping?

Daar worden een paar argumenten voor gegeven.

- *In deze vergadering komen bijeen degenen die behouden worden.* (vgl. Hand. 2:40 en 47).
- *Buiten haar is (er) geen heil.*
- *De eenheid van de kerk moet bewaard worden.*
- *De gelovigen moeten zich onderwerpen aan haar onderwijzing en tucht.*
- *Zij moeten de hals buigen onder het juk van Christus.*
- *Zij moeten de opbouw van de broeders dienen met hun gaven.*

In de laatste vier argumenten gaat het duidelijk weer om unie met Christus en communie met elkaar. Met het 'de hals buigen onder het juk van Christus' wordt bedoeld in het verband van art.28 het zich zetten onder de prediking van het evangelie en de bediening van de sacramenten in de kerk. En niet slechts de persoonlijke overgave aan Christus.

Dat laatste was wel aanvankelijk de opvatting van Martin Bucer. Maar Bucer is bij dit individuele niet blijven staan. Later krijgt hij meer oog voor de plaats van de kerk en de ambtelijke bediening in de kerk. In de bediening van Woord en sacramenten oefent Christus zijn heerschappij uit binnen de kerk. En dat is helemaal de gereformeerde traditie geworden. Via Calvijn is door de Brès deze lijn doorgetrokken tot in art.28.⁴

De roeping-funderende uitspraak dat er 'buiten haar, de kerk, geen heil is' heeft veel stof tot discussie gegeven en doet dat nog. Toch is de uitspraak duidelijk. En schriftuurlijk.

Allereerst omdat art.28 teruggrijpt op art.27. In die katholieke kerk komen de ware gelovigen bijeen, die al hun heil van Christus verwachten, gewassen zijn door zijn bloed en geheiligd en verzegeld zijn door de Heilige Geest.

Om die weldaden van het heil te ontvangen moet men *in* die katholieke kerk zijn. Omdat zij een *heilig* volk is, een gemeente die God zich door het bloed van zijn Eigene verworven heeft, Hand.20:28. Zij is het huis van God en de gemeente van de levende God, 1 Tim.3:15.

Wie van deze God, en van de Heiland Jezus Christus wil zijn, zal gemeenschap moeten zoeken met *Zijn* kerk, de kerk die *Hij* vergadert en verlost.

Voor *deze kerk*, voor dit *volk*, is het heil van God in Christus bestemd.

Gods bedoeling is niet slechts personen, individuen, te redden, maar een *volk*. De Heiland wordt Jezus genoemd, omdat Hij zijn *volk* zal redden van hun zonden, Mat.1:21. Vgl. ook Ef.5:25-27, Hand.15:14.

Dat er buiten de kerk geen heil is te vinden, is omdat het evangelie dat in de kerk gepredikt wordt, zo exclusief is, Hand.4:12 (geen andere naam!).

Ook Calvijn benadrukt in zijn Institutie, IV,4 dat 'buiten de schoot van de kerk geen vergeving der

zonden verwacht mag worden, en ook geen zaligheid'.

Daarmee heeft God het heil niet in handen van de kerk gelegd, alsof *zij* daarover autonoom kon beschikken. Hij blijft zelf het heil beheren.

De belijdenis zegt niet: 'buiten de kerk zal niemand behouden worden', maar 'buiten haar is geen behoud'. En dat is niet hetzelfde.

Het exclusieve spreken van art.28 moet onderscheiden worden van het gearriveerde roepen van Gods volk in valse gerustheid: 'Des HEREN tempel, des HEREN tempel, des HEREN tempel is dit', Jer.7:4.

God heeft zijn heil niet aan de kerk uit handen gegeven. En zich niet onvoorwaardelijk aan een 'kerk-adres' verbonden. Het zou hoogmoedig zijn zo te denken.

De lauwe *gemeente van Christus* in Laodicea hoort het haar

Heiland waarschuwend en dreigend zeggen, dat Hij haar uit zijn mond zal spuwen, Opb.3:16.

Dat neemt evenwel niet weg dat de gelovigen wel bij de kerk van Christus moeten zijn om het heil te ontvangen. Dáár wordt het heil bediend.

Art.28 richt zich tegen het religieuze individualisme, dat zich in spiritualistische kringen sterk maakte (maakt): Verlichte geesten hebben in zichzelf een bron van 'geestelijk' leven en hebben de kerk niet nodig. Zij vinden dat zij 'op zichzelf kunnen blijven staan'.

Te denken is hier aan de uitdrukking 'de kerk is moeder van de gelovigen', zoals Calvijn die formuleerde. En dus *onmisbaar* voor hen.

Tegen die achtergrond is het argument 'buiten de kerk is geen heil' duidelijk. Snijdt men het los uit de kontekst van dit artikel, dan zouden deze woorden God in zijn vrijmacht door zijn Geest aan banden leggen. En dat komt ons niet toe.

Te bedenken valt ook dat art. 28 geformuleerd is, *tijdens* een proces van reformatie, om de zgn. 'pseudo-Nicodemieten (genoemd naar Joh.3:1,2) te zoeken en te stimuleren hun keuze voor de kerk van de Reformatie openbaar te maken.

Wat is de roeping van de gelovigen?

Ze is een *positieve*: 'Zich te voegen bij deze vergadering', nl. van art.27, ter plaatse. En zich niet te laten misleiden door de arrogantie van de religieuze individualisten.

En een *negatieve*: 'Zich af te scheiden van hen die niet bij (tot) de kerk (be)horen'.

Met deze laatste kunnen moeilijk de hypocrieten (vgl.art.29) bedoeld worden, omdat zij niet te herkennen zijn zolang hun hypocrisie niet ontmaskerd is.

In de 16e eeuw werden er wel de Rooms en o.l.v. de paus mee bedoeld, omdat zij de leer van Christus hebben losgelaten, de orde van de kerk hebben ontwricht en de eredienst hebben vervalst. En daarmee overheersten zij de kerk.

De roeping tot 'separatie' gaat uit van een situatie waarin mensen die in de kerk het werk van Christus tegenstaan, vgl. Joh.10:5,8 (de stem van een vreemde) en 2 Kor.6:17, domineren.

Met zulke mensen moeten de gelovigen breken om per slot van rekening niet met de kerk zèlf te breken.

Art. 28 heeft dus duidelijk oog voor gelovigen die nog niet bij de kerk horen. Zij zijn wel *van* de kerk, maar nog niet *in* de kerk.

Gods bevel is een heilzaam gebod. Het beschermt tegen het isolement van de religieuze hoogmoed. Het bemoedigt tegelijk de om begrijpelijke redenen soms aarzelende gelovige. Er is geestelijke moed voor nodig om kerklid te zijn en te blijven.

Wordt de hier beleden roeping genegeerd of afgewezen, dan handelt de gelovige in strijd met Gods bevel. Over zijn behoud wordt niet geoordeeld. Dat kan ook niet. En mag ook niet. Dat oordeel is aan God zelf.

Niettemin is en blijft in strijd handelen met Gods bevel een niet geringe zonde.

Leer ds. J. Hoorn afgewezen

Op dit punt hebben de GKV zich moeten keren tegen de opvattingen van ds. Joh. Hoorn met betrekking tot art.28, met name ten aanzien van de zinsnede 'buiten haar (de kerk) is geen heil' en de consequenties daarvan voor het beoordelen van hen die 'buiten' zijn. Volgens Hoorn komen alle gelovigen metterdaad bijeen in de samenkomsten van de kerk onder de verkondiging van het Woord (behalve als een gelovige ziek is of om een andere reden verhinderd). Die samenkomsten bevatten te allen tijde dan ook een volheid aan gelovigen.

De consequentie van deze gedachte is dat hij geen gelovigen *buiten* deze bijeenkomsten kent.

Buiten de kerk kan, volgens Hoorn, niemand gelovig genoemd worden, want buiten de verzameling van Gods volk valt er niets te geloven. Omdat daar niets is. Geen enkele zaligheid is daar.

Heeft Hoorn positie willen kiezen tegen alle kerkelijk relativisme, dan is hij hier toch ernstig uitgegleden en tot een mis-verstaan van de belijdenis gekomen. Hoorn laat geen ruimte meer voor de vrijmacht van het werk van de Heilige Geest en de kracht van het Woord van God.

De GKV hebben zijn opvattingen door de uitspraken van haar generale synoden van Heemse en van Spakenburg-Noord een en ander maal afgewezen. Zij zijn van overtuiging dat in de opvattingen van Hoorn "aan de breedheid van Christus' werk en van Gods barmhartigheid in het vergaderen van de kerk op onaanvaardbare wijze te kort wordt gedaan".⁵

Geen pluriformiteitsleer

In de GKV wordt de pluriformiteitsleer van A. Kuyper, bijgevallen door H. Bavinck, afgewezen.

Wij zijn er dankbaar voor dat K. Schilder de ogen heeft geopend voor het gevaar van deze leer.

Schilder heeft gezien hoe door deze leer het kerkelijk besef wordt uitgehold en tegelijk daardoor de roeping van art.28, die tegelijk een roeping is om voor de waarheid van het Woord van God te strijden, verlamt.

We zijn het dan ook eens met de kritiek van Van Genderen (die Schilder bijvalt) op deze leer en op de vervanging daarvan in het *pluralisme* dat 'de deur open zet voor een grenzenloos individualisme en subjectivisme'. De confessionele eenheid van het geloof wordt in de pluraliteits-opvatting immers losgelaten ter wille van de dialoog.

Van Genderen schrijft terecht: "Een kerk met zoveel ruimte, dat praktisch alles als legitiem of althans als tolerabel beschouwd wordt, is geen pijler en fundament van de waarheid meer, wat de gemeente van de levende God volgens de apostel is (1 Tim.3:15)." ⁶

2.3.3 Artikel 29

Dit artikel gaat blijkens het opschrift (dat in het Geref. Kerkboek vollediger is dan in de editie Dankbaar) over *de kenmerken van de ware kerk, van haar leden en van de valse kerk*.

De kenmerken van de kerk zijn wel te onderscheiden van haar eigenschappen. Er is wel duidelijk samenhang tussen beide, maar bij de kenmerken gaat het vooral om het *publiek herkenbaar zijn* van de kerk. "Terwijl de eigenschappen zeggen wát de kerk is, zeggen de kenmerken wáár de kerk is", aldus prof. Van Genderen.⁷

Uiteraard gaat het wel bij beide om wat God in zijn Woord ons geopenbaard heeft.

Belang van de kenmerken

Het is niet populair om de kenmerken te hanteren inzake de roeping om de ware kerk te onderscheiden. Al gauw kan dat in verband gebracht worden met hoogmoed.

Nu kan het beroep op de kenmerken van de ware en de valse kerk ongetwijfeld gedaan worden in een geest van hoogmoed en zelfverzekerdheid. Het dient dan alleen maar onze zelfbevestiging, waarbij het onderscheid tussen 'waar' en 'vals' op een ongeestelijke manier gehanteerd wordt.

En dat kan de bedoeling van de belijdenis niet zijn. Omdat dat de bedoeling van Gods Woord niet is. Het gaat altijd om een geestelijke beoordeling, vgl. 1 Kor.2:14.

Er is dus wel moed voor nodig om de onderscheiding *waar en vals* toe te passen.

Toch zijn deze kenmerken en het hanteren daarvan van groot belang. Dat belang is vooreerst te verstaan vanuit de moeilijke en onduidelijke kerkelijke situatie in de 16e eeuw.

In art. 28 wordt de roeping onder woorden gebracht om je te voegen bij de katholieke kerk zoals die in art. 27 is beleden. Maar voor heel velen was de brandende vraag: Hoe moet ik dat nu waar maken? Waar vind ik dan die kerk? Art.29 nu wil hulp bieden door de weg naar die katholieke kerk te wijzen. Het belang van de kenmerken is in onze 20e/21e eeuw niet minder groot, omdat er ook vandaag veel in de wereld is wat zich ten onrechte kerk noemt. Christus waarschuwt voor valse profeten, valse christussen en verleiding.

De kerkelijke situatie is wel anders dan toen. Maar ze is er niet duidelijker op geworden. Er zijn meer kerken, kerkverbanden dan destijds die naast elkaar bestaan en gescheiden van elkaar leven, en die zeggen de gereformeerde belijdenisgeschriften te aanvaarden.

Art.29 wil ook in de delta van wat is gaan heten 'de gereformeerde gezindte' hulp bieden bij het trouw nakomen van de roeping van art.28 om ons te voegen bij de katholieke kerk van art.27.

Ware kerk - valse kerk

We komen hier in de belijdenis weer het begrip 'waar' tegen. Nu concreet gezet tegenover 'vals' in de uitdrukking 'valse kerk'. 'Waar' betekent ook hier dat de katholieke kerk van art.27 zich onderscheidt voor wie haar zoekt, van schijn, bedrog, namaak, kortom van alle *pseudo*-kerkelijkheid.

Waar 'men zich richt naar het zuivere Woord van God, alles wat daarmee in strijd is verwerpt en Jezus Christus erkent als het enige Hoofd' (tekst van het Geref.Kerkboek), daar is de katholieke kerk. Het gaat hier dus om de onderscheiding *echt of onecht*.

Welke kenmerken

De belijdenis noemt er drie:

- *de zuivere prediking van het evangelie onderhouden,*
- *de zuivere bediening van de sacramenten onderhouden,*
- *de kerkelijke tucht oefenen om de zonden te straffen.*

In het woordgebruik valt op dat het om één grote *activiteit* gaat die onderscheiden wordt in drie elementen. De kenmerken geven bepaald geen statisch beeld van de kerk.

Daarbij gaat het ook heel duidelijk om de *zuiverheid*.

'Onderhouden' legt er de nadruk op dat het *structureel* in de kerk zo toegaat, niet slechts *incidenteel*. Structureel in de prediking, vgl. bijv. Hand.2:42 (zij *bleven* volharden) en 1 Tim.3:15.

Evenzo in de bediening van de sacramenten, vgl. bijv. Mat.28:19 en 1 Kor.11:20-29.

Niet minder in de tucht, vgl. bijv. 1 Kor.5:4,5 en Mat.18:15-17.

Met behulp van deze herkenningspunten vindt men de kerk van Christus.

Kenmerken van de christenen

Opmerkelijk is dat art. 29 naast de kenmerken van de kerk ook de kenmerken van haar *leden* noemt. Beide hangen ten nauwste met elkaar samen.

Prof. van Genderen merkt over die samenhang terecht op: "Wie denkt dat het voldoende is, als het maar in orde is met de bediening van Woord, sacramenten en tucht, vervalt tot objectivisme en tekent een abstract beeld van de kerk. Over de kerk spreken en de leden van de kerk erbuiten laten, is een onmogelijkheid. De kerk is immers een heilige vergadering van de ware gelovigen (art.27). Maar er zijn in haar ook mensen die doen alsof - hypocrieten of huichelaars. Zij behoren niet tot de kerk. Daarom moet ook gezegd worden, wat de kenmerken van de ware christenen zijn, die wel tot de kerk behoren. Het is dus niet genoeg om lid te zijn van de ware kerk, want het gaat erom een waar lid van de ware kerk te zijn. *De Heid. Catechismus* gebruikt de uitdrukking: een levend lid (Zondag 21)." ⁸

Van Genderen merkt dan vervolgens op dat bij de kenmerken van de christenen het geloof voorop

staat. Er moet naar de stem van de Herder geluisterd worden. "Mijn schapen horen naar mijn stem", zegt Christus in Joh.10:27. De klank van het Woord moet ook weerklank vinden in de harten van de kerkleden.

Art.27 begon met te zeggen, dat in de katholieke kerk de *ware gelovigen* bijeen gebracht worden. Ware gelovigen onderscheiden zich van alle schijnheiligheid, hypocrisie.

De kenmerken van de *valse* kerk zijn het tegenbeeld van die van de *ware* kerk. Bij de kenmerken waaraan zij te herkennen is gaat het niet om de vraag of in haar zonde voorkomt, of dat er dwaling bestaat. De *ware* kerk is ook niet volmaakt. Maar het gaat wel om de vraag: Wie heeft daar *gezag*? Wie heeft het in haar *voor het zeggen*: Christus of mensen?

Van de valse kerk zegt art.29: zij "wil zich niet aan het juk van Christus onderwerpen". K. Schilder heeft in dit verband opgemerkt, "dat *elk ander* juk, zodra het opleggen ervan tot *principe* van kerkvergadering en van kerkafgrenzing gemaakt zou zijn, de desbetreffende kerk automatisch, ipso facto, tot valse kerk stempelt. Dus niet, wanneer zij 'eens een ongelukkig besluit' neemt (wie doet dat niet?), maar wanneer zij van dat valse juk een *beginsel* maakt, een *beginsel*, een *maatstaf*, een *principe* van kerkvergadering: alzó dus, dat zij ambtelijke dienst *bindt* aan wat niet het juk van Christus is."⁹

Een kerk is *valse* kerk indien zij niet meer aanspreekbaar is op het Woord van God, omdat zij dat Woord heeft onderworpen aan het gezag van mensen, waaruit blijkt dat zij niet buigt onder het 'juk van Christus'.

Nu zal een kerk niet van het ene op het andere moment valse kerk worden. Het is een proces van verwording dat men met door de Schrift gescherpte ogen opmerkt. Een proces dat begint wanneer een ander juk dan dat van Christus wordt opgelegd. En dat niet meer te stuiten is, tenzij God reformatie geeft en men zich bekeert.

3. DE GEREFORMEERDE KERKEN EN DE ARTIKELEN 27-29 NGB

We willen nu nog iets meer ingaan op de vraag hoe de GKV het belijden omtrent de kerk hanteren. Daarvoor vestigen we eerst de aandacht op enkele kerkelijke uitspraken in dit verband. Vervolgens gaan we in op de punten 4 en 5 van de Notitie-ds. Westerink namens de christelijke gereformeerde deputaten.

3.1 *Enkele kerkelijke uitspraken*

3.1.1 *De Acte van Vrijmaking of Wederkeer van 1944.*

De 'Acte van Vrijmaking of Wederkeer' is wel geen kerkelijke uitspraak door een generale synode gedaan, toch leren we eruit hoe de GKV staan willen voor de belijdenis met betrekking tot de kerk. Alle bezwaarde kerkleden, ambtsdrager of niet, die de Acte ondertekenden, "sedert geruime tijd opgemerkt hebbende het bederf in De Gereformeerde Kerken in Nederland, zoowel in de verminking of verloochening van de op Gods Woord gegronde geestelijke politie, orde en discipline of tucht der kerk, als in de verbastering van de leer, waarop gefundeerd is de bediening der Heilige Sacramenten naar de verordineering van Christus in Zijn Woord; en in het thans wel bevestigde misbruik der kerkelijke tucht, welke stukken naar onze Nederlandsche Geloofsbelijdenis (art.29) alle raken de merkteekenen der ware Kerk;", achtten zich geroepen "overeenkomstig het ambt aller geloovigen naar artikel 28 onzer Nederlandsche Geloofsbelijdenis" te verklaren en te besluiten zoals zij in de Acte gedaan hebben.

Zij besloten zich "van den band aan de hierboven genoemde synode (die van Utrecht 1943-1945, MHS) in haar evenbedoelde leer en usantie te willen vrijmaken en alzo te willen wederkeeren tot een onder dit hiërarchisch juk niet langer geknechte kerkelijke samenleving, in onverzwakte trouw aan de aangenomen kerkelijke ordening".

Zij verklaarden eveneens zich "vrij te maken niet alleen van het synodaal-hiërarchische, doch ook van het daarmee tegelijkertijd opgelegde theologisch-wetenschappelijke juk, dat niet het juk van Christus is, (), opdat zij mochten wederkeeren tot, en gezamenlijk verblijven onder, de gehoorzaamheid van Christus en van den Woorde Gods, gelijk dit door haar beleden is in de formulieren van eenigheid, te voren door deze kerken aanvaard, en daarin alleen."

In deze woorden klinkt door hoe de gereformeerden die zich vrijmaakten trouw wilden blijven aan wat we belijden omtrent de katholiciteit en de eenheid van de kerk.

Zij trokken in de kerkelijke crisissituatie van 1944 de lijn door die ook al aangegeven was in de "Acte van Afscheiding of Wederkeering" van 1834. Daarin werd ook de noodzaak erkend zich te moeten afscheiden "overeenkomstig het ampt aller gelovigen art.28" van de NHK die de valse kerk genoemd wordt "volgens Gods Woord en Art.29 van onze belijdenis".

In 1834 is gestreden om gehoorzaam te blijven aan Christus en te blijven onder zijn juk. Voor dwaalleer en hiërarchie mag in de kerk geen plaats zijn. Worden zij getolereerd, dan werken we de Zoon van God tegen in zijn kerkvergaderende werk.

Aan de andere kant mag ook geen afbreuk gedaan worden aan de eenheid en de katholiciteit van de kerk van Christus door zelfgenoegzaamheid en introvertie.

Voor dat gevaar hebben de afgescheidenen en de vrijgemaakte gereformeerden oog gehad. Met de NHK wilden de afgescheiden broeders geen gemeenschap meer hebben, "tot dat deze terugkeert tot de waarachtige dienst des Heeren."

De broeders van de Afscheiding verklaarden tevens "gemeenschap te willen uitoefenen met alle ware Gereformeerde ledematen en zich te willen vereenigen met elke op Gods onfeilbare Woord gegronde vergadering".

Datzelfde verklaarden ook de Vrijgemaakten met deze woorden: "bereid zijnde, zoo haast als men dit hebben kan gemeenschap te willen oefenen met allen, die in eenigheid der leer, welke naar den Woorde Gods is, met ons willen leven of gaan leven in een aangenomen of wederom aan te nemen kerkenordering, op dat Woord gegrond."

De taal van deze Acte hebben de GKV direct ook willen concretiseren. De eerste gewone generale synode na de Vrijmaking, die van Groningen 1946, besloot op verzoek van diverse particuliere synoden en plaatselijke kerken, verwijzend naar de Schriften (Joh.17: 20, 21; Fil.2: 1, 2; Ef.4: 3-6) en de belijdenis (o.a. art.28 NGB) en voorts naar de Acten van Afscheiding en Vrijmaking "contact te zoeken met de Christelijke Gereformeerde Kerk, die met ons staat op dezelfde basis van Gods Woord en de Drie Formulieren van Enigheid, ten einde in de weg van samenspreking of correspondentie na te gaan, wat ons verenigt en wat ons nog verdeelt, en gezamenlijk middelen te beramen, die onder de zegen des Heren kunnen leiden tot kerkelijk samenleven" (Acta art.88). Voor die oecumenische wil staan de GKV vandaag nog. Zij hebben daar geen woord van teruggenomen of afgezwakt.

3.1.2 De afwijzing van de 'Open Brief'

In de Notitie van ds. T. Dekker (november 1988) inzake de Nederlands Gereformeerde Kerken is uiteengezet welke oorzaken geleid hebben tot de breuk in de GKV in de zestiger jaren.

De moeiten en tegenstellingen die er gegroeid waren binnen de kerken, culmineerden in het verschijnen van de zgn. Open Brief in 1966, gericht aan de 'Tehuis-gemeente' van ds. A. van der Ziel in Groningen, en de gevolgen daarvan.

De schrijvers wilden met een soort solidariteitsverklaring deze gemeente en haar predikant een hart onder de riem steken. Tegelijk wilden zij publiek de GKV waarschuwen tegen de huns inziens verkeerde koers van het vrijgemaakte kerkelijk leven.

Naast de vraag "of het historisch fundament van de Nederlandse Gereformeerde Kerken (n.l. Gods Woord en de drie formulieren van enigheid, MHS) ook samenvalt met het fundament van de heilige algemene Christelijke Kerk", werd in de Open Brief ook als een "religieus zeer gevaarlijk

vrijmakingsgeloof" de overtuiging afgewezen: "De vrijmaking vond plaats overeenkomstig art.28 N.G.B. Het zou geweest zijn een zich voegen bij de ene ware kerk, die onze geloofsbelijdenis conform de Schriften kent. Deze ware kerk wordt in deze landen vergaderd op de aloude grondslag van de Gereformeerde Kerken, n.l. Gods Woord en de drie formulieren van enigheid, terwijl haar kerkelijk samenleven alhier wordt geregeld door de Dordtse Kerkenordering. De vrijmaking, die tegen confessionele insluipsels en kerkrechtelijke misgrepen en verschuivingen het historisch Gereformeerd karakter van de kerk alhier handhaafde, bewaarde ons zo bij Gods ene kerk op aarde", aldus de Open Brief.

De Generale Synode van Amersfoort-West 1967 kreeg met de Open Brief en de gevolgen ervan te maken doordat één van haar afgevaardigden, ds. B.J.F. Schoep, mede-ondertekenaar en ook, zoals later bleek, de initiatiefnemer was van de OB.

De synode *sprak toen uit*

"dat er een onaanvaardbare tegenstrijdigheid bestaat tussen enerzijds de instemming met de belijdenis der kerk, door ds. B.J.F. Schoep ter vergadering betuigd, en anderzijds de inhoud van de Open Brief aan de z.g. Tehuis-gemeente in Groningen, waarvoor ds. Schoep door zijn ondertekening de verantwoordelijkheid aanvaardde", omdat de synode *van oordeel was*

"A. dat hetgeen () uit de Open Brief is geciteerd, niet anders is dan het disputabel stellen van de inhoud en het katholiek of algemeen karakter der gereformeerde belijdenis, waardoor zij als hoofdsom van de waarachtige en volkomen leer der zaligheid in twijfel wordt getrokken, hetgeen wel past in het kader van de huidige z.g. oecumenische beweging, maar door de gereformeerde kerken altijd is verworpen, omdat zij haar belijdenis als hoofdsom der christelijke leer hebben aanvaard en als zodanig mochten handhaven;

B. dat hetgeen () uit de Open Brief is geciteerd, bewijst, dat inzake het schriftuurlijk-confessioneel fundament van de kerken der vrijmaking de artikelen 27-29 der N.G.B. niet worden nagesproken." (Acta art. 16)

De synode besloot daarom "uit kracht van de belijdenis der waarheid, ds. B.J.F. Schoep niet te ontvangen als lid van deze gereformeerde generale synode". (Acta art.18)

De Generale Synode van Hogeveen 1969-1970 ontving een aantal verzoeken om revisie van de besluiten van 'Amersfoort-West', maar sprak uit daaraan niet te kunnen voldoen.

'Hogeveen' stelde namelijk tegenover appellanten dat 'Amersfoort-West' terecht de bewuste tegenstrijdigheid had geconstateerd.

Met betrekking tot het in de Open Brief gewraakte 'vrijmakingsgeloof' stelde de synode tegenover appellanten, die gevraagd hadden te bewijzen, dat de geciteerde passage uit de "Open Brief" strijdig is met de door de confessie vereiste toepassing van de betreffende verhouding van gereformeerde en gebonden kerken, dat "allereerst opgemerkt dient te worden dat artikel 29 der N.G.B. stelt, dat "wij geloven", dat "de merktekenen om de ware Kerk te kennen" deze zijn: (en dan volgen de bekende woorden uit dat artikel), en dat naar dié schriftuurlijke en beleden norm de kerkelijke situatie moest worden beoordeeld. De rechte hantering van deze norm gaf en geeft de gereformeerde kerken na de vrijmaking het recht te erkennen, dat zij de merktekenen der ware Kerk hebben. Intussen hebben deze kerken zich daarmee over de niet-vrijgemaakte kerken niet uitgesproken in de zin als het geciteerde gedeelte uit de "Open Brief" doet: wat deze brief "confessionele insluipsels" noemt, werd in 1944 geheten "onschriftuurlijke leeruitspraken" en wat deze brief aanduidt als "kerkrechtelijke misgrepen" werd in 1944 benoemd als "ongoddelijke tuchtmaatregelen". Deze beide gesignaleerde en duidelijk-bewijsbare zonden laten zich niet losmaken van hetgeen artikel 29 der N.G.B. belijdt over de merktekenen der Kerk."

De synode wees ook de stelling van appellanten dat "geen uitgewerkte, wèl-gefundeerde en algemeen kerkelijk-aanvaarde overtuiging is aan te wijzen omtrent de door de confessie vereiste toepassing van de artikelen 27-29 op de concrete kerkelijke situatie van heden", als niet terzake van

de hand.

De synode meende dat "zulk een 'overtuiging' ook geen voorwaarde is, waaraan voldaan moet worden alvorens de inhoud van genoemde artikelen mag worden toegepast op de concrete kerkelijke situatie." Als men zo'n voorwaarde stelt, dan wordt de inhoud van de betreffende artikelen buiten werking gesteld zolang aan die voorwaarde niet voldaan is.

Bovendien impliceren de beginwoorden "Wij geloven" een "alles voor waarachtig houden, dat God ons in Zijn Woord geopenbaard heeft" (zondag 7 H.C.), en dat houdt de erkenning in "van een goddelijke norm", aldus 'Hoogeveen'.

Dit normatieve spreken is volgens de synode ook uitgedrukt in art.28 NGB, waar als de roeping van iedere gelovige erkend wordt dat hij zich bij de kerk voegt.

De synode was van oordeel dat "naar deze, uit de Schrift afgelezen normen, het gewraakte gedeelte uit de "Open Brief" beoordeeld is door de generale synode van Amersfoort-West en veroordeeld (is) als in strijd met deze normen."

Genoemde normen "maken het onmogelijk geen tegenstrijdigheid te erkennen tussen instemming met de belijdenis der kerken enerzijds - hetgeen inhoudt een aanvaarding en gelovige toepassing der beleden normen, én de handhaving van het gewraakte gedeelte van de "Open Brief" - hetgeen inhoudt een loslating van deze normen."

"De vrijmaking was niet alleen een handelen naar artikel 32 der N.G.B. (zoals één der kerken, eveneens appellante, stelde: "De Vrijmaking was een handelen naar art.32 N.G.B.: 'en daarom verwerpen wij alle menselijke vonden en wetten, die men zou willen invoeren om God te dienen en de consciënties te binden en te dwingen in wat manier het zou mogen zijn' en geen afscheiding van de valse kerk"), maar ook naar artikel 28 der N.G.B., zoals ook de 'Acte van Vrijmaking of Wederkeer' stelt". (Hoogeveen, Acta, art.87).

De uitspraken van de synoden van Amersfoort-West en Hoogeveen tonen aan dat de GKV in de moeiten van de jaren-60 trouw gebleven zijn aan de lijn van de Vrijmaking van 1944. Zij bleven de Vrijmaking erkennen als een werk van de Here.

3.1.3 De afwijzing van de leer van ds. J.Hoorn

Ook op ander front hebben de GKV moeten waken voor hun trouw aan de belijdenis omtrent de kerk. Zij hebben de leer van ds. J. Hoorn inzake art. 28 NGB als in strijd met Schrift en belijdenis moeten afwijzen. Hierboven is er al op gewezen.

Wie de uitspraken van de synoden die daarmee te maken kregen, bestudeert, merkt dat ook toen de inzet was te blijven bij wat we belijden in de artt. 27-29 NGB.

Belangrijk is daarom de uitspraak van de Generale Synode van Heemse 1984-1985, namelijk "dat - alles samengenomen - in het gevoelen van ds. Hoorn aan de breedheid van Christus' werk en aan Gods barmhartigheid in het vergaderen van de kerk op onaanvaardbare wijze tekort wordt gedaan." (Acta art.131)

De Generale Synode van Spakenburg-Noord 1987 heeft zich uitvoerig met een aantal revisieverzoeken moeten bezighouden.

Zij besloot evenwel de uitspraken van haar voorgangster te handhaven en sprak uit dat de leer van ds. Hoorn terecht is afgewezen als in strijd met Schrift en belijdenis (Acta art.172).

Samenvattend kan gezegd worden dat de GKV in haar kerkelijke uitspraken die het belijden omtrent de kerk regarderden, aan dit belijden trouw hebben willen blijven. Zij zijn daarmee voortgegaan in het spoor van Afscheiding en Vrijmaking.

3.2 Ware kerken en ware leden

We willen vervolgens ingaan op de bezwaren die genoemd zijn onder de punten 4 en 5 van de Notitie-ds. Westerink.

3.2.1 Ware kerken en hun vereniging

Als bezwaar onder punt 4 wordt genoemd: "Als men (nl. de GKV) een andere kerk als ware kerk erkent, dan dient die kerk zich zo spoedig mogelijk met de Geref. kerken te verenigen." De Generale Synode van Spakenburg-Noord 1987 die het initiatief nam om de CGK weer te zoeken en verder te gaan op de weg van de samenspreking, herhaalde voor haar besluit wat 'Groningen 1946' al uitsprak om de CGK te zoeken, Acta art.88. Daarin komen de woorden "zo spoedig mogelijk met de GKV verenigen" echter niet voor. Spakenburg-Noord voegde daaraan nog toe: "..., opdat allen zich door de Here Jezus Christus laten vergaderen in eenheid van het ware geloof". In haar brief aan de synode van de CGK schreef 'Spakenburg-Noord': "Broeders, wij willen u zoeken en u tegemoet komen, zover wij dit voor de Here kunnen verantwoorden." En: "De generale synode bidt de Here (), dat de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Kerken elkaar gaan vinden op de basis van de Heilige Schrift en de belijdenis, in de eenheid van het ware geloof."

Deze woorden spreken een andere taal dan in genoemd bezwaar gedaan wordt.

Ook hebben onze deputaten nooit tegen de CG. deputaten gezegd: "Wij zijn de enige ware kerk." Dat konden zij ook niet zeggen, waar de GKV dat nooit uitgesproken hebben. Wel schreven onze deputaten kort voor de G.S. van Kampen 1951 in een antwoordbrief aan de CG. deputaten: "Wie heeft u diets gemaakt, dat wij alle andere kerken als valse kerken bestempelen? In onze mondelinge samensprekingen is dergelijke dwaasheid duidelijk weerlegd."

De overtuiging bij de GKV dat er 'slechts één ware kerk op één plaats mag zijn', betekent niet dat alle andere instituten daarmee gediskwalificeerd worden tot 'valse' kerken. In die overtuiging klinkt wél door dat aan de eenheid in het geloof ook concreet gestalte gegeven moet worden, doordat kerken die elkaar als 'ware' kerken zijn gaan herkennen, haar eenheid in het ware geloof serieus nemen en zich ervoor inzetten om elkaar ook daadwerkelijk te vinden aan de ene avondmaalstafel.

Van *ware* kerken mag verwacht worden dat zij de eenheid van de kerk, die zij belijden als een gave én een opgave van Christus, ook in de praktijk van het kerkelijke leven willen onderhouden. Ware kerken hebben toch de 'oecumenische wil' (vgl. in de laatste zin in art.27 de woorden "met hart en wil") conform haar katholiek karakter, om zich overeenkomstig het gebed van Christus, Joh. 17:20,21, met elkaar te verenigen.

De GKV willen zich niet neerleggen bij een 'pluriformiteit necessitate coactu'. Komt het op één plaats tot een elkaar herkennen en erkennen als ware kerk van Christus, dan zal men met volharding de eenheid moeten zoeken.

Daarmee is niet de wil en het streven naar eenheid als een 'vierde kenmerk' aan de drie in art.29 toegevoegd. Het oecumenische willen is met de eigenschappen van eenheid en katholiciteit van de kerk eenvoudig gegeven.

Die eenheid gaat niet ten koste van de waarheid. Van Genderen merkt terecht op: "De ware eenheid is de eenheid in de waarheid. Het is de eenheid waarvoor het Woord van God de norm is."¹⁰

Bullinger wees daar al op in verband met de Luthersen.¹¹

We stemmen ook in met wat Van Genderen schrijft over de eenheid als roeping: "Hij (Christus) bidt in het hogepriesterlijk gebed inderdaad om de geestelijke eenheid van de zijnen. Maar een geestelijke eenheid moet niet slechts in persoonlijke contacten en in bijeenkomsten van gelijkgezinden zichtbaar worden. Zij moet juist in het kerkelijke leven gestalte krijgen. Het gaat erom dat de wereld erkent, dat de Vader Christus gezonden heeft (Joh.17:23). Het is zoals Schilder het eens onder woorden bracht: 'Geestelijke eenheid gaat wel voorop, maar *moet* dan ook dringen tot institutaire'.

De verscheidenheid die er in de kerken is, is niet met de bijbelse eenheid in strijd, maar de kerkelijke verdeeldheid wel."¹²

Ds. Westerink schrijft in zijn Notitie: "Er is een menselijke factor in de kerk. Die was er al in de Reformatie. Ook t.a.v. de kerk geldt wat Z 44 HC zegt: 'een klein beginsel der gehoorzaamheid'."

Dit valt toe te stemmen, maar zal niet in mindering gebracht mogen worden op het streven naar eenheid. Zd.44 voegt er immers meteen aan toe: "..., maar wel zo, dat zij (die tot God bekeerd zijn) met een ernstig voornemen niet slechts naar sommige (enkele), maar naar alle geboden van God beginnen te leven". Ook het gebod dat voortvloeit uit de eenheid van de kerk in Christus! Bovendien neemt menselijke zwakheid nooit de klem van Gods geboden weg (HC. antw. 115)

Als de GKV 'een andere kerk als ware kerk erkent', dient die kerk zich dan 'zo spoedig mogelijk met de GKV te verenigen?

De GKV onderkennen dat er bij eenwording van kerken een weg is te gaan in liefde en zelfverloochening. Maar menselijke weerstanden dienen te worden overwonnen. Het blijft een diepe ongerijmdheid dat twee of meer kerken zich op één plaats als kerken van Christus presenteren. Calvijn noemt dat onmogelijk: "Daarom wordt ze genoemd Katholiek of algemeen, omdat men geen twee of drie kerken kan vinden, zonder dat Christus verscheurd wordt: wat onmogelijk is."¹³

Uit kerkelijke uitspraken van de GKV blijkt nergens de eis dat elk andere ware kerk zich voegen moet bij de GKV. Integendeel. De generale synode van Groningen 1946 sprak in haar besluit t.a.v. de CGK over 'kerkelijk samenleven' en dacht duidelijk aan vereniging van kerken. De GKV zeggen niet: 'U moet zich bij ons voegen.' Wel: 'Wij moeten samen tot eenheid komen.'

3.2.2 *Lid van de ware kerk of waar lid van de kerk?*

Het laatste bezwaar in de Notitie-ds. Westerink luidt: "Het spreken over de ware kerk krijgt veel meer accent dan het waar lid zijn van de kerk."

Als het waar is wat hier gesteld wordt, dan is het evenwicht in het spreken over het één en het ander in de GKV wel zoek.

In een gezamenlijk persverslag, vastgesteld d.d. 26 maart 1992, van de CG. en onze deputaten lezen we echter: "Na de Vrijmaking kreeg inderdaad het gereformeerde belijden omtrent de kerk veel aandacht, omdat men weer moest leren zien hoe de belijdenis over de kerk spreekt. Maar dat ging niet ten koste van de aandacht voor het leven in de godsvrucht. In de Gereformeerde kerken is steeds aangedrongen op bekering en een gehoorzaam leven met de Here als gave en eis van het verbond."

Aan deze zaak is uitvoerig aandacht gegeven in een vorige nota over de toeëigening van het heil. Met verwijzing naar die nota behoeft daar nu niet verder op ingegaan te worden.

Ook is wat hiervoor bij art.27 werd opgemerkt met betrekking tot 'ware gelovigen' en bij art.29 inzake de kenmerken van de christenen de belijdenis van de GKV. Daar staan zij voor. Zij hebben de overtuiging dat het 'waar lid zijn van de kerk' alle nadruk moet hebben.

Het lid zijn van de ware kerk is op zich nog geen garantie dat men het eeuwige leven ontvangt. In het ledenbestand van de ware kerk voorkomen is niet een soort (eeuwig)levensverzekering. De ware kerk is geen trein waar men in stapt om dan vanzelf bij het eindstation aan te komen.

We stemmen in met Van Genderen: "Het is niet genoeg om lid te zijn van de ware kerk, want het gaat er ook om een waar lid van deze kerk te zijn, een levend lid (H.C., Zondag 21). Men mag die twee niet scheiden. Als men alleen oog heeft voor het ware instituut, ligt de weg naar het kerki sme open. Als men alleen over de ware gelovigen spreekt en de kerk uit het oog en uit het hart verdwijnt, ligt de weg naar het conventikel open."¹⁴

Het gaat erom waar lid te zijn van de ware kerk. Waar lid is men door een waar geloof. Door een leven in godsvrucht, waarvoor naar het woord van Paulus in 1 Tim. 4:7 oefening nodig is. Men zal ernaar moeten jagen, 1 Tim. 6:11.

Wij zeggen met J. Kamphuis, wanneer hij over deze godsvrucht schrijft die voortdurend onze aandacht moet houden: "Godsvrucht is niet bestaande zonder de Christus, en de Christus wil niet

zijn zonder de godsvrucht van zijn gemeente." En: "Dat betekent dus, als we spreken over de plaats van de christen en van de christelijke gemeente in een geseclariseerde wereld, dan zal het er ons om te doen moeten zijn *radicaal uit de Christus* te leven en *radicaal uit het geloof* te leven. Anders is de slag voorgoed verloren, hoe lang we dan ook nog een facade omhoog houden -, de slag tegen de secularisatie, de slag vóór onze jeugd en vóór de gang van het Evangelie in deze, onze wereld."¹⁵

4. TENSLOTTE

Kerkelijk één zijn en daarnaar streven behoort ook tot de 'toeëigening van het heil'. Wanneer we letten op de samenhang tussen verwerving en toeëigening van het heil, ontdekken we dat het niet alleen om persoonlijke zaken gaat. Niet alleen onze gemeenschap met God komt daarbij aan de orde, ook onze gemeenschap *met elkaar*. Het belijden inzake de kerk raakt het belijden inzake de toeëigening van het heil.

Onze Heiland heeft de éénheid van zijn gemeente verworven aan het kruis. Dat is een zaak van de *verwerving* van het heil. Hij is onze Vrede.

Die verwerving wordt ons gepredikt. We kunnen op Christus aan, wanneer Hij ons belooft: Ik ben uw vrede.

Wat Christus verworven heeft, wil Hij ons nu ook *toeëigenen*. Waar Hij om gebeden (Joh.17) en voor geleden heeft, dat wil Hij ons nu ook eigen maken door zijn Geest en Woord, in de weg van het geloof. Levend *in* en *uit* geloof ligt er nu de roeping om die door Christus verworven en door de Geest toegeëigende eenheid te onderhouden. En ons niet tevreden te stellen met een theorie van de pluriformiteit van de kerk. Ook niet met een pluriformiteit *necessitate coactu*.

Leven uit geloof bewaart ons ook voor kleingeloof en moedeloosheid. Wanneer we letten op de kerkelijke verdeeldheid en de moeite om tot elkaar te komen naar de wil en het gebod van Christus, kan een geest van moedeloosheid zich van ons meester maken.

We zullen echter op Christus moeten zien, wanneer we over de kerk en haar eenheid spreken. De kerk is immers 'de gemeente Gods, die Hij zich door het bloed van zijn Eigene verworven heeft', Hand.20:28.

Komen tot kerkelijke eenheid die naar de Schrift is, is alle inzet en offers waard.

We zijn geroepen om achter de goede Herder Jezus Christus aan te gaan en vruchten van de Geest te dragen. De grote Herder der schapen volgen stelt ons een heerlijke toekomst in het vooruitzicht.

Daarom: 'De God nu des vredes die onze Here Jezus, de grote Herder der schapen door het bloed van een eeuwig verbond heeft teruggebracht uit de doden, bevestige ons in alle goed, om zijn wil te doen (ook t.a.v. kerkelijke eenheid), terwijl Hij aan ons doe wat in zijn ogen welbehagelijk is door Jezus Christus', Hebr.13:20.

Want: 'Hem zij de heerlijkheid in alle eeuwigheid.'

1. Zie ook J. van Genderen en W.H. Velema, *Beknopte Gereformeerde Dogmatiek*, blz 650-651.

2. Calvijn, *Institutie*, boek IV, 1, 2

3. Van Genderen en Velema, *a.w.*, blz. 625, 640-641.

4. Zie W. van 't Spijker, '...den hals buygende onder het jock Jesu Christi ...', in *Bezield verband*, opstellen aangeboden aan J. Kamphuis, blz 206-219. Volgens Van 't Spijker bevat de uitdrukking 'het juk van Christus' drie elementen: persoonlijk geloof, samenbinding in de eenheid van de gemeente en samenleving in één kerkverband.

5. *Acta van de Generale Synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland*, Heemse 1984-1985, art.131, en *Acta van de Generale Synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland*, Spakenburg-Noord 1987, art.172. Vgl. ook Van Genderen, *Beknopte Geref. Dogmatiek*, blz.660.
6. Van Genderen/Velema, a.w., blz. 625, 645-646. Vgl. ook de bijdrage van C. Trimp, *De kerk bij A. Kuyper en K. Schilder*, in *De Kerk*, onder red. van W. van 't Spijker e.a., blz. 187-210.
7. J. van Genderen in *De Kerk*, blz. 283
8. Van Genderen in *De Kerk*, blz. 290-291.
9. K. Schilder, *De Kerk III*, blz. 370
10. Van Genderen, a.w., blz. 646.
11. Van Genderen, a.w., blz. 647.
12. Van Genderen, a.w., blz. 645
13. Calvijn, *Institutie*, boek IV, 1, 2
14. Van Genderen, a.w., blz.659.
15. J. Kamphuis, *Godsvrucht - een kracht, antwoord aan de secularisatie*, blz. 21.

AANVULLEND RAPPORT VAN DEPUTATEN VOOR HET GESPREK MET DE CHRISTELIJKE GEREFORMEERDE KERKEN

Aan de Generale Synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland, samen te komen te Berkel en Rodenrijs 1996

Zeer geachte broeders,

Aansluitend aan het rapport dd 18 september 1995 rapporteren uw deputaten aanvullend. Dit aanvullend rapport heeft betrekking op de besluiten die de Generale Synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken te Zierikzee 1995 nam inzake het gesprek met de Gereformeerde Kerken. Zij besloot de Gereformeerde Kerken te verzoeken deputaten te benoemen om het gesprek voort te zetten. Per brief van 22 januari 1996 ontvingen uw deputaten de officiële besluittekst. In een samenspreking midden februari werd het besluit toegelicht door deputaten 'Eenheid en correspondentie'.

Deputaten hebben twee keer afzonderlijk vergaderd, namelijk op 15 februari en 21 maart 1996.

Het besluit van de Generale Synode te Zierikzee

De Generale Synode te Zierikzee besprak op haar zitting van woensdag 18 oktober 1995 de verhouding met de Gereformeerde Kerken. Op uitnodiging woonden enkele van uw deputaten deze zitting bij. De voorzitter van deputaten, dr. A.N. Hendriks, ontving gelegenheid de christelijke gereformeerde synode toe te spreken. Dr. Hendriks deed een dringend beroep op de vergadering om uit te spreken dat de verschillen die er nog zijn over de toeëigening van het heil en de hantering van het belijden omtrent de kerk een gescheiden kerkelijk leven voor het aangezicht van de Here niet rechtvaardigen. Hij vroeg de vergadering om de katholieke lijn van de Afgescheiden kerken bijeen op de synoden van Zwolle 1854, Leiden 1857 en Hoogeveen 1860 door te trekken. De tekst van de toespraak treft u aan als bijlage 1. Deputaten bewaren goede herinneringen aan deze ontmoeting.

De christelijke gereformeerde synode nam het volgende besluit:

De synode overwegende

- 1 dat eerdere synoden hebben uitgesproken, dat de Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt) zich in alles willen stellen op de grondslag van en begeren te leven naar de gereformeerde belijdenis;
- 2 dat eerdere synoden hebben uitgesproken dat er tussen de GK en de CGK ernstige en wezenlijke verschillen bestaan;
- 3 dat deputaten indringend met de deputaten GK gesproken hebben over de toeëigening des heils en het belijden omtrent de kerk;
- 4 dat in die gesprekken toenadering tot en een beter verstaan van elkaar geconstateerd kon worden;
- 5 dat ten aanzien van beide gespreksonderwerpen gezegd kan worden, dat in de GK veranderingen in denken en praktijk te constateren zijn, maar dat er tegelijk t. a. v. beide onderwerpen aspecten zijn, waarover nader gesproken dient te worden;
- 6 dat de deputaten GK hebben aangegeven, dat bij voortgaande contacten ook aan de orde moet komen de verhoudingen met de NGK en bestaande gewoonten en situaties in ons kerkverband;
- 7 dat de gehouden enquête te zien geeft dat in onze kerken op een zeer gevarieerde wijze de relatie tot de GK wordt beoordeeld en dat zelfs van tegengestelde waardering van die relatie gesproken moet worden;

van oordeel

- 1 dat het verheugend is dat op een aantal punten opmerkelijke vorderingen zijn gemaakt;
- 2 dat afgaande op de door de deputaten GK geformuleerde visie op de toeëigening van het heil en het belijden omtrent de kerk geconcludeerd mag worden dat in het licht van de confessie de verschillen minder ernstig zijn dan in het verleden werd gesteld, maar dat op grond van wat uit de kerken gehoord en in de praktijk waargenomen wordt de vraag open blijft of datgene wat op het niveau van deputaten is bereikt, ondanks positieve ontwikkelingen in prediking en gemeentebeschouwing, in de GK ook voluit functioneert;
- 3 dat er ten aanzien van de overgebleven verschillen deels van een verschillend spraakgebruik en deels van een verschillend geestelijk klimaat sprake kan zijn en dat het mede daardoor van belang is over de

overgebleven verschillen nader door te spreken;

spreekt uit

- 1 dat de gesprekken met de deputaten GK op basis van de bereikte punten van overeenstemming dienen te worden voortgezet;
  - a waarbij de vragen die nog zijn blijven liggen nader besproken dienen te worden en
  - b waarbij ook aandacht dient te worden gegeven aan de vraag hoe datgene waarover deputaten overeenstemming hebben bereikt in de praktijk gestalte krijgt;
- 2 dat het tot de taak van deputaten behoort in voortgezette besprekingen in te gaan op eventuele bezwaren die de GK-deputaten tegen de verhoudingen met de Nederlands Gereformeerde Kerken en tegen bepaalde situaties en gewoonten in de CGK zouden willen inbrengen;
- 3 dat de plaatselijke kerken in contacten met de GK in het zoeken naar meerdere eenheid zorgvuldig moeten omgaan met de eenheid die we in eigen kerkverband ontvangen hebben;
- 4 de plaatselijke kerken op te roepen voortdurend de zaak van de eenheid van de verschillende kerken ootmoedig aan de Here voor te leggen in de gebeden;

en besluit

- 1 de brief van de generale synode van de Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt) in Nederland 1993 te beantwoorden;
- 2 de GK te verzoeken deputaten te benoemen om het gesprek voort te zetten;
- 3 deputaten op te dragen het gesprek over de genoemde punten voort te zetten.

Opmerkelijke veranderingen

In veel opzichten zijn deputaten dankbaar voor het besluit dat de christelijke gereformeerde synode nam. Eerdere christelijke gereformeerde synoden spraken meermalen over ernstige en wezenlijke verschillen over de toeëigening van het heil en het belijden omtrent de kerk, die een belemmering vormen op weg naar kerkelijke eenheid. Deze woorden keren niet weer terug in dit besluit. Uit de door gereformeerde deputaten geformuleerde visie in de nota's 'Toeëigening in geding' en 'Omtrent de kerk' werd geconcludeerd, dat de verschillen minder ernstig zijn dan in het verleden werd gesteld. Deputaten spreken hun teleurstelling erover uit, dat de christelijke gereformeerde synode niet is ingegaan op het dringend beroep dat dr. Hendriks op haar deed om uit te spreken dat de verschillen die er nog zijn over de toeëigening van het heil en de hantering van de belijden omtrent de kerk een gescheiden kerkelijk leven voor het aangezicht van de Here niet rechtvaardigen.

Spraken eerdere synoden uit, dat het onjuist zou zijn om op grond van een verzoek van deputaten van de GK en ten overstaan van hen een taxatie te geven van de ontwikkelingen in de NGK, nu behoort het tot de taak van deputaten in te gaan op eventuele bezwaren die de GK-deputaten tegen de verhouding met de NGK zouden willen inbrengen.

Belangrijk is de uitspraak dat de plaatselijke kerken in het zoeken naar meerdere eenheid zorgvuldig moeten omgaan met de eenheid die in eigen kerkverband ontvangen is. In de contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken hebben de Christelijke Gereformeerde Kerken ondervonden hoe schadelijk het kan zijn wanneer plaatselijke contacten niet in de pas blijven met kerkverbandelijke toenadering en eenwording.

Dankbaar zijn deputaten voorts voor de oproep voortdurende de zaak van de eenheid ootmoedig aan de Here voor te leggen in de gebeden. Het gebed van de rechtvaardige vermag in Christus veel en verplicht ook.

Deputaten hebben hun blijdschap en dankbaarheid over deze opmerkelijke veranderingen onder woorden gebracht in de samenspreking van 15 februari 1996.

Het gesprek op 15 februari 1996 te Bunschoten

Bij dit gesprek waren aanwezig namens de Christelijke Gereformeerde Kerken ds. P. den Butter, ds. B. de Graaf, ds. J. Oosterbroek, br. J. W. Overeem, br. A. Pothof, ds. D. Quant en ds. J. Westerink. Namens de Gereformeerde Kerken waren alle deputaten aanwezig.

In dit gesprek vroegen christelijke gereformeerde deputaten of onze kerken een officieel standpunt kennen over kanselruil. Uw deputaten verwezen naar het rapport van deputaten kerkelijke eenheid die ook hierover aan uw vergadering voorstellen doen.

veranderingen en aspecten (overweging sub 5)

Centraal in dit gesprek stond de toelichting die de christelijke gereformeerde deputaten gaven van het besluit over de verhouding met de gereformeerde kerken.

Uw deputaten stemmen in met de overweging dat in de gesprekken toenadering tot een beter verstaan van elkaar valt te constateren.

Met de onder overweging sub 5 genoemde veranderingen in denken bedoelt de synode waardering uit te spreken voor de genuanceerde nota over de toeëigening van het heil en de evenwichtige nota omtrent de kerk.

Gereformeerde deputaten wezen erop, dat wat nu in nota's is uitgesproken, wel degelijk leefde in de kerken en te vinden is in de prediking, hoewel dit niet altijd zo expliciet is verwoord als nu in deze nota's. Deze zaken zijn in confesso. Na de Vrijmaking kwam in de prediking opnieuw aandacht voor de wraak van het verbond. Als Psalmen en profeten spreken over dwazen en goddelozen zijn dat vaak dwazen en goddelozen in Israël. Er is front gemaakt tegen dwaling in de leer van de verkiezing, niet alleen naar buiten, ook naar binnen. Veroordeeld werd de leer van ds. L.E. Oosterhoff, volgens wie alle bondelingen deelden niet maar in de belofte maar in de werkelijkheid van het heil. Gereformeerde deputaten spreken daarom liever over verandering in beeldvorming. Als de christelijke gereformeerde synode in overweging sub 5 spreekt over veranderingen in de praktijk en in oordeel sub 2 over positieve ontwikkelingen in prediking en gemeentebeschouwing doelt zij niet kritiekloos op allerlei beweging in de Gereformeerde Kerken, maar op ontwikkelingen die in het verlengde liggen van de nota-Hendriks.

Desgevraagd deelden de christelijke gereformeerde deputaten mee, over welke aspecten nader gesproken dient te worden. Het betreft:

- 1 moeten we spreken van 'bijzondere Geesteswerking met het Woord' of van 'Geesteswerking met het Woord met tweeërlei uitwerking'?
- 2 is de kerk verbonds-gemeente of gelovige gemeente?
- 3 moet er gesproken worden van tweeërlei kinderen van het verbond of van tweeërlei kinderen van God?
- 4 wat is het onderscheid tussen zichtbare en onzichtbare kerk?

minder ernstig (van oordeel sub 2)

Uw deputaten vroegen de betekenis van minder ernstig. De christelijke gereformeerde synode noemt de verschillen 'minder ernstig' dan in het verleden (van oordeel sub 2). Hoe ernstig is dit nu nog? Christelijke gereformeerde deputaten wezen erop, dat de zware woorden van eerdere synoden zijn weggelaten. Kerken en deputaten zijn met elkaar op de goede weg en in de goede richting.

Wel laat de christelijke gereformeerde synode de vraag open of wat op het niveau van deputaten is bereikt (men denkt aan de gepresenteerde nota's), in de GK ook voluit functioneert. Gereformeerde deputaten hebben hun moeite uitgesproken ten aanzien van dit oordeel. Wie overziet de praktijk in de gereformeerde kerken en kan haar eerlijk en billijk meten? Is de leer waaraan de kerk gebonden is (!) niet van meer betekenis als het om kerkelijke vereniging gaat dan de onvolmaakte praktijk (Zondag 44)? Realiseren de Christelijke Gereformeerde Kerken zich dat met de maat waarmee zij de Gereformeerde Kerken meten, zij ook zelf gemeten zullen worden? Illustratief is het verschil tussen de christelijke gereformeerde deputaten onderling. In hun kring heeft de taxatie van de verschillen veel aandacht ontvangen. Toegesplitst op de vraag of deze verschillen een gescheiden kerkelijk leven rechtvaardigen zegt de een duidelijk 'nee', terwijl anderen dat 'nee' nog niet zo duidelijk durven uitspreken en voornamelijk neigen naar een 'ja'. De een spreekt van accentsverschillen, een ander tilt zwaarder aan de overgebleven verschillen. Wanneer de christelijke gereformeerde kerken en deputaten elkaar in deze verschillen dragen, waarom draagt men de gereformeerde kerken hierin niet?

Deputaten vonden elkaar erin, dat het van belang is voor beide kerken, wanneer er plaatselijk over de in de nota's aangesneden onderwerpen zal worden doorgesproken.

verhouding met de NGK (spreekt uit sub 2)

De christelijke gereformeerde synode heeft zich ook over de verhouding met de NGK uitgesproken.

De synode was van oordeel

- 1 dat het na jarenlange samensprekingen niet gelukt is de bestaande verschillen weg te nemen en dat het voornamelijk niet te verwachten is, dat die verschillen, die gebleven zijn met betrekking tot de toeëigening van het heil in nog te houden samensprekingen geheel zullen kunnen worden weggenomen;
- 2 dat de wijzigingen, die door de Landelijke Vergadering zijn aangebracht in het AKS aan onze bezwaren tegen het AKS wel tegemoet komen, maar die bezwaren niet geheel wegnemen;
- 3 dat er reden is om door te spreken over de relatie tussen de Heilige Schrift en de confessie in het licht van wat daarover in de landelijke samensprekingen met de NG commissie naar voren is gebracht;
- 4 dat door het besluit van de Landelijke Vergadering om het diakenambt open te stellen voor de zusters

- der gemeente een nieuwe hindernis is gelegd op de weg naar kerkelijke eenheid;
- 5 dat het dienstig is nogmaals te wijzen op wat de synoden van 1983, 1986 en 1992 uitspraken, namelijk dat het zoeken naar eenheid tussen plaatselijke kerken het hele kerkverband raakt en dat het daarom belangrijk is de noodzaak van het bewaren en bevorderen van die eenheid in eigen kerkverband in het oog te houden;
- 6 dat het gewenst is dat er aandacht wordt besteed aan de positie van de samenwerkingsgemeenten.

De synode sprak uit

- 1 met droefheid te moeten vaststellen, dat tot dusver in de samensprekingen de verschillen met betrekking tot de toeëigening van het heil die een belemmering vormen op de weg naar kerkelijke eenheid niet voldoende duidelijk zijn weggenomen;
- 2 dat gelet op het genoemde onder van oordeel sub 2, 3 en 4 er nieuwe belemmeringen zijn op de weg naar kerkelijke eenheid.

Gereformeerde deputaten signaleren bij de christelijke gereformeerde synode grotere reserve in de verhouding met de NGK. We vragen er uw aandacht voor dat de christelijke gereformeerde synode wil doorspreken over de relatie tussen de Heilige Schrift en de confessie, over de vragen ten aanzien van het AKS en over de openstelling van het diakenambt voor de zusters van de gemeente. De christelijke gereformeerde synode taxeert de genoemde verschillen als belemmeringen op de weg naar kerkelijke eenheid. Deputaten zijn van oordeel dat de bezwaren van de christelijke gereformeerde synode tenderen naar een Schriftuurlijke positiebepaling. Ze steunen de christelijke gereformeerde broeders in deze opstelling en achten de oproep van de christelijke gereformeerde synode aan de plaatselijke kerken en de kerkelijke vergaderingen tot terughoudendheid in het zoeken naar en uitbreiden van de contacten met de NGK wijs. De bezwaren die de CGK hebben richting de NGK zijn veelzins ook door gereformeerde deputaten 'kerkelijke eenheid' aan de orde gesteld in hun gesprekken met de NG commissie.

situaties en gewoonten in de CGK (spreekt uit sub 2)

De christelijke gereformeerde synode sprak eveneens uit, dat het tot taak van deputaten behoort in voortgezette besprekingen in te gaan op eventuele bezwaren die de gereformeerde kerken tegen bepaalde situaties en gewoonten in de CGK zouden willen inbrengen.

Gereformeerde deputaten wijzen op het belang van deze uitspraak. Volgens de instructie van de synode van Ommen 1993 zou doorgesproken moeten worden over wat de CGK en de GK verenigt en scheidt met betrekking tot het komen tot kerkelijke eenheid. Deze zaak kwam in de samenspreking op 10 april 1995 aan de orde, terwijl dit aspect ook belicht werd in de toespraak van dr. Hendriks ter synode. Deze uitspraak geeft nu daadwerkelijk opening om hierover door te spreken. Concreet denken deputaten aan punten als: de grote 'elasticiteit' in de Christelijke Gereformeerde Kerken: de gesloten kansels, de perforatie van gemeentegrenzen, de gemakkelijker in samenwerking op het gebied van evangelisatie met Baptisten en GKN, het voorgaan in andere kerken, de verschillen in prediking, zaken rond het Schriftgezag.

Deputaten willen uw vergadering in overweging geven aandacht te geven aan een gezamenlijke bezinning op eenheid in kerkelijk handelen ten aanzien van echtscheiding en tweede huwelijk. Een gezamenlijke bezinning en opstelling van beide kerken op het punt komt niet alleen het gezag van de kerkelijke regelgeving op dit punt ten goede, maar bevordert ook de kerkelijke herkenning. Zou het niet van groot belang zijn ten aanzien van de liturgie voeling te houden met de CGK? Verwijdering van elkaar is eerder geschapen dan ongedaan gemaakt. De samenwerking in de opleiding tot de dienst van het Woord zou een punt van nadere bezinning kunnen zijn. Ook zouden deputaten het toejuichen, wanneer er gemeenschappelijke bezinning zou komen tussen ambtsdragers van beide kerken over bijvoorbeeld de toeëigening van het heil en de hantering van de belijdenis omtrent de kerk.

Eén deputaatschap voor kerkelijke eenheid

Deputaten voor kerkelijke eenheid kwamen per brief van 3 november 1995 met de suggestie om uw vergadering voor te stellen voortaan één deputaatschap voor kerkelijke eenheid te benoemen.

Uw deputaten zijn van oordeel dat samenvoeging tot één deputaatschap hen efficiënt lijkt. Er is één adres waar men met vragen over de contacten met de CGK terecht kan. Aanwezige kennis en ervaring worden gebundeld. Bovendien blijven landelijke en plaatselijke samensprekingen organisatorisch dicht bij elkaar. Adviezen voor plaatselijke samensprekingen kunnen beter worden afgestemd op het verloop van landelijke gesprekken, en omgekeerd. Vermindering van de werklast van deputaten verwachten zij niet. Integendeel.

Deputaten achten het van betekenis, dat duidelijk zichtbaar blijft dat binnen het geheel van het werken aan

kerkelijke eenheid de gesprekken met de CGK voor de GK van een bijzonder karakter zijn. Het is wellicht wijs met het oog op een goede voortzetting van de contacten aandacht te geven aan het element van continuïteit in de bemanning van de sectie die spreekt met de Christelijke Gereformeerde Kerken.

De vergadering op 21 maart 1996 te Amersfoort

In de vergadering van 21 maart 1996 stelden deputaten de tekst van het aanvullend rapport vast. Zij besloten dit rapport nog aan de kerken toe te zenden.

Concept-besluittekst

Deputaten geven u de volgende besluittekst in overweging.

Materiaal:

- 1 rapport dd. 18 september 1995 van deputaten voor het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken, deel I;
- 2 rapport dd. juni 1994 van deputaten voor het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken, deel II
Toeëigening in het geding: nota over de toeëigening van het heil;
- 3 aanvullend rapport dd. 21 maart 1996 van deputaten voor het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken;
- 4 besluit van de Christelijke Gereformeerde Synode te Zierikzee inzake de verhouding met de Gereformeerde Kerken dd. 18 oktober 1995;

Besluit:

- 1 deputaten voor het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken te dechargeren;
- 2 er dankbaarheid over uit te spreken
  - a dat de CGK niet langer spreken over ernstige verschillen, die een belemmering vormen op weg naar kerkelijke eenheid;
  - b dat de christelijke gereformeerde synode haar deputaten opdraagt in voortgezette besprekingen in te gaan op eventuele bezwaren tegen de verhouding van de CGK met de NGK en op situaties en gewoonten in de CGK inzake Schriftgezag, kerkverbandelijk samenleven en vormen van interkerkelijke samenwerking;
  - c dat de christelijke gereformeerde synode de relatie Schrift en confessie, de vragen inzake het AKS en het besluit om het diakenambt open te stellen voor de zusters van de gemeente belemmeringen acht op de weg naar kerkelijke eenheid met de NGK en dat de synode erop aandringt, dat terughoudendheid betracht wordt in het zoeken naar en uitbreiden van de contacten met de NGK;
  - d dat de christelijke gereformeerde synode de plaatselijke kerken oproept in het zoeken naar meerdere eenheid zorgvuldig om te gaan met eenheid die in eigen kerkverband is ontvangen, en de zaak van de eenheid ootmoedig aan de Here voor te leggen in de gebeden;
- 3 deputaten kerkelijke eenheid op te dragen om het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken voort te zetten;
- 4 aan deputaten de volgende instructie te geven:
  - a het gesprek met deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken voort te zetten om wegen en middelen te zoeken die tot kerkelijke eenheid voeren;
  - b in dit gesprek aandacht te geven aan de door de Christelijke Gereformeerde Kerken aan de orde gestelde overgebleven vragen, alsmede aan de vraag hoe datgene waarover overeenstemming bereikt is in beide kerkgemeenschappen in de praktijk gestalte krijgt;
  - c uit kracht van de gezamenlijke verantwoordelijkheid tot bewaring van de belijdenis der waarheid met de christelijke gereformeerde deputaten door te spreken ten einde te komen tot een gezamenlijke Schriftuurlijke positiebepaling inzake de verhouding tot de NGK;
  - d met christelijke gereformeerde deputaten spreken over situaties en gewoonten in de CGK inzake Schriftgezag, kerkverbandelijk samenleven en vormen van interkerkelijke samenwerking;
  - e met de christelijke gereformeerde deputaten de balans op te maken van wat de beide

- kerkgemeenschappen verenigt en scheidt met betrekking tot het komen tot kerkelijke eenheid op de grondslag van Heilige Schrift en de drie formulieren van eenheid;
- f van hun handelingen en bevindingen schriftelijk rapport uit te brengen aan de eerstkomende synode en dat rapport uiterlijk een half jaar tevoren aan de kerken toe te zenden;

Gronden:

- 1 deputaten, benoemd door de Generale Synode van Ommen 1993 hebben het hun opgedragen werk gedaan in overeenstemming met de hun gegeven instructie;
- 2
  - a de christelijke gereformeerde synode te Zierikzee constateerde terecht in de gesprekken met betrekking tot de toeïgening van het heil en het belijden omtrent de kerk toenadering tot en een beter verstaan van elkaar;
  - b afgaande op de door deputaten GK geformuleerde visie op deze punten concludeerde de synode, dat in het licht van de confessie de verschillen minder ernstig zijn dan in het verleden werd gesteld;
  - c de synode sprak uit dat deputaten in voorgezette samensprekingen behoren in te gaan op eventuele bezwaren die de GK-deputaten tegen de verhouding tot de NGK en tegen bepaalde situaties en gewoonten in de CGK zouden willen inbrengen;
  - d de bezwaren die de christelijke gereformeerde synode wil doorspreken met de NGK vormen een relevante bijdrage aan de door de gereformeerde synode van Ommen 1993 gewenste Schriftuurlijke positiebepaling van de CGK tot de NGK;
- 3 het blijft onverminderd onze roeping van Christuswege ons in te zetten voor het bereiken van de eenheid met hen die met ons dezelfde God aanbidden en hetzelfde geloof belijden, om de eenheid van de kerk te onderhouden onder het juk van Jezus Christus (Ef. 4:16 en Joh. 17:20-26);

Met heilbede en broedergroet,
De deputaten

A.N. Hendriks, voorzitter
F.H. Folkerts
P. Niemeijer
M.H. Sliggers
B. van Zijlekom
H.J. Boiten, rapporteur

Amersfoort, 21 maart 1996

Bijlage

Tekst van de toespraak die dr. A. N. Hendriks hield op 18 oktober 1995 tot de Christelijke Gereformeerde Synode te Zierikzee.

Broeder praeses, hooggeachte broeders,

Ik dank u hartelijk dat u mij de gelegenheid geeft om namens de gereformeerde deputaten iets tot uw vergadering te zeggen. Wij zijn dankbaar in uw midden te mogen zijn. Er is tussen uw kerken en onze kerken een diepe *verbondenheid*. Deze verbondenheid is er niet alleen historisch: wij hebben dezelfde vaders van de Afscheiding in 1834, maar deze verbondenheid is er door Gods genade vooral ook in het samen willen staan voor het geloof, dat eenmaal de heilige is overgeleverd.

Juist vanwege die verbondenheid is deze ontmoeting van elkaar *niet vrijblijvend*. Broeders die zo één zijn in het allerheiligst geloof, zullen zich steeds weer moeten herinneren dat Verlosser naar zijn kruis ging, om de verstrooide kinderen van God bijeen te vergaderen (Joh. 11:52). Onze Heiland stierf op Golgotha ook voor de eenheid van de zinnen!

Ik bid u toe dat de bespreking van het rapport van uw deputaten geschiedt mag met de blik op Hem, die zijn bloed gaf voor de eenheid van zijn kerk.

Nu ik iets tot uw vergadering mag zeggen, wil ik mijn uitgangspunt nemen in de Evaluatie, die uw deputaten u voorlegden in hun rapport over de gesprekken die gehouden zijn. Zij schrijven: "Het kan gezegd worden dat er in deze serie samensprekingen opmerkelijke vorderingen zijn gemaakt. Met dankbaarheid kon meer dan eens worden geconstateerd dat er een bepaalde mate van overeenstemming werd bereikt in de visie op de toeëigening des heils. De nota die over dit onderwerp door de GKV deputaten op tafel was gelegd, kon op vele punten onze instemming krijgen. Ook ten aanzien van de wijze waarop de visie op de kerk was geformuleerd in de daarop betrekking hebbende nota kon positief worden gereageerd".

Uw deputaten spreken over "intensieve samensprekingen waarin we elkaar dicht genaderd zijn...".

Wel bleven er naar het oordeel van uw deputaten 'verschillen'. Maar tegelijk maakt de Evaluatie duidelijk dat er in de kring van uw deputaten niet gelijk naar deze verschillen gekeken wordt. Er zijn broeders die deze verschillen niet zodanig taxeren, dat deze een *gescheiden* kerkelijk leven rechtvaardigen.

De verschillen die bleven worden door uw deputaten genoemd. Zij betreffen de bijzondere Geesteswerking met het Woord, het spreken over tweeërlei kinderen van God, de vraag hoe men de gemeente moet beschouwen, de onderscheiding zichtbare en onzichtbare kerk en het spreken over de ware kerk.

Het komt mij voor dat er ten aanzien van deze verschillen niet veel nieuws onder de zon is. Verschillende van de genoemde punten speelden ook in de afgescheiden kerken, onder onze gemeenschappelijke voorvaders.

Terugkijkend op de deputatengesprekken meen ik dat het niet zinvol is op *deputatenniveau* over de genoemde verschillen nog verder te spreken. Uw synode van Apeldoorn drong aan op duidelijkheid. Wij hebben die duidelijkheid willen geven door twee uitvoerige nota's te produceren. Wij hebben ons tegenover u met betrekking tot de toeëigening van het heil en het belijden van de kerk verklaard. Wie bovendien de verslagen van de deputatengesprekken uit de jaren 50 en 60 doorleest, ontmoet steeds weer deze gespreksthema's. Wij hebben er nu vele jaren over gesproken. De vraag dringt zich dan ook op, of wij het binnen afzienbare tijd over de genoemde verschillen eens zullen worden.

Nu er na zoveel praten toch nog verschillen bleven, lijkt het mij belangrijk dat wij ons samen herinneren, hoe onze afgescheiden vaders de *katholiciteit* van de kerk metterdaad hebben gehonoreerd en uiteindelijk verstonden dat zulke verschillen broeders die één zijn in het allerheiligst geloof, niet gescheiden mogen houden. Wanneer men leest welke punten van verschil sommige 'synodale' broeders de Geldersen in 1852 wilden voorleggen, komt men er diep van onder de indruk, wat een wonder het was dat men elkaar toch in die verschillen ging dragen. De Geest van Christus werd onze vaders te sterk. Op de synode van Zwolle 1854 kon de vrede worden bezegeld. Daar vond men elkaar - ondanks de verschillen - bij de gereformeerde belijdenis en de gereformeerde kerkregering.

Broeders, dit wonder van de Geest komt met kracht op ons toe! Als onze gemeenschappelijke voorvaders zo katholiek-gereformeerd konden handelen, moeten wij dan niet dit geloof van hen die ons voorgingen, navolgen? Na de vereniging van 1854 waren de verschillen niet meteen verdwenen. Maar sterk was de wil om elkaar vast te houden, zoals bleek op de synode van Leiden 1857 en die van Hoogeveen 1860. De broeders kenden het verschil tussen de uniformiteit van de sekte en de katholiciteit van Christus' kerk.

Wat heeft de Here deze geloofsmoed aan de afgescheiden kerken rijk willen zegenen!

In het licht van wat onze vaders in geloof opbrachten terwille van de eenheid van Christus' kerk doe ik een dringend beroep op uw vergadering om uit te spreken dat de verschillen die er nog zijn met betrekking tot de toeëigening van het heil en de hantering van het belijden omtrent de kerk een gescheiden kerkelijk leven voor het aangezicht van de Here *niet* rechtvaardigen.

Ik doe dit beroep op uw vergadering met des te meer vrijmoedigheid omdat u in *eigen kring* er blijk van geeft met niet geringe verschillen te kunnen leven. Ik verwijs naar de beschrijving die ds. J.H. Velema in zijn boek 'Wie zijn wij?' in 1992 gaf. Ik citeer: "Een van de eerste schuurvlakken is het feit dat niet in alle plaatselijke kerken hetzelfde geestelijke klimaat is te vinden, dezelfde spiritualiteit, waar de laatste tijd veel over is geschreven en gesproken. Men mocht verwachten dat 'christelijk-gereformeerd' zich, met in achtneming van allerlei lokale en regionale verschillen en verschillen in volksaard, toch grosso modo overal herkenbaar presenteerde. Helaas laat dat te wensen over. Ik kan in één week tijd twee verschillende kerkdiensten bijwonen, waarin christelijke gereformeerde predikanten voorgaan en tot de conclusie komen: dit zijn twee verschillende werelden. Dit verschil wordt bepaald door totaal verschillende prediking en liturgie" (p. 186).

In uw kring wordt niet op gelijke wijze naar de nog gebleven verschillen gekeken. De Evaluatie van uw deputaten toont dit reeds. Ik ga daar niet aan voorbij. Maar uw vergadering zou velen in onze kerken verblijden, wanneer u elkaar zou vinden bij de katholiek-gereformeerde ruimte van onze afgescheiden vaders. Geloof u dat de Drentse richting haar zorgen en moeiten gehad heeft met de visie van de Geldersen op tal van punten. Maar de broeders zagen uiteindelijk het gebod van Christus en verenigden zich met elkaar in geloof.

Ik doe dan ook een klemmend beroep op uw vergadering, om de katholieke lijn van de synoden van Zwolle 1854, Leiden 1857 en Hoogeveen 1860 door te trekken.

Wanneer uw vergadering zich in deze geest zou kunnen uitspreken, zou er ruimte komen om in nieuwe deputatenontmoetingen door te spreken over zaken, die nog de aandacht moeten hebben. Van de kant van onze kerken zal dat zeker zijn uw verhouding tot de Nederlands Gereformeerde Kerken. Die verhouding roept bij ons steeds sterkere vragen op. Wij zijn dankbaar dat wij elkaar kunnen vinden bij de trouw aan de gereformeerde belijdenis. Juist dat gegeven doet ons vragen stellen. Hoe kunt u opening bieden aan een plaatselijke samenwerking, ja aan een plaatselijk samengaan met kerken, die in haar kerkverband ruimte geven aan afdwaling van de gereformeerde confessie, aan de vrouw in het ambt en aan kinderen aan het avondmaal? Plaatselijk is dit alles wellicht niet direkt aan de orde, maar zo'n plaatselijke Nederlands Gereformeerde Kerk behoort wel tot een kerkverband, waarin dit allemaal mogelijk is.

Is het *ongepast*, wanneer onze kerken u vragen tot een schriftuurlijke positiebepaling te komen? Begrijpt u onze moeiten, wanneer wij horen dat reeds ruim dertig Christelijke Gereformeerde Kerken en Nederlands Gereformeerde Kerken 'kanselruil-gemeenten' zijn? Om die positiebepaling mogen wij u vragen waar u ons steeds weer voor de vraag stelt, of alles wat de confessie zegt over de toeëigening van het heil, wel werkelijk in onze kerken funktioneert. Kerken die onze kerken zo aanspreken op de confessie, kunnen er niet om heen te komen tot een taxatie van de ontwikkelingen in de Nederlands Gereformeerde Kerken uit kracht van onze gemeenschappelijke belijdenis van de waarheid en vanwege onze gemeenschappelijke verantwoordelijkheid tot bewaring van deze belijdenis.

U zult ook begrijpen dat de publikatie van het boek van dr. B. Loonstra over de geloofwaardigheid van de bijbel vragen bij ons heeft opgeroepen. Over publikaties van hoogleraren in het verleden hebt u met ons niet willen spreken. Maar de verschijning van het boek van dr. Loonstra maakt oude vragen opnieuw bij ons wakker. Een voortgaand gesprek zal aan de verschijning van de publikatie van dr. Loonstra niet voorbij kunnen gaan. Broeders, u ziet, dat wij nog het een en ander hebben te bespreken. Mogelijk zijn er ook van uw kant nog zaken, die u aan de orde wilt stellen. Wij hebben ons kwetsbaar opgesteld. Wij zijn u tegemoet gekomen door uitvoerige nota's op tafel te leggen over de toeëigening van het heil en het belijden omtrent de kerk. Op uw vragen hebben wij naar vermogen geantwoord. Wij zijn de zgn. 'hete hangijzers' niet uit de weg gegaan. Onze nota's leggen er getuigenis van af. Mogen wij dan van u eenzelfde tegemoetkomendheid verwachten, als het gaat om *onze* vragen met betrekking tot wat ik zojuist noemde?

Toen in de jaren 60 onze kerken te maken kregen met de leer van ds. B. Telder, hebben uw deputaten onze deputaten daarop aangesproken. Terecht! En het verslag van het deputatengesprek laat zien dat onze broeders het gesprek daarover niet uit de weg zijn gegaan.

Tijdens de generale synode van Apeldoorn 1992 stelde ouderling D. Koole de vraag, of wij elkaar als deputaten in het hart hadden gekeken. Ik vind dat een moeilijke vraag. Ik weet niet, of deputatenvergaderingen de plaats zijn, om elkaar in het hart te kijken. Wel kan ik u verzekeren dat wij als gereformeerde deputaten steeds weer de diepe verbondenheid in het allerheiligst geloof met de christelijke gereformeerde broeders hebben geproefd. Wij

konden open en christelijk met elkaar spreken en wat meer is: wij konden samen als zondaren naderen tot de troon van onze barmhartige Vader. Steeds weer hebben wij de liefde tot de Here en zijn Woord bij onze broeders gevoeld.

Daarom doet ons de kerkelijke gescheidenheid ook zoveel verdriet. Dat wij het brood nog niet samen breken, moet ons steeds weer brengen tot diepe verootmoediging voor de Here Christus, die zijn bloed gaf voor de eenheid van de zijnen.

Broeders, weet dat in onze kerken voor uw vergadering wordt gebeden. De voortgaande samensprekingen brengen uw kerken en de onze onontkoombaar voor de vraag: zijn wij waarlijk *katholiek*? Is ons binnenste niet te eng? Kunnen wij het in geloof opbrengen te leven met de eerder genoemde verschillen en met een misschien wat ander geestelijk klimaat?

Ik wil eindigen met een woord van Brummelkamp, één van de vaders der Afscheiding, een woord, dat voor uw en onze kerken nog volop aktueel is:

"Geeft ons plaats, roept Paulus de Corinthische gemeente toe, en hij zet er zich toe om de dingen van verschil met elkander te bespreken. En zoo dunkt ons ook moet het onder ons worden. Wanneer wij zoover komen, dat wij beproeven na te gaan hoever wij 't met elkander eens zijn, dan gaan wij juist den tegenovergestelden weg van dien, waar ons natuurlijk bestaan heen trekt. Dat laatste zoekt steeds punten van verschil en rekt dikwerf elk derzelve een onoverkomelijken berg. Nu dunkt ons dat dit zoo min met de handelingen van den Heer als van de Apostelen overeenkomt en dat ook de Hervormers, ook onze vaders, ons gansch anders zijn voorgegaan" (gecit. bij C. Veenhof, *Prediking en Uitverkiezing*, Kampen 1959, p. 146 noot 5).

De Here zegene uw beraadslaging.

Ik dank u.

Woord vooraf

In de contacten, zoals deze er sinds de jaren veertig zijn geweest tussen de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Kerken in Nederland, is steeds weer het thema van de toeëigening van het heil aan de orde gekomen. Van christelijke gereformeerde kant werd namelijk gesteld dat er met betrekking tot de toeëigening van het heil 'verschillen' (C.G. Synode van Haarlem-Santpoort 1962), ja, 'wezenlijke verschillen' (C.G. Synode van Hilversum 1968-1969) tussen de kerken bestonden.

Ondanks jarenlange deputatenbesprekingen en synodale briefwisselingen sprak de C.G. Synode van Groningen 1989 uit "dat de verschillen van zo ernstige aard zijn dat het gesprek erover moet worden voortgezet, opdat zo belemmeringen voor de kerkelijke eenheid uit de weg geruimd worden".

In de deputatengesprekken aan het eind van de jaren tachtig werd opnieuw uitvoerig over de toeëigening van het heil gesproken. De gereformeerde deputaten ontkenden niet dat er verschillen bestonden, maar oordeelden, dat deze verschillen niet van dien aard zijn dat zij kerkscheidend beschouwd moeten worden; zij zagen ze liggen binnen het kader van de belijdenis en meenden dat de verschillen kerkelijke eenwording niet in de weg mogen staan.

De C.G. Synode van Apeldoorn 1992 meende echter dat de verschillen "nog niet grondig doorgesproken zijn". Zij sprak uit "dat de verschillen met betrekking tot de toeëigening van het heil dienen te worden besproken ... opdat op deze wijze de verschillen zullen worden weggenomen" en zij besloot deputaten op te dragen "de verschillen duidelijk te formuleren en zich te bezinnen hoe ernstig die verschillen zijn teneinde de volgende synode te dienen met een gefundeerd antwoord op de vraag of en zo ja in hoeverre de besproken zaken het voortgaan op de weg naar verdere eenheid belemmeren".

Deputaten, benoemd door de G. Synode van Ommen 1993, kregen de instructie het gesprek met deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken voort te zetten en in dit gesprek aandacht te geven aan de door de Christelijke Gereformeerde Kerken aan de orde gestelde verschillen ten aanzien van de toeëigening van het heil.

Het gesprek over de verschillen met betrekking tot de toeëigening van het heil is inmiddels door deputaten voortgezet aan de hand van een bezinningsstuk dat onder de titel 'De "Toeëigening des heils" in de Belijdenisgeschriften' door de christelijke gereformeerde deputaten is opgesteld en door de C.G. Synode van Apeldoorn 1992 is aanvaard.

Om de voortgang van het gesprek te bevorderen hebben de gereformeerde deputaten op verzoek van de christelijke gereformeerde broeders ook van hun kant een bezinningsstuk het licht doen zien, dat thans met de christelijke gereformeerde deputaten besproken wordt.

In deze nota, opgesteld door dr. A.N. Hendriks, is de visie van de gereformeerde deputaten onder woorden gebracht met betrekking tot het thema, dat nu reeds zovele jaren onderwerp van discussie is.

Deputaten hebben in hun behandeling van de stof zich laten leiden door de punten, die steeds weer in de besprekingen naar voren kwamen. Men vindt dus geen uitputtende uiteenzetting. Er is nog veel meer te zeggen over het onderhavige onderwerp. Deputaten hebben keuzes gemaakt.

Deputaten spreken de hoop uit dat de christelijke gereformeerde broeders zich evenzeer kunnen vinden in dit bezinningsstuk als zij zich konden vinden in de handreiking die door de G.G. Synode van Apeldoorn 1992 werd aanvaard en door christelijke gereformeerde deputaten in de besprekingen werd ingebracht.

Het is hun bede dat hun bezinningsstuk ertoe mag leiden dat de gedachte als zouden er 'wezenlijke' verschillen ten aanzien van de toeëigening van het heil tussen de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Kerken bestaan, wordt weggenomen.

Deputaten hebben aan hun bezinningsstuk bredere bekendheid gegeven, omdat hun bijdrage wellicht ook van nut kan zijn in plaatselijke samensprekingen.

Deputaten voor het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken, benoemd door Generale Synode van Ommen 1993,

H.J. Boiten
F.H. Folkerts
A.N. Hendriks
P. Niemeijer
M.H. Sliggers
B. van Zijlekom

Amersfoort, juni 1994

Werk van Christus' Geest

Bij de toeëigening van het heil gaat het om de vraag, hoe wij aan het heil in Christus deel krijgen en er deel aan houden. Wie over de toeëigening van het heil spreekt, moet altijd bij *Christus* beginnen. Niet alleen voor de verwerving van het heil, maar ook voor ons delen in het heil zijn wij helemaal op de Here Jezus aangewezen. Het thema van de toeëigening van het heil moet christologisch worden aangevat. Deze christologische aanvat vinden wij duidelijk in de Heidelbergse Catechismus, wanneer in Zondag 17 beleden wordt dat Christus door zijn opstanding de dood heeft overwonnen om ons te doen delen in de gerechtigheid, die Hij door zijn dood voor ons verworven had. Men kan hier ook verwijzen naar Zondag 32, waar gezegd wordt dat Christus ons door zijn Heilige Geest tot zijn beeld vernieuwt.

Bij de toeëigening van het heil gaat het zeker om een werk van de Heilige Geest. In Zondag 20 wordt beleden dat het de Heilige Geest is, die ons aan Christus en al zijn weldaden deel geeft. In het doopsformulier vinden wij de uitspraak, dat de Geest ons toeëigent wat wij in Christus hebben. Maar wij mogen niet uit het oog verliezen dat de Geest, die ons het heil toeëigent, de Geest *van de verhoogde Christus* is (vgl. Hand. 2:33). Paulus spreekt, wanneer het gaat om het werk van de Geest aan Gods kinderen, over 'de Geest van Christus' (Rom. 8:9). Wij kunnen dan ook de toeëigening van het heil omschrijven als het werk van Christus, die ons door zijn Geest deel geeft aan Zichzelf en aan al zijn weldaden.

Gemeenschap met Christus

Belangrijk is erop te letten hoe onze belijdenis bij de toeëigening van het heil steeds de gemeenschap *met Christus* voorop zet. Calvijn zegt ergens: "Wanneer gehandeld wordt over de gaven van God, die Hij ons uit vrije genade schenkt, begin ik altijd met Christus. Want wij missen noodzakelijkerwijs volstrekt alle genadegaven, waarvan Hij de volheid in Zich heeft, totdat Hij de onze wordt" (C.O., 9,88). De weerklank van wat Calvijn zegt, vinden wij duidelijk in onze belijdenis terug. In Zondag 7 gaat de inlijving in Christus voorop, daarna wordt gesproken over het aannemen van al zijn weldaden. In Zondag 20 wordt beleden dat de Geest ons deel geeft aan Christus en al zijn weldaden. In Artikel 22 N.G.B. wordt gezegd dat de Heilige Geest in ons hart waar geloof ontsteekt, dat Jezus Christus met al zijn verdiensten omhelst, Hem zich toeëigent en niets meer buiten Hem zoekt. De weldaden van Christus zijn niet los verkrijgbaar. Zij worden slechts ontvangen, wanneer *Christus* ons deel is en wij de persoonlijke band met de Here Jezus kennen. Daarop is dan ook het werk van de Heilige Geest in de toeëigening allereerst gericht. Het gaat Hem erom dat wij Christus kennen (Joh. 17:3), ja, dat het leven ons Christus is (Filip. 1:21). In de gemeenschap met deze Christus geeft de Geest ons deel aan al wat wij in Christus hebben.

Werk van de gelovige

Onze belijdenis spreekt over de toeëigening van het heil ook als iets, waartoe *de gelovige* geroepen wordt. De Geest eigent ons toe wat wij in Christus hebben. Maar ook de gelovige eigent zich het heil toe. Zo wordt in Zondag 7 gesproken over het aannemen van al Christus' weldaden. In Zondag 23 wordt beleden dat ik de gerechtigheid van Christus niet anders dan door waar geloof kan aannemen en mij toeëigenen. In Artikel 22 N.G.B. wordt gesproken over waar geloof, dat zich Christus toeëigent en niets meer buiten Hem zoekt. In Artikel 35 N.G.B. wordt aangewezen dat het er bij het avondmaal op aan komt, dat Christus gegeten wordt, dat wil zeggen geestelijk toegeëigent en door het geloof ontvangen.

Dat onze belijdenis zo kan spreken, wanneer het gaat over de toeëigening van het heil, hangt samen met *de aard* van het werk van de Heilige Geest. De Geest walst ons niet onder, maar vernieuwt en herstelt ons. Hij werkt zo, dat mensen weer gaan functioneren overeenkomstig Gods bedoeling in geloof en nieuwe gehoorzaamheid.

De Dordtse Leerregels spreken over de wil van de mens, die door God in beweging gebracht, zelf ook werkt (III/IV, 12) en over de genade van de wedergeboorte, die de wil met zijn eigenschappen niet vernietigt, maar geestelijk levend maakt, geneest en herstelt (III/IV, 16).

Het werk van de Heilige Geest schakelt ons niet uit, maar maakt ons juist *gelovig actief*. Paulus spreekt over het 'willen' en het 'werken' dat God in ons werkt naar zijn welbehagen (Filip. 2:13).

De manier waarop de mens zich het heil in Christus toeëigent, is die van *het geloof*. Zondag 25 zegt terecht dat alleen het geloof ons aan Christus en al zijn weldaden deel geeft. In Zondag 23 lezen wij dat wij de gerechtigheid van Christus niet anders dan door waar geloof kunnen aannemen en ons toeëigenen. De Heiland zegt dat een ieder die gelooft, in Hem eeuwig leven heeft (Joh. 3:16). Paulus spreekt over een gerechtvaardigd zijn uit het

geloof (Rom. 5:1) en over een leven door het geloof in de Zoon van God (Gal. 2:20).

Het geloof is echter niet iets dat de mens van zijn kant bijdraagt in de toeëigening van het heil, het is niet ons werk. Het geloof is een *gave van God* (Ef. 2:8). Niemand kan zeggen: Jezus is Heer, dan door de Heilige Geest (1 Kor. 12:3). Het is de Heilige Geest die ons Christus doet kennen (Ef. 1:17). Hij is het die in ons hart waar geloof ontsteekt, zoals Artikel 22 N.G.B zegt.

Wanneer onze belijdenis over de toeëigening van het heil spreekt als iets dat de gelovige doet, zal steeds bedacht moeten worden dat die van a tot z *vrucht* van het werk van de Geest in en aan ons is. Het is God, die zowel het willen als het werken in ons werkt naar zijn welbehagen (Filip. 2:13).

De weg van de Geest

In Zondag 7 belijdt de kerk dat de Heilige Geest het geloof in ons hart werkt door het heilig evangelie. In het boek Handelingen zien wij telkens weer, hoe door de verkondiging van het evangelie de Geest van Christus mensen tot geloof brengt (vgl. Hand. 2:37; 8:35,36; 13:48). Het Woord is het zwaard van de Geest (Ef. 6:17), waarmee Hij het ongelooft van mensen overwint. De Dordtse Leerregels zeggen dat de wijze God het evangelie bestemd heeft tot een zaad van de wedergeboorte, en verwijzen naar 1 Petrus 1:23, 25. De verhouding tussen Geest en Woord kan men zó weergeven: de Geest werkt *door* het Woord en *met* het Woord. Wie de Geest losmaakt van het Woord, komt op de doperse lijn terecht. Wie het Woord van de Geest losmaakt, vervalt tot remonstrantisme.

De vaders van Dordt hebben zich nadrukkelijk gekeerd tegen een leer, die de prediking van het Woord *isoleerde* van de kracht van de Heilige Geest. De Remonstranten waren immers van oordeel, dat in de prediking voldoende genade geboden wordt. Heeft God in de prediking gesproken, dan staat het vervolgens aan de mens die genade al dan niet aan te grijpen.

Tegenover deze remonstrantse opvatting hebben de vaders van Dordt gesteld, dat de wedergeboorte of vernieuwing niet teweeg gebracht wordt door 'de uiterlijke predikatie alleen' (III/IV, 12), doordat de Here ons het evangelie alleen 'uiterlijk doet prediken' (III/IV, 11). Maar zij hebben hier nadrukkelijk ook de noodzaak van het tot in het hart van een mens doordringende werk van de Geest beleden. Wil een mens tot geloof kunnen komen, dan is het noodzakelijk dat de Heilige Geest met het gepredikte Woord doordringt tot in het diepst van de mens met zijn krachtige werking (III/IV, 11). Het gaat hier om een 'bijzondere' (III/IV, Veroordeling 7), een tot in het hart van de mens 'doordringende' werking van de Geest. In D.L. III/IV, 10 wordt gezegd dat God zijn uitverkorenen roept 'met kracht' (De latijnse tekst heeft *efficaciter* = krachtdadig doeltreffend).

Wat de Dordtse Leerregels zeggen over het niet toereikend zijn van 'de uiterlijke predikatie alleen', mag ons er niet toe brengen de verkondiging van het heilig evangelie gering te achten. De Leerregels reageren op het spreken van de Remonstranten over een van de kracht van de Geest geïsoleerde prediking. Als het Woord van God recht bediend wordt, is de Heilige Geest aan het werk (1 Tess. 1:5). Paulus typeert in 2 Korintiërs 3 de apostolische prediking als de bediening van de Geest in heerlijkheid en hij schrijft dat het Gode behaagd heeft door de dwaasheid van de prediking te redden hen, die geloven (1 Kor. 1:21).

Tegenover de Dopersen hebben de reformatoren benadrukt dat de Heilige Geest het geloof in onze harten werkt door de verkondiging van het heilig evangelie. Nadat in Zondag 20 gezegd is dat de Heilige Geest ons gegeven is, om ons aan Christus en al zijn weldaden deel te geven, volgen de Zondagen 25 tot en met 31, waarin de Catechismus handelt over de *sacramenten* en de *verkondiging van het heilig evangelie*. Dat is niet toevallig. Ons leerboek heeft daarin de weg van de Geest willen eren. Zó geeft Hij ons deel aan Christus en al zijn weldaden. Prediking en sacramenten zijn de middelen, waardoor de Heilige Geest ons het heil toeëigent. Wie deel wil hebben aan Christus moet naar de kerk gaan, moet de prediking horen en de sacramenten gelovig gebruiken.

De vaders van Dordt hebben op deze weg van de Geest gewezen, toen zij - juist aan het slot van het Hoofdstuk over de bekering van de mens - spraken over 'het gebruik van middelen' en in dat verband de bediening van het Woord en van de sacramenten noemden (III/IV, 17) en elders beleden dat het God behaagd heeft zijn genadewerk in ons te beginnen door de prediking van het evangelie (V, 14).

Wat de Geest ons toeëigent

De Heilige Geest geeft ons deel aan Christus en zijn weldaden. De weldaden die Christus door zijn dood voor ons verworven heeft, zijn vele en velerlei (Ef. 1:3). Ons doopsformulier spreekt, wanneer het gaat over 'wat wij in Christus hebben' over de afwassing van onze zonden, de dagelijkse vernieuwing van ons leven en onze

verheerlijking. Inderdaad zijn dat de drie grote gaven, die wij ook in de Schrift zo duidelijk naar voren zien komen. *Rechtvaardiging, heiliging en verheerlijking* zijn met name de geschenken, die Christus voor ons verwierf en waaraan Hij ons door zijn Geest deel geeft (vgl. Rom. 8:30; 1 Kor. 1:30).

In het kader van de vraag, hoe wij aan het heil in Christus deel krijgen en er deel aan houden, willen wij bijzondere aandacht geven aan wat in onze belijdenis 'de bekering' wordt genoemd (vgl. Zondag 33; D.L. II, 5,6; III/IV, 11).

Onze belijdenis gebruikt ook het woord 'wedergeboorte' (D.L. III/IV, 12) of spreekt over door de Geest opnieuw geboren worden (Zondag 3). In Artikel 35 N.G.B. wordt dit genoemd 'de tweede geboorte', die geschiedt door het Woord van het evangelie.

Juist het woord 'wedergeboorte' zegt hoe ingrijpend het werk van de Heilige Geest aan ons is. Wij worden niet wat bijgeschaafd of gecorrigeerd, maar wij worden radicaal veranderd, wij worden nieuwe mensen. De Here vervult het woord: "Een nieuw hart zal Ik u geven en een nieuwe geest in uw binnenste; het hart van steen zal Ik uit uw lichaam verwijderen en Ik zal u een hart van vlees geven. Mijn Geest zal Ik in uw binnenste geven en maken, dat gij naar mijn inzettingen wandelt en naarstig mijn verordeningen onderhoudt" (Ezech. 36:26,27). Prachtig spreken de Leerregels van Dordt over wat de Heilige Geest doet bij het begin van de wedergeboorte of bekering: "Hij opent het gesloten hart, Hij maakt het harde zacht, Hij besnijdt het onbesnedene, Hij vernieuwt de wil: van dood maakt Hij hem levend, van slecht goed, van onwillig gewillig, van weerbarstig gehoorzaam" (III/IV, 11).

Van nature zijn wij dood (Ef. 2:1) en kunnen wij geen stap naar de Here Jezus doen (Joh. 6:44). Willen wij Christus en al zijn weldaden kunnen aannemen, dan is daar het *wederbarende* werk van de Geest voor nodig, dat de Dordtse Leerregels gelijk stellen met een nieuwe schepping en de opwekking uit de doden (III/IV, 12). De Heilige Geest moet ons een hart geven, om Christus te kennen (Jer. 24:7), Hij moet ons toegesloten hart openen (Hand. 16:14). De leerregels zeggen dat God de wedergeboorte zonder ons in ons tot stand brengt.

De Dordtse Leerregels gebruiken het woord 'wedergeboorte' om het *begin* van het nieuwe leven, dat de Geest in ons werkt, aan te duiden. Het woord wordt in onze belijdenis echter ook in ruimere zin gebruikt (vgl. Art. 24 N.G.B.). Het heeft dan betrekking op wat het doopsformulier noemt 'de dagelijkse vernieuwing van ons leven'. Wij kunnen 'wedergeboorte' dan gelijk stellen met de 'bekering', die in Zondag 33 getekend wordt als een levenslang proces.

In de Schrift klinkt voortdurend de *oproep* tot bekering (2 Kon. 17:13; Jes. 31:6; Jer. 18:11; Hos. 14:2; Joël 2:12; Matt. 4:17; Hand. 2:38; Openb. 2:16). Deze oproep kan klinken, omdat de Here geeft wat Hij vraagt. In Christus hebben wij ook de dagelijkse vernieuwing van ons leven. Hij is het die door zijn Geest de bekering in ons werkt. Door zijn kracht worden wij opgewekt tot een nieuw leven (Zondag 17). En zo sterft 'de oude mens' af en staat 'de nieuwe mens' op (Zondag 33). Wij bekeren ons, omdat de Here ons bekeert (vgl. Jer. 31:18). De Dordtse Leerregels vatten de stand van zaken heel mooi samen, wanneer zij zeggen dat de mens zich bekeert door de genade, die hij ontvangen heeft (III/IV, 12).

Leven uit Gods beloften

Paulus noemt de Heilige Geest de Geest 'der belofte' (Ef. 1:13). De Geest is de Geest die in het Oude Testament werd beloofd (Ezech. 36:27; Joël 2:28) en waarmee Christus zijn gemeente op de Pinksterdag heeft gedoopt (Hand. 2:33). Maar wat de apostel zegt, zullen wij ook mogen opvatten als: de Heilige Geest werkt door de belofte. Om ons deel te geven aan Christus en al zijn weldaden, komt Hij met Gods beloften naar ons toe.

De beloften van rechtvaardiging, heiliging en verheerlijking worden ons in de prediking verkondigd. En deze beloften worden ons in de doop en aan het avondmaal betekend en verzegeld.

Maar deze beloften gaan niet automatisch in vervulling. Zij moeten *geloofd* worden. Paulus schrijft dat het evangelie een kracht van God tot behoud is voor ieder, die gelooft (Rom. 1:16). In Hebr. 4 wordt gezegd dat het woord van de prediking Israël van geen nut was, omdat het niet met geloof gepaard ging. In Zondag 31 wordt beleden dat de gelovigen werkelijk de zonden vergeven zijn, zo vaak zij de belofte van het evangelie met waar geloof aannemen. De Dordtse Leerregels zeggen dan ook dat de belofte van het evangelie openlijk verkondigd moet worden met het bevel zich te bekeren en te geloven. (II, 5).

Tot deze bekering en dit geloof zal in de prediking steeds *opgeroepen* moeten worden en hierom zal steeds gebeden moeten worden. De gemeente is verbondsgemeente. Zij heeft Gods rijke beloften en mag met het doopsformulier danken dat de Here ons en onze kinderen tot zijn kinderen heeft aangenomen. Met Calvin kunnen wij zeggen dat het verbond niets anders is dan de genadige aanneming tot kinderen van God. Maar deze weldaad van de genadige aanneming moet in geloof aanvaard worden. Slechts in de weg van gelovige

aanvaarding wordt wat wij in de belofte bezitten, ons persoonlijk deel.

In dit licht is er te spreken over *tweeërlei* kinderen van God. (Christelijke gereformeerde broeders geven er de voorkeur aan hier te spreken over tweeërlei kinderen van het verbond). Er zijn er die het teken van de genadige aanneming aan hun voorhoofd dragen, maar zich niet bekeren en niet leven uit het geloof. De Catechismus spreekt over 'ongelovigen en huichelaars' in het midden van de verbondsgemeente (Zondag 31). De Schrift weet van afkerige (Jer. 8:5) en van trouweloze (Jes. 63:8) kinderen. Wij horen, hoe de Here zijn afkerige kinderen oproept om tot Hem terug te keren (Jer. 3:14,22).

Er zijn er ook die de weldaad van de genadige aanneming in geloof aangrijpen. Zij zijn gelovige en trouwe kinderen van God in waarheid. Zij mogen de weelde van het kind van God zijn ook beleven (Rom. 8:14). De genade van de aanneming tot kinderen van God zal in de weg van geloof persoonlijk *ons deel* moeten worden. Wat wij in de belofte hebben moeten wij door geloof ons toeëigenen. Calvijn schrijft: "Wij weten, dat de beloften voor ons eerst dan de bedoelde uitwerking hebben, wanneer wij ze door geloof aannemen" (Inst. III, 24, 17).

Dat wij wat de Here ons belooft, ons persoonlijk kunnen eigen maken, is het wonder van de Heilige Geest. Hij is het, die met Gods beloften in prediking en sacrament naar ons toekomt, in die beloften leert geloven en uit die beloften leert te leven. Ook dit wonder van de Geest is ons in Christus gegeven en bij de doop beloofd. Op grond van deze belofte mogen wij om dit wonder de Here bidden.

Nooit worden wij naar onszelf verwezen. Wij worden altijd naar Christus verwezen, die ons van God ook tot heiliging is geworden (1 Kor. 1:30).

Wat gelovige kinderen van God kenmerkt

Op vele plaatsen zegt onze belijdenis iets over het leven van Gods kinderen. Het toeëigenende werk van de Heilige Geest draagt vrucht! Wie door de Geest geleid wordt, gaat zich ook als een kind van God openbaren (Rom. 8:14). Wat onze belijdenis zegt over het leven van Gods kinderen kan hier niet uitputtend weergegeven worden. Wij staan bij enkele treffende aanduidingen stil.

Gods kinderen hebben kennis van hun ellende, weten van de verlossing, die in Christus Jezus is, en beseffen hoe de Here hen roept tot een dankbaar leven (Zondag 1). Zij hebben waar geloof, dat vertrouwt op Gods beloften (Zondag 7). Zij weten dat de eeuwige Vader van de Here Jezus Christus om zijn Zoon Christus hun God en hun Vader is. Daarom vertrouwen zij zo op Hem, dat zij er niet aan twijfelen, dat Hij hen voorzien zal van alles wat zij nodig hebben (Zondag 9). Door het geloof zijn zij leden van Christus en hebben zo deel aan zijn zalving. Daarom belijden zij profetisch zijn naam, offeren zij priesterlijk zichzelf als een levend dankoffer en strijden koninklijk met een vrij en goed geweten tegen de zonde en de duivel (Zondag 12). Door de kracht van de Geest zoeken zij wat boven is, waar Christus zit aan de rechterhand van God, en niet wat op de aarde is (Zondag 18). In alle droefheid en vervolging verwachten zij met opgeheven hoofd Christus als Rechter uit de hemel (Zondag 19). Zij geloven dat zij een levend lid van de gemeente van Christus zijn en eeuwig zullen blijven (Zondag 21). Zij voelen nu al het begin van de eeuwige vreugde in hun hart (Zondag 22). Hun geweten klaagt hen aan, dat zij tegen alle geboden van God zwaar gezondigd hebben en geen daarvan gehouden hebben (Zondag 23). Zij hebben om hun zonden een afkeer van zichzelf, maar toch vertrouwen zij dat deze hun om Christus' wil vergeven zijn. Ook begeren zij hoe langer hoe meer hun geloof te versterken en hun leven te beteren (Zondag 30). Zij kennen de ware bekering, waarbij er oprechte droefheid is, dat zij God door hun zonden vertoornd hebben. Bij deze droefheid is er tegelijk een hartelijke vreugde in God door Christus en lust en liefde om naar de wil van God in alle goede werken te leven (Zondag 33). Al komt het in dit leven niet tot volmaakte gehoorzaamheid, wel is het zo, dat Gods kinderen met een ernstig voornemen niet slechts naar sommige, maar naar alle geboden van God beginnen te leven (Zondag 44). Ook roepen zij in kinderlijk ontzag en met vertrouwen God als Vader aan en bidden om alles wat Hij ons geboden heeft te bidden (Zondag 45 en Zondag 46).

Niet enkel in de Heidelbergse Catechismus, maar ook in de *Nederlandse Geloofsbelijdenis* wordt over het leven van Gods kinderen gesproken. Zij geloven met het hart en belijden met de mond (Art. 1). Zij geloven zonder in enig opzicht te twijfelen alles wat de heilige boeken van de Schrift bevatten (Art. 5). Zij ervaren de werkingen van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest in zichzelf (Art. 9). Gods kinderen aanbidden in alle ootmoed en eerbied de rechtvaardige beslissingen van God, die ons verborgen zijn, en stellen zich ermee tevreden enkel leerlingen van Christus te zijn (Art. 13). Zij vinden al hun troost in de wonden van de Here Jezus (Art. 21). Ten aanzien van de vergeving der zonden geven zij alle eer aan God, terwijl zij zichzelf vernederen en belijden wat voor mensen zij zijn, zonder zich ook maar enigszins op zichzelf of op hun verdiensten te laten voorstaan (Art. 23). Zij doen goede werken, maar funderen daar hun heil niet op (Art. 24). Zij brengen hun

gebeden voor God alleen op grond van de uitnemendheid en waardigheid van de Here Jezus Christus en roepen de hemelse Vader aan door Christus, de enige Middelaar (Art. 26). Zij buigen de hals onder het juk van Christus en dienen de opbouw van de broeders als leden van eenzelfde lichaam (Art. 28).

In Artikel 29 worden de kenmerken van de christenen zó samenvattend omschreven: zij die bij de kerk van Christus horen zijn te kennen "aan het geloof en hieraan dat zij, na de enige Heiland Christus aangenomen te hebben, de zonde ontvluchten en de gerechtigheid najagen, de ware God en hun naaste liefhebben, niet naar rechts of links afwijken en hun oude mens met zijn werken kruisigen. Dat wil echter niet zeggen dat er geen grote zwakheid meer in hen zou zijn, maar door de Geest strijden zij daar elke dag tegen, hun leven lang. Zij nemen voortdurend hun toevlucht tot het bloed, de dood, het lijden en de gehoorzaamheid van de Here Jezus, in wie zij vergeving van hun zonden hebben door het geloof in Hem".

In Artikel 37 wordt nog gezegd dat Gods kinderen de grote dag van Christus' terugkomst met sterk verlangen verwachten.

Het leven van Gods kinderen krijgt ook in ons derde belijdenisgeschrift, *de Dordtse Leerregels*, brede aandacht. De uitverkorenen merken met een geestelijke blijdschap en heilige vreugde de onmiskenbare vruchten van de uitverkiezing, die Gods Woord aanwijst, bij zichzelf op, zoals bijvoorbeeld het ware geloof in Christus, kinderlijk ontzag voor God, droefheid naar Gods wil over de zonde, honger en dorst naar de gerechtigheid (I, 12). Gods kinderen ervaren de uitverkiezing en zijn er zeker van. Daaraan ontlene zij dagelijks meer reden om zich voor God te verootmoedigen, de diepte van zijn barmhartigheid te aanbidden, zichzelf te reinigen en Hem, die hen eerst zozeer heeft liefgehad, van hun kant vurig lief te hebben (I, 13). Op grond van de ervaring van hun uitverkiezing verheugen de heiligen zich met de apostel en prijzen deze weldaad van God, terwijl zij zich overeenkomstig Christus' aansporing met de discipelen verblijden dat hun namen in de hemel staan opgetekend. Ook stellen zij de ervaring van hun uitverkiezing tegenover de vurige pijlen van de aanvechtingen van de duivel, wanneer zij vragen: "Wie zal uitverkorenen Gods beschuldigen?" (I, Veroordeling v.d. dwalingen, 7). Hoe het wederbarende werk van de Geest in zijn werk gaat, kunnen de gelovigen in dit leven niet volledig begrijpen. Intussen vinden zij rust in de wetenschap en ervaring, dat zij door deze genade van God van harte geloven en hun Verlosser liefhebben (III/IV, 13). Wie deze genade ontvangt, is alleen God eeuwige dankbaarheid verschuldigd en hij brengt Hem die dank ook (III/IV, 15).

God verlost zijn kinderen in dit leven niet helemaal van het vlees en het lichaam der zonde. Hierdoor zondigen zij in hun zwakheid elke dag weer en zelfs aan de beste werken van de heiligen kleven gebreken. Dit geeft hun voortdurend reden zich voor God te verootmoedigen en hun toevlucht tot de gekruisigde Christus te nemen. Ook gaan zij daardoor steeds meer het vlees doden door de Geest der gebeden en door zich te oefenen in een godvrezend leven en zij verlangen vurig naar het bereiken van de volmaaktheid (V, 2).

De gelovigen hebben de zekerheid van de bewaring van de uitverkorenen en van de volharding in het geloof, naarmate zij vast geloven dat zij ware, levende leden van de kerk zijn en altijd zullen blijven, en dat zij vergeving van de zonden en een eeuwig leven hebben (V, 9).

De zekerheid van de volharding verleidt de ware gelovigen beslist niet tot hoogmoed en zondige zorgeloosheid. Integendeel, hieruit komen voort nederigheid, kinderlijke eerbied, een godvrezend leven, vurige gebeden, standvastigheid in alle strijd, in het kruisdragen en in het belijden van de waarheid en ook blijvende blijdschap in God. Het overdenken van die weldaad is voor hen juist een aansporing zich ernstig en voortdurend te oefenen in dankbaarheid en goede werken (V, 12).

De ware gelovigen ontvangen het zaad (van het Woord) in goede aarde of in een goed hart; zij bezitten een sterke wortel en brengen zonder ophouden, zij het in verschillende mate, hun vruchten voort (V, Veroordeling v.d. dwalingen, 7).

Met name de Leerregels hebben er oog voor dat het geloof *niet altijd* sterk is en zich krachtig openbaart bij Gods kinderen.

In I,12 wordt gezegd: "Van hun eeuwige en onveranderlijke uitverkiezing tot behoud worden de uitverkorenen, ieder op zijn tijd, verzekerd, zij het niet bij iedereen even sterk en in gelijke mate".

In I,16 spreken de Leerregels over mensen "die het levend geloof in Christus of het vertrouwen met hart en ziel, een goed geweten voor God, het leven in de kinderlijke gehoorzaamheid en het roemen in God door Christus nog niet zo sterk bij zichzelf opmerken" en over mensen "die ernstig verlangen zich tot God te bekeren, Hem alleen te behagen en uit het lichaam des doods verlost te worden, maar toch nog niet zo ver in het gelovig leven voor de Here kunnen komen, als zij wel wilden". De Leerregels wijzen er ook op dat er in het leven van Gods kinderen heel donkere tijden kunnen zijn, waarin zij afdwalen van de weg waarop zij genadig geleid worden, en tot zware zonden komen (V, 4). Zij bedroeven dan de Heilige Geest; zij oefenen zich een tijdlang niet meer in

het geloof; zij brengen grote schade toe aan hun geweten en ervaren soms voor een tijd de genade niet meer. Eerst wanneer zij door ernstig berouw op de goede weg terugkeren, doet God zijn vaderlijk aangezicht weer over hen lichten (V, 5).

De Leerregels beschrijven ook, hoe het met Gods kinderen is, wanneer zij uit zware zonden weer worden opgericht. Het vertrouwen te zullen volharden herleeft bij hen. Maar dat veroorzaakt zeker geen zorgeloosheid en slordigheid in de dienst van God. Nee, zij zorgen er juist des te meer voor, nauwgezet op de wegen van de Here te blijven. Dan zal het aangezicht van God, die met hen verzoend is, zich niet weer van hen afkeren wegens misbruik van zijn vaderlijke goedheid. Daardoor zouden zij in nog grotere geestelijke benauwdheid terechtkomen. Want wanneer zij die God vrezen, zijn vriendelijk aangezicht zien, is dat hun zoeter dan het leven, maar wanneer God zijn aangezicht verbergt, is dat hun bitterder dan de dood (V, 13).

De Leerregels houden staande dat de gelovigen zeker kunnen zijn van de bewaring van de uitverkorenen en van de volharding van de ware gelovigen in het geloof (V, 9). Toch weten zij met Luther dat het geloof een 'onrustig ding' is. Zij zeggen dan ook: "Intussen getuigt de Schrift dat de gelovigen in dit leven tegen allerlei zondige twijfel te strijden hebben en in zware aanvechting dit volle geloofsvertrouwen en deze zekerheid van de volharding niet altijd voelen. Maar God, de Vader van alle vertroosting, laat hen niet boven vermogen verzocht worden, want Hij zal met de verzoeking ook voor de uitkomst zorgen en Hij maakt door de Heilige Geest hen weer zeker van de volharding" (V, 11).

Ons overzicht maakt duidelijk hoeveel onze belijdenis zegt over het leven van Gods kinderen. Dat leven wordt getekend in al zijn geschakeerdheid. Met een woord van Calvijn kunnen wij met name het onderwijs van de Leerregels samenvatten: "Voorzeker, wanneer wij leren, dat het geloof zeker en onbekommerd moet zijn, stellen wij ons niet een zekerheid voor, die door geen enkele bekommernis wordt aangevallen; ja veeleer zeggen wij, dat de gelovigen een voortdurende strijd hebben met hun eigen gebrek aan vertrouwen. Zover is het er vandaan, dat wij hun consciëntie in een kalme rust zouden plaatsen, die in 't geheel niet door enige beroering verbroken zou worden. Aan de andere kant echter ontkennen wij, dat, op welke wijze ze ook gekweld worden, ze afvallen en afwijken van dat vaste vertrouwen, dat ze aangaande Gods barmhartigheid hebben opgevat" (Inst. III, 2, 17).

Herkenning van het werk van de Geest

De Schrift leert ons dat Gods kinderen (1 Kor. 2:14) het toeëigenende werk van de Heilige Geest in hun leven ook kunnen opmerken. Wie door de Geest geleid wordt, openbaart zich in zijn doen en laten ook als een kind van God (Rom. 8:14). De vrucht van de Geest blijft niet verborgen. Het is vooral de apostel Johannes, die over dit herkennen van het werk van de Geest schrijft. Wij lezen immers: "En hieraan onderkennen wij, dat wij Hem kennen, indien wij zijn geboden bewaren" (1 Joh. 2:3); "...maar wie zijn woord bewaart, in die is waarlijk de liefde Gods volmaakt. Hieraan onderkennen wij, dat wij in Hem zijn" (1 Joh. 2:5); "Wij weten, dat wij overgegaan zijn uit de dood in het leven, omdat wij de broeders liefhebben" (1 Joh. 3:14).

Dit herkennen van het werk van de Geest vinden wij ook in onze belijdenis. De Catechismus zegt in Zondag 32 dat wij goede werken mee daarom moeten doen, om zelf uit de vruchten zeker te zijn van ons geloof. De Dordtse Leerregels wijzen erop dat de uitverkorenen de onmiskenbare vruchten van de uitverkiezing met een geestelijke blijdschap en heilige vreugde bij zichzelf opmerken (I, 12).

In de achttiende eeuw zijn er in gereformeerde kring auteurs bij wie het herkennen van het werk van de Geest een zwaar accent krijgt. Het opmerken van 'kenmerken' is voor hen dé weg, waarin men kan komen tot de zekerheid dat men een kind van God is en de hand mag leggen op zijn beloften.

Tegenover deze gedachte moet stelling genomen worden. De zekerheid van het geloof of de zekerheid van het heil rust niet op wat wij in eigen leven kunnen opmerken, maar op *Gods beloften*. Het geloof grijpt die beloften aan, rust op wat de Here zegt (Gen. 15:6; Rom. 4:17,18).

Maar de gelovige die leeft uit Gods beloften, mag in eigen leven ook zien, dat de Here zijn Woord waarmaakt. De Geest van Christus is in ons werkzaam! Die Geest mogen wij in ons leven ook terugvinden. Wij vinden Hem in ons gebed (Rom. 8:15), in onze wandel (Gal. 5:16), in ons doden van de werkingen des lichaams (Rom. 8:13), in de liefde, blijdschap, vrede, trouw, zachtmoedigheid en zelfbeheersing (Gal. 5:22). Op deze vruchten van de Geest in ons leven bouwen wij onze geloofs-zekerheid niet. Maar wel mag deze herkenning van het werk van de Geest in ons leven ons geloofsvertrouwen *versterken*, doordat wij bij onszelf opmerken dat de Here zijn Woord volvoert en laat zien dat Hij niet tevergeefs gesproken heeft.

Calvijns onderwijs blijft hier nog altijd actueel: "Dit dan is de overeenstemming, dat de heiligen, wanneer het gaat over het grondvesten en vaststellen van hun zaligheid, zonder te letten op de werken, alleen op Gods goedheid de ogen richten. En zij wenden niet alleen zich tot haar vóór alles als tot het begin van hun gelukzalig-

heid, maar zij rusten in haar ook als in de vervulling. Wanneer de consciëntie zo gegrondvest, opgericht en bevestigd is, wordt ze ook bevestigd door het beschouwen van de werken; namelijk in zoverre als zij getuigenissen zijn, dat God in ons woont en regeert. Daar dus dat vertrouwen op de werken geen plaats heeft, tenzij ge eerst het ganse vertrouwen van uw hart op de barmhartigheid Gods gesteld hebt, mag het niet schijnen te strijden met dat vertrouwen, waarvan het afhankelijk is... Maar wij verbieden niet, dat hij (de christen) door de tekenen van Gods goedertierenheid jegens hem dit geloof schraagt en versterkt" (Inst. III, 4, 18).

In dit verband vraagt nog bijzondere aandacht wat de Catechismus zegt in Zondag 32. De goede werken - het werk van de Geest in ons - komen daar ter sprake in verband met het zeker zijn van *eigen geloof*. Wat ons leerboek zegt heeft altijd weer vragen opgeroepen. Buigt de Catechismus hier af van de lijn van de Reformatie, doordat wij voor de zekerheid verwezen worden naar de vrucht van de Geest in ons leven? Vergeet hij dat onze zekerheid alleen rust in de gelovige aanvaarding van wat de Here zegt?

Deze vragen zijn opgeroepen, omdat men niet goed las wat de Catechismus hier zegt. Hij heeft het niet over het zeker zijn *van het heil*, maar over het zeker zijn van eigen geloof. De goede werken komen hier ter sprake als tekenen van de vitaliteit, het levend-zijn van ons geloof. Men kan namelijk ook wat Jakobus noemt een 'dood' geloof hebben (Jak. 2:26). Dat is een geloof zonder werken, zonder bekering en heilige wandel. Wie zo'n geloof heeft, moet schrikken. Want hij blijkt dan geen rank te zijn aan de ware Wijnstok Christus (Joh. 15:5). Hij blijkt geen 'waar' geloof te hebben, want het kan niet anders, of ieder die door waar geloof in Christus ingeplant is, brengt vruchten van dankbaarheid voort (Zondag 24).

Wanneer wij goede werken doen, vruchten van dankbaarheid in ons leven opmerken, dan zegt dat veel over ons geloof. Wij mogen daaruit opmaken dat wij inderdaad door genade de band met de Here Jezus kennen, als ranken leven uit de hemelse Wijnstok. Aan de vruchten kent men de boom. Dat geldt voor de gelovige ook wat zichzelf betreft. Uit de vruchten mag hij zeker zijn van zijn geloof. Doordat hij het werk van de Geest in eigen leven opmerkt, mag hij weten: ik ken de Here Jezus in waarheid, ik leef door het geloof in de Zoon van God, die mij heeft liefgehad en Zich voor mij heeft overgegeven (Gal. 2:20). Mijn geloof is geen 'dood' geloof, maar een geloof, dat door de liefde werkt (Gal. 5:6).

Kennen van eigen ellende

Wanneer de Heilige Geest ons toeëigent wat wij in Christus hebben, opent Hij onze ogen voor onze zonden en ellende en brengt Hij ons tot oprechte droefheid, dat wij God door onze zonden vertoornd hebben.

In het Gereformeerd Piëtisme zijn er schrijvers, die deze droefheid als een noodzakelijk *voorstation* zien voor het komen tot Christus. De mens moet eerst zijn schuld voor God leren kennen en zijn doemwaardigheid voor de Here gevoelen, pas daarna mag hij tot de Heiland vluchten, die dan ook eerst gepast en dierbaar is.

Tegen deze gedachte verzette Calvijn zich reeds, toen hij schreef: "Zij echter, die menen, dat de boetvaardigheid veeleer aan het geloof voorafgaat dan daaruit voortkomt, of daardoor voortgebracht wordt gelijk de vrucht door de boom, hebben haar kracht nooit gekend en laten zich door een al te licht bewijs tot dit gevoelen brengen" (Inst., III, 3, 1). Voor Calvijn is de ware boetvaardigheid vrucht van het *geloof* in Christus en is de kennis van eigen ellende geloofskennis.

Zo leert ons ook onze belijdenis. In Zondag 2 is de gelovige aan het woord, die zich het eigendom van Christus weet (vgl. Antwoord 1). Tot de geloofskennis waarvan Antwoord 1 belijdenis doet, behoort ook de kennis van zonden en ellende waarover Antwoord 2 spreekt. In Zondag 23 ontmoeten wij de gelóvige, wiens geweten hem aanklaagt dat hij tegen alle geboden van God zwaar gezondigd heeft. In Zondag 33 horen wij hoe in het leven van de ware bekering de oprechte droefheid dat wij God door onze zonden vertoornd hebben, samengaat met de hartelijke vreugde in God door Christus. In Artikel 15 N.G.B. wordt gezegd dat de gelóvigen door het besef van hun verdorvenheid dikwijls zuchten van verlangen, om uit het lichaam, dat in de macht van de dood is, verlost te worden (Rom. 7:24).

Geloven in de Here Jezus impliceert ook altijd dat men zich zondaar voor God weet en kennis heeft van eigen ellende. Onze Verlosser sprak: "Zij, die gezond zijn, hebben geen geneesheer nodig, maar zij die ziek zijn" (Matt. 9:12). De Here Jezus kan ons niet noodzakelijk en dierbaar zijn, tenzij de Heilige Geest ons overtuigt van onze verlorenheid en onmacht.

De manier waarop de Geest mensen tot Christus brengt, kan heel verschillend zijn (vgl. bijv. Hand. 9:3 e.v. met Hand. 16:14). Maar hoe de Heilige Geest hier ook te werk gaat, altijd zal het komen tot de grote Geneesheer gepaard gaan met het besef dat men ziek is en de Redder van zonden (Matt. 1:21) nodig heeft.

Het kennen van eigen ellende is niet een *fase* in het christelijk leven, die men achter zich laat, wanneer men de Here Jezus als Redder van zonden heeft leren kennen.

De Catechismus leert dat het weten hoe groot onze zonden en ellende zijn een noodzakelijkheid is, om in de troost van Antwoord 1 gelukkig te leven en te sterven (vgl. Vraag en Antwoord 2). In Zondag 44 zegt ons leerboek dat God wil dat wij *ons leven lang* onze zondige aard steeds meer leren kennen en daardoor nog meer begeren de vergeving van zonden en de gerechtigheid in Christus te zoeken. Heel duidelijk komt hier naar voren dat het kennen van onze ellende niet een bepaalde fase in het christelijk leven is, maar een door God gewild levenslang leerproces, waarin wij steeds meer oog krijgen voor de boosheid van ons hart. Zondekennis behoort tot de geloofskennis. Zij groeit dan ook naarmate wij verder komen in het geloof.

In dit leerproces heeft de prediking van *Gods wet* een onmisbare functie (vgl. Zondag 2; Zondag 44). Het is de wet, die ons onze zonden leert kennen (Rom. 7:7; vgl. Rom. 3:20). Luther heeft gesproken over het 'beulswerk' van de wet: zij verbrijzelt onze hoogmoed en onschuldigheidswaan, zij maakt ons tot zondaren voor God. En Calvijn schrijft dat de wet "terwijl ze de gerechtigheid Gods, dat wil zeggen die, welke alleen Gode aangenaam is, aantoon, een ieder herinnert aan zijn eigen ongerechtigheid, hem daarvan in kennis stelt en tenslotte overtuigt en hem veroordeelt. Want zo is het nodig, dat de mens, die blind is, en dronken van eigenliefde, gebracht wordt tot de kennis en bekentenis van zijn eigen zwakheid en onreinheid, aangezien hij, wanneer zijn ijdelheid niet kennelijk wordt gelogenstraft, opgeblazen is van dwaas vertrouwen op zijn eigen krachten en er nooit toe gebracht kan worden, dat hij zijn geringheid beseft, zolang hij die afmeet naar de maat van zijn eigen oordeel" (Inst., II, 7, 6).

Doordat de Here steeds weer met zijn wet naar ons toekomt, gaan wij al meer verstaan, hoe doodziek wij zijn en hoezeer wij de Here Jezus als Geneesheer nodig hebben.

Wet en evangelie

Wanneer de Catechismus in Zondag 2 zegt dat wij uit de wet van God onze ellende kennen, gaat het niet over de wet los van het *evangelie* en nog veel minder in tegenstelling tot het evangelie. De wet waarover Zondag 2 spreekt, is de wet van Gods liefde, die zijn volk zoekt en verlost. De aanhef van de Tien Woorden stempelt heel de wet (Ex. 20:2).

In de wet ontmoeten wij de God van het verbond, die ons zijn liefde betuigt. Juist in deze ontmoeting wordt onze ellende ontdekt! Wanneer de Here met zijn liefde naar ons toekomt, zien wij hoe ver wij van huis zijn en hoe verdorven ons hart is.

Deze ontdekkende functie van de wet wordt des te krachtiger nu de wet onder de nieuwe bedeling naar ons toekomt als 'de wet van Christus' (vgl. 1 Kor. 9:21). Hij is het, die ons de diepte van de wet heeft verkondigd (Matt. 5:17; vgl. Antwoord 4 H.C.), die de eis van de wet voor ons heeft volbracht (Kol. 2:14) en die de gehoorzaamheid aan de wet ons heeft voorgeleefd (1 Joh. 2:6).

In het leven en het werk van onze Verlosser komt de wet in haar volle ernst naar ons toe. Met name bij *zijn kruis* ontdekken wij wie wij zijn. Daar zien wij hoe verschrikkelijk onze zonden zijn: God heeft ze gestraft met de bittere en smadelijke dood van zijn Zoon aan een kruis! Op Golgota leren wij wat de gerechtigheid is, die God van ons vraagt. De wet doet zonde kennen. Maar het is de wet die vol is van het evangelie van Gods liefde. Het is ook de wet die tot ons spreekt in het lijden en het offer van Christus.

Daarom kan men niet de wet prediken, terwijl men over het evangelie zwijgt. Het is een misverstand, wanneer men meent dat de mens *eerst* door strenge wetsprediking verbrijzeld moet worden, voordat hij het evangelie kan horen. De wet is om met Calvijn te spreken "met het verbond der genadige aanneming bekleed" (Inst., II, 7, 2). En juist het evangelie van Christus onthult ons de diepte van de wet.

Daarbij mag niet uit het oog verloren worden dat de ontdekkende functie van de wet erop gericht is dat wij als zondaren onze toevlucht nemen tot de Here Jezus. In Zondag 44 wordt gezegd dat God ons zijn geboden scherp laat prediken, omdat Hij wil dat wij ons leven lang onze zondige aard steeds meer leren kennen en *daardoor* nog meer begeren de vergeving van de zonden en de gerechtigheid in Christus te zoeken. De prediking van de wet is dienstbaar aan de diepe intonatie van het evangelie van onze redding in Christus. "Onze grote schuld wordt onthuld, onze onmacht en onwaardigheid om in Gods nabijheid te verkeren, dringen al meer tot ons door. Maar dat is geen doel in zichzelf. Het is de zware bas, die het heerlijk evangelie te beter tot klinken brengt... Ellendekennis is geen doel in zichzelf. Deze kennis stimuleert ons begeren en maakt die afgesleten pasmunt, die de 'vergeving van de zonden' zo vaak voor ons is, tot een glanzend stuk goud, de parel van grote waarde" (C. Trimp, Klank en weerklank, 1989, p. 72).

Wanneer Gods wet niet meer gepredikt wordt, verschaalt het geloofsleven en wordt de genade goedkoop. Slechts waar een mens klein wordt onder het recht van Gods liefde, is er de verwondering over het geschenk van zijn Zoon; slechts waar de oprechte droefheid over eigen zonden is, zal er ook de hartelijke vreugde over het wonder van de vrijspraak in Christus zijn!

Hoe te preken

In Zondag 25 wordt gezegd dat de Heilige Geest het geloof in ons hart werkt door de verkondiging van het heilig evangelie. De prediking is bij uitstek het middel dat de Heilige Geest gebruikt om waar geloof in ons te verwekken en ons deel te geven aan Christus en al zijn weldaden. Paulus schrijft dat het Gode behaagd heeft door de dwaasheid van de prediking te redden hen, die geloven (1 Kor. 1:21). Wie over het toeëigende werk van de Heilige Geest spreekt, zal ook over de prediking moeten spreken. Met enkele opmerkingen over de prediking willen wij dan ook deze uiteenzetting afronden.

De rechte prediking zal allereerst *verkondiging van Gods beloften* moeten zijn. In het verbond komt de Here primair met zijn beloften tot ons (vgl. Gen. 17:7; Hand. 2:39). Het doopsformulier leert ons dat het verbond 'twee delen' heeft: de belofte en de eis, maar dat betekent niet dat er een evenwicht van belofte en eis is! Met J. van Genderen is te spreken van een *overwicht* van de belofte (Verbond en verkiezing, 1983, p. 62). De eis wordt voorafgegaan en gevolgd, gedragen en omgeven door de belofte en ook de vervulling van de eis is inhoud van de belofte. De Dordtse Leerregels geven de stand van zaken uitnemend weer, wanneer zij zeggen, dat de *belofte* van het evangelie verkondigd moet worden met het bevel zich te bekeren en te geloven (II, 5). De prediking is de verkondiging van de 'zeer blijde boodschap' (D.L., I, 3). De Here Jezus droeg zijn apostelen op het evangelie te prediken aan de ganse schepping (Mark. 16:15). En de inhoud van dit evangelie is Christus met al zijn weldaden. Hém verkondigt Paulus (Kol. 1:28). Hij is de rijkdom van het geheimenis dat God wil bekendmaken: "Christus onder u, de hoop der heerlijkheid (Kol. 1:27). Iedere prediker dient te doen wat Filippus deed ten opzichte van de kamerling: "uitgaande van dat schriftwoord, predikte hij hem Jezus" (Hand. 8:35).

In Christus is de gemeente alles geschonken wat tot haar behoud nodig is. Hij is haar rechtvaardiging, Hij is ook haar heiliging. Dat moet de gemeente gepredikt worden. Deze prediking dient gepaard te gaan met het bevel zich te bekeren en te geloven. De eis van het verbond is met de belofte van het verbond gegeven. Als de Here met zijn heil tot zijn volk komt, wil Hij ook dat dit volk uit dat heil leeft.

Wanneer men de integrale *eenheid* van belofte en eis uit het oog verliest, wordt de prediking wetticistisch en maakt men de gemeente moedeloos. De gemeente moet weten dat men zich moet bekeren (1 Tess. 1:9) en dat niemand zonder heiliging de Here zal zien (Hebr. 12:14). Maar dit moet haar op het hart gebonden worden vanuit het evangelie, dat Christus ons van God ook geworden is tot heiliging (1 Kor. 1:30) en dat Hij de levendmakende Geest voor ons verworven heeft, die in ons werkt wat de Here van ons vraagt. De ernst van de dienst van de Here moet de gemeente steeds weer onder ogen worden gebracht, maar het vermaan tot geloof en bekering zal moeten klinken - in het voetspoor van de apostel Paulus - 'met beroep op de barmhertigheden Gods' (Rom. 12:1).

Onderscheidend preken

De rechte prediking is ook wat men wel noemt *onderscheidende* prediking. Daarbij mag men de gemeente niet beschouwen als een gemengde groep. Zij is immers de kerk waarvan in Artikel 27 N.G.B. beleden wordt dat zij is een heilige vergadering van de ware gelovigen, die al hun heil verwachten van Jezus Christus, gewassen zijn door zijn bloed, geheiligd en verzegeld door de Heilige Geest. Wij moeten ons hier ook herinneren wat Artikel 29 N.G.B. zegt over hen die bij de kerk horen.

De gereformeerde kerken verwerpen de volkskerkgedachte. Zij oefenen tucht over allen die zich als ongelovigen en goddelozen doen kennen. Daarin maken zij ernst met de belijdenis dat de kerk een heilige vergadering van de ware gelovigen is. De gemeente, die de predikant in de kerkdienst vóór zich heeft, is de *gelovige* gemeente, de gemeente, die al haar heil van Jezus Christus verwacht en van wie geldt wat in Artikel 29 N.G.B. gezegd wordt over de kenmerken van de christenen. Paulus schrijft aan 'al de heiligen' te Filippi (Filip. 1:1) en aan 'de heilige en gelovige broeders' te Kolosse (Kol. 1:2); Petrus schrijft aan de vreemdelingen in de verstrooiing, die hij 'de uitverkorenen' noemt (1 Petr. 1:2), en aan 'hen, die een even kostbaar geloof als wij hebben verkregen' (2 Petr. 1:1).

Naar apostolisch voorbeeld zal de prediker de gemeente moeten zien en aanspreken. Zij is niet een volk van bekeerden en onbekeerden, van gelovigen en ongelovigen, maar 'de uitverkoren vrouw en haar kinderen' (2 Joh.

vs 1), het volk dat Christus Jezus aanvaard heeft (Kol. 2:6), de vergadering van 'de heiligen en gelovigen' (Ef. 1:1).

Deze visie op de gemeente impliceert niet dat er in de gemeente enkel gelovigen worden gevonden. Er zijn allereerst kinderen, die nog tot geloof moeten komen. Men wordt in de gemeente wel als een kind van het verbond geboren (vgl. Antwoord 74 H.C.), men wordt niet als een gelóvige geboren. Om een gelovig lid van de gemeente te zijn is het wederbarende werk van de Heilige Geest nodig, moet men 'uit de Geest' geboren worden (Joh. 3:6). Het woord van de Here Jezus keert zich tegen elk 'verbondsautomatisme': "Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u, tenzij iemand wederom geboren wordt, kan hij het Koninkrijk Gods niet zien" (Joh. 3:3). Maar over deze noodzakelijke geboorte 'uit God' (1 Joh. 3:9) moet in de prediking gesproken worden vanuit wat de Heilige Geest bij de doopvont heeft betekend en verzegeld: "dat Hij in ons wonen wil en ons tot levende leden van Christus wil maken" (Doopsformulier). Deze belofte van de Geest mag en moet in geloof aangegrepen worden. Om de vervulling van die belofte mag gelovig gebeden worden. De prediking van het zo noodzakelijke wederbarende werk van de Geest mag nooit tot lijdelijkheid voeren, maar moet verkondigd worden als een belofte met het bevel om zich te bekeren en te geloven (vgl. D.L., II, 5).

De prediking zal ook in die zin onderscheidend moeten zijn, dat zij ermee rekent dat er in de gemeente ook huichelaars kunnen zijn en mensen, die zich niet van harte tot God bekeren (vgl. Antwoord 81). Artikel 29 N.G.B. noemt de huichelaars, "die zich in de kerk tussen de oprechte gelovigen bevinden en toch niet bij de kerk horen, al zijn zij voor het oog wel in de kerk". Antwoord 84 H.C. spreekt nog over 'alle ongelovigen' die er binnen de gemeente kunnen zijn (vgl. 1 Kor. 15:12; Jac. 4:4). Vraag 82 H.C. rekent ermee dat er in de gemeente mensen kunnen gevonden worden "die zich door hun belijdenis en leven als ongelovigen en goddelozen doen kennen".

Met al dit mogelijke *verborgen* en *openlijke* verzet tegen het Woord van de Here zal de prediking rekening moeten houden. Naar het voorbeeld van Christus (vgl. Joh. 3:18) en van de apostel Paulus (vgl. 1 Kor. 16:22) moet aan deze mensen het oordeel worden aangezegd. In de prediking moet voor hen het koninkrijk der hemelen gesloten worden, doordat aan hen verkondigd wordt "dat de toorn van God en het eeuwig oordeel op hen rusten, zolang zij zich niet bekeren" (Antwoord 84 H.C.). Deze toesluiting van het koninkrijk geschiedt in het kader van de prediking van het evangelie. Juist de boodschap van Gods liefde in Christus, maakt de zonde van het ongelof zo groot (vgl. Hebr. 10:29).

Maar wanneer in de prediking het koninkrijk voor de ongelovigen en huichelaars gesloten wordt, betekent dit niet dat de oprechte gelovigen de verkondiging van Gods toorn en het eeuwig oordeel wel kunnen missen. Heel de gemeente heeft deze verkondiging nodig. In Hebr. 10 wordt Gods verbondswraak aan *heel de gemeente* verkondigd (vgl. Openb. 2:5; 2:16; 3:3). Bij de prediking mag niet vergeten worden dat God - zoals de Dordtse Leerregels zeggen - zijn genadewerk in ons wil instandhouden, voortzetten en voltooiën ook door aansporingen en dreigementen (V, 14).

In de prediking zal ook aangewezen moeten worden, dat het menselijk hart vele manieren kent om zich tegen het evangelie te verzetten. Men kan menen geen bekering nodig te hebben (Luk. 15:7), men kan in een valse gerustheid leven (Jes. 32:11), men kan het in eigen gerechtigheid zoeken (Filip. 3:9), men kan vele dingen doen in Christus' naam, terwijl men toch zich niet echt door het Woord van de Here laat gezeggen (Matt. 7:21, 22), men kan de wereld liefhebben (1 Joh. 2:15), men kan met een schijn van godsvrucht de kracht daarvan verloochenen (2 Tim. 3:5). Al deze manieren van verzet behoeven niet in iedere preek, maar zullen wel in de prediking als zodanig aan de orde moeten komen.

Prediking die onderscheidend is, zal ook recht doen aan de *verschillende situaties* waarin Gods kinderen zich kunnen bevinden. Niet ieder van hen staat op dezelfde hoogte van het geloof. Wij zagen reeds dat met name de Dordtse Leerregels er aandacht voor hebben dat het geloof niet altijd bij Gods kinderen sterk is en zich krachtig openbaart. De Leerregels zeggen dat de uitverkorenen van hun eeuwige en onveranderlijke uitverkiezing tot behoud, ieder op zijn tijd, verzekerd worden, zij het niet bij iedereen even sterk en in gelijke mate (I, 12). Er zijn in de gemeente mensen, die het levend geloof in Christus of het vertrouwen met hart en ziel, een goed geweten voor God, het leven in kinderlijke gehoorzaamheid en het roemen in God door Christus nog niet zo sterk bij zichzelf opmerken (I, 16). Er zijn er ook, die ernstig verlangen zich tot God te bekeren, maar toch nog niet zo ver in het gelovig leven voor de Here kunnen komen, als zij wel wilden (I, 16). Ook spreken de Leerregels ervan dat de gelovigen in dit leven tegen allerlei zondige twijfel te strijden hebben en in zware aanvechting het volle geloofsvertrouwen en de zekerheid van de volharding niet altijd voelen (V, 11).

Met deze geschakeerdheid in het leven van Gods kinderen zal de prediking moeten rekenen. Pastoraal zal zij

hierop moeten ingaan en moeten aanwijzen hoe de Heilige Geest Gods kinderen hier te hulp komt. De Leerregels verhalen voorts niet dat er in het leven van de gelovigen ook heel donkere tijden kunnen zijn, waarin zij afdwalen van de weg, waarop zij genadig geleid worden en tot zware zonden komen (V, 4). Zij bedroeven dan de Heilige Geest, zij oefenen zich een tijdlang niet meer in het geloof; zij brengen grote schade toe aan hun geweten en ervaren soms voor een tijd de genade niet meer (V, 5). Ook hierover moet in de prediking gesproken worden. Daarbij dient de weg tot herstel - de weg van schuldbelijdenis en bekering (vgl. Ps. 32; Ps. 51) - verkondigd te worden. Deze verkondiging zal mogen en moeten staan in het licht van wat het doopsformulier zegt: "En wanneer wij soms uit zwakheid in zonden vallen, moeten wij aan Gods genade niet wanhopen en al evenmin in de zonden blijven liggen. Want de doop is een zegel en een volkomen betrouwbaar getuigenis dat wij een eeuwig verbond met God hebben".

Bevindelijk preken

De prediking zal ook bevindelijk moeten zijn. Bij de bevinding gaat het om het werk van de Geest in ons en aan ons. Men kan ook zeggen dat het bij de bevinding gaat om wat de Geest in de toeïgening van het heil in ons hart en leven uitwerkt. Daarbij mag niet uit het oog verloren worden dat deze bevinding *meer* omvat dan de innerlijke geloofsbeleving of de verborgen omgang met de Here. De Heilige Geest vernieuwt heel ons bestaan. Hij werkt in ons een nieuwe gehoorzaamheid. Terecht laat dan ook de Catechismus op de belijdenis van het vernieuwende werk van Christus' Geest in ons (Zondag 32) een behandeling van de Tien Geboden (Zondag 34-44) volgen. Deze behandeling laat ons zien hoe breed de ware bevinding is: Gods kinderen beginnen door de werking van de Geest naar alle geboden van God te leven (Antwoord 114). Dit impliceert dat in de prediking ook het hele leven van de gemeente in al zijn aspecten ter sprake moet komen. Bevindelijk preken is ook dat men aanwijst hoe de Here in het concrete leven van iedere dag gediend wil worden. Wie de bevinding versmalt tot wat men als kind van God ervaart in het hart, doet ernstig tekort aan de breedte van het werk van de Heilige Geest!

De Geest werkt in ons 'de gehoorzaamheid des geloofs' (Rom. 1:5). *In dat brede kader* zal in de prediking ook ter sprake mogen en moeten komen wat Gods kinderen ervaren en voelen wanneer de Geest in hun hart aan het werk is. In de Schrift vinden wij ook de weerklink van het werk van de Geest. Wij horen er Gods kinderen uit de diepte roepen (Ps. 130:1), hun zonden belijden (Ps. 32:5), Gods naam prijzen (Ps. 135:3 e.v.), Gods gerechtigheid verkondigen (Ps. 40:10), klagen (Ps. 88), roemen (Rom. 5:3), zuchten (Rom. 8:23), en nog zoveel meer. Over deze *weerklink* zal in de prediking gesproken moeten worden. Daarbij zal er ook aandacht moeten zijn voor de tegenstemmen die ons vanuit de wereld en ons eigen hart bereiken. Deze tegenstemmen klinken ook in de Schrift (vgl. bijv. De Psalmen!). De prediking zal er steeds weer rekening mee moeten houden, hoezeer Gods kinderen aangevochten worden.

Terecht heeft men gepleit voor *heilshistorische* prediking. Gods weg en daden om te komen tot de geboorte van onze Verlosser moeten verkondigd worden. Niet vergeten mag worden dat er een voortgang in Gods werk is en een geschiedenis van het heil. Maar in die voortgang *gaat* de Here ook met zijn volk *om*. Er is ook steeds het werk van de Heilige Geest in de harten en levens van Gods kinderen. In het grote kader van het heilshistorische is er ook het *heilsordelijke*: het werk van de Geest in Gods kinderen. Voortgang én omgang moeten in de prediking aandacht ontvangen. De Schrift verkondigt het werk van de Vader, die zijn Zoon in de wereld brengt, het werk van de Zoon, die komende is, maar ook het werk van de Heilige Geest, die geloof en vernieuwing werkt.

Met W. Kremer is te zeggen: "De Schrift laat niet alleen zien hoe God de Here zijn heil doet komen door de openbaringsgeschiedenis heen en hoe daarin de Christus komende is. De Schrift spreekt over dit niet alleen. Zij laat ook licht vallen op de ontvangers van de openbaring en spreekt duidelijk over de wijze, waarop en waarin deze openbaring weerklink moet vinden in de harten. Met andere woorden: er is niet alleen een heilshandelen Gods voor de mens, maar niet minder aan en in de mens" (Priesterlijke prediking, Amsterdam 1976, p. 87). Het heilsordelijke moet dus in de prediking onmiskenbaar een plaats hebben, al zal het naar een woord van K. Schilder 'onder beslag van de heilsgeschiedenis' moeten staan.

In de paragraaf 'Wat Gods kinderen kenmerkt' werd reeds aangewezen, hoeveel onze belijdenis zegt over wat de Heilige Geest bij Gods kinderen bewerkt. Zij hebben kennis van hun zonden, weten van verlossing en willen de Here dankbaar dienen. Zij vertrouwen op Gods beloften. Zij verwachten Christus uit de hemel. Zij weten dat zij een levend lid van zijn gemeente zijn. Zij voelen het begin van de eeuwige vreugde. Hun geweten klaagt hen aan. Zij kennen droefheid over hun zonden, maar ook hartelijke vreugde in God door Christus. Zij beginnen naar

alle geboden van God te leven. Zij roepen met vertrouwen God als Vader aan. Zij aanbidden de rechtvaardige beslissingen van God. Zij vinden al hun troost in de wonden van de Here Jezus. Zij merken met een geestelijke blijdschap en heilige vreugde de onmiskenbare vruchten van de uitverkiezing bij zichzelf op. Zij verootmoedigen zich vanwege hun zwakheid. Zij doden steeds meer het vlees en zij verlangen vurig naar de volmaaktheid. Ook zijn zij zeker van hun volharding in het geloof en brengen, zij het in verschillende mate, vruchten voort. Ook dit alles zal in de prediking ter sprake moeten komen. Daarbij moet meer gezegd worden dan dat deze vrucht van de Geest er behoort te zijn. De rijkdom van het leven uit de Geest moet in de prediking ook *beschreven* en *aangeprezen* worden. De gemeente moet weten wat haar ook in dit opzicht in Christus geschonken is en wat de Geest van Christus in haar wil bewerken. De prediking dient hierover te spreken, om aan de beleving van het geloof schriftuurlijke leiding te geven. De prediker zal daarbij niet voorbij mogen gaan aan de geschakeerdheid van het leven van Gods kinderen, zoals met name de Dordtse Leeregels daarvan spreken. Juist wanneer de prediking aan deze geschakeerdheid recht doet, zal zij echt pastorale - wil men: priesterlijke - prediking zijn!

Het leven uit de Geest, de vrucht van zijn werk in ons, moet in de prediking ook aan de orde komen met het oog op de *zelfbeproeving*, waartoe de Here ons in zijn omgang met ons steeds weer roept (vgl. Ps. 139:23, 24; 2 Kor. 13:5). Deze zelfbeproeving krijgt haar bijzondere emst, wanneer de avondmaalstafel in zicht komt (vgl. 1 Kor. 11:28).

Juist de verkondiging van de rijkdom van het leven uit de Geest kan ons bewaren voor *zelfoverschatting*. Deze rijkdom leert ons steeds weer het kleine begin van ons leven met de Here te zien en spoort ons aan de vernieuwing nog meer bij Christus en zijn Geest te zoeken.

Ook leert de prediking van de vruchten van het geloof ons, of wij werkelijk *door waar geloof* in Christus ingeplant zijn (vgl. Antwoord 64 en 86). Zij waarschuwt ons, wanneer wij in eigen leven niets van deze vruchten vinden. Wij worden er dan met de neus op gedrukt dat wij een 'dood' geloof (Jak. 2:26) hebben en ons haastig dienen te bekeren.

In de prediking van het werk van de Geest in ons krijgt ook de *dagelijkse bekering*, waartoe wij geroepen zijn, haar concretisering. Als wij horen wat de Geest wil bewerken en hoe het leven van Gods kinderen er uit mag en moet zien, gaan wij al meer verstaan, wat het in de praktijk betekent de Here te vrezen.

Wil de gemeente tot de rechte zelfbeproeving kunnen komen - de toetsing van eigen hart en leven aan het Woord van de Here -, dan is de prediking van het leven uit de Geest voor haar onmisbaar. Wat dit leven concreet inhoudt, zal steeds weer vanuit de Schrift verkondigd moeten worden om haar te verlossen van schijnheiligheid en laksheid in de dienst van God.

Tenslotte

David belijdt in Psalm 16:11: "Gij maakt mij het pad des levens bekend...". Om deze belijdenis gaat het ten diepste, wanneer men spreekt over de toeëigening van het heil. Niet alleen voor de verwerving van het heil, maar ook voor ons deelhebben aan het heil zijn wij geheel op de Here aangewezen. Hij is het die ons het waarachtig leven geeft en ons op de weg van het leven houdt. In wat wij vanuit de Schrift en de belijdenis over de toeëigening van het heil hebben gezegd, willen wij God de Heilige Geest eren, van Wie de Geloofsbelijdenis van Nicea belijdt dat Hij Here is en levend maakt. Hij is de Geest van de heiliging (2 Tess. 2:13; 1 Petr. 1:2), die ons een nieuw hart geeft, de blijdschap over Gods heil in ons werkt en ons doet wandelen in een nieuwe gehoorzaamheid.

Daarbij hebben wij een rijk perspectief. Want de Geest die ons het heil toeëigent, is de Geest van de heerlijkheid (1 Petr. 4:14). Zijn werk staat gericht op onze uiteindelijke verheerlijking. Wij mogen weten dat het gaat naar de dag waarop wij volkomen rein in het eeuwige leven een plaats ontvangen temidden van de gemeente der uitverkorenen (vgl. het Doopsformulier).

Op die dag zal onze aanbidding opgaan tot Hem, die ons bekeerde, leidde, troostte, vermaande en niet liet varen wat zijn hand begon.

INHOUD

Woord vooraf	2
Werk van Christus' Geest	3
Gemeenschap met Christus	3
Werk van de gelovige	3
De weg van de Geest	4
Wat de Geest ons toeëigent	5
Leven uit Gods beloften	6
Wat Gods kinderen kenmerkt	7
Herkenning van het werk van de Geest	9
Kennen van eigen ellende	11
Wet en evangelie	12
Hoe te preken	13
Onderscheidend preken	13
Bevindelijk preken	15
Tenslotte	17
INHOUD	18

Rapport Deputaten voor Kerkelijke Eenheid

Algemeen deel

INHOUD

Instructies	1	
I	Algemene verantwoording	2
1	Bezetting en functieverdeling (2)	
2	Vergaderingen (2)	
3	Uitvoering van de instructies (3)	
II	De stand van zaken in de plaatselijke samensprekingen	4
1	Inleiding (4)	
3	Respons (5)	
4	Gesprekken en verklaringen GK-CGK (6)	
5	Gesprekken en verklaringen GK-NGK (7)	
6	Voortgang (9)	
7	Stimuleren (10)	
8	Adviezen aan de kerken (11)	
III	Vragen rond plaatselijke samensprekingen	12
1	Inleiding (12)	
2	Fase I: de handreikingen van Ommen (14)	
3	Fase II: vormen van samenwerking na erkenning (20)	
4	Criteria voor de beoordeling (23)	
5	Beoordeling van de geschetste vormen van samenwerking (27)	
6	Regelingen voor plaatselijke samensprekingen (32)	
7	Erkenning als ware kerk (34)	
8	Verhouding van plaatselijk en landelijk (36)	
IV	Contacten met andere groeperingen	38
1	Algemeen (38)	
2	De correspondentie met de Gereformeerde Bond (38)	
V	Voorstel besluittekst	42
Bijlage		46
	Voorlopige regeling voor het gestalte geven aan eenheid met kerken van gereformeerde belijdenis binnen de Christelijke Gereformeerde Kerken.	46

RAPPORT VAN DE DEPUTATEN VOOR KERKELIJKE EENHEID

aan de Generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, samen te komen in Berkel 1996.

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders,

Instructies

De Generale Synode van Ommen 1993 besloot (zie de acta van deze synode, art. 66):

- '4. opnieuw deputaten ter bevordering van kerkelijke eenheid te benoemen met de volgende opdracht:
  1. de plaatselijke kerken te stimuleren bij hun roeping er aan mee te werken dat allen die Christus liefhebben naar Gods Woord in eenheid van het ware geloof bijeenkomen;
  2. desgevraagd plaatselijke kerken te adviseren en terzijde te staan bij het leggen en onderhouden van contacten binnen hun kerkelijk grondgebied;
  3. de handreikingen (zie besluit 3) op hun bruikbaarheid te toetsen;
  4. de fasering van samenspreken duidelijk in kaart te brengen met o.a. aandacht voor:
    - een te ontwerpen voorbeeld van een gezamenlijke verklaring met intenties, afspraken en gevolgen;
    - bepaalde (voorlopige) vormen van samenwerking tussen plaatselijke kerken en de rol van het kerkverband hierbij;
    - de vraag of, en zo ja wanneer en hoe een federatie tussen twee kerken (en kerkverbanden) mogelijk is;
    - de problematiek rond de figuur van een gefuseerde kerk;
    - regelingen voor samensprekingen die in de kerken waarmee wordt samengesproken zijn vastgesteld;
  5. de landelijke ontwikkelingen ten aanzien van de kerkelijke eenheid te volgen en zo mogelijk verkennende contacten te leggen met kerken en groeperingen, die staan of willen staan op de grondslag van Gods Woord en de drie formulieren van eenheid en samenleven of willen samenleven volgens de gereformeerde kerkorde;
  6. te blijven bezien of er mogelijkheden zijn om daarvoor in aanmerking komende kerken en groeperingen op eigen initiatief te informeren over de Gereformeerde Kerken in Nederland;
  7. aan de volgende synode rapport uit te brengen van hun werkzaamheden en op basis daarvan voorstellen te doen en dit rapport een half jaar tevoren aan de kerken toe te zenden.'

De synode besloot tevens:

- '5. deputaten op te dragen
  1. te onderzoeken of er mogelijkheden zijn contact te leggen met de Nederlands Gereformeerde Kerken, en zo ja op welke manier;
  2. de volgende synode te dienen met een rapport dat zes maanden te voren aan de kerken wordt toegezonden.'

Als deputaten werden door de synode van Ommen 1993 de volgende broeders benoemd (zie de acta art. 101):

als primi:

dr. W.G. de Vries (s)	Zwolle
E. Boerma	Zaandam
ds. J. J. Burger	Naarden
ds. H.J.J. Feenstra	Berkel en Rodenrijs, thans te Kampen
dr. A.N. Hendriks	Amersfoort
ds. P.J. Trimp	Zoetermeer
prof.dr. M. te Velde	Kampen

en als secundi:

ds J. Luiten	Alkmaar
prof.dr. C.J. de Ruijter	Kampen

Hierbij leggen deze deputaten uw vergadering hun rapport voor.

I Algemene verantwoording

1 Bezetting en functieverdeling

De deputaten besloten in hun eerste vergadering tot de volgende functieverdeling:

dr. W.G. de Vries	voorzitter
ds. H.J.J. Feenstra	secretaris externe zaken
E. Boerma	penningmeester/secretaris interne zaken

In de achtste vergadering werd besloten het onderscheid tussen extern en intern secretaris op te heffen en werd br. E. Boerma secretaris/penningmeester.

Gezien de variatie aan onderwerpen is geen algemeen rapporteur aangewezen.

De deputaten hebben geen beroep hoeven te doen op de secundi.

De deputaten handhaafden de door eerdere deputaten gevoerde naam 'DKE' - Deputaten Kerkelijke Eenheid.

2 Vergaderingen

DKE vergaderden 24 maal, in de regel gedurende 1½ dagdeel, waarvan zesmaal samen met de Commissie Contact en Samenspreking (CCS) van de Nederlands Gereformeerde Kerken, op de volgende data:

15-11-1993	16-01-1995
13-12-1993	23-01-1995 met de CCS
24-01-1994	20-03-1995
21-02-1994	03-04-1995
21-02-1994 met de CCS	24-04-1995 met de CCS
16-05-1994	08-05-1995
13-06-1994	22-05-1995
22-08-1994	19-06-1995
12-09-1994 met de CCS	19-06-1995 met de CCS
21-11-1994	20-06-1995
30-11-1994 met de CCS	23-08-1995
19-12-1994	31-08-1995

3 *Uitvoering van de instructies en rapportindeling*

De opdrachten van de synode van Ommen waren omvangrijk. De uitvoering van deze opdrachten legde een groot tijdsbeslag op deputaten; dit blijkt ondermeer uit het aantal gehouden vergaderingen en de omvang van de rapportage.

Deputaten hebben overwogen om een conferentie van kerken te organiseren, zodat met de kerken doorgesproken kon worden over de handreikingen en mogelijke samenwerkingsvormen. Zo'n conferentie zou geholpen hebben ter stimulering van de deelnemende kerken (opdracht 4.1) en voor de beeldvorming over en weer. Deze conferentie is vanwege de tijdsdruk niet georganiseerd. In het kader van opdracht 4.2 is aan enkele kerken advies gegeven. De erin gestelde problematiek heeft bijgedragen aan de inhoud van hoofdstuk III.

Bij het toetsen van de handreikingen (besluit 4.3), van de fasering en van mogelijke samenwerkingsvormen (uit besluit 4.4) hoort de beantwoording van de vraag hoe de kerken dit in de praktijk doen. Om dit deel van de opdracht uit te voeren is geïnventariseerd wat er in de kerken speelt. Daarbij is vooral ook gekeken naar reeds opgestelde gezamenlijke verklaringen van plaatselijke kerken.

Een en ander is verslagen in hoofdstuk II.

Het toetsen van de bruikbaarheid van de handreikingen (besluit 4.3) heeft een kerkrechtelijke kant, die nauw samenhangt met de vragen uit besluit 4.4 over welke vormen van samenwerking mogelijk zijn. Hoofdstuk III van dit rapport behandelt deze problematiek.

Bij het uitwerken van deze materie kwamen een aantal vragen over de uitgangspunten en doelstellingen van kerkelijk samenspreken op, die een separate bespreking behoeften. Deze voorvragen worden aan het slot van dit hoofdstuk III behandeld.

Deputaten menen niet te moeten komen met een voorbeeld van een gezamenlijke verklaring (opdracht 4.4 sub 1), vooral omdat zo'n verklaring niet eenzijdig maar in overleg met de gesprekspartner moet worden opgesteld. Wel zijn elementen voor zo'n verklaring zijn in de hoofdstukken II en III aangereikt en in een voorgestelde regeling opgenomen.

De recente discussies in de landelijke pers over de (on)mogelijkheden van een landelijke federatie nopen deputaten om deze materie, die in het verlengde ligt van opdracht 4 sub 4, na herbezinning op een eerder concept in een aanvullend rapport aan de synode en de kerken toe te zenden.

Uit hoofde van opdracht 4.5 is er een verkennend contact geweest met de Gereformeerde Bond in de Nederlands Hervormde Kerk. Hoofdstuk IV handelt daarover.

Deputaten zagen geen reden opdracht 4.6 uit te voeren: er is geen initiatief ontplooid om andere kerken en groeperingen te informeren over onze kerken.

Het onderzoek naar mogelijkheden om contact te leggen met de Nederlands Gereformeerde Kerken (besluit 5) heeft een separaat rapport opgeleverd.

In hoofdstuk VI zijn de bij dit algemene rapport behorende concept-besluiten opgenomen.

II De stand van zaken in de plaatselijke samensprekingen

1 Inleiding

In dit onderdeel van het rapport willen we verslag doen van de stand van zaken in de plaatselijke samensprekingen. Eerst geven we een overzicht aan de hand van informatie die op verzoek van DKE in de loop van 1994 werd toegezonden. We voorzien de gegevens van enig commentaar. Daarna rapporteren we over de uitvoering van de ons opgedragen taken 'stimuleren' en 'adviseren'.

Diverse elementen uit dit hoofdstuk zijn tevens van belang voor het volgende, dat gaat over een aantal vragen rond plaatselijke samensprekingen, die ons door de synode van 1993 ter bestudering zijn meegegeven.

2 Brief van 3 februari 1994

Op 3 februari 1994 is de volgende brief van DKE uitgegaan naar de kerken:

' Weleerwaarde en Eerwaarde Heren en Broeders,

De Generale Synode te Ommen 1993 heeft ter bevordering van de kerkelijke eenheid uitgesproken dat het van belang is de kerken landelijke handreikingen te geven en daarbij een aantal uitgangspunten voor samenspreken voorgeschreven. Ook zijn een drietal handreikingen aan de kerken gegeven over de fasering van het proces naar kerkelijke eenwording. De complete tekst van die besluiten kunt U binnenkort in de acta vinden.

De GS heeft opnieuw deputaten ter bevordering van kerkelijke eenheid benoemd en hen opgedragen de kerken te stimuleren, de kerken desgevraagd te adviseren en bij te staan, de gegeven handreikingen te toetsen op bruikbaarheid en de fasering voor samenspreken duidelijk in kaart te brengen. Daarnaast kregen deputaten een drietal opdrachten gericht op contact met andere kerken en groeperingen.

Het zoeken naar kerkelijke eenheid is een belangrijke zaak. Waar eenheid in Christus mogelijk is op grond van de Schrift en de belijdenis mag zijn lichaam, de heilige, algemene, christelijke kerk niet verdeeld zijn en dienen de kerken van dat lichaam in een schriftuurlijke kerkorde samen ter leven (NGB art 27-29).

Bij dat zoeken naar eenheid kunnen de kerken elkaar onderling helpen. Deputaten kunnen daarbij dienen als informatie-bron en advies-orgaan. Dat kunnen zij allen met hulp vanuit die zelfde kerken, hulp in de vorm van informatie over gevoerde samensprekingen en over de lessen die zij daarbij hebben geleerd.'

De brief sloot aan bij eerdere verzoeken om informatie en vervolgde voor kerken die daarop hadden geantwoord met:

' U heeft ons reeds eerder informatie toegestuurd; onze dank daarvoor. Wij verzoeken U ons op de hoogte te brengen van de huidige stand van zaken, nu en ook in de toekomst.'

Voor de kerken die op de eerdere brief niet hadden gereageerd luidde dat vervolg:

' In concreto: wij verzoeken U ons die informatie en die lessen toe te sturen. Wij willen graag op de hoogte blijven van wat er bij U speelt. nu en ook in de toekomst.'

De brief besloot met:

' Wij vragen u ook Uw ervaringen te toetsen aan de handreikingen die de synode U heeft aangereikt en ons met de resultaten van Uw toetsing te dienen. Dit helpt ons inzicht te krijgen in de bruikbaarheid van die handreikingen.

Wij hopen de kerken zo spoedig mogelijk te informeren over de uit de kerken verzamelde bevindingen. Uiteraard zijn wij gaarne bereid Uw vragen te beantwoorden en U op verzoek met advies te dienen.

Hoogachtend, namens deputaten kerkelijke eenheid,'

3 *Respons*

De genoemde brief en incidentele aanvullende navraag leverden over de stand van zaken in ± 130 gemeenten gegevens op.

Hieronder geven we een kort overzicht van de ontvangen informatie.

Aantal kerken

GKV: 265 (126 in dezelfde plaats als een CGK)
CGK: 187
NGK: 93

Aantal samensprekingen GKV-CGK: max. 50, actueel ± 35

Aantal samensprekingen GKV-NGK: max. 20, actueel ± 13

Aantal samensprekingen GKV-CGK-NGK: 4

Aantal contacten GKS: max. 5, actueel: onbekend

De samensprekingen met een CGK hebben voorzover bekend in 13 kerken geresulteerd in gezamenlijke verklaringen of conclusies met een positieve strekking: in Apeldoorn (verklaring 1994), Assen (conclusies 1992), Delft (verklaring 1993), Delfzijl (verklaring 1993), Deventer (verklaring 1991), Enschede (stappenplan 1993), Goes (verklaring 1992), Hilversum (verklaringen 1993 en 1995), Neede-Aalten (verklaring 1991), Nijmegen (verklaring 1991), Surhuisterveen (verklaring 1993), Woerden-Bodegraven (verklaring 1992) en Zoetermeer (verklaringen 1987, 1990 en 1995).

Er bestaan voorzover bekend 6 gezamenlijke verklaringen met een NGK. Het gaat hier om Amersfoort-W. (verklaring 1991), Enschede-N. (verklaring 1990), Langerak (uitgangspunten 1975), Rotterdam (intentieverklaring 1992), Zaandam (notities 1992) en Zoetermeer (eerste verklaring 1994).

De door ons verwerkte gegevens geven doorgaans de stand van zaken in het voorjaar van 1994 weer. Ze waren voor DKE moeilijk actueel sluitend en volledig te krijgen.

4 *Gesprekken en verklaringen GK-CGK*

Met dankbaarheid kan worden geconstateerd, dat het in een behoorlijk aantal plaatsen is gekomen tot direct contact en tot goede samenspreking met een CGK. Doorgaans was er een grote mate van herkenning. Karikaturen konden worden weggenomen. Er groeide meer begrip voor elkaars standpunten.

DKE hebben de teksten van 13 gezamenlijke verklaringen GK-CGK ontvangen. Ze zijn nogal verschillend van formulering en inhoud. Sommige geven nog maar heel weinig, omdat ze in een vroeg stadium van gesprek zijn geformuleerd. Andere zijn 'deel-verklaringen' over slechts één of enkele thema's. De meeste zijn aanvaard na een hele serie gesprekken en spreken zich uit over de voornaamste relevante thema's.

Bijna al deze documenten bevatten tenminste een positieve verklaring over elkaars kerk zijn. Dat gebeurt in termen als: (h)erkennen elkaar (c.q. zien elkaar) als ware kerk, als trouwe kerk, als (ware) kerk van Jezus Christus, als ware kerk naar art. 29 NGB, als kerk waar de kenmerken genoemd in art. 29 NGB worden gevonden.

Uiteraard wordt die erkenning gedaan op grond van de bevindingen in de samensprekingen. Voornaamste onderwerpen daarbij zijn: verbond en wedergeboorte, toeëigening des heils, prediking, visie op de kerk. De uitspraken van consensus variëren van 'we bleken het eigenlijk goed eens te zijn' tot 'er blijft wel verschil maar daarin kunnen we elkaar juist aanvullen en opscherpen'.

Dikwijls is er over het verleden gesproken, m. n. over 1892. Men stelde steeds vast, dat verschil van taxatie van het verleden geen blokkade voor hereniging zou mogen zijn. Datzelfde geldt ook voor verschillen in wat heet 'kerkelijke cultuur'.

In verschillende verklaringen heeft men de geconstateerde fundamentele eenheid geëxpliciteerd door de punten van overeenstemming te noemen: het zich willen onderwerpen aan de Heilige Schrift en het instemmen met en willen handhaven van de drie formulieren van eenheid. Soms wordt ook de gereformeerde kerkorde genoemd.

Diverse 'heikele' punten zoals de richtingen binnen de CGK en de daarmee verbonden 'kansel-selectie' en 'geperforeerde gemeente-grenzen' worden in sommige verklaringen genoemd als besproken punten. Maar voor de kerken die een akkoord bereikten behoorden deze kennelijk meer tot de in een later stadium te bespreken kwesties. Of ze werden wel besproken, maar niet van zodanig gewicht geacht dat er in de consensus iets over gezegd moest worden.

De in de landelijke samensprekingen aan de orde gestelde relevante punten zijn doorgaans ook plaatselijk besproken, met uitzondering van de opvattingen van prof.dr. B.J. Oosterhoff en de relatie van de CGK met de NGK.

Vergelijking van de plaatselijk bereikte resultaten met de ontwikkelingen op landelijk niveau leert, dat de beide lijnen van samenspreking niet parallel lopen. Mee daarom dient er o.i. wel duidelijkheid te komen, op welke wijze kerkeraden kunnen profiteren van en rekening houden met de op landelijk niveau gevoerde samensprekingen.

Er liggen immers reeds allerlei verslagen en nota's m.b. t. toeëigening des heils, kerkvisie e.d. van de landelijke deputaten voor samenspreking met de CGK, waarin standpuntbepalingen en formuleringen worden aangedragen die men plaatselijk zou kunnen overnemen. Dat zou de plaatselijke kerken denkwerk en concipieer-werk kunnen besparen.

Verder is het o.i. niet overbodig om de kerken te wijzen op Besluit 2 sub 4 in de Acta G.S. Ommen 1993 (art. 66): 'plaatselijke kerken nemen naar artikel 31 KO uitspraken van meerdere vergaderingen ten aanzien van de samensprekingen in acht'. We nemen aan, dat deze regel ook van toepassing is op het bepalen van de gespreksthema's op plaatselijk niveau.

Op de verhouding van landelijk en plaatselijk komen we in een volgend hoofdstuk nog terug.

Tenslotte merken we nog op, dat het in veel van de 126 plaatsen waar zowel een GK als een CGK is (minstens 75) niet kwam tot samensprekingen tussen GK en CGK. Naar de redenen daarvoor is nog geen systematisch onderzoek gedaan.

Het is o.i. wel van belang met deze verhoudingen te rekenen. We hebben de indruk, dat de bestaande samensprekingen weliswaar een positief verloop hebben en hoop op overeenstemming geven, maar dat de betreffende CG kerken in eigen kerkverband als het er op aankomt toch een minderheid vormen t.o.v. kerken die meer afstand van de Gereformeerde Kerken willen houden.

Dat maakt voorzichtigheid in het beoordelen van de perspectieven op hereniging noodzakelijk. Zolang de CGK landelijk de slagboom in de richting van de GK niet openen, is het begrijpelijk dat de plaatselijke CGK die positief staat tegenover de GK de band met hun 'eigen' kerken zwaarder zal laten wegen dan die met de GK.

5 *Gesprekken en verklaringen GK-NGK*

De zes genoemde verklaringen uit de samensprekingen tussen GK en NGK zijn nogal divers van aard en inhoud.

1. In de verklaring van Amersfoort-W. uit 1991 werd uitgesproken, dat beide gemeenten begeren te staan op het fundament van Schrift en belijdenis. De NGK acht de DKO beter dan het AKS en zegde toe in die geest in eigen kerkverband te werken, niet via een breuk maar in de weg van overtuiging.

De GK sprak uit, dat een ernstige conflictsituatie het afwijken van de kerkorde niet rechtvaardigt; een kerkeraad die in eigen verantwoordelijkheid van de kerkorde afwijkt, moet bijv. tijdelijk het kerkverband verlaten; het wegroepen van kerkleden van achter een wettige kerkeraad zonder de kerkelijke weg in te slaan, is nooit geoorloofd. Meerdere vergaderingen hebben geen ander dan een afgeleid en beperkt gezag.

Er bleek tussen GK en NGK enig verschil in visie op het zgn. ratificatierecht, maar dat leidt volgens de verklaring niet tot een verschillende praktijk.

De actuele stand van zaken in de samensprekingen is DKE niet bekend.

2. De verklaring van Enschede-N. uit 1990 legde allereerst vast, dat in beide kerken de uitgesproken wil aanwezig is om zich als kerken van de Here Jezus te openbaren in deze wereld op basis van de volstreekte erkenning van het onfeilbare Woord van God, zoals dat door de kerken beleden wordt in de drie formulieren van eenheid, en aan welke geschriften de kerken gebonden zijn d.m.v. het ondertekeningsformulier voor ambtsdragers, met volwaardige hantering van de kerkelijke regels zoals die tot uitdrukking komen in de gereformeerde kerkorde.

De NGK aanvaardde de intentie van de GK in de strijd van de jaren zestig, nl. de integrale handhaving van de belijdenis, waarvoor de NGK van Amersfoort ook in eigen kerkverband de strijd moest voeren.

De NGK verklaarde zich bereid bij hereniging op basis van Schrift en belijdenis binnen het gereformeerde kerkverband zich con amore te zullen houden aan de besluitvorming binnen de Gereformeerde Kerken sinds 1967, met eventueel behoud van gevoelens.

Tenslotte werden er over en weer uitspraken gedaan m.b.t. de gang van zaken in 1970 rond m.n. de schorsing van ds. Mooiweer.

Aanvankelijk leek hiermee de hereniging dichtbij. Maar als gevolg van verzet uit de Nederlands-gereformeerde gemeente en uit het Nederlands-gereformeerde kerkverband is die positieve lijn na verloop van tijd feitelijk afgebroken.

3. In Langerak bestaan er uitgangspunten uit 1974. Deze spreken van overeenstemming in de aanvaarding van de leer van Gods Woord, in een onverkorte handhaving van de binding aan de drie formulieren van eenheid, verbonden met een tolerantie zoals die door de G. S. Den Haag 1914 art. 138 is vastgelegd. Op deze basis wilde men werken aan hereniging. De gesprekken zijn in 1979 vastgelopen. In 1991 werden de contacten hervat met een opnieuw beamen van de verklaring uit 1979.

4. De kerken in Rotterdam spreken gecombineerd samen met de NGK. Er is een intentieverklaring uit 1992 met de volgende punten:

- Eenheid alleen op basis van Gods Woord en de drie formulieren van eenheid.
- T.a.v. de kerkregering uitgaan van de principes van de DKO.
- Al het mogelijke doen om de eenheid met broeders en zusters in eigen kerk en kerkverband niet te verbreken.
- Verschil in taxatie t.a.v. het verleden geen belemmering voor kerkelijke eenheid. De besprekingen zijn nog gaande.

5. In Zaandam diende in de samensprekingen een drietal notities uit 1992 over resp. Schriftgezag, belijdenis en kerkorde. Deze zijn besproken en gemeenschappelijk aanvaard. Sindsdien is er in het samenspreken geen wezenlijke voortgang geboekt.

6. In Zoetermeer zijn sinds 1991 samensprekingen gaande. Als doelstelling is aanvaard: 'Elkaar herkennen en erkennen als broeders en zusters in de Here, om te komen tot herstel van kerkelijke eenheid (...) gegrond op Gods Woord en de belijdenisgeschriften van de kerk.' In juni 1994 is een eerste gezamenlijke verklaring aanvaard, die handelt over het omgaan met Schrift en belijdenis.

De verschillende verklaringen en stukken overziende valt te concluderen, dat men in Zaandam het meest breed en diepgaand de relevante geschilpunten heeft besproken. In Amersfoort-West kreeg het kerkrecht tot nu toe veel aandacht. In Enschede-N. leek men geestelijk het dichtst bij elkaar te staan; er was geen sprake van verschillen over de binding aan de belijdenis. Van Rotterdam is nog geen resultaat inzake de meest aangelegene punten bekend.

Vergelijking met de in een ander deel van ons rapport geëvalueerde verkennende samensprekingen met de NGK geeft ons de indruk, dat stellingnames als van de Nederlands-gereformeerde kerken in Enschede-Noord en Amersfoort-West niet representatief zijn voor de koers die de gezamenlijke NGK kiezen.

6 *Voortgang*

Uit de beschikbare gegevens krijgen DKE de indruk, dat er veel plaatselijke samensprekingen zijn, waar na verloop van tijd de vaart uitraakt. Dat heeft o.i. diverse oorzaken. In het algemeen is er

in de eerste fase goede en ook wel groeiende animo om elkaar beter te leren kennen en om over verschillen systematisch door te praten.

Zijn de belangrijkste onderwerpen aan de orde geweest, dan is er enige onzekerheid te bespeuren over het vervolg. Als er geen (volledige) overeenstemming is bereikt, moeten dan de samensprekingen worden afgebroken? En is er wél overeenstemming bereikt, hoe moet men dan met elkaar verder? Wat dit laatste betreft kan men trouwens niet goed voorwaarts, zolang onzeker is, of het landelijk ook in de richting van een vereniging zal gaan.

Een andere factor is deze, dat de voortgang in de samensprekingen nog al eens samenhangt met de aanwezigheid van een predikant. Vertrekt een predikant die actief en positief aan de besprekingen heeft deelgenomen, dan komen de gesprekken in de vacature-tijd nog wel eens stil te liggen. Soms worden zelfs na een wisseling van predikanten om verschillende redenen de samensprekingen stopgezet.

Al met al hebben DKE de indruk, dat voor de voortgang van samensprekingen op plaatselijk niveau een voortgang op landelijk niveau een belangrijk vereiste is. Het omgekeerde geldt uiteraard ook. De beide niveaus kunnen elkaar niet missen en zouden zo veel mogelijk gelijk op moeten gaan.

7 *Stimuleren*

In de opdracht van DKE staat als eerste punt: 'de plaatselijke kerken te stimuleren bij hun roeping er aan mee te werken dat allen die Christus liefhebben naar Gods Woord in eenheid van het ware geloof bijeenkomen'. Deze opdracht is in 1993 voor het eerst aan DKE gegeven. Ze maakt meer expliciet wat door de synode in 1990 ook reeds werd bedoelde met de naam 'ter bevordering van kerkelijke eenheid'.

In de vergaderingen van DKE is deze taak regelmatig ter sprake geweest. DKE hebben echter geen kans gezien om op dit punt andere concrete acties te ondernemen dan het zenden van de hierboven genoemde brief van februari 1994. Naar aanleiding van die stand van zaken maken we over het stimuleren als deputaten-taak enkele opmerkingen.

De opdracht gaat er van uit dat de plaatselijke kerken de roeping hebben om voor hun deel de kerkelijke eenheid te bevorderen. Die roeping is hier heel breed geformuleerd: 'allen die Christus liefhebben'. Dat blijft dus niet beperkt tot gelovigen in de zgn. 'gereformeerde gezindte'. Het kan zich uitstrekken tot en met zelfs de rooms-katholieke kerk. En het vraagt dan niet alleen om samensprekingen met kerkelijke ambtsdragers, maar ook om het zoeken van contact met individuele gelovigen.

Nu zal niemand problemen hebben met het erkennen van die roeping in het algemeen. Maar zodra het woord 'stimuleren' valt, doet zich de vraag voor: welke praktische consequenties horen bij die roeping? Wat mag in dezen van elke kerk verwacht worden? Hoe ziet de door de synode (= de gezamenlijke kerken) gewenste situatie er uit? En aan welke concrete maatregelen en acties van deputaten om het plaatselijk werken aan eenheid te bevorderen moet dan worden gedacht?

De huidige formulering doet denken aan het streven naar een zo breed mogelijk scala van activiteiten om alle ware Christgelovigen te zoeken en in contact en gesprek het kerkelijk één-worden te bevorderen. DKE zouden dan de kerken bijvoorbeeld af en toe moeten aanschrijven met een oproep tot het zoeken van contact en het starten van samensprekingen met alle kerken op hun grondgebied, minstens met die van een gereformeerde belijdenis.

De vraag rijst dan: is dit stimuleren vanuit een landelijk deputaatschap niet een te wijd gestelde opdracht? En is die wel goed te concretiseren?

Elke kerkeraad kan immers zelf eigenlijk alleen maar goed beoordelen, welke mogelijkheden hij heeft voor het werken aan kerkelijke eenheid. DKE kunnen onmogelijk ten aanzien van elke plaatselijke kerk beoordelen, of ze nog gestimuleerd moet worden voor dit werk, of dat ze misschien wat afgeremd moet worden, of dat ze doet wat redelijkerwijs verwacht mag worden. Bovendien kan het een kerkeraad niet kwalijk worden genomen als hij zijn eigen prioriteiten stelt en in de zaak van de kerkelijke eenheid besluit eerst maar eens de ontwikkelingen op landelijk niveau af te wachten.

Het gevraagde stimuleren zou daarom alleen een heel *globaal* stimuleren kunnen zijn. DKE kunnen hoogstens af en toe een algemene brief aan de kerken sturen met een herinnering aan de roeping tot het werken aan kerkelijke eenheid. Het is de vraag, of dat veel zin heeft.

Een en ander pleit ervoor om deze opdracht aan DKE niet opnieuw te geven, dan wel er een nadere concretisering aan te geven, zodat de bedoeling duidelijk en de opdracht meer uitvoerbaar wordt.

Nadenkend over mogelijke concretisering zijn er uiteraard andere vormen van stimuleren denkbaar dan een brief zoals genoemd. DKE zouden elk jaar kunnen oproepen tot speciale voorbede in de kerkdiensten op een bepaalde zondag met het oog op kerkelijke eenheid. DKE zouden ook bijvoorbeeld één keer per jaar alle kerkeraden kunnen uitnodigen voor een landelijke bijeenkomst. Daar zouden ze dan o.m. actuele informatie kunnen geven over het werk dat op landelijk niveau en in plaatselijke kerken op dit gebied gebeurt.

Willen de kerken dat DKE in deze richting actie ondernemen, dan is een expliciete beslissing in die zin noodzakelijk. Zo'n besluit vergt uiteraard een goede afweging o.a. ten aanzien van nut en de noodzaak van dergelijke activiteiten en van de beschikbare mankracht en tijd.

8 *Adviezen aan de kerken*

Mede in reactie op de eerder in dit hoofdstuk genoemde brief aan de kerken werden adviezen gevraagd door de Gereformeerde Kerken te Barendrecht, Beverwijk, Ermelo, Zwijndrecht en Zaandam. De door deze kerken te berde gebrachte zaken zijn voor een deel verwerkt in de hoofdstuk III.

Wij willen in het kort hier de ons voorgelegde vragen en de erop gegeven antwoorden rapporteren.

1. Vragen met betrekking tot samensprekingen tussen een Gereformeerde Kerk en een Christelijke Gereformeerde Kerk.

-- Is de route die de CGK voor samensprekingen na erkenning als bijlage in hun kerkorde opgenomen, een begaanbare weg? Deputaten antwoorden hierop dat deze vraag in opdracht van de synode bestudeerd wordt en verwijzen naar dit rapport.

-- Wat zijn de mogelijkheden binnen het kerkverband nu wij op het punt staan van volledige (h)erkenning en ook de medewerking van het kerkverband nodig hebben? Ook dit is een vraag die in studie is. Deputaten adviseerden om binnen het kader van de handreikingen van de GS Ommen verder te gaan en voor verder advies te wachten op het rapport aan de synode.

2. Vragen met betrekking tot samensprekingen tussen een Gereformeerde Kerk en een Nederlands Gereformeerde Kerk.

-- Hoe verder te gaan nadat een aantal nota's over schriftgezag, over de betekenis van de belijdenis en over de betekenis en het karakter van de kerkorde zijn opgesteld, besproken en

wederzijds aanvaard? Deputaten wijzen erop dat er onderling goede *afspraken* gemaakt moeten worden, waarop men zich in de toekomst kan beroepen. Daarbij horen goede afspraken over het hanteren van de binding aan de belijdenis, een loyale hantering van een gereformeerde kerkorde (in elk geval met daarin iets als ons art. 31 KO) en een goed ondertekeningsformulier; tevens dienen de synode-uitspraken terzake recente leerafwijkingen bekrachtigd te worden. Pas als deze zaken besproken en geregeld zijn, zijn er perspectieven voor samengaan.

-- Zijn er nieuwe gezichtspunten nu de samensprekingen op verschillen in denken en weging t.a.v. kerkorde en belijdenis zijn afgebroken? Deputaten verwijzen voor het antwoord op deze recente vraag naar hun rapport aan de synode.

III Vragen rond plaatselijke samensprekingen

1 Inleiding

1.1 De besluiten van de Synode van Ommen

In dit hoofdstuk van ons rapport willen wij ons bezig houden met de vragen die zich kunnen voordoen bij samensprekingen tussen twee plaatselijke kerken uit verschillend kerkverband. De synode van Ommen besloot (zie Acta Ommen art. 66, 2) immers t.a.v. deze materie landelijke handreikingen te geven, waarbij de volgende uitgangspunten gelden:

1. samensprekingen kunnen gehouden worden wanneer kerken zich bereid verklaren zich te zullen onderwerpen aan alles wat vanuit het Woord van God over en weer wordt aangewezen;
2. bij samensprekingen wordt de gemeente vanaf het begin zo uitvoerig mogelijk geïnformeerd;
3. over samensprekingen wordt aan de classis gerapporteerd in het kader van art. 30, 41 en 44 KO; wezenlijke beleidsbeslissingen kunnen alleen onder goedkeuring van de classis genomen worden;
4. plaatselijke kerken nemen naar art. 31 KO uitspraken van meerdere vergaderingen ten aanzien van de samensprekingen in acht.

Vervolgens besloot de synode (zie Acta Ommen art. 66, 3) t.a.v. samensprekingen bij het proces naar kerkelijke eenwording de volgende handreikingen te geven:

1. in een eerste fase vindt een grondige verkenning plaats, waarbij de kerken vooral aandacht geven aan wat de kerken met elkaar verbindt en wat hen van elkaar scheidt; overeenstemming zal dankbaar genoteerd worden; eventuele confessionele en kerkrechtelijke verschillen zullen eerlijk en duidelijk ter sprake komen met als doel er alles aan te doen dat deze verschillen op Schriftuurlijke en kerkrechtelijk verantwoorde wijze worden weggenomen of overbrugd; ook is het zaak van pastorale wijsheid de eventuele onderlinge verschillen in kerkelijke cultuur en voor het heden wezenlijke punten uit het kerkelijk verleden aan de orde te stellen;
2. in een volgende fase verklaren de samensprekende kerken dat ze -- op grond van de Schrift en de gereformeerde belijdenis -- elkaar in dezelfde plaats als trouwe kerken van Christus aanvaarden en daarom elkaar beloven en verplichten alles in het werk te stellen om te komen tot kerkelijke eenwording; daarbij zullen de samensprekende kerken hun meerdere vergaderingen voorstellen doen om ook voor hun deel te gaan werken om te komen tot daadwerkelijke eenwording;

- 3 in een eindfase zullen de kerken aan de hand van een beleidsplan vormen van nadere kennismaking en nauwer samenleven bezien en benutten.

Tegelijk gaf de synode aan DKE de opdracht (zie Acta Ommen art. 66, 4. 3) deze handreikingen op hun bruikbaarheid te toetsen. Tevens werd aan DKE opgedragen (Acta art. 66, 4. 4) de fasering van samenspreken duidelijk in kaart te brengen met o.a. aandacht voor:

- een te ontwerpen voorbeeld van een gezamenlijke verklaring met intenties, afspraken en gevolgen;
- bepaalde (voorlopige) vormen van samenwerken tussen plaatselijke kerken en de rol van het kerkverband hierbij;
- de vraag of, en zo ja wanneer en hoe een federatie tussen twee kerken (en kerkverbanden) mogelijk is;
- de problematiek rond de figuur van een gefuseerde kerk;
- regelingen voor samensprekingen die in kerken waarmee wordt samengesproken, zijn vastgesteld.

In de hier volgende paragrafen willen wij proberen de ons door de synode van Ommen voorgelegde vragen zo goed mogelijk te beantwoorden.

1.2 Vraagstelling

Wanneer we de hierboven onder paragraaf 1. 1. genoemde besluiten en opdrachten van de synode van Ommen overzien valt allereerst te constateren, dat de synode bij samensprekingen tussen twee plaatselijke kerken uit verschillend kerkverband onder 3.2 drie fasen onderscheidt: 'een eerste fase': die van verkenning; 'een volgende fase', waarin erkenning plaatsvindt en 'een eindfase', waarin vormen van samenwerking worden bezien en benut. Deze indeling in drie fasen gaat waarschijnlijk terug op de driedeling, zoals die was voorgesteld in het rapport van deputaten kerkelijke eenheid, dat op de synode van Ommen diende. Inhoudelijk is de driedeling van het toenmalige deputatenrapport door de synode van Ommen niet overgenomen, maar formeel is ze blijven bestaan. Bij nader overwegen konden we echter als DKE met de zo ontstane fasering niet goed uit de voeten. In de fase van verkenning spelen immers in de praktijk reeds allerlei zaken een rol, die met een eventuele erkenning te maken hebben. Het is daarom heel moeilijk een fase van verkenning en een fase van erkenning te onderscheiden.

Bovendien is de wederzijdse erkenning eerder een (belangrijk) *moment* bij de samensprekingen, dan een fase daarin. Daarom geven we er de voorkeur aan om in samensprekingen *twee* fasen te onderscheiden: fase I is dan die welke toeleidt naar het moment van wederzijdse erkenning en die deze erkenning, wanneer ze mogelijk blijkt te zijn, voorbereidt en poogt te verwerkelijken; fase II is die, welke volgt op de wederzijdse erkenning en waarin op basis van die erkenning verder wordt gewerkt.

We constateren vervolgens dat de synode van Ommen ten aanzien van fase I handreikingen heeft vastgesteld. Met dien verstande echter, dat deze nog een keer door DKE moeten worden getoetst; ten aanzien van fase II heeft de synode van Ommen nog nauwelijks besluiten genomen; dit traject moet nader door DKE worden bestudeerd en in kaart gebracht.

Al met al heeft de synode van Ommen aan DKE dus de volgende opdrachten gegeven:

- Toets de reeds vastgestelde richtlijnen voor de eerste, verkennende fase van lokale samensprekingen van kerken uit verschillend kerkverband; de fase die toeleidt naar wederzijdse erkenning;

-- Probeer vervolgens de tweede fase van deze samensprekingen in kaart te brengen en onderzoek daartoe welke concrete mogelijkheden van samenwerking plaatselijke kerken uit verschillend kerkverband hebben nadat ze elkaar wederzijds hebben aanvaard als trouwe kerken van Jezus Christus, terwijl er kerkverbandelijk nog geen eenheid is.

We willen in de hierna volgende paragrafen van ons rapport deze twee vragen achtereenvolgens behandelen.

1.3 Opmerking vooraf

Alvorens over te gaan tot de beantwoording van de aan het eind van paragraaf 1.2. omschreven vragen, hebben we behoefte aan een opmerking vooraf. We willen er nl. op attenderen, dat we ons in het hierna volgende deel van ons rapport -- gezien de opdrachten en vanwege de vraagstelling van de synode van Ommen -- vaak zullen moeten bezig houden met allerlei kerkrechtelijke en organisatorische problemen. Bij onze bezinning over deze onderwerpen zijn we er meer en meer van overtuigd geraakt, dat deze invalshoek slechts een beperkte betekenis heeft. In het streven naar kerkelijke eenheid dient immers het confessionele, de eenheid van geloven en belijden, altijd de hoofdzaak te zijn. Kerkelijke eenheid is niet maakbaar. Ze komt niet wezenlijk dichterbij door het aandragen van allerlei kerkrechtelijke en organisatorische vormen op zichzelf. Nog veel minder is de eenheid op deze wijze te manipuleren of af te dwingen.

Voor kerkelijke eenheid en het daadwerkelijk gestalte krijgen daarvan, is er vóór alles en in alles een gelovig 'oecumenisch willen' nodig. Alleen als dat er is, zullen kerken vindingrijk worden in het praktisch overbruggen van verschillen en in het royaal effectueren van de geestelijke eenheid. Waar dat willen geheel of gedeeltelijk ontbreekt, zullen zelfs de meest doordachte vormen van samenwerking ons tenslotte toch niets verder helpen.

Bovendien heeft het uitdenken van draaiboeken voor eventuele toekomstige situaties, die zich misschien nooit zullen voordoen, iets vermoeiends. Voor je het weet maak je je zorgen voor de dag van morgen (Mat. 6:34), terwijl je het heden vergeet. Daarom hebben sommige van de hier volgende paragrafen slechts een beperkte actie-radius.

Kennelijk wilde echter de synode van Ommen -- ook t.a. v. allerlei praktisch-kerkrechtelijke zaken -- een zo duidelijk mogelijk overzicht tot stand doen brengen t.a.v. allerlei problemen rond kerkelijke eenheid. Dit wel vanuit de gedachte, dat niets onbeproefd gelaten mag worden om aanwezige geloofseenheid, ook lokaal, zoveel mogelijk kerkelijk gestalte te laten krijgen.

Gestimuleerd door deze basis-gedachte van de synode van Ommen hebben we in het hierna volgende getracht de problematiek en de mogelijkheden zo goed mogelijk te analyseren en in kaart te brengen. Intussen moest het hierbovenstaande ons wel van het hart. We hopen, dat U de hierna volgende paragrafen, ook wanneer ze soms wat droge stof bevatten, in het licht van deze inleidende opmerkingen wilt lezen.

2 *Fase I: de handreikingen van Ommen*

In deze paragraaf willen we de handreikingen, die de synode van Ommen voor fase I van lokale samensprekingen gaf, op hun bruikbaarheid en houdbaarheid toetsen. We doen dat puntsgewijs.

2.1 Het doel van samensprekingen

Het valt op, dat het doel van kerkelijke samensprekingen door de synode van Ommen niet expliciet is omschreven. Impliciet wordt in de besluiten van Ommen natuurlijk verondersteld, dat dit doel

kerkelijke eenheid is. Maar dit wordt niet met zoveel woorden gezegd en evenmin wordt vermeld welke eenheid uiteindelijk wordt bedoeld en onder welke condities.

Toch is dit wel van belang. De vraag kan immers rijzen hoever een kerkverband moet gaan t.a.v. de binding aan de leer van de kerk: moeten we bij samensprekingen bijv. blijven bij de binding aan het Dordtse Ondertekeningsformulier of niet? Ook kan gevraagd worden in hoeverre een kerkorde bindend dient te zijn: wat is binnen onze KO opgeefbaar en wat niet?

Het lijkt ons daarom goed om voor de duidelijkheid het doel van kerkelijke samensprekingen expliciet te noemen en wel op deze wijze, dat dit doel *kerkelijke eenheid is op basis van de Heilige Schrift en in gebondenheid aan de leer van de gereformeerde belijdenis, naar regels van een gereformeerde kerkorde*.

Die laatste formulering ('een gereformeerde kerkorde') duidt aan dat er bij samensprekingen niet over alles wat in onze huidige KO staat gelijk gedacht hoeft te worden (hier zijn soms 'opgeefbare' zaken), maar dat tegelijkertijd de *principes* van het gereformeerd kerkrecht (zoals o.a. de inhoud van de artt. 1, 31 en 83 KO) bij samensprekingen als *onopgeefbaar* beschouwd zullen moeten worden.

2.2 De opbouw van de handreikingen

Het valt verder op, dat de synode van Ommen de handreikingen voor samenspreking in feite in tweeën knipt. Onder besluit 2 worden 'uitgangspunten' genoemd, onder besluit 3 de eigenlijke handreikingen. Maar wat 'uitgangspunten' genoemd wordt, zijn in feite óók handreikingen. Het lijkt daarom beter en helderder de door Ommen aangebrachte scheiding te laten vervallen en één serie handreikingen op te stellen.

2.3 Samensprekingen en de eigen gemeente

Onder besluit 2.2 bepaalt de synode van Ommen, dat de eigen gemeente bij samensprekingen vanaf het begin 'zo uitvoerig mogelijk' geïnformeerd dient te worden. Dit lijkt ons wat te sterk gezegd. Op grond van deze formulering zou bijv. gesteld kunnen worden, dat bij samensprekingen de notulen van alle vergaderingen ook aan de gemeente zouden moeten worden toegezonden. Beter lijkt het ons daarom te stellen, dat de eigen gemeente 'goed en regelmatig' geïnformeerd dient te worden.

Waar tevens uit de praktijk blijkt, dat samensprekingen in de eigen gemeente nog wel eens tot onrust kunnen leiden, lijkt het bovendien goed bij deze handreiking ook op te nemen, dat kerkelijke samensprekingen de onderlinge eensgezindheid in de eigen gemeente niet in gevaar mogen brengen.

2.4 Landelijk en plaatselijk

Onder besluit 2.4. stelt de synode van Ommen, dat lokale samensprekingen 'uitspraken van meerdere vergaderingen ten aanzien van de samensprekingen' in acht dienen te nemen. We vinden deze woorden enigszins vaag en zouden ze liever vervangen zien door 'de voor de samensprekingen relevante uitspraken en beslissingen van meerdere vergaderingen'.

Tegelijk zouden we hier iets aan willen toevoegen. Het valt immers op, dat op lokaal en op landelijk niveau vaak over dezelfde zaken wordt gesproken; op beide niveaus wordt bijv. met de CGK over de 'toeëigening van het heil' gehandeld.

We zouden daarom onder dit punt graag willen opnemen, dat in plaatselijke situaties niet alleen rekening gehouden wordt met generaal-synodale uitspraken, maar ook met de informatie, die door generaal-synodale deputaten voor samenspreking en/of eenheid kan worden of wordt aangereikt. Deze afspraak zal bevorderen, dat men zich op plaatselijk niveau regelmatig afvraagt wat er

landelijk speelt en dat landelijke deputaten genoopt worden zoveel mogelijk ook met de plaatselijke kerken te communiceren.

2.5 Wederzijdse erkenning als ware/trouwe kerk

Als doel van fase I van samensprekingen stelt de synode van Ommen, dat samensprekende kerken er zo mogelijk toe moeten komen, 'dat ze -- op grond van de Schrift en de gereformeerde belijdenis -- elkaar in dezelfde plaats als trouwe kerken van Christus aanvaarden'. Het valt op, dat niet gekozen is voor de terminologie 'elkaar *erkennen* als *ware* kerken van Christus'. De vraag rijst of er onderscheid moet worden geconstateerd tussen de eerste en de tweede formulering. Anders gezegd: bedoelde de synode van Ommen, dat er onderscheid is tussen een ware kerk en een trouwe kerk?

Wij kiezen ervoor dat onderscheid niet te maken. Hoe zou immers ooit duidelijk gemaakt kunnen worden wat dit verschil inhoudt? Zou een trouwe kerk van Christus soms geen ware kerk zijn? We lezen daarom 'elkaar aanvaarden als trouwe kerken van Christus' als gelijkwaardig met 'elkaar erkennen als ware kerken van Christus'. Maar daarom willen we er dan ook voor pleiten, in de handreikingen op dit punt meer aan te sluiten bij de formulering van art. 27 -- 29 NGB en in plaats van de woorden 'aanvaarden als trouwe kerk van Christus' te lezen: 'erkennen als ware kerk van Christus'.

2.6 Erkenning -- een plaatselijk recht?

Het valt verder op, dat de handreikingen die de synode van Ommen opstelde de bevoegdheid tot erkenning van een lokale kerk uit een ander kerkverband vrijwel volledig bij de plaatselijke kerk legt en daaraan ook geen restricties en condities verbindt.

Het lijkt ons dat hier enigszins onafgeschermd gesproken wordt. Wanneer immers samengesproken wordt met een kerk uit een ander kerkverband is die lokale kerk van haar eigen kerkverband nooit los te zien. Zij functioneert immers in dat verband: accepteert attestaties uit dat kerkverband; ontvangt gastpredikanten uit dat kerkverband; aanvaardt de besluiten van dat kerkverband en werkt voor haar deel ook mee aan de uitvoering daarvan.

Maar dat betekent, dat wederzijdse plaatselijke erkenning nooit opgesloten gezien kan worden binnen de lokale horizon. In de lokale erkenning zit de facto ook altijd een stuk erkenning van het landelijke kerkverband, waarin een lokale kerk functioneert. Maar daarom kan dan ook de wederzijdse erkenning nooit een zaak zijn, die louter plaatselijk wordt afgehandeld. De plaatselijke erkenning heeft altijd een kerkverbandelijke, landelijke component.

Nu heeft de synode van Ommen uitgesproken (zie besluit 2.3.), dat bij samensprekingen 'wezenlijke beleidsbeslissingen' 'alleen onder goedkeuring van de classis' genomen kunnen worden. Geconcludeerd kan dus worden, dat voor wederzijdse erkenning goedkeuring van de classis noodzakelijk is, zodat het kerkverband t.a.v. lokale erkenning dus niet buiten spel staat.

Hierbij willen we echter twee kanttekeningen plaatsen. In de eerste plaats: dat de classis goedkeuring moet verlenen kan slechts als afgeleide uit de besluiten van Ommen worden geconcludeerd. De handreikingen zelf verplichten er niet met zoveel woorden toe. Alleen in besluit 2 wordt door Ommen gesproken over classicale goedkeuring van wezenlijke beleidsbeslissingen, maar dit komt niet terug in besluit 3, waar de handreikingen zelf aan de orde zijn. Hier is o.i. verduidelijking nodig, door de wederzijdse erkenning met zoveel woorden aan classicale goedkeuring te binden.

Maar ook wanneer men de zaak van de lokale erkenning aan de classis ter goedkeuring voorlegt en zo dus het kerkverband bij de erkenning betreft, blijft er een probleem. Want op deze manier komt de uiteindelijke beslissing van erkenning van kerken uit een ander kerkverband bij de classes te liggen. Dit lijkt ons echter ongewenst. Hier zal toch ook het kerkverband op landelijk niveau een rol moeten spelen. Bovendien: wanneer men het recht van erkenning van een kerk uit een ander kerkverband vooral bij de classes legt, kan dit tot gevolg hebben, dat in de ene regio t.a. v. kerken uit een ander kerkverband een heel ander beleid wordt uitgezet, dan in de andere regio.

Het lijkt ons daarom, dat we duidelijk zullen moeten afspreken, dat bij de lokale erkenning van een kerk uit ander kerkverband ook altijd op enige wijze het landelijke kerkverband betrokken dient te zijn.

O.i. is daarom lokale wederzijdse erkenning niet alleen slechts mogelijk na goedkeuring door de classis, maar zal zo'n erkenning tevens alleen kunnen geschieden t.a. v. *kerken die deel uitmaken van een kerkverband, waarvan onze eigen synode heeft geconstateerd, dat het staat op de grondslag van Schrift en confessie.*

Bestaat zo'n uitspraak niet, dan zal er van wederzijdse erkenning nog geen sprake kunnen zijn. O.i. kan alleen op deze manier wildgroei voorkomen worden en voldaan worden aan wat besluit 2 van de synode van Ommen onder grond 3 vermeldt: dat nl 'de samenhang tussen plaatselijke en kerkverbandelijke ontwikkelingen' bewaard moet worden.

In concreto toegespitst op de huidige situatie zou dit betekenen dat er voor lokale samensprekingen met een Christelijke Gereformeerde Kerk (CGK) *andere* ruimte is, dan voor lokale samensprekingen met bijv. een Nederlands Gereformeerde Kerk (NGK). Ten aanzien van de CGK vinden immers landelijke samensprekingen plaats op basis van de erkenning dat de CGK in alles willen staan op de grondslag van Gods woord en de drie formulieren van eenheid.

Ten aanzien van de NGK is de situatie anders. Over dit kerkverband heeft nog geen synode van onze kerken zo'n uitspraak gedaan.

Consequentie hiervan is, dat er onder de huidige omstandigheden alleen t.a. v. de CGK in een lokale situatie een uitspraak van erkenning en aanvaarding zou kunnen plaatsvinden op basis waarvan gezocht kan worden naar verdere vormen van samenwerking. Ten aanzien van de NGK (en eventuele andere kerkengroepen) kan wel sprake zijn van verkennende gesprekken, maar nog niet van wederzijdse lokale erkenning. Daarvoor zal eerst een positieve uitspraak van de gezamenlijke kerken in hun synode gevraagd moeten worden. Wanneer een plaatselijke kerk van oordeel is, dat een dergelijke uitspraak wenselijk en noodzakelijk is, zal zij dit in de kerkelijke weg aan de orde stellen.

2.7 Eerlijkheid rond de erkenning

Een volgend punt dat we t.a. v. de toetsing van de handreikingen van de synode van Ommen willen benadrukken is, dat als voorwaarde voor erkenning gesteld mag worden, dat er open eerlijkheid is. In dit verband willen we met name op het volgende wijzen: wanneer twee plaatselijke kerken elk in een kerkverband leven, zullen ze (zoals het besluit van de synode van Ommen onder 2.4. terecht stelt) de kerkelijke uitspraken van hun kerkverbanden elk voor vast en bondig houden.

Maar dan kan het *niet* zo zijn, dat men in de lokale situatie ertoe overgaat elkaar over en weer te erkennen, terwijl men op hetzelfde moment landelijke uitspraken voor z'n rekening blijft nemen, die die erkenning in feite belemmeren.

In concreto: wanneer een landelijke CGK-synode uitsprekt, dat de weg tot eenheid met de Gereformeerde Kerken (GK) nog niet open ligt, omdat er over wezenlijke zaken met de GK nog moet worden doorgesproken, dan is het ethisch niet zuiver wanneer een CGK in een lokale situatie

tot erkenning van een GK overgaat en daarbij doet alsof die landelijke uitspraken er niet zijn. Dan spreekt men immers -- stilzwijgend -- met twee monden: lokaal zegt men: erkenning kan wel; landelijk ratificeert men de uitspraak dat volledige erkenning nog niet kan.

Daarom zal in zo'n situatie -- voordat men kan overgaan tot wederzijdse erkenning -- door een GK gevraagd mogen worden, dat deze belemmerende uitspraken eerst worden weggenomen en zal van de lokale gesprekspartner gevraagd mogen worden, dat deze daartoe in de kerkelijke weg stappen onderneemt.

En andersom mag een GK zijn gesprekspartner uit een ander kerkverband vragen: als U zaken hebt, waarvan U vindt, dat *wij* met twee monden spreken, zeg het ons dan, dan willen wij -- voordat we met U verder gaan -- van onze kant deze onderwerpen eerst bij *onze* meerdere vergaderingen aan de orde stellen.

Naar onze overtuiging kan men alleen op deze manier als samensprekende kerken op lokaal niveau ethisch zuiver t.o. v. elkaar blijven staan en blijft men tegelijk ook ethisch verantwoord omgaan met de credentiebrieven naar eigen meerdere vergaderingen, waarin immers de belofte vervat ligt, dat men de uitspraken van deze vergaderingen zal honoreren.

2.8 Beëindiging samensprekingen

Bij toetsing van de handreikingen die de synode van Ommen opstelde valt het op, dat geen handreikingen zijn gegeven voor het geval samensprekingen geen positief resultaat opleveren. Toch komt dit helaas ook voor. Soms moeten samensprekingen om gegronde redenen worden afgebroken. Vaker nog blijken samensprekingen in een bepaalde fase vast te lopen; aan de ene kant ervaart men over en weer een groot stuk herkenning; aan de andere kant zijn er zaken, die een officiële erkenning in de weg staan. Er ontstaat dan meestal verlegenheid; de samensprekingen verzanden en de vraag hoe we nu tegenover elkaar staan blijft onbeantwoord: zien we elkaar nu toch als ware kerken van Christus of betekent het stilzetten van de samensprekingen dat we elkaar voortaan niet meer als zodanig beschouwen? Of beantwoorden we deze vraag maar helemaal niet en ontlopen we zo het probleem?

We zouden ervoor willen pleiten om, wanneer samensprekingen vastlopen, deze duidelijk af te ronden. Dat kan o.i. op twee manieren. Het kan zich voordoen, dat gezegd moet worden: wij kunnen U op dit moment niet erkennen als ware kerk; gezien -- bijvoorbeeld -- Uw leervrijheid en tolerantie is bij U de leer van het evangelie nl. niet veilig. Maar het kan ook zijn, dat zo'n uitspraak niet op zijn plaats is, omdat er bij de gesprekspartner wel degelijk sprake is van gereformeerd kerkelijk leven, terwijl er toch op een of meer punten belemmeringen zijn om verder te komen.

We willen bepleiten, dat dan ook open en eerlijk te constateren. In het eerste geval door duidelijk aan te geven: om die en die zaak/zaken kunnen wij u niet erkennen. In het tweede geval door uit te spreken: we zouden U graag willen erkennen, als niet .... We zouden dit laatste een 'erkenning mits' willen noemen: er is over en weer positieve herkenning. En dat wordt uitgesproken ook. Maar erkenning is alleen mogelijk als dit of dat bezwaar metterdaad wordt weggenomen.

Op deze manier wordt bereikt, dat, wanneer samensprekingen helaas moeten worden afgebroken, dit op een duidelijke manier gebeurt. De kerken die aan de samenspreking hebben deelgenomen ontvangen op deze manier optimale helderheid.

Op deze manier ontkomen we o.i. ook aan een wat dwangmatig omgaan met het dilemma 'ware-valse kerk', zoals dat nog wel eens gevonden wordt. Binnen dat dilemma is het gauw 'alles of

niets': als we met elkaar samenspreken, houdt dat in, dat we elkaar in feite toch als ware kerk erkennen; want met een valse kerk spreek je niet samen. Maar als we de besprekingen stopzetten dan betekent dat dus dat onze gesprekspartner geen ware en dus een onwettige, valse kerk is; iets wat weer veel te ver gaat. En daarom sudderen de samensprekingen eindeloos voort of sterven een stille dood.

Het lijkt ons dat dit een onjuiste handelwijze is. Laten daarom samensprekingen -- als blijkt dat ze geen positief effect hebben -- eerlijk worden afgerond; òf door de uitspraak: als U in dit of dat opzicht niet verandert kunnen we U niet erkennen als ware kerk van Christus; òf door de uitspraak: we zouden U graag willen erkennen, mits aan dit punt of aan deze punten zou worden voldaan.

Dan hebben zelfs mislukte samensprekingen een helder en klaar einde en is er ook wanneer de situatie verandert een duidelijk punt waar je eventuele nieuwe besprekingen weer kunt inzetten: op het punt nl. waar het de vorige keer afbrak.

2.9 De term 'Handreikingen'

De synode van Ommen besloot (Acta art. 66, besluit 2) haar aanwijzingen voor lokale samensprekingen te presenteren als 'Handreikingen'. Men stelde deze term in de plaats van de term 'richtlijnen', welke door de toenmalige DKE aan de synode van Ommen was voorgesteld. Deze term werd tijdens de besprekingen op de synode van Ommen echter als wat star ervaren. Vandaar dat gekozen werd voor de term 'handreikingen'.

Bij overwegen van deze term kwamen we als DKE echter voor het probleem te staan, dat de uitdrukking 'handreikingen' in kerkrechtelijk opzicht vaag is. Wat is immers de status van handreikingen? Zijn dit uitspraken, waaraan de kerken zich naar art. 31 KO dienen te houden? Of zijn dit aanwijzingen, die men met enige vrijblijvendheid kan bezien? Kan een kerklid zich erop beroepen tegenover zijn of haar kerkeraad of is dit laatste kerkrechtelijk niet mogelijk? We willen hier dan ook een duidelijker terminologie bepleiten.

Nu valt het op, dat de synode van Ommen onder besluit 4.4 -- laatste aandachtstreep -- spreekt over 'regelingen voor samensprekingen die in kerken waarmee wordt samengesproken, zijn vastgesteld'. T.a.v. kerken uit een ander kerkverband hanteert de synode van Ommen dus het woord 'regelingen'. Het lijkt ons, dat deze term ook intern goed te hanteren is. Want dit woord is, kerkrechtelijk gezien, helder. Regelingen zijn immers naar art. 31. KO bindend. Bovendien bewerkt het gebruik van deze term, dat intern en extern dezelfde terminologie gehanteerd wordt. Vandaar dan ook, dat we ervoor willen pleiten het woord 'handreikingen' te vervangen door het woord 'regelingen'.

3 *Fase II: vormen van samenwerking na erkenning*

In dit hoofdstuk van ons rapport gaan we nader in op fase II van plaatselijke samensprekingen: de fase, die volgt op een wederzijdse erkenning.

Wat betreft de in de opdracht van Ommen genoemde 'regelingen voor samensprekingen die in kerken waarmee wordt samengesproken, zijn vastgesteld' (Acta Ommen, art. 66, besluit 4.4, laatste gedachtenstreep), hebben wij kennis genomen en gebruik gemaakt van de 'voorlopige regeling voor het gestalte geven aan eenheid met kerken van gereformeerd belijden' van kracht in de CGK. Die is te vinden in bijlage 6 bij de editie-1993 van de kerkorde van de CGK en is als bijlage in dit rapport opgenomen. Binnen de NGK zijn geen regels voor lokale samenspreking met kerken uit een ander kerkverband.

De vraag die zich hierbij voordoet is: welke vormen van samenwerking liggen open voor kerken uit verschillend kerkverband, die elkaar op lokaal niveau als ware kerken van Christus erkend en

aanvaard hebben? Om hier duidelijkheid te krijgen kan het goed zijn eerst een overzicht te geven van de *in theorie* mogelijke vormen, waarin samenwerking gestalte zou kunnen krijgen:

- 3.1 ontmoeting en overleg tussen plaatselijke kerken;
- 3.2 gedeeltelijke samengaan van plaatselijke kerken;
- 3.3 combinatie van plaatselijke kerken;
- 3.4 fusie van plaatselijke kerken.

Een oplossing van de problematiek die ontstaat door het ontbreken van eenheid op landelijk niveau zou kunnen worden gezocht in:

- 3.5 een apart kerkverband van gefuseerde kerken;
- 3.6 fusie binnen één van de bestaande kerkverbanden.

We willen hieronder deze 6 mogelijkheden kort behandelen.

3.1 Ontmoeting en overleg tussen plaatselijke kerken

Wanneer twee plaatselijke kerken uit een verschillend kerkverband elkaar wederzijds erkennen als ware kerk van Christus, is de lichtste vorm van samenwerking deze, dat zij enkele afspraken maken over vormen van ontmoeting en overleg. In dit stadium blijven de samensprekende kerken gescheiden t.a.v. de ambtelijke dienst en het kerkverbandelijk samenleven.

De kerkeraden zullen allereerst afspraken maken over een periodieke ontmoeting met elkaar. Zij kunnen afspreken, dat over en weer geen acceptatie plaatsvindt van elkaars gecensureerde leden en dat er geen leden van elkaar geaccepteerd worden tenzij met wederzijds goedvinden.

Vervolgens zijn er afspraken te maken over ontmoetingen tussen de beide gemeenten in gecombineerde gemeente-avonden. En dat niet alleen opdat gemeenteleden van beide kerken elkaar leren kennen, maar vooral ook opdat er doorgesproken kan worden t.a.v. allerlei (reële of irreële) verschilpunten, die misschien op kerkeraadniveau al zijn behandeld, maar in de gemeente nog gevoelig kunnen liggen.

Verder zal vooral het gezamenlijke gebed worden gemobiliseerd, om de nood van de kerkelijke gebrokenheid samen aan de Here voor te leggen en te bidden om doorbreking en wegneming van wat nu nog moeite geeft. Men zal elkaar ook beloven ieder in eigen kerkverband alert en werkzaam te zijn, opdat samenspreken en samengaan ook op landelijk niveau wordt bevorderd.

Naast het genoemde kunnen andere vormen van nadere samenwerking worden gestimuleerd, zoals bijeenkomsten voor gezamenlijke bijbelstudie.

3.2 Gedeeltelijk samengaan van plaatselijke kerken

Bij deze vorm van samenwerking blijven de twee gemeenten nog steeds zelfstandig. Maar er komt wel een nauwer samengaan, dat vooral zichtbaar wordt aan de avondmaalstafel en op de kansel. Beide gemeenten laten dan elkaars daartoe gerechtigde belijdende leden toe aan het avondmaal en af en toe vindt er kanselruil plaats. Wanneer het praktisch uitvoerbaar is kan men nu en dan ook een gezamenlijke kerkdienst houden en/of een gezamenlijke avondmaalsviering beleggen.

Verdere samenwerking kan liggen op het terrein van de

evangelisatie, de catechese, het pastoraat en het diakonaat. Zo zou - bijv. in tijden van ziekte of overbelasting van een predikant - het bezoek aan ziekenhuispatiënten van één van beide gemeenten (geheel of gedeeltelijk) kunnen worden overgenomen door de predikant van de andere gemeente. Verder is er samenwerking bij de uitgave van een kerkblad mogelijk.

Intussen blijven de gemeenten ook bij deze vorm van samenwerking zelfstandig wat betreft kerkregering, ambtelijke zorg en opzicht en tucht. Elk van beide kerkeraden blijft geheel verantwoordelijk voor de eigen gemeente en het werk dat daar wordt verricht.

Deze vorm van samenwerking treffen we (in overigens onderling verschillende vormen) aan in samenwerkingsverbanden van bijv. de NGK en de CGK in Arnhem, Eindhoven, Emmeloord, 's-Gravenhage en Zwolle (II).

3.3 Combinatie van plaatselijke kerken

Een stap verder wordt gegaan, wanneer de beide gemeenten niet meer apart, maar in alles gezamenlijk vergaderen. Er ontstaat dan een combinatiegemeente (vaak ook gefedereerde gemeente genoemd) met gezamenlijke dienst van Woord en sacramenten en een gezamenlijk opererende kerkeraad. Nominaal blijft ieder intussen nog wel lid van eigen kerk. Nieuwe leden moeten dan ook kiezen bij welke kerk zij als lid willen gelden. Op deze wijze blijft ook te berekenen aan welk kerkverband voor hoeveel zielen de afdracht van quota moet plaatsvinden.

T.a.v. de kerkeraadssamenstelling poogt men zoveel mogelijk evenredigheid te hebben t.a.v. de aantallen ambtsdragers: zoveel voor het ene deel van de gemeente, zoveel voor het andere. Naar het kerkverband worden in principe afgevaardigd die ambtsdragers, die behoren bij het betreffende kerkverband. Dit is het 'model' van samenwerking van bijv. de gefedereerde CGK-NGK-gemeenten in Almere, Nieuwegein, Lelystad, Houten en Rotterdam-Alexanderpolder. In dezen worden globaal gevolgd de regels 1. b en 3. c van de CGK-regeling.

3.4 Fusie van plaatselijke kerken

Gaat men nog een stadium verder, dan gaat men over tot een volledige fusie ofwel samensmelting van de twee gemeenten. Er wordt niet meer gewerkt met twee afzonderlijke ledenlijsten en niet meer gekeken naar een evenredige samenstelling van de kerkeraad.

Intussen staat men dan wel voor een aantal problemen. Wanneer men immers van twee kerkverbanden lid wil blijven moet men financieel ook dubbel bijdragen. Verder is er het probleem van welk kerkverband men de besluiten aanvaardt. Dit zal zeker een rol spelen t.a.v. het appel- en tuchtrecht. Het zijn dan ook deze (en dergelijke) problemen, die de hierboven genoemde gefedereerde CGK-NGK-gemeenten ertoe gebracht hebben om niet tot fusie van hun gemeenten te besluiten. Dit nog afgezien van het feit, dat de regels van de CGK een gefuseerde kerk, die deel uitmaakt van twee kerkverbanden, niet toestaat (zie regeling CGK 1. b, 1. c en 3. c).

In feite is daarom alleen tot gemeente-fusie te komen wanneer ook landelijke kerkverbanden een vorm van federatie of vereniging bereikt hebben. Te denken valt dan aan gefuseerde gemeenten in het SoW-kerkverband.

3.5 Een apart kerkverband van gefuseerde kerken

Ten einde aan de hierboven onder 3.4 geschetste problemen te ontkomen, zou men kunnen overwegen een (tijdelijk) derde kerkverband onder een voorlopige nieuwe naam op te starten,

waarin gefuseerde kerken samenwerken. Dit zou moeten gebeuren in goed overleg met de kerkverbanden die men tijdelijk verlaat. Met name het recht van appel en de zaken rond de kerkelijke tucht zouden onder dit nieuwe kerkverband moeten vallen, terwijl t.a. v. bijv. opleiding en zending goede afspraken zouden moeten worden gemaakt met de 'oude' kerkverbanden omtrent vormen van samenwerking en financiële bijdragen.

De uiteindelijke bedoeling van dit nieuwe kerkverband zou moeten zijn, dat in de loop van de tijd steeds meer gefuseerde kerken zich bij dit kerkverband aansluiten, zodat de oude, nog niet gefuseerde kerkverbanden langzamerhand verdwijnen.

3.6 Fusie binnen één van de bestaande kerkverbanden

Tenslotte zou -- als vorm van samenwerking en samengaan van twee plaatselijke kerken uit verschillend kerkverband -- ook nog gedacht kunnen worden aan een fusie van beide gemeenten, waarbij één van beiden (eventueel tijdelijk en louter formeel) het eigen kerkverband verlaat.

4 Criteria voor de beoordeling

Willen we de hierboven genoemde mogelijkheden taxeren dan kan duidelijk zijn, dat het niet simpel is tot een solutie te komen. De problematiek is weerbarstig, de lokale situaties kunnen bovendien heel verschillend zijn, zodat het moeilijk is om er in een generaal overzicht landelijk over te spreken; bovendien gaat het om een zaak, die ook emotioneel heel teer en gevoelig ligt.

Het lijkt daarom goed om -- alvorens over te gaan tot een eigenlijke beoordeling van de hierboven geschetste modellen -- eerst te overwegen *hoe* we hier in het algemeen tot goede oordeelsvorming moeten komen. Zeker bij de zaak van kerkelijke eenheid leert de praktijk immers, dat discussies makkelijk ontsporen, wanneer gesprekspartners stellingen innemen, zonder eerst de vooronderstellingen ervan duidelijk gemaakt te hebben.

Daarom willen we in deze paragraaf eerst bezien welke de *uitgangspunten* moeten zijn bij de weging van de praktische mogelijkheden, die zich aan ons voordoen. O.i. zal daarbij gesproken worden over de volgende zaken, die coördinaten dienen te zijn voor praktische weging t.a.v. kerkelijke samenwerking:

- 4.1 bijbelse gedrevenheid en kerkrecht;
- 4.2 schriftuurlijk zicht op het kerkverband;
- 4.3 concrete nuchterheid anno nu.

4.1 Bijbelse gedrevenheid en kerkrecht

Lokale kerkelijke samensprekingen enerzijds en kerkrecht met landelijke richtlijnen anderzijds lijken vaak op gespannen voet te staan. Vandaar dat al te gauw een tegenstelling geschetst wordt tussen het levende van de concrete kerkelijke samenwerking en het zogeheten dodende van de kerkorde: het kerkrecht, dat alle moois wat er lokaal bloeit hoogkerkelijk wegsnijdt op de tafel van de orde. Het gevolg is, dat het verschijnsel 'samenspreking' in de kortste keren kan bewerken, dat er in plaats van eenheid met een andere kerkgemeenschap verdeeldheid in eigen gelederen komt: 'enthousiastelingen' staan tegenover 'orde-broeders'.

We kunnen dit onzalige dilemma alleen te boven komen, als we heel nadrukkelijk bijbelse gedrevenheid pogen na te streven op *beide* fronten: er zal schriftuurlijke gedrevenheid moeten zijn, zowel t.a. v. het nakomen van het bijbelse eenheidsgebod zoals o.a. verwoord in Johannes 17, als t.a. v. het bevel tot vrede en orde zoals opgedragen in bijv. I Kor. 14 : 33 en 40. In concreto

betekent dit, dat bijbelse orde nooit het enthousiasme mag vermoorden en dat schriftuurlijke gedrevenheid nooit haaks mag komen te staan op wat het evangelie zegt over vrede en orde: er moet een weg gezocht worden, waarop beide bijbelse elementen optimaal tot hun recht komen.

4.2 Schriftuurlijk zicht op het kerkverband

Steeds weer lopen we bij lokale kerkelijke samensprekingen aan tegen het kerkverband. Er is bij kerkelijke samensprekingen immers een twee-sporigheid: er zijn lokale en er zijn landelijke ontwikkelingen. Wanneer er nu lokaal positieve ontwikkelingen zijn en vervolgens blijkt, dat de landelijke situatie een vertragende factor (b)lijkt te zijn, kan snel de gedachte post vatten, dat het landelijke kerkverband een lastig administratief keurslijf is. In dat licht kan dan over het kerkverband weinig goeds meer gezegd worden.

Daarom is het goed om er bij lokale samensprekingen voor te waken, dat het bijbelse zicht op het kerkverband niet in de verdrukking komt. Daarbij zal m. n. het besef centraal moeten blijven staan, dat kerkelijke eenheid niet alleen een zaak is met een lokale dimensie, maar altijd ook met een interlokale. De kerk is immers katholiek. Ze komt plaatselijk bijeen, maar heeft altijd ook een interlokale dimensie.

Wat dat betreft kan het zelfs z'n risico hebben al te vaak over 'het kerkverband' te spreken. Dat woord krijgt nl. te snel een wat zakelijke klank, waardoor uit het oog verloren kan worden, dat we in het 'kerkverband' te maken hebben met de samenleving van zusterkerken, die met elkaar deel uitmaken van ene lichaam van Christus. Het kerkverband is dus niet een zaak, die los van of zelfs deels tegenover de plaatselijke kerken staat, maar het kerkverband is de samenwerkingsvorm van de plaatselijke kerken. Een synode is geen lichaam boven of tegenover de plaatselijke kerken, maar de bijeenkomst van die kerken zelf.

In dit verband willen we wijzen op een aantal o.i. wezenlijke gegevens uit het Nieuwe Testament. Uitvoerig kunnen we daar op deze plaats niet bij stilstaan, maar we willen het volgende naar voren brengen.

In het Nieuwe Testament wordt heel duidelijk de wereldwijde eenheid van Gods volk aangewezen. Hoezeer er verschillende gemeenten zijn, die alle plaatselijk 'kerk van Christus' heten, er kan ook sprake zijn van 'kerk' in universele betekenis.

Te denken is aan Mat. 16:18, waar Christus zegt: 'op deze petra zal ik mijn gemeente bouwen'; of aan Ef. 1:22 en 23, waar Christus genoemd wordt het 'hoofd boven al wat is, gegeven aan de gemeente'. Een zelfde universele benadering zie je in Kol. 1:18 'Hij is het hoofd van het lichaam, de gemeente'.

In al deze gevallen gaat het bij 'gemeente' duidelijk om meer dan de plaatselijke kerk.

Vandaar dan ook, dat we de nieuwtestamentische kerken steeds zien samenwerken. Het nieuwtestamentisch besef aangaande gemeenschap der heiligen werkt zich niet alleen lokaal, maar ook interlokaal uit.

Zo stuurt de kerk van Jeruzalem Barnabas naar Antiochië om te zien, wat het evangelie daar heeft uitgewerkt (Hand. 11:22). Paulus verwijst de gemeente in Korinthe naar wat 'in alle gemeenten der heiligen' gebruik is (1 Kor. 14:34). Wanneer er in Antiochië verschil van mening is over de besnijdenis, raadpleegt men de apostelen en de oudsten in Jeruzalem (Hand. 15).

Zo zien we hoe de kerken uit het Nieuwe Testament hun eenheid hebben beleefd in hulpbetoon en in een samen buigen voor de norm van het evangelie. Vandaar dat ook voor vandaag de conclusie moet zijn: lokale kerkelijke eenheid is altijd óók een zaak van rekening houden met de zusterkerken die door Christus aan ons gegeven zijn.

Het kerkverband is dus maar niet een administratief ordenend principe van landelijke kerkelijke organisatie op basis waarvan quota worden geïnd, maar vrucht van hetzelfde Johannes 17, dat in lokale samenspreking kerken naar elkaar toe drijft.

Het kerkverband is een voluit geestelijke zaak. Het kerkverband is niet iets wat enigszins los van de lokale kerken staat, het zijn die lokale kerken sámen.

Dat blijkt in de praktijk ook wel uit de wezenlijke zaken, die we in onze Nederlandse situatie aan het kerkverband hebben toevertrouwd. Denk aan de opleiding tot de dienst van het Woord; het samen toezien op de eenheid en de zuiverheid van de prediking door bijv. kerkvisitatie en examinatie van aanstaande predikanten; het zendingswerk en niet in de laatste plaats de functie, die het kerkverband heeft terzake van het recht van appel en de kerkelijke censuur.

Bovendien heeft het kerkverband een grote waarde t.a. v. het samen-op-werken in allerlei regionale kerkelijke zaken. Hoeveel kerkewerk vindt in (m.n. kleinere) buurgemeenten niet vaak gezamenlijk plaats! Waar dat zo is zal het interlokale samenleven van zusterkerken steeds met nadruk naar voren gebracht moeten worden als een positief gegeven van grote geestelijke waarde.

Kunnen nu twee lokale kerken die beide in eigen kerkverband samenleven, elkaar erkennen, dan moet niet een sfeer ontstaan van: wat jammer, dat we nu een kerkverband als blok aan het been hebben, maar veeleer van: laten we het als iets positiefs van elkaar weten, dat we zusterkerken om ons heen hebben, die we graag in onze lokale eenwording willen laten delen en waarvoor we het óók over hebben op z'n tijd een pas op de plaats te maken. Want we willen niet graag lokaal tot eenheid komen tegen de prijs van een groeiende afstand t.o.v. onze landelijke zusterkerken.

Dat verplicht het *kerkverband* geen nodeloze belemmeringen in de weg te leggen. Een kerkverband, dat formalistisch meer remmend dan stimulerend is voor lokale samenspreking zal z'n koers moeten corrigeren. Maar tegelijk zal lokale samenspreking nooit de geestelijke en oecumenische waarde mogen voorbij zien van het ook landelijk aan elkaar gegeven zijn van zusterkerken.

Gebeurt dat laatste wel, dan is het gevaar levensgroot, dat enthousiast begonnen en subjectief ongetwijfeld eerlijk opgezette lokale ontmoetingen de landelijke kerkelijke eenheid langzamerhand ondermijnen en dat de kerkelijke verdeeldheid uiteindelijk alleen maar toeneemt. Wat we dan nl. plaatselijk t.o. v. een andere kerk winnen, verliezen we landelijk t.o.v. de zusterkerken.

De vraag kan rijzen of het geen belemmering voor het lokale enthousiasme van de gemeente is, als je de zaken zó stelt. Het antwoord op deze vraag moet o.i. zijn: 'dat ligt er maar aan hoe samensprekingen aan de gemeente gebracht worden'.

Wanneer tijden lang alleen gesproken wordt vanuit de lokale dimensie van samensprekingen en er komt op lokaal niveau iets tot stand en *dán* ineens komt het kerkverband op tafel, dan zal dat kerkverband inderdaad als lastig worden beleefd.

Maar als men vanaf het begin de lokale samensprekingen inkadert in kerkverbandelijk besef, waarbij men landelijke en lokale eenwording zoveel mogelijk gelijk op wil laten sporen, zal het kerkverband niet als stoorzender, maar als positieve grootheid vanaf het begin in het geheel van de samensprekingen betrokken zijn.

Dan zal men ook -- om de landelijke eenheid met de zusterkerken niet te verliezen -- bepaalde 'vertraging' positief kunnen accepteren en van harte begeren eventuele lokale winst eerst te laten inwerken op het verband van eigen zusterkerken alvorens in de lokale situatie voor de 'landelijke muziek' uit te lopen.

Tenslotte was het alleen maar winst, toen de kerk van Antiochië in Hand. 15 de 'omweg' ging om t.a.v. het tot de kerk toelaten van onbesneden gelovige heidenen, de vergadering in Jeruzalem eerst mee te laten beslissen.

4.3 Concrete nuchterheid anno nu

Een laatste 'coördinaat' voor kerkelijke samensprekingen lijkt ons een stuk kerkelijke nuchterheid voor wat betreft de tijd van vandaag. We zullen immers nuchter moeten zien, dat we t.a.v. kerkelijke samensprekingen leven in een klimaat, waarin enerzijds oprecht en christelijk gehunkerd wordt naar kerkelijke eenheid, maar waarin anderzijds ook factoren zijn, die die eenheid niet ten goede komen. We hoeven in dit verband alleen maar te verwijzen naar het trage verloop van de samensprekingen met de CGK.

Gezien deze concrete situatie zullen we goed moeten beseffen te werken aan kerkelijke eenheid *anno nu*. Gevolg hiervan is, dat we geen hoop moeten wekken, die in feite irreëel is. Zeker: we zullen *hoop* moeten hebben: hoop op wonderen. Maar we moeten geen openingen naar eenheid suggereren, die er niet zijn. We moeten ook niet sneller willen, dan de totale gemeente verdragen kan. We zullen evenmin aan een experiment moeten beginnen, waarbij van tevoren te zeggen is, dat er naar de huidige situatie geen mogelijkheid is dat het slaagt, of waaraan grote risico's zijn verbonden.

In concreto: als CGK-bepalingen een gefuseerde lokale CGK-GK niet toestaan, moeten we niet een pad opgaan, waarop zo'n fusie het einddoel is. Evenmin moeten we lokale 'voldongen feiten van eenwording' tot stand brengen, waardoor een kerkverband onder ongeestelijke pressie gezet zou worden.

Bovendien moeten we ervoor waken, dat er wildgroei ontstaat. Immers: er zijn nu reeds gefedereerde CGK-NGK-gemeenten. Denk je de situatie in, dat er ook gefedereerde CGK-GK- en misschien ook CGK-GK-NGK-gemeenten zouden ontstaan, die elk op eigen wijze samen willen blijven leven in hun kerkverbanden; kerkverbanden, die intussen maar niet op één lijn kunnen komen.

Dan zou het streven naar kerkelijke eenheid bewerken, dat er over een aantal jaren uit drie kerkgemeenschappen vijf of zes 'richtingen' ontstaan zijn: CGK, NGK, GK, CGK-NGK, CGK-GK en misschien ook CGK-NGK-GK; en dat in drie niet-samenwerkende kerkverbanden.

Of stel, dat er een kerkverband zou worden opgestart van gefuseerde kerken, in de hoop, dat steeds meer kerken zich erbij zullen aansluiten maar dat dat laatste proces hapert. Dan zou de wil tot eenheid uiteindelijk de verdeeldheid bevorderen. Deze risico's zullen nuchter onder ogen gezien moeten worden. Er moeten daarom geen processen in werking gesteld worden, die het risico in zich hebben verwarring of wildgroei te bewerken.

De gang van zaken in de verhouding tussen de CGK en de NGK en de huidige ontwikkelingen in het SoW-proces zijn wat dit betreft een waarschuwend voorbeeld: in bepaalde lokale situaties zijn vergevorderde vormen van samenwerking, die -- moreel gezien -- nauwelijks meer zijn terug te draaien, terwijl landelijk gezien de samenwerking naar een lagere versnelling lijkt terug te gaan.

Het lijkt ons daarom, dat we -- gezien het nuchtere gegeven van de huidige traagheid in de landelijke ontwikkelingen -- de lokale snelheid moeten aanpassen aan de realiteit en daarom bepaalde vormen van verdergaande samenwerking, die misschien bij een andere stand van zaken verantwoord zouden zijn, in de situatie van nu niet moeten aanvatten.

5 Beoordeling van de geschetste vormen van samenwerking

Met het in paragraaf 4 gestelde in het achterhoofd willen we nu proberen de opties, zoals hierboven in paragraaf 3 genoemd, te beoordelen. Voor de duidelijkheid willen we bij de bespreking beginnen met de laatstgenoemde mogelijkheden van samenwerking en eindigen bij de eerstgenoemde vormen.

5.1 Fuseren binnen één van de bestaande kerkverbanden (zie 3.6)

Bij deze vorm van lokale kerkelijk eenwording wordt de plaatselijke eenheid gekocht voor de prijs van een vertrek uit één van de kerkverbanden. Ook al zou men verklaren dit vertrek als tijdelijk en louter formeel te zien, dan kan het toch nooit de werkelijkheid wegnemen, dat er een bepaalde breuk is ontstaan: één van de samensprekende kerken gaat over naar het kerkverband van de andere kerk.

Het lijkt ons, dat deze weg alleen begaanbaar is, wanneer één van de aan de samenspreking deelnemende kerken tot de conclusie is gekomen te *moeten* breken met eigen kerkverband, omdat het principieel niet verantwoord geacht moet worden daarvan nog langer deel uit te maken. Is dat echter het geval, dan kan tegelijk duidelijk zijn, dat de breuk dan niet meer als louter tijdelijk en formeel is te bestempelen. De breuk is dan -- althans vooreerst -- totaal.

Zolang twee samensprekende kerken de band met hun kerkverband -- principieel gezien -- willen aanhouden en er bovendien op landelijk niveau samenspreking of verkenning plaatsvindt, lijkt de weg van een lokale breuk van één van de samenwerkende kerken met eigen kerkverband onjuist: het zal overkomen als 'capitulatie' van één van de kerken voor het kerkverband van de andere kerk of als het 'schieten onder elkaars duiven' en de relaties landelijk vertroebelen. Zolang er daarom landelijk ook maar enige reële hoop is op gunstige ontwikkelingen, zal men niet lokaal de indruk moeten geven, dat een kerk uit eigen kerkverband wordt 'losgepeld'.

5.2 Een apart kerkverband van gefuseerde kerken (zie 3.5)

Het model van een nieuw kerkverband van gefuseerde kerken kan sympathiek overkomen. Men ontloopt immers de moeiten, die het deel uitmaken van twee kerkverbanden geeft; men creëert twee duidelijk herkenbare landelijke snelheden van fusieren: twee trage oude kerkverbanden naast een snel nieuw kerkverband; en dat terwijl men toch de band met beide oude kerkverbanden in open overleg optimaal wil blijven onderhouden.

Toch zijn we van oordeel, dat deze weg onbegaanbaar is. Want allereerst -- hoe men het ook wendt of keert -- het nieuwe kerkverband betekent een zeker afscheid van de 'oude' kerkverbanden, ondanks alle samenwerkingsverbanden die men verder mag organiseren. Het nieuwe kerkverband zal bovendien in zekere zin in concurrerende positie komen te staan t.o.v. de andere kerkverbanden; het nieuwe kerkverband wil het oude immers te zijner tijd overbodig maken.

Bovendien zal het nieuwe kerkverband een eigen jurisprudentie gaan vormen, los van de andere kerkverbanden: de meerderheid van stemmen is immers naar art. 31 KO op de meeste vergaderingen van alle kerkverbanden doorslaggevend, zodat er verschillende of zelfs tegengestelde besluitvorming zal ontstaan. Maar dat is een perfecte voedingsbron voor wrijving, misverstand en nieuwe distantie.

Bovendien zal er geen geestelijke wederzijdse beïnvloeding meer zijn van -- zeg maar -- 'progressieven' en 'conservatieven', zoals dat binnen één kerkverband *wel* mogelijk is, met opnieuw het gevolg, dat de afstand tussen de oude kerkverbanden en het nieuwe eerder groter, dan kleiner zal worden.

Verder zal er enorm veel geregeld en afgesproken moeten worden met alle bureaucratie die daarvan het gevolg zal zijn. Bovendien wordt op deze wijze een heel onzekere wissel op de toekomst getrokken. Men hoopt immers op termijn te bewerken, dat de oude kerkverbanden in het nieuwe zullen opgaan. Maar hier zal m.n. het onder 4.3 gestelde naar voren moeten worden gebracht: we leven anno nu.

Als we dan letten op de huidige moeiten in bijv. de samenspreking tussen CGK en GK, dan lijkt ons de gedachte van een tijdelijk nieuw kerkverband niet reëel, maar een vorm van wishful thinking en zal een eventueel kerkverband van gefuseerde kerken de moeite alleen maar vergroten. Dit nog afgezien van de vraag, of bijv. een CGK deze weg met een GK op zou willen.

Maar -- stel dat dat het geval zou zijn -- dan lopen we het grote en reële risico, dat er een kerkverband van gefuseerde kerken ontstaat, dat op termijn *niet* de oude kerkverbanden in zich opneemt, maar als 'derde richting' naast de oude kerkverbanden zal komen te staan, omdat die oude kerkverbanden niet tot overeenstemming kunnen komen. Dan wordt het schrikbeeld waar, dat pogingen om tot kerkelijke eenheid te komen het averechtse effect hebben, dat er juist een *nieuw* kerkverband bijkomt.

Al met al achten we de hierboven onder 3.5. genoemde mogelijkheid dan ook irreëel, onwerkbaar en onjuist: met zo'n nieuw kerkverband lopen we het risico dat het ons t. a. v. de kerkelijke eenheid verder af brengt van het bijbels ideaal.

5.3 Een gefuseerde kerk in twee kerkverbanden (zie 3.4)

Bij dit model van samenwerking smelten twee samenwerkende lokale kerken samen tot één kerk, terwijl ze toch band aanhouden met beider kerkverbanden. Dit kan een sympathieke oplossing lijken, zeker als je ze afzet tegen wat onder 5.2. opgemerkt is.

Tegelijk moet echter gezegd worden dat deze oplossing op termijn problematisch is. Tenminste: wanneer de kerkverbanden, waarvan deze gemeente deel wil blijven uitmaken, niet naar elkaar toe buigen om ook voor hun deel te verenigen. Gebeurt dat laatste wel, dan is een gefuseerde gemeente in twee kerkverbanden een goede (tijdelijke) optie, maar wanneer die kerkverbanden decennia lang naast elkaar blijven staan of sterker: weer uit elkaar gaan groeien, loopt de zaak steeds meer vast.

We denken daarbij nog niet eens zozeer aan de afdracht van hoofdelijke omslagen die het kerkverband oplegt. Voor dit probleem zijn wel oplossingen te vinden. Beide kerkverbanden moeten dan goedvinden, dat de betrokken gefuseerde kerk in twee kerkverbanden voor de helft bijdraagt. Evenmin denken we aan de naam van de kerk en aan de problematiek van het verstrekken van attestaties aan leden die vertrekken naar elders of aan de vermoëienis van het naar twee classes steeds afgevaardigden te moeten zenden.

Hier liggen wel problemen, maar daar zijn ad hoc oplossingen voor te vinden. Hoewel ... er ligt hier al genoeg ondergrondse splijtstof. Dit nog afgezien van het feit, dat deze vorm binnen de CGK op dit moment niet is toegestaan (CGK-KO, bijlage 6, 1b).

Maar het grootste en meest wezenlijke probleem ligt toch wel hier: naar gereformeerd kerkrecht zijn een aantal principiële zaken in de kerk in verband met de rechtsbescherming en in verband met de interlokale kerkelijke eenheid méé toegewezen aan het kerkverband.

Het betreft hier met name het appelrecht (art. 31 KO), het toezicht op de kerkregering en de leer (art. 44 en 53 KO) en op de kerkelijke tucht (art. 76 en 79 KO) en de onderwerpen, die naar art.

30 KO de kerken in het algemeen raken. Maar juist in deze zaken *kan* men niet van twee kerkverbanden lid zijn. Rechtspraak en hoger beroep veronderstellen één weg van rechtsgang. Inzake kerkvisitatie en kerkelijke tucht kan men slechts lid zijn van één classis en slechts bij één classis advies en toestemming vragen.

Hier ligt o.i. op een wezenlijk geestelijk punt een feitelijke barrière, die het onmogelijk maakt als gefuseerde kerk deel uit te maken van twee kerkverbanden -- tenminste, als men dat wil doen op basis van gereformeerd kerkrecht.

Vormt men toch een gefuseerde kerk in twee kerkverbanden, dan zal de consequentie uiteindelijk *moeten* zijn, dat men gaat werken naar de regels van een independent kerkrecht; want nooit kan men alle uitspraken van *twee* kerkverbanden gelijktijdig honoreren. Dat kan wel, zolang deze uitspraken gelijklopend, of althans niet tegenstrijdig zijn. Het breekt onherr oepelijk stuk, wanneer die uitspraken divergeren of tegen elkaar ingaan. Dan zal men de belofte van trouw uit de credentiebrief ten aanzien van één van beide kerkverbanden niet na kunnen komen.

We concluderen dan ook dat de figuur van de gefuseerde kerk in twee kerkverbanden naar gereformeerd kerkrecht niet aanvaardbaar is.

5.4 Een gecombineerde kerk in twee kerkverbanden (zie 3.3)

Tussen een gefuseerde en een gecombineerde kerk zijn 'de jure' (wat het recht betreft) grote verschillen: bij een combinatiegemeente behoort ieder kerklid officieel slechts tot één kerkverband; financiële afdracht vindt plaats naar rato van het aantal leden, dat op rekening van elk kerkverband genoteerd staat. De naam van de kerk is een dubbele. Participatie in een kerkverband vindt slechts plaats in het 'eigen' kerkverband waar men als lid geldt.

'De facto' (wat de feiten betreft) echter is er weinig verschil tussen een gecombineerde en een gefuseerde kerk. En als er al verschil gevoeld wordt bij het *begin* van zo'n kerkfederatie, dan verdwijnt dat toch in de loop van de jaren. Want voor het -- begrijpelijke en terechte -- besef van de gemeente vormt een gecombineerde kerk steeds meer één lichaam. De jure vormt men plaatselijk een federatie, maar de facto is men gefuseerd.

Daarom kan de situatie van een combinatiegemeente slechts een tijdelijke zijn. Zo wordt het dan ook ervaren en is het ook naar buiten toe kenbaar gemaakt in en door de gefedereerde NGK-CGK-gemeenten van Almere, Lelystad en Nieuwegein. Maar dat betekent dan ook, dat tegen een combinatiegemeente in twee kerkverbanden in feite dezelfde bezwaren zijn in te brengen als tegen een gefuseerde gemeente: ook hier geldt, dat men voor zijn kerkelijk leven niet *kan* leven onder de besluitvorming van twee verschillende kerkverbanden.

Wie *één* avondmaalstafel heeft kan ten aanzien van de tucht rond die tafel niet aangesloten zijn bij *twee* kerkverbanden die ten aanzien van die tafel toezicht moeten houden op de censuur. Wie *één* kerkeraad vormt kan ten aanzien van hoger beroep i.v.m. de uitspraken van die kerkeraad niet aangesloten zijn bij *twee* separate beroepsinstanties.

We moeten dan ook concluderen, dat de vorm van een gecombineerde kerk, lid uitmakend van twee kerkverbanden, om dezelfde redenen als genoemd onder 5.3., moet worden afgewezen.

5.5 Twee gedeeltelijk samengaande gemeenten (zie 3.2)

Een minder verstrekkende vorm van kerkelijke samenwerking is die van twee gedeeltelijk samengaande gemeenten. Voordeel van deze vorm van samenwerking is, dat men bezwaren van kerkrechtelijke aard, zoals hierboven onder 5.3 en 5.4. genoemd, grotendeels ondervangt. Tegelijk echter is het een vorm waartoe gemeenten uit praktisch en pastoraal oogpunt eigenlijk niet kunnen overgaan, zolang niet duidelijk is, hoe de landelijke situatie zich zal ontwikkelen. Zodra men immers tot zulk een nauwe samenwerking overgaat, komt daar een moeilijk omkeerbaar proces op gang. Het aangaan van een *gedeeltelijk* gepractiseerde kerkelijke gemeenschap betekent toch, dat de gemeenten zich *geheel* en van harte aan elkaar verbinden. Wanneer men zich geheel aan elkaar verbindt, dan zal men steeds grotere eenheid willen zoeken en er zullen steeds nauwere banden ontstaan.

Het participeren van de gemeenten in een kerkverband dat een vereniging nog afwijst, is altijd een kracht die tegen de plaatselijke eenheid inwerkt. Voor een nauwe plaatselijke verbintenis is het te vroeg, zolang die naar de zijde van de eigen zusterkerken nog met ingrijpende reserves is omringd.

Het is ook in de praktijk moeilijk te verwerken om enerzijds al zover het pad van de eenwording op te gaan en anderzijds toch nog in zake de verdere uitbreiding van die eenheid een slag om de arm te moeten houden. Kerkelijke vereniging is moeilijk te zien als iets waartoe je kunt overgaan onder vermelding van de reële mogelijkheid dat je haar wellicht na enige jaren toch weer ongedaan moet maken. Ook hier geldt dat het niet goed is om 'A' te zeggen, wanneer niet zeker is of 'B' er wel op kan volgen.

Bovendien zal ook t.a.v. een gedeeltelijk samengaan van samenwerkende kerken overwogen moeten worden wat hier boven onder 4.3 is opgemerkt: we moeten nuchter de situatie van vandaag wegen, die -- landelijk gezien -- bepaald niet zo positief is als het gaat om kerkelijke eenwording. Daarom zullen we er eens te meer voor op moeten passen lokaal te snel te willen. Je kunt beter over een paar jaar zeggen: 'nu is mogelijk, wat we enige tijd geleden nog niet wenselijk of reëel achten', dan dat je over enige tijd moet zeggen, dat we 'een brug te ver' gegaan zijn.

De conclusie moet o.i. dan ook zijn, dat de optie van een gedeeltelijk samengaande gemeenten alleen is te kiezen wanneer men onder omstandigheden leeft, waarbij er duidelijk zicht is op verdergaande lokale en landelijke eenwording. Waar dat laatste vandaag de dag (nog) niet binnen de horizon ligt, is het zaak van nuchterheid en wijsheid om deze vorm van samenwerking nog niet toe te passen.

5.6 Twee aparte gemeenten met ontmoeting en overleg (zie 3.1)

De laatste vorm van samenwerking is die van twee aparte gemeenten met onderlinge ontmoeting en overleg is. Men blijft als twee gemeenten vanwege de kerkverbandelijke verdeeldheid apart staan; wil eerlijk en reëel de band met het eigen kerkverband volledig aanhouden en houdt daarin hoog, wat hierboven onder 4.1 en 4.2 is gesteld. Men geeft op deze wijze de gemeente optimale duidelijkheid omtrent het waarom van de verdeeldheid en wijst aan waar de pijn ligt, terwijl men zich niet waagt aan experimenten van ineenschuiving, die op termijn eerder verwarring dan opbouw zullen kunnen bewerken.

Daarom houdt men de dienst van Woord en sacramenten gescheiden. Daar legt men een duidelijke grens, terwijl men intussen toch zoekt naar mogelijkheden van samenwerking. Men geeft elkaar als samenwerkende kerken ook de ruimte om (al naar de landelijke ontwikkelingen zijn) op termijn opnieuw de balans op te maken.

De afspraken over ontmoeting en overleg zullen moeten worden vastgelegd in een gezamenlijke verklaring van de samensprekende kerken. Daarin kunnen dan de afspraken worden omschreven t.a.v. de punten, waarop expliciet zal worden samengewerkt.

Het is goed om daarbij ook vast te leggen, hoe men in beider kerkverband de zaak van de kerkelijke eenheid aan de orde zal blijven stellen. Eventueel kan ook een tijdstip worden aangegeven, waarop opnieuw stand van zaken zal worden opgenomen. Een dergelijke gezamenlijke verklaring zal -- voor ze wordt aanvaard -- eerst ter goedkeuring aan de classis worden voorgelegd. De classis zal de afspraken toetsen aan hetgeen daarover landelijk is afgesproken en besloten.

Ongetwijfeld heeft deze vorm van samenwerken ook schaduwzijden. Maar die kleven in méérdere mate aan andere vormen van samenwerking; die kleven zeker ook aan niets doen.

De geschetste vorm van samenwerking lijkt ons daarom op dit moment de beste.

Men doet op lokaal niveau een wezenlijke stap in elkaars richting. Men erkent tegelijk de geestelijke waarde van de band met eigen zusterkerken en men legt tegelijkertijd lijnen waarbij in de toekomst snel en goed kan worden aangeknoopt, wanneer landelijk gezien in de situatie een wending ten goede komt.

Tegelijk creëert men geen zodanige vorm van eenheid, dat een afspringen van de landelijke eenheid plaatselijk tot zeer pijnlijke ingrepen zou moeten leiden.

Onze conclusie is, dat deze vorm van samenwerking onder de huidige omstandigheden het best te hanteren is wanneer twee kerken uit verschillend kerkverband over en weer elkaar als ware en trouwe kerken van Christus hebben erkend, maar ze om kerkverbandelijke redenen nog niet tot ineensmelting kunnen komen.

6 *Regelingen voor plaatselijke samensprekingen*

Gezien het hierboven in de paragrafen 1.2 en 2 tot en met 5 van ons rapport gestelde willen we voorstellen de Handreikingen voor plaatselijke kerken met kerken uit een ander kerkverband, zoals die door de synode van Ommen zijn vastgesteld als volgt opnieuw te redigeren, te wijzigen en aan te vullen.

Regeling voor plaatselijke samensprekingen met kerken uit een ander kerkverband

- 1 Het uiteindelijk doel van lokale kerkelijke samensprekingen met kerken uit een ander kerkverband is kerkelijke eenheid van de aan de samenspreking deelnemende gemeenten op basis van de Heilige Schrift en in gebondenheid aan de gereformeerde belijdenis, naar de regels van een gereformeerde kerkorde.
- 2 Bij samensprekingen zullen de deelnemende kerken de bereidheid uitspreken zich te onderwerpen aan alles wat door het Woord van God over en weer wordt aangewezen.
- 3 Bij samensprekingen zal de gemeente vanaf het begin goed en regelmatig geïnformeerd worden. Er zal voor worden gewaakt, dat samensprekingen de onderlinge eensgezindheid in de eigen gemeente niet schaden.
- 4 Plaatselijke kerken nemen naar art. 31 KO de voor de samensprekingen relevante uitspraken en beslissingen van meerdere vergaderingen in acht. Zij houden rekening met de informatie die door generaal-synodale deputaten voor samensprekingen en/of eenheid kan worden aangereikt.
- 5 Van samensprekingen zal in het kader van art. 30, 41 en 44 KO regelmatig aan de classis worden gerapporteerd; wezenlijke beleidsbeslissingen kunnen alleen onder goedkeuring van de classis genomen worden.

- 6 De eerste fase van samensprekingen is een verkennende. Hierbij geven de kerken aandacht aan wat de kerken met elkaar verbindt en wat hen van elkaar scheidt. Overeenstemming zal dankbaar worden genoteerd; eventuele confessionele en kerkrechtelijke verschillen zullen eerlijk en duidelijk ter sprake komen met het doel er alles aan te doen dat deze verschillen op schriftuurlijke en kerkrechtelijk verantwoorde manier worden weggenomen of overbrugd.
Het is zaak van kerkelijke wijsheid factoren als onderlinge verschillen in kerkelijke cultuur en voor het heden wezenlijke punten uit het kerkelijk verleden bij de samensprekingen in deze eerste fase open onder ogen te zien, opdat deze niet-kerkscheidende factoren onderhuids de samensprekingen niet negatief beïnvloeden.
- 7 Wanneer samengesproken wordt met een kerk uit een ander kerkverband en door de landelijke vergaderingen wederzijds is uitgesproken dat zij van elkaars kerken erkennen dat zij staan op de grondslag van Gods Woord en de gereformeerde belijdenis en dat er geen wezenlijke verhinderingsfactoren zijn tot verdere eenwording, zal de eerste fase van samenspreking, wanneer deze positief is verlopen, worden afgesloten met een gezamenlijke verklaring.
In deze verklaring zullen de samensprekende kerken uitspreken dat ze -- op grond van de Schrift en de gereformeerde belijdenis -- elkaar ter plaatse erkennen als ware kerken van Jezus Christus en elkaar daarom beloven en verplichten nu ook alles in het werk te stellen om te komen tot verdere kerkelijke eenwording. De kerken zullen elkaar in dit verband beloven hun meerdere vergaderingen voorstellen te doen om ook voor hun deel te gaan werken aan verdergaande kerkelijke eenwording.
- 8 Wanneer samengesproken wordt met een kerk uit een ander kerkverband en door de landelijke vergaderingen van beide kerkverbanden (nog) geen uitspraken zijn gedaan als onder 7 genoemd, zal de eerste fase van de samensprekingen, wanneer deze positief is verlopen, worden afgesloten met een gezamenlijke verklaring, waarin de kerken toezeggen, dat zij -- gezien de plaatselijk onderkende eenheid -- elk in eigen kerkverband stappen zullen ondernemen ten einde de wederzijdse erkenning van beider kerkverbanden tot stand te helpen brengen, opdat in die weg ook de lokale wederzijdse erkenning volledig werkelijkheid kan worden.
- 9 Wanneer de eerste fase van samensprekingen niet met positief resultaat kan worden afgesloten, zullen in een afrondende verklaring de verschilpunten die verdergaande samenspreking in de weg staan geformuleerd worden.
- 10 Wanneer plaatselijke kerken uit verschillend kerkverband zijn gekomen tot een verklaring als onder 7 genoemd, zal overgegaan worden tot een volgende fase: die van ontmoeting en contact. Hiertoe zullen de kerken die elkaar erkend hebben een beleidsplan opstellen met daarin omschreven vormen van nadere kennismaking en contact.
Hierbij zal in elk geval worden afgesproken dat er over en weer geen acceptatie plaatsvindt van elkaars gecensureerde leden en dat er geen leden van elkaar geaccepteerd worden, tenzij met wederzijds goedvinden.
Vervolgens kunnen afspraken gemaakt worden over periodieke kerkeraadsontmoeting, gecombineerde gemeente-avonden en/of gezamenlijke bijbelstudie. Voor al zal ook in gezamenlijk gebed concreet aan de Here worden voorgelegd wat verdere kerkelijke eenwording nog in de weg staat. Tevens zullen concrete afspraken worden gemaakt over de wijze waarop beide kerken de zaak van de kerkelijke eenheid bij hun meerdere vergaderingen aan de orde zullen stellen.
Zolang de landelijke kerkverbanden van beide samenwerkende kerken nog niet zijn overgegaan tot enige vorm van federatie of samensmelting zal de plaatselijke samenwerking nog geen betrekking hebben op de dienst van Woord en Sacramenten.

- 11 De verklaringen als genoemd onder 7, 8 en 9 en het beleidsplan als genoemd onder 10 zullen tevoren aan de classis ter goedkeuring worden voorgelegd. De classis zal onder meer nagaan of gehandeld is volgens deze regelingen.

Noot: Deputaat ds. P.J. Trimp houdt moeite met de slotpassage onder punt 10 van de regeling, omdat hij van mening is dat met deze landelijke bepaling in een fase waar kerken elkaar al erkend hebben en samen op weg willen, de plaatselijke ontwikkeling teveel wordt afgeremd. Hij wil de mogelijkheid openhouden dat kerken bepaalde vormen van nauwer samenleven (bijvoorbeeld kanselruil, voor elkaar openstellen van de avondmaalstafel, gecombineerde diensten) overwegen en na instemming van de classis ook praktiseren, als dit de plaatselijke eenwording dient.

Aan het slot van dit hoofdstuk gekomen willen we nog twee moeilijke kwesties ter sprake brengen, waar DKE in hun besprekingen voortdurend op stuiten en waarvan verdere doordenking ons noodzakelijk lijkt:

- erkenning als ware kerk
- verhouding van plaatselijk en landelijk

7 *Erkenning als ware kerk*

In onze besprekingen van de vragen rond erkenning van een plaatselijke kerk in een ander kerkverband als ware kerk hebben we ons aangesloten bij de door de synode van 1993 uitgezette koers. De synode ging er van uit, dat zo'n erkenning mogelijk is, ook al is niet duidelijk of er ooit een landelijke vereniging tot stand komt.

Op dit punt signaleren we toch wel een probleem. Er dient o.i. naar binnen en naar buiten meer duidelijkheid te zijn over de betekenis en implicaties van zo'n erkenning van bijv. een plaatselijke CGK als ware kerk. De opvattingen daarover in onze kerken vertonen enig verschil. We schetsen twee benaderingen.

Visie A

Sommigen menen dat een erkenning als ware kerk naar Schrift en belijdenis wel moet betekenen, dat we het bestaan en de ambtsdienst en de kerk-vergaderende activiteit van de CGK als geheel wettig beschouwen.

Het behoren tot de CGK is dan even wettig als het behoren tot de GK. Dat heeft -- nu even geconcretiseerd vanuit een vrijgemaakt-gereformeerd perspectief -- diverse consequenties. Wanneer leden van de GK om respectabele redenen de kerkdiensten van zo'n erkende CGK bezoeken, dan ligt dat op hetzelfde niveau als wanneer ze in een naburige plaats de GK zouden bezoeken. Zulk kerkbezoek kun je minder gewenst of zelfs verkeerd vinden wanneer het frequent gebeurt en men vaak in de eigen kerkdiensten ontbreekt. Maar het is in principe een vorm van 'elders kerken' waartegen je moeilijk bezwaar kunt hebben en zeker niet mensen om kunt gaan vermanen.

Evenmin kunnen kerkleden worden vermaand wanneer ze besluiten om bijvoorbeeld terwille van de oecumene beurtelings in de CGK en de GK te kerken. En wanneer iemand besluit de GK te verlaten en van zo'n CGK lid te worden, heeft dat eenzelfde betekenis als wanneer iemand naar een andere GK zou verhuizen. Evenzo, wanneer een jongen uit de GK met een meisje uit de CGK wil trouwen, is er niets wezenlijks wat dat in de weg zou kunnen staan. De kerken zouden daar dan een regeling voor moeten treffen.

M. a. w. zo'n erkenning als ware kerk is in deze visie een verklaring die men pas zal geven, wanneer er geen wezenlijke verhinderingen meer zijn voor het voltrekken van de vereniging. De andere kerk ware kerk noemen wordt gezien als iets dat geen reserves verdraagt, waar geen 'mitsen en maren' aan kunnen worden verbonden. Men acht het niet eerlijk en kerkelijk-theologisch moeilijk te verantwoorden om daarna nog een voorkeurs-positie voor 'eigen' kerk te bedingen of te hanteren.

Visie B

Voor anderen heeft een erkenning van een andere kerk als ware kerk deze betekenis en consequenties niet. Men acht het wel mogelijk om die erkenning uit te spreken en tegelijk toch nog de andere kerk niet op dezelfde manier te beschouwen als men bijvoorbeeld een zusterkerk in hetzelfde kerkverband doet.

Men zegt: je moet aan de mensen uitleggen, dat de andere kerk wel ware kerk is, maar dat er nog factoren zijn die een zich volledig met elkaar verenigen in de weg staan. Het onvoltooid zijn van het verenigingsproces is dan de basis waarop men van eigen kerkleden verwacht, dat ze zich van elders kerken en dergelijke onthouden.

Wanneer iemand zich aan de GK onttrekt om lid van de CGK te worden, dan is dat in deze visie wel degelijk iets om droefheid over uit te spreken. Het is immers te betreuren als iemand niet langer bij de GK wil horen, terwijl die toch een ware kerk is.

Het is goed te beseffen, dat de twee visies die in dezen in onze kerken naast elkaar bestaan, feitelijk niet zover uiteenlopen. Een GK die een CGK in veel opzichten als ware kerk erkent, maar tot een volledige erkenning nog niet wil overgaan, omdat er nog geen basis is voor werkelijke eenwording, doet zakelijk nagenoeg *hetzelfde* als een GK die een CGK als ware kerk van Christus erkent, maar toch nog *niet* de boven genoemde consequenties daaraan wil verbinden. Het 'nog niet totdat ...' in het ene geval heeft hier feitelijk dezelfde waarde als het 'ja wel, maar ...' in het andere geval.

We attenderen nog op de formulering van 1892, waar bij de Vereniging werd gezegd, dat de te verenigen kerken over en weer 'erkend [moesten] worden als ware en zuivere Geref. Kerken naar Belijdenis en Kerkenorde' (Acta CGK 1891 art. 184). Dus niet een erkenning vooraf die dan tot een aparte status van 'elkaar erkennende kerken' leidde, zonder dat het vervolgtraject nog bekend was, maar een wederzijdse erkenning die met de daad van het verenigen nagenoeg samenviel.

In de periode 1886-1892 heeft men van het 'elkaar erkennen als ware kerk' geen apart gesprekspunt gemaakt. Het was geen aparte fase die aan een verder uit te werken vereniging vooraf ging en los daarvan kon bestaan. Het elkaar als kerk erkennen en het daadwerkelijk verenigen door elkaars ambten en leden te erkennen en te aanvaarden gingen gelijk op.

De kerken dienen o.i. in besluitvorming op dit punt zich helder bewust te zijn van het boven omschreven verschil in beoordeling. Het is noodzakelijk dat de kerkeraden voor zichzelf en naar hun gemeente toe duidelijk aangeven, welke consequenties en implicaties een 'erkenning als ware kerk' van bijv. een plaatselijke CGK kerk wel en niet heeft.

Een en ander zou kunnen leiden tot een minder focussen op het bereiken van ware-kerk-erkenningen als zodanig en een meer benadrukken van de implicaties en de gevolgen van zulke erkenning. Pas wanneer we handen en voeten aan zo'n erkenning moeten geven, wordt immers goed duidelijk wat ze precies waard is.

8 Verhouding van plaatselijk en landelijk

We zullen het er allemaal over eens zijn, dat de kerk primair de plaatselijke gemeente is. Maar tegelijk zijn we er evenzeer van overtuigd, dat je altijd alléén maar kerk kunt zijn samen met andere kerken, in eigen land en in de hele wereld. Er zal dus altijd boven-plaatselijke samenwerking en wisselwerking nodig zijn.

Plaatselijk en landelijk hebben elk hun eigen betekenis. En ze mogen niet tegenover elkaar worden gesteld, ook niet als het over kerkelijke eenheid gaat. We moeten hier zoeken naar een evenwichtig recht doen aan beide aspecten.

De praktijk van de samensprekingen overziende vragen we ons af, of het plaatselijke en het landelijke wel voldoende op elkaar zijn afgestemd en of er wel voldoende communicatie tussen de beide niveaus is. We denken aan de volgende feiten.

-- Plaatselijk streven we hetzelfde *einddoel* na als in landelijke samensprekingen: kerkelijke eenwording.

-- Plaatselijk staan in principe dezelfde *zaken* op de agenda als landelijk. Soms is er wel eens verschil, nl. als een kerkeraad meent dat een landelijk gehanteerd thema plaatselijk niet zo relevant is (bijv. de opvattingen van prof. Oosterhoff). Of als plaatselijk een thema aan de orde komt dat niet expliciet op de landelijke agenda staat (bijv. de taxatie van '1905')

-- Plaatselijk hebben de samensprekingen eenzelfde karakter als landelijk. Men werkt ook op plaatselijk niveau aan weloverwogen *verklaringen* over punten van overeenstemming en van verschil. Die lopen in hoofdzaak parallel met de landelijke. Maar er zijn ook allerlei verschillen. Als complicatie komt daar dan nog bij dat bij een consensus met een CGK deze in eigen kerkverband een standpunt inzake de GK inneemt dat van dat van de eigen synode afwijkt.

Deze werkwijze heeft als consequentie en als bezwaren:

-- Er zijn twee circuits van besluitvorming ontstaan over dezelfde zaak, waar bij de onderlinge verhouding niet is afgebakend.

-- Er wordt nog al wat dubbel werk gedaan, waarvan de zin ten dele niet duidelijk is.

-- De ontwikkeling in de twee circuits loopt niet parallel. Terwijl de GK al hebben laten weten dat ze de CGK als geheel als kerken van Christus erkennen waarmee ze graag tot eenwording zouden komen, wordt een erkenning van elke afzonderlijke kerk plaatselijk nog weer eens uitvoerig voorbereid en uitgesproken. En terwijl landelijk nog geen overeenstemming is bereikt over de kwestie van de toeëigening des heils, zijn er plaatselijk al verschillende verklaringen van overeenstemming in dezen.

-- Plaatselijke en landelijke uitspraken kunnen uiteen gaan lopen. Ze lopen feitelijk al in diverse gevallen uiteen. Er ontstaat soms frictie en spanning. 'Het kerkverband' wordt als een blok aan het been gezien. Dat roept de vraag op: welk resultaat *telt* nu eigenlijk? Als de synode over erkenning als kerk en over toeëigening des heils iets besluit, dan is dat naar gereformeerd kerkrecht (art. 31 en 35 KO) ook voor elke plaatselijke kerk geldig. Is een kerkeraad plaatselijk dan bevoegd om na een landelijke uitspraak nog een *ander* besluit te nemen, een andere formulering overeen te komen of een andere consensus te formuleren? Is dat nodig? En is het verstandig?

Onze conclusie is: er zijn verschillende bezwaren aan verbonden om met een andere kerkengroep naast elkaar zowel plaatselijke als landelijke samensprekingen te hebben met een zelfde karakter en doelstelling en zonder communicatie en afstemming.

We stellen voor om te komen tot een nadere afbakening van agenda, karakter en bevoegdheid van de twee soorten samensprekingen.

In het kader van de landelijke samensprekingen kunnen de noodzakelijke gesprekspunten worden vastgesteld. Op dit niveau kunnen de kerken via bijv. deputaten-gesprekken trachten om tussen de kerkengroepen als geheel alles weg te nemen wat de kerkelijke eenheid verhindert. Voorzover dat lukt kunnen er dan definitieve uitspraken over de andere kerk worden gedaan en die kunnen dan vervolgens plaatselijk worden geëffectueerd. Hier wordt dan in één keer het werk voor alle kerken samen gedaan.

In de plaatselijke samensprekingen zou men zich daar dan bij kunnen aansluiten. De taakstelling kan zijn: het spreken over punten van overeenstemming en van verschil in het kader van het met elkaar kennismaken en peilen van de mogelijkheden voor verdere eenheid. Over de kerk waarmee men plaatselijk samensprekt zou men alleen in-principe-uitspraken dienen te doen, geen definitieve. Dit om te voorkomen dat landelijk en plaatselijk gaan disharmoniëren.

Bij deze taakverdeling en sowieso dient er een goede communicatie te zijn tussen plaatselijk en landelijk niveau. Vanuit de plaatselijke kerken moet men regelmatig de ervaringen en resultaten doorgegeven naar generale deputaten. Dat geldt ook voor negatieve ervaringen en voor situaties waarin men niet tot een samenspreking heeft kunnen komen. Omgekeerd moeten dan de generale deputaten de kerken regelmatig informeren over de stand van zaken in de landelijke samensprekingen.

Voor een dergelijke communicatie kunnen de middelen van zowel conferentie als correspondentie worden gebruikt. De communicatie maakt een goede onderlinge afstemming mogelijk. De beide dimensies kunnen elkaar 'voeden' en verrijken. Men kan rekening houden met en positief gebruik maken van ervaringen op het andere niveau.

Zo hebben beide instanties op eigen niveau hun werk en elk hun eigen bevoegdheid. In plaats van langs elkaar heen te werken of elkaar tegen te spreken, worden ze tot één geheel geïntegreerd. Landelijk en plaatselijk zullen dan op elkaar ingrijpen en samen werken voor dezelfde zaak.

De synode zou aan DKE opdracht kunnen geven hierover -- eventueel nog tijdens de synode van 1996 -- met een nader voorstel te komen.

IV Contacten met andere groeperingen

1 Algemeen

DKE ontvingen van de GS Ommen 1993 in besluit 4.5 de opdracht 'de landelijke ontwikkelingen ten aanzien van de kerkelijke eenheid te volgen en zo mogelijk verkennende contacten te leggen met kerken en groeperingen, die staan of willen staan op de grondslag van Gods Woord en de drie formulieren van eenheid en samenleven of willen samenleven volgens de gereformeerde kerkorde'.

Er is gezien het bestaan van het deputaatschap voor het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken, door DKE geen poging ondernomen met deze kerken contact op te nemen. Uit het eerder

gerapporteerd blijkt overigens duidelijk dat contacten met de Christelijke Gereformeerde Kerken op landelijk en plaatselijk niveau een belangrijke rol hebben gespeeld in het werk van DKE.

De landelijke ontwikkelingen ten aanzien van kerkelijke eenheid zijn vooral gevolgd door kennis te nemen van de artikelen erover in de kerkelijke pers. Deputaten hebben wat ze daarin opmerkten bij de uitvoering van hun diverse taken verwerkt.

Deputaten hebben terughoudendheid betracht bij verzoeken om uit hoofde van hun deputaat-zijn aan activiteiten van niet kerkelijke organisaties op het gebied van kerkelijke eenheid deel te nemen.

Binnen de gestelde opdracht is er één verkennend contact met een kerkelijke groepering tot stand gebracht, middels een briefwisseling met de Gereformeerde Bond in de Nederlandse Hervormde Kerk.

2 De correspondentie met de Gereformeerde Bond

Reeds in hun eerste vergadering bespraken deputaten de berichten over de Samen op Weg kerken en meer in het bijzonder de positie van de gereformeerde belijders in het Samen op Weg proces. Hun liefde voor de belijdenis inspireerde DKE tot het schrijven van een op 26 januari 1994 verzonden brief aan de Gereformeerde Bond in de Nederlandse Hervormde Kerk.

Ons verzoek om met hen tot een samenspreking te komen werd in een brief van 28 februari 1994, weliswaar niet definitief, na ampele overwegingen afgewezen.

Enkele opmerkingen in de brief noopten DKE tot een reactie, verwoord in een brief van 24 juni 1994.

De reactie hierop van het hoofdbestuur van de Gereformeerde Bond van 7 september 1994 laat de mogelijkheid voor een toekomstige ontmoeting open.

Ondanks deze niet-gesloten deur blijft een gevoel van teleurstellingen over de reacties van de Gereformeerde Bond. Deputaten adviseren de synode hun geen verdere opdracht ten aanzien van de contacten met de Gereformeerde Bond te geven.

De teksten van de brieven luiden als volgt.

2.1 Brief aan de Gereformeerde Bond

Van: Deputaten kerkelijke eenheid (DKE) van de Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt).
Zwolle / Berkel en Rodenrijs, 26 januari 1994.

Aan: Gereformeerde Bond in de Nederlandse Hervormde Kerk

Geachte broeders,

Laten wij ons allereerst aan U mogen voorstellen, zodat u weet van wie u deze brief ontvangt.

De laatst gehouden generale synode van de Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt) te Ommen (1993) heeft ons benoemd tot deputaten ter bevordering van kerkelijke eenheid (DKE).

De personele samenstelling van dit deputaatschap is als volgt:

de heer E. Boerma te Zaandam, ds. J.J. Burger te Naarden, ds. H.J.J. Feenstra te Berkel en Rodenrijs, dr. A.N. Hendriks te Amersfoort, ds. P.J. Trimp te Zoetermeer, Prof. dr. M. te Velde te Kampen en dr. W.G. de Vries te Zwolle (voorzitter). Secundi: ds. J.Luiten te Alkmaar en Prof. dr. C.J. de Ruijter te Kampen.

Eén van onze opdrachten is: "de landelijke ontwikkelingen ten aanzien van de kerkelijke eenheid te volgen en zo mogelijk verkennende contacten te leggen met kerken en groeperingen, die staan of willen staan op de grondslag van Gods Woord en de drie formulieren van eenheid en samenleven of willen samenleven volgens de gereformeerde kerkorde."

Broeders, door de jaren heen hebben wij vanuit onze kerken gevolgd wat er in de Nederlands Hervormde Kerk gebeurt.

Met name uw plaats en aandeel daarin als Gereformeerde Bond trok vanuit een gevoel van verwantschap en herkenning steeds weer onze aandacht.

Publikaties in Uw kring krijgen bij ons geregeld ruime aandacht en ontmoeten meerdere malen waardering en instemming.

Herhaaldelijk herkennen wij daarin uw begeerte om naar Gods Woord te luisteren en de gereformeerde confessie te eren.

En dan zijn er nu de berichten over de actuele en ingrijpende ontwikkelingen en verschuivingen die zich voordoen in het 'Samen-op-weg'-proces.

Uw moeiten hierin raken ons ook.

De kerkelijke ontwikkelingen en verschuivingen rond kerkorde en vrijzinnigheid, zoals die nu plaats vinden, zijn immers van invloed op de positie van en de omgang met het evangelie.

Ook wij hebben het evangelie van onze Here Jezus Christus lief.

Ook ons hart gaat uit naar de gereformeerde leer.

Daarom hebben wij er oprecht behoefte aan u hierbij een signaal van meeleven af te geven.

Daarbij leggen wij u de vraag voor of het niet mogelijk zou zijn om juist vanuit de gemeenschappelijke liefde voor het evangelie van Jezus Christus in deze cruciale tijd elkaar eens te ontmoeten om ons met elkaar te bezinnen op en te spreken over de vraag wat toch de weg van de Here is en wat de huidige stand van zaken zou kunnen betekenen voor de toekomst van de gereformeerde belijders in Nederland.

Broeders, graag zouden wij willen voorkomen dat alleen het feit van de ontvangst van deze brief nú bij u een eventuele negatieve reactie oproept. Wij bedoelen niet anders dan een positieve actie te ondernemen en we hopen van harte dat we dit met de juiste woorden hebben kunnen aangeven.

Wij zien met spanning uit naar uw reactie.

Met hartelijke broedergroeten, namens ons deputaatschap,

W.G. de Vries, voorzitter; H.J.J. Feenstra, secretaris.

2.2 *Antwoord van de Gereformeerde Bond*

Van: De Gereformeerde Bond in de Nederlandse Hervormde (Geref.) Kerk
Huizen, 28 februari 1994

Aan: Deputaten Kerkelijke Eenheid van de Gereformeerde Kerk (Vrijgemaakt)

Zeer geachte broeders,

In goede orde ontvingen wij uw schrijven d. d. 27 januari laatstleden.

Wij hebben uw brief uitvoerig behandeld op de laatste vergadering van ons hoofdbestuur.

Na ampele overweging zijn wij tot de conclusie gekomen, dat we op dit moment niet op uw verzoek moeten ingaan. Wij waarderen het zeer, dat u in verband met de kerkelijke ontwikkeling-

en vandaag, met name ook in het Samen op Wegproces, met ons als hoofdbestuur van de Gereformeerde Bond meeleeft en als zodanig ook een samenspreking wilt hebben.

Anderzijds realiseren wij ons dat de naam van uw deputaatschap is 'Deputaten kerkelijke eenheid van de Gereformeerde Kerken'. Dit tekent uw intentie, anders dan bij de Christelijke Gereformeerde Kerken, waar gesproken wordt van Deputaten voor eenheid van Gereformeerde Belijders. Wij bevinden ons als Gereformeerde Bond momenteel in uiterst cruciale ontwikkelingen. Terecht voelt u aan, dat deze tijd niet eenvoudig is. Maar gezien het complexe karakter van het Samen op Wegproces, juist ook met betrekking tot onze kerkelijke positie, willen wij op dit moment deze positie niet nog complexer maken door in overleg te treden met uw Deputaatschap voor kerkelijke eenheid.

Wij hopen dat u voor één en ander begrip kunt hebben. Intussen is afwijzing van uw verzoek op dit moment geen definitieve afwijzing. Wij hebben goede nota genomen van uw verlangen om met ons in gesprek te treden.

Intussen verblijven wij met broederlijke groet,

voor het hoofdbestuur van de Gereformeerde Bond
Ir.J. van der Graaf, algemeen secretaris

2.3 *Tweede brief aan de Gereformeerde Bond*

Van: Deputaten kerkelijke eenheid (DKE) van de Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt).
Berkeel en Rodenrijs, 24 juni 1994
Aan: Gereformeerde Bond in de Nederlandse Hervormde Kerk

Geachte broeders,

In de onlangs gehouden vergadering van ons deputaatschap hebben wij uw brief van 28 februari 1994, die uw antwoord behelsde op ons schrijven aan u van 26 januari 1994, besproken.

In de eerste plaats laten wij u weten dat wij begrip hebben voor het complexe karakter van uw huidige kerkelijke positie met name ten aanzien van het Samen op Wegproces. Dat u momenteel uw positie niet nog complexer wilt maken door met ons in overleg te treden is een gegeven waar wij best in kunnen komen.

Vervolgens doet het ons goed dat ons schrijven door u amper is overwogen. U hebt er aandacht aan willen geven en er energie in gestoken.

Graag willen wij hier reageren op wat u schrijft naar aanleiding van de naam van ons deputaatschap.

Terecht hebt u aangevoeld dat in de naamgeving van ons deputaatschap doorklinkt dat ons contact zoeken samenhangt met inderdaad kerkelijke eenheid als na te streven doelstelling.

Daarbij realiseren wij ons echter terdege dat er meer ruimte moet zijn dan alleen voor een snelle en radicale oproep tot daadwerkelijke kerkelijke eenheid.

Wij beoogden bij ons benaderen van u niet meer dan het aftasten van de mogelijkheid van een ontmoeting om te spreken over de vraag "wat toch de weg van de Here is en wat de huidige stand van zaken zou kunnen betekenen voor de toekomst van de gereformeerde belijders in Nederland". Zo schreven wij het in onze brief.

Waarbij wij dus een formulering hanteren, die aansluit bij de naam van het door u genoemde deputaatschap van de Christelijke Gereformeerde Kerken.

Wij hechten er aan u hierbij te laten weten, dat wij in deze ruimere zin bereid blijven tot een gesprek!

Met hartelijke broedergroeten, namens onze deputaten,

H.J.J. Feenstra, secretaris.

2.4 Tweede antwoord van de Gereformeerde Bond

Van: De Gereformeerde Bond in de Nederlandse Hervormde (Geref.) Kerk
Huizen, 7 september 1994

Aan: Deputaten Kerkelijke Eenheid van de Gereformeerde Kerk (Vrijgemaakt)

Zeer geachte broeders,

In goede orde ontvingen wij uw schrijven d. d. 29 juni, waarin u reageerde op onze brief d.d. 28 februari laatstleden.

Wij stellen het op prijs, dat u nog eens verduidelijking hebt willen geven met betrekking tot het verzoek, dat u ons deed, om een ontmoeting met u te hebben.

Inderdaad hebt u ons geschreven, dat het voor u de vraag is, wat de weg van de Heere is en wat de huidige stand van zaken zou kunnen betekenen voor de toekomst van 'de gereformeerde belijders' in Nederland. In deze formulering hebt u inderdaad niet gesproken van kerkelijke eenheid.

In onze reactie zijn wij vooral afgegaan op de naam van uw deputaatschap, terwijl u kennelijk in uw schrijven bewust van gereformeerde belijders in Nederland hebt gesproken.

Voor deze nadere toelichting zijn wij dankbaar.

In ons schrijven van 28 februari hebben wij u doen weten, dat wij op dit moment een gesprek met u niet aangaan, omdat één en ander onze bezinning in het 'Samen op Weg'-proces zou compliceren.

Wij laten graag open de mogelijkheid van een ontmoeting in de toekomst.

U mag dan van ons verwachten een nadere reactie op uw uitnodiging.

Intussen verblijven wij met broederlijke groet,

voor het hoofdbestuur van de Gereformeerde Bond
dr. ir. J. van der Graaf, algemeen secretaris

V Voorstel besluittekst

Voorstel : Deputaten Kerkelijke Eenheid

Materiaal :

1. van deputaten ter bevordering van kerkelijke eenheid (DKE) het rapport van werkzaamheden;
2. van dezelfde deputaten het rapport over de contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken;

Besluit 1:

de deputaten voor kerkelijke eenheid te dechargeren;

Grond:

deputaten voor kerkelijke eenheid hebben aan de opdrachten van de Generale Synode van Ommen 1993 voldaan.

Besluit 2:

nieuwe deputaten te benoemen met de opdracht:

1. contact te onderhouden met de plaatselijke kerken en kerkelijke eenheid te bevorderen door:
  - a. te zorgen dat de kerken de beschikbare en relevante informatie met betrekking tot de landelijke samensprekingen ontvangen;
  - b. informatie te verzamelen over de plaatselijke samensprekingen en de ontwikkelingen daarin;
  - c. op de informatie uit de kerken te reageren wanneer daar gezien de generaal-synodale uitspraken reden voor is;
  - d. desgevraagd plaatselijke kerken te adviseren bij het werken aan kerkelijke eenheid;
  - e. wanneer daar reden en ruimte voor is, een of meer bijeenkomsten te beleggen om het onder a., b. en c. genoemde nadere uitwerking te geven;
  - f. wanneer daar aanleiding voor is, de kerken op te roepen tot speciale voorbede met het oog op kerkelijke eenheid in de kerkdiensten op een bepaalde zondag;
2. landelijke ontwikkelingen in andere kerkgemeenschappen en groeperingen te volgen en daarop te reageren, wanneer daar uit het oogpunt van kerkelijke eenheid reden voor is;
3. aan een volgende synode rapport uit te brengen van hun werkzaamheden en op basis daarvan voorstellen te doen, en dit rapport een half jaar tevoren aan te kerken toe te zenden.

Gronden:

1. het is in het belang van de eenheid binnen de kerken de plaatselijke en landelijke ontwikkelingen zo veel als mogelijk te laten overeenstemmen;
2. uitwisseling van informatie over samensprekingen bevordert de eendracht, voorkomt dubbel werk en houdt de oproep tot kerkelijke eenheid levend.

Besluit 3:

de volgende regeling voor plaatselijke samensprekingen met kerken uit een ander kerkverband vast te stellen:

Regeling voor plaatselijke samensprekingen met kerken uit een ander kerkverband

- 1 Het uiteindelijk doel van lokale kerkelijke samensprekingen met kerken uit een ander kerkverband is kerkelijke eenheid van de aan de samenspreking deelnemende gemeenten op basis van de Heilige Schrift en in gebondenheid aan de gereformeerde belijdenis, naar de regels van een gereformeerde kerkorde.

- 2 Bij samensprekingen zullen de deelnemende kerken de bereidheid uitspreken zich te onderwerpen aan alles wat door het Woord van God over en weer wordt aangewezen.
- 3 Bij samensprekingen zal de gemeente vanaf het begin goed en regelmatig geïnformeerd worden. Er zal voor worden gewaakt, dat samensprekingen de onderlinge eensgezindheid in de eigen gemeente niet schaden.
- 4 Plaatselijke kerken nemen naar art. 31 KO de voor de samensprekingen relevante uitspraken en beslissingen van meerdere vergaderingen in acht. Zij houden rekening met de informatie die door generaal-synodale deputaten voor samensprekingen en/of eenheid kan worden aangereikt.
- 5 Van samensprekingen zal in het kader van art. 30, 41 en 44 KO regelmatig aan de classis worden gerapporteerd; wezenlijke beleidsbeslissingen kunnen alleen onder goedkeuring van de classis genomen worden.
- 6 De eerste fase van samensprekingen is een verkennende. Hierbij geven de kerken aandacht aan wat de kerken met elkaar verbindt en wat hen van elkaar scheidt. Overeenstemming zal dankbaar worden genoteerd; eventuele confessionele en kerkrechtelijke verschillen zullen eerlijk en duidelijk ter sprake komen met het doel er alles aan te doen dat deze verschillen op schriftuurlijke en kerkrechtelijk verantwoorde manier worden weggenomen of overbrugd.
Het is zaak van kerkelijke wijsheid factoren als onderlinge verschillen in kerkelijke cultuur en voor het heden wezenlijke punten uit het kerkelijk verleden bij de samensprekingen in deze eerste fase open onder ogen te zien, opdat deze niet-kerkscheidende factoren onderhuids de samensprekingen niet negatief beïnvloeden.
- 7 Wanneer samengesproken wordt met een kerk uit een ander kerkverband en door de landelijke vergaderingen wederzijds is uitgesproken dat zij van elkaars kerken erkennen dat zij staan op de grondslag van Gods Woord en de gereformeerde belijdenis en dat er geen wezenlijke verhinderingszaken zijn tot verdere eenwording, zal de eerste fase van samenspreking, wanneer deze positief is verlopen, worden afgesloten met een gezamenlijke verklaring.
In deze verklaring zullen de samensprekende kerken uitspreken dat ze -- op grond van de Schrift en de gereformeerde belijdenis -- elkaar ter plaatse erkennen als ware kerken van Jezus Christus en elkaar daarom beloven en verplichten nu ook alles in het werk te stellen om te komen tot verdere kerkelijke eenwording. De kerken zullen elkaar in dit verband beloven hun meerdere vergaderingen voorstellen te doen om ook voor hun deel te gaan werken aan verdergaande kerkelijke eenwording.
- 8 Wanneer samengesproken wordt met een kerk uit een ander kerkverband en door de landelijke vergaderingen van beide kerkverbanden (nog) geen uitspraken zijn gedaan als onder 7 genoemd, zal de eerste fase van de samensprekingen, wanneer deze positief is verlopen, worden afgesloten met een gezamenlijke verklaring, waarin de kerken toezeggen, dat zij -- gezien de plaatselijk onderkende eenheid -- elk in eigen kerkverband stappen zullen ondernemen ten einde de wederzijdse erkenning van beider kerkverbanden tot stand te helpen brengen, opdat in die weg ook de lokale wederzijdse erkenning volledig werkelijkheid kan worden.
- 9 Wanneer de eerste fase van samensprekingen niet met positief resultaat kan worden afgesloten, zullen in een afrondende verklaring de verschilpunten die verdergaande samenspreking in de weg staan geformuleerd worden.
- 10 Wanneer plaatselijke kerken uit verschillend kerkverband zijn gekomen tot een verklaring als onder 7 genoemd, zal overgegaan worden tot een volgende fase: die van ontmoeting en contact. Hiertoe zullen de kerken die elkaar erkend hebben een beleidsplan opstellen met daarin omschreven vormen van nadere kennismaking en contact.

Hierbij zal in elk geval worden afgesproken dat er over en weer geen acceptatie plaatsvindt van elkaars gecensureerde leden en dat er geen leden van elkaar geaccepteerd worden, tenzij met wederzijds goedvinden.

Vervolgens kunnen afspraken gemaakt worden over periodieke kerkeradsontmoeting, gecombineerde gemeente-avonden en/of gezamenlijke bijbelstudie. Vooral zal ook in gezamenlijk gebed concreet aan de Here worden voorgelegd wat verdere kerkelijke eenwording nog in de weg staat. Tevens zullen concrete afspraken worden gemaakt over de wijze waarop beide kerken de zaak van de kerkelijke eenheid bij hun meerdere vergaderingen aan de orde zullen stellen.

Zolang de landelijke kerkverbanden van beide samenwerkende kerken nog niet zijn overgegaan tot enige vorm van federatie of samensmelting zal de plaatselijke samenwerking nog geen betrekking hebben op de dienst van Woord en Sacramenten.

- 11 De verklaringen als genoemd onder 7, 8 en 9 en het beleidsplan als genoemd onder 10 zullen tevoren aan de classis ter goedkeuring worden voorgelegd. De classis zal onder meer nagaan of gehandeld is volgens deze regelingen.

In het rapport over het contact met de Nederlands Gereformeerde Kerken is een separate besluittekst over dit contact opgenomen.

Amersfoort, augustus 1995

E. Boerma
J.J. Burger
H.J.J. Feenstra
A.N. Hendriks
P.J. Trimp
M. te Velde
W.G. de Vries

Bijlage

Voorlopige regeling voor het gestalte geven aan eenheid met kerken van gereformeerde belijdenis binnen de Christelijke Gereformeerde Kerken.

Bijlage 6 (Art. 15, 37 en 64) van de kerkorde van de Christelijke Gereformeerde Kerken, editie 1993.

1. *Algemeen*

- a. Het aanvankelijk gestalte geven aan eenheid tussen plaatselijke kerken van gereformeerd belijden die tot verschillende kerkverbanden behoren, door nauwer samenleven, kan alleen geschieden met kerken die behoren tot een kerkverband waarvan de synode van de eigen kerken heeft geconstateerd, dat het zich in alles wil stellen op de grondslag van Gods heilig Woord en de gereformeerde belijdenis en met welk kerkverband contacten worden onderhouden door wederzijdse deputaten.
- b. De nauwere samenleving is zuiver plaatselijk en mag niet worden gezien als een vereniging tussen betrokken kerken of als het constitueren van een nieuwe kerkformatie. De plaatselijke kerk behoudt haar zelfstandig karakter wat leer, dienst en kerkregering betreft, totdat het eventueel komt tot verdere stappen op de weg naar kerkelijke eenheid (zie 3. c).
- c. Het bovengenoemde nauwer samenleven draagt een voorlopig karakter in afwachting van de verdere ontwikkeling ten aanzien van de toenadering tussen beide kerkverbanden.

2. *De weg tot nauwer samenleven -- plaatselijk*

- a. De nauwere samenleving kan alleen tot stand komen na genoegzame besprekingen tussen de betrokken kerkeraden, waarbij gebleken is dat er metterdaad een eenheid is in erkenning en beleving van het Woord Gods en de belijdenis der kerken, alsook van de regels die op grond daarvan voor het kerkelijk leven gelden.
- b. De kerkeraad van de Christelijke Gereformeerde Kerk moet over de voorgenomen nauwere samenleving de gemeente horen en haar bewilliging vragen; slechts bij een naar het oordeel van de kerkeraad genoegzame eenparigheid van gevoelens in de gemeente kan de kerkeraad verdere stappen doen tot de voorgenomen nauwere samenleving.
- c. De kerkeraad van de Christelijke Gereformeerde Kerk moet vervolgens het oordeel van de classis vragen omtrent de voorgenomen nauwere samenleving.
- d. De classis zal, lettende op de noodzaak om de eenheid en de zuiverheid van de kerkregering te bewaren, zich met bijstand van de deputaten naar art. 49 K.O. overtuigen van de inhoud van de onder 2. a bedoelde eenheid.
- e. De classis zal door middel van de rondvraag naar art. 41 K.O. en van de kerkvisitatie naar art. 44 K.O. voortduren haar aandacht geven aan de tot stand gekomen nauwere samenleving.
- f. Indien kerkeraden van gemeenten waar een nauwer samenleven tot stand is gekomen, willen overgaan tot een samenwerking als onder 3. c bedoeld, zal de zelfde procedure als onder 2. b tot en met 2. e vermeld is, worden gevolgd, met inachtneming van wat in eerdere stadia besproken en besloten is.

3. *De inhoud van het nauwer samenleven -- plaatselijk*

- a. Het nauwer samenleven kan uitkomen in de toelating van elkaars ongecensureerde leden tot elkaars avondmaalsviering, het aanvaarden van elkaars attestaties en het

van tijd tot tijd in de dienst des Woords laten voorgaan van elkaars plaatselijke predikanten of van predikanten van andere plaatselijke kerken, waar hetzelfde nauwer samenleven tot stand is gekomen.

- b. In het kader van deze regeling kunnen onze kerkeraden, die deze samenwerking kennen, ook predikanten van andere plaatselijke kerken van eigen kerkverband uitnodigen, die daartoe de bewilliging van hun eigen kerkeraad behoeven.
- c. Bij de Voortgang van het nauwer samenleven kan het komen tot een samenwerking, waarbij de beide plaatselijke gemeenten vergaderen als één gemeente, uitkomend in de eenheid van leer, dienst en kerkregering, onverminderd het bepaalde in 1.b en 1.c inzake het zuiver plaatselijke en voorlopige karakter van deze nauwere samenleving.

4. *Inhoud van het nauwer samenleven -- classicaal*

- a. Classes kunnen kerkeraden die gekomen zijn tot een nauwer samenleven machtigen ambtsdragers als waarnemers te zenden naar de classicale vergadering van het classicale ressort waartoe de gemeente, waarmee het nauwer samenleven tot stand is gekomen, behoort. Evenzo kunnen waarnemers uit het classicale ressort van de andere kerken van gereformeerd belijden in de eigen classicale vergadering ontvangen worden.
- b. Indien Christelijke Gereformeerde Kerken en andere kerken van gereformeerd belijden in hetzelfde of nagenoeg hetzelfde ressort tot wederzijdse classicale overeenstemming komen en deputaten naar art. 49 K.O. zich hebben overtuigd van de inhoud van de in deze bijlage omschreven eenheid, heeft deze classis het recht de kerken in haar ressort toe te staan om aan de gevonden eenheid gestalte te geven naar analogie van de wijze, die in deze bijlage is vastgelegd, met dien verstande dat geen predikant zal voorgaan in plaatsen waar de Christelijke Gereformeerde Kerk hierin niet bewilligt.

Deputaten voor Kerkelijke Eenheid

Rapport deel II

**Gesprekken met de Commissie voor Contact en Samenspreking van de
Nederlands Gereformeerde Kerken**

INHOUD

1	Opdracht	1
2	Eerste contacten	1
3	Gezamenlijke vergaderingen	1
4	Wederzijdse nota's	2
5	Verslagen van de gesprekken tussen DKE en CCS	3
6	Evaluatie, conclusies en aanbevelingen	12
	Bijlagen	17
I	CCS: Gesprekspunten	17
II	DKE: Gesprekspunten	20
III	DKE: Het gezag en de hantering van de belijdenisgeschriften	23
IV	CCS reactie op 'DKE: Het gezag en de hantering van de belijdenisgeschriften' . . .	30
V	DKE: De verschillen van opvatting met de NGK inzake de Kerkorde	33
VI	CCS: Kerkorde en kerkverband	39
VII	CCS: Kerk, Vrijmaking en doorgaande reformatie	42
VIII	DKE: nota van deputaten CGK 'Omtrent de kerk'	45
IX	CCS: Het gezag en de hantering van de belijdenis-geschriften	46
X	Enkele AKS onderdelen en voorgestelde veranderingen	49

1 Opdracht

Op 14 september 1993 besloot de Generale Synode van Ommen 1993 van de Gereformeerde Kerken in Nederland (GKN) hun Deputaten voor Kerkelijke Eenheid (DKE) op te dragen 'te onderzoeken of er mogelijkheden zijn contact te leggen met de Nederlands Gereformeerde Kerken, en zo ja op welke manier' (Acta, art.66, besluit 5). Voor dit besluit worden geen aparte gronden aangegeven. Vandaar dat uw deputaten in hun brief van 26 januari 1994 aan de Commissie voor Contact en Samenspreking (CCS) van de Nederlands Gereformeerde Kerken (NGK) verwezen naar de meer algemene motivatie van besluit 3.1: 'in een eerste fase verkenning vindt een grondige verkenning plaats...'. Deputaten waren van mening dat voor deze 'grondige verkenning' een goede voorbereiding nodig was via het uitwisselen van wederzijdse nota's, zie onder, op basis waarvan een aantal diepgaande gesprekken werden gevoerd.

2 Eerste contacten

Op 12 november 1993 schreef de CCS aan de DKE een brief, waarin zij verzocht mee te delen 'of er Uws inziens mogelijkheden bestaan voor een gesprek tussen Uw deputaatschap en onze commissie, en zo ja, of zo'n gesprek tot onderwerp zou kunnen hebben welke mogelijkheden en eventuele hindernissen ter sprake zouden moeten komen, opdat een begaanbare weg tot elkaar zou kunnen worden geopend. Indien zowel Uw Kerken als de onze de vroeger geslagen breuken betreuren en wensen te helen, zou het vinden van die weg tot elkaar, wij zijn daarvan overtuigd, God welgevallig zijn, en door velen in onze -- en naar wij geloven ook in Uw -- Kerken, van God worden begeerd'.

Op 15 november 1993 kwamen DKE voor het eerst na hun benoeming door de Generale Synode Ommen 1993 bijeen. Zij namen kennis van bovenvermelde brief en constateerden dat deze aansloot bij hun opdracht om een verkennend gesprek met de NGK te voeren, om te zien of officiële samensprekingen om tot eenheid te komen mogelijk zijn.

Op 26 januari 1994 schreven DKE aan de CCS onder meer: 'Het zij u bekend, broeders, dat er onzerzijds verdriet is over de zo'n vijf en twintig jaar geleden geslagen breuk en dat wij met u van mening zijn dat kerkelijke eenheid een Gode welgevallige zaak is. Onder de klem van de roeping van de Here tot kerkelijke eenheid hebben we ons met uw brief bezig gehouden. Verder past het in de opdracht die de Generale Synode Ommen 1993 ons gaf om op uw brief in te gaan. In het betreffende besluit van Ommen wordt over een kerkelijk eenwordingsproces het volgende gezegd: "in een eerste fase vindt een grondige verkenning plaats... etc." (besluit 3,1). Het volledige besluit van Ommen sturen we als bijlage mee'.

'We verklaren ons hierbij bereid om met u in gesprek te gaan en zouden het karakter daarvan graag omschreven zien als een verkennend contact en een oriënterend gesprek'.

3 Gezamenlijke vergaderingen

- 1 21 februari 1994
- 2 12 september 1994
- 3 30 november 1994
- 4 23 januari 1995
- 5 24 april 1995
- 6 19 juni 1995

4 Wederzijdse nota's

De volgende nota's van de zijde van de DKE en de CCS werden uitgewisseld.

- I CCS aan DKE d.d. 10 juni 1994 over
  - a Wat beweegt ons
  - b Wat verenigt ons als kerken en waarin verschillen we?
  - c Wat is met het oog op de zojuist begonnen gesprekken onze visie op het hanteren en functioneren van de gereformeerde belijdenis?

- II DKE aan CCS d.d. 14 juni 1994 over
  - a Wat beweegt ons en waar zijn we op uit?
  - b Wat verbindt ons?
  - c Wat houdt ons gescheiden?

- III DKE aan CCS d.d. 14 juni 1994 over
'Het gezag en de hantering van de belijdenisgeschriften' .

- IV CCS aan DKE: reactie op de nota onder III.

- V DKE aan CCS d.d. 19 december 1994 over
'De verschillen van opvatting met de Nederlands Gereformeerde Kerken inzake de Kerkorde'

- VI CCS aan DKE d.d januari 1995 over
'Kerkorde en kerkverband'.

- VII CCS aan DKE d.d. februari 1995 aan DKE over
'Kerk, Vrijmaking en doorgaande reformatie' .

- VIII DKE aan CCS d.d. maart 1995 de nota 'Omtrent de kerk'
geschreven door deputaten voor het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken en opgenomen in hun rapport aan de Generale Synode Berkel 1996.

- IX CCS aan DKE d.d. april 1995 over
'Het gezag en de hantering van de belijdenis-geschriften' .

De nota's zijn als bijlage onder hetzelfde nummer toegevoegd, met uitzondering van nota VIII, dat verwijst naar een rapport van deputaten voor het gesprek met de CGK.

5 Verslagen van de gesprekken tussen DKE en CCS (wederzijds vastgesteld)

5.1 Eerste gesprek

Het eerste gesprek vond op 21 februari 1994 plaats in de Martuskerk te Amersfoort. Namens DKE heet de voorzitter, dr. W. G. de Vries, de CCS welkom op deze historische eerste bijeenkomst. De voorzitter van de CCS, ds. J.C. Schaeffer, antwoordt dat er blijdschap is over de uitspraak van Ommen en over de reactie op de brief van de CCS door de DKE. Hij ziet dit als het begin van gebedsverhoring. Emoties kleuren dit samenzijn waar velen elkaar nog kennen van voor de breuk. Het is goed dat het gesprek hervat wordt door mensen die de breuk in de jaren '60 hebben meegemaakt. Het kan ook moeilijk zijn: wonden gaan weer open. Er is in de afgelopen jaren wel naar elkaar gekeken, maar er was een afzonderlijke geschiedenis in beide kerken. De landelijke besprekingen dienen gericht te zijn op stimulering van de plaatselijk gesprekken, en niet als rem te fungeren. Afgesproken wordt dat de voorzitters van beide deputaatschappen beurtelings de vergaderingen zullen leiden.

In een eerste open ronde komen broeders van beide zijden aan het woord ¹. Van DKE zijde wordt de hoop uitgesproken dat dit verkennend contact leidt tot rapportage aan onze synode dat het zin heeft met deze contacten door te gaan.

Van CCS zijde wordt geopperd elkaar te informeren over hoe het sinds 1967 verder is gegaan. Waar staan we? Wat heeft de Here bij u en ons gewerkt in deze 25 jaar?

Van DKE zijde wordt gezegd dat de spanning door persoonlijke herinnering wordt geproefd. Enige huiver t.a.v. een historische rondblik wordt uitgesproken. Is het niet relevanter te spreken over de vraag, waar we vandaag staan? Het streven naar eenheid was ook in de jaren 60 aanwezig. Het zou een onjuist beeld vormen om het zoeken naar eenheid als kenmerkend voor vandaag te zien in tegenstelling met de gebeurtenissen in de jaren 60. De vraag is: wat is eenheid en welke eenheid streven we na. Kunnen we niet met een beding gaan werken, zoals in 1892? Voorgesteld wordt een aantal vragen te formuleren, deze intern te bespreken en een volgende keer samen aan de orde te stellen.

Van CCS zijde wordt opgemerkt dat het opzettelijk nastreven van eenheid niet lukt. Daarom kunnen we beter in de praktijk samen iets gaan doen. Wellicht ontdekken we al doende, hoe we bij het einddoel, namelijk eenheid, geraken.

Eenheid als onmiddellijk doel is wellicht een brug te ver. Bij eenzijdige focus op eenheid kan het betere de vijand worden van het goede. Doel is de eer van Christus, als we dichterbij elkaar komen, ook zonder vereniging. Ook tussenstappen zijn belangrijk en verminderen de smaad van Christus.

Van DKE zijde wordt daarop geantwoord dat deze instelling minder gelukkig is. We zien dit ook bij de Christelijke Gereformeerde Kerken. Ook wordt erop gewezen dat de opdracht van de DKE bescheiden is. 't Is al mooi, als we aan de volgende synode kunnen rapporteren: we hebben gepraat, de NGK willen met ons staan op de basis van Schrift, confessie en kerkregering. Ook wordt de vraag gesteld wat kerkelijke eenheid is. Valt dit 'betere' te definiëren? De essentie is toch elkaar ontvangen aan het avondmaal en op de kansel.

Daarop wordt van de zijde van de CCS geantwoord dat het ook om ruimte gaat. Wat is eenheid in kerkregering. Moet dit naar de Dordtse Kerkorde (DKO)? Welke speelruimte is er?

---

¹ In de notering van de gesprekken wordt onderscheid gemaakt tussen uitspraken van deputaten als geheel (De DKE... of De CCS ...) en minder formele opmerkingen van een of meerdere deputaten (Van .... zijde wordt ...).

Ten aanzien van de confessie is meer dan eens een discussie gevoerd over punten en komma's. Ook is een eventuele terugkeer naar de DKO ter sprake geweest. Tegelijk is er ruimer beleid bij de NGK t.a.v. kandel en avondmaal dan bij de Gereformeerde Kerken (GKN). Laten we zoeken wat bindt en niet zozeer wat gescheiden houdt.

Van DKE zijde wordt opgemerkt dat het verleden niet zonder meer als een blokkade mag werken. K. Schilder heeft gezegd: 'Niet de handelingen van eertijds, maar de houding in het heden beslist'. Vanuit deze optiek kan het verleden ook bekeken worden. Wat verwachten wij van elkaar? Wat is onze taak als deputaten, wat willen we bereiken en welke concrete agendapunten willen we behandelen? Een primair agendapunt is de binding aan en het functioneren van de confessie. Als daar overeenstemming over is, zijn we een heel eind op de goede weg. Kan van weerszijden daarover geen notitie worden gemaakt?

Van CCS zijde gaat men hiermee akkoord. Maar daaraan dient wel vooraf te gaan de vraag, wat ons beweegt en met welk oogmerk dit gebeurt. Daarom moet er eerst gesproken worden over wat ons bindt en wat ons scheidt. Er wordt aan gehecht dat eerst de gemeenschappelijkheid wordt benadrukt, voordat van daaruit de verschillen worden besproken.

Afgesproken wordt dat beide deputaatschappen een antwoord voorbereiden op de volgende drie vragen:

1. Wat beweegt ons om aan deze gesprekken te beginnen en waar zijn we met deze gesprekken op uit?
2. Wat verenigt ons als kerken en waarin verschillen we?
3. Wat is met het oog op de zojuist begonnen gesprekken onze visie op het hanteren en functioneren van de gereformeerde belijdenis?

Van beide zijden worden over deze punten nota's opgesteld en uitgewisseld (Zie bijlagen I, II en III). De nota van de CCS dateert van 10 juni 1994. De DKE nota's zijn van 14 juni 1994, waarbij aan punt 3 een aparte nota is gewijd.

5.2 Tweede gesprek

Op 12 september 1994 vindt het tweede gesprek plaats in de Ichthuskerk te Amersfoort. De leiding berust nu bij ds. J.C. Schaeffer, voorzitter van de CCS.

Aan de orde wordt gesteld het eerste punt: Wat beweegt ons om aan deze gesprekken te beginnen en waar zijn we met deze gesprekken op uit.

De vergadering constateert dat de beide notities overeenkomen waar het gaat om de diepste drijfveren: de liefde van Christus en de eer van Christus. Ook inzake het uiteindelijke doel: geen gescheiden kandel en avondmaalstafels meer.

Als verschil wordt geconstateerd dat de notitie van de DKE zich beperkt tot de vraag 'wat beweegt ons?', terwijl de notitie van de CCS ook geïnteresseerd is in de vraag 'wat beweegt ons nú?'

Op die laatste vraag antwoorden de DKE: de contacten her en der op plaatselijk niveau; de herbezinning in de NGK op de zaak van de kerkregering; de contacten met de CGK om duidelijkheid te verkrijgen; de contacten met kerken in het buitenland; de tijdsafstand tot de gebeurtenissen in de jaren 60.

De voorzitter vat dit aldus samen: Nu de kruitdampen opgetrokken zijn, willen we opnieuw naar elkaar kijken, plus de contacten met andere kerken. Dat zijn naast de bovenvermelde grote motieven redenen om aan deze gesprekken te beginnen.

De CCS legt de vinger bij de notitie van de DKE (Bijlage II) en spreekt haar blijdschap erover uit dat nu niet meer alleen gepraat wordt óver de NGK, maar ook mèt de NGK. Toch heeft men er behoefte aan de pijn te verwoorden over de wijze, waarop over de NGK met buitenlandse kerken door de GKN gesproken wordt.

De DKE ervaren dit laatste als een onterechte beschuldiging en willen het uit de discussie houden. Van weerskanten wordt aangedrongen op een zorgvuldige wijze van spreken over elkaar.

Vervolgens komt punt 2 aan de orde: Wat verenigt ons als kerken en waarin verschillen we? Over de eerste vraag wordt weinig gesproken. Wel gaat het gesprek over de taxatie van de gebeurtenissen in de jaren 60. Deze taxatie blijkt te verschillen.

De DKE brengen vooral naar voren als het grote punt in die dagen: de relativering van de gereformeerde belijdenis.

Daartegenover betoogt de CCS dat het daarover ten diepste niet ging, maar om de visie op de kerk, de waardering van de Vrijmaking en de doorgaande reformatie.

De DKE op hun beurt bestrijden deze zienswijze. Het punt van de doorgaande reformatie kan plaatselijk een rol hebben gespeeld, maar heeft geen breuk veroorzaakt. Kerkscheidend is geweest, dat er verschillend werd gedacht en gehandeld over: wat is tolerabel, wat doe je met het gereformeerde kerkrecht, wat doe je met synodebesluiten?

De CCS reageert, dat het toch wenselijk is dat over de door hen aangedragen punten wordt doorgesproken, omdat deze -- hoe het verder ook zij -- in de beleving een grote rol hebben gespeeld. De DKE gaan daarmee akkoord.

De CCS stelt het op prijs dat de gesprekken geen eenzijdig karakter dragen, waardoor zij steeds in een antwoordpositie terecht zou komen. Ook zouden zij in het gesprek graag betrekken: wat zoeken wij in de ander, wat waarderen wij in de ander, waarin hebben we elkaar nodig?

De voorzitter merkt op dat de winst dit gesprek toch is, dat we gepoogd hebben elkaars intenties te verstaan.

Gezamenlijk wordt geconcludeerd dat de verdere gesprekken moeten gaan over de volgende thema's:

- de hantering van de belijdenis;
- kerkorde en kerkverband;
- visie op de kerk, waardering van de Vrijmaking.

In een volgende vergadering zal het gesprek gaan over de hantering van de belijdenis. De CCS stelt nu een reactie op (bijlage IV) op de DKE nota (bijlage III) over het gezag en de hantering van de belijdenisgeschriften.

5.3 *Derde gesprek*

De DKE nota over het gezag en de hantering van de belijdenis en de CCS reactie daarop komen aan de orde op de vergadering van 30 november 1994 in de Martuskerk te Amersfoort.

Onder leiding van dr. W.G. de Vries volgt hierover een brede bespreking.

Van CCS zijde wordt opgemerkt dat de actualiteit van de belijdenis een speerpunt in de discussie is.

Van DKE zijde wordt opgemerkt dat de actualiteit zit in het belijden van de belijdenis. De belijdenis is daarmee actueel, al sluit dit een nieuw belijden niet uit.

De leer van Christus en de apostelen horen tot het fundament, waarop gebouwd wordt. De belijdenis definieert de officiële leer, al is daarbinnen wel reliëf. Maar dit reliëf maakt de belijdenis als geheel niet tot een niet-fundamenteel geheel.

Historische accentuering doet niets af van de actualiteit en katholiciteit van de belijdenis. De binding aan de belijdenis is niet mechanisch, maar betreft zich wel op 'alle delen'.

Het ondertekeningsformulier is bedoeld om de gemeente te beschermen tegen individualisme van de predikant. Tegelijk is er onderscheid tussen wat je in een gemeentelid kunt verdragen en in een

voorganger. Bij predikanten gaat het er ook om dat ze geen dwaalleer mogen propageren. Wie schendt Gods tempel: een predikant die dwaalleer verkondigt òf de instantie die hem deswege schorst?

Wie het ondertekeningsformulier niet kan onderschrijven, kan geen ambtsdrager zijn. Bij gemeentelieden ligt dit anders. Met behoud van bezwaren en bereidheid zich te laten onderwijzen en de afwijking niet uit te dragen, kunnen zij getolereerd worden.

In dit verband wordt door DKE verwezen naar de Generale Synode van 's Gravenhage 1914, die inzake 'tolerantie jegens wie te goeder trouw dwalen' in artikel 138 onder meer uitsprak: 'dat zij echter wel wil uitspreken, dat onze gereformeerde kerken steeds hebben geoordeeld, dat naar het voorbeeld van de apostolische kerk tolerantie kan worden geoefend jegens broeders die te goeder trouw in enig stuk van de leer dwalen, mits dit niet enig fundamenteel stuk van de waarheid raakt, de dwalenden bereid zijn zich beter te laten onderrichten, en beloven voor dit gevoelen geen propaganda te maken, waarbij het natuurlijk van zelf spreekt, dat zulke broeders, zolang ze in dat gevoelen volharden, in geen geval voor enig ambt in de kerk verkiesbaar zijn'.

Van de zijde van de CCS wordt de vraag gesteld of men de formuleringen van de belijdenis niet ontduikt, als men de belijdenis uitlegt in het licht van Gods Woord.

Daarop wordt van de zijde van de DKE geantwoord dat niet de formulering prevaleert, maar dat de inhoud bindend is. Niemand wordt aan komma's en punten gebonden en ook niet aan concrete woorden en zinnen op zichzelf, maar wel aan de inhoud van de leer naar Gods Woord. Geen confessionalisme, maar wel eerlijke aanvaarding van 'alle delen van de leer'.

Wanneer dit geconcretiseerd wordt, moet dan niet over leerafwijking gesproken worden bij ds. B. Telder, drs. H. de Jong en recent bij drs. H. Smit, die de leer van eeuwige verwerping bekritiseert en zo in strijd komt met de Dordtse Leerregels (DL), I, 6 ?

De CCS antwoordde dat over zulke zaken in eigen kring wel gesproken is, maar dat dit niet geleid heeft tot kerkelijke procedures. De CCS kan zich moeilijk voorstellen dat dit alsnog gebeurt. Duidelijk blijkt, dat de NGK minder snel geneigd zijn tot officiële kerkelijke veroordeling van een afwijkend gevoelen, terwijl de GKN vinden dat de gemeenten op deze manier in verwarring gebracht worden.

Een discussie ontspint zich over het katholiek karakter van de belijdenis. CCS vinden: als je de gereformeerde leer in al zijn delen katholiek noemt in de zin van "bindend voor de kerk van alle tijden en plaatsen", dan ben je wezenlijk een sekte geworden. Je kunt die uitspraak over het katholiek karakter van de leer alleen toepassen op de kern, het wezen van de leer: Christus alleen en genade alleen. DKE vinden dat je geen tegenstelling mag scheppen tussen de christelijke leer en de gereformeerde belijdenis; dat is hetzelfde en als het niet hetzelfde is, moet je de belijdenis herzien.

Dit verschil van inzicht wordt concreet gemaakt aan de hand van de vraag of leden die openbare geloofsbelijdenis doen, zich daarmee binden aan de 12 Artikelen (de christelijke leer) of aan de Drie Formulieren van Eenheid. DKE zeggen: in letterlijke zin wordt instemming gevraagd met de 12 Artikelen, maar de christelijke leer die daarin vervat is, is geen andere dan de gereformeerde leer die in de Drie Formulieren wordt beleden en daarom zijn belijdende leden ook daaraan gebonden. Er is geen tweeërlei binding (voor ambtsdragers enerzijds en gemeenteleden anderzijds). CCS bevestigen dat zij dit anders zien. Al is het de taak van de gemeente om de hele leer die we belijden over te dragen aan de jongeren, toch is voor het doen van belijdenis niet die instemming met de Drie Formulieren vereist, die van ambtsdragers wel gevraagd mag worden. Christenen die lid willen worden en op enig punt anders denken dan in de belijdenis is verwoord, worden ook niet om dat enkele feit geweerd.

De DKE ontkennen daartegenover niet dat tolerantie tegenover gemeenteleden mogelijk is -- zie de verwijzing naar de synode van 1914 boven -- , maar dan wel omschreven en zonder aantasting

van de regel dat men de leer, die in de kerk 'hier' geleerd wordt, aanvaardt. En dat is de leer van de drie formulieren van eenheid. Ze wijzen daarbij ook op artikel 60 van de kerkorde (Gereformeerd Kerkboek): "Tot het avondmaal van de Here zal de kerkeraad alleen hen toelaten die belijdenis van het geloof naar de gereformeerde leer hebben gedaan en godvrezend leven".

Op grond van de discussie wordt besloten dat de CCS met een eigen verklaring over de binding aan de belijdenis zal komen. Daarbij kan aan de GKN nota worden gerefereerd.

Inmiddels worden de volgende notities opgesteld en uitgewisseld.

Van de DKE over de verschillen met de Nederlands Gereformeerde Kerken inzake de Kerkorde (bijlage V, 19 dec 94) en van de CCS over Kerkorde en kerkverband (bijlage VI, januari 1995). Deze komen op een volgende samenkomst aan de orde.

5.4 *Vierde gesprek*

Op 23 januari 1995 vindt in de Martuskerk te Amersfoort een volgend gesprek plaats. De leiding berust bij de tweede voorzitter van de CCS, ds. W. Smouter.

Van de zijde van de CCS wordt de vraag gesteld, of het echt nodig is dat zij nog met een eigen verklaring over de binding aan de belijdenis komen. De eerdere reactie bevat toch veel thetische elementen. DKE betogen dat er inderdaad behoefte is aan een duidelijk stuk, waarin het Nederlands Gereformeerde standpunt wordt verwoord en knelpunten worden aangegeven. De CCS zegt dit toe.

Dan komen de notities over kerkorde en kerkverband aan de orde.

DKE stellen de volgende punten aan de orde.

-- Spreekt u alleen van independentisme, wanneer er helemaal geen kerkverband is? Of is er ook sprake van independentisme, als binnen een kerkverband de plaatselijke gemeenten structureel een te grote vrijheid hebben?

-- Artikel 31.1. van het AKS leidt tot een oeverloze tolerantie, omdat de grenzen van het geduld niet zijn afgebakend.

-- Artikel 31 DKO en artikel 34 AKS worden te gemakkelijk onder één noemer gebracht. Er is tussen beide een belangrijk verschil. Bij het niet nakomen van besluiten van de Landelijke Vergadering van de NGK gaat het niet slechts om praktische zaken, zoals de CCS stelt. Vrouwelijke ambtsdragers worden bevestigd en kinderen tot het avondmaal toegelaten. Dan kom je uit bij een ander kerktype.

-- Het AKS is geen herziene DKO. Op wezenlijke punten is het een ander kerkrecht. Opvallend is, dat zelfs deze ruimere kerkorde niet voor ieder bindend hoeft te zijn.

-- In hoeverre zijn de NGK echt bereid om bij een eventuele vereniging terug te keren tot de DKO?

De CCS reageert hierop als volgt.

-- Het AKS is geschreven vanuit de overtuiging dat het hebben van een kerkorde goed en nuttig is. Maar men moet er tegelijk tegen waken elkaar te veel te binden. Alles valt niet in regels te vangen.

-- Het AKS mag niet gezien worden, los van de ontstaansgeschiedenis. Het uitgangspunt was rond 1970 samenleven volgens het AKS: we willen elkaar niet kwijt. We moeten samen verder, één in principiële zaken.

-- De preambule geeft duidelijk aan op welke basis wij staan. De ruimte is wel afgebakend, zeker waar het de binding aan het Woord en de belijdenis betreft. In de praktijk zijn onze kerken als het nodig was ook handelend opgetreden. Het is geen elastiek bij ons. Maar we moeten wel heel duidelijk weten: hier is geen samengaan meer mogelijk (zoals momenteel met de kerk van Ten Post), voor we elkaar loslaten.

Deze ruimte wordt concreet gemaakt wanneer een artikel van ds. H. Smit over de Dordtse Leerregels ter sprake komt, waarin deze bepaalde bedenkingen formuleert. CCS zeggen zich niet te kunnen voorstellen dat ds. Smit hierover kerkelijke moeilijkheden zou ondervinden. Verder wordt genoemd het feit, dat de kerk van Groningen vrouwelijke ambtsdragers heeft aangesteld, na raadplegen van de regio, maar zonder dat dit landelijk was goedgekeurd. Dat zou volgens CCS geen reden zijn om de kerk te Groningen niet als Nederlands Gereformeerd te beschouwen.

-- Samenleven volgens het AKS is ook een vorm van gereformeerd kerk-zijn. De kerken hebben een hechte band, vooral regionaal.

-- We ontkennen het verschil tussen art. 31 DKO en art. 34 AKS niet. Maar als in een enkele kerk kinderen aan het avondmaal gaan, gebeurt dit op grond van andere overwegingen dan in de synodaal Gereformeerde Kerken. Het gebeurt bij ons vanuit een zwaar accent op het verbond.

-- Inzake de vraag, of bij een eventuele vereniging er bereidheid bestaat om tot de DKO terug te keren is de CCS niet bevoegd tot een uitspraak, al blijft uiteraard wel art. 40 AKS staan. Toch vinden we dat het AKS principieel geen verhindering mag zijn.

In reactie op de notitie van de DKE antwoordt de CCS verder:

-- Bij de NGK heeft de kerkorde haast de functie van een huwelijksakte. Zolang het goed gaat kan zij in de kast blijven. Bij de GKN heeft de kerkorde, door opneming in het Kerkboek, iets van een lied om te zingen.

-- De notitie van de DKE is een a-historisch stuk. Ze gaat volkomen voorbij aan de ontstaansgeschiedenis en het betrekkelijke van het AKS.

-- Er werd geen mogelijkheid geopend om zonder kerkelijk akkoord tot de NGK te kunnen behoren. We hoorden eerst bij elkaar en toen zijn we gaan ordenen. Daarom protesteren wij tegen de uitdrukkingen 'vrijheid' via 'vrijblijvendheid' naar 'permanente onzekerheid'.

-- Een zeker wantrouwen tegenover meerdere vergaderingen valt niet te begrijpen zonder de historie in rekening te brengen.

-- Het criterium 'het welzijn van de gemeente' in art. 34 AKS heeft alleen betrekking op besluiten van praktische aard.

-- Op de Landelijke Vergadering (LV) te Apeldoorn is een nieuw ondertekeningsformulier ontworpen.

-- Inzake vrouwelijke ambtsdragers kan worden opgemerkt, dat in art. 15 AKS duidelijk onderscheid wordt gemaakt tussen het werk van de ouderlingen en de diakenen.

-- De voorwaarde 'het ware geloof' (AKS, art. 20) is geen vermindering van de eis 'belijdenis van de gereformeerde religie'. Wel is de binding van ambtsdragers strikter dan van gemeenteleden (zie vorige samenspreking).

-- Het missen van een bepaling over de opleiding van predikanten is een a-historische opmerking.

De DKE reageerden hierop onder meer als volgt:

-- In wereldverband gezien is de kerkorde van de GKN laagkerkelijk.

-- Als kan worden aangetoond dat een bepaalde regel van de KO de opbouw van de gemeente frustreert, moet deze worden aangepast.

-- Wat de opmerkingen over a-historische trekken betreft, we leven nu in 1995 en hebben het oog gericht op de toekomst. De NGK lopen gevaar van een anti-identiteit.

-- Hoe bepaal je dat een kerk nog een kerk van Jezus Christus is? Als een kerk een verkeerde koers gaat, waarom is er dan geen uitspraak van een meerdere vergadering mogelijk? Bij afwijking van de rechte leer is er ook een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de toekomst. Verkeerde ontwikkelingen moet je vroegtijdig stoppen, net als een kleine tumor.

-- De uitspraken 2 en 3 in de preambule geven onoverkomelijke moeilijkheden.

Vervolgens heeft de CCS een nota d.d. februari 1995 overgelegd over Kerk, Vrijmaking en doorgaande reformatie (bijlage VII). Op 23 maart 1995 zonden de DKE aan de CCS een nota toe 'Omtrent de kerk' (zie 4, VIII), afkomstig van de deputaten voor het gesprek met de CGK. En in april produceerde de CCS nog een nota over het gezag en de hantering van de belijdenisgeschriften (bijlage IX).

5.5 Vijfde gesprek

Wederzijdse deputaten kwamen weer bijeen op 24 april 1995 in de Martuskerk te Amersfoort. De leiding berustte deze keer weer bij dr. W.G. de Vries als voorzitter van de DKE. De twee nota's over de kerk komen nu aan de orde.

Van CCS zijde wordt de visie van de DKE op art. 27--29 NGB te massief geacht. De vraag wordt gesteld, of deze visie op de kerk, de taxatie van de Vrijmaking en de visie op de Open Brief de officiële mening van de GKN vertegenwoordigen, dit gelet op de grote variatie aan interpretaties die ook binnen de vrijgemaakte kerken gevonden wordt. Is vanuit een verschillend historisch uitgangspunt niet een ander zicht op de plaatselijke kerk mogelijk, dat nog steeds past bij de katholiciteit van art. 27 NGB? Wordt niet te gemakkelijk overgegaan van het plaatselijke naar het kerkverbandelijke, met alle risico van verenging van de kerk van Christus tot het verband van de GKN?

Van DKE zijde wordt daarop geantwoord, dat het niet gaat om allerlei visies op deze artikelen, ook niet om een visie van de GKN, want die bestaat niet. Lees wat er in de artikelen 27--29 staat en laat staan wat je leest. Sinds de Vrijmaking zijn we sterk gericht op de eenheid van de kerk en de dynamiek in Christus' kerkvergaderend werk. Naast de oproep tot Vrijmaking is daarom meteen contact gezocht met de CGK. Wanneer de CCS zich beroept op een uitspraak van K. Schilder, dat er voor iedere gelovige man en vrouw plaats in onze kerken moet zijn, dient tegelijk in rekening te worden gebracht, dat hij gezegd heeft: mits men zich houdt aan de drie formulieren van eenheid en aan de bestaande kerkelijke akkoorden. De Open Brief is kerkelijk veroordeeld, vooral wegens de passage dat men allemaal bouwt op het ene fundament, alleen maar in verschillende bouwstijlen.

Verder wordt van de zijde van de DKE gewezen op het beding dat dr. C. Trimp in de jaren 60 onder verwijzing naar het beding bij de vereniging in 1892 heeft geformuleerd. Kort gezegd kwam dit hierop neer:

De kerkelijke samengang kan worden bewaard:

1. als over en weer, oprecht en zonder zinsbehoud, de in 1944 vrijgemaakte Gereformeerde Kerken erkend worden als ware en zuivere Geref. Kerken naar belijdenis en kerkorde,
2. als, wat de veelbesproken verhouding tot de synodaal gebonden kerken betreft, dit door allen wordt uitgesproken 'dat verbreking van de kerkelijke gemeenschap met het synodaal hiërarchisch juk van de synodale kerken en ook met allen, die zich daaraan nog gedurig onderwerpen, door Gods Woord en de Gereformeerde belijdenis geboden en dus noodzakelijk is'.

In de verdere discussie wordt van DKE zijde betoogd dat je tenminste van de eigen kerk (in voortdurend zelfonderzoek) moet kunnen zeggen: wij zijn de ware kerk. Dan roep je de mensen daar ook naar toe. Daarmee ontken je de gebrokenheid niet. Maar je vindt het wel erg, als iemand je kerk verlaat en breekt met de kerkelijke gemeenschap, ook al voegt die persoon zich bij een kerk die dicht bij je staat.

Het stemt de DKE verdrietig dat de CCS terug schrikt van dit standpunt. Het ligt geheel in de lijn van wat prof. dr. J. van Genderen in zijn 'Beknopte Gereformeerde Dogmatiek' betoogt (blz. 658 en 666). Als men dan twee ware kerken naast elkaar erkent, ligt daarin de roeping tot eenwording. De discussie in de jaren 60 over de ware kerk was voornamelijk gericht op de synodaal Gereformeerde Kerken. De Open Brief pleitte voor een te grote openheid naar hen. De NGK is achteraf gelukkig die weg niet verder opgegaan, ook gezien de latere ontwikkelingen in de synodaal Gereformeerde Kerken.

Na de jaren 60 hebben GKN en de NGK een ervaring ervaren. Maar volgens het besef van de DKE ook een verarming, omdat met kerkleden ook bepaalde gaven verdwenen. Aan de ene zijde was er veel verontwaardiging over de behandeling van de ondertekenaars van de Open Brief (NGK), maar aan de andere zijde (GKN) een niet verstaan dat de ondertekenaars hun handtekening niet terug namen. Immers ook bij de buitenverbanders zelf had een grote groep bezwaren tegen de inhoud van deze brief.

Nu kunnen we lang praten over de visie op de kerk. Maar in feite gaat het over het concrete optreden binnen de kerkelijke gemeenschap. Zo zijn ds. J. van der Schaft en ds. A. van der Ziel niet veroordeeld wegens hun kijk op de kerk, maar wegens hun concreet gedrag. Gewezen wordt op het unanieme oordeel van de rapporteurs, dr. R.H. Bremmer en ds. G. Janssen, op de synode van Rotterdam-Delfshaven 1964--65 dat het bij ds. Van der Schaft ging om de ambtelijke leiding van de gemeente op het punt van het al dan niet voortbestaan van de kerk te Murmerwoude. Ds. Van der Ziel handelde geheel in dezelfde geest als ds. Van der Schaft.

In de discussie tussen wederzijdse deputaten kwam niet zozeer de visie op de kerk aan de orde, maar wel de grenzen van de tolerantie binnen de kerk. Daarbij bleek er niet veel behoefte te bestaan over de 'voortgaande reformatie' nog van gedachten te wisselen.

De CCS wijst erop dat zij de term 'gebroken met de gemeenschap van de kerk' liever niet gebruiken bij overgang naar een andere gereformeerde kerk.

De DKE wijzen erop dat het wel degelijk verschil maakt of iemand ongelovig wordt dan wel zich onttrekt om zich bij een andere kerk te voegen.

Vervolgens wordt breed gesproken over de inhoud van de Open Brief en de veroordeling daarvan door de Generale Synode van Amersfoort-West 1967.

De CCS betoogt dat men de ondertekenaars moest houden aan hun eigen interpretatie en niet over één kam had moeten scheren.

Maar van DKE zijde wordt geconstateerd dat in feite de gedachten van de Open Brief in de huidige NGK nog bestaan. Men wil immers ieder accepteren, die christen is, ongeacht de vraag of hij of zij zich wil houden aan de gereformeerde belijdenis. Daarmee wordt in feite de gereformeerde belijdenis buiten spel gezet.

Wederzijds wordt de vraag gesteld en beantwoord, hoe men met mensen spreekt die van een andere kerk overkomen.

De CCS zegt dat het wel voorkomt, dat men iemand adviseert vrijgemaakt te blijven en zich niet bij de NGK te voegen.

De DKE betogen dat zeker naar de motieven zal worden gevraagd voor overkomst. Tegelijk kunnen zij zich niet voorstellen dat men anderen niet oproept zich bij de kerk te voegen, die volgens hen naar de belijdenis leeft.

Ook wordt doorgesproken over de behandeling van leden met afwijkende leringen (bijv. over de kinderdoop). Bij gemeenteleden wordt tolerantie toegepast, wanneer men z'n gevoelens niet propageert. Bij ambtsdragers ligt dit strikter, omdat ze bij hun ambtsaanvaarding beloven de ware leer voor te staan en dwalingen te weerleggen. De CCS pleit voor een ruimere praktijk, omdat ieder die oprecht christen is als gemeentelid aanvaard moet worden.

De discussie wordt hiermee besloten. Ze vond plaats in een openhartige en broederlijke sfeer. Maar wederzijds werd gevoeld dat men elkaar inzake de binding aan de belijdenis en de grenzen van de kerk niet heeft kunnen vinden en overtuigen.

Van de zijde van de CCS blijkt het gevoelen te bestaan dat bij de GKN niet de ruimte bestaat, die zij toch wel willen handhaven. Een ruimte die echter volgens de DKE tot een al te grote tolerantie leidt.

Veel perspectieven lijken er op dit punt niet meer te zijn. Dit wordt wederzijds met teleurstelling en met verdriet geconstateerd. Er blijkt op dit moment geen consensus in te zitten.

De DKE delen mee dat ze voorlopig een conclusie achterwege laten. Ze willen die bewaren voor de eindrapportage aan de synode.

Het bevredigt niet, nu al een punt achter de besprekingen te zetten. Daarom wordt afgesproken dat er nog een laatste vergadering zal zijn, D.V. op 19 juni 1995 in de Martuskerk te Amersfoort.

Ook wordt afgesproken dat de eindrapportage van de DKE vooraf aan de CCS zal worden voorgelegd.

Eveneens wordt besloten dat een afsluitend persverslag moet wachten tot de concept-tekst van de eindrapportage gereed is. Wederzijdse conclusies zullen van beide zijden elkaar toegezonden worden.

5.6 *Zesde gesprek*

Op 19 juni 1995 wordt in de Martuskerk te Amersfoort het afsluitende gesprek van deputaten gevoerd. De leiding berust bij ds. J.C. Schaeffer, voorzitter van de CCS.

De door DKE voorbereide en voor de eindrapportage bedoelde samenvatting van de gesprekken wordt doorgenomen. Er wordt duidelijker onderscheid in aangebracht tussen opvattingen van deputaten als geheel en meningen van personen.

De samenvattingen van de eerste vijf gesprekken worden zo op punten aangepast en gemeenschappelijk vastgesteld als een betrouwbaar verslag van de besprekingen.

Van de zijde van de CCS wordt erop aangedrongen in de rapportage naar de Generale Synode iets meer te vertellen over de toon van de gesprekken. De open en broederlijke sfeer was er niet alleen tijdens de eerste vergadering. De DKE delen mee dat iets dergelijks in de maak is voor het conclusiegedeelte van het rapport.

Er wordt van beide zijden een persoonlijke terugblik gegeven op de gevoerde gesprekken. De voorzitter van de CCS doet tot slot een klemmend beroep op de DKE om aan de Generale Synode voor te stellen de gesprekken voort te zetten, contact te blijven houden, op de één of andere manier.

Besloten wordt dat een persverslag pas aan de orde is als het rapport van DKE bij de kerken ligt. De CCS krijgt het rapport eerder, maar haar leden zullen geen interviews en dergelijke geven vóór de publikatie.

6 Evaluatie, conclusies en aanbevelingen

6.1 *Evaluatie*

Wanneer we als DKE de gevoerde verkennende samensprekingen evalueren, willen we graag het volgende opmerken:

De gesprekken verliepen in een openhartige en hartelijke sfeer. We konden elkaar als broeders aanspreken op de Heilige Schrift en de gereformeerde belijdenis en met elkaar doorspreken vanuit een gemeenschappelijk verleden. We menen dat we elkaar daarbij in het hart hebben mogen kijken: tijdens de gesprekken waren er regelmatig momenten van diepe emotionaliteit, waarbij duidelijk bleek dat er wederzijds pijn is over wat er in de jaren sinds 1967 gebeurd is en soms ook duidelijk oude wonden weer open dreigden te gaan en littekens gingen schrijven.

Toch werd -- in alle openheid -- ook het beslissende verschilpunt meer en meer duidelijk, nl. *de tolerantie in de kerk*. Heel open werd dit m.n. in de vijfde samenspreking wederzijds onderkend en uitgesproken. We wijzen met name op de volgende zinnen uit het verslag van deze vergadering:

"Van de zijde van de CCS blijft het gevoelen bestaan dat bij de GKN niet de ruimte bestaat, die zij toch wel willen handhaven. Een ruimte die echter volgens de DKE tot een al te grote tolerantie leidt. Veel perspectieven lijken er op dit punt niet meer te zijn. Dit wordt wederzijds met teleurstelling en met verdriet geconstateerd. Er lijkt op dit moment geen consensus in te zitten".

Wanneer het gaat om de concrete punten van tolerantie die verschil geven willen we -- zonder uitputtend te zijn -- met name op het volgende wijzen:

In het derde gesprek (dat handelde over het gezag en de hantering van de gereformeerde belijdenis) is van de zijde van DKE in concreto gesproken over de vraag of er niet van leerafwijking gesproken moet worden bij (wijlen) ds. B. Telder en hen die deze leer nog steeds aanhangen, bij drs. H. de Jong en recent bij drs. H. Smit, die de leer van de eeuwige verwerping bekritiseert en zo in strijd komt met de Dordtse Leerregels. De CCS antwoordden toen, dat over zulke zaken wel in eigen kring gesproken is, maar dat dit niet geleid heeft tot kerkelijke procedures. De CCS kan zich moeilijk voorstellen dat dit alsnog gebeurt. Duidelijk blijkt, dat de NGK minder snel geneigd zijn tot officiële kerkelijke veroordeling van een afwijkend gevoelen t.o.v. de leer van de kerk, terwijl de GKN van oordeel zijn, dat trouw aan de Heer van de kerk meebrengt, dat de leer van het evangelie gehandhaafd moet worden en zo de gemeente geen schade lijdt.

In de nota (zie bijlage IX) die de CCS over het gezag van de gereformeerde belijdenis hebben opgesteld staat dan ook: "Bij ons zal daarom een dienaar van Christus niet gauw geschorst worden als hij op enig punt afwijkt van de belijdenis wanneer de kerken niet de overtuiging hebben, òf dat deze afwijking een aantasting is van het ene fundament, namelijk Jezus Christus, òf dat deze afwijking het bouwen op dit ene fundament hindert".

Uit een en ander kan helaas duidelijk zijn dat de binding aan de gereformeerde belijdenis, zoals vastgelegd in het gereformeerde ondertekeningsformulier, binnen de NGK op een wezenlijk punt in de praktijk is losgelaten.

Dat maakt ook, dat te vrezan valt, dat aanvaarding van het herziene ondertekeningsformulier, dat in de laatstgehouden Landelijke Vergadering van de NGK behandeld is (zie bijlage X), geen wezenlijke verandering zal brengen. In de concrete praktijk binnen de NGK ligt de tolerantie t. a.v. de leer reeds zo ruim, dat in dit opzicht -- menselijkerwijs gesproken -- nauwelijks verandering is te verwachten.

Daarbij moet tevens worden opgemerkt, dat het herziene ondertekeningsformulier fungeert in het kader van het AKS, waarvan de preambule onder de punten 2 en 3 (zie bijlage X) aan gemeenten die bezwaren hebben tegen de aanvaarding van een kerkelijke akkoord alle ruimte geeft. Dit houdt in, dat het herziene ondertekeningsformulier, ook al zou dit wèl positieve effecten hebben, toch niet algemeen bindend is en altijd door een bepaalde kerk terzijde kan worden gesteld.

Hierbij valt ook op te merken, dat art. 34 van het AKS (zie bijlage X) door de laatstgehouden Landelijke Vergadering ongewijzigd is gelaten; besluiten van een landelijke kerkelijke vergadering zijn dus binnen de NGK nog steeds niet bindend. Weliswaar is ten aanzien van deze zaak door de CCS in het vierde gesprek gesteld, dat hierbij alleen gedacht moet worden aan "besluiten van praktische aard", maar in datzelfde gesprek werd opgemerkt, dat het feit, dat de NGK te Groningen, na raadplegen van de regio, vrouwelijke ambtsdragers heeft aangesteld, geen reden is om de kerk te Groningen niet meer als NGK te beschouwen. Onder "zaken van praktische aard" blijkt dus heel veel te kunnen vallen. Trouwens, ook al zou inderdaad de uitzonderingsclausule van art. 34 AKS alleen op *praktische* zaken slaan, dan blijft ook hier de uitzonderingsclausule van de preambule van kracht, waardoor het lokale kerken in het verband van de NGK mogelijk is in vrijheid *elke* willekeurige uitspraak van een landelijke vergadering naast zich neer te leggen.

We moeten dan ook concluderen dat èn ten aanzien van de handhaving van de leer, èn t. a.v. de handhaving van kerkelijke uitspraken binnen de NGK te grote tolerantie bestaat. Daarbij moet onmiddellijk worden aangetekend, dat onze gesprekspartners uit de kring van de CCS zich *persoonlijk* op de gereformeerde leer wilden laten aanspreken. Helaas menen we echter te moeten concluderen, dat *kerkelijk* gezien toch de gereformeerde leer bij de NGK niet veilig is. We constateren dit met diepe teleurstelling en groot verdriet.

Daarbij moet het ons tevens van het hart, dat er na afloop van de besprekingen met de NGK ook op een ander punt teleurstelling bij DKE was. DKE hebben op een aantal punten geprobeerd een brug te slaan in de richting van de NGK. Dat kan blijken uit de DKE-nota over de belijdenis (zie bijlage III), waarin zo evenwichtig mogelijk is uiteengezet hoe de belijdenis zonder confessionalisme onbekrompen en ondubbelzinnig gehandhaafd kan worden. Het blijkt ook uit het gesprek over de jaren-zestig, waarin gesteld is dat een verschillende taxatie van die tijd geen verhindering hoeft te zijn om samen voor de toekomst op een gereformeerd spoor verder te gaan. Het blijkt eveneens uit wat door DKE gezegd is over de kerkorde: wij beogen binding aan *een* gereformeerde kerkorde zonder dat dit hoeft samen te vallen met de vigerende kerkorde van de GKN. Hoezeer de besprekingen ook in een open en hartelijke sfeer gevoerd zijn, we hadden toch de indruk, dat er van de zijde van de CCS weinig bereidheid was zich hierin te laten vinden.

Betekent dit nu, dat we van oordeel zijn dat de gevoerde gesprekken zinloos zin geweest? Nee! Als duidelijk positief element in de besprekingen hebben we nl. ervaren, dat over allerlei punten in open sfeer gesproken kon worden. Daarbij bleek het keer op keer te gaan om in feite dezelfde zaken als waarom het in de jaren-zestig ging. Maar in die tijd waren er in de discussies veel bijkomende zaken, waardoor het zicht op de kernproblematiek makkelijk vertroebeld werd. We hebben nu gesprekken kunnen voeren 'zonder kruitdamp'. Zodoende zijn o.i. de wederzijdse posities verduidelijkt. Daarbij bleken helaas de verschillen nog groot. Maar we menen als positief te moeten aanmerken, dat hierdoor de duidelijkheid in de verhoudingen tussen de NGK en de GKN is bevorderd.

Dan zal onze conclusie moeten zijn, dat op dit moment, gezien het beslissend verschil over de hantering van de confessie een voortgaand kerkelijk gesprek tussen de GKN en de NGK op dit moment geen perspectief biedt. Tegelijk hopen we, dat open aandacht juist voor de hernieuwd naar voren gekomen verschilpunten het gesprek op andere niveaus (b. v. het persoonlijke) richting en helderheid zal geven. God geve dat mee zo wat nu nog scheiding maakt op goede wijze kan worden weggenomen.

We zijn van oordeel dat het -- ten einde dat laatste te bevorderen -- goed zal zijn om als GKN onze conclusies aan de eerstkomende Landelijke Vergadering van de NGK voor te leggen en deze vergadering te verzoeken er het hare aan te doen, dat de nu geconstateerde verschilpunten worden weggenomen opdat in die weg een voortgaand gesprek wel mogelijk kan worden.

6.2 Conclusies

Op grond van het bovenstaande concluderen DKE het volgende:

Met dankbaarheid valt te constateren, dat de verkennende gesprekken tussen de afgevaardigden van de NGK en DKE in een goede sfeer verliepen. Diepgaand en open kon over de centrale onderwerpen gesproken worden.

Toch menen DKE op grond van deze verkennende gesprekken met droefheid te moeten constateren, dat de weg naar kerkelijke vereniging van de GKN en de NGK momenteel niet open ligt, omdat de verschillen tussen de GKN en de NGK op dit moment niet te overbruggen zijn.

We wijzen op de volgende punten:

- binnen de NGK is een te grote vrijheid in het omgaan met de gereformeerde belijdenis en te grote tolerantie inzake afwijkingen van de gereformeerde belijdenis;
- de afspraken binnen het kerkverband geven teveel ruimte, waardoor een onbekrompen en ondubbelzinnige binding aan de leer onvoldoende wordt gewaarborgd;
- de preambule van het AKS verhindert een effectieve hantering van het nieuwe onderteekingsformulier dat momenteel binnen de NGK in bespreking is.

DKE zien achter deze verschillen een andere 'geest', een andere manier van kerk-willen-zijn, gebaseerd op een te ruime binding aan de gereformeerde confessie, waardoor het gereformeerde karakter van de kerk wordt aangetast.

In feite gaat het hier om de zelfde kwestie, waar het ook in de jaren '60 om draaide.

DKE achten het in dit stadium niet mogelijk over te gaan tot verdergaande samenspreking. Zolang de NGK vasthouden aan de huidige ruimte in de leer en het toezicht daarop, is een verdere verkenning niet zinvol. Het is momenteel helaas niet mogelijk op een verantwoorde manier met de NGK tot eenheid te komen in gebondenheid aan de leer van de belijdenis en naar de regels van een gereformeerde kerkorde.

DKE stellen de Generale Synode voor

-- aan de eerstkomende Landelijke Vergadering van de NGK deze gemotiveerde conclusie mee te delen;

-- en er bij de NGK op aan te dringen op genoemde verschillen op zodanige wijze in te gaan dat deze weggenomen kunnen worden en voortgaande samensprekingen zinvol worden.

6.3 *Concept besluit*

Voorstel : De deputaten voor kerkelijke eenheid

Materiaal :

1. van deputaten kerkelijke eenheid het rapport over de gesprekken met de Commissie voor Contact en Samenspreking van de Nederlands Gereformeerde Kerken.

Besluit 1 :

met droefheid te concluderen dat er op dit moment onvoldoende perspectief is om over te gaan tot verdere samenspreking met de Nederlands Gereformeerde Kerken;

Gronden :

1. binnen de Nederlands Gereformeerde Kerken bestaat een te grote vrijheid in het omgaan met de belijdenis en een te grote tolerantie inzake afwijking van de belijdenis;
2. de afspraken binnen het kerkverband van de Nederlands Gereformeerde Kerken geven teveel ruimte, waardoor een onbekrompen en ondubbelzinnige binding aan de leer onvoldoende wordt gewaarborgd;
3. de preambule van het Akkoord van Kerkelijk Samenleven verhindert een effectieve hantering van het nieuwe ondertekeningsformulier dat momenteel binnen de Nederlands Gereformeerde Kerken in bespreking is;
4. achter deze verschillen ligt een andere manier van kerk-willen-zijn gebaseerd op een te ruime binding aan de gereformeerde confessie waardoor het gereformeerde karakter van de kerk wordt aangetast. In feite gaat het hier om de zelfde kwestie, waar het ook in de jaren zestig om draaide;
5. zolang de Nederlands Gereformeerde Kerken vasthouden aan de huidige ruimte in de leer en het toezicht daarop, is een verdere verkenning niet zinvol, omdat zij niet met de Gereformeerde Kerken willen samenleven naar de gereformeerde leer en volgens een gereformeerde kerkorde;
6. het is momenteel niet mogelijk op een verantwoorde manier met de Nederlands Gereformeerde Kerken tot eenheid te komen in gebondenheid aan de leer van de belijdenis naar de regels van een gereformeerde kerkorde.

Besluit 2:

- a. aan de eerstkomende Landelijke Vergadering van de Nederlands Gereformeerde Kerken besluit 1 met zijn gronden mee te delen;

- b. er bij de NGK op aan te dringen op genoemde verschillen op zodanige wijze in te gaan dat deze weggenomen kunnen worden en voortgaande samensprekingen zinvol worden.

Amersfoort, augustus 1995

E. Boerma
J.J. Burger
H.J.J. Feenstra
A.N. Hendriks
P.J. Trimp
M. te Velde
W.G. de Vries

Bijlagen

I CCS: Gesprekspunten

NEDERLANDS GEREFORMEERDE KERKEN
Commissie voor Kontakt en Samenspreking
met andere kerken

Alg. Secr. P. Wassenaar, van Ballegooijsingel 66, 3055 PD ROTTERDAM

Aan Deputaten kerkelijke eenheid (DKE)
van de Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt).
Secretariaat: H.J.J. Feenstra,
Rodenrijseweg 69,
2651 BN BERKEL EN RODENRIJS.

Rotterdam, 10 juni 1994.

Geachte broeders,

Na ons eerste gesprek, op 21 februari 1994, heeft onze Commissie zich beraden op de drie vragen die we elkaar gesteld hadden. We deden dat met de herinnering aan een goed gesprek, dat door zijn historisch karakter een diepe indruk op ons heeft gemaakt. Onderstaand geven we u het resultaat van ons intern overleg, in de hoop dat het een bijdrage mag leveren aan een goede voortzetting van ons gesprek.

1 Wat beweegt ons om aan deze gesprekken te beginnen en waar zijn we met deze gesprekken op uit?

De vraag wat ons beweegt om het contact met de GKV te zoeken, kan in de eerste plaats beantwoord worden vanuit de uitspraken van onze Landelijke Vergaderingen. Fundamenteel daarvoor is de overtuiging, uitgesproken door de LV van Wezep 1978: "dat de in de zestiger jaren geslagen breuk voor God en mensen onverantwoord was, en daarom ook vandaag ongeoorloofd en onverantwoord is. Zij spreekt daarom uit, dat alles gedaan moet worden, om te komen tot herstel van de geschonden eenheid, beschaamd erkennend dat een begaanbare weg naar elkaar toe nog maar zo weinig zichtbaar is, en in de overweging dat die eenheid slechts te vinden is in het wandelen op wegen van waarheid en recht".

Deze uitspraak eindigt met "de bede, dat God deuren, die nu nog gesloten lijken, mag openen". Terugkijkend moeten we erkennen, dat dit gebed pas gaandeweg ook feitelijk steeds meer is opgezonden tot de Here. Heeft Hij gewacht totdat deze gebeden zich (onder meer dankzij het Gereformeerd Appel) vermenigvuldigden?

In lijn met deze uitspraak van Wezep 1978 kreeg onze commissie ook de opdracht om "als er signalen komen vanuit Vrijgemaakte meerdere Vergaderingen dat mogelijkheden voor contacten worden geopend", daarop in te gaan.

De Commissie hecht eraan om ook meer inhoudelijk duidelijk te maken, waarom het voor ons een aangelegen zaak is om te zoeken naar mogelijkheden tot het intensiveren van contact met de GKV. Daarbij willen we zowel onze aarzelingen als ons verlangen naar contact verduidelijken. De aarzelingen zijn levensgroot, omdat reeds het eerste gesprek pijnlijke herinneringen boven bracht aan een tijd van kerkelijke strijd. We hebben best begrepen dat deze pijn er ook aan vrijgemaakte zijde is. Toch kunnen we er niet om heen, dat er een kardinaal verschil is. Dit verschil is, dat Ned. Gereformeerden buiten verband zijn geplaatst, zijn geschorst, afgezet en van het avondmaal geweerd, onder meer door broeders met wie ze nu in Amersfoort aan één tafel zaten, terwijl dit omgekeerd niet het geval is. Hoezeer het gesprek ook in goede sfeer verlopen is, aan Ned. Geref. zijde bleven toch verwarde gevoelens: hoe zitten die broeders daar nú? We hoeven elkaar echt niet

te vinden in de waardering en benoeming van de scheur in de zestiger jaren, maar het is voor degenen die zijn geschorst of van het avondmaal geweerd heel moeilijk om de anderen vertrouwen te geven, wanneer hierover slechts gezwezen wordt.

Sterker dan deze aarzelingen is bij ons overigens het verlangen naar nadere contacten met de GKV. Ook na 25 jaar weten we ons nog altijd zeer nauw aan hen verwant en we zien de feitelijk bestaande breuk als onbestaanbaar tussen kerken van hetzelfde belijden. Van al onze overeenkomsten en verschillen, waarover verderop meer, is de slotsom voor ons toch geen andere dan dat we bij elkaar horen. In zo'n situatie beschouwen we het als een aantasting van de eer van Christus als we langs elkaar heen leven alsof we het werk van Christus in de andere kerk niet opmerken.

We durven hierbij nog niet te formuleren waar de gesprekken op uit zouden moeten lopen. Toch kunnen we als het doel waarheen we op weg gaan ons niet minder voorstellen dan dat de gescheiden kansel en avondmaalstafel tot het verleden gaan behoren. Iedere stap, hoe klein ook, in die richting zien we als bevorderlijk voor de eer van Christus.

2 *Wat verenigt ons als kerken en waarin verschillen we?*

Buitenstaanders valt vooral de overeenkomst tussen onze beide kerken op, zelf zien we vaak de verschillen het eerst. De voornaamste overeenkomst ligt uiteraard in onze gemeenschappelijke basis in Gods Woord en de gereformeerde belijdenisgeschriften. In de Preambule bij het Akkoord van Kerkelijk Samenleven spreken de Ned. Geref. kerken uit dat zij "elkaar als opnieuw beloven - zich gevend eerst aan de Here en ook aan elkaar - zich aan het Woord van God en aan de belijdenis van de kerk van alle eeuwen te houden. Zij verklaren in dat belijden van de Waarheid van de Heilige Schrift, zoals in de drie Formulieren van Enigheid is uitgedrukt, haar eenheid en de grond voor haar samengaan te vinden".

Maar niet alleen hebben wij de Formulieren van Enigheid gemeenschappelijk, ook delen we grotendeels dezelfde manier van spreken en denken op basis van deze grondslag. Dit komt vooral uit in de prediking, waarin we de nadruk op Gods soevereine genade en onze menselijke verantwoordelijkheid gemeen hebben. Al dan niet uitgesproken ligt hier het verstaan van Gods verbond achter, in de betekenis van ná de vrijmaking van Kuyper's theologie. Dat is: niet als een idee om er een valse gerustheid aan te ontleen, maar als een belijdenis van Gods genade aan ons en zijn recht op ons.

Vershillen zijn er uiteraard ook. Ons valt vooral op, hoe de Vrijgemaakten ten koste van veel inspanningen een heel stelsel van gereformeerde scholen en maatschappelijke organisaties in stand houden. We zien dit aan met respect en ook met dankbaarheid voor goede dingen, waar wij als mede-christenen van kunnen profiteren. Wel valt ons daarbij de kerkelijke geslotenheid op. We vragen ons daarbij af: heeft dit te maken met de praktische noodzaak om één front te vormen bij de opbouw van deze organisaties of vergt het voortbestaan ervan, dat je echt gelooft dat er ook geen andere kerken van Christus zijn?

Op dit punt waren er in de tijd van de breuk in elk geval verschillen. We zouden wat dat betreft met name willen noemen de benoeming en waardering van de vrijmaking, het denken over de kerk (de interpretatie van de artikelen 27-29 NGB) en het hanteren van de DKO. Op genoemde punten zien we bij uw kerken overigens wel verandering, en we vragen ons af of u deze verschillen nog steeds als kerkscheidend beschouwt.

Verder is er duidelijk een verschil in de kerkelijke omgangs-vormen. Nederlands Gereformeerde kerken hebben gekozen voor een geduldig omgaan met elkaar en voor een beknopte kerkorde, waarbij alleen die dingen worden geregeld die noodzakelijk alle kerken aangaan. Wij kunnen ons niet meer voorstellen dat je officieel vastlegt dat de predikant de kerkeradsvergaderingen moet voorzitten, dat de kerkdienst slechts volgens een bepaalde liturgische orde mag verlopen of dat een classis bepaalt of je uit de NGB mag preken. Wij doen niet alsof pas verscheidenheid een bewijs van christelijk leven is, maar beschouwen de vrijheid in "middelmatische zaken" wel als winst voor het plaatselijk gemeentelven.

3 *Wat is met het oog op de zojuist begonnen gesprekken onze visie op het hanteren en functioneren van de gereformeerde belijdenis?*

Hier ligt een belangrijk punt. Aan de ene kant is de overeenkomst met de GKV typisch een confessionele eenheid. Ter vergelijking: met evangelische christenen ervaar je ook wel de eenheid van het geloof in Christus als onze enige Zaligmaker. Maar tegelijk is de structuur van hun geloofsinhoud zo anders. Er ligt meer nadruk op de eigen keuze dan wij voor juist houden, en zo meer. De eenheid met de GKV is typisch de eenheid in het gereformeerd belijden. Gods vrijmachtige keus voorop, de nadruk op het verbond, Gods beloften aan ons en zijn recht op ons, nog voordat wij konden kiezen.

Aan de andere kant zijn wij wel gedwongen geweest om ons nader te bezinnen op de vraag, wat de bedoeling van de belijdenis is. Meer dan vroeger benadrukken wij dat het leven bij Gods Woord de kern is, en dat de belijdenis een *middel* is om ons bij Gods Woord te bewaren. Dit betekent onder meer, dat de belijdenis volgens ons geen formele gezags-instantie naast of in plaats van de Schrift mag worden. Heel ons spreken en denken moet erop gericht zijn om het leven uit de rijkdom van Gods woord te dienen. In dit kader kan de belijdenis nooit meer dan een dienende rol vervullen.

Wij gebruiken daarom niet meer zo gauw de uitdrukking "Schrift en belijdenis" in één adem, in zinnen als: "wij geloven op grond van Schrift en belijdenis...". Wij zeggen dan: "wij geloven op grond van de Schrift, overeenkomstig de belijdenis". Dit komt uiteindelijk voort uit een deel van onze gemeenschappelijke erfenis: de Schrift-beweging van de dertiger jaren. We hebben geleerd, dat je de belijdenis moet lezen tegen de achtergrond van de Heilige Schrift en niet andersom. Anders dreigt de belijdenis een filter te worden, waardoor je alleen die dingen in de Schrift leest, die ook in de belijdenis nadruk ontvangen. Deze manier van omgaan met de belijdenis, waarvan de wortels overigens in onze gemeenschappelijke erfenis liggen, bracht ook mee dat er oog kon komen voor het feit dat formuleringen in de belijdenis soms gekleurd waren door de vigerende filosofie van die dagen, zonder dat dit in mindering komt op de overtuiging dat de artikelen en stukken der leer in alles overeenstemmen met Gods woord. Het is aan die leer, en niet aan de 16e-eeuwse kleur van de belijdenis, dat wij elkaar willen binden.

In de hoop dat deze notitie mag bijdragen aan een vruchtbare bespreking eindigen wij met broedergroet, voor de Commissie,

ds. J. C. Schaeffer, voorzitter.

P. Wassenaar, secretaris.

II **DKE: Gesprekspunten** (d.d. 14 juni 1994)

Van Deputaten Kerkelijke Eenheid van de Gereformeerde Kerken in Nederland

Aan Commissie Contact en Samenspreking van de Nederlands Gereformeerde Kerken

1 *Wat beweegt ons en waar zijn we op uit?*

In de besprekingen ter Generale Synode Ommen 1993 zijn de volgende overwegingen genoemd:

- 1.1 de laatste jaren groeien er persoonlijke contacten met leden van de NGK, waaruit blijkt dat er velen zijn wier hart naar ons en naar wie ons hart blijft uitgaan;
- 1.2 hier en daar ontstaan contacten tussen plaatselijke kerken;
- 1.3 op de Landelijke Vergadering van de NGK in 1992 is een afwachtende houding richting GKN aangenomen; men wacht op signaal van onze kant;
- 1.4 zowel in onze contacten met de CGK als in onze internationale contacten met kerken in Japan, Zuid-Afrika en Nieuw-Zeeland spreken we regelmatig over de NGK; het is zinvol om dan ook tegelijk in eigen land met de NGK te spreken.

Wij weten ons verplicht vanwege het schriftuurlijk-oecumenische motief (b.v. Johannes 17 en Efeze 4), de principiële roeping van de kerk (zoals verwoord is in grond 1 bij besluit tot benoeming deputaten DKE, Acta GS Leeuwarden 1990, art. 136):

"in dienst van Christus, die zijn kerk door de eeuwen heen vergadert, heeft zijn kerk de roeping eraan mee te werken, dat allen die Hem liefhebben naar zijn Woord in eenheid van het ware geloof bijeenkomen;"

In dit alles dringt de liefde van Christus ons en zijn we er op uit belemmeringen weg te nemen om te komen tot herstel van kerkelijke eenheid, zoals die gestalte krijgt in de gemeenschap rond Woord en sacrament.

2 *Wat verbindt ons?*

- 2.1 De GS Ommen 1993 gaf deputaten DKE o.a. de opdracht mee (Besluit 4.5)

".. zo mogelijk verkennende contacten te leggen met kerken en groeperingen die staan of willen staan op de grondslag van Gods Woord en de drie formulieren van eenheid en samenleven of willen samenleven volgens de gereformeerde kerkorde;"

In het verkennend contact met de NGK gaan we er van uit dat we elkaar kunnen aanspreken op Gods Woord (zoals nagesproken in de drie formulieren van eenheid) -- het fundament, waarop we 25 jaar geleden samen in één kerkverband stonden.

We gaan er van uit dat we veel kerkordelijke regels voor samenleven gemeenschappelijk hebben -- ondanks principiële en praktische verschillen tussen het AKS en de gereformeerde kerkorde.

- 2.2 We hebben tot en met 1967 een gemeenschappelijke kerkgeschiedenis, waarbij we met name denken aan de erfenis van Reformatie en Vrijmaking.
- 2.3 Beide kerken hebben (zij het elk op eigen wijze) verdriet over het gescheiden optrekken met de gevolgen van vervreemding en verwijdering.
- 2.4 We geloven dat we als belijders van de naam van Jezus Christus de gemeenschappelijke roeping hebben te staan naar kerkelijke eenheid (krachtens art. 27--29 NGB).

- 2.5 We willen beiden de voortgang van het evangelie van Jezus Christus bevorderen en front maken tegen ongelof, secularisatie en dwaalleer.
- 2.6 We dragen beiden verantwoordelijkheid om kerkelijke verdeeldheid weg te nemen die een smet werpt op Christus' naam, Gods kinderen kan ontmoedigen en aanstoot geeft aan de buitenwacht.
- 3 *Wat houdt ons gescheiden?*
- 3.1 Wat scheiding bracht en ons tot nu toe gescheiden houdt raakt -- wat ons betreft -- de kern van het akkoord van gereformeerd kerkelijk samenleven: het in alles bewaren van confessionele trouw en het nakomen van kerkordelijke afspraken.
- 3.2 De inhoud van het belijden was in geding, omdat de tolerantie bij gebleken afwijkingen te ver ging.
We denken concreet o.m. aan:
- 1 opvattingen van ds.B.Telder (inzake Zondag 22, 57) die door de GS Amersfoort-West 1967 (art 163, 164) werden afgewezen;
  - 2 opvattingen van ds.L.E.Oosterhoff (over beloften van het verbond en uitverkiezing), die door de GS Rotterdam-Delfshaven 1964 werden afgewezen;
  - 3 opvattingen van ds.J.O.Mulder en ds.G.Visee (over de tien geboden), die door de GS Hoogeveen 1969-70 werden afgewezen;
  - 4 opvattingen over belijdenis en kerk (verwoord in de Open Brief van 31 okt. 1966), die door de GS Amersfoort-West 1967 werden afgewezen.
- 3.3 De wijze van samenleven was in geding, omdat er independentistische tendensen waren, die de onderlinge verbondenheid aan belijdenis en kerkorde aantastten.
We denken concreet o.m. aan:
- 1 ds.B.Telder die met zijn afwijkingen niet de kerkelijke weg ging (art 53 KO);
  - 2 verschillende kerken en vergaderingen, die zich onafhankelijk van het kerkverband opstelden en besluiten van meerdere vergaderingen naast zich neer legden (KO art 31, 35 = 36-oud);
  - 3 publikaties waarin de genoemde tolerantie en het independentisme werden verdedigd en uitgedragen.
- 3.4 De NGK hebben hun opvattingen t.a.v. belijdenis en kerkorde na 1969 in hun Akkoord van Kerkelijk Samenleven vastgelegd:
- 1 de binding aan de belijdenis is niet volledig gewaarborgd, omdat het Dordtse ondertekeningsformulier niet meer verplicht gesteld wordt (art. 17 AKS);
  - 2 blijkens art.34 AKS is gekozen voor een meer vrijblijvende vorm van kerkelijk samenleven.
- 3.5 In het verlengde van het voorgaande laat 25 jaar gescheiden optrekken ook nieuwe verschilpunten zien:
- 1 de toelating van vrouwen tot de ambten van ouderling en diaken;
  - 2 de openstelling van het Avondmaal voor doopleden;
  - 3 de ruimte voor persoonlijke opvattingen van voorgangers, b.v. drs. H. de Jong over het Schriftgezag.

Tenslotte

We hebben getracht bovenstaande gesprekspunten kort en bondig te formuleren.

We verootmoedigen ons omdat we er niet in zijn geslaagd in de jaren 60 elkaar te overtuigen en elkaar vast te houden.

In ons gesprek stellen we ons er voor open om eigen gebreken en fouten onder ogen te zien.

We hopen dat genoemde gesprekspunten mogen bijdragen tot een eerlijk en helder gesprek, dat leiden mag tot toenadering.
Geve God ons wijsheid, eerlijkheid en moed om elkaar als broeders weer terug te vinden, voordat Christus komt.

III DKE: Het gezag en de hantering van de belijdenisgeschriften (d.d. 14 juni 1994)

1 Waarde

De Gereformeerde Kerken in Nederland hebben als haar belijdenisgeschriften: de apostolische geloofsbelijdenis, de geloofsbelijdenis van Nicea, de geloofsbelijdenis van Athanasius, de Nederlandse geloofsbelijdenis, de Heidelbergse catechismus en de Dordtse leerregels. Deze geschriften hebben een bijzondere waarde. De kerk aanvaardt ze als een goede en betrouwbare samenvatting van wat zij naar de Schriften gelooft en belijdt. En zij merkt tot op de dag van vandaag, dat de leer van Gods Woord mede via deze geschriften heilzaam en krachtig onder de mensen werkt.

2 Oorsprong

De belijdenisgeschriften zijn menselijke geschriften. Zij komen niet voort uit eenzelfde goddelijke werking als waardoor de Heilige Schrift is ontstaan. Maar de kerk erkent wel de leiding van Gods Geest en Woord in het tot stand komen en kerkelijk aanvaarden van die geschriften. Dat ze er zijn en dat ze instemming vinden is te danken aan God de Heilige Geest. Hij is het, die de kerk naar de belofte van Christus in de waarheid leidt en die haar tot belijden brengt. De 'klank' van Gods openbaring en de 'weerklink' van het gelovig belijden van de kerk zijn te danken aan Gods ene Geest.

3 Functies

De belijdenisgeschriften hebben verschillende functies. De kerk geeft daarin lofprijzend haar instemmend antwoord op Gods openbaring in de Schriften. Zij geeft daarin publiek in de wereld getuigenis van haar geloof. Zij spreekt daarin zowel voor haar eigen leden als voor zusterkerken en ook voor hen die buiten staan uit wat ze gelooft, wat ze verkondigen wil en wat ze als de zuivere leer wil handhaven. Zij vat de christelijke leer daarin samen om die door te geven in haar onderwijs aan de jeugd van de kerk. Zij formuleert daarin de gezonde leer tegenover en met afwijzing van allerlei dwaling en ketterij. Zij brengt daarin onder woorden, wat de gemeenschappelijke geloofsinhoud is, op basis waarvan plaatselijke kerken van Christus als in één lichaam met elkaar willen samenleven en samenwerken.

4 Omvang

In vier van de zes belijdenisgeschriften wordt heel de leer van de verlossing in het kort weergegeven. De twee andere belijdenissen (die van Athanasius en de Dordtse leerregels) concentreren zich vooral op enkele belangrijke thema's uit de geloofsleer. Maar steeds geldt, dat de confessies alleen de hoofdlijnen van de leer onder woorden brengen. Lang niet alles wat er vanuit de Schriften te zeggen zou zijn, staat er in. Deze beknoptheid maakt in de kerk een algemene instemming des te meer mogelijk en nodig. Ze laat bovendien ruimte voor nadere uitwerking en ontwikkeling van gedachten en voor het in verschillende tijden en situaties plaatsen van verschillende accenten.

5 Verhouding tot de Heilige Schrift

In de belijdenisgeschriften wordt voortdurend geput uit de Heilige Schrift. Zij spreken die voortdurend na. Ze geven daarbij niet een mechanische recitatie en reproductie van de Schrift, maar ze werken met de Schrift. Ze verwerken de door God geopenbaarde leer in een vorm, waarin mede een bepaalde tijd en situatie te herkennen zijn. Zo zijn de confessies een beknopte respons op en een schriftelijke samenvatting van de leer die in de 66 boeken van het Oude en Nieuwe Testament ons geleerd wordt.

Van de uitspraken van de confessies kan steeds worden aangetoond, hoe ze teruggaan op de Heilige Schrift. Ze moeten ook altijd worden uitgelegd in het licht van de Schriften. Voor het vaststellen van de betekenis en de reikwijdte van de belijdenis is niet de mening van de opstellers, maar steeds de fundering in de Schrift beslissend.

De belijdenisgeschriften hebben hun kracht en waarde alleen doordat Gods Woord er in wordt nagesproken. Gods openbaring is er van artikel tot artikel in herkenbaar. De belijdenissen kunnen nooit de Schriften vervangen. Dat is ook niet de bedoeling ervan. De kerk wil in haar confessies juist het venster op de Schriften openen en de gelovigen met de inhoud daarvan vertrouwd maken.

De kerken hebben in art. 7 NGB uitgesproken, dat men geen geschriften van mensen op één lijn mag stellen met de goddelijke Schriften. Daarom zullen ze er steeds tegen waken, dat in de kerk de belijdenisgeschriften de Heilige Schrift zouden overvleugelen of in de schaduw stellen. Met haar gelovig belijden mag de kerk de klank van het Woord van God wel opvangen en doorgeven, maar niet overstemmen.

Wanneer iemand kritische vragen stelt over enig punt van de in de belijdenis vervatte leer, zullen wij hem niet eenvoudig verwijzen naar die belijdenis. We zullen ons dan beijveren hem -- in aansluiting bij de confessie -- te overtuigen uit de Heilige Schrift. De belijdenis is immers altijd appellabel aan de Heilige Schrift.

6 *Gezag*

De belijdenisgeschriften staan niet op één lijn met de Heilige Schrift. Maar gezien het onder 1 tot 5 genoemde mag men tussen de Schrift en de belijdenissen geen scheiding en tegenstelling maken. Aan de nauwe samenhang en inhoudelijke overeenstemming tussen Schrift en belijdenis wordt geen recht gedaan, wanneer men eenzijdig benadrukt, dat de belijdenissen maar mensenwerk zijn. In de gereformeerde theologie worden daarom zowel de Schrift als de belijdenisgeschriften 'norma' genoemd: de Schrift 'norma normans' (normerende norm) en de belijdenis 'norma normata' (genormeerde norm).

Aan het gezag van de belijdenisgeschriften zitten een inhoudelijke en een formele kant. Hun inhoudelijk gezag komt voort uit de substantiële overeenstemming met de Schriften. Hun formele en kerkrechtelijk vastgelegde gezag vindt zijn oorsprong in het besluit van de kerken om deze geschriften te aanvaarden en te hanteren als gezaghebbend. Het formele gezag bestaat niet anders dan op basis van het inhoudelijke gezag. Die twee zijn voortdurende met elkaar verweven. Daarom is het ook niet vreemd, wanneer men zich in de kerk op de belijdenis beroept als op een gezaghebbende instantie.

7 *Binding*

Gemeenteleden en ambtsdragers zijn in de kerken aan de belijdenisgeschriften gebonden. Het feit dat in de gereformeerde liturgische formulieren de geloofsbelijdenissen van Nicea en Athanasius en de drie formulieren van eenheid niet met zo veel woorden worden genoemd, wettigt niet de conclusie dat men daar niet aan gebonden is. Er is in de kerken ook niet een tweeërlei binding: een minimale voor 'gewone' gemeenteleden en een maximale voor ambtsdragers. De 'leer die hier in de christelijke kerk geleerd wordt' is voor ieder in de kerk -- hoe zeer ook ieders positie, gaven en verantwoordelijkheden kunnen verschillen -- geen andere leer dan die men vindt in alle zes belijdenisgeschriften die de Gereformeerde Kerken als de hare hebben aanvaard.

De gemeenteleden zullen de binding aan de leer van de Schriften aanvaarden wanneer ze bij hun openbare geloofsbelijdenis ja zeggen op de vraag, of zij belijden, dat de leer van het Oude en Nieuwe Testament, die in de Apostolische Geloofsbelijdenis is samengevat en ter plaatse in de christelijke kerk geleerd wordt, de ware en volkomen leer van de verlossing is.

De ambtsdragers zullen zich nog eens nadrukkelijk binden aan de leer van Gods Woord door het ja-woord bij hun bevestiging in het ambt. Zij verklaren dan dat zij de Schriften van het Oude en Nieuwe Testament aanvaarden als het enige Woord van God en de volkomen leer van de verlossing, en dat zij alles verwerpen wat daarmee in strijd is.

Deze verklaring en belofte zullen zij bij de aanvaarding van hun ambt op een speciale manier bevestigen door ondertekening van een door de kerken vastgesteld ondertekeningsformulier. Zij zullen daarmee voor het aangezicht van de Here oprecht en met een goed geweten als hun hartelijke overtuiging uitspreken, dat de leer van de drie formulieren van eenheid in alle delen geheel met Gods Woord overeenstemt. Met hun ja-woord en hun ondertekening binden ze zich aan die leer voor heel hun ambtswerk.

De Gereformeerde Kerken willen graag blijven bij de geldende stipulaties in de liturgische formulieren, bij de afspraak van art. 53 KO en bij de vastgestelde ondertekeningsformulieren. In het verlengde daarvan zijn haar ambtsdragers en gemeenteleden geroepen tot trouw aan het eens gegeven woord.

8 *Aard van de binding*

De binding aan de belijdenisgeschriften is onbekrompen en ondubbelzinnig. Ze zal geen louter formele of uitwendige binding mogen zijn, maar altijd een door liefde tot God en tot de leer der zaligheid en een evenzeer door liefde tot de naaste ingegeven binding. Het is goed om bij die binding altijd het hartelijke en vrijwillige karakter ervan te benadrukken. Het is niet een koude en formele binding, maar een binding in geloof en liefde.

De binding bedoelt verder geen binding te zijn aan de belijdenisgeschriften op zichzelf, maar aan de leer van de Schriften die daarin betrouwbaar verwoord wordt. In de wijze waarop de kerken de binding formuleren en hanteren dient dit tot uitdrukking te komen.

9 *Bedoeling van de binding*

Met de binding aan de belijdenis hebben de kerken een bedoeling. Het is een middel, dat de gemeente als totaal en ieder persoonlijk helpen moet om te blijven bij de gezonde leer. Het helpt om de eenheid van het ware geloof te bewaren. Het dient als bescherming tegen infectie met dwaalleer en tegen een onevenwichtig benadrukken van sommige leerstukken. Het houdt de enkeling op zijn/haar plaats in de gemeenschap. En het houdt ons allen samen op onze plaats in de eeuwenoude en wereldwijde gemeenschap met heel de katholieke kerk.

Met name de binding voor de ambtsdragers is een krachtig middel om de gemeente die door hen onderwezen en geleid wordt, te beschermen tegen allerlei wind van leer, tegen persoonlijke voorkeuren en eenzijdigheden en tegen incidentele particuliere inzichten. Leervrijheid voor de predikant betekent immers hoordwang voor de gemeente.

10 *Formulering en substantie*

Men onderscheidt ten aanzien van de belijdenisgeschriften wel tussen formulering en substantie. Met 'formulering' annex de 'betoogtrant' bedoelt men dan de eventueel voor correctie vatbare bewoordingen en zinnen waarin de bijbelse leer is samengevat. Met 'substantie' bedoelt men de 'inhoud' van die leer, de 'stukken der leer', de leer zelf.

Dit onderscheid kan in de kerk beperkt dienst doen. Het kan dienen als een hulplijn om af te weren een hanteren van de belijdenis waarbij men doet alsof van woord tot woord en in alle punten en komma's een belijdenisgeschrift onovertrefbaar is geformuleerd. Het kan ook dienen om onderscheid te maken tussen een kritiek die de in de belijdenis vervatte leer zakelijk onveranderd wil handhaven, maar daarvoor een betere formulering en/of onderbouwing aandraagt, en een kritiek waarin men in feite op enig onderdeel een zakelijk andere leer-inhoud voorstelt.

Het onderscheid tussen 'formulering' en 'substantie' kan echter ook worden misbruikt. Dan dient men kritiek op een passage uit de belijdenis aan als 'slechts kritiek op een formulering', terwijl er in werkelijkheid meer aan de hand is. Men maakt zich dan wel degelijk los van de substantie van een leerstuk of leert wezenlijk iets anders dan de belijdenis zegt.

De zakelijke inhoud van de belijdenis is zodanig verweven met en vervat in 'formuleringen' en 'betoogtrant', dat het onderscheid altijd voorzichtig dient te worden gehanteerd. Het zijn uiteindelijk de kerken zelf die in haar vergaderingen beoordelen en uitmaken of in iemands spreken en/of schrijven alleen een formulering of ook de zakelijke inhoud in geding is.

11 Fundamenteel en niet fundamenteel

Men wil in de belijdenisgeschriften wel eens onderscheiden tussen fundamentele en niet-fundamentele stukken of tussen centrum en periferie. Deze onderscheidingen zijn alleen bruikbaar als termen om aan te duiden, dat er in de Schrift en zo ook in de belijdenis een bepaald 'reliëf' en 'niveauverschil' is. Niet elk detail van wat ons in de Schriften is bekendgemaakt, heeft eenzelfde gewicht. Het is wel alles ten volle openbaring van God met het oog op onze verlossing. Maar het ene ligt dicht bij het hart en centrum van de bijbelse leer en van het christelijk geloof dan het andere.

In de genoemde zin is de onderscheiding aanvaardbaar. We moeten evenwel bedenken, dat ze voor de belijdenissen toch minder bruikbaar is. In de belijdenissen hebben we immers al te maken met een 'hoofdsom', waarin de hoofdzaken van de bijbelse leer zijn samengevat.

Bovendien mogen deze onderscheidingen door niemand worden gebruikt om bepaalde stukken of elementen van de christelijke geloofsleer te relativiseren en secundair te verklaren. En evenmin om afwijking daarvan te bagatelliseren. 'Centrum' en 'periferie' vormen samen het ene geheel van de bijbelse leer, en in dat geheel mogen wij de door God geopenbaarde dingen niet van elkaar losmaken. De eerbied voor de Schrift en haar ene Auteur verbiedt ons een in onze ogen 'klein punt' naar een tweede rang te verwijzen en een dwaling op zo'n punt minder ernstig te nemen. Wij willen ook in het 'kleine' trouw zijn.

12 Toetsing en wijziging mogelijk

De huidige belijdenisgeschriften zijn niet bij voorbaat de definitieve, onveranderlijke en onovertreffbare verwoording van het christelijk geloof. Ze zijn in principe vatbaar voor wijziging, verbetering en aanvulling, of zelfs voor vervanging door een eigentijdse belijdenis.

Aan de ene kant zeggen we daarom, dat de belijdenisgeschriften die de Gereformeerde Kerken vandaag hebben, betrouwbaar en gezaghebbend de leer van de Schriften weergeven. Zij stemmen in alle delen geheel met Gods Woord overeen. Er worden geen dingen in geleerd die onschriftuurlijk zijn, afwijkend van wat de Schrift leert.

Aan de andere kant kan er door exegetische en dogmatische arbeid en bezinning op enig punt van de leer correctie of verbetering van een artikel mogelijk of noodzakelijk worden. De kerk is dan geroepen die door te voeren, opdat ze in haar belijden (meer) recht doet aan wat God ons in de Schriften heeft geleerd.

13 Recht van gravamen

In de kerken geldt vanouds het recht van gravamen. Wanneer iemand meent, dat enige passage of uitspraak van de belijdenis onjuist is of in strijd met Gods Woord, zal hij dat niet openlijk of heimelijk mogen uitdragen. Maar hij houdt wel de volle vrijheid om in de kerkelijke weg een geargumenteed gravamen in te dienen.

De kerken verklaren zich graag bereid om zulke gravamina serieus en nauwgezet te onderzoeken in het licht van de Schrift. Zij beloven tot wijziging van de belijdenis te zullen overgaan, wanneer op grond van de Schriften de noodzaak daartoe wordt aangetoond.

Van de indiener van het gravamen wordt verwacht dat hij zich aan het oordeel van de bevoegde kerkelijke vergadering onderwerpt, onverkort het recht van appèl naar art. 31 KO.

14 *De vrijheid van profetie*

Er is in de Gereformeerde Kerken vrijheid van profetie. De kerk spreekt zich in haar belijdenis niet beslissend over alle denkbare onderwerpen uit. Zij laat binnen de grote lijnen die in de belijdenis zijn uitgezet alle ruimte voor gesprek en discussie, voor verschillende uitleg van teksten, voor verschillende terminologie en voorstelling van leerstukken.

In de uitoefening van deze vrijheid dient ieder rekening te houden met de context en de positie waarin en het gehoor waarvoor hij spreekt of schrijft. Ieder zal daarin met wijsheid en met onderscheidingsvermogen dienen op te treden. Of in een concreet geval een bepaalde omstreden opinie onder de vrijheid van profetie valt of niet, wordt zo nodig door de kerken zelf in haar vergaderingen beslist.

15 *Buitenlandse confessies*

De Gereformeerde Kerken hebben meer dan eens adhesie betuigd aan een buitenlandse confessie, zoals de Franse Geloofsbelijdenis (1559) en de Westminster Confessie (1647), en ze hebben die als voluit gereformeerde belijdenissen erkend. De kerken achten dus hun eigen confessies niet de enig juiste en enig mogelijke samenvatting van de leer van Gods Woord.

Men is intussen in de kerken in Nederland naast de eigen belijdenissen niet ook aan de genoemde buitenlandse belijdenisgeschriften gebonden. Evenmin is men in de Nederlandse kerken bij voorbaat vrij om te kiezen voor formuleringen uit een van de genoemde belijdenissen in plaats van en met terzijdestelling van die uit de drie formulieren van eenheid. Wat in de confessies van buitenlandse zusterkerken met hun eigen historie en ontwikkelingsgang te aanvaarden is, is daarmee nog niet voor de Nederlandse kerken als richtlijn geldig.

Wel zullen de kerken ernaar streven, dat in de interne beoordeling van verschillen van opvatting geen wezenlijk andere maatstaven worden aangelegd dan in de internationale contacten worden gehanteerd. In voorkomende gevallen staat dit ter beoordeling van de kerkelijke vergaderingen.

16 *Tolerantie en loyaliteit*

In de kerk is er vrijheid van overtuiging in gebondenheid aan Gods Woord. Wanneer een lid van de gemeente in enig stuk van de leer te goeder trouw dwaalt, dan zal de kerk jegens hem tolerantie oefenen, mits zijn dwaling niet enig fundamenteel stuk van de waarheid raakt, de dwalende bereid is zich nader te laten onderwijzen, en hij voor zijn afwijkende gevoelens geen propaganda maakt.¹

Ook een ambtsdrager kan voor zichzelf op enig punt een opvatting hebben die door de kerken is of wordt afgewezen. De kerk dwingt hem dan niet bij voorbaat om die persoonlijke overtuiging prijs te geven. Zij ontnemt hem evenmin louter om zijn overtuiging zijn ambt. Maar de ambtsdrager is wel verplicht om niet alleen zijn gevoelens niet uit te dragen, maar integendeel loyaal en ten volle de aangenomen leer te verkondigen, te onderwijzen en te verdedigen.

---

¹ In deze alinea is weergegeven wat door de generale synode 1914 art. 138 als praktijk van de kerken naar apostolisch voorbeeld is geformuleerd.

17 *Leertucht*

De kerken zullen alle valse leer en dwaling die zich voordoet weren door onderricht, weerlegging, waarschuwing en vermaan. De belijdenisgeschriften fungeren daarbij als hulpmiddelen in het toetsen en weerleggen van leringen die in strijd zijn met het getuigenis van de Heilige Schrift.

De tucht begint met het geduldig en in alle zachtmoedigheid vermanen en terechtwijzen van de dwalende broeder. Het kan zijn, dat het daarbij blijft omdat de betrokkene tot andere inzichten komt of aan de bovengenoemde voorwaarden voor tolerantie beantwoordt.

Wanneer iemand echter zijn verkeerde leer in de gemeente uitdraagt en haar daarmee infecteert, zal de kerkelijke tucht worden toegepast volgens de regels die de kerkorde daarvoor geeft.

Wanneer de kerkeraad, classis, particuliere of generale synode om gegronde redenen -- terwille van de bewaring van de eenheid en zuiverheid van de leer -- van een ambtsdrager een nadere verklaring eist van zijn gevoelens over enig deel van de leer, dan zal hij verplicht zijn die te geven. Weigert hij dit, dan zal hij terstond geschorst worden.

Wanneer een ambtsdrager een onschriftuurlijke leer brengt, zal hij eveneens in zijn dienst worden geschorst volgens de bepalingen van de kerkorde. Weigert hij zich te onderwerpen aan de vermaning en tucht, dan zal hij van zijn dienst worden afgezet.

18 *Beslissende instantie*

Wanneer er in de kerken beslist moet worden over wijziging van een van de belijdenisgeschriften of over aanvaarding van een nieuwe belijdenis, behoort dat tot de taken van de generale synode. De belijdenisgeschriften zijn immers die van de gezamenlijke kerken.

Gaat het om de beoordeling van een gravamen, een afwijkende mening of een dwaling, dan zal dat primair de taak van de betrokken kerkeraad zijn. Komt de zaak in de weg van appèl, via de kerkvisitatie of op andere wettige wijze op de meerdere vergadering, dan zal haar besluit bindend zijn overeenkomstig art. 31 en 36 (oud, 35 nieuw) KO. Zo zullen de kerkelijke vergaderingen zich ieder in de haar gegeven verantwoordelijkheid, inzetten voor de eenheid in de waarheid.

IV CCS reactie op 'DKE: Het gezag en de hantering van de belijdenisgeschriften' (d.d. 18 okt 1994)

1 Waardering en instemming

We hebben de nota over het geheel genomen met waardering en instemming gelezen. Die instemming geldt natuurlijk in de eerste plaats de bijzondere waarde van de belijdenisgeschriften. Inderdaad: de kerk aanvaardt ze als een goede en betrouwbare samenvatting van wat zij naar de Schriften gelooft en belijdt. En dat niet alleen als een historisch interessante bron, maar ook omdat ze nòg dienstig zijn voor de doorwerking van Gods Woord.

1.1 In de 'Preambule' die aan ons AKS vooraf gaat beloven onze kerken bij vernieuwing "zich aan het Woord van God en aan de belijdenis van de kerk van alle eeuwen te houden. Zij verklaren in dat belijden van de Waarheid van de Heilige Schrift, zoals in de drie Formulieren van Enigheid is uitgedrukt, haar eenheid en de grond voor haar samengaan te vinden". Ambtsdragers in onze kerken ondertekenen de Drie Formulieren als teken van hun instemming met de leer (art. 17 AKS) en de kerken wekken elkaar op om bij deze belijdenis te volharden (art.31 AKS). Die intentie herkennen we ook in uw notitie.

1.2 Daarnaast vinden we in uw notitie ook de beschrijving van aard en functie van de belijdenis evenwichtig. Op verschillende punten wordt ingegaan op zorgen, die wij vanuit het verleden hebben over de manier waarop de GKV met de belijdenis omgaan. We denken aan punt 5, waarin gewaarschuwd wordt dat de belijdenisgeschriften de Schrift niet mogen overvleugelen of in de schaduw stellen. Inderdaad: de bedoeling kan alleen zijn om "het venster op de Schriften te openen en de gelovigen met de inhoud daarvan vertrouwd te maken".

1.3 Tegelijk erkennen we ook wat bij punt 6 gezegd wordt, dat we niet *eenzijdig* moeten benadrukken dat de belijdenisgeschriften maar mensenwerk zijn. Waardevol vinden we het tenslotte, dat u bij punt 8 de uitdrukking van Groen van Prinsteren gebruikt, dat de binding aan de belijdenisgeschriften "onbekrompen en ondubbelzinnig" moet zijn.

1.4 Daarbij moet ons nog het volgende van het hart: we begrijpen, dat de rol van de belijdenisgeschriften op dit moment tussen ons besproken moet worden. Wel hopen we, dat ook bij u het besef leeft dat dit gesprek hoort te staan in het kader van grotere vragen, zoals: hoe bevorderen we de levende en persoonlijke omgang met God? En: hoe reageren we op de secularisatie, die ook in eigen kring oprukt?

2 Vragen

Toch willen we ook vragen stellen bij uw notitie. Op onderdelen hopen we dat ook mondeling nog wel te doen, maar wat hierna volgt zien we toch als de hoofdlijn.

2.1 Voor een vruchtbaar contact tussen onze kerken is het uiteraard van belang, dat we hetzelfde geloof belijden. Wanneer er duidelijke en concrete leer-verschillen tussen onze beide kerken zouden zijn, dan moesten die beslist punt van bespreking vormen. Het risico van de bespreking die nu plaats vindt is echter, dat we er te veel *in abstracto* over praten. Het is bijzonder moeilijk om in algemene zin vast te leggen welke verschillen van inzicht je van elkaar kunt dragen. De kerken *formuleren* hun eenheid wel in de belijdenisgeschriften, maar die eenheid zelf ligt toch in de verbondenheid met Christus.

2.2 De apostel Paulus leert ons, dat deze fundamentele eenheid beslissend is. "Want een ander fundament, dan dat er ligt, namelijk Jezus Christus, kan niemand leggen" (1 Cor.3:11). Op dit punt kan het in de kerk van Christus dan ook geen millimeter lijden! Tegelijk spreekt de apostel uit, dat er altijd verschil zal zijn in de manier waarop men op dit fundament bouwt. Het is weliswaar niet om het even of die opbouw uit hout en stro bestaat dan wel uit goud en kostbaar

gesteente. Maar voor een deel zal dat pas op de dag van Christus blijken, wanneer het vuur verschijnt. De hele strekking van Paulus' betoog in dit verband is om duidelijk te maken, dat je de kerk niet mag scheuren vanwege verschillen die het fundament niet raken.

In dit licht ontkomen we er niet aan om in rekening te brengen dat de ene afwijking van de belijdenis de andere niet is. Uw notitie probeert dit wel op verschillende manieren, maar komt er ons inziens niet uit. Dit is op zichzelf geen schande, want het is (als gezegd) moeilijk in abstracto te formuleren. Toch bevreemdt het ons, dat u bij punt 11 uiteindelijk het Paulinisch onderscheid tussen fundament en gebouw niet aandurft. U vindt dit onderscheid met betrekking tot de belijdenis minder bruikbaar, omdat deze al een 'hoofdsom', een samenvatting, is. Dit vinden we een gevaarlijk argument, omdat daarmee de belijdenis heel massief tot "fundamenteel" wordt verklaard.

2.3 We moeten het dan ook hebben over de aard van dat samenvattend spreken. U schrijft bij punt 5, dat de confessies "een beknopte respons op en een schriftelijke samenvatting van de leer" zijn. Maar heel opvallend ontbreekt in uw grondige notitie iedere verwijzing naar het historische karakter van de belijdenis-geschriften. Ze zijn respons en samenvatting, jazeker. Maar ze zijn dat met het oog op de actuele situatie van hùn dagen. Bijvoorbeeld: iedereen kon in die dagen begrijpen wat bedoeld werd met het onderscheid tussen de ware kerk en de valse kerk. De ware kerk onderhoudt de zuivere prediking van het Evangelie en de valse kerk wil zich niet aan het juk van Christus onderwerpen, maar vervolgt zelfs hen die heilig leven naar Gods Woord. Die twee kerken waren inderdaad makkelijk van elkaar te onderscheiden. Indien deze artikelen los van hun historisch verband worden toegepast, bij voorbeeld op de verhouding tussen uw of onze kerken en de Chr. Geref. kerken, dan zou deze belijdenis noch naar de mening van de opstellers, noch naar die van de Schrift gehanteerd worden.

2.4 We moeten een stap verder gaan: ook de andere geloofsartikelen zijn samengevat en toegespitst in de actuele situatie van destijds. Doop en Avondmaal worden in de catechismus behandeld op een wijze, die hoogst actueel ingaat op de doperse en roomse dwalingen van die dagen. En de Dordtse Leerregels zijn tot in hun opzet toe gestempeld door de Remonstranten. Men kan van harte instemmen met de leer die in deze beide belijdenisgeschriften wordt verwoord en met de moedige keuzen die onze voorvaders maakten, en tóch bij het spreken over doop, avondmaal en verkiezing andere accenten leggen voor vandaag.

Weliswaar maakt u melding van de klassieke mogelijkheden van toetsing en wijziging in de weg van een gravamen. Maar daarmee is het eigenlijke punt niet geraakt, namelijk dat wij geroepen zijn om Gods woord te verwoorden met het oog op de situatie van *vandaag*. Een gravamen is nodig wanneer de belijdenis onjuist bevonden wordt. Maar een andere invalshoek kan eis zijn van de tijd, waarin we Gods woord bedienen. Dit kan nodig zijn vanwege de situatie binnen de kerken zelf, maar ook om mensen buiten de kerk, die soms helemaal vervreemd zijn van het christelijk geloof, te kunnen aanspreken.

2.5 Wij kijken anders aan tegen wat u schrijft onder punt 7, waar het de binding betreft van gemeenteleden aan de drie Formulieren. Met art. 27 NGB zien wij de kerk van Christus als "een heilige vergadering van de waarlijk gelovige christenen, die al hun heil verwachten van Jezus Christus, gewassen door zijn bloed, geheiligd en verzegeld door de Heilige Geest". Wij vragen niet daar bovenuit dat alle leden de drie Formulieren onderschrijven, maar vragen, zoals in uw formulier voor openbare belijdenis, dat men de leer van de Bijbel, samengevat in de Apostolische Geloofsbelijdenis, belijdt als de ware en volkomen leer van de verlossing.

2.6 Tenslotte: vermoedelijk zouden we elkaar vergaand kunnen vinden in de waardering van de gereformeerde belijdenis. Maar wanneer we dit onderwerp met u bespreken, dan ontkomen we gezien ons gezamenlijk verleden niet aan de vraag om welke verschillen de kerk ambtsdragers zou mogen of moeten schorsen. In geding is dus niet of ambtsdragers zich moeten verbinden aan de gereformeerde belijdenis, maar in welke gevallen je aan een afwijking disciplinaire maatregelen moet verbinden. We erkennen een verlegenheid op dit punt, maar we menen er niet aan te ontkomen om van geval tot geval te oordelen.

We denken aan de woorden van Paulus, die in Corinthe te maken had met een kerk waarin scheuringen plaats hadden vanwege de verschillende waardering voor dienaren van het Woord. In dat verband brengt de apostel in 1 Cor. 3 het ene fundament ter sprake waarop inderdaad bouw van verschillend allooi plaatsvindt. Maar toch, ondanks die verschillen krijgt de gemeente te horen: "Weet gij niet, dat gij Gods tempel zijt en dat de Geest Gods in u woont? Zo iemand Gods tempel schendt, God zal hem schenden!". Wij proberen met deze waarschuwing te rekenen. Bij ons zal daarom een dienaar van Christus niet gauw geschorst worden als hij op enig punt afwijkt van de belijdenis wanneer de kerken niet de overtuiging hebben, òf dat deze afwijking een aantasting is van het ene fundament, namelijk Jezus Christus, òf dat deze afwijking het bouwen op dit ene fundament hindert. Deze terughoudendheid komt niet voort uit relativisme, maar uit de bezorgdheid om niet (nu of straks!) van de Opperherder te horen te krijgen dat wij Gods tempel geschonden hebben.

3 *Perspectief*

Om al deze redenen hebben wij er moeite mee om de kern van onze overeenstemming te zoeken in een gedetailleerde bespreking van de manier waarop we ons gebonden weten aan de belijdenis.

3.1 Het punt waar het voor ons op aankomt is dit: wij erkennen in de praktijk uw kerken als kerken die de Here Jezus van harte liefhebben en zijn geboden willen bewaren. Dat is precies dezelfde instelling die wij ook voorstaan. Wij vinden het voor de eer van Christus dan ook heel schadelijk om langs elkaar heen te leven, temeer omdat we door de nood der tijden naar elkaar toe gedreven worden. Wij zijn ervan overtuigd: als het erop aan zou komen om belijgend te spreken tegen de boosheden in de lucht *van vandaag*, dan zouden we elkaar vèrgaand kunnen vinden.

3.2 U schrijft zulke goede woorden over de Heilige Geest die tot belijden dringt. "Hij is het, die de kerk naar de belofte van Christus in de waarheid leidt en die haar tot belijden brengt. De 'klank' van Gods openbaring en de 'weerklank' van het gelovig belijden van de kerk zijn te danken aan Gods ene Geest". Zou de Heilige Geest daarmee gestopt zijn? De belijdenisgeschriften waren hoogst actueel en gingen in op de brandende vragen van die tijd. Moeten wij dat óók niet doen?

V DKE: De verschillen van opvatting met de NGK inzake de Kerkorde
(d.d. 19 dec 1994)

1 De Gereformeerde Kerken in Nederland hadden tot 1978 hun akkoord van kerkelijk samenleven in een 'kerkenordering', die op enkele punten na gelijk was aan de Dordtse kerkorde van 1619. Zij hebben in haar generale synode te Groningen-Zuid in 1978 een herziene kerkorde aanvaard, die in zijn grondbeginselen en hoofdzaken gelijk is aan de oude kerkorde.

Zou het kunnen komen tot hernieuwd kerkelijk samenleven met de Nederlands Gereformeerde Kerken van thans, dan zullen de Gereformeerde Kerken o.i. kiezen voor een kerkorde voor de te herenigen kerken, die wat de principiële lijnen betreft overeenkomt met de kerkorde die tot aan de breuk in de zestiger jaren heeft gegolden. Wij zijn van mening dat dit een schriftuurlijke en heilzame kerkorde is. Wij willen ook graag in overeenstemming blijven met wat vanouds nationaal en internationaal als gereformeerd kerkrecht bekend staat.

2 Wij zijn ons ervan bewust, dat de kerkorde niet in alles dezelfde kracht en waarde heeft als de Heilige Schrift of de drie formulieren van eenheid.

In de kerkorde komen regels en bepalingen voor, die rechtstreeks aan de Schrift zijn ontleend. We zullen daarin niet mogen afwijken van het onderwijs dat de Here zelf ons gegeven heeft.

Er zijn ook bepalingen, die in een minder directe relatie staan tot de Schrift. De kerken zien die als de beste en meest verantwoorde vormgeving van de in de Schrift gegeven criteria en aanwijzingen voor het kerkelijk leven. In die zin zijn ze niet zo maar door andere bepalingen te vervangen. Maar daarover wordt steeds in gezamenlijke besluitvorming geoordeeld.

Er zijn ook bepalingen, die zozeer door tijd, plaats en situatie zijn gestempeld, dat ze bij wijziging van de context veranderd mogen en kunnen worden.

In het gesprek over de kerkorde willen we altijd deze 'gelaagdheid' in gedachten houden. De kerkorde is geweven op een stramien van aanwijzingen van Godswege. Maar niet elke bepaling is een goddelijk gebod. Er is ook allerlei menselijke invulling en vormgeving in de kerkorde.

3 Wij willen ons wat de kerkorde betreft verder graag houden aan wat de Gereformeerde Kerken belijden in de artikelen 30--32 N.G.B.. Vooral art. 32 is richtinggevend bij het opstellen en aanvaarden van een kerkorde:

- het is nuttig en goed dat de regeerders van de kerk onderling een vaste orde instellen en handhaven om het lichaam van de kerk in stand te houden;
- wij moeten ons er voor wachten af te wijken van wat Christus onze enige Meester ons geboden heeft;
- wij mogen geen menselijke bedenksels en wetten invoeren om God te dienen, waardoor we de gewetens zouden binden en dwingen;
- wij aanvaarden alleen wat kan dienen om eendracht en eenheid te bevorderen en te bewaren en allen kan doen blijven bij de gehoorzaamheid aan God.

4 Wij zien er van af om het verschil in kerkrechtelijke visie te bespreken, zoals het zich openbaarde in de conflicten en discussies ten tijde van de breuk in de jaren zestig. In de Nederlands Gereformeerde Kerken is immers in 1982 de visie op de kerkorde thetisch vastgelegd in het Akkoord van Kerkelijk Samenleven. We nemen het AKS als uitgangspunt voor een bespreking van de belangrijkste verschillen op het gebied van de kerkorde tussen gereformeerde en Nederlands-gereformeerde kerken.

5 Voor een kerkelijke vereniging zal er o.i. vooral overeenstemming nodig zijn over de betekenis van het kerkverband en over de status van de besluiten van de meerdere vergaderingen.

Uit de Schrift leren we een roeping en recht tot de beoefening van kerkverband. Voor de wijze waarop aan dat kerkverband gestalte moet worden gegeven, biedt de Schrift ons geen blauwdruk. Wel is duidelijk dat altijd zowel het plaatselijke als het algemene tot hun recht moeten komen. Die twee mogen niet tegen elkaar worden uitgespeeld, maar hun verhouding moet in een kerkorde zo goed mogelijk gestalte krijgen. De gereformeerde kerkorden kiezen hier een weg tussen episcopale of synodale hiërarchie enerzijds en independentisme en congregationalisme anderzijds.

6 In de 'Verklaring' die aan het AKS voorafgaat wordt in de punten 2 en 3 de mogelijkheid geopend om tot de Nederlands Gereformeerde Kerken te behoren zonder het (of: een) kerkelijk akkoord te aanvaarden.

De vraag is dan voor ons, welke voor God en mensen verantwoorde en dringende redenen er voor een kerk kunnen zijn om zich van het akkoord te distantieëren. In een goede kerkorde leggen de kerken immers alleen die dingen vast die de gehoorzaamheid aan God en de onderlinge eenheid dienen. Welk motief zou een kerk dan nog kunnen hebben om zich daaraan niet te willen binden? Wijst men concreet in het AKS regels aan die niet heilzaam en opbouwend zijn? En zo niet, waarom dan deze drang om vrij te blijven? Zijn er schriftuurlijke en wijze afspraken, waar men zich niet aan wil houden? Maar waarom dan niet?

Wij zouden bovendien willen doorvragen naar de wijze waarop de geclaimde vrijheid vervolgens plaatselijk wordt ingevuld. Kent men op de punten van verschil met het AKS een eigen regelgeving?

Vooralsnog zijn we van mening, dat een vrijheid als in de 'Verklaring' gegeven, er niet mag zijn. In een kerkverband niet. Maar ook los van een kerkverband niet. Wanneer er bij ons liefde is voor de Here, voor de gemeente en voor de zusterkerken, dan schuwen we toch een binding niet? Wij zijn van mening, dat aan kerken niet een permanente en structurele vrijheid moet worden gegeven om zich aan goede (!) afspraken **niet** te binden.

Zulke vrijblijvendheid kan o.i. niet tot opbouw van de kerk zijn. Ze creëert voor de zusterkerken maar vooral voor de betreffende gemeente zelf een permanente onzekerheid over wat in de plaatselijke kerk op grond van Gods Woord geldend recht is en aan welke regels een kerkeraad zich wel en niet zal houden. Het wordt dan mogelijk, dat een gemeente de naam 'Nederlands Gereformeerd' draagt, terwijl ze in belangrijke zaken een niet gereformeerde koers vaart.

7 In het AKS heeft het kerkverbandelijk samenleven een geringere kracht en waarde dan in de gereformeerde kerkorde. We signaleren in het AKS een eenzijdig accentueren van de zelfstandigheid van de plaatselijke kerk ten koste van de gezamenlijkheid en van het onderling toezicht dat de kerken op elkaar hebben. In de NGK wil een plaatselijke kerk zich kennelijk minder laten corrigeren door de zusterkerken. Ook proeven we een zeker wantrouwen tegenover meerdere vergaderingen en is er een geringere bereidheid zich aan het oordeel van de zusterkerken te conformeren dan in de gereformeerde kerkorde.

Wij hebben tegen deze opstelling bezwaar. Is dit niet een vorm van independentisme? Terecht wordt in art. 31 AKS gezegd dat de kerken niet over elkaar mogen heersen. Dat is vanouds een gulden regel in het gereformeerde kerkrecht. Maar het is niet de enige waarheid en wijsheid. Er staat ook geschreven (1 Kor. 14:36): 'Of is het Woord Gods bij u begonnen? Of heeft het alleen u bereikt?' (Vgl. ook 1 Kor.4:17; 7:17; 11:16; 14:34; 16:1). Dat vraagt bescheidenheid. Het vraagt bereidheid zich te laten corrigeren en zich te voegen naar het oordeel van de gezamenlijke kerken, tenzij een besluit of oordeel bewezen wordt in strijd te zijn met Gods Woord.

Het onderling toezicht van de kerken op elkaar en de gezamenlijkheid in de besluitvorming dienen de opbouw en het heil van de kerken. Men moet het spook van de hiërarchie niet alleen maar zien opdoemen in synodevergaderingen, maar net zo goed ook in kerkeraden en in het handelen van individuele ambtsdragers. Nadruk op de zelfstandigheid van de plaatselijke kerk kan evengoed tot schade leiden als nadruk op het gezag van een synode. Een gereformeerde kerkorde moet daarom **terwille van de heiligheid en de katholiciteit van de kerk** niet alleen waarborgen creëren tegen synodocratie, maar ook tegen dominocratie en consistoriocratie.

In de NGK krijgen plaatselijke kerken o.i. te veel ruimte om hun eigen mening te laten prevaleren boven het gezamenlijk oordeel van de landelijke 'kerkenbond'. Wij zouden willen vragen, waarom die eigen mening (vaak ontwikkeld onder invloed van enkele personen!) zo veel gewicht en prioriteit krijgt. Verdraagt het vrij willen zijn t.o.v. de anderen zich wel met het onderwijs van de Schrift in bijv. Rom. 14 en 15, 1 Kor. 12 en Filp. 2? Welk doel wordt met deze vrijheid gediend?

8 Wij menen dat het AKS onvoldoende waarborgen biedt tegen situaties waarin een plaatselijke kerk haar eigen weg gaat, tot schade van haar leden en met gedeeltelijke verbreking van de eenheid met de zusterkerken. We noemen in dat verband de volgende punten:

-- Het AKS formuleert in art. 31.1 de afspraak dat de kerken in zaken die zij gemeenschappelijk hebben, geduld met elkaar hebben en samen de tijd van God verwachten waarin Hij de weg duidelijk zal maken. Een dergelijke afspraak aan het **begin** van de bepalingen over de kerkelijke vergaderingen maakt een wat vreemde indruk. Zouden de kerken niet moeten beginnen met zich samen te binden aan die dingen, waarin op basis van Gods geopenbaarde wil de weg wél reeds duidelijk kan zijn?

-- De gedachte van bekrachtiging van een besluit van de regionale of landelijke vergadering door de plaatselijke kerk (art. 34) roept vragen op. Sinds de Vrijmaking is veel nadruk gelegd op de ratificatie van besluiten van de meerdere vergaderingen als een uitdrukkelijke taak en als een recht van de plaatselijke kerk.

Zolang dat een plaats heeft in een stuk verzet tegen reële synodale hiërarchie en zolang er een loyale houding is tegenover bijv. de synodes, kan men wat ons betreft wel van 'bekrachtiging' spreken. Maar als een plaatselijke kerk een zelfstandig recht van bekrachtiging claimt in het kader van een systematische vrijblijvende opstelling tegenover alle besluiten, wordt daarmee de eenheid in het kerkverband onder permanente spanning gezet.

In het gereformeerde kerkrecht is een besluit van een meerdere vergadering voor elke kerk al bindend (tenzij ...) krachtens de participatie in het kerkverband (DKO art. 31 en 36). De bekrachtigings-idee van het AKS schept per definitie een lossere vorm van kerkverband dan de Gereformeerde Kerken altijd hebben gewild.

-- Art. 34 AKS geeft de mogelijkheid dat een kerk een besluit niet bekrachtigt of niet uitvoert met als criterium: 'het welzijn van de gemeente'. Dit criterium is moeilijk grijpbaar. Het schept in ieder geval ruimte voor afwijking ook op aangelegene punten.

Voorbeeld: Wanneer een kerk door landelijke afwijzing van bijv. de vrouwelijke ouderling of van toelating van homoseksuelen aan het avondmaal niet overtuigd is, kan ze haar eigen praktijk in dezen bepalen. Welk recht is er dan nog voor bezwaarde kerkleden? Is dit soort afwijkingen uitgesloten? Of beschouwen de NGK dit als middelmatige zaken, die **binnen** de grens van het gereformeerd zijn liggen?

-- Art. 35 AKS geeft de bepaling, dat men zich zal voegen naar de uitspraak van een meerdere vergadering in een zaak van beroep '**tenzij dit niet recht zou zijn voor God**'. Hier

wordt weer een wat ander criterium geformuleerd dan in art. 34. Aan bezwaarde appellanten en aan kerkeraden die het recht van de gemeente of gemeenteleden verkorten, wordt o.i. een alibi gegeven om een uitspraak op onvoldoende gronden naast zich neer te leggen. Welke bescherming is er dan plaatselijk nog tegen willekeur? Waarom ontbreekt hier de bewijslast, die in art 31 DKO voorkwam? Geldt hier geen rekenschaps-plicht als in AKS art. 34?

-- Het onderling toezien van de kerken op elkaar is minder stringent gemaakt en de kerkvisitatie en de consulent zijn facultatief geworden (art. 16 en 37). Ook hier een grotere vrijheid, minder zekeringen tegen plaatselijke scheefgroei en minder bescherming van de gemeente.

-- Wanneer een ambtsdrager ondertekening van de drie formulieren van eenheid weigert of die niet langer voor zijn rekening kan nemen, moet hij zich nader verklaren ten genoegen van zijn kerkeraad (art. 17). Hier ontbreken goede waarborgen voor eenheid en zuiverheid in de leer. De zusterkerken oordelen niet meer mee over de vraag, of een bepaalde leer tolerabel is. Terwijl toch de leer van de kerk bepaald geen louter plaatselijke zaak is!

In principe wordt hier o.i. de gemeente weerloos gemaakt tegen allerlei wind van leer, zodra maar een ambtsdrager zijn kerkeraad voor zijn visie weet te winnen. Het is bovendien niet duidelijk hoe dit kan worden geaccepteerd voor predikanten, aangezien zij bevoegd zijn om te preken in alle Nederlands-gereformeerde kerken. Mogen ze hun afwijkende leer in andere gemeenten nu ook op de kansel brengen, als maar hun eigen kerkeraad akkoord gaat met het niet ondertekenen van de belijdenisgeschriften?

-- In de oefening van de kerkelijke tucht ontbreekt in art. 28 AKS de controle van de zusterkerken die de gereformeerde kerkorde (art. 76--77 DKO) kent. De gereformeerde bepaling in dezen heeft er altijd voor gezorgd dat iemand niet publiek aan de gemeente als af te snijden lid kan worden voorgedragen, zonder dat er een zo objectief mogelijke toetsing door de zusterkerken plaatsvindt. Deze heilzame controle van de rechtsgang in de kerk mag toch bij zo'n ingrijpende gebeurtenis niet gemist worden?

9 Ook op andere punten zijn er in het AKS bepalingen vastgelegd die een verzwakking betekenen van de gereformeerde kerkregering. We noemen de volgende punten:

-- In art. 4 is met de term 'belijdende leden' ruimte gelaten voor het roepen van zusters in de gemeente tot elk van de ambten. Dat is -- minstens voor wat het predikantschap en het ouderlingenambt betreft -- in strijd met wat Gods Woord ons in dezen leert (1 Kor. 11, 1 Kor. 14; 1 Tim. 2:11--15).

-- In art. 15 (vgl. ook art. 2) worden alle ambtsdragers tot de kerkeraad gerekend zonder dat er onderscheid in taken en verantwoordelijkheden wordt aangebracht. Zo nemen de diakenen deel aan de kerkregering en de oefening van de kerkelijke tucht, en de predikanten en ouderlingen aan de beslissingen over het diakonaat. Dit is o.i. een vermenging van bevoegdheden. De Schriftgegevens zijn hier niet goed verdisconteerd (zie bijv. de teksten genoemd in en bij het bevestigingsformulier voor ouderlingen en diakenen in het Gereformeerd Kerkboek 550--552).

-- In art. 18 wordt de ruimte gelaten om de gemeente niet vaker dan één keer op de dag des Heren voor een eredienst samen te roepen. Wij kunnen ons niet voorstellen dat in de Nederlandse situatie het houden van één dienst een voor God en mensen te verdedigen optie zou zijn.

-- Blijkens art. 20 worden diegenen tot het avondmaal toegelaten, die 'openbare belijdenis hebben gedaan van het ware geloof en een gelovige levenswandel vertonen'. De formulering 'ware geloof' lijkt een verminderde eis in vergelijking met DKO art. 61: 'belijdenis der gereformeerde religie'. Is hier met opzet dat 'gereformeerde' weggelaten? Is hier samenhang met de gedachte dat voor 'gewone' kerkleden alleen de apostolische geloofsbelijdenis geldt?

-- Die vraag klemmt temeer, omdat in art. 25--26 niet expliciet sprake is van een leertucht over kerkleden. De oude kerkorde kende die wel. Die sprak van 'tegen de zuiverheid der leer of vromigheid des wandels' zondigen (DKO art. 72). Het AKS spreekt alleen van 'zondigen' en 'een zonde bedrijven'.

-- In aansluiting hierbij: in art. 30 over de tucht over de ambtsdragers is sprake van 'onschriftuurlijke leer' als grond voor censuur. Wij kunnen het daarmee van harte eens zijn. Maar is hier met opzet (eventueel in het verlengde van art. 17) geen sprake van 'ongereformeerde leer' of van 'afwijking van de leer der Schriften zoals die is samengevat in de drie formulieren van eenheid'?

-- In de artikelen 26--28 over de kerkelijke tucht ontbreken de uit de DKO bekende 'trappen van censuur'. Evenzo missen we hier een expliciete bepaling dat de gemeente in de oefening van de tucht moet worden ingeschakeld en dat zij tenslotte ook een afsnijding moet approberen. Dit is o.i. een duidelijke lacune, gezien met name de wijze waarop de Schrift over deze dingen spreekt (bijv. Matt. 18:15--17; 1 Kor. 5; 1 Kor. 12, 2 Kor.2:6--8, 2 Tess. 3:14--15, 2 Joh.:10--11). Zit daar een bepaalde opzet achter?

10 In het AKS ontbreekt in vergelijking met de DKO een aantal bepalingen. We noemen daarvan de volgende punten:

- opleiding van predikanten als een eigen taak van de kerken (DKO art. 18);
- onderwijs in het verlengde van de doopbelofte (DKO art. 21);
- de verhouding tot de overheid (DKO art. 28);
- het weren van valse leer (DKO art. 55);
- synodale bevoegdheid inzake psalmen en gezangen (DKO art. 69);
- de onderlinge censuur van de ambtsdragers (DKO art. 81).

Bij ons roepen deze weglatingen de volgende vraag op: behoren dergelijke zaken tot de categorie waarvan in het 'Woord vooraf' bij het AKS wordt gezegd: 'dat wat in de weg van de historische ontwikkeling fout was gegaan, weggedaan moest worden'? Dan is het zeker nodig om ook hierover met elkaar door te spreken.

11 Onze wens is: te vernemen, in hoeverre de Nederlands Gereformeerde Kerken bereid zijn om terwille van het goede regiment van de Here Christus over zijn kerk en terwille van het heil en de opbouw van de gemeenten een kerkorde aan te nemen, die in hoofdzaak overeenkomt met die in de Gereformeerde Kerken in Nederland sinds de Reformatie van de 16e eeuw heeft gegolden.

VI CCS: Kerkorde en kerkverband (januari 1995)

1 De kerk is van Christus

De kerk is het eigendom van de verhoogde en verheerlijkte Christus. Hij vergadert, beschermt en onderhoudt Zijn kerk. Hij alleen regeert haar ook en geeft die regering niet uit handen. Bijbels gezien is de kerk allereerst plaatselijke kerk, een planting van de Here door Zijn Woord en Geest. De plaatselijke kerk is ten volle openbaring van Christus' lichaam (Openb. 1--3). Naar Zijn wil wordt deze gemeente geregeerd door ambtsdragers, die Hij roept en in het ambt stelt. Naar art. 32 van de NGB mogen deze regeerders der kerk onderling "een bepaalde orde instellen en handhaven om het lichaam van de kerk in stand te houden", waarbij zij zich wel moeten wachten voor het met dwang heersen over de kerkleden. Ambtsdragers zijn dienaren van Christus en moeten zich realiseren dat één ons aller Meester is en dat wij allen broeders zijn (Luc. 12:45 vv, 1 Petr. 5:3).

2 Kerken hebben verband met elkaar

De plaatselijke kerk maakt iets zichtbaar van het grote volk van God. Vandaar dat in het Nieuwe Testament niet alleen de plaatselijke gemeente, maar evenzeer alle gemeenten samen Christus' lichaam zijn (Gal. 1:2). We lezen in het Nieuwe Testament over "alle heiligen" (Ef. 3:18, 6:18), waarmee de verbondenheid met de leden van andere gemeenten wordt aangegeven. Net zoals er een orde moet zijn in de plaatselijke gemeente, is het goed en nuttig om als gemeenten onderling een vaste orde in te stellen en te onderhouden. Independentisme, het niet zoeken en onderhouden van een kerkverband, kan een vorm van hoogmoed worden genoemd. Wij dienen als gemeenten te leven in het besef dat het werk van Christus niet bij ons is begonnen, maar dat we elkaar en elkaars inzicht nodig hebben om bij de Goede Herder bewaard te blijven. Anderzijds is het ook ongereformeerd om te denken dat een kerkverband samenvalt met de synode. Het zijn immers de plaatselijke kerken, die vrijwillig een band met elkaar hebben.

De Nederlands Gereformeerde Kerken zijn in de jaren na de scheuring zo'n band als opnieuw met elkaar aangegaan. Hun eenheid vinden ze in het belijden van de Waarheid van de Heilige Schrift, zoals in de drie Formulieren van Enigheid is uitgedrukt. Ze hebben ook beloofd, elkaar bij te staan in de strijd voor de Naam en de eer van de HERE, en voegen zich zo naar het Schriftuurlijk onderwijs voor een geordend kerkelijk samenleven. Deze beginselen (genomen uit de Preambule) zijn uitgewerkt in het "Akkoord van Kerkelijk Samenleven", waarin over het kerkverband staat: "De kerken, die van Christus zijn, werken eendrachtig samen. Zij wekken elkaar op het Woord van God te bewaren en te blijven bij de leer van de kerk naar de 'Formulieren van Enigheid'. Zij helpen en dienen elkaar en behartigen de zaken die zij gemeenschappelijk hebben. Zij mogen daarbij niet over elkaar heersen, maar zullen geduld met elkaar hebben en samen de tijd van God verwachten waarin Hij de weg duidelijk zal maken" (art 31.1 AKS).

3 Meerdere vergaderingen

Naast plaatselijke kerken kent het Gereformeerde kerkrecht meerdere vergaderingen. Dat zijn geen vergaderingen met meerder gezag, maar vergaderingen waar meer kerken bij betrokken zijn. Ze mogen niet als besturen worden beschouwd, maar zijn vergaderingen van afgevaardigden van plaatselijke kerken. Het gezag van meerdere vergaderingen is afgeleid gezag, te onderscheiden van het ambtelijk gezag dat alleen de kerkeraad bezit. Nu hebben de plaatselijke kerken bij het aangaan van een kerkenbond in goed vertrouwen met elkaar afgesproken, dat de besluiten van meerdere vergaderingen zullen worden gehouden. Tegelijkertijd hebben zij met het bekende "tenzij" van art. 31 DKO en art. 34 AKS de wacht betrokken bij de grens die niet overschreden mag worden, namelijk Gods Woord en de gemaakte kerkordelijke afspraken. Wanneer een kerkelijke vergadering de KO schendt, is dit geen onschuldige zaak, maar loopt men het gevaar scheuring te maken. K. Schilder wijst er op dat een schending van de KO even erg is als ontkrachting van de belijdenis, die immers ook een akkoord is.

4 *Na de breuk*

Na de breuk van de zestiger jaren kwamen de verstrooide en uitgestoten kerken aanvankelijk bijeen in conventsvergaderingen, waarheen alle kerken afgevaardigden stuurden. De eerste conventsvergadering te Zwolle, in 1970, benoemde de commissie "Functionering Kerkverband". Het verlangen naar een nauwere band tussen de kerken bestond vanaf het begin, maar over de vormgeving daarvan dacht men verschillend. De dreun die de "vrijraking" had gegeven was zo heftig aangekomen dat er bij velen een grote huiver was voor al te nauwe banden tussen de kerken. Na twee maal buiten het kerkverband gekomen te zijn, en beide keren met veronachtzaming van de kerkenorde, wilde men een derde maal voorkomen. Vandaar dat men niets wilde hebben dat op een kerkenorde leek. Anderen daarentegen waren van oordeel dat de fout niet zat in de KO, maar in het feit dat niet volgens de regels was gehandeld, en pleitten voor het in ere herstellen van de DKO.

Tegen deze achtergrond is de houding van de Ned. Geref. kerken ten aanzien van opstelling en hantering van de kerkenorde te verstaan. Er zit iets van een reactie op het verleden in: men wilde leren van de gemaakte fouten en proberen die verder te vermijden. En men wilde voortaan, naar de eis van het Evangelie, vooral met geduld en liefde met elkaar omgaan.

5 *AKS: een herziene DKO*

Vandaar dat de noodzaak werd gevoeld om de DKO te herzien en bij te stellen. Voor de kleine gemeenschap die overbleef was de DKO een veel te ruim kleed. Zo kon bijv. geen particuliere synode meer gevormd worden en waren alle bepalingen dienomtrent overbodig geworden. Maar het hele Akkoord werd ook soberder dan de DKO omdat men de kerken niet wilde binden aan landelijke regels, voor zover het zaken betreft die beter plaatselijk ingevuld kunnen worden.

Wat betreft de meerdere vergaderingen bevat het Akkoord, gezien de voorgeschiedenis, een zekere tweesporigheid. Gekozen werd voor een afvaardiging naar de Landelijke Vergadering via getrapte verkiezingen. Enkele gemeenten bleven hiertegen bezwaren houden, en wilden rechtstreeks afgevaardigd zijn. Deze afgevaardigden zijn op de Landelijke Vergadering welkom, zij het slechts met adviserende stem. Bij gewichtige besluiten kan de Landelijke Vergadering ervoor kiezen om slechts een voorlopig oordeel te geven, waarbij de uiteindelijke beslissing genomen wordt in een voortgezette zitting, waarnaar elke kerk een eigen afgevaardigde stuurt.

Voorop stond bij de opstelling van het AKS, dat de invoering ervan geen nieuwe verdeeldheid mocht brengen tussen de uitgeworpen kerken, maar veeleer samenbinding. In de Preambule is dit verwoord in de uitspraak dat het al of niet aanvaarden van het Akkoord geen breuk mocht veroorzaken tussen kerken die één zijn in geloof en belijden, terwijl anderzijds op bezwaarde kerken een beroep gedaan wordt om zich zoveel als mogelijk is naar de meerderheid te richten.

6 *Waardering en kritiek*

Met dankbaarheid kan worden vastgesteld, dat het aangenomen AKS in de praktijk door de jaren heen samenbindend heeft gewerkt. De kerken die het Akkoord tekenden hebben eendrachtig samengewerkt en ook met de kerken die niet tekenden heeft steeds een hechte kerkelijke samenwerking gefunctioneerd.

Het Akkoord werd ook in breder kring gunstig ontvangen. Zo schreef dr W. van 't Spijker erover (in het RD van 20 april 1983): "er kan geen twijfel over bestaan, dat we hier te maken hebben met een kerkorde in gereformeerde zin".

Wel kwamen er de laatste tijd, vooral vanuit het buitenland, kritische vragen bij de formulering van met name art. 17 en 34 van het AKS. Omdat deze vragen kwamen uit kerken met wie een zusterkerk-relatie bestaat, zijn ze zeer serieus genomen en vormen op dit moment onderwerp van bespreking op de Landelijke Vergadering.

In art. 17 gaat het over de ondertekening van de formulieren van Enigheid. De tekst van het artikel is door de L. V. van Apeldoorn 1994 gewijzigd, om expliciet duidelijk te maken dat volhardende weigering om met de belijdenis in te stemmen voor een ambtsdrager niet alleen tot schorsing maar ook tot afzetting leidt. Tevens werd een ondertekeningsformulier voor ambtsdragers ontworpen en aanvaard.

Met betrekking tot art. 34, het artikel dat handelt over de bekrachtiging en nakoming van besluiten, dient te worden opgemerkt dat dit artikel uit twee onderdelen bestaat: een principieel en een praktisch gedeelte.

In het eerste, principiële, gedeelte wordt de plicht van de plaatselijke kerk omschreven, namelijk om de genomen besluiten te bekrachtigen en na te komen, met het bekende voorbehoud van strijdigheid met de Schrift of het Akkoord.

In het tweede, praktische, gedeelte is sprake van het welzijn van de plaatselijke gemeente. Wie bepaalde beslissingen niet kan uitvoeren om redenen die het welzijn van de gemeente betreffen, zal hiervan aan de zusterkerken rekenschap geven, en dus met redenen omkleed aantonen waarom een beslissing niet gehonoreerd kan worden.

7 *Hoe verder?*

Uit het bovenstaande blijkt, dat het AKS zoals dat in de Nederlands Gereformeerde Kerken functioneert, verstaan moet worden tegen de achtergrond van de kerkelijke perikelen in de jaren veertig en zestig, en dat de NGK dankbaar zijn voor de gezonde kerkelijke samenwerking zoals die op basis van dit Akkoord tot stand kwam. Toch stellen ze deze regels niet absoluut. Ten principale hebben ze zelfs uitgesproken dat deze artikelen aangepast dienen te worden "als dit bevorderlijk is voor de oefening van de gemeenschap met kerken van eenzelfde belijdenis, en het niet strijdig is met de Heilige Schrift" (art. 40 AKS).

Dit betekent niet, dat de Nederlands Gereformeerde Kerken er makkelijk afstand van zouden doen. Ze hechten aan de betrekkelijke ruimte die er in zit, en die kerkelijk samenleven zonder eenvormigheid mogelijk maakt. Het landelijk verband van de NGK zou zonder deze christelijke vrijheid niet kunnen bestaan. Wijziging of vervanging van het AKS laat zich dan ook alleen denken wanneer de bedoelde ruimte daarbij gewaarborgd is. Maar binnen die voorwaarde moet iedere aanpassing die de gemeenschap met kerken van eenzelfde belijdenis bevordert, mogelijk zijn.

VII CCS: Kerk, Vrijmaking en doorgaande reformatie (februari 1995)

1 Wat er aan de Vrijmaking voorafging

In de dertiger jaren vielen er van verschillende kanten nieuwe geluiden te horen binnen de Gereformeerde Kerken. Vanuit de Schrift werden opvattingen bestreden, die voor velen vanuit hun traditie vaststonden.

Deze "schriftbeweging" bleef niet onbestreden. Door sommigen werd gesproken over een beweging die de kerken vergiftigde en over een dreigende deformatie. Er werd stemming gemaakt, terwijl het de "nieuwlichters" om niets anders ging dan om het verstaan van het levende Woord van God en een reformatie van het leven naar dat Woord.

Kerkelijk gezien werden de verschillen die er waren tenslotte toegespitst op het punt van de doop. Daarover deed de synode helaas een uitspraak naar één kant.

2 De Vrijmaking en de visie daarop

Velen konden zich niet verenigen met de synodale leeruitspraken over de doop en bestreden die dan ook. Daarop reageerde de synode met het uitoefenen van de kerkelijke tucht. Trouwe ambtsdragers werden geschorst en afgezet.

De Vrijmaking was, in zijn algemeenheid gesproken, een nee-zeggen tegen de slechte confessionele en kerkrechtelijke bindingen van de synode. Maar ging men dieper op de zaken in, dan kwamen bij de Vrijgemaakten onderling verschillen aan het licht.

Er waren er die de leerbeslissingen zonder meer verwierpen om de onschriftuurlijke inhoud ervan. Met die beslissingen konden ze niet leven. Voor hun besef was de kerk gedeformeerd en was er reformatie nodig. Zij beleefden de Vrijmaking als een genadige uitleiding van God uit een kerk, die verdorven was en die hen had verdrukt.

Anderen hadden ook wel moeite met de synodale verbondsleer, maar minder dan de eerstgenoemden. Met die leerbeslissingen op zich konden zij wel leven, maar ze wilden er zelf niet als aan een dogma aan gebonden zijn. Zij verzetten zich dus met name tegen de binding.

Weer anderen hadden geen duidelijk oordeel over de leerbeslissingen. Ze waren het er mee eens of meenden ze best te kunnen dragen, maar zij hadden onoverkomelijke bezwaren tegen de verkeerde kerkrechtelijke handelingen van de synode.

Nog weer anderen begrepen noch van de dogmatische noch van de kerkrechtelijke geschillen iets, maar ze namen het niet dat bijv. hun dominee, die zij kenden als een trouwe dienaar van de Here, geschorst werd.

O.i. moeten deze verschillende visies ook vandaag nog naast elkaar kunnen bestaan. Zó, dat de een mag spreken van een reformatie en een ander van een broedertwist, zonder dat dan over en weer het oordeel valt van "vrijmakingsgeloof" of "verloochening van de Vrijmaking". Om één te zijn in Christus hoeven we het niet eens te zijn over de Vrijmaking.

3 De visie op de kerk

Al vóór de Vrijmaking viel niet te ontkennen dat er ook buiten de Geref. Kerken veel ware gelovigen waren met wie men eens zou aanzitten aan het bruiloftsmaal van het Lam, maar met wie men nu niet aan dezelfde avondmaalstafel zat. De vraag was natuurlijk hoe die verdeeldheid zich verhiel tot de eenheid van de kerk van Christus, zoals de Schrift daarover spreekt.

A. Kuiper was gekomen met de leer van de pluriformiteit van de kerk. Volgens die opvatting was het helemaal niet erg dat er verschillende kerken waren en werd de door God gewilde eenheid slechts als een bovenkerkelijke gezien.

Anderen, die meer oog hadden voor het gebod tot eenheid, zeiden dat de Geref. kerken de meest zuivere openbaring van het lichaam van Christus waren. Zonder de andere kerken daarmee vals te noemen en de verbondenheid met de gelovigen uit die kerken te ontkennen, kon men zo toch vasthouden aan de noodzaak van het behoren tot de Geref. Kerken.

Schilder verzette zich uit alle macht tegen het kerkelijk relativisme en benadrukte de eis van de Schrift tot eenheid van allen die van Christus zijn. Hij beklemtoonde de roeping van de kerk zó bijeen te komen, als Christus haar vergadert. Om zowel de verbondenheid met alle ware gelovigen buiten de Geref. Kerken als de eis tot het samenkomen naar de wil van Christus te verdisconteren, sprak hij vaak van "het adres van de kerk". Later raakte het dynamische element van dat samenkomen naar de wil van Christus bij veel Vrijgemaakten op de achtergrond en werd "het adres van de kerk" meer statisch opgevat.

Verscheidene bezwaardens konden zich in de dagen van de Vrijmaking niet vinden in de kerkbeschouwing van Schilder, maar desondanks gingen ze wel met de Vrijmaking mee. Zij werden immers aan Schilders gedachten niet gebonden en Schilder streed toch voor een oecumenisch gereformeerde kerk waarbinnen ruimte was voor verschillende opvattingen, óók over de kerk. De ruimte die Schilder bij het samenkomen naar de norm van Christus voor ogen stond, is het best weer te geven met de woorden die hij sprak op de eerste publieke vergadering na de Vrijmaking. Na gewezen te hebben op het vergaderend werk van God, zei hij: "Daarom moet de kerk een verband aangaan aldus, dat haar kansel is een concentratiepunt, dat haar doopvont wordt een verenigingsplaats en haar avondmaalstafel wordt een communie-ding voor al degenen -- ik zeg: voor **al** degenen, die God waarachtig vrezen. We hongeren dus naar de katholieke kerk, naar de kerk, die algemeen is en wij zweren bij God een dure eed ook vandaag, wij zweren een dure eed die aldus luidt: Waar ook en wanneer ook wij gaan staan in een kerk-formatie, hoe ze ook heet of heten kan: het zal niet aan onszelf mogen liggen, als er één man of één vrouw of één kind buiten blijft, waarvan God zegt: hij moet er binnen wezen".

O.i. heeft Schilder hier schriftuurlijk gesproken. Gemeente-van-Christus-zijn betekent niet dat je gelijk moet denken over de kerk of over de uitleg van de art. 27-29 NGB. Het betekent dat er in die gemeente plaats moet zijn, niet alleen voor allen die hun instemming betuigen met de gereformeerde belijdenisgeschriften, maar ook voor allen die dat op bepaalde punten niet kunnen doen, maar die wel overeenkomstig diezelfde belijdenisgeschriften van Christus zijn: gelovigen, die zichzelf kennen als zondige mensen die van de genade van Christus willen leven en die daarom de zonde haten en de gerechtigheid najagen, de ware God en hun naaste liefhebben, niet afwijken, en hun vlees kruisigen met zijn werken (art. 29 NGB; zie ook t. a. v. de toelating tot het avondmaal vr. + antw. 81 HC).

Zou het komen tot hernieuwd kerkelijk samenleven met de Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt) dan zou o.i. deze door Schilder bedoelde ruimte daarin aanwezig moeten zijn.

4 *Doorgaande reformatie*

Vrijgemaakten die de Vrijmaking zagen als een broedertwist, zagen het zogenaamde ethisch conflict niet, zoals dat door anderen werd ervaren. Zij bleven lid van de A.R. -partij, waren voor samenwerking en zagen de synodale kerken niet als valse kerken. Zij wilden met die kerken samenspreken om al het mogelijke te doen de leerbeslissingen en tucht oefeningen opgeheven te krijgen.

Vrijgemaakten die de Vrijmaking zagen als een reformatie, drongen aan op doorgaande reformatie. Een doorgaande reformatie van de kerk, maar dat niet alleen, want het leven was één. Kerk en samenleving waren niet van elkaar te scheiden. En dus had de doorgaande reformatie ook te maken met de politiek, het onderwijs, het sociaal-economische terrein, kortom met heel het leven in al zijn verbanden. Uit geloof en met grote ijver werden gereformeerde organisaties en instellingen opgericht, waarvan sommige in de loop van de tijd veel mochten gaan betekenen en voor velen tot een zegen werden.

Gaandeweg namen binnen de Vrijgemaakte Kerken de spanningen toe. Verschillend denken over de kerk was minder concreet dan het wel of niet voeren van samensprekingen, het lid zijn van verschillende partijen en het sturen van kinderen naar verschillende scholen. Over en weer werd al gauw geoordeeld en veroordeeld. En zo stokte de ware doorgaande reformatie. Want die is vóór alles het wegdoen van de werken van het vlees -- veten, twist, afgunst, uitbarstingen van toorn, zelfzucht, tweedracht, partijschappen, nijd -- en het laten groeien in ons leven van de vrucht van de Geest, die bestaat in liefde, blijdschap, vrede, lankmoedigheid, vriendelijkheid, goedheid, trouw, zachtmoedigheid en zelfbeheersing.

Naast het vele goede dat er door Gods genade uit de Vrijmaking voortgekomen is, is er dus ook veel waar wij ons als Vrijgemaakten en Nederlands Gereformeerden voor moeten schamen. We behoren ons te verootmoedigen voor de Heer van de kerk, die ons zoveel gaf, maar wie zijn naam niet alleen om ons geprezen, maar ook gelasterd is, omdat wij ons niet voldoende hebben laten leiden door zijn Geest.

VIII DKE: nota van deputaten CGK 'Omtrent de kerk'

Geschreven door deputaten voor het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken en opgenomen in hun rapport aan de Generale Synode Berkel 1996.

Niet in dit rapport opgenomen.

IX CCS: Het gezag en de hantering van de belijdenis-geschriften (april 1995)

1 Gods Woord en de belijdenis

1.1 De kerk van Christus, ger oepen om Gods naam te belijden voor de mensen, zoekt in iedere tijd naar wegen om aan deze roeping te voldoen in woord en daad. "Want met het hart gelooft men tot gerechtigheid en met de mond belijdt men tot behoudenis" (Romeinen 10:10). Tot eer van God, tot onderwijs van de gemeente en tot weerlegging van dwalingen is deze geloofsbelijdenis door de eeuwen heen vastgelegd in belijdenis-geschriften. De kerk aanvaardt deze geschriften als een goede en betrouwbare samenvatting van wat zij naar de Schriften gelooft en belijdt.

1.2 In de 'Preambule' die aan ons AKS vooraf gaat beloven onze kerken bij vernieuwing "zich aan het Woord van God en aan de belijdenis van de kerk van alle eeuwen te houden. Zij verklaren in dat belijden van de Waarheid van de Heilige Schrift, zoals in de drie Formulieren van Enigheid is uitgedrukt, haar eenheid en de grond voor haar samengaan te vinden".

1.3 Ambtsdragers in onze kerken ondertekenen de Drie Formulieren als teken van hun instemming met de leer (art. 17 AKS) en de kerken wekken elkaar op om "het Woord van God te bewaren en te blijven bij de leer van de kerk naar de `Formulieren van Enigheid'" (art. 31 AKS). Deze en andere officiële uitspraken van de Nederlands Gereformeerde Kerken maken duidelijk, dat wij willen staan op de vaste grond van Gods Woord en de gereformeerde belijdenis en dat we daarop ook aanspreekbaar zijn.

2 Aard van de bespreking over dit onderwerp

2.1 We begrijpen, dat de rol van de belijdenis-geschriften op dit moment tussen ons besproken moet worden. Wel menen we, dat dit gesprek hoort te staan in het kader van grotere vragen, zoals: hoe bevorderen we de levende en persoonlijke omgang met God? En: hoe reageren we op de secularisatie, die ook in eigen kring oprukt?

2.2 Voor een vruchtbaar contact tussen onze kerken is het uiteraard van belang, dat we hetzelfde geloof belijden. Wanneer er duidelijke en concrete leer-verschillen tussen onze beide kerken zouden zijn, dan moesten die beslist punt van bespreking vormen.

2.3 Het risico van de bespreking die nu plaats vindt is echter, dat we er teveel *in abstracto* over praten. Het is bijzonder moeilijk om in algemene zin vast te leggen welke verschillen van inzicht je van elkaar kunt dragen. De kerken *formuleren* hun eenheid wel in de belijdenisgeschriften, maar die eenheid zelf ligt toch in de verbondenheid met Christus. Daarom willen we hieronder proberen om in te gaan op de vraag *hoe* je concreet de belijdenis hanteert.

3 Wat fundamenteel is

3.1 We menen er nadruk op te moeten leggen, dat de belijdenis belangrijk is als hulpmiddel om de Bijbelse leer te bewaren, maar dat er iets fout gaat wanneer we de termen van de belijdenis gaan losmaken uit het verband waarin ze geschreven zijn. Dat betekent onder meer dat we ze niet on-historisch mogen lezen. Bijvoorbeeld: iedereen kon in de 16^e eeuw begrijpen wat bedoeld werd met het onderscheid tussen de ware kerk en de valse kerk. De ware kerk onderhoudt de zuivere prediking van het Evangelie en de valse kerk wil zich niet aan het juk van Christus onderwerpen, maar vervolgt zelfs hen die heilig leven naar Gods Woord. Die twee kerken waren inderdaad makkelijk van elkaar te onderscheiden. Indien deze artikelen los van hun historisch verband worden toegepast, bij voorbeeld op de verhouding tussen uw of onze kerken en de Chr. Geref. kerken, dan zou deze belijdenis noch naar de mening van de opstellers, noch naar die van de Schrift gehanteerd worden.

3.2 We moeten een stap verder gaan: ook de andere geloofsartikelen zijn samengevat en toegespitst in de actuele situatie van destijds. Doop en Avondmaal worden in de catechismus behandeld op een wijze, die hoogst actueel ingaat op de doperse en roomse dwalingen van die dagen. En de Dordtse Leerregels zijn tot in hun opzet toe gestempeld door de Remonstranten. Men kan van harte instemmen met de leer die in deze beide belijdenisgeschriften wordt verwoord en met de moedige keuzen die onze voorvaders maakten, en toch bij het spreken over doop, avondmaal en verkiezing andere accenten leggen voor vandaag.

Uiteraard zijn er de klassieke mogelijkheden van toetsing en wijziging in de weg van een gravamen. Maar daarmee is het eigenlijke punt niet geraakt, namelijk dat wij geroepen zijn om Gods woord te verwoorden met het oog op de situatie van *vandaag*. Een gravamen is nodig wanneer de belijdenis onjuist bevonden wordt. Maar een andere invalshoek kan eis zijn van de tijd, waarin we Gods woord bedienen. Dit kan nodig zijn vanwege de situatie binnen de kerken zelf, maar ook om mensen buiten de kerk, die soms helemaal vervreemd zijn van het christelijk geloof, te kunnen aanspreken.

3.3 De apostel Paulus leert ons, dat het vertrouwen op het verzoenend werk van Christus grondlegend is voor de gemeente. "Want een ander fundament, dan dat er ligt, namelijk Jezus Christus, kan niemand leggen" (1 Cor. 3:11). Op dit punt kan het in de kerk van Christus dan ook geen millimeter lijden! Tegelijk spreekt de apostel uit, dat er altijd verschil zal zijn in de manier waarop men op dit fundament bouwt. Het is weliswaar niet om het even of die opbouw uit hout en stro bestaat dan wel uit goud en kostbaar gesteente. Maar voor een deel zal dat pas op de dag van Christus blijken, wanneer het vuur verschijnt. De hele strekking van Paulus' betoog in dit verband is om duidelijk te maken, dat je de kerk niet mag scheuren vanwege verschillen die het fundament niet raken.

3.4 En hier ligt een belangrijk punt, juist nu we de belijdenis niet *in het algemeen* bespreken, maar samen met u, de kerken waar wij afgescheurd zijn. Daarom heeft het minder zin om onze *waardering* voor de gereformeerde belijdenis uitvoerig te belichten; vermoedelijk zouden we elkaar daarin vergaand kunnen vinden. Maar wanneer we dit onderwerp met u bespreken, dan ontkomen we gezien ons gezamenlijk verleden niet aan de vraag om welke verschillen de kerk ambtsdragers zou mogen of moeten schorsen. In geding is dus niet of ambtsdragers zich moeten verbinden aan de gereformeerde belijdenis, maar in welke gevallen je aan een afwijking disciplinaire maatregelen moet verbinden. We erkennen een verlegenheid op dit punt, maar we menen er niet aan te ontkomen om van geval tot geval te oordelen.

Wij denken aan de geciteerde woorden van Paulus, die in Corinthe te maken had met een kerk waarin scheuringen plaats hadden vanwege de verschillende beoordeling van dienaren van het Woord. In dat verband brengt de apostel in 1 Cor. 3 het ene fundament ter sprake waarop inderdaad bouw van verschillend allooï plaatsvindt. Maar toch, ondanks die verschillen krijgt de gemeente te horen: "Weet gij niet, dat gij Gods tempel zijt en dat de Geest Gods in u woont? Zo iemand Gods tempel schendt, God zal hem schenden!". Wij proberen met deze waarschuwing te rekenen.

3.5 Bij ons zal daarom een dienaar van Christus niet gauw geschorst worden als hij op enig punt afwijkt van de belijdenis wanneer de kerken niet de overtuiging hebben, of dat deze afwijking een aantasting is van het ene fundament, namelijk Jezus Christus, of dat deze afwijking het bouwen op dit ene fundament hindert. Deze terughoudendheid komt niet voort uit relativisme, maar uit de bezorgdheid om niet (nu of straks!) van de Opperherder te horen te krijgen dat wij Gods tempel geschonden hebben.

4 *Perspectief*

Om al deze redenen lijkt het ons minder gewenst om de kern van onze overeenstemming te zoeken in een gedetailleerde bespreking van de manier waarop we ons gebonden weten aan de belijdenis. Het punt waar het voor ons op aan komt is dit: wij herkennen in de praktijk uw kerken als kerken die de Here Jezus van harte liefhebben en zijn geboden willen bewaren. Dat is precies dezelfde instelling die wij ook voorstaan. We vinden het voor de eer van Christus dan ook heel schadelijk

om langs elkaar heen te leven, temeer omdat we door de nood der tijden naar elkaar toe gedreven worden. We zijn ervan overtuigd: als het erop aan zou komen om belijdend te spreken tegen de boosheden in de lucht *van vandaag*, dan zouden we elkaar vèrgaand kunnen vinden. Iedere kerkelijke stap, hoe klein ook, die ons in deze richting verder helpt, zou voor ons een grote vreugde zijn.

X Enkele AKS onderdelen en voorgestelde veranderingen

In deze bijlage zijn met toestemming van de CCS enkele artikelen van het Akkoord van Kerkelijk Samenleven van de NGK opgenomen benevens de preambule van dat AKS. Bovendien is opgenomen de door de Landelijke Vergadering van de NGK voorlopig vastgestelde wijziging op AKS-artikel 17 en de voorlopig vastgestelde ondertekeningsformulier; over deze twee stukken wordt in september 1995 door de LV van de NGK een besluit genomen.

1 *De preambule (Utrecht, 1974)*

VERKLARING

De kerken, door haar afgevaardigden bijeen in landelijke vergadering, betuigen haar onderlinge verbondenheid door het afleggen van de volgende verklaring:

1. Verklaring

Na al wat de gemeenten in de loop van de jaren en eeuwen in dit land hebben ondervonden door vervolging, overheidsbemoeiing, misleiding van de geesten, reglementenheerschappij en synode hiërarchie is het nu eens te meer haar hartelijke begeerte om onder de genadige bescherming van haar Heer en Heiland Jezus Christus, te midden van de verwarring van de tijd, in goede vrede en gehoorzaamheid aan de Heilige Schrift, met elkaar te leven onder de enige heerschappij en leiding van het Hoofd van de kerk, onze Zaligmaker.

Zoals sedert de dagen van de Reformatie in de 16de eeuw de eenheid van de kerken allereerst en ten diepste bestond in hetzelfde geloof, in de gehoorzaamheid aan het Woord van God en in de gemeenschappelijke belijdenis, zo willen de Gereformeerde Kerken in Nederland, die in deze vergadering bijeen zijn, elkaar als opnieuw beloven -- zich gevend eerst aan de Here en ook aan elkaar -- zich aan het Woord van God en aan de belijdenis van de kerk van alle eeuwen te houden. Zij verklaren in dat belijden van de Waarheid van de Heilige Schrift, zoals in de drie Formulieren van Enigheid is uitgedrukt, haar eenheid en de grond voor haar samengaan te vinden.

Zij beloven ook, elkaar bij te staan in de strijd voor de Naam en de eer van de HERE, zich voegend naar het schriftuurlijk onderwijs voor een geordend kerkelijk samenleven, opdat zij ook in de inrichting van het kerkelijk leven de wegen van het verbond van de HERE mogen houden, niet in tirannieke eenheidsdwang, maar in de vrijheid van Christus, in de eenheid van de Geest van God, die samenbindt in gehoorzaamheid aan Zijn gebod, in liefde tot God en de naaste.

Zij begeren zo ook in deze dingen als één in Christus naar buiten op te treden -- met de bede dat alle in belijdenis en leven waarlijk gereformeerde kerken en allen die de HERE vrezen en Zijn getuigenissen kennen (Psalm 119:79), zich met hen voegen tot één gemeenschap, één van zin en één van gevoelens (1 Cor. 1:10), door de Geest van onze God.

2. Uitspraak

De kerken spreken uit, dat het al of niet aanvaarden van het (een) kerkelijke akkoord geen oorzaak van breuk of verwijdering mag zijn tussen gemeenten die één zijn in geloof en belijdenis.

3. Verzoek

De kerken verzoeken alle gemeenten die bezwaren hebben tegen aanvaarding van het (een) kerkelijk akkoord zich zoveel mogelijk te richten naar hetgeen met de meeste stemmen goedgevonden wordt, en inzonderheid haar medewerking te verlenen aan en haar stem te doen horen op de gemeenschappelijke vergaderingen, ook al kan voor hetgeen daar wordt besloten geen medeverantwoordelijkheid worden gedragen.

2 *Artikelen uit het AKS (LV Breukelen 1981/1982)*

1 Artikel 31.1: Eendrachtig samenwerken

De kerken, die van Christus zijn, werken eendrachtig samen. Zij wekken elkaar op het Woord van God te bewaren en te blijven bij de leer van de kerk naar de 'Formulieren van Enigheid'. Zij helpen en dienen elkaar en behartigen de zaken die zij gemeenschappelijk hebben. Zij mogen

daarbij niet over elkaar heersen, maar zullen geduld met elkaar hebben en samen de tijd van God verwachten waarin Hij de weg duidelijk zal maken.

2 Artikel 34: Bekrachtiging en nakoming van besluiten

Een besluit van de regionale of landelijke vergadering zal door de plaatselijke kerken bekrachtigd worden en in onderlinge liefde nagekomen, tenzij dit besluit strijdig bevonden wordt met de Heilige Schrift of ook als het niet overeenstemt met het Akkoord van kerkelijk samenleven.

De kerk die een besluit niet bekrachtigt om bovengenoemde redenen, of niet kan uitvoeren om redenen die het welzijn van de gemeente betreffen, zal hiervan aan de zusterkerken rekenschap geven.

3 Artikel 17: Ondertekening Formulieren van Enigheid

De ambtsdragers zullen de drie Formulieren van Enigheid (te weten: de Nederlandse Geloofsbelijdenis, de Heidelbergse Catechismus, en de Dordtse Leerregels) ondertekenen als blijk van hun instemming met de leer van de kerk. Indien een ambtsdrager de ondertekening weigert of niet langer voor zijn rekening kan nemen, zal de uitoefening van zijn ambt worden opgeschort tot hij zich nader zal hebben verklaard ten genoegen van zijn kerkeraad. Ook zij die door een regionale vergadering beroepbaar zijn gesteld, of het recht hebben verkregen een opbouwend woord te spreken, zullen door ondertekening van de drie Formulieren van Enigheid in die vergadering hun instemming met de leer van de kerk betuigen.

3 *Voorlopig besluit art 17 AKS en ondertekeningsformulier*

Besluittekst en uittreksel uit de notulen van de Landelijke Vergadering Apeldoorn 1994.

Over dit voorlopig besluit wordt in de Landelijke Vergadering in september 1995 nader besloten.

1 De Landelijke Vergadering, bijeen te Apeldoorn, besluit de tekst van artikel 17 AKS te wijzigen in de navolgende tekst:

Artikel 17 Ondertekening Formulieren van Enigheid

De ambtsdragers zullen de drie Formulieren van Enigheid (te weten: de Nederlandse Geloofsbelijdenis, de Heidelbergse Catechismus, en de Dordtse Leerregels) ondertekenen als blijk van hun instemming met de leer van de kerk.

Indien een ambtsdrager de ondertekening weigert of niet langer voor zijn rekening kan nemen, zal de uitoefening van zijn ambt worden opgeschort, tot hij zich nader zal hebben verklaard ten genoegen van zijn kerkeraad. De kerkeraad zal hiervan mededeling doen en desgewenst nader rekenschap geven aan de zusterkerken, in regionale vergadering bijeen. Bij volhardende weigering na samspreking over zijn gevoelens, zal hij uit zijn dienst worden ontslagen.

Ook zij die door een regionale vergadering beroepbaar zijn gesteld, of het recht hebben verkregen een opbouwend woord te spreken, zullen door ondertekening van de drie Formulieren van Enigheid in die vergadering hun instemming met de leer van de kerk betuigen.

2 De Landelijke Vergadering besluit daarbij een ondertekeningsformulier in te stellen dat zal luiden:

Wij ondergetekenden, dienaren van het goddelijke Woord in de Nederlands Gereformeerde kerken behorende tot de regio . . . . , verklaren oprecht en met een rein geweten voor God het volgende: Wij erkennen de Heilige Schrift als het betrouwbare en door God ingegeven Woord van harte als enige regel voor geloof en leven.

Wij erkennen de drie algemene belijdenisgeschriften en de drie Formulieren van enigheid als getrouwe onderwijzing in en verdediging van de waarheid der Schrift, en aanvaarden die krachtens hun overeenstemming met Gods Woord als getuigenis van ons geloof en richtsnoer voor onze ambtsbediening, te weten de prediking van het evangelie, de handhaving van de rechte leer en de weerlegging en bestrijding van dwaalleringen.

De gemeente van God, pijler en fundament van de waarheid (1 Timotheüs 3:15), leeft van het evangelie, zoals dat aan haar is overgeleverd (1 Corinthe 15:1--5).

Indien dan ook ooit ons verstaan van de Heilige Schrift, het evangelie van Jezus Christus, zou komen af te wijken van wat de leer der kerk uitmaakt, beloven wij dit gevoelen niet te zullen uitdragen, maar het vooraf voor te leggen aan de kerkeraad of een meerdere vergadering om het aan Gods Woord te toetsen en na samenspreking een uitspraak te doen.

Ook indien de kerkeraad of een meerdere vergadering, uit zorg voor de eenheid en zuiverheid der leer, ons op goede grond een nadere verklaring van ons gevoelen over enig deel van de genoemde belijdenisgeschriften zou vragen, zijn wij daartoe bereid.

Wij beloven ons te zullen onderwerpen aan het oordeel van de kerkeraad of de meerdere vergadering, op straffe van metterdaad uit onze dienst geschorst te zijn, behoudens het recht van beroep op de landelijke vergadering indien wij menen dat de gedane uitspraak niet recht is voor God, waarbij wij ons met die uitspraak tevreden stellen, zolang ons beroep in behandeling is.

Zo willen wij ons beijveren de eenheid des Geestes te bewaren door de band des vrezes (Efeze 4:3) en vertrouwen wij dat de Geest der Waarheid ons de weg tot de volle waarheid wijzen zal (Johannes 16:13).

Schriftplaatsen: 1 Corinthe 15: 1,2; Galaten 1:9; Galaten 2:2; Efeze 3:17b--19; Filippenzen 1:9, 10; 1 Thessolonicensen 5:19,20; 1 Timotheüs 4: 16; Titus 1:7--9; 2 Petrus 1:20; 2 Johannes 9.

Rapport Deputaten voor Kerkelijke Eenheid

Aanvullend deel

INHOUD

- I Algemene verantwoording (1)
  - 1 Huishoudelijke opdrachten (1)
  - 2 Vergaderingen (2)
  - 3 Correspondentie met kerken (2)

- II Federatie van kerkverbanden (3)
  - 1 Inleiding (3)
  - 2 Wat is federatie? (3)
  - 3 Wanneer is een federatie mogelijk? (4)
  - 4 Wat is het doel van een federatie? (6)
  - 5 Welke concrete invulling kan een federatie krijgen? (7)
  - 6 Met wie is er een federatie mogelijk? (8)
  - 7 Hoe is een federatie te realiseren? (8)
  - 8 Tenslotte (9)

- III Aanvulling bij rapport II, "De gesprekken met de Commissie voor Contact en Samenspreking van de Nederlands Gereformeerde Kerken" (9)
  - 1 De door de Landelijke Vergadering vastgestelde teksten van Artikel 17 AKS en het ondertekeningsformulier (10)
  - 2 Evaluatie van de vastgestelde teksten (13)
  - 3 Conclusie (15)
  - 4 Aanpassing concept besluittekst (15)

- IV Contacten met andere groeperingen (16)
  - 1 De Gereformeerde Bond in de Nederlandse Hervormde Kerk (16)
  - 2 Het Contact Orgaan Gereformeerde Gezindte (16)

- V Voorstel samenvoeging deputaatschappen (18)

AANVULLEND RAPPORT VAN DE DEPUTATEN VOOR KERKELIJKE EENHEID

aan de Generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, samen te komen in Berkel 1996.

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders,

Ons eerdere rapport, bestaande uit een algemeen deel en een deel dat handelde over de gesprekken met de contact commissie van de Nederlands Gereformeerde Kerken, is onder auspiciën van Deputaten voor Generaal-Synodale Publikaties verschenen als deputaten rapport nr 11.

Wij hebben in onze verantwoording in het algemene deel aangegeven dat wij in het verlengde van opdracht 4 sub 4 van de Generale Synode Ommen 1993 na de recente discussies in de landelijke pers over de (on)mogelijkheden van een landelijke federatie het nodig vinden 'om deze materie na herbezinning op een eerder concept in een aanvullend rapport aan de synode en de kerken toe te zenden'.

Ook ten aanzien van de Nederlands Gereformeerde Kerken is een aanvulling nodig, daar de besluiten van de Landelijke Vergadering van de Nederlands Gereformeerde Kerken genomen werden nadat onze rapporttekst was ingeleverd bij Deputaten voor Generaal-Synodale Publikaties en een commentaar onzerzijds op deze besluiten ons inziens past in onze opdracht.

Verder worden enkele aanbevelingen gedaan ten aanzien van de ontwikkelingen in de Gereformeerde Bond in de Nederlandse Hervormde Kerk. Tevens wordt gereageerd op een schrijven van het Contact Orgaan van de Gereformeerde Gezindte.

Tenslotte is in overleg met Deputaten voor het contact met de Christelijke Gereformeerde Kerken een concept besluit geformuleerd dat betrekking heeft op de mogelijke samenvoeging van de twee deputaatschappen die in onze kerken belast zijn met de contacten gericht op eenheid.

Hierbij leggen deputaten uw vergadering hun aanvullend rapport voor.

I Algemene verantwoording

1 Huishoudelijke opdrachten

In en middels ons vorige rapport hebben wij reeds verantwoord conform het geschrevene in hoofdstuk VIII, lid 2a tot en met lid 2e van de Huishoudelijke Regeling voor Generale Synoden; deze punten gaan over de inrichting van het werk van deputaten en de rapportage daarover. Wij zien ons evenwel door tijdsdruk genoodzaakt om dit aanvullend rapport direct en in een afwijkend formaat aan de synode toe te zenden en tegelijkertijd aan de kerken; dit in overleg met het Deputaatschap voor Generaal Synodale Publikaties.

Terzake van de *financiële opdrachten* in hoofdstuk VIII lid 2f van deze regeling is inmiddels separaat verslag gedaan aan de quaestor van de Generale Synode.

Wij geven hierbij de namen en de adressen van deputaten.

Dr. W.G. de Vries,
Izak Osstraat 20, 8017 DA Zwolle, tel 038 4661049

E. Boerma,
Schepenlaan 156, 1503 HN Zaandam, tel 075 6167683
Ds. J.J. Burger,
Van der Helstlaan 55, 1412 HH Naarden, tel 035 6943188
(na 1/7/96: Zonnemare 55, 4571 CW Axel)
Ds. H.J.J. Feenstra,
De la Sablonièrekade 27, 8261 JR Kampen, tel 038 3315021
Dr. A.N. Hendriks,
Mr. Th. Heemskerklaan 31, 3818 KJ Amersfoort, tel 033 4632646
Ds. P.J. Trimp,
Graaf Lodewijkstraat 36, 2713 EE Zoetermeer, tel 079 3165417
(na 1/7/96: Lijsterbeslaan 7, 7771 DM Hardenberg, tel 0523 262900)
Prof. Dr. M. te Velde,
Toon Slurinkhof 51, 8264 DG Kampen, tel 038 3326632

Terzake van het *aftreedrooster* genoemd in hoofdstuk VIII lid 2g van de huishoudelijke regeling stellen deputaten u in afwijking met het geschrevene in de brief van de scriba van de GS Ommen 1993 d.d. 23 november 1993 voor alleen Dr. W.G. de Vries af te laten treden op grond van leeftijd.

Uiteraard zijn deputaten bereid nader overleg te plegen over de toekomstige personele bezetting, ook gezien het voorstel tot samenvoeging met het deputaatschap voor het gesprek met de Christelijk Gereformeerde Kerken.

2 *Vergaderingen*

Na de eerder gerapporteerde 24 vergaderingen kwamen deputaten nog twee maal bijeen, namelijk op 13-10-95 en op 18-03-96.

3 *Correspondentie met kerken*

Sinds het eerste rapport zijn van zes kerken brieven binnengekomen over contacten met Christelijk Gereformeerde en/of Nederlands Gereformeerde kerken. Van een zevende kerk kwam een adviesverzoek over de taak van de kerkeraad ten aanzien van verzoeken van het Gereformeerd Appel. Aan vijf kerken is advies gegeven.

De kerk van Middelburg liet haar schrijven over samensprekingen met de Christelijke Gereformeerde Kerk aldaar vergezeld gaan met een gemeenschappelijke verklaring, die in lijn ligt met de eerder gerapporteerde verklaringen van andere kerken. Na een periode van zes jaar samenspreking komt men tot erkenning, aanvaardt elkaar van harte als ware kerk van Christus en spreekt uit alles in het werk te stellen om te komen tot verdere kerkelijke eenwording. Een plan voor de volgende drie jaar is toegevoegd, waarna er stappen dienen te worden ondernomen, ook in de kerkverbanden, om de 'drie A's mogelijk te maken: erkennen van elkaars Attestaties, Avondmaal en Ambten'.

II **Federatie van kerkverbanden**

1 *Inleiding*

Van de generale synode Ommen 1993 kregen DKE o.m. de opdracht om na te denken over de vraag, of een federatie van twee kerkverbanden mogelijk is, en zo ja, wanneer en hoe. In het hier volgende gaan we in het kort nader op dit onderwerp in. Voor een verdere uitwerking van samenwerking en samengaan op plaatselijk niveau verwijzen we naar hoofdstuk 3 van ons gedrukte rapport.

In de materie van landelijke federatie zijn o.i. de volgende vragen vooral van belang:¹

- Wat is federatie?
- Wanneer is een federatie mogelijk?
- Wat is het doel van een federatie?
- Welke concrete invulling kan een federatie krijgen?
- Met wie is er een federatie mogelijk?
- Hoe is een federatie te realiseren?

2 *Wat is federatie?*

Er is eerst een nadere omschrijving nodig van wat we onder een federatie van kerkverbanden verstaan. Zo'n kerkelijke federatie willen we definiëren als een verbinding van twee kerkverbanden, waarbij ze enerzijds een bepaalde (misschien wel grote) mate van zelfstandigheid en eigenheid behouden, maar anderzijds in verschillende opzichten als een nieuwe eenheid functioneren en optreden.

Door een federatie-besluit ontstaat er tussen twee partijen een vast samenwerkingsverband. Men trekt niet langer gescheiden of zelfs concurrerend op, maar samen, in eensgezindheid met het oog op hetzelfde doel. Daarbij houdt men zich aan de onderling afgesproken regels.

Federatie is intussen bepaald geen eenduidig begrip. Er is een scala van federatie-modellen denkbaar, van licht tot zwaar. Het kaliber hangt af van het aantal en het gehalte van de punten waarin men samenwerkt. Die punten dienen te worden omschreven in een federatie-akkoord, een akkoord van samenwerking. En het zal van de inhoud daarvan afhangen, of de federatie een losse LAT-relatie is of dat ze de intensiteit van een volledige fusie nadert.

Bij een federatie hoort minimaal één federatieforgaan, waarin de beide partners hun gezamenlijke besluiten nemen. In het geval van kerken is te denken aan een gecombineerde landelijke synode, een 'duo-synode' of 'trio-synode'. Het bijeenkomen en de bevoegdheden daarvan kunnen in het federatie-akkoord omschreven worden.

Wanneer we hierboven van 'nieuwe eenheid' spreken, betekent dat niet een opgaan van de betrokken kerkverbanden in een nieuw verband. Ook is een 'combi-synode' wel een *gemeenschap-pelijk*, maar niet een *overkoepelend* orgaan, dat *boven* de afzonderlijke synodes staat. In het federatie-akkoord kan bijvoorbeeld zelfs bepaald worden, dat de besluiten van zo'n combi-synode pas bindend zijn nadat ze door elke afzonderlijke synode bekrachtigd zijn.

Het is goed te bedenken, dat federatie in feite in de gereformeerde wereld een heel bekend fenomeen is. Vanouds zijn de Gereformeerde Kerken zelf een federatie van plaatselijke kerken. Hun samengaan noemen we een confederatieve vorm van kerkverband. Zij werken en leven samen, maar ze behouden ook veel zelfstandigheid. De kerkorde is hun federatie-akkoord. De meerdere vergaderingen zijn de organen waarin de federatie functioneert.

3 *Wanneer is een federatie mogelijk?*

Voor een kerkelijke federatie moet er aan bepaalde basis-voorwaarden te worden voldaan. Er moet een bepaalde essentiële gemeenschappelijkheid zijn. Die gemeenschappelijkheid moet niet in de sfeer van organisatie of administratie, maar in de *wezenlijke* dingen liggen. De federatie zal een geestelijk fundament moeten hebben. Anders werk je aan een 'hotel-kerk', een louter organisatorische paraplu zonder geloofseenheid.

---

¹ Vgl. voor diverse aspecten van wat hier volgt de twee artikelen over federatie van de hand van M. te Velde, *De Reformatie* 70 (1994-1995) 805-809 en 829-833 (juli 1995).

De geloofs-eenheid is fundamenteel. De federatie moet geen 'koude' federatie zijn, maar een 'warme'. Eén waarbij je elkaar wezenlijk en hartelijk *in Christus* aanvaardt. Hen niet alleen aanvaardt als subjectief oprechte gelovigen. Of aanvaardt als een goedbedoelende maar toch dwalende groep christenen. Maar waarbij je elkaar over en weer als *kerken van Christus* aanvaardt.

Elkaar als kerken aanvaarden, dat kan alleen maar door 'ja' te zeggen tegen elkaars *leer, dienst en tucht*. Concreet: door elkaar als ware kerken van Christus te erkennen en *kansels en avondmaalstafels* in principe voor elkaar open te zetten. Er mag tussen federerende kerkverbanden o.i. geen vorm van concurrentie en rivaliteit meer zijn. Je zegt in Christus 'ja' tegen elkaar. Je bent voortaan bondgenoten.

En je geeft dat praktisch zo veel mogelijk gestalte. Je verklaart je samen bereid om het bondgenootschap verder op het plaatselijk niveau rond kansel en avondmaalstafel invulling te geven. Ook al behoud je voorlopig nog een grote mate van 'zelfstandigheid'. Het '*in principe*' mag z'n plaats hebben. En het 'openzetten' kan uitgesteld worden voor een bepaalde termijn. Dat biedt dan tijd voor een groeiproces. Maar het moet wel '*openzetten*' zijn. En het uitstel dient op goede geestelijke argumenten gebaseerd te zijn.

Wil er zo'n fundamentele federatie komen, dan moeten we ons in het overleg daarover concentreren op wat wezenlijk de kerkelijke eenheid uitmaakt: eenheid in Woord, sacramenten en tucht. Eenheid in de aanvaarding van God Drieëinig als *onze* God. Eenheid in de aanvaarding van de leer van de Heilige Schrift zoals die in de gereformeerde belijdenisgeschriften is samengevat. Eenheid ook in de effectuering van opzicht en tucht naar Gods Woord. Eenheid in de grondregels voor het kerkelijk samenleven.

Dan zijn er verder de bijkomende dingen: eenheid van kerkorde, van opleiding, van kerkboek, in het zendingswerk, enz.. Waar de *primaire* eenheid er is, hoef je niet direct alles samen en op dezelfde manier te doen om toch kerkelijk één te zijn. Als kansels, avondmaalstafels en harten maar voor elkaar open staan!

Kort samengevat is dus een federatie mogelijk wanneer de kerken de volgende basis aanvaarden en zich daaraan binden:

- de Heilige Schrift,
  - de samenvatting van de leer van de Schrift in de drie formulieren van eenheid van de Gereformeerde Kerken,
  - een gereformeerde kerkorde in de lijn van de Dordtse kerkorde van 1619,
- en wanneer ze elkaars leden en ambtsdragers in principe erkennen en aanvaarden als leden en ambtsdragers met wie ze in één gemeenschap van Woord en sacramenten willen samenleven.²

Principieel is hiermee alles gezegd. In de praktijk zou er echter behoefte kunnen zijn om op bepaalde punten van de gereformeerde leer of kerkregering nog een nader beding te formuleren, zoals dat bijv. ook in 1869 en 1892 is gebeurd. Een beding kan een goed middel zijn om wederzijds het vertrouwen in elkaar te versterken.

De Gereformeerde en de Christelijke Gereformeerde Kerken zouden bijvoorbeeld een consensus kunnen formuleren t.a.v. de toeïgening van het heil. Zo'n consensus kan, als specifieke uitwerking van Schrift en belijdenis, in de concrete situatie een positieve betekenis hebben.

---

² Om daar gestalte aan te geven dient er in het federatie-akkoord een artikel te staan van ongeveer de volgende inhoud: 'Wij zijn voornemens en beloven elkaar, dat we in alle plaatselijke kerken zullen streven naar het ontvangen van elkaars predikanten en elkaars leden in de kerkdiensten door middel van kanselruil en toelating tot het avondmaal.'

De kerken dienen zich dan echter wederzijds wel te wachten voor perfectionisme en bovenschrijftuurlijke bindingen. Als we aan de binding aan de Schrift en de drie formulieren van eenheid niet meer genoeg hebben, wanneer is er dan wèl voldoende basis voor kerkelijke eenheid?

Er bestaat een reëel gevaar, dat we elkaar proberen te binden aan eigen favoriete accenten en zegswijzen en invalshoeken. Uit ijver voor de heiligheid van de kerk zoals *wij* die zien, brengen we dan de katholiciteit van de kerk in gevaar. De normatieve oecumenische 'bandbreedte' van te verenigen gereformeerde kerken hoeft immers niet 100 % samen te vallen met wat op dit moment het feitelijke scala aan overtuigingen en accenten is in bijvoorbeeld òf christelijk-gereformeerde òf vrijgemaakt-gereformeerde kring.

De wezenlijke consensus dient te liggen in het gereformeerd belijden. In die consensus komt een intentieverklaring mee: We spreken van beide kanten de bedoeling uit om ons van harte te houden aan wat de Schrift over elk punt van de leer zegt en aan wat de kerk erover belijdt in haar confessionele standaards. En bij die consensus plus intentie moeten we het dan laten.

Het perfectionisme en het gebrek aan vertrouwen kunnen ook zo sterk zijn, dat er in ons streven naar eenheid geen gelovig *waagstuk* meer over blijft. Dat we via samensprekingen en formuleringen en bepalingen alle garanties proberen te krijgen dat het met de andere partij goed zit. En dat we alle waarborgen proberen te creëren, dat het na een vereniging tot in de verre toekomst ook niet meer mis kan gaan.

Wie echter voorafgaand aan hereniging *perfecte* garanties wil, is o.i. irreëel en ook niet echt christelijk bezig. Noodzakelijk is: vertrouwen op God, die met zijn Woord en Geest méégaat de toekomst in. Nodig is ook: vertrouwen in elkaar als je bij elkaar dezelfde hartelijke wil ontdekt om op een gereformeerde manier kerk te zijn. In een ruimhartige broederlijke houding zal je dan samen op weg mogen gaan onder Gods geleide, niet bouwend op zelf gecreëerde *garanties* maar op door de Here geschonken *beloften*.³

4 Wat is het doel van een federatie?

Het doel van een kerkelijke federatie is gelegen in het tot eenheid en samenleven brengen van kerken die op hetzelfde fundament staan. De Here Christus roept immers zijn gelovigen op om allen één lichaam te zijn, en dat niet alleen met woorden maar ook met de daad aan elkaar te bewijzen. Zij moeten al hun gaven en krachten tot nut en heil van de andere christenen gewillig en met vreugde aanwenden. Mee daardoor zullen de kerken in de wereld een voorbeeld van geloof en liefde zijn.

Dat vraagt van de federerende kerken dat zij zich inzetten voor een optimaal realiseren van de eenheid. Voorzover in een eerste federatie-vorm het optimale nog niet bereikt is, zal die eerste fase een vervolg moeten krijgen. Werken met een federatie mag geen 'doekje voor het bloeden' worden, geen alibi om maar niet naar *verdere* kerkelijke vereniging te streven. Wie meedoet met een voorlopig nog lichte vorm van federatie moet verder willen. En omdat de kerk primair plaatselijk is, betekent dit vooral: een verdere eenwording op lokaal niveau.

De kerken mogen dus niet een minimale federatie als eindpunt nastreven. Het is zaak dat men op de basis van de geschonken en erkende eenheid in Christus de federatie in de loop van de jaren zo veel mogelijk uitbouwt en vooral geestelijk verdiept. De federatief gedane zaken moeten steeds talrijker worden en de niet-gefedereerde aspecten steeds minder in getal. Waarbij eerst al het onnodige en tenslotte ook al het ongewenste onderscheid wegvalt.

---

³ Zie hierover breder, ook i.v.m. de *katholiciteit* van de kerk, het eerste in noot 1 genoemde artikel.

We spreken van onnodig en ongewenst onderscheid. *Alle* onderscheid hoeft immers *niet* weg te vallen. Ook in ons huidige kerkverband is er onderscheid. Alle kerkeraden voeren niet in alles hetzelfde beleid. Er is onderscheid in preekwijze. Er zijn gemeenten, waar sommige gezangen uit het Gereformeerd Kerkboek niet gezongen worden. In de ene grote gemeente gaat men sneller tot splitsing over dan in de andere. Etcetera.

Bij het aangaan van een federatie is het nuttig om in grote lijnen aan te geven: a. welke verschillen bij een eventuele verdere vereniging overbrugd en overwonnen moeten worden; b. welke verschillen er ook in verenigde kerken nog mogelijk moeten blijven. Op die wijze wordt duidelijker, waar men de grens tussen federatie en volledige vereniging over gaat. En dan voorkomt men, dat men uit vrees voor een al te strak ingevulde vereniging bij voorbaat ook een lichtere vorm van federatie al afwijst.

De onder b. bedoelde verschillen laten zich nader als volgt invullen. Naar het oordeel van DKE is het denkbaar, dat er in verenigde kerken twee verschillende opleidingsinstituten zijn, mits beide onder toezicht van de kerken. Verder, dat er twee verschillende bijbelvertalingen worden gebruikt, of ook uit drie verschillende psalmen- en gezangenbundels wordt gezongen. Dit kan mits daar maar op kerkelijke wijze door de bevoegde vergadering over is beslist.

Bij het aangaan van een federatie dient algehele vereniging dus wel het doel te zijn, maar dan wel een vereniging, die niet noodzakelijk een algehele uniformiteit betekent.

5 Welke concrete invulling kan een federatie krijgen?

In het verlengde van wat werd gesteld in § 3 kan duidelijk zijn, dat de primaire concrete invulling van een nationale federatie plaatsvindt in afspraken over kerkelijke gemeenschap op lokaal niveau. Het hart van het kerk-zijn is immers de prediking van het evangelie en de bediening van de sacramenten in de plaatselijke gemeente. De eerste en belangrijkste consequentie van een landelijk federatie-besluit ligt daarom in het openstellen van plaatselijke kansels en avondmaalstafels voor elkaar.

Maar er zijn vervolgens op boven-plaatselijk niveau nog verder afspraken te maken, waarmee je aan de federatie invulling kunt geven.

Allereerst zijn er diverse vormen waarin een nadere *ontmoeting en toenadering* kan plaatsvinden. We denken aan bijvoorbeeld:

- het zenden van waarnemers naar elkaars classicale, provinciale en generaal-synodale vergaderingen; vooral de ontmoeting op classicaal niveau lijkt ons belangrijk en vruchtbaar;
- het houden van landelijke en regionale ontmoetingsdagen voor ambtsdragers, zowel gezamenlijk als voor elk van de ambten apart; naast ontmoeting kan daar bezinning zijn op thema's die de inhoudelijke opbouw van de kerk raken;
- het beleggen van regionale ontmoetingen van kerkleden, rond kerkewerk waarbij ze speciaal betrokken zijn, zoals bijeenkomsten van evangelisatiewerkers, zendingswerkers, organisten, liturgie-commissies, commissies van beheer, jeugdleiders, enz..

Verder zijn er punten waar in toenemende mate een landelijke *samenwerking* tussen gefedereerde kerken mogelijk is, zoals:

- het werken aan eenheid van kerken van gereformeerde belijdenis
- het onderhouden van relaties met buitenlandse kerken
- Bijbelvertaling
- het zendingswerk
- de evangelisatie
- het theologisch onderwijs
- bovenplaatselijk geregelde vormen van pastorale zorg, zoals voor doven en slechthorenden, varenden en militairen

- diakonale zaken
- de zorg voor uitzending van kerkdiensten via radio en t. v.

Op elk punt is de samenwerking uiteraard op verschillende wijze en in verschillende mate van intensiteit te realiseren. De wederzijdse deputaatschappen voor deze zaken kunnen elkaar ontmoeten en met voorstellen voor samenwerking naar hun synodes komen.

Om een en ander voor te bereiden, te stimuleren en te coördineren kunnen de kerken een gezamenlijk deputaatschap benoemen. Dat is dan een 'federatie-stuurgroep', waarin uit elk kerkverband bijv. 5 mensen zitting hebben. Zij kunnen de kerken op diverse niveaus informeren en adviseren over de invulling en voortgang van het gefedereerd samenleven. Ze kunnen helpen bij het wegnemen van knelpunten en het bevorderen van de eenheid.

6 *Met wie is er een federatie mogelijk?*

DKE hebben zich ook afgevraagd, met welke kerken een federatie anno 1996 reëel mogelijk zou zijn. De synode van Ommen 1993 vroeg ons immers de mogelijkheden van een federatie na te gaan. Dat lijkt ons niet een louter theoretische vraag.

Om de reële thans aanwezige mogelijkheden na te gaan hebben DKE gekeken naar de besluiten van diverse generale synodes na de Vrijmaking en meer in het bijzonder naar de rapporten over de gesprekken met de Christelijke Gereformeerde Kerken.

Wanneer onder de zegen van de HERE de samensprekingen met de Christelijke Gereformeerde Kerken in de komende jaren tot een goede afronding mogen komen, is er o.i. alle reden om in het contact met deze kerken de mogelijkheid van een (nader in te vullen) federatie uitdrukkelijk naar voren te brengen en haar reactie daarop te vragen.

Andere reële mogelijkheden voor een federatie zien DKE op dit moment nog niet. T.a.v. de Nederlands Gereformeerde Kerken is de argumentatie daarvoor in een ander deel van ons rapport te vinden.

Wat de Gereformeerde Gemeenten betreft, zij zijn door prof.dr. W. van 't Spijker vorig jaar wel genoemd in verband met een breed-gereformeerde federatie. O.i. is er hier echter over en weer nog wel een hele weg te gaan. Er is tussen de Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Gemeenten immers een ingrijpend verschil inzake de verhouding van verbond en verkiezing. De Gereformeerde Gemeenten namen daarover in 1931 een synodebesluit, dat in gereformeerde kring dikwijls is bestreden. De in dat besluit verwoorde visie heeft voor het kerkelijk leven grote gevolgen. De verschillen zijn hier niet gering!⁴

Men zou bij federatie verder kunnen denken aan hervormde gemeenten van confessionele en gereformeerde bonds-signatuur, die besluiten in de Verenigde Protestantse Kerk in Nederland niet mee te gaan. Het lijkt ons belangrijk, dat de Gereformeerde Kerken samen met de Christelijke Gereformeerde Kerken mogelijkheden zoeken om met zulke gemeenten contact te leggen en te onderhouden. Directe mogelijkheden tot federatie lijken hier nog niet in het verschiet.

7 *Hoe is een federatie te realiseren?*

Het lijkt ons prematuur om de concretisering van een federatie in dit stadium al helemaal uit te werken. We beperken ons daarom tot het aangeven van enkele mogelijke stappen in de beginfase.

---

⁴ De uitspraak van 1931 begint met de volgende zinsnede: 'a. dat het verbond der genade staat onder de beheersing van de uitverkiezing ter zaligheid; dat het wezen des verbonds daarom alleen geldt de uitverkorenen Gods en nooit gelden kan het natuurlijk zaad'. Een bespreking hiervan in: J. Kamphuis, *Een uitgemaakte zaak* (Kampen 1987) 75-93.

- a De betrokken kerken zullen elk via haar generale synode een principe-uitspraak moeten doen, dat ze de mogelijkheden voor een eventuele federatie nader willen onderzoeken.
- b De participerende kerken wijzen elk evenveel deputaten aan die in gezamenlijk kort-lopend overleg (maximaal een jaar) zich bezinnen op de mogelijkheid en de ruwe vormgeving van een federatie.
- c De wederzijdse deputaten zullen gezamenlijk aan de beide synodes rapporteren.
- d De kerken zorgen er steeds voor, dat haar generale synodes bijeen kunnen komen op korte termijn nadat de deputaten een rapport ter bespreking hebben ingediend.
- e Wanneer de deputaten met een gezamenlijk voorstel komen dat in de richting van federatie-vorming gaat, zullen zij in een concept-acte van federatie nauwkeurig aangeven op welke basis, onder welke condities en met welke werkafspraken de federatie gestalte zou kunnen krijgen.
- f De betrokken synodes zullen in eerste aanleg in een gezamenlijke vergadering de voorstellen bespreken. Daarna zal men uiteengaan voor een bespreking in elke afzonderlijke synode. De synodes zullen elkaar op de hoogte houden van de resultaten van de besprekingen. Zo nodig kunnen ze in een vervolg-zitting opnieuw zich gezamenlijk beraden. De synodes zullen er naar streven om over alle volgende stappen op de weg steeds gelijklopende besluiten te nemen.

8 *Tenslotte*

We willen tenslotte vanuit dit deelrapport over landelijke federatie nog even een lijn trekken naar eerdere onderdelen van onze rapportage, nl. die over plaatselijke samensprekingen en over de verhouding van plaatselijk en landelijk.

O.i. is het van het allergrootste belang, dat twee kerkverbanden die dicht bij elkaar staan zich tot het uiterste inspannen om een vorm van federatie te bereiken. Veel van de moeiten en ongewenste verschijnselen die we eerder signaleerden t.a. v. de verhouding plaatselijk/landelijk zouden bij het tot stand komen van een federatie vanzelf wegvallen.

Uiteraard zullen er na een landelijke federatie nog grote hindernissen moeten worden genomen bij de verdere uitwerking op plaatselijk niveau. Toch menen we, dat een door Gods Geest geleide landelijke federatie onder Gods zegen een heel belangrijke stimulans kan zijn voor kerkelijke eenheid in alle dorpen en steden!

III Aanvulling bij rapport II, "De gesprekken met de Commissie voor Contact en Samenspreking van de Nederlands Gereformeerde Kerken"

Eind augustus 1995 sloten de door de Generale Synode van Ommen 1993 benoemde deputaten voor kerkelijke eenheid (DKE) hun rapport deel II aan Uw vergadering af. Dit rapportdeel handelt over de gesprekken die DKE voerden met de Commissie voor Contact en Samenspreking van de Nederlands Gereformeerde Kerken (NGK).

In dit rapport werd o.a. aandacht gegeven aan de herziene tekst van art. 17 van het Akkoord van Kerkelijk Samenleven (AKS) en aan het ondertekeningsformulier voor predikanten, zoals deze voorjaar 1995 door de landelijke vergadering van de NGK in eerste instantie waren vastgesteld. Zie pag. 74 van het rapport van DKE en Bijlage X.

Intussen heeft de Landelijke Vergadering van de Nederlands Gereformeerde Kerken op 23 september 1995 de tekst van art. 17 AKS en van het ondertekeningsformulier voor predikanten in definitieve redactie vastgesteld. Deze redactie blijkt echter af te wijken van de voorlopige. Daarom moet het rapport van DKE ten aanzien van deze twee teksten geactualiseerd worden. Vandaar dat DKE U hierbij dit aanvullende hoofdstuk voorleggen. Wij hebben dit als volgt ingedeeld:

- 1 Overzicht van de door de Landelijke Vergadering van de Nederlands Gereformeerde Kerken vastgestelde teksten in vergelijking met de oorspronkelijke voorgestelde teksten.
- 2 Evaluatie van de door de NGK vastgestelde teksten.
- 3 Conclusies.
- 4 Aanpassing van de in ons eerste rapport voorgestelde besluittekst.

1 De door de Landelijke Vergadering vastgestelde teksten van Artikel 17 AKS en het ondertekeningsformulier

1.1 Artikel 17 van het Akkoord van Samenleven

Artikel 17 AKS luidde oorspronkelijk:

De ambtsdragers zullen de drie Formulieren van Enigheid (te weten: de Nederlandse Geloofsbelijdenis, de Heidelbergse Catechismus, en de Dordtse Leerregels) ondertekenen als blijk van hun instemming met de leer van de kerk. Indien een ambtsdrager de ondertekening weigert of niet langer voor zijn rekening kan nemen, zal de uitoefening van zijn ambt worden opgeschort tot hij zich nader zal hebben verklaard ten genoegen van zijn kerkeraad. Ook zij die door een regionale vergadering beroepbaar zijn gesteld, of het recht hebben verkregen een opbouwend woord te spreken, zullen door ondertekening van de drie Formulieren van Enigheid in die vergadering hun instemming met de leer van de kerk betuigen.

In voorlopige versie was deze tekst als volgt gewijzigd (de onder strepingen, die door ons als DKE zijn aangebracht, geven de wijzigingen aan):

De ambtsdragers zullen de drie Formulieren van Enigheid (te weten: de Nederlandse Geloofsbelijdenis, de Heidelbergse Catechismus, en de Dordtse Leerregels) ondertekenen als blijk van hun instemming met de leer van de kerk. Indien een ambtsdrager de ondertekening weigert of niet langer voor zijn rekening kan nemen, zal de uitoefening van zijn ambt worden opgeschort, tot hij zich nader zal hebben verklaard ten genoegen van zijn kerkeraad. De kerkeraad zal hiervan mededeling doen en desgewenst nader rekenschap geven aan de zusterkerken, in regionale vergadering bijeen. Bij volhardende weigering na samenspreking over zijn gevoelens, zal hij uit zijn dienst worden ontslagen. Ook zij die door een regionale vergadering beroepbaar zijn gesteld, of het recht hebben verkregen een opbouwend woord te spreken, zullen door de ondertekening van de drie Formulieren van Enigheid in die vergadering hun instemming met de leer van de kerk betuigen.

De definitieve tekst is als volgt vastgesteld:

De ambtsdragers zullen de drie Formulieren van Enigheid (te weten: de Nederlandse Geloofsbelijdenis, de Heidelbergse Catechismus en de Dordtse Leerregels) ondertekenen als blijk van hun instemming met de leer van de kerk. Indien een ambtsdrager de ondertekening weigert of niet langer voor zijn rekening kan nemen, zal de uitoefening van zijn ambt worden opgeschort, tot hij zich nader zal hebben verklaard ten genoegen van zijn kerkeraad. De kerkeraad zal hiervan mededeling doen en desgewenst nader rekenschap geven aan de zusterkerken, in regionale vergadering bijeen. Ook zij die door een regionale vergadering beroepbaar zijn gesteld, of het recht hebben verkregen een opbouwend woord te spreken, zullen door ondertekening van de drie Formulieren van Enigheid in die vergadering hun instemming met de leer van de kerk betuigen.

1.2 Het ondertekeningsformulier

In eerste instantie besloot de Landelijke Vergadering van de NGK het volgende ondertekeningsformulier vast te stellen:

Wij ondergetekenden, dienaren van het goddelijke Woord in de Nederlands Gereformeerde Kerken behorende tot de regio . . . . ., verklaren oprecht en met een rein geweten voor God het volgende:

Wij erkennen de Heilige Schrift als het betrouwbare en door God ingegeven Woord van harte als enige regel voor geloof en leven.

Wij erkennen de drie algemene belijdenisgeschriften en de drie Formulieren van Enigheid als getrouwe onderwijzing in en verdediging van de waarheid der Schrift, en aanvaarden die krachtens hun overeenstemming met Gods Woord als getuigenis van ons geloof en richtsnoer voor onze ambtsbediening, te weten de prediking van het evangelie, de handhaving van de rechte leer en de weerlegging en bestrijding van dwaalleringen.

De gemeente van God, pijler en fundament van de waarheid (1 Timotheüs 3:15), leeft van het evangelie, zoals het aan haar is overgeleverd (1 Corinthe 15: 1-5).

Indien dan ook ooit ons verstaan van de Heilige Schrift, het evangelie van Jezus Christus, zou komen af te wijken van wat de leer der kerk uitmaakt, beloven wij dit gevoelen niet te zullen uitdragen, maar het vooraf voor te leggen aan de kerkeraad of een meerdere vergadering om het aan Gods Woord te toetsen en na samenspreking een uitspraak te doen. Ook indien de kerkeraad of een meerdere vergadering, uit zorg voor de eenheid en zuiverheid der leer, ons op goede grond een nadere verklaring van ons gevoelen over enig deel van de genoemde belijdenisgeschriften zou vragen, zijn wij daartoe bereid.

Wij beloven ons te zullen onderwerpen aan het oordeel van de kerkeraad of de meerdere vergadering, op straffe van metterdaad uit onze dienst geschorst te zijn, behoudens het recht van beroep op de landelijke vergadering indien wij menen dat de gedane uitspraak niet recht is voor God, waarbij wij ons met die uitspraak tevreden stellen, zolang ons beroep in behandeling is.

Zo willen wij ons beijveren de eenheid des Geestes te bewaren door de band des vredes (Efeze 4:3) en vertrouwen wij dat de Geest der Waarheid ons de weg tot de volle waarheid wijzen zal (Johannes 16:13).

Schriftplaatsen: 1 Corinthe 15: 1,2; Galaten 1:9; Galaten 2:2; Efeze 3:17b-19; Filippenzen 1:9,10; 1 Thessalonicenzen 5:19,20; 1 Timotheüs 4:16; Titus 1:7-9; 2 Petrus 1:20; 2 Johannes 9.

De definitieve besluittekst omtrent het ondertekeningsformulier luidt als volgt:

De Landelijke Vergadering Apeldoorn 1994/1995 der Nederlands Gereformeerde Kerken, op 23 september 1995 in voortgezette zitting bijeen, kennis genomen hebbende van het Rapport van november 1992 van de Commissie voor Toetsing van het Akkoord van Kerkelijk Samenleven, overwegende dat

- het zowel ter vermijding van onduidelijkheid omtrent het geestelijk karakter van de binding aan de belijdenisgeschriften als vanwege een goede verhouding met andere kerken van gereformeerde signatuur in binnen- en buitenland wenselijk wordt geacht om een ondertekeningsformulier voor dienaren des Woords in te voeren;
- binnen de Nederlands Gereformeerde kerken serieuze bezwaren bestaan tegen het verplicht voorschrijven van een bepaald formulier;
- met het al of niet gebruiken van een ondertekeningsformulier de trouw aan de confessie niet in geding is,

besluit het onderstaande ondertekeningsformulier vast te stellen en aan de kerken het gebruik hiervan dringend aan te bevelen.

"Wij ondergetekenden, dienaren van het goddelijke Woord in de Nederlands Gereformeerde Kerken behorende tot de regio . . . . ., verklaren oprecht en met een rein geweten voor God het volgende:

Wij erkennen de Heilige Schrift als het betrouwbare en door God ingegeven Woord van harte als enige regel voor geloof en leven.

Wij erkennen de drie algemene belijdenisgeschriften en de drie Formulieren van Enigheid als getrouwe onderwijzing in en verdediging van de waarheid der Schrift, en aanvaarden die krachtens hun overeenstemming met Gods Woord als getuigenis van ons geloof en richtsnoer voor onze ambtsbediening, te weten de prediking van het evangelie, de handhaving van de rechte leer en de weerlegging en bestrijding van dwaalleringen.

De gemeente van God, pijler en fundament van de waarheid (1 Timotheüs 3:15), leeft van het evangelie, zoals het aan haar is overgeleverd (1 Corinthe 15: 1-5).

Indien dan ook ooit ons verstaan van de Heilige Schrift, het evangelie van Jezus Christus, zou komen af te wijken van wat de leer der kerk uitmaakt, beloven wij dit gevoelen niet te zullen leren, maar het vooraf voor te leggen aan de kerkeraad en daarna zo nodig de regionale vergadering om het aan Gods Woord te toetsen en na samenspreking een uitspraak te doen.

Ook indien de kerkeraad of een regionale vergadering, uit zorg voor de eenheid en zuiverheid der leer, ons (uitgelaten: op goede grond - DKE) een nadere verklaring van ons gevoelen over enig deel van de genoemde belijdenisgeschriften zou vragen, zijn wij daartoe bereid.

Wij beloven ons te zullen onderwerpen aan het oordeel van de kerkeraad of de regionale vergadering, op straffe van metterdaad uit onze dienst geschorst te zijn, behoudens het recht van beroep op de landelijke vergadering indien wij menen dat de gedane uitspraak niet recht is voor God, waarbij wij ons met die uitspraak tevreden stellen, zolang ons beroep in behandeling is.

Zo willen wij ons beijveren de eenheid des Geestes te bewaren door de band des vredes (Efeze 4:3) en vertrouwen wij dat de Geest der Waarheid ons de weg tot de volle waarheid wijzen zal (Johannes 16:13).

Schriftplaatsen: 1 Corinthe 15: 1,2; Galaten 1:9; Galaten 2:2; Efeze 3:17b-19; Filippenzen 1:9,10; 1 Thessalonicenzen 5:19,20; 1 Timotheüs 4:16; Titus 1:7-9; 2 Petrus 1:20; 2 Johannes 9.

2 *Evaluatie van de vastgestelde teksten*

2.1 Artikel 17 AKS

Artikel 17 AKS handelt over de binding aan de drie formulieren van eenheid. In oorspronkelijke redactie verplichtte dit artikel een predikant, die de binding aan de drie formulieren niet langer voor zijn rekening kon nemen, uitsluitend zich te verantwoorden tegenover de kerkeraad. In de voorlopig herziene tekst werd daaraan toegevoegd:

De kerkeraad zal hiervan mededeling doen en desgewenst nader rekenschap geven aan de zusterkerken, in regionale vergadering bijeen. Bij volhardende weigering na samenspreking over zijn gevoelen, zal hij uit zijn dienst worden ontslagen.

Deze herziening wilde dus ook de zusterkerken uit de regio bij de problematiek van afwijking van de leer van de drie formulieren betrekken. Bovendien werd een ontslag-bepaling voorgesteld. De definitieve tekst leest hier echter:

De kerkeraad zal hiervan mededeling doen en desgewenst nader rekenschap geven aan de zusterkerken, in regionale vergadering bijeen.

In definitieve tekst is dus de ontslag-bepaling uitgevallen. Afwijking van de leer van de drie formulieren hoeft alleen aan de regio-vergadering gemeld (en desgewenst toegelicht) te worden, maar eventuele afzetting is niet aan de orde.

Nu meldde de Commissie voor Samenspreking van de NGK ons in een brief d. d. 6 november 1995, dat op de Landelijke Vergadering van de NGK in september 1995 met nadruk is opgemerkt, dat deze ontslagclausule niet nodig is, omdat ontslag ten gevolge van afwijking van de leer van de kerk reeds in art. 30 AKS geregeld is. Dit artikel luidt:

Tucht over ambtsdragers

Wanneer een ambtsdrager een onschriftuurlijke leer brengt of een andere openbare grove zonde bedrijft, zal hij door de kerkeraad in zijn dienst worden geschorst of daar van worden afgezet.

De schorsing van een predikant zal, evenals de schorsing en de afzetting van een ouderling of diaken, plaatsvinden in overeenstemming met het advies van een naburige gemeente. Afzetting van een dienaar des Woords zal slechts plaatsvinden na instemmend advies van de regionale vergadering, die daarbij zal worden bijgestaan door afgevaardigden van een naburige regionale vergadering. Bij verschil van gevoelen tussen genoemde instanties zal het oordeel van de landelijke vergadering worden gevraagd.

Van schorsing en afzetting zal mededeling worden gedaan aan de gemeente, met het oog op haar instemming.

Waar dus art. 30 AKS reeds een ontslagclausule bevat, zou zo'n bepaling in art. 17 AKS niet nodig zijn.

Hiertegenover willen DKE opmerken, dat de formulering van art. 30 AKS t.a.v. de leer van de kerk tamelijk onduidelijk is. Er wordt nl. alleen gesproken over het brengen van een 'onschriftuurlijke leer'. Maar de norm om te bepalen wat onschriftuurlijk is, wordt in art. 30 AKS niet omschreven. Terwijl die norm, als grens van kerkelijke tolerantie, door de kerk vanouds gelegd is in de leer van de kerk, zoals deze vastligt in haar belijdenis. Maar de belijdenis wordt in art. 30 AKS niet genoemd.

Wanneer nu het AKS in het artikel over de ondertekening van de confessie geen ontslagbepaling noemt en in het artikel over de ontslagbepaling de confessie niet noemt, valt te concluderen, dat hier een groot stuk onduidelijkheid blijft bestaan. Het is binnen het raam van de artikelen 17 en 30 AKS nl. wettig mogelijk, dat een kerkelijke vergadering van de NGK uitspreekt, dat een bepaalde leer of mening weliswaar strijdig is met de leer van de drie formulieren van eenheid, maar toch niet onschriftuurlijk is in de ontslagwaardige zin van art. 30 AKS.

Dat we hier als DKE geen spijkers op laag water zoeken, blijkt uit de praktijk binnen de NGK. Zo gaat men nl. inderdaad - blijkens de voorbeelden in ons rapport genoemd - met afwijkingen van de confessie om. Enerzijds constateert men zo'n afwijking en kan erover doorspreken en dienaangaande rekenschap afleggen, terwijl men anderzijds van deze afwijking oordeelt, dat ze niet is aan te merken als 'onschriftuurlijke leer' in de ontslagwaardige zin van art. 30 AKS. De binding aan de belijdenis is in de art. 17 en 30 AKS dus niet duidelijk geregeld, zoals dat van een gereformeerde kerk verwacht mag worden.

2.2 Het ondertekeningsformulier

De vraag kan echter gesteld worden, of de binding aan de leer van de drie formulieren van eenheid (inclusief een duidelijke ontslagbepaling) niet geregeld is in het door de NGK vastgestelde nieuwe ondertekeningsformulier. Dit bevat immers de volgende clausule:

Wij beloven ons te zullen onderwerpen aan het oordeel van de kerkeraad of de regionale vergadering, op straffe van metterdaad uit onze dienst geschorst te zijn, behoudens het recht van beroep op de landelijke vergadering indien wij menen dat de gedane uitspraak niet recht is voor God, waarbij wij ons met die uitspraak tevreden stellen, zolang ons beroep in behandeling is.

Hier wordt dus een duidelijke ontslag-bepaling opgenomen in relatie tot het al dan niet aanvaarden van de leer van de Drie Formulieren van Eenheid.

Helaas moet echter worden opgemerkt, dat het ondertekeningsformulier van de NGK geen bindend karakter heeft gekregen. Dat was t.a.v. de voorlopige versie eerst wel de bedoeling. Maar in de definitieve tekst staat, dat de Landelijke Vergadering van 23 september 1995 besloten heeft:

het onderstaande ondertekeningsformulier vast te stellen en aan de kerken het gebruik hiervan dringend aan te bevelen.

Het door de Landelijke Vergadering van de NGK vastgestelde ondertekeningsformulier wordt dus alleen maar 'dringend aanbevolen', maar het gebruik ervan is niet verplicht gesteld.

Daarbij moet worden genoteerd, dat het niet als bindend aanvaarden van dit ondertekeningsformulier onderbouwd was door o.a. de overweging, dat

binnen de Nederlands Gereformeerde Kerken serieuze bezwaren bestaan tegen het verplicht voorschrijven van een bepaald formulier.

De bezwaren tegen een ondertekeningsformulier zijn dus door de vergadering, die dit formulier dringend aanbeval, gelijktijdig als serieus te overwegen bestempeld, waardoor aan deze bezwaren een wettige plaats binnen de NGK is gegeven. Daarmee is een officiële, kerkrechtelijk vastgelegde en onbekrompen binding aan de Drie Formulieren van Eenheid in de zin van het Ondertekeningsformulier zoals dat binnen de Gereformeerde Kerken in Nederland vanaf 1618/19 geldt, op losse schroeven gezet.

3 *Conclusie*

Overzien we het geheel, zoals hierboven weergegeven, dan valt o.i. uit de stukken het volgende te concluderen.

Aanvankelijk bestond er enige hoop, dat de voorgestelde wijziging van art. 17 AKS en de voorlopige vaststelling van een ondertekeningsformulier voor predikanten binnen de NGK een aanduiding was, dat er t.a. v. de binding aan de Drie Formulieren van Eenheid binnen deze kerken een proces op gang was gekomen, waarbij sprake was van een opschuiven in gereformeerde richting. Helaas echter is deze hoop de bodem ingeslagen. De ontslagbepaling rond de ondertekening van de Drie Formulieren van Eenheid is in art. 17 AKS niet opgenomen, terwijl de ontslag-bepaling in art. 30 AKS geen band met de Drie Formulieren legt. En het nieuwe ondertekeningsformulier voor predikanten binnen de NGK heeft geen bindende kracht gekregen. Sterker: de bezwaren tegen zo'n formulier zijn door de Landelijke Vergadering als serieus erkend en hebben een wettige plaats binnen de NGK.

Onze eindconclusie is dan ook, dat de besluiten die door de Landelijke Vergadering van de NGK in september 1995 t.a.v. de binding aan de gereformeerde belijdenis genomen zijn aantonen, dat de NGK ambivalent staan tegenover een kerkelijke binding aan de leer van de Drie Formulieren van Eenheid, zoals deze binding binnen de Gereformeerde Kerken in Nederland van kracht is. De NGK willen wel een zekere binding aan de Drie Formulieren van Eenheid, maar niet een zodanige, als van een gereformeerde kerk verwacht mag worden.

Dit onderstreept helaas de conclusie van ons eerdere rapport, dat er op dit moment geen perspectieven zijn om met de NGK verder in gesprek te gaan met het oog op het bereiken van kerkelijke eenheid. Aan de primaire voorwaarde voor zo'n verdergaand gesprek, nl. dat de Nederlands Gereformeerde Kerken zich onbekrompen willen binden aan de overtuiging dat de leer van de Drie Formulieren van Eenheid in alle delen geheel met Gods Woord overeenstemt, wordt niet voldaan. En blijkens de uitspraken uit september 1995 wil men daaraan tot op heden ook niet voldoen.

Wij constateren dit met teleurstelling maar spreken tegelijkertijd de hoop uit, dat binnen de NGK juist t.a. v. dit centrale punt bezinning mag komen en het beleid zal worden omgebogen van een

ambivalente naar een onbekrompen binding aan de gereformeerde leer in de geest van het Dordtse ondertekeningsformulier. Dan kan op die basis een hernieuwing van het kerkelijk gesprek weer mogelijk worden.

4 Aanpassing concept besluittekst

Gezien het bovenstaande willen wij in de concept-besluittekst (pag. 77 van ons rapport) graag grond 3, die als volgt luidde:

3. de preambule van het Akkoord van Kerkelijk Samenleven verhindert een effectieve hantering van het nieuwe ondertekeningsformulier dat momenteel binnen de Nederlands Gereformeerde Kerken in bespreking is;

wijzigen in:

3. de Nederlands Gereformeerde Kerken hebben weliswaar een nieuw ondertekeningsformulier voor predikanten vastgesteld, maar de artikelen 2 en 3 van de preambule van het Akkoord van Kerkelijk Samenleven en het feit, dat dit formulier niet als bindend is aanvaard, verhinderen een effectieve hantering van dit formulier;

IV Contacten met andere groeperingen

1 De Gereformeerde Bond in de Nederlandse Hervormde Kerk

Deputaten hebben in hun algemene rapport hun correspondentie met de Gereformeerde Bond in de Nederlandse Hervormde Kerk opgenomen.

Deputaten verklaren daarin dat de Gereformeerde Bond een mogelijkheid voor een toekomstige ontmoeting openlaat. Uit de correspondentie blijkt dat de Gereformeerde Bond het initiatief daartoe aan zich houdt.

Deputaten vinden die reactie nog steeds teleurstellend. We hebben de synode toen op grond daarvan geadviseerd ons geen verdere opdracht (dan de huidige zoals verwoord in besluit 4.5 van de GS Ommen 1993) te verstrekken, omdat een initiatief van de Gereformeerde Bond via een dergelijke opdracht goed opgevangen kan worden.

Deputaten hebben vele signalen over de ontwikkelingen in de Gereformeerde Bond vernomen sinds het inzenden van ons rapport. Deze ontwikkelingen gaan ons ter harte, maar gezien de brief van de Gereformeerde Bond hebben wij er niet op kunnen reageren.

Deputaten adviseren de Generale Synode om zelf in deze situatie actie te ondernemen teneinde het contact met de Gereformeerde Bond te intensiveren, maar vooral ook om de Here af te smeken dat de huidige roerselen in de Gereformeerde Bond een de Here welgevallige uitwerking zullen krijgen, naar wij hopen ook in het licht van hun en onze opdracht tot kerkelijke eenheid. Wij verzoeken de GS in deze situatie ook de kerken op te roepen tot dit gebed.

2 Het Contact Orgaan Gereformeerde Gezindte

In februari 1996 werd de volgende brief van het Contact Orgaan Gereformeerde Gezindte ontvangen.

Waarde broeders,

Op onze vergadering kwamen uw kerken regelmatig ter sprake. Toen wij nog een vrijgemaakt-gereformeerde broeder in ons midden hadden, werd zijn woord zeer gewaardeerd. Maar hij was er à titre personnel en moest zich nu om persoonlijke redenen terugtrekken. Wij missen zijn stem, maar missen tot op heden vooral ook uw officieel-kerkelijke presentie en inbreng. Daarom besloten wij ons tot u te richten met het dringende verzoek nu ook door u aangewezen afgevaardigden te zenden naar ons Contact Orgaan.

Wij staan immers allen achter dezelfde belijdenis van de Reformatie en gaan ook allen historisch terug tot dezelfde kerk der Reformatie in Nederland.

Wij weten best dat er inmiddels verschil van inzicht over de kerk en haar geschiedenis in Nederland bestaat. Maar tot wat Groen van Prinsterer Gereformeerde Gezindte noemde behoren zeker ook uw kerken. Wij weten dat deze term al bezwaren kan oproepen, omdat, daarmee het kerkelijk vraagstuk gerelativeerd zou kunnen worden.

Onze vraag is of u uw inzichten juist wilt inbrengen. U hebt als Gereformeerde Kerken vrijgemaakt sinds professor K. Schilder diep nagedacht over waarheid en eenheid van de kerk.

Inmiddels heeft na de oorlog en vooral sinds de zestiger jaren de secularisatie op onrustbarende wijze toegeslagen, en dat gaat geen van onze kerken voorbij. Daarom beseffen wij nu meer dan ooit hoezeer wij elkaar nodig hebben. Maar boven de nood uit gaat het gebed en de oproep van Christus Zelf en Zijn apostelen om eenheid in waarheid te zoeken.

Wij hebben er met blijdschap kennis van genomen dat U zelf de laatste tijd nieuwe openingen hebt gezocht: contacten met gereformeerde belijders elders, plaatselijke samensprekingen, enz.

Mogen wij bij die opening aanknopen?

Daar komt nog bij, dat wij recent gezocht hebben naar een ecclesiologische consensus: wat zegt de Bijbel over de kerk? Wij hebben onze studie inmiddels aan onze opdrachtgevers voorgelegd en gaan die nu ook in drukvorm rondsturen aan alle kerkeraden in de Gereformeerde Gezindte. Wij willen ons stuk ook aan u toezenden en zouden graag ook uw reactie vernemen.

Om al deze redenen stellen wij het daarom zeer op prijs wanneer u kunt besluiten tot kerkelijke afvaardiging naar het COGG of wanneer u deze zaak wilt neerleggen op de tafel van uw eerstkomende generale synode van Berkel en Rodenrijs.

Namens het COGG,

de secretaris, C. Blenk, Bastinglaan 13, 2614 GP Delft

Hierin worden deputaten uitgenodigd een kerkelijke afvaardiging naar het COGG te zenden.

Daar dit niet tot de instructies voor en de bevoegdheden van de DKE behoort blijft voor deputaten niets anders over dan het tweede deel van dit verzoek aan uw vergadering voor te leggen: 'of wanneer u deze zaak wilt neerleggen op de tafel van uw eerstkomende generale synode van Berkel en Rodenrijs'.

Wij geven deze brief hierbij aan uw vergadering door.

Daarbij maken deputaten wel de volgende kanttekeningen.

Deze COGG werd in 1963 opgericht en vertoonde van meetaf een tweeslachtig karakter. Als lid werden toegelaten de synodaal Gereformeerde Kerken, de Christelijke Gereformeerde Kerken, de Gereformeerde Bond tot verbreiding en verdediging van de waarheid in de Nederlandse Hervormde Kerk en later ook de Nederlands Gereformeerde Kerken. Verder zijn er deelnemers aan dit Contact Orgaan op persoonlijke titel.

Opmerkelijk is dat de synodaal Gereformeerde Kerken erkend worden als kerken die aan te spreken zijn 'op de basis van Gods Woord en de Drie Formulieren van Eenheid' (Statuten, art. 2). Het hoeft geen betoog dat deze kerken officieel afscheid hebben genomen van de betrouwbaarheid van Gods Woord en de gereformeerde belijdenisgeschriften.

Ook ten aanzien van de Nederlands Gereformeerde Kerken geldt wat in ons rapport aan uw vergadering is opgemerkt over de te grote tolerantie in deze kerken inzake Schrift, belijdenis en kerkorde.

Deputaten zijn dan ook van mening dat het COGG in zijn huidige vorm niet wezenlijk kan bijdragen aan een verantwoorde kerkelijke eenheid.

V Voorstel samenvoeging deputaatschappen

Met deputaten voor het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken is nagedacht over samenvoeging van beider deputaatschappen.

Deputaten stellen U voor om de werkzaamheden van eventueel te benoemen deputaten voor kerkelijke eenheid en de werkzaamheden voortvloeiend uit het contact met de Christelijke Gereformeerde Kerken in de toekomst in een enkel deputaatschap onder te brengen onder de naam Deputaten voor Kerkelijke Eenheid.

Gebleken is namelijk dat de werkzaamheden van beide huidige deputaatschappen elkaar sterk raken en deels overlappen. Bovendien is het de kerken onvoldoende duidelijk bij welk deputaatschap zij voor advies terecht kunnen, vooral bij kerken die plaatselijke contacten met een Christelijke Gereformeerde Kerk hebben.

Teneinde de continuïteit van de gesprekken met de Christelijke Gereformeerde Kerken te waarborgen, dient binnen dit in te stellen deputaatschap een aparte sectie zich met deze gesprekken bezig te houden. Ook bij de benoemingen voor dit deputaatschap dient met deze gewenste continuïteit rekening gehouden te worden.

Een besluit terzake kan als volgt worden geformuleerd:

Besluit 1:

1. deputaten voor kerkelijke eenheid te benoemen
2. voor de uitvoering van de instructies onder besluiten 3 en 4 separate secties in te stellen.

Gronden

1. het combineren van het huidige deputaatschap ter bevordering van kerkelijke eenheid met het deputaatschap voor het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken
  - a. geeft een eenduidig adres voor advies over en stimulatie van kerkelijke eenheid;
  - b. geeft een betere mogelijkheden tot afstemming van het beleid over de diverse aspecten van kerkelijke eenheid.
2. een sectie-gewijze benadering maakt een adequate werkverdeling mogelijk en geeft waarborgen voor continuïteit in de samensprekingen.

Besluit 2:

deputaten voor kerkelijke eenheid ten aanzien van het gesprek met de Christelijke Gereformeerde Kerken de volgende instructie te geven:

etc. {zie voorstellen deputaten CGK terzake}

Besluit 3:

deputaten ten aanzien van de overige werkzaamheden ter bevordering van kerkelijke eenheid de volgende instructies te geven:

etc. {zie voorstellen deputaten DKE terzake}

Amersfoort, maart 1996

E. Boerma

J.J. Burger

H.J.J. Feenstra

A.N. Hendriks

P.J. Trimp

M. te Velde

W.G. de Vries

Rapport Deputaten voor Kerkelijke Eenheid

Federatie van kerkverbanden

INHOUD

Federatie van kerkverbanden

- 1 Inleiding
- 2 Wat is federatie?
- 3 Wanneer is een federatie mogelijk?
- 4 Wat is het doel van een federatie?
- 5 Welke concrete invulling kan een federatie krijgen?
- 6 Met wie is er een federatie mogelijk?
- 7 Hoe is een federatie te realiseren?
- 8 Tenslotte

1 Inleiding

Van de generale synode Ommen 1993 kregen DKE o.m. de opdracht om na te denken over de vraag, of een federatie van twee kerkverbanden mogelijk is, en zo ja, wanneer en hoe. In het hier volgende gaan we in het kort nader op dit onderwerp in. Voor een verdere uitwerking van samenwerking en samengaan op plaatselijk niveau verwijzen we naar hoofdstuk 3 van ons gedrukte rapport.

In de materie van landelijke federatie zijn o.i. de volgende vragen vooral van belang:¹

- Wat is federatie?
- Wanneer is een federatie mogelijk?
- Wat is het doel van een federatie?
- Welke concrete invulling kan een federatie krijgen?
- Met wie is er een federatie mogelijk?
- Hoe is een federatie te realiseren?

2 Wat is federatie?

Er is eerst een nadere omschrijving nodig van wat we onder een federatie van kerkverbanden verstaan. Zo'n kerkelijke federatie willen we definiëren als een verbinding van twee kerkverbanden, waarbij ze enerzijds een bepaalde (misschien wel grote) mate van zelfstandigheid en eigenheid behouden, maar anderzijds in verschillende opzichten als een nieuwe eenheid functioneren en optreden.

Door een federatie-besluit ontstaat er tussen twee partijen een vast samenwerkingsverband. Men trekt niet langer gescheiden of zelfs concurrerend op, maar samen, in eensgezindheid met het oog op hetzelfde doel. Daarbij houdt men zich aan de onderling afgesproken regels.

Federatie is intussen bepaald geen eenduidig begrip. Er is een scala van federatie-modellen denkbaar, van licht tot zwaar. Het kaliber hangt af van het aantal en het gehalte van de punten waarin men samenwerkt. Die punten dienen te worden omschreven in een federatie-akkoord, een akkoord van samenwerking. En het zal van de inhoud daarvan afhangen, of de federatie een losse LAT-relatie is of dat ze de intensiteit van een volledige fusie nadert.

Bij een federatie hoort minimaal één federatief orgaan, waarin de beide partners hun gezamenlijke besluiten nemen. In het geval van kerken is te denken aan een gecombineerde landelijke synode, een 'duo-synode' of 'trio-synode'. Het bijeenkomen en de bevoegdheden daarvan kunnen in het federatie-akkoord omschreven worden.

Wanneer we hierboven van 'nieuwe eenheid' spreken, betekent dat niet een opgaan van de betrokken kerkverbanden in een nieuw verband. Ook is een 'combi-synode' wel een *gemeenschap-pelijk*, maar niet een *overkoepelend* orgaan, dat *boven* de afzonderlijke synodes staat. In het federatie-akkoord kan bijvoorbeeld zelfs bepaald worden, dat de besluiten van zo'n combi-synode pas bindend zijn nadat ze door elke afzonderlijke synode bekrachtigd zijn.

Het is goed te bedenken, dat federatie in feite in de gereformeerde wereld een heel bekend fenomeen is. Vanouds zijn de Gereformeerde Kerken zelf een federatie van plaatselijke kerken. Hun samengaan noemen we een confederatieve vorm van kerkverband. Zij werken en leven

---

¹ Vgl. voor diverse aspecten van wat hier volgt de twee artikelen over federatie van de hand van M. te Velde, *De Reformatie* 70 (1994-1995) 805-809 en 829-833 (juli 1995).

samen, maar ze behouden ook veel zelfstandigheid. De kerkorde is hun federatie-akkoord. De meerdere vergaderingen zijn de organen waarin de federatie functioneert.

3 Wanneer is een federatie mogelijk?

Voor een kerkelijke federatie moet er aan bepaalde basis-voorwaarden te worden voldaan. Er moet een bepaalde essentiële gemeenschappelijkheid zijn. Die gemeenschappelijkheid moet niet in de sfeer van organisatie of administratie, maar in de *wezenlijke* dingen liggen. De federatie zal een geestelijk fundament moeten hebben. Anders werk je aan een 'hotel-kerk', een louter organisatorische paraplu zonder geloofseenheid.

De geloofs-eenheid is fundamenteel. De federatie moet geen 'koude' federatie zijn, maar een 'warme'. Eén waarbij je elkaar wezenlijk en hartelijk *in Christus* aanvaardt. Hen niet alleen aanvaardt als subjectief oprechte gelovigen. Of aanvaardt als een goedbedoelende maar toch dwalende groep christenen. Maar waarbij je elkaar over en weer als *kerken van Christus* aanvaardt.

Elkaar als kerken aanvaarden, dat kan alleen maar door 'ja' te zeggen tegen elkaars *leer, dienst en tucht*. Concreet: door elkaar als ware kerken van Christus te erkennen en *kansels en avondmaalstafels* in principe voor elkaar open te zetten. Er mag tussen federerende kerkverbanden o.i. geen vorm van concurrentie en rivaliteit meer zijn. Je zegt in Christus 'ja' tegen elkaar. Je bent voortaan bondgenoten.

En je geeft dat praktisch zo veel mogelijk gestalte. Je verklaart je samen bereid om het bondgenootschap verder op het plaatselijk niveau rond kerk en avondmaalstafel invulling te geven. Ook al behoud je voorlopig nog een grote mate van 'zelfstandigheid'. Het '*in principe*' mag z'n plaats hebben. En het 'openzetten' kan uitgesteld worden voor een bepaalde termijn. Dat biedt dan tijd voor een groeiproces. Maar het moet wel '*openzetten*' zijn. En het uitstel dient op goede geestelijke argumenten gebaseerd te zijn.

Wil er zo'n fundamentele federatie komen, dan moeten we ons in het overleg daarover concentreren op wat wezenlijk de kerkelijke eenheid uitmaakt: eenheid in Woord, sacramenten en tucht. Eenheid in de aanvaarding van God Drieënig als *onze* God. Eenheid in de aanvaarding van de leer van de Heilige Schrift zoals die in de gereformeerde belijdenisgeschriften is samengevat. Eenheid ook in de effectuering van opzicht en tucht naar Gods Woord. Eenheid in de grondregels voor het kerkelijk samenleven.

Dan zijn er verder de bijkomende dingen: eenheid van kerkorde, van opleiding, van kerkboek, in het zendingswerk, enz.. Waar de *primaire* eenheid er is, hoeft je niet direct alles samen en op dezelfde manier te doen om toch kerkelijk één te zijn. Als kansels, avondmaalstafels en harten maar voor elkaar open staan!

Kort samengevat is dus een federatie mogelijk wanneer de kerken de volgende basis aanvaarden en zich daaraan binden:

- de Heilige Schrift,
  - de samenvatting van de leer van de Schrift in de drie formulieren van eenheid van de Gereformeerde Kerken,
  - een gereformeerde kerkorde in de lijn van de Dordtse kerkorde van 1619,
- en wanneer ze elkaars leden en ambtsdragers in principe erkennen en aanvaarden als leden en ambtsdragers met wie ze in één gemeenschap van Woord en sacramenten willen samenleven.²

---

² Om daar gestalte aan te geven dient er in het federatie-akkoord een artikel te staan van ongeveer de volgende inhoud: 'Wij zijn voornemens en beloven elkaar, dat we in alle plaatselijke kerken zullen streven naar het ontvangen van elkaars predikanten en elkaars leden in de

Principieel is hiermee alles gezegd. In de praktijk zou er echter behoefte kunnen zijn om op bepaalde punten van de gereformeerde leer of kerkregering nog een nader beding te formuleren, zoals dat bijv. ook in 1869 en 1892 is gebeurd. Een beding kan een goed middel zijn om wederzijds het vertrouwen in elkaar te versterken.

De Gereformeerde en de Christelijke Gereformeerde Kerken zouden bijvoorbeeld een consensus kunnen formuleren t.a.v. de toeëigening van het heil. Zo'n consensus kan, als specifieke uitwerking van Schrift en belijdenis, in de concrete situatie een positieve betekenis hebben.

De kerken dienen zich dan echter wederzijds wel te wachten voor perfectionisme en bovenschrijftuurlijke bindingen. Als we aan de binding aan de Schrift en de drie formulieren van eenheid niet meer genoeg hebben, wanneer is er dan wèl voldoende basis voor kerkelijke eenheid?

Er bestaat een reëel gevaar, dat we elkaar proberen te binden aan eigen favoriete accenten en zegswijzen en invalshoeken. Uit ijver voor de heiligheid van de kerk zoals *wij* die zien, brengen we dan de katholiciteit van de kerk in gevaar. De normatieve oecumenische 'bandbreedte' van te verenigen gereformeerde kerken hoeft immers niet 100 % samen te vallen met wat op dit moment het feitelijke scala aan overtuigingen en accenten is in bijvoorbeeld òf christelijk-gereformeerde òf vrijgemaakt-gereformeerde kring.

De wezenlijke consensus dient te liggen in het gereformeerd belijden. In die consensus komt een intentieverklaring mee: We spreken van beide kanten de bedoeling uit om ons van harte te houden aan wat de Schrift over elk punt van de leer zegt en aan wat de kerk erover belijdt in haar confessionele standaards. En bij die consensus plus intentie moeten we het dan laten.

Het perfectionisme en het gebrek aan vertrouwen kunnen ook zo sterk zijn, dat er in ons streven naar eenheid geen gelovig *waagstuk* meer over blijft. Dat we via samensprekingen en formuleringen en bepalingen alle garanties proberen te krijgen dat het met de andere partij goed zit. En dat we alle waarborgen proberen te creëren, dat het na een vereniging tot in de verre toekomst ook niet meer mis kan gaan.

Wie echter voorafgaand aan hereniging *perfecte* garanties wil, is o.i. irreëel en ook niet echt christelijk bezig. Noodzakelijk is: vertrouwen op God, die met zijn Woord en Geest méégaat de toekomst in. Nodig is ook: vertrouwen in elkaar als je bij elkaar dezelfde hartelijke wil ontdekt om op een gereformeerde manier kerk te zijn. In een ruimhartige broederlijke houding zal je dan samen op weg mogen gaan onder Gods geleide, niet bouwend op zelf gecreëerde *garanties* maar op door de Here geschonken *beloften*.³

4 *Wat is het doel van een federatie?*

Het doel van een kerkelijke federatie is gelegen in het tot eenheid en samenleven brengen van kerken die op hetzelfde fundament staan. De Here Christus roept immers zijn gelovigen op om allen één lichaam te zijn, en dat niet alleen met woorden maar ook met de daad aan elkaar te bewijzen. Zij moeten al hun gaven en krachten tot nut en heil van de andere christenen gewillig en met vreugde aanwenden. Mee daardoor zullen de kerken in de wereld een voorbeeld van geloof en liefde zijn.

Dat vraagt van de federerende kerken dat zij zich inzetten voor een optimaal realiseren van de eenheid. Voorzover in een eerste federatie-vorm het optimale nog niet bereikt is, zal die eerste fase

---

kerkdiensten door middel van kanselruil en toelating tot het avondmaal.'

³ Zie hierover breder, ook i.v.m. de *katholiciteit* van de kerk, het eerste in noot 1 genoemde artikel.

een vervolg moeten krijgen. Werken met een federatie mag geen 'doekje voor het bloeden' worden, geen alibi om maar niet naar *verdere* kerkelijke vereniging te streven. Wie meedoet met een voorlopig nog lichte vorm van federatie moet verder willen. En omdat de kerk primair plaatselijk is, betekent dit vooral: een verdere eenwording op lokaal niveau.

De kerken mogen dus niet een minimale federatie als eindpunt nastreven. Het is zaak dat men op de basis van de geschonken en erkende eenheid in Christus de federatie in de loop van de jaren zo veel mogelijk uitbouwt en vooral geestelijk verdiept. De federatief gedane zaken moeten steeds talrijker worden en de niet-gefedereerde aspecten steeds minder in getal. Waarbij eerst al het onnodige en tenslotte ook al het ongewenste onderscheid wegvalt.

We spreken van onnodig en ongewenst onderscheid. *Alle* onderscheid hoeft immers *niet* weg te vallen. Ook in ons huidige kerkverband is er onderscheid. Alle kerkeraden voeren niet in alles hetzelfde beleid. Er is onderscheid in preekwijze. Er zijn gemeenten, waar sommige gezangen uit het Gereformeerd Kerkboek niet gezongen worden. In de ene grote gemeente gaat men sneller tot splitsing over dan in de andere. Etcetera.

Bij het aangaan van een federatie is het nuttig om in grote lijnen aan te geven: a. welke verschillen bij een eventuele verdere vereniging overbrugd en overwonnen moeten worden; b. welke verschillen er ook in verenigde kerken nog mogelijk moeten blijven. Op die wijze wordt duidelijker, waar men de grens tussen federatie en volledige vereniging over gaat. En dan voorkomt men, dat men uit vrees voor een al te strak ingevulde vereniging bij voorbaat ook een lichtere vorm van federatie al afwijst.

De onder b. bedoelde verschillen laten zich nader als volgt invullen. Naar het oordeel van DKE is het denkbaar, dat er in verenigde kerken twee verschillende opleidingsinstituten zijn, mits beide onder toezicht van de kerken. Verder, dat er twee verschillende bijbelvertalingen worden gebruikt, of ook uit drie verschillende psalmen- en gezangenbundels wordt gezongen. Dit kan mits daar maar op kerkelijke wijze door de bevoegde vergadering over is beslist.

Bij het aangaan van een federatie dient algehele vereniging dus wel het doel te zijn, maar dan wel een vereniging, die niet noodzakelijk een algehele uniformiteit betekent.

5 *Welke concrete invulling kan een federatie krijgen?*

In het verlengde van wat werd gesteld in § 3 kan duidelijk zijn, dat de primaire concrete invulling van een nationale federatie plaatsvindt in afspraken over kerkelijke gemeenschap op lokaal niveau. Het hart van het kerk-zijn is immers de prediking van het evangelie en de bediening van de sacramenten in de plaatselijke gemeente. De eerste en belangrijkste consequentie van een landelijk federatie-besluit ligt daarom in het openstellen van plaatselijke kansels en avondmaalstafels voor elkaar.

Maar er zijn vervolgens op boven-plaatselijk niveau nog verder afspraken te maken, waarmee je aan de federatie invulling kunt geven.

Allereerst zijn er diverse vormen waarin een nadere *ontmoeting en toenadering* kan plaatsvinden. We denken aan bijvoorbeeld:

- het zenden van waarnemers naar elkaars classicaal, provinciale en generaal-synodale vergaderingen; vooral de ontmoeting op classicaal niveau lijkt ons belangrijk en vruchtbaar;
- het houden van landelijke en regionale ontmoetingsdagen voor ambtsdragers, zowel gezamenlijk als voor elk van de ambten apart; naast ontmoeting kan daar bezinning zijn op thema's die de inhoudelijke opbouw van de kerk raken;
- het beleggen van regionale ontmoetingen van kerkleden, rond kerkewerk waarbij ze speciaal betrokken zijn, zoals bijeenkomsten van evangelisatiewerkers, zendingswerkers, organisten, liturgie-commissies, commissies van beheer, jeugdleiders, enz..

Verder zijn er punten waar in toenemende mate een landelijke *samenwerking* tussen gefedereerde kerken mogelijk is, zoals:

- het werken aan eenheid van kerken van gereformeerde belijdenis
- het onderhouden van relaties met buitenlandse kerken
- Bijbelvertaling
- het zendingswerk
- de evangelisatie
- het theologisch onderwijs
- bovenplaatselijk geregelde vormen van pastorale zorg, zoals voor doven en slechthorenden, varenden en militairen
- diakonale zaken
- de zorg voor uitzending van kerkdiensten via radio en t. v.

Op elk punt is de samenwerking uiteraard op verschillende wijze en in verschillende mate van intensiteit te realiseren. De wederzijdse deputaatschappen voor deze zaken kunnen elkaar ontmoeten en met voorstellen voor samenwerking naar hun synodes komen.

Om een en ander voor te bereiden, te stimuleren en te coördineren kunnen de kerken een gezamenlijk deputaatschap benoemen. Dat is dan een 'federatie-stuurgroep', waarin uit elk kerkverband bijv. 5 mensen zitting hebben. Zij kunnen de kerken op diverse niveaus informeren en adviseren over de invulling en voortgang van het gefedereerd samenleven. Ze kunnen helpen bij het wegnemen van knelpunten en het bevorderen van de eenheid.

6 *Met wie is er een federatie mogelijk?*

DKE hebben zich ook afgevraagd, met welke kerken een federatie anno 1996 reëel mogelijk zou zijn. De synode van Ommen 1993 vroeg ons immers de mogelijkheden van een federatie na te gaan. Dat lijkt ons niet een louter theoretische vraag.

Om de reële thans aanwezige mogelijkheden na te gaan hebben DKE gekeken naar de besluiten van diverse generale synodes na de Vrijmaking en meer in het bijzonder naar de rapporten over de gesprekken met de Christelijke Gereformeerde Kerken.

Wanneer onder de zegen van de HERE de samensprekingen met de Christelijke Gereformeerde Kerken in de komende jaren tot een goede afronding mogen komen, is er o. i. alle reden om in het contact met deze kerken de mogelijkheid van een (nader in te vullen) federatie uitdrukkelijk naar voren te brengen en haar reactie daarop te vragen.

Andere reële mogelijkheden voor een federatie zien DKE op dit moment nog niet. T.a.v. de Nederlands Gereformeerde Kerken is de argumentatie daarvoor in een ander deel van ons rapport te vinden.

Wat de Gereformeerde Gemeenten betreft, zij zijn door prof. dr. W. van 't Spijker vorig jaar wel genoemd in verband met een breed-gereformeerde federatie. O.i. is er hier echter over en weer nog wel een hele weg te gaan. Er is tussen de Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Gemeenten immers een ingrijpend verschil inzake de verhouding van verbond en verkiezing. De Gereformeerde Gemeenten namen daarover in 1931 een synodebesluit, dat in gereformeerde kring dikwijls is bestreden. De in dat besluit verwoorde visie heeft voor het kerkelijk leven grote gevolgen. De verschillen zijn hier niet gering!⁴

---

⁴ De uitspraak van 1931 begint met de volgende zinsnede: 'a. dat het verbond der genade staat onder de beheersing van de uitverkiezing ter zaligheid; dat het wezen des verbonds daarom alleen geldt de uitverkorenen Gods en nooit gelden kan het natuurlijk zaad'. Een bespreking hiervan in: J. Kamphuis, *Een uitgemaakte zaak* (Kampen 1987) 75-93.

Men zou bij federatie verder kunnen denken aan hervormde gemeenten van confessionele en gereformeerde bonds-signatuur, die besluiten in de Verenigde Protestantse Kerk in Nederland niet mee te gaan. Het lijkt ons belangrijk, dat de Gereformeerde Kerken samen met de Christelijke Gereformeerde Kerken mogelijkheden zoeken om met zulke gemeenten contact te leggen en te onderhouden. Directe mogelijkheden tot federatie lijken hier nog niet in het verschiet.

7 *Hoe is een federatie te realiseren?*

Het lijkt ons prematuur om de concretisering van een federatie in dit stadium al helemaal uit te werken. We beperken ons daarom tot het aangeven van enkele mogelijke stappen in de beginfase.

- a De betrokken kerken zullen elk via haar generale synode een principe-uitspraak moeten doen, dat ze de mogelijkheden voor een eventuele federatie nader willen onderzoeken.
- b De participerende kerken wijzen elk evenveel deputaten aan die in gezamenlijk kort-lopend overleg (maximaal een jaar) zich bezinnen op de mogelijkheid en de ruwe vormgeving van een federatie.
- c De wederzijdse deputaten zullen gezamenlijk aan de beide synodes rapporteren.
- d De kerken zorgen er steeds voor, dat haar generale synodes bijeen kunnen komen op korte termijn nadat de deputaten een rapport ter bespreking hebben ingediend.
- e Wanneer de deputaten met een gezamenlijk voorstel komen dat in de richting van federatie-vorming gaat, zullen zij in een concept-acte van federatie nauwkeurig aangeven op welke basis, onder welke condities en met welke werkafspraken de federatie gestalte zou kunnen krijgen.
- f De betrokken synodes zullen in eerste aanleg in een gezamenlijke vergadering de voorstellen bespreken. Daarna zal men uiteengaan voor een bespreking in elke afzonderlijke synode. De synodes zullen elkaar op de hoogte houden van de resultaten van de besprekingen. Zo nodig kunnen ze in een vervolgzitting opnieuw zich gezamenlijk beraden. De synodes zullen er naar streven om over alle volgende stappen op de weg steeds gelijklopende besluiten te nemen.

8 *Tenslotte*

We willen tenslotte vanuit dit deelrapport over landelijke federatie nog even een lijn trekken naar eerdere onderdelen van onze rapportage, nl. die over plaatselijke samsprekingen en over de verhouding van plaatselijk en landelijk.

O.i. is het van het allergrootste belang, dat twee kerkverbanden die dicht bij elkaar staan zich tot het uiterste inspannen om een vorm van federatie te bereiken. Veel van de moeiten en ongewenste verschijnselen die we eerder signaleerden t.a.v. de verhouding plaatselijk/landelijk zouden bij het tot stand komen van een federatie vanzelf wegvallen.

Uiteraard zullen er na een landelijke federatie nog grote hindernissen moeten worden genomen bij de verdere uitwerking op plaatselijk niveau. Toch menen we, dat een door Gods Geest geleide landelijke federatie onder Gods zegen een heel belangrijke stimulans kan zijn voor kerkelijke eenheid in alle dorpen en steden!

Rapport Deputaten Betrekkingen met de Buitenlandse Kerken

Hooggeachte Broeders.

In dit rapport brengen deputaten voor de betrekkingen met de buitenlandse kerken benoemd door de generale synode van Ommen 1993 verslag uit van hun werkzaamheden vanaf medio 1993 tot juni 1995.

Met dank aan de HERE mogen wij opmerken dat onze contacten met gereformeerde en presbyteriaanse kerken in de wereld groeien. En dat we mogen zien dat de Here doorgaat Zijn kerk uit alle volken te vergaderen.

Omdat dit rapport behandeld zal worden op de GS van Berkel en Rodenrijs die D.V. 10 april 1996 zal worden geopend, krijgen eerst de kerkeraden gelegenheid hiervan kennis te nemen en hun reacties te geven. Het werk van deputaten gaat echter nog door en daarom is het ons plan de kerken, kort voor het begin van de generale synode ook nog een aanvullend rapport te sturen.

Zwolle, juli 1995.

Namens de deputaten,

J.Klamer,secretaris.

INHOUD

1 Samenstelling en werkwijze

- 1.1 Personalia
- 1.2 Taakverdeling
- 1.3 Vergaderingen

2 Algemene zaken

- 2.1 Beleidsnota
- 2.2 Verklaringen
- 2.3 Vragen om informatie over kerken in het buitenland
- 2.4 Voorlichting binnenland
- 2.5 Voorlichting in het buitenland
- 2.6 Rapportage bezoeken aan Buitenlandse kerken
- 2.7 Financiële zaken
- 2.8 Lijst van afkortingen BBK(Betrekkingen Buitenlandse kerken)

3 Sectie I: Indonesië

- 3.1 Gereja-Gereja Reformasi di Indonesia (GGRI)-NTT (Sumba)
- 3.2 Gereja-Gereja Masehi Musyafir (GGMM) (Timor)

4 Sectie II: Het Verre Oosten

- 4.1 Free Reformed Churches of the Philippines(FRCP)
- 4.2 Prebyterian Church in Korea (Kosin) (PCK)
- 4.3 Reformed Church in Japan (RCJ)
- 4.4 Dutch Reformed Church in Sri Lanka (DRC)
- 4.5 Reformed Presbyterian Church of Taiwan (RPTC)
(Original Presbytery en Second Presbytery)
- 4.6 Reformed Presbyterian Church of India (RPCI)
- 4.7 Reformed Presbyterian Church of Manipur(India)(RPCM)
- 4.8 Free Church of Central India (FCCI)
- 4.9 Reformed Presbyterian Church in Korea(Hapdong)(RPCK)
- 4.10 Presbyterian Church Pakistan (PCP)
- 4.11 First Evangelical Reformed Church (FERC)Singapore

5 Sectie III: Angelsaksische landen en International Conference of Reformed Churches (ICRC)

- 5.1 Angelsaksische landen
  - 5.1.1 Canadian Reformed Churches (CanRC)
  - 5.1.2 Reformed Church in the United States (RCUS)
  - 5.1.3 Free Reformed Churches of Australia (FRCA)
  - 5.1.4 Evangelical Presbyterian Church of Ireland (EPCI)
  - 5.1.5 Reformed Presbyterian Church of Ireland (RPCI)
  - 5.1.6 Free Church of Scotland (FCS)
  - 5.1.7 Presbyterian Church of Eastern Australia (PCEA)
  - 5.1.8 Reformed Church of New Zealand (RCNZ)

- 5.1.9 Presbyterian Association in England (PAE)
  - 5.1.10 Ely Reformed Church in Cardiff (ERC)
  - 5.1.11 Orthodox Presbyterian Church (OPC)
  - 5.1.12 Christian Reformed Churches (CRC) (in Noord Amerika)
  - 5.2 International Conference of Reformed Churches (ICRC)
- Bijlage: Rapport Conferentie ICRC te Zwolle-Z 1-9 sept. '93.

6 Sectie IV: Afrika en Europa

- 6.1 Landen in Afrika
  - 6.1.1 Eglise Reformee Confessante au Benin (ERCB) Benin
  - 6.1.2 African Evangelical Presbyterian Church (AEPC) Kenia
  - 6.1.3 Reformed Church of East Africa (RCEA) Kenia
  - 6.1.4 Christian Reformed Church of East Africa (CRCEA) en Kenya Christian Reformed Church (KCRC) Kenia
  - 6.1.5 Nongu U Kristu U Ken Sudan Hen Tiv (NKST) Nigeria
  - 6.1.6 Eglise Reformee Confessante au Zaire (ERCZ) Zaire
  - 6.1.7 Vrije Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika (VGKSA) Zuid-Afrika
  - 6.1.8 Gereformeerde Kerke in Suid-Africa (GKSA) Zuid-Afrika
  - 6.1.9 Nederduitse Gereformeerde Kerk in Suid-Africa (NGKSA)
- 6.2 Landen in Europa
  - 6.2.1 Eglise Reformee Evangelique Independente (EREI) Frankrijk
  - 6.2.2 Grec Evangelical Church (GEC) Griekenland
  - 6.2.3 Oost-Europa (o.a. ERCUR)
  - 6.2.4 Benin/Zaire (ZBCC)

Bijlage: rapport bezoek 21 juni tot 1 juli 1994 aan AEPC en RCEA in Kenia.

7 Sectie V: Spaans en Portugees sprekende landen.

- 7.1 Inleiding
- 7.2 Spanje:
  - 7.2.1 Iglesias Reformadas de Espana (IRE)
  - 7.2.2 Iglesia Cristiana Reformada (ICR) in Madrid
- 7.3 Portugal: Igreja Reformada em Portugal (IRP)
- 7.4 Venezuela: Iglesia Cristiana de fe Reformada (ICFER)
- 7.5 Brazilië:
  - 7.5.1 Igreja Reformada da Colonia Brasolanda (IRCB) Unai
  - 7.5.2 Igreja Presbiteriana do Brasil (IPB)
  - 7.5.3 Igreja Evangelica Reformada do Brasil (IER)
- 7.6 Mexico: Iglesia Presbiteriana Independiente de Mexico (IPIM)

8 Sectie VI; Lux Mundi

9 Sectie VII: Hulpverlening en Beleid

- 9.1 Materiële hulpverlening
- 9.2 Kerkverbandelijke coördinatie kerkelijk hulpverleningswerk
- 9.3 Beleidsmatige onderbouwing van de hulpverlening
- 9.4 Machtiging om handelend op te treden tot de volgende synode
- 9.5 Administratief centrum van deputaten BBK

Bijlage 1: Beleidsnota van Deputaten BBK
Bijlage 2: Help in Overleg!

1 SAMENSTELLING EN WERKWIJZE

1.1 Personalia

De Generale Synode van Ommen 1993 benoemde tot deputaten voor de betrekkingen met de buitenlandse kerken:

ds.A.de Jager te Berkum als samenroeper,
ds.J.A.Boersema te Apeldoorn,
ds.M.Brandes te Hardenberg,
ds.T.de Boer te Meppel,
E.Gosker te Meppel,
prof.dr.A.J.Hendriks te Harderwijk,
J.L.Joosse te Bunschoten,
A.Kampen te Groningen,
ds.J.Klamer te Zwolle,
mevr.H.E.Kooij-Oggel te Capelle a/d/IJssel,
J.Lenting te Zwolle,
H.J.Leskens te Hattem,
prof.Drs.H.M.Ohmann te Kampen,
ds.J.T.Oldenhuis te Zwolle,
ds.M.A.Oosterhuis te Hattem,
ds.J.J.Schreuder te Zwijndrecht,
C.J.Smallenbroek te Ede,
J.van Dijk te Eindhoven,
drs.H.van Veen te Neede,
ds.T.Wendt te Bunschoten,
prof.drs.K.Wezenman te Haren.

en als secundi:

ds.J.M.Batteau te Wageningen,
D de Bruin te Nijkerk,
mevr. W.C.Doorbos te Zwolle,
mevr.M.Euwema te Buitenpost,
ds.P.W.v.d.Kamp te Groningen,
T.J.Karelse te Capelle a/d IJssel,
ds.K.J.Kapteijn te Hoogeveen,
J.B.Schiebaan te Zwolle.

Het deputaatschap benoemde als adviseur voor sectie VII de afgetreden penningmeester, br.Jac.v.d.Kolk te Ermelo.

De heer A.Kampen kreeg op zijn verzoek in December 1993 ontheffing van zijn taak als deputaat. In jan.1995 werd aan prof.dr. A.J.Hendriks op zijn verzoek ook ontheffing verleend van zijn taak bij dit deputaatschap.

Mevr.M.Euwema te Buitenpost, die tot dusver tot de secundi behoorde, nam zijn plaats in.

De personele bezetting in het buitenland wijzigde zich. Ds.S.Braaksma die begin 1993 zijn werk als zendeling-docent ten dienste van de zusterkerken op Sumba was begonnen, moest helaas al spoedig om gezondheidsredenen repatriëren.Per 1 november 1993 is hem vervroegd emeritaat verleend.

Drs.A.J.Pol, sinds sept 1987 als zendeling-docent voor de geref.kerken op Sumba/Savu

in dienst van deputaten BBK, beëindigde zijn dienst per 1 sept.1994, en nam een beroep aan naar de Canadian Ref.Church in Guelph(Ont).

Ds.H.Knigge, sinds 1 mei 1992 in dienst van deputaten BBK als missionair toerustingspredikant in het midden van de Gereja Masehi Musyafir op west-Timor,Indonesia, is in februari 1993 dat werk begonnen.

De administratie van het kwartaalblad Lux Mundi wordt sinds begin 1991 verzorgd door mevr.J.J.Klamer-Rietkerk te Zwolle.Sinds begin 1992 treedt mevr. C.Scheepstra te Delft op als notuliste van de algemene vergadering van het deputaatschap.

Verdere administratieve bijstand aan het algemeen secretariaat wordt, overeenkomstig het besluit van de G.S.Ommen 1993, verleend door de administratie afdeling van "De Verre Naasten".

Het werk neemt echter steeds toe, daarom worden plannen uitgewerkt voor een part-time secretaresse ten dienste van het algemeen secretariaat. Onder andere ook voor het werkarchief en de documentatie van de contacten.

1.2 Taakverdeling

Als voorzitter van deputaten functioneert ds. A.de Jager.Als alg.secr. ds J.Klamer.Als 2e voorzitter ds. M.Brandes en als penningmeester dhr.J.L.Joosse.

Overeenkomstig het besluit van de g.s Ommen 1993 werd voor de contacten met de Spaans- en Portugees-talige kerken een aparte sectie gevormd.

De taken binnen de secties werden als volgt verdeeld:
sectie I Indonesië

H.J.Leskens, (voorz.)
ds.T.Wendt, (secr.)
drs.J.A.Boersema
prof.dr.A.J.Hendriks (in 1995
opgevolgd door mevr.M.Euwema)

sectie II Het Verre Oosten met uitzondering van Indonesië en Australië

C.J.Smallenbroek (voorz.)
ds.M.H.Oosterhuis (secr.)
prof.drs.H.M.Ohmann
prof.drs.K.Wezeman

sectie III Angelsaksische landen t.w. Engeland, Schotland, Ierland, Noord-Amerika en Australië. Verder zaken met betrekking tot I.C.R.C.

ds.A.de Jager (voorz.)
drs.H.van Veen (secr.)
E.Gosker
J.Lenting

sectie IV Afrika en het vaste land van Europa m.u.v. Spanje en Portugal.

ds.M.Brandes (voorz.)
ds.T.de Boer (secr.)

mevr.H.E.Kooij-Oggel
A.Kampen (in 1993 opgevolgd door ds.J.Klamer)

sectie V Spaans en Portugees sprekende landen t.w. Spanje, Portugal en Zuid-Amerikaanse landen.

ds.J.T.Oldenhuis (voorz.)
J.van Dijk (secr.)
J.L.Joosse
ds.J.J.Schreuder

sectie VI Kwartaalblad Lux Mundi

ds.J.Klamer (voorz.)
ds.T de Boer (eind 1994 op verzoek onth.verleend)
E.Gosker (secr.)
ds.J.T.Oldenhuis

sectie VII Hulpverlening en beleid

prof.dr.A.J.Hendriks (voorz.)(ontheffing jan.1995, opgevolgd door
prof.drs.K.Wezeman)
ds.J.Klamer (secr.)
ds.M.Brandes
ds.A.de Jager
J.L.Joosse
J.Lenting
Jac.v.d.Kolk (adviseur)

1.3 Vergaderingen.

Als regel worden de algemene vergaderingen eens per 2 maand gehouden. Te Ermelo. De voorbereidingen daarvoor worden gedaan door de secties die gewoonlijk ten minste één keer bijeenkomen tussen twee algemene vergaderingen.

De notulen van die sectievergaderingen met de daarin gedane voorstellen, alsmede de rapporten van uitgezonden en verslagen van bezoeken aan en contacten met buitenlandse kerken, vormen de belangrijkste punten van de agenda van een algemene vergadering. Waar mogelijk waren ook uitgezonden ter vergadering aanwezig om hun werk toe te lichten. Speciale vergaderingen werden belegd om vertegenwoordigers van kerken uit het buitenland te ontmoeten.

2 ALGEMENE ZAKEN

2.1 *Beleidsnota*

Deputaten hebben zich in de afgelopen periode uitvoerig bezig gehouden met het formuleren van het beleid. Ze konden daarvoor dankbaar gebruik maken van het werk van het vorig deputaatschap. Die had een "Beleidsaanbeveling aan nieuwe deputaten BBK " gegeven.

In de nu vastgestelde Beleidsnota van deputaten BBK, wordt de taak van het deputaatschap omschreven en het beleid met betrekking tot buitenlandse kerken gestructureerd. Ook de hulpverlening aan en de samenwerking met buitenlandse kerken is beleidsmatig onderbouwd.

Deze beleidsnota is een bijlage bij het verslag van sectie VII: Hulpverlening en beleid. Als 2e bijlage bij het verslag van sectie VII is het rapport "Help in overleg" dat in dec. 1994 aan alle kerken is gezonden, bijgevoegd.

2.2 *Verklaringen*

Zoals gebruikelijk werden verklaringen afgegeven aan predikanten van de geref. kerken in Nederland die tijdelijk in het buitenland verbleven. Dit met het oog op eventueel voorgaan in zusterkerken in het buitenland. In praktisch alle gevallen betrof het die zusterkerken die in Australië, Canada en Zuid-Afrika zijn voortgekomen uit emigratie van kerkleden uit Nederland.

2.3 *Vragen om informatie over kerken in het buitenland*

Regelmatig vragen kerkeraden en kerkleden deputaten om informatie over kerken in het buitenland. In de meeste gevallen gaat het over tijdelijk verblijf in het buitenland. In allerlei landen en werelddelen. In veel gevallen zijn het studenten die een aantal maanden ergens een stageplaats hebben. Ook zijn er die tijdelijk in een bepaald land werken, of zakenreizen daarheen maken. Waar mogelijk verstrekken deputaten de gevraagde informatie.

In bewerking is een voorlichtingsboekje met korte informatie over elk van de ongeveer 40 buitenlandse kerken waarmee de geref. kerken een relatie hebben, voorzien van enkele adressen.

2.4 *Voorlichting binnenland*

Deputaten hebben in de afgelopen periode de voorlichting aan de kerken en kerkleden uitgebreid. Op 28 Mei 1994 heeft BBK meegedaan met DVN aan de organisatie van de Indonesiëdag in de dierentuin in Rhenen. Daar was een speciale voorlichtingsstand van BBK waarop o.a. aan honderden bezoekers een folder "De buitenlandse kerken en wij" werd uitgereikt.

Op 1 jan 1995 is aan alle kerkeraden een informatie bulletin toegezonden, waarin een kort overzicht wordt gegeven van de BBK-activiteiten in 1994. Tevens was daarbij de genoemde folder ingesloten. Een aantal kerkeraden hebben naderhand een aantal folders bijbesteld.

Verder wordt met enige regelmaat informatie over de buitenlandse kerken gegeven in: "Tot aan de einden der aarde" en in het Nederlands dagblad.

2.5 Voorlichting in het buitenland

Er is regelmatig vraag uit het buitenland naar het in de engelse taal uitgegeven informatieboekje: "The Reformed Churches in the Netherlands" (liberated).

Intussen is daarnaast ook een Duitse uitgave verschenen:

"Die Reformierten Kirchen in den Niederlandern" (freigemacht) en een franstalige uitgave: "Les Eglises Réformées aux Pays Bas" (dites Libérées).

Ook de gereformeerde kerkorde in de Engelse, de Franse en de Duitse taal worden regelmatig aan buitenlandse relaties verstrekt.

Actuele voorlichting vindt plaats via het tijdschrift Lux Mundi dat geïnteresseerden in het buitenland 4x per jaar gratis ontvangen.

2.6 Rapportage bezoeken aan Buitenlandse kerken

In dit rapport worden de zaken die aan de orde zijn geweest tijdens de bezoeken aan kerken in het buitenland vermeld. Maar rekening houdend met het verzoek van deputaten voor generaal synodale publicaties tot bondigheid in de rapportage, worden, met een enkele uitzondering, de rapporten zelf niet opgenomen. Wel worden ze ter informatie aan de synode beschikbaar gesteld.

2.7 Financiële zaken

In het aanvullend rapport zal een financieel verslag worden gedaan met een overzicht van de projecten en een meerjarenplan.

2.8

LIJST VAN AFKORTINGEN BBK (Betrekkingen Buitenlandse kerken).

AEPC	: African Evangelical Presbyterian Church(Kenia)
APEB	: Association pour la Promotion de l'Etude de la Bible (Parijs)
ARPC	: Associate Reformed Presbyterian Church (N-America)
BBK	: (Deputaten)Betrekkingen met Buitenlandse Kerken
BEC	: British Evangelical Council
CanRC	: Canadian Reformed Churches
CERC	: Covenant Evangelical Reformed Church (Singapore)
CRC	: Christian Reformed Church (Noord America)
CRCEA	: Christian Reformed Church of East Africa (Kenia)
DRC	: Dutch Reformed Church in Sri Lanka (Ceylon)
EPCEW	: Evangelical Presbyterian Church in England and Wales (in oprichting door de PAE)
EPCI	: Evangelical Presbyterian Church of Ireland
EPC	: Ely Prebyterian Church (Cardiff,England)
ERCB	: Eglise Réformée Confessante au Benin
ERCUR	: Evangelical Reformed Churches Union of Russia
ERCZ	: Eglise Réformée Confessante au Zaïre
EREI	: Eglises Réformées Evangeliques Indépendantes (Frankrijk)
FCCI	: Free Church of Central India
FCS	: Free Church of Scotland
FCSA	: Free Church in South Africa
FERC	: First Evangelical Reformed Church (Singapore)
FRCA	: Free Reformed Churches of Australia
FRCNA	: Free Reformed Churches of North America (zusterkerk van de Christelijk Gereformeerde kerken)
FRCP	: Free Reformed Churches of the Philippines
GA	: General Assembly (= 'Algemene Vergadering')
GEC	: Greek Evangelical Church
GGRI	: Gereja-Gereja Reformasi di Indonesia
GKN(V)	: Gereformeerde Kerken in Nederland (Vrijgemaakt)
GKSA	: Gereformeerde Kerke in Suid-Africa (Dopperkerk)
GGMM	: Gereja-Gereja Masehi Musyafir (Timor, Indonesie)
GOR	: Gereformeerde Oecumenische Raad(voorheen GOS)=REC
GZB	: Gereformeerde Zendingsbond (in de Ned.Herv.kerk)
ICFER	: Iglesia Cristiana de Fe Reformada (Venezuela)
ICR	: Iglesia Cristiana Reformada (Madrid,Spanje)
ICRC	: International Conference of Reformed Churches
IRE	: Iglesias Reformadas de Espana (Spanje)
IERP	: Iglesia Evangelica Presbyteriana del Peru
IER	: Igreja Evangelica Reformada do Brasil
IPB	: Igreja Presbiteriana do Brasil
IPIM	: Iglesia Presbiteriana Independiente de Mexico
IRCB	: Igreja Reformada da Colonia Brasolandia (Unai)
IRP	: Igreja Reformada em Portugal
KCRC	: Kenia Christian Reformed Church
NAPARC	: North American Presbyterian and Reformed Council
NGK	: Nederlands Gereformeerde Kerken
NGKSA	: Nederduitse Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika
NKST	: Nongo u Kristo u Ken Sudan nen Tiv (Nigeria)

OPC : Orthodox Presbyterian Church (Noord Amerika)
 PAE : Presbyterian Association in England
 PCA : Presbyterian Church in America (Noord Amerika)
 PCEA : Presbyterian Church of Eastern Australia
 PCK : Presbyterian Church in Korea (Kosin)
 PCP : Presbyterian Church Pakistan
 RCEA : Reformed Church of East Africa (Kenia)
 RCJ : Reformed Church in Japan
 RCUS : Reformed Church in the United States
 RCNZ : Reformed Churches of New Zealand
 REC : Reformed Ecumenical Council (voorheen RES)=GOR
 ROFOR : Reformed Organisation for Foreign Relief
 RPCI : Reformed Presbyterian Church of Ireland
 RPCI : Reformed Presbyterian Church of India
 RPCK : Reformed Presbyterian Church in Korea (Hapdong)
 RPCM : Reformed Presbyterian Church of Manipur (India)
 RPCNA : Reformed Presbyterian Church of North America
 RPCGA : Reformed Presbyterian Church General Assembly (N-Amerika)
 RPCT : Reformed Presbyterian Church in Taiwan
 (OrPres=Original Presbytery;SecPres=Second Presbytery)
 VGKSA : Vrije Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika
 WARC : World Alliance of Reformed Churches
 WCC : World Council of Churches (Wereldraad van Kerken)
 ZBCC : Zaire /Benin Coördination Committee

3. SEKTIE I :INDONESIE

3.1 GEREJA GEREJA REFORMASI DI INDONESIA (GGRI) NTT (Sumba).

3.1.1 Opdracht GS Ommen 1993

1. Volgens de geldende regels de zusterkerkrelatie te blijven oefenen met de GGRI/NTT.
2. Indien nodig de exploitatie te bekostigen van de STM zowel in materieel opzicht als in personeel opzicht, inbegrepen de uitzending van docenten.
3. de registratie van de STM bij de Indonesische overheid te bevorderen.
4. het emeritaatsfonds van de GGRI te suppleren tot een maximum van f 4000 per jaar.
5. zich op de volgende synode van de GGRI te laten vertegenwoordigen.

3.1.2 Rapport (Uitvoering opdrachten)

1. De relatie met de GGRI is onderhouden door
  - correspondentie
  - het inschakelen van (gast)docenten aan de STM
  - het bezoeken van de 5e Synode van de GGRI, gehouden van 23-25 aug. 1994te Tanarara.

Het kleine kerkverband van de GGRI/NTT (bestaande uit 14 kerken, verdeeld over 4 classes) heeft vanaf 1992 te maken gehad met een kerkscheuring in de plaatselijke kerk van Lai Handangu. Bij deze scheuring was ook de theologische opleiding in Wai Marangu, waar ds. A.J. Pol als uitgezondene werkzaam was, verregaand betrokken. Curatorium, docenten en studenten van de STM konden zich niet verenigen met het beleid van de kerkeraad van Lai Handangu in een aantal kwesties. Deze zaak heeft op het kerkelijk leven een zware druk gelegd en het was op de 5e synode het belangrijkste agenda punt.

Helaas kon het op deze synode niet tot besluitvorming komen in deze kwestie, zodat een voortgezette synode (die gehouden is in januari 95 te Melolo) zich opnieuw daarmee moest bezighouden.

Wij hebben van deze voortgezette synode nog geen officiële acta ontvangen, maar hebben vernomen dat het uiteindelijk tot een verzoening kon komen tussen de twee groepen in Lai Handangu.

Daarvoor heerst dankbaarheid en de hoop kan uitgesproken worden dat de kerken na deze verdrietige zaak zich nu op positieve wijze kunnen wijden aan de opbouw van het kerkelijk leven.

2. De exploitatie van de STR (was STM) is steeds bekostigd door Nederland, behoudens een geringe eigen bijdrage van de GGRI. De kerken die studenten naar de STM sturen zijn krachtens afspraken in het kerkverband van de GGRI verplicht voor die studenten een bepaalde bijdrage in de studiekosten te leveren.

De financiën van de STM werden (tot zijn repatriëring) bijgehouden door ds. A.J. Pol en hij deed verantwoording aan Nederland. Na zijn vertrek is dit overgenomen door één van de inheemse docenten.

Naast de exploitatie van de STR werd ook een enkele aanvraag voor financiële steun voor kerkverbandelijk werk ingewilligd.

Tot 1994 werkte ds. A.J. Pol als uitgezonden gastdocent aan de STM in Wai Marangu. April 1994 vertrok het gezin van ds. en mevr. Pol definitief uit Sumba. Na een verlofperiode in Nederland zijn zij vertrokken naar Canada, waar ds. Pol een beroep ontving van de Can. Reformed Church in Guelph.

Het werk aan de STR kon in de jaren '93 en '94 goede voortgang hebben. In juni '93 behaalden drie studenten het diploma STM-P (onderbouw van de STR) en deed één student het eindexamen. Vanwege de repatriëring van ds. Pol is ernaar gestreeft in 1994 nog een zo groot mogelijk aantal studenten eindexamen te laten afleggen. In verband daarmee werd voor een aantal studenten de stageperiode (die normaal valt tussen de driejarige onderbouw en de tweejarige bovenbouw) verschoven tot ná de afronding van de studie. De mogelijkheid werd geschapen om de bovenbouw niet in twee jaar maar in één jaar af te ronden. Daardoor hebben in 1994 acht studenten eindexamen gedaan.

Wij zien met dankbaarheid terug op het werk dat ds. Pol verricht heeft in Sumba. Dat werk moest de laatste tijd van zijn verblijf gebeuren onder de moeilijke omstandigheden van de bovengenoemde kerkscheuring in Lai Handangu. Desondanks kon onder zijn leiding de School uitgebouwd worden tot een theologische opleiding van niveau (vgl. de naamsverandering van S.T.M. in S.T.R, waardoor de school als een meer dan een 'middelbare' school wordt aangeduid).

Met waardering is ook te vermelden dat mevr. Pol een methode ontwikkelde voor het zondagsschoolwerk in de plaatselijke gemeenten van de GGRI. Deze methode voorzag in een grote leemte en kon nog vlak voor de repatriëring gereedkomen.

De GGRI hebben dringend verzocht om een **opvolger voor ds. Pol**.

Deputaten besloten daarop in te gaan, omdat duidelijk is dat er nog niet voldoende inheemse leerkrachten met een hogere opleiding zijn om de school op STR-niveau draaiende te houden.

Daartoe is met diverse kandidaten contact geweest. Tot op heden kon nog geen benoeming gedaan worden, maar wij verwachten dat dat weldra zal kunnen gebeuren.

In de **tussentijd** is in de vacature Pol voorzien door de uitzending van gastdocenten. In sept/okt 94 werd ds. H. Venema bereid gevonden enige weken les te geven aan de STR te Wai Marangu. In het voorjaar van 1994 assisteerde ds. H. Knigge bij het lesgeven en examineren.

Aangezien deze cursus slechts weinig studenten telde, die allemaal studeren aan de onderbouw van de STR, was deze assistentie voldoende.

In de cursus 95/96 zal het echter nodig zijn om vier keer een gastdocent te sturen, omdat er dan ook weer studenten voor de bovenbouw worden verwacht.

Een en ander onderstreept de noodzaak om te komen tot uitzending van een permanente docent vanuit Nederland.

Deputaten zijn echter ook van oordeel dat langzamerhand de hulp in de vorm van een docent aan de STR over moet gaan in **hulp bij de vorming van inheems kader (inheemse leerkrachten met een hogere opleiding)**.

Daarom gaan deputaten er vooralsnog vanuit de opvolger van ds. Pol de laatste personele hulp zal zijn aan de STR.

Dit temeer omdat het beleid van de indonesische overheid erop gericht is geen buitenlandse hulp meer toe te staan voor onderwijs op middelbaar niveau.

Met betrekking tot de scholing van inheems kader kan met dankbaarheid vermeld worden, dat één van de voormalige studenten aan de STR met steun vanuit onze Australische zusterkerken momenteel een opleiding volgt in Hamilton. Deputaten onderzoeken de mogelijkheid daar ook nog een tweede en mogelijk een derde student

een vervolgopleiding te laten krijgen.

Tegelijk zijn wij ervan overtuigd, dat het sturen van studenten naar het buitenland geen definitieve oplossing is voor de vorming van hoger kader.

Tijdens de visitatie is daarom met de curatoren van de STR doorgesproken over de oprichting van een hogere theologische school (een STT) in Indonesië. De curatoren van de STR zagen de noodzaak daarvan terdege in, maar het is ook duidelijk dat de kerken dat op eigen kracht niet zullen kunnen realiseren.

Het ligt voor de hand zo'n eventuele STT op te richten in samenwerking met de kerken op Irian, Kalbar en Timor(GGMM), niet als vervanging van de huidige STM's, maar als een school waar de docenten voor de huidige STM 's opgeleid kunnen worden.

Vanwege dit laatste hebben deputaten oriënterende besprekingen gevoerd met de zendende kerken van Drachten, Middelburg, Groningen-N, Enschede en Toronto. De overtuiging groeit, dat in de toekomst materiële en personele hulp zich in dit vlak moet gaan bewegen. Het is evenwel ook duidelijk, dat de oprichting van een STT in de allereerste plaats door de kerken ter plekke gedragen moet worden. Het overleg in Nederland zal parallel moeten lopen met het nog belangrijker overleg van de GGRI kerken (Irian, Kalbar, NTT) en de GGMM. Met eventuele realisering zullen stellig nog jaren gemoeid zijn.

3. Assistentie bij de registratie hoefde niet verleend te worden.

4. Het emeritaatsfonds werd jaarlijks gesuppleerd met het volle bedrag van f 4000,-. Het ziet er niet naar uit dat deze hulp op korte termijn afgebouwd kan worden.

5. Vertegenwoordiging op de 5e Synode van de GGRI vond plaats in de personen van ds. D. Griffioen en ds. T. Wendt.

3.1.3 Beleid

Deputaten bezoeken de zusterkerken op Sumba/Savu/Timor als regel om de twee jaar: 1996, 1998 etc. Tijdens deze bezoeken stellen zij zich tevens op de hoogte van het werk van de uitgezonden in Wai Marangu en Kupang.

Het is niet te verwachten dat de GGRI de exploitatie van de STR op korte tijd zelf kunnen bekostigen. Bekostiging vanuit Nederland zal de komende periode nodig blijven.

Het uitzenden van een gastdocent naar de STM blijft vooralsnog nodig.

- Er is nog niet voldoende 'kader' in de GGRI om mn. de bovenbouw van de STR zelfstandig te verzorgen.
- De GGRI zélf vragen dringend om opvolging. De personele hulp aan de STM zal evenwel afgebouwd moeten worden (mede vanwege visumproblematiek en omdat onzeker is of er in de toekomst voldoende studenten zijn voor de STR) en meer en meer gericht moeten worden op de vorming van hoger kader.

Daarom:

- vooralsnog slechts voor vijf jaar een opvolger voor ds. Pol benoemen aan de STM.
- de stichting van een STT bevorderen.

De GGRI zijn niet in staat naast de kosten van het kerkelijk leven ook nog hun emeritipredikanten te onderhouden.

Voor de komende jaren zal het nodig blijven f 4000,- jaarlijks voor dit doel vanuit Nederland bij te dragen.

Het beleid is erop gericht de financiële hulp voor het kerkelijk leven (m.u.v. de opleiding) af te bouwen. Daarom worden geen nieuwe structurele verplichtingen meer aangegaan. Incidenteel kan worden overwogen of afgeronde projecten éénmalig gesteund kunnen worden. Hieronder vallen ook kosten die de functionering van het kerkverband *als geheel* betreffen.

3.1.4 Voorstellen

De Gen. Synode besluit:

Besluit 1

De zusterkerkrelatie met de GGRI te blijven beoefenen volgens de geldende regels;

Besluit 2

nieuw te benoemen deputaten op te dragen:

1. zo mogelijk om de twee jaar de GGRI te bezoeken;
2. de exploitatie te bekostigen van de STR, zowel in materieel als in personeelopzicht, inbegrepen de uitzending van een docent voor zo mogelijk nog een periode van vijf jaar en eveneens inbegrepen de uitzending van gastdocenten voor korte termijn zolang een definitieve uitzending van een docent nog niet is gerealiseerd;
3. naar vermogen zorg te dragen voor de vorming van inheems kader en in dat verband ook de oprichting van een STT te stimuleren in overleg met de kerken in Indonesië en met de in Indonesië werkzame instanties in Nederland.
4. het emeritaatsfonds van de GGRI te suppleren tot een maximum van f 4000,- per jaar;
5. zo nodig financiële steun te verlenen waar het afgeronde projecten betreft, die heel het kerkverband van de GGRI ten goede komen; zulks tot een maximum van f 2000,- per jaar.

3.2. GEREJA GEREJA MASEHI MUSYAFIR

3.2.1 Opdracht van de Synode:

Het contact voort te zetten en zo mogelijk te intensiveren met de GGMM.

3.2.2 Rapport (Uitvoering van de opdrachten)

De contacten met de GGMM liepen hoofdzakelijk via ds. Knigge, die als opbouwpredikant werkzaam is in het midden van deze kerken.

Via de rapporten van ds. Knigge en via de visitie hebben deputaten het werk van ds. Knigge en de ontwikkelingen in de GGMM gevolgd.

In aug. 95 werd ds. Knigge vanuit Nederland bezocht.

De ontwikkeling van de GGMM in gereformeerde richting is een moeizaam proces.

Gebleken is, dat de GGMM weliswaar de gereformeerde belijdenisgeschriften en de gereformeerde KO hebben aangenomen, maar dat de kennis en functionering daarvan van de grond afaan opgebouwd moeten worden. Dit proces wordt bemoeilijkt door het feit dat niet iedereen in de GGMM positief tegenover dit proces staat. Bij een deel van de kerken is een tendens zich in 'evangelische' richting te ontwikkelen. Veel zal afhangen van de toekomstige predikanten, die hun opleiding gehad hebben aan de STR in Wai Marangu. Zij vormden een belangrijk deel van de leerlingen van de School in de laatste jaren. Er leeft evenwel in het midden van de GGMM ook weerstand tegen de opleiding in Wai Marangu. Het is niet zeker dat in de toekomst nog veel studenten uit de GGMM naar Wai Marangu zullen komen.

Dit alles maakt duidelijk, dat ook ds. Knigge bij zijn werk in het midden van de GGMM veel weerstand ontmoet. Deputaten hebben grote waardering voor het werk dat ds.

Knigge onder moeilijke omstandigheden in Kupang verricht. De medewerking van de deputaten die voor begeleiding van ds. Knigge door de GGMM zijn benoemd is verre van optimaal en diverse gemeenten van de GGMM staan wantrouwend tegenover het werk dat hij verricht. Een belangrijk onderdeel van het werk van ds. Knigge is de begeleiding van de studenten uit Wai Marangu die nu als predikanten hun plaats in de GGMM innemen.

In juni 1995 zullen de GGMM hun tweede synode hebben. Het is niet uitgesloten dat op deze synode aan de geref. kerken gevraagd zal worden om het aangaan van een zusterkerkrelatie. De tijd lijkt daarvoor echter nog niet rijp te zijn.

3.2.3 Beleid

De uitzending van ds. Knigge, als opbouwpredikant in het midden van de GGMM is in principe bedoeld als een eenmalig getermineerde uitzending voor vijf jaar.

Na repatriëring van ds. Knigge in 1998 wordt geen opvolger gezocht.

3.2.4 Voorstellen

De Generale Synode besluite

Besluit:

Nieuw te benoemen deputaten op te dragen

* de contacten met de GGMM voort te zetten en zo mogelijk te intensiveren

* zorg te dragen voor de begeleiding van ds. H. Knigge

4. Sektie II: HET VERRE OOSTEN

4.1 FREE REFORMED CHURCH OF THE PHILIPPINES (FRCP)

Opdracht g.s. Ommen

de zusterkerkrelatie met de Free Reformed Churches of the Philippines blijven oefenen volgens de geldende regels;

1. projectmatig tot een max. van f 10.000,-- per jaar steun te verstrekken voor de versterking van het gereformeerde karakter van deze kerken via het door de FRCP ingestelde deputaatschap;
2. per jaar f 2.000,-- aan studieboeken voor predikanten besteden;
3. zo mogelijk personele hulp te bieden bij de opbouw van het kerkelijke leven;

Uitvoering

Er heeft zich in de FRCP een scheuring voor gedaan.

Op verzoek van de kerken ginds hebben deputaten begin 1995 door middel van twee opeenvolgende visitaties hierin hulp geboden. Dit heeft geresulteerd in herstel van de breuk.

Met het oog op versterking van het kerkverband en opbouw van het kerkelijk leven heeft de FRCP hulp van de GKN gevraagd door het sturen van een zendeling opbouwwerker voor de periode van tenminste één jaar en weerkerende personele bijstand bij hun kerkelijke vergaderingen. Deputaten hopen daarop in het aanvullend rapport terug te komen.

Met het oog op de versterking van het kader is aan de FRCP aangeboden gebruik te maken van de diensten van de IRTT. Twee broeders hebben de zomercursus 1995 gevolgd.

Het kerkelijk conflict hierboven genoemd hield o.m. verband met onenigheid over de

hulpverlening door DVN. Daarom heeft br. B. Bolt van DVN gelijktijdig met onze tweede visitatie een bezoek gebracht aan de FRCP. Dit heeft geleid tot oplossing van het bestaande geschil.

Herhaaldelijk is ons de behoefte aan gereformeerde literatuur en geschikt gereformeerd evangelisatie-materiaal gebleken.

Beleid

1. d.m.v. correspondentie en eventuele bezoeken trachtenelkaar zo veel mogelijk over en weer te informeren;
2. projectmatige materiële steun blijven bieden volgens de daarvoor binnen de FRCP geldende regels en de met de financiële deputaten van de FRCP gemaakte afspraken;
3. streven naar een systematische vorm van literatuurvoorziening en voorziening van evangelisatielectuur en -materiaal;
4. wegen zoeken om aan de vragen om personele hulp te voldoen, eventueel in samenwerking met DVN;

Voorstel aan de GS

Besluit deputaten op te dragen:

1. de zusterkerkrelatie met de Free Reformed Churches of the Philippines te blijven oefenen volgens de geldende regels;
2. projectmatig tot een max. van f 10.000,-- per jaar steun te verstrekken voor de versterking van het gereformeerde karakter van deze kerken via het door de FRCP ingestelde deputaatschap;
3. per jaar f 2.000,-- aan studieboeken voor predikanten besteden;
4. tenminste zolang aan het verzoek om een zendeling-opbouwwerker niet is voldaan personele assistentie te bieden bij de kerkelijke vergaderingen van de FRCP en deze assistentie te combineren met kortlopend toerustingswerk.

4.2 PRESBYTERIAN CHURCH OF KOREA (KOSIN)(PCK)

Opdracht g.s Ommen

1. de zusterkerkrelatie met de Presbyterian Church of Korea (Kosin) te blijven oefenen volgens de geldende regels;
2. aan de Theologische Universiteit te Kampen te verzoeken een regeling te treffen voor het houden van gastcolleges aan het Seminary van de PCK, die door deputaten BBK zullen worden bekostigd;
3. de bibliotheek van het Seminary van de PCK te dienen met in Nederland nieuw uitgekomen gereformeerde theologische boeken tot een totaalbedrag van Dfl. 2.000,-- per jaar;
4. aan de volgende synode van de PCK een bezoek te brengen.

Uitvoering

1. Er is een regeling met de TU in Kampen getroffen voor het houden van gastcolleges aan het Seminary van de PCK. Intussen is wel gebleken, dat de behoefte aan zulke gastcolleges beperkt is.

2. Prof. H.M. Ohman heeft in oktober 1995 gastcolleges gegeven en de General Assembly van de PCK bezocht en toegesproken.
3. De boekenhulp functioneert niet.
4. In het kader van de Verre Oosten - reis die voor oktober 1995 staat gepland zal ook de PCK bezocht worden. Bij die gelegenheid zal over de gastcolleges en de boekenhulp ook worden gesproken.

Beleid

1. evaluatie van gastcolleges aan het seminary van de PCK als component van de BBK-hulp aan de PCK;
2. de PCK eens in de drie jaar blijven bezoeken.

Voorstel aan de GS

Besluit deputaten op te dragen:

1. de zusterkerkrelatie met de Presbyterian Church of Korea (Kosin) te blijven oefenen volgens de geldende regels;
2. de vraag te onderzoeken of de organisatie van gastcolleges aan het seminary van de PCK moet worden voortgezet en moet blijven behoren tot de BBK-steun aan de PCK;
3. aan de PCK een bezoek te brengen, bij voorkeur samenvallend met een General Assembly.

4.3 REFORMED CHURCH OF JAPAN (RCJ)

Opdracht g.s. Ommen

Het contact met de Reformed Church of Japan voort te zetten en zo mogelijk te intensiveren;

Uitvoering

1. Het contact is voortgezet door correspondentie. Helaas kwam een bezoek van prof. Ohmann, gecombineerd met zijn gastcolleges in Korea, najaar 1994, niet gelegen.
2. De correspondentie voortzetten over die punten die het aangaan van een zusterkerkrelatie in de weg staan, de relatie van de RCJ met de NGK en haar lidmaatschap van de REC, maar ook over nieuwe ontwikkelingen in de RCJ intern, zoals de bezinning op de mogelijkheid van vrouwelijke ambtsdragers.
3. In verband met de schade die deze kerken van de Hanshin Earthquake hebben ondervonden is een hulpactie op gang gebracht die door de deputaten diaconale zaken is uitgevoerd en meer dan 270.000 gulden heeft opgebracht.
4. In het kader van de Verre Oosten - reis die voor oktober 1995 staat gepland zal ook de RCJ bezocht worden. Bij die gelegenheid zullen de zaken die een zusterkerkrelatie nog in de weg staan worden besproken.

Beleid

1. werken aan een basis voor een zusterkerkrelatie, waarbij met name aandacht moet worden gegeven aan de hierboven genoemde verhinderingen.

2. zo mogelijk eens in de drie jaar een bezoek brengen.

Voorstel aan de GS

Besluit deputaten op te dragen:

1. de correspondentie met de RCJ over de punten van verschil, het lidmaatschap van de REC en de relatie met de NGK, maar ook over actuele ontwikkelingen intern bij de RCJ te intensiveren;
2. de RCJ te bezoeken.

4.4 DUTCH REFORMED CHURCH IN SRI LANKA (DRC) (Ceylon)

Opdracht g.s.Ommen

1. bij de Dutch Reformed Church te blijven aandringen op beslissingen ten aanzien van sommige van haar kerkelijke relaties;
2. de DRC te bemoedigen en te ondersteunen door briefwisseling en bezoek;
3. indien concrete nood wordt aangetoond de DRC tot een bedrag van maximaal f 20.000,-- te steunen.

Uitvoering

1. De voorlopige relatie van kerkelijk contact is onderhouden door correspondentie met betrekking tot ondersteuning en deelname aan de IRTT.(Institute for Reformed Theological Training)
2. Daarnaast is er in 1994 en in 1995 gelegenheid geweest ds. Jansz van Colombo te spreken die op doorreis Nederland bezocht. In deze gesprekken kwam naar voren dat de DRC de regels voor de zusterkerkrelatie heeft aanvaard. Verder is doorgesproken over het lidmaatschap van de DRC van de REC (Reformed Ecumenical Council) en haar contacten met de CRC (Christian Reformed Church). Ds. Jansz zag graag dat het kwam tot een zusterkerkrelatie.
3. Het is ons opgevallen dat ds. Jansz een heel actieve rol speelt binnen de REC.
4. Op haar verzoek is materiële hulp geboden, steun aan de evangelisten en steun voor evangelisatie drukwerk. Daarnaast is het mogelijk gemaakt, dat een broeder de zomercursus 1995 van de IRTT heeft gevolgd;
5. In het kader van de Verre Oosten - reis die voor oktober 1995 staat gepland zal ook de DRC bezocht worden. Bij die gelegenheid zullen o.a. de deelname aan de REC en de contacten met de CRC aan de orde worden gesteld.

Beleid

1. werken aan een basis voor een zusterkerkrelatie, waarbij met name aandacht moet worden gegeven aan de boven genoemde verhinderingen en in dit verband de actieve rol van ds. Jansz in de REC;
2. de DRC te steunen met het oog op drukwerk en evangelisatie doeleinden.
3. de DRC zo mogelijk eens in de drie jaar bezoeken.

Voorstel aan de GS

Besluit deputaten op te dragen:

1. de correspondentie en de contactoefening met de DRC voort te zetten om zo mogelijk de verhinderingsen voor een zusterkerkrelatie weg te nemen;
2. de DRC met een bedrag van f 10.000,-- per jaar te steunen voor drukwerk en evangelisatie doeleinden.
3. de DRC een bezoek te brengen.

4.5 REFORMED PRESBYTERIAN CHURCH OF TAIWAN (RPCT) (Original Presbytery en Second Presbytery)

Opdracht g.s. Ommen

1. het contact met Reformed Presbyterian Church of Taiwan voort te zetten en zo mogelijk te intensiveren;
2. voor de opbouw van de bibliotheek van het China Reformed Seminary te Taipeh tot een bedrag van f 20.000,- aan gereformeerde boeken te besteden;
3. de RPCT te laten bezoeken, zowel de 'Original Presbytery' als de 'Second Presbytery'.

Uitvoering

1. Er is een begin gemaakt met de hulp bij de opbouw van de bibliotheek.
2. Er zijn geen nieuwe gegevens bekend over de ontwikkeling van de verhouding tussen de RPCT (Second Presbytery) en RPCT (Original Presbytery). Dit is de enige zaak die het aangaan van een zusterkerk-relatie met de RPCT nog in de weg staat.
3. In het kader van de Verre Oosten - reis die voor oktober 1995 staat gepland zal ook de RPCT bezocht worden. Bij die gelegenheid zullen ook bovenstaande zaken aan de orde worden gesteld.

Beleid

1. werken aan een basis voor een zusterkerkrelatie;
2. waar mogelijk behulpzaam te zijn bij de pogingen tot hereniging van beide Presbyteries en heenwerken naar een zusterkerkrelatie met de verenigde kerken;
3. actieve steun en advies bij de opbouw van de bibliotheek van het China Reformed Seminary;
4. de RPCT eens in de drie jaar te bezoeken;

Voorstel aan de GS

Besluit deputaten op te dragen:

1. het contact met Reformed Presbyterian Church of Taiwan te intensiveren, om, zo mogelijk te komen tot voorstellen voor een zusterkerkrelatie;
2. voor de opbouw van de bibliotheek van het China Reformed Seminary te Taipeh tot een bedrag van f 20.000,- aan gereformeerde boeken te besteden;
3. de RPCT te bezoeken.

4.6 REFORMED PRESBYTERIAN CHURCH OF INDIA (RPCI)

Opdracht g.s. Ommen

1. het contact met de Reformed Presbyterian Church of India voort te zetten en zo mogelijk te intensiveren;
2. uitzenden van een gastdocent naar het Presbyterian Theological College te Dehra Dun.

Uitvoering

De contacten met de RPCI worden nauwer, getuige

1. de nadere kennismaking met deze kerken gedurende de gastcolleges, het bezoeken van de ICRC door dr. Chacko,
2. de deelname van dr. Chacko aan het congres in Noordwijkerhout en de gastcolleges van prof. Ohmann, maart/april 1995.
3. Ds. J.M. Batteau heeft van 15/08 - 28/09/93 een bezoek aan deze kerken gebracht tijdens het geven van gastcolleges in Dehra Dun.
4. Prof. H.M. Ohmann heeft 09/03 - 25/04/95 samenhangend met zijn gastcolleges ook kennis gemaakt met deze kerken en beide hebben een positief rapport over het Presbyterian Theological Seminary te Dehra Dun uitgebracht;
5. aan de hulpvraag voor uitbreiding/vervanging van gebouwen voor een bedrag van US\$ 100.000, zodat de capaciteit vergroot kan worden van 70 naar 100 studenten, is tegemoet gekomen door een gift van US\$ 50.000,00;
6. Prof. Ohmann beveelt het sturen van gastdocenten aan, maar acht het nog beter 2 of 3 docenten van daar voor enkele maanden naar ons land te laten overkomen voor een aanvullende grondige training met het oog op hun taak.
7. er is steun toegezegd voor het zenden van 3 à 4 cursisten (docenten van het seminary) naar het IRTT in juni 1995. Helaas lukte het niet tijdig de uitreisdocumenten voor hen in orde te krijgen. Ze hopen aan de cursus juni 1996 mee te kunnen doen.
8. het kerkelijk leven krijgt steeds meer gestalte; de kerken vormen sinds kort een presbytery onder de naam "Nav Jeevan" (Nieuw leven), waarvan dr. Mohan Chacko de moderator is. Via hem loopt de kerkelijke correspondentie.
9. Er bestaat bij de RPCI een sterk verlangen naar een zusterkerkrelatie.

Beleid

1. met deze kerken doorwerken in de richting van een zusterkerkrelatie;
2. de RPCI regelmatig bezoeken;
3. hulp te geven bij voorkeur door bijscholing van hun docenten, indien nodig in Nederland.
4. de Free Church in Schotland informeren over onze bevindingen.

Voorstel aan de GS

Besluit deputaten op te dragen:

1. met de RPCI heen te werken naar een zusterkerkrelatie;
2. de RPCI te bezoeken.
3. desgewenst hulp te bieden aan het Presbyterian Theological Seminary in Dehra Dun, door middel van gastcolleges bij voorkeur gericht op bijscholing van hun docenten;
4. de Free Church in Schotland geïnformeerd te houden over onze hulp aan Dehra Dun.

4.7 REFORMED PRESBYTERIAN CHURCH OF MANIPUR (India) (RPCM)

Informatie

De RPCM is een zusterkerk van de RPCI. Tussen deze kerken zijn contacten ontstaan door studenten van het Seminary in Dehra Dun. In 1979 besloten zij tot zusterkerkrelatie. Elke 2 à 3 jaar wordt een synode met de RPCI gehouden.

In 1985 is de Westminster Shorter Catechism aanvaard en vertaald in Manipuri en aan alle leden van de kerk uitgedeeld. Ds. Fimthasang (afgestudeerd PTS) is predikant van deze kerk en ook docent Grieks aan het Seminary in Dehra Dun.

De R.P. Church in Manipur heeft nu:

- * 21 kerken
- * 6 Evangelisatie posten
- * 21 Predikanten
- * 2300 leden (incl doopleden) verdeeld in 2 districten (classis)

Uitvoering

1. correspondentie moet nog op gang komen;
2. bezoek is onmogelijk vanwege isolement;
3. contact en berichtgeving verlopen indirect, via de RPCI of via Dehra Dun;

Beleid

1. in correspondentie en persoonlijke gesprekken nader kennis te maken;
2. voorwaarden scheppen voor een zusterkerkrelatie;
3. afstemming van beleid met de RPCI;

Voorstel aan de GS

Besluit deputaten op te dragen:

1. correspondentie met de RPCM op gang te brengen;
2. in de toenadering tot de RPCM zoveel mogelijk af te stemmen op het beleid van de RPCI.

4.8 FREE CHURCH OF CENTRAL INDIA (FCCI)

Informatie

De FCCI is een zusterkerk van de Free Church in Schotland. Er is contact gelegd via de ICRC met ds. David John. De FCCI is betrokken bij het Theological Seminary in Dehra Dun. Buitenlandse zendelingen zijn in India niet toegestaan; de laatste is in 1988 vertrokken. Daarom moet de FCCI op eigen benen staan. Ze kent vier predikanten en één evangelist.

Er bestaan contacten met de Presbyterian Churches of Eastern Australia en de Evangelical Presbyterian Church of Northern Ireland.

Beleid

1. We proberen over de FCCI geïnformeerd te blijven;

2. Bij een eventuele zusterkerkrelatie met de Reformed Presbyterian Church of India en die van Manipur valt een zusterkerkrelatie met de FCCI te overwegen, gezien de band met Dehra Dun.
3. informeren van de Free Church of Schotland.

Voorstel aan de GS

Besluit deputaten op te dragen:

1. geïnformeerd te blijven over de FCCI;
2. de wenselijkheid na te gaan van een zusterkerkrelatie met de FCCI, voor het geval het zou komen tot een zusterkerkrelatie met de RPCI;

4.9 REFORMED PRESBYTERIAN CHURCH IN KOREA (Hapdong) (RPCK)

Opdracht g.s.Ommen

1. het contact met de RPCK (Hapdong) voort te zetten en zo mogelijk te intensiveren;
2. in overleg met het Seminary van de PCK ook aan het Hapdong-Reformed Seminary in Suwan gastcolleges te geven;

Uitvoering

1. Voor het laatst is in 1991 door Ds. Douma en Prof. Kamphuis een bezoek gebracht aan het Seminary van Hapdong-Reformed Seminary in Suwan.
2. Evenals de overleden president van het seminary, Dr. Park wil de nieuwe president Dr. Kim Myang Hyuk een nauwe band tussen Suwan en Kampen.
3. Suwan staat open voor gastcolleges.
4. Contact met de Hapdong kerken is teruggevallen tot het contact met het Seminary in Suwan.

Beleid

1. door intensivering van de contacten een duidelijker beeld vormen van deze kerken;
2. deze kerken en hun Seminary zo mogelijk op te nemen in het reisplan van onze Verre Oosten - reizen.

Voorstel aan de GS

Besluit deputaten op te dragen:

1. het contact met de RPCK (Hapdong) Korea te intensiveren, met het oog op een goede beeldvorming;
2. deze kerken en hun seminary zo mogelijk in het kader van een Verre Oosten - reis te bezoeken;
3. met de PCK in contact te blijven over de Hapdong kerken.

4.10 PRESBYTERIAN CHURCH PAKISTAN (PCP)

Informatie

We beschikken over een rapport van de kerk te Rotterdam van 12 maart 1990 over een

bezoek aan Pakistan m.n. aan de United Presbyterian Church en haar Theologische school in Gujranwala. Verder beschikken we over een rapport van Jean Bart Bugel en Marianne en Simon van der Lugt waarin het verslag is opgenomen van een gesprek met ds. Majid Abel predikant van de Presbyterian Church te Lahore. Daaruit blijkt dat er in de United Presbyterian Church in Pakistan in het eind van de zestiger jaren een scheuring is geweest. Het grootste deel staat nog op zichzelf onder de naam McIntire-Group, het kleinste deel heeft zich met andere presbyteriaanse kerken verenigd tot de Presbyterian Church of Pakistan. Zij is bezig zelfstandig te worden ten opzichte van haar moederkerk, de Presbyterian Church of USA. Inmiddels hebben we contact gezocht met het Gujranwala Theological Seminary en zijn we bezig ons te oriënteren.

Beleid

Voortzetting van de oriëntatie.

Voorstel aan de GS

Besluit deputaten op te dragen:
zich te laten informeren over en zich te oriënteren op de PCP en desgewenst, zo mogelijk, contacten proberen te leggen.

4.11 FIRST EVANGELICAL REFORMED CHURCH (FERC) SINGAPORE

Opdracht

Het contact voort te zetten en zo mogelijk te intensiveren;

Uitvoering

1. De FERC werkt samen met Covenant Evangelical Reformed Church.
2. Ds. O.J. Douma en prof.J. Kamphuis hebben bij hun bezoek in 1991 in discussies en in een lezing de verbondsopvattingen van deze predikant aan de orde gesteld.
3. De FERC heeft contacten met de Free Reformed Church of Australia, en een zusterkerkrelatie met de Protestant Reformed Churches (PRC) in Amerika.
4. Er is sinds de GS Ommen geen contact met de FERC geweest.

Beleid.

1. Contacten met de FERC en de CERC voort te zetten, gericht op verdere ontwikkeling van de relatie, zo mogelijk naar een zusterkerkrelatie; daarbij doorspreken over de leer over het verbond en de relaties met de PRC.
2. met betrekking tot Singapore contact onderhouden met de FRCA;
3. de kerken in Singapore regelmatig te bezoeken.

Voorstel aan de GS.

Besluit deputaten op te dragen:

1. De contacten met de FERC en de CERC voort te zetten en daarbij aandacht te schenken aan de leer over het verbond en de problemen in de CERC;

2. met betrekking tot Singapore contact te onderhouden met de FRCA;
3. de FERC en de CERC te bezoeken.

5. SECTIE III: ANGELSAKSISCHE LANDEN EN INTERNATIONAL CONFERENCE OF REFORMED CHURCHES.(ICRC)

5.1 ANGELSAKSISCHE LANDEN.

5.1.1 CANADIAN REFORMED CHURCHES (CaNRC)

Opdrachten GS Ommen

1. de zusterkerkrelatie met de CaNRC onderhouden;
2. met deputaten van de CaNRC contact houden over het verloop van de gesprekken met de Orthodox Presbyterian Church;
3. de CaNRC de Acta van de synode toezenden.

Uitvoering

1. deputaten hebben met deputaten van de CaNRC enkele brieven gewisseld, en de Acta van de synode zijn aan de CaNRC toegezonden;
2. met de afgevaardigden van de CaNRC naar de ICRC te Zwolle in september 1993 zijn goede informele contacten geweest;
3. van 9 t/m 12 mei 1995 hebben ds. A. de Jager en ds. H. van Veen de Generale Synode van de CANRC te Abbotsford bezocht. Zij hebben de groeten van de GKN overgebracht. Ook hebben zij overleg gevoerd met de Canadese deputaten en enkele commissies van de synode (onder meer over de relaties tussen de GKN en de CaNRC, over de regels voor het onderhouden van zusterkerkrelaties, over de contacten met de OPC en de RCUS, en over de relatie met de Gereformeerde Kerken in Quebec).
4. De CaNRC blijven moeite houden met de regel van Leeuwarden dat zusterkerken elkaar 'slechts' hoeven te informeren over relaties met derden; de CaNRC hebben de regel dat zusterkerken elkaar daarover zullen consulteren; graag zouden ze van de GKN zwart op wit de toezegging krijgen van consultatie vooraf voor het geval dat de GKN relaties zouden willen aangaan met een kerk in de regio waar de CaNRC leven en werken (voorbeelden:OPC, IPB Brazilië). Toegezegd is deze wens over te brengen.
5. De CaNRC hebben haar deputaten opgedragen met deputaten BBK in gesprek te gaan over het besluit van de GS Ommen inzake de zegen in diensten waarin geen predikant voorgaat (met name op het punt van de ambtsvisie: verhouding ambten predikant en ouderling).
6. De CaNRC hebben besloten de gesprekken met de OPC voort te zetten, met de bedoeling tot een bevredigende afronding te komen binnen de drie jaar tot de synode van 1998.

Beleid

1. onderhouden van de zusterkerkrelatie;
2. met de CaNRC in contact blijven over de kerkelijke situatie in Noord-Amerika, en over de relatie met de OPC, de RCUS, de uitgetreden gemeenten uit de CRC, en de Geref. Kerken in Quebec in het bijzonder.
3. de synode van de CaNRC in 1998 bezoeken.

Voorstellen:

De synode besluit deputaten op te dragen:

1. de zusterkerkrelatie met de CaNRC te blijven beoefenen volgens de aanvaarde regels; met dien verstande dat niet zonder overleg met de CaNRC relaties zullen worden aangegaan met kerken in de regio waar ook gemeenten van de CaNRC zijn of waar de CaNRC zendingswerk hebben;
2. de Acta van de synode toezenden aan de CaNRC.

5.1.2 REFORMED CHURCH IN THE UNITED STATES.(RCUS)

Opdrachten GS:

de zusterkerkrelatie onderhouden.

Uitvoering:

1. aan de RCUS is een brief gezonden met nadere uitleg over de besluiten van de synode met betrekking tot het stemrecht van de zusters der gemeente, waarover verontrusting bestaat binnen de RCUS;
2. de RCUS is op de hoogte gesteld van de besluiten inzake de steun aan de ECRZ (Zaire); met afgevaardigden van de RCUS is regelmatig contact over zaken rond de steun aan de ECRZ;
3. van 15 t/m 18 mei 1995 hebben ds. A. de Jager en ds. H. van Veen de synode van de RCUS in Sutton bijgewoond, en daar de groeten van de GKN overgebracht en met deputaten van de RCUS overleg gevoerd over zaken van wederzijds belang. Deze synode heeft het principe-besluit van de synode van 1994 bekrachtigd, dat voortaan naast de Heidelbergse Catechismus de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Dordtse Leerregels zullen gelden als belijdenisgeschriften van de RCUS. Verder heeft deze synode besloten afgevaardigden te sturen naar NAPARC en de Alliance of Reformed Churches, en naar de GS van Berkel en Rodenrijs.
4. met steun van de Nederlandse afgevaardigden is de RCUS toegelaten als lid van de ICRC. De RCUS hoopt afgevaardigden te kunnen sturen naar de vergadering in Seoul in 1997.

Beleid:

1. de zusterkerkrelatie onderhouden;
2. informatie uitwisselen over contacten met kerken in Noord-Amerika, Mexico en Zaire;
3. zo nodig in gesprek blijven over de zaak van het stemrecht van de zusters, waartegen de RCUS bezwaren blijft houden;
4. de synode van de RCUS in 1998 bezoeken.

Voorstellen:

de synode besluit deputaten op te dragen:

1. de zusterkerkrelatie met de RCUS te blijven beoefenen, volgens de aanvaarde regels;
2. de besluiten van de synode betreffende kerken in Noord-Amerika, Mexico en Zaire, aan de RCUS toezenden;

5.1.3 FREE REFORMED CHURCHES OF AUSTRALIE.(FRCA)

Opdrachten GS Ommen:

1. de zusterkerkrelatie met de FRCA onderhouden;
2. de Acta van de synode aan de FRCA toezenden;
3. de synode van de FRCA regelmatig bezoeken;
4. met de FRCA doorspreken over de voortgang van de contacten met de Presbyterian Church of Eastern Australia (PCEA) en de Reformed Churches of New Zealand (RCNZ);
5. de beslissing van de synode t.a.v. de PCEA aan de FRCA meedelen.

Uitvoering:

1. de Acta zijn aan de FRCA toegezonden;
2. in een uitvoerige brief hebben deputaten gereageerd op vanuit de FRCA gerezen kritiek op de rapportage van deputaten t.a.v. de FRCA; misverstanden konden uit de weg worden geruimd, hoewel verschillen van mening zijn gebleven;
3. met de afgevaardigden naar de ICRC te Zwolle is uitvoerig doorgesproken over de verschillen van mening;
4. de broeders A.de Jager en D.J. van Wijnen hebben de synode van Byford in 1994 bezocht; deze synode besloot vooralsnog lid van de ICRC te blijven, maar wel verandering van de Constitution te bepleiten; tenslotte werd besloten de verhouding tussen gereformeerde en presbyteriaanse kerken in het algemeen in studie te nemen, en in afwachting van de uitkomst daarvan de contacten met presbyteriaanse kerken op een laag pitje te zetten.

Beleid:

1. de zusterkerkrelatie blijven onderhouden;
2. de synodes van de FRCA in de regel eens in de vier jaar te bezoeken.
3. met de FRCA in overleg te blijven over de gesprekken met de PCEA en de RCNZ, over de ontwikkelingen binnen de Reformed Churches of Australia, en over zaken die de ICRC betreffen;

Voorstellen:

De synode draagt deputaten op:

1. de zusterkerkrelatie met de FRCA te blijven beoefenen volgens de aanvaarde regels;
2. de Acta van de synode aan de FRCA toe te zenden.

5.1.4 EVANGELICAL PRESBYTERIAN CHURCH OF IRELAND. (EPCI)

Opdrachten GS Ommen:

1. de zusterkerkrelatie onderhouden;
2. de evangelisatiepost van de EPCI in Blackburn (voorheen Accrington) financieel steunen tot een bedrag van maximaal f 20.000 per jaar.

Uitvoering:

1. met de EPCI is contact geweest over de eventuele organisatie van een regionaal

- zendingscongres van lidkerken van de ICRC in 1995; dit heeft ondanks de inzet van deputaten van de EPCI (nog) niet tot positief resultaat geleid;
2. de steun aan het werk in Blackburn is doorgegaan; de rapporten over de voortgang van het werk spreken van een verblijdende groei; met steun van de Geref. Kerk te Alphen aan den Rijn kon een eigen kerkgebouw worden verworven, hetgeen het werk ten goede komt.

Beleid:

1. de zusterkerkrelatie blijven onderhouden;
2. aandacht blijven geven en vragen voor de relaties van de EPCI met de Reformed Presbyterian Church;
3. contact onderhouden over het werk van kerkopbouw in Engeland en Wales;
4. afhankelijk van de ontwikkeling van het werk in Blackburn financiële steun aan dit project te blijven geven, tot een maximum van f 20.000 per jaar; streven naar een afbouw binnen afzienbare termijn; over de steun aan deze gemeente contact onderhouden met de kerk te Alphen aan den Rijn;
5. met de EPCI contact te onderhouden over eventuele kerkelijke relaties met de Evangelical Presbyterian Church in England and Wales;
6. om de drie jaar de EPCI een bezoek brengen.

Voorstellen:

De synode besluit deputaten op te dragen:

1. de zusterkerkrelatie met de EPCI te blijven beoefenen volgens de aanvaarde regels;
2. het kerkopbouwwerk te Blackburn te blijven steunen tot een maximum van f 20.000 per jaar.

5.1.5 REFORMED PRESBYTERIAN CHURCH OF IRELAND. (RPCI)

Opdrachten GS Ommen:

1. de zusterkerkrelatie met de RPCI onderhouden.

Uitvoering:

2. tijdens de ICRC te Zwolle is geregeld contact geweest met de afgevaardigden van de RPCI;
3. de RPCI voelt niet voor de gedachte het vierjaarlijks overleg dat ze heeft met EPCI en FCS tot zo'n congres om te vormen of uit te bouwen.

Beleid:

1. de zusterkerkrelatie
2. aandacht blijven geven en vragen voor de relaties van de RPCI met de Evangelical Presbyterian Church;
3. om de drie jaar de RPCI een bezoek te brengen.

Voorstellen:

De synode besluit deputaten op te dragen:
de zusterkerkrelatie met de RPCI te blijven beoefenen volgens de aanvaarde regels.

5.1.6 FREE CHURCH OF SCOTLAND. (FCS)

Opdrachten GS Ommen:

handhaven aanbod GS Leeuwarden 1990 tot aangaan van een zusterkerkrelatie.

Uitvoering:

1. deputaten hebben de commissie voor oecumenische betrekkingen van de FCS het besluit van de synode meegedeeld, waarbij ook de bijgestelde regels voor de beoefening van zusterkerkrelaties aan het werden meegedeeld. Dit heeft er toe geleid dat de General Assembly van de FCS in 1994 met blijdschap het aanbod voor een zusterkerkrelatie heeft aanvaard. Deputaat ds. H. van Veen heeft die General Assembly bijgewoond en namens de Gereformeerde Kerken daar zijn vreugde uitgesproken voor de genomen beslissing.
2. met de afgevaardigden van de FCS tijdens de ICRC te Zwolle is informeel goed contact geweest;
3. er is schriftelijk contact geweest over de kwestie van het al of niet organiseren van een regionaal zendingscongres van lidkerken van de ICRC; de FCS heeft hierover hetzelfde standpunt als de RPCI;
4. met de FCS is incidenteel overlegd over hulp aan haar de Free Church of India, ontstaan uit Schotse zendingswerk.

Beleid:

1. de zusterkerkrelatie onderhouden en zoeken naar mogelijkheden deze nog wat concreter invulling te geven; blijven streven naar inbreng van de FCS in conferenties van de ICRC-lidkerken;
2. met de FCS contact onderhouden over eventuele kerkelijke relaties met een Evangelical Presbyterian Church in England and Wales;
3. bezoeken van de General Assembly van de FCS in 1997;

Voorstellen.

De synode besluit deputaten op te dragen:
de zusterkerkrelatie met de FCS te blijven beoefenen volgens de aanvaarde regels.

5.1.7 PRESBYTERIAN CHURCH OF EASTERN AUSTRALIA. (PCEA)

Opdracht GS Ommen:

Het contact met deze kerk voortzetten, met het oog op het aangaan van een zusterkerkrelatie.

Uitvoering:

1. met de afgevaardigden van de PCEA is contact geweest tijdens de vergaderingen van de ICRC te Zwolle;
2. er heeft geen intensieve briefwisseling plaatsgevonden; de synode van Ommen heeft ook geen concrete zaken aangegeven waarover deputaten de PCEA zouden moeten benaderen;
3. deputaten constateren dat de verwachte duidelijkheid van de kant van de FRCA ten aanzien van de relatie met de PCEA is uitgebleven; de synode van Byford heeft besloten contacten als deze op een laag pitje te zetten zolang de kerken de relaties met presbyteriaanse kerken in studie hebben; navraag bij deputaten van de FRCA heeft opgeleverd dat zij geen opdracht hebben hierover te rapporteren aan de eerstvolgende synode in 1996.

Beleid:

Deputaten hebben besloten zich tot deputaten van de FRCA te wenden om hen de voorstellen voor te leggen die zij willen doen aan de synode van Berkel en Rodenrijs, met het verzoek daarop te willen reageren.

Voorstellen:

Deze zullen worden opgenomen in het aanvullend rapport, rekening houdend met de reactie van deputaten van de FRCA.

5.1.8 REFORMED CHURCHES OF NEW ZEALAND.(RCNZ)

Opdracht GS Ommen:

het contact met de RCNZ voort te zetten en zo mogelijk te intensiveren.

Uitvoering:

1. deputaten zijn bezig de correspondentie in het verleden tussen de GKN (alsmede de FRCA) en de RCNZ in kaart te brengen; een eerste verkenning leert dat het struikelblok voor contact steeds is geweest de relatie van de RCNZ met de GKN (synodaal); nu deze relatie is verbroken is dit struikelblok daarmee uit de weg geruimd;
2. deputaten hebben tijdens de ICRC te Zwolle een vruchtbaar onderhoud gehad met de afgevaardigden van de RCNZ, de predikanten B. Hoyt en W. Wiersma;

Beleid:

Deputaten wachten af met welke voorstellen de Nieuwzeelandse deputaten op hun synode (te houden in de loop van 1995) zullen komen, en welke besluiten die synode zal nemen ten aanzien van de relatie van de Gereformeerde Kerken in Nederland.

Voorstellen.

Deputaten hopen in hun aanvullend rapport met voorstellen te komen, op grond van de besluiten die de synode van de RCNZ heeft genomen.

5.1.9 PRESBYTERIAN ASSOCIATION IN ENGLAND.(PAE)

Opdrachten GS Ommen:

1. het contact voortzetten en zo mogelijk intensiveren;
2. desgevraagd door middel van een waarnemer de vergadering van de Council van de PAE en de 'interim presbytery' bijwonen;
3. waar mogelijk de uitbouw van de PAE in gereformeerde richting bevorderen;
4. overleg blijven voeren met plaatselijke kerken in Nederland die steun bieden aan de bij de PAE aangesloten kerken;
5. de East Hull Presbyterian Church te steunen tot een bedrag van maximaal f 30.000 per jaar.

Uitvoering:

1. deputaten zijn steeds op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen van en de discussies binnen de Council en de 'interim presbytery' van de PAE;
2. eenmaal hebben twee waarnemers een vergadering van de Council bezocht;
- 3 contacten zijn er ook geweest via plaatselijke kerken (zoals de kerk van Berkum die een relatie heeft met de kerk te Hull);
4. deputaten ontvingen de concept-kerkorde voor een "Evangelical Presbyterian Church in England and Wales"(EPCEW), die dit jaar gevormd zou moeten worden; langzaam maar zeker nadert de besluitvorming hierover en over andere zaken een afronding.
5. ook de afgelopen jaren is de financiële ondersteuning van de kerk te Hull voortgegaan;
6. in november 1993 en november 1994 hebben deputaten deelgenomen aan het 'Engeland-overleg' van kerken en comités die contacten hebben in, resp. hulp geven aan kerken in Engeland, Schotland en Wales; dit kleine platform heeft besloten zich voortaan te laten vertegenwoordigen in het bredere platform.

Beleid:

1. de ontwikkelingen in de richting van de EPCEW blijven volgen;
2. desgevraagd en desgewenst waarnemers sturen naar vergaderingen van de PAE of EPCEW;
3. nagaan in hoeverre en wanneer een zusterkerkrelatie met een EPCEW tot de mogelijkheden behoort.
4. de kerk te Hull zo nodig financieel te blijven steunen; over deze steun contact te onderhouden met de kerk te Berkum.
5. deelnemen aan het 'Engeland-overleg' van kerken en groepen die contacten onderhouden met, resp. steun verlenen aan kerkewerk in het Verenigd Koninkrijk.

Voorstellen:

1. In hun aanvullend rapport hopen deputaten hun visie te kunnen geven op de aangenomen kerkorde van de EPCEW; op basis daarvan willen ze nadere voorstellen aan de synode voorleggen.
2. Wat de steun aan de kerk te Hull betreft willen deputaten in hun aanvullende rapport concrete voorstellen doen op basis van een evaluatie en vooruitblik.

5.1.10 ELY REFORMED CHURCH TE CARDIFF.(ERC)

Opdracht GS Ommen:

1. de synode dienen met een studierapport met een duidelijke beoordeling van de 'Subordinate Standards';
2. een voorstel doen inzake een nadere relatie met deze kerk.

Uitvoering:

1. een studierapport is er nog niet; de raad van de kerk in Cardiff is bezig met een grondige bestudering van eerder door een van de deputaten gemaakte opmerkingen; zo mogelijk nader daarover in het aanvullend rapport;
2. zowel schriftelijk als persoonlijk zijn er met ambtsdragers van Ely Reformed Church vruchtbare contacten geweest, onder meer tijdens de ICRC te Zwolle.
3. de contacten tussen Amersfoort-Oost en Cardiff zijn in een kerkelijk kader gezet; er zijn nu contacten op kerkeraadniveau;
4. positief te beoordelen is dat regelmatig waarnemers van Ely Reformed Church de vergaderingen van de PAE bijwonen.

Beleid:

1. de contacten met Ely Reformed Church blijven onderhouden;
2. de 'Subordinate Standards' nader bezien en beoordelen;
3. contact onderhouden met de kerk van Amersfoort-Oost;
4. de kerk te Cardiff eens in de drie jaar bezoeken.

Voorstellen:

Deputaten hopen in hun aanvullende rapport met nadere voorstellen te komen.

5.1.11 ORTHODOX PRESBYTERIAN CHURCH (OPC)

Opdrachten GS Ommen:

het contact voorzetten en zo mogelijk intensiveren.

Uitvoering:

1. er is weinig contact geweest met de OPC; een uitnodiging voor de synode van deze kerk hebben deputaten niet gehonoreerd, vanwege praktische onmogelijkheid maar vooral ook omdat we in dezen vooralsnog een 'volgend beleid' aanhouden t.o.v. de Canadian Reformed Churches;
2. positief begroeten deputaten de toelating van de OPC als lid van de ICRC;
3. contacten met deputaten van de OPC zijn er wel geweest (vanuit sectie IV) ten aanzien van kerkengroepen in Kenya;
4. tijdens het bezoek van de deputaten de Jager en van Veen aan Canada en de USA hebben zij overleg gevoerd met een afgevaardigde van de OPC, rev. R. Needham.
5. deputaten volgen nauwlettend de gesprekken met en de discussies over de OPC van de Canadian Reformed Churches.
6. de synode van Abbotsford van de CANRC heeft besloten deputaten op te dragen de gesprekken met de OPC voort te zetten, en deze af te ronden binnen de drie

jaar tot de synode van 1998.

Beleid:

1. de contacten met de OPC voortzetten en waar mogelijk intensiveren, zulks in nauw overleg met de deputaten van de CANRC.
2. met de OPC contact onderhouden over steun aan kerken in de Derde Wereld waarmee de OPC ook contacten onderhoudt of waaraan zij steun verleent.

Voorstellen:

De synode besluit deputaten op te dragen:

1. de contacten met de OPC voortzetten en waar mogelijk intensiveren, zulks in nauw overleg met de deputaten van de CANRC.
2. op basis van de besluiten van de synode van de CANRC in 1998 de volgende synode (1999) voorstellen te doen over de toekomstige relatie tussen de GKN en de OPC.

5.1.12 CHRISTIAN REFORMED CHURCHES (CRC).(in N.Amerika)

Opdrachten GS Ommen:

de ontwikkelingen in en rond de CRC te blijven volgen en alert te zijn op mogelijkheden deze in gereformeerde zin te beïnvloeden.

Uitvoering:

1. deputaten hebben getracht aan deze opdracht te voldoen, door de pers in dezen bij te houden en met name te volgen wat binnen de CaNRC hierover wordt gepubliceerd;
2. deputaten menen dat de CaNRC alert reageren op genoemde ontwikkelingen en dat zij meer dan de GKN geroepen zijn en zich ook geroepen blijken te voelen tot beïnvloeding waar mogelijk in gereformeerde richting.

Beleid:

blijven volgen van de ontwikkelingen, en hierin zich laten informeren door de zusterkerken in Canada.

Voorstellen:

De synode besluit deputaten op te dragen:
alert te blijven op ontwikkelingen in en rond de CRC in NoordAmerika.

5.2 INTERNATIONALE CONFERENTIE VAN GEREFORMEERDE KERKEN (ICRC)

Besluit GS Ommen:

het lidmaatschap van de ICRC te bestendigen.

Uitvoering:

Deputaten hebben de Gereformeerde Kerken vertegenwoordigd op de vergadering van de ICRC van 1 t/m 10 september 1993 te Zwolle. Een verslag van de afgevaardigden ds A. de Jager en ds. H. van Veen is als bijlage aan dit rapport toegevoegd.

Beleid:

Afgevaardigden zullen worden aangewezen om de Gereformeerde Kerken in Nederland te vertegenwoordigen op de vergadering van de ICRC die D.V. september 1997 te Seoul (Zuid-Korea) zal worden gehouden.

Voorstel:

De synode besluit het lidmaatschap van de ICRC te bestendigen.

BIJLAGE BIJ 5.2

Rapport van ds. A.de Jager en ds.H.van Veen van de International Conference of Reformed Churches, gehouden te Zwolle van 1 t/m 9 September 1993.

1. Algemeen.

De conferentie is geopend op 1 en gesloten op 9 Sept.1993. Op de avond van 31 Augustus is een bidstond gehouden waarin ds. O.J.Douma voorging. Op 1 September opende ds.J.Hagg de conferentie namens de samenroepende kerk van Zwolle-Zuid. Hij sprak onder meer de wens uit dat deze I.C.R.C.een 'zingende conferentie' zou zijn. In het nieuwe moderamen werden op voorstel van het Interim Committee benoemd Ds.A.de Jager als voorzitter, dr. S.G. Hur als vice-voorzitter, rev. W.P.Gadsby als 'recording secretary' rev. M.van Beveren als 'corresponding secretary' en br.H.A. Berends als penningmeester.

Tijdens het tweede gedeelte van de conferentie werd dr. Hur vervangen door dr.K.S. Lee. Prof.dr. J.Faber en prof A.C. Boyd werden als adviseur van de conferentie aangewezen.

Van de Gereformeerde Kerken waren als stemhebbende leden aanwezig ds. A.de Jager en ds. H.van Veen. Drs. C.J.Haak was aangewezen als adviseur. Diverse deputaten hebben een deel van de conferentie als gast bijgewoond, terwijl met name de avond-vergaderingen zich mochten verheugen in de aanwezigheid van meerdere leden van de plaatselijke kerk van Zwolle-Zuid en andere belangstellenden. Door kerkeraad en gemeente van Zwolle-Zuid is enthousiast en met geweldige inzet gewerkt om de conferentie tot een succes te maken. Met name de voorbereidingscommissie heeft veel werk verzet. Ook de vele gastgezinnen hebben hun best gedaan het verblijf in Zwolle voor hun gasten zo aangenaam mogelijk te maken. Diverse activiteiten rond de conferentie hebben deze dagen te meer onvergetelijk gemaakt. Te noemen vallen de excursie naar de Theologische Universiteit in Kampen, de spontaan georganiseerde fietstocht in Zwolle en omstreken, de ontvangst door de burgemeester van Zwolle in het fraaie stadhuis, de 'evensong' op zaterdagavond 4 september en de 2 avondconcerten in de 'Koningskerk' na afloop van de vergadering. En hartverwarmend was ook het speelse optreden van de kinderen van de plaatselijke gereformeerde basisschool op de eerste dag van de conferentie!

De sfeer van deze conferentie kan worden getypeerd als hartelijk en broederlijk. Moest op vorige conferenties nog veel tijd en aandacht gespenseerd worden aan het doorspreken van onderlinge verschillen en wrijfpunten, deze conferentie heeft vooral in het teken gestaan van wederzijdse herkenning en de wil de onderlinge samenbinding en samenwerking te bevorderen.

Verheugend is niet alleen de sterk groeiende belangstelling voor de ICRC, maar zeker ook de aanwezigheid van diverse afgevaardigden van kerken uit de 'Derde Wereld'. Zowel door de afgevaardigden van de lidkerken als door de 'observers' en de 'visiting-delegates' is geanimeerd meegedaan aan de discussie over de diverse onderwerpen. Naast de bespreking van de referaten en enkele rapporten, is behoorlijke tijd ingeruimd voor 'inter-church discussions'. Ook de gesprekken in de wandelgangen en tijdens de maaltijden vormen een onmisbaar en zeer waardevol onderdeel van conferenties als deze.

2. Lidkerken.

Alle lidkerken waren door één of meer afgevaardigden vertegenwoordigd. De conferentie heeft 4 kerken als leden toegelaten, te weten de Orthodox Presbyterian Church, de Reformed Church in the United States, the Free Reformed Churches of North America en de Free Church of Central India. De afgevaardigden van de Free Reformed Churches of Australia deelden vooraf mee zich van stemming te zullen onthouden. Hun kerken menen dat ze niet in het kader van de ICRC kerken als trouwe kerken van de Here Christus kunnen erkennen, als dat in eigen land (nog) niet mogelijk is. Enige discussie was er nog over de vraag of de RCUS wel kon worden toegelaten. Deze kerk heeft als belijdenisgeschrift de Heidelbergse Catechismus, terwijl de Basis spreekt over de Westminster Standards en de Drie Formulieren van Eenheid. Een voorstel het lidmaatschap van de RCUS uit te stellen totdat deze kerk een positieve beslissing heeft genomen over opname van de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Dordtse Leerregels in haar grondslag, kwam door gebrek aan steun niet in stemming. Wel werd een voorstel aanvaard een commissie te laten bezien of de formulering van de Basis verduidelijking en/of aanpassing behoeft. Als voorbeeld werd de mogelijkheid genoemd dat een kerk confessionele geschriften heeft aangenomen die niet in de Basis staan genoemd, maar die wel degelijk als voluit gereformeerd moeten worden aangemerkt. De beide afgevaardigden van de PCEA werden in deze commissie benoemd. Ze zullen ook bekijken of er meer duidelijkheid kan worden geschapen ten aanzien van de regel dat aspirant-leden aanbeveling nodig hebben van twee lidkerken.

Er waren 21 kerken vertegenwoordigd door 'visiting-delegates': de Reformed Church of Japan, de Reformed Presbyterian Church in Taiwan (second Presbytery), de Reformed Churches of New Zealand, de Gereja-Gereja Masehi Mushafir, de Dutch Reformed Church of Sri Lanka, de Reformed Presbyterian Church of India, de Gereformeerde Kerke van Suid-Afrika, de Nederduits Gereformeerde Kerk, de Nederlands Gereformeerde Kerken, de Christelijke Gereformeerde Kerken, de Iglesia Christiana de Fe Reformada Venezuela, de Igreja Presbyteriana do Brasil, de Iglesia Evangelica Presbyteriana del Peru, de Reformed Presbyterian Church of North-America, de Associate

Reformed Presbyterian Church, de Reformed Presbyterian Church (General Assembly), de Independent Reformed Churches van Edmonton, Lethbridge, Telkwa en Wellandport en de Ely Presbyterian Church (Reformed) van Cardiff (in Wales). Verscheidene van deze kerken stelden zich aan de conferentie voor. Voorts werd de conferentie nog toegesproken door pastor Vitor Maia van de Igreja Reformada em Portugal, die twee kleine gereformeerde kerken in Lissabon en Porto dient.

3. Referaten.

Zeven sprekers dienden de conferentie met een referaat. Op al deze referaten volgden een geanimeerde discussie, waaraan door vele afgevaardigden werd deelgenomen. Zo refereerde drs.C.J.Haak (GKN) over 'zending en de toorn van God'. Prof. W.N.S.Wilson (RPCI) verzorgde een paper over 'Profetie vandaag?' Prof dr. N.H.Gootjes (CANRC) sprak over 'catechismusprediking'. Prof A.I.Macleod (FCS) behandelde het onderwerp 'christologie en zending'. Rev.R.S. Ward (PCEA) informeerde de conferentie over 'recente kritiek op de Westminster Confessie. Prof.drs.H.M. Ohmann (GKN) leidde het onderwerp 'heilshistorische prediking'in. Last but not least maakte prof. J.Kamphuis (GKN) 'opmerkingen over kerk en tolerantie'.

Besloten is dat tijdens de volgende conferentie het aantal referaten tot 5 beperkt zal blijven en dat gestreefd zal worden naar onderwerpen die nog sterker praktisch van aard zullen zijn. De volgende vijf onderwerpen zijn vastgesteld:

'Bijbelse beginselen voor de verhouding tussen kerk en staat' (Dr. R.C.Beckett, EPCI);
'Een overzicht van missionaire kansen'(M.Bube OPC); 'De dienst van het Woord

temidden van Aziatische religies' (rev. David John, FCCI); 'Spreken in tongen' (ds E.A.de Boer, GKN). Ook dr. R.Gaffin (OPC) heeft een referaat toegezegd, waarvan de titel nog nader zal worden vastgesteld.

4. Financiën.

Het rapport van de penningmeester br.Berends, werd onder dank aanvaard. De CANRC meldde dat na controle de boeken in orde bleken te zijn. Br. Berends werd onder dank gedechargeerd van zijn beheer over de periode 1989-1993. Op voorstel van de commissie voor de financiën werd besloten in de instructie van de penningmeester op te nemen dat geen lidkerk meer dan 49% van de kosten voor haar rekening zal nemen. Tot nu toe werd meer dan 60% van de kosten gedragen door de GKN. Het rapport van de penningmeester is opgenomen in de Proceedings van de conferentie.

5.Rapport over 'theological affirmation'.

De conferentie van Langley had op voorstel van de PCEA een commissie benoemd om te bezien of een gezamenlijke verklaring kon worden opgesteld over de vraag naar de kenmerken van een 'ware kerk' en de konsekventies van zo'n verklaring voor toelating van elkaars leden tot het avondmaal, kanselruil etc.

De commissie kwam in haar rapport tot de conclusie dat zo'n verklaring niet nodig is, daar de belijdenisgeschriften van de lidkerken hierin duidelijk zijn. Voorts werd geconstateerd dat op grond van deze confessies er geen wezenlijke verschillen op dit punt bestaan tussen de lidkerken. Tenslotte gaat het rapport in op de praktische konsekventies van de geconstateerde overeenstemming voor de relatie tussen de diverse kerken. Tijdens de conferentie bleek brede steun te bestaan voor de conclusies van het rapport. Besloten werd het aan de kerken ter overweging aan te bevelen.

6. Zendingzaken.

De commissie voor de zending had een rapport opgesteld dat vooral een inventarisatie biedt van de zendingsactiviteiten van de lidkerken en van de wensen die bij die kerken leven t.a.v. mogelijke samenwerking in de zending. Dr.K.Deddens legde als rapporteur enkele aanbevelingen aan de conferentie voor die na enige discussie werden overgenomen:

1. de commissie zal actuele informatie vanuit de kerken verzamelen m.b.t. zendingsactiviteiten in het algemeen, en ook m.b.t. zendingsopleiding en zendingsmethoden;
2. de commissie zal de respectievelijke lidkerken vragen vier regionale zendingsconferenties te organiseren, twee jaar na elke I.C.R.C en wel in Amerika, in Europa (inclusief Oost-Europa), in Afrika, en in het Verre Oosten. De rapporten van deze conferenties dienen tenminste anderhalf jaar voor de eerstvolgende I.C.R.C. aan het Missions Committee gezonden te worden;
3. de commissie zal aan de kerken die het evangelie aan de joden verkondigen vragen met elkaar in contact te treden, en haar rapport tenminste anderhalf jaar voor de eerstvolgende I.C.R.C aan het Missions Committee toe te zenden;
- 4 de commissie zal de lidkerken ieder halfjaar via een nieuwsbrief informeren over het zendingswerk, met een uiteenzetting van de behoefte en de gebruikte methoden;
5. de commissie zal haar rapport uiterlijk een jaar voor de eerstvolgende I.C.R.C. aan de secretaris toe zenden.

In het Missions Committee werden benoemd: dr. K.Deddens (GKN) als samenroeper, prof.A.C. Boyd (FCS), M.Bube (OPC), dr. K.S. Lee (PCK).

7. Oecumenische belijdenisgeschriften.

De Presbyterian Church of Eastern Australia legde in een brief de conferentie enkele voorstellen tot wijziging van de Engelse tekst van de Apostolische Geloofsbelijdenis voor. Als voorzitter van de commissie die zich met de tekst van de oecumenische belijdenisgeschriften had bezig gehouden, ging prof. dr. J. Faber op de voorstellen in. Terecht is de vinger gelegd bij enkele oneffenheden. De voorgestelde noot bij de belijdenis dat Christus 'is neergedaald in de hel' verdient geen aanbeveling, daar ze uitgaat van één bepaalde exegese van deze woorden (de Heidelbergse Catechismus volgt b.v. een andere uitleg). Besloten werd van de brief van de PCEA kennis te nemen en deze op te nemen in de Proceedings van de conferentie.

8. Regionale conferenties.

Na enige discussie over de voordelen en de nadelen werd deze zaak aan het Interim Committee ter bestudering opgedragen. Het Interim Committee zal de lidkerken advies vragen en dan een evaluatie maken van de noodzaak, de kosten, de organisatie en andere aspecten van zulke conferenties. Hierover zal rapport worden uitgebracht aan de eerstvolgende I.C.R.C.

Ook werd besloten dat de lidkerken de corresponding secretary zullen informeren over kerken in de Derde Werld die mogelijk interesse hebben in de I.C.R.C.

9. Planning I.C.R.C. 1997.

Van de te houden referaten hebben we al melding gemaakt onder punt 3 van ons rapport. Besloten is dat de volgende conferentie zal worden gehouden in Seoul, Zuid-Korea. De opening zal D.V. plaatsvinden op 20 Augustus 1997. De OPC verklaarde zich bereid de organisatie van de conferentie op zich te nemen, mocht de PCK daartoe onverhoopt niet in staat zijn. Dit onder voorbehoud van goedkeuring door het voltallige 'Committee for Ecumenicity and Inter-church Relations' van deze kerk.

10. Persverklaring.

Aan het eind van de conferentie is een persverklaring vastgesteld, waarin onder meer de belangrijkste besluiten die in Zwolle genomen werden, kort zijn vermeld. Benadrukt wordt de "excellent spirit of fellowship" die heel de conferentie heeft gekenmerkt. De discussie over de diverse onderwerpen heeft bijgedragen aan versterking van het onderling begrip tussen de verschillende kerken. Aandacht werd gevraagd voor de problemen in diverse regio's, met name voor de moeilijke situatie in Zuidelijk-Afrika. De omstandigheden waaronder de kerken in de Derde Wereld verkeren, zullen centraal staan tijdens de volgende conferentie, die D.V. in 1997 in Seoul zal plaatsvinden.

11. Wandelgangen.

Door leden van BBK zijn met diverse afgevaardigden officiële en informele gesprekken gevoerd. Met de delegatie van de FRCA is uitvoerig doorgesproken over enkele zaken die betrekking hebben op de relaties tussen deze kerken ende GKN, de verhoudingen tussen FRCA en de PCEA, en de moeite van de FRCA met het lidmaatschap van de I.C.R.C. Uw afgevaardigden zijn van oordeel dat dit gesprek heeft bijgedragen tot verbetering van de sfeer, en het wegnemen van enkele misverstanden. Bij de broeders is er sterk op aangedrongen zich ervoor in te zetten dat de FRCA blijven meedoen

binnen de I.C.R.C. Toegezegd is van onze kant er alles aan te doen de communicatie tussen GKN en FRCA te verbeteren. Ook heeft een ontmoeting plaats gehad met de waarnemers van de RCNZ, in het kader van hun opdracht te spreken met vertegenwoordigers van de Gereformeerde Kerken, de Christelijke Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde kerken. Op hun verzoek hebben de waarnemers van de Nederlands Gereformeerde Kerken een gesprek gehad met ds. O.J.Douma en ds. H.van Veen, waarin zowel de verhoudingen binnen Nederland als de contacten met de buitenlandse kerken aan de orde kwamen. Gesproken is verder met de broeders van de EPCI (m.n. over de steun aan de mission church te Blackburn), van de Ely Presbyterian church te Cardiff, met prof Potgieter van de Nederduits Geref.Kerk Zuid-Afrika, en met rev. G.W.Donnan van de Reformed presbyterian Church (General Assembly). In de wandelgangen kon met diverse afgevaardigden informatie worden uitgewisseld. Enkele delegaties hebben met de betrokkenen secties van het deputaatschap BBK overleg gevoerd.

12. Conclusies.

- a. de spanning waarover nog gesproken werd in de rapporten van de conferentie te Edinburgh en Langley, was in Zwolle geheel afwezig. Het is duidelijk dat de kerken elkaar steeds meer en beter leren kennen, zodat over nog aanwezige verschilpunten op een ontspannen wijze en op basis van wederzijds begrip kan worden doorgesproken. Het wantrouwen dat bij de start van de I.C.R.C. nog bestond, heeft plaatsgemaakt voor vertrouwen en herkenning. Geconstateerd kan ook worden dat de ontmoeting en de samenwerking binnen de I.C.R.C. een positieve uitwerking heeft op de relaties tussen de verschillende kerken onderling. De conferentie in Zwolle heeft te meer aangetoond dat de I.C.R.C. langzaam maar zeker de groeistuipe te boven komt en een organisatie wordt met een gezonde basis en een stevige structuur.
- b. Bovenstaande betekent niet dat we er al zijn. De I.C.R.C. is een jonge organisatie die nog een lange weg heeft te gaan.
We herhalen wat ook al in de rapporten over eerdere conferenties aan de orde kwam, dat er nog heel wat werk te doen is om de I.C.R.C. te laten uitgroeien tot meer dan een ontmoetingspunt en een praatclub. We zijn van oordeel dat Zwolle op dat punt weer een stap verder heeft gezet in de goede richting. De beslissingen inzake de zending zijn er een voorbeeld van. We hopen dat het organiseren van regionale zendingsconferenties van de grond zal komen. Voor wat Europa betreft zouden de geref.kerken in overleg kunnen treden met de zusterkerken in Schotland en Ierland om een gezamenlijke voorbereidende commissie te vormen. In een vroeg stadium zouden voor wat ons land betreft de zendende kerken geïnformeerd kunnen worden (b.v. via 'College van Samenwerking').
Ook het besluit te streven naar overleg en samenwerking in zake de evangelieverkondiging onder het joodse volk en de steun aan de kerken in Oost-Europa is een goede stap. En de voorlopige afspraken die zijn gemaakt voor de conferentie van 1997 zijn hoopgevend. Het zal veel vragen van de lidkerken en van het Interim Committee om de komende jaren creatief en besluitvaardig te zijn met het oog op de uitbouw van de I.C.R.C. tot een bruikbaar instrument voor de voortgang van de verkondiging van het evangelie in de wereld en de samenbinding van de diverse gereformeerde kerken in die wereld.
- c. Ook zal moeten worden verder gewerkt aan de promotie van de I.C.R.C. bij kerken die de basis onderschrijven maar die tot nu toe geen afgevaardigden hebben gestuurd. We denken aan kerken die uit de GOR zijn getreden, maar ook aan kerken die nog lid zijn van deze organisatie, maar zich afvragen of ze wel lid

- kunnen blijven. Het ligt op de weg van de leden van de I.C.R.C deze kerken te informeren over de I.C.R.C. als een mogelijk alternatief voor de GOR. En dan zijn er ook kerken met name in de Derde Wereld, die weinig tot geen oecumenische contacten hebben en voor welke een lidmaatschap van de I.C.R.C een doorbreking van het isolement zou kunnen betekenen en een bemoediging voor de opbouw en de uitbouw van het kerkelijk leven.
- d. Deputaten` zullen in alle bescheidenheid en beslistheid moeten blijven trachten de zusterkerken in Australië te overtuigen van het nut en het belang van een continuatie van haar lidmaatschap van de I.C.R.C. Dat geldt niet alleen voor die kerken zelf - die anders in een onvruchtbaar isolement dreigen te komen - maar evenzeer voor de andere lidkerken en de I.C.R.C als geheel. We hebben elkaar als gereformeerde en presbyteriaanse kerken hard nodig. We kunnen veel van elkaar leren, en we hebben elkaar veel te bieden. We hebben namelijk een gemeenschappelijke erfenis om te beheren en uit te delen.
- e. Uw afgevaardigden willen U op grond van het bovenstaande nu reeds het volgende voorstellen:
- desgevraagd alle medewerking te geven aan het beleggen van een regionale zendingsconferentie in het jaar 1995, zulks in nauwe samenwerking met de zendende kerken;
  - de zendende kerken op te wekken alle door het Missions Committee gevraagde informatie z.s.m. te verstrekken;
  - waar mogelijk andere kerkgemeenschappen die daarvoor in aanmerking komen te attenderen op het bestaan en de mogelijkheden van de I.C.R.C.
- Sectie 3 zal t.z.t. op grond van de Proceedings van Zwolle nadere voorstellen formuleren die kunnen worden voorgesteld aan de Generale Synode die D.V. in 1996 zal bijeenkomen in Berkel en Rodenrijs.
- f. Ondergetekenden spreken hun dankbaarheid uit aan de Koning van de Kerk die het mogelijk heeft gemaakt dat afgevaardigden van zoveel kerken uit alle delen van de wereld deze conferentie hebben mogen houden. Moge Hij zijn zegen verbinden aan de besluiten die zijn genomen en de plannen die zijn gemaakt, ter bevordering van de voortgang van zijn evangelie en de opbouw van zijn kerk. Tot aan de einden van de aarde!

27 september 1993

A. de Jager

H. van Veen (rapporteur)

6. Sectie 4. Afrika en Europa

6.1 LANDEN IN AFRIKA

6.1.1 EGLISE REFORMEE CONFESSANTE AU BENIN (ERCB) BENIN

Opdracht g.s. Ommen 1993:

1. de door deze kerk gevraagde 'geestelijke samenwerking' aangaan en in dat kader kerkelijke hulp te bieden op part-time basis
2. met de vereniging De Verre Naasten een samenwerking aangaan om iemand uit te zenden, die dit werk gaat doen, waarbij de bedoelde persoon
3. samen door DVN en deputaten BBK wordt benoemd
4. in dienst komt van DVN
5. voor het 'kerkelijk' werk verantwoording aflegt aan deputaten BBK
6. de helft van de kosten vergoeden aan DVN, met een maximum van f 50.000,- per jaar
7. voor deze hulpverlening een plaatselijke gemeente zoeken, die dit werk van deputaten BBK overneemt met akkoord van DVN

Stand van zaken:

Op dit gebied is in de verslagperiode veel gebeurd. De contacten met de ERCB zijn voortgezet en geïntensiveerd, in nauwe samenwerking met de vereniging 'De Verre Naasten'. Namens deputaten BBK heeft drs. C.J. Haak in de zomer van 1994 een bezoek gebracht aan de ERCB.

De vraag van de ERCB om 'geestelijke hulp' kon worden beantwoord. In nauwe samenwerking met DVN zijn br. en zr. J.E. Wolting-Urban te Zwolle benoemd voor het werk in Bénin. Zij zullen voor BBK de kerken helpen bij gemeenteopbouw en namens DVN hulp geven bij het ontwikkelingswerk. Br. en zr. Wolting zijn in maart 1995 voor een eerste werktermijn vertrokken.

De kerken te Gouda en Waddinxveen hebben zich bereid verklaard t.z.t. het werk van BBK in Bénin over te nemen. Daarom zijn ze nu al nauw betrokken bij de contacten met de familie Wolting. Er is geregeld overleg tussen alle partijen. De kerken te Gouda en Waddinxveen zijn nog bezig om een draagvlak te zoeken binnen de kerken in Zuidholland. Ook bij mogelijke uitbreiding in de toekomst moeten er immers voldoende mogelijkheden zijn om steun te blijven bieden.

Beleid:

1. In nauwe samenwerking met DVN de werkers in Bénin begeleiden.
2. In de kosten van het werk in Bénin bijdragen tot een maximum van f 50.000 per jaar.
3. Contact houden met de kerken te Gouda en Waddinxveen, om toe te werken naar overname van dit werk van deputaten BBK door deze kerken.
4. Beleid ontwikkelen inzake de toekomst van het werk in Bénin (uitbreiding team, steun kerkbouw).
5. Deelnemen in het ZBCC (zie onder).

Voorstel g.s. Berkel 1996:

In nauwe samenwerking met de vereniging 'De Verre Naasten' moet de hulp aan de ERCB worden voortgezet. Zo mogelijk moet het werk worden overgedragen aan de kerken te Gouda en Waddinxveen.

6.1.2 AFRICAN EVANGELICAL PRESBYTERIAN CHURCH (AEPC) KENIA

Opdracht g.s. Ommen 1993:

Een bezoek brengen aan deze kerk, met als opdracht: nadere informatie in te winnen over deze kerk.

De volgende synode informeren over de contacten met deze kerk.

Stand van zaken:

In de zomer van 1994 hebben de predikanten M. Brandes en J. Klamer een bezoek aan Kenia gebracht. Een verslag van deze reis is als bijlage aan dit rapport toegevoegd. De informatie die tijdens deze reis werd verkregen, heeft de indruk van deputaten BBK versterkt dat de AEPC voluit kerk van de Here Jezus Christus is. Daarom is het goed de contacten aan te houden en zo mogelijk uit te breiden en te verdiepen. De AEPC is van plan een eigen opleiding te starten in Muruu, midden in het district waarin de meeste kerken zich bevinden. Deputaten BBK menen dat dit een goede zaak is, vanwege het grote tekort aan predikanten en de wenselijkheid van bijscholing van ambtsdragers. Onze kerken kunnen de AEPC helpen door personele hulp in deze opleiding. Concreet denken we aan het sturen van gastdocenten. Op deze manier kan tegelijk het contact met deze kerk worden geïntensiveerd.

Beleid:

1. In contact treden met de AEPC en de OPC om tot invulling te komen van de personele hulp c.q. gastcolleges.
2. De ontwikkelingen binnen de AEPC nauwlettend blijven volgen.
3. Nadere informatie inwinnen over de Grace Bible School in Nakuru en de bibliotheek van deze school.

Voorstel g.s. Berkel 1996:

1. Het contact met de AEPC in Kenia aan te houden en zo mogelijk uit te breiden;
2. de AEPC te steunen bij het starten van een eigen opleiding, door het desgevraagd sturen van gastdocenten.

6.1.3 REFORMED CHURCH OF EAST AFRICA (RCEA) KENIA

Opdracht g.s. Ommen 1993:

1. een bezoek brengen aan deze kerk, met als opdracht: nadere informatie te verzamelen over deze kerk, onder andere over de theologische opleiding en de bibliotheek
2. in het licht van het voorgaande bezien of het gewenst en mogelijk is gastcolleges te verzorgen in de theologische opleiding

3. de volgende synode informeren over de contacten met deze kerk

Stand van zaken:

Tijdens het bezoek aan Kenia door de predikanten Brandes en Klamer (zie het verslag in bijlage zijn ook besprekingen gevoerd met de RCEA. Deze kerk blijkt geen lid te zijn van de GOR en heeft contacten met de OPC en de GZB (de Gereformeerde Zendingbond in de Ned.hervormde Kerk). Ook van de RCEA mag worden geconstateerd dat we te maken hebben met een trouwe kerk van Christus.

Deputaten BBK willen graag de contacten met de RCEA versterken. Evenals bij de AEPC willen zij dat doen door het sturen van een gastdocent. Voor de opleiding van predikanten en voor de bijscholing en toerusting van ambtsdragers is het werk aan de opleiding van groot belang. De RCEA wordt nu geassisteerd door dr. Brian Wingard (OPC) en zal zeer gebaat zijn bij personele steun vanuit onze kerken.

Van de nadere informatie die we op deze manier krijgen, zal mede afhangen welk beleid op langere termijn gevoerd wordt.

Beleid:

1. In contact treden met de RCEA en de OPC om tot uitzending van een gastdocent te komen.
2. De ontwikkelingen binnen de RCEA nauwlettend blijven volgen.

Voorstellen g.s. Berkel 1996:

1. het contact met de RCEA in Kenia aan te houden en zo mogelijk uit te breiden;
2. de RCEA te steunen in de theologische opleiding door het sturen van gastdocenten.

6.1.4 CHRISTIAN REFORMED CHURCH OF EAST AFRICA (CRCEA) EN KENYA CHRISTIAN REFORMED CHURCH (KCRC) KENIA

Tijdens het bezoek aan Kenia zijn ook contacten gelegd met deze beide kerken. Het betreft hier afsplitsingen van de RCEA. De indruk bestaat dat de reden voor de breuk ligt in stamentegenstellingen en persoonlijke vetes. De deputaten hebben - schriftelijk en mondeling - geadviseerd om de eenheid met de RCEA te herstellen.

6.1.5 NONGU U KRISTU U KEN SUDAN HEN TIV (NKST) NIGERIA

Opdracht g.s. Ommen 1993:

deze kerken alsnog bezoeken, teneinde de eerstkomende synode te kunnen adviseren over de wijze waarop met deze kerken de contacten kunnen worden onderhouden, dan wel niet langer meer dienen te worden voortgezet

Stand van zaken:

Een bezoek aan deze kerk staat al jaren op de rol. Een gepland bezoek in november 1994 moest worden afgelast wegens visumproblemen. De bedoeling is om in de loop

van 1995 de NKST alsnog te bezoeken.

Beleid:

1. In 1995 alsnog een bezoek brengen aan de NKST. Daarbij ook spreken over het lidmaatschap van de GOR en andere oecumenische contacten.
2. Op basis van dit bezoek de g.s. Berkel en Rodenrijs adviseren over het al dan niet voortzetten van dit contact.

Voorstel g.s. Berkel 1996:

Voorstellen kunnen in het aanvullend rapport worden tegemoet gezien.

6.1.6 EGLISE REFORMEE CONFESSANTE AU ZAIRE (ERCZ) ZAIRE

Opdracht g.s. Ommen 1993:

1. volgens de geldende regels de zusterkerk-relatie met deze kerk blijven oefenen
2. beoordelen of een bezoek aan een 'synode national' te Mbuyi noodzakelijk is
3. akkoord gaan met de reeds voor 1993 vastgestelde steun voor kerkbouwprojecten

Stand van zaken:

Deputaten BBK hebben met deze kerk volgens de geldende regels de zusterkerk-relatie onderhouden. Een bezoek aan Zaïre is in de verslagperiode niet gebracht. Wel heeft sectie 4 zich op de hoogte gesteld van de ontwikkelingen binnen de ERCZ, door middel van contact met de zendende kerk te Spakenburg-Zuid, de vereniging 'De Verre Naasten' en de RCUS in Amerika. Verder wordt deelgenomen aan het jaarlijkse beraad van instanties die bij de ERCZ betrokken zijn (ZBCC).

Onze kerken steunen de ERCZ bij kerkbouw-projecten, tot een bedrag van \$ 25.000 (ongeveer f 40.000) per jaar. Deputaten BBK wachten hierin telkens voorstellen af van het *Comité de Construction* van de ERCZ. Van de ontvangen en bestede gelden wordt vanuit Zaïre ook weer aan BBK verantwoording afgelegd.

Steun aan de ERCZ in deze zaak blijft van belang. Wel is afstemming met de zendende kerk te Spakenburg-Zuid in dezen belangrijk. Ook binnen het ZBCC proberen de verschillende betrokken instanties hun beleid zoveel mogelijk op elkaar af te stemmen.

Beleid:

1. De zusterkerk-relatie met de ERCZ volgens de geldende regels blijven oefenen.
2. Steun aan kerkbouwprojecten tot een maximum van \$ 25.000 per jaar (op voorstel van het *Comité de Construction* van de ERCZ).
3. In overleg met Spakenburg-Zuid af en toe de ERCZ-synode bezoeken. Het beleid is om dat tenminste eens per 4 jaar te doen. Waarschijnlijk zal de synode van 1996 bezocht worden.
4. Deelnemen in het ZBCC (zie onder).

Voorstel g.s. Berkel 1996:

Het huidige beleid te continueren.

6.1.7 VRYE GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRICA (VGKSA) ZUIDAFRIKA

Opdracht g.s. Ommen 1993:

1. volgens de geldende regels de zusterkerk-relatie met deze kerken blijven oefenen
2. zondig deze kerken bezoeken, mede in verband met hun opstelling tot de GKSA

Stand van zaken:

Met onze Zuidafrikaanse zusterkerken is op de gebruikelijke manier het contact geoeffend. Namens deputaten BBK heeft prof. dr. J. van Bruggen de synode in mei 1994 bijgewoond. Hij trad o.a. als adviseur op bij het kerkelijk examen van de predikanten Bosman en Viljoen, die vanuit de NGKSA zijn overgekomen.

De sectie heeft de deputaten buitenland van de VGKSA benaderd om te vragen naar hun huidige relatie met de GKSA. Het is belangrijk om op dit punt één lijn te trekken met de VGKSA.

Beleid:

1. Volgens de geldende regels de zusterkerk-relatie met deze kerken blijven oefenen.
2. Nauw contact houden over de relatie met de GKSA.

Voorstel g.s. Berkel 1996:

Het beleid inzake de VGKSA ongewijzigd voort te zetten.

6.1.8 GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA (GKSA) ZUID-AFRIKA

Opdracht g.s. Ommen 1993:

deze kerken blijven aanspreken op haar zusterkerk-relatie met de Nederlands Gereformeerde Kerken, zulks in nauw overleg met de VGKSA

Stand van zaken:

Met de GKSA ('Dopperkerk') is in de afgelopen periode geen contact geweest. Ook professor Van Bruggen heeft tijdens zijn bezoek aan de VGKSA (mei 1994) geen afgevaardigden van de GKSA ontmoet. De sectie heeft de deputaten van de VGKSA gevraagd naar hun huidige contacten met de GKSA.

Beleid:

1. Een bezoek aan de VGKSA zo mogelijk combineren met een bezoek aan de GKSA
2. Op de hoogte blijven van de besprekingen tussen GKSA en NGK (N) over het Akkoord van Kerkelijk Samenleven van de NGK (N).
3. Over deze zaak contact houden met de VGKSA.

Voorstel g.s. Berkel 1996:

De contacten met de GKSA voort te zetten. Een belangrijk aandachtspunt blijft de

verhouding met de Nederlands Gereformeerde Kerken. Over de relatie met de 'Dopperkerk' moet nauw contact blijven met de VGKSA.

6.1.9 NEDERDUITSE GEREFORMEERDE KERK IN SUID-AFRIKA (NGKSA) ZUID-AFRIKA

Opdracht g.s. Ommen 1993:

alert zijn op de ontwikkeling in deze kerk en een volgende synode te rapporteren over het al of niet gewenst zijn van voortzetting van de contacten

Stand van zaken:

Met deze kerk bestaat al vele jaren enig contact. Dit hield niet meer in dan dat bij bezoeken aan Zuidafrika ook de NG-kerk met een beleefdheidsbezoek vereerd werd. Sinds de synode van Ommen is er geen contact geweest. Wel was de NG-kerk vertegenwoordigd door twee waarnemers op de ICRC te Zwolle-Zuid.

De deputaten hebben zich wel op de hoogte gesteld van de ontwikkelingen binnen deze kerk. Het blijkt dat binnen de NGKSA diverse vormen van dwaalleer worden getolereerd. Voorgangers die zich vanuit de bijbel tegen de dwaling verzetten, worden buiten de kerk gesloten. Dit is o.a. de predikanten Heiberg en Viljoen en proponent Bosman overkomen. Alle drie zijn nu lid c.q. voorganger in de VGKSA. Binnen de NG-kerk zelf is ook veel verontrusting bij voorgangers en leden.

Beleid:

1. Aan de g.s. Berkel en Rodenijs voorstellen de contacten met de NG-kerk niet voort te zetten.
2. Op de hoogte blijven van de ontwikkelingen binnen de NGKSA en vooral binnen de groep van verontruste predikanten.
3. Over deze zaak contact houden met de VGKSA.

Voorstel g.s. Berkel 1996:

De contacten met de NGKSA niet voort te zetten. De deputaten zullen op de hoogte moeten blijven van de ontwikkelingen binnen de NGKSA en vooral binnen de groep van verontruste predikanten. Ook over deze zaak moeten we intensief contact houden met de VGKSA.

6.2 LANDEN IN EUROPA

6.2.1 EGLISE REFORMEE EVANGELIQUE INDEPENDENTE (EREI) FRANKRIJK

Opdracht g.s. Ommen 1993:

1. alert zijn op de verdere ontwikkelingen in deze kerken, met name nu ook 'de vrouw in het ambt' ingang krijgt
2. de volgende synode adviseren in hoeverre het zinvol blijft de contacten met deze kerken voort te zetten, met name met de gemeente te Parijs

Stand van zaken;

De sectie probeert de ontwikkelingen in deze kerken nauwlettend te volgen. Met name de kwestie van 'de vrouw in het ambt' is op dit moment een heet hangijzer. Deputaten BBK proberen de gereformeerde richting binnen de EREI te ondersteunen. Concreet wordt steun gegeven aan de gemeente te Parijs. Deze is actief in het uitgeven en verspreiden van gereformeerde lectuur. Ook op andere manieren wordt vanuit onze kerken contact met de gereformeerden in Frankrijk onderhouden. De sectie is deelnemer in het 'Frans Beraad', waarin verschillende instanties uit de gereformeerde gezindte participeren.

Beleid:

1. Op de hoogte blijven van de ontwikkelingen in de EREI via het 'Frans Beraad' .
2. De gereformeerde richting binnen de EREI steunen en versterken. Contact houden met de gemeente te Parijs (mondeling en schriftelijk) Deze gemeente adviseren contact te zoeken met andere kerken die gereformeerd willen zijn.
3. Ieder jaar opnieuw bezien of en hoe de steun aan de evangelisatie-projecten van de gemeente te Parijs (via APEB) kan worden voortgezet.
4. Open staan voor nieuwe mogelijkheden om contact te oefenen. Het contact met ds. Foucachon en het comité 'Steun Gardanne' uitbouwen.

Voorstel g.s. Berkel 1996:

In de ingeslagen richting verder te werken.

6.2.2 GREEK EVANGELICAL CHURCH (GEC) GRIEKENLAND

Opdracht g.s. Ommen 1993:

de volgende synode adviseren of het zin heeft de contacten aan te houden, nu van hen geen reactie op onze correspondentie is ontvangen, terwijl hun lidmaatschap van de WCC, WARC en GOR wordt voortgezet

Stand van zaken:

In de relatie met de GEC is geen enkele ontwikkeling geweest. Deze kerk blijft lid van o.a. de Wereldraad van Kerken. Op onze correspondentie is al jaren lang geen enkele reactie ontvangen.

Voorstel g.s. Berkel 1996:

Dit contact niet voort te zetten.

6.2.3 OOST EUROPA

Opdracht g.s. Ommen 1993:

in overleg met de Stichting Fundament en eventueel de kerk te Hattem (als zendende kerk voor de Ukraine namens de Gelderse kerken) alert zijn op ontwikkelingen in Oost-

Europa ten einde de mogelijkheid te benutten zich als Gereformeerde Kerken in Nederland aldaar te presenteren

Stand van zaken:

De sectie heeft zich op de hoogte gesteld van de ontwikkelingen in Oost-Europa. Daartoe is onder andere overleg gevoerd met de Stichting Fundament en met de zendende kerk te Hattem. Als daar aanleiding toe is, zullen de deputaten een oriënterend bezoek aan Oost-Europa brengen.

De zendende kerk te Hattem heeft deputaten BBK attent gemaakt op een klein kerkverband van gereformeerde kerken in de omgeving van Moskou. We zullen per brief met deze "Unie van Evangelisch-Gereformeerde Kerken van Rusland"(ERCUR) contact zoeken. Ook overigens blijven we alert op de ontwikkelingen in het gereformeerd kerkelijk leven in Oost-Europa.

Beleid:

1. In nauw overleg met de Stichting Fundament en de kerk te Hattem alert blijven op de ontwikkelingen in Oost-Europa, ten einde de mogelijkheid te benutten zich als Gereformeerde Kerken in Nederland aldaar te presenteren.
2. Het waarnemerschap in het cluster "begeleiding Jos Colijn" voortzetten.
3. Schriftelijk contact leggen met de "Unie van Evangelisch-Gereformeerde Kerken van Rusland"(ECUR) in de omgeving van Moskou.
4. Alert blijven op ontwikkelingen in het gereformeerd kerkelijk leven in Oost-Europa.

Voorstel g.s. Berkel 1996:

Het beleid in dezen te continueren.

6.2.4 BENIN/ZAIRE

Opdracht g.s. Ommen 1993:

geen.

Zie echter Acta g.s. Leeuwarden 1990 art. 124

Stand van zaken:

1. Deputaten BBK nemen deel aan het ZBCC (Zaire/Benin Coordination Committee) waarin verder deelnemen DVN, Spakenburg-Zuid, Back to God Hour, Perspectives Réformées. De gronden voor deze samenwerking zijn:
  - Verschillende instanties en kerken werken op hetzelfde terrein. Het is van belang om niet langs elkaar heen te werken.
  - Vanuit het ZBCC worden adviezen verstrekt aan de ERCZ over belangrijke kerkelijke zaken (b.v. het bedienen van de sacramenten door ouderlingen).
  - Ook wordt de hulpverlening aan ERCB en ERCZ hier geregeld.
De RCUS neemt geen deel aan het ZBCC.
2. Op initiatief van BBK is geprobeerd om een einde te maken aan de financiële ondersteuning van de beide ERCZ-predikanten vanuit het buitenland.

Beleid:

1. Deelnemen aan het jaarlijkse beraad. Er aan werken dat ook de RCUS in het ZBCC gaat participeren.
2. In overleg met DVN en Spakenburg-Zuid blijven evalueren of deelname noodzakelijk blijft.

Voorstel g.s. Berkel 1996:

Te blijven deelnemen aan het jaarlijks onderling beraad binnen het ZBCC

BIJLAGE BIJ 6.1.2

RAPPORT van het bezoek van ds.M.Brandes en ds.J.Klamer namens deputaten BBK aan de African Evangelical Presbyterian Church(AEPC) en de Reformed Church of East Africa (RCEA), Kenia, van 21 juni tot 1 juli 1994.

1.AANLEIDING EN OPDRACHT.

In april 1992 heeft een deputatie van BBK een eerste kennismaking gehad met de AEPC en de RCEA te Kenia, middels enkele vertegenwoordigers van die kerken te Nairobi. Over deze kennismaking is gerapporteerd aan de g.s.Ommen 1993. Op grond van die rapporten gaf de g.s. Ommen de opdracht aan deputaten BBK een bezoek te brengen aan de AEPC en de RCEA in Kenia om:

1. nadere informatie te verzamelen over de RCEA, o.a.over de theologische opleiding en de bibliotheek;
2. in het licht van het voorgaande te bezien of het gewenst en mogelijk is gastcolleges te verzorgen aan de theologische opleiding;
3. nadere informatie in te winnen over de AEPC;
4. de volgende synode te adviseren over de contacten met deze kerken.

2.GESPREKKEN MET PREDIKANTEN EN LEDEN VAN DE AEPC.

Tijdens de eerste dagen van ons bezoek hebben wij gesproken met predikanten en leden van de AEPC, in Muruu, in het Kitui-gebied.

Muru ligt 250 km ten N.O.van Nairobi.Hier is het medisch centrum van de AEPC gevestigd. Ruim 30 jaar geleden is in deze streek door het zendingswerk van Amerikaanse Presbyteriaanse Kerken (PCA en OPC) de kerk gesticht.

Van de 50 (meest kleine) gemeenten van de AEPC zijn er hier 34 gevestigd. De overige in Nairobi en Nakuru en omgeving.

Met een viertal predikanten en met mevr.Rietkerk (arts in Muruu voor de OPC)hebben we gesproken.

In Nairobi een ontmoeting gehad met de families Koerselman en Lukkien die zich als (gast)leden nauw betrokken weten bij het werk van de AEPC.Ook een gesprek met nog twee predikanten van de AEPC.

In het Kitui gebied,dat ook wel Mwingi-district wordt genoemd,wonen ongeveer 80.000 mensen.Tot de AEPC behoren er

ongeveer 4000. Er zijn 34 gemeenten en 8 predikanten.Met 4 van de 8 hebben we uitgebreid gesproken.Namelijk met:ds Joeli Kasyuhguru, cand.pr.Nikolas Ivuti,ds.Daniel Kwandain en ds.David Mowa.In de fijne gesprekken bleek dat de inzet van de predikanten zeer groot is. Men begeert als AEPC van harte in onderworpenheid aan de Schrift, als het onfeilbare Woord van God te leven. In haar constitution heeft de AEPC een confession of faith opgenomen inhoudelijk gelijk aan de Westminster Confessie. Men heeft de Bijbel in eigen Kikambataal. In die taal wordt ook gepreekt.

De zondagse kerkdiensten worden meestal voorafgegaan door zondagschool en vrouwenclub.Na de morgendienst zijn er catechisatielessen aan de hand van de Westminster Catechism.In de eerste plaats voor kinderen en de mensen van buiten de gemeente, maar op sommige plaatsen tegelijk voor de hele gemeente, zo dat men soms 3 à 4 uur in de kerk zit.Door de afstanden en het gebrek aan vervoer is veel activiteit om de kerkdienst geconcentreerd.

Het niveau van de opleiding van de huidige predikanten is niet hoog,maar Mw.Rietkerk prees hun trouw.Dat heeft ook ons getroffen.

Alle 4 predikanten waar we mee spraken hadden hetzelfde verzoek aan ons. Hulp bij de opleiding van predikanten.

Op de vraag van ons: Wat hebben de kerken hier nodig? antwoordde één van hen "Twee dingen: water, want het heeft lang niet geregend en de grond levert bijna niets op, en verder: opleiding van predikanten om geestelijk voedsel aan de gemeenten te geven. Het eerste wat ik noemde hebt u niet in uw macht, dat verwachten wij van God; wij bidden om regen. Maar bij het tweede kunt u ons helpen: wij zullen jonge mannen leveren, helpt u ons hen te onderwijzen".

Er is vroeger een bijbelschool in Muruu gesticht, de gebouwen staan er nog. Men wil graag daar weer een eigen opleiding van predikanten hebben. Momenteel hebben de kerken een door Koreaanse zendelingen gestarte opleiding in Nakuru, voornamelijk door Korea gesponsord. Ds Munyithya van Nairobi is de rector van deze school. Er zijn ook jongens uit het Kitui-district op die opleiding, hoewel daar veel bezwaren aan zijn: Te ver van huis (300 km), daardoor vervreemding; te duur; geen praktische training in het eigen gebied; en de stad heeft een aanzuigende werking. Daar komt nog bij dat de Koreanen al enkele afgestudeerden uit de Kitui als church-planter in de omgeving van Nairobi en Nakuru hebben ingezet. Die krijgen een salaris en voelen er niet voor naar het arme platteland terug te keren, waar ze moeten leven wat de (arme) gemeenteleden op kunnen brengen.

Samen met de kerken in Nairobi, Nakuru en omgeving vormen de kerken uit het Kitui-district tot dusver één Presbytery. Maar onlangs is besloten dat de Kitui een eigen Presbytery zal gaan vormen. Dan hoopt men als Presbytery zelf de opleiding ter hand te kunnen nemen. De OPC heeft bij monde van dhr. Mark Bube, alg. secr. van de zending van de OPC al medewerking daarbij toegezegd. Vorig jaar heeft de OPC ook al gastdocenten gestuurd om cursussen voor ouderlingen en predikanten te geven. De predikanten vroegen ons nu dringend of de geref. kerken in Nederland niet samen met de OPC hen wilden helpen bij de opleiding van predikanten. In gesprekken met mevr. Rietkerk bracht ook zij als de grote behoefte van deze kerken naar voren: Een eigen opleiding midden in het Kitui-gebied.

Ds. R.M. Munyithya (moderater AEPC en ds D. Kithongo beide predikant in Nairobi e.o. uitten ook twee zaken: de wens van het Kitui-gebied tot splitsing van de ene Presbytery en een eigen predikanten opleiding. Zij waren ontvankelijk voor de argumenten die men vanuit de Kitui aanvoerden.

De preek die we 's zondagsmorgens van ds. Muntyitya in Nairobi hoorden, was voluit schriftuurlijk. Getuigenis van de families Koerselman en Lukkien over de preken in de AEPC: schriftuurlijk, opbouwend en zeer aansprekend.

Conclusies en voorstellen t.a.v. de AEPC.

1. De informatie, zowel van predikanten als Leden van de AEPC hebben bij ons de indruk versterkt dat we in de AEPC te maken hebben met een kerk die voluit kerk van de Here Jezus Christus is. Daarom stellen we voor de contacten met de AEPC aan te houden en zo mogelijk uit te breiden en te verdiepen;
2. Uit de gesprekken bleek de noodzaak de opleidingschool in Muruu weer op te starten, vanwege het tekort aan predikanten en de wenselijkheid van bijscholing van predikanten en toerusting van ouderlingen en diakenen. Daarom stellen we voor, desgevraagd, in overleg met de OPC, personele hulp, c.q. gastcolleges te verzorgen, waardoor contacten onder 1. genoemd kunnen worden

versterkt en verbreed.

3. Alleen met de OPC heeft de AEPC een zusterkerkrelatie en met de Koreaanse kerken bestaat een zekere relatie bij de opleiding in Nakuru. Eén en ander is geen belemmering voor een nauwere contactoefening als onder 1. voorgesteld.

Over de Grace-Bible-School in Nakuru en de Bibliotheek daarvan hebben wij door tijdgebrek geen speciale informatie.

3. GESPREKKEN MET DE LEIDING VAN DE RCEA EN DE THEOL.OPLEIDING.

Uit gesprekken met de leiding van de RCEA te Eldoret, en de leiding van de theol.opleiding te Platteau (20 km van Eldoret):

Het zendingswerk van een "Zuid-Afrikaanse Boeren kerk" in Eldoret (waar veel uit Z-Afrika geemigreerde boeren woonden) heeft in het midden van de 20e eeuw, geleid tot het ontstaan van de Reformed Church of East Africa. Rond 1960 toen, door politieke onrust, veel boeren het land verlieten werd dat werk overgenomen door de Geref. Zendingbond. (GZB).

De GZB nam de gehele verantwoordelijkheid van het werk op zich:

Opleiding en plaatsing van predikanten en evangelisten, zorg voor onderwijs, medisch werk, jeugdwerk enz.

De laatste jaren heeft de GZB de verantwoordelijkheid steeds meer overgedragen aan de Keniaanse kerken zelf.

Nu wordt nog personele en financiële hulp gegeven bij bepaalde projecten zoals Bijbelvertaling, medisch werk en kader vorming.

Ds. v. d. Ham, die het project kadervorming heeft, was onze gastheer, en met hem hebben we veel gesproken over de RCEA

Uitvoerige gesprekken hebben we gehad met het "executive committee", dat bestaat uit het moderamen van de laatste synode.

Rev. Salomon Soett moderator,

Rev. Hosea Chemweno, plaatsverv.

Rev. Henry Wanjala, gen secr.

Rev. Jeffry Songok, plaatsverv.

Dhr. Joseph Musoba, alg. penningm.

Hun kantoor is in het kerkelijk centre in Eldoret.

De predikanten zijn wel aan bepaalde gemeenten gebonden, maar naar wij begrepen gaat er veel van hun tijd in het leiding geven aan de kerk zitten.

Na kennismaking en uitwisseling van informatie ging het gesprek al gauw over de noodzaak van de predikantenopleiding. Het zielental van de RCEA wordt geschat op 30.000, verdeeld over ruim 200 gemeenten met 26 predikanten en 22 classes.

De broeders zeiden dat ze een verdere samenwerking met de geref. kerken Vrijgemaakt zeer op prijs zullen stellen. Met name bij de opleiding van predikanten en in samenwerking met de OPC die al een docent heeft gestuurd en een aantal studenten sponsort. Men streeft er naar de opleiding in Eldoret uit te bouwen tot een volwaardige opleiding van predikanten.

Momenteel participeert men in St. Pauls United Theological College. een predikanten opleiding in Limuru, die ook uitgaat van Prebyterianen, Methodisten en Anglicanen.

Dr. Bisem van de RCEA is daar ook lector, maar de bezwaren tegen de inhoud van sommige colleges daar nemen toe.

De Board van Governors van de school in Platteau heeft de vorige week vergaderd over de vraag welke zaken met ons besproken zouden worden.

Een 3-delig verzoek:

1. Een docent voor 2 of 3 maand;
2. Sponsoring van 10 studenten;
3. Voorbede voor de opleidingsschool.

Een ander punt dat besproken werd is de band tussen de RCEA en de REC.

De broeders zeiden geen lid te zijn. "In Harare hebben we al grote bezwaren geuit. Daar waren we als waarnemer. In Athene zijn we op uitnodiging, weer als waarnemer geweest. We zullen echter berichten dat het onjuist is ons als lid in hun publicaties te vermelden".

Uitvoerig werd ook gesproken over de achtergrond van de afscheiding in 1993 van de "Christian Reformed Church of Eastern Africa", waarvan een vertegenwoordiger vorig jaar een bezoek bracht bij de alg.secr. van BBK. Men betreurt die afscheiding omdat er geen Bijbelse gronden voor zijn. Men is bereid tot gesprekken voor verzoening en eenheid en vroeg ons dat over te brengen als we met de afgescheidenen zouden praten.

We hebben de eenheid van het geloof en de begeerte gesterkt te worden in de gereformeerde leer geproefd op de predikanten conferentie die we voor een deel meemaakten. Men verheelde niet dat er nog veel zwakheid en tekorten waren, en ze deden daarom een dringend beroep op ons voor hulp bij de opleiding.

Bezoek aan het Theol.college van de RCEA te Platteau met het committee.

Ontvangst door de docenten: rev.Jonathan Kangogo en dr.Br.T.Wingard.

Rev.Kangogo ,principal, bezocht met rev.Henry Wanjala,alg secr.RCEA in 1992 zowel de OPC in America als het deputaatschap BBK in Nederland.

Dr.Brian Wingard is in febr.1994 door de OPC voor 3 jaar als docent te Eldoret/Platteau benoemd.

Rev.Jack Peterson heeft in oct/nov 1993 als gastdocent (van de OPC) les gegeven in Platteau.

Van 1971-1978 is er een evangelisten opleiding in Platteau geweest.Daarna werden de voorgangers van de RCEA opgeleid aan het St.Paul's United theological college te Limuru, een interkerkelijke opleiding.

In nov.1989 besloot de synode daarnaast en als "onderbouw" voor Limuru, een eigen opleiding te starten in Platteau. Zo kwam er van 1989-1992 een "Tentmaking ministry" waar de studenten naast een evangelisten opleiding ook een bepaald vak leerden, om op die manier,voor een deel,in hun levensonderhoud te kunnen voorzien.

Het systeem bleek niet te voldoen:De kerken op het platteland hadden juist behoefte aan voorgangers, maar de studenten die een 'bouwvak'als bijvak hadden of 'kleermaaker',trokken naar de steden omdat ze in de dorpjes hun kost niet konden verdienen.

Het doel van Platteau is nu een 3-jarige pastoral training.

Sommigen worden predikant.Anderen evangelist.Na 3 jaar krijgt men een diploma als men slaagt.Lukt dat niet dan krijgt men een certificaat.Afronding van de predikanten studie moet nu nog aan het St.Paul's College.

Er zijn 17 2e jaars studenten. 3 afkomstig van de AEPC.De studenten worden voor een deel door de thuiskerk onderhouden,

het grootste deel wordt gesponsord.De OPC heeft 2 jaar 10 studs à \$.600,--gesponsord,. de GB heeft 7 studs het eerste jaar,met eenzelfde bedrag gesteund.Men hoopt

dat de GB ook geld geeft voor het 2e jaar.

Men verwacht in sept 1994 een nieuw eerste jaar te krijgen met 20 studs. Men heeft voldoende ruimte in de bestaande gebouwen. Dan zal er een 3e full time docent uit de RCEA met masters degree worden aangesteld. Men hoopt op een 2e buitenlandse docent, terwijl men voor de tussentijd een gastdocent voor 2 à 3 maand hoopt te krijgen van de OPC of van onze kerken.

Dr. Brian Wingard is het curriculum van de opleiding aan het ontwikkelen. Bij het curatorium is een concept ingediend, met 7 vakken:

1. Doctrinal standards of the Reformed Churches,
2. Biblical languages,
3. Reformed Polity (anti hierarchic),
4. History of RCEA,
5. Apologetics,
6. Pastoral care and counseling,
7. Hermeneutics.

Met deze vakken wil Dr. Brian Wingard het geref. karakter van de opleiding versterken. Hij sprak de wens uit dat de geref. kerken in Nederland (vrijgemaakt) daar ook aan mee wilden werken.

Hij opperde de suggestie dat er door de samenwerking met de OPC en onze kerken bij de opleiding in Muruu (AEPC) en in Platteau (RCEA) ook tussen deze opleidingen een nauwe band zou komen. Dat zou vruchtbaar zijn voor de kerken en veel dubbel werk voorkomen. Dit was ook al door de alg. secr. van de OPC tegen ons gezegd.

Doordat de gebieden waar de kerken zijn, ver uiteen liggen, zijn 2 opleidingen wel noodzaak.

Conclusies en voorstellen t.a.v. de RCEA.

1. De informatie die we kregen uit de gesprekken met de predikanten van de RCEA, met Ds. vd. Ham en Dr. Wingard (OPC), hebben ons er van overtuigd dat we in de RCEA te maken hebben met een trouwe kerk van Christus;

Voorstel: Contacten met de RCEA versterken.

2. Gebleken is het belang van a. een goede geref. opleiding, (oa. predikanten te kort). b. bijscholing van predikanten en c. toerusting van ambtsdragers.

Voorstel: In overleg met de OPC wegen zoeken om op korte termijn een gastdocent uit te zenden en uit te zien naar een docent op langere termijn. Overwegen van sponsoring van een deel van de studenten. Als er een docent van ons daar is kan er gezien worden wat nodig is voor de bibliotheek.

3. Naast een speciale relatie met de GZB heeft de RCEA een goede relatie met de OPC. Met de REC zijn er contacten als waarnemer, maar de RCEA wil beslist geen lid zijn. Daarom is er naar onze mening geen belemmering voor een nauwere contactoefening zoals onder 1 voorgesteld.

4. DE AFGESCHIEDEN KERK: CHRISTIAN REFORMED CHURCH OF EASTERN AFRICA (CRCEA).

Begin 1993 hebben zich een aantal gemeenten afgescheiden en vormden de Christian Reformed Church of Eastern Africa (CRCEA). In nov. 1994 stuurden zij mr. Marksen Wafula als hun project-coördinator naar Amerika, naar de CRC en Naar Nederland naar de Christ.geref.kerken en naar de geref.kerken (Vrijgemaakt). Mr. Wafula had al voor enkele miljoenen aan projecten bij zich. Maar zowel de CRC in Am. en de Christ.geref.kerken in Nederland zeiden geen ruimten te hebben om speciale contacten met de CRCEA aan te gaan. Bij een bezoek aan de alg.secr. van BBK is beloofd om contact op te nemen met de CRCEA bij een visitatie aan Kenia. Vertegenwoordigers van de CRCEA waren al in Eldoret gekomen. We hebben daar met rev. Paul Kudoyi, moderator, en enkele stafleden gesproken. Het bleek dat stammen- tegenstellingen en zich persoonlijk gepasseerd voelen, de redenen voor de afscheiding waren; "De RCEA gaf ons niet de kans om God met onze gaven in de kerk te dienen" werd als eerste reden genoemd.

Rev. Kudoyi was bij bepaalde benoemingen gepasseerd.

De tweede reden was: De stam Kalendians (waar ook de president van Kenia bij hoort) wil ook in de kerk de baas spelen over de stammen Luya en Kikuyu waar ook kerkleden bijhoren.

Wij hebben de broeders op het hart gebonden dat persoonlijke frustraties en rassenverschillen geen legitieme grond zijn om de eenheid van de kerk te breken. Daarover kan men geen zegen verwachten. Wij hebben hen aangespoord de uitgestoken broederhand van de RCEA aan te nemen en een gesprek aan te gaan tot verzoening en herstel.

Van derden hoorden we dat persoonlijke frustraties en geldkwesties een grote rol speelden bij de afscheiding van een viertal predikanten met enkele vooraanstaanden en hun volgelingen. Er zijn binnen de kerk verschillende stammen maar er is geen bevoordeling van één stam, of uitsluiting van anderen. Ook in de leiding zijn verschillende stammen- vertegenwoordigd. In de politiek worden de stammen tegenstellingen gevoed en dat werkt door in de kerken.

Een zaak die de afgescheidenen geen goed doet is het feit dat de man die ze in nov. 1993 naar het buitenland zonden als hun vertegenwoordiger, Mr. Marksen Wafula Masinde, zich in maart j.l. weer van de CRCEA heeft afgescheiden. Kort daarop heeft ook rev. Bikokwa, gen. secr. van de CRCEA zich afgescheiden. Ze hebben een nieuwe kerk gesticht onder de naam "Kenia Christian Reformed Church". John B.A. Bikokwa, moderator en elder Marksen Wafula Masinde alg.secr.

Ze stuurden in mei 1994 een uitvoerig schrijven rond waarin ze rev. Kudoyi een dictator noemden die kerkgeld ten eigen bate aanwendde.

Met mr. Wafula Masinde is gesproken. Hij had geen enkel houdbaar argument, noch voor zijn eerste noch voor zijn 2e afscheiding. Ook hier stammentegenstelling en pers. frustraties.

We hebben op verzoening aangedrongen maar mr. Masinde had er geen oren naar.

Conclusie en Voorstel.

Beide afgescheiden groepen missen elke goede grond voor afscheiding. Voorstel: Geen relatie aangaan met de CRCEA en de KCRC.

Augustus 1994

M.Brandes

J.Klamer (rapporteur)

7. SECTIE 5: SPAANS EN PORTUGEES SPREKENDE LANDEN

7.1 INLEIDING:

De GS Ommen 1993 heeft de deputaten BBK verzocht een aparte sectie in te stellen voor de contacten met de kerken in alle spaans en portugeestalige gebieden.

1. De contacten met de kerken in spaans en portugees sprekende landen waren voorheen verdeeld over verschillende secties:
  - sectie 4 heeft de contacten met Spanje onderhouden in samenwerking met de commissie Steun Broederschap Spanje (SBS) van de kerk te Bussum-Huizen; SBS onderhoudt contacten met ds J. de Segovia in Madrid en zijn gemeente, de Iglesia Cristiana Reformada; daarnaast onderhoudt SBS contacten met vier kleine plaatselijke kerken (Barcelona, Mataró, Sevilla en Tenerife);
  - sectie 1 heeft contacten in Venezuela onderhouden in samenwerking met de zendingen op Curacao en de kerk te Harderwijk; ook heeft deze sectie contacten gelegd in Mexico;
  - het contact met de IRP in Portugal is tot stand gekomen via H.Nap Gouda. Naar aanleiding daarvan heeft ds Vitor Maia de ICRC bezocht in 1993;
  - de contacten met de Igréja Presbiteriana te Brazilië (IPB), die vanuit de kerk te Assen-Zuid waren gelegd via het zendingswerk te Curitiba, waren ook ondergebracht bij sectie 1; bij deze contacten waren ook de zendingen van de Canadian Reformed Churches (in Noord-Oost Brazilië) ingeschakeld;
- 2 Sectie 5 heeft nieuwe beleidsplannen opgesteld voor de bestaande contacten in Spanje en Venezuela en voor de nieuwe in Brazilië en Portugal; uit prioriteitsoverwegingen hebben kerken in de andere spaans en portugees sprekende landen nog geen gerichte aandacht gehad.

7.2 SPANJE

7.2.1 IGLESIAS REFORMADAS DE ESPAÑA (IRE)

Adres: Nog geen centraal adres; in voorkomende gevallen wordt de correspondentie gericht aan één van de vier kerken of hun predikanten.

1. Iglesia Reformada Presbiteriana, San Salvador 98, 8024 Barcelona. Ds Ricardo Cerni, Calle Massens 46, 08024 Barcelona, tfn 0034 3 219 0896.
2. Iglesia Reformada Presbiteriana, San Isodoro 43-45, 8302 Mataró. Ds José Lopez, Calle San Miguel 19,2°, 08303 Mataró (Barcelona), tfn 0034 3 798 8716.
3. Iglesia Presbiteriana Reformada, Huesca 13, 41006 Sevilla. Ds Emilio Monjo, Calle Huesca 13, 41006 Sevilla, tfn 0034 54 640 577.
4. Iglesia Cristiana Reformada, La Higuera 43, 38202 La Laguna, Tenerife. Ds José Luis Fortes, Urb.Achimencey 4, 38250 Bejamar (La Laguna), Tenerife, tfn 0034 22 543 717.

Opdracht g.s. Ommen 1993:

1. Het contact voort zetten met de IRE.
2. Blijven werken aan de totstandkoming van een gereformeerd kerkverband in Spanje met een gereformeerde kerkorde.
3. Onder door BBK te stellen voorwaarden per jaar f.15.000,- als steun aan de IRE beschikbaar stellen voor kerkelijke projecten.

Uitvoering:

Het contact met de IRE heeft bestaan uit het bezoeken van de synode (te Laguna, Tenerife, in okt.'94 door ds M.Brandes, br T.J.Karelse namens BBK en ds J.J.Burger namens SBS).

Het bezoek had tot doel:

1. de kerkelijke banden met de IRE te versterken door aanwezigheid op de synode van de IRE;
2. te helpen bij de afronding van de vaststelling van de kerkorde van de IRE;
3. duidelijkheid te verschaffen en te krijgen t.a.v. de financiële hulpverlening vanuit Nederland.

De synode heeft de spaanse kerkorde nog niet geheel kunnen vaststellen, maar er is in dezen wel goede vooruitgang geboekt. Het onderdeel van de KO dat handelt over de toelating tot de gemeente en tot het avondmaal, zal op de volgende synode nog verder besproken en afgehandeld moeten worden.

Moeilijk punt blijft de kleinschaligheid en de dominante plaats van de predikanten, door het nog grotendeels ontbreken van ouderlingen, resp. een goed functionerende kerkeraad.

Over de wijze waarop de financiële steun van BBK aan de IRE gestalte krijgt, is met SBS een duidelijke afspraak gemaakt:

1. f.15.000,- van '93 is gebruikt voor: emeritaatsvoor ziening ds.J.de Segovia;
2. f.15.000,- van '94 voor de herdruk van de in het Spaans vertaalde bijbelcursus;
3. f.15.000,- van '95 voor bijdrage aan de door de IRE-synode '94 ingediende steunverzoeken.
4. Aan het overleg met SBS wordt gestalte gegeven door informatie uit te wisselen en periodiek gezamenlijk te vergaderen. Met SBS is een afspraak gemaakt over de verdeling van verantwoordelijkheden.

Beleid:

1. In overleg met SBS contact voortzetten met IRE. Er aan bijdragen dat, zo mogelijk op de IRE-synode in '95, het werk aan de kerkorde kan worden afgerond.
2. Samen met SBS overleggen over de vraag hoe wij de Spaanse kerken kunnen helpen t.a.v. theologische training en literatuur.
3. Met SBS meedenken terzake van de contactoefening met de ICR in Madrid.
4. In overleg met SBS nagaan of de ontwikkelingen in de IRE aanleiding geven om te constateren dat de tijd rijp is om tot een zusterkerkelijke relatie met de IRE te komen.
5. In het kader van de afspraak met SBS, de door de IRE aangevraagde financiële steun blijven geven tot een bedrag van f.15.000,- per jaar.
6. Nagaan of het mogelijk is dat een theoloog een paar maanden naar Tenerife gaat om ds Fortes te steunen, gezien de geïsoleerde positie waarin ds Fortes verkeert.

Voorstellen aan de g.s. Berkel 1996:

1. Het contact met de IRE voort zetten.
2. Blijven werken aan de totstandkoming van een kerkverband in Spanje met een gereformeerde kerkorde.
3. Overeenkomstig het financiële meerjarenplan gelden beschikbaar te stellen voor visitatie, spaanstalige literatuursteun, steun kerkverband en eventueel een spaan-

se gastdocent.

7.2.2 IGLESIA CRISTIANA REFORMADA (ICR) IN MADRID

Adres: Iglesia Cristiana Reformada, Puerto Monasterio 21, Madrid 18; predikant: ds José de Segovia, Amanuel, 9-5 Dcha, 28015 Madrid, tfn 0034 1 547 6954.

Opdracht g.s. Ommen 1993:

1. Het contact voort zetten met de ICR (Madrid).
2. Eenmalig een bedrag van f. 15.000,- aan niet gebruikte gelden over 1992 gebruiken voor emeritaatsvoorziening van ds J.de Segovia van de ICR te Madrid.

Uitvoering:

1. De contactoefening met de ICR wordt overgelaten aan SBS; sectie 5 wordt daarvan op de hoogte gehouden;
2. De opdracht van de GS Ommen om f. 15.000,- eenmalig te gebruiken voor emeritaatsvoorziening van ds.J. de Segovia te Madrid, is uitgevoerd.

Beleid:

1. met SBS meedenken ter zake van de contactoefening met de ICR.
2. samen met SBS trachten de contacten te bevorderen tussen de ICR en de IRE.

Voorstellen aan de g.s. Berkel 1996:

Het contact met de ICR via SBS voort zetten.

7.3 PORTUGAL: IGREJA REFORMADA EM PORTUGAL (IRP)

Adres: Geen centraal adres; de adressen van de kerken zijn:

Lissabon:

Igreja Reformada em Portugal, Rua Norton de Matos IIA, Massamá, 2745 Queluz, tel 00.351.1.4394219.

Porto:

Igreja Reformada em Portugal - (Comunidade Cristãode Canidelo), Rua Nova do Fontão 102A, Canidelo Gaia, Porto.

Opdracht g.s. Ommen 1993:

1. Het contact voort zetten met de Igreja Evangélica Reformada (Portugal).
2. De eerstvolgende synode rapporteren over de wenselijkheid van het aanhouden van contacten met de IER in Portugal.

Uitvoering:

1. Van 28 tot 31 oktober 1994 is een bezoek gebracht door twee afgevaardigden van de sectie.
2. De geschiedenis van de IRP begint bij Portugezen die om politieke redenen vanuit

- Angola en Moçambique in Zuid-Afrika terecht kwamen. De NGKSA heeft er zich voor ingezet om deze mensen op te vangen, onder hen te evangeliseren en portugeestalige kerkdiensten te beleggen. Veel Portugezen keerden na verloop van tijd terug naar hun vaderland. Het is met name ds Pienaar geweest, die zich ervoor heeft ingezet om hen te begeleiden en in Portugal te zorgen voor kerkelijk onderdak. Dat laatste is niet gelukt. In 1985 is besloten om zelfstandig te blijven.
3. Er zijn nu twee Gereformeerde kerken in Portugal, met een eigen juridische status, erkend door de overheid: in Lissabon en in Porto. De leden wonen verspreid over heel Portugal, in totaal ca. 120.
  4. De belijdenisgeschriften zijn de drie formulieren van eenheid en de aard van de kerkregering is gereformeerd.
  5. Ds Pienaar is geëmeriteerd. Hij verblijft ongeveer twee maanden per jaar in Portugal en verricht dan hulpdiensten. Predikant van de gemeente te Lissabon was de in Portugal geboren ds Vitor Maia. Hij verrichtte hulpdiensten t.b.v. de gemeente te Porto. Ds Vitor Maia heeft de IRP per juli 1995 verlaten en is overgegaan naar een ander kerkverband.
  6. Tijdens het bezoek is gevraagd om personele hulp voor de gemeente te Porto. Ten gevolge van het vertrek van ds Maia is deze personele hulp ook gewenst door Lissabon.
  7. Naar aanleiding van een hulpverzoek van de gemeente te Porto vanwege acute financiële problemen is in mei 1995 nogmaals een bezoek gebracht; besloten is tot het verlenen van een eenmalige gift van plm f 10.700, en tot het verschaffen van een renteloze lening van plm f. 16.000,-, af te betalen vanaf juli 1996 in vijf jaar.

Beleid:

1. De IRP kan gezien worden als een mogelijk bruggehoofd voor het versterken van de gereformeerde invloed in Portugal.
2. De relatie met de IRP is in een oriënterend stadium; het aangaan van een meerjarige relatie is momenteel prematuur.
3. Ten aanzien van personele hulp is het beleid om daar in principe welwillend tegenover te staan; onderzocht zal moeten worden of er hulp geboden kan worden door de IPB uit Brazilië.
4. Nodig is verder onderzoek naar de situatie van de IRP, met name naar de verhouding met andere presbyteriaanse kerken; najaar 1995 wordt een veertiendaags oriënterend bezoek gebracht door één van de ex-zendingswerkers uit Brazilië.

Voorstellen aan de g.s. Berkel 1996:

1. Het contact met de Igreja Reformada em Portugal (IRP) voortzetten.
2. Overeenkomstig het financieel meerjarenplan gelden beschikbaar stellen voor visitatie en steun kerkverband.

7.4 VENEZUELA: IGLESIA CRISTIANA DE FE REFORMADA (ICFER)

Adres: Iglesia Cristiana de Fé Reformada, Aliados Refomados, Apartado 609 Barquisimeto, Venezuela, fax 00.58.51.510412.

Opdracht g.s. Ommen 1993:

1. Het aanbod van een zusterkerkrelatie van La Iglesia Cristiana de Fé Reformada in Venezuela dankbaar aanvaarden.

2. Logistieke en financiële steun jaarlijks tot een maximum van f 15.000,- beschikbaar stellen voor de volgende projecten:
  - uitbouw bibliotheek;
  - verrichten van literatuuronderzoek;
  - ondersteunen van missionaire activiteiten;
  - beoefenen van internationale contacten.
3. De zendende kerk van Rijnsburg vragen bij deze contacten behulpzaam te zijn en zo mogelijk de logistieke en financiële steun voor haar rekening te nemen.

Uitvoering:

1. Brief verzonden aan de ICFER waarin officiëel mededeling wordt gedaan van het besluit tot het aanvaarden van het aanbod tot het aangaan van zusterkerkelijke relatie met de ICFER.
2. De kerk van Rijnsburg is bereid de zendingen ruimte geven om bepaalde onderzoekende en ondersteunende activiteiten te verlenen, voorzover dit past binnen het beleid en werk op Curacao. Verzoeken van deze aard zullen via de lokale zendingscommissie (KMK) op Curacao lopen.
3. Er wordt gewerkt aan een vorm van overleg tussen de ICFER en Curacao middels zogenaamde bi-nationale vergaderingen; de status van deze bijeenkomsten is echter nog niet officiëel en vereist nadere invulling.
4. De kerk van Harderwijk verschaft via haar Venezuela-Commissie reeds enige materiële hulp; deze vorm van hulpverlening beschouwt Harderwijk als ondersteunend voor de activiteiten van BBK en Rijnsburg.
5. Met KMK, de kerk van Rijnsburg en de Venezuela-Commissie van Harderwijk is een afspraak gemaakt over de verdeling van verantwoordelijkheden.
6. Begin april 1995 hebben de brs ds W.J.Keeseberg en T.S.Linzey op verzoek van BBK en afgevaardigd door de KMK vanuit Curacao een bezoek gebracht aan Venezuela. Het doel van dit bezoek was:
  - duidelijkheid scheppen in de contact-structuur tussen Nederland, Venezuela en Curacao;
  - duidelijkheid vragen ten aanzien van het door het presbiterio gedane verzoek om personele assistentie;
  - het BBK-beleid ten aanzien van projecten verduidelijken;
  - informeren naar de theologische bibliotheek en de wensen die er leven ter uitbreiding daarvan.

Sectie 5 had t.b.v. dat bezoek een vragenlijst opgesteld met het verzoek om zoveel mogelijk gegevens te verzamelen, welke als basis kunnen dienen voor een goede beoordeling van steunverzoeken en voor het uitvoering geven aan de synodeopdrachten m.b.t. de ICFER.

Concluderend kan gesteld worden dat de ICFER nog niet op alle vragen die de BBK heeft gesteld een antwoord heeft kunnen geven. Wel zijn de lijnen uitgezet die te zijner tijd een antwoord op zullen leveren.

Beleid:

1. Eind '95 of begin '96 een bezoek brengen aan de ICFER.
2. Om hulpverzoeken van de ICFER te kunnen beoordelen dienen de nog openstaande vragen van de door sectie 5 opgestelde vragenlijst beantwoord te worden.
3. Wat betreft het inhoud geven aan de kerkverbandelijke contacten ligt een lijn via Curacao voor de hand; nadere onderzoek is nodig.
4. Deputaten stimuleren dat de materiële hulpverlening via de kerk van Harderwijk zal

blijven verlopen.

Voorstellen aan de g.s. Berkel 1996:

1. De zusterkerkrelatie blijven onderhouden met de Igreja Cristiana de Fé Reformada (ICFER) volgens de daarvoor geldende regels.
2. Overeenkomstig het financieel meerjarenplan gelden beschikbaar stellen voor visitatie en steun kerkverband.

7.5 BRAZILIË:

7.5.1 IGREJA REFORMADA DA COLONIA BRASOLANDIA (UNAÍ)

Adres: Igreja Reformada Brasolandia, CP 154 Unaí, MG 38610 Brasil.

Opdracht g.s. Ommen 1993:

Een zusterkerkrelatie aanbieden aan de Igreja Reformada da Colonia Brasolandia te Unaí.

Uitvoering:

De kerk te Unaí is bezocht in Maart 1994 door twee deputaten. Tijdens dit bezoek is mededeling gedaan van het besluit van de GS inzake zusterkerkrelatie. Dit besluit is in dankbaarheid aanvaard.

Beleid:

1. Contact blijven onderhouden.
2. Verzoeken aan predikanten van de GKN(V) om in deze gemeente een tijdelijk pastoraal werk te doen verdienen de welwillende overweging van kerkeraden en predikanten.

Voorstellen g.s. Berkel 1996:

1. De zusterkerkrelatie te blijven onderhouden met de Igreja Reformada da Colonia Brasolandia te Unaí volgens de daarvoor geldende regels.
2. Deze kerk aanbevelen in de aandacht van de kerken vanwege haar geïsoleerde positie als enige Nederlands sprekende gereformeerde kerk aldaar.

7.5.2 IGREJA PRESBITERIANA DO BRASIL (IPB)

Adres: Rev Wilson de Souza Lopez, Secretário Executivo do SC-IPB, Praca Dr Jorge 370 Lavras MG, 37200-000 Brasil.

Opdracht g.s. Ommen 1993:

Contacten leggen met de Igreja Presbiteriana do Brasil (IPB).

Uitvoering:

1. Sectie 5 heeft op 6 sept 1993 te Assen deelgenomen aan een bespreking met een delegatie van de IPB, welke op uitnodiging van de kerk te Assen-Zuid Nederland bezocht (mee ter gelegenheid van de ICRC te Zwolle).
2. Op uitnodiging van deze delegatie is door twee deputaten een bezoek gebracht aan de IPB in maart 1994.
3. De IPB is anderhalve eeuw geleden in Brazilië ontstaan door zendingswerk vanuit de presbyteriaanse kerk in Noord-Amerika. De IPB telt momenteel ongeveer 300.000 leden, verdeeld over zo'n 3400 kerken en gemeenschappen; het aantal predikanten is ± 1800. Het is een voluit presbyteriaanse kerk met als confessionele grondslag de Westminster Confessie en met de presbyteriaanse vorm van kerkregering.
4. De kerk heeft in de 50er en 60er jaren te lijden gehad van beïnvloeding door met name de theologie van de bevrijding, maar heeft zich daarvan grotendeels hersteld. Van groot belang is daarbij gebleken de opstelling van de kerkleiding, die de liberale beïnvloeding heeft tot staan gebracht en vast besloten is die verder te minimaliseren. De IPB is door die strijd heen gekomen en gereformeerd gebleven.
Ook nu is er weer een sterke bedreiging, met name van de kant van de pinksterbeweging, maar men strijdt daartegen en komt uit voor de belijdenis van de Heilige Schrift. Ondanks een aantal in het oog springende verschillen met de GKN(V), zijn deputaten van oordeel dat de IPB de gereformeerde belijdenis niet alleen officieel aanvaardt maar ook metterdaad tot gelding wil laten komen in haar kerkelijke praktijk van leer, eredienst, kerkregering en tucht.
5. Tijdens deze reis is o.m. een bezoek gebracht aan drie van de zes seminaries en is gesproken met vertegenwoordigers van de synode van Pernambuco, van de synode van het zuiden, en van het presbiterium van Curitiba; tevens is de (jaarlijkse) vergadering van de Uitvoerende Commissie van het Suprémo Concilio (de synode van de IPB) bezocht.
6. Met de zendelingen van de Gereformeerde Kerk te Assen-Zuid (werkzaam te Curitiba) en met de zendingswerkers van de Canadian Reformed Churches te Hamilton en Surrey (werkzaam in Noord-Oost Brazilië) zijn besprekingen gevoerd. Vooraf is daarvan mededeling gedaan aan de zendende instanties te Assen-Zuid en in Canada; de rapporten van de besprekingen zijn aan hen allen toegezonden, alsmede aan de Canadese deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken.
7. Op grond van de uitgebrachte rapporten, waarbij gebruik gemaakt is van het materiaal dat alreeds door de kerk te Assen-Zuid was verzameld, is door de algemene vergadering van de deputaten op 3 dec 1994 uitgesproken:
  - dat op grond van de tot nog toe verzamelde informatie de IPB herkend kan worden als een kerk van Christus, die ernst maakt met haar roeping in deze wereld;
  - dat er nadere wederzijdse kennismaking noodzakelijk is om toe te groeien naar een eventuele zusterkerkelijke relatie;
  - dat het in het kader van deze uitspraak echter al in dit stadium mogelijk is, om vanuit de GKN(V), zo de IPB daarom verzoekt, op basis van goede overeenkomsten materiële en/of immateriële hulp te verlenen, waarbij met name gedacht kan worden aan steun bij of participatie in theologisch onderwijs en zendings- en/of evangelisatiewerk.
8. Steunverzoeken: Tijdens deze reis is aan deputaten BBK een verzoek overhandigd voor hulp bij een project van evangelisatie uitgaande van het presbiterium

Curitiba. Bij de deputaten was december 1993 een verzoek binnengekomen voor hulp bij een evangelisatieproject uitgaande van het presbiterium Iguacú. De steunverzoeken van het presbiterium Curitiba en het presbiterium Iguacú zijn aan de kerk te Assen-Zuid doorgegeven om te onderzoeken of en hoe daaraan kan worden voldaan. Ingeval Assen-Zuid geen of slechts gedeeltelijk mogelijkheid ziet om in te gaan op de steunverzoeken van het presbiterium Curitiba en het presbiterium Iguacú, via het Platform contact zoeken met andere instanties en/of plaatselijke kerken.

9. Het rapport van de reis alsmede de besluiten die op grond daarvan genomen zijn, zijn (met een portugese samenvatting) toegezonden naar de IPB (maart 1995). Tevens zijn de beide presbiteria Curitiba en Iguacú op de hoogte gesteld van de besluiten inzake hun hulpverzoeken.
10. In maart 1995 is door de Asser zendelingen een kort bezoek gebracht aan de vergadering van de Uitvoerende Commissie van het Suprémo Concilio van de IPB. Ze werden daartoe uitgenodigd en fungeerden daar als vertegenwoordigers van de GKN(V). Aan hun werd meegedeeld dat het dagelijks bestuur van de IPB opdracht heeft gekregen om tot een akkoord van samenwerking te komen met de GKN(V) en daartoe contact op te nemen met deputaten BBK om deze zaak verder te bespreken.
11. In mei 1995 is door de IPB aan deputaten BBK bericht gedaan van de machtiging die het Siupremo Concilio gegeven heeft om tot een vorm van samenwerking te komen en daarvoor een contract uit te werken met de GKN(V).

Beleid:

1. Samen met de IPB zoeken naar de meest geschikte vorm van samenwerking, welke een wederzijdse nadere kennismaking mogelijk maakt en tevens als kader kan dienen voor eventuele hulpverlening vanuit Nederland.
2. De ontwikkelingen van de IPB verder te volgen, met inschakeling van de zendelingen van de Gereformeerde kerk te Assen-Zuid en van de Canadian Reformed Churches te Hamilton en Surrey en eventueel ex-zendelingen.
3. Contact houden met de kerken te Assen-Zuid, Hamilton en Surrey en met de deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken van de CRefC over de ontwikkelingen van de IPB, omdat verdergaande contacten met de IPB ook gevolgen zullen hebben voor het zendingswerk van genoemde kerken te Curitiba, Recife, Sao José, Maragogi en Maceió.
4. In 1996 een vervolfbezoek aan de IPB plannen om kennis te maken met nieuwgekozen leiding van de IPB; eventueel een bijeenkomst van het Suprémo Concílio bezoeken; eventueel een afvaardiging van de IPB uitnodigen voor tegenbezoek.
5. Contact opnemen met IRTT over mogelijkheden voor deelname vanuit IPB aan cursussen of organisatie van cursussen in Brazilië.

Voorstellen g.s. Berkel 1996:

1. Nadere wederzijdse kennismaking met de IPB bevorderen en de ontwikkelingen van de IPB nauwkeurig blijven volgen.
2. Zo nodig een afvaardiging zenden naar de IPB en/of een afvaardiging van de IPB uitnodigen voor een bezoek aan de GKN(V).
3. In dit stadium reeds, zo de IPB daarom verzoekt, medewerking verlenen aan het tot stand komen van goede overeenkomsten op basis waarvan materiële en/of immateriële hulp verleend kan worden; hierbij valt met name te denken aan steun bij of participatie in theologisch onderwijs en zendings- en/of evangelisatiewerk.

4. Overeenkomstig het financieel meerjarenplan gelden beschikbaar stellen voor visitatie en eventueel steun kerkverband.

7.5.3 IGREJA EVANGELICA REFORMADA DO BRASIL (IER)

Adres: IER, Departamento de Contatos Ecumenicos, Rev E.A.W.Mouissie, CP 1143 Carambeí PR, 84159.970 Brasil.

Opdracht g.s. Ommen 1993

Contacten leggen met de Igrejá Evangélica Reformada (IER).

Uitvoering:

1. Op uitnodiging van de IER hebben de deputaten tijdens de reis in Maart 1994 ook een bezoek gebracht aan de IER.
2. Deze kerken zijn door emigratie vanuit Nederland in de eerste helft van deze eeuw ontstaan als kerken van gereformeerde signatuur. Er zijn momenteel ± 2400 leden, verdeeld over 6 gemeenten.
3. Aanvankelijk zijn de drie oecumenische belijdenissen en de drie formulieren van Enigheid aanvaard als belijdenisgeschriften. Sinds 1989 worden de Dordtse Leerregels niet meer genoemd in een synode-uitspraak over de confessionele grondslag.
4. De IER-kerken beschouwen zich als zusterkerken van de GKN(S) en kennen de toelating van vrouwen tot het ambt van ouderling en diaken.
5. Er wordt veel gedaan aan een goed georganiseerde vorm van evangelisatie in het gebied rond de plaatselijke kerken.
6. Nu de sterke gerichtheid op Nederland afneemt en brazilianisering onontkoombaar lijkt, is deze kleine gemeenschap van kerken bezig zich te bezinnen op haar koers binnen de kerkelijke wereld van Brazilië.

Beleid:

1. Contact onderhouden met de IER en de ontwikkelingen blijven volgen.
2. Verzoeken om hulp afwachten en daarna eventueel contact opnemen met Assen-Zuid of via Platform met andere instanties en plaatselijke kerken.

Voorstellen g.s. Berkel 1996:

1. In contact blijven met de IER en de ontwikkelingen volgen.
2. Verzoeken van de IER om hulp bij de bewaring en de versterking van het gereformeerde karakter positief ontvangen en op uitvoerbaarheid beoordelen.

7.6 MEXICO: IGLESIA PRESBITERIANA INDEPENDIENTE DE MEXICO (IPIM)

Adres: Contactpersoon Prof J.Ramirez Catalán, a/c Seminario Teológico "Juan Calvino", Viena 99, Coyoacán, D.F., C.P.04100 México.

Opdracht g.s. Ommen 1993:

Ten aanzien van IPIM zijn geen besluiten genomen.

Stand van zaken:

1. In februari 1993, dus nog vóór de g.s. Ommen, heeft een deputatie van BBK, bestaande uit A.Kampen, ds W.J.Keesenberg (Curacao) en H.J.Leskens een bezoek gebracht aan de IPIM, en daarbij bijzondere aandacht gegeven aan het Seminario Teológico "Juan Calvino" in Mexico-City.
2. De presbyteriaanse zending begon haar werk in Mexico in 1872. Dat heeft geresulteerd in de IPM (Iglesia Presbiteriana de México). In 1947 heeft Dr Felipe Delgado Cortés een daarvan onafhankelijke kerk gesticht, met de naam Iglésia Presbiteriana Independiente de México.
3. Momenteel telt de sterk groeiende kerk ± 5000 leden, verdeeld over 35 gemeenten met 29 predikanten. Elke plaatselijke kerk is zelfstandig en heeft ouderlingen en diakenen. Men weet zich gebonden aan de Westminster Confessie en de grote en kleine Catechismus van Westminster; de kerkregering is naar presbiteriaans model.
4. Theologisch onderwijs: Er zijn twee onderwijsprogramma's, beide onder verantwoordelijkheid van het Seminario Teológico Juan Calvino. De eerste fase van de theologische opleiding geschiedt via het TEE-model (Theological Education in Extension). Hiervoor hoeven de studenten niet naar Mexico-City te komen. Ze kunnen in hun eigen woonplaats en kerkelijke gemeente blijven en bestuderen daar de vanuit het seminarie voorgeschreven boeken aan de hand van vragenlijsten. De eindfase van de studie voor predikant moet op het seminarie zelf plaatsvinden.
5. Hulpvraag: Medewerking van de GKN(V) aan het opbouwwerk van de IPIM d.w.z. evangelisatie en opvoeding.

Beleid:

1. Contact met IPIM intensiveren voor nadere wederzijdse kennismaking.
2. Op niet al te lange termijn een nadere analyse maken van de mogelijkheden welke geboden worden door het Seminario Teológico "Juan Calvino" in Mexico-City in verband met een mogelijke uitstraling daarvan in het gebied.
3. Bezoeken aan kerken én seminarie zo mogelijk in combinatie met een bezoek aan de ICFER in Venezuela eind '95 of begin '96.

Voorstellen g.s. Berkel 1996:

1. Contact met de IPIM voortzetten en verstevigen.
2. Overeenkomstig het financieel meerjarenplan gelden beschikbaar stellen voor visitatie en eventueel steun kerkverband.

8. BBK sectie VI LUX MUNDI

Opdracht g.s. Ommen 1993:

1. met de uitgave van Lux Mundi op de ingeslagen weg voort te gaan;
2. de kosten van 18.500,- per jaar niet te overschrijden.

Beleid

1. De redactie stelt in drie-maandelijks vergaderingen de inhoud van Lux Mundi vast,
2. zoekt in Nederlandse en Engelstalige tijdschriften artikelen die opbouwend zijn voor alle buitenlandse kerken
3. verzoekt predikanten en professoren artikelen te schrijven over onderwerpen die (naar de mening van deputaten BBK) van belang zijn voor alle kerken en
4. wijst op Engels- of Franstalige publicaties, conferenties en congressen binnen onze kerken en de zusterkerken.

Uitvoering

1. Sinds de g.s. van Ommen hebben jaarlijks vier nummers van Lux Mundi het licht gezien. 1995 is inmiddels de 14e jaargang. Er zijn ruim 300 abonnees over de hele wereld en 140 in Nederland. Uit ontvangen reacties blijkt dat het tijdschrift bijzonder gewaardeerd wordt.
In de afgelopen periode heeft Lux Mundi ook nog 3 brochures uitgegeven over een onderwerp waar veel vraag naar was. Namelijk "Why disunity" over het verschil met de Ned. Geref. kerken. Verder "Dubitable Certitudes", kritiek op de leer van prof. dr. H.M. Kuitert door prof. dr. J. Douma en "Infant Baptism and Infant Communion" door prof. drs. B. Kamphuis.
2. De redactie bestond uit de predikanten Tj. de Boer, J. Klamer en J.T. Oldenhuis en br E. Gosker. Eind 1994 heeft ds. De Boer zijn functie als redaktielid neergelegd.
3. Tot maart 1995 werden de Nederlandstalige artikelen in Canada vertaald, gecorrigeerd en persklaar gemaakt door br John de Vos. In april 1995 echter kwam hij te overlijden. Het ligt in de verwachting dat in december '95 een definitieve vervanger voor zijn arbeid in Canada kan worden benoemd.
4. Lux Mundi wordt in Canada gedrukt door Premier Printing Ltd. Deze uitgeverij verzorgt ook de verzending naar abonnees in het buitenland.
5. De administratie (financiën en adressenbestand) wordt verzorgd door zr J.J. Klamer-Rietkerk te Zwolle.

Voorstellen

Aan de synode van Berkel en Rodenrijs 1996 wordt voorgesteld

1. Publikatie van Lux Mundi te continueren.
2. De redactie gelegenheid te geven uit te zien naar een vierde redaktielid; deze persoon hoeft niet beslist deputaat voor betrekkingen met de buitenlandse kerken te zijn.
3. Een en ander te laten realiseren binnen een budget van f 20.000,- per jaar.

9. RAPPORT SECTIE VII;HULPVERLENING EN BELEID.

Opdrachten van de g.s. Ommen:

In acta artt.76 en 79 kregen deputaten BBK opdrachten met betrekking tot hulpverlening en beleid. Sectie VII heeft zich daarmee in het bijzonder bezig gehouden. Het betreft de volgende zaken:

1. materiele hulpverlening;
2. kerkverbandelijke coördinatie kerkelijk hulpverlenings werk;
3. beleidsmatige onderbouwing van de hulpverlening;
4. machtiging om handelend op te treden tot de volgende synode;
5. administratief centrum van deputaten BBK.

9.1 MATERIELE HULPVERLENING

Opdracht:

de materiele hulpverlening blijft opgedragen aan het deputaatschap BBK.

Uitvoering:

Deputaten BBK hebben overeenkomstig deze opdracht gehandeld. Ook waar één of meer gereformeerde kerken een bijzondere band met buitenlandse kerken kregen, en ook materieel wilden helpen, heeft de materiele hulpverlening in goed overleg met deputaten plaatsgevonden. Dit was het geval:

- met de kerk van Bussum in het Spanje-werk;
- met de kerk van Spakenburg-Zd onder andere betreffende kerkbouw in Zaire;
- met de kerken van Gouda-Waddinxveen voor het kerkelijk opbouwwerk in Benin;
- met de kerk van Harderwijk voor hulp aan kerken in Venezuela;
- met een groep plaatselijke kerken die elk een band hebben met één van de kerken van de Presbyterian Association in Engeland;
- met de kerk te Ten Boer die via het Groenewoldfonds eenmalige steun verleende respectievelijk voor de zusterkerk te Kaapstad bij het zendingswerk, en bij de uitbreiding van het Presbyterian Theological Seminary te Dehra Dun, India.
- Deputaten van de Reformed Church of Japan stuurden BBK berichten over de schade die de gereformeerde kerken van Japan geleden hadden tengevolge van de zware aardbeving in Januari 1995. Voor deze bijzondere nood hebben deputaten BBK de aandacht gevraagd van het generaal diaconaal deputaatschap. Dit deputaatschap heeft zich tot alle diaconieën gewend met het verzoek een bijzondere collecte voor deze nood te houden. De opbrengst was zeer verblijdend: een bedrag van meer dan f.270.000 kon aan de Japanse broederschap worden overgemaakt.

Voorstel:

De g.s. keurt de uitvoering van de materiele hulpverlening door deputaten BBK goed, en blijft dezelfde taak opdragen aan deputaten BBK.

Opdracht:

Een afzonderlijke sectie van BBK zal de hulpverlenings-projecten vooraf beoordelen en achteraf evalueren.

Uitvoering:

Op de vergadering van sectie VII is de beleidsnota BBK opgesteld, en door de Alg.Verg.(A.V.) van deputaten aanvaard. Aan de hand hiervan worden regelmatig de voorgestelde projecten beoordeeld. De evaluatie van lopende projecten heeft in de afgelopen periode voornamelijk plaatsgevonden in de A.V.tijdens de normale rapportage over de voortgang van het werk waarvoor de secties verantwoordelijk zijn.

Over bijzondere beslis-en/of adviespunten t.a.v. deze projecten werd door sectie VII geadviseerd aan de A.V.

Een formele evaluatie, tussentijds of bij beëindiging van een project, tegen de achtergrond van het algemene beleid van BBK en de doelstelling van het project, vindt nog niet plaats.

Voorstel:

De g.s. keurt het in dezen gevoerde beleid goed en blijft deze taak opdragen aan een afzonderlijke sectie van BBK.

9.2 KERKVERBANDELIJKE COÖRDINATIE KERKELIJK HULPVERLENINGSWERK

Opdrachten:

1. deputaten dienen voort te gaan met de coördinerende taak die zij reeds ter hand hebben genomen;
2. de deputaten zullen overleg blijven voeren met de zendende kerken en met particuliere instanties voorzover deze zich bezig houden met hulpverlening aan buitenlandse kerken.

Machtiging:

deputaten BBK zijn gemachtigd deel uit te maken van een overkoepelend verband van hulpverleningsinstanties, die elk voor zich zelfstandig blijven, terwijl daarbij de grens tussen kerkelijke en particuliere verantwoordelijkheid gehandhaafd blijft.

Verzoeken:

1. de kerken te verzoeken en de kerkleden aan te bevelen geen financiële acties tot hulpverlening aan buitenlandse kerken op te zetten zonder overleg met deputaten BBK;
2. deputaten BBK worden verzocht desgevraagd advies te geven over de 2.3.1 genoemde hulpverlening;

Uitvoering:

deputaten hebben gehandeld overeenkomstig de opdrachten, de machtiging en het verzoek van de g.s. Ter uitvoering hiervan hebben zij Platformvergaderingen bijeengeroepen voor overleg tussen BBK, de zendende kerken en particuliere instanties binnen de gereformeerde kerken die zich bezighouden met hulpverlening aan buitenlandse kerken. In nov.1993 werd de 4e Platformvergadering gehouden, in sept.1994 de 5e en in april 1995 was de 6e Platformvergadering.

Binnen dit Platformoverleg is steeds meer overeenstemming en samenwerking gegroeid tussen BBK en de andere betrokkenen die zich bezig houden met hulpverlening aan buitenlandse kerken.

Dat had tot gevolg dat op de 5e Platformvergadering in sept.1994 een Platformbestuur werd benoemd, en een adviescommissie werd ingesteld die alle activiteiten van materiele hulpverlening aan het buitenland binnen onze kerken, in kaart gaat brengen, en advies uitbrengt aan het Platform m.b.t. de wenselijkheid van landelijke financiële acties.

Op deze vergadering is tevens een rapport besproken over de aard en de structuur van de hulpverlening over de grenzen, en de criteria daarvoor. Dit door Platform en BBK aangenomen rapport onder de titel "Help in overleg" is in dec.1994 naar alle geref.kerken in Nederland gezonden en als bijlage ook bij dit rapport gevoegd. De verzending had als doel de kerken op de hoogte te stellen van de vorderingen in de kerkverbandelijke coördinatie van het kerkelijk hulpverleningswerk. Met name werd daarbij herinnerd aan de verzoeken van de generale synode onder 2.3 genoemd.

De 5e Platformvergadering in april 1995 koos voor de naam ROFOR (Reformed Organisation for Foreign Relief).Binnen dit orgaan willen deputaten BBK, zendende kerken en particuliere instellingen nauwer en efficiënter samenwerken in de hulpverlening aan buitenlandse kerken. De ingestelde adviescommissie gaf op deze bijeenkomst een eerste presentatie van de registratie van de leden van het Platform, en van de criteria volgens welke hulpverleningsorganisaties door BBK kunnen worden aanbevolen aan de kerken en kerkleden.

Voorstel:

de g.s. keurt het beleid van deputaten BBK van kerkverbandelijke coördinatie van hulpverleningswerk goed, en draagt deputaten op dit beleid op deze wijze voort te zetten.

9.3 BELEIDSMATIGE ONDERBOUWING VAN DE HULPVERLENING

Opdracht:

de g.s. verzocht deputaten BBK:

1. de hulpverlening ten behoeve van kerkelijk opbouwwerk in het buitenland zoveel mogelijk beleidsmatig te onderbouwen en daarbij in het bijzonder te letten op:
  - wat in het kader van hulpverlening tussen zusterkerken kerkelijk opbouwwerk is;
  - een zo zorgvuldig mogelijke afgrenzing tussen de terreinen waarop deputaten BBK en de zendende kerken werkzaam zijn;
  - mogelijke nadelige neveneffecten van materiele hulpverlening op de gevende en de ontvangende kerken;
  - de mogelijkheden van de kerken tot het verlenen van materiële hulp, gelet op het potentieel aan mankracht en financiën.
2. na te gaan op welke wijze in de toekomst bij dit werk te betrekken kerken door

deputaten kunnen worden benaderd en worden ingeschakeld;

Uitvoering:

In het door de g.s. Ommen in dank aanvaarde rapport "onbekrompen delen" heeft het vorig deputaatschap een aanzet gegeven voor het formuleren van criteria waaraan materiele hulpverlening aan buitenlandse kerken moet voldoen. Deputaten hebben de door de g.s. gestelde vragen behandeld in het aanhangsel bij hun beleidsnota d.d.26-11-94 die als bijlage deel uitmaakt van dit rapport.

Voorstel:

de g.s.aanvaardt de beleidsmatige onderbouwing van de hulpverlening ten behoeve van kerkelijk opbouwwerk in het buitenland, zoals dat door deputaten BBK is opgesteld in de Beleidsnota van BBK d.d.26-11-94 met aanhangsel en bijlagen.

9.4 MACHTIGING OM HANDELEND OP TE TREDEN TOT DE VOLGENDE SYNODE.

Opdracht:

hulpverlening van structurele en personele aard volgens de desbetreffende instructie van de generale synode voort te zetten of, waar het nieuwe aanvragen betreft, zelf te bezien of de gevraagde hulp wel of niet kan en moet worden verleend en handelend op te treden tot de volgende synode;

Uitvoering:

wat betreft nieuwe aanvragen:

Vanuit Kenia kwamen zowel van de African Evangelical Presbyterian Church (AEPC) als van de Reformed Church of East Africa (RCEA) verzoeken om personele hulp ten behoeve van de Theologische Opleidingen van die kerken, respectievelijk te Muruu en te Eldoret, door het sturen van gastdocenten. Deputaten BBK hebben daarop geantwoord dat zij daartoe in principe bereid waren zodra daarvoor geschikte docenten zouden zijn gevonden.

Uit Portugal kwam het verzoek van de Igreja Reformada em Portugal (IRP) om de gemeente van Porto die in verband met hun kerkgebouw in acute financiële moeiten zijn gekomen, te steunen met een gift en een lening. Vanwege de acute nood zijn deputaten daarop ingegaan. Ook is besloten de kleine kerken van Portugal zo mogelijk personele ondersteuning te geven.

Voorstel:

de g.s.keurt het optreden van deputaten BBK goed en geeft eenzelfde machtiging om handelend op te treden tot aan de volgende synode.

Opdracht:

voor bepaalde niet direct op hun weg liggende verzoeken om hulp zijn deputaten BBK gemachtigd een plaatselijke kerk dan wel een daartoe geëigende gereformeerde organisatie te benaderen voor enige of meerdere activiteiten;

Uitvoering:

1. Bij hun bezoek aan gereformeerde kerkgemeenschappen in Brazilië kregen deputaten BBK van de Igreja Presbiteriana do Brasil (IPB) en van de Igreja Evangelica Reformada (IER) verzoeken om vanuit de gereformeerde kerken in Nederland personele hulp te geven. Deputaten kwamen op grond van hun onderzoek tot de conclusie dat het mogelijk is die steun te geven op basis van goede overeenkomsten.
2. Voor theologisch onderwijs en zendings- en evangelisatiewerk van de IPB, en voor de opbouw van een centrum voor Bijbelstudie en een opleiding voor evangelisten voor de IER. Deputaten hebben als eerste de geref.kerk van Assen-Z van deze bevindingen op de hoogte gesteld.

Op 11 feb.1995 hebben deputaten BBK een vergadering georganiseerd van deputaten BBK met zendende kerken, enkele plaatselijke kerken, Stevaj en DVN. Het doel was gezamenlijk te spreken over mogelijkheden voor nieuw zendingswerk, en over de relatie van BBK tot kerken op het zendingsveld. Deputaten BBK hebben op deze vergadering gesteld dat zij zich zoveel mogelijk willen beperken tot hun kerntaak: relaties aangaan en onderhouden met gereformeerde kerken elders in de wereld. En dat BBK bepaalde taken van opleiding en toerusting, overeenkomstig de machtiging van de generale synode, graag willen overdragen ter uitvoering door een plaatselijke kerk, die daarbij steun ontvangt van andere kerken uit dat bepaald ressort.

Een aantal projecten werd besproken en daarbij werd de noodzaak naar voren gebracht die ter hand te nemen.

Daarvoor zal een goede orde nodig zijn. Het aanbod van nieuwe werkterreinen voor 'zendende kerken' maakt het gewenst de oude verdeling onder de zendende kerken te heroverwegen en zo ruimte te maken voor nieuwe initiatieven. Een plaatselijke kerk die overeenkomstig de machtiging van de g.s. door deputaten BBK benaderd wordt met het verzoek een bepaalde activiteit ter hand te nemen, zal daarvoor ook de mogelijkheden moeten hebben met behulp van kerken uit de regio.

Deputaten BBK hebben in het uitzicht gesteld tegen het eind van 1995 nog met een vervolg-vergadering te komen.

Deputaten zullen in een aanvullend rapport op deze zaak terugkomen, en dan ook een voorstel formuleren.

Opdracht:

In voorkomende gevallen zijn deputaten BBK gemachtigd incidentele hulp op korte termijn te bieden tot een totaalbedrag van f.50.000,-- jaarlijks.

Uitvoering:

deputaten BBK hebben overeenkomstig deze machtiging een malige steun van f 50.000,-- verleend voor de uitbreiding van de gebouwen van het Refomed Seminary te Dehra Dun, India. Deze opleiding te Dehra Dun gaat uit van enkele kleine gereformeerde kerkgemeenschappen en is van grote betekenis voor India. In 1993 heeft drs. J.M. Batteau een aantal weken aan dit seminary gastcolleges gegeven, en in het voorjaar 1995 prof. drs. H.M. Ohmann. Voor het onderhoud van de gebouwen en de uitbreiding werd een dringend beroep op onze kerken gedaan. Naast het bedrag van f.50.000,-- dat is overgemaakt uit de kas van deputaten BBK, werd ook f.10.000,-- hiervoor ontvangen van het Groenewoldfonds van de kerk te Ten Boer, en ook nog van een particulier een bedrag van f.50.000,-- zodat het totaalbedrag dat vanuit onze kerken

door Dehra Dun werd ontvangen f.110.000,-- was.

Voorstel

de g.s.keurt het handelen van deputaten BBK goed, en verleent eenzelfde machtiging tot aan de volgende synode.

9.5 ADMINISTRATIEF CENTRUM VAN DEPUTATEN BBK.

Opdracht:

Deputaten BBK worden gemachtigd:

1. de administratieve werkzaamheden van het deputaatschap uit te besteden aan de administratie-afdeling van de vereniging De Verre Naasten;
2. daarvoor-in overleg met DVN- een redelijke vergoeding te betalen;
3. deze vergoeding op te nemen in de jaarlijkse begroting en verantwoording aan de kerken;

Uitvoering:

Door allerlei oorzaken is tot dusver beperkt gebruik gemaakt door deputaten BBK van de faciliteiten van DVN. Zo heeft het werkarchief en de documentatie van de contacten nog geen adequate opzet gekregen. De werkdruk van het algemeen secretariaat is sterk toegenomen. Deputaten BBK hebben DVN verzocht op korte termijn een medewerker voor het secretariaat van BBK aan te trekken voor de uitvoering van de secretariaats werkzaamheden t.b.v. BBK en deze medewerker te stationeren op het kantoor van DVN. Eén en ander onder verantwoordelijkheid van de algemeen secretaris van BBK.

Zie de nota ondersteuning Algemeen Secretariaat die opgenomen is in de Beleidsnota BBK in de Besluitenlijst, no AV 12-13

Voorstel:

de g.s.keurt goed dat op deze wijze uitvoering is gegeven aan opdracht 1,2 en 3.

BELEIDSNOTA
VAN
DEPUTATEN BBK

Vastgesteld op de
Algemene Vergadering
van Deputaten BBK
te Ermelo, op 26 november 1994

INHOUDSOPGAVE BELEIDSNOTA BBK

	pag.
<u>I. INLEIDING</u>	3
I-1 Globalisering	
I-2 Dienstbaar	
I-3 Besluitenlijst	4
<u>II RELATIES MET BUITENLANDSE KERKEN</u>	5
II-1 Uitgangspunt	
II-2 Soorten van relaties	
II-3 Regels voor de relaties	6
II-4 Advies en Informatie aan de generale synode	8
<u>III TAAK VAN DEPUTATEN BBK</u>	9
III-1 Inleiding	
III-2 Aangaan van kerkelijke relaties	
III-2.1 Verzameling van gegevens	10
III-2.2 Nadere kennismaking	
III-2.3 Oordeelsvorming door deputaten	
III-2.4 Besluitvorming	11
III-2.5 Diversen	
III-3 Onderhouden kerkelijke relaties	
III-3.1 Invullen van een zusterkerkrelatie	
III-3.2 Invulling van de niet-zusterkerkrelatie	13
III-3.3 Bezoeken aan buitenlandse zusterkerken	
III-3.4 Bezoeken aan andere kerkelijke relaties	14
III-3.5 Rapportage van de bezoeken	
III-4 Hulpverlening en samenwerking	15
III-4.1 Inleiding	
III-4.2 Doel en uitgangspunt	
III-4.3 Prioriteitsstelling	16
III-4.4 Onderscheiden hulp	
III-4.5 Criteria bij de hulpverlening	
III-4.6 Assistentie door derden	18
III-4.7 Hulpprojecten en werkplannen	
III-4.8 Procedure inzake beslissingen over hulpverlening	19
<u>IV INTERNE ORGANISATIE VAN DEPUTATEN BBK</u>	21
<u>V FINANCIIEEL BELEID VAN DEPUTATEN BBK</u>	22
<u>VI AANHANGSEL</u>	23
Beleidsvragen van de generale synode van Ommen 1993	
<u>BIJLAGEN</u>	
1. Documentatiebladen A t/m E	28
2. Werkplan voor hulpprojecten	33

I INLEIDING

I - 1 Globalisering

De wereld wordt steeds kleiner door een proces van globalisering. Samenlevingen en economieën raken steeds meer met elkaar verweven. Reizen en massamedia (TV) versterken dit effect...

Dit heeft ook invloed op kerkelijk terrein. Kerkleden reizen veel meer dan vroeger: vakantie, ontwikkelingswerk, zending zakenverkeer.

Dit alleen al vraagt om een nadere bezinning bij het bepalen van de houding van kerkleden op kerkelijk gebied in het buitenland. O.m. bij het doorbrengen van de zondag.

Hier ligt een gezamenlijke taak, voor het kerkverband. De kerken zullen hun taak in die veranderende en steeds meer mondiaal wordende samenleving moeten verstaan.

Deputaten BBK zijn benoemd met het oog op contacten met het buitenland. Daarom zullen deputaten ook hier actief moeten zijn vooral omdat zij steeds meer kerken ontmoeten. Daarvoor is een weloverwogen en gestructureerd beleid noodzakelijk. In deze nota hebben wij geprobeerd het huidige beleid van deputaten BBK te verwoorden. Daarbij wordt de volgende indeling aangehouden:

- Relaties met buitenlandse kerken (II)
- Taak van deputaten BBK (III)
- Interne organisatie van deputaten BBK (IV)
- Financieel beleid van deputaten BBK (V)

Deputaten zijn van mening dat nadenken en discussie over toekomstig beleid steeds gewenst blijft. Deze beleidsnota dient te worden gezien als een start voor verdere beleidsontwikkeling.

I - 2 Dienstbaar

Door het formuleren van hun beleid willen deputaten BBK dienstbaar zijn, zowel aan de opdrachtgever, de Generale Synode, als naar de kerken en de kerkleden. Hiermee wordt bedoeld op de volgende punten:

1. Duidelijkheid naar deputaten BBK zelf
Binnen deputaten BBK houden 20 deputaten zich bezig met kontakten en/of relaties met meer dan 30 kerken over de hele wereld. Daarom is duidelijkheid over het te voeren beleid noodzakelijk.
2. Taak van de secties
Tijdens de vorige zittingsperiode van het deputaatschap is besloten, dat de secties meer en meer zelf hun beleid ontwikkelen en dit regelmatig op de algemene vergadering van deputaten BBK presenteren. Dit vraagt om een algemeen beleidskader van deputaten BBK.
3. Continuïteit
Omdat de deputatenbenoeming geschiedt door de generale synode kunnen er elke drie jaar personele mutaties plaatsvinden. Snel inwerken van nieuwe deputaten is gewenst.
4. Ontwikkeling van het deputaten BBK-beleid
De discussies binnen het deputaatschap BBK over de beleidsontwikkeling zijn nog niet afgerond. Interne voortgaande bezinning op het aangaan en onderhouden van

relaties en op eventuele hulpverlening is nodig.

5. Evaluatie
Het is gewenst dat deputaten BBK regelmatig hun werkzaamheden evalueren.
6. Duidelijkheid naar generale synode en naar de kerken
Er is geconstateerd dat het eigenlijke werk van deputaten BBK tamelijk ver van de kerken en de kerkleden afstaat. En ook dat de leden van de generale synode bij de behandeling van "BBK-zaken" niet altijd een duidelijk zicht hebben op het werkveld van deputaten BBK. Verbetering hierin is gewenst.
7. Programmatisch werken
Details van het werkveld van deputaten BBK moeten in kaart worden gebracht. Op grond daarvan kan het werk van deputaten BBK meer programmatisch geformuleerd worden, waarbij ook prioriteiten kunnen worden aangegeven.

I. - 1.3. Besluitenlijst

Op voorstel van sectie VII zijn op de AV in bepaalde beleidszaken nadere besluiten genomen. Het doel is te voorkomen dat steeds ad-hoc beslissingen moeten worden genomen. De besluiten zijn opgenomen in bijlage 3.

II. RELATIES MET BUITENLANDSE KERKEN

II. - 1. Uitgangspunt

Het uitgangspunt voor de relaties met buitenlandse kerken is art. 47 van de K.O., dat luidt:

"Over de relatie met kerken in het buitenland beslist de generale synode;

met kerken van gereformeerde belijdenis in het buitenland, zal, zoveel mogelijk, kerkelijke gemeenschap geoefend worden;

op ondergeschikte punten van kerkorde en kerkelijke praktijk zullen buitenlandse kerken niet veroordeeld worden."

Deze algemene formulering verschaft aan deputaten BBK de nodige ruimte om op verschillende manieren de relaties met kerken in het buitenland in te vullen.

Voor wat betreft de beslissingen van de generale synode kan het volgende gesteld worden:

1. de synode neemt een expliciet besluit wanneer een zgn. zusterkerkrelatie wordt aangegaan, resp. gehandhaafd.
2. wanneer er geen zusterkerkrelatie aanwezig is, betekent dit dat de generale synode, die door deputatenrapporten van alle relaties op de hoogte wordt gesteld, als zij het beleid van deputaten BBK goedkeurt, ook de bestaande relaties goedkeurt, tenzij de synode anders uitspreekt.

II. - 2. Soorten van relaties

De meest intensieve relatie wordt door ons "zusterkerkrelatie" genoemd. Binnen zo'n relatie wordt de betreffende buitenlandse kerk behandeld als de "eigen kerk", zoals:

- men accepteert elkaars attesten;
- men laat elkaars predikanten op de preekstoel toe.

Voor het aangaan van die relatievorm heeft de generale synode een aantal regels geformuleerd (zie II.3.).

Buiten de zusterkerkrelatie is er verschil in intensiteit van de relatie. Dit kan variëren van een eerste verkennend contact tot het "op punt staan" een zusterkerkrelatie aan te gaan.

(De synode van Leeuwarden (1990) besloot de relatievorm "voorlopige relatie van kerkelijk contact" niet meer aan te gaan, omdat deze in de praktijk niet bleek te voldoen. Met kerken waarmee deze relatievorm wordt onderhouden of met kerken aan wie dit contact is aangeboden is deze wijziging onderwerp van gesprek (Acta Leeuwarden art. 93, besluit 2 en 3.2b).

Het aangaan resp. het onderhouden van relaties met buitenlandse kerken - voor zover nog geen zusterkerkrelatie - heeft als voornaamste doel: het bevorderen van de mogelijkheid om te komen tot een zusterkerkrelatie.

In bepaalde gevallen kan het eerste doel van een contact zijn, de buitenlandse kerk te helpen in confessioneel-gereformeerde richting.

II. - 3. Regels voor de relaties

Voor het aangaan van zusterkerkrelaties in het buitenland heeft de generale synode van Leeuwarden 1990 de volgende regels geformuleerd: (Acta Leeuwarden art. 93).

1. Inhoud van de zusterkerkrelatie
Een zusterkerkrelatie met buitenlandse kerken houdt in het naar gereformeerd belijden erkennen van elkaar als ware kerken van de Here Jezus Christus en het dienovereenkomstig oefenen van kerkelijke gemeenschap.
2. Het aangaan van zusterkerkrelaties
De Gereformeerde Kerken in Nederland zullen eerst een zusterkerkrelatie met een buitenlandse kerk aangaan nadat zij zich, met name door middel van deputaten, ervan vergewist hebben, dat deze kerken de gereformeerde belijdenis van het Woord van God niet slechts officieel hebben aanvaard, maar ook metterdaad tot gelding doen komen in hun kerkelijke praktijk van leer, eredienst, kerkregering en tucht.

Daarbij zal er rekening mee moeten worden gehouden,

- 2.1. dat de Here Christus zijn kerk onder verschillende volken, die elk door hun bijzondere geografische ligging, historie en cultuur zijn bepaald, vergadert, zodat buitenlandse kerken om verschillen op ondergeschikte punten inzake wijze van belijden, liturgie, kerkorde en praktijk niet veroordeeld zullen worden;
- 2.2. dat wanneer er sprake is van relaties met derden, zorgvuldig dient te worden nagegaan, wat deze relaties voor de desbetreffende kerk betekenen om zo de waarde, de zin en eventueel de wijze van aangaan en/of oefening van een zusterkerkrelatie te beoordelen;
- 2.3. dat er in bepaalde landen meer dan één verband van kerken kan bestaan dat erkend dient te worden als verband van ware kerken van onze Here Jezus Christus. Daarom kan de mogelijkheid van een relatie met meer dan één verband van kerken in hetzelfde land niet altijd zonder meer uitgesloten worden. In een dergelijke situatie van 'dubbele correspondentie' zal vanwege Christus' gebod tot eenheid niet worden berust, maar zij zal onderwerp van gesprek dienen te blijven.

Voor het onderhouden van zusterkerkrelaties in het buitenland heeft de generale synode van Ommen (1993) de volgende regels geformuleerd:

"Indien een zusterkerkrelatie met een kerk in het buitenland is aangegaan, zal deze geoefend worden aan de hand van enige regels, die dienen om als gereformeerde kerken samen bij de belijdenis van Gods Woord te blijven en elkaar te helpen, te bemoedigen en op te scherpen in het in woord en daad getuigen zijn van de Here Jezus Christus in deze wereld.

Daarvoor zullen van Nederlandse zijde de volgende regels gelden:

1. De kerken zullen elkaar zoveel mogelijk bijstaan in de handhaving, verdediging en bevordering van de gereformeerde belijdenis naar de Schriften in leer, kerkregering, tucht en eredienst.
2. De kerken zullen elkaar informeren over de besluiten van de meeste vergaderingen, indien mogelijk door toezending van de Acta ervan of anders tenminste door toezending van de voor de desbetreffende kerk relevante besluiten (waar mogelijk in vertaling).

3. De kerken zullen elkaar informeren met betrekking tot het aangaan van zusterkerkrelaties met derden.
4. De kerken zullen elkaars attestaties aanvaarden; zij zullen ook de leden van de desbetreffende kerken toelaten tot de sacramenten op vertoon van een genoegzaam kerkelijk attest.
5. De kerken stellen in principe de kansels voor elkaars predikanten open met inachtneming van de bepalingen voor het eigen kerkverband aanvaard.

Er zal naar gestreefd worden in de beoefening van de relatie ook de volgende regels te doen gelden:

6. In geval van wijzigingen van of aanvullingen op de belijdenis, kerkorde of liturgische formulieren, die inhoudelijk van confessionele aard zijn, zal op het voornemen hiertoe bij de zusterkerken bijzondere aandacht worden gevestigd, zodat zo veel mogelijk overleg voor de definitieve besluitvorming kan plaatsvinden.
7. De kerken zullen elkaars afgevaardigden op hun meeste vergaderingen ontvangen en hen uitnodigen zitting te nemen als adviseurs, zoveel dit mogelijk is."

Verder heeft de generale synode uitgesproken, dat indien een buitenlandse kerk eigen regels voor kerkelijke relaties heeft, dit het aangaan en beoefenen van een zusterkerkrelatie niet in de weg hoeft te staan, indien er geen tegenstrijdigheid is tussen de regels van de buitenlandse kerk en die van de Gereformeerde Kerken in Nederland. (Zie Acta Ommen, art. 68).

Voor het aangaan en onderhouden van andere relaties gelden geen specifiek geformuleerde regels. In het algemeen kan gezegd worden, dat deze kontakten alleen aangegaan worden met kerken van gereformeerde belijdenis en als oogmerk hebben: het leren kennen van elkaar als kerken van Christus, om in die weg te komen tot een zusterkerkrelatie.

Dit proces is niet te binden aan een vooraf bepaald tijdpad maar moet wel gebeuren aan de hand van vaste criteria. Ook moet wederzijds de wil aanwezig zijn de kenmerken van de kerk van Christus te vertonen. En elkaar daarbij zo nodig te helpen en steunen.

II. - 4. Advies en informatie aan de generale synode

Daar de generale synode beslist over de relaties met kerken in het buitenland, met name over de zusterkerkrelatie (zie II.1.), moeten deputaten de generale synode voorzien van voldoende informatie, voorstellen en gronden om over de relatie met buitenlandse kerken verantwoorde besluiten te nemen.

Voor al die informatie zullen de gegevens van de nader te bespreken Documentatieset een goede aanzet zijn (zie III. 3.).

III. TAAK VAN DEPUTATEN BBK

III - 1 Inleiding

Deputaten BBK vormen een deputaatschap van de kerken, benoemd door de generale synode. Daaruit vloeit voort, dat deputaten optreden namens de kerken, zowel in de richting van het buitenland als naar de kerken van het eigen kerkverband.

Voor wat betreft contacten met het buitenland is het voor de duidelijkheid gewenst, dat deputaten duidelijk maken hoe zij optreden bij het aangaan van relaties met kerken in het buitenland en met het onderhouden daarvan. (III-2 en III-3).

Ook worden deputaten regelmatig betrokken bij hulpverlening aan buitenlandse kerken. Teneinde ook hier een verantwoord en consistent optreden te bevorderen is het hanteren van een beleid en van criteria gewenst. (zie III - 4).

Ten eerste kan gesteld worden dat tot de taak van deputaten behoort:

1. het bestuderen van kerkelijke situaties in het buitenland;
2. het leggen van contacten met buitenlandse kerken;
3. het onderhouden van contacten met synodes of 'general assemblies' van buitenlandse kerken en/of met deputaten van buitenlandse kerken;
4. het geven van voorlichting aan kerken en kerkleden over de kerkelijke situatie in het buitenland;

Daarnaast kunnen deputaten BBK ook geroepen worden tot:

1. hulp aan en ondersteuning van opleiding en gemeenteopbouw van kerken in het buitenland waarmee een relatie wordt onderhouden;
2. zo nodig ad hoc hulp verlenen aan buitenlandse kerken in situaties die snelle actie behoeven;
3. het zoeken van plaatselijke kerken en/of regionale kerkengroepen die mogelijk hulp-ondersteuningsactiviteiten kunnen gaan uitvoeren ten behoeve van buitenlandse kerken.

Het is gewenst dat over deze materie verder wordt nagedacht, ook in samenwerking met het inmiddels opgericht "Platform Gereformeerde Hulpverleningsorganisaties aan het buitenland".

III - 2. Aangaan van kerkelijke relaties

Regelmatig krijgen deputaten BBK te maken met nieuwe contacten met buitenlandse kerken. Dit kan zijn door eigen bevinding, bijvoorbeeld via de International Conference of Reformed Churches (ICRC). Ook kan het verzoek om contact uitgegaan zijn van een kerk in het buitenland. Soms zijn het kerkleden die deputaten attent maken op bepaalde kerken.

Het is van belang dat contacten niet lichtvaardig worden aangegaan op grond van een subjectief oordeel.

III. - 2.1. Verzameling van gegevens

Er moeten duidelijke gronden zijn voor het aangaan van nieuwe contacten. Daartoe is nodig dat deputaten weten met welke kerken zij te doen hebben resp. krijgen. Dat wil zeggen dat er allereerst objectieve, meetbare en controleerbare gegevens moeten worden verzameld en vastgelegd.

Dit alles kan gebeuren met behulp van een zogenaamde Documentatieset (de D-set, zie bijlage 1).

Het is duidelijk dat daarvan niet direct alle gewenste gegevens kunnen worden ingevuld. Het is een continue bezigheid om die set te voltooien en te aktualiseren.

Op grond van de verzamelde gegevens kunnen deputaten zich een eerste mening vormen over de mogelijkheid resp. wenselijkheid van nader contact. Daarvoor is allereerst een positief antwoord nodig op de volgende vragen:

1. Heeft men een gereformeerde belijdenis?
2. Heeft men schriftuurlijk kerkrecht?
3. Worden die belijdenis en dat kerkrecht in de praktijk ook serieus gehanteerd?
4. Maakt een klein getal of persoonsgebondenheid de betreffende kerk niet kwetsbaar, door dominantie van bepaalde personen?
5. Zijn er relaties met andere kerken of organisaties, die een verhindering zijn voor intensiever contact?

III. - 2.2. Nadere kennismaking

Als uit de verzamelde documentatie blijkt, dat een nader contact verantwoord en gewenst is, kan besloten worden tot nadere kennismaking door middel van een bezoek ter plaatse. Dit geschiedt bij voorkeur door twee deputaten BBK, waarbij een theoloog. (Wanneer er op een bepaald moment niet voldoende - gekwalificeerde - deputaten beschikbaar zijn, dan kan deputaten BBK van buiten deputaten BBK afgevaardigden aantrekken).

Het primaire doel van dit bezoek is nadere informatie en gegevens te verzamelen. Daartoe is het aan te bevelen een checklist te hanteren die afgeleid is van de (nog niet ingevulde) gegevens van de D-set. Dit voorkomt dat belangrijke zaken vergeten worden en het bevordert het systematisch verzamelen van objectieve gegevens. Daarnaast is een door de sectie op te stellen werkinstructie voor de afvaardiging aan te bevelen.

III. - 2.3. Oordeelvorming door deputaten

De delegatie die het bezoek gebracht heeft brengt schriftelijk verslag uit aan de betreffende sectie, namelijk een rapport van de bevindingen, die van belang zijn voor de beoordeling van een toekomstige relatie. Als regel zal dit rapport binnen één maand na terugkeer van de delegatie worden uitgebracht. Daarin zullen op grond van de beschikbare gegevens voorstellen worden gedaan over de mogelijke toekomstige relatie.

Bij de voorstellen zullen goede gronden geformuleerd worden.

De betreffende sectie bespreekt deze voorstellen en brengt het sectieoordeel plus de gronden op de algemene vergadering. Ook hier zal als regel de indiening binnen één maand na het sectiebesluit plaatsvinden.

III. - 2.4. Besluitvorming

De algemene vergadering bespreekt het voorstel van de sectie en neemt dienaangaande een besluit.

Als een zusterkerkrelatie wenselijk en verantwoord wordt geacht dan wordt een dergelijk voorstel voor de eerstkomende generale synode geformuleerd.

In de tussentijd doen deputaten BBK al het nodige om de bestaande relatie verder te verdiepen.

Besluit de algemene vergadering tot een andere relatievorm dan die van zusterkerkrelatie dan zal in overleg met de betrokken kerk de relatie en het doel worden ingevuld.

III. - 2.5. Diversen

Het kan zijn dat hulpverlening nodig of wenselijk is, vóórdat de generale synode een besluit genomen heeft over de relatie met de betreffende kerk. In dat geval zal gehandeld worden overeenkomstig het gestelde in hoofdstuk III - 4.

III - 3. Onderhouden van kerkelijke relaties

Uit het voorgaande mag duidelijk zijn, dat er verschillen zijn tussen de aard en de intensiteit van de relaties.

Toch is het aan te bevelen dat deputaten BBK voor elke relatie formuleren welk doel ermee wordt beoogd. Het antwoord "streven naar een zusterkerkrelatie" is daarbij niet voldoende. Gewenst is ook aan te geven welk tussendoel deputaten nastreven in de periode tussen twee synodezittingen. Dan kan voorkomen worden dat het een relatie zonder inhoud blijft of wordt.

III. - 3.1. Invullen van de zusterkerkrelatie.

Zoals onder II.3. is aangegeven zijn van synodewege regels vastgesteld voor de zusterkerkrelatie. Die regels geven ook richting en inhoud aan het onderhouden van die relatie.

Zo wijst de preambule op:

- samen blijven bij de belijdenis van Gods Woord en
- elkaar helpen, bemoedigen en opscherpen om in woord en daad getuigen van Christus te zijn in deze wereld.

De regels 1 t/m 7 vullen dit verder in. Binnen de zusterkerkrelatie zal door deputaten permanent gewerkt moeten worden met die regels.

Regel 1 spreekt uit, dat de kerken elkaar zoveel mogelijk zullen bijstaan in de handhaving, verdediging en bevordering van de gereformeerde belijdenis naar de Schriften in

- leer
- kerkregering
- tucht
- eredienst.

Het zal duidelijk zijn, dat het beoefenen van een zusterkerkrelatie altijd van twee kanten moet komen. De zusterkerkrelatie is een verhouding tussen twee gelijkwaardige kerken, die ieder hun eigen roeping en verantwoordelijkheid hebben en ook behouden.

Hier geldt in feite ook wat in art. 83 ten aanzien van de kerken van het eigen kerkverband wordt geformuleerd:

"Geen kerk mag over andere kerken, ... , op welke wijze ook, heersen."

Binnen die "gulden regel" zal de zusterkerkrelatie gestalte moeten krijgen.

Daarbij geven de regels 2 t/m 7 een goede aanzet. Daarom is het aan te bevelen, dat als deputaten BBK de generale synode adviseren over de continuering van een zusterkerkrelatie deputaten zich ervan vergewissen, dat de zaken in die regels 2 t/m 7

genoemd in de praktijk ook zo veel mogelijk worden nageleefd.

Zo kan er bijvoorbeeld in het rapport een opsomming worden gegeven van Nederlandse predikanten die bij zusterkerken in het buitenland zijn voorgegaan en van buitenlandse predikanten die bij de kerken in Nederland zijn voorgegaan.

Uitgaande van de preambule en van regel 1 is het mogelijk, dat buitenlandse zusterkerken aan de Gereformeerde Kerken in Nederland vragen hen bij te staan bij het vervullen van hun roeping. Bijvoorbeeld door hulp te vragen bij de opleiding en toerusting van ambtsdragers en bij gemeente-opbouw.

De gegeven hulp kan zowel geestelijk als materieel van aard zijn.

Voorwaarden en uitgangspunten bij het geven van hulp zijn:

1. de hulp moet concreet zijn qua doel (alleen kerkelijke taken);
2. de hulp moet controleerbaar zijn qua inzet;
3. de hulp moet zo mogelijk gezamenlijk worden geëvalueerd;
4. beide kerken zijn en blijven gelijkwaardig;
5. beide kerken hebben elk een eigen roeping en een eigen verantwoordelijkheid;
6. eventuele hulp wordt gegeven binnen de wederzijdsheid van de zusterkerkrelaties.

Gevaren bij deze hulpverlening:

- voor onze kerken een houding van elitaire westerse neerbuigendheid;
- en voor onze zusterkerken een gemakkelijk aanleunen tegen onze hulp en daarmee eigen verantwoordelijkheid en roeping veronachtzamen.

III. - 3.2. Invulling van de niet-zusterkerkrelatie

Indien er (nog) geen zusterkerkrelatie aangegaan kan worden, dient de relatievorm, die wel mogelijk is, als doel te hebben dat er een zusterkerkrelatie komt.

In het onderling verkeer moeten dus beide kerken actief zijn in het opruimen van de hindernissen op de weg naar dat doel.

Als intussen aan onze kerken hulp gevraagd worden - geestelijk en/of materieel - dan kan inwilliging van zo'n verzoek legitiem zijn, als daarmee gewerkt wordt aan het dichterbij brengen van het gemeenschappelijke doel: de zusterkerkrelatie. Zie voor praktische invulling hoofdstuk III - 4.

Hoewel het aangaan resp. onderhouden van een zusterkerkrelatie de eigenlijke doelstelling is van elke relatie kunnen er omstandigheden zijn, waaronder deputaten BBK het onderhouden van een contact met een kerk gewenst achten, terwijl een toekomstige zusterkerkrelatie niet zeker is. Zo'n contact kan bijvoorbeeld door deputaten BBK gebruikt worden een appèl te doen uitgaan naar de betreffende kerk om terug te keren van een verkeerde koers.

Soms doet zich de gelegenheid voor contact te leggen met een organisatie. De vraag is of deputaten BBK met zo'n organisatie een relatie kan aangaan.

In principe is dat alleen mogelijk, als zo'n organisatie uitgaat van of van groot belang is voor een kerkgemeenschap, waarmee deputaten contact hebben.

Het doel van de betrekkingen met buitenlandse kerken is elkaar bijstaan kerk van Christus te zijn of het steeds meer te worden.

Deputaten zullen daarbij rekening moeten houden met de dynamiek van Christus'vergaderarbeit en met de historische ontwikkeling en de culturele context van de betrokken

kerken in het buitenland.

III. - 3.3. Bezoeken aan buitenlandse zusterkerken

Voor het onderhouden van de relatie met een buitenlandse kerkgemeenschap, speciaal als er een zusterkerkrelatie is, zullen deputaten van tijd tot tijd een bezoek moeten brengen. Teneinde de beperkte mankracht en financiële middelen zo efficiënt mogelijk aan te wenden is een zekere bezoekstructuur aan te bevelen. Dat kan ook voorkomen, dat de aandacht van deputaten BBK onevenredig wordt verdeeld.

De aard van een bezoek hangt samen met de aard van de relatie:

- zusterkerkrelatie;
- andere relatievormen.

Het bezoek aan een zusterkerk kan een "herkenningsbezoek" genoemd worden. Daarmee wordt tot uitdrukking gebracht, dat beide kerken elkaar (blijven) herkennen in de Here Christus.

Het is aan te bevelen, dat zo'n bezoek samenvalt met het bijeenkomen van een generale synode of general assembly van de betreffende buitenlandse kerk. Als richtlijn kan gesteld worden, dat als regel dergelijke bezoeken éénmaal per drie of vier jaar worden gebracht.

Soms kan een bezoek meer inhouden, dan alleen maar een "herkenningsbezoek". Bijvoorbeeld als een zusterkerk adviezen van de Nederlandse afvaardiging op prijs stelt.

Het is duidelijk dat voor een bezoek met een dergelijk karakter het verzoek van de zusterkerk moet uitgaan.

III. - 3.4. Bezoeken aan andere kerkelijke relaties

Is de bestaande relatie (nog) geen zusterkerkrelatie dan kan een periodiek bezoek dienen

- voor het verkrijgen van nadere inlichtingen en/of
- voor het bespreken en eventueel uit de weg ruimen van verhinderingen om tot een zusterkerkrelatie te komen.

Ook hier zal het aan te bevelen zijn zo'n bezoek te brengen tijdens een generale synode of een general assembly.

Voor een optimaal effect dient zo'n bezoek duidelijk structureerd te zijn:

- met wie wil men praten?
- waarover wil men praten?
- wat wil men met het gesprek bereiken?

Een vaste frequentie voor dit soort bezoeken is niet aan te geven. Veel hangt af van de "witte plekken" in de D-set.

III.- 3.5. Rapportage van de bezoeken

Om er voor te zorgen, dat de bezoeken een duidelijke functie vervullen in het onderhouden van de relatie, dient de bezoekende afvaardiging binnen een afgesproken tijd (bijvoorbeeld één maand na terugkomst) aan de eigen sectie schriftelijk verslag uit te brengen van het bezoek. Dit verslag kan vergezeld gaan van voorstellen.

Op grond van dat verslag neemt de sectie besluiten met betrekking tot de relatie-oefening en stuurt die als voorstel met gronden naar de algemene vergadering. De algemene vergadering neemt dan definitieve besluiten. Als dit inhoudt dat het beleid ten aanzien van de betreffende kerk wordt aangepast dan dient dit op de betreffende D-set te worden vermeld.

Het zal goed zijn, als een bezoek aanleiding geeft tot beleidsverandering, dat de betreffende kerk daarvan op de hoogte wordt gesteld.

III - 4 HULPVERLENING EN SAMENWERKING

III - 4.1. Inleiding

Het aantal relaties van deputaten BBK met kerken in het buitenland neemt toe. Daardoor komen er steeds meer verzoeken om en mogelijkheden tot hulpverlening. De generale synode van Leeuwarden 1990 gaf aan deputaten opdracht zich over deze problematiek te bezinnen en daarover te rapporteren aan de synode van Ommen 1993. Deputaten brachten hun rapport uit onder de titel "Onbekrompen Delen". Daarin hebben zij vanuit verschillende invalshoeken een aantal aspecten belicht van de hulpverlening aan buitenlandse kerken. De generale synode van Ommen heeft dit rapport aanvaard, omdat onder meer "daarin een goede aanzet wordt gegeven voor het formuleren van criteria waaraan hulpverlening moet voldoen".

Verder verzocht de synode aan deputaten:

1. De hulpverlening zoveel mogelijk beleidsmatig te onderbouwen, waarbij in het bijzonder gelet moet worden op de volgende punten:
  - 1.1. wat is kerkelijk opbouwwerk in het kader van hulpverlening tussen zusterkerken?
  - 1.2. een zo zorgvuldig mogelijke afgrenzing tussen de terreinen waarop deputaten BBK en die waarop de zendende kerken werkzaam zijn.
  - 1.3. mogelijke nadelige neveneffecten voor de gevende en de ontvangende kerken.
  - 1.4. de mogelijkheden van de kerken gelet op het potentieel aan mankracht en financiën.
2. Na te gaan hoe de erbij te betrekken (plaatselijke) kerken kunnen worden benaderd en ingeschakeld.

Deze zaken zullen in een afzonderlijk aanhangsel bij deze beleidsnotitie een plaats krijgen.

III - 4.2. Doel en uitgangspunt

Het doel van alle hulpverlening aan een buitenlandse kerk is het wegnemen van belemmeringen bij de ontplooiing van het kerkelijk leven bij die kerk.

Dat doel moet duidelijk zijn zowel bij de hulpgever als bij de hulpontvanger. Daar mag geen misverstand over bestaan.

Het uitgangspunt is het gemeenschappelijk deel hebben aan de gaven en schatten van Christus, zowel in geestelijk als in materiële zin (zie "Onbekrompen Delen, pag. 12).

De ontplooiing van het kerkelijk leven is in eerste instantie een zaak van de eigen leden. De eigen leden dienen te fungeren als levende stenen in het gebouw van Christus kerk, ook in het buitenland. Die ontplooiing is geen taak van deputaten BBK of van welke instantie in Nederland ook.

De eigen kerkgemeenschap moet dit zelf doen. Deputaten BBK kunnen hoogstens daarbij behulpzaam zijn.

Die eigen verantwoordelijkheid dient vanaf het begin duidelijk te zijn voor de hulpontvangende kerk en dat moet ook als zodanig door haar worden aanvaard.

Als dit uitgangspunt vastligt kan via gemeenschappelijk overleg gewerkt worden aan een hulpprogramma.

Dat betekent, dat allereerst gestreefd moet worden naar het benutten van de mogelijkheden, die binnen de hulpontvangende kerk (de doelgroep) aanwezig zijn.

Van die doelgroep mag gevraagd worden:

- het actief benutten van de geboden hulp;
- als levende stenen in het gebouw van Christus;
- binnen eigen mogelijkheden;
- in eigen volle verantwoordelijkheid.

III - 4.3. Prioriteitstelling

De hulpverlening van deputaten BBK richt zich allereerst op:

1. zusterkerken;
2. vervolgens eventueel op kerken waarmee (nog) geen zusterkerkrelatie wordt onderhouden.

Dit is een bewuste prioriteitsstelling, want onze mankracht en financiën zijn beperkt. Afwijkingen van deze prioriteitsvolgorde zullen duidelijke gronden moeten hebben.

III - 4.4. Onderscheiden hulp

Bij hulpverlening aan kerken in het buitenland kan het volgende onderscheid worden gemaakt:

Geestelijke hulp:

Hierbij is te denken aan hulp bij opleiding en toerusting van predikanten en andere ambtsdragers c.q. gemeenteleden. Hier gaat het dus om personele hulp voor overdracht van kennis en vaardigheden door middel van bijvoorbeeld docentschappen, cursussen leatuurvoorziening, vertaalwerk etc.

Materiële steun:

Naast het dragen van de kosten voor personele hulp kan bijvoorbeeld ook incidenteel worden geholpen bij de bouw van een pastorie of een kerkgebouw. Ook noodzakelijke diakonale steun valt onder deze categorie.

III - 4.5. Criteria bij de hulpverlening

Het is nodig dat voor de hulpverlening aan buitenlandse kerken een aantal criteria wordt gehanteerd. En wel om de volgende redenen:

1. De eigen verantwoordelijkheden van de hulpontvanger en van de hulpgever moeten gerespecteerd en daarom zo goed mogelijk aangegeven worden.
2. De financiën en de mankracht van onze kerken zijn begrensd. Daarom dienen er criteria te zijn die er voor zorgen, dat de verleende hulp het meeste beantwoordt aan uitgangspunten en doel.
3. Het hanteren van criteria bevordert de eenheid in het hulpverleningsbeleid van deputaten BBK en in de uitvoering daarvan door de verschillende landensecties.

Bij het formuleren van de criteria volgen deputaten de voorwaarden, die prof.dr. C. Trimp ten aanzien van alle hulpverlening stelde op de 99e Centrale Diakonale Conferentie te Arnhem op 8 juni 1991 in zijn referaat "Zo zullen wij toenemen in liefde tot alle mensen" (zie ook "Onbekrompen Delen", pag. 19).

Die voorwaarden, die prof. Trimp formuleerde voor het diakonale liefdebetoon van de gemeente, kunnen ook worden toegespitst op de hulpverlening aan buitenlandse kerken, en wel als volgt:

1. Er moet een relatie zijn tussen hulpverlening aan een buitenlandse kerk en de bevordering van het Christen zijn (Hand. 6:7).
2. Aan de hulpverlening aan buitenlandse kerken moet altijd de naam van Christus verbonden worden (Hand. 4:12).
3. Uit kerkelijke hulpverlening aan het buitenland moet lof voor God te voorschijn komen, want de hulpverlening is uit en tot God (2 Kor. 9:11-15).
4. De kerkelijke hulpverlening moet de godsvrucht bevorderen en strekken tot opbouw van het kerkelijk c.q. het gemeentelven.

Criteria

Wanneer die voorwaarden toegepast worden in criteria voor het hulpverleningsbeleid van deputaten BBK en voor de afzonderlijke hulpprojekten, dan komen we tot het volgende:

1. Het doel van elk projekt moet zijn: de opbouw van het kerkelijk leven van de aanvragende kerk en het wegnemen van belemmeringen daarin.
2. De aanvragende kerk zal zelf het doel van de hulpvraag moeten omschrijven en ook welke verwachting men heeft van het projekt.
3. Bij het geven van hulp zal de eigen verantwoordelijkheid van de hulpontvangende kerk ten volle moeten worden gehonoreerd. Daarom is zowel betutteling door de hulpgevende kerk als het verstrekken van te veel hulp onverantwoord.
4. De hulpontvangende kerk zal bereid moeten zijn tot volledige samenwerking bij de uitvoering van de hulpverlening.
5. De hulpverleningen en de daaruit voortvloeiende projekten moeten gericht zijn op kerken, dat wil zeggen kerkverbanden. Bij uitzondering kunnen plaatselijke gemeenten geholpen worden, nl. wanneer er (nog) geen kerkverband is. Individuen komen niet voor hulp door deputaten BBK in aanmerking.
6. Hulpprojekten dienen qua aard, omvang en intensiteit afgestemd te zijn op het geestelijk niveau c.q. de opnamecapaciteit van de doelgroep, de hulpontvangende kerk.
7. Hulpprojekten mogen niet ingaan tegen het overheidsbeleid in het betreffende land, voorzover dit beleid niet ingaat tegen het Woord van God.
8. De verleende hulp moet zich op den duur overbodig maken. Strukturele blijvende hulp verdraagt zich niet met een goede relatie tussen twee gelijkwaardige kerken van Christus. Vandaar dat het binden van de hulp aan een tijdpad gewenst is.
9. De hulp moet duidelijk verifieerbare en gedocumenteerde projekten betreffen, waarbij bewaking, rapportage en evaluatie ingebouwd zijn. Jaarlijkse evaluatie en controle zijn noodzakelijk.
10. Eventuele hulp aan een buitenlandse kerk dient in evenwicht te zijn met hulp die aan andere kerken gegeven wordt, teneinde scheefgroei te voorkomen. Aan de andere kant moet ook rekening gehouden worden met de hulp die de betreffende kerk van andere (kerkelijke) relaties ontvangt of kan ontvangen.
11. In elk projekt zal in de regel sprake moeten zijn van een gezamenlijke inspanning c.q. bijdrage.
12. Meerjarige hulp zal alleen worden gegeven in het kader van een meerjaren-plan, waarbij de toezegging in de regel kan gelden tot de volgende synode.

III - 4.6. Assistentie door derden

Bij hulpverlening aan buitenlandse kerken wordt men geconfronteerd met vreemde culturen, onbekende talen, menselijke zwakheden en zonden etc. Daarom is het goed dat bij het formuleren en uitvoeren van hulpverleningsprojekten

nauw contact wordt onderhouden met de enige professionele op het buitenland gerichte hulporganisatie binnen onze kerken de vereniging "De Verre Naasten" (DVN). Deze organisatie en deputaten BBK zijn vaak werkzaam in dezelfde regio's en/of landen. DVN beschikt over tientallen jaren ervaring op het gebied van de hulpverlening. Gebruikmaking van deze ervaring kan de kwaliteit van de te verlenen hulp verhogen.

Het rapport "Onbekrompen Delen" somt op pag. 25 een aantal werkzaamheden op die aan hulpverlening verbonden zijn:

1. inrichten en bijhouden van een documentatie;
2. informatieverstrekking;
3. financiële administratie;
4. vertaalaangelegenheden.

Dit werk is specialistisch en tijdrovend. Wellicht is te overwogen ook op dit terrein gebruik te maken van de faciliteiten, die DVN kan bieden.

Een apart aandachtspunt is de harmonisatie van de arbeidsvoorwaarden van uitgezonden door de verschillende instellingen, deputaten BBK, DVN, Fundament en eventueel andere. Hierbij zouden ook de zendelingen c.q. zendende kerken betrokken kunnen worden.

III - 4.7. Hulpprojecten en werkplannen

Hulp aan buitenlandse kerken vraagt om een zorgvuldige invulling. Voor de financiering daarvan wordt geld gevraagd van de gemeenten c.q. van de gemeenteleden. Dit alleen al vereist een verantwoorde besteding.

Daarnaast heeft de hulpontvangende kerk vaak een bepaald verwachtingspatroon. Als dat patroon juist is mag, door onzorgvuldigheid of tanende belangstelling van onze kant, die verwachting niet beschaamd worden.

Kortom: een hulpproject moet in al zijn facetten voor de met elkaar samenwerkende kerken klaar en duidelijk zijn.

Daarvoor is voor elk project een goed geformuleerd werkplan noodzakelijk. Met zo'n werkplan worden de partners gedwongen zo te werken, dat de hulpverlening zo goed mogelijk tot zijn recht komt.

Zo'n werkplan moet vanaf het begin in samenwerking met de hulpontvangende kerk worden opgesteld en door deze ook in volle vrijheid worden aanvaard.

Zo'n werkplan dient verder minimaal de volgende elementen te bevatten:

1. Duidelijke omschrijving van de doelstelling(en).
2. Aangeven welke middelen zullen worden ingezet en hoe.
3. Tijdpad van de uitvoering van het project.
4. Eventuele inschakeling van anderen bij de uitvoering: partikulieren of organisaties.
5. Door wie, aan wie, over, wat, hoe en hoe vaak moet over de voortgang van het project worden gerapporteerd.
6. Begroting van het project, totaal en per jaar.
7. Methode en frequentie van de evaluatie plus de eventuele bijstelling van het project.

Het zal duidelijk zijn, dat naarmate een project omvangrijker en ingewikkelder is, ook het werkplan meer gestructureerd moet zijn.

In bijlage 2 is een voorbeeld opgenomen van een werkplan.

III - 4.8. Procedure inzake beslissingen over hulpverlening.

Een verzoek om hulp kan door een buitenlandse kerk gelegd worden op de tafel van de algemene vergadering of op die van de landensectie. Ook kan het idee van een hulpproject geïnitieerd worden vanuit de algemene vergadering of vanuit de landensectie.

Voor een beslissing voor het verlenen van hulp wordt de volgende procedure gevolgd:

1. De betreffende landensectie vormt eerst een eigen oordeel en vraagt in een zo vroeg mogelijk stadium het oordeel van de hulpverleningssectie. Met advies van de sectie hulpverlening doet de landensectie een voorstel aan de algemene vergadering.
Bij voorkeur gebeurt dat via een daartoe opgesteld (gestandaardiseerd) formulier, dat het voorstel, de gronden en eventueel verdere informatie bevat.
2. Dit voorstel (plus gronden en toelichting) vormen voor de algemene vergadering het materiaal om een oordeel te vormen en tot een beslissing te komen.
3. Indien de algemene vergadering negatief beslist over het voorstel van de sectie dat zal de sectie het voorstel heroverwegen of herformuleren.
4. Bij een positieve beslissing door de algemene vergadering wordt de landensectie belast met de uitvoering. Daarbij kan de landensectie hulp vragen van de hulpverleningssectie. Als hulp nodig geacht wordt van derden, bijvoorbeeld door DVN, dan dient de algemene vergadering daartoe toestemming te geven.
5. Tijdens de uitvoering blijft de algemene vergadering op de hoogte van de voortgang van het project via:
  1. de sectie-notulen;
  2. jaarlijkse beleidsrapportage door de sectie;
  3. gerichte projekt-rapportage.
6. Indien er een spoedeisende tussentijdse beslissing nodig is, dan neemt de sectie die in overleg met het moderamen van deputaten BBK.
7. De voor langere tijd uitgezonden rapporteren periodiek (bijvoorbeeld éénmaal per kwartaal) aan de landensectie. Die rapportage is tweesporig:
  1. geleide rapportage via een standaardformulier, dat afgeleid is van het werkplan van de uitgezondene;
  2. wat de uitgezondene nog nodig of nuttig vindt toe te voegen.
8. Bij uitzending van personen voor langere tijd dient de landensectie regelmatig schriftelijk contact te onderhouden ter ondersteuning van de uitgezonden en hun gezin.

IV INTERNE ORGANISATIE VAN DEPUTATEN BBK

Het deputaatschap BBK bestaat uit:

- vijf landensecties
- een sectie hulpverlening en beleid
- een sectie voorlichting (waaronder Lux Mundi)

De Algemene Vergadering van deputaten BBK vergadert als regel 1 maal per twee maanden, terwijl de sectie in de regel dezelfde frequentie aanhouden, maar dan tussen de vergaderingen van de AV in.

Uit vorenstaande beleidsformulering mag worden afgeleid dat verdere verdieping in de problematiek, nadere bezinning en heroriëntering noodzakelijk zijn. Gezien het feit dat nagenoeg voor alle leden het deputaatschap een nevenactiviteit en dat het werk constant groeit, dient de vraag onder ogen gezien worden, of niet overgegaan moet worden tot het aanstellen van een full-time kracht. Voorshands moet gewerkt worden aan het uitbesteden van een deel van het werk van het deputaatschap aan (een) andere organisatie (s). Te denken valt aan: typewerk, landenonderzoek, documentatie, archivering, voorlichting enz.

Zo zouden de leden van deputaten BBK, voorzien van de noodzakelijke gegevens, zich beter kunnen richten op oordeels- en besluitvorming t.a.v. relaties met en hulpverlening aan buitenlandse kerken.

V FINANCIËEL BELEID DEPUTATEN BBK

Het beleidsplan bepaalt in principe ook de omvang van de uitgaven. Het meerjarenplan, de begroting en de jaarrekening moeten een goed inzicht geven in de financiële consequenties van het te voeren cq. gevoerde beleid. De uitgaven dienen gespecificeerd te worden overeenkomstig de beleidsdoelstellingen en per sectie. We kunnen de volgende categorieën onderscheiden:

1. uitgaven verband houdend met het aangaan en onderhouden van kerkelijke relaties;
2. uitgaven wegens structurele hulp;
3. uitgaven wegens acute (nood-)hulp;
4. uitgaven in verband met voorlichting (in Nederland en buitenland);
5. organisatiekosten;
6. kosten per sectie.

Naar de kerken toe zal maximale inzichtelijkheid nagestreeft moeten worden. Belangrijke fluctuaties in het jaarquotum zullen vermeden moeten worden.

Er zal een financiële buffer van maximaal een jaar uitgaven gehandhaafd moeten worden.

Het vermogen zal op een solide, niet-speculatieve wijze moeten worden beheerd.

VI Aanhangsel

Beleidsvragen van de generale synode van Ommen 1993

De generale synode van Ommen (1993) besloot o.m. dep. BBK te verzoeken:

1. de hulpverlening ten behoeve van kerkelijke opbouwwerk in het buitenland zoveel mogelijk beleidsmatig te onderbouwen en daarbij in het bijzonder te letten op:
  - a. wat in het kader van hulpverlening tussen zusterkerken kerkelijk opbouwwerk is;
  - b. een zo zorgvuldig mogelijke afgrenzing tussen de terreinen waarop deputaten BBK en de zendende kerken werkzaam zijn;
  - c. mogelijke nadelige neveneffecten van materiële hulpverlening op de gevende en de ontvangende kerken;
  - d. de mogelijkheden van de kerken tot het verlenen van materiële hulp, gelet op het potentieel aan mankracht en financiën;
2. Na te gaan op welke wijze in de toekomst bij dit werk te betrekken kerken door deputaten kunnen worden benaderd en worden ingeschakeld. (Acta art. 76, besluit 1 en 2)

Op 26 november 1994 is vastgesteld de "Beleidsnota van deputaten BBK", waarin o.m. wordt ingegaan op hulpverlening aan en samenwerking met buitenlandse kerken (zie pag. 15-19 van de nota).

Deputaten BBK hebben daarin de hulpverlening aan het buitenland beleidsmatig onderbouwd.

Zij willen daarbij echter aantekenen dat de globalisering zo'n hulpverleningsbeleid voortdurend moet worden gecheckt.

Zo komen deputaten meer en meer tot de overtuiging, dat zij - gezien de toename van het aantal relaties en contacten - zich dienen te concentreren op hun kerntaak: contactoefening met buitenlandse kerken. Voor de hulpverlening kan dat betekenen dat het aandeel van BBK beperkt wordt of blijft, en dat deputaten BBK voor hulpverlening zoveel mogelijk een plaatselijke kerk zoeken, die zo'n project op zich neemt. Daartoe dienen deputaten BBK een voorwaarden scheppend beleid te formuleren. Dit is in genoemde beleidsnota te vinden in hoofdstuk III-4. De rol van BBK is dus niet initiërend maar constructief reagerend op concrete hulpaanvragen.

Wij komen nu tot de vier punten die door de synode zijn genoemd:

1. wat is in het kader van hulpverlening tussen zusterkerken kerkelijk opbouwwerk?

In Efeze 4:1-16 zegt de apostel Paulus dat kerkelijk opbouwwerk werk van Christus is, dat Hij vanuit de hemel via zijn ambtsdragers doet. Het gaat daarbij om toerusting tot dienstbetoon tot opbouw van het lichaam van Christus. In dat kader kunnen taken die de mogelijkheden van een plaatselijke gemeente te boven gaan worden verricht door het kerkverband. Zoals: opleiding van predikanten, kadervorming, literatuurvoorziening, en ondersteuning vormgeving kerkverband. Wanneer ook het landelijk kerkverband te weinig mogelijkheden heeft voor kerkelijke opbouwwerk, kan een beroep gedaan worden op zusterkerken elders in de wereld.

2. Een zo zorgvuldig mogelijke afgrenzing tussen de terreinen waarop deputaten BBK en de zendende kerken werkzaam zijn.

Deputaten BBK oefenen namens de gereformeerde kerken in Nederland, in opdracht

van de generale synode, zoveel mogelijk gemeenschap met kerken van gereformeerde belijdenis in het buitenland. (art. 47 KO)

Een 'zendende kerk' voert namens een groep samenwerkende kerken de opdracht van Christus van Matth. 28:19 uit in een bepaald gebied:

- a. brengen van het evangelie;
- b. planten van kerken en daardoor brengen tot zelfstandigheid;
- c. hulpverlening aan buitenlandse kerken.

De zending zal zich in de huidige ontwikkeling meer moeten toeleggen op hulpverlening aan buitenlandse zusterkerken bij kerkelijk opbouwwerk. De eigen verantwoordelijkheid van de buitenlandse kerk zal daarin ten volle moeten worden gehonoreerd. De hulpverlening zal in feite samenwerking worden. Daarbij zal met name het bij de hulpvragende kerk aanwezige potentieel aan predikanten en evangelisten e.d. worden versterkt met het ook op kerkelijk opbouwwerk. Dit kan door hulp bij opleiding, kadervorming en literatuurvoorziening. Een zendende kerk wordt dus meer een assisterende kerk.

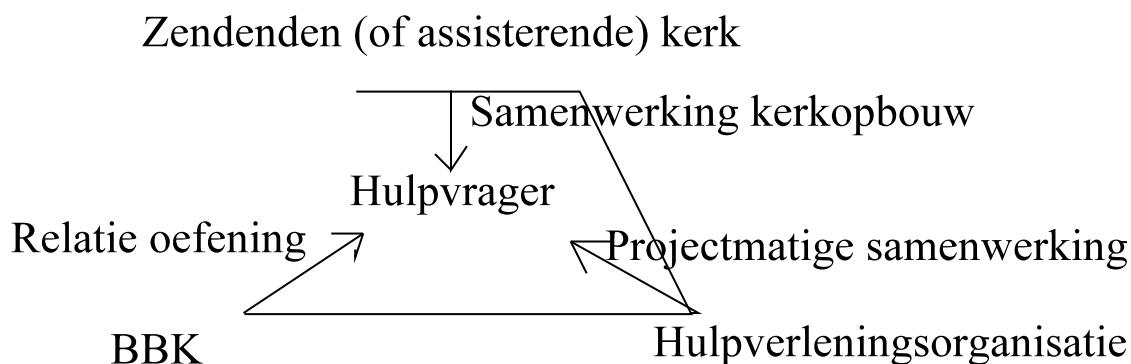
Zo kunnen drie onderscheiden organen worden gezien:

- a. Deputaten BBK concentreren zich op de oefening van kerkelijke contacten In dat kader proberen zij hulpaanvragen uit het buitenland onder te brengen bij plaatselijke gemeenten, die de hulpvragende kerk willen assisteren bij hun kerkelijk opbouwwerk.
- b. Zendende kerken worden meer en meer assisterende kerken die met de hulpvragende kerk een samenwerking aangaan met betrekking tot kerkelijk opbouwwerk (theologische opleiding kadervorming en literatuurvoorziening).
- c. Particuliere hulpverleningsinstellingen houden zich zo nodig en zo mogelijk bezig met zaken die niet tot de taken van deputaten BBK en/of zendende kerken behoren. Gedacht wordt aan structurele en projectmatige samenwerking, dienstbaar aan het kerkelijk opbouwwerk.

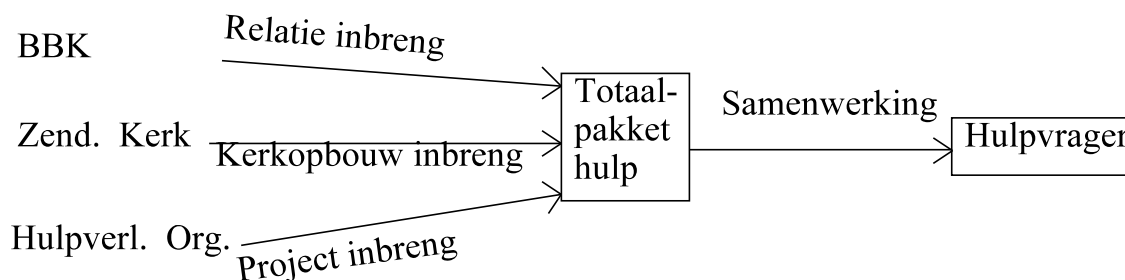
Deputaten BBK zijn van mening dat in plaats van een zo zorgvuldig mogelijke afgrenzing beter aangedrongen kan worden op een zo effectief mogelijke samenwerking tussen enerzijds BBK, zending en hulporganisaties en anderzijds de hulpvrager.

Die 'multi-functionele samenwerking' kan schematisch worden voorgesteld als volgt:

Zo hebben alle drie hun eigen inbreng, maar het schema maakt ook duidelijk de moeite die een hulpvrager (ook nu al) heeft met hulp vanuit Nederland langs drie communicatiekanalen. Beter is daarom bovenstaande samenwerkingsmodel voor de praktijk van de hulpverlening als volgt aan te passen:

Voor de realisering hiervan zal regelmatig niet vrijblijvend overleg tussen betrokkenen nodig zijn. Per geval zal hierover worden beslist.

3. mogelijke nadelige neven-effecten van materiële hulpverlening op de gevende en de ontvangende kerken

Deputaten verwijzen hiervoor naar de 'Beleidsnota van deputaten BBK' d.d. 26 november 1994, waarin (in hoofdstuk III-4.5) impliciet enkele nadelige effecten worden genoemd. Ook verwijzen zij met instemming naar het rapport 'Help in overleg', dat door het 'Platform' overleg van deputaten BBK is aanvaard. Op de pag. 9 en 10 van dat rapport worden een aantal nadelen gememoreerd:

Gevaren voor de hulpgever zijn:

- a. een koloniale houding;
- b. een paternalistische houding;
- c. een ondeskundige aanpak.

Gevaren voor de hulpvrager zijn:

- a. een verkeerd verwachtingspatroon;
- b. een passieve afhankelijkheid;
- c. een voorkeur voor symptoom-bestrijding in plaats van een preventieve aanpak.

4. de mogelijkheden van de kerken tot het verlenen van materiële hulp gelet op het potentieel aan mankracht en financiën

a. financiële potentie

Gezien wat door de kerken/kerkleden wordt opgebracht voor de zending en hulpverlening kan het huidige potentieel gesteld worden op 10 miljoen gulden per jaar. Wat daarvan beschikbaar is voor 'zending' en wat voor 'materiële hulp' is niet zonder meer te zeggen. Het hangt namelijk af van de verschillende elementen in een samen opgesteld totaal-beleid.

b. potentie aan mankracht

Deze mankracht bestaat uit:
 predikanten/zendingen
 tijdelijke docenten
 ontwikkelingswerkers
 vrijwilligers

Ook deze bronnen zijn niet onbeperkt.

Deze begrensde potentie aan financiën en mankracht onderstreept het nut van de multi-functionele aanpak zoals hierboven bepleit.

Coördinatie via het platform-overleg zou wenselijk zijn met de volgende aanpak:

- a. inventarisatie van alle activiteiten van zendende kerken en hulporganisaties plus de kosten van die activiteiten.
- b. aangeven van prioriteiten en van bijbehorende kostenplaatjes.
- c. inventarisatie van gevraagde maar nog niet verleende hulp.
- d. in gezamenlijke overleg een meerjarenplan opzetten van BBK-zending en hulporganisaties, voor zes jaar. In zo'n plan kan de 'zending' en 'hulpverlening' vanuit onze kerken gestalte krijgen.
- e. als zich nieuwe activiteiten aandienen, zal er eerst vooroverleg dienen te zijn met deputaten BBK, de zending en de gereformeerde hulporganisaties in het platform. In dat vooroverleg worden de nieuwe voornemens afgestemd op het meerjarenplan.
- f. Ter uitvoering van het meerjarenplan kunnen er plannen van actie opgezet worden waarin de overeengekomen hulp en de samenwerkende instanties met de hulpvrager ieder hun plaats krijgen.

Zo'n integrale aanpak voorkomt ad hoc activiteiten, verkeerde prioriteiten, geldverspilling, (goedbedoeld) hobby-isme, langs elkaar heen werken, en onrust en onvrede in de kerken. Zo'n aanpak kan ook een bijdrage leveren aan een maximale inzet aan mankracht en een maximale benutting van beperkte financiële middelen.

Verder kan zo'n multi-functionele benadering de samenwerking tussen hulpvrager en hulpgever transparant maken en verkeerde accenten en scheefgroei voorkomen.

Vervolgens besloot de Generale Synode van Ommen (1993) de deputaten BBK te verzoeken na te gaan op welke wijze in de toekomst bij dit werk te betrekken kerken door deputaten kunnen worden benaderd en ingeschakeld

Het bovengenoemde meerjarenplan moet bij de kerken bekend zijn. De kerken weten dan wat wij als kerkverband in de komende jaren denken te doen aan zending en hulpverlening. Wat we blijven doen, en wat voor nieuwe voornemens er zijn: waar, door wie, wanneer, hoelang, hoe enz.

Daaruit zullen ook projecten zijn die nog niet aangepakt kunnen worden. Met deze 'blanco' projecten kunnen deputaten BBK kerken benaderen, die belangstelling hebben voor missionaire activiteiten.

Dit zal gemakkelijker gaan binnen het kader van een totaal missionair activiteiten program dat bij de kerken bekend is, dan dat deputaten BBK met een ad hoc verzoek naar een plaatselijke kerk gaan.

Bijlage BIJ 3.2.1

DOCUMENTATIEBLAD A

LAND:
LANDENGEGEVENS
KERK:

ONDERWERP	OMSCHRIJVING/GEGEVENS
1. Naam van de kerk	
2. Naam van het land	
3. Aantal inwoners	
4. Voornaamste godsdiensten evt. in %	
5. Voornaamste christelijke kerken e.d., met globaal de grootte	

DOCUMENTATIEBLAD B

LAND:
STATISTISCHE KERKGEGEVENS
KERK:

ONDERWERP	OMSCHRIJVING/GEGEVENS
1. Naam van de kerk: volledig	
2. Korte omschrijving van het ontstaan	
3. Aantal gemeenten	
4. Aantal leden	doopleden belijd. leden belangstellenden
5. Aantal predikanten	
6. Aard predikanten opleiding	
7. Kontakt met andere kerken	
8. Lid/waarnemer I.C.R.C.	
9. Namen kontaktpersonen	

DOCUMENTATIEBLAD C

LAND:
INHOUDELIJKE GEGEVENS OVER DE KERK
KERK:

ONDERWERP	OMSCHRIJVING/GEGEVENS
1. Welke belijdenis	
2. Aard kerkregering	
3. Gegevens over ambten	
4. Is er ondertekeningsformulier, zo ja, wat is de aard ervan	
5. Hoe is kerkverband?	kerkeraad ja/nee classis ja/nee reg.synode ja/nee gen.synode ja/nee
6. Hoe is doopspraktijk?	
7. Hoe is catechisatieonderwijs?	
8. Avondmaalspraktijk?	

9.	Hoe is tuchtoefening?
----	-----------------------

DOCUMENTATIEBLAD D

LAND:

BELEIDSELEMENTEN

KERK:

ONDERWERP	OMSCHRIJVING/GEGEVENS
1. Wat is de aard van de relatie?	
2. Doelstelling van beleid BBK met deze kerk	
3. Middelen om dat doel te bereiken	
4. Tijdplanning voor uitvoering van het beleid	
5. Welke hulp is gevraagd, resp. afgesproken?	
6. Kostenbegroting bij evt. hulp	

7.	Hoe evaluatie van het beleid?
8.	Welke ijkpunten zijn er?

DOCUMENTATIEBLAD E

LAND:
 UITVOERINGSGEGEVENS
 KERK:

	ONDERWERP	OMSCHRIJVING/GEGEVENS
1.	Wat wordt er gedaan aan de ontwikkeling resp. de invulling van de relatie met deze kerk?	
2.	Zijn er activiteiten in verband met eventuele hulpverlening aan deze kerk? Zo ja, welke?	

Bijlage BIJ 3.4.7

WERKPLAN VOOR HULPPROJECTEN

PROJECTNUMMER: NAAM PROJECT:
GOEDKEURING AV D.D.   NAAM KERK:
LAND:

ASPECTEN	OMSCHRIJVING
1. Doelstelling project	
2. Geschatte looptijd	
3. Werkwijze ter uitvoering	
4. Concrete uitvoering en in te zetten middelen	
5. Samenwerking resp. inschakeling andere organisaties/personen	
6. Begroting: - lange termijn - jaarbasis	
7. Projectrapportage: - aan de sectie - door de sectie aan AV	frequentie, hoe, door wie, aan wie, over wat

Bijlage BIJ 1.3

BESLUITENLIJST (sinds sept. 1993)

AV01

1. De beleidslijn is dat in elke sectie twee theologen en twee niet-theologen zitting hebben.
2. Br. Jac. van der Kolk wordt benoemd tot adviseur van sectie VII.
3. Bij afwezigheid van de penningmeester ligt de tekenbevoegdheid bij ds. A. de Jager.
4. Op de AV komen alleen schriftelijke voorstellen en schriftelijke rapportages aan de orde. Mondelinge voorstellen en rapportages dienen hoge uitzondering te zijn.
5. Contact met de pers via het moderamen.

AV05

6. Kortlopende uitzending van docenten.
  - a. de reis- en verblijfkosten van de gastdocent worden vergoed, zoals tot dusver gebruikelijk;
  - b. aan de kerk die de gastdocent tijdelijk afstaat wordt vergoeding verstrekt voor de tijdelijke vervanging van preekbeurten en catechisaties;
  - c. de uitgezonden docent wordt geen lesvergoeding verstrekt;
  - d. indien de uitzending een termijn van ongeveer twee maanden zal vragen, zal de gastdocent de mogelijkheid hebben op kosten van BBK zijn vrouw mee te nemen. De AV zal daarover in elk voorkomend geval een afzonderlijk besluit nemen.
7. Regels bij uitzending gastdocenten
  - a. voorwaarde is een duidelijke uitnodiging van de betrokken kerk in het buitenland;
  - b. een tevoren door de betrokken kerk opgesteld plan voor de gastcolleges zal de uitnodiging moeten vergezellen;
  - c. uit het plan zal het doel van de te geven gastcolleges moeten blijken:
    - is het upgradering van docenten?
    - is het aanvulling van kennis van studenten in zaken waarin het bestaande docentenkorps niet kan voorzien?
    - is het een eenmalige of herhaalde cursus gemeente-opbouw voor gemeente-voorgangers en ouderlingen en diakenen?
    - is het bedoeld als een (voorlopig eenmalig) middel tot nadere kennis-making met de betrokken kerk?
    - hoe zal het resultaat worden gemeten?
  - d. indien gebruik wordt gemaakt van andere instanties, bijv. Theologische Universiteit Kampen, zal vooraf overeenstemming over de voorwaarden voor en de inhoud en het doel van de uitzending dienen te zijn.

AV09

8. Sponsoring van Buitenlandse relaties voor deelname aan theologische cong-

ressen.

- a. Sponsoring van Buitenlandse relaties voor deelname aan theologische congressen of seminars zal overwogen kunnen worden als een aanvraag daartoe is ingediend, dat de volgende zaken bevat:
    - een aanbeveling van de kerk (gemeenschap) waartoe aanvrager behoort;
    - een curriculum vitae van de betrokkene, met de genoten opleiding en de huidige taak binnen de kerk, en de gronden waarop deelname aan de conferentie wenselijk wordt geacht;
    - voor welk deel van de kosten sponsoring gevraagd wordt;
  - b. Als de onder 1 bedoelde informatie aanwezig is, zal de AV op grond daarvan een beslissing nemen.
9. Coördinatie vertaalwerk.
Waar nodig zal vertaalwerk gecoördineerd worden in overleg met de algemeen secretaris.
10. Relatie van BBK tot kerken op het zendingsveld.
Het beleid van BBK in deze zaak is vervat in de volgende nota.
- a. **Het kader van BBK en het kader van de zendende kerk.**
Het kader van BBK is: overeenkomstig art. 47 KO namens de gereformeerde kerken in Nederland relaties aangaan en onderhouden met gereformeerde kerken elders in de wereld.
Binnen het kader van deze relatie komen bij deputaten BBK soms verzoeken binnen om hulp bij opleiding van predikanten en voor toerusting van ambtsdragers en gemeenteleden. (Voorbeelden: Korea, Sumba, Timor, Zaïre, Filippijnen, India, Benin). Achtereenvolgende synoden hebben deputaten BBK gemachtigd aan die verzoeken gehoor te geven.
De Generale Synode van Ommen heeft deputaten BBK toestemming gegeven, waar dat mogelijk en wenselijk is, de taken van opleiding en toerusting over te dragen aan een kerk, die dan voor een bepaald rayon als zendende kerk optreedt. (Spakenburg-Zuid voor Zaïre en Gouda cs voor Benin). De zendende kerk neemt dan de verantwoordelijkheid voor deze taken op zich, terwijl BBK verantwoordelijk blijft voor het onderhouden van de kerkelijke relatie en eventueel voor overeengekomen incidentele steun (bij kerkbouw bijvoorbeeld).
Het kader van een zendende kerk is:
Namens de met haar samenwerkende kerken zorgen voor de voortgang van de Evangelieprediking in een bepaald gebied.
Als daar al een kerkgemeenschap is, waarmee BBK een relatie heeft, zal dat werk in overleg met die kerk plaats vinden.
In het werk van de zendende kerk zal het accent liggen op opleiding van evangelisten en predikanten en toerusting van gemeenten. Eén en ander in samenwerking met en voor verantwoordelijkheid van die kerkgemeenschap.
Vanwege de relatie van die kerk met de gereformeerde kerken in Nederland zal regelmatig overleg tussen de zendende kerk en deputaten BBK nodig zijn.
  - b. **Verschuiving van "klassieke zending" naar opleiding en toerusting.**
Zending wordt omschreven als: Evangelieprediking aan heidenen. Zodra op het zendingsveld mensen tot geloof komen is het nodig sommigen van hen op te leiden tot ouderlingen, evangelisten en predikanten.
Dat valt onder het 2e deel van Christus zendingsopdracht in Matth. 28:19: "leert hen onderhouden al wat Ik u bevolen heb." Opleiding en toerusting

van kerkelijk kader behoort tot de zendingsopdracht.

Met name is dat tegenwoordig het geval met het gereformeerde zendingswerk in Indonesië.

"Klassiek zendingswerk" wordt daar door de overheid al jaren niet meer toegestaan. En ook de mogelijkheden voor opleiding en toerusting worden steeds beperkter voor buitenlandse zendingen.

Het gereformeerde zendingswerk in Zaïre is vanaf het begin in 1991 op verzoek van en in samenwerking met de gereformeerde kerken van Zaïre beperkt tot opleiding en toerusting.

Het ziet er naar uit dat het kortgeleden begonnen zendingswerk in de Oekraïne vooral opleiding en toerusting zal zijn.

In Zuid-Afrika, Brazilië en Curaçao wordt nog klassieke zending bedreven, overeenkomstig het 1e deel van Christus' zendingsopdracht. Maar ook daar wordt geleidelijk aan het accent verlegd naar opleiding en toerusting. Immers zodra op het zendingsveld een kerk ontstaat, wordt die kerk meer verantwoordelijk voor de prediking van het Evangelie en het doorgeven van de Blijde boodschap.

Bij sommige gemeenteleden in Nederland is geen goed zicht op het tweedelig karakter van de zendingsopdracht. Alsof alleen het 1e deel van die opdracht echt zending is (dus de klassieke zending). Dat is een misverstand.

Nu er praktisch geen "maagdelijke gebieden" meer zijn in de wereld, waar de zending ook wordt toegelaten door de overheid, en er wel vragen komen van gereformeerde kerken uit verschillende landen om hulp bij opleiding en toerusting, zullen de zendingstaken van de gereformeerde kerken in Nederland zich daarop moeten richten.

Deputaten BBK hebben in opdracht van de generale synoden al een aantal jaren zendeling-docenten uitgezonden voor opleiding en toerusting. Respectievelijk naar Korea, Sumba en Timor. Terwijl in samenwerking met DVN een uitzending naar Benin in voorbereiding is. En korte uitzendingen vonden plaats naar de Filippijnen en India.

Er zijn steeds meer kerkelijke relaties die een beroep op deputaten BBK doen om zendeling-docenten af te staan voor hulp bij opleiding en toerusting. Daarom zal het nodig zijn dat BBK deze zaak aan de orde stelt bij de gezamenlijke zendende kerken.

c. **Het tot stand brengen van een relatie van kerken ontstaan uit zendingswerk met BBK.**

1. Zodra op een zendingsveld van de gereformeerde kerken in Nederland zich een zelfstandig gereformeerd kerkverband heeft gevormd, zal de zendende kerk in overleg treden met dat kerkverband om de verantwoordelijkheden die nog door de zendende kerk worden gedragen met betrekking tot de jonge kerken, geheel aan dat zelfstandig kerkverband over te dragen.
2. Tevens zal de zendende kerk dat kerkverband op het zendingsveld adviseren, een zusterkerkrelatie aan te gaan met de gereformeerde kerken in Nederland, via deputaten BBK.
3. Als een relatie van het kerkverband op het zendingsterrein met de gereformeerde kerken in Nederland tot stand is gekomen, kan binnen dit kader zo nodig projectsteun worden aangevraagd, bijvoorbeeld

ten behoeve van nadere toerusting en de voortgang van de theologische opleiding.

4. Deputaten BBK zullen er als regel naar streven een plaatselijke kerk te zoeken, die als zendende kerk dat project ter hand kan nemen. (Zoals heeft plaats gevonden met de hulp bij toerusting en opleiding in Zaïre, en gepland is voor het toerustingswerk in Benin.)

Toelichting:

Omdat in de praktijk gebleken is dat kerken op het zendingsveld na hun zelfstandigwording de financiële verantwoordelijkheid voor de instandhouding van het kerkelijk leven graag geheel of gedeeltelijk bij de zendende kerk willen laten, is het aan te bevelen dat de zendende kerk in goed overleg alle verantwoordelijkheden overdraagt aan het ontstane kerkverband, met het advies via de zusterkerkrelatie waar nodig projectsteun aan te vragen.

11. Handboekje over buitenlandse relaties.

Een handboekje van de buitenlandse relaties zal worden samengesteld ten dienste van de (leden van) de gereformeerde kerken in Nederland. De informatie zal op één A4 per kerk komen, enkele kerngegevens en adressen van de betrokken kerk bevatten plus het adres van de algemeen secretaris van BBK en de sectie secretaris, op welke adressen verdere informatie kan worden gevraagd.

12. Platformoverleg.

Het platformoverleg wordt voortgezet, en daarvoor gelden de volgende regelingen:

- a. de basis voor het overleg is het rapport "Help in overleg";
- b. de organisatie van het Platformoverleg gebeurt door het Platformbestuur: brs. Jac. van der Kolk, B. Bolt, K. Stelpstra in overleg met BBK.
- c. de commissie die het Platform adviseert overeenkomstig "Help in overleg" bestaat uit:

J. Lenting (BBK sectie VII) samenroeper
A. Pool (zendende kerk Assen-Zuid)
B.J. te Voortwis (Fundament)
A. Enter (Hoorn van Afrika)

AV 12

13. Ondersteuning algemeen secretariaat

De synode van Ommen 1993 keurde goed dat deputaten BBK de administratieve werkzaamheden van het deputaatschap zou uitbesteden aan DVN. Gedacht werd aan een vaste kracht op part-time basis (50%) te stationeren bij DVN.

Om enkele redenen is er van afgezien om direct voor dit werk een persoon aan te trekken:

- het werk werd eerst gedeeltelijk overgedragen aan DVN en door het huidige personeel van DVN (met inschakeling van vrijwilligers voor ander werk) uitgevoerd.
- er kon op deze manier wat ervaring worden opgedaan om te bezien om welk soort werk het ging.
- de huisvesting bij DVN was al erg krap voor het bestaande personeel.

Het werk wat tot nu toe bij DVN is ondergebracht bestaat uit:

- het vermeerderen en verzenden van stukken voor de AV;
- post en fax verzending;
- werkzaamheden voor de platformvergaderingen;
- incidenteel stukken verzorgen voor de sectie vergaderingen;
- het boeken van reizen.

In de praktijk blijkt dat nog veel werk bij de algemeen secretaris van BBK is overgebleven. Dit zijn de volgende zaken:

- het opzetten en het volledig beheren van het archief waaronder het uitlenen en/of copieëren van stukken;
- ontvangen, registreren en selecteren van de post voor diverse secties en de AV;
- het vermeerderen en verzenden van deze stukken naar de secties;
- het beantwoorden van post, het kopiëren en archiveren hier-van;
- in- en uitgaande telefoongesprekken;
- secretariaatswerk voor de redactie van Lux Mundi;
- beantwoorden van brieven en verzoeken van de kerken in binnen en buitenland;
- verzorgen van de notulen van de AV;
- bijhouden van de gegevens van de kerken waarmee we relaties hebben.

De tijd is nu gekomen om de uitvoering van de nog overgebleven werkzaamheden ook over te dragen aan een vaste werker, gestationeerd bij DVN. Formeel en inhoudelijk blijft de algemeen secretaris verantwoordelijk voor alle bovengenoemde werkzaamheden.

Besloten wordt (27-05-95) om:

- een vaste kracht op 50% basis aan te trekken voor de uitvoering van de secretariaatswerkzaamheden en deze kracht te stationeren op het kantoor van DVN (op een arbeidscontract met DVN);
- het archief over te brengen naar het kantoor van DVN; (door de aankoop van het pand naast het huidige kantoor is er ruimte voor deze beide aspecten beschikbaar gekomen)
- een commissie uit sectie 7 te benoemen die (samen met DVN) zorgt voor het maken van een taakomschrijving en een profielschets van de aan te trekken werker; deze commissie kan tevens de werving en de selectie verzorgen alsmede het opstellen van de nodige overeenkomsten (arbeids-overeenkomst, overeenkomst tussen BBK en DVN en tussen BBK en de werker);

De constructie wordt dan:

De werker is formeel in dienst van DVN; met DVN zijn de arbeidsvoorwaarden geregeld.

Werkinhoudelijk is de werker verantwoording verschuldigd aan BBK, waarvoor de algemeen secretaris de contactpersoon is.

Voor eventueel dagelijks overleg is Tjerk de Vries van DVN beschikbaar, die vanwege het PR-werk voor BBK, redelijk op de hoogte is van het werk van BBK.

HELP IN OVERLEG!

Uitgave van:
Platform van gereformeerde organisaties voor hulp aan het buitenland.
secretariaat: postbus 372, 8000 AJ ZWOLLE

december 1994

INHOUD

1. Inleiding 5
2. Geschiedenis 6
3. Verantwoordelijkheid voor de hulpverlening 8
4. De uitvoering van het werk 9
5. Kerkelijk werk en hulpverlening13
6. Welke hulpvormen/organisaties?15
7. Richtlijnen voor de hulpverlening16
8. Functie van BBK en van het platform18

Bijlagen:

- 1: Werkwijze en procedure voor de coördinatie van het materiële hulpverleningswerk21
- 2: Lijst van deelnemers aan het 'Platform van gereformeerde organisaties voor hulpverlening aan het buitenland'23

HELP IN OVERLEG !

1. Inleiding

De Generale Synode van Leeuwarden (1990) heeft zich intensief bezig gehouden met de materiële hulpverlening aan buitenlandse kerken. Deputaten BBK kregen een studieopdracht. Zij brachten rapport uit aan de G.S. van Ommen (1993) onder de titel: 'Onbekrompen delen'. Ook de Synode van Ommen hield zich uitvoerig bezig met deze problematiek en nam enkele besluiten die van belang zijn voor de structurering van de materiële hulpverlening aan buitenlandse kerken.

Acta, art.76, besluit 3:

1. uit te spreken dat het wenselijk is, rekening houdend met de zelfstandigheid van de plaatselijke kerk, te komen tot kerkverbandelijke coördinatie van kerkelijk hulpverleningswerk;
2. nieuw te benoemen deputaten BBK op te dragen:
  - a. voort te gaan met de coördinerende taak die zij reeds ter hand hebben genomen;
  - b. overleg te blijven voeren met de zendende kerken en met particuliere instanties voorzover deze zich bezig houden met hulpverlening aan buitenlandse kerken;
3. nieuw te benoemen deputaten BBK te machtigen deel uit te maken van een overkoepelend verband van hulpverleningsinstanties, die elk voor zich zelf zelfstandig blijven, terwijl daarbij de grens tussen kerkelijke en particuliere verantwoordelijkheid gehandhaafd blijft;
4. de kerken te verzoeken en de kerkleden aan te bevelen geen financiële acties tot hulpverlening aan buitenlandse kerken op te zetten zonder overleg met deputaten BBK;
5. deputaten BBK te verzoeken desgevraagd advies te geven over de onder 3.4 genoemde hulpverlening."

De Synode aanvaardde onder dank bovengenoemd rapport omdat o.a. 'het rapport een goede aanzet geeft voor het formuleren van criteria, waaraan hulpverlening aan buitenlandse kerken moet voldoen'. Het rapport kan dus dienen voor blijvend gebruik.

Voorts heeft de Synode deputaten BBK opgedragen te zorgen voor coördinatie en overleg inzake het kerkelijk hulpverleningswerk. Dit strekt zich uit tot zendende kerken en particuliere instanties, voorzover deze zich bezig houden met hulpverlening aan buitenlandse kerken. Deputaten werden gemachtigd deel uit te maken van een overkoepelend verband van hulpverleningsinstanties. Bedoeld is hier het reeds langer bestaande 'platform'.

Verder besloot de Synode de kerken te verzoeken en de kerkleden aan te bevelen geen financiële acties tot hulpverlening aan buitenlandse kerken op te zetten, zonder overleg met

deputaten BBK. Het gaat hier over de zgn. 'wildgroei': het spontaan opzetten van een hulpactie en het voor de financiering daarvan een beroep doen op heel het kerkvolk. Door dit verzoek en deze aanbeveling wil de Synode onoverzichtelijkheid tegengaan en een billijke en evenwichtige verdeling van de beschikbare hulpbronnen bevorderen.

Voor deze taak willen deputaten BBK het 'platform' op een of andere manier inschakelen. Ook kregen deputaten BBK het verzoek de hulpverlening aan kerken in het buitenland zoveel mogelijk beleidsmatig te onderbouwen.

Door deze besluiten heeft de Synode van Ommen meer structuur gebracht in de kerkelijke hulpverlening. Het is nu de taak van deputaten BBK om in het kader van het platformoverleg de uitspraken van de Synode hanteerbaar te maken.

In deze notitie wordt een aanzet gegeven om te komen tot vruchtbaar overleg en een bruikbare coördinatie van hulpverleningsactiviteiten naar buitenlandse kerken.

2. Geschiedenis

Na de Vrijmaking vindt de hulpverlening op zendingsvelden en aan christenen elders in de wereld, vrijwel geheel plaats door vrijwilligers-organisaties.

Voor de Vrijmaking was dit anders.

Na de Doleantie van 1886 kwam een uitgebreide bezinning los op het gebied van zending en diaconaat. Dit had o.a. te maken met het feit dat voor die tijd allerlei activiteiten werden uitgevoerd op particuliere basis door verenigingen.

In de acta van de synode van Utrecht 1888 wordt gewezen op de samenhang van de zending en diaconaat:

1. Diaconie en zending hebben gemeen, dat een bepaald bevel evenzeer bestaat voor verzorging van armen en ellendigen, als voor prediking onder de heidenen.
2. Tot de kenmerken van een waarlijk levende kerk behoort ook vooral de barmhartigheid tegenover zowel de ellendigsten in eigen kring als tegenover de heidenen.
3. De hulp aan behoeftigen in eigen kring ontslaat de kerk niet van hulp aan anderen te bewijzen. Er ligt geen zegen op hulp voor zichzelf en eigen kerk, tenzij men tevens, ja eerst barmhartigheid aan anderen bewijst.

Dat hierop zo sterk de nadruk werd gelegd had te maken met het feit, dat de kerk in de vorige eeuw het barmhartigheidswerk had verwaarloosd. Dit was ook de reden dat dit werk werd opgepakt door verenigingen.

In de zendingsorde van 1902 wordt het onderscheid gemaakt tussen hoofddienst en hulpdienst.

Ze worden echter beide tot de verantwoordelijkheid van de kerk gerekend. Echter behoeft de hulpdienst niet perse door de kerk te worden uitgevoerd. Het was blijkbaar een zaak van praktisch beleid dat men de hulpdiensten uiteindelijk liet organiseren door de zendende kerken. Men vreesde bij uitbesteding van de diensten aan verenigingen moeilijkheden terzake van de eendracht in het beleid op de zendingsterreinen.(!)

Na de Vrijmaking van 1944 komt het opnieuw tot een grondige bezinning over de opzet en de inrichting van het zendingswerk.

De generale deputaten voor de zending spreken in hun rapport aan de synode van Amersfoort-1948, de wenselijkheid uit dat door de leden van de Gereformeerde Kerken verenigingen worden opgericht voor onderwijs en medische zorg.

Men vreesde dat hulpdienst gemakkelijk hoofddienst kon worden. Men had de praktijk van voor de Vrijmaking voor ogen. In de Hervormde Kerk ontplooidde zich de apostolaatstheologie en internationaal ontwikkelde zich het systeem van de comprehensive approach. Om deze redenen wilden deputaten breken met de praktijk dat kerken zelf hulpdiensten gingen organiseren. De kerk heeft slechts één taak: de prediking van het woord. De verenigingen kunnen zich bezig houden met een bredere taakstelling.

Na de synode van 1948 ontstonden er veel kleine verenigingen en comités die zich met hulpverlening gingen bezighouden. Men beriep zich hierbij op synode-uitspraken. Dit was echter niet terecht. Deze synode deed geen uitspraak. Wel was er een rapport van een synodecommissie waarin verontrusting werd uitgesproken over een pleidooi wat ds. Goossens uit Sumba hield voor meer ondersteuning bij het onderwijs en de medische zorg. Men vreesde voor het binnen halen van de comprehensive approach. Dit werd door het particulier initiatief aangegrepen om in het kader van het ambt aller gelovigen de hulpverlening op zendingsvelden aan te pakken.

De synode van Kampen-1951 kwam niet uit de discussie m.b.t. de verantwoordelijkheid van de kerk voor de hulpdiensten. Men nam uiteindelijk het besluit om in het geheel geen besluiten te nemen inzake deze en andere zendingsvragen. De zendingsorde werd met onmiddellijke ingang afgeschaft en alles werd aan de zendende kerken overgelaten.

Een nogal onoverwogen besluit. Werd het kind niet met het badwater weggegooid? De gevaren van de gevreesde zaken werden niet gefundeerd en de taak die de kerk in de toekomst zou hebben werd niet duidelijk gesteld. Bovendien konden ketterijen als comprehensive approach via de verenigingen even goed worden geïntroduceerd.

(Het bovenstaande is gebaseerd op een studie van prof. Trimp in een bijdrage in de GSEV-reeks no 17 "Samen werken aan ontwikkeling.")

3. Verantwoordelijkheid voor de hulpverlening

Zowel prof. Trimp als een van zijn studenten C. Beiboer hebben in enkele studies veel aandacht besteed aan de zaak, wat de verantwoordelijkheden zijn voor de gemeente m.b.t. de hulpverlening waar ook sprake is van woordverkundiging.

Deze en ook andere studies tonen aan dat het uitvoeren van het barmhartigheidswerk, de taak is van de gemeenten onder leiding van de diakenen en niet mag worden overgelaten aan de vrijblijvende goedwillendheid van de gemeenteleden.

Voor de uitvoering van dat werk in andere landen en andere culturen is echter deskundigheid vereist. Daarom moet de uitvoering in de praktijk worden overgelaten aan op dat gebied deskundige instanties.

4. De uitvoering van het werk

Na de Vrijmaking, met name na de synode besluiten van 1948, zijn er enkele verenigingen opgericht om de hulpverlening op de zendingsterreinen op zich te nemen. (Meschobor, Mesoz, Vrouwenhulpactie, St. Hulp aan verre Naasten.)

In de loop der jaren bleek dat samenvoeging van deze organisaties gewenst was. Het werk in het veld vereiste een stuk deskundigheid, welke elke organisatie voor zich niet in huis had. Het bleek dat er bij de uitvoering verschillende methodes werden gehanteerd die in de praktijk met elkaar botsten. Door het hanteren van verschillende normen en criteria werden de verschillende organisaties tegen elkaar uitgespeeld.

Ook het personeelsbeleid verschilde en gaf onderling problemen.

Op het thuisfront werden de verschillende organisaties geconfronteerd met het feit dat het werk ingewikkelder werd en dat de zusterorganisaties mondiger werden. Hierdoor kon het thuisfront de ontwikkelingen in het veld niet bijhouden.

De genoemde organisaties hebben de koppen bijelkaar gestoken en hebben samen de vereniging De Verre Naasten opgericht.

Er is in de loop van de afgelopen jaren heel wat ervaring opgedaan met de hulpverlening in het veld.

Uit die ervaringen zijn een aantal zaken duidelijk geworden:

1. Het verwachtingspatroon bij de doelgroep (de mensen in arme landen waarmee wij in contact komen) is: delen met het rijke Westen. Liefst met dezelfde middelen, hetzelfde comfort, op hetzelfde niveau. Veel mensen in het rijke Westen denken dat dit ook rechtvaardig is. Dit is echter een denkfout. Als men inderdaad zou willen bereiken dat de Derde Wereld op ons niveau wordt gebracht, zou een andere oplossing gezocht moeten worden. Om alle wereldbewoners op hetzelfde leefniveau te brengen, zouden minstens twee aarden nodig zijn. We hebben er echter maar één. Als we dus willen nivelleren, moeten we beginnen met in het

Westen ons leef- en consumptiepatroon aan te passen.

2. Iets voor de mensen doen maakt ze passief. De doelgroep raakt er aan gewend dat dingen voor hen worden gedaan en aan hen worden gegeven. Er ontstaat geen enkele prikkel tot zelfwerkzaamheid.
3. Iets aan de mensen geven maakt ze afhankelijk. Doordat de prikkel tot zelfwerkzaamheid ontbreekt, ontbreekt ook de prikkel tot zelfredzaamheid.
4. Iets voor de mensen beslissen maakt ze afkerig. Paternalisme. Het idee van de hulpverlener wordt aan de hulpontvanger opgelegd. Men maakt er geen- of ongemotiveerd gebruik van.
5. De doelgroep heeft sterk de neiging het probleem bij het achtereinde aan te pakken en op te lossen. Symptoombestrijding. Terwijl met een preventieve aanpak, met minder investering, veel groter resultaat te behalen is.
6. De doelgroep is het meest gemotiveerd als men van af het allereerste begin bij het overleg over de manier van hulpverlening is betrokken.
7. De doelgroep kan een organisatievorm, een structuur of een instituut wat niet door henzelf maar door een ander voor hen is bedacht, niet beheren. De teleurstelling van: "Dit kunnen ze (nog) niet", moet in de regel op de rekening van de hulpgever worden geschreven. (Om inzicht te krijgen in de problematiek en ongewenste neveneffecten bij hulpverlening, is het lezen van het boek van Roland Bunch: "Two ears of corn", aan te bevelen. Roland Bunch is reeds vele jaren als ontwikkelingswerker in dienst van World Vision.)

Wereldwijd hebben hulporganisaties in de praktijk geleerd om bij hulpverlening uiterst zorgvuldig te werk te gaan. Ook voor de hulporganisaties binnen onze kerken is het goed deze lessen ter harte te nemen, niet in de laatste plaats ten behoeve van de doelgroepen zelf.

Verantwoordelijkheid

Hoe kan op verantwoorde wijze hulp worden geboden?

Belangrijk uitgangspunt hierbij is dat de hulp aan onze geloofsgenoten tot doel heeft, de versterking van de zelfstandigheid van de christelijke gemeente. Daarom is het nodig dat de (jonge) christenen in staat worden gesteld om te fungeren als levende stenen van Christus' gemeente.

De vraag is aan de orde:

Waar ligt de eerste verantwoordelijkheid bij het geven en ontvangen van hulp?

De leden van de doelgroep moeten in hun waarde worden gelaten en hun eigen verantwoordelijkheid behouden. **De eerste verantwoordelijkheid voor zijn ontplooiing ligt bij de ontvanger zelf!**

Elk mens, in wat voor omstandigheden hij ook verkeert, heeft van zijn Schepper zijn eigen verantwoordelijkheid gekregen.

Maar ook, elk mens heeft van de Here onze God zijn eigen mogelijkheden gekregen. Hoe gering die dan soms ook mogen zijn.

En nu gaat het er om, hoe je met deze gegevens in de hand de christelijke hulpverlening op de juiste wijze gestalte geeft. Hoe wordt het eigen karakter van de christelijke hulpverlening zichtbaar?

En dan beginnen we bij die eigen verantwoordelijkheid die elk mens heeft gekregen en waarop elke christen is aan te spreken.

De Bijbel licht ons daarover zowel in het Oude als in het Nieuwe Testament uitvoerig voor.

Daarin leren we dat het de Here is Die alles geschapen heeft. Dat wij mensen niets op deze wereld hebben meegebracht en dat we er ook niets uit kunnen meenemen. De aarde en haar volheid is van de Here.

Als erkenning voor het feit dat de Here eigenaar is van alles moesten de Israëlieten de eerstelingen van hun oogst en de eerstgeboorten van hun vee aan de Here schenken, pas daarna mochten zij hun oogst en hun vee voor zichzelf gebruiken.

Deze gegevens zijn een goed uitgangspunt voor een christelijk hulpprogramma. Niet alleen op het thuisfront maar juist ook in het werkgebied. Vanaf het eerste moment. We moeten niet eerst de goedwillende hulpverlener zijn en een bepaald verwachtingspatroon en een zekere gewenning creëren. En dan pas later over eigen verantwoordelijkheden gaan praten. Dat werkt niet. Het aspect van de verantwoordelijkheid moet van af het begin van de contacten aan de orde zijn. Pas als daarover overeenstemming bestaat, is er een goede basis voor een verdere samenwerking.

Aansluitend kun je dan met de mensen van de doelgroep ook spreken over de mogelijkheden die elk mens, ondanks de soms moeilijke omstandigheden, van de Here heeft gekregen.

Dan leid je het gesprek af van het onderwerp "Wat mis ik allemaal", maar kun je praten over "Wat hebben we ondanks alles toch voor mogelijkheden en hoe gaan we die benutten".

Benutten in de zin van "hoe kunnen we er gebruik van maken", vooral: "hoe en voor wie gebruik ik het".

Dan wordt ook de aandacht afgeleid van de gedachte "hoe kan ik er beter van worden".

Dan kan een proces op gang komen dat men zelfs in zijn eigen moeilijke omstandigheden gaat omzien naar een ander en naar de gemeenschap waarin hij leeft. Dan begint de opdracht: "te

zijn als levende stenen van Christus' gemeente", gestalte te krijgen. Dan komt ook een zelfstandige christelijke gemeente in zicht. Uit ervaring is bekend dat er in geestelijk opzicht een stuk enthousiasme ontstaat. Dankbaarheid om ergens bij te horen en ergens aan te mogen meedoen.

Het is daarom heel belangrijk dat je kunt werken met een doelgroep waarvan de leden christenen zijn. Hen kun je aanspreken op hun christelijk verantwoordelijkheidsgevoel. Maar je komt ook in een andere sfeer terecht, waarbij men wordt uitgetild uit een materialistische, egoïstische belevingswereld. De doelgroep moet vanaf het begin leren om te leven en te werken vanuit Gal. 6:10.

De ervaring heeft geleerd dat mensen gevoelig zijn voor materialisme. Met de vorm van hulpverlening moeten we voorkomen dat we dit materialisme aanwakkeren.

5. Kerkelijk werk en hulpverlening

Op grond van bijbelse gegevens is voldoende duidelijk dat Woord en Daad nauw met elkaar zijn verbonden. Dat brengt met zich mee dat kerken die zich tot taak stellen zending of anderszins kerkelijk werk te verrichten in andere landen, zich ook verantwoordelijk moeten voelen voor de nodige hulpverlening. Een zendende kerk is er voor verantwoordelijk dat op haar zendingsveld op de juiste wijze hulpverlening plaatsvindt. Zo zijn deputaten BBK bij het voorstellen aan de synode van een zusterkerkrelatie met een buitenlandse kerk, er voor verantwoordelijk dat het hulpverleningsaspect niet in het vergeetboek komt. Deze deputaten noemen in hun rapport "Onbekrompen delen", als motief voor de hulp: "... het wegnemen van de belemmeringen bij de ontplooiing van het kerkelijk leven in een zusterkerk". En: "... het gaat om het gemeenschappelijk deelhebben aan de gaven van Christus aan Zijn kerk, zowel in materiële als in geestelijke zin" (pag 12).

Op grond van ervaring is duidelijk dat hulpverlening speciale kennis vereist. Het is om der wille van de broederschap (onze doelgroep) niet verantwoord dat onervaren mensen deze hulpverlening ter hand nemen. Hoe goed bedoeld bepaalde vormen van hulp ook zijn, de onvoorziene en ongewenste neveneffecten kunnen veel schade bij de doelgroep aanrichten. Het materialisme doet soms het geestelijk leven te niet.

Deputaten BBK zeggen in genoemd rapport: "Het zal duidelijk zijn dat het onvermijdelijk is om de hulp van de verschillende categorieën gevers op elkaar af te stemmen. Het mag niet zo zijn dat de ene hulpverlener van de andere niet weet waar deze in een bepaald land mee bezig is. Ook is het van belang dat in het hulpontvangende land niet de indruk wordt gewekt dat in het hulpgevend land tegenstellingen bestaan en dat er ruimte is voor een tegen elkaar uitspelen van hulpgevers" (pag. 13).

Woord en daad nauw verbonden

We kunnen vaststellen dat woordverkondiging en hulpverlening hand in hand moeten gaan. Ze behoren beide tot de verantwoordelijkheid van de kerk. Beide aspecten zouden ook door de kerk (de gemeenten) uitgevoerd moeten worden.

We hebben ook gezien dat hulpverlening vanwege het speciale karakter van het werk, door zendende kerken wordt uitbesteed aan een daarin gespecialiseerde organisatie.

In de praktijk zijn zending en hulpverlening vaak veel te ver uiteen gegroeid. Dit is waarschijnlijk het gevolg van het feit dat de synode van 1951 geen besluit terzake nam en geen richtlijnen voor een gezamenlijke aanpak heeft gegeven. Dat had ook tot gevolg dat de zendende kerken hun verantwoordelijkheid voor de hulpverlening uit het oog verloren. Het gaf tevens voet aan allerlei comités om de hulpverlening zonder overleg met de kerken aan te vatten.

Als de kerken het barmhartigheidswerk overlaten aan een vereniging, houdt daarmee hun verantwoordelijkheid en bemoeienis niet op. Integendeel.

Er zal regelmatig overleg en afstemming moeten zijn.

Streven we nog wel hetzelfde doel na? Hanteren we wel hetzelfde beleid en zijn we het eens over de aanpak van het werk?

Zijn er geen overlappingsen, maar vooral: vallen er geen gaten.

Komen we niet te vaak in situaties terecht waar de hulporganisatie taken oppakt die door de kerken moeten worden uitgevoerd?

Met hulpverlening kan pas zinvol gewerkt worden als er een kerkelijke en geestelijke basis gelegd is.

Die basis moet worden gelegd door de kerken. Maar dan moeten de kerken daarin wel beleid voeren.

En dat vereist een gezamenlijke aanpak. Laten we in plaats van comprehensive approach maar spreken over een **gezamenlijke gereformeerde aanpak**.

Laten we dat woord dan invoeren nadat we in het verleden verschillende methoden hebben afgekeurd.

Een gezamenlijke gereformeerde benadering. "... maakt al de volken tot mijn discipelen ..." --- "... en leert hen onderhouden al hetgeen ik u geboden heb ..." Dat mag een klemmende oproep zijn aan de kerken.

Om zo'n gezamenlijke aanpak gestalte te geven is het nodig dat door "de zending" en BBK gezamenlijk een visie wordt ontwikkeld. Op basis van deze visie kan door de afzonderlijke zendende kerken en de hulpverleningsorganisaties beleid worden bepaald voor zending en hulpverlening.

6. Welke hulpvormen/organisaties?

In het deputatenrapport "Onbekrompen delen" wordt steeds uitgegaan van initiatieven voor materiële hulpverlening vanuit Nederland, aan buitenlandse kerken of kerkelijke organisaties/groepen. Op pag.16 wordt een schema van relaties met 0 en + aangegeven. Op pag. 17 wordt gezegd dat de relaties met een + "voor wat betreft de coördinatie van de materiële hulpverlening voor deputaten BBK in het bijzonder van belang zijn".

Dat betekent dat het hier dus niet gaat om coördinatie van het werk van de zendende kerken of van deputaten BBK, met uitzondering van de door hen te verrichten materiële hulpverlening. En ook niet om het "geestelijk" deel van het werk van St. Fundament. Dit is een aangelegenheid van deze instellingen zelf. Dit is geïnstitutionaliseerd kerkelijk werk. Het zou best aanbeveling verdienen dat voor dat werk een gezamenlijke (zendings) strategie zou worden ontwikkeld, maar dat valt buiten het kader van deze opdracht.

Terzijde kan worden opgemerkt dat de grens tussen 'geestelijke' en 'materiële' hulpverlening niet altijd scherp te trekken is. In dit rapport willen wij daarom onder 'materiële hulpverlening' rangschikken:

- alle hulp in stoffelijke cq financiële zin en
- alle materiële cq. financiële elementen in de geestelijke hulp, inclusief de financiering daarvan via financiële acties, waarbij een beroep wordt gedaan op de kerken en òf het kerkvolk.

Voor de door deputaten beoogde coördinatie gaat het dus om

- (in Nederland gevestigde) organisaties/comités,
- die zich bezig houden met materiële hulpverlening,
- gericht op buitenlandse kerken of kerkelijke organisaties/groepen,
- met als doel: de ondersteuning van de woordverkondiging, het kerkelijk werk en het functioneren van de christenen als leden van Christus' gemeente.

7. Richtlijnen voor de hulpverlening

Het mooiste zou zijn dat we al konden beschikken over de in par. 5 genoemde visie. Daarop zouden te geven richtlijnen moeten zijn gebaseerd.

Laten we desondanks een poging doen.

Hierbij kunnen de voorwaarden die prof Trimp stelt bij hulpverlening in binnen- en buitenland ons goed als uitgangspunt dienen. (Referaat van Prof. Trimp: "Zo zullen wij dan toenemen in liefde tot alle mensen.")

1. Er moet een relatie zijn tussen een diaconale inspanning van de gemeente en de verkondiging van het Evangelie (Hand 6:7).
2. Aan de hulpverlening buiten de gemeente moet de naam van Christus worden verbonden (Hand.4:12).
3. Uit dergelijke hulpverlening moet lof tot God tevoorschijn komen, want de hulpverlening is uit en tot God (2 Kor.9 : 11-14).
4. De hulpverlening moet de godsvrucht bevorderen en strekken tot opbouw van de gemeente.

Als aan bovengenoemde voorwaarden wordt voldaan voor er een hulpverleningsrelatie wordt aangegaan, kan bij het opstellen van een plan voor hulpverlening met een aantal criteria worden rekening gehouden:

1. De verantwoordelijkheid van de (jonge) gemeenten om te functioneren als gemeente van Christus en van haar leden om te leven als mens Gods in kerk en samenleving ligt in de eerste plaats bij de hulpontvanger zelf. De hulpverlener moet de hulpontvanger in die waarde laten.
2. De hulpverlening is er op gericht om eventuele belemmeringen die de hulpontvanger ondervindt bij dit functioneren, weg te nemen.
3. De inbreng van de doelgroep is nodig om te bepalen waar de knelpunten liggen die de vooruitgang in de weg staan.
4. Zoveel mogelijk mensen uit de doelgroep moeten zich aangesproken voelen door de te ondernemen activiteiten. Zo wordt bereikt dat zij bereid zijn hun aandeel bij de uitvoering te leveren.
5. De doelgroep moet vanaf het begin worden betrokken bij het opstellen van een programma. Dit kan het beste gebeuren door het geven van een algemene cursus. Het wegnemen van knelpunten in de eigen leefwereld is moeilijk en vereist een grote betrokkenheid van de doelgroep. Hier is geduld voor nodig, maar het investeren in mensen is belangrijk ook al kan men in het veld daarvan niet zo spoedig resultaten zien.
6. De hulpverlening moet een blijvende verbetering tot stand brengen.
7. Van projecten moet zijn aangetoond dat:
  - a. het om hulpbehoevende doelgroepen gaat;
  - b. het om basisoorzaken van ontbering gaat;
  - c. de noden oplosbaar zijn;

- d. gerekend kan worden op lokale betrokkenheid van de doelgroep door concrete bijdragen en participatie bij de uitvoering.
8. Projecten moeten zijn gericht op groepen en niet op individuen.
9. De vorm en de grootte van projecten moet aansluiten op het leidinggevend vermogen van de doelgroep.
10. Projecten moeten niet ingaan tegen overheidsbeleid in het betreffende land
11. Projecten zijn gericht op zelfstandigheid van de doelgroep.
12. Projecten zijn controleerbaar (rapportage, evaluatie).

8. Functie van BBK en van het platform

In het rapport "Onbekrompen delen"(pag. 20,21) noemen deputaten enkele redenen waarom gecoördineerde hulpverlening is aan te bevelen.

1. "In verhouding tot particuliere organisaties zijn er twee zaken die nadere bespreking vergen. De eerste is het gebruik van pers- media door particuliere organisaties voor het verwerven van bekendheid en financiële middelen. Deputaten voorzien dat een intensief gebruik van persmedia voor een concreet project gemakkelijk kan leiden tot een onevenredig grote toestroming van financiële middelen. Deputaten vinden dat bij het voorbereiden van dergelijke campagnes overleg met verwante organisaties moet plaats vinden. Zij zijn bereid daarbij een coördinerende rol te vervullen.

Een tweede probleem is dat individuele kerkleden een initiatief nemen en dan bij de uitgroei daarvan de verantwoordelijkheid laten overnemen door één of meer kerken. Voordat een plaatselijke kerk besluit de kerkelijke verantwoordelijkheid voor een buitenlands project te nemen, zouden deputaten naar hun mening moeten worden gehoord en om advies gevraagd. Voorkomen moet worden dat anders dan via de generale synode, of door deze aangewezen instanties, kerkelijke relaties met buitenlandse groeperingen ontstaan."

2. "Om tot een overzichtelijk geheel te komen en dubbel werk te voorkomen, zou het aanbeveling verdienen voorgenomen en lopende projecten landelijk te melden." Vervolgens doen deputaten enkele aanbevelingen hoe dit verder uit te werken.

Status van het platform

Het door deputaten ingestelde platform heeft de status van een adviesorgaan voor sectie VII

van deputaten BBK.

Het platform heeft tot taak de activiteiten op het gebied van materiële hulpverlening aan buitenlandse kerken c.s., te coördineren, te toetsen en de sectie hierover te adviseren.

Voorstel voor een bruikbare coördinatie

1. Het door deputaten ingestelde platform stelt een beleidsstuk inclusief richtlijnen en criteria voor hulpverlening vast (criteria gelden zoals genoemd in par. 7).
2. Dit platform benoemt een adviescommissie. Deze commissie registreert de gegevens van de deelnemers zoals aangegeven in het rapport 'Onbekrompen delen' (pag. 24) en bijlage 1 van deze nota.
3. Bestaande en nieuwe projecten worden door (potentiële) deelnemers gemeld aan (sectie VII) van deputaten BBK.
Dit moet gebeuren met inachtneming van het door deputaten gestelde in haar rapport. Het gaat om: (in Nederland gevestigde) organisaties/comités:
  - die zich bezig houden met materiële hulpverlening,
  - gericht op buitenlandse kerken of kerkelijke organisaties/groepen,
  - met als doel: de ondersteuning van de woordverkondiging, het kerkelijk werk en het functioneren van de Christenen als leden van Christus gemeente.
4. Deputaten verzoeken de adviescommissie het project aan de hand van overeengekomen richtlijnen te toetsen en deputaten van advies te dienen.
5. De adviezen die door deputaten worden overgenomen, worden aan betreffende verzoeker bekend gemaakt.
6. Instellingen kunnen bij fondswerving melding maken van een positief advies van BBK.
7. BBK rapporteert aan de eerstvolgende synode over werkwijze en gegeven adviezen.

NB. Voor werkwijze en procedure zie bijlage 1.

Naschrift:

- I. Deze nota is met algemene stemmen vastgesteld op de Platformbijeenkomst te Ermelo op 17 september 1994.
- II. Aan deze nota hebben Deputaten BBK hun adhesie betuigd in hun vergadering van 26 november 1994.

Bijlage 1

Werkwijze en procedure voor de coördinatie van het materiële hulpverleningswerk

Deputaten maken aan betrokkenen en gegadigden bekend dat er door haar is ingesteld een platform voor overleg en coördinatie van organisaties en groepen die zich bezig houden met materiële hulpverlening aan buitenlandse kerken en kerkelijke groepen. De coördinatie heeft tot doel overlappingen en ongewenste neveneffecten te voorkomen, om zodoende de materiële hulpverlening te laten sporen met de kerkelijke contacten.

Deputaten verzoeken alle betrokkenen en gegadigden zich aan te melden bij het platform en hun (voorgenomen) activiteiten aan haar te melden onder overlegging van statuten, beleidsplan en of projectvoorstellen en de wijze van fondswerving.

Deputaten verzoeken aan het platform de bovengenoemde coördinatie, toetsing en advisering te verzorgen.

Het platform stelt een beleidsstuk, inclusief richtlijnen en criteria voor hulpverlening vast. Dit beleidsstuk wordt aan alle (potentiële) deelnemers verstrekt.

Het platform benoemt een adviescommissie.

De adviescommissie registreert de gegevens van de deelnemers.

- * Naam hulpverlener;
- * Wie ontvangt de hulp;
- * Doel van de activiteit/project;
- * Wijze van financiering;
- * Beschrijving van het project (lokatie, beoogde resultaten, werkwijze, in te zetten middelen, inbreng doelgroep, tijdsduur en fasering);
- * Begroting en wijze van fondswerving;
- * Uiteenzetting van de samenhang van het project met andere activiteiten en met het geheel van de hulpverlening;
- * Is er reeds een relatie met een kerkeraad of gemeente?;
- * Vermelden van informanten, in Nederland en zo mogelijk ook in het desbetreffende land;
- * Vorm en frequentie van rapportage;
- * Controlemogelijkheid.

De adviescommissie toetst de aangemelde activiteit(en) aan de hand van de geldende

richtlijnen en criteria. Zij stelt binnen een maand een advies op voor sectie VII.
Afschrift gaat naar deelnemer.

Sectie VII geeft binnen 14 dagen haar standpunt aan deelnemers door (vergaderingen van adviescommissie moet zijn afgestemd op de vergaderingen van sectie VII).

Het platform vergadert minimaal 1 x per jaar. In deze vergadering doet de adviescommissie verslag van haar werkzaamheden. Belangrijke en actuele zaken worden besproken of in studie genomen.

BBK rapporteert over de aanvragen en de gegeven adviezen aan de eerstvolgende Synode.

Bij een positief advies melden deputaten aan de betreffende aanvrager dat dit advies bij fondswerving mag worden vermeld.

Bijlage 2

Lijst van deelnemers aan het 'Platform van gereformeerde organisaties voor hulpverlening aan het buitenland'

01. De Verre Naasten
02. Commissie Steun Broederschap Spanje
03. Stichting Fundament
04. Commissie Steun Reformatie Oostenrijk
05. Deputaten Diaconale Zaken
06. Centrale Diaconale Conferentie
07. Stichting tot bevordering van evangelieverkondiging aan het Joodse volk
08. Interimcommissie Middle East Reformed Fellowship
09. AYUDA (Spanje)
10. Commissie Gardanne (Frankrijk)
11. Commissie Hoom van Afrika
12. Commissie 'Venezuela'
13. Commissie Benin
14. Theologische Universiteit
15. De Zeeuwsch-Vlaamse Gereformeerde Evangelisatiecommissie voor België
16. College van Samenwerking
17. Zendende kerk Drachten
18. Zendende kerk Enschede-Noord
19. Zendende kerk Groningen-Noord
20. Zendende kerk Spakenburg-Zuid
21. Zendende kerk Middelburg
22. Mamelodi-commissie Zuidhorn
23. Zendende kerk Assen-Zuid
24. Zendende kerk Rijnsburg
25. Zendende kerk Hattem
26. Sectie VII Deputaten voor de Betrekkingen met Buitenlandse Kerken
27. Gereformeerde Omroep Vereniging
28. Institute for Reformed Theological Training

17 september 1994

PLATFORM
B. Bolt, secretaris
p/a Postbus 372
8000 AJ ZWOLLE

Aan de raad der Geref. Kerk op de adreszijde vermeld

Zwolle, december 1994

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

De generale synode van Ommen 1993 heeft o.m. besloten (zie acta art. 73, besluit 3):

1. uit te spreken dat het wenselijk en nodig is, rekening houdend met de zelfstandigheid van de plaatselijke kerk, te komen tot kerkverbandelijke coördinatie van kerkelijk hulpverleningswerk;
2. - voort te gaan met de coördinerende taak die zij reeds ter hand hebben genomen;
  - overleg te blijven voeren met de zendende kerken en met particuliere instanties voorzover deze zich bezig houden met hulpverlening aan buitenlandse kerken;
3. nieuw te benoemen deputaten BBK te machtigen deel uit te maken van een overkoepelend verband van hulpverleningsinstanties, die elk voor zich zelfstandig blijven, terwijl daarbij de grens tussen kerkelijke en particuliere verantwoordelijkheid gehandhaafd blijft;
4. de kerken te verzoeken en de kerkleden aan te bevelen geen financiële acties tot hulpverlening aan buitenlandse kerken op te zetten zonder overleg met deputaten BBK;
5. deputaten BBK te verzoeken desgevraagd advies te geven over de onder 3.4. genoemde hulpverlening.

Gronden:

1. de kerken worden geconfronteerd met een toenemende vraag om steun voor projecten in de hele wereld;
2. deputaten BBK hebben in hun studie aangetoond dat kerkverbandelijke coördinatie van hulpverlening noodzakelijk is;
3. zij hebben reeds overleg gevoerd met verscheidene instanties (onder andere met vertegenwoordigers van zendende kerken, van De Verre Naasten en van het comité van de Centrale Diaconale Conferentie); de grens tussen kerkelijke en particuliere verantwoordelijkheid dient

- gehandhaafd te blijven (rapport deel II bij punt 8.3);
4. bij de uitbreiding van internationale contacten is een goede opzet van de materiële hulpverlening van groot belang met het oog op een billijke en evenwichtige verdeling van de beschikbare hulpbronnen.

Deputaten hebben na "Ommen" zich intensief met deze materie beziggehouden. Als resultaat daarvan kunnen zij u het volgende meedelen.

Op 17 september jl. is opgericht een "Platform van gereformeerde organisaties voor hulpverlening aan het buitenland". Op de oprichtingsvergadering diende een rapport, getiteld "Help in overleg!". Daarin worden aard en structuur besproken van hulpverlening aan de broederschap over de grenzen. Tevens wordt daarin een aantal criteria ontwikkeld, die richtinggevend kunnen zijn voor een verantwoorde en effectieve hulpverlening. Genoemd platform is gestart met 28 instanties, waaronder 8 zendende kerken. Op bijlage 2 vindt u de namen van deze deelnemers. Er is een Adviescommissie benoemd, uit het platform, die alle activiteiten van materiële hulpverlening aan het buitenland binnen onze kerken in kaart gaat brengen.

Deputaten BBK hebben onlangs adhesie betuigd aan genoemd rapport. Zij besloten tevens dit rapport ter kennisneming aan de kerken toe te zenden. Dat willen zij hierbij doen en u tevens verzoeken uw gemeente op de hoogte te stellen van de oprichting van dit platform. (Eventueel kunt u daarvoor bijgevoegd persbericht gebruiken).

Wellicht bestaan er ook binnen uw gemeente activiteiten op het gebied van hulpverlening aan het buitenland of zijn er plannen daarvoor. Wilt u, gedachtig aan het besluit 4 en 5 hierboven genoemd, de gemeenteleden wijzen op de wenselijkheid van overleg en coördinatie. Men kan zich daarvoor wenden tot de secretaris van het Platform, br. B. Bolt, p/a De Verre Naasten, Postbus 372, 8000 AJ ZWOLLE.

Deputaten BBK hopen en vertrouwen, dat overeenkomstig de wens van de synode van Ommen hiermee een belangrijke stap is gezet op het gebied van de hulpverlening over de grenzen en dat wij zò, overeenkomstig 2 Kor. 9:13, onze weldaden, die wij in dit land van de Here kregen en krijgen "onbekrompen" delen met onze broeders en zusters, die onder moeilijke omstandigheden kind van God mogen en willen zijn.

Wij bevelen het Platform en de daarbij nieuw ingeslagen weg op het terrein van materiële hulp aan het buitenland van harte bij u aan.

Namens Deputaten BBK,

Ds. A. de Jager, voorzitter
Ds. J. Klamer, secretaris

N.B.
Het eerste Platformbestuur bestaat uit

Jac. van der Kolk (BBK) voorzitter
B. Bolt (De Verre Naasten) secretaris
K. Stelpstra (Commissie Gardanne)

De adviescommissie wordt gevormd door:

J. Lenting (BBK) samenroeper
A. Pool (Zendende Kerk te Assen)

B.J. te Voortwis (Stg. Fundament)
A. Enter (Hoorn van Afrika)

Hooggeachte broeders,

Zoals toegezegd in ons rapport van juli 1995 ontvangt u hierbij nog een aanvullend rapport van de Deputaten voor de betrekkingen met de buitenlandse kerken, van juni 1995 tot februari 1996.

Het werk van deputaten BBK gaat ook tijdens de vergaderingen van de Generale Synode die D.V. 10 april 1996 a.s. te Berkel en Rodenrijs zal worden geopend, door maar dit rapport geeft, zoals gebruikelijk is, een bepaalde afronding voor de Generale Synode.

Om het inzicht in de buitenlandse relaties te bevorderen, verschijnt ook deze maand een korte informatie over 37 gereformeerde kerkgemeenschappen in de wereld waarmee BBK een of andere relatie onderhoudt.

Zwolle, februari 1996

Namens de deputaten,
J. Klamer, secretaris

INHOUD

1 Sectie I: Indonesië 3

- 1.1 Gereja Gereja Reformasi di Indonesia (GGRI) NTT (Sumba) 3
- 1.2 Gereja Gereja Masehi Musyafir (GGMM) (Timor) 4

2 Sectie II: Het Verre Oosten 5

- 2.1 Free Reformed Churches of the Philippines (FRCP) 5
  - 2.1.1 Uitzending zendeling 5
  - 2.1.2 IRTT 5
  - 2.1.3 Assistentie 5
- 2.2 Reformed Church of Japan (RCJ) 5
  - 2.2.1 Kerkelijke relatie 5
- 2.3 Dutch Reformed Church of Sri Lanka (DRC) 6
- 2.4 Reformed Presbyterian Church of Taiwan (RPCT)
(Original and Second Presbytery) 6
- 2.5 Reformed Presbyterian Church of India (RPCI-N) 6
  - 2.5.1 Relatievoorstel 6

3 Sectie III: Angelsaksische landen en International Conference of Reformed Churches (ICRC) 7

- 3.1 Free Reformed Churches of Australia (FRCA)/
Presbyterian Church of Eastern Australia (PCEA) 7
- 3.2 Reformed Churches of New Zealand (RCNZ) 8
- 3.3 Presbyterian Association in England (PAE)/
Evangelical Presbyterian Church in England and Wales (EPCEW) 9
- 3.4 Ely Presbyterian Church (Reformed) in Cardiff (EPC) 9
- 3.5 International Conference of Reformed Churches (ICRC) 10

4 Sectie IV: Afrika en Europa 11

- 4.1 Eglise Réformée Confessante au Benin (ERCB) 11
- 4.2 Bat Tsion 'gemeente' (Israël) 11
- 4.3 Evangelical Reformed Churches Union of Russia (ERCUR) 12

5 Sectie V: Spaans- en Portugeessprekende landen 13

- 5.1 Iglesias Reformadas de España (IRE), Spanje 13
- 5.2 Igreja Reformada em Portugal (IRP), Portugal 14
- 5.3 Iglesia Cristiana de fe Reformada (ICFER), Venezuela 15
- 5.4 Igreja Presbiteriana do Brasil (IPB), Brazilië 16

6 Sectie VII: Hulpverlening en beleid 17

- 6.1 Machtiging om handelend op te treden tot de volgende synode 17
- 6.2 Administratief centrum voor deputaten BBK 19
- 6.3 Aanvulling besluitenlijst bij Beleidsnota Dep. BBK (pag. 114)
(no. 14) Functie en taken algemeen secretaris BBK en
taakverdeling met secretaresse 19
(no. 15) Notitie structuur BBK 21

1 Sectie I: Indonesië

1.1 Gereja Gereja Reformasi di Indonesia (GGRI) NTT (ad 3.1)

In het hoofdrapport is vermeld dat de voortgezette synode van de GGRI, die gehouden werd in januari 1995 naar verluid een verzoening tot stand had gebracht tussen de twee gemeentes in Lai Handangu. Dit mondelinge bericht is ondertussen ook schriftelijk bevestigd (d.d. 31-03-1995) door de deputaten voor buitenlandse betrekkingen van de GGRI.

Deze verzoening betekende ook dat deputaten met temeer vrijmoedigheid konden werken aan de opvolging van ds. A.J. Pol. Deputaten kunnen met blijdschap melden, dat zij drs. Th. Oosterhuis, woonachtig te Dokkum per 1 oktober 1995 konden benoemen voor de functie van zendeling-docent en dat drs. Oosterhuis deze benoeming aanvaardde. Drs. Oosterhuis is afgestudeerd aan de T.U. in Kampen en beroepbaar gesteld door de Classis Dokkum van september 1995. Aan de kerk van Zwolle-Centrum is gevraagd hem te beroepen met het oog op uitzending naar Sumba. De kerkeraad van Zwolle-C is daarmee accoord gegaan op 4 december jl. Drs. Oosterhuis bereidt zich momenteel voor op zijn peremptoir examen. Vanwege het feit dat drs. Oosterhuis op het gebied van het concrete predikantswerk (prediking, praktisch kerkelijk leven, bijzonder pastoraat) nog maar weinig ervaring heeft, is in overleg met de T.U. en met de kerk van Apeldoorn een program opgesteld voor een stageperiode. Deputaten hopen dat drs. Oosterhuis in de tweede helft van 1996 naar Sumba kan vertrekken.

In de tussentijd zal blijvend hulp geboden moeten worden aan de STR te Wai Marangu in de vorm van tijdelijke hulpdocenten. In het eerste rapport maakten wij melding van de uitzending van ds. H. Venema. Aan het einde van het seizoen 94/95 heeft ds. Knigge de examens bijgewoond en curatoren en docenten met adviezen gediend. In oktober 1995 heeft ds. Riemer gedurende een viertal weken les gegeven op Sumba. Van 21 november 1995 tot 7 december 1995 fungeerde ds. Knigge weer als gastdocent.

Zowel ds. Venema als ds. Riemer zijn werkzaam voor Litindo; deputaten zijn dankbaar dat Litindo deze beide docenten de ruimte gaf om voor BBK te werken. Ook inzake de uitgave van enkele boeken (mn. de zondagsschoolcursus van de zrs. Pol en Knigge) kon op prettige wijze samengewerkt worden met Litindo.

In het hoofdrapport is melding gemaakt van een student van de STR die momenteel (gesponsord door onze Australische zusterkerken) een vervolgstudie ontvangt in Hamilton. Tevens is gemeld dat deputaten de mogelijkheid onderzoeken nog meerdere studenten zo'n vervolgopleiding te laten volgen. Op dit punt hebben zich concrete mogelijkheden voorgedaan. Dit jaar studeerde Edwer Dethan, een evangelist uit de GGMM af aan de STR in Wai Marangu. Hij heeft, zowel in zijn studie als in de stageperiode bewezen, dat hij een man is met grote gaven. Van de GGMM ontvingen wij het verzoek een vervolgstudie van deze broeder in Hamilton financieel mogelijk te maken. Dit verzoek werd zowel door ds. Knigge als door ds. Pol krachtig ondersteund. Deputaten hebben daarom met vrijmoedigheid besloten op het verzoek van de GGMM in te gaan. Dit temeer omdat inwilliging van het verzoek geheel past in het beleid (vorming van hoger kader). Overeenkomstig de plannen is br. Edwer Dethan in januari 1996 naar Canada vertrokken.

1.2 *Gereja Gereja Masehi Musyafir (GGMM)*
(ad 3.2)

In het hoofdrapport is erop gewezen hoe moeizaam de positie van ds. Knigge in het midden van de GGMM is. De ontwikkeling in gereformeerde richting van de kerken is "een moeizaam proces", schreven we, waar niet iedereen positief tegenover staat.

In de loop van dit jaar is gebleken, dat deze formuleringen de situatie nog te rooskleurig voorstellen. Het werd duidelijk, dat in het midden van de GGMM een harde strijd gaande is tussen hen, die de in 1993 aangenomen KO en belijdenis vast willen houden en hen, die terug willen naar de oude situatie. Deze strijd is (zo is wel duidelijk) niet alleen een gééstelijke strijd, maar ook een belangenstrijd tussen personen. De positie van ds. Knigge was temidden van deze strijd uiterst moeizaam en zo nu en dan vrijwel onhoudbaar. Het ene moment werd hij te hulp geroepen, het andere moment geweerd. Deputaten stellen er prijs op te melden, dat zij grote waardering hebben voor de omzichtigheid, het uithoudingsvermogen en het geduld waarmee ds. en mevr. Knigge hun werk in deze situatie hebben verricht. Ondertussen zijn de tegenstellingen tot een uitbarsting gekomen op de synodevergadering, die van 13-17 december 1995 plaatsvond. Op deze Synode is het hiërarchische systeem van kerkregering, dat vóór 1993 had gegolden weer ingevoerd. De synode heeft een permanent bestuur gekregen.

Deputaatschappen zijn veranderd in departementen. Het opperbestuur over de kerken is terecht gekomen bij een 'synoderaad' (dagelijks bestuur), die o.a. verantwoordelijk is voor het bewaken van de zuiverheid van de leer en voor de aanstelling (en indien nodig: afzetting) van predikanten. Verder is de naam van de kerken veranderd van het meervoud in het enkelvoud. En tenslotte ligt er een voorstel de drie Formulieren van Eenheid niet meer in de grondslag van de kerk op te nemen.

Enkele personen (ds. E. Fangidae, ds. R. Fangidae, de evangelisten die in Wai Marangu hebben gestudeerd, waaronder ook Edwar Dethan) hebben na de Synode een brief geformuleerd, waarin men verklaart dat men de besluiten van de synode 1995 verwerpt en dat men wil vasthouden aan de naam GGMM en aan de bij de overheid gedeponeerde KO.

Deputaten maken van deze ontwikkelingen met verdriet en grote zorg melding. Op het moment dat dit aanvullend rapport werd afgesloten beraden zij zich nog op de positie van ds. en mevr. Knigge en op de wijze waarop de contacten met de kerken op Timor verder gestalte moeten krijgen.

2 Sectie II: Het Verre Oosten

2.1 Free Reformed Church of the Philippines (FRCP) **(ad 4.1)**

2.1.1 Uitzending zendeling

Deputaten hebben zich in de lijn van het beleidsplan bezonnen op de vraag van de FRCP om een zendeling. Ze zijn tot de conclusie gekomen dat de hulpvraag van de FRCP dient te worden gehonoreerd. Om tot een besluit te komen over de wijze waarop achten zij het noodzakelijk een nader onderzoek in te stellen naar de situatie van de FRCP en met de broederschap op de Filippijnen te overleggen over hun hulpvraag en de wijze waarop zij van hun kant meewerken en bijdragen aan hulp vanuit Nederland.

Daarom is besloten iemand te zenden die de hulpvraag onderzoekt en de kerken op de Filippijnen helpt een plan voor de opbouw van het kerkelijk leven te ontwikkelen. Op basis van de bevindingen kan vervolgens worden beslist of en zo ja in hoeverre de gereformeerde kerken in Nederland kunnen bijdragen aan de realisering van dit plan van opbouw.

Deputaten zijn bezig uitvoering te geven aan dit besluit en zullen de synode hopelijk tijdig op basis van de rapportering voorstellen terzake doen.

2.1.2 IRTT

Een tweetal broeders van de FRCP heeft in juni 1995 de zomercursus van het IRTT bezocht.

2.1.3 Assistentie

Ondersteuning van het kerkelijk opbouwwerk in de Filippijnen door assistentie bij de kerkelijke vergaderingen heeft sinds april 1995 niet meer plaats gehad. We ontvingen slechts een afschrift van de convocatie voor de classis van oktober 1995, enkele dagen voordat de classis zou plaatsvinden.

2.2 Reformed Church of Japan (RCJ) **(ad 4.3)**

2.2.1 Kerkelijke relatie

Deputaten hebben in het kader van de Verre Oosten reis, een bezoek gebracht aan de RCJ, waarin de zaken die tot nu toe een zusterkerkrelatie in de weg stonden, aan de orde gesteld zijn. Op grond van hun bevindingen doen ze aan de GS het volgende relatie voorstel, dat in de plaats komt van het voorstel sub 4.3, ad 1, in het hoofdrapport BBK.

Deputaten stellen aan de GS Berkel voor:

de door de Reformed Church of Japan aangeboden "correspondence relationship" te aanvaarden en daarmee de bestaande contacten met deze kerken te intensiveren.

Deze "correspondence relationship" houdt in:

- het zenden van afgevaardigden naar elkaars meeste vergaderingen;
- het elkaar toezenden van de acta van die meeste vergaderingen;
- het elkaar op de hoogte stellen van belangrijke kerkelijke activiteiten.

Gronden:

- de RCJ worden door onze kerken - ook blijkens uitspraken van voorgaande synoden - gezien als kerken van onze Here Jezus Christus, die ernst maken met hun roeping in deze wereld;

- de relatie van "correspondence relationship" biedt voldoende mogelijkheden elkaar aan te spreken op de betekenis van het hebben van relaties met kerken waar het handhaven van de gereformeerde belijdenis in het geding is of kan zijn.

2.3 *Dutch Reformed Church of Sri Lanka (DRC)* (ad 4.4)

Deputaten hebben in het kader van de Verre Oosten reis ook een bezoek gebracht aan de DRC, waarin de zaken die tot nu toe een zusterkerkrelatie in de weg stonden aan de orde zijn gesteld. Op grond van hun bevindingen blijven ze bij het voorstel dat zij ten aanzien van de DRC gedaan hebben in het hoofdrapport. Tot hun spijt hebben zij moeten constateren dat de situatie aldaar niet zo is dat nu tot het aangaan van een zusterkerkrelatie kan worden overgegaan. Er zijn ten aanzien van bijvoorbeeld de eredienst en de structuur van het kerkelijk leven (kerkregering) vragen gebleven die nog op een nader antwoord wachten. Verder zijn het de andere officiële kerkelijke relaties, met name de plaats van de DRC binnen de REC als ook het lidmaatschap van de National Council of Churches, die een belemmering vormen. Op één punt achten zij een aanscherping noodzakelijk van de voorstellen in het hoofdrapport: Aan het verlenen van steun dient de voorwaarde verbonden te worden dat verantwoording wordt gedaan van de besteding van de gelden.

2.4 *Reformed Presbyterian Church of Taiwan (RPCT)* (Original and Second Presbytery) (ad 4.5)

In het kader van de Verre Oosten reis hebben br. Wezeman en prof. Ohmann ook een bezoek gebracht aan de kerken in Taiwan. Als verheugend feit willen deputaten melden dat de beide kerkengroepen in Taiwan, bekend onder de namen Original Presbytery en Second Presbytery, in staat van vereniging zijn. Uw deputaten achten dit een belangrijke stap op de weg naar een zusterkerkrelatie. Deputaten zijn van oordeel dat hun steun aan Taiwan dient te worden gecontinueerd. Deze zal gericht moeten zijn op hulp bij de opbouw van het kerkelijk seminarie, waaronder steun bij de opbouw van de bibliotheek.

2.5 *Reformed Presbyterian Church of India (RPCI-N)* (ad 4.6)

2.5.1 Relatievoorstel

Van de RPCI-N ontvingen uw deputaten een verzoek aan te geven aan welke voorwaarden ze zouden moeten voldoen om met de GKNV een zusterkerkrelatie aan te gaan. Dit was voor uw deputaten aanleiding zich te bezinnen op de relatie tot de RPCI-N.

Op basis van de waargenomen ontwikkelingen binnen de RPCI-N en de recente informatie die zij ontvingen in het rapport van prof. Ohmann, die een duidelijke bevestiging vormden van hun positieve indruk, doen ze het volgende voorstel aan de GS, dat in de plaats komt van het voorstel sub 4.6, ad 1 in het hoofdrapport BBK:

De GS besluit:

de RPCI-N een zusterkerkrelatie aan te bieden:
Gronden:

- uit de contacten met de RPCI-N is gebleken dat deze kerken kunnen worden beschouwd als kerken van onze Here Jezus Christus die ernst maken met hun roeping in de wereld;
- de RPCI-N hebben er blijk van gegeven open te staan voor het gesprek over zaken waarin zij en de GKNV van elkaar verschillen;
- de RPCI-N hebben geen andere kerkelijke relaties die het aangaan van een zusterkerkrelatie zouden verhinderen of de onderhouding ervan zouden bemoeilijken;

- de RPCI-N hebben de GKNV om een zusterkerkrelatie gevraagd.

Deputaten hebben de FCS in kennis gesteld van de voorstellen die zij met betrekking tot de RPCI-N aan de GS doen.

3 Sectie III: Angelsaksische landen en International Conference of Reformed Churches (ICRC)

3.1 *Free Reformed Churches of Australia (FRCA)/ Presbyterian Church of Eastern Australia (PCEA)* (ad 5.1.3 en 5.1.7)

In een uitvoerige brief aan deputaten van de FRCA hebben deputaten uitgelegd dat de verschilpunten die voor de FRCA nog steeds een verandering vormen de PCEA te erkennen als een ware kerk van de Here Jezus Christus en met die kerk een zusterkerkrelatie aan te gaan, voor de Gereformeerde Kerken in Nederland niet een zodanig struikelblok vormen. Deputaten hebben begrip van de zusterkerken gevraagd voor de eigen verantwoordelijkheid van de Gereformeerde Kerken tegenover de PCEA. Het aangaan van een zusterkerkrelatie is een logische konsekwentie van de uitspraak van de GS Ommen 1993 dat de PCEA is te beschouwen als een trouwe kerk van de Here Jezus Christus. Aan deputaten van de FRCA werd gevraagd om commentaar, voordat een definitief voorstel zou worden geformuleerd. Deputaten ontvingen daarop van de deputaten voor de betrekkingen met de presbyteriaanse kerken van de FRCA een schrijven dat gedateerd is 21 december 1995. Een zusterkerkrelatie tussen de GKN(V) en de PCEA zou de FRCA in een heel moeilijke positie brengen. Vandaar de vraag de FRCA de tijd te geven tot een verantwoord besluit te komen. Een en ander loopt uit op een tweeledig verzoek:

1. het Schriftuurlijk onderbouwde standpunt van de Gereformeerde Kerken in Nederland te mogen ontvangen waarom de bezwaren tegen de PCEA geen verandering voor een zusterkerkrelatie zijn;
2. te wachten met het aangaan van een zusterkerkrelatie tot het moment dat beide kerken samen een stap verder kunnen zetten, zodat de goede betrekkingen tussen beide kerken niet onder spanning komen te staan.

Deputaten hebben goede nota van deze brief genomen. Ze zijn zich bewust van de gevoeligheid van deze materie in de relatie tussen GKN(V) en FRCA. Die relatie is de Gereformeerde Kerken veel waard. Er moet zorgvuldig mee worden omgegaan. Anderzijds heeft de synode van Ommen uitgesproken dat gestreefd dient te worden naar een zusterkerkrelatie met de PCEA, omdat deze kerk te beschouwen is als een trouwe kerk van de Here Christus. Deputaten zijn na uitvoerige bespreking en zorgvuldige afweging tot de conclusie gekomen dat de synode er wijs aan zou doen ook nu nog niet tot het formaliseren van de relatie met de PCEA in een zusterkerkrelatie over te gaan. De deputaten van de FRCA vragen om geduld om deze kerken de kans te geven weer in de pas met de Gereformeerde Kerken te komen. We stellen de synode voor dat geduld op te brengen. Aan de deputaten van de FRCA is dit standpunt van deputaten meegedeeld. Hun is duidelijk gemaakt dat niet van de Gereformeerde Kerken gevraagd kan worden tot uitstel voor onbepaalde termijn. Dat de Australische kerken ons haast verwijten, is niet terecht. Het contact met de PCEA is begonnen in Australië zelf en dateert al van 1978. Daardoor zijn de Gereformeerde Kerken deze kerken op het spoor gekomen. Later hebben de FRCA steeds meer gas teruggenomen vanwege allerlei verschilpunten, die voor de GKN(V) echter nooit als veranderingen voor een zusterkerkrelatie hebben gegolden (dezelfde punten spelen een rol in de zusterkerken in Ierland en Schotland). Bovendien maken onze regels relaties met twee ware kerken in één land mogelijk.

Deputaten stellen de synode het volgende voor:

de synode besluit:

1. uit te spreken dat er naar gestreefd moet worden een zusterkerkrelatie aan te gaan met de Presbyterian Church of Eastern Australia en met het oog hierop het contact met deze kerk voort te zetten;
2. tegemoet te komen aan de dringende wens van de Free Reformed Churches of Australia niet nu reeds met de PCEA een zusterkerkrelatie aan te gaan, in de verwachting dat vóór de Generale Synode van 1999 de veranderingen die

- deze kerken zien voor een zusterkerkrelatie met de PCEA weggenomen zijn;
3. deputaten op te dragen hierover in overleg de blijven met deputaten van de FRCA.

3.2 *Reformed Churches of New Zealand (RCNZ)* (ad 5.1.8)

Deputaten hebben de Minutes ontvangen van de synode van de RCNZ, gehouden van 30 september tot en met 6 oktober 1995 te Avondale. De uitnodiging voor deze synode kwam zo laat binnen (te wijten aan de postbezorging) dat het sturen van een brief met goede wensen langs de normale weg niet meer mogelijk was. Gelukkig bood de fax uitkomst zodat halverwege de synode een brief van deputaten kon worden voorgelezen.

De uitkomst van deze synode is een bevestiging van de koers die de deputaten die de synode van 1992 hebben bezocht, al in hun rapport signaleerden. De RCNZ willen gereformeerde kerken zijn en ook staan voor de gereformeerde belijdenis in hun internationale contacten. Voorzichtig maar duidelijk trekken ze daarbij hun grenzen, ook als het om kerken gaat waarmee langdurige hechte banden bestaan of hebben bestaan. Er is goede hoop dat deze ontwikkeling in de nabije toekomst zal kunnen leiden tot een zusterkerkrelatie tussen de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Reformed Churches of New Zealand. Dat zou waardevol kunnen zijn voor beide kerken, zeker gezien het feit dat in het verleden het verzoek vanuit de RCNZ om een relatie met de GKN(V) door de kerken in Nederland is afgewezen vanwege de relatie van de RCNZ met de GKN(syn) en de GOS. Ook valt te denken aan die voormalige leden van de Gereformeerde Kerken die na hun emigratie lid zijn geworden van de RCNZ en die een officiële relatie met de kerken in het moederland zeer op prijs zouden stellen. Deputaten menen ook dat een aanvraag tot lidmaatschap van de ICRC van harte dient te worden ondersteund. Reeds in Zwolle-1993 was de inbreng van de waarnemers uit Nieuw-Zeeland bijzonder waardevol.

De synode van Avondale nam onder meer de volgende besluiten, relevant voor de Gereformeerde Kerken in Nederland:

- 1e de RCNZ vragen het lidmaatschap aan van de ICRC en zullen twee afgevaardigden sturen naar de meeting van de ICRC te Seoul in 1997;
- 2e de RCNZ heeft de officiële relatie met de Christian Reformed Church of North-America opgeschort;
- 3e ook de relatie met de 'moederkerk' van de RCNZ, de Reformed Church of Australia, komt steeds meer onder spanning te staan, met name vanwege uitspraken van deze kerk over de verhouding Woord en Geest en over de vrouw in het ambt. Enkele kerken stelden zelfs voor ook de relatie met de RCA op te schorten of op een lager pitje te zetten;
- 4e deputaten hadden voorgesteld de gesprekken met de Nederlands Gereformeerde Kerken af te breken vanwege de koers van deze kerken. Een brief van deputaten van de NGK, die tijdens de synode binnenkwam en dringend vroeg om het contact niet te verbreken, deed de synode op de valreep besluiten de aanbeveling van de eigen deputaten niet over te nemen. De bezwaren die men heeft tegen de koers van de NGK, zullen aan deze kerken worden overgebracht;
- 5e de synode erkende de Free Reformed Churches of Australia als ware kerk van onze Here Jezus Christus, en besloot de FRCA te vragen van haar kant de RCNZ als zodanig te erkennen. Van het antwoord daarop zal afhangen of de volgende synode van de RCNZ de FRCA een zusterkerkrelatie zal aanbieden. Naar de synode van de FRCA in 1996 zal een waarnemer worden gestuurd;
- 6e de synode sprak uit bemoedigd te zijn door de positievere houding van de Gereformeerde Kerken in Nederland ten opzichte van de RCNZ. Men wil meer contacten zoeken in het kader van de ICRC.

Voorstel:

de synode besluit deputaten op te dragen:

1. tegenover de RCNZ de dankbaarheid van de Gereformeerde Kerken in

- Nederland uit te spreken voor de besluiten die de synode van 1995 te Avondale genomen heeft;
2. het contact met de RCNZ te intensiveren;
  3. met de FRCA contact te onderhouden over de relatie met de RCNZ;
  4. desgevraagd de aanvraag tot het lidmaatschap van de RCNZ door middel van een aanbeveling te ondersteunen.

3.3 *Presbyterian Association in England (PAE)/
Evangelical Presbyterian Church in England and Wales (EPCEW)*
(ad 5.1.9)

Sinds de verschijning van het hoofdrapport van deputaten zijn de ontwikkelingen in de PAE en de Interim Presbytery gestaag doorgegaan. De ontwerp-kerkorde begint vorm te krijgen. Ds. De Jager heeft als afgevaardigde van deputaten de vergadering van de Council en de Interim Presbytery op 20 oktober 1995 te Londen bezocht. Hij trok in zijn rapport de volgende conclusie:
"inhoudelijk krijgt het geheel van de PAE langzamerhand toch een presbyteriaanse vorm met daarin goede gereformeerde elementen."
Besloten werd dat de Council op 23 maart 1996 haar bestaan zal beëindigen, zodat de zaak voortaan voluit kerkelijk zal zijn. Deputaten hebben de bestudering van de nu bijna geheel aanvaarde kerkorde en de daarbij gevoegde bijlagen nog niet kunnen afronden. Ze hopen dat gereed te hebben voordat hun rapport ter synode besproken wordt. Dan is hopelijk ook de vorming van de Evangelical Presbyterian Church in England and Wales een feit.

Voorstel:

de synode besluit deputaten op te dragen:

1. het contact met de Evangelical Presbyterian Church in England and Wales (voorheen PAE) voort te zetten, met het doel zo mogelijk te komen tot een zusterkerkrelatie;
2. steun te blijven geven aan de kerk te Hull, op basis van een door deze kerk over te leggen begroting, tot een maximaal bedrag van fl. 30.000 per jaar.

3.4 *Ely Presbyterian Church (Reformed) in Cardiff (EPC)*
(ad 5.1.10)

Een opmerking vooraf is deze: de hierboven weergegeven benaming is de officieel geldende van deze kerk. Dit ter correctie van de benaming, gebruikt in ons hoofdrapport! Sinds de verschijning van dat rapport is de relatie, die vanuit Amersfoort met de kerk in Cardiff wordt onderhouden, in een officieel kerkelijk kader gezet. De kerkeraad van Amersfoort-Oost heeft contact gelegd met de kerkeraad van de Ely Presbyterian Church. Deputaten hebben desgevraagd dit van harte ondersteund.

Nog steeds is de kerkeraad te Cardiff bezig de eigen confessionele geschriften opnieuw te bezien, dit naar aanleiding van opmerkingen die hierover vanuit de kring van deputaten zijn gemaakt. We willen hierop wachten alvorens de dan mogelijk herziene tekst van de 'Subordinate Standards' te beoordelen. Bovendien valt af te wachten hoe de houding zal zijn, respectievelijk de relatie zal worden van de kerk te Cardiff ten opzichte van een te vormen Evangelical Church in England and Wales. Als positief kan genoteerd worden dat steeds waarnemers vanuit Cardiff aanwezig zijn en meepraten tijdens meetings van de PAE. Deputaten stimuleren waar mogelijk dit contact, ook in contacten met lidkerken en ambtsdragers van de PAE.

Voorstellen:

de synode besluit deputaten op te dragen:

1. de contacten met de Ely Presbyterian Church (Reformed) te blijven onderhouden;
2. de 'Subordinate Standards' nader te bezien en te beoordelen;
3. de komende synode met voorstellen te dienen over de toekomstige relatie met de kerk te Cardiff.

3.5 *International Council of Reformed Churches (ICRC)*
(ad 5.2)

In het rapport van de afgevaardigden naar de ICRC 1993 te Zwolle, als Bijlage opgenomen in ons hoofdrapport (pag. 37), komt het voorstel voor dat de Gereformeerde Kerken in Nederland alle medewerking zouden geven aan het beleggen van een regionale zendingsconferentie in het jaar 1995, zulks in nauwe samenwerking met de zendende kerken. Deputaten hebben pogingen in die richting in het werk gesteld, maar die hebben niet tot het gewenste resultaat geleid. De kerken in Ierland en Schotland, die tussen elke vergadering van de ICRC een regionale conferentie beleggen, bleken er niet voor te voelen die uit te bouwen tot een Europese zendingsconferentie onder de vlag van de ICRC. Bovendien stuiten deputaten op onduidelijkheden in de besluiten die Zwolle 1993 in dezen genomen heeft. Zo was de rol van het Missions Committee onduidelijk: neemt dit zelf initiatieven of wacht het af wat vanuit de kerken gebeurt?

Een andere belangrijke vraag is welke kerken aan zo'n conferentie dienen deel te nemen: de lidkerken in Europa, die waar ook in de wereld zending drijven, of die lidkerken die aan zending of evangelisatie in Europa doen. Met andere woorden: wordt uitgegaan van zendende kerken of zendingsgebieden. Dit is uiteraard van beslissende betekenis voor de vraag waarover de conferentie zou moeten gaan. Deputaten neigen ertoe dat uitgegaan zou moeten worden van zendingsgebieden. Voor wat Europa betreft zou het dan gaan over zendings- en evangelisatiewerk dat binnen Europa wordt gedaan. Die kerken en aan de kerken verwante organisaties zouden uitgenodigd moeten worden, die in Europa werken (waarbij te denken valt aan zendingswerk in België, Frankrijk, Oost-Europa; maar ook aan evangelieverkondiging aan het joodse volk en evangelisatiewerk binnen Engeland, Schotland, Ierland, Nederland).

Tenslotte kan nog worden vermeld dat deputaten het verzoek kregen van deputaten van de Christelijk Gereformeerde Kerken in Nederland om een aanbeveling te geven bij hun aanvraag als lidkerk van de ICRC. Deputaten hebben geantwoord dat zij graag aan dat verzoek zullen voldoen.

Voorstellen:

de synode besluit deputaten op te dragen:

1. aan de eerstvolgende ICRC te Seoul (1997) voor te stellen dat per regio een samenroepende kerk wordt aangewezen om een regionale zendingsconferentie voor te bereiden;
2. dat het Missions Committee daarbij een stimulerende en zo nodig coördinerende rol speelt;
3. dat rapporten van de conferenties minstens anderhalf jaar voor de volgende ICRC aan het Missions Committee worden toegezonden.

4 Sectie IV: Afrika en Europa

In het werk van sectie IV hebben zich verblijdende ontwikkelingen voorgedaan met betrekking tot drie landen, namelijk Bénin, Israël en Rusland.

4.1 *Eglise Reformée Confessante au Benin (ERCB)* (ad 6.1.1)

Per 1 januari 1996 hebben de kerken te Gouda en Waddinxveen de taken van BBK met betrekking tot Bénin zoveel mogelijk overgenomen. De begeleiding van de werkers in het veld (Jan Egbert en Elly Wolting-Urban) wordt nu door hen behartigd. Ook het ontwikkelen van een beleid voor de toekomst (uitbreiding van het team, steun bij kerkbouw, missionaire mogelijkheden) behoort nu tot hun taak.

Voorlopig blijft sectie IV, door middel van twee waarnemers, ten volle betrokken bij het werk in Bénin. In verband hiermee wordt BBK op de hoogte gehouden van alle relevante informatie. Bij verschil van mening tussen Gouda/Waddinxveen en sectie IV ligt de uiteindelijke beslissing bij de Algemene Vergadering van deputaten BBK.

De kerken te Gouda en Waddinxveen bereiden intussen een voorstel voor aan de nieuwe classis Gouda/'s-Gravenhage en de P.S. Holland-Noord, om hen in de nieuwe P.S. tot 'zendende kerken' aan te wijzen, met ondersteuning van de kerken in dat particulier-synodale ressort en van de zendingsdeputaten van de P.S.

Als deze poging tot kerkelijke inbedding slaagt, zal de taak van deputaten BBK ten volle worden overgenomen door Gouda en Waddinxveen. Deze volledige overdracht zal - zo mogelijk - per 1 september 1996 gerealiseerd worden.

4.2 *Bat Tsion 'gemeente'*

Over Israël hebben deputaten BBK geen opdracht van de GS Ommen 1993 ontvangen. De kerkelijke situatie in dat land is in de afgelopen periode wel onder de aandacht van de deputaten gebracht.

Via de Stichting ter bevordering van evangelieverkondiging aan het joodse volk (Stevaj) kregen we een brief van de Bat Tsion Messianic Congregation in Ma'aleh Adumim, Israël (d.d. 28-08-1995). In deze brief wordt verteld over de geschiedenis van deze 'gemeente', de grondslag waarop zij staat, plus enkele gegevens over het ledental en de omstandigheden van de voorganger, ds. Joseph Ben Zvi.

In de brief vraagt de Bat Tsion 'gemeente' om een band met één van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) in Nederland.

De 'gemeente' Bat Tsion is gevestigd te Ma'aleh Adumim, dichtbij Jeruzalem. Zij bestaat uit ongeveer 31 volwassenen en 12 kinderen, plus een groep belangstellende hoorders. De meesten zijn van Roemeense afkomst. Sinds ongeveer zeven jaar zijn er contacten tussen Stevaj en ds. Ben Zvi. Deze was in dienst van de Lutherse zending in Finland. In 1994 heeft hij zich van deze kerk losgemaakt wegens verschillen over de koers die werd ingeslagen. Ds. Ben Zvi kon zich niet verenigen met de schriftkritische opvattingen in die kring. De meeste leden van de 'gemeente' zijn hun voorganger gevolgd.

De grondslag van de kerk is nu:

"... de Heilige Schriften als het onfeilbare Woord van God, de Westminster Geloofsbelijdenis, de Heidelbergse Catechismus, de Dordtse Leerregels, het Apostolicum, de Geloofsbelijdenis van Nicea en de Geloofsbelijdenis van Athanasius".

Duidelijk blijkt dat de Lutherse grondslag is ingeruild voor de gereformeerde.

De Bat Tsion 'gemeente' neemt in Israël een geïsoleerde positie in. Als vrijwel de enige onder de messiasbelijdende gemeenten verdedigt en praktizeert zij de kinderdoop.

Deputaten hebben gemeend op het verzoek van de Bat Tsion 'gemeente' positief te kunnen reageren. Deze 'gemeente' heeft een gereformeerde grondslag gekozen, tegenover schriftkritische opvattingen. Er is nog geen sprake van een geïnstitueerde kerk al is er wel een soort voorlopige kerkeraad die ds. Ben Zvi terzijde staat. Maar gelet op de geïsoleerde positie van deze groep in Israël en daarbuiten, verdient zij echter onze hartelijke ondersteuning.

De nadere kennismaking met en ondersteuning van deze 'gemeente' wordt overgelaten aan een plaatselijke kerk. De kerk van Ommen heeft zich hiertoe bereid verklaard. Deputaten BBK blijven via Ommen en de Stevaj op de hoogte van de ontwikkelingen in Israël.

Voorstel GS Berkel 1996:

1. goed te keuren dat deputaten BBK contacten zijn aangegaan met de Bat Tsion 'gemeente' in Jeruzalem en de onderhouding van het contact hebben overgedragen aan de kerk te Ommen;
2. nieuw te benoemen deputaten op te dragen geïnformeerd te blijven van de ontwikkelingen in Israël, in nauw contact met de kerk te Ommen en de Stichting ter bevordering van evangelieverkondiging aan het joodse volk (Stevaj).

4.3 *Evangelical Reformed Churches Union of Russia (ERCUR)*

In juni 1995 hebben deputaten een goed gesprek gehad met ds. J. Kashirsky van de ERCUR (Unie van Evangelisch-Gereformeerde Kerken in Rusland). Ook via de kerk te Hattem is de nodige informatie ontvangen.

Het gaat hier om een klein kerkverband met gemeenten in Tver (40 leden) en Moskou (15 leden). Er zijn twee predikanten, de broeders Kashirsky (38) en Lotsmanov (36). Men heeft contacten met de WARC, maar is geschokt door de vrijzinnige theologie die binnen deze organisatie toonaangevend is. Door de ervaringen met de WARC is men voorzichtig met het aangaan van contacten. Onze eerste indruk is dat we deze kleine kerken mogen herkennen als trouwe kerken van onze Heer Jezus Christus. Ze zijn trouw aan de Schrift en wijzen de moderne theologie heel bewust af. Men heeft gereformeerde belijdenissen en een gereformeerde kerkorde. Er is alle reden om met deze kerken contact te houden en - zo mogelijk - heen te werken naar een zusterkerkrelatie.

Via de Ukraïne-commissie te Hattem is eind 1995 een brief ontvangen van ds. Vladimir Lotsmanov. Namens de ERCUR vraagt hij daarin om de regels voor een zusterkerkrelatie met de Gereformeerde Kerken in Nederland. Deputaten blijven schriftelijk en mondeling contact zoeken met deze kerken.

Voorstel GS Berkel 1996:

1. de contacten met de ERCUR in Rusland te intensiveren;
2. de volgende synode te adviseren over het aangaan van een zusterkerkrelatie met deze kerken.

5 Sectie V: Spaans- en Portugeessprekende landen

5.1 *Iglesias Reformadas de España (IRE), Spanje* (ad 7.2)

Er is een bezoek gebracht aan de Synode van de 'Iglesias Reformadas de España' (IRE), gehouden op 12 en 13 oktober 1995 te Sevilla. Afgevaardigd waren ds. M. Brandes en br. T.J. Karelse namens BBK en ds. J.J. Burger namens SBS. Met dankbaarheid constateren we dat de kerken gereed zijn gekomen met de vaststelling van een gereformeerde KO. Alleen met betrekking tot de toelating tot het Heilig Avondmaal hadden we graag gezien dat duidelijk was vastgelegd dat toelating alleen voor belijdende leden is. Het is eveneens verheugend dat de kerken gezamenlijk de lijst met projecten waarvoor financiële steun nodig is hebben opgesteld en prioriteiten hebben aangegeven.

In Spanje is nu een nieuwe situatie ontstaan, waarin het voor de IRE-kerken mogelijk is om ook andere kerken en gemeenten te benaderen met de vraag zich te beraden op deze KO en om mede op basis daarvan tot aansluiting te komen. Helaas kan nog niet gesproken worden van een goed functioneren van kerkeraden. De Spaanse kerken en hun predikanten hebben in dit stadium nog sterk behoefte aan steun bij verbreding en verdieping van theologische kennis.

Op grond van het voorgaande zijn enkele wijzigingen aangebracht in de geformuleerde beleidspunten t.a.v. de IRE en zijn de voorstellen aan de GS Berkel opnieuw geformuleerd.

Beleid:

1. In overleg met SBS contact voortzetten met IRE.
2. Samen met SBS overleggen over de vraag hoe wij de Spaanse kerken kunnen helpen t.a.v. theologische training en literatuur. Daarbij kan gedacht worden aan geestelijke ondersteuning, zoals begeleiding en bijscholing; misschien kan IRTT-materiaal in het Spaans vertaald worden. Extra aandacht zal dan ook gegeven kunnen worden aan functie en taak van ouderling en kerkeraad.
3. Met SBS meedenken terzake van de contactoefening met de ICR in Madrid.
4. In overleg met SBS nagaan of de ontwikkelingen in de IRE aanleiding geven om te constateren dat de tijd rijp is om tot een zusterkerkelijke relatie met de IRE te komen.
5. In het kader van de afspraak met SBS, de door de IRE aangevraagde financiële steun blijven geven tot een bedrag van f. 15.000,- per jaar.
6. Nagaan of het mogelijk is dat een theoloog een paar maanden naar Tenerife gaat om ds. Fortes te steunen, gezien de geïsoleerde positie waarin ds. Fortes verkeert.

Voorstellen aan de GS Berkel 1996:

1. Het contact met de IRE voort te zetten en voorlopig jaarlijks op uitnodiging de Synode te bezoeken.
2. Overeenkomstig het financieel meerjarenplan gelden beschikbaar te stellen voor visitatie, spaanstalige literatuursteun, steun kerkverband en eventueel een spaanstalige gastdocent.
3. Toe te staan dat al in 1996 een predikant voor zes weken tot twee maanden naar La Laguna gezonden wordt om daar de plaatselijke predikant te steunen in het kerkelijk opbouwwerk en in de toerusting voor zijn taak.

5.2 Igreja Reformada em Portugal (IRP), Portugal (ad 7.3)

Op verzoek van deputaten hebben de predikanten P.W. v.d. Kamp en P.K. Meijer van 19 oktober tot 6 november 1995 een reis gemaakt naar Portugal om de beide IRP-kerken nogmaals te bezoeken en mogelijkheden tot ondersteuning te bespreken én om contact te leggen met de Igreja Cristã Presbiteriana de Portugal (ICPdP). Dit laatste n.a.v. een brief van rev. Th. Hudson, die namens de Presbyterian Church in America (PCA) als zendeling in Portugal werkt.

Het bezoek heeft een positief resultaat opgeleverd in die zin dat er veel informatie is verkregen op grond waarvan we verder ons beleid kunnen bepalen. De afgevaardigden lieten zich nogal somber uit over de huidige situatie binnen de IRP; de beide plaatselijke kerken in Lissabon en Porto hebben groot gebrek aan leiding en goede gereformeerde instructie. Onduidelijk is gebleven welke rol de Zuidafrikaanse moederkerken, de Nederduits Gereformeerde Kerk, in relatie tot de IRP precies hebben gespeeld en nog spelen. Bij de IRP-kerken was een schrijven ontvangen van de Synode Noord-Transvaal met een voorstel voor stopzetting van elke vorm van steun vanuit Zuid-Afrika, en met het advies zich aan te sluiten bij bestaande protestantse kerken.

De ICPdP is een zelfstandige presbyteriaanse 'classis' in groot-Lissabon bestaande uit 2 geïnstitueerde kerken en 1 gemeente-in-wording. De ICPdP kent de praktijk van doop van rooms-katholieke bekeerlingen. De 'Westminster Standards' zijn de confessionele basis. Ze is voortgekomen uit zendingswerk van de PCA.

Op grond van de bevindingen tijdens het bezoek zijn we tot de conclusie gekomen dat het in dit stadium onjuist zou zijn om ons achter het advies van de NG-kerk aan de IRP-kerken te scharen, namelijk om te stoppen met een zelfstandig voortbestaan en om zo spoedig mogelijk onderdak te zoeken bij één van de in de buurt aanwezige protestantse kerken.

Op grond van het voorgaande zijn enkele wijzigingen aangebracht in de geformuleerde beleidspunten t.a.v. de IRP en zijn de voorstellen aan de GS Berkel opnieuw geformuleerd.

Beleid:

1. De IRP kan gezien worden als een mogelijk bruggehoofd voor het versterken van de gereformeerde invloed in Portugal.
2. De relatie met de IRP is in een oriënterend stadium; het aangaan van een meerjarige relatie is momenteel prematuur.
3. Verlenen van personele hulp aan de IRP alleen middels regelmatige korte instructie-reizen.
4. Onderzoeken of er hulp geboden kan worden door de IPB uit Brazilië.
5. Stimuleren van contacten tussen IRP en ICPdP met het oog op samenwerking en mogelijke éénwording.
6. Niet te snel financiële hulp bieden, om afhankelijkheid en onzelfstandigheid te vermijden.

Voorstellen aan de GS Berkel 1996:

1. Het contact met de IRP voortzetten.
2. Overeenkomstig het financieel meerjarenplan gelden beschikbaar stellen voor visitatie en steun kerkverband.
3. Voortzetting van de contacten met de ICPdP vanwege de aanvaardbare confessionele basis.

5.3 *Iglesia Cristiana de fe Reformada (ICFER), Venezuela*
(ad 7.4)

Rev. Rodriguez heeft 20 april 1995 namens de ICFER een schrijven verzonden naar BBK, waarin deze zusterkerken om personele hulp verzoeken voor de theologische opleiding.

Sectie 5 heeft de Zendingscommissie Rijsburg en de Venezuela-commissie Harderwijk in de overwegingen en besprekingen betrokken.

Op 17 november 1995 heeft Sectie 5 vergaderd met de Zendingscommissie Rijsburg en de Venezuela-commissie Harderwijk. Afgesproken werd de mogelijkheid te onderzoeken of één van de momenteel op Curaçao werkende zendingen een rol zou kunnen vervullen in het proces van voorbereiding en uitvoering.

Uitgangspunten:

- De vraag om personele ondersteuning is gekomen van de ICFER. De invulling van het project moet de volle instemming van de ICFER hebben, omdat men daar de verantwoordelijkheid voor het project op zich moet nemen.
- Eventuele personele ondersteuning van de kant van de GKNV moet instemming hebben van de betrokken kerkelijke instanties.

Een projectbeschrijving en werkinstructie zijn gemaakt; met Rijsburg zijn voorlopige afspraken gemaakt over de regeling van verantwoordelijkheden waarin onder meer de volgende punten zijn opgenomen:

- BBK neemt tot uiterlijk 1 september 1997 de verantwoordelijkheid voor het ondersteunend werk op zich. De zending wordt door Rijsburg uitgeleend aan BBK en blijft onder de tot nu toe geldende financiële voorwaarden werken;
- Financieel blijft de zending tot 1 september 1996 voor rekening van Rijsburg. Voor de periode 1 juli 1996 tot 1 september 1997 geldt de principe-afpraak dat Rijsburg fl. 60.000,- zal bijdragen. De resterende kosten zijn voor rekening van BBK, hetgeen neerkomt op een totaalbedrag van fl. 80.000,-, te verdelen over 1996 en 1997.

Op grond van het voorgaande zijn enkele wijzigingen aangebracht in de geformuleerde beleidspunten t.a.v. de ICFER en zijn de voorstellen aan de GS Berkel opnieuw geformuleerd.

Beleid:

1. Op verzoek van de ICFER en in samenwerking met de kerk van Rijsburg met zo spoedig mogelijke ingang tot 1 september 1997 personele steun te verlenen aan het voorbereiden en opstarten van de theologische opleiding in Venezuela.
2. In 1996 een bezoek brengen aan de ICFER om het project te evalueren.
3. Wat betreft het inhoud geven aan de kerkverbandelijke contacten ligt een lijn via Curaçao voor de hand; nadere onderzoek is nodig.
4. Stimuleren dat de materiële hulpverlening via de kerk van Harderwijk zal blijven verlopen.

Voorstellen aan de GS Berkel 1996:

1. De zusterkerkrelatie blijven onderhouden met de ICFER volgens de daarvoor geldende regels.
2. Akkoord te gaan met de bovenvermelde afspraken omtrent personele steunverlening aan de theologische opleiding van de ICFER.
3. Overeenkomstig het financieel meerjarenplan gelden beschikbaar stellen voor visitatie en steun kerkverband.

5.4 *Igreja Presbiteriana do Brasil (IPB), Brazilië*
(ad 7.5)

Er wordt gewerkt aan het opstellen van een concept-formulering voor de vorm van samenwerking met de IPB, die het beste past bij intensivering van de wederzijdse kennismaking, zoals wij die voor ogen hebben. De IPB heeft toegezegd ook van haar kant een voorstel voor zo'n samenwerkingsovereenkomst op te stellen.

In het concept moet naar voren komen dat op grond van de resultaten van de kennismaking tot nu toe voldoende vertrouwen is gegroeid dat wij in bepaalde projecten op basis van wederkerigheid samen kunnen werken; dat kan zijn op het terrein van gemeente-opbouw of, zo mogelijk, bij het geven van colleges aan elkaars theologische opleidingsinstituten. Ook zal er een vorm van contactoefening moeten komen om te kunnen spreken over mogelijke concrete invulling van deze vorm van samenwerking.

6 Sectie VII: Hulpverlening en Beleid

6.1 Machtiging om handelend op te treden tot de volgende synode

In aanvulling op het aan de synode uitgebracht rapport onder nummer 9.4 (pag. 77 en 78 van het hoofdrapport) delen deputaten BBK mee dat zij verder overleg gevoerd hebben met vertegenwoordigers van Zedende Kerken en (via een congres) ook met vertegenwoordigers van de kerken, kerkleden en gereformeerde organisaties.

Op 8 september 1995 is een gesprek van 11 februari 1995 voortgezet met vertegenwoordigers van Zedende Kerken. Het uitgangspunt van BBK voor dit gesprek was om in een open bespreking onder ogen te zien welke wegen er binnen de kerken gevonden kunnen worden om nieuwe taken, welke de Here op onze weg brengt, aan te kunnen pakken nu het werk in Indonesië steeds minder wordt toegestaan. In de bespreking kwam naar voren dat zowel van de kant van BBK als van de Zedende Kerken de noodzaak werd ingezien van een nauwere samenwerking. BBK krijgt aanvragen uit het buitenland om assistentie bij Theologische Opleidingen en Kerkopbouw. In principe wil BBK dit werk niet zelf (blijven) doen, maar onderbrengen bij een groter of kleiner kerkelijk ressort.

De Zedende Kerken, die in Indonesië werken, ervaren steeds meer de noodzaak voor een gezamenlijk optreden, vooral omdat het werk van de uitgezonden volgens de voorschriften van de Indonesische autoriteiten zich dient te beperken tot Theologische Opleiding. De 3 Theologische Scholen van de Gereformeerde Kerken in Indonesië willen nauw samenwerken in parallelisering van lessen en leerplannen. Via een notariële acte zijn ze al aan elkaar gekoppeld en ze hebben een dringend beroep gedaan op de Zedende Kerken in Nederland en BBK om als een eenheid op te treden bij de assistentie van de Theologische Opleidingen. De vergadering stemde daarmee in en er zal verder gewerkt worden aan de effectuering.

Wat betreft het aanvaarden van nieuwe taken door kerken en ressorten heeft nog geen concretisering plaatsgevonden. Wel is op het congres "Zending in Beweging", op 8 en 9 december 1995 te Elspeet, ook deze zaak aan de orde geweest. Eén van de onderwerpen, waarover daar gesproken is, was nl. "Wat is de toekomstige positie en opdracht van onze kerken in de zending en bij assistentie van zusterkerken elders in de wereld."

Dit congres, dat georganiseerd was door de GMO met medewerking van deputaten BBK, trok grote belangstelling. Alle kerken en zendingscommissies waren uitgenodigd. Het was overtekend.

Op genoemd congres is aan de hand van een 5-tal lezingen van gedachten gewisseld over nieuwe ontwikkelingen op het terrein van de zending, over de verhouding tussen Woord en daad, de verantwoordelijkheden daarvoor, de verwerking van nieuwe inzichten in een gemeenschappelijk beleid, de organisatorische invulling en de coördinatie.

Hoewel het congres, naar zijn aard, geen besluiten kon nemen bleek er aan het eind een grote mate van eenstemmigheid om te proberen het besprokene op een verantwoorde wijze in te kaderen, te organiseren en te coördineren. Daartoe werd in de richting van deputaten BBK een verzoek gedaan, dat later verwoord is in een brief d.d. 12 december 1995 met de volgende inhoud:

"Zoals u bekend is, is er op het congres "Zending in Beweging", welke gehouden is op 8 en 9 december 1995 in Elspeet, gesproken over de volgende onderwerpen:

- wat is de toekomstige positie en opdracht van onze kerken in de zending en bij assistentie van zusterkerken elders in de wereld;
- hoe moet een goede samenhang tussen Woord en daad op de juiste manier gestalte krijgen;
- in hoeverre behoort het barmhartigheidswerk tot de verantwoordelijkheid van de kerken of behoort het tot de verantwoordelijkheid van het particulier initiatief;

- hoe moeten zaken als zending, assistentie van zusterkerken, samenhang tussen Woord en daad en de uitvoering hiervan, op een juiste manier worden georganiseerd en gecoördineerd.

Uit de discussies op het congres bleek dat:

- de deelnemers het in hoofdlijnen eens waren met de concluderende opmerking van de verschillende inleiders;
- de visie die is weergegeven in grote lijnen wordt onderstreept;
- het gewenst is dat er voor de komende jaren t.a.v. bovengenoemde punten een duidelijk beleid wordt geformuleerd;
- er nog veel vragen zijn over de organisatorische invulling van het nieuwe beleid.

Aan het slot van het congres kreeg de stuurgroep de opdracht mee om deputaten BBK te verzoeken in een aanvullend rapport aan de synode van Berkel en Rodenrijs een studie-opdracht te vragen met betrekking tot bovengenoemde materie en met een voorstel te komen hoe het geheel van het Woord en daad aspect op een verantwoorde manier wordt ingekaderd, georganiseerd en gecoördineerd.

Als stuurgroep, die namens het GMO het congres "Zending in Beweging" heeft georganiseerd, vragen wij u hierbij om in een aanvullend rapport aan de eerstkomende synode de genoemde studie-opdracht te vragen.

Als stuurgroep bieden wij u aan om de gevraagde studie-opdracht te ondersteunen met een studiewerkgroep en tevens met een studiecongres waarop concrete voorstellen van de gewenste organisatie kunnen worden besproken."

Deputaten BBK, die ten nauwste betrokken zijn bij de nieuwe ontwikkelingen van "zending en hulpverlening aan buitenlandse kerken" zijn bereid in het kader van de door de GS van Ommen verstrekte opdracht, dit proces verder te begeleiden.

Deputaten vragen daarom aan de GS van Berkel en Rodenrijs om een studie-opdracht met betrekking tot bovenstaande materie. Daarbij kunnen aansluitend voorstellen over de aanpak gedaan worden. Eventueel zou de GS ook een speciaal studiedeputaatschap voor dit doel kunnen benoemen. Onze voorkeur gaat daar naar uit, vanwege de eerste taak die ons deputaatschap heeft. Van de zijde van de stuurgroep "Zending in Beweging" is voor zo'n studie de nodige ondersteuning toegezegd en er is een volgend congres in het vooruitzicht gesteld, waarop met betrokken kerken en organisaties kan worden overlegd.

Deputaten stellen, op grond van het bovenstaande, aan de generale synode het volgende voor:

De synode draagt een studiedeputaatschap op:

1. de volgende generale synode te dienen met een studie over een schriftuurlijke visie betreffende de samenhang en het onderscheid tussen "Woord" en "daad".
2. bij genoemde studie zich te laten adviseren door de (zendende) kerken, hulporganisaties en andere relevante instanties.
3. te komen met voorstellen inzake beleid, uitvoering en coördinatie van het werk van zending, oecumene en hulpverlening binnen onze kerken.

6.2 Administratief centrum voor deputaten BBK

In aansluiting op het aan de synode uitgebracht rapport onder nummer 9.5 (blz. 79 van het rapport) rapporteren wij u thans over de effectuering van de benoeming van een secretariaatsmedewerker. Na een sollicitatieprocedure is, ingaande 2 september 1995, in deze functie mevr. Greet Westrik te Zwolle benoemd, met een dienstverband van 50%. Het BBK-kantoor, waar zij werkt, is gevestigd in het DVN-pand, Oosterlaan 22 te Zwolle. Het telefoonnummer van BBK daar, is: 038 4 22 57 90. Officieel is mevr. Westrik in dienst van DVN, die in deze zaak als uitzendbureau fungeert en haar uitleent aan BBK. Ook het archief van BBK, dat opgeslagen was in archiefruimten van de Koningskerk te Zwolle, is thans op het bureau aan de Oosterlaan 22. Naast de dagelijkse werkzaamheden van het secretariaat, die in toenemende mate door de secretaresse worden gedaan, heeft zij al veel tijd besteed aan de ordening van het archief en het toegankelijk maken daarvan. De secretaresse geeft zich met volle inzet aan haar taak. Dat betekent een behoorlijke verlichting van het werk dat deputaten hebben te doen, met name van dat van de algemeen secretaris.

Ten behoeve van het goed functioneren van het deputaatschap hebben deputaten twee notities vastgesteld, te weten:

- Functie en taken secretaris deputaten BBK en taakverdeling met secretaresse (AV14, besluit 14);
- Notitie structuur BBK (AV 15, besluit 15)

Deze notities zijn opgenomen in de Besluitenlijst bij de Beleidsnota van BBK en zijn een aanvulling op de pags. 109 - 114 van het rapport. Zij volgen hieronder.

6.3 Aanvulling bijlage bij 1.3 Besluitenlijst bij Beleidsnota Deputaten BBK (pag. 114)

AV 14

14. Functie en taken algemeen secretaris BBK en taakverdeling met secretaresse

In deze notitie wordt een aanzet gegeven voor de functie van de secretaris van Deputaten BBK. Tevens zal worden gepoogd een (onder)scheiding aan te brengen tussen de taken van de secretaris en de beroepssecretaresse zoals die zou moeten gaan functioneren.

Algemeen

De secretaris Deputaten BBK maakt tezamen met de Voorzitter, Penningmeester en Algemeen Adjunct deel uit van het Moderamen dat van de AV delegatie heeft ontvangen met betrekking tot de volgende verantwoordelijkheden:

- coördinatie van de dagelijkse operationele activiteiten ten behoeve van de AV;
- coördinatie en bewaking van de voortgang van de activiteiten in de secties;
- externe representatie van BBK voorzover niet vallend onder de doorlopende externe contacten van secties in het kader van projectuitvoering;
- zorgdragen voor materiële voorzieningen ten behoeve van het functioneren van de secties;
- zorgdragen voor geordende vastlegging van de activiteiten van BBK;
- coördineren van de activiteiten die nodig zijn voor een goede verantwoording door BBK.

De secretaris heeft naast de uit het voorgaande voortvloeiende algemene taken, de volgende bijzondere taken en verantwoordelijkheden:

- is eindverantwoordelijk voor de opzet en de werking van de secretariële procedures binnen BBK/secties;
- is eindverantwoordelijk voor het secretariaat van BBK;
- geeft leiding aan de ondersteunende secretaresse;
- organiseert het overleg in het Moderamen;
- organiseert de communicatie binnen BBK;
- delegeert zoveel mogelijk de operationele uitvoering van de werkzaamheden aan het secretariaat;
- is eindverantwoordelijk voor de opzet en het bijhouden van het archief.

Taakverdeling

Taken secretaris BBK

Onderstaand volgt een aanduiding van de operationele taken van de secretaris:

- het beoordelen van de inkomende post en doorzenden ter afhandeling door de secties en eventueel de AV;
- het onderhouden en afhandelen van officiële externe contacten met binnen- en buitenlandse kerken, deputaten en andere instanties;
- alle officiële uitgaande post wordt getekend door de secretaris;
- voert overleg met secretarissen van secties over inhoud en/of afwerking van de aan de secties doorgegeven post; de secties dragen er zorg voor dat de secretaris binnen 1 week copieën ontvangt van de door hen verzonden stukken (notulering van de AV van deputaten blijft voorlopig bij Mevr. Scheepstra).

Taken secretaresse BBK

De volgende uitvoerende taken worden aan de secretaresse toegewezen:

- registratie en archivering van inkomende en uitgaande post;
- het opzetten en onderhouden van het archief, incl. Lux Mundi;
- het in overleg met de secretaris aanleggen van een vervalagenda ten behoeve van de tijdige afhandeling en beantwoording van post;
- het bewaken van de volledigheid en de tijdigheid van de sectierapportages (bv notulen, overige stukken) middels intensief contact met de sectie-secretarissen;
- het samenvatten van rapporten e.d.;
- het zorgdragen voor vertalingen van stukken in overleg met de secretarissen; registratie van vertaalwerk door derden;
- het, indien gewenst, ondersteunen van de sectie-secretarissen (incl. Lux Mundi) in uitvoerende activiteiten;
- het bijhouden van het adressenbestand van buitenlandse kerken, onder meer ten behoeve van het Handboek van de Kerken, het kunnen beantwoorden van vragen uit de gemeenten over adressen etc.;
- het ondersteunen van de secretaris in het maken en bijhouden van de voorlichtingsbrochure van BBK;
- het verrichten van werkzaamheden ten behoeve van de Algemene Vergaderingen zoals:
  - verzenden van stukken aan de leden;
  - voorbereiden van de agenda;
  - reserveren vergaderfaciliteiten e.d.;
- het boeken van buitenlandse reizen via DVN ten behoeve van Deputaten.

15. Notitie Structuur BBK

1.

De huidige structuur van BBK: de Algemene Vergadering en 7 secties lijken goed te voldoen. Zeker wanneer het secretariaat een goede ondersteunende rol gaat spelen kunnen veel operationele tekortkomingen worden opgevangen. In een afzonderlijke notitie met betrekking tot functie en taken van de secretaris/secretaresse is gepoogd een goede opzet te maken. Daardoor wordt de belasting van de algemeen secretaris teruggedrongen en kan tevens ondersteuning worden geboden aan de secties. Van de secretarissen van de secties mag worden gevraagd voor hun deel de werking van het secretariaat te ondersteunen door te waken voor een tijdige afwerking van de notulen, de behandelde post e.d. Voorstellen aan de AV worden gedaan via de notulen met een vermelding van de gronden.

2. Werkgebieden

De werkgebieden van de 'landen'-secties (dus excl. Lux Mundi en sectie 7) zijn min of meer historisch gegroeid.

In de huidige situatie kan dit leiden tot onevenwichtigheden:

- zeer uiteenlopende cultuur en problematiek in de landen die tot een werkgebied behoren (bijv. Verre Oosten, Engelssprekende landen, presbyteriaanse structuur vs. geref. structuur e.d.)
- werklast verschilt sterk per sectie;
- benodigde deskundigheid en 'ervaring' loopt uiteen.

Deze zaken zijn niet volledig op te lossen gezien de beperkte mogelijkheden die BBK heeft. Te overwegen zou zijn tot een betere verdeling te komen door meer in rekening te brengen de (gezamenlijke) culturele/historische en/of toekomstige oriëntatie van landen in een regio, maar omdat er ook allerlei nadelen aan een nieuwe indeling verbonden zijn, gaat de voorkeur uit naar handhaving van de bestaande sectie-indeling.

Wel zal voor de toekomst rekening gehouden moeten worden met het feit dat Indonesië in toenemende mate contacten heeft met Australië en dat dat eveneens geldt voor andere landen uit het Verre Oosten.

3. Samenstelling secties

De 'landen'-secties blijven bestaan uit minstens 4 personen waarvan er twee een theologische scholing hebben. Leden van een sectie dienen zoveel mogelijk geselecteerd te worden op:

- betrokkenheid/kennis van de betreffende gebieden en de kerken daar;
- ervaring in internationale contacten;
- specifieke kennis die in de secties nodig is: taalvaardigheden, kijk hebben op hulpverleningsprojecten e.d.

Gestreefd zal moeten worden naar een rooster van aftreden waarbij de continuïteit van het beleid van een sectie zo goed mogelijk wordt gewaarborgd. Sectie 7 wordt gevormd door de leden van het Moderamen plus vertegenwoordiger uit elke 'landen'-sectie, zodat elke sectie door tenminste één lid vertegenwoordigd is.

4. Beleid

De secties ontwikkelen aan het begin van elke benoemingsperiode een geactualiseerd beleidsplan dat aan de AV ter goedkeuring wordt voorgelegd. De opzet/vorm is door de AV vastgesteld en kan worden gehandhaafd. De financiële consequenties van voorgenomen beleid dienen als input voor een meerjarenbegroting die door de penningmeester aan de AV wordt voorgelegd. Een beleidsplan kan goed gebruikt worden als 'norm' voor de beoordeling van de werkelijke gang van zaken. Dat laatste gebeurt op dit moment te weinig. Het komt nog wel eens voor dat een sectie uiteindelijk afwijkt van het geaccordeerde beleid zonder dat dit als zodanig door de AV wordt opgemerkt en geaccepteerd. Een oplossing kan worden gevonden indien door de secties elk jaar een mondelinge presentatie wordt gehouden in de AV (= zelfevalutie) waarin beleid en uitvoering met elkaar worden geconfronteerd. Het Moderamen stelt in dat geval een planning daarvoor op en draagt zorg voor de agendering.

5. Voorstellen inzake hulpverlening

Bijzondere procedurele aandacht vragen eventuele voorstellen inzake hulpverlening. Volgens art. 76 besluit 2 van de Synode van Ommen moeten dergelijke voorstellen vóóraf en achteraf door sectie 7 worden "getoetst". Dat gebeurt op dit moment niet consequent, deels doordat de nodige informatie niet beschikbaar is, deels door tijdgebrek. Verbetering kan mogelijk worden bereikt indien sectie 7 een projectenlijst aanlegt op voorstel van de 'landen'-secties. Elk project wordt één keer per jaar besproken in sectie 7, die vervolgens de resp. secties informeert, waarna ev. bespreking in de AV kan volgen. Er moet voor worden gewaakt dat sectie 7 een zelfstandig bureaucratisch orgaan wordt binnen BBK waardoor te kort wordt gedaan aan de eigen verantwoordelijkheid van de leden deputaten en derhalve ook van de secties.

Sectie 7 tracht de voorstellen voor hulpverlening te objectiveren door:

- naast de argumenten van de sectie ook eventuele andere informatie mee te wegen, bijv. consistentie met andere besluiten inzake hulpverlening;
- toetsing aan beleid van de sectie en BBK in het algemeen;
- indruk krijgen van de effectiviteit van de voorgestelde hulp;
- beoordeling projectplan;
- evaluatie van de realisatie (zie hiervoor).

6. Overige taken van sectie 7 zijn:

- het doen van voorstellen aan de AV/secties met betrekking tot de interne organisatie van BBK;
- participatie in het zogenaamde "platform" overleg (Rofor);
- overleg en afstemming met zendingsorganisaties in de kerken alsmede organisaties die binnen het verband van de kerken zg. kerkelijk opbouwwerk of hulpverlening verrichten.

7. Coördinatie en communicatie

Het Moderamen bewaakt de voortgang van de werkzaamheden in de secties na afstemming met de voorzitters.

De notulen van de secties komen ter behandeling in de AV. Aanbevolen wordt deze notulen kort/zakelijk te houden en steeds te voorzien van:

- besluitenlijstje en actiepunten;
- vervalagenda: wat moet afgehandeld zijn wanneer.

Hetzelfde kan worden toegepast bij de notulen van de AV.

De vergaderingen van de AV (1x per 2 maanden) verlopen aanmerkelijk efficiënter dan in het verleden het geval was. Toch kan er strikter de hand worden gehouden aan de afspraken:

- bij toerbeurt wordt een sectie als eerste genomen in de AV;
- zoveel mogelijk discussieren in rondes;
- niet gedocumenteerde voorstellen niet in behandeling nemen.

FINANCIËEL MEERJARENPLAN BBK

(bedragen in duizenden gulden)

Omschrijving	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Sectie I						
Sumba en Timor						
Uitgezonden docenten	212	125	225	225	115	115
Reis- en verblijfkosten	21	25	30	25	10	10
Visitatie	7	0	5	0	5	0
Timor:						
Steun kerkverband	13	35	15	5	5	5
Sumba:						
- Steun school	26	23	25	25	25	25
- Gastdocenten	2	3	10	5	5	5
- Kadervorming	0	11	5	10	10	10
Onvoorzien	7	1	0	0	0	0
Totaal	288	223	315	305	175	170
Sectie II						
Verre Oosten						
Filippijnen:						
- Personele hulp	0	8	25	25	25	25
- Literatuurvoorziening	2	0	2	2	2	2
- Projectsteun	10	0	10	10	10	10
Sri Lanka: projectsteun	10	2	10	10	10	10
Taiwan: bibliotheek	10	0	5	5	5	5
India: gastdocenten	1	4	5	5	5	5
Korea / Japan:						
Gastdocenten	2	0	5	2,5	2,5	2,5
Korea: bibliotheek	0	0	0	0	0	0
Visitatie	0	15	8	7,5	7,5	7,5
Studenten IRTT	0	8	5	5	5	5
Totaal	35	37	75	72	72	72
Sectie III						
Angelsaksische landen						
Engeland:						
Accrington	20	20	20	20	20	20
Hull	30	30	30	30	30	30
ICRC reservering	7,5	7,5	7,5	7,5	7,5	7,5
Visitatie	0,5	5,5	2,5	2,5	2,5	2,5
Totaal	58	63	60	60	60	60
Sectie IV						
Europa en Afrika						
Zaire						
- kerkbouw	44	46	45	0	0	0
- visitatie	0	0	4	0	0	4
ZBCC	3	0	0	0	0	0
Benin:						
- opbouw werker	53	13	10	0	0	0
- kerkbouw	0	0	10	10	10	10
- visitatie	5	0	0	3	0	0
Frankrijk:						
steun evangelisatie	5	5	5	5	5	5
Nigeria: visitatie	0	0	7	0	0	0
Kenia	7	0	30	30	30	30
Zuid-Afrika: visitatie	2	0	0	0	2	0

Oost-Europa: visitatie	0	0	0	0	0	0
Totaal	119	64	111	48	47	49

Sectie V

Spaans/Portugees sprekende landen

Spaanstalige lit. steun	0	0	10	10	10	10
-------------------------	---	---	----	----	----	----

Portugal/Spanje:

Visitatie	5	2	3	5	3	5
-----------	---	---	---	---	---	---

Spanje:

- steun kerkverband	15	15	15	15	15	10
- gastdocenten	0	0	5	0	5	0

Portugal:

- steun kerkverband	0	8	10	10	25	15
---------------------	---	---	----	----	----	----

Latijns-Amerika:

- visitatie	7	0	7	0	7	0
- steun kerkverband	0	0	0	5	10	15

Venezuela:

- steun kerkverband	0	7	15	15	10	10
- docent	0	0	40	40	0	0

Brazilië:

- steun kerkverband	0	0	0	0	0	0
---------------------	---	---	---	---	---	---

Totaal	27	32	105	100	85	65
---------------	-----------	-----------	------------	------------	-----------	-----------

Sectie VI

Lux Mundi

Exploitatiekosten	15	12	15	15	15	15
-------------------	----	----	----	----	----	----

Sectie VII

Materiële hulpverlening

Incidentele hulp op korte termijn	50	33	50	50	50	50
-----------------------------------	----	----	----	----	----	----

Algemene kosten

Kosten deputaatschap	45	33	35	35	35	35
Administratie	10	10	10	10	10	10
Publicaties, publiciteit	5	4	10	10	10	10
DVN ondersteuning	3	6	10	10	10	10
Secretaresse	0	0	36	36	36	36

Totaal	63	53	101	101	101	101
---------------	-----------	-----------	------------	------------	------------	------------

Nieuw beleid

Totaal	0	15	25	150	150	150
--------	---	----	----	-----	-----	-----

Totaal uitgaven	655	532	857	901	755	732
------------------------	------------	------------	------------	------------	------------	------------

RAPPORT VAN DE DEPUTATEN VOOR DE CORRESPONDENTIE MET DE HOGE OVERHEID

Aan de Generale Synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland, samen te komen te Berkel en Rodenrijs op woensdag 10 april 1996

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

De Generale Synode van De Gereformeerde Kerken, gehouden te Ommen in 1993, verstrekte aan de opnieuw te benoemen deputaten voor de correspondentie met de Hoge Overheid de volgende instructie:

- a. stukken die van de Hoge Overheid bij hen inkomen en bestemd zijn voor de kerken of anderszins van belang zijn voor de kerken, ter kennis van de kerken te brengen;
- b. op vragen van de Hoge Overheid naar het gevoel van de kerken over bepaalde zaken antwoord te geven, voorzover de kerken zich na 1892 over deze en dergelijke zaken in generale synoden hebben uitgesproken, en zowel de bedoelde vragen als de door deputaten gegeven antwoorden ter kennis van de kerken te brengen;
- c. op de door de Hoge Overheid aangekondigde of reeds genomen maatregelen die overal in ons land de dienst van de kerk (art. 27 KO) raken, te reageren, indien dit van belang is voor de onbelemmerde voortgang c. q. de wettige bescherming van deze dienst en indien niet op het bijeenkomen van de generale synode gewacht kan worden; van al zulke reacties dienen deputaten de kerken in kennis te stellen;
- d. op wetgeving te reageren die door de Hoge Overheid wordt voorbereid en duidelijk het belijden van de kerk en/of het leven als christen raakt, indien niet op het bijeenkomen van de generale synode gewacht kan worden; van al zulke reacties dienen deputaten de kerken in kennis te stellen;
- e. de kerken te informeren over nieuw tot stand gekomen wetgeving en andere maatregelen van de rijksoverheid die voor de kerken consequenties hebben, en over rechterlijke uitspraken die voor het functioneren van de kerken overal in het land van belang zijn;
- f. namens de kerken gelukwensen of betuigingen van deelneming bij vreugde of rouw, het koninklijk huis betreffende, over te brengen en de vertegenwoordiging van de kerken op koninklijke recepties voor te bereiden en uit te voeren, behalve wanneer de generale synode bijeen is;
- g. op uitnodiging van de Hoge Overheid de kerken te vertegenwoordigen bij officiële plechtigheden, met dien verstande dat geen uitnodiging aanvaard kan worden tot het bijwonen van religieuze samenkomsten en andere plechtigheden die in strijd komen met het Woord van de Here en de op dat Woord gegronde belijdenis van de kerken;
- h. van hun arbeid rapport uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode en hun rapport uiterlijk drie maanden voor het begin van de volgende generale synode aan de kerken toe te zenden.

Deputaten kregen verder de opdracht:

- a. zich als waarnemer namens de Gereformeerde Kerken in Nederland te doen vertegenwoordigen in het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken (CIO);
- b. aan de eerstvolgende generale synode advies uit te brengen over de vraag of deelneming in het CIO dienstbaar kan zijn aan een betere afstemming van het werk van deputaten op de in de laatste decennia ingrijpend gewijzigde verhouding tussen kerken en overheid.

De generale synode van Ommen benoemde in het deputaatschap voor correspondentie met de Hoge Overheid:

primi

ds. M. van Veelen (S), Delft
S.J.C. Cnossen, Zwolle
J. Leder, Voorburg
ds. J. Ophoff, Grootegast
mr P. T. Pel, Hattem
mr D.A.C. Slump, Capelle a/d IJssel
drs J.P. de Vries, Amersfoort

secundi

mr N.E. Nieboer, Haren
ds. C.J. Smelik, Nieuwerkerk a/d IJssel

I Uitvoering van de instructie

Deputaten vergaderden gedurende de verslagperiode acht keer: 20 oktober 1993, 2 maart 1994, 17 mei 1994, 20 september 1994, 29 november 1994, 17 februari 1995, 9 mei 1995 en 19 september 1995. De vergaderingen dienden meestal ter voorbereiding van een vergadering van het CIO.

Op de eerste vergadering wordt ds. M. van Veelen als voorzitter aangewezen. Ds. J. Ophoff wordt benoemd tot secretaris, J.P. de Vries tot notulist, terwijl J. Leder penningmeester blijft. Bij de rapportage volgen deputaten de instructie verstrekt door de generale synode van Ommen. Het waarnemerschap bij het CIO vormt een apart onderdeel van het rapport.

- a) Er zijn geen stukken van de Hoge Overheid rechtstreeksbij deputaten binnengekomen.
- b) De Hoge Overheid heeft ook geen vragen gesteld naar het gevoelen van de kerken over bepaalde zaken.
- c) *Reageren op genomen maatregelen:*
Deputaten hebben op de vergadering van 29 november 1994 zich bezonnen op de vraag, of de kerken actie moeten ondernemen tegen de datum van de verkiezingen voor Provinciale Staten in maart 1995, die samenvalt met de biddag voor het gewas. Daarvoor worden immers vaak kerkgebouwen als stemlokalen gebruikt en kerkleden hebben zitting in stembureaus. Deputaten overwegen dat zowel het beschikbaar stellen van het kerkgebouw als het zitting nemen in een stembureau vrijwillig is. De gemeentebesturen hebben hier eerder problemen mee dan de kerken. Tegen het uitbrengen van een stem op die dag kan geen bezwaar bestaan. Wel kunnen de verkiezingen als storend worden ervaren op plaatsen waar de biddag als rustdag wordt gevierd. Besloten wordt het CIO te vragen zich tot de minister van binnenlandse zaken te wenden met het verzoek dit in de toekomst te voorkomen via een wijziging van de kieswet die de tweede woensdag van maart uitsluit als een verkiezingsdag. Deze suggestie is door het CIO niet overgenomen.
- d) Het was niet nodig rechtstreeks op wetgeving te reageren die door de Hoge Overheid wordt voorbereid en duidelijk het belijden van de kerk en/of het leven als christen raakt. Diverse wetten zijn aan de orde gekomen binnen het CIO. Vermelding verdient hier dat aangaande de Arbeidstijdenwet deputaten zich hebben aangesloten bij de initiatieven die het CIO terzake nam (zie het desbetreffende deel van dit rapport). Aparte aandacht verdient het voorstel tot wijziging van het naamrecht. Vanuit de kerken bereikte deputaten ook een verzoek zich daarmee bezig te houden.

1. Op 21 november 1991 is bij de Tweede Kamer ingediend "een voorstel van wet houdende wijziging van de artikelen 5 en 9 van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek etc.". In het aanvullend rapport van deputaten aan de GS Ommen (Zie Acta, blz. 715) wordt onder 1. op dit wetsvoorstel gedoeld, naar aanleiding van een schrijven van de classis Gouda-Leiden-Woerden).
Dit wetsvoorstel geeft aan ouders de mogelijkheid om de achternaam van hun eventuele kinderen te bepalen. Zij hebben daarbij de keuze uit de naam van de vader of die van de moeder. De vanzelfsprekendheid dat de achternaam van de vader ook de achternaam van zijn kinderen zal zijn, verdwijnt uit het Burgerlijk Wetboek.
  2. Door deputaten is gezien of op de voorgestelde wetswijziging moet worden gereageerd, dan wel anderszins enige activiteit moet worden ondernomen. Wij zijn tot de conclusie gekomen dat zulks niet het geval is.
Daarbij hebben wij met name als leidraad genomen de door de GS Ommen vastgestelde instructie voor het deputaatschap, in het bijzonder ad 2. c, d en e. (Acta, blz. 190).
Naar ons oordeel is geen sprake van een maatregel van de Overheid die overal in ons land de dienst van de kerk raakt (c.). Ook is (nog) geen sprake van tot stand gekomen wetgeving of een andere maatregel van de overheid die voor de kerken consequenties hebben (e.).
  3. In het bijzonder is daarom bekeken of sprake is van wetgeving die "duidelijk het belijden van de kerk en/of het leven als christen raakt" (d.).
Deputaten zien geen reden om deze vraag bevestigend te beantwoorden.
Nog afgezien van de vraag of de keuze van de geslachtsnaam als zodanig **duidelijk** het leven als christen raakt, moet immers worden vastgesteld dat het wetsvoorstel, indien het tot wet verheven wordt, aan ouders volkomen de vrije keuze laat om voor hun kinderen te kiezen voor de geslachtsnaam van zowel de vader als van de moeder. Deze keuze moet bij de huwelijksluiting worden gemaakt.
Slechts indien door de ouders geen keuze wordt gemaakt voorziet het huidige wetsvoorstel in de 'oplossing' dat er geloot moet worden om te bepalen welke achternaam de kinderen krijgen.
  4. Voor de goede orde moet worden opgemerkt, dat de behandeling van het wetsontwerp in de Tweede Kamer reeds geruime tijd stil ligt. Op 7 september 1995 heeft Staatssecretaris Schmitz (Justitie) echter de notitie 'Leefvormen in het familierecht' gepresenteerd. In deze notitie wordt o.m. aangekondigd dat het wetsvoorstel m.b.t. het naamrecht zal worden gewijzigd. Deze wijziging houdt voor binnen het huwelijk geboren kinderen het volgende in. De naamskeuze wordt gedaan ter gelegenheid van de geboorteaangifte. Wordt om een of andere reden op dat moment geen keuze gemaakt, dan krijgt het kind voorlopig de naam van de moeder. Ouders kunnen tot drie maanden na de geboorte alsnog de naam van de vader kiezen. Gebeurt dat niet, dan wordt de definitieve naam van het kind die van de moeder. De naam van het eerste kind wordt ook de naam van de volgende kinderen (eenheid van naam in het gezin).
  5. Deputaten zijn van mening dat niet op iedere wetgeving die voor christenen in meer of mindere mate aanleiding geeft voor het maken van kritische opmerkingen moet worden gereageerd. Het opnemen van het woordje '**duidelijk**' in de instructie onder 2d. vormt naar het oordeel van deputaten ook een indicatie dat alleen moet worden gereageerd indien wetgeving wordt voorbereid die grote - gedwongen - gevolgen heeft of kan hebben voor het leven als christen.
Daarvan is met dit wetsvoorstel geen sprake.
- e) Evenals bij de vorige onderdelen van de instructie geldt, dat deputaten vooral via het CIO kennisnemen van nieuw tot stand gekomen wetgeving, andere maatregelen van de rijksoverheid die voor de kerken consequenties hebben en rechterlijke uitspraken. Daarvoor

verwijzen deputaten naar het onderdeel van het rapport waarin nader op het CIO wordt ingegaan. Op deze plaats noemen deputaten nog het volgende:

Rechtspraak die het belijden van de kerk raakt:

Deputaten hebben kennis genomen van een uitspraak van de Hoge Raad (HR 1761994, NJ 1994, 757) waarin naar aanleiding van een ontslagprocedure van een imam een arbeids-overeenkomst is aangenomen. Te vrezen is een precedentwerking voor de kerken, vooral wanneer deze zelf de rechtspositie van een predikant bij ambtsneerlegging of afzetting niet behoorlijk geregeld hebben. Uit deze uitspraak blijkt dat het nodig is de rechtspositie van geestelijken zorgvuldig te regelen. Naarmate dat minder goed is gedaan, is er eerder reden tot inmenging van de rechter, die dan toch aspecten van een arbeidsovereenkomst aanneemt.

De Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State heeft uitspraak gedaan betreffende toepassing van de Hinderwet op klokgelui (zaak Purmerend, 2710.94 NJB 2 dec.94, 045). Er blijkt uit dat een vergunning vereist kan zijn. Deputaten zouden graag zien dat de kerken hen informeren, als zij op dit punt of met andere overheidsregelingen problemen ondervinden.

Informatie naar de kerken:

Gedurende de verslagperiode is in veel gemeenteraden gesproken over de eventuele aanwijzing van acht zon- en feestdagen waarop winkels geopend mogen zijn (als gevolg van een recente wijziging van de Winkelsluitingswet). Deputaten besloten via de kerkelijke pers een opwekking aan de kerkeraden te laten uitgaan om zich hierover tot de plaatselijke overheid te wenden met de oproep van deze mogelijkheid geen gebruik te maken. Dit persbericht is als bijlage I bij het rapport opgenomen.

- f) Namens de kerken werden gelukwensen gezonden aan Hare Majesteit de Koningin ter gelegenheid van haar verjaardag. In 1995 gebeurde dat bij de viering van haar verjaardag op Koninginnedag. In het blad Koers van 19 januari 1995 stond een publicatie waarin de aandacht erop werd gevestigd dat voor de nieuwjaarsreceptie van H.M. de Koningin wel steeds de christelijke gereformeerde kerken maar niet de gereformeerde kerken werden uitgenodigd. Nu deze zaak was aangekaart door een perspublicatie, vonden deputaten het gewenst dat de secretaris zich richtte tot het secretariaat van H.M. de Koningin om het te informeren over het juiste adres van de gereformeerde kerken.
- g) Uitnodigingen om de kerken te vertegenwoordigen bij officiële plechtigheden waren niet aan de orde.

II Voorstel tot wijziging van de instructie

Wel hebben deputaten zich bezonnen op de consequenties van hun instructie op dit punt. Zij verzoeken u in de instructie voor het te benoemen deputaatschap te doen vervallen onderdeel g. vanaf de woorden "*met dien verstande dat geen uitnodiging aanvaard kan worden tot het bijwonen van religieuze samenkomsten en andere plechtigheden die in strijd komen met het Woord van de Here en de op dat Woord gegronde belijdenis van de kerken;*" of althans uit te spreken, dat deze restrictie *niet* inhoudt dat het uw deputaten zonder meer verboden is de kerken op uitnodiging te vertegenwoordigen bij plechtigheden ter gelegenheid van een vorstelijk huwelijk of begrafenis wanneer een dergelijke plechtigheid uitgaat van een andere kerk dan de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt) of geleid wordt door andere personen dan ambtsdragers binnen onze kerken.

1. Vooraf

De GS 1967 behandelde dit onderwerp in comité, maar deed haar uitspraak in het openbaar (Acta art 245-A, art 245). Aangezien de Handelingen geen enkele relevante informatie bevatten die niet tevens in de openbare Acta is opgenomen of anderszins publiek bekend is, zien uw deputaten geen enkele reden om deze materie niet publiek te behandelen. Ook de aard der zaak zelf geeft daartoe huns inziens geen enkele aanleiding.

2. Gronden

2.1 Voorgeschiedenis

Genoemde restrictie is aan de instructie toegevoegd door de GS van Amersfoort-West 1967. Aanleiding daartoe was de aanwezigheid van een van de deputaten bij de kerkelijke huwelijksbevestiging van prinses Beatrix. Dit volgens besluit van de toenmalige (9) deputaten.

2.1.1 De GS 1967 hanteerde als *materiaal* voor haar besluit:

- het rapport van deputaten (Handelingen blz 73-76) en
- een brief van drs D. Deddens aan deputaten over de bijwoning van genoemde kerkelijke huwelijksbevestiging, een kerkelijke bijeenkomst "waarvan officieel werd bericht, dat de liturgie en de huwelijksinzegening zouden worden geleid door ds J.H.Kater en de prediking zou worden gehouden door ds J.H. Sillevius Smit." (Handelingen blz 78,79).

2.1.2 Aan het besluit van de GS 1967 om de restrictie aan de instructie toe te voegen gaat de *constatering* vooraf dat drs D. Deddens, die - waarschijnlijk in zijn functie als praeses van de vorige GS - een uitnodiging ontving de kerken te vertegenwoordigen bij "de plechtige inzegening van het huwelijk", aan deputaten had bericht dat naar zijn oordeel "voor de Gereformeerde Kerken in Nederland geen uitnodiging te aanvaarden viel tot bijwoning van een religieuze samenkomst als werd bedoeld" ... "een in naam kerkelijke bijeenkomst van "oecumenische allure," maar een in wezen met het Woord van de Here der Kerk en de daarop gegronde confessie van de Gereformeerde Kerken in Nederland strijdige samenkomst."

De GS 1967 *overweegt* "dat aan een uitnodiging van Hare majesteit de Koningin eerbiedig gevolg moet worden gegeven, tenzij zulk een gevolg geven in strijd zou brengen met de wil van "Godt de Heere der hoochster Maiesteyt", die wij "moeten obedieren inder gerechtighey";"

De GS 1967 *constateert* dat het bij de b.g. huwelijksplechtigheid een uitnodiging betrof tot het bijwonen van "een kerkelijke bijeenkomst van z.g. oecumenische allure, het niet juist geacht moet worden, dat deputaten in deze bijeenkomst de gereformeerde kerken hebben vertegenwoordigd;"

Zij *besluit* de deputaten op het punt in kwestie niet te dechargeren en de b.g. restrictie in de instructie op te nemen.

2.2 Beoordeling

Uw deputaten stemmen uiteraard geheel in met het uitgangspunt van de instructie dat hun handelen niet in strijd mag komen met het Woord des Heren en de op dat Woord gegronde belijdenis onzer kerken. Zij zijn echter van mening dat de synode van 1967 tekort geschoten is in de bewijsvoering dat daarvan sprake is indien zij op uitnodiging van het Koninklijk Huis de kerken vertegenwoordigen bij een religieuze samenkomst die niet wordt geleid door een ambtsdrager van een onzer kerken. Zij attenderen er daarbij op dat de term 'religieuze samenkomst en andere plechtigheden' zo breed is dat daaronder ook begrafenissen gerekend moeten worden.

Ook de toenmalige deputaten zullen toch het (impliciete) oordeel van de synode hebben beaamd, dat een eredienst met oecumenische allure geen op het Woord van de Here der Kerk en de daarop gegronde confessie van de Gereformeerde Kerken in Nederland gebaseerde samenkomst is. Zij achtten echter kennelijk het ambtshalve aanwezig zijn daarbij

niet iets wat henzelf daarmee in strijd bracht. Naar onze mening heeft de synode van 1967 geen argumentatie gegeven waarom deze zienswijze van de toenmalige deputaten onjuist was.

2.3 Het standpunt van deputaten

Uw deputaten zijn met hun voorgangers van 1964-1967 van mening, dat onze kerken uit respect voor het Koninklijk Huis gehoor dienen te geven aan een uitnodiging tot bijwoning van een huwelijksbevestiging of een begrafenis, ook als deze plechtigheid een religieus karakter draagt. Gezien het ontbreken van een argumentatie op dit punt in de Acta van de synode van 1967 blijft hun thans niets anders over dan hun eigen standpunt positief uiteen te zetten.

2.3.1 Het karakter van de betreffende samenkomsten

Het gaat bij samenkomsten als een kerkelijke plechtigheid ter gelegenheid van een vorstelijk huwelijk of een vorstelijke begrafenis om bijeenkomsten van een zeer speciaal karakter, waardoor ze met een gewone kerkdienst van een willekeurige niet-gereformeerde kerk niet vergeleken kunnen worden zonder tot verkeerde conclusies te komen. Immers, het accent in deze bijeenkomsten ligt in de eerste plaats op het vorstelijke of nationale ervan. In deze bijeenkomsten treedt *de overheid* zoals deze als het ware geconcentreerd is in het vorstenhuis *als zodanig* naar buiten. Dat is zo evident dat de publieke media, radio en televisie, die overigens voor kerkdiensten geen enkele interesse aan de dag leggen, van zulke plechtigheden een volledig dekkend verslag plegen uit te zenden, op gelijke wijze als zij dat doen van de opening van de Staten Generaal.

2.3.2 De eigen taak van de overheid volgens de Schrift

Overheden en vorsten bekleeden tegenover de HERE en zijn dienst een bijzondere, ambtelijke, positie. Het zou te ver gaan hier te releveren wat over deze materie onder gereformeerden tot nu toe uit de Schrift is verstaan. Dat mag toch onder ons als gemeen goed worden verondersteld. Wij verwijzen in dit verband slechts korthedshalve op de pleidooien die met name van gereformeerde zijde publiek zijn gevoerd voor de handhaving van het ambtsgebied in raadsvergaderingen en voor de handhaving van de zgn bede in de troonrede. Ook het gereformeerde denken over de eed als ambtelijke aanroeping van Gods naam mogen wij in dit verband noemen.

De Schrift roept de volken op de HERE te loven (Ps 117). Juist overheden en vorsten dienen hun volken daarin voor te gaan en God de Here de eer te geven die Hem toekomt. (Ps 138:4; 148:11; Jes 49:7; Opb 21:24). God de eer brengen is de eerste en meest essentiële taak voor overheden en vorsten, want daarin erkennen zij dat ze staan onder de oppermacht van de HERE zelf en dat ze van Hem afhankelijk zijn. Juist van de machtigen wil de HERE der heren dat horen, want Hij gruwet van al wat hoog is in zichzelf.

Nebukadnezar was een heidense koning, die bepaald niet volgens Gods wet regeerde, maar hij werd pas door de HERE gestraft toen hij Hem de eer niet gaf en de straf werd pas ongedaan gemaakt toen hij erkende dat de Allerhoogste macht heeft over het koningschap der mensen en dat geeft aan wie Hij wil en toen hij de Here prees, roemde en verheerlijkte (Dan 4).

Koning Herodes vermoordde de apostel Jacobus en vervolgde de gemeente, maar hij werd door God gedood toen en "omdat hij God de eer niet gaf." (Hand 12).

Aan de andere kant wordt de lof voor de God van Israël door Koning Hiram van Tyrus (1Kon 5:7) en door de koningin van Scheba (1Kon 10:9) in de Schrift door de Heilige Geest met instemming geciteerd. Blijkbaar is de lof van deze heidense vorsten de HERE niet onwelgevallig geweest. Eveneens werden geschenken van overigens heidense koningen terwille van zijn tempel door de HERE welwillend aanvaard (Ps 68:30).

2.3.3 De overheid in deze tijd

Het staat vast dat de gelegenheden, waarbij ons vorstenhuis gestalte kan geven aan zijn hierboven (2.3.2) geschetste taak zeldzaam zijn. Het staatsrecht (ministeriële verantwoordelijkheid) en de politieke verhoudingen (geringe invloed van christelijke partijen) staan dat niet toe. Des te belangrijker is het voor de overheid en voor ons gehele volk, dat de naam van de HERE publiek wordt aangeroepen en zijn Woord wordt gelezen.

Hierom alleen al verdienen dergelijke plechtigheden door de Gereformeerde Kerken in Nederland positief te worden tegemoet getreden. Dit geldt nog meer naarmate Nederland meer ontkerstent en wordt tot een multi-cultureel en multi-religieuze natie. Dan gaat van een - hoe dan ook - christelijke eredienst, belegd op verzoek van het vorstenhuis en ter gelegenheid van een gebeurtenis van nationaal karakter, een sprake uit.

2.3.4 De positie van de kerken en hun deputaten

Wanneer de kerken - via welke adressering ook - door het vorstenhuis worden uitgenodigd om een samenkomst bij te wonen gaat het niet aan dat zij, om motieven die in dat verband niet ter zake zijn, weigeren deze overheid door hun vertegenwoordiging te eren. Eerder dienen zij door hun aanwezigheid middels hun deputaten voor de correspondentie met de Hoge Overheid van hun positieve waardering voor de vervulling van de overheidstaak (zie 2.3.2) blijf te geven en zo de overheid en met name ons vorstenhuis de eer te geven die hen toekomt.

Er zijn andere wegen en andere gelegenheden om uiting te geven aan het geestelijke conflict tussen de Gereformeerde Kerken en de Nederlandse Hervormde Kerk (of welke andere kerkelijke gezindte dan ook). Het standpunt van de Gereformeerde Kerken in deze en dergelijke zaken mag in Nederland voldoende bekend geacht worden. In dit opzicht is een misverstaan van de aanwezigheid van deputaten als daad van instemming of dergelijke wel geheel uitgesloten. Ieder beseft dat dergelijke interpretaties van hun handelingen niet ter zake zouden zijn. Hun aanwezigheid is slechts gevolg van een koninklijke uitnodiging daartoe en is bedoeld om de overheid als zodanig eer te bewijzen; zij impliceert in het geheel niet dat deputaten of deputerende kerken instemmen met alles wat in dergelijke bijeenkomsten gezegd of gedaan wordt en nog minder impliceert het een daarvoor verantwoordelijkheid dragen. Officieel aanwezig zijn en daardoor deelneming of eer betuigen is bepaald niet hetzelfde als meedoen. Het is zeker geen zich voegen onder het ambtelijk gezag van de voorganger, evenmin als dat geldt van een burgemeester die een intrededienst bijwoont.

Het is, tenslotte, ook een eer voor de gereformeerde kerken zelf als zij voor vorstelijke kerkelijke plechtigheden worden uitgenodigd. De kerken hebben in het verleden van overheidswege vervolging en smaad ondergaan. Dat werd toen terecht mede gezien als smaad de Heer der Kerk aangedaan. Maar dan mag en moet ook een eerbewijs aan de kerken als - ten diepste - eer aan haar Heer door haar afgevaardigden door hun aanwezig zijn 'in ontvangst worden genomen'.

Ter zijde wordt hier vermeld dat deputaten een uitnodiging kregen voor de nationale viering van de bevrijding op zondag 7 mei 1995 in de Domkerk in Utrecht. De Raad van Kerken organiseerde deze viering ter gelegenheid van het feit dat vijftig jaar geleden een einde kwam aan de tweede Wereldoorlog in Europa. Deputaten hebben bericht gezonden dat zij aan deze uitnodiging geen gehoor gaven.

III Waarnemerschap CIO

De synode van Ommen besloot deputaten op te dragen, zich als waarnemer namens de Gereformeerde Kerken in Nederland te doen vertegenwoordigen in het Interkerkelijk Contact in Over-

heidszaken (CIO). Volgens de reglementen van het CIO kunnen de gereformeerde kerken zich doen vertegenwoordigen door één lid. Hiervoor werden mr P.T. Pel als primus en mr D.A.C. Slump als secundus aangewezen. Deputaten hebben het CIO verzocht dat zij gedurende de waarnemersperiode beiden de plenaire vergaderingen mogen bijwonen. Dat was niet mogelijk, maar de primus en de secundus mochten wel afwisselend de vergaderingen bijwonen. De eerste vergadering is door beiden bezocht. Mee in verband met de continuïteit is mr P.T. Pel daarna als vaste vertegenwoordiger opgetreden. Deputaten hebben bij het CIO vastgelegd dat de naam van de kerken is: Gereformeerde Kerken in Nederland, maar dat er geen bezwaar tegen is, zolang de noodzaak bestaat daar de aanduiding (vrijgemaakt) aan toe te voegen.

Het waarnemerschap moet uitmonden in een advies van deputaten ten aanzien van het lidmaatschap van het CIO. De Generale Synode van Berkel en Rodenrijs moet daarover een beslissing nemen. Overigens moet ook het CIO zich uitspreken over het lidmaatschap van de gereformeerde kerken. Om een goede besluitvorming mogelijk te maken, brengen deputaten een vrij gedetailleerd rapport uit van de onderwerpen die in het CIO aan de orde zijn geweest en welke standpunten deputaten daarbij hebben ingenomen. De volgorde van de onderwerpen die hieronder genoemd worden is overigens willekeurig.

Volgens de nieuwe wet op de *identificatie bij financiële dienstverlening* heeft iedere plaatselijke kerk een notariële akte nodig voor bijv. het openen van een nieuwe rekening. De wet als zodanig is een uitvloeisel van een Europese richtlijn, die ten doel heeft het witwassen van geld tegen te gaan. Volgens deputaten zijn hiertegen geen principiële bezwaren, maar wel bezwaren van kosten en ondoelmatigheid. Deputaten hebben het voorstel gesteund voor een geclausuleerde ontheffingsregeling die het CIO bij het ministerie van financiën heeft ingediend. Landelijke instanties van kerkverbanden zouden dan een verklaring moeten kunnen afgeven waarmee plaatselijke kerken zich kunnen legitimeren. De Minister van Financiën heeft echter dat verzoek afgewezen. De wet brengt met zich mee, dat men in bepaalde gevallen, o. a. wanneer een kerk van bank zou veranderen, bij belangrijke financiële transacties of de stichting/instituering van een nieuwe kerk gedwongen zal zijn een legitimatie over te leggen van het bestaan van die kerk en wel in de vorm van een notariële akte. In navolging van het CIO adviseren deputaten om voor dergelijke situaties niet een vrij willekeurige notaris in te schakelen maar ter zake contact op te nemen met een notaris die èn van deze materie èn van de organisatiestructuur van onze kerken op de hoogte is. Dit om vele overbodige moeite en onkosten te besparen. Eventueel kunnen kerken contact opnemen met de secretaris van het deputaatschap voor nadere informatie.

De secretaris van het CIO heeft een notitie gemaakt inzake consequenties van de *Wet persoonsregistraties* voor de kerken. Aan die notitie ontleen deputaten het volgende ter informatie aan de kerken. De Wet persoonsregistraties beoogt de burgers te beschermen in hun persoonlijke levenssfeer door regels te stellen aan overheid en particulieren met betrekking tot de registraties van persoonlijke gegevens. Kerkgenootschappen zijn ook onderworpen aan de bepalingen van de wet. Ter uitvoering van de Wet persoonsregistraties zijn enkele nadere regelingen tot stand gekomen. Met name van belang is het Besluit genormeerde vrijstelling en het Besluit gevoelige gegevens. In deze besluiten komen kerkgenootschappen en godsdienst specifiek aan de orde. De notitie bevat enkele specifieke aandachtspunten voor kerken.

- Het begrip "persoonsregistraties" is om te beginnen niet scherp omljnd. Men mag er echter van uitgaan dat persoonsregistraties voor pastorale doeleinden (dus beroepsmatig gebruikt) die slechts door de aanlegger van de registratie persoonlijk worden gebruikt en niet aan een opvolger worden doorgegeven, niet onder het bereik van de wet vallen.
- Gegevens uit persoonsregistraties mogen niet zonder meer aan derden worden verstrekt. De vraag is natuurlijk wat precies onder "derden" verstaan dient te worden. Instanties binnen de eigen kerkelijke organisatiestructuur zullen niet snel als derden beschouwd hoeven worden.

- Verstrekkingen van gegevens aan derden dienen ten minste een jaar bewaard te worden, om desgevraagd mededeling te kunnen doen van deze verstrekkingen aan de geregistreerden.

De overige bepalingen hebben naar de mening van deputaten geen gevolgen voor de huidige praktijk van registratie door de kerken. Mochten kerken de beschikking willen hebben over de hele notitie, dan kunnen zij contact opnemen met de secretaris van het deputaatschap.

Binnen de commissie kerkelijke gebouwen van het CIO (CIO-K) is de afgelopen jaren veel tijd besteed aan het aandachtsveld: kerkgebouwen en de onroerende zaakbelasting, resp. waterschapslasten. Aan het verslag 1992-1994 ontleen deputaten de volgende gegevens.

In een arrest d. d. 4 december 1991 (BNB 1992, 47) bepaalde de Hoge Raad, dat een kerkgebouw vrijgesteld is van de onroerende zaakbelasting indien het kerkgebouw ten minste voor 70% voor de openbare eredienst gebruikt wordt. Hiermede gaf de Hoge Raad een verscherpte invulling aan het begrip "in hoofdzaak". In casu betrof het een modern kerkelijk centrum met extra veel zaalruimte; de vrijstelling werd op basis van gedetailleerde berekeningen afgewezen. Uit het arrest blijkt verder dat onder ruimten voor de "openbare eredienst" alleen kunnen worden verstaan ruimten gebruikt voor kerkdiensten, jeugdkerk en kindernevendienst. Dit arrest kan gevolgen hebben voor moderne kerkgebouwen met relatief veel nevenruimten; ook het verhuren van nevenruimten voor niet-kerkelijke doeleinden kan gevolgen hebben voor de vrijstelling van de onroerende zaakbelasting.

De behandeling van het voorstel voor de *Wet waardering onroerende zaken (WOZ)* werd door CIO-K nauwkeurig gevolgd; na amendering in de Tweede Kamer is dit wetsvoorstel eind 1994 door de Eerste Kamer aanvaard en met ingang van 1 januari 1995 in werking getreden. Doel van de wet is het stellen van regels voor een uniforme waardebeoordeling van onroerende zaken ten behoeve van diverse belastingen.

Voor gebouwen zonder een reële economische functie wordt de waardegrondslag gebaseerd op de zgn. gecorrigeerde vervangingswaarde. Van groot belang hierbij zijn de correctiefactoren die in geval van een (monumentaal) kerkgebouw mogen worden toegepast zoals onnuttige hoogte, overbodig vloeroppervlak, verminderde bereikbaarheid (bijv. in centrum van grote steden), vraaguitval (verminderd kerkbezoek) etc. Proefberekeningen van de gecorrigeerde vervangingswaarde van een 3-tal grote monumentale kerkgebouwen zouden kunnen leiden tot OZB-aanslagen van fl. 100.000 tot 150.000 per jaar (uitgaande van een OZB-tarief van fl 15,- per fl. 3000,- waarde). Diverse malen zijn tijdens de behandeling in de Tweede Kamer de politieke partijen uitvoerig geïnformeerd over deze nadelige gevolgen voor kerkgebouwen.

Bij de behandeling van het wetsvoorstel in de tweede Kamer in juni 1994 werd een amendement ingediend waarbij voor alle kerkgebouwen een waardering op basis van economische waarde - als regel geringer dan de gecorrigeerde vervangingswaarde - werd bepleit. Dit amendement haalde geen meerderheid. Wel aanvaard werd het amendement waarbij voor alle rijksmonumenten een waardering op economische waarde werd bepaald. Dat biedt voor de kerkgebouwen op de rijksmonumentenlijst een oplossing.

Tijdens de behandeling van het wetsvoorstel in de Eerste Kamer in het najaar van 1994 is van CIO-zijde nog aandacht gevraagd voor een aantal onduidelijkheden, waaronder de inhoud van de waarderingsinstructie. Door de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken is toegezegd dat de waarderingsmethode voor kerkgebouwen nog op eenduidige wijze in de definitieve waarderingsinstructie zal worden vastgelegd. Het CIO-K blijft een en ander met grote aandacht volgen.

De waarderingsgrondslagen zullen door overgangstermijnen eerst per 1 januari 1997 effectief worden.

In diverse delen van het land worden door waterschappen aanslagen voor kerkgebouwen reeds opgelegd op basis van de gecorrigeerde vervangingswaarde. Sommige waterschappen hebben deze waarderingsmethode nu reeds vastgelegd in hun reglement. Gelet op de onduidelijkheid die de afgelopen jaren nog bestond ten aanzien van de juiste berekeningsmethode c.q. de wijze waarop

deze worden gehanteerd, is aan alle kerkbesturen die een duidelijk hogere aanslag hebben ontvangen, geadviseerd een bezwaarschrift in te dienen en tevens de berekeningsspecificatie op te vragen. Met enige waterschappen is afgesproken de behandeling van deze bezwaarschriften af te wachten totdat in een procedure die thans aanhangig is voor het gerechtshof te Arnhem zal zijn beslist. In een uitspraak van het gerechtshof d.d. 20 januari 1995 is inmiddels het beroep gegrond verklaard, terwijl de uitspraak waartegen beroep was ingesteld alsmede de aanslag in de waterschapslasten zijn vernietigd. Het CIO-K heeft met belangstelling kennis genomen van deze uitspraak en beraadt zich op de gevolgen van deze uitspraak voor de eerder omschreven problematiek.

Deputaten hebben besloten de zaken van CIO-M over te laten aan deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen. Komen deze zaken in CIO-plenair aan de orde, dan zal de vertegenwoordiger zo nodig overleg plegen met deze deputaten.

Ten aanzien van de *geestelijke verzorging in verpleeginrichtingen*, heeft het deputaatschap zich gebogen over twee vragen: Moet ook onzerzijds voor dergelijke geestelijke verzorgers de eis gesteld worden van een ambtelijke binding? En: Dienen de Gereformeerde Kerken ook alert te zijn op vervulling van vacatures op dit terrein? Deputaten zijn van mening dat de functie ook vervuld zou kunnen worden door afgestudeerde theologen (incl. vrouwen) die geen dienaar des Woords geworden zijn. Het is echter het goed recht van de inrichtingen deze voorwaarde wel te stellen. De positie van ziekenhuispredikant (met ziekenhuisdiensten voor alle gezindten) past niet zo goed in onze kerkelijke structuren. Toch zou het waardevol zijn als hier gereformeerde zielszorgers konden functioneren. Deputaten stellen de vraag of de kerken danwel predikanten opgewekt moeten worden hierop alert te zijn, zodat geen mogelijkheden die er voor ons zijn onbenut worden gelaten.

Het CIO heeft een reactie opgesteld op de nieuwe *Arbeidstijdenwet*, met name wat betreft de gevolgen daarvan voor de zondagsrust. Deze reactie heeft de instemming van deputaten. Omdat deze reactie mede namens ons naar de Tweede Kamer gaat, ziet het deputaatschap af van een eigen reactie (de brief van het CIO is als bijlage II bij het rapport opgenomen).

Het actieplan van het CIO inzake de *Zondagsrust* heeft de instemming van deputaten gekregen, behoudens het organiseren van een manifestatie door het CIO zelf. Met name het plaatsen van de winkelopstelling in een algemene trend is belangrijk. Over de verruiming van de winkeltijden in het algemeen en de economische argumenten pro en contra hoeft het CIO zich niet uit te spreken.

T.a.v. de christelijke feestdagen zullen deputaten zich binnen het CIO zo behoudend mogelijk opstellen, zij het met andere argumenten dan voor de zondag.

Het CIO propageert de aanstelling van *geestelijke verzorgers bij de politie*. De korpsbeheerders lijken daar niet enthousiast voor en willen volstaan met doorverwijzing in voorkomende gevallen door hun bedrijfsmaatschappelijke werkers. Deputaten overwogen enerzijds dat politiemensen wonen in of nabij de plaats waar zij werken, zodat ze reeds een eigen geestelijk verzorger hebben. Anderzijds zal die niet altijd de deskundigheid hebben om de specifieke moeiten van een politiemans of -vrouw aan te voelen. Wie de verhoudingen binnen het korps van binnenuit kent, kan daar beter op inspelen. Evenwel heeft een predikant wel vaker specifieke deskundigheid nodig bij pastorale moeiten, waarvoor hij zich extern moet laten adviseren. Mede in aanmerking genomen dat het per regiokorps zal gaan om één adviseur die p.c., r.k. of humanist zal zijn, vroeg het deputaatschap zich af of een dergelijke figuur in de behoefte zal kunnen voorzien. De vertegenwoordiger in het CIO heeft daarom een terughoudend standpunt ingenomen. Wel is van belang dat de korpsen oog hebben voor de plaatselijk aanwezige geestelijke verzorgers van hun leden.

De CIO-nota *Identiteit van instellingen* is in de kring van deputaten besproken. Dankzij de inbreng van deputaten is in par. 8 van de brochure een zin opgenomen tegen de verplichte regionalisering van identiteitsgebonden instellingen.

Of het CIO actie moet ondernemen naar aanleiding van het *arrest-Chabot* en de daarop gevolgde aanpassing van de criteria waaraan een arts die euthanasie toepast, moet voldoen (stervensfase

geen voorwaarde meer), is aan de wijsheid van de CIO-vergadering overgelaten. Het CIO heeft daarvan overigens afgezien.

Binnen het CIO bestaat ook een commissie die zich richt op de *jeugdhulpverlening (CIO-JHV)*. Uit het jaarverslag 1994 van het CIO-JHV blijkt dat de aandacht overwegend gericht is geweest op het concretiseren van de doelstellingen van het Samenwerkingsverband Levensbeschouwing Jeugdhulpverlening (SLJ). De Commissie is in het SLJ vertegenwoordigd met drie leden. Financieel worden JHV-projecten door slechts enkele kerken gesteund. De opstelling van deputaten is aan de hand van één voorbeeld toe te lichten.

Het CIO heeft steun toegezegd aan een project om in algemene kindertehuizen aandacht te vragen voor levensbeschouwing (SLJ). Deputaten zijn van mening dat dit niet op de weg van het CIO ligt, ten eerste omdat dit niet de relatie tot de overheid raakt en ten tweede omdat ook het Humanistisch Verbond in het SLJ participeert. Aanvankelijk zou het CIO alleen in de aanloopkosten bijdragen (f10.000, --), terwijl verder de lid-kerken op basis van vrijwilligheid projecten zouden steunen. In de jongste begroting is sprake van permanente steun. Wij kunnen in het CIO aanvoeren dat onze kerken al grote bedragen geven aan De Driehoek en dat bedragen hiervoor buiten onze instructie vallen. Aan projecten zullen wij niet bijdragen en via de CIO-begroting alleen als het niet anders kan.

Deputaten hebben hun afgevaardigde in het CIO opgedragen attent te zijn inzake pogingen in het CIO om andere religies dan christelijke kerken in deze organisatie te betrekken. Deputaten wijzen dat af. Het CIO zou wel initiatieven kunnen ontplooiën richting allochtone christelijke kerken in ons land ten behoeve van hun integratie.

Naar aanleiding van de wetsvoorstellen *Kwaliteitswet zorginstellingen* en de *Wet geestelijke verzorging zorginstellingen* hebben deputaten advies gevraagd van De Wijngaard en het GPZ.

Binnen het CIO, met name aan RK zijde, leeft bezwaar tegen het in het kader van de milieuwetgeving aanmerken van kerkgebouwen als inrichting, waardoor een vergunning voor gebruik nodig is. De vraag of hier inderdaad sprake is van een principiële kwestie die de vrijheid van godsdienst raakt, vereist nadere studie. Op zichzelf hoeft toepassing van overheidswetgeving op kerkgebouwen (Bouwbesluit, milieubeheer, brandveiligheid, horecavoorschriften) niet verkeerd te zijn. Deputaten horen het graag wanneer er kerken zijn die op deze punten problemen ondervinden.

III Voortzetting als deelnemer

Het doel van het CIO is: (Artikel I van de Regelen van het CIO)

- a. De gemeenschappelijke bespreking, behandeling of afdoening door de participerende Kerken van op het terrein van Kerk en Overheid gelegen zaken, die daartoe hetzij door een of meer Kerken worden ingebracht; hetzij door het Contact eigener beweging ter hand worden genomen; hetzij door de Overheid bij het Contact aanhangig worden gemaakt en daar ter gemeenschappelijke behandeling worden aanvaard.

Belangrijk is ook de manier waarop de besluitvorming geregeld is (Artikel V):

1. Een in het Contact genomen besluit bindt een participerende Kerk niet, indien haar delegatie blijkens een, in de notulen vast te leggen, verklaring meent voor dat besluit geen verantwoording te kunnen dragen en zich dus aan de verantwoordelijkheid voor dat besluit onttrekt.
2. Aan de behandeling van aangelegenheden welke betrekking hebben op een commissie van het Contact, welke slechts ten behoeve van een deel van de participerende Kerken is ingesteld, nemen bij uitsluiting alleen deel de gedelegeerden van die Kerken, ten behoeve waarvan die commissie is ingesteld.

In hun rapport aan de generale synode van Ommen 1993 hebben deputaten een aantal overwegingen genoemd om in het CIO te participeren, voorlopig als waarnemer. In die tijd kon ervaring worden opgedaan om de overwegingen op hun houdbaarheid te toetsen. De periode van het waarnemerschap heeft deputaten bevestigd in hun mening dat het een goede zaak is wanneer de gereformeerde kerken deel uitmaken van het CIO. Zoals u zelf uit dit rapport kunt opmaken, kunnen deputaten via het CIO beschikken over veel informatie inzake wetgeving en rechtspleging die voor het functioneren van de kerken van belang is. Na de voorgaande rapportage noemen we slechts:

- de zaak van de identificatieplicht voor de kerken bij financiële diensten
- de consequenties voor de kerken van de Wet persoonsregistraties
- de consequenties voor de kerken van de Wet onroerende zaken
- de Arbeidstijdenwet en de gevolgen daarvan voor de zondagsrust
- de geestelijke verzorging in verpleeginrichtingen
- de Winkeltijdenwet
- de adviesaanvraag over het voornemen van het Ministerie van Sociale Zaken en werkgelegenheid dat predikanten in de toekomst ook verplicht worden verzekerd voor de sociale verzekeringswetten

Het enige knelpunt constateren deputaten rondom het CIO-JHV, dat deelneemt in het SLJ. Dat werk wordt echter maar door enkele kerken gesteund. Op dit moment lijkt het er eerder op dat het SLJ geen grote vlucht zal nemen. Gelet op de positie die deputaten op dit punt binnen het CIO hebben ingenomen, hoeft dit onderdeel geen beletsel te vormen om aan het CIO deel te nemen.

Deputaten zijn van oordeel dat het lidmaatschap van het CIO een belangrijk middel is om informatie te ontvangen die voor het functioneren van de gereformeerde kerken in de Nederlandse samenleving van groot belang is. Zij stellen daarom voor in de instructie van nieuw te benoemen deputaten voor correspondentie met de Hoge Overheid op te nemen dat zij namens de Gereformeerde Kerken in Nederland zullen gaan deelnemen aan het overleg binnen het CIO.

Het lidmaatschap c.q. waarnemerschap heeft ook financiële consequenties. Door het CIO wordt een bijdrage van de deelnemende kerkgenootschappen gevraagd op basis van het zielental. Grosso modo betekent dit voor de gereformeerde kerken f0,10 per ziel per jaar. De bijdrage over 1994 is vastgesteld op f10.506,63. Op de begroting 1996 wordt een bedrag genoemd van f12.158,--.

Concept-aanvullingen instructie:

Na e een nieuwe bepaling invoegen:

f. zich namens de Gereformeerde Kerken in Nederland te doen vertegenwoordigen in het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken (CIO);

Bij (huidig lid) g laten vervallen:

met dien verstande dat geen uitnodiging aanvaard kan worden tot het bijwonen van religieuze samenkomsten en andere plechtigheden die in strijd komen met het woord van de Here en de op dat woord gegronde belijdenis van de kerken;

Achter plechtigheden komt dan een ;

Deputaten vragen zich af of het geen tijd wordt om de naam van het deputaatschap te moderniseren.

Rooster van aftreden

1996: J. Leder, S.J.C. Cnossen en N.E. Nieboer (sec)

1999: J.P. de Vries, P.T. Pel en C.J. Smelik (sec)

2002: M. van Veelen, J. Ophoff en D.A.C. Slump

Deputaten danken de Here God dat de overheid in ons land vrede en orde bewaakt, zodat ook de kerken in die vrijheid in zondagse erediensten en bij allerlei andere momenten bijeen mogen komen. Het is ons gebed dat ook de generale synode van Berkel en Rodenrijs D.V. in die vrijheid haar werk zal mogen doen. Wij bidden u daarbij Gods wijsheid en zegen toe.

Bijlage I

PERSBERICHT

Winkelsluitingswet

Per 1 september j.l. is de winkelsluitingswet gewijzigd. Sinds die datum mag een gemeentebestuur besluiten tot openstelling op maximaal acht van de zondagen en feestdagen (Nieuwjaarsdag, Koninginnedag, Tweede Paasdag, Hemelvaartsdag, Tweede Pinksterdag en Eerste en Tweede Kerstdag). Voor die tijd was dat aantal beperkt tot maximaal vier zon- en feestdagen. Met de nieuwe regeling komt de zondag meer in het gedrang, omdat men tot nu toe de winkels liever openstelde op een feestdag als Nieuwjaarsdag of Hemelvaartsdag. Deze wijziging van de winkelsluitingswet staat overigens los van de lopende discussie het aantal openingsuren sterk uit te breiden en daarin ook de zondag als werkdag te betrekken. Zij past wel in de algemene trend dat de zondag niet meer als rustdag wordt gehandhaafd.

Het interkerkelijk Contact In Overheidszaken (CIO), waaraan de Gereformeerde Kerken sinds de Generale Synode van Ommen als waarnemer deelnemen, heeft zich per brief van 30 augustus 1994 tot alle gemeentebesturen gericht, met het dringende verzoek de zondag te respecteren. Naast de religieuze betekenis wijst het CIO ook op de toenemende sociale betekenis van de zondag. Met de brief aan de gemeentebesturen is ook een brochure van het CIO uit 1991 meegezonden waarin een pleidooi wordt gevoerd voor een duidelijke handhaving van de zondagsrust.

Deputaten voor correspondentie met de Hoge Overheid roepen de kerken op, op dit gebied attent te zijn. Kerkeraden kunnen zich wenden tot de plaatselijke overheid om geen gebruik te maken van de mogelijkheid tot openstelling op zondagen die de wet nu biedt. Het valt te overwegen zulke initiatieven samen met andere kerken te ondernemen. De kans dat een dergelijk appèl gehoor vindt, wordt daardoor groter.

Namens deputaten Hoge Overheid
J. Ophoff (secretaris)
Grootegast

Bijlage II

Aan de Vaste Commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, Postbus 20018, 2500 EA 's Gravenhage.

Tilburg, 25 mei 1994

Zeer geachte Commissie,

Gaarne maakt het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken (CIO) gebruik van de geboden gelegenheid te reageren op het voorstel voor een nieuwe Arbeidstijdenwet (Kamerstukken II, 1993-1994, 23 545, nrs. 1-3).

Het CIO vraagt hierbij uw aandacht in het bijzonder voor één element in het wetsvoorstel, namelijk de regeling van artikel 5:4, betreffende de mogelijkheid tot verrichting van werk op zondag.

Het CIO is zich bewust van de tendens de zondag in te schakelen als gewone werkdag. Zowel in de wetgeving (Winkelsluitingswet 1976) als in de praktijk (CAO's) doet zich deze tendens voor. Het voorliggende wetsvoorstel bevordert deze tendens.

Het voorgestelde artikel 5:4 waarborgt voor de werknemer op jaarbasis slechts een gering aantal vrije zondagen. De clausulering van "bedrijfsomstandigheden" en "aard van de arbeid" die voorwaarden zijn voor het invoeren van zondagsarbeid, hebben in het licht van bovengenoemde tendens nauwelijks een beperkende waarde. Het is bovendien te voorzien dat de decentrale wijze van besluitvorming het effect zal hebben dat organisaties die tot zondagsarbeid zijn overgegaan andere organisaties uit concurrentieoverwegingen tot navolging zullen dwingen.

Het is opmerkelijk dat de aan het wetsvoorstel voorafgaande Hoofdlijnennota (blz. 138-139) een minder soepel regime ten aanzien van de zondagsarbeid voorstelde, terwijl de regering nu korte tijd later op het standpunt staat dat "de noodzaak (ontbreekt) dat de overheid stringente regels aangaande de zondag stelt" (blz. 51 van de memorie van toelichting).

Aantasting van zondagsrust op zichzelf moet zoveel mogelijk worden vermeden. De verregaande uitzonderingsmogelijkheid op het verbod van zondagsarbeid op de wijze die nu wordt voorgesteld, acht het CIO volstrekt verwerpelijk. Zowel uit religieus oogpunt als uit sociaal en algemeen maatschappelijk oogpunt is het van belang dat de wekelijkse rustdag voor de samenleving als geheel gewaarborgd blijft. In de bijgevoegde CIO-publicatie "Kerken, overheid en zondag(srust)" zijn deze overwegingen nader toegelicht.

Het CIO doet een beroep op u het bepaalde in artikel 5:4 van het wetsvoorstel met inachtneming hiervan aan te passen.

Een lijst met bij het CIO aangesloten kerkgenootschappen is bijgevoegd.

Met de meeste hoogachting,
namens het CIO,

Dr. Sophie C. van Bijsterveld,
secretaris.

*Deputaten voor de correspondentie
met de Hoge Overheid*

benoemd door de generale synode van
de gereformeerde kerken in Nederland
gehouden in 1993 te Ommen
Secretaris: drs. J. Ophoff
Langeweg 24
9861 GD Grootegast
Tel. 05946-12611

Aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, samen te komen te
Berkel en Rodenrijs op woensdag 10 april 1996
Postbus 254
2650 AG Berkel en Rodenrijs

Betreft: aanvulling rapport t.a.v. samenstelling deputaatschap

Grootegast, 5 januari 1996

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

In aanvulling op het rapport dat aan u is uitgebracht, willen deputaten nog een paar opmerkingen maken met betrekking tot de omvang en samenstelling van het deputaatschap.

Deputaten zijn van oordeel dat het werk wel door een kleiner deputaatschap verricht kan worden. Dat geldt ook wanneer het waarnemerschap bij het CIO wordt omgezet in een gewoon lidmaatschap. Het deputaatschap zou van de huidige zeven personen verkleind kunnen worden tot vijf leden. Van die vijf zouden er minstens twee jurist moeten zijn. Die reductie kan worden bereikt door het aftreden volgens rooster van twee primi, zonder nieuwe benoemingen te doen van primi-deputaten.

Deputaten gaan er van uit dat zij de vrijheid hebben voor een commissie van het CIO deskundige kerkleden voor te dragen. Ook voor de administratieve ondersteuning kan een beroep op anderen worden gedaan.

Deputaten hopen u met deze aanvullende informatie van dienst te zijn geweest.

Met hoogachting en broedergroet,

J. Ophoff

Deputaten voorbereiding voor
de volgende generale synode
P/a J. Luiten
Bergerweg 65
1816 BP Alkmaar

Alkmaar, 28 februari 1996

Aan de Generale Synode, bijeen te komen
op 10 april 1996 te Berkel en Rodenrijs
Postbus 254
2650 AG BERKEL EN RODENRIJS

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Deputaten voorbereiding voor de volgende generale synode, benoemd door de GS Ommen 1993, rapporteren u het volgende.

1. Deputaten hebben naar art. IX.2 van de huishoudelijke regeling het deel van de Acta en de Handelingen dat niet meer aan de GS Ommen 1993 zelf kon worden voorgelegd, vastgesteld. Vaststelling heeft plaatsgevonden nadat de afgevaardigden de gelegenheid hebben gehad opmerkingen in te dienen over de concepten.

De Acta verschenen half maart 1994, zes maanden na sluiting van de synode. Dat is een maand later dan bij de voorgaande generale synode.

De uitwerking van de besprekingen en de vaststelling ervan vergden nogal wat tijd. Dit komt met name doordat veel besluiten en juist met betrekking tot de zwaarste onderwerpen pas na het zomerreces konden worden genomen. Om deze reden was het ook nodig de oud-synodeleden bij de vaststelling van de Acta te betrekken. Van de kant van uitgeverij De Vuurbaak is alle nodige medewerking verleend.

2. Deputaten hebben verwerkt wat in de evaluatie op de GS Ommen 1993 schriftelijk en mondeling naar voren is gebracht, vgl. Acta GS Ommen artikel 106. Zij hebben ook een evaluerend gesprek gehad met een deputatie van de kerk te Ommen. Wat uit de evaluatie voortvloeit voor de samenroepende kerk is al aan de kerk te Berkel en Rodenrijs doorgegeven. Wat uit de evaluatie geconcludeerd kan worden voor de manier van vergaderen van de synode, is samengevat in een nota die als bijlage bij dit rapport is gevoegd.

3. Eén van de punten uit de evaluatie is dat de voorlichting over de manier van vergaderen, die op de eerste synodedag wordt gegeven, verbetering behoeft. De voorlichting werd tot nog toe onvoorbereid verzorgd door afgevaardigden die al eerder een synode hadden meegemaakt.

Deputaten menen dat de voorlichting gezien kan worden vanuit het aspect van voorbereiding en daarom goed verzorgd kan worden door deputaten voorbereiding. Als oud-moderamen hebben zij er ook de nodige ervaring voor.

Om van deze wijze van voorlichten een regel te maken, stellen deputaten u voor om aan hoofdstuk 1 van de huishoudelijke regeling als punt 12f toe te voegen:

- f. wanneer na de constituering van de vergadering het moderamen zich terugtrekt voor de voorlopige planning van de agenda, een voorlichtingsmoment voor de overige afgevaardigden creëren, te verzorgen door deputaten voor voorbereiding van de volgende synode, met het doel voorlichting te geven over tekstverwerking, het opstellen van rapporten en besluitteksten en de vergadertechniek.

4. De wijzigingen in de huishoudelijke regeling waartoe de GS Ommen 1993 besloot (Acta art. 85 en 88), zijn in de regeling verwerkt.

Omdat de regeling regelmatig aanpassing behoeft, hebben deputaten in overleg met deputaten voor generaal-synodale publikaties besloten tot een eenvoudige uitgave, die van synode tot synode bijgewerkt en opnieuw vermenigvuldigd kan worden. De regeling is door de samenroepende kerk aan de afgevaardigden toegezonden. U ontvangt hem hierbij als bijlage.

5. Het draaiboek voor generale synoden is op punten waar dat nodig bleek, aangepast. Het gaat om diverse kleinere punten die in de evaluatie naar voren zijn gekomen. Vermeldenswaard is het punt dat de samenroepende kerk de financiën met betrekking tot het samenroepen van de generale synode van begin aan gescheiden houdt van haar eigen financiën. Het in het draaiboek opgenomen specimen voor een besluittekst is bijgewerkt en van een toelichting voorzien. Het is als bijlage gevoegd bij de huishoudelijke regeling. Dit laatste geldt ook voor de bijgewerkte Instructie voor commissies.
6. Al tijdens de GS Ommen 1993 bleek dat er in de regelingen nog niets is vastgelegd met betrekking tot het gebruik van PC's (hardware en software). Deputaten hebben in verband hiermee aan de Instructie voor het hoofd secretariaat toegevoegd:
  - het hoofd secretariaat is er verantwoordelijk voor dat alle programmatuur waarop auteursrecht berust, en alle bestanden van de computers zijn gewist, voordat deze na sluiting van de synode aan derden ter beschikking worden gesteld.
  - programma's en bestanden die eigendom zijn van de synode, worden overgedragen aan het Archief- en Documentatiecentrum te Kampen.
7. In verband met het gebruik van PC's is het gewenst, dat deputaten en synodeleden aanwijzingen krijgen voor een goede en uniforme opmaak van rapporten en besluitteksten. Ook in het contact met De Vuurbaak ter zake van de afwikkeling van Acta bleek, dat dit in het bijzonder nodig is voor teksten die gedrukt moeten worden, zoals deputaten- en commissierapporten en Acta. Als de teksten in een zo vroeg mogelijk stadium op de gewenste manier worden ingericht, bevordert dat een spoedige verwerking ervan voor de Acta.

In overleg met deputaten voor generaal-synodale publikaties en uitgeverij De Vuurbaak is hiertoe de bestaande *Nota inzake spelling en interpunctie ten behoeve van generaal-synodale publikaties van de gereformeerde kerken in Nederland* aangevuld met afspraken en regels voor de opmaak van teksten. Van de gelegenheid is gebruik gemaakt om de hele nota weer bij te werken.

De aldus bijgewerkte nota is gevoegd bij de huishoudelijke regeling en tijdig aan de diverse deputaatschappen toegezonden voor het opstellen van hun rapport.

Deputaten vragen uw goedkeuring over deze nota, op dezelfde wijze als de GS Groningen-Zuid 1978 een eerdere versie ervan goedkeurde (Acta art. 425, besluit VI 1), namelijk door zonder in details te treden zich aan te sluiten bij de door deputaatschappen in onderling overleg gemaakte afspraken.

8. De GS Ommen 1993 besloot ten aanzien van de advisering door hoogleraren niet meer te regelen dan in de huishoudelijke regeling is vastgelegd. Grond daarvoor was dat inschakeling van hoogleraren, behalve via de vastgestelde regeling, telkens opnieuw op praktische problemen blijkt te stuiten (Acta art. 85 besluit 2 en grond 2).

Toch is tijdens de GS Ommen 1993 in de praktijk gebleken dat er bij hoogleraren-adviseurs en de synode soms verschillende verwachtingen bestaan ten aanzien van de mogelijkheden van het geven van adviezen. Deputaten hebben hierover contact gehad met hoogleraren-adviseurs, die ons berichtten slechts beperkte mogelijkheden voor advisering te hebben en daarom geen nieuwe gezichtspunten naar voren te kunnen brengen. Zie hiervoor het schrijven van hoogleraren-adviseurs dd. 25 februari 1995, dat als bijlage bij dit rapport is gevoegd.

Wel stellen deputaten u voor om aan hoofdstuk 3 van de huishoudelijke regeling als punt 4 toe te voegen:

4. Een advies over de zaak zelf wordt in de eerste besprekingsronde uitgebracht. In een tweede of derde ronde dient het advies zich te beperken tot eventueel ing-

ediende tegenvoorstellen en amendementen.

Grond:

In het besluitvormingsproces heeft de eerste besprekingsronde als functie de leden van de vergadering het materiaal te verschaffen aan de hand waarvan zij hun mening vormen. In dat kader past een deskundig advies. Wanneer in volgende rondes nieuwe aspecten worden aangedragen, kan het zinvol zijn daarover deskundig advies te verstreken.

9. De verzendregeling voor de Acta vermeldt onder punt 2b dat de Acta worden toegezonden aan 'de predikant(en) van de samenroepende kerk'. Deputaten stellen u voor dit als volgt uit te breiden: 'de samenroepende kerk 6 exemplaren, voor predikant(en), koster en andere hoofdmedewerkers'. Deputaten menen dat ook aan de koster en andere hoofdmedewerkers vanwege hun bijzondere inzet voor de synode een passende herinnering toekomt.

Deputaten wensen u wijsheid van God toe door zijn Heilige Geest om in rust en voortvarendheid goede besluiten te nemen voor onze kerken.

De deputaten,

M.H. Sliggers
B. van Zuijlekom
J. Luiten, *rapporteur*
H. Folkers

Bijlagen:

- (1. Nota inzake de evaluatie van GS Ommen 1993)
- (2. Huishoudelijke regeling met bijlagen)
- (3. Schrijven van hoogleraren-adviseurs dd. 25 februari 1995)

Generaal Synodale Publikaties

Huishoudelijke regeling

voor

generale synoden

INHOUD

Huishoudelijke regeling voor generale synoden

Bijlagen:

- 1 Instructie voor het financieel beleid van de generale synode
- 2 Instructie voor commissies
- 3 Nota inzake opmaak, spelling en interpunctie
- 4 Specimen-besluittekst
- 5 Lijst van afkortingen BBK
- 6 Verzendregeling deputatenrapporten, acta en handelingen

HUISHOUDELIJKE REGELING VOOR GENERALE SYNODEN

1 Samenroepende kerk

De samenroepende kerk zal, in overleg met deputaten voor voorbereiding van de volgende synode en zoveel mogelijk in overeenstemming met eventuele aanwijzingen door de vorige synode gegeven:

1. met advies van de classis tijd en plaats van de eerstkomende synode vaststellen;
2. twaalf maanden voor de datum van de synode een oproep doen uitgaan door aan alle kerken, classes en particuliere synoden bekend te maken:
  - a. de vastgestelde tijd en plaats van de eerstkomende synode,¹
  - b. het postadres waar stukken voor het agendum worden ingewacht,
  - c. dat zes maanden voor de aanvang van de synode een eerste informatie zal worden verstrekt over de zaken van het agendum voor de synodale vergadering,
  - d. de sluitingsdatum voor het indienen van stukken voor het agendum en deze stellen op drie weken voor de vastgestelde tijd van aanvang van de synode. De synode zal zelf beoordelen of zij na de sluitingsdatum in bijzondere gevallen nog stukken zal aanvaarden en in behandeling nemen;
3. voorzieningen treffen die een efficiënt werken van de synode mogelijk maken; hierbij dient aandacht te worden besteed zowel aan een goede accommodatie voor het houden van de plenaire zittingen, het werk van de commissies en de administratieve dienstverlening als aan de huisvesting en verzorging van de leden der synode;²
4. de gewone hoogleraren van de Theologische Universiteit uitnodigen ter synode voor het geven van eventuele adviezen;
5. zes maanden voor de datum van de synode de eerste informatie omtrent de zaken van het agendum verstrekken aan alle kerken, classes en particuliere synoden, alsmede aan deputaten voor de betrekkingen met buitenlandse kerken, ter kennisgeving aan deze kerken. Zij stelt hiertoe een lijst samen, die
  - a. is ingedeeld in vaste rubrieken naar het volgende grondpatroon:
    1. Leer
    2. Kerkregering
    3. Eredienst
    4. Evangelisatie en zending
    5. Theologische Universiteit
    6. Binnenlandse betrekkingen
    7. Buitenlandse kerken
    8. Hoge Overheid
    9. Synodalia
    10. Particularia
    11. Varia
  - b. een duidelijke omschrijving bevat van de hoofdinhoud van voorstellen en verzoeken;
6. twee maanden voor de datum van de synode
  - a. de lijst van zaken voor het agendum toezenden aan alle kerken, classes en particuliere synoden, alsmede aan deputaten betrekkingen met buitenlandse kerken, ter kennisgeving aan deze kerken;
  - b. dezelfde lijst, de deputatenrapporten en de huishoudelijke regeling voor generale synoden toezenden zowel aan de door de particuliere synoden benoemde primi-afgevaardigden als aan de gewone hoogleraren van de Theologische Universiteit.
De lijst zal op dezelfde wijze worden samengesteld als onder 1.5 a en b is genoemd, aangevuld met de sedert de eerste informatie ingekomen zaken voor het agendum;
7. op dezelfde tijdstippen als genoemd onder 1.5 en 1.6 de gereformeerde pers informeren omtrent de zaken van het agendum, met dien verstande dat deze gegevens worden verstrekt voorzover zij niet vertrouwelijk zijn;
8. in overleg met het Archief- en Documentatiecentrum zorgdragen dat de in het generale archief voor het synodale werk beschikbaar gehouden exemplaren van de Acta en Handelingen van de voorgaande synoden sedert 1892 ter plaatse van de

- vergadering aanwezig zijn;
9. na de sluitingsdatum voor het indienen van stukken het concept-agendum vaststellen; in dit concept-agendum worden alle kerkordelijk overeengekomen punten opgenomen³ en de bijbehorende lijst van ingekomen stukken, aangevuld met wat tot de sluitingsdatum is binnengekomen;
  10. twee weken voor de opening der synode een uitnodiging sturen aan de primi-afgevaardigden en aan de adviseurs, met mededelingen over plaats en tijd van bidstond en opening synode en over logiesadressen;
  11. op de avond voorafgaande aan de opening van de synode een bidstond beleggen en als voorganger in deze dienst uitnodigen de praeses, of, bij verhindering van deze, de assessor van de laatstgehouden synode;
  12. op de vastgestelde tijd en plaats:
    - a. de synode op christelijke wijze openen,
    - b. de credentiebrieven onderzoeken en daarover rapport uitbrengen,
    - c. de verkiezing leiden van het moderamen, achtereenvolgens van de praeses, de assessor, de eerste en de tweede scriba,
    - d. de leiding overdragen aan de door de synode gekozen praeses,
    - e. het agendum met alle bijbehorende stukken overdragen aan het moderamen, het moderamen in kennis stellen van alles wat gedaan is om 'een efficiënt werken van de synode mogelijk te maken' (zie 1.3 en 10).

2 Moderamen

Het moderamen zal

1. bestaan uit een praeses, een assessor, een eerste scriba en een tweede scriba. De praeses leidt de zittingen der synode overeenkomstig hetgeen bepaald is in art. 34 KO.
 Krachtens zijn verantwoordelijkheid voor een ordelijke en efficiënte wijze van werken tijdens de plenaire zittingen ziet hij toe ook op de arbeid ter voorbereiding van die zittingen.
 De assessor staat de praeses bij in de leiding en vervangt hem in voorkomende gevallen. Hij behartigt in overleg met de quaestor synodi de materiële en financiële belangen der synode.
 Hij draagt er zorg voor, dat de voor het archief bestemde stukken aan de archivaris ter hand worden gesteld en hij geeft adviezen aan de commissies, indien deze dat verzoeken.
 De eerste scriba houdt aantekening van het verhandelde. Hij maakt de Acta en Handelingen gereed. Telkens wanneer een gedeelte in concept gereed is, legt hij dit ter vaststelling aan de vergadering voor. Hij verzendt binnen een week de vastgestelde tekst als zetklare kopij naar de drukker.
 De tweede scriba verzorgt de uitgaande correspondentie. Hij regelt de werkzaamheden voor de typekamer, mede opdat de te vermenigvuldigen stukken de leden der synode tijdig bereiken.
 In voorkomende gevallen vervangt hij de eerste scriba;
2. na kennisneming van het agendum de vergadering dienen met voorstellen als genoemd onder 4.2-4;
3. toezien op de naleving van het door de synode vastgestelde werk- en tijdschema;
4. zodra voor een bepaald deputaatschap deputaten kunnen worden aangewezen, de vergadering dienen met een voordracht ter benoeming;
5. de commissies en personen aan wie punten van het agendum ter voorbereiding zijn toevertrouwd, van advies dienen inzake een efficiënte wijze van werken.

3 Adviseurs

1. De gewone hoogleraren van de Theologische Universiteit zullen door de roepende kerk worden uitgenodigd voor het geven van eventuele adviezen.
 Zij geven hun eventuele adviezen in de vrije discussie ter plenaire zitting.
 Is bij een bepaalde zaak de deskundige inbreng van een hoogleraar gewenst, dan wordt deze op voorstel van of in overleg met het moderamen verzocht deel te nemen aan het werk van de commissie aan welke deze zaak ter fine van advies is toevertrouwd.

Ten dienste van de adviseurs gelden de volgende bepalingen:

- a. zo spoedig mogelijk na de opening van de synode zal een voorlopig werk- en tijdschema verstrekt worden aan de adviseurs;
  - b. aan het eind van elke vergaderweek zal een zo gedetailleerd mogelijk werkschema voor de volgende vergaderweek aan de adviseurs verstrekt worden;
  - c. in geval adviezen wenselijk en/of noodzakelijk worden geacht, zal dit telkens bij het verstrekken van dit werkschema worden vermeld, onder overlegging van de benodigde werkstukken.
2. De dienaar (dienaren) des Woords van de roepende kerk zal (zullen) door de praeses worden uitgenodigd de zittingen der synode als adviseur(s) bij te wonen.
  3. Deputaten worden door de synode uitgenodigd bij de behandeling van op hun deputaatschap betrekking hebbende zaken aanwezig te zijn, eventueel het woord te voeren en hun advies te geven.

4 Werkschema

De synode zal bij haar werkzaamheden de volgende orde in acht nemen:

1. nadat het moderamen heeft zitting genomen verzoekt de praeses de leden van de synode en de aanwezige adviseurs door op te staan van hun zitplaatsen te beloven al hun arbeid ter synode te zullen verrichten in onderworpenheid aan de Heilige Schrift en in gebondenheid aan de aangenomen belijdenis; deze belofte zal ook worden gevraagd indien iemand voor het eerst als vervanger ter synode aanwezig is;
2. het moderamen neemt kennis van het agendum en dient de vergadering met voorstellen inzake
  - a. de sluitingstermijn voor het aanvaarden van stukken voor het agendum;
  - b. het aantal in te stellen commissies van voorbereiding;
  - c. de aan te wijzen commissievoorzitters;
3. nadat de vergadering besluiten heeft genomen betreffende de onder 2 genoemde voorstellen, wordt zij geschorst teneinde het moderamen gelegenheid te geven voor breed overleg - samen met de aangewezen commissievoorzitters en de hoogleraar in het kerkrecht - inzake de verdere werkwijze der synode en de huishoudelijke zaken, waaronder de benoeming van een quaestor (en diens plaatsvervanger), een financiële controle-commissie en een begrotingscommissie.
De samenstelling van deze commissies en de werkwijze zowel van de commissies als van de quaestor zijn nader omschreven in de instructie 'Financieel beleid', welke instructie als bijlage is opgenomen in de Acta van de Generale Synode van Heemse 1984/85;
4. in de loop van de eerste zittingsweek wordt het resultaat van dit overleg aan de vergadering voorgelegd. Op voorstel van het moderamen wordt vastgesteld:
  - a. de verdere samenstelling van de commissies van voorbereiding;
  - b. de verdeling van de onderwerpen en overige punten van het agendum over commissies en personen ter fine van advies;
  - c. een schema van de volgorde waarin, de tijden waarop en het tijdsbestek waarbinnen het agendum verantwoord kan worden afgehandeld.
Dit schema dient ervan uit te gaan, dat de afhandeling van het agendum plaats vindt in één of meer reeksen van zittingen.
Nadat de vereiste huishoudelijke zaken zijn afgehandeld, doet de praeses de synode uiteengaan voor commissoriale arbeid;
5. de aangewezen commissies en personen ontvangen gelegenheid de voorbereidende werkzaamheden te verrichten en hun rapporten en adviezen op te stellen;
6. het moderamen blijft contact houden met de commissies en personen, aan wie agendapunten ter fine van advies zijn toevertrouwd, ziet toe op de naleving van het aangenomen werk- en tijdschema en draagt er zorg voor dat stukken, rapporten en adviezen die voor behandeling in aanmerking komen, zo tijdig aan de leden en adviseurs van de synode worden toegezonden, dat deze gelegenheid hebben er voldoende kennis van te nemen;
7. op tijd en plaats bij het uiteengaan vastgesteld komt de synode weer in plenaire zitting bijeen. De punten van het agendum worden afgehandeld in één of meer reeksen van zittingen;
8. wanneer artikelen van Acta of Handelingen gereed gekomen zijn, zullen deze in

concept aan de leden worden uitgereikt. Ingediende concept-acta worden binnen een week na uitreiking vastgesteld; de Acta in een openbare zitting, de Handelingen in een besloten zitting;

9. na afhandeling van de punten van het agendum wordt de roepende kerk voor de volgende generale synode aangewezen. De praeses houdt de censuur naar art. 48 KO, spreekt een slotwoord en sluit de vergadering naar art. 29 KO.

5 Commissies en rapporteurs

1. Algemeen

- a. Elke commissie van voorbereiding staat onder leiding van de door de synode aangewezen voorzitter,
- b. uit de commissie wordt in onderling overleg een waarnemend voorzitter aangewezen,
- c. alle commissieleden ontvangen kopieën van alle aan de commissie ter fine van advies toevertrouwde stukken,
- d. de voorzitter is verantwoordelijk voor alle in origine afgegeven stukken en draagt er zorg voor, dat deze stukken na afhandeling van een zaak worden terugbezorgd bij de eerste scriba,
- e. is een zaak ter synode afgehandeld, dan zorgt de voorzitter der commissie ervoor dat het rapport met de besluiten in eindredactie in tweevoud, door hem ondertekend, wordt ingeleverd bij de eerste scriba.

2. Het werk van de leden en rapporteurs.

Elke commissie van voorbereiding zal

- a. voor alle dingen de aan haar toevertrouwde stukken van het agendum inventariseren. Hierbij dient zij
  1. goede aandacht te geven aan de vraag van de ontvankelijkheid der stukken, alsmede na te gaan of geen misbruik is gemaakt van het recht van appel;
  2. onderscheid te maken tussen zaken die dermate eenvoudig en doorzichtig zijn, dat kan worden volstaan met het aanbieden van een concept-besluit én zaken die een rapport vereisen;
- b. in overleg met het moderamen één of meer rapporteurs aanwijzen;
- c. de aangewezen rapporteurs de gelegenheid geven om zelfstandig de hun toevertrouwde stukken in kaart te brengen, te analyseren en te beoordelen. De rapporteurs leggen op korte termijn hun eerste indruk vast in een kort werk-document, dat ter kennisneming aan het moderamen van de synode wordt voorgelegd.

Na bespreking van het eerste onderzoek verzoekt zij de rapporteurs op basis van het commissieoverleg een concept-rapport gereed te maken.
Na goedkeuring van het concept-rapport machtigt zij de rapporteurs een commissierapport klaar te maken ten dienste van de synode;
- d. wanneer bepaalde punten uit rapporten van de deputaten niet duidelijk zijn, of ook wanneer zij op belangrijke punten met de deputaten van mening verschilt, eerst met de betreffende deputaten in overleg treden, voordat aan de synode advies wordt uitgebracht;
- e. gerechtigd zijn in gewichtige zaken eerst een voorlopig rapport met concept-conclusies aan de leden der synode te verstrekken, met het verzoek voor een daarbij aan te geven datum kritische opmerkingen schriftelijk ter kennis van de commissie te brengen, om eerst daarna een definitief rapport aan de synode aan te bieden.

6 Vergadertechniek

1. Rapporten en adviezen die tijdig aan de leden werden verstrekt, zullen niet worden voorgelezen maar dadelijk in behandeling worden genomen.

Voor toelichting en/of verdediging treedt de aangewezen rapporteur op, eventueel aangevuld door de commissievoorzitter. Afhandeling zal zoveel mogelijk in één of meer zittingen achtereenvolgens geschieden.
Schorsing van de vergadering voor commissieberaad zal slechts plaatsvinden, wanneer een goede afhandeling dit vereist en de rapporteur hierom verzoekt of de

- praeses dit voorstelt.
2. Bij de bespreking van rapporten, adviezen en concept-acta en -handelingen ziet de praeses erop toe, dat terminologische of redactionele kritiek, die vooraf schriftelijk bij de rapporteur kon worden ingediend, niet in de plenaire zitting wordt uitgebracht.
  3. Niet dan bij uitzondering en met goedvinden van de vergadering geeft de praeses meer dan twee spreekronde over dezelfde zaak. Hij zal de spreektijd zo rantsoeneren, dat verwacht kan worden dat afhandeling plaatsvindt binnen de voor deze zaak geplande tijd.
In de eerste ronde is het niet mogelijk in te gaan op wat door een vorige spreker is gezegd.
Tijdens de tweede ronde kan worden ingegaan op hetgeen door sprekers in de eerste ronde is gezegd. Tegenvoorstellen en amendementen zullen als regel tijdens de tweede ronde worden ingediend.
  4. Voorstellen en amendementen kunnen alleen worden ingediend door leden die naar art. 32 KO stemrecht hebben. Zij dienen schriftelijk aan de eerste scriba ter hand gesteld te worden. Een voorstel of amendement komt alleen voor behandeling in aanmerking, wanneer het door tenminste één lid met keurstem wordt gesteund.
  5. Wie een voorstel of amendement heeft ingediend, heeft het recht, voordat de discussie gesloten wordt, te repliceren.
  6. Ingediende voorstellen zullen door de praeses worden onderscheiden in:
    - a. het oorspronkelijke voorstel;
    - b. een voorstel dat of volledig of op een wezenlijk onderdeel zich richt tegen het oorspronkelijke voorstel;
    - c. een amendement dat wijziging beoogt, zonder het oorspronkelijke voorstel wezenlijk aan te tasten;
    - d. een amendement op een reeds ingediend amendement.
 Bij stemming zullen eerst aan de orde komen de voorstellen van groep d, vervolgens die van groep c en tenslotte die van de groepen a en b, waarbij als regel een commissievoorstel voorrang krijgt.
Indien een voorstel een aantal onderdelen bevat en de praeses deze onderdelen eerst afzonderlijk in stemming brengt, zal hij daarna het voorstel in zijn geheel aan een eindstemming onderwerpen.
  7. Besluiten worden zo mogelijk met algemene stemmen genomen.
Is dit niet mogelijk, dan wordt beslist overeenkomstig hetgeen de meeste stemmen hebben goedgevonden.
In geval van appel of revisie blijven buiten stemming degenen die lid waren van de vergadering, welke het omstreden besluit nam, of die deze vergadering vertegenwoordigen.
Bij staking van stemmen is een voorstel verworpen.
Over zaken wordt in de regel mondeling gestemd.
Tenzij benoemingen met goedvinden van de vergadering geschieden op enkelvoudige voordracht van het moderamen, worden personen schriftelijk verkozen.
Om verkozen te worden verklaard, moet iemand de volstrekte meerderheid van de uitgebrachte stemmen hebben verkregen. Blanco stemmen worden niet meegeteld bij het bepalen van de volstrekte meerderheid.
Indien nodig wordt na twee vrije stemmingen een herstemming gehouden tussen hen die de meeste stemmen hebben verkregen. Staken hierbij de stemmen, dan wordt de oudste in leeftijd voor verkozen verklaard.
  8. Wie overwegende bezwaren heeft tegen een genomen besluit, heeft het recht zijn tegenstemmen in de Acta te doen aantekenen. Hij kan ook verzoeken hierbij de aard van zijn bezwaren aan te duiden.
  9. Wie bezwaar heeft tegen een beslissing van de praeses, kan zich op de synode beroepen.
In dat geval zal zijn bezwaar terstond in behandeling komen.

7 Toegankelijkheid

1. De vergaderingen van de synode zijn toegankelijk voor leden van de Gereformeerde Kerken. Met toestemming van het moderamen kunnen ook andere personen de vergaderingen bijwonen.

2. Behalve in geval van beoordeling van personen zal de synode niet dan bij volstrekte noodzaak in besloten zitting vergaderen. Indien zij in comité vergadert, zullen allen die niet als afgevaardigden, als adviseurs of op uitnodiging van de synode aanwezig zijn, de vergadering verlaten.
3. Aan vertegenwoordigers van pers, radio of televisie kan de vergadering toestemming verlenen een verslag of reportage van openbare zittingen te maken en deze in de publiciteit te brengen.
Deze toestemming zal slechts worden verleend, wanneer de volgende voorwaarden aanvaard worden:
  - a. de verslaggevers/reporters blijven zelf verantwoordelijk voor hun weergave;
  - b. de verslaggevers/reporters verplichten zich onjuistheden in hun weergave via hetzelfde medium, waarvan zij voor hun weergave gebruik maakten, te rectificeren in de door het moderamen gestelde vorm;
  - c. de synode behoudt zich het recht voor te verbieden dat bepaalde zaken in de publiciteit worden gebracht;
  - d. het moderamen ontvangt in viervoud de tekst van de weergave aanstonds nadat deze in de publiciteit is gebracht.

8 Deputaten van de generale synode

1. Bij het benoemen van deputaten zal de synode de volgende richtlijnen aanhouden:
  - a. de deputaatschappen worden zo klein mogelijk gehouden;
  - b. personen die de leeftijd van 70 jaar bereikt hebben, komen voor benoeming niet meer in aanmerking;
  - c. een cumulatie van functies wordt zoveel mogelijk vermeden.
2. De benoemde deputaten zullen
  - a. op uitnodiging van de door de synode aangewezen samenroeper(s) zo spoedig mogelijk bijeenkomen om hun werkzaamheden zo te regelen, dat deze binnen de daarvoor gestelde tijd tot een goed einde gebracht kunnen worden;
  - b. hun werkzaamheden verrichten in gebondenheid aan de door de synode omschreven opdracht;
  - c. van hun handelingen schriftelijk rapport uitbrengen aan de eerstvolgende synode. Zij dienen ernaar te streven aan hun rapport conclusies te verbinden, die dermate bondig geformuleerd zijn, dat ze in aanmerking komen voor een directe behandeling ter synode;
  - d. tenzij de synode anders bepaald heeft, hun rapport uiterlijk drie maanden voor de bijeenkomst van de eerstvolgende synode indienen bij de roepende kerk;
  - e. indien krachtens een beslissing van de synode toezending aan de kerken dient plaats te vinden, het rapport zo tijdig toezenden, dat het de kerken bereikt binnen de in de opdracht van deputaten gestelde termijn;
  - f. terzake van de te maken onkosten en de verantwoording daarvan zich gedragen naar de regels zoals die zijn vastgesteld in de instructie 'Financieel beleid', welke instructie als bijlage is opgenomen in de Acta van de Generale Synode van Heemse 1984/1985, op de Generale Synode van Ommen 1993 als volgt geamendeerd: bij het declareren van reiskosten vindt een vergoeding plaats op basis van 1e klas Ned. Spoorwegen of de door de overheid fiscaal neutraal vastgestelde kilometervergoeding voor auto's;
  - g. in hun rapport aan de volgende synode een rooster van aftreden opnemen, waarbij ermee gerekend wordt dat de synode niet vaker dan twee keer tot herbenoeming overgaat, tenzij aangetoond wordt dat specifieke deskundigheid van een deputaat aftreden ongewenst maakt.

9 Deputaten voor voorbereiding van de volgende generale synode

De leden van het moderamen van de synode zullen, na de sluiting van haar zittingen, als haar deputaten

1. uitvoering geven aan de besluiten van de synode, voorzover deze niet aan andere deputaten werd opgedragen;
2. de tekst van het laatste deel van de Acta of Handelingen dat niet meer aan de syno-

3. de kon worden voorgelegd, vaststellen,
de samenroepende kerk voor de volgende synode van advies dienen bij de uitvoering van hetgeen bepaald is ten aanzien van de taak van die kerk.

Noten:

1. Bij de informatie aan de kerken, classes en particuliere synoden dient de roepende kerk erop te wijzen, dat het dringend gewenst is de afgevaardigden tenminste twee maanden voor de aanvang van de synode te benoemen.
2. Tot de 'goede accommodatie' behoort:
  - a. vergaderruimte voor plenaire zittingen (plaats voor moderamen, afgevaardigden, adviseurs, deputaten, rapporteur en commissievoorzitter, pers en publiek); goede geluidsinstallatie (microfoons tenminste op moderamentafel en kathedr);
  - b. vergaderkamers, in aantal overeenkomend met het aantal commissies, voor 6 à 7 personen, met kastruimte, computer en printer voor tekstverwerking;
  - c. moderamenkamer met vergader- en archiefruimte, met twee computers en printers voor tekstverwerking;
  - d. secretariaat, typistes met ervaring in tekstverwerking, fotokopieer-apparaat, schrijfmachine, 3 computers met printer voor tekstverwerking, papiervoorraad;
  - e. telefoonaansluiting in c en d; telefooncel;
  - f. postbus;
  - g. conversatiezaal met buffet en zitgelegenheid voor ca. 40 personen.Een en ander wordt meer gedetailleerd vastgelegd en geactualiseerd in een draaiboek.
3. Het concept-agendum is als volgt op te stellen:
  1. opening namens de samenroepende kerk
  2. onderzoek van de credentiebrieven en presentie
  3. verkiezing van het moderamen
  4. constituering van de vergadering
  5. betuiging van instemming met de aangenomen belijdenis der kerken
  6. vaststelling van het agendum van de synode
  7. behandeling van de ingekomen stukken en rapporten
  8. benoemingen
  9. vaststelling van de Acta en de Handelingen
  10. aanwijzing van de samenroepende kerk voor, alsmede tijd en plaats van de volgende synode
  11. censuur naar art. 48 KO
  12. rondvraag
  13. evaluatie
  14. sluiting

INSTRUCTIE VOOR HET FINANCIËEL BELEID VAN DE GENERALE SYNODEN

Inleiding

De financiële administratie van een generale synode strekt zich uit over het kalenderjaar van samenkomen en de twee daarop volgende kalenderjaren.

De financiële administratie wordt gevoerd door de quaestor, welke met diens plaatsvervanger, op voordracht van de samenroepende kerk, door de synode wordt benoemd.

De administratie moet voldoen aan de regels van het zogenaamde omzetsysteem, hetgeen inhoudt dat de openingsbalans niet alleen de middelen vermeldt welke van de vorige synode werden ontvangen, maar tevens de vorderingen weergeeft op deputaatschappen en eventueel op quaestores van particuliere ressorten; uiteraard ook melding maakt van nog verschuldigde bedragen en vooruit ontvangen omslagen.

Ditzelfde geldt voor de afsluiting van de driejaarlijkse periode. Ook dan zullen de saldi bij de deputaatschappen en de stand van zaken met betrekking tot de omslag duidelijk moeten worden aangegeven, teneinde een zuivere weergave te verkrijgen van wat er werkelijk in de verslagperiode heeft plaatsgehad en voorts ook om een goede grensafbakening te kunnen aangeven tussen de oude en de nieuwe synode.

Ook voor de verslagen van de penningmeesters van de verschillende deputaatschappen zullen de normen van dit omzetsysteem moeten worden toegepast.

De administratie dient inzicht te verschaffen in de kosten van:

- a. de generale synode met betrekking tot:
  1. de reiskosten van de synodeleden;
  2. de verblijfskosten van de synodeleden;
  3. de secretariaatswerkzaamheden en bureaunkosten;
- b.
  1. het drukken van de Acta;
  2. de kosten van de generaal-synodale publikaties;
- c. de deputaatschappen, en hiervan nader:
  1. de reiskosten;
  2. de vergaderkosten;
- d. de archiefbewarende kerk.

1 Quaestor

- 1.1 Aan de quaestor is opgedragen het zorgvuldig beheer van de onder zijn berusting gekomen gelden.
Hij zal daarvan nauwkeurig administratie voeren overeenkomstig het bepaalde in de inleiding van deze nota.
- 1.2 Hij beheert het hem ter beschikking gestelde vermogen krachtens machtiging van het moderamen van de generale synode die hem in deze functie benoemde.
- 1.3 De quaestor zal slechts uitgaven doen na goedkeuring van het moderamen der synode, welke goedkeuring moet blijken uit een paraaf of handtekening van degene die daarvoor door het moderamen is aangewezen. Dit zal als regel de assessor zijn en bij diens ontstentenis degene die als scriba II fungeert.
  - 1.3.1 Deze regel van fiattering door of namens het moderamen geldt ook voor de periode dat de generale synode zal zijn gesloten en er nog geen nieuwe generale synode is samengekomen.
  - 1.3.2 Voor betalingen aan de deputaatschappen, welke duidelijk vallen binnen het kader van de daarvoor vastgestelde begroting, is geen paraaf of medeondertekening vereist; wel zal nodig zijn dat de betreffende penningmeester een verzoek aan de quaestor schriftelijk uitbrengt.
- 1.4 De quaestor zal zich in het algemeen en bij voorkeur bedienen van girale betalingen, zulks ter vermijding van onnodige risico's en ter bevordering van administratie-

- ve duidelijkheid.
- 1.5 De quaestor zal bevoegd zijn een omslag te heffen tot dekking van de totale kosten welke door de generale synode bij begroting (zie onder 3) zijn vastgesteld. Hij brengt deze omslag - gelijkelijk verdeeld over de drie jaren van de synode en berekend naar de ledentallen zoals het jaarlijkse Handboek die vermeldt - aan de quaestores van de particuliere ressorten in rekening en bij ontstentenis van dezen aan de desbetreffende classicale quaestores.
  - 1.6 De quaestor ziet erop toe dat het vermogen - voorzover niet bestemd voor de lopende verplichtingen - een goede belegging krijgt en een optimaal rendement oplevert. De beleggingsvorm dient risicomijdend te zijn en het element van de beschikbaarheid mag niet worden verwaarloosd.
  - 1.7 De quaestor dient zowel over het eerste als over het tweede jaar een financieel overzicht samen te stellen ten behoeve van de controlecommissie. De bestedingen dienen naar de in de inleiding genoemde kostengroepen a t/m d te zijn gespecificeerd en de ontvangsten terzake van de omslagheffing moeten overeenstemmen met de ledentallen van de handboeken.
  - 1.8 Zodra de drie jaren van de betreffende generale synode zijn verstreken, dient een totaalverslag te worden opgemaakt. In dit verslag moet een vergelijking worden gemaakt met ten minste twee voorgaande generale synoden en moeten de cijfers worden vergeleken met die van de begroting. Verklaring van de verschillen tussen begroting en werkelijkheid zal onderdeel van het verslag hebben te zijn.
  - 1.9 De quaestor legt het in 1.8 bedoelde verslag voor aan de controlecommissie (zie onder 2) en brengt het - nadat de controle heeft plaatsgehad en de juistheid ervan is vastgesteld - uit aan de eerstvolgende generale synode. De controlecommissie geeft blijk van haar akkoordbevinding door medeondertekening van het verslag.
  - 1.10 Zodra door een nieuwe generale synode een nieuwe quaestor en een nieuwe controlecommissie zijn benoemd, komen deze met quaestor en controlecommissie van de voorbije synode bijeen voor de overdracht van geld en bescheiden overeenkomstig de stand van zaken zoals die uit het verslag blijkt.

2 De financiële controlecommissie

- 2.1 De door de generale synode benoemde controlecommissie is aanwezig bij de overdracht van geld en bescheiden als bedoeld in 1.10 en stelt met de nieuwe quaestor vast dat de overgedragen zaken overeenkomen met de gegevens van het aan de synode uitgebrachte verslag van de afgelopen periode.
- 2.2 De controlecommissie blijft in functie tot-en-met de overdracht van gelden en bescheiden aan de quaestor van de volgende synode.
  - 2.2.1 Zij controleert jaarlijks voor 31 maart de administratie van het voorafgaande kalenderjaar en gaat na of de gelden op een verantwoorde wijze worden beheerd;
  - 2.2.2 zij geeft desgevraagd hulp aan de quaestor;
  - 2.2.3 over de resultaten van haar controle van het eerste en van het tweede jaar rapporteert zij aan de deputaten ter voorbereiding van de eerstvolgende generale synode; met betrekking tot het rapport over de controle van het derde jaar geldt het bepaalde in 2.3.
- 2.3 Met betrekking tot het eindverslag van de driejarige periode ziet de controlecommissie erop toe, dat de penningmeesters van de verschillende deputaatschappen hun financiële verantwoording op tijd (zie onder 4) bij de quaestor inleveren.
  - 2.3.1 Tezamen met de quaestor controleert zij de desbetreffende verslagen;
    - a. of de bestedingen vallen binnen het kader van het deputaatschap;
    - b. of voor de bestedingen deugdelijke bewijsstukken aanwezig zijn;
    - c. of voor eventuele investeringen, bijdragen aan derden of bezoeken aan derden-landen door één of meer deputaten, rechtsgeldige besluiten zijn genomen;
  - 2.3.2 Zij gaat ook na of de deputatenverantwoording op de juiste wijze in het eindverslag van de quaestor is verwerkt.
- 2.4 De controlecommissie zal het eindverslag van de quaestor toetsen aan de cijfers van de door de quaestor gevoerde administratie, inclusief de onder 2.3.2 genoemde

verwerking van de financiën van de deputaatschappen.
Bij gebleken juistheid wordt het verslag van de quaestor door haar voor akkoord medeondertekend.

3 De begrotingscommissie

- 3.1 De generale synode stelt aan het begin van haar zittingen de begroting vast van de te maken kosten voor het jaar van samenkomen en de twee daarop volgende kalenderjaren.
- 3.2 In een bijeenkomst van het moderamen der synode met
  - 3.2.1 de quaestor en controlecommissie van de afgelopen generale synode;
  - 3.2.2 de quaestor en controlecommissie van de nieuwe en alsdan zittende generale synode wordt het materiaal verwerkt dat moet leiden tot de opstelling van de begroting.
- 3.3 Het materiaal voor de vaststelling van de begroting bestaat uit:
  - 3.3.1 het rapport van de quaestor over de afgelopen drie jaar, met vergelijkende cijfers van voorgaande synoden;
  - 3.3.2 de verwachtingen met betrekking tot de duur en de omvang van de nieuwe synode;
  - 3.3.3 de door de onderscheiden deputaatschappen ingediende begrotingen voor de jaren van de nieuwe synode;
  - 3.3.4 de mogelijk uit de agenda af te leiden of anderszins bekende andere zaken met extra kosten.
- 3.4 Wanneer een driejaarlijkse periode kan worden afgesloten met een batig saldo, dan mag dit de omslagheffing van een volgende generale synode ten goede komen; omgekeerd, als er over een verslagperiode een tekort is, zal een volgende generale synode voor een ruime(re) begroting middelen moeten verwerven, welke het gewenste vermogen weer op peil brengen.
  - 3.4.1 Als gewenst peil geldt bij de samenstelling van deze instructie een bedrag van f 150.000,-.
  - 3.4.2 Bij gewijzigde omstandigheden kan elke generale synode dit bedrag bijstellen.
- 3.5 Het vastgestelde begrotingsbedrag wordt door de quaestor - uitgedrukt in een jaarlijkse omslag per lid (belijdende- en doopleden tezamen) - binnen één maand na de vaststelling ter kennis van de quaestores van de particuliere ressorten gebracht, opdat dezen op hun beurt via de classicaal vergaderingen de kerken informeren en voorzieningen over de betaling van deze omslagen kunnen worden getroffen.
- 3.6 De eenmaal vastgestelde omslag wordt voor de driejaarlijkse periode waarvoor zij is vastgesteld, niet dan om dringende redenen gewijzigd, zulks ter verkrijging van een rustig en evenwichtig verloop van de verplichtingen in het kerkverband.

4 De deputaatschappen

- 4.1 Deputaten wijzen uit hun kring een penningmeester aan.
- 4.2 Deputaten declareren hun desbetreffende onkosten bij de eigen penningmeester, onder overlegging van de daarop betrekking hebbende nota's of kwitanties. Bij het declareren van reiskosten vindt een vergoeding plaats op basis van 1e klas Ned. Spoorwegen of de door de overheid fiscaal neutraal vastgestelde kilometervergoeding voor auto's.
- 4.3 De penningmeester vraagt binnen het kader van de voor het deputaatschap vastgestelde begroting voor de te maken kosten een voorschot van de generaal-synodale quaestor.
- 4.4 De penningmeesters van de verschillende deputaatschappen zullen de quaestor een sluitende afrekening met bijlagen als bedoeld in 2.3.1b doen toekomen uiterlijk 31 januari van het jaar waarin een nieuwe generale synode samenkomt.
- 4.5 Van die deputaatschappen welke worden gecontinueerd, zal tegelijk met de afrekening over de voorbije periode een begroting voor de komende driejaarlijkse periode moeten worden overgelegd.

Hierbij moet worden uitgegaan van de volgende criteria:

  - 4.5.1 de kosten per vergadering (reis- en vergaderkosten);
  - 4.5.2 het aantal vergaderingen;

- 4.5.3 bijzondere zaken (vergoeding voor werkzaamheden door derden, aanschaf van noodzakelijke apparatuur enz.);
- 4.5.4 de omvang van de rapporten welke aan het eind van de driejaarlijkse periode of eventueel tussentijds moeten worden uitgebracht. Deze omvang dient in het aantal pagina's tot uitdrukking te worden gebracht.

INSTRUCTIE VOOR COMMISSIES

1. Iedere commissie levert binnen een door het moderamen te bepalen termijn bij het moderamen een tussentijdse rapportage in over elke zaak die haar ter voorbereiding is toevertrouwd. Per zaak dient de omvang van dit rapport maximaal een A-viertje te zijn.
Voor de vormgeving: zie punt 5 van deze instructie.
Het dient een inventarisatie te bevatten van de centrale vraag-, aandachts- en knelpunten.
Tevens kan gemeld worden of in enig opzicht behoefte bestaat aan het advies van de adviseurs (vergelijk Huishoudelijke regeling voor generale synoden, 3.1).
Deze notities zullen zo spoedig mogelijk daarna door het moderamen met de respectievelijke commissies worden doorgesproken. Het moderamen kan daarbij ook zelf, indien hij dit nodig acht, de commissie opdragen adviseurs in te schakelen of deskundig advies in te winnen.
Het is niet de bedoeling dat de commissies in hun A-viertje reeds allerlei knopen hebben doorgehakt. De informatie aan en het overleg met het moderamen beoogt een gestructureerde voorbereiding van de te behandelen zaken en kan het moderamen een handvat bieden bij de agendering van de verschillende zaken.
Mocht een commissie reeds een concept-besluittekst in een bepaalde zaak gereed hebben, dan kan in plaats van het A-viertje uiteraard die besluittekst aan het moderamen worden voorgelegd.
2. Iedere commissie wijst een lid uit haar midden aan voor contact met het secretariaat. Deze contactpersoon is het enige commissielid dat toegang heeft tot het secretariaat. Hij is gemachtigd het hoofd secretariaat te vragen bepaalde stukken te kopiëren of uit te typen en te vermenigvuldigen.
3. De commissies hebben de bevoegdheid om in niet-vertrouwelijke zaken het advies in te winnen van deskundige broeders buiten de synode en buiten de kring van de adviseurs. Indien een dergelijk advies noodzakelijk wordt geacht in een vertrouwelijke zaak, is voorafgaande goedkeuring van het moderamen vereist. In beide gevallen geldt dat de verstrekte adviezen inhoudelijk in de voorstellen van de commissie worden verwerkt zonder dat de namen van de adviseurs genoemd worden.
4. Indien het de bespreking ter synode bevordert dient aan de voorgestelde besluitteksten een rapport vooraf te gaan. Uit een oogpunt van efficiënt vergaderen verdient het de voorkeur dat de commissies een geannoteerde concept-besluittekst voorbereiden.
5. Wat de vormgeving betreft van de rapporten met concept-besluittekst: linksboven wordt na de aanduiding 'agenda' in twee cijfers aangegeven om welk punt van de agendalist het gaat; de twee cijfers zijn die van rubriek en onderwerp; bijv.: agenda 4.2.
Rechtsboven plaatst het hoofd secretariaat een volgnummer. Voor een specimen-besluittekst zie de bijlage bij deze instructie.
Wat de A-viertjes betreft: die krijgen evenals de voorstellen voor de plenaire vergadering *linksboven* de aanduiding: 'agenda' plus twee cijfers. Daaronder wordt de datum geplaatst, bijv.: 'dd. 22 april 1990'. *Middenboven* komt te staan: 'werkpapier', en *rechtsboven* het commissienummer, bijv.: 'commissie 3'.
Onder de kop komt in beide gevallen een onderbroken streep (-----).
6. Als de commissie het uit te brengen rapport heeft vastgesteld, laat de contactpersoon voor het secretariaat het uittypen en vermenigvuldigen voor de moderamenleden. De commissievoorzitter stelt het rapport aan de praeses of de assessor ter hand. Het moderamen stelt zo spoedig mogelijk vast of rapport en concept-besluittekst in de voorgestelde vorm kunnen worden voorgelegd aan de vergadering.

7. Heeft de commissie van het moderamen fiat gekregen voor de plenaire behandeling van haar rapport, dan laat het commissielid dat door de commissie is aangewezen voor contact met het secretariaat, het uittypen en vermenigvuldigen (60 exemplaren bij niet-vertrouwelijke zaken, 45 exemplaren bij vertrouwelijke zaken). Uiteraard regelt de contactpersoon van de commissie dit via het hoofd secretariaat.
8. Van ieder rapport met concept-besluittekst wordt het benodigde aantal exemplaren vervaardigd. Het hoofd secretariaat zorgt ervoor dat de stukken in de postvakken van de synodeleden worden gelegd. Wat met de extra exemplaren gebeurt, is vastgelegd in de instructie voor het hoofd van het secretariaat.
9. De leden van de commissie krijgen in kopie alle relevante stukken met betrekking tot de haar toevertrouwde zaken. De originele stukken blijven onder beheer van de assessor. De commissie maakt uit of en zo ja welke stukken voor alle synodeleden worden vermenigvuldigd. Hierbij gaat het erom dat de leden van de synode, zonder dat ze *alle* stukken hoeven te ontvangen, *voldoende* materiaal krijgen om zich een oordeel te kunnen vormen.
10. Is een zaak ter synode afgehandeld, dan zorgt de commissievoorzitter ervoor dat het rapport met de besluiten in eindredactie in tweevoud door hem en de rapporteur wordt ondertekend. Hij levert dit materiaal daarna in bij het moderamen. De voorzitter van de commissie en het moderamen zijn er verantwoordelijk voor dat de definitieve en in de Acta en Handelingen op te nemen stukken voldoen aan de spellingregels voor generaal-synodale publikaties.

NOTA INZAKE OPMAAK, SPELLING EN INTERPUNCTIE

1 Inleiding

De Generale Synode van Groningen-Zuid 1978 verleende haar goedkeuring aan de door verschillende deputaatschappen in onderling overleg gemaakte afspraken inzake taalgebruik, spelling enz. (Acta artikel 425). Deze afspraken zijn in bijlage 3 toegevoegd aan de Acta van de GS Groningen-Zuid 1978 (blz. 264--266).

Deputaten voor generaal-synodale publikaties maakten hiervan voor de GS Spakenburg-Noord 1987 een bewerking. De GS Spakenburg-Noord 1987 besloot deze nota op te nemen in de huishoudelijke regeling voor generale synoden (Acta artikel 159).

De bedoeling is zoveel mogelijk uniformiteit op het punt van spelling en interpunctie in Acta, Handelingen, deputaten- en commissierapporten.

Sindsdien wordt door generale synoden en deputaatschappen al meer van computers gebruik gemaakt. Voor het drukken van rapporten en acta is aanleveren via diskette vereist. Daarom is meer aandacht voor de opmaak van teksten nodig. Van de gelegenheid wordt gebruik gemaakt om het geheel van de nota opnieuw te bezien.

De nieuwe versie wordt voorgesteld door deputaten voorbereiding voor de volgende generale synode, benoemd door de GS Ommen 1993, in overleg met deputaten voor generaal-synodale publikaties en uitgeverij De Vuurbaak.

Volledigheid mag niet worden verwacht; het gaat om een aantal regels en afspraken.

2 Algemeen

Gevolg wordt de officiële spelling, nader aangeduid als voorkeurspelling. Deze is te vinden in de *Herziene Woordenlijst van de Nederlandse Taal*, samengesteld in opdracht van de Nederlandse en Belgische regering, 's-Gravenhage 1990, op het secretariaat van de generale synode aanwezig. Van Dale, *Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*, Utrecht 1992¹² hanteert deze spelling ook.

Voor bijzondere vragen op het gebied van opmaak, spelling en taalgebruik zij verwezen naar J. Renkema, *Schrijfwijzer*, Volledig herziene editie, 's-Gravenhage 1989⁵.

Speciaal over leestekens gaat P.J. van der Horst, *Leestekenswijzer*, 's-Gravenhage 1990. P.J. van der Horst, *Redactiewijzer*, 's-Gravenhage 1993, gaat over het opmaken van teksten die gepubliceerd moeten worden.

3 Bondigheid rapporten

Eerste vereiste voor een rapport is dat het zo goed mogelijk de generale synode informeert. Hierdoor dreigt een rapport omvangrijk te worden.

Hier staat tegenover dat de duidelijkheid van een rapport niet altijd evenredig toeneemt met de omvang ervan. Hoe duidelijker aan een rapporteur voor ogen staat wat hij wil zeggen, des te duidelijker *en bondiger* zal hij het ook onder woorden kunnen brengen.

Bondigheid is voor een rapport vereist als het in de Acta moet worden opgenomen. Acta's van generale synoden nemen toe in aantal pagina's. De Acta van de GS Ommen 1993 telde 750 pagina's, waarvan zo'n 500 voor deputaten- en commissierapporten als bijlagen. Een record, waarbij een grens bereikt gaat worden.

Een goede tussenmogelijkheid is er als bepaalde delen van een rapport wel nodig zijn voor informatie van de synode, maar niet voor opname in de Acta. Zaken die een deputaatschap zelf aangaan, in onderscheid van de uitvoering van hun opdracht, hoeven niet in de Acta. Dit geldt ook voor sommige bijlagen bij een deputatenrapport.

Rapporteurs doen er goed aan, op dit punt hun rapporten na te gaan en aan te geven welke passages uit hun rapport voor opname in de Acta gemist kunnen worden. Uiteindelijk beslist de synode zelf over opname in de Acta.

4 Opmaak

4.1 Opschriften

Opschriften boven hoofdstukken en paragrafen verschillen in opmaak al naar gelang het gaat om een hoofdingeling of een onderverdeling. Hier volgt een voorbeeldindeling:

RAPPORT VAN DEPUTATEN TER BEVORDERING VAN KERKELIJKE EENHEID (kapitaal vet)

Twee regels overslaan om met de tekst te beginnen.

1 Paragraafindeling (vet)

Eén regel overslaan om met de tekst te beginnen.

1.1 *Onderkopjes* (cursief)

Eén regel overslaan om met de tekst te beginnen.

1.1.1 Eventuele extra onderverdeling (niet cursief)
Met de tekst beginnen zonder regel over te slaan.

Als opschriften genummerd worden, wordt de nummering op dezelfde manier gezet als het opschrift zelf. Dit geldt ook voor een dubbele punt aan het einde van een opschrift. Bij de nummering alleen punten gebruiken als het nodig is. In plaats van 2.1.2. en g.3. kan beter 2.1.2 en g3 worden genoteerd. De nummering wordt gevolgd door een Tab die door de drukker vertaald wordt in een vierkantje wit. Achter opschriften geen punt.

4.2 *Cursiveringen*

Cursiveringen hoeven niet meer met onderstrepen te worden aangegeven. Cursiveringen zijn tegenwoordig op iedere PC gemakkelijk in te voeren (in WP60 met Ctrl-i). Onderstrepingen mogen wel, maar deze worden door de drukker cursief weergegeven.

4.3 *Einde van een regel*

Als aan het einde van een regel de zin nog niet is afgelopen, beslist géén Enter gebruiken om naar de volgende regel te gaan (zoals bij een schrijfmachine). Bij het eind van een regel gewoon doortypen. De zin gaat dan vanzelf op de volgende regel verder. Pas aan het eind van de alinea komt een Enter. Dan wordt daar op een nieuwe regel begonnen, ook als de tekst in een andere opmaak (op een andere computer of bij de drukker) wordt opgevraagd.

4.4 *Inspringen*

Als een alinea moet inspringen, gebeurt dat met Inspring (in WP F4). Hier beslist géén Tab en ook géén spaties gebruiken. De reden hiervan is dat een Inspring aan de linker marge blijft staan, ook bij aanpassingen in de tekst, terwijl Tabs en spaties gaan verschuiven en daardoor de opmaak in de war brengen.

Bij *opsommingen* moeten vervolgregels ook inspringen, dus op deze manier:

1. Dit is de eerste regel die inspringt; na het cijfer '1.' is Inspring gebruikt; de vervolgregel springt daardoor vanzelf ook in.
2. Als in plaats van Inspring spaties of een Tab wordt gebruikt, gaat de tekst onder de nummering verder; dat is dus fout.

Na de Inspring de zin weer eindloos typen (zie 4.3) met pas een Enter voor het volgende onderdeel van de opsomming.

4.5 Opmaakcodes

Bijzondere opmaakcodes moeten zoveel mogelijk vermeden worden. Ze kunnen de opmaak wel verfraaien, maar geven moeilijkheden als de tekst in een ander programma moet worden ingevoerd. Dit is vooral van belang als de tekst gedrukt moet worden.

Als opmaakcodes kunnen alleen gebruikt worden: cursief, vet, links inspringen, linkertabs en decimaaltabs (in WP60: L inspr, LTab, LTAB, DTab en DTAB).

Is een bijzondere opmaak toch nodig, dan moeten voor de drukker de bijzonderheden worden aangegeven in de marge van de altijd bij te leveren uitdraai. Dit geldt bijvoorbeeld voor grotere en kleinere lettertypen en voor centreren.

Voor opmaak in kolommen alleen linker- en decimaaltabs gebruiken.

4.6 Samengestelde tekens

Samengestelde tekens worden in WP60 gemakkelijk gemaakt met Ctrl-a. Dit heeft hetzelfde effect als het gebruik maken van ASCII-codes.

In WP60 worden de tekens als volgt samengesteld, *na het intoetsen van Ctrl-a*:

á, é, í, ó, ú: toets na a, e, i, o, u een enkel aanhalingsteken;

à, è, ì, ò, ù: toets na a, e, i, o, u het accent `;

ä, ë, î, ô, ü: toets na a, e, i, o, u een dubbel aanhalingsteken;

Ç, ç: toets na C of c een komma;

f: (guldenteken): toets na f een koppelteken;

±: toets na plusteken een koppelteken;

half kastlijntje –: toets na n een koppelteken.

ASCII-codes kunnen gebruikt worden als Numlock aanstaat; bij ingedrukte Alt-toets wordt in het numerieke toetsenblok de code ingetypt. De codes zijn de volgende:

á 160 é 130 í 161 ó 162 ú 163

à 133 è 138 ì 141 ò 149 ù 151

ä 132 ë 137 î 139 ö 148 ü 129

â 131 ê 136 î 140 ô 147 û 150

Ç 128 ç 135 f 159 ± 241

Als een accent gebruikt wordt om nadruk te geven, komt een ´ op een lange klinker en een ` op een korte klinker. Bijvoorbeeld: de éⁿige è^chte. Gebruik deze accenten zo min mogelijk. Een woord dat in zijn geheel benadrukt moet worden, kan beter worden gecursiveerd. Met hoofdletters worden geen tekens samengesteld.

4.7 Liggend streepje

Voor een liggend streepje wordt in getypte teksten doorgaans een divisie, een kort streepje, gebruikt, zowel voor gedachtenstrepen als voor koppel- en afbreektekens.

Een drukker heeft meer streepjes en maakt onderscheid tussen een divisie en een half kastlijntje, dat twee keer zo lang is.

Als een tekst per diskette wordt aangeleverd aan een drukker, wordt een half kastlijntje aangeduid met een dubbel koppelteken. De drukker maakt hiervan één half kastlijntje.

Een half kastlijntje kan ook worden ingevoegd met WP60: toets na Ctrl-a een n en een koppelteken.

Halve kastlijntjes worden gebruikt in de volgende gevallen:

- in opsommingen;
- voor gedachtenstrepen; voor en na een gedachtenstreep hoort een spatie;
- in de betekenis van 'tot', bijv.: de GS Heemse 1984--1985; 1--10 juli; pagina 10--20; een uitzondering is de versaanduiding in tekstverwijzingen: daar lijkt een koppelteken mooier;
- in bedragen, bijv.: f 1.000,--.

4.8 Bedragen

Bij bedragen moet het muntteken bij de cijfers blijven. Om te voorkomen dat het muntteken aan het eind van een regel komt en de cijfers op de volgende regel komen, moet er in alle gevallen een zogenaamde harde spatie tussen gezet worden: vóór de spatie eerst op Home drukken.

De te gebruiken aanduiding voor de Nederlandse gulden is *f*. In financiële overzichten komt bij optellingen het *f*-teken òf bij elk bedrag òf alleen bij het bovenste bedrag en bij de som van de optelling. In plaats van het *f*-teken geen streepjes gebruiken.

4.9 Noten

Notenmateriaal komt in de Acta niet in eindnoten maar in voetnoten. Voor de drukker kunnen noten niet in de tekst worden aangeleverd; deze geven met een ander tekstverwerkingsprogramma problemen. Notenmateriaal moet bij elkaar en los van de tekst worden aangeleverd, bijvoorbeeld op een apart vel.

In de tekst moet worden aangegeven waar de noten horen. Dit kan op drie manieren:

1. Met de optie voetnoot. In WP60: Ctrl-F7, 1, 1 en dan F7. Op deze manier gaat de nummering automatisch. Let wel: De *inhoud* van de noot niet in de noot zetten, maar apart aanleveren.
2. Met de optie superschrift, dus als volgt.⁴ In WP60 gaat dit met Ctrl-F8, 5, 2.
3. Met vierkante haken direct na het woord[5] of de zin.[6]

Nootaanwijzingen komen tegen het woord⁸ aan waar het bij hoort, zonder spatie. Ook direct na een zin.⁹ En na eventuele aanhalingstekens.¹⁰ Na de nootaanduiding komt wel een spatie.

5 Hoofdletters

5.1 De namen van God

Zelfstandige naamwoorden die God, Christus en/of de Heilige Geest noemen, worden met een hoofdletter geschreven.

God, Vader, Schepper, Zoon, Jezus, Christus, Verlosser, Koning, Heilige Geest, Voorspraak, Parakleet.

Moeilijke gevallen doen zich voor bij metaforen. Is er geen nadere bepaling, dan krijgt de metafoor de hoofdletter. Als er wel een nadere bepaling is, dan wordt de kleine letter gebruikt.

Bijv. het Lam, het Lam Gods. Maar geen hoofdletter in: Ik ben de ware wijnstok; Ik ben de deur - omdat daar een enkele eigenschap genoemd wordt.

5.2 Voornaamwoorden m.b.t. God

Persoonlijke voornaamwoorden die God, Christus en/of de Heilige Geest aanduiden, worden met een hoofdletter geschreven, andere voornaamwoorden niet. Een en ander conform het tekstbeeld van de Bijbelvertaling van het NBG.

Bijv.: dit alles bidden wij U in de naam van uw Zoon.

Bij versterkte vormen en wederkerende voornaamwoorden: Hijzelf, Zich, Zichzelf - tegenover het aanwijzende voornaamwoord: zelf.

5.3 Bijbelse en kerkelijke woorden

Zelfstandige naamwoorden die de Heilige Schrift noemen, worden met een hoofdletter geschreven:

Bijbel, Woord, Schrift, Evangelie, Oude/Nieuwe Testament, Wet en Profeten (als naam voor het Oude Testament).

Afleidingen worden als regel met een kleine letter geschreven:

bijbels, evangelisch, enz. Echter: Schriftuurlijk.

Een kleine letter krijgen kernwoorden als:

naam van God, rijk van God, koninkrijk der hemelen, kerk, paradijs, sabbat, sacrament, besnijdenis, doop, avondmaal, artikel(en), christelijk, christen, dienaar,

goddelijk, verbond, wet.

5.4 *Kerken en kerkelijke vergaderingen*

Gereformeerde kerken krijgen een hoofdletter als het om een eigenaam gaat.

De Gereformeerde Kerk te Leeuwarden, De Gereformeerde Kerken in Friesland, De Gereformeerde Kerken in Nederland.

Van een eigenaam is alleen sprake als de naam volledig wordt weergegeven, dus met de plaats-, provincie- of landnaam erbij.

In de volgende zinnen is gereformeerde kerk(en) een soortnaam, dus met kleine letter:

Er zijn in Nederland gereformeerde kerken, maar er zijn ook christelijke gereformeerde kerken. De gereformeerde kerken hebben in hun meeste vergadering uitgesproken, (...). De gereformeerde kerken in Nederland zijn niet in alle provincies even sterk vertegenwoordigd. De gereformeerde kerken in Overijssel werken voor de zending samen met de kerk van Enschede-Noord.

N.B. Er is sprake van de kerk *te* Groningen-Oost en de kerk *van* Groningen-Oost. Beide is mogelijk. *Te* wordt gebruikt als het om de officiële naam van de kerk gaat. Vergelijk H. Bouma, *Kerkorde van Gereformeerde Kerken in Nederland*, bij Artikel 1. Daarom heeft in officiële teksten als de Acta *te* de voorkeur.

Classis en particuliere synode krijgen een hoofdletter als het om een bepaalde, met jaar en/of datum nader aangeduide classis of PS gaat, anders niet. Dus: de particuliere synode van Friesland; hier is synode een soortnaam, omdat er meer PS'en zijn. Bij de Particuliere Synode van Friesland 1990 gaat het om een eigenaam, want van deze PS is er maar één.

De Generale Synode van Heemse 1984--1985 is een eigenaam, maar een soortnaam is het in een zin als: De generale synode is voltallig bijeen.

Als naam is 'de generale synode van Groningen-Zuid' onvolledig weergegeven. De generale synode die te Kampen in 1975 is gehouden, is een omschrijving. In beide gevallen voor generale synode daarom geen hoofdletters.

5.5 *Na een dubbele punt*

Staat een dubbele punt voor een opsomming, verklaring of toelichting, dan volgt er geen hoofdletter op. Woorden als want en namelijk hebben dezelfde functie als de dubbele punt en sluiten het gebruik van de dubbele punt uit. Wel gaat een komma aan deze woorden vooraf.

De dubbele punt luidt ook een directe rede in en deze begint wel met een hoofdletter.

5.6 *Gezindten en partijen*

Namen van gezindten, politieke partijen en namen van belijders en aanhangers worden met een kleine letter geschreven:

rooms-katholiek, een jood, mohammedaan.

Namen van een gezindte, partij, richting enz. kunnen in bepaald verband als eigennamen gelden en krijgen dan wel een hoofdletter.

5.7 *Achternamen*

Bij achternamen wordt 'de', 'te', 'van' enz. met een hoofdletter geschreven, wanneer geen naam of voorletter voorafgaat.

de heer Van Putten, de heer A. van Putten, mevrouw J. van Putten-van de Berg.

Voor en na het streepje (een koppelteken) geen spatie.

6 **Lees- en woordtekens**

6.1 *Komma's bij beperkende en uitbreidende bijvoeglijke bijzinnen*

De beperkende bijvoeglijke bijzin wordt niet, de uitbreidende bijvoeglijke bijzin wordt wel

voorafgegaan door een *komma*. Beide worden wel gevolgd door een komma of een zwaarder rustteken.

Beperkende bijvoeglijke bijzinnen beperken het antecedent tot wat in de bijzin omschreven wordt.

De leden van commissie 3 *die de trein missen*, worden met een bus opgehaald. (Een aantal leden is nu waarschijnlijk bedoeld).

Uitbreidende bijvoeglijke bijzinnen voegen een notie toe aan het antecedent, die niet onmisbaar is.

De leden van commissie 3, *die de trein missen*, worden met een bus opgehaald. (Het zijn nu alle leden van de commissie. Het moet al bekend zijn, dat zij de trein missen).

6.2 *Koppelteken*

Het koppelteken wordt alleen gebruikt in bepaalde soorten samenstellingen. In samenstellingen met letters, lettercombinaties, cijfers en andere tekens. Het koppelteken wordt geplaatst tussen de beide leden van de samenstelling.

f-teken, t.b.c.-patiënt.

In samenstellingen met Sint (St.) als eerste lid:

Sint-Nikolaas, St.-Nikolaas.

De samenstelling is een titel, aanduiding van een rang, waardigheid e.d., waarvan het eerste lid een bastaardwoord is dat ook zelfstandig als persoonsnaam kan voorkomen:

adjunct-boekhouder, secretaris-generaal, secretaris-penningmeester, deputaatscurator enz., maar: magazijnchef, laboratoriumbediende, universiteitspedel, enz.

Het tweede lid van de samenstelling is een bepaling van het eerste. Bestaat de bepaling uit twee of meer woorden, dan worden deze, tenzij ze een familienaam vormen, ook onderling door het koppelteken verbonden:

Staten-Generaal, kabinet-Lubbers, voorstel-moderamen enz.

In namen van gehuwde vrouwen:

mevrouw A. Jansen-Smit.

In geografische en andere namen, bestaande uit een eigennaam met een daarvoor of daarachter gevoegd onverbogen of onbuigbaar bepalend woord:

Groningen-Oost, Amersfoort-West, Noord-Amerika enz.

Echter: Noordhollandse, Nieuwzeelandse; ook oudtestamentisch, nieuwtestamentisch enz.

6.3 *Aanhalingstekens*

Voor aanhalingstekens wordt "---" of "'---'" gebruikt. De drukker zet ze in de zogenaamde Engelse vorm, waarbij de aanhalingstekens openen omgekeerd worden.

Een overdaad aan aanhalingstekens dient te worden vermeden.

Dubbele aanhalingstekens alleen bij letterlijk citeren en als anders niet duidelijk is dat het om een citaat gaat.

Enkele aanhalingstekens alleen voor een citaat binnen een citaat, als een woord in een bijzondere betekenis wordt gebruikt of als het woord zelf wordt bedoeld.

Geen aanhalingstekens gebruiken bij namen of bij woorden in hun gewone betekenis.

Bij een citaat komt de punt aan het slot van de zin alleen binnen de aanhalingstekens als die punt bij het citaat hoort. Na de aanhalingstekens komt dan geen punt meer.

6.4 *Deeltekens*

Het deelteken (trema) wordt geschreven op het tweede van twee opeenvolgende klinkertekens van eenzelfde woord in gevallen waarin uitsluitend het voorkomen van een bij mechnisch lezen mogelijke onjuiste uitspraak van het woord wordt beoogd:

beëdigen, geëerd, Israëliet, zoëven; echter: beamen, beoordelen; financiële, officiële; echter: financieel, officieel, enz.

6.5 *Afkorting*

Afkorting als ds., dr., prof. krijgen een punt.

6.6 Tekstverwijzingen

Voor de vers aanduiding wordt de dubbele punt gebruikt: Genesis 1:1, 2.
Voor en na de dubbele punt komt geen spatie, na de komma wel.

7 Bijbelse namen

7.1 *HERE en Here*

De spelling *HERE* wordt gebruikt als Jahwe bedoeld wordt. Bij het drukken moet de eerste letter worden gezet in GROOTKAPITAAL, de overige drie letters worden gezet in KLEIN-KAPITAAL.

Voor Adonai en Kurios wordt gebruikt *Here*, en niet *Heer*.

7.2 *Spelling van bijbelse namen*

Voor de spelling van bijbelse namen wordt aangesloten bij de regel, die in praktijk gebracht is door het Nederlands Bijbelgenootschap en de Katholieke Bijbelstichting. Deze spelling is gehanteerd in de major-editie van 'Bijbel en kerkboek'.

7.3 *Bijbelboeken*

De namen van de bijbelboeken worden als volgt geschreven en afgekort:

Genesis	Gen.	Matteüs	Mat.
Exodus	Ex.	Marcus	Mar.
Leviticus	Lev.	Lucas	Luc.
Numeri	Num.	Johannes	Joh.
Deuteronomium	Deut.	Handelingen	Hand.
Jozua	Joz.	Romeinen	Rom.
Richteren	Ri.	1 Korintiërs	1 Kor.
Ruth	Ruth	2 Korintiërs	2 Kor.
1 Samuël	1 Sam.	Galaten	Gal.
2 Samuël	2 Sam.	Efeziërs	Ef.
1 Koningen	1 Kon.	Filippenzen	Fil.
2 Koningen	2 Kon.	Kolossenzen	Kol.
1 Kronieken	1 Kron.	1 Tessalonicenzen	1 Tess.
2 Kronieken	2 Kron.	2 Tessalonicenzen	2 Tess.
Ezra	Ezra	1 Timoteüs	1 Tim.
Nehemia	Neh.	2 Timoteüs	2 Tim.
Ester	Est.	Titus	Tit.
Job	Job	Filemon	Filem.
Psalmen	Ps.	Hebreeën	Heb.
Spreuken	Spr.	Jakobus	Jak.
Prediker	Pr.	1 Petrus	1 Petr.
Hooglied	Hoogl.	2 Petrus	2 Petr.
Jesaja	Jes.	1 Johannes	1 Joh.
Jeremia	Jer.	2 Johannes	2 Joh.
Klaagliederen	Klaagl.	3 Johannes	3 Joh.
Ezechiël	Ez.	Judas	Judas
Daniël	Dan.	Openbaring	Op.
Hosea	Hos.		
Joël	Joël		
Amos	Am.		
Obadja	Ob.		
Jona	Jona		
Micha	Mi.		
Nahum	Nah.		
Habakuk	Hab.		
Sefanja	Sef.		
Haggai	Hag.		

Zacharia
Maleachi

Zach.
Mal.

SPECIMEN-BESLUITTEKST

agenda 3.G¹

90-04-20-04²

Radio- en televisieuitzending van kerkdiensten (agenda 3.G.1 en 3.G.4)³

Voorstel⁴ : commissie 4⁵
6

Rapporteur : A.B. de Wit

Materiaal :

- 1.⁷ rapport van deputaten voor radio- en televisieuitzending van kerkdiensten;
2. aanvullend rapport van deputaten over dagtelevisie.

*Besluit:*⁸

- 1.⁷ deputaten, benoemd door de Generale Synode van Leeuwarden 1990, te⁹ dechargeren onder dank voor de goede diensten;
2. opnieuw deputaten te benoemen met de opdracht:
  - a.¹⁰ radio- en televisieuitzendingen van kerkdiensten voor het binnenland en⁹ (via Radio Nederland Wereldomroep) radiouitzendingen voor het⁹ buitenland te blijven verzorgen;
  - b. t/m h. (.....)
  - i. aan de eerstvolgende generale synode verslag uit te brengen van hun⁹ werkzaamheden en hun rapport drie maanden voor het bijeenkomen van⁹ die synode aan de kerken toe te zenden.

Gronden:¹¹

- 1.⁷ deputaten hebben zich strikt gehouden aan hun instructies en opdrachten;
2. de arbeid van deputaten is gebleken van nut te zijn voor de voortgang van het⁹ evangelie in binnen- en buitenland;
3. enz.

Verklarende noten:

1. Linksbovenaan de besluittekst wordt de rubriek van de agenda aangeduid waar het besluit bij hoort, hier 3.G.
2. Rechtsbovenaan plaatst het hoofd van het secretariaat een volgnummer; de commissie hoeft dit niet te doen.
3. De titel van het besluit wordt *cursief* gezet. Achter de titel komt tussen haakjes de rubrieksaanduiding met de nummers van de ingekomen stukken die in het besluit aan de orde komen; deze aanduiding wordt in de Acta weggelaten.
4. Na 'Voorstel', 'Rapporteur' en 'Materiaal' volgt een *Tab* (tabtoets) of *Inspring* (in WP F4) om de dubbele punten recht onder elkaar te krijgen. Na de dubbele punt geen *Inspring* maar alleen een spatie.
5. 'commissie' zonder hoofdletter; het nummer van de commissie aanduiden met een Arabisch cijfer.
6. Tussen 'Voorstel', 'Rapporteur' en 'Materiaal' komt een regel wit.

7.
  - a. Na '1.' een *Inspring* (F4) om links een rechte ingesprongen marge te krijgen. Hier beslist géén *Tab* en géén spaties gebruiken. De reden hiervan is dat een *Inspring* aan de linker marge blijft staan, ook bij aanpassingen in de tekst, terwijl *Tabs* en spaties gaan verschuiven en daardoor de opmaak in de war brengen.
  - b. Als er slechts één punt is, wordt geen '1.' vermeld; in dat geval wel inspringen, om een gelijkmatige opmaak te houden.
  - c. Elk lid van de opsomming begint met een kleine letter en eindigt met een puntkomma. Dit laatste geldt ook als midden in een lid van de opsomming een nieuwe zin met een hoofdletter begint. Het laatste lid van de opsomming eindigt met een punt.
Op zich kunnen delen van een opsomming ook met een hoofdletter beginnen, zeker als deze lang zijn. Het is echter gewenst 'besluit' ook als een werkwoord te kunnen hanteren (zie bij noot 8b), waarom een kleine letter daar de voorkeur heeft. Met het oog op uniformiteit en een rustige bladspiegel is ervoor gekozen ook bij 'Materiaal' en 'Gronden' de delen van de opsomming met een kleine letter te laten beginnen.
8.
  - a. '*Besluit*:' cursief, inclusief de dubbele punt.
  - b. '*Besluit*' is geen werkwoord maar een zelfstandig naamwoord. Het staat immers in de trits *Materiaal-Besluit/Eindbesluit-Gronden*. Voor het citeren van het besluit is het wel gemakkelijk als 'besluit' als een werkwoord gehanteerd kan worden. Daarom in de tekst van het besluit bijvoorbeeld
    - niet: 'besluit: 1. tot de uitspraak ...', want dan is het geen zelfstandig naamwoord meer;
    - ook niet: 'besluit: 1. het verzoek wordt ...', want dan laat het zich niet als werkwoord hanteren;
    - maar: 'besluit: 1. uit te spreken ...'.
 '*Eindbesluit*' kan niet als werkwoord gebruikt worden. Het voorkomen ervan bevestigt dat ook 'besluit' als zelfstandig naamwoord bedoeld is.
  - c. '*Besluit*:' staat hier altijd in het enkelvoud, ook al bestaat het besluit uit een opsomming van een aantal delen.
9. Als aan het eind van een regel de zin nog niet is afgelopen, beslist géén *Enter* gebruiken om naar de volgende regel te gaan (zoals bij een schrijfmachine). Bij het eind van een regel gewoon doortypen. De zin gaat dan vanzelf op de volgende regel verder. Pas aan het eind van de alinea komt een *Enter*. Dan wordt daar op een nieuwe regel begonnen, ook als de tekst in een andere opmaak (op een andere computer of bij de drukker) wordt opgevraagd.
10. Bij citeren en weergeven wordt twee keer ingesprongen.
11.
  - a. 'Gronden' niet cursief.
  - b. 'Gronden' of 'Grond', meervoud of enkelvoud, afhankelijk van het aantal gronden.

Algemene opmerkingen:

1. Voor opmaak, spelling en interpunctie in het algemeen wordt verwezen naar de desbetreffende nota, die als bijlage bij de *Huishoudelijke regeling voor generale synoden* is opgenomen.
2. Er worden zo weinig mogelijk punten gebruikt. Dus niet: G.K.N., d.d., K.O., P.S. enz., maar GKN, dd., KO, PS enz.

3. Bij data de maand in letters weergeven: 24 mei 1992 (niet: 24-05-92).
4. Verder zij verwezen naar *Herziene Woordenlijst van de Nederlandse Taal*, 's-Gravenhage 1990 en J. Renkema, *Schrijfwijzer*, Volledig herziene editie, 's-Gravenhage 1989⁵.

LIJST VAN AFKORTINGEN BBK (Betrekkingen buitenlandse kerken)

AEPCEA	: African Evangelical Presbyterian Church of East Africa (Kenia)
BBK	: (Deputaten) Betrekkingen met Buitenlandse Kerken
BEC	: British Evangelical Council
CanRC	: Canadian Reformed Churches
CERC	: Covenant Evangelical Reformed Church (Singapore)
CGKN	: Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland
CRC	: Christian Reformed Churches
DRC	: Dutch Reformed Church in Sri Lanka
EPCI	: Evangelical Presbyterian Church of Ireland
ERC	: Ely Reformed Church (Cardiff, Engeland)
ERCB	: Eglise Réformée Confessante au Bénin
ERCZ	: Eglise Réformée Confessante au Zaïre
EREI	: Eglises Réformées Evangéliques Indépendantes (Frankrijk)
FCS	: Free Church of Scotland
FERC	: First Evangelical Reformed Church (Singapore)
FRCA	: Free Reformed Churches of Australia
FRCP	: Free Reformed Churches of the Philippines
GA	: General Assembly
GEC	: Greek Evangelical Church
GGRI	: Gereja-gereja Reformasi di Indonesia
GKN(V)	: Gereformeerde Kerken in Nederland (Vrijgemaakt)
GKSA	: Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika
GGMM	: Gereja-gereja Masehi Musyafir (Timor, Indonesië)
GOR	: Gereformeerde Oecumenische Raad (voorheen GOS)
ICFER	: Iglesia Cristiana Fe Reformada (Venezuela)
ICR	: Iglesia Cristiana Reformada (Madrid, Spanje)
ICRC	: International Conference of Reformed Churches
IER	: Igreja Evangelica Reformada (Portugal)
IER	: Igreja Evangelica Reformada (Brazilië)
IPB	: Igreja Presbiteriana do Brasil
IRCB	: Igreja Reformada Colonia Brasolandia (Unai)
IRE	: Iglesias Reformadas de Espana (voorheen IRP)
NAPARC	: North American Presbyterian And Reformed Council
NGK	: Nederlands Gereformeerde Kerken
NGKSA	: Nederduitse Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika
NKST	: Nongo u Kristo u Ken Sudan nen Tiv (Nigeria)
OPC	: Orthodox Presbyterian Church
OPCNZ	: Orthodox Presbyterian Church of New Zealand
PAE	: Presbyterian Association in England
PCA	: Presbyterian Church in America
PCEA	: Presbyterian Church of Eastern Australia
PCK	: Presbyterian Church in Korea (Kosin)
RCEA	: Reformed Church of East Africa (Kenia)
RCJ	: Reformed Church in Japan
RCNZ	: Reformed Churches of New Zealand
RCUS	: Reformed Church in the United States
REC	: Reformed Ecumenical Council (voorheen RES)
RPCI	: Reformed Presbyterian Church in India
RPCI	: Reformed Presbyterian Church of Ireland
RPCK	: Reformed Presbyterian Church in Korea (Habdong)
RPCNA	: Reformed Presbyterian Church of North America
RPCT	: Reformed Presbyterian Church in Taiwan (OrPres = Original Presbytery, SecPres = Second Presbytery)
VGKSA	: Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika
WARC	: World Alliance of Reformed Churches

WCC : World Council of Churches (Wereldraad van Kerken)

De eerste keer dat in een tekst een kerk of instantie genoemd wordt, dient de naam voluit geschreven te worden.

VERZENDREGELING DEPUTATENRAPPORTEN ACTA HANDELINGEN

1. Voor de toezending van *deputatenrapporten* geldt de volgende regeling:
  - a. kerken tot 500 zielen ontvangen 2 exemplaren
kerken tot 1000 zielen ontvangen 3 exemplaren
kerken tot 1500 zielen ontvangen 4 exemplaren
kerken tot 2000 zielen ontvangen 5 exemplaren
kerken met meer dan 2000 zielen ontvangen 6 exemplaren;
  - b. deputaten van de generale synode en hun secundi ontvangen ieder 1 exemplaar van het door hun deputaatschap opgestelde rapport;
deputaten BBK ontvangen van hun rapport 20 exemplaren extra voor verzending naar kerken in het buitenland;
  - c. deputaten voor generaal-synodale publikaties (primi) ontvangen ieder 1 exemplaar van alle uit te brengen rapporten;
  - d. senaat, hoogleraren en overige docenten aan de Theologische Universiteit ontvangen ieder 1 exemplaar;
  - e. telkens 1 exemplaar wordt verzonden aan de redacties van de regionale gereformeerde kerkbladen, van De Reformatie en van het Nederlands Dagblad;
  - f. het Archief- en Documentatiecentrum ontvangt 5 exemplaren voor het generaal-synodaal archief;
  - g. de samenroepende kerk ontvangt 40 exemplaren voor toezending aan de afgevaardigden van de particuliere synoden, 10 exemplaren ten behoeve van adviseurs buiten de kring van de gewone hoogleraren en bovendien de dan nog resterende exemplaren ten dienste van de synode;
  - h. de bibliotheek van de Theologische Universiteit ontvangt 2 exemplaren.

2. Voor de toezending van de *Acta* geldt de volgende regeling.

De Acta worden toegezonden aan:

  - a. hen die als afgevaardigden (primi, secundi of tertii) één of meer dagen hebben deelgenomen aan het werk van de synode;
  - b. de predikant(en) van de samenroepende kerk;
  - c. de kerkeraden, de classes en de particuliere synoden van De Gereformeerde Kerken in Nederland;
  - d. de senaat, het curatorium, de hoogleraren en docenten, alsmede de emeriti-hoogleraren aan de Theologische Universiteit;
  - e. het Archief- en Documentatiecentrum, in vijfvoud, voor bewaring in het generaal-synodaal archief;
  - f. deputaten BBK 20 exemplaren voor verzending naar kerken in het buitenland;
  - g. deputaten voor generaal-synodale publikaties 1 exemplaar voor elke primus deputaat;
  - h. de bibliotheek van de Theologische Universiteit 2 exemplaren;
  - i. de bibliotheek van de Theologische Universiteit van de Christelijke Gereformeerde Kerken te Apeldoorn.

3. Voor de toezending van de *Handelingen* geldt de volgende regeling.

De Handelingen worden toegezonden aan:

  - a. hen die als afgevaardigden (primi, secundi of tertii) één of meer dagen aan het werk van de synode hebben deelgenomen;
  - b. de kerkeraden van De Gereformeerde Kerken in Nederland;
  - c. de gewone hoogleraren van de Theologische Universiteit in hun functie als adviseurs van de generale synode;
  - d. het Archief- en Documentatiecentrum, in drievoud, voor bewaring in het

- e.   generaal-synodaal archief;
          het curatorium van de Theologische Universiteit ten behoeve van het archief.

RAPPORT DEPUTATEN VOOR GENERAAL-SYNODALE PUBLIKATIES

Aan de Generale Synode van De Gereformeerde Kerken, samen te komen te Berkel en Rodenrijs D.V. op woensdag 10 april 1996.

Zeer geachte heren en broeders,

De Generale Synode van De Gereformeerde Kerken, gehouden te Ommen in 1993, verstrekke aan de opnieuw te benoemen deputaten voor de uitgave van generaal-synodale publikaties de volgende opdrachten (Acta art. 86):

- a. het doen produceren en doen uitgeven van de Acta en de Handelingen van de generale synode, de rapporten van de door de generale synode benoemde deputaten, het doen uitgeven van nieuwe edities en het herdrukken van het Gereformeerd Kerkboek, onderdelen van deze uitgaven en andere drukwerken die op last van de generale synode worden vervaardigd; daarbij moet in technisch en economisch opzicht zo doeltreffend mogelijk te werk worden gegaan;
- b. met drukkers en uitgevers overeenkomsten af te sluiten die betrekking hebben op de onder a bedoelde uitgaven, inzake de technische vervaardiging en de uitgeversexploitatie alsmede met auteurs voor wat betreft auteursrechtelijke aanspraken en bevoegdheden voorzover daarvan sprake is;
- c. toe te zien op de naleving van de onder b bedoelde overeenkomsten;
- d. toe te zien op het uitgeven van nieuwe edities van de sub a bedoelde uitgaven en er zoveel mogelijk voor te zorgen dat daarin druk- en zetfouten en andere tekortkomingen worden verbeterd;
- e. erop toe te zien dat terzake van de typografische verzorging, de afmetingen, het taalgebruik, de spelling, de interpunctie, de nomenclatuur en dergelijke zoveel mogelijk een verantwoorde eenvormigheid wordt betracht met inachtneming van de door de generale synode van toepassing verklaarde regels voor spelling en dergelijke;
- f. het inventariseren van ontvangen reacties uit de kerken met betrekking tot de voortgaande harmonisatie van het Gereformeerd Kerkboek en het - voorzover dit noodzakelijk moet worden geacht - doen van voorstellen daarover aan de eerstvolgende synode;
- g. te beslissen over verzoeken om toestemming tot het uitgeven van de sub a bedoelde publikaties of onderdelen daarvan, voorzover het auteurs- of gebruiksrecht daarvan bij de kerken berust;
- h. te waken tegen inbreuk op de auteurs- en gebruiksrechten van de kerken en het treffen van conservatoire en andere noodzakelijke maatregelen; ervoor te zorgen dat in de kerkelijke publikaties die met hun medewerking tot stand komen, een clause wordt afgedrukt waaruit blijkt dat deze rechten bij de kerken berusten en dat voor verspreiding van de tekst toestemming van de kerken vereist is;

- i.* te waken tegen inbreuk op auteurs- en gebruiksrechten van derden bij het uitgeven van publikaties onder a genoemd;
- j.* geschillen met derden ten aanzien van de toepassing van het sub h en i bepaalde zoveel mogelijk op te lossen door middel van arbitrage;
- k.* bij het afsluiten van overeenkomsten eventueel royalty's te bedingen bij uitgevers, indien en voorzover er sprake is van bijzondere kosten of lasten voor de kerken, die aan de betreffende publikaties ten grondslag liggen, met als uitgangspunt dat in het algemeen de prijs van een kerkelijke publikatie niet belemmerend mag werken ten aanzien van verspreidingsmogelijkheden;
- l.* nauwgezet samen te werken met andere deputaten betreffende het vervaardigen van hun rapporten e.d. en erop toe te zien dat zij dit van hun kant ook doen;
- m.* te rapporteren over hun werkzaamheden aan de eerstvolgende generale synode.

De Generale Synode van Ommen benoemde in het deputaatschap voor generaal-synodale publikaties:

primi

ds. H.J. Boiten (s), Enschede
 D. den Hollander, Dordrecht
 ds. J. Luiten, Alkmaar
 E. Nieland-van Veen, Ommen
 mr. F.T. Oldenhuis, Zuidhorn
 ds. P. Schelling, Leeuwarden
 A. van 't Wout, Voorburg

secundi

drs. S. Bakker, Groningen
 prof. mr. K.F. Haak, Alphen a/d Rijn
 D. Smilde, Oranjewoud

Vergaderfrequentie

Deputaten vergaderden in de verslagperiode tussen 'Ommen' en 'Berkel en Rodenrijs' plenair vijf keer (23 september 1993, 14 januari 1994, 8 april 1994, 27 januari 1995 en 9 februari 1996).

In de eerste vergadering na hun benoeming werd ds. H.J. Boiten bereid gevonden het voorzitterschap op zich te nemen, mr. F.T. Oldenhuis bleef secretaris/penningmeester en mevr. J. Mulder-Munneke bleef fungeren als zijn secretaresse en als notuliste.

Personalialia

Deputaten namen met ontroering kennis van het overlijden van ds. P.Lok op 21 juni 1994, die jarenlang deel uitmaakte van het deputaatschap.

Nadat hij, in 1989 70 jaar geworden, door de synode van Leeuwarden al niet meer tot deputaat was benoemd, fungeerde hij tot aan zijn dood als adviseur van het deputaatschap. In het bijzonder de secretaris steunde in zeer veel zaken het deputaatschap betreffende op de kennis die ds. Lok al die jaren had vergaard.

Verslag

Uitvoering gevende aan de opdrachten, zoals boven vermeld, kunnen deputaten u het

volgende rapporten. Zij volgen daarbij de opdrachten, genoemd in Acta art. 86.

Uitgaven

- a. De Acta en de Handelingen van de Generale Synode van Ommen 1993 zijn uitgekomen bij Uitgeverij De Vuurbaak op 14 maart 1994, een half jaar na de sluiting van de synode.

Het rapport Vrouwenstemrecht werd reeds in 1993 als een afzonderlijke publicatie onder de titel "Vrouwenstemrecht in de kerk" uitgegeven.

De Huishoudelijke Regeling voor Generale Synoden¹ werd na de aanpassing zoals door de GS Ommen besloten, opnieuw gedrukt, zij het in kleinere oplagen. De Nota inzake spelling werd door ons deputaatschap aangepast. De huishoudelijke regeling, inclusief spellingsnota, werd verzonden aan alle deputaatschappen van de laatste generale synode. De samenroepende kerk te Berkel en Rodenrijs ontving 60 exemplaren.

Regelingen voor de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland

Deze zijn niet herdrukt.

Van 'Bijbel en kerkboek' zijn momenteel drie formaten beschikbaar in verschillende uitvoeringen: de major-, de mezzo- en de micro-editie. De mezzo-uitvoering loopt, ook wat het bijbelgedeelte betreft, synchroon met de major-editie, hetgeen van groot belang geacht mag worden. De synchronisatie betreft o.m. de paginering, de nomenclatuur, de tekstverwijzingen, kortom: het is een verkleinde uitvoering van de major-editie.

Deputaten hadden uw vergadering graag een nog meer verkleinde uitvoering aangeboden, die óók synchroon zou lopen met de major- en de mezzo-editie, vanwege dezelfde voordelen, maar dat bleek - na overleg met Jongbloed BV - niet uitvoerbaar in technisch en economisch opzicht. Het gevolg is dus, dat de micro-editie - wat betreft het bijbelgedeelte - niet 'in de pas loopt' met de major en de mezzo. Uiteraard wèl wat betreft het Gereformeerd Kerkboek.

De verkoopcijfers zien er wat de afgelopen verslagperiode betreft als volgt uit:

Het Gereformeerd Kerkboek werd verkocht:

in 1993:	1397 exemplaren
in 1994:	2575 exemplaren
in 1995:	2337 exemplaren

Bijbel en kerkboek werd verkocht:

---

¹Naast de Huishoudelijke Regeling werden opgenomen:

- instructie voor het financieel beleid van de generale synode;
- instructie voor commissies;
- nota inzake opmaak, spelling en interpunctie;
- specimen besluittekst;
- lijst van afkortingen BBK;
- verzendregeling deputatenrapporten, acta en handelingen.

in 1993:	groot formaat:	1088
	tussen formaat:	2172
	klein formaat:	2923
in 1994:	groot formaat:	1062
	tussen formaat:	1791
	klein formaat:	3441
in 1995:	groot formaat:	1190
	tussen formaat:	1960
	klein formaat:	3257

Aan royalty's werden in de periode 1993-1995 betaald aan:

Stichting Geestelijke liederen:

in 1993:	f 1.327,62 (betreft 1990-1992)	
in 1994:	f 525,55 (betreft 1993)	
in 1995:	f 870,40 (betreft 1994)	
in 1996:	f 743,24 (betreft 1995)	(niet meer in het financieel overzicht opgenomen)

ISK:

in 1993:	f 3.123,80 (betreft 1990-1992)	
in 1994:	f 1.236,60 (betreft 1993)	
in 1995:	f 2.048,-- (betreft 1994)	
in 1996:	f 1.748,80 (betreft 1995)	(niet meer in het financieel overzicht opgenomen)

Uitgevers

- b. Het Gereformeerd Kerkboek werd oorspronkelijk uitgegeven door BV Drukkerij/Uitgeverij v/h H.P.Vijlbrief te Haarlem (voortaan te noemen Vijlbrief); de Bijbel in combinatie met het Gereformeerd Kerkboek worden uitgegeven door Jongbloed BV te Leeuwarden. In de opeenvolgende edities van Bijbel en kerkboek werden de door deputaten aangebrachte correcties verwerkt - wat betreft de omvang van die correcties wordt verwezen naar het onder d vermelde. In de 'bijdrukken' van het Gereformeerd Kerkboek werd de lijst met correcties evenwel niet verwerkt. Deputaten achtten het gewenst, mede met het oog op de gewenste uniformiteit, dat ook in het Gereformeerd Kerkboek de correcties zouden worden 'meegenomen'. Voorts hadden zij de opdracht van de voorgaande Generale Synode ontvangen - zie Acta, art. 86 - te onderzoeken of het Gereformeerd Kerkboek kon worden voorzien van kaartjes, registers, etc. Tevens is door deputaten onderzocht of het mogelijk was het kerkboek in een dundruk te produceren; ook is gekeken naar de mogelijkheden van een kwalitatieve verbetering in de uitvoering. In combinatie met de mogelijkheden in de uitgave van kaartjes en tabellen en van een dundrukuitgave door Jongbloed BV is de keuze op deze uitgever gevallen. In overleg met de uitgever is een beperking aangebracht in het aantal uitvoeringen van het kerkboek. Een belangrijk voordeel is tevens dat kerkboek en Bijbeluitgave met kerkboek nu in één hand is. In de toekomst zal dat zeker leiden tot besparingen. De prijszetting is tot stand gekomen onder druk van de wetenschap dat ook met andere uitgevers werd gesproken. Uiteindelijk leidde dat ertoe dat aan Uitgeverij Jongbloed BV de opdracht werd verstrekt tot het vervaardigen van een hernieuwd kerkboek, inclusief kaartjes en tijdtabellen.

Wat betreft de tijdtabellen dient nog te worden opgemerkt dat daarop afzonderlijk auteursrechten berusten. Niettemin heeft Jongbloed zich met succes ingespannen om de wijzigingen, die door deputaten generaal-synodale publikaties werden voorgesteld en die door de hoogleraren J. van Bruggen en G. Kwakkel werden voorbereid, te realiseren.

De hernieuwde editie kwam gereed eind augustus 1994².

Tevens werd door deputaten naar aanleiding van verzoeken uit de kerken het ontwikkelen van een diskette van het Gereformeerd Kerkboek voorbereid. Daarbij is gebruik gemaakt van de know-how van Ds. J. Boersma te Harderwijk. De uitgave werd geproduceerd door Uitgeverij Jongbloed BV in opdracht van deputaten.

Zoals reeds gemeld werden de Acta en de Handelingen van de Generale Synode van Ommen 1993 uitgegeven door Uitgeverij De Vuurbaak BV te Barneveld. Dat geldt ook voor de deputatenrapporten, voor de Huishoudelijke Regeling voor Generale Synoden en van de Regelingen voor de Theologische Universiteit.

Voor het drukken van de deputatenrapporten, die zullen dienen op de Generale Synode te Berkel en Rodenrijs 1996, werd contact opgenomen met enkele uitgevers, nl. De Vuurbaak, Vijlbrief, Jongbloed, Boersma en Scholma BV. De opdracht tot het drukken en verzenden van de deputatenrapporten werd verstrekt aan Uitgeverij De Vuurbaak BV te Barneveld.

Ook het verzorgen van de Acta en Handelingen van de e.k. generale synode werd opgedragen aan genoemde uitgeverij. Met betrekking tot het onderhandelingsproces met uitgevers wordt nog het volgende opgemerkt.

Door deputaten wordt elke ronde een prijs aangevraagd bij een aantal uitgevers, teneinde vast te stellen wat op dat moment min of meer de marktprijs is voor dergelijke uitgaven. Steeds weer blijkt dat er onvoldoende kennis is van de voorwaarden rond de uitgave van deputatenrapporten en Acta. Het is niet alleen het drukken maar ook het verzenden volgens de geldende instructie. Dit wil zeggen dat de uitgever een adressenbestand moet opbouwen en onderhouden. Immers tussen het eerste deputatenrapport en de uitgave van de Acta zit ca. 1 1/2 jaar met adressenmutaties. Daarnaast moet de uitgever toegang hebben tot verkoopkanalen via de boekhandel. Deputaten geven geen ondersteuning in de feitelijke verzending en bezorging van Acta en deputatenrapporten. Tevens willen deputaten zekerheid over het beschikbaar zijn voor verkoop etc. van de Acta en de deputatenrapporten geruime tijd na de Synode.

Indien gewenst, moet de uitgever ook faciliteiten beschikbaar stellen voor en tijdens de Synode, teneinde een snelle produktie van de Acta mogelijk te maken.

Bij de publikatie van de deputatenrapporten vervullen deputaten, zoals uit hun instructie sub a voortvloeit, een coördinerende rol. De vervaardiging van de deputatenrapporten die bestemd zijn om te worden verzonden naar de plaatselijke kerken, wordt voorbereid door deputaten generaal-synodale publikaties.

Laatstgenoemd deputaatschap functioneert als intermediair tussen de onderscheiden deputaatschappen en de betrokken uitgever. Kort nadat de generale synode wordt gesloten, ontvangen alle deputaatschappen van deputaten generaal-synodale publikaties een schrijven waarin het inleverschema van de kopij wordt vermeld.

Ook de deputatenrapporten die niet naar de plaatselijke kerken worden verzonden

---

²De nadere toelichting met betrekking tot offertes etc. wordt in een vertrouwelijke bijlage opgenomen.

den, worden via deputaten generaal-synodale publikaties naar de Generale Synode verzonden. Het deputaatschap generaal-synodale publikaties vervult ook hierin een meer coördinerende rol en draagt zorg voor de vermenigvuldiging en verzending naar de 'roepende kerk'.

Uitvoering

- c. Over de technische uitvoering van de verstrekte opdrachten kunnen deputaten alleen maar positief zijn. Mede vanwege het element van de kostenbesparing worden de deputatenrapporten zoveel mogelijk gebundeld. Daardoor kan niet steeds worden vermeden, dat het tijdstip van de verschijning later valt dan de aanvankelijke planning was. Daarbij moet tevens worden opgemerkt dat de concept-deputatenrapporten, ondanks de 'herinnering' aan de inleverdatum die ieder deputaatschap jaarlijks ontvangt, niet steeds tijdig werden ingeleverd.

Correcties

- d. Deputaten gaven uitvoering aan de opdracht toe te zien op het uitgeven van nieuwe edities van de sub a bedoelde uitgaven en er zoveel mogelijk voor te zorgen dat daarin druk- en zetfouten en andere tekortkomingen worden verbeterd. De Acta en de Handelingen van de generale synoden worden gecontroleerd door de scriba van de laatstgehouden synode. Voorheen werden die ook binnen ons deputaatschap gecorrigeerd. In deze periode is daarvoor tijdelijk assistentie buiten het deputaatschap aangetrokken (ds. D.J. Zandbergen te Zwolle). In nieuwe edities en/of oplagen van het Gereformeerd Kerkboek werden correcties aangebracht. Terwille van het overzicht voor de leden van de GS Berkel en Rodenrijs is als bijlage bij dit rapport een complete lijst van correcties opgenomen die in de loop der jaren in het Gereformeerd Kerkboek werden opgenomen. Daarbij is tevens aangegeven welke wijzigingen in de verslagperiode zijn geredigeerd. Voorzover voor het realiseren van die correcties de toestemming noodzakelijk was van de auteursgerechtigden, werd die toestemming steeds vooraf schriftelijk verzocht en nadien verkregen. Opgemerkt mag worden, dat eventuele correcties op het bijbelgedeelte buiten onze competentie vallen.

Eenvormigheid

- e. Reeds werd gerapporteerd (sub a), dat de gewenste eenvormigheid inzake taalgebruik, spelling, interpunctie, nomenclatuur wèl aanwezig is bij de major- en de mezzo-editie van 'Bijbel en kerkboek', maar niet bij de micro-editie, voor wat betreft het bijbelgedeelte. Ten aanzien van het Gereformeerd Kerkboek is er een volledige eenvormigheid. Deputaten zien erop toe, dat bij de vervaardiging van de rapporten de regels van de spelling zoveel mogelijk worden gehandhaafd.

Harmonisatie

- f. Met betrekking tot de voortgaande harmonisatie van het Gereformeerd Kerkboek doen deputaten geen voorstellen.

Toestemming tot uitgave

- g. In de verslagperiode bereikten ons geen nieuwe verzoeken om toestemming tot het publiceren of (doen) uitgeven van onderdelen van het Gereformeerd Kerkboek. Wel werden, ter uitvoering van eerdere afspraken, aan deputaten op beperkte schaal vergoedingen overgemaakt die betrekking hadden op overgenomen gedeelten van het Gereformeerd Kerkboek (o.a. Heidelbergse Catechismus).

Auteursrechten

- h.i. Deputaten hebben voldaan aan de opdracht ervoor te zorgen, dat in de kerkelijke publikaties die met hun medewerking tot stand komen, een clausule wordt afgedrukt waaruit blijkt dat de auteurs- en/of gebruiksrechten bij de kerken berusten en dat voor verspreiding van de tekst toestemming van de kerken vereist is. Een en ander gaf in de praktijk geen moeite.

Geschillen

- j. Er hebben zich geen geschillen voorgedaan met derden, waarbij arbitrage nodig was. Ten aanzien van de voorgestelde concept-instructie hebben deputaten de opdracht om geschillen zoveel mogelijk door middel van arbitrage op te lossen, ontdaan van de beperking zoals deze thans onder j is geformuleerd.

Prijzen

- k. Deputaten zijn van mening dat de prijs van het kerkboek in de dundruk-uitgave aansluit bij de marktprijs van dergelijke uitgaven. De prijs van "Bijbel met kerkboek" is min of meer gerelateerd aan uitgaven voor andere kerkgenootschappen. Volgens deputaten is de prijs geen belemmering bij de aanschaf van e.e.a. Er is in de loop van de jaren een regelmatig patroon ontstaan in de verkoop van beide uitgaven.

Samenwerking

- l. De samenwerking met en de medewerking van de verschillende deputaatschappen was correct. De belangrijkste schakel in die samenwerking bestaat in het op tijd afleveren van de kopij voor de deputatenrapporten, bestemd voor de behandeling op de e.k. synode. De ervaring heeft geleerd, dat er een ruime marge dient te zijn tussen de aflevering van de kopij aan de deputaten voor de publicatie en de vastgestelde termijn van verschijning en verzending aan de kerken. Voor de rapporten die een half jaar vóór de opening van de synode bij de kerken dienen te zijn (medio oktober), hebben deputaten medio juli gesteld als de datum waarop de kopij dient te zijn ingeleverd. In dat geval heeft de drukker/uitgever gelegenheid en geeft hij de garantie, dat de gedrukte rapporten medio oktober bij de kerken zijn. Voor de rapporten die drie maanden vóór het samenkomen van de synode bij de kerken dienen te zijn, hebben deputaten als termijn van inlevering van de kopij

gesteld half oktober. Is die kopij op tijd ingeleverd, dan kunnen de rapporten in de regel medio januari zijn verzonden.

Uit dit vrij korte rapport mag blijken, dat de jaren van de vele vergaderingen voorbij zijn, en dat de produktie en de afname van het Gereformeerd Kerkboek geregelde en normale voortgang hebben.

Naar het oordeel van deputaten kunnen uw instructies aan nieuw te benoemen deputaten nagenoeg geheel gelijkloidend zijn aan de instructies die de synode van Ommen vaststelde.

Gezien het feit dat de werkzaamheden van ons deputaatschap - voorbereiden en drukken van Acta en Handelingen - reeds zeer spoedig na opening van de synode beginnen, verzoeken wij u na de bespreking van ons rapport de (her-)benoeming van deputaten *met voorrang* op uw agenda te plaatsen. Zo wordt voorkomen dat na de verleende decharge een tijd lang in feite geen deputaatschap fungeert om de lopende noodzakelijke werkzaamheden te verrichten.

U bij al uw arbeid ter synode de nodige wijsheid en het licht van Gods Geest toewendend,

namens deputaten voor generaal-synodale publikaties:

voorzitter:
H.J.Boiten

secretaris:
F.T.Oldenhuis

BIJLAGE I

Concept instructies

- a. het doen produceren en doen uitgeven van de Acta en de Handelingen van de generale synode, de rapporten van de door de generale synode benoemde deputaten, het doen uitgeven van nieuwe edities en het herdrukken van het Gereformeerd Kerkboek, onderdelen van deze uitgaven en andere drukwerken die op last van de generale synode worden vervaardigd; daarbij moet in technisch en economisch opzicht zo doeltreffend mogelijk te werk worden gegaan;
- b. met drukkers en uitgevers overeenkomsten af te sluiten die betrekking hebben op de onder a bedoelde uitgaven, inzake de technische vervaardiging en de uitgeversexploitatie, alsmede met auteurs voor wat betreft auteursrechtelijke aanspraken en bevoegdheden voorzover daarvan sprake is;
- c. toe te zien op de naleving van de onder b bedoelde overeenkomsten;
- d. toe te zien op het uitgeven van nieuwe edities van de sub a bedoelde uitgaven en er zoveel mogelijk voor te zorgen dat daarin druk- en zetfouten en andere tekortkomingen worden verbeterd;
- e. erop toe te zien dat terzake van de typografische verzorging, de afmetingen, het taalgebruik, de spelling, de interpunctie, de nomenclatuur en dergelijke zoveel mogelijk een verantwoorde eenvormigheid wordt betracht met inachtneming van de door de generale synode van toepassing verklaarde regels voor spelling en dergelijke;
- f. het inventariseren van ontvangen reacties uit de kerken met betrekking tot de voortgaande harmonisatie van het Gereformeerd Kerkboek en het - voorzover dit noodzakelijk moet worden geacht - doen van voorstellen daarover aan de eerstvolgende synode;
- g. te beslissen over verzoeken om toestemming tot het uitgeven van de sub a bedoelde publikaties of onderdelen daarvan, voorzover het auteurs- of gebruiksrecht daarvan bij de kerken berust;
- h. te waken tegen inbreuk op de auteurs- en gebruiksrechten van de kerken en het treffen van conservatoire en andere noodzakelijke maatregelen; ervoor te zorgen dat in de kerkelijke publikaties die met hun medewerking tot stand komen, een clause wordt afgedrukt waaruit blijkt dat deze rechten bij de kerken berusten en dat voor verspreiding van de tekst toestemming van de kerken vereist is;
- i. te waken tegen inbreuk op auteurs- en gebruiksrechten van derden bij het uitgeven van publikaties onder a genoemd;
- j. geschillen met derden zoveel mogelijk op te lossen door middel van arbitrage;
- k. bij het afsluiten van overeenkomsten eventueel royalty's te bedingen bij uitgevers, indien en voorzover er sprake is van bijzondere kosten of lasten voor de kerken, die aan de betreffende publikaties ten grondslag liggen, met als uitgangspunt dat in het algemeen de prijs van een kerkelijke publikatie niet belem-

merend mag werken ten aanzien van de verspreidingsmogelijkheden;

l. nauwgezet samen te werken met andere deputaten betreffende het vervaardigen van hun rapporten e.d. en erop toe te zien dat zij dit van hun kant ook doen;

m. te rapporteren over hun werkzaamheden aan de eerstvolgende generale synode.

Bijlage II

1990 - Leeuwarden

Overzicht van de eerder aangebrachte correcties en de opgegeven correcties (toen nog voor de mezo-editie van 'Bijbel met Gereformeerd Kerkboek')

De kopjes boven de Dordtse Leerregels (p. 473 tot en met 504) zijn voorzien van de hoofdstuknummers.

p. 12 Ps. 4:3	r. 9	- komma weg na 'leven'
p. 22 Ps. 9:12	r. 1	- Zich
p. 23 Ps. 10:1	r. 2	- Zich
p. 27 Ps. 13:2	r. 5	- vraagteken na 'tart'
p. 47 Ps. 22:14	r. 2	- komma achter 'stof'
p. 57 Ps. 28:3	r. 4	- komma achter ' <i>bouwen</i> '
p. 67 Ps. 32:5	r. 1	- punt achter ' <i>wezen</i> '
p. 67 Ps. 32:5	r. 2	- <i>Wie</i>
p. 69 Ps. 33:3	r. 5	- komma achter 'leven'
p. 70 Ps. 34:2	r. 7	- komma achter 'gaat'
p. 71 Ps. 34:4	r. 7	- komma achter 'HEER'
p. 77 Ps. 36:3	r. 5	- komma weg
p. 99 Ps. 46:2	r. 8	- immanuël
p. 99 Ps. 46:4	r. 4	- immanuël
p. 105 Ps. 50:1	r. 6	- Heer
p. 118 Ps. 57:2	r. 2	- Here
p. 122 Ps. 59:5	r. 5	- Here
p. 124 Ps. 60:4	r. 3	- <i>Filistijns</i>
p. 131 Ps. 65:3	r. 7	- 'en' moet zijn 'de'
p. 137 Ps. 68:3	r. 7	- komma achter ' <i>is</i> '
p. 151 Ps. 72:6	r. 3	- 'tot' moet zijn 'van'
p. 172 Ps. 83:3	r. 3	- <i>Filistijnen</i>
p. 176 Ps. 85:2	r. 6	- komma achter ' <i>ben</i> ' en achter 'God'
p. 196 Ps. 96:6	r. 5	- Zich
p. 204 Ps. 102:8	r. 1	- <i>Zich</i>
p. 221 Ps. 107:7	r. 8	- <i>bejubelt</i>
p. 221 Ps. 107:10	r. 7	- <i>Vereert</i>
p. 255 Ps. 122:1	r. 9	- komma achter 'aanschouwt'
p. 268 Ps. 135:2	r. 5	- Zich
p. 269 Ps. 135:8	r. 1	- komma achter 'is'
p. 272 Ps. 136:20	r. 1	- komma achter 'leeft'
p. 278 Ps. 140:6	r. 1	- komma achter ' <i>omringen</i> '
p. 286 Ps. 145:1	r. 3	- komma achter 'naam' en achter 'majesteit'
p. 288 Ps. 146:6	r. 3	- komma achter ' <i>neergebogen</i> '
p. 297 Gz. 37		- te veel (in het opschrift)
p. 308 Gz. 5:1	r. 3	- noot 7 is een bes
p. 314 Gz. 8:1	r. 6	- komma achter 'verwacht'
p. 315 Gz. 8:4	r. 8	- komma achter ' <i>donkerheid</i> '
p. 317 Gz. 10		- in opschrift aanhalingstekens weg, dus: Naar: Valet etc.
p. 319 Gz. 11		- in opschrift 'Luc. 2:14' naar links boven de notenbalk
p. 336 Gz. 22		- onderaan de blz.: Kan ook gezongen worden op de wijs van Gez. 20
p. 344 Gz. 26a:2	r. 5	- gaav'

p. 347 Gz. 26b:2	r. 5	- gaav' (In Acta: 26b:4)	
p. 347 Gz. 26b:4		- punt achter 4	
p. 348 Gz. 27		- in opschrift '9e eeuw, vroegste overlevering 1000' vervangen door: Vroegmiddeleeuws	ca.
p. 350 Gz. 28:3	r. 2	- <i>Eengeboren</i>	
p. 353 Gz. 30:6	r. 3	- <i>onstraff'lijk</i>	
p. 364 Gz. 37		- in opschrift: te veel	
p. 364 Gz. 37:1	r. 1	- te veel	
p. 368 Gz. 40:2	r. 4	- hij	
p. 373		- uitroepteken weg achter 'klagen' (Ps. 64:1)	
p. 377		- God boog Zich neer (Ps. 18:5)	
p. 396		- vraagteken weg achter 'verstoten' (Ps. 77:3)	
p. 434		- 2e regel van onder: 'hen' i.p.v. 'hun'	
p. 459		- bij de bewijsteksten onder antwoord 85 moet 1 Tim. 5:17 zijn 5:20	
p. 465		- De 2e alinea van antwoord 105 dient als volgt te worden gelezen: Ook mag ik mijzelf geen letsel toebrengen, evenmin mag ik mijzelf moedwillig in gevaar begeven.	
p. 475		- de bewijstekst bij artikel 8 moet zijn Deut. 7:7 (i.p.v. 3:7)	
p. 475		- DL art. 9 r. 5/6 niet cursief	
p. 478		- DL art. 17 r. 7 komma weg achter 'kinderen'	
p. 521		- r. 7 v/o <i>dikwijls</i>	
p. 552		- in de marge Luc. 22:27 i.p.v. Luk 22:27 (in Acta: pag. 522 Luc. 22:27 i.p.v. Luc. 22:19)	
p. 557		- in citaat (Ps. 128:1,2): <i>ieder die de HERE vreest</i>	

1993 - Ommen

- p. 99 Ps. 46:2 en 4 - 'Immanuël' moet zijn 'immanuël' (al in 1990 aangegeven)
- p. 118 Ps. 57:4 r. 3 - 'hen' moet zijn 'hun'
- p. 131 Ps. 65:3 r. 7 - 'en' moet zijn 'de' (al in 1990 aangegeven)
- p. 151 Ps. 72:6 r. 3 - 'tot' moet zijn 'van' (al in 1990 aangegeven)
- p. 214 Ps. 105:21 r. 3 - de letter t in het woord voortaan hoort bij de eerste lettergreep
- p. 308 Gz. 5:1 r. 3 - noot 7 is 'bes' (al in 1990 aangegeven)
- p. 308 Gz. 5:1 r. 4 - noot 7 is een f
- p. 318 Gz. 10 - onder aan de pag.: Kan ook gezongen worden op de wijs van Gz. 13
- p. 321 Gz. 12:8 - komma weg achter 'dag'
- p. 336 Gz. 22 - onderaan de pag.: Kan ook gezongen worden op de wijs van Gz. 20 (in 1990 al aangegeven)
- p. 370 toevoegen aan de lijst van overgenomen psalmen en gezangen met toestemming van de ISK: Gz. 24
- p. 465 2e alinea antw. 105 dient als volgt te worden gelezen: Ook mag ik mijzelf geen letsel toebrengen, evenmin mag ik mijzelf moedwillig in gevaar begeven. (al in 1990 aangegeven)
- p. 475 DL. art. 9 r. 5 - 'opdat' moet niet 'romein' maar 'cursief' gezet worden
- p. 594 art. 18 KO - 'hogeschool' wijzigen in 'universiteit'
- p. 602 art. 53 KO - 'Hogeschool' wijzigen in 'Universiteit'

Bijlage III

1996 - Berkel en Rodenrijs

p. 8 Ps. 2:3	r. 2	- komma na "Zie"
p. 26 Ps. 12:5	r. 3	- komma na "Gij"
p. 27 Ps. 13:1	r. 2	- hoelang i.p.v. hoe lang
p. 27 Ps. 13:3	r. 5	- gedachtenstreep i.p.v. koppelteken
p. 32 Ps. 17:3	r. 7	- komma na "rechterhand"
p. 32 Ps. 17:3	r. 8	- "die" i.p.v. "en"
p. 36 Ps. 18:9	r. 5	- geen komma na "God"
p. 41 Ps. 20:4	r. 6	- gedachtenstreep i.p.v. koppelteken
p. 45 Ps. 22:6	r. 7	- gedachtenstreep i.p.v. koppelteken
p. 70 Ps. 34:2	r. 3	- komma na 'bracht'
p. 71 Ps. 34:6	r. 3	- komma na 'kwaad'
p. 71 Ps. 34:7	r. 2	- komma na "hart"
p. 86 Ps. 40:3	r. 2	- komma na "hoor"
p. 90 Ps. 42:6	r. 6	- gedachtenstreep i.p.v. koppelteken (2x)
p. 99 Ps. 46:2	r. 6	- gedachtenstreep i.p.v. koppelteken
p. 99 Ps. 46:2	r. 8	- gedachtenstreep i.p.v. koppelteken
p. 99 Ps. 46:4	r. 4	- gedachtenstreep i.p.v. koppelteken
p. 104 Ps. 49:3	r. 1	- geen komma na "zie"
p. 105 Ps. 49:5	r. 8	- gedachtenstreep i.p.v. koppelteken
p. 107 Ps. 50:11	r. 1	- Al (A kap.)
p. 108 Ps. 51:1	r. 1	- komma na (eerste) "U"
p. 108 Ps. 51:1	r. 3	- geen komma na zie"
p. 110 Ps. 52		- Voor de koorleider....in het huis van <u>Abimelek</u> , moet zijn <u>Achimelek</u>
p. 111 Ps. 53:1	r. 2	- gedachtenstreep i.p.v. koppelteken
p. 118 Ps. 57:4	r. 3	- <u>hun</u> i.p.v. <u>hen</u>
p. 122 Ps. 59:5	r. 1	- komma na "God"
p. 135 Ps. 68:1	r. 10	- geen komma na "omhoog"
p. 135 Ps. 68:1	r. 11	- geen komma na "oog"
p. 140 Ps. 68:12	r. 4	- geen komma na "eigenbaat"
p. 146 Ps. 71:3	r. 5	- geen komma na "Zie"
p. 147 Ps. 71:6	r. 5	- Sla (S kap.)
p. 149 Ps. 72:2	r. 6	- komma na 'drukt'
p. 155 Ps. 74:5	r. 3	- Laat (L kap.)
p. 159 Ps. 77:2	r. 6	- Laat (L kap.)
p. 163 Ps. 78:9	r. 1	- gedachtenstreep i.p.v. koppelteken
p. 166 Ps. 79:3	r. 2	- geen komma na "Zie"
p. 168 Ps. 80:3	r. 3	- geen komma na "Hoor"
p. 170 Ps. 81:7	r. 2	- geen komma na "hand"
p. 170 Ps. 81:12	r. 2	- geen komma na "Gods"
p. 172 Ps. 83:1	r. 4	- geen komma na "Zie"
p. 175 Ps. 84:6	r. 7	- geen komma na 'bouwt'
p. 178 Ps. 86:2	r. 1	- komma na "Ja"
p. 180 Ps. 87:3	r. 4	- Elk (E kap.)
p. 183 Ps. 89:3	r. 5	- komma na "Ja"
p. 185 Ps. 89:15	r. 6	- komma na "Ja"
p. 185 Ps. 89:16	r. 1	- "Hoe lang, hoe lang" i.p.v. "Hoelang, hoelang"
p. 185 Ps. 89:16	r. 2	- "Hoe lang" i.p.v. "Hoelang"

p. 190 Ps. 92:6	r. 2	- komma na "maar"
p. 196 Ps. 96:6	r. 2	- De (D kap.)
p. 196 Ps. 96:6	r. 4	- geen komma na "kracht"
p. 196 Ps. 97:1	r. 3	- komma na "u"
p. 200 Ps. 99:7	r. 2	- komma na "ja"
p. 206 Ps. 103:4	r. 6	- komma na "ja"
p. 207 Ps. 103:6	r. 6	- komma na "Ja"
p. 207 Ps. 103:8	r. 3	- komma na "Looft"
p. 212 Ps. 105:6	r. 5	- 'k Heb (H kap.)
p. 214 Ps. 105:21	r. 3	- <u>voortaan</u> i.p.v. voortaan
p. 216 Ps. 106:7	r. 5	- "Datan" i.p.v. "Dathan"
p. 222 Ps. 107:12	r. 6	- komma i.p.v. punt achter "kindren"
p. 222 Ps. 107:12	r. 7	- geen komma na "heeft"
p. 227 Ps. 109:10	r. 5	- insekt i.p.v. insect
p. 232 Ps. 113:1	r. 4	- oosten (o o.k.)
p. 232 Ps. 113:1	r. 5	- westen (o o.k.)
p. 243 Ps. 119:11	r. 6	- terdege i.p.v. ter dege
p. 246 Ps. 119:32	r. 2	- komma na "Ja"
p. 247 Ps. 119:39	r. 4	- geen komma na "ik"
p. 257 Ps. 124:1	r. 2	- Indien (I kap.)
p. 260 Ps. 127:4	r. 3	- geen komma na "hij"
p. 261 Ps. 128:2	r. 1	- geen komma na "Zie"
p. 265 Ps. 132:10	r. 3	- komma na "staan"
p. 266 Ps. 133:1	r. 1	- geen komma na "ziet"
p. 280 Ps. 141:4	r. 1	- komma na "HEER"
p. 293 Ps. 148:5	r. 8	- komma na "Looft"
p. 296 Gez. 12 (inhoudsopgave):		Dit is de dag, die God ons schenkt
p. 296 Gez. 27 (inhoudsopgave):		O Schepper, Geest, woon in uw kerk
p. 297 Gez. 28 (inhoudsopgave):		God in de hoog' alleen zij eer
p. 297 Gez. 37 (inhoudsopgave):		Nooit kan 't geloof te veel verwachten
p. 300	r 2 vo	- 'Generale Synode' met kap. G en S
p. 301	r. 4	- 'Generale Synode' met kap. G en S
p. 308 Gez. 5:1	r. 4	- noot 7 is een f
p. 317 Gez. 10	r. 3	- 'Naar...geben' naar linker marge verplaatsen, geen komma na 'geben'
p. 318 Gez. 10		- In de voet: Kan ook gezongen worden op de wijs van Gez. 13
p. 319 Gez. 11	r. 3	- de regel wit verplaatsen van onder het bijschrift ('Luc. 2:14...1800') naar erboven, dus tussen titel en bijschrift in.
p. 320 Gez. 12:1	r. 1	- komma na 'dag'
p. 320 Gez. 12:3	r. 1	- geen komma na 'O'
p. 320 Gez. 12:6	r. 3	- geen komma na "U"
p. 320 Gez. 12:6	r. 4	- geen komma na 'U'
p. 320 Gez. 12:6	r. 4	- zaligmaker (z o.k.)
p. 324 Gez. 14:1	r. 6	- geen trema boven 2de e van be-erven
p. 324 Gez. 14:2	r. 7	- koppelteken i.p.v. gedachtenstreep
p. 325 Gez. 14:3	r. 7	- koppelteken i.p.v. gedachtenstreep
p. 327 Gez. 15:2	r. 3	- Golgota i.p.v. Golgotha
p. 329 Gez. 17:4	r. 2	- Golgota i.p.v. Golgotha
p. 330 Gez. 18	r. 4	- 'Generale Synode' met kap. G en S
p. 332 Gez. 20:3	r. 1	- komma na "Zie"
p. 334 Gez. 21:3	r. 1	- geen komma na "Vader"

- p. 335 Gez. 22:2 r. 6 - Zich (Z kap.)
- p. 336 Gez. 22:6 r. 3 - komma na "verdwijnt"
- p. 337 Gez. 23:1 r. 8 - geen komma na "opgevaren"
- p. 338 Gez. 23:3 r. 5 - geen komma na "hoonden"
- p. 348 Gez. 27 - geen komma na "O" (in opschrift)
- p. 348 Gez. 27:1 r. 1 - geen komma na "O"
- p. 348 Gez. 27:2 r. 4 - Golgota i.p.v. Golgotha
- p. 349 - in onderschrift: 'Generale Synode' met kap. G en S
- p. 350 laatste regel van de blz.: sterfdag Jan Wit 1980 i.p.v. 1983
- p. 352 Gez. 30:1 r. 3 - komma na "Zingt"
- p. 352 Gez. 30:3 r. 6 - geen komma na "loov"
- p. 352 Gez. 30:3 r. 1 - geen komma na "lof"
- p. 353 Gez. 30:4 r. 6 - geen komma na "weg"
- p. 361 laatste regel van de blz.: sterfdag Jan Wit 1980 i.p.v. 1983
- p. 363 Gez. 36:2 r. 7 - Golgota i.p.v. Golgotha
- p. 370 - Onder de gezangen die overgenomen zijn met toestemming van de Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied moet ook gezang 24 vermeld worden.
- p. 371 Herkomst etc.
- nr. 1 - geen komma na 'Hoogeven'
- nr. 9 - punt na 'ca'
- nr. 21 - geen komma na 'Boendermaker'

Register

- p. 371 Gez. 28 - sterfdag Jan Wit 1980 i.p.v. 1983
- p. 372 Gez. 35 - sterfdag Jan Wit 1980 i.p.v. 1983
- p. 373 Ps. 132:9 - Daar zal Ik David door mijn kracht
- p. 375 Ps. 125:3 - De scepter van de goddeloze
- p. 375 Ps. 118:8 - De steen, die door de tempelbouwers
- p. 379 Ps. 7:7 - God zal ik loven, de Gerechte
- p. 380 Ps. 41:1 - Heil hem die de geringe helpt in nood
- p. 381 Ps. 89:16 - Hoe lang, hoe lang nog, HEER? Verbergt Gij U altijd
- p. 381 Ps. 106:6 - Hoe snel vergaten zij de HERE
- p. 383 Ps. 57:2 - Ik roep tot God, de heerser van 't heelal
- p. 384 Ps. 104:10 - Ik zal de HEER lofzingen levenslang
- p. 384 Ps. 109:14 - Ik zal met luider stem de HERE
- p. 384 Ps. 118:3 - 't Is beter bij de HEER te schuilen
- p. 384 Ps. 86:2 - Ja, tot U hef ik mijn leven
- p. 384 Ps. 102:8 - Ja, God wendt Zich tot het klagen
- p. 385 Ps. 133:1 - Komt, ziet hoe goed, hoe lieflijk is 't als zonen
- p. 386 Ps. 147:1 - Lof zij de HEER, goed is het leven
- p. 386 Ps. 117 - Looft, alle volken, looft de HEER
- p. 386 Ps. 64:6 - Lof zij DE HEER! Laat elk Hem vrezen
- p. 386 Ps. 106:1 - Looft nu DE HEER, want Hij is goed
- p. 386 Ps. 41:5 - Looft nu DE HEER, zingt Isrela God verblijd
- p. 388 Ps. 59:5 - O God, mijn schild, richt ze te gronde
- p. 389 Ps. 101:3 - Onrecht en schande, afval van de HERE
- p. 389 Ps. 51:1 - Ontferm U, God, ontferm U, hoor mijn klacht
- p. 389 Ps. 113:1 - Prijst, halleluja, prijst de HEER
- p. 391 Ps. 102:9 - Uit de hemel hoog verheven

- p. 393 Ps. 49:3
- p. 394 Ps. 125:1
- p. 394 Ps. 140:8
- p. 395 Ps. 40:2
- p. 395 Ps. 128:2
- p. 396 Ps. 50:11
- p. 397 Gz. 12:1
- p. 398 Gz. 28:1
- p. 398 Gz. 21:3
- p. 399 Gz. 37:1
- p. 399 Gz. 12:3
- p. 399 Gz. 27:3
- p. 400 Gz. 27:1
- p. 400 Gz. 30:3
- p. 401 Gz. 20:3
- p. 402 r. 3 en r. 10 van boven:
  - gez. 10:6, moet zijn: gez. 10:4
- p. 523 regel 4 van boven: gezagdragers (i.p.v. gezagsdragers)
  - Want zie hoe zelfs de wijze sterven moet
  - Wie op de HERE God vertrouwen
  - Wil, HEER, het land van hem bevrijden
  - Zalig de man die op de HEER vertrouwt
  - Zie hoe uw vrouw mag bloeien
  - Zo spreekt de Heer: Al wie in dankbaarheid
  - Dit is de dag, die God ons schenkt
  - God in de hoog' alleen zij eer
  - God, Vader op zijn hoge troon
  - Nooit kan 't geloof te veel verwachten
  - O Gij ons heil, ons hoogste goed
  - O Heilige Geest, die eeuwig leeft
  - O Schepper, Geest, woon in uw kerk
  - U, Vader, U zij lof op een verhoogde toon
  - Zie, Hij leeft en Hij komt weer

Verwijderen van de naamvals-n in onderstaande psalmen en gezangen:

p. 8 Ps. 2:1	r. 5
p. 9 Ps. 2:4	r. 3
p. 19 Ps. 7:7	r. 1
p. 86 Ps. 40:2	r. 1
p. 88 Ps. 41:1	r. 1
p. 89 Ps. 41:5	r. 1
p. 118 Ps. 57:5	r. 3
p. 118 Ps. 57:6	r. 2
p. 129 Ps. 64:6	r. 1
p. 184 Ps. 89:9	r. 5
p. 184 Ps. 89:9	r. 6
p. 185 Ps. 89:14	r. 2
p. 193 Ps. 94:6	r. 2 (2x)
p. 201 Ps. 101:3	r. 1
p. 205 Ps. 102:9	r. 1
p. 207 Ps. 103:9	r. 4
p. 209 Ps. 104:6	r. 3
p. 210 Ps. 104:10	r. 1
p. 210 Ps. 104:10	r. 4
p. 210 Ps. 104:10	r. 7
p. 215 Ps. 106:1	r. 1
p. 216 Ps. 106:6	r. 1
p. 217 Ps. 106:11	r. 6
p. 223 Ps. 108:1	r. 3
p. 227 Ps. 109:14	r. 1
p. 232 Ps. 113:1	r. 1
p. 232 Ps. 113:3	r. 6
p. 237 Ps. 117	r. 1
p. 238 Ps. 118:1	r. 7
p. 238 Ps. 118:2	r. 2
p. 239 Ps. 118:3	r. 1
p. 239 Ps. 118:3	r. 3
p. 239 Ps. 118:5	r. 4
p. 240 Ps. 118:8	r. 1
p. 244 Ps. 119:18	r. 4
p. 256 Ps. 123:1	r. 7
p. 258 Ps. 125:1	r. 1
p. 258 Ps. 125:3	r. 1
p. 258 Ps. 125:3	r. 6
p. 263 Ps. 131:3	r. 3
p. 289 Ps. 147:1	r. 1
p. 291 Ps. 147:5	r. 2
p. 312 Gz. 7:1	r. 2
p. 349 Gz. 28	opschrift
p. 349 Gz. 28:1	r. 1

Onderstaande kopregels in hoofdletters:

DOOP KINDEREN (4x)
DOOP VOLWASSENEN (4x)

OPENBARE GELOOFSBELIJDENIS (1x)
AVONDMAAL (LANG) (7x)
AVONDMAAL (KORT) (5X)
UITSLUITING (3x)
WEDEROPNEMING (3x)
TUCHT DOOPLEDEN (2x)
BEVESTIGING PREDIKANTEN (5x)
BEVESTIGING ZENDELING (4X)
BEVESTIGING OUDERLINGEN/DIAKENEN (5x)
HUWELIJKSBEVESTIGING (5x)